

TÓTFALUSI ISTVÁN

IDEGENSZÓ-TÁR

Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára

A MAGYAR NYELV KÉZIKÖNYVEI VIII.

Sorozatszerkesztő
KISS GÁBOR

TÓTFALUSI ISTVÁN

IDEGENSZÓ-TÁR

Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára

TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST

Lektor
KICSI SÁNDOR ANDRÁS

Szerkesztette
HIDALMÁSI ANNA
TEMESI VIOLA

Lexikográfiai munkatárs
KISS GÁBOR

Az anyaggyűjtésben közreműködött
WINDISCH ZSUZSANNA

Számítástechnikai munkatárs
KISS MÁRTON

ISSN 1589-4371
ISBN 963 7094 92 7

© Tótfalusi István

Kiadja a Tinta Könyvkiadó, Budapest
Első kiadás: 2004
Második kiadás: 2005
Harmadik, bővített kiadás: 2008

Minden jog fenntartva. A mű sem részleteiben, sem egészében nem reprodukálható
semmilyen eljárással a jogtulajdonosok előzetes engedélye nélkül.

ELŐSZÓ

Hajdan szokás volt a könyvet e latin köszöntéssel kezdeni: *Benevolenti lectori salutem*: üdvözet a jóakarátú olvasónak. Ez talán stílusos kezdet egy szótárhoz, amely az idegen szavakkal foglalkozik. Mégis inkább a *Curioso lectori*, azaz a kíváncsi olvasónak szól a köszöntésem, aki szereti mindennek okát és eredetét firtatni.

A nyelvi eredet kérdését mindig általános érdeklődés övezte, és az ösztönös vagy tudákos szószármaztatás olykor elragadja a képzeletet, szélsőséges esetben elrepítheti akár a sumér–magyar nyelvrokonság délibábjához is. A tudományosan megalapozott etimológia viszont biztos eredménnyel kecsegtet, ám a képzeletet sem hagyja táplálék nélkül: szórakoztató és igencsak meglepő tud lenni, ahogy e könyv olvasói is tapasztalni fogják.

Könyvemet a művelt és érdeklődő nagyközönségnek szánom, tudva egyszersmind, hogy e megjelölés igen széles skáláját öleli fel a nyelvi felkészültségnek. Tekintve, hogy a nemzetközi szókincsben, amely idegen szavainknak nagy többségét teszi ki, a nyomozás általában a latinhoz (s olykor rajta keresztül a göröghöz) vezet, a származtatás minden mozzanatát legfőképp azok tudják könnyedén követni, akik tanultak latinul, ha többet nem, legalább néhány évet a középiskolában. Főleg rájuk gondolva igyekeztem a szófejlődés minden állomását jól követhetően és alakilag meggyőzően ábrázolni. Akik jártasabbak a latinban, és esetleg a görögben is, azok még inkább fogják értékelni a minden részletre kiterő eredetmagyarázatot.

A megcélzott közönségre való tekintettel döntöttem úgy, egyetértésben a kiadóval, hogy lemondok bizonyos túlzó igényekről. Legfőképp arról, hogy az ide tartozó szavaknál elhatoljak az indoeurópai szógyökökig, hisz ez csak a nyelvész szakemberek szűkebb körének mondana lényegeset. Az igazán érdeklődők kedvéért viszont, néhány szemrevaló esetben, mégiscsak nyújtottam ilyesféle kitekintést viszonylag ismert szavak bevonásával.

Nem tehettem eleget a tudományosság egy másik fontos követelményének sem, hogy ti. minden szóról közöljem, mikor és milyen forrásokban bukkant fel először nyelvünkben. Ettől nemcsak azért kellett eltekintennem, mert a szótár terjedelmét igencsak megnövelte volna, hanem elsősorban azért, mert e téren nem folyt napjainkig tartó rendszeres és teljes körű tudományos kutatás.

A szótár anyaga

Minden szótár első gondja, hogy milyen és mekkora anyagot öleljen fel. Az idegen szavak esetében ráadásul el kell dönteni, hogy nyelvünk mely szavait minősítjük ilyennek. Egyszerűnek tetsző, de lényegre tapintó meghatározás: idegen a szó, ha a magyar anyanyelvűek nagy többsége annak érzi. Vagyis nem az eredet a döntő, hanem a nyelvérzék ítélete. Mert német eredetű a *cél, példa, erkély, cérna, bognár*, de idegennek aligha érzi őket valaki, mert már igen régen élnek velünk, hangrendjük és hangalakjuk a törzsökös magyar szavakéhoz idomult. Nem úgy a *kalucsni, lichthóf, svindli* vagy *cugehőr* – ezeket mindenki habozás nélkül idegennek minősíti, mert nem oly régen érkeztek, és még nem volt idejük magyaros ruhát ölteni. Hasonló az *ostya, papiros, taksa, téгла* esete:

ezeokról nem ri le a latin eredet, bezzeg a *reproduktív, intelligencia* vagy *installáció* rögtön elárulja származását.

Ha már tudjuk, honnan meríthetünk, a következő kérdés, hogy mennyit. Ez persze jócskán függ az elképzelt terjedelemtől. Mivel a kiadó ennek nem szabott szűk határt, célul lehetett kitűzni, hogy a köznyelvi szóanyag mellett igen sokféle szakma, tudomány, művészet, sport és más terület szókincsének tekintélyes szeletét is bemutatjuk. A bibliográfiában felsorolt magyar lexikonok és szakszótárak nagyjából jelzik a merítés tágasságát. Az így egybegyűlt törzsanyagot egészítik ki olyan szavak, amelyek az elmúlt másfél évtizedben kerültek előtérbe a sajtó, a közgazdaság, a politika, a híradástechnika, a sportok és a művészetek nyelvében (hogy csak a legfontosabb területeket érintsem), de helyet kaptak az ifjúság és a divatok nyelvének friss jövevényei is.

A főrészben, amely minden szócikkhez kimerítő etimológiát ad, legfőképp egyes szavak szerepelnek, szerény számban pedig két-három, esetleg négytagú kifejezések, túlnyomórészt jelzős és előljárós szerkezetek. A függelékben általánosan használt idegen rövidítések és betűszók találhatóak betűrendben (mintegy 350 tétel), feloldással, az idegen szöveg kijelzésével és értelmezésével, de már a szóeredet magyarázata nélkül.

A szócikkek felépítése

A címszó félkövér betűkből áll, és ha szükséges, a kiejtés egészíti ki szögletes zárójelben, pl. **caballero** [kavaljeró]. Ha a címszónak több, csekély eltérésű írásváltozata járatos a nyelvben, akkor ezek vagy-gyal elválasztva követik egymást, pl. **camarlingo** vagy **camerlengo** [kamarlingó, kamerlengó].

Ritkábban a címszó pusztán utalást tartalmaz: **cachepot** lásd KASPÓ (a szót megmagyarosodott formájában, más betűnél kell keresni). Mint látjuk, az utalt szó kis kapitálissal áll.

A címszó után következik az értelmező főrész. Ennek a résznek köszönhető, hogy könyvünket teljes értékű értelmező szótárként használhatja az is, akit a szavak eredete kevésbé érdekel. Ahol szükséges, a jelentést szakmai minősítés előzi meg (pl. *közg.*, azaz közgazdasági, *orv.*, azaz orvosi, *okt.*, azaz oktatási stb.), vagy stílári minősítés, mint *biz.*, azaz bizalmas, *tréf.*, azaz tréfas, *pej.*, azaz pejoratív (rosszalló) árnyalatú és hasonlók.

Az értelmező részben gyakori a † jel, amely a régiességre, elavultságra utal. Ha közvetlenül a címszó után áll, akkor azt jelenti, hogy a szó egészében, minden jelentésében elavult, például:

penibilis † ⇨ pontoskodó, aprólékos, aggályos
⇨ kínos

Ha az értelmező rész valamely sorának az élén találjuk, akkor a szónak csak abban az értelemben való használata régies, például:

paraszolvenca ⇨ orvosi hálapénz
⇨ † mellékjövedelem

Állhat végül a † egy szó elejéhez simulva, annak jeleként, hogy az értelmezésben felhasznált magyar szó maga a régies, például:

patrióta ⇨ hazafi, †honfi

Az értelmező szakaszt követi új sorban, © jel után az etimológiai főrész. Itt elsőként a közvetlen átvett nyelvet nevezzük meg, legtöbbször rövidítve, majd az illető nyelvből való szóalak mint előzmény következik dőlt betűvel; ha ez az alak a címszóval azonos,

egyszerű vessző helyettesíti. Ez után jön a jelentés emelt vesszők között. Ha ez azonos az előtte megadott magyar jelentéssel, akkor ‘ua.’ áll helyette. Példa:

beluga ⇨ *áll* fehér delfin
⊙ or, ‘ua.’ ← *belij* ‘fehér’

Értsd: a **beluga** szó az állattan fogalomkörébe tartozik, jelentése ‘fehér delfin’, az oroszból vettük át, ahol azonos alakban és azonos jelentéssel él, és a *belij* melléknévből vezethető le.

Az átadó nyelv azonban többnyire maga is kölcsönözte a szót, olykor két-három vagy akár több nyelven át juthatunk el csak a forrásig. A kölcsönzés lépései mindig az előzményhez visznek, magának a kölcsönzésnek az irányát tehát az egyes tételek között visszafelé, balra mutató nyíl jelzi. Példa:

káder † ⇨ *kat* katonai egység állandó tiszti állománya
.....
⊙ ném *Kader* ← fr *cadre* ‘tishti állomány’, ered.
‘keret’ ← ol *quadro* ‘ua.’ ← lat *quadrum*
‘négyzet’ ← *quadrus* ‘négyzetes’ ←
quatuor ‘négy’

Értsd: a **káder** szó (melynek itt a példában további jelentéseit mellőztük) a német nyelvből került hozzánk, ahol *Kader* alakban él, és a francia *cadre* átvétele ‘tishti állomány’ jelentésben. (Ha valamely szóalak, esetünkben a német, mellett nincs feltüntetve a jelentés, akkor úgy értendő, hogy azonos a forrásnyelvi példa, esetünkben a francia jelentésével.) A francia *cadre* szóról azt is megtudjuk, hogy értelme eredetileg ‘keret’, az ugyanolyan jelentésű olasz *quadro* kölcsönzése, ez viszont a latin *quadrum*-ból való, amely négyzetet jelent, és ez magyarázza az olasz és francia származékok ‘keret’ értelmét. A *quadrum* a *quadrus*, azaz ‘négyzetes’ melléknévből jön (valójában annak főnevesült semleges alakja), és végső soron a *quatuor* számnévre megy vissza. (A két utolsó példán megfigyelhető, hogy ha a következő lépés ugyanannak a nyelvnek – jelen esetben a latinnak – a körén belül marad, a nyelvi jelzést nem tesszük újra ki.) Ezzel a hat lépéssel elértünk a forrásig, a latin nyelvben ugyanis nincs tovább. A *quatuor* nem származik valamely ismert vagy megismerhető nyelvből, csak párhuzamai vannak más indoeurópai nyelvekben.

Ha egy szóalak összetett szó, vagy ha tőszóra és előljárószóra, igekötőre, ill. külön értelmezhető toldalékokra oszlik, akkor mindegyik összetételi tag, ill. a szótő és a többi elem külön etimológiát kap, és ezeket | jel választja el egymástól. Ilyenkor az elágazás helyét kötéspont jelzi. Példa:

adrenalin ⇨ *biokém* a mellékvese velőállományában keletkező hormon
⊙ ném *Adrenalin* ‘ua.’: lat tbsz *adrenales*
‘mellékvese (pár)’ ← *adrenalis* ‘vese melletti’: *ad-* ‘hozzá, mellé’ | tbsz *renes*
‘vesék’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

Értsd: az **adrenalin** biokémiai szakszó, és ebben az alakjában nagy valószínűséggel a németből vettük át. Töve a latin többes számú anatómiai *adrenales* megnevezésből való, amely annyit tesz (páros szervről lévén szó), hogy ‘a vesék melletti’. Ez maga is összetétel, a határozói szerepű előljáróból (*ad-* ‘hozzá, mellé’) és a csak többes alakban élő

renes ‘vesék’ főnévből áll. Végül az *adrenal-* szótőhöz járul egy *-in* toldalék, amely gyakori a vegyületek megnevezésében, ha a szótó az alapanyagot jelenti, mint pl. a *kinin*, amely a kínafa kérgéből való, vagy a *papaverin*, amely a mákból (papaver) származik.

Megesik, hogy egy szó eredetére többféle magyarázat is lehetséges, erre VAGY... VAGY... írásmód hívja fel a figyelmet. Lássuk példaként az **adjuosztál** szócikk részletét:

... fr *adjuster* ‘ua.’: VAGY ← késő lat
adiustare ‘eligazít’: *ad-* ‘hozzá’ | *iustus*
‘igaz, helyes’, VAGY ← késő lat
*adjutare ‘melléhelyez’: *ad-* ‘hozzá’ |
iuxta ‘mellett’

Vagyis a francia *adjuster* szó két különféle késő latin szóból egyforma valószínűséggel származtatható.

Olykor egy szóban két külön szóalak vegyül össze, ezt X jel tudatja. Példa:

purin ⇨ *kém* ... nitrogéntartalmú...
alapvegyület, oxigénnel húgysavat alkot
⊙ ang *purin* ‘ua.’: lat *purus* ‘tisza’ X *urina*
‘vizelet’

Az etimológiai részben is gyakori az utalás. Ennek az utalásnak helykímélő szerepe van, a másutt már leírt eredetmagyarázat sokadik vagy sokszázadik elismérlése helyett az adott helyre irányítja az olvasót. Például:

parakardiális ⇨ *anat* a szív melletti
⊙ tud lat *paracardialis* ‘ua.’, lásd PARA-,
KARDIÁLIS

Címszavunk latin előzményének első eleme, több tucat más szóéhoz hasonlóan, a görög **para-** igekötő, amelyről a maga helyén megtudjuk, hogy jelentése ‘mellett, kívül’, a másik a görög *kardia* ‘szív’ latinus származéka, *cardialis*, azaz ‘a szívvel kapcsolatos’, ezt pedig így kifejtve megtaláljuk a **kardiális** címszónál.

Az etimológiai levezetésekben előfordulnak olyan szóalakok, amelyekre nem ismerünk írásos bizonyítékot, de fel kell tennünk, hogy léteztek valaha. Különösen a klasszikus latin és az utódnyelvi származékok összekötő láncszemeiként van szükségünk ilyenekre azokból a századokból, amikor írástudatlan milliók ösztönösen beszélték és kedvükre alakították a nyelvet – ez a népi latin vagy vulgáris latin korszak –, ám az írástudók méltatlannak ítélték, hogy ilyesmit papírra vessenek. Ezeket a feltételezett alakokat mindig felemelt csillag (*) jelöli. Például:

kurázi ⇨ bátorság, merészség, mersz
⊙ ném *Courage* [kurázse] ← fr *courage* ←
népi lat *coraticum ‘ua.’ ← lat *cor* ‘szív’

Vagyis a francia szó és a latin forrás között kellett állnia egy feltehető *coraticum alaknak, amelyből a hangfejlődésnek más (és biztosabb) példákból ismert törvényei szerint a *courage* létrejöhetett.

Néha a levezetés egyik vagy másik mozzanata inkább valószínű, mint bizonyos, ilyenkor a vitatott előzmény előtt kérdőjelet látunk zárójelben: (?). Például:

kvarc ⇨ *ásv* üvegfényű, átlátszó szilikátkristály
⇨ kvarcüveg

⊙ ném *Quarz* ‘ua.’ ← (?) kfn *querch* ‘manó’
(irod ném *Zwerg* ‘törpe’)

A származtatás a hangfejlődés szempontjából tetszetős, de a ‘manó’ és az ‘üveg’ jelentések közt nem olyan kézenfekvő az összefüggés.

Más esetben az etimológiai sor végén nyíl és kérdőjel áll: ← ?, ami annyit jelent, hogy ‘eredete ismeretlen’, pontosabban ‘eredetének további állomásai ismeretlenek’. Ennek a jelzésnek főleg olyankor van helye, amikor az utolsó szóalak jól felismerhetően képzett származék vagy összetétel, ám a nyelvtudomány nem tud semmi biztosat mondani a feltehető szótőről, illetve az összetétel elemeiről. Például:

kalamitás ⇨ viszontagság, baj
⇨ bosszúság, kellemetlenség
⊙ lat *calamitas* ‘baj, kár’ ← ?

Az *-itas* toldalék jó ismerősünk az *atrocitás*, *kapacitás*, *kvalitás* és sok hasonló szó révén, tehát csak a *calam-* tövet kellene azonosítanunk. Ilyen tö van is a latinban, mint a *kalamáris* és *kalamus* mutatja, de a *calamus* főnév, az *-itas* pedig csak melléknévhez kapcsolódhat, és egyébként is nehéz az ‘író nád’ és ‘bosszúság’ jelentéseket közös nevezőre hozni.

A voltaképpen etimológiai rész lezárulása után még előfordulhat háromféle kiegészítés, mindig új sorban.

❖ jel után azt a magyar szót találjuk, amely a szóban forgó idegen szónak a származéka, de legalábbis az etimológiai családjába tartozik. Ez a tény többnyire meggyőzően kitér a szóalakok összevetéséből is (pl. *alarm*ból *lárma*, *apotéká*ból *patika*), de az összefüggést részletes etimológia nem dokumentálja, csak érdekesség okából, meg a kíváncsiság felkeltésére említem meg az ilyen példákat, hátha valakinek kedve támad utánanézni *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában*.

☞ jel vezeti be az adott szóhoz fűzhető nyelvhelyességi tudnivalót, felhívja a figyelmet elterjedt hibás kiejtésre, közkeletű téves értelmezésre vagy hasonlókra. Arra például, hogy az *aero-* kezdetű szavakat nem szabad [éró]-nak ejteni, vagy hogy a *koprodukció*t ne írjuk úgy, hogy *kooprodukció*, mint teszik sokan, akik közben a *kooperáció*ra gondolnak.

Végül, ugyancsak a szószármaztatás ingyenceinek a kedvéért, jó néhány szócikk záró mozzanata a „Lásd még” kezdetű sor, amely az adott szóval rokon eredetű egyéb szavakra hívja fel a figyelmet. Az **ágál** szócikke végén pl. ezt találjuk: Lásd még ÁGENS, AGILIS, AKCIÓ, AKTA, AKTÍV, AKTUÁLIS, AKTUS, EGZAKT, REAGÁL. Ez arra figyelmeztet, hogy a listán szereplő szavak mind a latin *agere* igére vezethetők vissza (és természetesen szótárunkban mind megtalálhatók). Helytakarékosság okáért a listán szereplő szavak cikkénél csak annyi áll, hogy „Lásd még ÁGÁL”, ez tehát annak jele, hogy érdemes az **ágál**hoz lapozni, és ott szemügyre venni az egész rokonságot. Ha az összekapcsolható szavak csak néhányan vannak, akkor mindegyiknél utalunk a többire. Ez az utalási rendszer, mint említettem, csak járulékos tudnivalókkal szolgál, ezért nem törekszik teljességre. Elsődleges célja, hogy olyan szórokrok kapcsolatára hívja fel a figyelmet, amelyek sokszor egymástól távol esnek a szótárban. Nem is mindig szerepel ott, ahol az egymást követő szavak sokasága nyilvánvaló összefüggésben áll egymással.

Az átadó nyelv kérdése

A közvetlen átvétel nyelvét ritkán lehet tudományos megbízhatósággal meghatározni. Lényegében nyelvtörténetileg adódó valószínűségekből kell kiindulnunk. Abból például, hogy nálunk a latin a 18. század végéig a hivatal, a jogalkalmazás, a tudományosság, sőt lényegében az oktatás nyelve volt, az orvostudomány pedig máig az. A hozzánk került latin szavak többsége ezért, főleg a klasszikus, középkori és tudományos latinság szavai, magából a latinból került hozzánk (mint *akvizíció*, *memória*, *medikus*, *ordó*, *prokurátor* és annyi más).

A latin tő azonban hozott új hajtásokat is a modern nyelvekben, elsősorban a franciában, ahonnan aztán vagy közvetlenül, vagy az angol és a német révén terjedtek tovább. Ezek a szavak vagy nem léteztek a klasszikus és a középkori latinban, vagy a jelentésük változott meg, bővült ki az új időkben. A *geniális* példának okáért régen élt nyelvünkben az ókorinak megfelelő 'nyájas, vidám, nyílt szívű' jelentéssel – ám a modern francia *génial*-ból lett *zseniális* már egészen mást jelent. Avagy *konstatál* szavunkból például hiába próbálunk visszakövetkeztetni egy latin *constatare* igére. A latinban volt *constare* 'megegyezik, összhangzik' jelentésben, s ennek volt személytelen alakja a *constat*: 'tudva van, kétségtelen'. Ebből az igealakból született meg, már a franciában, a *constater* ige 'megállapít' jelentéssel. A francia nyelv ismerete, sőt használata azonban nálunk sose volt általános, sokkal inkább a németé, igénk közvetlen átvételje ezért igen nagy valószínűséggel a német *konstatieren* ige, s csak ezen keresztül jutunk vissza a franciához.

A modern tudományokban az új fogalmakra a megnevezések légiói születtek, legnagyobb részben latin vagy görög elemekből (esetleg a kettő vegyülékéből), szintén főleg a franciában, majd idővel az angolban és a németben is. Ez a szakszókincs és az előző bekezdésben említett szavak alkotják együtt a *nemzetközi szavak* nagy táborát. E szavak kisebb-nagyobb alak eltéréssel úgyszólván minden európai nyelvben megtalálhatók, így a miénkben is, de nem mindig a forrásnyelvből kerültek hozzánk. Tudósaink és szakembereink nagy többsége osztrák és német egyetemeken (is) tanult, a tankönyveket és tudományos munkákat túlnyomórészt németből fordították, és ez a helyzet nem sokat változott a 20. század derekáig. Ezért még igen sokáig a német maradt a legvalószínűbb közvetítő, és nemcsak a francia és az angol, de az olasz, a spanyol és egy sor más nyelv szavai esetében is.

Az elmúlt fél évszázadban a kibernetika, genetika, magfizika és úrkutatás hatalmas fellendülése és az angol nyelv ismeretének rohamos terjedése megnyitotta az utat a – főleg Amerikából érkező – szakmai szókincs előtt. Mellettük ömlött be az amerikai életforma és tömegkultúra szöveganyaga – mindezek körében nem lehet kétséges, hogy melyik volt az átvétel nyelve.

A korábbi szójövésnyek esetében azonban nem mindig könnyű a döntés. Néha a szóalak valószínűsít, pl. az *autotróf* alighanem a német *autotroph*-ot követi, mert ha az angol *autotrophic* lett volna a mintája, akkor nyelvünkben *autotrofikus* formában gyökeresedett volna meg. Ilyen eligazítás híján azonban az előzményként megadott szó főleg arra szolgál, hogy a nyelvünkben élő alak és a forrás közé hidat kerjünk.

Erdekes sajátossága a magyarnak, hogy a német közvetítéssel beszerzett szavak egy részét latinosítja, azaz visszavezeti őket feltehető, gyakran csak képzelt latin előzményük alakjára. Így lesz az említett *geniális*-ból *zseniális*, *Surrogat*-ból *szurrogátum*, *Tendenz*-ből *tendencia* vagy *genant*-ból *zsenáns*. Ez utóbbi, akár csak a *banális* vagy *abonens*, semmiféle latin szóval nem hozható összefüggésbe, de ez csak a szóeredet feltárásakor derül ki. Ezzel a gondtalan latinosítással egyébként alaposan mellé is lehet fogni, ahogy a *referátum*, *szezmens*, *virulens* és néhány más társuk tanúsítja (az okokat lásd a megfelelő szavaknál).

Szóalakok és nyelvi rétegek

A szóeredet állomásait szemléltető példák tekintélyes részben a latin és görög nyelvből valók. A szótári szokásoknak megfelelően a latin és görög főnevek alanyesetben állnak, ehhez szükség esetén a birtokos eset csatlakozik, amely a szótövet is kimutatja: lat *mons, montis* ‘hegy’, gör *pusz, podosz* ‘láb’, a származékok ugyanis csak ez utóbbiból vezethetők le. A mellékneveknél a hímnemű alak alanyesete többnyire elég, de a szóképzés szempontjából fontos fő néha csak a nő- és semlegesnemű alakokban jelenik meg: lat *niger, nigra, nigrum* ‘fekete’, vagy a birtokos esetben: gör *pasz, pantosz* ‘minden’, ilyenkor ezek is szerepelnek.

A latin igék szótári alakosora, szaknyelven averbója hagyományosan négy alakot tartalmaz: *ago, agere, egi, actum* ‘hajt, üz, cselekszik’. Könyvünkben csak a másodikat, az infinitívust használjuk minden esetben (tehát a fenti példából *agere*). Ez épp elég az *agens, agentúra, agitál* származékok háttéréül. Az esetek többségében azonban szükséges a negyedik alak, az ún. supinum is (itt *actum*), mert csak ebből vezethető le a jelen esetben az *akció, akt, aktor, aktuális, aktus*.

A görög igéknél a jelen idejű egyes szám első személyű alakot nevezzük meg a szótárak többségéhez hasonlóan: *paideuó* ‘nevel’, *legomai* ‘beszélget’. Ez a szótári alak néha érdekes kettőzést mutat a szó elején: *didómi* ‘ad’, *tithémi* ‘tesz’, *piptó* ‘esik’. A ráadás szótag, a reduplikáció nem jelenik meg a származékokban, mint *dóron* ‘ajándék’, *thészisz* ‘tétel’, *ptószisz* ‘eset’, ezért zárójelbe teszem őket, hogy olvasóim figyelmét a lényegre tereljem: *(di)dómi, (ti)thémi, (pi)ptó*.

Mind a latin, mind a görög igei formákban gyakori a hasonulás, ami elfedi a szótó és más elemek illesztési helyét. A latinban főként az *ad-, in-* vagy *ob-* előtag hasonul a szó kezdő mássalhangzójához, és lesz *affinitás, alliteráció, illabiális, irreális, okklúzió* meg *opponens*. Olvasóim figyelmét erre, a szabályos alak közlése után, így hívom fel: *affinis*, tkp. *ad-finis, illabiális*, tkp. *in-labiális*, vagy *opponere*, tkp. *ob-ponere*. A görög igealakokban is olykor elbújik a szótó a hasonulások miatt. A *prasszó* ‘cselekszik’ igéhez hozzáteszem: tkp. *prak-szó*, hogy nyilvánvalóvá legyen a *praktikus, praxis* származékok *k* hangjának eredete, sőt így értjük meg, egy újabb hasonulás felfedése által, a *pragmatikust* is, amely a *pragma* ‘cselekvés’, tkp. *prak-ma* szóból származik.

Az etimológiai szótár nem mindig elégedhet meg azzal, hogy egy szóalakot egyszerűen németnek, angolnak, franciának vagy latinnak minősít származása szerint. Sokszor lényeges a nyelvi réteg, a tájnyelv, a kor vagy más tényező meghatározása is. Ha pusztán latint jelölünk meg, ez mindig a klasszikus irodalmi latinra vonatkozik, amelyet pl. Cicero prózájából vagy Vergilius eposzaiból ismerünk. A német, angol vagy francia jelölés a ma használatos irodalmi nyelvekre utal.

A más, finomabb minősítés elsőként a nyelvi korszakot jelölheti: óangol, középanyol, ófrancia, középanyol stb., nemritkán országra utal: amerikai angol, svájci francia, ausztriai német. A németnek vannak továbbá nagy nyelvváltozatai: alnémet, felnémet, s ezeknek is korszakai: óalnémet, középalnémet, ófelnémet, középfelnémet, valamint tájszólásai, amelyek közül számunkra igazán a bajor-osztrák a fontos, lényegében azonos azzal, amit nálunk pontatlanul svábnak neveznek.

A legtöbb finomítás a latin esetében szükséges. A népi latin a köznapok nyelve volt már kétezer éve is, és nemcsak a rabszolgáké és durva katonáké, hanem a tanult emberek is ezt használták a kötetlen érintkezésben. A késő latin a császárkor végétől számítható, nagyjából a népi latin folytatása, sok görög, kelta és germán jövevényszóval is kiegészülve – ebből a rétegből fejlődtek ki utóbb az újlatin nyelvek, az olasz, francia, spanyol, portugál és román. A középkori latin a klasszikus örökséget vitte tovább, és

főleg a filozófia, teológia, jog és a hivatalosság nyelve volt. Az újkori latin és a tudományos latin között nehéz is határvonalat húzni, a születő és rohamosan fejlődő természettudományok nyelve ez, amelyet mint mankót e tudományok egy idő után többnyire elvetettek, csak a biológia és orvostudomány maradt hű hozzá.

Idegen szavak írásmódja az etimológiai részben

A latin betűvel író nyelvekből vett példák szigorúan követik az eredeti írásmódot.

A más írást használó nyelvek esetében, ahogy a helyesírási szabályzat megkívánja, a magyar kiejtésnek megfelelő átírást alkalmazunk. Ez érvényes a görögre vagy a cirillre éppúgy, mint a héberre, arabra, japánra vagy kínaira. Az egység kedvéért csak a magyar nyelv hangkészletét vesszük figyelembe, és az idegent a hozzá legközelebb álló magyar hanggal adjuk vissza. Nem használjuk tehát a tudományos átírási rendszerekben gyakori *q* vagy *w* jelölést például a sémi nyelvekből vett szavaknál, de mindig tekintettel vagyunk a magánhangzók hosszúságára.

A címszó írásmódja

Sokáig az idegen szavak valóban idegen testként ütöttek ki a magyar szövegből, mert az eredeti írásmódot őrizték: *az kinek suplicatiojokat includáltam, jelenték panaszomat* (Zrínyi); *gratiát remélle* (Kazinczy); *kudarcot vallánk, valóságos constitutionalis kudarcot* (Kölcsey).

A huszadik században lett egyre általánosabbá, hogy a befogadott szójövevények a magyar kiejtésnek megfelelő alakot öltsenek. Nemcsak a latin eredetűek, mint az *akta*, *cézium*, *rekvirál*, de a más nyelvekből valók is: *budoár*, *sevró*, *ziccer*, *bifsztek*, *interjú* és hasonlóak, legfrissebben a *hardver*, *szoftver*.

Egyetlen olyan szakterület van, ahol ez az áttörés még nem mondható teljesnek, és ez az orvosi nyelv. A betegségek, a testi rendellenességek és gyógyeljárások megnevezése, az anatómiai leírások, illetve a gyógyszerek jelölése átmeneti helyzetet mutat. Hogy az orvosi szakirodalomban, illetve a leletekben vagy műtéti jegyzőkönyvekben a latinos forma dominál, az érthető és helyénvaló, mondhatni szakmai belügy, nem is tartozik szótárunk illetékességi körébe. Az orvosi szakszó akkor lesz idegen szó, ha kilép a köznyelvbe, orvos és beteg, illetve szakma és laikusok párbeszédébe. Márpedig kilép, hiszen minden ember e két kategória valamelyikébe tartozik (az orvos néha mindkettőbe), és napjainkban az egészségügyi felvilágosító irodalom a legolvasottabb szövegtípusok egyike. Az ilyen környezetben megjelenő orvosi szakszókincsnek viszont nincs több jogcíme ragaszkodni a latinos szóalakokhoz, mint más tudományoknak, vagyis ha a csillagászatnak jó a *rektaszcenzió*, a földtörténetnek az *eocén* vagy a kémianak a *szublimáció*, akkor az orvosi köznyelvben is helyénvaló a *kardio-vaszkuláris* a *cardio-vascularis* helyett. (Persze még jobb lenne helyette a „szív- és érrendszeri”, de ez ismét más téma, inkább a nyelvművelés körébe tartozik.)

Ha az elmúlt fél évszázadban megjelent orvosi szakszótárakat végignézzük, bizonyossággal megállapítható, hogy egyre inkább teret hódít a magyaros írásmód használata. Ennek az örvendetes tendenciának a jegyében szótárunk az előzményekhez képest tovább növelte a magyaros formájú címszavak arányát, de nem kíván egy ilyen irányú egységesítést idő előtt kierőszakolni. Az olvasót megnyugtathatjuk, hogy akármilyen formában találkozunk valamely szóval, mindenképp eljut a címszóig, ha másképp nem, utaló révén, pl. *acromegalia* felől az *akromegáliához* az **acr-** lásd még AKR-utalással.

A kerek zárójel használata

A kerek zárójel szótárunkban néha más szerepet játszik, mint a mindennapos szövegekben, sőt többféle szerepet is: szeretném olvasóim figyelmét felhívni ezekre.

Az *értelmező részben* leginkább azt a kiegészítést fogja közre, amely a címszónak az adott jelentésben való használatát behatárolja, például:

homeoterm ⇨ *biol* hőmérsékletét folyamatosan szabályozni képes (szervezet)

A zárójelek között található járulékos információt is, például:

homunculus [homunkulusz] ⇨ lombikban előállított emberi lény (az alkimisták elképzelése szerint)

A zárójel szerepe más az *etimológiai részben*.

Elsőként is megjelöli egy forrásnyelvi szókapcsolatnak azt az elemét, amely nyelvünkbe már nem származott át, de fontos tudnunk róla, mert megmagyarázza az átvett elem szóalakját, például:

impúrum ⇨ piszkozat, vázlat, fogalmazvány
⊙ lat (*scriptum impurum* 'nem tiszta (írás)')

Itt a zárójelben szereplő *scriptum* teszi érthetővé, miért mutatja a címszó az *impurus*, *impura*, *impurum* melléknévnek épp a semlegesnemű alakját.

Idegen mozaikszavak átvételekor a zárójel az egyes szavak vagy összetételi elemek azon részét zárja ki, amelyek nem vettek részt a szóalkotásban, például a **komszomol** magyarázatánál:

⊙ or *kom(muniszticeszkij) szo(juz)*
mol(odjzsi) 'az ifjúság kommunista szövetsége'

Lényegében azonos módon emeli ki a zárójel a szóeredet szempontjából fontos betűket akkor is, ha más címszavakra való utalásban szerepel, például:

indantrén ⇨ *kém* mosás- és fényálló textilfesték
⊙ lásd IND(IGÓ), ANTR(AC)ÉN

A zárójel természetesen csak az utalásnál szerepel, a szóeredet további tudnivalóit az **indigó** és **antracén** címszónál kell keresni (címszavakban soha nincs zárójel).

RÖVIDÍTÉSEK

áll – állattan
alném – alnémet
am ang – amerikai angol
anat – anatómia
ang – angol
ar – arab
ásv – ásványtan
átv – átvitt értelemben
auszt ném – ausztriai német
baj-oszt – bajor-osztrák
bef – befejezett
biokém – biokémia
biol – biológia
birt – birtokos (eset)
biz – bizalmas
bút – bútor
c. – című, címen
cig – cigány
csill – csillagászat
dipl – diplomácia
div – divat
egyipt – egyiptomi
élelm – élelmiszer(ipar)
ép – építészet
ered. – eredetileg
esz – egyes szám
euf – eufemizmus
felsz – felszólító mód
fényk – fényképezés
ff – felsőfok
fil – filozófia
film – filmművészet
fiz – fizika
földr – földrajz
fn – főnév
fr – francia
gen – genetika
geol – geológia
geom – geometria
gör – görög
gúny – gúnyos
gyak – gyakorító
gyógysz – gyógyszerészet
hajó – hajózás
hangut – hangutánzó (szó)
hat – határozószó
hazai ném – hazai német
héb – héber

her – heraldika
hiv – hivatalos
hn – himnemű
holl – holland
horv – horvát
ill. – illetve, illetőleg
inf – informatika
irod – irodalom, irodalmi
izl – izlandi
jap – japán
ját – játék
jidd – jiddis
jog – jogtudomány, igazságszolgáltatás
kat – katonai
kém – kémia
ker – kereskedelem
késő lat – késő latin
kf – középfok
kfn – középfelnémet
kfr – középfrencia
kholl – középholland
kics – kicsinyítő képzős
kk lat – középkori latin
koh – kohászat
konyha – konyhaművészet
könyvt – könyvtártudomány
közg – közgazdaságtan
közig – közigazgatás
közl – közlekedés
lat – latin
lél – lélektan
lengy – lengyel
magfiz – magfizika
magy – magyar
mat – matematika
megsz – megszólító eset
met – meteorológia
mezőg – mezőgazdaság
mit – mitológia
mn – melléknév
műsz – műszaki
műv – művészet
ném – német
névm – névmás
népi lat – népi latin
népr – néprajz
ngy kz – nagyító képzős
nn – nőnemű
norv – norvég

növ – növénytan
nyelvt – nyelvtan, nyelvtudomány
nyj – nyelvjárás
nyomd – nyomdászat
óang – óangol
ófn – ófelnémet
ófr – ófrancia
óizl – óizlandi
okt – oktatás
ol – olasz
óprov – óprovanszál
opt – optika
or – orosz
orv – orvosi
óskand – óskandináv
ökol – ökológia
ölt – öltözködés
pej – pejoratív
pl. – például
pol – politika
port – portugál
prov – provanszál
rég – régészet
rep – repülés
ret – retorika
ritk – ritkán használatos
rom – román
röv – rövidítve, rövidítés
seml – semlegesnemű
skand – skandináv
sp – spanyol
stil – stilsztika
számtech – számítástechnika
szansz – szanszkrit
szem – személy
szính – színház
szlk – szlovák
szln – szlovén
szoc – szociológia
távk – távközlés
tbsz – többes szám
text – textilipar
ti. – tudniillik
tkp. – tulajdonképpen
tör – török
tört – történelem
tréf – tréfás
tud – tudományos
tud lat – tudományos latin

ua. – ugyanaz

úfn – újfelnémet

ui. – ugyanis

újgör – újgörög

újk lat – újkori latin

úrk – úrkutatás, úrhajózás

vall – vallás

vill – villamosság

vsz. – valószínűleg

FELHASZNÁLT SZÓTÁRAK ÉS LEXIKONOK

- BAKOS FERENC: *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.
- BARNHART, ROBERT K.: *Chambers Dictionary of Etymology*. Chambers, New York, 1988.
- BARTA LAJOS: *Pszichológiai értelmező szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.
- BENKŐ LORÁND (főszerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. 1–3*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- BÍRÓ ENDRE: *Magyar jogi kisszótár*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996.
- BÖLCSKEI G. – LENKEY I.: *Idegen eredetű vallási szavak és fogalmak szótára*. Ethnika Alapítvány, Debrecen, 1991.
- BRENCSÁN JÁNOS: *Új orvosi szótár*. Akadémiai kiadó, Budapest, 1983.
- Brewer's Dictionary of Phrase and Fable*. Cassel, London, 1970.
- Chambers's Twentieth Century Dictionary*. Chambers, London, 1954.
- Das Herkunftswörterbuch*. Duden, 1997.
- Etyimologiceszkij Szlovarj Russzkava Jazika*. Progressz, Moszkva, 1987.
- Grosses Fremdwörterbuch*. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1979
- GYÖRKÖSY ALAJOS – KAPITÁNYFfy ISTVÁN – TEGYEY IMRE: *Ógörög–magyar nagyszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
- KISS GÁBOR (főszerk.): *Magyar szókincstár*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- KLUGE, FRIEDRICH: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. De Gruyter, Berlin, 1999.
- KÜPPER, HEINZ: *Illustriertes Lexikon der deutschen Umgangssprache*. Klett, Stuttgart, 1982.
- Magyar Nagylexikon. 1–18*. Akadémiai Kiadó–Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 1993–2004.
- Microsoft Press Számítógépszótár*. SZAK Kiadó, Bicske, 1999.
- Művészettörténeti ABC*. Terra, Budapest, 1961.
- Nouveau Dictionnaire Étymologique*. Larousse, Paris, 1971.
- OLIVIERI, DANTE: *Dizionario Etimologico Italiano*. Ceschina, Milano, 1961.
- Oxford Essential Dictionary of Foreign Terms in English*. Berkeley, New York, 1999.
- PC és internet számítástechnikai értelmező szótár*. Panem, Budapest, 2000.
- RATHMANN JÁNOS: *Idegen szavak a filozófiában*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- SKEAT, WALTER W.: *A Concise Etymological Dictionary of the English Language*. Clarendon Press, Oxford, 1911.
- TÓTFALUSI ISTVÁN: *Idegen szavaink etimológiai szótára*. Anno könyvkiadó, Budapest, 2000.
- VERBÉNYI ISTVÁN – ARATÓ MIKLÓS: *Liturgikus lexikon*. Ecclesia, Budapest, 1990.
- VÉRTESY MIKLÓS: *Könyvtárosok kislexikona*. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1987.
- Világirodalmi Lexikon. 1–18*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970–1995.
- WAHRIG, GERHARD: *Das grosse deutsche Wörterbuch*. C. Bertelsmann, Gütersloh, 1967.
- WALDE–HOFFMANN: *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*. Carl Winter, Heidelberg, 1965.
- WESSÉN, ELIAS: *Vlra ord*. Esselte, Nacka, 1982.
- WOLF, SIEGMUND A.: *Wörterbuch des Rotwelschen*. Bibliographisches Institut, Mannheim, 1956.
- WOLF, SIEGMUND A.: *Jiddisches Wörterbuch*. Bibliographisches Institut, Mannheim, 1962.

World Book Dictionary. The World Book Inc., Chicago, London, 1992.
ZÁDOR ANNA: *Építészeti szakszótár.* Corvina Kiadó, Budapest, 1984.

A, Á

---

aasmus [aazmus] ⇨ *orv* asztma

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *aaszmosz* 'kilégzés, lehelés, lihegés' ← *aadzó* 'kilehel'

Lásd még ASZTMA

ab aeterno [abéternó] ⇨ örök időktől fogva

⊙ lat, 'ua.': *ab* 'le, el, -tól' | *aeternum* 'örökkévalóság' ← *aeternus*, ered. *aeviternus* 'örök' ← *aevum* 'kor, korszak, öröklét'

abaddon ⇨ *vall* a Bibliában a halottak birodalma, illetve az angyal, aki az alvilág mélysége felett uralkodik

⊙ héb, 'pusztulás'

abakteriális ⇨ *orv* nem baktérium (hanem más mikroorganizmusok) okozta (fertőzés)

⊙ tud lat *abacterialis* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd BAKTÉRIUM

abakusz ⇨ *mat* ókori görög számológépet (amelyet finom porral hintettek be, hogy írni lehessen rá)

⇨ *ép* oszlopfeje vagy pillérfeje felső, négyzetes vagy kerek záróeleme

⊙ lat *abacus* ← gör *abaksz*, *abakosz* 'szavazatszámoló tábla, deszkalap' ← (?) héb *abhák* 'por'

abalienáció † ⇨ *jog* eladás, elidegenítés

⇨ *jog* eltulajdonítás, sikkasztás

⊙ lat *abalienatio* 'ua.' ← *abalienare*, *abalienatum* 'idegen kézbe ad': *ab-* 'el' | *alienare* 'túl ad rajta, idegenné tesz' ← *alienus* 'másé, idegen' ← *alius* 'más'

Lásd még ALIBI

abandon † ⇨ lemondás, átengedés

⇨ *haj* hajó elhagyása a tengeren (kapitány, tisztek részéről)

⇨ *ker* a hajórakomány átengedése a biztosítónak a kártérítés kifizetése ellenében

⊙ fr *abandon* 'elhagyás' ← régi fr *à bandon* 'szabadjára, vki hatáskörébe': *à* ← lat *ad* '-hoz' | népi lat *bannum*, *bandum* 'rendelet, határozat' ← ófn *ban* 'idézés, tilalom'

Lásd még BANDITA

abarognózi ⇨ *orv* a súlyérzékelés hiánya

⊙ tud lat *abarognosis* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *barüsz* 'nehéz' | *gnószisz* 'ismeret', lásd GNÓZIS

abasia [abázia] ⇨ *orv* járásképtelenség

⊙ tud lat, 'ua.': gör *a-* 'nem' | *baszisz* 'lépés, járás' ← *bainó* 'megy, jár'

Lásd még BÁZIS

abat-jour [abazsúr] ⇨ lámpaernyő

⇨ árnyékvető

⇨ *ép* részüben nyitott ablak, amely felülről kapja a fényt

⊙ fr, 'ua.': *abattre* 'lever, lefelé irányít', lásd ABATTANT | *jour* 'nap, világosság', lásd ZSÜR

abaton ⇨ *ép* szentély görögkeleti templomban

⇨ *tört* ókori görög templomkerületnek az avatlatlanok elől elzárt része

⊙ gör, 'ua.' ← *abatosz* 'megközelíthetetlen', tkp. 'járhatatlan': *a-* 'nem' | *batosz* 'járható' ← *bainó* 'jár'

Lásd még BÁZIS

abattant [abatan] ⇨ *bút* írószekrény lecsapható írólapja, visszacsúsztatható fedele

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'lecsapó' ← *abattre* 'lever, lefelé irányít': *a-* ← lat *ab-* 'le, el' | *battre* ← lat *battuere* 'üt, ver'

Lásd még BATTÉRIA

a battuta ⇨ *zene* (pontos) ütemre (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': tkp. 'ütésre': *a* ← lat *ad* 'rá' | *battuta* 'ütés' ← lat *battuere* 'üt'

Lásd még BATTÉRIA

abba ⇨ *vall* Isten megszólítása egyes evangéliumi szövegrészekben

⇨ *vall* papok megszólítása a görögkeleti egyházban

⊙ arámi, 'atya, atyám'

abbau ⇨ *közg* leépítés, a termelés csökkentése, létszámcsökkentés

⊙ ném *Abbau* 'ua.': *ab-* 'le, el' | *bauen* 'épít'

abbé ⇨ *vall* francia katolikus világi pap címzése, pl. *Abbé Prévost*

⇨ † *vall* apát

⊙ fr, 'apát, világi pap' ← lat *abbas, abbatis* 'apát', lásd ABBA

ablende ⇨ *fényk* az objektív fényrekeszének fokozatos szűkítése, elsötétedés

⇨ *távk* tévékép eltűnése fokozatos kisebbedéssel

⊙ ném, 'ua.': ném *ab-* 'le, el' | lásd BLENDE

abbreviatúra ⇨ rövidítés, összevonás

⊙ lat *abbreviatura* 'ua.': *ad-* 'hozzá, meg-' | *breviare* 'rövidít' ← *brevis* 'rövid'

Lásd még BREVIS

abcúg † ⇨ le vele! kotródjon! pusztuljon!

⊙ ném *Abzug* 'elvonulás, levonás': *ab-* 'el' | *ziehen, zog* 'húz, vonul' (a fenti jelentéskör a magyarban alakult ki)

abcúgol † ⇨ kifütyül, lehurrog, lepisszeg

⊙ lásd ABCÚG

abderita † ⇨ bárgyú, korlátolt, mucsai

⊙ lat *abderita* ← gör *Abdérítész* 'ua.', tkp. 'Abdéra lakója' (ókori thrák város, lakóit korlátoltnak tartották)

abdikáció † ⇨ *pol* lemondás (trónról), feladás

⇨ *hiv* leköszönés (hivatalról, tisztségről)

⊙ lat *abdīcatio* 'ua.' lásd ABDIKÁL

abdikál † ⇨ lemond, leköszön (trónról, hivatalról)

⊙ lat *abdīcare* 'ua.': *ab-* 'le, el' | *dicere* 'mond'

abdomen ⇨ *anat* altest, has

⇨ *áll* potroh

⊙ lat *abdomen* 'ua.' ← *abdere* 'elrak, elrejt': *ab-* 'el, félre' | *dare* 'ad'

abdominális ⇨ *orv* hasi, hastáji

⊙ tud lat *abdominalis* 'ua.', lásd ABDOMEN

abdominocentézis ⇨ *orv* hasüregcsapolás

⊙ tud lat *abdominocentesis* 'ua.': lásd ABDOMEN | gör *kenteszisz* 'szűrés' ← *kenteó* '(fullánkkal) megszűr'

Lásd még CENTRUM

abdominoszkópia ⇨ *orv* a hasüregi szervek tükrös vizsgálata

⊙ tud lat *abdominoscopia* 'ua.': lásd ABDOMEN | gör *szkopeó* 'néz, vizsgál'

abducens ⇨ *anat* elvezető (ideg)

⊙ tud lat, 'ua.' ← *abducere, abductum* 'elvezet, eltérít': *ab-* 'le, el' | *ducere* 'vezet'

Lásd még DUCE

abdukció ⇨ *anat* terpesztő, oldalirányú izommozgás

⊙ tud lat *abductio* 'ua.', lásd ABDUCENS

abduktor ⇨ *anat* terpesztő, oldalirányban elmozdító izom

⊙ tud lat *abductor* 'ua.', lásd ABDUCENS

abecedárium ⇨ ábécéskönyv

⇨ *irod* olyan akrosztichon (lásd ott), ahol a versfők sora ábécérendet alkot

⊙ lat, 'ua.': *a-be-ce-de* 'ábécé'

abend ⇨ *számtech* rendellenes befejezés

⊙ ang, 'ua.' ← *ab(normal) end(ing)*, lásd ABNORMÁLIS | *end* 'beféjez'

aberráció ⇨ eltérés, rendellenesség

⇨ *orv* nemi eltévelyedés, beteges hajlam

⇨ *csill* egy csillag látszólagos helyének eltolódása az égbolton (a földpálya különböző pontjairól nézve)

⇨ *fiz* optikai lencse vagy tükör leképezési hibája

⇨ *biol* az adott fajra jellemző tulajdonság megváltozása

⇨ *gen* változás az egyedre jellemző kromoszómák számában vagy alakjában

⊙ lat *aberratio* 'ua.', lásd ABERRÁNS

aberrált ⇨ *orv* rendellenes

⇨ *orv* beteges hajlamú

⊙ lásd ABERRÁNS

aberráns ⇨ rendellenes, a szabályostól vagy megszokottól eltérő, elütő

⊙ lat *aberrans* 'ua.' ← *aberrare, aberratum* 'eltéved, eltévelyedik': *ab-* 'el' | *errare* 'téved, tévelyeg'

Lásd még ERRATA, ERROR

abessívus [abesszívusz] ⇨ *nyelvt* a névszóragozás határozós esete, amellyel valaminek a nemlétét, hiányát fejezzük ki állapothatározóként (a magyarban *nélkül* névutóval)

⊙ tud lat, 'ua.' ← *abesse* 'távol van, nincs jelen': *ab-* 'el' | *esse* 'lenni'

abgang ⇨ *szín* a színész vagy énekes hatásvadászó, tapsot provokáló távozása a színről

⊙ ném *Abgang* 'távozás, lelépés': *ab-* 'el' | *gehen, gegangen* 'megy'

abgesang [abgezang] ⇨ *irod* középkori német versekben a strófát lezáró néhány soros egység

⊙ ném *Abgesang* 'ua.': *ab-* 'le, el' | *Gesang* 'ének' ← *singen, sang* 'énekel'

abház ⇨ (fn) Grúzia területén élő kaukázusi nép

⇨ e nép nyelve

⇨ (mn) e néphez tartozó

⊙ or *abhaz* 'ua.' ← *abszua* (saját név)

abhorreszkál ⇨ visszariad, undorodik (tőle)

⇨ elutasít

⊙ lat *abhorrescere* 'elborzad': *ab-* 'el' | *horrescere* 'megborzong' ← *horrere* 'borzad, retteg'

Lásd még HORRIBILE DICTU, HORROR

abietinsav ⇨ *kém* sárga gyantasav a fenyőgyanta lepárlásából, sokoldalú vegyi alapanyag

⊙ ném *Abietin* 'ua.': lat *abies, abietis* 'fenyőfa' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

ab initio [ab iníció] ⇨ *jog* kezdetről (fogva)

⊙ lat, 'ua.': *ab* '-tól, el' | *initium* 'kezdet', lásd INICIÁLÉ

ab instantia [ab insztancia] ⇨ *jog* a vád bizonyítatlansága miatt (felmentési formula)

⊙ lat, '(bizonyíték) megléte híján': *ab* 'el' | *instantia* 'jelenlét, meglét' ← *instare* 'nyomában van, jelen van, sürget': *in-* 'benne, közelében' | *stare* 'áll'

ab instestato [ab intesztató] ⇨ *jog* végrendelet, végrendelkezés nélkül (hal meg)

⊙ lat, 'ua.': *ab* '-tól' | *in-* 'nem' | *testari, testatus* 'végrendelkezik' ← *testis* 'tanú'

ab invisis [ab invízisz] ⇨ látatlanban, vaktában

⊙ lat, 'ua.': *ab* 'el, -ból' | *invisus* 'láthatatlan': *in-* 'nem' | *videre, visum* 'lát'

abiogén ⇨ *biol* abiogenezis útján keletkezett

⊙ ném *abiogen* 'ua.', lásd ABIOGENEZIS

abiogenezis ⇨ *biol* ősnemzés, élő anyag keletkezése élettelenből

⇨ *kém* szerves anyag keletkezése szervetlenből (kemény sugárzás hatására)

⊙ tud lat *abiogenesis* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *biosz* 'élet' | lásd GENEZIS

abiotikus ⇨ *biol* az élőlények életműködésére ható, de az élettelen természethez tartozó (erő, tényező, pl. napsugárzás, hőmérséklet)

⊙ tud lat *abioticus* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *biótikosz* 'az étellel kapcsolatos, életrevaló' ← *biószisz* 'élet' ← *bioó* 'él'

abiotrófia ⇨ *orv* a sejtek életképességének idő előtti elvesztése

⊙ tud lat *abiotrophia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *biosz* ‘élet’ | *trophé* ‘táplálék, fenntartás’ ← *trephó* ‘táplál’

abiózis ⇨ *biol* élettelenység

⇨ *biol* életképtelenség

⊙ tud lat *abiosis* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *biószisz* ‘élet’ ← *bioó* ‘él’

abirritáció ⇨ *orv* ingertelenség, az ingerek hiánya

⊙ lat *abirritatio* ‘ua.’: *ab-* ‘el’ | lásd IRRITÁCIÓ

abisszális ⇨ *geol* mélytengeri, a tengerfenéken található

⊙ ang, ném *abyssal* ‘ua.’ ← lat *abyssus* ‘mély szakadék’ ← gör *abüsszosz* ‘feneketlen’: *a-* ‘nem’ | *büsszosz* ‘(tenger)fenék’

abisszikus ⇨ *geol* mélyen fekvő, földmélyi

⇨ *geol* mélytengeri

⊙ tud lat *abyssicus* ‘ua.’, lásd ABISSZÁLIS

abituriens † ⇨ érettségis, érettségiző diák

⊙ ném *Abiturient* ‘ua.’, lásd ABITÚRIUM

abitúrium † ⇨ érettségi vizsga

⊙ ném *Abiturium* ← újk lat *abiturium* ‘ua.’, tkp. ‘eltávozás’ ← lat *abire, abitum* ‘elmegey’: *ab-* ‘el’ | *ire* ‘megy’

abjudikáció ⇨ *jog* törvény előtti megtagadás

⊙ lat *abjudicatio* ‘ua.’: *ab-* ‘el’ | lásd JUDIKÁL

abjuráció ⇨ *vall* megtagadás, visszavonás

⇨ nézet vagy tan megtagadása eskü alatt

⊙ lat *abiuratio* ‘ua.’ ← *abiurare, abiuratum* ‘esküvel tagad’: *ab-* ‘el’ | *iurare* ‘esküszik’ ← *ius, iuris* ‘jog, igazság’

abklatsch [abklacs] ⇨ *nyomd* dúcmásolás

⇨ *műv* litográfiai rajz átvitele kőre vagy cinklemezre

⊙ ném, ‘ua.’, tkp. ‘leöntés’: *ab-* ‘le’ | hangut *klatschen* ‘csobban’

abláció ⇨ *geol* a föld felszínének mállása, kopása a szél és víz munkája által

⊙ tud lat *ablatio* ‘ua.’, tkp. ‘elhordás’ ← *abferre, ablatum* ‘elvisz’: *ab-* ‘le, el’ | *ferre, latum* ‘visz’
Lásd még ABLATIVUS

ablaktáció ⇨ *orv* szopós csecsemő vagy állat elválasztása

⇨ *orv* a tejkiválasztás megszűnése az emlőben

⊙ tud lat *ablactatio* ‘ua.’: *ab-* ‘el’ | *lactatio* ‘szoptatás, tejkiválasztás’ ← *lac, lactis* ‘tej’

ablaszt ⇨ *növ* nem csírázó, terméketlen

⊙ ném *ablast* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *blaszté* ‘csíra, rügy’

ablatívus [ablatívusz] ⇨ *nyelvt* a latin névszóragozás ötödik esete, határozói eset

⇨ *nyelvt* az eltávolodást kifejező rag vagy viszonyzó és a névszó együttese más nyelvben

⊙ lat (*casus*) *ablatívus* ‘elvivő (eset)’: *abferre, ablatum* ‘elvisz’: *ab-* ‘el’ | *ferre* ‘visz’

Lásd még ABLÁCIÓ

ablaut ⇨ *nyelvt* a szótó magánhangzójának váltakozása az indoeurópai és sémi nyelvekben a ragozás és a szóképzés folyamán, pl. ném *werfe, wirft, warf, geworfen* ‘dob’

⊙ ném *Ablaut* ‘ua.’: *ab-* ‘el, félre’ | *Laut* ‘hang’

ablegátus † ⇨ *jog* megbízott, képviselő, kiküldött

⇨ *vall* pápai különmegbízott

⊙ lat *ablegatus* ‘ua.’ ← *ablegare, ablegatum* ‘elküld’: *ab-* ‘el’ | *legare* ‘kiküld, megbíz, meghatalmaz’ ← *lex, legis* ‘törvény, szerződés’

ablepharia ⇨ *orv* a szemhéj veleszületett hiánya

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *blepharon* ‘szemhéj’ ← *blepó* ‘lát’

ablepszia ⇨ *orv* vakság

⊙ tud lat *ablepsia* ‘ua.’ ← gör *ablepszisz* ‘gyenge látás, vakság’: *a-* ‘nem’ | *blepó* ‘lát’

ablúció ⇨ *vall* kultikus tisztaságot célzó mosakodás, lemosás, öblítés

⊙ lat *ablutio* ‘ua.’ ← *abluerre, ablutum* ‘le mos’: *ab-* ‘le, el’ | *luere* ‘mos’

Lásd még LUESZ

abluentia [abluentia] ⇨ *orv* hashajtó szerek

⊙ lat tbsz seml, 'ua.' ← *abluens, abluentis* 'le mosó, öblítő' ← *abluere*, lásd ABLÚCIÓ

abnegáció ⇨ *jog* letagadás, eltagadás

⇨ lemondás, áldozat, áldozathozatal, áldozatkészség

⊙ lat *abnegatio* 'megtagadás, elvonás' ← *abnegare, abnegatum* 'megtagad, elvon': *ab-* 'el' | *negare* 'tagad, nemet mond' ← *nec, neg* 'nem'

abnormális ⇨ szabálytalan, rendellenes

⇨ fonák, visszás, torz

⇨ *biz* nem épeszű, bolond

⊙ ném *abnormal* 'ua.', lásd ABNORMIS

abnormis ⇨ szabálytalan, rendellenes

⇨ fonák, visszás, torz

⊙ lat, 'ua.': *ab-* 'el' | *norma* 'mérték'

abnormitás ⇨ fonákság, szabálytalanság

⊙ lat *abnormitas* 'ua.', lásd ABNORMIS

aboleál ⇨ *jog* hatályon kívül helyez

⇨ eltöröl

⊙ lat *abolere, abolitum* 'megszüntet, eltöröl': *ab-* 'el-' | *ol(esc)ere* 'nö, erősödik' ← *alere* 'táplál'

Lásd még ADOLESCENS

abolíció ⇨ *jog* pertörlés, semmités

⇨ *jog* törvény vagy rendelet hatályon kívül helyezése

⊙ lat *abolitio* 'ua.', lásd ABOLEÁL

abolicionista ⇨ *tört* az abolicionizmus híve

⊙ ang *abolitionist* 'ua.' ← *abolition* 'eltörlés', lásd ABOLÍCIÓ

abolicionizmus ⇨ *tört* a rabszolgaság eltörléséért küzdő mozgalom, különösen az Amerikai Egyesült Államokban a 18. század végétől

⇨ küzdelem más intézmény (pl. a halálbüntetés) eltörléséért

⊙ ang *abolitionism* 'ua.' ← *abolition* 'eltörlés', lásd ABOLÍCIÓ, -IZMUS

abominábilis ⇨ visszataszító, gyalázatos, szégyenletes

⊙ ném *abominabel* ← fr *abominable* 'ua.' ← lat *abominari* 'megutál, megátkoz': *ab-* 'el' | *omen, ominis* 'előjel'

abonál † ⇨ előfizet (étkezést)

⇨ járat, megrendel (sajtóterméket)

⇨ bérel (színházi helyet, páholyt)

⊙ ném *abonnieren* ← fr *abonner* 'ua.': *a-* 'hozzá' | *bonner*, ered. *borner* 'határt szab, behatárol' ← *borne* 'határkő' ← népi lat *butina* 'határfá'

Lásd még BORNÍRT

abonens ⇨ előfizető

⊙ ném *abonnet* ← fr *abonner* 'ua.' ← fr *abonner* 'előfizet', lásd ABONÁL

ab origine ⇨ a kezdetektől, eredendően

⊙ lat, 'ua.': *ab* 'el, -től' | *origo, originis* 'eredet, kezdet' ← *oriri* 'ered, születik, kezdődik'

aborigines [aboriginesz] ⇨ őslakók

⊙ lat, 'ua.', lásd AB ORIGINE

abort † ⇨ árnyékszék

⊙ ném *Abort* 'árnyékszék' tkp. 'félreeső hely': *ab-* 'el, le, félre' † *Ort* 'hely, táj, tér'

abortál ⇨ *orv* elvetél

⇨ *ritk* (terv) kudarcba fullad, dugába dől

⊙ ném *abortieren* 'ua.' lásd ABORTUSZ

abortív ⇨ *orv* ki nem fejlett, enyhe lefolyású (betegség)

⇨ *orv* vetéléssel végződő (terhesség)

⊙ ném *abortiv* 'ua.', lásd ABORTÍVUM

abortívum ⇨ *orv* magzatelhajtó szer

⊙ tud lat *abortivum* ‘ua.’ ← *abortivus* ‘koraszülött, elvetélt’, lásd ABORTUSZ

abortusz ⇨ *orv* (el)vetelés

⇨ *orv* művi vetelés, terhességmegszakítás, magzatelhajtás

⊙ lat *abortus* ‘ua.’ ← *aboriri*, *abortus* ‘idő előtt születik, elmegy’: *ab-* ‘el, félre’ | ← *oriri* ‘ered’, ‘születik’

Lásd még ORIENTÁL, ORIGÓ

ab ovo [abóvó] ⇨ eleve, eredendően, kezdetől

⊙ lat *ab ovo* ‘a tojástól’ (értsd: Léda tojásától, lásd Horatius: Episztolák 3.147): *ab* ‘el, -től’ | *ovum* ‘tojás’

abrachia ⇨ *orv* a kar veleszületett hiánya

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *brakhión* ‘kar’

abrakadabra ⇨ értelmetlen varázsszó, varázsigé (főleg bűvészműtárgyak kíséretében)

⇨ talizmán, melyre ezt a szót vésték több irányból való azonos olvasattal

⊙ lat ‘ua.’, az ABRAXAS változata

abraxas ⇨ ókori eredetű varázsszó az alkímiában

⇨ talizmánok bűvös felirata (a betűk görög számértékei az év napjainak számát, 365-öt adják ki

⊙ ered. *abrasax* ← (?) óegyiptomi

abrázió ⇨ *geol* letarolás, a földfelszín kopása hullámverés, ill. víz és szél hordta szilárd részek által

⇨ *orv* méhkaparás

⇨ *orv* kaparás, horzsolás

⊙ tud lat *abrasio* ‘kitörlés’ ← *abradere*, *abrasum* ‘kitöröl, kivakar’: *ab-* ‘el, le’ | *radere* ‘dörzsöl, kivakar, borotvál’

Lásd még RADÍR, KORRÁZIÓ

abrazív ⇨ *geol* letaroló, koptató

⊙ fr *abrasif* ‘ua.’, lásd ABRÁZIÓ

abrégé [abrezsé] † ⇨ *hiv* kivonat

⊙ fr, ‘ua.’ ← *abréger* ‘lerövidít’ ← késő lat *abbreviare*, tkp. *ad-breviare* ‘ua.’: *ad-* ‘oda’ | *brevis* ‘rövid’

Lásd még BREVIS

abrenunciáció ⇨ *vall* ellentmondás „az ördögnek és minden incselkedésének” a keresztségi fogadalomban (amelyet ma a keresztszülő mond el a csecsemő nevében)

⊙ lat *abrenuntiatio* ‘ua.’: *ab-* ‘el’ | lásd RENUNCIÁCIÓ

abrevoir [abrövoár] ⇨ *ép* a téglák közt bevakolandó hézag

⇨ *ép* † lóitató és fürdető épület

⊙ fr, ‘ua.’ ← *abreuver* ‘megitat’ ← népi lat *abbiberare ‘ua.’: *ad-* (nyomósító) ← *biberare* ‘itat’ ← lat *bibere* ‘iszik’

abriktol † ⇨ *kat* kiképez

⇨ *kat* fegyelmez, ráncba szed

⇨ *biz* ver, páhol, fenekel

⊙ ném *abrichten* ‘idomít, irányoz’: *ab-* ‘el’ | *richten* ‘igazít’

abrogáció ⇨ *jog* érvénytelenítés, hatálytalanítás, visszavonás

⊙ lat *abrogatio* ‘ua.’ ← *abrogare*, *abrogatum* ‘visszakér, eltöröl’: *ab-* ‘el’ | *rogare* ‘kérdez, kér’

Lásd még ARROGÁNS, DEROGÁL

abrupte † ⇨ hirtelen, azonnal

⊙ lat, ‘ua.’ ← *abruptum* ‘hirtelen mélység, szakadék, letörés’ ← *abruptere*, *abruptum* ‘letör’: *ab-* ‘el’ | *rumpere* ‘tör’

abscessus [abszcesszus] ⇨ *orv* tályog

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘eltávozás’: *ab-* ‘le, el’ | *cedere* ‘lép, megy’

abse- lásd még ABSZE-

absence [abszansz] ⇨ *orv* eszméletvesztés

⊙ fr, tkp. ‘távollét’, lásd ABSZENCIA

absentium ablegatus [abszencium ablegátus]

✧ *tört* távollévő (országgyűlési követ) képviselője a rendi országgyűlésen

◎ lat, 'ua.': lat *absens*, lásd ABSZENTÁL | lásd ABLEGÁTUS

absit [abszit] † ✧ távol legyen (tőlem), szó sem lehet róla

◎ lat, 'ua.' ← *abesse* 'távol van', lásd ABSZENCIA

absnicli † ✧ felvágottak, szalámirudak levágott végei, húsnyesedék

◎ ausztr ném kics *Abschnittel* 'ua.' ← *abschneiden* 'levág': *ab-* 'el, le' | *schneiden*, *schnitt* 'vág'

Lásd még SNÁJDIG

abso- lásd még ABSZO-

absolutio generalis [abszolúció generális] ✧ *vall* általános feloldozás a bűnök alól a katolikus egyházban

◎ latin, 'ua.', lásd ABSZOLÚCIÓ, GENERÁLIS

absteigquartier [absteigkvartír] † ✧ *kat* szállás, kvártély, beszállásolás

◎ ném *Absteigequartier* 'átmeneti szállás, igénytelen fogadó': *absteigen* 'leszáll, kiszáll, megszáll (valahol)': *ab-* 'el, el' | *steigen* 'lép, hág' | *Quartier* 'szállás', lásd KVÁRTÉLY

absti- lásd ABSZTI-

abstósz ✧ *sport* úszók elrugaszkodása fordulóban a medence falától, vízilabdában az ellenfél testéről

◎ ném *Abstoss* 'ellökés' ← *abstossen* 'ellök': *ab-* 'el, le' | *stossen* 'lök'

abstr- lásd ABSZTR-

absu- lásd ABSZU-

abszcissza ✧ *mat* derékszögű koordináta-rendszerben egy pontnak a függőleges tengelytől mért (előjeles) távolsága

◎ tud lat (*pars*) *abscissa* 'lemetszett (rész)': *ab-* 'el, le' | *scindere*, *scissum* 'vág'

❖ magy *zsindey*

abszcisszió ✧ *növ* előregedett növényi részek leválása, leszáradása

◎ tud lat *abscissio* 'ua.', lásd ABSZCISSZA

abszencia ✧ *jog* távollét, jelen-nem-lét, hiányzás

◎ lat *absentia* 'ua.' ← *absens*, *absentis* 'távollévő, hiányzó', lásd ABSZENTÁL

abszentál † ✧ *jog*, *hiv* távol van, hiányzik, mulaszt

◎ ném *absentieren* 'ua.' ← lat *absens*, *absentis* 'távollévő, hiányzó' ← *abesse* 'nincs jelen, hiányzik': *ab-* 'el' | *esse* 'lenni'

abszentista † ✧ távollévő, (birtokától) távol tartózkodó főnemes

◎ hazai lat *absentista*, lásd ABSZENTIZMUS

abszentizmus † ✧ földbirtokos rendszeres és tartós távolléte jóságáról (külföldön vagy a fővárosban tartózkodás)

✧ *pol* a tartózkodás, kivárás politikája

◎ ném *Absentismus* ← fr *absentisme* 'ua.', lásd ABSZENTÁL, -IZMUS

abszint ✧ ürömmel ízesített, zöldes színű pálinka

◎ ném *Absinth* 'ua.' ← lat *absinthium* ← gör *apsinthion* ← perzsa *szipand* 'üröm'

abszolúció ✧ *vall* feloldozás (a gyónásban), bűnbocsánat

✧ *jog* felmentés

◎ latin *absolutio* 'ua.', lásd ABSZOLVÁL

abszolút ✧ *tört* feltétlen, korlátlan (pl. monarchia)

✧ *mat* mindentől független, máshoz nem viszonyított, önmagában tekintett (mennyiség, skála)

✧ *fiz* csak a molekuláris mozgástól meghatározott (hőmérsékleti skála)

✧ *kém* tiszta, keveretlen (pl. alkohol)

✧ *zene* csak a rezgésszámtól meghatározott (hangmagasság, szolmizáció)

✧ tökéletes, teljes

✧ (hat) *biz* feltétlenül, teljes mértékben

◎ ném *absolut* 'ua.' ← lat *absolutus* 'felmentett, teljes, föltétlen, független' ← lat *absolvere*, lásd ABSZOLVÁL

abszolúte ✧ tökéletesen, feltétlenül

⊙ lat *absolute* ‘ua.’, lásd ABSZOLÚT

abszolutista ⇨ *tört, pol* az abszolutizmus párhíve, támogatója

⊙ német *Absolutist* ‘ua.’, lásd ABSZOLÚT

abszolutisztikus ⇨ *tört* önkényuralmi

⇨ *tört* az abszolutizmusra jellemző

⇨ önkényes, zsarnoki

⊙ ném *absolutistisch* ‘ua.’, lásd ABSZOLÚT

abszolutizál ⇨ túloz, eltúloz

⇨ túlértékel, érvényességi körét alaptalanul terjeszti ki

⊙ magy, lásd ABSZOLÚT (a *konkrét–konkretizál* és hasonló szópárok mintájára)

abszolutizmus ⇨ *tört, pol* az uralkodó korlátlan hatalmán alapuló kormányzati forma

⇨ önkényuralom

⊙ ném *Absolutismus* ‘ua.’, lásd ABSZOLÚT, -IZMUS

abszolutórium ⇨ *okt* egyetemi, főiskolai tanulmányokat lezáró vizsga

⇨ *okt* az ennek letételét igazoló végbizonyítvány

⊙ ném *Absolutorium* ‘ua.’, lásd ABSZOLÚT

abszolútum ⇨ *fil* örök, tökéletes, mindentől független létező

⇨ *vall* Isten

⊙ tud lat *absolutum* ‘ua.’, lásd ABSZOLÚT

abszolvál ⇨ *okt* bevégez (felsőfokú tanulmányokat)

⇨ teljesít (feladatot)

⇨ † *jog, vall* feloldoz, felment

⊙ ném *absolvieren* ‘ua.’ ← lat *absolvere, absolutum* ‘eloldoz, felold, felment, felszabadít’: *ab-* ‘el’ | *solvere* ‘oldoz’

abszolvens † ⇨ *okt* végzős egyetemi vagy főiskolai hallgató

⊙ ném *Absolvent* ‘ua.’, lásd ABSZOLVÁL

abszorbeál ⇨ *fiz, kém* beszív, felszív, elnyel, megköt (gázt, oldott anyagot)

⇨ † fogyaszt, leköt

⊙ ném *absorbieren* ‘ua.’ ← lat *absorbere, absorptum* ‘felszürcsöl, felhőrpint’: *ab-* ‘el, ki’ | *hangut sorbere* ‘szürcsöl’

abszorbens ⇨ *kém* gázokat, gőzöket elnyelő anyag

⊙ ném *Absorbens* ‘ua.’, lásd ABSZORBEÁL

abszorber ⇨ *műsz* gázelnyelő berendezés

⊙ ang *absorber* ‘ua.’, lásd ABSZORBEÁL

abszorpció ⇨ *fiz, kém* folyadék, gáz elnyelése, megkötődése folyadékban vagy szilárd anyagban

⇨ *fényk* fényelnyelés fotóanyag rétegeiben

⇨ *fiz* sugárzás elnyelődése valamely közegben

⊙ ném *Absorption* ‘ua.’, lásd ABSZORBEÁL

abszorpcióméter ⇨ *kém, fiz* a vizsgált anyag koncentrációjának, ill. elnyelődésének mérésére szolgáló eszköz

⊙ ang *absorptiometer* ‘ua.’: lásd ABSZORPCÍO | gör *metreó* ‘mér’

absztinencia ⇨ önmegtartóztatás, tartózkodás, mérséklet, lemondás (alkoholról, nemi élvezetről)

⊙ lat *abstinentia* ‘ua.’, lásd ABSZTINENS

absztinens ⇨ önmegtartóztató, a (káros) élvezeteket kerülő

⇨ bornemissza, józan, mértékletes, mértéktartó

⊙ lat *abstinens, abstinentis* ‘ua.’ ← *abstinere* ‘visszatart, tartózkodik’: *ab(s)-* ‘el’ | *tenere* ‘tart’

absztrahál ⇨ *tud* elvon, elvonatkoztat

⇨ *fil* kiemeli a lényeges jegyeket

⊙ lat *abstrahere, abstractum* ‘elhúz’: *ab(s)-* ‘el’ | *trahere* ‘húz, von’

absztrakció ⇨ *tud* elvontság

⇨ *fil* elvonatkoztatás, a lényeges jegyek kiemelése

⇨ elvont fogalom

⊙ lat *abstractio* ‘elvonás’, lásd ABSZTRAHÁL

absztrakt ⇨ *fil* elvont, a valóságtól elvonatkoztatott, annak lényeges jegyei révén kiemelt

⇨ elméleti, gondolati

⇨ elvontsága miatt nehezen követhető

⇨ *műv* a természeti formák ábrázolásáról lemondó

⊙ ném *abstrakt* ‘ua.’, lásd ABSZTRAHÁL

Lásd még KONTRAKTUS, TRAKTA

absztraktum † ⇨ előadás vagy nagyobb szöveg vázlata, kivonata

⊙ lat *abstractum* ‘ua.’ lásd ABSZTRAHÁL

absztrúz † ⇨ hóbertos

⊙ lat *abstrusus* ‘homályos, kiismerhetetlen’ ← *abstrudere*, *abstrusum* ‘eldug’: *ab(s)-* ‘el’ | *trudere* ‘lök’

abszurd ⇨ képtelen, lehetetlen, elképesztő

⇨ esztelen, ésszerűtlen, kivihetetlen

⇨ badar, bolond

⇨ *szính* a társadalmi viszonyok és az emberi léthelyzet elidegenedettséget a drámai alaphelyzet képtelenségével és badar dialógusokkal érzékeltető (dráma)

⊙ ném *absurd* ‘ua.’ ← lat *absurdus* ‘fülsértő, fonák, képtelen’: *ab-* ‘el, egészen’ | *surdus* ‘süket’

abszurditás ⇨ badarság, képtelenség, esztelenség, lehetetlenség

⊙ ném *Absurdität* ‘ua.’, lásd ABSZURD

abszurdum ⇨ badarság, képtelenség, lehetetlenség

⇨ esztelenség, bolondság, ostobaság

⊙ kk lat *absurdum* ‘ua.’, lásd ABSZURD

abteilung † ⇨ *kat* osztag, különítmény

⇨ *biz* osztály, részleg

⊙ ném *Abteilung* ‘ua.’: *ab-* ‘le, el’ | *teilen* ‘oszt’

abulia ⇨ *orv* kóros akarathiány, akaratlanság

⊙ tud lat, gör, ‘ua.’: *a-* ‘nem’ | *bulé* ‘akarat

abundancia ⇨ bőség, bővelkedés

⇨ sűrűség, gyakoriság

⊙ lat *abundantia* ‘bőség, fölösleg’, tkp. ‘kiáradás’ ← *abundans*, *abundantis* ‘kiáradó, bőséges’ ← *abundare* ‘kiárad’: *ab-* ‘el’ | *unda* ‘hullám’

ab urbe condita [... kondita] ⇨ *tört* a város (ti. Róma) alapításától (számítva), az ókori római időszámítás kiindulópontja, a város legendás alapításának éve (Kr.e. 753)

⊙ lat, ‘ua.’: *urbs* ‘város’ | *condere*, *conditum* ‘alapít, épít’: *con-* ‘össze, együvé’ | *dare* ‘ad’

abúzus ⇨ *jog* visszaélés (hatalommal, vagyonnal, erővel), jogtalanság

⇨ † túlzott használat

⊙ lat *abusus* ‘ua.’ ← *abuti*, *abusus* ‘fölel, visszaél’: *ab-* ‘el, félre’ | *uti* ‘használ’

aca- lásd még AKA-

a cappella [akapella] ⇨ *zene* hangszeres kíséret nélküli, csak énekhangon előadott (kórusmű)

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘kápolnában’ (ahol nem is férne el hangszeregyüttes): *a* ← lat *ad* ‘-hoz, -nál’ | ol, késő lat kics *cappella* ‘kápolna’ (ahol mint ereklyét őrzik Szent Márton köpenyének egy darabkáját) ← *cappa* ‘köpeny’

accapareur {akkaparőr} ⇨ *ker* kereskedő, aki valamely árucikket felvásárol, hogy az árát így felverve nagy haszonnal tudja eladni

⊙ fr, ‘ua.’ ← *accaparer* ‘felvásárol’ ← ol *accaparrare* ‘ua.’: *a* ← lat *ad* ‘-hoz, -nál’ | *caparra* ‘előleg, foglaló’, tkp. ‘fizetés kezdete’: *capo* ‘fej, kezdet’ ← lat *caput* ‘fej’ | *arra* ‘kifizetés’ ← ?

accelerando [accselerandó] ⇨ *zene* fokozatosan gyorsítva, növekvő tempóban (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← ol, lat *accelerare* ‘siettet’: *ad-* ‘hozzá’ | *celer* ‘gyors’

access [ekszesz] ⇨ *számtech* elérés, hozzáférés

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat *accedere*, *accessum* ‘odalép, hozzáfér’: *ad-* ‘hozzá’ | *cedere* ‘lép’

accessibility [ekszeszibiliti] ⇨ *számtech* hozzáférhetőség

⊙ ang, 'ua.', lásd ACCESS

accessory [ekszeszori] ⇨ *számtech* tartozék

⇨ kisegítő elem

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'hozzá tartozó', lásd ACCESS

acci- lásd AKCI-

accouchement [akkusman] ⇨ *orv* szülő nő lebetegedése, a szülés megindulása

⊙ fr, 'ua.' ← *accoucher* 'szül', tkp. 'ágyba fekszik': *à* ← lat *ad-* 'oda' | ← *coucher* 'fekszik' ← lat *collocare* 'elhelyezkedik': *con-* 'össze' | *locus* 'hely'

accoudoire [akkudoár] ⇨ *ép* könyöklőpárkány

⇨ *bút* a templomi szentélypadok üléseinek kartámasza

⊙ fr, 'ua.' ← *accouder* '(rá)könyököl' ← lat *accubitare* 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *cubitum* 'könyök'

account [ekaunt] ⇨ *ker* könyvelés

⊙ ang, 'számla', lásd A CONTO

accusativus [akkuzatívusz] ⇨ *nyelvt* tárgyeset, a latin névszóragozás második esete

⊙ lat (*casus*) *accusativus* 'megokoló (eset)' ← *accusare, accusatum*, tkp. *ad-cusare* 'vádol, megokol': *ad-* 'hozzá' | *causa* 'ok, ügy'

acephalia lásd AKEFÁLIA

acestoma [acesztóma] ⇨ *orv* sebsarjadzás

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *akesztosz* 'gyógyítható' ← *akeszisz* 'gyógyítás'

acetaldehid ⇨ *kém* két szénatomos aldehid, szúros szagú folyadék

⊙ ném *Azetaldehyd* 'ua.', lásd ACETÁT, ALDEHID

acetát ⇨ *kém* az ecetsav sója

⊙ ném *Azetat* 'ua.': lat *acetum* 'ecet' | *-át* (sóra utaló toldalék)

acetil- ⇨ *kém* az ecetsav savmaradék mint vegyületek alkotóeleme

⊙ ném *Azetyl-* 'ua.': lat *acetum* 'ecet' ← *acere, acetum* 'savanyúnak lenni' | gör *hülé* 'anyag'

acetilén ⇨ *kém* karbid és víz egymásra hatásából keletkező, erős lánggal égő, hegesztéshez használt szerves gáz

⊙ ném *Azetilyen* 'ua.', lásd ACETIL-

acetil-szalicilsav ⇨ *kém* láz- és fájdalomcsillapító hatású vegyület, az aszpirin hatóanyaga

⊙ lásd ACETIL-, SZALICIL

acetiméter ⇨ *kém* az ecetsavtartalom mérésére szolgáló eszköz

⊙ tud lat *acetimeter* 'ua.': lásd ACETÁT | gör *metreó* 'mér'

aceton ⇨ *kém* kellemes illatú szerves folyadék, a legegyszerűbb alifás keton, fontos oldószer

⊙ ném *Azeton* 'ua.': lat *acetum* 'ecet' | *-on* (ketonra utaló toldalék)

acetonémia ⇨ *orv* kórosan sok aceton a vérben

⊙ tud lat *acetonaemia* 'ua.': lásd ACETON | gör *haima* 'vér'

acetonuria ⇨ *orv* kórosan sok aceton a vizeletben

⊙ tud lat, 'ua.': lásd ACETON | gör *uron* 'vizelet'

ach- lásd még AK-

achát [ahhát] ⇨ *ásv* színes kvarc féldrágakő

⊙ ném *Achat* 'ua.' ← lat *achates* 'ua.' ← gör *Akhatész* szicíliai folyó, az ókorban (id. Plinius szerint) az ~ lelőhelye

Lásd még AGÁT

acheilia [akeilia] ⇨ *orv* az ajak hiánya mint születési rendellenesség

⊙ tud lat, 'ua.': gör *a-* 'nem' | *kheilosz* 'ajak'

acheiropodia [akejropódia] ⇨ *orv* a kezek és lábak hiánya mint születési rendellenesség

⊙ tud lat, 'ua.': gör *a-* 'nem' | *kheir* 'kéz' | *pusz, podosz* 'láb'

achillea ⇨ *növ* cickafarkkóró

⊙ lat, 'ua.' ← *Achilles*, Akhilleusz görög hős latin neve

acholia [akolia] ⇨ *orv* epehiány az emésztőrendszerben

⊙ tud lat, 'ua.': gör *a-* 'nem' | *kholé* 'epe'

Lásd még KOLERA

achromatopsia lásd AKROMATOPSZIA

achylia gastrica [akhilia gasztrika] ⇨ *orv* a gyomornedv-elválasztás kóros csökkenése vagy megszűnte

⊙ tud lat, 'ua.': gör *a-* 'nem' | *khülosz* 'nedv' | *gasztrikosz* 'a gyomorral kapcsolatos' ← *gasztér*, *gasztrosz* 'gyomor'

acidémia ⇨ *orv* savvérűség, a vér fokozott savassága

⊙ tud lat *acidaemia* 'ua.': lat *acidus* 'savanyú, lásd ACIDITÁS | gör *haima* 'vér'

acidimetria ⇨ *kém* a savtartalom mérése folyadékban

⊙ lásd ACIDITÁS | gör *metreó* 'mér'

aciditás ⇨ *kém* savasság, savtartalom

⊙ lat *aciditas* 'savanyúság' ← *acidus* 'savanyú' ← *acere* 'savanyúnak lenni'

acidofil ⇨ *növ* savanyú talajt kedvelő

⇨ *kém* savas közegben ható, működő

⊙ ném *azidophil* 'ua.': lásd ACIDITÁS | gör *philó* 'kedvel'

acidolízis ⇨ *kém* sавval végzett vegyi reakció az éterkötés felbontására

⊙ tud lat *acidolysis* 'ua.': lat *acidus* 'savanyú' ← *acere* 'savanyúnak lenni' | gör *lúsizis* 'feloldás' ← *lüó* 'felold, felbont'

acidózis ⇨ *orv* savvérűség, a savtermékek kóros elszaporodása a vérben

⊙ tud lat *acidosis* 'ua.': lásd ACID(ITÁS) | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

acil- ⇨ *kém* a hangyasavból levezethető gyök a karboxilcsoport hidroxiljának elhagyásával

⊙ ném *azyl-* 'ua.': lat *ac(etum)* 'ecet' | gör *hülé* 'anyag'

acne lásd AKNÉ

a commodo [a kommodó] ⇨ *zene* tetszés szerint (adható elő)

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'kényelmesen' ← lat *commodum* 'kényelem', lásd KOMMODITÁS

à condition [a kondízion] ⇨ feltéve, hogy

⇨ feltételesen

⊙ fr, 'ua.', lásd KONDÍCIÓ

aconitum [akonitum] ⇨ *növ* sisakvirág, farkasgyökér

⇨ *kém* ennek gyógyszerkészítésre is használt méreganyaga

⊙ lat, 'ua.' ← gör *akoniton* 'ua.'

a conto [akontó] ⇨ *ker* előleg

⇨ *ker* törlesztés

⊙ ol *a conto* 'számlára: *a* ← lat *ad* 'rá' | *conto* 'számla' ← kk lat *comptus*, *computus* 'számolás, számadás' ← lat *computare* 'számlál': *con-* 'össze' | *putare* 'vél, fontol, felbecsül'

Lásd még KOMPUTÁCIÓ

acqu- lásd még AKV-

acquit [aki] ⇨ *ker* nyugta, elismervény

⊙ fr, 'megfizetve' ← *acquitter* 'megad, kifizet (adósságot), „lekvittel”': *a(c)-* ← lat *ad-* '-hoz' | *quite* 'adósságtól, teheről megszabadult', lásd KVITT

acr- lásd még AKR-

acre [éjkr] ⇨ földmérték az angolszász országokban, 4047 m², 0,7 kat. hold

⊙ ang, 'ua.', ered. 'szántóföld' (indoeurópai rokonok: lat *ager*, gör *agrosz* 'szántóföld')

act- lásd még AKT-

acta diurna [akta diurna] ⇨ *tört* a római császárság idején naponta kiadott közlemény a legfrissebb eseményekről, a napi sajtó ókori elődje

⊙ lat, 'napi cselekmények': tbsz seml *acta* 'véghez vitt dolgok' ← *agere*, *actum* 'cselekszik, végbevisz' | *diurnus* 'napi' ← *dies* 'nap'

acting out [ekting aut] ⇨ *lél* feldolgozatlan belső konfliktusok áttétele erőszakos cselekvésbe

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'ki-cselekvés': *act* ← lat *agere*, *actum* 'cselekszik' | *out* 'ki'

actinia [aktínia] ⇨ *áll* tengeri rózsa

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *aktisz*, *aktinosz* 'sugár'

Actio Catholica [akció katolika] ⇨ *vall* katolikus hitbuzgalmi szervezet hívók számára, az egyház céljainak tevékeny támogatására

⊙ lat, ‘katolikus ténykedés’, lásd AKCIÓN, KATOLIKUS

action gratuite [akszion gratüit] ⇨ *lél* váratlan erőszakos cselekmény, amelynek lélektani rugói felderíthetetlenek

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘ingyenes cselekmény’: lásd AKCIÓN | *gratuit* ← lat *gratuitus* ‘ingyen adott’ ← *gratus* ‘tetsző, kedves’

action painting [eksn péjnting] ⇨ *műv* gesztusfestészet, amerikai festői irányzat a 20. század derekán, amely a kép tartalma helyett a festés folyamatára, annak megjelenítésére koncentrálnak

⊙ ang, ‘cselekmény-festés’: lásd AKCIÓN | ang *paint* ‘fest’ ← fr *peindre, peint* ← lat *pingere* ‘ua.’

activity ratio [ektíviti réjsó] ⇨ *számtech* felhasználási együtttható

⊙ ang, ‘ua.’: lásd AKTIVITÁS | *ratio* ‘arány’ ← lat *ratio* ‘számítás, viszony’, ← *rerī, ratum* ‘számlál’

activum [aktívum] ⇨ *nyelvt* cselekvő igemód (az indoeurópai nyelvekben)

⊙ lat, ‘ua.’, lásd AKTÍV

actor lásd AKTOR

actum ut supra [aktum ut szupra] ⇨ *hiv* kelt mint fent (régī keltezési formula)

⊙ lat, ‘ua.’: *actum* ‘megtéve, elvégezve’ ← *agere, actum* ‘cselekszik, végbevisz’ | *ut* ‘mint’ | *supra* ‘fent’

acumen [akumen] † ⇨ elmeél, éles elme

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘élesség’ ← *acuere* ‘élez’

Lásd még AKUPUNKTÚRA, AKUT

-ád(a) ⇨ személy vagy hely nevéhez illesztett végződés, amely az illetővel kapcsolatos, rá vagy a helyre jellemző tettet, viselkedést, eseményt vagy műalkotást jelöl (lásd GASZKONÁDA, JEREMIÁD(A), ROBINZONÁD, SPARTAKIÁD, továbbá *karinthyáda* ‘Karinthyra jellemző élc vagy szellemes ugratás’)

⊙ ném, fr (*Ili)ade* ‘(Ili)ász’ ← gör *Iliasz, (Ili)adosz* ‘ua.’, tkp. ‘történet Ilionról’, az ~ tehát megfelel a magyar *-ásznak*, pl. *Zrínyiász*

ad absurdum [ad abszurдум] ⇨ a képtelenségig (vinni, vezetni, pl. érvelést, hogy ezzel bizonyítsuk téves voltát)

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘hozzá’ | lásd ABSZURDUM

adagietto [adadzsettó] ⇨ *zene* rövid adagio tétel

⊙ ol kics, ‘ua.’, lásd ADAGIO

adagio [adádzsó] ⇨ *zene* nyugodtan, kényelmesen, lassan (adandó elő)

⊙ ol *a(d)* ‘hozzá, vele’ | *agio* ‘kényelem, jó mód’, lásd ÁZSIÓ

adagium ⇨ bölcs mondás, közmondás

⊙ lat, ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *aiō, aīt*, ered. *agio* ‘mond’

adamant † ⇨ *ásv* gyémánt

⊙ régi ném *Adamant* ← lat *adamus, adamantis* ‘ua.’, ered. ‘acél’ (az összekötő fogalom a keménység) ← gör *adamasz, adamantosz* ‘acél’, tkp. ‘lebirhatatlan’: *a-* ‘nem’ | *damaō* ‘legyőző’

❖ magy *gyémánt*, ang *diamond*

adamita ⇨ *vall* ókori minta nyomán alakult középkori eretnek szekta, melynek tagjai vagyon- és nőközösségben éltek, és nem viseltek ruhát

⇨ *vall* e szekta tagja

⊙ lat *adamita* ‘ua.’, tkp. ‘Ádám-követő’ a bibliai *Ádám* nevéből | lat *-ita* ← gör *-itész* (követőre utaló toldalék)

ad analogiam ⇨ (valaminek a) mintájára, hasonlatosságára

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-hoz, -ra’ | lásd ANALÓGIA

adaptáció ⇨ *biol* élőlények alkalmazkodása a meglévő vagy változó új életfeltételekhez

⇨ *irod, szính, film* más műfajra való alkalmazás, átigazítás

⊙ lat *adaptatio* ‘ua.’, lásd ADAPTÁL

adaptál ⇨ alkalmaz, illeszt, hozzáilleszt

⇨ *irod, film* átdolgoz, átír, átformál, feldolgoz

⊙ lat *adaptare, adaptatum* ‘hozzáalkalmaz’: *ad-* ‘hozzá’ | *aptare* ‘illeszt, készít, alkalmaz’

❖ magy *ábdál*

adaptálódik ⇨ *biol* alkalmazkodik

⇨ megszokik, átáll, alkalmazkodik

⊙ lásd ADAPTÁL

adaptált ⇨ alkalmazott, átdolgozott, feldolgozott

⊙ lásd ADAPTÁL

adapter ⇨ *műsz* átalakító berendezés

⇨ *műsz* a készülék használhatósági körét kiterjesztő segédberendezés

⇨ *inf* illesztő elem két eltérő elven működő berendezés összekapcsolására

⊙ ang, ‘ua.’ ← *adapt* ‘hozzáilleszt’ ← lat *adaptare*, lásd ADAPTÁL

adaptív ⇨ alkalmazkodó

⇨ az alkalmazkodáson alapuló

⊙ ném *adaptív* ← fr *adaptif* ‘ua.’, lásd ADAPTÁL

adaptivitás ⇨ *biol* alkalmazkodó képesség

⊙ ném *Adaptivität* ← fr *adaptivité* ‘ua.’, lásd ADAPTÁL

adaptor ⇨ *számtech* perifériacsatoló

⊙ ang, ‘ua.’, ← *adapt* ‘illeszt’, lásd ADAPTÁL

ad arma ⇨ fegyverbe!

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-hoz’ | *arma, armorum* ‘fegyver’

a dato † ⇨ *hív* a keltezésről, a kiállítás napjától számítva

⊙ lat, ‘ua.’: *a(b)* ‘-tól’ | lásd DÁTUM

ad audiendum verbum † ⇨ dorgálásra, feddésre (való idézés előljáró elé)

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘a szó meghallására’: *ad* ‘-ra, -hoz’ | *audire* ‘meghall’ | *verbum* ‘szó, ige’

ad bene placitum † ⇨ tetszés szerint, kedvére

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-ra, -hoz’ | *bene* ‘jól’ | *placere, placitum* ‘tetszik’

ad calendas Graecas [ad kalendasz grékasz] ⇨ majd egyszer, valamikor, sohanapján

⊙ lat, ‘a görög Kalendaekor’ ← *Kalendae* ‘a hónap első napja, az adósság törlesztésének napja a rómaiaknál’ (a görögöknek ti. nem volt ilyen napjuk), lásd KALENDÁRIUM

ad captandam benevolentiam [ad kaptandam benevolentiam] ⇨ a hallgatók rokonszenvének megnyerését célzó (szónoki fordulat)

⊙ lat, ‘a jóindulat megragadására’: *ad* ‘-ra, -hoz’ | *captare* ‘megragad’ ← *capere, captum* ‘fog’ | lásd BENEVOLENCIA

ad circulandum [ad cirkulandum] † ⇨ *hív* ‘körözésre, elolvasás után továbbadandó’

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘hozzá’ | lásd CIRKULÁL

ad deliberandum ⇨ véleményezésre, véleményezés céljából

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-ra’ | *deliberandum* ‘mérlegelés’ ← *deliberare* ‘mérlegel, megfontol’: *de-* ‘el, le, meg-’ | *liberare, librare* ‘mérlegel’ ← *libra* ‘mérleg, font’

addenda ⇨ *tud* pótlás, kiegészítés (könyv végén)

⊙ lat tbsz seml, ‘ua.’ ← *addendum* ‘hozzáadandó dolog’, lásd ADDÍCIÓ

addetur † ⇨ *gyógysz* hozzáadandó (ez és ez), utasítás régi latin nyelvű recepteken (rövidítve *add.*)

⊙ lat, ‘adassék hozzá’ ← *addere* ‘hozzáad’: *ad-* ‘hozzá’ | *dare* ‘ad’

addíció ⇨ *mat* összeadás, hozzáadás, összegzés

⇨ *kém* nagyobb molekula létrejötte több kisebb molekulából, maradék nélkül

⊙ lat *additio* ‘ua.’ ← *addere, additum* ‘hozzáad’: *ad-* ‘hozzá’ | *dare* ‘ad’

ad dies vitae [ad diesz vité] ⇨ *jog* élethosszigan, halálig

⊙ lat, ‘az élet napjaira’: *ad* ‘-ra, -hoz’ | *dies* ‘nap’ | *vita* ‘élet’

addikció ⇨ orv szenvedélybetegség, kóros lelki függés valamely élvezettől (alkohol, kábítószer) vagy tevékenységtől (pl. szerencsejáték)

⊙ tud lat *addictio* ‘ua.’ ← *addicere, addictum* ‘átenged, kiszolgáltatt (vkinek, vminek): *ad-* ‘hozzá, neki’ | *dicere* ‘mond, kijelent’

addiktív ⇨ orv kóros lelki függést okozó

⊙ ang *addictive* ‘ua.’ ← *addict* ‘szenvédélybeteg’ ← lat *addicere*, lásd ADDIKCIÓN

addiktológia ⇨ *orv* a szenvédélybetegségek megelőzésével, áldozataik gondozásával és függőségük feloldásával foglalkozó egészségügyi szakágazat

⊙ ang *addictology* ‘ua.’: *addict* ‘rabja (vminek)’ ← lat *addicere*, lásd ADDIKCIÓN | lásd -LÓGIA

addiktológus ⇨ *orv* a szenvédélybetegekkel foglalkozó orvos vagy egészségügyi szakember

⊙ magy, lásd ADDIKTOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

add-in [edin] ⇨ *számtech* beépülő modul

⊙ ang, ‘ua.’: *add* ‘hozzáad’, lásd ADDÍCIÓN | *in* ‘bele’

addio ⇨ Isten veled, ég áldjon

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘Istennel’: *a* ‘hozzá, mellett’ | *Dio* ← lat *Deus* ‘isten’

Lásd még AGYÓ

additamentum ⇨ *hiv* melléklet, függelék

⊙ újjk lat, ‘ua.’ ← gyak *additare* ‘mellékel, hozzáfűz’, lásd ADDÍCIÓN

additív ⇨ *mat* összegező, összeadó (művelet)

⇨ *kém* addíciós jellegű (folyamat)

⊙ ném *additiv* ‘ua.’, lásd ADDÍCIÓN

add-on card [edon kárd] ⇨ *számtech* bővítőkártya, amely kiterjeszti az adott számítástechnikai eszköz tevékenységi körét

⊙ ang, ‘ua.’: *add on* ‘hozzátesz’, lásd ADDÍCIÓN | *card* ‘kártya, lap’ ← fr *carte* ‘ua.’

← késő lat *charta* ← gör *kharté* ‘papiruszlap’

addukció ⇨ *orv* valamely testrésznek, izomnak a test tengelyéhez közeledő mozgása

⊙ tud lat *adductio* ‘ua.’ ← *adducere*, *adductum* ‘odavezet’: *ad-* ‘hozzá’ | *ducere* ‘vezet’

adduktor ⇨ *anat* végtagot a testközép irányában mozgató izom

⊙ tud lat *adductor* ‘ua.’, lásd ADDUKCIÓN

Lásd még DUCE

adduktum ⇨ *kém* két telített vegyületből (vagy telített vegyületből és egy elemből) keletkező anyag

⊙ tud lat *adductum* ‘ua.’, lásd ADDUKTOR

adekvál ⇨ kiegyenlít, elsimít, eligazít

⊙ lat *adaequare*, *adaequatum* ‘egyenlővé tesz’: *ad-* ‘hozzá’ | *aequare* ‘(ki)egyenlít’ ← *aequus* ‘egyenlő’

Lásd még EKVÁTOR

adekvát ⇨ egyenértékű, megfelelő, hozzáillő, odaillő, találó

⇨ a lényegét pontosan visszaadó

⊙ ném *adäquat* ‘ua.’, lásd ADEKVÁL

adelomorf ⇨ *orv* határozatlan alakú

⊙ ném *adelomorph* ‘ua.’: gör *adélosz* ‘bizonytalan’: *a-* ‘nem’ | *délosz* ‘látható’ ← *déloó* ‘megmutatkozik’ | *morphé* ‘alak’

adenalgia ⇨ *orv* mirigyfájdalom

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *adén*, *adenosz* ‘mirigy’ | *algeó* ‘fájlal’ ← *algosz* ‘fájdalom’

adenektópia ⇨ *anat* mirigy szabálytalan elhelyezkedése

⊙ tud lat *adenectopia* ‘ua.’: gör *adén*, *adenosz* ‘mirigy’ | *ek-* ‘el, földre’ | *toposz* ‘hely’

adeniformis ⇨ *anat* mirigyalakú

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *adén*, *adenosz* ‘mirigy’ | lat *forma* ‘alak’

adenin ⇨ *biokém* a nukleinsavakat alkotó szerves bázisok egyike

⊙ ném *Adenin* ‘ua.’: gör *adén*, *adenosz* ‘mirigy’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

adenitisz ⇨ *orv* a nyirokcsomók gyulladása

⊙ tud lat *adenitis* ‘ua.’: gör *adén*, *adenosz* ‘mirigy’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

Adenocor [adenokor] ⇨ *gyógysz* mirigykivonatot tartalmazó szívgyógyszer

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *adén*, *adenosz* ‘mirigy’ | lat *cor* ‘szív’

adenogén ⇨ *orv* mirigyi eredetű

⊙ ném *adenogen* ‘ua.’: gör *adén*, *adenosz* ‘mirigy’ | lásd -GÉN

adenokarcinóma ⇨ *orv* rákos mirigydaganat

⊙ tud lat *adenocarcinoma* ‘ua.’: gör *adén*, *adenosz* ‘mirigy’ | lásd KARCINÓMA

adenológia ⇨ *orv* a mirigyekkel foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *adén*, *adenosz* ‘mirigy’ | lásd -LÓGIA

adenoid ⇨ *orv* mirigyszerű, mirigy jellegű

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *adén*, *adenosz* ‘mirigy’ | -*id* ‘-féle’ ← gör *eidosz* ‘külső’

adenóma ⇨ *orv* a mirigyhám jóindulatú daganata

⊙ tud lat *adenoma* ‘ua.’: gör *adén*, *adenosz* ‘mirigy’ | -*óma* (daganatra utaló toldalék)

adeptus ⇨ egy vallás vagy tan titkaiba beavatott személy

⇨ tudós odaadó tanítványa

⇨ egy eszme buzgó követője

⊙ lat, ‘ua.’: tkp. ‘(vminek) megnyert’ ← *adipisci*, *adeptus* ‘megnyer, kivív’: *ad-* ‘hozzá’ | *apisci* ‘eljut, elnyer’

adermogenezis ⇨ *orv* a bőrfejlődés rendellenessége

⊙ tud lat *adermogenesis* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *derma* ‘bőr’ | lásd GENEZIS

adessivus [adesszívusz] ⇨ *nyelvt* a főnévragozás helyhatározói esete, amely *hol?* kérdésre felel, és külső helyviszonyt fejez ki (magyarban -*nál*, -*nél* raggal)

⊙ tud lat (*casus*) *adessivus* ‘ottléti (eset)’ ← *adesse* ‘ott van, jelen van’: *ad-* ‘-nál’ | *esse* ‘lenni’

à deux mains [a dö men] ⇨ *zene* két kézre (zongoradarab jelzése)

⊙ fr, ‘ua.’: *à* ← lat *ad* ‘-hoz’ | *deux* ← lat *duo* ‘kettő’ | *main* ← lat *manus* ‘kéz’

ad exemplum ⇨ például, szemléltetés okából

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-hoz’ -*rá* | lásd EXEMPLUM

ad extremum [ad eksztrémum] ⇨ a végletekig

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-hoz, -ig’ | ff *extremus* ‘legvégső, legszélső’ ← *exter* ‘külső’ ← *extra* ‘kívül’

adherencia † ⇨ tartozék, járulék, függelék

⇨ kapcsolat

⇨ *pol* kíséret, tábor, klientúra

⊙ lat *adhaerentia* ‘függés, ragaszkodás’ ← *adhaerens*, *adhaerentis* ‘tapadó, függő, ragaszkodó’, lásd ADHÉZIÓ

adhézió ⇨ *fiz* tapadás, tapadóképesség, tapadóerő

⇨ *orv* kóros összenövés, összetapadás

⊙ lat *adhaesio* ‘ua.’ ← *adhaerere*, *adhaesitum* ‘rátapad, ragaszkodik, csatlakozik’: *ad-* ‘hozzá’ | *haerere* ‘tapad’

ad hoc [ad hok] ⇨ ideiglenes, átmeneti

⇨ alkalmi, egyszeri, rögtönzött

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-hoz’ | *hoc* ‘ez’

ad honores [ad honóresz] † ⇨ címzetes, tiszteletbeli

⊙ lat, ‘ua.’ *ad* ‘-hoz, mellé’ | *honos*, *honoris* ‘tisztelet’

adhortáció ⇨ *vall* intés, intó beszéd, buzdítás

⊙ lat *adhortatio* ‘ua.’ ← *adhortari*, *adhortatus* ‘buzdít, feltüzel’: *ad-* ‘hozzá’ | *hortari* ‘int, buzdít’

adiabata ⇨ *fiz* az adiabatikus folyamatok összefüggéseit mutató egyenlet vagy görbe

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd ADIABATIKUS

adiabatikus ⇨ *fiz* hőcsere nélkül zajló (folyamat)

⊙ ném *adiabatisch* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd DIABATIKUS

adiabázis ⇨ *fiz* olyan nyomás- vagy térfogatváltozás, amely nem jár a rendszer és a környezet hőcserejével

⊙ tud lat *adiabasis* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *diabaszisz* ‘átkelés, átlépés’ (ti. hőé egyik közegből a másikba), lásd ADIABATIKUS

adiafora ⇨ *fil* erkölcsi szempontból közömbös dolgok, tettek

⊙ gör tbsz seml *adiaphora* ‘ua.’ ← *adiaphorosz* ‘nem különböző’: *a-* ‘nem’ | *diapheró* ‘eltér, különbözőzik’: *dia-* ‘át’ | *pheró* ‘visz’

adiatermán ⇨ *ásv* a hősugarakat át nem bocsátó, hőszigetelő (ásvány)

⊙ ném *adiatherman* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd DIATERMIA

adiectivum [adjektívum] ⇨ *nyelvt* melléknév

⊙ lat, 'ua.': tkp. 'melléje vetett dolog' ← *adicere, adiectum* 'mellé dob': *ad-* 'hozzá, mellé' | *iacere* 'dob'

Lásd még ADJEKCIÓ

adinámia ⇨ *orv* izomgyengeség

⊙ tud lat *adynamia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *dinamisz* 'erő'

ad inferos [ad inferosz] ⇨ a pokolba (kíván)

⇨ örök nyugalomba

⊙ lat, 'ua.': ← *ad* '-hoz, -ba' | tbsz *inferi* 'az alvilág', tkp. 'az alsó részek' ← *infer, inferus* 'alsó'

ad infinitum ⇨ a végtelenségig

⊙ lat, 'ua.': *ad* '-hoz, -ig' | *infinitus* 'végtelen': *in-* 'nem' | *finitus* 'véges, bevezett' ← *finire, finitum* 'határol, bevégez' ← *finis* 'határ, vég'

ad interim ⇨ ideiglenesen, átmenetileg

⊙ lat, 'ua.': *ad* '-hoz' | *interim* 'eközben, egyelőre' ← *inter* 'között, közbe'

adipid ⇨ *orv* zsíros, hájas

⊙ tud lat *adipidus* 'ua.' ← lat *adeps, adipis* 'zsír, háj'

adipinsav ⇨ kém zsírok oxidációjakor keletkező alifás kettős karbonsav

⊙ lat *adeps, adipis* 'zsír' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

adipogén ⇨ *orv* zsírképző, hájképző

⊙ tud lat *adipogenus* 'ua.': *adeps, adipis* 'zsír, háj' | lásd -GÉN

adiponekrózis ⇨ *orv* zsírszövetelhalás

⊙ tud lat *adiponecrosis* 'ua.': *adeps, adipis* 'zsír, háj' | lásd NEKRÓZIS

adipózitás ⇨ *orv* elhízás, elhíjasodás

⊙ tud lat *adipositas* 'ua.' ← *adiposus* 'zsíros' ← *adeps, adipis* 'zsír, háj'

adipszia ⇨ *orv* a szervezet képtelensége folyadékfelvételre

⊙ tud lat *adipsia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *dipszaó* 'szomjazik'

adirato ⇨ *zene* gyorsan, izgatottan (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'haragra gyúlva': *ad-* 'oda' | ol, lat *ira* 'harag'

à discretion [a diszkreszion] ⇨ *ker* tetszés szerinti (pl. fogyasztás vendéglőben megszabott árárt)

⊙ fr, 'tetszőlegesen': *à* ← lat *ad* '-hoz, szerint' | *discretion* 'önmérséklet, megítélés, döntés', lásd DISZKRÉCIÓ

aditon ⇨ *ép* az ókori görög templom belső szentélye, amely csak a naosz felől közelíthető meg

⇨ *vall* szent terület ókori görög templom körül

⊙ gör *adüton* 'ua.', ← *adütosz* 'avatatlanok elől elzárt, megközelíthetetlen': *a-* 'nem' | *dió* 'bemegegy, behatol'

adiuretin ⇨ *orv* a vizeletkiválasztást elősegítő hormon

⊙ tud, lat, 'ua.': *a(d)-* 'hozzá' | lásd DIURETIKUM

adjacens ⇨ *jog* szomszédos, határos (telek, birtok)

⊙ lat, 'ua.' ← *adiacere* 'mellette fekszik': *ad-* 'hozzá, mellé' | *iacere* 'fekszik'

adjekció ⇨ *jog* gyarapítás, hozzászerzés

⊙ lat *adiectio* 'ua.' ← *adicere* 'hozzávet': *ad-* 'hozzá' | *iacere* 'dob'

Lásd még ADIECTIVUM

adjektívum lásd ADIECTIVUM

adjudikáció ⇨ *jog* odaitélés, a kereset tárgyának megítélése a felperes javára

⊙ tud lat *adiudicatio* 'ua.': *ad-* 'neki' | *iudicare* 'ítél', lásd JUDIKÁL

adjungál † ⇨ *mat* csatlakoztat, hozzárendel

⊙ lat *adiungere, adiunctum* 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *iungere, iunctum* 'összeköt'

adjunkció ⇨ *mat* algebrai bővítés

⇨ *irod* mondatalakzat, amelyben két vagy több szó szerkezet, tagmondat egyetlen állítmányhoz csatlakozik

⊙ tud lat *adiunctio* 'hozzácsatolás', lásd ADJUNGÁL

adjunktus ⇨ *okt* egyetemi, főiskolai karon a tanársegédnél magasabb beosztású oktató

✧ *orv* orvosi karon a tanszék helyettes vezetője, kórházban a főorvos helyettese

◎ ném *Adjunkt* ‘ua.’ ← lat *adiunctus* ‘odacsatolt’, lásd ADJUNGÁL

adjuráció ✧ *jog* megeskütés bíróság előtt

◎ lat *adiuratio* ‘ua.’: *ad-* ‘rá’ | *iurare* ‘esküszik’ ← *ius, iuris* ‘jog’

adjuztál ✧ felszerel

✧ csomagol, feldíszít

✧ alakra szab, hozzáigazít

✧ *tréf* ver, ütlegel, páhol

◎ ném *adjustieren* ← fr *adjuster* ‘ua.’: VAGY ← késő lat *adiustare* ‘eligazít’: *ad-* ‘hozzá’ | *iustus* ‘igaz, helyes’, VAGY ← késő lat **adjutare* ‘melléhelyez’: *ad-* ‘hozzá’ | *iuxta* ‘mellett’

adjuztíruing † ✧ ruha, öltözet

✧ csinosítás, csomagolás, kikészítés

✧ felszerelés

◎ ném *Adjustierung* ‘ua.’, lásd ADJUSZTÁL

adjutáns ✧ *kat* hadsegéd

✧ *kat* segédtsízt, főtiszt mellé beosztott alacsonyabb rangú tiszt

◎ ném *Adjutant* ‘ua.’ ← lat gyak *adiutare* ‘segít’ ← *adiuvare, adiutus* ‘megsegít’: *ad-* ‘hozzá’ | *iuvare* ‘enyhít, segít’

adjuváns ✧ *gyógysz* a fő hatóanyag működését elősegítő adalék elkészítendő gyógyszerben

◎ lat *adiuvans* ‘ua.’, lásd ADJUTÁNS

adlátus † ✧ *kat* vezénylő tábornok helyettese

✧ *hiv* hivatali helyettes

◎ ném *Adlatus* ‘ua.’ ← lat *ad latus* ‘mellé, az oldalára’: *ad-* ‘hozzá’ | *latus* ‘oldal’

ad libitum ✧ tetszés szerint, tetszőlegesen

◎ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-ra’ | *libitum* v. *libita* ‘tetszés’ ← *libet* ‘tetszik’

ad limina apostolorum [... apoztolórum] ✧ *vall* a római szentszéknél (tett hivatalos látogatás, amely püspököknek ötvenként kötelező)

◎ lat, ‘az apostolok (ti. Péter és Pál) küszöbénél’: *ad* ‘-nál’ | *limen, liminis* ‘küszöb’ | lásd APOSTOL

ad litteram ✧ betű szerint, betűhíven

◎ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-hoz’ | *littera* ‘betű’

ad manus proprias [ad manusz propriasz] ✧ saját kezéhez

◎ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-hoz’ | *manus* ‘kéz’ | *proprius* ‘saját’

ad maximum legfeljebb ◎ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-hoz’ | lásd MAXIMUM

ad meliora ✧ jobb belátásra (bír)

◎ lat, ‘ua.’, tkp. ‘jobbakra’: *ad* ‘-ra’ | kf *melior* ‘jobb’ ← *bonus* ‘jó’

ad minimum ✧ legalább

◎ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-hoz’ | lásd MINIMUM

adminisztráció ✧ *hiv* igazgatás, ügyintézés, ügykezelés, ügyvitel, papírmunka

✧ *hiv* a hivatalnokai kar

✧ *pol* (az Amerikai Egyesült Államokban) kormányzat, kormány

◎ lat *administratio* ‘szolgálat, ügyintézés’, lásd ADMINISZTRÁL

adminisztrál ✧ hivatali ügyeket intéz, igazgat, szervez

✧ (le)bonyolít, kimutatást vezet

◎ lat *administrare, administratum* ‘szolgál, intéz, vezet’: *ad-* ‘hozzá’ | *ministrare* ‘felszolgál, szolgált, végrehajt’ ← *minister* ‘szolga, segítő’, tkp. *minus-ter* ← *minus* ‘kisebb’

Lásd még MINISTRÁL, MINISZTER

adminisztratív ✧ hivatali, hivatalos

✧ közigazgatási, ügyviteli

◎ ném *administrativ* ← fr *administratif* ‘ua.’, lásd ADMINISZTRÁL

adminisztrátor ✧ kormányzó, ügyintéző, ügykezelő

✧ *vall* katolikus egyházmegye ideiglenes vezetője

✧ *tört* az ellenzéki megyékbe kirendelt császári biztos (1844–1847)

⊙ lat *administrator* ‘tanácsadó, segítő’, lásd ADMINISZTRÁL

admirábilis † ⇨ csodálatos, csodálatra méltó

⊙ lat *admirabilis* ‘ua.’ ← *admirare* ‘megcsodál’: *ad-* ‘hozzá, rá’ | *mirare* ‘ámul’

admirális ⇨ *kat* tengernagy, hajóhad parancsnoka

⊙ ném, ang *Admiral* ← fr *amiral* ‘ua.’ ← ar *amir-al-(bahr)* ‘(a tenger) fejedelme’ ← *amir, emir* ‘fejedelem’ (az ~ forma a lat *admirare* ‘csodál’ beleértéséből ered)

admiralitás ⇨ tengernagyi hivatal, tengerészeti főhatóság

⊙ ném *Admiralität* ‘ua.’, lásd ADMIRÁLIS

admisszió ⇨ *műsz* szívóütem, üzemanyag-keverék belépése a robbanómotor hengerébe, gőzé a gőzgép munkahengerébe

⊙ ném *Admission* ‘ua.’, lásd ADMITTÁL

admittancia ⇨ *vill* a váltóáram látszólagos ellenállásának reciprok értéke

⊙ ang *admittance* ‘ua.’ ← újk lat *admittantia* ‘odaengedés’, lásd ADMITTÁL

admittál † ⇨ elfogad

⇨ (véleményt, állítást) megenged, elismer

⊙ lat *admittere, admissum* ‘odaenged, megenged, elfogad’: *ad-* ‘oda’ | *mittere* ‘enged, küld’

admittitur † ⇨ a cenzori hivatal engedélyező formulája benyújtott kéziraton

⊙ lat, ‘engedélyeztetik’, lásd ADMITTÁL

admoneál † ⇨ figyelmeztet, emlékeztet, eszébe juttat

⊙ lat *admonere, admonitum* ‘int, figyelmeztet:

⇨ *ad-* ‘hozzá’ | *monere* ‘int

Lásd még MONETÁRIS

admoníció ⇨ intés, figyelmeztetés, emlékeztető

⊙ lat *admonitio* ‘ua.’, lásd ADMONEÁL

ad multos annos [ad multosz annosz] ⇨ sokáig, sok évig (éljen)

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-ig’ | *multus* ‘sok’ | *annus* ‘év’

adnexitis [adnecsztizis] ⇨ *orv* méhfüggelék-gyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: *adnexum* ‘méhfüggelék’ ← *adnectere, adnexum* ‘hozzáfüggeszt’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

ad notam † ⇨ tudomásul, tudomásulvétel végett

⇨ *irod, zene* (valaminek a) dallamára (éneklendő)

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-hoz, -ra’ | *nota* ‘jel, írásjel, hangjegy’, lásd NÓTA

ad oculos [ad okulosz] ⇨ szemmeláthatóan, világosan (bizonyít)

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-hoz’ | *oculus* ‘szem’

adoleszcencia ⇨ *orv* serdülőkor, kamaszkor, ifjúkor

⊙ lat *adolescentia* ‘ua.’, lásd ADOLESCENS

adoleszcens ⇨ *orv* serdülő

⊙ lat *adolescens, adolescentis* ‘serdülő, felnövekvő, ifjú’ ← *adolescere* ‘felnő, megerősödik’, tkp. ‘feltáplálkozik’ ← *adolere, adultum* ‘ua.’ ← *ad-* ‘hozzá’ | *alere* ‘táplál’

Lásd még ALIMENTÁL

adopcianizmus ⇨ *vall* korai keresztény eretnek tan, amely szerint Jézust csak megkeresztelkedésekor fogadta fiává az Atyaisten

⊙ tud lat *adoptianismus* ‘ua.’, lásd ADOPCIÁNUS, -IZMUS

adopcianus ⇨ *vall* az *adopcianizmus* (lásd ott) hitének vallója

⊙ lat *adoptianus* ‘ua.’ ← *adoptio*, ered. *adoptatio* ‘örökbefogadás’, lásd ADOPTÁCIÓ

adoptáció ⇨ *jog* örökbefogadás

⊙ lat *adoptatio* ‘ua.’, lásd ADOPTÁL

adoptál ⇨ *jog* örökbe fogad, magához vesz, nevére írat

⊙ latin *adoptare, adoptatum* ‘kiválaszt, örökbe fogad’: *ad-* ‘hozzá’ | *optare* ‘kiszemel, óhajt’

Lásd még KOOPTÁL, OPCIO, OPTATIVUS

adoptív ⇨ fogadott, örökbe fogadott

⇨ örökbefogadó (pl. *adoptív szülők*)

⊙ ném *adoptív* ← fr *adoptif* ‘ua.’ lásd ADOPTÁL

adoráció ⇨ imádás, hódolat, bálványozás

⊙ lat *adoratio* ‘ua.’ lásd ADORÁL

adorál ⇨ imád

⇨ csodál, bálványoz, istenít

⊙ lat *adorare, adoratum* ‘imád’: *ad-* ‘hozzá’ | *orare* ‘beszél, imádkozik’ ← *os, oris* ‘száj’

Lásd még ORÁCIÓ, ORATÓRIUM, PERORÁL

adoráns ⇨ *műv* Jézus vagy Mária előtt térden imádkozó alak képen, szobron

⊙ lat *adorans* ‘könyörgő, imádkozó’, lásd ADORÁL

adornál ⇨ ékesít, díszít, feldíszít

⊙ lat *adornare* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *ornare* ‘díszít’

Lásd még ORNAMENTUM, ORNÁTUS

adossé [adosszé] ⇨ *ép* falra vagy pillérre támaszkodó (oszlop)

⇨ *her* címeren egymásnak háttal támaszkodó figurák

⊙ fr, ‘ua.’: *à* ← lat *ad* ‘hozzá’ | *dos* ← lat *dorsum* ‘hát’

Lásd még DORZÁLIS, DOSSZIÉ

ad patres [ad pátresz] ⇨ az ősökhez (költözik, azaz meghal)

⊙ lat, ‘az apákhoz’ ← *pater* ‘apa’

ad personam [ad perszónam] ⇨ személy szerint, személyt illetően

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘hozzá’ | lásd PERSZÓNA

adquæstus coniugalis [adkvesztusz konjugálisz] † ⇨ *jog* házastársak közös tulajdona, szerzeménye

⊙ lat, ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *quaestus* ‘szerzés’ ← *quaerere* ‘keres, szerez’ | *coniugium* ‘házasság’: *con-* ‘együtt’ | *iugum* ‘iga’

ad rectificandum [ad rektifikandum] ⇨ *hiv* helyesbítés céljából (visszaküldve, ügyirat jelzete)

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘hozzá’ | *rectificare* ‘helyesbít, kiigazít’: *rectus* ‘egyenes, helyes’ ← *regere, rectum* ‘irányít’ | *facere* ‘tesz vmivé’

ad referendum ⇨ *hiv* jelentéstétel végett (ügyirat jelzete)

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘hozzá’ | lásd REFERÁL

ad rem ⇨ a tárgyra (térve)

⊙ lat, ‘ua.’: *ad* ‘-hoz’ | *res* ‘dolog, tárgy (beszédé)’

adréma ⇨ *hiv* elektromos címíró gép

⊙ ném *Adre(ssier)ma(schine)* ‘ua.’, lásd ADRESSZÁL, MASINA

adrenalektómia ⇨ *orv* a mellékvese műtéti eltávolítása

⊙ tud lat *adrenalectomia* ‘ua.’: tbsz *adrenales* ‘mellékvese’, lásd ADRENALIN | gör *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág’

Lásd még ANATÓMIA, ATOM, TOMOGRÁF

adrenalin ⇨ *orv* a mellékvese velőállományában keletkező hormon

⊙ ném *Adrenalin* ‘ua.’: ← lat tbsz *adrenales* ‘mellékvese (pár)’ ← *adrenalis* ‘vese melletti’: *ad-* ‘hozzá, mellé’ | *renes* ‘vesék’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

adrenokortikális ⇨ *biokém* a mellékvesekéreggel kapcsolatos

⊙ tud lat *adrenocorticalis* ‘ua.’: *adrenalis*, lásd ADRENALIN | *corticalis* ‘kérgi’ ← *cortex, corticis* ‘kéreg’

adressz † ⇨ laccím, cím, címzés

⊙ ném *Adresse* ← fr *adresse* ‘ua.’ lásd ADRESSZÁL

adresszál ⇨ címez, irányít (levelet, megjegyzést, figyelmeztetést)

⇨ megszólít

⊙ ném *adressieren* ← fr *adresser* ← kk lat *addirectiare* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *directiare* ‘irányít’, lásd DIREKCIÓ

adresszátus ⇨ címzett

⊙ ném *Adressat* ‘ua.’, lásd ADRESSZÁL

ad speciem [ad szpeciém] ⇨ színre, színleg, látszólag

⊙ lat, 'ua.': *ad* 'hoz-, -ra' | *species* 'látszat, külszín' ← *specere* 'néz, lát'

ad spectatores [ad szpektatóresz] ⇨ *szính* színészi „félre”, a közönséghez intézett szavak

⊙ lat, 'a nézőkhöz': *ad* 'hozzá' | *spectator* 'néző' ← gyak *specare* 'szemlél' ← *specere, spectrum* 'néz'

ad summam [ad szummam] ⇨ egészben véve, összegezve

⊙ lat, 'ua.': *ad* 'hoz' | lásd SUMMA

adszorbeál ⇨ *kém* (szilárd anyag) gázokat és folyadékokat köt meg a felületén

⊙ ném *adsorbieren* 'ua.': lat *ad-* 'hozzá' | *sorbere* 'szív, szüröcsöl'

Lásd még ABSZORBEÁL, SZORPCIÓ

adszorbens ⇨ *kém* adszorpcióra képes szilárd anyag

⊙ ném *Adsorbent* 'ua.', lásd ADSZORBEÁL

adszorber ⇨ *műsz* adszorpciós berendezés

⊙ ang *adsorber* 'ua.', lásd ADSZORBEÁL

adszorpció ⇨ *kém* gázok vagy folyadékok megkötődése szilárd anyagok felületén

⊙ ném *Adsorption* 'ua.', lásd ADSZORBEÁL

adsztrátum ⇨ *nyelvt* egy szomszédos nyelvből átvett szavak, szerkezeti hatások együttese valamely nyelvben

⊙ tud lat *adstratum* 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *sternere, stratum* 'szór, terít, rétegez'

Lásd még KONSTERNÁCIÓ, SZTRÁTUSZ

adsztringens ⇨ *orv* sebösszehúzó, vérzéscsillapító szer

⇨ *orv* hasmenés elleni szer

⊙ lat *adstringens* 'összeszorító': *ad-* 'hozzá, össze' | *stringere* 'szorít'

Lásd még STRINGENDO

adu ⇨ *ját* kártyajátékban a legerősebb szín, amely a többi szín bármely lapját üti

⇨ *átv* döntő érv

⇨ *biz* nagyagyú, nagymenő

⊙ ném nyj *adut* ← fr *à tout* [atu] 'mindenre (jó)': *à* ← lat *ad* 'rá' | *tout* ← lat *totus* 'egész, minden'
(a magyarban a *-t* végződés tárgyragnak érződött, ezért alanyi formában elmaradt, de ma is él az *adutt, aduttol*)

aduláció ⇨ hízelgés

⊙ lat *adulatio* 'ua.' ← *adulari, adulatus* 'csúszik-mászik, hízeleg' ← ?

adulár ⇨ *ásv* káliföldpát, szintelen, áttetsző kristályokban előforduló ásvány

⊙ ném *Adular* 'ua.' ← *Adula*, hegyhátság a Szent Gotthárd hágó mellett

adulterium † ⇨ *jog* házasságtörés, hűtlenség

⊙ lat *adulterium* 'ua.' ← *adulter* 'hamis, hűtlen, parázna', tkp. 'máshoz pártoló': *ad-* 'hozzá' | *alter* 'más'

Lásd még ALTERÁL, ALTEREGÓ, ALTERNATÍV

adultus † ⇨ *jog* felnőtt, nagykorú

⇨ *biol* kifejlett, ivarérett

⊙ lat *adultus* 'ua.' ← *adolere, adultum* 'felnő', tkp. 'feltáplálkozik': 'ua.' ← *ad-* 'hozzá' | *alere* 'táplál'

Lásd még ALIMENTÁL

ad usum Delphini [adúzum delfini] ⇨ *irod* az ifjúság számára szelídített, „szeméremsértő” részletektől megtisztogatott (klasszikus mű)

⇨ hasonló csonkítás ideológiai vagy politikai szempontok alapján

⊙ lat, 'a trónörökös használatára': *ad* 'hozzá' | lásd ÚZUS | *Delphinus* 'a Dauphin, a francia trónörökös', lásd DAUPHIN (XIV. Lajos készíttetett a fia számára ilyen purgált kiadást ókori klasszikusokból)

ad usum externum [adúzum...] ⇨ *orv* külsőleg, külső használatra

⊙ lat, 'ua.': *ad* 'hozzá' | lásd ÚZUS | *externus* 'külső' ← *extra* 'kívül'

ad usum internum [adúzum...] ⇨ *orv* belsőleg, belső használatra

⊙ lat, 'ua.': *ad* 'hozzá' | lásd ÚZUS | *internus* 'belső' ← *intra* 'belül'

adutt lásd ADU

ad valorem ⇨ érték szerint

⊙ lat, 'ua.': *ad* 'hozzá, alapján' | *valor* 'érték' ← *valere* 'jól van, erős, értékes'

advekció ⇨ *met* a légtömegek lényegében vízszintes irányú mozgása

⊙ ném *Advektion* 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *vehere, vectum* 'visz, szállít, mozog'

Lásd még VEHEMENS

advena ⇨ *tört* jövevény, a középkorban magyar királyi szolgálatba állt és nemességet szerzett idegen megnevezése

⊙ lat, 'jövevény, bevándorolt' ← *advenire* 'megjön', lásd ADVENT

advent ⇨ *vall* úrjövet, a karácsonyt megelőző négyhetes időszak a keresztény ünneprendben

⊙ ném *Advent* 'ua.' ← lat *adventus* 'jövétel, érkezés' ← *advenire, adventum* 'eljön': *ad-* 'hozzá, ide' | *venire* 'jön'

Lásd még INVENCIO, PREVENCIO, PROVENIENCIA, SZUBVENCIO

adventista ⇨ *vall* keresztény szekta, amelynek tagjai Jézus közeli második eljövételét, azaz a világ végét hirdetik

⇨ *vall* ennek a szektának a tagja

⊙ ném *Adventist* 'ua.', lásd ADVENT

adventív ⇨ *tud* járulékos, hozzá adódó

⇨ *biol* mellékes, másodlagos (pl. rügy, gyökér)

⊙ ném *adventiv* 'ua.', lásd ADVENT

adverbiális ⇨ *nyelvt* határozói

⊙ tud lat *adverbialis* 'ua.', lásd ADVERBIUM

adverbium ⇨ *nyelvt* határozószó

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'igemelléklet': *ad-* 'hozzá, mellé' | *verbum* 'szó, ige'

adverzitás ⇨ viszontagság, balszerencse

⊙ lat *adversitas* 'ua.' ← *adversus* 'szembeszálló, ellenséges': *ad-* 'hozzá, szembe' | *versus* 'fordult, fordított' ← *vertere, versum* 'fordít'

Lásd még DIVERTIMENTO

advitalitium [advitalícium] † ⇨ *jog* élethosszig tartó haszonélvezet

⊙ lat, 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *vitalis* 'az étellel kapcsolatos' ← *vita* 'élet'

ad vitam aeternam [ad vítam éternam] ⇨ az örök életre, örök időkre, örökre

⊙ lat, 'ua.': *ad* '-ra, -hoz' | *vita* 'élet' | *aeternus*, ered. *aeviternus* 'örök' ← *aevum* 'kor, idő, öröklét'

advocatus Dei [advokátusz dei] ⇨ *vall* szentté avatási perben az a hittudós, aki előterjeszti és bizonyítani igyekszik mindazon tényeket, amelyek a szóban forgó személy életszentségét tanúsítják

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'Isten ügyvédje': lásd ADVOKÁT | *Deus* 'Isten'

advocatus diaboli [advokátusz diaboli] ⇨ *vall* szentté avatási perben az a hittudós, aki az *advocatus Dei* által előterjesztett érveket hivatalból vitatja, hogy kiszűrje a kétséges hitelű bizonyítékokat

⊙ lat, 'ua.': lásd ADVOKÁT | *diabolus* 'ördög' ← gör *diabolosz* 'ua.', ered. 'rágalmazó' ← *diaballó* 'gáncsol, rágalmaz': *dia-* 'át' | *balló* 'dob'

ad vocem [advócem] † ⇨ erről jut eszembe, apropó

⊙ lat, 'ua.': *ad* '-hoz' | *vox, vocis* 'hang, szó'

advokát † ⇨ ügyvéd, jogtanácsos

⊙ ném *Advokat* ← lat *advocatus* 'ua.' ← *advocare, advocatum* 'előhív, segítségül hív': *ad-* 'oda' | *vocare* 'hív' ← *vox* 'hang, szó'

Lásd még INVOKÁL, PROVOKÁL, VOKS

adynamia lásd ADINÁMIA

aedicula [édikula] ⇨ *ép* a homlokzatán két oszloppal és timpanonnal díszített kisebb ókori szentély, siremlék

⇨ *ép* az istenszobrot tartalmazó helyiség nagyobb ókori szentélyben

⇨ *ép* istenszobrot tartalmazó fülke ókori lakóház falában

⊙ lat kics, 'ua.' ← *aedes* 'épület, templom'

aedilis [édilisz] ⇨ *tört* magasrangú városi köztisztviselő az ókori Rómában, a rendfenntartás, éleleomosztás és cirkuszi játékok felügyelője

⊙ lat, 'ua.' ← *aedes* 'épület, templom' (kezdetben a templomok gondozása is az ~ek feladata volt)

aegis lásd ÉGISZ

aemul- lásd EMUL-

aeneolit [eneolit] ⇨ *geol* réz-kőkor, az újkőkor késői szakasza

⊙ ném *Äneolith* 'ua.': lat *aeneus* 'rézből való' ← *aenum* 'rézüst' | gör *lithosz* 'kő'

aenigma lásd ENIGMA

aeon lásd EÓN

aequ- lásd még EKV-

aequo animo [ékvó animó] ⇨ nyugodt lélekkel, megrendülés nélkül

⊙ lat, 'ua.': *aequus* 'egyenlő, egyenletes, nyugodt' | *animus* 'lélek, lelkiület'

aer ⇨ *vall* a szentségtartót takaró fehér fátyol a görögkeleti egyházban

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'levegő'

aera lásd ÉRA

aeráció ⇨ *mezőg* talajszellőzés, a talaj átjárhatósága levegő számára

⊙ tud lat *aeratio* 'ua.' ← *aerare* 'szellőzik' ← *aer* 'levegő' ← gör *aér* 'ua.'

aerarius [éráriusz] ⇨ *tört* az államkincstár őre az ókori Rómában

⊙ lat, 'ua.' ← *aerarium* 'államkincstár' ← *aerarius* 'fém, rézből való' ← *aes, aeris* 'réz, rézpéncz, pénz'

aerémia ⇨ *orv* nitrogénbuborék képződése a vérben

⊙ tud lat *aeraemia* 'ua.': gör *aér* 'levegő' | *haima* 'vér'

aero- [aero] ⇨ (összetételek előtagjaként) levegő-, légi-

⊙ lat *aer* ← gör *aér* 'levegő'

‡ Elterjedt hiba az [éró] kiejtés!

aerob [aerób] ⇨ *biol* oxigént igénylő, csak oxigén jelenlétében élő és szaporodó (pl. baktérium)

⊙ ném *aerob* ← fr *aerobie* 'ua.': gör *aér, aérosz* 'levegő' | *biosz* 'élet'

aerobic [aerobik] ⇨ *sport* zenére végzett lendületes, sok izommozgással járó tornagyakorlatok sora

⊙ ang, helyesen *aerobics* 'ua.' ← *aerobic* 'oxigént igénylő', lásd AEROB (ez a torna segíti az izmok oxigénellátását)

aerobiónta ⇨ *biol* a légköri oxigént felhasználó élőlény

⊙ ang *aerobiont* 'ua.': lásd AERO- | gör *biontosz* 'élő' ← *bioó* 'él'

aerobiózis ⇨ *biol* az életnek az a formája, amely a légköri oxigénhez kötődik

⊙ tud lat *aerobiosis* 'ua.': lásd AERO- | gör *biószisz* 'élet' ← *bioó* 'él'

aerobusz ⇨ *közl* nagy befogadóképességű utasszállító repülőgépp

⇨ *közl* nagyobb utasszállító helikopter

⊙ ném *Aerobus* 'ua.', lásd AERO-, BUSZ

aerodinamika ⇨ *fiz* a levegőben mozgó testekkel és a légáramlással foglalkozó tudományág

⊙ ném *Aerodynamik* 'ua.', lásd AERO-, DINAMIKA

aerodrom † ⇨ repülőtér

⊙ fr *aérodrome* 'ua.', lásd AERO- (a HIPPODROM mintájára)

aeroembólia ⇨ *orv* vérrög képződése az erekben keletkezett légbuborék miatt (hirtelen nyomáscsökkenés folytán)

⊙ tud lat *aeroembolia*, 'ua.', lásd AERO-, EMBÓLIA

aerofágia ⇨ *orv* levegőnyelés, rendellenesen sok levegő lenyelése

⊙ tud lat *aerophagia* 'ua.': lásd AERO- | gör *phagein* 'eszik'

aerofóbia ⇨ *orv* légszorongás

⇨ *orv* félelem a repüléstől

⊙ tud lat *aerophobia* 'ua.', lásd AERO-, FÓBIA

aerofon ⇨ *zene* levegővel megszólaltatott, fúvós (hangszer)

⇨ *zene* harmónium

- ✧ *fiz* hangtölcéserszerű mechanikus hangerősítő, Edison találmánya
- ⊙ fr *aérophone* 'ua.': lásd AERO- | gör *phóné* 'hang'
- aerofotográfia** ✧ légi fényképezés térképészeti céllal
- ✧ így készült felvétel
- ⊙ ném *Aerophotographie* 'ua.', lásd AERO-, FOTOGRAFIA
- aerofotogrammetria** ✧ légi felvételek alapján végzett térképészeti mérés
- ✧ térképkészítés ilyen felmérés alapján
- ⊙ ném *Aerophotogrammetrie* 'ua.', lásd AERO-, FOTOGRAMMETRIA
- aerogram** ✧ borítékká összehajtható légipostai levélpapír
- ⊙ ném *Aerogramm* 'ua.': lásd AERO- | gör *gramma* 'írás' ← *graphó* 'ír'
- aerolit** ✧ *csill* szilikáttartalmú meteoritkő
- ⊙ ném *Aerolith* 'ua.': lásd AERO- | gör *lithosz* 'kő'
- aerológia** ✧ *met* a magaslégkör viszonyaival foglalkozó tudományág
- ⊙ ném *Aerologie* 'ua.': lásd AERO-, -LÓGIA
- aeromechanika** ✧ *fiz* a levegő és a gázok mozgásával foglalkozó tudományág
- ⊙ ném *Aeromechanik* 'ua.': lásd AERO-, MECHANIKA
- aerométer** ✧ *met* légsűrűségmérő műszer
- ⊙ ném *Aerometer* 'ua.': lásd AERO- | gör *metreó* 'mér'
- aerometria** ✧ *fiz* légnemű anyagok sűrűségének mérése
- ✧ *met* a légköri jelenségek vizsgálatában alkalmazott mérések módszertana
- ⊙ ném *Aerometrie* 'ua.', lásd AEROMÉTER
- aeromotor** ✧ *műsz* szélmotor
- ⊙ ang, 'ua.', lásd AERO-, MOTOR
- aeronauta** ✧ *közl* léghajós, repülő
- ⊙ ném *Aeronaut* ← fr *aéronaute* 'ua.' ← gör *aér* 'levegő' | *nautész* 'hajós' ← *naosz* 'hajó'
- aeronautika** ✧ *fiz* a repüléssel foglalkozó tudományág
- ✧ repülés, léghajózás
- ⊙ ném *Aeronautik* ← fr *aéronautique* 'ua.', lásd AERONAUTA
- aeronavigáció** ✧ *közl* légi hajózás, a repülőgép helyzetének meghatározása, útvonalának ellenőrzése
- ⊙ ném *Aeronavigation* 'ua.': lásd AERO-, NAVIGÁCIÓ
- aeronómia** ✧ *met* az ionoszférában és az exoszférában lezajló elektromos jelenségekkel foglalkozó tudomány
- ⊙ ném *Aeronomie* 'ua.': lásd AERO- | gör *nomosz* 'törvény' ← *nemó* 'feloszt, igazgat'
- aerootitisz** ✧ *orv* légnyomásváltozás okozta fülbetegség
- ⊙ tud lat *aerootitis* 'ua.': lásd AERO-, OTITISZ
- aeropátia** ✧ *orv* a hirtelen légnyomásváltozás okozta rendellenes állapot
- ⊙ tud lat *aeropathia* 'ua.': lásd AERO- | gör *pathosz* 'szenvedés, betegség' ← *paszkhó* 'szenved'
- aeroplán** † ✧ *közl* repülőgép
- ⊙ ném *Aeroplan* ← fr *aéroplane* 'ua.': lásd AERO- | *planer* 'lebeg, siklik' ← lat *planus* 'sík'
- aeroplankton** ✧ *biol* a levegőben lebegő apró élőlény
- ✧ *biol* ezek tömege
- ⊙ ang *aeroplancton* 'ua.': lásd AERO-, PLANKTON
- aeroszol** ✧ *kém* permet, légnemű anyagban lebegő, finoman eloszlott apró folyadékszemcsék felhője
- ✧ *ker* szórópalack, permetező, spray
- ✧ *orv* porlasztott állapotban belélegzett gyógyszer
- ⊙ ang *aerosol* ← fr *aérosol* 'ua.', lásd AERO-, SZOL
- aerosztát** † ✧ léggömb
- ⊙ ném *Aerostat* 'ua.': lásd AERO- | lat *status* '(egy helyben) állás' ← *stare, statum* 'áll'
- aerosztatika** ✧ *fiz* a gázok egyensúlyviszonyaival foglalkozó tudomány
- ✧ *műsz* a léghajózás, ballonrepülés tudománya

⊙ ném *Aerostatik* 'ua.', lásd AERO-, STATIKA

aerosztatikus ⇨ *fiz* az aerosztatikával kapcsolatos

⇨ *fiz* a levegőnél könnyebb testekkel való, azaz a levegőkiszorítással szerzett felhajtóerőn alapuló (repülés)

⊙ ném *aerostatisch* 'ua.', lásd AEROSZTATIKA

aerotaxis ⇨ *biol* a levegő oxigénje által kiváltott ingermozgás, helyváltoztatás

⊙ tud lat, 'ua.', lásd AERO-, TAXIS

aerotechnika ⇨ *rep* repüléstechnika, a repülés és léghajózás műszaki elmélete

⊙ ném *Aerotechnik* 'ua.', lásd AERO-, TECHNIKA

aeroterápia ⇨ *orv* légzéskúra, gyógyítás lélegeztetéssel

⊙ tud lat *aerotherapia* 'ua.': lásd AERO-, TERÁPIA

aerotropizmus ⇨ *növ* növekedés az oxigénben dúsabb közeg irányába

⊙ ném *Aerotropismus*, LÁSD AERO-, TROPIZMUS

aesthe- lásd ESZTÉ-

aeti- lásd ETI-

afágia ⇨ *orv* nehéz nyelés

⇨ *orv* a táplálékfelvétel megszűnése ennek következtében

⊙ tud lat *aphagia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *phagein* 'eszik'

afanit ⇨ *geol* olyan kőzet, amelynek szemcséi igen aprók, szabad szemmel nem láthatók

⊙ ném *Aphanit* 'ua.': gör *aphanosz* 'láthatatlan': *a-* 'nem' | *phainó* 'látszik' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

Lásd még FENOL, FENOMÉN, FENOLÓGIA

afázia ⇨ *orv* beszédzavar, a beszédképesség részleges vagy ideiglenes elvesztése agyvérzés vagy lelki megrázkódtatás folytán

⊙ tud lat *aphasia* 'ua.' ← gör *aphaszia* 'elnémulás': *a-* 'nem' | *phémi* (tbsz 3. sz *phaszin*) 'mond'

afebrilis ⇨ *orv* láztalan

⊙ tud lat, 'ua.': gör *a-* 'nem' | lat *febrilis* 'lázás' ← *febris* 'láz' ← *fervere* 'forr'

afélium ⇨ *csill* naptávól, a bolygók legnagyobb távolsága a Naptól

⇨ ennek pontja a bolygópályán

⊙ tud lat *aphelium* 'ua.': gör *apo* '-tól' | *héliosz* 'Nap'

aferezis ⇨ *nyelvt* a szókezdő (többnyire hangsúlytalan) szótag elhagyása

⊙ tud lat *aphaeresis* 'ua.' ← gör *aphairesisz* 'elvétele' ← *aphaireó* 'elvesz': *apo-* 'el' | *haireó* 'vesz, választ'

Lásd még HERÉZIS

affábilis ⇨ nyájas, szívélyes, barátságos, közvetlen

⊙ lat *affabilis* 'ua.', tkp. 'megszólítható' ← *affari*, tkp. *ad-fari* 'megszólít': *ad-* 'hozzá' | *fari* 'beszél'

Lásd még FABULA, FÁMA, FÁTUM, INFÁNS

affabilitás ⇨ nyájasság, szívélyesség, előzékenység

⊙ lat *affabilitas* 'ua.', lásd AFFÁBILIS

affaire lásd AFFÉR

affect- lásd AFFEKT-

affekció ⇨ *orv* gyulladás, bántalom

⇨ † hajlandóság, vonzódás, inger

⊙ tud lat *affectio* 'állapot, hatás, hajlam', lásd AFFICIÁL

affekta ⇨ *biz* kényes, kényeskedő, nyafka

⇨ *biz* pózoló, szenvelgő

⊙ lásd AFFEKTÁL

affektáció ⇨ kényeskedés, keresettség

⇨ színlelés, tettetés, megjátás

⊙ ném *Affektation* 'ua.' ← lat *affectatio* 'törekvés, hajhászás', lásd AFFEKTÁL

affektál ⇨ kényeskedik, szenveleg, mesterkéltén viselkedik

⇨ megjátssza magát

◇ színlel

⊙ ném *affektieren* ‘ua.’ ← lat gyak *affectare* ‘vágynak, áhítoznak, megnyerni igyekeznek’, lásd AFFICIÁL

affektancia ◇ kényeskedés, szenvedély

⊙ lat *affectantia* ‘ua.’, lásd AFFEKTÁCIÓ

affektált ◇ mesterkélt, keresett, modoros

◇ édeskedő, negédes

◇ megjátszott, színlelt, tettetett, mímelt

⊙ lásd AFFEKTÁL

affektív ◇ *lél* érzelmi, indulati

◇ érzékeny, hatásokra fogékony

⊙ fr *affectif* ‘érzelmi, érzékeny’, lásd AFFEKTUS

affektivitás ◇ *lél* érzelmi telítettség

◇ *lél* érzékenységgel, érzelmi gazdagság

⊙ fr *affectivité* ‘ua.’, lásd AFFEKTÍV

affektus ◇ *lél* érzélem, érzület

◇ hév, hevület, érzelmkitörés

⊙ lat *affectus* ‘hangulat, kedv, szenvedély’, lásd AFFEKCÍÓ

affér ◇ eset, ügy, kínos ügy

◇ vita, nézeteltérés, összetűzés

◇ a nyilvánosság előtt zajló heves összecsapás, sajtóvita

◇ † lovagias ügy, becsületbeli ügy, párbaj

◇ szerelmi viszony, szerelmi kaland

⊙ fr *affaire* ‘ügy, üzlet, párbaj’ ← *à faire* ‘tennivaló’: lat *ad* ‘-hoz’ | *facere* ‘tesz’

Lásd még AFFICIÁL

afferens ◇ *biol* az ingerületet az érzékelési központ felé vezető (ideg)

⊙ tud lat. ‘ua.’, tkp. ‘odavivő’: *ad*- ‘hozzá, felé’ | *ferre* ‘visz’

Lásd még DEFERENS, KONFERENCIA, REFERENS

affettuoso [affettuozó] ◇ *zene* érzelmesen, bensőségesen (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *affetto* ‘érzelem’ ← latin *affectus* ‘ua.’, lásd AFFEKTUS

affiche [afis] ◇ falragasz, hirdetmény, plakát

⊙ fr, ‘ua.’ ← lat (*charta*) *affixa* ‘odarögzített, kiragasztott (papír)’, lásd AFFIXUM

afficiál ◇ hat, hatást tesz, érint, illet

◇ meghat, megindít

◇ † megbetegít

⊙ lat *afficere*, *affectum*, tkp. *ad-ficere* ‘hat, ráhat, befolyásol’: *ad*- ‘hozzá, rá’ | *facere* ‘tesz, csinál’

Lásd még AFFÉR, AFFETTUOSO, FAKTUM

affidavit [efidévít] ◇ *jog* esküvel megerősített írásbeli nyilatkozat hatóság előtt (angolszász országokban)

◇ *jog* kezeslevél bevándorló személy eltartására

⊙ ang, ‘ua.’ ← késő lat (bef jel esz 3. szem) *affidavit* ‘kezeskedett, hitet tett’ ← *affidare*, tkp. *ad-fidare* ‘hitet tesz, elkötelezi magát, zálogot ad’: *ad*- ‘hozzá’ | *fidare* ‘megbízik’ ← *fides* ‘hűség, tisztesség’

Lásd még AUTODAFÉ, FIDÉLIS, PERFID

affiliáció ◇ befogadás, felvétel

◇ belépés, csatlakozás

◇ *ker* bevonás a saját érdekkörbe

⊙ ném *Affiliation* ‘ua.’, lásd AFFILIÁL

affiliál ◇ hozzácsatol, befogad, felvesz

⊙ ném *affilieren* ‘ua.’ ← késő lat *affiliare*, *affiliatum*, tkp. *ad-filiare* ‘fiává fogad’: *ad*- ‘hozzá’ | *filium* ‘valaki fia’

affin ◇ *kém* vegyrokon, vegyülni képes (más atommal, molekulával)

⊙ ném, ‘ua.’ ← lat *affinis* ‘szomszédos, rokon’, lásd AFFINITÁS

affináció ⇨ *koh* olvadt fém tisztítása

⊙ ném *Affination* ‘ua.’ ← fr *affiner* ‘tisztít’ ← *fin* ‘finom’ ← késő lat *finus* ‘ua.’

Lásd még FINESZ, RAFINÁLT

affinitás ⇨ rokonság, vonzódás

⇨ *kém* vegyrokonság, az egyes elemek közötti, kisebb-nagyobb vegyülési hajlandóság

⊙ ném *Affinität* ‘ua.’ ← lat *affinitas* ‘rokonság, sógorság’ ← *affinis* ‘határos, közel álló, rokon’: *ad-* ‘hozzá, közel’ | *finis* ‘határ’

Lásd még INFINITIVUS, FINÁLÉ, FINIS

affirmáció ⇨ *nyelvt* állítás

⇨ *jog* jóváhagyás, megerősítés

⊙ lat *affirmatio* ‘ua.’, lásd AFFIRMÁL

affirmál ⇨ állít, erősít, bizonyít

⇨ jóváhagy, helybenhagy

⊙ lat *affirmare, affirmatum*, tkp. *ad-firmare* állít, erősít’: *ad-* ‘hozzá, meg-’ | *firmare* erősít ← *firmus* ‘erős, szilárd’

Lásd még FIRMA

affirmatív ⇨ igenlő, megerősítő

⇨ *nyelvt* állító

⊙ ném *affirmativ* ← fr *affirmatif* ‘ua.’, lásd AFFIRMÁL

affixoid ⇨ *nyelvt* olyan szóelem az eszperantó nyelvben, amely affixumként is és szótóként is használható

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd AFFIXUM | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

affixum ⇨ melléklet, tartozék, járulék

⇨ *nyelvt* a szótóhoz járulék toldalék, képző, rag

⊙ lat, ‘ua.’ ← *affigere, affixum*, tkp. *ad-figere* ‘odaszegez, odaerősít’: *ad-* ‘hozzá’ | *figere* ‘rögzít’

Lásd még AFFICHE, FIX, KRUCIFIX

affligál † ⇨ lesújt, lever

⇨ bánt, keserít, gyötör

⊙ lat *affligere*, tkp. *ad-fligere* ‘összetör, lesújt, megaláz’: *ad-* ‘hozzá, oda’ | *fligere* ‘üt, csap’

Lásd még KONFLIKTUS

afflitto ⇨ *zene* bánatosan, szomorúan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *affligere* ← lat *affligere* ‘lesújt’, lásd AFFLIGÁL

affrettando ⇨ *zene* gyorsítva (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *affrettare* ‘siettet’: *ad-* ‘oda’ | *frettare* ‘dörzsöl’ ← lat *fricare, frictum* ‘dörzsöl’

Lásd még AFFRIKÁTA, FRIKCIÓ

affrikálódás ⇨ *nyelvt* réshang átalakulása dörzshanggá, azaz zár-réshanggá, pl. sz→c

⊙ lásd AFFRIKÁTA

affrikáta ⇨ *nyelvt* dörzshang, zár-réshang

⊙ tud lat (*vox*) *affricata* ‘megdörzsölt (hang)’ ← *affricare, affricatum*, tkp. *ad-fricare* ‘megdörzsöl’: *ad-* ‘hozzá’ | *fricare* ‘dörzsöl’

Lásd még FRIKCIÓ

affront † ⇨ sértés, sérelem, inzultus

⊙ ném *Affront* ← fr *affront* ‘ua.’ ← *affronter* ‘szembeállít, szembeszáll’ ← késő lat *affrontare*, tkp. *ad-frontare* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá, szembe’ | *frons, frontis* ‘homlok’

afibrinogenaemia [afibrinogénémia] ⇨ *orv* súlyos vérzékenység annak folytán, hogy a véralvadást elősegítő anyag hiányzik a vérből

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd FIBRINOGEN | gör *haima* ‘vér’

áfium † ⇨ mákony, ópium

⇨ *átv* csalétek, csapda, maszlag

⊙ horv *afijun* ← tör *afyon* ← ar *afjún* ← gör *opion* ‘ua.’

Aflamin ⇨ *gyógyysz* gyulladásgátló tablettá

⊙ tud lat ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lat *flam(ma)* ‘láng, gyulladás’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

aflogisztikus ⇨ éghetetlen

⊙ tud lat *aphlogisticus* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd FLOGISZTON

afóbia ⇨ rettenthetetlenség

⊙ lat *aphobia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd FÓBIA

afokális ⇨ *opt* párhuzamos sugarakkal dolgozó, végtelen nagy gyújtótávolságú (rendszer)

⊙ ném *afokal* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd FÓKUSZ

à fonds perdu [afomperdü] ⇨ *ker* veszteségként könyvelendő el, leírandó

⊙ fr, 'ua.' tkp. 'az elveszett alaphoz': *fonds* 'tőke, alap', lásd FUNDUS | *perdre* 'elveszt' ← lat *perdere* 'ua.': *per-* 'el, félre' | *dare* 'ad'

afónia ⇨ *orv* némaság, hangadási képtelenség

⊙ tud lat *aphonia* 'ua.' ← gör *aphōnia* 'némaság': *a-* 'nem' | *phóné* 'hang'

à forfait [aforfè] ⇨ *ker* az áruknak tömegben, átalányban való eladása

⊙ fr, 'halmazban, egészben' ← *forfeit* 'óvadék', ered. 'kihágás, büntett' ← késő lat *forisfactum* 'kihágás, bírság': *foris* 'kívül, túl' | *facere* 'csinál'

aforisztikus ⇨ töredékes, rendszertelen, odavetett

⇨ *stil* tömör, találó, szellemes, csattanós

⊙ lat *aphoristicus* 'ua.', lásd AFORIZMA

aforizma ⇨ aranyigazság, bölcsesség, tömör és velős mondás

⊙ lat *aphorisma* 'ua.' ← gör *aphorizma* 'elhatárolás, meghatározás' ← *aphoridzō* 'elhatárol, körülír': *apo* 'el' | *horosz* 'határ'

a fortiori [a forciori] ⇨ az erősebb érv alapján

⇨ a többről a kevesebbre való következtetés szerint

⊙ lat, 'az erősebbtől': *a(b)-* '-tól' | kf *fortior* 'erősebb' ← *fortis* 'erős'

afrik ⇨ *növ* egy afrikai törpepálma levélostja, amellyel matracokat töltenek

⊙ ném *Afrik* 'ua.' ← fr (*crin d*) *Afrique* [kren dafir] 'afrika(i) lószőr' ← lat *crinis* 'haj, szőr'

afrikaans [afrikánsz] ⇨ *nyelvt* a holland nyelvnek a Dél-afrikai Köztársaságban beszélt változata, amely ma már önálló nyelv

⊙ holl, 'ua.', tkp. 'afrikai', lásd AFRIKANISZTIKA

afrikanista ⇨ *népr* Afrika-kutató

⊙ ném *Afrikanist* 'ua.', lásd AFRIKANISZTIKA

afrikanisztika ⇨ *tud* az afrikai népekkel, nyelvekkel és kultúrákkal foglalkozó tudomány

⊙ ném *Afrikanistik* 'ua.' ← lat *Africanus* '(észak)-afrikai, karthágói' ← (*terra*) *Africa* 'az aferek (földje)' ← *Afer* 'karthágói, pun' (ered. egy berber törzs neve)

afroamerikai ⇨ az Egyesült Államokban élő fekete (személy)

⊙ ang *Afro-American* 'ua.', tkp. 'afrikai (eredetű) amerikai'

afrodit ⇨ *ásv* tajtékkő

⊙ ném *Aphrodit* 'ua.': gör *aphrosz* 'tajték' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

afrodiziákum ⇨ *orv* a nemi vágyat és a nemi teljesítőképességet fokozó természetes anyag vagy gyógykészítmény

⊙ tud lat *aphrodisiacum* 'ua.' ← gör *aphrodisziakosz* 'a szerelmi élvezettel kapcsolatos' ← *aphrodiszia* 'szerelmi gyönyör' ← *Aphrodité* 'a szerelem istennője' ← *aphrosz* 'hab, tajték' (az istennő a tenger habjaiból született)

afro-look [afroluk] ⇨ *div* rövidere vágott és erősen göndörített (női) hajviselet

⊙ ang *Afro look* 'ua.': *Afro* 'afrikai' | *look* 'látvány, kinézet'

afrométer ⇨ *élelm* különleges műszer a palackos pezsgő erjedési fokának a mérésére

⊙ fr *aphromètre* 'ua.': gör *aphrosz* 'hab, tajték' | *metreó* 'mér'

afrosiderit ⇨ *ásv* sötétzöld, vasban gazdag klorit

⊙ ném *Aphrosiderit* 'ua.': gör *aphrosz* 'tajték' | *szidérosz* 'vas, acél' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

afroziné ⇨ *orv* félrebeszélés, zavaros lelkiállapot

⊙ tud lat *aphrosyne* 'ua.' ← gör *aphroszüné* 'esztelenség': *a-* 'nem' | *phroneó* 'eszénél van'

afta ⇨ *orv* szájfekély, apró gennyes kelés nyálkahártyán (főleg a szájiüregben)

⊙ lat *aphta* 'ua.' ← gör *aphtai* 'kelés, fekély'

after-shave ⇨ borotválkozás után használatos arcszesz

⊙ ang *after-shave (lotion)* ‘borotválkozás utáni (le mosó)’: *after* ‘után’ | *shave* ‘borotvál(ás)’

aga ⇨ tört magas rangú katonatiszt a régi török birodalomban

⇨ kereskedők, iparosok megszólítási formája

⊙ tör, ‘ua.’, tkp. ‘úr’, ered. ‘báty’

agacéria † ⇨ enyelgés, ingerkedés, évvédés

⇨ bosszantás

⊙ fr *agacerie* ‘ua.’ ← *agacer* ‘bosszant’ ← ófr *aacer* ← népi lat *adaciare* ‘kiélez’: *ad-* ‘hozzá’ | *acies* ‘él, hegy’

ágál ⇨ hadonászva, nagy hangon, izgága módon érvel, vitatkozik

⇨ handabandázik, hangoskodik, fontoskodik

⇨ † színpadon szerepet játszik

⊙ lat *agere* ‘mozgásba hoz, üz, hajt, cselekszik’

Lásd még ÁGENS, AGILIS, AKCIÓ, AKTA, AKTÍV, AKTUÁLIS, AKTUS, EGZAKT, REAGÁL

agalakcia ⇨ *orv* a tejelválasztás elmaradása szülés után

⊙ tud lat *agalactia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | gör *gala, galaktosz* ‘tej’

agalma ⇨ *vall* áldozati ajándék az antik görögöknél

⊙ gör, ‘ua.’ ← *agalló* ‘megajándékoz’

agaméta ⇨ *gen* szaporító sejt az ivartalan szaporodás során

⊙ tud lat *agameta* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd GAMÉTA

agámia ⇨ nőtlen vagy hajadon állapot

⊙ gör *agameia* ‘ua.’: *a-* ‘nem’ | *gamosz* ‘házasság’

agamogónia ⇨ *gen* ivartalan szaporodás

⊙ ang *agamogony* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *gamosz* ‘házasság’ | *gonosz* ‘születés’ ← *gennaó* ‘nemz, szül’

agapé ⇨ *vall* szeretetlakoma, a szegények megvendéglése az ókeresztény egyházban

⊙ gör *agapé* ‘ua.’, tkp. ‘szeretet’ ← *agapó* ‘szeret’

agát ⇨ *ásv* más néven achát, lásd ott

⊙ fr *agate* ← lat *achates* ‘ua.’

agatobiotika ⇨ *fil* a helyes életmód tana, tudománya

⊙ tud lat *agathobiotica (ars)* ‘ua.’: gör *agathosz* ‘jó’ | *biótikosz* ‘az étellel kapcsolatos’ ← *biosz* ‘élet’ ← *bioó* ‘él’

Lásd még BIOLÓGIA, BIONIKA

agatológia ⇨ *fil* a legfőbb jóról szóló tan az ókori erkölcsbölcseletben

⊙ tud lat *agathologia* ‘ua.’: gör *agathosz* ‘jó’ | lásd -LÓGIA

agávé ⇨ *növ* tövises, húsos levelű (szub)tropuszi dísznövény

⊙ ném *Agave* ← lat *agaue* ← gör nn *agaué* ‘ua.’ ← *agauosz* ‘nemes, dicső’

agencia † ⇨ ügynökség

⇨ ügyvédi megbízatás

⊙ ném *Agentie* ‘ua.’, lásd ÁGENS

agenda ⇨ teendők, elintézendők listája

⇨ napirend, időbeosztás, program

⇨ előjegyzési napló, jegyzet, jegyzetfüzet

⊙ lat tbsz *seml*, ‘ua.’ ← *agendum* ‘megteendő dolog’ ← *agere* ‘cselekszik’

ágenda ⇨ *vall* protestáns szertartáskönyv, amely beszédeket, imaformulákat, egyházi szabályzatokat tartalmaz

⊙ lásd AGENDA

agenézia ⇨ *orv* meddőség

⇨ *orv* tökéletlen fejlődés

⊙ tud lat *agenesia* ‘ua.’ ← gör *agenész* ‘meg nem született’: *a-* ‘nem’ | *geneszisz* ‘születés’ ← *(gi)gnomai* ‘születik’

ágens ⇨ *ker* ügynök, közvetítő

⇨ *kém* hatóanyag, tényező

✧ *tud* hatóerő, mozgatóerő

⊙ ném *Agent* 'ua.' ← fr *agent* ← lat *agens, agentis* 'cselekvő, ténykedő, intéző' ← *agere* 'cselekszik'

Lásd még ÁGÁL

agent provocateur [azsan provokátor] ✧ *pol* beugrató (rendőr)ügynök

⊙ fr, 'ua.', lásd ÁGENS, PROVOKÁTOR

agentúra ✧ ügynökség

⊙ ném *Agentur* 'ua.', lásd ÁGENS

ageusia [ageúzia] ✧ *orv* az ízérzékelés hiánya

⊙ tud lat, 'ua.': gör *a-* 'nem' | *geuszisz* 'ízlelés' ← *geuó* 'megízlel'

agevole [adzsévole] ✧ *zene* könnyeden (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *agio* 'kényelem', lásd ÁZSIÓ

aggiornamento [addzsornamentó] ✧ *vall* XXIII. János pápa által elindított reformer irányzat a katolikus egyházban, amely a modern kor igényeihez való közeledést követeli

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'korszerűsítés' ← *aggiornare* 'lépést tart a napi feladatokkal': *a-* ← lat *ad-* 'hozzá' | *giorno* 'nap' ← lat *diurnus* 'napi' ← *dies* 'nap'

agglomeráció ✧ tömörülés, felhalmozódás, összesűrűsödés

✧ vonzaskörzet, nagyváros és a hozzántott vagy szorosan hozzá kapcsolódó települések együttese

⊙ ang *agglomeration* 'ua.' ← lat *agglomeratio* 'összezsúfolódás', lásd AGGLOMERÁL

agglomerál ✧ felhalmoz, összegyűjt, tömörít

✧ *koh* ércet darabosít

⊙ lat *agglomerare, agglomeratum*, tkp. *ad-glomerare* 'gombolyagba teker, összezsúfol, csoportosít': *ad-* 'hozzá, össze' | *glomerare* 'gombolyít' ← *glomus, glomeris* 'gombolyag' (*globus* alakváltozata, lásd GLÓBUSZ)

agglomeratív ✧ tömeges, felhalmozódott, halmazati

⊙ fr *agglomeratif* 'ua.', lásd AGGLOMERÁL

agglomerátum ✧ *geol* vulkanikus eredetű, durva szemcséjű kőzet

⊙ ném *Agglomerat* 'ua.', lásd AGGLOMERÁL

agglutináció ✧ *biol* sejtes elemek kicsapódása ellenanyag hatására

✧ összesűrűsödés, összetapadás

✧ *nyelvt* ragozás a tőalak lényegi változása nélkül

⊙ lat *agglutinatio* 'ragasztás', lásd AGGLUTINÁL

agglutinál ✧ hozzáragaszt, hozzáilleszt

✧ *biol* kicsapva pelyhekké ragaszt össze

⊙ lat *agglutinare*, tkp. *ad-glutinare* 'ráragaszt, odaenyvez': *ad-* 'hozzá' | *glutinare* 'enyvez' ← *gluten, glutinis* 'enyv'

agglutináló ✧ *nyelvt* a szavak mondatbeli viszonyait lényegében változatlan szótóhoz illesztett ragokkal kifejező (nyelv)

⊙ lásd AGGLUTINÁL

agglutinin ✧ *orv* agglutináló ellenanyag képződését kiváltó antigén

⊙ tud lat, 'ua.': lásd AGGLUTINÁL | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

aggraváció ✧ súlyosbítás, súlyosbodás

✧ *orv* a betegség tüneteinek eltűlése

⊙ lat *aggravatio* 'ua.', lásd AGGRAVÁL

aggravál ✧ súlyosbít, nehezít

⊙ lat *aggravare, aggravatum*, tkp. *ad-gravare* 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *gravis* 'nehéz'

aggregáció ✧ *kém* a kolloid rendszert felépítő anyagrészek halmozódása

⊙ ang *aggregation* 'ua.', lásd AGGREGÁL

aggregál ✧ csoportosít, összegyűjt, (fel)halmoz

⊙ lat *aggregare, aggregatum*, tkp. *ad-gregare* 'egyesít, egybegyűjt': *ad-* 'hozzá, össze' | *grex, gregis* 'nyáj, csapat, testület'

Lásd még GREGÁRIUS

aggregálódik ⇨ felgyülemlik, felhalmozódik, összegyűlik

⊙ lásd AGGREGÁL

aggregált ⇨ együttes, egyesített, összesített

⊙ lásd AGGREGÁL

aggregát ⇨ *műsz* két vagy több gép egyetlen működő egységgé összekapcsolt állapota (pl. gőzturbina és generátor az áramfejlesztőben)

⊙ ném *Aggregat* 'ua.', lásd AGGREGÁL

aggregátor ⇨ kisebb áramfejlesztő telep

⊙ ném *Aggregator* 'ua.', lásd AGGREGÁL

aggregátum ⇨ érintkező, de nem kapcsolódó elemek halmaza

⇨ kristályhalmaz

⊙ tud lat *aggregatum* 'ua.', lásd AGGREGÁL

aggresszió lásd AGRESSZIÓ

agilis ⇨ (mn) tevékeny, mozgékony, ügybuzgó, serény

⇨ vállalkozó szellemű, élelmes, életrevaló

⇨ élénk, igyekvő, szorgos, eleven

⇨ † (fn) *tört* félnemes: közember, aki nemes lányt vett feleségül, vagy anyja jogán nyert nemesi birtokot

⊙ lat *agilis* 'mozgékony, serény' ← *agere* 'cselekszik, ténykedik'

Lásd még ÁGENS

agilitás ⇨ igyekezet, ügybuzgóság, tevékenység

⇨ serénység, életrevalóság

⇨ gyorsaság, mozgékonyaság

⊙ lat *agilitas* 'mozgékonyaság, gyorsaság', lásd AGILIS

agio lásd ÁZSIÓ

agitáció ⇨ buzdítás, rábeszélés

⇨ *pol* mozgósítás

⇨ † *pol* izgatás, bujtogatás, lázítás

⇨ *orv* izgatottság

⊙ ném *Agitation* 'mozgósítás' ← lat *agitatio* 'mozgatás, hullámlzás', lásd AGITÁL

agitál ⇨ buzdít, unszol

⇨ mozgósít, megmozgat, felráz

⇨ † izgat, bujtogat, lázít, uszít

⊙ ném *agitieren* 'ua.' ← lat gyak *agitare, agitatum* 'mozgat, terel, nyugtalanít' ← *agere* 'üz, cselekszik'

agitatív ⇨ mozgósító szándékú, hatású

⊙ magy, lásd AGITÁL (*konzultál-konzultatív* és hasonló szópárok mintájára)

agitato [adzsitató] ⇨ *zene* mozgalmasan, izgatottan, szenvedélyesen (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← lat *agitatus* 'mozgalmas, nyugtalan', lásd AGITÁL

agitátor ⇨ politikai mozgósítást végző személy

⇨ kortes

⇨ † *pol* bujtogató, lázító

⊙ ném *Agitator* 'ua.' ← lat *agitator* 'hajcsár, kocsiversenyző', lásd AGITÁL

agitprop ⇨ *pol* (a pártállami időkben) *agitációs* és *propagandaosztály*, a politikai „nevelőmunkával” megbízott részleg kommunista pártszervekben

⊙ lásd AGITÁL, PROPAGANDA

aglikémia ⇨ *orv* a vércukor hiánya

⊙ tud lat *aglycaemia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *glüküsz* 'édes' | *haima* 'vér'

aglobúlia ⇨ *orv* a vörösvérsejtek számának, arányának csökkenése

⊙ lat *aglobulia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lat kics *globulus* 'vörösvérsejt', tkp. 'gömböcske' ← *globus* 'gömb'

agmatológia ⇨ *orv* a törésekkel foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat, 'ua.': gör *agma*, *agmatosz* 'töredék, törés' ← *agnümi* 'eltörik' | lásd -LÓGIA

agnátus † ⇨ *jog* apai ágon való leszármazott

⇨ apai rokon

⊙ lat *agnatus* 'ua.', ered. 'utószülött, az apa halála után született fiú': *a(d)*- 'hozzá' | *gnatus* 'született' ← *gnasci*, utóbb *nasci* 'születik'

agnoéták ⇨ *vall* ókori eretnek keresztény szekta, amely azt tartotta, hogy Krisztus nem volt mindentudó, hisz maga mondta, hogy nem tudja az utolsó ítélet idejét

⊙ tud lat *agnoeta* 'ua.' ← gör *agnoéतिकosz* 'tudatlanságból eredő': *a-* 'nem' | *gnószisz* 'tudás, ismeret' ← *gnóo* 'megismer'

agnomen ⇨ *tört* ragadványnév, tiszteletből adományozott (negyedik) névelem az ókori Rómában, pl. P. Cornelius Scipio *Africanus* ('afrikai', mert ő vette be Karthagót)

⊙ lat, 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *gnomen*, utóbb *nomen* 'név'

agnoszkál ⇨ felismer

⇨ holttestet azonosít

⊙ lat *agnoscere*, tkp. *ad-gnoscere* 'felismer': *ad-* 'oda' | *gnoscere*, utóbb *noscere* 'ismer, tud'

Lásd még IGNOBILIS, NOBILIS

agnoszticizmus ⇨ *fil* bölcséleti felfogás, amely szerint a külső valóság lényegi és megbízható megismerése elvileg lehetetlen

⊙ tud lat *agnosticismus* 'ua', lásd AGNOSZTIKUS, -IZMUS

agnosztikus ⇨ (fn) *fil* az agnoszticizmus híve

⇨ (mn) az agnoszticizmussal kapcsolatos, rá vonatkozó

⊙ lat *agnosticus* 'ua.' ← gör *agnósztosz* 'ismeretlen, meg nem ismerhető': *a-* 'nem' | *gnószisz* 'ismeret' ← *gnóo* 'megismer'

agnózia ⇨ *orv* képtelenség tárgyak és személyek felismerésére

⊙ tud lat *agnosia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *gnószisz* 'ismeret'

Lásd még GNOSZTIKUS

Agnus Dei [agnusz ...] ⇨ *vall* Isten báránya, Jézus megnevezése Keresztelő János által (Jn 1,29)

⇨ *vall* a katolikus mise egyik imája e kezdőszavakkal

⇨ *zene* ez mint zenés misék tétele

⇨ *műv* Jézus jelképes ábrázolása: kereszttel jelölt zászlót tartó bárány az evangéliumos könyvön fekve

⊙ lat, 'ua.': *agnus* 'bárány' | *deus* 'isten'.

agogika ⇨ *zene* a tempó időnkénti és finom változásai élő előadásban, a művész egyéniségétől függően

⇨ *zene* az ilyen változások jelzésére szolgáló módszerek

⊙ ném *Agogik* 'ua.' ← gör *agógé* 'vezetés, ütemezés' ← *agó* 'vezet'

Lásd még PEDAGÓGUS

agónia ⇨ haldoklás, haláltusa, végküzdelem

⊙ gör *agónia* 'küzdelem' ← *agón* 'verseny' ← *agó* 'üz, hajt'

agonista ⇨ *biol* az adott mozgást együttesen végző (izmok, izomcsoportok)

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'vetélkedő' ← gör *agonisztész* 'ua.' ← *agonidzomai* 'küzd, vetélkedik'

agonisztikus ⇨ *biol* (az állatok világában) támadó, fenyegető, esetleg menekülő (viselkedésmód)

⊙ ném *agonistisch* 'ua.', lásd AGONISTA

agonizál ⇨ haldoklik, halálán van, a végét járja

⊙ fr *agoniser* 'ua.' ← gör *agonidzomai* 'küzd, tusakodik', lásd AGÓNIA

agora ⇨ ókori görög város piactere, a közélet fontos színtere

⊙ gör *agora* 'ua.' ← *ageiró* 'összegyűlik'

Lásd még ALLEGÓRIA, KATEGÓRIA

agorafóbia ⇨ *orv* tériszony, beteges irtózás a nyílt terektől

⊙ tud lat *agoraphobia* 'ua.' ← gör *agora* 'piactér' | *phobosz* 'rettegés'

ágostai ⇨ *vall* az evangélikus (lutheránus) vallás hittételeit összefoglaló (hitvallás)

⊙ magy *Ágosta* ← lat *Augusta* ‘Augsburg német város’ (ahol 1555-ben kimondták a lutheránus egyház elszakadását a katoliktól)

agráf † ⇨ csat, boglár, ruhakapocs

⇨ *orv* sebkapocs

⇨ *ép* díszítő szerepű kőkapocs

⊙ fr *agrafe* ‘ua.’ ← *agrafer* ‘hozzákapcsol’ ← ófn *krapfo* ‘horog’

agrafa ⇨ *vall* Jézusnak az evangéliumokban nem szereplő mondásait tartalmazó gyűjtemény

⊙ gör tbsz seml *agrapha* ‘le nem írt dolgok’: *a-* ‘nem’ | *graphosz* ‘leírt’ ← *graphó* ‘ír’

Lásd még GRAFIKA, GRAFOLÓGIA

agrafia ⇨ *orv* az írásképeség megbénulása agykérgi zavar folytán

⊙ tud lat *agraphia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *graphó* ‘ír’

agrammatizmus ⇨ *orv* képtelenség a nyelvtanilag helyes beszédre a központi idegrendszer zavara folytán

⊙ tud lat *agrammatismus* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd GRAMMATIKA, -IZMUS

agrár- ⇨ (összetételek előtagjaként) a mezőgazdasággal kapcsolatos

⊙ ném *Agrar-* ‘ua.’ ← lat *agrarius* ‘földművelési’, lásd AGRÁRIUM

agrárkapitalizmus ⇨ *közg* tőkés jellegű fejlődés a mezőgazdaságban

⊙ lásd AGRÁR-, KAPITALIZMUS

agrárpolitika ⇨ *pol* a mezőgazdaságot érintő kormányzati intézkedések összessége

⊙ ném *Agrarpolitik* ‘ua.’, lásd AGRÁR-, POLITIKA

agrárszocializmus ⇨ *pol* paraszttmozgalom az elmaradt földreform megvalósításáért

⊙ lásd AGRÁR-, SZOCIALIZMUS

agrárium ⇨ mezőgazdaság

⊙ újk lat *agrarium* ‘ua.’ ← lat *agrarius* ‘földművelési’ ← *ager, agri* ‘szántóföld’

Lásd még ACRE

agrément [agreman] ⇨ *dipl* a fogadó állam előzetes hozzájárulása egy hozzá küldendő nagykövet kinevezéséhez

⇨ *zene* dallamékités

⊙ fr, ‘ua.’ ← *agréer* ‘kedvezően fogad’ ← ófr *a gré* ‘kedvére’: *a-* ← lat *ad-* ‘-ra’ | *gratus* ‘bajos, kedves’

Lásd még GRÁCIA

agresszió ⇨ *kat* támadás, katonai lerohanás, beözönlés

⇨ *pol* más állam ügyeibe való erőszakos beavatkozás

⇨ erőszak, önérvényesítés, érdekvényesítés

⊙ ném *Aggression* ← fr *agression* ‘ua.’ ← lat *aggressio* ‘támadás’ ← *aggredi, aggressus*, tkp. *ad-gredi* ‘odamegy, nekimegy, megtámad’: *ad-* ‘neki’ | *gradi* ‘lép’

Lásd még DEGRADÁL, GRADIENS

agresszív ⇨ támadó, erőszakos, rámenős

⇨ harcos, harcias, hódító

⇨ garázda, durva, sértő

⊙ ném *aggressiv* ← fr *agressif* ‘ua.’, lásd AGRESSZIÓ

agresszivitás ⇨ erőszak, erőszakosság, garázdaság

⊙ fr *agressivité* ‘ua.’, lásd AGRESSZIÓ

agresszor ⇨ *pol* háborút kezdeményező állam vagy személy

⇨ támadó, betolakodó

⊙ ang *aggressor* ← fr *agresseur* ‘ua.’, lásd AGRESSZIÓ

agrikultúra ⇨ *közg* mezőgazdaság, földművelés

⊙ késő lat *agricultura* ‘földművelés’: *ager, agri* ‘szántóföld’ | *cultura* ‘művelés’ ← *colere, cultum* ‘művel’

agrikulturális ⇨ földművelésügyi, mezőgazdasági

⊙ ném *agrikulturell* ‘ua.’, lásd AGRIKULTÚRA

agrimensor [agrimenzor] ⇨ *tört* földmérő az ókori római birodalomban

⊙ lat, 'ua.': *ager, agri* '(szántó)föld' | *metiri, mensus* 'mér'

agro- ⇨ (összetételek előtagjaként) a mezőgazdasággal kapcsolatos

⊙ ném *Agro-* 'ua.' ← gör *agrosz* 'szántóföld'

agrobiocönózis ⇨ *mezőg* egy adott mezőgazdasági területen élő növények és állatok közössége

⊙ tud lat *agrobiocoenosis* 'ua.', lásd AGRO-, BIOCÖNÓZIS

agrobiológia ⇨ *mezőg* a termesztett növények és tenyésztett állatok biológiája

⊙ lásd AGRO-, BIOLÓGIA

agrogeológia ⇨ *mezőg* talajtan

⊙ lásd AGRO-, GEOLÓGIA

agrográfia ⇨ *mezőg* talajleírás

⊙ ném *Agrographie* 'ua.', lásd AGRO-, -GRÁFIA

agrokémia ⇨ *mezőg* a vegyszeres növényvédelem és talajjavítás tudománya

⊙ lásd AGRO-, KÉMIA

agroklimatológia ⇨ *mezőg* az éghajlatra vonatkozó ismeretek felhasználása a mezőgazdaságban

⊙ lásd AGRO-, KLIMATOLÓGIA

agrometeorológia ⇨ *mezőg* az éghajlati tényezőknek a mezőgazdasági tevékenységre gyakorolt hatását vizsgáló tudományág

⊙ lásd AGRO-, METEOROLÓGIA

agronómia ⇨ *mezőg* a mezőgazdaság tudománya

⇨ mezőgazdasági üzemtan

⊙ ném *Agronomie* 'ua.', lásd AGRONÓMUS

agronómus ⇨ *mezőg* agrármérnök, mezőgazda

⊙ ném *Agronom* 'ua.' ← gör *agronomosz* 'mezőlakó, mezőbíró': *agrosz* 'mező' | *nemó* 'legeltet, legelőt feloszt'

agroökológia ⇨ *mezőg* mezőgazdasági környezettan

⊙ lásd AGRO-, ÖKOLÓGIA

agrotechnika ⇨ *mezőg* a mezőgazdaság műszaki fejlesztésének, a gazdaságosabb termelésnek elmélete és gyakorlata

⊙ ném *Agrotechnik* 'ua.', lásd AGRO-, TECHNIKA

agrumen ⇨ *növ* a citrusfélék összefoglaló neve

⊙ kk lat, 'ua.', tkp. 'savanykás' ← ol *agro* ← lat *acer, acri* 'savanyú'

aguti ⇨ *áll* aranynyúl, dél-amerikai rágszáló

⊙ sp, 'ua.' ← guarani indián

agyria [agiria] ⇨ *orv* a nagyagykéreg tekervényeinek hiánya

⊙ tud lat, 'ua.': gör *a-* 'nem' | *gürosz* 'kör, forgás, tekervény'

Lásd még GIROSKÓP

agyó † ⇨ Isten vele(d)

⊙ fr *à Dieu* 'ua.', tkp. 'Istennel': *à* ← lat *ad* '-hoz' | *Dieu* ← lat *Deus* 'Isten'

agyosztál lásd ADJUSZTÁL

ahidrál ⇨ *kém* víztelenít, vízelvonást végez

⊙ ném *ahydrieren* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *hüdór, hüdrosz* 'víz'

ahidrálás ⇨ *kém* egyes szénfajták nemesítése vízelvonással

⊙ lásd AHIDRÁL

ahimszá ⇨ *vall* az indiai vallások tilalma élőlények megölésére

⇨ erőszakmentesség

⊙ szansz, 'nem ártás'

aide-de-camp [eddökam] ⇨ *kat* tábori hadsegéd

⊙ fr, 'ua.': *aide* 'segítség', lásd AIDE-MÉMOIRE | *camp* 'katonai tábor' ← lat *campus* 'ua.', tkp. 'mező'

aide-mémoire ⇨ *dipl* szóbeli jegyzék

⇨ emlékeztető

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'emlékezet-kisegítő': *aider* 'segít' ← lat gyak *adiutare* 'ua.', lásd ADJUTÁNS | *mémoire* 'emlékezet', lásd MEMÓRIA

aigrette [egret] † ⇨ *div* tollbokréta kalapon vagy frizurában

⊙ fr kics, 'ua.' ← prov *aigron* 'kócsag' ← germán

aiguière [egier] ⇨ *műv* díszes kivitelű, kiöntőcsőrel ellátott talpas fém vizeskancsó

⊙ fr, 'ua.' ← ófr *aigue* (mai fr *eau*) ← lat *aqua* 'víz'

Lásd még AKVAMARIN

aikidó ⇨ *sport* a japán önvédelmi küzdősportok egyik változata

⊙ jap, 'ua.': *ai* 'együtt' | *ki* 'szellem' | *dó* 'út'

aiol lásd EOL

airbag [erbeg] ⇨ *közl* légszák, ütközéskor automatikusan felfúvódó életmentő eszköz gépkocsiban

⊙ ang, 'ua.': *air* 'levegő' ← fr *air* ← lat *aer* 'ua.' | *bag* 'zsák, zacskó'

air-conditioning [ercondisning] ⇨ légkondicionálás, azonos hőmérséklet és páratartalom fenntartása zárt térben

⊙ ang, 'ua.': *air* 'levegő' ← fr *air* ← lat *aer* 'ua.' | *condition* 'meghatároz, szabályoz', ill. 'állapot', lásd KONDÍCIÓ

airedale [erdéjl] ⇨ *áll* angliai eredetű drótszőrű kutya fajta

⊙ ang, 'ua.' ← *Airedale*, vidék Yorkshire-ben

air mail [erméjl] ⇨ légitesta

⊙ ang, 'ua.': *air* 'levegő' ← fr *air* ← lat *aer* 'ua.' | *mail* 'postaszák' ← ófn *malaha* 'bőrszák'

❖ magy *málha*

aitiológia ⇨ *tud* valamely természeti jelenség, emberi vagy állati vonás eredetének igazolása, megokolása mesés, mitikus történet keretében

⊙ gör *aitiosz* 'ok' | lásd -LÓGIA

ajatollah ⇨ *vall* a legtekintélyesebb vallási tanítók címe a síita mohammedán társadalmakban

⊙ ar *ajatu'llah* 'Allah csodajele'

ájer † ⇨ levegő, szél

⊙ lat *aer* ← gör *aér* 'ua.' ← *aémi* 'fűj'

ajjour lásd AZSÚR

ajser ⇨ *biz* dúsgazdag, nagypénzü

⊙ jidd *ojscher* ← héb *oser* 'gazdag'

ajvé ⇨ *biz* jaj, ó jaj

⊙ jidd *ai weh* 'ua.' ← ném *Weh* 'fájdalom'

akadémia ⇨ tudományos vagy művészeti társaság

⇨ kötött létszámú írói testület, amelybe új tagot csak elhunyt tag helyébe választanak

⇨ *okt* művészeti főiskola

⇨ † *okt* egyetem

⊙ lat *academia* 'ua.' ← görög *Akadémeia*, liget az ókori Athén közelében, Platón filozófiai iskolájának színhelye ← *Akadémosz*, attikai hérosz, akinek szentélye volt a ligetben

akademice † ⇨ elméletileg, elméletben

⊙ újk lat *academice* 'ua.', lásd AKADÉMIKUS

akadémikus ⇨ (fn) akadémia tagja

⇨ (mn) tudós, tudományos

⇨ elvont, elméleti

⇨ iskolás, maradi, vaskalapos, életidegen

⇨ *műv* merev, szabályokhoz ragaszkodó, az újításokkal szemben ellenséges

⇨ † egyetemi

⊙ újk lat *academicus* 'ua.', lásd AKADÉMIA

akadémista ⇨ *okt* valamely művészeti főiskola hallgatója, növendéke

⊙ magy, lásd AKADÉMIA (a *gimnazista*, *egyetemista* és hasonló mintájára)

akadémizmus ⇨ *műv* a hagyományokhoz ragaszkodó, formai tökélyt követelő, minden újítást elutasító irányzat, felfogás a képzőművészetben vagy más művészetekben

⊙ ném *Akademismus* 'ua.', lásd AKADÉMIA, -IZMUS

akalcinózis ⇨ *orv* helytelen étrend miatt előálló kalciumhiány a szervezetben

⊙ tud lat *acalcosinosis* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd KALCINÓZIS

akantusz ⇨ *növ* medveköröm, mediterrán dísznövény, stilizált levelei találhatóak a korintusi oszlopfőn

⊙ lat *acanthus* ← gör *akanthosz* 'ua.' ← *akanthé* 'tüske'

akardia ⇨ *orv* szívhiány vagy csökevényesen kialakult szív két ikermagzat egyikében

⊙ tud lat *acardia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *kardia* 'szív'

akaricid ⇨ *orv* atkákat pusztító, rühesség elleni szer

⊙ tud lat *acaricida* 'ua.': gör *akari* 'atka' | lat *caedere*, (*ce*)*cidi* 'öl'

akariológia ⇨ *orv* a rühességgel és az atkákkal foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *acariologia* 'ua.': gör *akari* 'atka' | lásd -LÓGIA

akatafázia ⇨ *orv* beszédzavar, képtelenség az alkalmas szó kiválasztására

⊙ tud lat *acataphasia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *kataphaszisz* 'megerősítés, határozott kijelentés': *kata-* 'le, szembe' | *phémi* 'mond'

akatalázia ⇨ *orv* a kataláz nevű enzim veleszületett hiánya

⊙ tud lat *acatalasia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd KATALÁZ

akatalektikus ⇨ *irod* csak teljes verslábakat tartalmazó (antik időmértékes verssor)

⊙ gör *akatalektikosz* 'ua.': *a-* 'nem' | lásd KATALEKTIKUS

akauzalitás ⇨ *fil* az okozati összefüggések létét elutasító bölcséleti irányzat

⊙ gör *a-* 'nem' | lásd KAUZALITÁS

akceleráció ⇨ *fiz* gyorsulás

⇨ *biol* a fiatalok testi és lelki éréseinek, fejlődésének felgyorsult üteme az utóbbi évtizedekben, főleg városi környezetben

⊙ lat *acceleratio* 'gyorsulás', lásd AKCELERÁL

akcelerációs ⇨ *közg* a fogyasztási cikkek iránti kereslet és a termelői beruházás összefüggését jelző (együttható)

⊙ lásd AKCELERÁCIÓ

akcelerátor ⇨ *kém* a vegyi folyamatokat gyorsító anyag

⇨ † *műsz* gázpedál

⊙ ang *accelerator* 'ua.', lásd AKCELERÁL

akcelerál ⇨ *fiz* gyorsít, felgyorsít

⊙ lat *accelerare*, *acceleratum*, tkp. *ad-celerare* 'siet, siettet': *ad-* 'hozzá' | *celer* 'gyors'

akcelerométer ⇨ *műsz* a gyorsulást mérő eszköz

⊙ ném *Akzelerometer* 'ua.': lásd AKCELERÁL | gör *metreó* 'mér'

akcentuál ⇨ nyomatékkkal említ, fontosságát kiemeli (vminek)

⇨ *nyelvt* hangsúlyoz

⊙ ném *akzentuieren* ← fr *accentuer* 'ua.', lásd AKCENTUS

akcentus ⇨ *nyelvt* ejtismód

⇨ *nyelvt* kiejtésbeli sajátosság (amely nem tökéletes az adott nyelv normái szerint, s ezzel elárulja az idegen eredetet)

⇨ *nyelvt*, *zene* hangsúly, nyomaték

⇨ *nyelvt* a hangsúly jele írott szövegben

⇨ *nyelvt* ékezet

⊙ lat *accentus* 'hangsúly' ← *accinere*, *accentum*, tkp. *ad-cinere* 'hangsúlyoz': *ad-* 'hozzá' | *canere*, (*ce*)*cini* 'hangot ad, énekel'

Lásd még KÁNTÁL

akcept † ⇨ *ker* elfogadvány, az elfogadó személy aláírása a váltón

⊙ ném *Akzept* 'ua.' ← lat *acceptum (est)* 'el van fogadva', lásd AKCEPTÁL

akceptábilis ⇨ elfogadható

⊙ lat *acceptabilis* 'ua.', lásd AKCEPTÁL

akceptál ⇨ elfogad, elismer, méltányol, helyesel

✧ † *ker* a nevére kiállított váltót elfogadja

✧ társaságba befogad

◎ lat gyak *acceptare* ‘ua.’ ← *accipere, acceptum*, tkp. *ad-cipere* ‘kap, nyer, fogad’: *ad-* ‘hozzá’ | *capere* ‘fog, vesz’

akceptáns † ✧ *ker* a nevére kiállított váltót elfogadó, ill. azt kifizető személy

◎ ném *Akzeptant* ‘ua.’, lásd AKCEPTÁL

akceptor ✧ *fiz* félvezető anyagába kevert, elektron felvételére alkalmas idegen atom

✧ *kém* vegyi folyamatok során felszabaduló atomokat, ill. elektronpárokat felvevő, megkötő anyag

✧ *orv* vérátömlesztésben vagy bőr-, ill. szervátültetésben részesülő személy

◎ ang *acceptor* ‘ua.’, lásd AKCEPTÁL

akcesszórius ✧ járulékos, kiegészítő

✧ mellékes, alárendelt

✧ kísérő (jelenség)

◎ kk lat *accessorius* ‘ua.’ ← *accessor* ‘hozzájáruló, csatlakozó’ ← *accedere, accessum*, tkp. *ad-cedere* ‘megközelít, hozzájárul’: *ad-* ‘hozzá’ | *cedere* ‘megy, jár’

akcia † ✧ *ker* részvény, részjegy

◎ ném *Aktie* ‘ua.’ ← lat *actio* ‘ténykedés’, lásd AKCIÓ

akcidencia ✧ véletlenszerűség, esetlegesség

✧ † (tbsz) mellékes jövedelem, jövedelemkiegészítés, alkalmi kereset

✧ *nyomd* kéziszedést kívánó kereskedelmi vagy alkalmi nyomnivaló (tehát nem könyv vagy újság)

◎ ném *Akzidenz* ‘ua.’, lásd AKCIDENS

akcidens ✧ (mn) esetleges, véletlen

✧ (fn) mellékes dolog, járulék

✧ véletlen eset

✧ *zene* módosító jel

◎ ném *Akzidens* ‘ua.’ ← lat *accidens, accidentis* ‘megtörténő’ ← *accidere*, tkp. *ad-cidere* ‘megesik’: *ad-* ‘hozzá’ | *cadere* ‘esik’

akcidentális ✧ mellékes, járulékos

✧ véletlenszerű, esetleges

◎ ném *akzidentell* ‘ua.’, lásd AKCIDENS

akció ✧ célszerű, céltudatos tevékenység, cselekvéssorozat

✧ szervezett megmozdulás, mozgósítás

✧ hivatalos eljárás, művelet

✧ *kat, sport* támadás, kezdeményezés, előretörés

✧ *fiz, kém* hatás, ráhatás

✧ *ker* kiárusítás, engedményes árusítás

✧ *irod* elbeszélő vagy drámai mű cselekménye

✧ színpadi szerep

✧ † *jog* bírósági keresetlevél

◎ lat *actio, actionis* ‘cselekvés’ ← *agere, actum* ‘hajt, mozgásba hoz, cselekszik’

akcionárius † ✧ részvényes

◎ ném *Aktionär* ‘ua.’, lásd AKCIA

akcióprogram ✧ *pol* párt, szervezet vagy mozgalom tervezete az időserű feladatok végrehajtására

◎ lásd AKCIÓ, PROGRAM

akciórádiusz ✧ hatósugár

◎ lásd AKCIÓ, RÁDIUSZ

akciós ✧ *biol* izmok, szervek működésekor keletkező (áram)

✧ *ker* árengedményes, alkalmi (árusítás)

◎ lásd AKCIÓ

akciza † ✧ fogyasztási adó, vám

◎ ném *Akzise* ← fr *accise* ‘ua.’ ← lat *accidere, accisum*, tkp. *ad-cidere* ‘lemetsz’: *ad-* ‘hozzá’ | *caedere* ‘vág, öl’

akefália ⇨ *orv* fejnélkülség torzszülés folytán

⊙ tud lat *acephalia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *kephalosz* ‘fej’

akheiropoiétész ⇨ *műv* Krisztust, Máriát vagy szenteket ábrázoló bizánci kép, amely a legenda szerint csodás módon keletkezett

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘nem kézzel alkotott’: *a-* ‘nem’ | *kheir* ‘kéz’ | *poieó* ‘alkot’

akianoblepszia ⇨ *orv* a színvakság egy formája, a kék szín megkülönböztetésére való képtelenség

⊙ tud lat *acyanoblepsia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *küianosz* ‘kék’ | *blepszisz* ‘látás’ ← *blepó* ‘lát’

akindzsi ⇨ *tört* török zsoldoskatona

⊙ tör *akinci* ‘ua.’, tkp. ‘portyázó’

akinézia ⇨ *orv* mozgászavar

⊙ tud lat *acinesia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *kinészisz* ‘mozgás’ ← *kineomai* ‘mozog’

Lásd még KINEMATIKA

akkád ⇨ (fn) *tört* sémi eredetű ókori mezopotámiai nép (Kr.e. 3. évezred)

⇨ (mn) ennek birodalmával, nyelvével, kultúrájával kapcsolatos

⊙ *Akkad*, a birodalom székvárosa nevéből

akklamáció † ⇨ *pol* közfelkiáltás (tétéles szavazás helyett)

⇨ hangos tetszésnyilvánítás, éljenzés, ünneplés

⊙ lat *acclamatio* ‘felkiáltás, éljenzés’, lásd AKKLAMÁL

akklamál † ⇨ megéljenez, ünnepel

⊙ lat *acclamere, acclamatum*, tkp. *ad-clamere* ‘felkiált’: *ad-* ‘hozzá’ | *clamare* ‘kiált’

Lásd még REKLAMÁL

akklimatizáció ⇨ *biol* meghonosítás, meghonosodás, a megváltozott éghajlat vagy környezet megszokása, a hozzá való alkalmazkodás

⊙ ném *Akklimatisation* ‘ua.’, lásd AKKLIMATIZÁL

akklimatizál ⇨ meghonosít, honosít

⇨ megszoktat, hozzászoktat

⊙ ném *akklimatisieren* ← fr *acclimatiser* ‘ua.’: lat *ad-* ‘hozzá’ | gör *klima, klimatosz* ‘hajlás, éghajlat’ ← *klinó* ‘hajlik, hajlít’

Lásd még KLÍMA, MONOKLIN

akklimatizálódik ⇨ *biol* meghonosodik

⇨ (áttelepített növény vagy állat) új környezetét megszokja, hozzá alkalmazkodik

⇨ *átv* megszokik, beilleszkedik

⊙ lásd AKKLIMATIZÁL

akkomodáció ⇨ alkalmazkodás

⇨ alkalmazkodó képesség

⇨ *orv* az emberi szem alkalmazkodása a fényviszonyokhoz, ill. a közeli és távoli tárgyak éleslátásához

⊙ ném *Akkommodation* ‘ua.’, lásd AKKOMODÁL

akkomodál ⇨ hozzáalkalmaz, hozzáilleszt

⇨ *orv* a szemlencsét a távolságtól függően éleslátásra állítja

⊙ lat *accommodare, accommodatum*, tkp. *ad-commo-dare* ‘illeszt, alkalmaz’: *ad-* ‘hozzá’ | *commodus* ‘megfelelő, illő, kényelmes’: *con-* ← *cum* ‘-val’ | *modus* ‘mód, mérték’

akkomodálódik ⇨ alkalmazkodik, beilleszkedik, megtalálja a helyét

⊙ lásd AKKOMODÁL

akkord¹ ⇨ *zene* hangzat, összhang

⇨ *zene* hangzat két vagy több hang egyidejű megszólaltatásából

⊙ ném *Akkord* ‘ua.’, lásd AKKORD² (a lat *chorda* ← gör *khordé* ‘húr’ beleértésével)

akkord² † ⇨ megegyezés, szerződés, egyezség

⇨ *közg* teljesítménybér, darabbér, szakmánymunka

⊙ ném *Akkord* ← fr *accord* ‘ua.’ ← *accorder* ← népi lat *accordare*, tkp. *ad-cordare* ‘összeegyeztet, összehangol’: *ad-* ‘hozzá’ | *cor, cordis* ‘szív, érzület, elme’

akkordál † ⇨ egyezkedik, megegyezik, szerződik, szegődik

⊙ ném *akkordieren* ← fr *accorder* ‘ua.’, lásd AKKORD²

akkordeon ⇨ *zene* harmonika, tangóharmonika

⊙ fr *accordéon* ‘ua.’, a feltaláló alkotta az *accord* (lásd AKKORD¹) nyomán

akkréció ⇨ *csill* tömegbefogás, melynek során egy csillag körül keringő anyag lefűkeződve a csillagra hull, és egybeolvad vele

⊙ ang *accretion* ‘ua.’ ← lat *accrescere, accretum*, tkp. *ad-crescere* ‘hozzánő’: *ad-* ‘hozzá’ | *crescere* ‘nő’

akkreditáció ⇨ *dipl, ker* megbízás, meghatalmazás

⊙ ném *Akkreditation* ‘ua.’, lásd AKKREDITÁL

akkreditál ⇨ megbíz, meghatalmaz

⇨ *ker* hitellelvel pénzfelvétele felhatalmaz

⇨ *dipl* külképviselet vezetőjét kinevezi és állomáshelyére küldi a fogadó állam fejének címzett megbízólevél kíséretében

⊙ ném *akkreditieren* ← fr *accréditer* ‘ua.’: lat *ad-* ‘hozzá’ | *creditum* ‘hitel’ ← *credere, creditum* ‘hisz, bíz, megbíz’

akkreditív ⇨ *ker* hitellel, megbízólevél pénz- vagy áruhitel igénybevételére

⊙ ném *Akkreditiv* ‘ua.’, lásd AKKREDITÁL

akku ⇨ *biz* az AKKUMULÁTOR csonkult formája

⊙ ném *Akku* ‘ua.’

akkulturáció ⇨ *népr* egymással érintkező népek, népcsoportok kulturális egymásra hatása

⇨ *népr* az a folyamat, amelynek során egyik nép a másik kultúrájának elemeit magáévá teszi

⊙ fr *acculturation* ‘ua.’: lat *ad-* ‘hozzá’ | lásd KULTÚRA

akkumuláció ⇨ *közzg* felhalmozás

⇨ *tud* felhalmozódás, felgyülemelés, gyarapodás

⇨ *biol* tápanyagok felhalmozása, tartalékolása

⊙ tud lat *accumulatio* ‘ua.’, lásd AKKUMULÁL

akkumulál ⇨ felhalmoz, összegyűjt, tárol

⊙ lat *accumulare, accumulatum*, tkp. *ad-cumulare* ‘halomba rak, felhalmoz’: *ad-* ‘hozzá’ | *cumulus* ‘halom’

Lásd még KUMULUSZ

akkumulálódik ⇨ felhalmozódik, felgyülemlik, halmozódik

⊙ lásd AKKUMULÁL

akkumulatív ⇨ felgyülemelő, felhalmozódó

⇨ *jog* halmazati

⊙ ném *akkumulativ* ← fr *accumulatif* ‘ua.’, lásd AKKUMULÁL

akkumulátor ⇨ *vill* áramgyűjtő, áramot felhalmozó és tároló berendezés

⊙ ném *Akkumulator* ‘ua.’, lásd AKKUMULÁL

akkurát ⇨ pontosan, éppen, szakasztott

⊙ ném *akkurat* ‘ua.’, lásd AKKURÁTUS

akkurátus ⇨ alapos, gondos, pontos

⇨ igényes, rendszerető

⇨ aprólékos, szórészálhasogató

⊙ lat *accuratus* ‘ua.’ ← *accurare, accuratum*, tkp. *ad-curare* ‘gondoz, gondosan készít’: *ad-* ‘hozzá’ | *cura* ‘gond, gondosság’

Lásd még KÚRA, KURÁTOR, KURIÓZUM, PROKURÁTOR, SZEKURIT

akloropszia ⇨ *orv* a zöld szín észlelésének képtelensége

⊙ tud lat *achloropsia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *khlórosz* ‘zöldessárga’ | *opszisz* ‘látás’

akmé ⇨ *orv* csúcspont, tetőzés

⇨ *orv* válságos szakasz betegségben

⇨ *műv* virágkor

⊙ lat *acme* ‘ua.’ ← gör *akmé* ‘csúcs, hegy’

akmeizmus ⇨ *irod* újklasszicista orosz költészeti irányzat a 20. század elején, amely tárgyilagosságot, világosságot és erőt hirdetett a divatos miszticizmussal szemben

⊙ or *akmeizm* ‘ua.’: gör *akmé* ‘csúcspont’ | lásd -IZMUS

akné ⇨ *orv* pattanás, pörsenés, mitesszer

⊙ lat *acne* ← gör *akné* ‘ua.’, az *akmé* ‘csúcs’ alakváltozata

akoiméta ⇨ *vall* szerzetesrend a keleti keresztény egyházban, amelynek tagjai egymást váltva szüntelenül imádkoznak

⊙ gör *akoimétész* ‘nem alvó’: *a-* ‘nem’ | *koimétész* ‘alvó’ ← *koimaó* ‘alszik’

Lásd még CINTEREM, KOIMÉSZISZ

akolitus ⇨ *vall* a katolikus papi rendek közül a negyedik

⊙ lat *acolythus* ‘ua.’ ← gör *akoluthosz* ‘szolga, kíséző’ ← *akoluthéó* ‘követ’

akondrogenézis ⇨ *orv* a csontképződés elégtelensége miatt fellépő törpenövés, főleg a végtagok rendellenes rövidegsége

⊙ tud lat *achondrogenesis* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *khondrosz* ‘mag, szemcse, porcógó’ | lásd GENEZIS

akonitin ⇨ *kém* súlyosan mérgező, kis adagban ideg- és szívbántalmak ellen hatásos alkaloida a sisakvirág gyökeréből

⊙ ném *Akonitin* ‘ua.’: lat *aconitum* ← gör *akoniton* ‘sisakvirág’ ← *akoné* ‘ólomdarab’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

ákovita † ⇨ pálinka

⊙ lat *aqua vitae* vagy ol *acquavita* ‘ua.’, tkp. ‘az élet vize’: ol *acqua*, lat *aqua* ‘víz’ | *vita* ‘élet’ ← *vivere* ‘él’

akribia † ⇨ pontosság, szabatosság

⇨ aprólékosság, túlzott lelkiismeretesség, pedantéria

⊙ lat *acribia* ← gör *akribeia* ‘ua.’ ← *akriboó* ‘elrendez, véghezvisz’

akridin ⇨ *kém* kőszénkátrányból nyert sárga kristályos ciklikus vegyület, festékek és gyógyszerek alapanyaga

⊙ ném *Akridin* ‘ua.’: lat *acridus* ‘csípős, fanyar’ ← *acer* ‘csípős, maró’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

akril- ⇨ *kém* az akrilsavval kapcsolatos, két szénatomos telítetlen atomcsoport

⊙ ném *Akryl-* ‘ua.’: lat *acer*, *acris* ‘savanyú’ | gör *hülé* ‘anyag’

akrizia ⇨ *lél* az ítélőképesség hiánya

⇨ *orv* betegség azonosíthatatlansága

⊙ tud lat *acrisia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *kriszisz* ‘megkülönböztetés, döntés’ ← *krinó* ‘elválaszt, dönt, ítél’

Lásd még KRIMINÁLIS, KRITÉRIUM, KRITIKUS, KRÍZIS

akrobata ⇨ cirkuszművész, cirkuszi mutatványos, légtornász, kötélátúzó

⊙ ném *Akrobat* ← fr *acrobate* ‘ua.’ ← gör *akrobatosz* ‘lábujjhegyen járó’: *akron* ‘hegy, csúcs, lábujjhegy’ | *batosz* ‘járható’ ← *bainó* ‘jár’

Lásd még BÁZIS

akrobatika ⇨ cirkuszművészet, légtornászat

⇨ bravúros mutatvány

⊙ ném *Akrobatik* ← fr *acrobatiq*ue ‘ua.’, lásd AKROBATA

akrobatikus ⇨ légtornászi, a cirkuszművészetrel kapcsolatos

⇨ merész, nyaktörő, kockázatos

⊙ ném *akrobatisch* ← fr *acrobatiq*ue ‘ua.’, lásd AKROBATA

akrocianózis ⇨ *orv* a végtagok szederjes elszíneződése a vérrellátás zavara következtében

⊙ tud lat *acrocyanosis* ‘ua.’: gör *akrosz* ‘végtag’, ered. ‘legfelső, legszélső’ | *küanosz* ‘kék’

akrofóbia ⇨ *lél* magaslattól, magas helyektől való kóros félelem

⊙ tud lat *acrophobia* ‘ua.’: gör *akrosz* ‘legfelső’ | lásd FÓBIA

akrohiperhidrózis ⇨ *orv* a kéz és láb fokozott izzadása

⊙ tud lat *acrohyperhydrosis* ‘ua.’: gör *akrosz* ‘végtag’, ered. ‘legfelső, legszélső’ | *hüper* ‘fölött, túl’ | lásd HIDRÓZIS

akrokefál ⇨ *orv* csúcsos koponyájú

⊙ ném *akrocephal* ‘ua.’: *akron* ‘hegy, csúcs’ | *kephalosz* ‘fej’

akrolein ⇨ *kém* szúrós szagú, színtelen folyadék, alifás telítetlen aldehid

⊙ ném *Akrolein* ‘ua.’: lat *acer*, *acris* ‘csipős’ | *olere* ‘szaglik’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

akrolit ⇨ *műv* ókori fa vagy agyag szobor, melynek feje és végtagjai kőből voltak faragva

⊙ ang *acrolith* ← gör *akrolithon* ‘ua.’: *akrosz* ‘legfelső, legszélső’ | *lithosz* ‘kő’

akromát ⇨ *opt* színszórástól mentes, színhibák ellen korrigált lencserendszer

⊙ ném *Achromat* ‘ua.’, lásd AKROMATIKUS

akromatikus ⇨ *opt* a rajta áthaladó fényt fel nem bontó, színszóródástól mentes (prizma, lencse)

⇨ színtelen

⊙ ném *achromatisch* ← fr *achromatique* ‘ua.’ ← gör *akhrómatosz* ‘színtelen’: *a-* ‘nem’ | *khróma*, *khrómatosz* ‘szín’

Lásd még KRÓM, KROMATIN

akromatin ⇨ *biol* a sejtmag anyagának színezőanyaggal nem festhető része

⊙ ném *Achromatin* ‘ua.’, lásd AKROMAT(IKUS) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

akromatizmus ⇨ *opt* fényhibáktól való mentesség, akromázia

⊙ ném *Achromatismus* ‘ua.’, lásd AKROMATIKUS, -IZMUS

akromatopszia ⇨ *orv* színvaktság, színtévesztés

⊙ tud lat *achromatopsia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *khróma*, *khrómatosz*, lásd AKROMATIKUS | *opszisz* ‘látás’

akromatózis ⇨ *orv* színhiány, festékhiány (bőrben, szövetben)

⊙ tud lat *achromatosis* ‘ua.’: gör *akhrómatosz* ‘színtelen’, lásd AKROMÁT | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

akromázia ⇨ *opt* javított lencséknek, prizmáknak az a tulajdonsága, hogy az áteső fényt nem bontják színekre

⊙ ném *Achromasie* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *khróma* ‘szín’

akromegália ⇨ *orv* a test kiálló részeinek (ujjak, orr, fül, áll) kóros megnagyobbodása a hormonműködés zavara folytán

⊙ tud lat *acromegalia* ‘ua.’: gör *akrosz* ‘legfelső, legszélső’ | *megalosz* ‘nagy’

akromia ⇨ *orv* a színérzet hiánya a szemben

⊙ tud lat *achromia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *khróma* ‘szín’

akromodermia ⇨ *orv* a bőr színanyagának hiánya

⊙ tud lat *achromodermia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *khróma* ‘szín’ | *derma* ‘bőr’

akroniktikus ⇨ *csill* épp napnyugtakor kelő vagy nyugvó (csillag)

⊙ tud lat *acronycticus* ‘ua.’: gör *akron* ‘csúcs’ | *nüx*, *nüktosz* ‘éjjel’

akronim ⇨ *nyelvt* mozaikszó, szavak kezdőbetűiből vagy kezdő szótagjaiból összeállított szó

⊙ ang *acronym* ‘ua.’: gör *akron* ‘csúcs, hegy, kezdet’ | *onoma*, *onüma* ‘név’

akronímia ⇨ *nyelvt* mozaikszó-alkotás

⊙ ném *Akronymie* ‘ua.’, lásd AKRONIM

akroogenezis ⇨ *geol* hegyek keletkezése kéreggyűrődés folytán

⊙ ném *Akroorogenese* ‘ua.’: gör *akrosz* ‘legfelső’ | *orosz* ‘hegy’ | lásd GENEZIS

akroparalízis ⇨ *orv* végtagbénulás

⊙ tud lat *acroparalysis* ‘ua.’: gör *akrosz* ‘legfelső, legszélső’ | lásd PARALÍZIS

akropetális ⇨ *növ* a növény csúcsa felé tartó, haladó

⊙ tud lat *acropetalis* ‘ua.’: gör *akrosz* ‘legfelső’ | lat *petere* ‘odaroohan, ráront’

akropolisz ⇨ *ép* fellegrvár, városerőd, erődítmény ókori görög városok központi, védelemre alkalmas magaslatán

⊙ gör *akrosz* ‘legfelső’ | *polisz* ‘város’

Lásd még POLITIKA

akroszóma ⇨ *biol* a hím ivarsejt fejrészének csúcsa

⊙ tud lat *acrosoma* ‘ua.’: gör *akrosz* ‘legfelső’ | *szóma* ‘test’

Lásd még KROMOSZÓMA, SZOMATIKUS

akrosztichon ⇨ *irod* költemény, melyben a verssorok vagy a strófafezdő sorok kezdőbetűi összeolvasva egy nevet (a szerzőt, a vers címzettjét) vagy értelmes szöveget adnak ki

⊙ ném *Akrostichon* 'ua.' ← gör *akron* 'csúcs, hegy, él' | *sztikhosz* 'verssor'

akrotérion ⇨ *ép* díszítő elem ógörög épületek oromfalának csúcsán és sarkain

⊙ gör *akrotérian* 'ua.' ← *akrosz* 'legfelső, legszélső'

akt ⇨ *műv* testtanulmány, alakrajz

⇨ *műv* ruhátlan emberi testet ábrázoló kép, szobor

⊙ ném *Akt* 'ténykedés, aktus, felvonás, testtanulmány' ← lat *actus* 'tett', lásd **AKTUS**

akta ⇨ *hiv* irat, okirat, ügyirat

⇨ ügydarab, okmány

⊙ hazai lat tbsz *acta (publica)* '(nyilvános, közérdekű) lépések, eljárások' ← *actum* 'elvégzett dolog' ← *agere, actum* 'cselekszik, végbevisz'

Lásd még **ÁGENS**

aktin ⇨ *biol* az izomszövetben található fehérje

⊙ tud lat *actin* 'ua.': lat *act(ivus)*, lásd **AKTÍV** | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

aktiniák ⇨ *áll* sugárállatkák, tengeri rózsák

⊙ tud lat *Actinia* 'ua.' ← gör *aktisz, aktinosz* 'sugár'

aktinidák ⇨ *kém* az **AKTÍNIUM** után következő 14 elem összefoglaló neve a periódusos rendszerben

⊙ ném *Aktiniden* 'ua.': lásd **AKTÍNIUM** | *-id* (származékra utaló toldalék)

aktinikus ⇨ *fiz* ibolyántúli, az anyag vegyi és villamos sajátságaira ható (sugárzás)

⊙ ang *actinic* 'ua.' ← gör *aktisz, aktinosz* '(nap)-sugár'

aktínium ⇨ *kém* radioaktív elem, amelyet az uránszurokércben fedeztek fel

⊙ ang *actinium* 'ua.' ← gör *aktisz, aktinosz* '(nap)-sugár'

aktinográf ⇨ *csill* a napsugárzás intenzitásának változásait rögzítő készülék

⊙ ném *Aktinograph* 'ua.': ← gör *aktisz, aktinosz* '(nap)sugár' | *graphó* 'ír'

aktinolit ⇨ *ásv* sugárkő, tú- vagy rostalakban kristályosodó zöld kőfajta

⊙ ném *Aktinolith* 'ua.': ← gör *aktisz, aktinosz* '(nap)sugár' | *lithosz* 'kő'

aktinométer ⇨ *met* napsugárzásmérő eszköz

⊙ ném *Aktinometer* 'ua.': ← gör *aktisz, aktinosz* '(nap)sugár' | *metreó* 'mér'

aktinometria ⇨ *met* a napsugárzás mérése

⊙ ném *Aktinometrie* 'ua.', lásd **AKTINOMÉTER**

aktinomikózis ⇨ *orv* sugárgombáktól eredő fertőzés

⊙ tud lat *actinomycosis* 'ua.': ← gör *aktisz, aktinosz* '(nap)sugár' | *mükész* 'gomba' | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

aktinomorf ⇨ *geom* sugárszimmetrikus

⊙ ném *aktinomorph* 'ua.': ← gör *aktisz, aktinosz* '(nap)sugár' | *morphé* 'alak'

aktinoszkópia ⇨ *orv* röntgensugarakkal végzett vizsgálat

⊙ tud lat *actinoscopia* 'ua.': gör *aktisz, aktinosz* '(nap)sugár' | *szkopeó* 'néz, vizsgál'

aktinoterápia ⇨ *orv* sugárkezelés

⊙ lat *actinotherapie* 'ua.', gör *aktisz, aktinosz* '(nap)sugár' | lásd **TERÁPIA**

aktív ⇨ tevékeny, buzgó, serény, tetterős, öntevékeny

⇨ működő, hivatását gyakorló, még nem nyugdíjazott

⇨ *pol* tényleges, tevőlegesen gyakorolható (pl. választójog)

⇨ *kém* erős vegyülési hajlandóságot mutató

⇨ *ker* nyereséges, nyereséget mutató

⇨ *nyelvt* cselekvő (ige, igeragozás)

⊙ ném *aktiv* ← fr *actif* ← kk lat *activus* 'cselekvő, tevékeny' ← lat *agere, actum* 'cselekszik, végbevisz'

Lásd még **ÁGENS**

aktíva ⇨ *ker* készpénz

⇨ *ker* követelés, üzleti vagyon

⇨ † *pol* mozgalmár, pártmunkás

✧ *pol* ilyenek csoportja

◎ ném *Aktiva* 'követelés, készpénz', lásd AKTÍV

aktiváció ✧ működésbe hozatal

◎ fr *activation* 'ua.', lásd AKTIVÁL

aktivál ✧ működésbe hoz

✧ tényleges állományba helyez

✧ *kém* (anyag) reakcióképességét fokozza

✧ *fiz* radioaktívva tesz

✧ *kat* robbanóeszközt élesít

◎ ném *aktivieren* ← fr *activer* 'ua.', lásd AKTÍV

aktiválási ✧ *kém* egy vegyi folyamat megindításához szükséges (energia)

◎ lásd AKTIVÁL

aktivátor ✧ *kém* vegyi folyamat megindulását elősegítő (adalék)anyag

◎ ang *activator* 'ua.', lásd AKTIVÁL

aktíve ✧ tevőlegesen, cselekvő módon

◎ újjk lat *active* 'ua.' ← *activus* 'cselekvő', lásd AKTÍV

aktivista ✧ *pol* mozgalmár, pártmunkás, politikailag tevékeny csoport tagja

◎ ném *Aktivist* 'ua.', lásd AKTÍVA

aktivitás ✧ tevékenység, ténykedés

✧ munkaláz, élénkség, sürgés-forgás

✧ cselekvőképesség

◎ ném *Aktivität* 'ua.', lásd AKTÍV

aktivizál ✧ indít, késztet, ösztönöz

✧ felráz, mozgósít, megmozgat

✧ munkára bír, tette indít, tette kész

◎ magy, lásd AKTÍV (a *konkrét–konkretizál* és hasonló szópárok mintájára)

aktivizmus ✧ *műv* formabontó, a művészet hatékony társadalmi szerepét valló művészeti irányzat az első világháború idején

✧ *fil* az öncélú cselekvés kultuszát hirdető világnézeti felfogás a 20. század elején

◎ ném *Aktivismus* 'ua.', lásd AKTÍV, -IZMUS

aktor † ✧ *szính* színész, színművész, szereplő

✧ *jog* felperes, vádló

◎ lat *actor* 'ügyvivő, színész, felperes' ← *agere, actum* 'cselekszik'

Lásd még ÁGENS

aktuális ✧ időszerű, soron lévő, napirenden lévő, éppen megoldásra váró

✧ jelenlegi, mai, napi érdekű, alkalomszerű

✧ sürgős, szükséges, esedékes

✧ † valóságos, tényleges

◎ ném *aktuell* 'időszerű' ← fr *actuel* 'tényleges, működő' ← kk lat *actualis* 'ua.' ← *actus* 'cselekvés, előadás' ← *agere, actum* 'cselekszik, végbevisz'

Lásd még ÁGENS

aktualitás ✧ időszerűség, esedékesség, sürgősség

◎ ném *Aktualität* 'ua.' ← fr *actualitéé* 'napi érdekű esemény', lásd AKTUÁLIS

aktualizáció ✧ időszerűsítés

✧ az adott időpontra vonatkoztatás, ennek megfelelő ártértékelés

◎ fr *actualisation* 'ua.', lásd AKTUALIZÁL

aktualizál ✧ időszerűsít

✧ a jelenre, a jelen helyzetre vonatkoztat

✧ átdolgoz, felfrissít

◎ fr *actualiser* 'ténylegessé tesz', lásd AKTUÁLIS

aktualizmus ✧ *geol* a földtörténeti formáló erők folyamatos jelenlétének, nem szűnő működésének elmélete

⊙ ném *Aktualismus* ‘ua.’, lásd AKTUÁLIS, -IZMUS

aktuárius ⇨ † *jog* törvényszéki írnok, bírósági jegyzőkönyvvezető

⇨ biztosítási matematikus

⊙ lat *actuarius* ‘ua.’ ← *actus* ‘cselekmény, tárgyalás’, lásd AKTUS

aktuátor ⇨ *vill* elektromos indító szerkezet

⊙ ang *actuator* ‘ua.’ ← *actuate* ‘működtet’ ← késő lat *actuare* ‘ua.’ ← lat *actus* ‘cselekvés, működés’, lásd AKTUS

aktus ⇨ cselekedet, cselekmény, művelet, tett

⇨ eljárás, szertartás

⇨ közösülés, szeretkezés

⇨ † bírósági eljárás

⇨ † felvonás

⊙ lat *actus* ‘cselekvés, működés, előadás’ ← *agere, actum* ‘cselekszik, végbevisz’

Lásd még ÁGENS

akuometria ⇨ *orv* mérőműszeres hallásvizsgálat

⊙ tud lat *acuometria* ‘ua.’: gör *akuó* ‘hall’ | *metreó* ‘mér’

akupressúra ⇨ *orv* az AKUPUNKTÚRA változata, melynek során a tűk beszúrása helyett az adott pontokra ujjheggyel gyakorolnak nyomást

⊙ tud lat *acupressura* ‘ua.’: *acus* ‘tű, (ujj)hegy’ | lásd PRESSÚRA

akupunktúra ⇨ *orv* kínai eredetű gyógy mód, amelynek során az idegtörzsek bizonyos pontjaira tűket szúrnak, s ezzel belső szervek betegségeit gyógyítják

⊙ tud lat *acupunctura* ‘ua.’: *acus* ‘tű’ | *punctura* ‘szúrás’ ← *pungere, punctum* ‘szúr’

akusztika ⇨ *fiz* hangtan, a fizikának a hangjelenségekkel foglalkozó ága

⇨ *fiz* a hangzás minősége belső térben (színházban, hangversenyteremben, templomban stb.)

⇨ *átv* egy szónak a „csengése”, vagyis az általa kiváltott érzelmek bizonyos körökben vagy helyzetben

⊙ ném *Akustik* ‘ua.’ ← tud lat *acoustica (scientia)* ‘hallási (tudomány)’ ← gör *akusztikosz* ‘hallási’ ← *akusztész* ‘hallgató’ ← *akuó* ‘hall’

akusztikus ⇨ *fiz* (mn) a hangzással vagy a hallással kapcsolatos

⇨ hangtani, hangzási, hangzásbeli

⇨ (fn) az akusztika szakértője, tudósa

⊙ ném *akustisch* ‘ua.’, lásd AKUSZTIKA

akut ⇨ *orv* heveny, heves, hirtelen fellépő, (betegség)

⇨ feszült, kiélezett, válságos (helyzet)

⇨ sürgető, égető

⊙ ném *akut* ‘ua.’ ← lat *acutus* ‘éles, hegyes, csipős’ ← *acuere, acutum* ‘hegyez, köszörül’ ← *acus* ‘tű’

akvalung ⇨ *műsz* búvártüdő, a békaemberek víz alatti légzőkészüléke

⊙ ang *Aqua Lung* márkanév: lat *aqua* ‘víz’ | ang *lung* ‘tüdő’

akvamanile ⇨ *műv* állatformájú középkori bronz vízöntő, kancsó

⊙ lat *aquamanile* ‘ua.’: *aqua* ‘víz’ | *manus* ‘kéz’

akvamarin ⇨ *ásv* világoskék drágakő, a berill átlátszó változata

⇨ tengerkék szín, ilyen festék

⊙ ném *Aquamarin* ‘ua.’ ← lat *aqua marina* ‘tengervíz’: *aqua* ‘víz’ | *marinus* ‘tengeri’ ← *mare* ‘tenger’

Lásd még AIGUIÇRE, AKVAPLÁN, AKVARELL, AKVÁRIUM, AKVEDUKT

akvametria ⇨ *kém* anyagok víztartalmának mérése

⇨ *kém* erre való módszerek tana

⊙ tud lat *aquametria* ‘ua.’: *aqua* ‘víz’ | gör *metreó* ‘mér’

akvaplán ⇨ *sport* motorcsónakkal kötélén húzott fa vagy műanyag lap mint sporteszköz

⊙ ang *aquaplan* ‘ua.’: lat *aqua* ‘víz’ | ang *plan* ‘sík’

Lásd még AKVAMARIN

akvaplanning ⇨ *közl* vízfilm, nedves úton keletkező vékony vízréteg, mely szinte megszünteti a súrlódást az autó kerekei és az útfelület között

⇨ *közl* gépkocsi megcsúszása vízfilmen

⊙ ang *aquaplaning* ‘megcsúszás vízfilmen’ ← *aquaplane* ‘vízfilm’: lat *aqua* ‘víz’ | *plane* ‘sík’ ← lat *planus* ‘ua.’

akvarell ⇨ *műv* vízfesték, vízben oldódó festékanyag

⇨ vízfestés mint festői eljárás

⇨ ilyen festékekkel készült kép, vízfestmény

⊙ ném *Aquarell* ← fr *aquarelle* ← ol kics *acquarella* ‘ua.’ ← *acquario* ‘vízzel kapcsolatos’ ← *acqua* ‘víz’ ← lat *aqua* ‘ua.’

Lásd még AKVAMARIN

akvarellista ⇨ *műv* akvarellfestő

⊙ ném *Aquarellist* ← fr *aquarelliste* ‘ua.’, lásd AKVARELL

akvarista ⇨ kedvtelésből akváriumo(ka)t tartó személy

⊙ ném *Aquarist* ‘ua.’, lásd AKVÁRIUM

akvárium ⇨ üvegfalú víztartály halak, víziállatok és vízinövények számára

⊙ ném, fr *aquarium* ‘ua.’ ← lat *aquarium* ‘itató, vizeskorsó’ ← *aquarius* ‘vízi, vízzel kapcsolatos’ ← *aqua* ‘víz’

Lásd még AKVAMARIN

akvarizál ⇨ kedvtelésből akváriumo(ka)t tart

⊙ magy, lásd AKVÁRIUM (a *botanika–botanizál* és hasonló szópárok mintájára)

akvaszkóp ⇨ átlátszó fenékű csónak vagy kisebb hajó, melynek utasai a sekély víz élővilágát tanulmányozhatják

⊙ ang *aquascope* ‘ua.’: lat *aqua* ‘víz’ | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

akvatinta ⇨ *műv* foltmaratás, szakaszos maratással készült árnyalt rézkarc

⊙ ném *Aquatinta* ← ol *acquatinta* ‘ua.’, tkp. ‘megfestett víz’: *acqua* ← lat *aqua* ‘víz’ | *tinto* ‘festett, színezett’ ← lat *tingere, tinctum* ‘áztat, fest’

akvedukt ⇨ *ép* vízvezeték hordozó völgyhíd

⊙ ném *Aquädukt* ← lat *aquaeductus* ‘ua.’: *aqua* ‘víz’ | *ductus* ‘vezeték’ ← *ducere, ductum* ‘vezet’

Lásd még AKVAMARIN

akvirál ⇨ szerez, beszerz

⇨ gyűjt (megrendelést, előfizetést)

⊙ lat *acquirere, acquisitum*, tkp. *ad-quirere* ‘megszerez, gyarapít’: *ad-* ‘hozzá’ | *quaerere* ‘keres, szerez’

Lásd még INKVIZÍCIÓ, REKVIRÁL

akvizíció ⇨ *ker* megrendelések vagy előfizetések gyűjtése, üzletszerzés

⇨ *ker* szerzemény, beszerzés

⇨ † nyereség, vívmány

⊙ lat *acquisitio* ‘beszerzés’, lásd AKVIRÁL

akvizitőr † ⇨ üzletszerző, megrendeléseket, előfizetéseket gyűjtő ügynök

⊙ ném *Akquisiteur* ← fr *acquisiteur* ‘ua.’ ← *acquérir* ‘megszerez’, lásd AKVIRÁL

ala ⇨ *tört* a római légio lovascsapatokból álló seregszárnya

⇨ *ép* épületszárny

⇨ *ép* nyitott oldalfolyosó

⊙ lat, ‘ua.’, ered. ‘szárny’

alabandin ⇨ *ásv* zöldes színű mangánszulfid

⊙ *Alabanda* kis-ázsiai városról | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

alabárd ⇨ *kat* hosszú nyelű, szekereszerű régi szűrő- és vágófegyver

⊙ ol *alabarda* ← ném *Hellebarde* ‘ua.’: kfn *helm* ‘nyél’ | *barte* ‘bárd’

alabástrom ⇨ *ásv* a fehér márványhoz hasonló nemes kőfajta, kristályos gipsz

⊙ lat *alabastrum* ← gör *alabasztron* ‘ua.’

alabasztron ⇨ *műv* kisebb ógörög edény olajnak, kenetnek, eredetileg alabástromból, később agyagból vagy fémből

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'alabástrom', lásd ott

alália ⇨ *orv* beszédképtelenség

⊙ tud lat *alalia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *laleó* 'fecseg, beszél'

alamázia vagy **almázia** ⇨ pálinka

⊙ szlk *almázia* 'ua.' ← ol *malvasia* 'édes csemegebor-fajta' ← (*Napoli di*) *Malvasia* ← újgör *Monemvaszia*, város a déli Peloponnészoszon

❖ magy *mazsola*

alamizsna ⇨ könyöradomány, kéregetőnek nyújtott kevés pénz, élelem

⇨ *átv* megalázóan és méltatlanul csekély juttatás, támogatás

⊙ szln *almuzna* ← lat *eleemosyna* 'ua.' ← gör *eleémoszüné* 'könyörület' ← *eleéo* 'megszán'

Lásd még ELEMŐZSIA

alán ⇨ *tört* iráni nyelvű kaukázusi lovasnép a népvándorlás korában

⊙ lat *Alani* 'alánok' ← ?

alarm † ⇨ katonai riadó

⇨ riasztás

⇨ riadalom, rémület

⊙ ném *Alarm* 'ua.' ← fr *alarme* 'riadó, riadalom' ← ol *all'arme!* 'fegyverbe!': *a* ← lat *ad* 'hozzá' | *ille 'az'* | *arma, armorum* 'fegyver'

❖ magy *lárma*

Lásd még ALMÁRIUM, ARMADA, ARMATÚRA

alarmíroz ⇨ *kat* riadóztat

⇨ felriaszt

⊙ ném *alarmieren* ← fr *alarmer* 'ua.', lásd ALARM

a latere ⇨ (uralkodó vagy főpap mellett) személye körüli, személyi szolgálatot teljesítő (miniszter, kanonok)

⊙ lat, 'mellőle, mellette': *a(b)* '-tól, -nál' | *latus, lateris* 'oldal'

alba¹ ⇨ *vall* miseing, karing, katolikus pap fehér miseruhája

⊙ lat (*vestis*) *alba* 'fehér (öltözet)' ← *albus* 'fehér'

alba² ⇨ *irod* hajnali dal a középkori lovagköltészetben, az őrt álló figyelmezteti a szerelmeseket a közelgő elválásra

⊙ prov *alba* 'hajnal' (amikor az ég kifehéredik) ← lat *albus* 'fehér'

albatrosz ⇨ *áll* a déli félteke széles szárnyú tengeri madara

⊙ ném *Albatros* ← ang *albatross* ← port *alcatraz* 'ua.', ered. 'pelikán' ← sp *alcaduz* 'kútvdör' (a pelikán csőre alatti börtönsátra utal) ← ar *al-kadusz* 'a vízemelő kerék vdőre'

albedo ⇨ *fiz* a fényvisszaverő képesség mértékszám, a visszavert és a besugárzott fény hányadosa

⊙ lat *albedo* 'fehérség' ← *albere* 'fehérlík'

albergo ⇨ fogadó, szálló Olaszországban

⊙ ol, 'ua.' ← ófn *heriberga* 'csapatszallás' (mai ném *Herberge* 'szálló, fogadó): *heri* (ném *Heer*) 'hadsereg' | *bergan* 'rejt, óv'

albigens ⇨ *vall* középkori francia eretnekmozgalom

⇨ e mozgalom híve

⊙ kk lat, 'Albi városból való' ← lat *Albigae*, ma *Albi* (délfancia város, ahonnan ez a mozgalom kiindult)

albinizmus ⇨ *orv* a pigmentnek, ill. a festékképzés képességének hiánya emberi vagy állati szervezetben

⊙ tud lat *albinismus* 'ua.', lásd ALBÍNÓ, -IZMUS

albínó ⇨ *orv* pigmenthiány miatt fehér bőrű, fehér szőrzetű és vöröses szemű (ember vagy állat)

⊙ ném *Albino* 'ua.' ← port (*negros*) *albinos* 'fehéres (a nyugat-afrikai partvidéken élő világosabb bőrű) négerék' ← lat *albinus* 'meszelő mester' ← *albus* 'fehér'

albit ⇨ *ásv* fehér, táblásan kristályosodó földpátféle

⊙ ném *Albit* ‘ua.’: lat *albus* ‘fehér’ | -it (ásványra utaló toldalék)

album ⇨ üres lapokból álló könyv képek, fényképek gyűjtésére

⇨ képeskönyv, nagyalakú képgyűjtemény

⇨ *zene*, *irod* szemelvények gyűjteménye

⇨ *zene* egy adott popzenei együttes vagy sztár lemeze

⊙ ném *Album* ‘ua.’ ← lat *album* ‘fehér írótabla’ ← *albus* ‘fehér’

albumin ⇨ *kém*, *biol* tojásfehérje, vízben oldódó egyszerű fehérje

⊙ ném *Albumin* ← tud lat *albumen*, *albuminis* ‘ua.’, ered. ‘fehérség’ ← *albus* ‘fehér’

albuminúria ⇨ *orv* fehérjevizelés

⊙ tud lat *albuminuria* ‘ua.’: lásd ALBUMIN | *uron* ‘vizelet’

albumóz ⇨ *orv* a fehérjének az emésztés során keletkező terméke

⊙ ném *Albumose* ‘ua.’ ← tud lat *albumosus* ‘fehérjeszerű’ ← *albumen*, lásd ALBUMIN

albumozémia ⇨ *orv* az albumóz túlzott jelenléte a vérben

⊙ tud lat *albumosaemia* ‘ua.’: lásd ALBUMÓZ | gör *haima* ‘vér’

alcalde [alkalde] ⇨ spanyol település bírása, polgármestere

⊙ sp, ‘ua.’ ← ar *al-kuadi* ‘a bíró, kádi’

Lásd még KÁDI

alcázar [alkaszár] ⇨ *ép* spanyolországi palota, erőd a mór uralom idejéből

⊙ sp, ‘ua.’ ← ar *al-kaszr* ‘a vár’

alch- lásd ALK-

al corso [alkorzó] ⇨ *ker* napi árfolyamon

⊙ ol, ‘ua.’: *corso* ‘sétaút, folyamat, árfolyam’ ← lat *cursus*, lásd KURZUS

aldehid ⇨ *kém* nyílt szénláncú, az alkoholokhoz hasonló, de náluk kevesebb hidrogénatomot tartalmazó vegyület

⊙ ném *Aldehyd* ‘ua.’ ← tud lat *al(cohol)dehyd(ro-genatum)* ‘hidrogéntalanított alkohol’

alderman [oldörmen] ⇨ *közig* a városi tanács főtisztviselője, alpolgármester Angliában

⊙ ang, ‘ua.’: óang *ealdor*, ma *elder* ‘főnök’, tkp. ‘idősebb’ ← *old* ‘idős’ | *man* ‘ember, férfi’

aldol ⇨ *kém* aldehid-alkohol, mindkét csoportra jellemző gyököt tartalmazó szerves vegyület

⊙ tud lat, ‘ua.’: *ald(ehyd-alcohol)*, lásd ALDEHID, ALKOHOL

aldoszteron ⇨ *biol* a mellékvesekéreg hormonja, amely a szervezet sóháztartását szabályozza

⊙ tud lat *aldosteron* ‘ua.’: *ald(ehyd-cortic)osteron*, lásd ALDEHID, KORTIKÁLIS, SZTERIN

aleatoria ⇨ *zene* a hangok véletlenszerű egymásutánjára épülő modern zenei szerkesztésmód

⊙ lásd ALEATORIKUS

aleatorikus ⇨ *zene* az aleatoria alapján szerkesztett (zenemű)

⊙ ném *aleatorisch* ‘ua.’, lásd ALEATORIUS

aleatorius † ⇨ kockázatos

⇨ *jog* az anyagi kockázat vállalását mindkét részről rögzítő (szerződés)

⊙ lat, ‘kockajátékhoz tartozó’ ← *aleator* ‘kockajátékos’ ← *alea* ‘kocka

aleiptéria ⇨ *ép* ókori közfürdőkben az olajjal való kenekedés helyisége

⊙ gör, ‘ua.’: *aleiptész* ‘olajjal kenetgető’ ← *liposz* ‘olaj, zsír’ | -*térion* (ténykedés színhelyére utaló toldalék)

alemann ⇨ *tört* Rajna-vidéki germán néptörzs a népvándorlás korában

⊙ ném, ‘ua.’ ← gót *alamennen* ‘emberiség’: *ale* (ang, ném *all*) ‘minden’ | *menne* (ném *Mann*) ‘ember’

alentours [alantur] ⇨ *műv* nagy barokk falikárpitok díszes keretének egyik típusa, kartusokban kis tájképekkel, jelenetekkel

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘környezet’ ← *à l’entour* ‘a környezetében’: *à* ← lat *ad* ‘-nál’ | *entour* ‘környék, szomszédság’: *en* ← lat *in* ‘-ban’ | késő lat *turnus*, *tornus* ‘kör’, ered. ‘eszterga’

alert box ⇨ *számtech* figyelmeztető ablak

⊙ ang, ‘ua.’: *alert* ← fr *alerte* ‘éber, résen álló’ ← ol (*stare*) *all’erta* ‘örségen, tkp. kiegyenesedve (áll)’ ← *erta* ← lat *erecta* ‘egyenes, felálló’, lásd EREKCIÓ | *box* ‘keret, ablak’, ered. ‘doboz’, lásd BOKSZ²

aleurit ⇨ ásv. lisztfinomságú szemcsékből álló laza üledékes kőzet

⊙ ném *Aleurit* 'ua.': gör *aleuron* 'liszt' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

aleuron ⇨ növ. magokban vagy sziklevelekben található parányi fehérjeszemcse mint tartalék táplálék

⊙ tud. lat. *aleuron* 'ua.' ← gör *aleuron* 'liszt'

aleut ⇨ népr. az Aleut-szigeteken és Alaszkában élő, az eszkimóval rokon nyelvű nép

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ ném *aleutisch* 'ua.' ← or. *Aleut* ← ?

alexandrinus ⇨ irod. tizenkét (vagy tizenhárom) szótagos, a hatodik szótag után sormetszetet tartalmazó verssor a nyugat-európai költészetben

⊙ tud. lat. 'ua.' ← (*Roman d'*) *Alexandre* '(Regény) Alexandroszról' (12. századi francia versregény Nagy Sándor makedón királyról, melyben a sorfaj először jelent meg) ← gör *Alexandrosz* 'férfiak védelmezője': *alexó* 'véd' | *anér*, *androsz* 'férfi'

alexandrit ⇨ ásv. színjászó krizoberill, amely napfényen aranyzöld, mesterséges fényben ibolyaszínű

⊙ ném *Alexandrit* 'ua.': *Alexandr* (II. Sándor orosz cár) tiszteletére | *-it* (ásványra utaló toldalék)

alexia ⇨ orv. olvasászavar, szóvakság (agyi rendellenesség következtében)

⊙ tud. lat. 'ua.': gör *a-* 'nem' | *lexisz* 'olvasás' ← *legó* 'olvas'

alezánc † ⇨ *biz* édes mindegy, egyre meg, egykutyá

⊙ hazai ném *all is ains* (ném *all ist eins*) 'mind egy'

alfa ⇨ nyelvt. a görög ábécé első betűje, α, Α, hangértéke: a

⇨ *átv* kezdet, kiindulópont, alapfeltétel

⊙ gör *alpha* 'ua.' ← föníciai *alif* 'ökör' (a föníciai betű eredetileg az ökör piktogramja volt)

alfa- ⇨ *fiz* a radioaktív sugárzás egyik fajtájával, az alfa-sugárral kapcsolatos (amely hélium-atommagokból áll)

⊙ lásd ALFA

alfa-aktinin ⇨ *biol* az izomszövet egyik fehérjéje

⊙ tud. lat. *alpha-actinin* 'ua.', lásd ALFA, AKTIN

alfabetice ⇨ betűrendben

⊙ újjk. lat. *alphabetice* 'ua.', lásd ALFABETIKUS

alfabetikus ⇨ betűrendes

⊙ tud. lat. *alphabeticus* 'ua.': gör *alpha* (lásd ALFA) | *béta* (lásd ott)

alfabétum ⇨ az ábécé

⊙ újjk. lat. *alphabetum* 'ua.', lásd ALFABETIKUS

alfanumerikus ⇨ *sámtech* betűket és számjegyeket is tartalmazó (kód)

⊙ ang. *alphanumeric* 'ua.', lásd ALFA, NUMERIKUS

alfenid ⇨ ezüstutánzat, ezüsttel galvanizált nikkel-réz-cink ötvözet

⊙ fr. *alphenide* 'ua.': *Alphen*, a feltaláló neve | *-id* (származékra utaló toldalék)

al fine ⇨ *zene* a végéig

⊙ ol. 'ua.': *al* ← lat. *ad ille* 'ahhoz' | *finis* 'határ, vég'

al fresco [al freszkó], lásd FRESKÓ

alga ⇨ növ. moszat, tengerifű, klorofilltartalmú, egyszerű szerkezetű vízinövény

⊙ lat. 'ua.' ← ?

algebra ⇨ *mat* betűszámán, ahol a műveletekben szereplő betűk tetszés szerinti számokkal helyettesíthetők

⇨ *mat* a műveletek és egyenletek formái általánosításával, a számelmélettel foglalkozó tudományterület

⊙ tud. lat. 'ua.' ← ar. (*Kitáb*) *al-Dzsabr* 'a helyreállítás, kiegészítés (könyve)' (al-Hvárizmi arab matematikus 9. századi könyvének címe)

algebrikus ⇨ *mat* az algebra körébe tartozó, vele kapcsolatos, rá alapuló

⊙ tud. lat. *algebraicus* 'ua.', lásd ALGEBRA

algézia ⇨ orv. fájdalomérzet

✧ kóros érzékenység fájdalokra

⊙ tud lat *algesia* 'ua.' ← gör *algészisz* 'fájdalom' ← *algeó* 'fájdalmat érez'

algeziméter ✧ *orv* a bőrfájdalom nagyságát mérő egyszerű orvosi eszköz

⊙ tud lat *algesimalter* 'ua.', lásd ALGÉZIA | gör *metreó* 'mér'

algeziológia ✧ *orv* a fájdalomérzet okaival, természetével és csökkentésével foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *algesiologia* 'ua.', lásd ALGÉZIA, -LÓGIA

algicid ✧ *kém* algaölő, a túlzott algásodást megakadályozó (vegyület)

⊙ ném *algizid* 'ua.': lásd ALGA | lat *caedere* 'öl'

algodonit ✧ *ásv* ezüstfehér kristályú réz-arsenit

⊙ a chilei *Algodon* városról | *-it* (ásványra utaló toldalék)

Algol ✧ *számtech* algoritmusokon alapuló nemzetközi programnyelv

⊙ ang *algo(rhythmic) l(anguage)* 'algoritmikus nyelv': lásd ALGORITMUS | *language* 'nyelv'

algológia ✧ *növ* a moszatokkal foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *algologia* 'ua.': lásd ALGA, -LÓGIA

algonkin ✧ *népr* észak-amerikai, nagyjából Kanadában élő indián népcsoport, ill. nyelvcsoport

✧ e népcsoport nyelve, e népcsoporthoz tartozó személy

⊙ fr *algonquin* 'ua.' ← mikmak indián *algoomeking* 'halszigonyozásra való hely' ← *algoome* 'szigony'

algonkium ✧ *geol* a földtörténeti őskor fiatalabb időszaka

⊙ az ALGONKIN indiánokról

algoritmus ✧ *mat, számtech* egy probléma megoldására vezető egyszerűbb lépések sorozata

⊙ kk lat *algorithmus* 'ua.' ← a 9. századi arab matematikus, *al-Hvárizmi* 'a Khorezmből való' nevéből, a görög *arithmosz* 'szám' beleértésével

algotpazmus ✧ *orv* fájdalmas göres

⊙ tud lat *algotpasmus* 'ua.': *algeó* 'fájdalmat érez' | lásd SPAZMUS

algráfia ✧ *műv* a könyomás elvén, de kő helyett alumínium lapon készült grafikai mű

⊙ lásd AL(UMÍNIUM), -GRÁFIA

alhidáde ✧ szögmérők, szextánsok, szintezőműszerek fokbeosztásos eleme, amelyen az elmozdulás mértéke leolvasható

⊙ ném *Alhidade* 'ua.' ← ar *al-hadat* 'vonalas'

alias [aliasz] ✧ azaz, vagyis, másként, más néven

✧ *számtech* alternatív név

✧ *számtech* ájjel

⊙ lat, 'máskor, másképp' ← *alius* 'más'

Lásd még ALIBI

aliasing [elájeszing] ✧ *számtech* fűrészfogasság a számítógépes rajz görbületében

⊙ ang, 'ua.': ← *alias* 'ájjel' ← lat *alias* 'másként' ← *alius* 'más'

alibi ✧ *jog* máshollet, a gyanúsított bizonyítható távolléte a büntett színhelyétől az elkövetés időpontjában

✧ *biz* ürügy, kibúvó, mentség, igazolás

⊙ lat, 'máshol': *alius* 'más' | *ibi* 'ott'

Lásd még ABALIENÁCIÓ, ALIAS, ALIENI IURIS, ALITER

alicklikus ✧ *kém* egy vagy több gyűrűbe rendezett, telített szénhidrogének csoportneve

⊙ ném *alizyklisch* 'ua.', lásd ALI(FÁS), CIKLIKUS

alieni iuris [alieni jürisz] † ✧ *jog* nem saját jogú, más hatalma alatt álló

⊙ lat, 'ua.': *alienus* 'idegen' ← *alius* 'más' | *iuris* 'jog'

Lásd még ALIBI

alifás ✧ *kém* nyitott szénláncú telített szénhidrogénekből képződött (vegyületek)

⊙ ném *aliphatisch* 'ua.' ← gör *aleiphar*, *aleiphatosz* 'zsír, hāj'

aligátor ✧ *áll* a krokodillal rokon amerikai és ázsiai hulló

⊙ ném *Alligator* 'ua.' ← sp *el lagarto (de las Indias)* 'a (nyugat-indiai) gyík' ← lat *lacerta* 'gyík'

alignment [elájnmnt] ⇨ *számtech* igazítás

⊙ ang, 'ua.' ← *align* ← fr *aligner* 'sorba rendez': lat *ad-* 'hozzá' | *linea* 'vonal', lásd LÉNIA

alija ⇨ zsidó származásúak bevándorlása, letelepedése Izrael államban

⊙ héb, 'ua.', tkp. 'felmenetel'

alimentáció ⇨ élelmezés

⊙ lat *alimentatio* 'ua.', lásd ALIMENTÁL

alimentál ⇨ élelmez

⇨ † táplál, segítse

⊙ tud lat *alimentare* 'táplál, ellát' ← *alimentum* 'táplálék' ← *alere* 'táplál'

Lásd még ADOLESCENS, ADULTUS, ALMA MATER

alimentárius ⇨ *tört* állami ingyengabonával segítézett római vagyontalan polgár

⊙ lat, 'ua.', lásd ALIMENTÁL

a limine ⇨ eleve, elejétől fogva, a kezdettől

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'a küszöbtől': *a(b)* '-tól' | *limen*, *liminis* 'küszöb'

alinea ⇨ új sor (írásban)

⊙ ném *Alinea* 'ua.' ← lat *a linea* 'a sortól', lásd LÉNIA

aliquant [alikvant] ⇨ *mat* egy bizonyos számmal maradék nélkül nem osztható (szám)

⊙ ném, 'ua.' ← lat *aliquantum* 'valamennyi'

aliquot [alikvot] ⇨ *mat* egy bizonyos számmal maradék nélkül osztható (szám)

⊙ ném, 'ua.' ← lat *aliquoties* 'akárhányszor' ← *quoties* 'hányszor' ← *quot* 'hány'

aliter ⇨ másként, másképpen

⊙ lat, 'ua.' ← *alius* 'más'

Lásd még ALIBI

alizarin ⇨ *kém* vörös festékanyag a festőbuzér gyökeréből, amelyet már szintetikus is előállítanak

⊙ ném *Alizarin* 'ua.' ← sp *alizari* 'keleti buzér' ← ar *al-uszára* 'a nedv, a lé'

alkaioszi ⇨ *irod* ókori időmértékes sorfajta, illetve négysoros strófaforma

⊙ *Alkaiosz* ógörög költőről, aki először alkalmazta verseiben

alkalémia ⇨ *orv* lúgvérűség, a vér kémhatásának, ph-értékének eltolódása a lúgosság irányában

⊙ tud lat *alcalaemia*: lásd ALKÁLI | gör *haima* 'vér'

Lásd még HEMATIT

alkáli ⇨ *kém* lúg, lúgos anyag

⇨ *kém* egyes fémek ilyen kémhatású hidroxidja

⊙ ném *Alkali* 'ua.' ← ar *al-kali* 'a fahamu' ← *kala* 'éget' (a lúgot eleinte fahamu forrázatából nyerték)

alkalikus ⇨ *kém* lúgos kémhatású

⊙ tud lat *alcalicus*, lásd ALKÁLI

alkalimetria ⇨ *kém* a lúgok töménységének mérése

⊙ ném *Alkalimetrie* 'ua.': lásd ALKÁLI | gör *metreó* 'mér'

alkalinúria ⇨ *orv* lúgos vizelet

⊙ tud lat *alcalinuria* 'ua.': lásd ALKÁLI | gör *uron* 'vizelet'

alkalizál ⇨ *kém* lúgosít, lúggá alakít

⊙ ném *alkalisieren* 'ua.', lásd ALKÁLI

alkaloid ⇨ *kém* különleges élettani hatású (kábitó, izgató, gyógyító, mérgező), enyhén lúgos kémhatású, nitrogént tartalmazó növényi vegyületek, pl. nikotin, ópium, sztrichnin stb. közös neve

⊙ tud lat *alcaloida*: lásd ALKÁLI | *-id* '-féle' ← gör *eidosz* 'külső'

alkalózis ⇨ *orv* lúgvérűség

⊙ tud lat *alcalosis* 'ua.': lásd ALKÁLI | gör *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

Lásd még ALKALÉMIA

alkán ⇨ *kém* telített, nyílt szénláncú szénhidrogén, más néven paraffin

⊙ lásd ALK(ÁLI) | *-án* (a paraffinsorra utaló toldalék, mint *etán*, *metán* stb.)

alkanna ⇨ *növ* báránypirosító, gyökeréből készül a hajfestésre is használt henna

⊙ ném *Alkanna* ← sp *alcana* 'ua.' ← ar *al-hinná* 'a henna'

alkanol ⇨ *kém* az alkánokból származtatható egyértékű alkoholok neve

⊙ lásd ALKÁN, (ALKOH)OL

alkén ⇨ *kém* nyílt szénláncú szénhidrogén egy kettőskötéssel, más néven olefin

⊙ lásd ALK(ÁLI) | *-én* (az olefinsorra utaló toldalék, mint etén, metén stb.)

alkenil ⇨ *kém* az alkénekből egy hidrogénatom elvonásával létrejött egyvegyértékű gyök

⊙ ném *Alkenyl* 'ua.': lásd ALKÉN | gör *hülé* 'anyag'

alkil ⇨ *kém* az alkánokból egy hidrogénatom elvonásával létrejött egyvegyértékű gyök

⊙ ném *Alkyl* 'ua.': lásd ALK(ÁN) | gör *hülé* 'anyag'

alkímia ⇨ aranycsinálás, középkori misztikus tudomány, amely a „bölcsek követ” kereste, a vegyületet, amely minden fémét arannyá változtat

⊙ kk lat *alchimia, alchemia* 'ua.' ← ar *al-kímija* 'a vegytan': VAGY ← bizánci gör *khimia* 'ua.' ← gör *khümeia* 'folyadék, vegyület' ← *khümosz* 'nedv, lé', VAGY bizánci gör *khimia* ← gör *kheó* 'kever'

Lásd még MEZENCHIMA, SZKLERENCHIMA

alkimista ⇨ az alkímia művelője, aranycsináló

⊙ ném *Alchemist*, 'ua.', lásd ALKÍMIA

alkin ⇨ *kém* egy hármaskötést tartalmazó nyílt szénláncú vegyület

⊙ lásd ALK(ÁN) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

alkohol ⇨ *kém* cukor erjedésekor keletkező gyúlékony folyadék, szesz, borszesz

⇨ *kém* hidroxilgyököt tartalmazó, nyílt szénláncú szerves vegyület

⊙ tud lat *alcohol (vini)* '(bor)párlat' ← ar *al-kohl* 'az antimonitpor' (amely szárazon szublimálható, azaz lepárolható vegyület)

alkoholát ⇨ *kém* olyan sójellegű alkoholszármazék, amelyben a hidroxilgyök hidrogénje helyébe fématom lép

⊙ ném *Alkoholat* 'ua.': lásd ALKOHOL | *-át* (sóra utaló toldalék)

alkoholista ⇨ iszákos, az italozás rabja, szenvedélybeteg

⊙ ang *alcoholist* 'ua.', lásd ALKOHOLIZMUS

alkoholizáció ⇨ *kém* szeszésítés, alkohollá alakítás

⊙ ném *Alcoholisation* 'ua.', lásd ALKOHOLIZÁL

alkohololizál ⇨ iszik, részegeskedik

⇨ *kém* szeszésít, alkohollal kezel

⊙ ném *alkoholisieren* 'alkohollal kezel (bort, hogy az erjedést megállítsa)' ← fr *alcooler* 'ua.', ill. 'alkoholistává tesz', lásd ALKOHOL

alkoholizmus ⇨ iszákosság, italozás mint szenvedélybetegség

⊙ ném *Alcoholismus* ← fr *alcoolerisme* 'ua.', lásd ALKOHOL, -IZMUS

alkoholométer ⇨ *kém* szeszfokoló, folyadék alkoholtartalmának mérésére való eszköz

⊙ ném *Alkoholometer* 'ua.', lásd ALKOHOLOMETRIA

alkoholometria ⇨ *kém* szeszfokmérés, folyadék alkoholtartalmának mérése

⊙ ném *Alkoholometrie* 'ua.': lásd ALKOHOL | gör *metréó* 'mér'

Alkorán ⇨ *vall* a Korán határozott névelős alakja

⊙ ar *al-Quran* 'a Korán', lásd KORÁN

alkóv ⇨ *ép* nagyobb szobához boltíves szabad nyílással csatlakozó kisebb helyiség, lakófülke, benyíló, beugró

⊙ fr *alcove* ← sp *alcoba* 'ua.' ← ar *al-kobbah* 'a boltív, a fülke'

alkörmös † ⇨ *növ* bürzsöny, fűrtös virágzatú dísznövény

⇨ ennek bogyoiból nyert vörös festőanyag ételek, italok és gyógyszerek színezésére

⊙ régi ném *Alkermes* ← sp *alquermes* 'a bíbortetű festőanyaga' ← ar *al-qirmiz* 'a bíbortetű'

alla breve [alla bréve] ⇨ *zene* ütemfelezéssel (pl. 4/4 helyett 2/2) gyorsítva (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'rövidre': *alla* ← lat *ad ille* 'ahhoz' | *breve* ← lat *brevis* 'rövid'

alla marcia [alla marcsa] ⇨ *zene* indulószerűen, induló-tempóban (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': *alla* ← lat *ad ille* 'ahhoz' | lásd MARS

alla prima ⇨ *műv* egyszerű festékfelvitel, aláfestés és lazúrozás nélkül

⊙ ol, 'elsőre': *alla* ← lat *ad ille* 'ahhoz' | lásd PRÍMA

allargando ⇨ *zene* lelassulva, kiszélesedve (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *allargare* 'kiszélesedik': lat *ad-* 'hozzá' | *largus* 'bő, tág, bőkezű'

alla rinfusa [alla rinfúza] ⇨ *ker* ömlesztve, csomagolás nélkül

⊙ ol, 'ua.': *alla* ← lat *ad ille* 'ahhoz' | *rin-* ← lat *re-, in-* 'vissza, bele' | *fondere, fuso* ← lat *fundere, fusum* 'önt, olvaszt'

allash ⇨ ányizzsal ízesített lett köménylikőr

⊙ ang *allash* 'ua.' ← a letterszági *Allas* város nevéből

allativus [allatívisz] ⇨ *nyelvt* a főnévragozás helyhatározó esete, amely *hová?* kérdésre felel, és külső helyviszonyt fejez ki (a magyarban *-hoz, -hez, -höz* raggal)

⊙ tud lat (*casus*) *allativus* 'odaviteli (eset)' ← *afferre, allatum* 'odavisz': *ad-* '-nál' | *ferre, latum* 'visz'

alla turca [alla turka] ⇨ *zene* törökösen, török modorban (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': *alla* ← lat *ad ille* 'ahhoz' | *turco* ← lat *Turcus* 'török'

alla zingara [alla cingara] ⇨ *zene* cigányosan (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': *alla* ← lat *ad ille* 'ahhoz' | *zingaro* ← bizánci gör *cingano* 'cigány'

allé ⇨ fasor, sétány

⇨ kerti sétaut

⊙ ném *Allee* ← fr *allée* 'ua.' ← *aller* 'megy' ← lat *ambulare* 'sétál'

allée verte ⇨ közepén pázsitozott, kétoldalt fasorral szegélyezett kerti díszút

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'zöld sétány': lásd ALLÉ | fr *vert* ← lat *viridis* 'zöld' ← *virere* 'zöldell'

allegál † ⇨ állít, hangoztat

⇨ vitat, érvel

⊙ lat *allegare, allegatum*, tkp. *ad-legare* 'küld, felhoz, idéz': *ad-* 'hozzá' | *legare* 'kiküld' ← *lex, legis* 'törvény'

Lásd még ILLEGÁLIS, LEGÁTUS, LEGITIM, LOJÁLIS

allegátum † ⇨ idézet

⊙ lat, 'ua.', lásd ALLEGÁL

allegória ⇨ *műv* elvont fogalom jelképes ábrázolása képen vagy szoborban, emberi (leginkább női) alakban megzemélyesítve

⇨ *irod* példázat, képes beszéd

⇨ olyan mű, amelynek mögöttes értelme van

⊙ lat *allegoria* ← gör *allégoria* 'ua.' ← *allégoréō* 'példázatban beszél': *allé* 'máshol, másként' | *agoreuō* 'szónokol' ← *agora* 'köztér'

allegorice † ⇨ képletesen, jelképesen

⊙ újk lat, lásd ALLEGORIKUS

allegorikus ⇨ jelképes, képes, képletes

⊙ lat *allegoricus* ← gör *allégorikosz* 'ua.', lásd ALLEGÓRIA

allegorizál ⇨ jelképesen ábrázol

⇨ példáz, megképez

⊙ ném *allegorisieren* ← fr *allégoriser* 'ua.', lásd ALLEGÓRIA

allegretto ⇨ *zene* kissé élénken, gyorsacskán (adandó elő)

⊙ ol kics, 'ua.', lásd ALLEGRO

allegro ⇨ *zene* vidáman, gyorsan, élénken (adandó elő)

⊙ ol, 'vidám' ← lat *alacer, alacris* 'élénk, vidám'

allél vagy **alléloromf** ⇨ *gen* valamely génnek azonos kromoszómahelyen, mutáció révén kialakult változata

⇨ *gen* egy diploid kromoszómaszakasz egymásnak megfelelő helyei (mint pl. a két szülő szemszínét örökítő helyek)

⊙ ang *alle(omorph)* 'ua.': gör *allélusz* 'egymást' ← *allosz* 'más' | *morphé* 'alak'

allelopátia ⇨ *biol* egyes növényfajok eszköze a termőhelyért folyó küzdelemben: olyan anyagokat bocsátanak ki, amelyek gátolják más fajok egyedeinek kifejlődését

⊙ ném *Allelopathie* ‘ua.’: gör *allélusz* ‘egymást’ ← *allosz* ‘más’ | *pathé* ‘baj, szenvedés’

alleluja ⇨ *vall* ujjongó, Istent dicsőítő ének

⇨ ujjongást kifejező felkiáltás

⊙ lat *halleluia* ‘ua.’ ← héb *halelú jáh* ‘dicsérvjétek Jahvét’

allemande [almand] ⇨ *zene* lassú, páros ütemű német népi tánc, amely a francia udvarban is elterjedt

⇨ barokk szvittek ilyen tempójú tétele

⊙ fr (*danse*) *allemande* ‘német (tánc)’ ← *allemand* ‘német’, lásd ALEMANN

allén ⇨ *kém* a diénekhez tartozó instabil, robbanékony szénhidrogéngáz

⊙ ném *Allen* ‘ua.’, lásd ALLIL-

allergén ⇨ *orv* allergiát előidéző anyag

⊙ ang *allergen* ‘ua.’: lásd ALLER(GIA), -GÉN

allergia ⇨ *orv* túlérzékenység, a szervezet fokozott, rendellenes reagálása külső hatásokra, főleg ételekre, vegyi anyagokra

⇨ *átv* erős ellenszenv, irtózás, ingerült ellenérzés

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *allérgeia* ‘eltérő működés’: *allé* ‘másképp’ | *ergon* ‘cselekvés, ténykedés’ ← *ergadzomai* ‘dolgozik’

allergiás ⇨ *orv* allergikus tüneteket mutató

⇨ *átv* nagyon érzékeny (valamire)

⊙ lásd ALLERGIA

allergikus ⇨ *orv* allergiai jellegű, allergiás tüneteket mutató

⊙ tud lat *allergicus* ‘ua.’, lásd ALLERGIA

allergiológia ⇨ *orv* az allergiás betegségekkel és gyógyításukkal foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ALLERGIA, -LÓGIA

alliage [aliázs] † ⇨ ötvözet

⊙ fr, ‘ua.’ ← *allier* vegyít, összeköt’ ← lat *alligare*, lásd ALLIGÁCIÓ

alliance [aliansz] † ⇨ *pol* szövetség

⊙ fr, ‘ua.’ ← *allier* ‘összeköt, szövetkezik’ ← lat *alligare*, lásd ALLIGÁCIÓ

alligáció † ⇨ ötvözet

⊙ kk lat *alligatio* ‘ua.’, ered. ‘összekötözés’ ← *alligare*, *alligatum*, tkp. *ad-ligare* ‘odaköt’: *ad-* ‘hozzá’ | *ligare* ‘köt’

alligátor lásd ALIGÁTOR

allil- ⇨ *kém* a propilénből egy hidrogénatom elvonásával eredő gyök, amelyet először a fokhagymaolajból különítettek el

⊙ ném *Allyl-* ‘ua.’: lat *all(ium)* ‘fokhagyma’ | gör *hülé* ‘anyag’

all inclusive [ol inklúzív] ⇨ korlátlan étel- és italfogyasztást kínáló szervezett utazás

⊙ ang, ‘mindent beleértve’: *all* ‘minden’ | *inclusive*, lásd INKLUZÍVE

alliteráció ⇨ *irod* betűrím, szókezdő mássalhangzók összecsengése egy vagy több verssoron belül

⊙ kk lat *alliteratio* ‘ua.’, lásd ALLITERÁL

alliterál ⇨ *irod* betűrímeket alkot (egy szó másik szóval)

⇨ *irod* betűrímeket tartalmaz (vers, verssor)

⇨ *irod* betűrímeket alkalmaz (költő)

⊙ kk lat *alliterare*, *alliteratum* tkp. *ad-literare* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *lit(t)era* ‘írás, levél, betű’

allo- ⇨ (összetételek előtagjaként) idegen, más eredetű, ellentétes

⊙ gör *allosz* ‘más, idegen’

alloantigén lásd IZOANTIGÉN

alloc- lásd még ALLOK-

allocation unit [elokéjns júnit] ⇨ *számtech* kiosztási egység

⊙ ang, ‘ua.’: lásd ALLOKÁCIÓ | *unit* ← lat *unitas* ‘egység’ ← *unus* ‘egy’

allochthon [allohton] ⇨ *geol* más talajból, más vidékről eredő (kőzet)

⇨ *biol* máshonnan származó, idegen eredetű, nem őshonos (faj)

⊙ ném *allochthon* ‘ua.’: lásd ALLO- | gör *khthonosz* ‘föld’

alldiális ⇨ *tört* a szállásbirtokkal kapcsolatos

⇨ *tört* majorsági, a földesúr saját kezelésében álló

⊙ kk lat *alldialis* ‘ua.’, lásd ALLÓDIUM

allódium ⇨ *tört* szabad birtok, szállásbirtok

⇨ *tört* majorság, a földesúri birtok saját kezelésű része

⊙ kk lat *alldium* ‘ua.’ ← frank *alodis* ‘teljes birtok’: *al-* ‘teljes’ | *ods* vagy *odis* ‘birtok’

alodoxia ⇨ *vall* eretnokség, valamely egyház által teológiailag tévesnek minősített tanítás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ALLO- | gör *doxa* ‘tan, vélemény’ ← *dokeó* ‘látszik (vminek)’

allofón ⇨ *nyelvt* beszédhangnak (fonémának) olyan változata, amelynek (egy adott nyelvben) nincs jelentést megkülönböztető szerepe (mint pl. az *int* és *ing* két eltérő képzésű *n* hangjának a magyarban)

⊙ ang *allophone* ‘ua.’: lásd ALLO- | gör *phóné* ‘hang’

allofónia ⇨ *nyelvt* az a jelenség, hogy egy fonémához két vagy több eltérő minőségű vagy időtartamú hang is tartozhat

⊙ ang *allophony* ‘ua.’, lásd ALLOFÓN

allogám ⇨ *növ* idegen megporzást igénylő (faj)

⊙ ném *allogam* ‘ua.’: lásd ALLO- | gör *gamosz* ‘házasság’

allogámia ⇨ *növ* idegen megporzás folytán létrejött szaporodás

⊙ ném *Allogamie* ‘ua.’, lásd ALLOGÁM

allogén ⇨ *biol* olyan antigén, amely a faj más egyedeibe jutva immunválaszt vált ki

⊙ ang *allogen* ‘ua.’: lásd ALLO-, GÉN

allográf ⇨ *hiv* idegen kéztől származó, nem saját kézírású (okirat)

⊙ ném *allograph* ‘ua.’: lásd ALLO-, -GRÁF

allokáció ⇨ felosztás, szétosztás, juttatás

⇨ *biol* a táplálkozásból nyert energia felosztása a különböző életfolyamatok között

⊙ népi lat *allocatio* ‘ua.’ ← *allocare, allocatum*, tkp. *ad-locare* ‘kijelöl, juttat’: *ad-* ‘hozzá’ | *locare* ‘(el)helyez’ ← *locus* ‘hely’

Lásd még LOCO

allokrómás ⇨ *ásv* idegen anyag által okozott (elszíneződés)

⊙ ang *allochrome* ‘ua.’: lásd ALLO- | gör *chróma* ‘szín’

allokúció † ⇨ *hiv* megszólítás

⇨ üdvözlő, ünneplő beszéd

⇨ a pápa beszéde a bíborosok gyűléséhez

⊙ lat *allocutio* ‘ua.’ ← *alloqui, allocutus*, tkp. *ad-loqui* ‘megszólít, biztat’: *ad-* ‘hozzá’ | *loqui* ‘beszél’

alolália ⇨ *orv* kóros mértékű mellébeszélés, a tényleges válaszadásra való képtelenség

⊙ tud lat *alolalia* ‘ua.’: lásd ALLO- | *laleó* ‘fecseg, cseveg’

allomorf ⇨ *biol* alakváltozat

⇨ *nyelvt* morféma-változat

⊙ ném *Allomorph* ‘ua.’: lásd ALLO- | gör *morphé* ‘alak’

allomorfit ⇨ *ásv* gumós barit (súlypát)

⊙ ném *Allomorphit* ‘ua.’: lásd ALLOMORF | *-it* (ásványra utaló toldalék)

allomorfózis ⇨ *orv* idegen, beteges alkat (szervé, testrészé)

⊙ tud lat *allomorphosis* ‘ua.’: lásd ALLOMORF | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

allonge [alonzs] ⇨ *div* hosszú fürtű, középen választott, kétoldalt gyűrűkbe fésült férfiparóka a 18–19. század fordulóján

⇨ † *ker* a forgatmányokkal már teleírt váltóhoz ragasztott papírszelet

⊙ fr, ‘hosszabbítás’ ← *allonger* ‘meghosszabbít’: *à* ← lat *ad* ‘hozzá’ | *long* ← lat *longus* ‘hosszú’

allonima ⇨ *nyelvt* álnév, saját név helyett használt, ismert idegen név

⊙ ném *Allonym* ‘ua.’: lásd ALLO- | gör *onoma, onüma* ‘név’

allonimia ⇨ *nyelvt* jól ismert idegen név használata a saját név helyett (álcázásból, vagy művésznévként)

⊙ ném *Allonymie* ‘ua.’, lásd ALLONIMA

allopata ⇨ *orv* az allopátia elvét valló, annak módszereit alkalmazó személy

⊙ ang *allopath* ‘ua.’, lásd ALLOPÁTIA

allopátia ⇨ *orv* elavult módszer, a leküzdeni kívánt betegség tüneteivel ellentéteseket kiváltó szerek használata a gyógyításban

⊙ tud lat *allopathia* ‘ua.’: lásd ALLO- | gör *pathé* ‘szენvedés, betegség’

allopatrikus ⇨ *biol* térbeli elszigetelődés folytán előállott (fajképződés)

⊙ ném *allopatrisch* ‘ua.’: lásd ALLO- | gör *patria* ‘nemzetség, törzs’ ← *patér, patrosz* ‘apa’

alloplasztika ⇨ *orv* testszövetek pótlása idegen anyagokkal (fémek, műanyagok stb.)

⇨ maga az ilyen pótlás

⊙ ném *Alloplastik* ‘ua.’: lásd ALLO-, PLASZTIKA

alloplóid ⇨ *gen* olyan sejt vagy szervezet, amely két vagy több eltérő eredetű és szerkezetű genomot tartalmaz

⊙ ang *alloplóid* ‘ua.’: lásd ALLO- | gör *(di)ploisz, (di)plóidosz* ‘(két)szeres’ ← *ploosz* ‘behajtott’

allosztéria ⇨ *biol* fehérjemolekula térszerkezetének megváltozása kisebb molekulájú anyag hatására

⊙ ném *Allosterie* ‘ua.’: lásd ALLO- | gör *szterosz* ‘kemény, szilárd’

allotria ⇨ nem a tárgyhoz tartozó dolog

⇨ ostobaság, zagyvaság

⊙ gör *allotriosz* ‘másra tartozó, idegen, ellenkező’ ← *allosz* ‘más’

allotriofágia ⇨ *orv* elmebetegek olyan állapota, amikor ehetetlen tárgyakat lenyelnek

⊙ tud lat *allotriophagia* ‘ua.’: *allotriosz* ‘idegen, nem megfelelő, ellentétes’ ← *allosz* ‘más’ | *phagein* ‘eszik’

allotriológia ⇨ *orv* össze nem tartozó dolgok összevegyítése a beszédben mint elmezavar tünete

⊙ tud lat ‘ua.’: lásd ALLOTRIA, -LÓGIA

allotriomorf ⇨ *ásv* olyan kristályosodási forma, amely az adott ásványra nem jellemző

⊙ ném *allotriomorph* ‘ua.’: gör *allotriosz* ‘másra tartozó, idegen’ ← *allosz* ‘más’ | *morphé* ‘alak’

allotrop ⇨ *kém* az allotrópia jelenségét mutató (elem)

⊙ ang *allotrope* ‘ua.’, lásd ALLOTRÓPIA

allotrópia ⇨ *kém* egyes elemeknek az a tulajdonsága, hogy két vagy több eltérő megjelenési formában fordulnak elő (pl. a szén mint gyémánt és grafit)

⊙ ném *Allotropie* ‘ua.’: lásd ALLO- | gör *troposz* ‘fordulat, jellem’ ← *trepó* ‘fordít, fordul’

Lásd még TRÓFEA, TROPIKÁL, TROPIZMUS, TRÓPUS

allozim ⇨ *biokém* egy enzimnek az aminosavak eltérő sorrendjével jellemezhető, öröklődő változata

⊙ ném *Allozym*, tkp. *Allo(en)zym* ‘ua.’, lásd ALLO-, ENZIM

all-style [olsztáj] ⇨ *sport* a kickbox korábbi neve

⊙ ang, ‘minden-stílusú’: *all* ‘minden(féle)’ | lásd STÍLUS

alludál ⇨ hivatkozik, utal (valamire)

⇨ példálódzik, céloz, célozgat

⊙ lat *alludere, allusi*, tkp. *ad-ludere* ‘tréfálkozik, tréfásan céloz’: *ad-* ‘oda’: *ludere* ‘játszik, tréfál, becsap’

all’ungherese [allungeréze] ⇨ *zene* magyarosan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’: *alla* ← lat *ad ille* ‘ahhoz’ | *ungherese* ‘magyar’ ← lat *Hungarus* ‘u.a.’, lásd HUNGARICA

alluviális ⇨ *geol* áradmányos, hordalékos (talaj, kőzet)

⊙ tud lat *alluvialis* ‘ua.’, lásd ALLÚVIUM

allúvium ⇨ *geol* áradmány, iszaplerakódás

⊙ tud lat *alluvium*, tkp. *ad-luvium* ‘áradás’: *ad-* ‘oda’ | *luere* ‘mos’

allúzió ⇨ célzás, utalás, hivatkozás

⇨ célozgatás, példálódzás

⊙ lat *allusio* ‘ua.’, lásd ALLUDÁL

allűr ⇨ járásmód, modor

⇨ modoros vonás, viselkedés

⊙ ném *Allüre* ← fr *allure* ‘ua.’ ← *aller* ‘megy, jár’ ← lat *ambulare* ‘sétál’

Almagel ⇨ gyógyszer a gyomor savas bántalma elleni, alumínium- és magnéziumoxidot tartalmazó szuszpenzió

⊙ tud lat ‘ua.’, lásd AL(UMÍNIUM), MA(GNÉZIUM), GÉL

alma mater † ⇨ *okt* az egykori iskola (amelybe az ember valaha járt)

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘a tápláló anya’: *almus* ‘tápláló, termékeny’ ← *alere* ‘táplál’ | *mater* ‘anya’

almanach ⇨ évkönyv

⇨ *irod* vegyes irodalmi gyűjtemény, zsebkönyv

⇨ † kalendárium

⊙ ném *Almanach* ‘ua.’ ← kk lat *almanachus* ‘naptár’ ← görög *alemenikhiaka* ‘egyiptomi naptár’ ← szír-arab *al-manhai* ‘a holdújév alkalmából kibocsátott hivatalos feljegyzések’, tkp. ‘jövőre’

almandin ⇨ ásv vasszilikát, a gránát barnáspiros változata, féldrágakő

⊙ ang *almandine* ‘ua.’ ← lelőhelye, *Alabanda* ókori kis-ázsiai város nevéből | *-in* (ásványra utaló toldalék)

almárium ⇨ *bút* polcos, fiókos szekrény, pohárszék

⊙ kk lat *almarium* ‘ua.’ (*r*→*l* elhasonulással) ← lat *armarium* ‘szekrény, polc’ ← *arma*, *armorum* ‘fegyverek, szerszámok, eszközök’

Lásd még ALARM, ÁRMÁDIA, ARMATÚRA

almázia lásd ALAMÁZIA

alniko ⇨ *koh* alumínium, nikkelt és kobalt hozzáadásával nyert, kiválóan mágnesezhető vasötvözet

⊙ lásd AL(UMÍNIUM), NI(KKEL), KO(BALT)

aló lásd ALÓMARS

aloé ⇨ *növ* a liliumfélékhez tartozó, sok gyógyanyagot tartalmazó délszaki növény

⊙ lat *aloe* ← gör *alóé* ‘ua.’ ← (?)

alogikus ⇨ nem logikus, hibás gondolatmenetű, logikátlan, összefüggéstelen

⊙ ném *alogisch* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd LOGIKUS

alogizmus ⇨ *fil* olyan bölceleti irányzat, amely a logikát alkalmatlannak minősíti megbízható ismeretek szerzésére

⊙ tud lat *alogismus* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd LOG(IKA), -IZMUS

alómars † ⇨ *kat* lódulj! gyertünk!

⇨ *takarodj!* *hordd* el magad!

⊙ ném, fr *allons marche!* ‘menet indulj!’: *aller* ‘megy’ | *marche* ‘menetelés’, lásd MARS

alopecia ⇨ *orv* foltos hajhullás

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *alópekia* ‘kopasz foltok a fejbőrön’ ← *alópéx* ‘hajhullás’

alpaka ⇨ *áll* hosszú és selymes szőrű lámaféle Dél-Amerikában

⊙ ang, sp *alpaca* ‘ua.’ ← perui (kecsua) indián *alpaco* ‘teve-zerge’

alpakka ⇨ újezüst, kinaezüst, pakfon (fémötvözet)

⊙ ném *Alpacca* márkanév

al pari ⇨ *ker* névértéken

⊙ ol, ‘ua.’, ered. *alla pari* ‘egyenlően’: *alla* ← lat *ad illa* ‘ahhoz’ | *ol pari* ‘egyenlő, páros’ ← lat *par*, *paris* ‘ua.’

alpes † ⇨ lidércnyomás

⊙ ném *Alp* ‘lidérc, manó, aki az alvó mellére fekvé nyomasztó álmokat okoz neki’ (germán rokon: ang *elf* ‘manó, tündér’)

Lásd még ALRAUNE

alpesi ⇨ havasi, magashegyi

⇨ az Alpokkal kapcsolatos

⊙ lat tbsz *Alpes* ‘Alpok’ ← kelta ?

al pezzo ⇨ *ker* darabszám, darabonként

⊙ ol, ‘ua.’: *al* ← lat *ad ille* ‘ahhoz’ | *pezzo* ‘darab’ ← kk lat *petium* ‘földdarab’ ← kelta (pl. velszi *peth*, breton *pez* ‘ua.’)

alpinista sport ⇨ magashegyi sziklamászó

⊙ ném *Alpiniste* ← fr *alpiniste* ‘ua.’, lásd ALPINIZMUS

alpinizmus ✧ *sport* magas, meredek, sziklás hegyek sportszerű megmászása különleges felszereléssel és technikával

⊙ ném *Alpinismus* ← fr *alpinisme* ‘ua.’: lat *Alpinus* ‘alpesi’ ← *Alpes* ‘az Alpok’ | lásd -IZMUS

alraune ✧ *mit* a germán hitregék hegyi szelleme, kincsek rejtékhelyének ismerője

✧ *növ* kétágú mandragóragyökér, az ókor óta szerelmi és termékenységi varázslás eszköze

⊙ ném *Alraune* ‘ua.’: *Alp* ← ófn *alb* ‘lidérces álmokat okozó szellemlény’ | *raunen* ‘süg, morog’

Lásd még ALPES

al secco [al szekkó] ✧ *műv* a száraz vakolaton készített falfestmény

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘a szárazra’: *al* ← lat *ad ille* ‘ahhoz’ | *secco* ← lat *siccus* ‘száraz’

al segno [al szennyó] ✧ *zene* a (megadott) jelig (visszamenve és onnan ismételve adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’: *al* ← lat *ad ille* ‘ahhoz’ | *segno* ← lat *signum* ‘jel’

alt ✧ *zene* (fn) mély női hang

✧ ilyen hangú énekesnő

✧ (mn) e hangfajjal kapcsolatos

⊙ ném *Alt* ← ol *alto* ‘magas’ ← lat *altus* ‘ua.’ (ezt a szólamot sokáig férfiak énekelték magas fejhangon)

altáji ✧ *népr* a török, mongol, mandzsu és tunguz népekre vonatkozó

✧ *nyelvt* e népek feltehető, de máig vitatott nyelvi közösségével kapcsolatos

⊙ az őshazaként feltételezett *Altaj* hegység nevééről ← tör *ala-dağ* [aladáj] ‘tarka hegy’

al tempo ✧ *zene* ütemre, a megadott ütemet követve, ehhez visszatérve

⊙ ol, ‘ua.’: *al* ← lat *ad ille* ‘ahhoz’ | lásd TEMPÓ

alteráció ✧ módosítás

✧ *zene* hangnemi módosítás

✧ † felindulás, izgalom

⊙ ném *Alteration* ‘ua.’: *al* ← lat *ad ille* ‘ahhoz’ | lásd ALTERÁL

alterál ✧ megváltoztat, megmásít, módosít

✧ † feszélyez, zavar, megzavar

⊙ ném *alterieren* ← fr *altérer* ← késő lat *alterare, alteratum* ‘megmásít, megzavar’ ← lat *alter* ‘más, másik’

alteregó ✧ hasonmás, valakihez megtévesztően hasonlító másik személy

⊙ lat *alter ego* ‘másik én’: lásd ALTERÁL, EGOISTA

alternáció ✧ szükséges választás két dolog között

✧ *nyelvt* hangváltakozás egy morfémában

⊙ tud lat *alternatio* ‘ua.’, lásd ALTERNÁL

alternál ✧ váltakozik, váltogat

⊙ *alternare, alternatus* ‘felváltva visz, cserél’ ← *alternus* ‘váltakozó’ ← *alter* ‘másik’

alternate key [oltörnet ki] ✧ *számtech* váltóbillentyű

⊙ ang, ‘ua.’: lásd ALTERNÁL | *key* ‘kulcs’

alternatív ✧ kétféle, kettős, vagylagos

✧ választható, két lehetőséget hagyó

⊙ ném *alternativ* ← fr *alternatif* ‘ua.’, lásd ALTERNÁL

alternatíva ✧ két vagylagos lehetőség közül az egyik

⊙ ném *Alternative* ‘ua.’, lásd ALTERNATÍV

Althing ✧ *pol* az izlandi nemzetgyűlés

⊙ izl, ‘ua.’: *al* ‘minden, összes’ | *thing* ‘dolog, ügy, törvénykezés’ (germán rokonok: ang *thing*, ném *Ding* ‘dolog’)

altigráf ✧ *rep* a magasságmérés adatait rögzítő berendezés

⊙ ném *Altigraph* ‘ua.’: lat *altus* ‘magas’ | gör *graphó* ‘ír’

altiloquens † ✧ nagyszájú, hangoskodó

⊙ lat, ‘ua.’: *altus* ‘magas’ | *loqui* ‘beszél’

altiméter ✧ *rep* magasságmérő

⊙ ang *altimeter* ← fr *altimètre* ‘ua.’: lat *altus* ‘magas’ | gör *metreó* ‘mér’

altimetria ⇨ *földr* a tengerszint feletti magasság mérése

⊙ ang *altimetry* ‘ua.’, lásd ALTIMÉTER

altiora [alciora] † ⇨ felsőfokú tanulmányok

⊙ lat tbsz seml (*studia*) *altiora* ‘felsőbb (tanulmányok)’ ← kf *altior* ‘magasabb’ ← *altus* ‘magas’

altokumulusz ⇨ *met* középmagas gomolyos párnafelhő

⊙ ném *Altokumulus* ‘ua.’: lat *altus* ‘magas’ | lásd KUMULUSZ

alto rilievo ⇨ *műv* magasdombormű

⊙ ol, ‘ua.’: *alto* ← lat *altus* ‘magas’ | lásd RILIEVO

altosztrátusz ⇨ *met* nagyobb magasságban képződő rétegfelhő, lepelfelhő

⊙ ném *Altostratus* ‘ua.’: lat *altus* ‘magas’ | *stratus* ‘réteg’, lásd SZTRÁDA

altruista ⇨ (fn) önzetlen, a mások javáért önérdék nélkül munkálkodó személy, emberbarát

⇨ (mn) áldozatos, áldozatkész, jótékony, nagylelkű

⊙ ném *Altruist* ‘ua.’, lásd ALTRUIZMUS

altruisztikus ⇨ önzetlen, emberbaráti, áldozatos, áldozatkész

⊙ ném *altruistisch* ‘ua.’, lásd ALTRUIZMUS

altruizmus ⇨ önzetlenség, áldozatkészség

⊙ ném *Altruismus* ← fr *altruisme* ‘ua.’: lat *altrui* ‘más számára’ ← *alter* ‘(valaki) más’ | lásd -IZMUS

altvater [altfáter] ⇨ kesernyés likőrféle

⊙ ném, ‘ua.’ ← *Altvater*, hegység Morva-Sziléziában, tkp. ‘öreg apa’: *alt* ‘régí, öreg’ | *Vater* ‘apa’

altwien ⇨ *műv* bécsi manufaktúrában 1750–1827 között készült porcelán disztárgyak márkajele

⊙ ném *Alt-Wien* ‘ua.’: *alt* ‘régí’ | *Wien* ‘Bécs’ ← lat *Vin(dobona)* ‘ua.’

aludur lásd DÚRALUMÍNIUM

alufólia ⇨ igen vékonyra hengerelt alumínium hártya élelmiszerek csomagolására

⊙ magy *alu(mínium)fólia* ‘ua.’, lásd ALUMÍNIUM, FÓLIA

aluman ⇨ *koh* alumínium és mangán ötvözet

⊙ betűszó: *alu(mínium)* | *man(gán)*, lásd ott

alubrados [alubradosz] ⇨ *vall* spanyol misztikus szekta a 16–17. században

⊙ sp, ‘ua.’, tkp. ‘megvilágosodottak’ ← *alumbrar* ‘megvilágít’ ← késő lat *alluminare* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *lumen*, *luminis* ‘fény’

aluminát ⇨ *kém* az alumíniumsav sója

⊙ ném *Aluminat* ‘ua.’, lásd ALUMÍNIUM

aluminít ⇨ *ásv* cseppkőkiválás során keletkező alumínium-hidroszulfát, matt fehér gumós ásvány

⊙ ném *Aluminít* ‘ua.’: lásd ALUMÍNIUM | *-ít* (ásványra utaló toldalék)

alumínium ⇨ *kém* kis fajsúlyú, korrózióálló fém elem

⊙ tud lat *aluminium* ‘ua.’: lat *alumen*, *aluminis* ‘timsó (az ~ oxidja)’ | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

aluminotermia ⇨ *koh* színtémek előállítása oly módon, hogy oxidjukat alumíniumporral keverve hevítik

⊙ ném *Aluminothermie* ‘ua.’: lásd ALUMÍNIUM | gör *thermé* ‘hő’

aluminózis ⇨ *orv* alumíniumpor vagy timföldpor tartós belégzése okozta tüdőbetegség

⊙ tud lat *aluminosis* ‘ua.’: lásd ALUMÍNIUM | *-ózis* (betegségre utaló toldalék)

alumnátus † ⇨ *okt* bentlakásos, teljes ellátást nyújtó iskola

⇨ *vall* papnevelde

⊙ kk lat *alumnatus* ‘ua.’, lásd ALUNNUS

alumnus † ⇨ *okt* bentlakásos iskola növendéke

⇨ *vall* papnövendék

⊙ lat *alumnus* ‘valaki neveltje’ ← *alere* ‘táplál, nevel’

aluszil ⇨ *koh* alumínium és harmadrésznyi szilícium ötvözet

⊙ lásd ALU(MÍNIUM), SZIL(ÍCIUM)

alutef ⇨ magyar gyártmányú alumíniumserpenyő teflon bevonattal

⊙ magy, lásd ALU(MÍNIUM), TEF(LON)

alveoláris ⇨ *nyelvt* fogmederhang, ínyhang, a nyelv hegyével a felső fogmedernél képzett (mássalhangzó, pl. *t, d, l, n, sz, z*)

⊙ tud lat *alveolaris* ‘ua.’, lásd ALVEOLUS

alveolitis [alveolitisz] ⇨ *orv* fogmedergyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ALVEOLUS | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

alveolus ⇨ *anat* testüreg

⇨ *anat* fogmeder, az íny domborulata a fogsor tövében

⊙ tud lat kics, ‘ua.’, ered. ‘kád, teknőcske’ ← *alveus* ‘vízmedence’

amabile ⇨ *zene* gyöngéden (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, lásd AMÁBILIS

amábilis ⇨ szeretetre méltó, kedves, nyájas

⊙ lat *amabilis* ‘szerethető’ ← *amare* ‘szeret’

amabilitás ⇨ szeretetreméltóság, nyájasság

⊙ lat, ‘ua.’ lásd AMÁBILIS

amagnetikus ⇨ *kém* nem mágneses, nem mágnesezhető (anyag)

⊙ ném *amagnetisch* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd MAGNETIKUS

amalekiták ⇨ *tört* bibliai nomád sémi nép Palesztina és a Sínai-félsziget között, a zsidóság ellensége

⊙ lat *Amalechitae* ‘ua.’: héb *Amálek* e nép legendás őse, Ézsau fia, tkp. ‘völgylakó’ | *-ita* (leszármazottra utaló toldalék)

amalgám ⇨ *kém* valamely fém higannyal való ötvözete, foncsor

⇨ keverék, ötvözet

⊙ kk lat *amalgama* ‘ua’ ← *ar al-malgham* ← gör *malagma* ‘tompító, puhító’ ← *malakosz* ‘puha’

a manco [amankó] ⇨ *ker* pénzhiány folytán

⊙ ol, ‘hiján’ ← *manco* ‘hiány’ ← lat *mancus* ‘csonka’

amaránt ⇨ *növ* kakastaréj, vörös virágú dísznövény

⇨ szalmavirág

⊙ ném *Amarant* ← lat *Amarantus* ← gör *amarantosz* ‘ua.’, tkp. ‘hervadhatatlan’: *a-* ‘nem’ | *marainó* ‘hervad’

amarillisz ⇨ *növ* liliomféle, sárgászöld virágú hagymás dísznövény

⊙ lat *Amaryllis* ← gör *amarillisz* ‘ua.’, tkp. ‘fényes’ ← *amarüsszó* ‘fénylik’

amastia [amasztia] ⇨ *orv* az emlők hiánya mint fejlődési rendellenesség

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *masztosz* ‘emlő, mellbimbó’

amatőr ⇨ (fn) műkedvelő, öntevékeny üzője valaminek

⇨ nem hivatásos művész, sportoló

⇨ (mn) avatatlan, botcsinálta, kontár, pancser

⊙ ném *Amateur* ← fr *amateur* ‘ua.’ ← lat *amator* ‘szerető, vminek a kedvelője’ ← *amare, amatum* ‘szeret’

amatőrizmus ⇨ műkedvelő jelleg, valamely sport vagy foglalkozás üzése kedvtelésből, díjazás nélkül

⊙ ang *amateurism* ‘ua.’, lásd AMATŐR, -IZMUS

amaurózis ⇨ *orv* a látóideg gyengesége okozta teljes vakság

⊙ tud lat *amaurosis* ‘ua.’: gör *amauros* ‘sötét’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

amazon ⇨ *mit* legendás ókori nép tagja, mely népből csak a nők hadakoztak, férfiaiukat szolgáskorban tartották

⇨ *átv* férfias erélyű nő, kardos menyecske

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *amadzón* ‘kebeltelen’: *a-* ‘nem’ | *madzosz* ‘mell, emlő’ (az ~ok állítólag a jobb mellüket levágták vagy elsorvasztották, hogy az íjjal és dárdával banni tudjanak)

ambíció ⇨ becsvágy, törekvés, nagyratörés

⇨ buzgalom, buzgóság, igyekezet

⇨ törtetés, nagyravágás, érvényesülési vágy

⊙ lat *ambitio* ‘körüljárás, kegyvadászat, hízelgés, törtetés’ (lásd AMBITUS) ← *ambire*, *ambitum* ‘körüljár’ (ti. a hivatalra pályázó a megnyerni kívánt választókat): *ambi-* ‘körül’ ← gör *amphi-* ‘ua.’ | *ire* ‘jár’

ambicionál ⇨ célul tűz maga elé, törekszik rá

⊙ ausztr német *ambitionnieren* ← fr *ambitionner* ‘ua.’ ← *ambition* ‘törekvés’ ← lat *ambitio* ‘ua.’, lásd AMBÍCIÓ

ambiciózus ⇨ becsvágyó, dicsvágyó, törekvő, nagyra törő, nagyralátó

⇨ törtető, könyöklő

⊙ lat *ambitiosus* ‘népszerűséget hajhászó, nagyravágyó’ ← *ambitio* ‘becsvágy, törtetés’, lásd AMBÍCIÓ

ambidextria ⇨ *orv* két(jobb)kezesség, a két kéz egyformán ügyes használatának képessége

⊙ tud lat. ‘ua.’: lat *ambi* ‘körül, kétfelé’ ← gör *amphi-* ‘ua.’ | *dextra* ‘jobb kéz’

ambiente ⇨ *műv* a főalak és a háttér, ill. környezet összhangja mint a kép hatáseleme

⊙ ol, ‘környezet’, tkp. ‘körülmenő’ ← ol, lat *ambire* ‘körüljár’, lásd AMBÍCIÓ

ambiguitás ⇨ *nyelvt* kétértelműség

⇨ *jog* félreérthetőség

⇨ homályosság, titokzatosság

⊙ lat *ambiguitas* ‘ua.’ ← *ambiguus* ‘ingadozó, kétes, kétértelmű’ ← *ambigere* ‘kétkedik, habozik’: *ambi* ‘körül, kétfelé’ ← gör *amphi-* ‘ua.’ | *agere* ‘cselekszik’

ambilaterális ⇨ kétoldalú, kétoldali

⊙ fr *ambilatéral* ‘ua.’: lat *ambi* ‘körül, kétfelé’ ← gör *amphi-* ‘ua.’ | *lateralis* ‘oldalsó’ ← *latus*, *lateris* ‘oldal’

ambiózis ⇨ *biol* sejtosztódás

⊙ tud lat *ambiosis* ‘ua.’: lat *ambi* ‘körül, kétfelé’ ← gör *amphi-* ‘ua.’ | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

ambipoláris ⇨ mindkét előjelű (pozitív és negatív) elektromos részecskék részvételével zajló (pl. diffúzió)

⊙ ang *ambipolar* ‘ua.’: lat *ambi* ‘körül, kétfelé’ ← gör *amphi-* ‘ua.’ | lásd POLÁRIS

ambitus ⇨ *tört* hivatalra pályázó kortesútja az ókori Rómában

⇨ *zene* hangterjedelem, egy hangszer legmagasabb és legmélyebb hangja közötti távolság

⊙ lat *ambitus* ‘körüljárás’, lásd AMBÍCIÓ

ámbitus ⇨ tornác

⊙ lat *ambitus* ‘körüljárás’, lásd AMBÍCIÓ

ambivalencia ⇨ két ellentétes véglet (pl. szeretet és gyűlölet, öröm és bánat, vágyódás és félelem) egyidejű érvényesülése érzelmekben, viselkedésben

⇨ valaminek két irányban való érvényessége egyazon időben

⊙ kk lat *ambivalentia* ‘ua.’, lásd AMBIVALENS

ambivalens ⇨ kétértelmű, kétértékű

⇨ két ellentétes véglet közt hanyódo

⊙ kk lat *ambivalens*, *ambivalentis* ‘ua.’: *ambi* ‘körül, kétfelé’ ← gör *amphi-* ‘ua.’ | *valere* ‘ér, érvényes’

ambigonit ⇨ *ásv* háromhajlású rendszerben kristályosodó lítium-nátrium-alumíniumfoszfát

⊙ ang *amblygonite* ‘ua.’: gör *ambliusz* ‘tomba’ | *gónia* ‘szög’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

ambliópia ⇨ *opt* tompalátás

⊙ tud lat *amblyopia* ‘ua.’: gör *ambliusz* ‘tomba’ | *opszisz* ‘látás’

ambó¹ ⇨ *sport* együttes találat vívásban

⇨ † kettős találat a régi lottójátékban

⊙ lat *ambo* ‘mindkettő’

ambó² ⇨ *vall* emelvény, szószék az ókeresztény bazilikákban két oldalán lépcsőfeljáráttal

⊙ lat *ambo* ‘ua.’ ← gör *ambón* ‘dombtető’ ← *anabainó* ‘felmegy’: *ana-* ‘fel’ | *bainó* ‘megy’

Lásd még BÁZIS

ambofónia ⇨ *inf* kétszótornás hangátvitel

⊙ ang *ambophony* ‘ua.’: lat *ambó* ‘körül’ | gör *phóné* ‘hang’

ámbra ⇨ az ámbráscetek (fizéterek) belei közt található viaszos váladék, illatszerek alapanyaga

⊙ ném *Amber, Ambra* ← sp *ambar* ← ar *anbar* ‘ua.’

ambrózia ⇨ az olümposzi istenek halhatatlanná tevő eledele

⊙ gör *ambroszia* ‘ua.’ ← *ambrosziosz* ‘isteni természetű’ ← *ambrotosz* ‘halhatatlan’: *a-* ‘nem’ | *brotosz*, ered. *mbrotosz, mrtosz* ‘halandó’ (indoeurópai rokonság: lat *mors, mortis* ‘halál’, cseh *mrtvý* ‘halott’, ném *Mord* ‘gyilkosság’, perzsa *mard* ‘halál’, szansz *amrti* ‘halhatatlan’)

ambulancia ⇨ *orv* orvosi rendelő járó betegeknek

⇨ *orv* mentő, mentőautó

⇨ † *orv* mozgókórház

⊙ ang *ambulance* ‘ua.’ ← lat *ambulantia* ‘járkálás’, lásd AMBULÁNS

ambuláns ⇨ *orv* járó betegként kezel

⇨ járó betegeket fogadó (orvos, kórházi részleg)

⊙ lat *ambulans, ambulantis* ‘járó’ ← *ambulare* ‘jár, sétál’ ← gör *ambolé*, tkp. *anabolé* ‘felmenetel’: *ana-* ‘fel’ | *balló* ‘dob’

ambulanter ⇨ *orv* bejáró betegként

⊙ lat, ‘járva’, lásd AMBULÁNS

ambulatórium † ⇨ *orv* járó betegeket kezelő részleg kórházban vagy klinikán

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd AMBULÁNS

ameliorábilis ⇨ kijavítható, megjavítható

⊙ fr *améliorable* ‘ua.’, lásd AMELIORÁL

amelioráció ⇨ talajjavítás

⊙ ném *Amelioration* ← fr *amélioration* ‘ua.’, lásd AMELIORÁL

ameliorál ⇨ jobbít, javít, feljavít

⇨ *mez* talajjavítást végez, talajt termővé tesz

⊙ ném *ameliorieren* ← fr *améiorer* ‘ua.’: *à* ← lat *ad-* ‘hozzá’ | ← lat *melior* ‘jobb’

amelioratív ⇨ *nyelvt* szépítő, jobbító értelmű (jelentésváltozat)

⊙ ném *ameliorativ* ‘ua.’, lásd AMELIORÁL

ámen ⇨ *vall* úgy legyen (imát lezáró szó)

⇨ befejezés, valaminek a vége

⇨ *biz* (felsőbb szintű) jóváhagyás, engedély

⊙ héb *ámén* ‘igazán, valóban’

amenorrhoea [amenorröa] ⇨ *orv* a havivérzés hiánya vagy szabálytalan elmaradása

⊙ tud lat, ‘ua.’: *a-* ‘nem’ | lásd MENORRHEA

amentia [amencia] ⇨ *lél* tudatzavar, a tudat szétesése

⊙ tud lat ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lat *mens, mentis* ‘elme’

americium ⇨ *kém* mesterséges radioaktív elem a transzurán sorból

⊙ ang *Americium* ‘ua.’ ← *Amerika*, a kontinens, ahol előállították, lásd AMERIKÁNER

amerikáner ⇨ *műsz* kézi hajtású fűrógép

⊙ ném *Amerikaner* ‘ua.’, tkp. ‘amerikai’ ← lat *America* az új nyugati földrész neve ← *Amerigo* Vespucci, olasz tengerész, első térképezője nevéből ← germán *Almerik* ‘erős uralom’

amerikanid ⇨ *népr* a két amerikai kontinensen elterjedt őslakos emberfajta, a mongoloid változata

⊙ ang *Americanid* ‘ua.’: lásd AMERIKÁNER | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

amerikanista ⇨ *tud* az amerikai földrész történetének, kultúráinak, irodalmának kutatója, szakembere

⊙ ang *Americanist* ‘ua.’, lásd AMERIKÁNER

amerikanizál ⇨ az amerikaihoz hasonlóvá tesz

⇨ az Egyesült Államokban kialakult életforma, felfogás és tömegkultúra jegyeivel hat át (más országokat)

⊙ ang *americanise* ‘ua.’, lásd AMERIKÁNER

amerikanizmus ⇨ *nyelvt* az amerikai angol nyelvben mutatkozó, a brit nyelvváltozatétól eltérő sajátosság

✧ ez mint idegenszerűség vagy divatjelenség a brit angolban

⊙ ang *Americanism* 'ua.', lásd AMERIKÁNER, -IZMUS

amerikánus † ✧ amerikai

⊙ újjk lat *Americanus* 'ua.', lásd AMERIKÁNER

amerikázik ✧ tétlenkedik, kerüli a munkát, lopja a napot

✧ (eredetileg) munkalassítással igyekszik a munkaadóból jobb bért kikényszeríteni

⊙ magy, 'ua.' (a sok helyen, így Amerikában is elterjedt munkalassító sztrájkok nyomán, amelyekről az onnan hazatértek hoztak először hírt a 20. század elején)

amerindián ✧ *népr* a Közép- és Dél-Amerika őslakosságát alkotó indiánok újabb keletű megnevezése

⊙ ang *Amerindian* 'ua.': lásd AMER(IKÁNER), INDIÁN

a metà ✧ *ker* felesbe, fele-fele alapon, megosztott kockázattal

⊙ ol, 'ua.': *a* ← *lat ad* 'hozzá' | *metà* 'közép, fél' ← *lat media (pars)* 'fél' ← *medius* 'középső'

améta ✧ *ker* egy külkereskedő és egy termelővállalat szerződése, amely a kivitt árucikk utáni nyereségen való egyenlő arányú osztozást köti ki

⊙ ném *Ameta* 'ua.', lásd A METÀ

ametiszt ✧ *ásv* féldrágakő, a kvarc kékeslila színű változata, amely az ókorban részegség elleni talizmánnak számított

⊙ ang *amethyst* ← *lat amethystus* ← gör *amethüosztosz* 'ua.': *a*- 'nem' | *methüosztosz* 'részeg' ← *methüó* 'lerészegedik' ← *methü* 'bor, szeszes ital'

ametodikus ✧ módszertelen, tervszerűtlen

⊙ ném *amethodisch* 'ua.': gör *a*- 'nem' | lásd METODIKUS

ametria ✧ *mat* aránytalanság, egyenlőtlenség

⊙ gör *ametria* 'mértéktelenség, alkalmatlanság': *a*- 'nem' | *metrosz* 'mérték' ← *metreó* 'mér'

ametrikus ✧ aránytalan, egyenlőtlen

⊙ ném *ametrisch* 'ua.', lásd AMETRIA

ametropia ✧ *orv* a látás életlensége annak folytán, hogy a szemlencse nem az ideghártyán egyesíti a beeső sugarakat

⊙ tud lat, 'ua.': gör *a*- 'nem' | *metrosz* 'mérték' | *ópsz*, *óposz* 'szem'

amfetamin ✧ *kém* szintetikus aminoszagú folyadék, a központi idegrendszer stimuláló gyógyszer, ill. kábítószer

⊙ ang *amphetamine* 'ua.' ← *a(lpha)-m(ethylbeta)-ph(enyl)-et(hyl)-amine* 'alfa-metilbéta-feniletilamin', lásd ALFA, BÉTA, METIL-, ETIL-, FENIL-, AMIN

amfi- ✧ körül, kétfelé, kétfelől, kettősen

⊙ gör *amphi-* 'ua.'

amfibia ✧ *közl* kételtű jármű (pl. hidroplán, autó-motorcsónak)

⊙ lat tbsz seml *amphibia* 'kételtűek' ← gör *amphibiosz* 'kételtű': *amphi-* 'kétfelől' | *biosz* 'élet'

amfibiák ✧ *áll* kételtű állatok (béka, göte stb.)

⊙ lásd AMFÍBIA

amfibiokardia ✧ *orv* születési rendellenesség: a szívnek csak egy kamrája van, mint a kételtűek szívének

⊙ tud lat *amphibiocardia* 'ua.': lásd AMFÍBIA | gör *kardia* 'szív'

amfibiológia ✧ *áll* az állattannak a kételtűekkel foglalkozó ága

⊙ tud lat *amphibiologia* 'ua.': lásd AMFÍBIA, -LÓGIA

amfibólia ✧ *log* kétértelműség

⊙ lat, gör *amphibolia* 'ua.' ← *amphiballo* 'ingadozik': lásd AMFI- | *balló* 'dob'

amfibolit ✧ *ásv* szarukő, sötétzöld-fekete, durva kristályos, tömör kőzet, de ha kristályai megnőnek, akkor palás szerkezetű

⊙ ném *Amfibolit* 'ua.': lásd AMFIBÓLIA (szerkezeti ingadozására érve) | *-it* (ásványra utaló toldalék)

amfibrachisz ✧ *irod* egy rövid, egy hosszú és egy rövid szótagból álló, négymorás versláb az antik metrikában

- ⊙ tud lat *aphibrachys* ← gör *amphibrakhüs* ‘ua.’: lásd AMFI- | *brakhüs* ‘rövid’
- amfigónia** ⇨ *biol* ivaros szaporodás pete és hím ivarsejt egyesülésével
- ⊙ ném *Amphigonie* ‘ua.’: lásd AMPFI- | gör *gonosz* ‘házasság’
- amfikarpia** ⇨ *növ* az a jelenség, hogy egyes növények föld alatti és föld feletti részükön is termést hoznak
- ⊙ tud lat *amphicarpia* ‘ua.’: lásd AMFI- | gör *karposz* ‘termés’ ← *karpoó* ‘terem’
- amfimixis** ⇨ *biol* a pete és a hím ivarsejt egyesülése kromoszómakészletük vegyülésével
- ⊙ ném *Amphimixis* ‘ua.’: lásd AMFI- | *meixisz* ‘keveredés’ ← *meignümi* ‘kever’
- amfiprosztülosz** ⇨ *ép* ókori görög templom, amelynek mindkét rövid oldalát oszlopsor szegi
- ⊙ lásd AMFI-, PROSZTÜLOSZ
- amfiteátrális** ⇨ *ép* körszínházaszerű, lépcsőzetesen emelkedő
- ⊙ ném *amphitheatralisch* ‘ua.’, lásd AMFITEÁTRUM
- amfiteátrum** ⇨ *ép* ókori görög vagy római körszínház
- ⊙ lat *amphitheatrum* ← gör *amphitheatron* ‘ua.’: lásd AMFI- | *theatron* ‘színház’ ← *theomai* ‘néz, szemlél’ ← *thea* ‘látvány’
- amfofil** ⇨ *biol* savasan és lúgosan egyaránt festődő (sejtszerv, kromoszóma)
- ⊙ ném *amphophil* ‘ua.’: gör *amphi-* ‘kétfelől’ | *philó* ‘kedvel’
- amfora** ⇨ nagy kétfülvű agyagkancsó
- ⊙ lat *amphora* ← gör *amphoreusz*
- ⇨ ‘ua.’, tkp. ‘kétfelől hordozható’: *am(phi)* ‘körül, kétfelől’ | *phoreó* ‘visz’
- amfoter** ⇨ *kém* hol savként, hol lúgként viselkedő, kettős jellemű (elem vagy vegyület)
- ⊙ ném *amphoter* ‘ua.’ ← gör *amphoterosz* ‘mindkettő’
- amhara** ⇨ az afroázsiai nyelvek egyike, Etiópia hivatalos nyelve
- ⊙ az etiópiai *Amhara* tartományról
- amiant** ⇨ *ásv* selymes fenyű, füzöld rostokban kristályosodó ásvány
- ⊙ ném *Amiant* ‘ua.’ ← gör *amiantosz* ‘foltalan’: *a-* ‘nem’ | *miainó* ‘beszennyez’
- amice** † ⇨ barátom, barátocskám, komám
- ⊙ lat, megsz ← *amicus* ‘barát’
- amictus** ⇨ *vall* vállkendő, a pap miseöltözetének része
- ⊙ lat, ‘ua.’, ered. ‘felsőruha, felöltő’ ← *amicere*, *amictum* ‘felölt’
- amid** ⇨ *kém* ammóniából vagy aminokból eredő gyök és fématom vagy szerves savmaradék alkotta vegyület
- ⇨ *kém* oxisav olyan származéka, amelyben az OH csoport helyett NH₂ áll
- ⊙ ném *Am(monie)* ‘ammónia’ | *-id* (sókra utaló toldalék)
- amidazofén** ⇨ *kém* a gyógyászatban lázcsillapítóként használt szerves vegyület
- ⊙ tud lat *amidazophenum* ‘ua.’, lásd AMID, AZÓT, FENOL
- amidol** ⇨ *kém* szintelen tűkben kristályosodó diaminofenol, fontos fényképészeti előhívóanyag
- ⊙ ipari márkanév, lásd AMID, (FEN)OL
- amielitisz** ⇨ *orv* a gerincvelő hiánya mint születési rendellenesség
- ⊙ tud lat *amylitis*: gör *a-* ‘nem’ | *müelosz* ‘velő’
- amigdalín** ⇨ *kém* a mandulában és a barackfélék magjában található kesernyész, ciántartalmú glikozid
- ⊙ ang *amygdalin* ‘ua.’: gör *amügdalé* ‘mandula’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)
- Lásd még MANDORLA
- amikroszkopikus** ⇨ igen kicsiny, fénymikroszkóppal sem látható (méret)
- ⊙ ném *amikroskopisch* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd MIKROSKOPIKUS
- amilacetát** ⇨ *kém* amilalkohol és ecetsav körteillatú észtere, italaromákban (pl. császárkörte) használatos
- ⊙ ném *Amylacetat* ‘ua.’, lásd AMILUM, ACETÁT
- amil-alkohol** ⇨ *kém* öt szénatomos, telített szerves alkohol, amely nyolc izomer változatban fordul elő
- ⊙ ném *Amylalkohol* ‘ua.’, lásd AMILUM, ALKOHOL

amiláz ⇨ *kém* keményítő hidrolitikus lebontását végző enzim
 ☉ ném *Amylase* ‘ua.’: lásd AMILUM | -áz (enzimre utaló toldalék)

amiloid ⇨ *kém* keményítőszerű
 ☉ lásd AMILUM | -id ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

amilolízis ⇨ *orv* a keményítő lebontása a szervezetben
 ☉ tud lat *amylolysis* ‘ua.’: lásd AMILUM | gör *lió* ‘elold, felold’

amiloplaszt ⇨ *növ* keményítőt képző és raktározó szervecske növényi sejtből
 ☉ ném *Amyloplast* ‘ua.’: lásd AMILUM | gör *plasztosz* ‘gyúrt, formált’ ← *plaszó* ‘gyúr’

amilum ⇨ *kém* keményítő
 ☉ tud lat *amylum* ← gör *amilon* ‘keményítő, finomliszt.’, tkp. ‘nem a (kézi)malomból való’: *a-* ‘nem’ | *milé* ‘kézimalom’

amímia ⇨ *orv* a beszédet normálisan kísérő arcjáték teljes hiánya
 ☉ tud lat, ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd MIMIKA

amin ⇨ *kém* az ammóniából levezethető vegyület, amelyben egy vagy több hidrogénatom helyébe szénhidrogénegység lép
 ☉ tud lat, ‘ua.’: *am(mónia)* (lásd ott) | -in (vegyületre utaló toldalék)

aminál ⇨ *kém* valamely vegyület molekuláját amincsoporttal bővíti
 ☉ ném *aminieren* ‘ua.’, lásd AMIN

amino- ⇨ *kém* az ammónia egyvegyértékű gyökére utaló rész vegyületek megnevezésében
 ☉ lásd AMIN

aminoplaszt ⇨ *kém* hőre keményedő műanyag aminocsoportot tartalmazó elemek és formaldehid savas kondenzációjából
 ☉ ném *Aminoplast* ‘ua.’, lásd AMINO-, PLASZTIK

aminosav ⇨ *kém* a fehérjék felépítésében fontos szerepet játszó, amino- és karboxilgyököket tartalmazó kristályos vegyületek egyike
 ☉ lásd AMINO-

amiotónia ⇨ *orv* az izmok petyhüdsége, az izomtónus hiánya
 ☉ tud lat *amyotonia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *müsz*, *müosz* ‘izom’, tkp. ‘egér’ | *tonosz* ‘feszülés’ ← *teinó* ‘feszít, feszül’

amish [amis] ⇨ *vall* Svájcban elszármazott, anabaptista hitét és német nyelvét őrző, életmódjában roppant konzervatív közösség az Egyesült Államok keleti partvidékén
 ☉ ang, ‘ua.’ ← Jacob *Amman* püspök, szektaalapító nevéből

amitózis ⇨ *biol* olyan sejtmegosztódás, amelyet nem előz meg a kromoszómák fonalas felosztódása
 ☉ tud lat *amitosis* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *mitosz* ‘fonal’ | -ózis (folyamatra utaló toldalék)

ammónia vagy **ammóniák** ⇨ *kém* szúrós szagú, nitrogént és hidrogént tartalmazó gáz
 ☉ ném *Ammoniak* ‘ua.’ ← lat (*sal*) *ammoniacus* ‘líbiai (só)’ ← gör (*halsz*) *ammoniakosz* ‘ammonioszi (só)’ ← *Ammoniosz*, líbiai város *Zeusz Ammoniosznak*, *Zeusz* és *Ammon* szinkretikus alakjának templomáról elnevezve (a közelében bányászták az ókorban az ~ kloridját)

ammonifikáció ⇨ *kém* ammónia felszabadítása nitrogént tartalmazó vegyületekből
 ☉ tud lat *ammonificatio* ‘ua.’: lásd AMMÓNIA | *facere*, *factum* ‘tesz vmivé’

ammonit ⇨ *kém* ipari robbanóanyag ammónium-nitráttól
 ☉ ipari márkánév, lásd AMMÓNIA | -it (vegyületre utaló toldalék)

ammoniták¹ ⇨ áll a lábasfejúek osztályába tartozó, csavaros mészvázás állatok kihalt osztálya
 ☉ *Ammon* egyiptomi istenségről, akit csavaros kosszarvval ábrázoltak

ammoniták² ⇨ *tört* a zsidókkal rokon sémi nép a bibliai időkben a Jordántól keletre
 ☉ legendás ősről, *Ammon*ról, akit Lót nemzett saját lányával | -ita ← gör -ítész (leszármazóra utaló toldalék)

ammónium-klorid ⇨ *kém* szalmiáksó, hevítésre könnyen bomló vegyület
 ☉ lásd AMMÓNIA, KLORID

ammonolízis ⇨ *kém* szerves vegyületek kettős kötéseinek felbontása aminocsoport bevitelével
 ☉ tud lat *ammonolysis* ‘ua.’: lásd AMMÓNIA | gör *lüzisz* ‘bontás’ ← *lió* ‘felold, szétold’

amnesztia ⇨ *jog* közkegyelem, a hátralévő büntetés elengedése az elítéltek bizonyos köre számára, bizonyos vétségekkel kapcsolatban

⊙ lat *amnestia* ‘ua.’ ← gör *amnészta* ‘feledékenység, elfelejtés’ ← *amnészteo* ‘nem emlékszik, elfelejt’ : *a-* ‘nem’ | *mnészisz* ‘emlékezés’ ← *mnémoneuo* ‘emlékszik’
Lásd még AMNÉZIA, ANAMNÉZIS, MNEMONIKA, MNÉZIS

amnészia ⇨ *orv* emlékezetvesztés, az emlékezet átmeneti vagy tartós kiesése többnyire (agyi) sérülés folytán

⊙ lat *amnesia* ‘ua.’ ← gör *amnészia* ‘felejtés’: *a-* ‘nem’ | *mnészisz* ‘emlékezés’ ← *mnémoneuo* ‘emlékszik’

amniocentézis ⇨ *orv* a magzatburok átszúrása magzatvíz nyerésére, a magzat esetleges fejlődési rendellenességeinek vizsgálata céljából

⊙ tud lat *amniocentesis* ‘ua.’: lásd AMNION | gör *kentészisz* ‘szúrás’
Lásd még ABDOMINOCENTÉZIS, CENTRUM

amnion ⇨ *anat* a magzatburok legbelső, átlátszó rétege, bárányhártya

⇨ *anat* a legbelső peteburok

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör kics, ‘báránka’ ← *amnisz* ‘bárány’

ámokfutás ⇨ *orv* váratlanul fellépő téboly (főleg trópusi vidékeken), idegroham, melynek áldozata vaktában leszűr mindenkit, akit ér

⇨ *átv* esztelen és indokolatlan, válogatás nélküli öldöklés

⊙ ném *Amoklaufen* ‘ua.’: maláj *ámuk* ‘dühöngő’ | ném *laufen* ‘fut’

amorális ⇨ erkölcstelen, becstelen, tisztességtelen

⇨ erkölcsön kívüli

⇨ az erkölcsi elveket tagadó

⊙ ang, fr *amoral* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd MORÁLIS

amoralizmus ⇨ az erkölcsi érzék hiánya

⇨ az (uralkodó) erkölcsi elvek elvetése, tagadása

⊙ ang *amoralism* ‘ua.’, lásd AMORÁLIS, -IZMUS

amórett ⇨ *műv* szárnyas gyermekalak ókori mitológiai tárgyú festményeken és szoborcsoportokon

⊙ fr *amorette* ← ol kics *amoretto* ‘ua.’ ← *Amore* ‘szerelem, Ámor isten’ ← lat *amor* ‘ua.’ ← *amare* ‘szeret’

amorf ⇨ *kém* kristályszerkezetbe nem rendeződő (szilárd anyag)

⇨ alakatlan, szabálytalan, formátlan, torz

⇨ *nyelvt* olyan nyelv jelzője, amely teljesen híjával van formánsoknak (ragoknak, jeleknek, képzőknek)

⊙ ném *amorph* ‘ua.’ ← gör *amorphosz* ‘alakatlan’: *a-* ‘nem’ | *morphé* ‘alak’

amorfia ⇨ *kém* alaktalanság, a szilárd és végleges alak hiánya egyes anyagoknál (pl. üveg esetében)

⊙ ném *Amorphie* ‘ua.’, lásd AMORF

amoriták ⇨ *tört* nyugatsémi nép, Palesztina őslakói a Biblia szerint, a zsidó hódítás végül felmorzsolta őket

⊙ lat *Amoritae* ‘ua.’ ← babiloni *amurru* ‘nyugati’

amoroso [amorózó] ⇨ *zene* érzelmesen, odaadással, bensőségesen (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, lásd AMORÓZÓ

amorózó ⇨ *szính* hősszerelmes, szerelmes fiatal férfiak szerepeit alakító operettszínész

⇨ *átv* jó külsejű, behízelt modorú nőhódító, széptevő, szívtipró

⊙ ol *amoroso* ‘szerelmes (férfi)’ ← *amore* ‘szerelem’ ← ol, lat *amare* ‘szeret’

amortizáció ⇨ *közg* adósság törlesztése

⇨ *közg* állóeszközök költségének fokozatos megtérülése a velük előállított termékek értéke révén, amit évente levonnak a berendezések értékéből

⊙ ném *Amortisation* ‘ua.’, lásd AMORTIZÁL

amortizál ⇨ *közg* kölcsönt törleszt

⇨ *közg* állóeszközök értékét leírja

⊙ ném *amortisieren* ‘ua.’ ← fr *amortir* ‘enyhít, gyengít, csökkent’ ← kk lat *amortisare* ‘kihalást okoz’: *ad-* ‘hozzá’ | *mors, mortis* ‘halál’

amortizálódik ⇨ *közg* befektetés, vásárolt berendezések költsége megtérül

⊙ lásd AMORTIZÁL

amortizátor ⇨ *műsz* lengéscsillapító

⊙ ném *Amortisator* ‘ua.’ ← fr *amortir* ‘csökkent, enyhít’, lásd AMORTIZÁL

amőba ⇨ *biol* alakját változtató, állábak segítségével mozgó egysejtű lény

⊙ ném *Amöbe* ← tud lat *amoeba* ‘ua.’ ← gör *amoibé* ‘változás’ ← *ameibó* ‘változik’

ampelográfia ⇨ *mezőg* szőlőleírás, a szőlőfajták ismerete

⊙ gör *ampelosz* ‘szőlő’ | lásd -GRÁFIA

ampelológia ⇨ *mezőg* a szőlészet tudománya

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *ampelosz* ‘szőlő’ | lásd -LÓGIA

ampelológus ⇨ *mezőg* a szőlészet elméleti szakembere

⊙ magy, lásd AMPELOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

amper ⇨ *fiz* az áramerősség mértékegysége

⊙ André-Marie *Ampère* francia fizikus nevéből

amperitás † ⇨ a villamos áram amperben mért erőssége

⊙ fr *amperité* ‘ua.’, lásd AMPER

ampersand [emperszend] ⇨ *nyomd* a latin *et* ‘és’ betűinek összekötésével alakult nyomdai jel, &

⊙ ang, ‘ua.’: *and* ‘és’ | lat *per se* ‘magában (álló)’

amph- lásd még AMF-

amphiprosztülosz ⇨ *ép* ógörög templomtípus két keskenyebb homlokzatán oszlopsorral

⊙ gör, ‘ua.’: *amphi-* ‘kétfelől’ | lásd PROSZTÜLOSZ

amplidin ⇨ *műsz* villamos teljesítmény erősítésére való állandó fordulatszámú berendezés

⊙ ang *amplidyne* ‘ua.’: lat *amplus* ‘bő, tág’ | gör *dün(amisz)* ‘erő’

amplifikáció ⇨ *ret* a meggyőzés eszközei (halmozás, erősítés, viszonyítás) a klasszikus szónoklattanban

⊙ lat *amplificatio* ‘ua.’, lásd AMPLIFIKÁL

amplifikál ⇨ bővít, szélesít

⇨ *ret* szónoki beszédben részletesebben kifejti

⊙ lat *amplificare* ‘ua.’: *amplus* ‘tágas, bő’ | *facere* ‘tesz valamivé’

amplitúdó ⇨ *fiz* inga kilengése

⇨ *fiz* rezgésnek a középértéktől való eltérése

⇨ *fiz* kitérés, ingadozás, csúcserték

⊙ lat *amplitudo* ‘tágasság’ ← *amplus* ‘tágas’

amplitúdómoduláció ⇨ *fiz* rádióhullám amplitúdójának módosítása hangvitel céljára, AM

⊙ lásd AMPLITÚDÓ, MODULÁCIÓ

ámpolna ⇨ *vall* kis kancsó a misében a bor és víz számára

⇨ *vall* függőlámpa, templomi örökmécses

⊙ lat kics *ampulla* ‘ua.’, lásd ott (a magyar szóban *ll*→*ln* elhasonulás történt)

ampulla ⇨ *gyógyvsz* szűk nyakú, leforrasztott gyógyszeres üvegcsé

⊙ lat, kics ‘ua.’ ← gör *amphora*, lásd AMFORA

amputáció ⇨ *orv* végtag sebészeti csonkolása vagy eltávolítása

⊙ tud lat *amputatio* ‘ua.’, lásd AMPUTÁL

amputál ⇨ *orv* végtagot levág, csonkol, eltávolít

⊙ lat *amputare, amputatum* ‘lenyes, lemetsz’: *am(bi)-* ‘körül’ | *putare* ‘tisztít, fát megnyes’

Lásd még DISPUTÁL, KOMPUTER

amulett ⇨ szerencsetárgy, bűvereklye, nyakban hordott ékkő vagy más tárgy, amelynek bűvös erő, védő hatást tulajdonítanak

⊙ ném *Amulett* ← fr *amulette* ← lat *amuletum* ‘ua.’ ← (?) ar *hamalet* ‘függő’

amur ⇨ *áll* a pontyfélékhez tartozó, nálunk az 1960-as években megtelepített kelet-ázsiai folyami hal

⊙ or, 'ua.', az *Amur* folyóról

amusant [amüzan] † ⇨ szórakoztató, mulattató

⊙ fr, 'ua.' ← *amuser* 'szórakoztat', ered. 'elábrándoztat' ← *muser* 'elbáméskodik', tkp. 'feltartott orral álldogál' ← *muse, museau* 'állat orra' ← ?

amúzia ⇨ rossz hangzás

⇨ *lél* a művészi értékek felismerésének képtelensége

⊙ tud lat *amusia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd MÚZSA

amygdalitis [amigdalitisz] ⇨ *orv* mandulagyulladás

⊙ tud lat, 'ua.': gör *amügdalé* 'mandula' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

anabaptista ⇨ *vall* újkeresztelő

⊙ ném *Anabaptist* 'ua.', lásd ANABAPTIZMUS

anabaptizmus ⇨ *vall* korai protestáns tan s ezen alapuló egyház, amely nem tekintette érvényesnek a történelmi egyházakban nyert keresztséget, és híveit újra keresztelte

⊙ lat *anabaptismus* 'ua.' ← gör *ana-* 'fel, újra, vissza' | *baptidzó* 'keresztel', tkp. 'megmerít'

Lásd még BAPTISTA, BAPTISZTÉRIUM

anabatikus ⇨ *met* a felmelegedett hegyoldalakon nap közben felfelé fújó (szél)

⇨ *met* frontok találkozásánál a hideg légtömegre felsikló (meleg légtömeg)

⊙ ang *anabatic* 'ua.' ← gör *anabatész* 'felhágó', lásd ANABÁZIS

anabázis ⇨ *kat* nehéz terepen, viszontagságos körülmények közt vezetett hosszú menetelés, hadjárat a kiindulási pontra való visszatéréssel

⊙ gör *anabaszisz* 'ua.', tkp. 'felvonulás': *ana-* 'fel, újra, vissza' | *bainó* 'megy'

Lásd még BÁZIS

anabiózis ⇨ *biol* az életjelenségek átmeneti megszűnése kedvezőtlen viszonyok között alsóbbrendű élőlények esetében

⇨ *biol* ilyen állapotból való feléledés, életre kelés

⊙ ném *Anabiose* 'ua.', tkp. 'újjáéledés': gör *ana-* 'fel, újra, vissza' | *bios* 'élet'

anabolikus ⇨ *biol* a szervezet fehérjegyazdalkódását szabályozó, az erőkifejtést és a regenerálódást elősegítő (anyag, hatás, működés)

⊙ ang *anabolic* 'ua.', lásd ANABOLIZMUS

anabolizmus ⇨ *biol* az anyagcserének testépítő szakasza, a táplálék átalakulása testszövetekké és energiává

⊙ tud lat *anabolismus* 'ua.', tkp. 'felszállás', a METABOLIZMUS mintájára alkotott szó

anach- lásd ANAK-

anaciditás ⇨ *orv* savhiány, gyomorsavhiány

⊙ tud lat *anaciditas* 'ua.': gör *a-, an-* 'nem' | lásd ACIDITÁS

anadiplózis ⇨ *stil* szóismétlés a nyomaték kedvéért

⊙ tud lat *anadiplosis* 'ua.': gör *ana-* 'újra, vissza' | *diploosz* 'kétszeres'

anaemia lásd ANÉMIA

anaerob ⇨ *biol* a levegő oxigénjétől független (élet)

⇨ *biol* oxigéndús környezetben szaporodni képtelen (baktérium)

⊙ ném *anaerob* ← fr *anaerobe* 'ua.', lásd ANAEROBIÓZIS

anaerobiózis ⇨ *biol* az életnek olyan formája, amely a légkör oxigénje nélkül tartja fenn magát

⊙ tud lat *anaerobiosis* 'ua.': gör *a(n)-* 'nem' | lásd AEROBIÓZIS

anaesth- lásd ANESZT-

anafázis ⇨ *gen* a sejtmag osztódásának utolsó előtti szakasza

⊙ ang *anaphase* 'ua.': gör *ana-* 'fel, újra, vissza' | lásd FÁZIS

anafilaktikus ⇨ *orv* a testidegen fehérjék iránt túlérzékeny

⊙ tud lat *anaphylacticus* 'ua.', lásd ANAFILAXIA

anafilaxia ⇨ *orv* allergikus reakció, a testidegen fehérjék által kiváltott túlérzékenység

⊙ tud lat *anaphylaxia* 'ua.': gör *ana-* 'újra, vissza' | *phülixisz* 'örkődés' ← *phülaké* 'ör'

anafora ⇨ *stil* szóalaztat, azonos szó vagy szókapcsolat ismétlődése több mondat vagy tagmondat elején

⊙ lat, gör *anaphora* 'ua.': gör *ana-* 'újra, vissza' | *pheró* 'hoz, visz'

anaforézis ⇨ *vill* elektromosan töltött részecskék áramlása folyadékban az anód felé

⊙ tud lat *anaphoresis* 'ua.' ← gör *anaphoreszisz* 'felvitel': gör *ana-* 'fel, újra, vissza' | *pheró* 'visz'

anafrodizia ⇨ *orv* a nemi gerjedelmek hiánya

⊙ tud lat *anaphrodisia* 'ua.': gör *a(n)-* 'nem' | *aphrodiszia* 'szerelmi vágy' ← *Aphrodité* 'az érzéki szerelem istennője'

anafrodiziákum ⇨ *orv* a nemi vágyat csillapító szer

⊙ tud lat *anaphrodisiacum* 'ua.': gör *a(n)-* 'nem' | lásd AFRODIZIÁKUM

anagenezis ⇨ *biol* fajon belüli evolúciós folyamat

⇨ *biol* új faj keletkezése törzsfajlódási elágazás nélkül

⊙ tud lat *anagenesis* 'ua.': gör *ana-* 'fel' | lásd GENEZIS

anaglif ⇨ *film* térhatású kép előállítás a két szem külön-külön képeinek elszínezésével, majd e színeknek megfelelő szemüvegen át való szemlélésével

⇨ *műv* féldombormű, kámea

⊙ ang *anaglyph* 'ua.': gör *ana-* 'fel, újra, vissza' | *glüphé* 'véset'

anagógé ⇨ *irod* egy szöveg mögé rejtett, vagy abból kifejtett mélyebb, allegorikus vagy misztikus jelentés

⊙ tud lat *anagógé* 'ua.', tkp. 'felvezetés': gör *ana-* 'fel' | *agó* 'vezet'

anagramma ⇨ *nyelvt* egy szó betűinek átcsoportosításával nyert új szó vagy szavak (pl. *Adél* – *Léda*, *Rókus* – *kórus*)

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'átírás, újraírás': gör, *ana-* 'fel, újra, át' | *gramma*, tkp. *graph-ma* 'írás, betű' ← *graphó* 'ír'

anaklázis ⇨ *stil* szóalakzat, egy szó megismétlése más értelmével vagy jelentésárnyalatával

⊙ tud lat *anaclysis* 'ua.' ← gör *anaklaszisz* 'kanyarulat' ← *anaklaó* 'meghajlít, megtör': *ana-* 'újra, vissza' | *klaó* 'tör'

anakoluthon ⇨ *stil* mondatörés, a megkezdett mondat váratlan folytatása mint stílári eszköz

⊙ gör, 'ua.': *a(n)-* 'nem' | *akoluthosz* 'megegyező, következetes' ← *akoluthéo* 'követ, megegyezik'
Lásd még AKOLITUS

anakonda ⇨ *áll* dél-amerikai óriáskígyó

⊙ ang *anaconda* 'ua.', ered. 'ceyloni ostorkígyó' ← szingaléz *henakandaja* 'villámló inda'

anakoréta † ⇨ *vall* remete

⊙ lat *anachoreta* ← gör *anakhórétész* 'ua.' ← *anakhóreo* 'visszavonul': *ana-* 'fel, el' | *khóreo* 'távozik'

anakreóni ⇨ *irod* hét-nyolc szótagú, alapjában jambikus ógörög sorfajta

⊙ *Anakreón* ógörög költőről, aki megalkotta

anakreontika ⇨ *irod* az Anakreón modorában írt, a bort és szerelmet dicsérő hatvan ókori költemény együttese

⇨ *irod* ilyen szellemű újkori, főleg a rokokó idején divatozott költői irányzat (nálunk elsősorban Csokonai művelte)

⊙ *Anakreón* (birt eset *Anakreontosz*) görög költő nevéből

anakronisztikus ⇨ idejétmúlt, túlhaladott, elmaradott, elavult, ásatag

⊙ ném *anachronistisch* 'ua.', lásd ANAKRONIZMUS

anakronizmus ⇨ a kornak nem megfelelő, elmaradott jelenség

⇨ avultság, korszerűtlenség

⇨ kortévesztés (pl. irodalmi műben)

⊙ lat *anachronismus* ← gör *anakhronizmosz* 'ua.': *ana-* 'vissza' | *khronosz* 'idő' | lásd -IZMUS

anakruzis ⇨ *irod* felütés, sorkezdő hangsúlytalan szótag

⊙ gör *anakruszisz* 'ua.' ← *anakruó* 'rázendít': *ana-* 'fel, újra, vissza' | *kruó* 'üt, húrt pendít'

analekta † ⇨ *irod* szöveggyűjtemény, szemelvénygyűjtemény

⊙ lat *analecta* ← gör *analekta* 'ua.' ← *analegó* 'felolvas, összegyűjt': *ana-* 'fel' | *legó* 'olvas, gyűjt'

analeptikum ⇨ *orv* serkentőszer, a központi idegrendszerben a vérkeringési és légzőközpontot aktiváló anyag

⊙ tud lat *analepticum* 'ua.' ← gör *analéptikosz* 'visszaállító, regeneráló': *ana-* 'fel, újra, vissza' | *leipó* 'hagy, enged'

analfabéta ⇨ írástudatlan (személy)

⇨ *átv* képzetlen, tudatlan, műveletlen, iskolázatlan

⇨ *gúny* járatlan, ügyetlen, ostoba

⊙ ném *Analphabet* 'ua.': gör *a-, an-* 'nem' | *alphabéta* 'ábécé'

analfabétizmus ⇨ írástudatlanság

⇨ *átv* tudatlanság

⇨ *tud* az írástudatlanság mint az adott népesség egy bizonyos hányadára jellemző állapot

⊙ ném *Analphabetismus* 'ua.', lásd ANALFABÉTA

analgetikum ⇨ *orv* fájdalomcsillapító szer

⊙ lat seml *analgeticum* 'ua.', lásd ANALGETIKUS

analgetikus ⇨ *orv* fájdalomcsillapító, érzéstelenítő

⊙ lat *analgeticus* 'ua.' ← gör *analgétosz* 'fájdalom nélküli, érzéketlen': *a-, an-* 'nem' | *algétosz* 'fájdalmas' ← *algeó* 'fájdalmat érez'

analgézia ⇨ *orv* érzéketlenség, a fájdalomérzet hiánya

⊙ tud lat *analgesia* 'ua.': gör *a(n)-* 'nem' | *algészisz* 'fájdalom' ← *algeó* 'fájdalmat érez'

analgikus ⇨ *orv* érzéketlen (testrészt)

⊙ tud lat *analgicus* 'ua.', lásd ANALGÉZIA

anális ⇨ *orv* a végbélnyílással kapcsolatos

⊙ lat *analís* 'ua.' ← *anus* 'gyűrű, izomgyűrű, végbélnyílás'

analitika ⇨ *mat* analitikus geometria vagy matematika

⊙ ném *Analytik* 'ua.', lásd ANALITIKUS

analitikus ⇨ (mn) elemző jellegű

⇨ *nyelvt* a mondatbeli viszonyokat ragok helyett önálló szavakkal és szórendi szabályokkal kifejező (nyelv)

⇨ (fn) matematikai, vegyi elemzést, lélekelemzést végző személy

⊙ lat *analyticus* ← gör *analítikosz* 'elemző', lásd ANALÍZIS

analizál ⇨ elemz, összetevőire bont, taglal

⇨ kiértékel, kiveséz

⊙ ném *analysieren* 'ua.', lásd ANALÍZIS

analizátor ⇨ *kém* vegyelemzést végző műszer

⇨ *biol* az idegrendszernek a külvilágból érkezett ingereket elemző egysége

⇨ *inf* nagyfrekvenciás adásból jeleket kiszűrő és azonosító berendezés

⊙ ang *analyzer* 'ua.', lásd ANALIZÁL

analízis ⇨ elemzés, vizsgálat

⇨ *kém* vegyelemzés

⇨ *mat* függvények, határértékek, infinitézimális számítások vizsgálata

⇨ *lél* lélekelemzés, lélekbúvárlat

⊙ ném *Analyse* ← lat *analysis* 'ua.' ← gör *analíziszis* 'feloldás, részekre bontás' ← *analíó* 'felbont, felold, elemekre bont': *ana-* 'fel' | *líó* 'elold, szétválaszt'

analóg ⇨ hasonlóságot mutató, rokon, párhuzamos, megegyező

⇨ *számtech* tetszőlegesen kicsiny mennyiséget (is) mutató

⊙ ném *analog* 'ua.', lásd ANALÓGIA

analógia ⇨ hasonlóság, hasonlatosság, párhuzamosság, megfelelés, megegyezés

⇨ *nyelvt* a nyelv szabályosságát erősítő, a kivételeket lefáragó tendencia

⊙ lat, gör *analogia* 'arányosság, megfelelés': *ana-* 'fel, át, szerint' | *logosz* 'tanulmány, értelem' ← *legó* 'beszél'

analogikus ⇨ az analógián alapuló, annak jegyeit mutató

⇨ *nyelvt* az analógia révén kialakult

⇨ *tud* az analógiával kapcsolatos

⊙ ném *analogisch* 'ua.', lásd ANALÓGIA

analogion ⇨ *vall* felolvasó pult görögkeleti templomban

⊙ gör, 'ua.' ← *analego* 'felolvas': *ana-* 'fel, újra, vissza' | *legó* 'beszél'

analogizmus ⇨ *log* szillogizmus helyett analógiára alapozott következtetés

⊙ tud lat *analogismus* 'ua.', lásd ANALÓGIA, -IZMUS

analy- lásd ANALI-

anamnézis ⇨ *orv* körelőzmény, a betegség előtörténete a beteg elmondása alapján

⊙ lat *anamnesis* 'ua.' ← gör *anamnészisz*, tkp. 'visszaemlékezés': *ana* 'fel, vissza' | *mnésztisz* 'emlékezés' ← *mnémoneuó* 'emlékszik'

Lásd még AMNESZTIA, MNEMONIKA

anamorfot ⇨ *foto* szélesvásznú film felvételéhez használt lencseelőtét, amely a képet vízszintes irányban összesűríti, s vetítéskor a torzítást helyesbíti

⊙ ném *Anamorphot* márkanév: gör *ana-* 'fel, újra, vissza' | *mor(phé)* 'alak' | *photosz* 'fény'

anamorfózis ⇨ átalakulás, átváltozás

⇨ *opt* görbe tükörben torzított kép

⇨ *műv* optikai csalódáson alapuló festészeti megoldás

⊙ tud lat *anamorphosis* 'ua.': gör *ana-* 'fel, át' | *morphé* 'alak'

ananász ⇨ *növ* különleges zamatú, tobozszerűen összetett termésű, sárga húsú trópusi gyümölcs

⊙ ném *Ananas* ← port *ananás* ← guarani indián *naná* 'ua.'

ananké ⇨ az elkerülhetetlen végzet az antik görög felfogás szerint

⇨ *mit* (nagybetűvel) ennek istennője

⊙ gör, 'szükségesség, kényszerűség' ← *anankadó* 'kényszerít'

anapesztus ⇨ két rövid és egy hosszú szótagból álló antik versláb

⊙ lat *anapestus* ← gör *anapaisztosz* 'ua.', tkp. 'hátracsapott' (mert fordítottja a jóval gyakoribb daktilusnak): *ana-* 'vissza' | *paíó* 'lök'

anaph- lásd ANAF-

anaplázia ⇨ *orv* daganat sejteinek differenciálatlan, az adott szövet mintájánál alacsonyabb szintű osztódása

⊙ tud lat *anaplasia* 'ua.' ← gör *anaplasszó* 'átformál': *ana-* 'át, újra, vissza' | *plaszó* 'gyúr, formál'

Lásd még PLASZTIKA, DISZPLÁZIA

anarchia ⇨ zűrzavar, fejtelenség, felfordulás

⇨ rendbontás, rendtelenség, felbomlás

⇨ *pol* uralomnélküliség

⊙ lat *anarchia* ← gör *anarkhia* 'ua.': *a(n)-* 'nem' | *arkhé* 'kezdet, vezetés, uralom'

Lásd még ARCHAIKUS, ARCHEOLÓGIA

anarchikus ⇨ zűrzavaros, fejtelen, összevissza, szétzüllött

⊙ ném *anarchisch* 'ua.', lásd ANARCHIA

anarchista ⇨ *pol* az anarchizmus híve

⊙ ném *Anarchist* 'ua.', lásd ANARCHIZMUS

anarchisztikus ⇨ zűrzavaros, rendezetlen

⊙ ném *anarchistisch* 'ua.', lásd ANARCHIA

anarchizmus ⇨ *tört* az államhatalom szétzúzására törekvő, terrorista eszközökkel dolgozó politikai mozgalom a 19. század utolsó és a 20. század első évtizedeiben

⊙ ném *Anarchismus* ← fr *anarchisme* 'ua.', lásd ANARCHIA, -IZMUS

anarchoszindikalizmus ⇨ *pol* a munkásmozgalom és a szakszervezeti mozgalom anarchista elveket követő, tömegsztrájkokkal és szabotázzsal operáló irányzata a 19–20. század fordulóján

⊙ ném *Anarchosyndikalismus* 'ua.', lásd ANARCHIA, SZINDIKALIZMUS

anartria ⇨ *orv* képtelenség szótagolásra

⊙ tud lat *anarthria* 'ua.': gör *a(n)-* 'nem' | *arthron* 'íz, tag'

anastrófa ⇨ *stil* fordított vagy átalakított szórend mint a stílus eszköze

⊙ tud lat *anastrophá* ← gör *anasztrophé* 'megfordulás': *ana-* 'fel, újra, vissza' | *sztrephó* 'fordul'

anasztázis ⇨ *vall* feltámadás

✧ *orv* felépülés

⊙ tud lat *anastasis* ← gör *anasztaaszisz* ‘ua.’: gör *ana-* ‘újra, vissza’ | *asztaszisz* ‘állás’ ← *(hi)sztémi* ‘áll’

anasztigmát ✧ *fényk* hibátlan leképezést adó fényképzési lencserendszer

⊙ ném *Anasztigmat* ‘ua.’, lásd ANASZTIGMATIKUS

anasztigmatikus ✧ *opt* leképezési hibától mentes, jól fókuszáló (lencse)

⊙ ang *anastigmatic* ‘ua.’: gör *ana-* ‘fel, vissza’ | *sztigma* ‘folt, jel, célpont, gyújtópont’

Lásd még ASZTIGMATIKUS, STIGMATIZÁL

anasztigmatizmus ✧ *opt* optikai eszköz hibátlan képalkotása

⊙ ang *anastigmatism* ‘ua.’, lásd ANASZTIGMATIKUS, -IZMUS

anasztomózis ✧ *biol* véretek, nyirokerek vagy idegek kapcsolódása egymáshoz

✧ *orv* műtéti úton létrehozott kapcsolódás üreges szervek között

⊙ tud lat *anastomosis* ‘ua.’, tkp. ‘torkolat’: *ana-* ‘fel, újra, vissza’ | *asztóma* ‘száj’ | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

anasztrófa ✧ *biol* új formák hirtelen megjelenését hozó fejlődési szakasz egyes élőlényeknél

⊙ tud lat *anastrophá* ‘fordulat’, lásd ANASZTRÓFA

anatéma ✧ *vall* személyre vagy tanra kimondott egyházi átok

✧ *átv* szigorú kárhözhatás, tiltás (a hatalom vagy a közvélemény részéről)

⊙ lat, gör *anathema* ‘ua.’, tkp. ‘áldozati ajándék, elátkozott dolog’: *ana-* ‘fel’ | *(ti)thémi* ‘helyez’

anatexis ✧ *geol* szilárd kőzetek újraolvadása és magmává válása a föld nagy mélységeiben

⊙ gör *anatéxisz* ‘olvadás’ ← *anatókó* ‘felolvaszt’: *ana-* ‘fel, újra, vissza’ | *tékó* ‘olvaszt’

anatómia ✧ *orv* bonctan

✧ *orv* a test belső felépítése

✧ valaminek a boncolgatásos, részletekbe menő vizsgálata

⊙ lat *anatomia* ← gör *anatómé* ‘boncolás’ ← *anatómnó* ‘felmetsz, boncol’: *ana-* ‘fel, szét’ | *temnó* ‘vág’

Lásd még ATOM, TEMPLÁRIUS, TOMOGRÁF

anatómus ✧ *orv* a bonctan tudósa

⊙ magy, lásd ANATÓMIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

anatópizmus ✧ *irod* helytévésztés, valamely helyszínr leírásába keveredett téves, hiteltelen vagy oda nem illő elemek

✧ *irod* ilyen elemek tudatos használata komikus vagy mesei hatás kedvéért (pl. a „János vitéz”-ben: ‘Franciaországgal India határos’)

⊙ tud lat *anatópismus* ‘ua.’: *ana-* ‘el, vissza, félre’ | *toposz* ‘hely’

anatóxin ✧ *orv* nem mérgező, de antigén tulajdonságát őrző baktériumtoxinból készült oltóanyag

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *ana-* ‘fel, újra, vissza’ | lásd TOXIN

anatóp ✧ *biol* visszafordított helyzetű (magkezdemény)

⊙ ang *anatóp* ‘ua.’ ← gör *anatópé* ‘elfordítás’: *ana-* ‘fel, újra, vissza’ | *trépo* ‘fordít’

anatótúria ✧ *orv* a nitrogénvegyületek hiánya a vizeletben

⊙ tud lat *anatótúria* ‘ua.’: gör *a(n)-* ‘nem’ | lásd AZÓT | *uron* ‘vizelet’

anceps [ancepsz] ✧ *irod* klasszikus időmértékes verssor képletében a közömbös szótag, amely rövid is, hosszú is lehet

⊙ lat, ‘kétféjű, kétsúcú’: *am(bi)-* ‘kettős’ | *cap(ut)* ‘fej’

anciennitás [ansziennitás] † ✧ rangsor, korbeli elsőbbség, rangbeli elsőbbség

⊙ fr *anciennité* ‘ua.’ ← *ancien* ‘ösi, régi’ ← kk lat *antianus* ‘rég, előbbi’ ← *ante* ‘előtt’

ancillary equipment [enszileri ekvipment] ✧ *számtech* tartalékberendezés

⊙ ang, ‘ua.’: *ancillary* ‘kisegítő’ ← lat *ancilla* ‘szolgálólány’ | *equipment* ‘felszerelés’ ← fr *equiper*, lásd EKVIPÁZS

ancilla theologiae [ancilla teológé] ✧ *vall* a hittudomány szolgálóleánya, azaz a filozófia, amelynek a katolikus egyház régebbi felfogása szerint csak a dogmatikai tételek bizonyítása a hivatása

⊙ lat, ‘ua.’: *ancilla* ‘rabszolgáné’ | lásd TEOLÓGIA

ancona [ankóna] ⇨ *műv* fából vagy mázas cserépből készült középkori oltárkép

⇨ *műv* három-öt részből álló merev oltárkép

⊙ az itáliai *Ancona* városról, ahol az ilyen műveknek iskolája alakult ki

ancora [ankóra] ⇨ *zene* még egyszer (játszandó), ismétlendő

⊙ ol, 'még' ← lat *hanc hora* 'ezen órán, most': *hic* 'ez' | *hora* 'óra'

Lásd még ENCORE

ancoraggio [ankoradzó] ⇨ *ker* kereskedelmi hajó által fizetendő kikötői illeték

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'horgonyzás' ← ol, lat *ancora* 'horgony' ← gör *anküra* 'ua.' ← *ankülosz* 'görbült'

Lásd még ANKER, ANKILÓZIS

ancúg † ⇨ *div* férfiruha, öltöny

⇨ *biz* ruha, cucc, gönc

⊙ ném *Anzug* 'felöltő': *an-* 'fel, rá' | *Zug* 'húzás, huzat, vonat' ← *ziehen, zog* 'húz'

andaluzit ⇨ *ásv* a rombos rendszerbe tartozó üvegfényű, oszlopokban kristályosodó szilikát

⊙ lelőhelyéről, *Andalúzia* spanyol tartományról ← sp *Andalucía* ← kk lat *Vandalutia* 'a vandálok földje', lásd VANDÁL

andamento ⇨ *zene* a téma és az ellenpont anyagából szőtt rövid közjáték fúgában

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'menet, folyamat' ← *andare* 'megy' ← népi lat **ambitare* 'ua.': *ambi-* 'körül' ← gör *amphi-* 'ua.' | gyak **itare* 'járkál' ← *ire, itum* 'jár'

andante ⇨ *zene* lassan, lépésben (adandó elő)

⊙ ol, 'járva' ← *andare* 'jár, megy', lásd ANDAMENTO

andantino ⇨ *zene* lassacskán (adandó elő)

⊙ ol, kics, lásd ANDANTE

andezit ⇨ *geol* tömör vulkanikus kőzet

⊙ ang *Andesite* 'ua.': sp tbsz *Andes* 'Andok' (mint fontos lelőhely) | *-it* (ásványra utaló toldalék)

andragógia vagy **androgogika** ⇨ *okt* felnőttoktatás, ennek elmélete és módszertana

⊙ gör *anér, androsz* 'férfi, felnőtt' | *agógosz* 'vezető' (a *pedagógia* mintájára)

andrang † ⇨ *biz* nagy érdeklődés valami iránt

⊙ ném *Andrang* 'tülekedés, tolongás': *an-* 'rá' | *drängen* 'nyom, szorít'

andro- ⇨ (összetételek előtagjaként) férfi-, férfira vonatkozó

⊙ gör *anér, androsz* 'férfi, him, ember'

androfóbia ⇨ *orv* nő beteges idegenkedése a férfiakkal való érintkezéstől

⊙ tud lat *androphobia* 'ua.': lásd ANDRO-, FÓBIA

androgén ⇨ *orv* a másodlagos him nemi jelleget kiváltó (pl. hormon)

⊙ ném *androgen* 'ua.': lásd ANDRO-, GÉN

androgenézis ⇨ *növ* ivartalan szaporodási forma, amelynek során az új egyed a him ivarsejtéből fejlődik ki

⊙ tud lat *androgenesis* 'ua.': lásd ANDRO-, GENEZIS

androgogika lásd ANDRAGÓGIA

androgínia ⇨ *biol* kétneműség, hímnősség

⊙ tud lat *androgynia* 'ua.': lásd ANDRO- | gör *güné* 'nő'

android ⇨ emberszabású lény

⇨ *irod* (a tudományos-fantasztikus regényekben) megtévesztően embernek ható robot

⊙ ang, 'ua.': lásd ANDRO- | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

androlepszia ⇨ *tört* emberrablás, túszfogás (az ókori Athénban)

⊙ gör *androlépszia* 'ua.': lásd ANDRO- | *lépszisz* 'megragadás' ← *lambanó* 'megragad'

andrológia ⇨ *orv* férfigyógyászat, a férfi ivarszervek működésével és betegségeivel foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *andrologia* 'ua.': lásd ANDRO-, -LÓGIA

andrománia ⇨ *orv* betegesen felfokozott szexuális készletés nőben

⊙ tud lat *andromania* 'ua.': lásd ANDRO-, MÁNIA

andrón ⇨ *ép* a férfiak társas összejöveteleire szolgáló helyiség az ókori római lakóházban

⇨ *vall* férfiaknak fenntartott hely a görögkeleti templomban

⊙ gör tbsz birt *andrón* ‘a férfiaké’ ← *anér, androsz* ‘férfi’

androszteron ⇨ *biokém* férfi ivari hormon, mely a vizeletből mutatható ki

⊙ tud lat *androsteron* ‘ua.’: lásd ANDRO-, SZTERIN

ándung ⇨ *biz* sejtelem, előérzet

⇨ *biz* kedv, hajlandóság (vmihez)

⊙ ném *Ahnung* ‘sejtelem’ ← *ahnen* ‘sejt’ (az ~ téves alak, mert az *Ahnung* jelentése ‘bosszú’)

anekdota ⇨ *irod* adoma, história, ismert személyről szóló kerek, gyakran mulatságos történet

⊙ lat *anecdota* ‘ua.’ ← gör *anekdota (erga)* ‘kiadatlan (művek)’ (a bizánci Prokopiosz posztumusz művének, a császári udvarról szóló vitriolos történetek gyűjteményének címe) ← *anekdotosz* ‘kiadatlan’: *a-, an-* ‘nem’ | *ekdotosz* ‘kiadott, kiszolgáltatót’ ← *ek-* ‘ki’ | *(di)dómi* ‘ad’

anekdotikus ⇨ *irod* anekdotái jellegű

⊙ ném *anekdotisch* ‘ua.’, lásd ANEKDOTA

anémia ⇨ *orv* vérszegénység, vértelenség

⊙ tud lat *anaemia* ← gör *anaímia* ‘vértelenség’: *a-, an-* ‘nem’ | *háima* ‘vér’

anemo- ⇨ (összetételek előtagjaként) a széllel kapcsolatos, szél-

⊙ gör *anemosz* ‘szél’ (indoeurópai rokon: lat *animus* ‘lélek’)

anemofilia ⇨ *növ* szél útján való megporzás

⊙ tud lat *anemophilia* ‘ua.’: gör *anemosz* ‘szél’ | *philó* ‘kedvel’

anemográf ⇨ *met* az anemométer által észlelt adatokat önműködően feljegyző berendezés

⊙ ang *anemograph* ‘ua.’: gör *anemosz* ‘szél’ | lásd -GRÁF

anemoklasztikus ⇨ *geol* a szél által letarolt és felhalmozott (üledék)

⊙ ném *anemoklastisch* ‘ua.’: gör *anemosz* ‘szél’ | *klasztész* ‘tördelő, zúzó’ | *klaó* ‘tör’

anemológia ⇨ *met* széljárásán

⊙ ang *anemology* ‘ua.’: gör *anemosz* ‘szél’ | lásd -LÓGIA

anemométer ⇨ *met* a szél irányát és sebességét mérő készülék

⊙ ang *anemometer* ‘ua.’ ← gör *anemosz* ‘szél’ | *metreó* ‘mér’

anemometria ⇨ *met* a szélmérés módszere és gyakorlata

⊙ ang *anemometry* ‘ua.’, lásd ANEMOMÉTER

anemóna ⇨ *növ* szellőrózsa

⊙ lat *anemona* ‘ua.’ ← gör *anemosz* ‘szél’

anemoszkóp ⇨ *met* szélzsák, szélkakas, széliránymutató

⊙ fr *anémoscope* ‘ua.’: gör *anemosz* ‘szél’ | *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

anencefalitisz ⇨ *orv* az agyvelő hiánya mint születési rendellenesség

⊙ tud lat *anencephalitis* ‘ua.’: gör *a(n)-* ‘nem’ | *enkefalosz* ‘agyvelő’: *en-* ‘benne’ | *kephalosz* ‘koponya’

anepigrafa ⇨ *rég* cím nélkül maradt, címhiányos régi könyvek, kódexek, ókori könyvtekercesek

⊙ tud lat tbsz seml *anepigrapha* ‘ua.’: gör *a(n)-* ‘nem’ | lásd EPIGRÁF

anergia ⇨ *orv* a szervezet hiányos immunreakciós képessége

⇨ *fiz* termikus energiának az a hányada, amely nem alakítható át más energiafajtavá

⊙ tud lat *anergia* ‘ua.’: gör *a(n)-* ‘nem’ | *ergon* ‘munka, működés’ ← *ergomai* ‘dolgozik’

Lásd még ARGON, ENERGIA, ERG

aneroïd ⇨ *met* száraz, vagyis nem higannyal, hanem rugalmas fém szelencével működő (barométer)

⊙ ang *aneroïd* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *nerosz* ‘nedves’ | *-id* ‘-szerű’ ← *eidosz* ‘külső’

aneritropszia ⇨ *orv* a vörös szín felismerésére való képtelenség

⊙ tud lat *anerythrospia* ‘ua.’: gör *an(-)* ‘nem’ | *erüthrosz* ‘vörös’ | *opszisz* ‘látás’ ← *ópsz* ‘szem’

Lásd még OPTIKA

anesztetikum ⇨ *orv* érzéstelenítő szer

⊙ tud lat *anaestheticum* ‘ua.’, lásd ANESZTÉZIA

anesztézia ⇨ *orv* érzéstelenítés

⊙ tud lat *anaesthesia* ‘ua.’: gör *a(n)-* ‘nem’ | *aiszthészisz* ‘érezkelés’ ← *aiszthanomai* ‘észlel, érzékel’

Lásd még ESZTÉTIKA

aneszteziológia ⇨ *orv* a műtéti érzéstelenítés tudománya

⊙ tud lat *anaesthesiologia* ‘ua.’, lásd ANESZTÉZIA, -LÓGIA

anesztéziológus ⇨ *orv* altatóorvos, műtéti érzéstelenítést végző szakorvos

⊙ magy, lásd ANESZTEZIOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

aneurin ⇨ *kém* a B₁ vitamin neve az idegállomány anyagcseréjében játszott szerepe miatt

⊙ tud la, ‘ua.’: görög *a(na)*- ‘fel’ | *neuron* ‘ideg’, ered. ‘húr’

aneurizma ⇨ *orv* verőértágulat

⊙ lat *aneurysma* ‘ua.’ gör *aneuriüsma* ‘tágulás’: *ana*- ‘fel’ | *eurüs* ‘széles, tágas’

angária † ⇨ részletfizetés

⇨ járandóság, bér

⇨ *tört* robot, úrdolga

⇨ *tört* lóállítási kötelezettség

⊙ lat *angaria* ‘ua.’ ← gör *angareia* ‘perzsa lovasfutár-szolgálat’ ← *angarosz* ‘lovasfutár’ ← perzsa ?

angazsál ⇨ felfogad, alkalmaz, szerződött

⇨ elkötelez, lekötelez

⊙ ném *engagieren* ← fr *engager* ‘elkötelez, elzálogosít’: *en*- ← lat *in*- ‘-ba’ | *gage* ‘bér, zálog’ ← germán **wad-* ‘zálog’ (pl. gót *wadi*)

angazsálja magát ⇨ elkötelezi magát, kötelezettséget vállal

⊙ lásd ANGAZSÁL

angelifánia ⇨ *vall* angyal megjelenése (a Bibliában)

⊙ lat *angelophania* ‘ua.’, a TEOFÁNIA mintájára, lásd még ANGELUS

angelolátria ⇨ *vall* angyalimádás, az angyalokat vagy hasonló égi lényeket körülvevő kultikus tisztelet

⊙ lat, ‘ua.’, lásd ANGELUS | gör *latreia* ‘szolgálat’ ← *latreuo* ‘(oltárnál) szolgál’

angelológia ⇨ *vall* az angyalokkal, kerubokkal és szeráfokkal foglalkozó keresztény hittudományi ág

⊙ lat, ‘ua.’, lásd ANGELUS, -LÓGIA

angelus [angelusz] ⇨ *vall* hajnali és esti harangszó, amely imára szólítja a katolikus hívőket

⊙ lat *Angelus (Domini)* ‘(Az Úr) angyala’ (imádság kezdőszavai) ← gör *angelosz* ‘küldött, hírvívő’ ← *angarosz*, lásd ANGÁRIA

angialgia ⇨ *orv* érfájdalom

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *angeia* ‘edény, tartály, ér’ | *algeia* ‘fájdalom’ ← *algeó* ‘fájdalmat érez’

angiektázia ⇨ *orv* véredénytágulás, értágulás

⊙ tud lat *angiectasia* ‘ua.’: gör *angeia* ‘edény, tartály, ér’ | *ektaszisz* ‘megnyúlás’ ← *ektainó* ‘kinyújt’: *ek-* ‘ki’ | *tainó* ‘nyújt’

angiitis [angiitisz] ⇨ *orv* érgyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *angeia* ‘edény, tartály, ér’ | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

angin ⇨ *text* sűrű pamutszövet, ágyhuzat anyaga

⊙ bécsi ném *Angin* ← ol *anchina* ‘ua.’ ← *Nanking* kínai város nevéből

angina ⇨ *orv* torokgyulladás

⇨ *orv* szorulás, szorító fájdalom, pl. ~ *pectoris* (mellkasi fájdalom szívgyörcs miatt)

⊙ tud lat *angina* ‘torokgyík’ ← *angere* ‘összeszorít, fojtogat’

angio- ⇨ (tudományos összetételek előtagjaként) az erekkel, a véredényekkel kapcsolatos, ér-

⊙ gör *angeia* ‘edény, tartály, ér’

angiogenezis ⇨ *orv* érképződés

⊙ tud lat *angiogenesis* ‘ua.’, lásd ANGIO-, GENEZIS

angiográfia ⇨ *orv* az érrendszer röntgenképernyős vizsgálata kontrasztanyag befecskendezése segítségével

⊙ tud lat *angiographia* ‘ua.’, lásd ANGIO-, -GRÁFIA

angiogram ⇨ *orv* az éreredényekről kontrasztanyag befecskendezésével készült röntgenfelvétel

⊙ tud lat *angiogramm* ‘ua.’, lásd ANGIO-, GRAM(MA)

angiológia ⇨ *orv* értan, véredénytan
 ⊙ tud lat *angiologia* ‘ua.’, lásd ANGIO-, -LÓGIA

angióma ⇨ *orv* érdaganat
 ⊙ tud lat *angioma* ‘ua.’: lásd ANGIO- | -*oma* (daganatra utaló toldalék)

Angiospermae [angioszpermé] ⇨ *növ* zárvatermők (törzse), olyan növények, amelyeknek a magjai zárt magházban fejlődnek
 ⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *angeia* ‘tartály’ | *szperma* ‘mag’

angioszklerózis ⇨ *orv* érlelmeszesedés, az érfalak megkeményedése mészlakódás következtében
 ⊙ tud lat *angiosclerosis* ‘ua.’, lásd ANGIO-, SZKLERÓZIS

angioszpazmus ⇨ *orv* érgörcs
 ⊙ tud lat *angiospasmus* ‘ua.’, lásd ANGIO-, SPAZMUS

angiosztenózis ⇨ *orv* érszűkület
 ⊙ tud lat *angiostenosis* ‘ua.’: lásd ANGIO- | gör *sztenószisz* ‘beszűkültség’ ← *sztenosz* ‘szűk’

angiotómia ⇨ *orv* érvágás
 ⊙ tud lat *angiotomia* ‘ua.’: lásd ANGIO- | gör *tomé* ‘bemetszés’ ← *temnó* ‘vág’
 Lásd még ANATÓMIA, ATOM, TEMPLÁRIUS, TOMOGRÁF

anglaise [anglez] ⇨ *zene* angol népi eredetű, kettős sorokban járt régi társastánc, zenéje barokk szvítek gyakori tétele
 ⊙ fr, (*danse*) *anglaise* ‘angol (tánc)’

anglicizmus ⇨ *nyelvt* az angol nyelvre jellemző szóhasználati, kifejezésbeli sajátosság
 ⇨ *nyelvt* ez mint idegenszerűség más nyelv közegében
 ⊙ ang *anglicism* ‘ua.’ ← lat *anglicus* ‘angol’ ← *Anglii* ‘angolok’, lásd ÁNGLIUS, -IZMUS

anglikán ⇨ *vall* (mn) az angliai protestáns államvallással kapcsolatos
 ⇨ (fn) az angol államegyház tagja
 ⊙ kk lat *Anglicanus* ‘ua.’ ← lat *Anglicus* ‘angliai’ ← *Anglii* ‘angolok’, lásd ÁNGLIUS

anglikanizmus ⇨ *vall* az angliai protestáns államegyház, ennek hitvallása és szervezete
 ⊙ tud lat *anglicanismus* ‘ua.’, lásd ANGLIKÁN, -IZMUS

anglista ⇨ *tud* az anglisztika művelője
 ⊙ ném *Anglist* ‘ua.’, lásd ANGLISZTIKA

anglisztika ⇨ *tud* az angol nyelvvel és irodalommal, tágabban az angol kultúrával foglalkozó tudományág
 ⊙ ném *Anglistik* ‘ua.’ ← lat *Anglius* ‘angol’, lásd ÁNGLIUS

ánglius † ⇨ angol
 ⊙ lat *Anglius* ‘ua.’ ← *Angeln*, horog alakú tartomány Schleswig-Holsteinben, az angolszászok kontinentális őshazájában ← ang *angle*, ném *Angel* ‘horog’

anglofil ⇨ angolbarát
 ⊙ ang *anglophil* ‘ua.’: *Anglii* ‘angolok’, lásd ÁNGLIUS | gör *philó* ‘kedvel’

anglofilia ⇨ angolbarátság
 ⊙ ném *Anglophilie* ‘ua.’, lásd ANGLOFIL

anglofób ⇨ angolgyűlölő, angolelles
 ⊙ ang *anglophobe* ‘ua.’: lat *Anglii* ‘angolok’, lásd ÁNGLIUS | gör *phobosz* ‘rettegés’

anglofóbia ⇨ angolgyűlölet, angolellesesség
 ⊙ ang *anglophobia* ‘ua.’, lásd ANGLOFÓB

anglomán ⇨ az angolokért túlzottan rajongó (személy)
 ⊙ ném *angloman* ‘ua.’: lat *Anglii* ‘angolok’, lásd ÁNGLIUS | gör *mania* ‘örjögés, téboly’

anglománia ⇨ túlhajtott rajongás mindenért, ami angol
 ⊙ ném *Anglomanie* ‘ua.’, lásd ANGLOMÁN

angóra ⇨ *áll* finom szőrű kis-ázsiai kecskefajta
 ⇨ ennek gyapja
 ⇨ *text* az angórakecske gyapjából szőtt puha kelme
 ⇨ *áll* más finom szőrméjű állat, pl. angórányúl, angóramacska
 ⊙ ol *Angora*, Ankara török város korábbi neve ← gör *Ankúra* ‘ua.’

angró ⇨ *ker* nagyban, nagybani

⊙ fr *en gros* [angró] ‘ua.’: *en-* ← lat *in-* ‘-ban’ | *gros* ‘nagy, vastag’ ← népi lat *grossus* ‘ua.’

angrosszista † ⇨ *ker* nagykereskedő

⊙ ném *Engrossist* ‘ua.’, lásd ANGRÓ

angster ⇨ *műv* csavart nyakú, hagymaformájú, csak cseppenként üríthető tréfás palack, régi üvegművészeti típus

⊙ ném, ‘ua.’ ← ófn *angust* ‘szűk’ ← lat *angustus* ‘ua.’ ← *angere* ‘szorít’

angström ⇨ *fiz* korábbi hosszérték a színképelemzésben, a millimikron tizede

⊙ A. J. *Ångström* svéd csillagász nevéből

anguláris ⇨ *geom* mértani szöggel kapcsolatos, szög-

⊙ tud lat *angularis* ‘ua.’, lásd ANGULUS

angulus ⇨ *geom* mértani szög

⊙ lat, ‘ua.’, ered. ‘zug, szeglet’ ← *angere* ‘összeszorít’

anhengszli † ⇨ *biz* függelék

⇨ fityegő, tartozék

⇨ *gúny* fontos ember körül sündörgő, jelentéktelen alak

⊙ ném *Anhängsel* ‘ua.’ ← *anhangen* ‘rátapad, tőle függ, a pártján áll’: *an-* ‘rajta’ | *hangen* ‘lóg’

anhidrid ⇨ *kém* savból vagy lúgból víz elvonása útján létrejött vegyület

⊙ ang *anhydride* ‘ua.’: gör *a(n)-* ‘nem’ | *hüdör*, *hüdrosz* ‘víz’ | *-id* (vegyületre utaló toldalék)

anhidrit ⇨ *ásv* rombos rendszerben kristályosodó kalciumsulfát, amely vízfelvétellel gipsszé alakul

⊙ ang *anhydrite* ‘ua.’: gör *a(n)-* ‘nem’ | *hüdör*, *hüdrosz* ‘víz’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

anhidrózis ⇨ *orv* bőrszárazság, a verítékképződés hiánya

⊙ tud lat *anhydrosis* ‘ua.’, tkp. ‘víztelenség’: gör *a(n)-* ‘nem’ | *hüdör*, *hüdrosz* ‘víz’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

anikonikus ⇨ *vall* a természeti erőket istenképek formájában még nem ábrázoló, csak természeti tárgyakat imádó (vallási fázis természeti népeknél)

⊙ ang *aniconic* ‘ua.’: gör *a(n)-* ‘nem’ | *eikon* ‘kép’

Lásd még IKON

anilin ⇨ *kém* aminobenzol, a festékgyártás fontos alapanyaga

⊙ ang *aniline* ‘ua.’: sp *añil* ← ar *an-nil* ‘indigó’, tkp. *al-nil* ‘a kék’ ← perzsa *níl* ‘kék’ ← szansz *níli* ‘indigócsérje’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

anilizmus ⇨ *orv* anilinmérgezés

⊙ tud lat *anilismus* ‘ua.’, lásd ANILIN, -IZMUS

animáció ⇨ *film* megelevenítés, rajz- vagy bábfilmkészítés

⇨ *film* rajzfilm, bábfilm

⇨ † kedv, élénkség

⇨ † biztatás, bátorítás

⊙ lat *animatio* ‘elevenítés, vidítás’, lásd ANIMÁL

animadvertál † ⇨ megfigyel, észrevesz

⊙ lat *anim(um) advertere* ‘figyelmet odafordítani’: *animus* ‘lélek, szellem, érzület’ | *advertere* ‘odafordít’: *ad-* ‘hozzá’ | *vertere* ‘fordít’

animál ⇨ buzdít, lelkesít, ösztönöz, bátorít, biztat

⇨ élénkít

⊙ *animare, animatum* ‘megelevenít, lélekkel tölt el’ ← *anima* ‘lélek, életerő’

animális ⇨ állati

⇨ az élet őszerejéből fakadó, elemi

⊙ lat *animal* ‘élőlény, teremtmény, állat’ ← *animalis* ‘eleven, élő’ ← *anima* ‘lélegzet, életerő, lélek’

animalizmus ⇨ *vall* a gyakrabban vadászott állatok kultikus, totemisztikus tisztelete természeti népeknél

⊙ ném *Animalismus* ‘ua.’: lat *animal* ‘állat’ | lásd -IZMUS

animato [animátó] ⇨ *zene* élénken, lelkesülten (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← ol, lat *animare*, lásd ANIMÁL

animátor ⇨ *film* bábfilmkészítő, rajzfilmalkotó

⇨ † valaminek a létrehozója, mozgatója, lelke

⊙ lat *animator* ‘elevenítő’, lásd ANIMÁL

animista ⇨ *vall* az animizmust valló személy

⊙ ang *animist* ‘ua.’, lásd ANIMIZMUS

animisztikus ⇨ *vall* az animizmussal kapcsolatos, annak alapján álló

⊙ ang *animistic* ‘ua.’, lásd ANIMIZMUS

animizmus ⇨ *vall* az a hiedelem természeti népeknél, hogy minden tárgynak, növénynek lelke van

⊙ ném *Animismus* ‘ua.’: lat *anima* ‘lélek’ | lásd -IZMUS

animó † ⇨ lelkesedés, lendület, szenvedély

⊙ auszt ném *Animo* ‘ua.’ ← ol *animo* ‘lélek, szellem’ ← lat *animus* ‘ua.’

animoso [animózó] ⇨ *zene* élénken (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘bátor, merész, tüzes’ ← lat *animosus* ‘büszke, kevély’ ← *animus*, lásd ott

animozitás ⇨ rosszindulat, gyűlölség, ellenségesség

⇨ ingerültség, indulatosság

⊙ lat *animositas* ‘ua.’, lásd ANIMÓZUS

animózus ⇨ ingerült, rosszindulatú, ellenséges, elfogult

⊙ lat *animosus* ‘büszke, kevély’ ← *animus*, lásd ott

animus [animusz] † ⇨ lélek, bátorság, kevélység, harag

⇨ *jog* szándék, lelkület

⊙ lat, ‘ua.’ (indoeurópai rokon: gör *anemosz* ‘szél’)

animus nocendi [animusz nocendi] ⇨ *jog* ártó szándék

⊙ lat, ‘ua.’, lásd ANIMUS | *nocere* ‘árt’

anion ⇨ *fiz* negatív töltésű ion

⊙ ném *Anion* ‘ua.’ ← gör *anión* ‘felmenő’ ← *aneimi* ‘felmegy’ (az ~ „felfelé”, a pozitív pólus felé törekszik): *ana-* ‘fel’ | *eimi* ‘megy’

anionotrópia ⇨ *kém* az anion átvándorlása a pozitív reakciócentrumba az elektrolízis során

⊙ ang *anionotropy* ‘ua.’: lásd ANION | *troposz* ‘elfordulás’ ← *trepó* ‘fordul’

aniridia ⇨ *orv* a szivárványhártya hiánya a szemben

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *a(n)-* ‘nem’ | *irisz*, *iridosz* ‘szivárvány’

anisette [anizett] ⇨ ánizslikőr

⊙ ném *Anisette* ← fr kics *anisette* ‘ua.’ ← *anis* ← lat *anisum* ← gör *aniszon* ‘ánizs’

anizo- ⇨ (összetételek előtagjaként) egyenlőtlen, egyenetlen, felemás, szabálytalan

⊙ gör *aniszó-* ‘ua.’: *a(n)-* ‘nem’ | *iszosz* ‘egyenlő’

anizocitózis ⇨ *orv* a vörösvérsejtek rendellenes fejlődése

⊙ tud lat *anisocytosis* ‘ua.’: lásd ANIZO- | gör *kütosz* ‘üreg, sejt’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

anizodimenziós ⇨ *fiz* a tér három irányában más-más kiterjedésű

⊙ ang *anisodimensional* ‘ua.’, lásd ANIZO-, DIMENZIÓ

anizofillia ⇨ *növ* eltérő alakú és méretű levelek kifejlődése egyes növények más-más részein

⊙ ang *anisophylly* ‘ua.’: lásd ANIZO- | gör *phüllon* ‘levél’

anizogaméta ⇨ *biol* kezdetleges növények önálló mozgásra is képes szaporító sejtje

⊙ tud lat *anisogameta* ‘ua.’, lásd ANIZOGÁMIA

anizogámia ⇨ *biol* az ivaros szaporodás legáltalánosabb formája, melyben a hím és női ivarsejt között alakú és méretbeli különbség van

⊙ tud lat *anisogamia* ‘ua.’: lásd ANIZO- | gör *gamosz* ‘házasság’

anizometrópia ⇨ *orv* a két szem fénytörésének eltérése, amely az észlelt képek eltérő méretét okozza

⊙ tud lat *anisometropia* ‘ua.’: lásd ANIZO- | gör *metron* ‘mérték, méret’ | *ópsz* ‘szem’

anizotrop ⇨ *fiz* az anizotrópia jelenségét mutató

⊙ ném *anisotrop* ‘ua.’, lásd ANIZOTRÓPIA

anisotrópia ⇨ *fiz* az a jelenség, hogy egyes anyagok fizikai vagy kémiai tulajdonságai más-más irányban eltérőnek mutatkoznak

⊙ ném *Anisotropie* ‘ua.’: gör *a(n)*- ‘nem’ | lásd IZOTROP

anker ⇨ *műsz* rugós óra járását szabályozó horgony alakú billegő

⊙ ném *Anker* ‘horgony’ ← lat *ancora* ‘ua.’ ← gör *ankülosz* ‘görbe’

Lásd még ANCORAGGIO, ANKILÓZIS

ankerit ⇨ *ásv* vas-mangán tartalmú ásvány üledékes kőzetekben

⊙ M. J. *Anker* német mineralógus nevééről | *-it* (ásványra utaló toldalék)

ankét ⇨ értekezlet, tanácskozás, ülés, vitaülés

⇨ körkérdés

⊙ ném *Enquete* [anket] ‘ua.’ ← fr *enquête* ‘nyomozás, vizsgálat, értekezlet’ ← késő lat *inquesta* ‘vizsgálat’ ← lat *inquirere, inquisitum* ‘vizsgál, nyomoz’: *in-* ‘bele’ | *quaerere* ‘keres’

Lásd még INKVIZÍCIÓ

ankilodaktília ⇨ *orv* az ujjak összenövése mint fejlődési rendellenesség

⊙ tud lat *ancyrodactylia* ‘ua.’: gör *ankülosz* ‘görbe’ | *daktülosz* ‘ujj’

Lásd még ANKER, DAKTILUS

ankilózis ⇨ *orv* ízületi merevség

⊙ tud lat *ankylosis* ‘ua.’: gör *ankülosz* ‘görbe’ (az ~ gyakran az ujjak görbülését okozza) | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

Lásd még ANCORAGGIO, ANKER

annálé ⇨ *tört* évkönyv

⊙ lásd ANNALES

annales [annálesz] ⇨ *tört* évkönyv mint történetírói műfaj

⇨ *hiv* bizonyos intézmények ténykedését időrendben rögzítő és évenkénti csoportosításban közlő kiadvány

⊙ lat tbsz (*libri*) *annales* ‘évenkénti (könyvek)’ ← *annalis* ‘évenkénti’ ← *annus* ‘év’

annalista ⇨ *tört* évkönyvíró, krónikás

⊙ ang *annalist* ‘ua.’, lásd ANNALES

annektál ⇨ *pol* bekebelez, elcsatol, magához csatol (idegen területet)

⊙ ném *annektieren* ‘ua.’ ← lat *annectere* (tkp. *ad-nectere*), *annexum* ‘hozzáköt’: *ad-* ‘hozzá’ | *nectere* ‘köt, kapcsol’

Annelida ⇨ *áll* gyűrűsférges (törzse)

⊙ tud lat, ‘ua.’: kics *annellus* ‘gyűrűcske’ ← *anulus* ‘gyűrű’ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

annex ⇨ *ker* szerződéshez csatolt kiegészítés

⇨ *hiv* függelék

⊙ ang *annex* ‘ua.’ ← lat seml *annexum* ‘hozzácsatolt dolog’, lásd ANNEKTÁL

annexió ⇨ *pol* bekebelezés, elcsatolás

⊙ lat *annexio* ‘ua.’, lásd ANNEKTÁL

annexionizmus ⇨ *pol* a kisebb országok bekebelezésére irányuló politikai és katonai törekvés

⊙ ném *Annexionismus* ‘ua.’, lásd ANNEXIÓ, -IZMUS

anni currentis [anni kurrentisz] † ⇨ *hiv* folyó évi

⊙ lat, ‘ua.’: *annus* ‘év’ | *currens, currentis* ‘folyó’ ← *currere* ‘folyik, fut’

anni futuri † ⇨ *hiv* jövő évi

⊙ lat, ‘ua.’: *annus* ‘év’ | *futurus* ‘jövő, leendő’ ← *esse, fui* ‘lenni’

annihiláció ⇨ *magfiz* szétsugárzás, egy elemi részecske és egy antirészecske egymást megsemmisítő találkozása, melynek során anyaguk fénysugárzássá alakul

⇨ *jog* semmités, semmisnek nyilvánítás

⊙ ang *annihilation* ‘ua.’ ← késő lat *annihilatio* ‘semmítés’, lásd ANNIHILÁL

annihilál † ⇨ *jog* semmit, semmisnek nyilvánít, megsemmisít

⊙ késő lat *annihilare, annihilatum*, tkp. *ad-nihilare* ‘semmivé tesz, megsemmisít’: *ad-* ‘hozzá’ | lásd NIHIL

anniverzárיום † ⇨ évforduló

⊙ kk lat *anniversarium* ‘ua.’ ← (*dies*) *anniversarius* ‘évfordulós (nap): *annus* ‘év’ | *vertere, versum* ‘fordít, fordul’

anno X † ⇨ X. évben

⊙ lat ‘ua.’ ← *annus* ‘év’

annó dacumál ⇨ *biz* réges régen, valaha rég, hajdanában

⊙ ném *anno dazumal* ‘ua.’: lásd ANNO X | *dazumal*, ered. *damals* ‘akkor, régen’: *da* ‘akkor, ott’ | *-mal* ‘-kor, -szor’

annona ⇨ *tört* az ókori Róma nincstelenjeinek kiosztott évi gabonaadag

⊙ lat, ‘ua.’ ← *annus* ‘év’

annotáció ⇨ rövid ismertetés, tartalmi kivonat (írásművekről, okiratokról)

⇨ jegyzet, széljegyzet, feljegyzés

⊙ lat *annotatio* ‘ua.’, lásd ANNOTÁL

annotál ⇨ feljegyezz, megjegyezz, kivonatos

⊙ lat *annotare, annotatum*, tkp. *ad-notare* ‘feljegyezz’: *ad-* ‘hozzá’ | *notare* ‘feljegyezz’ ← *nota* ‘jegy, írásjegy’ ← *noscere, notum* ‘tud, ismer’

annotátor ⇨ jegyzetíró, szövegmagyarázó

⊙ lat *annotator* ‘ua.’, lásd ANNOTÁL

annuitás ⇨ *ker* tőketörlesztés, évi törlesztő részlet

⇨ *ker* járadékszámításban a rendszeresen fizetendő tőkerészlet

⊙ kk lat *annuitas* ‘ua.’ ← *annuus* ‘évi’ ← *annus* ‘év’

annulláció ⇨ *jog* hatálytalanítás, érvénytelenítés

⊙ lat *annullatio* ‘ua.’, lásd ANNULLÁL

annullál ⇨ *jog* hatálytalanít, érvénytelenít, megszüntet, felold

⇨ kihúz, áthúz

⊙ kk lat *annullare*, tkp. *ad-nullare* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *nulla, nullum* ‘semmi’ ← *ne ullum* ‘egyik sem’

annunciáció ⇨ *műv* az Angyali Üdvözlét, Jézus fogantatásának hírüladása mint képzőművészeti alkotások tárgya

⊙ lat *annuntiatio* ‘ua.’ ← *annuntiare, annuntiatum*, tkp. *ad-nuntiare* ‘hírül ad’: *ad-* ‘hozzá’ | lásd NUNCIUS

annunciáta ⇨ különféle (olasz, francia, belga, magyar) női szerzetesrendek tagjait illető megnevezés

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. a rendek nevében szereplő *Maria Annunciata* ‘az (angyali) híradást kapott Mária’ szókapcsolat eleme, lásd ANNUNCIÁCIÓ

anód ⇨ *fiz* pozitív töltésű elektród

⊙ ném *Anode* ‘ua.’ ← gör *anodosz* ‘felfelé vezető út’: *ana-* ‘fel’ | *hodosz* ‘út’

anodínia ⇨ *orv* fájdalomatlanság, a fájdalomérzet hiánya

⊙ tud lat *anodinia* ‘ua.’: gör *a(n)-* ‘nem’ | *odünaó* ‘fájdalmat érez’

anoftalmia ⇨ *orv* a szem hiánya mint születési rendellenesség

⊙ tud lat *anophthalmia* ‘ua.’: gör *an()-* ‘nem’ | *ophthalmosz* ‘szem’

anomália ⇨ rendellenesség, fonákság, visszasság

⇨ *met* a középértéktől való eltérés

⊙ ang *anomaly* ‘ua.’ ← gör *anomaloia* ‘egyenletlenség’ *a(n)-* ‘nem’ | *homalosz* ‘egyenletes’ ← *homosz* ‘ugyanaz’

anomaloszkóp ⇨ *orv* a színérzékelés hibáit vizsgáló készülék

⊙ ném *Anomaloskop* ‘ua.’: lásd ANOMÁLIA | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

anómia ⇨ törvényteleniség

⇨ a társadalmi értékrendszer zavara, felbomlása

⊙ lat, gör *anomia* ‘ua.’: *a-* ‘nem’ | *nomosz* ‘törvény’

Lásd még NOMÁD

anonichia ⇨ *orv* körömhány

⊙ tud lat *anonychia* ‘ua.’: gör *a(n)-* ‘nem’ | *onüx, onükhosz* ‘köröm’

anonim ⇨ név szerint ismeretlen

⇨ *irod* ismeretlen szerzőjű

⇨ *átv* megnevezetlen, megnevezhetetlen

⊙ ném *anonym* ← lat *anonymus* ← gör *anonimosz* ‘ua.’: *a(n)*- ‘nem’ | *onoma, onüma* ‘név’

anonimitás ⇨ szerzői névtelenség, ismeretlenség

⊙ ném *Anonymitát* ‘ua.’, lásd ANONIM

anonym lásd ANONIM

Anopheles [anofelesz] ⇨ *áll* szúnyogfajta, amelynek nőténye szúrásával a malária kórokozóját terjeszti

⊙ tud lat ‘ua.’ ← gör *anóphelész* ‘káros’: *a(n)*- ‘nem’ | *ópheleó* ‘segít, használ’

anópia ⇨ *orv* a szem hiánya vagy csökevényes, látásra alkalmatlan volta

⊙ tud lat *anopia* ‘ua.’: *an*- ‘nem’ | *ópsz, óposz* ‘szem, tekintet’

anorák ⇨ *ölt* csuklyás, vízhatlan rövid zubbony

⊙ ang *anorak* ‘ua.’ ← grönlandi eszkimó *ánorak* ‘ua.’ ← *anoré* ‘szél’

anorchia vagy **anorchismus** ⇨ *orv* a herék hiánya mint születési rendellenesség

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *a(n)*- ‘nem’ | *orkhisz* ‘here’

Lásd még ORCHIDEA

anorexia ⇨ *orv* kóros étvágytalanság

⊙ tud lat, gör, ‘ua.’: *a(n)*- ‘nem’ | *orexisz* ‘étvágy’ ← *oregó* ‘vágyik, kíván’

anorganikus ⇨ *kém* szervetlen, élettelen

⊙ ném *anorganisch* ‘ua.’: gör *a(n)*- ‘nem’ | *organon* ‘szerv’ ← *ergon* ‘munka, mű’

anormális ⇨ szabálytalan, rendellenes

⊙ ném *anormal* ‘ua.’: gör *a(n)*- ‘nem’ | lásd NORMÁLIS

anortit ⇨ *ásv* közetalkotó szilikátásvány, háromhajlású rendszerben kristályosodó mészpátfajta

⊙ ang *anorthite* ‘ua.’: gör *a(n)*- ‘nem’ | *orthosz* ‘egyenes’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

anortozit ⇨ *ásv* földpátokból álló, durva kristályos mélységi magmás kőzet

⊙ fr *anorthosite* ‘ua.’: gör *a(n)*- ‘nem’ | *orthosz* ‘egyenes’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

anotusz ⇨ *orv* a fül hiánya mint születési rendellenesség

⊙ tud lat *anotus* ‘ua.’: gör *a(n)*- ‘nem’ | *úsz, ótosz* ‘fül’

anozmia ⇨ *orv* a szaglásérzet hiánya

⊙ tud lat *anosmia* ‘ua.’: gör *an()*- ‘nem’ | *oszmé* ‘szag’ ← *ódzó* ‘szagol, szaga van’

Anschluss [anslussz] ⇨ *tört* 19–20. századi politikai mozgalom Ausztriának a német birodalomhoz való csatlakozására

⇨ *tört* Ausztria bekebelezése Hitler által 1938-ban

⊙ ném, ‘ua.’, tkp. ‘csatlakozás’ ← *anschliessen* ‘hozzácsatol’: *an*- ‘hozzá’ | *schliessen* ‘zár’

ánslóg ⇨ *nyj* boroshordók kénezésére való kénrudacska

⊙ hazai ném *anschlog* ‘ua.’ ← ném *Anschlag* ‘célra tartás’ ← *anschlagen* ‘ráüt, célra tart’: *an*- ‘hozzá’ | *schlagen* ‘üt’

ansnitt ⇨ *film* kemény vágás, szomszédos jelenetek képeinek átmenet nélküli illesztése

⊙ ném *Anschnitt* ‘ua.’, tkp. ‘vágásfelület’: *an*- ‘rá’ | *Schnitt* ‘vágás’ ← *schneiden* ‘vág’

answer mode [ánszer mód] ⇨ *számtech* válaszadó üzemmód

⊙ ang, ‘ua.’: *answer* ‘felel’ ← óang *andswarian* ‘ua.’: *and*- ‘ellen, viszont’ | *sweria* ‘beszél’ | *mode* ‘mód’ ← lat *modus* ‘ua.’

antacid ⇨ *orv* a gyomornedv sósavját (részben) közömbösítő gyógyszer

⊙ ang *antacid* ‘ua.’: gör *anti* ‘ellen’ | lat *acidus* ‘savanyú’ ← *acere* ‘savanyúnak lenni’

antafrodiziákum ⇨ *orv* a nemi vágyat csökkentő szer

⊙ tud lat *antaphrodisiacum* ‘ua.’: gör *anti*- ‘ellen’ | lásd AFRODIZIÁKUM

antagonista ⇨ ellenfél, ellenlábás

⇨ *orv* (egy másik izommal) ellentett működésű izom

⊙ tud lat *antagonista* ← gör *antagonisztész* ‘ellenfél, versenytárs, drámai mű főalakjának ellenlábasa’: *anti*- ‘ellen’ | *agónisztész* ‘bajvivó’ ← *agónidzomai* ‘verseng, küzd’ ← *agón* ‘küzdelem’ ← *agó* ‘üz, nyomul’

Lásd még AGÓNIA

antagonisztikus ⇨ merőben ellentétes, kibékíthetetlenül ellenséges

⊙ ném *antagonistisch* ‘ua.’, lásd ANTAGONISTA

antagonizmus ⇨ lényegi, áthidalhatatlan ellentét

⇨ ellenséges viszony, szembenállás

⊙ ném *Antagonismus* ‘ua.’, lásd ANTAGONISTA, -IZMUS

antant ⇨ tört az első világháborúban a központi hatalmakkal szemben állt s végül győztes katonai-politikai szövetség

⊙ fr *entente (cordiale)* ‘(szívélyes) egyetértés’ ← *s’entendre* ‘megértik egymást, egyetértenek’ ← *entendre* ‘megért’ ← lat *intendere* ‘odafigyel’: *in-* ‘bele, oda’ | *tendere* ‘feszít, irányít’

antapex ⇨ *csill* az apexhez képest ellenkező irány az égbolton

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ANTI-, APEX

antarktikus ⇨ *földr* déli-sarki

⊙ tud lat *antarcticus* ‘ua.’ ← újk gör *Antarktisz* ‘Déli-sark’: *anti* ‘ellen, átellenben, szemben’ | *arktikosz* ‘északi’, tkp. ‘a Nagy Medve csillagkép felé eső’ ← *arktosz* ‘medve’

anteakta † ⇨ *hiv* előzmények, előiratok

⊙ hazai lat *anteacta* ‘ua.’: *ante* ‘előtt, előbb’ | lásd AKTA

antebrachium ⇨ *anat* alkar

⊙ tud lat, ‘ua.’: *ante* ‘elől’ | *brachium* ‘kar’

antecedens ⇨ (mn) megelőző

⇨ (fn) előzmény

⊙ lat *antecedens, antecedentis* ‘ua.’ ← *antecedere, antecessum* ‘megelőz’: *ante* ‘előtt’ | *cedere* ‘lép, jár’

antecedenciák ⇨ *jog* előzmények

⊙ lat tbsz seml *antecedentia* ‘ua.’, lásd ANTECEDENS

antecesszor ⇨ előd

⊙ lat *antecessor* ‘ua.’, lásd ANTECEDENS

antedatál ⇨ *hiv* visszakeltez, korábbra keltez

⊙ ném *antedatieren* ‘ua.’: lat *ante-* ‘előtt, előbb’ | lásd DATÁL

antediluvialis ⇨ özönvíz előtti

⊙ lat *antediluvialis* ‘ua.’: *ante* ‘előtt’ | lásd DILUVIÁLIS

antefixum ⇨ *ép* ókori görög és római épületek ereszen elhelyezett, festett terrakottából vagy domborműves kőből készült díszlapok sorozata

⊙ lat, ‘ua.’: *ante* ‘előtt, elől’ | *fixus* ‘rögzített’ ← *figere, fixum* ‘szegez, rögzít’

Lásd még FIX, KRUCIFIX

anteflexio uteri ⇨ *orv* méhelőrehajlás

⊙ tud lat, ‘ua.’: *ante* ‘előre’ | lásd FLEXIÓ | *uterus* ‘méh’

antemetikum ⇨ *orv* hányáscsillapító szer

⊙ tud lat *antemeticum* ‘ua.’: gör *anti* ‘ellen’ | *emetikosz* ‘émelyítő, hánytató’ ← *emeó* ‘hány’

antémion ⇨ *műv* ókori görög ritmikus díszítmény virág- és pálmamotívumokból

⊙ gör *anthemion* ‘ua.’ ← *anthosz* ‘virág’

antenantiózis ⇨ *stil* valaminek kifejezése az ellentéte tagadásával (pl. nem buta, azaz okos)

⊙ gör *antenantioszisz* ‘ua.’: *anti-* ‘ellen’ | *enantiosz* ‘ellentétes’, tkp. ‘átellenben’ ← *anti* ‘ellen, szemben’

antenna ⇨ *műsz* légvezeték, elektromos rezgések sugárzására vagy vételére való berendezés

⇨ *áll* rovarcsáp

⇨ † hajóárbc

⊙ lat *antenna, antemna* ‘árbc, vitorlarúd’

Anteovin ⇨ *gyógysz* fogamzásgátló tabletta

⊙ tud lat ‘ua.’, tkp. ‘peteérés előtt (ható)’: lat *ante* ‘előtt’ | lásd OV(ULÁCIÓ) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

antependium ⇨ *vall* oltárelő, a hívek felőli oldalt borító terítő keresztény templomban

⊙ lat, 'ua.': *ante-* 'elől, előtt' | *pendere* 'függ'

antepenultima ⇨ *irod* hátulról a harmadik szótag

⇨ *irod* ezen a szótagon hangsúlyos (verssor)

⊙ *ante-* 'elől, előtt' | lásd PENULTIMA

anteponál ⇨ elébe helyez, előnyt ad

⊙ lat *anteponere* 'ua.': *ante-* 'elől, előtt' | *ponere* 'helyez'

antéra ⇨ *növ* porzó, portok

⊙ tud lat *anthera* 'ua.' ← gör *antherosz* 'virágzó' ← *anthosz* 'virág'

antézis ⇨ *növ* virágzás

⇨ *növ* a virágzás időszaka

⊙ gör *antheszisz* 'ua.' ← *anthosz* 'virág'

antelion ⇨ *met* melléknep, a Nappal szemben vagy tőle oldalt megjelenő fényes folt az égen
jégkristályfelhőkön való tükröződés következtében

⊙ ang *antelion* 'ua.': gör *anti-* 'ellen, szemben' | *héliosz* 'nap'

anthelmintica [antelmintika] ⇨ *orv* féreghajtó szerek

⊙ tud lat tbsz seml, 'ua.': lásd ANTI- | gör *helminthesz* 'férgék'

anthem [enthem] ⇨ *zene* anglikán többszólamú kórus bibliai szövegre

⇨ *zene* vallásos témájú angol kantáta

⊙ ang, 'himusz' ← óang *antefn* 'ua.' ← lat *antiphona*, lásd ANTIFÓNA

anthémion ⇨ *műv* ókori görög díszítő motívum ión oszlopfőn vagy falon lótuszvirágból és pálmalevelekből

⊙ gör kics *anthemion* 'ua.', tkp. 'virágocska' ← *anthemon* 'virág'

Anthozoa ⇨ *áll* virágállatok

⊙ tud lat, 'ua.': gör *anthosz* 'virág' | *dzóon* 'állat'

anthracotherium [antrakotérium] ⇨ *áll* vízilószzerű őszállat, amelynek maradványait kőszénbányában találták meg

⊙ tud lat, 'ua.': gör *anthrax*, *anthrakosz* 'szén' | *thérion* '(vad)állat'

anthrax ⇨ *orv* lépfene, patás háziállatok heveny fertőző betegsége

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *anthrax* 'faszén, faparázs, rubin'

anthro- lásd ANTRO-

anti- ⇨ (összetételek előtagjaként) -ellenes: ellenkező előjelű

⇨ átellenes, szemben fekvő

⊙ gör, 'szemben, ellen, viszont'

antialkoholista ⇨ alkoholelles, bornemissza, absztinens

⇨ az alkoholizmus ellen fellépő személy

⊙ lásd ANTI-, ALKOHOLISTA

antiallergén ⇨ *orv* az allergiát okozó anyagok ellen védő

⊙ ang *antiallergen* 'ua.', lásd ANTI-, ALLERGÉN

antianyag ⇨ *magfz* antirészecskékből felépülő, valószínűleg csak elméletben létező anyag

⊙ lásd ANTI-

antibarbarus † ⇨ *nyelvt* a nyelvi idegenszerűségeket felsoroló és helyettük helyes változatokat ajánló könyvek címe

⊙ újjk lat, 'ua.': lásd ANTI- | lat *barbarus*, lásd BARBÁR

antibiogram ⇨ *biol* egy antibiotikumnak egy bizonyos baktériumtörzs elleni hatékonyságát ellenőrző vizsgálat

⊙ tud lat *antibiogramma* 'ua.', lásd ANTIBIO(TIKUM), -GRAM(MA)

antibiotikum ⇨ *orv* élő szervezetek (pl. penicillingombák) életműködése folytán keletkezett anyag, amely gyulladást okozó baktériumokat, vírusokat pusztít

⊙ tud lat *antibioticum* 'ua.': lásd ANTI | gör *biotikosz* 'az élettel kapcsolatos' ← *bioté* 'élet' ← *bioó* 'él'

antibiózis ⇨ *biol* életközösségben létező élőlények által kifejlesztett, a rivális lények fejlődését gátló működés, a szimbiózis (lásd ott) ellentéte

⊙ ném *Antibiose* 'ua.': lásd ANTI- | gör *bioszisz* 'élet' ← *biosz* 'ua.' ← *bioó* 'él'

antibolsevista ⇨ *tört* a bolsevizmussal ellenséges

⊙ lásd ANTI-, BOLSEVISTA

antichambríroz [antisambríroz] † ⇨ előszobázik, az előszobában várakozik

⇨ *átv* kegyet koldul

⊙ ném *antichambrieren* 'ua.' ← fr *antichambre* 'előszoba': *anti-* ← lat *ante-* 'előtt' | *chambre* ← lat *camera* 'szoba'

anticiklikus ⇨ *közp* kedvezőtlen események (pl. gazdasági válság) szabályos visszatérése ellen védekező, azt hátráltató (terv, intézkedés, politika)

⊙ ang *anticyclic* 'ua.', lásd ANTI-, CIKLIKUS

anticiklon ⇨ *met* magas nyomású, derült időjárást hozó légköri képződmény

⊙ ang *anticyclone* 'ua.', lásd ANTI-, CIKLON

anticipáció ⇨ *irod* sejtetés

⇨ elővételezés, előlegezés

⇨ *ker, jog* előleg

⊙ lat *anticipatio* 'ua.', lásd ANTICIPÁL

anticipál ⇨ elővételez, előlegez

⇨ *log* vitában egy még bizonyításra szoruló állítással mint bizonyítással érvel

⇨ † sejtet, megjósol, jövendöl

⊙ lat *anticipare* 'elővételez': *ante-* 'előtt, előre' | *capere* 'fog, vesz'

anticipandó † ⇨ előre, előlegképpen

⊙ lat, 'ua.', lásd ANTICIPÁL

antidemokratikus ⇨ *pol* a demokrácia elveinek ellentmondó, annak törvényeit semmibe vevő

⊙ lásd ANTI-, DEMOKRATIKUS

antidepresszáns ⇨ *gyógysz* kedélyjavító, levertség ellen ható gyógyszer

⊙ ang *antidepressant* 'ua.', lásd ANTI-, DEPRESSZIÓ

antidialektikus ⇨ *fil* a dialektikát mellőző, annak elveivel ellentétes

⊙ lásd ANTI-, DIALEKTIKUS

antidinasztikus ⇨ *pol* a dinasztíával szembeszegülő, az ellen küzdő

⊙ lásd ANTI-, DINASZTIKUS

antidiuretikum ⇨ *orv* a vizeletkiválasztást gátló, csökkentő szer

⊙ tud lat *antidiureticum* 'ua.', lásd ANTI-, DIURETIKUM

antidotum † ⇨ *orv* ellenszer, ellenméreg

⊙ lat, 'ua.', ← gör *antidoton* 'ellenszer': lásd ANTI | *doton* 'adott dolog' ← (*di*)*dómi* 'ad'

antidráma ⇨ *szính* abszurd dráma, elidegenítő hatásaival a (társadalmi) lét képtelenségét sugalló színpadi mű

⊙ lásd ANTI-, DRÁMA

antietatizmus ⇨ *pol* államellenesség, az államnak a társadalom feletti ellenőrzését ellenző, illetve annak drasztikus csökkentését követelő irányzat

⊙ ang *antietatism* 'ua.': lásd ANTI- | fr *état* 'állam' ← lat *status*, lásd STÁTUS | lásd -IZMUS

antifasiszta ⇨ *pol* a faszizmussal szembeforduló, ellene küzdő

⊙ lásd ANTI-, FASISZTA

antifebrin ⇨ *orv* lázesillapító

⊙ tud lat, 'ua.': lásd ANTI- | lat *febris* 'láz' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

antiferna † ⇨ a völgény ajándéka a menyasszonynak a nászajándék viszonzásául

⊙ kk lat *antipherna* 'ua.': lásd ANTI, (PARA)FERNA

antifeudális ⇨ *tört* a hűbéri társadalom berendezkedésével szemben álló, ellene küzdő

⊙ lásd ANTI-, FEUDÁLIS

antifóna ⇨ *zene* egy zsoltárverset tartalmazó rövid templomi ének

⊙ gör *antiphóné* 'válasz-ének': lásd ANTI | *phóné* 'hang, hangzás, ének'

Lásd még FONÉMA

antifonále vagy **antifonárium** ⇨ *zene* antifónák gyűjteményét tartalmazó énekeskönyv

⊙ kk lat *antiphonale, antiphonarium* ‘ua.’, lásd ANTIFÓNA

antifora ⇨ *log* ellentét

⊙ tud lat, gör *antiphora* ‘ua.’ ← *antiphero* ‘szembeszáll’, tkp. ‘ellene visz’: lásd ANTI | *pheró* ‘visz’

antigén ⇨ *gen* testidegen fehérje, amely a vérben ellenanyag termelődését váltja ki

⊙ ang *antigen* ‘ua.’, lásd ANTI-, GÉN

antiglobulin ⇨ *gen* a globulin kicsapódását kiváltó antitest

⊙ lásd ANTI-, GLOBULIN

antihalo ⇨ *fényk* fényudvarmentes (fotóanyag)

⊙ ang, ‘ua.’ lásd ANTI- | gör *halósz* ‘napudvar, holdudvar’, ered. ‘szérű’

antihelmintikum lásd ANTHELMINTHICA

antihigiénikus ⇨ *orv* az egészségügyi tisztaságot nélkülöző, egészségtelen

⊙ lásd ANTI-, HIGIÉNIKUS

antihipnotikus ⇨ *orv* alvásgátló

⊙ tud lat *antihypnoticus* ‘ua.’, lásd ANTI-, HIPNOTIKUS

antihisztamin ⇨ *orv* a hisztamin hatását gátló szer

⊙ lásd ANTI-, HISZTAMIN

antihormon ⇨ *biol* antitest formájában képződő anyag, amely gátolja valamely hormon hatását

⊙ lásd ANTI-, HORMON

antihumánus ⇨ embertelen, érzéketlen, kíméletlen

⊙ lásd ANTI-, HUMÁNUS

antiimperialista ⇨ *pol* az imperializmus ellen fellépő

⊙ lásd ANTI-, IMPERIALISTA

antik ⇨ az ókori görög és római kultúrával kapcsolatos

⇨ *átv* ódon, régi, ősrégi, veretes (és ezért értékes, pl. ~ bútor)

⊙ ném *antik* ← fr *antique* ‘ua.’ ← lat *antiquus*, ered. *anticus* ‘rég, előbbi, korábbi’ ← *ante* ‘előtt, előbb’

antikapitalista ⇨ *pol* a kapitalizmussal szemben álló, ellene küzdő

⊙ lásd ANTI-, KAPITALISTA

antikapitalizmus ⇨ *pol* a kapitalizmus elleni fellépés politikája

⊙ lásd ANTI-, KAPITALIZMUS

antikizál ⇨ régiesít

⇨ régies formákat utánoz

⊙ magy (a *modern–modernizál* és hasonló szópárok mintájára)

antiklerikális ⇨ *pol* egyházellenes

⊙ lásd ANTI-, KLERIKÁLIS

antiklerikalizmus ⇨ *pol* az egyház politikai szereplését ellenző felfogás

⊙ lásd ANTI-, KLERIKALIZMUS

antiklimax ⇨ *stíl* átmenet, váltás az erőteljesebb kifejezőeszközöktől a gyengébbek, szelídebbek felé

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd ANTI-, KLIMAX

antiklinális ⇨ *geol* nyeregfelület formájú boltozat a gyűrődést szenvedett rétegben

⊙ ném *Antiklinale* ‘ua.’: lásd ANTI | gör *klinó* ‘hajlik’

antiklór ⇨ *kém* klórt semlegesítő s végül a maradványait is eltüntető halványító szer

⇨ *fényk* fényképeszeti rögzítősó, nátrium-tioszulfát

⊙ ang *antichlor* ‘ua.’, lásd ANTI-, KLÓR

antikoaguláns ⇨ *orv* véralvadásgátló

⊙ lásd ANTI-, KOAGULÁL

antikoincidencia ⇨ *inf* olyan áramkör, amely megakadályozza két kimenő jel egyidejű adását

⊙ lásd ANTI-, KOINCIDENCIA

antikommunista ⇨ *pol* a kommunizmussal szemben álló

⊙ lásd ANTI-, KOMMUNISTA

antikommunizmus ⇨ *pol* a kommunizmussal szemben ellenséges politikai felfogás

⊙ lásd ANTI-, KOMMUNIZMUS

antikoncipiens ⇨ *orv* fogamzásgátló

⊙ tud lat *anticoncipiens* ‘ua.’: lásd ANTI- | lat *concipere* ‘felfog, fogan’: *con-* ‘össze-, meg-’ | *capere* ‘fog’

antikonformizmus ⇨ az elvtelen alkalmazkodást ellenző, a fennálló társadalmi normákkal öncélúan is szembehelyezkedő felfogás

⊙ lásd ANTI-, KONFORMIZMUS

antikonvulzívum ⇨ *orv* görcsoldó szer

⊙ tud lat *anticoncussivum* ‘ua.’: gör *anti* ‘ellen’ | lásd KONVULZIÓ

Antikrisztus ⇨ *vall* a Sátán, aki az ókereszténység hite szerint a világ vége előtt megjelenik a földön Krisztus képében, hogy eltántorítsa tőle híveit

⇨ *vall* a kereszténység üldözője, ádáz ellensége

⊙ lat *Antichristus* ← gör *Antikhrisztosz* ‘ellen-Messiás’: lásd ANTI- | gör *Khrisztosz* ‘felkent, messiás’ ← *krió* ‘ken’

antikritika ⇨ ellenbíráló

⊙ lásd ANTI-, KRITIKA

antikva ⇨ *nyomd* álló (tehát nem dőlt) betű, ill. szedés

⊙ lat *antiqua* (*littera*) ‘antik (betű)’, lásd ANTIK

antikvár ⇨ régi, másodkézből való (könyv, műtárgy)

⊙ ném *Antiquar* ‘régiségkereskedő’, lásd ANTIK

antikvárium ⇨ régiséggyűjtemény

⇨ régi könyvek boltja

⊙ lat *antiquarium* ‘ua.’, lásd ANTIKVÁRIUS

antikvárius ⇨ régiséggyűjtő, régi könyvek árusítója

⊙ lat *antiquarius* ‘régiségbúvár, a régi római nyelv ismerője, kedvelője’, lásd ANTIK

antikvitás ⇨ az ókori görög és római műveltség egésze

⇨ régiség

⊙ lat *antiquitas* ‘hajdankor, a régi öregek’, lásd ANTIK

antiliberális ⇨ *pol* a liberalizmussal szemben álló

⊙ lásd ANTI-, LIBERÁLIS

antilop ⇨ *áll* a szarvasokkal rokon, kecses és gyors patás állat Ázsiában és Afrikában

⊙ ném *Antilope* ← ang *antelope* ← kk lat *antalopus* ← késő gör *antholopsz* ‘ua.’ ← ?

antimagnetikus ⇨ *fiz* a mágneses hatásnak ellenálló

⇨ *fiz* mágneseződés ellen védő

⊙ lásd ANTI-, MAGNETIKUS

antimarxista ⇨ *pol* a marxizmussal szemben ellenséges

⊙ lásd ANTI-, MARXISTA

antimetabolé ⇨ *stil* tükörméltés, klasszikus gondolatalakzat, melyben egy szókapcsolat ismétlődik a fogalmak felcserélt rendjében (pl. ő félt mindenkitől, s mindenki tőle félt)

⊙ lásd ANTI- | gör *metaballó* ‘átvet’: *meta-* ‘át’ | *balló* ‘dob’

antimetabolit ⇨ *biol* olyan vegyület, amely meggátolja bizonyos anyagcsere-folyamatok lezajlását vagy ezek termékeinek, a metabolitoknak a felhasználását

⊙ lásd ANTI-, METABOLIT

antimilitarista ⇨ *pol* a militarizmussal szemben álló

⊙ lásd ANTI-, MILITARISTA

antimilitarizmus ⇨ *pol* a militarizmus ellen fellépő politika

⊙ lásd ANTI-, MILITARIZMUS

antimon ⇨ *kém* szürkés, fémfényű kristályos elem

⊙ kk lat *antimonium* ← (?) ar *al-ithmidun* ‘a szemfesték’ (erre a célra az arabok antimonitport használtak)

antimonarchista ⇨ *pol* a monarchizmussal szemben álló

⊙ lásd ANTI-, MONARCHISTA

antimonát ⇨ *kém* az antimonsav sója

- ⊙ ang *antimonate* 'ua.': lásd ANTIMON | -át (sóra utaló toldalék)
- antimonit** ⇨ *kém* az antimon szulfidja, oszlopos és tús formában kristályosodó ásvány
- ⊙ tud lat, 'ua.': lásd ANTIMON | -it (ásványra utaló toldalék)
- antimycotica** [antimikotika] ⇨ *orv* gombás megbetegedések elleni szerek
- ⊙ tud lat tbsz, 'ua.': lásd ANTI- | gör *mükétikosz* 'gombával kapcsolatos' ← *mükész, mükétosz* 'gomba'
- antineuralgikum** ⇨ *orv* fájdalomcsillapító szer
- ⊙ lásd ANTI-, NEURALGIA
- antineutron** ⇨ *magfiz* a neutron antirészecskéje
- ⊙ lásd ANTI-, NEUTRON
- antinómia** ⇨ *log* ellentmondás, ellentétes érvényű tétel
- ⇨ egyszerre igaz és hamis kijelentés
- ⊙ gör *antinomia* 'ua.': lásd ANTI | *nomosz* 'törvény'
- antinomizmus** ⇨ *vall* különféle keresztény szekták azon alapelve, hogy a hívők a kegyelem által mentesülnek az erkölcsi törvények hatálya alól
- ⊙ tud lat *antinomismus* 'ua.': lásd ANTI- | gör *nomosz* 'törvény' | lásd -IZMUS
- antinukleáris** ⇨ *pol* a nukleáris energia ipari felhasználását ellenző
- ⊙ lásd ANTI-, NUKLEÁRIS
- antinukleon** ⇨ *magfiz* valamelyik nukleon (neutron, proton) antirészecskéje
- ⊙ lásd ANTI-, NUKLEON
- antionkogén** ⇨ *orv* a sejtburjánzást gátló, rákellenes
- ⊙ lásd ANTI-, ONKOGÉN
- antioxidáns** ⇨ *kém* oxidálódást gátló, az ellen védő anyag, bevonat
- ⊙ lásd ANTI-, OXIDÁL
- antiparalel** ⇨ *fiz* párhuzamos, de ellentétes irányú (mozgások)
- ⊙ lásd ANTI-, PARALEL
- antiparazitikum** ⇨ *orv* kártékony élősködők irtására alkalmas szer
- ⊙ tud lat *antiparasiticum* 'ua.', lásd ANTI-, PARAZITA
- antiparlamentáris** ⇨ *pol* a népképviselői rendszerrel szemben álló, azt gyengíteni igyekvő
- ⊙ lásd ANTI-, PARLAMENTÁRIS
- antiparlamentarizmus** ⇨ *pol* a népképviselőten alapuló rendszer gyengítését vagy felszámolását célzó törekvés
- ⊙ lásd ANTI-, PARLAMENTARIZMUS
- antipasszát** ⇨ *met* nagy magasságokban keleti irányban áramló légtömeg a passzátszél felett
- ⊙ lásd ANTI-, PASSZÁT
- antipasto** ⇨ *konyha* húsos mártással készült főtt tészta, olasz előétel
- ⊙ ol, 'ua.': *a(va)nti* ← lat *ante* 'előtt' | ol *pasto* 'étkezés' ← lat *pascere, pastum* 'táplál'
- antipátia** ⇨ ellenszenv, idegenkedés, ellenérzés, visszatetszés, gyűlölet
- ⊙ ném *Antipathie* 'ua.': lásd ANTI | gör *pathosz* 'szenvedély, szenvedés' ← *paszkhó* 'szenved
- antipatikus** ⇨ ellenszenves, visszatetsző, taszító, kiállthatatlan
- ⊙ ném *antipathisch* 'ua.', lásd ANTIPÁTIA
- antiperisztaltika** ⇨ *orv* a perisztaltikával ellentétes irányú izommozgás
- ⊙ lásd ANTI-, PERISZTALTIKA
- antipiretikum** ⇨ *orv* lázcsillapító szer
- ⊙ tud lat *antipyreticum* 'ua.': lásd ANTI- | gör *püretikosz* 'lázal kapcsolatos' ← *püretosz* 'forróság, láz' ← *pür* 'tűz'
- antipodus** † ⇨ *földr* a földgömb átellenes pontja
- ⇨ az ott élő ember
- ⇨ ellenláb, ellenfél
- ⊙ lat, 'ua.': lásd ANTI- | gör *pusz, podosz* 'láb'
- antiprogesztéron** ⇨ *orv* olyan fogamzásgátló szer, amely a sárgatesthormon képződését akadályozza

⊙ lásd ANTI-, PROGESZTERON

antiproton ⇨ *magfiz* a proton antirészecskéje

⊙ lásd ANTI-, PROTON

antirealista ⇨ *műv* a realizmus elveivel és módszereivel ellentétes

⊙ lásd ANTI-, REALISTA

antireflex ⇨ *fényk* fényképezési lencsék színes bevonata, amely a fényvisszaverődést csökkenti

⊙ lásd ANTI-, REFLEX

antiroyalista ⇨ *pol* a királysággal mint intézménnyel szemben álló

⊙ lásd ANTI-, ROYALISTA

antiscabiosum [antiszcabiózum] ⇨ *gyógysz* rühellenes gyógyszer

⊙ tud lat, 'ua.': lásd ANTI- | lat *scabies* 'rüh' | *scabere* 'vakarózik'

antiselena [antiszelena] ⇨ *met* mellékhold, a Holddal szemben, vele egy magasságban látható
fehéres fénytünetmény jégkristályfelhőkön való fényvisszaverődés folytán

⊙ tud lat, 'ua.': lásd ANTI | gör *Szelené* 'hold'

antistes [antisztész] † ⇨ eljárás, előd, előfutár

⊙ lat, 'ua.': *ante-* 'előtt' | *stare* 'áll'

antistrófa ⇨ *irod* az ókori görög drámákban a kórus felének bonyolult strófájára adott válasz a
kórus másik felétől, azonos strófászerkezettel

⊙ lásd ANTI-, STRÓFA

antiszabbatárius ⇨ *vall* a szombat zsidó módra való megülését ellenző ókori keresztény

⇨ *vall* újkori szekta, amely a vasárnap ünneplését elveti, mert „minden nap szent”

⊙ tud lat *antisabbatarius* 'ua.': lásd ANTI-, SABBATH

antiszemita ⇨ zsidóellenes, zsidógyűlölő

⊙ ném *Antisemit* 'ua.': lásd ANTI-, SEMITA

antiszemitizmus ⇨ zsidóellenesség, zsidógyűlölet

⊙ ném *Antisemitismus* 'ua.', lásd ANTISZEMITA

antiszepszis ⇨ *orv* védekezés fertőzés ellen a kórokozók megsemmisítésével

⊙ lásd ANTI-, SZEPSZIS

antiszéptikum ⇨ *orv* fertőzést gátló, a kórokozókat pusztító szer

⊙ tud lat *antisepticum* 'ua.', lásd ANTISZÉPTIKUS

antiszéptikus ⇨ *orv* fertőzés elleni, a kórokozókat pusztító

⊙ ang *antiseptic* 'ua.': lásd ANTI- | gör *széptikosz* 'rothadó' ← *szépó* 'rothad, üszkösödik'

antiszérum ⇨ *orv* állati eredetű, antitestet tartalmazó szérum mint oltóanyag

⊙ lásd ANTI-, SZÉRUM

antiszociális ⇨ közösségellenes

⊙ lásd ANTI-, SZOCIÁLIS

antisztatikum ⇨ *fiz* antisztatikus hatású szer

⊙ lásd ANTISZTATIKUS

antisztatikus ⇨ *fiz* műszálas textíliák, műanyag lemezek felületének statikus elektromossággal való
feltöltődését akadályozó (anyag, kezelés)

⊙ lásd ANTI-, STATIKUS

antitalentum ⇨ *biz* kirívóan tehetségtelen ember

⊙ lásd ANTI-, TALENTUM

antitest ⇨ *biol* ellenanyag, antigén hatására a vérszérumban képződő különleges fehérje

⊙ lásd ANTI-

antitetikus ⇨ ellentétes helyzetű, szemben álló

⊙ ang *antithetic* 'ua.', lásd ANTITÉZIS

antitézis ⇨ *irod* ellentét

⇨ *fil* ellentétel, egy másik állítást tagadó tétel

⊙ lat *antithesis* ← gör *antitheszisz* 'ua.': lásd ANTI- | *theszisz* 'elhelyezés, tétel' ← *(ti)thémi* 'helyez'

antithrombin [antitrombin] ⇨ *gyógysz* trombólíz kialakulását megakadályozó injekció

⊙ tud lat 'ua.': lásd ANTI-, TROMB(ÓZIS) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

antitoxin ⇨ ellenmérge, ellenszer

⊙ lásd ANTI-, TOXIN

antitrinitárius ⇨ *vall* szentháromság-tagadó

⊙ lásd ANTI-, TRINITÁRIUS

antitusszívum ⇨ *orv* köhögéscsillapító szer

⊙ tud lat *antitussivum* 'ua.': gör *anti* 'ellen' | lat *tussis* 'köhögés'

antivirális ⇨ *orv* vírusölő, vírusokat pusztító

⊙ lásd ANTI-, VÍRUS

antivitamin ⇨ *kém* valamelyik vitaminhoz hasonló szerkezetű vegyület, amely az illető vitamin funkcióit gátolja

⊙ lásd ANTI-, VITAMIN

antocián ⇨ *kém* növényi eredetű kék festékek gyűjtőneve

⊙ ang *anthocyan* 'ua.': gör *anthosz* 'virág' | *küanosz* 'kék'

antolit ⇨ *ásv* virágkövület

⊙ ném *Antholith* 'ua.': gör *anthosz* 'virág' | *lithosz* 'kő'

antológia ⇨ *irod* versgyűjtemény, szemelvénygyűjtemény

⇨ *tud* szöveggyűjtemény, válogatás, összeállítás

⊙ lat, ← gör *anthologia* 'ua.', tkp. 'virággyűjtemény' ← *anthologeó* 'virágot szed': *anthosz* 'virág' | *legó* 'gyűjt, olvas'

antologion ⇨ *vall* az istentisztelet szertartási szövegeit ünneprend szerint tartalmazó könyv a görögkeleti egyházban, a katolikus misszále megfelelője

⊙ gör kics *anthologion* 'ua.', lásd ANTOLÓGIA

antonima ⇨ *nyelvt* ellentétes értelmű szó

⊙ tud lat *antonyma* 'ua.': lásd ANTI- | gör *onoma*, *onüma* 'név'

antonímia ⇨ *nyelvt* ellentétes értelem, értelmi ellentétesség

⊙ tud lat *antonymia* 'ua.', lásd ANTONIMA

antonomázia ⇨ *nyelvt* köznévv helyett személynév használata (pl. Iván, azaz orosz ember) vagy fordítva (a haza bölcse, azaz Deák Ferenc)

⊙ tud lat *antonomasia* 'ua.': lásd ANTI- | gör *onomaszia* 'megnevezés' ← *onoma* 'név'

antosziderit ⇨ *ásv* vashidroszilikát, virágszerű rostos halmazokban kristályosodó ásvány

⊙ ang *anthosiderite* 'ua.': gör *anthosz* 'virág' | *szidérosz* 'vas' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

antracén ⇨ *kém* három gyűrűből álló aromás szénhidrogén, sárga kristályos anyag, festékek alapanyaga

⊙ ném *Anthrazen* 'ua.' ← gör *anthrax*, *anthrakosz* 'szén'

antracid ⇨ *ásv* a szerves eredetű ásványok összefoglaló neve

⊙ ném *Anthrazid* 'ua.': gör *anthrax* 'szén' (amely maga is szerves eredetű) | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

antracit ⇨ *ásv* a legnagyobb széntartalmú kőszénfajta

⊙ ang *anthracite* 'ua.': gör *anthrax*, *anthrakosz* 'szén' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

antrakózis ⇨ *orv* szénpor tartós belégzése okozta, főleg bányászokat sújtó tüdőbetegség

⊙ tud lat *anthracosis* 'ua.': gör *anthrax*, *anthrakosz* 'szén' | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

antropo- ⇨ (összetételek előtagjaként) az emberrel kapcsolatos, ember-

⊙ gör *anthroposz* 'ember'

antropocentrikus ⇨ emberközpontú

⊙ ang *anthropocentric* 'ua.': lásd ANTROPOCENTRIZMUS

antropocentrizmus ⇨ *fil* emberközpontúság, az embert a mindenség középpontjának és a teremtés céljának tekintő felfogás

⊙ tud lat *anthropocentrismus* 'ua.', lásd ANTROPO-, CENTRUM, -IZMUS

antropofág ⇨ emberevő

⊙ ném *Anthropophag* 'ua.', lásd ANTROPOFÁGIA

antropofágia ⇨ emberevés mint egyes természeti népeknél létezett gyakorlat

⊙ tud lat *anthropophagia* 'ua.': lásd ANTROPO- | gör *phagein* 'eszik'

antropofóbia ⇨ embergyűlölet, emberkerülés

⊙ ném *Anthropophobie* 'ua.': lásd ANTROPO- | gör *phobosz* 'rettegés'

antropogén ⇨ az embertől eredő, általa létrehozott

⊙ ném *anthropogen* 'ua.': lásd ANTROPO-, -GÉN

antropogenezis ⇨ *tud* emberréválás

⊙ *tud* lat *anthropogenesis* 'ua.', lásd ANTROPO-, GENEZIS

antropogeográfia ⇨ *földr* emberföldrajz, a földrajzi környezet és a gazdálkodó ember kölcsönhatásait vizsgáló tudomány

⇨ *népr* az ember alkotának, fajtajegyeinek a földrajzi környezettel való összefüggését vizsgáló tudomány

⊙ lásd ANTROPO-, GEOGRÁFIA

antropogeomorfológia ⇨ *földr* a Föld felszíni formáinak az emberi tevékenység nyomán bekövetkezett változásait vizsgáló tudomány

⊙ lásd ANTROPO-, GEOMORFOLÓGIA

antropogonikus ⇨ *tud* az ember eredetéről, teremtéséről szóló, a kozmogóniák részét alkotó (mitoszok)

⊙ ném *anthropogonisch* 'ua.': lásd ANTROPO- | gör *gonosz* 'születés, eredet' ← *gennaó* 'nemz'

antropoid ⇨ áll emberszabású (majom)

⊙ ang *anthropoid* 'ua.': lásd ANTROPO- | *-id* 'szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

antropológia ⇨ *tud* embertan, az ember származását, biológiai adottságait, alakítani sajátosságait és azok földrajzi variálódását vizsgáló tudomány

⊙ ang *anthropology* 'ua.', lásd ANTROPO-, -LÓGIA

antropologizmus ⇨ *fil* olyan bölcseleti felfogás, amely az embert minden tevékenységével és kultúrájával együtt a természet jelenségeként kezeli

⊙ ang *anthropologism* 'ua.', lásd ANTROPOLÓGIA, -IZMUS

antropológus ⇨ *tud* az embertan tudósa, kutatója

⊙ magy, lásd ANTROPOLÓGIA (a *biológia*–*biológia* és hasonló szópárok mintájára)

antropométer ⇨ *tud* az emberméréstan eszköze

⊙ ang *anthropometer* 'ua.', lásd ANTROPOMETRIA

antropometria ⇨ *tud* emberméréstan, az ember fajtajellemző testi vonásainak (csontok, testrészek méretei, arcszögek) pontos mérésén alapuló vizsgálatok köre

⊙ ang *anthropometry* 'ua.': lásd ANTROPO- | gör *metreó* 'mér'

antropometrikus ⇨ *tud* az emberméréstan körébe tartozó, azon alapuló, arra vonatkozó

⊙ ang *anthropometric* 'ua.', lásd ANTROPOMETRIA

antropomorf ⇨ ember alakú, emberi jegyeket hordozó

⇨ *vall* az isteneket emberalakban ábrázoló

⊙ ném *anthropomorph* 'ua.': lásd ANTROPO- | gör *morphé* 'forma'

antropomorfizmus ⇨ *vall* az emberi formák és az emberre jellemző tulajdonságok átvitele a természeti jelenségekre és az istenségekről alkotott elképzelésekre

⊙ ang *anthropomorphism* 'ua.', lásd ANTROPOMORF, -IZMUS

antropomorfológia ⇨ *tud* az emberi test összehasonlító alaktanával foglalkozó tudományág a fizikai antropológián belül

⊙ lásd ANTROPO-, MORFOLÓGIA

antroponímia ⇨ *nyelvt* a személynevekkel foglalkozó tudományág

⊙ ném *Anthroponymie* 'ua.': lásd ANTROPO- | gör *onoma*, *onüma* 'név'

antropotaxonómia ⇨ *tud* az emberfajtak rendszerezése földrajzi rasszok (europid, negrid, mongolid, ausztrolid) és ezek alcsoportjai szerint

⊙ lásd ANTROPO-, TAXONÓMIA

antropoteizmus ⇨ *vall* élő emberek (pl. uralkodók) vagy elhunytak, főként az ősök istenítése, az őket övező isteni kultusz

⊙ ném *Anthropotheismus* 'ua.', lásd ANTROPO- | gör *theosz* 'isten' | lásd -IZMUS

antropozófia ⇨ *vall* a teozófiához kapcsolódó, gnosztikus és buddhista elemeket tartalmazó tan, amely az emberi szellem és a világszellem közt intenzív kapcsolatot tételez fel

⊙ ang *anthroposophy* 'ua.': lásd ANTROPO- | gör *szophia* 'bölcesség'

antropozófus ⇨ *vall* az antropozófia híve

⊙ magy, lásd ANTROPOZÓFIA (a *filozófia-filozófus* mintájára)

anuria ⇨ *orv* vizelethiány, nehéz vizelés, vizeletrekedés

⊙ tud lat *anuria* ‘ua.’: gör *a(n)*- ‘nem’ | *uron* ‘vizelet’

anus [ánusz] ⇨ *anat* végbélnyílás, ennek gyűrűs izma

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘gyűrű’

anxiétás † ⇨ aggodalom

⊙ lat, ‘ua.’ ← *anxius* ‘gondterhelt’ ← *angere, anxi* ‘fojtogat, nyugtalanít’

anzágot ⇨ *biz* nagyzol, felvág, kérkedik, henceg

⇨ *biz* füllent, lódít, elveti a sulykot

⊙ ném *ansagen* ‘bejelent, bemozd’ (fenti jelentésköre a magyar nyelvhasználatban alakult ki)

anzix † ⇨ látképes postai levelezőlap

⊙ ném *Ansichts(karte)* ‘látképes (levelezőlap)’ ← *ansehen* ‘megnéz’: *an-* ‘rá’ | *sehen* ‘néz’

aidosz ⇨ *irod* ókori görög epikus énekmondó

⊙ gör, ‘ua.’ ← *aoidé* ‘ének’

aorisztosz ⇨ *nyelvt* a befejezettséget jelző múlt idejű igealak a görög nyelvtenban

⇨ *nyelvt* ilyen jellegű igealak néhány más nyelvben (bolgár, grúz)

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘meghatározatlan, körülhatárolatlan’: *a-* ‘nem’ | *horisztosz* ‘elhatárolt’ ← *horidzó* ‘határol’ ← *horosz* ‘határ’

aorta ⇨ *anat* a szívből kiinduló fő verőér, főütőér

⊙ tud lat *aorta* ‘ua.’ ← gör *aorté* ‘tarisznya’

aortalgia ⇨ *orv* a főütőér tájékának fájdalma

⊙ tud lat, ‘ua.’: *aorta* ‘főütőér’ ← gör *aorté* ‘tarisznya’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

aortektázia ⇨ *orv* a főütőér tágulata, kitágulása

⊙ tud lat *aortectasia* ‘ua.’: *aorta* ‘főütőér’ ← gör *aorté* ‘tarisznya’ | *ektaszisz* ‘megnyúlás’ ← *ektainó* ‘kifeszít’: *ek-* ‘ki’ | *tainó* ‘feszít’

aortosztenózis ⇨ *orv* a főütőér összeszűkülése

⊙ tud lat *aortostenosis* ‘ua.’: *aorta* ‘főütőér’ ← gör *aorté* ‘tarisznya’ | *szenosz* ‘szűk, szoros’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

apacs ⇨ *népr* észak-amerikai indián törzs

⇨ e törzs nyelve, e törzshöz tartozó személy

⇨ † *biz* kültelki csibész, vagány

⊙ fr *apache* ‘ua.’ ← jumá indián *apa-agwa-che* ‘hadak népe’

apanázs ⇨ pénzsegély, juttatás, támogatás

⇨ *biz* zsebpénz

⇨ *tört* az uralkodóház tagjainak a költségvetésből juttatott illetmény vagy földbirtok

⊙ ném *Apanage* ← fr *apanage* ‘ua.’ ← kk lat *ap(p)anagium* ‘ellátás’: *ad-* ‘hozzá, neki’ | *panis* ‘kenyér’

Lásd még KOMPÁNIA, PANÍROZ

apart † ⇨ csinos, izléses

⇨ rendkívüli, különleges, válogatott

⊙ ném, ‘ua.’ ← fr *à part* ‘félre, külön’: *à* ← lat *ad-* ‘hozzá’ | *part* ← lat *pars, partis* ‘rész, oldal, fél’

apartheid ⇨ *pol* a színes bőrű lakosság teljes elszigetelése a fehér kisebbségtől

⊙ afrikaans, ‘elkülönülés’ ← *apart* ‘külön, félre’, lásd APART

apartman ⇨ lakosztály szállodában

⇨ kis konyhát és mellékhelyiségeket is tartalmazó lakrész üdülőben, nyaralóban szállóvendégek számára

⊙ ang *apartment* ‘ua.’ ← fr *appartement* ← ol *appartamento* ‘leválasztott rész’ ← *appartare* ‘különválaszt’ ← *a parte* ‘külön’: lat *ad-* ‘hozzá’ | *pars, partis* ‘rész, oldal, fél’

apasztron ⇨ *csill* kettőscsillagoknál az a pont, amelyen a mellécsillag a főcsillagtól a legnagyobb távolságban van

⊙ tud lat *apastron* ‘ua.’: gör *apo-* ‘-tól, el’ | *asztron* ‘csillag’ (az AFÉLIUM mintájára)

apátia ⇨ fásultság, tompultság, közönyösség, lehangoltság

⊙ lat *apathia* ← gör *apatheia* ‘ua.’: *a-* ‘nem’ | *pathosz* ‘szenvedély’ ← *paszkhó* ‘szenved’

apatogén ⇨ *orv* nem kórokozó hatású

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd PATOGÉN

apatikus ⇨ fásult, levert, nyomott, szenttelen, életunt

⊙ lat *apathicus* ‘ua.’, lásd APÁTIA

apatit ⇨ *ásv* hatszöges rendszerben kristályosodó, közetalkotó foszfátásvány

⊙ ném *Apatit* ‘ua.’: gör *apaté* ‘csalás’ (mert más kristályokkal összetéveszthető) | *-it* (ásványra utaló toldalék)

apeiria ⇨ tapasztalatlanság

⊙ gör, ‘ua.’: *a-* ‘nem’ | *peira*, ered. *peria* ‘tapasztalat’ ← *porosz* ‘út’

apeiron ⇨ *fil* Anaximandrosz ókori bölcselő szerint a világ határtalan és időtlen őselve, amelyből a mindenség kialakult

⇨ *fil* rokon elképzelés a püthagóreusoknál, ill. Platón egyik dialógusában

⊙ gör seml, ‘ua.’ ← *apeirosz* ‘végtelen, számtalan, határtalan’: *a-* ‘nem’ | *perasz* ‘határ’

apelláció † ⇨ *jog* fellebbezés

⊙ lat *appellatio* ‘ua.’, lásd APELLÁL

apellál ⇨ *jog* hivatkozik, folyamodik

⇨ † *jog* fellebbez

⇨ kéréssel, panasszal fordul (valakihez)

⊙ lat *appellare, appellatum*, tkp. *ad-pellare* ‘megszólít, felszólít, védelmet kér’: *ad-* ‘hozzá’ | *pellere* ‘hajt, érint, meghat’

apelláta ⇨ tiltakozás, ellenkezés, panasz, zokszó

⇨ † *jog* fellebbezés, fellebbviteli fórum

⊙ hazai lat *appellata* ‘ua.’, lásd APELLÁL

apellatívum ⇨ *nyelvt* köznévszó, közfőnévszó

⊙ tud lat (*nomen*) *appellativum* ‘hivatkozó (név)’, lásd APELLÁL

apepszia ⇨ *orv* emésztési zavar

⊙ lat *apepsia* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *pepszisz* ‘emésztés’ ← *peptó* ‘emészt’

aperçu [aperszü] ⇨ észrevétel, megjegyzés

⇨ elmeszipporka

⊙ fr, ‘ua.’ ← *apercevoir* ‘észrevesz’ ← lat *appercipere* ‘ua.’, lásd APPERCIPIÁL

aperitif ⇨ előital, étvágygerjesztő ital

⊙ fr, ‘megnyitó’ ← lat *aperire* ‘megnyit’

áperthe ⇨ *biz* nyíltan, kereken, kertelés nélkül

⊙ lat hat *aperite* ‘ua.’ ← *apertus* ‘nyílt’ ← *aperire, apertum* ‘nyit’

apertognathia ⇨ *orv* nyitott harapás, amikor az alsó és felső metszőél nem találkozik

⊙ tud lat, ‘ua.’: lat *apertus* ‘nyílt’, lásd ÁPERTE | gör *gnathosz* ‘állkapocs, harapás’

apertométer ⇨ *opt* az apertúra mérésére szolgáló eszköz

⊙ ném *Apertometer* ‘ua.’: lásd APERTÚRA | gör *metreó* ‘mér’

apertúra ⇨ hézag, rés

⇨ nyílástávolság

⇨ *opt* optikai rendszer felbontóképességének mértékszám, amely az áthaladó fénynyaláb nyílásszögétől függ

⇨ † üresedés

⊙ ném *Apertur* ‘ua.’ ← lat *apertus* ‘nyílt’ ← *aperire, apertum* ‘nyit’

apetitus † ⇨ étvágy

⊙ lat *apetitus* ‘vágy, kívánság’ ← *appetere, appetitum*, tkp. *ad-petere* ‘érte nyúl, törekszik’: *ad-* ‘hozzá’ | *petere* ‘kér, támad, tör valamerre’

apex ⇨ csúcspont, csúcs

⇨ *csill* a Naprendszer mozgásának iránya, amely az éggömbön a Herkules csillagkép felé mutat

⇨ *anat* valamely szerv csúcsa, főleg a szívcsúcs vagy a nyelvhegy

⊙ lat, ‘hegy, csúcs’

aph- lásd AF-

a piacere [apjacser] ⇨ *zene* tetszés szerint, izlés szerinti tempóban és tagolással (játszható)

⇨ † *ker* bemutatáskor fizetendő (váltó)

⊙ ol, 'ua.': *a* ← lat *ad* 'hozzá' | *piacere* 'tetszés' ← lat *placet* 'tetszik'

Lásd még PLACÉBÓ

apiárium † ⇨ méhkaptár

⊙ lat *apiarium* 'ua.' ← *apis* 'méh'

apicectomia [apicektómia] ⇨ *orv* foggyökércsúcs eltávolítása

⊙ tud lat, 'ua.': *apex, apicis* 'csúcs, hegy' | *ektomé* 'kivágás, kimetszés': *ek-* 'ki' | *temno* 'vág'

Lásd még ANATÓMIA

apicitis [apicitisz] ⇨ *orv* foggyökércsúcs-gyulladás

⊙ tud lat, 'ua.': *apex, apicis* 'csúcs, hegy' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

apikális ⇨ *nyelvt* nyelvheggyel képzett (mássalhangzó)

⊙ tud lat *apicalis* 'ua.' ← *apex, apicis* 'csúcs, hegy'

apikultúra ⇨ *mezőg* méhészet

⊙ lat *apicultura* 'ua.': *apis* 'méh' | *cultura* 'tenyésztés, gondozás' ← *colere, cultum* 'gondoz'

apiterápia ⇨ *orv* méhészeti termékek (propolisz, méhméreg, méhpempő) alkalmazása a természetgyógyászatban

⊙ tud lat *apitherapia* 'ua.': *apis* 'méh' | lásd TERÁPIA

apium ⇨ *növ* zeller

⇨ *műv* stilizált zellerlevél díszítmény gótikus oszlopfőkön

⊙ lat, 'ua.'

aplanát ⇨ *fényk* két szimmetrikus akromátból álló, egyszerűbb fényképezési objektív, amely kiküszöböli a gömbi torzítást

⊙ ném *Aplanat* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *planomai* 'bolyong, eltéved'

Lásd még PLANÉTA

aplázia ⇨ *orv* egy szerv vagy testrész veleszületett hiánya vagy csökevényes volta

⊙ tud lat *aplasia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *plaszisz* 'kiformálódás' ← *plaszó* 'megformáz'

Lásd még PLASZTIKA

aplit ⇨ *ásv* apró kristályos, főleg kvarcból és földpátból álló magmás telérkőzet

⊙ ném *Aplit* 'ua.': gör *aploosz* 'egyszerű' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

aplomb ⇨ magabiztosság, talpraesettség, jó fellépés

⇨ induló balettlépés

⊙ fr, 'független helyzet, egyensúly, biztonság' ← *à plomb* 'mérőónnal': *à* ← lat *ad-* 'hozzá' | *plomb* ← lat *plumbum* 'ólom'

apnoé ⇨ *orv* lélegzet kimaradása, légzésszünet

⊙ tud lat *apnoe* ← gör *apnoia* 'ua.': *a-* 'nem' | *pneó* 'lélegzik'

Lásd még PNEUMATIKA

apoaszter ⇨ *csill* egy természetes égitest körül keringő másik test pályájának az illető égitesttől legtávolabbi pontja

⊙ tud lat *apoaster* 'ua.': gör *apo-* 'el' | *asztér* 'csillag'

apocalypsis lásd APOKALIPSZIS

apocentrum ⇨ *csill* egy keringő test pályájának a központi égitest középpontjától legmesszebb eső pontja

⊙ tud lat, 'ua.': gör *apo-* 'el' | lásd CENTRUM

a poco a poco [a pókó...] ⇨ *zene* fokozatosan, lassanként (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': *poco* ← lat *paucus* 'csekély'

apodektész ⇨ *tört* tízfőnyi pénzügyi felügyelő testület tagja az ókori Athénban

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'pénzbeszedő' ← *apodekhomai* 'átvesz, elfogad': *apo-* 'el' | *dekhomai* 'vesz, fogad'

apodia ⇨ *orv* magzatkori lábhiány

⊙ tud lat, gör 'ua.': *a-* 'nem' | *pusz, podosz* 'láb'

apodiktice ⇨ egyenesen, kereken, cáfolhatatlanul, ellentmondást nem tűrően

⊙ lat *apodictice* ‘ua.’, lásd APODIKTIKUS

apodiktikus ⇨ *log* határozott, egyenes

⇨ kétségtelen

⇨ cáfolhatatlan, vitathatatlan

⊙ lat *apodicticus* ← gör *apodeiktikosz* ‘ua.’, tkp. ‘bebizonyított’: *apo-* ‘el-, elő-’ | *deiknūmi* ‘mutat’

apoditérium ⇨ *ép* az ókori görög tornacsarnokok és római közfürdők vetkőző helyisége

⊙ lat *apodyterium* ← gör *apodütérion* ‘ua.’ ← *apodüomai* ‘levetkőzik’: *apo-* ‘el’ | *dütó* ‘felölt’ | *-térion* (vmely tevékenység színhelyére utaló görög toldalék)

apodizáció ⇨ *opt* mikroszkóp lencséjének ellátása fényelnyelő bevonattal a pereme körül, hogy a leképezési hibákat okozó fényelhajlás csökkenjen

⊙ ang *apodysation* ‘ua.’ ← gör *apodüó* ‘levetkőztet’, lásd APODITÉRIUM

apofíza lásd APOFÍZIS

apofízis ⇨ *orv* csontkinövés, csontnyúlvány

⇨ *geol* a magmás kőzettestből a mellékkőzetbe nyúló vékony, telérszerű nyúlvány

⇨ *ép* az oszloptörzs karcúsodása ókori épületeken

⊙ tud lat *apophysis* ‘ua.’ ← gör *apophüszisz* ‘hajtás, sarj’: *apo-* ‘el-, elő-’ | *phüó* ‘nö’

Lásd még FIZIKA, FIZIOLÓGIA, HIPOFÍZIS

apofónia ⇨ *nyelvt* az ablaut (lásd ott) jelenségének görög eredetű megnevezése

⊙ tud lat *apophonia* ‘ua.’: gör *apo-* ‘el’ | *phóné* hang

apoftegma ⇨ velős mondat, elmés, tréfás észrevétel

⊙ tud lat *apophthegma* ‘ua.’ ← gör *apophthegma* ‘kijelentés’ ← *apophthengomai* ‘kinyilatkoztat’: *apo-* ‘el-, elő-’ | *phthengomai* ‘hangot ad, beszél’

Lásd még DIFTONGUS

apogámia ⇨ *növ* az apomixis olyan esete, amikor a csíra az ellenlábás sejtek valamelyikéből fejlődik ki

⊙ tud lat *apogamia* ‘ua.’: *apo-* ‘el’ | *gamosz* ‘házasság, nemzés’

Lásd még BIGÁMIA, GAMÉTA, MONOGÁM

apogeum ⇨ *csill* földtávol, a Föld körül keringő természetes és mesterséges égitestek pályájának legtávolibb pontja

⊙ tud lat, ‘ua.’: ← gör *apo-* ‘el’ | *gé* ‘föld’

Lásd még GEO-, PERIGEUM

apogeummotor ⇨ *űr*k olyan rakétahajtómű, amely a geostacionárius műholdak pályára állításáról és pályán tartásáról gondoskodik

⊙ lásd APOGEUM, MOTOR

apográf ⇨ *irod* nem a szerző, hanem egy másoló kezétől fennmaradt kézirat

⊙ ang *apograph* ← gör *apographon* ‘ua.’: *apo-* ‘el, róla’ | *graphó* ‘ír’

apoikia ⇨ *tört* ókori görög városból kirajzott gyarmatosítók által alapított település, amelyet csak laza kapcsolatok fűztek az anyavároshoz

⊙ gör, ‘ua.’: *apo-* ‘el’ | *oikia* ‘háznép, nemzetség’ ← *oikosz* ‘ház’

à point [apoen] † ⇨ jókor, a kellő pillanatban

⊙ fr, ‘ua.’: *à* ← lat *ad-* ‘hozzá’ | *point* ← lat *punctum* ‘pont’ ← *pungere, punctum* ‘szúr’

apokalipszis ⇨ *vall* misztikus látomás a Biblia több helyén a végítéletről

⇨ *vall* János jelenéseinek könyve az Újszövetségben

⊙ lat *apocalypsis* ‘ua.’ ← gör *apokaliüpszisz* ‘felfedés, feltárás, feltárlás’: *apo-* ‘el, fel’ | *kalüptó* ‘takar, fed’

apokaliptikus ⇨ *vall* a közeli végítéletet hirdető (ókeresztény szekta)

⇨ *átv* végítéletszerű, iszonyatos, pusztító

⊙ lat *apocalypticus* ‘ua.’, lásd APOKALIPSZIS

apokopé ⇨ *nyelvt* szóvégi hang vagy szótag elhagyása írásban vagy kiejtésben

⊙ tud lat *apocope* ‘ua.’ ← gör *apokopé* ‘levágás’: gör *apo-* ‘el’ | *koptó* ‘vág’

apokrif ⇨ *vall* a Biblia elfogadott könyveihez nem tartozó (írás, irat)

- ✧ *átv* hamisított, kétes eredetű
- ✧ névtelen, titkos
- ⊙ ném *apokryph* 'ua.' ← gör *apokriphosz* 'elrejtett' (ti. a hívók elől): *apo-* 'el' | *krüptó* 'rejt'
- apokrin** ✧ *orv* folyékony anyagot és sejtes anyagot is kiválasztó (mirigy)
- ⊙ ném *apokrin* 'ua.': gör *apo-* 'el' | *krinó* 'választ'
- apokromát** ✧ *opt* három színhibára mentesített fényképező lencserendszer
- ⊙ ang *apochromat* 'ua.': gör *apo-* 'el' | *chróma*, *chrómatosz* 'szín'
- apoláris** ✧ *kém* a pozitív és negatív töltések súlypontjának egybeesésével jellemezhető (molekula, kötés)
- ⊙ ang *apolar* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd POLÁRIS
- apolitikus** ✧ a politikai elvek, küzdelmek dolgában közömbös (személy)
- ✧ az adott kérdésben a politika illetékességét elutasító (álláspont)
- ⊙ ném *apolitisch* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd POLITIKA
- apologéta** ✧ *vall* ókori egyházi író, aki a kereszténységet pogány részről ért vádak cáfolatára védőiratokat írt
- ✧ *átv* egy tant vagy álláspontot védő, azt igazolni igyekvő személy
- ⊙ tud lat *apologeta* ← gör *apologétész* 'ua.', lásd APOLOGETIKA
- apologetika** ✧ *vall* hitvédelem, hitvédelemtan, a keresztény hittudomány ága, amely a vallási tételek igazolására és az ellenük felhozott észérvek cáfolatára törekszik
- ⊙ tud lat *apologetica (ars)* 'a hitvédelem (tudománya)' ← gör *apologétikosz* 'védekező' ← *apologeomai* 'védekezik': *apo-* 'el' | *legomai* 'beszél'
- apologetikus** ✧ védő, védelmező
- ⊙ tud lat *apologeticus* 'ua.', lásd APOLOGETIKA
- apológia** ✧ egy tan, hit vagy felfogás védelme szóban vagy írásban
- ✧ védőbeszéd, védőirat
- ⊙ lat, gör *apologia* 'védekezés' ← *apologeomai* 'védekezik': *apo-* 'el' | *legomai* 'beszél'
- apolunium** lásd APOSZELÉNÍUM
- apomixis** ✧ *növ* megtermékenyítés nélküli szaporodási forma
- ⊙ tud lat, 'ua.': gör *apo-* 'el, félre' | *meixisz* 'keveredés' ← *meignümi* 'kever'
- aponeurózis** ✧ *anat* bőnye, széles és lapos ín, kötőszövetes hártya kiszélesedése
- ⊙ tud lat *aponeurosis* 'ua.': gör *apo-* 'el, szét' | *neuron* 'ín' | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)
- apoph-** lásd APOF-
- apoplaszt** ✧ *növ* a növényi sejtek egy részében kialakult szabad hely a diffúzió, a folyadékmozgás számára
- ⊙ ném *Apoplast* 'ua.': gör *apo-* 'el' | *plasztosz* 'kialakított' ← *plaszszó* 'formál'
- apoplektikus** ✧ *orv* szélhűdéses, gutaütött, bénult
- ✧ *orv* a szélütéssel kapcsolatos
- ⊙ tud lat *apoplecticus* 'ua.', lásd APOPLEXIA
- apoplexia** ✧ *orv* agyvérzés, szélhűdés, szélütés, gutaütés
- ⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *apopléxia* 'ua.' ← *apoplésszó* 'leüt': *apo-* 'el, meg' | *plésszó* (tkp. *plég-szó*) 'üt'
- apopsychia** [apopszichia] ✧ *orv* tartós eszméletvesztés
- ⊙ tud lat, 'ua.': gör *apo-* 'el' | *pszükhé* 'lélek'
- apoptózis** ✧ *orv* normális mértékű sejtelhalás a szervezetben a sejtállomány cseréje során
- ✧ tud lat *apoptosis* 'ua.' ← gör *apoptószisz* 'elhullás, levélhullás': *apo-* 'el' | *ptószisz* 'esés, hullás' ← (*pi*)*ptó* 'esik, hull'
- aporéma** ✧ *log* kétes, talányszerű, nehezen megoldható probléma
- ⊙ tud lat *aporema* 'ua.', lásd APORIA
- aporía** ✧ *log* feloldhatatlan ellentmondás két tétel, két kijelentés között
- ✧ *log* megoldhatatlan vagy annak látszó tétel
- ⊙ gör, 'ua.', tkp. 'kiútatlanság': *a-* 'nem' | *porosz* 'út'

a posteriori [a poszteriori] ⇨ *fil* a tapasztalaton alapuló, abból kifejlő vagy abból levezetett (ismeret, tétel)

⇨ *nyelvt* mesterséges, de a természetes nyelvek szókincsére és szerkezeti elemeire alapozott (nyelv)

⊙ lat, 'ua.': *a-* '-ból' | kf *posterior* 'utóbbi, későbbi' ← *postea* 'később'

apostilb ⇨ *fiz* a fénysűrűség korábbi mértékegysége

⊙ ném *Apostilb* 'ua.' ← gör *apostilbó* 'fénylik': gör *apo-* 'el' | *sztilbó* 'ragyog, fénylik'

apostol ⇨ *vall* Jézus 12 tanítványának egyike

⇨ *vall* nagy tömegeket keresztény hitre térítő személy

⇨ *átv* valamely tan odaadó és sikeres hirdetője

⊙ lat *apostolus* ← gör *apostolosz* 'ua.', tkp. 'küldött, követ' ← *apostelló* 'elküld': *apo-* 'el' | *sztelló* 'küld'

apostoli ⇨ *vall* az apostolokkal kapcsolatos, rájuk jellemző

⇨ *vall* a pápától vagy püspöktől eredő (körlevél, áldás stb)

⇨ *átv* térítői buzgalomtól áthatott

⊙ lásd APOSTOL

aposzélium vagy **apolunium** ⇨ *csill* holdtávol, a hold körül keringő (mesterséges) égitest pályájának legtávolibb pontja

⊙ tud lat *aposenium* 'ua.': gör *apo-* 'el' | *szelené* 'hold', lat *luna* 'ua.'

apozsiopézis ⇨ *irod* mondatalakzat, a mondat megszakadása, félbehagyása erős érzelem, indulat jelzésére

⊙ tud lat *aposiopesis* 'ua.' ← gör *apozsiopészisz* 'elhallgatás': *apo-* 'el' | *szioपाó* 'hallgat'

apoztata ⇨ hitehagyott, hittagadó

⇨ eszközöző, áruló, hűtlen

⊙ lat *apostata* 'ua.' ← gör *apoztatész* 'szökött rabszolga, lázadó, áruló': *apo* 'el-, félre' | (*hi*)*sztémi* 'áll'

apoztázia ⇨ hitehagyás, hittagadás

⇨ átállás, köpenyegfordítás

⇨ elpártolás egy nemes ügytől

⊙ lat *apostasia* ← gör *apoztaszisz* 'ua.': *apo* 'el-, félre-' | *sztaszisz* 'állás' ← (*hi*)*sztémi* 'áll'

apoztéma ⇨ *orv* tárgyog

⊙ tud lat *apostema* 'ua.' ← gör *apoztéma* 'távolság': *apo* 'el-' | (*hi*)*sztémi* 'áll'

apoztróf ⇨ *nyelvt* hiányjel

⊙ ném *Apostroph* 'ua.', lásd APOZTROPHÉ

apoztrofál ⇨ (beszéd közben egy jelenlévőt) megszólít, hozzá fordul

⇨ (egy távollévőt) említ, hivatkozik, utal, célzó rá

⊙ ném *apostrophieren* 'ua.', lásd APOZTROPHÉ

apoztrophé [apoztrophé] ⇨ *ret, stil* drámai gondolatalkzat, a beszélő (vagy író) megszólítással jelzi, hogy valaki máshoz (többnyire távollévőhöz, képzelt lényhez) fordul, s hozzá intézi szavait

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'elfordulás' (ti. a közönségtől a megszólított felé) ← *apoztrophó* 'elfordul': *apo-* 'el' | *sztrophó* 'fordul'

apotéka † ⇨ patika, gyógyszerár

⊙ lat *apotheca* 'ua.' ← gör *apothéké* 'raktár': *apo* 'el-' | (*ti*)*thémi* 'tesz'

❖ magy *patika*

apotekárius † ⇨ gyógyszerész, patikus

⊙ lat *apothecarius* 'ua.', lásd APOTÉKA

apotelezmá ⇨ a csillagképek feltételezett befolyása a földi eseményekre az asztrológia szerint

⊙ gör *apoteleszma* 'befolyás, eredmény' ← *apoteleó* 'befejez': *apo-* 'el, meg' | *teleó* 'véghezvisz'

apoteózis ⇨ megdicsőülés, istenné válás

⊙ lat *apotheosis* ← gör *apothéoszisz* 'ua.' ← *apothéuó* 'istenné tesz': *apo-* 'el' | *theosz* 'isten'

apothe- lásd APOTE-

a potiori [a pociori] ⇨ a fontosabb, lényegesebb (szempont) alapján

⊙ lat, 'ua.': *a* '-tól' | kf *potior* 'előbbre való, fontosabb' ← *potis* 'képes'

apotropaikus ⇨ rontást elhárító (eszköz, cselekedet)

⊙ ang *apotropaic* ‘ua.’ ← gör *apotropé* ‘félrefordítás, elhárítás’: *apo-* ‘el’ | *trepó* ‘fordít’

apotropaion ⇨ baj ellen védő, rontást elhárító tárgy, amulett

⊙ gör, ‘ua.’, lásd APOTROPAIKUS

apparatcsik ⇨ pártbürokrata, pártfunkcionárius

⊙ or, ‘ua.’: *apparat*, lásd APPARÁTUS | *-csik* (foglalkozásra utaló toldalék)

apparátus ⇨ hiv közintézmény(ek) személyi állománya, szervezeti egységeinek rendszere

⇨ *műsz* műszer, eszköz, készülék, berendezés

⇨ *tud* tudományos mű jegyzeteinek, forrásjegyzékeinek és mutatóinak együttese

⇨ *biol* azonos élettani funkciót ellátó szervek rendszere élőlényeknél

⊙ lat *apparatus* ‘készület, felkészülés, pompás kiállítás’: *ad-* ‘hozzá’ | *parare* ‘készül, készít’

appassionato [apasszionató] ⇨ zene szenvedélyesen (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *appassionarsi* ‘felindul, felhevül’: *a-* ← lat *ad-* ‘hozzá’ | *passione* ‘szenvedély’ ← lat *passio, passionis* ‘ua.’ ← *pati, passus* ‘szenved’

appeasement [epízment] ⇨ *pol* a megbékítés mint politikai elv; Anglia tévesnek bizonyult magatartása a hitleri Németországgal szemben, hogy annak háborús törekvéseit leszerelje

⊙ ang, ‘ua.’ ← *appease* ‘megbékít’ ← ófr *apeser* ‘ua.’: lat *ad-* ‘hozzá’ | *pax, pacis* ‘béke’

appel † ⇨ *kat* sorakozó, létszámenlőzés

⊙ ném *Appell* ‘felszólítás, sorakozó’ ← fr *appel* ‘felhívás’ ← *appeler* ‘hív’ ← lat *appellare* ‘ua.’, lásd APELLÁL

appellál lásd APELLÁL

append [epend] ⇨ *számtech* hozzáfűz, kiegészít

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat *appendere* ‘hozzáfűggeszt’: *ad-* ‘hozzá’ | *pendere* ‘fűggeszt’

appendektómia ⇨ *orv* vakbélműtét, vakbélkivétel

⊙ tud lat *appendectomy* ‘ua.’: lásd APPENDIX | gör *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág’

appendicitis [-citisz] ⇨ *orv* vakbélgyulladás

⊙ lat, lásd APPENDIX | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

appendix ⇨ *tud* függelék, melléklet, toldalék, pótlás, tárgymutató

⇨ *anat* vakbél, fűregnyűlvány

⊙ lat *appendix, appendicis*, tkp. *ad-pendix* ‘függelék, vakbél’: *ad-* ‘hozzá’ | *pendere* ‘fűggeszt’

appercepció ⇨ *lél* több érzék útján szerzett világos észlelet

⇨ felfogás, megértés

⊙ lat *apperceptio* ‘ua.’ lásd APPERCIPIÁL

appercipiál ⇨ *lél* érzékel, észlel

⇨ felfog, megért, befogad

⊙ lat *appercipere, apperceptum*, tkp. *ad-percipere* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | lásd PERCIPIÁL

apperszonáció ⇨ *orv* személyiségváltozás, hasadáros elmezavárnál fellépő hamis azonosulás más személyiséggel vagy annak egy szeletével

⊙ tud lat *appersonatio* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *persona* ‘személy(iség)’, lásd PERSZONA

appetissant [apetisszan] ⇨ *konyha* étvágygerjesztő étel, fogás, ízeltő

⊙ fr, ‘ua.’ ← *appeter* ‘megkíván’, lásd APETITUS

appetitus lásd APETITUS

applanál † ⇨ kiegyenget, elegyenget, elsimít, áthidal

⊙ ném *applanieren* ← fr *aplaner* ← késő lat *applanare*, tkp. *ad-planare* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *planus* ‘sík, sima, egyenes’

Lásd még PLANÍROZ

applaudál † ⇨ helyesel, megtapsol

⊙ lat *applaudare, applausum*, tkp. *ad-plaudare* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *plaudire* ‘tapsol’

Lásd még EXPLODÁL, PLAUZIBILIS

applauzus † ⇨ taps, köztetszés, újrátzatás

⊙ lat *applausus* ‘ua.’, lásd APPLAUDÁL

applikábilis ⇨ alkalmas, alkalmazható

⊙ lat *applicabilis* 'ua.', lásd APPLIKÁL

applikáció ⇨ alkalmazás

⇨ ráillesztés, rászzerelés

⇨ *ölt* rátétes díszítés ruhán, kézimunkán

⇨ *műv* tárgyak, idegen anyagdarabkák illesztése egyes modern festményekre, grafikákra

⊙ ang *application* 'ua.', lásd APPLIKÁL

applikál ⇨ illeszt, igazít, rászzerel

⇨ alkalmaz

⊙ lat *applicare, aplicatum*, tkp. *ad-plicare* 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *plicare* 'összerak'

appoggiatura [appodzsatúra] ⇨ *zene* előke mint zenei díszítési forma

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'támaszkodás' ← *appoggiare* 'támaszkodik' ← késő lat *appodiare* 'ua.', lásd APPUI

apponál † ⇨ *hiv* hozzátesz, csatol, mellékel

⊙ lat *apponere* 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *ponere* 'tesz'

apport ⇨ *közg* tárgyi betét, vagyoni értékű, de nem pénzbeli hozzájárulás társas vállalkozáshoz

⊙ ném *Apport* ← fr *apport* 'ua.', lásd APPORTÍROZ

apportíroz ⇨ (kutya) eldobott tárgyat vagy elejtett vadat gazdája elé hoz

⊙ ném *apportieren* ← fr *apporter* ← lat *apportare*, tkp. *ad-portare* 'odahoz': *ad-* 'hozzá' | *portare* 'hoz'

apozíció ⇨ *nyelvt* értelmező jelző

⇨ hozzátétel

⊙ lat *appositio*, tkp. *ad-positio* 'hozzátétel': *ad-* 'hozzá' | *ponere, positum* 'tesz'

appreciál ⇨ felbecsül, értékkel, méltányol

⊙ lat *appretiare* 'felértékel, árát megállapítja': *ad-* 'hozzá' | *pretium* 'ár, érték'

apprehendál ⇨ neheztel, zokon vesz, rossz néven vesz

⊙ lat *apprehendere, apprehensum*, tkp. *ad-prehendere* 'megragad, megfog': *ad-* 'hozzá' | *prehendere* 'fog' (a fenti jelentéskör a magyarországi latinságban fejlődött ki)

apprehenzió ⇨ neheztelés, sértődöttség

⊙ lat *apprehensio* 'megragadás', lásd APPREHENDÁL

apprehenzív ⇨ sértődékeny, ingerlékeny

⊙ tud lat *apprehensivus*, lásd APPREHENDÁL

appretál ⇨ *text* kikészít, különlegesen kezel

⊙ ném *appretieren* 'ua.', lásd APPRETÚRA

appretúra ⇨ *text* kelmekikészítés, bőrkikészítés

⊙ ném *Appretur* 'ua.' ← fr *appreter* 'elkészít, kikészít' ← késő lat *appaestare*, tkp. *ad-praestare* 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *praestare* 'előállít, nyújt': *prae-* 'elől, előre' | *stare* 'áll'

approbáció ⇨ jóváhagyás, megerősítés, engedélyezés

⊙ lat *approbatio* 'ua.', lásd APPROBÁL

approbál ⇨ jóváhagy, engedélyez, szentesít

⇨ helyesel, megerősít

⊙ lat *approbare, approbatum* 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *probare* 'helyesel' ← *probus* 'jó, helyes, derék'
Lásd még PROBITÁS

Approbáták ⇨ *tört* az erdélyi fejedelemség törvénygyűjteménye, 17. század

⊙ hazai lat tbsz *approbatae (constitutiones)* 'megerősített (végzések)' ← *approbatus* 'jóváhagyott',
lásd APPROBÁL

approbatur ⇨ *vall* az egyházi cenzúra jóváhagyásának, nyomási engedélyének jelzése kézíraton

⊙ lat, 'jóváhagyatík', lásd APPROBÁL

approche [apros] † ⇨ *kat* előnyomulás, támadás

⊙ fr, tkp. 'közeledés' ← *approcher* ← késő lat *approximare* 'közeledik': *ad-* 'hozzá' | ff *proximus* 'legközelebbi' ← *prope* 'közel'

Lásd még APPROXIMATÍV

appropriáció ⇨ *jog* kisajátítás

✧ *pol* az országgyűlés felhatalmazása a kormány számára, hogy a megszavazott költségvetést végrehajtsa

✧ *vall* teológiai elv, mely szerint bizonyos tulajdonságok és tevékenységek inkább tulajdoníthatók a Szentháromság valamelyik személyének, mint a másik kettőnek

◎ lat *appropriatio* 'ua.', tkp. 'tulajdonítás', lásd APPROPRIÁL

Lásd még MOTU PROPRIO

appropriál ✧ *jog* kisajátít

◎ lat *appropriare*, tkp. *ad-propriare* 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *proprius* 'saját'

approvizio † ✧ közéletmezés, közellátás

◎ lat *approvisio* 'ua.' ← *approvidere, approvisum*, tkp. *ad-providere* 'ellát': *ad-* 'hozzá' | *providere* 'gondoskodik': *pro-* 'előre' | *videre* 'lát'

approximáció ✧ *mat* közelítés, ismeretlen mennyiség hozzávetőleges pontosságú meghatározása

◎ tud lat *approximatio* 'ua.', lásd APPROXIMATÍV

approximatív ✧ megközelítő, hozzávetőleges, körülbelüli

◎ újjk lat 'ua.' ← lat *approximare, approximatum*, tkp. *ad-proximare* 'megközelít': *ad-* 'hozzá' | *ff proximus* 'legközelebbi' ← *prope* 'közel'

Lásd még APPROCHE

approximatív ✧ megközelítőleg, hozzávetőleg, körülbelül, mintegy

◎ újjk lat 'ua.', lásd APPROXIMATÍV

appui [appüi] ✧ támasz, támpont

✧ † karfa, támaszték, fogódzó

◎ fr, 'ua.' ← *appuyer* 'támaszkodik' ← késő lat *appodiare*, tkp. *ad-podiare* 'ua.': *ad-* 'hozzá' | *podium* 'talapzat, lábazat' ← gör *podion* 'ua.' ← *pusz, podosz* 'láb'

Lásd még PÓDIUM

apraxia ✧ *orv* képtelenség begyakorlott mozgások sorozatának rendezett végrehajtására agysérülés következtében

◎ tud lat, 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd PRAXIS

április ✧ az év harmadik hónapja

◎ lat *Aprilis* 'ua.' ← (?) *aperire* 'megnyílik' (ti. a föld, hogy új termést hozzon)

a priori ✧ *fil* eleve, a tapasztalatot megelőzően

✧ *nyelvt* a fogalmak rendszerére alapozott, az élő nyelvekkel semmiben nem közös (mesterséges nyelv)

◎ lat *a priori* 'eleve': *a(b)* '-tól, -től' | *kf prior, prius* 'előbbi, korábbi' ← *prae* 'elől'

apriorisztikus ✧ *fil* a tapasztalatot, a tényeket megelőző

✧ eleve eltökélt, elhatározott

◎ ang *aprioristic* 'ua.', lásd A PRIORI

apriorizmus ✧ *fil* bölcséleti felfogás, mely szerint a tér, idő, okság és a természeti törvények az emberi elmében eleve élő, a tapasztalatot megelőző fogalmak

◎ tud lat *apriorismus* 'ua.', lásd A PRIORI, -IZMUS

apropó ✧ erről jut eszembe

✧ kapóra, jókor

✧ (fn) kapóra jött alkalom, jogcím, ürügy

◎ fr *à propos* 'a szóhoz (füzve)': *à* ← lat *ad-* 'hozzá' | *propos* 'beszédtema, eltökélés' ← lat *propositum* 'ua.' ← *proponere, propositum* 'kifejt, eltökél': *pro-* 'előre' | *ponere* 'helyez'

à proportion [a proporszion] ✧ valaminek az arányában

◎ fr, 'ua.': *à* ← lat *ad* '-hoz' | lásd PROPORCIÓ

à propos lásd APROPÓ

apszara ✧ *mit* az isteneket énekével és táncával vidító vízitündér az indiai regékben

◎ szansz, 'ua.', tkp. 'vízen járó'

apszis ✧ *ép* templom főhajójának félköríves lezárása a főoltár mögött

✧ *csill* keringő égítest pályájának a központi égítesttől legközelebb, illetve legmesszebb eső pontja

◎ lat *apsis* ← gör *apsisz* 'hurok, kerék, körív' ← *aptó* 'illeszt'

Aptera ⇨ *áll* a szárnyatlan rovarok osztálya

⊙ tud lat tbsz seml. 'ua.' ← gör *apterosz* 'szárnyatlan', lásd ott

apterosz ⇨ *ép* oldalsó oszlopsor nélküli görög templom

⇨ *műv* Nikének, a győzelem istennőjének szárnyak nélküli ábrázolása az ókori Athénben (hogy többé „el ne repüljön” a városból)

⊙ gör, 'szárnyatlan': *a-* 'nem' | *pteron* 'szárny'

Lásd még HELIKOPTER

aptótosz ⇨ *nyelvt* ragozhatatlan (főnév)

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'eset nélküli': *a-* 'nem' | *ptószisz* 'eset, esés' ← (*pi*)*ptó* 'esik'

aquaeductus lásd AKVEDUKT

aqualung lásd AKVALUNG

aquila ⇨ a római légiók sasos hadijelvénye

⊙ lat, 'sas'

ár ⇨ területmérték, 100 négyzetméter

⊙ ném *Ar* ← fr *are* 'ua.' ← lat *area* 'tér, telek, szérű'

arabeszk ⇨ *műv* stilizált növényi elemekből álló, arab (mór) eredetű szövevényes díszítőmotívum

⇨ *zene* néhány egyszerű motívumból szőtt zenedarab

⊙ ném *Arabeske* ← fr *arabesque* 'ua.', tkp. 'arabos'

arabin ⇨ *kém* az arabmézga vegyi anyaga

⊙ ang *arabin* 'ua.': *arab* 'arab' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

arabinóz ⇨ *kém* öt szénatomos egyszerű cukor

⊙ ang *arabinose* 'ua.': lásd ARABIN | *-óz* (cukorra utaló toldalék)

arabisztika ⇨ *tud* az arab nyelvvel, irodalommal, történelemmel és kultúrával foglalkozó tudományág

⊙ ném *Arabistik* 'ua.' ← lat *Arabus* ← ar *arabi* 'arab'

arabit ⇨ *kém* öt vegyértékű színtelen, édes, kristályos alkohol

⊙ ang *arabit*, 'ua.', lásd ARABIN

arabizmus ⇨ *nyelvt* az arab nyelvre jellemző kifejezésbeli sajáttság

⇨ ez mint idegenszerűség más nyelv közegében

⊙ ném *Arabismus* 'ua.': lat *Arabus* 'arab' | lásd -IZMUS

Arachnidák ⇨ *áll* pókszabásúak

⊙ tud lat *Arachnides* 'ua.': gör *arakhné* 'pók' | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

arachnodactylia [arahnodaktília] ⇨ *orv* a végtagok s főképp az ujjak feltűnő vékonysága, póklábszerűsége

⊙ tud lat, 'ua.': gör *arakhné* 'pók' | *daktülosz* 'ujj'

arachnofóbia ⇨ *lél* beteges iszonyodás a pókoktól

⊙ tud lat *arachnophobia* 'ua.': gör *arakhné* 'pók' | lásd FÓBIA

arachnoidea ⇨ *anat* pókhálóhártya, a nagyagy három hártájája közül a középső

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'pókszerű', lásd ARACHNIDÁK

arachnolit ⇨ *ásv* pókzárványt tartalmazó borostyánkő

⊙ gör *arakhné* 'pók' | *lithosz* 'kő'

arachnológia ⇨ *áll* a pókokkal foglalkozó tudományág

⊙ ném *Arachnologie* 'ua.': gör *arakhné* 'pók' | lásd -LÓGIA

arachnológus ⇨ *áll* pókszakértő

⊙ ném *Arachnologue* 'ua.', lásd ARACHNOLÓGIA

aragonit ⇨ *ásv* rombos kristályos kalciumkarbonát, áttetsző, üvegfenyű ásvány, a kalcit változata

⊙ lelőhelyéről, a spanyol *Aragónia* tartományról | *-it* (ásványra utaló toldalék)

araiosztülosz ⇨ *ép* levegős elrendezésű ógörög oszloprend, amelyben az oszlopok távolsága nagyobb, mint az átmérő háromszorosa

⊙ gör, 'ua.': *araiosz* 'vékony, ritka' | *sztülosz* 'oszlop'

arámi ⇨ *népr* Szíriában és Mezopotámiában élt ókori sémi nép

⇨ *nyelvt* e nép nyelve, amely a Kr.e. 2. századtól hosszú ideig Palesztinának is beszélt nyelve volt

⊙ sémi *aramu* ‘arámi’

araukán ⇨ *népr* Chilében és Nyugat-Argentínában élő indián nép

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ ném *Araukaner* ← sp *araucano* ‘ua.’

araukária ⇨ *növ* főleg Dél-Amerikában elterjedt tű- vagy pikkelylevelű fa

⇨ ennek kis méretű szobafenyő-változata

⊙ lat *Araucaria* ‘ua.’, lásd ARAUKÁN

arbiter † ⇨ választott döntőbíró

⊙ lat, ‘ua.’ ← ?

arbitrál ⇨ *közg* tőzsdén értékpapírok árfolyamkülönbségére alapozott műveletet végez

⊙ ném *arbitrieren* ‘ua.’, lásd ARBITRÁZS

arbitrárius ⇨ tetszőleges, önkényes

⊙ lat *arbitrarius* ‘ua.’ ← *arbitrari* ‘vél, gondol, ítél’ ← *arbiter* ‘döntőbíró’

arbitration [árbitréjns] ⇨ *számtech* egyeztetés

⊙ ang, ‘ua.’, lásd ARBITRIUM

arbitrázs ⇨ *közg* nemzetközi kereskedelmi ügyekben választott döntőbírósg

⇨ *közg* tőzsdei művelet, amely az árfolyamok különbségét kihasználva értékpapírok gyors adás-vételével ér el nyereséget

⊙ fr *arbitrage* ‘ua.’ ← *arbiter* ← lat *arbitrari* ‘vél, ítél’, lásd ARBITRIUM

arbitrium ⇨ bírói ítélet, döntés, határozat

⇨ vélemény, belátás

⇨ † önkény

⊙ lat, ‘ua.’ ← *arbitrari* ‘vél, gondol, ítél’ ← *arbiter* ‘döntőbíró’

arboreszcens ⇨ *anat* elágazó, ágas-bogas

⊙ tud lat *arborescens* ‘ua.’ ← *arbor* ‘élőfa’

arborétum ⇨ *növ* botanikus kert ritka fákból

⊙ tud lat *arboretum* ‘ua.’ ← *arbor* ‘élőfa’

arborikultúra ⇨ *mezőg* fatermesztés, erdőgazdálkodás

⊙ tud lat *arboricultura* ‘ua.’: lat *arbor* ‘élőfa’ | *colere, cultum* ‘művel, termeszt’

arcanum lásd ARKÁNUM

arc-butant [arbután] ⇨ *ép* támív, gótikus főhajó boltozatának oldalnyomását a támpillérhez vezető ív

⊙ fr, ‘ua.’: *arc* ← lat *arcus* ‘ív’ | *buter* ‘támaszkodik’ ← *but* ‘vég, csúcs, cél’ ← frank *but* ‘nyílhegy’

archaeo- lásd ARCHEO-

archaikum ⇨ *geol* a föld őstörténetének legrégebbi szakasza

⇨ valaminek archaikus jellege

⊙ ném *Archaikum* ‘ua.’, lásd ARCHAIKUS

archaikus ⇨ ősi, ősrégi, ókori, hajdani

⊙ tud lat *archaicus* ← gör *arkhaiosz* ‘ua.’ ← *arkhaiosz* ‘kezdeti’ ← *arkhé* ‘kezdet’

Lásd még ANARCHIA, HIERARCHIA, MONARCHIA

archaisztikus ⇨ archaikus jellegű

⇨ régieskedő, a régít mímelő

⊙ ang *archaistic* ‘ua.’, lásd ARCHAIKUS

archaizál ⇨ *műv, írod* műalkotásban régies stílusjegyeket alkalmaz

⊙ ném *archaisieren* ‘ua.’, lásd ARCHAIKUS

archaizmus ⇨ régiesség, archaikus jelleg

⊙ ném *Archaismus* ← fr *archad'sme* ‘ua.’, lásd ARCHAIKUS

archanthropus ⇨ *biol* előember, a *Homo erectus* korábbi megnevezése

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *arkhaiosz* ‘kezdeti’ | *anthroposz* ‘ember’

archegonium ⇨ *növ* virágtalan növények női ivarszerve, amelyben petesejtek érnek

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *arkhé* ‘kezdet’ | *gonosz* ‘nemzés, szülés’

archenteron ⇨ *anat* a bélcsatorna primitív formája embrióban

- ⊙ tud lat, 'ua.': *archaeus* 'kezdeti' ← gör *arkhé* 'kezdet' | gör *enteron* 'bél'
- archeobotanika** ⇨ *növ* régészeti növénytan, ősidőkből való növényleletek, régi növényábrázolások meghatározásával foglalkozó résztudomány
- ⊙ tud lat *archaeobotanica* 'ua.': gör *arkhaiosz* 'kezdeti' ← *arkhé* 'kezdet' | lásd BOTANIKA
- archeográfia** ⇨ *tört* a forrásközlés elméletével és gyakorlatával foglalkozó történelmi segédtudomány
- ⊙ ném *Archäographie* 'ua.': gör *arkhaiosz* 'kezdeti' ← *arkhé* 'kezdet' | lásd -GRÁFIA
- archeológia** ⇨ régészet, régiségtan
- ⊙ tud lat *archaeologia* 'ua.': gör *arkhaiosz* 'kezdeti' ← *arkhé* 'kezdet' | lásd -LÓGIA
- archeológus** ⇨ régész
- ⊙ magy, lásd ARCHEOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)
- archoopterix** ⇨ *áll* kihalt ősmadár, voltaképp repülő hulló a felső Jura-korszakból
- ⊙ tud lat *archaeopteryx* 'ua.': gör *arkhaiosz* 'kezdeti' ← *arkhé* 'kezdet' | *pterix* 'szárny'
- archozoikum** ⇨ *geol* a legősibb földtörténeti kor, amelyben már feltűntek az állati élet jelei
- ⊙ tud lat *archaeozoicum* 'ua.': gör *arkhaiosz* 'kezdeti' ← *arkhé* 'kezdet' | *dzóon* 'állat'
- archetípus** ⇨ ősforma, ősminta
- ⇨ *öskép*, *jelkép* (mitológiában, népköltészetben)
- ⇨ *nyomd* ősnymotatvány, a fellelhető legrégebb nyomtatott példány valamiből
- ⊙ ném *Archetypus* 'ua.' ← gör *arkhé* 'kezdet' | *tüposz* 'lenyomat'
- archi-** ⇨ (összetételek előtagjaként) fő-
- ⊙ gör *arkhi-* 'fő' ← *arkhé* 'kezdet, főség, uralom'
- archidiakonus** ⇨ *vall* főesperes
- ⇨ *vall* a püspök megbízottja az egyházi bíróság elé tartozó ügyekben
- ⊙ lat *archidiaconus* 'ua.': lásd ARCHI-, DIAKÓNUS
- archidioecesis** [arhidiöcézis] ⇨ *vall* főegyházmegye, érsekség
- ⊙ lat 'ua.': lásd ARCHI-, DIÖCÉZIS
- archidux** † ⇨ főherceg
- ⊙ lat, 'ua.': lásd ARCHI- | lat *dux, ducis* 'herceg', tkp. 'vezér' ← *ducere* 'vezet'
- archiepiszopus** [arhiepiszkopusz] ⇨ *vall* érsek, több püspökséget magába foglaló egyházi terület feje
- ⊙ lat, 'ua.': lásd ARCHI- | *episcopus* ← gör *episzkoposz* 'püspök', ered. 'felügyelő' ← *episzkopeó* 'felügyel': *epi-* 'rá' | *szkopeó* 'néz'
- archigonia** ⇨ *biol* ősnemzés
- ⊙ tud lat, 'ua.': lásd ARCHI- | *gonosz* 'nemzés, szülés' ← *gennaó* 'nemz'
- archimandrita** ⇨ *vall* kolostori eljárás, apát a görögkeleti egyházban
- ⊙ lat, 'ua.' ← gör *arkhimandritész* 'ua.', tkp. 'főpásztor': lásd ARCHI- | *mandra* 'nyáj, karám'
- archipelagus** ⇨ *földr* szigettenger, szigetvilág
- ⊙ lat, 'ua.' ← gör *arkhipelagosz* 'a görög szárazföld és Kis-Ázsia közötti tenger (a maga számtalan szigetével)': lásd ARCHI- | *pelagosz* 'tenger'
- architektonika** ⇨ *ép* a szilárd építészeti szerkezetek művészi kialakításának elmélete
- ⇨ *tud* az építőművészet mint tudomány
- ⊙ ném *Architektonik* 'ua.' ← gör *arkhitektón* 'építésvezető': lásd ARCHI- | *tektón* 'ács, építész' ← *tektainó* 'épít'
- architektonikus** ⇨ az építészettel kapcsolatos
- ⇨ az építészet formai jegyeit hordozó, mértanilag tervezett (díszkert)
- ⊙ ném *architektonisch* 'ua.', lásd ARCHITEKTONIKA
- architektúra** ⇨ *ép* építészet, építőművészet
- ⇨ szerkezet
- ⊙ tud lat *architectura* 'ua.', lásd ARCHITEKTUS
- architektus** † ⇨ építész, építőművész
- ⊙ lat *architectus* 'ua.' ← gör *arkhitektón* 'építésvezető', lásd ARCHITEKTONIKA
- architráv** ⇨ *ép* oszlopokat összekötő fögerenda, oszlopkoszorú

⊙ ang *architrave* ← ol *architrave* ‘ua.’ lásd ARCHI- | lat *trabs, trabis* ‘gerenda’

archivál ⇨ levéltárba, irattárba helyez hosszabb ideig való megőrzésre

⊙ ném *archivieren* ‘ua.’, lásd ARCHÍVUM

archivárius † ⇨ levéltáros

⊙ újk lat *archivarius* ‘ua.’, lásd ARCHÍVUM

archivisztika ⇨ levéltártudomány

⊙ ném *Archivistik* ‘ua.’, lásd ARCHÍVUM

archivolt ⇨ ép oszlopokat összekötő íves boltozat homlokrésze

⊙ ang, ← ol *archivolto* ‘ua.’: lásd ARCHI- | ol *volto* ‘boltozat, ív’ ← lat *volutus* ‘hengeres, gördülő’
← *volvere, volutum* ‘forgat’

archívum ⇨ levéltár, irattár, okmánytár

⊙ lat *archivum* ‘ua.’ ← gör *arkheion* ‘középület, eljáróság háza’ ← *arkhé* ‘uralom, kezdet’

archontológia ⇨ tört az elmúlt korok világi és egyházi főbb méltóságainak és tisztségviselőinek pályafutásával foglalkozó és adataikat rendszerező segédtudomány

⇨ tört ilyen adatokat tartalmazó listák, névsorok gyűjteménye

⊙ tud lat *archontologia* ‘ua.’: gör *arkhón, arkhontosz* ‘vezető, vezér, főhivatalnok’ ← *arkhé* ‘kezdet, vezetés, uralom’ | lásd -LÓGIA

arcosolium [arkoszólium] ⇨ tört falba mélyített, íves záródású urnafülke az ókori római katakombákban

⊙ lat, ‘ua.’: *arcus* ‘ív’ | *solium* ‘ravatal’

arcus lásd ÁRKUS

ardito ⇨ zene hevesen, merészen, elszántan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *ardire* ‘merészkedik’ ← fr *hardir* ‘felbátorodik’ ← frank **hardjan* ‘megkeményedik’
(germán rokonok: ang *hard*, ném *hart* ‘kemény’)

ardométer ⇨ fiz magas hőmérséklet mérésére való fotocellás műszer

⊙ ang *ardometer* ‘ua.’: lat *ardere* ‘ég’ | gör *metreo* ‘mér’

area ⇨ tud kulturális és politikai alapon egységet alkotó terület

⇨ *biol* egy adott faj elterjedési területe

⇨ az árnak megfelelő területmérték több dél-amerikai országban

⊙ lat *area* ‘szabad térség, telek, szérű’

Lásd még ÁR

areális ⇨ övezeti, területi

⇨ *nyelvt* a földrajzilag szomszédos nyelvek egymásra hatását vizsgáló (kutatás)

⊙ ném *areal* ‘ua.’, lásd AREA

aréka ⇨ növ bételpálma, a bételdiót termő délkelet-ázsiai pálmafaj

⊙ ang, port *areca* ‘ua.’ ← dravida

arekolin ⇨ kém a bételdió fő alkaloidja

⊙ tud lat *arecolin* ‘ua.’: lásd ARÉKA | lat *ol(eum)* ‘olaj’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

arén ⇨ kém aromás (benzolgyűrűt tartalmazó) szénhidrogén

⊙ ném *Aren* ‘ua.’: *ar(omatisch)* ‘aromás’ | *-en* (gyűrűs vegyületre utaló toldalék)

aréna ⇨ tört az ókori római cirkusz homokkal felszórt küzdőtere

⇨ cirkuszporond, bikaviadal porondja

⇨ *átv* a közéleti harcok színtere, a nagy nyilvánosság

⇨ *biz* cirkusz, veszekedés, patália, hűhó, lárma

⊙ lat *arena* ‘küzdőtér’, tkp. ‘homok’

arénázik ⇨ *biz* cirkuszos, jelenetet rendez, patáliát csap

⊙ lásd ARÉNA

árenda † ⇨ bér, haszonbér, bérlemény

⊙ kk lat *arrenda* ‘ua.’ ← sp *arrendar* ‘bérbé ad’ ← késő lat (*dd*→ *nd* elhasonulással) *rendere*
‘visszaad’ ← lat *reddere* ‘ua.’: *re-* ‘vissza’ | *dare* ‘ad’

arenit ⇨ *geol* apró szemcsékből álló üledékes kőzet, a homokkő egyik változata

⊙ ném *Arenit* ‘ua.’: lat *arena* ‘homok’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

areóla ⇨ *orv* mezőcske, kisebb terjedelmű bőrelszíneződés

⇨ *növ* rügyszemölcs, tüsképárna

⇨ *növ* a kaktusz tüskés hónaljrügye

⊙ tud lat kics *areola* ‘ua.’, tkp. ‘apró telek, kis terület’, lásd AREA

areométer ⇨ *kém* sűrűségmérő

⊙ ang *araeometer* ‘ua.’; gör *araiosz* ‘híg’ | *metreó* ‘mér’

areometria ⇨ *kém* sűrűségmérés

⊙ ang *araeometry* ‘ua.’, lásd AREOMÉTER

areopág † ⇨ ítélszék, törvényszék, bíróság

⊙ ném *Areopag* ← lat *Areopagus* ‘ua.’ ← gör *Areiosz pagosz* ‘Arész dombja’ (az athéni Akropolisz oldalában, ahol a városi bíróság székel): *Arész*, a háború görög istensége | *pagosz* ‘domb’

areopagita ⇨ *tört* az ókori athéni törvényszék bírója

⊙ lat *Areaopagita* ← gör *Areopagitész* ‘ua.’, lásd AREOPÁG

areopiknométer ⇨ *kém* folyadékok sűrűségét mérő készülék

⊙ ném *Aräopyknometer* ‘ua.’; gör *araiosz* ‘híg’ | *püknosz* ‘sűrű’ | *metreó* ‘mér’

areosztilosz ⇨ *ép* az oszlopok sűrűsége az antik épületeken

⊙ tud lat *araeostylus* ‘ua.’; gör *araisz* ‘híg, ritka’ | *sztilosz* ‘oszlop’

aretológia ⇨ *irod* ókori görög és latin szerzők elbeszélései isteni csodákról, alvilágjárásokról és fantasztikus utazásokról

⊙ gör, ‘ua.’: *areté* ‘testi és lelki kiválóság, érdem, erény’ | lásd -LÓGIA

argentán † ⇨ *koh* újezüst: nikkell, réz és cink ötvözete

⊙ ném *Argentan* ‘ua.’, lásd ARGENTUM

argentín ⇨ *népr* (fn) Argentína lakója, állampolgára

⇨ (mn) ezzel az állammal, néppel kapcsolatos

⊙ sp nn *Argentina* (az állam neve) ← *argentino* ‘ezüstös’, lásd ARGENTUM (az ország legnagyobb folyójáról, a Rio de la Platáról, sp *plata* ‘ezüst’, lásd PLATINA

argentit ⇨ *ásv* kockaalakban kristályosodó, sötét ólomszürke ezüstszulfid

⊙ ném *Argentit* ‘ua.’: lásd ARGENTUM ‘ua.’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

argentometria ⇨ *kém* ezüstnitrát oldatával végzett csapadékos titrálás (térfogatos elemzés)

⊙ ném *Argentometrie* ‘ua.’: lásd ARGENTUM | gör *metreó* ‘mér’

argentopirit ⇨ *ásv* rombos rendszerben kristályosodó bronzbarna, fémess fényű ezüstvasszulfid

⊙ lásd ARGENTUM, PIRIT

argentum ⇨ *kém* az ezüst kémiai neve

⊙ lat, ‘ua.’

argillit ⇨ *ásv* különféle agyagásványokból álló kőzet

⇨ finom szemcséjű agyagos üledék

⊙ ném *Argillit* ‘ua.’: gör *argillosz* ‘fehér agyag’ ← *argosz* ‘fényes, fehér’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

argináz ⇨ *biokém* az arginin működését elősegítő enzim

⊙ ang *arginase* ‘ua.’: lásd ARGIN(IN) | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

arginin ⇨ *biokém* a fehérjealkotó bázikus aminosavak egyike, a nitrogén-anyagcserében játszik fontos szerepet

⊙ ang, ‘ua.’: gör *arginoész* ‘fehérlő’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

argirodit ⇨ *ásv* az ezüst és germánium érce, rombos rendszerben kristályosodó, fekete fémfényű ásvány

⊙ ang *argyrodite* ‘ua.’: gör *argürosz* ‘ezüst’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

argiropoia ⇨ ezüst előállítására mint az alkímisták egyik törekvése

⊙ tud lat *argyropoea* ‘ua.’: gör *argürosz* ‘ezüst’ | *poieó* ‘készít’

argó ⇨ *nyelvt* (eredetileg) a francia alvilág titkos csoportnyelve

⇨ *nyelvt* csibésznyelv, tolvajnyelv

⊙ fr *argot* ‘ua.’ ← (?) ófr *hargoter* ‘civakodik’ ← ?

argon ⇨ *kém* kémiai elem, a nemesgázok egyike

- ⊙ gör seml, ← *argosz* ‘tétlen’ (ti. nem vegyül): *a-* ‘nem’ | *ergon* ‘munka, ténykedés’
- argonauta** ⇨ *mit* egyike az ógörög hősöknek, akik az Argó hajón Kolkhiszba utaztak, hogy segítsenek Iaszónnak megszerezni az aranygyapjút
- ⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *Argonautész* ‘az Argó hajósa’ ← *nautész* ‘hajós’ ← *nausz* ‘hajó’
Lásd még ASZTRONAUTA, NAUTIKUS
- argotikus** ⇨ *nyelvt* tolvajnyelvi
- ⊙ fr *argotique* ‘ua.’, lásd ARGÓ
- argumentáció** ⇨ érvelés, érvrendszer, érvkészlet
⇨ magyarázat, megokolás, bizonyítás
- ⊙ lat *argumentatio* ‘ua.’, lásd ARGUMENTUM
- argumentál** ⇨ érvel, érveket sorakoztat fel
⇨ vitatkozik, megokol, bizonyít
- ⊙ kk lat *argumentare, argumentatum* ‘ua.’, lásd ARGUMENTUM
- argumentatio a contrario** [argumentáció a kontrárió] ⇨ *log* olyan érvelés, amely az ellenkező értelmű állítás cáfolásán keresztül bizonyítja a maga állítását
- ⊙ lat, ‘ua.’: lásd ARGUMENTÁCIÓ | lat *contrarius* ‘ellenkező’ ← *contra* ‘ellen’
- argumentatio a silentio** [argumentáció a szilenció] ⇨ *log* olyan érvelés, amely a bizonyítás érdekében valamit elhallgat
- ⊙ lat, ‘ua.’: lásd ARGUMENTÁCIÓ, SZILENCIUM
- argumentum** ⇨ érv, észok, bizonyíték
⇨ *mat* a függvény független változója, az értelmezési tartomány valamelyik eleme
⇨ *mat* irányszög
⇨ *irod* színművek cselekményét és mondanivalóját összefoglaló tömör, régebben verses bevezetés
- ⊙ lat, ‘bizonyító eszköz, tartalom, összefoglalás’ ← *arguere* ‘kimutat, bizonyít, vádol, dorgál’
- argumentum ad hominem** ⇨ *log* a dolog érdeme helyett a vitapartner személyére utaló, annak az érzelmeire, hiúságára hatni igyekvő érv
- ⊙ lat, ‘ua.’: lásd ARGUMENTUM | *homo, hominis* ‘ember’
- argumentum ad oculos** [...okulosz] ⇨ *log* a szemeknek szóló, szemmel látható, nyilvánvaló bizonyíték
- ⊙ lat, ‘ua.’: lásd ARGUMENTUM | *oculus* ‘szem’
- argumentum baculinum** [...bakulinum] ⇨ *log* „botra támaszkodó” érv, azaz erőszak alkalmazása meggyőzés helyett
- ⊙ lat, ‘ua.’: lásd ARGUMENTUM | *baculinus* ‘botból való, botszerű’ ← *baculum* ‘bot’
- árgus** ⇨ éber, szigorú, gyanakvó, figyelő (szemek)
- ⊙ lat *Argus* ← gör *Argosz*, a százszerű pásztor, akire Héra bízta vetélytársnőjének, a tehénne változtatott Iónak az őrizetét
- arhythmia** lásd ARITMIA
- ária** ⇨ *zene* ének, magánénekszám operában, vokális műben
- ⊙ ol *aria* ‘ua.’, ered. ‘levegő, sajátos arckifejezés, külszín, látszat’ ← lat *aer* ← gör *aér* ‘levegő’
- arianizmus** ⇨ *vall* ókori eretnek keresztény szekta, amely Krisztust nem egylényűgűnek, csupán hasonló lényűgűnek hirdette az Atyával
- ⊙ lat *Arianismus* ‘ua.’: *Arius* alexandriai presbiterről, aki e nézeteket meghirdette | lásd -IZMUS
- ariánus** ⇨ *vall* az arianizmus híve
- ⊙ lat *arianus* ‘ua.’, lásd ARIANIZMUS
- arid** ⇨ *met* száraz, csapadékszegény (éghajlat)
- ⊙ ném, ‘ua.’ ← lat *aridus* ‘száraz’ ← *arere* ‘száraznak lenni’
- ariditás** ⇨ *met* szárazság, a csapadék tartós elégtelensége egy adott égghajlati övezetben
- ⊙ ném *Ariditāt* ‘ua.’, lásd ARID
- arietta** ⇨ *zene* rövid, egyszerű szerkezetű ária
- ⊙ ol kics, ‘ua.’, lásd ÁRIA
- aril-** ⇨ *kém* arénekből a gyűrűhöz tartozó hidrogének egyikének elvonásával keletkezett egyértékű atomcsoport (gyök)

⊙ ném *Aryl-* 'ua.': lásd ARÉN | gör *hülé* 'anyag'

arin ⇨ *kém* arénekből a gyűrűhöz tartozó két hidrogén elvonásával keletkezett kétértékű atomcsoport (gyök)

⊙ ném *Arin* 'ua.': lásd ARÉN | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

arioso [ariózó] ⇨ *zene* rövidebb, áriaszerű szakasz recitativón belül

⇨ *zene* áriaszerűen (adandó elő)

⊙ ol, 'áriaszerű', lásd ÁRIA

áristom † ⇨ őrizet, letartóztatás

⇨ fogda, fogság, börtön, cella

⊙ késő lat *arrestum* 'letartóztatás' ← *arrestare* 'lefog, feltartóztat': *ad-* 'hozzá' | *restare* 'megmarad, hátramarad'

Lásd még ARRETÁL, RESTANCIA, RESZTLI

arisztokrácia ⇨ *tört* a nagybirtokos nemesség uralma mint ókori államforma

⇨ *tört* a hűbéri főnemesség

⇨ *átv* valamely társadalmi osztálynak legfelső, kiváltságos helyzetű rétege (pl. munkás~)

⊙ lat *aristocratia* ← gör *arisztokratia* 'ua.', tkp. 'a legjobbak uralma': *arisztosz* 'legjobb' | *kratosz* 'uralom' ← *krateó* 'erős, hatalma van, uralkodik'

arisztokrata ⇨ *tört* az ókori görög arisztokrácia tagja

⇨ *tört* főnemes, főúr, főrend, nagybirtokos, kékvérű

⇨ *átv* kiváltságos társadalmi csoport vagy réteg tagja (pl. munkás~)

⊙ ném *Aristokrat* ← fr *aristocrate* ← gör *arisztokratész* 'ua.', lásd ARISZTOKRÁCIA

arisztokratikus ⇨ a főnemességre jellemző, vele kapcsolatos

⇨ nagyúri, előkelő, kékvérű

⇨ előkelősködő

⇨ elzárkózó, elkülönülő

⊙ ném *aristocratisch* ← fr *aristocratique* ← gör *arisztokratikosz* 'ua.', lásd ARISZTOKRÁCIA

arisztokratizmus ⇨ arisztokratikus szemlélet, magatartás

⇨ előkelősködés

⇨ elzárkózás, elkülönülés

⊙ ang *aristocratism* 'ua.', lásd ARISZTOKRÁCIA

arisztotelianizmus ⇨ *fil* Arisztotelész bölceleti iskolája, ennek tanai

⇨ *fil* az Arisztotelész tanain alapuló, zsidó, keresztény és arab elemekkel kiegészült középkori bölceleti irányzat

⊙ tud lat *Aristotelianismus* 'ua.', lásd ARISZTOTELIÁNUS, -IZMUS

arisztotelianus ⇨ (fn) *fil* Arisztotelész bölceleti iskolájához tartozó

⇨ (mn) az arisztotelianizmussal kapcsolatos

⊙ lat *Aristotelianus* 'ua.' ← gör *Arisztotelész*, ókori görög filozófus

aritmetika ⇨ *mat* számtan, a valós számokkal foglalkozó matematikai tudományág

⇨ *mat* † számelmélet

⊙ lat *arithmetica (ars)* 'a számvetés (mestersége)' ← gör *arithmetiké (tekhné)* 'ua.' ← *arithmosz* 'szám'

aritmetikus ⇨ (mn) számtani, számelméleti

⇨ (fn) a számelmélet szakembere

⊙ tud lat *arithmeticus* 'ua.', lásd ARITMETIKA

aritmia ⇨ *orv* ritmuszavar, szívritmuszavar

⊙ tud lat *arhythmia* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *rhüthmosz* 'ütem, mérték'

aritmikus ⇨ *orv* ritmuszavaros, szabálytalan ritmusú (szívverés)

⇨ ritmustalan

⊙ tud lat *arhythmicus* 'ua.', lásd ARITMIA

aritmománia ⇨ *orv* beteges számolási kényszer

⊙ tud lat *arithmomania* 'ua.': gör *arithmosz* 'szám' | *mania* 'téboly'

arizonit ⇨ *ásv* főleg szilícium-dioxidból álló magmás telérközet

- ⊙ ang *arisonit* ‘ua.’: lelőhelyéről, *Arizona* (USA) államról | -it (ásványra utaló toldalék)
- árja** ⇨ *nyelvt* az indoeurópai nyelvcsalád indoíráni ága
- ⇨ *tört* (a náci fajelméletben) a vezetésre hivatott germán „fajhoz” tartozó
- ⇨ nem zsidó
- ⊙ óperzsa, óind *arya* ‘jogszerű, nemes, előkelő’
- árjásítás** ⇨ *tört* a zsidók kiszorítása a gazdasági és kulturális pozíciókból a náci korszakban
- ⊙ lásd **ÁRJA**
- árkád** ⇨ *ép* boltívekkel összekapcsolt oszlopsor, pillérsor, oszlopfolyosó
- ⊙ fr *arcade* ← prov *arcada* ‘ua.’ ← lat *arcus*, lásd **ÁRKUS**
- arkánium** ⇨ csodaszer, titkos ír
- ⊙ lat *arcanum* ‘titok, rejtély’ ← *arcanus* ‘rejtett, titokzatos’ ← *arca* ‘láda’
- arkanzit** ⇨ *ásv* rombos rendszerben kristályosodó titánérc
- ⊙ ang *arkansit* ‘ua.’: lelőhelyéről, *Arkansas* (USA) államról | -it (ásványra utaló toldalék)
- arkatúra** ⇨ *ép* nagy falfelületet díszítő vakívek sora
- ⊙ ol *arcatura* ‘ua.’ ← *arco* ← lat *arcus* ‘ív’
- arkhé** ⇨ *fil* az ókori természetbölcselek szerint az őselv vagy őszanyag, amelyből a mindenség kialakult
- ⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘kezdet’
- arkhón** ⇨ *tört* a legfőbb végrehajtó hatalmat gyakorló kilenctagú testület tagja az ókori Athénban
- ⊙ gör, ‘ua.’ ← *arkhó* ‘vezet, parancsol’, tkp. ‘az első, az élen áll’ ← *arkhé* ‘kezdet’
- arktikus** ⇨ északi-sarki, sarki, sarkvidéki
- ⊙ lat *arcticus* ‘ua.’ ← gör *arktikosz* ‘északi’, tkp. ‘a Nagy Medve csillagkép felé eső’ ← *arktosz* ‘medve’
- Lásd még **ANTARKTIKUS**
- árkus** † ⇨ ív, papírív
- ⊙ lat *arcus* ‘ív, boltív’
- armalcollit** [armalkollit] ⇨ *ásv* az Apolló 11 legénysége által a Holdról lehozott átlátszatlan, kékesszürke anizotróp lemezes ásvány
- ⊙ ang, ‘ua.’: *Arm(strong)*, *Al(drin)*, *Coll(ins)*, a három űrhajós neve | -it (ásványra utaló toldalék)
- armada** † ⇨ *kat* hajóhad
- ⇨ (tulajdonnévként) a „győzhetetlen” spanyol hadiflotta, amely 1588-ban megsemmisítő vereséget szenvedett Anglia partjainál
- ⊙ sp, ‘hadsereg’, lásd **ÁRMÁDIA**
- ármádia** † ⇨ sereg, hadsereg
- ⊙ észak-ol *armada* ← ol *armata* ‘ua.’, tkp. ‘felfegyverzett, fegyveres’ ← ol, lat *armare*, *armatum* ‘felfegyverez’ ← lat tbsz *arma* ‘fegyverek’
- armadilló** ⇨ *áll* természetekkel táplálkozó dél-amerikai övesállat
- ⊙ sp kics *armadillo* ‘ua.’ ← *armado* ‘felfegyverzett, páncélozott’ ← lat *armatus* ‘ua.’ ← tbsz *arma* ‘fegyverek’
- armális** † ⇨ nemesi levél, címeres levél, „kutyabőr”
- ⊙ hazai lat tbsz (*litterae*) *armales* ‘címeres levél’ ← *armalis* ‘fegyverrel, címerrel kapcsolatos’ ← *arma* ‘fegyverek’, hazai lat ‘címer’
- armalista** ⇨ *tört* címeres nemes, bocskoros nemes, aki katonáskodás vagy hivatali szolgálat fejében nemesi levelet kapott, de birtokot nem
- ⊙ lat, ‘ua.’, lásd **ARMÁLIS**
- armatúra** ⇨ † *kat* fegyverzet
- ⇨ *vill* kondenzátor vezető fémlemeze
- ⇨ *műsz* szerelék, szerelékfal
- ⇨ *ép* vasváz, a vasbeton tartószerkezete
- ⇨ *zene* a kottasor elején szereplő előjegyzések együttese
- ⊙ ném *Armatur* ‘ua.’ ← lat *armatura* ‘fegyverzet’ ← *armare*, *armatum* ‘felfegyverez’ ← *arma*, *armorum* ‘fegyverek’

armistitium [armisztícium] † ⇨ *kat* fegyverszünet, fegyvernnyugvás

⊙ újk lat, 'ua.': lat *arma* 'fegyverek' | -*stitium*, ered. *statium* 'megállás' ← *stare, statum* 'áll'

armírozás ⇨ *ép* a sarkok kiemelése erősítő vagy díszítő faragott kváderkövekkel az épület homlokzatán

⊙ ném *armieren* ← fr *armer* 'felfegyverez, ellát, megerősít' ← lat *armare* 'ua.' ← tbsz *arma* 'fegyverek'

armenisztika ⇨ *tud* az örmény nyelvel, irodalommal és kultúrával foglalkozó tudományág

⊙ ném *Armenistik* 'ua.' ← gör *Armenia* 'Örményország'

arminianus ⇨ *vall* a holland protestantizmus irányzata, amely elveti a predestináció szélsőséges felfogását

⊙ kezdeményezője, *Arminius* püspök nevéből

arnauta, arnót † ⇨ albán

⊙ tör *arnavut* ← bizánci gör (hangátvetéses) *Arnavitisz* ← gör *Arbanitész* 'albán'

aroma ⇨ jellegzetes, kellemes zamat

⇨ erős ízesítő hatású vegyület

⇨ kellemes illat

⊙ lat, 'ua.' ← gör *aróma, arómatosz* 'fűszer'

aromás ⇨ *kém* ciklikus, molekulánként hat gyűrűalakban összekapcsolódó szénatomból épült szénhidrogéneknek és ezek származékainak jelzője

⊙ ném *aromatisch* ← gör *arómátikosz* 'illatos, fűszeres', lásd AROMA (a benzol, toluol s más ~ vegyületek kellemes illatáról)

aromaterápia ⇨ *orv* növényi eredetű illóolajok alkalmazása a gyógyászatban

⊙ tud lat *aromatherapia* 'ua.', lásd AROMA, TERÁPIA

aromaticitás ⇨ *kém* a benzol és a belőle levezethető ciklikus vegyületek sajátos fizikai és kémiai tulajdonságainak összessége

⊙ ang *aromaticity* 'ua.', lásd AROMATIKUS

aromatikus ⇨ fűszeres

⇨ erős ízű

⇨ *kém* benzolgyűrűt tartalmazó, aromás

⊙ fr *aromatique* 'ua.' ← gör *arómátikosz* 'illatos, fűszeres', lásd AROMA, AROMÁS

aromatizál ⇨ *konyha* aromával ízesít

⇨ *kém* más szerkezetű ciklikus vegyületeket hidrogén elvonásával aromássá (benzolgyűrűssé) alakít át

⊙ ném *aromatisieren* 'ua.', lásd AROMATIKUS

arpeggiatura [arpeddzsatúra] ⇨ *zene* tört hangzatok sorozata

⊙ ol, 'ua.', lásd ARPEGGIO

arpeggio [arpeddzsó] ⇨ *zene* hárfajátékszerűen, az akkordokat felbontva (adandó elő)

⇨ *zene* akkordfelbontás, hárfahangzat

⊙ ol, 'ua.' ← *arpeggiare* 'hárfázik' ← *arpa* 'hárfá' ← germán (pl. ang *harp*, ném *Harfe*)

arpeggione [arpeddzsóne] ⇨ *zene* cselló formájú, hathúrú vonógitár a 19. század elején

⊙ ol nykz, 'ua.', lásd ARPEGGIO

arquebuse [arköbüz] ⇨ *kat* középkori kanócos, szakállas puska, amelynek csövét állványra támasztották, vagy horoggal ráakasztották

⊙ fr, 'ua.' ← ol *archibuso* 'ua.' ← alném *hakebusse* 'horgos puska': *hake* 'horog' | *busse* 'puska, szelence' (ném *Büchse* 'ua.')

arrak ⇨ rizsből, cukornádból vagy pálmaborból erjesztett erős keleti és arab pálinkafélék neve

⊙ ném *Arrak* ← fr *arraque* 'ua.' ← ar *arak* 'lé, nedv'

arrangement [aranzsman] ⇨ *zene* egy zenemű átírata más előadói apparátusra vagy szólóhangszerre

⇨ *zene* a harmóniak és szólások rögzítése dzsesszben, könnyűzenében

⇨ *ker* tőzsdéi ügyek lebonyolítása közvetítő útján

⇨ elrendezés, csoportosítás

⇨ elintézés, intézkedés

⊙ fr, 'ua.', lásd ARRANZSÁL

arranzsál ⇨ elrendez, berendez, elhelyez

⇨ elintézt, intézkedik

⇨ *zene* átíratot készít

⇨ *ker* megegyezik, kiegyezik

⊙ ném *arrangeiren* ← fr *arranger* 'ua.': à ← lat *ad-* 'hozzá' | *ranger* 'rendez, sorba állít' ← *rang* 'sor, rend' ← germán (pl. ang *rang*, ném *Rank* 'ua.')

array processor [eréj proszeszor] ⇨ *számtech* tömbprocesszor, azonos processzorokból összekapcsolt rendszer egy központi processzor irányítása alatt

⊙ ang, 'ua.': *array* 'sorba állít, felkészít' ← fr *arraier* 'ua.', tkp. 'felkészít': à ← lat *ad-* 'hozzá' | germán (pl. ang *ready* 'kész') | lásd PROCESSZOR

arrestál † ⇨ letartóztat

⊙ késő lat *arrestare* 'ua.', lásd ÁRISTOM

arretál ⇨ műszerek, berendezések mozgó elemeit rögzíti (üzemen kívüli állapotban)

⊙ ném *arretieren* 'ua.' ← fr *arretter* 'megállít, feltartóztat', lásd ÁRISTOM

arrivál † ⇨ beérkezik, sikert ér el

⊙ ném *arrivieren* 'ua.' ← fr *arriver* 'megérkezik' ← késő lat *arripare*, tkp. *ad-ripare* 'partot ér': *ad-* 'hozzá' | *ripa* 'part'

arrivé ⇨ beérkezett, hírnevét megalapozott ember

⊙ fr *arrivé* 'ua.', lásd ARRIVÁL

arrogáció ⇨ *jog* nagykorú, teljes jogú személy örökbefogadása (a római jogban)

⊙ lat *arrogatio* 'ua.' ← *arrogare* 'követel', lásd ARROGÁL

arrogál ⇨ illetéktelenül követel, kisajátít, bitorol

⊙ lat *arrogare* 'magának követel, bitorol': *ad-* 'hozzá' | *rogare* 'kér, követel'

arrogancia ⇨ kihívó modor, pöffeszkedés, dőlyf, pimaszság, szemtelenség

⊙ lat *arrogantia* 'ua.', lásd ARROGÁNS

arrogáns ⇨ kihívó modorú, erőszakosan követelőző

⇨ pökhendi, arcátlan, elbizakodott, fennhéjázó, fölényeskedő

⊙ lat *arrogans*, *arrogantis* 'ua.', lásd ARROGÁL

Lásd még ABROGÁCIÓ

arrondál ⇨ kikerekít, kiegszít, kibővít

⊙ ném *arrondieren* ← fr *arrondir* 'ua.' ← *rond* 'kerek' ← lat *rotundus* 'ua.' ← *rota* 'korong, kerék'

Lásd még ROTÁCIÓ, ROTUNDA, ROUÉ

arrowroot [erőrut] ⇨ *növ* forró égövi növény, amelyből nyílméreg ellen védő anyagot állítottak elő

⇨ *élelm* ilyen növények gyökeréből nyert étkezési keményítő

⊙ ang, 'nyílgyökér' (népetimológiai alak) ← indián *aruruta* 'az ~ növény'

arroyo [arroyó] ⇨ *földr* záporpatak, csak igen nagy esők idején megtelő meredek falú vízfolyás, vízmosás

⊙ sp, 'ua.' ← *arroyar* 'áztat, mos' ← késő lat *arrugia* 'csatorna, árok' ← lat *ruga* 'redő'

arrozó ⇨ *orv* felmaródás

⊙ tud lat *arrosio* 'ua.' ← *arrodere*, *arrosus* 'megrág': *ad-* 'hozzá' | *rodere* 'rág'

ars antiqua [arsz antikva] ⇨ *zene* a 9–13. század egyházi zenéjének kezdetleges többszólamúsága

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'régí művészet': *ars* 'művészet' | lásd ANTIK

arsenal lásd ARZENÁL

arsin ⇨ könyök, orosz hossz mérték, kb 70 cm

⊙ or, 'ua.' ← tör *arşen* 'könyök'

ars moriendi [arsz moriendi] ⇨ *műv* a keresztyénhez méltó halálra ihlető középkori fámetszetsorozatok neve, amelyek a menny gyönyöreit és a pokol borzalmaikat mutatták be

⊙ lat, 'a meghalás művészete': *ars* 'művészet' | *mori* 'meghal'

ars nova [arsz nova] ⇨ *zene* a többszólamú egyházi zene 14. századi új stílusa, amely a világi zene egyes formáit (ballada, motetta, madrigál) is magába olvasztotta

⊙ lat, 'új művészet': *ars* 'mesterség, művészet' | *novus* 'új'

ars poetica [arsz poétika] ⇨ *irod* a költői alkotás mesterségbeli követelményeit és műhelytitkait összefoglaló tanköltemény

⇨ *irod, műv* író vagy művész alkotói hitvallásának megfogalmazása

⊙ lat, 'a költői mesterség' (Horatius ilyen tárgyú verses episztolájának a címe): *ars* 'mesterség, művészet' | *poeticus* 'költői', lásd POÉTA

arszisz ⇨ *irod, zene* a régebbi használatban az ütem hangsúlyos eleme (szótag, hang), újabban ennek fordítottja

⊙ gör, 'nyomatéktalan szótag', tkp. 'felemelés' (ti. a kézé tánc közben, hogy a következő, nyomatékos szótaghoz lefelé üssön) ← *airó* 'emel'

arszlán † ⇨ gavallér, világfi, aranyifjú, ficsúr, dandy

⊙ tör *arszlan* 'oroszlán' (a 19. század első feléből, a fr *lion* 'aranyifjú', tkp. 'oroszlán' mintájára)

art déco [árdekó] ⇨ *műv* dekorativitásra törekvő grafikai és iparművészeti stílus a 20. század második negyedében

⊙ fr, 'ua.': *art* ← lat *ars, artis* 'művészet' | *déco(ra-tif)* 'díszítő', lásd DEKORATÍV

artefaktum † ⇨ *műv* műtárgy

⊙ lat *arte factum* 'művészettel készített dolog': *ars, artis* 'művészet' | *facere, factum* 'csinál, készít'

arteperitus † ⇨ műértő

⊙ lat *arte peritus* 'művészetben jártas': *ars, artis* 'művészet' | *peritus* 'járatos': *per-* 'át, szerte' | *ire, itum* 'megy, jár'

artéria ⇨ *orv* verőér, ütőér

⊙ lat *arteria* 'ua.' ← gör *artéria* 'légcső, verőér'

arteriális ⇨ *orv* a verőérrel kapcsolatos

⊙ tud lat, 'ua.', lásd ARTÉRIA

arteriográfia ⇨ *orv* az ütőérről kontrasztanyaggal készült röntgenfelvétel

⊙ tud lat *arteriographia* 'ua.', lásd ARTÉRIA, -GRÁFIA

arterioszklerózis ⇨ *orv* a verőerek elmeszesedése

⊙ lat *arteriosclerosis* 'ua.': lásd ARTÉRIA, SZKLERÓZIS

arteriosztenózis ⇨ *orv* verőérszűkület

⊙ tud lat *arteriostenosis* 'ua.': lásd ARTÉRIA | gör *sztenosz* 'szűk' | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

arteriovenózus ⇨ *anat* a verőerekkel és visszerekkel kapcsolatos

⊙ tud lat *arteriovenosus* 'ua.', lásd ARTÉRIA, VÉNA

artes liberales [artesz liberálesz] ⇨ *okt* az ókori és középkori oktatás tantárgyainak héttagú együttese (lásd QUADRIVIUM, TRIVIUM)

⊙ lat, 'szabad embernek való művészetek': *ars, artis* 'művészet, mesterség' | *liberalis* 'szabadhoz illő' ← *liber* 'szabad'

artézi ⇨ mélyfúrású, a talajvíznél mélyebb rétegbe fúrt, egészséges vizet adó (kút)

⊙ ném *artesisch* 'ua.' ← fr (*puits*) *artésien*, 'Artois-i (kút)' (ebben a francia tartományban fúrtak először ilyen kutakat)

arthralgia ⇨ *orv* ízületi fájdalom

⊙ tud lat, 'ua.': gör *arthron* 'tag, ízület' | *algeó* 'fájlal'

Arthropoda ⇨ *áll* az ízeltlábúak törzse

⊙ tud lat tbsz seml, 'ua.': gör *arthron* 'íz, tag' | *pusz, podosz* 'láb'

artifex ⇨ *tört* mesterember, művész, találékony ember

⊙ lat *artifex, artificis* 'ua.': *ars, artis* 'mesterség, művészet' | *facere* 'csinál'.

artificiális ⇨ mesterséges, mű-

⊙ lat *artificialis* 'ua.', lásd ARTIFEX

artikuláció ⇨ *nyelvt* a beszéd tagolása

⇨ *nyelvt* a beszédhangok ejtése, képzése

⇨ *szính* jól érthető, tagolt ejtés

⇨ *zene* a zenei hangok világos tagolása, összekötése és elválasztása

⇨ *orv, biol* íz, csomó

⊙ lat *articulatio* ‘tagolás’, lásd ARTIKULÁL

artikulál ⇨ *nyelvt* tagolt beszédhangokat képez

⇨ kifejt, megjelenít

⊙ késő lat *articulare, articulatum* ‘tagol’ ← kics *articulus*, lásd ARTIKULUS

artikulálatlan vagy **artikulátlan** ⇨ tagolatlan, egybefolyó, érthetetlen

⊙ lásd ARTIKULÁL

artikulált ⇨ *nyelvt* tagolt, jól érthető

⇨ *biol* ízelt

⇨ jól tagolt, áttekinthető, világosan kifejtett

⊙ lásd ARTIKULÁL

artikulus ⇨ *jog* cikk, cikkely, törvénycikk

⇨ *nyelvt* névelő

⇨ *anat* ízület

⊙ lat kics *articulus* ‘ízület, beszédrés, beszédszakasz’ ← *artus* ‘ízület, csukló, ujjperc’

artilléria † ⇨ *kat* tüzérség

⊙ ném *Artillerie* ← fr *artillerie* ‘ua.’ ← ófr *artiller* ‘felszerel’ ← késő lat **articulare* ‘ua.’ ← kics *artacula* ‘mesterség’ ← *ars, artis* ‘ua.’

artillerista † ⇨ *kat* tüzér

⊙ ném *Artillerist* ‘ua.’, lásd ARTILLÉRIA

artista ⇨ cirkuszművész, mutatványos, kötélháncs, légtornász, bűvész

⊙ ném *Artist* ‘ua.’ ← fr *artiste* ‘művész’ ← lat *ars, artis* ‘művészet, mesterség’

artisztikum ⇨ művészi jelleg, hatás az alkotásban

⊙ magy, lásd ARTISZTIKUS (a *komikus–komikum* és hasonló szópárok mintájára)

artisztikus ⇨ művészi, művészies, megformált, jól formált

⊙ fr *artistique* ‘ua.’, lásd ARTISTA

artkino ⇨ művészmozi

⊙ ném *Artkino* ‘ua.’: *art(istisch)* ‘művészi’ | röv *Kino* ‘mozi’, lásd KINEMATOGRÁFIA

art nouveau [árnuvó] ⇨ *műv* 19. század végi, Belgiumból indult dekoratív művészeti irányzat, a szecesszió nyitánya

⊙ fr, ‘új művészet’: lat *ars, artis* ‘művészet’ | *novus* ‘új’

artofórium ⇨ *vall* a tabernákulum megfelelője, a szentelt ostyát őrző, ötvösművű oltárszekrény a bizánci szertartásban

⊙ gör *artophorion* ‘ua.’, tkp. ‘kenyérhordó’: *artosz* ‘kenyér’ | *phoreó* ‘hord, visz’

artolit ⇨ *ásv* kenyérkő, kenyér formájúra koptatott kőzetdarab

⊙ ném *Artolith* ‘ua.’: gör *artosz* ‘kenyér’ | *lithosz* ‘kő’

artritikus ⇨ *orv* ízületi gyulladásban szenvedő (személy)

⇨ *orv* ezzel a betegséggel kapcsolatos

⊙ tud lat *arthriticus* ‘ua.’, lásd ARTRITISZ

artritisz ⇨ *orv* ízületi gyulladás

⊙ lat *arthritis* ‘ua.’: gör *arthron* ‘tag, ízület’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

artrográfia ⇨ *orv* az ízületekről kontrasztanyaggal készült röntgenfelvétel

⊙ tud lat *arthrographia* ‘ua.’: gör *arthron* ‘tag, ízület’ | lásd -GRÁFIA

artropiózis ⇨ *orv* az ízületek gennyesedése

⊙ tud lat *arthropyosis* ‘ua.’: gör *arthron* ‘ízület’ | *püon* ‘genny’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

artroplasztika ⇨ *orv* sérült vagy károsodott ízületek részbeni vagy teljes pótlása műanyaggal vagy fémötvözettel

⊙ tud lat *arthroplastica* ‘ua.’: gör *arthron* ‘tag, ízület’ | lásd PLASZTIKA

artroszkópia ⇨ *orv* az ízületek belsejének vizsgálata az ízületi üregbe vezetett endoszkóppal

⊙ tud lat *arthroscopia* ‘ua.’: gör *arthron* ‘tag, ízület’ | *szkopeó* ‘néz’

artrózis ⇨ *orv* enyhébb lefolyású, nem gyulladásos ízületi betegség

⊙ tud lat *arthrosis* ‘ua.’: gör *arthron* ‘tag, ízület’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

arzén ⇨ kém sötétszürke, ill. sárga formában is található nemfemes elem, több vegyülete erősen mérgező

⊙ ném *Arsen* ← tud lat *arsenicum* ← gör *arszenikon* ‘ua.’ ← ar *al-zerníkh* ‘auripigment, aransyárga arzéntrisulfid’ ← perzsa *zerní* ‘ua.’ ← *zar* ‘arany’

arzenál ⇨ *kat* fegyverraktár, fegyvergyűjtemény, fegyverkészlet

⇨ *kat* hadianyag, hadfelszerelés

⇨ † lerakat, tárház, készlet

⇨ gazdag gyűjtemény

⇨ ismeretanyag, tudás

⊙ ném *Arsenal* ← ol *arsenale* ‘ua.’ ← régi ol *darsena* ‘dokk’ ← ar *dár asz-sziná’a* ‘hajóépítő műhely’, tkp. ‘a mesterség háza’ (a *dars-* az olaszban *d’ars-* nak érződött, ezért maradt el a szókezdő *d*)

arzenát ⇨ kém az arzénsav sója

⊙ tud lat *arsenatum* ‘ua.’, lásd ARZÉN

arzenikum ⇨ kém arzéntrioxid, erősen mérgező fehér kristályos vegyület

⇨ † kém elemi arzén

⊙ tud lat *arsenicum* ‘arzenből való’, lásd ARZÉN

arzenit ⇨ kém az arzénessav sója

⊙ ang *arsenite* ‘ua.’, lásd ARZÉN

asa foetida [asza főtida] ⇨ a gyógyászatban használt, kellemetlen szagú növényi mézga

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘bűdös mézga’: *asa* ‘mézga’ | *foetidus* ‘bűdös’

ascariasis [aszkariazis] ⇨ *orv* orsógilisztával való fertőződés

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *aszkarisz* ‘bélféreg, szúnyoglarva’ | *-ázis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

ascender [eszender] ⇨ *számtech* felfelé nyúló betűszár

⊙ ang, ‘ua.’ ← *ascend* ‘emelkedik’ ← lat *ascendere* ‘ua.’, lásd ASZCENDENS

Ascomycetes [aszkomikétész] ⇨ *áll* tömlősgombák

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *aszkosz* ‘börtömlő’ | *mükész*, *mükétosz* ‘gomba’

askenázi(i) ⇨ a középkorban német területeken élt, illetve az onnan Közép- és Kelet-Európába s utóbb az Egyesült Államokba elszármazott, sokáig jiddis nyelvű zsidósághoz tartozó (személy)

⊙ *Askenáznak*, Noé dedúnokájának nevéből (1Móz 10,3), talán mert az ~ok egy *Aschanien* nevű német grófságban települtek meg legelőször

aspecifikus ⇨ nem fajlagos

⊙ gör *a-* ‘nem’ | lásd SPECIFIKUS

aspektus ⇨ szemszög, nézőpont, szempont, beállítás

⇨ *nyelvt* a cselekvés lefolyásának valamely körülményét (pl. befejezettségét) kifejező ragozási forma

⇨ tekintet, vonatkozás

⇨ megjelenés, arculat, jelleg

⇨ *csill* † bolygóállás

⇨ † eshetőség, lehetőség, kilátás

⊙ lat *aspectus* ‘rátekintés’: *ad-* ‘rá’ | gyak *spectare* ‘szemlél’ ← *specere*, *spectrum* ‘néz’

aspergillum [aszpergillum] ⇨ *vall* szenteltvízhintő

⇨ *biol* kannapenész

⊙ lat, ‘ua.’ ← *aspergere* ‘behint’, lásd ASZPERZÍÓ

aspermia ⇨ *orv* férfi magtalansága spermahiány vagy megtermékenyítésre képes sperma hiánya miatt

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd SPERMA

asphyxia lásd ASZFIXIA

aspiráció ⇨ szándék, törekvés, vágy, terv

⇨ *orv* beszippantás

⇨ *nyelvt* hehezet

⊙ lat *aspiratio* ‘ráfúvás, kigőzölgés’, lásd ASPIRÁL

aspirál ⇨ vágyik valamire

✧ törekszik, pályázik, szándékol

✧ igényt tart valamire

✧ *nyelvt* hehezetesen ejt ki (mássalhangzót)

◎ lat *aspirare, aspiratum*, tkp. *ad-spirare* ‘áhítozik, törekszik vmire’, ered. ‘rálehel’: *ad-* ‘oda’ | *spirare* ‘lehel’

Lásd még KONSPIRÁL, RESPIRÁTOR, SPIRITUÁLIS, SPIRITUSZ

aspiráns ✧ pályázó, jelölt, várományos

✧ *tud* aspirantúrára jelentkeztet tudósjelölt (a volt szocialista államokban)

◎ ném *Aspirant* ‘ua.’ ← lat *aspirans, aspirantis* ‘törekvő’, lásd ASPIRÁL

aspirantúra ✧ tudományos képzési és minősítési rendszer (a volt szocialista államokban)

◎ ném *Aspirantur* ‘ua.’, lásd ASPIRÁNS

aspiráta ✧ *nyelvt* hehezetes mássalhangzó (pl ógör *théta, khi, phi*)

◎ lat (*vox*) *aspirata* ‘rálehel (hang)’: *ad-* ‘rá’ | *spirare* ‘lélegzik, lehel’

aspirátor ✧ *műsz* beszívó vagy légelvezető berendezés

✧ *orv* testüregből kóros nedvet leszívó készülék

◎ ang *aspirator* ‘ua.’, lásd ASPIRÁL

áspis ✧ *áll* mérges kígyó

✧ *biz* házsártos nőszemély

◎ lat *aspis* ‘vipera’ ← gör *aszpisz* ‘ua.’

asplenia [aszplénia] ✧ *orv* a lép hiánya mint születési rendellenesség

◎ tud lat, ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *splén* ‘lép’

Lásd még SPLEEN

asrá ✧ *vall* indiai aszkétaközösség, remetetelep

✧ *vall* vallási tanítók iskolája, tanítványi köre

◎ ind *asrama* ‘ua.’

ass- lásd még ASSZ-

assai [asszaji] ✧ *zene* nagyon (zenei utasítás mellett)

◎ ol, ‘ua.’ ← lat *ad satis* ‘elégességig’: *ad-* ‘-ig’ | *satis* ‘elég’

assemblage [aszablázs] ✧ *műv* különböző eredetű köznap tárgyakkól összeállított térbeli kompozíció a szürrealisták és a pop-art irányzatában

◎ fr, ‘összeállítás’ ← *assembler* ‘összeállít’ ← késő lat *assimulare* ‘összegyűjt’: *ad-* ‘hozzá’ | *simul* ‘együtt’

assembler [eszembler] ✧ *számtech* fordítóprogram, amely az ASSEMBLY nyelven írt programokat a számítógép gépi nyelvére fordítja

◎ ang, ‘ua.’ ← *assemble* ‘összeállít’, lásd ASSEMBLAGE

assembly [eszembli] ✧ *számtech* gépfüggő szimbolikus programnyelv

◎ ang, ‘ua.’, tkp. ‘összeállítás’, lásd ASSEMBLAGE

asservanda [asszervanda] † ✧ *hiv* félreteendők, megörzendők (ti. üggyiratok)

◎ lat tbsz seml, ‘ua.’ ← *asservare* ‘megöriz’: *ad-* ‘hozzá, meg-’ | *servare* ‘öriz’

assignata lásd ASSIGNÁTA

assunta vagy **assunzione** [asszunta, asszuncióne] ✧ *műv* Mária mennybemenetelét ábrázoló műalkotás, főleg festmény

◎ ol, ‘ua.’: (*Maria*) *assunta* ‘a mennybe fölve (Mária)’, ill. *assunzione* ‘felvétel’ ← lat *assumere, assumptum* ‘fölvész, magához vesz’: *ad-* ‘hozzá’ | *sumere* ‘vesz’

ast- lásd ASZT-

Aster lásd ASZTER

astérisque [aszteriszik] ✧ *nyomd* a csillag mint nyomdai jel: *

◎ fr, ‘ua.’, tkp. ‘csillagszerű’ ← gör *asztér* ‘csillag’

asylum lásd AZILUM

asym- lásd ASZIM-

ász ✧ *ját* a legmagasabb értékű kártyalap

✧ *átv* kiválóság, a maga területének legkiválóbbja (főleg sportban)

- ✧ *sport* visszaüthetetlenül erős és jól helyezett szerva teniszben
- ◎ *ném As* ← fr *as* 'ua.', ered. 'egyes a kockán' ← lat *as* 'kis értékű rézpénz, egyes a kockán' (amely a legértékesebb dobás volt)
- ászana** ✧ a testtartások kánoni rendszere a buddhista ikonográfiában (mint lótuszülés és hasonló)
- ✧ a testtartások egyike a jógagyakorlatokban
- ◎ szansz, 'ülés, póz'
- aszaprobikus** ✧ *biol* bomló szerves anyagot nem tartalmazó
- ◎ ang *asaprobic* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd SZAPROBIKUS
- aszcendencia** ✧ *csill* égitest emelkedő pályája az égen
- ✧ az ősök, felmenők összessége
- ◎ lat *ascendentia* 'felhágás' ← *ascendens, ascendentis* 'emelkedő', lásd ASZCENDENS
- aszcendens** ✧ *csill* csillag pályájának (a láthatártól) emelkedő szakasza
- ✧ felmenő
- ✧ emelkedő, felszálló
- ◎ lat *ascendens* 'emelkedő' ← *ascendere*, tkp. *ad-scendere* 'felhág': *ad-* 'hozzá' | *scandere* 'hág, fellép'
- aszeitás** ✧ *vall* magátólvalóság, a skolasztikus filozófiában Istennek az az attribútuma, hogy léte nem függ semmitől, csak magától
- ◎ tud lat *aseitas* 'ua.' ← *a se* 'magától': *a(b)-* '-tól' | *se* 'maga'
- aszeizmikus** ✧ *geol* földrengésmentes (övezet)
- ◎ ang *aseismic* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd SZEIZMIKUS
- aszepszis** ✧ *orv* csíramentes környezet
- ✧ a kórokozók távoltartása
- ◎ tud lat *asepsis* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd SZEPSZIS
- aszéptikus** ✧ *orv* fertőzésmentes, csíramentes, steril
- ✧ nem fertőzéses eredetű (betegség, láz)
- ◎ lat *asepticus* 'ua.': *a-* 'nem' | *széptikosz* 'rothadó' ← *szépó* 'rothad, üszkösödik'
- aszexuális** ✧ *biol* ivartalan (szaporodás)
- ✧ *orv* a nemi ingerektől, nemi vágytól mentes
- ◎ tud lat *asexualis* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd SZEXUÁLIS
- aszfalt** ✧ *kém* bitumen és ásványi anyagok keveréke, hőre lágyuló szénhidrogén-keverék, útburkolatok anyaga
- ◎ ang *asphalt* ← késő lat *asphaltus* ← gör *aszphaltosz* 'kátrány, szurok' (amelyet falak kötőanyagának is használtak), tkp. 'ledönthetetlen': *a-* 'nem' | *szphalló* 'ledönt'
- aszferikus** ✧ *opt* nem gömbfelülettel (hanem pl. ellipszoiddal, paraboloiddal) határolt (lencse)
- ◎ ang *aspheric* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd SZFERIKUS
- aszfixia** ✧ *orv* légzéskimaradás, a légzési központ bénulása
- ◎ lat *asphyxia* 'ua.' ← gör *aszphüxia* 'gyenge érverés': *a-* 'nem' | *szphüdzó* 'ver, lüktet'
- aszfodélosz** ✧ *növ* liliumféle, amely az ókori hit szerint az alvilágban nőtt
- ◎ gör *aszphodelosz* 'ua.' ← ?
- asziderózis** ✧ *orv* a szervezet vastartalmának vészes csökkenése
- ◎ tud lat *asiderosis* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *szidérosz* 'vas'
- aszillabikus** ✧ *nyelvt* szótagot önállóan nem alkotó (hang)
- ◎ ném *asyllabisch* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd SZILLABIKUS
- aszimmetria** ✧ *mat* a szimmetria hiánya, részaránytalanság, aránytalanság, egyenlőtlenség
- ◎ tud lat *asymmetria* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd SZIMMETRIA
- aszimmetrikus** ✧ *mat* részaránytalan, féloldalas, egyenlőtlen, szabálytalan
- ◎ ném *asymmetrisch* 'ua.', lásd ASZIMMETRIA
- aszimptota** ✧ *mat* egyenes, amelyet egy függvénygörbe végtelen mértékben megközelít, de el soha nem ér
- ◎ tud lat (*linea*) *asymptota* 'egybe nem eső (vonal)' ← gör *aszümpotosz* 'nem találkozó, egybe nem eső': *a-* 'nem' | *szün* 'együtt, együvé' | *ptótosz* 'hullandó' ← (*pi*)*ptó* 'hullik'

aszindeton ⇨ *stil* szóalakzat, kötőszók (pl. és, de, vagy) elmaradása sietség, indulat vagy pátosz érzékeltetésére

⊙ tud lat *asyndeton* 'ua.' ← gör *aszündetosz* 'össze nem kötött': *a-* 'nem' | *szündeó* 'összeköt': *szün-* 'össze' | *deó* 'köt'

aszinkron ⇨ *műsz* (mn) nem egyidejű, nem összehangolt

⇨ (fn) különidejűség, az időbeli egyeztetés hiánya

⊙ gör *a-* 'nem' | lásd SZINKRÓN

aszisztolé ⇨ *orv* a szívkamra összehúzódásának gyengülése vagy elmaradása

⊙ tud lat *asystole* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd SZISZTOLÉ

aszisztolia ⇨ *orv* a szívverés megállása, megszűnése

⊙ tud lat *asystolia* 'ua.', lásd ASZISZTOLÉ

aszkar ⇨ *kat* a régi kelet-afrikai gyarmatok bennszülött katonája

⊙ ar 'katona' ← *aszker* 'hadsereg'

Lásd még SZERASZKIER

aszkarizis lásd ASCARIASIS

aszkéta ⇨ a testi élvezeteket magasabb célokért megtagadó ember

⊙ gör *aszkrétész* 'valamilyen foglalkozást űző, atléta' ← *aszkeó* 'gyakorol'

aszketikus ⇨ az aszkrétára jellemző, önmegtartóztató

⊙ gör *aszkrétikosz* 'fáradtságos, atlétai' ← *aszkrétész* 'valamilyen foglalkozást űző, atléta' ← *aszkeó* 'gyakorol'

aszkézis ⇨ önmegtartóztatás, önmegtágadás, önsanyargatás

⇨ az élvezet megtagadó életvitel

⊙ gör *aszkéziszis* 'testedzés' ← *aszkeó* 'gyakorol'

aszklepiadészi ⇨ *irod* antik időmértékes sorfajta, ill. strófaforma, amelyben a daktilusok és trocheusok vannak többségben

⊙ *Aszklépiadész* ókori görög költőről

aszkogónium ⇨ *növ* a tömlősgomba női ivarszerve, amely sok magvat rejt

⊙ gör *aszkosz* 'tömlő' | *gonosz* 'nemzés' ← *gennaó* 'nemz'

aszkorbin(sav) ⇨ *kém* a C vitamin vegyi neve

⊙ ném *Askorbin(säure)* ← lat (*acidum*) *ascorbicum* 'ua.': *a-* 'nem' | *scorbutum* lásd SKORB(UT) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

aszkopóra ⇨ *növ* a tömlősgomba tömlőjében fejlődő hím szaporító sejt

⊙ gör *aszkosz* 'tömlő' | lásd SPÓRA

aszociális ⇨ közösséggellenes

⇨ társaságkerülő, zárkózott, emberkerülő

⇨ a társadalomba beilleszkedni képtelen

⊙ ném *asozial* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lásd SZOCIÁLIS

aszómaton ⇨ *fil* istenség, szellem

⊙ gör *seml*, 'testetlen lény': *a-* 'nem' | *szóma*, *szómatosz* 'test'

aszparagin ⇨ *kém* a fehérjét alkotó aminosavak egyike, amelyet az étkezési spárgából különítettek el

⊙ tud lat *asparagin* 'ua.': lásd ASZPARÁGUSZ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

aszparágusz ⇨ *növ* örökzöld dísznövény

⇨ *növ* étkezési spárga

⊙ lat *asparagus* ← gör *aszparagosz* 'fiatal hajtás, spárga (mint főzeléknövény)' ← *szpargao* 'nedvektől duzzad, nő, tenyészik'

aszpergillózis ⇨ *orv* kannapenész okozta fertőzés bőrön és testüregekben

⊙ tud lat *aspergillosis* 'ua.': *aspergillum* 'kannapenész', ered. 'szenteltvízhintő', lásd ASPERGILLUM

aszperzió ⇨ *vall* meghintés szenteltvízzel

⇨ *vall* vízzel való meghintés mint a keresztelés egyik formája

⊙ lat *aspersio* 'beszórás' ← *aspergere*, *aspersum*, tkp. *ad-spergere* 'beszór, meghint': *ad-* 'hozzá, rá' | *spargere* 'szór'

aszpidisztra ⇨ *növ* kukoricalevél, keleti eredetű liliomféle szobanövény

⊙ tud lat *aspidistra* ‘ua.’ ← gör *aszpisz*, *aszpidosz* ‘pajzs’ (a levelek alakjáról)

aszpik ⇨ *konyha* hús nélküli, finom kocsonya

⊙ auszt ném *Aspik* ← fr *aspic* ‘ua.’, tkp. ‘vipera’ ← lat *aspis* ‘ua.’ (a jelentések kapcsolata homályos)

aszpirin ⇨ *gyógysz* acetilszalicilsav, fájdalom- és lázcsillapító gyógyszer

⊙ ném *Aspirin* ‘ua.’: *a(cetil)* | *spir(sav)* ‘szalicilsav’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

asszanáció ⇨ *közz* gazdasági rendbetétel

⇨ *orv* egészséges állapotok teremtése

⊙ ném *Assanation* ‘ua.’, lásd ASSZANÁL

asszanál ⇨ *közz* gazdaságilag talpra állít

⇨ *orv* egészségessé tesz, meggyógyít

⇨ higiénikus környezetet teremt

⊙ ném *assanieren* ‘ua.’: lat *ad-* ‘hozzá’ | *sanus* ‘egészséges’

Lásd még SZANÁL, SZANITÉC

asszaszín † ⇨ orgyilkos, bérgyilkos

⊙ fr *assassin* ‘ua.’ ← ar tbsz *hassasín* ‘hasisevők’ ← *hasis* ‘hasis’ (kábitószert az indiai kender szárított virágzatának gyantájából) ← *hasij* ‘száraz’ (egy 11. századi titkos arab szektáról, melynek tagjait a vezér hasis ígéretével vette rá, hogy ellenfeleit titkon megöljék)

asszekuráció † ⇨ *ker* biztosítás

⊙ késő lat *assecuratio* ‘ua.’, lásd ASSZEKURÁL

asszekurál † ⇨ *ker* biztosít

⊙ ném *assekurieren* ‘ua.’ ← késő lat *assecurare*, *assecuratum*, tkp. *ad-securare* ‘bebiztosít’: *ad-* ‘hozzá’ | *securare* ‘biztosít’ ← *securus* ‘biztos’, tkp. ‘gondtalan’: *se-* ‘félre’ | *cura* ‘gond’

Lásd még SZEKURIT

asszentál † ⇨ *kat* soroz, besoroz

⊙ auszt ném *assentieren* ‘katonai szolgálatra alkalmasnak minősít’ ← fr *assentir* ← lat *assentiri*, *assensus*, tkp. *ad-sentiri* ‘beleegyeznek, egyetért’: *ad-* ‘hozzá, együtt’ | *sentire* ‘megért, vélekedik’

Lásd még KONSENZUS, SENZÁCIÓ, SENZOR

asszenzus ⇨ beleegyezés, egyetértés, tetszés

⊙ lat *assensus* ‘ua.’, lásd ASSZENTÁL

asszertórius ⇨ állító, kijelentő, megerősítő

⇨ *log* valamit tényként állító

⊙ késő lat *assertorius* ‘ua.’ ← *assertor* ‘valamire jogot formáló’ ← *asserere*, *assertum* ‘kijelent, követel’: *ad-* ‘hozzá’ | *serere* ‘illeszt’

asszessor † ⇨ *jog* ülnök

⊙ lat *assessor* ‘hivatalsegéd, ülnök’ ← *assidere*, *assessum*, tkp. *ad-sidere* ‘mellette ül, jelen van’: *ad-* ‘hozzá, mellett’ | *sedere* ‘ül’

Lásd még ASSZIDUITÁS, DISSZIDENS, INSZIDIÓZUS, JAM SESSION, REZIDENS, REZIDUUM, SEDES, SEDIA, SZEÁNSZ

asszibiláció ⇨ *nyelvt* zárhang átváltozása réshanggá

⊙ tud lat *assibilatio* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *sibilare* ‘füttyül’

assziduitás † ⇨ szorgalom, kitarás, állhatatosság

⊙ lat *assiduitas* ‘ua.’ ← *assiduus* ‘(munkája) mellett ülő, szorgalmas, kitaró’ ← *assidere*, lásd ASSZESSZOR

asszignál † ⇨ *ker* kiutal, utalványoz

⊙ lat *assignare*, *assignatum* ‘ua.’, tkp. *ad-signare* ‘kijelöl’: *ad-* ‘hozzá, neki’ | *signum* ‘jel’

asszignáta † ⇨ *ker* utalvány

⊙ ném *Assignate* ← fr *assignat* ‘ua.’, lásd ASSZIGNÁL

asszimiláció ⇨ *biol* növényi táplálékképzés

⇨ *szoc* idegen (nyelvű) népcsoport beolvadása

⇨ *nyelvt* hasonulás

⊙ lat *assimilatio* ‘hasonítás’, lásd ASSZIMILÁL

asszimilál ⇨ magához hasonít, magába olvaszt, bekebelez

⇨ *biol* (növény) szervetlen anyagból szervest állít elő

⊙ lat *assimilare, assimilatum*, tkp. *ad-similare* ‘hasonlóvá tesz’: *ad-* ‘hozzá’ | *similis* ‘hasonló’

asszimilálódik ⇨ hasonul

⇨ beolvad, beleolvad

⊙ lásd ASSZIMILÁL

asszimiláns ⇨ beolvadó, hasonló, azonosuló

⊙ lat *assimilans* ‘ua.’, lásd ASSZIMILÁL

asszimilátum ⇨ *biol* a növényi asszimiláció útján létrejött anyag

⊙ tud lat *assimilatum* ‘ua.’, lásd ASSZIMILÁL

asszír ⇨ *tört* ókori mezopotámiai nép

⇨ *tört* e nép tagja, nyelve

⇨ (mn) e néppel, nyelvével kapcsolatos

⊙ lat *Assyrius* ← gör *Asszüriosz* ‘ua.’ ← akkád *Assur* ‘Asszír’ ← *a-suar* ‘vízben gazdag’

asszirológia ⇨ *tud* az ókori Asszír, tágabb értelemben Mezopotámia és a Közel-Kelet nyelvével, kultúrájával és történetével foglalkozó tudományág

⊙ ném *Assyriologie* ‘ua.’: lásd ASSZÍR, -LÓGIA

asszirológus ⇨ *tud* az asszirológia tudósa

⊙ magy, lásd ASSZIROLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

asszisztál ⇨ segítkezik, közreműködik (orvosi műtétnél, ünnepélyes istentiszteleten)

⇨ tétlen, de egyetértő szemlélként jelen van

⊙ ném *assistieren* ‘ua.’ ← lat *assistere*, tkp. *ad-sistere* ‘odaáll, melléáll, segít’: *ad-* ‘oda’ | *gyak* *sistere* ‘megáll’ ← *stare* ‘áll’

asszisztencia ⇨ *orv* műtéti segédlet, a műtétnél segédkezők együttese

⇨ közreműködés, részvétel

⊙ lat *assistencia* ‘segédlet’, lásd ASSZISZTENS

asszisztens ⇨ beosztott munkatárs, kiséítő, segítő, segéderő

⊙ ném *Assistent* ‘ua.’ ← lat *assistens, assistentis* ‘jelenlévő, segítő’, lásd ASSZISZTÁL

asszó ⇨ *sport* roham, kitörés

⇨ *sport* csörte, egy menet vívásban

⊙ fr *assaut* ‘támadás’ ← késő lat *assaltum* ‘ua.’ ← *assalire, assaltum*, tkp. *ad-salire* ‘megtámad’: *ad-* ‘neki’ | *salire* ‘ugrik’

Lásd még SZALTÓ

asszociáció ⇨ *lél* képzetársítás

⇨ *kém* molekulák egyesülésén alapuló vegyi folyamat, vegyülés

⊙ ang *association* ‘ua.’, lásd ASSZOCIÁL

asszociál ⇨ gondolatban összekapcsol (valamivel)

⇨ *lél* képzetársítást végez

⇨ *kém* vegyül

⊙ ném *assoziiieren* ← fr *associer* ‘ua.’: lat *ad-* ‘hozzá’ | *sociare* ‘társít, kapcsol’ ← *socius* ‘társ, kísérő, követő’ ← *sequi, secutum* ‘követ’

Lásd még SZEKVENCIA, SZOCIÁLIS, SZVIT

asszociálódik ⇨ társul, kapcsolódik (pl. két fogalom, képzet)

⇨ *kém* vegyül

⊙ lásd ASSZOCIÁL

asszociatív ⇨ összekötő, egyesítő, társító

⇨ *nyelvt* a környező hangoktól függő, azok által befolyásolt (hangváltozás)

⇨ *lél* a gondolati asszociációval kapcsolatos

⇨ *mat* az elemek sorrendjétől, a csoportosítás módjától független

⊙ ném, ang *associativ* ← fr *associatif* ‘ua.’, lásd ASSZOCIÁL

asszociatívítás ⇨ *mat* csoportosíthatóság, az összeadás és szorzás ama vonása, hogy az eredmény független az elemek sorrendjétől

⊙ ném *Assoziativität* ‘ua.’, lásd ASSZOCIATÍV

asszonál ⇨ *zene* egybehangzik

⊙ lat *assonare*, tkp. *ad-sonare* ‘együtt hangzik’: *ad-* ‘hozzá, vele’ | *sonare* ‘hangzik’ ← *sonus* ‘hang’
Lásd még DISSZONÁNS, SZONÁR, REZONÁL

asszonánc ⇨ *irod* félrím, magánhangzós rím, elsősorban a magánhangzók egybecsengésére alapozott rím

⊙ ném *Assonanz* ← fr *assonance* ‘ua.’ ← lat *assonare*, lásd ASSZONÁL

asszumpció † ⇨ *log* feltevés

⇨ *műv* mennybemenetel (Krisztusé vagy Máriáé)

⊙ lat *assumptio* ‘fölvétel, föltevés’ ← *assumere, assumptum*, tkp. *ad-sumere* ‘felvesz, beavat’: *ad-* ‘hozzá’ | *sumere* ‘kézbe vesz’

Lásd még ASSUNTA, KONZUMÁL

asztácium ⇨ *kém* igen gyorsan bomló mesterséges radioaktív elem

⊙ tud lat *astatium* ‘ua.’: gör *asztatosz* ‘állhatatlan’: *a-* ‘nem’ | *sztatosz* ‘felállított’ ← (*hi*)*sztými* ‘áll’ | *-ium* (kémiai elemre utaló toldalék)

asztatikus ⇨ *fiz* bizonytalan egyensúlyi állapotú

⊙ gör *a-* ‘nem’ | lásd STATIKUS

asztéatózis ⇨ *orv* a faggyúmirigyek működésének hiánya

⊙ tud lat *asteatosis* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *sztear, szteatosz* ‘faggyú’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

asztéizmus ⇨ *irod* finom ironia, szellemesség

⊙ lat *asteismus* ← gör *asztéiszmosz* ‘ua.’ ← *asztéiosz* ‘finom, kifinomult, szellemes’, ered. ‘városi, városias’ ← *asztü, aszteóosz* ‘város’ (a vidékkel szembeállítva)

aszténia ⇨ *orv* alkati gyengeség

⇨ *orv* erőtlenség, kimerültség

⊙ tud lat *asthenia* ‘ua.’ ← gör *asztzeneia* ‘erőtlenség’: *a-* ‘nem’ | *szthenosz* ‘testi erő’

aszténikus ⇨ *orv* aszténiában szenvedő

⇨ *orv* vézna, lapos mellkasú, különféle betegségekre hajlamos

⊙ tud lat *asthenicus* ‘ua.’, lásd ASZTÉNIA

aszténópia ⇨ *orv* a szem fáradékonysága

⇨ *orv* gyenge látás

⊙ tud lat *asthenopia* ‘ua.’: lásd ASZTÉNIA | gör *ópsz, óposz* ‘szem’

asztenoszféra ⇨ *geol* a földköpenynek a 100 km-nél mélyebben elhelyezkedő, képlékeny rétege

⊙ ném *Asthenosphäre* ‘ua.’: gör *aszthenosz* ‘erőtlen’, lásd ASZTÉNIA | lásd SZFÉRA

aszter ⇨ *növ* őszirózsa

⊙ lat *aster* ‘ua.’ ← gör *asztér* ‘csillag’ (indoeurópai rokonság: lat *stella*, ered. *sterla, ang *star*, ném *Sterne*, breton *sterenn*, óperzsa *sztáror* ‘ua.’)

aszteria ⇨ *ásv* korund, amelynek csiszolt lapján hatsugarú csillagok látszanak

⊙ tud lat *asteria* ‘ua.’ ← gör *asztér* ‘csillag’

aszterida ⇨ *áll* tengeri csillag

⊙ tud lat *asterida* ← gör *asztér* ‘csillag’ | *-ida* ‘hasonló’ ← gör *eidosz* ‘külső’

aszterizmus ⇨ *ásv* csillogó fényjáték egyes ásványokon sugaras elrendezésű tűszálas kristályzárványoknak köszönhetően

⇨ *csill* néhány csillagból álló szoros csillagcsoport

⊙ ang *asterism* ‘ua.’: gör *asztér* ‘csillag’ | lásd -IZMUS

aszteroida ⇨ *csill* kisbolygó

⊙ tud lat *asteroida* ‘ua.’ ← gör *aszteroeidész* ‘csillagszerű’: *asztér, aszterosz* ‘csillag’ | *eidosz* ‘külső’

aszteronim ⇨ *irod* a valódi nevet helyettesítő egy vagy több (általában három) csillag versek címében, ajánlásában

⊙ fr *astéronyme* 'ua.': gör *asztrér*, *aszterosz* 'csillag' | *onoma*, *onüma* 'név'

asztigmatikus ⇨ *opt* életlen képet adó (optikai rendszer)

⊙ ang *astigmatic* 'ua.', lásd ASZTIGMATIZMUS

asztigmatizmus ⇨ *opt* lencsék és gömbtükrök leképezési hibája: az egy pontból érkező sugarak nem találkoznak azonos gyújtópontban

⇨ *orv* ilyen természetű szemhiba, amely a látás életlenségét okozza

⊙ ang *astigmatism* 'ua.': gör *a-* 'nem' | *szigma*, *szigmatosz* 'jel, folt, petty' | lásd -IZMUS

asztma ⇨ *orv* légzési nehézséggel járó allergikus betegség, nehézlégzés, légszomj

⊙ tud lat *asthma* 'ua.' ← gör *aszthma*, *aszthmatosz* 'lihegés' ← *aadzó* 'nehezen lélegzik'

Lásd még AASMUS

asztmatikus ⇨ *orv* asztmában szenvedő

⇨ *orv* erre a betegségre jellemző

⊙ tud lat *asthmaticus* 'ua.', lásd ASZTMA

asztragosz ⇨ *műv* félkörös keresztmetszetű vízszintes pálcacsoport az ókori művészetben

⇨ *műv* ilyenekből alkotott „gyöngysor” oszlopokon és főpárkányon

⊙ gör, 'ua.', ered. 'juh vagy kecske lábközépcsontja'

asztrakán ⇨ *ölt* fiatal karakulbárány göndör prémje

⇨ *ölt* ebből készült kabát

⊙ *Asztrahan* dél-oroszországi városról

asztrakánit ⇨ *ásv* egyhajlású rendszerben kristályosodó szintelen nátrium-magnéziumszulfát

⊙ *Asztrahan* dél-oroszországi városról | -*it* (ásványra utaló toldalék)

asztrál- ⇨ (spiritiszta elképzelés szerint) átszellemitett, éterikus, a halál után tovább élő (test)

⊙ ang *astral-* 'ua.', tkp. 'a csillagokkal kapcsolatos', lásd ASZTRÁLIS

asztrális ⇨ *csill* a csillagokkal kapcsolatos, csillag-

⇨ *mit* a bolygókban megszemélyesített (istenek)

⇨ *mit* a bolygók születéséről szóló (mitikus történetek)

⊙ lat *astralis* 'ua.' ← *astrum* 'csillag(kép)' ← gör *asztron* 'ua.'

asztro- ⇨ (összetétel előtagjaként) csillaggal, a csillagokkal kapcsolatos, csillag-

⊙ gör *asztron* 'csillag(kép)'

asztrobléma ⇨ *geol* lepusztult ősi meteoritkráter

⊙ ang *astroblem* 'ua.': lásd ASZTRO- | gör *bléma* 'seb, kockadobás' ← *balló* 'dob'

asztrocita ⇨ *anat* a központi idegrendszer támasztószövetének csillag alakú nyúlványos sejtje

⊙ tud lat *astrocyta* 'ua.': lásd ASZTRO- | gör *kütosz* 'üreg, cella, sejt'

asztrodinamika ⇨ *űrk* a mesterséges égitestek pályaszámításával foglalkozó fizikai tudományág

⊙ lásd ASZTRO-, DINAMIKA

asztrofillin ⇨ *ásv* csillámféle ásvány, egyhajlású kristályai csillagforma levelekké nőnek össze

⊙ tud lat *astrophyllin* 'ua.': lásd ASZTRO- | gör *phüillon* 'levél' | -*in* (vegyületre utaló toldalék)

asztrofizika ⇨ *csill* az égitestek fizikai tulajdonságaival, belső felépítésével foglalkozó tudományág

⊙ ném *Astrophysik* 'ua.': lásd ASZTRO-, FIZIKA

asztrofizikus ⇨ *csill* az asztrofizika tudósa

⊙ lásd ASZTRO-, FIZIKUS

asztrofotográfia ⇨ *csill* a csillagászati fényképezés elmélete és gyakorlata

⊙ lásd ASZTRO-, FOTOGRAFIA

asztrofotométer ⇨ *csill* az égitestek fényességének mérésére való eszköz

⊙ lásd ASZTRO-, FOTOMÉTER

asztrofotometria ⇨ *csill* az égitestek fényességének mérése

⊙ lásd ASZTRO-, FOTOMETRIA

asztrográf ⇨ *csill* fényképezési célokat szolgáló lencses távcső

⊙ lásd ASZTRO-, GRÁF

asztrográfia ⇨ *csill* a csillagos ég leírása

⊙ lásd ASZTRO-, -GRÁFIA

asztrokémia ⇨ *csill* a csillagokban s más égitesteken zajló vegyi folyamatokat vizsgáló tudományág

⊙ lásd ASZTRO-, KÉMIA

asztroláb vagy **asztrolábium** ⇨ *csill* a bolygók és csillagok állásának meghatározására szolgáló egyszerű szögmérő eszköz az ókorban és a középkorban

⊙ lat *astrolabium* ‘ua.’: lásd ASZTRO- | gör *labisz* ‘fogó, csipesz’

asztrolátria ⇨ *vall* csillagimádás, a bolygók és csillagképek isteni kultusza

⊙ lat *astrolatria* ‘ua.’: lásd ASZTRO- | gör *latreia* ‘szolgálat a szentélyben’

asztrológia ⇨ csillagjósítás

⊙ lat *astrologia* ‘ua.’ ← gör *asztrologia* ‘csillagtudomány’: lásd ASZTRO-, -LÓGIA

asztrológus ⇨ csillagjós

⊙ magy, lásd ASZTROLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

asztronauta ⇨ űrhajós, űrrepülő

⊙ ang *astronaut* ← tud lat *astronauta* ‘ua.’: lásd ASZTRO- | gör *nautész* ‘hajós’ ← *nausz* ‘hajó’

asztronautika ⇨ űrhajózás, űrrepülés

⊙ ném *Astronautik* ‘ua.’, lásd ASZTRONAUTA

asztronika ⇨ *tud* az elektronikának az űrhajózásban és űrkutatásban való felhasználása

⊙ lásd ASZTRO-, (ELEKTRO)NIKA

asztronómia ⇨ csillagászat

⊙ lat *astronomia* ← gör *asztronómia* ‘ua.’: lásd ASZTRO- | *nomosz* ‘törvény’

asztronómus ⇨ csillagász

⊙ ném *Astronom* ‘ua.’, lásd ASZTRONÓMIA

asztroszeizmológia ⇨ *csill* az égitesteken tapasztalható rengésekkel, rezgésekkel foglalkozó segédtudomány

⊙ lásd ASZTRO-, SZEIZMOLÓGIA

atamán ⇨ *tört* a doni kozákok választott vezetője

⊙ or, ‘ua.’: ← tör *odaman* ‘táborparancsnok’ ← ném *Hauptmann* ‘kapitány, százados’: *Haupt* ‘fej, fő-’ | *Mann* ‘férfi’

Lásd még HETMAN

atanatizmus ⇨ *vall* a lélek halhatatlanságának tana

⊙ tud lat *athanatismus* ← gör *athanatizmosz* ‘ua.’: *athanatosz* ‘halhatatlan’: *a-* ‘nem’ | *thanatosz* ‘halál’ ← *thnészkó* ‘meghal’ | lásd -IZMUS

ataraxia ⇨ szenvedélymentesség, a lélek nyugalma, rendíthetlenség, hidegvér

⊙ gör, ‘megzavarhatatlanság.’: *a-* ‘nem’ | *taraxisz* ‘zürzavar’ ← *tarasszó* ‘felkavar’

ataumázia ⇨ *fil* a semmire rá nem csodálkozás, az egykedvű elfogadás és megértés elve a sztoikusoknál

⊙ gör *athaumaszia* ‘ua.’: *a-* ‘nem’ | *thaumadzó* ‘csodálkozik’

atavisztikus ⇨ *biol* az ősökre visszaütő

⇨ elavult, ósdi

⊙ ném *atavistisch* ‘ua.’, lásd ATAVIZMUS

atavizmus ⇨ *biol* visszaütés, visszafajzás, távolabbi ősök vonásainak megjelenése élőlényeken az átöröklés során

⊙ tud lat *atavismus* ‘ua.’: lat *atavus* ‘szépapa, előd, ős’ ← *avus* ‘nagyapa’ | lásd -IZMUS

ataxia ⇨ *orv* mozgászavar, az akaratlagos mozgások rendezetlensége

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *ataxia* ‘rendetlenség’: *a-* ‘nem’ | *taxisz* ‘elrendezés, rend’ ← *tasszó* ‘elhelyez, rendez’

ateista ⇨ *vall* istentagadó, hitetlen, vallástalan, szabadgondolkodó

⊙ ném *Atheist* ← fr *athéiste* ‘ua.’, lásd ATEIZMUS

ateisztikus ⇨ *vall* az ateizmusra jellemző, arra emlékeztető

⊙ ném *atheistisch* ‘ua.’, lásd ATEIZMUS

ateizmus ⇨ *vall* istentagadás, az a felfogás, hogy a világ megértéséhez nincs szükség természetfölötti lény feltételezésére

⊙ ném *Atheismus* ← fr *athéisme* ‘ua.’: gör *atheosz* ‘istentelen, istentagadó’: *a-* ‘nem’ | *theosz* ‘isten’ | lásd -IZMUS

atektonikus ⇨ *ép* nem a szerkezeti részekhez tartozó

⇨ *geol* a hegységképző mozgásoktól független

⊙ ang *atectonic* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd TEKTONIKUS

atelia ⇨ *fil* célszerűtlenség, befejezetlenség

⇨ adómentesség

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *ateleia* ‘tökéletlenség, adómentesség’: *a-* ‘nem’ | *telosz* ‘vég, cél, befejezés, adó’ ← *teleó* ‘végbevisz’

Lásd még FILATÉLIA, TELEOLÓGIA

atelier [ateljé, atóljé] ⇨ festő, fényképész műterme

⇨ † női divatszalon

⊙ ném *Atelier* ← fr *atelier*, ‘ua.’, kfr *astelle* ‘bútorasztalos műhely’ ← kk lat *astella* ‘szálka, forgács’ ← lat kics *assula*, *astula* ‘ua.’ ← *assis* ‘deszka’

atellána ⇨ *szính* ókori itáliai színjátéktípus, álarcos vígjáték állandó komikus típusokkal, a *commedia dell’arte* őse

⊙ lat (*fabula*) *Atellana* ‘atellai (mese)’ ← *Atella*, város Nápoly közelében

atelokardia ⇨ *orv* a szívkamrák közti válaszfal hiánya mint születési rendellenesség

⊙ tud lat *atolocardia* ‘ua.’: gör *atelosz* ‘befejezetlen’: *a-* ‘nem’ | *teleó* ‘véghezvisz’ | *kardia* ‘szív’

atelmielia ⇨ *orv* a gerincvelő fejletlensége

⊙ tud lat *atelomyelia* ‘ua.’: gör *atelosz* ‘befejezetlen’: *a-* ‘nem’ | *teleó* ‘véghezvisz’ | *müelosz* ‘velő’

a tempo ⇨ *zene* a tétel legelsőként jelzett tempójához visszatérve (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, lásd TEMPÓ

a tergo ⇨ hátulról, a szó vége felől: szóvégmutatozó (szótár)

⊙ lat, ‘ua.’: *a(b)-* ‘-tól’ | *tergum* ‘hát, hátulsó rész, hátoldal’

atermán ⇨ *fiz* a hősugarak számára áthatolhatatlan

⊙ ném *atherman* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *thermainó* ‘melegít ← *thermé* ‘hő’

atermikus ⇨ *kém* sem hőfelvétellel, sem hőleadással nem járó (folyamat)

⊙ ném *athermisch* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd TERMIKUS

atipikus ⇨ szabálytalan, szokatlan

⊙ ném *atypisch* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd TIPIKUS

atlant ⇨ *ép* robusztus férfialakot ábrázoló pillér vagy oszlop, amely erkélyt vagy boltozatot tart

⊙ ném *Atlant* ‘ua.’ ← gör *Atlasz*, *Atlantosz*, titán, aki az égboltozatot tartotta a vállával

Atlanthropus ⇨ késő pleisztocén kori ősember, akinek maradványait az Atlasz hegységben találták meg

⊙ tud lat *Atlanthropus* ‘ua.’: *Atl(asz)* ‘észak-afrikai hegység’ | gör *anthroposz* ‘ember’

atlantizmus ⇨ *pol* az észak-atlanti szerződés (NATO) biztonsági rendszerén alapuló, amerikai eredetű katonapolitikai doktrína

⊙ ang *atlantism* ‘ua.’: *Atlanti-(óceán)* ← lat (*mare*) *Atlanticum* ‘Atlasz (tengere)’, az afrikai *Atlasz* hegységről (ezen túl fekszik), ennek névadója Atlasz titán volt, lásd ATLANT, -IZMUS

atlantoszaurosus ⇨ *áll* a Jura-korban élt óriási őshüllő

⊙ tud lat *Atlantosaurus* ‘ua.’: gör *Atlasz*, *Atlantosz*, titán a görög mítoszokban | *szaurosz* gyík

atlasz¹ ⇨ térképfüzet, térképalbum

⊙ ném *Atlas* ‘ua.’ ← gör *Atlasz*, titán, aki az éggömböt (újkori ábrázolásokon a földgömböt) hordja a vállán

atlasz² ⇨ *text* mintás szövésű selyem kelme

⇨ ilyenből készült ruha

⊙ ang *atlas* ‘ua.’ ← ar *atlasz* ‘simára törölt’ ← *talasza* ‘simit’

atlasz³ lásd ATLANT

atléta ⇨ *sport* atlétikát űző sportoló

⊙ lat *athleta* ‘küzdő, versenyző’ ← gör *athlétész* ‘ua.’ ← *athleó* ‘küzd’ ← *athlón* ‘küzdelem’

atlétika ⇨ *sport* futásokból, ugrásokból és dobásokból álló sportok összefoglaló neve

⊙ ném *Athletik* 'ua.' ← lat *athletica (ars)* 'küzdési (mesterség)', lásd ATLÉTA

atletikus ⇨ erős, sportos, vállas, izmos

⊙ lat *athleticus* 'ua.', lásd ATLÉTA

atletizál ⇨ *sport* atlétikát üz

⊙ ném *athletisieren* 'ua.', lásd ATLÉTA

átman ⇨ *vall* az indiai felfogásban a világlélek, utóbb az ember legsajátabb, legbelső lénye

⊙ szansz *átman* 'lélek', tkp. 'lehelet' (indoeurópai rokonok: gör *atmosz* 'pára', ném *atmen* 'lélegzik')

atmométer ⇨ *fiz* párologásmérő műszer

⊙ ang *atmometer* 'ua.': gör *atmosz* 'pára, gőz' | *metreó* 'mér'

atmoszféra ⇨ *fiz* a Föld légköre

⇨ *fiz* a légnyomás régebbi mértékegysége

⇨ *átv* hangulat egy adott helyen vagy társaságban

⊙ ném *Atmosphäre* 'ua.': gör *atmosz* 'pára, gőz' | *szphaira* 'gömb'

atmoszferikus ⇨ légköri

⊙ ném *atmosphärisch* 'ua.', lásd ATMOSZFÉRA

atmoszferológia ⇨ *met* légkörtudomány

⊙ lásd ATMOSZFÉRA, -LÓGIA

atoll ⇨ *földr* korallgyűrű, gyűrűzátony

⊙ ang *atoll* ← maldív *atolu* 'ua.' ← szingaléz *etol* 'belül'

atom ⇨ *fiz* az anyagot alkotó elemek kémiaiilag nem osztható egysége

⊙ ang *atom* 'ua.' ← gör *atomosz* 'elvágtatlan, oszthatatlan': *a-* 'nem' | *tomosz* 'elvágott' ← *temnó* 'vág'

atom- ⇨ *fiz* az atommal kapcsolatos

⇨ az atommaghasadással kapcsolatos, nukleáris: *atombomba*, *atommáglya*, *atomerőmű* stb.

⊙ lásd ATOM

atomfizika ⇨ *fiz* a fizikának az elemi részecskékkal foglalkozó ága

⊙ lásd ATOM-, FIZIKA

atomfizikus ⇨ *fiz* az atomfizika kutatója, tudósa

⊙ lásd ATOM-, FIZIKUS

atomion ⇨ *kém* ionizálódott atom

⊙ lásd ATOM-, ION

atomista ⇨ *fil* az atomisztika elméletének híve

⊙ ang *atomist* 'ua.', lásd ATOMISZTIKA

atomisztika ⇨ *fil* egyes ókori természetbölcselek felfogása, amely szerint a világegyetem kicsiny és oszthatatlan elemekből felépülő egységes szerkezet

⊙ ném *Atomistik* 'ua.', lásd ATOM

atomisztikus ⇨ *fil* az atomisztikával kapcsolatos

⊙ ném *atomistisch* 'ua.', lásd ATOMISZTIKA

atomizál ⇨ felbont, elemeire bont

⇨ *szoc* széttagol, (egyéneket) elszigetel

⇨ (közösséget) szétszór, szétzilál

⊙ ném *atomisieren* ← fr *atomiser* 'ua.', lásd ATOM

atomizálódik ⇨ (közösség) széthull, elemeire bomlik

⊙ lásd ATOMIZÁL

atomizmus ⇨ *tud* olyan szemléletmód, amely a valóságnak elszigetelt vagy összefüggéseiből kiragadott elemeire összpontosít

⇨ *fil* az atomisztika elmélete

⊙ ang *atomism* 'ua.', lásd ATOM-, -IZMUS

atompotenciál ⇨ *közg* egy adott ország atomenergia-termelő képessége

⊙ lásd ATOM-, POTENCIÁL

atomrádiusz ⇨ *fiz* a nyugalmi állapotban lévő atom gömbi sugara

© lásd ATOM-, RÁDIUSZ

atomreaktor ⇨ *műsz* atommáglya, hasadóanyagok szabályozott láncreakciójával energiát termelő berendezés

© lásd ATOM-, REAKTOR

atonális ⇨ *zene* hangnem nélküli, a hangnemiség törvényeitől függetlenedett (zene)

© ném, ang *atonal* 'ua.': gör *a-* 'nem' | lat *tonalis* 'hangnemi' ← *tonus* 'hang, feszültség' ← gör *tonosz* 'húr, hang, hangzat', tkp. 'feszítés' ← *teinó* 'feszít'

Lásd még TÓNUS

atonalitás ⇨ *zene* hangnemnélküliség, olyan zene, amelyben minden hang és félhang szabadon előfordulhat

© ang *atonality* 'ua.', lásd ATONÁLIS

atónia ⇨ *orv* petyhüdség, izomrenyheség

⇨ *nyelvt* hangsúlytalanság

© tud lat *atonia* 'ua.' ← gör *atonia* 'megereszkedés': *a-* 'nem' | *tonosz* 'feszülés' ← *teinó* 'feszít'

atópia ⇨ helytelenség, fonákság, képtelenség

© gör, 'ua.' ← *atoposz* 'rendkívüli, helytelen, fonák': *a-* 'nem' | *toposz* 'hely'

atout, à tout lásd ADU

atoxikus ⇨ *orv* nem mérgező

© gör *a-* 'nem' | lásd TOXIKUS

atrabilitás ⇨ *orv* mélabú, nyomott kedély (Galenus ókori orvos nedvtanában)

© tud lat, 'ua.' ← *atra bilis* 'fekete epe': *ater, atra* 'sötét, fekete' | *bilis* 'epe' (a MELANKÓLIA latin fordítása)

atrapp ⇨ tárgyak élethű utánzata kirakati vagy színházi kellékként

⇨ *átv* megtevesztő látszat

© ném *Attrappe* 'ua.' ← fr *attrape* 'csapda' ← germán (pl. ang *trap* 'ua.')

atrézia ⇨ *orv* valamely testnyílásnak (nyelöcsőnek, végbélnek) veleszületett hiánya

© tud lat *atresia* 'ua.' ← gör *atrétosz* 'át nem fűrt': *a-* 'nem' | *trészisz* 'fűrás, nyílás'

atrichosis [atrihózis] ⇨ *orv* a haj vagy a testszőrzet hiánya

© tud lat, 'ua.': gör *a-* 'nem' | *trix, trikhosz* 'haj, szőr' | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

átrium ⇨ *ép* az ókori római lakóház központi, oszlopokkal körülvelt nyílt tere, szertartások és fogadások színhelye

⇨ (ered.) lakószoba az áldozati oltárral

© lat *atrium* 'ua.' ← *ater, atra, atrum* 'fénytelen, sötét'

atrocita ⇨ *biol* idegen anyag befogadására és a citoplazmában való tárolására alkalmas sejt

© tud lat *athrocyta* 'ua.': gör *athroidzó* 'felhalmoz' | *kütosz* 'üreg, cella, sejt'

atrocitás ⇨ erőszakos cselekmény, kegyetlenkedés, rémtett

© lat *atrocitas* 'ua.' ← *atrox, atrocis* 'szörnyű, vad, kegyetlen'

atrófia ⇨ *orv* sorvadás

© lat *atrophia* 'ua.' ← gör *atrophia* 'táplálékhiány, elhalás': *a-* 'nem' | *trophé* 'táplálék' ← *trephó* 'táplál'

atrofikus ⇨ *orv* sorvadásos

© tud lat *atrophicus* 'ua.', lásd ATRÓFIA

atropin ⇨ *kém* görcsoldó hatású alkaloida, melynek alapanyagai halálos mérgek

© ném *Atropin* 'ua.': tud lat *Atropa* (belladonna) 'nadragulya' ← gör *Atroposz* 'a három moira (sorsistennő) egyike, aki elvágtá az élet fonalát', tkp. 'megkerülhetetlen': *a-* 'nem' | *trepó* 'fordul, kerül' | *-in* (vegyszer utaló toldalék)

attacca [attakka] ⇨ *zene* közbülső szünet nélkül játszandó (az új tétel az előző után)

© ol, 'ua.', tkp. 'kapsold hozzá' ← *attaccare* 'hozzákapcsol', lásd még ATTAK

attachment [etecsmen] ⇨ *számtech* csatolmány, e-mail küldeményhez csatolt külső dokumentum (szöveg, kép)

© ang, 'ua.' ← *attach* 'hozzákapcsol' ← fr *attacher*, lásd ATTASÉ

attak † ⇨ *kat* roham, támadás

✧ *orv* szívroham

⊙ ném *Attacke* ← fr *attaque* ‘ua.’ ← ol *attaccare* ‘hozzácsatol (ti. magát a harchoz), nekiront, megtámad’: *a-* ← lat *ad-* ‘hozzá’ | késő lat *tacea* ‘cövek’ ← germán (pl. ang *tack* ‘szög’)

attakíroz † ✧ *kat* rohamoz, támad, nekitámad, nekiront

⊙ ném *attackieren* ‘ua.’, lásd **ATTAK**

attasé ✧ *dipl* megszabott ügkörű követségi tisztviselő

⊙ fr *attaché* ‘ua.’, tkp. ‘hozzákapsolt, odatartozó (személy)’ ← *attacher* ‘hozzácsatol’ ← ol *attaccare*, lásd **ATTAK**

attentát vagy **attentátum** † ✧ (politikai) merénylet

⊙ ném *Attentat* ← lat *attentatum* ‘ua.’ ← gyak *attendare*, *attentatum* ‘megkísérel’ ← *attendere*, *attentum*, tkp. *ad-tendere* ‘odafigyel’: *ad-* ‘hozzá’ | *tendere* ‘igyekezik’

Lásd még **TENDER**²

attentista ✧ *pol* a kivárás politikájának híve

⊙ fr *attentiste* ‘ua.’, lásd **ATTENTIZMUS**

attentizmus ✧ *pol* a kivárás politikája, várakozó álláspont

⊙ fr *attentisme* ‘ua.’ ← *attente* ‘várakozás’ ← *attendre* ‘vár’ ← lat *attendere* ‘figyel, ügyel’ | lásd **-IZMUS**

attenuáció ✧ *orv* kórokozók gyengítése, fertőzőképességük csökkentése

⊙ tud lat *attenuatio* ‘ua.’, lásd **ATTENUÁTOR**

attenuátor ✧ *műsz* csillapító berendezés

✧ *gen* csillapítóhely

⊙ tud lat ‘ua.’ ← lat *attenuare*, *attenuatum* ‘elvékonyít, meggyengít’: *ad-* ‘hozzá’ | *tenuis* ‘vékony, finom’

attesztáció ✧ *jog* igazolás, tanúsítás, tanúsítvány

⊙ lat *attestatio* ‘ua.’, lásd **ATTESZTÁL**

attesztál ✧ *jog* tanúsít, igazol

⊙ lat *attestari* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *testari* ‘tanúsít’ ← *testis* ‘tanú’

Lásd még **TESTÁL**

atticizmus ✧ *nyelvt* az ógörög nyelv attikai változatára jellemző sajátosság

✧ *műv* archaizáló, Athén fénykorának mintáit követő irányzat a keleti hellenisztikus művészetben

⊙ tud lat *atticismus* ← gör *attikiszmosz* ‘ua.’ ← *Attika*, az Athént magába foglaló görög tájegység

attika ✧ *műv* pártafal, homlokzat tetején kiképzett áttört párkányzat

✧ díszablakosor a pártafal mögötti padlószinten

⊙ fr *attique* ‘ua.’ ← lat *Atticus*, gör *Attikosz* ‘attikai’

attitűd ✧ viselkedés, modor mint valamely lelkület megnyilvánulási formája

✧ hozzáállás, fellépés, magaviselet, magatartás

✧ alapállás, álláspont, állásfoglalás

✧ † szerepjátszás

✧ *szính* balettpóz, a táncos az egyik lábát nyújtva derékszögben hátra emeli

⊙ ném *Attitüde* ← fr *attitude* ‘ua.’ ← olasz *attitudine* ‘szobor testtartása’, ered. ‘hajlam, képesség’ ← lat *aptitudo*, *aptitudinis* ‘alkalmasság’ ← *aptus* ‘illesztett, megfelelő’

Lásd még **ADAPTÁL**

atto- ✧ az SI-rendszerben használt mértékszám, valamely alapmértékegység trilliomodrész, a 10 mínusz 18-adik hatványa

⊙ dán *atten* ‘tizennyolc’: skand *atta* ‘nyolc’ | *ten* ‘tíz’

attrakció ✧ vonzerő, vonzás

✧ *szính* nagy közönséget vonzó, sikeres műsorszám

✧ különlegesség

✧ nevezetesség, látnivaló, érdekesség

⊙ fr *attraction* ‘vonzerő’ ← lat *tractio*, *tractionis* ‘vonzás’ ← *attrahere*, *attrahere*, *attrahere*, *attrahere*, tkp. *ad-trahere* ‘vonz’: *ad-* ‘hozzá’ | *trahere* ‘húz’

attraktáns ✧ *biol* az óhajtott nemi partnerre ható csalogató szaganyag

⊙ ang *attractant* ‘ua.’, lásd ATTRAKCIÓ

attraktív ⇨ vonzó, megnyerő, csinos, tetszetős

⊙ ném *attraktiv* ← fr *attractif* ‘ua.’, lásd ATTRAKCIÓ

attribuál ⇨ tulajdonít (vmit vkinek), felruház (vmilyen jelentéssel)

⊙ lat *attribuere, attributum*, tkp. *ad-tribuere* ‘kijelöl, ráoszt, tulajdonít’: *ad-* ‘hozzá’ | *tribuere* ‘oszt, ajándékoz’ ← *tribus* ‘városharmad, szavazókerület az ókori Rómában’ ← *tres, tria* ‘három’

attribúció ⇨ műv műalkotás szerzőjének megjelölése, megállapítása stílusjegyek alapján

⇨ *lél* tulajdonítás, az, hogy egy esemény okait kinek, minek tulajdonítjuk

⊙ tud lat *attributio* ‘ua.’, lásd ATTRIBUÁL

attribútum ⇨ műv istenek, hősök, szentek megkülönböztető jegyei, jelvényei a képzőművészeti ábrázolásban

⇨ ismertetőjegy, lényegi jegy, járulék

⇨ jellemvonás, alaptulajdonság

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd ATTRIBUÁL

attríció † ⇨ töredelem

⊙ lat *attritio* ‘megviseltség’ ← *atterere, attritum*, tkp. *ad-terere* ‘ledörzsöl, elkoptat’: *ad-* ‘hozzá’ | *terere* ‘dörzsöl’

aubade [obád] ⇨ *irod* középkori francia költői műfaj, az alba változata

⊙ fr, ← sp *albada* ‘ua.’, lásd ALBA²

aubergine [oberzsin] ⇨ műv lilamázas kínai porcelán francia elnevezése

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘padlizsánlila’ ← katalán *alberginia* ← ar *al-badindzsan* ‘a padlizsán’ ← perzsa *badindzsán* ‘ua.’

❖ magy *padlizsán*

au burin [obüren] ⇨ műv a csak vésővel készült rézmetszet francia neve

⊙ fr, ‘ua.’: *au* ← lat *ad ille* ‘ahhoz, azzal’ | *burin* ‘fémmező tű, hegyes véső’ ← ném *bohren* ‘fűr’

auc- lásd AUK-

au courant [okuran] ⇨ *ker* folyó áron

⇨ (mn) tájékozott, a legfrissebb eseményekkel lépést tartó (személy)

⊙ fr, ‘ua.’: *au* ← lat *ad ille* ‘ahhoz, azzal’ | ← *courant* ‘folyó’ ← *courir* ‘fut, folyik’ ← lat *currere* ‘fut’

audiat † ⇨ írrok, joggyakornok

⊙ lat, ‘hallja!’ (a jelentéktelen beosztott lekezelő megszólítása) ← *audire* ‘hall’

audiencia ⇨ kihallgatás, meghallgatás

⇨ *dipl* fogadás magas rangú személynél

⊙ lat *audientia* ‘ua.’ ← *audiens, audientis* ‘halló, meghallgató’ ← *audire* ‘hall’

audio- ⇨ (összetétel előtagjaként) a hallással, hangadással kapcsolatos

⊙ lat *audio, audire* ‘hall’

audio card [odiókárd] ⇨ *számtech* hangkártya

⊙ ang, ‘ua.’: lásd AUDIO- | *card* ‘kártya’, lásd CHARTA

audiofon ⇨ műsz nagyothallóknak való hangerősítő készülék

⊙ lásd AUDIO- | gör *phóné* ‘hang’

audiofrekvencia ⇨ *fiz* a hanghullámok tartományába eső, alacsony rezgésszám

⊙ lásd AUDIO-, FREKVENCIA

audiogram ⇨ *orv* a hallásvizsgáló készülék által leírt, a vizsgálat eredményét rögzítő görbe

⊙ lásd AUDIO-, -GRAM

audiológia ⇨ *orv* hallásvizsgálatokat végző részleg kórházban, rendelőintézetben

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd AUDIO-, -LÓGIA

audiométer ⇨ *orv* hallásvizsgáló készülék

⊙ ang *audiometer* ‘ua.’: lásd AUDIO- | gör *metreó* ‘mér’

audiometria ⇨ *orv* hallásmérés, hallásvizsgálat

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd AUDIO- | gör *metreó* ‘mér’

audiovizuális ⇨ *techn, ker* a hallással és látással kapcsolatos (eszközök, készülékek, módszerek)

⊙ lásd AUDIO-, VIZUÁLIS

auditál ⇨ *hiv* könyvvizsgálatot végez (bank, cég üzletmenetéről)

⇨ átvizsgál, átvilágít

⊙ ang *audit* ‘kivizsgál’ ← *lat auditus* ‘meghallgatás’ ← *audire, auditum* ‘hall’

auditív ⇨ *orv* hallási, a hallással kapcsolatos

⊙ ném *auditiv* ← *fr auditif* ‘ua.’ ← *lat audire, auditum* ‘hall’

auditor ⇨ *hiv* könyvvizsgáló

⇨ † hadbíró

⊙ *lat, ‘ua.’, tkp.* ‘kihallgató’ ← *audire, auditum* ‘hall’

auditórium ⇨ előadóterem (főleg egyetemen), tanterem, nézőtér

⊙ *tud lat auditorium* ‘ua.’ ← *audire, auditum* ‘hall, meghallgat’

audit trail [ódit tréjl] ⇨ *számtech* eseménynapló

⊙ ang, ‘ua.’: lásd AUDITÁL | *trail* ‘nyomvonal’

au fait [ofe, ofé] ⇨ jól értesült, tájékozott

⊙ *fr, ‘tényszerűn, a tényhez’: au* ← *lat ad ille* ‘ahhoz’ ← *fait* ← *lat factum* ‘tény’ ← *facere, factum* ‘csinál’

aufblende ⇨ *film* a fényrekesz fokozatos nyitása a teljes megvilágításig

⇨ televíziós kép kiemelése sötét háttérből a képméret fokozatos növelésével

⊙ ném *Aufblende* ‘ua.’: *auf* ‘fel’ | lásd BLENDE

aufklérista ⇨ *tört* a felvilágosodás híve

⊙ lásd AUFKLÉRIZMUS

aufklérizmus ⇨ *tört* felvilágosodás, különösen annak II. József pártolta, az abszolutizmussal összefonódott formája

⊙ *magy, ‘ua.’: ném Aufklärung* ‘felvilágosodás’: *auf-* ‘fel’ | *klären* ‘kiderít, tisztáz’ ← *klar* ‘világos, tiszta’ ← *lat clarus* ‘tisztá’ | lásd -IZMUS

aufлаг ⇨ *nyomd* példányszám

⇨ *konyha* feltét főzeléken

⊙ ném *Auflage* ‘ua.’ ← *auflegen* ‘fölfektet, (könyvet bizonyos példányszámban) kiad’: *auf-* ‘fel’ | *legen* ‘helyez, fektet’

au fond [ofon] ⇨ aljában véve, igazában, lényegében

⊙ *fr, ‘ua.’: au* ← *lat ad ille* ‘ahhoz’ | *fond* ‘fenék, alap’ ← *lat fundus* ‘ua.’

au four [ofur] ⇨ *konyha* kemencében süített (étel, fogás)

⊙ *fr, ‘kemencében’: au* ← *lat ad ille* ‘abban’ | *four* *lat* ← *furnus* ‘kemence’

aufakt ⇨ *zene* ütemelőző, felütés

⇨ *átv* hangütés

⊙ ném *Auftakt* ‘ua.’: | *auf-* ‘fel’ | *Takt* ‘ütem’, lásd TAKTUS

augit ⇨ *ásv* különféle közetekben előforduló kristályos szilikátásvány

⊙ ang *augite* ‘ua.’: gör *augé* ‘csillogás’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

augmentáció ⇨ *zene* bővítés, egy részlet vagy téma hangjaiban a ritmusérték arányos növelése

⊙ *tud lat augmentatio* ‘ua.’ ← *gyak augmentare* ‘növel’, lásd AUGMENTUM

augmentatív ⇨ *nyelvt* nagyító (képző)

⊙ lásd AUGMENTATÍVUM

augmentatívum ⇨ *nyelvt* nagyító képző, valós vagy tiszteletet kifejező nagyítás képzője a latinban és utódnyelveiben (pl. *lat pater–patronus*)

⊙ *tud lat, ‘ua.’* ← *kk lat augmentatus* ‘magnóvelt’ ← *késő lat augmentare* ‘növel’, lásd AUGMENTUM

augmentum ⇨ növekedés, növekmény, szaporulat

⊙ *lat, ‘ua.’* ← *augere* ‘gyarapít, növel’

au gratin [ograten] ⇨ *konyha* csőben sült

⊙ *fr, ‘ua.’: au* ← *lat ad ille* ‘ahhoz’ | *gratin* ‘sütő nyílt tűzhelyen’

augur ⇨ *vall* ókori római jóspap, madárjós

⊙ *lat, ered. *avgur: av(is)* ‘madár’ | *kelta gur* ‘férfi’

augurium ⇨ madárjósolás, madárjósolat

✧ előjel, jósjel, kilátás

⊙ lat, 'ua.' lásd AUGUR

Lásd még MALŐR

augustus [augusztusz] ✧ *tört* a római császárok címe és megszólítása: szent, fenséges, magasztos

⊙ lat, 'ua.': VAGY ← *augere* 'növel', VAGY régi *augus, *auguris* 'augur'

augusztus ✧ az év nyolcadik hónapja

⊙ lat *Augustus* 'ua.', lásd AUGUSTUS (Octavianus A. tiszteletére, a korábbi *Sextilis*, azaz 'hatos' helyett, a korai római naptárban ugyanis az év márciussal kezdődött)

augusztinus ✧ *vall* Ágoston-rendi szerzetes

⊙ *Augustinus* ókori latin egyházatyja nevéből (a rend szabályzata az ő művein alapul)

aukció ✧ árverés, főleg műtárgyaké, könyveké

⊙ ném *Auktion* 'ua.' ← lat *auctio* 'növelés' ← *augere*, *auctum* 'növel, emel'

auktor ✧ tekintélyes (főleg ókori) szerző

✧ alkotó, író

⊙ lat *auctor* 'ua.' ← *augere*, *auctum* 'növel, emel'

auktoritás ✧ tekintély, befolyás

✧ szaktekintély, személyiség

✧ meghatalmazás

⊙ lat *auctoritas* 'ua.', lásd AUKTOR

aul ✧ nomád török népek sátoztábor

✧ falu Belső-Ázsiában

⊙ tatár *avil* 'falú', mong *aul* 'ua.', tör *agıl* 'karám'

❖ magy *ól*

aula ✧ *okt* egyetemi díszterem, előcsarnok

✧ *okt* iskolai zsbongó

✧ † császári, pápai udvar, udvartartás

⊙ lat, 'udvar' ← gör *aulé* 'tornác'

aulikus ✧ *tört* (fn) a középkori királyi udvarhoz tartozó köznemesi személy

✧ (mn) udvarhú, császárhú, pecsovcis

✧ szolgálalkú

⊙ újk lat *aulicus* 'ua.', lásd AULA

aulosz ✧ *zene* kétágú, kettős nyelvű ógörög fűvös hangszer

⊙ gör, 'ua.'

Lásd még HIDRAULIKA

au naturel [onaturél] ✧ *konyha* természetes állapotában (fogyasztott étel)

⊙ fr, 'ua.': *au* ← lat *ad ille* 'ahhoz' | lásd NATURÁLIS

au pair [oper] ✧ *ker* ellenszolgáltatás fejében

⊙ fr, 'ua.': *au* ← lat *ad ille* 'ahhoz' | *pair* 'pár, ellentétel' ← lat *par* 'pár'

au pair girl [oper gör] ✧ nyelvtanulás céljával külföldön, koszt, kvártály s némi zsebpénz fejében háztartási munkát vállaló lány

⊙ fr-ang, 'ua.', lásd AU PAIR | ang *girl* 'lány'

au porteur [oportór] ✧ *ker* a bemutatóra szóló, neki fizetendő (váltó, csekk)

⊙ fr, 'ua.': *au* ← lat *ad ille* 'ahhoz' | *porteur* 'hordár, hordozó' ← *porter* ← lat *portare* 'visz'

aura ✧ élő szervezet, emberi test titokzatos kisugárzása az okkultizmus felfogása szerint

✧ *orv* epileptikus roham előérzete

⊙ lat, 'szellő, illat, csillogás'

aura popularis [... populárisz] ✧ a népszerűség, a nép (ingatag) kegye

⊙ lat, 'ua.', lásd AURA, POPULÁRIS

aurea aetas [... étász] ✧ a legendás aranykor

⊙ lat, 'ua.': *aureus* 'arany(ból való)' ← *aurum* 'arany' | *aetas* 'kor'

aurea mediocritas [... mediokritász] ✧ *fil* arany középút, a szenvedélyektől és szélsőséges érzelmektől való tartózkodás sztoikus elve

⊙ lat, 'ua.': *aureus* 'arany(ból való)' ← *aurum* 'arany' | *mediocris* 'középszerű, közepső, mérsékelt'
← *medius* 'közép'

aurea sectio [... szekció] ⇨ *műv* arany metszés, vagyis az $a:b=(a+b):a$ arány

⊙ lat, 'ua.': *aureus* 'arany(ból való)' ← *aurum* 'arany' | *sectio* 'metszés' ← *secare, sectum* 'metsz, vág'

aureola ⇨ dicsfény, fénykoszorú

⇨ *műv* glória, arany korong (szentek feje körül művészeti ábrázolásban)

⊙ lat kics nn, 'ua.' ← *aureus* 'aranyból való' ← *aurum* 'arany'

aureus ⇨ *tört* római arany pénz a császárkorban

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'aranyból való' ← *aurum* 'arany'

auricula ⇨ *anat* külső fül, fülkagyló

⊙ lat kics, 'ua.' ← *auris* 'fül'

aurifer ⇨ *geol* aranytartalmú, aranytermő

⊙ tud lat, 'ua.': *aurum* 'arany' | *ferre* 'hoz'

auriga ⇨ *tört* az ókori római kocsiversenyek kocsihajtója

⇨ *csill* (nagybetűvel) a Szekeres csillagkép

⊙ lat, 'ua.': *aureae* 'gyeplő' | *agere* 'hajt'

auripetrum ⇨ *műv* mozaikokban használt, egyik oldalán aranyfüsttel bevont kődarab

⊙ lat, 'ua.': *aurum* 'arany' | *petra* 'kő'

auripigment ⇨ *ásv* arzéntrisulfid, aransárga kristályos ásvány, festékipari alapanyag

⊙ ném *Auripigment* 'ua.': lat *aurum* 'arany' | lásd PIGMENT

aurora borealis [auróra boreális] ⇨ *met* északi-sarki fény

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'északi-sarki hajnal': *aurora* 'hajnal' | *Borealis* 'északi' ← *Boreasz* 'az északi szél görög istensége'

Lásd még BÓRA

aurora polaris [auróra poláris] ⇨ *met* sarki fény

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'sarki hajnal': *aurora* 'hajnal' | lásd POLÁRIS

auspex ⇨ *tört* madárjós az ókori Rómában

⊙ lat *auspex, auspicias* 'ua.', lásd AUSPÍCIUM

auspicium ⇨ *tört* madárjósítás az ókori Rómában

⇨ (kedvező) jósjel, előjel, kilátás

⇨ † pártfogás, védnökség

⊙ lat, ered. *avispicium* 'ua.': *avis* 'madár' | *specere* 'néz, figyel'

auster [auszter] ⇨ *tört* a déli szél ókori neve

⇨ a dél mint égtáj

⊙ lat, 'ua.'

Australopithecus [ausztralopitekusz] ⇨ *tud* dél-afrikai leletek nyomán rekonstruált ősember, aki felegyenesedve járt, tüzet használt, és kőből szerszámokat készített

⊙ tud lat, 'ua.': *australis* 'déli', lásd AUSTER | gör *pithekosz* 'majom'

auszkultáció ⇨ *orv* belső szervek működésének megfigyelése hallgatózással

⊙ lat *auscultatio* 'ua.' ← *auscultare, auscultatum* 'hallgatózik' ← ?

ausztenit ⇨ *koh* vasötözetek, acélok felületén kialakuló vaskarbid kockarész

⊙ ang *ausztenit* 'ua.' ← Roberts *Austen* angol ásványkutatóról

ausztrálid ⇨ *népr* Ausztráliában őslakos és a csendes-óceáni szigetvilágban is élő barnás bőrű, hosszú koponyájú, lapos orrú emberfajta

⊙ ném *australid* 'ua.': lat *australis* 'déli', lásd AUSTER | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

ausztromarxizmus ⇨ *pol* a szociáldemokráciának a 20. század elején Ausztriában kialakult, a proletárforradalmat elvető irányzata

⊙ ném *Ausztromarxismus* 'ua.': *ausztra-* 'ausztriai' | lásd MARXIZMUS

ausztronéziai ⇨ *nyelvt* a Csendes-óceán délnyugati szigetvilágában és a nagyobb szigeteken elterjedt, agglutináló nyelvekből álló nyelvcsalád

⊙ ang *Ausztronesian* 'ua.': lat *australis* 'déli' | gör *nészosz* 'sziget'

autark ⇨ közg önellátó, gazdaságilag önálló

⊙ ném *autark*, lásd AUTARKIA

autarkia ⇨ közg önellátás, gazdasági függetlenség

⇨ elzárkózás a gazdasági külkapcsolatoktól

⊙ ném *Autarkie* 'ua.' ← gör *autarkeia* 'függetlenség, önmagával való megelégedés': *autosz* 'önmaga' | *arkeia* 'megelégedettség' ← *arkó* 'megelégszik'

autenticitás ⇨ hitelesség, valódiság

⇨ érvény, érvényesség

⊙ német *Authentizität* 'ua.', lásd AUTENTIKUS

autentifikál ⇨ hitelesít

⇨ felhatalmaz, jogosít

⊙ ném *authentifizieren* ← fr *authentifier* 'ua.', lásd AUTENTIKUS | lat *facere* 'csinál'

autentikum ⇨ *vall* egy ereklye valódiságát bizonyító irat

⇨ *jog* a justinianusi törvénykönyvek gyűjteménye

⊙ lat *authenticum* 'ua.', lásd AUTENTIKUS

autentikus ⇨ hiteles, hitelt érdemlő

⇨ hivatott, illetékes

⊙ lat *authenticus* ← gör *authentikosz* 'ua.', ered. 'saját kezű': *authentész* 'aki saját kezűleg, saját illetékessége alapján végez valamit, felel érte': *autosz* 'önmaga' | *hentész* 'ténykedő' ← *hanüö* 'véghezvisz'

Lásd még EFENDI

autista ⇨ *lél* autizmusban szenvedő személy

⊙ ném *Autist* 'ua.', lásd AUTIZMUS

autisztikus ⇨ *lél* az autizmussal kapcsolatos, arra jellemző

⊙ ném *autistisch* 'ua.', lásd AUTIZMUS

autizmus ⇨ *lél* magábazárkózás, lelki rendellenesség, amely lehetetlenné teszi a másokkal való kapcsolatteremtést

⊙ tud lat *autismus* 'ua.': gör *autosz* 'önmaga' | lásd -IZMUS

autó ⇨ gépkocsi

⊙ ném *Auto* ← fr *auto* 'ua.', lásd AUTO(MOBIL)

auto- ⇨ (idegen szóösszetételek előtagjaként) ön-, maga-

⇨ önműködő (az AUTOMATIKUS rövidüléseként)

⊙ gör *autosz* 'önmaga'

autoallergia ⇨ *orv* belső eredetű, a szervezet termelte anyag által kiváltott allergikus reakció

⊙ lásd AUTO-, ALLERGIA

autoantigén ⇨ *orv* belső eredetű, a szervezet által létrehozott antigén

⊙ lásd AUTO-, ANTIGÉN

autobahn [autóbán] ⇨ *közl* az autópálya közismert német neve, egyben a magyar szó mintája

⊙ ném, 'ua.': *Auto* 'autó' | *Bahn* 'pálya'

autobiográfia ⇨ *irod* önéletrajzi mű

⊙ tud lat *autobiographia* 'ua.': lásd AUTO- | lásd BIOGRÁFIA

autobiografikus ⇨ *irod* önéletrajzi jellegű

⇨ önéletrajzzal kapcsolatos

⊙ ném *autobiographisch* 'ua.', lásd AUTOBIOGRÁFIA

autóbusz ⇨ *közl* társas gépkocsi

⊙ ang, fr, ném 'ua.', lásd AUTO(MOBIL, OMNI)BUSZ

autochton ⇨ (mn) őshonos, ősi, törzsökös, helyi eredetű, helyben keletkezett

⇨ (fn) őslakó, bennszülött

⊙ ném *autochthon* 'ua.' ← gör *autokhthón* 'helyi, bennszülött': lásd AUTO- | *khthonosz* 'föld'

autocross [autokrosz] ⇨ *sport* autós terepverseny

⊙ ang, 'ua.': *auto* 'autó' | *cross(-country)* 'a vidéken keresztül': (*a*)*cross* 'keresztül' ← skand *kross* 'kereszt' ← lat *crux* 'ua.'

autocue [autokjú] ⇨ olvasógép, sugógép, olyan berendezés, amely a tévémondónak a kamera mögül vetíti a bemondandó szöveget

⊙ ang. 'ua.': lásd AUTO- | *cue* 'színész végszava', tkp. 'a q betű' ← lat *q(ando)* 'mikor'

autodafé ⇨ *vall* halálra ítélt eretnekek nyilvános megégetése ünnepélyes egyházi szertartás keretében a 16–17. századi Spanyolországban és Portugáliában

⇨ *átv* könyvégetés

⊙ port *auto da fe* 'a hit aktusa, szent színjáték': *auto* 'színjáték' ← lat *actus* 'cselekmény' ← *agere* 'cselekszik, színen játszik' | *fe* 'hit' ← lat *fides* 'ua.'

Lásd még AKTUS, FIDÉLIS

autodetermináció ⇨ önrendelkezés

⊙ ang. *autodetermination* 'ua.': lásd AUTO- | lat *determinatio* 'elhatározás, rendelkezés', lásd DETERMINÁL

autodidakta ⇨ önművelő, önképző (ember)

⊙ ném *Autodidakt* 'ua.' | ← gör *autodidaktész* 'aki önmagától tanult': lásd AUTO- | *didaktész* 'oktató', lásd DIDAKTIKA

autodidaktikus ⇨ önművelési, önképző jellegű

⊙ ném *autodidaktisch* 'ua.', lásd AUTODIDAKTA

autodidaxis ⇨ önképzés, önművelés

⊙ tud lat, 'ua.': lásd AUTO-, DIDAXIS

autodin ⇨ *vill* erősítő berendezés nagy teljesítményű villamos hajtóműhöz

⊙ ném *Autodyn* 'ua.': lásd AUTO- | *dyn(amisch)*, lásd DINAMIKUS

autodróom ⇨ *sport* autóverseny-pálya

⊙ ang *autodrom* 'ua.', a HIPPODROM mintájára

autoerotika ⇨ *lél* a kisgyermeknek a saját testére irányuló, normális erotikus érdeklődése

⊙ lásd AUTO-, EROTIKA

autófárt ⇨ *film* mozgó autóban, kézi kamerával készült felvétel

⊙ ném *Autofahrt* 'ua.', tkp. 'autóút': *Auto* 'autó' | *Fahrt* 'utazás' ← *fahren* '(járművel) utazik'

autofertilitás ⇨ *biol* önmegtermékenyítés

⊙ lásd AUTO-, FERTILITÁS

autofília ⇨ *lél* önimádat

⊙ tud lat *autophilia* 'ua.': lásd AUTO- | gör *philó* 'kedvel'

autofókusz ⇨ *fényk* felvételkor önműködően élesre beálló fókuszú kameraobjektív

⊙ ang *autofocus* 'ua.': lásd AUTO-, FÓKUSZ

autofónia ⇨ *orv* a fül rendellenessége: a beteg zavaró erővel hallja a saját beszédhangját egyik vagy mindkét fülében

⊙ tud lat *autophonia* 'ua.', tkp. 'sajáthang': lásd AUTO- | gör *phóné* 'hang'

autogám ⇨ *biol* önbeporzó

⊙ ném *autogam* 'ua.', lásd AUTOGÁMIA

autogámia ⇨ *biol* önmegporzás

⊙ tud lat *autogamia* 'ua.': lásd AUTO- | gör *gamosz* 'házasság, nász'

autogejzer ⇨ gázzal működő, folyamatosan melegvizet adó háztartási készülék

⊙ márkanév: lásd AUTO- | izl *geysir* 'felszökő melegforrás', lásd GEJZIR

autogén ⇨ *műsz* olyan hegesztés jelzője, ahol a két fém szúrólángtól megolvadva, idegen kötőanyag nélkül forr össze

⊙ ném *autogen* 'ua.', tkp. 'saját fajtájú': lásd AUTO- | gör *genea* 'nem, faj'

autogenezis ⇨ *biol* önnemzés

⇨ *biol* az élőlények kialakulásának valami belső, nem anyagi okot tulajdonító elmélet

⊙ tud lat *autogenesis* 'ua.', lásd AUTO-, GENEZIS

autogiró ⇨ *rep* helikopterhez hasonló csavarszárnyas repülőgép, amelyet külön légcsavar hajt előre

⊙ ném *Autogiro* 'ua.': lásd AUTO- | gör *gürosz* 'forgás', tkp. 'kör'

autognózis ⇨ *lél* önismeret

⊙ ném *Autgnose* 'ua.', lásd AUTO-, GNÓZIS

autográf ⇨ kézirat a szerző hiteles kézírásával

⇨ *műsz* térhatású légi felvételeket kiértékelő műszer

⇨ *nyomd* elavult könyvnyomatos sokszorosító berendezés

⊙ ném *Autograph* 'ua.' ← fr *autographe* 'sajátkezű aláírás': lásd AUTO- | gör *graphó* 'ír'

autográfál † ⇨ saját kezűleg aláír

⇨ *nyomd* autográfia útján sokszorosít

⊙ ném *autographieren* 'ua.', lásd AUTOGRÁFIA

autográfia ⇨ *nyomd* elavult eljárás, különleges tintával készült írás vagy rajz sokszorosítása könyvnyomatos berendezéssel

⊙ ném *Autographie* 'ua.': lásd AUTO-, GRÁFIA

autograft ⇨ *orv* a saját testből vett szövet vagy szerv beültetése

⊙ ang, 'ua.': lásd AUTO- | *graft* 'oltószem, szemzés' ← ófr *grafe* 'oltóág', ered. 'ilyen alakú íróvessző' ← lat *graphium* ← gör *grapheion* 'íróvessző' ← *graphó* 'ír'

autogram (régábban **autogramm**) ⇨ saját kezű aláírás (főleg neves vagy népszerű személyé gyűjtők számára)

⊙ ném *Autogramm* 'ua.': lásd AUTO-, GRAM(MA)

autohemolízis ⇨ *orv* a hemoglobinnal kioldódása a vörösvérsejtekből saját szérum hatására

⊙ tud lat *autohaemolysis* 'ua.', lásd AUTO-, HEMOLÍZIS

autohemoterápia ⇨ *orv* sajátvér-kezelés, beteg kezelése a saját véréből nyert szérummal

⊙ tud lat *autohaemotherapie* 'ua.': lásd AUTO- | gör *haimosz* 'vér' | lásd TERÁPIA

autoimmunizáció ⇨ *orv* ellenanyag termelődése a szervezetben a saját szövetek változatlan antigénszerkezetű sejtjei ellen

⊙ tud lat *autoimmunisatio* 'ua.', lásd AUTO-, IMMUNIZÁCIÓ

autoinfekció ⇨ *orv* belső eredetű fertőződés a szervezetbe korábban bejutott kórokozók hatására

⊙ tud lat *autoinfectio* 'ua.', lásd AUTO-, INFEKCIÓ

autoinhibíció ⇨ *kém* vegyi folyamat lefékeződése a közben keletkezett termékek valamelyikének a hatására

⊙ ang *autoinhibition* 'ua.', lásd AUTO-, INHIBÍCIÓ

autointoxikáció ⇨ *orv* belső eredetű mérgeződés, amelyet a szervezetben termelődött és felhalmozódott közti anyagcsere-termékek okoznak

⊙ tud lat *autointoxicatio* 'ua.', lásd AUTO-, INTOXIKÁCIÓ

autokatalepszia ⇨ *biol* holtak tettetés, számos állatfaj ismert védekezési módja ellenségei ellen

⊙ lásd AUTO-, KATALEPSZIA

autokatalízis ⇨ *kém* olyan vegyi folyamat, amely maga hozza létre gyorsító (katalizáló) anyagát

⊙ lásd AUTO-, KATALÍZIS

autokefál ⇨ *vall* saját főségű, önálló (görögkeleti egyház)

⊙ ném *autokephal* 'ua.', lásd AUTOKEFÁLIA

autokefália ⇨ *vall* a nemzeti egyházak önállósága, a konstantinápolyi pátriárka joghatóságától való függetlensége a keleti kereszténységben

⊙ gör *autokephalia* 'ua.': lásd AUTO- | *kephalosz* 'fej, fő, főnök'

autokláv ⇨ légmentesen zárható laboratóriumi acéltartály magas hőmérsékleten és nyomáson végzendő kémiai folyamatok számára

⊙ ang *autoclave* 'ua.': lásd AUTO- | lat *clavis* 'kulcs'

autoknipsz ⇨ *fényk* fényképezeti önkkioldó

⊙ ném *Autoknips* 'ua.': lásd AUTO- | *knipsen* 'lyukaszt, benyom, fényképezőgépen exponál'

autokollimáció ⇨ *csill* optikai berendezések tengelyének nagy pontosságú beállítását, fókuszának mérését lehetővé tévő eljárás

⊙ lásd AUTO-, KOLLIMÁCIÓ

autokrácia ⇨ *pol* önkényuralom, tekintélyuralom, zsarnokság

⊙ ang *autocracy* 'ua.', lásd AUTOKRATA

autokrata ⇨ *pol* kényúr, önkényúr, egyeduralkodó

⇨ *átv* akaratát erőszakosan érvényesítő személy

⊙ ang *autocrat* 'ua.' ← gör *autokratész* 'korlátlan hatalmú, önálló': lásd AUTO- | *krateó* 'uralkodik'

autokratikus ⇨ zsarnoki, önkényuralmi

⊙ ang *autokratie* 'ua.', lásd AUTOKRATA

autokratőr ⇨ *tört* teljhatalmú katonai vezér az ókori Athénban

⇨ *tört* a bizánci császárok címe

⊙ gör, 'diktátor, császár', lásd AUTOKRATA

autokritika ⇨ önkritika, önbírálat

⊙ lásd AUTO-, KRITIKA

autokrómia ⇨ *fényk* a színes fényképezés kezdeti eljárása, autotípiái lemezről egy színben nyomott kép litográfiai színezése

⊙ ném *Autochromie* 'ua.': lásd AUTO- | gör *chróma* 'szín'

autolízis ⇨ *biol* elhalt sejtek önlebontási folyamata enzimeik segítségével

⊙ tud lat *autolysis* 'ua.': lásd AUTO- | gör *lúszisz* 'felbomlás' ← *lúo* 'szétold'

autoload [autolód] ⇨ *számtech* önetöltés

⇨ önetöltő, olyan program, amely a számítógépbe töltve rögtön futni kezd

⊙ ang, 'ua.': lásd AUTO- | *load* 'rakodik'

automata ⇨ (fn) önműködő, bonyolult műveletsort adott program alapján elvégző berendezés

⇨ pénzérme bedobására valamely árucikket kiadó készülék

⇨ (mn) önműködő, automatikus

⊙ ném *Automat* 'ua.' ← gör *automaton* 'magától működő szerkezet' ← *automatosz* 'magától működő, önálló': lásd AUTO- | *-*matosz* 'kigondolt' (önállóan nem ismeretes)

automatice ⇨ magától, önműködően

⊙ újk lat, 'ua.', lásd AUTOMATIKUS

automatika ⇨ *inf* irányítástechnika

⇨ *műsz* egy berendezés önműködő irányítást végző egysége

⊙ ném *Automatik* 'ua.', lásd AUTOMATIKUS

automatikus ⇨ önműködő

⇨ ösztönös, gépies, önkéntelen, beidegzett

⊙ ném *automatisch* 'ua.', lásd AUTOMATA

automatizál ⇨ önműködővé tesz

⇨ automatákkal szerel fel

⊙ ném *automatisieren* 'ua.', lásd AUTOMATA

automatizmus ⇨ önműködő rendszer, jelleg

⇨ *biol* az akarattól függetlenül végbemenő folyamatok, cselekvések

⇨ *biol* elavult nézet, amely szerint az állatok tevékenységét csakis a mechanika törvényei irányítják

⇨ *műv* a tudat ellenőrzése nélküli, a pillanat ihlette alkotási mód a festészetben

⊙ ang *automatism* 'ua.', lásd AUTOMATA, -IZMUS

automixis ⇨ *biol* alsóbbrendű szervezetek szaporodása önmegtermékenyítéssel

⊙ tud lat, 'ua.': lásd AUTO- | gör *meixisz* 'vegyülés' ← *meignümi* 'vegyül'

automobil ⇨ *közl* gépkocsi

⊙ fr *automobile* 'ua.', tkp. 'magától mozgó': lásd AUTO- | lat *mobilis* 'mozgékony, mozgó' ← *movere*, 'mozgat'

automobilizmus ⇨ *sport* gépkocsisport

⇨ *közl* gépjárműforgalom

⇨ *közl* a gépkocsi nagyarányú elterjedtsége, ennek műszaki, gazdasági, társadalmi és környezeti velejárói

⊙ ang *automobilism* 'ua.', lásd AUTOMOBIL, -IZMUS

automorf lásd IDIOMORF

autonóm ⇨ önálló, önrendelkezéssel bíró

⇨ független, szabad, korlátozatlan

⇨ öntörvényű

⊙ ném *autonom* 'ua.' ← gör *autonomosz* 'a maga törvényei szerint élő': lásd AUTO- | *nomosz* 'törvény'

autonómia ⇨ *pol* öngazgatás, önrendelkezés, önállóság (az adott állam keretei között)

⇨ *lél* belső függetlenség, a személy öntörvényűsége

⊙ lat, gör *autonomia* ‘önkormányzat, függetlenség’, lásd AUTONÓM

autonomista ⇨ *pol* az autonómia híve, követelője

⊙ ang *autonomist* ‘ua.’, lásd AUTONÓMIA

autonomizmus ⇨ *pol* törekvés az öngazgatásra, önkormányzatiságra, az autonómia elnyerésére

⊙ ang *autonomism* ‘ua.’, lásd AUTONÓMIA, -IZMUS

autooxidáció ⇨ *kém* a levegővel érintkező anyag spontán oxidációja (pl. a rozsdásodás)

⊙ lásd AUTO-, OXIDÁCIÓ

autophilia lásd AUTOFÍLIA

autoplasztika ⇨ *orv* sérült vagy elveszett szövet, testrész pótlása a szervezet saját anyagából

⊙ lásd AUTO-, PLASZTIKA

autopoliploid ⇨ *gen* olyan sejt, szervezet vagy populáció, amely egy bizonyos genomból kettőnél többet tartalmaz

⊙ lásd AUTO-, POLIPLÓID

autopolling [ótopóling] ⇨ *számtech* automatikus lekérdezés

⊙ ang, ‘ua.’: *auto(matic)* ‘önműködő’, lásd AUTOMATIKUS | *poll* ‘kikérdez (közvéleménykutatás céljára)’ ← ered. ‘szavazás, a fejek megszámlálása szavazáskor’ ← alném *pol* ‘fej’ ← (?) lat *bullā* ‘buborék’, lásd ott

autopszia ⇨ *orv* halottszemle, halottkémlés, boncolás (a halál okának megállapítására)

⇨ *műv* műtárgyvizsgálat szemrevételezés útján

⊙ tud lat *autopsia* ‘ua.’, tkp. ‘saját szemmel való megfigyelés’: gör *autosz* ‘saját maga’ | *opszisz* ‘látás’

autoradiográfia ⇨ *fiz* radioaktív izotópok eloszlásának vizsgálata a sugárzás fényképlemezen való rögzítése útján

⊙ lásd AUTO-, RADIOGRÁFIA

autoradiogram ⇨ *fiz* az autoradiográfia módszerével készült fényképfelvétel

⊙ lásd AUTO-, RADIOGRAM

autoreferátum ⇨ *tud* a szerző által írt rövid összefoglalás, ismertetés valamely műről

⊙ lásd AUTO-, REFERÁTUM

autoreflexív ⇨ *tud* önmagára visszaható

⊙ lásd AUTO-, REFLEXÍV

autoreguláció ⇨ *műsz* önszabályozás

⊙ lásd AUTO-, REGULÁCIÓ

autoreprodukción ⇨ *biol* szaporodás

⊙ lásd AUTO-, REPRODUKCIÓ

autoritárius ⇨ önkényes, önkényeskedő

⊙ ném *autoritär* ← fr *autoritaire* ‘ua.’ ← *autorité*, lásd AUTORITÁS

autoritás ⇨ fennhatóság, főhatalom

⇨ † hatóság

⇨ híresség, tekintély

⇨ felhatalmazás

⊙ ném *Autorität* ← fr *autorité* ‘ua.’ ← lat *auctoritas*, lásd AUKTORITÁS

autorizál ⇨ felhatalmaz, meghatalmaz, feljogosít

⊙ ném *autorisieren* ← fr *autoriser*, lásd AUKTORITÁS

autorotáció ⇨ *műsz* önpörgés, energiabevitel nélküli szabad forgás a légáramlat hatására (pl. motorhiba miatt leszálló helikopter rotorján)

⊙ lásd AUTO-, ROTÁCIÓ

autosave [ótoszév] ⇨ *számtech* önműködő mentés

⊙ ang, ‘ua.’: *auto(matic)* ‘önműködő’, lásd AUTOMATIKUS | *save* ‘megment’ ← fr *sauver* ← lat *salvare* ‘ua.’ ← *salvus* ‘ép’

autóstop ⇨ ingyenutazás, az úticélunk felé haladó autó megállítása, hogy felkészelkedjünk rá

⊙ magy, lásd AUTÓ, STOP

autoszenzibilizáció ⇨ *orv* autoantigének kiváltotta túlérzékenység

⊙ tud lat *autosensibilisatio* ‘ua.’, lásd AUTO-, SZENZIBILIZÁCIÓ

autoszeroterápia ⇨ *orv* kezelés a beteg szervezetből vett oltóanyaggal

⊙ tud lat *autoserotherapie* ‘ua.’, lásd AUTOSZÉRUM, TERÁPIA

autoszérum ⇨ *orv* a beteg szervezetből vett vérsavó mint oltóanyag

⊙ tud lat *autoserum* ‘ua.’, lásd AUTO-, SZÉRUM

autoszifon ⇨ házi szódavíz készítésre való palack

⊙ ipari márkanév, lásd AUTO(MATA), SZIFON

autoszóma ⇨ *gen* a nemi jelleget közvetlenül nem befolyásoló kromoszóma

⊙ tud lat *autosoma* ‘ua.’: lásd AUTO-, (KROMO) SZÓMA

autószertráda ⇨ *közl* autópálya

⊙ ol *autostrada* ‘autóút’, lásd AUTÓ, SZTRÁDA

autoszugesztio ⇨ *orv* önbefolyásolás, önbüvölés, önszugesztio

⊙ tud lat *autosuggestio* ‘ua.’, lásd AUTO-, SZUGGESZTIO

autotelia ⇨ önállóság, függetlenség

⊙ gör, ‘ua.’: *autotelész* ‘független’: *autosz* ‘maga’ | *teleo* ‘végez, határoz’

autotípiá ⇨ *nyomd* árnyalatos képek (fényképek, festmények) nyomtatása optikai rácson (raszteren) keresztüli fényképezéssel

⇨ az ilyen eljárással készült nyomat

⊙ ném *Autotypie* ‘ua.’: lásd AUTO- | gör *tüposz* ‘nyomat’, lásd TÍPUS

autotómia ⇨ *biol* öncsonkítás, egyes állatok (pl. gyíkok) menekülési módszere, egyes tagjaik reflexszerű leválasztása a testről

⊙ *orv* *autotomia* ‘ua.’: lásd AUTO- | gör *tomé* ‘vágás’ ← *temno* ‘vág’

Lásd még ATOM, TEMPLÁRIUS, TOMOGRAF

autotróf ⇨ *biol* szervetlen anyaggal táplálkozó (élőlény)

⊙ ném *autotroph* ‘ua.’, lásd AUTOTRÓFIA

autotrófia ⇨ *növ* szerves anyagot nem igénylő táplálkozás

⊙ tud lat *autotrophia* ‘ua.’: lásd AUTO- | gör *trophé* ‘táplálék’ ← *trephó* ‘táplál’

autotropizmus ⇨ *növ* a növény mozgása a tartós egyensúlyi helyzetet ígérő irányban

⊙ tud lat *autotropismus* ‘ua.’, lásd AUTO-, TROPIZMUS

autovakcina ⇨ *orv* oltóanyag, amely a beteg szervezetéből kitenyésztett kórokozókól készül

⊙ tud lat *autovaccina* ‘ua.’, lásd AUTO-, VAKCINA

autszájder lásd OUTSIDER

auxiliáris ⇨ segítő, kiegészítő, segéd-

⊙ lat *auxiliaris* ‘ua.’, lásd AUXILIUM

auxiliary storage [ogzilieri sztoridzs] ⇨ *számtech* háttértár, segédvár

⊙ ang, ‘ua.’: lásd AUXILIÁRIS | *store* ‘raktár(oz)’ ← késő lat (*in*)*staurum* ‘raktár’

auxilium ⇨ *tört* mindama szolgálatok és szolgáltatások összefoglaló neve, amelyekkel a hűbéres tartozott a hűbérúrnak

⊙ lat, ‘segítség, támogatás’, tkp. *aug-silium* ‘segítség, segédcsapatok’ ← *augere* ‘növel, gyarapít’

auxin ⇨ *növ* a növények növekedését szabályozó hormon

⊙ gör *auxé* növekedés ← *auxano* ‘növel’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

auxológia ⇨ *orv* az emberi növekedéssel, a testi fejlődésével és az arra ható tényezőkkel foglalkozó tudományág

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *auxé* ‘növekedés’ | lásd -LÓGIA

auxométer ⇨ *opt* messzelátók nagyításának mértékét meghatározó eszköz

⊙ ang *auxometer* ‘ua.’: *auxé* ‘növekedés’ ← *auxano* ‘növel’ | *metreó* ‘mér’

auxotrofikus ⇨ *biol* a növekedéshez bizonyos szerves anyagok jelenlétét kívánó (mikroorganizmus)

⊙ ang *auxotropic* ‘ua.’: gör *auxé* ‘növekedés’ | *trophé* ‘táplálék’

availability [evéj|ibiliti] ⇨ *számtech* elérhetőség

⊙ ang, ‘ua.’ ← *avail* ‘elér, hasznát veszi’ ← fr *valoir* ‘ér vmennyit’ ← lat *valere* ‘ua.’

aval † ⇨ *ker* váltókezesség, annak vállalása

⊙ ném *Aval* ← fr *aval* ‘ua.’ ← *à val(eur)* ‘érték szerint’, lásd VALÓR

avalit ⇨ *ásv* krómc sillám

⊙ ném *Avalit* ‘ua.’: *Avala*, város Szerbiában, az ~ lelőhelye | *-it* (ásványra utaló toldalék)

avalizál † ⇨ *ker* váltóra kezességi nyilatkozatot ír

⊙ ném *avali(s)eren* ‘ua.’, lásd AVAL

avance [avansz] ⇨ *ját* elfogástól veszélyeztetett adufigura megmentése bridzsben

⇨ † pisztolypárbajban az a távolság, amelyre az ellenfelek megközelíthették egymást

⊙ fr, ‘ua.’ ← *avancer* ‘előrelép’ ← *avant* ‘elől, előre’ ← késő lat *ab ante* ‘előlről’

avances [avansz] † ⇨ *ker* előleg

⊙ fr tbsz, ‘ua.’, lásd AVANCE

avanszíroz lásd AVANZSÁL

avantgárd vagy **avantgárda** ⇨ † *kat* elővéd, előőrs

⇨ élcsapat, élgárda

⊙ ném *Avantgarde* ← fr *avantgarde* ‘ua.’: *avant*, lásd AVANCE | *garde* ‘gárda, őrség’ ← *garder* ‘őriz’ ← ószász *wardon* ‘figyel, őriz’

avantgardizmus ⇨ *műv* a hagyományos formákat és ábrázolási módszereket elvető művészeti mozgalmak és törekvések a 20. század első három évtizedében (pl. futurizmus, kubizmus, dadaizmus stb.)

⊙ fr *avantgardisme* ‘ua.’, lásd AVANTGÁRD(A), -IZMUS

avanti ⇨ előre!

⊙ ol, ‘ua.’ ← késő lat *ab ante* ‘előlről’: *ab-* ‘-tól’ | *ante* ‘előtt’

avanzsál ⇨ *hiv* előlép, magasabb rangot vagy beosztást kap

⇨ emelkedik, halad, boldogul

⊙ ném *avancier* ‘ua.’ ← fr *avancer* ‘előrehalad, előlép’, lásd AVANCE

avar ⇨ *tört* kora újkori lovas-nomád nép, amely a honfoglalás előtti századokban a Kárpát-medencében birodalmat alkotott

⇨ *tört* e nép tagja

⊙ latin *Avarus* ‘ua.’ ← ótörök *abar* ‘engedetlen, lázongó’

avatára ⇨ *vall* valamelyik hindu istenség (főleg Visnu) földi megtestesülése ember vagy állat alakjában

⊙ szansz, ‘alászállás’: *ava* ‘le’ | *tri* ‘vonul’

áve ⇨ *vall* Üdvözlégy, katolikus Mária-imádság

⊙ lat *Ave (Maria)* ‘üdvözlégy(, Mária)’ ← *avere* ‘vminek megőrül’

aventurin ⇨ *ásv* barnásvörös, csillámszárnyos kvarcfajta, féldrágakő

⊙ fr, ‘ua.’: *aventure* ‘kaland’ (az ásvány váratlan szín- és fényhatásairól) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

averbó ⇨ *nyelvt* az ige szótári formája, az a néhány (többnyire 3-4) alak, amelyből az ige összes többi alakját képezni lehet

⊙ lat *a verbo* ‘az igéből’ ← *verbum* ‘szó, ige’

averroizmus ⇨ *fil* középkori vallásbölcseleti iskola Averroes hispániai arab bölcselet tanai alapján

⊙ lat *Averroes* ← ar *Ibn Rusd* | lásd -IZMUS

avers [aver] ⇨ érem vagy fém pénz előlapja, fej

⊙ fr, ‘ua.’ ← lat *advertere, adversus* ‘odafordít’: *ad-* ‘hozzá’ | *vertere* ‘fordít’

averzió ⇨ irtózás, undor, ellenszenv, idegenkedés

⊙ lat *aversio* ‘elfordulás’ ← *avertere, aversum* ‘elfordít’: *a(b-)*, ‘el-’ | *vertere, versus* ‘fordít’

aviárium ⇨ madárház, madárröptető

⊙ lat *aviarium* ‘ua.’ ← *avis* ‘madár’

aviatika ⇨ léghajózás, repülés, a mesterséges szerkezetekkel való repülés tudománya és gyakorlata

⊙ ném *Aviatik* ‘ua.’ ← fr *aviation* ‘repülés’ ← lat *avis* ‘madár’

aviatikus ⇨ pilóta, repülő, repülőgép-tervező vagy -szerelő

⇨ † *tréf* munka nélkül is könnyen, „a levegőből” élő ember

- ⊙ magy, lásd AVIATIKA (a *fizika–fizikus* és hasonló szópárok mintájára)
- avidin** ⇨ *biokém* a tojásfehérjében található nagy molekulájú fehérje, amely semlegesíti a biotint
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: lat *avidus* ‘mohó’ ← *avere* ‘bír’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)
- aviditás** ⇨ kapzsiság, mohóság
- ⊙ lat *aviditas* ‘ua.’ ← *avidus* ‘mohó, vágyódó, kapzsi’ ← *avere* ‘bír, birtokol’
- avionika** ⇨ *rep* a repülést segítő elektronikus berendezések összessége
- ⊙ lásd AVI(ATIKA, ELEKTR)ONIKA
- avionikus** ⇨ *rep* az elektronikus repülésirányító berendezésekkel kapcsolatos
- ⊙ lásd AVIONIKA
- avirulens** ⇨ *orv* többé nem fertőzőképes
- ⊙ gör *a-* ‘nem’ | lásd VIRULENS
- avis** [avi] ⇨ értesítés, jelzés, tudósítás
- ⊙ fr, ‘vélemény, tudomás’: *à* ← lat *ad-* ‘hozzá’ | *vis* ← lat *visus* ‘látvány’ ← *videre, visum* ‘lát’
- a vista** [aviszta] ⇨ *ker* látra szóló (váltó)
- ⊙ ol, ‘ua.’: *a* ← lat *ad* ‘-ra’ | *vista* ‘látás, látvány’ ← *vedere, visto* ‘lát’ ← lat *videre, visum* ‘ua.’
- avitaminózis** ⇨ *orv* vitaminhiány
- ⊙ tud lat *avitaminosis* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lat VITAMIN | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)
- aviticitás** ⇨ *tört* ősiség, a magyar hűbéri birtok öröklését szabályzó régi szokásjog
- ⊙ lat *aviticitas* ‘ua.’ ← *aviticus* ‘nagyatyai, ősi, öröklött’ ← *avus* ‘nagyapa, ős’
- avizál** ⇨ értesít, tudósít, figyelmeztet
- ⇨ tájékoztat, jelzést ad
- ⇨ *ker* ügyfelet értesít
- ⊙ ném *avisieren* ← fr *aviser* ‘tudat’, lásd AVIS
- avizó** ⇨ *ker* küldemény feladásáról, kifizetésről értesítő levél
- ⊙ ol *avviso* ‘ua.’ ← fr *avis* ‘tudomás’, lásd ott
- avokádó** ⇨ *növ* Közép-Amerikából származó forró égövi, körte alakú gyümölcs
- ⊙ ang *avocado* ← sp *avogado* ‘ua.’ ← nahua indián *aguacate* [agvakate] ‘here’
- avokátorium** ⇨ *pol* hazahívó levél, amellyel egy hadviselő állam külföldön tartózkodó állampolgárait hazarendeli
- ⊙ újk lat *avocatorium* ‘ua.’ ← *avocare, avocatum* ‘elhív, előhív’: *a(b)-* ‘el’ | *vocare* ‘hív’
- avoirdupois** [evodopoiz] ⇨ az angolszász országokban hagyományosan használt, font alapú súlyrendszer
- ⊙ ang, ‘ua.’ ← normann-fr *aveir de pois* ‘súlyos áru’: *aveir* ← lat *habere* ‘bír’, ill. ‘az, amit bír vki’ | *pois* súly ← lat *pensus* ‘megmért dolog’ ← *pendere* ‘lóg, mér’
- axanthopia** ⇨ *orv* szintézisvesztés, a sárga szín felismerésére való képtelenség
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *xanthosz* ‘sárga’ | *ópsz, óposz* ‘szem, látás’
- axel** ⇨ *sport* páros lábbal és hossz tengely körüli forgással bemutatott ugrás a műkorcsolyázásban
- ⊙ *Axel* Paulsen svéd korcsolyázóról, aki először mutatta be
- axénia** ⇨ barátságatlan fogadtatás, a vendégszeretet hiánya
- ⊙ tud lat ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *xenia* ‘vendégbarátság’ | *xenosz* ‘idegen, vendég’
- axerofтол** ⇨ *biokém* az A₁ vitamin, amely a látást, a könnyesedést befolyásolja
- ⊙ tud lat *axerophthol* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *xér(osz)* ‘száraz’ | *ophthal(almosz)* ‘szem’ | *ol(eum)* ‘olaj’
- axiális** ⇨ tengelyirányú
- ⇨ a tengellyel kapcsolatos, tengelyhez tartozó
- ⊙ ném, ang *axial* ‘ua.’ ← lat *axis* ‘tengely’
- axilláris** ⇨ *anat* hónalj (pl. szőrzet)
- ⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *axilla* ‘hónalj’
- axiológia** ⇨ *fil* értékelmélet, az önmagukban tekintett értékek vizsgálata
- ⊙ tud lat *axiologia* ‘ua.’: *axia* ‘ár, érték, rang’ | lásd -LÓGIA
- axióma** ⇨ *tud* alapigazság, olyan tudományos alaptétel, amely nem szorul bizonyításra
- ⊙ tud lat *axioma* ‘ua.’ ← gör *axióma, axiómatosz* ‘érték, ítélet, alapelv, feltevés’ ← *axioó* ‘értékel, becsül’

axiomatika ⇨ *mat* az axiómák rendszere

⊙ ném *Axiomatik* ‘ua.’, lásd AXIÓMA

axiomatikus ⇨ *tud* magyarázatra, igazolásra nem szoruló

⇨ valamely axiómarendszeren alapuló

⊙ ném *axiomatisch* ‘ua.’, lásd AXIÓMA

axis ⇨ *műsz* tengely

⇨ *ép* tengelyvonal

⊙ lat, ‘ua.’

axolotl ⇨ *áll* Mexikóban őshonos farkos kétlélű, amelynek fejlődése megakadt a lárvafokon

⊙ ang *axolotl* ‘ua.’ ← nahua indián, ‘a víz szolgája’

axon ⇨ *anat* tengelyfonál, az idegsejteknek az ingereket továbbító hosszú nyúlványa

⊙ tud lat ‘ua.’ ← gör *axón* ‘tengely’

axonográf ⇨ *mat* axonometrikus képek rajzolását egyszerűsítő sablon

⊙ ném *Axonograph* ‘ua.’: gör *axón* ‘tengely’ | lásd -GRÁF

axonometria ⇨ *mat* egy tárgy leképezése három, egymással derékszöget bezáró síkra való vetítéssel

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *axón* ‘tengely’ | *metreó* ‘mér’

axonometrikus ⇨ *mat* az axonometrián alapuló

⊙ ném *axonometrisch* ‘ua.’, lásd AXONOMETRIA

axoplazma ⇨ *anat* az axonnak a neurofibrillumokat körülvevő része

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd AXON, PLAZMA

axoszóma ⇨ *anat* az axon alapállománya

⊙ tud lat *axosoma* ‘ua.’, lásd AXON, SZÓMA

azálea ⇨ *növ* hangarózsa, rhododendron-féle virágos növény

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *adzaleosz* ‘száraz’ (a virág nem vízigényes)

azan ⇨ *vall* a műezzin imára szólító kiáltása a minaretből

⊙ ar *azan, adan* ‘bejelentés, kihirdetés’

azbeszt ⇨ *ásv* éghetetlen ásványi szálas anyag

⇨ *text* ebből szőtt tűzálló szövet

⊙ ném *Asbest* ← tud lat *asbestos* ‘ua.’ ← gör *aszbesztosz* ‘olthatatlan’: *a-* ‘nem’ | *szbennümi* ‘elolt’

azbesztózis ⇨ *orv* azbesztpor belélegzése miatt támadt tüdőbetegség

⊙ tud lat *asbestosis* ‘ua.’: lásd AZBESZT | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

aziatizmus ⇨ *tört* a késő hellenisztikus korban Kis-Ázsiából elterjedt dagályos, szójátékos görög nyelvezet és szónoki stílus

⊙ lat *asiatismus* ← gör *asiatizmosz* ‘ua.’ ← *Ázsia* ‘a mai Kis-Ázsia, főleg annak nyugati harmada’
← (?) hettita *Aszu* ‘jó föld’

azilum ⇨ menedék, mentsvár

⇨ menedékjog (pl. szentélyé)

⇨ menedékhely, menhely

⊙ lat *asylum* ← gör *aszülon* ‘ua.’ ← *aszülosz* ‘biztonságos’: *a-* ‘nem’ | *szülaó* ‘megragad, kifoszt’

azimita ⇨ *vall* kovásztalan kenyeret evő (a katolikusok megjelölése a keleti egyházban)

⊙ újgör *azimítisz* ← gör *adzümítész* ‘ua.’: *a-* ‘nem’ | *dzümé* ‘kovász’ | -*ita* (követőre utaló toldalék)

azimut ⇨ *csill* égitest megfigyelésekor az a szög, amelyet az objektum irányának vízszintes vetülete a meridiánnal (észak-déli irány) bezár

⊙ ang *azimuth* ‘ua.’ ← ar *asz-szamat* ‘az utak, irányok’ ← *al zamt* ‘az út’

Lásd még ZENIT

azo- ⇨ *kém* két vegyértékű, két nitrogénatomot tartalmazó gyök

⊙ lásd AZÓT

azoikum ⇨ *geol* a földtörténetnek az élet megjelenését megelőző időszaka

⊙ tud lat *azoicum* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *dzóé* ‘élet’

ázok ⇨ *mit* az ősi germán isteneknek az a nemzetsége, amely Odint vallotta atyjának

⊙ óizl *ass* ‘ua.’, ered. ‘fa istenszobor’

azonális ⇨ *növ* övezeten kívüli, nem az adott éghajlati övezetre jellemző (növénytársulás)

⊙ ang *azonal* ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | lásd ZÓNA

azoospermia ⇨ *orv* életképes spermák hiánya az ondóban

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *dzóosz* ‘élő’ | lásd SPERMA

azót † ⇨ nitrogéngáz vagy ammóniagáz

⊙ ném *Azot*, régi fr *azote* ‘nitrogén’: gör *a-* ‘nem’ | *dzótikosz* ‘éltető’ ← *dzóé* ‘élet’ (a nitrogén nem táplálja az életet)

azotémia ⇨ *orv* a nem fehérjeeredetű nitrogén szintjének megemelkedése a vérben

⊙ tud lat *azotaemia* ‘ua.’: lásd AZÓT | gör *haima* ‘vér’

azoto- ⇨ *kém* (összetétel előtagjaként) nitrogénnel kapcsolatos

⊙ lásd AZÓT

azotobaktérium ⇨ *biol* a levegő nitrogénjét teste anyagává alakító talajbaktérium

⊙ lásd AZÓT, BAKTÉRIUM

azték ⇨ *népr* Mexikó indián őslakos népe

⇨ e nép tagja

⊙ ném *Azteke* ← sp *azteco* ‘ua.’ ← nahua indián *aztecatl* ‘északi emberek’

azulejos [aszulehhosz] ⇨ *műv* arab eredetű rajzos, színes (főleg kék) spanyol csempe fal- és padlóburkolat

⊙ sp, ‘ua.’, tkp. ‘kékes’ ← *azul* ‘kék’, lásd AZÚR

azulén ⇨ *kém* a naftalinnal rokon szerkezetű, élénk kék színű kristályos ciklikus szénhidrogén

⊙ tud lat *azulenum* ‘ua.’ ← sp *azul* ‘azúrkék’

azulenol ⇨ *gyógysz* felfekvés elleni, hámképző kenőcs

⊙ tud lat ‘ua.’: lásd AZULÉN | lat *ol(eum)* ‘olaj’

azúr ⇨ élénkkék szín, égszínkék

⇨ az ég kékje

⇨ az ég

⊙ ném *Azur* ← ol *azzurro* ‘ua.’ ← kk lat (*lapis*) *lazuli* ‘lazúr(kő), élénkkék színű ásvány’, lásd LAZÚR (az olaszban a *lazúr* szókezdő hangja határozott névelőnek (*l’azur*) érződött, ezért maradt el)

azurit ⇨ *ásv* élénkkék színű, idővel zöld malachittá alakuló, egyhajlásos rézkarbonát kristály

⊙ lásd AZÚR | *-it* (ásványra utaló toldalék)

azygos [azigosz] ⇨ *anat* páratlan

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *a-* ‘nem’ | *dzügosz* ‘járom’

Lásd még ZIGÓTA

ázsio ⇨ *ker* banki árfolyamfelár, értékkülönbözet

⇨ *átv* valaminek az értéke, becse, keletje

⊙ ném *Agio* [ázsio] ← ol *aggio* ‘ua.’ ← *aggiungere* ‘hozzátesz, hozzáfűz’ ← lat *adiungere* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *iungere* ‘kapcsol, egyesít’ ← *iugum* ‘iga’

azsiotázs ⇨ *ker* az árak felhajtását célzó, az áremelkedést kihasználó manőver a tőzsdén

⊙ fr *agiotage* ‘ua.’, lásd ÁZSIÓ

azsúr¹ ⇨ áttört hímzés, kézimunka

⊙ fr (*broderie*) *à jour* ‘lyukacsos (hímzés)’ *à* ← lat *ad* ‘hoz’ | *jour* ‘fény, lyuk’, ered. ‘nap’ ← lat *diurnus* ‘napi’ ← *dies* ‘nap’

azsúr² ⇨ *azsúrban van*: napra készen áll, nincs lemaradása, lépést tart

⊙ fr (*être*) *à jour* ‘nap szerint (van)’ *à* ← lat *ad* ‘hoz’ | *jour* ‘nap’, lásd AZSÚR¹

B

---

babbit ⇨ *műsz* kopásálló ón-ólom-antimon csapágyfém

⊙ feltalálójáról, I. *Babbit* amerikai mérnökről

babesia ⇨ *áll* emlősök vérében tenyésző, kullancsok által terjesztett kórokozó, a babesiosis kórokozója

⊙ tud lat *babesia* ‘ua.’, lásd BABESIOSIS

babesiosis [babesiózis] ⇨ *áll* erdőkór, vérfesték-vizelés, háziállatok járványos megbetegedése

⊙ V. *Babeş* román állatorvosnak, a kórokozó felfedezőjének nevéből | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

babeufizmus [babőfizmus] ⇨ *pol* a francia forradalom idején felbukkant utópista szocialista elképzelés, a kommunizmus előfutára

⊙ F. *Babeuf* francia forradalmárnak, az eszme meghirdetőjének nevéből | lásd -IZMUS

babirusza ⇨ *áll* vadon élő délkelet-ázsiai disznóféle, a kannak igen fejlett agyara van

⊙ ang *babiroussa* ‘ua.’ ← maláj *bábi rúsza* ‘disznó-szarvas’

bábizmus ⇨ *vall* az iszlám síita szárnyában a 19. században kialakult perzsa eretnekmozgalom

⊙ ar *Báb* ‘Kapu’ (ti. az üdvösség felé), Szájid Ali Mohamed szektaalapító felvett neve | lásd -IZMUS

babuin ⇨ *áll* hosszú farkú délkelet-afrikai pávián

⊙ fr *babouin* ‘ua.’ ← ?

baby-boom [bébi bűm] ⇨ a gyermekszületések számának hirtelen és nagyfokú emelkedése

⊙ ang, ‘ua.’: *baby*, *babe* ‘baba, kisgyermek’ | *boom* ‘roham, élénkülés’ ? ← *boom* ‘zúg’

baby-doll [bébidol] ⇨ *ölt* ujjatlan ingből és rövid nadrágból álló könnyű női hálólöltözlet, amelyet egy ilyen című film hozott divatba az 1950-es években

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘Doll baba’ ← *Doll*, Dorothy beceneve

baby-sitter [bébiszitter] ⇨ gyermekőrző, szárazdajka

⊙ ang, tkp. ‘baba (mellét) ülő’: *baby*, *babe* ‘baba, kisgyermek’ | *sitter* ‘ülő’ ← *sit* ‘ül’

baccalaureatus [bakkalaureátus] ⇨ *okt* a középkori és ma az angolszász egyetemeken az alsóbb fokú tanulmányok elvégzésével nyerhető fokozat

⇨ Franciaországban az érettséginek megfelelő vizsga

⊙ lat, ‘ua.’, lásd BACCALAUREUS

baccalaureus [bakkalaureus] ⇨ *okt* a baccalaureatusi fokozatot elnyert személy

⊙ kk lat, ‘ua.’ ← *baccarius* ‘földbérlő, paraszt’ ← ? (a ~ szóalak a lat *bacca lauri* ‘babérbogyó’ beleértése folytán jött létre)

baccara(t) [bakkara] ⇨ *ját* francia kártyával játszott hazárdjáték, melyben egy bankár áll szemben két játékosal

⊙ fr, ‘ua.’ ← *Baccarat*, kisváros Franciaországban

bacchanália [bahhanália] ⇨ tivornya, dorbézolás, dárídó, orgia

⊙ lat sml tbsz *Bacchanalia* ‘a bacchusi ünnepséggel kapcsolatos dolgok’ ← *Bacchanal* ‘Bacchus-ünnep’ ← *Bacchi annal(e sacrum)* ‘Bacchus évenkénti (ünnep)’ ← gör *Bakkhosz* ‘örjögő, tomboló’ (Dionüszosz mámoristen egyik mellékneve) ← *bakkhaó* ‘tombol’

bacchánsnő ⇨ *tört* Dionüszosz ókori ünnepein tobzódó, örjögve táncoló nő

⊙ ném *Bacchant(in)* ‘baccháns(nő)’, lásd BACCHANÁLIA

bacchius [bakhiusz] ⇨ *irod* egy rövid és két hosszú szótagból álló antik időmértékes láb, főleg a latin komédiaköltők kedvelték

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *bakkheiosz* ‘bakkhoszi, tomboló’ ← *bakhaó* ‘tombol’

bachelor [becselor] ⇨ *okt* a baccalaureusi fokozatot megszerzett személy angol vagy amerikai egyetemen

⇨ legényember, agglegény

⊙ ang, ← ófr *bachelor* ‘ua.’, lásd BACCALAUREUS

bacillus ⇨ *orv* pálcá alakú baktériumfajta

⊙ lat kics *bacillus* ‘pálcika’ ← *baculum* ‘bot, pálcá’

Lásd még BAGETT

bacilózis ⇨ *orv* bacilusok okozta fertőzés

⊙ tud lat *bacillosis* ‘ua.’: lásd BACILUS | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

bacilúria ⇨ *orv* bacilusok jelenléte a vizeletben

⊙ tud lat *bacilluria* ‘ua.’: lásd BACILUS | gör *uron* ‘vizelet’

back lásd BEKK

backbord [bakkbord] ⇨ a hajó baloldala

⊙ ném *Backbord* ← ang *backboard* ‘ua.’, tkp. ‘a fedélzet hátulja (ti. a kormányshoz képest, aki a jobboldalon állt)’: *back* ‘hát, hátra, vissza’ | *board* ‘fedélzet, deszkalap’

background [bekgraund] ⇨ *zene* a szőlisztikus hangszeres és énekszólamok kísérete a dzsesszben és a popzenében

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘háttér’: *back* ‘hát, hátsó’ | *ground* ‘talaj, terep’

backhand [bekhend] ⇨ *sport* fonák, fonákütés (teniszben, pingpongban)

⊙ ang, ‘ua.’: *back* ‘hát, hátsó’ | *hand* ‘kéz’

backup [bekap] ⇨ *számtech* önműködően készülő biztonsági másolat számítógépben

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘támogatás’ ← *back up* ‘támogat, helyettesít’: *back* ‘hát, tartja a hátát’ | *up* ‘fel’

bacon [béjkn] ⇨ *élelm* fiatal vágósertésből nyert húsos szalonna, angolszalonna

⊙ ang, ‘ua.’ ← fr *bacon* ← késő lat *baco* ‘ua.’ ← germán (pl. kholl *bak* ‘disznó’)

badinage [badinázs] ⇨ tréfa, tréfálkozás, móka

⊙ fr, ‘ua.’, lásd BADINERIE

badinerie [badineri] ⇨ *zene* páros ütemű, tréfás hangvételű, gyors tempójú tétel barokk szvitekben

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘játék, tréfálkozás’ ← *badiner* ← késő lat *badare* ‘bolondozik’

badland [bedlend] ⇨ *földr* vízmosásokkal szabdalta, a talajerózió révén lepusztult, művelésre alkalmatlan földterület

⊙ ang, ‘ua.’: *bad* ‘rossz’ | *land* ‘föld’

badminton [bedminton] ⇨ *sport* tollaslabda

⊙ ang *Badminton*, város Angliában, ahol először játszották

baedeker lásd BÉDEKKER

bagaria † ⇨ nyírfaolajjal cserzett durva marhabőr

⇨ ilyenből készült csizma

⊙ tör *balgari*, *bulgari* ‘a volgai bolgároktól való’ (akik híres bőrkikészítők voltak)

bagatell ⇨ apróság, semmiség, csekélység, potomság

⇨ *zene* könnyű zenei darab

⊙ fr *bagatelle* ← ol kics *bagatella* ‘semmiség’ ‘ua.’ ← lat *bagae* ‘bogyó’

bagatellizál ⇨ lebecsül, lekicsinyell, félvállról vesz, túl könnyen vesz, könnyelműen fog fel (veszélyt)

⊙ ném *bagatellisieren* ‘ua.’, lásd BAGATELL

bagazia † ⇨ *text* festett vászon

⇨ *ölt* vászon szoknya

⊙ szerb *bogoszija* ‘ua.’ ← tör *bogasi* ‘vászon’

bagázs ⇨ söpredék, népség, csőcselék

⊙ ném *Bagage* ‘ua.’, lásd BAGÁZSI

bagázi vagy **bagázsia** † ⇨ *kat* poggyász, málha, holmi

⇨ *kat* menetelő katona poggyásza

⊙ ném *Bagage* ← fr *bagage* [bagázs] ‘ua.’ ← ófr *bague* ‘batyu’ ← germán (óizl *baggi*, ang *bag* ‘zsák’)

bagett ⇨ hosszú, vékony francia kenyér

⊙ fr *baguette* ‘pálca’ ← ol kics *bachetta* ← lat *baculus* ‘bot, pálca’

Lásd még BACILLUS

bagger ⇨ *műsz* vödörláncos kotrógép

⊙ ném *Bagger* ‘ua.’ ← kholl *baggher* ‘iszap’

bagno [bannyó] † ⇨ fegyencelep

⇨ kényszermunka, gályarabság

⊙ fr *bagne*, ol *bagno* ‘ua.’, ered. ‘fürdő’ (a konstantinápolyi fegyencelep korábban római fürdő volt) ← lat *balneum*, *balineum* ‘fürdő’ ← gör *balaneion* ‘ua.’

Lásd még BALNEOLÓGIA

baguette lásd BAGETT

baháizmus ⇨ *vall* Iránban keletkezett vallási áramlat, amely a bábizmus folytatásaként a világ számos vallásának elemeit olvasztotta magába

⊙ alapítója, *Baháulláh* (‘Isten dicsősége’) nevéből

baissier [besszié] ⇨ *ker* az, aki a tőzsdei árfolyamok esését igyekszik előidézni

⊙ fr, ‘ua.’, lásd BESSZ

bailiff [béjlif] ⇨ *tört* középkori angol törvényszéki tisztviselő

⊙ ang, ‘ua.’ ← ófr *bailif* ← késő lat *baiulivus* ‘gyám, gondnok’ ← lat *baiulus* ‘teherhordó’ ← ?

bajadér ⇨ indiai templomi táncosnő

⊙ ném *Bajadere* ← port *bailadeira* ‘táncosnő’ ← *bailar* ‘táncol’, lásd BALETT

bajazzo [bajaddzó] ⇨ pojáca, bohóc, a commedia dell’arte színjátszója

⊙ ném *Bajazzo* ‘ua.’ ← ol nyj *pajazo* ← ol *pagliaccio* ‘komédiás’, tkp. ‘szalmazsák’ (a vándorkomédiások zsákszerű bő köntöséről) ← *paglia* ‘szalma’ ← lat *palea* ‘pelyva’

bajonett ⇨ *kat* szurony, puskacsőre erősíthető szűrőfegyver

⇨ *műsz* rányomásra és elfordításra bekattanó (zár)

⊙ ném *Bajonett* ← fr kics *bad’onnette* ‘ua.’, tkp. ‘Bayonne városból való’ (itt gyártották először)

bajor ⇨ *népr* (fn) egy délnémet tartomány, a korábbi Bajorország lakója, eredetileg a bój néven is ismert kelta népcsoport tagja, mely a mai Csehország területéről telepedett át

⇨ (mn) e népre, tartományra vonatkozó

⊙ ném *Bayer* ‘bajor ember’ ← kelta *baer* ‘bój’, tkp. ‘félelmes’, lásd BOHÉM

bajrakdár † ⇨ *tört* zászlóvivő, zászlótartó a hajdani török hadseregben

⊙ tör *bajrakdar* ‘ua.’: *bajrak* ‘zászló’ | *-dar* (tisztiségre utaló toldalék)

bajráram ⇨ *vall* a ramadánt követő két nagy mohamedán ünnep közös neve

⊙ tör, ‘ua.’, tkp. ‘ünnepség’ ← perzsa, ‘ua.’

bájt lásd BYTE

bájlzi ⇨ lebuji, ócska csapszék

⊙ baj-oszt *Beisel* ← jidd kics *baisl* ‘ua.’ ← héb *bais* ‘ház’

bakelit ⇨ *kém* fenolból és formaldehidből előállított műgyanta alapú korai műanyag

⊙ ném *Bakelit* ‘ua.’: *Baekel(and)* [bákeland] belga származású amerikai feltaláló nevéből | *-it* (vegületre utaló toldalék)

bakfis ⇨ süldő lány, csitri, fruska, tinilány

⊙ ném *Backfisch* ‘ua.’, tkp. ‘sütni való (fiatal) hal’, ered. ‘elsőéves egyetemista, gólya’ ← lat *baccalaureus*, lásd ott

baksis ⇨ borraivaló

⇨ kenőpénz, csúszópénz

⊙ tör *bahşış* ‘borraivaló’ ← perzsa *bahsis* ‘ua.’

bakter ⇨ vasúti ör

⇨ † városi éjjeliőr

⊙ ném *Wachter* ‘ua.’ ← *wachten* ‘örkődik’ ← *wach* ‘éber’

baktericid ⇨ *orv* baktériumölő hatású szer

⊙ ang *baktericide* ‘ua.’: lásd BAKTÉRIUM | lat *caedere*, *(ce)cidi* ‘öl’

bakteriofág ⇨ *orv* a baktériumokban elszaporodó vírus, amely felfalja őket

⊙ ang *bacteriophage* ‘ua.’: lásd BAKTÉRIUM | gör *phagein* ‘eszik’

bakteriolitikus ⇨ *orv* baktériumoldó

⊙ tud lat *bacteriolyticus* ‘ua.’: lásd BAKTÉRIUM | gör *liúo* ‘szétold’

bakteriolízis ⇨ *orv* a baktérium pusztulása anyaga szétoldódásával

⊙ tud lat *bacteriolysis* ‘ua.’: lásd BAKTÉRIUM | gör *liúo* ‘szétold’

bakteriológia ⇨ *orv* a kórokozókval foglalkozó tudományág

⊙ ang *bacteriology* ‘ua.’: lásd BAKTÉRIUM, -LÓGIA

bakteriológus ⇨ *orv* a bakteriológia szakembere, tudósa

⊙ magy, lásd BAKTERIOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

bakteriosztatikus ⇨ *orv* a baktériumok szaporodását gátló

⊙ ang *bacteriostatic* ‘ua.’, lásd BAKTERIOSZTÁZIS

bakteriosztázis ⇨ *orv* a baktériumok szaporodásának akadályozása vegyi anyagokkal

⊙ ang *bacteriostasis* ‘ua.’: lásd BAKTÉRIUM | gör *sztaszisz* ‘megállás’ ← (*hi*)*sztémi* ‘áll’

bakteriózis ⇨ *mezőg* baktériumok okozta növénybetegség

⊙ ang *bacteriosis* ‘ua.’: lásd BAKTÉRIUM | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

baktérium ⇨ *biol* mikroszkopikus kórokozó

⊙ lat *bacterium* ← gör kics *baktérion* ‘pálcika’ ← *baktéria* ‘bot’

baktériumrezisztencia ⇨ *biol* a baktériumokban kialakuló ellenálló képesség a leküzdésükre alkalmazott gyógyszerekkel szemben

⊙ lásd BAKTÉRIUM, REZISZTENCIA

bakteriuria ⇨ *orv* baktériumvizelés, a normálnál több és más baktérium jelenléte a vizeletben gyulladás tüneteként

⊙ tud lat *bacteriuria* ‘ua.’: lásd BAKTÉRIUM | gör *uron* ‘vizelet’

bála ⇨ köteg (gyapjúból), göngyöleg

⊙ kfn *balle* ← ófn *ballo* ‘ua.’

balalajka ⇨ *zene* háromhúrú, háromszögletes hangtestű orosz népi pengetős hangszer

⊙ or, ‘ua.’ ← tatár

balanitisz ⇨ *orv* a hímvesző makkjának vagy a fitymának a gyulladása

⊙ lat *balanitis* ‘ua.’: gör *balanosz* ‘makk’ | -*itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

balansz ⇨ egyensúly

⊙ fr *balance* ‘mérleg’ ← lat *bilanx, bilancis* ‘ua.’: *bi* ‘kettős’ | *lanx* ‘tál, serpenyő’

balanszíroz ⇨ egyensúlyoz

⇨ inog, billeg

⊙ ném *balancier* ← fr *balancer* ‘ua.’, lásd BALANSZ

baldachin ⇨ oszlopokon álló vagy falból kinyúló selyem vagy bársony díszítő oltár, trón vagy ágy felett, ágymennyezet, ágsátor

⇨ *vall* hordozható sátor (körmenetben a szentséget vivő pap felett)

⊙ ném *Baldachin* ← ol *balzacchino* [baldakkínó] ‘ua.’, ered. ‘arannyal átszőtt bagdadi selyemszövet’ ← *Baldacco* ‘Bagdad’

baldóver ⇨ *biz* nagy befolyású, fontos ember

⇨ *biz* ügyes, élelmes ember

⇨ † tolvaj

⊙ ném *Baldower* ‘ua.’ ← jidd *baaldower* ‘csaló, szélhámos’, tkp. ‘a szavak ura’: héb *baal* ‘úr’ | *dovor* ‘szó’

baleine [balen] † ⇨ *ölt* halcsontos női fűző

⇨ *ölt* halcsontos abroncsszoknya

⊙ fr, ‘ua.’, ered. ‘bálna’ (ennek sziláiból készült a rugalmas „halcsont”) ← lat *balena* ‘ua.’

balek ⇨ palimadár, fajankó, könnyen becsapható ember

⊙ tör *balk* ‘hal’ (amely könnyen horogra akad)

balerina ⇨ balett-táncosnő

⊙ ol *ballerina* ‘ua.’ ← *ballare*, lásd BALETT

balett ⇨ *szính* színpadi táncjáték, táncjelenet

✧ *szính* tánckar

⊙ ném *Ballett* ← ol kics *balletto* ‘ua.’ ← *ballo* ‘tánc’ ← ol, kk lat *ballare* ← gör *ballidzó* ‘táncol’ ← balló ‘dob’

balilla ✧ *tört* állami ifjúsági tömegszervezet a fasiszta Olaszországban

✧ *tört* e szervezet tagja

⊙ Giovanni *Balilla* 14 éves genovai fiúról, aki 1746-ban felkelést robbantott ki egy osztrák tiszt elleni merész támadásával

balkanizáció ✧ *pol, gazd* egy térség megosztása számos kis autonóm államra (mint a Balkánon történt a 19. század második felében)

✧ *pol* etnikai gyökerű regionális destabilizálás (mint uo. 1990 után)

⊙ magy, (sok *-izál* toldalékú szavunk mintájára)

balkanológia ✧ *tud* a Balkán-félsziget kultúrájával és nyelveivel foglalkozó tudományág

⊙ ném *Balkanologie* ‘ua.’: *Balkán* dél-európai félsziget, ered. az ottani nagy hegység neve ← tör *balkan* ‘erdős hegyvidék’ | lásd -LÓGIA

balkanológus ✧ *tud* a balkanológia szakembere

⊙ magy, lásd BALKANOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

balkon ✧ erkély

⊙ ném *Balkon* ← fr *balcon* ← ol *balcone* ‘ua.’ ← longobárd *balko* ‘gerenda’

ballabile [ballábile] † ✧ *zene* tánc zenéje

✧ *szính* operába vagy operettbe beépített rövid táncjelenet, balettrészlet

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘táncolható’ ← ol, kk lat *ballare* ‘táncol’, lásd BALETT

ballada ✧ *irod* drámai és elbeszélő elemeket tartalmazó kisepikai verses műfaj

✧ *irod* három hosszabb strófából és ajánlásból álló, kötött rímszerkezetű lírai versforma

✧ *zene* romantikus zenedarab

⊙ ném *Ballade* ← fr *ballade* és ang *ballad* ‘ua.’ ← prov *balada* ‘tánc, táncdal’ ← kk lat *ballare* ‘táncol’, lásd BALETT

ballaszt ✧ *hajó* vitorlánhajó fenéksúlya, holt súlya

✧ *rep* léggömb nehezéke, amelyet kidobnak az emelkedés érdekében

✧ *átv* teherátétel, visszahúzó erő

⊙ ang *ballast* ‘holt súly, nehezék’ ← skand vagy alném *barlast* ‘ua.’: *bar* ‘csupas’ | *last* ‘teher’

ballata ✧ *zene* refrénes vers- és énekforma, táncének a 13–15. századi olasz zenében

⊙ ol, ‘ua.’, kk lat *ballare* ‘táncol’, lásd BALETT

ballerina lásd BALERINA

balett lásd BALETT

ballisza ✧ *kat* várostromhoz használt ókori kőhajító gép

⊙ lat *ballista* ‘kőhajító hadigép’ ← gör *ballisztész* ‘hajító’ ← *balló* ‘hajít’

Lásd még BALETT, BALLIZMUS, BOLIDA, BOLOMÉTER, DIABOLUS, HIPERBOLA, METABOLIZMUS, PARABOLA

ballisztárius ✧ *kat* ókori kőhajító gép kezelője

⊙ lat *ballistarius* ‘ua.’, lásd BALLISZTA

ballisztika ✧ *fiz* elhajított tárgyak, lövedékek röppályáját vizsgáló tudományág

⊙ ném *Ballistik* ‘ua.’, lásd BALLISZTA

ballisztikus ✧ *fiz* (mn) elhajított test röppályájával kapcsolatos

✧ (fn) a ballisztika szakértője

⊙ ang *ballistic* ‘ua.’, lásd BALLISZTA

ballizmus ✧ *orv* vitustánc, a végtagok heves rángásában megnyilvánuló idegbetegség

⊙ tud lat *ballismus* ‘ua.’: gör *balló* ‘dobál’ | lásd -IZMUS

Lásd még BALLISZTA

ballni ✧ *biz* köteg, bála

⊙ ném *Ballen* ‘ua.’

Lásd még BÁLA

ballon ✧ léggömb

✧ gömb alakú vagy hengeres tartály

✧ *text* sűrű selyemfényű, vízhatlan szövet (amelyet korábban léggömbök burkolataként használtak)

✧ *műsz* fénycsövek, izzók légtelenített burája

✧ gömb alakú, rugalmas alkatrész

◎ fr, ném *ballon* 'ua.' ← ol *pallone* 'nagy labda' ← *palla* 'labda' ← germán (lásd ang, ném *ball* 'ua.')

ballon d'essai [balon desszé] ✧ kísérleti léggömb

✧ *átv* egy tervnek vagy gondolatnak a „megszellőztetése”, hogy a kiváltott hatást lemérhessék

◎ fr, 'ua.', lásd BALLON | *essai* 'próba', lásd ESSZÉ

ballonszonda ✧ *met* a magaslégkör kutatására felbocsátott, az észlelt adatokat műszerekkel rögzítő sztratoszféra-léggömb

◎ lásd BALLON, SZONDA

ballottage [balotázs] ✧ titkos szavazás fehér és fekete golyókkal

◎ fr, 'ua.' ← *ballotter* 'golyóval szavaz' ← velencei ol kics *ballotta* 'golyócska' ← *balla* 'golyó' ← germán (pl. ang, ném *ball* 'ua.')

balneológia ✧ *orv* gyógyfürdőtan, a gyógyforrások, gyógyfürdők hatásával és alkalmazásával foglalkozó orvostudományi ág

◎ tud lat, 'ua.': lat *bal(a)neum* 'fürdő' ← gör *balaneion* 'ua.' | lásd -LÓGIA

balneoterápia ✧ *orv* betegség kezelése gyógyfürdőben

◎ tud lat *balneotherapia* 'ua.': *bal(a)neum* 'fürdő' ← gör *balaneion* 'ua.' | lásd TERÁPIA

bal paré ✧ díszes táncestély, fényes külsőségek közt rendezett bál

◎ fr, 'ua.': *bal* 'bál, táncestély' ← *baller* 'táncol', lásd BALETT | *parer* 'díszít, szépít' ← lat *parare* 'készít'

balsa ✧ *növ* dél-amerikai trópusi fafajta, fája igen könnyű, mégis szilárd

◎ ang, sp, 'ua.' ← tupi indián, 'tutaj'

baluszter ✧ *ép* korlátbáb

◎ ném *Baluster* ← fr *balustre* 'korlátbáb' ← ol *balaustra*, *balausta* 'ua.' ← gör *balausztion* 'gránátalmavirág'

balusztrád ✧ *ép* báboskorlát: áttört kő mellvéd erkélyek, tetőpártázatok, teraszok, lépcsők szegélyeként

◎ fr *balustrade* 'ua.', lásd BALUSZTER

balzac [balzak] ✧ alacsony, kárpitozott pihenőszék, heverő

◎ fr, 'ua.' ← Honoré de *Balzac* íróról, aki ilyen bútort csináltatott saját terve szerint

balzsam ✧ *kém* egyes trópusi növények illóolajokban gazdag, gyantás nedve

✧ ezekből készült, gyógyhatású kenőcs, kenet

✧ *átv* gyógyír, vigasz lelki sebekre

◎ ném *Balsam* ← lat *balsamum* ← gör *balszamon* 'balzsamcserje, ennek kenete' ← ar *basám* 'ua.'

bambino ✧ *műv* a kisdéd Jézus mint képzőművészeti alkotások tárgya

◎ ol kics, 'csecsemő' ← *bambo* 'ua.' ← késő lat hangut *bambalo* 'hebegő' ← gör *bambalosz* 'ua.'

bamboche [bambos] † ✧ tivornya

◎ fr, 'ua.' ← *Bamboche* (tkp. Pieter van Laar) holland festőről, aki szívesen festett mezőn mulatozó parasztokat

bambusz ✧ trópusi nádfajta, fás szárú növény

◎ ném *Bambus* ← maláji *bambu*, *mambu* 'ua.'

banális ✧ elcsépel, lapos, közönséges, közhelyes

◎ ném, fr *banal* 'ua.', ered. 'közös, közönséges, mindennapos (mint a földesúri birtokon élők közös használatára szolgáló létesítmények, malom, pékség stb.)' ← ófr *ban* 'hűbérúr törvénykezősi területe' ← frank *ban* 'hűbérúr hadba szólító parancsa vagy tiltása'

Lásd még BANDITA

banalitás ✧ laposság, elcsépel, közhely

◎ ném *Banalität* ← fr *banalité* 'ua.', lásd BANÁLIS

banalizál ✧ elcsépel, elkoptat

⊙ ném *banalisieren* ← fr *banaliser* ‘ua.’, lásd BANÁLIS

bandázs ⇨ sebkötés, kötszer, pólya

⊙ fr *bandage* ‘ua.’ ← *bande* ‘kötélék’ ← frank *bindan* ‘köt’

Lásd még BANDELWERK, BANDY

bandelwerk ⇨ *műv* díszes barokk keretezés szalagos és indás elemekből

⊙ ném *Bandelwerk* ‘ua.’: kics *Bandel* ‘szalagocska’ ← *Band* ‘szalag’ ← *binden* ‘köt’ | *Werk* ‘mű’

❖ magy *pánt*

banderiális ⇨ *tört* bandériumokból álló, azokra alapozott (katonai szervezet)

⇨ *tört* a bandériummal kapcsolatos

⊙ hazai lat *banderialis* ‘ua.’, lásd BANDÉRIUM

banderilla [banderilja] ⇨ horgos végű, felszalagozott pálca, amelyet bikaviadalon az állat hátába döfnek, hogy küzdelemre ingereljék

⊙ sp kics, ‘ua.’ ← *bandera* ‘zászló’ ← népi lat *bandum* ‘hadi jelvény’ ← germán (pl. gót *bandwa* ‘jelvény’)

Lásd még BANDÉRIUM

banderillero [banderiljero] ⇨ a bikaviadal résztvevője, aki a bika nyakszirtjébe szúrja a banderillákat

⊙ sp, ‘ua.’, lásd BANDERILLA

bandérium ⇨ *tört* főurak, megyék és városok által kiállított lovas zászlóalj

⇨ *tört* (1848 után) lovas díszszázad

⊙ hazai lat ‘ua.’ ← kk lat *banderium* ‘zászló’ ← ol *bandiera* ← népi lat *bandum* ‘hadi jelvény’ ← germán (pl. gót *bandwa* ‘jelvény’)

Lásd még BANDERILLA

bandita ⇨ haramia, útonálló, rabló, zsvány

⊙ ném *Bandit* ← ol *bandito* ‘ua.’, tkp. ‘száműzött’ ← *bandire*, *bandito* ‘száműz’ ← germán (pl. ófn, óang *bannan* ‘kihirdet, megparancsol, megtilt’)

Lásd még BANÁLIS

banderole [banderol] ⇨ *műv* középkori képek, festmények feliratos szalagdíszé

⊙ fr kics, ‘ua.’, lásd BANDERILLA

bandura ⇨ *zene* lanthoz hasonló sokhúrú ukrán népi pengetős hangszer

⊙ ukr, ‘ua.’ ← gör *pandura* ‘háromhúros pengetős hangszer’

Lásd még BENDZSÓ

bandy ⇨ *sport* jéglabda, a jégkorong őse, jégpályán ütőkkel továbbított labdával játszották

⇨ † *sport* angol gyephoki

⊙ ang, ‘ua.’ ← *bandy* ‘ide-oda ütöget’ ← ófr *bande* ‘banda, sportcsapat, melynek tagjai megkülönböztető színű szalagot viseltek’, ered. ‘szalag, kötélék’ ← frank *bindan* ‘köt’

❖ magy *banda*

Lásd még BANDÁZS, BANDELWERK

bank ⇨ *ker* pénzintézet

⇨ *ját* (szerencsejátékban) a tétet kezelő játékos kasszája

⊙ ném *Bank* ← ol *banca* ‘ua.’, tkp. ‘a pénzváltó asztala’ ← kfn *bank* ‘asztal, pad’

bankett ⇨ díszebéd, díszvacsora, diszlakoma, társasvacsora

⊙ ném *Bankett* ← fr *banquet* ← ol kics *banchetto* ‘ua.’, tkp. ‘asztal’ ← *banco* ‘pad, asztal’ ← kfn *bank* ‘ua.’

Lásd még BANK, BANKROTT, BANQUETTE

banknóta † ⇨ bankjegy, papírpénz

⊙ ném *Banknote* ‘ua.’: lásd BANK | *Note* ‘jegyzet, irat, hangjegy’ ← lat *nota* ‘(ismertető)jegy, bélyeg, írásjegy’ ← *noscere*, *notum* ‘ismer’

bankó † ⇨ bankjegy, papírpénz

⊙ ném *Banko(zettel)* ‘bank(jegy)’, tkp. ‘bankcédula’, lásd BANK

bankokrácia ⇨ *pol* a bankok uralma, hatalmi szerepe a gazdasági életben

⊙ ang *bankocracy* ‘ua.’: lásd BANK | *-krácia* (mint *arisztokrácia*, *demokrácia* stb.)

bankomat ⇨ hitelkártyával működő pénzkidó automata

⊙ ang. 'ua.', lásd BANK, (AUT)OMAT(A)

bankráta † ⇨ *ker* bankkamatláb

⊙ ném *Bankrate* 'ua.', lásd BANK, RÁTA

bankrott † ⇨ (fn) csőd, bukás

⇨ (mn) tönkrement, csődbe jutott

⊙ ném *Bankrott*, *bankrott* 'ua.' ← ol *banca rotta* 'tönkrement bank': *banca* lásd BANK | *rotta* ← lat *rupta* 'széttört, tönkrement' ← *rompere*, *ruptum* 'tör, ront'

Lásd még BANKETT, BANQUETTE, ERUPCIÓ, RUTIN

banlon ⇨ *text* gyapjúszerű szintetikus szál, ill. a belőle készült szövet

⊙ ang márkánév: *Ban(croft)* a gyártó cég neve | *-lon* (műszárla utaló toldalék, lásd (NY)LON)

banquette ⇨ *műv* kis köpad ablakmélyedésben

⇨ párnázott vagy náddal befont pad

⊙ fr kics, 'ua.' ← *banc* 'pad' ← népi lat *bancus* 'ua.' ← kfn *bank* 'asztal, pad'

Lásd még BANK, BANKETT, BANKROTT

bantamsúly † ⇨ *sport* harmatsúly

⊙ ang *bantam-weight* 'ua.' ← *bantam* 'apró termetű katona', tkp. 'maláj harci kakas' ← *Bantam*, város Jáva szigetén

banzaj ⇨ *biz* zajos multság, eszemiszom, muri

⇨ (eredetileg) japán üdvözlő kiáltás a császár tiszteletére

⊙ ang *banzai* 'üdvözlőkiáltás' ← jap *banszai* 'tízezer év neked'

baobab ⇨ *növ* majomkenyérfa

⊙ ang, ← szenegáli, 'ua.'

baptisandus [baptizandus] ⇨ *vall* keresztelendő személy

⊙ lat, 'ua.' ← *baptisare* 'keresztel' ← gör *baptidzó* 'ua.', tkp. 'alámerít'

baptista ⇨ *vall* felnőttkori keresztelést alkalmazó protestáns vallás

⇨ *vall* ennek híve

⊙ angol *baptist* 'ua.' ← gör *baptisztész* 'keresztelő', tkp. 'megmerítő' ← *baptidzó* 'alámerít'

baptisztérium ⇨ *ép* keresztelőkápolna

⊙ kk lat *baptisterium* ← gör *baptisztérion* 'ua.': lásd BAPTISTA | *-térion* 'vmilyen tevékenység színhelye'

bar ⇨ *fiz* a légnyomás egyik mértékegysége, kb. egy atmoszféra

⊙ gör *bar(üsz)* 'nehéz'

bár ⇨ ivó, mulató, mulatóhely

⇨ italpult

⊙ ang *bar* 'rúd, sorompó, korlát, kiszolgálópult, ivó' ← fr *barre* 'rúd, korlát' ← népi lat *barra* 'ua.'

Lásd még BAR CODE, BARIKÁD, BARREL, BARRIKOL, BARRISTER

baráber † ⇨ földmunkákra szegődő vándormunkás

⊙ baj-oszt *baraber* 'ua.' ← ol nyj *barabba* 'csavargó' ← gör *Barabbasz* ← arámi *Barabba*, a gonosztevő, akit Pilátus a nép választása szerint Jézus helyett szabadon bocsátott, tkp. 'az apa fia'

barakk ⇨ *kat* ideiglenes (fa) épület (katonai) szállás céljára

⊙ ném *Baracke* ← fr *baraque* ← népi lat *baraca* 'ua.' ← ?

barattéria ⇨ *hajó* a hajónak vagy a rakományának megrongálása biztosítási csalás szándékával

⊙ ném *Baratterie* 'ua.' ← ol *baratteria* 'csalás', ered. 'cserekereskedés' ← *baratto* ← kk lat *baratum* 'csere' ← (?) gör *prattó* 'kereskedik'

Lásd még BARTER

barbakán ⇨ *ép* kapuerőd, elővédmű, vár bejárata elé nyúló köríves bástya

⊙ fr *barbacane* 'ua.' ← ? ar *bab-al-khana* 'a kapu háza'

barbár ⇨ *tört* a görög, utóbb a római civilizáció körén kívüli (nép, személy)

⇨ fáragatlan, vad, nyers, műveletlen

⇨ kíméletlen, embertelen, kegyetlen

⊙ ném *Barbar* ‘ua.’ ← lat *barbarus* ‘idegen, műveletlen, durva’ ← gör *barbarosz* ‘idegen, nem görög, civilizálatlan’, tkp. ‘hebegő, dadogó, érthetetlen beszédű’

barbarizmus ⇨ durvaság, nyersesség

⇨ kegyetlenség

⇨ *nyelvt* idegenszerűség, idegen nyelvi hatásoknak tulajdonítható nyelvi hibák

⊙ ném *Barbarismus* ‘barbárság’ ← gör *barbariszmosz* ‘érthetetlen beszéd, barbárság’

barbecue [barbikjú] ⇨ kerti hússütéssel egybekötött társas összejövetel angolszász országokban

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘faszénparázzsal alátűzelt sütőrostély’ ← sp *barbacoa* ‘ua.’ ← aravak (haiti) indián *barbakoa* ‘cölöpház’

barbiton ⇨ *zene* sokhúrú lant, pengetős hangszer az ókori görögöknél

⊙ gör, ‘ua.’

barbiturát ⇨ *kém* a heterociklikus barbitursav, azaz malonil-karbamid többféle származéka, nyugtatók, altatók; gyógyszerfüggőséget is okozhatnak

⊙ ném *Barbiturat* ‘ua.’ ← *Barbitur(säure)* ‘barbitur(-sav)’: *Usnea barbata* ‘szakállas zuzmó, a malonil alapanyaga’ ← lat *barbata* ‘szakállas’ ← *barba* ‘szakáll’ | *urina* ‘vizelet’ (karbamid a vizeletben is található)

barbiturizmus ⇨ *orv* a barbitursav származékainak túlzott szedése folytán kialakuló gyógyszerfüggőség

⊙ tud lat *barbiturismus* ‘ua.’: lásd BARBITUR(ÁT), -IZMUS

barbizoniak ⇨ *műv* a szabadtéri, természetű tájfestésben élenjáró francia művészek csoportja a 19. század közepén

⊙ a Párizs közeli *Barbizon* községről, ahol művésztelepek voltak

barcarola lásd BARKAROLA

bar code [bár kód] ⇨ vonalkód, eltérő vastagságú és sűrűségű vonalakkal álló, számokat és szövegeket rejtő bináris kód, amely gépi úton leolvasható

⊙ ang, ‘ua.’: *bar* ‘rúd, vonal’, lásd BÉR, KÓD

bárd ⇨ (kelta) énekes, dalmok, lantos, énekmondó

⇨ *átv* költő

⊙ ang *bard* ← ír, gael *bard*, walesi *bardd* ‘ua.’

bardíroz ⇨ *konyha* sütés előtt szalonnaszletekbe göngyöl

⊙ ném *bardieren* ← fr *barder* ‘ua.’ ← sp *albarda* ‘szalonnaszlet’, ered. ‘nyeregtakaró’ ← ar *al barda* ‘a nyeregtakaró’

barège [barezs] ⇨ *text* fátýolszerű gyapjú- vagy selyemkelme

⊙ fr, ‘ua.’ ← *Barège* dél-francia városról, ahol készítették

báresz(geld) † ⇨ *ker, biz* készpénz

⊙ ném *bares Geld* ‘ua.’: *bar* ‘csupas, csupa’ | *Geld* ‘pénz’

baresztéziométer ⇨ *orv* a bőr nyomásérzékenységét mérő készülék

⊙ tud lat *baraesthesiometer* ‘ua.’: gör *barüsz* ‘nehéz’ | *aiszthészisz* ‘megézés’ | *metreó* ‘mér’

barrett vagy **barét** ⇨ *ölt* ellenző nélküli lapos, kerek sapka

⊙ ném *Barett* ‘ua.’ ← fr *barette, barrette* ‘papi sapka’ ← ol *baretta* ← kk lat *barretum, birretum* ‘ua.’ ← lat *birrus* ‘csuklyás köpeny’

Lásd még BIRÉTUM

barhent ⇨ *text* egyik oldalán bolyhos sűrű pamutszövet

⊙ ném *Barchent* ← kfn *barchant* ← kk lat *barracanus* ‘ua.’ ← ar *barrakán* ‘teveszörből szőtt ruhaanyag’

barhesz ⇨ húsvétkor fogyasztott fonott kalács zsidóknál

⊙ jidd tbsz. *barches* ‘áldások’ (a kalács fölött mondták) ← héb *börachot* ‘ua.’

baricentrikus ⇨ *fiz* súlyponti

⊙ ang *barycentric* ‘ua.’: gör *barüsz* ‘nehéz’ | lásd CENTRUM

barikád ⇨ kövekből, más tárgyakból emelt utcai torlasz harcok idején

⇨ útkadály

⊙ fr *barricade* ‘ua.’ ← *barrique* ‘hordó’ (a torlaszokat gyakran emelték homokkal töltött boroshordókból), lásd BARRIKOL

Lásd még BÁR

barimetria ⇨ *fiz* légnyomásmérés

⊙ tud lat *barymetria* ‘ua.’ gör *barüsz* ‘súlyos’ | *metreó* ‘mér’

barin † ⇨ orosz földesúr a cári időkben

⊙ or, ‘ua.’, tkp. ‘báró’ ← német *Baron* ‘ua.’, lásd BARONÁTUS

barion ⇨ *magfiz* az atommagot alkotó elemi részecskék (proton és neutron) közös neve

⊙ ang *baryon* ‘ua.’: gör *barüsz* ‘nehéz’ (mert majd kétezerszer nehezebbek az elektronnál) | *-on* (elemi részecskékre utaló toldalék)

barisnya ⇨ (orosz) kisasszony, úrilány a cári időkben

⊙ or, ‘ua.’, tkp. ‘bárólány’, lásd BARIN

bariszféra ⇨ *geol* a földgolyó legbelső, a legnehezebb elemekből (nikkel, vas) álló övezete

⊙ német *Barysphäre* ‘ua.’: gör *barüsz* ‘nehéz’ | *szphaira* ‘gömb, gömböví’

barit ⇨ *ásv* súlypát, rombos rendszerben kristályosodó, nagy fajsúlyú bárium-szulfát

⊙ ang *barite* ‘ua.’: gör *barüsz* ‘súlyos’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

bariton ⇨ *zene* közepmély férfi énekhang

⇨ *zene* ilyen hangú énekes

⇨ *zene* régi csellószerű, hathúros vonóhangszer

⊙ német *Bariton* ‘közepmély énekhang’, *Baryton* ‘hangszer’ ← ol *baritono* ‘bariton énekes’: gör *barüsz* ‘súlyos’ | *tonosz* ‘hang’, lásd TÓNUS

bárium ⇨ *kém* az alkáli fémek közé tartozó kémiai elem

⊙ ang *barium* (a felfedező H. Davy névadása): lásd BARIT | *-ium* (kémiai elemre utaló toldalék)

bark ⇨ *hajó* háromárbcos hajófajta a farárbocon hosszirányban felszerelt vitorlával

⊙ ang *bark* ← fr *barque* ‘ua.’: VAGY ← késő lat *barca* ‘ua.’ ← kelta (pl. ír *barc*), VAGY gör *barisz* ‘lapos fenekű egyiptomi csónak’

❖ magy *bárka*

barkán ⇨ *földr* kötetlen homokon a szélfúvásban kialakult, pajzs vagy félhold alakú futóhomokforma

⊙ mongol *barkan* ‘ua.’

barkarola ⇨ *zene* bárkadal, eredetileg a velencei gondolasok éneke

⊙ velencei ol *barcarola* ‘ua.’ ← *barca* ‘bárka’, lásd BARK

barkohba ⇨ *ját* szóbeli társasjáték, amelyben egy elrejtett szót „igen” és „nem” feleletek alapján kell kitalálnia a kérdezőnek

⊙ arámi *Bar Kohhba* ‘Csillag Fia’, Bar Kosziba zsidó szabadsághős nevéből (magyar névadás a 20. század első éveiből, amikor a játék kialakult pesti kávéházi körökben egy Bar Kohhbával kapcsolatos legendás történet nyomán)

bar micvó ⇨ *vall* zsidó fiú ünnepélyes felvétele a felnőtt férfiak vallási közösségébe 13 éves korában

⊙ kk héb *bar micvá* ‘a törvény fia’: arámi *bar* ‘vki fia’ | héb *micváh* ‘parancsolat’

baro- ⇨ (összetételek előtagjaként) a légnyomással kapcsolatos, légsúly-, légnyomás-

⊙ gör *barüsz* ‘súlyos’

barocchetto ⇨ *műv* a rokokó neve az olasz művészetben

⊙ ol kics, ‘ua.’ ← *barocco* ‘barokk’, lásd ott

barofunkció ⇨ *biol* az élőlények alkalmazkodása nagyobb magasságban a légnyomás csökkenéséhez

⊙ tud lat *barofunctio* ‘ua.’, lásd BARO-, FUNKCIÓ

barográf ⇨ *met* a légnyomás változásait folyamatosan és önműködően rögzítő készülék

⊙ ang, német *barograph* ‘ua.’, lásd BARO-, -GRÁF

barogram ⇨ *met* a barográfon készült folyamatos görbe

⊙ német *Barogramm* ‘ua.’, lásd BARO-, -GRAM

barokamra ⇨ *műsz* repülő és űrhajósok felkészítésében használt zárható kamra, amelyben a légnyomás tetszőlegesen csökkenthető, adott értéken tartható

⊙ lásd BARO-

barokk ⇨ *műv* (fn) a reneszánszból fejlődött mozgalmas, szeszélyes, patétikus és pompakedvelő művészeti stílus a 17–18. században

⇨ (mn) e stílussal kapcsolatos, rá jellemző

⇨ *átv* furcsa, meghökkentő, szeszélyes, szokatlan

⊙ ném *Barock* ← fr *baroque* ‘ua.’ ← port *barruca* ‘szabálytalan formájú gyöngy’, ered. ‘rögös, sáros talaj’ ← *barro* ‘sár’ (a ~ megjelölés tehát a reneszánsz nyugodt tökélyének szemszögéből „bélyegzi meg” az új stílust)

barométer ⇨ *met* légnyomásmérő, légsúlymérő

⊙ ang, ném *barometer* ‘ua.’: gör *barüsz* ‘súlyos’ | *metreó* ‘mér’

barometria ⇨ *met* légnyomásmérés

⊙ ang, ném *barometrie* ‘ua.’, lásd BAROMÉTER

baronátus ⇨ báróság, bárói rang

⊙ kk lat *baronatus* ‘ua.’ ← késő lat *baro*, *baronis* ‘királyi főtisztviselő’ ← germán (frank, ófn *baro* ‘szabad harcos’)

baronesz ⇨ bárókisasszony

⊙ fr *baronnesse* ‘ua.’ ← *baronne* ‘bárónő’ ← *baron* ‘báró’, lásd BARONÁTUS

baronet ⇨ a legalacsonyabb angol nemesi cím, amely csak férfiágon öröklődik

⊙ ang, ‘ua.’ ← fr kics *baronnet* ‘ua.’ ← *baron* ‘báró’, lásd BARONÁTUS

baroreceptor ⇨ *biol* a szív és az erek falában található idegvégződés, amely érzékeli a vérnyomás változásait

⊙ lásd BARO-, RECEPTOR

barotermográf ⇨ *met* a légnyomás és a hőmérséklet változásait önműködően jegyző készülék

⊙ lásd BARO-, TERMOGRÁF

barotermométer ⇨ *met* a légnyomást a víz forrási hőmérséklete alapján mérő készülék

⊙ lásd BARO-, TERMOMÉTER

barotrauma ⇨ *orv* a légnyomás hirtelen csökkenése vagy növekedése által okozott sérülés, tünet (pl. repülőgépen, könnyűbűvároknál, ill. robbanások esetén)

⊙ lásd BARO-, TRAUMA

barrakuda ⇨ *áll* trópusi tengerekben élő hosszú, csukaszzerű ragadozó hal

⊙ sp *barracuda* ‘ua.’ ← karibi indián

barranco ⇨ *geol* a vulkáni kúpokat felszabdoló meredek falú vízmosság

⊙ sp, ‘ua.’, tkp. ‘szakadék’

barrel [berel] ⇨ hordó, angol ürmérték, ma főleg olaj mérésére, 159 liter

⊙ ang, ‘ua.’ ← ófr *baril* ‘ua.’, tkp. ‘hordódonga’ ← népi lat kics **barriculus* ‘ua.’ ← késő lat *barra* ‘rúd’

Lásd még BÁR

barricade lásd BARIKÁD

barrier ⇨ *sport* sorompó, korlát (lovassportban)

⇨ *geol* korallokból álló mészkőzátony

⇨ † az a vonal, amelyig a pisztollyal párbajozók előreléphettek

⊙ fr *barrière* ‘korlát’, lásd BÁR

barrikol ⇨ *mezőg* (bort) frissen készült hordóban érlel, hogy a fa ízanyagai a borba kerüljenek

⊙ fr *barrique* ‘hordó’ ← népi lat kics **barriculus* ‘hordódonga’ ← késő lat *barra* ‘rúd’

Lásd még BÁR

barrister ⇨ *jog* ügyvéd

⊙ ang, ‘ua.’: *bar* ‘korlát, amely a bíróságot és a peres felek ügyvédeit elrekesztik a közönségtől’ | *-ster* (tevékenységre utaló toldalék)

Lásd még BÁR

barscsina ⇨ *tört* az orosz jobbágnak a földesúr számára végzett ingyenmunkája az 1861-es jobbágyfelszabadításig

⊙ or, ‘ua.’

barter ⇨ *ker* külkereskedelmi ügylet közvetlen árucseréjéért

⊙ ang, 'ua.' ← (?) kelta: breton *barad*, walesi *brad*, ír *brath* 'csalás, becsapás'

Lásd még BARATTÉRIA

baryton lásd BARITON

basa lásd PASA

bas-bleu lásd BLAUSTRUMPF

baseball [bézból] ⇨ ütőkkel játszott amerikai csapatos labdajáték

⊙ ang, 'ua.': *base* 'alap, bázis' (egy négyzet négy sarkán „bázisokat”, alappontokat jelölnek ki, és ezeket kell az ellenfél ütőjátékosának bevennie), lásd BÁZIS | *ball* 'labda'

base jumping [béjz dzsamping] ⇨ *sport* bázisugrás, ugrás tornyok, építmények, hidak tetejéről ejtőernyővel

⊙ ang, 'ua.': *base* 'bázis, alap', lásd BÁZIS | *jump* 'ugrás'

basilica maior [bazilika major] ⇨ *vall* a pápa által az öt legősibb római templomnak és Assisi két templomának adományozott cím (a 18. század óta)

⊙ lat, 'nagyobb, főbb bazilika', lásd BAZILIKA, MAJOR

basilica minor [bazilika minor] ⇨ *vall* a pápa által fontosabb templomoknak adományozott cím (a 18. század óta), építészeti stílusuktól függetlenül (mint pl. az esztergomi székesegyház, a budapesti Szent István plébániatemplom)

⊙ lat, 'kisebb (jelentőségű) bazilika', lásd BAZILIKA, MINOR

basilicum [bazilikum] ⇨ *növ* bazsalikom

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'királyi' ← gör *baszilikosz* 'ua.', lásd BASZILEUSZ

basis lásd BÁZIS

baskír ⇨ *népr* az Urál és a Volga közt élő, törökös nyelvű nép

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ baskír *bas kurt* 'vezérfarkas', a legendás állat, amely a népet jelenlegi hazájába vezette

baslik ⇨ *ölt* a nyakat és vállat is takaró csuklyaszerű tatár fejfedő

⊙ tatár 'ua.'

bas-relief [barölief] ⇨ *műv* síkdombormű, mélydombormű

⊙ fr, ← ol *basso rilievo*, lásd ott

bassin lásd BAZEN

basso continuo [basszó kontinuó] ⇨ *zene* számozott basszus, gererálbasszus, a szólóhangszer vagy énekes szólóamat alátámasztó orgona- vagy csembalókíséret

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'folytonos basszus', lásd BASSZUS, KONTINUUS

basset hound [bászit haund] ⇨ *áll* rövid lábú, nehéz csontozatú angol vadászkutya

⊙ ang, 'ua.' ← fr *basset* 'rövid lábú kutya' ← *basse* 'alacsony' | *hound* 'vadászkutya'

basso rilievo [basszó riljevó] ⇨ *műv* síkdombormű, mélydombormű

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'mélyről kiemelkedő': *basso* ← késő lat *bassus* 'mély' | *rilievo*, lásd ott

basta [baszta] ⇨ elég

⊙ ol, 'ua.' ← *bastare* 'elégnek lenni' ← kk lat *bastare* 'főlőslegben lenni' ← gör *basztadzó* 'kitart', ered. 'hordoz'

baszileusz ⇨ *tört* ókori görög választott egyeduralkodó, király

⇨ *tört* az athéni arkhónok egyike, aki a vallási ügyeket intézte

⇨ *tört* a bizánci császárok címzése

⇨ *tört* ókori szümposzionok tiszteletbeli elnöke

⊙ gör, 'ua.' ← ?

Lásd még BASILICUM, BAZILIKA, BAZILISZKUSZ, BAZILITA

baszk ⇨ *népr* Spanyolország és Franciaország határvidékén élő, ismeretlen eredetű nyelvet beszélő nép

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ ném *Baske* ← fr *basque* ← sp *vasco* 'ua.' ← baszk *euszka* (saját megnevezés)

basszbariton ⇨ *zene* mély férfihang a basszus és bariton között

⊙ ném *Bassbariton* 'ua.', lásd BASSZUS, BARITON

basszista ⇨ *zene* basszus hangú énekes

⊙ ném *Bassist* 'ua.', lásd BASSZUS

basszus ⇨ *zene* a legmélyebb zenei szólam

⇨ *zene* a legmélyebb férfihang

⇨ *zene* mélyebb hangú hangszerváltozat jelzői előtagja, pl. *basszuskiért*, *basszustrombita*

⊙ kk lat *bassus* 'alsó, mély', ered. 'tömzsi, kövér' ← ?

basztard ⇨ (fn) törvénytelen gyermek, fattyú

⇨ *áll* keresztezésből eredő állat, korcs

⇨ (mn) korcs, hibrid

⇨ *nyomd* több írástípus jegyeit egyesítő, félig dőlt (írás, betű)

⊙ ang *bastard* 'ua.' ← ófr *bastard* 'fattyú': ← ófr *bast* 'málhanyereg, utazók szükségágya' ← germán (pl. gót *bansts* 'csűr'), értsd: a gyerekek a szükségágyból vagy a csűrből (és nem a hitvesi ágyból) való |-*ard* (vmivel való kapcsolatra utaló toldalék)

Lásd még BATÁR

bataillon [bataijon] ⇨ *kat* zászlóalj

⊙ ném *Bataillon* ← fr *bataillon* 'ua.' ← *bataille* 'csata' ← késő lat *battualia* 'verekedés' ← lat *battuere* 'üt, ver'

Lásd még BATTÉRIA, PATÁLIA, RABATT

batár ⇨ *közl* régimódi utazókocsi, hintó

⊙ auszt ném *atarde* 'ua.' ← fr (*voiture*) *batarde* 'fattyú (kocsi)' ← ófr *bastard* 'fattyú', lásd BASZTARD

batáta ⇨ dél-amerikai édesburgonya

⊙ sp *batata* ← haiti indián *batate* 'ua.' (innen az ang *potato* 'burgonya')

batch [becs] ⇨ *inf* lyukkártyaköteg

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'egy köteg, adag vmből', ered. 'egyszerre kisütött mennyiség' ← *bake* 'süt'

batialis ⇨ *geol* a tengerek 200 és 1000 méteres mélység közé eső öve

⊙ tud lat *bathyalis* 'ua.' ← gör *bathüsz* 'mély'

batigráfia ⇨ *földr* a mélytengerek kutatása

⊙ ang *bathymography* 'ua.': gör *bathüsz* 'mély' | lásd -GRÁFIA (a GEOGRÁFIA mintájára)

batik ⇨ *text* viasszal készített mintás kelme

⇨ *text* ez a kelet-ázsiai eredetű kelmefestési eljárás

⊙ ném *Batik* ← holl *batik* 'ua.' ← jávai maláj *batik* 'pöttyözött'

batiméter ⇨ *földr* tengeri mélységmérő

⊙ ang *bathymeter* 'ua.': gör *bathüsz* 'mély' | *metreó* 'mér'

batimetria ⇨ *földr* a tengeri mélységmérés tudománya

⊙ ang *bathymetry* 'ua.': gör *bathüsz* 'mély' | *metreó* 'mér'

batiszféra ⇨ *földr* a tengerek nagy mélységű övezete

⇨ *geol* a földköpeny alsó, magmából álló övezete

⇨ *műsz* mélytengeri kutatásokra készült, a felszínnel erős kábelek és vezetékek útján érintkező acélgömb

⊙ ang *bathysphere* 'ua.': gör *bathüsz* 'mély' | *szphaira* 'gömb'

batiszkáf ⇨ *techn* szabadon mozgó készülék nagy tengermélységbe való lemerülésre, a tengerfenék kutatására

⊙ fr *bathyscaphe* 'ua.': gör *bathüsz* 'mély' | *szkaphosz* 'sajka'

batiszt ⇨ *text* finom, sűrű szövésű len- vagy pamutvászon

⊙ ném *Batist* ← fr *batiste* 'ua.' ← *Baptiste* de Chambray 13. századi francia takács nevéből

batka † ⇨ csekély értékű régi aprópénz

⊙ cseh *babka* 'garas, fillér'

batolit ⇨ *geol* mélységi kőzet

⊙ ang *batholith* 'ua.': gör *bathosz* 'mélység' | *lithosz* 'kő'

batosz ⇨ *stil* a fenséget kerülő vagy a komikus hatás kedvért alacsony szintre váltó stílus, a pátosz ellentéte

⊙ ang, ném *bathos* ‘ua.’ ← gör *bathosz* ‘mélység’ ← *bathüsz* ‘mély’

batrachológia ⇨ *áll* a békákkal foglalkozó tudományág

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *batrakhosz* ‘béka’ | lásd -LÓGIA

battaglia [battalja] ⇨ *zene* csatát, harci eseményeket megjelenítő vokális vagy zenekarra írt zenemű

⊙ ol, ‘csata’ ← késő lat *battualia* ‘verekedés, ütközet’ ← *battuere* ‘üt’

Lásd még BATTÉRIA, BATTÓR, PATÁLIA, RABATT

battéria ⇨ *kat* tűzérési üteg

⇨ *techn* villamos telep, akkumulátor

⊙ ném *Batterie* ‘ua.’ ← fr *batterie* ‘több ágyú együttese, elemsor, akkumulátor’, ered. ‘verekedés’
← *battre* ‘üt, ver’ ← lat *battuere* ‘üt’

battisterio [battisztérió] ⇨ *műv* keresztelő kápolna mint önálló építmény

⊙ ol, ‘ua.’ ← lásd BAPTISZTÉRIUM

battór ⇨ *text* lécesverő, lent törő és tiloló berendezés

⊙ fr *batteur* ‘ua.’, tkp. ‘verő’ ← *battre* ‘ver’ ← lat *battuere* ‘üt’

bauchfleck ⇨ *konyha* dagadó (sertéshúsfajta)

⊙ ném *Bauchfleck* ‘ua.’: *Bauch* ‘has’ | *Fleck* ‘folt, darab’

baud [bod] ⇨ *inf* a jelátvitel sebességének mérőszáma, 1 bit/mp

⊙ J.M.E. *Baudot* francia mérnök nevéből

Baumé-fok [bomé] ⇨ *fíz* folyadékok sűrűségének mértékegysége

⊙ A. *Baumé* francia vegyészről

baumkuchen ⇨ *konyha* fátörzstorta

⊙ ném *Baumkuchen* ‘ua.’: *Baum* ‘fa(törzs)’ | *Kuchen* ‘sütemény’

bauxit ⇨ *kém* az alumínium érce, a timföldgyártás alapanyaga

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← (*Les*) *Baux* [lebó] francia község nevéből, ahol először bányászták | *-it* (ásványra utaló toldalék)

bazalt ⇨ *ásv* vulkanikus eredetű kemény, szürke kőzet

⊙ ném *Basalt* ‘ua.’ ← lat *basaltes*, ered. *basanites* ‘próbakő’ ← gör *Baszanitész* (*lithosz*) ‘básáni (kő)’ ← *Básán*, kelet-palesztínai hegyes vidék

bazár ⇨ keleti piac

⇨ † vegyeskereskedés

⊙ tör *pazar* ← perzsa *bázár*, *vázár* ‘ua.’

❖ magy *pazar*, *vásár*

bazedovkór ⇨ *orv* a pajzsmirigy kóros működése okozta betegség

⇨ Karl *Basedow* német orvos nevéből

bazen ⇨ víztároló medence, fürdőmedence

⊙ ném *Bassin* ← fr *bassin* [baszen] ‘ua.’ ← késő lat *bachinus* ‘ua.’ ← ?

bázicitás ⇨ *kém* lúgos jelleg

⊙ ang *basicity* ‘ua.’, lásd BÁZIKUS

bazídium ⇨ *növ* nyélszerű spóratermelő szaporító szerv egyes gombák fonalvégein

⊙ tud lat *basidium* ‘ua.’ ← gör kics *baszídion* ‘talpacska’ ← *baszisz* ‘láb, talpazat’, lásd BÁZIS

bazifil ⇨ *növ* mészkedvelő, azaz lúgos kémhatású talajt kívánó

⊙ ném *basiphil* ‘ua.’: lásd BÁZIS | gör *philó* ‘kedvel’

baziklin ⇨ *növ* mészkedvelő, azaz lúgos kémhatású talajt kívánó

⊙ ném *basiklin* ‘ua.’: lásd BÁZIS | gör *klinó* ‘hajlik’

bázikus ⇨ *kém* lúgos kémhatású, vízben oldva sok hidroxidgyököt tartalmazó

⊙ ném *basisch* ← fr *basique* ‘ua.’ ← *base* ‘lúg’, lásd BÁZIS

bazilika ⇨ *ép* gerendamennyezetes főhajóból és kétoldali, oszlopsorokkal elválasztott mellékhajóból állt hajdani épület a római fórumon törvénykezés és kereskedelmi tevékenység céljára

⇨ *vall* ilyen szerkezetű ókori és kora középkori keresztény templom

⇨ *vall* (a 18. század óta) a pápától adományozott cím egyes templomoknak építési stílusuktól függetlenül (lásd BASILICA MINOR)

⊙ lat *basilica* ‘ua.’ ← gör *sztoa baziliké* ‘az arkhón bazileusz oszlopcsarnoka Athénben’: *sztoa* ‘oszlopcsarnok’ | lásd BASZILEUSZ

bazilikális ⇨ *ép* az ókori római bazilikákra jellemző (belső tér)

⊙ ném *basilikal* ‘ua.’, lásd BAZILIKA

baziliszkus ⇨ *mit* sárkánygyík, legendás ókori lény, amely pillantásával öl

⇨ *áll* tarajos leguán

⊙ lat *basiliscus* ‘ua.’ ← gör kics *baziliszkosz* ‘kígyófajta’, tkp. ‘kis király’ ← *bazileusz* ‘király’ (az id. Plinius szerint a ~ fején látható fehér foltok koronához hasonlítanak)

bazilita ⇨ *vall* szerzetesrend a görögkeleti egyházban

⇨ ennek tagja

⊙ a rendalapító *Baziliosz* bizánci egyházatya nevééről ← gör *baszilosz* ‘királyi’ ← *bazileusz* ‘király’

bazipetális ⇨ *növ* a csúcstól a tö irányába tartó (folyamat, fejlődés)

⊙ ang *basipetal* ‘ua.’: lásd BÁZIS | lat *petere* ‘odaroohan, ráront’

bazíroz ⇨ *alpoz*, *épít* (vmire)

⊙ ném *basieren* ← fr *baser* ‘ua.’ ← *base* ‘alap’, lásd BÁZIS

bázis ⇨ *alap*

⇨ kiindulási pont, *alapelv*

⇨ *ép* *alapzat*

⇨ *ép* *ión* és *korinthoszi oszlopok talpzata*

⇨ *mat* *alpvonal*, *alaplapp*

⇨ *mat* *hatvány* vagy *logaritmus alapszáma*

⇨ *geodéziai alpvonal*

⇨ *kat* *katonai támaszpont*, *légítámaszpont*

⇨ *ker* *ellátó telep*, *raktározó telep*

⇨ *kém* *lúg*, *lúgos kémhatású anyag*

⊙ lat *basis* ‘alap, talpkő’ ← gör *baszisz* ‘lépés, láb, alpvonal’ ← *bainó* ‘megy’

Lásd még ABASIA, ADIABÁZIS, AMBÓ², ANABÁZIS, BASEBALL, BAZÍDIUM, BAZOFÓBIA, BÉMA, DIABÉTESZ, HIPERBATON

bázisanhidrid ⇨ *kém* valamely bázisból víz elvonásával származtatható vegyület

⊙ lásd BÁZIS, ANHIDRID

bazofília ⇨ *biol* egyes sejteknek, ill. sejtrészeknek az a tulajdonsága, hogy bázikus (lúgos) anyagokkal jól festhetők mikroszkópos vizsgálat céljára

⊙ tud lat *basophilia* ‘ua.’: lásd BÁZIS | gör *philó* ‘kedvel’

bazofóbia ⇨ *orv* járásiszony, beteges félelem a járás műveletétől

⊙ tud lat *basophobia* ‘ua.’, lásd BÁZIS, -FÓBIA

Lásd még ABASIA, ANABÁZIS, BASEBALL

bazooka [bazuka] ⇨ *kat* pánclököl, vállhoz szorított kézfegyver tankelhárító rakétalövedék indítására

⊙ am ang, ‘ua.’, ered. ‘harsonához hasonló fúvós hangszer’ ← holl *bazuin* ‘ua.’, lásd POZAUN

bdellotómia ⇨ *orv* orvosi célra alkalmazott piócán ejtett metszés, amely a hatékonyabb vérszívást serkentette

⊙ tud lat *bdellotomia* ‘ua.’: gör *bdella* ‘pióca’ | *tomé* ‘metszés’ ← *temnó* ‘metsz, vág’

Lásd még ANATÓMIA

beach [bics] ⇨ *fővenypart*, *tengerparti fürdőhely*, *strand*

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘patak’

beach-la-mar lásd BECHE-DE-MER

beamantenna [bím...] ⇨ *inf* meghatározott irányban sugárzó rádióantenna

⊙ ang *beam* ‘sugár, sugárzás’ | lásd ANTENNA

beamter † ⇨ *hivatalnok*, *tisztviselő*

⊙ ném *Beamte(r)* ‘ua.’ ← *beamten* ‘hivatalnokként alkalmaz’ ← *Amt* ‘hivatal’ ← ófn *ambaht* ‘szolgálat’ ← lat *ambactus* ‘küldött, szolga’ ← (?) kelta

beás ⇨ *népr* a magyarországi cigánység egyik csoportja, amely a magyar mellett a román nyelvet használja, és Erdélyből vagy a Bánságból ered

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ rom *băias* ‘fürdős’, *băieș* ‘bányász’

beat [bít] ⇨ *műv* amerikai zenei és művészeti irányzat

⇨ nonkonformista életforma az 1950–60-as években

⊙ ang. ‘ütem’, ill. ‘levért, letört, legyőzött’ ← *beat* ‘üt, megver’, VAGY ← lat *beat(itude)* ‘boldogság’ (értsd: kábítószer okozta eufória)

beatifikáció ⇨ *vall* boldoggáavatás

⊙ lat *beatificatio* ‘ua.’, lásd BEATIFIKÁL

beatifikál ⇨ *vall* (a katolikus egyházban) boldoggá avat

⇨ † magasztal, dicsőít

⊙ kk lat *beatificare* ‘ua.’: lat *beatus* ‘boldog, (vallásos értelemben) üdvözült, a mennyei boldogság részese’ ← *beare* ‘boldogít’ | *facere* ‘csinál, tesz valamivé’

beati possidentes [beáti posszidentesz] ⇨ *jog* birtokon belüliek

⊙ lat, ‘boldog birtoklók’: *beatus* ‘boldog’ | lásd POSSZIDENS

beatle [bítl] ⇨ *div* hosszú hajú vagy gombafrizurás, különcködő fiatal az 1950–60-as években

⇨ az ő divatjukat követő (pl. frizura)

⊙ ang. *The Beatles*, négytagú popzenei együttes: *beat* (lásd ott) × *beetle* ‘bogár’

beatnik ⇨ a beat zenei vagy irodalmi mozgalmanak részese

⇨ a beat életformát élő, annak külsőségeivel tüntető fiatal

⊙ am ang. ‘ua.’: lásd BEAT | or -*njik* (foglalkozásra, vmihez tartozásra utaló toldalék)

beau Dieu [bódjő] ⇨ *műv* Krisztus-ábrázolás egyes középkori francia katedrálisok kapuzatán, bal kezében könyvet tartva, jobbával áldást osztva

⊙ fr. ‘szép Isten’ (e szobrok az alak és az arc szépségét hangsúlyozzák): *beau* ← késő lat *bellus* ‘szép’ | *Dieu* ← lat *Deus* ‘Isten’

Beaufort-skála [bófort] ⇨ *met* a szélerő mérésére alkalmazott 12 fokú tapasztalati skála

⊙ megalapozója, F. *Beaufort* angol tengernagy nevééről

beaujolois [bozsole] ⇨ gyors érlelés után frissen fogyasztott, üde francia burgundi vörösbor

⊙ termelési körzete, *Beaujolois* tájegység nevéből

beaux-arts [bozár] ⇨ *műv* a szépművészetek, a képzőművészet

⊙ fr tbsz. ‘ua.’: *beau* ‘szép’ ← lat *bellus* ‘csinos’ | *art* ← lat *ars, artis* ‘művészet’

bébiszitter lásd BABY-SITTER

bechamel lásd BESAMEL

beche-de-mer [besdömer] vagy **beach-la-mar** [bics la már] ⇨ *nyelvt* angol alapú, kínai szerkezetű közvetítő nyelv a délkelet-ázsiai szigetvilágban, a pidgin (lásd ott) egyik változata

⇨ *áll* trepang, tengeri uborka, a kínai konyha csemegéje

⊙ ang. ‘ua.’ ← port *bicho do mar* ‘tengeri kukac’: *bicho* ‘állat, féreg, kukac’ ← lat *bestia* ‘állat’ | *mar* ← lat *mare* ‘tenger’

becherovka ⇨ gyógynövényekből készült karlsbadi likőr

⊙ cseh. ‘ua.’ ← első gyártója, A. *Becher* nevééről

becquerel [bekerel] ⇨ *magfiz* a radioaktív sugárforrás aktivitásának mértékegysége (bomlás/mp)

⊙ A. H. *Becquerel* francia fizikus nevééről

bédekker ⇨ útikönyv, részletes útikalauz

⊙ Karl *Baedeker* lipcsei könyvkiadó nevéből (ő publikált elsőként sorozatban részletes és alapos, minden gyakorlati tudnivalót felölelő útikönyveket a 19. század végén)

bedőrendszer ⇨ *közg* az idő- és teljesítménybért összekapcsoló, magas munkaintenzitást kikényszerítő bérrendszer a két világháború között

⊙ C. E. *Bedaux* [bödó] francia mérnökről, aki kidolgozta

beduin ⇨ sivatagi nomád arab

⊙ ném *Beduine* ← fr *Bédouin* ← ar *badwīn* ‘ua.’ ← *badw* ‘szavanna’

beefsteak lásd BIFSZTEK

befana ⇨ az olasz népmesék és népi hiedelmek tündére, aki vízkereszt napján a jó gyermekeket megajándékozza, a rosszakat megbünteti

⊙ ol, 'ua.' ← lat *epiphania* 'vízkereszt', lásd ott

beffroi lásd BELFRIED

befirol ⇨ *szleng* rászéd, becsap, felültet, falhoz állít

⊙ *firol* ← ném *führen* 'vezet', a szlengben 'felültet, orránál fogva vezet'

bég ⇨ nemzetségfő vagy törzsfő a török népeknél

⇨ *tört* magasabb rangú katonatiszt és tisztviselő címe a török birodalomban

⊙ tör *beg*, mai tör *bey* 'úr'

❖ magy *bő*

Lásd még BÉGUM

begina ⇨ *vall* középkori eredetű németalföldi, a szerzetesekéhez hasonlóan működő vallásos nőközösség tagja

⊙ ném *Begine* ← fr *beguine* ← holl *beghine* 'ua.' ← Lambert de *Beghe* hitszónok és alapító nevéből

beglerbég ⇨ *tört* tartományi kormányzó a régi török birodalomban

⊙ tör *beglerbegi*, mai tör *beylerbey* 'bégek bégje', lásd BÉG

begónia ⇨ *növ* trópusi eredetű, változatos levélrajzú virágos dísznövény

⊙ pártfogójáról, M. *Bégon*ról nevezte el felfedezője, Plimier francia botanikus

bégum ⇨ indiai maharadzsa első felesége

⇨ indiai muszlim hercegnő

⊙ ang *begum* ← urdu nn *begam* 'ua.' ← tör *beg* 'úr'

Lásd még BÉG

behaviorizmus ⇨ *lél* lélektani elmélet, amely a lelki és szellemi jelenségeket a kísérleti tudomány módszereivel, a megfigyelhető viselkedésre, azaz inger és reakció egyszerű sémáira visszavezetve igyekezett értelmezni

⊙ am ang *behavior* 'viselkedés' ← *behave* 'viselkedik'

behemót ⇨ idomtalanul nagy termetű, esetlen ember

⊙ *Behemot*, hatalmas, vízilószerű bibliai szörny Jób könyvében ← héb *behémóth* 'ua.' ← *behémáh* 'állat, barom'

behoved ⇨ *biz* gazdag, vagyonos

⇨ *biz* tekintélyes, előkelő

⊙ jidd *bechoved* ← héb *bő-chavod* 'tisztelretméltó, jóra való'

beige lásd BÉZS

bejgli ⇨ *konyha* mákos vagy diós tekercs

⊙ baj-oszt *beugel* 'patkó mint sütemény' ← *beugen* 'hajlít'

bekáfol ⇨ *nyvj*, *biz* berúg, beállít

⊙ magy, tkp. 'bevásárol' ← ném *kaufen* 'vásárol'

bekalkulál ⇨ beszámít, számításba vesz

⊙ lásd KALKULÁL

bekasztliz ⇨ börtönbe csuk, bezár, bebörtönöz

⊙ lásd KASZTNI

bekk † ⇨ *sport* hátvéd labdarúgó csapatban

⊙ ang *back* 'hátsó, hátul'

bekómál ⇨ *orv*, *biz* kómába esik

⊙ lásd KÓMA¹

bekrachol ⇨ *ker*, *biz* csődbe jut, tönkremegy

⇨ *átv* elromlik, bedöglik

⊙ lásd KRACH

bekrepál ⇨ *biz* felfordul, megdöglik

⇨ elromlik, bedöglik

⊙ ném *krepieren* 'ua.' ← ol *crepare* 'megreped, felfordul' ← lat *crepare* 'zúg, dörög'

bel ⇨ *fiz* a relatív hangerősség mértékegysége (lásd még DECIBEL)

⊙ A. G. *Bell* skót fizikus nevéből

bel ami ⇨ a nők kedvence, szépfű

⇨ selyemfű

⊙ fr, 'ua.': *bel* 'szép' ← lat *bellus* 'csinos, kedves' | *ami* 'barát' ← lat *amicus* 'ua.'

bel canto [bel kantó] ⇨ *zene* az olasz operák előadásában meghonosodott, tökéletesen formált és érzéki szépségre törekvő énekstílus

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'szép ének': *bel* 'szép' ← lat *bellus* 'ua.' | *canto* 'ének' ← *cantare* 'énekél', lásd KÁNTÁL

belég ⇨ *ker* bizonylat, könyvelési tétel melléklete (számla, nyugta stb.)

⊙ ném *Beleg* 'ua.' ← *belegen* 'befed, bizonyítékkal ellát' ← *legen* 'fektet'

belemniták ⇨ *áll* a fejlábasokhoz tartozó, ma már csak kőületekben található jurakori tengeri állatok

⊙ lat *Belemnites* 'ua.' ← gör *belemnion* 'nyíl, dárda'

bel esprit [beleszpri] ⇨ széplélek, a művészeteket kedvelő, egyben ezzel kérkedő, a közönséges dolgokat lenéző személy

⊙ fr, 'ua.': *bel* 'szép' ← lat *bellus* 'ua.' | *esprit* 'szellem' ← lat *spiritus* 'szellem, lélek' ← *spirare* 'lehel'

belfried [belfríd] vagy **beffroi** [befroá] ⇨ *ép* öregtorony, középkori vár központi, jól védhető tornya

⇨ *ép* középkori várostorony, harangtorony

⊙ ném *Belfried*, ered. *Bergfried* 'ua.' ← kfn *perfit* 'guruló ostromtorony' ← gör *πύργος* 'torony': *πύργος* 'torony' | *pheró* 'visz' (a mai alak népetimológiás, 'a béke oltalmazója': *bergen* 'oltalmaz' | *Friede* 'béke' (fr *beffroi*, ang *belfry* 'ua.')

belga ⇨ a Németalföld déli részén kialakult állam lakója

⇨ (mn) ezzel az állammal kapcsolatos

⊙ lat *Belgae* 'ókori kelta nép Gallia északi részén' ← kelta *bhelgh* 'büszkélkedik'

belinográf † ⇨ *inf* képtávíró berendezés

⊙ E. *Belin* francia fizikusról | lásd -GRÁF

belladonna ⇨ *növ* nadragulya, terméséből nyerik az atropint

⊙ ol *bella donna* 'szép nő' (atropin híg oldatát szembe cseppentve a kitágult pupillájú szem szebbnek, csillogóbbnak hat): *bello* 'szép' ← lat *bellus* 'ua.' | *donna* 'nő' ← lat *domina* 'a ház úrnője' ← *domus* 'ház'

belle époque [bellepok] ⇨ *tört* az első világháború előtti évtizedek életérzése Franciaországban

⊙ fr 'szép korszak': *beau, belle* ← lat *bellus* 'szép' | *époque* 'korszak, időszak' ← lat *epocha*, lásd ott

belletrista † ⇨ *irod* szépíró, irodalmár

⊙ ném *Belletrist*, 'ua.', lásd BELLETRISZTIKA

belletrisztika ⇨ *irod* sajtóban megjelenő, könnyebb fajsúlyú szépirodalom, széppróza

⊙ ném *Belletristik* 'ua.' ← fr *belles-lettres* [belletr] 'szépirodalom', tkp. 'szép betűk': *beau, belle* 'szép' ← lat *bellus* 'ua.' | *lettre* 'levél, betű' ← lat *littera* 'ua.'

Lásd még LETTRIZMUS, LITTERATÚRA

belletrisztikus ⇨ *irod* a belletrisztikával kapcsolatos

⊙ ném *belletristisch* 'ua.', lásd BELLETRISZTIKA

belonit ⇨ *ásv* túszerű mikrokristály üveges alapanyagú vulkáni kőzetben

⇨ *geol* látatű, túszerű oszlopban megmerevedett láva

⊙ gör *beloné* 'tű' | -*it* (ásványra utaló toldalék)

belorusz ⇨ *népr* fehérorosz, keleti szláv népcsoport

⇨ e nép nyelve, e népcsoport tagja

⊙ belor *beloruszki* 'ua.' ← *Belarusz* 'Fehéroroszország': *belo, bela* 'fehér' | *Rusz* 'Oroszország'

beluga ⇨ *áll* fehér delfin

⊙ or, 'ua.' ← *belij* 'fehér'

belvedere ⇨ *ép* szép kilátást nyújtó magaslaton épült palota, villa

⇨ *ép* díszes kilátóépület

⊙ ol *bel vedere* ‘szép látvány’: *bel* ‘szép’ ← lat *bellus* ‘ua.’ | *vedere* ‘lát, látvány’ ← lat *videre* ‘lát’

béma ⇨ *ép* a templom főoltára előtti kórustér

⇨ *tört* nyilvános gyülekezőhely szónoki emelvény körül az ókori Athénban

⊙ gör *béma* ‘szónoki vagy bírói emelvény’, ered. ‘lépés, lépcső’ ← *bainó* ‘megy’

Lásd még BÁZIS

bemőszerol lásd MÓSZEROL

benchmark [bencsmark] ⇨ *számtech* teljesítményértékelés, a szoftver és hardver teljesítményét, konfiguráció-képességét tesztelő program

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘szintező jel földméréskor, vízállás mérésében’: *bench* ‘pad, folyómeder partfala’

← holl *bank* ‘ua.’, lásd BANK | *mark* ‘jel, jelzés’

bendzso ⇨ *zene* hathúrú pengetős hangszer

⊙ am ang *banjo* ‘ua.’: VAGY ← sp *bandurria* ‘mandolinszerű hangszer’ ← ol *pandora* ← gör *pandura* ‘háromhúrú pengetős hangszer’, VAGY ← bantu *mbanza* ‘húros hangszer’

Lásd még BANDURA, MANDOLIN

benedictus ⇨ *zene* a zenés mise ötödik tétele

⊙ a latin szöveg kezdőszava: *Benedictus (qui venit in nomine Domini)* ‘Áldott (ki az Úr nevében jön)’, lásd BENEDIKCIÓ

benedikció ⇨ *vall* áldás, áldásmondás

⊙ lat *benedictio* ‘ua.’ ← *benedicere*, *benedictum* ‘megáld’, tkp. ‘jól beszél (neki)’: *bene* ‘jól’ ← *bonus* ‘jó’ | *dicere* ‘mond’

benediktiner ⇨ gyógy- és fűszernövényekkel ízesített édes likőr, a bencés apátságokban készült ital

⊙ ném *Benediktiner* ‘ua.’, ered. ‘bencésrendi’, lásd BENEDIKTINUS

benediktinus ⇨ *vall* bencés, Benedek-rendi

⊙ lat *Benedictinus* ‘ua.’, a rendalapító Szent Benedek latin *Benedictus* (tkp. ‘áldott’) nevéből, lásd BENEDIKCIÓ

benefactor [benefaktor] † ⇨ jótevő

⊙ lat, ‘ua.’: *bene* ‘jól’ ← *bonus* ‘jó’ | *facere*, *factum* ‘tesz, csinál’

beneficium ⇨ jótétemény

⇨ *tört* kedvezmény, kiváltság

⇨ *tört* javadalom, haszonélvezet

⇨ *tört* † adománybirtok

⊙ lat *beneficium* ‘jótétemény’: *bene* ‘jól’ ← *bonus* ‘jó’ | *facere* ‘tesz, csinál’

benemeritus † ⇨ érdemes, érdemdús

⊙ lat, ‘ua.’: *bene* ‘jól’ ← *bonus* ‘jó’ | *meritus* ‘érdemes, megérdemelt’ ← *mereri*, *meritus* ‘érdemel’

beneventáció † ⇨ érkező üdvözlése, köszöntés, fogadtatás

⊙ lat *beneventatio* ‘ua.’, lásd BENEVENTÁL

beneventál † ⇨ üdvözöl, fogad (érkezőt)

⊙ hazai lat *beneventare* ‘ua.’ ← *bene ventus* ‘hozta Isten’, tkp. ‘jól, jókor jött’: *bene* ‘jól’ ← *bonus* ‘jó’ | *venire*, *ventum* ‘jön’ (neolatin származékok: ol *benvenuto*, fr *bienvenu*, sp *bienvenido* ‘hozta Isten’)

benevole † ⇨ önként, saját akaratából

⊙ lat, ‘ua.’ ← *benevolus* ‘jóakarátú’, lásd BENEVOLENS

benevolencia † ⇨ jóakarát, jószándék, jóindulat

⊙ lat *benevolentia* ‘ua.’, lásd BENEVOLENS

benevolens † ⇨ jóindulatú, jóakarátú

⊙ lat, ‘ua.’: *bene* ‘jól’ ← *bonus* ‘jó’ | *volens*, *volentis* ‘akaró’ ← *velle*, *volui* ‘akar’

benevolum † ⇨ *jog* kihallgatás

⇨ *jog* önkéntes vallomás

⇨ *okt* vizsgáztatás

⊙ hazai lat, ‘ua.’, lásd BENEVOLE

benignitás ⇨ *orv* betegség, főleg daganat jóindulatú jellege

⊙ tud lat *benignitas* ‘ua.’ ← *benignus* ‘jóságos, jóindulatú’, tkp. ‘jót okozó’: *bene* ‘jól’ ← *bonus* ‘jó’ | (*g*)*gnere* ‘nemz, okoz, létrehoz’

benignus † ⇨ jóindulatú, jólelkű, jóakarató

⇨ *orv* jóindulatú, nem rákos (daganat)

⊙ lat, ‘ua.’: *bene* ‘jól’ ← *bonus* ‘jó’ | (*g*)*igno* ‘nemz’

ben marcato [ben markátó] ⇨ *zene* kiemelve, a ritmust hangsúlyozva (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’: *ben(e)* ← lat *bene* ‘jól’ ← *bonus* ‘jó’ | *marcare* ‘jelez, nyomatékoz’, lásd MARKÁNS

benátális ⇨ *biol* a vízfenéken élő

⊙ tud lat *benthalis* ‘ua.’, lásd BENTOSZ

ben tenuto ⇨ *zene* a teljes hangértéket kitarva (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’: *ben(e)* ← lat *bene* ‘jól’ ← *bonus* ‘jó’ | *tenere, tenuto* ‘tart’ ← lat *tenere* ‘ua.’

benitikus ⇨ *biol* vizek fenekének élővilágához tartozó

⊙ ang *benthic* ‘ua.’, lásd BENTOSZ

benton ⇨ *biol* a vízmélyek élőlényeiének összessége

⊙ lásd BENTOSZ

bentonit ⇨ *ásv* derítőföld, vízben erősen megduzzadó szilikátszap

⊙ ang, ‘ua.’ ← Fort *Benton* amerikai helység nevéből, ahol először bányászták | *-it* (ásványra utaló toldalék)

ben tornato ⇨ hozta Isten (valahonnan visszatérőnek szóló köszöntés)

⊙ ol, ‘ua.’: *ben(e)* ← lat *bene* ‘jól’ ← *bonus* ‘jó’ | *tornare* ‘visszatér, megfordul’ ← lat *tornus* ‘esztergapad’

ben tosz ⇨ *biol* a vízfenék élővilága, az ott található állati és növénytársulások összessége

⊙ tud lat *benthos* ‘ua.’ ← gör *benthosz* ‘mélység’

benzaldehyd ⇨ *kém* a benzolból származtatható legegyszerűbb aldehid, keserűmandula illatú folyadék

⊙ ném *Benzaldehyd* ‘ua.’, lásd BENZOL, ALDEHID

benzidin ⇨ *kém* két benzolgyűrűt tartalmazó diamin, vízben oldhatatlan kristályos por, festékek alapanyaga

⊙ ang *benzidine* ‘ua.’: lásd BENZ(OL), (AM)ID | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

benzil ⇨ *kém* két benzolgyűrűből és két ketonyökből álló sárga kristályos vegyület

⊙ ang *benzyl* ‘ua.’: lásd BENZ(OL) | gör *hülé* ‘anyag’

benzin ⇨ *kém* a kőolaj lepárlásának könnyű terméke, nyílt szénláncú szénhidrogének keveréke, fontos üzemanyag

⊙ ném, ‘ua.’: *benz(oe)* (lásd ott) | *-in* vegyületnév-képző (Mitscherlich német vegyész alkotása, először a *benzolt* jelölte, mai értelmében J. Liebig használta először)

benzoe ⇨ *növ* trópusi fák vörösbarna, illatos gyantája

⊙ kk lat, ← ol *bengiavi* ‘ua.’ ← ar (*lu*)*ben dzsavi* ‘jávai gyanta’ (az arab szó első tagja azért maradt el az olaszban, mert határozott névelőnek érezték, mintha **lo bengiavi* lenne)

benzoesav ⇨ *kém* a legegyszerűbb ciklikus karbonsav, élelmiszer-tartósító

⊙ lásd BENZOE

benzol ⇨ hat szénatomból álló gyűrűt tartalmazó szénhidrogén, fontos szerves oldószer

⊙ ném *Benzol* ‘ua.’: lásd BENZ(OE, ALKOH)OL (Liebig német vegyész leleménye, lásd még BENZIN)

benzopirén ⇨ *kém* elvben pirin és egy benzolgyűrű egyesítéséből levezethető sárga kristályos anyag, rákkeltő hatású

⊙ ném *Benzopyren* ‘ua.’, lásd BENZOL, PIRÉN

berber ⇨ *népr* Észak-Afrika és a Szahara őslakói, hámi nyelveket beszélő, többféle etnikai eredetű népek összessége

⇨ e népek nyelve, e népekhez tartozó személy

⊙ ném, ang *berber* ← gör *barbarosz* ‘barbár’

berberin ⇨ *kém* policiklikus szerkezetű, sárga kristályos alkaloid, gombaölő és lázcsillapító szerek alkotórésze, a borbolya gyökerében fedezték fel

⊙ tud lat, ‘ua.’: *Berberis* ‘borbolya’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

berceuse [berszöz] ⇨ *zene* bölcsődal

⇨ *bút* karos hintaszék

⊙ fr (*chanson*) *berceuse* ‘ringató (dal)’ ← *bercer* ‘ringat’ ← ófr *bers* ‘bölcső’ ← népi lat **bertium* ‘ua.’ ← (?) kelta (gall)

berdó lásd HALBERDŐ

bereffel lásd REFFEL

beretra, beretrom lásd BIRÉTUM

bergamasca [bergamaszka] ⇨ *zene* élénk ritmusú, páros ütemű régi olasz tánc

⇨ *zene* (ered.) tréfás szövegű olasz népdal

⊙ ol (*canzone*) *bergamasca* ‘bergamói (dal)’ ← *Bergamo* észak-itáliai városról

bergamott ⇨ *növ* citrusféle, héjában illatos olajokat tartalmazó gyümölcs

⇨ *növ* egy fűszeres ízű körtefajta

⊙ ang *bergamot* ← ol *bergamotta* ‘ua.’ ← tör *beg armud* ‘úri körte’ (a szóalakot a *Bergamo* városnév beleértése befolyásolta)

bergüre [berzser] ⇨ *bút* kényelmes nagy karosszék kivehető ülőpárnával

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘pásztorlány’ ← *berger* ‘pásztor’, lásd BERGERIE

bergerie ⇨ *irod* pásztorjelenet, pásztorjáték

⇨ *irod* pásztordal

⊙ fr, ‘ua.’ ← *berger* ← ‘pásztor’ ← ófr *berchier* ← népi lat **berbicarius* ‘ua.’ ← lat *berbix* ‘nyáj, birka’

bergmanncső ⇨ *vill* fémburkolatú impregnált papírcső fali vezetékek szigetelésére

⊙ S. *Bergmann* német mérnök nevéből

beriberi ⇨ *orv* általános elgyengülésben megnyilvánuló trópusi betegség, amelyet a B₁ vitamin hiánya okoz

⊙ maláj, ‘ua.’ ← szingaléz *beri* ‘gyengeség’

berill ⇨ *ásv* féldrágakő, a berillium nevű elem szilikátja

⊙ ném *Beryll* ← lat *beryllus* ← gör (hangátvetéses) *bérillosz* ← ar *billaur* ‘ua.’ ← óind *veluriya* ‘Belúr városból való’

Lásd még BRILIÁNS

berillium ⇨ *kém* kémiai elem, alkáli földfém, ezüstfém, kemény és rideg fém

⊙ tud lat *beryllium* ‘ua.’: lásd BERILL | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

berkélium ⇨ *kém* mesterséges (transzurán) radioaktív elem, ezüstfém képlékeny fém

⊙ a kaliforniai *Berkeley* városról, ahol először előállították

berliner ⇨ *ölt* kötött vagy horgolt, a felsőtestet is takaró nagykendő

⊙ ném, ‘berlini’

Berlitz-módszer ⇨ *okt* 1878-ban indult amerikai iskolahálózat direkt módszere az idegen nyelvek oktatásában az anyanyelv kikapcsolásával, formális nyelvtanítás nélkül

⊙ kidolgozójának, M. D. *Berlitz*nek a nevéből

bernteinizmus ⇨ *pol* a marxizmus revíziója, proletárforradalom helyett a tőkés társadalom reformját hirdető elmélet, a szociáldemokrácia lényege

⊙ a német E. *Bernstein*nek, a II. internacionálé egyik vezetőjének elmélete

bersagliere [berszaljere] ⇨ *kat* különlegesen kiképzett, gyors bevetésekre alkalmas olasz gyalogsági lövészegek katonája

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘éleslövész’ ← *bersaglio* ‘célpont, céltábla’ ← ófr *bersail* ‘ua.’ ← *berser* ‘nyilaz’ ← frank *birsan* ‘vadászni megy’

berserker [berszerker] ⇨ *tört* viking harcos, aki vad harci tébolyban, fegyverek nélkül vetette magát a csatába, s kézzel-foggal öldökölt, amíg le nem kaszabolták

⊙ ang, ← óizlandi *berserkr* ‘ua.’, tkp. ‘medvebőrbe öltözött’: *beri* ‘medve’ | *serkr* ‘öltözet’

berukkol ⇨ *kat* bevonul, angyalbőrbe bújik

⊙ baj-oszt *rucken* ← ném *rücken* ‘mozdul, indul, vonul’

besamel ⇨ *konyha* vajból, lisztből és tejből készült, tetszőlegesen fűszerezhető alapmártás

⊙ fr *béchamel*, vsz. *Béchamel* márkának, XIV. Lajos udvarmesterének a nevéből

beslisszol ⇨ *biz* beóvakodik, belopakodik, besurran

⊙ ném *schliessen* ‘csúszik’

besmet ⇨ rövid keleti köpeny, kaftán

⊙ tör *beşmet* ‘ua.’

besóresz ⇨ *ker*, *biz* haszon, nyereség

⊙ ném argó *beschores* ‘tisztességtelen nyereség’ ← jidd *pschoro* ‘titkos megegyezés’

bespájzol ⇨ *biz* nagy készleket gyűjt, felhalmoz (áruhiánytól vagy drágulástól félve)

⊙ lásd SPÁJZ

besserwesser [besszervisszer] ⇨ *biz* örök akadémuskodó, aki mindent mindenkinél jobban akar tudni

⊙ ném, ‘ua.’: *besser* ‘jobban’ ← *gut* ‘jól’ | *wissen* ‘tud’

besteck [bestek] ⇨ *biz* evőeszköz (egy személyre)

⇨ orvos vagy mérnök, technikus műszerkészlete

⊙ ném *Besteck* ‘ua.’ ← *bestecken* ‘rátűz, felrak’

bestia ⇨ fenevad, vadállat

⇨ komisz, ravasz, önző nő

⊙ lat *bestia* ‘állat, vadállat’

Lásd még BÉTISE

bestiális ⇨ állatias, vadállatias, kegyetlen

⊙ lat *bestialis* ‘ua.’, lásd BESTIA

bestialitás ⇨ állatiasság, vadság, kegyetlenség, kíméletlenség

⊙ lat *bestialitas* ‘ua.’, lásd BESTIÁLIS

bestiárium ⇨ *irod* középkori didaktikus verseskönyv vagy prózai mű képzelt vagy valós állatok tulajdonságairól, ezek allegorikus magyarázatával

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *bestia* ‘állat’

bestiárius ⇨ *tört* vadállatokkal küzdő gladiátor a római arénákban

⇨ *műv* oszlopfő valós vagy képzelt állatok figuráival

⊙ lat *bestiarius* ‘ua.’ ← *bestia* ‘vadállat’

bestseller [besztzelller] ⇨ igen kelendő, olvmányos könyv, sikerkönyv

⊙ ang *best seller* ‘a legjobban elad(hat)ó’: *best* ‘legjobb’ ← *good* ‘jó’ | *sell* ‘elad’

bessz ⇨ *közg* árfolyamesés, tartósan alacsony árfolyam a tőzsdén

⇨ pangás, válság a gazdaságban

⊙ fr *baisse* ‘ua.’ ← *baisser* ‘süllyed’ ← *bas* ‘le, lenn, alacsony’ ← késő lat *bassus* ‘ua.’

béta ⇨ *nyelvt* a görög ábécé második betűje, β, B, hangértéke az ókorban *b*, a bizánci korban már *v*

⊙ gör, ‘ua.’ ← sémi *béth* ‘ház’ (a föníciai írásban a ~ a ház piktogramja volt)

Betacid ⇨ *gyógyvsz* gyomorsav és pepszin hiánya esetén szedett betain-tartalmú készítmény

⊙ tud lat ‘ua.’: *bet(ain)* ‘a glicin származéka, amelyet először a cukorrépa melaszából különítettek el’ ← lat *beta (vulgaris)* ‘(közönséges) cukorrépa’ | *acidum* ‘sav’ ← *acidus* ‘savanyú’ ← *acere* ‘savanyúnak lenni’

béta-részecske ⇨ radioaktív anyag bomlásakor az atommagból kilépő elektron vagy pozitron, amely megközelítőleg fénysebességgel halad

⊙ lásd BÉTA

betatron ⇨ *magfiz* elektrongyorsító berendezés

⊙ ang, ‘ua.’: *beta* ‘béta-sugárzás, elektronsugár’ | lásd (CIKLO)TRON

bête humaine [bet ümen] ⇨ az emberben szunnyadó vadállat, az ösztönök világa

⊙ fr, ‘ua.’: *bête* ‘állat’ ← lat *bestia* ‘vadállat’ | *humaine* ‘emberi’, lásd HUMÁNUS

bétel ⇨ az arékapálmán termő bételdió szárított és bételborssal fűszerezett, mésszel kezelt szeleteiből készült, izgató hatású szer, amelyet Délkelet-Ázsiában rágással élveznek

⊙ ang, ném *betel* ← port *bétele* ← tamil *vettilei* ‘ua.’, tkp. ‘igazi, valódi’

bethesda [betezda] † ⇨ szeretetház, aggok háza

⊙ héb *Bethesda* ‘a könyörület háza’, gyógyforrás az ókori Jeruzsálemben

bétise [betiz] ⇨ ostobaság, butaság

- ⊙ fr, 'ua.' ← *bete* 'ostoba', ered. 'állat' ← lat *bestia* 'vadállat'
- betli** ⇨ *játék*fajta ultiban, amelyet az nyer, aki bejelentésének megfelelően egyet sem üt
- ⊙ hazai ném *betl* ← ném *Bettel* 'apróság, semmisség', tkp. 'koldulás'
- beton** ⇨ cementből, vízből és sóderből (esetleg más összetevőkből) kevert, formába öntve megszilárduló mesterséges közet, fontos építőanyag
- ⊙ ném *Beton* ← fr *bétone* 'ua.' ← lat *bitumen* 'földszurok, aszfalt'
- betterment** ⇨ *közp* az ingatlan értéknövekedésének az az eleme, amely nem a tulajdonos beruházásaiból ered, s ezért megadóztatható
- ⊙ ang, 'ua.' ← *better* 'javít', ill 'jobb' ← *good* 'jó'
- bevatron** ⇨ *magfiz* részecskegyorsító berendezés, amelyben a protonok milliárd elektronvoltnyi energiával töltődnek fel
- ⊙ ang, 'ua.': *b(illion)* 'milliárd' | *eV* 'elektronvolt' | (*ciklo*)*tron*
- bezirk** [becirk] ⇨ *tört* kerület, körzet mint a régi megye helyett felállított közigazgatási egység (1849–1861)
- ⊙ ném *Bezirk* 'ua.' ← kfn *zirc* 'kerület' ← lat *circus* 'kör'
Lásd még CERCLE, CIRKÁLÓ, CIRKULÁL, RICERCAR
- bezoár** ⇨ kérődzök előgyomrában lenyelt szőrőkből képződő labdaszerű álkő, régebben mérgezés ellen védő amulettként viselték
- ⊙ fr *bézoard* ← sp *bezoar* ← ar *bádizahr* 'ua.' ← perzsa *pád-zahr* 'mérgeellenes': *pád* 'elűz' | *zahr* 'mérég'
- bezupál** ⇨ *kat* továbbszolgálatra jelentkezik, hivatásos katonának áll
- ⊙ magy régi *zupa* 'katonák rántottlevese' ← ném *Suppe* 'leves'
- bézs** ⇨ nyersgyapjú színű, homokszínű, szürkéssárga
- ⊙ fr *beige* 'ua.' ← ol *bigio* [bidszó] 'szürkésbarna' ← kk lat *bysius* ← (?) frank *bisi* 'ua.'
- bhiksu** ⇨ *vall* buddhista szerzetes
- ⇨ *vall* (ered.) szegénységi fogadalmat tett, csak alamizsnából élő személy
- ⊙ szansz 'koldus' ← *bhiks* 'kéreget'
- bianco** lásd BIANKÓ
- biandria** ⇨ *jog* kétférfjűség
- ⊙ tud lat, 'ua.': *bi-* 'kettős' | gör *anér, androsz* 'férfi, férj' (a BIGAMIA mintájára)
- biankó** ⇨ (mn) üres, kitöltetlen (okmány, csekkszelvény)
- ⇨ (fn) ürlap
- ⊙ ol *bianco* 'fehér, üres' ← germán, lásd BLANK
- biannuális** † ⇨ félévenkénti, évente kétszeri
- ⊙ lat *biannualis* 'ua.': *bi(s)* 'kétszer' | *annualis* 'évenkénti' ← *annus* 'év'
- bias** [bájesz] ⇨ *szoc* személyes elfogultságból eredő, kalkulálható hiba szociológiai adatfelvételnél
- ⇨ *számtech* torzítás, jeltorzulás
- ⊙ ang, 'előítélet, elfogultság', ered. 'elferdülés' ← kfr *biais* 'lejtős, ferde' ← ?
- biatlon** ⇨ *sport* kéttusa, sífutásból és célba lövésből álló téli versenysport
- ⊙ ang *biathlon* 'ua.': lat *bi(s)* 'kétszer' | gör *athlon* 'küzdelem, verseny' (a *pentatlon* mintájára)
- biaxiális** ⇨ *techn* kéttengelyű
- ⊙ tud lat, 'ua.': lat *bi(s)* 'kétszer' | *axis* 'kocsitengely'
- bibacitás** † ⇨ *jog* iszákosság
- ⊙ lat, 'ua.' ← *bibax, bibacis* 'iszákos' ← *bibere* 'iszik'
Lásd még BIBERON, BIBULA
- bibas** ⇨ *biz* cigány ember lekezelő megszólítása másik cigány részéről
- ⇨ † ügyefogyott, ostoba
- ⊙ cigány *bibah, bibaht* 'szerencsétlen, ügyefogyott'
- biber** ⇨ hódrém
- ⇨ *ölt* hódrémből készült bunda
- ⊙ ném *Biber* 'hód'
- biberett** ⇨ *ölt* nyúlprémből készült hódrémutánczat

⊙ ném *Biberette* ‘ua.’, lásd BÍBER (fr kics képzővel)

biberon ⇨ csőrös pohár

⊙ fr, ‘ua.’ ← lat *bibere* ‘iszik’

Biblia Pauperum ⇨ *műv* a Szentírást, főleg Jézus életének jeleneteit sok képpel és kevés szöveggel bemutató késő középkori könyvtípus

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘a szegények Bibliája’: gör tbsz *biblia*, lásd BIBLIO- | lat *pauper* ‘szegény’

bibliikus ⇨ *vall* bibliai, a Bibliával kapcsolatos, rá vonatkozó

⇨ a Bibliában szereplő, ott említett

⊙ kk lat *biblicus* ‘ua.’ ← gör tbsz *biblia*, lásd BIBLIO-

biblio- ⇨ (összetételek előtagjaként) könyvvel kapcsolatos, könyv-

⊙ gör kics *biblion* ‘könyvecske’ ← *biblosz* ‘könyv’ ← *büblosz* ‘egyiptomi papiruszsás’

bibliobusz ⇨ *könyvt* autóbuszban berendezett és távoli kis helységeket rendszeresen felkereső mozgókönyvtár

⊙ lásd BIBLIO-, BUSZ

bibliofil ⇨ könyvbarát, könyvgyűjtő

⊙ ang, ném *bibliophil* ‘ua.’: lásd BIBLIO- | gör *philó* ‘kedvel’

bibliofília ⇨ könyvszeretet, könyvgyűjtés

⊙ ang *bibliophily* ‘ua.’, lásd BIBLIOFIL

bibliográfia ⇨ *könyvt* könyvészet, könyvismeret, könyvleírás

⇨ *tud* egy adott témát érintő szakirodalom rendszerezett jegyzéke

⇨ *tud* forrásjegyzék, címjegyzék

⇨ ilyenek összeállítása mint könyvtárosi tevékenység

⊙ ném *Bibliographie* ‘ua.’, lásd BIBLIO-, -GRÁFIA

bibliografikus ⇨ a bibliográfiával kapcsolatos, azon alapuló

⊙ ném *bibliographisch* ‘ua.’, lásd BIBLIOGRÁFIA

bibliográfus ⇨ *könyvt* a könyvészet, könyvleírás tudósa

⇨ könyvjegyzékek szerzője

⊙ ném *Bibliograph* ‘ua.’, lásd BIBLIOGRÁFIA

biblioklaszta ⇨ könyvcsonkító, könyvrongáló

⊙ ang *biblioclast* ‘ua.’: lásd BIBLIO- | gör *klasztész* ‘zúzó’ ← *klaó* ‘tör’ (az IKONOKLASZTA mintájára)

bibliokrácia ⇨ *pol* olyan uralmi rendszer, ahol egy szent könyv (a Biblia vagy a Korán) a jog és a törvénykezés alapja

⊙ a *demokrácia* és hasonló szavak mintájára, lásd BIBLIO-

bibliolátria ⇨ *vall* a szent könyvek (mint a Biblia és a Korán) feltétlen tekintélyként való tisztelete

⊙ újjk lat *bibliolatria* ‘ua.’: lásd BIBLIO- | gör *latreia* ‘szolgálat a szentélyben’

bibliológia ⇨ könyvészet, könyvtudomány

⊙ lásd BIBLIO-, -LÓGIA

bibliomán ⇨ szenvedélyes könyvgyűjtő, könyvbolond

⊙ ném *Bibliomane* ‘ua.’: ‘ua.’, lásd BIBLIOMÁNIA

bibliománia ⇨ könyvgyűjtői szenvedély, könyvrajongás

⊙ ang *bibliomania* ‘ua.’, lásd BIBLIO-, MÁNIA

bibliomantia ⇨ könyvjóslás, jövendőmondás találmorra felütött könyvből (főleg a Bibliából) felolvasott szövegrész alapján

⊙ ném *Bibliomantie* ‘ua.’: lásd BIBLIO- | gör *manteia* ‘jóslás’

bibliophil lásd BIBLIOFIL

bibliotáfus † ⇨ *güny* könyveire féltékenyen vigyázó, senkinek kölcsön nem adó ember

⊙ újjk lat *bibliotaphus* ‘ua.’, tkp. ‘könyvek temetője’: lásd BIBLIO- | gör *taphosz* ‘temető, sír’ ← *taptió* ‘temet’

bibliotekárius † ⇨ könyvtáros

⊙ tud lat *bibliothecarius* ‘ua.’, lásd BIBLIOTÉKA

bibliotéka † ⇨ könyvtár

⊙ lat *bibliotheca* ‘ua.’, ered. ‘könyvtartó’: lásd BIBLIO- | gör *théké* ‘tartó, láda’ ← *(ti)thémi* ‘tesz, helyez’

Lásd még TÉKA

biboldó ⇨ *gúny* zsidó

⊙ cig *biboldo* ‘ua.’, tkp. ‘kereszteletlen’

bibsi ⇨ *gúny* zsidó

⊙ lásd BIBOLDÓ

bibula † ⇨ itatóspapír

⊙ újik lat (*charta*) *bibula* ‘nedvszívó (papír)’ ← *bibulus* ‘iszákos, nedvszívó’ ← *bibere* ‘iszik’

Lásd még BIBACITÁS, BIBERON

bicephal lásd BIKEFÁL

bicepsz ⇨ *anat* a felső kar ún. kétféjű izma, amely a kar behajlításakor kidudorodik és megkeményszik

⇨ *irod* klasszikus időmértékes verselésben egy versláb olyan szótaghelye, ahol egy hosszú vagy két rövid szótag is állhat, pl. a hexameter első négy lábának második szótaghelye

⊙ lat *biceps* ‘kétféjű’: *bi(s)* ‘kétszer’ | *caput* ‘fej’

Lásd még KAPITÁLIS

bicikli ⇨ kerékpár

⊙ ang *bicycle* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | *cycle* ‘kör’ ← lat *cyclus* ← gör *küklosz* ‘ua.’

Lásd még CIKLUS

biciklista ⇨ kerékpáros, kerékpározó

⇨ *biz* törtető, pedálózó személy

⊙ ang *bicyclist* ‘ua.’, lásd BICIKLI

biciklusos ⇨ *kém* két benzolgyűrűt tartalmazó (szerves vegyület)

⊙ lat *bi(s)* ‘kétszer’ | lásd CIKLUS

bicinium ⇨ *zene* kétszólamú ének

⊙ lat, ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | *canere*, *(ce)cini* ‘énekel’

Lásd még BUCINA, KÁNTOR, SANZON

bidé ⇨ az alsótest öblítésére való ülőmosdó

⊙ fr *bidet* ‘ua.’, ered. ‘kis nyergeslő’ ← ófr *bider* ‘üget’ ← ?

bieberit [bíberit] ⇨ *ásv* egyhajlású, vöröses színű kobaltszulfid

⊙ lelőhelyéről, a Hanau melletti *Bieber* helységről | *-it* (ásványra utaló toldalék)

biedermeier [bídermeijer] ⇨ *műv* a tizenkilencedik század első felének kispolgári kedélyt, érzelmességet és családi hangulatot kifejező művészeti, irodalmi és lakberendezési irányzata főleg a német nyelvterületen és a Habsburg Birodalomban

⊙ *Biedermeier* úrról, a „Fliegende Blätter” című élclap komikus kispolgár-figurájáról, Eichrodt és Kussmaul írók közös leleményéről

biennálé ⇨ kétévenkénti művészeti esemény, kiállítás, filmszemle

⊙ ném *Biennale* ‘ua.’, lásd BIENNIMUM

biennális vagy **biennis** ⇨ kétéves, kétévi, kétévenkénti

⇨ *okt* másodéves tanuló református kollégiumban

⇨ *növ* kétnyári

⊙ lat *biennalis*, *biennis* ‘ua.’, lásd BIENNIMUM

biennium ⇨ kétéves időszak

⇨ kétéves évforduló

⊙ lat, ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | *annus* ‘év’

Lásd még MILLENNIUM

bifera ⇨ *növ* évente kétszer virágzó

⊙ lat, ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | *ferre* ‘hoz’ (ti. virágot)

bifiláris ⇨ *vill* kétágú, kétszalás

⇨ *vill* kétirányban tekercselt

⊙ ang, ném *bifilar* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | *filum* ‘szál’

Lásd még FILÉ, FILIGRÁN, PROFIL

bifláz ⇨ magol, bemagol, betanul

⊙ ném *büffeln* ‘ua.’, tkp. ‘bivaly módjára dolgozik’ ← *Büffel* ‘bivaly’ ← fr *buffle* ‘ua.’ ← lat *bulbus* ‘gazella’ ← gör *bubalosz* ‘ua.’

bifokális ⇨ *opt* kétfókuszú, két különböző nagyítású darabból összetett (szemüveglencse)

⊙ ang *bifocal* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | *focus* ‘tűz, tűzhely, gyújtópont’

Lásd még AFOKÁLIS, FOYER, FÓKUSZ

bifórium ⇨ *ép* ikerablak

⊙ lat *biforium* ‘ua.’ ← *biforis* ‘kétszárnyú, kétfelé nyíló’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | *fores* ‘nyílás, bejárat’

biformis ⇨ *ásv*, *biol* kétalakú, kettős alakú

⊙ lat, ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | *forma* ‘alak’

bifrons ⇨ *vall* kéthomlokú, kétarcú, Janus római isten mellékneve

⊙ lat, ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | *frons* ‘homlok’

Lásd még FRONT, FRONTÁLIS

bifsztek ⇨ *konyha* hirtelen sült bélszínszelet

⊙ ang *beefsteak* ‘ua.’: *beef* ‘marhahús’ ← fr *boeuf* ‘marha’ ← lat *bos*, *bovis* ‘ua.’ | *steak* ‘sütni való vastag hússzelet’ ← izl *steik* ‘botra szúrt szelet’ ← *stika* ‘bot, nyárs’

bifurkáció ⇨ *földr* folyómeder kétfelé ágazása, szétválása

⇨ *okt* a tanulási lehetőségek szétválása bizonyos iskolatípusokban, bizonyos életkorban

⊙ lat *bifurcatio* ‘ua.’: *bi(s)* ‘kettős’ | *furca* ‘szénavilla’

biga ⇨ *tört* kétlovas, kétkerekű könnyű kocsi az ókori római kocsiversenyeken

⊙ lat *biga*, ered. *biuga* ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | *iugum* ‘iga’

bigámia ⇨ *jog* kétnejűség, kétférjűség, érvényes házasságban élő személy újabb házassághoz kötése mint büntetendő cselekmény

⊙ kk lat *bigamia* ‘kettős házasság’ ← *bigamus* ‘kétszer házasodott’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | gör *gamosz* ‘házasság’ (félfordítás a gör *digamosz*ból)

bigamista ⇨ *jog* kettős házasságban élő (férfi)

⊙ tud lat *bigamista* ‘ua.’, lásd BIGÁMIA

bigenerikus ⇨ *biol* két különböző nembe tartozó, kevert, korcs

⊙ tud lat *bigenericus* ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | *genus*, *generis* ‘nem’

bigfoot ⇨ *közl* hatalmas és vastag kerekkel felszerelt terepjáró gépkocsi

⇨ *sport* széles és igen rövid sítalp

⊙ ang, ‘ua.’: *big* ‘nagy’ | *foot* ‘lábfej’

bigott ⇨ vakbuzgó

⊙ ném *bigott* ‘ua.’ ← fr *bigot* ‘szenteskedő’ ← (?) ang *bi God*, *by God* ‘Istenemre’

bigottéria ⇨ vallási vakbuzgóság

⊙ ném *Bigotterie* ← fr *bigoterie* ‘ua.’, lásd BIGOTT

bijou lásd BIZSU

bikarbonát ⇨ *kém* hidrogén-bikarbonát, szódabikarbona

⊙ ang *bicarbonate* ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | lásd KARBONÁT

bikefál ⇨ kétféjű

⊙ ném *Bikephal* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | gör *kephalosz* ‘fej’

Lásd még ENKEFALITISZ

bikini ⇨ *div* kétrészes női fürdőruha

⇨ csípőbugyi

⊙ márkanév a csendes-óceáni *Bikini* atollról, ahol 1946-ban az első kísérleti fúziós atomrobbantást végrehajtották (vsz. úgy értve, hogy a félig fedetlen női test olyan kápráztató, mint az atomrobbanás fénye)

bikonkáv ⇨ *opt* kétszeresen homorú (optikai lencse)

⊙ ang *biconcave* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | lásd KONKÁV

bikonvex ⇨ kétszeresen domború (optikai lencse)

⊙ ang *biconvex* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | lásd KONVEX

bikromát ⇨ *kém* a krómsav kettős sója

⊙ ang *bichromate* ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | lásd KRÓM

bikrómia ⇨ *fényk* bikromátos fényérzékeny réteggel való színes fényképezés

⇨ *fiz* kétszínűség

⊙ ném *Bichromie* ‘ua.’, lásd BIKROMÁT

biksu lásd BHIKSU

bilabiális ⇨ *nyelvt* két ajakkal ejtett (mássalhangzó, p, b, m)

⊙ ang, ném *bilabial* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | *labialis* ‘ajakkal kapcsolatos’ ← *labium* ‘ajak’

bilaktométer ⇨ *élelm* tejátvevő helyeken alkalmazott mintavételi eszköz, amely a közlekedőedények törvénye alapján működik

⊙ lat *bi(s)* ‘kétszer’ | *lac, lactis* ‘tej’ | gör *metreo* ‘mér’

bilanz [bilanc] † ⇨ *ker* vagyommérleg

⊙ ném *Bilanz* ← ol *bilancio* ‘ua.’ ← *bilancia* ‘mérleg’ ← lat *bilanx, bilancis* ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | *lanx* ‘csésze, serpenyő’

bilaterális ⇨ *pol* kétoldalú, mindkét felet érintő

⇨ *orv* kétoldali

⊙ ang, ném *bilateral* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | *latus, lateris* ‘oldal’

Lásd még LATERÁLIS

bildungsroman [bildungzromán] ⇨ *irod* fejlődésregény, a hős szellemének és jellemének érlelődését, kialakulását ábrázoló regény

⊙ ném, ‘ua.’: *Bildung* ‘képzés, alakítás’ ← *Bild* ‘kép’ | lásd ROMÁN³

biléta † ⇨ jegy, belépőjegy, menetjegy

⇨ cédula, vámcédula, bárca

⊙ ném *Billet* ‘ua.’ ← fr *billet* ‘jegyzet, feljegyzés, levél’ ← késő lat kics *billeta* ← *billa* ‘írás’ ← *bullā* ‘irat’, lásd BULLA

Lásd még BOJLER, BOLA, BOLERO, BOLETTA, BOUILLON

bilgeri ⇨ *ölt* puha szárú, a torkában fűzős csizma

⊙ G. *Bilgeri* osztrák ezredes, síoktató nevéből, aki divatba hozta

biliárd ⇨ *ját* posztóval bevont keretes asztalon, bittal meglökött golyókkal játszott játék

⊙ ném *Billard* [biljard] ← fr *billard* ‘ua.’ ← *bille* ‘golyó’

biliáris ⇨ *orv* az epével kapcsolatos

⊙ tud lat *biliaris* ‘ua.’ ← *bilis* ‘epe’

bilina ⇨ *irod* középkori orosz népi hősének fejedelmek és vitézek tetteiről

⊙ or, ‘ua.’ ← *bil* ‘volt’

bilinéaris ⇨ *mat* mindkét változóra, ill. változórendszerre nézve elsőfokú (egyenlet)

⊙ ném *bilinear* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | lásd LINEÁRIS

bilingvis ⇨ *nyelvt* kétnyelvű, két nyelvet egyformán jól beszélő (személy)

⇨ eredeti és fordított szöveget párhuzamosan közlő (könyv, kiadás)

⊙ lat *bilinguis* ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | *lingua* ‘nyelv’

bilingvizmus ⇨ *nyelvt* kétnyelvűség, két nyelv egyformán anyanyelvi szintű ismerete

⊙ tud lat *bilinguismus* ‘ua.’, lásd BILINGVIS, -IZMUS

bilirubin ⇨ *orv* barnászörös epefesték, a hemoglobin részleges bomlásának terméke

⊙ tud lat, ‘ua.’: *bilis* ‘epe’ | *rubere* ‘vöröslík’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

biliverdin ⇨ *orv* zöld epefesték

⊙ tud lat, ‘ua.’: *bilis* ‘epe’ | ol *verde* ← latin *viridis* ‘zöld’ ← *virere* ‘zöldül’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

biluria ⇨ *orv* epevizelés

⊙ tud lat *biluria* ‘ua.’: lat *bilis* ‘epe’ | gör *uron* ‘vizelet’

billet doux [bije du] ⇨ szerelmeslevél

⊙ fr, ‘ua.’: *billet* ‘írás, levél’, lásd BILÉTA | *doux* ‘édes’ ← lat *dulcis* ‘ua.’

billikom † ⇨ serleg, ivókupa

⇨ (eredetileg) vendég üdvözlésére nyújtott pohár

⊙ baj-oszt *wilcum* ← ném *Willkommen* ‘Isten hozta’, tkp. ‘kívánságunkra érkezett’: *Wille* ‘akarát, kívánság’ | (*ge*)*kommen* ‘érkezett’ ← *kommen* ‘jön’

billió ⇨ *mat* milliószor millió

⇨ (az amerikai angolban) ezerszer millió

⊙ ang, ném, fr *billion* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer (azaz a második hatványon)’ | *million* ‘millió’

bilobatus ⇨ *növ* kétkaréjos (levél)

⊙ tud lat, ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | gör *lobosz* ‘karéj, lebeny, cimpa’

bilux ⇨ *vill* kettős fényű lámpa autoreflektorban, amely egy kapcsolóval tompított, illetve országúti fényvetésre állítható át

⇨ *szleng* szem

⊙ ném *Bilux(lampe)* ‘ua.’: lat *bi(s)*- ‘kettős’ | *lux* ‘fény’

biluxol ⇨ *közl* (gépkocsivezető) a reflektor ismételt felvillantásával jelzést ad

⇨ *szleng* csábítóan kacsingat, közeledésre biztat

⊙ lásd BILUX

bimanuális ⇨ *orv* kétkezes, mindkét kezét jól használó

⊙ tud lat, ‘ua.’: *bis* ‘kétszer’ | *manus* ‘kéz’

Lásd még MANUÁLIS

bimbasi ⇨ *tört* ezredesi rang a török birodalmi hadseregben

⊙ tör *binbaş* ‘ua.’, tkp. ‘ezer feje’: *bin* ‘ezer’ | *baş* ‘vezető, főnök’

bimensualis [bimenzuális] ⇨ kéthavonta megjelenő (folyóirat)

⊙ lat, ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | *mensis* ‘hónap’

bimetall ⇨ *műsz* ikerfém, két egymásra hengerelt, eltérő hőtágulású fém alkatrész önműködő kapcsolókban

⊙ ném *Bimetall* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | *metallum* ‘fém’

bimetallikus ⇨ *közg* kettős valutaalapú, a bimetallizmuson alapuló

⊙ ném *bimetallisch* ‘ua.’, lásd BIMETALL

bimetallizmus ⇨ *közg* két nemesfém, aranyon és ezüsten alapuló pénzügyi rendszer

⊙ ang *bimetallism* ‘ua.’, lásd BIMETALL-, -IZMUS

bimetrikus ⇨ *irod* kettős metrumú, két verselési rendszer alapján egyaránt értelmezhető (pl. hangsúlyos és időmértékes) ritmus

⊙ ném *bimetrisch* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | lásd METRUM

bimillennium ⇨ kétezredévi, kétezeréves fennállást ünneplő évforduló

⊙ lat *bi(s)* ‘kétszer’ | lásd MILLENNIUM

bináció ⇨ *vall* katolikus pap kétszeri misemondása azonos napon, ami külön engedélyhez van kötve

⊙ kk lat, ‘ua.’ ← késő lat *binare* ‘kettős, kétszerez’ ← *bini* ‘két-két, kettesével’

bináris ⇨ *fiz* kettős állapotú

⇨ *mat* kettes alapú (számrendszer)

⊙ lat *binaris* ‘ua.’ ← *bini* ‘két-két, kettesével’

binary digit [bájneri didzsit] ⇨ *számtech* a kettes alapú számrendszer egy számjegye, vagy 0, vagy 1

⊙ ang, ‘ua.’, lásd BINÁRIS, DIGIT

binaurikuláris ⇨ *orv* két füllel való (hallás)

⊙ tud lat *binauricularis* ‘ua.’: *bini* ‘két-két, kettesével’ | *auricula* ‘fül’

biner ⇨ *mat* kétváltozós

⇨ kettős, két elemből álló

⇨ *biol* kettős, két névből álló (név, pl. a növény- és állatfajok latin megjelölésében)

⊙ ném *binär* ← fr *binaire* ‘ua.’, lásd BINÁRIS

bingó ⇨ *ját* a lottóból kifejlődött, ma már gépesített szerencsejáték Amerikában

⇨ (felkiáltásként) talált! eltaláltad!

⊙ ang *bingo* ‘ua.’, ered. a meglepetés kiáltása ← ?

binóda ⇨ *műsz* közös vákuumtérbe foglalt két elektroncsőrendszer

⊙ ném *Binode* ‘ua.’: lat *bini* ‘két-két, kettesével’ | gör *hodosz* ‘út’ (a DIÓDA, TRIÓDA s hasonlóak mintájára)

binokulár ⇨ *opt* két szemlencsés szemüveg vagy más optikai eszköz

⊙ lásd BINOKULÁRIS

binokuláris ⇨ *opt* két szemlencsével ellátott (optikai eszköz, távcső, mikroszkóp)

⇨ *biol* két szemmel való, térbeli (látás)

⊙ ang *binocular* 'ua.': lat *bini* 'két-két' | *ocularis* 'szemhez való, szemlencse' ← *oculus* 'szem'

binom ⇨ *mat* kéttagú algebrai kifejezés

⇨ *biol* két elemből álló rendszertani megnevezés

⊙ ném *Binom* 'ua.': lat *bi(s)* 'kétszer' | *nomen* 'név'

binomiális ⇨ *mat* kéttagú

⊙ tud lat *binomialis* 'ua.', lásd BINOM

binominális ⇨ *biol* két elemből álló (rendszertani megnevezés)

⊙ ang, ném *binominal* 'ua.', lásd BINOM

bio- ⇨ (összetételek előtagjaként) az étellel, az élő anyaggal kapcsolatos, élő, élet-

⇨ (élelmiszerek nevével) vegyszeres kezelés nélkül termelt, pl. *bioalma*

⊙ gör *biosz* 'élet' ← *bioó* 'él'

bioaktív ⇨ *kém* élettani hatás kiváltására alkalmas (vegyület)

⊙ lásd BIO-, AKTÍV

bioakusztika ⇨ *biol* az élőlények keltette és általuk felfogott hangokkal foglalkozó tudományterület

⊙ lásd BIO-, AKUSZTIKA

bioasztronautika ⇨ *űr*k az űrrepülésnek az ember szervezetére gyakorolt hatásával foglalkozó tudományág

⊙ lásd BIO-, ASZTRONAUTIKA

biobrikett ⇨ *mező*g takarmánynövények összepréselt szárából készült tüzelőanyag

⊙ lásd BIO-, BRIKETT

biocid ⇨ *kém* az élő szervezeteket károsító anyag

⊙ ném *biozid* 'ua.': lásd BIO- | lat *caedere*, *(ce)cidi* 'öl'

biocönológia ⇨ *biol* az egy területen élő növény- és állatközösségek, társulások egyensúlyviszonyaival foglalkozó rész tudomány

⊙ lásd BIO-, CÖNOLÓGIA

biocönózis ⇨ *biol* egy területen élő növény-, ill. állatfajok életközössége, társulása

⊙ lásd BIO-, CÖNÓZIS

biodegradáció ⇨ *biol* az élő anyag hulladékainak lebomlása nagyrészt mikroorganizmusok közreműködésével

⊙ lásd BIO-, DEGRADÁCIÓ

biodeterioráció ⇨ *biol* élőlények és élettani folyamatok rongáló hatása az emberi környezetre, annak az ember által előállított tárgyaira

⊙ lásd BIO-, DETERIORÁCIÓ

biodiverzitás ⇨ *biol* az élőlények rokon fajainak sokfélesége egy adott területen

⊙ lásd BIO-, DIVERZITÁS

bioelektrokémia ⇨ *biol* a biológiai folyamatokat kísérő elektrokémiai jelenségeket vizsgáló tudományág

⊙ lásd BIO-, ELEKTROKÉMIA

bioelektromosság ⇨ *biol* az élettani folyamatokat kísérő, ill. azokat irányító elektromos jelenségek élő szervezetekben

⊙ lásd BIO-, ELEKTROMOSSÁG

bioelektronika ⇨ *biol* az emberi testben keletkező elektromos árammal, annak gyógyászati felhasználásával foglalkozó tudományág

⊙ lásd BIO-, ELEKTRONIKA

bioenergetika ⇨ *biol* az élő szervezetek energiagazdálkodásával foglalkozó tudományág

⊙ lásd BIO-, ENERGETIKA

biofág ⇨ *biol* élőlényekkel, szerves anyaggal táplálkozó

⊙ lásd BIO- | gör *phagein* 'eszik'

biofeedback [bájofoedbek] ⇨ *biol* az élő szervezetekben működő visszajelző mechanizmus

⊙ ang, 'ua.', lásd BIO-, FEEDBACK

biofizika ⇨ *fiz* az élő szervezetekben lezajló fizikai jelenségekkel foglalkozó tudományág

⊙ lásd BIO-, FIZIKA

biofizikus ⇨ *fiz* a biofizika tudósa

⊙ lásd BIO-, FIZIKUS

biogáz ⇨ *kém* szerves hulladékok rothasztásával előállított, energiatermelésre használható gáz

⊙ lásd BIO-, GÁZ

biogél ⇨ *kém* gél állapotú biokolloid

⊙ lásd BIO-, GÉL

biogén ⇨ *tud* élő anyagból származó

⇨ *kém* az élő anyag felépítésében vagy működésében részt vevő (kémiai elemek)

⊙ ném *biogen* 'ua.': lásd BIO-, -GÉN

biogenetika ⇨ *biol* az egyedfejlődés és a törzsfjlődés rokon mozzanatait kutató tudományág

⊙ lásd BIO-, GENETIKA

biogenezis ⇨ *tud* az élet, az élőlények keletkezése, létrejötte

⇨ *fil* az a túlhaladott nézet, hogy élettelen anyagból nem keletkezhet élő

⊙ lásd BIO-, GENEZIS

biogeocönózis ⇨ *biol* az élőhely és a hozzá tartozó életközösségek rendszere

⊙ lásd BIO-, GEO-, CÖNÓZIS

biogeográfia ⇨ *földr* életföldrajz, az élőlények életközösségeinek földrajzi eloszlásával és törvényszerűségeivel foglalkozó tudományág

⊙ lásd BIO-, GEOGRÁFIA

biogeokémia ⇨ *kém* a bioszférának és a földfelszín élő eredetű elemeinek összefüggéseit vizsgáló tudományág

⊙ lásd BIO-, GEOKÉMIA

biográfia ⇨ életrajz, élettörténet, életírás

⊙ tud lat *biographia* 'ua.': gör *biosz* 'élet' ← *bioó* 'él' | *graphó* 'ír'

biografikus ⇨ életrajzi jellegű, ilyen művekkel kapcsolatos

⊙ ném *biographisch* 'ua.', lásd BIOGRÁFIA

biográfus ⇨ életrajzíró

⊙ ném *Biograph* 'ua.', lásd BIOGRÁFIA

bioherma ⇨ *geol* fosszilis zátony, élőlények mészsanyagú maradványaiból felhalmozódott lencse vagy boltozat alakú kőzettest üledékes kőzetekben

⊙ lásd BIO-, HERMA

bioindikátor ⇨ *biol* élő szervezet, amely az ürrepülés során fellépő jelenségek hatásainak vizsgálatára szolgál

⇨ *biol* olyan élőlény, amely jelenlétével vagy viselkedésével bizonyos fizikai vagy kémiai tényezőt jelez

⊙ lásd BIO-, INDIKÁTOR

biokatalizátor ⇨ *biol* az élő szervezet folyamatait befolyásoló vegyi anyag, pl. enzim

⊙ lásd BIO-, KATALIZÁTOR

biokatalízis ⇨ *biol* az élő szervezetben testhőmérsékleten végbemenő katalizált vegyi folyamatok

⊙ lásd BIO-, KATALÍZIS

biokémia ⇨ *kém* az élő szervezetekben zajló vegyi folyamatokkal foglalkozó tudományág

⊙ lásd BIO-, KÉMIA

biokémikus ⇨ *kém* a biokémia tudósa

⊙ lásd BIO-, KÉMIKUS

biokerámia ⇨ *kém* olyan kerámiai anyag, amely sérült vagy hiányzó testrészek, testszövetek pótlására élettanilag alkalmas

⊙ lásd BIO-, KERÁMIA

biokibernetika ⇨ az élő szervezet vezérlésével kapcsolatos logikai törvényszerűségeket feltáró és matematikai összefüggéseiben meghatározó, számítógéppel modellező tudományág

⊙ lásd BIO-, KIBERNETIKA

bioklasztikus ⇨ *geol* elhalt állatok törmelékes maradványaiból felépült üledékes (kőzet)

⊙ ném *bioklastisch* ‘ua.’: lásd BIO- | gör *klasztikosz* ‘törmelékes’ ← *klaó* ‘tör’

Lásd még IKONOKLASZTA

biokolloid ⇨ *kém* a kolloid állapotra jellemző makromolekulák az élő szervezetekben

⊙ lásd BIO-, KOLLOID

biokoncentráció ⇨ *biol* egyes élőlények képessége, hogy a környezetük bizonyos anyagait szervezetükben felhalmozzák

⊙ lásd BIO-, KONCENTRÁCIÓ

biokonverzió ⇨ *biol* olyan energiaátalakulási folyamat, amelyben élő szervezetek vesznek részt, pl. biogáz előállítása, komposztálás

⊙ lásd BIO-, KONVERZIÓ

biolit ⇨ *geol* élőlények maradványaiból vagy életműködésük révén keletkezett üledékes kőzet, pl. kőszén vagy mészkő

⊙ lásd BIO- | gör *lithosz* ‘kő’

biológia ⇨ élettan, élettudomány

⇨ természetrajz, természetismeret

⊙ tud lat *biologia* ‘ua.’: gör *biosz* ‘élet’ ← *bioó* ‘él’ | lásd -LÓGIA

biologizmus ⇨ *fil* irányzat, amely a biológiai törvények érvényét az élettelen természetre, ill. a társadalmi jelenségekre is kiterjeszti

⊙ ném *Biologismus* ‘ua.’, lásd BIOLÓGIA, -IZMUS

biológus ⇨ *tud* az élettan tudósa, kutatója

⊙ ném *Biologe* ‘ua.’, lásd BIOLÓGIA

biolumineszcencia ⇨ *biol* élőlények fénykibocsátása a szervezetben végbemenő különleges oxidációs folyamatok révén

⊙ lásd BIO-, LUMINESZCENCIA

biomagnetizmus ⇨ *biol* tévesnek bizonyult 18. századi elmélet az állati és emberi szervezetekben keletkező mágnességről

⊙ lásd BIO-, MAGNETIZMUS

biomantia ⇨ jövendölés testi jegyek, pl. a tenyér vonalai vagy a koponya alkata nyomán

⊙ lásd BIO- | gör *manteia* ‘jóslás’, lásd KIROMANTIA

biomassza ⇨ *biol* az élő anyagnak egy adott életterben jelenlévő mennyisége

⊙ lásd BIO-, MASSZA

biomechanika ⇨ *biol* az állati és emberi szervezet mechanikai berendezésével, ennek funkcióival foglalkozó tudományág

⊙ lásd BIO-, MECHANIKA

biometallurgia ⇨ *koh* érckilúgozás, fémek kinyerése ércből mikroorganizmusok révén előidézett oxidáció módszerével

⊙ lásd BIO-, METALLURGIA

biometeorológia ⇨ *met* az időjárási jelenségeknek az élő szervezetekre gyakorolt hatásával foglalkozó tudományág

⊙ lásd BIO-, METEOROLÓGIA

biometria ⇨ *biol* a biológiai problémák megoldására matematikai módszereket, főleg valószínűség-számítást és statisztikát alkalmazó tudományág

⊙ lásd BIO- | gör *metreó* ‘mér’

bionika ⇨ *műsz* az állati szervezetek működésének egyes mechanizmusait a technikai felhasználhatóság szempontjából vizsgáló tudományág

⊙ ang *bionics* ‘ua.’, lásd BIO(LÓGIA, TECH)NIKA

bionikus ⇨ *műsz* az „állati találmányok” hasznosításának lehetőségét kutató

⊙ ang *bionic* ‘ua.’, lásd BIONIKA (a *fizika–fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

bionómia ⇨ *biol* szerveződés, az egyed és a környezet egymásra hatását az egyed szervezettségének fejlődésében kutató tudományág

⊙ lásd BIO- | gör *nomosz* ‘törvény’

biontodinamika ⇨ *biol* az élőlények működéstana, az ezekre jellemző folyamatokkal foglalkozó tudományág

⊙ gör *bión*, *biontosz* ‘élő’ ← *bioó* ‘él’ | lásd DINAMIKA

biontológia ⇨ *biol* a ma élő fajokkal, azok rendszereivel foglalkozó tudományág

⊙ gör *bión*, *biontosz* ‘élő’ ← *bioó* ‘él’ | lásd -LÓGIA

bioplaszt ⇨ *orv* szerv vagy szövet pótlása céljából az emberi szervezetbe beültetett idegen anyag

⊙ ang *bioplast* ‘ua.’: lásd BIO-, PLASZTIKA

biopolimer ⇨ *kém* az élet fennmaradását biztosító makromolekuláris vegyület

⊙ lásd BIO-, POLIMER

biopotenciál ⇨ *mezőg* a kártevők szaporodási képességének mértéke

⊙ lásd BIO-, POTENCIÁL

biopszia ⇨ *orv* próbakimetszés, vizsgálat és kórmegállapítás céljára kimetszett élő szövet

⊙ tud lat *biopsia* ‘ua.’: lásd BIO- | gör *opszisz* ‘látás’

bioreguláció ⇨ *biol* az élő szervezet önszabályozó mechanizmusa a sejtek szintjén, illetve a szövetek, szervek kölcsönhatása révén

⊙ lásd BIO-, REGULÁCIÓ

bioritmus ⇨ *biol* az élettani folyamatok ritmikus rendszerei (szívverés, lélegzés, alvás és ébrenlét stb.)

⊙ lásd BIO-, RITMUS

biostruktúra ⇨ *műsz* az élőlényekét utánzó vagy arra hasonlító felépítés

⊙ lásd BIO-, STRUKTÚRA

bioszatellit ⇨ *űr*k űreltani kísérletekhez szükséges laboratóriummal felszerelt mesterséges égitest

⊙ lásd BIO-, SZATELLITA

bioszféra ⇨ *geol* a Földnek az a zónája, ahol az élet jelenségei zajlanak

⊙ ném *Biosphäre* ‘ua.’: lásd BIO- | gör *sphaira* ‘gömb, gömbhéj’

bioszenzor ⇨ *műsz* élettani anyagokat, ill. folyamatokat felhasználó érzékelő rendszer

⊙ lásd BIO-, SENZOR

bioszintézis ⇨ *kém* bonyolult vegyületek keletkezése egyszerű anyagokból az élő szervezetben

⊙ lásd BIO-, SZINTÉZIS

bioszisztematika ⇨ *biol* az élőlények rendszerezésével, evolúciójával és rokonsági kapcsolataival foglalkozó tudományág

⊙ lásd BIO-, SZISZTEMATIKA

bioszociológia ⇨ *szoc* olyan vizsgálati módszer, amely a társadalmi jelenségek magyarázatához biológiai törvényeket használ fel

⊙ lásd BIO-, SZOCIOLÓGIA

bioszoláris ⇨ *ép* klímaturdos, a napenergiát és a természetes fényt jól kihasználó házak tervezésére törekvő (építészet)

⊙ ang *biosolar* ‘ua.’, lásd BIO-, SZOLÁRIS

biosztratigráfia ⇨ *geol* életrétegtan, az ősmaradványok és az őket bezáró rétegek kapcsolatával foglalkozó tudományág

⊙ lásd BIO-, SZTRATIGRÁFIA

biot [bio] ⇨ *fiz* az áramerősség új mértékegysége az elektromágneses mértékrendszerben, 10 amper

⊙ J.B. *Biot* francia fizikusról

biotaxonómia ⇨ *biol* az élőlények rendszerezésével foglalkozó tudományág

⊙ lásd BIO-, TAXONÓMIA

biotechnika ⇨ *műsz* az élettan és a műszaki világ határterülete, orvosi technika, mezőgazdasági technika, környezettechnika

⊙ lásd BIO-, TECHNIKA

biotechnológia ⇨ élőlények, különösen mikroorganizmusok felhasználása termelési folyamatokban

⊙ lásd BIO-, TECHNOLÓGIA

biotekton ⇨ *biol* a tengerfenéken élő anyagokból keletkező bevonat

⊙ lásd BIO-, TEKTONIKA

biotelemetria ⇨ *biol* mozgások, élettani folyamatok megfigyelése, nyomon követése távolról, pl. egy állatra szerelt műszer és jeladó segítségével, ezek jeleit mérve

⊙ lásd BIO-, TELEMETRIA

biotika ⇨ *tud* élettan

⊙ *tud* lat *biotica* (*scientia*) ‘ua.’ ← gör *bioté* ‘élet’ ← *bioó* ‘él’

biotikus ⇨ az életből, élő anyagokból kiinduló (hatás)

⊙ ném *biotisch* ‘ua.’, lásd BIOTIKA

biotin ⇨ *kém* a H-vitamin kémiai neve

⊙ *tud* lat, ‘ua.’: gör *bioté* ‘élet’ ← *bioó* ‘él’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

biotípus ⇨ *biol* egy fajon belül egyedi sajátosságok révén elkülönülő kisebb populáció

⊙ lásd BIO-, TÍPUS

biotit ⇨ *ásv* vas-magnézium csillám, közetalkotó szilikát

⊙ J.B. *Biot* francia fizikus nevéből | *-it* (ásványra utaló toldalék)

biotómia ⇨ *orv* az élettartam szakaszolása

⇨ *orv* az életszakaszok sajátos egészségtana

⊙ *tud* lat, ‘ua.’: lásd BIO- | gör *tomé* ‘metszés’ ← *temnó* ‘metsz, vág’

biotóp ⇨ *biol* élőhely, élettér

⊙ ném *Biotop* ‘ua.’: lásd BIO- | gör *toposz* ‘hely’

biovital ⇨ *gyógysz* vitaminokat és nyomelemeket tartalmazó készítmény

⊙ *tud* lat ‘ua.’: lásd BIO- | lat *vitalis* ‘életfontosságú’, tkp. ‘az étellel kapcsolatos’ ← *vita* ‘élet’

biozófia † ⇨ életbölcesség

⊙ lat *biosophia* ‘ua.’: lásd BIO- | gör *szophia* ‘bölcesség’ ← *szophosz* ‘bölc’s

biozóna ⇨ *geol* azoknak a közetrétegeknek az összessége, amelyek egy meghatározott ösmaradványfaj egyedeit zárják magukba

⊙ lásd BIO-, ZÓNA

Bipeda ⇨ *áll* kétlábúak

⊙ lat, ‘ua.’, lásd PIBEDIA

bipedia ⇨ *biol* két lábban járás mint az adott fajra jellemző sajátosság

⊙ *tud* lat, ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | *pes, pedis* ‘láb’

bipennis [bipennisz] ⇨ *biol* kétszárnyú

⊙ *tud* lat, ‘ua.’: *bi(s)* ‘kétszer’ | *penna* ‘szárny, toll’

bipiramis ⇨ *ásv* mindhárom kristálytani tengelyt metsző, legalább hatlapos kristályosodási forma

⊙ lat *bi(s)* ‘kétszer’ | lásd PIRAMIS

biplán ⇨ *rep* kétfedelű (kettős szárnyú) repülőgép

⊙ fr *biplan* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | lásd (AERO)PLÁN

bipoláris ⇨ *fiz* kétsarkú, kétpólusú

⇨ *biol* kettős nyúlványú (idegsejt)

⊙ ang, ném *bipolar* ‘ua.’: lat *bi(s)* ‘kétszer’ | *polaris* ‘sarki’ ← *polus* ‘sarok’

bipolaritás ⇨ kétsarkúság

⊙ ném *Bipolaritāt* ‘ua.’, lásd BIPOLÁRIS

bipropellens ⇨ *űr*k kétalkotós, kétkomponensű (rakéta-hajtóanyag)

⊙ lat *bi(s)* ‘kétszer’ | lat *propellere* ‘előrehajt’, lásd PROPELLER

biréma ⇨ *tört* két evezősoros római hadihajó

⊙ ném *Bireme* ← fr *birème* ‘ua.’ ← lat *biremis* ‘kétevezős’: *bi(s)* ‘kétszer’ | *remus* ‘evező’

biretra lásd BIRÉTUM

birétum vagy **beretra**, **biretra** ⇨ *vall* katolikus papi süveg

⊙ kk lat *birretum* vagy *birettum* ‘ua.’ ← lat *birrus* ‘csuklyás köpeny’

birth control [börth kontrol] ⇨ *szoc* születésszabályozás

⊙ ang, ‘ua.’: *birth* ‘születés’ ← *bear* ‘szül’ | lásd KONTROLL

bis [bisz] † ⇨ *szính* hogy volt! újra!

⊙ ol, lat *bis* ‘kétszer’

bise [biz] ⇨ *met* tavasszal napos időt, télen hideget és havat hozó északkeleti szél a svájci Alpokban és Kelet-Franciaország egy részén

⊙ fr, 'ua.' ← frank *bisia* 'ua.' ← ?

biscuit lásd BISZKUIT

bistouri [biszturi] ⇨ *orv* sebészkes

⊙ fr, 'ua.' ← *bistourner* 'elcsavar, eltorzít, miskárol': VAGY *bis* 'kétszer' | *tourner* 'csavar' ← lat *tornare* 'esztergályoz, forgat', VAGY ← *Pistoia* olasz városról, ahol kiváló török készültek

bistrot lásd BISZTRÓ

bissextilis vagy **biszextilis** ⇨ szökő(nap)

⇨ szökőnapot tartalmazó (év)

⊙ késő lat, 'ua.': *bi(s)* 'kétszer' | *sextilis* 'hatodik (hónap, nap)' ← *sextus* 'hatodik' (a Julianus-naptárban a március kezdete előtti hatodik nap, február 24-e után iktatták be a szökőnapot, tehát ezt a napot 'megkettőzték') ← *sex* 'hat'

Bisulca ⇨ *áll* párosujjú patások

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'kétfelé hasított': *bi(s)* 'kétszer' | *sulcus* 'barázda, hasíték'

biszextilis lásd BISSEXTILIS

biszexuális ⇨ *lél* mind az ellentétes nemhez, mind a sajátjához vonzódó

⊙ tud lat *bisexualis* 'ua.': *bi(s)* 'kétszer' | *sexus* 'nem'

biszillabikus ⇨ *nyelvt* két szótagú

⊙ tud lat *bisyllabicus* 'ua.': lat *bi(s)* 'kétszer' | lásd SZILLABIKUS

biszkvit ⇨ *élelm* kétszersült, piskóta

⇨ *műv* kétszer égetett mázatlan porcelán

⊙ ném *Biskuit* ← fr *biscuit* ← ol *biscotto* 'ua.': *bis* 'kétszer' | *cotto* 'sült' ← *cuocere*, *cotto* 'süt' ← lat *coquere*, *coctum* 'főz, süt'

Lásd még KÓKVIA

biszmillah ⇨ *vall* az iszlám liturgia kulcsmondata, minden tevékenység előtti fohászzkodás: „Isten nevében”

⊙ ar *biszm* 'illáh 'Allah nevével'

bisszig ⇨ *biz* maró, csípős, roszmájú

⊙ ném *bissig* 'harapós' ← *Biss* 'harapás' ← *beissen* 'harap'

Lásd még PASSZER, PISZLICSA

bisszus ⇨ *text* kagylóselyem, egyes kagylók mirigyeiben termelődő selyemfonálból szőtt finom ókori kelme

⊙ lat *byssus* ← gör *büszszosz* 'ua.'

biszter ⇨ *műv* bükkfakoromból vagy aszfaltból készült barnásfekete akvarellfesték

⊙ ném *Bister* 'ua.' ← fr *bistre* 'barnásfekete'

bisztró ⇨ gyorsbüfé, falatozó

⊙ fr *bistro*, *bistrot* 'kiskocsmá': VAGY ← *bistrouille* 'keverék ital, pancsolt bor', VAGY nyj *bistraud* 'kecskepásztor'

biszturi lásd BISTOURI

bit ⇨ *számtech* az információ legkisebb egysége

⊙ ang, 'ua.' ← *bi(nary digit)* 'kétértékű számjegy', de *bit* 'darabka, falat' is

bitonális ⇨ *zene* kéthangnemű, egyidejűleg két hangnemre épülő

⊙ tud lat *bitonalis* 'ua.': lat *bi(s)* 'kétszer' | *tonus* 'hang, hangnem' ← gör *tonosz* 'hang, feszülés' ← *temno* 'feszít'

bitonalitás ⇨ *zene* kéthangneműség

⊙ tud lat *bitonalitas* 'ua.', lásd BITONÁLIS

bit rate [bit réjt] ⇨ *számtech* az adatátvitel sebességének mutatója, az egy másodperc alatt átvitt információ bitben mérve

⊙ ang, 'ua.', lásd BIT, RÁTA

bit string [bit sztring] ⇨ *számtech* bitlánc, a számítógép által egy logikai egységként kezelt bitek sorozata

⊙ ang, 'ua.': lásd BIT | *string* 'zsinór, fonal, húr'

bitter ⇨ keserűlikőr

⊙ ném *bitter* 'keserű'

bitumen ⇨ *kém* kátrányszerű, eredetileg olajpalából, ma főleg kőolajleparlásból nyert anyag

⇨ *kém* szurok, aszfalt

⊙ lat *bitumen* 'földiszurok, aszfalt' ← (?) kelta

bivak † ⇨ *kat* katonai sátoztábor

⇨ szabad ég alatti táborozás

⊙ ném *Biwak* ← fr *bivouac* 'ua.' ← alném *biwake* 'a kísérető őrcsapat szabad ég alatti tartózkodása':
bi- (ném *bei*) 'mellett, mellék-' | *wake* (ném *Wache*) 'őrség'

bivakol † ⇨ *kat* szabad ég alatt táborozik

⊙ lásd BIVAK

bivalens ⇨ kétértékű

⇨ *kém* két vegyértékű

⊙ lat, 'ua.': lat *bi(s)* 'kétszer' | *valens* 'erő, érvényes' ← *valere* 'ér valamenyit'

Bivalvia ⇨ *áll* kagylók, két kagylószárnyas puhatestűek

⊙ tud lat, 'ua.': *bi(s)* 'kétszer' | *valvae* 'ajtószárnyak' ← *volvere* 'fordít, fordul'

bivouac [bivua:k] lásd BIVAK

bizantinizmus ⇨ *pol* az állam vezetőjét övező mértéktelen hódolat, hizelgés

⇨ szolgálalkúság

⊙ ang *byzantinism* 'ua.': késő lat *Byzantinus* 'bizánci' ← gör *Büzantion*, kis város a Boszporuszban, Konstantinápoly magja, egyben a kelet-római császárság, *Bizánc* névadója (a bizánci császári udvarra volt jellemző a fenti léggör) | lásd -IZMUS

bizantinológia ⇨ *tud* a hajdani kelet-római birodalom történetével, kultúrájával és a késő görög nyelvvvel foglalkozó tudomány

⊙ tud lat *Byzantinologia* 'ua.': *Byzantinus* 'bizánci' | lásd -LÓGIA

bizantinológus ⇨ *tud* a bizantinológia kutatója, tudósa

⊙ magy, lásd BIZANTINOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szó párok mintájára)

bizantizmus lásd BIZANTINIZMUS

bizarr ⇨ különös, furcsa, szertelen, hóbortos

⊙ fr *bizarre* 'ua.' ← sp *bizarro* 'hősies, nagylelkű, gáláns' ← (?) baszk *bizarra* 'szakáll (mint a férfias erő szimbóluma)'

bizmut ⇨ *kém* vörösesfehér, fémfényű kémiai elem

⊙ tud lat *bismutum* 'ua.' (G. Agricola német mineralógustól) ← ném *Wismut* '?' (talán 'fehér fém' vagy 'mezőn orzott')

biznisz ⇨ üzlet

⊙ ang *business* 'ua.', tkp. 'igyekevs' ← *busy* 'serény' ← óang *bisig* 'ua.' ← ?

bizsu ⇨ ékszer, ékszerutánczat, divatékszer

⇨ csecsebecse, zsuzsu, mütyür

⊙ fr *bijou* 'ua.' ← breton *bizou* 'drágaköves gyűrű' ← *biz* 'ujj'

bizsutéria ⇨ *ker* divatékszerek üzlete

⊙ fr *bijouterie* 'ua.', lásd BIZSU

blabla ⇨ *biz* halandzsá

⇨ *biz* badarság, sületlenség

⇨ *biz* mellébeszélés

⊙ fr hangut 'ua.', VAGY ném *blabbern* 'habog'

black box [blek box] ⇨ *tud* olyan rendszer, amelynek működését nem ismerjük, csak a bemenő és kilépő hatásokat, és ezek összefüggéseiből kell az előbbi kikövetkeztetnünk

⇨ *számtech* hardver- vagy szoftveregység, amelynek belső felépítése ismeretlen, de használatát dokumentálva van (pl. a memóriaplakák)

⇨ repülőgép repülési adatait rögzítő, tűz- és ütészálló doboz

⊙ ang, 'ua.': *black* 'fekete' | lásd BOKSZ²

blagíroz † ⇨ henceg, felvág

⊙ ném *blaguieren* ‘ua.’, lásd **BLAGUEUR**

blagueur [blagör] † ⇨ hencegő, nagyzó, felvágó személy

⊙ fr, ‘ua.’ ← *blague* ‘hazugság, hencegés, pöffeszkedés’ ← holl *blagen* ‘felfuvalkodik’

blama ⇨ felsülés, kínos helyzet

⊙ magy elvonás, lásd **BLAMÁL**

blamál ⇨ *biz* szégyenbe, kínos helyzetbe hoz

⇨ *biz* lejárát, leéget

⊙ ném *blamieren* ‘ua.’ ← fr *blâmer* ‘helytelenít, hibáztat’ ← késő lat *blasphemare* ‘káromol, szid’

← lat *blasphemia*, lásd **BLASZFÉMIA**

blamázs ⇨ felsülés, baklövés, kudarc, megszégyenülés

⊙ auszt ném *blamage* (franciás képzés) ‘ua.’, lásd **BLAMÁL**

blanchiroz lásd **BLANSÍROZ**

blanc de Chine [blandösín] ⇨ *műv* a kínai Fucsien tartományban készült fehér porcelán

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘kínai fehér’: *blanc, blanche* ‘fehér’ ← ófn *blanc* ‘fényes’ | *Chine* ‘Kína’

Lásd még **BLANK**

blank ⇨ kitöltetlen, tiszta, üres

⊙ ném *blank* ‘csupasz, üres’, ered. ‘fényes, fehér’ ← *blinken* ‘csillog’

Lásd még **BIANCO, BLANC DE CHINE, BLANKVERS, BLANSÍROZ, BLINKER, PLANK**

blanketta ⇨ nyomtatvány, úrlap, kitöltendő papír

⊙ ném *Blankett* ‘ua.’ (franciás kicsinyítő képzés), lásd **BLANK**

blankvers ⇨ *irod* drámai jambus, tíz-tizenegy szótagos, jambikus lejtésű, rímtelen sor

⇨ *irod* ilyenekből álló költemény

⊙ ang *blank verse* ‘ua.’: *blank* ‘üres, hézagos (ti. a rím hiányzik)’, ered. ‘fehér, fényes’ | *verse* ‘verssor’ ← lat *versus* ‘ua.’, tkp. ‘megfordulás (a sor végén)’ ← *vertere, versum* ‘fordít, fordul’

Lásd még **BLANK, PLANK**

blanquizmus ⇨ *pol* francia szocialista mozgalom a 19. század derekán, amely forradalmárok maroknyi csoportjával akarta megvívni a forradalmat

⊙ vezéralakja, L. A. *Blanqui* nevéből | lásd **-IZMUS**

blansíroz ⇨ *konyha* előfőz, rövid ideig főz (szárnyast, mandulát, főzelékfélét)

⊙ ném *blanchieren* ‘ua.’ ← fr *blanchir* ‘fehérit’ ← *blanc, blanche* ‘fehér’ ← ófn *blanc* ‘fényes’

Lásd még **BLANK**

blaszfémia ⇨ istenkáromlás

⇨ kegyeletsértés, szentségtörés

⊙ lat *blasphemia* ‘ua.’ ← gör *blasphémia* ‘rágalom’: *bla(bo)sz* ‘kár, ártalom’ | *phémi* ‘beszél’

Lásd még **BLAMÁL**

blasztéma ⇨ *biol* differenciálatlan sejtekből álló sarjszövet egyes állatokban, amelyből egy elvesztett testrész (pl. gyík farka) újrafejlődhet

⊙ tud lat *blastema* ‘ua.’ ← gör *blasztéma* ‘sarj, állat kicsinye’ ← *blasztanó* ‘csírázik, sarjad’

blaszto- ⇨ *biol* (összetétel előtagjaként) a megtermékenyített petével kapcsolatos, csíra-

⇨ *orv* daganattal kapcsolatos

⊙ gör *blaszté* vagy *blasztosz* ‘rügy, hajtás, sarj’ ← *blasztanó* ‘csírázik, sarjad’

blasztociszta ⇨ *orv* a hólyagcsíra állapotú embrió neve

⊙ tud lat *blastocysta* ‘ua.’: lásd **BLASZTO-, CISZTA**

blasztoderma ⇨ *biol* csíralemez, bőrkezdemény a barázdálódott petén

⊙ ang *blastoderm* ‘ua.’: lásd **BLASZTO-** | gör *derma* ‘bőr’

blasztogén ⇨ *biol* sarjadzás útján keletkező

⇨ *biol* csírában vagy csírasejtben keletkező

⊙ ném *blastogen* ‘ua.’: lásd **BLASZTO-, GÉN**

blasztogenezis ⇨ *biol* a megtermékenyített pete átfejlődése szedercsírából hólyagcsírába

⊙ ang *blastogenesis* ‘ua.’: lásd **BLASZTO-, GENEZIS**

blasztóma ⇨ *orv* nem gyulladáso, jóindulatú daganat a szervezetben

⊙ tud lat *blastoma* ‘ua.’: lásd BLASZTO- | -óma (daganatra utaló toldalék)

blasztomera ⇨ *biol* a megtermékenyített pete barázdálódása

⊙ ang *blastomere* ‘ua.’: lásd BLASZTO- | gör *merosz* ‘rész’

blasztomogén ⇨ *orv* jóindulatú daganatot keltő

⊙ ném *blastomogen* ‘ua.’: lásd BLASZTÓMA, -GÉN

blasztula ⇨ *biol* hólyagcsíra, az embrió kialakulásának kezdeti állomása

⊙ lat kics *blastula* ‘csirácska’ ← *blastus* ← gör *blasztosz* ‘sarj, csíra’

blatt ⇨ *ját* lap, kártyalap

⇨ *zene* kottalap

⊙ ném *Blatt* ‘lap, kártyalap, kottalap’

blattol ⇨ *ját* kártyázik

⇨ *zene* ismeretlen zenedarabot lapról (kottából) első látásra elénekel, eljátszik

⊙ lásd BLATT

blaumontág ⇨ *biz* lustálkodással töltött hétfő, meghosszabbított hétvége

⊙ ném *Blaumontag* ‘ua.’: *blau* ‘kék’ | *Montag* ‘hétfő’

blaustrumpf † ⇨ kékharisnya, művészek és tudósok közt forgolódo, tudakos és műveltségével tüntető nő

⊙ ném *Blaustrumpf* ‘ua.’, ← ang *Blue stocking* ‘ua.’, 18. századi angol szalon neve ← fr *Bas-bleu* ‘ua.’, párizsi klub neve

blazer lásd BLÉZER

blazírt ⇨ fásult, közönyös, szenttelen, unott

⊙ ném *blasiert* ‘ua.’ ← fr *blasé* ‘kedvetlen, kiábrándult’, tkp. ‘zsibbadt’ ← *blaser* ‘elzsibbaszt’ ← holl *blasen* ‘felfúj’

blechol ⇨ *biz* fizet, leszurkolja a pénzt

⊙ ném *blechen* ‘ua.’ ← *Blech* ‘bádog, pléh’, argó ‘pénz’

❖ magy *pléh*

blende ⇨ *fényk* fényképezőgép állítható fényrekesze

⊙ ném *Blende* ‘ua.’ ← *blenden* ‘vakít’ ← *blind* ‘vak’

blennorrhoea [blenorröa] ⇨ *orv* váladékfolyás, váladékozás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *blennosz* ‘nyálka’ | *rheó* ‘folyik’

blepharitis [blefaritisz] ⇨ *orv* szemhéjgyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *blepharisz* ‘szemhéj’ | -itis (gyulladásra utaló toldalék)

bleu royal [bló roajál] ⇨ *műv* a nevers-i fajansz és a sèvres-i porcelán sötétkék színe

⊙ fr, ‘királyi kék’: *bleu* ← germán (ném *blau*, ang *blue* ‘ua.’) | *royal* ← lat *regalis* ‘királyi’ ← *rex*, *regis* ‘király’

blézer ⇨ *div* könnyű zakóféle, ingkabát

⇨ (eredetileg) sportegyesületek formaruhájának darabja klubjelzéssel

⊙ ang *blazer* ‘ua.’ ← *blaze* ‘lángol’ (a cambridge-i egyetem evezősklubjának élénk vörös zakójáról)

blezúr lásd PLEZÚR

bliccel ⇨ *biz* viteldíj vagy belépődíj megfizetését elmulasztja

⇨ *biz* iskolát kerül, kötelezettség alól kibújik

⊙ ném *blitzen* ‘villámlik’ (bécsi ném) ‘fizetés elől megfut’

Lásd még BLITZ, BLITZKRIEG

blictri lásd BLIKTRI

blikk ⇨ pillantás, szempillantás: *első blikkre*, azonnal, rögtön, tüstént

⊙ ném *Blick* ‘pillantás’

blikkfang ⇨ *biz* figyelmet felkeltő dolog

⇨ *biz* fő látnivaló, ami a közönséget vonzza

⊙ ném *Blickfang* ‘ua.’: *Blick* ‘pillantás’ | *fangen* ‘elfog, megragad’

bliktri † ⇨ semmi, semmiség, jelentéktelen dolog

⊙ kk lat *blictri* ‘ua.’ ← (?) gör *blituri* ‘hárfahúr pendülése’

blimp ⇨ merevítés nélküli léghajó, amelyet a gáz nyomása tart feszesen

⊙ ang, 'ua.': *B* 'léghajó-kategória betűjele' | *limp* 'petyhüdt, lötytedt'

blindre ⇨ *biz* vaktában, látatlanban

⇨ *biz* találomra, kapásból

⊙ ném *blind* 'vak'

blini ⇨ orosz húsos palacsinta

⊙ or, 'ua.'

blinker ⇨ villantó a horgászszinóron a horog felett, a hal csalogatására

⊙ ném, 'ua.' ← *blinken* 'villog'

Lásd még BIANCO, BLANK, BLANSÍROZ, PLANK

blip ⇨ *inf* a radar képernyőjén felvillanó pont, amely idegen tárgy jelenlétét jelzi

⊙ ang, 'ua.'

blitz [blicc] ⇨ *fényk* villanófény

⊙ ném *Blitz* 'villám'

Lásd még BLICCEL

blitzkrieg [blicckrig] ⇨ *kat* villámháború

⊙ ném, 'ua.': *Blitz* 'villám' | *Krieg* 'háború'

blizzard ⇨ heves hóihar jeges széllel

⊙ am ang, 'ua.' ← ang nyj *blizz* 'felhőszakadás' ← ?

blockflöte [blokflöte] ⇨ *zene* csörfuvola, cölöpflöta, hat- vagy nyolclyukú nagyobb fafurulya

⊙ ném *Blockflöte* 'ua.': *Block* 'tömb, cölöp' | *Flöte* ← kk lat *flauta* 'fuvola'

❖ magy *flóta*

blog ⇨ az interneten közzétett napló

⊙ ang, 'ua.' ← (*we*)*b log* '(világ)hálós napló': *web* 'háló' | *log* 'hajónapló'

blokád ⇨ *kat* ostromzár

⇨ *orv* az idegrendszer egy részének megbénítása műtéti érzéstelenítés céljára

⊙ ném *Blockade* ← ol *bloccata* 'körülzárás' ← ném *Block* 'tömb, akadály'

blokál ⇨ *kat* ostromzár alá vesz

⇨ *orv* helyi érzéstelenítést alkalmaz

⇨ *orv* (törött vagy sérült testrészt) rögzít

⇨ *közl* vonalszakaszt lezár, tilosra állít

⊙ ném *blockieren* 'ua.', lásd BLOKÁD

blokiroz lásd BLOKÁL

blokk ⇨ írótümb, jegyzettümb, rajztümb

⇨ *ép* épületelem

⇨ *ép* épülettümb, háztümb, tömbház

⇨ *ker* pénztárjegy, árszámla

⇨ *pol* pártszövetség, tömörülés

⊙ ném *Block* 'tömb, cölöp'

blokkdiagram ⇨ *számtech* a feladat megoldásának logikai menetét tartalmazó vagy grafikusán ábrázoló programozási egység

⊙ lásd BLOKK, DIAGRAM

blokkház ⇨ *ép* tömbház, magában álló sokemeletes nagy lakóház

⇨ *ép* † gerendaház

⇨ *kat* † erődített őrház

⊙ lásd BLOKK

blokk-kondenzátor ⇨ *vill* állandó kapacitású kondenzátor

⊙ lásd BLOKK, KONDEZÁTOR

blokkmotor ⇨ *műsz* benzin- vagy dízelmotor, amelynek a hengerei egy tömbbe vannak öntve

⊙ lásd BLOKK, MOTOR

blokkol ⇨ gyári bélyegzőórával az érkezés vagy távozás időpontját rögzíti

⇨ *ker* megvett áruról pénztárjegyet állít ki

⇨ *műsz* (gépezet) hirtelen leáll

✧ *műsz* (gépkocsi kereke fékezéskor) teljesen leáll

◎ lásd BLOKK

blokova ✧ *tört* a foglyok közül kinevezett női munkafelügyelő a hitlerista megsemmisítő táborokban

◎ lengy *blokowa* ‘ua.’ ← *blok* ‘blokk’

blondelkeret ✧ *műv* aranyozott rokokó képkeret

◎ J. F. *Blondel* francia építőművész nevéből

Bloody Mary [bladi meri] ✧ koktéllal vodkából és paradicsomléből, citrommal ízesítve

◎ ang, ‘ua.’, tkp. ‘Véres Mária’ (I. Mária királyné gúnyneve, amelyet a protestánsok üldözéséért kapott – itt az ital vörös színére utal)

blöd ✧ hülye, ostoba, idétlen

◎ ném *blöde* ‘ua.’ ← ófn *blodi* ‘gyenge, erőtlen’

blödli ✧ hülyeség, hülyéskedés, idétlenkedés

◎ auszt ném kics *blödl* ‘ua.’, lásd BLÖD

blöff ✧ felvágás, elképesztés

✧ durva megtévesztés

✧ megfélemlítési kísérlet

✧ *ját* pókerban vagy más kártyajátékban az ellenfeleket megtévesztő hamis bemondás

◎ ang *bluff* ‘ua.’ ← holl *bluffen* ‘fejbe ver’, fríz *bluffen* ‘zajt csap, kérkedik’

blöfföl ✧ felvág, hencseg

✧ megtéveszt, beugrat

◎ lásd BLÖFF

blue jeans [blú dzsinsz] ✧ *text* farmeranyag, sávolykötésű, indigóval kékre színezett erős vászon

✧ *ölt* ilyen anyagból készült öltözet, főleg nadrág

◎ ang, ‘ua.’: *blue* ‘kék’ | középang *jene* ← kfr *genes* ‘genovai szövet’ ← *Genes* ‘Genova’

blues [blúz] ✧ *zene* melankolikus hangulatú afroamerikai népi táncdal

✧ *zene* ebből kifejlődött lassú társastánc

◎ afroamerikai ang ‘bánat, csüggedtség’ ← *blue* ‘kék’, régen ‘szederjes arcszínű’

bluff lásd BLÖFF

blúz ✧ *ölt* női ing

✧ † munkászubbony

◎ fr *blouse* ‘zeke, zubbony’

boa ✧ *áll* óriáskígyó (lásd BOA CONSTRICTOR)

✧ nyakba, vállra vetett prém mint női viselet

◎ lat *boa* ‘vízikígyó’ (a második jelentés hasonlóságon alapul)

boa constrictor [konztriktor] ✧ *áll* dél-amerikai óriáskígyó, amely áldozatát összeroppantja

◎ lat, ‘ua.’: *boa* ‘vízikígyó’ | *constrictor* ‘szorító’ ← *constringere, constrictum* ‘összeszorít: *con-* ‘össze’ | *stringere* ‘markol, szorít’

Lásd még RESTRIKCIÓ, STRIKT

board [bord] ✧ *műsz* műszerfal

✧ *számtech* áramköri kártya

◎ ang, ‘lap, deszka, hajófedélzet, asztal’

boarding house [bording hausz] ✧ étkezést is nyújtó vendégház, panzió

◎ ang, ‘ua.’: *boarding* ‘étkeztető’ ← *board* ‘pénzért rendszeresen nyújtott étkezés’, ered. ‘asztal’ | *house* ‘ház’

bobsleigh [bobszléj] ✧ *sport* több személyes, kormányozható versenyszán

◎ ang, ‘ua.’: *bob* ‘bukdácsol, ráng’ | *sleigh* ‘szán’

bobby [bobi] ✧ a londoni rendőrök beceneve

◎ ang *Bobby* ‘Robert beceneve’ (*Robert Peele* brit belügyminiszterről, aki a modern londoni rendőrséget a 19. század első felében megszervezte)

bobin ✧ *text* szövő- és varrógépek tárcsás fonalcsevéje

◎ fr *bobine* ‘cséve’ ← ófr *baubiner* ‘dadog’ (az eszköz zörgéséről) ← lat *balbus* ‘dadogó’

bobinet ⇨ *text* angol tüll, könnyű csipkeszövet legalább három fonalrendszerből

⊙ ném *Bobinet* ← ang *bobbinet* ‘ua.’ ← *bobbin* ← fr *bobine* ‘cséve’, lásd BOBIN

boccale [bokkále] ⇨ régi olasz olaj- és borürmérték, 0,7–1,8 liter

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘fajanszkancsó’ ← lat *baucalis* ‘borhűtő cserépedény’ ← gör *baukalisz* ‘ua.’ ← ?

Lásd még BOKÁLY

boche [bos] ⇨ a németek gúnyneve a francia nyelvben az 1870-es porosz háború idejéből

⊙ fr, ‘ua.’: VAGY ← délfr *(ca)boche* ‘nagyfejű’ ← lat *caput* ‘fej’, VAGY ← nyj *(tête de) boche*, fr *tête de bois* ‘fafej’

bodega ⇨ borozó, falatozó, italmérés, talponálló

⇨ † őrbódé, kalyiba

⊙ ném *Bodega* ‘ua.’ ← sp *bodega* ‘italmérés, borraktár’ ← lat *apotheca* ‘raktár’ ← gör *apothéké* ‘ua.’, lásd APOTÉKA

bodegon ⇨ *műv* a spanyol köznép mindennapi életét ábrázoló zsánerekép

⊙ sp *bodegón* ‘ua.’, tkp. ‘kocsma’, lásd BODEGA

bódhiszattva ⇨ *vall* a bölcsesség és könyörületesség révén a megvilágosodás állapotába jutott személy a buddhizmusban, aki csak azért nem lép még át a nirvánába, hogy a tévelygőket a megigazuláshoz segíthesse

⊙ szansz, ‘megvilágosodott személy’ ← *bódhi* ‘megvilágosodás’

bodicsek ⇨ *sport* testtel való ütközés jégkorongjátékban

⊙ ang *body check* ‘testtel (való) akadályozás’: *body* ‘test’ | *check* ‘feltart’, ered. ‘sakk’ ← fr *éché* ‘ua.’, lásd SAKK

bodoni ⇨ *nyomd* máig használatos mértéktartó, klasszicista betűtípus, főleg antikva

⊙ G. *Bodoni* 18. századi olasz nyomdász alkotása

body art [badi árt] ⇨ *műv* modern művészeti irányzat, amelyben a befestett vagy vetítési felületnek használt emberi test is része a műalkotásnak

⊙ ang, ‘ua.’: *body* ‘test’ | ang, fr *art* ← lat *ars, artis* ‘művészet’

body-building [badi bilding] ⇨ testépítés, izomtorna

⊙ ang, ‘ua.’: *body* ‘test’ | *build* ‘épít’

body-guard [badi gárd] ⇨ testőr, személyi őr, gorilla

⊙ ang, ‘ua.’: *body* ‘test’ | *guard* ‘őr’ ← fr *garde*, lásd GÁRDA

boforc ⇨ *kat* öntött acélból készült légvédelmi ágyú a második világháborúban

⊙ a svéd *Bofors*-Gullspang gyár nevéből, amelynek licence alapján gyártották

bogatir ⇨ *tört* az orosz népi mondákban a csaták hőse, vitéz

⊙ or, ‘ua.’ ← türk, mongol *bagatur* ‘merész’

❖ magy *bátor*

bogdo-gegen ⇨ *vall* a mongol lámaista egyház feje

⊙ mongol, ‘felséges fényesség’

bógni ⇨ *ép, biz* ív, boltív

⇨ *sport* korcsolyával leírt félkörív

⇨ *sport* kézenátfordulás egy lábra érkezéssel tornában

⊙ ném *Bogen* ‘ív, félkör, boltozat’

bogumil ⇨ *vall* hajdan a Balkánon elterjedt antifeudális, dualisztikus jellegű középkori eretnokség

⇨ *vall* ennek híve

⊙ VAGY óegyh szláv *Bogu miluj* ‘Istenem, könyörülj’, VAGY *Bogomil* 10. századi bolgár papnak, az új hit meghirdetőjének nevéből

bohém ⇨ (mn) könnyelmű, kötetlen életmódot folytató, a társadalmi formákkal nem törődő

⇨ (fn) ilyen személy, többnyire művész

⊙ fr *bohème* [boem] ‘könyved művészársaság, kötetlen élet, ilyen életű személy’, ered. ‘cigány’ ← *Bohème* ‘Csehország’ (a Franciaországból a 16. században kitiltott cigányok Csehországot mondták származási helyüknek) ← kk lat *Bohemia* ‘ua.’ ← lat *Boiohaemia* ‘a bój (*Boius*) nevű kelta népcsoport lakóhelye’, lásd még BAJOR

bohemista ⇨ *tud* a bohemisztika kutatója, szakértője

⊙ ném *Bohemist* 'ua.', lásd BOHÉM

bohemisztika ⇨ *tud* a cseh nyelvvel, irodalommal és kultúrával foglalkozó tudományág

⊙ ném *Bohemistik* 'ua.', lásd BOHÉM (a *germanisztika* és hasonlók mintájára)

bohemizmus ⇨ *nyelvt* a cseh nyelvre jellemző kifejezésbeli sajátosság

⇨ *nyelvt ez mint idegenszerűség* más nyelvben

⊙ ném *Bohemismus* 'ua.', lásd BOHÉM, -IZMUS

boher ⇨ *vall* rabbiképző növendéke

⇨ *vall* zsidó segédlelkész

⊙ jidd *bocher* 'ua.' ← héb *bochur* 'felőtt, fegyverfogásra alkalmas férfi'

boiserie [boazeri] ⇨ *műv* díszes, művészi igénnyel kiképzett faburkolat

⊙ fr, 'ua.' ← *boiser* 'fával burkol' ← *bois* 'fa(anyag), erdő' ← népi lat *boscum* 'erdő'

Lásd még BOSZKÉ

bojár ⇨ orosz vagy román földbirtokos nemes

⊙ ném *Bojar* 'ua.' ← bolgár *boljarin*, or *bojarin*, rom *boiaru* 'ua.'

bojkott ⇨ kirekesztés, kizárás

⇨ kiközösítési, elszigetelési akció személy vagy cég, intézmény, állam ellen

⊙ Charles *Boycott* írországi telekügynökről, akit 1880-ban az Ír Föld Liga szervezet kiközösítettett, mert megvett egy farmot, amelyet a brit hatóság kobzott el tulajdonosától

bojkottál ⇨ kiközösít, kirekeszt, kizár

⇨ megtorlásul vagy kényszerítés céljával elszigetel

⊙ lásd BOJKOTT

bojler ⇨ melegvíz-tároló készülék

⊙ ang *boiler* 'ua.' ← *boil* 'forral' ← ófr *buillir* ← késő lat *bullire* 'forr, bugyborékol' ← *bullā* 'gömb, buborék'

♣ Helytelen a *boyler* írásmód!

Lásd még BILÉTA

bojnyik † ⇨ zsvány, szegénylegény, betyár

⇨ haramia, útonálló, rabló

⊙ szlk *zbojnik* 'ua.' ← *zboj* 'rablás' ← *boj* 'harc'

bokály ⇨ díszes mázú, egyfülü cserépkancsó

⇨ † ivóserleg

⇨ bormérő edény

⊙ ol *boccale* 'fajansz kancsó' ← lat *baucalis* ← gör *baukalisz* 'borhűtő cserépedény'

bokhara ⇨ *text* főleg kék és vörös színben, nyolcszögű mintákkal készülő, finoman csomózott keleti szőnyeg

⊙ *Buhara* üzbég város nevének régebbi változata

bokmíl [bukmól] ⇨ *nyelvt* a norvég nyelv két elfogadott változata közül az, amely a hivatalos életben és a klasszikus irodalomban használatosabb, és erősebb dán hatást mutat

⊙ norvég, 'ua.', tkp. 'könyvnyelv': *bok* 'könyv' | *míl* 'nyelv'

boksz¹ ⇨ *sport* ökölvívás, öklözés, bunyó

⊙ angol *box* 'ökölcsapás' ← germán *bokken* 'üt' (mint holl *beuken*, ném *pochen* 'ua.')

boksz² ⇨ fülke, páholy, rekesz (kávéházban, vasúti kocsiban)

⇨ istállórekesz, lóállás

⊙ ang *box* 'doboz' ← lat *buxum* 'puszpángfából való láda' ← gör *pūxisz* 'szelence'

boksz³ ⇨ cipőfelsőrésznek való borjúbőr

⇨ † cipőkrém, cipőpaszta, cipőfénymáz

⊙ ném *Box(kalb)* ← ang *box(-calf)* 'cipőfelsőrésznek való kikészített borjúbőr': ang *box* 'doboz', lásd BOKSZ² | *calf* 'borjú', a névadás eredete tisztázatlan

bokszer¹ ⇨ *áll* erős, zömök, lapos pofájú kutya fajta, a bulldog változata

⊙ ném *Boxer* 'ua.'

bokszer² ⇨ négy újra húzható acél ütőfegyver

⊙ ang *boxer* 'ua.', lásd BOKSZ¹

bokszerláadás ⇨ *tört* felkelés Kínában (1900–1901) a gazdasági behatolásuk miatt gyűlölt idegenek ellen, a Ji Hotuan ('Igazságos Béke Ökle') nevű szervezet vezetésével

⊙ ang *boxer* 'ökölvívó', lásd BOKSZ¹

bokszermotor ⇨ *műsz* olyan robbanómotor, amelynek egy vagy több pár hengere egymással szemben helyezkedik el

⊙ ang *boxer* 'ami üt' | lásd MOTOR

bokszol¹ ⇨ öklöz, püföl, bunyózik

⊙ lásd BOKSZ¹

bokszol² † ⇨ cipőt ken, fényez

⊙ lásd BOKSZ³

bola ⇨ dél-amerikai indiánok vadász eszköze, hosszú szíjra erősített egy vagy több vasgolyó, mely elhajítva a megcélzott állat lábára tekeredik, s a földre rántja

⊙ sp *bola* 'golyó' ← lat *bulla* 'ua.'

Lásd még BILÉTA

bolcni ⇨ *műsz* csapszeg

⊙ ném *Bolzen* 'ua.'

bólé ⇨ *konyha* vegyes gyümölcs cukros, fűszeres, szeszes lében

⊙ ném *Bowle* [bólé] 'ua.' ← ang *bowl* 'ívödény, öblös tál'

boleró ⇨ spanyol tánc

⇨ *ölt* rövid női kabátka (amelyet eredetileg e tánchoz viseltek)

⊙ sp *bolero* 'ua.', ered. 'csalárd, csábító férfi' (a ~ ún. csalogató tánc) ← *bola* 'golyó, labda, hazugság' ← népi lat *bulla* 'buborék'

Lásd még BILÉTA

boletta † ⇨ értékjegy, bárca, szelvény

⊙ ol *bolletta* 'ua.' ← kk lat kics *bulleta* ← lat *bulla*, lásd BULLA

Lásd még BILÉTA

bolida ⇨ *csill* tűzgömb, olyan meteorfellobbanás, amelynek fényessége a Vénuszét meghaladja

⊙ tud lat *bolida* 'ua.' ← gör *bolisz*, *bolidosz* 'nyíllövés, villámcsapás' ← *balló* 'hajít'

Lásd még BALLISZTA

bolívar ⇨ Venezuela pénzneme

⊙ Simon *Bolívar* dél-amerikai szabadsághős nevéből

bolométer ⇨ *fiz* az elektromágneses sugárzás (főleg hő- és fénysugárzás) energiáját az általa keltett melegedéssel mérő berendezés

⊙ ang *bolometer* 'ua.': görög *bolé* 'hajítás, nyíl, napsugár' ← *balló* 'hajít' | *metréo* 'mér'

Lásd még BALLISZTA

bolometrikus ⇨ *csill* a teljes színképtartományban mért (csillagfényesség)

⊙ ang *bolometric* 'ua.', lásd BOLOMÉTER

bolsevik vagy **bolsevista** ⇨ *tört* (fn) az orosz szociáldemokraták Lenin vezette forradalmi balszárnya, amely a párt 1903. évi brüsszeli kongresszusán megszerezte a szavazatok többségét

⇨ e többségi szárny tagja

⇨ (mn) a marxizmus lenini értelmezésén alapuló, a volt szovjet kommunista párthoz tartozó, vele kapcsolatos

⊙ or *bolsevik* 'többségi' ← *bolsinsztvo* 'többség' ← *bolse* 'több'

bolsevista lásd BOLSEVIK

bolsevizmus ⇨ *pol* a marxizmus lenini értelmezésén alapuló, szovjet rendszerű kommunizmus

⇨ *tört* a kommunista párt totalitárius uralmán alapuló rendszer a volt Szovjetunióban

⊙ ném *Bolschewismus* 'ua.', lásd BOLSEVIK, -IZMUS

bolus [bólusz] ⇨ *gyógysz* gömb vagy tojás alakúra készített szilárd gyógyszeradag

⊙ késő lat, 'gömb' ← lat *bola* 'ua.'

bolus adstringens [bólusz adsztringensz]

⇨ *gyógysz* hasmenés elleni készítmény

⊙ tud lat 'ua.': lásd BOLUS | *adstringens* 'megszorító, összehúzó' ← *adstringere* 'megszorít': *ad* '-meg' | *stringere* 'szorít'

bolux laxans [bolusz lakszansz] ⇨ *gyógysz* hashajtó készítmény

⊙ tud lat 'ua.', lásd BOLUS, LAXANS

bombarda ⇨ *kat* középkori követő gép

⇨ † mozsárágyú

⊙ ol, 'ua.' ← *bomba* 'ágyúgolyó', lásd BOMBUS

bombardíroz † ⇨ *kat* ágyúz

⊙ ném *bombardieren* ← fr *bombarder* 'ua.' ← *bombarde* 'ágyú', lásd BOMBARDA

bombardon ⇨ *zene* mély hangú rézfúvós hangszer, tuba

⊙ ném *Bombardon* 'ua.' ← ol *ngy kz bombardone* 'az orgona legmélyebb regisztere' ← *bombarda* 'aknavető, bombázó', lásd BOMBARDA

bombaszt ⇨ fellengzős beszéd, dagály

⇨ hangzatos, puffogó stílus

⊙ ném *Bombast* 'dagály', ered. 'vatta, váltómés' ← ang *bombast* 'ua.' ← késő lat *bombax* 'selyem, pamut' ← gör *bombiux* 'ua.' ← perzsa *pambak* 'pamut'

bombasztikus ⇨ dagályos, fellengzős, hangzatos, nagyhangú

⊙ ném *bombastisch* 'ua.', lásd BOMBASZT

bombázs ⇨ *élelm* konzervdoboz felpuffadása a gázok folytán, amelyek megromlott tartalmából fejlődnek

⊙ ném *Bombage* 'ua.' ← *bombieren* ← fr *bomber* 'kipúposodik'

bombus [bombusz] ⇨ *orv* fülzúgás

⊙ tud lat, ← gör *bombosz* 'ua.'

bombülé ⇨ *műv* apró ókori görög palack kis cseppentő nyílással

⊙ gör, 'ua.' ← *bombülisz* 'selyemhernyó lárvája'

bon ⇨ *ker* ideiglenes nyugta, kötelezvény, elismervény, értékjegy

⇨ pénz vagy áru átvételére jogosító utalvány

⊙ ném *Bon* ← fr *bon* 'ua.', tkp. 'jó' ← lat *bonus* 'ua.'

bóna ⇨ *biz* bolondóra, hepp, dili

⊙ lat *bona* (*hora*) 'ua.', tkp. 'jó óra' (tréfás vagy babonás szépítésben)

bona acquisita [bóna akvizita] † ⇨ *jog* szerzett vagyon, szerzett javak

⊙ lat tbsz seml, 'ua.': *bonum* 'tulajdon' ← *bonus* 'jó' | lásd AKVIZÍCIÓ

bona ecclesiastica [bóna ekléziasztika] † ⇨ *jog* egyházi javak

⊙ lat tbsz seml, 'ua.': *bonum* 'tulajdon' ← *bonus* 'jó' | *ecclesiasticus* 'egyházi', lásd EKLÉZSIA

bona fide ⇨ jóhiszeműen

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'jó hittel': *bonus* 'jó' | *fides* 'hit, bizalom, tisztesség'

bonapartista ⇨ *tört* a bonapartizmus híve

⊙ fr *bonapartiste* 'ua.', lásd BONAPARTIZMUS

bonapartizmus ⇨ *tört* a nagy francia forradalomból kinőtt, katonai diktatúrán és hegemonián alapuló, korlátozott mértékben demokratikus mozzanatokot is tartalmazó egyszemélyi uralom politikai elve a 19. századi Franciaországban

⇨ hasonló berendezkedésű politikai rendszer más országokban

⇨ francia politikai mozgalom a 19. század derekán, amely III. Napóleon uralomra jutásáért küzdött

⊙ fr *bonapartisme* 'ua.' ← Napoléon *Bonaparte* hadvezér és uralkodó nevéből ← ol *Buonaparte* (tkp. 'jó rész, jó oldal')

bona vacantia [bóna vakancia] † ⇨ *jog* uratlan javak, végrendelet és törvényes örökös híján senki által nem örökölt, ezért a kincstárat illető jószág

⊙ lat tbsz seml, 'ua.' ← *bonum* 'tulajdon' ← *bonus* 'jó' | kk lat *vacantius* 'megüresedett' ← lat *vacans, vacantis* 'üres, el nem foglalt' ← *vacare* 'üresen áll'

bonbon ⇨ cukorka, kis töltött csokoládé

⊙ fr *bonbon* 'ua.' ← *bon* 'jó' (megkettőzve) ← lat *bonus* 'ua.'

bonbonnière [bonbonier] ⇨ *műv* porcelánból vagy üvegből készült fedeles doboz vagy fémszelence apróbb édességek tartására és kínálására

⊙ fr, 'ua.', lásd BONBON

bonc ⇨ *vall* buddhista pap vagy szerzetes

⇨ *pol* megbízóitól elidegenedett, a szervezeti apparátusban tevékenykedő magas rangú szakszervezeti funkcionárius

⊙ ném *Bonze* 'buddhista pap' ← port *bonce* ← japán *bonzo* 'ua.' ← kínai *fan-seng* 'istenfélő ember'

bond ⇨ *ker* a tulajdonos nevére szóló kamatozó kötvény (Angliában és az Egyesült Államokban)

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'kötés, kötelező erejű egyezség' ← *bind, bound* 'köt'

bongó ⇨ *zene* a latin-amerikai táncok kíséretében használatos kettős dob, amelyet tenyérrrel s ujjakkal ütnek

⊙ ang *bongo* ← bantu néger *boungu* 'ua.'

bonheur du jour [bonör dü zsür] ⇨ *bút* női íróasztalka üvegezett polcos vagy zárt felsőrésszel a 18. századból

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'a nap öröme': *bonheur* 'öröm, szerencse': *bon* ← lat *bonus* 'jó' | lat *augurium* 'jósjel' | *jour* 'nap' ← lat *diurnus* 'napi' ← *dies* 'nap'

bonhómia ⇨ kedély, kedélyesség, nyájasság

⊙ fr *bonhomie* 'ua.' ← *bonhomme* 'egyszerű, nyájas, együgyű ember': *bon* 'jó' ← lat *bonus* 'ua.' | *homme* 'ember, férfi' ← lat *homo* 'ua.'

bonifikáció † ⇨ *ker* jóváírás, kártalanítás

⇨ *ker* minőségi panasz esetében nyújtott árengedmény

⊙ ném *Bonifikation* 'ua.', lásd BONIFIKÁL

bonifikál † ⇨ *ker* kártalanít, kárpótol, jóvátesz

⊙ ném *bonifizieren* ← fr *bonifier* 'ua.': lat *bonus* 'jó' | *facere* 'csinál, tesz vmivé'

bonifikatőr ⇨ *ker* kommersz borpárlatokban alkalmazott ízjavító anyag, növényi kivonat

⊙ fr *bonificateur* 'ua.' ← *bonifier* 'javít, jobbá tesz', lásd BONIFIKÁL

bonitás ⇨ *ker* hitelképesség

⇨ fizetőképesség, fizetőkészség

⊙ ném *Bonität* 'ua.' ← lat *bonitas* 'jóság, megbízhatóság' ← *bonus* 'jó'

bonito ⇨ *áll* tonhelfajta

⊙ sp, 'ua.' ← ar *bainit* 'ua.'

bonkei ⇨ apró növényekből és homokból kis tálcán kialakított táj, szobadísznek használt japán műalkotás

⊙ jap *bon-kei*, tkp. 'tálca-táj'

bon marché [bommarsé] ⇨ *ker* olcsó vétel, jó vásár

⊙ fr, 'ua.': *bon* ← lat *bonus* 'jó' | *marché* ← lat *mercatus* 'piac' ← *merx, mercis* 'áru'

bon mot [bommó] ⇨ ötlet, élc, szellemes mondás

⊙ fr *bonmot* 'ua.', tkp. 'jó, találó szó': *bon* 'jó' ← lat *bonus* 'ua.' | *mot* 'szó' ← ol *motto* 'szó, jelige, megmukkanás' ← lat *muttum* 'mormogás, mukk'

bonne [bonn] ⇨ pesztonka, gyermeklány, gyermekgondozónő

⊙ ném *Bonne* ← fr *bonne* 'ua.' ← *bon, bonne* 'jó' ← lat *bonus* 'ua.'

bonorum director [bonórum direktor] † ⇨ jószágigazgató

⊙ lat, 'ua.': tbsz seml *bona* 'javak' ← lat *bonus* 'jó' | *director* 'igazgató', lásd DIREKTOR

bon sens [bonszansz] ⇨ józan ész, parasztész

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'jó érzék': *bon* ← lat *bonus* 'jó' | *sens* ← lat *sensus* 'érezék' ← *sentire, sensum* 'érez'

bons offices [bonzofisz] ⇨ *dipl* jószolgálat, közvetítés idegen államok között

⊙ fr, 'ua.': *bon* 'jó' ← lat *bonus* 'ua.' | *office* 'hivatal, tisztség, szolgálat' ← lat *officium*, tkp. *opificium* 'ténykedés, szolgálat, kötelezettség': *opus* 'munka, mű' | *facere* 'csinál'

bonszaj ⇨ *növt* törpe díszfa

⇨ törpefák nevelésének technikája

⊙ jap *bon-szai* 'tálcába ültetett'

bonszeki ⇨ apró kövekből és homokból kis tálcán kialakított miniatűr táj mint szobadísz

⊙ jap *bon-szeki* ‘tálca-kő’

bonton ⇨ illendőség, jó modor, jólneveltség

⇨ divat, közszokás

⊙ fr *bon ton* ‘jó hangnem’: *bon* ‘jó’ ← lat *bonus* ‘ua.’ | *ton* ‘hang, hangnem’, lásd TÓNUS

bonum † ⇨ jog birtok

⇨ előny, haszon

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘jó dolog’ ← *bonus* ‘jó’

bonusz ⇨ *ker* forgalmi jutalék

⇨ *ker* díjvisszatérítés biztosításból

⊙ ném *Bonus* ‘ua.’ ← lat *bonus* ‘jó’

bonviván ⇨ világfi, életművész

⇨ *szính* operett ifjú szerelmese, elegáns szalonhős (mint színész és mint szerepkör)

⊙ ném *Bonvivant* ‘ua.’ ← fr *bon vivant* ‘világfi, élvhajász’, tkp. ‘jól élő’: *bon* ‘jó’ ← lat *bonus* ‘ua.’ | *vivre* ← lat *vivere* ‘él’

bookmaker lásd BUKMÉKER

boogie-woogie [bugivugi] ⇨ *zene* az amerikai bluesból az 1920-as években kifejlődött élénkebb zongorastílus

⇨ *zene* négynegyedes ütemű amerikai társastánc az 1930-as években

⊙ ang (ikerszó), ‘ua.’ ← nyugat-afrikai: hausza *bugi*, mandingo *buge* ‘dobol’

boom [búm] ⇨ *közp* rövid ideig tartó gazdasági élénkülés, fellendülés

⇨ *ker* a tőzsdei árfolyamok hirtelen emelkedése

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘zúgás’

booster [búszter] ⇨ *űr*k startrakéta, űrrakéta indításánál használt, rövid idő alatt nagy tolóerőt kifejtő segédtrakéta

⊙ am ang, ‘fokozó, erősítő’ ← *boost* ‘meglök, fokoz’

bootlegger [bútleger] ⇨ szeszcsempész a szesztilalom (1920–1934) idején az Egyesült Államokban

⊙ am ang, ‘ua.’: *bootleg* ‘csempészett ital’, tkp. ‘csizmaszár’ (ahol már korábban is szokás volt lapos flaskákban italt csempészni): *boot* ‘csizma’ | *leg* ‘lábszár’

bootstrap [bútsztrap] ⇨ *számtech* kezdeti betöltés, a számítógép bekapcsolásakor önműködően meginduló program

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘csizmaszűj’: *boot* ‘csizma’ | *strap* ‘szűj’

bop ⇨ *zene* a modern dzsessz erősen szinkópált, kromatikus futamokra épülő stílusirányzata az 1940-es években

⊙ ang, ‘ua.’ ← *bop*, *bebop*, *rebop* (értelem nélküli dúdolt szótagok)

bór ⇨ *kém* barnás vagy sötétszürke, nemfemes elem

⊙ ném *Bor* ‘ua.’, lásd BÓRAX

bóra ⇨ *met* száraz, hideg, viharos északi szél, bukószél a dalmát tengerparton

⊙ ol *bora* ‘ua.’ ← horvát *bura* ‘vihar’

borát ⇨ *kém* a bórsav sója

⊙ ném *Borat* ‘ua.’, lásd BÓR

bórax ⇨ *kém* a bórsav fehér kristályos nátriumsója, az elemi bór legfontosabb ásványa

⊙ lat *borax* ← ar *búrâq* ← perzsa *bórak*, *búrak* ‘ua.’

bordíroz ⇨ szegélyez

⊙ ausztrál ném *bordieren* ← fr *border* ‘ua.’ ← ófrank *bord* ‘szegély’

Lásd még BORDŰR

bordó ⇨ borvörös, sötétvörös

⊙ lásd BORDÓI

bordói ⇨ mélyvörös színű vörösbőr, amelyet eredetileg Bordeaux környékén termeltek

⊙ fr *Bordeaux*, város Nyugat-Franciaországban ← lat *Burdigala* ‘ua.’

bordűr ⇨ ölt ruhaszegély, szegélydísz

⊙ fr *bordure* ‘ua.’ ← alném *bord* ‘szegély’

Lásd még BORDÍROZ

boreas [boreász] ⇨ hideg északi szél

⊙ lat *Boreas* ‘ua.’ ← gör *Boreasz*, az északi szél istene, Asztraiosz és Eósz fia
Lásd még HIPERBOREUS

boreális ⇨ északi

⊙ lat *borealis* ‘ua.’, lásd BOREAS

borgisz ⇨ *nyomd* 9 pontos betűnagyság

⊙ ném *Borgis* ‘ua.’ ← ol *borgnese* [borgéze] ‘polgár, városlakó’

borneol ⇨ *kém* telített biciklusos terpénalkohol a Borneó szigetén honos kámforfa kivonatában, illatszerek alapanyaga

⊙ ang *borneol* ‘ua.’: *Borneo* | (*alcohol*)

bornírt ⇨ korlátolt, szűk látókörű

⊙ ném *borniert* ‘ua.’ ← fr *borné* ‘behatárolt, korlátolt’ ← *borne* ‘határárkó’ ← nép lat *bodina* ‘határt jelölő fa’ ← ?

borovicska ⇨ borókapálinka, fenyőpálinka

⊙ szlk *borovička* ‘ua.’ ← *borovka* ‘boróka’ ← *borovica* ‘erdei fenyő’

bórsav ⇨ *kém* szintelen, csillogó lemezkes anyag, oldata enyhén savas

⊙ lásd BÓR

borscs ⇨ *konyha* tejfölös, húsos savanyú orosz céklaleves

⊙ or, ‘ua.’

bortni ⇨ *biz* ruhaszegély

⊙ baj-oszt *bortn* ← ném *Borte* ‘ua.’

bórvíz ⇨ *kém* a bórsav vizes oldata mint fertőtlenítőszer

⊙ lásd BÓRSAV

boss [bosz] ⇨ *biz* főnök

⇨ üzem vagy intézmény vezetője

⊙ ang, ← holl *baas* ‘ua.’

bossa nova [boszanova] ⇨ *zene* brazil eredetű tánc, a szamba dzsesszes ritmusú változata

⊙ brazíliai port, ‘ua.’: *bossa* ‘furfang’ | *nova* ‘új’ ← lat *novus* ‘ua.’

boszké ⇨ fákkal és cserjékkel körülhatárolt zárt tér, kis liget barokk kertekben

⊙ fr kics *bosquet* ‘erdőske’ ← késő lat *boscum* ‘erdő’

Lásd még BOISERIE

bosszíroz ⇨ *műv* szobrot a kötömbből durván kifarag

⇨ *műv* lágú anyagból (viaszból, agyagból) szobrot formál

⊙ ném *bossieren* ‘ua.’ ← fr *bosseler* ‘domborművet készít’ ← ófrank *botan* ‘kisarjaszt’

bosztandzsi ⇨ *tört* a török szultán testőrségének tagja

⇨ *tört* a szultáni palota kertjének öre

⊙ tör *bostanci* ‘ua.’, ered. ‘kertőr’: *bostan* ‘kert’ | *-ci* (mesterségre utaló toldalék)

bosztón ⇨ *zene* a keringő amerikai változata

⇨ *ját* négy személyes kártyajáték, a whist változata

⊙ *Boston* város nevéből

botanika ⇨ *tud* növénytan, fűvészet

⊙ tud lat *botanica* (*scientia*) ‘növényi (tudomány)’ ← gör *botaniké* (*tekhné*) ‘ua.’ ← *botanikosz* ‘növényekkel kapcsolatos’ ← *botané* ‘legelőn nőtt fű’

botanikus ⇨ (fn) a növénytan tudósa, kutatója

⇨ (mn) a botanikával kapcsolatos

⇨ számos növényfajtát bemutató (kert)

⊙ ném *Botaniker* ‘ua.’, ill. *botanisch* lásd BOTANIKA

botanizál ⇨ növényt gyűjt tanulmányozás céljára

⊙ ném *botanisieren* ← fr *botaniser* ‘ua.’, lásd BOTANIKA

botulin ⇨ *orv* a botulizmust okozó baktérium

⊙ lásd BOTULIZMUS

botulizmus ⇨ *orv* romlott hurka, kolbász, felvágott által okozott ételmérgezés

⊙ tud lat *botulismus* ‘ua.’ ← lat *botulus* ‘kolbász’

bouchée [busé] ⇨ *konyha* sós vagy édes töltelékkel készült réteges vajastésza mint előétel

⊙ fr, ‘falat, harapás’ ← *bouche* ‘száj’ ← népi lat *bocca* ‘ua.’ ← lat *bucca* ‘pofa, arc’

bougainvillea [bugenvillea] ⇨ *növ* murvafürt, braziliai eredetű, lilásvörös tölcsérvirágú díszcserje

⊙ L.A. *Bougainville* francia utazó és felfedező nevéből

bouillabesse [bujabesz] ⇨ *konyha* sűrű dél-franciaországi hal- és ráklevés

⊙ fr, ‘ua.’ ← prov *bouiabaisso* ‘lassan forralt’: *bouir* ← lat *bullire* ‘forral’ | *abaisso* ‘le, lent’: *ad-* ‘oda’ | késő lat *bassus* ‘mély’

Lásd még BILÉTA

bouillon [bujjon] ⇨ *konyha* erőleves, húsleves

⇨ *tud* baktériumtenyészetekhez használt híg húsfőzet

⊙ fr *bouillon* ‘ua.’ ← *bouillir* ‘forral, főz’ ← lat *bullire* ‘ua.’ ← *bullā* ‘vízhólyag, buborék’

Lásd még BILÉTA

boulevard lásd BULVÁR

bouquet lásd BUKÉ

bouquiniste [bukiniszt] ⇨ használt könyvek árusa a párizsi Szajna-part mentén

⊙ fr, ‘antikvárius’ ← *bouquin* ‘ócska öreg könyv’ ← régi holl kics *boekin* ‘ua.’ ← *boek* ‘könyv’

bourgeois- lásd BURZSOÁ

bourrée [burré] ⇨ *zene* gyors tempójú, páros ütemű, régi francia (auvergne-i) tánc, barokk szvittek gyakori tétele

⊙ fr, ‘ua.’, ered. ‘rózseköteg’

boutade [butád] † ⇨ szeszélyes, szellemes ötlet, mondás

⊙ fr, ‘ua.’ ← *bouter* ‘elhelyez’ ← frank *botan* ‘megüt’

bout de pied [budöpje] ⇨ *bút* kis rokkoló zsölyge vagy szék, amely egy nagy karosszékkel összetolva fekvőhelyet képez

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘lábvég’: *bout* ‘vég, csúcs’ ← *bouter* ‘helyez’ ← frank *botan* ‘üt’ | *pied* ← lat *pes*, *pedis* ‘láb’

bövli ⇨ (fn) tömegáru, tömegcikk, kacat, vacakság

⇨ (mn) silány, selejtes, hitvány, vacak

⊙ jidd *bowel* ‘ua.’ ← héb *babal*

bowden-huzal [bauden] ⇨ *műsz* erős acélsodrony, acélkábel, főleg fékhezalként

⊙ E. M. *Bowden* angol feltaláló nevéből

bowling [bóling] ⇨ *sport* gyepen játszott amerikai tekejáték

⊙ ang, ‘ua.’ ← *bowl* ‘fagolyó’ ← fr *boule* ‘golyó’ ← lat *bullā* ‘ua.’

Lásd még BILÉTA

box lásd BOKSZ

boy [boj] ⇨ kifutó, küldönc

⇨ szállodai liftkelész, liftesfiú

⊙ ang, ‘fiú’

boycott lásd BOJKOTT

bozon ⇨ *magfiz* olyan elemi részecske, amelynek spinje egész számmal fejezhető ki

⊙ S. *Bose* indiai fizikus nevéből | *-on* (elemi részecskére utaló toldalék)

bozzetto [bocsettó] ⇨ *műv* szobor első, nyers vázlata agyagból, viaszból, gipszből

⇨ *műv* kinagyolt, be nem fejezett szobor

⊙ ol kics, ‘ua.’, tkp. ‘bimbó’

börberi ⇨ *text* könnyű szövETFajta

⊙ ang *Burberry* (a gyártó cég neve)

börze ⇨ *közg* pénztőzsde

⇨ *közg* elfekvő készletek értékesítési formája

⊙ ném *Börse* ← holl *beurs* [börsz] ‘ua.’ ← lat *bursa* ‘erszény, pénzeszacskó’ ← gör *bürsza* ‘állatbőr’

Lásd még BURSÍKÓZ, NATURBURSCH

börziáner ⇨ tőzsdeüzér, tőzsdei spekuláns

⊙ ném *Börsianer* ‘ua.’, tréfás képzés, lásd BÖRZE

brabeuta ⇨ *tört* ógörög versenyjátékok döntőbírája

⊙ lat, ← gör *brabeutész* ‘ua.’ ← *brabeuó* ‘dönt, odaítél’

brachiális [brahhiális] † ⇨ karhatalmi

⊙ hazai lat *brachialis* ‘ua.’, lásd BRACHIUM

brachialiter [brahhiáliter] † ⇨ karhatalmilag

⊙ hazai lat, ‘ua.’, lásd BRACHIÁLIS

brachiarium [brahhiárium] ⇨ *műv* kar alakú ereklyetartó

⊙ lat, ‘ua.’ ← *brachium* ‘kar’

brachiosaurus [brahhioszaurusz] ⇨ *áll* a dinoszaurusszal rokon őshüllő, amelynek hossza elérte a húsz métert

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *brakhion* ‘mellső láb’ | *szaurosz* ‘gyík’

brachium [brahhium] † ⇨ karhatalom

⊙ hazai lat ‘ua.’, ered. ‘kar’ ← gör *brakhion* ‘mellső láb’

Lásd még BRÁCSA

brachycephalia [brahhikefália] ⇨ *anat* rövidfejűség, a fej hosszához képest aránytalanul nagy arcszélesség

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *brakhüsz* ‘rövid’ | *kephalosz* ‘fej’

brachydactylia [brahhidaktília] ⇨ *orv* tömpeujjúság, az ujjak feltűnő rövidségében (egy íz hiányában) megnyilvánuló fejlődési rendellenesség

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *brakhüsz* ‘rövid’ | *daktüloz* ‘ujj’

Lásd még DAKTILUS

brachylogia ⇨ *ret* tömörség, szűkszavúság

⊙ lat, ‘ua.’: gör *brakhüsz* ‘rövid’ | *logosz* ‘beszéd’ ← *legó* ‘mond’

brácsa ⇨ *zene* mélyhegedű, karhegedű, viola, hegedűhöz hasonló, annál kissé nagyobb vonós hangszer

⊙ ném *Bratsche* ‘ua.’ ← ol (*viola*) *da braccio* ‘karra való (hegedű)’ ← lat *brachium* ‘kar’ ← gör *brakhion* ‘mellső láb’

bradifrenia ⇨ *orv* kórosan lassú gondolkodás

⊙ tud lat *bradyphrenia* ‘ua.’: gör *bradüsz* ‘lassú’ | *phrén* ‘elme’

bradikardia ⇨ *orv* a normálisnál lassúbb (percenként 60-nál kevesebb) szívverés

⊙ tud lat *bradycardia* ‘ua.’: gör *bradüsz* ‘lassú’ | *kardia* ‘szív’

bradikinézis ⇨ *orv* feltűnően lassú mozgás

⊙ tud lat *bradykinesis* ‘ua.’: gör *bradüsz* ‘lassú’ | lásd KINÉZIS

bradipnoé ⇨ *orv* igen ritka lélegzetvétel

⊙ tud lat *bradypnoe* ‘ua.’: gör *bradüsz* ‘lassú’ | *pnoé* ‘lélegzés’

bradiúria ⇨ *orv* kórosan lassú vizelet

⊙ tud lat *bradyuria* ‘ua.’: gör *bradüsz* ‘lassú’ | *uron* ‘vizelet’

brahman vagy **brahmin** ⇨ *vall* a hindu papi kaszt tagja

⊙ ném *Brahmane*, *Brahmine* ← hindi *brahman* ‘ua.’ ← szansz *brahmana* ‘szent ember’ ← *brahman* ‘ima, a lélek nagysága’ ← *brhant* ‘nagy, nagyság’

♠ Kerülendő a németes [bráman, brámán, brámin] ejtés.

brahmanizmus ⇨ *vall* India uralkodó vallása, Brahmá istenség kultusza

⊙ ném *Brahmanismus* ‘ua.’, lásd BRAHMAN

brain drain [bréjn dréjn] ⇨ agyelszívás, szegényebb országok értelmiségi elitjének elcsábítása nagyobb anyagi és kutatási lehetőségek nyújtása révén

⊙ ang, ‘ua.’: *brain* ‘agy, ész’ | *drain* ‘csatorna, vízvezető cső, elszívás’ ← óang *dreahnian* ‘kiszárit’: *dreah*, mai ang *dry* ‘száraz’

brainstorming [bréjnsztorming] ⇨ ötletroham, ötletzuhatag, tanácskozás egy probléma legjobb megoldásának módjáról

⊙ ang, ‘ua.’: *brain* ‘agy, ész’ | *storm* ‘rohamoz’

brajgesz ⇨ *szleng* haragos, dühös, sértődött

⊙ ném argó *brauges* ← jidd *beroges* ‘ua.’ ← *roges* ‘harag’

brakkvíz ⇨ a tengervíz és édesvíz keveredéséből kialakult csökkent sótartalmú víz a maga sajátos élővilágával

⊙ ang *brack(ish)* ← holl *brak* ‘ua.’, ered. ‘csökkent értékű’

brancardier [brankardjé] † ⇨ *kat* hordágyvivő, sebesültszállító

⊙ fr, ‘ua.’ ← *brancard* ‘hordágy’ ← prov *brancal* ‘ua.’ ← késő lat *branca* ‘állat lába, mancs’

Lásd még BRANCS

branch [bráncs] ⇨ *számtech* program elágazási pontja

⇨ *számtech* kapcsolat a folyamatábrák blokkjai, a hálózat csomópontjai között

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘ág’ ← fr *branche* ‘ua.’, lásd BRANCS

branchiosaurus [brankioszauros] ⇨ *áll* szalamandraszerű páncélos, kopoltyús őskétéltű a karbon-perm korszakból

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *brankhion* ‘kopoltyú’ | *szaurosz* ‘gyík’

brancs ⇨ *ker* szakmai vagy üzletág

⇨ *biz* összetartó, egymást segítő társak köre

⇨ csoport, banda

⊙ ném *Branche* ‘← fr *branche* [brans] ‘faág, elágazás, család ága, szakmai ág’ ← késő lat *branca* ‘állat lába, mancs’ ← (?) gall

brandy [brendi] ⇨ *ker* borpárlat, konyak

⊙ ang, ‘ua.’, ered. *brandwine* ← holl *brandwijn* ‘égetett bor, borpárlat’: *branden* ‘éget’ | *wijn* ‘bor’
← lat *vinum* ‘ua.’

brasero [braszeró] ⇨ *műv* hordozható széles parázstartó rézserpenyő szobák melegítésére

⊙ sp, ‘ua.’ ← *brasa* ‘parázs’ ← ?

bratyzik ⇨ *biz* pajtáskodik, haverkodik, bizalmaskodik

⊙ szlk megsz *brate* [bratye] ‘testvérem’ ← *brat* ‘fivér’

bravissimo [bravisszimó] ⇨ óriási! nagyszerű!

⊙ ol, ‘ua.’, a BRAVÓ ún. abszolút felsőfoka

bravó ⇨ nagyszerű! helyes! éljen!

⊙ ol *bravo!* ‘tetszéskialtás színházban, operában’ stb., tkp. ‘vitéz, derék, ügyes’ ← ?

brávvó ⇨ bérgeyilkos

⊙ ol *bravo* ‘bátor, vitéz’, utóbb ‘főurak mindenre kész fegyveres bérence’

bravúr ⇨ bámulatos teljesítmény

⇨ remeklés, hőstett, fegyvertény, huszárvágás

⇨ nyaktörő mutatvány

⊙ fr *bravoure* ← ol *bravura* ‘ua.’ ← *bravo* ‘derék, ügyes’ ← ?

bravúros ⇨ pompás, mesteri, parádés

⇨ ügyes, talpraesett

⇨ huszáros, merész, vakmerő

⊙ lásd BRAVÚR

brazil ⇨ (fn) Brazília lakója

⇨ (mn) ezzel az országgal, népével kapcsolatos

⊙ port *brasil* ‘börzsönyfaféle’ (amely gyakori az országban)

break [bréjk] ⇨ *zene* gyors tempójú, akrobatikus utcai tánc pantomimszerű elemekkel

⇨ *zene* a szólóhangszer néhány ütemnyi önálló rögtönzése dzsesszben

⇨ *közl* magas felépítésű, kettes vagy négyes fogatolású vadászkocsi

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘törés’

Lásd még BRECCSA

break key [bréjkkí] ⇨ *számtech* számítógép nyomógombja, amely megszakítja a futó programot

⊙ ang, ‘ua.’: *break* ‘tör, megszakít’ | *key* ‘kulcs, billentyű’

breakpoint [bréjkpjont] ⇨ *számtech* töréspont, a program azon pontja, amelynél a program futása megáll, és az előzmények ellenőrzése után fut tovább

⊙ ang, 'ua.': *break* 'tör, török' | *point* ← fr *point* ← lat *punctum* 'pont' ← *pungere, punctum* 'szúr'

breccsa ⇨ *geol* törmelékes, durva szemcsés üledékes kőzet

⊙ ol *breccia* 'ua.', tkp. 'nyílás, hasadék, zúzalék' ← germán (pl. ófn *brehhan* 'tör', ném *brechen*, ang *break* 'ua.')

bregma ⇨ *anat* a homlokcsont és a két falcsont varratainak találkozási helye a koponyában

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *bregma* 'fejtető'

breitschwanz [brejtsvanc] ⇨ *ölt* néhány napos karakülbárány bársonyos mélyfekete szőrmeje

⊙ ném *Breitschwanz* 'ua.', tkp. 'széles farkú': *breit* 'széles' | *Schwanz* 'farok'

breloque [brölok] ⇨ *műv* óraláncra vagy melltüre akasztva viselt apró, művészi kivitelű csüngő ékszer

⊙ fr, 'ua.' (talán hangut eredetű)

breton ⇨ *népr* a franciaországi Bretagne lakója

⇨ *nyelvt* e vidék ősi kelta nyelve, amely valószínűleg rokon a hajdani britekével

⇨ (mn) e néppel, e nyelvvel kapcsolatos

⊙ fr, 'ua.' ← *Bretagne* 'a britek földje'

bretlli ⇨ énekes-táncos számokat játszó kabarészínpad

⊙ délném kics *Brettl* 'ua.' ← ném *Brett* 'deszka'

bréve ⇨ *vall* egyszerűbb pápai leirat egyházkormányzati ügyben

⊙ lat *breve* 'röviden' ← (*litterae*) *breves* 'rövid (levél)'

Lásd még BREVIÁRIUM

brevet [bröve] ⇨ *tört* királyi aláírással ellátott okirat a középkori Franciaországban

⇨ szabadalmi okirat

⊙ fr kics, 'ua.' ← *bref, brève* ← lat *brevis* 'rövid'

breviárium ⇨ *vall* zsolozsmáskönyv, a katolikus papi zsolozsma imáit tartalmazó könyv

⇨ *irod* egy író műveiből készült szemelvénygyűjtemény

⊙ lat *brevarium* 'ua.', tkp. 'rövid mutató' ← *brevis* 'rövid'

Lásd még ABRÉGÉ, ABBREVIATÚRA, BRÉVE, BREVIS, BRUMAIRE

breviloquentia [brevilokvencia] ⇨ *ret* szűkszavúság, tömörség

⊙ lat, 'ua.': *brevis* 'rövid' | *loquens, loquentis* 'beszélő' ← *loqui* 'beszél'

brevis manu ⇨ rövid úton, formaságok nélkül, teketória nélkül

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'rövid kézzel': *brevis* 'rövid' | *manus* 'kéz'

brevis [brevisz] ⇨ *zene* rövid hang a menzurális hangjegyrásban

⊙ lat, 'rövid'

Lásd még BREVIÁRIUM

brevitatis causa [brevitátisz kauza] ⇨ rövidség okáért, röviden, tömören

⊙ lat, 'ua.': *brevitas, brevitatis* 'rövidség' ← *brevis* 'rövid' | *causa* 'ok, ügy'

bricsesz ⇨ *ölt* csizmanadrág, lovaglónadrág

⊙ ang tbsz *breeches* 'térdnadrág' ← óang tbsz *brek* 'ua.' ← *brok* 'comb, nadrágszár'

bricska ⇨ homokfutó, könnyű lovaskocsi

⊙ lengy *bryczka* ← régi ném *barutsche* 'félíg fedett osztrák kocsi' ← ol *baroccio* 'kétkerékű kordé'

← népi lat *birotulus 'ua.': *bi(s)* 'kétszer' | kics *rotula* ← *rota* 'kerék'

bridzs ⇨ *ját* a whistből kifejlődött, két páros által francia kártyával játszott kártyajáték

⊙ ang *bridge*, korábban *biritch* 'ua.' ← ?

brie ⇨ *élelm* tehéntejből készült lágy francia sajt

⊙ készítési helyéről, a közép-franciaországi *Brie* vidékről

bríftasni ⇨ *biz* levéltárca

⊙ ném *Brieftasche* 'ua.': *Brief* 'levél' | *Tasche* 'zseb, zsebbe való kis tárcsa' ← ófn *tasca*, frank *taska* 'tarisznya, kis zsák'

brigád ⇨ *kat* nagyobb katonai csapategység, dandár

⇨ *tört* (a pártállami időben) munkacsapat

⊙ ném *Brigade* ← fr *brigade* 'ua.' ← ol *brigata* 'dandár' ← *brigare* 'törekszik', régebben 'harcol'

← *briga* 'viszály, harc' ← kelta (pl. ír *brigh* 'erő')

Lásd még BRIGANTI, BRIO

brigadéros † ⇨ *kat* dandártábornok, dandárparancsnok

⊙ ném *Brigadier* ← fr *brigadier* ‘ua.’, lásd BRIGÁD

briganti ⇨ útonálló, rabló, martalóc

⇨ gazember, gazfickó, csirkefogó

⊙ ném *Brigant* ← ol *brigante* ‘bandita, kalóz’ ← *brigare* ‘harcol’ ← *briga* ‘viszály, harc’ ← kelta (pl. ír *brigh* ‘erő’)

Lásd még BRIGÁD

brigantin ⇨ *ölt* középkori páncélzeke a szövetyanagra rádolgozott fémpikkelyekkel

⊙ ném *Brigantin* ← ol *brigantino* ‘ua.’, lásd BRIGANTI

brigantina ⇨ *hajó* kétárbocos, egyfedélzetű földközi-tengeri hajófajta a középkorban, főleg kalózok használták

⊙ ol, ‘ua.’, lásd BRIGANTI

brigantizmus ⇨ martalócszellem, rablókra jellemző eljárás, útonállás

⊙ ném *Brigantismus* ‘ua.’, lásd BRIGANTI

brigg ⇨ *hajó* kétárbocos, négyzetvitorlás, keresztrudas angol hajófajta

⊙ ném *Brigg* ← ang röv *brig* ‘ua.’ ← ol *brigantina*, lásd ott

brikett ⇨ sajtolt szénpor mint tüzelőanyag, széntégla, tojásszén, szénpogácsa

⊙ ném *Brikett* ← fr kics *brique* ‘ua.’ ← *brique* ‘tégla’ ← holl *brik* ‘ua.’

briliáns ⇨ (fn) csiszolt gyémánt

⇨ (mn) ragyogó, remek, pazar, káprázatos

⊙ ném *Brillant* [briljant] ‘ua.’ ← fr *brillant* [brijjan] ‘csillogó’ ← *briller* ‘csillog’ ← ol *brillare* ‘ua.’ ← lat *beryllus* ‘berill’, lásd ott

brillancia ⇨ *fényk* fényképhez használt fotópapír csillogása

⊙ ném *Brillanz* ‘ua.’ ← fr *brillant*, lásd BRILIÁNS

brillant [brijjan] ⇨ *nyomd* igen apró, hárompontos betűméret

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘ragyogó’, lásd BRILIÁNS

brillantín ⇨ illatos olaj a haj fényesítésére

⊙ ném *Brillantín* ← fr *brillantine* ‘ua.’, márkanév, lásd BRILIÁNS

brilliáns lásd BRILIÁNS

brillíroz ⇨ remekel, tündököl, jeleskedik

⊙ ném *brillieren* ‘ua.’ ← fr *briller* ‘ragyog’, lásd BRILIÁNS

brindisi [brindizi] ⇨ *irod* pohárköszöntő, bordal, 19. századi olasz versfaj

⊙ ol, ‘ua.’ ← sp *brindis* ‘ua.’ ← ném (ich) *bring dir* ‘s ‘egészségedre (kívánom)’, tkp. ‘neked hozom’: *bringen* ‘hoz’ | *dir* ‘neked’ | *es* ‘az, azt’

brindza ⇨ *élelm* juhsajt, juhtúró

⊙ szlk *brynza* vagy rom *brînză* ‘ua.’ ← ?

brio ⇨ *zene* élénkség, hév, tűz (tempómegjelölésben), pl. *con brio* ‘élénken, hévvel’

⊙ ol, ‘ua.’ ← prov *briu* ‘roham, lendület’ ← kelta *brigos* ‘erő’, lásd BRIGÁD

briológia ⇨ *tud* mohatan, a mohákkal foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *bryologia* ‘ua.’: gör *brūon* ‘moha’ | lásd -LÓGIA

briológus ⇨ *tud* a mohatan szakembere

⊙ magy, ‘ua.’ lásd BRIOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

bríos ⇨ *konyha* kalácstésztaából készült kisebb, fonott péksütemény

⊙ fr *brioche* ‘ua.’ ← *brier* vagy *broyer* ‘megtör’ ← ófn *brehhan* ‘megtör’ (ném *brechen* ‘ua.’)

brit ⇨ (fn) ókori kelta nép Angliában

⇨ ennek tagja

⇨ a mai Nagy-Britannia lakója, polgára

⇨ (mn) az ókori brit néppel vagy a mai Nagy-Britanniával kapcsolatos

⊙ ang *British* ← óang *brittisc* ← kelta *brittas* ‘britek’, tkp. (?) ‘harcos, lázongó’

briz¹ ⇨ *met* a tengeren, ill. a tenger felől fújó élénk, vitorlázásra alkalmas szél

⊙ ang *breeze* v. fr *brise* ‘ua.’ ← ?

bríz² ⇨ *konyha* borjúmirigy, a borjú csecsemőmirigye

⊙ ném *Bries* ‘ua.’

brizancia ⇨ *műsz* ipari robbanóanyagok zúzódásának mértéke

⊙ ném *Brisanz* ‘ua.’, lásd BRIZÁNS

brizáns ⇨ *műsz* feszítő és zúzó hatása miatt ipari (főleg bányászati) célokra használt (robbanóanyag)

⊙ ném, fr *brisant* ‘ua.’ ← fr *briser* ‘zúz, széttör’ ← népi lat *brisare ‘ua.’ ← (?) gall

brocatello [brokatelló] ⇨ *ásv* jáspisvörös olasz márványfajta, csillogó erezésének mintája brokátra emlékeztet

⊙ ol kics, ‘ua.’ ← *broccato*, lásd BROKÁT

broche lásd BROSS

brochure lásd BROSÚRA

broiler ⇨ grillcsirke, a rostonsütéshez kitenyészített, kis termetű és súlyú csirkefajta

⊙ ang *broil* ‘roston süt, nyárson süt’ ← ófr *brusler* ‘ua.’ ← népi lat *brustulare ‘éget’

brokát ⇨ *text* arannyal átszőtt selyemszövet

⊙ ném *Brokat* ← ol *broccato* ‘ua.’ ← *broccare* ‘átsző, híméz’ ← késő lat *brocca* ‘tű, szeg’ ← lat *broccus* ‘előre álló fogú’

Lásd még BRÓKER, BROKKOLI, BROSS, BROSÚRA

broken home [brókn hóm] ⇨ *szoc* rendezetlen családi élet a gyermekkorban

⊙ ang, ‘széttört otthon’: *break, broken* ‘tör’ | *home* ‘otthon’

bróker ⇨ *ker* tőzsdeügynök, befektetéseket kezelő cég ügynöke

⊙ ang *broker* ‘ua.’, ered. ‘borkereskedő’ ← ófr *brocour* ← késő lat *broccator* ‘hordó csapraverője’ ← *brocca* ‘szög, fémtüske’ ← lat *broccus* ‘előre álló fogú’

Lásd még BROKÁT

brokkoli ⇨ spárgakel, a karfiolhoz hasonló, sötétzöld főzeléknövény

⊙ ol tbsz kics *broccoli* ‘ua.’ ← *brocco* ‘szeg, hajtás’ ← lat *broccus* ‘előre álló fogú’

Lásd még BROKÁT

bróm ⇨ *kém* szűrős szagú, barnás gőzöket fejlesztő folyékony halogén elem

⊙ ném *Brom* ‘ua.’ ← gör *brómosz* ‘büz’

bromber † ⇨ *biz* földiszeder

⊙ ném *Brombeer* ‘ua.’: *Brom* ← ófn *bram* ‘tüskebokor’ | *Beer* ‘bogyó’

bromélia ⇨ *növ* trópusi eredetű virágos dísznövény

⊙ tud lat *Bromelia* ‘ua.’, Olaus *Bromel* svéd botanikus tiszteletére

bromid ⇨ *kém* a bróm sója, fémekkel alkotott vegyülete

⊙ lásd BRÓM | *-id* (vegyületre, főleg sóra utaló toldalék)

bromizmus ⇨ *orv* brómtartalmú vegyületek okozta mérgezés

⊙ tud lat *bromismus* ‘ua.’, lásd BRÓM, -IZMUS

bronchiális ⇨ *anat* a hörgőkkel kapcsolatos, hozzájuk tartozó

⊙ tud lat *bronchialis* ‘ua.’, lásd BRONCHUS

bronchiectasia [bronhiektázia] ⇨ *orv* hörgőtágulat

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd BRONCHUS | gör *ektaszisz* ‘megnyúlás’ ← *ektanüó* ‘kifeszít’: *ek-* ‘ki’ | *tanüó* ‘feszít’

bronchitisz ⇨ *orv* hörghurut

⊙ tud lat *bronchitis* ‘ua.’: lásd BRONCHUS | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

bronchográfia ⇨ *orv* a hörgők röntgenvizsgálata kontrasztanyag segítségével

⊙ tud lat *bronchographia* ‘ua.’: lásd BRONCHUS, -GRÁFIA

bronchopneumónia ⇨ *orv* a hörgőkből továbbterjedő gócos tüdőgyulladás

⊙ tud lat, ua.: lásd BRONCHUS, PNEUMÓNIA

bronchoszkópia ⇨ *orv* hörgőtükrözés

⊙ lat *bronchosopia* ‘ua.’: lásd BRONCHUS | gör *szkopeó* ‘néz’

bronchosztenózis ⇨ *orv* hörgőszűkület

⊙ tud lat *bronchostenosis* ‘ua.’: lásd BRONCHUS | gör *sztenosz* ‘szűk, szoros’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

bronchotómia [bronhotómia] ⇨ *orv* légszömetszés

⊙ tud lat ‘ua.’: lásd BRONCHUS | gör *tomé* ‘metszés’ ← *temno* ‘vág’

bronchus [bronzusz] ⇨ *anat* hörgő

⊙ tud lat ‘ua.’, ered. ‘légsző’ ← gör *brankhosz* ‘ua.’

brontesz † ⇨ hatalmas, tagbaszakadt ember

⊙ lat *Brontes* ← gör *Brontész* ‘óriási küklópsz’, tkp. ‘dörgő’ ← *brontaó* ‘mennydörgő’

brontológia ⇨ *met* a zivatarok kialakulását és lefolyását kutató tudományág

⊙ ném *Brontologie* ‘ua.’: gör *bronté* ‘mennydörgés’ ← *brontaó* ‘dörög’

brontoszaurosusz ⇨ *áll* jurakori növényevő sárkánygyík

⊙ tud lat *brontosaurus* ‘ua.’, tkp. ‘mennydörgő gyík’: gör *brontaó* ‘mennydörgő’ | *szaurosusz* ‘gyík’

brosíroz ⇨ *nyomd* (kinyomott íveket) fűz, (kiadványt) fűzött formában készít

⇨ *text* kelmebe fémzálat vagy vastagabb idegen szálát sző be

⊙ ném *broschieren* ← fr *brocher* ‘ua.’, lásd BROSÚRA

bross ⇨ díszes női melltű

⊙ fr *broche* ‘ua.’ ← *brocher* ‘tűz’ ← késő lat *brocca* ‘tű’

Lásd még BROKÁT

brosúra ⇨ röplap, röpirat

⇨ füzet, ismertető

⇨ vékony, fűzött könyvecske

⇨ (a pártállami idők elején) a kötelező ideológiai oktatás anyagát tartalmazó füzet

⊙ ném *Broschüre* ‘ua.’ ← fr *brochure* ‘tűzés, füzet’ ← *brocher* ‘tűz’ ← késő lat *brocca* ‘tű’

Lásd még BROKÁT

brouillíroz [brujiíroz] † ⇨ összezördül, összekap

⇨ zavart kelt, felfordulást okoz

⊙ ném *brouillieren* ← fr *brouiller* ‘ua.’, tkp. ‘összekever’ ← *brouille* ‘kavarodás’ ← *brouet* ← ‘húsleves’ ← germán (pl. ang *broth* ‘ua.’)

browning [brauning] ⇨ öntöltő ismétlőpisztoly

⊙ feltalálója, az amerikai J. M. *Browning* nevéből

brucella ⇨ *orv* emberre és állatra veszélyes, sokirányú fertőzést okozó baktérium

⊙ David *Bruce* angol bakteriológus nevéből

brucellózis ⇨ *orv* az ivarszervek, a légutak és a bélcsatorna fertőző betegsége

⊙ lat *brucellosis* ‘ua.’: lásd BRUCELLA | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

brúder ⇨ *biz* testvér, pajtás, cimbora, pertu barát

⊙ ném *Bruder* ‘fivér’ (inodéurópai rokonok: ang *brother*, lat *frater*, or *brat*, ír *brathair*, szansz *bhrátr* ‘ua.’)

bruitizmus [brüitizmus] ⇨ *zene* zenei irányzat a 20. század derekán, amely a hangszerek mellett zajkeltő eszközöket (duda, aszfalttörő kalapács, stb.) is alkalmazott a zenekarban

⊙ fr *bruitisme* ‘ua.’: *bruit* ‘zaj’ ← *bruire* ‘zajong’ ← ? | lásd -IZMUS

brumaire [brümer] ⇨ *tört* a francia forradalmi naptár őszi hónapja (október 22.–november 20.)

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘kődös’ ← *brume* ‘köd’ ← lat *bruma* ‘tél’, ered. ‘téli napforduló’ ← ff *brev(issi)ma* (*dies*) ‘legrövidebb (nap)’ ← *brevis* ‘rövid’

Lásd még ABRÉGÉ, ABBREVIATÚRA, BRÉVE, BREVIÁRIUM, BREVIS

brusque lásd BRÜSZK

brusztol ⇨ *biz* verekszik

⊙ magy, ered. ‘mellbevág’ ← ném *Brust* ‘mell’

brut [brüt] ⇨ különlegesen száraz (pezsgő, habzóbor)

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘nyers’ ← lat *brutus* ‘durva’

brutális ⇨ durva, kíméletlen, erőszakos, kegyetlen

⊙ késő lat *brutalis* ‘durva’ ← lat *brutus* ‘bárgyú, érzéketlen’

brutalitás ⇨ állatiasság, kegyetlenség, durvaság, erőszakosság

⊙ újjk lat *brutalitas* ‘ua.’, lásd BRUTÁLIS

brutalizál ⇨ durván bántalmaz

⊙ ném *brutalisieren* ← fr *brutaliser* ‘ua.’, lásd BRUTÁLIS

brutalizmus ⇨ *ép* az épület funkcionális elemeit kimutató, a formálást minimumra szorító építészeti irányzat a 20. század derekán

⊙ ang *brutalism* ‘ua.’, tkp. ‘nyersesség’: lat *brutus* ‘nyers, tompa’ | lásd -IZMUS

bruttó ⇨ *ker* nyers, teljes, a csomagolással együtt számított (súly)

⇨ *ker* levonások nélkül számított (pénzösszeg)

⇨ (hat) összesen, levonások nélkül

⊙ ném *brutto* ‘ua.’ ← ol *brutto* ‘csúf, nyers’ ← lat *brutus* ‘durva, nehézkes, bárgyú’

brüszk ⇨ nyers, rideg, sértő modorú, elutasító

⊙ fr *brusque* ‘ua.’ ← ol *brusco* ‘fanyar, csípős’ ← lat *ruscus* ‘egértövis’

brüszkíroz ⇨ ridegen, sértően bánik (valakivel)

⊙ ném *brüskieren* ← fr *brusquer* ‘ua.’, lásd BRÜSZK

bubble memory [babl memori] ⇨ *számtech* buborékmemória, vékony filmrétegben elosztott állandó mágneses buborékokból álló háttértároló

⊙ ang, ‘ua.’: hangut *bubble* ‘buborék’ | lásd MEMÓRIA

bubi ⇨ *ját* fiú, a dáma alatti figura a francia kártyában

⇨ † fiúcska

⊙ ném *Bube* ‘fiú’

bubu ⇨ *ölt* fehér ingkötös, sok fekete-afrikai nép nemzeti viselete

⊙ fr, ang *boubou* ‘ua.’ ← bennszülött nyelvből

buccalis [bukkális] ⇨ *anat* az archoz tartozó

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *bucca* ‘arc, pofa’

Lásd még BUKLÉ

buccanier [bukkanier] † ⇨ bölényvadász

⇨ kalóz

⊙ ang, ‘karib-tengeri kalóz’ ‘ua.’ ← fr *boucanier* ‘amerikai francia telepes, bölényvadász’, utóbb ‘kalóz’ ← *boucan* ‘nyárs, húsfüstölő’ ← tupi indián *mukam* ‘ua.’

bucina ⇨ *zene* ókori római ökörszarv kürt

⊙ lat, ‘ua.’: *bos, bovis* ‘ökör’ | *canere, (ce)cini* ‘énekel’

Lásd még BICINIUM, KÁNTOR, SANZON

bucintoro [bucsintoró] ⇨ *tört* a velencei dózsék díszgályája, amelyről évente gyűrűt vetettek a vízbe, hogy az Adriát „eljegyezzék” a Köztársasággal

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘ökör-kentaur’ (a hajóorr faragott díszéről): gör *busz* ‘ökör’ | lásd KENTAUR

buddha ⇨ *vall* megvilágosodott személy, aki jutalmul eljutott a nirvánába

⊙ szansz ‘megvilágosult’, tkp. ‘felébredt’

buddhista ⇨ *vall* (fn) a buddhizmus híve

⇨ (mn) e vallással kapcsolatos

⊙ lásd BUDDHIZMUS

buddhizmus ⇨ *vall* Kelet-Ázsiában uralkodó vallás, melyet a legendás Buddha alapított

⊙ ang *buddhism* ‘ua.’ ← *Buddha*, Sziddhárta Gautama indiai (kósalai) királyfi (Kr.e. 6. század) utóbb fölveve neve, lásd BUDDHA

budget lásd BÜDZSÉ

budó ⇨ *sport* a hagyományos japán küzdősportok és harcművészetek összefoglaló neve

⊙ japán *budo* ‘ua.’, tkp. ‘a harcos útja’

budoár ⇨ női öltözőszoba

⇨ kis női szalon

⊙ fr *boudoir* ‘ua.’ ← *bouder* ‘duzzog, félrevonul’

budogi ⇨ *sport* a budo-sportok öltözete

⊙ jap, ‘ua.’, lásd BUDÓ

budoka ⇨ *sport* a budo-sportokat űző személy

⊙ jap, ‘ua.’, lásd BUDÓ

bufándli † ⇨ *ölt* a szoknyát kétoldalt szélesítő kosárszerű betét

✧ puffos ruhaujj

⊙ bécsi ném kics *bouffandl* ← fr *bouffante* ‘ua.’ ← hangut *bouffier* ‘felfúj, puffaszt’

buffet lásd BÜFÉ

buffó ✧ *szính* komikus szerepeket alakító színész

✧ *zene* ilyen szerepekre való (operaénekes), ennek hangfaja, szerepköre, pl. *buffó tenor*

⊙ ol *buffo* ‘mókás, mulatságos’ ← *buffa* ‘bohóctréfa’, tkp. ‘az arc felfújása’ ← hangut *buffare* ‘fúj (szél), felfúj’

buffonéria ✧ bohóckodás

⊙ ol *buffoneria* ‘ua.’, lásd BUFFÓ

bug [bag] ✧ *számtech* programhiba, hibás kódjel a programban

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘poloska’

Lásd még DEBUGGER

búg ✧ *biz* nadrágél

⊙ ném *Bug* ‘hajóorr’

buké ✧ zamat, borzamat, bor illata

⊙ ném *Bouquet* ‘ua.’ ← fr *bouquet* ‘virágcsokor, illat’, lásd BUKÉTA

bukéta † ✧ virágcsokor, bokréta

⊙ ném *Bukett* ← fr kics *bouquet* ‘ua.’, tkp. ‘kis erdő’ ← germán (pl. ang *bush*, német *Busch* ‘bokor, bozót’)

buklé ✧ *text* hurkolt szövésű textilja, főleg szőnyegszövet

⊙ fr *bouclé* ‘ua.’ ← *boucle* ‘csat, csomó, karika, tincs’, ered. ‘pajzs köldöke’ ← késő lat kics *buccula* ‘ua.’ ← *bucca* ‘pofa, arc, száj’

❖ magy *boglár*

bukméker ✧ fogadásokat kötő személy löversenyen

⊙ ang *bookmaker* ‘ua.’, tkp. ‘könyvesináló’: *book* ‘könyv’ ← óang *bok* ‘bükkfa’ (mai ang *beech*) | *make* ‘csinál’

bukolika ✧ *irod* pásztori költemény

✧ *irod* pásztorköltészet

⊙ lat *bucolica* (*poesis*) ‘pásztori (költészet)’, lásd BUKOLIKUS

bukolikus ✧ *irod* az (ókori) pásztorköltéssel kapcsolatos, rá jellemző

✧ *átv* a falu és a romlatlan természet hangulatát tükröző

⊙ lat *bucolicus* ‘pásztori’ ← gör *bukolikosz* ‘ua.’ ← *bukolosz* ‘marhapásztor’: *busz* ‘ökör’ | *kelló* ‘hajt, terel’

bukranion ✧ *műv* ökörfejdísz, marhafej- és virágfüzér-motívumokból komponált ókori eredetű díszítősor szentélyek és oltárok frízein

⊙ gör, ‘ua.’: *bu(sz)* ‘ökör’ | *kranion* ‘koponya’

buksza ✧ *biz* pénztárca

⊙ ném *Büchse* ‘persely, doboz’ ← lat *buxum* ‘puszpángfa láda’ ← gör *pūxisz* ‘szelence’

Lásd még BOKSZ², BUSSZOLA, PIKSZIS

bukszus ✧ *növ* puszpáng

⊙ lat *buxus* ← gör *pūxosz* ‘ua.’

Lásd még BOKSZ², BUSSZOLA, PIXIS

bulbáris ✧ *anat* a nyúltvelőhöz tartozó

⊙ tud lat *bulbaris* ‘ua.’ ← *bulbus* ‘nyúltvelő’, ered. ‘hagyma’

buldog ✧ *áll* izmos termetű, groteszkül lapos pófájú, kedvtelésből tartott kutya fajta, amelyet eredetileg állatviadalra, bikák elleni harcra tenyésztettek ki

⊙ ang *bulldog* ‘ua.’, tkp. ‘bikakutya’: *bull* ‘bika’ | *dog* ‘kutya’

bulé ✧ *tört* vagyonos polgárok választott tanácsa ókori görög városállamokban, főleg Athénban

⊙ gör, ‘ua.’, ered. ‘akarat’

bulémia lásd BULÍMIA

bulauterion ✧ *tört* tanácsház, a bulé ülésterme az ókori görög városokban

⊙ gör, ‘ua.’: lásd BULÉ | *-térion* (tevékenység színhelyére utaló görög toldalék)

buli¹ ⇨ *biz* multság, összejövétel, házimuri

⇨ *biz* közös vállalkozás

⇨ *ját* egy játszma kártyában

⊙ ném nyj *boule* [búle] ← irod ném *Poule* [púl] ‘tányér a kártyatékeknek’ ← fr *poule* ‘ua.’, tkp. ‘tyúk’ ← lat *pulla* ‘ua.’ (régén tojás volt a kártyatét)

Lásd még POOL

buli² ⇨ *sport* két játékos küzdelme a korongért jégkorongban, ill. a labdáért gyephokiban

⊙ ang *bully* ‘ua.’ tkp. ‘kihívó viselkedés, a nyers erő alkalmazása’ ← holl *boel* ‘szerető, szerelmi vetélytárs’

bulimia ⇨ *orv* farkaséhség, lelki okokra visszavezethető kóros falánkság

⊙ tud lat *bulimia* ‘ua.’ ← gör *bulimia* ‘zabálás’, tkp. ‘ökör-éhség’: *bu(sz)* ‘ökör’ | *limosz* ‘éhség’

♠ Hibás a *bulémia* alak!

bulia ⇨ *vall* ünnepélyes pápai rendelet

⇨ *tört* pecsétes középkori oklevél

⊙ kk lat, ‘ua.’, ered. ‘buborék, kör alakú függő pecsét’

Lásd még BILÉTA

bulldog lásd BULDOG

bulldózer ⇨ földgyalu, talajgyalu

⊙ am ang *bulldozer* ‘ua.’, ered. ‘pisztoly, kényszerítő eszköz’ ← *bulldoze* ‘megfélemlít, kényszerít’ ← ?

bulletin [bülten] ⇨ *pol* hivatalos közlemény

⇨ ilyen közleményeket tartalmazó alkalmi vagy (inkább) rendszeres kiadvány

⊙ fr *bulletin* ‘ua.’ ← ol kics *bollettino* ‘lap, cédula’ ← lat *bulia* (lásd ott)

Lásd még BILÉTA, BOJLER, BOLA, BOLERO, BOLETTA, BOUILLON, BULLA

bulterrier ⇨ *áll* rövid szőrű, izmos testű, nagy fejű kutyafajta, a buldog és terrier keresztezése

⊙ ang, ‘ua.’, lásd BUL(DOG), TERRIER

bulvár ⇨ körút

⇨ széles, fásított sétaút

⊙ fr *boulevard* ‘ua.’ ← holl *bolwerk* ‘sánc, védőbástya’: skand *bol* ‘fatörzs’ | holl *werk* ‘mű’ (a körutak gyakran lebontott városfalak helyén épültek ki)

bulvárlap ⇨ pletykalap, az olvasók igényeit szenzációk bőséges tálalásával kielégítő, általában nagy példányszámú lap

⊙ lásd BULVÁR

bum ⇨ *hajó* az árbocra merőlegesen álló alsó vitorlarúd

⊙ ang *boom* ← holl *boom* ‘ua.’, tkp. ‘(élő)fa’ (germán rokonság: ném *Baum* ‘fa’, ang *beam* ‘gerenda’)

bumeráng ⇨ hajtófa, az eldobójához visszatérő, sajátos alakú ausztráliai hajtófegyver

⊙ ang *boomerang* ← ausztrál bennszülött *wumera* ‘hajtófa’

bumli ⇨ lassú járatú vonat, vicinális

⊙ ném *Bummel(zug)* ‘bumli(vonat), lassú személyvonat’ ← *bummeln* ‘sétálgat, ténfereg’

bumlizik ⇨ vicinálissal utazgat, döcög

⇨ † csatangol, kószál, csavarog

⊙ lásd BUMLI

bummedli ⇨ *biz* rossz pont, büntetőpont

⇨ *biz* púp, daganat ütés nyomán

⊙ ném argó *Bummerl* ‘ua.’ ← hangut *bummern* ‘csattan, durran’

bump [bamp] ⇨ *zene* szaggatott ritmusú tánc az 1970-es évekből

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘ütközés, ütődés’

buna ⇨ *kém* butadién polimerizálásával előállított német műkaucsuk

⊙ ném *Buna* ‘ua.’, lásd BU(TADIEN), NA(TRIUM)

Bundestag ⇨ *pol* a német szövetségi parlament alsóháza

⊙ ném, ‘ua.’: *Bund* ‘szövetség’ | *Tag* ‘gyűlés, gyűlésnap’, ered. ‘nap (mint időtartam)’

bundle [bandl] ⇨ *inf* optikai kábelben a fényvezető elemi üvegszálak egy kötege

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'köteg, nyaláb' ← *bind* 'köt'

bungaló ⇨ kis faház, nyári lak, hétvégi ház

⊙ ang *bungalow* 'egyszintes családi ház', ered. 'szellős, verandás, zsutetős indiai ház' ← bengáli *bangla* 'bengáli'

bunker ⇨ kiépített fedezék csatatéren

⇨ föld alatti óvóhely bombázás ellen

⇨ betonerőd

⊙ ném *Bunker* 'ua.' ← ang *bunker* 'hajó széntartálya, betonfedezék' ← dán *bunke* 'hajó széntárolója'

bunjevác ⇨ *népr* horvát népcsoport, mely a Bácskában is fellelhető

⇨ e népcsoport nyelve, e népcsoporhoz tartozó személy

⊙ horv *buñjevac* 'ua.'

búr ⇨ 16–17. századi dél-afrikai holland telepesek leszármazottja a Dél-Afrikai Köztársaságban, aki az afrikaans nyelvet beszéli

⊙ holl *boer* 'ua.', tkp. 'paraszt'

❖ magy *pór*, ném *Bauer*

burán ⇨ *met* erős északi szél Belső-Ázsia sztyeppvidékein, mely nyáron porvihart, télen hóvihart hoz

⊙ or *buran* 'ua.'

burett ⇨ *text* nyersselyem fonal

⇨ selyemhulladékból készült fonal vagy kelme

⊙ fr kics *bourrette* 'a selyemgubó legfelső rétege, ebből való, gyengébb minőségű selyemszál' ← *bourre* 'hullott szőr' ← késő lat *burra* 'ua.'

burgund ⇨ *népr* skandináviai eredetű keleti germán nép, mely sok hányattatás után a mai Burgundiában (fr *Bourgogne*) telepedett le

⇨ e néphez tartozó személy

⊙ ném *Burgunder* 'ua.'

❖ magy *burgonya*

burgundi ⇨ a franciaországi Burgundiából származó szőlőfajták bora

⊙ lásd BURGUND

bureau lásd BÜRÓ

burját ⇨ *népr* Kelet-Szibériában élő nép

⇨ *nyelvt* e népnek a mongol nyelvcsaládhoz tartozó nyelve

⇨ e néphez tartozó személy

⊙ or, 'ua.' ← mongol *burijad* 'erdei emberke'

burkus † ⇨ porosz

⊙ ném-lat (*branden*)*burgus* 'Brandenburgból, Poroszország központi tartományából való'

burleszk ⇨ *szính* bohózat

⇨ *film* a némafilm korában kialakult filmbohózat, amelynek Chaplin volt a műfajteremtő mestere

⇨ *zene* játékos, tréfás, ironikus vagy groteszk hangvételű zenemű

⇨ (mn) nyers komikuma révén nevetető, kacagtató, mulatságos

⊙ ném *burlesk* ← ol *burlesco* 'ua.' ← *burla* 'gúny, tréfa, csíny'

♠ Indokolatlan az angolos [börleszk] ejtés, ill. *börleszk* írás.

burnót ⇨ orrba szippantva élvezett dohánypor, tubák

⊙ szerb *burnut* ← tör *burunotu* 'ua.', tkp. 'az orr füve'

burnusz ⇨ beduinok fehér gyapjúból szőtt csuklyás köpenye

⊙ fr *bournous* ← ar *burnusz* 'ua.' ← gör *birrosz* 'csuklyás köpeny'

bursikóz ⇨ fiatalos, diákosan vidám, legénykedő, pajzán

⊙ ném *burschikos* 'ua.' ← *Bursche* 'legény, diák', ered. 'magát közös kasszából ellátó diákközösség' ← kk lat *bursa* 'erszény, pénzeszacskó', lásd BÖRZE

Lásd még NATURBURSCH

bursitis [burszitisz] ⇨ *orv* az ízületkörnyéki nyálkatömlők gyulladása

⊙ tud lat, 'ua.': *bursa* 'nyálkatömlő', ered. 'erszény, tömlő, kis zsák' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

burster [börzster] ⇨ *csill* hirtelen fellobbanó és rövid ideig sugárzó galaktikus röntgen- és gammasugárforrás

⊙ ang, 'ua.' ← *burst* 'kitör, kirobban'

burzsoá ⇨ *tört* (fn) városlakó, városi polgár

⇨ nagypolgár, tőkés

⇨ (mn) polgári, tőkés

⊙ fr *bourgeois* 'polgár, városlakó' ← *bourg* 'város' ← kk lat *burgus* 'erődített hely' ← ófn *burg* 'vár' ← *bergan* 'véd, fedez'

burzsoázia ⇨ *tört* városi polgárság a hűbéri korban

⇨ *pol* nagypolgárság, a felső polgári osztály, tőkésosztály

⊙ fr *bourgeoisie* 'ua.', lásd BURZSOÁ

burzsuj † ⇨ nagypolgár (a hazai munkásmozgalom elitélő szóhasználatában)

⊙ or, 'ua.', lásd BURZSOÁ

bushel [busel] ⇨ angolszáz ürmérték, főleg száraz anyagokra (pl. gabona), kb 35 liter

⊙ ang, 'ua.' ← ófr kics *boissel* ← *boisse* 'gabonamérték', tkp. 'maroknyi' ← gall-kelta (pl. ír *boss*, breton *boz* 'tenyér, marok')

busi ⇨ *tört* a harcások kasztjához tartozó személy, szamuráj a hűbéri Japánban

⊙ japán, 'harcos'

busidó ⇨ *tört* a japán harcok kisnemesek, a szamurájok erkölcsi normáinak összesége, íratlan etikai kódexe

⊙ jap, 'ua.', tkp. 'a harcok útja'

business lásd BIZNISZ

busman ⇨ *népr* dél-afrikai őslakos nép

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ ang *bushman* 'bozótlakó': *bush* 'bokor, bozót' ← skand *buske* ← késő lat *boscum* 'erdő' ← ? | *man* 'ember'

busz ⇨ *közl* autóbusz

⇨ más tömegközlekedési eszközök nevének utótagja is: *vízibusz*, *sibusz*, *légibusz*

⇨ *számtech* adatátviteli vezetérendszer, amely a különféle eszközök összekapcsolását biztosítja

⊙ ném, ang, fr (*auto*)*bus* 'autóbusz', lásd AUTÓ, OMNIBUSZ

busszola ⇨ iránytű, tájoló

⊙ fr *boussole* ← ol *bussola* 'ua.', tkp. 'dobozka' ← népi lat **buxita* 'ua.' ← gör *πύξις* 'puszpángdoboz'

Lásd még BOKSZ², BUKSZUS, PIKSZIS

búszter lásd BOOSTER

busztrófedon ⇨ *nyelvt* olyan ősi írás, amelynek sorait felváltva jobbról balra, majd balról jobbra kell olvasni

⊙ gör *busztróphédón* 'ua.', tkp. 'ökörszántás' (mivel a barázda végén az ökör mindig visszafelé indul el): *bu*(sz) 'ökör' | *sztróphé* 'fordulás' ← *sztréphó* 'fordul'

butadién ⇨ *kém* a butánból levezethető, két kettőskötést tartalmazó, reakcióképes szénhidrogén

⊙ ném *Butadien* 'ua.', lásd BUTÁN, DIÉN

bután ⇨ *kém* nyílt láncú, négy szénatomos telített szénhidrogéngáz

⇨ *kém* a belőle készült fűtőgáz

⊙ ném *Butan* 'ua.' ← lat *but*(yrum) 'vaj' (a vajsav, acidum *butyricum* is négy szénatomos, nyílt szénláncú) | *-án* (telített nyílt szénláncú szénhidrogént jelölő végződés)

butanol ⇨ *kém* a butánból levezethető telített alkohol, más néven butilalkohol, négy izomerje fontos gyógyszer- és illatszeripari alapanyag

⊙ ném *Butanol* 'ua.', lásd BUTÁN, (ALKOH)OL

butélia ⇨ palack, borosüveg, pálinkásüveg

⊙ ném *Buttel* ← fr kics *bouteille* ‘ua.’ ← késő lat *butta* ‘borostömlő’

butén lásd BUTILÉN

butik¹ ⇨ divatbolt, divatüzlet

⊙ fr *boutique* ‘bolt’ ← lat *apotheca* ← gör *apothéké* ‘raktár, bolt’: *apo-* ‘el, földre’ | *(ti)thémi* ‘tesz’

butik² † ⇨ csapszék, italmérés, ivó

⊙ ném nyj *butike* ← fr *boutique* ‘bolt’, lásd BUTIK¹

butil ⇨ kém a butánból levezethető egyértékű alkilgyök

⊙ ném *Butyl* ‘ua.’: lásd BUT(ÁN) | gör *hülé* ‘anyag’

butilalkohol lásd BUTANOL

butilén vagy **butén** ⇨ kém a butánból levezethető, egy kettős kötést tartalmazó szénhidrogén

⊙ ang *butylene* ‘ua.’ lásd BUTIL | -én (kettős kötésű szénhidrogénre utaló toldalék)

butirométer ⇨ élelm a tej zsírtartalmát mérő eszköz

⊙ ném *Butyrometer* ‘ua.’: lat *butyrum* ← gör *butüron* ‘vaj’ | gör *metreó* ‘mér’

butler [batler] ⇨ főkomornyik, a cselédség feje előkelő angol házaknál

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘pohárnok, pincemester’ ← fr *boutelier* ‘ua.’ ← *bouteille*, lásd BUTÉLIA

buton ⇨ drágakőből készült gombszerű kis fülbevaló

⇨ számítógép billentyűzetének egy műanyag eleme

⊙ fr *bouton* ‘(nyomó)gomb’ ← ófr *boton* ‘rügy, gomb’ ← *boter* ‘nyom, kinyomul’ ← ófrank *botan* ‘nyom, üt’

buzera ⇨ ját kerülő lökés a biliárdban

⊙ auszt ném *Busero* ‘ua.’ ← ol *buggerone* ‘homoszexuális férfi’, lásd BUZERÁNS

buzerál ⇨ *biz* piszkál, ingerel, bosszant, zaklat

⇨ *biz* fogdos, tapogat, nyúlkál, tapizik

⇨ *biz* babrál, birizgál

⊙ lásd BUZERA

buzeráns ⇨ *biz* homoszexuális, meleg, buzi

⊙ ném *Buserant* ← ol *buzzerone*, *buggiarone* ‘ua.’ ← lat *Bulgarus* ‘bolgár’ (a bolgárok között támadt a bogumil eretnokség, ezért a középkorban rossz hírust keltették, egyebek közt nemi rendellenességgel gyanúsították őket)

buzi ⇨ *biz* homoszexuális, homokos, meleg

⊙ lásd BUZERÁNS

buzuki ⇨ *zene* újjörög népi pengetős hangszer a lantfélék családjából

⊙ újjör, ‘ua.’ ← ?

bückling ⇨ élelm füstölt hering

⊙ ném *Bückling* ← kholl *bukkink* ‘ua.’ ← *bok* ‘bakkecske’ (erős szagára utalva)

büdzsé ⇨ állami költségvetés, annak évi összege

⊙ fr *budget* ← ang *budget* ‘ua.’, ered. ‘börzacsakó’ ← ófr *bouge* ← lat *bulga* ‘ua.’ ← kelta (pl. óír *bolg* ‘zsák’)

büfé ⇨ falatozó

⇨ fogadáson hideg ételek és italok asztala, ahol a vendégek állva fogyasztanak

⇨ † tálalóasztal, pohárszék

⊙ fr *buffet* ‘ua.’ ← ?

büró ⇨ *hiv* hivatal, iroda

⇨ *hiv* valamely intézmény rendelkező szerve

⇨ † íróasztal

⊙ ném *Büro* ‘hivatal’ ← fr *bureau* ‘íróasztal’ ← ófr *burel* ‘rozsdabarna durva gyapjúszövet (asztalok bevonására)’ ← lat *burrus* ‘vöröses’ ← gör *pürrhosz* ‘ua.’

bürokrácia ⇨ a közhivatalok gépezete

⇨ gépies és bonyolult ügyintézés, aktatologatás, akadékoskodás

⊙ ném *Bürokratie* ← fr *bureaucratie* [bürokraszi] ‘ua.’: *bureau* ‘íróasztal, hivatal’, lásd BÜRÖ | gör *krateó* ‘uralkodik’ (az *arisztokrácia*, *demokrácia* és hasonló szavak mintájára)

bürokratikus ⇨ hivatali formaságokhoz ragaszkodó, agyonbonyolított

⊙ ném *bürokratisch* ‘ua.’, lásd BÜROKRÁCIA

bürokrata ⇨ hivatalnok, tisztviselő

⇨ *pej* aktatologató, aktakukac

⊙ ném *Bürokrat* ‘ua.’, lásd BÜROKRÁCIA

bürológia ⇨ *inf* a hivatali ügyvitel feldolgozása számítógépes rendszerre, ennek elmélete és módszere

⊙ ang *bureaology* ‘ua.’, lásd BÜRÓ, -LÓGIA

bürószex ⇨ *biz* munkahelyi közösségben kialakuló nemi kapcsolat

⊙ ang *bureau sex* ‘ua.’, lásd BÜRÓ, SZEX

büsz ⇨ *műv* mellszobor

⊙ fr *buste* ‘emberi felsőtest, mellszobor’ ← ol *busto* ‘törzs’ ← késő lat *bustum* ‘emberi felsőtest’

by-pass [bájpasz] ⇨ *orv* beszűkült (koszorú) érszakasz kiiktatása egy kerülő szakasz műtéti beültetésével

⇨ *inf* kerülőút, a helyi telefonszolgálatot megkerülő kommunikáció, pl. mikrohullámú rendszeren át

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘kitérő, kerülő’: *by* ‘mellett, körül’ | *pass* ‘elhalad’, lásd PASSZOL

byte [bájt] ⇨ *számtech* nyolc bitből álló, egy betűnek vagy számnak megfelelő információegység

⊙ ang *byte* ‘ua.’, a *bit* és a *bite* (‘falat’) önkényes írásmódú vegyüléke (több ettől eltérő, de bizonyíthatatlan eredetű is van forgalomban)

C

---

cab [keb] ⇨ *közl* egylovas, kétkerekű könnyű kocsi

⇨ *közl* régebben konflis, ma taxi Angliában

⊙ ang röv, 'ua.' ← fr *cabriolet*, lásd KABRIOLET

cab- lásd még KAB-

cabaletta [kabaletta] ⇨ *zene* egyszerű felépítésű, rövid ária

⇨ *zene* ária vagy duett gyors zárórésze

⊙ ol kics, 'ua.', lásd COBBOLA

caballero [kavaljeró] ⇨ *tört* spanyol lovag, nemesember

⇨ ma spanyol megszólítás: uram

⊙ sp 'ua.' ← kk lat *caballarius* 'lovas' ← lat *caballus* 'igásló'

Lásd még GAVALLÉR, KAVALKÁD

cabinet noir [kabine noár] ⇨ *tört* a gyanús levelek ellenőrzésére alakult részleg a régi francia postaszolgálatban

⇨ *átv* titkosszolgálat, kémkedés, információgyűjtés

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'fekete szoba': lásd KABINET | *noir* ← lat *niger* 'fekete'

cable code [kéjbl kód] ⇨ *ker* a kereskedelmi táviratokban alkalmazott rejtjelzések szótára

⊙ ang, 'ua.': *cable* 'távirat', tkp. 'drót', lásd KÁBEL | lásd KÓD

cable matcher [kéjbl mecser] ⇨ *számtech* kábelillesztő

⊙ ang, 'ua.': lásd KÁBEL | *match* 'összeillik'

caboclo [kaboklu] ⇨ indián-fehér félvér Brazíliában

⊙ port, 'ua.', tkp. 'rézszínű, bronzszínű' ← ?

cabotage [kabotázs] ⇨ *hajó* partmenti hajóforgalom egy adott ország tengeri kikötői között

⇨ *hajó* az állam joga, hogy az ilyen forgalomból idegen cégeket kizárjon

⊙ fr, 'ua.' ← *cabotage* 'partmenti hajózás' ← sp *cabo* 'hegyfok, partfok' ← lat *caput* 'fej'

Lásd még BICEPSZ, KADÉT, KAPITÁLIS, KAPITÁNY, KAPITULÁL, KAPUT, KÁPÓ, SÉF

cabriolet lásd KABRIOLET

caccia [kaccsa] ⇨ *irod* vadászatok, életképszerű jelenetek költői leírása a késő középkorban

⇨ *zene* kánonszerű zenei tétel a 14–15. században

⊙ ol, 'ua.', ered. 'vadászat' ← *cacciare* 'vadászik' ← késő lat gyak *captiare* 'elkap, elejt' ← lat *capere, captum* 'fog, vesz'

Lásd még CHASSE

cacciatore [kaccsatore] ⇨ *kat* olasz hegyivadász alakulat tagja

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'vadász' ← *cacciare* 'vadászik', lásd CACCIA

cache [kes] ⇨ *számtech* gyorsítótár, memória-alrendszer, amely a gyorsabb adathozzáférést szolgálja

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'rejtkehely' ← fr *acher* 'elrejt' ← népi lat *coacticare* 'pokróccal letakar' ← *coacticum* 'pokróc' ← *cogere, coactum* 'összeterel'

Lásd még KASÍROZ, KASPÓ

cachepot lásd KASPÓ

cachexia [kahekszia] ⇨ *orv* általános gyengeség, súlyvesztés, leromlott testi állapot

⊙ tud lat, ← gör *kakhexia* 'ua.': *kakosz* 'rossz' | *hexisz* 'bírárs, magabírárs, testi állapot' ← *ekhó* 'bír'

caciki ⇨ *konyha* joghurtos, fokhagymás és mentás görög uborkasaláta

⊙ gör ← tör *çaçık* 'ua.'

cad- lásd még KAD-

caddie [kedi] ⇨ *sport* szolga, aki a golfjátékos ütőit hordozza

⊙ ang, 'ua.' ← fr *cadet* 'ifjabb fivér', lásd KADÉT

caddy [kedi] ⇨ *közl* kétszemélyes személygépkocsi áruszállításra átalakított hátsó résszel

⊙ ang, 'ua.', ered. 'teásdoboz, teás láda' ← *catty* 'egy font körüli régi súlyegység teára és más gyarmatárura' ← maláj *kati* 'ua.'

cadenas [kadena] ⇨ *műv* hajó alakú, ötvösművű középkori kazetta, amelyben uralkodók és főrangúak evőeszközeit, kenyerét és sóját (mérgezés veszélye miatt) elzárva tartották

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'lakat' ← lat *catena* 'lánc'

cádik ⇨ *vall* csodarabbi, a kelet-európai zsidóság körében különös tiszteletnek örvendő haszid tanító

⊙ héb *cáddik* 'igaz ember' ← *cádók* 'igaznak mutatkozott'

caduceum [kaduceum] ⇨ *mit* Hermész szárnyas hírnökbotja

⇨ a reneszánszban a kereskedés emblémája

⊙ lat, 'hírvivő követ pálcaja mint megbízásának jelvénye', ered. *caruceum* ← gör *kériukeion*, lásd ott

caducitas [kaducitás] † ⇨ *jog* uravesztett vagyon, uratlan hagyaték, amely végrendelet és törvényes örökös híján a kincstár birtokába került

⊙ kk lat 'ua.' ← *caducus* 'lehullott, elhullajtott, gazdátlan' ← *cadere* 'leesik'

cae- lásd még CE-, CÉ-

caecitas [cécitás] ⇨ *orv* vakság

⊙ tud lat, 'ua.' ← *caecus* 'vak'

caecum [cékum] ⇨ *anat* vakbél

⊙ tud lat, 'ua.' ← *caecus* 'vak'

caesar [cézár] ⇨ *tört* a római császárok mindenkori címe

⊙ eredetileg Iulius Caesar családneve, amelyet Octavianus Augustus, az első császár örökbefogadás révén örökölt

❖ magy *császár*, *cár*

cagoulard [kagulár] ⇨ *tört* francia fasiszta szervezet, ill. ennek tagja a második világháború idején

⊙ fr, 'ua.': délfir *cagoule* ← lat *cuculla*, *cucullus* 'csuklya' | *-ard* (mozgalom vagy szervezet tagjára utaló toldalék)

café chantant [kafé santan] ⇨ zenés kávéház

⊙ fr, 'ua.': *café* 'kávéház' ← ol *caffè* 'ua.' ← ar *kahva* 'kávé' | *chantant* 'éneklő, énekes' ← lat gyak *cantare* 'énekel' ← *canere*, *cantum* 'ua.'

cairn [kern] ⇨ ősi kelta síremlék és útjelző felhalmozott kövekből Angliában és Bretagne-ban

⊙ ang, 'ua.' ← óír *karn* 'kőhalom'

cakewalk [kékjvolk] ⇨ kalácstánc, akrobatikus afroamerikai tánc a 19. század végén, melynek győztese kalácsot kapott

⇨ *zene* ennek zenéje

⊙ am ang, 'ua.': *cake* 'sütemény' | *walk* 'járás, séta'

cakk ⇨ fog, fogazás

⊙ ném nyj *zack*, irod ném *Zacke* 'csúcs, csipkés ruhaszegély'

cakkos ⇨ csipkés, csipkézett

⊙ lásd CAKK

caklipakli lásd CAKOMPAKK

cakompakk ⇨ *biz* mindenestől, összesen

⊙ ném (*mit*) *Sack und Pack* 'mindenestől', tkp. 'zsákkal és csomaggal': *Sack* 'zsák' | *Pack* 'csomag'

cal- lásd még KAL-

calando [kalandó] ⇨ *zene* fokozatosan elhalkítva, elhalóan (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *calare* 'leszáll, apad' ← népi lat *cal(l)are* 'ua.' ← gör *khalaó* 'lazít, csökkent'

calator [kalátor] ⇨ *tört* rabszolga az ókori Rómában, aki ura elé hívta azokat, akikkel az beszélni kívánt

⊙ lat, 'ua.' ← *calare* 'hív, szólít'

Lásd még KALENDÁRIUM, NÓMENKLATÚRA

calceus [kalceusz] ⇨ *ölt* ókori római polgár lábbelije, bokáig érő cipőféle

⊙ lat, 'ua.' ← *calx* 'sarok, pata'

Lásd még KALK

Calcimusc [kalcimusz] ⇨ *gyógysz* allergiás tünetek enyhítésére izomba adandó kalciumkészítmény

⊙ tud lat 'ua.': lásd KALCIUM | kics *musculus* 'izom', tkp. 'egérke' ← *mus* 'egér'

calcio [kalcsó] ⇨ *sport* régi olasz labdarúgó játék

⇨ *sport* ma a futball olasz neve

⊙ ol, 'ua.' ← *calcio* 'rúgás', lásd CALCEUS

calciuria [kalciúria] ⇨ *orv* mészvizelés, a szervezet számára fontos mészsók ürítése a vizelettel

⊙ tud lat, 'ua.': *calx, calcis* 'mész' | gör *uron* 'vizelet'

calculosis [kalkulózis] ⇨ *orv* köképződés a szervezetben, köbetegetség

⊙ tud lat, 'ua.': lásd CALCULUS | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

calculus [kalkulus] ⇨ *orv* a szervezet üreges szerveiben, főleg a vesében és epében kialakuló kő

⊙ lat kics, 'kövecske' ← *calx, calcis* 'mész, kő'

Lásd még KALCIUM, KALKULUS

calc- lásd még KALC-, KALK-

caldarium [kaldárium] ⇨ *tört* római közfürdők meleg vizes medencéket tartalmazó, fűtött levegőjű csarnoka

⊙ lat, 'ua.' ← *calidus* 'meleg' ← *calere* 'melegnek lenni'

Lásd még KALÓRIA, RESÓ, SODÓ, SOFŐR

calèche [kales] ⇨ *közl* lehajtható fedelű, könnyű négyüléses hintó

⊙ fr, 'ua.' ← ném *Kalesche* ← cseh *koleša* 'könnyű négykerekű kocs' ← *kolo* 'kerék'

calefactorium [kalefaktórium] ⇨ *ép* középkori kolostorokban az egyetlen fűtött helyiség, melegedőhelyiség

⊙ lat, 'ua.', lásd KALEFAKTOR

calembour(g) [kalambur] ⇨ *irod* a szavak vagy szókapcsolatok többféle értelmezésén alapuló szójáték

⊙ *Calembourg* városáról, ill. egy ottani pappal kapcsolatos anekdotákról

Calendae lásd KALENDÁRIUM

caliga [kaliga] ⇨ *ölt* ókori római rövid katonacsizma, bakancs

⊙ lat, 'ua.'

caligo [kaligó] ⇨ *orv* vakság

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'sötétség'

callanetics [kelenetiks] ⇨ *sport* mélyizomtorna

⊙ ang, 'ua.', a módszer feltalálójának, *Callan*nek a nevéből

call-girl [kolgörl] ⇨ prostituált, aki telefonhívásra házhoz megy

⊙ ang, 'ua.': *call* 'hív, telefonál' | *girl* 'lány'

call-in [kól in] ⇨ élő műsor rádióban vagy televízióban, amelybe a hallgatók, illetve nézők betelefonálhatnak

⊙ ang, 'ua.': *call* 'hív, telefonál' | *in* 'be'

calling sequence [kóling szíkvensz] ⇨ *számtech* hívási sorozat

⊙ ang, 'ua.': *call* 'hív' | lásd SZEKVENCIA

callus [kallusz] ⇨ *orv* hegszövet csonttörés helyén

⇨ bőr szarurétegének megvastagodása, bőrkeményedés

⊙ lat, 'ua.' ← *callum* 'vastag, kérges bőr'

calmato [kalmató] ⇨ *zene* nyugodtan (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *calmare* 'megnyugszik' ← *calma* 'nyugalom' ← gör *kauma* 'a nap heve, déli pihenő'
← *kaió* 'ég'

calque lásd KALK

calumnia [kalumnia] † ⇨ *jog* rágalom

⊙ lat, 'hamis vád'

calvados [kalvadosz] ⇨ a konyakéhoz hasonló érlelésű kiváló francia almapálinka

⊙ előállításának helyéről, *Calvados* megyéről

cam- lásd még KAM-

camad'eu [kamajő] ⇨ *műv* dombormű hatású festés, mely csak egy szín tónusait alkalmazza

⇨ *műv* drágakő két rétegből, melyek közül a felsőt domborműszerűen vésik

⊙ fr, 'ua.' ← gör *kamatosz* 'fáradtságos munka'

❖ magy *kamat*

camarlingo vagy **camerlengo** [kamarlingó, kamerlengó] ⇨ *vall* bíboros kamarás, a pápai kúria pénzügyeinek vezetője, egyben a bíborosi kar feje a pápa halála és az új pápa megválasztása közötti időszakban

⊙ ol, 'ua.' ← ófn *chamarling* 'kamarás': *chamar* ← lat *camera* 'szoba, kamra, kincstár' | *-ling* (vmihez tartozásra utaló toldalék)

Lásd még CHAMBERLAIN, KAMARILLA, KAMERA, KAMERÁD

cambrésine [kambrezin] ⇨ *text* batisztféle finom lenvászon kelme

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'Cambrai városából való'

camera obscura [kamera obszkúra] ⇨ *fényk* sötétkamra, lyukkamra, a fényképezőgép alapformája

⊙ lat, 'ua.': *camera* 'kamra, boltozott helyiség' ← gör *kamara* 'ua.' | *obscurus* 'sötét' ← ?

camerarius [kamerárius] ⇨ *tört* kamarás, a kincstár felügyelője

⊙ lat, 'ua.' ← *camera* 'kamara, kincstár'

camerlengo lásd CAMARLINGO

camisard [kamizár] ⇨ *tört* 18. századi dél-francia parasztfelkelés résztvevője

⊙ fr, 'ua.': ← prov *camisa* 'ing' (éjjeli támadásokon fehér ingükről ismerték fel egymást) ← népi lat *camisia* 'ua.' ← ? | *-ard* (mozgalomhoz tartozóra utaló toldalék)

Lásd még CHEMISSETTE

camorra [kamorra] ⇨ a szervezett nápolyi alvilág, eredetileg maffiaszerű titkos bűnszövetkezet neve a 16. századtól

⊙ ol, 'ua.' ← (?) sp 'veszekedés, összetűzés'

camouflage lásd KAMUFLÁZS

campanelli [kampanelli] ⇨ *zene* zongorabillentyűs harangjáték

⊙ ol tbsz, 'ua.' ← kics *campanello* 'harangocska' ← *campana* 'harang' ← késő lat (*vasa*) *campana* 'kampániai edény' (ti. a harang bronz öble) ← *Campana* 'olasz síkvidék' ← lat *campus* 'mező'

Lásd még CAMPUS, KAMPÁNY, KEMPING, SAMPINYON

campanile [kampanile] ⇨ *ép* harangtorony, harangláb

⊙ ol, 'ua.' ← *campana* 'harang', lásd CAMPANELLI

camposanto [kamposzantó] ⇨ *ép* templomhoz csatlakozó, árkádsoros vagy oszlopokkal kerített középkori olasz temető

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'megszentelt mező': *campo* ← lat *campus* 'mező' | *santo* ← lat *sanctus* 'szent'

camptodactylia [kamptodaktília] ⇨ *orv* hajlott, begörcbült ujjakkal járó izületi betegség

⊙ tud lat, 'ua.': gör *kamptó* 'hajlít' | *daktülosz* 'ujj'

campus [kampusz] ⇨ *okt* az egyetem oktatási, tudományos és kollégiumi épületeit, valamint ellátó, szórakoztató és sportlétesítményeit laza elrendezésben befogadó nagy parkos terület az Egyesült Államokban

⊙ ang, 'ua.' ← lat *campus* 'városban nagy beépítetlen terület gyűlések számára', ered. 'mező'

Lásd még KAMPÁNY, KEMPING, SAMPINYON

can- lásd még KAN-

canaille [kanajj] ⇨ csöcselék, söpredék, aljanép

⊙ fr, 'ua.' ← lat *canis* 'kutya'

Lásd még KÁNIKULA, KANÁRI, KENNEL

canalicula lacrimalis [kanalikula lakrimálisz] ⇨ *anat* könnycsatorna

⊙ tud lat, 'ua.': kics *canalicula* 'csatornácska', lásd KANÁLIS | *lacrima* 'könyv'

canarie [kanari] ⇨ *zene* régi páros tánc, a *gigue* rokona, amely a Kanári-szigetéről terjedt el spanyol közvetítéssel

✧ *zene* ennek zenéje mint szvitek tétele

◎ fr, 'ua.' ← sp (*Islas*) *Canarias* 'Kanári-(szigetek)' ← lat *canarius* 'kutyákkal kapcsolatos' ← *canis* 'kutya'

cancel [kenzsl] ✧ *számtech* érvénytelenítés, törlés

◎ ang, 'kihúz, töröl' ← fr *canceller* ← lat *cancellare* 'írást függőleges vonalakkal töröl' ← *cancelli* 'rács'

Lásd még KANCELLÁR

cancellum [kancellum] ✧ *ép* díszes kőrács kora keresztény templomokban, amely a prédikálószéket körülfogva azt a hajótól elválasztotta

◎ kk lat 'ua.' ← lat kics tbsz *cancelli* 'rács, kerítés' ← *cancer* 'rács', a *carcer* (lásd KARCER) elhasonulásos alakváltozata

Lásd még KANCELLÁR

cancerosus [kancerózus] ✧ *orv* rákos

◎ tud lat, 'ua.': *cancer* 'rák' | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

canción [kanszion] ✧ *irod* középkori eredetű spanyol dalforma, amely négysoros mottóból és az azt kifejtő strófákból állt

◎ sp, 'dal' ← lat *cantio* 'ua.' ← *canere, cantum* 'énekel'

cancionero [kanszjoneró] ✧ *irod* énekeskönyv, lírai, epikus és didaktikus versek gyűjteménye a középkor végi spanyol irodalomban

◎ sp, 'ua.' ← késő lat *cantionarium* 'ua.' ← *cantio* 'ének' ← *canere, cantum* 'énekel'

Lásd még CANTABILE

canities [kaníciesz] ✧ *orv* őszülés, a testszőrzet pingmentjének elvesztése

◎ lat, 'ua.' ← *canus* 'ész, fehér'

cannelloni [kanellóni] ✧ *konyha* hússal csőszerű tésztaiba töltött paradicsomos, sajtos olasz eledel

◎ ol nykyz, 'ua.' ← kics *cannello* 'pipaszár, tollszár' ← ol, lat *canna* 'nádszál'

Canossa-járás [kanossza] ✧ alázatos bocsánatkérés, engesztelés

◎ az észak-itáliai *Canossa* váráról, ahol IV. Henrik német-római császár 1077-ben súlyos megaláztatást vállalva érte el VII. Gergely pápánál, hogy visszavonja a rá kimondott egyházi átkot

canso [kanszó] ✧ *irod* a CHANSON megnevezése a provanszál lírában

◎ prov, 'dal' ← lat *cantio* 'ua.' ← *canere, cantum* 'énekel'

cantabile [kantábile] ✧ *zene* énekelve, énekszerűen, dallamosan (adandó elő)

◎ ol, ← lat *cantabilis* 'énekelhető' ← gyak *cantare* 'énekel' ← *canere, cantum* 'ua.'

Lásd még BICINIUM, CACIONERO, CANTASTORIE, CANTE JONDO, CANTICUM, CANTIMBANCA, CANTORIA, CANTUS FIRMUS, CANZONE, CHANSON, KANTÁTA, SANZON

cantastorie [kantasztórie] ✧ *irod* középkori olasz vándor népi énekmondó

◎ ol, 'ua.', tkp. 'történeteket éneklő', lásd KÁNTÁL, HISTÓRIA

cante jondo [kante hondó] ✧ *irod* gitárkísérettel előadott, fájdalmas hangvételű ősi andalúz népdal

◎ sp, 'ua.', tkp. 'mély dal': *cante* ← lat *cantio* 'ének' ← *canere, cantum* 'énekel' | *jondo* 'mély' ← lat *fundus* 'fenék, alj'

canthoplastica [kantoplasztika] ✧ *orv* a beszűkülött szemzug átmetszése

◎ tud lat, 'ua.': | lásd CANTHUS, PLASZTIKA

canthus [kantusz] ✧ *anat* szemzug

◎ tud lat, 'ua.' ← gör *kanthosz* 'a szem sarka'

Lásd még CANTONALE, KANTON

canti carnascialeschi [kanti karnassaleszki] ✧ *irod* firenzei farsangi énekek, karneváli menetben énekelt játékos, szatirikus, néha melankolikus dalok

◎ ol, 'ua.': *canto* ← lat *cantus* 'ének' ← *canere, cantum* 'énekel' | régi ol *carnasciale* 'karnevál, farsang': *carne* ← lat *caro, carnis* 'hús' | *lasciare* 'elhagy' ← lat *laxare* 'könnyít, lazít' ← *laxus* 'laza'

canticum [kantikum] ✧ *zene* himnikus bibliai imádságok gyűjtőneve a katolikus liturgiában

◎ lat, kics 'dal, ének' ← *cantus* 'ének, dallam' ← *canere, cantum* 'énekel'

Lásd még CANTABILE

cantimbanca [kantimbanka] ⇨ *irod* középkori olasz vándor énekmondó

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'padon éneklő': *cantare* 'énekel' | *banca* 'pad, pult' ← germán (pl. ném *Bank* 'ua.')

Lásd még CANTABILE

cantonale [kantonále] ⇨ *bút* díszes velencei sarokszekrény a 18. századból

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'sarokban álló' ← *cantone* 'szobasarok' ← lat *canthus* ← gör *kanthosz* 'a szem sarka'

Lásd még CANTHUS, KANTON

cantoria [kantória] ⇨ *ép* templomi énekeskarzat a nyugati bejáró felett

⊙ ol, 'ua.' ← *cantore* 'énekes', lásd KÁNTOR

cantus firmus [kántusz firmusz] ⇨ *zene* többszólamú vokális zenében az ellenpont alapját képező fő dallam

⊙ lat, 'ua.': ← *cantus* 'ének, dallam' ← *canere, cantum* 'énekel' | *firmus* 'erős, szilárd'

canzone [kancóne] ⇨ *irod* provanszál eredetű, 7 és 11 szótagos sorokból, kötött rímszerkezetű strófaból álló olasz költemény

⇨ *zene* egyszerű, egyszólamú olasz dal hangszerkísérettel

⊙ ol, 'ua.' ← prov *canso* 'dal' ← lat *cantio* 'ua.' ← *canere, cantum* 'énekel'

Lásd még CANTABILE

canzonetta [kanconetta] ⇨ *zene* nyolcsoros strófaból, 7 és 11 szótagos sorokból álló középkori olasz szerelmi dal

⊙ ol kics, 'ua.', lásd CANZONE

cap- lásd még KAP-

capacitor [kepezitor] ⇨ *vill* kondenzátor

⊙ ang, 'ua.', lásd KAPACITÁS

capellanus [kapellánusz] ⇨ *vall* segédlelkész, káplán

⇨ *vall* uralkodó vagy nagyúr udvari kápolnájának papja

⊙ kk lat, 'ua.', ered. 'ereklyeőrző' ← kics *cap(p)ella* 'kápolna', tkp. 'Szent Márton ereklyéjének őrhelye' ← késő lat *cappa* 'csuklyás köpeny' (ti. Szent Mártoné, amelynek állítólagos darbjait sok helyen őrizték ereklyeként)

❖ magy *káplán, kápolna*

capistráng † ⇨ *kat* takarodó

⊙ ném *Zapfenstreich* 'ua.', tkp. 'csapbeverés': *Zapfen* 'csap, hordó csapja' | *Streich* 'ütés' (a táborban a takarodót jelző dobszó után a markotányosok a hordók csapja helyébe dugót ütöttek)

capita aut navim [kapita...] ⇨ *tört* a pénzfeldobást kísérő szöveg az ókori Rómában, „fejeket vagy hajót”, mivel a pénz egyik oldalán kétarcú Janus-fej volt, a másikon hajóorr

⊙ lat *caput, capitis* 'fej' | *navis* 'hajó'

capitale crimen [kapitále krimen] † ⇨ *jog* főbenjáró vétek, vagyis, amelyért fejesztés jár

⊙ lat, 'ua.': *capitalis* 'a fejjel kapcsolatos' ← *caput, capitis* 'fej' | *crimen* 'büntett', lásd KRIMINÁLIS

capitano [kapitánó] ⇨ *szính* a marcona Kapitány, a commedia dell'arte állandó figurája, a hetvenkedő katona ókori alakjának folytatója

⊙ ol, 'ua.', lásd KAPITÁNY

capitatio [kapitáció] ⇨ *tört* fejadó az ókori Rómában

⊙ lat, 'ua.' ← *caput, capitis* 'fej'

Lásd még KAPITÁLIS

capitis deminutio [kapitisz deminúció] ⇨ *jog* a személy szabadságának, polgárjogának vagy családi jogállásának elvesztése a római jogban

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'a fej csorbulása': ← *caput, capitis* 'fej' | *deminutio* 'kisebbedés, csorbulás' ← *deminuere, deminutum* 'csökkent, elvesz, korlátoz': *de-* 'el' | *minuere* 'kisebbit', lásd MÍNUSZ

capitularis [kapituláris] † ⇨ *vall* káptalani, a káptalanra tartozó

⊙ lat, 'ua.' lásd CAPITULUM

capitulum [kapitulum] ⇨ *ép* oszlopfő

⇨ *irod* fejezet

⇨ *vall* káptalan

⊙ lat kics, 'ua.' ← *caput, capitis* 'fej'

caporale [kaporál] ⇨ tizedes, káplár

⊙ fr, 'ua.' ← ol *caporale* 'ua.' (a *capo* 'főnök' ← lat *caput* 'fej' beleértésével), ered. *corporale*, lásd CORPORAL

Lásd még KAPITÁLIS

cappuccino [kapucsinó] ⇨ tejjel vagy tejszínnel hígított habos eszpresszókávé

⊙ ol, 'ua.', ered. 'kapucinus barát', lásd KAPUCINUS

capriccio [kapriccsó] ⇨ *zene* formailag alig kötött vagy imitációs formában írt hangszeres mű

⇨ *zene* a romantika korában karakterdarab, motívumok sorából építkező, gyakran zenekari mű

⊙ ol, 'ua.', lásd KAPRIC

capriole [kapriole] ⇨ *sport* műlovaglő mutatvány: a ló kifeszített hátsó lábakkal és magasba nyújtott mellsőkkel felugrik

⊙ ol, 'ua.', lásd KAPRIOL

capsarius [kapszáriusz] ⇨ *tört* ókori római fürdőszolga, aki a vendégek ruháit őrizte

⊙ lat, 'ua.' ← *capsa* 'láda'

caps lock [kepsz lok] ⇨ *számtech* váltózára a számítógép billentyűzetén

⊙ ang, tkp. *capitals lock* 'nagybetűk zárja': *capital*, lásd KAPITÁLIS | *lock* 'zár, retesz'

captatio benevolentiae [kaptáció benevolencié] ⇨ *ret* a hallgatók megnyerését célzó fordulat szónoki beszéd elején

⊙ lat, 'a jóindulat megragadása': gyak *captare* 'megfog, megragad' ← *capere, captum* 'fog, vesz' | lásd BENEVOLENCIA

capture [kepcső] ⇨ *számtech* rögzítés, a kapott adat állományba mentése későbbi elemzésre

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'elfog, foglyul ejt' ← lat *capere, captum* 'ua.'

caput [kaput] ⇨ *anat* fej

⇨ *anat* végtag csontjának az izületi vápába illeszkedő, félgömbszerű vége

⊙ lat, 'ua.'

Lásd még KAPITÁLIS

caquetoire [kakótoár] ⇨ *bút* magas támlájú 16. századi karosszék

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'fecsegőhely' ← hangut *caqueter* 'cseveg, fecseg', ered. 'kotkodácsol'

cár ⇨ *tört* orosz és bolgár uralkodók címe

⊙ or *carj* ← ószláv *ceszarj* ← lat *caesar* 'császár', lásd CAESAR

car- lásd még KAR-

carabinieri [karabinjeri] ⇨ *kat* a hadsereghez tartozó, csendőri teendőket ellátó karhatalmi szervezet Olaszországban

⊙ ol, 'ua.' ← *carabiniere* 'csendőr' ← *carabina* 'karabély' ← fr *carabine* 'ua.', lásd KARABINER

caramba [karamba] ⇨ teringettét! az ördögbe! (spanyol szitkozódás)

⊙ sp, 'ua.'

carbo activatus [kARBó aktivátusz] ⇨ *gyógysz* aktív szén, gyógyszén

⊙ lat, 'ua.': *carbo* 'szén' | *activatus* 'aktivált', lásd AKTIVÁL

carbo medicinalis [kARBó medicinális] ⇨ *orv* orvosi szén, gyógyszén

⊙ lat, 'ua.': *carbo* 'szén' | lásd MEDICÍNA

carbonari [karbonári] ⇨ *tört* titkos olasz politikai szervezet a 19. század elején az osztrák uralom lerázására és Itália egyesítésére

⊙ ol tbsz *carbonari* 'ua.' ← *carbonaro* 'szénégető' (e szervezet tagjai eleinte erdőkben, szénégetők szállásain tartották összejöveteleiket) ← *carbone* 'szén' ← lat *carbo, carbonis* 'ua.'

Lásd még KARBID, KARBON, KARMONÁDLI

cardiaca [kardiaka] ⇨ *orv* a szívritmusra ható szerek, gyógyanyagok

⊙ tud lat tbsz seml, 'ua.' ← *cardiacus* 'a szívvel kapcsolatos' ← gör *kardia* 'szív'

cardio- lásd KARDIO-

cardo [kardó] ⇨ *tört* a római katonai tábor, ill. római település észak-déli irányú főútvonala

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'ajtó sarokvasa'

Lásd még KARDINÁLIS, ZSANÉR

cárevics ⇨ *tört* a cár fia, trónörökös a régi Oroszországban

⊙ or, 'ua.': lásd CÁR | *-evics* (orosz apai név hímnemű toldaléka)

cárevna ⇨ *tört* a cár lánya a régi Oroszországban

⊙ or, 'ua.': lásd CÁR | *-evna* (orosz apai név nőnemű toldaléka)

carezzando [kareccandó] ⇨ *zene* behézelgően (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *carezza* 'simogatás, kedveskedés' ← késő lat *caritia* 'ua.' ← *carus* 'kedves'

carica ⇨ *tört* cárné, a cár felesége

⊙ or, 'ua.': lásd CÁR | *-ica* (szláv nőnévképző)

caries [kariesz] ⇨ *orv* fogszuvasodás

⇨ ebből keletkezett lyuk a fogon

⊙ lat, 'redvesség, korhadtság'

carissime [karisszime] † ⇨ kedvesem, drága barátom

⊙ lat megsz, 'ua.' ← ff *carissimus* 'igen kedves' ← *carus* 'drága, becses, kedves'

caritas [karitász] ⇨ *vall* (keresztény) felebaráti szeretet, emberszeretet, jótékonyosság

⇨ (nagybetűvel) katolikus jótékonyági szervezet

⊙ lat *caritas, caritatis* 'szeretet, kedvesség' ← *carus* 'drága, becses, kedves'

Lásd még KARITATÍV

carmagnole [karmanyol] ⇨ *zene* hatnyolcados ütemű gyors, lelkesítő erejű északolasz dal, amely a nagy forradalom idején lett népszerű Franciaországban

⇨ a hozzá tartozó tánc, amelyet kígyózó sorban jártak

⊙ *Carmagnola* piemonti város nevéből

carmen [karmen] ⇨ *irod* lírai költemény az ókori latin irodalomban

⇨ (eredetileg) római varázsnének, ima- és varázsfórmula

⊙ lat elhasonulásos *carmen*, ered. *canmen 'ének' ← *canere* 'énekel'

Lásd még CANTABILE

carnarium [karnárium] ⇨ *ép* temetői kápolna, amely sírhelyek fölé épült

⊙ lat, 'ua.', ered. 'húskamra' ← *caro, carnis* 'hús'

carnation [karnaszjon] ⇨ *műv* testszín a festészetben

⊙ fr, 'ua.' ← lat *caro, carnis* 'test', tkp. 'hús'

carnet [karné] ⇨ *ker* vámokmány a nemzetközi áruszállításban

⇨ jegyfűzet, tömbjegy

⊙ fr kics, 'ua.', ered. 'jegyzetkönyvecske' ← lat *quaterni* 'négyesével', azaz 'négyrét hajtott' ← *quattuor* 'négy'

Lásd még KÁDER, KÁRÓ, KVADRÁNS, KVÁRTÉLY

Carnivora [karnivora] ⇨ *áll* ragadozók, tkp. húsevők rendje

⊙ tud lat, 'ua.': *caro, carnis* 'hús' | *vorare* 'elnyel, felfal'

carotis [karotisz] ⇨ *anat* nyaki verőér, melynek elszorítása eszméletvesztést idéz elő

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *karótisz* 'ua.' ← *karoó* 'elkábít'

carszkije vrata ⇨ *vall* az ikonosztáz középső kapuja a görögkeleti templomban

⊙ or, 'ua.', tkp. 'cári kapu': *carszkij* 'cári', lásd CÁR | tbsz *vrata, vorota* 'kapu' ← *vorotijtj* 'fordít'

cárt ⇨ finom, kecses, törékeny

⊙ ném *zart* 'ua.'

carte blanche [kart blans] ⇨ aláírt, de kitöltetlen okmány, amelyet birtokosa belátása szerinti célra használhat

⇨ *átv* teljes rendelkezési jog, szabad rendelkezés valamely ügyben

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'fehér lap': *carte* 'kártya, papírlap' ← lat *charta* 'papiruszlap' | *blanc, blanche* 'fehér' ← germán *blank* 'fénylő'

carte maximum [kart maksimum] ⇨ azonos témájú levelezőlap és bélyeg együttese különleges bélyegzővel gyűjtők számára

⊙ fr *carte* 'kártya, papírlap' ← lat *charta* 'papiruszlap' | lásd MAXIMUM

cartilagineus [kartilagineusz] ⇨ *anat* porcok

⊙ tud lat, 'ua.', lásd CARTILAGO

cartilago [kartilágó] ⇨ *anat* porc

⊙ lat *cartilago, cartilaginis* ‘ua.’

cartonnier [kartonjé] ⇨ *bút* sok fiókos és rekeszes, iratok elhelyezésére való szekrényke mint íróasztal felépítménye vagy önálló, az asztal fölé helyezhető bútordarab

⊙ fr, ‘ua.’ ← *carton* ‘karton, vastag papír’ ← ol nykz *cartone* ‘ua.’ ← lat *charta* ← gör *kharté* ‘papiruszlap’

cartoon ⇨ *műv* a humoros rajz, karikatúra angol megnevezése

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘karton (vázlat falfestményhez)’ ← fr *carton*, lásd KARTON

cartouche lásd KARTUS

cartridge disk [kártridzs diszk] ⇨ *számtech* kazettába foglalt mágneslemez

⊙ ang, ‘ua.’: *cartridge*, ered. *cartage* ‘töltényhüvely’ ← fr *cartouche* ‘ua.’, lásd KARTUS | *disk* ← lat *discus* ‘korong’, lásd DISZKOSZ

caruncula [karunkula] ⇨ *orv* szemölcs

⊙ tud lat kics, ‘ua.’, ered. ‘húsdarabka’ ← *caro, carnis* ‘hús’

cas- lásd még KASZ-

casco ⇨ *ker* önkéntes autóbiztosítás főleg töréskár ellen

⇨ (eredetileg) hajókárbiztosítás

⊙ sp *casco* ‘koponya, sisak’, ered. ‘edénycserép’ ← *cascar* ‘összetör’ ← népi lat gyak *quassicare* ← lat *quassare* ‘ua.’ ← *quater, quassum* ‘megráz’

case [kéjksz] ⇨ *számtech* betűállás, annak jelölése, hogy egy karakter kis- vagy nagybetűvel áll

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘doboz, láda’ (ti. a nyomdai szedő polcán) ← lat *capsa* ‘tok, láda’

case law [kéjksz ló] ⇨ *jog* „eseti törvény”, az angolszász jognak az a sajátos vonása, hogy a bírói gyakorlat a korábbi hasonló esetekre támaszkodik, és az azokban hozott ítéleteket tekinti irányadónak

case study [kéjksz sztadi] ⇨ *tud* esettanulmány

⊙ ang, ‘ua.’: *case* ← lat *casus* ‘eset’ ← *cadere, casum* ‘esik’ | lásd STÚDIÓ

cash and carry [kes end ker] ⇨ *ker* készpénzfizetés ellenében árengedményt nyújtó, önkiszolgáló rendszerű kis- és nagykereskedelmi áruház

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘fizeti, viheti’: *cash* ‘készpénzzel fizet’, ered. ‘készpénz, kassza’, lásd KASSZA | *carry* ‘visz, hord’ ← ófr *carier, charier* ‘fuvaroz’ ← lat *carrus* ‘szekér’

cash flow [kes fló] ⇨ *közg* a vállalat adott időszakra eső bevétele

⇨ *ker* készpénz ki- és beáramlása

⊙ ang, ‘ua.’: *cash* ‘készpénz’, ered. ‘pénztár’, lásd KASSZA | *flow* ‘folyás, folyik’

cassapanca [kasszapanka] ⇨ *műv* reneszánsz bútor, a pamlag elődje, támlával és karfával ellátott, díszesen faragott és festett nagy kelengyeláda

⊙ ol, ‘ua.’: *cassa* ‘láda, pénztárszekrény’ ← lat *capsa* ‘tok, tartó, láda’ | *panca* ‘pad, lóca’, lásd még CASSONE

cassazione [kasszációne] ⇨ *zene* szabadban előadott, szerenád- vagy szvitszerű zeneszám

⊙ ol, ‘búcsúzás’ ← *casare* ‘távozik, búcsúzik’ ← lat *casus* ‘üres’

casserole lásd KASZROL

cassis [kasszisz] ⇨ feketeribizke-likőr

⊙ fr, ‘feketeribizke’ ← lat *cassia* ‘ua.’

cassone [kasszóné] ⇨ *műv* festményekkel és faragványokkal ékített, ülőbútorként is használt reneszánsz kori kelengyeláda

⊙ ol nykz, ‘ua.’ ← *cassa* ‘láda, doboz, pénztárszekrény’ ← lat *capsa* ‘tok, tartó, láda’

castellanus [kaszteállanusz] † ⇨ várnagy, várparancsnok

⊙ kk lat, ‘ua.’, ered. ‘várlakó’ ← kics *castellum*, lásd ott

castellum [kaszteállum] ⇨ *tört* kisebb katonai tábor a római korban, utóbb vár, erősség, fellegrvár

⇨ *ép* (a középkortól) vár, kastély

⊙ lat kics, ‘ua.’, lásd CASTRUM

castigatio [kasztigáció] † ⇨ *jog* fenyítés

⊙ lat, 'ua.' ← *castigare* 'megfenyít', tkp. 'tisza erkölcsre szorít': *castus* 'tisza, erkölcsös' | *agere* 'úz, hajt'

casting [kászting] ⇨ *film* szereplők kiválogatása a forgatás előtt

⊙ ang, 'ua.' ← *cast* 'szereposztás', ered. 'öntvény, öntőforma, ill. (fém)et önt' ← *cast* 'dob, vet' ← skandináv (pl. izlandi, svéd *kasta* 'ua.')

castrum [kásztrum] ⇨ *tört* négyszögben kiépített, sáncsal körülvett római katonai tábor

⊙ lat, 'ua.'

Lásd még CASTELLUM

castrum doloris [kásztrum dolorisz] ⇨ *műv* barokk kori díszes gyászemlévény, neves mesterek alkotta ravatal-építmény

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'a fájdalom erődje': lásd CASTRUM | *dolor* 'fájdalom' ← *dolere* 'fáj'

casu- lásd még KAZU-

casus [kázusz] ⇨ *nyelvt* névszóragozási eset

⇨ *nyelvt* a lehetőségesség foka mondatbeli feltétel esetében

⊙ lat, 'ua.' ← *cadere, casum* 'esik'

Lásd még CADUCITAS, KADÁVER, KADENCIA, KÁZUS, SANSZ

casus belli [kázusz belli] ⇨ *pol* olyan sérelmes esemény, amelyet valamely állam jogcímnek tekint háború megindítására

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'háborús eset': *casus* 'eset, jogcím' ← *cadere, casum* 'esik' | *bellum* 'háború'

casus bibendi [kázusz bibendi] ⇨ *tréf* jogcím, alkalom, ürügy az ivásra, társas italozásra

⊙ lat, 'ua.': *casus* 'eset, jogcím' ← *cadere, casum* 'esik' | *bibere* 'iszik'

casus foederis [kázusz föderisz] ⇨ *pol* olyan helyzet vagy körülmény, amely megköveteli, hogy egy adott állam egy nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségének eleget tegyen (pl. hadba vonuljon)

⊙ lat, 'ua.': *casus* 'eset, jogcím' ← *cadere, casum* 'esik' | *foedus, foederis* 'szövetség'

casus irrealis [kázusz irreális] ⇨ *nyelvt* már nem teljesülhető mondatbeli feltétel (pl. „jött volna, ha hívtam volna”)

⊙ lat, 'ua.': lásd CASUS, IRREALIS

casus potentialis [kázusz potenciális] ⇨ *nyelvt* még teljesülhető mondatbeli feltétel (pl. „jönne, ha hívnám”)

⊙ lat, 'ua.': lásd CASUS, POTENCIÁLIS

casus realis [kázusz reális] ⇨ *nyelvt* adott esetben mindenképp teljesülő mondatbeli feltétel (pl. „jön, ha hívom”)

⊙ lat, 'ua.': lásd CASUS, REÁLIS

Cataflam [kataflam] ⇨ *gyógysz* heveny gyulladások elleni készítmény

⊙ tud lat 'ua.': gör *kata-* 'ellen' | lat (*in*)*flam (matio)* 'gyulladás' ← *flamma* 'láng'

catch [kecs] ⇨ *zene* három-négy férfiszólamra írt, humoros tartalmú, fűgaszerű angol vokális mű

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'fogás, zsákmány' ← *catch* 'elfog' ← ófr *cachier* ← késő lat gyak *captiare* 'ua.' ← lat *capere, captum* 'fog, vesz'

catena [katéna] ⇨ *vall* az egyházatyáknak egyes bibliai kérdésekben nyilvánított megjegyzéseit láncra fűző idézetgyűjtemény mint a középkori egyházi irodalom műfaja

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'lánc'

catenaccio [katenaccsó] ⇨ *sport* szorosan záró védelem labdarúgásban, ahogy az olasz válogatott az 1970-es években gyakorolta

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'retesz' ← ol, lat *catena* 'lánc'

catenarium [katenárium] ⇨ *ököl* gazdaközösség, növényevő és a rájuk specializálódott ragadozó populációk láncolatszerűen kapcsolódó közössége adott területen

⊙ tud lat, 'ua.' ← *catena* 'lánc'

catering [kéjtering] ⇨ *ker* repülőgép és hajó utasainak ellátása étellel

⇨ utasellátó szolgálat

⇨ bankett vagy fogadás étkeztetési oldalát lebonyolító vállalkozás

⊙ ang, 'ua.' ← *cater* 'ellát, beszerez' ← ófr *acater*, *acheter* 'vásárol' ← népi lat *accaptare* 'ua.': lat *ad-* 'hozzá' | gyak *captare* ← *capere*, *captum* 'fog, vesz'

caterpillar [keterpiller] ⇨ *műsz* hernyótalpas traktor, munkagép

⊙ ang, ipari márkanév, tkp. 'hernyó' ← ófr *catepelose* 'ua.', tkp. 'szőrös macska': népi lat *cattus* 'macska' | lat *pilosus* 'szőrös' ← *pilum* 'szőr'

catgut [ketgat] ⇨ *orv* műtétknél használt, juhbélből (eredetileg macskabélből) készült sebészeti varrófonál, amely felszivódik a szervezetben

⊙ ang, 'macskabél': *cat* 'macska' | *gut* 'bél'

cathartica [katartika] ⇨ *orv* hashajtó szerek

⊙ tud lat, 'ua.', lásd KATARTIKUS

catínga [katinga] ⇨ *földr* igen száraz éghajlatú braziliai szavannaerdő, melynek fái a száraz évszakban hullatják el a lombjukat

⊙ port, 'ua.' ← indián *caatinga* 'fehér erdő'

cau- lásd még KAU-

caudillo [kaudiljól] ⇨ *tört* a hadsereg főparancsnoka a középkori Spanyolországban

⇨ *tört* főparancsnok és kormányzó latin-amerikai országokban

⇨ *tört* vezér, Franco tábornok államfői címe, az olasz Duce és német Führer megfelelője

⊙ sp, 'ua.' ← prov *capdel* 'főnök, vezér' ← kk lat kics *capitellum* 'kis fej' | *caput*, *capitis* 'fej'

Lásd még KAPITÁLIS

causa efficiens [kauza efficiensz] ⇨ *fil* hatóok, az anyagi ok és a formai ok egyesülését, a létrejövotelt fejezi ki

⊙ lat, 'ua.': *causa* 'ok, ügy' | lásd EFFICIENS

causa finalis [kauza finalisz] ⇨ *fil* cél-ok, célszerűség, célra irányultság, amely a skolasztikus tan szerint a természetben és a történelemben is megnyilvánul

⊙ lat, 'ua.': *causa* 'ok, ügy' | *finalis* 'a véghez, a célhoz tartozó' ← *finis* 'határ, vég, cél'

causa finita [kauza finita] ⇨ az ügy be van fejezve, le van zárva, további vitának nincs helye

⊙ lat, 'ua.': *causa* 'ok, ügy' | *fnitus* 'befejezett, lezár' ← *finire* 'befejez' ← *finis* 'határ, vég'

causa formalis [kauza formálisz] ⇨ *fil* formai ok, amely az arisztotelészi tanban a létrejövő anyag megformáltságát fejezi ki

⊙ lat, 'ua.': *causa* 'ok, ügy' | lásd FORMÁLIS

causalgia [kausalgia] ⇨ *orv* égető érzéssel járó fájdalom

⊙ tud lat, 'ua.': gör *kauszisz* 'égetés, égető forróság' ← *kaió* 'éget' | *algeó* 'fájdalmat érez'

Lásd még CAUTERIUM, ENKAUSZTIKA, HIPOKAUSZTUM, KAUSZTIKUS

causa materialis [kauza materiálisz] ⇨ *fil* anyagi ok, az arisztotelészi tanban az, amiből bármilyen létező létrejön

⊙ lat, 'ua.': *causa* 'ok, ügy' | lásd MATERIÁLIS

causa sui [kauza szui] ⇨ *fil* önmagának az oka, nem függ semmi külső októl, a hittudomány szerint Isten ismérve

⊙ lat, 'ua.': *causa* 'ok, ügy' | *suus* 'saját, a magáé'

causativum [kautatívum] ⇨ *nyelvt* műveltető ige

⊙ lat (*verbum*) *causativum* 'ua.' ← *causare*, *causatum* 'okoz, előidéző' ← *causa* 'ok, ügy'

causeur [kozór] ⇨ szellemes csevegő

⊙ fr, 'ua.' ← *causer* 'cseveg', ered. 'megokol, okoskodik' ← *cause* 'ok, ügy' ← lat *causa* 'ua.'

causeuse [kozöz] † ⇨ kétszemélyes, kanapészerű kis ülőbútor

⊙ fr (*chaise*) *causeuse* 'csevegő(szék)', lásd CAUSEUR

causse [kosz] ⇨ *földr* folyók szabdalta mészkőfennsík a francia középhegység délnyugati részén

⊙ fr, 'ua.' ← lat *calx* 'mészkö'

cautela [kautéla] ⇨ elővigyázat, óvintézkedés

⊙ késő lat, 'ua.' ← *cautus* 'elővigyázatos' ← *cavere* 'óvakodik'

cauterium [kautérium] ⇨ *orv* üszkösödött seb kiegészítésére való vas sebészszerszám

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *kautéridzó* 'tüzes vassal megbélyegez' ← *kautosz* 'égett' ← *kaió* 'éget'

Lásd még CAUSALGIA, ENKAUSZTIKA, HIPOKAUSZTUM, KAUSZTIKUS

cav- lásd még KAV-

cavaioia [kavajola] ⇨ *szinh* régi dél-itáliai népi bohózat

⊙ *Cava* városról, amelynek lakói butaságukról híresedtek el

cavaliere [kavaljere] ⇨ lovag mint régi olasz nemesi cím

⇨ nő lovagja, hódoló

⊙ ol, 'ua.', ered. 'lovass katoná' ← késő lat *caballarius* 'ua.' ← lat *caballus* ← gör *kaballész* 'igásló'

Lásd még GAVALLÉR, KAVALKÁD

cavalier servente [kavaljer szervente] ⇨ *tört* „szolgálattévő lovag”, házibarát, férjes asszony állandó lovagja a 18. századi Itália társasági életében, akinek szerepét a kor szokása szentesítette

⊙ ol, 'ua.': *cavaliere* 'lovag', lásd GAVALLÉR | *servente* 'szolgáló' ← ol, lat *servire* 'szolgál' ← *servus* 'szolga'

cavalleria rusticana [kavalleria rusztikána]

⇨ parasztszünet, az egyszerű emberek ösztönös becsületérzése (Mascagni operájának eredeti címe)

⊙ ol, 'ua.': *cavalleria* 'lovagiasság', lásd CAVALIERE | *rusticana* 'falusi', lásd RUSZTIKUS

cavata [kaváta] ⇨ *zene* a recitativo utolsó, áriaszerűen kiszélesedő szakasza

⊙ ol, 'ua.' ← *cavare* 'kihúzó, kiemel' ← lat *cavare* 'kiváj' ← *cavum* 'lyuk, üreg, odú'

Lásd még KAVITÁS

cavatina [kavatína] ⇨ *zene* hangszerkíséretes, dalszerkezetű szólóénekszám operában, oratóriumban

⊙ ol kics, 'ua.', lásd CAVATA

cave [káve] ⇨ *orv* kerülendő (feljegyzés kórlapon valamely gyógyszer alkalmazásáról)

⊙ lat, 'óvakodj' ← *cavere* 'vigyáz, őrizkedik'

cave canem [káve kánem] ⇨ vigyázat, harapós kutya (felirat ókori római házak kapujában)

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'őrizkedj a kutyától': lásd CAVE | *canis* 'kutya'

cavendish [kevendis] ⇨ kétszer fermentált, gazdag aromájú pipadohányfajta

⊙ ang, 'ua.', márkanév a gyártó cégről

cech ⇨ vendéglői számla

⇨ ennek az összege

⊙ ném *Zeche* 'ua.' ← *zehen* 'mulat, társaságban iszik'

❖ magy *céh*

cedál ⇨ *ker* átenged, átruház

⊙ ném *zedieren* 'ua.' ← lat *cedere* 'átenged, felad', ered. 'lép, hátralép'

Lásd még AKCESSZÓRIUS, INTERCEDÁL, KONCESSZIÓ, PROCESSZIÓ, RECESSZIÓ

cedille [szedij] ⇨ *nyelvt* a franciában és a portugálban a *c* alá írt kampószerű diakritikus jel (ç) annak jelölésére, hogy mély magánhangzók (a, o, és u) előtt [sz]-nek kell ejteni

⇨ azonos jel más nyelvekben más betűk alatt, más funkcióval (pl. román ș, ț, lengyel ç, ą)

⊙ fr, 'ua.' ← sp kics *cedilla* 'kis c betűcske'

cédrus ⇨ növ a mediterrán térségben elterjedt magas fenyőféle

⊙ lat *cedrus* ← gör *kedrosz* 'ua.' ← ?

cédule [szedül] ⇨ *ker* árujegy, a közraktári jegy szelete

⊙ fr, 'ua.' ← kk lat kics *cedula*, *scedula* 'kisebb papírlap' ← lat *scheda* 'papiruszlap' ← gör *szkhidé* 'fahasáb, zsindey' ← *szkhidzó* 'hasít'

❖ magy *céduła*

Lásd még SZKIZMA

cefeida ⇨ *csill* szabályosan viselkedő pulzáló változó csillag

⊙ tud lat *cepheida* 'ua.': Delta *Cephei*, a Cepheus csillagkép csillaga, a típus névadója ← gör *Képheusz*, mitikus aithióp király, Androméda atyja | *-id -'szerű*' ← gör *eidosz* 'külső'

cekker ⇨ bevásárló, hálósztatyor

⊙ baj-oszt *zecker* 'ua.'

celadon lásd SZELADON

celeb ⇨ a film, tévé és sport világában elhíresült személyiség, sztár

⊙ ang, 'ua.' ← *celeb(rity)* 'híresség, nevezetesség', lásd CELEBRITÁS

celebrál ⇨ *vall* bemutat, végez (ünnepélyes egyházi szertartást, misét)

⊙ kk lat *celebrare* ‘ünnepélyesen végbevisz’ ← lat *celeber, celebris* ‘ünnepélyes, híres’

celebritás ⇨ híresség, előkelőség, nevezetes személy

⊙ lat, ‘ua.’ ← *celeber, celebris* ‘ünnepelt, híres’

celeritás ⇨ *fiz* gyorsaság, sebesség

⊙ lat *celeritas* ‘ua.’ ← *celer, celeris* ‘gyors’

celerométer ⇨ *fiz* sebességmérő

⊙ tud lat *celerometer* ‘ua.’ *celer* ‘gyors’ | gör *metreó* ‘mér’

celesztin ⇨ *ásv* stroncium-szulfát, a barit izomorf változata, gyöngyházfényben csillogó kristály

⊙ ném *Zölestin* ‘ua.’: ← lat *coelestis* ‘mennyei’ ← *coelum* ‘ég’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

celesztinus ⇨ *vall* a bencés rend egyik ága, amelynek szabályzatát V. Celesztin pápa hagyta jóvá

⊙ lat *Coelestinus* ‘ua.’ ← *coelestis* ‘mennyei’ ← *coelum* ‘ég’

cella ⇨ *ép* kis szoba, fülke kolostorban

⇨ *ép* zárka, börtönhelyiség

⇨ *vill* vegyi áramforrás egységnyi eleme

⇨ *biol* sejt

⇨ *műv* ókori építmény belső, ablaktalan helyisége, templom szentélye az istenszoborral

⊙ lat, ‘ua.’, ered. ‘kamra, pince, méhsejt’ ← *celare* ‘elfed, elrejt’

cellárius † ⇨ pincemester

⇨ *tört* az ókorban az éléskamrára felügyelő szolga

⊙ lat *cellarius* ‘ua.’, lásd CELLA

cellula ⇨ *biol* sejt

⊙ tud lat kics ‘ua.’ ← *cella*, lásd ott

celluláris ⇨ *biol* sejtes, sejtyszerű

⇨ *biol* a sejtekkel kapcsolatos

⇨ *inf* számszignálos rendszerben, rádióhullámokkal dolgozó (telefon)

⊙ lat *cellularis* ‘ua.’, lásd CELLULA

celluláz ⇨ *kém* a cellulózt lebontó enzim

⊙ ang *cellulase* ‘ua.’: lásd CELLULA | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

cellulitisz ⇨ *orv* narancsbőr, a bőr alatti kötőszövet sejtjeinek gyulladása

⊙ tud lat *cellulitis* ‘ua.’: lásd CELLULA | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

celluloid ⇨ *kém* átlátszó, cellulóz alapú rugalmas műanyag, egyeket közt a film alapanyaga

⊙ ang márkanév: *cellulóz* (lásd ott) | *-id* ‘szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

cellulóz ⇨ *biol* a növényi sejtek falát alkotó összetett szénhidrát

⊙ ang, fr *cellulose* ‘ua.’ ← *cellule* ‘sejt’ ← lat *cellula* (lásd ott)

cellux ⇨ öntapadó, átlátszó ragasztószalag

⊙ márkanév, lásd CEL(OFÁN) | lat *lux* ‘fény’

celofán ⇨ vékony, átlátszó, természetes (cellulóz) alapú műanyag hártya

⊙ fr *cellophane* márkanév: *cellu(lóz)* (lásd ott) | gör *(dia)phan(ész)* ‘átlátszó’: *dia* ‘át’ | *phainomai* ‘látszik’

cembalo lásd CSEMBALÓ

cement ⇨ szürke, porszerű építőipari kötőanyag, a beton alapanyaga

⇨ *orv* hasonló kötő- vagy tömőanyag, pl. fogtöméshez

⊙ ang *cement* ← fr *ciment* ‘ua.’ ← lat *caementum*, tkp. *caedmentum* ‘építkezéshez való fejtett kő’ ← *caedere* ‘levág, fejt’

cementál ⇨ *koh* vas felületén széndúsabb, ezért keményebb réteget alakít ki

⇨ *kém* fémét elektrolízissal állít elő

⊙ ném *zementieren* ← kfn *zement* ‘alkimisták aranytisztító pora’ ← lat *caementum*, lásd CEMENT

cementit ⇨ *koh* vaskarbid, kemény és rideg anyag, acélban és fehér nyersvasban képződik

⊙ ang *cementite* ‘ua.’, lásd CEMENT

cementitisz ⇨ *orv* a fog cementállományának gyulladása

⊙ tud lat *caementitis* ‘ua.’: lásd CEMENT | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

cenobita lásd CÖNOBITA

cens- lásd CENZ-

cent [cent, szent] ⇨ *közg* a dollárnak és több más pénz nemnek a századrésze mint váltópénz

⊙ am ang *cent* 'ua.', ered. 'száz' ← ófr *cent* ← lat *centum* 'ua.' (a *centime* mintájára)

centaur lásd KENTAUR

centavo [szentavó] ⇨ *közg* több latin-amerikai ország pénz nemének századrésze mint váltópénz

⊙ sp, 'ua.' ← lat *centum* 'száz'

centenáris ⇨ századéves, évszázados

⊙ lat *centenarius* 'százaz, száz egységet tartalmazó' ← *centeni* 'százanként' ← *centum* 'száz'

✦ Hibás a *centennáris* alak (a *millennium* hamis analógiája alapján).

centenárium ⇨ századik évforduló, századéves ünnep

⊙ lat seml *centenarium*, 'ua.', lásd CENTENÁRIS

✦ Hibás a *centenárium* alak (a *millennium* hamis analógiája alapján).

center¹ † ⇨ *sport* labdarúgó középcsatár

⊙ ang *centre* 'ua.', lásd CENTER²

center² ⇨ üzletközpont, bevásárlóközpont, üzletház

⇨ irodaház

⊙ am ang *center* 'központ' ← fr *centre* 'ua.', lásd CENTRUM

centerhalf † ⇨ *sport* labdarúgó középhátvéd

⊙ ang *centre* 'közép', lásd CENTRUM | *half* 'fedezet', tkp. 'fél', itt 'félpályás'

centesimo [csentézimó] ⇨ *közg* a hajdani olasz lírának és több más pénz nemnek a századrésze mint váltópénz

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'századik, századrész' ← lat *centum* 'száz'

centi- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) az alaplémértékegység századrésze (pl. *centiliter*, *centiméter*)

⊙ tud lat, 'ua.' ← lat *centum* 'száz'

centifolia ⇨ *növ* damaszkuszi rózsa

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'százlevelű': *centum* 'száz' | *folia* 'levél'

centime [szantim] ⇨ *közg* a volt francia franknak és több más pénz nemnek a századrésze mint váltópénz

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'századik, századrész' ← lat *centum* 'száz'

centimo [szentimo] ⇨ *közg* a volt spanyol peseta és több más pénz nem századrésze mint váltópénz

⊙ sp, 'ua.', tkp. 'századrész' ← lat *centum* 'száz'

centrálé ⇨ központi villamos erömű, elektromos kapcsolóközpont

⊙ ném *Zentrale* 'ua.', lásd CENTRÁLIS

centrális ⇨ központi, középső

⇨ *ép* középpontos, függőleges tengely köré szerveződött

⇨ *geom* középpontos (tükrözés)

⇨ fontos, lényeges, lényegi

⊙ tud lat *centralis* 'ua.', lásd CENTRUM

centralista ⇨ *pol*, *tört* a centralizmus híve, harcosa

⊙ ném *Zentralist* 'ua.', lásd CENTRALIZMUS

centralizáció ⇨ központosítás, összpontosítás, összevonás

⊙ ném *Zentralisation* ← fr *centralisation* 'ua.', lásd CENTRALIZÁL

centralizál ⇨ központosít, egyesít, összpontosít, összevon

⊙ ném *zentralisieren* ← fr *centraliser* 'ua.', lásd CENTRÁLIS

centralisztikus ⇨ központosító, a központosítást célzó

⊙ ném *zentralistisch* 'ua.', lásd CENTRÁLIS

centralizmus ⇨ központi irányítás, a helyi szervek alárendelése a központiaknak

⇨ *tört* reformkori politikai törekvés az elavult megyei struktúra megreformálására

⊙ ném *Zentralismus* 'ua.', lásd CENTRÁLIS, -IZMUS

centrifuga ⇨ *műsz* facsarógép, nagy fordulatszámú készülék, amely a centrifugális erő elve alapján a nedvességet távolítja el mosott ruhaneműből vagy más anyagokból

⊙ ang, fr *centrifuge* 'ua.', lásd CENTRIFUGÁLIS

centrifugál ⇨ kiröpít, kipörget

⇨ forgó berendezéssel kifacsar, víztelenít

⊙ magy, lásd CENTRIFUGA

centrifugális ⇨ *fiz* forgáskor a kör középpontjától kifelé ható, kiröpítő, kipörgető (erő)

⊙ tud lat *centrifugalis* 'ua.': *centri-*, lásd CENTRUM | *fuga* 'menekülés' ← *fugere* 'menekül'

-centrikus ⇨ valamit középpontba állító, akörül forgó, a legfontosabbnak azt tekintő, pl. *oktatáscentrikus* (iskola)

⊙ ném *zentrisc* 'ua.', lásd CENTRUM

centripetális ⇨ forgáskor a kör középpontja felé ható, központkereső (erő)

⊙ tud lat *centripetalis* 'ua.': *centri-* lásd CENTRUM | *petere* 'odaroohan, ráront'

centríroz ⇨ *műsz* gépkocsi kerekét tömlőcsere után ellensúlyokkal szabályozza, hogy a tömegközéppontja (súlypontja) a forgástengelyre essék

⊙ ném *zentrieren* 'ua.' ← *Zentrum* 'központ', lásd CENTRUM

♠ Hibás a nagyon elterjedt *centíroz* forma!

centrista ⇨ a centrizmus híve

⊙ ném *Zentrist* 'ua.', lásd CENTRIZMUS

centrizmus ⇨ *pol* a jobb- és baloldal közötti útkeresés a kiegyenlítődés és a közös hatalomgyakorlás céljával

⇨ *tört* a II. Internacionálé bal- és jobbszárnya közötti ellentétek kiegyenlítését célzó, elvi engedményekre kész irányzat

⊙ ném *Zentrismus* 'ua.', lásd CENTRUM, -IZMUS

centroméra ⇨ *gen* a kromoszóma mozgási középpontja

⇨ *gen* ennek elsődleges befűződése

⊙ tud lat, 'ua.': lásd CENTRUM | gör *merosz* 'rész'

centroszféra ⇨ *geol* a Föld magja, a középpont, 300 km sugarú rész

⊙ tud lat *centrosphaera* 'ua.', lásd CENTRUM, SZFÉRA

centroszóma ⇨ *biol* vezértesticke, a sejtmag osztódásakor kettéváló parányi sejtiszerv

⊙ ang *centrosome* 'ua.': lásd CENTRUM | gör *szóma* 'test'

centrum ⇨ *geom* kör középpontja

⇨ gócpont, mag

⇨ központ, központi szerv

⇨ belváros, városközpont

⇨ *pol* közép a baloldal és jobboldal között

⊙ lat, 'ua.' ← gör *kentron* 'kör középpontja', tkp. 'a körző hegye', ered. 'ösztoke, dárdahegy, tövis, fullánk' ← *kenteō* 'szúr, bököd'

centumviri ⇨ *tört* polgári peres ügyekben illetékes bírói testület az ókori Rómában

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'száz férfiú': *centum* 'száz' | *vir* 'férfi'

centuria ⇨ *tört* katonai század az ókori Róma légiójában

⇨ *tört* vagyonszerinti választókörzet az ókori Rómában

⊙ lat, 'ua.' ← *centum* 'száz'

centurió ⇨ *tört* ókori római százados, a centuria parancsnoka

⊙ lat *centurio* 'ua.' ← *centum* 'száz'

cenzeál † ⇨ elbírál

⇨ vizsgál, vizsgáztat

⊙ lat *censere* 'ua.', lásd CENZUS

cenzor ⇨ *tört* az ókori Rómában adóbecsléssel és az erkölcsök felügyeletével megbízott főtisztviselő

⇨ *pol* a sajtócenzáúra hivatalnoka

⇨ ellenőr, felülvizsgáló, bíráló

⇨ † vizsgálobiztos, vizsgabiztos

⊙ lat *censor* 'ua.' ← *censere* 'számbavesz, felmér, vélekedik'

cenzúra ⇨ *tört.* *pol* sajtóközlemények és megjelenésre szánt könyvek előzetes elbírálása politikai és erkölcsi szempontok szerint állami hivatal által

⇨ *tört* maga a hivatal, amely Magyarországon 1848-ban szűnt meg

⇨ † *okt* szigorlat

⊙ lat *censura* ‘a cenzor hivatala, méltósága’

cenzúráz ⇨ ellenőriz, átfésül, felülvizsgál

⇨ (közlésre szánt szöveget) töröl, meghúz

⊙ magy, ‘ua.’, lásd CENZÚRA

cenzus ⇨ *tört* vagyonbecslés, adóbecslés

⇨ *pol* a szavazati jog feltételeinek meghatározása (vagyon, nem, származás, iskolázottság, vallás stb. alapján)

⇨ † népszámlálás

⊙ lat *census* ‘ua.’ ← *censere* ‘számbavesz, felmér, vélekedik’

cephal- lásd KEFAL-

Cephalopoda [cefalopoda] ⇨ *áll* lábasfejű vagy fejlábú állatok, a puhatestűek törzsének egyik osztálya

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *kephalosz* ‘koponya’ | *pusz*, *podosz* ‘láb’

cephalothorax [cefalotorax] ⇨ *áll* fejtör, a pókokra és rákokra jellemző testtáj

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *kephalosz* ‘fej’ | *thórax* ‘tor’, tkp. ‘törzs, mell, mellpáncél’

cepheida lásd CEFEIDA

ceratina ⇨ *log* szarvas okoskodás, álokoskodás

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *kerasz*, *keratosz* ‘szarv’

cerberus ⇨ *tréfsz* szigorú, barátságtalan ajtónálló, portás, őr

⊙ lat *Cerberus* ← gör *Kerberosz*, az Alvilág bejáratát őrző háromfejű kutya a görög mondákban

cercle [szerkl] ⇨ *tört* uralkodó vagy nagyúr beszélgetése a fogadásra meghívottakkal

⇨ *átv* előkelő, zártkörű társaság

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘kör’ ← lat kics *circulus* ‘kis kör’ ← *circus* ‘kör’

Lásd még CIRKUSZ

cereáliák ⇨ gabonafélék, kenyérgabonák, gabonatermékek

⊙ ném *Zerealien* ← lat seml tbsz *Cerealia* ‘Cereshez, a vetés és gabona istennőjéhez tartozó dolgok, mezei termékek’ ← *Cerealis* ‘ceresi’

cerebellum ⇨ *anat* kisagy

⊙ lat kics, ‘ua.’ ← *cerebrum* ‘agy’

cerebelláris ⇨ *orv* a kisagyból kiinduló

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd CEREBELLUM

cerebralgia ⇨ *orv* fejfájás

⊙ tud lat, ‘ua.’: *cerebrum* ‘agy’ | gör *algosz* ‘fájdalom’ ← *algeó* ‘fájdalmat érez’

cerebrális ⇨ *orv* agyi, nagyagyi, agybeli

⊙ lat *cerabralis* ‘ua.’ ← *cerebrum* ‘agy’

cerebralizáció ⇨ *biol* az a folyamat a törzsféjlődésben, amelynek során az agyvelő tömege és irányító szerepe a gerincvelőé fölé emelkedik

⊙ tud lat *cerebralisatio* ‘ua.’, lásd CEREBRÁLIS

cerebraszténia ⇨ *orv* elmeegyengeség

⊙ tud lat *cerebrasthenia* ‘ua.’: *cerebrum* ‘agy’ | gör *aszthenosz* ‘erőtlen’, lásd ASZTÉNIA

cerebrokortikális ⇨ *orv* agykérgi

⊙ tud lat *cerebrocorticalis* ‘ua.’: *cerebrum* ‘agy’ | *cortex*, *corticis* ‘kéreg’

cerebrospinális ⇨ *orv* az aggyal és gerincvelővel kapcsolatos, hozzájuk tartozó

⊙ tud lat, ‘ua.’: *cerebrum* ‘agy’ | késő lat *spina* ‘gerinc’, ered. ‘tövis’

cerebroszklerózis ⇨ *orv* agyérelmeszesedés

⊙ tud lat *cerebrosclerosis* ‘ua.’: *cerebrum* ‘agy’ | lásd SZKLERÓZIS

cerebrum ⇨ *anat* nagyagy, agyvelő

⊙ lat, ‘ua.’

ceremónia ⇨ vallási szertartás

⇨ formáság, formalitás, külsőségeskedés

⇨ körülményeskedés, felhajtás

⊙ lat *caeremonia* 'ua.' ← (?) *Caere* ókori etruszk város (ma Cerveteri) nevéből

ceremoniális ⇨ szertartásos, ünnepélyes, előírt, hagyományos

⇨ a formáságokhoz ragaszkodó, körülményeskedő

⊙ lat *caeremonialis* 'ua.', lásd CEREMÓNIA

ceremoniárius ⇨ *vall* az egyházi szertartások rendjére felügyelő pap, szertartó

⊙ lat *caeremoniarius* 'ua.', lásd CEREMÓNIA

cerезin ⇨ *kém* ásványviasz, viaszhoz hasonló halmazállapotú kőolajszármazék, nagy molekulájú szénhidrogének keveréke

⊙ ném *Zeresin* 'ua.' ← lat *cera* 'viasz'

cerit ⇨ *ásv* zsrífényű, átlátszatlan, súlyos cériumásvány

⊙ lásd CÉRIUM | *-it* (ásványra utaló toldalék)

cérium ⇨ *kém* a ritkaföldfémek sorába tartozó kémiai elem

⊙ tud lat *Cerium* 'ua.': a *Ceres* kisbolygóról, amelyet nagyjából vele egy időben (1803) fedeztek fel | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

cermet ⇨ *kém* fémkerámia, fémpor és kerámiai anyag kohászati úton előállított elegye, amely igen szilárd, rugalmas és hőálló

⊙ ang betűszó: *cer(amic)*, lásd KERAMIKUS | *met(al)* 'fém', lásd METALLUM

cerográfia ⇨ *műv* viasz metszés, viaszbevonatos grafikai eljárás

⊙ ang *cerography* 'ua.': lat *cera* 'viasz' ← gör *kerosz* 'ua.' | *graphó* 'ír, rajzol'

ceroplasztika ⇨ *műv* viaszszobor, viaszszobrászat

⊙ ang *ceroplastics* 'ua.': lat *cera* 'viasz' ← gör *kerosz* 'ua.' | lásd PLASZTIKA

cerosium [cerózium] ⇨ *orv* csontpótlásra kifejlesztett, lyukacsos szerkezetű kerámiai anyag

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *kerosz* 'viasz, szurok'

certificate [szörtifiket] ⇨ *ker* árubizonylat, az áru származási helyét, eredetiségét és minőségét tanúsító igazolás

⊙ ang, 'ua.', lásd CERTIFIKÁTUM

certifikátum † ⇨ bizonyítvány, igazolvány, tanúsítvány

⊙ tud lat *certificatum* 'ua.' ← *certificare* 'bizonyít': *certus* 'biztos' | *facere* 'tesz vmivé'

certosa [csertóza] ⇨ *vall* a karthauzi rend kolostorainak neve Itáliában (pl. Paviában, Parmában és Bolognában)

⊙ ol, 'ua.', lásd KARTHAUZI

ceruloplazmin ⇨ *kém* a májban keletkező és a vérsavóban található, réztartalmú kék peptid

⊙ tud lat *caeruloplasmin* 'ua.': lat *caeruleus* 'égszínkék' ← *caelum* 'ég' | lásd PLAZMA | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

cerumen ⇨ *orv* fülzsír

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *kéromen* 'viaszos olaj, amellyel atléták kenekedtek' ← *kerosz* 'viasz'

cerusszit ⇨ *ásv* ólompat, ólomfém, rombos rendszerben kristályosodó ólomkarbonát

⊙ tud lat *cerussit* 'ua.': lat *cerussa* 'ólmofesték' ← gör *kéruoszosz* 'viasszal bevont' ← *kerosz* 'viasz' | *-it* (vegyi származékra utaló toldalék)

❖ magy *ceruza*

cervicitis [cervicitisz] ⇨ *orv* méhnyakgyulladás

⊙ tud lat, 'ua.': *cervix, cervicis* 'nyak, méhnyak' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

cervikális ⇨ *anat* nyaki, a nyakhoz tartozó

⊙ tud lat *cervicalis*

⇨ 'ua.' ← *cervix, cervicis* 'nyak'

cessatio a divinis [cesszáció a divínisz] ⇨ *vall* templom működésének megszüntetése vagy felfüggesztése

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'elállás az istentiszteletektől': lat gyak *cessare, cessatum* 'megszüntet, szüneteltet'
← *cedere, cessum* 'eláll, átenged', tkp. 'hátralép' | tbsz *divini* 'istentisztelet, vallásos
cselekmények' ← *divinus* 'isten' ← *deus* 'isten'

cessio bonorum [cesszió bonórum] ⇨ *jog* javak átengedése a hitelezőnek tartozás fejében
⇨ *pol* terület átengedése más államnak háborús jóvátételként vagy nemzetközi döntés alapján

⊙ lat, 'ua.': lásd CESSZIÓ | tbsz seml *bona* 'javak' ← *bonus* 'jó'

cessionarius [cesszionárius] † ⇨ *ker* engedményes, akire váltót vagy követelést átruháztak

⊙ lat, 'ua.', lásd CESSZIÓ

cesszió ⇨ *ker* engedményezés, átruházás

⊙ ném *Zession* 'ua.' ← lat *cessio, cessionis* 'visszalépés' ← *cedere, cessum* 'enged, lemond'

cetaceum ⇨ *kém* cetvelő, cetviasz, cetfaggyú

⊙ lat, 'ua.' ← *cetus* ← gör *kétosz* 'nagy tengeri állat, cet'

cetán ⇨ *kém* 16 szénatomos, viaszos állagú alifás, telített szénhidrogén, amelyet úgy alkalmaznak
dízolajok gyulladási készségének mérőszámához, mint az oktánt a benzinéhez

⊙ tud lat, 'ua.' ← lásd CETIL- | -*án* (alifás telített szénhidrogénre utaló toldalék)

ceteris paribus [ceterisz paribusz] ⇨ *tud, ker* egyébként azonos feltételek között, vagyis ha minden
más körülményt változtatlanak tekintünk

⊙ lat, 'egyebek azonosak lévén': *ceterus* 'más, egyéb' | *par, paris* 'egyenlő, páros, pár-'

cetil- ⇨ *kém* a cetánból levezethető egy vegyértékű kémiai gyök

⊙ tud lat *cetyl-* 'ua.': *cetus* 'cet' | gör *hülé* 'anyag'

cetilalkohol ⇨ *kém* a cetánból származtatható telített alkohol, palmitinsavas észterét a cetvelőből
állították elő

⊙ lásd CETIL-, ALKOHOL

cetli ⇨ cédula, papírszlet, papírdarabka

⊙ ném *Zettel* 'ua.' ← kfn *zedel* ← kk lat kics *cedula*, lásd CÉDULE

cett ⇨ a *z* betű német neve: *ától cettig* elejétől végéig

⊙ ném *Zett* 'ua.', lásd ZÉTA

cétus vagy **cótus** ⇨ *okt* református kollégiumban 6-10 diák lakóközössége

⇨ *okt* közös kollégiumi tanuló- és hálószoba

⊙ lat *coetus* 'ua.' ← *coire, coitum* 'összejön': *co(n)-* 'együtt, össze' | *ire* 'jön'

Lásd még KOITUSZ

cézár ⇨ császár, uralkodó

⇨ *pej* főnök, kiskirály

⊙ lat, lásd CAESAR

cezarizmus ⇨ *pol* császári hatalom mint uralmi forma

⇨ *tört* a középkori császárság, tágabban a világi hatalom beleavatkozása a (katolikus) egyház
ügyeibe

⊙ ang *caesarism* 'ua.', lásd CAESAR, -IZMUS

cezarománia ⇨ *lél* hatalmi téboly

⊙ tud lat *caesaromania* 'ua.': lásd CAESAR | gör *mania* 'örjögés'

cezaropapizmus ⇨ *tört* olyan uralmi rend, ahol a legfőbb világi és egyházi hatalom egy személy
birtokában van

⊙ újk lat *Caesaropapismus* 'ua.': lásd CAESAR | lat *papa* 'pápa' ← gör *papasz* 'apa, papa' | lásd
-IZMUS

cézium ⇨ *kém* ezüstfehér, lágy alkálifém, vegyi elem

⊙ tud lat *caesium* 'ua.' ← lat *caesius* 'kékesszürke' (a ~ színeképében a kék vonal a legerősebb)

cezúra ⇨ éles határ, választóvonal

⇨ *irod* sormetszet, lábmetszet, olyan hely a verssorban, amely mindig szóhatár

⇨ szünet, időköz, megszakítás

⊙ lat *caesura* 'ua.' ← *caedere, ceasum* 'metsz'

cha- lásd még SA-

chablis [sabl] ⇨ száraz, testes, zamatos burgundi fehérbor

⊙ termőhelyéről, *Chablis* faluról

chaconne [sakon] ⇨ *zene* változatok sora egy páratlan ütemű, visszatérő témára

⊙ fr, ← spanyol *chacóna* ‘ua.’ ← baszk *chucun* ‘csinos’

chagrin lásd SAGREN

chain [cséjn] ⇨ lánc, régi angol és amerikai hosszmérték, 22 yard (20,116 méter)

⇨ *ker* azonos cég birtokában lévő áruházak, szállodák stb. láncolata

⊙ ang, ‘ua.’ ← fr *chaine* ← lat *catena* ‘lánc’

chain printer [cséjn printer] ⇨ *számtech* láncnyomtató, sornyomtató, amely egyszerre egy egész sort nyomtat papírra

⊙ ang, ‘ua.’: lásd CHAIN, PRINTER

chaiselongue lásd SEZLON

chalazion [kalazion] ⇨ *orv* jégárpa, a szemben lévő Meibom-mirigy megnagyobbodása

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör kics *khaladzion* ‘ua.’ ← *khaladza* ‘jégeső egy szeme’ ← *khaladzaó* ‘jégeső esik’

chalco- lásd KALKO-

chalet [sale, salé] ⇨ *ép* svájci vagy tiroli, jellegzetes faépítésű alpesi menedékház, villa, eredetileg pásztorkunyhó

⊙ fr kics, ‘ua.’ ← prov *cala* ‘kunyhó’ ← ?

chalumeau [salümö] ⇨ *zene* billentyűzet nélküli szimpla nádnyelvű fafűvös hangszer

⇨ *zene* a duda dallamsípja

⊙ fr, ‘ua.’ ← lat *calamus* ‘nádszál, nádsíp’ ← gör *kalamosz* ‘ua.’

Lásd még KALAMÁRIS

chamberlain [csembörléjn] ⇨ lordkamarás, az angol királyi udvartartás vezetője

⊙ ang, ‘ua.’ ← ófr *chamberleng* ← ófn *chamarling* ‘kamarás’: *chamar* ← lat *camara*, *camera* ‘szoba, kamra, kincstár’ | *-ling* (valamihez tartozásra utaló toldalék)

Lásd még CAMARLINGO, KAMARILLA, KAMERA, KAMERÁD

chambertin [samberten] ⇨ burgundi vörösborfajta

⊙ fr, ‘ua.’ ← *Gevry-Chambertin* község, a termőhely nevééről

chambre séparé [sambr szeparé] ⇨ különszoba, különterem vendéglátó helyen

⊙ fr, ‘ua.’: *chambre* ← lat *camera* ‘szoba’ | lásd SZEPARÉ

chamois [samo] ⇨ zergebőr

⇨ (mn) világosdrapp színű, mint a zergebőr

⊙ fr, ‘zerge’ ← késő lat *camox*, *camocis* ← ófn *gamiza* ‘ua.’

chamotte lásd SAMOTT

champagne [sampány] ⇨ pezsgő

⊙ fr, *Champagne* észak-francia régióról ← lat *campania* ‘mezőség’ ← *campus* ‘mező, sík’

Lásd még CAMPANILE, CHAMPION, KAMPÁNY, SAMPINYON

champignon lásd SAMPINYON

champion [sampion, csempion] ⇨ *sport* bajnok

⊙ fr, ang, ‘ua.’ ← késő lat nygkz *campio*, *campionis* ‘küzdő a mezőn’ ← *campus* ‘mező’

champlevé [samlövé] ⇨ *műv* beágyazott zománc, ötvösművészeti tárgyon bemélyített alappa égetett zománc

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘kiemelt mező’: *champ* ← lat *campus* ‘mező’ | *lever* ← lat *levare* ‘emel’ ← *levis* ‘könnyű’

chance lásd SANSZ

chancelier [sanszöljé] ⇨ *tört* a legfelsőbb bíróság feje a francia királyságbán

⇨ polgári rend (pl. a becsületrend) elnöke, pecsétőre

⊙ fr, ‘ua.’ ← lat *cancellarius*, lásd KANCELLÁR

change [cséndzs] ⇨ *ker* pénzbevéltés, valutaátváltás

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘csere’, ill. ‘cserél, vált’ ← fr *changer* ← népi lat *cambiare*, *cangiare* ← lat *campire* ‘ua.’

Lásd még CSENCSEL

changeant lásd SANZSAN

chanson [sanszon] ⇨ *irod* nemzeti nyelvű középkori francia epikus vagy lírai ének

⇨ *irod* a trubadúrok szerelmi lírájának darabja

⇨ *zene* zenével együtt született rövid költemény a 14–17. században

Lásd még SANZON

⊙ fr, 'ua.' ← lat *cantio*, *cantionis* 'ének' ← *canere*, *cantum* 'énekel'

Lásd még CANTABILE

chanson de geste [sanszon dö zseszt] ⇨ *irod* lovagi tettekről szóló ófrancia hősköltemény

⊙ fr, 'ua.': lásd CHANSON | *geste* ← lat *gestum* 'cselekedet, tett, végbevitt dolog', lásd GESTA

chansonnier [sanszonnjé] ⇨ *irod* ófrancia költők, főleg a trubadúrok verses énekeinek gyűjteménye

⊙ fr, 'ua.' ← késő lat *cantionarium* 'ua.' ← *cantio* 'ének', lásd CHANSON

chant [csánt] ⇨ *zene* anglikán egyházi ének, himnusz, zsoltár

⊙ ang, 'ua.' ← fr *chant* 'dal, ének' ← lat *cantus* 'ua.' ← *canere*, *cantum* 'ua.'

chanteable [santőfabl] ⇨ *irod* váltakozó prózai és verses részletekben előadott középkori francia szerelmes elbeszélés (pl. Aucassin és Nicolette híres története)

⊙ fr 'énekelt mese': *chanter* ← lat *cantare* 'énekel', lásd KÁNTÁL | *fable* ← lat *fabula* 'mese, történet' ← *fari* 'mond'

chanti lásd HANTI

chant royal [san roajal] ⇨ *irod* a ballada virtuóz változata, 14–16. századi francia versforma

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'királyi ének': lásd CHANT | *royal* 'királyi' ← *roi* 'király' ← lat *rex*, *regis* 'ua.'

chanukka lásd HANUKKA

chapbook [csepbuk] ⇨ *irod* vándorárusok terjesztette olcsó, füzetes népkönyv, röpirat a 16–18. századi Angliában

⊙ ang, 'ua.': *chap(man)* 'árus' ← óang *ceap* 'vásárol' (mint ném *kaufen*, svéd *köpa*), *cheap* 'olcsó', tkp. 'jó vétel' | *book* 'könyv'

chaperon [saperon] ⇨ fiatal lányokat kísérő idősebb hölgy, gardedám

⊙ ang, fr, 'ua.', ered. 'csuklyás női fejkötő' ← lat *cappa* 'csuklya'

Lásd még CAPELLANUS, KAPUCINUS, KAPUCNI

chaptalozás [saptálozás] ⇨ alacsony alkoholfokú borok javítása a musthoz adagolt répacukorral

⊙ J. *Chaptal* francia vegyész nevéből

character- lásd még KARAKT-

character reader [keriktör ríder] ⇨ *számtech* betűolvasó, nyomtatott szöveg karaktereit felismerő és elektronikus jelek formájában a számítógépbe tápláló perifériális egység

⊙ ang, 'ua.': lásd KARAKTER | *reader* 'olvasó' ← *read* 'olvas'

character set [keriktör szet] ⇨ *számtech* karakterkészlet

⊙ ang, 'ua.': lásd KARAKTER, SZETT

character style [keriktör sztájl] ⇨ *számtech* írásmód (kövér, dölt, aláhúzott stb.)

⊙ ang, 'ua.', lásd KARAKTER, STÍLUS

charade [sarád] ⇨ szójáték, amelyben egy elrejtett szót önmagukban is értelmezhető szótagjai segítségével kell kitalálni (pl. farkas: far, kas)

⊙ fr, 'ua.' ← prov *charrado* 'fecsegés' ← hangut *charrà* 'fecseg'

chargé d'affaires [sarzsédafer] ⇨ *dipl* követségi ügyvivő, a követ helyettese annak távolléte vagy akadályoztatása esetén

⊙ fr, tkp. 'ügyekkel megbízott': *charger* 'megterhel, megbíz' ← késő lat *carricare* 'szekeret megrak' ← lat *carrus* 'szekér' | *affaire* 'tennivaló, ügy, üzlet', lásd AFFÉR

charisterium [karisztérium] † ⇨ *vall* püspök által elrendelt, nagyobb arányú adakozás kegyes célra

⊙ lat, 'ua.', ered. 'engesztelő és hálaadó ünnep az ókori Rómában' ← gör *kharisztérion* 'hálaáldozat' ← *kharisz* 'kellem, kegy, hála'

charivari [sarivári] ⇨ maenskazene, zenebona

⊙ fr hangut, 'ua.' ← késő lat *caribaria* 'fejfájás' ← gör *karébariia* 'ua.': *karé* 'fej' | *bariisz* 'nehéz'

charlatan lásd SARLATÁN

charleston [csálszton, cselszton] ⇨ *zene* amerikai eredetű tánczene, a FOXTROTT egyik változata

⊙ *Charleston* amerikai városról (ahonnan divatja elindult)

charme [sárm] ⇨ *biz* báj, vonzerő, elbűvölő kedvesség

⊙ fr, 'ua.' ← lat (elhasznulásos) *carmen* 'ének', ered. 'varázsenek, bájoló' ← ősi *canmen 'ének' ← *canere* 'énekel'

charmeur [sarmőr] ⇨ *biz* elbűvölő modorú, hódító férfi

⊙ fr, 'ua.' ← *charmer* 'elbűvöl', lásd CHARME

charta [karta] ⇨ *tört* alkotmánylevél, egy társadalmi réteg helyzetét rendező ünnepélyes uralkodói nyilatkozat (pl. *Magna Charta*)

⇨ *dipl* nemzetközi egyezmény alapokmánya

⇨ magánszemélyek, civil szervezetek társadalmi vagy politikai kérdésekben állást foglaló vagy követeléseket kinyilvánító nyilatkozata (pl. *Charta 77*)

⊙ kk lat, 'oklevél', ered. 'papiruszás beléből készült írólap, irat, levél' ← gör *khartész* 'papiruszlevél' ← (?) egyiptomi

❖ magy *hártya*, *kártya*

charter [csarter] ⇨ *közl* külön céla kibérelt, nem menetrendszerű repülő vagy hajó

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'kiváltságlevél', utóbb 'bérleti szerződés' ← fr *chartre* 'ua.' ← lat kics *chartula* 'kis levél', lásd CHARTA

charter party [csarter parti] ⇨ *ker* hajóbérleti szerződés

⊙ ang, 'ua.', lásd CHARTER, PARTI

chartista [csartista] ⇨ *tört* a chartizmus híve

⊙ ang *chartist*, 'ua.', lásd CHARTIZMUS

chartizmus [csartizmus] ⇨ *tört* angol munkásmozgalmi irányzat (1838–1848), amely elsősorban a választójogi reformokért küzdött petíciókkal

⊙ ang *Chartism* 'ua.': (*The People's*) *Charter* '(a nép) alkotmánylevele', a mozgalom programját megfogalmazó kiáltvány címe, lásd CHARTA | lásd -IZMUS

chartreuse [sartrőz] ⇨ *vall* a karthauzi rendházak francia neve

⇨ a rend nyakolostorában két változatban készített, mintegy száz növény kivonatával ízesített különleges likőr

⊙ fr, 'ua.', lásd KARTHAUZI

chartularium [kartulárium] ⇨ *tört* középkori hiteles helyen vezetett jegyzék a kiadott okiratok tartalmával vagy rövidített szövegével

⊙ kk lat, 'ua.' ← kics *chartula* 'okiratka' ← *charta* 'okirat', lásd CHARTA

chasmus [kazmus] ⇨ *orv* ásitási görcs

⊙ tud lat, 'ua.' ← lat *chasma* ← gör *khaszma* 'ásító szakadék' ← *khaszko* 'ásít'

Lásd még KAZAMATA

chasse [sassz] ⇨ *zene* vadászatot megjelenítő, hangszerkíséret nélküli prímkánon a 14. századi francia zenében

⇨ *zene* utóbb hasonló témájú nagyobb vokális vagy zenekari művek neve

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'vadászat' ← ófr *chacier* ← népi lat *captiare* 'elfog, elejt' ← lat gyak *captare* 'kapdos, vadászik' ← *capere*, *captum* 'fog'

Lásd még CACCIA, CATERING

chassée lásd SASSZÉ

chassée croisée [sasszé kroazé] ⇨ *szính* keresztlépés balettben

⇨ † *biz* helycsere a hivatalnoki karban, kölcsönös áthelyezés

⊙ fr, 'ua.': lásd SASSZÉ | *croiser* 'keresztéz' ← *croix* 'kereszt' ← lat *crux* 'ua.'

Lásd még CROSSBAR

chasselas lásd SASZLA

chassis lásd SASSZI

chat lásd CSETEL

château [sató] ⇨ (francia) kastély

⇨ nagyobb francia szőlőbirtok, borpincészet, amelynek megnevezése a boron is szerepel mint az eredetiség garanciája (pl. *Château Lafitte*)

⊙ fr, 'ua.', ← lat *castellum*, lásd ott

chateaubriand [satóbrian] ⇨ *konyha* angolosan sült dupla bélszínszelet sült burgonyával

⊙ F. R. *Chateaubriand* francia költő és politikus kedvenc fogása volt

châteline [satlen] ⇨ *ölt* díszes fémveretes női öv a középkorban, amelyre imakönyvet s kulcsokat akaszthattak

⊙ fr, 'ua.', ered. 'várúrnök, a vár gazdasszonya' ← *château* 'vár, kastély', lásd ott

chat-noir [sanoár] ⇨ kölnivízmárka

⇨ egy párizsi kabaré neve

⊙ fr, 'fekete macska': *chat* ← népi lat *cattus* 'macska' | *noir* ← lat *niger* 'fekete'

Lásd még CATERPILLAR, CHATON

chaton [saton] ⇨ a drágakő karmos foglalata a gyűrűben vagy más ékszeren

⇨ maga a foglalt ékkő

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'kismacska' ← *chat* ← népi lat *cattus* 'macska'

Lásd még CATERPILLAR, CHAT-NOIR

chaudeau lásd SODÓ

chaussée [soszé] ⇨ műút, országút

⊙ fr, 'ua.', ered. 'gát, töltés, amelynek a tetején út vezet', majd 'kövezett út' ← *chausser* 'kikövez', ered. 'cipővel lát el' ← lat *calceus* 'cipő' ← *calx, calcis* 'sarok'

chauvinismus lásd SOVINIZMUS

check [csek] ⇨ ellenőrzés

⊙ ang, 'ua.', ered. 'sakk (bemondása)', majd 'megállítás', végül 'megállítási ellenőrzés céljából' ← fr *écheç* ← ar *sáh* 'sakk' ← perzsa *sáh* 'király'

check-in [csekin] ⇨ *közl* repülőgép utasainak bejelentkezése a repülőtéren jegykezelésre és poggyászfelvételre

⊙ ang, 'ua.': lásd CHECK | *in* 'be'

cheeseburger [csízbörger] ⇨ *konyha* sajtos hamburger

⊙ ang, 'ua.': *cheese* ← lat *caseus* 'sajt' | (*ham*) *burger* (mintha ennek első eleme a *ham*, azaz 'sonka' szó volna), lásd HAMBURGER

chef lásd SÉF

chef d'oeuvre [sedóvr] ⇨ remekmű, mestermű

⇨ egy alkotónak vagy alkotói korszaknak főműve, kiemelkedő remeke

⊙ fr, 'ua.': *chef* 'fő-' ← lat *caput* 'fej' | *oeuvre* 'mű' ← lat *opus, operis* 'munka, mű'

cheiloplastica [keiloplasztika] ⇨ *orv* a nyúlajak műtéti korrekciója

⊙ tud lat, 'ua.': gör *kheilosz* 'ajak' | lásd PLASZTIKA

cheiloschisis [keiloszkizisz] ⇨ *orv* ajakhasadás, ajakhasadék, nyúlajak

⊙ tud lat, 'ua.': gör *kheilosz* 'ajak' | *szkhiszisz* 'hasadás' ← *szkhidzó* 'hasít'

Lásd még SZKIZMA

cheilitis [keilitisz] ⇨ *orv* ajakgyulladás

⊙ tud lat, 'ua.': gör *kheilosz* 'ajak' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

cheiropasmus [keiropaszpmusz] ⇨ *orv* a kézfej görcse, írógörcs

⊙ tud lat, 'ua.': gör *kheir* 'kéz' | gör *szpaszmosz* 'görcs' ← *szpaó* 'összehúzó, összeránt'

chelidonium [kelidónium] ⇨ *növ* vérehulló fecskefű

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *khelidón* 'fecske'

chemin de fer [smendöfer] ⇨ *ját* smen, francia kártyával játszott szerencsejáték, a bakkara változata

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'vasút': *chemin* ← kelta *camen* 'út' ← *cam* 'lépés' | *fer* ← lat *ferrum* 'vas'

chemisette [smizet] ⇨ *ölt* kis ing, ingmell

⇨ *bút* fehérneműszekrényke sok kis fiókkal

⊙ fr kics 'ingecske' ← *chemise* ← népi lat *camisia* 'ing' ← ?

Lásd még CAMISARD, DESCAMISADOS, KAMIZOL

cherry brandy [cseri brendi] ⇨ fűszeres cseresznyelikőr

⇨ cseresznye- vagy meggypálinka

⊙ ang, 'ua.': *cherry* ← ófr *cherise* ← népi lat *cerasia ← gör *keraszia* 'cseresznye' | lásd BRANDY

cheshire [csesör] ⇨ *élelm* tehéntejből készült angol keménysajt

⊙ *Cheshire* megye nevéből

chevalet [sövale] ⇨ *műv* festőállvány

⊙ fr kics, 'ua.', tkp. 'lovacska' ← *cheval* 'ló' ← lat *caballus* 'igásló'

chevalier [sövaljé] ⇨ *tört* lovag, régi francia köznemesi cím

⊙ fr, 'ua.' ← népi lat *caballarius* 'lovas katona', lásd CAVALIERE

Lásd még GAVALLÉR

chevau-légers lásd SVALIZSÉR

chevreau lásd SEVRÓ

chewing gum [csúing gam] ⇨ rágógumi

⊙ ang, 'ua.': *chew* 'rág' | am ang *gum* 'gumi', ered. 'mézga' ← fr *gomme* ← népi lat *commi* ← gör *kommi* ← egyipt *kemai* 'ua.'

chianti [kjanti] ⇨ sásfonatú palackokban forgalmazott, különleges érlelésű olasz vörösbor

⊙ termőhelyéről, a toscanai *Chianti* dombvidékről

chiaroscuro [kjároszkürő] ⇨ *műv* két vagy több dúcról nyomott színes fametszet

⇨ *műv* clair-obscur (lásd ott)

chiasma lásd KIAZMA

chiastolith lásd KIASZTOLIT

chiazmus lásd KIAZMUS

chic lásd SIKK

chiffonnier [sifonjé] ⇨ *bút* varróasztalka

⊙ fr, 'ua.' ← *chiffon* 'pamutszövet ágyneműhöz és fehérneműhöz' ← *chiffe* 'rongy, szövetdarabka' ← ?

chiffonnière lásd SIFONÉR

chiliasmus lásd KILIAZMUS

chili con carne [csili kon karne] ⇨ *konyha* mexikói babgulyás marhahúsból, csilipaprikával fűszerezve

⊙ sp, 'csili hússal': *chili* ← nahuatl indián *chilli* 'csilipaprika' | *con* ← lat *cum* '-val' | *carne* ← lat *caro, carnis* 'hús'

Chilopoda [kilopoda] ⇨ *áll* a százlábúak osztálya

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'ezerlábúak': gör *khilioi* 'ezer' | *pusz, podosz* 'láb'

chimaera lásd KIMÉRA

chimes of doom [csájmvav dúm] ⇨ *számtech* lélekharang, súlyos hibára figyelmeztető harangjáték egyes számítógépeken

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'a végítélet harangzúgása': *chime* 'harangjáték' ← ófr *chimbe* 'ua.' ← lat *cymbalum* 'cimbalom' | *doom* 'ítélet'

chinatown [csájmvetaun] ⇨ amerikai és délkelet-ázsiai nagyvárosok kínai negyede

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'Kína-város': *China* 'Kína', lásd CHINOISERIE | *town* 'város'

chinoiserie [sinoazeri] ⇨ *műv* a Kínából importált műtárgyak gyűjteménye a 17–19. századi Európában

⇨ *műv* barokk és rokokó díszítő stílus divatos kínai elemek nyomán

⊙ fr, 'ua.' ← *chinois* 'kínai' ← port *China* [sina] ← óind *Csiná* 'Kína' ← kínai *Ts'in* [cin] császári dinasztia a Kr.e. 3. században

chinook [csinuk] ⇨ *met* az amerikai Sziklás-hegység keleti oldalán fellépő meleg és száraz bukószél

⊙ a *chinook* indiánokról, akik ezen a vidéken éltek

chiostro [kjosztro] ⇨ *ép* középkori kolostor kerengője, oszlopos folyosóval körülvett négyzetes udvar

⊙ ol, 'ua.' ← lat *claustrum* 'zárt hely, zárda, rentház' ← *claudere, clausum* 'bezár'

❖ magy *kolostor*

Lásd még INKLUDÁL, KLASTROM, KLAUZULA, KLOTŰR, KLOZETT, KONKLÚZIÓ

chip lásd CSIP

chippendale [csipndéj] ⇨ *bút* 18. századi angol bútorstílus, rokokó, gótikus és kínai elemek egyéni ötvözete

⊙ Thomas *Chippendale* angol műbútorasztalos nevéből

chips [csipsz] ⇨ *konyha* olajban sült burgonyaszírom

⇨ (Angliában, Franciaországban) olajban sült hasáburgonya

⊙ ang tbsz, ‘hasáburgonya, burgonyaszírom’ ← *chip* ‘levágott darab, szelet, szilánk’ ← *chop* ‘vagdal’

chir- lásd még KIR-

chiragra [kiragra] ⇨ *orv* a kéz köszvényes elváltozása

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *kheir* ‘kéz’ | *agra* ‘bilincs’ (a PODAGRA mintájára)

chirogrammatomantia [kiro...cia] ⇨ kézírásból való jóslás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *kheir* ‘kéz’ | *gramma, grammatosz* ‘írás’ ← *graphó* ‘ír’ | *manteia* ‘jóslás’ ← *manteuomai* ‘jósol’

chirographa [kirografa] ⇨ *vall* egyházfegyelmi ügyben kiadott okirat a pápa sajátkezű aláírásával

⇨ † adóslevél

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *kheirographon* ‘kézírás, okirat’: *kheir* ‘kéz’ | *graphó* ‘ír’

chitarrone [kítarróne] ⇨ *zene* régi, kb. két méter hosszú basszuslant

⊙ ol nykyz, ‘ua.’, tkp. ‘nagy citera’ ← *chitarra* ‘citera’ ← lat *cithara, citera* ← gör *kithara* ‘ua.’

chloasma [kloazma] ⇨ *orv* májfolt, sárgásbarna foltokból álló bőrelszíneződés

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *khloasma* ‘zöldes elszíneződés’ ← *khloadzó* ‘kizöldül’ ← *khloé* ‘hajtás’

chlor- lásd még KLOR-

Chlorocid [klorocid] ⇨ *gyógysz* antibiotikus hatású bőrgyógyászati kenőcs

⊙ tud lat ‘ua.’: *chlor(amphenicol)* ‘nitrobenzol-származék, a gyógyszer hatóanyaga’ | lat *-cida* ‘ölő’
(ti. baktériumokat ölő) ← *caedere, (ce)cidi* ‘öl’

chol- lásd még KOL-

cholaemia [kolémia] ⇨ *orv* sárgaság, amelyet a vérbe jutott epefesték okoz

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *kholé* ‘epe’ | *haima* ‘vér’

cholagoga [kolagóga] ⇨ *orv* epehajtó szerek

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *kholé* ‘epe’ | *agógosz* ‘vezérlő’ ← *agó* ‘hajt, üz’

Cholagol [kolagol] ⇨ *gyógysz* epebetegségek ellen javallt cseppek szeszes oldatban

⊙ tud lat ‘ua.’: gör *kholé* ‘epe’ | *agó* ‘hajt’ | lásd (ALKOH)OL

cholecalciferol [kolekalciferol] ⇨ *kém* a D-vitamin kémiai neve

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *kholé* ‘epe’ | lat *calx, calcis* ‘mész’ | *ferre* ‘hoz’ | lásd (ALKOH)OL

choledocholithiasis [koledohholitiázis] ⇨ *orv* kövesedés az epevezetékben

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *kholé* ‘epe’ | *dokhé* ‘edény’ | lásd LITIÁZIS

choliambus [koliambus] ⇨ *irod* sánta jambus, az antik verselésben hat jambusból álló sor, amelyben az utolsó láb spondeus vagy trocheus, ami a sorvéget komikusan megdöccenti

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *khólosz* ‘sánta’ | lásd JAMBUS

chondr- lásd KONDR-

chopper [csoper] ⇨ marokkó, az ősemler legegyszerűbb, egy-két pattintással megmunkált eszköze

⇨ *vill* egyenáramú szaggató

⊙ ang, ‘ua.’ ← *chop* ‘darabokra vág’

chorda [korda] ⇨ *zene* húr

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *khordé* ‘bél, húr’

chorda dorsalis [korda dorszálisz] ⇨ *anat* gerinchúr

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd CHORDA | *dorsalis* ‘háti’ ← *dorsum* ‘hát’

chorda vocalis ⇨ *anat* hangszál

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd CHORDA | *vocalis* ‘a hanggal kapcsolatos’ ← *vox, vocis* ‘hang’

chorditis vocalis ⇨ *orv* hangszálgyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd CHORDA VOCALIS | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

chordoma [kordoma] ⇨ *orv* gerinchúrdaganat

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd CHORDA | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

chordophon [kordofon] ⇨ *zene* a húros hangszerek összefoglaló elnevezése

⊙ ang *chordophon* ‘ua.’: lásd CHORDA | gör *phóné* ‘hang’

chorea [korea] ⇨ *orv* végtagok vagy arc akaratlan és rendezetlen mozgása, rángása, vitustánc

⇨ *zene* népies táncdallamok, hangszeres táncjátékok neve a 16. századtól

⊙ lat, 'ua.' ← gör *khoreia* 'kartánc, tánc, körforgás' ← *khoreuo* 'táncol'

Lásd még KOREOGRÁFIA, KÓRUS

choriambus [korijambus] ⇨ *irod* az antik időmértékes verselésben verslábnál nagyobb egység, ún. külön, egy hosszú, két rövid és egy hosszú szótagból áll

⊙ lat, ← gör *choriambosz*: *chorosz* 'karének' | lásd JAMBUS

chorioidea [korioidea] ⇨ *anat* a szem érhártyája

⊙ tud lat 'ua.': gör *khorion* 'hártya' | *-id* -'szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

chorioiditis [korioiditisz] ⇨ *orv* a szem érhártyájának gyulladása

⊙ tud lat, 'ua.': lásd CHORIOIDEA | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

chorion [korion] ⇨ *anat* magzatburok, hártya

⊙ gör *khorion* 'méhlepény', tkp. 'hártya'

chow-chow lásd CSAU-CSAU

chr- lásd még KR-

chronique scandaleuse [kronik szkandalóz]

⇨ botránykrónika

⊙ fr, 'ua.': *chronique*, lásd KRÓNIKA | *scandaleuse* 'botrányos', lásd SKANDALUM

churriguerizmus [csurrigerizmus] ⇨ *ép, műv* a spanyol késő barokk zsúfoltan gazdag, a díszítőelemeket szertelenül halmozó stílusirányzata

⊙ a *Churriguera* művészcsaládnak, a stílus irányadójának nevéből

chyluria [hilúria] ⇨ *orv* tejszerű, zavaros vizelet ürítése

⊙ tud lat, 'ua.': gör *khülosz* 'növényi nedv, testnedv' | *uron* 'vizelet'

chylus [hílus] ⇨ *orv* tejszerű nyiroknedv a bélesatorna nyirokereiben

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *khülosz* 'növényi nedv, testnedv'

ciabatta [csabatta] ⇨ *konyha* olívaolajban sült kenyérszelet

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'papucs' ← arab *csabat* 'ua.'

Lásd még SZABOTÁL

cián ⇨ *kém* halálosan mérgező gáz, a kéksav (ciánhidrogén) gőze

⇨ *kém* pontatlan köznyelvi megnevezés különféle ciánvegyületekre, amelyeket méregként használnak

⊙ ném *Zyan* 'ua.' ← lat *cyanus* ← gör *küaneosz* 'sötétkék' (a *ciánsav* és vegyületei élénkkek színűek)

ciánát ⇨ *kém* a ciánsav sóinak és észtereinek elnevezése

⊙ ang *cyanate* 'ua.': lásd CIÁN | *-át* (sóra utaló toldalék)

cián-hidrogén lásd HIDROGÉN-CIÁNID

ciánid ⇨ *kém* a kéksav (hidrogén-ciánid) sóinak neve, amelyek közül a vízben oldhatók veszélyes mérgek

⊙ ang *cyanide* 'ua.': lásd CIÁN | *-id* (sóvegyületre utaló toldalék)

cianin ⇨ *növ* a kék virágok festőanyaga

⊙ ang *cyanin* 'ua.': gör *küanosz* 'sötétkék' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

ciánkáli ⇨ *kém* káliumciánid, a kéksav káliumsója, veszélyes mérge

⊙ ném *Zyankali* 'ua.': lásd CIÁN, KÁLIUM

cianoblepszia ⇨ *orv* szintévesztés, a kék (és sárga) szín fel nem ismerése

⊙ tud lat *cyanoblepsia* 'ua.': gör *küanosz* 'sötétkék' | *blepszisz* 'pillantás' ← *blepó* 'lát'

cianokobalamin ⇨ *kém* a B₁₂ vitamin kémiai neve, kobaltot tartalmazó ciánvegyület

⊙ ang *cyanocobalamin* 'ua.': lásd CIÁN, KOBALT, AMIN

cianotípia ⇨ *foto* kéknymat, műszaki rajzok fénymásolására használt régebbi eljárás, amely a szerves vassók fényérzékenységén alapul

⊙ ném *Zyanotypie* 'ua.': lat *cyanus* ← gör *küaneosz* 'sötétkék' | gör *tüposz* 'nyomat'

ciánozás ⇨ fereg- és rágcsálóirtás nátrium-ciánidból felszabadított kéksavgőzzel

⊙ lásd CIÁN

cianózis ⇨ *orv* kékkór, a bőr és a látható nyálkahártyák kékeslila elszíneződése a vérben oldott oxigén csökkenése folytán

⊙ tud lat *cyranosis* ‘ua.’, tkp. ‘elkékülés’: gör *küaneosz* ‘sötétkék’ | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

ciao [csao] ⇨ *biz* szervusz, szia

⊙ ol, ‘ua.’ ← velencei ol *sciao* [szcsao] ← ol *schiaivo* ← késő lat *sclavus* ‘szolga, rabszolga’, ti. ‘a szolgája (vagyok)’

cibak lásd CVIBAK

cibaria † ⇨ élelmiszerek

⊙ lat tbsz, ‘ua.’ ← *cibus* ‘élelem, eledel’

cibet ⇨ az ókor óta kedvelt természetes illatanyag, a cibetmacskafélék büzmirigyének váladékából erős hígítással állítják elő

⊙ ném *Zibet* ← ol *zibetto* ← fr *civet* ‘ua.’ ← ar *dzabad* ‘hab’

cibetmacska ⇨ áll Afrikában és Ázsiában honos, macska- vagy vidraalakú, sok fajváltozatban élő ragadozó

⊙ lásd CIBET

cibórium ⇨ *műv* az áldoztatáshoz megszentelt ostyát tartalmazó aranykehely

⇨ ép románkori templom főoltára fölé emelt márvány mennyezet, amelyben a kelyhet tartották

⊙ lat *ciborium* ‘serleg’, tkp. ‘egyiptomi bab magtokja’ (a serleg ilyen alakúra készült) ← gör *kibóron* ‘ua.’

cicatrix [cikatrix] ⇨ *orv* sebhely, var, forradás

⇨ *orv* hegyszövet

⊙ lat, ‘ua.’

ciceró ⇨ *nyomd* 12 pontos betűnagyság

⊙ *Cicero* római államférfi nevéből (ilyen betűmérettel adták ki Rómában 1476-ban Cicero leveleit)

cicerone [csicseróne] ⇨ idegenvezető

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *Cicero* római szónok és államférfi nevéből (kiváló beszédkészségükért nevezték el így az olasz idegenvezetőket)

cicesz ⇨ *vall* imarojt, szemlélődőrojt, a zsidó imalepel (talesz) négy sarkán csüngő egy-egy rojt

⊙ jidd, ← héb *sisít* ‘ua.’

cicisbeo [csiciszbeó] ⇨ férjes nő állandó lovagja, kísérője

⇨ házibarát

⊙ ol, ‘ua.’ ← (?) velencei ol *cici* ‘női csevely, fecsegés’

cider vagy **cidre** [szájder, szidr] ⇨ almabor

⊙ ang *cider* ← fr *cidre* ← ófr *sidre* ‘ua.’ ← késő lat *sicera* ← gör *szikera* ‘árpasör’ ← héb *shékhár* ‘részegítő ital’ ← *shákhár* ‘berúgott’

❖ magy *siker* ‘részeg’

ci-devant [szidővan] ⇨ *tört* a régi rendszerhez tartozó, nemes, udvaronc (a nagy francia forradalom szóhasználatában)

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘ezelőtt, nemrég’: (*i*)*ci* ‘itt’ | *devant* ‘előtt’: *de-* ‘-ról’ | lat *ab-* ‘-től’ | *ante* ‘előtt’

cidri ⇨ *biz* zimankó, nagy hideg

⇨ félelem, reszketés

⊙ lásd CIDRIZIK

cidrizik ⇨ *biz* didereg, fázik

⇨ reszket, fél, retteg

⊙ ném *zittern* ‘reszket, didereg’

cifferblatt ⇨ *biz* arc, ábrázat, pofa

⇨ † óra számlapja

⊙ ném *Zifferblatt* ‘óra számlapja’: *Ziffer* ‘számjegy’ ← kk lat *cifra* ‘nulla’ ← ar *sifr* ‘üres’ | ném *Blatt*

❖ magy *cifra*

Lásd még ZÉRÓ

cigarillo [szigariljő] ⇨ cigaretta méretű és vastagságú szivar

⊙ sp kics, 'ua.' ← *cigarro* 'szivar' ← (?) maja indián *szikar* 'füstöl' ← *szik* 'dohány'

cikáda ⇨ áll kabóca, mediterrán tücsökféle

⊙ lat *cicada* 'tücsök'

cikász ⇨ nőv páfránypálma, szágópálma, nyitvatermő trópusi pálma

⊙ tud lat *cycas* ← gör *kikas* 'ua.' ← ?

ciklámen ⇨ nőv a kankalinfélék családjába tartozó, fehér vagy rózsaszín-bíbor virágú, kertészetiileg is termesztett növény

⊙ lat *cyclamen* ← gör *küklaminosz* 'ua.' ← *küklosz* 'kör' (a kerek levelekről)

Lásd még CIKLUS

ciklikus ⇨ tud körfolyamatszerű, körforgásos

⇨ tud időszakos, ismétlődő, visszatérő egységekből álló

⇨ kém ciklusos, gyűrűt tartalmazó

⇨ *orv* beteges élelenség és mély levertség szakaszainak szabályos váltakozásában megnyilvánuló (elmebaj)

⇨ *irod* a homéroszi eposzok köré szövődött epikus ciklussal kapcsolatos (költő, mű)

⊙ lat *cyclicus* 'ua.', lásd CIKLUS

ciklo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) vegyületek nevében a gyűrűs szerkezetre utal

⇨ körrel vagy körforgással való kapcsolatot jelöl

⇨ ciklikus jellegre utal

⊙ lat *cyclus* ← gör *küklosz* 'kör'

cikloalkán vagy **cikloparaffin** ⇨ kém a telített egygyűrűs, C_nH_{2n} képletű szénhidrogének gyűjtőneve

⊙ ném *Zykloalkan* 'ua.': lásd CIKLUS, ALKÁN

ciklofazotron ⇨ *magfiz* kör alakú pályán fázisváltogatással dolgozó részecskegyorsító

⊙ ang *cyclophasotron* 'ua.', lásd CIKLO-, FAZOTRON

ciklohexán ⇨ kém hat szénatomos cikloalkán, fontos és sokoldalú vegyipari alapanyag

⊙ ném *Zyklohexan* 'ua.', lásd CIKLO-, HEXÁN

ciklois ⇨ *geom* az a görbe, amelyet egyenes vonalon, csúszás nélkül gördülő kör egy kerületi pontja ír le

⊙ tud lat *cyclois* 'ua.' ← gör *kükloeisz* 'kör alakú' ← *küklosz* 'kör'

ciklométer ⇨ fordulatszámmláló

⇨ ezen az elven működő eszköz a megtett út mérésére

⊙ ang *cyclometer* 'ua.': lásd CIKLO- | gör *metreó* 'mér'

ciklometria ⇨ útmérés

⇨ szögfüggvény transzformálása árkuszfüggvénybe

⊙ ang *cyclometry* 'ua.', lásd CIKLOMÉTER

ciklometrikus ⇨ *mat* az egyszerű szögfüggvények inverzét képező (függvény)

⊙ ang *cyclometric* 'ua.', lásd CIKLOMETRIA

ciklon ⇨ *met* pusztító trópusi forgószél

⇨ fergeteg, orkán

⇨ *met* nagy kiterjedésű, forgó mozgású, időjárás-változást okozó alacsony nyomású légtömeg

⇨ *műsz* forgó mozgással különböző sűrűségű vagy halmazállapotú anyagokat szétválasztó készülék

⊙ ang *cyclone* 'ua.' ← gör *kükklón* 'körben mozgó' ← *kükleomai* 'körben mozog' ← *küklosz* 'kör'

cikloparaffin lásd CIKLOALKÁN

ciklopfal ⇨ *ép* szabálytalan alakú kötömbökből, kötőanyag nélkül épített fal

⊙ ném *Zyklopenmauer* 'ua.': lásd KÜKLOPSZ | ném *Mauer* 'fal' (Tirünsz városának falait a mondák szerint hét *küklopsz* építette fel ilyen kövekből)

ciklopsz lásd KÜKLOPSZ

ciklotéma ⇨ *geol* a rétegek ciklikus elhelyezkedéséből keletkezett üledékes kőzettípus

⊙ tud lat *cyclothema* 'ua.': lásd CIKLO- | gör *(ti)thémi* 'elhelyez, letesz'

ciklotim ⇨ *lél* hirtelen hangulatváltozásokra hajlamos (embertípus)

⇨ mániás-depressziós elmebajban szenvedő (személy)

⊙ ném *zyklothym* ← tud lat *cyclothymus* ‘ua.’: lásd CIKLO- | gör *thümosz* ‘lelkület’

ciklotron ⇨ *fiz* kör alakú mágneses részecskegyorsító berendezés

⊙ ang *cyclotron* ‘ua.’: lásd CIKLO- | *-tron* (eszközre utaló gör toldalék, pl. *szeisz-tron*, lásd SISTRUM)

ciklus ⇨ *fiz* körforgás, körfolyamat, körmozgás

⇨ *tud* váltakozás, szabályos visszatérés

⇨ szabályos időközönként ismétlődő események egységnyi szakasza

⇨ *irod* egy kötetben belül szorosabban összetartozó versek vagy elbeszélések csoportja

⇨ *irod* egy nagy epikus műhöz kapcsolódó, annak témáját folytató vagy részletező későbbi művek összessége

⇨ azonos témakörű előadássorozat

⇨ *zene* egy zeneszerző műveire épülő hangversenysorozat

⊙ lat *cyclus* ‘ua.’ ← gör *küklosz* ‘kör’

Lásd még BICIKLI, CIKLÁMEN, CIKLO-, CIKLON, ENCIKLIKA, ENCIKLOPÉDIA, RECIKLÁL

ciklusos ⇨ időszakos, körforgásos, visszatérő

⇨ *kém* gyűrűs, zárt láncú szénhidrogén-molekulát tartalmazó (vegyület)

⊙ lásd CIKLUS

cilicium ⇨ *vall* durva szőr vezeklőköntös

⇨ *vall* szőrből való vagy szögekkel kivert vezeklőöv

⊙ lat, ‘ua.’, ered. ‘kilikiai kecskeszőrből készült kelme’ ← *Cilicia* ← gör *Kilikia* ‘ókori kis-ázsiai tartomány’

cilinder ⇨ *ölt* kürtőkalap

⇨ *műsz* henger, motorhenger

⇨ † petróleumlámpa üvege

⊙ ném *Zylinder* ← lat *cylindrus* ← gör *külindrosz* ‘henger’ ← *külindó* ‘hengeredik’

cilindrikus ⇨ hengeres, henger alakú

⊙ ném *zylindrisch* ‘ua.’, lásd CILINDER

cilindróma ⇨ *orv* a szarkóma egy neme, a véredények körül kialakuló hengeres daganatokból áll

⊙ tud lat *cylindroma* ‘ua.’: gör *külindrosz* ‘henger’ | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

cimber ⇨ *tört* ókori északi germán nép, amely Kr.e. 113–101 között komoly fenyegetést jelentett a római birodalomra

⊙ lat *Cimbri* ‘ua.’ ← ?

cimborio [szimbórió] ⇨ *ép* a főhajó és kereszthajó találkozása fölé emelt négyezeti kupola spanyol templomokban

⊙ sp, ‘ua.’ ← *cimbra* ‘boltív’ ← lat *cyma* ‘fa csúcsa’ ← gör *küme* ‘ua.’

cimet ⇨ fahéj

⊙ hazai ném *zimmet* ← ném *Zimt* ← lat *cinnamum* ← gör *kinnamomion* ← héb *qinnamón* ‘ua.’ ← maláj *kajumanisz* ‘édes fa’

cimol ⇨ *kém* benzolszármazék, kellemes illatú folyadék, illóolajokban fordul elő

⊙ tud lat *cymol* ‘ua.’: gör *küma* ‘hullám’ | lat *ol(eum)* ‘olaj’

cimofán ⇨ *ásv* a krizoberill domborúra csiszolt változata, amely üreges szerkezete folytán hullámzó fényhatást kelt

⊙ ang *cymophane* ‘ua.’: gör *küma* ‘hullám’ | *phainomai* ‘látszik’

cin ⇨ ón

⊙ ném *Zinn* ‘ua.’

cinadónia ⇨ *növ* fecskefű

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘rókafű’ ← gör *kinadosz* ‘róka’

cincár ⇨ *népr* más néven arumén, makedóniai román népcsoport

⇨ † e népcsoportból való vándor kereskedő

⊙ rom *cințari* ‘ua.’ (csúfnév, mert a ~ok a rom *cinci* [csincs] ‘öt’ számnevet [cinc]-nek ejtik)

cinemascope [szinemaszkóp] ⇨ *film* szélesvásznú film felvételére és lejátszására alkalmas, anamorfot előtéttel dolgozó optikai rendszer

⊙ ang *Cinemascope* márkánév: *cinema* ‘mozi’, lásd KINEMATOGRÁFIA | gör *szkopeo* ‘néz’

cinéma vérité [szinema verité] ⇨ *film* dokumentarista szellemű, a valóság spontán feltárását célzó francia filmművészeti irányzat az 1960-as években

⊙ fr, 'ua.': *cinéma* 'mozi', lásd KINEMATOGRÁFIA | *vérité* ← lat *veritas* 'igazság' ← *verus* 'igaz'

cinemintye ⇨ *nyj* bosszúálló természetű ember

⊙ rom *ține* (*aminte* 'észben tart, emlékezik rá, nem felejt': lat *tenere* 'tart' | *mens, mentis* 'ész')

cineráma ⇨ *film* félkör alakú vászonra vetített, térhatású hanggal játszott film

⊙ ang *cinerama* 'ua.': *cine(ma)* 'mozi' (lásd KINEMATOGRÁFIA) | lásd (PANO)RÁMA

cinerária ⇨ *növ* csodaszem, aggófű, csöves virágú cserepes dísznövény

⊙ tud lat *cineraria* 'ua.' ← *cinis, cineris* 'hamu' (a finoman bolyhos, hamvas levelekről)

cinereus ⇨ *orv* hamuszürke

⊙ tud lat, 'ua.' ← *cinis, cineris* 'hamu'

cinerit ⇨ *geol* hamutufa, vulkáni hamuból képződött kőzet

⊙ tud lat, 'ua.': *cinis, cineris* 'hamu' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

cingulum vagy **cingulus** ⇨ *vall* papi reverenda széles, rojtos végű, selymes deréköve

⊙ lat, 'ua.', ered. 'kardkötő öv' ← *cingere* 'felköt, körülövez'

ciniatria ⇨ kutyagyógyászat, az állatorvosi gyakorlatnak a kutyákkal foglalkozó ága

⊙ tud lat *cyniatria* 'ua.': gör *κύνος* 'kutya' | *hiatrosz* 'orvos'

cinikus ⇨ kiábrándult, kiégett, hitevesztett, gúnyolódó

⇨ az eszményeket és értékeket nem tisztelő, hitványságát szégyentelenül beismerő vagy azzal kérkedő

⇨ szemérmetlen, arcátlan

⊙ lat *cynicus* 'ua.', lásd CINIZMUS

cinizmus ⇨ kiábrándultság, eszménytelenség

⇨ arcátlanság, az értékek gúnyos semmibevétele

⊙ lat *cynismus* ← gör *κύνισμος* 'ókori erkölcsfilozófia, mely a lélek egyensúlyát, a szenvedélyektől való tartózkodást, az istenhit elvetését hirdette' (a ~ gúnynev volt, amellyel ellenfelei illették az ilyen elvet valló embert): gör *κύνος* 'ua.', tkp. 'kutyaszerű' ← *κύν* 'kutya' | lásd -IZMUS

cink ⇨ *kém* horgany, kékesfehér, kristályos szerkezetű fém elem

⊙ ném *Zink* ← lat *zincum* (Paracelsus névadása)

cinkel ⇨ *ját* kártyalapot megjelöl (pl. a sarkát behajtva) család szándékával

⇨ *átv* csal, ámit, szélhámoskodik

⊙ ném *zinken* 'ua.' ← *Zinke* 'csúcs, sarok'

cinkográfia ⇨ *nyomd* az ofszetnyomás kliséinek előállítására fényérzékenyített cinklapon, fotózással és maratással

⊙ ném *Zynkographie* 'ua.': lásd CINK, -GRÁFIA

cinkográfus ⇨ *nyomd* cinkográfiai munkát végző nyomdai szakember

⊙ magy 'ua.', lásd CINKOGRÁFIA (a *geográfia-geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

cinnabarit lásd CINÓBER

cinnia ⇨ *növ* rézvirág, mexikói eredetű virágos dísznövény

⊙ tud lat, 'ua.' ← *Zinn* német botanikus nevéből

cinóber ⇨ *ásv* narancsvörös színű, higanytartalmú ásvány

⇨ ez mint festékanyag és mint szín

⊙ ném *Zinnober* ← lat *cinnabaris* ← gör *κινναβηρις* 'ua.'

cinquecento [csinkvecentó] ⇨ *műv* az olasz képzőművészet és irodalom 16. századi időszaka, az érett reneszánsz kora

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'az (ezer)öt század évek': *cinque* ← lat *quinque* 'öt' | *cento* ← lat *centum* 'száz'

cinterem † ⇨ temető, sírkert fallal körülvevett templomudvarban

⇨ *ép* protestáns templomban oldalépitmény, ahol temetési szertartáson a koporsót elhelyezik

⇨ lovagterem, fegyverterem

⊙ kk lat *coemeterium* 'ua.' ← gör *κοιμητήριον* 'alvóhely, nyughely' ← *κοιμάω* 'elalszik' (a ~ népetimológiai forma, a 'lovagterem' jelentés a *cin* és a *terem* szók beleértéséből ered)

cionista ⇨ a cionizmus eszméjének híve

⊙ ang *cionist* 'ua.', lásd CIONIZMUS

cionizmus ⇨ *pol* zsidó mozgalom, amely célul tűzte ki a világ zsidóságának Palesztinában való letelepítését

⊙ ang *cionism* 'ua.': héb *Cijon* 'a jeruzsálemi szent hegy, Sion' | lásd -IZMUS

ciprióta ⇨ Ciprus szigetén élő (görög) személy

⊙ ném *Zypriot* ← lat *Cypriota* ← gör *Küpriotész* 'ua.' ← *Küprosz* 'Ciprus'

ciprus ⇨ növ sötét lombú, magas és hegyes koronájú fenyőféle

⊙ ném *Zypress* ← lat *cuparissus* ← gör *küpariszszosz* 'ua.'; a magyar szóalak a helyes *cipresszus rövidülése, egy más növény (a lat *cyprus* ← gör *küprosz* 'magyalféle bokor') nevével való keveredés folytán

cipszer ⇨ *népr* szépeességi szász

⊙ felvidéki ném *Zipser* 'szépeességi' ← *Zips* 'Szépeesség'

cipzár ⇨ villámzár, húzózár

⊙ ném *Zipverschluss* ← am ang *Zipper* (márkanév) ← hangut *zip* 'vászón tépésekor hallható hang'

ciráda ⇨ kacskaringó, cikornya, mesterkelt díszítmény

⊙ ném *Zierat* 'ua.' ← *zieren* 'díszít'

cirage [szirázs] ⇨ *műv* viaszsárga szín az üvegablak-festészetben

⊙ fr, 'ua.' ← *cire* ← lat *cera* 'viasz' ← gör *kérosz* 'ua.'

circ- lásd még CIRK-

circenses [circenezsz] ⇨ cirkuszi játékok az ókori Rómában, amelyeket a vagyontalanok ingyen látogathattak

⊙ lat tbsz, 'ua.' *circensis* 'a cirkusszal kapcsolatos', lásd CIRKUSZ

circiter † ⇨ körülbelül, mintegy, majdnem

⊙ lat, 'ua.' ← *circum* 'köröskörül' ← *circus* 'kör'

Lásd még CIRKUSZ

circolare [csirkoláre] ⇨ *közl* kedvezményes körutazási jegy olasz vasutakra

⊙ ol, 'ua.' ← (*viaggio*) *circolare* 'körbe(utazás)' ← *circolo* ← lat kics *circulus* 'köröcske' ← *circus* 'kör'

Lásd még CIRKUSZ

circorama lásd CIRKORÁMA

circuit breaker [szörkjút bréjker] ⇨ *számtech* biztosíték

⊙ ang, 'ua.': *circuit* 'áramkör' ← lat *circuitus* 'keringés' ← *circuire*, *circuitum* 'körbejár': *circu(m)* 'körül' | *ire* 'megy' | ang *break* 'tör, megszakít'

circuitor [cirkuitor] ⇨ *vall* püspöke megbízásából plébániákat sorra látogató és ellenőrző pap

⇨ *vall* rendfőnöke megbízásából rendházakat látogató szerzetes

⊙ lat, 'ua.' ← *circuire*, *circuitum* 'körbejár': *circu(m)* 'körül' | *ire* 'megy'

Lásd még CIRKUSZ

circulare lásd CIRKULÁRÉ

circulus vitiosus [cirkulusz viciózusz] ⇨ *log* körben járó, hibás okoskodás, a meghatározandó tétel önmagával való indoklása

⇨ ördögi kör, kínos és kiüttalan helyzet

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'hibás kör': kics *circulus* ← *circus* 'kör' | *vitiosus* 'bűnös, hibás' ← *vitium* 'hiba, véték'

Lásd még CIRKUSZ

circum- [cirkum] ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) körül, körbe

⊙ lat, 'ua.' ← *circus* 'kör'

Lásd még CIRKUSZ

circumcisio [cirkumcizio] ⇨ *vall*, *orv* körülmetélés, a himvessző előbőrének eltávolítása vallási vagy egészségi okból

⊙ lat, 'ua.' ← *circumcidere* 'körülnyes, megnyirbál': lásd CIRCUM- | *cisio* 'metszés' ← *caedere*, *caesum* 'vág, metsz, öl'

circumdede [circumdedé] ⇨ *vall* ősi katolikus temetési ének

⊙ a halotti zsoltár (Zsolt 88) kezdőszava: *Circumdede* (*me gemitus mortis*) ‘Körülvettem (engem a halál sóhajtásai)’ ← *circum* ‘körülvesz’: lásd CIRCUM- | *dare* ‘ad’

circumductio [circumdukció] † ⇨ *jog* rászedés, megtévesztés

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘körülvezetés’: lásd CIRCUM- | *ducere, ductum* ‘vezet’

circumflex [circumfleksz] ⇨ *nyelvt* kúpos ékezet magánhangzó felett (mint â, ê, î, ô, û)

⊙ lat *circumflexus* ‘körbe hajlított’: lásd CIRCUM- | *flectere, flexum* ‘hajlít’

circumstantia lásd CIRCUMSTANCIA

circumvallatio [circumvalláció] ⇨ *tört* sáncszerű erődítés várost vagy várat ostromló sereg körül, a felmentő sereg távoltartására

⊙ lat, ‘ua.’: lásd CIRCUM- | *vallare* ‘sáncot emel’ ← *vallum* ‘sánc’

cire perdue [szir perdü] ⇨ *műv* viaszvesztés, az ókor óta használatos bronzöntési eljárás

⊙ fr, ‘ua.’: *cire* ← lat *cera* ‘viasz’ | *perdre, perdu* ← lat *perdere* ‘elveszít’, lásd PERDITA

cirfandli ⇨ jó minőségű fehérborszőlő

⇨ ebből készült könnyű, száraz fehérbor, szilváni

⊙ hazai ném *zierfandl* ‘ua.’ (népetimológiai alak, mintha a *Zier* ‘dísz’ és *fandl* ‘edény’, lásd FÁNDLI összetétele volna) ← ném *Silvaner* ‘szilváni’

cirill ⇨ *nyelvt* a görög ábécén alapuló, a szláv nyelvek számára kifejlesztett betűírás, amelyet ma főleg a görögkeleti vallású szláv népek használnak

⊙ ném *zyrillisch* ‘ua.’ ← lat *Cyryllus* ← gör Konsztantinosz *Kürillosz* bizánci szerzetes és hittérítő nevééről, aki az írásrendszer első formáját (lásd GLAGOLITA) a 9. században megalkotta

cirka ⇨ körülbelül, mintegy, majdnem

⊙ lat *circa* ‘ua.’ ← *circus* ‘gyűrű, kör’

Lásd még CIRKUSZ

cirkál ⇨ köröz, körüljár, bejár

⇨ ólalkodik, settenkedik

⊙ késő lat *circare* ‘köröz’ ← *circus* ‘kör, gyűrű’

Lásd még CIRKUSZ

cirkáló ⇨ hadihajó, csatahajó, romboló

⊙ lásd CIRKÁL

cirkli † ⇨ körző

⇨ kémlelőnyílás

⊙ ném *Zirkel* ‘ua.’ ← lat kics *circulus* ‘köröcske’ ← *circus* ‘kör, gyűrű’ (a ‘körző’ jelentés a lat *circinus*-ból szűrődött át)

Lásd még CIRKUSZ

cirkogejzir ⇨ egy lakószint vagy lakás fűtését ellátó, a melegvizet körbe áramoltató gázkazán

⊙ ném *Zyrkogeyser* márkanév: lat *circum* ‘körben’ | lásd GEJZIR

cirkon ⇨ *ásv* magmás kőzetekben lelhető cirkónium-szilikát, nemes változata, a jácintpiros hiacint kedvelt drágakő

⊙ ném, fr *zirkon* ‘ua.’ ← perzsa *zargun* ‘arany színű’ ← *zarin* ‘arany’

cirkónium ⇨ *kém* félnehéz fémes elem

⊙ tud lat *irconium* ‘ua.’: lásd CIRKON | -ium (vegyi elemre utaló toldalék)

cirkoráma ⇨ *film* olyan mozi, ahol 16 gépből a nézőteret körbevevő vászonra vetítik a filmet

⊙ ang *circorama* ‘ua.’, lásd CIRKUSZ, (PANO)RÁMA

cirkuláció ⇨ *ker* (pénz)forgalom

⇨ *fiz* keringés, körforgás

⇨ *közl* körforgalom

⇨ *orv* vérkeringés

⊙ lat *circulatio* ‘ua.’, lásd CIRKULÁL

cirkulál ⇨ körben jár

⇨ (pénz) forgalomban van

⇨ (folyadék zárt rendszerben) kering, áramlik

✧ (hír) terjed, szájról szájra jár

⊙ lat *circulari* ‘körben jár’ ← *circus* ‘gyűrű, kör’

cirkuláré † ✧ körlevél, körirat, körözüvény

⊙ lat (*scriptum*) *circularare* ‘kör(irat)’, lásd CIRKULÁRIS

cirkuláris ✧ körkörös, kör alakú

✧ körben mozgó, körpályás

⊙ lat *circularis* ‘ua.’ ← kics *circulus* ‘köröcske’ ← *circus* ‘gyűrű, kör’

cirkularizáció ✧ *ürk* mesterséges égitest elliptikus pályájának kiigazítása, hogy kör alakú legyen

⊙ ang *circularisation* ‘ua.’ ← *circularize* ‘körszerűvé formál’, lásd CIRKULÁRIS

cirkumboreális ✧ *növ* az északi félgömb mérsékelt övében mindenütt megtalálható (növényfajok)

⊙ tud lat *cirkumborealis* ‘ua.’: lat *circum* ‘körül’ | *borealis* ‘északi’ ← *Boreas* ‘az északi szél (istene)’

cirkumorális ✧ *anat* a száj körüli

⊙ tud lat *circumoralis* ‘ua.’: lásd CIRCUM- | lásd ORÁLIS

cirkumpoláris ✧ *csill* az égi sarkhoz közel eső, ezért egy adott földrajzi ponton soha le nem nyugvó (csillag)

✧ *földr* az északi, ill. déli sarkvidék övezetében mindenütt megtalálható (növényfajok)

⊙ tud lat *circumpolaris* ‘ua.’: lásd CIRCUM- | lásd POLÁRIS

cirkumstancia † ✧ körülmény, †környülállás

⊙ lat *cirkumstantia* ‘ua.’ ← *circumstans*, *circumstantis* ‘körülálló’ ← *circumstare* ‘körüláll’: lásd CIRCUM- | *stare* ‘áll’

cirkumsztelláris ✧ *csill* a nagyobb csillagokat körülvevő, ritka por- és gázfelhők formájában megfigyelhető (anyag)

⊙ ang *circumstellar* ‘ua.’: lásd CIRCUM- | lat *stellaris* ‘csillaggal kapcsolatos’ ← *stella* ‘csillag’

cirkusz ✧ kör alakú építmény, ahol akrobatikus, állatidomítási és artistaszámokból álló szórakoztató műsort adnak elő

✧ *tört* ókori római építmény kocsiversenyek, gladiátor- és állatviadalok számára

✧ *biz* lármás veszekedés, botrányos jelenet

✧ *biz* előre megrendezett dolog, ámitás, porhintés

⊙ lat *circus* ‘ua.’, ered. ‘kör’

Lásd még CERCLE, CIRCITER, CIRCOLARE, CIRCUITOR, CIRCULUS VITIOSUS, CIRCUM-, CIRKA, CIRKÁL, CIRKLI, CIRKULÁRIS, RICERCAR

cirrhosis lásd CIRRÓZIS

cirrokumulusz ✧ *met* bárányfelhő

⊙ tud lat *cirrocumulus* ‘ua.’: *cirrus* ‘hajtincs’ | *cumulus* ‘halom, gomoly’

Lásd még AKKUMULÁTOR

cirrosztrátusz ✧ *met* fátyolfelhő

⊙ tud lat *cirrostratus* ‘ua.’: *cirrus* ‘hajtincs’ | *stratus* ‘réteg’ ← *sternere*, *stratum* ‘földre terít’

Lásd még KONSTERNÁCIÓ, SZTRÁDA, SZUBSZTRÁTUM

cirrózis ✧ *orv* májzsugor

⊙ tud lat *cirrhosis* ‘ua.’: gör *kírrhosz* ‘narancsszín’ (a kór ilyen elszíneződést okoz) | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

cirrusz ✧ *met* pehelyfelhő, amely nagy magasságban jégtükből képződik

⊙ lat *cirrus* ‘hajfűt’

ciszta ✧ *orv* hólyagszerű, folyadékot tartalmazó kóros üreg az emberi testben

✧ *biol* betokozódott alacsonyabb rendű élőlények szilárd védőburka

✧ *rég* szarkofág alakú etruszk hamvveder

⊙ lat *cysta* ‘tok’ ← gör *küsztisz* ‘hólyag’

Lásd még CISZTOLIT, CISZTOSZKÓP

ciszter ✧ *zene* lapos és kerek hangtestű, sokhúrú régi pengetős hangszer

⊙ ném *Cister* ← fr *cistre* ← ol *citara* ‘ua.’ (az *s* hang a *sistre*, lásd SZISZTRUM, szóval való alakkeveredésnek tulajdonítható)

ciszterci ⇨ katolikus szerzetesrend, a bencés rend egyik ága

⊙ lat *Cistercium*, ma *Cîteaux* francia város nevéből (a rendalapítás színhelye)

cisztercita ⇨ *vall* a ciszterci rend tagja

⊙ lásd CISZTERCI | lat *-ita* ← gör *-itész* (vminek tagjára, követőjére utaló toldalék)

ciszterna ⇨ *ép* (föld alatti) esővízgyűjtő medence

⇨ *biol* hártáival vagy membránnal körülvelt tágulat, zsákszerű testüreg

⊙ lat *cisterna* ‘ua.’ ← *cista* ‘láda, tartály’ ← gör *kiszté* ‘kosár’

cisztolit ⇨ *orv* húgyhólyagban keletkező kő

⊙ tud lat *cystolith* ‘ua.’: *cysta* ← gör *küsztisz* ‘hólyag’ | *lithosz* ‘kő’

cisztoszkóp ⇨ *orv* hólyagtükrözést végző műszer

⊙ ang *cystoskope* ‘ua.’, lásd CISZTOSZKÓPIA

cisztoszkópia ⇨ *orv* a húgyhólyag tükrözése

⊙ tud lat *cystocopia* ‘ua.’: *cysta* (lásd CISZTA) | gör *szkopeó* ‘néz’

citáció ⇨ *jog* idézés, beidézés

⊙ lat *citatio* ‘ua.’, lásd CITÁL

citadella ⇨ *ép* fellegrvár

⇨ *ép* városerőd, város közepén álló erődített hely

⊙ ném *Zitadelle* ← ol kics *cittadella* ‘ua.’, tkp. ‘városka’ ← régi *cittade*, ma *città* ‘város’ ← lat *civitas* ‘ua.’ ← *civis* ‘polgár, városlakó’

Lásd még CITOYEN, CITY, CIUDAD, CIVIL, CIVIS

citál ⇨ *jog* beidéz, megidéz

⇨ *irod* (szöveget) idéz

⊙ lat gyak *citare*, *citatum* ‘megmozgat, hív, törvény elé idéz’ ← *ciere*, *citum* ‘mozgat, hív’

citation index [szájtéjns index] ⇨ *tud* hivatkozási index, jegyzék tudományos mű apparátusában arról, hogy hol és hányan hivatkoztak a szóban forgó közleményre

⊙ ang, ‘ua.’: *cite* ‘idézés’, lásd CITÁL | lásd INDEX

citatólogia ⇨ *gúny* idézettár, önálló gondolatok nélküli, csak a tekintélyektől vett idézetekből épülő „tudományos” munka

⊙ lásd CITÁTUM, -LÓGIA

citato loco [citató lokó] ⇨ *tud* az idézett helyen

⊙ lat, ‘ua.’: lásd CITÁL | *locus* ‘hely’

citátum ⇨ idézet, szövegidézet

⊙ lat *citatum* ‘ua.’, lásd CITÁL

citera ⇨ pengető húros hangszer

⊙ lat *cithara*, *citera* ← gör *kithara* ‘ua.’

Lásd még CISZTER, GITÁR

cithara lásd KITHARA

citissime [citisszime] ⇨ a lehető leggyorsabban

⊙ lat ff, ‘ua.’ ← *cito* ‘gyorsan’ ← *citus* ‘gyors’

cito- ⇨ (összetételi előtagként) a sejttel kapcsolatos

⊙ lat *cytus* ← gör *kütosz* ‘üreg, urna, sejt’

citoblaszt ⇨ *biol* sejtmag

⊙ ném *Zytoblast* ‘ua.’: lásd CITO- | gör *blaszté* ‘csíra, rügy’ ← *blasztaó* ‘sarjaszt’

citocentrum ⇨ *biol* sejtközpont

⊙ tud lat *cytocentrum* ‘ua.’, lásd CITO-, CENTRUM

citodiagnosztika ⇨ *orv* betegségek megállapítása a sejtszerkezet vagy a kromoszómák vizsgálata alapján

⊙ lásd CITO-, DIAGNOSZTIKA

citogén ⇨ *biol* sejtképző

⇨ *biol* sejteredetű

⊙ ném *Zytozen* ‘ua.’ lásd CITO-, -GÉN

citogenetika ⇨ *biol* a kromoszómák eredetét, szerkezetét és viselkedését vizsgáló tudományág

⊙ lásd CITO-, GENETIKA

citogenezis ⇨ *biol* sejtképződés, a sejt keletkezésének és kifejlődésének a folyamata

⊙ lásd CITO-, GENEZIS

citokémia ⇨ *biol* a sejtek kémiai összetételének, szerveződésének és működésének vizsgálata fény- és elektronmikroszkóppal, kvalitatív és kvantitatív eljárásokkal

⊙ lásd CITO-, KÉMIA

citokróm ⇨ *biol* összetett vastartalmú, elektronátadó fehérjék neve, amelyek a sejtek anyagcseréjét bonyolítják le

⊙ lásd CITO- | gör *khroma* 'szín'

citola ⇨ *zene* régi pengetős hangszer, a CISZTER másik neve

⊙ ang, ófr *citole* 'ua.' ← lat *cithara* 'citera', lásd KITHARA

citolízis ⇨ *biol* a sejt feloldódása, szétesése

⊙ tud lat *cytolysis* 'ua.': lásd CITO- | gör *lúszisz* 'szétoldódás' ← *liú* 'felold, szétold'

citológia ⇨ *biol* sejttan, a sejtek szerkezetével és működésével foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *cytologia* 'ua.', lásd CITO-, -LÓGIA

citológus ⇨ *biol* a sejttan tudósa

⊙ magy, 'ua.', lásd CITOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

citomixis ⇨ *biol* sejtek egybeolvadása

⊙ tud lat *cytomixis* 'ua.': lásd CITO- | gör *meixisz* 'vegyülés' ← *meignimi* 'vegyül, vegyít'

citopigé ⇨ *biol* sejtürítő, egysejtűek testnyílása, amelyen át a megemésztetlen anyag távozik

⊙ tud lat *cytopyge* 'ua.': lásd CITO- | gör *pügé* 'far'

citoplazma ⇨ *biol* a sejtnek a sejtmagot körülvevő állománya

⊙ tud lat *cytoplasma* 'ua.', lásd CITO-, PLAZMA

citoszol ⇨ *biol* a citoplazma folyékony állománya

⊙ lásd CITO- | lat *sol(utio)* 'oldat' ← *solvere, solutum* 'felold'

citosztatikum ⇨ *biol* a sejt osztódását gátló anyag

⊙ tud lat *cytostaticum* 'ua.', lásd CITO-, STATIKUS

citosztóma ⇨ *biol* sejtcső, egysejtűek testnyílása, amelyen a táplálékot magukhoz veszik

⊙ lásd CITO- | gör *sztóma* 'száj'

citotaxonómia ⇨ *biol* a fajok keletkezésmódját, határait, evolúciós kapcsolatait sejtteni alapokon meghatározó tudományág

⊙ lásd CITO-, TAXONÓMIA

citotoxin ⇨ *biol* sejtméreg

⊙ lásd CITO-, TOXIN

citoyen [szitoyajen] ⇨ *tört* polgártárs (megszólítás a nagy francia forradalom idején)

⇨ *tört* (francia) polgár, állampolgár

⇨ öntudatos polgári érzelmű ember

⊙ fr, tkp. 'városlakó' ← *cité* 'város' ← lat *civitas* 'ua.' ← *civis* 'polgár'

Lásd még CITADELLA

citozin ⇨ *gen* a nukleinsavakban előforduló pirimidinvázis vegyület

⊙ tud lat *cytosin* 'ua.': *cytosus* 'sejtes' ← *cytus* 'sejt' ← gör *kütosz* 'üreg, urna, sejt' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

citrát ⇨ *kém* a citromsav sója

⊙ ang *citrate* 'ua.': lat *citrus* 'citromfa' | *-át* (sóra utaló toldalék)

citrin ⇨ *ásv* a kvarc átlátszó, élénksárga színű változata, féldrágakő

⊙ ang *citrine* 'ua.': lat *citrus* 'citromfa' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

citronád ⇨ citromszörp, citromlé

⊙ fr *citronnade* 'ua.' ← *citron* 'citrom', lásd CITRONÁT

citronát ⇨ *konyha* cukorban eltett citromhéj

⇨ citrombefőtt

⊙ ném *Zitronat* 'ua.' ← *Zitron* 'citrom' ← ol *citrone* ← gör *kédromélon* 'ua.', tkp. 'cédrusalma': *kédrosz* 'cédrus' | *mélon* 'alma'

citrusfélék ⇨ *növ* a citromot, narancsot, mandarint, grépfrútot és citronádot termő fák (rutafélék) összefoglaló neve

⊙ lat *citrus* ‘citrusfa, citromfa’ ← gör *kédrosz* ‘cédrus’

city ⇨ városközpont, a város üzleti negyede (elsőképp Londonban)

⊙ ang, ← fr *cité* ‘ua.’ ← lat *civitas* ‘város’ ← *civis* ‘város lakó, polgár’

Lásd még CITADELLA

ciudad [szjuda] ⇨ város (földrajzi nevek elemeként is, pl. Ciudad México) Spanyolországban és Latin-Amerikában

⊙ sp, ‘ua.’ ← lat *civitas* ‘város’ ← *civis* ‘város lakó, polgár’

Lásd még CITADELLA

civil ⇨ polgári személy, nem egyenruhás testület vagy a papi rend tagja

⇨ polgári öltözet (szembeállítva az egyenruhával, papi reverendával)

⇨ állampolgár mint magánember

⊙ ném *Zivil* ‘ua.’ ← lat *civilis* ‘polgári’ ← *civis* ‘polgár’

Lásd még CITADELLA

civilista † ⇨ polgári (és nem hadügyi) hivatalnok

⊙ hazai lat, ‘ua.’, lásd CIVIL, -ISTA

civilisztika ⇨ *jog* a hagyományos magánjog mellett a polgári eljárásjogot, családjogot, munkajogot s több más területet felölelő jogi kategória

⊙ ném *Zivilistik* ‘ua.’, lásd CIVIL

civilitás † ⇨ udvariasság, tisztesség

⊙ lat, ‘ua.’ ← *civilis* ‘polgári, nyájas, előzékeny’, lásd CIVIL

civilizáció ⇨ a társadalmi szerkezet és az anyagi, szellemi fejlettség magas foka

⇨ műveltség, közműveltség

⇨ polgárosodás, polgárosultság

⊙ fr *civilisation* ‘ua.’, lásd CIVILIZÁL

civilizál ⇨ polgárosít

⇨ az anyagi és szellemi fejlettség magasabb szintjére emel

⊙ ném *Zivilisieren* ← fr *civiliser* ‘ua.’, lásd CIVIL

civilizálódik ⇨ kiművelődik, kifinomul, pallérozódik

⊙ lásd CIVILIZÁL

civilizált ⇨ művelt, kiművelt, kifinomult, pallérozódott

⊙ lásd CIVILIZÁL

civilizátor ⇨ a civilizáló törekvések képviselője

⊙ fr *civilisateur* ‘ua.’, lásd CIVILIZÁL

civilkurázi ⇨ *pol* magánemberek bátorsága, kezdeményező készsége közügyekben való közös fellépésre

⊙ ném *Zivilcourage* ‘ua.’, lásd CIVIL, KURÁZSI

civillista ⇨ az uralkodónak és családjának személyes kiadásait és az udvartartás költségeit fedező összeg, amelyet a költségvetés folyósít

⊙ ném *Zivilliste* ‘ua.’: *zivil* ‘polgári’ | *Liste* ‘lista’ (a ~ korábban a polgári kormányzat költségeinek jegyzéke volt)

civís ⇨ parasztpolgár, a nagyobb magyar mezővárosokban polgárjoggal bíró módos gazda (17–19. század)

⊙ lat *civis* ‘polgár’

Lásd még CITADELLA

cizellál ⇨ *műv* kivés, fémbe vés

⇨ *átv* (írást, beszédvázlatot) csiszol, csiszolgat, javítgat

⊙ ném *Zisellieren* ← fr *ciseler* ‘ua.’ ← *ciseau*, régi *cisel* ‘véső’ ← népi lat kics *cisellum* ‘ua.’ ← lat (*in*)*cidere*, (*in*)*cisum* ‘bemetsz, bevés’

cl- lásd még KL-

clairét [kleré] ⇨ élénkpiros színű, esetleg fűszerezett bordói csemegebor

⊙ fr, 'ua.' ← *clair* 'világos' ← lat *clarus* 'ua.'

clair-obscur [kleroobszkúr] ⇨ *műv* a fény és árny ellentéteivel vagy lágy átmeneteivel dolgozó festői eljárás

⊙ fr, ← ol *chiaroscuro* 'ua.': *chiaro* ← lat *clarus* 'tisztá, fényes' | *oscuro* ← lat *obscurus* 'sötét', lásd OBSKÚRUS

clairvoyance [klervojajansz] ⇨ jövendölés, álmjósolás, ihletett látás

⇨ a spiritiszta médium önkívületi állapota

⊙ fr, tkp. 'tisztánlátás': *clair* 'tisztá' ← lat *clarus* 'ua.' | *voyer* 'lát' ← lat *vedere* 'ua.'

clamper [klemper] ⇨ *inf* a televíziós kép árnyalati élességét biztosító, szintrögzítő áramkör

⊙ ang, 'ua.', 'szorító' ← *clamp* 'tárgyak összeszorítására való csavarmentes eszköz'

claque, claqueur lásd KLAKK, KLAKÓR

clarino [klarínó] ⇨ *zene* a trombitahang magas regisztere

⇨ az orgona ilyen, fénylő hangzású regisztere

⊙ ol kics, 'ua.' ← *claro* ← lat *clarus* 'tisztá, fényes'

Lásd még KLARINÉT

classis [klasszisz] ⇨ *áll, növ* osztály, az élőlények tudományos rendszerében a rendek fölött álló kategória

⇨ *tört* néposztály, vagyonbecslés alapján kialakított társadalmi réteg az ókori Rómában

⊙ lat, 'ua.'

clastrum [klausztrum] ⇨ *anat* a nagyagyban található kéreg alatti szürke mag, a mozgatórendszer eleme

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'elzárt hely' ← *claudere, clausum* 'bezár' ← *clavis* 'kulcs', lásd még ott

clavecin [klavszén] ⇨ *zene* a csembaló francia neve

⊙ fr, 'ua.' ← ol *clavicem(balo)* 'ua.': lat *clavis* 'billentyű', tkp. 'kulcs' | lásd CIMBALOM

Lásd még CLAVIS

clavicula [klavikulá] ⇨ *anat* kulcscsont

⊙ lat kics, 'ua.', tkp. 'kulcsocska' ← *clavis* 'kulcs', lásd ott

claviger [klaviger] ⇨ *tört* kulcsár, kulcstartó, a terményekért felelős uradalmi tiszt

⊙ lat, 'ua.': *clavis* 'kulcs' | *gerere* 'hordoz'

clavis [klávisz] ⇨ *zene* a zongora és hasonló hangszerek billentyűje

⊙ kk lat, 'ua.', ered. 'kulcs'

Lásd még CLAUSTRUM, CLAVECIN, CLAVICULA, CLUSE, KLAUZÚRA

clavus [klávusz] ⇨ *tört* szenátorok és más tisztségviselők tógájának bíbor szegélye; ennek szélessége a rangot jelezte

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'szög, kormányrúd'

clearance [klírensiz] ⇨ *orv* a vese kiválasztó képességének mértékszám egy-egy adott anyagra vonatkozólag

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'megtisztítás' ← *clear* 'tisztít' ← lat *clarus* 'tisztá, világos'

clerihew [klerihiú] ⇨ *irod* négysoros, párrímes angol bökvers, egy-egy híres ember tréfás, gunyoros portréját adja

⊙ E. *Clerihew* Bentley angol költőről, aki kiötlötte

clipboard [klibbord] ⇨ *számtech* jegyzetömlap, vágólap, kitűzőlap átmásolandó szövegrészek tárolására

⊙ ang, 'ua.': *clip* 'kivág' | *board* 'tábla'

clipeus [klipeusz] ⇨ *tört* alul és felül lekerekített korai római pajzs

⇨ *vall* pajzs alakú hímzett rész a misepalást, a pluviale hátán

⊙ lat, 'ua.'

clitoris ⇨ *anat* csikló

⊙ lat, 'ua.' ← gör kics *kleitorisz* 'dombocska' ← *kleitüsz* 'domb' ← *klinó* 'hajlik, lejt'

clochard [klosár] ⇨ hajléktalan csavargó, aki elvből nem hajlandó dolgozni

⊙ fr, 'koldus', tkp. 'sántikáló' ← *clocher* 'sántít' ← lat gyak *claudicare* 'sántikál' ← *claudere* biceg ← *claudus* 'sánta'

cloisonné [kloazonné] ⇨ *műv* rekeszománc, amelyre a rajznak megfelelő vonalak helyén keskeny fémzalagokat forrasztanak, s az így kialakult rekeszeket töltik ki zománcal

⊙ fr, 'ua.', tkp. ← *cloison* 'rekesz' ← népi lat *clausio* 'ua.' ← lat *claudere, clausum* 'zár, elzár'

cloisonnizmus [kloazonizmus] ⇨ *műv* Gauguin által kialakított festői stílus, amelyet a tiszta színekből egymás mellé rakott, olykor sötét vonalakkal elhatárolt foltok jellemeznek

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'rekeszománc'hoz való hasonlóság', lásd CLOISONNÉ, -IZMUS

closed shop [klózd sop] ⇨ *inf* olyan számítóközpont, amelynek a megrendelő a munkát átadja, majd átveszi, de géptermebe nem léphet be

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'zárt bolt': ang, ófr *close* ← lat *claudere, clausum* 'bezár' | *shop* 'bolt'

closet drama [klózit dráma] ⇨ *irod* könyvdráma, drámai költemény, nem előadásra szánt drámai mű

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'munkaszoba-dráma': *closet* 'dolgozószoba, fülke' ← fr kics *closet* 'ua.', tkp. 'zárt hely' ← lat *claudere, clausum* 'bezár' | lásd DRÁMA

clou [klú] ⇨ fénypont, csattanó

⊙ fr, tkp. 'szög' ← lat *clavus* 'ua.'

clown [klaun] ⇨ bohóc, komédiás

⊙ ang 'ua.', ered. 'paraszt, tuskó' ← skand (pl. svéd nyj) *klunn* 'farönk'

cluse [klúz] ⇨ *földr* mészkőhegységbe bevágott meredek szurdokvölgy

⊙ fr nyj, 'ua.' ← lat nn *clusa, clausa* 'ua.' ← *claudere, clausum* 'zár' ← *clavis* 'kulcs'

Lásd még CLAVIS

cluster [klaszter] ⇨ *zene* hangfürt, több szomszédos hang egyidejű megszólaltatása a huszadik századi zenében

⊙ ang (*tone*) *cluster* '(hang)fürt'

cob- lásd még KOB-

cobbler [kobler] ⇨ borokból, likőrből és narancsléből tört jéggel készült koktél

⊙ ang, 'ua.', ered. 'varga' ← (az összefüggés homályos)

cobbola [kobbola] ⇨ *irod* provanszál típusú párvers, ill. strófaforma a középkori olasz költészetben

⊙ ol, prov *cobla* 'ua.' ← lar *copula* 'kötelék, kapocs', lásd KOPULA

coc- lásd még KOK-

coccidia [kokcidia] ⇨ *orv* kórokozó spórák véglények

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'kokkuszfélék': lásd KOKKUSZ | *-id* 'szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

coccidiosis [kokcidiózis] ⇨ *orv* coccidiák okozta fertőzés

⊙ tud lat, 'ua.': lásd COCCIDIA | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

coccus lásd KOKKUSZ

cocker [kokker] ⇨ *áll* kis testű, hosszú szőrű spánielváltozat

⊙ ang, 'ua.' ← ?

cockney [kokni] ⇨ *nyelvt* Kelet-Londonnak és tágabb környékének sajátos nyelvjárása

⇨ *nyelvt* ez mint az alsóbb szintű köznapi londoni társalgás nyelve

⇨ *biz* ezt a nyelvváltozatot beszélő londoni bennszülött

⊙ ang, 'ua.' ← kk ang gúny *cockenei* 'elkényeztetett, selypítő gyerek', tkp. 'kakastojás': *cock* 'kakas' | *ei*, mai *egg* 'tojás'

cockpit [kokpit] ⇨ *közl* pilótafülke, versenyautó vezetőfülkéje

⇨ *geol* kúpkarszt, kúpos mélyedés mészkőhegyen

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'kakasverem, kakasviadal porondja': *cock* 'kakas' | *pit* 'verem'

coctail, cocktail lásd KOKTÉL

code [kod] ⇨ (francia) törvénykönyv

⇨ kód

⊙ fr, lásd KÓDEX

codec [kodek] ⇨ *számtech* kóder-dekóder, kódoló és a kódot visszaalakító program

⇨ *számtech* kompresszor-dekompresszor, adatállományt sűrítő és a teljes változatot visszaállító program

⊙ ang *co(der-)dec(oder)*, *co(mpressor-)dec(omp-ressor)*, lásd KÓD, KOMPRESSZOR | lat *de-* 'le, el'

coelibatus lásd CÖLIBÁTUS

coemeterium lásd CINTEREM

coeno- lásd CÖNO-

coercion [koörsn] ⇨ *számtech* típuskonverzió

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'kényszer(ités)' ← *coerce* 'kényszerít' ← lat *coercere* 'szorít, zaboláz, fenyít': *co(n)-* 'össze' | *arcere* 'korlátok közt tart'

cognac lásd KONYAK

cognatio [kognáció] ⇨ vérrokonság, atyafiság

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'együtt születés': *co(n)-* 'együtt' | (*g)natus* 'született' ← *nasci, natus* 'születik'

cognomen [kognómen] ⇨ melléknév, a háromelemű ókori római névadásban a harmadik, gyakran ragadványnév jellegű elem (pl. Publius Ovidius Naso, azaz 'orros, nagyorrú')

⊙ lat, 'ua.': *co(n)-* 'együtt' | (*g)nomen* 'név' ← (*g)nosco* 'ismer' ← gör (*gi)gnószkó* 'ua.'

cohenit [kohenit] ⇨ ásv a cementit természetes változata, meteoritokban és termésvasban is előfordul

⊙ ang, 'ua.', E.W. *Cohen* német mineralógusról | *-it* (ásványra utaló toldalék)

coheres [koheresz] ⇨ *jog* társörökösök

⊙ lat, 'ua.': *co(n)-* 'együtt' | *heres* 'örökös'

cohors [kohorsz] ⇨ *tört* az ókori római hadsereg csapatteste, hat centuria, a légió tizedrésze

⊙ lat *cohors, cohortis* 'ua.', ered. 'udvar, majorság'

Lásd még CORTES, CORTŰGE, CORTILE, KORTES, KORTINA, KURIZÁL, KURTIZÁN

coitus anticipatus [koitusz anticipátusz] ⇨ *jog* korai elhálás, nemi kapcsolat a házasságkötés előtt

⊙ lat, 'ua.', lásd KOITUSZ, ANTICIPÁCIÓ

coitus interruptus [koitusz interruptusz] ⇨ *orv* megszakított közösülés

⊙ tud lat, 'ua.': lásd KOITUSZ | *interrompere, interruptum* 'megszakít', tkp. 'közébe ront': *inter* 'között, közé' | *rompere* 'tör'

col ⇨ német hüvelyk, a láb tizenkettedrésze, 2,45 cm

⊙ ném *Zoll* 'ua.'

col- lásd még KOL-

Coleoptera ⇨ *áll* fedelesszárnyúak, a bogarak rendje

⊙ lat, 'ua.': gör *koleosz* 'szárnyfedél, kardhüvely' | *pteron* 'szárny'

colis [koli] ⇨ *ker* csomagolt darabáru

⊙ fr, 'csomag' ← ol *collo* ← lat *collum* 'nyak'

colla parte [kolla parte] ⇨ *zene* a főszólammal, a szóló kötetlen ritmusú előadásához alkalmazkodva (adandó elő, utasítás kísérő szólamoknak)

⊙ ol, 'ua.': *con* ← lat *cum* '-val' | lat nn (*il)la* 'az' | *parte* 'szólam', tkp. 'rész' ← lat *pars, partis* 'ua.'

collapsed backbone [kolepszit bekbón] ⇨ *számtech* összevont gerinchálózat

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'összeroppanó gerinc': lásd KOLLAPSZUS | *backbone* 'gerinc': *back* 'hát' | *bone* 'csont'

coll'arco [kollarkó] ⇨ *zene* vonóval, rendes játékmódban (érintendők a húrok, előadási utasítás vonósoknak)

⊙ ol, 'ua.': *con* ← lat *cum* '-val' | lat (*i)ll(e)* 'az' | *arco* 'vonó', tkp. 'ív' ← lat *arcus* 'ua.'

collaterales [kollaterálesz] ⇨ *jog* oldalági rokonok

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'közös oldalról való': *co(n)-* 'együtt' | *latus, lateris* 'oldal'

collectanea [kollektánea] ⇨ *tud* összegyűjtött jegyzetek

⊙ tud lat, 'ua.', lásd KOLLEKTA

collectivum [kollektívum] ⇨ *nyelvt* gyűjtőnév

⊙ tud lat (*nomen*) *collectivum* 'közös (név)', lásd KOLLEKTÍV

college [kalidzs] ⇨ *okt* egyetemhez lazán kapcsolódó, önkormányzattal bíró felsőoktatási intézmény, hallgatók és oktatók közössége angolszász országokban

⊙ ang, ← fr *collège* 'ua.', lásd KOLLÉGIUM

col legno [kollenyó] ⇨ *zene* a vonó fájával (érintendők a húrok, előadási utasítás vonósoknak)

⊙ ol, 'ua.': *con* ← lat *cum* '-val' | lat (*i)ll(e)* 'az' | *legno* ← lat *lignum* 'fa'

collie [kollí] ⇨ *áll* hosszú szőrű skót juhászkutya

⊙ ang, 'ua.' ← (?) *coaly, coalie* 'szénfekete' (ez volt az eredeti színe) ← *coal* 'szén'

collitigantes [kollitigantesz] ⇨ *jog* pertársak, egymással pereskedő felek

⊙ lat tbsz, 'ua.': *co(n)-* 'együtt' | *litigare* 'pereskedik' ← *lis, litis* 'per'

coll'ottava [kollottáva] ⇨ *zene* felső, ill. alsó oktávjával együtt szólaltatandó meg (az így jelzett hang)

⊙ ol, 'ua.': *con* ← lat *cum* '-val' | lat (*il*)*la* 'az' | *ottava*, lásd OKTÁV

colon [kolon] ⇨ *anat* vastagbél

⊙ tud lat ← gör *kolon* 'ua.'

colón [kolon] ⇨ egyes közép-amerikai államok pénzneme

⊙ sp *Colón* 'Kolumbusz'

colonel lásd KOLONEL

color map [kolor mep] ⇨ *számtech* szintérváz

⊙ ang, 'ua.': am ang, lat *color* 'szín' | *map* 'térkép', lásd MAPPA

color separation [kolor szeparéjns] ⇨ *nyomd* színrebotás

⇨ *számtech* színbotás

⊙ ang, 'ua.': am ang, lat *color* 'szín' | lásd SZEPARÁCIÓ

colstok ⇨ összehajtható lapos mérőpálca, melynek egyik oldalán colmérték olvasható

⊙ ném *Zolstock* 'ua.', tkp. 'colpálca': lásd COL | *Stock* 'pálca'

colt [kolt] ⇨ *kat* forgótáras pisztoly, revolver

⊙ a feltaláló amerikai Samuel *Colt* nevééről

columbarium lásd KOLUMBÁRIUM

columna vertebralis [kolumna vertebrálisz]

⇨ *anat* gerincoszlop

⊙ tud lat, 'ua.': *columna* 'oszlop' | *vertebralis* 'csigolyából álló' ← *vertebra* 'csigolya, ízület' ← *vertere* 'fordít, fordul'

com- lásd még KOM-

Combizym [kombizim] ⇨ *gyógysz* több enzimet tartalmazó emésztésserkentő draszté

⊙ tud lat 'ua.': *combi(natus)* 'összetett', lásd KOMBINÁL | (*en*)*zym* 'enzim' ← gör *dziümé* 'kovász'

combo [kombó] ⇨ *zene* kisebb (5-8 tagú) együttes, amely dzsesszt vagy tánczenét ad elő

⊙ am ang röv, 'ua.' ← *combination*, lásd KOMBINÁCIÓ

comeback [kambek] ⇨ népszerű színész vagy politikus visszatérése a színpadra, ill. a közéletbe hosszabb szünet után

⊙ ang, 'ua.': *come* 'jön' | *back* 'vissza'

comédie de moeurs [komedi dö mör] ⇨ *szính* erkölcsdráma, a polgári erkölcsöt bíráló francia színmű a 19. században

⊙ fr, 'ua.', 'az erkölcsök vigjátéka': lásd KOMÉDIA | *moeurs* ← lat *mos, moris* 'szokás, erkölcs'

Lásd még MORÁLIS, MÓRES, MORÓZUS

comédie larmoyante [komedi laruoajant]

⇨ *szính* szentimentális francia színmű a 18. században, erényes hősnőjének sorsa szívszaggató hányattatások után boldog véghez ér

⊙ fr, 'könnyfakasztó vigjáték': lásd KOMÉDIA | *larmoyer* 'könnyezik' ← *larme* ← lat *lacrima* 'könny'

komendit [komendit] ⇨ *ásv* kvarc alapanyagban különféle kristálybeágyazódásokat tartalmazó világos színű lávaközet

⊙ *Comende* szardíniai településről, első lelőhelyéről | *-it* (ásványra utaló toldalék)

comes [komesz] ⇨ *tört* az ókori Rómában, majd Bizáncban különféle magas rangú tisztségviselők címe

⇨ *tört* a középkorban királyi kíséret tagja, majd nagyobb területi egység vezetője, a grófi cím birtokosa

⇨ *tört* magyar főispán latin megnevezése

⇨ *zene* fuga később belépő szólama, amely a témát más hangmagasságon hozza vissza

⊙ lat *comes, comitis* ‘kísérő, társ’, tkp. ‘együttmenő’: *cum-* ‘vele’ | *ire, itum* ‘megy’

come sopra [kome szopra] ⇨ *zene* a korábbi tempójelzéshez visszatérve (adandó elő)

⊙ ol, ‘mint fent’: *come* ← lat *quomodo* ‘mint, amiképpen’: *quo* ‘amilyen’ | *modus* ‘mód’ | *sopra* ← lat *supra* ‘fent’

comes palatinus [komesz palatinusz] ⇨ *tört* nádorispán

⊙ lat, ‘ua.’: lásd COMES, PALATINUS

comics vagy **comic strips** [komiksz, komik sztripsz] ⇨ *sajtó* sajtótermékekben megjelenő kalandos vagy humoros, kevés szöveggel kísért folytatásos képsorozat

⇨ külön kiadványként megjelenő képregény

⊙ ang, ‘ua.’: *comic*, lásd KOMIKUS | *strip* ‘csík, sor’

comitatus [komitátusz] † ⇨ *tört* vármegye

⇨ *tört* (a Frank Birodalomban) grófság, területi igazgatási egység

⊙ lat, ‘ua.’, lásd COMES

comitia [komícia] ⇨ *tört* az államszervezet részét alkotó, törvényhozási és bíráskodási jogkörrel bíró népgyűlés az ókori római köztársaságban

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘összejövetel’: *cum-* ‘össze, együvé’ | *ire, itum* ‘megy’

command language [komand lengvidzs]

⇨ *számtech* parancsnyelv, olyan programnyelv, amely a számítógép működtetéséhez szükséges parancsokat tartalmazza

⊙ ang, ‘ua.’: lásd KOMMANDÍROZ | ang, ófr *language* ‘nyelv(ezet)’ ← *langue* ‘nyelv’ ← lat *lingua* ‘ua.’

command line [komand lájn] ⇨ *számtech* parancssor, a beírandó parancsok helye

⊙ ang, ‘ua.’: lásd KOMMANDÍROZ | *line* ← lat *linea* ‘vonal, sor’, lásd LÉLIA

commedia dell’arte [kommédia dellarte]

⇨ *szính* vándor színtársulatok által rögtönzésszerűen előadott újkori olasz népi komédia, amelynek állandó szereplői és adott cselekményváza volt

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘hivatásos színjáték’: lásd KOMÉDIA | *arte* ← lat *ars, artis* ‘mesterség, művészet’

comme il faut [komiľfő] ⇨ illedelmes, az illemszabályoknak megfelelő (viselkedés)

⇨ *átv* szabályszerű, de önállóan, eredetiség nélküli

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘ahogy kell’: *comme* ‘mint, amint’, lásd COME SOPRA | *il faut* (személytelen) ‘kell’ ← *falloir* ‘szükségesnek lenni’ ← népi lat *fallere* ‘ua.’, tkp. ‘hiányzik hozzá’ ← lat *fallere* ‘rászed, elcsal’

comment [koment] ⇨ *számtech* megjegyzés

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat *commentare*, lásd KOMMENTÁL

commiato [komjátó] ⇨ *irod* korai olasz canzonék záróstrófája, amelyben a költő búcsút vesz versétől, és kedveséhez szóló üzenetet bíz rá

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘búcsú’ ← lat *commiare* ‘útnak indul, utazik’: *con-* ‘együtt’ | *meare* ‘mozdul, megy’
Lásd még CONGÉ

commissura [kommisszúra] ⇨ *tud* összeköttetés, vezeték

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← lat *committere, commissum* ‘egyesít, összeköt’: *con-* ‘össze, vele’ | *mittere* ‘küld, dob’

commis-voyageur [komi voajzsör] † ⇨ kereskedelmi utazó, ügynök, vigéc

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘megbízásból utazó’: *commis*, lásd KOMISSZIÓ | *voyageur* ‘utazó’ ← *voyage* ‘utazás’
← késő lat *viaticum* ‘ua.’ ← *via* ‘út’

committitur [kommittitur] † ⇨ *hiv* lássa (X.Y., feljegyzés ügyiraton)

⊙ lat, ‘adassék át’ ← *committere* ‘átad, rábíz’: *con-* ‘össze, neki’ | *mittere* ‘küld, dob’

commandore [komodor] ⇨ *hajó* (angol) hadihajó-kötélék parancsnoka

⇨ *hajó* tapasztalt, tekintélyes kapitány

⊙ ang, ‘ua.’, ered. *commandore* ← holl, fr *commandeur* ‘parancsnok’, lásd KOMMANDÍROZ

common law [komon ló] ⇨ *jog* az angol szokásjog mint a hagyományos törvénykezés egyik szilárd alapja

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'közönséges, közös törvény': *common* ← lat *communis* 'közös, közönséges', lásd KOMMUNÁLIS | *law* 'törvény, jog'

common sense [komon szensz] ⇨ józan ész, parasztság, egészséges gyakorlati ítélőképesség

⊙ ang, 'ua.': *common* ← lat *communis* 'közös, közönséges', lásd KOMMUNÁLIS | *sense* 'értelem, érzék' ← lat *sensus* 'érzék' ← *sentire, sensum* 'érez'

commoratio [kommoráció] ⇨ *ret, stil* elidőzés, késlekedés: a szónok vagy az író egy fontos gondolatra többször visszatér, mindig más közelítésben

⊙ lat, 'ua.' ← *commorari* 'késlekedik, elidőzik': *con-* (nyomatékos) | *morari* 'késlekedik' ← *mora* 'késedelem, halogatás'

Lásd még MORATÓRIUM

comosso [kommoszó] ⇨ *zene* izgatottan, hevülten (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← lat *commotus* 'heves, izgatott' ← *commoveo* 'mozgásba hoz, megindít, felizgat': *con-* 'meg' | *movere* 'mozdít'

commotio cerebri [kommóció cerebri] ⇨ *orv* agyrázkódás

⊙ tud lat, 'ua.': *commotio* 'megmozdulás, felindulás', lásd KOMMÓCIÓ | *cerebrum* 'agy'

communio bonorum [kommúnió bonórum] † ⇨ *jog* vagyonközösség

⊙ tud lat, 'ua.': lásd KOMMUNIO | *tbsz boni* 'javak' ← *bonus* 'jó'

communis opinio [kommunisz opinio] † ⇨ általános vélekedés, közvélekedés, közvélemény

⊙ lat, 'ua.': lásd KOMMUNÁLIS | *opinio* 'vélemény' ← *opinari* 'vél, sejt, hisz'

compact disc [kompekt diszk] ⇨ *inf* lézersugárral leolvasható lemez zene visszaadására, ill. számítógépes adatok tárolására (rövidítve CD)

⊙ ang, 'ua.': lásd KOMPAKT, DISZKOSZ

compaction [kompekšn] ⇨ *számtech* tömörítés

⊙ ang, 'ua.', lásd KOMPAKT

comparativus [komparatívusz] ⇨ *nyelvt* melléknév középfoka

⊙ tud lat (*gradus*) *comparativus* 'összehasonlító (fok)', lásd KOMPARATÍV

compascuum [kompaszkuum] † ⇨ *jog* közlegelő

⊙ tud lat, 'ua.': *con-* 'együtt' | *pascere* 'legeltet'

compiler [kompájler] ⇨ *számtech* fordítóprogram, nyelvi programot a számítógép nyelvére átalakító program

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'összehordó', lásd KOMPILÁL

completorium [kompletórium] ⇨ *vall* a papi zsolozsma utolsó, késő esti imádsága

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'befejezés' ← *complevere, completum* 'beteljesít, befejez': *con-* 'meg, be' | *plere* 'tölt' ← *plenus* 'tele'

compluvium [komplúvium] ⇨ *ép* római lakóházban az átrium feletti, a központ felé lejtő tetőrész, amely az esővizet az impluviumba vezette

⊙ lat, 'ua.': *con-* 'össze' | *pluvium* 'eső' ← *pluere* 'esik'

compossessio [kompszesszió] † ⇨ *jog* birtokközösség, közös birtoklás

⊙ tud lat, 'ua.': *con-* 'együtt' | lásd POSSZESSZIÓ

compressed file [kompreszt fájl] ⇨ *számtech* tömörített adatállomány

⊙ ang, 'ua.': lásd KOMPRESSZIÓ, FÁJL

comptoir [komtoár] ⇨ iroda, hivatali helyiség

⇨ pult

⊙ fr, 'pénzváltók és kereskedők asztala, pult' ← kk lat *computatorium* 'ua.' ← *computare* 'számol', lásd KOMPUTÁCIÓ

computer art [kompjüter árt] ⇨ *számtech* számítógépes művészet, képernyőn előállított műalkotás

⊙ ang, 'ua.': lásd KOMPUTER | ang, fr *art* ← lat *ars, artis* 'művészet'

compurzar [kompur] ⇨ *fotó* körkörös lamellákkal működő rugós központi zár fényképezőgépen

⊙ ném, márkanév

comsat [komszet] ⇨ *inf* távközlési műhold

⊙ ang rövid, 'ua.': *com(munication) sat(ellite)*, lásd KOMMUNIKÁCIÓ, SZATELLITA

comte [kومت] ⇨ gróf

⊙ fr, 'ua.' ← lat *comes, comitis*, lásd COMES

comtesse [komtesz] ⇨ grófnő, grófné

⊙ fr, 'ua.': lásd COMTE | *-esse* ← lat *-issa* (nőnévképző)

con- lásd még KON-

con amore [konamóre] ⇨ *zene* bensőségesen, mély érzéssel (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'szerelemmel': *con* ← lat *cum* '-val' | *amore* ← lat *amor* 'szerelem' ← *amare* 'szeret'

con brio [kombrió] ⇨ *zene* tüzesen, hévvel (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': *con* ← lat *cum* '-val' | *brio* 'élénkség, hév, tűz' ← kk lat *briga* 'ua.' ← kelta (pl. gael *brigh* 'erő')

con calore [konkalóre] ⇨ *zene* meleg érzéssel (adandó elő)

⊙ ol, 'melegséggel': *con* ← lat *cum* '-val' | *calore* ← lat *calor* 'meleg, hév' ← *calere* 'melegnek lenni'

conceit [konszít] ⇨ *irod* barokk stíluseszköz, az olasz *conpetto* megfelelője

⊙ ang, 'ua.' ← lat *conceptus*, lásd CONCEPTO

concept art [konszept árt] ⇨ *műv* gondolati ötleteken alapuló, fotódokumentációs elemeket alkalmazó képzőművészeti irányzat az 1960–70-es években

⊙ ang, ered. *conceptual art* 'fogalmi művészet': lásd KONCEPTUS | ang, fr *art* ← lat *ars, artis* 'művészet'

conceptismo [konszeptizmo] ⇨ *irod* merész, meghökkentő szóképekre alapozott barokk stílusirányzat a spanyol költészetben

⊙ sp, 'ua.' ← *concepto* 'fogalom, elmés lelemény', lásd CONCEPTO

conceptual lásd CONCEPT ART

conceptus [konceptus] ⇨ *tört* középkori oklevél fogalmazványa, amely forrásértékű, ha a tisztázott változat nem maradt fenn

⊙ lat, 'ua.', lásd KONCEPTUS

concertante [koncertante] ⇨ *zene* egyenrangú szólamokat játszó hangszerek, ill. hangszercsoportok számára írt (zenemű, főleg kisebb szimfónia)

⊙ ol, 'ua.' ← *concertare* 'verseng', lásd KONCERT

concertino [koncertínó] ⇨ *zene* szólóhangszerre és zenekarra írt kisebb, gyakran egytételes versenymű

⇨ *zene* a szólisztikus részeket játszó kisebb hangszercsoport a concerto grosso zenekarában

⊙ ol kics, 'ua.', lásd CONCERTO

concerto [koncertó] ⇨ *zene* szólóhangszer(ek) és zenekar szólamainak versengésén alapuló barokk zenemű

⊙ ol *concerto*, 'ua.', lásd KONCERT

concerto grosso [koncertó grosszó] ⇨ *zene* a teljes (vonós)zenekari együttes és kisebb hangszercsoport szólamainak váltakozó játékán felépülő barokk zenemű

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'vastag, tömött versenymű': lásd CONCERTO | *grosso* 'vastag, sűrű, nagy' ← lat *grossus* 'vaskos, nagy, sűrű'

concettismo [koncettizmó] ⇨ *irod* merész, meghökkentő szóképekre alapozott barokk stílusirányzat az olasz költészetben

⊙ ol, 'ua.', lásd CONCEPTO

Lásd még CONCEPTISMO

concetto [koncettó] ⇨ *irod* a barokk irodalom, főleg a költészet stíluseszköze, bonyolult költői képekbe illesztett, meghökkentő kontrasztokat egyesítő gondolatalakzat

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'fogalom, ötlet' ← lat *conceptus* 'fogalom', lásd KONCEPTUS

Lásd még CONCEIT

concha [konka] ⇨ *ép* a római bazilikák főhajójának félkupolával (negyedgömb-boltozattal) fedett, félkör alaprajzú záródása, apszisa

⇨ *anat* kagylószerű szerv, pl. fülkagyló

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'kagyló' ← gör *konkhé* 'ua.'

concha auriculare [konka aurikulare] ⇨ *anat* fülkagyló

⊙ tud lat, 'ua.': lásd CONCHA | kics *auricula* 'fül, fülcimpa' ← *auris* 'fül, hallás'

conchiliologia [konkiliológia] ⇨ *áll* a kagylókkal és csigákkal foglalkozó biológiai tudományág

⊙ lat kics *conchilia* ← *concha* 'kagyló' ← gör *konkhé* 'ua.' | lásd -LÓGIA

concilium plebis [koncilium plebisz] ⇨ *tört* a néptribunus által összehívott plebejusi népgyűlés az ókori Rómában

⊙ lat, 'ua.': lásd KONCÍLIUM | *plebs, plebis* 'nép'

concours [konkur] ⇨ verseny

⇨ *műv* művészeti díjak odaítélése

⇨ *sport* díjlovaglás, díjugratás

⊙ fr, 'ua.' ← lat *concursum* 'versengés', lásd KONKURZUS

concrementum [konkrementum] ⇨ *orv* a testben, szervezetben képződött kő

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'összeállt, összenőtt dolog' ← *concrecere* 'összenő': *con-* 'össze' | *crecere* 'nő'

condimentum [kondimentum] † ⇨ fűszer

⊙ lat, 'ua.' ← *condire* 'fűszerez, balzsamoz': *con-* 'együvé, hozzá' | *dare* 'ad'

conditionalis [kondicionális] ⇨ *nyelvi* feltételes mód

⊙ tud lat (*modus conditionalis* 'feltételes (mód)'), lásd KONDÍCIÓ

conditio sine qua non [kondíció sine kva non] lásd SINE QUA NON

condottiere [kondottiere] ⇨ *tört* középkori itáliai zsoldosvezér

⊙ ol, 'ua.' ← kk lat *conductor* 'toborzott csapat vezére' ← lat *conducere, conductum* 'összeterel, zsoldjába fogad': *con-* 'egybe, össze' | *ducere* 'vezet'

Lásd még KONDUKTOR

conducator [kondukator] ⇨ *tört* vezér, nemzetvezető, a román *Ceaușescu* pártiktátor önmagának adományozott címe

⊙ rom, 'ua.' ← *a conduce* 'vezet', lásd CONDOTTIERE

conductus [konduktusz] ⇨ *zene* latin nyelvű szöveggel, több szólamban énekelt középkori szertartási ének, a motetta elődje

⊙ kk lat, 'ua.', lásd KONDUKTUS

condyline [kondilin] ⇨ *gyógyysz* kondilóma esetén használt oldat

⊙ fr, 'ua.': tud lat *condylus* 'börgöbcse, szemölcs a nemi szervek és a végbél körül' ← gör *kondülosz* 'büttyök' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

confer(atur) [konferátur] ⇨ *vesd össze*, lásd ott (utalás jelzése szövegben, ma cf rövidítéssel)

⊙ lat, 'vettessék össze' ← *conferre* 'összehord, összehasonlít': *con-* 'össze' | *ferre* 'hoz'

confiteor [konfiteor] ⇨ *vall* a gyónási formula latin kezdő szava

⊙ lat *Confiteor (Deo omnipotenti)* 'Megvallom (a mindenható Istennek)' ← *confiteri* 'bevall, megvall': *con-* (nyomósító) | gyak *fateri* 'elismer, elárul' ← *fari, fatum* 'mond'

Lásd még FABULA, FÁMA, FÁTUM, INFÁMIS, INFÁNS

confiture [konfitúr] ⇨ *konyha* befőtt, gyümölcskocsonya

⇨ édesség

⊙ fr, 'ua.' ← *confit* 'cukorral konzervált' ← *confire* 'befőz, cukorral tartósít' ← lat *conficere* 'megrág, emészt': *con-* 'meg-' | *facere* 'csinál'

confrérie [konfreri] ⇨ *szính* színművek műkedvelő előadására alakult középkori francia társulás

⊙ fr, 'ua.' ← lat *confraternitas* 'testvéri társulás', lásd KONFRATERNITÁS

con fretta [kon fretta] ⇨ *zene* sietősen (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': *con* ← lat *cum* '-val' | *fretta* 'sietőség' ← *fregare* ← lat *fricare* 'dörzsöl'

Lásd még AFFRIKÁTA, FRIKÍCIÓ

con fuoco [kon fuókó] ⇨ *zene* tűzzel, hévvel, tüzesen (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': *con* ← lat *cum* '-val' | ← *fuoco* ← lat *focus* 'tűz'

congé [konzsé] ⇨ *irod* búcsúvers, középkori francia lírai verstípus, melyben a költő hazájától, városától vagy szerelmétől vesz búcsút

⊙ fr, 'búcsú' ← lat *commeatus* 'útnak indulás', lásd COMMIIATO

congedo [kondzsedó] ⇨ *irod* búcsúzó verszáradék, a commiato más elnevezése

⊙ ol, ‘búcsú’ ← lat *commeatus* ‘útnak indulás’, lásd COMMIIATO

congeries [kongeriesz] ⇨ *stil* rokon jelentésű szavak vagy szókapcsolatok halmozása a fokozás eleme nélkül

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘halmaz, rakás’ ← *congerere* ‘összehord’: *con-* ‘össze’ | *gerere* ‘hord, visel’

Coniferae [koniferé] ⇨ *növ* tobozosok, a tülevelű növények rendje

⊙ tud lat tbsz, ‘ua.’, tkp. ‘toboztermők’: *conus* ‘toboz’, tkp. ‘kúp’ | *ferre* ‘hoz, terem’

con impeto [kon impetó] ⇨ *zene* nagy lendülettel (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘rohamszerűen’: *con* ← lat *cum* ‘-val’ | *impeto* ← lat *impetus* ‘roham’, lásd ott

coniugalis [konjugális] ⇨ *jog* házastársi

⊙ lat, ‘ua.’ ← *coniux*, *coniugis* ‘házastárs’, lásd KONJUGÁL

coniunctivus [konjunktívusz] ⇨ *nyelvt* kötőmód

⊙ tud lat, ← *coniungere*, *conjunctum* ‘összeköt’: *con-* ‘együtt, össze’ | *iungere* ‘köt, kapcsol’

con leggerezza [kon leddzserecca] ⇨ *zene* könnyedén (adandó elő)

⊙ ol, ‘könnyedséggel’: *con* ← lat *cum* ‘-val’ | ← *leggero* ‘könnyű’ ← késő lat *leviarius* ← ‘könnyed’ ← *levis* ‘könnyű’

Lásd még LEZSER

con moto [kon mótó] ⇨ *zene* mozgalmasan (adandó elő)

⊙ ol, ‘mozgással’: *con* ← lat *cum* ‘-val’ | *moto* ← lat *motus* ‘mozgás’ ← *movere*, *motum* ‘mozgat’

connaissanceur [koneször] ⇨ hozzáértő, műértő, értő

⊙ fr, ‘ua.’ ← *connoître* ‘ismer’ ← lat *cognoscere* ‘ua.’: *co-* ‘meg’ | (*g*)*noscere* ‘tud’

connétable [konetabl] ⇨ *tört* katonai főparancsnok Franciaországban a 17. század előtt

⊙ ófr *conestable* ‘ua.’ ← késő lat *comes stabuli* ‘az istálló grófja’ (fontos császári, majd frank udvari tisztség): lásd COMES | lat *stabulum* ‘istálló’, tkp. ‘állóhely’ ← *stare* ‘áll’

connubialis [konnubiális] ⇨ *jog* házassági, a házassággal kapcsolatos

⊙ lat, lásd CONNUBIUM

connubium ⇨ [konnubium] *jog* törvényes házasság, házastársi kötelék

⊙ lat, ‘ua.’: *con-* ‘együtt’ | *nubere* ‘férjhez megy’, tkp. ‘betakarja magát (ti. menyasszony a fátýollal)’ ← *nubes* ‘felhő’

con passione [kon passzióne] ⇨ *zene* szenvedélyesen (adandó elő)

⊙ ol, ‘szenvédéllyel’: *con* ← lat *cum* ‘-val’ | *passione* ← lat *passio* ‘szenvédély’ ← *pati*, *passus* ‘szenvéd’

conquistador lásd KONKVISZTÁDOR

consanguinitas [konszangvinitás] ⇨ *jog* vérrokonság

⊙ lat, ‘ua.’ ← *consanguineus* ‘vérségileg rokon’: *con-* ‘együtt’ | *sanguis*, *sanguinis* ‘vér’

Lásd még SZANGVINIKUS

consecutio temporum [konszekúció tempórum] ⇨ *nyelvt* az igeidők egyeztetése a főmondatban, ill. a tőle függő mellékmondatokban

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘az idők egymásutánja’: lásd KONSZEKÚCIÓ | *tempus*, *temporis* ‘idő’

consensus omnium [konszenzusz omnium] † ⇨ közmegegyezés

⊙ lat, ‘mindenki egyetértése’: lásd KONSZENZUS | *omnis* ‘minden(ki)’

con sentimento [kon szentimentó] ⇨ *zene* érzéssel (adandó elő)

⊙ ol, ‘érzelemmel’: *con* ← lat *cum* ‘-val’ | *sentimento* ← lat *sentimentum* ‘érzelem’, lásd SZENTIMENTÁLIS

consequenter [konszekventer] † ⇨ következőképpen, ennélfogva, tehát

⊙ lat, ‘ua.’, lásd KONZEKVENNS

consilio manuque [konszilió manukve] †

⇨ ésszel és ügyességgel

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘tanácsal és kézzel’: lásd KONZÍLIUM | *manus* ‘kéz’

consilium abeundi [konzilium ...] ⇨ *okt* eltanácsolás nyilvános tanintézetből

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘az eltávozás tanácsolása’: lásd KONZÍLIUM | *abeo*, *abire* ‘elmegy’: *ab-* ‘el’ | *ire* ‘megy’

consolatio [konszoláció] ⇨ *irod* vigasztalás céljából íródott bölcselkedő mű, beszéd, levél vagy költemény az ókori római irodalomban

⊙ lat, 'ua.': tkp. 'vigasztalás': *consolari, consolatus* 'vigasztal': *con-* 'együtt' | *solari* 'helyreállít, vigasztal, enyhít' ← *sollus* 'egész, ép'

con solennità [kon szolennita] ⇨ *zene* ünnepélyesen (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': *con* ← lat *cum* '-val' | *solennità* ← lat *solemnitas* 'ünnepélyesség' ← *sol(l)emnis* 'ünnepi', tkp. 'évenként ismétlődő': *sollus* 'teljes' | *annus* 'év'

consommé [konszomé] ⇨ *konyha* erőleves, sűrű húsleves

⊙ fr, 'ua.': tkp. 'teljes, tökéletes' ← *consommer* ← lat *consummare* 'beteljesít': *con-* (nyomatékos) | *summare* 'összegez, teljesít', lásd SUMMA

con sordino [kon szordinó] ⇨ *zene* hangfogóval (játszandó, előadási utasítás vonósoknak)

⊙ ol, 'ua.': *con* ← lat *cum* '-val' | lásd SZORDINÓ

consort [konzort] ⇨ *zene* kis kamarazenei társulás a 16–17. századi Angliában

⇨ *zene* régebbi korok zenéjét játszó mai kamarazenekar

⊙ ang, 'ua.', lásd CONSORTES

consortes [konszortesz] ⇨ *tört* kora középkori földközösség tagjai, tulajdonostársak

⇨ *jog* büntársak, tettestársak

⊙ lat, 'ua.' ← *consors, consortis* 'társ, üzlettárs, testvér', tkp. 'sorstárs': *con-* 'együtt' | *sors, sortis* 'sors'

con spirito [kon szpíritó] ⇨ *zene* lelkesen, lelkesedéssel (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': *con* ← lat *cum* '-val' | *spirito* ← lat *spiritus* 'lélek', lásd SPIRITUSZ

constraint [konsztréjnt] ⇨ *számtech* megszorítás, korlátozás a programozás műveletében

⊙ ang, ← ófr *constreinte* 'ua.' ← lat *constringere* 'összeszorít': *con-* 'össze' | *stringere* 'szorít'

consubstantialis [konszubsztanciális] ⇨ *vall* egylényegű, azonos lényegű (ti. Krisztus az Atyával)

⊙ lat, 'ua.': *con-* 'együtt' | lásd SZUBSZTANCIA

consuetudo [konszvetúdó] † ⇨ szokás, megszokás

⊙ lat, 'ua.' ← *consuere, consuetus* 'hozzászokik': *con-* 'együtt, hozzá' | *suere* 'szoktat'

Lásd még COSTUMBRISMO, COUTUME, CUSTOMIZE, KOSZTÜM

consummatum est [konszummátum eszt]

⇨ *vall* beteljesedett (ti. amit a próféták megjövendöltek: Jézus utolsó szavai a keresztfán)

⊙ lat, 'ua.' ← *consummare* 'beteljesít': *con-* (nyomatékos) | *summare* 'összegez, teljesít', lásd SUMMA

consumptio [konszumpció] ⇨ *orv* sorvadás, elsorvadás

⇨ *orv* elhasználás, megemésztés

⊙ lat, 'ua.' ← *consumere, consumptum* 'felhasznál, felemészt': *con-* 'össze, egészen' | *sumere* 'vesz'

conte¹ [konte] ⇨ gróf

⊙ ol, 'ua.' ← lat *comes, comitis*, lásd COMES

conte² [kont] ⇨ *irod* elbeszélés, mese, rövid regényes történet, régi francia irodalmi műfaj

⊙ fr, 'ua.' ← *conter* 'elbeszél, előszámlál' ← lat *computare*, lásd KOMPUTÁCIÓ

contemporain [kontamporein] ⇨ (fn) kortárs

⇨ (mn) kortársi, egykorú

⊙ fr, ← késő lat *contemporaneus* 'ua.': *con-* 'együtt' | *tempus, temporis* 'idő'

contessa [kontessza] ⇨ grófnő, grófné

⊙ ol, 'ua.': lásd CONTE¹ | lat *-issa* (nőnévképző)

continuo [kontinuó] ⇨ *zene* számozott basszus, orgonán vagy csembalón játszott folyamatos basszus szólam a barokk zenében

⊙ ol, ← lat *continuus* 'folytonos' ← *continuer* 'folytat': *con-* 'együtt' | *tenere* 'tart'

continuous processing [kantinjoz proszeszing] ⇨ *számtech* folyamatos feldolgozás

⊙ ang, 'ua.': lásd KONTINUUM, PROCESSZUS

conto corrente [kontó korrente] † ⇨ *ker* folyószámla

⊙ ol, 'ua.': lásd KONTÓ | *correre* ← lat *currere* 'folyik, fut'

contradictio in adiecto [kontradikció in adjektó] ⇨ *log* olyan állítás, amelynek valamelyik eleme ellentmond a másinak (pl. a békéért háborúzunk)

⊙ lat, 'ua.': lásd KONTRADIKCIÓN | *adiectum* 'hozzátett dolog': *ad-* 'hozzá' | *iacere* 'vet'

Contramal [kontramál] ⇨ *gyógysz* fájdalomcsillapító készítmény

⊙ tud lat 'ua.': *contra* 'ellen' | *mal(um)* 'baj, kór, fájdalom' | *malus* 'rossz'

contrat social [kontra szosziál] ⇨ *pol* társadalmi szerződés, Rousseau tétele a társadalom eredetéről

⊙ fr, 'ua.': *contrat* ← lat *contractus* 'szerződés', lásd KONTRAKTUS | lásd SZOCIÁLIS

contre-coeur [kontrökör] ⇨ kénytelen-kelletlen, nem szívesen, akarata ellenére

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'szíve ellenére': *contre* ← lat *contra* 'ellen' | *coeur* ← lat *cor* 'szív'

contre-émail [kontremajj] ⇨ *műv* a festett zománcképek hátulját borító zománcozás, amely díszít és óv a vetemedéstől

⊙ *contre* ← lat *contra* 'ellen, túl' | lásd EMAIL

contrescarpe [kontröszkarp] ⇨ *ép* ellenlejtő, a vár védőárkának az ellenség felé néző oldala

⊙ fr, 'ua.': *contre* ← lat *contra* 'ellen' | *scarpe* 'sánc, védőfal' ← ol *scarpa* 'ua.', tkp. 'cipő', ered. 'hegyes orrú és sarkú cipő' ← germán *skarpo 'él, hegy, csúcs' (ném *scharf* 'éles')

control bus [kontrolbasz] ⇨ *számtech* vezérlősin

⊙ ang, 'ua.', lásd KONTROLL, BUSZ

contubernium [kontubernium] ⇨ *tört, jog* rabszolga férfi és nő tartós együttélése az ókori Rómában, amelyet gazdjuk szentesített, de nem számított jogszerű házasságnak

⇨ *tört, jog* rabszolgatartónak rabnőjével való ágyas viszony

⊙ lat, 'ua.': tkp. 'közös sátor': *con-* 'együtt' | *taberna* 'sátor'

contusio [kontúzió] ⇨ *orv* zúzódás

⊙ lat, 'ua.' ← *contundere, contusum* 'összezúz': *con-* 'össze' | *tundere* 'üt, ver'

con variazioni [kon variációni] ⇨ *zene* (zenei téma) változatokkal

⊙ ol, 'ua.': *con* ← lat *cum* '-val' | lásd VARIÁCIÓ

convarietas [konvarietás] ⇨ *növ* fajtakör, egy fajon belül több fajtát, változatot egybefogó, közbülső kategória

⊙ tud lat, 'ua.': *con-* 'együtt' | *varietas* 'változatosság, változat' ← *varius* 'tarka, változatos'

Lásd még VARIÁL, VARIÉTÉ

conversational mode [konvörzéjsnel mód]

⇨ *számtech* párbeszédés üzemmód a számítógép és felhasználója között

⊙ ang, 'ua.': *conversation*, lásd KONVERZÁCIÓ | *mode* ← lat *modus* 'mód'

convivium [konvivium] † ⇨ lakoma, trakta, vendégség

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'együttélés': *con-* 'együtt' | *vivere* 'él'

Convulex [konvulex] ⇨ *gyógysz* enyhébb epilepsziás tünetek csillapítására alkalmazott szirup

⊙ tud lat 'ua.': *convul(sio)*, lásd KONVULZIÓ | *ex* 'el, félre, ki'

coo- lásd még KOO-

cookies [kukiz] ⇨ *inf* „süti”, egyes világhálószerverek által küldött kódsorozat, amely a felhasználó gépére kerül, és azonosítására szolgál

⊙ ang tbsz, 'ua.' ← *cookie* 'teasütemény': *cook* 'főz, süt' ← lat *coquere* 'ua.' X ang *cake*, lásd KEKSZ

cool jazz [kúl dzsessz] ⇨ *zene* a dzsessznek a huszadik század derekán jelentkezett intellektuálisabb, dinamikaileg visszafogottabb irányzata

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'hűvös dzsessz': *cool* 'hűvös' | lásd DZSESSZ

cooler [küler] ⇨ alacsony szesztartalmú hűsítő ital

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'hűsítő' ← *cool* 'hűs'

cop- lásd még KOP-

copf ⇨ *műv* a rokokót felváltó 18. század végi stílus, amely az épületek copfszerű füzérdíszjelelmző

⊙ ném *Zopf* 'varkocs, hajfonat'

copy protection [kopi proteksn] ⇨ *számtech* másolásvédelem

⊙ ang, 'ua.': *copy* 'másol, másolat' ← lat *copia* 'bőség' | lásd PROTEKCIÓ

copyright [kopirájt] ⇨ szerzői jog, kiadói jog

⊙ ang, tkp. 'másolási jog': *copy* 'másol, másolat' ← lat *copia* 'bőség' | *right* 'jog'

coram publico [kóram publikó] ⇨ a nyilvánosság előtt

⊙ lat, 'ua.': *coram* 'előtt, jelenlétében' | *publicum* 'nyilvánosság' ← *publicus*, tkp. *populicus* 'nyilvános, a népet érintő' ← *populus* 'nép'

cordelier [kordöljé] ⇨ *vall* francia ferences szerzetes

⇨ *tört* egy volt ferences kolostorban megalakult politikai klub tagja a nagy forradalom idején

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'kötélöves' ← *corde* 'kötél' ← lat *chorda* 'kötél, húr'

cordon bleu [kordonbló] ⇨ *tört* a francia Szentlélek-rend jelvényének kék szalagja

⇨ a leggyorsabb óceánjáróknak kitűzött díj, a kék szalag

⇨ *konyha* sonkaszelettel és sajttal töltött, rántott borjúszelet

⊙ fr, 'kék szalag': lásd KORDON | *bleu* 'kék' ← germán (pl. ném *blau* 'ua.')

cordon sanitaire [kordon saniter] ⇨ *orv* egészségügyi védőövezet (kiürített terület fertőző betegségek terjedésének megakadályozására)

⊙ fr, 'ua.': lásd KORDON, SZANITER

core program [kór prógrem] ⇨ *számtech* olyan program vagy programrészlet, amely állandóan a közvetlen elérésű tárban van

⊙ ang, 'ua.': *core* 'központi rész, belső' ← ófr *coeur* ← lat *cor* 'szív' | lásd PROGRAM

córesz ⇨ *biz* nyomorúság, baj

⊙ jidd tbsz *zores* 'ua.' ← héb *zoir* 'kevés, csekély'

corium [korium] ⇨ *anat* irha, a bőr kötőszöveti része

⊙ tud lat, 'ua.', ered. 'kikészített állatbőr' ← gör *chorion* 'hártya'

cornea [kornea] ⇨ *anat* a szem szaruhártyája

⊙ tud lat (*charta*) *cornea* 'szarunemű (hártya)' ← *corneus* 'szaruból való' ← *cornu* 'szarv'

corned beef [kornd bif] ⇨ *élelm* kukoricaliszttal dúsított, darált marhahús konzervben

⊙ ang, 'ua.': *corn* 'gabona, kukorica' | *beef* ← fr *boeuf* 'marha(hús)' ← lat *bos, bovis* 'ökor'

corn-flakes [kornfléjksz] ⇨ *élelm* gabona- vagy kukoricapehely, amelyet tejjel s cukorral reggelihez fogyasztanak

⊙ ang, 'ua.': *corn* 'gabona, kukorica' | *flake* 'pihe'

cornemuse [kormömüz] ⇨ *zene* dudaszerű francia népi hangszer

⊙ fr, 'ua.': *corne* 'síp', ered. 'szarv' ← lat *cornu* 'ua.' | *muse(ette)* 'pásztorduda' ← lat *musa* 'múzsza'

corolla lásd KOROLLA

coronaria [koronária] ⇨ *anat* a szív koszorúere

⊙ tud lat (*vena*) *coronaria* 'koszorú(ér)' ← *corona* 'koszorú'

coroner [koroner] ⇨ *jog* halottkém, gyanús halálesetknél a holttest megvizsgálására kirendelt szakértő (angolszász országokban)

⊙ ang, 'ua.' ← középany *corowner* 'a királyi család vagyonőre' ← *crown* ← ófr *coroune* ← lat *corona* 'korona', tkp. 'koszorú'

corporal [korporel] ⇨ tizedes, káplár

⊙ ang, 'ua.' ← ófr *corporal* ← kk lat *corporalis* 'ua.' ← *corpus* 'hadtest, seregrész' ← lat *corpus* 'test'

corporale [korporále] ⇨ *vall* misekendő, vászonkendő, melyre a pap az átváltoztatott ostyát (mint Krisztus jelképes testét) helyezi

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'a testhez tartozó' ← *corpus, corporis* 'test'

corps diplomatique [kor diplomatik] ⇨ *dipl* diplomáciai testület, egy adott országban külügyi szolgálatot teljesítők testülete

⊙ fr, 'ua.': *corps* ← lat *corpus* 'test' | lásd DIPLOMATIKUS

corpus delicti [korpusz delikti] ⇨ *jog* bűnjel, büntárgy

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'a büntett teste': *corpus* 'test' | *delictum* 'bűn' ← *delinquere, delictum* 'megfogatkozik, hibázik': *de-* 'el, földre' | *linquere* 'elhagy'

corpus iuris [korpusz júrisz] ⇨ *jog* törvénygyűjtemény, törvénytar

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'a törvény teste': lásd KORPUSZ | lat *ius, iuris* 'jog'

corpus luteum [korpusz luteum] ⇨ *anat* sárgatest (a petefészekben)

- ⊙ tud lat, 'ua.': *corpus* 'test' | *luteus* 'sárga' ← *lutum* 'rezeda mint sárga festőanyag'
- corpus vitreum** [korpusz vitreum] ⇨ *anat* üvegtest, a szem belsejének átlátszó, kocsonyás állaga
- ⊙ tud lat, 'ua.': *corpus* 'test' | *vitreus* 'üvegből való' ← *vitrum* 'üveg'
- corr-** lásd még KORR-
- corral** [korrál] ⇨ karám, cserény
- ⊙ sp, 'ua.' ← népi latin *currale* 'ua.' ← *currus* 'szekér' ← *currere* 'fut'
- corregidor** [korrehhidor] ⇨ *tört* királyi megbízott, városok közigazgatási és igazságszolgáltatási jogkörrel felruházott irányítója Spanyolországban és a spanyol gyarmatokon
- ⊙ sp, 'ua.', tkp. 'rendteremtő' ← *corregir* ← lat *corrigerere* 'kijavít, helyrehoz', lásd KORRIGÁL
- correus** [korreusz] † ⇨ *jog* büntárs, tettestárs
- ⊙ tud lat, 'ua.': *con-* 'együtt' | *reus* 'vádolt, bűnös, tettes' ← *res* 'dolog, tett'
- corrida** [korrida] ⇨ *sp* bikaviadal
- ⊙ sp, 'ua.', tkp. 'futás' ← *correr* 'fut' ← lat *currere* 'ua.'
- corrigena** [korrigenda] ⇨ *könyv* sajtóhibák jegyzéke
- ⊙ lat tbsz seml, 'javítandók' ← *corrigenum* 'javítani való dolog' ← *corrigerere*, lásd KORRIGÁL
- corriger la fortune** [korrizsé la fortün] ⇨ *ját, tréf* kártyában csalni, hamisan játszani
- ⊙ fr, 'ua.', tkp. 'kiigazítani a szerencsét': lásd KORRIGÁL | *fortune* ← lat *fortuna* 'szerencse'
- corroborantia** [korroborancia] ⇨ *orv* erősítők
- ⊙ tud lat tbsz seml 'ua.' ← *corroborans, corroborantis* 'erősítő', lásd CORROBORATIO
- corroboratio** [korroboráció] ⇨ *tört* megerősítés, a középkori oklevél tárgyalási részébe foglalt megjelölés a hitelesítés módjáról (pecsételés, aláírás)
- ⊙ lat, 'ua.' ← *corroborare* 'megerősít': *con-* 'meg-' | *roborare* 'erősít' ← *robur, roboris* 'erő'
- corsage** [korszázs] ⇨ *ölt* női ruhaderék, a vállat és karokat szabadon hagyó ruhadarab
- ⊙ fr, 'ua.', ered. 'felsőtest' ← *corse* (mai fr *corps*) ← lat *corpus* 'test'
- corset** [korszze] ⇨ *ölt* női fűző
- ⊙ fr kics, 'ua.' ← ófr *corse* ← lat *corpus* 'test'
- cortège** [kortezs] ⇨ díszkíséret, díszmenet
- ⊙ fr, ← ol *corteggio* 'ua.' ← *corteggiare* 'udvart alkot, szolgáltat' ← *corte* 'udvar', lásd CORTES
- cortes** [kortesz] ⇨ *tört* a rendi országgyűlés a hűbéri Spanyolországban és Portugáliában
- ⇨ *pol* a spanyol kétkamarás parlament (1978-tól)
- ⊙ sp tbsz, 'ua.' ← *corte* 'udvar, törvényszék' ← lat *cohors*, lásd ott
- Lásd még KORTES
- cortex cerebri** [korteksz cerebri] ⇨ *anat* agykéreg
- ⊙ lat, 'ua.': *cortex* 'kéreg' | lásd CEREBRUM
- cortile** [kortile] ⇨ *ép* olasz reneszánsz palota négyzetes díszudvara, amelyet több emeletnyi magasságban árkádos folyosók vesznek körbe
- ⊙ ol, 'ua.' ← *corte* 'udvar', lásd CORTES
- cortina** lásd KORTINA
- Cosa nostra** [kóza nosztra] ⇨ a szicíliai maffiának, főleg az Egyesült Államokban ténykedett szervezeteinek saját neve
- ⊙ ol, 'a mi ügyünk': *cosa* ← lat *causa* 'ügy, dolog' | ol, lat nn *nostra* 'miénk'
- cosinus** lásd KOSZINUSZ
- cossante** [koszant] ⇨ *irod* középkori portugál refrénes lírai versforma háromsoros strófaból
- ⊙ port, 'ua.', ered. *cossoante* ← lat *consonans, consonantis* 'összecsengő', lásd KONSZONÁNS
- costalgia** [kosztalgia] ⇨ *orv* bordafájdalom
- ⊙ lat, 'ua.': *costa* 'borda, oldal', ered. *consita 'együtt függő': *con-* 'együtt' | *situs* 'függő' ← *sinere, situm* 'helyez' | gör *algeó* 'fájdalmat érez'
- cost-benefit analysis** [kosztbenefit enelájzisz]
- ⇨ *ker* költség-haszon elemzés
- ⊙ ang, 'ua.': *cost* 'kerül vmibe', lásd KÓSTÁL | *benefit* 'haszon, jótétemény, áldás', lásd BENEFÍCIUM | lásd ANALÍZIS

costumbrismo [kosztumbrizmó] ⇨ *irod* az egyszerű nép életét zsánerekben bemutató, realista ábrázolásra törekvő regényirodalmi irányzat (17–19. század) Spanyolországban és Spanyolországban

⊙ sp, 'ua.' ← *costumbre* 'szokás' ← népi lat *consuetumen* ← lat *consuetudo* 'ua.', lásd ott
Lásd még COUTUME, CUSTOMIZE, KOSZTUM

cotangens lásd KOTANGENS

cotillon [kotijon] ⇨ *zene* francia füzértánc, eredetileg népi páros tánc

⇨ ennek zenéje

⊙ fr kics, 'ua.' ← *cotte* 'zeke, zubbony' ← frank *kotta 'ua.'

cotyledon [kotiledon] ⇨ *növ* sziklevél, levélembrió a magban

⊙ gör *kotülédón* 'ízületi vápa' ← *kotülé* 'csésze'

cou- lásd még KU-

couchette [kuset] ⇨ *közl* napközben felhajtható, alul ülésé alakuló, egymás fölötti két ágy vasúti vagy hajófülkében

⊙ fr kics, 'ua.' ← *couche* 'ágy, réteg' ← *coucher* 'fektet' ← lat *collocare* 'ua.': *con-* (nyomatékosító) | *locare* 'helyez' ← *locus* 'hely'

couéizmus [kuéizmus] † ⇨ *orv* önszuggesztión alapuló régi gyógyeljárás

⊙ kezdeményezőjéről, E. *Coué* francia gyógyszerészről | lásd -IZMUS

couleur locale [kulór lokál] ⇨ *műv, irod* az ábrázolt helyre, korra és társadalmi környezetre egyedien jellemző mozzanatot műalkotásban

⊙ fr, 'helyi színezet': *couleur* ← lat *color* 'szín' | lásd LOKÁLIS

coulomb [kulom] ⇨ *fiz* az elektromos töltés mértékegysége

⊙ C. A. *Coulomb* francia fizikus nevéből

council [kaunsz] ⇨ tanács, tanácstestület

⊙ ang, ← ófr *concile* 'ua.' ← lat *concilium* 'összejövetel', tkp. 'összehívás': *con-* 'össze' | *calare* 'hív, szólít'

count [kaunt] ⇨ idegen grófok címe angolul (az angoloké earl)

⊙ ang, ← fr *comte* 'ua.', lásd COMES

countdown [kauntaun] ⇨ visszaszámlálás

⊙ ang, 'ua.': *count* ← ófr *cunter* ← lat *computare* 'számlál', lásd KOMPUTÁCIÓ | *down* 'le, visszafelé'

countess [kautesz] ⇨ grófnő, earl neje

⊙ ang, 'ua.' ← fr *comtesse*, lásd ott

country [kantri] ⇨ *zene* az Egyesült Államok déli államainak fehér lakói között keletkezett, hegedűn és pengetős hangszereken kísért népzene

⊙ ang *country (music)* 'vidéki (zene)' ← ófr *contree* 'vidék, környezet' ← népi lat *contrata (regio)* 'átellenben fekvő (vidék)' ← lat *contra* 'ellen, szemben'

county [kaunti] ⇨ grófság, megye jellegű közigazgatási egység angolszász országokban

⊙ ang, ← ófr *comté, conté* ← kk lat *comitatus* 'ua.', lásd COMES

coup d'état [kudetá] ⇨ *pol* államcsíny

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'odacsapás az államra': *coup* 'ütés, ökölcsapás, meghökkentés' ← lat *colaphus* ← gör *kolaphosz* 'pofon' | *état* ← lat *status* 'állam', lásd STÁTUS

coup de théâtre [kudő teatr] ⇨ *szính* hatásos, de a mű belső logikájával nem indokolható színpadi fogás, meglepő cselekményfordulat

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'színházi meghökkentés': *coup* 'ütés, ökölcsapás, meghökkentés' ← lat *colaphus* ← gör *kolaphosz* 'pofon' | lásd TEÁTRUM

couplet [kuplé] ⇨ *irod* strófa, párvers, verspár a francia költészetben

⇨ *zene* humoros szövegű vagy könnyeden érzelmes kabarédal

⊙ fr kics, 'ua.', tkp. 'párocska' ← *couple* ← lat *copula* 'kötélék', lásd KOPULA

courante [kuran] ⇨ *zene* mérsékelt tempójú, páratlan ütemű régi francia társasági tánc

⊙ fr (*danse*) *courante* 'áramló (tánc)' ← *courir* 'folyik, fut' ← lat *currere* 'ua.'

cour d'honneur [kur donőr] ⇨ *ép* a bejárat felé megnyíló, kocsifeljáróval ellátott U alakú díszudvar reneszánsz és barokk kastélyok előtt

⊙ fr, 'ua.': *cour* ← késő lat *cors, cortis* 'udvar', lásd CORTES | *honneur* 'tisztelet, becsület' ← lat *honos, honoris* 'ua.'

cousin [kuzen] ⇨ unokafivér, szülő testvérének fia

⊙ fr, 'ua.' ← lat *consobrinus* 'anyai ágon való unokafivér': *con-* 'együtt' | *sobrinus*, ered. *sororinus 'nővéri' ← *soror* 'nővér'

cousine [kuzin] ⇨ unokanővér, szülő testvérének lánya

⊙ fr, 'ua.' ← lat *consobrina* 'anyai ágon való unokanővér': *con-* 'együtt' | *sobrina*, ered. *sororina 'nővéri' ← *soror* 'nővér'

coutume [kutüm] ⇨ jog szokásjog mint a francia törvénykezés alapja a napóleoni kodifikálás előtt

⊙ fr (*droit de coutume* 'szokás(jog)') ← népi lat *consuetumen* ← lat *consuetudo*, lásd ott
Lásd még COSTUMBRISMO, CUSTOMIZE, KOSZTŰM

couvrede [kuvád] ⇨ *népr* férfi-gyermekágy, primitív népek ősi szokása: az apa utánozza a vajúdtól anyja viselkedését, hogy az újszülöttre leselkedő ártó démonokat megtévessze

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'kiköltés' ← *couver* 'tojásokon kotlik' ← lat *cubare* 'fekszik'

Lásd még CUVÉE

couvert [kuver] ⇨ teríték

⇨ vendéglői asztal terítéke, amelyért külön árat számolnak fel

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'beterített' ← *couvrir, couvert* 'borít, befed' ← késő lat *coperire* ← lat *cooperire* 'ua.': *co(n)-* (nyomatékos) | *operire* 'befed': *ob-* 'felé' | *parere* 'létrehoz, szerez'

covellin [kovellin] ⇨ *ásv* rézindigó, sötét indigó színű rézszulfid

⊙ N. *Covelli* olasz mineralógusról | *-in* (ásványra utaló toldalék)

cover-girl [kavergörl] ⇨ *sajtó* nagy példányszámú képeslapok borítóján szereplő fotómodell, címlaplány

⊙ ang, 'ua.': *cover* 'borító, beborít' ← ófr *covrir*, lásd COUVERT | *girl* 'lány'

cowboy [kauboj] ⇨ lovas marhapásztor Észak-Amerikában

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'tehenészfiú': *cow* 'tehen' | *boy* 'fiú'

coxa [koksza] ⇨ *anat* csípő, csípőízület

⊙ lat, 'ua.'

coxalgia [kokszalgia] ⇨ *orv* csípőfájdalom

⊙ tud lat, 'ua.': *coxa* 'csípő(izület)' | gör *algeó* 'fájdalmat érez'

coxalis [kokszalís] ⇨ *anat, orv* a csípővel kapcsolatos

⊙ tud lat, 'ua.' ← *coxa* 'csípő(izület)'

coxitis [kokszitisz] ⇨ *orv* csípőízületi gyulladás

⊙ tud lat, 'ua.': *coxa* 'csípő(izület)' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

coyote [kojot] ⇨ *áll* prérifarkas

⊙ ang, sp *coyote* ← nahuatl (azték) indián *coyotl* 'ua.'

cöger † ⇨ *kat* hadapródiskolás

⊙ magy, lásd CÖGERÁJ

cögeráj † ⇨ *kat* hadapródiskola, bentlakásos katonatisztképző középiskola

⊙ ném *Zögerei* 'nevelőintézet' ← *ziehen, zog* 'húz, nevel'

cölesztin ⇨ *ásv* gyöngyházfényű, áttetsző stroncium-szulfát kristály

⊙ ném *Zölestin* 'ua.': lat *coelestis* 'égi' ← *coelum* 'ég' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

cölibátus ⇨ *vall* papi nőtlenség a katolikus egyházban

⊙ lat *coelibatus* 'ua.' ← *coelebs, coelibis* 'legényember, agglegény'

cölosztát ⇨ *csill* két siktükörből álló segédberendezés, amely automatikusan követi a nap égi mozgását, és fényét mindig azonos pontra vetíti

⊙ ném *Zölostat* 'ua.': lat *coelum* 'ég' | *stare, statum* 'áll'

cönobita ⇨ *vall* kora középkori keresztény szerzetes-remete Egyiptomban

⊙ lat *coenobita* ← gör *koinobitész* 'közös életet élő': *koinosz* 'közös' | *biosz* 'élet' ← *bioó* 'él'

cönobium ⇨ *biol* önálló egysejtű szervezetek sejtársulásának magas szervezettségű formája

⊙ tud lat *coenobium* 'ua.', lásd CÖNOBITA

cönoblaszt ⇨ *biol* a moszatok és gombák testszerveződésének egyik típusa, egyetlen, de sokmagvú, nagy méretű sejt

⇨ *gen* az entoderma és mezoderma közös kezdeménye a fejlődő állati csírában

⊙ ném *Zönoblast* 'ua.': gör *koinosz* 'közös' | *blaszté* 'rügy, hajtás' ← *blasztaó* 'sarjaszt'

cönocita ⇨ *biol* olyan egysejtű lény, amelynek protoplazmája nem követi a sejtmag osztódását, és így sok sejtmagvúvá alakul át

⊙ tud lat *coenocyta* 'ua.': gör *koinosz* 'közös' | *kütosz* 'sejt', tkp. 'üreg, kamra, méhsejt'

cönogenezis ⇨ *biol* új sajátságok, az alkalmazkodást segítő új szervek kialakulása az egyedfejlődés kezdetén (magzati vagy lárvaállapotban)

⊙ tud lat *coenogenesis* 'ua.': gör *koinosz* 'közös' | lásd GENEZIS

cönológia ⇨ *biol* társulástan, az állat- és növénytársulások keletkezésével és élettanával foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *coenologia* 'ua.': gör *koinosz* 'közös' | lásd -LÓGIA

cönológus ⇨ *biol* a társulástan szakembere, tudósa

⊙ magy, lásd CÖNOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

cönózis ⇨ *biol* társulás növény-, ill. állatfajok között

⊙ tud lat *coenosis* 'ua.': gör *koinosz* 'közös' | -*ózis* (folyamatra utaló toldalék)

cötus lásd CÉTUS

cra- lásd még KRA-

cracker [kreker] ⇨ *számtech* számítógépbe illetéktelenül behatoló személy

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'feltörő' ← hangut *crack* 'feltör'

crapula [krapula] ⇨ *orv* másnaposság, enyhe alkoholmérgezés

⊙ lat, 'részegség'

craquelé [kraklé] ⇨ *műv* kerámia díszítésére alkalmazott technika, amely a mázon hajszálfinom repedések hálózatát alakítja ki

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'repedezett' ← gyak *craqueler* 'repedezik' ← hangut *craquer* 'recseg, ropog'

craquelure [kraklúr] ⇨ *műv* hajszálfinom repedések hálózata régi festményeken a festék lassú száradása következtében

⊙ fr, 'ua.', lásd CRAQUELÉ

Crataegutt [krategutt] ⇨ *gyógysz* galagonyakivonatot tartalmazó szíverősítő cseppek

⊙ tud lat 'ua.': *cratae(gus)* 'galagonya' | *gutta* 'csepp'

crawl [król, kral] ⇨ *sport* gyorsúszás ollózó lábtempóval

⇨ ilyen lábtempó

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'kúszás, kúszik' ← skandináv (pl. norv *kravle* 'kúszik')

crayon [krejon] ⇨ *műv* rajzkréta

⇨ *műv* krétarajzot utánzó, sajátos technikájú rézkarc

⊙ fr, 'ua.' ← *craie* ← lat *creta* 'kréta'

cre- lásd még KRE-

creacionismo [kreaszionizmus] ⇨ *műv* spanyol és francia avantgardista költői irányzat az I. világháború éveiben, mely a meghökkentő asszociációkon és önkéntes nyelvi játékokon alapult

⊙ sp, 'ua.': *creación* 'teremtés, alkotás', lásd KREÁCIÓ | lásd -IZMUS

credenza [kredenca] ⇨ *tört* vének tanácsa, tanácsadó hatáskörű testület középkori lombard városokban

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'hitelesség, hihetőség', lásd KREDENC

credo lásd KRÉDÓ

creek [krik] ⇨ *földr* sekély, időszakos vízfolyások által kialakított völgy sivatagos tájakon

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'patak'

creeping featurism [kriping ficsörizm] ⇨ *számtech* funkciótúltengés, egy program túlterhelése hozzákapcsolt újabb és újabb szolgáltatásokkal

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'kúszó tételhalmozás': *creep* 'kúszik' | *feature* 'tétel, részlet, adalék' ← ófr *faiture* ← lat *factura*, lásd FAKTÚRA | lásd -IZMUS

crepitiatio [krepitáció] ⇨ *orv* kóros eredetű recsegő, ropogó hang a szervezetben (pl. ízületekben)

- ⊙ tud lat, 'ua.' ← lat gyak *crepitare* 'ropog' ← hangut *crepere, crepitum* 'recseg, zörög'
- crepuscolarismo** [krepuszkolarizsmó] ⇨ *irod* olasz költői irányzat a 20. század elején, amely köznapni témák pátosztalan, nosztalgikus feldolgozására, bágyadt alkonyati színhatásokra törekedett
- ⊙ ol, 'ua.': *crepuscolo* ← lat *crepusculum* 'alkony' | lásd -IZMUS
- crescendo** [kresendó] ⇨ *zene* erősödve, fokozódó hangerővel (adandó elő)
- ⊙ ol, 'ua.', tkp. 'növekedve' ← ol, lat *crescere* 'nö'
- cri-** lásd még KRI-
- cribra orbitalia** [kribra orbitália] ⇨ *orv* a szemüreg felső részében fellépő erős csontritkulás
- ⊙ tud lat, 'ua.': tbsz *cribra* ← *cribrum* 'szita' | *orbitalis* 'a szemgolyóval kapcsolatos' ← *orbis, orbitis* 'kerekség, kör, gömb'
- criollismo** [krioljizmó] ⇨ az önállóságot és a helyi sajátosságokat hangsúlyozó, az európai és észak-amerikai hatások ellen küzdő művészi és kulturális mozgalom Latin-Amerikában
- ⊙ sp, 'ua.': *criollo* ← port *crioulo* 'kreol', lásd KREOL | lásd -IZMUS
- crista sagittalis** [kriszta szagittális] ⇨ *anat* a koponyatetőn hosszanti irányban húzódó kiemelkedés
- ⊙ tud lat, 'ua.': *crista* 'taréj' | *sagittalis* 'hosszanti', tkp. 'nyílrányú' ← *sagitta* 'nyíl'
- cro-** lásd még KRO-
- croesus** lásd KRÓZUS
- croissant** [kroaszán] ⇨ *élelm* rongyoskifli
- ⊙ fr, 'ua.', tkp. 'növekvő (hold)' (a sütemény alakjáról) ← *croître* 'nö' ← lat *crescere* 'ua.'
- cromlech** [kromle] ⇨ *rég* hatalmas kőoszlopokkal s rajtuk átfektetett gerendákkal körülvett bronzkori kultuszhely Nyugat- és Észak-Európában
- ⊙ ang, fr, 'ua.': breton *crom* 'görbe' | *lech* 'kő'
- croquants** [krokán] ⇨ *tört* 16. századi francia parasztfelkelés résztvevői
- ⊙ fr, 'ua.', tkp. 'nyomorultak, semmirekellők' ← (?) *Crocq* falu nevééről
- crossbar** [kroszbár] ⇨ *inf* önműködő elektromechanikus telefonközpont működési elve, amely elektromágnesesen mozgatót kereszttradak rendszerével teremtette meg a kívánt kapcsolatot
- ⊙ ang, 'kereszttrúd': *cross* ← óír *cross* ← lat *crux* 'kereszt' | *bar* 'rúd', lásd BĀR
- Lásd még CRUISE, CRUZEIRO, KREJCLI, KRUCIÁLIS, KRUCIFIX
- crossbred** [kroszbred] ⇨ *áll* keresztezett, hibrid (juh)
- ⊙ ang, 'ua.': *cross* ← óír *cross* ← lat *crux* 'kereszt' | *breed, bred* 'tenyészt'
- crossstalk** [kroszto] ⇨ *számtech* áthallás
- ⊙ ang, 'ua.', tkp. 'keresztbe beszélés': *cross* ← óír *cross* ← lat *crux* 'kereszt' | *talk* 'beszél' ← *tale* 'mese, történet'
- crossover** [kroszóver] ⇨ *gen* géncserélődés, a homológ kromoszómák hasonló nagyságú és szerkezetű szakaszainak felcserélődése osztódáskor
- ⊙ ang, 'keresztződés': *cross* 'keresztz(ödik)', lásd CROSS(BAR) | *over* 'át'
- crown** [kraun] ⇨ korona, öt shilling értékű régi angol pénzegység
- ⊙ ang, 'ua.' ← óír *corone* ← lat *corona* 'korona', ered. 'koszorú'
- cru-** lásd KRU-
- cruise** [krúz] ⇨ *számtech* szörfözés, ide-oda kapcsolgatás a világhálón
- ⊙ ang, 'ua.': *cruise* 'cirkál' ← holl *kruisen* 'ua.' ← *kruis* ← lat *crux* 'kereszt'
- cruralis** [kruális] ⇨ *anat* az alsó lábszárhoz tartozó
- ⊙ tud lat, 'ua.', lásd CRUS
- crus** [kruz] ⇨ *anat* alsó lábszár
- ⊙ lat *crus, cruris* 'ua.'
- crusta** [kruzta] ⇨ *orv* pörk, var, sebváladék beszáradásából képződött, szövetszerkezet nélküli képlet
- ⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'kéreg, héj'
- Crustacea** [kruzta] ⇨ *áll* a rákok osztálya
- ⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'kéregesek, héjasok' ← *crusta* 'kéreg, héj'

cruzado [kruzádu] ⇨ régebbi pénznem Portugáliában, utóbb Brazíliában

⊙ port, ‘keresztel jelölt’ (a pénz hátoldalának ábrájáról) ← *cruz* ← lat *crux* ‘kereszt’

Lásd még CROSSBAR

cuzeiro [kruzejru] ⇨ többször kibocsátott pénznem Brazíliában

⊙ port, ‘ua.’, tkp. ‘keresztes’, lásd CRUZADO

cry- lásd KRI-

cu- lásd még KU-

cuadrilla [kvadrilja] ⇨ a résztvevők csapatának felvonulása az arénában bikaviadal előtt

⊙ sp kics, ‘ua.’, tkp. ‘csapat, csoport, banda’ ← *cuadra* ‘terem’ ← lat *quadra* ‘négyzög, négyzet’

← *quattuor* ‘négy’

Lásd még KVADRÁL, KVÁRTÉLY

cubatura lásd KUBATÚRA

cubiculum [kubikulum] ⇨ ép hálószoba, hálófülke az ókori római lakóházban

⇨ ép sírfülke katakombában

⊙ lat, ‘ua.’ ← *cubare* ‘lefekszik’

cubitalis [kubitális] ⇨ *anat* a könyökhöz tartozó

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd CUBITUS

cubitus [kubitusz] ⇨ könyök, ókori római hossz mérték (az alkar hossza az ujjhegyektől a könyökhöz), 44,2 cm

⇨ *anat* könyök

⊙ lat, ‘ua.’ ← *cubare* ‘ledől, lefekszik’

Lásd még INKUBÁCIÓ

cúg ⇨ *biz* huzat, léghuzat, légvonat

⊙ ném *Zug* ‘ua.’ ← *ziehen*, *zog* ‘húz’

cugehőr ⇨ *biz* tartozék, hozzávaló, kellékek

⇨ szabókellék, bélésanyag

⊙ ném *Zugehör* ‘tartozék’ ← (*zu*)*gehören* ‘hozzá tartozik’

cugszfűrer † ⇨ *kat* szakaszvezető

⊙ ném *Zugsführer* ‘ua.’: *Zug* ‘katonai szakasz’ ← *ziehen*, *zog* ‘húz’ | *Führer* ‘vezető, vezér’ ← *führen* ‘vezet’

cui bono? [kui bónó] ⇨ kinek jó? kinek használ?

⊙ lat, ‘ua.’: *quis* ‘ki’ | *bonus* ‘jó’

cui prodest? [kui prodeszt] ⇨ kinek az érdeke? ki húz hasznot belőle? (fontos szempont bűnügy nyomozásában)

⊙ lat, ‘ua.’: *quis* ‘ki’ | *prodesse* ‘érdekében áll, hasznára van’: *pro(d)* ‘érte, számára’ | *esse* ‘lenni’

♣ Gyakran előforduló téves alakja *Qui prodest*

cuirassier lásd KÜRASSZÍR

cujka ⇨ román szilvapálinka

⊙ rom *juică* ‘ua.’

cukkedli † ⇨ cukorka, édesség, nyalánság

⊙ baj-oszt kics *zuckerl* ‘ua.’ ← ném *Zucker* ‘cukor’ ← ol *zucchero* ← fr *sucre* ← sp *azúcar* ← ar *szokkar* ← perzsa *sakar* ← szansz *csarkara* ‘ua.’

cukkíni ⇨ növ uborka alakú, tökféle főzeléknövény

⊙ ol kics *zucchino* ‘ua.’ ← *zucca* ‘tök’ ← késő lat *tjuca ← lat *cutitia* ‘ua.’

cukkol ⇨ ingerel, bosszant, felhúz, hergel

⊙ ném *zucken* ‘ráng’

cul- lásd még KUL-

culág † ⇨ fizetéskiegészítés

⊙ ném *Zulage* ‘pótlék, fizetésemelés’ ← *zulegen* ‘hozzátész’: *zu-* ‘hozzá’ | *legen* ‘helyez, tesz, fektet’

culáger † ⇨ tégl- és malterhordó segédmunkás építkezésen

⊙ ném, talán *Zulanger* ← (*zulangen* ‘odanyújt, adogat’)

cul-de-sac [küdőszak] ⇨ zsákutca

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'zsákfenék': *cul* ← lat *culus* 'far, fenék' | *sac* 'zsák'

cul-de-lampe [küdőlamp] ⇨ ép lámpaalj, falhoz támaszkodó, felfelé szélesedő kúp mint támasz erkély, szószék alatt

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'lámpaalj': *cul* ← lat *culus* 'fenék' | *lampe* 'lámpa'

culotte [külöt] ⇨ *ölt* a nemesek szűk térdnadrágja a 18. században

⊙ fr kics, 'ua.' ← *cul* ← lat *culus* 'far, fenék'

culteranismo [kulteranizmus] ⇨ *irod* bonyolult képekkel és mitológiai utalásokkal zsúfolt barokk költői stílus a 17. századi spanyol költészetben

⊙ sp, 'ua.', ered. *cultismo* 'tudós stílus' ← *culto* ← lat *cultus* 'kiművelt' ← *colere, cultum* 'művel'

cultismo lásd CULTERANISMO

cultivar ⇨ *növ* a kultúrnövények fajtaváltozatainak megjelölése

⊙ tud lat röv, 'ua.': *culti(vatus)* 'megművelt, kitermesztett' | *var(ians)*, lásd KULTIVÁL, VARIÁNS

cum grano salis [kum gránó szalisz] ⇨ megfontolva, fenntartással, kissé tréfának véve (fogad valamit)

⊙ lat, 'szemernyi sóval': *granum* 'szemer', tkp. 'gabonaszem, mag' | *sal, salis* 'só'

cum laude [kum laude] ⇨ *okt* dicsérettel (érettségizik, doktorál)

⊙ lat, 'ua.': *cum* '-val' | *laus, laudis* 'dicséret'

cum reservatione [kum rezervációne] ⇨ *jog, ker* fenntartással

⊙ lat, 'ua.', lásd REZERVÁCIÓ

cunctator [kunktátor] ⇨ habozó, késlekedő, óvatos

⇨ *tört* Quintus Fabius római hadvezér mellékneve, aki halogató taktikájával örölte fel Hannibal seregeit

⊙ lat, 'ua.' ← *cunctari, cunctatus* 'tétovázik' ← *cunctus*, tkp. *coniunctus* 'teljes, egész', lásd KONJUNKCIÓ

cumul- lásd KUMUL-

cunami ⇨ tengeralatti földrengéskor vagy tűzhányó kitörésekor keletkező, nagy sebességgel haladó és a partoknál 15–30 méter magasságot is elérő tengeri szökőhullám

⊙ jap, 'ua.': *cu* 'kikötő' | *nami* 'hullám'

cuneus [kuneusz] ⇨ *tört* a római hadihajók ék alakban való felvonulása

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'ék'

cunnilingus [kunnilingusz] ⇨ *orv* a női nemi szervek izgatása nyelvvel

⊙ tud lat, 'ua.': *cunnus* 'női nemi szerv' | *lingua* 'nyelv'

cupfol ⇨ *biz* megtép, tépdés, tépáz

⇨ *szleng* lop, csen

⊙ ném *zupfen* 'ua.'

cupringer † ⇨ cselédközvetítő, helyszerző

⊙ hazai ném *zupringer* 'ua.' ← ném *Zubringer* 'adogató', baj-oszt 'állásszerző'

cur- lásd KUR-

curia [kúria] ⇨ *tört* ókori római választókörzet, ennek gyülekezési helye

⇨ *tört* a szenátus ülésterme a Forumon

⊙ lat *curia* tkp. *co-viria* 'férfiak együttese, összejövetele': *co(n)*- 'együvé, össze' | *vir* 'férfi'

Lásd még KÚRIA, KURIÁLIS

curie [kúri] ⇨ *magfiz* a radiaktív sugárforrás aktivitásának régebbi mértékegysége

⊙ a francia *Curie* házaspárról

curling [körling] ⇨ *sport* skót eredetű, jégpályán úzótt tekejáték

⊙ ang, 'ua.' ← *curl* 'tekeredik'

current drain [karent dréjn] ⇨ *számtech* áramfelvétel

⊙ ang, 'ua.': *current* 'áram' ← lat *currens, currentis* 'áramlás, folyó futása' ← *currere* 'fut' | *drain* 'elszívás, elvezetés', lásd DRÉNEZ

curriculum vitae [kurrikulum vité] ⇨ rövid önéletrajz, pályázat mellékleteként benyújtott önéletrajzi vázlat

⊙ lat, 'életpálya': *curriculum* 'versenyfutás, futópálya' ← *currere* 'fut' | *vita* 'élet' ← *vivere* 'él'

curry [kari, köri] ⇨ kelet-ázsiai sárga, csípős fűszerkeverék

⊙ ang, ← ind *kari* 'ua.'

curukkol ⇨ hátrál

⊙ hazai ném *zruck, zrugg* ← ném *zurück* 'hátra': *zu-* 'felé' | *Rück* 'hát'

custodia [kusztdóia] ⇨ *műv* ötvösművű, kúpos fedelű középkori szelence szentelt ostya őrzésére

⊙ lat, 'ország', lásd *CUSTOS*

customize [kasztomájz] ⇨ *számtech* testre szab, szükségletei szerint alakít át (programot)

⊙ ang, 'ua.' ← *custom* 'megszokás' ← ófr *custume* ← népi lat *consuetumen* ← lat *consuetudo* 'ua.', lásd ott

Lásd még *COSTUMBRISMO*, *COUTUME*, *KOSZTŰM*

custom software [kasztom szoftver] ⇨ *számtech* célszoftver

⊙ ang, 'ua.', lásd *CUSTOMIZE*, *SZOFTVER*

custos [kusztoosz] † ⇨ múzeumi őr

⇨ magasabb beosztású tudományos munkatárs múzeumban, könyvtárban, levéltárban

⇨ őrszó, régi könyvekben az oldal jobb alsó sarkában található sortöredék a következő oldal első szavával

⊙ lat *custos, custodis* 'őr'

curvatura lásd *KURVATŰRA*

cutis anserina [kutisz anszerina] ⇨ *orv* libabőr, lúdbőrzés

⊙ tud lat, 'ua.': *cutis* 'bőr' | *anser* 'lúd'

cuvée [küvé] ⇨ *mezőg* többféle szőlőfajtából erjesztőtartályban érlelt bor

⊙ fr, 'ua.' ← *cuve* 'nagy erjesztőtartály' ← lat *cupa* 'kupa, tartály, bödön'

czacc ⇨ tartalék, pótlék

⇨ járulák, adalék

⇨ † kiegészítés

⊙ ném *Zusatz* 'ua.' ← *zusetzen* 'hozzátesz': *zu-* 'hozzá' | *setzen* 'helyez'

cvekedli † ⇨ *konyha* kockatészta, tkp. csipegetett lapos tészta

⊙ hazai ném kics *zweckerl* 'ua.' ← ném *zwicken* 'csíp'

cvibak † ⇨ tartósított katonakenyér

⇨ kétszersült

⊙ ném *Zwieback* 'ua.': *zwie* 'kétszer' ← *zwei* 'kettő' | *backen* 'süt'

cvíder ⇨ *biz* kelletlen, nyugós, ellenkedő

⊙ hazai ném *zwider* 'ua.' ← ném *zuwider* 'ellen, szembe, ellenére'

cvikker ⇨ orra csíptethető szemüveg, orrcsíptető

⊙ ném *Zwicker* 'ua.' ← *zwicken* 'csíp'

cvikli ⇨ *ölt* ék alakú betoldás ruhában

⇨ *biz* szorult helyzet, kutyaszorító

⊙ ném *Zwickel* 'ék, betoldás'

cy- lásd még *CI-*

cybernaut [szájbérnót] ⇨ *számtech* kibernauta, a kibertér hajója, aki sok időt tölt az internettel

⊙ ang *cyber(netics)*, lásd *KIBERNETIKA* | gör *nautész* 'hajós' ← *naosz* 'hajó'

cybersex [szájberszex] ⇨ *számtech* kiberszex, nemi izgatás és kielégítés elektronikus kommunikáció révén

⊙ ang, 'ua.': *cyber(netics)*, lásd *KIBERNETIKA* | lásd *SZEX*

cybrary [szájbreri] ⇨ *számtech* számítógépes könyvtár

⊙ ang, 'ua.': *cyb(ernetics)*, lásd *KIBERNETIKA* × *(li)brary* 'könyvtár' ← ófr *librairie* 'könyvgyűjtemény' ← lat *librarium* 'könyvszekrény' ← *liber* 'könyv'

Cs

---

csacsener ⇨ *szleng* hízelgő, talpnyaló

⊙ lásd CSACSENOL

csacsenol ⇨ *szleng* hízeleg, hajbókol, nyalizik

⊙ cig *csacserel* ‘bizonyít, igazol’

csador ⇨ *ölt* iráni nők egész testét és fejét eltakaró, zsinórral összefogott fekete felsőruhája, amely csak a szemeket hagyja szabadon

⊙ perzsa *csádor* ‘ua.’ ← hindi *csaddar* ‘kendő’

csája † ⇨ tea

⊙ bécsi ném *tschai* ← port *cha* [sa] ← észak-kínai *tsa* ‘tea’

csakra ⇨ *vall* a hindu és buddhista tanok szerint szellemi erőket és testi funkciókat egyesítő energiaközpont a testben

⇨ szansz, ’kerék, körforgás’

csalma † ⇨ kucsma, süveg

⊙ tör *çalma* ‘turbán’

csasztuska ⇨ ismert dallamra énekelt politikai bökvers mint tömegagitációs műfaj a pártállami időkben, nálunk orosz mintára

⇨ (eredetileg) orosz népköltészeti alkotás, rövid lírai dal

⊙ or, ‘ua.’ ← *csasztó* ‘gyakran, sűrűn’

csau-csau ⇨ *áll* kínai eredetű vörösesbarna, vastag bundájú kutyafajta

⊙ ang-kínai pidgin *chow-chow* ‘ua.’ ← kínai *csa* ‘keverék’

csausz ⇨ *tört* török katonai futár

⇨ *tört* törvénytiszt, alacsony beosztású hivatalnok

⊙ tör *çavuş* ‘ua.’

❖ magy *csősz*

csecsen ⇨ *népr* a Kaukázus északi lejtőin élő nép

⇨ e néphez tartozó személy

⇨ e nép kaukázusi eredetű nyelve

⊙ or *csecsnij* ‘ua.’, saját név *vajnah* ‘a mi népünk’

csehó ⇨ *szleng* kiskocsmá, ivó, lebuji

⊙ auszti ném *tschecherl* ‘ua.’ ← jidd *schecher* ‘szeszes ital’ ← héb *sikhor* ‘részeg’

Cseka ⇨ *tört* orosz államvédelmi bizottság (1918–1922)

⊙ or röv, tkp. *csé-ká* ← *Csrezvicsajnjaja komisszija* ‘rendkívüli bizottság’: *csrezvicsajno* ‘rendkívül’ | lásd KOMISSZIÓ

csekk ⇨ *ker* utalvány, fizetési utalvány, pénzesutalvány

⊙ ang *cheque, check* ‘ua.’ ← fr *écheq* ‘sakk’ (a jelentések összefüggése homályos)

cseleszta ⇨ *zene* harmóniumszerű billentyűs hangszer, mely acélrudakat csendít meg

⊙ ol *celestá* ‘ua.’ ← *celesté* ‘mennyei’ ← lat *caelestis* ‘ua.’ ← *caelum* ‘ég, menny’

csellista ⇨ *zene* gordonkajátékos

⊙ ném *Cellist* ‘ua.’, lásd CELLÓ

cselló ⇨ *zene* gordonka, kisbőgő

⊙ ném röv *Cello* ← ol (*violon*)*cello* ‘ua.’, lásd VIOLONCELLO

csembaló ⇨ *zene* billentyűs húros hangszer, a zongora elődje, amelyben a húrokat tüske pendíti meg

⊙ ol röv *cembalo*, ered. *clavicembalo* ← kk lat *clavicymbalum* ‘ua.’: lat *clavis* ‘kulcs’, kk lat ‘hangszerbillentyű’ | *cymbalum* ← gör *kümbalon* ‘húros hangszer’ ← *kümbé* ‘csésze’ (talán a hangszer alakjára utalt)

csencsel ⇨ *biz* csereberél, ad-vesz, üzletel, feketézik

⇨ † lop, csen, elemel

⊙ ang *change*, lásd ott

cserepár ⇨ *tört* déli határörvidékek gyalogos katonája (1848 előtt)

⊙ szerb *csarapar* ‘ua.’ ← *csarapa* ‘harisnya’ (a katonák fehér lábszárvédőjére értve) ← tör *çorap* ‘ua.’

cserkesz ⇨ *népr* a Kaukázus északi lejtőin élő nép, amely az abházhoz közel álló nyelvet beszél

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ or *cserkasszki* ‘ua.’ ← *kirkasszi* ‘saját név’

cserkeszka ⇨ *ölt* kaftánszerű kaukázusi férfi felsőruha

⊙ or kics, ‘ua.’, lásd CSERKESZ

csernojzom ⇨ feketeföld, humuszföld

⊙ or, ‘ua.’: *csernij* ‘fekete’ | *zemlja* ‘föld’

cseroki ⇨ *népr* az Egyesült Államok délkeleti államaiban élt indián népcsoport

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ ang *cherokee* ‘ua.’ ← *csilutki* ‘barlanglakók’ (saját név)

cservonyec † ⇨ orosz aranyrubel

⇨ ma ukrainai pénzegység

⊙ or, ‘ua.’ ← *cservonnoje zalato* ‘színarany’, tkp. ‘vörös arany’ ← *cservonnij* ‘bíborvörös’

csetel ⇨ *számtech* cseveg, számítógép segítségével beszélget más felhasználókkal

⊙ ang *chat* ‘cseveg’, ered. hangut *chatter* ‘csivitel’

csetnik ⇨ *tört* törökellenes szabadságharcos a Balkánon a 19. század végén

⇨ *tört* szerb félkatonai nacionalista szervezet a 20. század első felében

⊙ szerb, ‘ua.’, tkp. ‘csapattag’ ← *cseta* ‘katonai csapat’

❖ magy *csata*

csevapcsicsa ⇨ *konyha* vagdalthúsból készült, faszén fölött grillezett kolbászka

⊙ szerb kics *čevapčići* ‘ua.’ ← tör *kebab* ‘sült hús’

csevice ⇨ borvíz, savanyúvíz

⇨ ennek forrása

⊙ szlovák nyj *ščevica* ‘ua.’

❖ magy *csáva*

cséza ⇨ *közl* homokfutó, könnyű rugós lovas kocsi

⊙ régi ném *schesa* ← fr *chaise de poste* ‘könnyű postakocsi’ ← *chaise* ‘szék’, ered. *chaire* ← lat *cathedra*, lásd KATEDRA

csi ⇨ *sport* az egyén belső energiája, az ázsiai harcművészetek alapja

⊙ kínai, ‘ua.’

csibcsa ⇨ *népr* indián népcsoport Közép- és Dél-Amerikában

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ sp *chibcha* ‘ua.’

csilli ⇨ *konyha* igen csípős, mexikói eredetű fűszerkeverék, fő alkotórésze a csilipaprika örleménye

⊙ sp *chili* ← nahua indián *chilli* ‘ua.’

csimborasszó ⇨ *biz* a netovábbja, csúcsa, mindent felülmúló mértéke, legfelső foka vminek

⊙ ném *Chimborasso* ← sp *Chimborazo* (az Andok egyik legmagasabb csúcsa Ecuadorban) ← kecsua indián ‘Chimbo falu havasa’

csimpánz ⇨ *áll* kisebb termetű afrikai emberszabású majom

⊙ ang *chimpanzee* ‘ua.’ ← bantu *kivili-csimpenze* ‘majom’

csincsilla ⇨ *áll* nyúlyszerű, értékes prémjéért vadászott és tenyésztett kis dél-amerikai rágcsláló

⊙ sp kics *chinchilla* ‘ua.’, tkp. ‘kis poloska’ ← *chinche* ‘poloska’ ← kecsua *chichilja* ‘rojt’

csinovnyik ⇨ hivatalnok, bürokrata

⊙ or, 'ua.' ← *csin* 'rend, rang, méltóság, hivatal'

❖ magy *csin, csinos*

csintamani ⇨ török és perzsa szőnyegek motívuma, háromszög alakban három golyó párhuzamos hullámos szalag felett, ősi buddhista jelkép

⊙ szansz, 'lángoló gyöngyszem'

csip ⇨ *inf* parányi szilíciumlapka, amelyen integrált áramkörök bonyolult rendszere van kialakítva

⊙ ang *chip* 'ua.', tkp. 'szilánk'

csirió ⇨ egészségedre! (koccintáskor)

⊙ ang *cheerio* 'ua.' ← *cheer* 'öröm, éljenzés, biztatás', ered. '(örömteli) arckifejezés' ← ófr *chere* 'arc' ← késő lat *cara* 'ua.'

csizió ⇨ ügyesség (ma csak az *érti a csiziót*, azaz 'ravasz, ügyes, talpraesett' szólásban)

⇨ † verses kalendáriumféle, amely jóslatokat, álomfejtéseket is tartalmazott

⇨ † álmoskönyv

⊙ lat (*circum*)*cisio* 'körülmetélés' (a kalendárium Jézus körülmetélésének ünnepével kezdődik):

circum 'körül' | *cisio* 'metszés' ← *caedere, caesum* 'vág'

csobán ⇨ *népr* román hegyi pásztor

⊙ rom *cioban* ← tör *çoban* 'ua.' ← perzsa *suban* 'pásztor'

csui ⇨ *sport* öt büntetőpontot jelentő bírói intés cselgáncsban

⊙ jap, 'ua.'

csuszpájz ⇨ *konyha* rántással készült főzelék

⊙ hazai ném *zuspeis* 'ua.' ← ném *Zuspeise* 'húshoz való zöldségköret': *zu* 'hozza' | *Speise* 'étel'

D

---

daalder [dálder] ⇨ németalföldi (holland) tallér a 16–18. században

⊙ holl, 'ua.' ← alném *daler*, lásd DOLLÁR

da capo [da kápó] ⇨ *zene* előlről, az elejétől (játszandó)

⊙ ol, 'ua.': *da* ← lat *de ab* '-tól' | *capo* 'fej, kezdet' ← lat *caput* 'fej'

dácia † ⇨ *vall* református egyházi személy adományból származó fizetése, járandósága

⇨ adomány, borraváló

⊙ hazai lat *datia* 'ua.' ← *dare*, *datum* 'ad' (szabálytalan képzés)

Lásd még DATA, DATÁL, DATIVUS, DÁTUM, DONÁCIÓ

dácit ⇨ *ásv* szabad kovasavat tartalmazó, színes ásványi elegyrészekből álló kiömlött kőzet

⊙ ném *Dazit* 'ua.': *Dácia* 'ókori római provincia a mai Erdély területén' ← lat *Dacii* 'dákok, a vidék trák eredetű lakói' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

dacryoadenitis [dakrioadenitisz] ⇨ *orv* könnymirigygyulladás

⊙ tud lat 'ua.': gör *dakrüsz* 'könny' | lásd ADENITISZ

dactylitis [daktilitisz] ⇨ *orv* a kéz vagy a láb ujjainak gyulladása

⊙ tud lat, 'ua.': gör *daktülosz* 'ujj' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

Lásd még DAKTILUS

dácsa ⇨ nyaraló, üdülő, hétvégi ház orosz nagyváros környékén

⊙ or *dacsa* 'ua.', ered. 'faluszéli ház, telek', tkp. 'adomány' ← *datj* 'ad'

dadaista ⇨ *műv* a dadaizmus alkotója, híve

⇨ (mn) a dadaizmussal kapcsolatos, rá jellemző

⊙ fr *dadaiste* 'ua.', lásd DADAIZMUS

dadaizmus ⇨ *műv* polgárpukkasztó, minden értelmet és formát elvető művészeti irányzat a huszadik század elején

⊙ fr *dadaisme* 'ua.': gyermeknyelvi *dada* 'paci, vesszőparipa' | lásd -IZMUS (az egyik alapító, Tristan Tzara névadása)

dáde ⇨ *tréf*, *gúny* öreg cigány (régén megszólításként is)

⊙ cig megsz, 'ua.' ← *dad* 'apa, papa'

Daedalon [dédalon] ⇨ *gyógysz* utazáskor fellépő szédülés és émelygés elleni tableta

⊙ tud lat 'ua.': *Daedalus* ← gör *Daidalosz*, mitikus görög feltaláló, aki maga készítette szárnyakkal repült (a gyógyszerert eleinte főleg repülőgépen utazók számára írták fel) | *-on* (gyógyszerkészítményre utaló toldalék)

dafke ⇨ *biz* csak azért is, juszt is

⇨ (tagadásban) csak azért sem

⊙ ném szleng *aus Dafke* 'szándékosan' ← jidd *davko* 'biztos, teljes'

dagerrotípiá ⇨ *fényk* kezdetleges fényképezési eljárás a 19. század első felében

⇨ *fényk* ilyen eljárással készült másolhatatlan pozitív kép

⊙ ném *Daguerrotypie* 'ua.': Louis *Daguerre* [dager] (a feltaláló neve) | gör *tüposz* 'véset' ← *tüpoó* 'megjelöl, mintáz'

dagoba ⇨ *ép* Buddha-ereklyét tartalmazó építmény Sri Lankán

⊙ szingaléz *dágaba*, 'ua.' ← páli *dhātu-gabbha* 'ereklye-edény'

dahabija ⇨ nagyobb vitorlás személyszállító bárka a Níluson

⊙ ar, 'ua.', tkp. 'aranyozott' ← *dahab* 'arany' (ered. Egyiptom mameluk uralkodóinak díszgályája volt)

daimio [dajmió] ⇨ *tört* japán főnemes, kisebb terület kormányzója

⊙ jap, 'ua.', tkp. 'nagy név'

daimón lásd DÉMON

daisy [dézji] ⇨ *konyha* citromos, gyümölcsös, szódás és szeszes koktélok

⊙ a *Daisy* női névből ← *daisy* 'százzsorszép' ← óang *daeges eage* (mai *day's eye*) 'nappali szem' (mert este a szirmai becsukódnak)

daisy chain [dézji cséjn] ⇨ *számtech* lánckapcsolás, sorba kötött számítógépes egységek

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'százzsorszéplánc', lásd DAISY, CHAIN

daisy-wheel [dézjivíl] ⇨ *műsz* margarétafej, elektromos írógép kerek, rugalmas lemezekből álló betűtárcsája

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'százzsorszép-kerek': lásd DAISY | *wheel* 'kerek'

dajak ⇨ *népr* Borneó belsejének hegyes vidékein élő népcsoport

⇨ ennek nyelve, e népcsoporthoz tartozó személy

⊙ maláj *dayak* 'ua.'

dák ⇨ *tört* ókori trák néptörzs a Balkán északi és a Kárpát-medence délkeleti részén

⇨ e néptörzs tagja

⇨ a rövid életű római Dacia provincia lakója

⊙ lat *Dacus* 'dák' ← (?) dák *daosz* 'ua.', ered. 'farkas'

dakhma ⇨ *népr* temetkezési torony Indiában és Perzsiában, a párszik ennek emeleteire helyezik ki halottaikat, hogy a keselyűk takarítsák el őket

⊙ óperzsa, 'a hallgatás tornya'

dákó ⇨ *ját* rúd a biliárdgolyó lökésére

⇨ *szleng* hímvessző

⊙ auszti ném *Dako* 'ua.' ← sp *taco* 'magas cipősarok, dugó, dákó' ← ?

dákorumán ⇨ *tört* a román népnek a romanizálódott erdélyi dákoktól való közvetlen származását hirdető (elmélet)

⊙ rom *dacoromân* 'ua.': lásd DÁK | lat *roman(us)* 'római'

dakota ⇨ *népr* a Missouri mentén élt szíu indián nép másik megnevezése

⇨ e néppel vagy nyelvével kapcsolatos

⊙ ang, 'ua.' ← szíu indián, tkp. 'hét tanácstűz népe'

dakron ⇨ *text* a terilén angol neve

⊙ ang *dacron* márkanév

dakszli ⇨ *áll* tacskó, borzeb

⊙ auszti ném kics *Dachsel* 'ua.' ← *Dachs* 'borz'

daktílikus ⇨ *irod* daktilusokat tartalmazó (versmérték)

⊙ ném *daktylisch* 'ua.', lásd DAKTILUS

daktílográfia † ⇨ gépelés, gépírás

⊙ ném *Daktylographie* 'ua.': gör *daktülosz* 'ujj' | lásd -GRÁFIA

daktílogram ⇨ ujjlenyomat

⊙ ang *dactylogram* 'ua.': gör *daktülosz* 'ujj' | lásd GRAM(MA)

daktílológia ⇨ jelelés, süketnémák ujj- és kézjelekkel való beszéde

⊙ ang *dactylology* 'ua.': gör *daktülosz* 'ujj' | lásd -LÓGIA

daktíloszkópia ⇨ *tud* ujjlenyomatok vizsgálata

⇨ *tud* a gyanúsított személy azonosítása ilyen úton

⊙ ném *Daktyloskopie* 'ua.': gör *daktülosz* 'ujj' | *szkopeó* 'néz, megfigyel'

daktíloszkópus ⇨ *tud* az ujjlenyomatok szakképzett vizsgálója

⊙ magy, lásd DAKTÍLOSKÓPIA (a *biológia*-*biológus* és hasonló szóparok mintájára)

daktilus ⇨ *irod* egy hosszú és két rövid szótagból álló, ókori görög eredetű versláb

⊙ lat *dactylus* ← gör *daktülosz* 'ua.', ered. 'ujj' (az ujj egy hosszabb és két rövidebb ízére utal)

daktülosz ⇨ ókori görög hosszsmérték, a hüvelyk megfelelője, 1,9 cm

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'ujj'

dalesz ⇨ *biz* nyomor, nélkülözés, pénzzavar

⊙ ném biz *Dalles* ← jidd *dalles* ‘ua.’ ← *dal* ‘szegény’ ← héb *dalluth* ‘szegénység’

dália ⇨ *növ* változatos színű és formájú virágokat hozó kerti dísznövény

⊙ tud lat *Dahlia* ← *A. Dahl* svéd botanikusról

dalmát ⇨ *népr* az Adria-parti Dalmácia lakója

⇨ *tört* ennek a vidéknek már kihalt, ókori illír eredetű és újlatin nyelvet beszélt népe

⇨ (mn) ezzel a vidékkel kapcsolatos

⊙ lat *Dalmata* ‘ua.’ ← illír (pl. albán *dalme* ‘juh, birka’)

dalmatika ⇨ *vall* bő ujjú, kétoldalt nyitott, térdig érő, hátul bojtokkal díszített szertartási ruha ünnepélyes mise segédlete számára

⊙ lat (*vestis*) *Dalmatica* ‘dalmát (öltözet)’, ered. a dalmáciai előkelők viselete volt a késő római korban, lásd DALMÁT

dalmatiner ⇨ *áll* dalmát vizsla, rövid fehér szőrű, fekete foltos vizslafajta

⊙ ném, ‘ua.’ ← lat *Dalmatia* ‘Dalmácia’, lásd DALMÁT

dal segno [dal szennyő] ⇨ *zene* a jeltől megismételve (adandó elő)

⊙ ol, ‘a jeltől’: *da* ← késő lat *de ab* ‘-től’ | lat *il(le)* ‘az’ | *segno* ← lat *signum* ‘jel’, lásd SZIGNÓ

dalton ⇨ *kém* az atomsúly helyett régebben használt, nem szabványos egység

⊙ *J. Dalton* angol fizikus nevéből

daltonizmus ⇨ *orv* a szintézisvesztés leggyakoribb fajtája, a vörös és zöld megkülönböztetésére való képtelenség

⊙ tud lat *daltonismus* ‘ua.’ ← *J. Dalton* angol fizikus nevéből

dáma ⇨ *ját* sakktablán bábukkal vagy korongokkal játszott régi páros játék

⇨ *ját* a francia kártyában királynő, az ász és a király után a legerősebb figura

⇨ hölgy, előkelő hölgy, úrnő

⊙ ném *Dame* ← fr *dame* ‘ua.’, tkp. ‘hölgy’ ← lat *domina* ‘a ház úrnője’ ← *domus* ‘ház’

Lásd még MADÁM, MADEMOISELLE, MADONNA, MAMZEL

damaszkozás ⇨ *műv* acélpengéknek arannyal vagy ezüsttel való díszítése

⊙ ném *damaszieren* ‘ua.’ ← *Damaszkusz*, Szíria fővárosa (híres volt a kardkovácslásról)

damaszt ⇨ *text* lenből vagy selyemből mintásan szőtt, fényes felületű kelme

⊙ ném *Damast* ← ol *damasco* ‘ua.’, tkp. ‘damaszkuszi’, a szíriai *Damaszkusz* városról

damil ⇨ műanyag horgászszines

⊙ ném *Damyl* ‘ua.’ (márkanév)

dammár ⇨ *kém* délkelet-ázsiai örökzöldekből nyert kopálgyanta, lakkok alkotórésze

⊙ ang *dammar* ← maláj *damar* ‘ua.’

damnáció ⇨ *vall* elkárhozás, kárhozat, örök túlvilági büntetés

⇨ † kárhoztatás, elítélés

⊙ lat *damnatio* ‘ua.’ ← *damnare*, *damnatum* ‘megbírságot, elítél’, lásd DAMNUM

damnatio memoriae [damnáció memórié] ⇨ *jog* gyűlölt uralkodó vagy más személy emlékezetének kiátkozása holta után, nevének kitörlése emlékművek feliratáról vagy iratokból

⊙ lat, ‘ua.’, lásd DAMNÁCIÓ, MEMÓRIA

damnum ⇨ *jog* kár, veszteség, hátrány

⊙ lat, ‘veszteség, bírság’, ered. *dapnum* ← *daps* ‘áldozati hús’ ← gör *dapané* ‘költség’

damnum emergens [... emergensz] ⇨ *jog* a ténylegesen kimutatható, valóságos kár (per esetén)

⊙ lat, ‘ua.’: lásd DAMNUM | *emergere* ‘felmerül’: *e(x)*- ‘ki’ | *mergere* ‘merül’

damper ⇨ *inf* rezgésállapító

⊙ ang, ‘ua.’ ← *damp* ‘méréskel’, tkp. ‘nedvesít’ ← *damp* ‘gőz’

dan ⇨ *sport* mesterfokozat a japán küzdősportokban, különböző fokait az öv eltérő színe jelzi

⊙ jap, ‘ua.’

dandár ⇨ *kat* több zászlóaljból álló katonai egység

⇨ † munka vagy feladat nagyobb, derekabb része

⊙ délszláv *dondar* ‘sereg’ ← tör *dümdar* ‘utóvéd’ ← perzsa *domdar* ‘ua.’

dandy [dendi] ⇨ divatfi, ficsúr, piperkőc

⊙ ang, ‘ua.’ ← *Jack O’Dandy* ‘ua.’ ← skót *Dandy* (Andrew bezéző alakja)

danegeld [déjngeld] ⇨ *tört* a királyi kincstárnak járó földadó a középkori Angliában az első normann királyok alatt

⇨ *tört* eredetileg az angolszász királyok által kivetett különadó a dán hódítók által követelt hadisarc kifizetésére

⊙ óang, 'dán pénz': *dane* 'dán' | *gelde* 'péNZ' (ném *Geld* 'ua.')

danse macabre [dansz makábr] ⇨ *műv* haláltánc, a halottak táncos menete a kaszás csontvázként ábrázolt Halál vezetésével mint középkori allegorikus metszetek, festmények tárgya

⊙ fr, 'ua.': *danse* 'tánc' ← frank *dintjan* 'dülöngél' | *macabre* 'gyászos, a halálra emlékeztető' ← kk lat (*chorea*) *Macchabeorum* 'a Makkabeusok (tánca)', lásd MAKKABEUS (az összefüggés homályos), lásd még MACABRE

dantesca [danteszka] ⇨ *bút* ollós lábú, bőr vagy bársony ülőlapú és támlájú olasz reneszánsz karosszék

⊙ ol (*sedia*) *dantesca* 'dantei (szék)' ← *Dante* költő nevéből

danubia ⇨ *text* vászonkötésű pamutból való, ujjnyi széles fehér ruhaszalag

⊙ magy, 'ua.' ← lat *Danubius* 'Duna'

danulon ⇨ *text* szintetikus fonál

⇨ ebből készült szövet

⊙ magy márkanév: lat *Danu(bius)* 'Duna' | (*ny*)lon (lásd ott)

Daphnia ⇨ *áll* vizibolha, apró édesvízi rák, akváriumi halak eledele

⊙ tud lat *Daphnia* 'ua.' ← *Daphné* (mitikus görög nimfa) ← *daphné* 'babér'

darabont † ⇨ *tört* gyalogos katona (16–17. század)

⇨ *tört* magyar országházi teremőr

⇨ megyei vagy városi hajdú

⊙ cseh *drabant*, ném *Trabant* 'testőr, csatlós' ← régi hazai ném *brabant* 'városi katonaság, karhatalom tagja' ← régi fr *brabançon* 'brabanti zsoldos gyalogos'

dark horse [dárk horsz] ⇨ *sport* váratlan befutó ló a lóversenyen

⇨ *pol* olyan személy, akiről még nem tudni, mi rejlik benne, vagy hogy mit fog csinálni

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'sötét ló': *dark* 'sötét' | *horse* 'ló'

darling ⇨ kedves, kedvesem

⇨ kegyenc

⊙ ang, 'ua.' ← óang *deor* (mai *dear*) 'drága' | *-ling* (kicsinyítő főnévképző)

darts [dártsz] ⇨ *sport* hegyes, tollas végű, arasznyi dobónyíl hajtása számozott körökből álló céltáblára

⊙ ang tbsz, 'ua.' ← *dart* ← ófr *dard* 'dárda' ← germán (pl. frank *darad*, óang *daroth*) 'ua.'

❖ magy *dárda*

darwinista ⇨ *biol* a darwinizmus híve, harcosa

⇨ (mn) a darwinizmus elméletével kapcsolatos

⊙ ang *Darwinist* 'ua.', lásd DARWINIZMUS

darwinizmus ⇨ *biol* Darwin angol természettudós materialista elmélete az élővilág kifejlődéséről a létküzdelem és a természetes kiválasztódás alapján

⊙ ang *Darwinism* 'ua.': Charles *Darwin* nevéből | lásd -IZMUS

dasymeter [daziméter] ⇨ *fiz* gázmérleg gázok sűrűségének mérésére

⊙ ném *Dasymeter* 'ua.': gör *daszisz* 'sűrű, bozontos' | *metreó* 'mér'

dásza ⇨ *népr* India sötét bőrű dravida őslakossága

⊙ ind *dasa* 'ua.' ← ?

dászkal † ⇨ falusi román kántortanító

⊙ rom *dascäl* ← újjgör *daszkalosz* 'ua.' ← gör *didaszkalosz* 'oktató' ← *didaszko*, ered. *didakszko* 'oktat'

Lásd még DIDAKTIKA

data [déjte] ⇨ *inf* közlést hordozó elemi jel(ek)

⇨ számítástechnikai adat

⊙ ang tbsz, 'ua.' ← lat *datum* 'dátum', tkp. 'megadott dolog', lásd DÁTUM

Lásd még DATÁL, DATIVUS, DONÁCIÓ

database [dédjtebéjz] ⇨ *számtech* adatbázis

⊙ ang, 'ua.': lásd DATA, BÁZIS

datafax ⇨ *hírk* a távmásoló készülék egyik fajtája

⊙ ang, 'ua.', lásd DATA, FAX

datál ⇨ keltez, számít

⊙ kk lat *datare* 'ua.', lásd DÁTUM

Lásd még DATA, DATIVUS, DONÁCIÓ

datálódik ⇨ (vmely időponttól) kelteződik, számítódik, (attól) kezdődik

⊙ lásd DATÁL

data network [dédjte netvörk] ⇨ *számtech* adathálózat, adatátviteli hálózat

⊙ ang, 'ua.': lásd DATA | *network* 'hálózat', tkp. 'hálómű' | *net* 'háló' | *work* 'mű, munka'

datárius ⇨ *vall* az oklevelek keltezését végző vezető hivatalnok a középkori pápai kancellárián

⊙ lat, 'ua.', lásd DÁTUM

datia lásd DÁCIA

datív kötés ⇨ *kém* olyan kovalens kötés, amelyben a kötéshez szükséges elektronpár mindkét tagja ugyanabból az atomból ered

⊙ tud lat *dativ(us)* '(át)adó' ← *dare, datum* 'ad'

dativus [datívusz] ⇨ *nyelvt* részeshatározó, a névszóragozás negyedik esete a latinban

⊙ lat (*casus*) *dativus* 'adó (eset)' ← *dare, datum* 'ad'

Lásd még DATA, DATÁL, DONÁCIÓ

dátum ⇨ keltezés

⇨ időpont

⊙ kk lat *Datum (est...)* 'kiadatott' (ekkor és ekkor, itt és itt – latin okiratok keltezési formulája) ← *dare, datum* 'ad'

Lásd még DATA, DATÁL, DONÁCIÓ

daturin ⇨ *kém* a csattanó maszlag méreganyaga

⊙ tud lat, 'ua.': *datura* 'maszlag' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

dauer ⇨ tartós hullám hajban

⊙ ném *Dauer(welle)* 'tartós (hullám)' ← *dauern* 'eltart, kitart'

dauerol ⇨ (fodrász) hajba tartós hullámot tesz

⊙ lásd DAUER

dauphin [dofen] ⇨ *tört* a francia trónörökös címe 1349 és 1830 között

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'delfin' ← népi lat *dalpinus* ← lat *delphinus* ← gör *delphisz, delphinosz* 'ua.' ← a *Dauphiné* nevű tartományról (mely a mindenkori trónörökös birtoka volt, és a delfin volt a címerállata)

davaj ⇨ gyereünk!

⊙ or, 'ua.', tkp. 'adj' ← *davatj* 'ad'

davenol ⇨ *vall* elnyújtott, éneklő hangon imádkozik

⊙ jidd *davenen* 'ua.' ← ?

deadlock [dedlok] ⇨ *számtech* holtpon, olyan helyzet, amikor mindkét program vagy egység a másik üzenetére vár feladata folytatásához

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'halott zár': *dead* 'holt' ← *die* 'meghal' | *lock* 'zár'

dealer lásd DILER

de auditu † ⇨ hallomásból

⊙ lat, 'ua.': *de* '-ből, -ről' | *auditus* 'hallás, hallomás' ← *audire, auditum* 'hall'

débardeur [debardör] ⇨ kikötői rakodómunkás

⊙ fr, 'ua.' ← *débardeur* 'elhord': *dé-* ← lat *de-* 'el' | *bard, bayard* 'hordágszerű eszköz terhek szállítására'

debattál ⇨ vitatkozik, éles vitát folytat, érvekkel harcol

⊙ ném *debattieren* 'ua.' ← fr *debattre*, lásd DEBATTER

debatter ⇨ ügyes, szavakész vitázó, szóharcos

⊙ ang *debater* ‘ua.’ × fr *debattre* ‘vitakozik’ (alakveredés) ← öfr *debatre* ‘ua.’, tkp. | ‘félreüt’ (ti. az ellenfél érveit, mint vívó a kardot): lat *de-* ‘el, le’ | *battuere* ‘üt’

debella ⇨ idomtalan, nagy testű nő

⊙ szerb-horvát nn *debela* ‘kövér nő’ ← *debeo* ‘kövér’

debelláció ⇨ *kat* egy idegen állam katonai erejének teljes szétzúzása, hatalmának megsemmisítése

⊙ lat *debellatio* ‘legyőzés’, lásd DEBELLÁL

debellál † ⇨ *kat* legyőz, megver, fölébe kerekedik

⊙ lat *debellare* ‘(háborúban) legyőz’: *de-* ‘el, le’ | *bellum* ‘háború’

debet † ⇨ *ker* a „tartozik” rovat a könyvelésben

⊙ lat, ‘ua.’ ← *debere* ‘tartozni’

debil ⇨ értelmi fogyatékos

⊙ ném *debil* ‘ua.’, lásd DEBILIS

debilis ⇨ *orv* (szellemileg) gyenge

⇨ *orv* erőtlén

⊙ tud lat, ‘ua.’: *de-* ‘el, nem’ | *habilis* ‘ügyes, alkalmas’ ← *habere* ‘bír, tart’

debilitás ⇨ *orv* gyengeség, enyhe szellemi fogyatékoság

⊙ lat *debilitas* ‘ua.’, lásd DEBILIS

debitor † ⇨ *jog* adós

⊙ lat, ‘ua.’ ← *debere*, *debitum* ‘tartozik, adós’ ← rég *dehibere* ‘ua.’: *de-* ‘el, nem’ | *habere* ‘bír, van neki’

deblokál ⇨ *kat* feloldja az ostromzárat

⇨ *közl* vasúti jelzőt szabadra állít

⇨ *közl* útzárlatot megszüntet

⇨ *nyomd* a szedésben végrehajtja a korrektori utasítást

⊙ ném *deblockieren* ← fr *débloquer* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, félre’ | lásd BLOKÁD

debordál † ⇨ túlarad, túlsap

⊙ ném *debordieren* ← fr *déborder* ‘ua.’: *dé* ← lat *dis* ‘el, ki, túl’ | *bord* ‘szegély, szél’ ← alném *bord* ‘ua.’

debouchíroz [debusíroz] † ⇨ *kat* előrenyomul

⊙ ném *debouschieren* ‘ua.’, tkp. ‘szorult helyzetből kitör’ ← fr *déboucher* ‘torkollik, kiömlik’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, szét’ | *bouche* ‘száj, üveg szája’ ← lat *bucca* ‘száj, pofa’

debugger [dibager] ⇨ *számtech* hibakereső, automatikus hibajavító

⊙ ang, ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | *bug* ‘programhiba’, tkp. ‘poloska’

début [debü] ⇨ első fellépés (színházban, hangversenyen)

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘kezdet, játékban az első dobás’: *dés-* ← lat *dis-* ‘-től’ | *but* ‘jel’

debütál ⇨ először lép fel (színpadon, hangversenyen vagy valamely szerepben)

⊙ ném *debütieren* ← fr *débüter* ‘ua.’, lásd DÉBUT

debütáns ⇨ első alkalommal fellépő színész, előadó

⊙ ném *Debütant* ← fr *débutant* ‘ua.’, lásd DEBÜTÁL

deca- lásd még DEKA-

Decapoda [dekapoda] ⇨ *áll* a tízlábú rákok rendje

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *deka* ‘tíz’ | *pusz*, *podosz* ‘láb’

deceleráció ⇨ *fiz* lassulás, sebességcsökkentés

⊙ tud lat *deceleratio* ‘ua.’ ← *decelerare*, *deceleratum* ‘lassít’: *de-* ‘el, nem’ | *celer* ‘gyors’

december ⇨ az év tizenkettedik hónapja

⊙ lat, ‘ua.’ ← *decem* ‘tíz’ (a régi római naptárban az év márciussal kezdődött)

decempeda † ⇨ tízlábnyi hosszú földmérő lánc

⊙ lat, ‘ua.’: *decem* ‘tíz’ | *pes*, *pedis* ‘láb’

Lásd még DECEMVIR

decemvir ⇨ *tört* valamelyik tíztagú testület tagja az ókori Rómában

⊙ lat, ‘ua.’

Lásd még DECEMPEDA, DECENNIMUM, DECI-, DECILIS, DECIMA, DECUMANUS, DECURIA, DÉKÁN, DÉNÁR, DENIER, DUODECIM, DUODÉNŰM

decemvirátus ✧ *tört* egy tíztagú bizottság, egy tíztagú bírói testület, illetve az állami áldozatokon felügyelő tíztagú papi testület címe az ókori Rómában

⊙ lat *decemviratus* 'ua.' ← *decem viri* 'tíz férfi': *decem* 'tíz' | *vir* 'férfi'

decennális ✧ tízévnvi

✧ tízévenkénti

⊙ lat *decennalis* 'ua.', lásd DECENNIMUM

decennium ✧ évtized

⊙ lat, 'ua.': *dec(em)* 'tíz' | *annum* 'év'

Lásd még ANNALES, BIENNÁLÉ, DECEM VIR, MILLENNIUM

decens ✧ illedelmes, illemtudó, tisztességű

✧ mértéktartó, tapintatos, tartózkodó

⊙ lat, 'ua.' ← *decet* 'illik'

decentralista ✧ *pol* a decentralizáció híve, előmozdítója

✧ (mn) a decentralizációt siettető, elősegítő

⊙ ném *Dezentralist* 'ua.', lásd DECENTRALIZÁL

decentralizáció ✧ *pol* széthelyezés, a helyi szervek önállóságának növelése, a központi irányítás visszafogása

⊙ ném *Dezentralisation* 'ua.', lásd DECENTRALIZÁL

decentralizál ✧ *pol* széthelyez, szétagol

✧ megszünteti a (túlzott) központosítást, a helyi szervezetek több önállóságot nyújt

⊙ ném *dezentralisieren* ← fr *décentraliser* 'ua.': *dé(s)-* ← lat *dis-* 'felre, el' | lásd CENTRALIZÁL

decentrum ✧ *ép* nagyváros külső körzetében, lakótelepen vagy bolygóvárosban létesített városközpont

⊙ ném *Dezentrum* 'ua.': lat *de-* 'el' | lásd CENTRUM

decepció ✧ *jog* rászédés, csalás

✧ csalódás, kiábrándulás

⊙ lat *deceptio* 'ua.' ← *decipere*, *deceptum* 'rászéd': *de-* 'el' | *capere* 'vesz'

deceptív ✧ csalóka, megtévesztő

⊙ fr *déceptif* 'ua.', lásd DECEPCIÓ

décharge [desárzs] ✧ *kat* sortűz, ösztűz

⊙ fr, 'ua.' ← *décharger* 'lő, tüzel': *dé-* ← lat *de-* 'el' | *charger* '(puskát) tölt', ered. 'megterhel' ← kk lat *car(r)icare* 'szekeret megrak' ← lat *carrus* 'szekér'

Lásd még CHARGÉ D'AFFAIRS, SARZSI

déchéance [deseansz] ✧ *pol* trónfosztás

⊙ fr, 'ua.' ← *déchoir* 'megbukik, rangját vagy tiszttségét veszti': *dé-* ← lat *de-* 'el, le' | lat *cadere* 'leesik'

deci- ✧ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) valamely mértékegység tizedrésze, pl. *decibel*

⊙ lat *deci(mus)* 'tized' ← *decem* 'tíz'

Lásd még DECEM VIR

decibel ✧ *fiz* a hangerő mértékegységének, a belnek tizedrésze

⊙ ang, 'ua.', lásd DECI-, BEL

decidál † ✧ elhatároz

⊙ lat *decidere*, *decisum* 'elintéz, eldönt', tkp. 'lenyes': *de-* 'le, el' | *caedere*, (*ce*)*cidi* 'vág, metsz'

decidua ✧ *anat* hullóhártya, a méh nyálkahártyájának a pete beagyazódását elősegítő darabja

⊙ lat (*membrana*) *decidua* 'leeső (hártya)' ← *decidere*, *decidum* 'lehull': *de-* 'le, el' | *cadere* 'esik'

decilis ✧ *mat* tizedrés, tíz százalékot kitevő egység statisztikai számításokban

⊙ tud lat *decilis* 'ua.': *decem* 'tíz' | *-ilis* (szabályosan csak igékhez kapcsolható képző, pl. *agilis*, *fragilis*)

Lásd még DECEM VIR

decima ✧ *zene* egy hangsor valamely hangjától mért tizedik hang

✧ *tört* tized, az adó egyik neve a hűbéri korban

⊙ lat, 'ua.' ← *decimus* 'tizedik' ← *decem* 'tíz'

❖ magy *dézsma*

Lásd még DECEM VIR

decimál ✧ † *kat* megtizedel, kollektív büntetésként minden tizedik embert kivégez

✧ *könyvt* tizedes rendszerbe sorol be (könyveket)

⊙ lat *decimare* 'ua.' ← *decimus* 'tizedik, tized' ← *decem* 'tíz', lásd DECIMÁLIS

decimális ✧ *mat* tizedes (tört)

✧ *könyvt* tizedes (osztályozás)

⊙ tud lat, 'ua.' ← *decimus* 'tizedik, tizedrész' ← *decem* 'tíz'

Lásd még DECEM VIR

decimátor ✧ *könyvt* könyvtári munkatárs, aki a tizedes osztályozást végzi

⊙ tud lat 'ua.', lásd DECIMÁL

decízió ✧ döntés, határozat

✧ elhatározás

⊙ lat *decisio* 'ua.', lásd DECIDÁL

decízív ✧ döntő, elhatározó

⊙ ném *dezisiv* ← fr *décisif* 'ua.', lásd DECIDÁL

deck [dekk] ✧ *műsz* magnetofon vagy lemezjátszó, CD-játszó mint hi-fi torony eleme

✧ *műsz* végerősítő nélküli készülék

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'fedél, fedélzet'

deckmantel [dekmantel] ✧ *biz* ürügy, takaró, valaminek a leple

✧ *biz* olyasmi, amivel az igazságot igyekszünk elleplezni

⊙ ném, 'ua.': *decken* 'befed' | *Mantel* 'köpenyeg' ← késő lat kics *mantellum* 'rövid köpeny' ← *mantum* 'kendő, lepedő, köpeny'

decl- lásd DEKL-

deco- lásd még DEKO-

decoctum [dekoktum] ✧ *orv* forrázat, főzet

⊙ lat, 'ua.': *de-* 'le' | *coquere, coctum* 'főz'

decompress [dikompresz] ✧ *számtech* kicsomagol, tömörített adatállományt eredeti formájába visszaállít

⊙ ang, 'ua.': lat *de-* 'el' | *compress* 'összenyom, tömörít', lásd KOMPRESSZIÓ

decorated style [dikoréjtíid sztáj] ✧ *ép* az angol gótika második szakasza (kb. 1270–1360)

⊙ ang, 'díszített stílus', lásd DEKORÁL, STÍLUS

decr- lásd még DEKR-

decrepítus [dekrepius] † ✧ elagott, rokkant

✧ megcsontosodott, maradi, vaskalapos

⊙ lat, 'ua.': *de-* 'le, el' | *crepere, crepitem* 'zörög, zúg'

decrecendo [dekressendő] ✧ *zene* fokozatosan halkulva (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': ol, lat *de-* (ellentétet jelöl) | lásd CRESCENDO

decretalia [dekretália] ✧ *vall* pápai leiratok, ügylevelek

⊙ lat tbsz seml, 'dekrétummal kapcsolatos dolgok' ← *decretalis* 'dekrétum jellegű', lásd DEKRÉTUM

decubitus [dekubitusz] ✧ *orv* felfekvés, hosszú ágyban fekvés okozta fekélyes sebesedés

⊙ tud lat, 'ua.': *de-* 'le, el' | *cubare, cubitum* 'fekszik'

decumanus [dekumánusz] ✧ *ép* ókori római település vagy katonai tábor kelet-nyugati irányú főútvonala

✧ *ép* az ehhez tartozó kapu

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'a zsákmány tizedéhez tartozó' ← *decuma, decima* 'tized' ← *decem* 'tíz'

Lásd még DECEM VIR

decuria [dekúria] ✧ *tört* tíz lovas katonából álló egység, tized az ókori római hadseregben

✧ *átv* kisebb egység, szakasz

⊙ lat, 'ua.' ← *decem* 'tíz' (a *centuria* mintájára)

Lásd még DECEM VIR

decurio [dekúrió] ⇨ *tört* tizedes, a decuria parancsnoka

⊙ lat, 'ua.', lásd DECURIA

de dato [de dátó] † ⇨ *hiv* a kelet napjától, a kiállítás napjától fogva (érvényes)

⊙ lat, 'ua.': *de* '-tól' | lásd DÁTUM

dedifferenciáció ⇨ *biol* egy már differenciálódott sejt visszaalakulása korábbi állapotába, az osztódás képességének visszanyerése

⊙ tud lat *dedifferentiatio* 'ua.': *de-* (ellentétet jelöl) | lásd DIFFERENCIÁCIÓ

dedikáció ⇨ műalkotás névre szóló ajánlása

⇨ † *vall* felajánlás, felszentelés

⊙ lat *dedicatio* 'ua.', lásd DEDIKÁL

dedikál ⇨ ajánl valakinek (műalkotást)

⇨ az ajánlást könyvbe beírja

⇨ † *vall* felajánl (Istennek), felszentel

⊙ kk lat *dedicare, dedicatum* 'Istennek vagy védőszentnek felajánl, oltalmába ajánl': *de-* 'el' | *dicare* 'kinyilvánít, (valakinek) szentel, felajánl' ← *dicere* 'mond'

Lásd még DIKTÁL, DIKTÁTOR

dedomesztikáció ⇨ *biol* már háziasított állat visszavadulása

⊙ tud lat *dedomesticatio* 'ua.': *de-* (ellentétet jelöl) | lásd DOMESZTIKÁCIÓ

deduc- lásd még DEDUK-

deductio ad absurdum [dedukció ad abszurdum] ⇨ *log* közvetett bizonyítás, amikor a bizonyítandó állítás ellenkezőjéről mutatjuk ki, hogy képtelenséghez vezet

⊙ lat, 'a képtelenségig való levezetés', lásd DEDUKCIÓ, ABSZURDUM

dedukál ⇨ *mat* levezet

⇨ *tud* a dedukció módszerét alkalmazza

⊙ lat *deducere, deductum* 'levezet, levon, leszámaztat': *de-* 'le, el' | *ducere* 'vezet'

Lásd még DUCE

dedukció ⇨ *mat* levezetés

⇨ *tud* az általánostól az egyediig haladó következtetés

⇨ *tud* leszámaztatás

⊙ lat *deductio* 'ua.', lásd DEDUKÁL

deduktív ⇨ *tud* a dedukció módszerét használó, levezető, következtető

⊙ ném *deduktiv* ← fr *déductif* 'ua.', lásd DEDUKÁL

deduktíve ⇨ dedukcióval, deduktív módon

⊙ új k lat *deductive* 'ua.', lásd DEDUKTÍV

deemfázis ⇨ *inf* a hangfrekvenciás sáv felső részének csillapítása a csatornazaj csökkentése céljából

⊙ ang *deemphasis* 'ua.': *de-* (ellentétet jelöl) | lásd EMFÁZIS

deeszkaláció ⇨ *kat* a háborús ténykedésnek, a hadműveleteknek fokozatos csökkentése

⊙ ang *deescalation* 'ua.': *de-* (ellentétet jelöl) | lásd ESZKALÁCIÓ

de facto [de faktó] ⇨ *jog* ténylegesen, tény szerint (elfogad, elismer)

⇨ *átv* valósággal

⇨ (mn) tény szerinti (elismerés)

⊙ lat, 'ua.': *de* 'róla, szerinte' | lásd FAKTUM

defait- lásd DEFET-

default [difót] ⇨ *számtech* alapértelmezés szerinti beállítás

⊙ ang, 'ua.', ered. 'hiba, fogyatékoság' ← ófr *defaute* ← kk lat *defalta* 'ua.': lat *de-* 'el' | *fallere* 'megtéveszt, rejtve marad'

defec- lásd DEFEK-

defekáció ⇨ *orv* székletürítés

⊙ tud lat *defaecatio* 'ua.', lásd DEFEKÁL

defekál ⇨ *orv* székletet ürít

⊙ lat *defaecare* 'ua.': *de-* 'le, el' | *faex, faeces* 'ürülék', ered. 'borsepró'

defekció † ⇨ elpártolás, lázadás

⇨ *nyelvt* kihagyás

⊙ lat *defectio* 'ua.': *deficere, defectum* 'cserbenhagy, elfogy, ellankad': *de-* 'el' | *facere* 'csinál'

defekt ⇨ üzemzavar, meghibásodás

⇨ sérülés, kár

⇨ (mn) hiányos, selejtes, sérült (példány, pl. könyv)

⊙ ném *Defekt* 'ua.', lásd DEFEKTUS

defektív ⇨ *nyelvt* hiányos (igeragozás)

⇨ *biol* fogyatékos (működés)

⊙ ném *defektiv* ← fr *défectif* 'ua.', lásd DEFICIÁL

defektológia ⇨ *orv* az emberi szervezet tartós károsodásának helyrehozásán munkálkodó tudományág

⊙ tud lat *defectologia* 'ua.', lásd DEFEKTUS, -LÓGIA

defektoszkópia ⇨ *műsz* anyagok rejtett hibáinak vizsgálata röntgenezéssel vagy más, az anyagot nem károsító módszerrel

⊙ ang *defectoscopy* 'ua.': lásd DEFEKTUS | gör *szkopeó* 'néz, vizsgál'

defektus ⇨ fogyatékoság, tökéletlenség, hiba

⇨ *műsz* üzemzavar

⇨ *orv* lelki sérülés

⊙ lat *defectus* 'fogyatkozás', lásd DEFICIÁL

defenztráció ⇨ *tört* a cseh történelem egy 1618-as eseménye, mely a harmincéves háborút kiobbantotta: a cseh protestáns főrendek a prágai Hradzsín ablakán kihajították a katolikus királyi helytartókat

⊙ cseh *defenestrace* ← újk lat *defenestratio* 'ua.': *de-* 'le, ki' | lásd FENESTRATIO

defenzin ⇨ *biokém* védekező fehérje a fagocitózis folyamatában

⊙ tud lat *defensin* 'ua.': lásd DEFENZÍV | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

defenzív ⇨ védelmi, védekező

⊙ ang *defensive* ← fr *défensif* 'ua.' ← lat *defendere, defensum* 'véd, védekezik': *de-* 'el' | *fendere* 'sújt'

defenzíva ⇨ *kat* védekező helyzet

⊙ ném *Defensive* 'ua.', lásd DEFENZÍV

deferál ⇨ meghátrál, meghajol, engedelmeskedik

⇨ meghunyászkodik, alább adja

⊙ ném *deferieren* ← fr *déferer* 'ua.' ← lat *deferre* 'felkínál, átruház, előterjeszt': *de-* 'le, elé' | *ferre* 'visz, hoz'

deferencia ⇨ hódolat, alázat, tisztelet, respektus

⊙ késő lat *deferentia* 'ua.' ← *deferens, deferentis* 'átengedő', lásd DEFERÁL

deferens ⇨ *anat* kifolyó, továbbvivő (vezeték, pl. mirigyekből)

⊙ tud lat, 'ua.': lat *de-* 'le, el' | *ferre* 'visz'

deferred processing [diferd proszeszing] ⇨ *sámtech* késleltetett feldolgozás

⊙ ang, 'ua.': *defer* 'késleltet' ← lat *deferre* 'felkínál, átruház, előterjeszt': *de-* 'le, elé' | *ferre* 'visz, hoz' | lásd PROCESSZUS

defervescentia [deferverzscencia] ⇨ *orv* a láz csökkenése vagy megszűnése

⊙ tud lat, 'ua.': *de-* 'el, le' | gyak *fervescens, fervescentis* 'forró, pezsgő' ← *fervere* 'forr, ég, hevül'

defetista ⇨ kishitű, önfeladó (személy), aki háborúban a harc kilátástalanságát hirdeti, csüggedést kelt

⊙ ném *Defätist*, 'ua.', lásd DEFETIZMUS

defetizmus ⇨ az ügy bukását jósoló, a vereségbe előre beletörődő szellem, magatartás

⇨ kishitűség, csüggedés, önfeladás

⊙ ném *Defätismus* ← fr *défaitisme* 'ua.': fr *défaite* 'vereség' ← *défaire* 'leront, legyengít' ← lat *deficere* 'ua.' | lásd -IZMUS; lásd még DEFEKTUS, DEFICIT

defi [defi] † ⇨ kihívás

⊙ fr, 'ua.' ← ófr *desfier* 'visszavonja hűségét, elpártol' ← késő lat *diffidare*, tkp. *dis-fidare* 'ua.': lat *dis-* 'el' | *fides* 'hűség, tisztesség'

defibrátor ⇨ *műsz* a farostlemezgyártás alapgépe, amely a fát rostelemeire bontja szét

⊙ ang *defibrator* 'ua.': lat *de-* 'el, szét' | *fibra* 'hajszálgöyökér, rost' ← *findere* 'hasít'

defibrilláció ⇨ *orv* a szív ritmuszavarainak megszüntetése

⊙ tud lat *defibrillatio* 'ua.': *de-* 'el, szét' | lásd FIBRILLÁCIÓ

defibrillátor ⇨ *orv* szívritmuszavar kezelésére alkalmas készülék, amely néhány amperes áramlökést juttat a szervezetbe

⊙ tud lat, 'ua.', lásd DEFIBRILLÁCIÓ

defibrináció ⇨ *orv* a fibrin hiánya vagy mennyiségének csökkenése a vérben

⊙ tud lat *defibrinatio* 'ua.': *de-* 'el, szét' | lásd FIBRIN

deficiál † ⇨ hiányzik, fogyóban van

⇨ cserben hagy

⊙ lat ← *deficere, defectum* 'fogytán van, hiányzik', ered. 'elpártol, cserbenhagy': *de-* 'el' | *facere* 'csinál'

deficiencia † ⇨ hiba

⇨ büntetés, felelősségre vonás

⇨ *orv* hiány

⊙ lat *deficientia* 'ua.', lásd DEFICIENS

deficiendo [deficiendő] ⇨ *zene* a hangerőt és a tempót csökkentve

⊙ ol, 'ua.' ← lat *deficere*, lásd DEFICIÁL

deficiens ⇨ halódó, kiveszőben lévő

⇨ *mat* hiányos (szám)

⊙ lat, 'fogyatkozó' ← *deficere*, lásd DEFICIÁL

deficit ⇨ *közp* a kiadások többléte a bevételekhez képest (az államháztartásban)

⇨ *ker* mérleghiány, ráfizetés

⊙ ném *Defizit* ← fr *déficit* 'mérleghiány' ← lat *deficit* 'hiányzik' (latin nyelvű leltárak hiányjegyzékének tételeit bevezető szó)

defiguráció ⇨ *orv* torzulás, eltorzulás

⊙ tud lat *defiguratio* 'ua.' ← *defigurare, defiguratum* 'eltorzít': *de-* 'le, el' | *figura* 'alak, kialakított dolog' ← *figere, fictum*, tkp. *fig-tum* 'alakít, képez, képzel'

Lásd még FIGURA, FIKCIÓ, FIKTÍV

defilé ⇨ díszfelvonulás, díszszemle

⊙ fr *défilée* 'ua.', lásd DEFILÍROZ

defilíroz ⇨ *kat* (alakulat) díszmenetben elvonul, felvonul (zászló vagy szemlét tartó magas rangú személy előtt)

⊙ ném *defilieren* ← fr *défiler* 'ua.': *de-* 'le, el' | *file* 'katonák sora, menetalakzat' ← lat *filum* 'fonal'

definiál ⇨ meghatároz, körülír, kifejti

⊙ lat *definire, definitum* 'ua.': *de-* 'le, el' | *finire* 'határt szab, befejez' ← *finis* 'határ, vég'

definíció ⇨ *tud* meghatározás, körülírás

⊙ lat *definitio* 'ua.', lásd DEFINIÁL

definitív ⇨ végleges, végérvényes

⊙ ném *definitiv* ← fr *définitif* 'ua.', lásd DEFINIÁL

definitíve ⇨ határozottan, véglegesen

⊙ újk lat, 'ua.', lásd DEFINITÍV

defláció ⇨ *geol* kőzeteknek a szél általi letarolása

⇨ *gazd* a pénz értékének emelkedése

⊙ tud lat *deflatio* 'ua.' ← lat *deflare, deflatum* 'lefúj' | *de-* 'le, el' | *flare* 'fúj' (második jelentésében az INFLÁCIÓ ellentéte)

deflagráció ⇨ *műsz* robbanószer lassú elégeése, a kellő hevességű robbanás elmaradása

⊙ ném *Deflagration* 'ua.': lat *de-* 'el, szét' | *flagrare, flagratum* 'lángol, lobban' ← *flagrum* 'ostor'

deflagrátor ⇨ *kém* lassan elégő robbanóanyag

✧ kém robbanóanyag égését késleltető adalék

⊙ ném *Deflagrator* 'ua.', lásd DEFLAGRÁCIÓ

deflegmáció ✧ kém különböző forráspontú folyadékok elegyének felbontása szakaszos lepárlással

⊙ ném *Dephlegmation* 'ua.': lat *de-* 'el, szét' | gör *phlegma* 'tűz, hæv' ← *phlego* 'gyújt, tüzel'

Lásd még FLEGMA

deflegmátor ✧ kém szakaszos lepárlásra alkalmas berendezés

⊙ ném *Dephlegmator* 'ua.', lásd DEFLEGMÁCIÓ

deflektor ✧ műsz gázégős berendezésnek a kéménybe beépített huzatbiztosítója

✧ fiz irányeltérítő, irányváltó berendezés

⊙ ang *deflector*, 'ua.' ← lat *deflectere*, *deflexum* 'elhajlít': *de-* 'le, el' | *flectere* 'hajlít'

deflexió ✧ fiz elhajlás, lehajlás, eltérítés

⊙ lat *deflexio* 'ua.', lásd DEFLEKTOR

defloráció ✧ orv a szűzhártya átszakítása (az első közösüléskor vagy műtéti úton)

✧ átv megbecsstelenítés, megszeplősítés

⊙ tud lat *defloratio* 'ua.', lásd DEFLORAL

deflorál ✧ orv szüzességétől megfoszt

✧ átv megbecsstelenít, megszeplősít, meggyaláz

⊙ lat *deflorare* 'ua.', tkp. 'virágjától megfoszt': *de-* 'el' | *flos*, *floris* 'virág'

defluxus ✧ orv betegség lefolyása

⊙ tud lat, 'ua.': *de-* 'el, le' | *fluere*, *fluxum* 'folyik'

defokáció ✧ orv góctalanítás, a szervezetben támadt gennyes góc felszámolása

⊙ tud lat *defocatio* 'ua.': *de-* 'le, el' | *focus* 'góc, fókusz', ered. 'tűz, tűzhely'

defoliáció ✧ lombtalanítás

⊙ ang *defoliation* 'ua.', lásd DEFOLIÁNS

defoliáns ✧ kém lombtalanító szer

⊙ ang *defoliant* 'ua.' ← tud lat *defoliare* 'lombjaitól megfoszt': *de-* 'le, el' | *folium* 'falevél'

deformábilis ✧ alakítható, hajlékony

⊙ lat *deformabilis* 'ua.', lásd DEFORMÁL

deformáció ✧ fiz eltorzulás, elferdülés, alakváltozás, megvetemedés

✧ ált eltorzítás, elferdítés

⊙ lat *deformatio* 'ua.', lásd DEFORMÁL

deformál ✧ eltorzít, elferdít, alaktalanná tesz

⊙ lat *deformare* 'ua.': *de-* 'el, félre' | *forma* 'alak, szépség'

deformitás ✧ torzság, alaktalanság, rütság, otrombaság

⊙ lat *deformitas* 'ua.' ← *deformis* 'alaktalan, torz, rút': *de-* 'le, el' | *forma* 'alak, szépség'

defraudáció † ✧ jog sikkasztás, hűtlen kezelés

⊙ lat *defraudatio* 'ua.' ← *defraudare*, *defraudatum* 'megcsal, becsap': *de-* 'el, meg' | *fraudare* 'csal'

← *fraus*, *fraudis* 'csel, csalás'

Lásd még FRAUDULENS

defraudáns † ✧ jog sikkasztó

⊙ lat *defraudans* 'ua.', lásd DEFRAUDÁCIÓ

defroszter ✧ közl jégtelenítő gépkocsi ablakán

✧ műsz leolvasztó berendezés hűtőszekrényben

⊙ ang *defroster* 'ua.' ← *defrost* 'jégtelenít, fagymentesít': lat *de-* 'le, el' | ang *frost* 'fagy' ← óang *freosan* (mai ang *freeze*) 'fázik, fagy'

defter ✧ tört telekkönyv, adónyilvántartás a török birodalomban

⊙ tör, 'ua.' ← bizánci gör *diftera* ← gör *diphthera* 'hártya, pergamen, oklevél'

Lásd még DIFTÉRIA

defterdár ✧ tört adóügyi főtisztviselő, a telekkönyvi és adónyilvántartás vezetője a török birodalomban

⊙ tör *defterdar* 'ua.', lásd DEFTER | *-dar* (tiszttségre utaló török toldalék)

degazsíroz † ✧ felment, mentesít

⊙ ném *degagieren* ← fr *dégager* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el’ | *gage* ‘zálog, elkötelezettség’ ←kk lat *wadium ← germán (pl. frank *waddi*, gót *wadi* ‘ua.’)

degeneráció ⇨ elkorcsosulás, elfajulás

⊙ lat *degeneratio* ‘ua.’, lásd DEGENERÁLÓDIK

degenerálódik ⇨ (az átöröklés során) elsatnyul, elkorcsosul, elfajul

⊙ késő lat *degenerare, degenaratum* ‘elfajzik’: *de-* ‘el, félre’ | *genus, generis* ‘nem, nemzetség, faj’

degenerált ⇨ elfajult, elfajzott, elkorcsosult, korcs

⊙ lásd DEGENERÁLÓDIK

degeneratív ⇨ *biol* elfajulásos

⇨ *biol* elfajulásra vezető

⊙ ang *degenerative* ‘ua.’, lásd DEGENERÁLÓDIK

de genere † ⇨ (ilyen és ilyen) nemzetségből származó (a nemesi eredetet jelző formula régi oklevélen)

⊙ lat, ‘ua.’: *de* ‘-ból’ | *genus, generis* ‘nem, nemzetség’

deglomeráció ⇨ olyan városrendezési és városépítési tevékenység, amely a nagyvárosok túlnépesedésének csökkentésére és az ebből eredt káros hatások megszüntetésére törekszik

⊙ ang *deglomeration* ‘ua.’: *de-* (itt ellentétet jelez) | lásd AGGLOMERÁCIÓ

degoût [degu] † ⇨ csömör, undor

⊙ fr, ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘nem’ | *goût* ← lat *gustus* ‘ízlés’ ← *gustare* ‘megízlel’

Lásd még DEGUSZTÁL¹

degradáció ⇨ *kat, hiv* lefokozás

⇨ *átv* züllés, lezüllés, lealjasodás

⇨ *szoc* társadalmi lecsúszás

⇨ *biol* visszafejlődés

⊙ lat *degradatio* ‘ua.’, lásd DEGRADÁL

degradál ⇨ *kat* lefokoz, rangjától megfoszt

⇨ leminősít, visszaminősít

⊙ kk lat *degradare, degradatum* ‘(egyházi személyt) rangjától megfoszt’: *de-* ‘le, el’ | *gradus* ‘rang’, ered. ‘lépcsőfok, fok’ ← *gradi* ‘lép’

degradálódik ⇨ lecsúszik, lezüllik

⊙ lásd DEGRADÁL

degrasz ⇨ *műsz* bőrszíró anyag, az irhákikészítés mellékterméke

⊙ ang *degras* ← fr *dégras* ‘ua.’ ← *dégraissier* ‘zsírtalanít’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el’ | *gras* ← lat *crassus* ‘kövér, zsíros’

degresszió ⇨ fokozatos csökkenés

⊙ lat *degressio* ‘ua.’ ← *degređi, degressum* ‘levonul, leszáll, alászáll’: *de-* ‘le, el’ | *gradi* ‘lép’

Lásd még AGRESSZIÓ, DEGRADÁL GRÁDIC, GRADUÁLE, GRASSZÁL

degresszív ⇨ fokozatosan és arányosan csökkenő

⊙ ném *degressiv* ← fr *dégressif* ‘ua.’, lásd DEGRESSZIÓ

degusztál¹ ⇨ eludorít, kedvét veszi (valamitől)

⊙ ném *degoutieren* ← fr *dégoüter* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el’ | *goût* ‘ízlés, íz’ ← lat *gustus* ‘ua.’

degusztál² † ⇨ kóstol, megkóstol, megízlel

⊙ lat *degustare* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | *gustare* ‘ízlel, kóstol’ ← *gustus* ‘ízlés, jóíz’

degusztátor ⇨ kóstoló vendéglőben, élelmiszeripari üzemben

⊙ lásd DEGUSZTÁL²

degutíroz † ⇨ eludorít, elveszi az étvágyát, a kedvét (valakinek valamitől)

⊙ ném *degoutieren* ‘ua.’ ← fr *dégoüter* ‘ua.’, lásd DEGUSZTÁL¹

dehalogénez ⇨ *kém* vegyület molekuláiból halogénatomot von el

⊙ magy, ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | lásd HALOGÉN

dehelmintizáció ⇨ *orv* féregtelenítés, bélférgek eltávolítása

⊙ tud lat *dehelminthisatio* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | gör *helminsz, heminthosz* ‘féreg, bélféreg’

dehermetizál ⇨ légmentesen zárt fülkében, pl. úrhajó kabinjában megszünteti a tömítettséget

⊙ lat *de-* ‘el’ | lásd HERMETIKUS

deheroizál ⇨ (hamis) dicsőségétől, hősi jellegétől megfoszt

⊙ magy, ‘ua.’: lat *de-* ‘el, nem’ | ném *heroisieren* ‘hőssé avat, hősként tisztel, dicsóít’ ← gör *hērōsz* ‘hős’

dehidráció ⇨ kém vízlevonás, víztelenítés, víztelenedés

⇨ *orv* kiszáradás

⇨ szárítás, aszalás

⊙ tud lat *dehydratio* ‘ua.’, lásd DEHIDRÁL

dehidrál ⇨ kém (vegyületet hevítéssel) víztelenít

⊙ ang *dehydrate* ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | gör *hūdōr*, *hūdrosz* ‘víz’

dehidratáció ⇨ *geol* kőzetek víztartalmának csökkenése vagy eltűnése

⇨ kém víz elvesztésével járó vegyi reakció

⊙ tud lat *dehydratio* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | lásd HIDRATÁCIÓ

dehidratál ⇨ kém víztelenít

⊙ lásd DEHIDRATÁCIÓ

dehidrátor ⇨ kém víztelenítő, páraelszívó

⊙ tud lat *dehydrator* ‘ua.’, lásd DEHIDRÁL

dehidrogénezés ⇨ kém hidrogénatom lehasadásával járó szerves kémiai folyamatok összefoglaló neve

⊙ magy, ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | lásd HIDROGÉN

dehidrohalogénez ⇨ kém vegyület molekuláiból egy-egy hidrogén- és halogénatomot von el

⊙ magy, ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | lásd HIDROGÉN, HALOGÉN

dehonestál ⇨ méltóságában, becsületében sért, megaláz

⇨ becsmérrel, gyaláz

⊙ lat *dehonestare* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | *honestas* ‘becsület’ ← *honestus* ‘becsületes’ ← *honos*, *honoris* ‘tiszttség, tisztesség, becsület’

dehonestáló ⇨ becsületsértő, gyalázó, megszégyenítő

⊙ lásd DEHONESZTÁL

dehortáció † ⇨ lebeszélés, eltanácsolás valamitől

⊙ lat *dehortatio* ‘ua.’, lásd DEHORTÁL

dehortál † ⇨ óva int, lebeszél, eltanácsol

⊙ lat *dehortari* ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | *hortari* ‘int, buzdít’

dehydr- lásd DEHIDR-

deifikáció ⇨ istenítés

⇨ megistenülés, apoteózis

⊙ *deificatio* ‘ua.’, lásd DEIFIKÁL

deifikál ⇨ istenít

⇨ istenné avat

⊙ lat *deificare*, *deificatum* ‘ua.’: *deus* ‘isten’ | *facere* ‘tesz vmivé’

dei gratia [dei grácia] ⇨ *vall* Isten kegyelméből (uralkodó egyházi vagy világi főméltóság)

⊙ lat, ‘ua.’: *deus* ‘isten’ | lásd GRÁCIA

deiktikus ⇨ *nyelvt* helyet, időt, módot vagy más körülményt jelölő, rámutató (lexikai elem)

⊙ ném *deiktisch* ← gör *deiktikosz* ‘ua.’ ← *deiknūmi* ‘jelez, mutat’

deinstall [diinsztól] ⇨ *számtech* telepített programot eltávolít

⊙ ang, ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | *install* ‘telepít’, lásd INSTALLÁL

deipnon ⇨ *irod* lakoma parodisztikus leírása versben mint hellenisztikus görög műfaj

⊙ gör, ‘lakoma’ ← *deipneó* ‘ebédel’

deionizáció ⇨ *fiz* gáz ionizációjának megszűnése vagy megszüntetése

⊙ lat *de-* ‘el’ | lásd IONIZÁCIÓ

deista ⇨ *vall* a deizmus híve

⇨ (mn) e felfogással kapcsolatos

⊙ ném *Deist*, *deistisch* ‘ua.’, lásd DEIZMUS

deizmus ⇨ *vall* bölcséleti felfogás, mely elfogadja a teremtő Isten létét, de tagadja annak személy voltát, a gondviselést és a vallás szükségességét

⊙ ném *Deismus* ← fr *déisme* ‘ua.’: lat *deus, dei* ‘isten’ | lásd -IZMUS

dejagging [didzseging] ⇨ *sámtech* vonalsimítás, fogazottság eltüntetése grafikák átlós vagy görbe vonalairól

⊙ ang, ‘ua.’: lat *de-* ‘le, el’ | ang *jag* ‘rece’

déjà vu [dezsávü] ⇨ *lél* az emlékezet csálódása, az az élnék, de téves benyomás, hogy az adott helyszínt már valahol láttuk, az adott helyzetet már egyszer átéltük

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘már látott (dolog)’: *déjà* ← lat (*de*) *iam* ‘már’ | *voir, vu* ← lat *videre, visum* ‘lát’

déjeuner [dezsöné] † ⇨ villásreggeli

⊙ fr, ‘ua.’ ← *dejeuner* ‘reggelizik’ ← késő lat *disieiunare* ‘ua.’, tkp. ‘abbahagyja a böjtöt, éhezést’ *dis-* ‘el, félbe’ | *ieiunum* ‘böjt, éhezés’

Lásd még DINER

de jure ⇨ jog szerint, jogszerűen, jogilag

⊙ lat, ‘ua.’: *de-* ‘-ről, szerint’ | *ius, iuris* ‘jog’

deka- ⇨ *fiz* egy mértékegység tízszeresét jelölő előtag, pl. *dekagramm, dekalumen*

⊙ gör *deka* ‘tíz’

dekabrista ⇨ *tört* az 1825 decemberében Szentpéterváron kirobbant, I. Miklós cár elleni felkelés résztvevője

⊙ or *djekabriszt* ‘ua.’ ← *djekabr* ‘december’

dekád ⇨ tíznapos időszak

⊙ fr *décade* ‘tíznapos időegység a forradalmi naptárban (1793–1805)’ ← lat *decas, decadis* ‘tíz valamiből’ ← gör *dekasz, dekadosz* ‘ua.’ ← *deka* ‘tíz’

dekadencia ⇨ szellemi, erkölcsi hanyatlás, visszaesés, bomlás, felbomlás

⊙ fr *décadence* ‘ua.’, lásd DEKADENS

dekadens ⇨ a dekadencia jeleit mutató, hanyatló, bomló

⊙ frt *décadent* ‘ua.’ ← kk lat *decadere* ‘leesik, süllyed’: *de-* ‘le’ | *cadere* ‘esik’

dekadentizmus ⇨ *műv* művészeti és szellemi áramlat a 19–20. század fordulóján, amely az értékek hanyatlását látva pesszimista vagy irracionális módon reagált

⊙ fr *décadentisme* ‘ua.’, lásd DEKADENS, -IZMUS

dekaéder ⇨ *geom* tíz lappal határolt mértani test

⊙ ném *Dekaeder* ‘ua.’: gör *deka* ‘tíz’ | *hedra* ‘aljzat, talp, lap’

dekagon ⇨ *geom* tíszög, tízoldalú síkidom

⊙ ném, ← fr *décagone* ← gör *dekagónosz* ‘ua.’: *deka* ‘tíz’ | *gónosz* ‘szög, hajlat’ ← *gonü* ‘térđ’

dekagonális ⇨ *geom* tíszögű

⊙ ném *dekagonal* ‘ua.’, lásd DEKAGON

dekalifikáció ⇨ *orv* a szervezet, különösen a csontrendszer mésztartalmának csökkenése

⊙ tud lat *decalcificatio* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | lásd KALCIFIKÁCIÓ

dekalcináció ⇨ *kém* mésztelenítés, mészelvonás

⊙ tud lat *decalciniatio* ‘ua.’, lásd DEKALCINÁL

dekalcinál ⇨ *kém* mésztelenít, mészt von el (vegyületből)

⊙ tud lat *decalcinare, decalcinatum* ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | tud lat *calcinare* ‘elmeszesít’ ← *calcinus* ‘meszes, mész-’ ← *calx, calcis* ‘mész’

dekalin ⇨ *kém* dekahidronaftalin, tíz szénatomos, kétgyűrűs telített szénhidrogén, fontos szerves oldószer

⊙ ném röv, ‘ua.’ ← *deka(hydronaphta)lin* (kémiai név), lásd DEKA-, HIDROGÉN, NAFTALIN

dekalógus ⇨ *vall* a tízparancsolat

⊙ lat *Decalogus* ← gör *Dekalogosz* ‘ua.’: *deka* ‘tíz’ | *logosz* ‘beszéd, kijelentés’ *legomai* ‘beszél’

dekalumen ⇨ *fiz* a fényáram egységének, a lumennek tízszerese

⊙ lásd DEKA-, LUMEN

dekameron ⇨ *irod* elbeszélésűjtemény

⊙ ném *Dekameron* ‘ua.’ ← ol *Decamerone* (Boccaccio novellagyűjteménye) ← gör *dekaémeron* ‘tíznapnyi idő’: *deka* ‘tíz’ | *hémera* ‘nap’ (a kerettörténet száz meséjét tíz nap alatt mondják el)

dekán ⇨ *kém* tíz szénatomos, nyílt szénláncú telített szénhidrogén (alkán)

⊙ ném *Dekan* ‘ua.’: gör *deka* ‘tíz’ | *-án* (az alkánokra utaló toldalék)

dékán ⇨ *okt* egyetemi kar választott vezetője

⇨ † *vall* esperes, tíz egyházközség előljárója

⊙ késő lat *decanus* ‘tíz ember előljárója, kolostori előljáró’, majd ‘tíz plébániát összefogó egyházmegyei egység vezetője’ ← *decem* ‘tíz’

Lásd még DECEM VIR

dekantál ⇨ bort lefejt, derít

⊙ ném *dekantieren* ← fr *décanter* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, félre’ | késő lat *cantha* ‘ivóedény’ ← gör *kantha(ra)* ‘ua.’

dekapíroz † ⇨ *műsz* fém felületet oxidrétegtől vagy más szennyezéstől izzó állapotban, kémiai úton megtisztít

⊙ ném *dekapieren* ← fr *décaper* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el’ | *cape* ‘fedőréteg’, tkp. ‘csuklya, köpeny’ ← késő lat *cappa* ‘ua.’

dekapitáció † ⇨ lefejezés, fővétel

⊙ kk lat *decapitatio* ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | *caput, capitis* ‘fej’

Lásd még KAPITÁLIS

dekarbonizál ⇨ *kém* széntelenít, szenet von el

⊙ fr *décarbonisieren* ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | lásd KARBONIZÁL

dekarbonilez ⇨ *kém* karbonilcsoport lehasadásával járó vegyi folyamatot idéz elő

⊙ magy, ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | lásd KARBONIL

dekarboxiláz ⇨ *kém* a karbonsav karboxilcsoportjából szén-dioxidot lehasító enzim

⊙ ang *decarboxylase* ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | lásd KARBOXIL | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

dekartellizál ⇨ *közp* kartelleket megszüntet, felszámol

⊙ ném *dekartellisieren* ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | lásd KARTELL

dekaszillabus ⇨ *irod* tíz szótagos verssor

⊙ fr *décasyllabe* ← kk lat *decasyllabus* ‘ua.’: gör *deka* ‘tíz’ | lásd SZILLABIKUS

dekasztülosz ⇨ *ép* tízoszlopos főhomlokzatú ókori görög templom vagy építmény

⊙ gör, ‘ua.’: *deka* ‘tíz’ | *sztülosz* ‘oszlop’

dekatal ⇨ *text* gyapjúszövetet átgőzöl, hogy lágy fogású, zsugorodásmentes és tompa fényű legyen

⊙ ném *dekattieren* ← fr *décatir* ‘ua.’, tkp. ‘eltávolítja az appetúrát’: *dé-* ← lat *de-* ‘el’ | *cati* ‘appetúra’ ← *catir* ← népi lat *coactire* ‘zsugorít’ ← lat *cogere* ‘hajt, kényszerít’

dekaton ⇨ *sport* tízpróba, tíz számból összetett atlétikai verseny

⊙ ang *decathlon* ‘ua.’: gör: *deka* ‘tíz’ | *athlon* ‘harc, küzdelem’ ← *athleó* ‘küzd’ (a *pentatlon* mintájára)

dekatalizál ⇨ *vall* kilép a katolikus egyház kötelékéből

⊙ újk lat *decatholicare* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | lásd KATOLIZÁL

dekkol ⇨ *kat* fedezékben rejtőzik, lapul

⇨ *átv* kötelezettsége teljesítése alól kibújva lapul, sunyít

⇨ *műsz* festékekkel befed

⊙ ném *decken* ‘befed’ ← *Decke* ‘tető, fedél, fedezék’

deklamáció ⇨ szavalat, szónoklat

⇨ dagályos előadásmód

⇨ (éneken) pontos szövegejtés

⊙ lat *declamatio* ‘ua.’ lásd DEKLAMÁL

deklamál ⇨ szónokol, szaval, előad

⊙ lat *declamari, declamatus* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | *clamare* ‘kiált’

deklaráció ⇨ kijelentés, nyilatkozat, kinyilvánítás

⇨ felhívás, szózat

⇨ † bejelentés, bevallás

⊙ lat *declaratio* ‘ua.’, lásd DEKLARÁL

deklarál ⇨ kihirdet, kinyilvánít, kinyilatkoztat

⇨ kijelent, nyilatkozik

⇨ (valamilyennek) nyilvánít, minősít

⇨ † bejelent, bevall

⊙ lat *declarare, declaratum* ‘kinyilvánít, kifejez’: *de-* ‘el, fel’ | *clarus* ‘világos, tiszta’

deklaratív ⇨ kijelentő, kinyilatkoztató

⇨ ellentmondást nem tűrő

⊙ fr *déclaratif* ‘ua.’, lásd DEKLARÁL

deklasszált ⇨ *szoc* lecsúszott, eredeti társadalmi helyzetéből kedvezőtlenebb helyzetbe került (személy)

⊙ fr *déclassé* ‘osztályából kivetett’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, földre’ | *classe* ‘osztály’ ← lat *classis* ‘ua.’

dekli ⇨ fedél, fedő

⇨ *biz* fejfedő

⇨ kéregpapír, kartonpapír (lásd PAPUNDEKLI)

⊙ ném *Deckel* ‘fedő’ ← *decken* ‘fed’

deklináció ⇨ *nyelvt* névszórágózás

⇨ *fiz* mágneses elhajlás

⇨ *csill* elhajlás, az égi egyenlítőtől mért szögeltérés

⊙ lat *declinatio* ‘elhajlás’, lásd DEKLINÁL

deklinál ⇨ *nyelvt* ragoz (névszót)

⇨ *fiz* elhajlik

⊙ lat *declinare, declinatum* ‘elhajlik, kitér’: *de-* ‘el’ | *clinare* ‘hajlik’ ← gör *klinó* ‘ua.’

Lásd még KLÍMA

deklinométer ⇨ *fiz* elhajlasmérő

⊙ ném *Deklinometer* ‘ua.’: lásd DEKLINÁL | gör *metreó* ‘mér’

dekóder ⇨ *inf* a dekódolást végző áramkör, berendezés

⇨ *inf* televíziós készülékben a kiválasztott adást a képernyőre juttató elem

⊙ ang *decoder* ‘ua.’, lásd DEKÓDOL

dekódol ⇨ *inf* (kódolt üzenetet) megfejt

⇨ *inf* (a kódolt jelekből) az eredeti (nyelvi) jelsort visszaállítja

⊙ ang *decode* ‘ua.’: *de-* ‘le, vissza’ | *code* ‘kód’ ← fr *code* ‘kódex’, lásd KÓDEX

dekoktum lásd DECOCTUM

dekolonizáció ⇨ *pol* a gyarmatbirodalom, ill. a gyarmati rendszer felszámolása

⊙ ang *decolonisation* ‘ua.’: lat *de-* ‘le, el’ | lásd KOLONIZÁCIÓ

dekoltál ⇨ női ruhán tág nyakkivágást szab

⊙ ném *dekolletieren* ← fr *décolleter* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, földre’ | *collet* ‘gallér, nyakrész’ ← lat *collum* ‘nyak’

dekoltázs ⇨ *ölt* női ruha tág nyakkivágása, mely a mell és a hát egy részét fedetlenül hagyja

⊙ fr *décolletage* ‘ua.’ ← *décolleter*, lásd DEKOLTÁL

dekompenzáció ⇨ *orv* a kiegyenlítődés zavara a szív működésében

⊙ tud lat *decompensatio* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | lásd KOMPENZÁCIÓ

dekomponál ⇨ bomlaszt, lazít

⇨ szétbont, felbont

⊙ ném *dekomponieren* ‘ua.’: lat *de-* ‘le, el’ | lásd KOMPONÁL

dekompozíció ⇨ felbomlás, szétesés, zűrzavar

⇨ felbontás, szétbontás

⊙ ném *Dekomposition* ‘ua.’, lásd DEKOMPONÁL

dekompresszió ⇨ *fiz* hirtelen nyomáscsökkenés

⇨ *fiz* túlnyomásos rendszerben a túlnyomás csökkenése vagy megszűnése

⊙ ang *decompression* ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | lásd KOMPRESSZIÓ

dekoncentráció ⇨ szórakozottság, figyelmetlenség, szétszórt figyelem

⊙ ném *Dekonzentration* ‘ua.’, lásd DEKONCENTRÁLT

dekonzentrált ⇨ szórakozott, szétszórt figyelmű, szellemi összpontosításra képtelen

⊙ ném *dekonzentriert* ‘ua.’: lat *de-* ‘el, nem’ | lásd KONCENTRÁL

dekonjunkktúra ⇨ *gazd* gazdasági hanyatlás, pangás

⊙ ném *Dekonjunktur* ‘ua.’: lat *de-* ‘el, nem’ | lásd KONJUNKTÚRA

dekontaminál ⇨ sugármentesít, fertőtlení

⊙ fr *décontaminer* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, félre’ | lásd KONTAMINÁL

dekoráció ⇨ dísz, díszítés, ékítmény

⇨ *szính* díszlet

⇨ † kitüntetés, rendjel

⊙ lat *decoratio* ‘ua.’, lásd DEKORÁL

dekorál ⇨ díszít, feldíszít, ékesít

⇨ † kitüntet, kitüntetést adományoz

⊙ lat *decorare, decoratum* ‘ékesít, megtisztel’ ← *decus, decoris* ‘dísz, tisztesség’ ← *decere* ‘illik’

Lásd még DECENS

dekoratív ⇨ díszítő

⇨ látványos, tetszetős, mutató

⊙ ném *dekorativ* ← fr *décoratif* ‘ua.’, lásd DEKORÁL

dekoratőr ⇨ *szính* díszlettervező

⇨ *szính* díszletező munkás

⇨ *ép* épületbelső díszítésének tervezője

⊙ fr *décorateur* ‘ua.’ ← *décorer* ‘díszít’, lásd DEKORÁL

dekorit ⇨ színezett és mintázott, hő- és kopásálló műgyanta réteggel borított bútoripari lemez

⊙ magy márkánév: lásd DEKORÁL | *-it* (termékre utaló toldalék)

dekortikáció ⇨ *biol, orv* kéregtelenítés

⇨ *mezőg* hántolás, lehántás

⊙ tud lat *decorticatio* ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | *cortex, corticis* ‘kéreg’

Lásd még KORTIZON

dekorum ⇨ dicsőség, kitüntetés, megtiszteltetés

⇨ méltóság

⊙ lat *decorum* ‘kidíszített dolog, dísz’ ← *decorus* ‘illő, ékes, díszített’ ← *decere* ‘illik’

dekreditál ⇨ hiteltelenít

⊙ ném *dekreditieren* ← fr *décréditer* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, félre’ | *crédit* ‘hitel’ ← lat *credium* ‘ua.’ ← *credere, creditum* ‘hisz’

dekrementum ⇨ *biol* csökkenéssel járó ingerületvezetés

⇨ *mat* változó mennyiség értékcsökkenése

⊙ tud lat, ‘csökkenés’ ← *decrescere* ‘csökken’: *de-* (ellentétet jelöl) | *crescere* ‘nő’

dekrepitáció ⇨ *kém* kristályos anyagok szétesése hevítés hatására pattogzás kíséretében

⊙ tud lat *decrepitatio* ‘ua.’: *de-* ‘el, szét’ | *crepitare, crepitatum* ‘pattog, sístereg’

dekrétál ⇨ elhatároz

⇨ elrendel, megparancsol

⊙ kk lat *decretare* ‘eldönt, elrendel’, lásd DEKRÉTUM

dekrétum ⇨ *hiv* uralkodó vagy állami szerv határozata

⇨ *jog* végzés, határozat

⇨ † parancsolat

⊙ lat *decretum* ‘ua.’ ← *decernere, decretum* ‘eldönt’: *de-* ‘el’ | *cernere* ‘különválaszt, felismer, dönt’

dekurzus ⇨ *orv* kórlefolyás, kórtörténet

⊙ lat *decursus* ‘lefutás, lefolyás’ ← *decurrere, decursum* ‘lefut, elvonul’: *de-* ‘le, el’ | *currere* ‘fut’

Lásd még INKURRENS, KURRENS, KURZUS

del. lásd DELINEAVIT

delabializáció ⇨ *nyelvt* az ajakkerekítéses jelleg megszűnése magánhangzókban a nyelvfejlődés során

⊙ tud lat *delabialisatio* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | lásd LABIALIZÁCIÓ

delaktáció ⇨ *orv* a tejelválasztás megszűnése az emlőben

⇨ *orv* a csecsemő elválasztása

⊙ tud lat *delactatio* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | lásd LAKTÁCIÓ

delamináció ⇨ *biol* a csíralemezek kialakulása a megtermékenyített petesejt fejlődése során

⊙ tud lat *delaminatio* ‘ua.’: *de-* ‘el, ki’ | *lamina* ‘lemez, lap’

deláció † ⇨ feljelentés, beárulás, bevádolás

⊙ lat *delatio* ‘ua.’ ← *deferre, delatum* ‘feljelent, bevádol’: *de-* ‘le, elé’ | *ferre* ‘visz’

delatívus [delatívusz] ⇨ *nyelvt* a főnév helyhatározói esete, amely valaminek a felszínétől való távolodást fejez ki (a magyarban *-ról, -ről* raggal)

⊙ tud lat, ‘ua.’: *de-* ‘el’ | *ferre, latum* ‘visz’

delátor † ⇨ besúgó, feljelentő

⊙ lat *delator* ‘ua.’, lásd DELÁCIÓ

delavár ⇨ *népr* három törzs szövetségéből létrejött észak-amerikai indián népcsoport, saját nevükön *lenilepi* ‘igaz emberek’

⇨ e népcsoport nyelve, e népcsoporthoz tartozó személy

⊙ a *Delaware* folyóról (itt volt eredeti törzsi területük) ← Thomas West *De la Warr*, Virginia első kormányzója

delavári ⇨ *növ* amerikai eredetű, ropogós bogójú, direkt termő szőlő

⊙ a DELAVÁR indiánokról

delcredere [delkredere] ⇨ *ker* különleges kezesség, a bizományost terhelő felelősség a vele szerződő harmadik személy szerződésszegéséért

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘a bizalom alapján való’ ← *credere* ‘hisz, megbízik vkiben’ ← lat *credere* ‘hisz’

deleál ⇨ *nyomd* töröl, kitöröl, kihúz (szöveget)

⊙ lat röv *delere* ← *delinere* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | *linere* ‘töröl’

deleatur ⇨ *nyomd* törlési jel (jele δ)

⊙ lat, ‘töröltessék el’, lásd DELEÁL

deléció ⇨ *gen* egy részlet kiesése a kromoszóma genetikai anyagából

⊙ ang *deletion* ‘törlés’, lásd DELEÁL

delect- lásd DELEKT-

delegáció ⇨ követség, küldöttség

⊙ lat *delegatio* ‘ua.’, lásd DELEGÁL

delegacionális † ⇨ *jog* a küldöttség hatáskörébe tartozó

⊙ újk lat *delegationalis* ‘ua.’, lásd DELEGÁCIÓ

delegál ⇨ elküld, kiküld, meghatalmaz, megbíz

⊙ lat *delegare, delegatum* ‘utasít, megbíz’: *de-* ‘el’ | *legare* ‘megbíz, kiküld’ ← *lex, legis* ‘törvény, szabály’

delegátus ⇨ küldöttség tagja

⊙ lat *delegatus* ‘ua.’, lásd DELEGÁL

de lege ferenda ⇨ *jog* a még megalkotásra váró jogszabály alapján

⊙ lat, ‘ua.’: *lex, legis* ‘törvény’ | *ferendus* ‘meghozandó’ ← *ferre* ‘hoz’

de lege lata ⇨ *jog* a hatályos jog szerint, a már megalkotott jogszabály alapján

⊙ lat, ‘ua.’: *lex, legis* ‘törvény’ | *ferre, latum* ‘hoz’

delegitimáció ⇨ *pol* az uralmi rendszer társadalmi elfogadottságának csökkenése vagy megszűnése

⊙ tud lat *delegitimatio* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | lásd LEGITIMÁCIÓ

delektál ⇨ gyönyörködtet, megörvendeztet, lebilincsel

⊙ lat *delectare* ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | gyak *lactare* ‘csábítgat’ ← *lacere* ‘csábít’

Lásd még DELÍCIA

delén ⇨ *text* könnyű, puha tapintású kelme

⊙ ném *Delaine* ← fr (*mousseline*) *de laine* [muszlin dölen] ‘gyapjúból való (muszlin)’ ← *laine* ← lat *lana* ‘gyapjú’

delfinárium ⇨ tengeri állatok, főleg delfinek bemutatására való, tengervízzel megtöltött medence

⊙ tud lat *delphinarium* ‘ua.’ ← gör *delphisz*, *delphinosz* ‘delfin’ (az akvárium mintájára)

Lásd még DAUPHIN

deliberáció ⇨ megfontolás, megvitatás, tanácskozás

⊙ lat *deliberatio* ‘ua.’, lásd DELIBERÁL

deliberál † ⇨ mérlegel, fontol, fontolgat

⊙ lat *deliberare*, *deliberatum* ‘ua.’: *de-* ‘le, el, meg’ | *liberare*, ered. *librare* ‘mérlegel’ ← *libra* ‘mérleg’

Lásd még LIBELLA, LÍRA

deliberatív ⇨ tanácskozó, megfontoló, megvitató

⊙ fr *déliberatif* ‘ua.’, lásd DELIBERÁL

deliberátum ⇨ határozat, döntés

⊙ lat *deliberatum* ‘ua.’, lásd DELIBERÁL

delicatesse lásd DELIKÁTESZ

delicato [delikátó] ⇨ *zene* finoman, gyengéden, ízléssel (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, lásd DELIKÁT

delícia ⇨ gyönyörűség, élvezet

⊙ lat tbsz *deliciae* ‘ua.’ ← *delicere* ‘csábít, kecsegtet’: *de-* ‘el’ | *lacere* ‘csábít’

Lásd még DELEKTÁL

deliciózus † ⇨ ízes, ízletes

⇨ élvezetes, gyönyörűséges

⊙ késő lat *deliciosus* ‘ua.’, lásd DELÍCIA

delictum lásd DELIKTUM

delikát ⇨ ízletes, finom, ínycsiklandó

⇨ gyengéd, tapintatos

⇨ tapintatot igénylő, kényes, törekeny

⊙ ném *delikat* ← fr *délicat* ← lat *delicatus* ‘ua.’, tkp. ‘átszűrt, finomított’ ← *deliquare*, *delicatum* ‘leszűr, tisztít’: *de-* ‘le, el’ | *liquere* ‘tisztának lenni’

delikátesz ⇨ csemege, ínycsokolat

⇨ † kímélet, tapintat

⊙ fr *délicatesse* ‘tapintat, könnyedség, érzékenység, finomság’ ← *délicat*, lásd DELIKÁT

deliktum † ⇨ jog büntett, büntény, bűncselekmény

⊙ lat *delictum* ‘ua.’ ← *delinquere*, *delictum* ‘vétkezik’, tkp. ‘elhagyja a helyes utat’: *de-* ‘el, félre’ | *linquere* ‘hagy, elhagy’

delikvens ⇨ tettes, bűnös

⇨ *biz* a szóban forgó személy (akire valami nehéz vagy kínos dolog vár)

⊙ a DELINQUENS magyaros változata

delimitáció † ⇨ határ megvonása

⇨ elhatárolás

⇨ határkiigazítás

⊙ lat *delimitatio* ‘ua.’, lásd DELIMITÁL

delimitál ⇨ elhatárol, elkülönít

⇨ szétválaszt

⊙ lat *delimitare* ‘ua.’: *de-* ‘le, el, meg’ | *limitare* ‘határol’ ← *limes*, *limitis* ‘határ’

Lásd még LIMES, LIMIT, LIMITÁL

delineavit ⇨ rajzolta (felirat metszeteken, bankjegyeken, *del.* rövidítésben)

⊙ lat, ‘ua.’ ← *delineare* ‘vonalat rajzol’: *de-* ‘le’ | *lineare* ‘rajzol’ ← *linea* ‘vonal’, tkp. ‘lenfónál’ ← *linum* ‘len’

Lásd még LÉNIA, LINEÁRIS

delinquens † ⇨ jog bűnös, tettes

⊙ lat *delinquens* ‘ua.’ ← *delinquere* ‘vétkezik’, lásd DELIKTUM

Lásd még DELIKVENS

delirál ⇨ *orv* önkívületben van, félrebeszél

⊙ tud lat *delirare* ‘nincs eszénél, félrebeszél, eszelősködik’, tkp. ‘kiter a barázdából, mellészánt’: *de-* ‘el, félre’ | *lira* ‘barázda’

delírium ⇨ *orv* önkívület, őrjöngés, eszelősség

⇨ † elragadtatás, ekstázis

⊙ lat *delirium* ‘ua.’, lásd DELIRÁL

delirium tremens [... tremensz] ⇨ *orv* idült alkoholistáknál fellépő tünetegyüttes alkoholmegvonás hatására, remegés, izzadás, érzékszálódás

⊙ lat, ‘ua.’: lásd DELÍRIUM | *tremens* ‘reszkető’ ← *tremere* ‘reszket’

delivery order ⇨ *ker* árukiszolgáltatói utasítás, kiszolgáltatói jegy

⊙ ang, ‘ua.’: *delivery* ‘kiszolgáltatás, leszállítás, átadás’ ← ófr *delivrer* ← késő lat *deliberare* ‘felszabadít’: *de-* (nyomósító) | *liberare* ‘szabaddá tesz’ ← *liber* ‘szabad’ | *order* ‘rendelet, rendelkezés’ ← fr *ordre* ‘ua.’ ← lat *ordo* ‘rend’

Lásd még LIFERÁL, ORDÓ

delizsánsz ⇨ *közl* régi lófogató személyszállító postakocsi

⊙ hazai ném *delischanz* ← ném *Diligence* ‘ua.’ ← fr (*voiture de*) *diligence* ‘gyorskocsi’ ← lat *diligentia* ‘szorgalom, igyekvés’ ← *diligere* ‘kiválaszt, tisztel, kedvel’: *dis-* ‘szét’ | *legere* ‘szed, választ’

delokalizál ⇨ helyéről elmozdít, helycserére kényszerít (pl. vegyértékelektront az atom külső elektronhéjából)

⊙ fr *délocaliser* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, félre’ | lásd LOKALIZÁL

delozsíroz † ⇨ kilakoltat, kiűz

⊙ ném *delogieren* ← fr *déloger* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, ki’ | *loge* ‘kunyhó, szoba, lakás’ ← ófn *laubja* ‘lugas’

Lásd még LOGGIA, LOBBY

delta ⇨ a görög ábécé negyedik betűje, δ, Δ, hangértéke *d*

⇨ *geom* háromszög

⇨ *földr* folyó háromszög alakú torkolata

⇨ *biz* a felsőkar kétfejű izma

⊙ gör, ‘ua.’ ← föníciai *daleth* ‘sátor, sátorajtó’ (a betű korábbi piktogramja)

deltafém ⇨ *koh* rezet, cinket, valamint kevés vasat és mangánt tartalmazó, a tengervíznek ellenálló és jól megmunkálható fémötvözet

⊙ ném *Deltametall* ‘ua.’, márkanév

deltasugárzás ⇨ *magfiz* a radioaktív anyagokból eredő, nagy sebességű másodlagos elektronsugárzás

⊙ ném *Deltastrahlung* ‘ua.’ (a *delta* itt ‘d’ vagy ‘negyedik’ értelmében áll, a más természetű alfa-, béta- és gammasugárzás után)

deltaszárny ⇨ *rep* elől hátracsapott, hátul egyenes, felülhéznetben elől hegyes háromszöget mutató szárny szuperszonikus repülőgépeken

⊙ a görög DELTA (nagy)betű alakjáról

deltoid ⇨ *geom* sárkányidom: szimmetrikus négyszögű síkidom, amelynek két-két szomszédos oldala egyenlő hosszú

⊙ ang *deltoid* ‘ua.’: lásd DELTA | *-id* ‘szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

deltoidikozitetraéder ⇨ *geom* huszonnégy egybevágó deltoid által határolt szabályos mértani test, ill. kristályforma

⊙ lásd DELTOID | gör *ikosza* ‘húsz’ | *tet(ta)ra* ‘négy’ | *hedra* ‘talp, lap’

deluviális ⇨ *geol* az eső, hó és olvadékvíz által lemosott, a hegy alján felhalmozódó, törmelékes (kőzet, üledék)

⊙ tud lat *deluvialis* ‘ua.’ ← *deluere* ‘le mos’: *de-* ‘le, el’ | *luere* ‘mos’

de luxe [döluksz] ⇨ luxuskivitelű: átlagon felüli kényelmet, többletfelszerelést nyújtó ipari termék megnevezése (utótagként, pl. *sedan de luxe*)

⊙ fr, ‘ua.’, lásd LUXUS

delúzió ⇨ becsapás, kijátszás, átejtés

⊙ lat *delusio* ‘ua.’ ← *deludere, delusum* ‘megtéveszt, megtérfél’: *de-* ‘le, el’ | *ludere* ‘játszik, tréfál’
Lásd még ILLÚZIÓ, LUDIMAGISZTER

deluzórius ⇨ csalóka

⊙ kk lat *delusorius* ‘ua.’, lásd DELÚZIÓ

demagnetizáció ⇨ *fiz* a mágnesesség elvesztése, megszűnése vasban, acélban

⊙ ang *demagnetisation* ‘ua.’, lásd DEMAGNETIZÁL

demagnetizál ⇨ *fiz* megszünteti a mágnesességet (vasban, acélban)

⊙ ang *demagnetise* ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | lásd MAGNETIZÁL

demagóg ⇨ (fn) népvészér, népámító, hordószónok

⇨ (mn) izgató, bujtogató, lázító, felforgató

⊙ auszt ném *Demagog* ← gör *démagógosz* ‘ua.’, tkp. ‘népvészér’: *démosz* ‘nép’ | *agógosz* ‘vezér’ ← *agó* ‘vezet’

demagógia ⇨ népámítás

⊙ lat *demagogia* ← gör *démagógia* ‘ua.’, lásd DEMAGÓG

demantoid ⇨ *ásv* fémdrágakő, az andradit nemes, smaragdzöld színű változata

⊙ ném *Demantoid* ‘ua.’, tkp. ‘gyémántszerű’: *Demant, Diamant* ‘gyémánt’, lásd DIAMANT | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

démarche lásd DEMARS

demarkáció ⇨ *dipl* államhatárok megvonása megkötött egyezmény alapján

⇨ *orv* elhatárolás

⊙ fr *démarcation* ‘ua.’ ← sp *demarcar* ‘határt kijelöl’ | *de-* ‘el’ | *marca* ‘határvidék’ . ← ófn *marc* ‘határ’

demarkációs vonal ⇨ *kat* fegyverszünet kötésekor kijelölt ideiglenes határ a hadviselő felek között

⊙ lásd DEMARKÁCIÓ

demarkhosz ⇨ *tört* a démoszok (választókerületek) élén álló, előbb választott, utóbb kisorsolt előljáró ókori görög államokban

⊙ gör, ‘ua.’: *démosz* ‘választókerület’, ered. ‘nép’ | *arkhosz* ‘vezető’ ← *arkhó* ‘elől megy, élen áll, vezet’ ← *arkhé* ‘kezdet’

demarketing ⇨ *közg* a kínálat csökkentése a piaci egyensúly helyreállítása érdekében

⊙ ang, ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | lásd MARKETING

demars ⇨ *dipl* diplomáciai tiltakozás, figyelmeztetés

⊙ fr *démarche* ‘ua.’, tkp. ‘járásmód, eljárás’ ← *marcher* ‘jár’ ← frank *markon* ‘jelöl, nyomot hagy’

demaszkiroz † ⇨ leleplez

⊙ ném *demaskieren* ← fr *démasquer* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, félre’ | lásd MASZKIROZ

dematrikulál † ⇨ *hiv* töröl az anyakönyvi nyilvántartásból

⊙ újjk lat *dematriculare* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | lásd MATRIKULÁL

demencia ⇨ *orv* elbutulás

⊙ tud lat *demencia* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | *mens, mentis* ‘értelem’

dementál ⇨ megcáfol, meghazudtol

⊙ ném *dementieren* ← fr *démentir* ‘ua.’, tkp. ‘hazugságot elutasít’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, félre’ | *mentir* ‘hazudik ← lat *mentiri* ‘ua.’

dementia praecox [demencia prékoksz] ⇨ *orv* serdülőkori elmezavar, korai elbutulás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd DEMENCIA | *praecox* ‘korai’, tkp. ‘koraérett’: *prae-* ‘előtt, előbb’ | *coquere* ‘fő, érik’

dementia senilis [demencia szenilisz] ⇨ *orv* időskori elbutulás, agykori elmeegyeség, szenilitás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd DEMENCIA, SENILIS

demetiléz ⇨ *kém* metilcsoportot lehasít egy vegyület molekuláiról

⊙ magy, ‘ua.’: lat *de-* ‘el’ | lásd METIL-

demi-doux [dömidu] ⇨ féledes (bor, pezsgő)

⊙ fr, ‘ua.’: *demi* ← lat *dimidius* ‘fél’: *di(s)-* ‘félre’ | *medius* ‘közép’ | *doux* ← lat *dulcis* ‘édes’

demigros [dömigro] ⇨ *ker* kis- és nagykereskedelmet egyaránt folytató, a két tevékenységet vertikálisan szervező (vállalat)

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'félíg nagy': *demi* ← lat *dimidius* 'fél': *di(s)-* 'félre' | *medius* 'közép' | fr (en) *gros* 'nagyban' ← *gros* 'kövér, vastag, nagy' ← lat *grossus* 'ua.'

demilitarizál ⇨ *kat* katonai egységeket, fegyvereket és felszerelést eltávolít (egy adott területről)

⊙ *demilitarisieren* 'ua.': lat *de-* 'le, el' | lásd MILITARIZÁL

demi-monde [dömimond] ⇨ félvilág, a kétes egzisztenciájú emberek társadalmi rétege

⇨ félvilági, kétes erkölcsű (nő)

⊙ fr, 'ua.': *demi* ← lat *dimidius* 'fél': *di(s)-* 'félre' | *medius* 'közép' | *monde* ← lat *mundus* 'világ'

demineralizáció ⇨ *orv* az ásványi anyagok mennyiségének csökkenése a szervezetben

⊙ tud lat *demineralisatio* 'ua.': *de-* 'le, el' | MINERALIZÁCIÓ

deminúció ⇨ kicsinyítés, kisebbítés, levonás

⊙ lat *deminutio* 'ua.': *de-* 'le, el' | *minuere*, *minutum* 'kisebbit' ← *minus*, lásd MÍNUSZ

demi-sec [dömiszek] ⇨ félszáraz (pezsgő, bor)

⊙ fr, 'ua.': *demi* ← lat *dimidius* 'fél': *di(s)-* 'félre' | *medius* 'közép' | *sec* ← lat *siccus* 'száraz'

demisszió ⇨ lemondás, leköszönés, lelépés (tisztségről, állásról, hivatalról)

⊙ lat *demissio* 'elbocsátás, elvonulás' ← *demittere*, *demissum* 'elvonul': *de-* 'le, el' | *mittere* 'küld'

demisszionál ⇨ lemond, leköszön

⊙ ném *demissionieren* ← fr *démisionner* 'ua.', lásd DEMISSZIÓ

demitizál ⇨ megfoszt (valakit, valamit) a mítosztól, amely körülveszi

⊙ fr *démythiser* 'ua.': *dé-* ← lat *de-* 'le, el' | lásd MITIZÁL

demiurgosz ⇨ *fil* világteremtő szellem (a platonista filozófiában)

⊙ gör *demiurgosz* 'ua.', ered. 'mesterember, kézműves, alkotó', tkp. 'a népnek dolgozó': lásd DÉMOSZ | *ergon* 'munka' ← *ergamai* 'dolgozik'

Lásd még ENERGIA

demi-vierge [dömvjerzsz] ⇨ fizikailag érintetlen, de erkölcsileg romlott fiatal lány

⊙ fr, 'félszűz': *demi* ← lat *dimidius* 'fél': *di(s)-* 'félre' | *medius* 'közép' | *vierge* ← lat *virgo* 'szűz'

demizson ⇨ fonatos üveg, kosárüveg

⊙ ném *Demijohn* ← fr *dame-jeanne* 'ua.', tkp. 'Jeanne asszony': *dame*, lásd DÁMA | *Jeanne* ← ófr *Jehanne* ← lat *Johanna*

demó ⇨ bemutató, bemutatás

⇨ *számtech* ingyenes, reklámcélú bemutató csomag, ízelítő egy szoftverből

⊙ ang *demo(nstration)*, lásd DEMONSTRÁCIÓ

demobilizál ⇨ *kat* leszerel, lefegyverez

⊙ ném *demobilisieren* ← fr *démobiliser* 'ua.': *dé(s)-* ← lat *dis-* 'el, félre' | lásd MOBILIZÁL

démódé ⇨ divatjamúlt

⊙ fr, 'ua.': *dé-* ← lat *dis-* 'el, félre, ki' ← *mode* 'divat' ← lat *modus* 'mód, mérték'

demoduláció ⇨ *inf* a demodulálás folyamata

⊙ ang *demodulation* 'ua.', lásd DEMODULÁL

demodulál ⇨ *inf* az adó sugározta modulált hullámból a vevőkészülékben visszaállítja az eredeti jelet

⊙ ang *demodulate* 'ua.': lat *de-* 'le, el' | lásd MODULÁL

demodulátor ⇨ *inf* a demodulálást végző berendezés

⊙ ang *demodulator* 'ua.', lásd DEMODULÁL

demofóbia ⇨ *lél* tömegiszony, beteges félelem az emberi sokaságtól

⊙ tud lat *demophobia* 'ua.': gör *démosz* 'nép' | lásd FÓBIA

demográfia ⇨ *tud* népesedéstudomány

⊙ ang *demography* ← fr *démographie* 'ua.', tkp. 'népleírás': lásd DÉMOSZ | lásd -GRÁFIA

demográfus ⇨ a népesedéstudomány tudósa, művelője

⊙ magy 'ua.', lásd DEMOGRÁFIA (a *geográfia*–*geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

demokrácia ⇨ *pol* népuralom, népképviselőten alapuló uralmi forma

⇨ *pol* jogegyenlőség, a többség uralmának, az állampolgárok szabadságának és jogi egyenlőségének elismerése

⊙ újkt lat *democratia* ← gör *démokratia* 'ua.': lásd DÉMOSZ | *krateó* 'uralkodik' ← *kratosz* 'erő'

demokrata ⇨ *pol* népbarát, a demokrácia híve

⇨ *pol* magát demokratának nevező párt tagja, híve

⊙ ném *Demokrat* ‘ua.’, lásd DEMOKRÁCIA

demokratikus ⇨ *pol* a demokrácia elvei szerint működő, azoknak megfelelő

⊙ ném *demokratisch* ← gör *démokratikosz* ‘ua.’, lásd DEMOKRÁCIA

demokratizál ⇨ *pol* a demokrácia elvei szerint megreformál

⊙ ném *demokratisieren* ‘ua.’, lásd DEMOKRÁCIA

demokratizmus ⇨ *pol* a demokrácia elveinek érvényesülése

⇨ demokratikus gondolkodásmód

⊙ ném *Demokratismus* ‘ua.’, lásd DEMOKRATA, -IZMUS

demoleál † ⇨ lerombol

⊙ ném *demolieren* ← fr *démolir* ← lat *demoliri* ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | *moliri* ‘megmozgat’ ← *moles* ‘tömeg, teher’

démon ⇨ *vall* természeti népek hitvilágában isteneknél alacsonyabb rangú szellemlény

⇨ *vall* ördög, sátán, gonosz szellem

⇨ érzéki varázsú, hódító nő

⇨ káros, rosszra hajtó szenvedély

⊙ késő lat *daemon(ium)* ‘ua.’ ← gör *daimonion* ‘belső isteni szózat’ ← *daimón* ‘szellem, isteni lény’, tkp. ‘az isteni hatalom és az ember közti közvetítő, aki a sorsot osztja’ ← *daiomai* ‘eloszt, kiszab’

demonetizáció ⇨ *közg* valamely pénznemnek vagy egyes címleteinek kivonása a forgalomból

⇨ *közg* valamely értékmérő, pl. az arany kiiktatása a pénzügyi rendszerből

⊙ ang *demonetisation* ‘ua.’: lat *de-* ‘le, el’ | *moneta* ‘pénzérme’, lásd MONETÁRIS

démonikus ⇨ ördögöktől megszállott, ördögös

⇨ gonosz, sátáni, ördögi

⇨ csábos, csábító, kihívó, érzéki

⊙ ném *dämonisch* ‘ua.’, lásd DÉMON

démonizmus ⇨ hit az ördögök, démonok s más ártó lények létezésében

⊙ újjk lat *daemonismus* ‘ua.’, lásd DÉMON, -IZMUS

demonológia ⇨ *vall* a boszorkányokra, ördögökre és ártó szellemekre vonatkozó babonás hiedelmek összessége

⇨ *vall* ez mint középkori tudományág

⊙ kk lat *daemonologia* ‘ua.’, lásd DÉMON, -LÓGIA

demonománia ⇨ *orv* ördögtől vagy démonoktól való megszállottság mint téveseszmé

⊙ tud lat *daemonomania* ‘ua.’, lásd DÉMON, MÁNIA

demonstráció ⇨ bemutatás, igazolás

⇨ *tud* kísérleti szemléltetés

⇨ *pol* tüntetés, felvonulás, megmozdulás

⊙ lat *demonstratio* ‘ua.’, lásd DEMONSTRÁL

demonstrál ⇨ bemutat, és így bizonyít

⇨ *tud* szemléltet, magyaráz, kimutat

⇨ *pol* tüntet, felvonul

⊙ lat *demonstrare, demonstratum* ‘megmutat, bizonyít’: *de-* ‘el, ki’ | *monstrare* ‘mutat’ ← *monstrum*, tkp. *monestrum* ‘szörny’, ered. ‘intő jel’ ← *monere* ‘int’

Lásd még MONETÁRIS

demonstratio ad hominem [demonstráció ...] ⇨ *ret* vitában az ellenfél állításaira hivatkozó, ezért cáfolhatóan bizonyítás

⊙ lat, ‘ua.’: lásd DEMONSTRÁCIÓ | *homo, hominis* ‘ember’

demonstratio ad intellectum [demonstráció ad intellektum] ⇨ *ret* vitában az ellenfél értelmére ható bizonyítás

⊙ lat, ‘ua.’, lásd DEMONSTRÁCIÓ, INTELLEKTUS

demonstratio ad oculos [demonstráció ad okulosz] ⇨ *ret* vitában a szemmel látható, kézzel fogható tényekre alapozó bizonyítás

⊙ lat, 'ua.': lásd DEMONSTRÁCIÓ | *oculus* 'szem'

demonstratív ⇨ szemléltető, kifejező, bizonyító

⇨ tüntető, kihívó

⊙ ném *demonstrativ* ← fr *démonstatif* 'ua.', lásd DEMONSTRÁL

demonstrativum ⇨ *nyelvt* mutató névmás

⊙ tud lat (*pronomén*) *demonstrativum* 'ua.', lásd DEMONSTRATÍV

demonstrátor ⇨ *okt* egyetemi tanszéken kisegítő munkával (pl. kísérletek előkészítésével) megbízott, kiváló előmenetelű hallgató

⊙ tud lat *demonstrator* 'ua.', lásd DEMONSTRÁL

demontíroz † ⇨ szétszed, szétszerel, leszerel

⊙ ném *demontieren* ← fr *démonter* 'ua.': *dé(s)*- ← lat *dis*- 'el, félre' | lásd MONTÍROZ

demoralizáció ⇨ züllés, hanyatlás, felbomlás

⊙ ném *Demoralisation* 'ua.' ← fr *démoralisation* 'ua.', lásd DEMORALIZÁL

demoralizál ⇨ bomlaszt, elcsüggeszt, lezülleszt

⊙ ném *demoralisieren* ← fr *démoraliser* 'ua.': *dé(s)*- ← lat *dis*- 'el, félre' | *moraliser* 'erkölcsileg javít' ← lat *moralis* 'erkölcsi' ← *mos, moris* 'szokás, erkölcs'

Lásd még MÓRES, MORÁLIS, MORÓZUS

demoralizálódik ⇨ erkölcsileg lezülleszt

⇨ elveszti fegyelmettségét, kötelességtudását, erkölcsi tartását

⊙ lásd DEMORALIZÁL

démosz ⇨ *tört* egy választóközteret alkotó városrész az ókori Athénban, illetve faluközösség Attikában

⇨ *tört* (ered.) a köznép, a vagyontalan szabad lakosság

⊙ gör, 'ua.'

démotikus ⇨ az egyiptomi képirás legkésőbbi, nagy mértékben egyszerűsödött változata

⊙ lat *demoticus* ← gör *démotikosz* 'népi, népszerű', lásd DÉMOSZ

démotop ⇨ *biol* egy populáció élőhelye a létfenntartás feltételeivel együtt

⊙ ang *demotope* 'ua.': lásd DÉMOSZ | gör *toposz* 'hely'

démökológia ⇨ *biol* az egy fajhoz tartozó egyedek kölcsönhatásait és a környezeti tényezők függésében való változásait vizsgáló ökológiai rész tudomány

⊙ ném *Demökologie* 'ua.', lásd DÉMOSZ, ÖKOLÓGIA

demulgeál ⇨ *kém* (valamely anyagban) megszünteti az emulgeált állapotot

⊙ lat *de*- 'le, el' | lásd EMULGEÁL

demulgeátor ⇨ *kém* segédanyag a demulgeálás gyorsításához

⊙ tud lat, 'ua.', lásd DEMULGEÁL

demultiplexer ⇨ *inf* egyazon hírközlő csatornán egyidejűleg továbbított információk szétválasztását végző berendezés

⊙ ang, 'ua.': lat *de*- 'le, szét' | lásd MULTIPLEX

demultiplikátor ⇨ *műsz* fordulatszám-csökkentő berendezés

⊙ ang *demultiplikator* 'ua.': lat *de*- 'le, el' | lásd MULTIPLIKÁTOR

denacionalizáció ⇨ elnemzetietlenítés

⊙ ang *denationalisation* 'ua.', lásd DENACIONALIZÁL

denacionalizál ⇨ elnemzetietlenít, megfoszt nemzeti sajátosságaitól

⊙ ang *denationalise* 'ua.': lat *de*- 'le, el' | lásd NACIONALIZÁL

dénár ⇨ 10 as értékű ókori római ezüstpénz

⇨ sok országban használt középkori pénznem

⊙ ném *Denar* ← lat *denarius* 'ua.', tkp. 'tíz' ← *deni* 'tizenkénti' ← *decem* 'tíz'

Lásd még DECEMVIR

denaturáció ⇨ *biokém* makromolekulák természetes térszerkezetének megszűnése és így biológiai aktivitásuk elvesztése

⊙ ang *denaturation* ‘ua.’, lásd DENATURÁL

denaturál ⇨ *kém* vegyi úton emberi fogyasztásra alkalmatlanná tesz

⊙ ném *denaturieren* ← fr *dénaturer* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, félre’ | *nature* ‘természet’ ← lat *natura* ‘ua.’ ← *nasci, natus* ‘születik’

denaturalizál ⇨ *hiv* állampolgárságától megfoszt

⊙ ang *denaturalise* ‘ua.’: lat *de-* ‘le, el’ | lásd NATURALIZÁL

denaturált ⇨ vegyi úton emberi fogyasztásra alkalmatlanná tett (alkohol)

⊙ lásd DENATURÁL

denazalizáció ⇨ *nyelvt* az orrhangúság megszűnése, elvesztése magánhangzókbán

⊙ ném *Denasalisation* ‘ua.’: lat *de-* ‘le, el’ | lásd NAZALIZÁCIÓ

dendi lásd DANDY

dendrit ⇨ *ásv* faág formájú kristályképződmény

⇨ *anat* idegsejtből elágazó nyúlvány

⊙ ang *dendrite* ‘ua.’: gör *dendron* ‘fa’ | *-it* (származékot jelző toldalék)

dendrobionta ⇨ *áll* falakók, életük nagy részét fákön töltő állatfajok

⊙ tud lat tbsz ‘ua.’: gör *dendron* ‘fa’ | *bión, biontosz* ‘élő’ ← *bioó* ‘él’

dendroklimatológia ⇨ *met* korábbi évtizedek vagy évszázadok éghajlati viszonyainak közvetett meghatározása nagyon öreg fák szerkezetének, főleg évgyűrűinek vizsgálata révén

⊙ gör *dendron* ‘fa’ | lásd KLIMATOLÓGIA

dendrokronológia ⇨ kormeghatározás igen öreg élő vagy megkövesedett fák szerkezetének, évgyűrűinek tanulmányozása révén

⊙ gör *dendron* ‘fa’ | lásd KRONOLÓGIA

dendrolátia ⇨ *vall* faimádás, fák kultikus tisztelete természeti népeknél

⊙ tud lat *dendrolatria* ‘ua.’: gör *dendron* ‘fa’ | *latreia* ‘szolgálat a szentélyben’

dendrolit ⇨ *geol* kőzetrétegekben fennmaradt megkövült fatörzs

⊙ gör *dendron* ‘fa’ | *lithosz* ‘kő’

dendrológia ⇨ *növ* a fás növényekkel foglalkozó tudományág

⊙ ang *dendrology* ‘ua.’: gör *dendron* ‘fa’ | lásd -LÓGIA

dendrológus ⇨ *növ* fakutató, a fás növények szakembere

⊙ magy, ‘ua.’, lásd DENDROLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

dendrométer ⇨ a fák magasságának mérésére és köbözésére való eszköz

⊙ ang *dendrometer* ‘ua.’: gör *dendron* ‘fa’ | *metreó* ‘mér’

dendrometria ⇨ faméréstan

⊙ ang *dendrometry* ‘ua.’, lásd DENDROMÉTER

denegáció ⇨ tagadás, cáfolás, meghazudtolás

⇨ valaminek a megtagadása

⊙ lat *denegatio* ‘ua.’, lásd DENEGÁL

denegál ⇨ tagad, valótlannak állít

⇨ megtagad

⊙ lat *denegare, denegatum* ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | *negare* ‘tagad’, tkp. ‘nemet mond’ ← *nec* ‘nem’

denerváció ⇨ *orv* az idegek működésének akadályozása a test egyes részeiben műtéti vagy gyógyászati okokból

⊙ tud lat *denervatio* ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | *nervus* ‘ideg’

dengue-láz [denge] ⇨ *orv* lázzal, súlyos ízületi és izomfájdalmakkal járó vírusos trópusi betegség

⊙ sp *dengue* ‘ua.’, ered. ‘kényeskedés, finnyáság’

denier [dönjé] ⇨ *text* a fonal finomságának mértékegysége, 9000 méter fonal grammokban mért súlya

⊙ fr, tkp. ‘fillér, kamat’ ← lat *denarius* ‘dénár, 10 ast érő rézpénz’ ← *deni* ‘tizenként’ ← *decem* ‘tíz’
Lásd még DECEM VIR

denigráció † ⇨ befektetés, rágalom, rágalmazás

⊙ fr *dénigration* ‘ua.’, lásd DENIGRÁL

denigrál † ⇨ befektet, megrálmaz

⊙ fr *dénigrer* ‘befeketít’ ← késő lat *denigrare* ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | *niger, nigri* ‘fekete’

denikotinizál ⇨ dohány nikotintartalmát csökkenti vagy kivonja

⊙ ném *denikotinisieren* ‘ua.’: lat *de-* ‘le, el’ | lásd NIKOTIN

denim ⇨ *text* átlós szövésű durva, erős vászonszövet, a farmerhez hasonló anyag

⊙ ang, ‘ua.’ ← fr (*serge*) *de Nîmes* ‘Nîmes-ből való (szerzsanyag)’

denique [denikve] † ⇨ tehát, végül is, utóvégre

⊙ lat, ‘ua.’

denitrál ⇨ *kém* nitrocsoportot szabadít fel

⊙ ang *denitrate* ‘ua.’: lat *de-* ‘le, el’ | NITRÁL

denitrifikáció ⇨ *biol* a növények számára szükséges nitrogéntartalmú vegyületek káros redukciója a talajbaktériumok által

⊙ ang *denitrification* ‘ua.’: lat *de-* ‘le, el’ | lásd NITRIFIKÁL

denobilitáció ⇨ *jog* a nemesi címtől való megfosztás mint büntetés

⊙ tud lat *denobolatio* ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | *nobilitas* ‘nemesség’ ← *nobilis* ‘nemes’ ← ered. (*g*) *nobilis* ‘közismert’

denomináció ⇨ megnevezés, elnevezés

⇨ *stíl* körülírás a közvetlen megnevezés helyett (pl. Japán helyett „a felkelő nap országa”)

⊙ lat *denominatio* ‘ua.’, lásd DENOMINÁL

denominál ⇨ megnevez

⇨ valaminek elnevez

⊙ lat *denominare, denominatum* ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | *nominare* ‘nevez’ ← *nomen, nominis* ‘név’

denominális ⇨ *nyelvt* névszóból képzett

⊙ tud lat *denominalis* ‘névből való’: *de-* ‘-ből’ | *nomen, nominis* ‘név, névszó’

denominatívum ⇨ *nyelvt* névszóból képzett szó

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd DENOMINÁL

denominátor ⇨ *mat* nevező

⊙ tud lat *denominator* ‘ua.’, lásd DENOMINÁL

denotáció ⇨ *inf* a jel és a jel tárgya közötti viszony

⇨ *nyelvt* a név és a megnevezett viszonya

⊙ tud lat *denotatio* ‘ua.’ ← *denotare, denotatum* ‘megjelöl’: *de-* ‘meg-’ | *notare* ‘jelöl’ ← *nota* ‘(ismertető)jel’ ← *noscere, notum* ‘ismer’

denotátum ⇨ *inf* a jel tárgya, a megjelölt dolog

⇨ *nyelvt* a valóságnak az a darabja, amelyre a jel vonatkozik

⊙ tud lat *denotatum* ‘ua.’, lásd DENOTÁCIÓ

dénouement [denuman] ⇨ kibonyolódás, lelepleződés

⇨ *irod* a cselekmény kifejlése, a bonyodalom megoldódása

⊙ fr, ‘ua.’ ← *dénouer* ‘kicsomóz’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘ki, el’ | *nouer* ‘csomóz’ ← *noeud* ← lat *nodus* ‘csomó’

densitas lásd DENZITÁS

dentale ⇨ *anat* fogcsont, az állkapocsnak az a csontja, amelyen a fogak ülnek

⊙ lat (*os*) *dentale* ‘a fogakhoz tartozó (csont)’, lásd DENTÁLIS

dentalgia ⇨ *orv* fogfájás

⊙ tud lat, ‘ua.’: *dens, dentis* ‘fog’ | gör *algeó* ‘fájdalmat érez’

dentális ⇨ *nyelvt* foghang, olyan mássalhangzó, melynek képzésekor a nyelvhegy a foggal érintkezik

⇨ *orv* a fogakkal kapcsolatos

⊙ lat (*vox*) *dentalis* ‘ua.’ ← *dens, dentis* ‘fog’

dentelle [dantel] ⇨ vert csipke

⊙ fr kics, ‘ua.’, tkp. ‘fogacska, fogazás’ ← *dent* ← lat *dens, dentis* ‘fog’

denticuli [dentikuli] ⇨ *műv* fogsordisz, derékszögű hasábokból álló díszítő tag a főpárkány alsó részén

⊙ lat kics tbsz, ‘ua.’, tkp. ‘fogacska’ ← *dens, dentis* ‘fog’

dentifikáció ⇨ *orv* fogzás, fogképződés

⊙ tud lat *dentificatio* ‘ua.’ ← *dentificare, dentificatum* ‘fogzik’: *dens, dentis* ‘fog’ | *facere* ‘tesz vmivé’

dentilabiális lásd LABIODENTÁLIS

dentin ⇨ *biol* a fog belsejét alkotó csontszerű anyag

⊙ tud lat, ‘ua.’: *dens, dentis* ‘fog’ | *-in* (vegyi származékot jelölő toldalék)

dentitio [dentíció] ⇨ *orv* fogzás

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *dentire, dentitum* ‘fogzik’ ← *dens, dentis* ‘fog’

Dentocar [dentokár] ⇨ *gyógysz* fogszuvasodás elleni tablettá

⊙ tud lat ‘ua.’: lat *dens, dentis* ‘fog’ | *car(ies)* ‘fogszuvasodás’, lásd KARIESZ

dentológia ⇨ *orv* fogászat, fogorvoslás

⊙ tud lat *dentologia* ‘ua.’: *dens, dentis* ‘fog’ | lásd -LÓGIA

dentológus ⇨ *orv* fogorvos, fogász

⊙ magy, lásd DENTOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

denudáció ⇨ *geol* felszíni letarol(ód)ás, lepusztulás

⇨ *orv* hámleválás

⊙ lat *denudatio* ‘lecsupaszodás’ ← *denudare, denudatum* ‘lecsupaszít, lefoszt’: *de-* ‘le, el’ | *nudus* ‘meztelen’

denunciáció ⇨ besúgás, feljelentés

⊙ lat *denuntiatio* ‘ua.’. lásd DENUNCIÁL

denunciál ⇨ beárul, besúg, feljelent

⊙ lat *denuntiare, denuntiatum* ‘ua.’: *de-* ‘el, le’ | *nuntiare* ‘hírül visz, jelent’ ← *nuntius*, ered. *noventius* ‘hírvivő, újság hírüladója’ ← *novus* ‘új’

Lásd még NOVELLA, RENOVÁL

denunciáns vagy **denunciátor** ⇨ besúgó, áruló, feljelentő

⊙ lat *denuntians, denuntiator* ‘ua.’, lásd DENUNCIÁL

denziméter ⇨ *kém* sűrűségmérő

⊙ fr *densimètre* ‘ua.’: lat *densus* ‘sűrű’ | gör *metreó* ‘mér’

denzimetria ⇨ *kém* sűrűségmérés

⊙ fr *densimétrie* ‘ua.’, lásd DENZIMÉTER

denzitás ⇨ sűrűség

⊙ lat *densitas* ‘ua.’ ← *densus* ‘sűrű’

denzitométer ⇨ *fényk* fényérzékeny rétegek feketedését mérő műszer

⊙ ném *Densitometer* ‘ua.’: lat *densitas* ‘sűrűség’ ← *densus* ‘sűrű’ | gör *metreó* ‘mér’

Deo gratias [deó gráciász] ⇨ hála Istennek

⊙ lat, ‘ua.’: *Deus* ‘isten’ | *gratia* ‘kegyelem, hála’, tkp. ‘kedvesség’ ← *gratus* ‘kedves, szeretett’

Lásd még GRÁCIA, GRACIÓZ, GRATULÁL, GRAZIOSO

Deo favente ⇨ ha Isten is úgy akarja

⊙ lat, ‘ha Isten kedvez, kegyes’: *Deus* ‘Isten’ | *favere* ‘kedvez’

Lásd még FAUN, FAVORIT, FÓN

deontológia ⇨ *fil* az erkölcsstannak a hivatásbeli kötelességgel s ennek etikai folyományaival foglalkozó ága

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör seml *deon, deontosz* ‘kellő, szükséges’ ← *deó* ‘megköt, kötelez’ | lásd -LÓGIA

département [departman] ⇨ *közig* megye Franciaországban

⊙ fr, ‘ua.’ ← *départir* ‘feloszt’, lásd DEPARTÍCIÓ

departíció † ⇨ felosztás, szétosztás

⊙ újjk lat *departitio* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | *partire, partitum* ‘feloszt, eloszt’ ← *pars, partis* ‘rész’

department [dipártment] ⇨ *pol* a minisztériumnak megfelelő államigazgatási szerv az Egyesült Államokban

⊙ ang, ‘osztály, részleg’ ← fr *département*, lásd ott

dépeche [depes] † ⇨ *dipl* írott közlés a külügyminisztérium és a külképviseletek között

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'sürgös' ← *dépecher* 'siettet', tkp. 'bilincseitől megszabadít': *dé-* ← lat *de-* 'le, el' | *pedicum* 'lábbilincs' ← *pes, pedis* 'láb'

dependance [depandanz] ⇨ ép szálloda vagy nyaraló önálló melléképülete

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'függelék', lásd DEPENDENCIA

dependencia ⇨ *pol, hiv* függőség, alárendeltség, függő helyzet, függő viszony

⇨ *orv* gyógyszerfüggőség, kábítószer-függőség

⊙ lat *dependentia* 'ua.' ← *dependens, dependentis* 'függő', lásd DEPENDENS

dependens ⇨ függő, alárendelt

⇨ *orv* gyógyszerfüggő, kábítószerfüggő

⊙ lat, 'ua.' ← *dependere* 'függ vmitől': *de-* 'el, -től' | *pendere* 'függ'

dependent variable [dipendent veriebl] ⇨ *számtech* függő változó

⊙ ang, 'ua.': lásd DEPENDENS, VARIÁBILIS

depersonalizáció ⇨ *lél* a saját személyiségre vonatkozó tudat zavara

⊙ tud lat *depersonalisatio* 'ua.', tkp. 'elszemélytelenedés': *de-* 'le, el' | lásd PERSONALIZÁCIÓ

depigmentáció ⇨ *orv* a bőr, a szőrzet és a szem festékanyagának csökkenése

⊙ tud lat *depigmentatio* 'ua.': *de-* 'le, el' | lásd PIGMENTÁCIÓ

depiláció ⇨ szőrtelenítés

⊙ ang *depilation* ← fr *dépilation* 'ua.', lásd DEPILÁL

depilál ⇨ szőrtelenít

⊙ fr *dépiler* 'ua.': lat *de-* 'el' | *pilus* 'hajsza, szőrszál'

depilátor ⇨ szőrtelenítő szer

⇨ szőrtelenítő eszköz

⊙ fr *dépilateur* 'ua.', lásd DEPILÁL

deplacemant [deplaszman] ⇨ *hajó* vízkiszorítás

⊙ fr *déplacemant* 'ua.' ← *déplacer* 'elmozdít, áthelyez, kiszorít': *dé(s)-* ← lat *dis-* 'el, félre' | *placer* 'helyez', lásd PLASZÍROZ

deplaszírozott † ⇨ társadalmilag lecsúszott

⇨ félrecsúszott, elmozdult

⊙ ném *deplacieren* ← fr *déplacer* 'helyéről elmozdít', lásd DEPLACEMENT

deplorábilis ⇨ sajnálatos, sajnálatra méltó

⇨ siralmas, szálnalmas

⊙ lat *deplorabilis* 'ua.' ← *deplorare* 'megsirat': *de-* 'el' | *plorare* 'sír'

depó ⇨ *ker* lerakat, raktár

⇨ *ker* banki letét

⇨ *gyógysz* lassan felszívódó, így tovább ható gyógyszer

⊙ ném *Depot* ← fr *dépôt* ← ófr *deposte* ← lat *depositum* 'ua.', lásd DEPONÁL

depolarizáció ⇨ *vill* a polarizáció megszüntetése galvanikus közegben

⊙ ang *depolarisation* 'ua.': lat *de-* 'le, el' | lásd POLARIZÁCIÓ

depolarizál ⇨ *vill* megszünteti a polarizációt galvanikus közegben

⊙ ang *depolarise* 'ua.': lat *de-* 'le, el' | lásd POLARIZÁL

depolarizátor ⇨ *vill* a galvanikus polarizációt csökkentő anyag

⊙ ang *depolarisator* 'ua.': lat *de-* 'le, el' | lásd POLARIZÁTOR

depolimerizál ⇨ *kém* hosszú (polimerizált) molekulákat kisebb egységekre bont szét

⊙ lat *de-* 'le, el' | lásd POLIMERIZÁL

deponál ⇨ *ker* letétbe helyez

⊙ ném *deponieren* ← lat *deponere, depositum* 'letesz': *de-* 'le, el' | *ponere* 'tesz, helyez'

deponens ⇨ *nyelvt* álszenvedő (szenvedő formájú, de cselekvő jelentésű igei forma a latinban)

⊙ lat, tkp. 'letevő' (mert „leteszi” a szenvedő értelmet), lásd DEPONÁL

depónia ⇨ *műsz* terület építőanyag tárolására

⇨ a kitermelt meddőanyag tömege

⊙ ném *Deponie* 'ua.', lásd DEPONÁL

depopuláció ⇨ elnéptelenedés

- ⊙ lat *depopulatio* ‘ua.’ ← *depopulari* ‘elnéptelenedik, kipusztul’: *de-* ‘el’ | *populus* ‘nép’
- deport** [depor] ⇨ *ker* olyan kurzus az árutózsden, amikor a napi ár magasabb, mint a határidős szállítási ár
- ⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘visszalépés’ ← (se) *déporter* ‘eláll’ ← lat, lásd DEPORTÁL
- deportáció** ⇨ elhurcolás, kitelepítés
- ⊙ ang, ném *deportation* ← fr *déportation* ‘ua.’, lásd DEPORTÁL
- deportál** ⇨ *tört* (az ókori Rómában) száműz
- ⇨ kitelepít, kitoloncol, kényszerlakhelyre telepít
- ⇨ szabadságbüntetés letöltésére távoli (gyarmati vagy zord éghajlatú) területre szállít
- ⇨ haláltáborba hurcol
- ⊙ ném *deportieren* ← fr *déporter* ← lat *deportare* ‘elszállít, száműz’: *de-* ‘el’ | *portare* ‘visz, szállít’
- depos-** lásd DEPOZ-
- deposzedál** † ⇨ birtokából elüz
- ⇨ kisajátít
- ⊙ ném *depossedieren* ← fr *déposséder* ‘ua.’: *dés(s)-* ← lat *dis-* ‘el, félre’ | *posséder* ← lat *possedere*, ered. *pot-sedere* ‘birtokol’, tkp. ‘képes ülni benne’: *pot(is)* ‘képes’ | *sedere* ‘ül’
- depót** lásd DEPÓ
- depozíció** ⇨ *vall* katolikus pap letétele tiszttségéből
- ⇨ letétel, elmozdítás hivatalból
- ⇨ *műv* Jézus sírbatétele mint művészi ábrázolás tárgya
- ⊙ lat *depositio* ‘letétel, lehelyezés’, lásd DEPONÁL
- depozitárius** † ⇨ *ker* letéteményes, a letét őrzője
- ⊙ ném *Depositär* ← fr *dépositaire* ‘ua.’, lásd DEPOZITUM
- depozitum** ⇨ *ker* banki letét
- ⇨ *ker* letéti szerződés
- ⇨ *geol* lerakódás, üledék
- ⊙ lat *depositum* ‘ua.’, lásd DEPONÁL
- depraváció** ⇨ leromlás, rosszabbodás
- ⇨ romlottság, züllöttség
- ⊙ lat *depravatio* ‘ua.’: *de-* ‘el’ | *pravus* ‘ferde, rossz’
- depreciáció** ⇨ *közg* pénz értékcsökkenése, leértékelődés
- ⇨ † lebecsülés, lekicsinylés
- ⊙ ném *Depreziation* ‘ua.’, lásd DEPRECIÁL
- depreciál** ⇨ lebecsül, lekicsinyel, alulértékel
- ⇨ *közg* leértékel, értékét csökkenti
- ⊙ késő lat *depretiare* ‘ua.’: *de-* ‘el, le’ | *pretium* ‘érték, becs’
- depreciatív** ⇨ *nyelvt* becsmérlő, lebecsülő, rosszalló (jelentésárnyalat)
- ⊙ fr *dépréciatif* ‘ua.’, lásd DEPRECIÁL
- deprekáció** † ⇨ bocsánatkérés, megkövetés
- ⊙ lat *deprecatio* ‘ua.’, lásd DEPREKÁL
- deprekál** † ⇨ megkövet, bocsánatot kér
- ⊙ lat *deprecari, deprecatus* ‘megkérlek, kegyelemért esdekel’: *de-* ‘el’ | *precari* ‘kér, könyörög’
- depresszáns** ⇨ *kém* az idegrendszeri és lelki működéseket csökkentő, károsító anyag (pl. alkohol)
- ⊙ ang *depressant* ‘ua.’ ← *depress* ‘nyomaszt’, lásd DEPRIMÁL
- depresszió** ⇨ *lél* kóros levertség, nyomott kedélyállapot
- ⇨ *közg* gazdasági pangás
- ⇨ *met* légnyomási minimum, alacsony légnyomású terület
- ⇨ *földr* mélyföld, a tengerszintnél mélyebben fekvő szárazföldi terület
- ⊙ lat *depressio* ‘lenyomás, elfojtottság’, lásd DEPRIMÁL
- depresszív** ⇨ lenyomó, süllyesztő
- ⇨ nyomasztó
- ⊙ ang *depressive* ← fr *dépressif* ‘ua.’, lásd DEPRESSZIÓ

deprimál ⇨ lever, lehangol, elcsüggeszt, elkedvetlenít, nyomaszt

⊙ lat *deprimere, depressum* ‘lenyom, lefojt’: *de-* ‘le, el’ | *premere* ‘nyom’

depriváció ⇨ *szoc* hátrányos társadalmi helyzet, nélkülözés

⊙ ang *deprivation* ‘ua.’, lásd DEPRIVÁLT

deprivált ⇨ *szoc* hátrányos társadalmi helyzetű

⊙ ang *deprived* ‘ua.’ ← *deprive* ← kk lat *depricare* ‘megfoszt vmitől’: *de-* ‘el’ | *privare* ‘kifoszt, megfoszt’ ← *privus* ‘egyes, elkülönült, nélkülöző’

de profundis [dé profundisz] ⇨ a mélységekből (kiáltok hozzád, Uram)

⊙ lat, ‘ua.’ (a 130. zsoltár kezdő sorának első szavai): *de-* ‘-ből’ | *profundus* ‘mély’

deputáció ⇨ küldöttség

⊙ késő lat *deputatio* ‘ua.’, lásd DEPUTÁL

deputál ⇨ követségbe küld, képvisellel bízik meg

⇨ † felbecsül, méreget, gusztál

⊙ ném *deputieren* ← fr *députer* ← késő lat *deputare* ‘elrendel, kiküld’, ered. ‘letisztít, vél, valamire becsül’: *de-* ‘el, félre’ | *putare* ‘vél’

deputátum † ⇨ terményben fizetett járandóság

⊙ újk lat *deputatum* ‘elrendelt részesedés’, lásd DEPUTÁL

deputátus ⇨ küldött, követ, képviselő

⊙ hazai lat *deputatus* ‘ua.’, lásd DEPUTÁL

deque [dikjú] ⇨ *számtech* kettős végű sor a várakozási sorszerkezetben

⊙ ang, ‘ua.’: *d(ouble) e(nded) que(ue)* ‘kettős végű sor’: *double* lásd DUPLA | *end* ‘vég’ | *queue* ‘sorban állók sora’ ← fr *queu* ‘ua.’, tkp. ‘farok’ ← lat *cauda* ‘ua.’

deranzsál † ⇨ zavar, megzavar, kizökkent

⇨ szétzilál

⊙ ném *derangieren* ← fr *déranger* ‘elmozdít, zavar, eltérít’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, félre’ | *ranger* ‘rendez’ ← *rang* ‘sor, rend’ ← ófn *hrinc* (mai ném Ring) ‘gyűrű’

deranzsált † ⇨ zilált, rendetlen, pongyola

⊙ lásd DERANZSÁL

derb ⇨ nyers, kíméletlen

⊙ ném, ‘ua.’

derbi ⇨ *sport* hároméves angol telivérek hagyományos tenyészversenye

⇨ a legmagasabb díjért kiírt lóverseny

⇨ (más sportban) rangadó mérkőzés

⊙ ang, ‘ua.’ ← *Derby* 12. earlje, Edward Stanley nevéből (ő kezdeményezte az ilyesfajta lóversenyeket)

dereference [direferenz] ⇨ *számtech* hivatkozás, mutatóban tárolt címen lévő információ elérése

⊙ ang, ‘ua.’: lat *de-* ‘le, el’ | lásd REFERENCIA

dereguláció ⇨ *közg* a túlzott szabályozás megszüntetése a szabadpiaci törvények érvényesülése érdekében

⇨ *jog* hatályukat veszített vagy a megváltozott körülmények folytán értelmetlenné vált törvények eltörlése a törvénytárból

⊙ ang, ném *deregulation* ‘ua.’, lásd DEREGULÁL

deregulál ⇨ *közg* megszünteti a túlzott szabályozást, az állami beavatkozás helyett a szabadpiaci törvényeit engedi érvényre jutni

⇨ *jog* hatályukat vagy céljukat veszített törvényeket töröl a törvénytárból

⊙ ném *deregulieren* ‘ua.’: lat *de-* ‘el, félre’ | lásd REGULA

deriváció ⇨ *mat* származtatás, levezetés

⇨ *nyelvt* szóalkotás, szóképzés

⇨ *műsz* eltérés, eltérítés megállapított pályától

⊙ lat *derivatio* ‘ua.’, lásd DERIVÁL

derivál ⇨ származtat, levezet

⊙ lat *derivare, derivatum* ‘elterel, eltérít (öntözőcsatornát)’: *de-* ‘el’ | *rivus* ‘patak, öntözőcsatorna’

derivált ⇨ *mat* differenciálhányados

⊙ lásd DERIVÁL

derivatográf ⇨ *kém* a hő hatására bekövetkezett szerkezeti változások mérését végző, vegyelemzésben használatos berendezés

⊙ lásd DERIVATOGRÁFIA

derivatográfia ⇨ *kém* a hő hatására bekövetkezett szerkezeti változások mérése az anyagok vegyi elemzése céljából

⊙ ang *derivatography* 'ua.', lásd DERIVÁL, -GRÁFIA

derivátum ⇨ *mat* származék

⇨ *nyelvt* származékszó, képzett szó

⊙ lat *derivatum* 'ua.', lásd DERIVÁL

derma ⇨ *anat* bőr

⊙ gör, 'ua.'

dermabrázió ⇨ *orv* a bőr felső rétegeiben található elváltozások eltávolítása elektromos hajtású gömbreszelővel

⊙ tud lat *dermabrasio* 'ua.', lásd DERMA, ABRÁZIÓ

dermális ⇨ *anat* a bőrrel kapcsolatos

⊙ tud lat, 'ua.', lásd DERMA

dermatitisz ⇨ *orv* bőrgyulladás

⊙ tud lat *dermatitis* 'ua.': gör *derma*, *dermatosz* 'bőr' | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

dermato- ⇨ (összetételek előtagjaként) az élő bőrrel kapcsolatos, bőr-

⊙ gör *derma*, *dermatosz* 'bőr'

dermatofita ⇨ *orv* bőrbetegséget okozó gombák

⊙ tud lat tbsz *dermatophyta* 'ua.': lásd DERMATO- | gör *phüton* 'növény' ← *phüo* 'ültet, sarjaszt'

dermatogén ⇨ *orv* bőrképző

⇨ *növ* a gyökér elsődleges szövetét képző osztódó szövet

⊙ ném *dermatogen* 'ua.': lásd DERMATO-, -GÉN

dermatológia ⇨ *orv* bőrgyógyászat

⊙ tud lat, 'ua.', lásd DERMATO-, -LÓGIA

dermatológus ⇨ *orv* bőrgyógyász

⊙ magy, 'ua.', lásd DERMATOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

dermatóma ⇨ *anat* az emberi bőrfelület egy-egy szelvénye, amelynek minden pontjához egyetlen gerincvelői központból futnak az idegek

⊙ tud lat *dermatoma* 'ua.': lásd DERMA | gör *tomé* 'metszet' ← *temno* 'metsz'

dermatomikológia ⇨ *orv* a bőrgyógyászatnak a bőrgombásodással foglalkozó ága

⊙ tud lat *dermatomycologia* 'ua.', lásd DERMATO-, MIKOLÓGIA

dermatomikózis ⇨ *orv* bőrgombásodás

⊙ tud lat *dermatomycosis* 'ua.': lásd DERMATO- | gör *mükész* 'gomba' | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

dermatomyositis [dermatomióзитis] ⇨ *orv* a bőr és az izmok gyulladással és elfajulásos tüneteivel járó kötőszöveti rendszerbetegség

⊙ tud lat, 'ua.': lásd DERMATO- | gör *müsz*, *müosz* 'izom(csomó)', tkp. 'egér' | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

dermatoneurózis ⇨ *orv* idegi eredetű bőrbetegség

⊙ tud lat *dermatoneurosis* 'ua.', lásd DERMATO-, NEURÓZIS

dermatoplasztika ⇨ *orv* bőrátültetés

⊙ tud lat *dermatoplastica* 'ua.', lásd DERMATO-, PLASZTIKA

dermatoszklerózis ⇨ *orv* a bőr keményedésével járó, az egész szervezetet érintő kollagénbetegség

⊙ tud lat *dermatosclerosis* 'ua.', lásd DERMATO-, SZKLERÓZIS

dermatoterapeutikus ⇨ *orv* bőrgyógyászati

⊙ tud lat *dermatotherapeuticus* 'ua.', lásd DERMATOTERÁPIA

dermatoterápia ⇨ *orv* bőrgyógyászat

⊙ tud lat *dermatotherapy* 'ua.', lásd DERMATO-, TERÁPIA

dermatózis ⇨ *orv* a nem gyulladáshoz vezető bőrbetegségek összefoglaló neve

⊙ tud lat *dermatosis* ‘ua.’: lásd DERMATO- | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

Dermatozoa ⇨ *orv* a bőrben előforduló állati élősködők gyűjtőneve

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd DERMATO- | gör tbsz *dzoa* ← *dzóon* ‘állat’, tkp. ‘élőlény’ ← *dzóé* ‘élet’

dermatrófia ⇨ *orv* bőrsorvadás

⊙ tud lat *dermatrophia* ‘ua.’: lásd DERMA, ATRÓFIA

Dermazin ⇨ *gyógysz* bőrgyógyászatban égési sebekre alkalmazott, fertőzést megelőző kenőcs

⊙ tud lat ‘ua.’: gör *derma* ‘bőr’ | (*sulfadi*)*azin* ‘a gyógyszer hatóanyaga’, lásd AZÓT

dermográf ⇨ *orv* vizsgálatoknál alkalmazott, bőrre vagy üvegre is író irón

⊙ lásd DERMA, -GRÁF

dernier cri [dernié kri] ⇨ a legújabb hírek, a legfrissebb újdonságok

⊙ fr, ‘a legutolsó kiáltás’: *dernier* ← ófr *derrain* ‘leghátsó’ ← lat *de retro* ‘hátról’ | *crier* ‘kiált’ ← népi lat *critare* ‘ua.’ ← lat *quiritare* ‘segítségért kiált, jajveszékel’, ered. (?) ‘polgártársát szólítja’ ← *Quiris, Quiritis* ‘római polgár’, tkp. ‘a szabin *Cures* lakója’

dernière mode [dernier mod] ⇨ a legutolsó, legfrissebb divat

⊙ fr, ‘ua.’: *dernier* ← ófr *derrain* ‘leghátsó’ ← lat *de retro* ‘hátról’ | lásd MÓDI

derogáció ⇨ *jog* törvény vagy jogszabály részleges visszavonása, hatályon kívül helyezése

⇨ *jog* enyhítés, könnyítés, engedmény

⇨ csorbítás, korlátozás

⊙ lat *derogatio* ‘ua.’, lásd DEROGÁL

derogál ⇨ *jog* korlátoz (jogszabályt, annak érvényét)

⇨ *jog* enyhít, könnyít

⊙ lat *derogare* ‘elvesz, kisebbít’, (törvényt) ‘módosít, visszavon’: *de-* ‘el’ | *rogare* ‘kér, indítványoz’

derogál (neki) ⇨ méltóságán alulinak tartja, nincs inyére

⊙ lat *derogare* ‘kisebbit’, tehát eredetileg *derogálja* (kisebbiti) *őt* lehetett a formája

déroute [derut] ⇨ *kat* fejvesztett menekülés, a sereg felbomlása, összeomlás

⇨ *közp* gazdasági összeomlás, tőzsdekrach

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘letérés az útról’: *dé-* ← lat *de-* ‘le, el’ | *route* ‘út(vonal)’ ← lat (*via*) *rupta* ‘tört (út)’ ← *rompere, ruptum* ‘tör’

Lásd még ERUPCIÓ, KORRUPCIÓ, MARSRUTA, RUTIN

derrick [derik] ⇨ a helyszínen összeszerelt kisebb oszlopdaru

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘akasztófa’ ← *Derrick* 16. századi londoni hóhér nevéből

dervis ⇨ mohamedán kolduló szerzetes

⊙ ang *dervish* ← tör *derviş* ‘ua.’ ← perzsa *dárvis* ‘koldus’, tkp. ‘ajtókat felkereső’

désavouál lásd DEZAVUÁL

descamisados [deszkamisádzadosz] ⇨ *tört* radikális forradalmárok az 1820-as madridi felkelésben

⊙ sp, ‘ingetlenek’: *des-* ← lat *dis-* ‘nem’ | *camisa* ← népi lat *camisia* ‘ing’

Lásd még CHEMISETTE

descendens lásd DESCENDENS

descensus ad inferos ⇨ [deszcenzusz ad inferosz] *vall* Jézus alászállása a poklokra halála és feltámadása között, hogy a jámborok lelkét „a pokol tornácáról” a mennybe vezesse (a Biblián kívüli ókeresztény hagyomány szerint)

⊙ lat ‘leszállás az alvilágba’: *descendere, descensum* ‘leereszkedik’, lásd DESCENDENS | *ad* ‘-hoz’ | tbsz *inferi* ‘az alvilág’ ← *infer* ‘alsó’

descensus uteri [deszcenzusz ...] ⇨ *orv* méhsüllyedés

⊙ tud lat, ‘ua.’: *descensus* ‘alászállás’ ← *descendere, descensum* ‘lejön, leereszkedik’: *de-* ‘le’ | *scandere* ‘hág, lép’ | *uter* ‘anyaméh’

descort [deszkort] ⇨ *irod* provanszál verstípus, amely a szerelmi gyötrelmek zaklatott lelkiállapotát hosszúságban, sorfajban, néha nyelvben is eltérő strófaikkal festi

⊙ prov, ‘ua.’, tkp. ‘ellentét’ ← lat *discordare* ‘nem egyezik, ellenkezik’, lásd DISZKORDÁNS

descr- lásd DESKR-

desdichado [deszdicsádó] ⇨ szerencsétlen, sorsüldözött alak

⊙ sp, 'ua.' ← *desdicha* 'szerencsétlenség, baleset': *des-* ← lat *dis-* 'nem' | *dicha* 'szerencse' ← lat tbsz seml *dicta* 'megmondott dolgok, sors' ← *dicere, dictum* 'mond'

desens- lásd DESZENZ-

deser- lásd DEZER-

déshabillé [dezabijé] ⇨ pongyola, házi köntös, negligézé

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'öltözetlen': *dé(s)-* ← lat *dis-* 'el, nem' | *habillé* 'felöltözött' ← *habiller* 'öltöztet' ← *habile* 'kész, rendezett' ← lat *habilis* 'tevékeny, kezelhető' ← *habere* 'bír, van neki'

Lásd még DEBIL, HABILITÁCIÓ, REHABILITÁL

desiccator lásd DESZIKKÁTOR

desiderata [deszideráta] † ⇨ kívánságlista (beszerzendő könyvekről)

⊙ lat tbsz seml, 'óhajtott dolgok', lásd DESIDERATUM

desideratum [desziderátum] † ⇨ óhaj, óhajtott dolog

⊙ lat, 'ua.' ← *desiderare, desideratum* 'óhajt, kíván', ered. 'várja, mi jön a csillag(ok)ból': *de-* 'ból' | *sidus, sideris* 'csillag'

desiderium pium [deszidérium pium] ⇨ jámbor óhaj

⊙ lat, 'ua.': *desiderium* 'óhaj', lásd DESIDERATUM | *pius* 'kegyes, jámbor'

desiffríroz ⇨ megfejt, kihüvelyez (titkosított írást)

⊙ ném *dechiffrieren* ← fr *déchiffrer* 'ua.': *dé(s)-* ← lat *dis-* 'el, ki' | lásd SIFRÍROZ

design [dizájn] ⇨ ipari formaterv, formatervezés, ipari termék tetszetős kivitele

⊙ ang, 'ua.' ← lat *designare* 'kijelöl, ábrázol, elrendez': *de-* 'el, ki' | *signum* 'jel'

designál lásd DEZIGNÁL

designatio lásd DEZIGNÁCIÓ

designer [dizájnér] ⇨ formatervező, iparművész

⊙ ang, 'ua.', lásd DESIGN

desistál lásd DEZISZTÁL

deskripció ⇨ leírás, leíró ábrázolás

⊙ lat *descriptio* 'ua.': *de-* 'le' | *scribere, scriptum* 'ír'

deskriptív ⇨ *tud* leíró (módszer, tanulmány)

⊙ ang *descriptive* ← fr *déscripitif* 'ua.', lásd DESKRIPCIÓ

desktop [deszktop] ⇨ *számtech* normál méretű, külön monitorhoz csatlakoztatható személyi számítógép

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'íróasztalra való': *desk* 'íróasztal, pult' ← kk lat *desca* 'ua.' ← lat *discus* 'korong, kerek asztal', lásd DISZKOSZ | *top* 'felső rész, vminek a teteje'

❖ magy *deszka*

desktop publishing [deszktop pablisng] ⇨ *számtech* számítógépes kiadványszerkesztés

⊙ ang, 'ua.': lásd DESKTOP | *publish* 'kiad', lásd PUBLIKÁL

déso- lásd még DEZO-

desornamentado [deszornamentádó] ⇨ *ép* a spanyol reneszánsz szigorúan egyszerű, minden díszítést kerülő stílusa a 16. század végén

⊙ sp, 'díszítetlen': *des-* ← lat *dis-* 'nem' | *ornamentar* 'díszít', lásd ORNAMENTUM

desperáció ⇨ kétségbeesés, reményvesztettség, elkeseredés

⊙ lat *desperatio* 'ua.', lásd DESPERÁL

desperádó ⇨ mindenre elszánt kalandor, zsoldos

⊙ ang *desperado* 'ua.' ← régi sp *desperado* (ma *desesperado*) 'reményvesztett', lásd DESPERÁL

desperál † ⇨ elcsügged, elkeseredik, kétségbeesik, reményét veszti

⊙ lat *desperare, desperatum* 'ua.': *de-* 'el, nem' | *sperare* 'remél'

desperátus † ⇨ elcsüggedt, elkeseredett

⊙ lat *desperatus* 'ua.', lásd DESPERÁL

despota ⇨ kényúr, önkényúr, zsarnok, kiskirály

⇨ *tört* magas méltóság a bizánci udvarban

⇨ *tört* a középkori szerb fejedelmek címe

⊙ ang, ném *despot* 'ua.' ← kk gör *deszpotisz* 'úr, uralkodó', tkp. 'a ház ura' ← ?

despotikus ⇨ kényúri, zsarnoki

⊙ ném *despotisch* 'ua.', lásd DESPOTA

despotizmus ⇨ önkényuralom, zsarnokság

⊙ ném *Despotismus* ← fr *despotisme* 'ua.', lásd DESPOTA, -IZMUS

dessin lásd DESSZÉN

dessinateur [deszinatör] ⇨ *text* mintatervező, mintarajzoló

⊙ fr, 'ua.' ← *dessiner* 'rajzol' ← *lat designare* 'megjelöl, ábrázol', lásd DESIGN

destabilizál ⇨ megingat, elbizonytalanít

⊙ *lat de-* 'el' | lásd STABILIZÁL

dest- lásd még DESZT-

destimulál ⇨ *orv* az élénkítő- és izgatószerkek hatását gátolja

⇨ *ipar* a korrodáló anyagokat hatástalanítja

⊙ *tud lat destimulare* 'ua.': *de-* 'el' | lásd STIMULÁL

destináció ⇨ rendeltetés, cél, úticél

⊙ *lat destinatio* 'ua.' ← *destinare* 'meghatároz, kijelöl': *de-* 'el' | gör *sztaniü* 'áll'

destituál † ⇨ elbocsát, elcsap, letesz, eltávolít

⊙ *lat destituere, destitutum* 'rászed, cserben hagy, félreállít': *de-* 'el, félre' | *statuere* 'állít' ← *stare* 'áll'

destitúció ⇨ elbocsátás, elmozdítás

⊙ *lat destitutio* 'ua.', lásd DESTITUÁL

destruál ⇨ rombol, bomlaszt, zülleszt

⊙ ném *destruieren* 'ua.' ← *lat destruere, destructum* 'rombol': *de-* 'el, le' | *struere* 'épít'

destructive read [disztraktív ríd] ⇨ *számtech* törlőolvasás

⊙ *ang, 'ua.': destruct* 'tönkretesz', lásd DESTRUÁL | *read* 'olvas(ás)'

destrukció ⇨ bomlasztás, züllesztés, aknamunka

⊙ *lat destructio* 'ua.', lásd DESTRUÁL

destrukív ⇨ züllesztő, bomlasztó, tekintélyromboló

⊙ ném *destrukтив* ← fr *destructif* 'ua.', lásd DESTRUÁL

destrukтивitás ⇨ züllesztő, bomlasztó viselkedés, tekintélyromboló magatartás

⊙ ném *Destrukтивität* 'ua.', lásd DESTRUKTÍV

destruktor ⇨ *kém* az enzimek hatását gátló vagy megszüntető anyag

⊙ *tud lat destructor* 'ua.', lásd DESTRUÁL

desuetudo [deszvetúdó] ⇨ *jog* törvény vagy jogszabály hatályának megszűnése azáltal, hogy hosszú időn át nem alkalmazzák

⊙ *lat, 'ua.', tkp. 'leszokás': lat de-* 'le, el' | *suescere, suetum* 'megszokik'

Lásd még CONSUETUDO

deszant ⇨ *kat* légi vagy vízi úton az ellenség hátsó részébe bevetett mozgékony katonai egység

⊙ fr *descente* 'leszállás, partraszállás, támadás' ← *descendre* 'leszáll, leereszkedik' ← *lat descendere* 'ua.': *de-* 'le' | *scandere* 'hág, lép'

Lásd még DESZCENDENS

deszcendencia ⇨ leszármazás, eredet

⇨ leszármazottak, ivadékok, utódok

⇨ *csill* égítest leszállása égi pályáján

⊙ *lat descendencia* 'ua.' ← *descendens, descendens* 'leszármazó', *tkp. 'lejövő, leereszkedő'*, lásd DESZCENDENS

deszcendens ⇨ *csill* csillag pályájának a lenyugváskor elért pontja

⇨ utód, ivadék

⇨ (mn) lemenő, leszálló

⇨ a múlttól a jelen felé tartó

⊙ *lat descendere* 'lejön, leereszkedik': *de-* 'le' | *scandere* 'hág, lép'

Lásd még SKÁLA, SKANDÁL, SZKENNER

deszenzibilizáció ⇨ *fényk* érzéketlenítés (fényérzékeny anyagé az előhívás után)

✧ *orv* az allergia gyógyítása a kiváltó anyag kis mennyiségének adagolásával

⊙ tud lat *desensibilisatio* 'ua.', lásd DESZENZIBILIZÁL

deszenzibilizál ✧ *orv* érzéketlenít (allergikus hatások ellen)

✧ *fényk* deszenzibilizációt végez

⊙ tud lat *desensibilisare* 'ua.': *de-* 'el' | lásd SZENZIBILIZÁL

deszenzibilizátor ✧ érzéketlenítő, deszenzibilizációt előidéző anyag

⊙ tud lat *desensibilator* 'ua.', lásd DESZENZIBILIZÁL

deszikkátor ✧ szárító berendezés

⊙ tud lat *desiccator* 'ua.' ← *desiccare, desiccatum* 'kiszárít': *de-* 'el, ki' | *siccare* 'szárít' ← *siccus* 'száraz'

deszilifikáció ✧ *geol* a kovasav kimosódása a talajból az erős mállás és a bőséges csapadék hatására

⊙ ang *desilification* 'ua.': lat *de-* 'el' | tud lat *silificare* 'kovával dúsít' | *silex, silicis* 'kova' | *facere* 'tesz vmivé'

deszkaláció lásd DEESZKALÁCIÓ

deszorpció ✧ *kém* elnyelt folyadék vagy gáz felszabadítása szilárd anyagból, az adszorpció ellentéte

⊙ tud lat *desorptio* 'ua.': lat *de-* 'el' | *sorbere, sorptum* 'hörpöl, felszív'

desszén ✧ *text* szövetmintázat

✧ *műsz* lemezre préselt mintázat

⊙ fr *dessin* 'ua.' ← *dessiner* 'rajzol' ← lat *designare* 'megjelöl, ábrázol', lásd DESIGN

desszert ✧ édesség, csemege (mint az étkezés utolsó fogása)

⊙ fr *dessert* (vagy *desserte*) 'ua.', tkp. 'asztalbontáskor felszolgált fogás' ← *desservir, dessert* 'asztalterítéket leszed': *dé(s)-* ← lat *dis-* 'el, vissza' | *servir* 'terít, felszolgál' ← lat *servire* 'szolgál' ← *servus* 'szolga, rabszolga'

desztalinizáció ✧ *tört* a Sztálin által bevezetett egyszemélyes diktatúra rendszerének felszámolása a volt Szovjetunióban 1953 után

✧ *tört* hasonló törekvések az ún. szocialista országokban és a nemzetközi munkásmozgalomban

⊙ ang *destalinisation* 'ua.': lat lat *de-* 'el' | or *Sztálin* 'acélos' ← *sztalj* ← ném *Stahl* 'acél' (a grúz Joszif Dzsugavili mozgalmi neve)

desztilláció ✧ *kém* folyadék lepárlása

⊙ tud lat *destillatio* 'ua.', lásd DESZTILLÁL

desztillál ✧ *kém* lepárol, lepárlással tisztít, finomít

⊙ tud lat *destillare, destillatum* 'lecsepeg': *de-* 'le' | *stillare* 'csepeg' ← *stilla* 'csepp'

desztillátor ✧ *kém* lepárló berendezés

⊙ tud lat *destillator* 'ua.', lásd DESZTILLÁL

desztillátum ✧ *kém* párlat, a lepárlás terméke

⊙ tud lat *destillatum* 'ua.', lásd DESZTILLÁL

desztinatárius † ✧ levél vagy küldemény címzettje, átvevője

⊙ ném *Destinatär* ← fr *destinataire* 'ua.' ← lat *destinare, destinatum* 'meghatároz, kitűz': *de-* 'el, meg' | **stanare* 'állít' ← *stare* 'áll'

deszulfonál ✧ *kém* gyűrűs szénhidrogén-vegyületekben a szulfonálással ellentétes reakciót idéz elő

⊙ lat *de-* 'el' | lásd SZULFONÁL

deszulfurál ✧ *kém* szerves molekulából nikkkel katalizátorral kénatomot hasít le

⊙ lat *de-* 'el' | *sulfur* 'kén'

détaché [detasé] ✧ *zene* szaggatva, széles vonóhúzásokkal (adandó elő)

⊙ fr, 'ua.' ← *détacher* 'leválaszt, elold': *dé(s)-* ← lat *dis-* 'el, félre' | frank *stakon* 'cövek, karó' (ang *stake* 'ua.')

detachment [detasman] ✧ *kat* különítmény

✧ *ker* kirendeltség, fiókiintézet

⊙ ném *Detachment* ← fr *détachement* 'ua.', tkp. 'leválasztott rész', lásd DÉTACHÉ

detailista [detajista] † ✧ kiskereskedő

⊙ ném *Detailist* ‘ua.’ ← fr *détail* ‘részlet, kicsinybeni árusítás, részletezés’ ← *détailler* ‘levág, lemetsz’: *dé(s)*- ← lat *dis-* ‘el, le’ | *tailler* ‘vág’ ← késő lat *taliare* ‘ua.’ ← lat *talea* ‘levágott és kihegyezett bot, karó’

detasál † ⇨ *kat* különleges feladatra katonai különítményt szervez és küld ki

⊙ ném *detachieren* ← fr *détacher* ‘ua.’, tkp. ‘leválaszt, elkülönít’, lásd DÉTACHÉ

detegál † ⇨ felfed, leleplez

⊙ lat *detegere, detectum* ‘ua.’: *de-* ‘el, le, félre’ | *tegere* ‘fed’

Lásd még DETEKTÍV

detekció ⇨ *vill* nagyfrekvenciás áram egyenirányítása, ill. demodulálása detektor segítségével

⊙ ang *detection* ‘ua.’, lásd DETEKTOR

detektál ⇨ *vill* nagyfrekvenciás egyenáramot demodulál

⊙ ang *detect* ‘ua.’ ← lat *detegere* ‘felfed’, lásd DETEGÁL

detektív ⇨ nyomozó, rendőrnemző, felügyelő

⇨ † rendőrkém

⊙ ang *detective (policeman)* ‘nyomozó (rendőr)’ ← *detect* ‘felfed, leleplez’, lásd DETEGÁL

detektor ⇨ *műsz* valamely fizikai jelenség érzékelésére és jelzésére való műszer

⇨ *inf* (a rádiózás hőskorában) rádióhullámokat egyenirányító egyszerű berendezés, félvezető kristály

⊙ ang *detector (valve)* ‘érzékelő, nyomozó (szelep)’ ← *detect* ‘felfed’, lásd DETEGÁL

detenció † ⇨ letartóztatás, fogvatartás, őrizet

⊙ lat *detentio* ‘feltartóztatás’, lásd DETENEÁL

deteneál † ⇨ letartóztat

⇨ (árut, értéket) hatóságilag lefoglal

⊙ lat *detenere, detentum* ‘visszatart, feltartóztat’: *de-* ‘el, félre’ | *tenere* ‘tart’

détente [detant] ⇨ *pol* enyhülés, oldódás

⊙ fr, ‘ua.’ ← *détenir* ‘visszatart, visszafog’, lásd DETENEÁL

detergens ⇨ szerves szintetikus tisztítószer, mosópor

⊙ ang *detergent* ‘ua.’ ← lat *detergere* ‘letöröl, tisztít’: *de-* ‘el, le’ | *tergere* ‘töröl, tisztít’

deterioráció ⇨ rosszabbodás

⊙ késő lat *deterioratio* ‘ua.’ ← *deteriorare* ‘rosszabbodik’ ← kf *deterior* ‘rosszabb’, tkp. ‘alábbi, alábbvaló’: régi *deter ‘alsó, lenti’ ← *de* ‘le, el’

determináció ⇨ meghatározás, elhatárolás, megjelölés

⇨ *fil* oksági viszony, meghatározottság

⊙ lat *determinatio* ‘ua.’, lásd DETERMINÁL

determinál ⇨ meghatároz, megszab, befolyásol

⇨ kijelöl, kiszab

⇨ elhatárol

⊙ lat *determinare, determinatum* ‘határt kijelöl’: *de-* ‘el’ | *terminus* ‘határkö’

determináns ⇨ (mn) döntő, meghatározó

⇨ (fn) *mat* mátrix elemeiből képzett szorzatösszeg

⊙ lat *determinans* ‘elhatároló’, lásd DETERMINÁL

determinatív ⇨ *nyelvt* a fogalmi kört meghatározó (szerep)

⊙ ném, ‘meghatározó’, lásd DETERMINÁL

determinatívum ⇨ *nyelvt* a kép- és fogalomírásokban használatos kiegészítő jel, amely egy másik jel mellé írva annak jelentéskörét (pl. ember, állat, gabona) jelzi

⊙ tud lat (*signum*) *determinativum* ‘meghatározó (jel)’, lásd DETERMINATÍV

determinista ⇨ *fil* a determinizmus vallója

⊙ ném *Determinist* ‘ua.’, lásd DETERMINIZMUS

determinisztikus ⇨ *fil* a determinizmussal kapcsolatos

⊙ ném *deterministisch* ‘ua.’, lásd DETERMINIZMUS

determinizmus ⇨ *fil* bölcseleti felfogás, mely szerint a világ történéseit isteni vagy más törvények irányítják a véletlen kizárásával, ill. hogy tetteinket nem szabad akaratumk, hanem külső körülményeink és belső késztetéseink határozzák meg

⊙ ném *Determinismus* ← fr *déterminisme* ‘ua.’, lásd DETERMINÁL, -IZMUS

deterriáció ⇨ elrettentés

⊙ lat *deterritio* ‘ua.’ ← *detertere* ‘elrettent’: *de-* ‘el’ | *terrere* ‘rémit’

Lásd még TERROR

dethronisatio lásd DETRONIZÁCIÓ

detonáció ⇨ robbanás

⇨ dördülés, dörrenés, döreje

⊙ ném *Detonation* ‘ua.’, lásd DETONÁL

detonál ⇨ robban

⇨ durran, dördül

⊙ ném *detonieren* ← fr *détoner* ‘ua.’ ← lat *detonare, detonatum* ‘mennydörög’: *de-* ‘el, fel’ | *tonare* ‘dörög’

detonáns ⇨ nagy feszítő és romboló erejű (robbanószer)

⊙ ném *detonant* ‘ua.’, lásd DETONÁL

detonátor ⇨ *kat* gyújtószerkezet, robbanó berendezést működésbe hozó szerkezeti elem

⊙ ném *Detonator* ← fr *détonateur* ‘ua.’, lásd DETONÁL

detoxikáció ⇨ *orv* méregtelenítés

⇨ *orv* gyógyszeres kijózanítás rendelőintézetben

⊙ tud lat *detoxicatio* ‘ua.’, lásd DETOXIKÁL

detoxikál ⇨ *orv* (szervezetet) méregtelenít

⇨ súlyos részegségből orvosi beavatkozással kijózanít

⊙ tud lat *detoxicare, detoxicatum* ‘ua.’: *de-* ‘el, ki’ | *toxicum* ‘mérég’, lásd TOXIKUS

detrakció ⇨ *stil* a kihagyáson alapuló hang-, szó- és mondataalakzatok gyűjtőneve a stilisztikában

⇨ † *ker* elvétel, levonás

⊙ lat *detractio* ‘elvétele, levonás’: lat *de-* ‘el’ | *trahere, tractum* ‘húz, von’

detrikus lásd DETRITIKUS

detrimentum † ⇨ *jog* kár, károsodás, veszteség, hátrány

⊙ lat, ‘ua.’, ered. *deterimentum* ‘hulladék, reszelék, veszteség’ ← *deterere* ‘leresz, leköszörül’: *de-* ‘le, el’ | *terere* ‘dörzsöl’

detritikus vagy **detrikus** ⇨ *geol* törmelékes (kőzetdarabok üledékes kőzetben)

⊙ ném *detritisch* ‘ua.’, lásd DETRITUSZ

detritofág ⇨ *biol* hulladékékvő, elhullott állati és növényi részekkel táplálkozó (állat)

⊙ ném *detritophag* ‘ua.’: lásd DETRITUSZ | gör *phagein* ‘eszik’

detritusz ⇨ *orv* elbomlott állati és növényi szövet, sejt maradványa

⇨ *biol* folyók, tavak vizében lebegő vagy a fenékre üledett parányi, szerves és szervetlen eredetű szemcsék

⇨ *geol* a talajban található szerves eredetű törmelék, a humusz eleme

⊙ tud lat *detritus* ‘törmelék’, tkp. ‘reszelék’ ← *deterere, detritum* ‘leresz, leköszörül’: *de-* ‘el’ | *terere* ‘reszel, dörzsöl’

detrönizáció ⇨ trónfosztás

⊙ kk lat *dethronisatio* ‘ua.’, lásd DETRONIZÁL

detrönizál ⇨ trónjától megfoszt, letesz, letaszít

⇨ elűz, megdönt, megbuktat

⊙ késő lat *dethronisare* ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | *thronus* ‘trón’ ← gör *thronosz* ‘ua.’

dettó ⇨ ugyanaz, ugyanolyan, ugyanannyi

⇨ hasonlóképpen, szintén, ugyancsak

⊙ ol *detto* ‘a mondott dolog’ (árulísták, leltári tételek visszatérő elemei helyett) ← *dire, detto* ‘mond’
← lat *dicere, dictum* ‘ua.’

Lásd még DIKCIÓ

detumescentia [detumeszcencia] ⇨ *orv* duzzanat lelohadása

⊙ tud lat, ‘ua.’: *de-* ‘le, el’ | *tumescere* ‘duzzad’

Deus avertat [deusz ...] ⇨ isten ne adja, isten ments

⊙ lat, 'ua.': *Deus* 'Isten' | *avertire* 'elfordít, elhárít': *a(b)-* 'el' | *vertere* 'fordít'

deus ex machina [deusz eksz mahina] ⇨ *szính* isteni beavatkozás, a bonyodalom megoldása egyes ókori görög tragédiák zárójelenetében egy emelőgépezetből alábocsátott isten(nő)figura által
⇨ *irod* drámai vagy egyéb cselekményes alkotás konfliktusának logikailag indokolatlan megoldása külső fordulat révén

⇨ *átv* egy probléma megoldódása felsőbb szervek közbelépése útján

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'isten a gépezetből': *deus* 'isten' | *machina* ← gör *méchané* 'szerkezet, gépezet'

deus sive natura [deusz szive natúra] ⇨ isten, azaz a természet (Spinoza mondása, amely jelzi a természet fölött álló lény eszméjének elvetését)

⊙ lat, 'ua.': *deus* 'isten' | *sive* 'avagy' | lásd NATÚRA

deuteragonista ⇨ *szính* a második legfontosabb szereplő az antik görög tragédiában

⊙ gör *deuterosz* 'második' | *agonisztész* 'szereplő', tkp. 'küzdő' ← *agonidzó* 'küzd' ← *agón* 'küzdelem'

Lásd még AGONIZÁL, PROTAGONISTA

deuterál ⇨ *kém* valamely molekulába deuteriumot épít be

⊙ ang *deuter* 'ua.', lásd DEUTÉRIUM

deuteranópia ⇨ *orv* a szintézis egyik fajtája, a zöld szín észlelésének hiánya

⊙ tud lat, 'ua.': gör *deuterosz* 'második, másodrendű' | lásd ANÓPIA

deutérium ⇨ *kém* nehézhidrogén, a hidrogén kettes atomsúlyú izotópja, amely a nehésvízben található

⊙ tud lat *deuterium* 'ua.': gör *deuterosz* 'második' -*ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

deutocerebrum ⇨ *áll* a magasabb rendű rákok középagyúdca

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'másodagy': gör *deuterosz* 'második' | lásd CEREBRUM

deuterogámia ⇨ *jog* második házasság

⊙ lat, gör, 'ua.': *deuterosz* 'második' | *gamosz* 'házasság'

deuterokanonikus ⇨ *vall* másodkanonikus, a Bibliának azon ószövetségi könyveit jelöli a katolikus szóhasználatban, amelyek hiányoznak a protestáns kiadásokból

⊙ lat, 'másodkanonikus': gör *deuterosz* 'második' | lásd KANONIKUS

deuteron ⇨ *kém* a deutérium atommagja, amely egy protonból és egy neutronból áll

⊙ lásd DEUTÉR(IUM) | -*on* (elemi részecskére utaló toldalék)

deuteronomista ⇨ *vall* a Második Törvénykönyv hatását valamilyen formában tükröző, annak szellemében íródott (más ószövetségi könyvek)

⊙ tud lat, 'ua.', lásd DEUTERONÓMIUM

Deuteronomium ⇨ *vall* Második Törvénykönyv, Mózes ötödik könyve a Biblia ószövetségi részében, amely lényegében újra összefoglalja a korábbi könyvekben található törvényeket

⊙ lat *deuteronomium* ← gör *Deuteronomion* 'ua.': *deuterosz* 'második' | *nomosz* 'törvény'

deux à deux [dözadő] ⇨ kettesben, párosan, kettesével

⊙ fr, 'ua.' ← *deux* ← lat *duo* 'kettő'

dév ⇨ *mit* gonosz szellem a perzsa hitvilágban

⊙ perzsa, 'ua.'

déva ⇨ *mit* istenség, jó szellem az indiai hitregékben

⊙ szansz, 'ua.', tkp. 'ragyogó'

❖ lat *divus* 'isteni'

devadászi ⇨ *vall* indiai szentélyek felavatott, kultikus táncosnője

⊙ szansz, 'ua.', tkp. 'isten szolgálólánya'

devalváció ⇨ *közg* pénz leértékelése, árfolyamcsökkentés

⇨ leértékelődés, értékvesztés, elértéktelenedés

⊙ ném *Devaluation* ← fr *dévaluation* 'ua.', lásd DEVALVÁL

devalvál ⇨ *közg* (pénzt) leértékel

⇨ elértéktelenít

⊙ ném *devalvieren* ← fr *dévaluer* 'ua.': *dé(s)-* ← lat *dis-* 'el, le' | *valuer* 'értékel' ← *value* 'érték' ← *valoir, valu* 'ér vmennyit' ← lat *valere, valui* 'ua.'

Lásd még VALÉTA, VALUTA

devalválódik ⇨ *közg* (pénz) leértékelődik

⇨ értékét veszti, elértéktelenedik

⊙ lásd DEVALVÁL

devanágari ⇨ *nyelvt* a szanszkrit, hindi s néhány más nyelv írására használt indiai betűírás

⊙ szansz, 'ua.': tkp. 'az isteni városból való', lásd DÉVA

devaporáció ⇨ *fiz* gőzök visszaalakulása folyadékcseppekké

⊙ tud lat *devaporatio* 'ua.': *de-* 'le, el' | *vapor* 'pára, gőz'

devasztáció ⇨ pusztítás, dúlás, rombolás

⊙ lat *devastatio* 'ua.' ← *devastare, devastatum* 'elpusztít, feldúl': *de-* 'el' | *vastare* 'pusztít, pusztává tesz' ← *vastus* 'puszta, üres'

deverbális ⇨ *nyelvt* igéből képzett (ige vagy névszó)

⊙ tud lat, 'ua.': *de-* '-ből' | *verbum* 'ige'

de verbo ad verbum ⇨ szóról szóra, szó szerint

⊙ lat, 'ua.' ← *verbum* 'szó, ige'

destitutura [devesztitúra] ⇨ *tört* hűbéri jog élvezete

⊙ kk lat, 'ua.': *de-* (itt nyomatékos) } *vestire* 'beöltöztet, ráruház' ← *vestis* 'ruha'

deviáció ⇨ *hajó, rep* elhajlás, eltérés (mágnesűé a földrajzi északtól, hajóé a kitűzött iránytól)

⇨ *fiz* a prizmából kilépő fénysugárnak az eredeti iránytól való eltérése fokokban kifejezve

⇨ *biol* az öröklött tulajdonságoktól való eltérés az egyedfejlődés során

⇨ elferdülés, eltévelyedés

⊙ lat *deviatio* 'letérés, eltérés', lásd DEVIÁL

deviál ⇨ eltér, elhajlik

⊙ késő lat *deviare, deviatum* 'letér az útról, eltévelyedik': *de-* 'el' | *via* 'út'

Lásd még KONVOJ, TRIVIÁLIS, VIATICUM, VIADUKT

deviancia ⇨ *szoc* a társadalom normáitól eltérő magatartás

⊙ tud lat *deviantia* 'ua.', lásd DEVIÁNS

deviáns ⇨ *szoc* a társadalom normáitól eltérő, azokat tagadó, semmibe vevő (személy, magatartás)

⊙ ang *deviant* 'ua.', lásd DEVIÁL

devise [döviz] ⇨ jelszó, jelige, jelmondat, címerfelirat

⇨ címke

⇨ † csatakiáltás

⇨ mottó

⊙ fr *devise* 'jelmondat', ered. 'a címerpajzs egy osztása, a hozzá tartozó jelmondat' ← ófr *devis* ← késő lat *divisum* 'osztás', lásd DEVIZA, DIVÍZIÓ

de visu [dé vízú] ⇨ a látottak alapján, a tapasztaltak alapján

⊙ lat, 'ua.': *de-* '-ból' | *visus* 'látás' ← *videre, visum* 'lát'

devitrifikáció ⇨ *geol* természetes és mesterséges üveg szerkezetének átrendeződése szilárd kristályos rendszerbe

⊙ lat *de-* 'le, el' | lásd VITRIFIKÁCIÓ

deviza ⇨ *közg* idegen pénznemre szóló utalvány

⇨ *közg* nemzetközi elszámolásokban használatos fizetési eszköz

⊙ ném *Devise* 'jelszó, idegen pénznem' ← fr *devise*, lásd ott

devla ⇨ *biz* ördög

⇨ *biz* isten

⊙ cig, ered. 'isten', lásd DÉVA, az 'ördög' jelentés talán a DIABOLUS modern nyelvi utódai (pl. ol *diavolo*) hatására alakult ki

devóció ⇨ *vall* felajánlás, fogadalom

⇨ áldozatosság, odaadás

⊙ lat *devotio* 'ua.' ← *devovere, devotum* 'fogad, felajánl, feláldoz': *de-* 'le, el, meg' | *voveo* 'kíván, ígér'

Lásd még DEVÓTUS, DEVOZIONE

devolúció ⇨ *jog* vagy on átszállása másra törvényes alapon

⇨ *pol* központi szerv jogi és politikai hatalmának (részleges) átruházása alsóbb szervre

⊙ késő lat *devolutio* ‘ua.’ ← *devolvere, devolutum* ‘lehengerít, leteker’: *de-* ‘le, el’ | *volvere* ‘forgat’

Lásd még EVOLÚCIÓ, REVOLVER, VOLTIZSÓR, VOLUMEN, VOLUTA

devon ⇨ *geol* a földtörténeti ókor negyedik szakasza, amelyben a szárazföldi élet erőteljes fejlődésnek indult

⊙ az angliai *Devonshire* nevéből, ahol e kor geológiai rétegeit először különítették el

devotio moderna [devóció ...] ⇨ *vall* az elmélyült lelkeségre és erkölcsi megújulásra törekvő laikus irányzat a 14–15. századi keresztény egyházban

⊙ lat, ‘korszerű áhítat’, lásd DEVÓCIÓ, MODERN

devótus † ⇨ ájtatos, istenfélő, jámbor

⇨ alázatos, meghunyászkodó

⊙ lat *devotus* ‘ua.’, lásd DEVÓCIÓ

devozione [devócióne] ⇨ *irod* prédikációba illesztett templomi színjáték, párbeszédese jelenet, amely népszerű prózai és énekes műfajjá fejlődött a 14–15. századi Európában

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘áhítat, odaadás’, lásd DEVÓCIÓ

devsirme ⇨ *tört* gyermekadó, fiúgyermekek összegyűjtése adó fejében az oszmán-török birodalom keresztény országaiban

⊙ tör *devşirme* ‘ua.’ ← perzsa *dévsirme* ‘tized’

dexiográfia ⇨ *nyelvt* balról jobbra haladó írás

⊙ tud lat *dexiographia* ‘ua.’: *dexiosz* ‘jobb (oldali), ügyes’ | lásd -GRÁFIA

dexteritás ⇨ ügyesség

⊙ lat *dexteritas* ‘ua.’ ← *dexter* ‘jobb(oldali), ügyes’ ← gör kf *dexiterosz* ‘inkább jobbra eső’ ← *dexiosz* ‘jobb(oldali)’

dextrán ⇨ *kém* elágazó láncú összetett szénhidrogén glukóz alapegységekből, vérátömlesztésben vérplazma helyett használatos

⊙ ang *dextran* ‘ua.’, lásd DEXTRIN

dextrin ⇨ *kém* keményítő részleges lebontásával nyert, ragasztónak is használt, szőlőcukrot tartalmazó édeskés por

⊙ ang *dextrin* ‘ua.’: lásd DEXTRÓZ | -*in* (vegyületre utaló toldalék)

dextrogrir ⇨ *kém* a polározott fény síkját jobbra forgató (vegyület)

⊙ ném *dextrogyr* ‘ua.’: lat *dexter, dextra* ‘jobb’, lásd DEXTERITÁS | késő lat *gyrare* ‘körben jár, forog’ ← gör *gürosz* ‘kör’

Lásd még GIROSKÓP

dextrokardia ⇨ *anat* a szív rendellenes elhelyezkedése a mellkas jobboldalán

⊙ tud lat *dextrocardia* ‘ua.’: lat *dexter, dextra* ‘jobb’, lásd DEXTERITÁS | gör *kardia* ‘szív’

dextromanuális ⇨ *orv* jobbkezes

⊙ tud lat *dextromanualis* ‘ua.’: lat *dexter, dextra* ‘jobb’, lásd DEXTERITÁS | lásd MANUÁLIS

dextróz ⇨ *kém* szőlőcukor

⊙ ném *Dextrose* ‘ua.’: lat *dexter, dextra* ‘jobb’, lásd DEXTERITÁS (a szőlőcukor vizes oldata a poláros fényt jobbra forgatja) | -*óz* (cukorra utaló toldalék)

dezafrrikálódás ⇨ *nyelvt* mássalhangzó visszaalakulása dörzshangból réshanggá (pl. *c*→*sz*, *cs*→*s*)

⊙ fr *dés-* ← lat *dis-* ‘el, le, vissza’ | lásd AFFRIKÁLÓDÁS

dezaromatizáció ⇨ *kém* aromatikussá, azaz benzolgyűrűt tartalmazó vegyületek szerkezeti átalakulása magas hőmérsékleten és katalizátor jelenlétében

⊙ fr *désaromatisation* ‘ua.’: *dés-* ← lat *dis-* ‘el, le, vissza’ | lásd AROMATIZÁL

dezavuuál ⇨ (a nyilvánosság előtt) meghazudtol, megcáfol, megtagad, lejárat

⊙ ném *desavouieren* ← fr *désavouer* ‘ua.’: *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, le, vissza’ | *avouer* ‘elismer’ ← lat *advocare* ‘összehív’, lásd ADVOKÁT

dezentor † ⇨ katonaszökevény

⊙ a DEZERTŐR régi magyar nyelvjárási változata *r*→*n* elhasonulás alapján

dezingrátor ⇨ *kat* alakulatától elszőkik

- ✧ *átv* valamely ügyet, pártot gyávaaságból vagy érdekből cserbenhagy
 ◎ ném *desertieren* ← fr *déserteser* ‘ua.’ ← lat *deserere, desertum* ‘elhagy’: *de-* ‘el’ | *serere* ‘fűz, illeszt’
dezertőr ✧ *kat* katonaszökevény
 ✧ *átv* áruló, elvtagadó
 ◎ ném *Deserteur* ← fr *déserteur* ‘ua.’, lásd DEZERTÁL
dezeszkaláció ✧ fokozatos csökkentés, az eszkaláció ellentéte
 ◎ fr *désescalation* ‘ua.’: *dés-* ← lat *dis-* ‘el, le, vissza’ | lásd ESZKALÁCIÓ
deznáció ✧ kijelölés, kiszemelés, kinevezés
 ◎ lat *designatio* ‘ua.’, lásd DEZIGNÁL
deznál ✧ kijelöl, kiszemel, kinevez
 ◎ lat *designare, designatum* ‘ua.’: *de-* ‘el, ki’ | *signum* ‘jel’
deznátum ✧ *nyelvt* a jel tárgya, a jelölt dolog
 ◎ tud lat *designatum* ‘ua.’, lásd DEZIGNÁL
dezillúzió ✧ kiábrándulás, kiábrándultság, csalódottság
 ◎ fr *désillusion* ‘ua.’: *dés-* ← lat *dis-* ‘el, le, vissza’ | lásd ILLÚZIÓ
dezilluzionál ✧ kiábrándít
 ◎ ném *desillusionieren* ← fr *désillusionner* ‘ua.’, lásd DEZILLÚZIÓ
dezilluzionált ✧ kiábrándult, csalódott
 ◎ lásd DEZILLUZIONÁL
dezilluzionizmus ✧ általános kiábrándultság mint életérzés (a 19. század második felének irodalmában)
 ◎ fr *désillusionisme* ‘ua.’, lásd DEZILLÚZIÓ, -IZMUS
dezindusztrializáció ✧ *közz* az iparosítás visszafogása a környezeti ártalmak mérséklése céljából
 ◎ fr *dés-* ← lat *dis-* ‘el, le, vissza’ | lásd INDUSZTRIALIZÁCIÓ
dezinfekció ✧ *orv* fertőtlenítés
 ◎ ném *Desinfektion* ‘ua.’, lásd DEZINFICIÁL
dezinficiál ✧ *orv* fertőtlenít, csírátlanit, csíramentesít
 ◎ ném *désinfizieren* ← fr *désinficier* ‘ua.’: *dés-* ← lat *dis-* ‘el, le’ | lat *inficiare* ‘megfertőz’: *in* ‘bele’ | *facere* ‘csinál’
dezinficiens ✧ fertőtlenítőszer
 ◎ ném *Desinfiziens* ‘ua.’, lásd DEZINFICIÁL
dezinformál ✧ félretájékoztat, hamis híreket vagy adatokat szivárogtat ki félrevezetés céljával
 ◎ ném *desinformieren* ← fr *désinformier* ‘ua.’: *dés-* ← lat *dis-* ‘el, félre’ | lásd INFORMÁL
dezintegráció ✧ *szoc* a társadalom szétesése, felbomlása
 ✧ *biol* a sejtek leépülése
 ✧ *fiz* atommag vagy elemi részecskék bomlása
 ◎ fr *désintegration* ‘ua.’: *dés-* ← lat *dis-* ‘el, le, vissza’ | lásd INTEGRÁCIÓ
dezintegrátor ✧ *műsz* aprítógép
 ✧ *műsz* gázokat portalanító berendezés
 ◎ ném *Desintegrator* ‘ua.’, lásd DEZINTEGRÁCIÓ
dezsztál ✧ eláll vmitől, lemond róla, felhagy vele
 ◎ lat *desistere* ‘ua.’: *de-* ‘le, el, félre’ | *(si)stere* ‘odaáll’ ← *stare* ‘áll’
dezmin ✧ *ász* a zeolitok egyik fajtája, nátrium-kalcium-alumínium-szilikát, fehérés vagy sárga egyhajlású kristályok kötegeiként fordul elő
 ◎ ang *desmine* ‘ua.’: gör *deszma* ‘köteg, kötélék’ ← *deió* ‘köt’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)
dezmogén ✧ *biol* kötőszöveti eredetű
 ◎ ném *desmogen* ‘ua.’: gör *deszma* ‘kötélék’ ← *deió* ‘köt’ | lásd -GÉN
dezodorál ✧ szagtalanít
 ◎ ném *desodorieren* ← fr *désodorier* ‘ua.’: *dés-* ← lat *dis-* ‘el, le’ | *odeur* ‘szag’ ← lat *odor* ‘ua.’
dezodoráns ✧ szagtalanító szer
 ✧ izzadásgátló

⊙ ném *Desodorans* ‘ua.’, lásd DEZODORÁL

dezoxidál ⇨ kém oxigéntartalmától vagy annak egy részétől megfoszt, redukál

⊙ fr *dé(s)-* ← lat *dis-* ‘el, le, vissza’ | lásd OXIDÁL

dezoxikortikoszteron ⇨ kém a mellékvesekéreg fontos szteroidja

⊙ lásd DEZOXIDÁL, KORTIKOSZTEROID

dezoxiribonukleinsav ⇨ kém a DNS teljes kémiai neve; az öröklés legfontosabb anyaga, olyan nukleinsav, amely dezoxiribóz cukorrészt tartalmaz

⊙ lásd DEZOXIRIBÓZ, NUKLEIN

dezoxiribóz ⇨ kém olyan egyszerű cukor, amelyben hidroxilgyököt hidrogén helyettesít, tehát kevesebb oxigénatomot tartalmaz

⊙ lásd DEZOXIDÁL, RIBÓZ

dezurbanizáció ⇨ szoc a városiasodás ütemének visszafogása

⇨ szoc a nagyvárosi lakosság egy részének vidékre költözése

⊙ fr *dés-* ← lat *dis-* ‘el, le, vissza’ | lásd URBANIZÁCIÓ

dharma ⇨ mit a védikus és brahmanista mitológiában a léteztést átfogó és szabályozó világelv

⇨ vall a vallási és erkölcsi törvények összessége

⇨ vall Buddha tanítása, törvénye

⊙ szansz, ‘törvény’

dharmaszutra ⇨ irod vallási törvények gyűjteménye mint ősi indiai irodalmi forma

⊙ szansz, ‘a törvény vezérfonala’

dhoti ⇨ ölt a derék és a combok köré csavart és hátul megkötött fehér vászon mint indiai és délkelet-ázsiai férfi ruházat

⊙ hindi, ‘ua.’

dia lásd DIAFILM, DIAPOZITÍV

diabáz ⇨ geol a felszín alatt kis mélységben megszilárdult szürkés-zöldes-fekete, finom kristályos vulkáni magmás kőzet

⊙ ang *diabase* ‘ua.’: VAGY ← gör *diabasizis* ‘átmenet’: *dia-* ‘át’ | *bainó* ‘megy’, VAGY *di-* ‘kétszer’ | *baszisz* ‘lépés, láb, alap’, lásd BÁZIS

diabatikus ⇨ fiz a vizsgált anyag és környezete közötti hőcserével járó (folyamat)

⊙ ang *diabatic* ‘ua.’ ← gör *diabatosz* ‘átjárható, átkelésre alkalmas’ ← *diabainó* ‘átkel, átjár’: *dia* ‘át’ | *bainó* ‘megy’

diabétesz ⇨ orv cukorbetegség, cukorbeteg

⇨ orv (eredetileg) kóros mennyiségű vizelettel járó, anyagcsere-zavar okozta betegség

⊙ tud lat *diabetes* ‘ua.’ ← gör *diabétész* ‘körző’ (szétnyílt szárai szétárt lábbal vizező embert képeznek meg) ← *diabainó* ‘átlép, lábát szétterpeszti’: *dia* ‘át’ | *bainó* ‘megy’

diabetikus ⇨ orv cukorbetegséggel kapcsolatos

⇨ cukorbetegnek való

⊙ tud lat *diabeticus* ‘ua.’, lásd DIABÉTESZ

diabolikus ⇨ ördögi, sátáni

⊙ lat *diabolicus*, lásd DIABOLUS

diaboló ⇨ ját két végén nyeles zsinórból és rajta ide-oda gördíthető, fel-feldobható gurigából álló játékszer

⇨ † *div* kétoldalt a fülre csavart hajfonat mint frizura eleme

⊙ ném *Diabolo* ‘feldobható guriga’ (márkanév) ← ol, ‘ördög’, lásd DIABOLUS

diabolus † ⇨ ördög, sátán

⊙ kk lat ‘ua.’ ← gör *diabulosz* ‘vádaskodó, rágalmozó ember’ ← *diaballó* ‘vádol, rágalmoz, egyenetlenséget kelt’: *dia-* ‘át, keresztbe’ | *balló* ‘dob’ (a jelentés fejlődésére nézve lásd SÁTÁN)

diaconus lásd DIAKÓNUS

diadém ⇨ fejék, fejdísz, homlokék

⇨ a bronzkorona

⊙ ném *Diadem* ← lat *diadema* ‘ua.’ ← gör *diadéma* ‘a perzsa királyok fehérscikos kék homlokszalagja a tiara alatt’ ← *diadeó* ‘körülköt’: *dia* ‘át, körül’ | *deó* ‘köt’

diadikus ⇨ *számtech* páros, két elemből álló, kettős funkciót ellátó

⊙ ang *dyadic* ← gör *diadikosz* ‘ua.’ ← *diasz*, *diadosz* ‘kettesség, pár’ ← *diō* ‘kettő’

diadokhia ⇨ *ásv* az a jelenség, hogy egy atom vagy ion egy másiknak a helyébe léphet az ásványok kristályrácsában

⊙ tud lat *diadochia* ‘ua.’ ← gör *diadokhé* ‘váltás’ ← *diadekhomai* ‘felvált, helyébe lép’: *dia-* ‘át’ | *dekhomai* ‘magára vesz’

diadokhoszok ⇨ *tört* III. Alexandrosz (Nagy Sándor) makedón király hadvezérei, akik uruk halála után két évtizedig háborúskodtak egymással birodalmának örökségéért

⊙ gör *diadokhosz* ‘követő, utód’ ← *diadekhomai* ‘felvált, helyébe lép’: *dia-* ‘át’ | *dekhomai* ‘magára vesz’

diaeresis lásd DIERÉZIS

diaeta lásd DIÉTA

diafán ⇨ átlátszó, áttetsző

⊙ ném *diaphan* ← gör *diaphanosz* ‘ua.’: *dia* ‘át, körül’ | *phainomai* ‘látszik’

Lásd még FENOL, FENOMÉN

diafanítás ⇨ átlátszóság, áttetszőség

⊙ tud lat *diaphanitas* ‘ua.’, lásd DIAFÁN

diafanoszkópia ⇨ *orv* a test egyes szerveinek vagy üregeinek átvilágítása

⊙ tud lat *diaphanoscopia* ‘ua.’: lásd DIAFÁN | gör *szkopeō* ‘néz’

diafilm ⇨ *fényk* diapozitív képekből való filmszalag, állóképenként vetített mesefilm, ismeretterjesztő film

⊙ lásd DIA(POZITÍV)

diafizis ⇨ *anat* a hosszú, csöves csontok középső szakasza

⊙ tud lat *diaphysis* ← gör *diaphüszisz* ‘rés, hasadék, köz’ ← *diaphüō* ‘közben eltelik (idő)’

diafónia ⇨ *inf* áthallás csatornák között

⇨ *zene* széthangzás, szólamok szétválása és újralalakozása

⊙ tud lat *diaphonia* ‘ua.’: gör *dia* ‘át’ | *phóné* ‘hang’

diafora ⇨ *stil* szóalakzat, egy szó más jelentésárnnyalattal és nagyobb nyomatékkaal való megismétlése

⊙ gör *diaphora* ‘ua.’, tkp. ‘különbség’ ← *diapherō* ‘különbözik’: *dia-* ‘át’ | *pherō* ‘visz’

diaforetikum ⇨ *orv* izzasztószer

⊙ tud lat *diaphoreticum* ‘ua.’, lásd DIAFORÉZIS

diaforézis ⇨ *orv* izzadás, átizzadás

⊙ tud lat *diaphoresis* ‘ua.’ ← gör *diaphorészisz* ‘lelki zavar, izgalom’ ← *diaphoreō* ‘szétozlat, elterjeszt’: *dia* ‘át, szét’ | *pherō* ‘hord, visz’

diafragma ⇨ *anat* rekeszizom

⇨ *növ* sejtfaal, válaszfal

⇨ *fényk* fényrekesz

⇨ *kém* félígáteresztő hártya folyadékok, gázok szűrésére

⊙ lat, gör *diaphragma* ‘válaszfal’: *dia-* ‘át’ | *phragma* ‘sövény, kerítés’ ← *phrasszó*, tkp. *phrag-szó* ‘elkerít’

diaftora ⇨ *orv* elhalás

⊙ tud lat *diaphthora* ‘ua.’ ← *diaphtheirō* ‘elpusztít’: *dia-* ‘át’ | *phtheirō* ‘ront, pusztít’

diaftorézis ⇨ *geol* magas hőmérsékleten és nagy nyomáson kikristályosodott kőzet szerkezeti visszaalakulása más viszonyok között

⊙ tud lat *diaphthoresis* ‘ua.’ ← gör *diaphthorészisz* ‘tönkremenés, pusztulás’, lásd DIAFTORA

diagenezis ⇨ *geol* üledékek közzetté alakulása kémiai és fizikai folyamatok hatására

⊙ gör, ‘ua.’: *dia-* ‘át’ | lásd GENEZIS

diaglifosz ⇨ *műv* bemélyített, vésett díszítmény

⊙ gör *diagliphosz* ‘ua.’: *dia-* ‘át’ | *gliphō* ‘vés’

diagnosztia ⇨ *orv* kórmegállapító orvos

⊙ tud lat *diagnosta* ‘ua.’ ← gör *diagnosztész* ‘felismerő’ lásd DIAGNOSZTIKA

diagnosztika ⇨ *orv* a kórisme készítésének tudománya, gyakorlata

⊙ tud lat *diagnostica (ars)* ‘felismerési (mesterség)’ ← gör *diagnosztikosz* ‘a felismeréssel kapcsolatos’, lásd DIAGNÓZIS

diagnosztizál ⇨ *orv* (betegséget) meghatároz, megállapít

⊙ ném *diagnostisieren* ‘ua.’, lásd DIAGNOSZTIKA

diagnózis ⇨ *orv* kórmegeállapítás, kórmeghatározás, kórisme

⊙ tud lat *diagnosis* ‘ua.’ ← gör *diagnószisz* ‘felismerés, megállapítás’ ← *diagnószkó* ‘alaposan megvizsgál’: *dia-* ‘át’ | ← *(gi)gnószkó* ‘felismer, véleményt alkot’

diagonális ⇨ *geom* átlós, rézsútos

⊙ tud *diagonalis* ← gör *diagóniosz* ‘ua.’: *dia-* ‘át, szemben’ | *gónia* ‘hajlat, szög’ ← *gonü* ‘térd’

diagráf ⇨ rajzeszköz testek körvonalainak síkban való ábrázolásához

⊙ ang *diagraph* ‘ua.’ ← gör *diagraphó* ‘körvonalat rajzol, ábrázol’: *dia-* ‘át, körül’ | *graphó* ‘ír, rajzol’

diagram ⇨ egymástól függő változásokat szemléltető ábra

⊙ ang *diagram* ‘ua.’ ← lat, gör *diagramma* ‘rajz, ábra, asztrológiai tábla’: *dia-* ‘át’ | lásd GRAM(MA)

diakinézis ⇨ *gen* a kromoszómák végleges leválása a sejtmagvacskáról

⊙ tud lat *diakinesis* ‘ua.’: gör *dia-* ‘át, szét’ | lásd KINÉZIS

diaklázis ⇨ *geol* repedés, hasadás kőzetben

⊙ tud lat *diacclasis* ← gör *diaklaszisz* ‘törés, repedés’ ← *diaklaó* ‘kettétör’: *dia-* ‘át, szét’ | *klaó* ‘tör’

diakonátus ⇨ *vall* a diakónusi fokozat

⇨ *vall* a diakónus tiszte, rangja, méltósága

⊙ lat *diaconatus* ‘ua.’, lásd DIAKÓNUS

diakonikon ⇨ *vall* görögkeleti templom sekrestyéje

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘a szolgálat helye’, lásd DIAKÓNUS

diakonissza ⇨ *vall* szociális és egyházi szolgálatra alakult protestáns közösségben élő nő

⊙ ném *Diakonisse* ‘ua.’ ← lat *diaconissa* ‘női kiszolgáló ókori keresztény gyülekezetben’: *diaconus*, lásd DIAKÓNUS | *-issa* (nőnévképző)

diakónus ⇨ *vall* szerep, a katolikus és görögkeleti egyházban a felszentelést megelőző papi fokozat

⇨ *vall* lelkigondozó

⊙ lat *diaconus* ‘ua.’, ← gör *diakonosz* ‘szolga, felszolgáló’ ← *diakoneó* ‘szolgál’

❖ magy *diák*

diakópa ⇨ *stil* mondatalakzat, amelyben egy mondat szerkezeti egységbe más értelmi egység szavai élkelődnek be

⊙ lat *diacopa* ← gör *diakopé* ‘ua.’, tkp. ‘bevágás, átmetszés, szoros’: *dia-* ‘át’ | *koptó* ‘vág’

diakritikus ⇨ megkülönböztető

⇨ *nyelvt* betűk alá vagy fölé írt (mellékjel)

⊙ tud lat *diacriticus* ← gör *diakritikosz* ‘különbséget tevő’ ← *diakrinó* ‘megkülönböztet’: *dia-* ‘át, szét’ | *krinó* ‘választ’

diakrómia ⇨ *fényk* fekete krómézüst fénykép színezése kémiai eljárással

⊙ ném *Diachromie* ‘ua.’: gör *dia-* ‘át’ | *khróma* ‘szín’

diakron ⇨ *tud* tárgyát történeti fejlődésében tekintő (szemlélet, vizsgálat)

⊙ ném *diachron* ‘ua.’, lásd DIAKRÓNIA

Lásd még SZINKRON

diakrónia ⇨ időrend

⇨ *tört* a jelenségek időrend szerinti történeti szempontú vizsgálata

⇨ *nyelvt* a nyelvi tények történeti szemlélete

⊙ tud lat *diachronia* ‘ua.’ ← gör *dia-* ‘át, végig’ | *khronosz* ‘idő’

Lásd még SZINKRÓNIA

diakronikus ⇨ *tud* a jelenségeket, tényeket időrendi egymásutánjukban, történeti alapon vizsgáló

⊙ ném *diachronisch* ‘ua.’, lásd DIAKRÓNIA

diakusztika ⇨ *fiz* a hangterjedés jelenségével foglalkozó tudományág

⊙ ném *Diakustik* ‘ua.’: gör *dia-* ‘át’ | *akusztikosz* ‘hallási’ ← *akuó* ‘hall’

dialektális ⇨ *nyelvt* nyelvjárási, tájnyelvi

⊙ tud lat *dialectalis* ‘ua.’, lásd DIALEKTUS

dialektalizmus ⇨ *nyelvt* nyelvjárási jelenség, sajáttság, tájnyelvi alak

⊙ ném *Dialektalismus* ‘ua.’, lásd DIALEKTÁLIS, -IZMUS

dialektika ⇨ *fil* a fejlődést az ellentétek küzdelmében és meghaladásukban látó bölceleti felfogás

⇨ (eredetileg) vitakészség

⊙ ném *Dialektik* ← gör *dialektiké (tekhné)* ‘vitakozási (mesterség)’ ← *dialegomai* ‘megbeszél, megvitát’: *dia-* ‘át’ | *legomai* ‘beszél’

dialektikus ⇨ *fil* a dialektikával kapcsolatos, annak módszereit alkalmazó

⊙ tud lat *dialecticus* ‘ua.’, lásd DIALEKTIKA

dialektológia ⇨ *nyelvt* nyelvjáráskutatás, a tájnyelvekkel foglalkozó nyelvtudományi ág

⊙ ang *dialektology* ‘ua.’, lásd DIALEKTUS, -LÓGIA

dialektológus ⇨ *nyelvt* nyelvjáráskutató

⊙ magy, lásd DIALEKTOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

dialektus ⇨ *nyelvt* nyelvjárás, tájszólás, tájnyelv

⊙ lat *dialectus* ‘ua.’ ← gör *dialektosz* ‘beszélgetés, beszédmód, nyelvhasználat’ ← *dialegomai* ‘beszélget’, lásd DIALEKTIKA

dializál ⇨ *orv* művekezelést végez

⊙ lásd DIALÍZIS

dializátor ⇨ *orv* művekezelést végző berendezés

⊙ tud lat *dialysator* ‘ua.’, lásd DIALÍZIS

dialízis ⇨ *kém* oldott anyagok szétválasztása diffúziós úton

⇨ *orv* művekezelés, beteg vese funkcióinak ellátása gyógyászati berendezéssel

⊙ tud lat *dialysis* ← gör *dialüszisz* ‘szétválasztás’ ← *dialüó* ‘szétválaszt’: *dia-* ‘át, szét’ | *lüó* ‘eloldoz’

diallág ⇨ *ásv* egyhajlású, fémes csillogású, színjátészó szilikátásvány

⊙ ang *diallage* ‘ua.’ ← gör *diallagé*, lásd ott

diallagé ⇨ *ret* rokon értelmű szavaknak a fokozást is magában foglaló halmozása mint mondataalakzat

⊙ gör, ‘csere, megkülönböztetés’ ← *diarrasszó*, tkp. *diallag-szó* ‘megeserél, átvált’: *dia-* ‘át’ | *allasszó* ‘cserél’

diallelé ⇨ *log* körben forgó, hibás okozódás, kiútalan gondolatmenet

⊙ ném *Diallelé* ‘ua.’ ← gör *dia allélón* ‘keresztül-kasul, összevissza’: *dia-* ‘át’ | *allélusz* ‘egymást’

dialogikus ⇨ párbeszédes

⊙ ném *dialogisch* ‘ua.’, lásd DIALÓGUS

dialogizál ⇨ párbeszédes alakban ír meg

⇨ párbeszédes formára ültet át

⊙ ném *dialogisieren* ‘ua.’, lásd DIALÓGUS

dialógus ⇨ *irod* párbeszéd drámai vagy prózai műben

⇨ *tud* párbeszédes formában írt értekezés

⇨ párbeszéd

⊙ lat *dialogus* ‘ua.’ ← gör *dialogosz* ‘beszélgetés’ ← *dialegomai* ‘beszélget’: *dia-* ‘át’ | *legomai* ‘beszél’

dialysis lásd dialízis

diamágneses ⇨ *fiz* önálló mágneses tér nélküli, de külső hatásra átmágnesezhető (anyag)

⊙ ang *diamagnetic* ‘ua.’ ← gör *dia-* ‘át’ | lásd MÁGNES

diamagnetizmus ⇨ *fiz* a diamágnesesség jelensége

⊙ ang *diamagnetism* ‘ua.’, lásd DIAMÁGNESES, -IZMUS

diamant ⇨ ipari gyémánt

⇨ *nyomd* a legkisebb, négyponos betűnagyság

⊙ ném *Diamant* ← fr *diamant* ‘ua.’ ← népi lat *adiamante* ← gör *adamasz*, *adamantosz* ‘kemény acél, gyémánt’, tkp. ‘legyőzhetetlen’: *a-* ‘nem’ | *damaó* ‘leigáz’

diaméter ⇨ *geom* kör átmérője

⊙ ném *Diameter* ← gör *diametrosz* ‘átló, átmérő’: *dia* ‘át, szét’ | *metreó* ‘mér’

diametrális ⇨ átellenes, szemben fekvő

⇨ éles, szöges (ellentét)

⊙ ang, ném *diametral* ‘ua.’, lásd DIAMÉTER

diametrikus ⇨ *geom* az átmérőhöz tartozó, vele kapcsolatos

⊙ ném *diametrisch* ‘ua.’, lásd DIAMÉTER

diamin ⇨ *kém* két amincsoportot tartalmazó szerves vegyület

⊙ ang *diamine* ‘ua.’: gör *di-* ‘kétszer’ | lásd AMIN

dianegatív ⇨ *fényk* diafilm negatívja

⊙ lásd DIA, NEGATÍV

dianetika ⇨ *vall* a lelket bénító berögződések feloldását célzó terápia a szcientológiai egyház gyakorlatában

⊙ ang *dianetics* ‘ua.’ ← lat *dianoeticus* ← gör *dianoétikosz* ‘gondolkodás útján való’ ← *dianoészisz* ‘gondolkodás’ ← *dianoemai* ‘gondolkodik’: *dia* ‘át’ | *noosz* ‘értelem’

dianoia ⇨ értelem, gondolkodó képesség

⊙ gör, ‘ua.’ ← *dianoemai* ‘gondolkodik’: *dia-* ‘át’ | *noeó* ‘felfog’ ← *noosz* ‘értelem’

diapazon ⇨ *zene* kamarahang, normál *á* hang

⇨ *zene* hangvilla

⇨ *zene* hangterjedelem

⇨ *zene* orgonaregiszter

⇨ *zene* ókori görög oktáv

⇨ *átv* érzelmi skála, kifejezőkészlet

⊙ ang, ném *diapason* ‘ua.’ ← gör *dia paszón* (*khordón*) ‘végig az összes (hangon, húron)’ ← *pasz*, *pantosz* ‘minden’

diapedézis ⇨ *biol* a fehérvérsejtek áthatolása a hajszálerek falán és kilépése a környező szövetbe

⊙ tud lat *diapedesis* ‘ua.’ ← gör *diapédészisz* ‘átugrás’: *dia-* ‘át’ | *pédaó* ‘ugrik’

diaph- lásd DIAF-

diapir ⇨ *geol* a mellékkőzetbe gombaszzerűen betüremkedő olvadt magma vagy kisebb sűrűségű átalakult kőzet, pl. só

⊙ ném *Diapir* ‘ua.’ ← gör *diapeiró* ‘behatol, áthatol’: *dia-* ‘át’ | *peiraó* ‘próbálkozik, támad’

diaporáma ⇨ filmszerű montázs több diavetítő egymásra vagy egymás mellé vetített, váltogatott képeivel és kísérezével

⊙ mozaikszó: lásd DIAPO(ZITÍV, PANO)RÁMA

diaporézis ⇨ *ret* (színlelt) habozás mint szónoki fogás

⊙ gör *diaporészisz* ‘kétség, zavar’ ← *diaporeó* ‘bizonytalanságban van’: *dia-* ‘át, szét’ | *porosz* ‘út’

diapozitív ⇨ *fényk* átlátszó filmre készült, vetítésre való pozitívkép (népszerű nevén *dia*)

⊙ ném *Diapozitiv* ‘ua.’: gör *dia* ‘át’ | lásd POZITÍV

diaptózis ⇨ *orv* véletlen eset, váratlan fejlemény

⊙ tud lat *diaptosis* ‘ua.’ ← gör *diaptószisz* ‘ballépés, tévedés’: *dia-* ‘át, szét’ | (*pi*)*ptó* ‘esik’

diarchia ⇨ *tört* kettős uralom (pl. ellencsászár, ellenpápa fellépése esetében)

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *di-* ‘kétszer’ | *arkhé* ‘uralom’

diaré ⇨ *orv* hasmenés

⊙ fr *diarrhée* ← tud lat *diarrhoea* ← gör *diarrhoia* ‘ua.’, tkp. ‘átfolyás’: *dia-* ‘át’ | *rhoé* ‘folyás’ | *rheó* ‘folyik’

diárium † ⇨ napló

⇨ iskolai füzet

⊙ lat *diarium* ‘ua.’ ← *diarius* ‘napi, naponkénti’ ← *dies* ‘nap’

diarrhoea lásd DIARÉ

diász ⇨ *geol* a permkorszak régebben használatos német neve

⊙ ném *Dias* ‘ua.’: gör *di-* ‘kétszer’ | *-ász* (földtörténeti korra utaló toldalék)

diaszkóp ⇨ *műsz* átlátszó képek szemlélésére való eszköz

⊙ ném *Diaskop* ‘ua.’ ← gör *diaszkopeo* ‘átnéz’: *dia-* ‘át’ | *szkopeo* ‘néz’

diaszpór ⇨ a bauxitnak alumínium-hidroxid tartalmú, szórványosan előforduló változata táblás vagy leveles kristályformában

⊙ ang *diaspore* ‘ua.’, lásd DIASZPÓRA

diaszpóra ⇨ szórvány, szórványközösség

⇨ szétszóródás

⊙ ang, ném *diaspora* ‘ua.’ ← gör *diaszpora* ‘szétszóródás’ ← *diaszpeiró* ‘szétszór’: *dia-* ‘át, szét’ | *szpeiró* ‘vet, hint’

Lásd még SPERMA

diasztáz ⇨ *kém* nitrogéntartalmú fermentum, amely a keményítőt maltózza és dextrinné alakítja át

⊙ ang *diastase* ‘ua.’ ← gör *diasztaszisz* ‘távolság, elválásztás’, lásd DIASZTÁZIS

diasztázis ⇨ *orv* a szív tágulós fázisának az a pillanata, amikor a szívkamrák elérik legnagyobb kitágulásukat

⊙ tud lat *diastasis* ‘ua.’: gör *diasztaszisz* ‘távolság, különbség’: *dia-* ‘át, szét’ | *sztaszisz* ‘állás’ ← *(hi)sztémi* ‘áll’

diasztéma ⇨ *orv* foghézag

⇨ *zene* hangköz

⊙ lat *diastema* ‘ua.’ ← gör *diasztéma* ‘tétköz, időköz, hangköz’ ← *diasztémi* ‘szétáll, elválik’: *dia-* ‘át, szét’ | *(hi)sztémi* ‘áll’

diasztematika ⇨ *zene* a hangközöket jelölő régi kottairási mód a 10–11. században

⊙ tud lat *diastematica (ars)* ‘a közök (mestersége)’, lásd DIASZTÉMA

diasztola ⇨ *stil* a szóismétlés változata, amikor az alapszó és ismétlése közé egy harmadik szót iktatunk, pl. *jöjj, nosza jöjj*

⊙ lat *diastola* ← gör *diasztolé* ‘ua.’, tkp. ‘elválás’, lásd DIASZTOLÉ

diasztolé ⇨ *orv* a szívritmus elemnyedési fázisa

⊙ tud lat *diastole* ‘ua.’ ← gör *diasztolé* ‘tágulás’ ← *diasztelló* ‘szétválaszt, kitágít’: *dia-* ‘át’ | *sztelló* ‘bevon (vitorlát)’

Lásd még SZISZTOLÉ

diasztrofizmus ⇨ *geol* nagy közettömegeket és területeket érintő deformáció, főleg hegyképződés

⊙ ang *diastrophism* ‘ua.’ ← gör *diasztrophé* ‘kifordulás’ ← *diasztrophó* ‘kicsavar, elferdít’: *dia-* ‘át’ | *sztrophó* ‘fordít’

diasztülosz ⇨ *ép* antik oszloprend, az oszlop alsó átmérőjének háromszorosával megegyező oszloptávolság

⊙ gör, ‘ua.’: *dia-* ‘át, szét’ | *sztülosz* ‘oszlop’

diatéké ⇨ *vall* szövetség, testamentum (a Bibliára vonatkozólag)

⊙ gör *diathéké* ‘ua.’, ered. ‘végrendelet, megállapodás’ ← *diatithémi* ‘elrendez, rendelkezik’: *dia-* ‘át, szét’ | *(ti)thémi* ‘helyez’

diatermán ⇨ *fiz* a sugárzó hőt átteresztő

⊙ ném *diatherman* ‘ua.’, lásd DIATERMIA

diatermia ⇨ *orv* beteg testrésze alkalmazott rövidhullámú hőkezelés

⊙ tud lat *diathermia* ‘ua.’ ← gör *diathermainó* ‘átmelegít’: gör *dia-* ‘át’ | *thermé* ‘meleg, forróság’

diatermikus ⇨ áthévítesen vagy rövidhullámú kezelésen alapuló

⊙ tud lat *diathermicus* ‘ua.’, lásd DIATERMIA

diatézis ⇨ *orv* a szervezet hajlama betegségekre

⇨ *nyelvt* igefaj (cselekvő, álszenvedő, szenvedő)

⊙ gör *diatheszisz* ‘elrendezés, szerkezet, állapot’: *dia-* ‘át, szét’ | *(ti)thémi* ‘helyez’

diatoma ⇨ *geol* laza szerkezetű üledékes kőzet

⊙ ang *diatom* ‘ua.’ ← gör *diatomosz* ‘átvágott’: *dia-* ‘át’ | *temnó* ‘vág’

diatónia ⇨ *zene* a dūr és moll hangnemeket magába foglaló hétfokú zenei rendszer

⊙ tud lat *diatonia* ‘ua.’: gör *dia-* ‘át’ | *tonosz* ‘húr, zenei hang’, tkp. ‘feszülés’ ← *teinó* ‘feszít’

diatonikus ⇨ *zene* hétfokú (hangrendszer), amely a dúr és moll hangnemeket foglalja magában

⊙ tud lat *diatonicus* ‘ua.’, lásd DIATÓNIA

diatréma ⇨ *geol* függőleges, a földkéregbe mélyen benyúló vulkáni csatorna, amelyet robbanásos kitörés hozott létre

⊙ gör, ‘áttörés’: *dia-* ‘át’ | (*te*)*trainó* ‘fűr’

diatrézis ⇨ *orv* átfúrás, átmetszés

⊙ tud lat *diatresis* ‘ua.’ ← *diatrainó* ‘átfűr’, lásd DIATRÉMA

diatriba vagy **diatribé** † ⇨ értekezés, vitairat

⇨ dicsőítés, dicsőítő szónoklat

⇨ gúnyirat

⊙ ang, ném *diatribé* ‘ua.’ ← lat *diatriba* ‘tudományos vita’ ← gör *diatribé* ‘időpocsékolás, időtöltés, társalgás’: *dia* ‘át, el’ | *tribó* ‘elveszteget’, ered. ‘dörzsöl, reszel’

Lásd még TRIBÁD

diazin ⇨ *kém* két nitrogénatomot tartalmazó ciklikus szénhidrogén

⊙ ném *Diazin* ‘ua.’: gör *di-* ‘kétszer’ | lásd AZ(ÓT) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

diazóma ⇨ *ép* vízszintes körüljáró ókori amfiteátrumokban

⊙ gör, ‘ua.’, ered. ‘ágyékkötő’ ← *diadzónnūmi* ‘körülövez’: *dia-* ‘át’ | *dzóné* ‘öv’

Lásd még ZÓNA

diazotál ⇨ *kém* diazovegyületet (két kapcsolt nitrogénatommal bővített szerves vegyületet) hoz létre

⊙ görög *di-* ‘kétszer’ | lásd AZÓT

diazotípiá ⇨ *nyomda* diazovegyületekkel fényérzékenyített papírra készült fénymásolás, sokszorosítás

⊙ ném *Diazotypie* ‘ua.’, lásd DIAZOTÁL, TÍPUS

dibbuk ⇨ *vall* az embert megszálló gonosz lélek, ártó szellem a zsidó népi hitvilágban

⊙ héb *dibbúk* ‘ua.’ ← *dábak* ‘csüng, ráakaszódik’

dibbit ⇨ *sámtech* bitpár

⊙ ang, ‘ua.’: gör *di-* ‘kétszer’ | lásd BIT

dic- lásd még DIK-

dica [dika] † ⇨ *jog* panasz

⇨ † az országgyűlésen megszavazott adó, adókulcs

⊙ lat, ‘panasz, kereset’ ← gör *diké* ‘jog, igazság, per’

Lásd még DIKASZTÉRIUM, TEODICEA

dichogámia ⇨ *növ* a porzók és a termő egymás után való beérése a kölcsönös megporzást végző növényeknél

⊙ tud lat *dichogamia* ‘ua.’: gör *dikha* ‘kétfelé’ | *gamosz* ‘nász’

dichotóm ⇨ kettős, kettős osztású

⇨ *növ* villás elágazású

⊙ ném *dichotom* ← gör *dikhotomosz* ‘kettévágott’: *dikha* ‘kétfelé’ | *tomosz* ‘vágás’ ← *temnó* ‘vág’

dichotómia ⇨ kettősség, kettős felosztás

⇨ *log* minden állítás ama tulajdonsága, hogy vagy igaz, vagy hamis

⇨ *növ* villás elágazás

⊙ ném *Dichotomie* ← gör *dikhotomia* ‘ua.’, lásd DICHOTÓM

dichotomikus lásd DICHOTÓM

dichotomizmus ⇨ *fil* vagylagos ítéletekre alapozott logikai eljárás

⊙ lásd DICHOTÓMIA, -IZMUS

dicián ⇨ *kém* dinitrogén-dioxid, keserűmandula szagú, igen mérgező gáz

⊙ gör *di(sz)-* ‘kétszer’ | lásd CIÁN

dicotyledon [dikotiledon] ⇨ *növ* kétszikű

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *di(sz)-* ‘kétszer’ | *kotülédón* ‘korong, csíralévél’ ← *kotülé* ‘csésze’

dictamen [diktámen] ⇨ *okt* a középkori iskolában az írásbeli fogalmazás elméletét és gyakorlatát átfogó tantárgy

⊙ késő lat, ‘ua.’, lásd DIKTÁL

dictionarium [dikcionárium] † ⇨ szótár

⊙ kk lat, 'ua.' ← *dictio* 'szó', ered. 'mondás', lásd DIKCIÓ

dicto loco [diktó lóko] ⇨ a mondott helyen

⊙ lat, 'ua.', lásd DICTUM | *locus* 'hely'

dictum [diktum] † ⇨ kijelentés, neves mondás

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'kimondott dolog' ← *dicere, dictum* 'mond'

dictum-factum lásd DIKTUM-FAKTUM

didaktika ⇨ *okt* oktatástan, az oktatás elmélete

⊙ ném *Didaktik* 'ua.' ← gör *didaktiké (tekhné)* 'oktatási (mesterség, tudomány)' lásd DIDAKTIKUS

didaktikus ⇨ (fn) *tud* az oktatás elméletének tudósa

⇨ (mn) oktató (szándékú, jellegű), módszeres

⇨ *irod* szépirodalmi formában ismereteket közlő (vers, eposz, regény)

⇨ okító, szájbarágó

⊙ tud lat *didacticus* 'ua.' ← gör *didaktikosz* 'tanításra hivatott' ← *didaszko*, tkp. *didak-szko* 'oktat'

didaszkalia ⇨ *tört* az ókori görög dráma bemutató főbb adatait rögzítő felirat

⇨ † magyarázat, útmutatás

⊙ lat *didascalía* ← gör *didaszkalía* 'oktatás, színházi feljegyzés', lásd DIDASZKALOSZ

didaszkalosz ⇨ *tört* az ókori görög drámák kardalainak betanítója

⇨ *okt* gyermekek és ifjak oktatója az ókori görög poliszokban

⊙ gör, 'ua.' ← *didaszko*, tkp. *didak-szko* 'oktat'

Lásd még DÁSZKÁL

didaxis † ⇨ oktatás, tanítás

⊙ gör *didaxisz*, tkp. *didak-szisz* 'ua.', lásd DIDASZKALOSZ

dieffenbachia [dífenbahhia] ⇨ *növ* buzogányvirág, dél-amerikai eredetű trópusi dísznövény

⊙ tud lat, 'ua.' ← Ernst *Dieffenbach* német természettudós tiszteletére

diegézis ⇨ *ret* valamely mozzanat részletező előadása

⇨ elbeszélés

⊙ gör *diégészisz* 'ua.': *dia-* 'át, végig' | *agó* 'visz, vezet'

die-hard [dájhárd] ⇨ vaskalapos, ókonzervatív, minden újítás ellen makacsul küzdő politikus

⊙ ang, 'ua.' ← *die hard* 'a végsőkig küzd, nem adja olcsón az életét', tkp. 'nehezen hal meg': *die* 'meghal' | *hard* 'kemény, nehéz, nehezen'

dielektrikum ⇨ szigetelésre alkalmas, az elektromosságot nem vezető anyag

⊙ ném *Dielektrikum* 'ua.' ← *dielektrisch* 'nem vezető': gör *dia-* 'át' | *elektron* 'borostyán'

dielektroforézis ⇨ *vill* elektromosan semleges test elmozdulása nem homogén elektromos térben

⊙ lásd DIELEKTRIKUM | gör *phoreszisz* 'vitel' ← *phoreó* 'hordoz'

dielektrikus ⇨ a dielektrikummal kapcsolatos

⊙ ném *dielektrisch* 'ua.', lásd DIELEKTRIKUM

dién ⇨ *kém* két kettős kötést tartalmazó telítetlen nyílt láncú szénhidrogén

⊙ gör *di(sz)-* 'kétszer' | *-én* (telítetlen szénhidrogénre utaló toldalék)

diérézis ⇨ *nyelvt* kettőshangzók két elemének különajtése

⇨ *irod* sormetszet

⊙ lat *diaeresis* 'ua.' ← gör *diaíreszisz* 'elválasztás': *dia-* 'át, szét' | *aireszisz* 'választás' ← *aireó* 'fog, vesz'

dies ad quem [diesz ad kvem] ⇨ *jog* határnap

⊙ lat, 'a nap, ameddig': *dies* 'nap' | *ad* '-ig' | *qui* 'amely'

dies a quo [diesz a kvó] ⇨ *jog* kezdő nap

⊙ lat, 'a nap, amelytől': *dies* 'nap' | *a(b)* '-tól' | *qui* 'amely'

dies fasti [diesz faszti] ⇨ *tört* a törvénykezésre igen, gyűlések összehívására nem alkalmas napok a római naptárban

⊙ lat tbsz, 'ua.': *dies* 'nap' | *fastus* 'alkalmas, megengedett' ← *fas* 'illő, szabad', ered. 'isteni igazság, törvény'

diesis [diéizisz] ⇨ *zene* kereszt mint zenei előjegyzés, az utána következő hang magasságát fél hangközzel emeli

⊙ lat *diesis* ‘ua.’ ← gör *diesisz* ‘a legkisebb hangköz, negyedhang’, ered. ‘szabadon bocsátás’ ← *diiémi* ‘elbocsát, felold’: *di(a)* ‘el, szét’ | *hiémi* ‘küld, hajít’

dies nefasti [diesz nefasztí] ⇨ *tört* ünnepnapok, nyilvános ténykedésre nem engedélyezett napok az ókori római naptárban

⊙ lat, ‘ua.’: *dies* ‘nap’ | *nefastus* ‘nem alkalmas, meg nem engedett’ ← *nefas* ‘nem szabad, tilalmas’, lásd **DIES FASTI**

diéta¹ ⇨ *orv* betegkoszt, kímélő étrend

⇨ *ált* valamilyen cél érdekében követett étrend, pl. fogyókúrás ~

⊙ lat *diaeta* ← gör *diaita* ‘életmód, étrend’

diéta² † ⇨ országgyűlés

⇨ napidíj

⊙ újik lat *dieta* ‘napidíj’ ← *dies* ‘nap’, auszt ném ‘országgyűlés’ (a ném *Landtag* ‘ua.’, tkp. ‘országnap’ hatására)

dietális † ⇨ országgyűlési

⊙ lásd **DIÉTA**²

dietetika ⇨ *orv* az egészséges életrenddel, étkezéssel foglalkozó tudományág

⊙ ném *Diätetik* ‘ua.’ ← gör *diätetiké* (*tekhné*) ‘a helyes életmód (mestersége)’, lásd **DIÉTA**¹

dietetikus ⇨ (fn) *orv* a helyes vagy kímélő étrend szakembere

⇨ (mn) a helyes étrenddel kapcsolatos

⊙ magy, lásd **DIETÉTIKA** (a *fizika*–*fizikus* és hasonló szópárok mintájára), ill. ném *diätetisch*

dietil-glikol ⇨ *kém* a dietil-éter származéka, szerves oldószer, használják gázok szárításához és fagyálló adaléknak

⊙ gör *di(sz)*- ‘kétszer’ | lásd **ETIL-**, **GLIKOL**

difenil- ⇨ *kém* két fenilcsoportot tartalmazó vegyület

⊙ gör *di(sz)*- ‘kétszer’ | lásd **FENIL-**

diffamáció ⇨ rágalmozás, hitelrontás

⊙ lat *diffamatio* ‘ua.’, lásd **DIFFAMÁL**

diffamál ⇨ rágalmoz, hírbe hoz

⊙ lat *diffamare*, *diffamatum* ‘híresztel’, utóbb ‘jóhíretől megfoszt’: *dis-* ‘el, szét’ | *fama* ‘hír, szóbeszéd’, lásd **FÁMA**

differál ⇨ különbözik, eltér

⊙ ném *differieren* ← fr *différer* ‘ua.’ ← lat *differre*, tkp. *dis-ferre* ‘szétvisz, szétválaszt’: *dis-* ‘el, szét’ | *ferre* ‘visz’

differencia ⇨ különbség, különbözőség, eltérés

⇨ *biz* nézeteltérés, egyenlenség, súrlódás

⊙ lat *differentia* ‘ua.’, lásd **DIFFERENS**

differenciáció ⇨ *geol* a magma széthullása különféle szerkezetű kőzetekre

⇨ *mat* a differenciálhányados meghatározása

⇨ *tud* megkülönböztetés, a különbség megállapítása

⊙ ang, ném *differentiation* ‘ua.’, lásd **DIFFERENCIÁL**¹

differenciál¹ ⇨ megkülönböztet, különbséget tesz, árnyal

⇨ elkülönít, szétválaszt

⇨ *mat* differenciálszámítást végez

⊙ ném *differenzieren* ← fr *differencier* ‘ua.’ ← tud lat *differentiare*, *differentiatum* ‘ua.’, lásd **DIFFERENCIA**

differenciál² ⇨ *mat* felsőfokú matematikai számításmód, a független változó, ill. a függvény megváltoztatása

⊙ ném *Differential* ← tud lat *differentialis* ‘különbözeti’, lásd **DIFFERENCIA**

differenciális ⇨ különbözeti, különbségen alapuló

⇨ *mat* változó értékek kicsiny változásával kapcsolatos

✧ *csill* gázból álló égítetekben a szélességi körök szerint eltérő (forgási sebesség)

◎ tud lat *differentialis* ‘ua.’, lásd DIFFERENCIÁL²

differenciálmű ✧ *műsz* gépkocsi hajtott tengelyének kiegyenlítőműve

◎ ang *differential (gear)* ‘ua.’, lásd DIFFERENCIA

differenciálódás ✧ elkülönülés, szétválás

✧ *szoc* a társadalmi folyamatok és rétegeződés bonyolultabbá válása

✧ *geol* a magma szétválása különféle vegyi és ásványi összetételű részekre

✧ *biol* sajátos rendeltetésű szervek kialakulása az egyedfejlődés során

◎ lásd DIFFERENCIÁLÓDIK

differenciálódik ✧ elkülönül, szétválik, megoszlik

✧ bonyolultabb, összetettebb lesz, árnyalódik

◎ lásd DIFFERENCIÁL¹

differens ✧ különböző, eltérő

◎ lat *differens, differentis* ‘ua.’, lásd DIFFERÁL

differencia specifica [diferencia szpecifika] ✧ fajlagos különbség, a faj sajátos ismertető jegyei, amelyek megkülönböztetik a magasabb fogalmi vagy rendszerbeli kategória más tagjaitól

◎ lat, ‘ua.’, lásd DIFFERENCIA, SPECIFIKUS

difficilis † ✧ nehéz, nehézkes, kényes, bajos

◎ lat, tkp. *dis-ficilis* ‘ua.’: *dis-* ‘el, nem’ | *facilis* ‘könnyű (megtenni)’ ← *facere* ‘megtesz’

difficultas lásd DIFFIKULTÁS

diffidencia ✧ bizalmatlanság, gyanakvás, gyanúper

◎ lat *diffidentia* ‘ua.’ ← *diffidens, diffidentis* ‘bizalmatlan’ ← *diffidere*, tkp. *dis-fidere* ‘nem hisz, bizalmatlankodik’: *dis-* ‘nem’ | *fidere* ‘bizakodik’ ← *fides* ‘hűség, tisztesség, bizalom’

diffikultá † ✧ hibáztat, rosszall, nehezményez, sérelmez

✧ panaszt tesz

◎ hazai lat *difficultare* ‘nehezményez’, lásd DIFFIKULTÁS

diffikultás † ✧ nehézség, akadály

◎ lat *difficultas* ‘ua.’ ← *difficilis*, lásd ott

difformis ✧ alakatlan, formátlan, torz

◎ tud lat *difformis*, tkp. *dis-formis* ‘alakatlan, torz’: *dis-* ‘el, szét’ | *forma* ‘alak’

difformitás ✧ alaktalanság, formátlanság, torz alkat

◎ tud lat *difformitas* ‘ua.’, lásd DIFFORMIS

diffrakció ✧ *fiz* fény vagy más hullámmozgás elhajlása akadály előtt

◎ tud lat *diffractio* ‘ua.’: *dis-* ‘el, szét’ | lásd FRAKCIÓ

diffraktométer ✧ *kém* elemek és vegyületek kimutatására és mennyiségük mérésére való berendezés, amely röntgensugaraknak kristályrácsra való elhajlása elvén működik

◎ lásd DIFFRAKCIÓ | gör *metreó* ‘mér’

diffundál ✧ *fiz* molekuláris mozgás révén légnemű vagy folyékony közegével elvegyül

◎ tud lat lat *diffundere, diffusum*, tkp. *dis-fundere* ‘szétfolyik’: *dis-* ‘el, szét’ | *fundere* ‘önt, ömlik’

Lásd még FÚZIÓ, KONFÚZUS

diffúz ✧ szórt (fény)

✧ rendezetlen

✧ szétszórt (figyelem), szórákozott (ember)

✧ elmosódott, körvonalatlan

◎ ném *diffus* ‘ua.’ ← lat *diffusus* ‘szétfolyt’ ← *diffundere*, lásd DIFFUNDÁL

diffúzió ✧ *fiz*, *kém* szétterjedés molekuláris mozgás révén

◎ tud lat *diffusio* ‘szétömlés’ ← *diffundere*, lásd DIFFUNDÁL

diffuzionizmus ✧ *tud* olyan felfogás a művelődéstörténetben és néptudományban, hogy a kultúrák egy-egy központból terjedtek szét

◎ ném *Diffusionismus* ‘ua.’, lásd DIFFÚZIÓ, -IZMUS

diffúzor ✧ *műsz* bővülő csőtoldal, amelyben az áramló folyadék vagy gáz sebessége csökken, statikus nyomása nő

✧ *fényk* fénysugarakat szétszóró réteg

✧ *fiz* a visszaverődő hang szétszórását, így jobb akusztikát szolgáló elemek zárt térben

☉ ném *Diffusor* ‘ua.’, lásd DIFFÚZIÓ

diffuzór ✧ *kém* oldatban lévő anyagok kinyerésére való ipari berendezés

☉ fr *diffuseur* ‘ua.’, lásd DIFFÚZIÓ

difiletikus ✧ *biol* két őstől, őscsoporttól való (leszármazás)

☉ tud lat *diphyleticus* ‘ua.’: gör *di(sz)*- ‘kétszer’ | *phülé* ‘törzs, nemzetiség’

diftéria vagy **difteritisz** ✧ *orv* torokgyík, a torok nyálkahártyájának gyulladása

☉ tud lat *diphtheritis* ‘ua.’: gör *diphthera* ‘pergamen, hártya’ | *-itisz* (gyulladást jelző toldalék)

Lásd még DEFTER

diftongizálódiók ✧ *nyelvt* (egyszerű magánhangzó) kettőshangzóvá válik

☉ magy, lásd DIFTONGUS (a francia-német eredetű *-izál* toldalékkal)

diftongus ✧ *nyelvt* kettőshangzó, egy szótagot alkotó két magánhangzó

☉ tud lat *diphthongus* ‘ua.’: gör *di(sz)*- ‘kétszeres’ | *phthongosz* ‘hang’ ← *phthengomai* ‘hangot ad, beszél’

Lásd még APOFTEGMA

digambara ✧ *vall* a dzsainizmus eredeti, ortodox irányzata Indiában

✧ ennek követője

☉ szansz, ‘égruhájú’, azaz ‘meztelen’, mert e szekta tagjai eredetileg ruhátlanul éltek

digámia ✧ *jog* második házasság

☉ tud lat *digamia* ‘ua.’: gör *di(sz)*- ‘kétszer’ | *gamosz* ‘házasság’

digamma ✧ *nyelvt* eredetileg az ógörög ábécé hatodik betűje, hangértéke *v* volt, a klasszikus korban már nem használták

☉ gör *di(sz)*- ‘kétszer’ | lásd GAMMA (alakja az F-hez állt közel, mintha két gammát írtak volna egymásra)

digerál ✧ *kém* kilúgoz, szilárd anyagból egy vagy több alkotórészt von ki meleg oldószerrel

☉ ném *digerieren* ‘ua.’ ← lat *digerere*, lásd DIGESZTIÓ

digest [dájdzsesz] ✧ *sajtó* másutt már megjelent közleményekből válogató, szemleszerű kiadvány

✧ *számtech* hírlevél, több különálló hír összesítése előfizetőknek

☉ ang, ‘ua.’, ← lat seml tbsz *digesta* ‘téma szerint rendezett írárok gyűjteménye’ ← *digerere*, *digestum* ‘szétoszt, elrendez’: *dis-* ‘szét, el’ | *gerere* ‘hord, visz’

digesztió ✧ *orv* emésztés

☉ tud lat *digestio* ‘ua.’, tkp. ‘szétbontás, széthordás’ ← *digerere*, *digestum* ‘szétoszt’: *di(s)*- ‘el, szét’ | *gerere* ‘visz’

digestívum ✧ *gyógysz* az emésztést elősegítő gyógyszer

☉ tud lat *digestivum* ‘ua.’, lásd DIGESZTIÓ

digesztor ✧ *mezőg* állati fehérjét feldolgozó üzem

☉ ang *digestor* ‘ua.’, lásd DIGEST

digger ✧ *tört* radikális társadalmi (közösségi) elveket valló, 17. századi angol mozgalom tagja

✧ *tört* aranyásó a kaliforniai aranyláz idején

☉ ang, tkp. ‘aki ás’ (mert a 17. századi ~ek királyi földek közös művelésébe kezdtek)

digicash [didzsikes] ✧ *számtech* digitális készpénz, az interneten használt fizetési eszköz

☉ ang, *digi(tal) cash* ‘ua.’: lásd DIGITÁLIS | *cash* ‘készpénz’, tkp. ‘kassza’, lásd KASSZA

digir ✧ *ásv* olyan tengely a kristálytanban, amely körül elforgatva az ásvány egy körfordulat alatt kétszer kerül fedésbe önmagával

☉ ném *digyr* ‘ua.’: gör *di(sz)*- ‘kétszer’ | *gürosz* ‘kerék, kör’

digit [didzsit] ✧ *inf* egész számot ábrázoló karakter

☉ ang, ‘számjegy’ ← lat *digitus* ‘ua.’, ered. ‘ujj’ (tíz alatt az ujjakon számláltak) ← régi **dicitus* ‘mutató’ ← *dicere* ‘mond’

Lásd még DIGITALIN, DIGITÁLIS, INDIKÁL

digitalin ✧ *gyógysz* a gyűszűvirág hatóanyagából készített szíverősítő gyógyszer

☉ lat, ‘ua.’: lásd DIGITALIS | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

digitális ⇨ *inf* (kettes számrendszerbeli) egész számokkal dolgozó

⊙ ang *digital* 'ua.', lásd DIGIT

Digitalis [digitálisz] ⇨ *növ* gyűszűvirág

⊙ lat, 'gyűszű', tkp. 'ujjra való' ← *digitus* 'ujj'

digitalizál ⇨ *számtech* más jellegű információt, főleg analóg jeleket a számítógép számára digitális jelekké alakít át

⊙ ang *digitalize* 'ua.', lásd DIGITÁLIS

digital signature [didzsitel signicser] ⇨ *számtech* digitális aláírás, elektronikus dokumentumok hitelesítésére használt titkos kód

⊙ ang, 'ua.', lásd DIGITÁLIS, SZIGNATÚRA

digitoxin ⇨ *kém* gyűszűvirágból előállított kristályos glikozid, szívgyógyszerek alapanyaga

⊙ tud lat, 'ua.': lásd DIGI(TALIS), TOXIN (a ~ túladagolása mérgezéshez vezethet)

digitus [digitusz] ⇨ ókori római hossz mérték, a hüvelyk megfelelője, 1,8 cm

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'ujj', lásd DIGIT

diglif ⇨ *ép* kétvájatú téglalapból álló újkori frízdiszító elem

⊙ ang, ném *diglyph* 'ua.': gör *di(sz)*- 'kétszer' | *glüphisz* 'váját' ← *glüphó* 'vés'

diglosszia ⇨ *nyelvt* egy adott nyelv két erősen eltérő változatának funkcionálisan elkülönült használata (egyiké a köznapri érintkezésben, a másiké nagy nyilvánosság előtt, tudományos szinten stb.)

⊙ tud lat *diglossia* 'ua.': gör *di(sz)*- 'kétszer' | *glóssza* 'nyelv'

diglott ⇨ *nyelvt* egy adott nyelv két funkcionális változatát egyforma könnyedséggel használó (személy)

⊙ ném *diglott* 'ua.', lásd DIGLOSSZIA

dignitárius † ⇨ főtisztviselő, közjogi méltóság

⊙ ném *Dignitar* ← fr *dignitaire* 'ua.', lásd DIGNITAS

dignitás ⇨ méltóság

⊙ lat, 'ua.' ← *dignus* 'méltó'

digó ⇨ *biz* olasz ember

⊙ velencei ol *digo* 'hé, hallja', tkp. 'mondom' ← ol, lat *dico* 'ua.' (a 19. század végi olasz vendégmunkások, vándorárusok nyelvéből lett nyelvjárási szó, a 20. század vége felé köznyelvi szó)

digóz ⇨ *mezőg* szikes talajra „digó földet”, mésztartalmú sárgaföldet terít, hogy termővé tegye

⊙ magy, lásd DIGÓ (az ilyen földet gyakran olasz kubikusokkal termeltették ki a 19. században)

digózik ⇨ *biz* (magyar nő) jómódú olasz turistákat ajándékkért megkörménykező, kitaratja vagy elvéteti magát velük (az 1970-es évektől)

⊙ magy, lásd DIGÓ

digráf vagy **digramma** ⇨ *nyelvt* egy hangot jelölő kételemű, kétjegyű betű

⊙ ang *digraph*, *digram* 'ua.': gör *di(sz)*- 'kétszer' | *graphó* 'ír', *gramma* 'írás, írásjegy'

digresszió ⇨ kitérés, elkalandozás (a beszéd tárgyától)

⊙ lat *digressio* 'ua.' ← *digredi*, *digressus* 'eltér, kitér': *di(s)*- 'el, szét' | *gradi* 'lép'

Lásd még GRÁDUS, KONGRESSZUS

dihibrid ⇨ *gen* olyan keresztezett egyed, amely két génparban tér el a szülőktől

⊙ gör *di(sz)*- 'kétszer' | lásd HIBRID

dihitel † ⇨ *műsz* tömít

⊙ ném *dicht* 'sűrű, tömött'

dikaiarchia ⇨ *jog* a jog uralma

⊙ tud lat *dicaia* 'ua.': gör *dikaion* 'igazságosság, jog' ← *diké* 'igazság' | *arkhé* 'uralom'

dikaiológia ⇨ *tud* jogtudomány

⊙ gör *dikaion* 'igazságosság, jog' ← *diké* 'igazság' | lásd -LÓGIA

dikasztériális † ⇨ *jog* tanácsi, testületi

⇨ bírósági, törvényszéki

⊙ lat *dicasterialis* 'ua.', lásd DIKASZTÉRIUM

dikasztérium † ⇨ *pol* helytartótanács, kormányzék

⇨ *jog* bírói tanács, bírói testület, törvényszék

⊙ hazai lat *dicasterium* ‘ua.’ ← gör *dikasztérion* ‘törvényszék’ ← *dikasztész* ‘bíró’, lásd ott

dikasztész ⇨ *tört* sorsolt esküdtbíró az ókori athéni népbíróságon

⊙ gör, ‘bíró’ ← *dikadzó* ‘ítélkezik, igazságot szolgáltat’ ← *diké* ‘jog, igazság’

dikció ⇨ szónoklat

⇨ *irod* költői előadásmód, stílus

⇨ *szính* színészi szövegmondás, szövegejtés

⊙ lat *dictio* ‘beszéd, előadás’ ← *dicere, dictum* ‘mond’

Lásd még DETTÓ, DIKTÁL, DIKTÁTOR, EDIKTUM, PRÉDIKÁL

dikciózik ⇨ szónokol, pohárköszöntőt mond

⊙ lásd DIKCIÓ

dikroizmus ⇨ *ásv* kettőtörésű kristályok sajátága, hogy polarizált fényben két különféle színt mutatnak

⊙ ang *dichroism* ‘ua.’: gör *dikhroosz* ‘kétszínű’: *di(sz)-* ‘kétszer’ | *khroa* ‘(test)szín’ | lásd -IZMUS

dikromatikus ⇨ kétszínű, kétféle színt mutató

⊙ ang *dichromatic* ‘ua.’: gör *di(sz)-* ‘kétszer’ | *khróma, khrómatosz* ‘szín’

dikromatopszia ⇨ *orv* kétszínlátás, részleges színvaktság, a három alapszín közül csupán kettőnek az észlelése

⊙ tud lat *dichromatopsia* ‘ua.’: gör *di(sz)-* ‘kétszer’ | *khróma, khrómatosz* ‘szín’ | *ópszisz* ‘látás’

dikroszkóp ⇨ *ásv* egyszerű optikai eszköz színes ásványok különféle optikai tengelyek irányában észlelt kétszínűségének megfigyelésére

⊙ ném *Dichroskop* ‘ua.’: lásd DIKROIZMUS | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

diktafon ⇨ *műsz* szövegrögzítő (kis) magnetofon

⊙ ang *Dictaphone* (márkanév): *dicta(te)*, lásd DIKTÁL | *(magneto)phone*, lásd MAGNETOFON

diktál ⇨ tollba mond

⇨ parancsol, előír, megszab

⇨ sugall, ösztönöz, tanácsol

⇨ rábeszél, kényszerít

⊙ lat gyak *dictare, dictatum* ‘mondogat, előír, tollba mond’ ← *dicere, dictum* ‘mond’

Lásd még DIKCIÓ

diktandó ⇨ tollbamondás

⊙ lat *dictando* ‘tollba mondva’, lásd DIKTÁL

diktátor ⇨ *tört* szükséghelyzetben rendkívüli hatalommal felruházott főtisztviselő a köztársasági Rómában

⇨ *pol* parancsuralmi rendszerben korlátlan hatalmú államfő, pártvezető

⇨ zsarnok, kényúr, önkényúr, kiskirály

⇨ valamely területen megfellebbezhetetlen tekintély, pl *divatdiktátor*

⊙ lat *dictator* ‘ua.’, lásd DIKTÁL

Lásd még DIKCIÓ

diktatórikus ⇨ *pol* parancsuralmi

⇨ parancsoló, ellentmondást nem tűrő

⇨ önkényeskedő, erőszakos

⊙ ném *diktatorisch* ← fr *dictatoire* ‘ua.’, lásd DIKTÁTOR

diktátum ⇨ tollba mondott szöveg

⇨ rendelkezés, parancs

⇨ *pol* egy államra rákényszerített megállapodás

⊙ lat *dictatum* ‘ua.’, lásd DIKTÁL

diktatúra ⇨ *tört* az ókori Rómában a diktátor tiszte, hatalma

⇨ *pol* parancsuralmi rendszer

⊙ lat *dictatura* ‘ua.’, lásd DIKTÁTOR

diktiogenezis ⇨ *geol* a földkéreg mozgása, amely az egységes táblákon hegyek és síkságok hálózatát hozza létre

⊙ tud lat *dictyogenesis* ‘ua.’, tkp. ‘hálóképződés’: gör *diktüon* ‘halászháló’ | lásd GENEZIS

diktum-faktum ⇨ a szót tett követte

⇨ amint mondta, úgy is lett

⊙ lat *dictum, factum* ‘kimondva, (máris) megtéve’: *dicere, dictum* ‘mond’ | *facere, factum* ‘tesz, csinál’

Lásd még DIKCIÓ

dilapidáció ⇨ széthullás, omladozás, elhanyagoltság okozta pusztulás

⇨ elpazarlás

⊙ késő lat *dilapidatio* ‘pusztulás’ ← *dilapidare* ‘elpusztít’, tkp. ‘megkövez, kövekkel hajigál’: *di(s)-* ‘szét’ | *lapis, lapidis* ‘kő’

dilatáció ⇨ *fiz* tágulás (pl. hő hatására)

⇨ *orv* tágulat vagy tágítás a belső szervekben, testüregekben

⊙ lat *dilatatio* ‘ua.’ ← *dilatare, dilatatum* ‘kitágít’: *di(s)-* ‘el, szét’ | *latus* ‘széles’

dilatátor ⇨ *anat* tágítóizom, pl. a pupilláé

⊙ tud lat (*musculus*) *dilatator* ‘tágító(izom)’, lásd DILATÁCIÓ

dilatatórium ⇨ *orv* sebészeti tágító eszköz

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd DILATÁTOR

dilatométer ⇨ tágulásmérő

⊙ ném *Dilatometer* ‘ua.’: lat *dilatare*, lásd DILATÁCIÓ | gör *metreó* ‘mér’

dilatórius † ⇨ halasztó, késleltető (hatályú)

⊙ lat *dilatarius* ‘ua.’ ← *dilator* ‘halogató’ ← *differre, dilatum*, tkp. *dis-ferre* ‘halaszt, késleltet’: *dis-* ‘el, szét’ | *ferre* ‘visz’

dilemma ⇨ *log* kényszerű választás két egyformán kedvező vagy kedvezőtlen lehetőség között

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *diléma* ‘kettős tétel’: *di(sz)-* ‘kettős’ | *lémma* ‘feltételezés’ ← *lambanó* ‘felfog’

díler ⇨ *ker* márkakereskedő

⇨ *ker* üzletkötő

⇨ kábítószerügynök, kábítószer-terjesztő

⊙ ang *dealer* ‘kártyaosztó, ügynök, kupec, orgazda’ ← *deal* ‘kioszt, elad’

dilettáns ⇨ (fn) műkedvelő

⇨ (mn) avatatlan, hozzá nem értő, kontár

⊙ ném *Dilettant* ← ol *dilettante* ‘kedvelő, (valamiben) gyönyörködő’ ← *dilettare* ‘gyönyörködtet’ ← lat *delectare* ‘ua.’, lásd DELEKTÁL

dilettantizmus ⇨ hozzáértés nélküli ténykedés (főleg a művészetek terén)

⊙ ném *Dilettantismus* ‘ua.’, lásd DILETTÁNS

dili ⇨ *biz* bolondság, bolondéria

⊙ magy, elvonás a *dilis* ‘bolond’ mnévből, mely a DILINÓS összevonódása

diliflepni ⇨ *biz* beszámíthatatlansági bizonyítvány, annak tanúsítása, hogy az illető elmeorvosi kezelés alatt áll(t)

⊙ lásd DILI, FLEPNI

diligence lásd DELIZSÁNSZ

diligencia ⇨ szorgalom, igyekezet

⇨ † *okt* tanulmányi időszak, szorgalmi idő

⊙ lat *diligentia* ‘ua.’ ← *diligens, diligentis* ‘igyekvő’, tkp. ‘(vmit) kedvelő’ ← *diligere* ‘kiválaszt, becsül, kedvel’: *di(s)-* ‘el, szét’ | *legere* ‘gyűjt, kiszemel’

diligenter † ⇨ szorgalmasan, buzgón

⊙ lat, ‘ua.’, lásd DILIGENCIA

dilinós ⇨ *biz* ostoba, bolond

⊙ cig *dilino* ‘bolond’

dilúció ⇨ *kém* hígítás, hígulás, feloldás

⇨ oldat

⊙ lat *dilutio* ‘ua.’ ← *diluere, dilutum* ‘elmos, felold’: *dī(s)-* ‘el, szét’ | *luere* ‘old’

diluviális ⇨ *geol* jégkorszaki

⇨ *átv* idejétmúlt, őstdi, avatag

⊙ tud lat *diluvialis* ‘ua.’ ← *diluvium* ‘jégkorszak’, tkp. ‘vízözön’, lásd DILÚVIUM

dilúvium ⇨ vízözön, özönvíz

⊙ lat *diluvium* ‘ua.’: | *dī(s)-* ‘el, szét’ | *luere* ‘old, áztat’

dime [dáj] ⇨ tízcentes pénzérme az Egyesült Államokban

⊙ am ang, ‘ua.’, ered. ‘tized’ ← ófr *disme* ← lat *decima* ‘ua.’, lásd ott

dimenzió ⇨ *fiz* térbeli kiterjedés

⇨ méret, nagyság, arány, méretarány

⊙ lat *dimensio* ‘felmérés, méret’ ← *dimetiri, dimensus* ‘kimér, felmér’: *dī(s)-* ‘el, szét’ | *metiri* ‘mér’

dimenzionál ⇨ méretez, méretet megszab

⊙ ném *dimensionieren* ← fr *dimensionner* ‘ua.’, lásd DIMENZIÓ

dimer ⇨ *tud* kétszeres, kételemű

⇨ *kém* két azonos molekulából keletkezett nagyobb molekula

⊙ ném, ‘ua.’: gör *dī(sz)-* ‘kétszer’ | *merosz* ‘rész’

dimerizáció ⇨ *kém* két azonos molekula egyesülése egy nagyobb molekulává

⊙ ném *Dimerisation* ‘ua.’, lásd DIMER

dimeter ⇨ *irod* két azonos verslábból vagy versláb párból álló verssor

⊙ lat *dimeter* ‘ua.’: gör *dī(sz)-* ‘kétszer’ | *metron* ‘mérték’

diminuál ⇨ kisebbít, csökkent

⊙ tud lat *diminuere* ‘ua.’, tkp. ‘szétdarabol’: *dī(s)-* ‘el, szét’ | *minuere* ‘csökkent’ ← *minus* ‘kisebb’

diminúció ⇨ kisebbítés, csökkentés

⇨ *zene* a főhang aprózásából létre jött ékítés

⊙ tud lat *diminutio* ‘ua.’ ← *diminuere*, lásd DIMINUÁL

diminuendo ⇨ *zene* fokozatosan elhalkulva (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← ol, lat *diminuere* ‘csökkent’, lásd DIMINUÁL

diminutív ⇨ *nyelvt* kicsinyítő

⊙ ném *diminutiv* ← fr *diminutif* ‘ua.’, lásd DIMINUÁL

diminutívum ⇨ *nyelvt* kicsinyítő képző

⇨ kicsinyített szóalak

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd DIMINUTÍV

dimisszoriális ⇨ *vall* elbocsátó levél a plébános részéről, amely engedélyezi, hogy valaki más egyházközség lelkésze előtt kössön házasságot

⊙ lat (*littera*) *dimissorialis* ‘elbocsátó (levél)’ ← *dimissor* ‘elbocsátó’ ← *dimittere, dimissum* ‘elbocsát, megbocsát’: *dī(s)-* ‘el’ | *mittere* ‘küld’

dimorf ⇨ *tud* kétalakú

⊙ ném *dimorph* ‘ua.’: gör *dī(sz)* ‘kettős’ | *morphé* ‘alak’

dimorfizmus ⇨ *biol* kétalakúság, egyazon fajhoz tartozó egyedek (főleg hím és nőstény egyedek) két eltérő alakban való előfordulása

⇨ *kém* azonos vegyi összetételű anyag előfordulása két eltérő kristályformában

⊙ ang *dimorphism* ‘ua.’, lásd DIMORF, -IZMUS

dimoticzmus ⇨ *nyelvt* népnyelvi jelenség, forma, kifejezés az újjörög nyelvben

⊙ magy, lásd DIMOTIKI (az *anglicizmus* és hasonlóak mintájára)

dimotiki ⇨ *nyelvt* az újjörög nyelvnek a beszélt nyelvhez közelebb álló változata, köznyelv

⊙ újjör *dimotiki* (*glossza*) ‘népies (nyelv)’ ← gör *démotikosz* ‘népi’, lásd DÉMOSZ

dinamika ⇨ *fiz* mozgástan, erőtan, az ezekkel foglalkozó fizikai tudományág

⇨ *zene* a hangerő változása

⇨ lendületesség, tetterő

⊙ ném *Dynamik* ‘ua.’ ← lat *dynamica* (*ars*) ‘erővel foglalkozó (tudomány)’, lásd DINAMIKUS

dinamikus ⇨ *fiz* mozgásos, mozgási

⇨ erős, mozgékony, lendületes, tetterős, határozott

⊙ ném *dynamisch* ‘ua.’ ← gör *dünamikosz* ‘az erővel kapcsolatos’ ← *dünamisz* ‘erő’ ← *dünamai* ‘van ereje hozzá, képes’

dinamit ⇨ *kém* kovasavgélben eloszlott nitroglicerinnel mint robbanóanyag

⊙ svéd *Dynamit* (márkanév) ‘ua.’: gör *dünam(isz)* ‘erő’ | *-it* (vegyi termékre utaló toldalék)

dinamizál ⇨ tetterőssé, lendületessé tesz

⊙ ném *dynamisieren* ‘ua.’, lásd DINAMIKUS

dinamizmus ⇨ tetterő, lendület, mozgékonyság

⇨ *fiz* erőrendszer, mozgásrendszer

⇨ *fil* a világot változóznak, fejlődőnek, erőktől mozgatottnak tartó felfogás

⊙ ném *Dynamismus* ‘ua.’: ← gör *dünamisz* ‘erő’ ← *dünamai* ‘bír, képes (valamire)’ | lásd -IZMUS

dinamó ⇨ vill öngerjesztés alapján forgással áramot fejlesztő berendezés

⊙ ném *dynamo(-elektrische Maschine)* ‘erő(- villamos gép)’, lásd DINAMIZMUS

dinamometamorfózis ⇨ *geol* a kőzeteknek a földmélyi nyomás hatására keletkezett kémiai és szerkezeti átalakulása

⊙ tud lat *dynamometamorphosis* ‘ua.’: gör *dünamisz* ‘erő’ ← *dünamai* ‘van ereje hozzá, képes’ | lásd METAMORFÓZIS

dinamométer ⇨ erőmérő

⊙ ang *dynamometer* ‘ua.’: gör *dünamisz* ‘erő’ | *metreó* ‘mér’

dinanderie [dinandri] ⇨ *műv* egyházi és világi rendeltetésű bronz- és rézedények a 13–15. században

⊙ fr, ‘ua.’ ← a belgiumi *Dinant* városról, ahonnan eredtek

dinár ⇨ pénzegység arab országokban, ill. a volt Jugoszláviában

⊙ a DÉNÁR alakváltozata

dinaszta ⇨ *tört* uralkodócsalád feje

⇨ egyeduralkodó

⊙ újjk lat *dynasta* ‘ua.’ ← gör *dünasztész* ‘fejedelem’ ← *dünasztéuó* ‘hatalmat gyakorol’ ← *dünamisz* ‘erő’ ← *dünamai* ‘bír, képes (valamire)’

dinasztia ⇨ *tört* uralkodóház, uralkodócsalád

⊙ ném *Dynastie* ‘ua.’ ← gör *dünasztéia* ‘uralom, hatalom, kormányzat’, lásd DINASZTA

dinasztikus ⇨ *tört* az uralkodóházzal kapcsolatos

⊙ újjk lat *dynasticus* ‘ua.’ ← gör *dünasztikosz* ‘korlátlan hatalmú’, lásd DINASZTA

diné lásd DINER

diner [diné] ⇨ ünnepi ebéd vagy vacsora, díszvacsora

⊙ fr *dîner* ‘vacsora’ ← ófr *disner* ‘vacsorázik’ ← késő lat *disjunare*, előbb *disjejunare* ‘ua.’, tkp. ‘megszűnik böjtölni’: *dis-* ‘el, félbe’ | *jejunare* ‘koplal, böjtöl’

Lásd még DÉJEUNER, DINNER

díner ⇨ találóasztalka

⇨ † *kat* tisztiszolga

⊙ ném *Diener* ‘felszolgáló, szolgál’ ← *diener* ‘szolgál’

dingi ⇨ *sport* a legkisebb sportvitorlás

⊙ ang *dinghy* ‘ua.’ ← hindi *dingí* ‘kis vitorlás csónak’

dingó ⇨ *áll* ausztráliai kutyafaj

⊙ ausztrál bennszülött szó

dining-car [dájningkár] ⇨ vasúti étkezőkocsi

⊙ ang, ‘ua.’: *dine* ‘ebédel’, lásd DINNER | *car* ‘kocsi’ ← lat *carrus* ‘szekér’

dining-room [dájningrum] ⇨ ebédlő

⊙ ang, ‘ua.’: *dine* ‘ebédel’, lásd DINNER | *room* ‘szoba, tér, hely’

dinner [diner] ⇨ estebéd, késő délutáni főétkezés az angoloknál

⊙ ang, ‘ua.’ ← fr *dîner*, lásd DINER

dinoszaurusz ⇨ *áll* hatalmas termetű jurakori őshüllők összefoglaló neve

⊙ tud lat *dinosaurius* ‘ua.’: gör *deinosz* ‘hatalmas, félelmetes’ | *szaurusz* ‘gyík’

dinotherium ⇨ *áll* óriási testű őskori ormányos emlős

⊙ tud lat, 'ua.': gör *deinosz* 'hatalmas, félelmetes' | *thérion* 'állat'

dinsztel ⇨ *konyha* párol, gőzöl, ételneműt kevés zsiradék, fedő alatt puhít

⊙ hazai ném *dinsten* ← ném *dünsten* 'ua.' ← *Dunst* 'gőz'

dióda ⇨ *inf* kételektródos elektroncső

⊙ ném *Diode* 'ua.': gör *di-* 'kétszer' | *hodosz* 'út'

diódadetektor ⇨ *inf* dióda mint egyenirányító, amely az információt hordozó jeleket leválasztja a vivőfrekvenciáról

⊙ lásd DIÓDA, DETEKTOR

diódalézer ⇨ *műsz* lézersugarakat kibocsátó félvezető

⊙ lásd DIÓDA, LÉZER

diocesis lásd DIÖCÉZIS

diouicus [diouikusz] ⇨ *növ* kétlaki, a hím és női szaporítószervet külön egyedeken hordozó (növényfaj)

⊙ tud lat, 'ua.': gör *di(sz)-* 'kétszer' | *oikosz* 'ház, lakás'

diolefin ⇨ *kém* két kettős kötést tartalmazó nyílt szénláncú szénhidrogén

⊙ gör *di(sz)-* 'kétszer' | lásd OLEFIN

diolén ⇨ *text* poliészter alapanyagú műszál

⊙ ném *Diolen*, márkanév

dionüszia ⇨ *tört* Dionüszosz tiszteletére tartott ókori görög ünnepek összefoglaló neve

⊙ gör tbsz *dionüszia* (*hiera*) 'dionüszoszi (ünnepek)' ← *dionüsziosz* 'dionüszoszi' ← *Dionüszosz*, Zeusz és Szemelé fia, a bor és mámor istensége

diopszid ⇨ *ásv* üvegfényű, áttetsző kalcium-magnéziumszilikát kristály a piroxének csoportjából

⊙ ang *diopside* 'ua.': gör *diopszisz* 'keresztülnézés': *dia-* 'át' | *opszisz* 'szem, nézés' | *-id* (vegyületre utaló toldalék)

dioptáz ⇨ *ásv* háromszöges rendszerű, zöldes üvegfényű, prizmás rézszulfitkristály

⊙ ang *diopbase* 'ua.' ← gör *dioptész* 'mindenen átlátó, kém': *dia-* 'át' | *opteuó* 'néz, figyel'

diopter vagy **dioptra** ⇨ *műsz* egyszerű geodéziai kítűző műszer

⊙ ang *dioptra* 'ua.' ← gör *dioptra* 'távolságmérő eszköz', tkp. 'átnéző' lásd DIOPTRIA

dioptria ⇨ *fiz* optikai lencsék fénytörő képességének mértékegysége, a méter és a gyújtótávolság hányadosa

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *dioptra* 'szintező műszer' ← *diopteuó* 'kémlelődik': *dia-* 'át' | *opteuó* 'néz, figyel'

dioptrika ⇨ *fiz* sugártöréstan

⊙ ném *Dioptrik* 'ua.' ← gör *dioptrika* 'távolságmérés (szintező műszerrel)'

dioptróméter ⇨ *fiz* a dioptria mérésére való eszköz

⊙ ném *Dioptrometer* 'ua.': lásd DIOPTRIA | gör *metreó* 'mér'

dioráma ⇨ áttetsző térhatású kép

⇨ múzeumi tárgyak bemutatása a természetes környezetet utánzó háttér előtt

⇨ *műv* körkép

⊙ ang, ném *diorama* 'ua.': gör *dia-* 'át' | *horama* 'látvány' ← *horaó* 'lát'

Lásd még PANORÁMA

diorit ⇨ *geol* szürkés, kristályos mélységi kőzet

⊙ ang *diorite* 'ua.' ← gör *dior(idzó)* 'körülhatárol': *dia-* 'át, körül' | *horosz* 'határ' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

dioszmózis ⇨ *orv* átszivárgás

⊙ tud lat *diosmosis* 'ua.': gör *dia-* 'át' | lásd OZMÓZIS

diöcézis ⇨ *vall* egyházmegye

⊙ lat *diocesis* 'ua.' ← gör *dioikészisz* 'igazgatás' ← *dioikeó* 'háztartást vezet, igazgat': *dia-* 'át' | *oikosz* 'ház'

Lásd még ÖKONÓMIA

Dipankrin ⇨ *gyógy*sz a hasnyálmirigy működését serkentő tabletta

⊙ tud lat ‘ua.’: görög *di(sz)- kétszer* | *pankr(easz)* ‘hasnyálmirigy’ (lásd ott) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

dipeptid ⇨ *kém* két aminosav alkotta peptid

⊙ gör *di(sz)- ‘kétszer’* | lásd PEPTID

diperte ⇨ *orv* három betegség elleni, egyesített védőoltás kisgyermeknek

⊙ tud lat, röv: *di(fféria)* | *per(tussis)* ‘szamárköhögés’, *te(tanusz)* (lásd a megfelelő címszóknál)

diph- lásd DIFT-

diplaziazmus ⇨ *irod* mássalhangzó megkettőzése versben a mérték kedvéért, pl. *ilyen-amollyan* (Petőfinél)

⊙ gör *diplasziaszmosz* ‘megkétszerezés’: *diplasziosz* ‘kétszeres’ | *-azmus* (az *-IZMUS* változata)

diplegia ⇨ *orv* kétoldali bénulás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *di(sz)- ‘kétszer’* | *plégé* ‘csapás, ütés’ ← *plésszó*, tkp. *plég-szó* ‘megüt’

diplex ⇨ *inf* egy csatornán egyidejűleg két különféle jel átvitelét biztosító (üzemmód)

⊙ ang, ‘ua.’: gör *di(sz)- ‘kétszer’* | *plexisz* ‘fonás, szövés’ ← *plekó* ‘fon, szó’

diplexer ⇨ *inf* két eltérő jelcsoport (pl. kép és hang) egyidejű vételét lehetővé tévő, a kettőt folyamatosan szétválasztó berendezés

⊙ ang, ‘ua.’, lásd DIPLEX

diplobionta ⇨ *gen* olyan szervezetek, amelyek egyedi életük folyamán szabályosan váltogatják a haploid és diploid szakaszt

⊙ tud lat tbsz, ‘ua.’: gör *diploosz* ‘kétszeres’ ← *diploó* ‘megkettőz’ | *bión*, *biontosz* ‘élő(lény)’ ← *bioó* ‘él’

diplococcus [diplokokkusz] ⇨ *biol* párokban előforduló gömb alakú baktérium

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *diploosz* ‘kétszeres’ ← *diploó* ‘megkettőz’ | lásd KOKKUSZ

diplodocus [diplodokusz] ⇨ *áll* a dinoszaurosok nemzetségébe tartozó kihalt őshüllő, óriási sárkánygyík

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *diploosz* ‘kétszeres’ ← *diploó* ‘megkettőz’ | *dokosz* ‘gerenda’

diploid ⇨ *gen* kétszeres kromoszómaszámú (apai és anyai kromoszómakészletet tartalmazó) sejt

⊙ ang, ‘ua.’: gör *diploosz* ‘kétszeres’ ← *diploó* ‘megkettőz’ | *-id* (tudományos osztályhoz tartozásra utaló toldalék)

diploma ⇨ *tört* díszes kiállítású királyi, hatósági oklevél

⇨ *tört* birtok vagy nemesség adományozását tanúsító oklevél

⇨ *okt* felsőfokú tanulmányok elvégzését igazoló okirat

⊙ újjk lat, ‘ua.’ ← gör *diplóma*, *diplomatosz* ‘kettéhajtott irat, fatábla’: *diploosz* ‘kétszeres, kettéhajtott’ ← *diploó* ‘megkettőz’

diplomácia ⇨ *pol* a külügyek, államközi kapcsolatok intézése

⇨ *pol* az erre hivatott állami apparátus

⇨ *pol* külügyi szolgálat

⇨ *átv* tárgyalási készség, ügyesség az emberi kapcsolatokban

⇨ *átv* óvatosság, ravaszság

⊙ ném *Diplomatie* ← fr *diplomacie* ‘ua.’, tkp. ‘(a nemzetközi kapcsolatokat érintő) oklevelekkel kapcsolatos ténykedés’, lásd DIPLOMATIKA

diplomás ⇨ okleveles, egyetemet vagy főiskolát végzett

⊙ lásd DIPLOMA

diplomata ⇨ *pol* külügyi szolgálatot végző tisztviselő, politikus

⇨ *átv* hajlékony, ravasz, óvatos ember

⊙ ném *Diplomat* ← fr *diplomate* ‘ua.’, lásd DIPLOMA

diplomatika ⇨ *tört* oklevéltan

⊙ újjk lat *diplomatica (scientia)* ‘oklevél (tudomány)’, lásd DIPLOMA

diplomatikus ⇨ *pol* a diplomáciával kapcsolatos

⇨ *pol* tárgyalókész, tárgyalóképes

⇨ *átv* kényes helyzetekben ügyesen, tapintatosan, ravaszul viselkedő

⇨ óvatos, körültekintő, meggondolt

✧ rugalmas, simulékony

⊙ fr *diplomatique* ‘ua.’, lásd DIPLOMÁCIA

diploopia ✧ orv kettős látás

⊙ lat, ‘ua.’: gör *diploosz* ‘kettős’ | *op(szomai)* ‘lát’

diploszómia ✧ orv összenőtt ikerpár mint születési, ill. fejlődési rendellenesség

⊙ tud lat *diplosomia* ‘ua.’: gör *diploosz* ‘kettős’ | *szóma* ‘test’

dipólus ✧ fiz olyan erőter, amely két egyenlő nagy, de ellenkező előjelű, pontszerű elektromos töltés vagy mágneses sarok között alakul ki

⊙ gör *di(sz)*- ‘kétszer’ | lásd PÓLUS

diprozópus ✧ orv kétarcú torzszülött

⊙ tud lat *diprosopus* ‘ua.’: gör *di(sz)*- ‘kétszer’ | *proszópon* ‘arc, tekintet, személy’

dipszománia ✧ orv alkoholistáknál fellépő, tudatzavarral járó ivási kényszer

⊙ tud lat *dipsomania* ‘ua.’: *dipszosz* ‘szomjúság’ ← *dipszaó* ‘szomjazik’ | lásd MÁNIA

Diptera ✧ áll kétszárnyúak, a rovarvilág egyik legnépesebb rendje

⊙ tud lat tbsz, ‘ua.’: gör *di(sz)*- ‘kétszer’ | *pteron* ‘szárny’

dipterosz ✧ ép kettős oszlopsorral körülvett, ion eredetű ókori építmény, főleg templom

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘kétszárnyú’: *di(sz)*- ‘kétszer’ | *pteron* ‘szárny’

diptichon ✧ műv kétszárnyú, két összehajtott táblából álló oltárkép

⊙ ném *Diptychon* ‘ua.’ ← gör *diptükhon* ‘viaszréteggel befelé összehajtott kettős írótabla’: *di(sz)*- ‘kétszeres’ | *ptüx*, *ptükhosz* ‘hajtás, réteg’

direct- lásd még DIREKT-

directoire [direktoár] ✧ műv építészeti és bútorstílus a 18–19. század fordulójáról

⊙ fr, tkp. ‘direktórium’ (a francia forradalom 1795–1799 közötti időszaka), lásd DIREKTÓRIUM

directory path [direktori páth] ✧ számítékh elérési út

⊙ ang, ‘ua.’: lásd DIREKTÓRIUM | *path* ‘ösvény, útvonal’

direkció ✧ igazgatóság, vezetőség

✧ igazgatás, irányítás

✧ eligazítás

✧ irány

⊙ lat *directio* ‘irányítás, eligazítás’, lásd DIRIGÁL

direkt ✧ (mn) közvetlen, egyenes

✧ *okt* az anyanyelv közvetítő szerepe nélkül, az adott idegen nyelv közegében működő (nyelvoktatási módszer)

✧ *csill* az égbolton nyugatról kelet felé való (mozgásirány)

✧ (hat) közvetlenül, egyenesen

✧ szándékosan, szántszándékkal, készakarva

✧ kifejezetten, nyíltan, kereken

⊙ ném *direkt* ‘ua.’ ← lat *directus* ‘egyenes, egyszerű’, lásd DIRIGÁL

direkte ✧ egyenesen, éppenséggel, kifejezetten

⊙ lat *directe* ‘ua.’ ← *directus* ‘egyenes’, lásd DIRIGÁL

direktíva ✧ utasítás

✧ irányelv, útmutatás, iránymutatás

⊙ ném *Direktive* ← fr *directive* ‘ua.’, lásd DIRIGÁL

direktor ✧ igazgató

⊙ lat *director* ‘ua.’ ← *dirigere*, *directum* ‘egyenesbe állít, irányít, elrendel’: *di(s)*- ‘el’ | *regere* ‘irányít, kormányoz’

Lásd még DIRIGÁL

direktorátus ✧ igazgatóság, igazgatói iroda

✧ igazgatói testület

⊙ ném *Direktorat* ‘ua.’, lásd DIREKTOR

direktoriális ✧ igazgatói, igazgatósági

✧ direktóriummal kapcsolatos

⊙ újk lat *diractorialis* ‘ua.’, lásd DIREKTÓRIUM

direktórium ⇨ igazgató testület

⇨ *tört* öttagú államfői testület a francia forradalom alatt (1795–99)

⊙ ném *Direktorium* ← fr *directoire* ‘ua.’ ← késő lat *directorium* ‘meghatározott irány’, lásd DIRIGÁL

direktris ⇨ üzletvezető, áruházi részlegvezető

⊙ fr *directrice* ‘ua.’ ← lat *directrix*, lásd DIREKTRIX

direktris ⇨ geom vezérvonal, az az egyenes, amelytől a parabola minden pontja ugyanakkora távolságra van, mint a gyújtóponttól

⊙ lat (*linea*) *directrix* ‘irányító (vonal)’: lásd DIREK(TOR) | *-trix*, *trixis* (nőnemű cselekvőre utaló latin toldalék)

dirhem ⇨ régi arab ezüstpénz

⇨ egyes arab államokban ma is használatos pénznem

⊙ ar, ‘ua.’ ← gör *drachma*, lásd ott

dirigál ⇨ vezet, irányít, igazgat

⇨ *átv* parancsolgat, utasítgat

⇨ *zene* vezényel

⊙ ném *dirigieren* ← lat *dirigere*, *directum* ‘egyesesbe állít, irányít, elrendel’: *di(s)-* ‘el’ | *regere* ‘irányít, kormányoz’

Lásd még DIRECTOIRE, DIREKCIÓ, DIREKT, DIREKTÍVA, DIREKTOR, DIREKTÓRIUM, DIREKTRISZ, DIREKTRIX, DIRIGENS, DIRIGIZMUS, DRESSZ, DRESSZÍROZ

dirigens ⇨ *zene* karmester, karnagy

⊙ ném *Dirigent* ‘ua.’, lásd DIRIGÁL

dirigizmus ⇨ *pol* központi utasításokkal működő, bürokratikus államigazgatás

⇨ *pol* államkapitalizmus, az állam irányító szerepe a gazdasági életben

⊙ fr *dirigisme* ‘ua.’: lásd DIRIGÁL, -IZMUS

dirimeus † ⇨ *jog* érvénytelenítő, bontó (akadály)

⊙ lat, ‘ua.’: *dirimere* ‘elkülönít, megszüntet’: *di(s)-* ‘szét’ | *emere* ‘fog, vesz’

dirndli ⇨ *ölt* puffos ujjú, bő szoknyájú, köténykés könnyű női ruha

⊙ baj-oszt kics *Dirndl* ‘lánykaruha’, tkp. ‘parasztlányka’ ← ném *Dirne* ‘vidéki lány’

disable [dizéjbl] ⇨ *számtech* valamely funkció letiltása

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘megbénít’: lat *dis-* ‘el, nem’ | *able* ← lat *habilis* ‘ügyes’

Lásd még HABILITÁL

discantus [diszkantusz] ⇨ *zene* többszólamú középkori énekes műfajok gyűjtőneve

⇨ *zene* a legmagasabb (szoprán) szólam

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘ellen-ének, átellenes ének (az alatta futó basszushoz viszonyítva)’: *dis-* ‘szét, el’ | *cantus* ‘ének’ ← *canere*, *cantum* ‘énekel’

Lásd még BICINIUM

disci- lásd DISZCI-

disc jockey [diszkdzsoki, diszkszoké] ⇨ lemezgazda, hanglemezről adott könnyűzenei műsorok bemondója

⊙ ang, ‘ua.’: *disc* ← fr *disque* ‘korong, hanglemez’ ← lat *discus* ‘korong’ ← gör *diszkosz* ‘ua.’ | *jockey* lásd ZSOKÉ

disco- lásd még DISZKO-

discopathia [diszkopátia] ⇨ *orv* a csigolyák közötti porckorongok betegsége

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *diszkosz* ‘korong’ | *pathosz* ‘szenvedés’ ← *paszkhó* ‘elszenved’

discr- lásd DISZKR-

discu- lásd DISZKU-

disease lásd DIZÓZ

disj- lásd DISZJ-

disk cache [diszk kes] ⇨ *számtech* lemezgyorsítótár

⊙ ang, ‘ua.’: *disk*, *disc* ← fr *disque* ← gör *diszkosz* ‘korong’ | lásd CACHE

disk drive [diszk drávj] ⇨ *számtech* lemezmeghajtó

⊙ ang, 'ua.': *disk, disc* ← fr *disque* ← gör *diszkosz* 'korong' | *drive* 'hajt, üz, vezet'

disk unit [diszk júnit] ⇨ *sámtech* mágneslemez tárolóegység

⊙ ang, 'ua.': *disk, disc* ← fr *disque* ← gör *diszkosz* 'korong' | *unit* ← lat *unitas* 'egység' ← *unus* 'egy'

diskurál ⇨ beszélget, cseveg, társalog

⇨ † tárgyal

⊙ lat *discurrere, discursum* 'futtában érint, elbeszélget (vmiről)', ered. 'szétfut, elterjed': *dis-* 'el, szét' | *currere* 'fut'

Lásd még DISZKURZÍV, KURRENS

diskurzus ⇨ beszélgetés, társalgás

⊙ lat *discursus* 'beszélgetés', ered. 'futkározás, portyázás', lásd DISKURÁL

display [diszpléj] ⇨ *sámtech* kijelző

⊙ ang, 'feltár, megmutat' ← ófr *despleir* 'kigöngyölit' ← lat *displicare* 'ua.': *dis-* 'szét' | *plicare* 'hajtogat'

display menu [diszpléj menjú] ⇨ *sámtech* a számítógép képernyőjén látható lista a program kínálta lehetőségekről

⊙ ang, 'ua.', lásd DISPLAY, MENÜ

disputa ⇨ (tudományos) vita

⇨ vitatkozás, szóváltás, összeszóalkozás

⇨ † hitvita

⊙ magy, 'ua.', lásd DISPUTÁL

disputál ⇨ vitázik, vitatkozik

⇨ felel, szájal

⊙ lat *disputare* 'fejteget, vitat, vitázik': *dis-* 'szét' | *putare* 'tisztáz, felbecsül, vél'

Lásd még AMPUTÁL

disqualificál lásd DISZKVALIFIKÁL

diss- lásd DISSZ-

distancia ⇨ távolság, távolságtartás

⇨ térköz, távköz

⊙ lat *distantia* 'ua.' ← *distans, distantis* 'távoleső' ← *distare* 'széjjeláll, (egymástól) távol áll': *di(s)-* 'széjjel' | *stare* 'áll'

disztributívus [disztributívusz] ⇨ *nyelvt* a névszórágózás osztó értelmű határozói esete egyes nyelvekben (pl. magy *naponta, helyenként*)

⊙ lat (*casus*) *disztributívus* 'osztó (eset), lásd DISZTRIBUTÍV

diszacharid ⇨ kém kettős cukor (pl. répacukor)

⊙ ang *disaccharide* ← lat *disaccharidum* 'ua.': gör *di(sz)* 'kétszer' | *szakkharon* 'cukor'

diszársió ⇨ *közg* valuták és devizák, ill. értékpapírok piaci árának lefelé való eltérése a hivatalos árfolyamtól, ill. a névértéktől

⊙ ném *Disagio* 'ua.': lat *dis-* 'szét, el' | lásd ÁRSÍÓ

diszbarizmus ⇨ *orv* nyomásegyenlőtlenség a szervezetben a külső légnyomásnak, ill. a testüregekbe zárt gázok nyomásának változása folytán

⊙ tud lat *dysbarismus* 'ua.': gör *düsz-* 'gyengén, hibásan' | *barisz* 'nehéz' | lásd -IZMUS

diszciplína ⇨ fegyelem

⇨ *tud* tanszak, tudományág

⊙ lat *disciplina* 'oktatás, tudomány, fegyelem, rend' ← *discipulus* 'tanítvány' ← *discere* 'tanul'

diszciplínáris ⇨ fegyelmi

⇨ tantárgyi, tanszaki

⊙ lat *disciplinarius* 'ua.', lásd DISZCIPLÍNA

diszergia ⇨ *orv* a mozgások összehangolatlansága a mozgatóidegekből érkező impulzusok zavara következtében

⊙ tud lat *dysergia* 'ua.', tkp. 'hibás működés': gör *düsz-* 'gyengén, hibásan' | *ergon* 'munka'

diszfágia ⇨ *orv* nyelési nehézség

- ⊙ tud lat *dysphagia* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, hibásan’ | *phagein* ‘eszik’
diszfázia ⇨ *orv* hibás, zavaros beszéd agyközponti sérülés folytán
- ⊙ tud lat *dysphasia* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, hibásan’ | *phémi* ‘beszél’
diszfónia ⇨ *orv* a hangképzés gyengesége
- ⊙ tud lat *dysphonia* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, hibásan’ | *phóné* ‘hang’
diszfória ⇨ *orv* rosszullet, rossz közérzet
- ⊙ tud lat *dysphoria* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, rosszul’ | *pheromai* ‘érzi magát vhoggy’ ← *pheró* ‘visz’
diszotikus zóna ⇨ *földr* a derengő fény övezete tiszta vízü tavak mélyebb rétegeiben
- ⊙ ném *dysphotisch* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, hibásan’ | *photosz* ‘fény’ | lásd ZÓNA
- diszfunkció** ⇨ hibás működés
- ⇨ *biol* rendellenesség a szervezet működésében
- ⇨ *szoc* zavar a társadalmi folyamatokban
- ⊙ tud lat *disfunctio* ‘ua.’: *dis-* ‘el, szét’ | lásd FUNKCIÓN
- diszgenezis** ⇨ *biol* hibás egyedfejlődés
- ⇨ *biol* részleges vagy teljes meddőség
- ⊙ tud lat *dysgenesis* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, hibásan’ | lásd GENEZIS
- diszgrácia** † ⇨ kegyvesztettség
- ⊙ késő lat *disgratia* ‘ua.’: *dis-* ‘el’ | *gratia* ‘kegy, kedvesség, kegyelem’ ← *gratus* ‘kegyelt, kedves’
Lásd még GRÁCIA
- diszgráfia** ⇨ *lél* írásközelet, az írásképeség zavara agykérgi rendellenesség folytán
- ⊙ tud lat *dysgraphia* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘rosszul, hibásan’ | *graphó* ‘ír’
- diszuszttál** † ⇨ elveszi az étvágyat, elundorít, kiábrándít
- ⊙ a DEGUSZTÁL visszalatinosított alakja
- diszharmónia** ⇨ *zene* az összhang hiánya
- ⇨ *átv* egyenetlenség, nézeteltérés
- ⊙ kk lat *dysharmonia* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘hibásan’ | lásd HARMÓNIA
- diszharmonikus** ⇨ *zene* nem összeillő, nem egybehangzó
- ⇨ egyet nem értő, az összhangot nélkülöző
- ⇨ *geol* a párhuzamos rétegekkel nem azonos formában és mértékben gyűrődött (redő)
- ⊙ kk lat *dysharmonicus* ‘ua.’, lásd DISZHARMÓNIA
- diszhydrózis** ⇨ *orv* gennyos kiütésekkel járó bőrbetegség, amelyet a bőr rétegei közötti folyadékáramlás zavara okoz
- ⊙ tud lat *dyshydrosis* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, hibásan’ | lásd HIDRÓZIS
- diszjungál** ⇨ elválaszt, szétválaszt, elkülönít
- ⊙ tud lat *disiungere, disiunctum* ‘ua.’, ered. ‘kifog (igás állatot): lat *dis-* ‘szét, el’ | *iungere* ‘összekapcsol’
- diszjunktó** ⇨ elválasztás, szétválasztás, elkülönítés
- ⇨ *log* egymást kölcsönösen megengedő fogalmak vagylagossága
- ⇨ *biol* a faj elterjedési területének feldarabolódása földrajzi vagy ökológiai tényezők miatt
- ⇨ *gen* a megkettőződött kromatidák szétválása az utódsejtekbe
- ⊙ tud lat *disiunctio* ‘ua.’, lásd DISZJUNGÁL
- diszjunkt** ⇨ idegen, elkülönült
- ⇨ *mat* közös elemet nem tartalmazó (halmazok)
- ⇨ *log* egymást kizáró
- ⊙ ném *disjunkt* ‘ua.’, lásd DISZJUNGÁL
- diszjunktív** ⇨ szétválasztó
- ⇨ *log* vagylagos, egymást kölcsönösen megengedő
- ⊙ ném *disjunktív* ‘ua.’, lásd DISZJUNGÁL
- diszkant** ⇨ *zene* a felső szólam, szoprán (többszólamú énekben)
- ⊙ ném *Diskant* ‘ua.’ ← kk lat *discantus*, lásd ott
- diszkinézia** ⇨ *orv* a sima izmokból álló belső szervek renyhesége
- ⊙ tud lat *dyskinesia* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, hibásan’ | lásd KINÉZIS

diszkó ⇨ zenés, táncos ifjúsági szórakozóhely

⇨ *zene* ilyen helyen játszott (zene)

⊙ am ang röv *disco(theque)* ‘ua.’ ← fr *discothèque*, lásd DISZKOTÉKA

diszkográfia ⇨ hanglemezjegyzék

⊙ ang *discography* ‘ua.’: *disk* ‘korong, hanglemez’ ← fr *disque* ← lat *discus* ← gör *diszkosz* ‘korong’ | (*biblio*)gráfia (lásd ott)

diszkólia ⇨ *orv* az epeelválasztás zavara

⊙ tud lat *dyscholia* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘rosszul’ | *khólé* ‘epe’

diszkonjugált ⇨ *orv* összehangolatlan, kancsalságot eredményező (szemizomműködés)

⊙ lat *dis-* ‘szét, el’ | lásd KONJUGÁL

diszkonnekció ⇨ *orv* az idegi összeköttetés megszakadása, különféle működési zavarok forrása

⊙ tud lat *disconnectio* ‘ua.’: *dis-* ‘szét, el, le’ | *connectere* ‘összeköt’, lásd KONNEKTOR

diszkont ⇨ *ker* † váltóleszámitólaskor a hátralékos kamatok fejében levont összeg

⇨ (mn) engedménnyel árusító (üzlet)

⇨ engedményes (ár)

⊙ ném *Diskont* ← ol *disconto* ‘leszámitás’ ← kk lat *discomputare* ‘leszámit’: *dis-* ‘szét, el, le’ | *computare* ‘számol’, lásd KOMPUTER

diszkontál ⇨ *ker* leszámítol

⊙ ném *diskontieren* ‘ua.’, lásd DISZKONT

diszkontinuitás ⇨ szakadás, a folytonosság hiánya

⇨ *mat* szakadás függvényben

⇨ hézag, hézagosság

⊙ tud lat *discontinuitas* ‘ua.’, lásd DISZKONTINUUS

diszkontinuuus ⇨ *mat* nem folytonos, szakadt (függvény, görbe)

⊙ tud lat *discontinuus* ‘ua.’: *dis-* ‘szét, nem’ | *continuus* ‘szakadatlan, folyamatos’ ← *continere* ‘egybefog, összetart’, lásd KONTINENS

diszkontráta ⇨ *ker* leszámítolási kamatláb

⊙ lásd DISZKONT, RÁTA

diszkordancia ⇨ *geol* a dőlésirány és dőlésszög eltérése egymás feletti rétegsorokban

⇨ vizály, ellenségeskedés, meghasonlás

⊙ ang, fr *discordance* ‘ua.’, lásd DISZKORDÁNS

diszkordáns ⇨ eltérő, elütő, össze nem illő

⇨ *geol* a földtani szerkezet irányától eltérő irányban kialakult (völgy)

⇨ vizálykodó, meghasonlott

⊙ ang, fr *discordant* ← lat *discordans, discordantis* ‘ua.’ ← *discordare* ‘vizálykodik, ellenkezik, különbözik’: *dis-* ‘szét, el’ | *cor, cordis* ‘szív, érzület’

diszkosz ⇨ *sport* szélei felé ellaposodó dobókorong mint ókori eredetű atlétikai sporteszköz

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘korong’

❖ magy *deszka*

diszkotéka ⇨ *zene* hanglemezgyűjtemény

⇨ *zene* kölcsönzéssel is foglalkozó hanglemeztár

⊙ fr *discothèque* ‘ua.’ ← *disque* ‘korong, hanglemez’ (a *bibliotéka* mintájára)

diszkrázia ⇨ *orv* hibás keverék, a testnedvek helyes arányának megbomlása mint betegség oka (az ókori galenusi felfogás szerint)

⊙ tud lat *dyscrasia* ‘ua.’: *düsz-* ‘hibásan’ | *kraszisz* ‘keverék’ ← *kerannümi* ‘kever’

Lásd még IDIOSZINKRÁZIA, KRATÉR

diszkréció ⇨ tapintat, tapintatosság

⇨ titoktartás, hallgatás

⊙ ném *Diskretion* ← fr *discretion* ‘ua.’, lásd DISZKRÉT

diszkrecionális ⇨ *jog* magának fenntartott, saját rendelkezésű, kizárólagos

⇨ *jog* saját belátás, választás szerinti

⊙ tud lat *discretionalis* ‘ua.’, lásd DISZKRÉT

diszkreditál ⇨ valakinek a hitelét rongja, lejáratja

⊙ ném *diskreditieren* ← fr *discréditer* ‘ua.’: lat *dis-* ‘el’ | *creditum* ‘hitel’ ← *credere, creditum* ‘hisz’
Lásd még AKKREDITÁL, CREDENZA, KREDENC, KRÉDÓ

diszkrepancia ⇨ össze nem illés, összeférhetetlenség, különbözőség, lényegi eltérés

⊙ lat *discrepantia* ‘eltérés, ellentét’, tkp. ‘széthangzás’: *dis-* ‘széjjel’ | *crepare* ‘hangzik, zörög’

diszkrét ⇨ titoktartó

⇨ tapintatos

⇨ ízléses, nem feltűnő, visszafogott, egyszerű

⇨ kényes, bizalmas

⇨ *mat* elkülönült, nem folytonos

⊙ ném *diskret* ← fr *discrète* ‘ua.’ ← lat *discretus* ‘elkülönített’ ← *discernere, discretum* ‘elkülönít, megkülönböztet’: *dis-* ‘szét’ | *cernere* ‘szítál, válogat’

diszkrimináció ⇨ (hátrányos) megkülönböztetés

⊙ ang *discrimination* ‘ua.’ ← lat *discriminatio* ‘különválasztás’, lásd DISZKRIMINÁL

diszkriminál ⇨ (hátrányosan) megkülönböztet (egyént, csoportot)

⇨ *átv* meghatároz, eldönt

⊙ ang *discriminate* ‘ua.’ ← lat *discriminare, discriminatum* ‘szétválaszt’ ← *discrimen* ‘választóvonal, különbség’: *dis-* ‘szét’ | *cernere* ‘szítál, válogat’

diszkrimináns ⇨ *mat* másodfokú egyenlet megoldóképletében a gyökjel alatti kifejezés

⇨ *átv* meghatározó, döntő (tényező, elem, körülmény)

⊙ tud lat *discriminans* ‘ua.’, lásd DISZKRIMINÁL

diszkriminátor ⇨ *műsz* a rádiózásban használt, a frekvenciamodulált (FM) jeleket amplitúdómodulált (AM) jelekké átalakító berendezés

⇨ *inf*elektronikus szűrő, amely az impulzusokat megadott szempont alapján válogatja szét

⊙ ang *discriminator* ‘ua.’, lásd DISZKRIMINÁL

diszkriminatórius ⇨ (hátrányos) megkülönböztetést alkalmazó (politika, eljárás)

⊙ fr *discriminatoire* ‘ua.’, lásd DISZKRIMINÁL

diszkromatopszia ⇨ *orv* szintévesztés, a színlátás zavara

⊙ tud lat *dyschromatopsia* ‘ua.’: gör *dűsz-* ‘gyengén, hibásan’ | *khroma, khromatosz* ‘szín’ | *opszisz* ‘látás’

diszkurzív ⇨ beszélgetve kifejtő, következtető, okoskodó

⇨ értekező, érvelő (jellegű)

⇨ *pol* a társadalmi párbeszédnek teret engedő (politika)

⊙ ném *diskursiv* ← fr *discursif* ‘ua.’ ← lat *discurrere, discursum*, lásd DISKURÁL

diszkusszió ⇨ megvitatás, eszmecsere

⇨ fejtegetés, levezetés, kidolgozás

⊙ ném *Diskussion* ← fr *discussion* ‘ua.’ ← lat *discussio* ‘szétrázás’, lásd DISZKUTÁL

diszkutál ⇨ megvitát, megbeszél

⊙ ném *diskutieren* ← fr *discuter* ‘ua.’ ← lat *discutere, discussum* ‘ua.’, tkp. ‘a vitapartner érveit szétrázza’, ered. ‘szétráz, szétzúz’: *dis-* ‘szét’ | *quater* ‘ráz, üt’

diszkvalifikáció ⇨ leminősítés

⇨ *sport* kizárás versenyből szabálytalanság miatt

⊙ ném *disqualifikation* ‘ua.’, lásd DISZKVALIFIKÁL

diszkvalifikál ⇨ leminősít, visszaminősít

⇨ *sport* szabálytalanság miatt a versenyből kizár

⇨ † párbajképtelennek nyilvánít

⇨ † előkelő társaságból kizár

⊙ ném *disqualifizieren* ‘ua.’: lat *dis-* ‘le, el’ | lásd KVALIFIKÁL

diszlália ⇨ *orv* a beszédszervek hibás működésének tulajdonítható beszédzavar

⊙ tud lat *dyslalia* ‘ua.’: gör *dűsz-* ‘gyengén, hibásan’ | *laleó* ‘beszél, fecseg’

diszlexia ⇨ *lél* az olvasásképesség zavara agykérgi rendellenesség folytán

⊙ tud lat *dyslexia* 'ua.': | gör *dűsz-* 'gyengén, hibásan' | *lexisz*, tkp. *leg-szisz* 'beszéd, olvasás' ← *legó* 'olvas'

diszlokáció ⇨ eltolódás, áthelyeződés

⇨ *orv* ficam

⇨ *fiz* rácshiba a kristályszerkezetben

⊙ tud lat *dislocatio* 'ua.': *dis-* 'el, szét' | *locare* 'helyez' ← *locus* 'hely'

Lásd még LOKÁLIS

diszmembrátor ⇨ *műsz* aprítógép, zúzógép

⊙ ang *dismembrator* 'ua.' ← *dismember* 'széttagol, darabokra tép': lat *dis-* 'szét' | *membrum* 'tag'

diszmnézia ⇨ *orv* az emlékezés zavara

⊙ tud lat *dysmnésia* 'ua.': gör *dűsz-* 'rosszul' | *mnészomai* 'emlékszik'

Lásd még AMNESZTIA, AMNÉZIA, ANAMNÉZIS, MNEMONIKA

diszmorfia ⇨ torzképződmény

⇨ torzság, alaktalanság

⊙ tud lat *dysmorphia* 'ua.': gör *dűsz-* 'rosszul' | *morphé* 'alak'

diszparát ⇨ eltérő, különmemű, elütő

⇨ össze nem illő, összeegyeztethetetlen

⊙ ném *disparat* ← lat *disparatus* 'ua.' ← *disparare*, *disparatum* 'elválaszt, megkülönböztet, különbözik' ← *dispar* 'különböző, elütő': *dis-* 'nem' | *par* 'pár, páros, azonos vmivel'

diszparitás ⇨ különmeműség, másság, összeférhetetlenség

⇨ *közg* az árfolyamok nagyobb eltérése a paritástól

⊙ ang *disparity*, ném *Disparität* ← lat *disparitas* 'ua.' ← *dispar*, lásd DISZPARÁT

diszpécser ⇨ üzemi munkairányító

⊙ or *diszpecser* ← ném *Dispatcher* 'ua.' ← ang *dispatch* 'elküld, felad, elintéz' ← sp *despachar* 'ua.' ← késő lat **dispactiare* 'ua.': *dis-* 'el' | *pactus* 'összeerősített' ← *pangere* 'összeilleszt'

diszpenzáció ⇨ *jog* felmentés, mentesítés valamely jogszabály hatálya alól

⇨ *vall* házassulandók felmentése az előzetes (háromszoros) kihirdetés alól

⊙ hazai lat *dispensatio* 'ua.', tkp. 'a mentességek szétosztása' ← *dispensare*, *dispensatum* 'eloszt, szétoszt': *dis-* 'szét' | *pendere*, *pensum* 'mérlegel, kimér'

diszpenzál ⇨ felment, felmentést ad (valami alól)

⇨ mentesít

⊙ hazai lat *dispensare* 'ua.', lásd DISZPENZÁCIÓ

diszpepszia ⇨ *orv* emésztési zavar, gyenge emésztés

⊙ tud lat *dyspepsia* 'ua.': gör *dűsz-* 'gyengén, rosszul' | *pepszisz* 'emésztés' ← *peptó* 'emészt'

Lásd még PEPSZIN

diszpergál ⇨ aprít, széthint

⇨ *kém* diszperziót hoz létre

⊙ ném *dispergieren* 'ua.' ← lat *dispergere*, *dispersum* 'szétszór': *di(s)-* 'szét' | *spargere* 'szór'

diszperz ⇨ *kém* valamely közegben finom eloszlásban lévő részecskékből álló (rendszer)

⊙ ném *dispers*, 'ua.', lásd DISZPERGÁL

diszperzió ⇨ *fiz* fényhullámok szóródása, színszóródás

⇨ *kém* szilárd anyag finom szemcséinek eloszlása folyadékban

⇨ *mat* szórás, a középértéktől való eltérés valószínűség-számításban

⇨ *vill* elektromos vezetőképesség változása nagy frekvenciájú áram hatására

⇨ *biol* állat- vagy növényfaj egyedeinek előfordulása valamely területen

⊙ tud lat *dispersio* 'szétszóródás', lásd DISZPERGÁL

diszplázia ⇨ *orv* a testszövetek formálódásának zavara

⊙ tud lat *dysplasia* 'ua.': gör *dűsz-* 'gyengén, hibásan' | *plasszó* 'formál'

Lásd még ANAPLÁZIA

diszпноé ⇨ *orv* nehézlégzés

⊙ tud lat *dyspnoe* 'ua.': gör *dűsz-* 'gyengén, hibásan' | *pnoé* 'lélegzet'

diszponál ⇨ rendelkezik, intézkedik

✧ (valamilyen ügyben) intézkedési joggal bír

⊙ ném *disponieren* ‘ua.’ ← lat *disponere, dispositum* ‘szétoszt, rendez’: *dis-* ‘szét’ | *ponere* ‘tesz, rak, helyez’

diszponálva van vagy **diszponált** ✧ kellő hangulatban, lelkiállapotban, képességeinek teljes birtokában van (pl. színész, énekes a fellépéshez)

⊙ lásd DISZPONÁL

diszponens ✧ *hiv, ker* valamely ügykörben döntési joggal bíró hivatalnok, alkalmazott

⊙ ném *Disponent* ‘ua.’, lásd DISZPONÁL

diszponibilis ✧ *gazd* rendelkezésre álló

✧ *ker* folyósítható

✧ amivel számolni lehet

⊙ ném *disponibel* ‘ua.’, lásd DISZPONÁL

diszpozíció ✧ *orv* betegségre való hajlam, fogékonyság

✧ hangulat, hangoltság, lelkiállapot

✧ *hiv* rendelkezés, intézkedés

⊙ tud lat *dispositio* ‘ua.’, ered. ‘elrendezés’, lásd DISZPONÁL

diszproporció ✧ aránytalanság

⊙ ném *Disproportion* ‘ua.’: lat *dis-* ‘el, nem’ | lásd PROPORCIÓ

diszproporcionált ✧ aránytalan

⊙ ném *disproportioniert* ‘ua.’, lásd DISZPROPORCIÓ

diszprózium ✧ *kém* a ritkaföldfémek csoportjába tartozó elem

⊙ tud lat *dysprosium* ‘ua.’ ← gör *düszproszitosz* ‘nehezen megközelíthető’ (utalás igen ritka előfordulására): gör *düsz-* ‘nehezen’ | *proszíemi* ‘odaenged’: *prosz* ‘felé’ | *hiémi* ‘megy’ | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

disszemináció ✧ *orv* szórás, szóródás

⊙ tud lat *disseminatio* ‘ua.’: *dis-* ‘széjjel’ | *seminare* ‘hint, vet’ ← *semen, seminis* ‘mag’

Lásd még SZEMINÁRIUM

disszenter ✧ *vall* az anglikán egyházból a 17. században kivált angliai protestáns hitfelekezet tagja

⊙ ang *dissenter* ‘egyet nem értő’ ← *dissent* ‘más véleményen van’ ← lat *dissentire* ‘ua.’: *dis-* ‘széjjel’ | *sentire* ‘érez, vélekedik’

disszertáció ✧ *tud* doktorátusra, tudományos fokozatra pályázó személy értekezése

✧ *okt* dolgozat, értekezés, tanulmány

⊙ tud lat *dissertatio* ‘ua.’, lásd DISSZERTÁL

disszertál ✧ *tud* tudományos értekezést készít

✧ értekezik, fejteget

⊙ lat gyak *dissertare, dissertatum* ‘fejteget, taglal’ ← *disserere, dissertum* ‘kifejt, megbeszél’: *dis-* ‘szét’ | *serere* ‘illeszt, fűz’

disszertáns ✧ *tud* disszertációjára vagy annak megvédésére készülő személy

⊙ ném *Dissertant* ‘ua.’, lásd DISSZERTÁL

disszidál ✧ felekezetéből, pártjából kilép, vagy azon belül (többbedmagával) ellenzéki csoportot alkot

✧ (a pártállami időkben) engedély nélkül külföldre távozik

⊙ ném *dissidieren* ‘másként gondolkodik, félrevonul’ ← lat *dissidere* ‘más nézeten van, ellenkezik’, tkp. ‘(a többiektől) külön ül’: *dis-* ‘el, félre’ | *sedere* ‘ül’

disszidens ✧ (másként gondolkodása miatt) pártja vagy felekezete többségéből kiváló, attól félrevonuló személy

✧ (a pártállami időkben) az országot engedély nélkül elhagyó személy

⊙ ném *Dissident* ← lat *dissidens, dissidentis* ‘elkülönülő’, lásd DISSZIDÁL

disszimiláció ✧ *nyelvt* elhasonulás, egy szóban lévő két azonos (képzésű) hang egyikének elváltozása

✧ *biol* lebontás, az asszimilációval ellentétes anyagcsere-folyamat

✧ elkülönülés

⊙ ang, ném *dissimilation* ‘ua.’, lásd DISSZIMILÁL

disszimilál ⇨ *nyelvi* elhasonul

⇨ *biol* az anyagcsere-folyamat során lebont

⊙ ném *dissimilieren* ‘ua.’ ← lat *dissimilis* ‘különböző, eltérő, elütő’: *dis-* ‘nem’ | *similis* ‘hasonló’

disszimuláció ⇨ elhallgatás, eltitkolás

⇨ alakoskodás, képmutatás

⊙ lat *dissimulatio* ‘ua.’, lásd DISSZIMULÁL

disszimulál ⇨ elleplez, eltitkol

⇨ alakoskodik, titkolódzik

⊙ lat *dissimulare, dissimulatum* ‘ua.’: *dis-* ‘nem’ | *simulare* ‘hasonlóvá tesz’ ← *similis* ‘hasonló’

disszipáció ⇨ *fiz* energiavesztés, visszafordíthatatlanul hőenergiává alakuló mozgási vagy más energia

⇨ *fiz* tranzisztor elektródján hővé alakuló, nem hasznosítható energia

⊙ ang, ném *dissipation* ‘ua.’ ← lat *dissipatio* ‘szétszórás, eltékozlás’ ← *dissipare, dissipatum* ‘szétszór, felemészt, elfecsérel’: *dis-* ‘szét’ | *supare* ‘szór’

disszociáció ⇨ szétbomlás, szétválás

⇨ *kém* visszafordítható bomlási folyamat

⊙ tud lat *dissociatio* ‘ua.’, lásd DISSZOCIÁL

disszociál ⇨ *kém* vegyi disszociációt hajt végre

⊙ lat *dissociare* ‘felbont, elkülönít’: *dis-* ‘széjjel, nem’ | *sociare* ‘társul’ ← *socius* ‘társ’

Lásd még ASSZOCIÁL, SZOCIÁLIS

disszociálódik ⇨ *kém* (vegyület) szétbomlik alkotórészeire

⊙ lásd DISSZOCIÁL

disszolúció ⇨ *kém* szétbomlás, feloldódás

⇨ feloldás, felbontás

⊙ lat *dissolutio* ‘ua.’ ← *dissolvere, dissolutum* ‘felold, felbont’: *dis-* ‘széjjel’ | *solvere* ‘eloldoz’

disszolut † ⇨ züllött, kicsapongó

⊙ ném *dissolut* ‘ua.’ ← lat *dissolutus* ‘léha, pajzán, kicsapongó’, tkp. ‘aki magát eloldotta (ti. az erkölcsi szabályoktól)’ lásd DISSZOLÚCIÓ

disszonancia ⇨ *zene* rossz hangzás, össze nem illő hangok együttese

⇨ *átv* egyenetlenség, zavar

⇨ *átv* nézeteltérés, nézetkülönbség

⊙ tud lat *dissonantia* ‘ua.’, lásd DISSZONÁNS

disszonáns ⇨ *zene* rosszul hangzó, fülsértő

⇨ kirívó, elütő, oda nem illő

⇨ *átv* egyenetlenséget okozó, sértő

⊙ késő lat *dissonans* ‘ua.’ ← *dissonare* ‘széthangzik, elüt’: *dis-* ‘szét, el’ | *sonare* ‘hangzik’ ← *sonus* ‘hang’

disszugáz ⇨ *kém* nyomásálló acélpalackban hegesztés céljára forgalmazott, acetonban oldott acetiléngáz

⊙ fr *dissous* ‘feloldott’ ← *dissoudre* ← lat *dissolvere* ‘felold’: *dis-* ‘szét’ | *solvere* ‘oldoz’

disztár ⇨ *fényk* fényképezőgép felvevőlencséje elé illesztett szórólencse

⊙ ném *Distar* márkanév

disztén ⇨ *ásv* háromhajlású alumíniumszilikát, amely más-más irányban megkarcolva eltérő keménységet mutat

⊙ ang *disthene* ‘ua.’: gör *di(sz)*- ‘kétszer’ | *szthenosz* ‘erő’

disztenzibilitás ⇨ *műsz* tágulékonyság, nyújthatóság

⊙ ang *distensibility* ‘ua.’, lásd DISZTENZIÓ

disztenzió ⇨ *műsz* tágulás, nyúlás

⊙ ang *distension* ‘ua.’ ← lat *distendere, distentum (distensum)* ‘szétfeszít, kiterjeszt’: *dis-* ‘széjjel’ | *tendere* ‘nyújt’

disztichon ⇨ *irod* egy hexameterből és egy pentameterből álló párvers

⊙ gör *disztkhōn* ‘ua.’: *di(sz)* ‘kétszer’ | *sztikhosz* ‘verssor’

Lásd még AKROSZTICHON

disztingvál ⇨ megkülönböztet, különbséget tesz (helyes és helytelen között)

⊙ lat *distinguere, distinctum* ‘ua.’, tkp. ‘különböző jelekkel lát el’: *di(s)-* ‘széjjel’ | *stingere* ‘szúr, szúrással jelöl’

disztingvált ⇨ előkelő, választékos, kifinomult

⊙ ném *distinguiert* ← fr *distingué* ‘ua.’, lásd DISZTINGVÁL

disztinkció ⇨ különbségtétel

⇨ † kitüntetés

⊙ lat *distinctio* ‘megkülönböztetés’, lásd DISZTINGVÁL

disztinkt ⇨ világos, megkülönböztethető

⊙ ném *distinkt* ← lat *distinctus* ‘ua.’ ← *distinguere*, lásd DISZTINGVÁL

disztonál ⇨ *zene* rosszul intonál, rosszul veszi a hangot

⊙ ném *distonieren* ‘ua.’: lat *dis-* ‘széjjel, el’ | lásd TÓNUS

disztónia ⇨ *orv* az izomtónus zavara folytán fellépő kóros testtartás

⊙ tud lat *dystonia* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, hibásan’ | lásd TÓNUS

disztópia ⇨ *irod* ellen-utópia, amely egy képzeletbeli, időben és térben távol eső társadalom rajzával a jelen ferdeségeit szatirizálja (mint Swift *Gullivere*), vagy jelen tendenciák jövőbeli veszélyeire figyelmeztet

⊙ ang *dystopia, dystopy* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘téves, hibás’ | *toposz* ‘hely’

disztorzió ⇨ *orv* olyan rándulás, ficam, amelyben az ízületek maguktól helyreugranak

⇨ *fényk* a felvétel torzulása

⊙ tud lat *distorsio* ‘ua.’ ← *distorquere, distortum* ‘elcsavar’: *dis-* ‘szét, el’ | *torquere* ‘csavar’

Lásd még TORTÚRA, TORZIÓ

disztrakció ⇨ *orv* nyújtás tört végtagok összeillesztésekor

⇨ *lél* szórákozottság, figyelmetlenség

⇨ *átv* szórákozás, kikapcsolódás, élvezet

⊙ lat *distraction* ‘széthúzás, félrevonás, szétszórás’ ← *distrahere, distractum* ‘széthúz, megoszt, szétszór’: *dis-* ‘szét, el’ | *trahere* ‘húz’

Lásd még TRAKTOR, TRAKTUS

disztribuíál ⇨ szétoszt, feloszt

⊙ lat *distribuere, distributum* ‘ua.’: *dis-* ‘széjjel’ | *tribuere* ‘feloszt’ ← *tribus* ‘törzs, választókerület’

disztribúció ⇨ elosztás, felosztás

⇨ eloszlás, megoszlás

⊙ lat *distributio* ‘felosztás’, lásd DISZTRIBUÁL

disztributív ⇨ *mat* osztó (szám)

⇨ *nyelvt* osztó (számnév)

⊙ ném *distributiv* ← fr *distributif* ‘ua.’, lásd DISZTRIBUÁL

disztributívusz lásd DISTRIBUTIVUS

disztribútor ⇨ *ker* forgalmazó

⊙ ang *distributor* ‘ua.’, lásd DISZTRIBUÁL

disztriktuális † ⇨ *jog* kerületi

⊙ újk lat *districtualis* ‘ua.’ ← kk lat *districtus* ‘egy főúr joghatósága alá tartozó terület’ ← lat *distringo, districtum* ‘széthúz, kárpadra feszít’: *dis-* ‘szét, el’ | *stringere* ‘feszít, szorít’

disztrófia ⇨ *orv* zavar a szervezet vagy egyes szervek táplálékkal való ellátottságában vagy növekedésében

⊙ tud lat *dystrophia* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, hibásan’ | *trophé* ‘táplálék’

diszturbáció ⇨ *met* az egyensúlyi állapot felbomlása, ciklonképződés

⊙ tud lat *disturbatio* ‘ua.’ ← *disturbare* ‘megzavar’: *dis-* ‘szét’ | *turbare* ‘felkavar’ ← *turba* ‘zürzavar, tolongás’

dit [di] ⇨ *irod* laza elbeszélő keretbe foglalt mondásokat, szentenciákat tartalmazó középkori francia verses mű

⊙ fr, 'ua.' ← lat *dictum* 'mondás' ← *dicere, dictum* 'mond'

diteizmus ⇨ *vall* hit két egyenrangú, de egymással ellentétes (jó, ill. gonosz) istenségben, dualizmus

⊙ tud lat *ditheismus* 'ua.': gör *di(s)*- 'kétszer' | *theosz* 'isten'

ditirambikus ⇨ *irod* a ditirambus vonásait mutató, ilyen jellegű

⇨ *irod* a ditirambusokkal kapcsolatos

⊙ ném *dithyrambisch* 'ua.', lásd DITIRAMBUS

ditirambus ⇨ *irod* csapongó lírai költemény

⇨ *átv* túlzott magasztalás

⊙ lat *dithyrambus* ← gör *dithürambosz* 'Dionüszosz mámoristen egyik mellékeve' ← (?) *thriambosz* 'az isten diadalmenete'

Lásd még TRIUMFUS

ditómia ⇨ felezés

⊙ lat *ditomia* 'ua.': gör *di(sz)*- 'kétszer' | *tomé* 'metszés' ← *temnó* 'vág'

diuretikum ⇨ *orv* vizelethajtó szer

⊙ tud lat seml *diureticum* 'ua.' ← gör *diurétikosz* 'vizeletet segítő', lásd DIURÉZIS

diurézis ⇨ *orv* vizeletkiválasztás

⊙ tud lat *diuresis* ← gör *diurészisz* 'ua.' ← *diuridzó* 'vizelet': *dia-* 'át' | *uron* 'vizelet'

diurnális ⇨ naponkénti, naponta ismétlődő

⇨ *biol* az élőlények életműködésében megmutatkozó, huszonnégy óránkénti szabályos ismétlődéseket mutató (ritmus)

⊙ tud lat *diurnalis* 'naponkénti', lásd DIURNUM

diurnista † ⇨ napidíjas köztisztviselő, díjnok, írnok

⊙ hazai lat, 'ua.', lásd DIURNUM

diurnum † ⇨ napidíj

⊙ lat, 'ua.' ← *diurnus* 'nappali, naponkénti' ← *dies* 'nap'

díva ⇨ ünnepezt énekesnő, színésznő, táncosnő

⊙ ol *díva* 'ua.', tkp. 'istennő' ← lat *dea* 'ua.'

divagáció ⇨ elkalandozás, eltérés a tárgytól

⊙ lat *divagatio* 'ua.' ← *divagare, divagatum* 'szerte kóborol': *dis-* 'el, széjjel' | *vagare* 'jár, vándorol'

Lásd még VÁGÁNS

díván ⇨ *tört* a hajdani török szultánok államtanácsa

⇨ (araboknál) állami számadáskönyv

⇨ *irod* arab, perzsa versgyűjtemény

⊙ tör *d'van* ← perzsa *díván* ← ar *dayván* 'ua.' ← *davvana* 'feljegyezz'

divarikáció ⇨ *anat* érelágazás

⊙ tud lat *divaricatio* 'ua.' ← *divaricare, divaricatum* 'szétterpeszt': *di(s)*- 'széjjel' | *varus* 'kifelé hajló'

divergál ⇨ szétágazik, megoszlik

⇨ különbözik

⇨ széttart, széthajlik

⊙ lat *divergere* 'ua.': *dis-* 'széjjel' | *vergere* 'hajlik'

divergencia ⇨ eltérés, szétágazás, elhajlás

⇨ véleménykülönbség, véleményeltérés

⇨ *biol* a faji jegyek öröklődővé válása által létrejött változatok hangsúlyos elkülönülése

⇨ *mat* a határérték hiánya

⇨ *mat* a differenciálási műveletek egyik fajtája

⊙ tud lat *divergentia* 'ua.', lásd DIVERGENS

divergens ⇨ széttartó, egymástól távolodó

⊙ tud lat *divergens, divergentis* 'ua.', lásd DIVERGÁL

diversio lásd DIVERZÍÓ

divertikum ⇨ *orv* üreges szerv falának zsákszerű kiboltosodása

⊙ tud lat kics *diverticulum* ‘ua.’ ← *divertere* ‘elválik’: *dis-* ‘szét, el’ | *vertere* ‘fordít, fordul’

Lásd még DIVERZÍÓ

divertimento ⇨ *zene* kamarazenekarra írt, négynél több tételes, régebben főleg táncművelekből álló zenemű

⊙ ol *divertimento* ‘szórakozás, multság’ ← *divertirsi* ‘szórakozik’ ← lat *divertere* ‘elterel’ (ti. a figyelmet a gondoktól): *dis-* ‘el, félre’ | *vertere* ‘fordít’

Lásd még DIVERTISSEMENT, DIVERZÍÓ

divertissement [divertiszman] ⇨ *zene* táncbetét a 17–18. századi francia színpadi zenében

⇨ *zene* önálló cselekményű zenés színpadi látványosság ugyanebben a korban

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘szórakozás’ ← *se divertir* ‘szórakozik’ ← lat *divertere* ‘elterel’ (ti. a figyelmet a gondoktól): *dis-* ‘el, félre’ | *vertere* ‘fordít’

Lásd még DIVERTIMENTO, DIVERZÍÓ

diverza † ⇨ *hiv, ker* különfélék, vegyes ügyek, vegyes tételek

⊙ lat tbsz seml *diversa* ‘ua.’ ← *diversus* ‘különféle’, lásd DIVERZÍÓ

diverzáns ⇨ *pol* kártevő, felforgató, aknamunkát végző személy, szabotőr (a pártállami időkben)

⊙ or *diverzant*, lásd DIVERZÍÓ

diverzifikáció ⇨ közg a termelési profil vagy a választék bővítése

⊙ ang *diversification* ‘ua.’ ← *diversify* ‘különfélévé tesz, váltogat’ ← fr *diversifier* ← késő lat *diversificare* ‘ua.’: *diversus* ‘különféle’, lásd DIVERZÍÓ | *facere* ‘tesz vmivé’

diverzió ⇨ eltérés, elhajlás, széttartás

⇨ *kat* az ellenség figyelmét elterelő hadmozdulat

⇨ *kat* kártevő, felforgató tevékenység az ellenséges háországban

⊙ ném *Diversion* ‘ua.’ ← lat *diversus* ‘ellenirányú, eltérő, különböző’ ← *divertere, diversum* ‘válik, elfordít’: *di(s)-* ‘szét, el’ | *vertere* ‘fordít’

Lásd még ADVERZITÁS, DIVERTIMENTO, DIVERTISSEMENT, DIVERZÁNS, INVERTÁL, PERVERZ, REVERZÍÓ, SZUBVERZÍÓ, VERTEBRATA, VERTIKÁLIS, VERZÍÓ

diverzitás ⇨ sokféleség, változatosság

⊙ lat *diversitas* ‘ua.’ ← *diversus* ‘különféle’, lásd DIVERZÍÓ

dividenda ⇨ *ker* részvényesek osztaléka

⇨ † *mat* osztandó

⊙ lat tbsz seml ‘ua.’, tkp. ‘felosztandó dolgok’ ← *dividere* ‘feloszt’, lásd DIVÍZÍÓ

divináció ⇨ ihlet, sugallat

⇨ sejtelem, sejtés, jóslat

⊙ lat *divinatio* ‘ua.’ ← *divinare, divinatum* ‘jövendöl’ ← *divinus* ‘isteni, istentől ihletett, jóstehetségű’ ← *divus* ‘isteni’ ← *deus* ‘isten’

divis- lásd DIVIZ-

diviz ⇨ *nyomd* kötőjel, választójel

⊙ fr *divise* ‘ua.’, lásd DIVÍZÍÓ

divizibilitás ⇨ *mat* oszthatóság

⊙ tud lat *divisibilitas* ‘ua.’ ← *divisibilis* ‘osztható’, lásd DIVÍZÍÓ

divízió ⇨ *kat* hadosztály

⇨ *tud* osztály, tagozat (mint rendszertani kategória)

⊙ lat *divisio* ‘(fel)osztás’ ← *dividere, divisum* ‘feloszt’: *dis-* ‘szét’ | *viduus* ‘özvegy’, tkp. ‘megfosztott’

divizionárius † ⇨ *kat* hadosztályparancsnok

⊙ ném *Divisionär* ← fr *divisionnaire* ‘ua.’, lásd DIVÍZÍÓ

divizionizmus ⇨ *műv* a pointillizmus másik elnevezése, a tiszta színeket keverés nélkül, egymástól elválasztott foltokként alkalmazó festészeti irányzat a 19. század végén

⊙ fr *divisionisme* ‘ua.’, lásd DIVÍZÍÓ, -IZMUS

divizor ⇨ *mat* osztó

⇨ *mat* a tört nevezője

⊙ lat *divisor* ‘ua.’, lásd DIVÍZÍÓ

divulgál † ⇨ kihirdet, közzé tesz, közhírré tesz

⇨ elhíresztel, kifecsegg

⊙ lat *divulgare* ‘elterjeszt’, tkp. ‘a nép közé visz’: *dis-* ‘széjjel’ | *vulgus* ‘nép, tömeg’

divus [dívusz] ⇨ *tört* isteni (származású), istenné vált (a haláluk után istenné avatott császároknak is kijárt cím)

⊙ lat, ‘ua.’ ← *deus* ‘isten’

dixi ⇨ megmondtam (ezzel kész, több vita nem lehet)

⊙ lat, ‘ua.’ ← *dicere, dixi* ‘mond’

dixieland [dikszielend] ⇨ *zene* a dzsessznek az Egyesült Államok déli részén, főleg fehér zenészek által, a 19–20. sz. fordulóján kialakított stílusváltozata

⊙ am ang *Dixieland* ‘a déli államok’ (igen vitatott eredetű)

dizartria ⇨ *lél* tagolatlanság mint beszédzavar

⊙ tud lat *dysarthria* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘hibásan’ | *arthrosz* ‘íz, tag’

dízelmotor ⇨ *műsz* gázolaj üzemanyagú belső égésű motor

⊙ feltalálója, K. *Diesel* német mérnök nevéből

dizémia ⇨ *orv* vérbomlás, korcsvérűség, a vérsejtek szétesése

⊙ tud lat *dysaemia* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, hibásan’ | *haima* ‘vér’

dizesztézia ⇨ *orv* az érzékelés zavara

⊙ tud lat *dysaesthesia* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, hibásan’ | *aiszthészis* ‘megérzés, érzékelés’ ← *aiszthanomai* ‘érez’

dizentéria ⇨ *orv* vérhas

⊙ tud lat *dysenteria* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘nem, rosszul’ | *enteron* ‘bél’

dizőz ⇨ *szính* kabaréban szavaló, éneklő művész

⊙ fr nn *diseuse* ‘ua.’, tkp. ‘(szöveget) mondó nő’ ← *dire, dis(ons)* ‘mond’ ← lat *dicere* ‘ua.’

dizúria ⇨ *orv* vizelet zavar, nehéz vizelet

⊙ tud lat *dysuria* ‘ua.’: gör *düsz-* ‘gyengén, hibásan’ | *uron* ‘vizelet’

do ⇨ *sport* a keleti harcművészetek elméleti rendszere

⊙ jap, ‘út’

dobermann ⇨ *áll* nagy termetű, rövid szőrű, hegyes fülű őrző-védő kutyafajta

⊙ Ludwig *Dobermann* kutyatenyésztő nevéből

docens ⇨ *okt* rangban a professzor alatt álló egyetemi oktató

⊙ ném *Dozent* ‘főiskolai tanár’ ← lat *docens* ‘oktató’ ← *docere* ‘tanít, oktat’

Lásd még DOCILIS, DOKTOR, DOKTRÍNA, DOKUMENTUM

docentúra ⇨ *okt* a docensi állás, megbízás

⊙ ném *Dozentur* ‘ua.’, lásd DOCENS

docilis ⇨ tanulékony

⊙ lat, ‘ua.’ ← *docere* ‘tanít’

Lásd még DOCENS

doct- lásd még DOKT-

doctor medicinae [doktor medicíné] ⇨ *okt* az orvostudomány doktora

⊙ lat, ‘ua.’, lásd DOKTOR, MEDICÍNA

doctor utriusque iuris [doktor utriuszkve júrisz] ⇨ *okt* jog- és államtudományi doktor

⊙ lat, ‘mindkét tudomány doktora’: lásd DOKTOR | *uterque* ‘mindkettő’ | *ius, iuris* ‘jog’

docu- lásd DOKU-

dodekaéder ⇨ *geom* tizenkét egybevágó sokszögű síklappal határolt szabályos mértani test

⊙ ném *Dodekaeder* ‘ua.’: gör *dodeka* ‘tizenkettő’ | *hedra* ‘alap’

dodekahedrán ⇨ *kém* telített policiklikus szénhidrogén, a legnagyobb szimmetriafokú szénvegyület, amelynek szénváza a dodekaéder csúcsait rajzolja ki

⊙ fr *dodecahedran* ‘ua.’: lásd DODEKAÉDER | *-án* (telített alifás szénhidrogénre utaló toldalék)

dodekafón ⇨ *zene* a dodekafónia elvén alapuló (zene)

⊙ lásd DODEKAFÓNIA

dodekafónia ⇨ *zene* hangnem nélküli zenei szerkesztésmód, amely megengedi az oktáv tizenkét félhangjának tetszés szerinti rendben való használatát

⊙ ném *Dodekaphonie* ‘ua.’: gör *dodeka* ‘tizenkettő’ | *phóné* ‘hang’

dodekasztüloz ⇨ *ép* homlokzati oldalán tizenkét oszlopos ókori templom vagy más építmény

⊙ gör, ‘ua.’: *dodeka* ‘tizenkettő’ | *asztüloz* ‘oszlop’

dogonai ⇨ talányos, homályos, többféleképp érthető (jóslat, kijelentés)

⊙ az epiruszi *Dódóné* Zeusz jóshelye volt, ahol a jóslatot kérők gyakran kétértelmű választ kaptak

dogzsem ⇨ elektromos hajtású vidámparki kisautó

⊙ ang *dodge* ‘em, tkp. *dodge them* ‘kerülgesd őket’: *dodge* ‘kikerül, kicselez’

dogzso ⇨ *sport* keleti küzdősportok gyakorlóterme

⊙ jap, ‘ua.’

dog ⇨ *áll* nagy testű, sima szőrű, magas vadász- vagy házőrző kutya

⊙ ném, ‘ua.’ ← ang *dog* ‘kutya’

dogressa [dogressza] ⇨ *tört* a dözse felesége

⊙ ol, ‘ua.’: *doge*, lásd DÓZSE | *-essa* ← lat *-issa* (nőnévképző)

dogcart [dogkárt] ⇨ *közl* egylovas könnyű, nyitott, kétkerekű fogat

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘kutyafogat’: *dog* ‘kutya’ | *cart* ‘szekér’

doge lásd DÓZSE

dogger¹ ⇨ *hajó* holland halászhajó

⊙ holl, ‘ua.’, tkp. ‘tőkehal’

dogger² ⇨ *geol* a jura időszak legfiatalabb emelete

⇨ *ásv* erre jellemző vasszilikátos homokkő

⊙ ang, ‘ua.’

dogma ⇨ *vall* hittétel a katolikus teológiában, amelyet a hívőnek kételkedés nélkül el kell fogadnia

⇨ *átv* megfellebbezhetetlennek hirdetett vagy tekintett tudományos tétel, ideológia, elmélet

⊙ gör *dogma*, *dogmatosz*, tkp. *dok-ma* ‘vélemény, tétel, határozat’ ← *dokeó* ‘vmilyennek látszik, gondol, vél’

Lásd még DOKETIZMUS, DOKIMÁZIA, DOXALE, DOXAZMA, DOXOGRÁFIA, DOXOLÓGIA, HETERODOX, ORTODOX

dogmatika ⇨ *vall* a keresztény (katolikus) egyház hittételeinek rendszere, az ezzel foglalkozó hittudományi ág

⊙ lat (*theologia*) *dogmatica* ‘a dogmákkal foglalkozó (hittudomány)’, lásd DOGMA

dogmatikus ⇨ (mn) *vall* a katolikus egyház hittételeivel kapcsolatos

⇨ *átv* hivatalosan jóváhagyott vagy tekintélytől szentesített tételeken alapuló, ill. azokhoz ragaszkodó

⇨ (fn) *vall* a dogmatika tudósa, művelője

⇨ a dogmatizmus rabja

⊙ ném *dogmatisch*, *Dogmatiker* ‘ua.’, lásd DOGMA

dogmatizál ⇨ dogmává, támadhatatlan hittétellé emel (véleményt, elméletet)

⇨ dogmákat állít fel

⊙ ném *dogmatisieren* ‘ua.’, lásd DOGMATIKUS

dogmatizmus ⇨ merev ragaszkodás hittételekhez, megkövesedett nézetekhez

⇨ kritikátlan gondolkodásmód

⊙ ném *Dogmatismus* ‘ua.’, lásd DOGMA, -IZMUS

doina ⇨ *irod* hangszerkísérettel előadott román lírai-epikai népköltészeti alkotás

⇨ *zene* mélabús hangulatú román népdal

⊙ rom, ‘ua.’ ← ?

dokéta ⇨ *vall* a doketizmus követője

⊙ lat *doceta* ← gör *dokétész* ‘ua.’, lásd DOKETIZMUS

doketizmus ⇨ *vall* ókori keresztény eretnokség, amelynek tanai szerint Krisztus emberi teste, földi élete, szenvedése és kereszthalála merő illúzió volt

⊙ gör *doketiszmosz* ‘ua.’ ← *dokeó* ‘látszik (vminek)’

Lásd még DOGMA

dokimázia ⇨ *kém* az aranytartalom meghatározása egy ötvözetben kémiai elemzés útján

⊙ gör *dokimaszia* ‘próba, vizsgálat, megítélés’ ← *dokimadzó* ‘vizsgál, ítél’ ← *dokeó* ‘vél, dönt, határoz’

Lásd még DOGMA

dokk ⇨ hajóépítésre és -javításra való kikötői berendezés

⊙ ang *dock* ← kholl *dokke* ‘ua.’

dokkol ⇨ hajó dokkba áll be

⇨ *űrk* űrhajót és űrállomást összekapcsol

⊙ magy, ← ang *dock* ‘ua.’, lásd DOKK

doktor ⇨ *tud* a tudományok doktora, a legmagasabb akadémiai cím

⇨ *okt* egyetemet végzett személy, aki egy értekezés megvédésével -i címet nyert

⇨ *okt* jogászok és orvosok neve előtt a megfelelő felsőfokú végzettséget igazoló cím

⇨ orvos(doktor)

⇨ † *vall* egyháztudós, egyházatya

⊙ lat *doctor* ‘oktató, tanító, mester’ ← *docere, doctum* ‘tanít’

Lásd még DOCENS

doktorál ⇨ *okt* megszerzi az egyetemi doktori címet

⊙ ném *doktorieren* ‘ua.’, lásd DOKTOR

doktorandusz ⇨ *okt* tudósjelölt, a doktori vizsgájára készülő végzett egyetemi hallgató

⊙ ném *Doktorand* ‘ua.’, lásd DOKTORÁL

doktorátus ⇨ *tud, okt* akadémiai vagy egyetemi doktori fokozat

⊙ ném *Doktorat* ‘ua.’, lásd DOKTORÁL

doktrína ⇨ tan, tanítás, elmélet

⇨ elv, rendszer

⊙ lat *doctrina* ‘tanítás, tan, tudás’ ← *docere, doctum* ‘tanít’

Lásd még DOCENS

doktrinárius ⇨ *vall* a 16. századi Itáliában vallásoktatási céllal alapított szerzetes kongregációk neve

⊙ újk lat *doctrinarius* ‘ua.’ ← lat *doctrina* ‘tanítás’, lásd DOKTRÍNA

doktrinér ⇨ egy adott elmélethez mereven ragaszkodó, elméleties, életidegen gondolkodású (személy)

⊙ ném *doktrinär* ← fr *doctrinaire* ‘ua.’, lásd DOKTRÍNA

doktrinérizmus ⇨ merev ragaszkodás elméletekhez, elvekhez

⇨ az élettől elvonatkoztatott, a gyakorlattól elidegenedett tudás

⊙ lásd DOKTRINÉR, -IZMUS

dokumentáció ⇨ dokumentumokkal való bizonyítás

⇨ egy tárgykörre vonatkozó dokumentumok gyűjtése, rendezése

⇨ az ezzel foglalkozó intézmény, osztály

⊙ ang, fr *documentation* ‘ua.’, lásd DOKUMENTÁL

dokumentál ⇨ igazol, bizonyít, adatol, tanúsít

⊙ ném *dokumentieren* ← fr *documenter* ‘ua.’, lásd DOKUMENTUM

dokumentátor ⇨ dokumentációs osztály dolgozója

⇨ dokumentációval hivatásszerűen foglalkozó személy

⊙ magy, lásd DOKUMENTÁL (a *diktál*–*diktátor* és hasonló szópárok mintájára)

dokumentum ⇨ igazoló irat, igazolvány

⇨ hiteles tárgyi bizonyíték

⇨ bizonyosság, tanújel, tanúsítvány

⊙ lat *documentum* ‘bizonyíték, tanulság, példa’ ← *docere, docui* ‘tanít’

Lásd még DOCENS

dokumentumfilm ⇨ *műv* megtörtént eseményeket valós környezetben és a maga valóságában ábrázoló film

⊙ lásd DOKUMENTUM, FILM

dolce [dolcse] ⇨ *zene* lágyan, édesen (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← lat *dulcis* 'édes'

dolce far niente [dolcse fär njente] ⇨ édes semmittevés

⊙ ol, 'ua.': *dolce* ← lat *dulcis* 'édes' | *far(e)* ← lat *facere* 'tesz, csinál' | *niente* 'semmi', tkp. 'nem lévő': lat *ni, ne* 'nem' | *ens, entis* 'való, létező' ← *esse* 'lenni'

dolce stil nuovo [dolcse sztil nuóvó] ⇨ *irod* a kora reneszánsz nemzeti (olasz) nyelvű irodalmának első virágkora Itáliában

⊙ ol, 'édes új stílus': *dolce* ← lat *dulcis* 'édes' | *stil(o)* ← lat *stilus* 'stílus' | *nuovo* ← lat *novus* 'új'

dolce vita [dolcse vita] ⇨ léha, csak az élvezet hajhászó életvitel

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'édes élet': *dolce* ← lat *dulcis* 'édes' | ol, lat *vita* 'élet' ← *vivere* 'él'

doldrum [doldr] ⇨ *földr* az Egyenlítő mentén húzódó szélcsendes övezet

⊙ ang *doldrums*, 'ua.', tkp. 'rosszkedv, csüggedés' ← (?) közé pang *dulled* 'lehangolt, kedvetlen' ← *dull* 'tompa'

dolendo ⇨ *zene* fájdalmasan, panaszosan (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← ol, lat *dolere* 'fáj'

dolerit ⇨ *geol* a bazaltéhoz megtévesztően hasonló, annál durvább szemcséjű, szürkés színű vulkanikus kőzet

⊙ ang *dolerite* 'ua.': gör *dolerosz* 'ravasz, csalárd' ← *dolioó* 'megcsal' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

dolichocephal [dolihokefál] ⇨ *anat* hosszú fejű, nyúlt koponyájú

⊙ ném *dolichocephal* 'ua.', lásd DOLICHOCEPHALIA

dolichocephalia [dolihokefália] ⇨ hosszúfejűség, a szélesség háromnegyedét meghaladó koponyahosszúság

⊙ tud lat, 'ua.': gör *dolikhosz* 'hosszú' | *kephalosz* 'fej'

dolina ⇨ *geol* tölcseérszerű mélyedés, víznyelő mészkőhegyek fennsíkja

⊙ szlovén *dolina* 'karsztvölgy, völgy(katlan)' ← *dole* 'lenni'

dollár ⇨ az Egyesült Államok és néhány más ország pénzneme

⇨ (korábban) a spanyol peso megnevezése az amerikai angol gyarmatokon

⊙ ang, 'ua.' ← alném *daler*, lásd TALLÉR

Lásd még DAALDER

dolly [doli] ⇨ gördíthető, könnyű felvevőkocsi film- és tévékamerának

⊙ ang, 'ua.' ← *Dolly* 'Dorothy beceneve'

dolmen ⇨ *rég* nyers kőtömbökből emelt újkőkori kultikus emlékmű, talán síremlék

⊙ breton, 'ua.': *tol* 'asztal' | *men* 'kő'

dolomit ⇨ *ásv* kalcium- és magnéziumkarbonátból álló, mállékony kőzet

⊙ ném *Dolomit* 'ua.': D. G. de *Dolomieu* francia mineralógus nevéből | *-it* (ásványra utaló toldalék)

doloroso [dolorózó] ⇨ *zene* fájdalmasan, bánatosan (adandó elő)

⊙ ol, ← lat *dolorosus* 'fájdalmas' ← *dolor* 'fájdalom' ← *dolere* 'fáj'

Lásd még INDOLENS, KONDOLEÁL

dolus [dólusz] ⇨ *jog* szerződésszegés, vagy szerződés megghiúsítása akár tevőleges szándékkal, akár fontos tény elhallgatásával a római jogban

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'csel, fondorlat'

dom ⇨ (portugál nemes férfi utónév előtt) úr (pl. *Dom Dinis*)

⊙ port, 'ua.', ← lat *dominus* 'úr, a ház ura' ← *domus* 'ház'

Lásd még DÓM¹

dóm¹ ⇨ *ép* székesegyház

⊙ ném *Dom* ← ol *duomo* 'ua.' ← lat *domus (ecclesiae)* '(a gyülekezet) háza'

Lásd még DOM, DOMÉN, DOMESZTIKÁL, DOMICILIUM, DOMINA, DOMINÁL, DOMINÁNS, DOMINÁTUS, DOMINIKÁNUS, DOMINIUM, DOMINÓ, DON, DOŃA, DONJON, KONDOMINIUM

dóm² ⇨ *ép* kupola, kupolaboltozat

⇨ *műsz* gőzgép sisakja, süvege

⇨ *geol* kisebb kiterjedésű, minden irányban egyformán lejtő redő

⊙ fr *dôme* ← prov, késő lat *doma* ‘boltozatos tető’ ← gör *domosz* ‘ház, palota’

Lásd még DÓMA

dóma ⇨ *ásv* a szimmetriásik fölé háztetőszerűn boruló két lap mint kristályosodási alapforma

⊙ késő lat *doma* ‘boltozatos tető’ ← gör *domosz* ‘ház, palota’

domain lásd DOMÉN

dombra ⇨ *zene* kéthúrú, hosszú nyakú nyugat-ázsiai hangszer körte alakú hangtesttel

⊙ kazah *dombira* ‘ua.’

domén ⇨ tudományterület

⇨ *fiz* ferromágneses anyagok olyan tartománya, amelyben a dipólusok párhuzamosan helyezkednek el

⇨ *biol* makromolekulák bizonyos szempontból elkülöníthető térszerkezeti egysége

⇨ *számtech* értelmezési tartomány

⊙ ang *domain* ‘tartomány’ ← ófr *demeine* ‘ua.’ ← lat *dominium*, lásd ott

domesztikáció ⇨ *áll* háziasítás, háziasodás

⇨ megszelídítés

⊙ ném *Domestikation* ‘ua.’, lásd DOMESZTIKÁL

domesztikál ⇨ (vadon élő állatot) háziasít

⇨ megszelídít, kezesse tesz

⊙ ném *domestizieren* ‘ua.’ ← lat *domesticus* ‘a házhoz tartozó’ ← *domus* ‘ház’

Lásd még DÓM¹

domesztikosz ⇨ *tört* magas katonai és közigazgatási tisztség a késői római császárságban, utóbb a bizánci birodalomban

⊙ gör, ‘ua.’ ← lat *domesticus* ‘a házhoz tartozó’ ← *domus* ‘ház’

domicilium † ⇨ lakhely, lakóhely

⇨ székhely

⊙ lat, ‘ua.’: *domus* ‘ház’ | *colere* ‘megtelepszik, művel’

Lásd még DÓM¹

domina ⇨ úrnő, előkelő római asszony címe

⊙ lat, ‘a ház úrnője’ ← *domus* ‘ház’

Lásd még DÓM¹

dominál ⇨ uralkodik

⇨ kiemelkedik, kimagaslik, kitűnik, kiválik

⇨ többségben van, túlsúlyban van, vezető szerepet visz

⊙ lat *dominari* ‘úrnak lenni’ ← *dominus* ‘úr, a ház gazdája’ ← *domus* ‘ház’

Lásd még DÓM¹

dominancia ⇨ fölérendeltség

⇨ fölényhelyzet, uralmi helyzet, vezető szerep

⇨ *gen* az egyik szülő öröklési anyagának túlsúlya az utódban

⇨ *biol* egy faj által igénybe vett tér a társulás területén

⊙ késő lat *dominantia* ‘ua.’, lásd DOMINÁNS

domináns ⇨ (mn) uralkodó, a legfőbb szerepet játszó

⇨ *gen* a szülők öröklési anyaga közül az, amelyik nagyobb valószínűséggel jelenik meg az utódban

⇨ *zene* a skála ötödik fokára épülő

⇨ (fn) *zene* a skála ötödik hangja, vezérhangja

⊙ lat *dominans*, *dominantis* ‘ua.’, lásd DOMINÁL

Lásd még DÓM¹

dominátus ⇨ *tört* a római császárság késői szakasza Diocletianus idejétől (a 3. század vége), voltaképp a császár katonai diktatúrája

⊙ lat *dominatus* ‘ua.’ ← *dominus* (*et deus*) ‘úr (és isten)’ a késői császároknak kijáró címzés

Lásd még DÓM¹

domine spectabilis [... szpektábilisz] ⇨ tekintetes uram

⊙ lat, 'ua.': megsz *domine* 'uram' ← *dominus* 'úr' | *spectabilis* 'tekintélyes', tkp. 'megtekinteni való' ← gyak *spectare* 'szemlél' ← *specere, spectrum* 'megnéz'

dominikánus ⇨ *vall* Domonkos-rendi

⇨ (fn) e rendhez tartozó szerzetes

⊙ lat *Dominicanus* 'domonkosi' ← *Dominicus* 'Domonkos' (a rendalapító spanyol *Domingo de Guzmán* latinositott neve), tkp. 'vasárnap': (*dies*) *Dominicus* 'az Úr (napja)' ← *dominus* 'úr, a ház gazdája' ← *domus* 'ház'

Lásd még DÓM¹

domínium ⇨ birtok, uradalom

⇨ *tört* a Brit Nemzetközösség tagállama (1907–1949 között)

⊙ lat *dominium* 'birtok' ← *dominari* 'úrnak lenni', lásd DOMINÁL

Lásd még DÓM¹

dominó¹ ⇨ többnyire fekete-fehér, mintás farsangi ruha, köpeny

⇨ az ilyet viselő személy

⊙ fr *domino* 'ua.' ← lat (*Benedicamus*) *Domino* 'áldjuk az Urat'

Lásd még DÓM¹

dominó² ⇨ *ját* fehér pontokkal számozott fekete lapocskákból álló kirakós játék

⊙ talán ua., mint DOMINÓ¹ (a fekete farsangi köpeny és a fehér maszk)

domotherm ⇨ *műsz* a meleg levegő ventilátoros áramoltatásán alapuló (lakásfűtés)

⊙ ang márkanév: lat *domus* 'ház' | gör *thermé* 'hő'

domptör † ⇨ állatidomító

⊙ fr *dompteur* 'ua.' ← *dompter* 'legyőz, megszelídít' ← lat gyak *domitare* 'ua.' ← *domare, domitus* 'szelídít, legyőz'

don ⇨ (spanyol nemes férfi utóneve előtt) úr

⊙ sp, 'ua.' ← lat *dominus* 'úr, a ház ura' ← *domus* 'ház'

Lásd még DÓM¹

doña ⇨ (spanyol nemes nő utóneve előtt) úrnő, úrhölgy

⊙ sp, 'ua.' ← lat *domina* 'a ház úrnője' ← *domus* 'ház'

Lásd még DÓM¹

donáció ⇨ *jog* templomnak, egyházi intézménynek tett adomány, alapítvány

⊙ lat *donatio*, lásd DONÁTOR

donatárius † ⇨ a donációban részesült személy vagy intézmény

⊙ kk lat, 'ua.', lásd DONÁTOR

donatista ⇨ *vall* a donatizmus híve

⊙ lat, 'ua.', lásd DONATIZMUS

donatizmus ⇨ *vall* 4. századi keresztény eretnekmozgalom Észak-Afrikában, amely nem ismerte el a szentségek érvényét, ha a kiszolgáltató pap nem volt méltó szolgája az egyháznak

⊙ lat *Donatismus* 'ua.': egyik vezéralakjáról, *Donatus* karthagói püspökről | lásd -IZMUS

donátor ⇨ *műv* oltárkép vagy üvegfestmény adományozója, annak költségeit fedező személy (akit a művész többnyire megörökített a kép szélén térdeplő mellékalak formájában)

⊙ lat *donator* 'ua.' ← *donare, donatum* 'adományoz' ← *donum* 'adomány' ← *dare* 'ad'

donhuán vagy **donzsuan** (franciás ejtéssel) ⇨ nőcsábász, szoknyavadász, szoknyabolond, híres nőhódító

⊙ a spanyol *Don Juan* [don huan] lovagról, középkori eredetű monda nőhódító alakjáról, Calderón és Molière drámájának, Mozart operájának hősről: *Don*, lásd DON | *Juan* ← lat *Johannes* 'János'

donjon [donzson] ⇨ *ép* öregtorony, középkori vár lakótornya

⊙ fr, 'ua.' ← késő lat *domnio, domnionis*, tkp. *dominio* 'ua.' ← *dominium* 'hűbéri birtok, uraság', lásd DOMÍNIUM

Lásd még DÓM¹

donjuan lásd DONHUÁN

donna ⇨ (előkelő olasz nő utóneve előtt) úrnő, úrhölgy

⊙ ol, 'ua.' ← lat *domina* 'a ház úrnője' ← *domus* 'ház'

Lásd még DÓM¹

donnervetter! † ⇨ a mennydörgős mennyköbe!

⊙ ném *Donnerwetter* 'zivatar': *Donner* 'mennydörgés' | *Wetter* 'időjárás'

donor ⇨ *orv* véradó

⇨ *orv* olyan személy, akinek valamely szervét vagy testszövetét egy arra rászoruló beteg testébe ültetik át

⇨ *kém* a datív kötés elektronpárját szolgáltató atom vagy atomcsoport

⇨ *vill* félvezetőben olyan idegen atom, amely elektronleadással biztosítja a vezetést

⊙ ang, 'ua.' ← fr *donneur* 'adó' ← *donner* 'ad' ← lat *donare* 'adományoz', lásd DONÁTOR

donzsuán lásd DONHUÁN

donquijottéria [donkihotéria] ⇨ szélmalomharc, délibábkergetés, értelmetlen és kilátástalan küzdelem

⊙ ném *Donquichotterie* 'ua.' ← *Don Quijote* 'Quijote úr', Cervantes regényének címadó hőse

dopolavoro ⇨ *tört* az olasz fasiszta rendszerben a dolgozók munka utáni időtöltését (sportolását, szórakozását) megszervező intézmény

⊙ ol, 'munkautáni': *dopo* 'után' | *lavoro* ← lat *labor* 'munka'

Lásd még LABORÁNS

doppelgänger [dopplgenger] ⇨ alakmás, hasonmás

⇨ *irod* a személy megkettőződésének „eredménye”, hallucinációs állapotban látni vélt hasonmás mint a romantikus irodalom kedvelt jelensége

⊙ ném *Doppelgänger* 'ua.' ← *Doppelgang* 'duplán, két példányban járás': *doppel* 'duplán' | *Gang* 'járas' ← *gehen*, (*ge*)*gangen* 'jár, megy'

doppelglas ⇨ *műv* kettős falú üvegpalack

⊙ ném, 'ua.': *doppel*, lásd DUPLA | *Glas* 'üveg'

dopping ⇨ *sport* kezdetben lovak, ma főleg emberek sportteljesítményének fokozása vegyi ajzószerrel

⊙ ang *doping* 'ua.' ← *dope* 'sűrű folyadék, kábítószer, izgatószer' ← holl *doop* 'pép, mártás' ← *dopen* 'márt, merít'

doppingol ⇨ *sport* ajzószerrel ad (lónak vagy sportlónak)

⇨ ajzószerrel szed

⇨ *átv* serkent, ösztönöz, ösztökél, sarkall

⊙ lásd DOPPING

doppler ⇨ *sport* az eldobott labdának röptében való továbbítása vízilabdában

⊙ ném *Dopp(e)ler* 'kettőző' ← *doppeln* 'kettőz' ← ófn *doppel* ← fr *double* 'kettős' ← lat *duplex*, lásd DUPLA

dór ⇨ *tört* ókori görög népcsoport, mely a Peloponnészosz félszigeten élt

⇨ e népcsoporttal kapcsolatos

⇨ *ép* lábazatok nélküli, viszonylag zömök, igen egyszerű fejezetű (oszlop)

⇨ *zene* vezetőhang nélküli, moll jellegű, hétfokú (hangsor)

⊙ lat *Dorus* ← gör *Dórieusz* 'ua.' (a magyarban mint *Arabus* → *arab*)

dorgatórium ⇨ dorgálás, feddés, megrovás

⊙ tréfás latinos képzés a magy *dorgál* igéből (mint pl. *dormitórium*)

dormancia ⇨ *biol* az élőlény olyan átmeneti nyugalmi állapota, amelyben lecsökken az anyagcsere, a fejlődés és növekedés

⊙ ang *dormancy* 'ua.' ← ang, fr *dormant* 'alvó, nyugvó' ← lat *dormire* 'alszik'

dormeuse [dormőz] ⇨ *bút* empire stílusú támlás szék

⇨ *ölt* főkötő, amely éjszaka védi a mives frizurát

⊙ fr (*chaise*) *dormeuse* 'alvó (szék)' ← *dormir* ← lat *dormire* 'alszik'

dormitórium † ⇨ közös hálóterem (kolostorban, kollégiumban)

⊙ kk lat *dormitorium* 'ua.' ← *dormire*, *dormitum* 'alszik'

dorsale [dorzále] ⇨ *bút* színes textilía támlátlan székek háta mögött a falon vagy a stallum hátoldalán

✧ *bút* a stallumnak a falhoz támaszkodó hátlapja

◎ ol, 'ua.' ← lat *dorsalis*, lásd DORZÁLIS

dorzális ✧ *anat* háti, a háton található

◎ tud lat *dorsalis* 'ua.' ← *dorsum* 'hát'

Lásd még DORZOLATERÁLIS, DOSSZIÉ, INDORZÁTUM, INDOSSO, INTRADOS

dorzálflexió ✧ *orv* hátrahajlás

◎ tud lat *dorsalflexio* 'ua.': lásd DORZÁLIS, FLEXIÓ

dorzolaterális ✧ *anat* hátsó-oldalsó

◎ tud lat *dorsolateralis* 'ua.': *dorsum* 'hát' | *latus, lateris* 'oldal'

dosis lásd DÓZIS

dosszié ✧ egy adott ügyhöz tartozó iratok együttese

✧ iratgyűjtő tok, iratrendező mappa

✧ iratcsomó, iratköteg

◎ fr *dossier* 'irattartó', ered. 'üléstámla, hátlap' ← *dos* 'hát' ← népi lat *dossum* ← lat *dorsum* 'ua.'
(az iratborítókat a hátoldalon volt szokás megcímezni)

Lásd még DORZÁLIS

doszt ✧ bőven elég, untig elég

◎ szlk *dost* 'elég' ← ósszláv **do syti* 'jóllakásig'

dotáció ✧ kulturális ténykedésnek nyújtott rendszeres támogatás állami vagy városi költségvetésből

✧ juttatás, támogatás, ellátmány

✧ † díjazás, javadalmazás

◎ lat *dotatio* 'hozományjuttatás', lásd DOTÁL

dotál ✧ díjaz, javadalmaz

✧ anyagilag támogat, fenntart, ellát

◎ lat *dotare, dotatum* 'hozománnyal ellát' ← *dos, dotis* 'hozomány' ← gör *dósz* 'adomány' ← *(di)dómi* 'ad'

dot-matrix printer ✧ *számtech* mátrixnyomtató, amely pontokból álló karaktereket nyomtat apró tűkkel

◎ ang, 'ua.': *dot* 'pont' | lásd MÁTRIX, PRINTER

double [dabl] ✧ *ját* két azonos értékű lap kártyában

✧ *sport* kettős hiba teniszben

◎ ang, 'kétszeres' ← ófr *duble* ← lat *duplus* 'ua.', lásd DUPLA

doux [du] ✧ édes (bor vagy pezsgő)

◎ fr, 'ua.' ← lat *dulcis* 'édes'

download [daunlód] ✧ *számtech* letöltés, világhálón lévő adatállomány lehívása

◎ ang, 'ua.', tkp. 'lerakodás': *down* 'le' | *load* 'teher, rakomány'

downtime [dauntájm] ✧ *számtech* üzemen kívüli idő

◎ ang, 'ua.': *down* 'lenn, kívül' | *time* 'idő'

doxale [dokszále] ✧ *ép* szentélyrekesztő fal késő középkori templomban

✧ *ép* énekes karzat a liturgikus dicsőítő énekek éneklésére

✧ *ép* orgonakarzat újkori templom nyugati bejárata fölött

◎ lat, 'ua.', tkp. 'a dicsőítő énekekkel kapcsolatos' ← gör *doxa* 'vélemény, tan, dicséret' ← *dokeó* 'vminek látszik, vél'

Lásd még DOGMA

doxazma ✧ *orv* téveseszme

◎ tud lat *doxasma* 'ua.' ← gör *doxazma* 'vélemény, hiedelem' ← *doxa* 'vélekedés'

Lásd még DOGMA

doxográfia ✧ *fil* ókori gyűjtemény, amely egyes bölcselőknek egy adott problémára vonatkozó megnyilatkozásait tartalmazza

◎ gör, 'ua.': *doxa* 'vélemény, tan, dicséret' ← *dokeó* 'vminek látszik, vél' | lásd -GRÁFIA

Lásd még DOGMA

doxológia ✧ *vall* Istent, különösen a Szentháromságot dicsőítő imaformula

⊙ gör, 'ua.': *doxa* 'vélemény, tan, dicséret' ← *dokeó* 'vminek látszik, vél' | lásd -LÓGIA

Lásd még DOGMA

doyen [doajen] ⇨ *dipl* korelnök, egy testület (főleg diplomáciai testület) legidősebb vagy rangidős tagja, s ennél fogva tiszteletbeli előljárója

⊙ fr, 'ua.' ← ófr *deien* 'dékán' ← lat *decanus*, lásd DÉKÁN

dózer lásd BULLDÓZER

doziméter ⇨ *fiz* az atom által elnyelt sugárzási adag pontos meghatározására alkalmas eszköz

⊙ ném *Dosimeter* 'ua.', lásd DOZIMETRIA

dozimetria ⇨ *fiz* az atom által elnyelt sugárzási adag pontos meghatározása

⇨ *orv* nagyon pontos (gyógyszer)adagolás

⊙ tud lat *dosimetria* 'ua.': lásd DÓZIS | gör *metreó* 'mér'

dózis ⇨ *orv* adag, előírt mennyiség (gyógyszerből, gyógykezelés időtartamából)

⇨ *orv* veszélyes sugárzásból a test szövetei által elnyelt mennyiség

⊙ lat *dosis* 'ua.' ← gör *dószisz* 'adomány, adag' ← *(di)dómi* 'ad'

dózni † ⇨ cigarettatárca, cigarettás doboz

⇨ dohányszelence

⊙ hazai ném *dosn* ← ném *Dose* '(egy adag gyógyszert tartalmazó kis gyógyszerári) doboz', ered. 'adag', lásd DÓZIS

dózse ⇨ *tört* a hajdani velencei és genovai köztársaság választott államfője

⊙ velencei ol *doge* 'ua.' ← ol *duce* 'vezér' ← lat *dux, ducis* 'ua.' ← *ducere* 'vezet'

Lásd még DUCE

dömpér ⇨ *műsz* billenő platójú, önküirítő tehergépkocsi

⊙ ang *dumper* 'ua.' ← *dump* 'ledob, lezúdít'

dömping ⇨ *ker* egy termék tömeges piacra dobása áron alul, a konkurencia kiszorítása céljából

⊙ ang *dumping* 'ua.' ← *dump* 'ledob, lezúdít'

drabális lásd TRABÁLIS

dracéna ⇨ *növ* sárkányfa, sárkányliliom, díszes leveleiért természetett örökzöld agávéféle

⊙ tud lat *dracaena* 'ua.' ← gör *drakaina* 'nöstény sárkány' ← *drakón* 'sárkány'

drachma ⇨ ókori görög ezüstpénz

⇨ újjgörög pénznem (2001-ig)

⊙ gör *drakhma, drakhmé* 'ua.', tkp. 'egy marokra való' (ti. rézobulus) ← *drasszomai* 'marokra fog'

Lásd még DIRHEM, DRAM

draft ⇨ *ker* intézvény, váltóként kibocsátott, egy harmadik személy javára szóló fizetési meghagyás

⊙ ang, 'ua.', ered. 'vázlat, tervezet' ← *draw* 'húz, megrajzol, vázol'

draft quality [dráft kvalití] ⇨ *számtech* vázlatminőségű (nyomtatás)

⊙ ang, 'ua.', lásd DRAFT, KVALITÁS

dragée lásd DRAZSÉ

dragomán ⇨ hivatalos követségi tolmács közel-keleti államokban

⇨ † útikalauz

⊙ ném, fr *dragoman* ← ar *tardzsuman* ← asszír *targumanu* 'tolmács'

dragon vagy **dragony** ⇨ *ölt* saját anyagból való övszerű pánt kabát vagy köpeny hátán, derékvonalban

⊙ a DRAGONYOS szóból (mint a katonai viselet egyik eleme)

dragonyos † ⇨ *kat* könnyű felszerelésű lovaskatona

⊙ ném *Dragoner* ← fr *dragon* 'sárkány, könnyűlovas' ← lat *draco, draconis* 'sárkány' ← gör *drakón* 'ua.' (a puskacső végének sárkánymintázatáról, vagy mert a fegyver tüzet okád, mint a sárkány)

drainage lásd DRENÁZS

draisina lásd DREZINA

drákói ⇨ *jog* szigorú, könyörtelenül erélyes (törvény, intézkedés)

⊙ lat *Draco*, gör *Drakón* (tkp. 'sárkány') athéni államférfi a Kr. e. 7. században, roppant szigorú törvényeket vezetett be

drakula ⇨ vérszopó kísértet, vámpíremler a babonás elképzelések szerint
⊙ rom *Dracul* ‘az ördög’ (a kegyetlenségéről híres 15. századi Vlad *Țepeș* vajda mellékeve volt)

dram ⇨ súlymérték angolszász országokban (1,7 gramm)

⇨ patikai mértékegység az Egyesült Államokban (3,69 cm³)

⊙ ang, ‘ua.’ ← kfr *drame* ← késő lat *dragma* ← lat *drachma*, lásd DRACHMA

dráma ⇨ *irod* színjáték, szereplők által előadott párbeszédés történet

⇨ *átv* feszültséggel teli, nagy indulatokat mozgó esemény

⊙ gör *drama*, *dramatosz* ‘tett, színpadi cselekmény, színmű’ ← *drao* ‘tesz, cselekszik’

Lásd még DRASZTIKUS

dramatis personae [dramatisz perszoné] ⇨ *irod* a darab szereplőinek névsora a mű elején

⊙ lat ‘a dráma személyei’: *drama*, *dramatis* ‘dráma’ ← gör, lásd DRÁMA | lásd PERSZÓNA

dramatizál ⇨ *irod* epikai művet színpadra alkalmaz, drámává dolgoz fel

⇨ *biz* a valósnál fenyegetőbbnek állít be (helyzetet, eseményt), eltúloz, felnagyít

⊙ ném *dramatisieren* ← fr *dramatiser* ‘ua.’, lásd DRÁMA

dramaturg ⇨ *irod* a drámaelmélet tudósa

⇨ *szính* színházi, televíziós vagy filmgyári szakember, aki az előadandó vagy készülő műveket kiválasztja, ill. elbírálja

⊙ ném *Dramaturg* ‘ua.’ ← gör *dramaturgosz* ‘drámaíró’: *drama*, *dramatosz* ‘színmű’ | *ergomai* ‘csinál’

dramaturgia ⇨ *irod* a dráma elmélete, a színműírás és a színjátszás elméleti kérdéseivel foglalkozó tudomány

⇨ *szính* a színháznak, televízióknak vagy filmgyárnak az a részlege, ahol a dramaturgi munka folyik

⊙ ném *Dramaturgie* ‘ua.’, lásd DRAMATURG

dramolett ⇨ *szính* kis színmű, egyfelvonásos dráma, jelenet

⊙ fr kics *dramolette* ‘drámácska’, lásd DRÁMA

drapéria ⇨ falfüggöny, díszfüggöny

⇨ *műv* nagyobb felületet díszítő redőzött textília

⊙ fr *draperie* ‘ua.’, ered. ‘posztógyár, posztókereskedés’ ← *draper* ‘posztónak készít, posztóval bevon, redőz’ ← *drap* ‘posztó’ ← késő lat *drappus* ‘rongy’ ← kelta ?

drapiroz † ⇨ redőz, ráncol, művészi redőkbe szed (függönnyt, falikárpitot)

⊙ ném *drapieren* ← fr *draper* ‘ua.’, lásd DRAPÉRIA

drapp ⇨ halvány szürkésbarna, a nyers posztó színéhez hasonló

⊙ fr *drap* ‘posztó’ ← késő lat *drappus* ‘rongy’ ← kelta ?

drasztikus ⇨ *orv* igen erősen ható (gyógyszer, gyógymód)

⇨ *átv* erőszakos, kíméletlen, nyers

⇨ durva, vaskos

⊙ lat *drasticus* ← gör *drasztikosz* ‘hatékony’ ← *drao* ‘cselekszik, megtesz, elvégez’

Lásd még DRÁMA

dratva ⇨ *nyj* cipészek szurkos varrófonala

⊙ szlk, ‘ua.’

dravida ⇨ *népr* India déli és Srí Lanka északi részén élő, különféle nyelveket (tamil, telugu, malajalam, kanari stb.) beszélő nagy népcsoport

⇨ e népcsoport nyelve, e népcsoporthoz tartozó személy

⊙ szansz *Drávida* ‘őkori dél-indiai tartomány neve’

drawing-room [dróingrum] ⇨ nappali, szalon, fogadó, társalgó

⊙ ang, ‘ua.’, ered. *withdrawing room* ‘visszavonulásra való szoba’: *withdraw* ‘félrevonul, elvonul’: *with* ‘-val, el’ | *draw* ‘húz(ódik) | *room* ‘szoba’

draszé ⇨ cukorka, édesség

⇨ *gyógy* cukormázás pirula

⊙ fr *dragée* ‘cukorbevonatú mandula’ ← gör *tragéma* ‘édesség, nyalánkság’

❖ magy *trágya*

draszíroz ⇨ *élelm* színes cukorréteggel bevon (édességet, gyógyszerpirulát)

✧ *mezőg* géppel köszörül és faliszt alapú bevonattal lát el (apróbb, egyenetlen méretű vetőmagvakat)

⊙ ném *dragieren* ← fr *drager* ‘ua.’, lásd DRAZSÉ

dreadnought [drednót] ✧ csatahajó

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘semmitől sem rettegő’: *dread* ‘retteg’ | *naught, nought* ‘semmi’

dreamteam [drímtím] ✧ sport álomcsapat, egy sportág legjobb játékosából szavazás útján összeválogatott, elképzelt együttes

⊙ ang, ‘ua.’: *dream* ‘álom’ | lásd TEAM

drehgriff [drégrif] ✧ elforgatható gázadagoló markolat a motorkerékpár bal kormányán

⊙ ném *Drehgriff* ‘ua.’: *drehen* ‘forgat’ | *greifen* ‘megragad’

drehus † ✧ *biz* vasesztergályos

⊙ magy *drehál* ‘esztergályoz’ ← ném *drehen* ‘forgat, esztergályoz’

drekk ✧ *biz* mocskok, piszok, szenny, szar

⊙ ném *Dreck* ‘szenny, trágya, szar’

drenázs ✧ *orv* váladékkevezetés

⊙ fr *drainage*, ‘ua.’ ← *drainer* ‘lecsapol’ ← ang *drain* ‘ua.’, lásd DRÉNEZ

drénez ✧ *orv*, *mezőg* csővel elvezet (sebből váladékot, talajból vizet)

⊙ ang *drain* ‘folyadékkevezető cső, csatorna’ (igeként) ‘elvezet’ ← óang *dreahnian* ‘kiszárit, kiszárad’ (mai ang *dry* ‘száraz, szárad, szárít’)

dress- lásd még DRESSZ-

dressing [dreszing] ✧ *konyha* salátaöntet

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘öltözet’, lásd DRESSZ

dressing-gown [dreszinggaun] ✧ köntös, házikabát

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘öltözködőköpeny’: lásd DRESSZ | *gown* ‘köpeny’

dressoire [dreszoár] ✧ *bút* díszesen faragott, polcos hátlapú gótikus tálaló az arany, ezüst edények bemutatására lakomák alkalmával

✧ *bút* kétrészes, zárt szekrény (a 16. századtól)

⊙ fr, ‘ua.’ ← *dresser* ‘felállít, felszerel’, lásd DRESSZ

dressz ✧ mez, sportmez

✧ (női) fürdőruha

⊙ ang *dress* ‘ruha, öltözet’ ← fr *dresser* ‘felállít, felszerel, felöltöztet’ ← népi lat *directiare* ‘ua.’ ← lat *directus* ‘egyenes’ ← *dirigere, directum* ‘irányít’

Lásd még DIRIGÁL

dresszíroz ✧ idomít, betör, betanít

✧ ránevel, szoktat

✧ formáz

⊙ ném *dressieren* ‘ua.’ ← fr *dresser*, lásd DRESSZ

dresszúra ✧ idomítás

✧ lélektelen fegyelmezés

⊙ ném *Dressur* ‘ua.’ ← fr *dresser*, lásd DRESSZ

drezina † ✧ vasúti hajtány

⊙ ném *Draisine* ‘ua.’ ← a feltaláló, K. F. *Drais* báró nevéből

driád ✧ *mit* fában lakozó nimfa az ógörög regékben

⊙ ném *Dryade* ← gör *drüasz, driadosz* ‘ua.’ ← *drüsz* ‘tölgyfa, olajfa’

dribli vagy **tribli** ✧ *sport* cselezés, a labda ügyes vezetése a labdarúgásban

⊙ ném *Dribbel* ‘ua.’ ← ang *dribble* ‘csepeg, csepegtet’

dríbliz † ✧ *sport* cselez

⊙ lásd DRIBLI

drift ✧ *fiz* rendezetlen mozgásra rakodó rendezett mozgás

✧ *fiz* elektromosan töltött részecskék irányválogtatása perturbáció hatására

✧ *biol* genetikai sodródás, egyes fajtaváltozatok előfordulásának megnövekedett aránya

✧ *földr* a belföldi jégtakaró által szállított és lerakott hordalék

✧ *földr* szelek által keltett felszíni tengeráramlás

⊙ ang, 'sodródás' ← *drive* 'hajt, üz, sodor'

Lásd még DRIVE, DRIVER

drill ⇨ *kat* gépies fegyvelmezés

⇨ vakfegyelem

⊙ ném *Drill* 'ua.' ← *drillen* 'kiképez, fegyvelmez', ered. 'forgat, fűr'

drill(ing) ⇨ *ját* három egyforma lap a pókerban

⊙ ang, 'ua.' ← *drill* 'fűr'

dringend ⇨ igen sürgős

⊙ ném, 'ua.' ← *dringen* 'nyom, szorít, sürget'

drinkbár ⇨ italpult szállodában, vendéglátó helyen főleg rövid és kevert italok fogyasztására

⊙ ang *drink bar* 'ua.': *drink* 'ital' | lásd BÁR

drive [drájv] ⇨ *hajó* mozgó hajó eltérése az útiránytól a szél vagy áramlás hatására

⇨ *hajó* az eltérés szöge

⇨ *lél* hiány vagy fájdalom keltette, valamilyen cselekvésre késztető feszültség

⊙ ang, 'ua.' ← *drive* 'hajt, üz'

Lásd még DRIFT

drive-in ⇨ szabadtéri mozi, amelybe autóval lehet behajtani

⇨ gyorsétkező, ahol a behajtó autó utasát a kocsikablakán át szolgálják ki

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'behajtás': *drive* 'hajt, üz, gépkocsit vezet' | *in* 'be'

driver [drájver] ⇨ *számtech* lemezmeghajtó egység

⇨ *számtech* egység vagy készülék működését vezérlő program

⇨ sofőr

⊙ ang, 'ua.' ← *drive* 'hajt'

Lásd még DRIFT, DRIVER

drog ⇨ kábítószer

⇨ † gyógyászati anyag

⊙ ang *drug* 'gyógyszer, altató, kábítószer' ← fr *drogue* 'vegyszer' ← (?) alném *droge* 'száraz' (ang *dry*, ném *trocken* 'száraz')

drogéria ⇨ egészségügyi és kozmetikai vegyszerek boltja, illatszerbolt, illatszertár, pipereüzlet

⊙ ném *Drogerie* ← fr *droguerie* 'ua.' ← *drogue* 'vegyszer', lásd DROG

drogista † ⇨ vegyszerbolt tulajdonosa, eladója

⊙ ném *Drogist* ← fr *droguiste* 'ua.' ← *drogue* 'vegyszer' lásd DROG

drogos ⇨ *biz* kábítószeres, kábítószer-élvező

⊙ lásd DROG

drôlerie [drolôri] ⇨ *műv* emberek, állatok és mesei alakok szatirikus jelenetei növényi díszítőmotívumok között gótikus kéziratokon és templomi padok konzolain

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'bolondozás' ← *drôle* 'mulatságos, bizarr' ← kholl *drol* 'manó, kövér emberke'

dromedár ⇨ *áll* egyipúpú teve

⊙ késő lat *dromedarius* ← lat *dromas* 'ua.' ← gör *dromasz*, *dromadosz* '(gyorsan) futó' ← *dromosz*, lásd ott

dromosz ⇨ *tört* ókori görög futóversenyek pályája

⇨ *ép* a műkénéi kor kupolasírhainak bejárati folyosója

⇨ *ép* ókori város sugárútja

⇨ *ép* szoborsorral szegélyezett, nagyobb épülethez vezető széles felvonulási út

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'futás'

Lásd még AERODROM, DROMEDÁR, HIPPODROM, PALINDROMA, SZIDERODROMOFÓBIA, SZINDRÓMA

drone ⇨ *kat* harci robotrepülőgép

⊙ ang, 'ua.', ered. 'hereméh' ← *drone* 'zümmög, zúg'

drop-out [dropaut] ⇨ *számtech* jelkimaradás a mágneslemez anyaghibája miatt

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'kiesés, kiejtés': *drop* 'ejt' | *out* 'ki'

dropsz ⇨ ízesített és formázott gyümölcsucukorka, savanyúcukorka

⊙ ném *Drops* 'ua.' ← ang *drop* 'csepp, kis mennyiség vmiből'

Drosera [drozera] ⇨ *növ* harmatfű, a foglyul ejtett rovarokkal táplálkozó mocsári növény

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *droszerosz* 'harmatos' ← *droszosz* 'harmat'

droske ⇨ *közl* alacsony, nyitott, négykerekű lovaskocsi

⊙ ném *Droschke* 'ua.' ← or tbsz *droszki* 'lovaskocsi' ← *doroga* 'út'

Drosophila [drozofila] ⇨ *áll* harmatlégy, bormuslinca, a genetikai kísérletek klasszikus állatfaja

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'harmatkedvelő': gör *droszosz* 'harmat' | *philó* 'kedvel'

drug-store [dragsztór] ⇨ vegyesbolttal és büfével kiegészült gyógyszertár az Egyesült Államokban

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'gyógyáru-raktár': *drug* 'gyógyáru, vegyiáru', lásd DROG | *store* 'raktár, áruház' ← ófr *estorer* 'felhalmoz' ← lat *instaurare*, lásd INSTAURÁL

druida ⇨ *tört* pap, varázsló az ókori kelta népeknél

⊙ ír, gael *druidh* 'varázsló, mágus', tkp. 'igen bölcs'

drukk ⇨ *biz* szorongás, izgalom, félsz

⊙ ném *Druck* 'szorítás, nyomás, szorongás'

drukker ⇨ szurkoló

⇨ † fukar, zsugori, garasos

⊙ hazai ném *Drucker* 'ua.', lásd DRUKKOL

drukkmajster ⇨ *biz* szorongós vizsgázó, feleléskor izguló diák

⊙ ném *biz Druckmeister* 'ua.', tkp. 'a szorongás mestere', lásd DRUKK, MAJSZTER

drukkol ⇨ szurkol, szorít

⇨ fél, szorong, izgul

⊙ hazai ném *drucken* 'nyom, szorít, nyomaszt'

drüasz lásd DRÍÁD

dry point [drájpojnt] ⇨ *műv* hidegtű-eljárás, rézmetszetkészítés hegyes tűvel közvetlenül a rézlemeze

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'száraz tûhegy': *dry* 'száraz' | *point* '(tű)hegy' ← fr *pointe* 'ua.' ← lat *punctum* 'pont, hegy' ← *pungere*, *punctum* 'szúr'

dry run [drájran] ⇨ *számtech* próbafuttatás

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'száraz futás': *dry* 'száraz' | *run* 'fut'

duális ⇨ (fn) *nyelvt* kettős szám, néhány nyelvben, főleg ősbibb állapotokban fellelhető nyelvtani kategória, amely az egyes és többes szám között állt, s két cselekvőre vonatkozott

⇨ (mn) *tud* kettősosztott, két elkülönült csoportból vagy kategóriából álló

⇨ *pol* kettős berendezkedésű, két hatalmi központtal bíró (államalakulat)

⊙ lat *dualis* 'kettős' ← *duo* 'kettő'

Lásd még DUALIZMUS, DUBITÁL, DUBIÓZUS, DUETT, DUÓ, DUODÉNUM, DUOLA, DUOPÓLIUM, DUPLEX, DUPONDIUS, DUMVIRÁTUS

dualista ⇨ (fn) a dualizmus híve

⇨ (mn) kettős berendezkedésű (pl. állam)

⊙ ném *Dualist* 'ua.', lásd DUALIZMUS

dualisztikus ⇨ *tud* a dualizmuson alapuló, kettős rendszerű, kételvű

⊙ ném *dualistisch* 'ua.', lásd DUALIZMUS

dualitás ⇨ kettősség

⊙ ném *Dualität* ← fr *dualité* 'ua.', lásd DUÁLIS

dualizmus ⇨ *fil* az a nézet, hogy az anyag és a szellem, a test és lélek két önálló, egymástól független létező

⇨ *vall* az a hit, hogy a világot egy jó és egy gonosz istenség teremtette, és az kettejük örök harcának színtere

⇨ *tört* két állam tartós kapcsolata, kettős állam (amilyen pl. az Osztrák–Magyar Monarchia volt)

⊙ tud lat *dualismus*, 'ua.', lásd DUÁLIS, -IZMUS

dubiózák ⇨ *ker* kétes, nehezen behajtható követelések

⇨ *átv* bizonytalan dolgok

⊙ lat tbsz seml *dubiosa* 'kétes dolgok' ← *dubiosus* 'kétséges', lásd DUBIÓZUS

dubiózus ⇨ kétes, kétséges, bizonytalan

✧ kétségeskedő

⊙ lat *dubiosus* 'ua.' ← *dubium* 'kétség' ← *duo* 'kettő'

Lásd még DUÁLIS

dubitál ✧ kételkedik

✧ habozik, ingadozik

⊙ lat *dubitare* 'kétkedik' ← *dubium* 'kétség' ← *duo* 'kettő'

Lásd még DUÁLIS

dubitatív ✧ kételkedő, kétségeskedő

✧ kétséget kifejező

⊙ ném, 'ua.', lásd DUBITÁL

dublé ✧ nemesfémmeel bevont közönséges fém

✧ *text* kettősen szőtt, mindkét oldalán viselhető kelme

⊙ fr *doublé* 'megkettőzött' ← *doubler* 'megkettőz', lásd DUBLÍROZ

dublett ✧ másodpéldány

✧ hamisítvány, utáizat

✧ *fiz* egyes elemek megkettőződött szinképvonala

✧ *nyelvt* alakváltozat, szóalakpár

✧ *vall* egy esemény két, olykor lényegesen eltérő változata a Bibliában

✧ vékony ékkörétegből és üveglapból összeragasztott ékkőhamisítvány

⊙ fr kics *doublette* 'ua.' ← *double* 'kettős', lásd DUBLÉ

dublíroz ✧ megkettőz

✧ *ölt* ruhát kibélel

✧ értéktelen fémmeel nemesfémmeel bevon

✧ *film* színészt dublőrrel helyettesít

✧ régi vászonalapú olajfestményt új vászonra felragaszt

⊙ ném *dublieren* 'ua.' ← fr *doubler* 'megkettőz' ← lat *duplicare* 'ua.', lásd DUPLA

dubló ✧ *sport* kétpárevezős csónak

⊙ magy, 'ua.' ← ang *double* 'kettős'

dublón ✧ régi spanyol aranypéiz (16–19. század) két escudo értékben

⊙ sp, 'ua.', tkp. 'kétszeres' ← lat *duplus* 'ua.', lásd DUPLA

dublőr ✧ *film* filmszínészt veszélyes jelenetekben helyettesítő férfi

✧ *szính* a második szereposztásban fellépő színész

⊙ fr *dubleur* 'ua.' ← *doubler* 'kettőz, tartalékkal felvált, helyettesít', lásd DUBLÉ

dublőz ✧ *film* filmszínésznőt veszélyes jelenetekben helyettesítő nő

✧ *szính* a második szereposztásban fellépő színésznő

⊙ fr *doubleuse* 'ua.' ← *doubler* 'kettőz, tartalékkal felvált, helyettesít', lásd DUBLÉ

duc [dük] ✧ francia herceg (örökölt főnemesi cím)

⊙ fr, 'ua.' ← lat *dux, ducis* 'vezér'

Lásd még DUCE

duca [dúka] ✧ olasz herceg (örökölt főnemesi cím)

⊙ ol, 'ua.' ← lat *dux, ducis* 'vezér'

Lásd még DUCE

duce [dúcse] ✧ *tört* vezér, Mussolini olasz fasiszta diktátor önmagának adományozott címe

⊙ ol, 'ua.' ← lat *dux, ducis* 'vezér'

Lásd még DEDUKÁL, DÖZSE, DUC, DUCA, DUCTUS, DUKÁT, DUKÁTUS, DUKE, DUKTILIS, DUKTOR, DÜSESSZ, INDUKÁL, REDUKÁL, VIADUKT

ducento [ducsetó] vagy **duecento** [duesentó] ✧ *műv* a 13. század olasz művészete és műveltsége

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'kétszáz', értsd: 'az (ezer)kétszázás évek': *due* ← lat *duo* 'kettő' | *cento* ← lat *centum* 'száz'

duchessa [dukessza] ✧ olasz hercegnő, a duca felesége

⊙ ol, 'ua.': lásd DUCA | *-essa* ← lat *-issa* (nőnévképző)

duchesse [düsesz] ⇨ francia hercegnő, a duc felesége

⊙ fr, 'ua.': lásd DUC | -esse ← lat -issa (nőnévképző)

Lásd még DÜSESSZ

duct [dakt] ⇨ *met* légköri sugárzásvezető réteg

⊙ ang, 'ua.', lásd DUCTUS

ductus [duktusz] ⇨ *orv* vezeték, kivezető cső

⇨ † *zene* dallam, téma

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'vezérlés, vezetés, vonás' ← *ducere, ductum* 'vezet'

Lásd még DUCE

ductilis lásd DUKTILIS

duecento lásd DUCENTO

duellál † ⇨ párbajozik

⊙ lásd DUELLUM

duellum † ⇨ párbaj

⊙ lat ősi *duellum*, később *bellum* 'háború' (a ~ a *duo* 'kettő' beleértése folytán nyerte 'párviadal' értelmét a középkori latinban)

duenna vagy **dueña** ⇨ (spanyol nemes hölgy utóneve előtt) úrnő, úrhölgy

⊙ sp *dueña* 'ua.' ← lat *domina* 'a ház úrnője' ← *domus* 'ház'

duett ⇨ *zene* énekhangra írt vagy így előadott zenei kettős

⊙ ném *Duett* ← ol kics *duetto* 'ua.' ← *due* ← lat *duo* 'kettő'

Lásd még DUALIZMUS, DUETT, DUÓ, DUODÉNEM, DUPLEX, DUUMVIRÁTUS

dugong ⇨ áll villás farkú, a szirének rendjébe tartozó, nagy testű tengeri emlős az Indiai-óceánban

⊙ maláj *dujung* 'ua.'

duhoborec ⇨ *vall* a pravoszláv államegyházból kivált szentháromság-tagadó orosz ortodox szekta a 18–19. században

⊙ or, 'ua.', tkp. 'a lélek harcosa': *duh* 'lélek' | *borec* 'harcos' ← *borba* 'harc'

dukál ⇨ kijár neki, megilleti

⇨ † illik

⊙ kk lat *ducare* 'vezet' ← lat *ducere* 'ua.'

dukát ⇨ középkori aranypénz

⊙ úfn *dukat* 'ua.': VAGY ← ol *ducato* 'hercegség', lásd DUKÁTUS (egy 1284-ben Velencében vert aranypénz latin köriratának utolsó szava volt) ← *dux, ducis* 'vezér, fejedelem, herceg', VAGY Konsztantinosz *Dukas*z (birt *Dukatos*z) bizánci császár nevéből latinizálódott *ducatus* alakra

Lásd még DUCE

dukátus ⇨ tört hercegi tartomány, az Árpád-házi királyok alatt a trónörökös (*dux*) kormányzása alatt állt országrész

⊙ lat *ducatus* 'ua.' ← *dux, ducis* 'vezér, herceg'

Lásd még DUCE

duke [djúk] ⇨ örökletes angol hercegi cím

⊙ ang, 'ua.' ← fr *duc*, lásd ott

dukkó ⇨ légpisztollyal felhordott nitrolakk

⊙ ang *Duco* márkanév a gyártó *Du (Pont de Nemours and) Co(mpany)* cég nevéből

duktilis ⇨ kalapálással, hengerléssel jól alakítható, nyújtható (fém)

⊙ ang *ductile* ← fr *ductile* 'ua.' ← lat *ductilis* 'engedékeny, vezethető' ← *ducere, ductum* 'vezet'

Lásd még DUCE

duktilitás ⇨ nyújthatóság

⊙ ang *ductility* 'ua.', lásd DUKTILIS

duktor ⇨ *nyomd* rotációs magas- és ofszetnyomó gépek festékadagoló hengere

⊙ ném *Duktor* 'ua.' ← lat *ductor* 'vezető' ← *ducere, ductum* 'vezet'

Lásd még DUCE

duktus † ⇨ földmérő vonalzója

⇨ kézírásban a sorok vonalvezetése

⊙ lat *ductus* ‘ua.’, lásd ott

dulcián ⇨ *zene* fafűvös hangszer, a fagott késő középkori előfutára

⇨ *zene* ennek lágy hangján szóló orgonaregiszter

⊙ ném *Dulzian* ← ol, kk lat *dulciana* ‘ua.’ ← lat *dulcis* ‘édes’

dulcin ⇨ *kém* aromás karbamidszármazék, mesterséges édesítőszerként volt sokáig használatos

⊙ márkanév: lat *dulcis* ‘édes’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

dulcit ⇨ *kém* cukoralkohol, a manna-cukor izomerje

⊙ lat *dulcis* ‘édes’ | *-it* (vegyületre is utaló toldalék)

dulcsáca ⇨ gyümölcsből és virágsziromból sűrű cukoroldattal készített balkáni édesség

⊙ rom *dulceață* ‘ua.’, tkp. ‘édesség’ ← késő lat *dulcitas* ‘ua.’ ← *dulcis* ‘édes’

duma¹ ⇨ *tört* cári tanács, majd szerény jogkorú népképviselői testület a régi Oroszországban

⇨ *pol* az Orosz Köztársaság parlamentjének alsóháza

⊙ or, ‘ua.’, ered. ‘gondolat, töprengés, tanácskozás’

duma² ⇨ *biz* beszéd, fecsegés

⇨ *biz* hazugság

⊙ cig, ‘ua.’ ← szláv, pl. orosz *duma*, lásd DUMA¹

dumál ⇨ *biz* beszél, fecseg

⊙ lásd DUMA²

dumdum ⇨ *kat* először az indiai Kalkuttában gyártott, lereszelt hegyű puskaövedék, amely súlyos, roncsoló sebet okoz

⊙ ang *dumdum* ← hindi *Damdam* ‘lövészlaktanya Kalkutta mellett’

dumka ⇨ *irod* ukrán népi történelmi dal

⊙ ukrán kics ‘ua.’ ← *duma* ‘gondolat, tanács’

dummy instruction [dami insztraksn] ⇨ *számtech* áltutasítás, üres utasítás

⊙ ang, ‘ua.’: *dummy* ‘bábu, utáztat, helyettes’ ← *dumb* ‘néma’

dump [damp] ⇨ *számtech* a számítógép-tároló tartalmának kiírása

⊙ ang, ‘ua.’ ← *dump* ‘lezúdit’

Lásd még DÖMPER, DÖMPING

dunit ⇨ *ásv* bázikus mélységi magmás kőzet

⊙ a *Dun* hegység (Új-Zéland) nevéből | *-it* (ásványra utaló toldalék)

dunszt ⇨ *konyha* gőz, gőzölés gyümölcs vagy zöltség tartósítására

⇨ *orv* pára-kötés dagadt, gyulladásszerű testrésze

⇨ *biz* sejtés, sejtelem, halvány fogalom

⊙ ném *Dunst* ‘gőz, pára, sejtelem’

duó ⇨ *zene* két hangszerre írt zenemű

⇨ *zene*, *szính* együtt szereplő két előadóművész

⊙ ném *Duo* ‘ua.’ ← lat *duo* ‘kettő’

Lásd még DUÁLIS

duodecim ⇨ *nyomd* tizenkettedrét hajtott, ilyen méretű (könyv, füzet)

⊙ lat, ‘tizenkettő’: *duo* ‘kettő’ | *decem* ‘tíz’

❖ magy *tucat*

Lásd még DECEMVIR, DUÁLIS

duodecima ⇨ *zene* az alaphangtól számított tizenkettedik hangköz

⊙ lat, ‘tizenkettedik’, lásd DUODECIM

duodenális ⇨ *anat* a nyombélhez tartozó

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd DUODÉNUM

duodenitis [duodenitisz] ⇨ *orv* nyombélgyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd DUODÉNUM | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

duodénium ⇨ *anat* nyombél, patkóbél, tizenkét hüvelyknyi bél

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *duodeni* ‘tizenkettenként’ ← *duodecim* ‘tizenkettő’: *duo* ‘kettő’ | *decem* ‘tíz’

Lásd még DECEMVIR, DUÁLIS

duodióda ⇨ *műsz* egy burokba szerelt kettős dióda

⊙ lat *duo* ‘kettő’ | lásd DIÓDA

duodrÁma ⇨ *szính* két szereplőre írt lírai színmű

⊙ lat *duo* ‘kettő’ | lásd DRÁMA

duola ⇨ *zene* hármas osztású ritmusban játszott két olyan hang, amelynek időtartama három ugyanolyan értékű hangéval azonos, a triola fordítottja

⊙ ol *duola* ‘ua.’ ← *due* ← lat *duo* ‘kettő’

Lásd még DUÁLIS

duopólium ⇨ *közg* két monopólium összefogása egy cikk vagy termék piacának megszerzésére

⊙ magy, ‘ua.’: lat *duo* ‘kettő’ | lásd (MONO)PÓLIUM

dupla ⇨ kettős, kétszeres

⇨ nagyadag (kávé, tömény ital)

⇨ *nőv* tömött szirmú (virág)

⊙ lat *duplus, dupla, duplum* ‘kétszeres, kettős’: *duo* ‘kettő’ | *-plus* (a ~ vagy a *duplex* mellékalakja, vagy a gör *diploosz* ‘kettős’ mintájára született)

dupláz ⇨ kettőz, megkétszerez

⊙ lásd DUPLA

duplex ⇨ kettős, kétszeres

⇨ *inf* kétirányú (adatátvitel)

⊙ lat *duplex, duplicis* ‘kétrétű, kétszeres’, tkp. ‘kétrét hajtott’: *duo* ‘kettő’ | *plicare* ‘hajt, rétegez’

Lásd még DUÁLIS

duplexer ⇨ *inf* adó-vevő készülék váltója, amely az antennát felváltva az adóval, ill. a vevővel kapcsolja össze

⊙ ang, ‘ua.’, lásd DUPLEX

duplikáció ⇨ kettőzés, megkettőződés

⇨ *gen* egy kromoszómának vagy részletének megkettőződése

⊙ lat *duplicatio* ‘ua.’, lásd DUPLIKÁL

duplikál ⇨ megkettőz, megkétszerez

⊙ lat *duplicare, duplicatum* ‘ua.’, tkp. ‘kétrét hajt’, lásd DUPLEX

duplikátor ⇨ *orv* kettős falú üst melegítésre vagy hűtésre

⇨ *vill* frekvenciát vagy más tényezőt kétszerező berendezés

⊙ ang *duplicator* ‘ua.’, lásd DUPLIKÁL

duplikátum vagy **duplum** ⇨ másodpéldány

⇨ *hiv* másodlat, hivatalos iratról kiállított, azonos érvényű dokumentum

⊙ lat *duplicatum* ‘ua.’, lásd DUPLIKÁL

dupnegatív ⇨ *fényk* tömeges sokszorosítás céljára készült negatívmasolat

⊙ lásd DUP(LUM), NEGATÍV

dupondius [dupondiusz] ⇨ ókori római súlyegység, két font

⇨ ókori római bronzpénz két as értékben

⊙ lat, ‘ua.’: *duo* ‘kettő’ | *pondus* ‘font’

Lásd még DUÁLIS

duppozítív ⇨ *fényk* az eredeti negatívról különös gonddal készült pozitív, amelyről a dupnegatív készül

⊙ lásd DUP(LUM), POZITÍV

dúr ⇨ *zene* hétfokú skála, amelyben a harmadik és hetedik lépés félhangközre esik

⊙ ném *Dur* ‘ua.’ ← lat *durus* ‘kemény’ (a skála elején álló nagy terc hangzása keménynek érződik)

durábel ⇨ cipőfelsőrésznek való vízhatlan, tartós bőr

⊙ ném *durabel* ‘ua.’ ← fr *durable* ‘tartós’, lásd DURÁBILIS

durábilis † ⇨ tartós, maradandó

⊙ lat *durabilis* ‘tartós’ ← *durare* ‘tart, kitart, elvisel’

durák ⇨ *ját* magyar kártyával játszott egyszerű kártyajáték, vesztese a *durák* nevet kapja

⊙ szlk *durak* ‘bolond’

dúralumínium ⇨ *koh* néhány százalék mangánt, rezet, magnéziumot és szilíciumot tartalmazó, könnyű s nagy szilárdságú alumíniumötvözet

⊙ ipari márkanev: lat *dur(us)* ‘kemény’ | lásd ALUMÍNÍUM

dura mater ⇨ *anat* az agy kemény külső hártályja

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘kemény anya’: *durus* ‘kemény’ | *mater* ‘anya’

duramen ⇨ *növ* geszt, a fatörzs legbelső, legkeményebb része

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘keménység’ ← *durus* ‘kemény’

dura necessitas [dúraecesszitás] ⇨ parancsoló, kényszerítő szükség

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘kemény szükség’: *durus* ‘kemény’ | *necessitas* ‘szükségesség’ ← *nesse* ‘szükséges’, tkp. ‘nem szűnő, múlhatatlan’: *ne* ‘nem’ | *cedere, cessum* ‘szűnik, múlik’

Lásd még NESZESSZER

durán ⇨ gyors hőmérsékletváltozást jól viselő, kémiaileg ellenálló (üveg)

⊙ márkanev, ‘ua.’ ← lat *durus* ‘kemény’

durbar [darbár] ⇨ indiai uralkodó udvara

⇨ itt rendezett fényes fogadás

⊙ ang, ‘ua.’ ← perzsa *darbár* ‘fejedelmi udvar’, tkp. ‘a bebocsátatás ajtaja’

durchdefekt lásd DURRDEFEKT

durchmars ⇨ *biz* hasmenés

⇨ *ját* olyan játéknem kártyában (pl. ultiban), amelynél minden ütést el kell nyerni

⊙ ném *Durchmarsch*, ‘átvonulás, erőltetett menet, hasmenés’: *durch* ‘keresztül’ | lásd MARS

durchsussz ⇨ *nyomd* térközölő, ritkító, a hagyományos szedésnél a sortávolság beállítására szolgáló vékony lemez

⊙ ném *Durchschuss* ‘ua.’, tkp. ‘átlövés’: *durch* ‘át’ | *schieszen, schoss* ‘lő’

durit ⇨ tűzálló jénai üvegfajta

⊙ márkanev: lat *dur(are)* ‘kítart, eltart’ | *-it* (termékre utaló toldalék)

durol ⇨ *kém* tetrametilbenzol, gyűrűs szénhidrogén, szublimálható kristályos anyag

⊙ lat *dur(us)* ‘kemény’ | lásd (BENZ)OL

duroplaszt ⇨ *kém* hőre keményedő műanyag

⊙ lat *dur(us)* ‘kemény’ | lásd PLASZT(IK)

durrddefekt ⇨ *közl* autókerek belső gumitömlőjének átszakadása

⊙ ném *Durchdefekt* ‘átszakadás’: *durch* ‘át’ | lásd DEFEKT (a magyar szóalak a tömlőszakadást kísérő hangjelenség beleértésének köszönhető)

duumvír ⇨ *tört* kéttagú közjogi testület tagja

⊙ lat, ‘ua.’, lásd DUUMVIRÁTUS

duumvirátus ⇨ *tört* különféle kéttagú közjogi testületek neve az ókori Rómában

⊙ lat, ‘ua.’: *duo* ‘kettő’ | *vir* ‘férfi’

Lásd még DUÁLIS

dux ⇨ *tört* az Árpád-korban a dukátus feje, többnyire a trónörökös

⇨ *zene* fúgában a téma első, általában egyszólamú megszólalása

⊙ lat, ‘vezér’ ← *ducere* ‘vezet’

Lásd még DUCE

düftin ⇨ *text* bársonyos, sűrű szövésű pamutszövet, ördög bőr

⊙ fr *duvetine* [düvtin] ‘ua.’ ← *duvet* ‘pihe’ ← ófr kics *dumet* ‘ua.’ ← óskand *dúnn* ‘pehely’

❖ magy *dunna*(lúd)

düne ⇨ *földr* homokhegy, homokhalom, szélhordta vízparti homokdomb(sor)

⊙ ném *Düne* ← kholl *dune* ‘ua’

düsessz ⇨ *text* nehéz atlaszselyem

⊙ fr *duchesse* ‘ua.’, tkp. ‘hercegnő’, lásd DUCHESSE

düzni † ⇨ *műsz* porlasztó fűvókája

⊙ hazai ném *düsn* ← ném *Düse* ‘fűvóka’ ← cseh *duše* ‘lélek, lélegzet’

dys- lásd DISZ-

Dzs

---

dzsáhilíja ⇨ tört a Mohamed fellépését megelőző időszak az arab történelemben

⊙ ar, 'ua.', tkp. 'a tudatlanság kora'

dzsainizmus ⇨ vall a Kr. e. 6. században Indiában keletkezett, szellemében a buddhizmussal rokon, de ettől elkülönült vallás

⊙ a vallás legjelentősebb alapítója, *Dzsaina* vagy *Dzsina* ('a Győzedelmes') nevéből | lásd -IZMUS

dzsámi ⇨ mohamedán főtemplom

⊙ tör *cami* [dzsami] ← ar *dzsámi* 'ua.', tkp. 'a gyülekezet napja'

dzseki ⇨ ölt általában derékig vagy csípőig érő zubbony

⊙ magy becéző alak, lásd LEMBERDZSEK

dzsem ⇨ gyümölcsíz, lekvár

⊙ ang *jam* 'ua.', tkp. 'pép' ← régebbi *cham* 'rág, csócsál'

dzsembori ⇨ a nemzetközi cserkészmozgalom táborozás formájában zajló világtalálkozója

⊙ ang *jamboree* 'ua.', tkp. 'vigasság, lármás összejövetel': *jam* 'zsúfoltság, tömeg' | (*shi*)*varee* 'zenebona' ← fr *charivari*, lásd ott

dzsentri ⇨ tört angol köznemesség

⇨ tört magyar középnemesei réteg

⇨ ehhez tartozó személy

⊙ ang *gentry* ← középang *gentrise* 'ua.' ← ófr *gentirise*, *gentilise* 'nemesi származás' ← késő lat *gentilitia* 'ua.' ← *gentilis* 'a nemzetséghez tartozó, nemes' ← *gens*, *gentis* 'nemzetség, törzs'

dzsessz ⇨ *zene* észak-amerikai négekek lüktető ritmusú, főleg fúvós és ütőhangszereken előadott tánczenéje

⊙ am ang *jazz* 'ua.' ← (?) *jasm* 'energia, lendület' ← afrikai bennszülött nyelvből ?

dzsida ⇨ *kat* lándzsaszerű hajtófegyver

⊙ tör *c̣da* 'ua.'

dzsigg ⇨ *zene* sarokkal és talppal járt kopogós (színpadí) tánc

⇨ ennek zenéje

⊙ ang *jig* 'ua.' ← fr *gigue* 'bizarr matróztánc' (a kölcsönzés lehet fordított irányú is)

dzsigoló ⇨ parkett-táncos

⇨ selyemfiú

⊙ ol *gigolo* 'ua.', tkp. 'dzsigg-táncos', lásd DZSigg

dzsihad ⇨ mohamedánok „szent” háborúja a hit terjesztésére vagy a hit védelmében

⊙ ar, 'ua.', tkp. 'erőfeszítés, küzdelem'

dzsinn ⇨ pajkos vagy gonosz szellem, démon (a keleti mesékben)

⊙ ar *dzsinnij* 'ua.'

dzsip ⇨ *műsz* erős terepjáró nyitott gépkocsi

⊙ ang *jeep* 'ua.', ered. *g.p.* [dzsípí] ← *g(eneral) p(urpose)* 'általános rendeltetésű': lásd GENERÁLIS | *purpose* ← ófr *porpos* 'cél, rendeltetés' ← lat *propos(itum)* 'céllal kitéüzött dolog', lásd PROPONÁL

dzsitter ⇨ *inf* vibrálás, remegés a szinkronizálás tökéletlensége folytán

⊙ am ang hangfestő *jitter(s)* 'idegesség, ideges reszketés'

dzsiudzsicu ⇨ *sport* ütésekkkel és rúgásokkal, fegyver nélkül vívott keleti küzdősport

⊙ jap *dzsudzsicu* 'ua.', tkp. 'szelíd ügyesség'

dzsó ⇨ *sport* 130 cm hosszú bot keleti küzdősportokban

⊙ jap, 'ua.'

dzsóker ⇨ *ját* lap a francia kártyában, amely bármely másikat helyettesítheti

⊙ ang (*Jolly*) *Joker* ‘(vidám) tréfamester’ (a kártyán szereplő bohócfigura) ← *joke* ‘tréfa’ ← lat *iocus* ‘tréfa, játék’

Lásd még JOKULÁTOR

dzsörzé ⇨ *text* kötszövött, rugalmas ruhaanyag

⊙ ang, ‘ua.’ ← *Jersey* szigetéről

dzsúdó ⇨ *sport* cselgáncs, japán küzdősport

⊙ ang *judo* ‘ua.’ ← jap *dzsú dó* ‘lágú út’

dzsudogi ⇨ *sport* a cselgáncshoz viselt öltözék

⊙ jap, ‘ua.’, *gi* ‘ruha’

dzsudoka ⇨ *sport* cselgáncsozó versenyző

⊙ jap, ‘ua.’, *ka* ‘hozzáértő’

dzsungel ⇨ *földr* trópusi őserdő, esőerdő

⇨ *átv* áttekinthetetlenül bonyolult helyzet, jelenség

⊙ ang *jungle* [dzsangl] ‘ua.’ ← hindi *dzsangal* ‘erdő, puszta’

dzsunka ⇨ távolkeleti kis vitorlás bárka

⊙ ang *junk* ← port *junco* ← maláj *dzsong* ← kínai *csuan* ‘hajó’

dzsúsz ⇨ gyümölcslé, gyümölcsnektár, narancslé

⊙ ang *juice* ← fr *jus* ‘ua.’ ← lat *ius* ‘leves’

E, É

---

eagle [íg] ⇨ tízdolláros aranypéNZ az Egyesült Államokban

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'sas' (a pénzérme hátoldalán látható címerállatról) ← ófr *egle* ← óprov *aigla* ← lat *aquila* 'sas'

earl [örl] ⇨ angol nemesi cím, a gróf megfelelője

⊙ ang, 'ua.' ← óang *eorl* 'harcos, nemes' ← skand (pl. izl, svéd *jarl* 'ua.')

early English [örli inglis] ⇨ műv az angol gótikus építészet 13. századi szakasza

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'korai angol': *early* 'korán' ← *ere* 'előbb' | *English* 'angol', lásd ANGLIUS

eastern [isztern] ⇨ *film* az ázsiai harcművészetek jegyében fogant hongkongi, utóbb amerikai kalandfilmek és akciófilmek megjelölése

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'keleti' (a *western* mintájára) ← *east* 'kelet' (indoeurópai rokonok: lat *auster* 'déli szél', gör *éosz* 'hajnal')

eastmancolor [isztmenkolor] ⇨ fényk a Kodak-gyár által gyártott színes filmanyagok neve

⊙ ang, 'ua.': G. *Eastman* amerikai feltaláló nevéből | am ang, lat *color* 'szín'

eau de Cologne [ódó kolony] ⇨ kölnivíz

⊙ fr, 'ua.', lásd OTKOLON

eau-forte [ofort] ⇨ műv rézkarc, rézlemez viaszbevonatára karcolt rajz, amelyet savas maratással visznek át a lemezre

⊙ fr, 'ua.', ered. 'választóvíz, salétomsav és kénsav keveréke', tkp. 'erős víz': *eau* ← ófr *aigue* ← lat *aqua* 'víz' | *forte* ← lat *fortis* 'erős'

ebelasztin + ⇨ cipők felsőrészeként használt erős gyapjú textilía a két világháború között

⊙ magy, 'ua.' ← ang *everlasting* 'örökké tartó (márkanév)': *ever* 'örökké' | *last* 'tart'

ében ⇨ növ fekete vagy sötétszürke színű forró égővi fa

⊙ ném *Eben(holz)* 'ében(fa)' ← lat *ebenus*, *hebenus* ← gör *hebenosz* ← (?) egyipt *hbnj* 'ua.'

ébenista ⇨ műv apró ébenfa tárgyak és faberakások készítője

⇨ (a 18. századtól) műbútorasztalos

⊙ fr *ébeniste* 'ua.', lásd ÉBEN

ebionita ⇨ vall első századi szigorú, aszketikus elveket valló keresztény szekta, melynek tagjai visszatértek a zsidó szokásokhoz

⊙ tud lat, ← gör *ebionitész* 'ua.': héb *ebjón* 'szegény' | *-ita* (követőre utaló toldalék)

ebonit ⇨ kém keménygumi, a kaucsuk kétszeres vulkanizálásával előállított anyag

⊙ ang, ipari terméknév: ← *ebony* 'ében' (az anyag fekete színéről), lásd ÉBEN | *-it* (vegyületre utaló toldalék)

ebullioszkóp ⇨ kém oldatok forráspont-emelkedésének mérésére, és így az oldat töménységének meghatározására szolgáló berendezés

⇨ a bor szeszfokának meghatározására alkalmas készülék

⊙ ang *ebullioscope* 'ua.': lat *ebullire* 'felbuzog, felforr': *e(x)-* 'ki, elő' | *bullire* 'bugyog, forr' ← *bulla* 'hólyag, gömb, buborék' | gör *szkopeó* 'néz, vizsgál'

ebullioszkópia ⇨ kém a molekulásúly meghatározása a forráspont-emelkedésből

⊙ ang *ebullioscopy* 'ua.', lásd EBULLIOSZKÓP

eburneáció ⇨ orv csonttömörülés

⊙ tud lat *eburneatio* 'ua.', tkp. 'elefántcsonttá válás': *eburneus* 'elefántcsontból való' ← *ebur* 'elefántcsont'

éca lásd ÉCESZ

écaille [ekaj] ⇨ *műv* pikkelydisz, térkitöltő ornamentika építészetben és iparművészetben

⊙ fr, 'pikkely' ← ófr *escale* 'ua.' ← germán (pl. ófn *scala*, óizl *skel*, ang *shell* 'kagyló')

écarté lásd EKARTÉ

ecce homo [ekce hómó] ⇨ *műv* a töviskoronás, vörös köntöst viselő Jézust (többnyire Pilátus ítélőszéke előtt) ábrázoló festménytípus neve

⊙ lat, 'íme az ember', Pilátus állítólagos szavai az evangélium szerint: *ecce* 'lám, lásd, íme' | *homo* 'ember, férfi'

ecchymoma [ekhimóma] ⇨ *orv* véraláfutás, duzzanat

⊙ tud lat, gör *ekkhümóma* 'ua.': ← *ekkhümidzó* 'kiszív (nedvet)': *ek-* 'ki' | *khümosz* '(test)nedv' | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

ecchymosis [ekhimózis] ⇨ *orv* véraláfutás

⊙ tud lat, ← gör *ekkhümószisz* 'ua.' ← *ekkhümidzó* 'kiszív (nedvet)': *ek-* 'ki' | *khümosz* '(test)nedv'

ecclesia [ekklézia] ⇨ *műv* a katolikus egyházat jelképező, uralkodói jelvényeket viselő allegorikus nőalak az ókori és középkori keresztény művészetben

⊙ lat, 'templom, egyház', lásd EKLÉZSIA

ecclesia militans [eklézia militansz] ⇨ *vall* harcos, küzdő egyház, a tekintélyét és tanai csorbíthatatlanságát erővel, a világi hatalom segítségével védelmező katolikus egyház

⊙ lat, 'ua.': lásd EKLÉZSIA | *militare* 'harcol' ← *miles, militis* 'katona'

ecclesia regnans [eklézia regnansz] ⇨ *vall* az uralkodó, a világi hatalommal is bíró egyház

⊙ lat, 'ua.': lásd EKLÉZSIA | *regnare* 'uralkodik' ← *rex, regis* 'király'

ecclesiologia [ekléziológia] ⇨ *vall* egyháztan, az egyházra vonatkozó hittudományi nézetek összessége

⊙ tud lat, 'ua.', lásd EKLÉZSIA, -LÓGIA

écesz vagy **éca** ⇨ *biz* ötlet, tanács

⊙ jidd tbsz *ezes* 'ua.' ← *eze* 'tanács' ← héb *ecáh* 'ua'

éceszgeber ⇨ *biz* tanácsadó, ötletadó, ötletgyártó

⊙ jidd *ezes-geber* 'ua.': lásd ÉCESZ | ném *geben* 'ad'

écharpe [esarp] ⇨ *ölt* az egyik vállon keresztül a másik csípőig érő széles, oldalt megkötött szalag mint magas méltóságok jelvénye

⊙ fr, 'ua.' ← ófr *escherpe* 'zarándokok tarisznyája' ← frank *skirpja* 'gyékényzsák' ← lat *scirpus* 'sás'

échelon [eselon] ⇨ *kat* lépcsőzetes hadrend

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'létrafok' ← *échelle* 'lépcső, létra' ← lat *scala* 'lépcső'

echinococcus [ehinokokkus] ⇨ *áll* hólyagféreg

⊙ tud lat, 'ua.': gör *ekhinosz* 'tengeri sün' | *kokkosz* 'bogyó'

Echinodermata ⇨ *áll* a tüskésbőrűek törzse

⊙ tud lat tbsz, 'ua.': gör *ekhinosz* 'tengeri sün' | *derma, dermatosz* 'bőr'

echinus [ekhinusz] ⇨ *ép* párnatag, az abakuszt az oszloptörzshöz kötő elem dór oszlopon

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'öblítő edény' ← gör *ekhinosz* 'tengeri sün'

echó [ekhá, ehá, ehó] ⇨ visszhang

⇨ *inf* visszavert jel

⇨ *zene* a hangszeres vagy vokális zenében egy rövid motívum megismétlése jóval kisebb hangerővel

⊙ lat *echo* ← gör *ékhá* 'hang, visszhang', ← *ékhosz* 'csengő hang, a fül csengése'

echográf [ehográf] ⇨ *földr* olyan ultrahangos tengeri mélységmérő, amely a mért értékeket folyamatos vonallal rögzíti

⊙ ang *echograph* 'ua.', lásd ECHÓ, -GRÁF

echográfia [ehográfia] ⇨ *földr* echográfal végzett tengeri mélységmérés

⇨ *orv* ultrahanggal végzett vizsgálat a visszaverődési rendellenességek alapján

⊙ ang *echography* 'ua.', lásd ECHÓ, -GRÁFIA

echogram [ehogram] ⇨ *földr* az echográfal végzett mélységmérés görbéje

⇨ *orv* ultrahangos vizsgálat lelete

⊙ ang *echogram* 'ua.', lásd ECHÓ, -GRAM(MA)

echokardiográf [eho...] ⇨ *orv* ultrahangos szívvizsgáló készülék

⊙ lásd ECHÓ, (ELEKTRO)KARDIOGRÁF

echokardiográfia [eho...] ⇨ *orv* a szívbillentyűk és szívizmok vizsgálata ultrahangos berendezéssel

⊙ lásd ECHÓ, (ELEKTRO)KARDIOGRÁFIA

echolokáció [eho...] ⇨ *műsz* tájékozódás, helymeghatározás visszavert ultrahang segítségével

⊙ lásd ECHÓ, LOKÁCIÓ

echolokátor [eho...] ⇨ *műsz* kibocsátott ultrahang visszaverődésének elvén működő lokátor

⊙ lásd ECHÓ, LOKÁTOR

echolot [eho...] ⇨ *műsz* a hangvisszaverődés elvének alapján működő vízmélységmérő műszer

⊙ ném *Echolot* 'ua.': lásd ECHÓ | *Lot* 'mérőón', ered. 'ón, ólom'

echométer [eho...] ⇨ *geol* hangvisszaverődés elvének alapján működő berendezés a kőolaj- és földgáztartalmú rétegek mélységének meghatározására

⊙ lásd ECHÓ | gör *metreó* 'mér'

echopraxia [ehoprakszia] ⇨ *orv* a látott mozgás utánzásának kényszere mint lelki rendellenesség

⊙ tud lat, 'ua.', lásd EKHÓ, PRAXIS

echórím ⇨ *irod* visszhangrím, a rímzó utolsó szótagjait megismétlő válaszrím, amely többnyire önálló sort alkot, pl. *szenvedéllyel – éjjel*

⊙ lásd ECHÓ

echo suppressor [ékó szupreszor] ⇨ *inf* visszhangzár, a telefonvonalak visszhangosságának megelőzésére szolgáló módszer

⊙ ang, 'ua.': lásd ECHÓ | *suppress* 'kiküszöböl' ← lat *supprimere, suppressum*, tkp. *sub-primere* 'lenyom, feltartóztat': *sub-* 'alá' | *primere* 'nyom'

echt ⇨ *biz* igazi, valódi, hamisítatlan

⊙ ném, 'ua.'

ecl- lásd még EKL-

éclair [ekler] ⇨ *konyha* csokoládé- vagy cukormázaz, piskóta alakú krémes fánk

⊙ fr *éclair* 'ua.', tkp. 'villám' ← *éclairer* 'megvilágít' ← késő lat *exclarare* 'ua.': *ex-* 'ki' | *clarus* 'fényes, derült'

eco- lásd még EKO-

écossaise [ekoszzej] ⇨ *zene* kétnegyedes ütemű páros francia tánc a 18. században, eredetileg páratlan ütemű skót néptánc

⊙ fr (*danse*) *écossaise* 'skót (tánc)' ← *écossais* 'skót' ← ang *Scots* 'ua.', ered. 'ír nyelvű kelta' ← lat tbsz *Scotti* 'ua.'

ecr- lásd még EKR-

écrin [ekren] ⇨ *műv* francia ékszeres ládika (a 18. századtól)

⊙ fr, 'ua.' ← ófr *escri*n 'szelence, láda' ← lat *scrinium* 'könyvtekercs tokja' ← *scribere* 'ír'

❖ magy *szekrény*

ecs- lásd EKSZ-

ect- lásd még EKT-

ecthyma [ektima] ⇨ *orv* fertőzések bőrfekély

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *ekthūma* 'égőáldozat, füstölés': *ek-* 'ki' | *thūmiaó* 'megfüstöl, tömjénez'

écu [ekü] ⇨ régi francia arany- vagy ezüstpénz

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'pajzs' ← ófr *escut* ← lat *scutum* 'ua.'

Lásd még ESCUDO, ESQUIRE

ed. lásd EDIDIT

edafikus ⇨ *biol* a talaj élővilágával kapcsolatos, ahhoz tartozó (növény vagy állat)

⊙ ném *edaphisch* 'ua.', lásd EDAFON

edafon ⇨ *biol* a talaj élővilága, a benne tenyésző növény- és állatfajok

⊙ ném *Edaphon* 'ua.' ← gör *edaphosz* 'föld, alap'

édelveisz ⇨ *növ* havasi gyopár

⊙ ném *Edelweiss* 'ua.': *edel* 'nemes' | *weiss* 'fehér'

éden ⇨ *vall* a Biblia teremtéstörténetében szereplő paradicsomkert

⇨ *átv* gyönyörű táj

✧ *átv* boldogság, gyönyörűség

◎ héb *eden* ‘gyönyörűség, kék’

Edentata ✧ *áll* a foghíjasok rendje

◎ lat tbsz seml, ‘ua.’ ← *edentatus* ‘fogatlan’: lat *e(x-)* ‘ki, el, nélkül’ | *dens, dentis* ‘fog’

edesztin ✧ *biol* gabonafélékben előforduló globulin

◎ tud lat *edestin* ‘ua.’: gör *edeszta* ‘ennivaló’ ← *edó* ‘eszik’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

editit ✧ *könyvt* a kiadó megjelölése latin nyelvű könyvekben

◎ lat, ‘kiadta’ ← *edere, edidi* ‘kiad’: lat *e(x-)* ‘ki’ | *dare* ‘ad’

ediktális † ✧ *jog* hirdetmény útján való közlés, keresés

◎ lat *edictalis* ‘ua.’, lásd EDIKTUM

ediktum ✧ *tört* uralkodói rendelet, kiadvány

✧ *jog* bírósági hirdetmény

✧ *tört* kifüggesztett rendelet az ókori Rómában

◎ lat *edictum* ‘ua.’ ← *edicere, edictum* ‘kimond, elrendel’: *e(x)*, ‘ki’ | *dicere, dictum* ‘mond’

Lásd még DIKCIÓ, DIKTÁTOR

edikula lásd AEDICULA

editál ✧ *számtech* szövegszerkesztést végez

✧ *film* videofilmek vágását végzi

◎ ang *edit* ‘szerkeszt’ ← fr *éditer* ‘kiad (írásművet)’ ← latin *edere, editum* ‘kibocsát, világra hoz’: *e(x)-* ‘ki’ | *dare* ‘ad’

editio princeps [edíció princepsz] ✧ *irod* klasszikus mű első teljes szövegű, hitelesnek tekintett kiadása

◎ lat, ‘ua.’: *editio* ‘kiadás’, lásd EDITÁL | *princeps*, lásd ott

edit mode [edit mód] ✧ *számtech* szerkesztőmód, a szöveg szerkesztését megengedő üzemmód (szemben pl. a parancsmóddal)

◎ ang, ‘ua.’: lásd EDITÁL | *mode* ← lat *modus* ‘mód’

editor ✧ kiadó

✧ szövegkiadó, szerkesztő

✧ *számtech* szerkesztőprogram

◎ lat *editor* ‘kiadó’, ill. ang *editor* ‘szerkesztő’ ← lat *edere, editum* ‘kiad, kibocsát’: *e(x)-* ‘ki’ | *dare* ‘ad’

edomita ✧ a Holt-tengertől délre eső ókori Edom, későbbi nevén Idumea lakója

◎ lat, ‘ua.’ ← gör *edomitész* ‘ua.’ ← héb *edóm* ‘vöröses’

edukáció ✧ nevelés

◎ lad *educatio* ‘ua.’ ← *educare, educatum* ‘fölnvel’, tkp. ‘elővezet’: *e(x)-* ‘ki, elő’ | *ducere* ‘vezet’
← *dux, ducis* ‘vezér’

Lásd még DUCE

efa ✧ ókori héber gabonaürmérték, kb. 36 liter

◎ héber *epha* ‘ua.’

efapszis ✧ *anat* elektromos szinapszis, két idegnyúlvány érintkezése egy szakaszon

◎ tud lat *ephapsis* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rá’ | *hapszisz* ‘illeszkedés’ ← *haptó* ‘rögzít’

efemer ✧ mulékony, kérésztéltű, átmeneti

◎ ném *ephemer* ‘ua.’ ← gör *ephémerosz* ‘egy napra való’: *epi-* ‘rá’ | *hémera* ‘nap’

efemeridák ✧ *csill* táblázat, amely a bolygóknak a Földhöz viszonyított állását rögzíti naponként, előzetes számítások alapján

◎ tud lat tbsz *ephemerides* ‘ua.’ ← gör *ephémerisz, ephémeridosz* ‘napenkénti’, lásd EFEMER

efendi ✧ úr, uram (török állami hivatalnokok s tanult emberek megszólítása, régebben *effendi* alakban is)

◎ tör, ‘ua.’ ← bizánci gör megsz *afthendi* ‘méltóságod’ ← *afthendisz* ‘magas udvari tiszttség’ ← gör *authentész*, lásd AUTENTIKUS

effect- lásd EFFEKT-

effektív ✧ valós, tényleges, meglévő

⇨ felhasználható, hasznosítható

⇨ *ker* rendelkezésre álló, készenlétben álló

⇨ hatásos, hatékony, hathatós

⇨ † jelenlegi, mostani

⊙ ném *effektív* ← fr *effectif* 'ua.', lásd EFFEKTUS

effektíve ⇨ valójában, valóságosan, tényleg

⊙ újk lat *effective* 'ua.', lásd EFFEKTÍV

effektor ⇨ *biol* végrehajtó, működtető anyag, szabályozó fehérje az élő szervezetben

⇨ *anat* idegvégződés az izomban, mirigyben, festéksajtban stb., amely a központi idegrendszer utasításait továbbítja

⊙ ang *effector* 'ua.' ← lat *efficere*, lásd EFFICIENS

effektuál ⇨ foganatosít, eszközöl

⇨ végrehajt, elintézt, érvényesít

⊙ ném *effektuiren* ← fr *effectuer* 'ua.', lásd EFFEKTUS

effektus ⇨ hatás, siker

⇨ eredmény, okozat, foganat

⇨ *szính* technikai eszközökkel kiváltott hatáselem

⊙ ném *Effekt* 'ua.' ← lat *effectus* 'kivitel, siker', lásd EFFICIENS

Lásd még AFFEKCIÓ

effemináció ⇨ elnőiesedés

⇨ elpuhulás, elpuhultság

⊙ tud lat *effeminatio* 'ua.', lásd EFFEMINÁLT

effeminált ⇨ elnőiesedett

⇨ elpuhult

⊙ lat *effeminare, effeminatum*, tkp. *ex-feminare* 'nőiesít, elpuhít': *ex-* 'el' | *femina* 'nő'

effendi lásd EFENDI

efferencia ⇨ *anat* egy idegsejtcsoport (neuron) kimenete

⇨ *anat* a központi idegrendszerből az effektorokhoz futó ingerületek összessége

⊙ tud lat *efferenia* 'ua.', lásd EFFERENS

effereus ⇨ *anat* az agyból elvezető (ideg)

⇨ *anat* a küldő ingerre adott választ közvetítő (ideg)

⊙ tud lat, 'ua.' ← lat *efferre* 'elvisz, elvezet' ← *e(x)-* 'el, ki' | *ferre* 'visz'

efferveszcens ⇨ kém pezsgő, bugyogó

⊙ lat *effervescens* 'ua.' ← *effervescere*, tkp. *ex-fervescere* 'felforr, felbuzog': *e(x)-* 'el, ki' | kezdő *fervescere* 'felbuzog' ← *fervere* 'forr, pezseg'

efferveszcencia ⇨ kém pezsgés, gázbuborékok keletkezése és gyors távozása folyadékban

⊙ tud lat *effervescentia* 'ua.', lásd EFFERVESZCENS

efficiencia ⇨ hatékonyság

⇨ *mat* becslési hatásfok

⊙ lat *efficientia* 'hatás, erő', lásd EFFICIENS

efficiens ⇨ hatékony

⊙ lat *efficiens, efficientis* 'hatásos' ← *efficere, effectum*, tkp. *ex-ficere* 'létrehoz, alkot, véghezvisz': *ex-* '-ból' | *facere, factum* 'csinál'

Lásd még AFFEKCIÓ, EFFEKTUS

effortembólia ⇨ *orv* testi megerőltetés okozta érelzáródás

⊙ ang *effort* 'erőfeszítés, megerőltetés' ← ófr *esfort* 'ua.' ← népi lat *exfortiare* 'kierőszakol, megerőltet': *ex-* 'ki' | *fors, fortis* 'erős' | lásd EMBÓLIA

effort-szindróma ⇨ *orv* szegycsont mögötti szorító fájdalom (tkp. *angina pectoris*, lásd ott) túlerőltetés következtében

⊙ ang *effort* 'erőfeszítés, megerőltetés' ← ófr *esfort* 'ua.' ← népi lat *exfortiare* 'kierőszakol, megerőltet': *ex-* 'ki' | *fors, fortis* 'erős' | lásd SZINDRÓMA

effúzió ⇨ *fiz* gázok kiáramlása szűk nyíláson

↷ *geol* lávakifolyás

↷ *orv* szövetek kóros telítődése folyadékkal

⊙ lat *effusio* ‘kiömlés’ ← *effundere, effusum*, tkp. *ex-fundere* ‘kiömlik’: *ex-* ‘ki’ | *fundere* ‘önt, ömlik’

Lásd még FÚZIÓ

effuziométer ↷ *fiz* gázok sűrűségének közelítő pontosságú mérésére alkalmazott készülék

⊙ lásd EFFÚZIÓ | gör *metreo* ‘mér’

effuzív ↷ *geol* lávakiömlésből eredő (kőzet)

⊙ ang *effusive*, fr *effusif* ‘ua.’, lásd EFFÚZIÓ

efód ↷ *vall* az ókori zsidó főpapi öltözék része, övvel átkötött, négy színű gyolcsból készült aranyhímés, drágakövekkel ékített kötényféle

⊙ héb, ‘ua.’

egál ↷ egyenlő, kiegyenlített helyzet

↷ *biz* mindegy, egyre megy

⊙ ném *egal* ‘ua.’ ← fr *égal* ‘egyenlő’ ← lat *aequalis* ← *aequus* ‘ua.’

egalíroz ↷ *műsz* egyenget

⊙ ném *egalieren* ‘ua.’, lásd EGÁL

egalitárius ↷ *pol* egyenlősítő, a társadalmi egyenlőséget célzó, annak fontosságát hirdető

⊙ fr *égalitaire* ‘ua.’, lásd EGALITÉ

egalitarizmus ↷ *pol, fil* a politikai, jogi és vagyoni egyenlőséget mint társadalomszervezési alapelvet tételező eszme

⊙ fr *égalitarisme* ‘ua.’, lásd EGALITÁRIUS, -IZMUS

egalitè ↷ *pol* társadalmi egyenlőség, a nagy francia forradalom egyik vezéreszméje

⊙ fr ‘egyenlőség’ ← lat *aequalitas* ‘ua.’, lásd EGÁL

egalizál ↷ kiegyenlít

↷ egyenlősít, egyenlővé tesz

↷ *műsz* egyenget

⊙ ném *egalisieren* ← fr *égaliser* ‘ua.’, lásd EGÁL

egestio [egesztió] ↷ *orv* lecsapolás

↷ *orv* székletürítés

⊙ tud lat, ‘ua.’: *e(x)-* ‘ki’ | *gerere, gestum* ‘hord, visel’

egg drop szindróma ↷ *áll* tojótütyök vírus okozta betegsége, amely a tojásképződés zavarával jár

⊙ ang *egg drop syndrom* ‘ua.’, tkp. ‘tojás-elpotytyantási tünetegyüttes’: *egg* ‘tojás’ | *drop* ‘elejt’ | lásd SZINDRÓMA

egghead [eghed] ↷ *gúny* „okostojás”, okoskodó, csak észérvekre fogékony értelmiség

⊙ ang ‘tojásfejű’: *egg* ‘tojás’ | *head* ‘fej’

egg-nog ↷ *konyha* tejszeletet tojásból és borból vagy alkoholmentes italból készült sűrű kevert ital

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘tojáskehely’: *egg* ‘tojás’ | *nog(gin)* ‘fakupa, kehely’ ← *kelta*?

egg-shells [egselz] ↷ *műv* tojáshéj-porcelán, kínai és japán eredetű, rendkívül vékony falú porcelán tárgy

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘tojáshéj’: *egg* ‘tojás’ | *shell* ‘kagylóhéj’

égisz ↷ oltalom, védőzárny

↷ védnökség, támogatás

⊙ lat *aegis* ← gör *aigisz* ‘Zeusz, valamint Pallasz Athéné kecskebőr bevonatú pajzsa’ ← *aigosz* ‘kecske’

églomisé [eglomizé] ↷ *műv* üveg hátlapjára negatív technikával festett ornamentika, amelyen a betöltetlen helyekre tükröző fémfólia került

⊙ fr, ‘ua.’, J. B. *Glomy* 19. századi francia iparművész nevéből

egó ↷ *lél* az Én, a személyiségnek az öntudatot képviselő, önérvényesítésre törekvő magja

⊙ lat *ego*, gör *egó* ‘én’

egocentrikus ↷ önző, önközéppontú, önmaga körül forgó

⊙ lásd EGOCENTRIZMUS

egocentrizmus ⇨ önzés, önközéppontúság

⊙ ném *Egozentrismus* 'ua.': lat *ego* 'én' | *centrum* 'központ' ← gör *kentron* 'ua.' | lásd -IZMUS

egodiasztolé ⇨ *lél* nagyzásos téveseszmé, az én kóros túlértékelése

⊙ tud lat *egodiastole* 'ua.', tkp. 'én-kitágulás', lásd EGÓ, DIASZTOLÉ

egofónia ⇨ *orv* „kecskehang”, a mellhártyagyulladásról árulkodó sajátos zörej az orvosi hallgatósokban

⊙ tud lat *aegophonia* 'ua.': gör *aigosz* 'kecske' | *phóné* 'hang'

egoista ⇨ önző, önös ember

⊙ ném *Egoist* ← fr *égod'ste* 'ua.', lásd EGOIZMUS

egoizmus ⇨ önzés, önösség, túlzó önszeretet

⊙ ném *Egoismus* ← fr *égod'sme* 'ua.', lásd EGÓ, -IZMUS

egoszisztolé ⇨ *orv* az én kóros alulértékelése

⊙ tud lat *egosystole* 'ua.', tkp. 'én-összehúzódás', lásd EGÓ, SZISZTOLÉ

egoteizmus ⇨ önbálványozás, önistenítés

⊙ tud lat *egotheismus* 'ua.', tkp. 'az én istenítése': lásd EGÓ | gör *theosz* 'isten' | lásd -IZMUS

egotista ⇨ önző, önös ember

⊙ ném *Egotist* ← fr *égotiste* 'ua.', az EGOISTA alakváltozata

egotizmus ⇨ önzés, önösség, túlzó önszeretet

⊙ ném *Egotismus* ← fr *égotisme* 'ua.', az EGOIZMUS alakváltozata

egrenál ⇨ magtalanít (gyapotot vagy más textilipari nyersanyagot)

⊙ ném *egrenieren* ← fr *égrener* 'ua.': *é-* ← lat *ex-* 'ki, el' | *grain* ← lat *granum* 'mag'

egumen ⇨ *vall* kolostor előljárója a görögkeleti egyházban

⊙ újjör *igumenosz* 'apát, előljáró, vezető' ← *igume* 'vezet' ← ógör *hégeomai* 'ua.'

egzakt ⇨ pontosan meghatározott, szabatos

⇨ mérhető adatokra alapozott, a szubjektív értékelést kizáró (vizsgálat, módszer)

⊙ ném *exakt* 'ua.' ← lat *exactus* 'bevégzett, megmért' ← *exigere, exactum* 'behajt, megkövetel, elvégez': *ex-* 'ki' | *agere* 'hajt'

egzaltáció ⇨ magasztalás, felmagasztosítás

⇨ lelkesültség, rajongás

⇨ *orv* beteges túlfűtöttség, szertelenség, túlzott önbizalommal járó állapot

⊙ tud lat *exaltatio* 'ua.', lásd EGZALTÁLT

egzaltált ⇨ túlfűtött, lelkesült, szenvedélyes, elragadtatott

⇨ szertelen, hibbant, kótyagos

⇨ † magasztos

⊙ ném *exaltiert* ← fr *exalté* 'ua.' ← kk lat *exaltare, exaltatum* 'feleml, felmagasztal': *ex-* 'ki' | *altus* 'magas'

egzámen † ⇨ vizsga

⊙ lat *examen* 'mérlegelés, vizsgálat, próba', ered. 'a mérleg nyelve': *ex-* 'ki' | *agmen* 'vonulás, menet, eljárás' ← *agere* 'ténykedik'

egzaminál ⇨ megvizsgál, vizsgálgat

⇨ † vizsgáztat

⊙ lat *examinare* 'ua.' ← lat *examen, examinis* 'vizsga', lásd EGZÁMEN

egzecíroz † ⇨ *kat* gyakorlatozik

⊙ ném *exerzieren* 'ua.' ← lat *exercere* 'megmozgat, hajszol, gyakorol': *ex-* 'ki' | *arcere* 'bekerít, elhárít' ← *arx, arcis* 'vár, erőd'

egzecíroztat † ⇨ *kat* gyakorlatoztat, kiképez

⇨ *biz* parancsolgat, önkényesen utasítgat

⊙ lásd EGZECÍROZ

egzekúció † ⇨ teljesítés, véghezvitel

⇨ *jog* végrehajtás, ingó és ingatlan jószág lefoglalása adótartozás fejében

⇨ ítéltségrehajtás, kivégzés

⊙ lat *executio* 'ua.', lásd EGZEKVÁL

egzekutor † ⇨ *jog végrehajtó*

⊙ lat *exsecutor* 'ua.', lásd EGZEKVÁL

egzekvál † ⇨ *jog végrehajt, (jóságot hatóságilag) lefoglal*

⊙ lat *exsequi, exsecutus* 'üldöz, végére jár, (jogának) érvényt szerez': *ex-* 'ki' | *sequi, secutus* 'követ, üldöz'

egzemplár † ⇨ *példány*

⊙ lat *exemplar* 'másolat, képmás, példa' ← *exemplum* 'próba, minta, példa' ← *eximere, exemptum* 'kivesz, elvesz': *ex-* 'ki' | *emere* 'vesz, vásárol'

egzempláris ⇨ *példás, példaadó, mintaszerű*

⊙ lat *exemplaris* 'lemásolt, mintaként szolgáló', lásd EGZEMPLÁR

egzercíroz lásd EGZECÍROZ

egzigens ⇨ *követelő, igényes*

⊙ lat *exigens, exigentis* 'ua.' ← *exigo* 'kihajt, megkövetel', lásd EGZAKT

egzigencia ⇨ *követelmény*

⊙ lat *exigentia* 'ua.', lásd EGZIGENS

egzisztál ⇨ *létezik, fennáll*

⇨ *átv* megél, fenntartja magát

⊙ ném *existieren* ← fr *exister* 'ua.' ← lat *existere* 'létrejön, előjön, megjelenik': *ex-* 'ki' | *gyak (si)stere* 'megáll, fennáll, fennmarad' ← *stare* 'áll'

egzisztencia ⇨ *lét, létezés*

⇨ *megélhetés, létalap, létbiztonság*

⇨ *biztos anyagi helyzetű személy*

⊙ kk lat *existentia* 'ua.', lásd EGZISZTÁL

egzisztenciális ⇨ *fil* a létezésre vonatkozó

⇨ *a megélhetéssel kapcsolatos*

⊙ kk lat *existentialis* 'ua.', lásd EGZISZTENCIA

egzisztencialista ⇨ *fil* (fn) az egzisztencializmus híve, képviselője

⇨ (mn) *e bölcsleltre jellemző, vele kapcsolatos*

⊙ ném *Existentialist, existentialistisch* 'ua.', lásd EGZISZTENCIALIZMUS

egzisztencializmus ⇨ *fil* 20. századi létbölcséleti irány, amely minden jelenséget az elkülöntült személyiség szemszögéből tekint

⊙ fr *existentialisme* 'ua.', lásd EGZISZTENCIÁLIS, -IZMUS

egzóta lásd EXÓTA

egzotikum ⇨ *az egzotikus vonások megjelenése valamiben*

⇨ *különös idegenszerűség*

⊙ *magy*, lásd EGZOTIKUS (a *komikus–komikum* és hasonló szópárok mintájára)

egzotikus ⇨ *tengerentúli, forró égövi, délszaki*

⇨ *furcsa, idegenszerű, szokatlan, különös*

⊙ lat *exoticus* 'külhoni, idegen' ← gör *exótikosz* 'külső' ← *exó* 'kívül'

egzotizmus ⇨ *irod, műv* idegenszerű vonás és jelleg mint hatáselem műalkotásokban

⇨ *műv* a távoli, főleg a keleti művészetek hatása az európaiban

⊙ ném *Exotismus* 'ua.', lásd EGZOTIKUS, -IZMUS

egyiptológia ⇨ *tud* az ókori Egyiptom történelmével és kultúrájával foglalkozó tudományágak összessége

⊙ ném *Egyptologie* 'ua.': lat *Aegyptus* ← gör *Aigüptosz* 'Egyiptom' | lásd -LÓGIA

Lásd még KOPT

egyiptológus ⇨ *tud* az egyiptológia tudósa

⊙ *magy*, lásd EGYIPTOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

eidetika ⇨ *lél* az a képesség, hogy korábban látott dolgokat teljes élességgel szemünk elé idézzünk

⊙ ném *Eidetik* 'ua.', lásd EIDETIKUS

eidetikus ⇨ *lél* a belső látással, a képszerű felidézéssel kapcsolatos

⊙ ném *eidetisch* ‘ua.’ ← gör *eidétikosz* ‘képzettel, ideával kapcsolatos’ ← *eidosz* ‘alak, képzet, eszme’ ← *eidó* ‘lát’

Lásd még IDEA, IDILL, IDOL

eidolon lásd IDOL

eidosz ⇨ alak, forma, megjelenés

⇨ *fil* az eszme Platónnál, a forma mint az anyag ellentéte Arisztotelésznél

⊙ gör, ‘ua.’ ← *eidó* ‘lát’

einsaltol ⇨ *műsz* bekapcsol, elindít

⊙ ném *einschalten* ‘ua.’: *ein, in* ‘benn, be’ | *schalten* ‘kapcsol’

Lásd még GLEICHSCHALTOL

einsteinium ⇨ *kém* a mesterséges transzurán elemek egyike

⊙ A. *Einstein* fizikus nevéből | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

eintänzer [ejntencer] † ⇨ előtáncos, parkett-táncos

⊙ ném *Eintänzer* ‘ua.’, tkp. ‘betáncoló’: *ein, in* ‘be’ | *tänzen* ‘táncol’ ← *Tanz* ← fr *danse* ‘tánc’ ← ófr *daunce* ‘ua.’ ← frank **dintjau* ‘dülöngél’

eisteddfod [éjszedvod] ⇨ *zene* hagyományos évenkénti költői és dalosverseny Walesben

⊙ walesi, ‘ua.’, tkp. ‘ülés’ ← *eistedd* ‘ül’

eiszodosz ⇨ *irod* a kar bevonulásának jelene az ókori görög színházban

⊙ gör ‘bejárat, bevonulás’: *eisz* ‘be’ | *hodosz* ‘út’

Lásd még EPIZÓD

ejakuláció ⇨ *orv* magömlés, az ondó kilövellése a hímvesszőből

⊙ tud lat *ejaculatio* ‘ua.’, lásd EJAKULÁL

ejakulál ⇨ *orv* erős sugárban ondót bocsát ki a hímvesszőből

⊙ tud lat *ejaculari, ejaculatus* ‘kivet, kilök’: *ex-* ‘ki’ | gyak *iaculari* ‘dárdát hajít ← *iacere* ‘dob’

Lásd még EJICIÁL

ejakulátum ⇨ *orv* a hímvesszőből kilövellt ondó

⊙ tud lat *ejaculatum* ‘ua.’, lásd EJAKULÁL

ejekció ⇨ *orv* kilövellés, kiáramlás

⇨ *geol* vulkáni anyagok (kövek, hamu) kilövellése kitöréskor

⊙ lat *eiectio* ‘ua.’, lásd EJICIÁL

ejektor ⇨ *kat* hüvelykivető

⇨ *műsz* gőzsugárszivattyú

⊙ ném *Ejektor* ‘ua.’, lásd EJICIÁL

ejiciál † ⇨ kivet, kidob, kihajít, eltávolít

⊙ ném *ejizieren* ← lat *icere, eiectum* ‘ua.’: *ex-* ‘ki’ | *iacere* ‘hajít’

Lásd még EJAKULÁL, INJEKTÁL

ejnslóg † ⇨ bor derítésére alkalmazott kén

⊙ hazai ném *einschlog* ← ném *Einschlag* ‘adalék, hozzákevert anyag’ ← *einschlagen* ‘belever, belekever’: *ein* ‘bele’ | *schlagen* ‘üt, csap’

ekarté ⇨ *ját* francia eredetű kétszemélyes kártyajáték, amely a lapok cserélgetésén alapul

⊙ fr *écarté* ‘ua.’ ← *écarter* ‘elválaszt, eltérít, elhárít’, ered, ‘négyfelé oszt’: *é-* ← lat *ex-* ‘el, ki’ | *quart* ‘negyed’ ← lat *quartus* ‘negyed(ik)’

ekcéma ⇨ *orv* belső eredetű, viszkető bőrbetegség

⊙ ném *Ekzem* ← lat *eczema* ‘ua.’ ← gör *ekdzema* ‘(hőség okozta) bőrkiütés’: *ek* ‘-ból’ | *dzema* ‘hőség’

ekekheiria ⇨ *tört* fegyverszünet, a háborúskodás tilalma az ókori Hellaszban az olimpiai játékok idején s más szent alkalmakkor

⊙ gör, ‘ua.’: *ek-* ‘el’ | *kheir* ‘kéz, csapat, sereg’

ekhó lásd ECHÓ

ekhós rím lásd ECHÓRÍM

ekhós szekér † ⇨ ponyvával vagy nádfonattal borított tágas, utasok számára való szekér

⊙ az *ekhó* (lásd ECHÓ) szóból, talán mert a védőtető visszaverte a kocsiban ülők hangját

ekisztika ⇨ *tud* településtudomány

⊙ ang *ekistics* ‘ua.’ ← gör *oikisztikosz* ‘a lakókkal kapcsolatos’ ← *oikisztész* ‘lakó, telepes’ ← *oikidzó* ‘letelepszik, lakik’ ← *oikosz* ‘ház’

Lásd még ÖKOLÓGIA, ÖKONÓMIA

ekklészia ⇨ *tört* népgyűlés az ókori Athénban

⊙ gör, ‘ua.’ ← *ekklétosz* ‘összehívott’: *ek-* ‘ki, elő’ | *kaleó* ‘hív’

Lásd még ECCLESIA, EKLÉZSIA

ekkoprotika ⇨ *orv* nyhe hashajtószerek

⊙ tud lat tbsz seml *eccoprotica* ‘ua.’: gör *ek-* ‘ki’ | *koprosz* ‘trágya, ürülék’

ekküléma ⇨ *szính* színpadi gépezet az ókori tragédiában a díszlet belsejének kitérésére, hogy a nézők elől elrejtve játszott vés jelenetek nyomait, a „holttesteket” mutassák

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘kifogatás’: *ek-* ‘ki’ | *kükleó* ‘fogat’ ← *küklosz* ‘kőr’

eklampszia ⇨ *orv* eszméletvesztéssel járó rángógörccs

⊙ lat *eclampsia* ‘ua.’ ← gör *eklampszisz* ‘felragyogás, vakító fény’: *ek-* ‘ki’ | *lampó* ‘világít’

eklatáns ⇨ csattanós, meggyőző, világos, ékesszóló

⇨ ragyogó, nagyszerű, pompás

⇨ kirívó, szembeszökő, szembetűnő

⊙ ném *eklatant* ← fr *éclatant* ‘ragyogó, harsány’ ← *éclater* ‘felcsattan, felvillan’: VAGY ← népi lat **exclappitare* ‘felcsattan’: *ex-* ‘ki’ | alném *klappen* ‘csattan’, VAGY ← ófr *esclater* ← germán *slitan* ‘széthasít’

eklektizmus ⇨ *tud, műv* építészeti, ill. filozófiai irányzat, amely különféle stílusok, ill. gondolatrendszerek elemeit válogatja ki és ötvözi egybe

⊙ ném *Eklektizismus* ‘ua.’, lásd EKLEKTIKUS

eklektika ⇨ *ép* az *eklektizmus* mint építészeti stílus másik megnevezése nyelvünkben

⊙ magy, az EKLEKTIKUS melléknévből a *gótikus–gótika, romantikus–romantika* és hasonló szópárok mintájára

eklektikus ⇨ *tud, műv* különféle rendszerek elemeiből, jegyeiből önkényesen válogató, szemelgető, kevert, elegyes (stílus, eszmerendszer)

⊙ ném *eklektisch* ‘ua.’ ← gör *eklektikosz* ‘válogató’ ← *eklegó* ‘válogat’, lásd EKLOGA

eklézsia ⇨ *vall* egyházközség, gyülekezet (főleg a protestáns egyházakban)

⊙ kk lat *ecclesia* ‘gyülekezet, egyház, gyülekezeti hely, templom’, lásd EKLÉZSIA (újlatin származékai: fr *église*, sp *iglesia*, port *igreja*, ol *chiesa* ‘templom, egyház’)

eklipszis ⇨ *csill* napfogyatkozás, holdfogyatkozás

⊙ tud lat *eclipsis* ‘ua.’ ← *ekleipszisz* ‘kimaradás, napfogyatkozás, holdfogyatkozás’: *ek-* ‘el’ | *leipó* ‘hagy’

ekliptika ⇨ *csill* a Nap látszólagos pályája az éggömbön a csillagképek között

⊙ tud lat (*via*) *ecliptica* ‘fogyatkozási (út)’ ← gör *ekleiptikosz* ‘a fogyatkozásokkal kapcsolatos’ (nap- és holdfogyatkozás csak olyankor következik be, amikor a Hold az ~ síkjában tartózkodik)

Lásd még ELLIPSZIS

ekliptikus ⇨ *csill* az ekliptikával kapcsolatos

⊙ ném *ekliptisch* ‘ua.’, lásd EKLIPTIKA

ekloga ⇨ *irod* pásztori költemény

⊙ lat *ecloga* ‘ua.’ (Vergilius *Eclogae* c. gyűjteménye alapján) ← gör *eklogé* ‘válogatás, gyűjtemény’ ← *eklegó* ‘válogat’: *ek-* ‘ki’ | *legó* ‘gyűjt, válogat’

eklogit ⇨ *geol* kristályos, átalakult kőzet, javarészt gránitból és piroxénből áll

⊙ tud lat *eclogit* ‘ua.’: gör *eklogé* ‘válogatás’, lásd EKLOGA | *-it* (ásványra utaló toldalék)

ekrazit ⇨ *kém* pikrinsavból készült robbanóanyag

⊙ ném *Ekrasit* márkanév: fr *écraser* ‘szétzúz, elpusztít’ ← középang *crase* ← skandináv (pl. svéd *krasa* ‘ua.’) | *-it* (vegyületre utaló toldalék)

ekrü ⇨ sárgásfehér, a nyers selyeméhez és a fehérítetlen nyers vászonéhoz hasonló (szín)

⊙ fr *écru* ‘ua.’ ← *cru* ‘nyers, ki nem főzött’ ← lat *crudus* ‘nyers’

eksztatikus, régen **extatikus** ⇨ önkívületi, elragadtatott

✧ rajongó, fellelkesült

⊙ lat *exstaticus, extaticus* ← gör *eksztatikosz* ‘ua.’, lásd EKSZTÁZIS

eksztázis, régen **extázis** ✧ önkívület, révület, elragadtatás

✧ elragadtatott lelkesültség

⊙ lat *extasis, extasis* ‘ua.’ ← gör *eksztaszisz* ‘révület, a lélek kilépése a testből és egyesülése a Legfelső Valósággal’, tkp. ‘félreállítás, elmozdítás, eltávolodás’: *ek-* ‘el, ki’ | *sztaszisz* ‘állás, helyzet’ ← (*hi*)sztémi ‘áll, állít’

ektázis ✧ *nyelvt* rövid magánhangzó megnyúlása a kiejtésben (pl. *körút – kőrut*)

⊙ lat *ectasis* ‘ua.’ ← gör *ektaszisz* ‘megnyújtás’ ← *ektanüo* ‘kinyújt’: *ek-* ‘ki’ | *tanüo* ‘nyújt, feszít’

ektoderma ✧ *biol* a csírasejt külső rétege, amelyből a bőr és az idegrendszer fejlődik ki

⊙ tud lat *ectoderma* ‘ua.’: gör *ektosz* ‘külső’ | *derma* ‘bőr’

ektogén ✧ *tud* külső eredetű

⊙ ném *ektogen* ‘ua.’: gör *ektosz* ‘külső’ | lásd -GÉN

ektokardia ✧ *anat* a szív elhelyezkedése a mellkason kívül mint születési rendellenesség

⊙ tud lat *ectocardia* ‘ua.’: gör *ektosz* ‘külső’ | *kardia* ‘szív’

ektomorfa ✧ megnyúlt, sovány testalkat, amelynél a bőrfelület és az idegszövetek aránya nagy (a Sheldon-féle tipológiában)

⊙ ang *ectomorphy* ‘ua.’, tkp. ‘külső alakúság’: gör *ektosz* ‘külső’ | *morphé* ‘alak’

ektoparazita ✧ *biol* a gazdaszervezet külső felületén (embernél, állatnál a bőrön) megtelepülő élősködő

⊙ tud lat *ectoparasita* ‘ua.’: gör *ektosz* ‘külső’ | lásd PARAZITA

ektópia ✧ *orv* szerv rendellenes elhelyezkedése a testben

⊙ tud lat *ectopia* ‘ua.’: gör *ek-* ‘el, ki, félre’ | *toposz* ‘hely’

ektoplazma ✧ *biol* a citoplazma legkülső rétege

⊙ tud lat *ectoplasma* ‘ua.’: gör *ektosz* ‘külső’ | lásd PLAZMA

ektoszkópia ✧ *orv* a betegség felismerése szemrevétel alapján, belső vizsgálat nélkül

⊙ tud lat *ectoscopia* ‘ua.’: gör *ektosz* ‘külső’ | *szkopeo* ‘néz, vizsgál’

ektoterm ✧ *áll* a testhőmérséklet fenntartásához külső hőforrásra, pl. napfényre, meleg környezetre szoruló (szervezet)

⊙ ném *ektotherm* ‘ua.’: gör *ektosz* ‘külső’ | *thermé* ‘meleg, hő’

ektozoa ✧ *biol* a bőrben élősködő állatok összessége

⊙ tud lat *ectozoa* ‘ua.’: gör *ektosz* ‘külső’ | tbsz *dzóa* ‘állatok’ ← *dzóon* ‘lény, létező, állat’

ektropium ✧ *orv* a szemhéj kifelé fordulása

⊙ tud lat *ectropium* ‘ua.’ ← gör *ektropé* ‘kifordítás’: *ek-* ‘ki, el’ | *trepó* ‘fordít, fordul’

ekumenopolisz ✧ egyetemes világváros, a Föld egészére kiterjeszkedő és összefüggő, városias jellegű település, *Doxiadisz* görög építész futurisztikus elképzelése

⊙ ang *ecumenopolis* ‘ua.’, lásd ÖKUMENIKUS, POLISZ

ekváció † ✧ *mat* egyenlet

⊙ lat *aequatio* ‘ua.’ ← *aequare, aequatum* ‘kiegyenlít’ ← *aequus* ‘egyenlő’

ekvanimitás ✧ egykedvűség, a lélek nyugalma

⊙ lat *aequanimitas* ‘ua.’: *aequus* ‘egyenlő’ | *animus* ‘lélek, lelkület’

ekvátor † ✧ *földr* egyenlítő

✧ *csill* égi egyenlítő

⊙ tud lat *aequator* ‘ua.’, lásd EKVÁCIÓ

ekvatoriál ✧ *csill* a Földével párhuzamos tengely körül forgó csillagászati távcső, amely követi a megfigyelt égitest mozgását

⊙ ném *Áquatorial* ‘ua.’, lásd EKVATORIÁLIS

ekvatoriális ✧ *földr* egyenlítői

⊙ tud lat *aequatorialis* ‘ua.’, lásd EKVÁTOR

ekvi- ✧ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) egyenlő, egyenletes

⊙ lat *aequus* ‘ua.’

ekvidenzitogram ⇨ *csill* égi objektumról készült felvételen az azonos fényintenzitást képviselő (tehát azonos mértékben feketedett) pontokat összekötő egyenesek által kirajzolt ábra

⊙ ang *equidensitogram* ‘ua.’: lásd EKVI-, DENZITÁS, -GRAM(MA)

ekvilaterális ⇨ *geom* egyenlő oldalú

⊙ tud lat *aequilateralis* ‘ua.’: lásd EKVI- | *latus, lateris* ‘oldal’

ekvilibrista ⇨ cirkuszi egyensúlyozó művész, kötél tánco

⊙ fr *équilibriste* ‘ua.’ ← lat *aequilibrium* ‘egyensúly’: lásd EKVI- | lat *libra* ‘kétkarú mérleg’

ekvilibrisztika ⇨ az egyensúlyozás művészete

⊙ fr *équilibristique* ‘ua.’, lásd EKVILIBRISTA

ekvimolekuláris ⇨ *kém* azonos térfogatban azonos számú molekulát tartalmazó (oldat, elegy)

⊙ lásd EKVI-, MOLEKULÁRIS

ekvinokciális ⇨ *csill* a napéjegyenlőséggel kapcsolatos

⊙ tud lat *aequinocialis* ‘ua.’, lásd EKVINOKCIUM

ekvinokcium ⇨ *csill* napéjegyenlőség

⊙ tud lat *aequinocium*, ‘ua.’: lásd EKVI- | lat *nox, noctis* ‘éj’

ekvipartíció ⇨ *fiz* az energiák egyenletes eloszlásának elve a kinetikus gázelméletben

⊙ tud lat *aeqipartitio* ‘ua.’: lásd EKVI-, PARTÍCIÓ

ekvipázs † ⇨ könnyű fogat, hintó

⇨ felszerelés

⊙ ném *Equipage* ← fr *équipage* ‘főrangú úr kísérete, hintó, hajó legénysége’ ← *éqiper* ‘felszerel’ ← ófr *eskipper* ‘ua.’ ← germán *skip* ‘hajó’ (lásd ang *ship*, ném *Schiff* ‘ua.’)

ekvipotenciális ⇨ *fiz* az erőter azonos sajátságait mutató (felület)

⊙ ang *equipotential* ‘ua.’: lásd EKVI-, POTENCIÁLIS

ekvivalencia ⇨ egyenértékűség, értékbeli azonosság

⊙ tud lat *aequivalentia* ‘ua.’, lásd EKVIVALENS

ekvivalens ⇨ (mn) egyenértékű

⇨ kellő, megfelelő

⇨ (fn) egyenérték, egyenértékese, megfelelője (valaminek)

⊙ lat *aequivalens, aequivalentis* ‘ua.’: lásd EKVI- | lat *valere* ‘ér (valamennyit)’

Lásd még VALUTA

elaborál ⇨ kidolgoz, kimunkál

⊙ lat *elaborare, elaboratum* ‘kidolgoz’: *e(x)* ‘ki’ | *labor* ‘munka’

elaborátum ⇨ tudományos értekezés

⇨ (kidolgozott) tervezet

⊙ tud lat *elaboratum* ‘ua.’, lásd ELABORÁL

elámi ⇨ *tört* ókori nép, amely a Kr. e. 3. évezredben Irántól délnyugatra államot alapított

⊙ államuk, *Elam* nevéből

elán ⇨ lendület, hév, nekibuzdulás

⊙ fr *élan* ‘ua.’ ← *élancer* ‘elhajít’: *é-* ← lat *ex-* ‘el, ki’ | *lancer* ‘hajít’ ← népi lat *lanceare* ‘(lándzsát) hajít’ ← lat *lancea* ‘hajítódárda’ ← gör *lankia* ‘szíjas dárda’

❖ magy *lándzsa*

Lásd még LANSZÍROZ

élan vital [elán vitál] ⇨ életerő, a dolgokat és lényeket belülről hajtó energia (Bergson francia filozófus rendszerében)

⊙ fr, ‘ua.’: lásd ELÁN | *vital* ← lat *vitalis* ‘az étellel kapcsolatos, élet-’ ← *vita* ‘élet’ ← *vivere* ‘él’

Lásd még VITÁLIS

elasztán ⇨ *text* elasztomer anyagból készült rugalmas szövet vagy fonal

⊙ ipari márkanev, lásd ELASZTIKUS

elasztáz ⇨ *biokém* az elasztint bontó enzim, a hasnyálmirigy terméke

⊙ ang *elastase* ‘ua.’: lásd ELASZTI(IN) | -áz (enzimre utaló toldalék)

elaszticitás ⇨ rugalmasság, ruganyosság, tágíthatóság

⊙ ném *Elastizität* ← fr *élasticité* ‘ua.’, lásd ELASZTIKUS

elasztikus ⇨ rugalmas, ruganyos, rugékony

⇨ tág, tágítható, nyújtható

⊙ tud lat *elasticus* ← fr *élastique* ‘ua.’ ← gör *elasztikosz* ‘előrelökő’ ← *elaszter* ‘kocsihajtó’ ← *elainó* ‘üz, hajt’

elasztin ⇨ *biokém* a rugalmas kötőszövetek rostjaiban található összetett fehérje

⊙ tud lat *elastin* ‘ua.’: lásd ELASZTIKUS | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

elasztodinamika ⇨ *műsz* mozgásban lévő rugalmas testek (pl. gyorsan forgó alkatrészek) alakváltozásának vizsgálata

⊙ lásd ELASZTIKUS, DINAMIKA

elasztomer ⇨ *kém* széles hőmérséklet-tartományban kaucsukszerűen rugalmas polimer anyag

⊙ ném *Elastomere* ‘ua.’: lásd ELASZT(IKUS, POLI)MER

elaterit ⇨ *kém* kőolajszármazék, a bitumenhez és aszfalthoz hasonló rugalmas, barna színű anyag

⊙ ang *elaterite* ‘ua.’: gör *elatér* ‘hajtó’ ← *elatosz* ‘nyújtható’ | *-it* (vegyi termékre utaló toldalék)

elaterométer ⇨ *fiz* gázok rugalmasságát mérő készülék

⊙ ném *Elaterometer* ‘ua.’ gör *elatér* ‘hajtó’ ← *elatosz* ‘nyújtható’ | *metréó* ‘mér’

eldorádó ⇨ a mesés bőség országa

⇨ *átv* eszményien alkalmas hely valamilyen tevékenységre

⊙ sp *El Dorado* ‘a Bearanyozott’ (legendás csibcsa indián fejedelem Kolumbiában, akinek a testét trónra léptekor arannyorral fűjték be) ← *dorar* ‘aranyoz’ ← *oro* ‘arany’ ← lat *aurum* ‘ua.’

eleaták ⇨ *fil* panteisztikus nézeteket vallott görög bölcséleti iskola (Kr. e. 6–4. század) alkotói, ill. hívei

⊙ gör, ‘eleiaiak’ ← *Elea* ókori görög város Dél-Itáliában

elect- lásd még ELEKT-

electronic mail lásd E-MAIL

elefantiázis ⇨ *orv* elefántkór, a végtagok kóros megvastagodása

⊙ tud lat *elephantiasis* ‘ua.’ ← *elephans, elephantis* ← gör *elephasz, elephantosz* ‘elefánt’ | *-ázis* (betegségre utaló toldalék)

elegancia ⇨ előkelő ízlés, választékosság

⇨ választékos öltözködés

⊙ lat *elegantia* ‘finomság, ízlés, választékosság’, lásd ELEGÁNS

elegáns ⇨ választékos, ízléses

⇨ szellemes, könnyed, finom

⇨ nagyvonalú

⇨ nagyvilági

⊙ lat *elegans, elegantis* ‘választékos’ ← *eligere* ‘kiválaszt’: *e(x)-* ‘ki’ | *legere* ‘olvas, gyűjt, választ’

Lásd még ELEKTOR, ELIT

elégia ⇨ *irod* disztichonban írt lírai költemény

⇨ *irod* (a 19. század óta) tűnődő vagy borongós hangulatú költemény

⇨ *irod* panaszdal, kesergő, gyászdal, gyászének

⊙ lat *elegia* ← gör tbsz *elegeia* ‘ua.’ ← *elegeion* ‘disztichon’: VAGY ← (?) öörmény *elegni* ‘nádsíp’, VAGY gör *elegosz* ‘sírvers, gyászdal’

Lásd még ELÓGIUM

elégikus ⇨ (mn) borús, borongó, bánatos, panaszos, méla (kedély, hangulat)

⇨ (fn) *irod* elégiaaköltő

⊙ lat *elegicus* ‘elégiai’, lásd ELÉGIA

elektív ⇨ *orv* fajlagos hatása

⊙ ném *elektiv* ‘ua.’, tkp. ‘kiválasztó, válogató’, lásd ELEKTOR

elektor ⇨ *pol* közvetett választási rendszerben olyan személy, aki választói nevében szavaz

⇨ *tört* választófejedelem a német-római birodalomban

⊙ lat *elector* ‘választó’ ← *eligere, electum* ‘kiválaszt’: *e(x)-* ‘ki’ | *legere* ‘olvas, gyűjt, kiszemel’

elektorális ⇨ választási, választó

⇨ *pol* az elektori rendszerrel kapcsolatos

⊙ ang *electoral* 'ua.', lásd ELEKTOR

elektrét ⇨ *vill* szigetelőanyag, amely tartós dielektromos polarizációval rendelkezik

⊙ ang *electret* 'ua.': *electr(ic)* 'elektromos' | (*magn)et* 'mágnes'

elektricitás ⇨ *fiz* villamosság

⊙ ném *Elektrizität* 'ua.' ← *Elektrik*, lásd ELEKTRIKUS

elektricska ⇨ *közl* a tátraaljai helységek között közlekedő villamos helyiérdekű vasút

⊙ szlk *električka* 'villamos vasút', lásd ELEKTRIKUS

elektrifikáció ⇨ villamosítás

⊙ ang, fr *electrification* 'ua.', lásd ELEKTRIFIKÁL

elektrifikál ⇨ villamosít

⊙ ném *elektrifizieren* ← fr *électrifier* 'ua.': lásd ELEKTRO- | lat *facere* 'tesz valamivé'

elektrikus ⇨ (fn) villamossági szakember

⇨ (mn) *fiz* villamos, elektromos

⊙ ném *elektrisch* 'villamos' ← tud lat *electricus*, lásd ELEKTRO-

elektrizál ⇨ *fiz* statikus elektromossággal feltölt, villanyoz

⇨ *átv* felvillanyoz

⊙ ném *elektrisieren* ← fr *électriser* 'ua.', lásd ELEKTRO-

elektro- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) villamos, az elektromossággal kapcsolatos

⊙ tud lat *electro-* 'ua.' ← *electron*, gör *έλεκτρον* 'borostyánkő' (a statikus elektromosságot ennek dörzsölése útján fedezték fel)

elektroakusztika ⇨ *fiz* a hang elektromos jellel alakítása, továbbítása, vétele és visszaalakítása

⊙ lásd ELEKTRO-, AKUSZTIKA

elektroanalízis ⇨ *kém* az anyag összetevőinek mennyiségi és minőségi meghatározása az elektrokémia módszereivel

⊙ lásd ELEKTRO-, ANALÍZIS

elektrocisztoszkóp ⇨ *orv* elektromos fényforrással felszerelt hólyagtűkör

⊙ lásd ELEKTRO-, CISZTOSZKÓP

elektród ⇨ *fiz* villamos vezető végződése, amelyen az áram más közegbe lép át

⇨ *vill* hegesztőpálca

⊙ ném *Elektrode* ← fr *électrode* 'ua.': lásd ELEKTRO- | gör *hodosz* 'út'

elektrodekantálás ⇨ *kém* kolloid oldatok tisztítására és töményítésére használt elektroforézises módszer

⊙ lásd ELEKTRO-, DEKANTÁL

elektrodermatográfia ⇨ *orv* a bőrön észlelhető elektromos potenciálváltozások mérése mint vizsgálati módszer

⊙ tud lat *electrodermatographia* 'ua.', lásd ELEKTRO-, DERMATO-, -GRÁFIA

elektrodiagnosztika ⇨ *orv* elektromos eszközökkel való körmegállapítás

⊙ lásd ELEKTRO-, DIAGNOSZTIKA

elektrodialízis ⇨ *kém* elektrolitok eltávolítása kolloid oldatból

⊙ lásd ELEKTRO-, DIALÍZIS

elektrodinamika ⇨ *fiz* az áramló elektromossággal foglalkozó fizikai tudományág

⇨ *fiz* az elektromos, mágneses és optikai jelenségek törvényszerűségeit komplex összefüggésekben tárgyaló tudományág

⊙ lásd ELEKTRO-, DINAMIKA

elektrodinamométer ⇨ *vill* az elektromos feszültség, az áram és a teljesítmény mérésére alkalmas berendezés

⊙ ang *electrodynamometer* 'ua.', lásd ELEKTRODINAMIKA | gör *metreó* 'mér'

elektródpotenciál ⇨ *vill* az elektródfém és a vele érintkező elektrolit potenciáljának különbsége az elektrokémiában

⊙ lásd ELEKTRÓD, POTENCIÁL

elektroendoszkóp ⇨ *orv* a test üregei szerveibe bevezetett, apró villamos égővel és tükörrel felszerelt végű vizsgálati műszer

⊙ lásd ELEKTRO-, ENDOSZKÓP

elektroendoszkópia ⇨ *orv* az elektroendoszkóppal végzett vizsgálat, ennek módszere

⊙ tud lat *electroendoscopia* ‘ua.’, lásd ELEKTROENDOSZKÓP

elektroenergetika ⇨ *műsz* a villamos energia termelését, távolba juttatását és szétosztását tárgyaló tudományág

⊙ lásd ELEKTRO-, ENERGETIKA

elektroencefalográf ⇨ *orv* az agyműködés keltette elektromos áramok ingadozásait regisztráló, és ezzel az agyműködés rendellenességeit kimutató készülék, EEG

⊙ ném *Elektroenzephalograph* ‘ua.’: lásd ELEKTRO- | gör *enkephalosz* ‘agy’, lásd ENKEFALITISZ | lásd -GRÁFIA

elektroencefalográfia ⇨ *orv* elektroencefalográffal készült vizsgálat, ennek elmélete, módszere

⊙ ném *Elektroenzephalographie* ‘ua.’, lásd ELEKTROENKEFALOGRÁF

elektroencefalogram ⇨ *orv* az elektroencefalográffal rögzített grafikus görbék együttese

⊙ ném *Elektroenzephalogramm* ‘ua.’, lásd ELEKTROENKEFALOGRÁF

elektroerózió ⇨ *kém* villamos hatásra keletkező erózió

⊙ lásd ELEKTRO-, ERÓZIÓ

elektroextrakció ⇨ *koh* villanykohászat, fém kinyerése fémös oldatából villanyárammal

⊙ lásd ELEKTRO-, EXTRAKCIÓ

elektrofil ⇨ *kém* a vegyi folyamatokban elektron vagy elektronpár felvételére kész, ill. hajlamos anyag

⊙ ném *elektrophil* ‘ua.’, lásd ELEKTRON | gör *philó* ‘kedvel’

elektrofilter ⇨ *vill* porleválasztó készülék, amely a lebegő porszemcséket statikus elektromossággal tölti fel, majd elektromos erőterben egy elektródnál gyűjti egybe

⊙ lásd ELEKTRO-, FILTER

elektrofizika ⇨ *fiz* az elektromossággal foglalkozó fizikai tudományág

⊙ lásd ELEKTRO-, FIZIKA

elektrofiziológia ⇨ *orv* az élő szervezetekben zajló elektromos folyamatokkal foglalkozó élettani tudományág

⊙ lásd ELEKTRO-, FIZIOLÓGIA

elektrofon ⇨ *zene* elektromos rezgéseket zenei hangokká átalakító (hangszer)

⊙ ném *elektrophon* ‘ua.’: lásd ELEKTRO- | gör *phóné* ‘hang’

elektrofor ⇨ *fiz* megosztással működő, dörzselektromosság előállítására való, ma már inkább csak oktatási és kísérleti célra használt berendezés

⊙ ném *Elektrophor* ‘ua.’: lásd ELEKTRO- | gör *phoreusz* ‘hordozó’ ← *phoreó* ‘visz’

elektroforézis ⇨ *kém* folyadékban lebegő elektromosan töltött részecskék elmozdulása feszültség hatására

⊙ ang *electrophoresis* ‘ua.’: lásd ELEKTRO- | gör *phorészisz* ‘szállítás’ ← *phoreó* ‘visz, sodor’

elektrofotográfia ⇨ *fényk* az elektrostatika elve alapján működő száraz fénymásolás, xerox

⊙ lásd ELEKTRO-, FOTOGRAFIA

elektrogalvanizmus ⇨ *vill* fémek kiválasztása elektromos áram segítségével

⊙ lásd ELEKTRO-, GALVANIZMUS

elektrogravimetria ⇨ *fiz* fémionok mennyiségének meghatározása elektrolízis útján

⊙ lásd ELEKTRO-, GRAVIMETRIA

elektrogén ⇨ *fiz* elektromosságot termelő

⊙ ném *elektrogen* ‘ua.’: lásd ELEKTRO-, -GÉN

elektrokardiográf ⇨ *orv* a szív működés keltette elektromos áram ingadozásait regisztráló, és ezzel a szív működés rendellenességeit kimutató készülék, EKG

⊙ ang *electrocardiograph* ‘ua.’: lásd ELEKTRO- | gör *kardia* ‘szív’ | lásd -GRÁF

elektrokardiográfia ⇨ *orv* az elektrokardiográffal végzett vizsgálat, ennek elmélete, módszere

⊙ ang *electrocardiography* ‘ua.’, lásd ELEKTROKARDIOGRÁF

elektrokardiogram ⇨ *orv* az elektrokardiográffal rögzített grafikus görbe

⊙ ang *electrocardiogram* ‘ua.’, lásd ELEKTROKARDIOGRÁF

elektrokatalízis ⇨ *kém* vegyi folyamat meggyorsítása elektromos árammal

⊙ lásd ELEKTRO-, KATALÍZIS

elektrokausztika ⇨ *orv* beteg vagy kóros szövetek roncsolása, kiégetése elektromos árammal

⊙ tud lat *electrocaustica* ‘ua.’, lásd ELEKTRO-, KAUSZTIKUS

elektrokauter ⇨ *orv* elektromos eszköz kóros szövetek roncsolására, kiégetésére

⊙ ném, ‘ua.’: lásd ELEKTRO-, KAUTER

elektrokémia ⇨ *kém* az elektromos jelenségek és a vegyi folyamatok kölcsönhatásával foglalkozó kémiai tudományág

⇨ *műsz* az elektrolitikus eljárás ipari alkalmazása

⊙ lásd ELEKTRO-, KÉMIA

elektrokinetika ⇨ *fiz* a mozgó elektromos töltéssel foglalkozó tudományág, amely figyelmen kívül hagyja a mágneses mezőt

⊙ lásd ELEKTRO-, KINETIKA

elektrokinetikus ⇨ *fiz* az elektromos töltések mozgásával kapcsolatos

⊙ lásd ELEKTRO-, KINETIKUS

elektrokoaguláció ⇨ *orv* élő szövet roncsolása, elpusztítása nagy frekvenciájú elektromos árammal

⊙ lásd ELEKTRO-, KOAGULÁCIÓ

elektrokonvekció ⇨ *vill* elektromos áramlás

⊙ lásd ELEKTRO-, KONVEKCIÓ

elektrokonvulzió ⇨ *orv* elektrosokk, villamos árammal kiváltott görcsroham

⊙ lásd ELEKTRO-, KONVULZIÓ

elektrokromatográfia ⇨ *kém* elektromos erőterben végzett kromatográfiai vizsgálat

⊙ lásd ELEKTRO-, KROMATOGRÁFIA

elektrolit ⇨ *fiz, kém* az áramot töltéssel bíró részecskék (ionok) mozgásával vezető közeg, oldat

⊙ ném *Elektrolyt* ‘ua.’: lásd ELEKTRO- | gör *lütosz* ‘oldható’ ← *lüo* ‘eloldoz’

elektrolitikus ⇨ *kém* az elektrolízissel kapcsolatos

⊙ ném *electrolytisch* ‘ua.’, lásd ELEKTROLIT

elektrolitkondenzátor ⇨ *vill* állandó kapacitású kondenzátor

⊙ lásd ELEKTROLIT, KONDEZÁTOR

elektrolízis ⇨ *kém* vegyi bomlás áramnak elektroliton való átvezetése során, elemek előállítása céljából

⊙ lásd ELEKTRO- | gör *lűszisz* ‘eloldás’ ← *lüo* ‘eloldoz, felold’

elektrolumineszcencia ⇨ *fiz* félvezetőkben bekövetkező fénykibocsátás elektromos feszültség hatására

⊙ lásd ELEKTRO-, LUMINESZCENCIA

elektromágnes ⇨ *fiz* huzaltekercsbe helyezett lágyvas mag, amely az átfolyó áram hatására mágnesként viselkedik

⊙ ném *Elektromagnet* ‘ua.’, lásd ELEKTRO-, MÁGNES

elektromechanika ⇨ *fiz* a villamosság erőtana

⊙ lásd ELEKTRO-, MECHANIKA

elektromechanikus ⇨ (mm) az elektromechanikával kapcsolatos

⇨ (fn) az elektromechanika szakembere

⊙ ném *elektromechanisch, Elektromechaniker* ‘ua.’, lásd ELEKTROMECHANIKA

elektrometallurgika ⇨ *műsz* elektrolitikus eljáráson alapuló fémkohászat

⊙ lásd ELEKTRO-, METALLURGIA

elektrométer ⇨ *fiz* elektromos töltés és feszültség mérésére való érzékeny műszer

⊙ ang *electrometer* ‘ua.’: lásd ELEKTRO- | gör *metreó* ‘mér’

elektromiográf ⇨ *orv* az izomrostok elektromos akciópotenciálját az izomba szűrt tüelektródok segítségével mérő és regisztráló készülék

⊙ ang *electromyograph* ‘ua.’: lásd ELEKTRO-, MIOGRÁF

elektromiográfia ⇨ *orv* az elektromiográffal végzett vizsgálat

⇨ *orv* ennek elmélete, módszere

⊙ ang *electromyography* ‘ua.’, lásd ELEKTROMIOGRÁF

elektromobil ⇨ *közl* akkumulátorok villanyáramával hajtott gépkocsi

- ⊙ ang *electromobil*, tkp. *electr(ic aut)omobil* ‘villamos autó’, lásd ELEKTRO-, AUTOMOBIL
- elektromos** ⇨ *műsz* villamos, villanyárammal működő
- ⇨ az elektromossággal kapcsolatos
- ⊙ régi magy *elektrom* ← lat *electrum* ‘borostyán’
- elektromosság** ⇨ *fiz* villamosság, villanyáram
- ⇨ *fiz* villamos töltés
- ⊙ lásd ELEKTROMOS
- elektromotor** ⇨ *műsz* villanyárammal működő forgómotor
- ⊙ lásd ELEKTRO-, MOTOR
- elektron**¹ ⇨ *magfiz* a legkisebb negatív töltésű elemi részecske, az elektromosság hordozója
- ⊙ gör *elektron* ‘borostyán’, lásd ELEKTRO-
- elektron**² ⇨ *koh* (az ókorban) arany és ezüst ötvöze
- ⇨ (napjainkban) magnézium, cink és alumínium ötvöze
- ⊙ gör *elektron* ‘ua.’ ← *élektór* ‘ragyogó, sugárzó’
- elektronaffinitás** ⇨ *kém* egyes oxidáló anyagoknak elektronbefogadó képessége
- ⇨ *magfiz* egy mólnyi negatív ionnak semleges atomból való képzéséhez szükséges energia
- ⊙ lásd ELEKTRON¹, AFFINITÁS
- elektronágyú** ⇨ *inf* elektródokból álló berendezés, amely a katódsugárcsőben elektronsugarat állít elő
- ⊙ lásd ELEKTRON¹
- elektroncső** ⇨ *fiz* elektromos jelek előállítására, erősítésére és átalakítására alkalmas eszköz, amelyben elektronok áramlanak
- ⊙ lásd ELEKTRON¹
- elektrondiffrakció** ⇨ *fiz* elektronsugár elhajlása akadály előtt, ami az anyag hullámtermészetének bizonyítéka
- ⊙ lásd ELEKTRON¹, DIFFRAKCIÓ
- elektrondonor** ⇨ *kém* a vegyi folyamatokban az az atom, ill. molekula, amely elektront ad át
- ⊙ lásd ELEKTRON¹, DONOR
- elektronegatív** ⇨ *vill* negatív villamos töltésű
- ⊙ lásd ELEKTRO-, NEGATÍV
- elektronegativitás** ⇨ *vill* negatív elektromos töltés jelenléte
- ⊙ lásd ELEKTRONEGATÍV
- elektronemisszió** ⇨ *fiz* elektron kibocsátás, elektronok kilépése szilárd vagy folyékony anyag felületéről gázba, légüres térbe
- ⊙ lásd ELEKTRON¹, EMISSZIÓ
- elektroneurográfia** ⇨ *orv* az idegingerület vezetési sebességének mérése, változásainak grafikus rögzítése mint vizsgálati módszer belső sérülések, elváltozások felderítésére
- ⊙ tud lat *electroneurographia* ‘ua.’, lásd ELEKTRON¹, NEURON, -GRÁFIA
- elektronfizika** ⇨ *fiz* az elektronika fizikai alapját képező jelenségekkel foglalkozó tudományág
- ⊙ lásd ELEKTRON¹, FIZIKA
- elektronhég** ⇨ *magfiz* az atommagot körülvevő energiaszintek egyike, amelyen az adott elemre jellemző számú elektron mozog
- ⊙ lásd ELEKTRON¹
- elektronika** ⇨ *vill* a légüres térben, gázokban és félvezetőkben végbemenő villamos jelenségek tudománya és technikája
- ⇨ *műsz* elektronikus berendezés
- ⊙ ném *Elektronik* ‘ua.’, lásd ELEKTRON¹
- elektronikus** ⇨ (mn) az elektronikán alapuló
- ⇨ (fn) az elektronika szakembere
- ⊙ ang *electronic* ‘ua.’, lásd ELEKTRONIKA
- elektroninterferencia** ⇨ *fiz* elektronsugarak találkozásakor kialakuló elhajlás
- ⊙ lásd ELEKTRON¹, INTERFERENCIA
- elektronisztagmográf** ⇨ *orv* az alvást kísérő szemrengés regisztrálására szolgáló készülék

⊙ ang *electronystagmograph* ‘ua.’: lásd ELEKTRO- | gör *nüsztagma* ‘bóbiskolás’ ← *nüsztadzó* ‘bólogat, bóbiskol’ | lásd -GRÁF

elektronisztagmográfia ⇨ *orv* az alvás közbeni szemrezgés regisztrálására szolgáló készülékkel végzett vizsgálat

⊙ lásd ELEKTRONISZTAGMOGRÁF

elektronkoncentráció ⇨ a szabad elektronok száma az ionoszféra egy adott térrészében (cm³, m³)

⊙ lásd ELEKTRON¹, KONCENTRÁCIÓ

elektronkondukción ⇨ *vill* szabad elektronok áramlása fémvezetőben és elektromos mezőben

⊙ lásd ELEKTRON¹, KONDUKCIÓ

elektronkonfiguráción ⇨ *fiz* elektronszerkezet, az elektronok összességének állapota az atomban vagy a molekulában

⊙ lásd ELEKTRON¹, KONFIGURÁCIÓ

elektronmikroszkóp ⇨ *fiz* elektronsugárral és elektromágneses lencsével működő, több százezerszeres nagyításra képes berendezés

⊙ lásd ELEKTRON¹, MIKROSKÓP

elektronoptika ⇨ *fiz* elektron- vagy ionsugár eltérítése vagy fókuszálása elektromágneses mezőkkel ⇨ *fiz* ilyen elven működő berendezés

⇨ *fiz* az ilyen vizsgálat tudományos elmélete

⊙ lásd ELEKTRON¹, OPTIKA

elektronpolarizáción ⇨ *fiz* elektronok átrendezése az atom vagy molekula elektronburkában külső erőter hatására

⊙ lásd ELEKTRON¹, POLARIZÁCIÓ

elektronrelén ⇨ *vill* elektronsövekkel működő kapcsolóberendezés

⊙ lásd ELEKTRON¹, RELÉ

elektronvolt ⇨ *magfiz* energiaegység a magfizikában, az az energia, amely egy elektront egy volt feszültségkülönbség hatására légmentes térben felgyorsít

⊙ lásd ELEKTRON¹, VOLT

elektroozmózi ⇨ *kém* folyadékok és gázok helyváltoztatása hártán és hajszálcsöveken át elektromos erőter hatására

⇨ *kém* ezen az elven alapuló víztelenítési eljárás a bányászatban

⊙ lásd ELEKTRO-, OZMÓZIS

elektropirexi ⇨ *orv* lázterápia céljára elektromos készülékkel előidézett láz

⊙ tud lat *electropyrexia* ‘ua.’: lásd ELEKTRO- | gör *püretosz* ‘láz’ ← *püresszó* ‘láza van’ ← *pür* ‘tűz’

elektroporáción ⇨ *orv* nagyméretű makromolekulák bejuttatása a szervezet sejtjeibe a sejtthártyán elektromos módszerrel előidézett pórusokon át

⊙ tud lat *electroporatio* ‘ua.’: lásd ELEKTRO- | lat *porus* ← gör *porosz* ‘nyílás, pórus’, ered. ‘gázló, rév’

elektropozitív ⇨ *vill* pozitív villamos töltésű

⊙ lásd ELEKTRO-, POZITÍV

elektroreceptor ⇨ *áll* elektromos kisléseket érzékelő szerv

⊙ lásd ELEKTRO-, RECEPTOR

elektroretinográfi ⇨ *orv* a szem recehártyájának vizsgálata látási hibák diagnosztizálására a szemfenék és a saruhártya közötti feszültség mérése útján

⇨ *orv* a vizsgálat eredményét mutató feszültséggörbe

⊙ lásd ELEKTRO-, RETINA, -GRÁFIA

elektrosokk ⇨ *orv* elektromos árammal kiváltott görcs mint egyes elmebetegségek kezelési módszere

⊙ ném *Elektroschock* ‘ua.’: lásd ELEKTRO-, SOKK

elektrostimuláción ⇨ *orv* a központi vagy a perifériális idegrendszer ingerlése elektromos árammal

⊙ lásd ELEKTRO-, STIMULÁCIÓ

elektroszkóp ⇨ az elektromos töltést, ill. feszültséget kimutató készülék

⊙ ném *Elektroskop* ‘ua.’: lásd ELEKTRO- | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

elektrosztatika ⇨ *fiz* a statikus elektromossággal foglalkozó fizikai tudományág

⊙ lásd ELEKTRO-, STATIKA

elektrosztatikus ⇨ *fiz* a statikus elektromossággal kapcsolatos

⊙ lásd ELEKTRO-, STATIKUS

elektrosztrikció ⇨ *fiz* félvezetők rugalmas alak- vagy térfogatváltozása elektromos erőterben

⊙ lásd ELEKTRO- | lat *scriccio* 'összehúzódás' ← *stringere, strictum* 'összeszorít'

elektrotechnika ⇨ *műsz* az elektromosság ipari alkalmazása

⊙ lásd ELEKTRO-, TECHNIKA

elektrotechnikus ⇨ *műsz* villamos műszerész

⊙ lásd ELEKTRO-, TECHNIKUS

elektroterápia ⇨ *orv* elektromos eszközökkel való kezelés, gyógyítás

⊙ lásd ELEKTRO-, TERÁPIA

elektrotermia ⇨ *fiz* elektromos áram hővé alakulása

⇨ *koh* kohászati vagy vegyi eljárás, melynek hőszükségletét elektromos hevítés szolgáltatja

⊙ ném *Elektrothermie* 'ua.': lásd ELEKTRO- | gör *thermé* 'hő'

elektrotermikus ⇨ *fiz* az elektrotermiával kapcsolatos (folyamat), azon alapuló (eljárás)

⊙ ném *elektrothermisch* 'ua.', lásd ELEKTROTERMIA

elektrotípia ⇨ *nyomd* keményfém nyomóforma előállítására szedéstről vagy klisérről galvanoplasztikai eljárással

⊙ ném *Elektrotypie* 'ua.': lásd ELEKTRO- | gör *tüposz* 'nyomás', tkp. 'bélyeg, lenyomat' ← *tüptó* 'üt, nyom'

elektrotropizmus ⇨ *áll* némely állatok elmozdulása az elektromos erőter irányában

⊙ lásd ELEKTRO-, TROPIZMUS

elektrum lásd ELEKTRON²

elementáris ⇨ elemi, egyszerű

⇨ elemi erejű, ellenállhatatlan, sodró, magával ragadó

⊙ ném *elementarisch* 'elemi' ← fr *élémentaire* 'ua.', lásd ELEMENTUM

elementum † ⇨ elem, őanyag

⇨ alap, kezdet

⊙ lat, 'első elv' ← ?

elemózsia ⇨ útravaló, úti élelem

⇨ ennivaló, eleség, harapnivaló

⊙ lat *eleemosyna* 'könyöradomány' ← gör *eleemosüné* 'könyörület' ← *eleoó* 'megszán'

Lásd még ALAMIZSNA, ELEUSZA

elenchus [elenkus] † ⇨ jegyzék, lista, kivonat

⇨ útmutató

⇨ *ret* ellenbizonyíték, cáfolat

⊙ késő lat, 'ua.' ← gör *elenkhosz* 'bizonyítás, bizonyíték, vizsgálat' ← *elenkhó* 'megvizsgál, kikérdez'

elephantiasis lásd ELEFANTIÁZIS

eleusza ⇨ *műv* a bánatos arcú Mária gyermekével mint bizánci képtípus

⊙ gör nn 'részvételi, szánakozó' ← *eleoó* 'szánakozik'

Lásd még ALAMIZSNA, ELEMÓZSIA

eleváció ⇨ felemelés

⇨ *vall* Úrfelmutatás, az átváltoztatott ostya felmutatása misén

⊙ lat *elevatio* 'ua.' ← *elevare, elevatum* 'feemel': *e(x)-* 'ki, fel' | *levare* 'emel' ← *levis* 'könnyű'

elevátor ⇨ *műsz* emelő és szállító szerkezet

⇨ *műsz* emelődaru

⇨ *orv* emelőizom

⊙ tud lat *elevator* 'ua.', lásd ELEVÁCIÓ

elevatórium ⇨ *orv* sebészeti csontemelő műszer

⊙ tud lat, 'ua.', lásd ELEVÁTOR

el Fatah ⇨ *pol* a palesztinai arabok legerősebb gerillaszervezete, amely fegyveres harcot folytat Izrael állam ellen

⊙ ar, 'ua.', tkp. 'a győzelem'

elfuserál ⇨ *biz* elront, eltol, elhibáz, elpuskáz, elbaltáz

⊙ ném *Pfuscher* 'kontár' ← *pfuschen* 'elront'

elhappol ⇨ *biz* elkaparint (más elől)

⊙ ném hangut *Happen* '(bekapott) falat'

elidál ⇨ kivet, kidob, kilök

⇨ *nyelvt* (magánhangzót) kihagy, kiküszöböl

⊙ ném *elidieren* 'ua.' ← lat *elidere* 'kilök': *e(x)*- 'ki' | *ladere* 'üt, sért'

Lásd még ELIZIÓ

eligál † ⇨ kiválaszt, kijelöl

⊙ lat *eligere* 'kiválaszt', lásd ELEKTOR

Lásd még ELIT

eliminál ⇨ kiküszöböl, kiiktat, eltávolít

⊙ lat *eliminare* 'ua.', tkp. 'a küszöbön kívülre helyez': *e(x)* 'ki' | *limen, liminis* 'küszöb'

elinvar ⇨ *koh* rugalmasságát nagy hőmérsékleti határok között megőrző acélötvözet

⊙ márkanév, lásd EL(ASZTIKUS), INVAR(IÁBILIS)

elísio lásd ELIZIÓ

elit ⇨ (fn) a társadalomnak, az emberek valamely csoportjának a színe-java, legjáva, krémje

⇨ (mn) kiválasztott, válogatott

⇨ rangos, kiemelkedő, előkelő

⊙ fr *élite* 'kiválasztott' ← *élire* 'kiválaszt' ← lat *eligere* 'ua.', lásd ELEKTOR

Lásd még ELEGÁNS, ELIGÁL, MIRELIT

elitizmus ⇨ *pol* a kiválasztottaknak vezető szerepet igénylő, uralmuk jogosságát hirdető elmélet

⊙ lásd ELIT, -IZMUS

elixir ⇨ csodás hatású szer, varázsszer, varázsital

⊙ ar *el ikszír* 'a bölcsek köve': *el* 'az' | *ikszír* 'por' ← gör *xérion* 'száraz por' ← *xerosz* 'száraz'

Lásd még XEROX

elizió ⇨ *nyelvt* hangkivetés, magánhangzók találkozásakor egyiknek az elhagyása, pl. *gazda uram*
→ *gazduram*

⊙ lat *elísio* 'ua.', lásd ELIDÁL

ellipszis ⇨ *geom* a körhöz hasonló, de lapult síkidom, tojásidom

⇨ *stil* egy vagy több szó kihagyása az érzelmi hatás fokozására

⊙ lat *ellipsis* ← gör *elleipszisz* 'hiány, kihagyás' ← *elleipó*, tkp. *ek-leipó* 'hiányzik, távol van': *ek-* 'el' | *leipó* 'hagy'

Lásd még EKLIPTIKA

ellipszográf ⇨ *geom* ellipszis rajzolására való egyszerű készülék

⊙ ang *ellipsograph* 'ua.', lásd ELLIPSZIS, -GRÁF

ellipszoid ⇨ *geom* mértani test, amelynek minden síkmetszete ellipszis

⇨ *geom* ellipszishez hasonló zárt görbe

⊙ ang, ném *ellipsoid* 'ua.': gör *elleipszisz* 'ellipszis' | *-id* '-szerű' ← *eidosz* 'külső'

ellipticitás ⇨ *geom* ellipszisszerűség, elliptikus forma

⇨ *csill* a Föld eltérése a gömbi formától, az Egyenlítő és a délkör hosszának különbözősége

⊙ ang *ellipticity* 'ua.', lásd ELLIPTIKUS

elliptikus ⇨ *geom* ellipszis alakú, tojásdad, ovális

⇨ *stil* hiányos, kihagyásos (mondat)

⊙ ném *elliptisch* 'ua.', lásd ELLIPSZIS

elliptocita ⇨ *orv* rendellenes, elliptoid alakú vörösvérsejt

⊙ tud lat *elliptocyta* 'ua.': lásd ELLIPSZIS | gör *kütosz* 'cella, méhsejt'

ellipticitózis ⇨ *orv* rendellenes, elliptoid alakú vörösvérsejtek képződésével járó, öröklött
vérszegénység

⊙ tud lat *elliptocytosis* 'ua.': lásd ELLIPTOCITA | -ózis (kóros folyamatra utaló toldalék)

elmismásol ⇨ *biz* elken, elsimít

⇨ elleplez, takargat

⊙ ném *Mischmasch* 'összevisszaság, zagyvalék' ← *mischen* 'kever'

elógium ⇨ dicsőítés, magasztalás, dicsőhimnusz

⊙ lat *elogium* 'dicsőítő sírfelirat' ← gör *elegeion* 'disztichon'

Lásd még ELÉGIA

elokúció ⇨ ékesszólás

⇨ szónoklat, szavalás, előadás

⇨ kiejtés, kifejezőmód

⊙ lat *elocutio* 'ua.' ← *eloqui, elocutus* 'kimond, előad, szónokol', lásd ELOKVENNS

elokvencia ⇨ ékesszólás, szónoklás

⇨ bőbeszédűség

⊙ lat *eloquentia* 'ua.', lásd ELOKVENNS

elokvens ⇨ ékesszóló, ékesen szóló

⇨ beszédes, meggyőző

⇨ bőbeszédű

⊙ lat *eloquens, eloquentis* 'ua.' ← *eloqui, elocutus* 'kimond, előad, szónokol': *e(x)-* 'ki, fel' | *loqui* 'beszél'

Lásd még LOKÚCÍÓ

elongáció ⇨ *fiz* kilengés

⇨ *fiz* a rezgő pontnak az egyensúlyi állapottól mért pillanatnyi kitérése

⇨ *orv* megnyúlás vagy gyógyászati célú megnyújtás (pl. csonté)

⇨ *csill* bolygó kitérése

⊙ tud lat *elongatio* 'ua.': *e(x)-* 'ki, fel' | *longus* 'hosszú'

eloqu- lásd ELOKV-

eloxál ⇨ *műsz* alumínium felületet elektrokémiai úton színes oxidbevonattal lát el

⊙ ném *eloxieren* 'ua.', lásd EL(EKTROMOS), OX(IDÁL)

elparentál ⇨ (halottat) elbúcsúztat

⇨ (valamely ügyet) eleve reménytelennek nyilvánít, lemond róla

⊙ lat *parentare* '(szülőért, rokonért) halotti áldozatot mutat be' ← *parens, parentis* 'szülő' ← *parere* 'szül'

elpasszol ⇨ *biz* elszalaszt, elmulaszt, lemarad róla

⇨ *biz* elsóz, rásóz (vkire vmit)

⊙ ném *verpassen* 'ua.': *ver-* 'el, nem' | *passen* 'odaillik'

elsanzsíroz ⇨ *biz* eltüntet, elemel, ellop

⊙ ném argó *changieren* 'ua.', ered. 'lépést vált (ló)' ← fir *changer* 'vált', lásd SANZSAN

Lásd még CHANGE, CSENCESEL

elslampol ⇨ *biz* elhanyagol

⊙ lásd SLAMPOS

elslisszol ⇨ *biz* elszökik, eliszkol, meglép, lelép

⊙ ném (*sich*) *schleissen, schliess* 'elszabadul'

eltrafál ⇨ *biz* eltalál

⊙ ném *treffen, traf* 'talál'

eltussol ⇨ (kényes ügyet) elkendőz, eltitkol, elhallgat

⊙ ném *vertuschen* 'ua.' ← ?

elucidál ⇨ megvilágít, tisztáz

⊙ lat *elucidare* 'ua.': *e(x)-* 'ki, fel' | *lucidus* 'tisza, világos' ← *lux, lucis* 'fény'

Lásd még LUCIDUS

elúció ⇨ *kém* kimosás, közös oldatban lévő anyagok szétválasztása abszorbens anyag segítségével

⊙ tud lat *elutio* 'kimosás' ← *eluere, elutum* 'kimos': lat *e(x)-* 'el, ki' | *luere* 'mos'

Lásd még LAVABÓ

elukubrál † ⇨ megvilágít, kifejti

⊙ lat *elucubrare* ‘lámpafénynél dolgozik’: *e(x)*- (nyomatékos) | *lucubrare* ‘lámpafénynél dolgozik’
← *lucubrum* ‘mécs, gyertya’ ← *lux, lucis* ‘fény’

eluviális ⇨ *geol* mállás útján keletkezett üledékes (kőzet, talaj)

⊙ tud lat *eluvialis* ‘ua.’, lásd ELÚVIUM

elúvium ⇨ *geol* mállás útján keletkezett és a helyszínen maradt üledék

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *eluvies* ‘kifolyás, pocsolya’ ← *eluere* ‘kimos’, lásd ELÚCIÓ

Lásd még ALLÚVIUM, DILÚVIUM, LAVABÓ

elzevirek ⇨ *nyomd* a hollandiai Elsevier kiadó gondozásában 1581 és 1712 között megjelent mintegy 2000 kisalakú, szép tipográfiájú, bőrkötéses könyv

⊙ a holl *Elsevier* családnévből

email [emáj] ⇨ zománc

⇨ *műv* ráolvasztással készült kerámia védőmáz

⇨ *orv* fogzománc

⊙ fr, ← ófr *esmail* ‘ua.’ ← germán (frank) *smalt* ‘olvadék’ ← *smeltan* ‘olvaszt’ (ném *schmelzen*, ang *melt* ‘ua.’)

e-mail [íméjl] ⇨ *számtech* villanyposta, számítógépes adattovábbítás telefonvonalon

⊙ ang, ‘ua.’ ← *e(lectronic) mail* ‘elektronikus postai küldemény’: lásd ELEKTRONIKUS | *mail* ‘posta, postaszák’ ← ófr *male* ‘csomag’ ← ófn *malaha* ‘börtarisznya, zsák’

❖ magy *málha*

email à jour [emáj azsúr] ⇨ *műv* áttört zománc, kora reneszánsz zománctechnika

⊙ lásd EMAIL, AZSÚR¹

email champlévé [emáj sanlóvé] ⇨ *műv* beágyazott zománc, a rajznak megfelelően a fémbe mélyített alapba ágyazott zománc

⊙ fr, ‘ua.’: lásd EMAIL | *champ levé* ‘megemelt szint’: *champ* ← lat *campus* ‘mező’ | *lever* ← lat *levare* ‘emel’ ← *levis* ‘könnyű’

email cloisonné lásd CLOISONNÉ

email translucide [emáj translüszid] ⇨ *műv* áttetsző zománc, alap nélküli, nemesfém drótok vagy pántok közé foglalt, mindkét oldalán azonos mintájú zománccmunka

⊙ fr, ‘ua.’: lásd EMAIL | fr, lat *trans* ‘át’ | *lucide* ← lat *lucidus* ‘világos, fénylő’ ← *lux, lucis* ‘fény’

emaillíroz [emajíroz] ⇨ zománcoz

⊙ ném *emaillieren* ← fr *émailler* ‘ua.’, lásd EMAIL

eman ⇨ *fiz* levegőben vagy oldatban lévő radioaktív anyagok koncentrációjának mértékegysége

⊙ lásd EMAN(ÁCIÓ)

emanáció ⇨ *vall* isteni erő kisugárzása

⇨ kiáramlás, kiáradás

⇨ *kém* radioaktív bomláskor keletkező nemesgáz, radon

⊙ lat *emanatio* ‘ua.’, lásd EMANÁL

emanál ⇨ kiárad, kisugárzik

⊙ lat *emanare, emanatum* ‘kifolyik, kiáramlik’: *e(x)*- ‘ki’ | *manare* ‘folyik, terjed’

emancipáció ⇨ egyenjogúsítás

⊙ lat *emancipatio* ‘ua.’, lásd EMANCIPÁL

emancipál ⇨ egyenjogúsít, felszabadít, önállósít

⊙ lat *emancipare, emancipatum* ‘(nagykorúvá lett fiúgyermeket) az apai hatalom alól elbocsát’ ← *e manu capere* ‘kéztől elvesz’: *e(x)*- ‘ki, el’ | *manus* ‘kéz’ | *capere* ‘fog, vesz’

emancipált ⇨ egyenjogú, önállósodott, független

⇨ *átv* lélekben független, önállósága tudatával élő

⊙ lásd EMANCIPÁL

emaszkuláció ⇨ *orv* ivartalanítás, kasztrálás, a herék eltávolítása

⊙ tud lat *emasculatio* ‘ua.’, lásd EMASZKULÁL

emaszkulál ⇨ kiherél, ivartalanít

⊙ lat *emasculare* ‘ua.’: *e(x)*- ‘ki, el’ | kics *masculus* ‘hím’ ← *mas* ‘ua.’

embargó ⇨ *pol, gazd* hadi fontosságú áruknak valamely országba szállítását és eladását sújtó tilalom

⊙ sp *embargo* ‘zárlat’ ← *embargar* ‘záról, akadályoz, visszatart’ ← népi lat **imbarricare* ‘korláttal elzár’ ← *barra* ‘korlát, sorompó’ ← ?
Lásd még BARIKÁD

embarras de richesse [ambaradó risesz] ⇨ a bőség zavara, a választás nehézsége a túl nagy kínálat miatt

⊙ fr, ‘ua.’: *embarras* ‘zavar, akadály’ ← ol *imbarazzo* ‘ua.’ ← *imbarrare* ‘elzár’: lat *in-* ‘be’ | népi lat *barra* ‘korlát, sorompó’ ← ? | *richesse* ‘gazdagság’ ← *riche* ‘gazdag’ ← germán (pl. ang *rich*, ném *reich*)

embedded command [embedid komand] ⇨ *számtech* beágyazott parancs

⊙ ang, ‘ua.’: *embed* ‘beágyaz’: *en, in* ‘bele’ | *bed* ‘ágy’ | lásd KOMMANDÓ

embléma ⇨ jelvény, címer, ismertetőjel

⇨ jelképes díszítmény

⇨ rajzos védjegy

⊙ lat *emblema* ‘ua.’ ← gör *embléma* ‘domborműves vagy berakásos fémmunka, mozaik’ ← *emballó* ‘bedob, rávet, beleilleszt’: *en* ‘bele’ | *balló* ‘dob’

emblematicus ⇨ jelképes

⊙ ang *emblematic* ‘ua.’, lásd EMBLÉMA

embólia ⇨ *orv* vérrög okozta verőér-elzáródás

⊙ lat *embolia* ← gör *embolia* ‘ua.’ ← *embolon* ‘ék, faszeg’ ← *emballó*, lásd EMBLÉMA

embolikus ⇨ *orv* embóliából eredő, azzal kapcsolatos

⊙ tud lat *embolicus* ‘ua.’, lásd EMBÓLIA

embololália ⇨ *orv* főlössleges szavak közbeiktatásában megnyilvánuló beszédzavar

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *embolē* ‘betoldás’, lásd EMBLÉMA | *laleó* ‘fecseg, beszél’

embolus ⇨ *orv* vérrög, amely érelzáródást okoz

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *embolosz* ‘sarkantyúnak kiképzett hajóorr az ellenséges hajó felnyársalására’, lásd EMBÓLIA

embonpoint [ambompoen] † ⇨ testesség, pocak

⊙ fr, ‘ua.’, ered. ‘testi állapot’, tkp. ‘jó állapotban’: *en* ← lat *in* ‘-ban’ | *bon* ← lat *bonus* ‘jó’ | *point* ‘pont, helyzet, állapot’ ← lat *punctum* ‘pont’, lásd PUNKTUM

embouchure [ambusúr] ⇨ *földr* torkolat

⇨ *zene* hangszer fúvókája

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘szájadzás’ ← *bouche* ‘száj’ ← nép lat *bucca* ‘pofa, száj’

embriektómia ⇨ *orv* a magzat műtéti eltávolítása méhen kívüli terhesség esetén

⊙ tud lat *embryectomia*, ‘ua.’: lásd EMBRIÓ | gör *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág, metsz’

embrió ⇨ *biol* méhmagzat a fejlődés legkorábbi stádiumában (embernél három hónapos korig)

⊙ lat *embryo* ← gör *embrüon* ‘magzat’: *en-* ‘benne’ | *brüó* ‘duzzad, csirázik’

embriogenezis ⇨ *biol* az embrió kialakulása a megtermékenyített petesejtből

⊙ lásd EMBRIÓ, GENEZIS

embriológia ⇨ *biol* az embrió kialakulásával, fejlődésével és életjelenségeivel foglalkozó tudományág

⊙ lásd EMBRIÓ, -LÓGIA

embriológus ⇨ *biol* az embriológia tudósa

⊙ magy, lásd EMBRIOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

embrionális ⇨ *biol* magzati

⇨ *átv* kezdeti, kezdetleges, fejletlen, kifejtetlen

⊙ tud lat *embryonalis* ‘ua.’, lásd EMBRIÓ

emendál ⇨ kijavít, helyreigazít

⊙ lat *emendare* ‘ua.’: *e(x)-* ‘ki, el’ | *mendum* ‘hiba, fogyatkozás’

emenda † ⇨ kártérítés, kártalanítás

⊙ lat *tbsz*, ← *emendum* ‘ua.’, lásd EMENDÁL

ementáli ⇨ *élelm* félkemény, erősen lyukacsos, édeskés ízű sajt fajta

⊙ a svájci *Emmenthal*ról, az Emme folyó völgyéről (ném *Tal* 'völgy')

emergencia ⇨ *növ* a bőrszövet alatti rétegből kifejlődött képződmények növények felületén (pl. tövisek)

⊙ tud lat *emergentia* 'felszínre jutás', lásd EMERGENS

emergens ⇨ *tud* a rendszerből fakadó, külső rendszernek nem tulajdonítható (sajátság)

⊙ lat, '(valahonnan) kiemelkedő' ← *emergere* 'felmerül, felszínre jut': *e(x)*- 'ki, fel' | *mergere* 'merül'

Lásd még EMERZÍÓ, IMMERZÍÓ

emeritált lásd EMERITUS

emeritus vagy **emeritált** † ⇨ kiszolgált, kiérdemesült

⇨ nyugdíjazott, nyugállományú

⊙ lat, 'ua.': *e(x)*- 'ki, el' | *meritum* 'érdem' ← *mereri*, *meritus* 'megérdemel'

Lásd még MERITOKRÁCIA, MERITUM

emerzió ⇨ *geol* a szárazföld kiemelkedése a tengerből

⇨ *fiz* felmerülés (folyadékból)

⇨ *csill* égitest előtűnése a Hold vagy egy bolygó takarásából

⊙ lat *emersio* 'ua.' ← *emergere*, *emersum* 'felmerül', lásd EMERGENS

emetikum ⇨ *orv* hánytatószer

⊙ tud lat *emeticum* 'ua.', lásd EMETIKUS

emetikus ⇨ *orv* hánytató hatású

⊙ tud lat *emeticus* ← gör *emetikosz* 'ua.' ← *emeó* 'hány'

emetin ⇨ *orv* az ipekakuana gyökeréből kivont, hánytató hatású alkaloida

⊙ lásd EMETIKUS | *-in* (vegyletre utaló toldalék)

emetofóbia ⇨ *orv* kóros irtózás a hányástól

⊙ tud lat *emetophobia* 'ua.', lásd EMETIKUS, FÓBIA

emfatikus ⇨ nyomatékos, nyomós

⇨ érzelmi töltésű, érzelmileg nyomatékos

⇨ hévvel, indulattal előadott

⊙ lat *emphaticus* ← gör *emphatikosz* 'ua.', lásd EMFÁZIS

emfázis ⇨ *nyelvt* nyomaték, hangsúly, kiemelés

⇨ átélés, érzelmi fűtöttség, hevület

⇨ ennek megnyilvánulása beszédben, viselkedésben

⇨ szónokiasság

⊙ lat *emphasis* ← gör *emphasisz* 'megmutatás, kijelentés, nyomaték' ← *emphainó* 'megjelenít': *en-* 'bele' | *phainomai* 'megjelenik'

Lásd még EPIPHANIA, FANTAZMA, FANTOM, FÁZIS, FENOL, FENOMÉN, FENOMENOLÓGIA

emfizéma ⇨ *orv* tüdőtágulás

⇨ *orv* felfújódás, felpuffadás

⊙ lat *emphysema* ← gör *emphüszéma* 'ua.' ← *emphüszáo* 'belefűj': *en-* 'bele' | *phüszáo* 'fűj'

emigráció ⇨ kivándorlás

⇨ az idegenben élés állapota

⇨ azonos országból kivándoroltak adott helyen együtt élő csoportja vagy összessége

⊙ lat *emigratio* 'ua.', lásd EMIGRÁL

emigrál ⇨ kivándorol, áttelepül

⇨ hazáját elhagyja (politikai vagy vallási okokból)

⊙ lat *emigrare*, *emigratum* 'kivándorol': *e(x)*- 'ki' | *migrare* 'vándorol'

Lásd még IMMIGRÁL, MIGRÁCIÓ

emigráns ⇨ kivándorló, kitelepülő

⇨ menekült, száműzött, hontalan

⊙ lat *emigrans* 'ua.', lásd EMIGRÁL

eminencia ⇨ (birtokos személyraggal, bíboros megszólításaként) kitűnőség: *eminenciád*,
őeminenciája

⊙ lat *eminentia* ‘ua.’, lásd EMINENS

eminenciás ⇨ (bíboros megszólításában) eminenciás uram!

⊙ lásd EMINENCIA

eminens ⇨ kitűnő, kiváló, kiemelkedő, kimagasló, jeles

⇨ elsőrendű, fontos (érdek, szempont)

⊙ lat *eminens*, *eminentis* ‘kiemelkedő’ ← *eminere* ‘kiáll, szembetűnik, kiemelkedik’: *e(x)* ‘ki’ |
minari ‘magaslik, fenyeget’ ← tbsz *minae* ‘hegycsúcs’

eminenter † ⇨ kiváltképpen, jelesül, elsősorban

⊙ lat ‘ua.’, lásd EMINENS

emír ⇨ arab fejedelem

⊙ ar *emír*, *amír* ‘nemesember, fejedelem’ ← *amara* ‘parancsol’

Lásd még ADMIRÁLIS

emirátus ⇨ *pol* arab fejedelemség

⊙ ang *emirate* ‘ua.’, lásd EMÍR

emisszárius ⇨ kiküldött, megbízott, követ

⇨ titkos küldött, kém

⇨ † hittérítő

⊙ lat *emissarius* ‘ua.’, lásd EMITTÁL

emisszió ⇨ *tud* kibocsátás (elektromos hullámoké, elemi részecskéké)

⇨ *pol* kiküldés, kiküldetés

⊙ lat *emissio* ‘ua.’, lásd EMITTÁL

emitron ⇨ *inf* elektronsugaras képfelbontást végző televíziós adócső

⊙ ang, ‘ua.’: *emit* ‘kibocsát’ ← lat *emittere* ‘ua.’, lásd EMITTÁL | lásd (ELEK)TRON

emittál ⇨ *fiz* kibocsát, kisugároz

⇨ † *pol* kiküld, követségbe küld

⊙ lat *emittere*, *emissum* ‘ua.’: *e(x)*- ‘ki, el’ | *mittere* ‘küld’

emittens ⇨ *köszg* pénzt vagy értékpapírt kibocsátó szerv vagy személy

⇨ *fiz* (fényt, sugárzást) kibocsátó

⊙ ném *Emittent* ‘ua.’, lásd EMITTÁL

emitter ⇨ *inf* a tranzisztornak az a rétege, amelyből a töltéshordozók kiindulnak, ill. ennek kivezetése

⊙ ang, ‘ua.’ ← *emit* ‘kibocsát’, lásd EMITTÁL

emmetrópia ⇨ *orv* helyes látás, látáshibától való mentesség

⊙ *tud* lat *emmetropia* ‘ua.’: gör *emmetrosz* ‘helyes mértékű’, tkp. ‘mértékben lévő’: *en-* ‘benne’ |
metron ‘mérték’ ← *metreó* ‘mér’ | *ópsz*, *óposz* ‘szem, tekintet, látás’

emmentáli lásd EMENTÁLI

emóció ⇨ *lél* érzelem, indulat, felindulás, hevület

⇨ *lél* megindultság, meghatottság

⊙ lat *emotio* ‘ua.’ ← *emovere*, *emotum* ‘kimozdít’: *e(x)*- ‘ki, el’ | *movere* ‘mozdít’

emocionál ⇨ meghat, megindít, felizgat

⊙ ném *emotionieren* ← fr *émotionner* ‘ua.’, lásd EMÓCIÓ

emocionális ⇨ *lél* érzelmi, indulati

⊙ *tud* lat *emotionalis* ‘ua.’, lásd EMÓCIÓ

emollientia [emolliencia] ⇨ *gyógysz* bőrpuhító szerek

⊙ *tud* lat tbsz *seml*, ‘ua.’: *emolliens*, *emollientis* ‘puhító’ ← *emollire* ‘megpuhít’ ← *mollis* ‘puha’

emolumenta † ⇨ bevétel, (mellék)jövedelem

⊙ lat tbsz, ‘ua.’ ← *emolumentum* ‘haszon, nyereség’, ered. ‘örlemény’ ← *emolere* ‘kiöröl’: *e(x)*- ‘ki, el’ | *molere* ‘öröl’

emot- lásd EMÓC-

empátia ⇨ *lél* a más ember lelkiállapotába való beleérzés sajátos képessége

⊙ tud lat *empathia* 'ua.': gör *en-* 'benne, bele' | *pathosz* 'érzés, indulat' ← *paszkhó* 'szenved'

Lásd még APÁTIA, PATOLÓGIA, PÁTOSZ, SZIMPÁTIA

emph- lásd EMF-

empire [ampir] ⇨ *műv* antik és egyiptomi mintákat utánzó francia képzőművészeti stílus a 19. század elején, Napóleon császársága idején

⇨ *műv* ilyen stílusú bútor

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'birodalom, császárság' ← lat *imperium* 'hatalom, uralom, birodalom' ← *imperare* 'parancsol, vezérel': *in-* 'bele' | *parare* 'felfegyverez'

Lásd még IMPERÁTOR, IMPERIALISTA

empiréma ⇨ *fil* tapasztalat alapján bizonyított tétel

⊙ tud lat *empirema* ← gör *empeiréma* 'ua.', lásd EMPÍRIA

empireum ⇨ *fil* az ég felső része, ahol az ókori természetbölcselek elképzelése szerint a tűz összegyűlik

⇨ *vall* az ég, a mennyország

⊙ lat *empyreum* 'ua.' ← gör *empüreú* 'meggyújt': *en-* 'benne' | *pür* 'tűz'

Lásd még PIRIT, PIROMÁNIA

empíria ⇨ *fil* tapasztalat, tapasztalás, a külvilágról az érzékszervek útján szerzett észlelet

⇨ gyakorlat

⊙ lat *empiria* ← gör *empeiria* 'ua.': *en-* 'benne' | *peira* 'próba, tapasztalás' ← *porosz* 'út, mód'

Lásd még EMPÓRIUM, PÓRUS

empirikus ⇨ tapasztalati, a tapasztalatokon alapuló, gyakorlati

⊙ lat *empiricus* ← gör *empeirikosz* 'ua.', lásd EMPÍRIA

empiriokritizmus ⇨ *fil* szélsőségesen idealista bölcséleti tan a 19–20. század fordulóján, amely tagadja az emberi tudattól független valóság létezését, és a világot mint az érzetek kombinációját, a tudat jelenségét írja le

⊙ ném *Empiriokritizismus* 'ua.', tkp. 'a tapasztalat kritikájának tana', lásd EMPÍRIA, KRITICIZMUS

empirista ⇨ *fil* az empirizmus híve

⊙ ném *Empirist* 'ua.', lásd EMPIRIZMUS

empirizmus ⇨ *fil* bölcséleti tan, amely az érzéki tapasztalást tekinti ismereteink kizárólagos forrásának, elvetve az általánosítást és az absztrakciót

⊙ ném *Empirismus* 'ua.', lásd EMPÍRIA, -IZMUS

emplastrum ⇨ *orv* tapasz

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *emplaszt(r)on* 'megkenés' ← *emplaszó* 'beken': *en-* 'be' | *plasszó* 'formáz, mintáz'

Lásd még FLASTROM, PLASZTRON, PLASZTIKA

emplekton lásd OPUS EMPLECTUM

empórium ⇨ *ker* központ, gócpont

⇨ *tört* ókori piactér, vásártér

⇨ *ép* oldal- vagy kereszthajók feletti karzatszerű árkádós rész román és gótikus stílusú templomban

⊙ lat *emporium* ← gör *emporion* 'kereskedelmi telep, lerakat' ← *emporiosz* 'kereskedelmi' ← *emporia* 'kereskedelem' ← *emporosz* 'utazó, kereskedő': *en-* 'benne, rajta' | *porosz* 'út'

Lásd még EMPÍRIA, PÓRUS

empirimé ⇨ *text* nyomott mintájú selyemszövet

⊙ fr *imprimé* 'nyomtatott' ← *imprimer* 'nyomtat' ← lat *imprimere* 'megnyom': *in-* 'bele' | *premere* 'nyom'

empyema [empiéma] ⇨ *orv* gennygyülemlés, testüregben felhalmozódott genny

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *empüema* 'gennyes fekély': *en-* 'benne' | *püon* 'genny'

emu ⇨ *áll* ausztráliai futómadár a struccfélék családjából

⊙ port *ema* 'daru, strucc' (e szó hn alakváltozata)

emulál ⇨ verseng, vetélkedik

⇨ *számtech* egy más számítástechnikai rendszer működését megtévesztő pontossággal utánozza

⊙ lat *aemulari, aemulatus* 'verseng' ← *aemulus* 'vetélytárs'

emuláció ⇨ verseny, versengés, vetélkedés

⇨ *számtech* egy másik rendszer utánzása

⊙ lat *aemulatio* 'ua.', lásd EMULÁL

emulátor ⇨ *számtech* egy másik rendszer működését megtévesztő pontossággal utánzó program

⊙ ang *emulator* 'ua.', lásd EMULÁL

emulgátor ⇨ *kém* emulziók előállításánál használt berendezés

⇨ *kém* emulzió keletkezését segítő, gyorsító adalékanyag

⊙ német *Emulgator* 'ua.', lásd EMULGEÁL

emulgeál ⇨ *kém* folyadékot egy másik folyadékban finoman eloszlat

⇨ diszpergálással emulziót állít elő

⊙ lat *emulgere* 'kifej': *e(x)-* 'ki, el' | *mulgere* 'fej'

emulus † ⇨ vetélytárs, versenytárs

⊙ lat *aemulus* 'ua.', lásd EMULÁL

emulzió ⇨ *kém* egymásban nem oldódó folyadékok látszólag egynemű elegye

⇨ *fényk* film fényérzékeny rétege

⊙ lat *emulsio* 'ua.', lásd EMULGEÁL

enamelum ⇨ *anat* fogzománc

⊙ új lat, 'ua.' ← ang *enamel* 'zománc' ← ófr *enesmailler* 'bezománcoz': *en-* ← lat *in-* 'be' | *esmail*, lásd EMAIL

enanthema [enantéma] ⇨ *orv* kiütés a nyálkahártyán

⊙ tud lat, gör 'ua.', tkp. 'kivirágzás': *en-* 'rajta, benne' | *anthemon* 'virág'

enantiomér ⇨ *kém* olyan sztereoizomer vegyületpár jelzője, amelyeknek a molekulaszervezete tükörképszerűen ellentétes

⊙ gör *enantiosz* 'ellentétes, szemben álló': *en-* 'rajta, benne' | *antiosz* 'átellenes' | *merosz* 'rész'

enantiomorf ⇨ *kém* egy másikhoz képest azonos szerkezetű, de jobb-bal fordítású, tükörképszerűen ellentétes (molekula)

⇨ *ásv* olyan kristályosztályok jelzője, amelyekben a maximális kristálylapszámnak csak a fele jön létre

⊙ ang *enantiomorph* 'ua.': gör *enantiosz* 'ellentétes, szemben álló': *en-* 'rajta, benne' | *antiosz* 'átellenes' | *morphé* 'alak'

enantiotróp ⇨ *kém* az enantiotrópia jelenségét mutató (vegyület)

⊙ német *enantiotrop* 'ua.', lásd ENANTIOTRÓPIA

enantiotrópia ⇨ *kém* ugyanazon anyag két eltérő kristályszerkezetű változatának átalakulása egyikből a másikba és viszont a hőmérséklet változásának hatására

⊙ német *Enantiotropie* 'ua.': gör *enantiosz* 'ellentétes, szemben álló': *en-* 'rajta, benne' | *trepó* 'fordul'

enargit ⇨ *ásv* félfémes fényű, ibolyaszínű rézarzenosulfid, rombos rendszerben, álhatszögös formában kristályosodik

⊙ gör *enargész* 'látható': *en-* 'benne' | *argosz* 'fényes' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

en bloc [amblok] ⇨ mindenestől, teljes egészében, szőröstül-bőröstül

⊙ fr, 'egy tömbben' *en* ← lat *in* '-ban' | lásd BLOKK

en burin [ambüren] ⇨ *műv* vésőeljárással készült rézmetszet

⊙ fr, 'ua.' *en* ← lat *in* '-ban' | *burin* 'hegyes véső, tű' ← germán (pl. német *bohren* 'fűr')

encapsulation [inkepszuléjns] ⇨ *számtech* beágyazás, csak a megcélzott fogadó által felhasználható program elkészítése

⊙ ang, 'ua.' *encapsulate* 'kapszulába zár': *en-* ← lat *in-* 'bele' | lásd KAPSZULA

encephal- lásd ENKEFAL-

encepur ⇨ *gyógysz* vírus okozta agyvelőgyulladás elleni oltóanyag

⊙ tud lat 'ua.': *ence(phalitis)* 'agyvelőgyulladás', lásd ENKEFALITISZ | *purus* 'tiszta, védett'

enchiridion lásd ENKHEIRIDION

enchondroma [enkondróma] ⇨ *orv* porcduddor, jóindulatú porckinövés

⊙ tud lat, 'ua.': gör *en-* 'benne' | *khondrosz* 'porcogó' | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

encián ⇨ *növ* tárnics, kék virágú hegyvidéki növény

⊙ ném *Enzian* ← lat (*herba*) *Gentiana* ‘Gentius (füve)’ (*Gentius* ókori illír királyról?)

enciklika ⇨ *vall* pápai körlevél

⊙ lat *encyclica* (*epistula*) ‘kör(levél)’ ← gör *enkükliosz* ‘körben haladó, kör-’: *en-* ‘benne’ | *küklosz* ‘kör’

Lásd még CIKLUS, ENCIKLOPÉDIA

enciklikus ⇨ *vall* a pápai körlevéllel kapcsolatos

⇨ *tud* körben haladó

⊙ *tud* lat *encyclicus* ‘ua.’, lásd ENCIKLIKA

enciklopédia ⇨ *tud* átfogó ismerettár, tudománytár, lexikon, tudományos kézikönyv

⊙ lat *encyclopaedia* ‘ua.’ ← gör *enkükliosz paideia* ‘átfogó oktatás’: *enkükliosz* ‘körben haladó, kerek, teljes, átfogó’: *en-* ‘benne’ | *küklosz* ‘kör’ | *paideia* ‘oktatás’ ← *paisz, paidosz* ‘gyermek’

enciklopedikus ⇨ átfogó, minden ismeretre kiterjedő

⊙ fr *encyclopédique* ‘ua.’, lásd ENCIKLOPÉDIA

enciklopédista ⇨ *tud* a Nagy Francia Enciklopédia (1750–1777) munkatársa, szerzője

⊙ fr *encyclopédiste* ‘ua.’, lásd ENCIKLOPÉDIA

encolpium [enkolpium] ⇨ *műv* ereklyét vagy szentírási idézetet tartalmazó, nyakba akasztva hordott ókori s kora középkori nemesfém szelence

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *enkolpion* ‘szelence, amulett’ ← *enkolpidzomai* ‘magába fogad’: *en-* ‘benne’ | *kolposz* ‘öböl’

encomienda [enkomjenda] ⇨ *tört* a latin-amerikai spanyol gyarmatokon a 16–18. században elterjedt, szolgálati jellegű földbirtokrendszer

⊙ sp, ‘ua.’, tkp. ‘megbízás’ ← *encomendar* ‘rábíz, megbíz vmivel’: *en-* ← lat *in-* ‘benne’ | lat *commendare* ‘megbíz’, lásd KOMMENDÁL

encomium lásd ENKÓMIUM

encore [ankor] ⇨ *szính* újrázás, sikeres szám megismétlése, tkp. az ezt követelő kiáltás

⊙ fr, ‘még (egyszer)’ ← lat *hanc hora* ‘ezen órán, most’: *hic* ‘ez’ | *hora* ‘óra’

Lásd még ANCORA

encryption [enkripsn] ⇨ *számtech* rejtjelezés, titkosírás

⊙ ang, ‘ua.’ ← *encrypt* ‘rejtjelez’: *en-* ← lat *in-* ‘bele’ | gör *krüptosz* ‘rejtett’ ← *krüptó* ‘elrejt’

Lásd még KRIPTA, KRIPTON

encyclopaedia lásd ENCIKLOPÉDIA

endecasillabo [endekaszillabó] ⇨ *irod* tizenegy szótagos hangsúlyos, a magyarban öt és feles jambussal visszaadott olasz verssor

⊙ ol, ← lat *hendecasyllabus* ‘ua.’: gör *hendeka* ‘tizenegy’ | *szüllabé* ‘szótag’

endémia ⇨ *orv* járványos betegség, amely többnyire egy körülhatárolható területen pusztít

⇨ *biol* állat- vagy növényfajnak egy szűkebb területhez kötött előfordulása

⊙ *tud* lat *endemia* ‘ua.’ ← gör *endémosz* ‘bennszülött’: *en-* ‘benne’ | *démosz* ‘község, terület, nép’

Lásd még DEMAGÓG, DÉMOSZ, DÉMOTIKUS, DEMOKRÁCIA, EPIDÉMIA

endemikus ⇨ *biol* helyi, helyhez kötött, csak szűk területen előforduló (faj)

⊙ ang *endemic* ‘ua.’, lásd ENDÉMIA

endemizmus ⇨ *biol* az a jelenség, hogy egyes növény- és állatfajok csak egy adott szűk területen fordulnak elő

⊙ ang *endemism* ‘ua.’: lásd ENDÉMIA, -IZMUS

endermatikus ⇨ *orv* a bőrben vagy a bőr alatt ható (szer)

⇨ *orv* a bőr alatt végzett (beavatkozás)

⊙ *tud* lat *endermaticus* ‘ua.’: gör *en-* ‘benne’ | *derma, dermatosz* ‘bőr’

en détail [andetáj] ⇨ *ker* kicsinyben

⇨ részletesen

⊙ fr, ‘ua.’: *en* ← lat *in* ‘-ben’ | lásd DETAILISTA

en deux [an dó] ⇨ kettesben

⇨ kettesével

⊙ fr, ‘ua.’: *en* ← lat *in* ‘-ben’ | *deux* ← lat *duo* ‘kettő’

endezmális ⇨ *anat* kötőszöveti

⊙ tud lat *endesmalis* ‘ua.’ ← gör *endesmosz* ‘köteg’: *en-* ‘benne’ | *deszma* ‘kötelék’

endívia ⇨ *növ* salátakátáng

⊙ ol *endivia* ‘ua.’ ← lat *intiba* ← gör tbsz *entübioi* ‘ua.’

endliz ⇨ ruhavéget beszeg

⊙ hazai ném kics *endl* ‘végecske, szegély’ ← ném *Ende* ‘vég’

Endlösung ⇨ *tört* a náci Németország tervei az európai zsidóság módszeres és végleges kiirtására

⊙ ném, ‘ua.’, tkp. ‘végső megoldás’: *Ende* ‘vég’ | *Lösung* ‘megoldás’ ← *lösen* ‘kiold, megold’

endo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) belül, benne, bele

⇨ belső, bel-

⊙ gör *endon* ‘belül’

endobionta ⇨ *biol* olyan élőlények, amelyek más (élő vagy elhalt) lény belsejében élnek

⊙ tud lat tbsz *seml*, ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *biön*, *biontosz* ‘élő’ ← *bioó* ‘él’

endoblaszt ⇨ *biol* belső csíralemez

⇨ *biol* sejtmag

⊙ ang, ném *endoblast* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *blaszté* ‘csíra, rügy’

endocarditis [endokarditisz] ⇨ *orv* szívbelhártya-gyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ENDOCARDIUM | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

endocardium [endokardium] ⇨ *anat* szívbelhártya

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *kardia* ‘szív’

endocitózis ⇨ *biol* idegen anyag bejutása és beépülése a sejtbe

⊙ tud lat *endocytosis* ‘ua.’: lásd ENDO- | *kütosz* ‘cella, sejt’ | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

endoderma ⇨ *biol* belső csíralemez, a bélcsíra kialakulásakor képződő belső sejtréteg

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *derma* ‘bőr’

endodermisz ⇨ *növ* kéreghatár, a gyökerek és szárok elsődleges kérgének legbelső sejsora

⊙ tud lat *endodermis* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *derma* ‘bőr’

endodontitisz ⇨ *orv* fogbélgyulladás

⊙ tud lat *endodontitis* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *odusz*, *odontosz* ‘fog’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

endofiton ⇨ *orv* a szervezet belsejében élősködő gomba

⊙ tud lat *endophyton* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *phüton* ‘növény, sarj’ ← *phüó* ‘sarjad’

endogámia ⇨ *biol* beltenyészet

⇨ *társ* az a szokás, hogy adott népcsoport tagjai csak egymás között házasodhatnak

⇨ *biol* önmegtermékenyítés

⊙ tud lat *endogamia* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *gamosz* ‘házasság’

Lásd még EXOGÁMIA

endogasztritisz ⇨ *orv* a gyomor nyálkahártyájának gyulladása

⊙ tud lat *endogastritis* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *gasztron* ‘gyomor’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

endogén ⇨ *orv* belső eredetű, belső keletkezésű, belső okokkal magyarázható

⊙ ang, ném *endogen* ‘ua.’, lásd ENDO-, -GÉN

endogenezis ⇨ *biol* élettani elmélet, amely a belső tényezőknek csaknem kizárólagos szerepet tulajdonít a fejlődésben

⊙ tud lat *endogenesis* ‘ua.’: lásd ENDO-, GENEZIS

endokannibalizmus ⇨ *népr* rituális emberevés a gyászszertartás keretében: vagy a holttestet fogyasztják el a közeli rokonok, vagy a hamvait keverik ételükbe, italukba

⊙ lásd ENDO- (azaz a törzsön belül) | lásd KANNIBALIZMUS

endokarditisz lásd ENDOCARDITIS

endokarpium ⇨ *növ* a gyümölcs belső termésfala

⊙ tud lat *endocarpium* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *karposz* ‘gyümölcs’

endokondrális ⇨ *anat* porcon belüli

⇨ *orv* a porcban kialakuló

⊙ tud lat *endochondralis* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *khondrosz* ‘porc’

endokraniális ⇨ *anat* koponyaűri, a koponyán belül elhelyezkedő

- ⊙ tud lat *endocranialis* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *kranion* ‘koponya’
- endokrin** ⇨ *orv* belső elválasztású (mirigy)
- ⊙ ang *endocrine* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *krinó* ‘elválaszt, megítél’
- endokrinológia** ⇨ *orv* a belső elválasztású mirigyekkel foglalkozó tudományág
- ⊙ tud lat *endocrinologia* ‘ua.’: lásd ENDOKRIN, -LÓGIA
- endolimfa** ⇨ *anat* a belső fül hártás labirintusát kitöltő folyadék
- ⊙ tud lat *endolympha* ‘ua.’: lásd ENDO-, LIMFA
- endometriózis** ⇨ *orv* az anyaméh kóros megtapadása a méhüregen kívül, többnyire a hashártya felületén
- ⊙ tud lat *endometriosis* ‘ua.’, lásd ENDOMETRIUM | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)
- endometrium** ⇨ *anat* az emlősök anyaméhének legbelső rétege
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *métra* ‘anyaméh’ ← *méter* ‘anya’
Lásd még METRÓ, METROPOLIS
- endomitózis** ⇨ *biol* a DNS-állomány megduplázódása és a kromatidák szétválása a sejtmagon belül
- ⊙ tud lat *endomitosis* ‘ua.’: lásd ENDO-, MITÓZIS
- endomorf** ⇨ *geol* másik kőzetben vagy ásványban kialakult, abba bezárt kőzet, ill. ásvány
- ⊙ ang *endomorph* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *morphé* ‘alak’
- endomorfózis** ⇨ *geol* magmás kőzetben az áttört mellékkőzet hatására bekövetkezett változás
- ⊙ tud lat *endomorphosis* ‘ua.’: lásd ENDOMORF | -*ózis* (folyamatra utaló toldalék)
- endomyocarditis** [endomiokarditisz] ⇨ *orv* szívbelhártya- és szívizomgyulladás
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *müsz*, *müosz* ‘izom’ | *kardia* ‘szív’ | -*itis* (gyulladásra utaló toldalék)
- endomysium** [endomizium] ⇨ *anat* az izomrostokat belülről összetartó kötőszövetes állomány
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *müsz* ‘izom’
- endonukleáz** ⇨ *biokém* enzim, amely a nukleinsavakat a lánc belsejében hasítja meg
- ⊙ lásd ENDO- | lásd NUKLEÁZ
- endoparazita** ⇨ *biol* a szervezet belsejében élősködő állat
- ⊙ tud lat *endoparasita* ‘ua.’: lásd ENDO-, PARAZITA
- endopelon** ⇨ *biol* a tengerek, tavak és folyók üledékének felső rétegében található élőlények biológiai közössége
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *pelón* ‘lény’ ← *peló* ‘mozog, létezik’
- endophyta** [endofita] ⇨ *biol* kőzetekben vagy gazdaszervezet belsejében élő alacsonyrendű növény
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *phüton* ‘növény’ ← *phüó* ‘sarjad’
- endoplazma** ⇨ *biol* az egyséjtüek állományának belső része a sejtmaggal és a sejtiszervecskékkel
- ⊙ lásd ENDO-, PLAZMA
- endoprotézis** ⇨ *orv* a szervezetbe beültetett mesterséges ízület
- ⊙ tud lat *endoprothesis* ‘ua.’, lásd ENDO-, PROTÉZIS
- endorfin** ⇨ *biol* az agyban és más szövetekben található, a morfiumhoz hasonlóan fájdalomcsillapító hatású vegyületek összefoglaló neve
- ⊙ lásd END(O-, M)ORF(IUM) | -*in* (vegyületre utaló toldalék)
- endospermium** ⇨ *növ* a mag belső tápláló szövete, belső magfehérje
- ⊙ lásd ENDO-, SPERMIMUM
- endossement** [andoszman] ⇨ *ker* forgatmány, a váltó hátirata
- ⊙ fr, ‘ua.’ ← *endossier* ‘hátára vesz, hátiratot ír’: *en-* ← lat *in-* ‘bele’ | *dos* ← lat *dorsum* ‘hát’
- endosseur** [andoször] ⇨ *ker* forgató, forgatmányozó (váltónál)
- ⊙ fr, ‘ua.’, lásd ENDOSSEMENT
- endosteóma** ⇨ *orv* a csontvelőüregben képződő daganat
- ⊙ tud lat *endosteoma* ‘ua.’: lásd ENDO-, OSZTEÓMA
- endoszimbiosis** ⇨ *biol* az együttélés olyan formája, melyben az egyik szervezet a másik belsejében él
- ⊙ lásd ENDO-, SZIMBIÓZIS
- endoszkóp** ⇨ *orv* hajlékony orvosi műszer a test belsejének tükrözéses vizsgálatára
- ⊙ ang *endoscope* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’
- endoszkópia** ⇨ *orv* a test üreges belsejének tükrözéses vizsgálata

⊙ tud lat *endoscopia* ‘ua.’, lásd ENDOSZKÓP

endoterm ⇨ *fiz* spontán hőelnyeléssel járó (folyamat)

⊙ ném *endotharm* ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *thermé* ‘hő’

endothelium [endotélium] ⇨ *anat* érbelhártya, az ereket és a savós üregeket bélelő hámszövet

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *thelé* ‘anyamell, mellbimbó’

endotoxin ⇨ *biol* a baktériumsejtek elpusztulása nyomán felszabaduló méréganyag

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ENDO-, TOXIN

endozoa ⇨ *biol* más szervezetek belsejében élő állatok

⊙ tud lat tbsz, ‘ua.’: lásd ENDO- | gör *dzóon* ‘állat, élőlény’ ← *dzóo* ‘él’

endozmózis ⇨ *biol* befelé irányuló szivárgás hártán vagy félígáteresztő rétegen át

⊙ tud lat *endosmosis* ‘ua.’: lásd ENDO-, OZMÓZIS

end user [end júzer] ⇨ *számtech* végfelhasználó

⊙ ang, ‘ua.’: *end* ‘vég’ | *use* ‘használ’ ← lat *uti, usum* ‘ua.’

en effet [anefe] ⇨ valóban, tényleg, igazán

⊙ fr, ‘ua.’: *en* ← lat *in* ‘-ban’ | *effet* ‘hatás, eredmény, értéktárgy’ ← lat *effectus*, lásd EFFEKTUS

eneolitikum ⇨ *tört* rézkor, rézkökor, az újabb kőkor legkésőbbi szakasza

⊙ tud lat *aeneolithicum* ‘ua.’: lat *aeneus* ‘rézből való’ | gör *lithosz* ‘kő’

energetika ⇨ *tud* az energia formáival és felhasználásával foglalkozó tudomány

⊙ ném *Energetik* ‘ua.’ ← gör *energétikosz* ‘cselekvő, tevékeny, alkalmas’

energetikus ⇨ *tud* energetikával foglalkozó, az energiaigazdálkodást irányító szakember

⊙ magy, ‘ua.’, lásd ENERGETIKA (*a.fizika-fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

energetizmus ⇨ *fil* 19. századi bölcseleti irányzat, amely az anyagot és a szellemet egyaránt az örök energia megjelenési formáinak tekinti

⊙ ném *Energetismus* ‘ua.’, lásd ENERGETIKA, -IZMUS

energia ⇨ *fiz* munkavégző képesség

⇨ erő, hatóerő, erőforrás, erőtartalék

⇨ tetterő, akaraterő, lendület

⊙ lat *energia* ‘ua.’ ← gör *energeia* ‘működés, tevékenység’ ← *energosz* ‘dolgos’: *en* ‘-ban’ | *ergon* ‘munka’

Lásd még ERG

energiakvantum ⇨ *fiz* az elektromágneses sugárzás elemi energiaegysége

⊙ lásd ENERGIA, KVANTUM

energikus ⇨ erélyes, magabiztos, tetterős

⇨ hatékony, határozott

⊙ ném *energisch* ← fr *énergique* ‘ua.’, lásd ENERGIA

energáció ⇨ ideggyengeség, ideges kimerültség, emnyedtség

⊙ tud lat *ervatio* ‘ua.’, lásd ENERVÁL

enervál ⇨ *orv* elgyengít, kimerít

⊙ lat *enervare* ‘gyengít, elernyeszt’: *e(x)*- ‘el’ | *nervus* ‘ín, új húrja’, új lat ‘ideg’

Lásd még INNERVÁCIÓ, NERVUS RERUM

enervált ⇨ *orv* kórosan fáradt, fásult, ideggyenge

⊙ lásd ENERVÁL

en face [anfasz] ⇨ szemben, szemtől szembe

⊙ fr, ‘ua.’: *en* ← lat *in* ‘-ban’ | *face* ← népi lat *facia* ← lat *facies* ‘arc’ ← *facere* ‘csinál’

en famille [anfamid] ⇨ családi körben, magunk között

⊙ fr, ‘ua.’: *en* ← lat *in* ‘-ban’ | *famille* ← lat *familia* ‘család’

enfant terrible [anfán teribl] ⇨ olyan személy, aki túlzott nyíltságával, bizalmas dolgok kifecsegésével másokat kínos helyzetbe hoz

⇨ a konvenciókat felrúgó, kellemetlen alak

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘rettenetes gyerek’: *enfant* ← lat *infans, infantis* ‘kisgyermek’, tkp. ‘nem beszélő’: *in-* ‘nem’ | *fari* ‘beszél’ | lásd TERRIBILIS

enfilade [anfilád] ⇨ *ép* reprezentatív térsorozat, palotákban és kastélyokban a főemelet dísztermeinek elhelyezése oly módon, hogy a kétszárnyú ajtók nyílásán mint tengelyen végig lehessen látni rajtuk

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'felfűzés': *en* ← lat *in* 'bele' | *fil* ← lat *filum* 'szál'

enfin [anfen] ⇨ végre

⊙ fr, 'ua.': *en* ← lat *in* '-ban' | *fin* ← lat *finis* 'vég'

en garde [angárd] ⇨ felkészülten, védekezésre vagy támadásra készen

⇨ *sport* kiinduló állás (vívásban)

⊙ fr, 'ua.': *en* ← lat *in* '-ban' | *garde* 'védelem', lásd GÁRDA

engasztrilógus † ⇨ hasbeszélő

⊙ ném *Engastriloge* 'ua.': gör *en* '-ban' | *gasztrér*, *gasztrosz* 'gyomor, has' | *logosz* 'beszéd'

Lásd még GASZTRONÓMIA

engobe [angob] ⇨ *műv* agyagmáz, durva agyagedény borítása színezett agyagréteggel

⊙ fr, 'ua.' ← *engober* 'bekap, lenyel': *en* ← lat *in* '-ba' | *gober* 'nyel'

engram ⇨ *lél* az emlékezetbe bevésett ismeret, tapasztalat

⇨ *biol* az átélt események nyoma a nagyagykéregben

⊙ ang, 'ua.': *en* ← lat *in* '-ban' | gör *gramma*, tkp. *graph-ma* 'rajz, írás' ← *graphó* 'ír, rajzol'

engraving [engréjving] ⇨ *műv* a rézmetszet angol neve

⊙ ang, 'ua.' ← *engrave* 'bevés': *en* ← lat *in* '-be' | *grave* 'vés, ás'

en gros lásd ANGRÓ

engrossista lásd ANGROSSZISTA

enhancer [inhanszer] ⇨ *gen* az eukarióta sejtek átíródását elősegítő enzim

⊙ ang, 'ua.' ← *enhance* 'növel' ← ófr *enhaucer* ← késő lat *inaltare* 'megemel': *in* 'bele, meg' | *altus* 'magas'

Lásd még ALT, EGZALTÁLT, HOSSZ

enharmónia ⇨ *zene* azonos magasságú, de eltérő hangnemekhez tartozó és eltérően jelölt két hang (pl. *cisz–desz*) viszonya

⊙ tud lat *enharmonia* 'ua.': gör *en* 'benne' | *harmónia* 'összhang'

enharmonikus ⇨ *zene* az enharmónia jelenségét mutató

⊙ ném *enharmonisch* 'ua.', lásd ENHARMÓNIA

enigma ⇨ *irod* talány, rejtély (gyakran vers formájában)

⊙ lat *aenigma* 'ua.' ← gör *ainigma* 'homályos értelmű kijelentés' ← *ainisszomai*, tkp. *ainig-szomai* 'talányokban beszél, célozgat, példálózik' ← *ainosz* 'elbeszélés'

enigmatikus ⇨ rejtelmes, rejtélyes, talányos

⊙ ang *enigmatic*, ném *änigmatisch* 'ua.', lásd ENIGMA

enjambement [anzsambman] ⇨ *irod* áthajlás, átívelés, átkötés: egy szókapcsolat szorosan összetartozó elemeit a verssor vége különválasztja, esetleg egy szót is kettémetsz, pl. *A távolságot mint üveg / Golyót, megkapod, óriás / Leszel...* (József A.)

⊙ fr, 'ua.' ← *enjamber* 'átgázol': *en* 'bele' | *jambe* 'lábszár' ← népi lat *gamba* 'ua.'

enjeu [anzsö] ⇨ *ját* a résztvevők pénzbetétje kártyajátékban

⊙ fr *en jeu* 'játékban, játéka': *en* ← lat *in* '-ban' | *jeu* ← lat *iocus* 'játék, tréfa'

Lásd még GIOCOSO, JOKULÁTOR, ZSONGLÓR, ZSUGA

enkauszтика ⇨ *műv* ókori eredetű festési eljárás, a festék forró viasszal való beégetése

⊙ ném *Enkaustik* 'ua.' ← gör *enkausztész* 'viaszfestő' ← *enkauszisz* 'beégetés': *en* 'bele' | *kauszisz* 'égés, égetés' ← *kaió* 'éget'

Lásd még HIPOKAUSZTUM, KAUSZTIKUS, KAUTER

enkefalgalgia ⇨ *orv* erős fejfájás, fejfőrcs

⊙ tud lat *encephalalgia* 'ua.': gör *enkephalosz* 'agy': *en* 'benne' | *kephalé* 'koponya' | *algeia* 'fájdalom' ← *algeó* 'fájdalmat érez'

enkefalin ⇨ *biokém* az idegingerület vezetésében, az idegsejtek közötti kapcsolattartásban szerepet játszó vegyületek összefoglaló neve

⊙ tud lat, 'ua.': *encephalus* ← gör *enkephalosz* 'agy', tkp. 'a koponyában lévő': *en-* 'benne' | *kephalé* 'fej, koponya'

Lásd még AUTOKEFÁL

enkefalitisz ⇨ *orv* agyvelőgyulladás

⊙ tud lat *encephalitis* 'ua.' ← gör *enkephalosz* 'agy': *en-* 'benne' | *kephalé* 'koponya' | *-itisz* gyulladásra utaló végződés

enkefalizáció ⇨ *biol* az agyvelő kialakulása a törzsejlődés során

⇨ *biol* az agyvelő fokozatosan növekvő kontrollja az idegrendszer működése felett

⊙ tud lat *encephalialisatio* 'ua.' ← gör *enkephalosz* 'agy': *en-* 'benne' | *kephalé* 'koponya'

enkefalográfia lásd ELEKTROENKEFALOGRAFIA

enkeirézis ⇨ *orv* műtéti fogás

⊙ tud lat *encheiresis* 'ua.' ← gör *enkheirészisz* 'vállalkozás, művelet' ← *enkheiridzó* 'vállal, kezébe vesz (ügyet)': *en-* 'bele' | *kheir* 'kéz'

Lásd még KIROMANTIA, KIRURGIA

enkheiridion ⇨ kézikönyv

⇨ szöveggyűjtemény

⊙ gör, 'ua.', ered. 'tör', tkp. 'kézbe való dolog' ← *enkheiridzó* 'kézbe vesz', lásd ENKEIRÉZIS

enkláve ⇨ *pol* egy állam külső területe vagy önálló állam, amelyet egy másik állam szárazföldi területe vesz körül

⊙ ném *Enklave* 'ua.' ← fr *enclave* 'zárvány': *en-* lat *in-* 'benne' ← | lat *clavis* 'kulcs'

Lásd még EXKLÁVE, KLAUZULA, KLAVIATÚRA, KLAVÍR, KONKLÁVÉ

enklitikus ⇨ *nyelvt* önálló hangsúly nélküli, az előző szóhoz simuló (szó), pl. magyarban *-e*

⊙ tud lat *encliticus* ← gör *enklitikosz* 'ua.' ← *enkliszisz* 'elhajlás' ← *enklinó* 'elhajlik': *en-* 'benne' | *klinó* 'hajlik'

Lásd még KLÍMA, KLIMAX, KLINIKA

enkóder ⇨ *inf* az információ bekódolását végző egység

⊙ ang *encoder* 'ua.': *en* ← lat *in* 'bele' | *code* lásd KÓD

enkolpion lásd ENCOLPIUM

enkómium ⇨ magasztalás, dicsőítés

⊙ lat *encomium* ← gör *enkómion* 'ua.' ← *enkómidzó* 'magasztal': *en-* 'benne' | *kómosz* 'Dionüszoszot ünneplő ének'

enkrateia ⇨ önmegtartóztatás

⊙ gör, 'ua.' ← *enkratész* 'erős, mértéktartó': *en-* 'benne' | *kratosz* 'erő'

enkratita ⇨ *vall* szélsőséges askézist hirdető eretnek keresztény szekta a 2. században

⊙ tud lat *enkratita* 'ua.' ← gör *enkrateia*, lásd ott

enkulturáció ⇨ az a folyamat, amelynek során az egyén elsajátítja társadalmának közös tudásanyagát, magáévá teszi műveltségét és hagyományait

⊙ ang *enculturation* 'ua.': *en* ← lat *in-* 'bele' | lásd KULTÚRA

enluminure [anluminür] ⇨ *műv* miniatúra, kézírásos könyvet díszítő színes kép

⇨ *műv* a miniatúrafestés művészete

⊙ fr, 'ua.' ← *enluminer* ← lat *illuminare* (tkp. *in-luminare*) 'színes képekkel díszít', tkp. 'megvilágít': *in-* 'bele, meg' | *lumen* 'fény'

enneagon ⇨ *geom* kilencszög

⊙ ném *Enneagon* 'ua.': gör *ennea* 'kilenc' | *gónosz* 'hajlat, szög' ← *gonü* 'térđ'

enoftalmosz ⇨ *orv* kórosan mélyen ülő szem

⊙ tud lat *enophthalmus* 'ua.': gör *en-* 'benn' | *ophthalmosz* 'szem'

enormis ⇨ roppant nagy, hatalmas, rendkívüli

⊙ lat, 'ua.': *e(x)-* 'ki, el' | *norma* 'szabály'

enormitás ⇨ roppant nagyság, szokatlanul nagy, óriási méret

⊙ lat *enormitas* 'ua.', lásd ENORMIS

enosztózis ⇨ *orv* csontdaganat a csont belsejében

⊙ tud lat *enosteosis* 'ua.': gör *en-* 'benne' | *osztéon* 'csont' | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

enózis ⇨ *pol* mozgalom, törekvés Ciprusnak Görögországhoz való csatolására

⊙ újgör *enoszisz* ← gör *henoszisz* ‘egyesítés’: *eisz*, *mia*, *hen* ‘egy’ | -*ózis* (folyamatra utaló toldalék)

en passant [anpaszan] ⇨ mellékesen, mellesleg

⇨ futólag

⇨ *sakk* gyaloggal oldalirányban (út)

⊙ fr, ‘ua.’: *en* ‘-ban’ | *passant* ‘mentében, elvonulóban’ ← *passer* ‘elvonul’, lásd PASSZ

enquete lásd ANKÉT

ens [ensz] ⇨ *fil* létező

⊙ lat, ‘ua.’ ← *esse* ‘lenni’

ensalada [enszaláda] ⇨ *zene* ismert dallamok egyvelege mint zenei forma a 16. századi spanyol zenében

⊙ sp, ‘saláta’, tkp. ‘beszózt’: *ensalar* ← késő lat *insalare* ‘besóz’: *in* ‘bele’ | *sal* ‘só’

ensaladilla [enszaladilja] ⇨ *irod* középkor végi spanyol verses műfaj: tartalmában, jellegében, versformában, sőt nyelviileg is heterogén költemény

⊙ sp kics, ‘ua.’, tkp. ‘vegyes salátácska’ ← *ensalada* ‘saláta’, tkp. ‘beszózt’: *en* ← lat *in* ‘bele’ | *sal* ← lat *salare* ‘sóz’ ← *sal* ‘só’

ensemble [anszambli] ⇨ együttes, társulat

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘együtt’: *en* ← lat *in* ‘-ban’ | lat *simul* ‘együtt’

ensemblie [anszamblié] ⇨ lakberendező

⊙ fr, ‘ua.’ ← *ensemble* ‘(bútor)együttes’, lásd ENSEMBLE

ens reale [ensz reále] ⇨ *fil* valóságos, létező dolog

⊙ lat, ‘ua.’, lásd ENS, RÉALIS

en suite [anszüit] ⇨ egymás után, sorban

⇨ ennél fogva, következőképp

⊙ fr, ‘ua.’: *en* ← lat *in* ‘-ban’ | *suivre* ‘követ’ ← lat *sequi* ‘ua.’

ensztatit ⇨ *ásv* közetalkotó magnéziumszilikát, szebb kristályaiból ékkövek is készülnek

⊙ ang *enstatite* ‘ua.’: gör *ensztatész* ‘ellenfél’ | -*it* (ásványra utaló toldalék)

entartete Kunst [... kunszt] ⇨ *műv* „elfajult művészet”, az üldözött modern művészeti irányzatok megbélyegző elnevezése a náci Németországban

⊙ ném, ‘ua.’: *entarten* ‘elfajul’: *ent-* ‘el, ki, félre’ | *Art* ‘faj, fajta’ | *Kunst* ‘művészet’ ← *können* ‘tud’

entázis ⇨ *ép* sudarasodás, ókori oszlopok törzsének a középtájon enyhén kihasasodó, attól felfelé keskenyedő alakja

⊙ gör *entaszisz* ‘ua.’, tkp. ‘feszülés’: *en-* ‘benne’ | *teinó* ‘feszít’

entelekheia ⇨ *fil* az arisztotelészi tan szerint a természeti jelenségek és minden létező ama vonása, hogy magában hordja fejlődésének belső célját

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘aminek célja önmagában van’: *en-* ‘benne’ | *telosz* ‘cél’ | *ekhó* ‘bír’

entellektüel ⇨ értelmiségi (személy)

⊙ fr *intellectuel* ‘értelmi, szellemi’, lásd INTELLEKTUÁLIS

entente lásd ANTANT

enter ⇨ *számtech* az aktuális parancs végrehajtására utasító billentyű programozásban

⇨ a bekezdés végét jelző karakter szövegszerkesztésben

⊙ ang ‘belép(és)’ ← fr *entrer* ← lat *intrare* ‘belép’ ← *intro* ‘befelé’

enteralgia ⇨ *orv* belfájdalom, hasgörcs

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *enteron* ‘bél’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

enterális ⇨ *anat* a belekkel kapcsolatos, bél-

⊙ tud lat *enteralis* ‘ua.’ ← gör *enteron* ‘bél’

enteriór ⇨ *műv* szobabelső, meghitt hangulatú belső tér (mint festmény, fénykép tárgya)

⊙ fr *interieur* ‘belső’ ← lat kf *interior* ‘belső, beljebb fekvő’ ← *inter* ‘között, benne’

enteritisz ⇨ *orv* bélhurut, bélgulladás

⊙ tud lat *enteritis* ‘ua.’: gör *enteron* ‘bél’ | -*itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

entero- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a belekkel kapcsolatos, bél-

⊙ gör *enteron* ‘bél’

enteroanasztomózis ⇨ *orv* műtéileg létesített összeköttetés két bélszakasz között

⊙ tud lat, 'ua.': lásd ENTERO- | gör *anasztomószisz* 'torkolat' | *ana-* 'rá, bele' | *sztoma* 'száj' | -*ózis* (folyamatra utaló toldalék)

enterocolitis [enterokolitisz] ⇨ *orv* vékony- és vastagbélgyulladás

⊙ tud lat, 'ua.': lásd ENTERO-, KOLITISZ

enterogén ⇨ *orv* a bélben keletkezett, a bélből kiinduló (pl. fertőzés)

⊙ lásd ENTERO-, -GÉN

enteroptózis ⇨ *orv* bélsüllyedés

⊙ tud lat *enteroptosis* 'ua.': lásd ENTERO- | gör *ptószisz* 'esés' ← (*pi*)*ptó* 'esik'

enterospasmus ⇨ *orv* bélgörcs

⊙ tud lat *enterospasmus* 'ua.': lásd ENTERO- | gör *szpaszmosz* 'görcs' ← *szpaó* 'húz, tép'

enteroszkópia ⇨ *orv* béltükrözés

⊙ tud lat *enteroscopia* 'ua.': lásd ENTERO- | gör *szkopeó* 'figyel, őriz'

enteroszolvens ⇨ *orv* bélben oldódó (tabletta, kapszula)

⊙ tud lat *enterosolvens* 'ua.': lásd ENTERO- | lat *solvens* 'oldódó' ← *solvere* 'old'

enterosztázis ⇨ *orv* bélpangás, a bélmozgás megállása

⊙ tud lat *enterostasis* 'ua.': lásd ENTERO- | gör *sztaszisz* 'állás' ← (*hi*)*sztémi* 'áll'

enterosztenózis ⇨ *orv* bélszűkület

⊙ tud lat *enterostenosis* 'ua.': lásd ENTERO- | gör *sztenosz* 'szűk' | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

enterotómia ⇨ *orv* a bél műtéti metszése

⊙ tud lat *enterotomia* 'ua.': lásd ENTERO- | gör *tomé* 'vágás' ← *temnó* 'vág'

enterotoxémia ⇨ áll háziállatok bélrendszerében felszaporodó baktériumok által előidézett, változatos körképű betegségcsoport

⊙ tud lat *enterotoxaemia* 'ua.': lásd ENTERO-, TOXIN | gör *haima* 'vér'

enthusiasmus lásd ENTUZIAZMUS

entiméma ⇨ *ret* csonka szillogizmus, elhagyásos gondolatalkazat

⇨ *log* valószínű előfeltevéseken alapuló következtetés

⊙ gör *enthüiméma* 'ua.', tkp. 'gondolat, megfontolás' ← *enthümeomai* 'meggondol, megszívlel': *en-* 'benne' | *thümosz* 'lélek, szív'

entitás ⇨ *fil* valamely lénynek, létező dolognak konkrét mibenléte, tulajdonságainak összessége

⊙ kk lat *entitas* 'ua.' ← lat *ens, entis* 'lény, létező' ← *esse* 'lenni'

entoderma ⇨ *anat* csírahártya

⊙ tud lat, 'ua.': gör *entosz* 'belső' | *derma* 'bőr'

entomofág ⇨ *biol* rovaréví

⊙ ném *entomophag* 'ua.': gör *entomon* 'rovar' | *phagein* 'eszik'

entomogámia ⇨ *növ* rovarok általi megporzás

⊙ tud lat, 'ua.': gör *entomon* 'rovar' | *gamosz* 'házasság'

entomológia ⇨ *biol* rovartan

⊙ tud lat *entomologia* 'ua.': gör seml *entomon* 'rovar', tkp. 'bemetszett' ← *entomosz* 'ua.': *en-* 'bele' | *temnó* 'vág' | lásd -LÓGIA

entomológus ⇨ *biol* a rovartan tudósa

⊙ magy, lásd ENTOMOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

entomophag lásd ENTOMOFÁG

en tout [antu] ⇨ egészében, mindent egybevéve

⊙ fr, 'ua.': *en* ← lat *in* '-ban' | *tout* ← lat *totus* 'minden, egész'

entr'acte [antrakt] ⇨ *szính* felvonásköz, szünet

⇨ *szính* közjáték

⊙ fr, 'ua.': *entre* ← lat *inter* 'között' | *acte* ← lat *actus* 'felvonás', lásd AKTUS

entrecôte [antrökt] ⇨ *konyha* tarja, karaj, bordaszelet

⊙ fr, 'ua.': *entre* ← lat *inter* 'között' | *côte* ← lat *costa* 'oldal, borda'

entrée [antré] ⇨ bejárat, előcsarnok

⇨ első fellépés, bemutatkozás (társaságban)

⇨ *konyha* előétel

⊙ fr, 'ua.' ← *entre* 'belép' ← lat *intrare* 'belép' ← *intro* 'befelé'

entrelacs [antröla] ⇨ *műv* rácsszerűn egymásba fonódó vagy egymást keresztező motívumokból formált díszítés az építészetben vagy az iparművészetben

⊙ fr, 'ua.': *entre* ← lat *inter* 'között' | *lacs* ← lat *laqueus* 'hurok, tör'

entremés [entremesz] ⇨ *szính* spanyol közjáték, zenés, táncos, pantomimes vidám jelenet

⊙ sp, 'ua.' ← *entremeter* 'közbeiktat': *entre* ← lat *inter* 'között, közé' | *meter* ← lat *mittere* 'küld, tesz'

entremets [antröme] ⇨ *konyha* a sajt és gyümölcs között felszolgált édesség

⊙ fr, 'ua.' ← *entremettre* 'közbeiktat': *entre* ← lat *inter* 'között' | *mettre* ← lat ← *mittere* 'küld, tesz'

entremetteur [antrömetör] ⇨ közbenjáró

⊙ fr, 'ua.' ← *entremettre* 'közbeiktat, közbelép', lásd ENTREMETS

entre nous [antrönu] ⇨ magunk között (szólva)

⊙ fr, 'ua.': *entre* ← lat *inter* 'között, közé' | *nous* ← lat *nos* 'mi'

entrepreneur [antröprenör] † ⇨ koncertek, színházi előadások szervező ügynöke

⊙ fr, 'ua.', tkp 'vállalkozó' ← *entreprendre* 'vállalkozik' ← késő lat *interpendere* 'ua.', tkp. '(másokkal) együtt hozzáfog': *inter-* 'között, együtt' | *pre(he)ndere* 'fog'

entresol [antröszol] ⇨ félemelet

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'közbulső szint': *entre* ← lat *inter* 'között, közé' | *solum* 'alap, talaj, talp'

entrópia ⇨ *fiz* az energia átalakulási képességének, ill. az átalakulás irányának jellemzője termikus folyamatokban

⇨ *fiz* anyagi rendszerek molekuláris rendezetlenségi fokának mértéke

⇨ *inf* a bizonytalanságnak a kapott információkkal csökkenő arányszáma

⊙ tud lat *entropia* 'ua.' ← gör *entroposz* 'fordulat': *en-* 'bele' | *tropó* 'fordul'

entropium ⇨ *orv* a szemhéj rendellenes befelé fordulása

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *entropé* 'magába szállás, befelé fordulás': *en-* 'bele' | *tropé* 'fordulat' ← *trepó* 'fordul'

Lásd még TROPIZMUS, TRÓPUS

entry point ⇨ *számtech* belépési pont, egy program kitüntetett pontja, ahonnan új funkció érhető el

⊙ ang, 'ua.', lásd ENTRÉE, PUNKTUM

entuziaszta ⇨ rajongó, lelkesült (személy)

⊙ ang, ném *enthusiast* 'ua.', lásd ENTUZIAZMUS

entuziazmus ⇨ lelkesültség, elragadtatás, felbuzdulás

⇨ rajongás, bámulat

⇨ ujjongás, örömmámor

⊙ lat *enthusiasmus* 'ua.' ← gör *enthusiaszmosz* 'isteni ihletés' ← *enthusiadzó* 'ihletve van' ← *entheosz* 'istennel eltelt, tőle ihletett': *en* 'benne' | *theosz* 'isten'

enukleáció ⇨ *orv* üregben elhelyezkedő szerv, ill. daganat eltávolítása

⇨ *biol* sejtmag eltávolítása a sejtből

⊙ tud lat *enucleatio* 'ua.': *e(x)-* 'el, ki' | *nucleus* 'mag', tkp. 'dióbél' ← *nux, nucis* 'dió'

Lásd még NUGÁT, NUKLEÁRIS

enumeráció ⇨ felsorolás, előszámlálás

⇨ *irod* eposzi szeregszemele

⊙ lat *enumeratio* 'ua.' ← *enumerare, enumeratum* 'elszámlál, felsorol': *e(x)* 'el, ki' *numerare* 'számlál' ← *numerus* 'szám'

Lásd még NUMERIKUS

enunciáció ⇨ kihirdetés, kinyilvánítás

⊙ lat *enuntiatio* 'ua.', lásd ENUNCIÁL

enunciál ⇨ kijelent, kihirdet, kinyilvánít

⊙ lat *enuntiare* ‘ua.’: *e(x)-* ‘ki’ | *nuntiare* ‘hirdet’ ← *nuntius*, ered. *noventius* ‘hírmök’ ← *novum* ‘újság, hír’ ← *novus* ‘új’

Lásd még NOVÍCIA, NUNCIUS, RENOVAL

enurézis ⇨ *orv* ágybavizelés

⇨ *orv* vizeletcsepegés

⊙ tud lat *enuresis* ‘ua.’: gör *en-* ‘bele’ | *ureszisz* ‘vizelés’ ← *uron* ‘vizelet’, lásd még URÉMIA, UROLÓGIA

envelope [envilóp] ⇨ *számtech* adategység

⇨ burkológörbe

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘boríték, burkolat’ ← ófr *enveloper* ‘beburkol’: *en-* ← lat *in-* ‘bele’ | kk lat *faluppa* ‘szalmaköteg, szalmafonat’ ← ?

environment [invájronment] ⇨ *műv* heterogén anyagok és kommunikációs eszközök (fény-, szín- és hangeffektusok) felhasználásával készült művészi téralakítás mint posztmodern műalkotás

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘környezet’ ← *environ* ‘körülvesz’ ← ófr *environner* ‘ua.’: fr *en-* ← lat *in-* ‘bele’ | *viron* ‘kör’ ← *virer* ‘forog’ ← népi lat *virare ‘ua.’ ← (?) gall *viria* ‘gyűrű’

enzian lásd ENCIÁN

enzim ⇨ *biol* az anyagcsere folyamatait serkentő, erjesztő hatású bonyolult fehérje

⊙ ang, ném *enzym* ‘ua.’: gör *en-* ‘benne’ | *dzüimé* ‘kovász’

enzimológia ⇨ *biokém* az enzimek vegytanával és működésével foglalkozó tudományág

⊙ lásd ENZIM, -LÓGIA

enzimopátia ⇨ *orv* enzim hiánya vagy hibás működése által okozott örökletes anyagcserezavar

⊙ tud lat *enzymopathia* ‘ua.’: lásd ENZIM | gör *pathosz* ‘szenvedés, kór’ ← *paszkhó* ‘szenved’

enyec ⇨ *népr* a Jenyiszej alsó folyása mentén élő szamojéd néptörzsek

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ or, ‘ua.’

eoacán ⇨ *geol* hajnalkor, a földtörténeti újkor egyik korai szakasza

⊙ ném *Eozän* ← lat *eocaenus* ‘ua.’: gör *éosz* ‘hajnal’ | *kainosz* ‘új’

Lásd még EOLIT, EOZIN, EOOIKUM

eo ipso [eó ipszó] ⇨ épp azért, már csak azért is

⇨ természetesen, magától értetődően

⊙ lat, ‘ua.’ ← *id ipse* ‘az maga, éppen az’: *id* ‘az’ | *ipse* ‘maga’

eol ⇨ *zene* ókori eredetű, vezetőhang nélküli, moll jellegű egyházi hangsor neve

⊙ lat *aeol(us)* ← gör *aiolosz* ‘aiol’ (ókori görög népcsoport), tkp. ‘gyors, ügyes’

eolhárfa ⇨ *zene* szélhárfa, szabadban, magasan elhelyezett húros hangszekrény, amelynek húrjait a szél pendíti meg

⊙ ném *Äolsharfe* ‘ua.’: gör *Aiolosz*, a szelek istenének neve | lásd HÁRFA

eolikus ⇨ *geol* a szél működése, felhalmozó és koptató tevékenysége által kialakított (felszíni formák)

⊙ tud lat *aeolicus* ‘ua.’ ← gör *Aiolosz*, a szelek istenének neve

eolit ⇨ *geol* hajnalkő, harmadkori kovakő

⊙ ném *Eolith* ‘ua.’ ← gör *éosz* ‘hajnal’ | *lithosz* ‘kő’ (korábban ember megmunkálta marokkőnek hitték, amely mintegy az emberré válás „hajnalának” tanúja)

Lásd még EOCÉN, EOZIN, EOOIKUM

eolitikum ⇨ *geol* pattintott kőkorszak

⊙ tud lat *eolithicum* ‘ua.’, lásd EOLIT

eón ⇨ évezred, világekorszak

⊙ lat *aeon* ‘ua.’ ← gör *aión* ‘élettartam, kor, örökkévalóság’

eozin ⇨ *műv* fémess fényű vöröses, színjátzó kerámiamáz

⊙ gör *éosz* ‘hajnal’ | *-in* terméknévképző (a pécsi Zsolnay-gyár márkanéve)

Lásd még EOCÉN, EOLIT, EOOIKUM

eozoikum ⇨ *geol* földtörténeti korszak, amelyben az élet első jelei mutatkoztak

⊙ tud lat *eozoicum* ‘ua.’: gör *éosz* ‘hajnal’ | *dzóé* ‘élet’

Lásd még EOCÉN, EOLIT, EOZIN

epagóga ⇨ *tört* alvilági istenek megidézésére való ókori varázsf formulák

⊙ gör tbsz seml, 'ua.' ← *epagógosz* 'előidéző, vonzó' ← *epagó* 'rávezet, előidéz': *epi-* 'rá' | *agó* 'vezet'

eparchia [eparhia] ⇨ *tört* római provincia

⇨ *tört* a bizánci birodalom tartománya

⇨ *vall* görögkeleti egyházmege

⊙ gör *eparkhia* 'tartomány': *epi-* 'rajta' | *arkhé* 'uralom'

eparchos [eparhosz] ⇨ *tört* tartományi kormányzó a bizánci birodalomban

⇨ *vall* görögkeleti püspök

⊙ gör *eparkhosz* kormányzó, az eparchia vezetője, lásd EPARCHIA

épée [epé] ⇨ *sport* vívótör

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'kard' ← ófr *espade* 'ua.' ← lat *spatha* 'pallos, kétélű kard' ← gör *spathé* 'kardlap' (indoeurópai rokonok: ang *spade*, ném *Spaten* 'ásó')

Lásd még EPOLETT, ESPADA, SPADÉ

épaulette lásd EPOLETT

episzodion ⇨ *irod* görög drámákban új szereplő belépését követő párbeszédés jelenet, amelyet kardal előz meg

⇨ *irod* ókori dráma egy jelenete

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'új belépés': *epi-* 'rá, újra' | *eiszodosz* 'bemenetel, belépés': *eisz* 'be' | *hodosz* 'út'

Lásd még EPIZÓD

epentétikus ⇨ *nyelvt* betoldott (hang)

⊙ ném *epenthetisch* 'ua.', lásd EPENTÉZIS

epentézis ⇨ *nyelvt* hangbetoldás, etimológiailag oda nem tartozó hang betoldása, pl. *korán(t)sem*

⊙ tud lat *epenthesis* ← gör *epentheszisz* 'ua.': *epi-* 'rajta, rá' | *entheszisz* 'beszúrás, betoldás': *en-* 'bele' | *theszisz* 'tétel, helyezés' ← *(ti)thémi* 'helyez'

epexegézis ⇨ *stil* értelmileg nem szükséges, díszítő szerepű értelmező, pl. „Mondá Lajos, a nagy király” (Arany)

⊙ gör *epexegeszisz* 'ua.', tkp. 'szétnyújtás' ← *epexagó* 'felvonultat, elnyújt': *epi-* 'újra' | *exagó* 'kitágít, eltérít': *ex-* 'ki' | *agó* 'vezet'

ephébosz [efébosz] ⇨ *tört* 18-20 éves ifjú férfi, aki Athénban katonai és politikai nevelésben részesült, melynek végén teljes jogú polgár lett

⊙ gör, 'ua.' ← *ephébaó* 'férfivá serdül': *ep(i)-* 'rá' ← *hébé* 'ifjúság'

ephemer lásd EFEMER

ephémeriszek ⇨ lásd EFEMERIDÁK

ephoria [eforia] ⇨ *vall* evangélikus egyházkerület

⊙ lat, 'ua.', lásd EPHORUS

ephorosz ⇨ *tört* a legfőbb végrehajtó hatalmat gyakorló öt választott tisztségviselő egyike az ókori Spártában

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'felügyelő' ← *ephoraó* 'szemmel tart': *epi-* 'rá' | *horaó* 'néz, figyel, lát'

Lásd még HORIZONT

ephorus [eforusz] ⇨ *vall* az evangélikus egyházkerület elöljárója

⊙ lat, 'ua.', lásd EPHOROSZ

epibionta ⇨ *biol* más élőlény felületén megtelepedett, de nem élősködő lények

⊙ tud lat tbsz seml, 'ua.': gör *epi-* 'rajta' | *bión*, *biontosz* 'élő' ← *bioó* 'él'

epiblepharon [epiblefaron] ⇨ *orv* a belső szemzugot fedő bőrredő mint fejlődési rendellenesség

⊙ tud lat, 'ua.': gör *epi-* 'rajta' | *blepharosz* 'szem, szemhéj'

epicentrum ⇨ *geol* a földfelszín azon pontja, amely a földrengés fészke fölött van

⊙ tud lat, 'ua.': gör *epi-* 'rajta, fölött' | lat *centrum* 'központ' ← gör *kentron* 'dárdahegy, körzőhegy, kör középpontja'

epiciklois ⇨ *geom* olyan síkgörbe, amelyet egy rögzített kör külső oldalán csúszás nélkül gördülő másik körnek egy kerületi pontja ír le

⊙ gör *epi-* ‘rajta’ | lásd CIKLOIS

epiciklus ⇨ *mat* önmagában elmozgatható síkgörbe neve a különféle geometriai rendszerekben

⇨ *csill* a Ptolemaiosz-féle geocentrikus rendszerben az égitestek mozgásának leírásához használt segédkör

⊙ tud lat *epicyclus* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta’ | *küklosz* ‘kör’

epidémia ⇨ *orv* járvány, ragály

⊙ tud lat *epidemia* ‘a nép között terjedő (járvány)’ ← gör *epidémia* ‘tartózkodás (valahol)’: *epi-* ‘között’ | *démosz* ‘nép’

Lásd még DEMAGÓG, DEMOKRÁCIA, DÉMOTIKUS, ENDÉMIA

epidemikus ⇨ *orv* járványos, ragályos

⊙ tud lat *epidemicus* ‘ua.’, lásd EPIDÉMIA

epidemiológia ⇨ *orv* járványtan

⊙ tud lat *epidemiologia* ‘ua.’: lásd EPIDÉMIA, -LÓGIA

epidemiológus ⇨ *orv* a járványos betegségek szakorvosa

⊙ magy, ‘ua.’ lásd EPIDEMIOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

epidermális ⇨ *anat* a felhámhoz tartozó, azzal kapcsolatos

⊙ tud lat *epidermalis* ‘ua.’, lásd EPIDERMISZ

epidermisz ⇨ *anat* felhám, a legfelső bőrréteg

⇨ *növ* külhám

⊙ tud lat *epidermis* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta’ | *derma* ‘bőr’

epidiaszkóp ⇨ *opt* mind átlátszatlan, mind átlátszó képek vetítésére alkalmas készülék

⊙ ném *Epidiaskop* ‘ua.’, lásd EPISZKÓP, DIASZKÓP

epididymectomia [epididimektómia] ⇨ *orv* a mellékhere műtéti eltávolítása

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd EPIDIDYMIS | gör *ektomé* ‘kimetszés’: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág’

epididymis [epididimisz] ⇨ *anat* mellékhere

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta’ | *didümosz* ‘here’, tkp. ‘iker’

epididymitis [epididimitisz] ⇨ *orv* mellékhere-gyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd EPIDIDYMIS | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

epidozit ⇨ *ásv* szilikátásványokból álló, sárgás-zöldes kristályú átalakult kőzet

⊙ ném *Epidosit* ‘ua.’: gör *epidoszisz* ‘gyarapodás, fejlődés, ráadás’: *epi-* ‘rá’ | *dószisz* ‘adás’ ← (*di*)*dómi* ‘ad’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

epidurális ⇨ *orv* a gerincsatornába, a gerincvelő külső burkán kívülre adott (injekció mint érzéstelenítő eljárás)

⊙ tud lat *epiduralis* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rá, kívülre’ | lat *dura (mater)* ‘a gerincvelő (és az agy) külső burka’, tkp. ‘kemény (anya)’

epifánia lásd EPIPHANIA

epifenomén ⇨ kísérelőjelenség, másodlagos fontosságú tünet

⊙ ném *Epihänomen* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta, mellett’ | lásd FENOMÉN

epifiton ⇨ más növény felületén élő, azt aljzatként, támasztékként használó, de önállóan táplálkozó növény

⊙ tud lat *epiphyton* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta’ | *phüton* ‘növény’ | *phüó* ‘nő, sarjad’

epifízis ⇨ *anat* tobozmirigy

⇨ *anat* a csöves csontok ízületi vége

⊙ tud lat *epiphysis* ‘ua.’ ← gör *epihüszisz* ‘ránövés’ ← *epiphüó* ‘ránó, rajta növekszik’: *epi-* ‘rajta, rá’ | *phüó* ‘nő, sarjad’

epifora ⇨ *stil* azonos szó ismétése több mondat vagy több verssor végén

⊙ tud lat *epiphora* ‘ua.’ ← gör *epiphora* ‘odavitel, pótlék’: *epi-* ‘rajta, hozzá’ | *pheró* ‘visz’

epigámikus ⇨ *biol* ivari jellegű (kiválasztás)

⊙ gör *epigamia* ‘házasságkötés’: *epi-* ‘rajta’ | *gamosz* ‘nász’

epigasztrikus ⇨ *anat* a gyomortájjal kapcsolatos

⊙ tud lat *epigastricus* ‘ua.’, lásd EPIGASZTRIUM

epigasztrium ⇨ *anat* gyomortáj, gyomorgödör

⊙ tud lat *epigastrium* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta, rá’ | *gasztér*, *gasztrosz* ‘gyomor’

epigenetikus ⇨ *gen* az epigenezissel kapcsolatos

⊙ ang *epigenetic* ‘ua.’, lásd EPIGENEZIS

epigenezis ⇨ *gen* az a ma általánosan elfogadott felfogás, hogy az ivarsejtekben a születendő egyed szervei nincsenek előre meghatározva, hanem az egyedfejlődés során alakulnak ki

⇨ *geol* azok a kisebb változások, amelyek a kőzetet kialakulás után érik

⊙ ang *epigenesis* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta, után’ | lásd GENEZIS

epiglottisz ⇨ *anat* gégefő

⊙ tud lat *epiglottis* ‘ua.’, tkp. ‘a nyelv mögötti’: gör *epi-* ‘rajta, mögött’ | *glóttá, glóssza* ‘nyelv’

Lásd még GLOSSZA, GLOSSZÉMA

epigon ⇨ nagy előd példáját kellő tehetség és eredetiség nélkül követő személy, utánzó

⊙ ném *Epigone* ‘ua.’ ← gör *epigonosz* ‘utód’: *epi-* ‘rá, után, utóbb’ | *gonosz* ‘született’ ← (*gi*)*gnomai* ‘születik’

epigonok ⇨ *mit* annak a hét argoszi vezérnek a fiai, akik sikertelen háborút vívtak Thébai ellen: a fiaknak sikerült bevenniük a várost

⊙ gör *epigonoí* ‘utódok’, lásd EPIGON

epigonizmus ⇨ *irod, műv* korábbi minták szolgálai utánzása, az eredetiség és átütő tehetség hiánya az alkotásban

⊙ tud lat *epigonismus* ‘ua.’, lásd EPIGON, -IZMUS

epigráf ⇨ *rég* felirat régi (ókori) épületen, szobor talapzatán, síremléken stb.

⊙ ang, ném *epigraph* ← gör *epigraphé* ‘ua.’: *epi-* ‘rá, fölé’ | *graphó* ‘ír’

epigráfia ⇨ *rég* felirattan, ókori feliratok megfejtésével foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *epigraphia* ‘ua.’ ← gör *epigraphé*, lásd EPIGRÁF

epigráfus ⇨ *tud* az epigráfia tudósa

⊙ magy, lásd EPIGRÁFIA (a *filozófia–filozófus* és hasonló szó párok mintájára)

epigramma ⇨ *irod* rövid, szellemes és csattanós, (eredetileg) disztichonban írt költemény, bökvers

⊙ lat, gör, ‘ua.’, tkp. ‘felirat’ (az ~k eredetileg szobrok, edények feliratának készültek): *epi-* ‘rá’ | *gramma, grammatosz*, tkp. *graph-ma* ‘írás’ ← *graphó* ‘ír’

epigrammatikus ⇨ *irod* az epigrammákra jellemző

⇨ tömör, velős, csattanós

⊙ ném *epigrammatisch* ‘ua.’, lásd EPIGRAMMA

epigraphia lásd EPIGRÁFIA

epika ⇨ *irod* elbeszélő költészet, elbeszélő irodalom

⊙ lat *epica* (*poesis*) ← gör *epika* (*poiesisz*) ‘eposzi (költészet)’, lásd EPIKUS

epikantusz ⇨ *anat* a magzati korban kialakuló, a belső szemzugot elfedő redő, mely a csecsemőkor után visszafejlődik

⊙ tud lat *epicanthus* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta’ | *kanthosz* ‘szemzug’

Lásd még KANTON

epikardium ⇨ *anat* a szívburokban a szív felszínéhez nőtt savós hártájája

⊙ tud lat *epicardium* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta’ | *kardia* ‘szív’

epikarpium ⇨ *növ* gyümölcshéj, külső terméshéj

⊙ tud lat *epicarpium* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta’ | *karposz* ‘gyümölcs’

epikheiréma ⇨ *ret* olyan érvelés, amely egy állítás igazát az ellentétes állítás cáfolatával bizonyítja

⊙ gör ‘érvelés, bizonyítás’ ← *epikheireó* ‘megkísérel, érvel’, tkp. ‘kezet ráveti’: *epi-* ‘rá’ | *kheir* ‘kéz’

epikrizis ⇨ *orv* a lezajlott betegség „utóélete”, következményei

⊙ tud lat *epicrisis* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rá, után’ | *kriszisz* ‘válság’, lásd KRÍZIS

epikum ⇨ elbeszélő jelleg, elbeszélő elem

⊙ magy, lásd EPIKUS (a *komikus–komikum* és hasonló szó párok mintájára)

epikureizmus ⇨ *fil* Epikurosz ógörög filozófus tanainak összessége

⊙ lásd EPIKUREUS, -IZMUS

epikureus ⇨ *fil* Epikurosz etikai elveit követő, az élet nyújtotta örömeket bölcs mértékkel élvező (személy)

✧ (mai értelmében) az élvezet minden más érték fölé helyező (személy)

⊙ lat *Epicureus* ← gör *Epikureiosz* 'ua.' ← *Epikuros* (tkp. 'segítségnyújtó') nevéből

epikus ✧ (mn) *irod* elbeszélő jellegű

✧ (fn) *irod* elbeszélő költő, eposzíró

⊙ lat *epicus* ← gör *epikosz* 'ua.', lásd EPOSZ

epiláció ✧ szőrtelenítés

⊙ ném *Epilation* ← fr *épilation* 'ua.', lásd EPILÁL

epilál ✧ szőrtelenít

⊙ ném *epilieren* ← fr *épiler* 'ua.': *é-* ← lat *e(x)-* 'ki' | *pilus* 'szőr'

epilatória ✧ szőrtelenítő szerek

⊙ tud lat tbsz seml 'ua.' ← *epilatorius* 'szőrtelenítő', lásd EPILÁL

epilemma ✧ *ret* a szónok által felhozott ellenvetés, amelyet rögtön meg is cáfol

⊙ gör *epilémma* 'ua.' ← *epilambanó* 'utolér, megragad': *epi-* 'rá, után' | *lambanó* 'megragad'

Lásd még DILEMMA, EPILEPSZIA, LEMMA

epilepszia ✧ *orv* nyavalyatörés, *†*eskór, *†*nehézkór

⊙ tud lat *epilepsia* 'ua.' ← gör *epilépszia* 'roham': *epi-* 'rajta' | *lambanó* 'megragad'

Lásd még DILEMMA, EPILEMMA, LEMMA

epileptikus ✧ (mn) *orv* az epilepsiával kapcsolatos

✧ (fn) *orv* epilepsiában szenvedő személy

⊙ tud lat *epilepticus* ← gör *epiléptikosz* 'ua.', lásd EPILEPSZIA

epilimnion ✧ *geol* a tavak felső vízrétege annak élővilágával

⊙ tud lat, gör, 'ua.': *epi-* 'rajta' | kics *limnion* 'tavacska' ← *limné* 'tó'

Lásd még LIMNIKOL, LIMNOLÓGIA

epillion lásd EPÜLLION

epilogizmus ✧ *log* ismert tényekről következtetés ismeretlenekre

⊙ gör *epilogizmosz* 'ua.', tkp. 'számítás, meggondolás': *epi-* 'rajta' | *logiszmosz* 'számítás' ← *logidzomai* 'számol' ← *legó* 'számít vminek, sorol'

epilógus ✧ *irod* utóhang, utószó, záradék

✧ *irod* utójáték

⊙ lat *epilogus* ← gör *epilogosz* 'ua.': *epi-* 'rá, utána' | *logosz* 'szó, beszéd'

epimagma ✧ *geol* a magma felső rétege, szilikátolvadék, amely még nem ért a felszínre

⊙ tud lat, 'ua.': gör *epi-* 'rajta' | lásd MAGMA

epimetamorfózis ✧ *geol* kőzetátalakulás nem túl magas hőmérsékleten és nyomáson

⊙ gör *epi-* 'rajta, után' | lásd METAMORFÓZIS

epimition ✧ *irod* mese vagy történet tanulsága

⊙ gör *epimüthion* 'ua.': *epi-* 'után' | *müthosz* 'mitosz, mese'

epimorfizmus ✧ áll alacsonyrendű állatok újraképződése a megmaradt hiányos részből

⊙ tud lat *epimorphismus* 'ua.': gör *epi-* 'rajta, után' | *morphé* 'alak'

Lásd még MORFOLÓGIA, MORFIUM

epinasztia ✧ növényi ingermozgás, melynek során egyes növényi részek, szervek a tengelytől elhajló irányban növekednek

⊙ tud lat *epinastia* 'ua.': gör *epi-* 'rajta' | *nasztosz* 'tömör' ← *nasszó* 'megtöm'

epineurium ✧ *anat* az idegek legkülső, kötőszövetes rétege

⊙ tud lat, 'ua.': gör *epi-* 'rajta' | *neuron* 'ideg', tkp. 'ín, új húrja'

epinglé [epenglé] ✧ *text* bordázott mintájú, felvágatlan hurkú pamutszövet, főleg bútorokra

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'tűzött' ← *épingle* 'tű' ← lat kics *spinula* 'tű' ← *spina* 'tövis'

epinomisz ✧ *jog* törvény toldaléka, záradéka

⊙ lat *epinomis* 'ua.': gör *epi-* 'rajta, után' | *nomosz* 'törvény'

epipelon ✧ *biol* tengeri, tavi üledék felszínének élővilága, az ott élő fajok életközössége

⊙ gör *epi-* 'rajta' | *pélosz* 'iszap'

epiph- lásd még EPIF-

epiphania [epifánia] ✧ *mit* az istenség személyes és jótékony megjelenése az emberek között

✧ *tört* a hellenisztikus és késő római uralkodóknak mint istenségeknek megjelenése, látogatása

✧ *vall* vízkereszt, a Háromkirályok látogatásának ünnepe

◎ kk lat *epiphania* ‘ua.’ ← gör *epiphaneia* ‘megjelenés, megmutatkozás’ ← *epiphainomai* ‘megmutatkozik’: *epi-* ‘rajta’ | *phainomai* ‘látszik’

Lásd még FANTÁZIA

epipharynx [epifarinx] ✧ *anat* a garatnak az orrüreggel kapcsolatban álló része

◎ tud lat, ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta, mögött’ | *pharünx* ‘garat’

epiplexia ✧ *orv* féloldali szélütés

◎ tud lat, ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta’ | *pléxisz* ‘ütés’ ← *plésszó*, tkp. *plég-szó* ‘üt’

epirogén vagy **epirogenetikus** ✧ *geol* szárazulatképző (kéregmozgás)

◎ ném *epirogen(etisch)* ‘ua.’, lásd EPIROGENEZIS

epirogenезis ✧ *geol* a szárazföldek, kontinensek létrejötte a földkéreg lassú, függőleges irányú elmozdulásai révén

◎ ném *Epirogenesis* ‘ua.’: gör *épeirosz* ‘szárazföld’, tkp. ‘hegyeken lévő’: *epi-* ‘rajta’ | *horosz* ‘hegy’ | lásd GENEZIS

epirográfia ✧ *földr* a szárazföldek leírásával foglalkozó tudományág

◎ tud lat *epiographia* ‘ua.’: gör *épeirosz* ‘szárazföld’, tkp. ‘hegyeken lévő’: *epi-* ‘rajta’ | *horosz* ‘hegy’ | lásd -GRÁFIA

episode lásd EPIZÓD

epist- lásd EPISZT-

episzkóp ✧ *opt* átlátszatlan kép vetítésére alkalmas tükrös szerkezet

◎ ném *Episkop* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rá’ | *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

❖ magy *püspök*

Lásd még EPISZKOPÁTUS

episzkopális ✧ *vall* püspöki

✧ *vall* (Nagy-Britanniában) püspöki rendszeren alapuló, anglikán

◎ lat *episcopalis* ‘ua.’ ← *episcopus* ‘püspök’ ← gör *episzkoposz* ‘ua.’, ered. ‘felügyelő, felvigyázó, gondviselő’: *epi-* ‘rá’ | *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

episzkopátus ✧ *vall* püspökség, a püspök egyházmegyéje

✧ *vall* a püspök hivatala, méltósága

◎ kk lat *episcopatus* ‘ua.’, lásd EPISZKOPÁLIS

Lásd még EPISZKÓP

episzóma ✧ *gen* önálló megkettőződésre képes genetikai részecske a kromozómában

◎ tud lat *episoma* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta’ | *szóma* ‘test’

episztatész ✧ *tört* az athéni prütaneaia egy-egy napra megválasztott elnöke

◎ gör, ‘előljáró’: *epi-* ‘rajta’ | *sztatész* ‘álló’ ← *sztateó* ‘áll’

episztaxis ✧ *orv* orrvérzés

◎ tud lat *epistaxis* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta’ | *sztaxisz* ‘folyás, csöpögés’ ← *sztadzó* ‘csöpög’

episztázis ✧ *orv* egy szerv alaktani kifejltségének kezdetlegessége, visszamaradása

✧ *gen* egyik génnek a másik génre gyakorolt gátló hatása az öröklésben való érvényesülést tekintve

◎ tud lat *epistasis* ‘ua.’ ← gör *episztaszisz* ‘várakozás, hátrább állás a sorban’: *epi-* ‘rajta, után’ | *sztaszisz* ‘állás’ ← *(hi)sztémi* ‘áll’

episztéme ✧ *tud* egy kor tudományos világképe

◎ gör, ‘ismeret, tudás, tudomány’: *epi-* ‘rá’ | *sztémi* ‘tud, ismer’

episztemológia ✧ *fil* ismeretelmélet

◎ tud lat *epistemologia* ‘ua.’: lásd EPISZTÉMÉ, -LÓGIA

episzternális ✧ *anat* a szegycsont feletti

◎ tud lat *episternalis* ‘ua.’: gör *epi-* ‘rajta, felette’ | *szternon* ‘mell, szegy’

episztoła ✧ *irod* (költői) levél

✧ *vall* szentlecke

◎ lat *epistola* vagy *epistula* ← gör *episztolé* ‘küldemény, üzenet’: *epi-* ‘felé’ | *sztelló* ‘küld’

episztoláris ✧ levélbeli

⊙ lat *epistolaris* 'ua.', lásd EPISZTOLA

episz túlion ⇨ *ép* gerendapárkány, architráv

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'oszlopokra helyezett': *epi-* 'rajta, rá' | *sztülosz* 'oszlop'

epitafiosz ⇨ *vall* a görögkeleti templomban nagypénteken használt himzett terítő, Jézus szemfedőjének jelképe, az ő holttestét ábrázolja

⊙ gör, 'a sirra való': *epi-* 'rá' | *taphosz* 'sír'

epitáfium ⇨ *irod* sírfelirat, sírvers

⇨ *műv* templomban felállított vagy templomfalra illesztett szobor, dombormű valakinek az emlékére

⊙ lat *epitaphium* ← gör *epitaphion* 'ua.': *epi-* 'rá' | *taphosz* 'sír'

epitalamosz ⇨ *anat* a köztiagy tetőrésze és a hozzátartozó agyrészek együttese

⊙ tud lat *epithalamus* 'ua.': gör *epi-* 'rajta' | *thalamosz* 'kamra'

epitél lásd EPITHELIUM

epithalamium ⇨ *irod* nászének

⊙ lat, ← gör *epithalamion* 'ua.': *epi-* 'rá, rajta' | *thalamosz* 'ház, kamra, nászszoba'

epithelium ⇨ *anat* a test felszínét borító vagy a belső szerveket bélelő fedőhám

⇨ *növ* vékony falú növényi bőrszövet

⊙ tud lat, 'ua.': gör *epi-* 'rajta' | *thelé* 'anyamell, mellbimbó'

epitheton ornans [epiteton ornans] ⇨ *stil* díszítő jelző

⊙ lat, 'ua.': gör *epitheton* 'jelző', tkp. 'hozzáfűzött dolog': *epi-* 'hozzá, rá' | *thetosz* 'helyezett' ← (ti)thémi 'helyez' | lat *ornans* 'díszítő' ← *ornare* 'díszít'

epitomé ⇨ *tud* foglalat, kivonat nagyobb műből

⊙ lat *epitome* ← gör *epitomé* 'ua.' ← *epitemnó* 'megnyes, lerövidít': *epi-* 'rajta, bele' | *temnó* 'vág'

epitrahil ⇨ *vall* a stóla neve a görögkeleti egyházban

⊙ újg, 'ua.' ← gör *epitrahéliion* 'nyakbavető': *epi-* 'rajta' | *trakhélosz* 'nyak'

epitrochazmus ⇨ *ret* sok tárgy futólagos, felsorolásszerű érintése szónoklatban

⊙ gör *epitrochaszmosz* 'ua.': *epi-* 'rajta' | *trokhaszmosz* 'futás' ← *trokhadzó* 'fut'

epitropé ⇨ *ret* a megítélés áthárítása hallgatókra, vitabeli ellenfélre

⊙ lat, gör, 'ua.': *epi-* 'rá' | *tropé* 'fordítás' ← *trepó* 'fordít, fordul'

epizeuxis ⇨ *stil* közvetlen, közbevetés nélküli szóismétlés, pl. „*Hová, hová, édes férjem?*” (Arany)

⊙ gör *epidzeuxisz* 'hozzáfűzés' ← *epidzeugnümi* 'hozzácsatol': *epi-* 'rá' | *dzeugnümi* 'kapcsol, párosít' ← *dzeugosz* 'iga'

epizód ⇨ *irod* elbeszélő mű vagy dráma mellékszála, a fő cselekményhez nem tartozó esemény

⇨ kevésbé jelentős mozzanat, esemény

⇨ *film* televíziós vagy filmsorozat egy alkalommal vetített része

⊙ ném *Episode* ← tud lat *episodium* 'ua.' ← gör *epeiszodion* 'járulék, kitérés' ← *epeiszodiosz* 'mellékes', tkp. 'a mellékbejáráshoz tartozó': *epi-* 'mellett' | *eiszodosz* 'bejárat': *eisz-* 'be' | *hodosz* 'út'

Lásd még EPEISZODION

epizodikus ⇨ mellékes, lényegtelen

⇨ múltó, átmeneti

⊙ lat *episodicus* 'ua.', lásd EPIZÓD

epizodista ⇨ *szính* epizódszerepeket játszó színész

⊙ magy, lásd EPIZÓD

epizoon ⇨ *biol* a bőrön élősködő állat

⊙ tud lat, 'ua.': gör *epi-* 'rajta' | *dzóon* 'állat, élőlény' ← *dzóé* 'élet'

epizootia ⇨ *áll* járványos állatbetegség

⊙ tud lat, 'ua.': gör *epi-* 'rajta' | gör *dzóotész* 'állati jelleg'

epocha [epoha] ⇨ *tud* időszak, korszak

⇨ *geol* földtani korszak vagy annak egy része

⇨ *csill* időpont, amelyhez bizonyos csillagászati adatokat, megfigyeléseket viszonyítanak

⊙ tud lat *epocha* 'ua.' ← gör *epokhé* 'megállás, csillagkép helye az égen, időszakmítás kiindulópontja' ← *epekhó* 'feltart, visszatart': *epi-* 'rajta, rá' | *ekhó* 'bír, tart'

epochális [epohális] ⇨ korszakalkotó, nagy jelentőségű

⊙ tud lat *epochalis* 'ua.', lásd EPOCHÁ

epódosz ⇨ *irod* egy hosszabb és egy rövidebb (esetleg eltérő ritmusú) sorból álló párvers

⇨ szatirikus, személyes élű vers az ókori lírában

⊙ gör *epódosz* (*sztikhosz*) 'hozzáénekel (verssor)': *epi-* 'rá, hozzá' | *ódé* 'ének' ← *aeidó* 'énekel'

epolett ⇨ katonai vállrojt

⊙ fr kics *épaulette* 'ua.' ← *épaule* 'váll' ← késő lat *spatula* 'váll, lapocka' tkp. 'kardlap' ← lat *spatha* 'pallas'

Lásd még ÉPÉE, ESPADA, SPÁDÉ

eponima ⇨ *nyelvt* köznevesült személynév (pl. röntgen)

⊙ tud lat *eponyma* 'ua.': gör *epi-* 'rá, után' | *onoma, oníma* 'név'

epopeia ⇨ *irod* hősköltelemény

⊙ lat *epopoeia* ← gör *epopoia* 'ua.', tkp. 'eposzírás': *eposz* (lásd ott) | *poieó* 'alkot'

epopszia ⇨ saját nézet, vélemény

⊙ gör *epopszisz* 'látás': *epi-* 'rá' | *opszisz* 'látás' ← *opteuó* 'néz, figyel'

epopteia ⇨ *vall* megpillantás, szemlélés (ti. a szent tárgyaké), az eleusziszi miszériumokban a beavatottság legfelső foka

⊙ gör, 'ua.': *epi-* 'rá' | *opteuó* 'néz'

eposz ⇨ *irod* hősköltelemény, nagy terjedelmű elbeszélő költemény

⊙ gör *eposz* 'szó, ének, hősköltelemény' ← *eipon* 'mond, beszél'

epoxigyanta ⇨ *kém* főleg ragasztásra használt nagy molekulájú műanyag

⊙ ném *Epoxyd* 'olyan gyűrűs éter, amelyben az oxigénhid két szomszédos szénatomot köt össze': gör *epi-* 'rajta' | lásd OXID

épreuve d'artiste [epróv d'artiszt] ⇨ *műv* a művész próbalenyomata félig kész vagy épp elkészült rézkarc vagy rézmetszet lemezéről

⊙ fr, 'ua.', lásd EPRUVETTA, ARTISTA

epruvetta ⇨ *kém* kémcső, próbacső

⊙ ném *Epruvette* ← fr *épruvette* 'ua.' ← *épreuve* 'próba' ← *éprouver* 'kipróbál' ← késő lat *exprobare* 'ua.': *ex-* 'ki' | *probare* 'megvizsgál' ← *probus* 'derék, helyes'

❖ magy *próba*

epszilon ⇨ a görög ábécé ötödik betűje, ε, E, hangértéke *e*

⊙ bizánci gör *epszilon* 'csupasz e' ← *pszilosz* 'csupasz, egyszerű' (akkoriban már az *ai* is e-nek hangzott, ehhez képest volt az ~, 'egyszerű')

epszomit ⇨ *kém* keserűső

⊙ ang *epsomit* 'ua.' ← *Epsom* városról

epuráció ⇨ megtisztítás, finomítás

⇨ tisztogatás, selejtezés

⊙ tud lat *epuratio* 'ua.', lásd EPURÁL

epurál ⇨ megtisztít, finomít

⇨ tisztogat, selejtez

⊙ ném *epurieren* ← fr *épurer* 'ua.': *é-* ← lat *e(x)-* 'ki' | *pur* ← lat *purus* 'tisztá'

epüllion ⇨ *irod* antik kispikái mű hexameteres formában

⊙ gör kics, 'ua.', ered. 'kis költemény'

eques lásd EQUITÉS

equipage lásd EKVIPÁZS

equites [ekvitesz] ⇨ *tört* lovagok, a plebejusok meggazdagodott rétegének tagjai az ókori Rómában

⊙ lat *eques*, tbsz. *equites* 'lovasságnál szolgáló katona' ← *equus* 'ló'

éra ⇨ korszak, időszak, időszámítás

⇨ *pol* politikai, uralmi időszak

⊙ ném *Ára* 'ua.' ← késő lat tbsz *aera* 'fizetési határnap', ebből 'a határnapig tartó időszak' ← *aes, aeris* 'réz, rézpénz, zsold'

eradiáció ⇨ *fiz* kisugárzás

⊙ lat *eradiatio* ‘ua.’: *e(x)*- ‘ki’ | lásd RADIÁCIÓ

erasable storage [írészlebl sztoridzs] ⇨ *számtech* törölhető tároló

⊙ ang, ‘ua.’: *erase* ← lat *eradere*, *erasum* ‘kitöröl’: *e(x)*- ‘ki’ | *radere* ‘vakar, kapar’ | *store* ‘felhalmoz, tartalékol’ ← ófr *estorer* ‘felállít, berendez, ellát’ ← lat (*in*)*staurare*, lásd INSTAURÁL

eraviszkusz ⇨ *tört* illír-kelta népcsoport a Dunántúl északkeleti részén időszámításunk kezdete körül

⊙ lat *Eravisci* ‘ua.’

erbium ⇨ *kém* a ritkaföldfémek csoportjába tartozó elem

⊙ a svédországi (*Ytterby*) község nevéből | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

Lásd még ITTERBIUM, ITTRIUM, TERBIUM

erekció ⇨ *orv* a himvesző merevedése

⇨ felállítás, felemelés

⊙ lat *erectio* ‘ua.’, lásd ERIGÁL

erektilis ⇨ *orv* vérrel való telítődés révén merevedésre képes (szerv)

⊙ tud lat *erectilis* ‘ua.’, lásd ERIGÁL

eretikus ⇨ *orv* ingerlékeny

⊙ tud lat *erethicus* ‘ua.’ ← gör *erethidzó* ‘ingerel’

eretisztikum ⇨ *orv* izgatószer

⊙ tud lat *erethisticum* ‘ua.’, lásd ERETIZMUS

eretizmus ⇨ *orv* kóros ingerlékenység

⊙ tud lat *erethismus* ‘ua.’ ← gör *erethiszmosz* ‘lázongó természet’: *erethidzó* ‘ingerel’ | lásd -IZMUS

erémita † ⇨ remete

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *erémítész* ‘pusztalakó’ ← *erémia* ‘sivatag’ ← *erémosz* ‘elhagyott, puszta’

❖ magy *remete*

erémi † ⇨ remetei, magános, elhagyatott

⊙ lásd ERÉMITA

erg ⇨ *fiz* a munkavégzés egysége

⊙ gör *ergon* ‘munka’

Lásd még DEMIURGOSZ, DRAMATURGIA, ENERGIA, ERGASZTÉRION, ERGONOMIA

ergastulum [ergasztulum] ⇨ *tört* a rabszolgák és adósok kényszermunka-börtöne az ókori Rómában

⇨ † *jog* dologház

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *ergasztériorion*, lásd ott

ergasztériorion ⇨ *tört* nagyobb kézműipari műhely az ókori Hellaszban

⊙ gör, ‘ua.’: *ergon* ‘munka’ | *-sztériorion* (ténykedés helyére utaló toldalék)

Lásd még ERG

ergó ⇨ tehát, ennélfogva, következésképp

⊙ lat *ergo* ‘ua.’

ergográf ⇨ *orv* a végzett izommunka mértékét regisztráló készülék

⊙ ang *ergograph* ‘ua.’: gör *ergon* ‘munka’ | lásd -GRÁF

ergográfia ⇨ *orv* az izommunka mérése és feljegyzése

⊙ ang *ergography* ‘ua.’: gör *ergon* ‘munka’ | lásd -GRÁFIA

ergogram ⇨ *orv* az ergográfal nyert görbe

⊙ ang *ergogram* ‘ua.’: gör *ergon* ‘munka’ | lásd -GRAM(MA)

ergofóbia ⇨ *orv* kóros irtózás mindenfajta munkától

⊙ tud lat *ergophobia* ‘ua.’: gör *ergon* ‘munka’ | lásd FÓBIA

ergocalciferol ⇨ *biokém* D₂ vitamin, mesterséges D-vitamin

⊙ tud lat *ergocalciferol* ‘ua.’: fr *ergot* ‘anyarozs’ | lásd KALCIFEROL

ergológia ⇨ *tud* a népi munkaeszközöket és használatukat kutató tudományág

⊙ ném *Ergologie* ‘ua.’: gör *ergon* ‘munka’ | lásd -LÓGIA

ergométer ⇨ *tud* az izommunkát mérő eszköz

⊙ ang, ném *ergometer* ‘ua.’, lásd ERGOMETRIA

ergometria ⇨ *tud* az izommunka mérése

⊙ tud lat *ergometria* ‘ua.’: gör *ergon* ‘munka’ | *metreó* ‘mér’

ergonómia ⇨ *tud* a munka gazdaságos megszervezésével, a szerszámok célszerű kialakításával és az optimális munkafeltételekkel foglalkozó műszaki tudomány

⊙ tud lat *ergonomia* ‘ua.’: gör *ergon* ‘munka’ | *nomosz* ‘törvény’

ergoszféra ⇨ *műsz* hatáskörzet

⇨ az emberre a munka végzése során ható külső és belső tényezők

⊙ gör *ergon* ‘munka’ | lásd SZFÉRA

ergosztát ⇨ *orv* izomgyakorlatok végzésére szolgáló készülék

⊙ ném *Ergostat* ‘ua.’: gör *ergon* ‘munka’ | *sztatosz* ‘odaállított’ ← (*hi*)*sztémi* ‘áll, állít’

ergoszterin ⇨ *kém* az anyarozsban, valamint élesztőben, tojásfehérjében előforduló szterin, amely ibolyántúli fény hatására D₂ vitaminná alakul

⊙ ném *Ergosterin* ‘ua.’: fr *ergot* ‘anyarozs’, ered. ‘kakas sarkantyúja’ | lásd SZTERIN

ergotalkaloid ⇨ *kém* az anyarozsban található kb. 30 erős élettani hatású, a gyógyszeriparban is használt alkaloida gyűjtőneve

⊙ fr *ergot* ‘anyarozs’ ← ófr *argot* ‘ua.’ | lásd ALKALOID

ergotamin ⇨ *kém* az anyarozs érszűkítő hatású alkaloidja

⊙ fr *ergot* ‘anyarozs’ ← ófr *argot* ‘ua.’ ← ? | lásd AMIN

ergotizmus ⇨ *orv* anyarozsmérgezés

⊙ tud lat, ‘ua.’: fr *ergot* ‘anyarozs’ ← ófr *argot* ‘ua.’

erigál ⇨ *orv* (hímvesző) feláll, megmerevedik

⇨ felállít, emel, alapít

⊙ lat *erigere, erectum* ‘felállít, emel’: *e(x)*- ‘el, fel’ | *regere* ‘irányít, kormányoz’

erika ⇨ *növ* hanga

⊙ lat *erica* ← gör *ereiké* ‘ua.’

erisztika ⇨ a vitatkozás művészete, elmélete

⊙ kk lat *eristica (ars)* ← gör *erisztiké (tekhné)* ‘vitatkozási (tudomány)’ ← *erisz* ‘viszály’ ← *eridzó* ‘viszálykodik, vitázik’

eritéma ⇨ *orv* bőrpír, nagyobb terjedelmű bőrelváltozás túlzott vérbőséggel

⊙ tud lat *erythema* ‘ua.’ ← gör *erüthéma* ‘pirulás’ ← *erüthainó* ‘pirosra fest’

eritrémia ⇨ *orv* vörösvérsejt-túltengés

⊙ tud lat *erythraemia* ‘ua.’: gör *erüthrosz* ‘vörös’ | *haima* ‘vér’

eritriázis ⇨ *orv* az újszülött bőrének pirossága

⊙ tud lat *erythriasis* ‘ua.’: gör *erüthrosz* ‘vörös’ | *-ázis* (tünetre utaló toldalék)

eritrin ⇨ *ásv* kobaltvirág, üvegfényűen áttetsző vörös kobaltarzenoid

⊙ ném *Erythrin* ‘ua.’: gör *erüthrosz* ‘vörös’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

eritroblaszt ⇨ *orv* nem teljesen kifejlett vörösvérsejt a csontvelőállományban

⊙ ang *erythroblast* ‘ua.’: gör *erüthrosz* ‘vörös’ | *blaszté* ‘csíra’

eritroblasztémia ⇨ *orv* az eritroblasztok kóros felszaporodása a vérben

⊙ tud lat *erythroblastemia* ‘ua.’: lásd ERITROBLASZT | gör *haima* ‘vér’

eritrocita ⇨ *orv* vörösvérsejt

⊙ tud lat *erythrocyta* ‘ua.’: gör *erüthrosz* ‘vörös’ | *kütosz* ‘üreg, cella’

eritrocitolízis ⇨ *orv* a vörösvérsejtek feloldódása a vérben

⊙ tud lat *erythrocytolysis* ‘ua.’: lásd ERITROCITA | gör *lüziszis* ‘feloldás’ ← *lüzó* ‘felold’

eritrofillon ⇨ *növ* a levelek őszi vörösödését előidéző festékanyag

⊙ gör *erüthrosz* ‘vörös’ | *phüllon* ‘növény’ ← *phüó* ‘sarjad’

eritrogenézis ⇨ *biol* vörösvérsejt-képződés

⊙ tud lat *erythrogenesis* ‘ua.’: gör *erüthrosz* ‘vörös’ | lásd GENEZIS

Eritromicin ⇨ *gyógysz* gombás fertőzés elleni antibiotikum

⊙ tud lat *erythromycin* ‘ua.’: gör *erüthrosz* ‘vörös’ (mert először a *Streptomyces erythreus* nevű gombából vonták ki) | gör *mük(ész)* ‘gomba’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

eritropoézis ⇨ *biol* vörösvérsejt-képződés

⊙ tud lat *erythropoesis* 'ua.': gör *erüthrosz* 'vörös' | *poiészisz* 'képzés, alkotás' ← *poieó* 'készít, alkot'

eritrozín ⇨ *kém* a fluoreszcsein narancssárga jódegyülete, fotóanyagok színérzékenységet fokozza

⊙ gör *erüthrosz* 'vörös' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

eritrúria ⇨ *orv* vörös színű vizelet ürítése

⊙ tud lat *erythria* 'ua.': gör *erüthrosz* 'vörös' | *uron* 'vizelet'

erlang ⇨ *inf* a telefonközpontok kapacitásának valószínűség-számításon alapuló mértékegysége

⊙ A. K. *Erlang* dán matematikus nevééről

ermitázs ⇨ remetelak

⇨ *ép* illet utánzó kerti lak, lugas barokk parkban

⊙ fr *ermitage* 'ua.' ← *ermite* 'remete' ← lat *eremita* 'ua.', lásd ERÉMITA

erodál ⇨ *geol* (víz földfelszint) lehord, lepusztít, lekoptat

⇨ *átv* elkoptat, felmorzsol

⊙ ném *erodieren* ← fr *éroder* 'ua.' ← késő lat *erodere, erosum* 'lerág': *e(x)* 'el, le' | *rodere* 'rág'

Lásd még KORRODÁL

erogén ⇨ *orv* nemi izgalmat kiváltó

⇨ *orv* érintéssel nemi izgalomra gerjeszthető (testtáj)

⊙ ném *erogen* 'ua.': gör *erósz* 'érzéki szerelem' | lásd -GÉN

eroicamente [eroikamente] ⇨ *zene* hősiesség patosszal (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *eroico* ← lat *heroicus* ← gör *héroiokosz* 'hősi, hősiesség' ← *hérosz* 'hős, felfestés'

Lásd még DEHEROIZÁL, HEROIKUS

erosio lásd ERÓZIÓ

erósz ⇨ az érzéki szerelem

⇨ *fil* a platóni felfogásban magasabb rendű érzés, amely a szép dolgok és testek, majd a művészetek, a tudomány és az erkölcs szeretetén át eljut a szépség ideájának szemléletéig

⊙ gör *erósz, erótosz* 'szerelem, vágy'

erotematikus ⇨ *okt* kérdező módszerű (oktatás)

⊙ ném *erotematisch* 'ua.' ← gör *erótéma, erótématosz* 'kérdés' ← *erótaó* 'kérdés'

erotika ⇨ érzékiség, testiség

⇨ az érzéki szerelem mint költői téma

⊙ ném *Erotik* 'ua.' ← lat *tbsz (carmina) erotica* 'szerelmi (énekek)', lásd EROTIKUS

erotikus ⇨ érzéki, izgató, buja

⊙ ném *erotisch* ← gör *erótikosz* 'szerelmi, a szerelemre vonatkozó, vele kapcsolatos', lásd ERÓSZ

erotizmus ⇨ *lél* az érzékiség hajszolása, kóros mértékű érzékiség

⊙ tud lat *erotismus* 'ua.', lásd ERÓSZ, -IZMUS

erotomán ⇨ *orv* nemileg kielégíthetetlen (személy)

⊙ ném *erotoman* ← fr *érotomane* 'ua.', lásd EROTOMÁNIA

erotomania ⇨ *orv* kielégíthetetlen, kórosan felfokozódott nemi vágy

⊙ tud lat *erotomania* 'ua.': gör *erósz, erótosz* 'szerelem, vágy' | *mania* 'örjögés'

erózió ⇨ *geol* a folyóvíz, a jég és a szél letaroló, pusztító és ezzel a földfelszint alakító munkája

⇨ *geol* a folyóvíz völgyképző munkája

⇨ *orv* felmaródás, hiány a hámszövet felületén

⇨ *átv* kopás, szellemi vagy erkölcsi elértéktelenedés

⊙ tud lat *erosio* 'ua.', lásd ERODÁL

erozív ⇨ *geol* koptató, alakító (erő, tényező)

⊙ ném *erosiv* ← fr *érosif* 'ua.', lásd ERODÁL

errata [erráta] ⇨ *nyomd* sajtóhibák jegyzéke a helyes változatokkal (könyv végére nyomtatva vagy külön lapon beleragasztva)

⊙ lat *tbsz errata* ← lat *erratum* 'tévedés' ← *errare, erratum* 'téved'

erratikus szikla ⇨ *geol* vándorkő, gleccser által sodort nagyobb kőtömb, amely a gleccser visszahúzódása után helyben marad

⊙ ném *erratisch* ← fr *erratique* 'eltévedt' ← lat *errare* 'téved, tévelyeg, bolyong'

errátum lásd ERRATA

error ⇨ tévedés, hiba

⊙ ang, lat, 'ua.' ← *errare* 'téved'

error file [eror fájl] ⇨ *számtech* a hibák keletkezési idejét és típusát tartalmazó adatállomány

⊙ ang, 'ua.', lásd ERROR, FÁJL

error message [eror meszidzs] ⇨ *számtech* hibaüzenet, a számítógépes rendszer vagy a program jelzése hibás működés vagy a felhasználó hibája esetén

⊙ ang, 'ua.': lásd ERROR | *message* ← ófr *message* 'üzenet' ← kk lat *missaticum* 'ua.' ← lat *mittere*, *missum* 'küld'

ersatz [erzac] ⇨ pótlék, pótanyag

⊙ ném *Ersatz* 'ua.' ← *ersetzen* 'kárpótol, helyettesít': *er-* 'ki-, meg-' | *setzen* 'helyez'

erudíció ⇨ tanultság, tudás, műveltség

⊙ lat *eruditio* 'ua.', lásd ERUDITUS

eruditus ⇨ tanult, tudós, művelt

⊙ lat, 'ua.' ← *erudire*, *eruditus* 'kiművel', tkp. 'a durvaságból kiemel': *e(x)* '-ból' | *rudis* 'durva, nyers'

Lásd még RUDIMENTÁLIS

erupció ⇨ *geol* tűzhányó kitérése

⇨ *csill* napkitörés

⊙ tud lat *eruptio* 'ua.' ← *erumpere*, *eruptum* 'kirohan, előtör, kifakad': *e(x)* 'el, ki' | *rumpere* 'tör'

Lásd még KORRUPCIÓN, MARSRUTA, RUTIN

eruptív ⇨ *geol* vulkáni eredetű (közet)

⇨ *lél* lobbanékony, heves vérű, indulati kitérésekre hajlamos

⊙ ném *eruptiv* ← fr *éruptif* 'ua.', lásd ERUPCIÓN

erythro- lásd ERITRO-

esc- lásd még ESZK-

escalade [eszkalád] ⇨ *kat* várostrom létrákkal

⊙ fr, ← ol *scalata* 'ua.' ← kk lat *scalare* 'létrán mászik' ← *scala* 'létra', ered. 'lépcső'

escalope [eszkalop] ⇨ *konyha* kis hússzelet, húserme

⊙ fr, 'ua.' ← ófr *eschalope* 'kagyló' ← kholl *schelpe* 'ua.'

escarpin [eszkarpen] ⇨ *ölt* könnyű női cipő, körömcipő

⊙ fr, 'ua.' ← ol kics *scarpino* 'cipőcske' ← *scarpa* 'cipő', ered. 'hegyes orrú és sarkú cipő' ← germán *skarpo 'hegy, él, csúcs' (pl. ném *scharf* 'éles')

eschatologia lásd ESZKATOLÓGIA

escudo [iskudu, eszkudó] ⇨ portugál (2001-ig), régebben spanyol és chilei pénznem

⊙ port, sp, 'ua.', ered. 'pajzs' ← lat *scutum* 'ua.'

Lásd még ÉCU, ESQUIRE

esofál † ⇨ *biz* felingerel, felbosszant

⊙ ném *echauffieren* ← fr *échauffer* 'ua.', tkp. 'felhevít': *é-* ← lat *ex-* 'ki, fel' | *chauffer* 'fűt', lásd SOFŐR

espada ⇨ a bikaviadal főszerplője, a matador, aki végül ledöfi a bikát

⊙ sp, 'ua.', tkp. 'kard' ← lat *spatha* 'pallos' ← gör *szpathé* 'lapát, kardlap'

Lásd még ÉPÉE, EPOLETT, SPÁDE

esperes ⇨ *vall* katolikus egyházmegyében több plébániából álló kerület elöljárója

⇨ *vall* protestáns egyházmegye elöljárója

⊙ horv, szln *ješprišt* ← velencei ol *argiprest* [arzsiprest] ← ol *arciprete* 'ua.', tkp. 'főpap': lat *archi-* ← gör *arkhi-* 'fő, vezető' ← *arkhé* 'kezdet, vezetés, hatalom' | lat *presbyter* 'pap', lásd PRESBITER

esplanade [eszplanád] ⇨ sétatér, sétány

⊙ ném *Esplanade* 'ua.' ← fr *esplanade* 'szabad térség vár vagy nagyobb épület előtt vagy körül' ← ol (*terra*) *spianata* 'elegyengetett (földdarab)' ← *spianare* 'kisimít, elegyenget' ← késő lat *explanare* 'ua.': *ex-* 'ki, el' | *planus* 'lapos, sík'

espressivo [eszpresszívó] ⇨ *zene* kifejezően, érzéssel (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.', lásd EXPRESSZÍV

esprit gaulois [eszpri goloa] ⇨ franciás szellem, könnyedség és jókedv

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'gall szellem': *esprit* ← lat *spiritus* 'szellem, lélek', tkp. 'lehelet, lélegzet' ← *spirare* 'lélegzik' | *gaulois* 'gall'

esquire [iszkvájri] ⇨ angol (brit) udvariassági cím, „úr” (a név után írva Esq rövidítésként)

⇨ *tört* a legalacsonyabb angol köznemesi cím

⊙ ang, 'ua.' ← kfr *esquier* ← ófr *escuier* 'pajzshordozó' ← késő lat *scutarius* 'ua.' ← lat *scutum* 'pajzs'

Lásd még ÉCU, ESCUDO, SCUDO, SOU, SQUIRE

ess- lásd még ESSZ-

essexit [eszekszit] ⇨ *geol* bázisos mélységi magmás kőzet

⊙ az angliai *Essex* grófságról | *-it* (ásványra utaló toldalék)

essivus [esszivusz] ⇨ *nyelvt* a főnév azon esete, amely a mint kicsoda? milyen minőségben? kérdésekre felel, magyarban *-ként* ragja van

⊙ tud lat *essivus* 'ua.' ← *esse* 'lenni'

establishment [iszteblisment] ⇨ *pol, társ* a fennálló társadalmi rendszer a maga bonyolult intézményi struktúrájával

⇨ *társ* ez mint az egyéni és újító törekvéseket korlátozó, megmerevedett rendszer

⇨ vezető, uralkodó réteg

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'intézmény, szervezet' ← *establish* 'felállít, megalapoz' ← ófr *establi* 'megerősít' ← késő lat *stabilire* 'ua.', lásd ETABLÍROZ

estafette [esztafet] † ⇨ lovas futár

⊙ fr, 'ua.' ← ol *stafetta*, lásd STAFÉTA

estampe [esztamp] ⇨ *műv* grafikai nyomat, lenyomat

⊙ fr, 'ua.' ← germán (frank) *stampon* 'nyom, tapod'

estampie [esztampi] ⇨ *zene* hat-hét szakaszos, repetitív és variációs zenei forma a késő középkorból

⊙ fr, ← prov *estampida* 'ua.', ered. 'lábdobogás' ← germán (pl. ang *stamp*, ném *stampfen* 'dobog, döngöl')

estancia [esztanzja] ⇨ marhatenyészítő nagybirtok Dél-Amerikában, főleg Argentínában

⊙ sp, 'ua.', tkp. 'tartózkodás, lakhely' ← népi lat *stantia* 'megállás, megpihenés, ennek helye' ← lat *stans, stantis* '(meg)álló' ← *stare* 'áll'

estofado [esztofádó] ⇨ *műv* színes szövetekbe öltöztetett (templomi) szobor

⊙ sp, 'ua.' ← *estofa* 'szövet' ← ófr *estoffe* 'nemezelt posztó' ← germán (pl. ófn *stopfon* 'befoltoz, betöm')

❖ magy *stoppol*

estribot [esztribot] ⇨ *költ* személyes vagy politikai élű gúnyos, szatirikus vers a provanszál költészetben

⊙ prov, 'ua.', tkp. 'sarkantyú' VAGY *estrabot* 'kancsal' ← lat *strabus* 'ua.', lásd SZTRABIZMUS

Lásd még STRAMBOTTO

eszćájg ⇨ *biz* evőeszköz

⊙ auszi ném *Esszeug* 'evőeszközök': *essen* 'eszik' | *Zeug* 'eszköz, holmi'

eszencia ⇨ növényi vagy állati anyagokból nyert tömény kivonat

⇨ sűrítmény

⇨ ízesítő

⇨ erős (kevésbé hígított) ecet

⊙ ném *Essenz* 'ua.', lásd ESSZENCIA

esz'er ⇨ *tört* földreformot és polgári átalakulást hirdető oroszországi párt a 20. század elején

⊙ or *SZR* betűszó: *sz(ocialiszi)-r(evolucionjeri)* 'szociál-forradalmárok', lásd SZOCIÁLIS, REVOLÚCIÓ

eszkadron † ⇨ *kat* lovas század

⊙ ném *Eskadron* ← fr *escadron* ‘ua.’ ← *escadre* ‘hajóraj’ ← ol *squadra* ‘osztag, csapat’, ered. ‘négyzet’ ← késő lat *exquadrare* ‘négyyszögbe állít’: lat *ex-* ‘ki’ | *quadra* ‘négyyszög’ ← *quattuor* ‘négy’

Lásd még KÁDER, KÁRÓ, KVADRÁT, KVADRÁNS

eszkaláció ⇨ *kat* (helyi) háború lépcsőzetes, fokozatos kiterjesztése, újabb államok bevonódása a konfliktusba

⇨ *pol* fokozódó, erőszakos beavatkozás idegen állam (terület) belügyeibe

⊙ ang *escalation* ‘ua.’, tkp. ‘kiterjesztés’, lásd ESZKALÁL

eszkalál ⇨ katonai vagy politikai eskalációt hajt végre

⊙ ang *escalate* ‘fokozatosan növel’, ered. ‘létrán felmászik’ ← fr *escalade*, lásd ott

eszkamotór † ⇨ szemfényvesztő, bűvész

⊙ fr *escamoteur* ‘ua.’ ← *escamoter* ← sp *escamotear* ‘eltüntet’ ← *escamar* ‘gyanút kelt’, tkp. ‘pikkelyez (halat)’ ← *escama* ← lat *squama* ‘pikkely’

eszkatológia ⇨ *vall* a „végső dolgok” tudománya, katolikus hittudományi ág, amely a halál utáni élettel, az utolsó ítélettel és a feltámadással foglalkozik

⊙ kk lat *eschatologia* ‘ua.’: gör *eszkhatosz* ‘legutolsó’ | lásd -LÓGIA

eszképizmus ⇨ *tud* menekülés a nyers valóság elől (művészetben, filozófiában)

⊙ ang *escapism* ‘ua.’ ← *escape* [iszkéjp] ‘menekül’ ← ófr *escaper* (mai fr *échapper*) ‘menekül’, tkp.

‘otthagya köpenyét, kibújik a köpenyéből’: lat *ex-* ‘ből’ | *cappa* ‘köpeny’

Lásd még A CAPELLA, KÁPLÁN

eszkimó ⇨ *népr* (fn) főleg Alaszka és Kanada északi tájain élő nép

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ algonkin indián *askimég* ‘nyershűsevő’ (saját nevük *inuit* ‘emberek’ ← *inuk* ‘ember’)

eszkompt ⇨ *ker* váltó leszámítolása

⊙ fr *escompte* ‘ua.’, lásd ESZKOMPTÁL

eszkomptál † ⇨ *ker* váltót leszámítol

⊙ ném *eskomptieren* ← fr *escompter* ‘ua.’ ← késő lat **excomputare* ‘leszámít’: lat *ex-* ‘ki, le’ | lásd KOMPUTÁCIÓ

Lásd még DISZKONT, KOMPUTER

eszkort † ⇨ *kat* őrkíséret, fegyveres kíséret, díszkíséret

⊙ ném *Eskorte* ← fr *escorte* ← ol *scorta* ‘kíséret’ ← *scorgere, scorto* ‘megfigyel, vezet’: lat *ex-* ‘ki’ | *corrige* ‘javít, helyesbít’, lásd KORRIGÁL

eszonarthex ⇨ *ép* görögkeleti templom belső előcsarnoka

⊙ gör, ‘ua.’: *eszó, eiszó* ‘belül’ | lásd NARTHEX

eszperantista ⇨ az eszperantó nyelv ismerője, oktatásának és terjesztésének híve, tevékeny részese

⊙ magy, ‘ua.’, lásd ESZPERANTÓ

eszperantó ⇨ (fn) *nyelvt* a legsikeresebb mesterséges nemzetközi nyelv

⇨ (mn) *nyelvt* e nyelvhez tartozó, vele kapcsolatos

⊙ (*Dr-o*) *Esperanto* ‘(dr.) Reménykedő’ (Dr. Ludwig Zamenhof e néven adta ki az általa kidolgozott új nyelv első kézikönyvét) ← eszperantó *esperi* ‘remél’ ← sp *esperar* ← lat *sperare* ‘ua.’

eszpresszó ⇨ (mn) túlnyomásos gőzzel működő gépen készült, erős (feketékávé)

⇨ (fn) *ker* ilyen kávé árúsító vendéglátó helyiség

⇨ *ker* kisebb cukrászda, amely italokat is árúsít

⊙ ol (*caffè*) *espresso* ‘gépkávé, gyors kávé’: *espresso* ‘kifejezett, határozott’, egyes kifejezésekben (mint pl. (*tren*) *espresso*) ‘gyors, sürgős’ ← ang *express (train)* ‘gyors(vonat)’, lásd EXPRESSZ

esszé ⇨ *irod* művészi igénnyel írt tanulmány, értekezés

⊙ ang *essay* ← fr *essai* ‘ua.’, tkp. ‘próbálkozás’ ← lat *exagium* ‘súlypróba, megmérés’: *ex-* ‘ki’ | *agere* ‘üz, hajt’

esszéista ⇨ *irod* esszéíró

⊙ ang *essayist* ‘ua.’ ← *essay* ‘tanulmány, kísérlet’ ← fr *essai* ‘ua.’, lásd ESSZÉ

esszencia ⇨ *fil* lényeg, lényegiség

⇨ *átv* vminek a veleje

⊙ kk lat *essentia* ‘ua.’ ← *essens, essentis* ‘létező’ (erőszakolt képzés az *esse* ‘lenni’) nyomán, ennek folyamatos melléknévi igeneve ui. *ens, entis*, lásd ENTITÁS)

esszenciális ⇨ *fil* lényeges, lényegi

⇨ *orv* ismeretlen kórokból eredő (betegség)

⊙ kk lat *essentialis* ‘ua.’, lásd ESSZENCIA

esszencializmus ⇨ *fil* modern bölcseleti irányzat, szemlélet, amely az esszenciát meghatározóbbnak tekinti az egzisztenciánál, tehát a pusztá létnél

⊙ ang *essentialism* ‘ua.’, lásd ESSZENCIÁLIS, -IZMUS

esszénus ⇨ *vall* ókori zsidó szekta neve, amelynek tagjai aszketikus közösségekben éltek

⊙ ném *Essene* ‘ua.’ ← arámi *haszija* ‘jámbor, istenfélő’

esszívusz lásd ESSIVUS

esztena ⇨ havasi juhkarám, juhászkunyhó

⊙ rom *stînă* ‘ua.’ ← bolgár *stan* ‘tábor, szállás, tanya’

észter ⇨ *kém* szerves sav és alkohol egymásra hatásából keletkező vegyület

⊙ ném *Esther* ‘ua.’: *Es(sig)* ‘ecetsav’ | *(Ae)ther* ‘éter’

eszteráz ⇨ *biokém* az észterek képződését, hidrolizését katalizáló enzim

⊙ ném *Estherase* ‘ua.’: lásd ÉSZTER | -áz (enzimre utaló toldalék)

esztéta ⇨ az esztétika tudósa, művelője

⊙ ném *Ästhet* ‘ua.’ ← gör *aiszthétész* ‘érzékelő, észlelő’ ← *aiszthanomai* ‘érzékel’

esztéticizmus ⇨ olyan életfelfogás, amely a szépség, a művészet átélését tekinti a legfőbb értéknek

⊙ ném *Ästhetizismus* ‘ua.’: lásd ESZTÉTIKUS, -IZMUS

esztétika ⇨ *fil* széptan, a művészi szép törvényszerűségeivel foglalkozó tudományág

⊙ lat (*disciplina*) *aesthetica* ‘széptani (tudomány)’ ← gör *aiszthétikosz* ‘észlelő, érzékelő’ ← *aiszthanomai* ‘érzékel’

esztétikum ⇨ *fil* művésziség

⇨ *műv* műalkotásnak az a tulajdonsága, hogy nézőjében, hallgatójában, olvasójában esztétikai élményt kelt

⊙ magy, lásd ESZTÉTIKUS (a *komikus–komikum* és hasonló szó párok mintájára)

esztétikus ⇨ az esztétikával kapcsolatos

⇨ művészi, tetszetős

⊙ ném *ästhetisch* ← fr *esthétique* ‘ua.’, lásd ESZTÉTIKA

esztézia ⇨ *orv* érzés, érzékelés, érzékelő képesség

⊙ tud lat *aesthesia* ‘ua.’ ← gör *aiszthészisz* ‘megézés’ ← *aiszthanomai* ‘érzékel’

eszteziométer ⇨ *orv* érzékenységmérő, az érzékelés erősségét és sebességét mérő műszer

⊙ tud lat *aesthesiometer* ‘ua.’: lásd ESZTÉZIA | *metreó* ‘mér’

esztimál † ⇨ értékkel, becsül

⇨ felbecsül

⊙ lat *aestimare* ‘ua.’ ← (?) *aes* ‘rész, fém, vagyon, érték’

esztiváció ⇨ *áll* nyári álom, kis testű emlősök és madarak nyugalmi állapota, élettevékenységük csökkenése a trópusokon a száraz évszakban

⊙ tud lat *aestivatio* ‘ua.’ ← *aestivus* ‘nyári’ ← *aestas* ‘nyár’ (a *hibernáció* ellentétéként)

esztrád ⇨ *zene* zenés és prózai számokból álló, szórakoztató előadás

⊙ ném *Estrade* ‘színpad, zenekari dobogó’ ← fr *estrade* ← sp *estrado* ‘emelvény’ ← lat *stratum* ‘vánkos, fekvőhely’ ← *sternere, stratum* ‘földre terít’

Lásd még KONSTERNÁCIÓ, SZTRÁDA

esztrenga ⇨ fejéshez elkülönített szűk rekesz juhkarámban

⊙ rom *strungă* ‘ua.’ ← *strînga* ‘szorít’ ← lat *stringere* ‘ua.’

Lásd még ADSZTRINGENS, STRIKTE

esztuárium ⇨ *földr* tölcsértorkolat

⊙ lat *aestuarium* ‘dagály előntötte part, laguna’ ← *aestus* ‘felbuzgás, hullámverés, dagály’

éta ⇨ *nyelvt* a görög ábébé 7. betűje, η, Η, hangértéke é

⊙ gör, ‘ua.’

etablíroz ⇨ *ker* berendez, megalapoz

⇨ alapít, felállít

⊙ ném *etablieren* ← fr *établir* 'ua.' ← lat *stabilire* 'megtámaszt, fenntart' ← *stabilis* 'állóképes, szilárd' ← *stare* 'áll'

Lásd még ESTABLISHMENT

étagőre lásd ETAZSER

etalon ⇨ *tud* alaplíró, hiteles mintapéldány

⇨ *átv* mértékadó valami, példakép

⊙ fr *étalon* 'súlyminta' ← ófr *estelon, estel* 'beosztásos mélységmérő pálca', ered. 'karó' ← alném *stiel* 'nyél, szár' ← (?) lat *stilus* 'íróvessző'

etamin ⇨ *text* szitaszövet

⊙ fr *étamine* 'ua.' ← lat *stamen, staminis* 'álló, függélyes fonal a szövőszéken' ← *stare* 'áll'

etán ⇨ *kém* két szénatomos telített szénhidrogén

⊙ ném *Äthan* ← *tud* lat *aethan(um)* 'ua.': lat *aeth(er)* lásd ÉTER | *-án* (a telített szénhidrogénsort jelölő toldalék)

etanol ⇨ *kém* a borszesz (etil-alkohol) másik vegytani elnevezése

⊙ *tud* lat *aethanol* 'ua.': *aethan(um)* lásd ETÁN | (*alcohol*), lásd ALKOHOL

etap ⇨ állomás, szakasz (egy folyamatban)

⇨ időszak, fejlődési szakasz

⊙ ném *Etappe* ← fr *étape* 'vonuló sereg pihenőhelye', majd 'két pihenőhely közti távolság' ← kholl *stapel* 'rakás, raktár'

état [eta] ⇨ *pol* állam, államforma

⇨ *tört* rend (mint nemesség, papság, polgárság) a hűbéri Franciaországban

⇨ *orv* állapot

⇨ *műv* rézmetszet és rézkarc készítése közben lehúzott próbanyomat

⊙ fr, 'állapot, állam' ← lat *status* 'ua.' ← *stare* 'áll'

etatista ⇨ az etatizmus híve

⊙ fr *étatiste* 'ua.', lásd ETATIZMUS

etatizmus ⇨ *pol* az a törekvés, hogy a társadalmi élet és a gazdaság minél teljesebben a központi államhatalom irányítása alá kerüljön

⊙ fr *étatisme* 'ua.': lásd ÉTAT, -IZMUS

états généraux [eta zseneró] ⇨ *tört* rendi országgyűlés a hűbéri Franciaországban

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'általános rendek', lásd ÉTAT, GENERÁLIS'

etazser ⇨ falipolc, polcállvány, faliszekrény

⊙ fr *étagère* 'állvány' ← *étage* 'emelet, állás, helyzet', lásd ETÁZSFÜTÉS

etázfűtés ⇨ *műsz* egy lakás vagy emelet fűtését önműködően ellátó rendszer

⊙ ném *Etageheizung* 'ua.' ← fr *étage* 'emelet' ← ófr *estage* 'megállás, tartózkodási hely' ← késő lat *statium* 'ua.' ← lat *stare* 'áll'

Lásd még ETATIZMUS, STÁCIÓ

etcetera ⇨ satöbbi

⊙ lat *et cetera* 'és a többiek': *et* 'és' | *ceterus* 'egyéb'

etching [ecsing] ⇨ *műv* a rézkarc angol neve

⊙ ang, 'ua.' ← *etch* 'marat' ← ógermán *atjanan* 'etet' (pl. ang *eat* 'eszik')

éter ⇨ † világűr, ég

⇨ † levegő

⇨ (idejétmúlt tudományos elmélet szerint) a világmindenséget kitöltő anyagtalan, rugalmas közeg

⇨ *kém* illékony, kábító hatású folyadék, tkp. etil-éter

⊙ lat *aether* 'ua.' ← gör *aithér* 'a felső levegő, az ég' (kémiai értelme a folyadék gőzeinek illékonyaságából ered)

éteri ⇨ mennyei, égi, légies, finom

⊙ lásd ÉTER

éterizál ⇨ *orv* éteres kábítással érzéstelenít

⊙ ném *ätherisieren* ‘ua.’, lásd ETIL-ÉTER

eternit ⇨ azbeszt, cement és pala keverékéből sajtolt tartós építőipari lemez

⊙ ném *Eternit* (márkanév): lat *aeternus*, ered. *aeviternus* ‘örök’ ← *aevum* ‘kor, korszak, idő’ | *-it* (terméknévre utaló toldalék)

éterománia ⇨ *orv* az éternek mint kábítószernek élvezete

⊙ tud lat *aetheromania* ‘ua.’, lásd ETIL-ÉTER, MÁNIA

eth- lásd még ET-

ethmoida ⇨ *anat* rostacsont

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *éthmoeidosz* ‘rostaszerű, lyukacsos’: *éthmosz* ‘szűrő’ | *-id* ‘szerű’ ← *eidosz* ‘külső’

ethosz ⇨ erkölcs, közerkölcs, erkölcsi közfelfogás

⊙ gör *éthosz* ‘szokás, erkölcs, erkölcsi természet’

etika ⇨ *fil* erkölcsstan

⇨ az erkölcsi elvek rendszere

⇨ egy hivatás erkölcsi követelményeinek összessége (pl. *orvosi etika*)

⊙ kk lat (*disciplina*) *ethica* ‘etikai (tan)’ ← gör *éthikosz* ‘erkölcsi, szokásszerű’, lásd ETHOSZ

etikett ⇨ † címke

⇨ *tört* az udvari szertartások rendje

⇨ a társasági illemszabályok rendszere

⊙ ném *Etikett* ‘címke’, *Etikette* ‘szertartásrend’ ← fr *étiquette* ‘címke, cédula, szertartásrend’ ← *ôfr estiquier* ‘felragaszt, kitűz’ ← holl *stikken* ‘felszúr, kitűz’ (az udvari szertartás rendjét cédulára írva tűzték ki)

Lásd még TIKETT

etikus ⇨ erkölcsös, tisztességes, becsületes

⊙ ném *ethisch* ‘ua.’, lásd ETIKA

etil- ⇨ *kém* két szénatomos, nyílt szénláncú szerves vegyületek nevének előtagja, pl *etilén*, *etil-alkohol*

⊙ ném *Äthyl* ← lat *aethyle* ‘ua.’: lat *aeth(er)* lásd ÉTER | gör *hülé* ‘fa, anyag’

etilén ⇨ *kém* két szénatomos, kettős kötést tartalmazó telítetlen szénhidrogén

⊙ ném *Äthylen* ‘ua.’: lásd ETIL- | *-én* (telítetlen alifás szénhidrogénre utaló toldalék)

etil-éter ⇨ *kém* tkp. dietil-éter, két etilcsoport oxigénkötéssel, illékony, kábító hatású folyadék

⊙ ném *Äthyläther* ‘ua.’, lásd ETIL-, ÉTER

etilezés ⇨ *kém* etilcsoport bevitelével valamely molekulába

⊙ lásd ETIL-

etilidén ⇨ *kém* etánból két hidrogénatom kilépésével keletkező, kétértékű atomcsoport

⊙ ang *aethyliden* ‘ua.’: lásd ETIL- | *-id* ‘szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’ | *-én* (telítetlen alifás szénhidrogénre utaló toldalék)

etimaszia ⇨ *műv* az utolsó itélethez érkezendő Krisztusnak fenntartott üres trón az élet könyvével, a bizánci egyházművészetben gyakori téma

⊙ újgör ‘ua.’ ← gör *etoimaszia* ‘készlet’ ← *etoimosz* ‘készben álló’

etimológia ⇨ *nyelvt* szószármaztatás, szófejtés, egy szó eredetének felkutatása és magyarázata

⊙ tud lat *etymologia* ‘ua.’: gör *etiümosz* ‘való, igaz, eredeti’ | lásd -LÓGIA

etimologikus ⇨ *nyelvt* szóelemző, szófejtő

⇨ a szószármaztatás szabályainak megfelelő

⊙ ném *etymologisch* ‘ua.’, lásd ETIMOLÓGIA

etimologizál ⇨ *nyelvt* szóeredetével foglalkozik

⊙ ném *etymologisieren* ‘ua.’, lásd ETIMOLÓGIA

etimológus ⇨ *nyelvt* az etimológia tudósa, szófejtő, szóeredet-kutató

⊙ magy, ‘ua.’ lásd ETIMOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

etimon ⇨ *nyelvt* egy szó őse, alapformája, amelyből levezethető

⊙ gör *etimon* ‘helyes jelentés’ ← *etiümosz* ‘való, igaz, eredeti’

etiológus ⇨ *növ* fény hiányából adódó fejlődési rendellenesség, pl. elszíntelenedés

⊙ ném *etioliieren* ‘elsápad, elszintelenedik’ ← fr *étioler*, régebben *éteuler* ‘zöld színét veszti’ ← ófr *estubler* ‘szalma’ ← népi lat *stupula* ← lat *stipula* ‘ua.’

etiológia ⇨ *tud* okkutatás, eredettan

⇨ *orv* kóroktan

⊙ tud lat *aetiologia* ‘ua.’: gör *aitia* ‘ok’ | lásd -LÓGIA

etióp ⇨ (fn) tömegében Etiópiában élő északkelet-afrikai nép

⇨ (mn) e néphez tartozó, vele kapcsolatos

⊙ ném *Áthiop* ← gör *aithiopsz* ‘ua.’, tkp. ‘égett arcú’ ← *aithó* ‘meggyújt’ | *ópsz* ‘arc’ (ókori monda szerint az ~ok bőre akkor égett feketére, amikor Phaétón, Héliosz fia túl közel vitte a földhöz a Nap szekerét)

etiquette lásd ETIKETT

etnarcha ⇨ *tört* provincia élére Róma által kinevezett, a helyi nemességből származó uralkodó

⊙ lat *ethnarcha* ← gör *ethnarkhész* ‘ua.’: *ethnosz* ‘nép’ | *arkhé* ‘uralom’

etnicitás ⇨ egy etnikumhoz való tartozás tudata és érzülete, ennek kifejezése és ápolása

⊙ ném *Ethnizität* ‘ua.’, lásd ETNIKUS

etnikai ⇨ *népr* néprajzi, egy népet jellemző

⇨ egy bizonyos népcsoport, kisebbséghez tartozó, kisebbségi

⊙ lásd ETNIKUM

etnikum ⇨ *népr* közös nyelvi, történelmi és kulturális jegyek alapján összetartozó embercsoport, nép

⇨ egy nép jellegzetes sajátosságainak összessége

⊙ tud lat *ethnicum* ‘ua.’ ← *ethnicus* ‘egy néppel kapcsolatos’, lásd ETNIKUS

etnikus ⇨ népi, egy néppel kapcsolatos, hozzá tartozó

⊙ ang *ethnic* ← gör *ethnikosz* ‘ua.’ ← *ethnosz* ‘nép’

etno- ⇨ (tudományos összetételek előtagjaként) egy adott néppel, népcsoporttal kapcsolatos

⊙ gör *ethnosz* ‘nép, népfaj, törzs’

etnobiológia ⇨ tudománytalan nézet, amely szerint egy nép kulturális teljesítménye az adott emberfaj biológiai adottságaiból fakad

⇨ *tud* a népi állapot- és növényismeret vizsgálo tudományág

⊙ lásd ETNO-, BIOLÓGIA

etnobiznisz ⇨ *pol*, *gúny* a nemzetiségi önkormányzatoknak nyújtott pénzkeret kihasználása, megcsapolása a nem az adott etnikumhoz tartozók által

⊙ magy, lásd ETNO-, BIZNISZ

etnobotanika ⇨ *tud* a növényekkel kapcsolatos népi hagyományokat és a növények népi megnevezését kutató tudományág

⊙ lásd ETNO-, BOTANIKA

etnocentrizmus ⇨ *tud* a saját etnikumának értékítéleteit abszolutizáló, a más etnikumokat azok alapján megítélő felfogás

⊙ lásd ETNO-, CENTRUM, -IZMUS

etnocídium ⇨ kulturális gyarmatosítás, az alacsonyabb rendűnek tekintett népi kultúrák kiszorítása, felszámolása

⊙ újjk lat *ethnocidium* ‘ua.’: lásd ETNO- | lat *caedo* ‘megöl’

etnogenezis ⇨ *népr* egy nép kialakulása

⊙ lásd ETNO-, GENEZIS

etnográfia ⇨ *tud* néprajz

⊙ ang *ethnography* ‘ua.’, lásd ETNO-, -GRÁFIA

etnográfus ⇨ néprajztudós, néprajzkatató

⊙ magy, ‘ua.’, lásd ETNOGRÁFIA (a *geográfia*–*geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

etnohistória ⇨ *tud* az írással nem rendelkező népek történetének rekonstruálása régészeti és antropológiai ismeretekből, valamint a szájhagyomány történeti elemeiből

⊙ lásd ETNO-, HISTÓRIA

etnolingvisztika ⇨ *tud* a nyelv és a kultúra kölcsönhatásainak kutatása egy adott nép körében

⊙ lásd ETNO-, LINGVISZTIKA

etnológia ⇨ *tud* néptudomány, egyetemes összehasonlító néprajz

⊙ ang *ethnology* ‘ua.’, lásd ETNO-, -LÓGIA

etnologikus ⇨ *tud* az etnológiával kapcsolatos, annak eszközeit, módszereit érintő

⊙ ném *ethnologisch* ‘ua.’, lásd ETNOLÓGIA

etnológus ⇨ *tud* a néptudomány kutatója

⊙ magy, lásd ETNOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szókapcsolatok mintájára)

etnomuzikológia ⇨ *zene* a természeti népek zenéjével foglalkozó tudományág

⊙ lásd ETNO-, MUZIKOLÓGIA

etnoregionalizmus ⇨ *pol* etnikus alapon álló regionalizmus, a nemzetállamon belüli kisebb vagy nagyobb önállóság követelése egy népcsoport számára

⊙ lásd ETNO-, REGIONALIZMUS

etnosz ⇨ nép, népcsoport, etnikum

⊙ gör *ethnosz* ‘nép’

etnoszociológia ⇨ a népcsoportok társadalmi viszonyainak történeti szempontú összehasonlító vizsgálata

⊙ lásd ETNO-, SZOCIOLÓGIA

etogram ⇨ *áll* a tanulmányozott állat(faj) magatartási, viselkedési formáinak összegezése megfigyelések és kísérletek alapján

⊙ ang *ethogram* ‘ua.’: gör *éthosz* ‘szokás’ | lásd -GRAM

etológia ⇨ *tud* szokástan, viselkedéstan

⇨ *biol* az állatok viselkedését kutató rész tudomány

⊙ ang *ethology* ‘ua.’: gör *éthosz* ‘szokás’ | lásd -LÓGIA

etológus ⇨ az etológia tudományának művelője

⊙ magy, lásd ETOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

étrusque [etruszk] ⇨ *bút* alacsony és félkörösen ívelt támlájú, hajlított lábú, párnázott karszék

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘etruszk’ (az ~ némileg hasonlít az etruszk szarkofágokon látható heverőkre)

etruszk ⇨ *népr* (fn) homályos eredetű ókori közép-itáliai nép

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ lat *etruscus* ‘ua.’ ← ?

etui [etüi] ⇨ tok, bőrtok, tartó

⊙ fr *étui* ‘ua.’ ← ófr *estui* ‘börtön’ ← *estuyer* ‘bezárkózik, gondoskodik’ ← (?) népi lat *studiare ‘ua.’ ← lat *studium* ‘törekvés’

Lásd még ETŰD, STÚDIÓ

etűd ⇨ *zene* hangszerre írt, a technikát fejlesztő rövid zenedarab

⊙ fr *étude* ← lat *studium* ‘tanulmány’, lásd STÚDIUM

Lásd még ETUI, STÚDIÓ

etymologia lásd ETIMOLÓGIA

eu- ⇨ (összetételek előtagjaként) jó, helyes, jól

⊙ gör *eu* ‘jól’ ← *eusz* ‘jó’

eubaktérium ⇨ *áll* prokarióta szervezetű, valódi baktérium

⊙ lásd EU-, BAKTÉRIUM

eubiotika ⇨ az egészséges életmód tudománya

⊙ lásd EU-, BIOTIKA

eucharisztia ⇨ *vall* oltáriszentség

⊙ kk lat *eucharistia* ‘ua.’ ← gör *eukharisztia* ‘hálaadás’: *eu* ‘jól’ | *kharidzó* ‘kegyel’ ← *kharisz* ‘kegy’

Lásd még KARITATÍV

eucharisztikus ⇨ *vall* az oltáriszentség imádasával kapcsolatos

⊙ kk lat *eucharisticus* ‘ua.’, lásd EUCHARISZTIA

eucholia [eukólia] ⇨ *orv* az epe normális működése

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *eu* ‘jól’ | *kholé* ‘epe’

euchologion ⇨ *vall* szertartáskönyv a görögkeleti egyházban

⊙ gör *eukhologion* ‘ua.’: *eukhosz* ‘dicsőítés’ | kics *logion* ‘mondás’ ← *logosz* ‘beszéd’

eucrasia lásd EUKRÁZIA

eudémonia ⇨ zavartalan boldogság

⊙ lat *eudaemonia* ← gör *eudaimonia* ‘ua.’: *eu* ‘jól’ | *daimón* ‘istenség, isteni szellem’

Lásd még DÉMON

eudémonizmus ⇨ *fil* olyan felfogás, amely a legfőbb jónak a boldogságot tekinti

⊙ tud lat *eudaemonismus* ‘ua.’: lásd EUDÉMONIA, -IZMUS

eudiométer ⇨ *kém* gázkeverékek mennyiségi elemzését végző berendezés

⊙ ang *eudiometer* ‘ua.’: gör *eudiosz* ‘könnyű, tiszta’ | *metreó* ‘mér’

eudiometria ⇨ *kém* gázkeverékek mennyiségi elemzése

⊙ ang *eudiometry* ‘ua.’, lásd EUDIOMÉTER

euergetész ⇨ *tört* jótevő, adományozó (egyres hellenisztikus uralkodók címe)

⊙ gör ‘jótevő’: *eu* ‘jól’ | *ergatész* ‘dolgos, tevékeny’ ← *ergon* ‘munka, mű’

eufémia lásd EUFEMIZMUS

eufemisztikus ⇨ *nyelvt* durva vagy illetlen helyett használt szépítő, enyhítő (szó, kifejezés)

⊙ ném *euphemistisch* ‘ua.’, lásd EUFEMIZMUS

eufemizmus ⇨ *nyelvt* szépítő szóhasználat, durva vagy illetlen szó, kifejezés helyett használt enyhítő változat, körülírás

⊙ ném *Euphemismus* ‘ua.’: gör *eu* ‘jól’ | *phémi* ‘beszél’ | lásd -IZMUS

eufónia ⇨ *nyelvt* jóhangzás, széphanzás

⊙ ang *euphonia* ‘ua.’: gör *eu* ‘jól’ | *phóné* ‘hang’

Lásd még FONETIKA

eufonikus ⇨ *nyelvt* jól hangzó, szép hangzású

⊙ ang *euphonic* ‘ua.’, lásd EUFÓNIA

eufónium ⇨ *zene* baritonkürt

⊙ ang *euphonium* ‘ua.’, tkp. ‘jól hangzó’, lásd EUFÓNIA

eufória ⇨ *orv* felfokozottan jó közérzet, indokolatlan jókedv (pl. alkohol, kábítószer hatása alatt)

⇨ örömmámor, elragadtatottság, boldogság

⊙ tud lat *euphoria* ‘ua.’ ← gör *euphoria* ‘könnyedség, jó közérzet’ ← *euphorosz* ‘könnyen viselhető’: *eu* ‘jól’ | *pheró* ‘visel, hord’

eufotikus ⇨ *biol* jól megvilágított, fényben gazdag (felső vízréteg)

⊙ ném *euphotisch* ‘ua.’: gör *eu* ‘jól’ | *phósz*, *phótosz* ‘fény’

eufunkció ⇨ *szoc* társadalmi cselekvések vagy intézmények jótékony hatása mások működésére

⊙ lásd EU-, FUNKCIÓN

eugenika vagy **eugenetika** ⇨ *biol* fajegészségtan, fajnemesítés, az öröklés célszerű befolyásolásának tudománya

⊙ ném *Eugenik* ‘ua.’: gör *eu* ‘jól’ | *genea* ‘születés’

eugenol ⇨ *kém* a szegfűszeg illóolajának fő alkotórésze, olajos sárga folyadék, illatszerek és aromák alapanyaga

⊙ ang *eugenol* ‘ua.’: *Eugenia* ‘a szegfűszeg is magában foglaló mirtusz-nemzetség neve (Szavojai *Eugén* herceg tiszteletére) | -ol ← lat *oleum* ‘olaj’

eugléna ⇨ *növ* édesvízi ostoros egyszéjtű

⊙ tud lat *euglena* ‘ua.’, tkp. ‘szépszemű’: gör *eu* ‘jól’ | *gléné* ‘szembogár’

eukaliptusz ⇨ *növ* fává nőző mirtuszféle, amely illatos olajat ad

⊙ lat *eucalyptus* ‘ua.’ ← gör *eukalüptosz*, tkp. ‘jól fedett’ (a virág pártája erősen fedi a bibét): *eu* ‘jól’ | *kalüptó* ‘fed, takar’

Lásd még APOKALIPSZIS

eukamptit ⇨ ásv kloritsillám, a biotit változata

⊙ ang *eucamptit* ‘ua.’, tkp. ‘jóhajlású’: gör *eu* ‘jól’ | *kamptosz* ‘hajlékony’ ← *kamptó* ‘hajlít’ | -it (ásványra utaló toldalék)

eukarióta ⇨ *biol* a citoplazmától elkülönült (egy vagy több) sejtmaggal bíró (sejt, egyszéjtű)

⊙ tud lat *eucaryota* ‘ua.’; tkp. ‘helyes magvú’: gör *eu* ‘jól’ | *kariotész* ‘magvas’ ← *kariosz* ‘mag’, tkp. ‘dió’ (a dió–mag kapcsolatáról lásd még NUKLEUSZ)

euklász ⇨ *ásv* egyhajlású rendszerben kristályosodó berillium-alumínium-szilikát

⊙ ang *euclase* ‘ua.’: gör *eu* ‘jól’ | *klaszisz* ‘törés’ ← *klaó* ‘tör’

Lásd még IKONOKLASZTA, KLASZTIKUS

eukrázia ⇨ *orv* egészséges állapot, panaszmentesség

⊙ tud lat ‘ua.’ ← gör *eukraszia* ‘helyes vérmérséklet’, tkp. ‘jó keverék (ti. a testnedveké a galenoszi felfogás szerint)’: *eu* ‘jól’ | *kraszisz* ‘keverék’ ← *kerannümi* ‘kever’

Lásd még KERÁMIA, KRATÉR

eukromatin ⇨ *gen* a kromoszóma normálisan festődő, világosabb állománya, amely funkcionális géneket tartalmaz

⊙ lásd EU-, KROMATIN

eumetria ⇨ arányosság

⊙ gör, ‘ua.’: lásd EU- | gör *metreó* ‘mér’

Eunoclin [eunoktin] ⇨ *gyógysz* altató tablettá

⊙ tud lat ‘ua.’: gör *eu-* ‘jól’ | lat *nox, noctis* ‘éjszaka’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

eunuch ⇨ háremőr

⇨ herélt (férfi)

⊙ ném *Eunuch* ← lat *eunuchus* ‘ua.’ ← gör *eunukhosz* ‘ágyőr’: *euné* ‘fekhely, hálóhely’ | *ukhosz* ‘ör’ ← *ekhó* ‘öriz’

eupátia ⇨ *lél* fogékonyság külső lelki hatásokra

⊙ tud lat *eupathia* ‘ua.’: lásd EU- | *pathosz* ‘szenvedés, szenvedély’ ← *paszkhó* ‘szenved’

Lásd még APÁTIA, PATOLÓGIA, SZIMPÁTIA

eupatrida ⇨ *tört* az ókori attikai arisztokrácia tagja

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *eupatridész* ‘nemes születésű’, tkp. ‘jó apától való’: lásd EU- | gör *patér, patrosz* ‘apa’ | *-idész* (apai név eleme)

Lásd még PATROLÓGIA

eupelágikus ⇨ *földr* mélytengeri, 2400 méternél nagyobb mélységhez tartozó

⊙ lásd EU- | *pelagosz* ‘tenger’

eupepszia ⇨ *orv* jó emésztés

⊙ tud lat *eupepsia* ‘ua.’: gör *eu* ‘jól’ | *pepszisz* ‘emésztés’ ← *peptó* ‘emészt’

Lásd még PEPSZIN

euph- lásd még EUF-

euphuizmus [eufuizmus, júfjuizmus] ⇨ *irod* merész és mesterkélt alakzatokkal, mitológiai és történelmi utalásokkal zsúfolt, rím- és szójátékoktól pezsgő prózastílus az angol barokk irodalomban

⊙ ang *euphuism* ‘ua.’: ← *Euphues*, J. Lyly két ilyen stílusú regényének címadó hőse ← gör *euphüész* ‘szépnövésű’: lásd EU- | *phüó* ‘sarjad, nő’ | lásd -IZMUS

euploid ⇨ *gen* az ivarsejtekre jellemző kromoszóma-garnitúra egész számú többszörösét hordozó sejt

⊙ gör *euploisz, euploidosz* ‘helyes többszörözésű’: *eu-* ‘jól’ | *-ploisz* ‘-szoros’ (pl. *haploisz* ‘egyszeres’)

eupnoé ⇨ *orv* normális légzés

⊙ tud lat *eupnoe* ‘ua.’: lásd EU- | gör *pnoé* ‘lélegzet’

Lásd még PNEUMATIKUS

eurifág ⇨ vegyes táplálkozású, mindenevő (állat)

⊙ ném *Euryphag* ‘ua.’: gör *eurüsz* ‘széles’ | *phagein* ‘eszik’

Lásd még FAGOCITA

eurioök ⇨ *biol* igen sokféle élőhelyen előforduló, a környezeti tényezők hatásait tág határok közt elviselő (faj)

⊙ ném, ← tud lat *euryoecus* ‘ua.’: gör *eurüsz* ‘széles, tág’ | *oikosz* ‘ház, lakás’

Lásd még ÖKOLÓGIA, ÖKONÓMIA

euriterm ⇨ *biol* a hőmérséklet ingadozásait széles határok között tűrő (faj)

⊙ ném *eurytherm* ‘ua.’: gör *eurüsz* ‘széles’ | *thermé* ‘hő’

euritrop ⇨ *biol* az éghajlat iránt közömbös, sok helyütt jól tenyésző (faj)

⊙ ném *eurytrop* ‘ua.’: gör *eurüsz* ‘széles’ | *troposz* ‘éghajlat, trópus’

euritmia ⇨ *nyelvt* a beszéd és a mozdulatok összhangja, tetszetős tagoltsága

⇨ *műv* ilyen elveken épülő mozdulatművészeti iskola

⇨ *orv* szabályos szívverés

⊙ ang *eurhythmy* ‘ua.’: gör *eu* ‘jól’ | *rhüthmosz* ‘ritmus’

euritmika lásd EURITMIA

euro- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) Európával kapcsolatos

⊙ lat *Europa* ← gör *Europé* az e néven ismert földrész, ered. főniciai királylány, akit Zeusz bika képében csábított el és Krétára vitt

euró ⇨ az Európai Közösség pénzneme 2002 elejétől

⊙ az *Európa* névből

européer ⇨ európai, a földrész szellemét és kultúráját bíró személy

⊙ ném *Europäer* ‘ua.’

europid ⇨ az európai népesség nagy részét és más kontinensek innen elszármazott lakóit magába foglaló emberfajta

⊙ ang, ‘ua.’: *Europe* ‘Európa’ | *-id* (rasszra utaló toldalék)

europium ⇨ *kém* fémeselem a ritkaföldfémek csoportjából

⊙ *Európa* nevéből | *-ium* (kémiai elemre utaló toldalék)

eurokommunizmus ⇨ *pol* a délnyugat-európai kommunista pártoknak a szovjet irányítással szembe forduló, a pluralizmust elfogadó irányzata az 1970-es évektől

⊙ lásd EURO-, KOMMUNIZMUS

eurokrata ⇨ *pol* az Európai Közösség közös intézményeinek felső vezetésében működő politikus

⊙ ang *eurocrat* ‘ua.’ (az *arisztokrata*, *bürokrata* és hasonló szavak mintájára)

eury- lásd EURI-

euszociális ⇨ társadalmi szervezetet alkotó (állatfaj, mint pl. a hangya, méh)

⊙ lásd EU-, SZOCIÁLIS

eusztatikus mozgás ⇨ *geol* a tenger szintjét és partvonalát érintő ingadozások az évmilliók során, amelyek az egész Földet érintő folyamatok kiegyensúlyozásához vezetnek

⊙ lásd EU-, STATIKUS

eusztülosz ⇨ *ép* az oszlopok hosszának, vastagságának s egymástól való távolságának eszményi aránya az ógörög felfogásban

⊙ gör, ‘ua.’: lásd EU- | *sztüilosz* ‘oszlop’

Lásd még SZTILITA

eutanázia ⇨ *orv* fájdalommentes halál

⇨ *orv* a halál orvosi segítséggel való siettetése fájdalmas és gyógyíthatatlan betegség végső szakaszában

⊙ tud lat *euthanasia* ‘ua.’ ← gör *euthanaszia* ‘könnyű halál’: lásd EU- | *thanatosz* ‘halál’

eutektikum ⇨ *kém* olyan kristályelegy, amelynek olvadáspontja alacsonyabb, mint külön-külön az összetevőké

⊙ ném *Eutektikum* ‘ua.’ ← gör *eutektosz* ‘könnyen olvadó’: lásd EU- | *téktosz* ‘megolvadt’ ← *tékó* ‘olvaszt’

Lásd még TEKTIT

eutektikus ⇨ *kém* eutektikumot tartalmazó, annak tulajdonságával bíró

⊙ ném *eutektisch* ‘ua.’, lásd EUTEKTIKUM

Euthyrox [euti-roksz] ⇨ *gyógysz* a pajzsmirigy működésének zavarait kiegyenlítő tableta

⊙ tud lat ‘ua.’: lásd EU- | *thyroxin* ‘a pajzsmirigy hormonja’, lásd TIROXIN

eutónia ⇨ *orv* normális izomtónus, az izmok megszokott feszültségi állapota

⊙ tud lat *eutonia* ‘ua.’: gör *eu* ‘jól’ | *tonosz* ‘feszülés’ ← *teinó* ‘feszít’

eutrófia ⇨ *orv* jóltápláltság

⇨ *biol* tápanyagbőség

⊙ tud lat *eutrophia* ‘ua.’: lásd EU- | gör *trophé* ‘táplálás’ ← *trephó* ‘táplál’

eutrofizáció ⇨ a növényi tápanyagok (nitrogén és foszfor) feldúsulása élővizekben korhadó anyagok révén

⊙ ném *Eutrophisation* ‘ua.’, lásd EUTRÓFIA

euxenit ⇨ ásv ritkaföldfémek fekete ércásványa

⊙ gör *Euxeinosz* ‘vendégszerető’ (a Fekete-tenger ókori neve): lásd EU- | *xeinosz* ‘idegen, vendég’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

evakuál ⇨ *kat* kiürít (csapatait, felszereléseit az adott területéről kivonja), kivonul

⇨ (civil lakosokat ellenséges támadás elől) áttelepít

⊙ ném *evakuieren* ← fr *évacuer* ‘ua.’: lat *e(x)* ‘ki’ | *vacuus* ‘üres’

evakuáció ⇨ *kat* kiürítés, teljes kivonulás

⇨ áttelepítés

⊙ ném *Evakuation* ← fr *évacuation* ‘ua.’, lásd EVAKUÁL

evakuáns ⇨ *orv* hashajtó szer

⊙ tud lat *evacuans* ‘kiürítő’, lásd EVAKUÁL

evalváció ⇨ *ker* becslés, értékelés

⊙ ném *Evaluation* ← fr *évaluation* ‘ua.’ ← *évaluer* ‘értékel, felbecsül’: *é-* ← lat *ex-* ‘ki’ | *valuer* ‘értékel’ ← *value* ‘érték’ ← *valoir* ‘ér (vmennyit)’ ← lat *valere* ‘ua.’

evangéliárium ⇨ *vall* szertartási könyv, amely az év folyamán a miséken felolvasott evangéliumi részleteket tartalmazza

⊙ lat, ‘ua.’, lásd EVANGÉLIUM

evangélikus ⇨ *vall* a lutheri protestáns egyházhoz tartozó (személy)

⊙ újk lat *evangelicus* ‘evangéliumi’ (az új vallás az evangéliumi alapokra tért vissza), lásd EVANGÉLIUM

evangélista ⇨ *vall* az evangéliumok egyikének írója (a hagyomány szerint Máté, Márk, Lukács vagy János)

⊙ kk lat *evangelista* ‘ua.’, lásd EVANGÉLIUM

evangelizál ⇨ *vall* az evangéliumot, Jézus tanítását hirdeti

⊙ ném *evangelisieren* ← fr *évangéliser* ‘ua.’, lásd EVANGÉLIUM

evangélium ⇨ *vall* a Jézus életét, halálát és feltámadását előadó négy újszövetségi írás egyike a Bibliában

⊙ kk lat *evangelium* ‘ua.’ ← gör *euangelion* ‘jó hír’: *eu* ‘jól’ | *angelló* ‘hírül ad’

❖ magy *angyal*

evangélium-harmónia ⇨ *vall* a négy evangéliumban előadott eseményeket egybefogva, egyeztetve, időrendben tartalmazó könyv

⊙ lásd EVANGÉLIUM, HARMÓNIA

evaporáció ⇨ *fiz* kigőzölgés, párolgás

⊙ tud lat *evaporatio* ‘ua.’, lásd EVAPORÁL

evaporál ⇨ kigőzölög, elpárolog

⇨ kigőzöl, elpárologtat

⊙ lat *evaporare* ‘ua.’: *e(x)-* ‘ki, el’ | *vaporare* ‘gőzöl’ ← *vapor* ‘pára, gőz’

evaporátor ⇨ *műsz* párologtató készülék

⊙ ang *evaporator* ‘ua.’, lásd EVAPORÁL

evaporiméter ⇨ párologásmérő

⊙ ang *evaporimeter* ‘ua.’: lásd EVAPORÁL | gör *metreó* ‘mér’

evaporit ⇨ *geol* üledékes kőzet, amely tenger vagy tó vizének elpárologása után maradt vissza

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd EVAPORÁL | *-it* (ásványra utaló toldalék)

evaporográfia ⇨ *műsz* infravörös fényképezésre való eljárás: a kép egy olajrétegen alakul ki, melyről az olaj a beeső hősugár erősségének megfelelő mértékben párolog el

⊙ lásd EVAPORÁL, -GRÁFIA

evázió ⇨ szökés, menekülés

⇨ kibújás, kibúvó

⊙ lat *evasio* ‘ua.’ ← *evadere, evasi* ‘megmenekül’: *e(x)-* ‘ki, el’ | *vadere* ‘megy’

Lásd még INVÁZIÓ

evazív ⇨ kitérő, nem egyenes, kifogást kereső (beszéd, válasz)

⊙ ném *evasiv* ← fr *évasif* ‘ua.’, lásd EVÁZIÓ

evekció ⇨ szabálytalanság a Hold mozgásában, amelyet a Nap vonzása okoz

⊙ tud lat *evectio* ‘eltérés’ ← *evehere*, *evectum* ‘kivisz, kizökken, eltér’: *e(x)*- ‘ki’ | *vehere* ‘mozgat, utazik’

Lásd még INVEKTÍVA, KONVEKCIÓ, VEHEMENS, VEKTOR

eventuális ⇨ esetleges, megeshető

⊙ kk lat *eventualis* ‘ua.’ ← *eventus* ‘kimenetel, esemény, végzet’ ← *evenire*, *eventum* ‘kijön, bekövetkezik, megesik’: *e(x)*- ‘ki, el’ | *venire* ‘jön’

eventualitás ⇨ esetlegesség, eshetőség, lehetőség

⊙ ném *Eventualität* ← fr *éventualité* ‘ua.’, lásd EVENTUÁLIS

eventualíter ⇨ esetleg, talán, történetesen

⊙ lat, ‘ua.’, lásd EVENTUÁLIS

everdur ⇨ *koh* szilíciumot és mangánt tartalmazó saválló rézöntvény

⊙ ang márkanév: *ever* ‘mindig’ | *dur(able)* ‘tartós’ ← lat *durare* ‘kitart’

everlasting [everlászting] ⇨ *text* cipőfelsőrészhez használt könnyű, de erős gyapjúszövet

⊙ ang márkanév, tkp. ‘örökké tartó’: *ever* ‘mindig’ | *last* ‘eltart’

Evertebrata ⇨ *áll* a gerinctelenek törzse

⊙ tud lat tbsz, ‘ua.’: *e(x)*- ‘ki, nem’ | lásd VERTEBRATA

evidencia ⇨ nyilvánvaló, magától értetődő dolog, nyilvánvalóság, bizonyosság, alapigazság

⇨ *hiv* nyilvántartás, előjegyzés

⊙ *evidentia* ‘ua.’, lásd EVIDENS

evidens ⇨ nyilvánvaló, szemmel látható, magától értetődő, kétségtelen, kézenfekvő

⊙ lat *evidens*, *evidentis* ‘ua.’: *e(x)* ‘ki’ | *videre* ‘lát’

evikció ⇨ *jog* kismemzés, kifogatás, elbirtoklás

⊙ tud *evictio* ‘ua.’ ← *evincere*, *evictum* ‘legyőz, föléje kerekedik’: *e(x)*- ‘ki, el’ | *vincere* ‘győz’

Lásd még PROVINCIA, VIKTORIÁNUS

evóé ⇨ ujjongó kiáltás

⊙ lat *evoe* ← gör *euóé*, *euólé* (a Dionüszosz-ünnepek mámoros résztvevőinek kiáltása)

evokáció ⇨ *tört* mágikus szertartás az ókori rómaiaknál: az ostromlott városból „kiszólitották” s a maguk táborába hívták annak védő istenségét

⇨ † *jog* perbehívás

⇨ *irod* felidézés, emlékezetbe idézés

⊙ lat *evocatio* ‘ua.’: *e(x)*- ‘ki’ | *vocare* ‘hív’ ← *vox*, *vocis* ‘hang’

Lásd még INVOKÁCIÓ, PROVOKÁL, VOKS

evokál ⇨ felidéz, emlékezetébe idéz

⇨ † *jog* perbe idéz

⊙ lat *evocare* ‘előhív, megidéz’: *e(x)*- ‘ki, elő’ | *vocare* ‘szólít’ ← *vox*, *vocis* ‘hang’

evokatív ⇨ erős érzelmeket kiváltó

⇨ gondolatébresztő

⊙ ang *evocative* ‘ua.’ ← lat *evocare*, *evocatum* ‘előszólít’, lásd EVOKÁL

evolúció ⇨ fejlődés

⇨ *biol* törzsfajlás (az élővilágban)

⊙ tud lat *evolutio* ‘ua.’, lásd EVOLVÁL

evolucionista ⇨ (fn) az evolucionizmus híve, vallója

⇨ (mn) az evolucionizmussal kapcsolatos, azon alapuló

⊙ ang, ném *evolutionist* ‘ua.’, lásd EVOLUCIONIZMUS

evolucionizmus ⇨ *tud* az élővilág fokozatos kifejlődését valló, a teremtés legendáját elutasító tudományos felfogás

⊙ ang *evolutionism* ‘ua.’, lásd EVOLÚCIÓ, -IZMUS

evolúta ⇨ *mat* valamely görbe összes pontjához tartozó görbületi középpontok mértani helye

⊙ tud lat (*linea*) *evoluta* ‘kibomlott (vonal)’, lásd EVOLVÁL

evolvál ⇨ kifejt

⇨ kifejleszt

⊙ lat *evolvere, evolutum* ‘kihengerít, kibont, kibomlik’: *e(x)* ‘ki’ | *volvere* ‘forogat, gördít’

evolvens ⇨ *mat* valamely görbén csúszás nélkül legördülő egyenes pontjai által leírt görbe

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘kihengeredő’, lásd EVOLVÁL

evorzió ⇨ *geol* az örvénylő folyóvíz eróziós munkája

⊙ lat *evorsio* ‘ua.’: *e(x)*- ‘ki’ | *vortere, vorsum* ‘forog’ (a *vertere, versum* alakváltozata)

evviva ⇨ éljen!

⊙ ol, ‘ua.’: *e viva* ‘és éljen’ ← ol, lat *vivere* ‘él’

ex! † ⇨ fenéig (ki kell inni a poharat: felszólítás italozó társaságban)

⊙ lat *ex* ‘-ből, ki’

ex- ⇨ (összetételek előtagjaként, valamely méltósággal, tisztséggel kapcsolatban) volt, előbbi, korábbi: *exkirály, exminiszter*

⊙ késő lat *ex-* ‘korábbi’ ← lat *ex* ‘ki, el’

exa- lásd még EGZA-

ex abrupto ⇨ hirtelenjében

⊙ lat, ‘ua.’: *ex* ‘-ből’ | *abruptum* ‘hirtelen szakadék, meredély’ ← *abrumpere, abruptus* ‘letör, leszakít’: *ab-* ‘le’ | *rumpere* ‘tör’

exacerbáció ⇨ *orv* a betegség súlyosbodása, fellángolása

⊙ tud lat *exacerbatio* ‘ua.’ ← *exacerbare* ‘teljesen elkeserít’: *ex-* ‘ki, egészen’ | *acerbus* ‘keserű, elkeseredett’

exanthema [ekszantéma] ⇨ *orv* bőrkiütés

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *exanthéma* ‘ua.’, tkp. ‘kivirágzás’ ← *exantheó* ‘virágba borul’: *ex-* ‘ki’ | *anthemon* ‘virág’

Lásd még ANTOLÓGIA, KRIZANTÉM

exaráció ⇨ *geol* a mozgó jég letaroló munkája

⊙ lat *exaratio* ‘ua.’ ← *exarare, exaratum* ‘kiszánt, barázdát húz’: *ex-* ‘ki’ | *arare* ‘szánt’

exarcha ⇨ *tört* tartományi kormányzó a bizánci birodalomban

⇨ *vall* görögkeleti püspök

⊙ gör *exarkhész* ‘ua.’, lásd EXARCHÁTUS

exarchátus ⇨ *tört* a bizánci birodalom itáliai vagy afrikai tartománya

⇨ *vall* görögkeleti egyházmegye

⊙ lat *exarchatus* ‘ua.’ ← gör *exarkhé* ‘külső tartomány’: *ex-* ‘kívül’ | *arkhé* ‘uralom, tartomány’

Lásd még ANARCHIA, MONARCHIA, TETRARCHA

exca- lásd még EXK-

ex capite [eksz kapite] ⇨ fejből, könyv nélkül

⊙ lat, ‘ua.’: *ex* ‘-ből’ | *caput, capitis* ‘fej’

ex cathedra [eksz katedra] ⇨ fölényesen, magabiztosan

⇨ hivatalos tekintéllyel

⇨ *vall* pápaként csálhatatlanul (nyilatkozik)

⊙ *ex* ‘-ből, -ről’ | *cathedra* ‘trón, szék’, lásd KATEDRA

exca- lásd EXKA-

excedál † ⇨ kihág, kicsapong, csínytetesz

⊙ lat *excedere, excessi* ‘túlmegey, túllép’: *ex-* ‘ki, el’ | *cedere* ‘lép, megy’

excedens ⇨ (fn) felesleg, többlet

⇨ (mn) fölös

⇨ † *jog* kihágásban vétkes

⇨ korhely, duhaj

⊙ lat, ‘ua.’, lásd EXCEDÁL

excellál ⇨ kiválik, kitűnik, kitünteteti magát

⊙ lat *excellere* ‘kitűnik, kiemelkedik’: *ex-* ‘ki, el’ | **cellere* ‘magasodik’, lásd EXCELSIOR

excellencia ⇨ kitűnőség

⇨ (miniszterek, követek stb. megszólításaként, birtokos személyraggal): *excellenciád*

⊙ lat *excellētia* ‘kiemelkedés, kiválóság’ ← *excellens, excellentis* ‘kiemelkedő’, lásd EXCELLÁL

excellenciás ⇨ (miniszterek, követek stb. megszólításában) *excellenciás uram*

⊙ lásd EXCELLENCIA

excellens ⇨ kiváló, kitűnő

⊙ lat, ‘ua.’, lásd EXCELLÁL

excelsior [ekszcelzior] ⇨ feljebb, magasabbra

⊙ lat kf, ‘magasabb, fentebbi’ ← *excelsus* ‘kimagasló’: *ex-* ‘ki, el’ | *celsus* ‘magas, emelkedett’ ← **cellere, celsum* ‘emelkedik’ (az ige önmagában nem használatos), lásd még EXCELLÁL

exceter ⇨ *műsz* nem a középpontja körül forgó, „körhagyó” tárcsa

⇨ ilyennel működő berendezés

⊙ ném *Exzenter* ‘ua.’, lásd EXCENTRIKUS

excentricitás ⇨ különtség, különcködés, hóbort

⊙ ném *Exzentrizität* ‘ua.’, lásd EXCENTRIKUS

excentrikus ⇨ (mn) *geom* nem azonos középpontú (körök)

⇨ külpontos, körhagyó

⇨ külön, különcködő, eredetieskedő (személy)

⇨ (fin) cirkuszi artista, aki nevetetően groteszk számokat mutat be

⊙ ném *excentrisch, Exzentriker* ← fr *excentrique* ‘ua.’: lat *ex-* ‘ki, kívül’ | lásd CENTRUM

excepció † ⇨ kivétel

⇨ *jog* ellenvetés, kifogás, tiltakozás

⊙ lat *exceptio* ‘kivétel’, lásd EXCIPIÁL

excepcionális ⇨ kivételes

⊙ ném *exceptionell* ← fr *exceptionnel* ‘ua.’, lásd EXCEPCIÓ

exceptis excipiendis [ekszeptisz ekszciপিendis] ⇨ kivéve a kiveendőket

⊙ lat, ‘ua.’, lásd EXCIPIÁL

excerptál † ⇨ kivonatol

⊙ ném *exzerptieren* ← fr *excerpter* ‘ua.’, lásd EXCERPTUM

excerptum † ⇨ kivonat

⊙ lat *excerpere, excerptum* ‘kiszemel, kiválogat’: *ex-* ‘ki, el’ | *carpere* ‘szed’

excesszív ⇨ kicsapongó, féktelen, mértéktelen

⊙ ném *exzessiv* ← fr *excessif* ‘ua.’, lásd EXCEDÁL

excesszus ⇨ kilengés, féktelenség, szertelenség

⇨ kihágás, túlkapás, kicsapongás

⊙ lat *excessus* ‘túllépés’, lásd EXCEDÁL

exchange [ikszcsejndzs] ⇨ *ker* csere

⇨ *ker* váltó

⊙ ang, ‘ua.’ ← fr *échange* ‘ua.’: *é-* ← lat *ex-* ‘ki’ | lásd CHANGE

excipiál † ⇨ kivesz, különvesz

⇨ *jog* kifogást tesz, óvást emel

⊙ lat *excipere, exceptum* ‘ua.’: *ex-* ‘ki’ | *capere, captum* ‘vesz’

excisio lásd EXCÍZIÓ

excitábilis ⇨ ingerlékeny, indulatos

⊙ lat *excitabilis* ‘ua.’, lásd EXCITÁL

excitábilitás ⇨ ingerlékenység

⊙ lat *excitabilitas* ‘ua.’, lásd EXCITÁL

excitáció ⇨ izgalom, izgatottság

⇨ *vill* gerjesztés

⊙ lat *excitatio* ‘ua.’, lásd EXCITÁL

excitál ⇨ izgat, ingerel

⇨ élénkít

✧ *vill* gerjeszt

⊙ lat *excitare, excitatum* ‘ébreszt, serkent, szít’: *ex-* ‘ki, el’ | *ciere, citum* ‘mozgásba hoz’

Lásd még CITÁL

excitáns, tbsz **excitantia** [ekszcitancia] ✧ *orv* izgatószer(ek)

⊙ lat, ‘ua.’, lásd EXCITÁL

exciton ✧ *fiz* kiszabadult elektron és a helyén maradt lyuk együttese félvezetőben

⊙ ang, ‘ua.’, lásd EXCIT(ÁL, ELEKTR)ON

excízió ✧ *orv* kimetszés

⊙ lat *excisio* ‘ua.’ ← *excidere, excisum* ‘kivág, kiváj’: *ex-* ‘ki, el’ | *caedere* ‘vág’

Lásd még CSÍZIO, PRECÍZ

excudit ✧ *műv* metszete (a művész neve előtt rézmetszeten vagy rézkarcon, röv. *exc.*)

⊙ lat *excudere, excudi* ‘kiver, kidolgoz’: *ex-* ‘ki’ | *cudere* ‘ver’

executio lásd EGZEKÚCIO

exedra ✧ *ép* félkör alaprajzú falfülke, az apszis elődje

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *exedra* ‘terem, csarnok’: *ex-* ‘külső’ | *hedra* ‘szék’

Lásd még KATEDRA, TETRAÉDER

exegéta ✧ *vall* szövegmagyarázó, Biblia-magyarázó

⊙ kk lat *exegeta* ‘ua.’ ← gör *exégétész* ‘vezető, tanácsadó, jóslatok magyarázója’, lásd EXEGÉZIS

exegézis ✧ *vall* szövegmagyarázat, Biblia-magyarázat

⊙ kk lat *exegesis* ‘ua.’ ← gör *exégészisz* ‘magyarázat, értelmezés’: *ex-* ‘ki’ | *hégeomai* ‘vezet’

Lásd még HEGEMÓNIA

exekráció ✧ eskü, esküdözés

✧ *vall* elátkozás, kiátkozás az egyházból

⊙ lat *ex(s)ecratio* ‘ua.’ ← *ex(s)ecrari, exsecratus* ‘esküdözik, átkozódik’: *ex-* ‘ki’ | *sacer* ‘szent, átkozott’

exekvatúra ✧ *dipl* működési engedély megadása idegen állam konzuljának

⊙ lat *ex(s)equatura* ‘ua.’ ← *ex(s)equi* ‘végrehajt, teljesít, érvényt szerez’: *ex-* ‘ki’ | *sequi* ‘követ’

exempció † ✧ fölmentés

✧ kivétel valamely joghatóság illetékessége alól

⊙ lat *exemptio* ‘ua.’ ← *eximere, exemptum* ‘kivásárol, megszabadít’: *ex-* ‘ki, el’ | *emere* ‘vásárol’

Lásd még IRREDENTA, REDEMPTORISTA

exemplár lásd EGZEMPLÁR

exempli gratia vagy **exempli causa** [egzempli grácia, kauza] ✧ példának okáért, a példa kedvéért, például

⊙ lat, ‘ua.’: lásd EXEMPLUM | *gratia* ‘kedv, kegy’ | *causa* ‘ügy, ok’

exemplifikáció ✧ példákkal való bizonyítás

⊙ lat *exemplificatio* ‘ua.’: lásd EXEMPLUM | *facere* ‘csinál’

exemplum ✧ példa, minta

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘kivevés (több közül)’, az *exemptum* (lásd EXEMPCIO) alakpárja

exequál lásd EGZEKVÁL

exequiák [egzekviák] ✧ *zene* halottas kíséret zenéje, gyászzene

⊙ lat tbsz *ex(s)equiae* ‘temetés, gyászmenet’, tkp. ‘kikísérés’: *ex-* ‘ki’ | *sequi* ‘követ, kísér’

exercíroz lásd EGZECIROZ

exergia ✧ *fiz* hőátadásos folyamatban a hőenergiának az a része, amely munkavégzésre fordítódik

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *ex-* ‘ki’ | *ergon* ‘munka’

exergonikus ✧ *kém* a szabad energia csökkenésével járó (folyamat)

⊙ ang *exergonic* ‘ua.’: gör *ex-* ‘ki’ | *ergon* ‘munka’

exfoliatio [ekszfoliáció] ✧ *orv* bőrhámlás

⊙ tud lat ‘ua.’: *ex-* ‘ki, le’ | *folia* ‘levél, lemez, réteg’

exhaláció ✧ kigözölgés, kipárolgás

✧ *orv* kilégzés

⊙ lat *exhalatio* ‘ua.’, lásd EXHALÁL

exhalál ⇨ kipárológ

⇨ kilehel

⊙ lat *exhalare, exhalatum* ‘kipárologat, kilehel’: *ex-* ‘ki, el’ | *halare* ‘illatozik’

exhausztió ⇨ *orv* kimerülés, kimerültség

⇨ *műsz* levegő eltávolítása tartósítandó élelmiszerek csomagolásából

⊙ lat *exhaustio* ‘kimerítés, kiürítés’ ← *exhaurire, exhaustum* ‘kimerít, kiürít’: *ex-* ‘ki, el’ | *haurire* ‘merít’

exhausztív ⇨ fárasztó, kimerítő

⇨ átfogó, összefoglaló, kimerítő

⊙ ang *exhaustive* ‘ua.’, lásd EXHAUSZTIÓ

exhausztor ⇨ *műsz* elszívó berendezés

⊙ ném *Exhaustor* ‘ua.’, lásd EXHAUSZTIÓ

exhereditáció ⇨ *jog* az örökségből való kizárás

⊙ lat *exhereditatio* ‘ua.’: *ex-* ‘ki’ | *hereditas* ‘örökség’ ← *heres, heredis* ‘örökös’

Lásd még HEREDITÁRIUS

exhibicionista ⇨ *lél* nemi szerveit mutogató, ilyen ferdeségben szenvedő személy

⇨ *átv* magamutogató, gátlás nélkül őszinte ember

⊙ ang, ném *exhibitionist* ‘ua.’, lásd EXHIBICIONIZMUS

exhibicionizmus ⇨ *lél* a nemi szervek nyilvános mutogatásában megnyilvánuló nemi rendellenesség

⇨ *átv* magamutogató, gátlás nélküli őszinteség

⊙ tud lat *exhibitionismus* ‘ua.’ ← *exhibitio* ‘megmutatás’ ← *exhibere, exhibitum* ‘odatart, bemutat, megmutat’: *ex-* ‘ki, el’ | *habere* ‘bír, tart’

exhortáció † ⇨ intelem, intés, serkentés, buzdítás

⇨ *vall* buzdító beszéd (az ifjúsághoz, egyházi szertartás keretében)

⊙ lat *exhortatio* ‘ua.’ ← *exhortari, exhortatum* ‘serkent, buzdít’: *ex-* ‘ki, fel’ | *hortari* ‘bátorít’

exhumáció ⇨ kihantolás

⊙ lat *exhumatio* ‘ua.’, lásd EXHUMÁL

exhumál ⇨ holttestet kiás, kihantol, kiföldel

⊙ késő lat *exhumare* ‘kiás’: *ex-* ‘ki’ | *humus* ‘talaj, termőföld’

Lásd még HUMIFIKÁL, HUMILLIME, HUMUSZ

exigencia ⇨ követelmény, elvárás

⇨ igényesség

⊙ kk lat *exigentia* ‘ua.’, lásd EXIGENS

exigens ⇨ igényes, nagyigényű

⇨ követelő, túlzott igényeket támasztó

⊙ lat, ‘ua.’ ← lat *exigere* ‘kihajt, megkövetel’: *ex-* ‘ki, el’ | *agere* ‘hajt, üz’

Lásd még ÁGENS, AGILIS, AKCIÓ, AKTUS

exiguitás [egzigvítás] † ⇨ jelentéktelenség

⊙ lat *exiguitas* ‘ua.’ ← *exiguus* ‘szűk, szegényes’ ← *exigere* ‘pontosan kimér’, lásd EXIGENS

exilium † ⇨ száműzés, száműzetés

⊙ lat, tkp. *exsilium* ‘ua.’ ← *ex-* ‘ki, kívül’ | (?) *sidere* ‘letelepszik’

ex improviso [eksz improvizó] ⇨ váratlanul, hirtelen

⇨ hevenyészve, rögtönözve

⊙ lat, ‘ua.’: *ex-* ‘ki, el’ | lásd IMPROVIZÁL

exist- lásd EGZISZT-

exitál ⇨ *orv* meghal, kiszerved, kimúlik

⊙ magy, lásd EXITUS

exit poll ⇨ *pol* a választási végeredmény előrejelzése a szavazóhelyiségből távozók kikérdezésén alapuló felméréssel

⊙ ang, ‘ua.’: *exit* ‘kijárat’, lásd EXITUS | *poll* ‘kikérdezés, közvélemény-kutatás’, korábban ‘fejenkénti szavazás’, ered. ‘fej’

exitus ⇨ *orv* halál (beállta)

⊙ tud lat *exitus (letalis)* ‘(halálos) kimenetel’ ← *exire, exitum* ‘kimegy’: *ex-* ‘ki, el’ | *ire* ‘megy’

exkapitulál † ⇨ *kat* (továbbszolgáló tiszthelyettes) kilép a hadi szolgálatból

⊙ ném *exkapitulieren* ‘ua.’: lat *ex-* ‘ki, el’ | lásd KAPITULÁL

exkaváció ⇨ ásátás

⇨ *orv* vajúlat

⇨ *orv* kivájás

⊙ tud lat *excavatio* ‘ua.’, lásd EXKAVÁTOR

exkavátor ⇨ *műsz* kotrógép, markoló, földkiemelő, forgókotró

⊙ ang *excavator* ‘ua.’ ← *excavate* ‘kiás’ ← lat *excavare, excavatum* ‘kiváj’: *ex-* ‘ki’ | *cavum* ‘üreg, odú’

Lásd még KAVITÁS, KONKÁV

exklamáció † ⇨ felkiáltás

⊙ lat *exclamatio* ‘ua.’ ← *exclamare* ‘felkiált’: *ex-* ‘ki, fel’ | *clamare* ‘kiált’

Lásd még AKKLAMÁCIÓ, DEKLAMÁL, REKLAMÁL

exkláve ⇨ *dipl* egy állam területének olyan része, amelyet minden oldalról egy idegen állam szárazföldi területe vesz körül

⊙ ném *Exklave* ← fr *exclave* ‘ua.’: *ex-* ‘kívül’ | lat *clavis* ‘kulcs’

Lásd még KLAUZÚRA

exkludál † ⇨ kizár

⊙ lat *excludere, exclusum* ‘kizár, távol tart’: *ex-* ‘ki, el’ | *claudio* ‘zár’ ← *clavis* ‘kulcs’

Lásd még KLAUZÚRA

exkluzív ⇨ első osztályú, úri, előkelő, választékos

⇨ válogatott, zárt körű, szűk körű

⇨ kizárólagos, egyedi

⊙ ném *exklusiv* ← fr *exclusif* ‘ua.’ ← lat *excludere*, lásd EXKLUDÁL

exkluzíve ⇨ kizárólag, kizárólagosan

⇨ kivéve, kizárva, bele nem értve

⊙ újk lat *exclusive* ‘ua.’, lásd EXKLUZÍV

exkluzivitás ⇨ kizárólagosság, elzárkózás

⇨ kiválasztottság

⊙ ném *Exklusivität* ← fr *exclusivité* ‘ua.’, lásd EXKLUZÍV

exkluzivizmus ⇨ elzárkózás a kapcsolatoktól

⇨ elkülönülés, elzárkózás

⊙ lásd EXKLUZÍV, -IZMUS

exkommunikáció ⇨ *vall* egyházi átok, kiközösítés

⊙ lat *excommunicatio* ‘ua.’, lásd EXKOMMUNIKÁL

exkommunikál ⇨ *vall* (pápa) egyházi átokkal sújt, a (katolikus) egyházból kiközösít

⊙ lat *excommunicare, excommunicatum* ‘kiközösít’: *ex-* ‘ki’ | *communis* ‘közös’, tkp. ‘együtt szolgáló’: *con-* ‘együtt’ | *munus* ‘közteher, szolgálat’

exkréció ⇨ *biol* nedvkiválasztás

⊙ lat *excretio* ‘ua.’ ← *excernere, excretum* ‘elkülönít’: *ex-* ‘ki, el’ | *cernere* ‘elválaszt’

exkrementum ⇨ *orv* ürülék

⊙ tud lat *excrementum* ‘ua.’, tkp. ‘váladék’, lásd EXKRÉCIÓ

exkrétum ⇨ *biol* váladék

⊙ tud lat *excretum* ‘ua.’, lásd EXKRÉCIÓ

exkurzió vagy **exkurzus** ⇨ kitérés, mellékes fejtegetés, eszmefuttatás

⇨ † kirándulás

⊙ lat *excursio* ‘portyázás, kitérés’ ← *excurrere, excursum* ‘kirohan, kirándul, elkalandozik’: *ex-* ‘ki, el’ | *currere* ‘fut’

Lásd még KONKURENS, KURZÍV

exkuzáció ⇨ mentegetőzés, kimentés, kifogás

⊙ lat *excusatio* ‘ua.’, lásd EXKUZÁL

exkuzál ⇨ menteget, kiment, tisztáz, igazol

⇨ mentegetőzik, védekezik

⇨ bocsánatot kér

⊙ lat *excusare* ‘elhárít, menteget’, tkp. ‘leráz’: *ex-* ‘ki, le’ | *cutere, cussum* ‘ráz’

Lásd még DISZKUSSZIÓ

exlex ⇨ *pol* törvényen kívüli (állapot)

⇨ törvényen kívül helyezett (személy)

⊙ lat, ‘ua.’: *ex-* ‘ki, kívül’ | *lex* ‘törvény’

ex libris [eksz librisz] ⇨ *műv* könyvjegy, a könyvtábla belső felére ragasztott, a tulajdonos nevét mutató kis sokszorosított grafika: EX LIBRIS NN, azaz ‘NN könyvei közül (való)’ szöveggel

⊙ lat ‘ua.’: *ex* ‘-ból, közül’ | *liber, libri* ‘könyv’

exmatrikuláció ⇨ *hiv* törlés az anyakönyvből

⇨ *okt* kicsapás tanintézetből

⊙ újjk lat *exmatriculatio* ‘ua.’, lásd EXMATRIKULÁL

exmatrikulál ⇨ töröl az anyakönyvből

⇨ † *okt* iskolából kizár, kicsap (ti. az iskolai anyakönyvből töröl)

⊙ újjk lat *exmatriculare* ‘ua.’: *ex-* ‘ki, el’ | lásd MATRIKULA

exmisszió ⇨ *dipl* kiküldetés, követség, követi megbízás

⇨ *jog* kihelyezés valaminek a birtokából

⊙ lat *exmissio* ‘ua.’ ← *exmittere* ‘kiküld’: *ex-* ‘ki, el’ | *mittere* ‘küld’

Lásd még EMITTÁL, INTERMITTENS, MISSZÁLE, MISSZILIS, MISSZIÓ

ex nobili officio ⇨ nemes(i) kötelességből

⊙ lat, ‘ua.’: *ex* ‘-ból’ | *nobilis* ‘nemes’ | lásd OFFICIUM

ex nunc [eksz nunk] ⇨ mostantól fogva

⊙ lat, ‘ua.’: *ex* ‘-tól’ | *nunc* ‘most’

exo- ⇨ külső, kül-, -kívüli

⊙ gör *exó* ‘kint, kívül’

exobiológia ⇨ *biol* a Földön kívüli élet lehetséges formáit kutató rész tudomány

⊙ lásd EXO-, BIOLÓGIA

exocitózis ⇨ *biol* a sejt tartalmának kiürülése az anyagcsere folyamatában

⊙ tud lat *exocytosis* ‘ua.’: lásd EXO- | gör *κίτος* ‘cella, sejt’ | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

exoderma lásd EKTODERMA

exodontia [ekszodontia] ⇨ *orv* az a fogorvosi felfogás, hogy a gócos fogakat mindenképp ki kell húzni

⊙ tud lat, ‘ua.’: *ex-* ‘el, ki’ | gör *οδοντ*, *odontosz* ‘fog’

Lásd még ODONTOLÓGIA

exodus [egzódusz] ⇨ *vall* kivonulás (a zsidó népé Egyiptomból)

⇨ *vall* a második mózesi könyv hagyományos címe, amely ezt az eseményt adja elő

⇨ *tört* az európai zsidók tömeges menekülése Palesztinába a második világháború vége felé

⇨ † kimenetel, záróaktus

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *εξοδος* ‘kimenet’: *ex-* ‘ki’ | *hodosz* ‘út’

Lásd még HODÉGÉTRIA, HODOGRÁF, PERIÓDUS, SZINÓDUS

exoelektron ⇨ *magfiz* egy eV energiájú elektron, amely hőtermelő folyamatban fém vagy félvezető felületéről kilép

⊙ lásd EXÓ-, ELEKTRON

ex offo ⇨ hivatalból, hivatalosan

⊙ lat *ex officio* ‘ua.’: *ex* ‘-ból’ | *officium* ‘szolgálat, tisztség, hivatal’ ← **opificium* ‘ténykedés’: *opus* ‘mű’ | *facere* ‘csinál’

Lásd még OFFICÍNA, OFICÉR

exogámia ⇨ *népr* az adott népcsoporton kívüli személlyel kötött házasság (mint társadalmi szokás vagy követelmény)

⊙ tud lat *exogamia* ‘ua.’: gör *εξó* ‘kívül’ | *γαμος* ‘házasság’

exogén ⇨ *orv* külső eredetű

⊙ ang *exogen* ‘ua.’: gör *exó* ‘kívül’ | lásd -GÉN

exokardiális ⇨ *anat* a szíven kívüli

⊙ tud lat *exocardialis* ‘ua.’: lásd EXO- | gör *kardia* ‘szív’

exokarpium ⇨ *növ* gyümölcs külső terméshéja

⊙ tud lat *exocarpium* ‘ua.’: lásd EXO- | gör *karposz* ‘gyümölcs’

exokrin ⇨ *anat* külső elválasztású (mirigy)

⊙ ném, ‘ua.’: lásd EXO- | gör *krinó* ‘elválaszt’

Lásd még ENDOKRIN

exomorfizmus ⇨ *geol* a föld mélyéről feltörő magma módosulása, amelyet az útjába eső kőzetek váltanak ki

⊙ ang *exomorphism* ‘ua.’: lásd EXO- | gör *morphé* ‘alak’ | lásd -IZMUS

exomphalus [ekszomfalusz] ⇨ *orv* köldöksérv

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *ex-* ‘el, ki’ | *omphalosz* ‘köldök’

exonarthex ⇨ *ép* görögkeleti templomok külső előcsarnoka

⊙ lásd EXÓ-, NARTHEX

exonerál † ⇨ felment (tiszte, kötelezettsége alól), mentesít

⊙ lat *exonerare* ‘ua.’: *ex-* ‘ki, el’ | *onus, oneris* ‘teher’

exonukleáz ⇨ *gen* olyan nukleázenzim, amely a DNS-láncot a vége felől oldja fel

⊙ lásd EXO-, NUKLEÁZ

exophthalmus [ekszoftalmusz] ⇨ *orv* a szem kidülledése a szemüregből

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *ex-* ‘el, ki’ | *ophthalmosz* ‘szem’

exorbitáns ⇨ túlzó, szertelen, mértéktelen

⇨ rendkívüli, roppant

⊙ lat *exorbitans* ‘ua.’, tkp. ‘a kerékvágásból kizökkenő’: *ex-* ‘ki’ | *orbita* ‘kerékvágás’ ← *orbis* ‘kerék, kerektség’

Lásd még ORBITÁLIS, ORBITER

exorcista ⇨ *vall* ördögűző

⊙ kk lat, ‘ua.’, lásd EXORCIZÁL

exorcizál ⇨ kiűz, elűz

⇨ *vall* ördögöt űz (katolikus szertartás keretében)

⊙ lat *exorcizare* ‘ua.’ ← gör *exorkidzó* ‘átokkal kiűz’: *ex-* ‘el’ | *orkosz* ‘eskü, átok’

exorcizmus ⇨ *vall* ördögűzés (mint katolikus szertartás)

⊙ kk lat *exorcismus* ‘ua.’, lásd EXORCIZÁL, -IZMUS

exordium ⇨ bevezetés, kezdet

⊙ lat, ‘ua.’ ← *exordiri* ‘elkezd’: *ex-* ‘ki, el’ | *ordiri* ‘hozzáfog’

exoszféra ⇨ *met* a Föld légkörének legkülső, kb. 5800 km magasságban kezdődő rétege

⊙ lásd EXO-, SZFÉRA

exóta ⇨ *biol* más éghajlat (főleg a trópusok) alól áttelepített növény vagy állat

⊙ ném *Exote* ‘ua.’ ← gör *exótész* ‘idegen, kívül lévő’ ← *exó* ‘kívül’

Lásd még EGZOTIKUS

exoterikus ⇨ a kívülállóknak (is) szóló, tehát nyilvános, közérthető

⊙ lat *exotericus* ‘ua.’ ← gör *exóterikosz* ‘külső’ ← kf *exóterosz* ‘kijebb’ ← *exó* ‘kívül’

exoterm ⇨ *kém* hőfejlesztő, hőtermelő (vegyi folyamat)

⊙ ném *exotherm* ‘ua.’: gör *exó* ‘kívül’ | *thermé* ‘hő, meleg’

exoterománia ⇨ szertelen rajongás mindenért, ami külföldi

⊙ gör *exóterosz* ‘külső’ ← *exó* ‘kívül’ | lásd MÁNIA

exotikus lásd EGZOTIKUS

exotoxin ⇨ baktériumok által kiválasztott mérgező anyag

⊙ lásd EXO-, TOXIN

exozmózis ⇨ *kém* a hígabb oldat felé irányuló ozmózis

⊙ gör *ex-* ‘kifelé’ | lásd OZMÓZIS

expandál ⇨ *pol* terjeszkedik

⇨ *fiz* kiterjed, tágul

⊙ lat *expandere, expansum* ‘kiterjeszt’: *ex-* ‘ki’ | *pandere* ‘feszít, terjeszt’

expander ⇨ széthúzható rugós izomerősítő eszköz

⊙ ang, ‘ua.’ ← *expand* ‘kiterjeszt’, lásd EXPANDÁL

expansion slot [ikszpensn szlot] ⇨ *számtech* csatlakozóhely a bővítőkártya rögzítésére és a rendszersínhez való csatlakoztatására

⊙ ang, ‘ua.’: lásd EXPANZIÓ | *slot* ‘nyílás, vágás’

expanzibilis ⇨ tágulásra, kiterjeszkedésre képes

⊙ ang *expansible* ‘ua.’, lásd EXPANDÁL

expanzibilitás ⇨ tágulási, kiterjeszkedési képesség

⊙ ang *expansibility* ‘ua.’, lásd EXPANZIBILIS

expanzió ⇨ *pol* terjeszkedés, hódító törekvés

⇨ *fiz* gáz vagy gőz kiterjedése, kitágulása

⊙ ang, ném *expansion* ‘ua.’, lásd EXPANDÁL

expansionista ⇨ *pol* a terjeszkedés politikájának híve, előmozdítója

⊙ ang *expansionist* ‘ua.’, lásd EXPANZIONIZMUS

expansionizmus ⇨ *pol* a terjeszkedés politikája

⊙ ang *expansionism* ‘ua.’, lásd EXPANZIÓ, -IZMUS

expanzit ⇨ összesajtoltva hevített parafadara mint építőipari anyag

⊙ an *expansit* márkanév, lásd EXPANZIÓ

expanzív ⇨ *pol* erőszakosan terjeszkedő, hódító

⇨ *fiz* táguló, terjedékeny

⊙ ang *expansive* ‘ua.’, lásd EXPANDÁL

expatriál ⇨ kivándorol

⊙ ném *expatrieren* ← fr *expatrier* ‘ua.’: lat *ex-* ‘ki, el’ | *patria (terra)* ‘atyai (föld), szülőföld’

Lásd még PATRIÓTA

expect- lásd EXPEKT-

expediál ⇨ továbbít, szállít, leszállít, eljuttat, kézbesít

⇨ † elküld, meneszt, elbocsát

⊙ ném *expedieren* ‘ua.’ ← lat *expedire, expeditum* ‘kiszabadít, megsegít, végrehajt’, tkp. ‘lábbilincsetől megszabadít, elold’: *ex-* ‘ki, el’ | *pes, pedis* ‘láb’

expediatur ⇨ *orv* kiadható, kiadandó (recepten)

⇨ *ker* elküldendő, továbbítandó

⊙ lat *fsz*, ‘hajtassék végre, adassék ki’, lásd EXPEDIÁL

expediáció ⇨ *ker* továbbítás, szétküldés, küldőszolgálat

⇨ *tud* tudományos felfedezőút, kutatóút

⇨ *kat* katonai akció

⊙ lat *expeditio* ‘hadjárat’, lásd EXPEDIÁL

expediens ⇨ (mn) kézbesítő, kiségitő

⇨ (fn) mód, eszköz

⇨ mentő ötlet, kibúvó

⊙ lat, ‘ua.’, lásd EXPEDIÁL

expeditív ⇨ határozottan és gyorsan intézkedő

⊙ fr *expeditif* ‘ua.’, lásd EXPEDIÁL

expeditor ⇨ *ker* kiadmányozó, irodavezető

⇨ ügyintéző

⇨ feladó

⊙ ném *Expeditor* ‘ua.’, lásd EXPEDIÁL

expektoráció ⇨ kifakadás, kitörés

⇨ ömlengés, lelkendezés

⇨ *orv* köpet

⊙ lat *expectoratio* ‘ua.’, lásd EXPEKTORÁL

expektorál ⇨ kifakad

⇨ ömleng, kiönti lelkét

⇨ *orv* felköhög (váladékot)

⊙ lat *expectorare, expectoratum* ‘melléből kiűz’: *ex-* ‘-ból’ | *pectus, pectoris* ‘mell’

expektoráns ⇨ *orv* köhöggető, köptető, hurutoldó orvosság

⊙ tud lat *expectorans* ‘ua.’, lásd EXPEKTORÁL

expenza † ⇨ költség, kiadás

⊙ lat tbsz *expensa* ‘kifizetett összegek’ ← *expensum* ‘kiadott’ ← *expendere, expensum* ‘kimér, kifizet’: *ex-* ‘ki, el’ | *pendere* ‘mérlegel, kimér, kifizet’

expenzív ⇨ költséges, drága

⊙ ném *expensiv* ← fr *expensif* ‘ua.’, lásd EXPENZA

experimentáció ⇨ kísérletezés

⊙ tud lat *experimentatio* ‘ua.’, lásd EXPERIMENTÁL

experimentál ⇨ kísérletez, próbálkozik

⊙ ném *experimentieren* ← fr *experimenter* ‘ua.’, lásd EXPERIMENTUM

experimentális ⇨ kísérleti (művészet, műalkotás)

⇨ tapasztalati

⊙ ang *experimental* ‘ua.’, lásd EXPERIMENTUM

experimentátor ⇨ kísérleteket végző, irányító személy

⊙ ném *Experimentator* ‘ua.’, lásd EXPERIMENTÁL

experimentum ⇨ kísérlet, próba

⊙ lat, ‘ua.’ ← *experiri, expertus* ‘próbát tesz’: *ex-* ‘ki, el’ | *periri* ‘körüljár’: *peri-* ‘körül’ | *ire* ‘megy, jár’

experimentum crucis [ekszperimentum krúcisz] ⇨ döntő fontosságú kísérlet valamely elmélet, hipotézis igazolására

⊙ lat, ‘ua.’: lásd EXPERIMENTUM | *crux, crucis* ‘kereszt’, itt ‘útkereszteződés’ (ahol eldől, merre megyünk tovább)

Lásd még KRUCIÁLIS

expertise [ekszpertiz] ⇨ szakértői szemle

⇨ szakvélemény

⊙ fr *expertise* ‘ua.’ ← lat *expertus* ‘tapasztalt, szakértő’, lásd EXPERIMENTUM

expiáció ⇨ kiengesztelés, jóvátétel

⇨ vezeklés, bűnhődés

⊙ lat *expitiatio* ‘ua.’, lásd EXPIÁL

expiál ⇨ kiengesztel, jóvátesz

⇨ vezekel

⊙ lat *expiare* ‘ua.’: *ex-* ‘ki, el’ | *pius* ‘jámbor, kegyes’

explanáció ⇨ magyarázat, megvilágítás, kifejtés

⊙ lat *explanatio* ‘ua.’, lásd EXPLANÁL

explanál ⇨ megmagyaráz, kifejti

⊙ lat *explanare* ‘ua.’, tkp. ‘kisimít, ellapít’: *ex-* ‘ki, el’ | *planus* ‘sík, lapos’

explantáció ⇨ *biol* kimetszett élő szövet átültetése mesterséges táptalajba továbbtenyésztés céljára

⊙ tud lat *explantatio* ‘ua.’: *ex-* ‘el, ki’ | lásd PLÁNTÁL

explicit ⇨ kifejtett, kifejezett

⊙ ném *explizit* ‘ua.’, lásd EXPLIKÁL

explicite ⇨ világosan, érthetően, kifejezetten

⊙ újk lat, ‘ua.’, lásd EXPLIKÁL

explikáció ⇨ magyarázat, kifejtés, értelmezés

⊙ lat *explicatio* ‘ua.’, lásd EXPLIKÁL

explikál ⇨ kifejti, elmagyaráz, értelmez

⊙ lat *explicare, explicatum* vagy *explicitum* ‘kihajtogat, kifejt, megmagyaráz’: *ex-* ‘ki’ | *plicare* ‘rétegekbe hajt’

exploatáció ⇨ *gazd* kizsákmányolás

⇨ kihasználás, kiuzsorázás, kiszipolyozás

⊙ ném *Exploitation* ← fr *exploitation* ‘ua.’ ← *exploiter* ‘kiaknáz’ ← késő lat *explicitare* ‘kifejt, kitermel’, lásd EXPLIKÁL

explodál ⇨ felrobban (anyag)

⇨ *átv* kikel magából, kitör, kifakad

⊙ ném *explodieren* ← fr *exploder* ‘ua.’ ← lat *explodere, explosum*, ered. *explaudire* ‘(színészt a színpadról) zajos rosszállással elzavar’: *ex-* ‘ki, el’ | *plaudire* ‘tapsol, csapkod’

Lásd még PLAUIZIBILIS

exploráció ⇨ kikémlelés, kivizsgálás

⊙ lat *exploratio* ‘ua.’, lásd EXPLORÁL

explorál ⇨ kikémlel, kipuhatol

⊙ lat *explorare, exploratum* ‘ua.’, ered. ‘kiáltozással kiugrat (vadat a rejtekéből)’: *ex-* ‘el, ki’ | *plorare* ‘sír, jajgat, kiáltoz’

Lásd még DEPLORÁBILIS, IMPLÓZIÓ

explózibilis ⇨ könnyen robbanó, robbanékony

⊙ ném *explosibel* ‘ua.’, lásd EXPLODÁL

explózió ⇨ robbanás, kitörés

⊙ ang, ném, fr *explosion* ‘ua.’, lásd EXPLODÁL

explózív ⇨ robbanékony, könnyen robbanó (anyag)

⊙ ang *explosive* ‘ua.’, lásd EXPLODÁL

explózíva ⇨ *nyelvt* zárhang

⊙ tud lat (*vox*) *explosiva* ‘csattanó (hang)’, lásd EXPLODÁL

expó ⇨ *biz* nagyobb kereskedelmi kiállítás

⇨ (nagy kezdőbetűvel) a négyévenként más-más városban megrendezett világhiállítás

⊙ ang *expo* ← *exposition* ‘kiállítás’, lásd EXPOZÍCIÓ

exponál ⇨ kitesz, előtérbe állít

⇨ *fényk* megvilágít, kiold

⇨ fölvet, fölvezol, kifejt, előterjeszt

⊙ lat *exponere, expositum* ‘kitesz, kifejt’: *ex-* ‘ki, el’ | *ponere* ‘helyez’

Lásd még IMPOSZTOR

exponálja magát ⇨ kiáll (valaki mellett), támogatja

⊙ lásd EXPONÁL

exponált ⇨ kifejtett, előadott

⇨ *fényk* megvilágított (film)

⇨ feltűnő, szem előtt lévő (hely, helyzet)

⊙ lásd EXPONÁL

exponenciális ⇨ *mat* az ismeretlen a hatványkitevőben tartalmazó (egyenlet, ennek görbéje)

⊙ ang, ném *exponential* ‘ua.’, lásd EXPONENS

exponens ⇨ képviselő, követ, ügyvivő, szószóló

⇨ *mat* kitevő, hatványkitevő

⊙ ang, ném *exponent* ← lat *exponens, exponentis* ‘kitevő’, lásd EXPONÁL

export ⇨ *ker* kivitel, árukivitel idegen államba

⊙ ang *export* ‘kivitel, kivisz’, lásd EXPORTÁL

exportál ⇨ *ker* kivisz (terméket idegen országba)

⊙ ném *exportieren* ← fr *exporter* ‘ua.’ lat ← *exportare* ‘kihord’: *ex-* ‘ki’ | *portare* ‘visz’

exportorientált ⇨ *közc* árukivitelre törekvő, arra irányuló

⊙ lásd EXPORT, ORIENTÁL

exportőr ⇨ *ker* áruk kivitelével foglalkozó személy, cég

⊙ ném, fr *exporteur* ‘ua.’, lásd EXPORTÁL

expoze ⇨ bevezető beszéd, előterjesztés

⊙ ném, fr *exposé* ‘ua.’, lásd EXPONÁL

expozíció ⇨ *irod* a cselekmény előkészítése epikai vagy drámai műben

⇨ *zene* a témák bemutatása és kifejtése a tétel elején

⇨ *fényk* a fényérzékeny anyag megvilágítása felvételkor

⊙ tud lat *expositio* ‘ua.’, lásd EXPONÁL

expressis verbis [ekszpressziszis verbisz] ⇨ kifejezetten, világosan, félreérthetetlenül

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘kifejezett szavakkal’: *expressus* ‘kifejezett’, lásd EXPRESSZIÓ | *verbum* ‘szó, ige’

expressz ⇨ (mn) sürgős, gyors, azonnali

⇨ (hat) sürgősen, azonnal, haladéktalanul

⇨ (fn) gyorsvonat, sebesvonat

⊙ ném *express*, *Express(zug)* ‘ua.’ ← *Express(bote)* ‘üzenetvivő, futár’ ← régi *Express* ‘üzenet’ ← késő lat *expressum* ‘ua.’, tkp. ‘kijelentés, kifejezett dolog’ ← *expressus* ‘kifejezett’, lásd EXPRESSZIÓ (a ‘gyors’ jelentés úgy került az ~ szóba, hogy az *Expressbote* értelmébe beleszűrődött az *Extrabote* ‘különfutár’, majd az *Eilbote* ‘gyorsfutár’ szavaké; hasonló jelentéskéjlődés ment végbe az angolban is)

Lásd még ESZPRESSZÓ, EXPRESSZIONIZMUS, IMPRESSZIÓ, PRESSZIÓ, PRINTER

expresszió ⇨ kifejezés

⊙ lat *expressio* ‘kifejezés, kiemelés’ ← *exprimere*, *expressum* ‘kiszorít, kifejez’: *ex-* ‘ki’ | *premere* ‘nyom’

expresszionista ⇨ *műv* (fn) az expresszionizmus híve, annak jegyében alkotó művész

⇨ (mn) ezzel az irányzattal kapcsolatos

⊙ ném *Expressionist* ← fr *expressioniste* ‘ua.’, lásd EXPRESSZIONIZMUS

expresszionizmus ⇨ *műv* irodalmi és művészeti irányzat a 20. század elején, amely a művész érzéseinek, belső látomásainak kifejezésére törekedett drámai, olykor torzító eszközökkel

⊙ ném *Expressionismus* ← fr *expressionisme* ‘ua.’, lásd EXPRESSZIÓ, -IZMUS

expresszív ⇨ kifejező, nyomatékos

⊙ ném *expressiv* ← fr *pressif* ‘ua.’, lásd EXPRESSZIÓ

expresszivitás ⇨ kifejező erő

⊙ ném *Expressivität* ← fr *expressivité* ‘ua.’, lásd EXPRESSZÍV

ex professo [eksz professzó] ⇨ hivatalból

⇨ foglalkozásánál, hivatásánál fogva, szakértelemmel

⊙ lat, ‘ua.’: *ex* ‘-ből’ | lásd PROFESSZIÓ

expropriáció ⇨ *jog* kisajátítás

⊙ lat *expropriatio* ‘ua.’, lásd EXPROPRIÁL

expropriál ⇨ *jog* kisajátít

⊙ kk lat *expropriare* ‘ua.’: *ex-* ‘ki, el’ | *proprius* ‘saját’

expulzív ⇨ hajtó, kihajtó, kiűző

⊙ ném *expulsiv* ← fr *expulsif* ‘ua.’ ← lat *expellere*, *expulsum* ‘kiűz’: *ex-* ‘ki, el’ | *pellere* ‘üz, hajt’

expurgál ⇨ *orv* kitisztít, kiűrt (beleket)

⇨ *irod* (szöveget) átfésül, megtisztogat

⊙ lat *expurgare* ‘ua.’: *ex-* ‘ki, el’ | lásd PURGÁL

exquisit [ekszkvizit] ⇨ válogatott, kiváló, kitűnő

⊙ ném, ‘ua.’ ← lat *exquisitus* ‘ua.’ ← *exquirere*, *exquisitum* ‘kiválogat’: *ex-* ‘el, ki’ | *quaerere* ‘keres’

exsanguinatio [ekszangvináció] ⇨ *orv* elvérés, kivérés, kivéreztetés

⊙ tud lat, ‘ua.’: *ex-* ‘ki, el’ | *sanguinare* ‘vérzik’ ← *sanguis*, *sanguinis* ‘vér’

exsecratio lásd EXEKRÁCIÓ

exsiccantia [ekszikkancia] ⇨ *orv* szárító szerek

⊙ tud lat tbsz seml, ‘ua.’ ← *exsiccans*, *exsiccantis* ‘kiszárító’: *ex-* ‘ki, el’ | *siccus* ‘szárász’

exsiccatio [ekszikkáció] ⇨ kiszáritás, kiszáradás, víztelenítés

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *exsiccare*, *exsiccatum* ‘kiszárad, kiszárit’: *ex-* ‘ki, el’ | *siccus* ‘szárász’

exsiccator [ekszikkátor] ⇨ kém vízelvonó anyagokkal működő vegyészeti szárító készülék

⊙ ang, 'ua.' ← lat *exsiccare, exsiccatum* 'kiszárit: ex- 'el, ki' | *siccus* 'száraz'

exsiccosis [ekszikkózis] ⇨ orv a szervezet kiszáradása nagy folyadékvesztéssel folyótán

⊙ tud lat, 'ua.': lásd EXSICC(ATIO) | -*ósis* (kóros folyamatra utaló görög toldalék)

expectatio [ekszeptáció] † ⇨ hiv halogató ügyintézés

⊙ hazai lat, 'ua.' ← lat, 'feszült várakozás' ← *expectare* 'nagyon vár', ered. 'ismételten odanéz':

ex- 'ki, rá' | gyak *spectare* 'nézeget' ← *specere* 'néz'

exspiráció ⇨ orv kilégzés, kilehelés

⇨ *ker* lejárát

⊙ tud lat *expiratio* 'ua.', lásd EXSPIRÁL

expirál ⇨ orv kilélegez

⇨ *ker* lejár

⇨ hiv érvényét, hatályát veszti

⊙ lat *expirare* 'ua.': ex- 'ki, el' | *spirare* 'lehel'

extirpáció ⇨ orv kiirtás, kimetszés, szerv műtéti eltávolítása

⊙ lat *extirpatio* 'ua.' lásd EXSTIRPÁL

extirpál ⇨ orv kiirt, kimetsz

⊙ lat *extirpare, extirpatum* 'gyökerestől kiirt': ex- 'ki, el' | *stirps* 'gyökér, tő'

extirpátor ⇨ mezőg gyomirtó és a talaj felső rétegét fellazító munkagép

⊙ ang *ex(s)tirpator* 'ua.', lásd EXSTIRPÁL

exsudatum [ekszudátum] ⇨ orv izzadmány

⊙ lat, 'ua.' ← *exsudare, exsudatum* 'kiizzad': ex- 'ki, el' | *sudare* 'izzad'

extasis lásd EKSZTÁZIS

extaticus lásd EKSZTATIKUS

extemporál vagy **extemporizál** ⇨ rögtönöz, hevenyész

⊙ ném *extemporieren* 'ua.', lásd EX TEMPORE

ex tempore ⇨ azonnal

⇨ kapásból, hevenyében, rögtönözve

⊙ ex '-ből' | *tempus, temporis* 'idő, pillanat'

extended [iksztendid] ⇨ nyomd a szokásosnál szélesebb antikva betű

⊙ ang, 'kiterjesztett' ← *extend* ← lat *extendere, extensum* 'kifeszít, kinyúlik': ex- 'ki' | *tendere* 'feszít'

extension [iksztensn] ⇨ számtech kiterjesztés, az állománynévhez csatolt néhány karakter az állomány pontosabb megjelölésére (felhasználási mód, besorolás stb.)

⇨ inf telefonállomáshoz tartozó mellékvonal

⊙ ang, 'ua.', lásd EXTENZÍÓ

extenuáció ⇨ elvékonyodás

⊙ lat *extenuatio* 'ua.': ex- 'ki, el' | *tenuis* 'vékony'

extenzibilis ⇨ kiterjeszthető, kinyújtható

⊙ ang *extensible* 'ua.', lásd EXTENDED

extenzibilitás ⇨ kiterjeszhetőség, nyújthatóság

⊙ ang *extensibility* 'ua.', lásd EXTENZIBILIS

extenzió ⇨ kiterjedés, kiterjesztés

⇨ fiz feszítés, nyújtás

⊙ tud lat *extensio* 'ua.', lásd EXTENDED

extenziométer ⇨ nyúlásmérő

⊙ lásd EXTENZÍÓ | gör *metréo* 'mér'

extenzionális ⇨ a nyúlással, kiterjedéssel kapcsolatos, vele jellemezhető

⇨ fil terjedelmében azonos (fogalom, osztály)

⊙ ang *extensional* 'ua.', lásd EXTENZÍÓ

extenzív ⇨ kiterjedt, nagy terjedelmű

⇨ mezőg külterjes (gazdálkodás)

⇨ *közp* utólagosan bevont tényezők révén növekvő (fejlesztés)

⊙ ném *extensiv* 'ua.' ← fr *extensif* 'ua.', lásd EXTENZIÓ

extenzor ⇨ *anat* feszítő (izom)

⊙ tud lat *extensor* 'ua.', lásd EXTENDED

exteriorizál ⇨ *lél* kivetít, külső tárgyra vonatkoztat

⊙ ang *exteriorize* 'ua.', lásd EXTERIÓR

exteriőr ⇨ *műv* külső (helyszín)

⇨ külső megjelenés

⊙ fr *extérieur* 'ua.' ← lat kf *exterior* 'külső', tkp. 'kintebbi' ← *extra* 'kívül'

exteritás † ⇨ külsőség

⊙ lat *exteritas* 'ua.' ← kf *exter* 'külső' ← *ex* 'kívül'

externál ⇨ kiirt, kipusztít, megsemmisít

⊙ lat *exterminare* 'eltávolít, kiűz a határból': *ex-* 'ki, el' | *terminus* 'határ'

extern ⇨ külső, idegen

⊙ ném, 'ua.' ← lat *externus* 'külső' ← *extra* 'kívül'

externáliák ⇨ *közp* külső gazdasági hatások

⊙ ném *Externalien* 'ua.', lásd EXTERN

externalizáció ⇨ *lél* belső kép vagy érzelem kivetítése a külvilág valamely tárgyára vagy személyére

⊙ ang *externalization* 'ua.', lásd EXTERN

external memory ⇨ *számtch* az alapgéphez csatolt, annak nem szerves részét alkotó tároló

⊙ ang, 'ua.': *external* ← lat *externus* 'külső' | lásd MEMÓRIA

externátus † ⇨ *okt* bejáró diákoknak való iskola

⊙ ném *Externat* 'ua.' ← lat *externus* 'külső'

Lásd még INTERNÁTUS

externista † ⇨ *okt* külsős, bejáró diák (régii kollégiumokban)

⊙ ném *Externist* 'bejáró diák, járó beteg' ← lat *externus* 'külső'

Lásd még INTERNISTA

exteroceptív ⇨ *biol* a külvilágból érkező ingerületek fogadására alkalmas (szerv)

⊙ ang *exteroceptive* 'ua.': lat *exter* 'külső' | lásd RECEPTÍV

exteroceptor ⇨ *biol* a külső hatások egy fajtájának fogadására specializálódott szerv

⇨ érzékszerv

⊙ ang, 'ua.': lat *exter* 'külső' | lásd RECEPTOR

exterritoriális ⇨ *dipl* területen kívüli

⇨ ilyen jogállást élvező

⊙ fr *extrritorial* 'ua.': *ex-* 'ki, kívül' | *territorium* 'város határa, felségterület' ← *terra* 'föld, birtok'

exterritorialitás ⇨ *dipl* területenkívüliség

⊙ fr *extrterritorialité* 'ua.', lásd EXTERRITORIÁLIS

extincteur [eksztenktőr] ⇨ tűzoltókészülék

⇨ † gyertyakoppantó

⊙ fr, 'ua.' ← lat *extinctor* 'kioltó', lásd EXTINGUÁL

extinguál ⇨ elolt, kiolt

⇨ megsemmisít

⊙ lat *extinguere, extinctum*, tkp. *ex-stinguere* 'kiolt, kitöröl, kifakít': *ex-* 'ki, el' | *stinguere* 'elolt'

extinkció ⇨ *fiz* fény gyengülése közegen áthaladva

⇨ *csill* égitestek látszó fényességének csökkenése a látóhatár közelében

⇨ *biol* inger fokozatos kialvása

⊙ lat *extinctio* 'kialvás', lásd EXTINGUÁL

extorzió ⇨ kicsikarás

⊙ újjk lat *extorsio* 'ua.' ← *extorquere, extorsi* 'kicsavar, kínoz, kicsikar': *ex-* 'ki, el' | *torquere* 'csavar'

extra ⇨ különleges

✧ soronkívüli, járulékos, ráadás-

✧ *ölt* az átlagtól eltérő (méret)

✧ (fn) különjövedelem, különjuttatás

✧ *műsz* az alapfelszereltségen felüli tartozék, berendezés (pl. gépkocsin)

⊙ ném *extra* 'ua.' ← lat *extra* '(vmin) kívül'

extrac- lásd még EXTRAK-

extracelluláris ✧ *biol* sejten kívüli (enzim, toxin stb.)

⊙ tud lat, 'ua.', lásd EXTRA, CELLULÁRIS

extradíció ✧ *dipl* (tettes) kiadatása más ország hatóságainak

⊙ lat *extraditio* 'ua.' ← *extradere*, *extraditum* 'kiad, kiszolgáltat': *ex-* 'ki' | *tradere* 'átad': *tra(ns)-* 'át' | *dare* 'ad'

Lásd még TRADÍCIÓ

extra dominium ✧ *jog* birtokon kívül

⊙ lat, 'ua.': lásd EXTRA, DOMÍNIUM

extrados [eksztrado] ✧ *műv* bolthát, a boltív vagy boltozat külső, domború felülete

⊙ fr, 'ua.': lat *extra* 'kívül' | fr *dos* ← lat *dorsum* 'hát'

extragalaktikus ✧ *csill* külső csillagrendszerhez tartozó, azzal kapcsolatos

⊙ lásd EXTRAGALAXIS

extragalaxis ✧ *csill* külső (a Tejútrendszeren kívüli) csillagrendszer

⊙ tud lat, 'ua.': lásd EXTRA | lásd GALAKTIKA

extrahál ✧ *orv* kihúz, eltávolít

✧ *mat* kivon

✧ *kém* oldószerrel kivon, kivonatot készít

⊙ lat *extrahere*, *extractum* 'ua.': *ex-* 'ki' | *trahere* 'húz'

Lásd még PERTRAKTÁL, TRAKTA, TRAKTÁTUS, TRAKTOR, TRAKTUS

extrakardiális ✧ *anat* a szíven kívüli

⊙ tud lat *extracardialis* 'ua.': lásd EXTRA | gör *kardia* 'szív'

extrakció ✧ *mat* kivonás

✧ *orv* foghúzás

⊙ lat *extractio* 'ua.', lásd EXTRAHÁL

extrakorporális ✧ *orv* a testen kívüli (vérkeringés, amelyet pl. műtét alkalmával különleges készülék tart fenn)

⊙ tud lat *extracorporalis* 'ua.', lásd EXTRA, KORPORÁLIS

extrakromoszómás ✧ *gen* a citoplazmában található, a kromoszómáktól független (DNS-elemek)

⊙ *gen* 'ua.', lásd EXTRA, KROMOSZÓMA

extraktív ✧ kivonás útján nyert

⊙ ang *extractive* 'ua.', lásd EXTRAHÁL

extraktor ✧ *kém* extraháló készülék

⊙ ang *extractor* 'ua.', lásd EXTRAHÁL

extraktum ✧ *kém*, *irod* kivonat

⊙ lat *extractum* 'ua.', lásd EXTRAHÁL

extrakurír ✧ *kat* különfutár

⊙ ném *Extrakurier* 'ua.': lásd EXTRA | fr *courrier* 'futár' ← *courrer* 'fut' ← lat *currere* 'ua.'

Lásd még CURRICULUM VITAE, KONKURENS, KURZÍV

extra muros [eksztra múrosz] ✧ a falakon kívül, a városon kívül

⊙ lat, 'ua.': *extra* 'kívül' | *murus* 'fal'

extraneus ✧ idegen

✧ *jog* külbirtokos, egy település határában földtulajdonnal bíró, de másutt lakó személy

✧ *jog* nem az ügyhöz tartozó

⊙ lat, 'külső' ← *extra* 'kívül'

extraordinárius ✧ rendkívüli, soronkívüli

✧ *okt* (fn) egyetemi magántanár

⊙ lat *extraordinarius* ‘ua.’: lásd EXTRA | *ordinarius* ‘szokásos’ ← *ordo, ordinis* ‘rend’

Lásd még ORDÓ, ORDONÁNC

extraparlamentáris ⇨ *pol* a parlamenten kívüli

⊙ lásd EXTRA, PARLAMENT

extrapiramidális ⇨ *anat* a mozgatórendszernek az a része, amely nem a nyúltagyi piramison át lép be a gerincvelőbe

⊙ tud lat *extrapyramidalis* ‘ua.’: lásd EXTRA | *pyramis, pyramidis*, lásd PIRAMIS

extrapoláció ⇨ *mat* közelítő meghatározás

⊙ ang, ném, fr *extrapolation* ‘ua.’, lásd EXTRAPOLÁL

extrapolál ⇨ *mat* (számértéket az ismert adatok alapján) közelítő módszerrel meghatároz

⊙ ném *extrapolieren* ‘ua.’: lat *extra* ‘különlegesen’ | *polire* ‘csiszol, finomít’

extraprofit ⇨ *gazd* többletjövedelem, többletnyereség

⊙ ném *Extraprofit* ‘ua.’: lásd EXTRA, PROFIT

extraszensz ⇨ telepatikus fenomén, aki mások gondolkodását agyhullámai útján befolyásolja

⊙ ang *extrasense* ‘ua.’: lásd EXTRA | *sense* ‘érzék, értelem’

extraszisztolé ⇨ *orv* szabálytalan szívmozgás, korai összehúzódás

⊙ lásd EXTRA, SZISZTOLÉ

extraterresztrikus ⇨ földön kívüli

⊙ ném *extraterrestrisch* ‘ua.’: lásd EXTRA | lat *terrestris* ‘földi’ ← *terra* ‘föld’

extraurbán ⇨ városon kívüli

⊙ ang *extraurban* ‘ua.’, lásd EXTRA, URBÁNUS

extrauterin ⇨ *orv* méhen kívüli (terhesség)

⊙ ném, ‘ua.’: lásd EXTRA | lat *uterus* ‘anyaméh’

extravagancia ⇨ különcködés, hóbort

⊙ fr *extravagance* ‘ua.’, lásd EXTRAVAGÁNS

extravagáns ⇨ különcködő, bogaras, hóbortos

⇨ furcsa, szokatlan, sajátos

⊙ ném, fr *extravagant* ‘ua.’ ← késő lat *extravagans* ‘messze bolyongó’: *extra* ‘(vmin) túl’ | *vagans* ‘bolyongó’ ← *vagari* ‘bolyong, csavarog’

Lásd még VAGABUNDUS, VÁGÁNS

extravaszkuláris ⇨ *anat* az érrendszeren kívüli

⊙ tud lat *extravasularis* ‘ua.’: *extra* ‘kívül’ | kics *vasculum* ‘véredény’, tkp. ‘edényke’ ← *vas* ‘edény, váza’

extravertált ⇨ *lél* érdeklődésével kifelé forduló, tevékeny

⇨ nyílt, társaságkedvelő, nyájas

⊙ ném *extravertiert* ‘ua.’: lat *extra* ‘kívül, kifelé’ | *vertere* ‘fordít’

extraverzió ⇨ *lél* a személyiségnek a külvilág felé való nyitottsága, más emberek iránti érdeklődése mint lelkialkati típus

⊙ tud lat *extraversio* ‘kifordulás’, lásd EXTRAVERTÁLT

extravurst ⇨ kivételezés, kiváltságos elbánás

⊙ ausztl ném *Extravurst* ‘kivételezés’, tkp. ‘különvirslí, különleges virslí’, lásd EXTRA | *Wurst* ‘kolbász, virslí’

extrazonális ⇨ *biol* a saját zónáján kívül, más zónában megjelenő (növénytársulás)

⊙ tud lat *extrazonalis* ‘ua.’, lásd EXTRA, ZÓNA

extrém ⇨ szélsőséges, végletes, túlzó

⇨ szertelen, féktelen, mértéktelen

⇨ rendkívüli, hatalmas, jelentős

⊙ ném *extrem* ← lat ff *extremus* ‘legszélső’ ← *extra, exter* ‘külső’

extrema unctio [eksztréma unkción] ⇨ *vall* utolsó kenet

⊙ lat, ‘ua.’: ff *extremus* ‘legszélső, legvégső’, lásd EXTRÉM, UNCTIO

extrémista ⇨ *pol* (fn) szélsőséges nézeteket valló személy

⇨ (mn) szélsőséges, túlzó

⊙ ang *extremist* ‘ua.’, lásd EXTRÉMIZMUS

extremitás ⇨ szélsőség, véglet

⇨ † végtag

⊙ lat *extremitas* ‘szél, határ, vég’, lásd EXTRÉM

extrémizmus ⇨ *pol* szélsőséges nézeteket hirdető irányzat

⊙ ang *extremism* ‘ua.’, lásd EXTRÉM, -IZMUS

extrémum ⇨ *mat* szélső érték, határérték

⊙ lat *seml*, ‘ua.’ ← ff *extremus* ‘legszélső, legkülső’ ← *exter* ‘külső’

extrinsic [iksztrinzik] ⇨ külső

⇨ *vill* mesterséges szennyezéssel félvezetővé tett (anyag)

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat *extrinsecus* ‘kívül, kívülről’: régi lat *extrim* ‘kívülről’ | *secus* ‘mentén’ ← *sequi*, *secutus* ‘követ’

ex tripode ⇨ kinyilatkoztatásszerűen, igen magabiztosan (beszél)

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘a háromlábú székről’ (Püthia, a delphoi jósa papnője ilyen széken ülve adta Apollóntól sugallt jövőjelzéseit): *ex* ‘-ről’ | *tripus* ← gör *tripusz*, *tripodosz* ‘háromláb’: *tria* ‘három’ | *pusz* ‘láb’

extrovertált, extroverzió lásd EXTRAVERTÁLT, EXTRAVERZIÓ

extrudál ⇨ *műsz* rúdalakban sajtol

⊙ ang *extrude* ‘kiprésel’ ← lat *extrudere*, *extrusum* ‘kinyom’: *ex-* ‘ki’ | *trudere* ‘tol, szorít’

extruder ⇨ *műsz* csigaprés, rúdsajtoló

⊙ ang, ‘ua.’, lásd EXTRUDÁL

extrúzió ⇨ kisajtolás

⊙ ang *extrusion* ‘ua.’, lásd EXTRUDÁL

ex tunc [eksz tunk] ⇨ akkortól fogva

⊙ lat, ‘ua.’: *ex* ‘-tól’ | *tunc* ‘akkor’

exuberancia ⇨ túlbujánzás, dús tenyészet, bujaság, bőség

⊙ fr *exuberance* ‘ua.’ ← lat *exuberans*, *exuberantis* ‘áradó, bőséges’ ← *exuberare* ‘bőséggel árad’: *ex-* ‘ki’ | *uber* ‘tógy, bőség’

exulceráció ⇨ *orv* kifelékelyesedés

⊙ tud lat *exulceratio* ‘ua.’: *ex-* ‘ki’ | *ulcerare*, *ulceratum* ‘gennyed, fekélyesedik’ ← *ulcus*, *ulceris* ‘fekély’

exultáció ⇨ ujjongás, lelkesedés, örömrivalgás

⊙ lar *exultatio* ‘ua.’, lásd EXULTÁL

exultál ⇨ ujjong, lelkesedik

⊙ lat *exultare*, *exultatum* ‘ujjong, tombol’, tkp. ‘ugrál örömeben’: *ex-* ‘ki, fel’ | gyak *saltare* ‘ugrál’ ← *salire*, *saltum* ‘ugrik’

ex usu [eksz úzú] ⇨ szokás szerint, szokásból

⇨ tapasztalatból

⊙ lat, ‘ua.’: *ex* ‘-ből’ | lásd ÚZUS

exuvium ⇨ *áll* levedlett bőr

⊙ lat *exuviae* ‘ua.’: *exuere* ‘levet, letesz’

ex voto [eksz vótó] ⇨ *vall* fogadalmi tárgy

⊙ *ex* ‘-ből’ | *votum* ‘fogadalom’ ← *vovere*, *votum* ‘megfogad’

eye-liner [ájljájner] ⇨ a szemhéj szélét vastagon kiemelő festék

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘szemvonalazó’: *eye* ‘szem’ | *line* ← lat *linea* ‘vonal’

ezofágus ⇨ lásd ÖZOFÁGUS

ezoterikus ⇨ titkos, rejtett, csak a beavatottak számára való, általuk érthető

⊙ lat *esotericus* ← gör *eszóterikosz* ‘ua.’ ← kf *eszóterosz* ‘beljebb eső, belső’ ← *eszó* ‘belül’

F

---

fabianus ⇨ *pol* angliai reformer szocialista mozgalom a 19. század végén

⇨ ennek tagja, híve

⇨ (mn) e társasággal és elveivel kapcsolatos

⊙ ang *Fabian (Society)* ‘fabiusi (társaság)’ ← Quintus *Fabius Maximus* római hadvezérnek, a „Habozónak” a nevéből, aki halogató taktikájával örölte fel Hannibál túlerejét

fabiformis [fábiformisz] ⇨ *anat* bab alakú

⊙ tud lat, ‘ua.’: *faba* ‘bab’ | *forma* ‘alak’

fabizmus ⇨ *orv* bizonyos babfajták fogyasztásakor jelentkező, hemolízissel járó betegség

⊙ tud lat *fabismus* ‘ua.’: *faba* ‘bab’ | lásd -IZMUS

fabliau [fablió] ⇨ *irod* rövid, szatirikus francia verses anekdota a 12–14. századból

⊙ picardiai fr, ‘ua.’ ← ófr *fabel, fableau* ‘mese, fabula’ ← lat, lásd FABULA

fabrika † ⇨ gyár, műhely, ipartelep

⊙ lat *fabrica* ‘műhely’ ← *faber, fabri* ‘munkás, kézműves’ ← *facere* ‘csinál, készít’

Lásd még FACILITÁS

fabrikáció ⇨ gyártás, készítés

⇨ *pej* tákolmány

⊙ lat *fabricatio* ‘ua.’, lásd FABRIKÁL

fabrikál ⇨ készít, összetékol, összeüt

⇨ fúr-farag, barkácsol, eszkábál

⇨ *átv* kohol, kiagyal

⇨ † gyárt

⊙ lat *fabricari, fabricatus* ‘készít, ácsol, alkot’, lásd FABRIKA

fabula ⇨ *irod* mese, állatmese, tanító célzatú mese

⊙ lat, ‘elbeszélés’ ← *fari* ‘mond, szól’

Lásd még FÁMA

fabuláció ⇨ mese, mesemondás

⇨ tódítás, lódítás

⊙ lat *fabulatio* ‘ua.’, lásd FABULÁZ

fabula palliata ⇨ *szính* görög tárgyú, görög öltözékben előadott ókori római vígjáték

⊙ lat, ‘ua.’: lásd FABULA | *pallium* ‘görög köpeny’

fabula togata ⇨ *szính* római tárgyú, római öltözékben előadott ókori római vígjáték

⊙ lat, ‘ua.’, lásd FABULA, TÓGA

fabuláz ⇨ mesél, adomázik

⇨ fecseg, locsog

⇨ † lódít, tódít, füllent

⊙ lat *fabulari, fabulatus* ‘ua.’, lásd FABULA

fac ⇨ *műv* (jelzet kép alsó sarkában) csinálta, készítette

⊙ lat *fac(iebat)* ‘ua.’ ← *facere* ‘csinál’

façade [faszád] ⇨ homlokzat

⊙ fr, ‘ua.’ ← *face* ← lat *facies* ‘arc’

Lásd még FACIÁLIS

face [féjsz] ⇨ *számtech* lap, mértani test egy oldala (számítógépes grafikában)

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘arc’ ← fr *face* ← lat *facies* ‘arc’

Lásd még FACIÁLIS

facélia ⇨ *növ* mézontófű, harang alakú kék virágaiért termesztett, Amerikában őshonos dísznövény
⊙ tud lat *Phacelia* ‘ua.’ ← gör *phakelosz* ‘köteg, nyaláb’

facelifting [fējszlifting] ⇨ *orv* ráncfelvarrás

⇨ *sajtó* arcultajavítás (cégé, politikusé, kormányzaté)

⊙ ang, ‘ua.’, tkp ‘az arc megemelése’: *face* ← fr *face* ← lat *facies* ‘arc’ | *lift* ‘emel’

facellit ⇨ *ásv* kálium-amulínium szilikát, nyalábformában kristályosodó ásvány

⊙ tud lat *phacellit* ‘ua.’: gör *phakelosz* ‘köteg nyaláb’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

facér ⇨ *biz* magános, egyedülálló, nőtlen

⇨ *biz* szabad, szalma

⇨ *biz* állástalan, munka nélküli

⇨ † csellengő, kallódó

⊙ baj-oszt *vazier(end)* [facierend] ‘állás nélküli’ ← *vazieren* ‘állás nélkül van’ ← lat *vacare* ‘üresen áll, üresedésben van’ ← *vacuus* ‘üres’

Lásd még VAKÁCIÓ, VÁKUUM

facetia ⇨ *irod* prózai anekdota, tréfás elbeszélés a reneszánsz korában

⊙ lat, ‘élc, elmés tréfa’ ← *facetus* ‘elmés, csillogó’ ← *fax, facis* ‘fáklya’

facettás ⇨ *áll* összetett, hatszögletű recékből álló (rovarszem)

⊙ újk lat *facetta* ← fr kics *facette*, lásd FAZETTA

fach ⇨ *biz* rekesz, fiók

⊙ ném *Fach* ‘szak, szakma’, ered. ‘rekesz’

fäché lásd FASÉ

fachwerk ⇨ *ép* favázás fal, fagerendák vázából készült fal, melynek közeit téglával vagy vályoggal töltik ki

⊙ ném, ‘ua.’: *Fach* ‘rekesz, köz’ | *Werk* ‘munka, mű’

faciális ⇨ *anat* arci, az archoz tartozó

⊙ lat, ‘ua.’ ← *facies* ‘arc’

Lásd még FAÇADE, FACE, FACIES, FAZETTA, INTERFACE

facies [faciesz] ⇨ *anat* arc

⇨ *orv* valamely betegségre jellemző arckifejezés

⇨ *geol* üledékes kőzetképződmény megfigyelhető közettani és öslénytani jegyeinek összessége

⊙ lat, ‘arc’

Lásd még FACIÁLIS

facies hippocratica [faciesz hippokratika] ⇨ *orv* a közeledő vég előjelei a haldokló arcán, ahogy Hippokratész görög orvos leírta

⊙ tud lat, ‘hipokratészi arc’, lásd FACIES

facilitáció ⇨ *orv* az idegsejt kisülését elősegítő inger

⊙ tud lat *facilitatio* ‘ua.’, tkp. ‘megkönnyítés’ ← *facilitare, facilitatum* ‘megkönnyít’ ← *facilis* ‘könnyű (megtenni)’ ← *facere* ‘tesz, csinál’

facilitás ⇨ könnyedség, könnyűség

⊙ lat *facilitas* ‘ua.’ ← *facilis* ‘könnyű (megtenni)’ ← *facere* ‘tesz, csinál’

Lásd még AFFÉR, FABRIKA, FÁCIT, FACTICIUS, FAKSZIMILE, FAKCIÓ, FAKTOR, FAKTORIÁLIS, FAKTUM, FAKTÚRA, FAKULTÁS, FAZENDA, FAZON, FEATURE, FECIT, FESS, FÉTIS, FEZŐR, HACIENDA

facioplastika ⇨ *orv* az arc plasztikai műtete

⊙ lásd FACIES, PLASZTIKA

facioplégia ⇨ *orv* arcbénulás

⊙ tud lat *facioplegia* ‘ua.’: *facies* ‘arc’ | gör *plégé* ‘ütés, csapás’

facit † ⇨ végeredmény, végösszeg

⊙ ném *Fazit* ‘ua.’ ← lat *facit* ‘tesz, kitesz (valamennyit)’ ← *facere* ‘tesz, csinál’

Lásd még FACILITÁS

façon lásd FAZON

facsimile lásd FAKSZIMILE

fact- lásd még FAKT-

facticius [fakticiusz] ⇨ *orv* mesterséges

⊙ lat, 'ua.' ← *factum* 'tett, csinálmány' ← *facere, factum* 'csinál'

Lásd még FACILITÁS

factio lásd FAKCIÓ

factitivum [faktitívum] ⇨ *nyelvt* műveltető ige

⊙ lat (*verbum*) *factitivum* 'ua.' ← gyak *factitare* 'tenni szokott, üz, folytat' ← *facere, factum* 'tesz, csinál'

Lásd még FACILITÁS

facultas artium [fakultász arcium] ⇨ *okt* a bölcsészeti tanulmányok neve a középkori felsőoktatásban

⊙ lat, 'a művészetek tanszaka': lásd FAKULTÁS | *ars, artis* 'művészet, mesterség'

facultas docendi [fakultász ...] ⇨ *okt* képesítés, jogosultság egyetemi előadások tartására a középkorban

⊙ lat, 'tanításra való alkalmasság': lásd FAKULTÁS | *docere* 'tanít'

fád ⇨ fásult, kedélytelen, unalmas

⊙ ném fad(e) 'ízetlen, unalmas' ← fr *fade* 'ízetlen' ← régi lat *fapidus* 'állott, romlott (ital)'

fading [fédjding] ⇨ *inf* távoli rádióállomás hangjának átmeneti vagy periodikusan visszatérő halkulása

⊙ ang, 'ua.' ← *fade* 'sápad, gyengül, enyészik' ← ófr *fader* 'ua.' ← *fade*, lásd FÁD

fadenglas [fádenglász] ⇨ *műv* fonalas üveg, filigránüveg, vékony tejüveg szálakból alkotott hálózatos minta ráolvasztása fúvott üveg felületére

⊙ ném *Fadenglas* 'ua.': *Faden* 'szál' | *Glas* 'üveg'

fado [fádu] ⇨ *zene* bánatos alaphangú, gitárkíséretes portugál népdal

⊙ port, 'ua.', tkp 'végzet' ← lat *fatum*, lásd FÁTUM

faeton † ⇨ *közl* nap elleni védőtetővel ellátott könnyű hintó

⊙ ném *Phaeton* ← fr *phaéton* 'ua.' ← gör *Phaétón*, Hélios fia, aki egyszer apja napszekerét hajtotta az égen

faecalia lásd FEKÁLIA

fagocita ⇨ *orv* falósejt, a fehérvérsejtek egyik fajtája

⊙ tud lat *phagocyta* 'ua.': gör *phagein* 'eszik' | *küitosz* 'üreg, cella, méhsejt'

fagocitózis ⇨ *orv* sejtfalás, a szervezet védekezése bejutott idegen sejtek ellen

⊙ tud lat *phagocytosis* 'ua.': lásd FAGOCITA | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

fagománia ⇨ *orv* evési kényszer

⊙ tud lat *phagomania* 'ua.': gör *phagein* 'eszik' | lásd MÁNIA

fagott ⇨ *zene* mély hangú fafűvós hangszer

⊙ ném *Fagott* 'ua.' ← ol *fagotto* 'köteg, nyaláb' (a hangszer többszörösen összehajtott hosszú csövéről) ← (?) gör *phakelosz* 'ua.'

fahrt lásd FÁRT

fail-soft [fėjlszof] ⇨ *számtech* hibatűrő, hiba esetén célszerűen csökkentett teljesítménnyel tovább működő (rendszer)

⊙ ang, 'ua.': *fail* 'hiba, kudarc' ← ófr *faillir* ← népi lat *fallire* 'hibáz, kudarcot vall' ← lat *fallere* 'elbuktat, tévedésbe ejt, megcsal' | *soft* 'lág, engedékeny'

fainéant [fenean] ⇨ naplopó

⊙ fr, 'semmittevő': *fait* 'csinál' ← *faire* ← lat *facere* 'csinálni' | *néant* 'semmi', tkp. 'nem létező': lat *ne* 'nem' | *ens, entis* 'létező' ← *esse* 'van, létezik'

fair [feer] ⇨ sportszerű, tisztességes, méltányos

⊙ ang *fair* 'ua.', tkp. 'szép, tiszta, szőke' ← óang *faeger* 'szép' ← skand (pl. izlandi *fagr*, svéd *fager* 'szép, helyes')

faiseur lásd FEZŐR

fait accompli [fetakompli] ⇨ kész tény, adott és megmásíthatatlan helyzet

⊙ fr, 'ua.': *fait* ← lat *factum* 'tény, megtett dolog' ← *facere* 'tesz, csinál' | *accomplir* 'kiteljesít, befejez' ← népi lat *accomplere*, tkp. *ad-complere* 'ua.': lat *ad-* 'hozzá' | *complere* 'betölt, befejez', lásd KOMPLETT

fajansz ⇨ *műv* festett ónmázás cserépedény

⊙ fr (*vaisselle de*) *Faënce* 'faenzai (edény)' ← *Faenza*, kerámiaiparáról híres itáliai város ← lat *Faventia* 'ua.', tkp. 'kedvező előjel' ← *favere* 'kedvez'
Lásd még FAUN, FAVORIT, FÓN

fájl ⇨ *számtech* egyedi névvel ellátott számítógépes adatállomány, amely egyetlen paranccsal hívható be

⊙ ang *file* 'dosszié, iratköteg, iratrendező fiók', ered. 'iratfüző zsineg' ← fr *fil* 'fonal, szál' ← lat *filum* 'szál'

Lásd még FILAMENTUM

fájront ⇨ *biz* a munkaidő vége

⊙ hazai ném és erdélyi szász *fájaromt, fairamd* ← ném *Feierabend* 'ünnep előestéje, szombat este, a munkahét vége': *Feier* ← lat *feriae* 'ünnep, munkaszüneti nap' | *Abend* 'este'

fakció ⇨ párt, felekezet, pártcsoport

⊙ lat *factio* 'politikai viszály, párt' ← *facere, factum* 'csinál'

Lásd még FACILITÁS

fakír ⇨ bámulatos mutatványokat produkáló, szöges ágyon fekvő indiai koldus aszkéta

⇨ *átv, biz* fájdalmakat és kényelmetlenséget könnyen viselő, nagy türelmű és igénytelen ember

⊙ ar *fakír* 'szegény ember, koldus' ← *fakr* 'szegénység'

fakolit ⇨ *geol* lencse alakú szubvulkáni kőzettest

⊙ ang *phacolith* 'ua.': gör *phakosz* 'lencse' | *lithosz* 'kő'

fakszimile ⇨ *nyomd* régi könyv, nyomtatvány pontos hasonmása

⊙ újk lat *facsimile*, tkp. *fac simile* 'csinálj hasonlót': *facere* 'csinál' | *similis, simile* 'hasonló'

Lásd még FACILITÁS

fakszni ⇨ hóbort, szeszély, bogár, rigolya

⊙ hazai ném *faxn* 'hóbort, bolondozás' ← ném *Faxen* 'bohóckodás, fintor' ← *fick-facken* 'ide-oda futkos'

faksznis ⇨ hóbortos, bogaras, rigolyás

⊙ lásd FAKSZNI

fakticitás ⇨ *fil* tényszerűség

⊙ tud lat *facticitas* 'ua.' ← *facticus* 'tényszerű' ← *factum* lásd FAKTUM

faktitív ⇨ *nyelvt* műveltető (ige)

⊙ ném *faktitiv* 'ua.' ← tud lat (*verbum*) *factitivum* 'műveltető (ige)' ← lat gyak *factitare* 'csinálni szokott' ← *facere, factum* 'csinál'

faktográfia ⇨ *közp* tényközlő tájékoztatás, forrásokon alapuló adatközlés

⊙ ang *factography* 'ua.', lásd FAKTUM, -GRÁFIA

faktológia ⇨ *tud* tények gyűjtése, rendezése és feldolgozása értékelésük nélkül

⊙ ang *factology* 'ua.', lásd FAKTUM, -LÓGIA

faktor ⇨ tényező, összetevő

⇨ *mat* szorzó

⇨ *nyomd* a szedőterem művezetője

⇨ *közp* faktorálást végző pénzintézet

⊙ lat *factor* 'tevő, csináló' ← *facere, factum* 'tesz, csinál'

Lásd még FACILITÁS

faktorálás ⇨ *közp* olyan bankügylet, amelyben a megbízó (eladó) az egyéb banki úton nem fedezett, rövid lejáratú követeléseit, ill. azok behajtását egy faktorbankra engedményezi

⊙ ang *factoring* 'ua.' ← *factor* 'más tényezőt az üzletbe bevon' ← lat *factor*, lásd FAKTOR

faktoranalízis ⇨ *mat* tényezőelemzés, a matematikai statisztikában használatos módszer közgazdasági és lélektani vizsgálatok esetén

⊙ lásd FAKTOR, ANALÍZIS

faktoriális ⇨ *mat* az adott számig terjedő összes pozitív egész szám szorzata egymással, pl. $5 \sim a$
 $1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot 4 \cdot 5 = 120$

⊙ tud lat *factorialis* 'ua.', tkp. 'a szorzóval kapcsolatos', lásd FAKTOR

faktótum ⇨ lásd TÓTUMFAKTUM

faktuális ⇨ tény szerinti, tényleges

⊙ lat *factualis* 'ua.', lásd FAKTUM

faktum ⇨ tény

⇨ valóság, valóban megtörtént eset

⊙ lat *factum* 'megtett dolog' ← *facere, factum* 'tesz, csinál'

Lásd még FACILITÁS

faktúra ⇨ *műv* esetkezelés, amely a festmény felületét sajátosan alakítja

⇨ † *ker* áruszámla

⊙ ném *Faktur* 'ua.' ← ol *fattura* 'gyártmány, számla' ← lat *factura* 'készítmény' ← *facere, factum* 'csinál'

Lásd még FACILITÁS

fakultáció ⇨ *okt* tetszőleges választás különböző, de bizonyos számban kötelező tantárgyak között

⇨ *okt* ilyen oktatási rendszer

⇨ magy, szabálytalan képzés egy nem létező *facultare igéből, lásd FAKULTATÍV

fakultás ⇨ *okt* tagozat, kar

⇨ *okt* főiskolai vagy egyetemi tanszak, tudományszak

⇨ *átv* rátermettség, képesség, tehetség

⇨ *jog* jogosultság

⇨ † hivatás

⊙ ném *Fakultät* ← fr *faculté* 'ua.' ← kk lat *facultas, facultatis* 'lehetőség, képesség, ügyesség' ← *facilis* 'könnyű'

Lásd még FACILITÁS

fakultatív ⇨ *okt* szabadon választható, nem kötelező, vagylagos, önkéntes (tantárgy, ténykedés)

⊙ ném *fakultativ* ← fr *facultatif* 'ua.', lásd FAKULTÁS

fakultatíve ⇨ szabadon, önkéntesen, választás alapján

⊙ újk lat, 'ua.', lásd FAKULTATÍV

falangista ⇨ (mn) *pol* a Franco-féle spanyol fasizmussal kapcsolatos

⇨ (fn) *pol* a spanyol fasizmus híve

⊙ sp *Falange* [falanhe] a volt spanyol fasiszta párt neve, lásd FALANX

falanszter ⇨ *fil* közös termelésen és fogyasztáson alapuló, igen erősen szakosodott alapegység a jövő társadalmában (a korai utópikus szocialisták, főként Ch. Fourier elképzelése szerint)

⇨ a természetes emberi igényekkel ellenkező, merev és túlszervezett társadalmi rend

⊙ fr *phalanstère* 'ua.': gör *phalan(x)* 'ókori gör hadrend', lásd FALANX × fr *(mona)stère* 'rendház', lásd MONASZTÉRIUM

falanx ⇨ *tört* az ókori görög nehéz fegyverzetű gyalogosok tömött, zárt hadrendje

⇨ *tört* az ebben harcolók egysége

⊙ gör *phalanx, phalangosz* 'ua.', tkp. 'rúd, fahasáb'

falc ⇨ *műsz* horony, rovátka, hosszanti vájat (egymásba illő alkatrészek egyikén)

⊙ ném *Falz* 'ua.' ← *falzen* 'hornyol, rovátkol'

falciformis [falciformisz] ⇨ *anat* sarló alakú

⊙ tud lat, 'ua.': *falx, falcis* 'sarló' | *forma* 'alak'

fallácia † ⇨ hamisság, csalafintáság

⇨ csalárdság, megtévesztés

⇨ *fil* formai tekintetben hibás következtetés

⊙ lat *fallacia* 'ua.' ← *fallax, fallacis* 'csalárd' ← *fallere, falsum* 'csal'

Lásd még FALS

fallaciózus † ⇨ megtévesztő, tévedésbe ejtő

⇨ álnok, csalárd

⊙ lat *fallaciosus* ‘ua.’, lásd FALLÁCIA

fallibilis ⇨ megtéveszthető

⇨ csalóka

⊙ lat, ‘ua.’, ← *fallere, falsum* ‘csal’

Lásd még FALS

fallikus ⇨ *tud* fallosszal kapcsolatos, arra utaló

⇨ *lél* a saját nemi szervekre irányuló érdeklődéssel jellemezhető (fázis a gyermek szexuális fejlődésében Freud tana szerint)

⊙ tud lat *phallicus* ‘ua.’ ← lat *phallus* ← ‘hímvesző’, lásd FALLOSZ

fallit † ⇨ bukott, csődbe jutott, fizetésektelen

⊙ ném *fallit* ← ol *fallito* ‘ua.’ ← *fallire* ‘megcsal, csalódik, hibáz, megbukik’ ← lat *fallere* ‘csal’

Lásd még FALS

fallosz ⇨ *népr, műv* felmeredt hímvesző mint a termékenység jelképe, stilizált ábrázolások tárgya

⊙ gör *phallosz* ‘ua.’

fallotoxin ⇨ *kém* a gyilkos galóca méreganyaga

⊙ tud lat *phallotoxin* ‘ua.’: (*Amanita phalloides* ‘hímtagszerű’ (a gomba tudományos neve) | lásd TOXIN

fallout [folaut] ⇨ *számtech* kiszűrt hiba

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘eselék, hulladék’: *fall* ‘esik’ | *out* ‘ki’

fals ⇨ hamisított, csalárd

⇨ *zene* hamis (hang)

⊙ ném *falsch* ‘ua.’ ← lat *falsus* ‘hamis’ ← *fallere, falsum* ‘csal’

Lásd még FALLÁCIA, FALLIBILIS, FALLIT, FALZETT, FALZIFIKÁL, FALZUM, FAULT, INFALLIBILIS

falsimonia [falszimónia] ⇨ *jog* csalás, csalárdság

⊙ lat, ‘ua.’ ← *falsus* ‘hamis, csalárd’, lásd FALS

falzett ⇨ *zene* fejhang mint férfi énekhang

⊙ ném *Falsett* ← ol kics *falsetto* ‘ua.’ ← *falso* ‘hamis’ ← lat *falsus* ‘ua.’, lásd FALS

falzettista ⇨ *zene* falzetténekes, szoprán vagy alt szólámat éneklő férfi

⊙ ol *falsettista* ‘ua.’, lásd FALZETT

falzifikál † ⇨ hamisít

⊙ lat *falsificare* ‘ua.’: *falsus*, lásd FALS

falzifikáció † ⇨ hamisítás

⇨ hamisítvány

⊙ lat *falsificatio* ‘ua.’, lásd FALZIFIKÁL

falzifikátor † ⇨ hamisító

⊙ lat *falsificator* ‘ua.’, lásd FALZIFIKÁL

falzum ⇨ hamisítás, csalás

⊙ lat *falsum* ‘ua.’, lásd FALS

fáma ⇨ hír, híresztelés, szóbeszéd, mendemonda

⇨ † hírnév

⊙ lat *fama* ‘ua.’ ← *fari* ‘kimond’

Lásd még FABULA, FANDANGÓ, FATA MORGANA, FÁTUM, INFÁMIS, INFÁNS, INFANTILIS, PREFÁCIÓ, PROFESSZIÓ

família ⇨ család, rokonság, hozzátartozók

⇨ *biol* rendszertani család

⊙ lat *familia* ‘ua.’, ered. ‘a házhoz tartozó cselédség, szolganép’ ← *famulus* ‘szolga’

familiáris ⇨ (mn) családias, otthonos

⇨ bizalmas, meghitt

⇨ *pej* bizlasmaskodó, tolakodó

⇨ (fn) *tört* előkelő nemesúr szolgálatába szegődött szegény nemes, köznemes

⊙ lat *familiaris* ‘a családhoz tartozó, meghitt’, lásd FAMÍLIA

familiaritás ⇨ bizalmas viszony

◇ *pej* bizalmaskodás, tolakodás

◇ *tört* főnemes és a szolgálatába szegődött köznemes közti jogviszony a rendi Magyarországon

◎ lat *familiaritas* ‘meghitt barátság, baráti kör’, lásd FAMILIÁRIS

famille noir [famij noár] ◇ *műv* kínai porcelánfajta, amelynek a díszítésében a fekete az uralkodó szín

◎ fr, ‘ua.’, tkp. ‘fekete család’: *famille* ← lat *familia* ‘család’ | *noir* ← lat *niger* ‘fekete’

famille rose [famij róz] ◇ *műv* kínai porcelánfajta, amelynek a díszítésében a rózsaszín az uralkodó szín

◎ fr, ‘ua.’, tkp. ‘rózsaszín család’: *famille* ← lat *familia* ‘család’ | *rose* ← lat *rosa* ‘rózsa, rózsaszín’

famille verte [famij vert] ◇ *műv* kínai porcelánfajta, amelynek a díszítésében a zöld az uralkodó szín

◎ fr, ‘ua.’, tkp. ‘zöld család’: *famille* ← lat *familia* ‘család’ | *vert* ← lat *viridis* ‘zöld’ ← *virere* ‘zöldell, virul’

famózus † ◇ híres, hírneves

◇ *pej* hírhedt, rosszhírú

◎ lat *famosus* ‘ua.’, lásd FÁMA

famulus ◇ alkalmazott, beosztott

◇ tanítvány, növendék, jelölt

◇ munkatárs, segéd, kiségitő, gyakornok

◎ újk lat, ‘ua.’, ered. ‘a házban lakó, a családdal élő szolga, cseléd’, lásd FAMÍLIA

fan [fen] ◇ *sport* szurkoló

◎ ang, ‘ua.’ ← *fan(atic)* ‘rajongó’, lásd FANATIKUS

fanarióta ◇ *tört* előkelő, vagyonos görög az oszmán birodalom nagy városaiban, főleg Isztambulban

◎ újk lat *phanariota* ← úgjör *fanariotisz* ‘ua.’ ← *Fanar* (ma *Fener*) ‘főleg görögök lakta isztambuli városrész’

fanatikus ◇ megszállott, elvakult, vakbuzgó, rajongó személy

◇ (mn) elszánt, szenvedélyes, féktelen, zabolátlan

◎ lat *fanaticus* ‘rajongó’, tkp. ‘istenségtől megihletve örvengő’ ← *fanum* ‘szentély, szent hely, az istenség lakhelye’ ← *fas* ‘isten jog, végzés’

Lásd még FAN, PROFÁN

fanatizál ◇ feltüzel (személyt, tömeget), felkorbácsolja az indulatokat

◎ ném *fanatisieren* ← fr *fanatiser* ‘ua.’, lásd FANATIKUS

fanatizmus ◇ vakbuzgóság, elvakultság

◇ türelmetlenség, elfogultság más nézeteivel szemben

◎ ném *Fanatismus* ← fr *fanatisme* ‘ua.’, lásd FANATIKUS, -IZMUS

fangangó ◇ *zene* énekes, hármas ütemű gyors spanyol népi tánc, ennek zenéje

◎ sp *fangango*, ered. *fadango* ‘ua.’ ← port *fado* ‘népies műdal’ ← lat *fatum* ‘végzet’, lásd FÁTUM
Lásd még FÁMA

fándli ◇ malteroskanál

◇ serpenyő

◎ hazai ném kics *pfannl*, *pfandl*, *fandl* ← ném *Pfanne* ‘lapos edény, serpenyő’ ← népi lat *panna* ← lat *patena* ‘tál’ ← gör *patané* ‘ua.’

fanerogám ◇ *növ* nyitvatermő

◎ ang *phanerogam* ‘ua.’: gör *phanerosz* ‘látható, nyilvánvaló’ ← *phainomai* ‘látszik’ | *gamosz* ‘házasság’

fanerozoikum ◇ *geol* földtörténeti korszak, amely 570 millió éve kezdődött, és üledékeiben az állati élet nyomai nyilvánvalók

◎ tud lat *phanerozoicum* ‘ua.’: gör *phanerosz* ‘nyilvánvaló’ ← *phainomai* ‘látszik’ | *dzóé* ‘élet’
Lásd még FANTÁZIA

fanfár ◇ *zene* harsonaszó

◇ *zene* rézfúvós hangszereken felhangzó zenei jeladás ünnepség kezdetén, végén

◎ fr hangut *fanfare* ‘ua.’

fango ⇨ *orv* gyógyiszap, iszapfürdő

⊙ ol, 'iszap, sár' ← germán (pl. gót *fani* 'ua.')

fantasy [fentezi] ⇨ *irod* a science fiction, a tündermese és a rémtörténetek elemeit ötvöző újkeletű irodalmi műfaj

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'fantázia', lásd ott

fantasztá ⇨ légvárakat építő, túlfűtött képzeletű ember

⊙ ném *Phantast* ← lat *phantasta* 'ua.' ← gör *phantasztész* 'kérdő, dicsekvő', lásd FANTÁZIA

fantasztikum ⇨ képzeletbeliség, a képzelet szüleménye, fantasztikus jelleg

⊙ magy, lásd FANTASZTIKUS (a *komikus–komikum* és hasonló szópárok mintájára)

fantasztikus ⇨ hihetetlen, kitalált, képzeletbeli

⇨ meghökkentő, elképesztő

⇨ mesés, csodás, délibábos

⊙ tud lat *phantasticus* 'ua.' ← gör *phantasztikosz* 'képzelőerővel bíró, látszatot keltő', lásd FANTÁZIA

fantázia ⇨ képzelet, képzelőerő

⇨ ábránd, látomás

⇨ álmodozás, képzelődés

⇨ légvár, álmovilág

⇨ *zen* zenei ábránd, kötetlen szerkezetű kis zenedarab

⊙ lat *phantasia* ← gör *phantasztia* 'képzelet, látomás' ← *phantasztó* 'képzetet kelt, láthatóvá tesz' ← *phainó* 'megmutat, megjelenik'

Lásd még CELOFÁN, DIAFÁN, EMFÁZIS, EPIFÁNIA, FANEROZOIKUM, FANTAZMA, FANTOM, FÁZIS, FÉN, FENOL, FENOMÉN

fantáziál ⇨ képzelődik, álmodozik, ábrándozik

⇨ félrebeszél

⊙ lásd FANTÁZIA

fantazma ⇨ megvalósíthatatlan elképzelés

⇨ † agyrém, látomás

⊙ lat *phantasma* ← gör *phantasztma* 'látomás, jelenés, álmkép' ← *phantasztó* 'képzetet kelt, láthatóvá tesz' ← *phainó* 'megmutat, megjelenik'

Lásd még FANTÁZIA

fantazmagória ⇨ agyrém, rémlátás

⇨ jelenés, látomás

⇨ délibábos elképzelés, légvár

⊙ ném *Phantasmagorie* ← fr *fantasmagorie* 'kísértetjelenetek rendezése színpadon technikai trükkökkel': gör *phantasztma* 'tünemény', lásd FANTAZMA | *agora* 'gyűlés, köztér'

fantom ⇨ agyrém, látomás

⇨ kényszerképzet, képzelődés

⇨ kísértet, szellem, hazajáró lélek

⊙ fr *phantôme* ← népi lat *fantasma* ← lat *phantasma*, lásd FANTAZMA

Lásd még FANTÁZIA

fantomcég ⇨ *közg* csak papíron létező, gazdasági tevékenységet nem folytató cég

⊙ lásd FANTOM

fantomfájdalom ⇨ *orv* levágott végtagban érezni vélt fájdalom

⊙ lásd FANTOM

fantomkép ⇨ *jog* büntény ismeretlen tetteséről a szemtanúk beszámolója alapján részletekből összeállított arckép

⊙ lásd FANTOM

fanzine [fenzin] ⇨ *számtech* elektronikusan terjesztett lap, amelyet bizonyos téma rajongói maguk készítenek s küldöznek egymásnak interneten

⊙ ang, 'ua.': lásd FAN | (*maga*)zine, lásd MAGAZIN

farad ⇨ *fiz* az elektromos kapacitás egysége

⊙ Michael *Faraday* angol fizikus nevéből

faradizáció ⇨ *orv* mozgásszervi s más betegségek kezelése elektromos ingerekkel

⊙ tud lat *faradisatio* ‘ua.’ ← Michael *Faraday* angol fizikus nevéből

farandole [farandol] ⇨ *zene* provanszál eredetű gyors, hatnyolcados ütemű délfrancia népi tánc

⊙ fr, ‘ua.’ ← sp *farandula* ← ?

fáraó ⇨ *tört* ókori egyiptomi uralkodó

⇨ † *ját* hazard kártyajáték

⊙ lat *Pharao* ← gör *Pharaón* ← héb *parr’ah* ‘egyiptomi király’ ← óegyipt *pr-a’a*, tkp. ‘nagy ház’, az uralkodó öt címének egyike volt

farba † ⇨ *ját* szín kártyajátékban

⊙ ném *Farbe* ‘szín, kártyaszín’

farce [farsz] ⇨ *irod* középkori bohózat, tréfás színmű, eredetileg mirákulumjátékok betétdarabja

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘húsvagdalék, töltelék’ ← lat *farcire* ‘töm’

Lásd még FASÍROZ, INFARKTUS

farceur [farször] ⇨ tréfás kedvű, tréfacsináló ember

⇨ komolytalan, megbízhatatlan ember

⊙ fr, ‘ua.’, lásd FARCE

faringális ⇨ *nyelvt* garatban képzett, garat- (hang)

⊙ tud lat (*vox*) *pharyngalis*, ‘ua.’ ← gör *pharünx*, *pharüngosz* ‘garat’

faringo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a torokkal, garattal kapcsolatos

⊙ tud lat *pharyngo-* ‘ua.’ ← gör *pharünx*, *pharüngosz* ‘garat’

faringológia ⇨ *orv* torok- és gégegyógyászat

⊙ tud lat *pharyngologia* ‘ua.’, lásd FARINGO-, -LÓGIA

Faringosept [faringoszept] ⇨ *gyógysz* garatfertőzés elleni tableta

⊙ lásd FARINGO- | lat *septicus* ‘fertőzött’, lásd SZEPTIKUS

faringoszkóp ⇨ *orv* garattükör

⊙ tud lat *pharyngoscop(ium)* ‘ua.’, lásd FARINGOSZKÓPIA

faringoszkópia ⇨ *orv* garattükrözés

⊙ tud lat *pharyngoscopia* ‘ua.’: lásd FARINGO- | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

faringotómia ⇨ *orv* garatmetszés

⊙ tud lat *pharyngotomia* ‘ua.’: lásd FARINGO- | gör *tomé* ‘metszés’ ← *temnó* ‘vág, metsz’

farinográf ⇨ lisztvizsgáláshoz, a liszt vízfellevő képességének méréséhez használt műszer, Hankóczy Jenő találmánya

⊙ magy *farinográf* ‘ua.’: lat *farina* ‘liszt’ | lásd -GRÁF

farinx lásd PHARYNX

farizeizmus ⇨ a farizeusokra jellemző viselkedés, álszentség, képmutatás

⊙ ném *Phariseismus* ‘ua.’, lásd FARIZEUS, -IZMUS

farizeus ⇨ *vall* a törvénytszetelet elsőségét hirdető zsidó vallási és politikai szekta tagja az ókori Júdeaában

⇨ *átv* (Jézus evangéliumi példabeszédei nyomán) képmutató, álszent ember

⊙ lat *Pharisaeus* ← gör *Phariszaiosz* ‘ua.’ ← héber *perisajjá* ‘elkülönültek’ ← *páras* ‘elkülönít’

farizeuskodik ⇨ álszent módon, képmutatóan viselkedik

⊙ lásd FARIZEUS

farm ⇨ gazdaság, tanya, földbirtok (az angolszász országokban)

⊙ ang, ‘ua.’ ← fr *ferme* ‘tanya’ ← késő lat (*terra*) *firma* ‘biztos jövedelmű (birtok)’ ← lat *firmus* ‘szilárd, biztos, állandó’

Lásd még FIRMA

farmaceutika ⇨ *orv* gyógyszerészet, gyógyszervegyészet

⊙ tud lat *pharmaceutica* (*ars*) ‘gyógyszerészeti (mesterség)’ ← *pharmakeutikosz* ‘a gyógyszerekkel kapcsolatos’ ← *pharmakeusz* ‘gyógyszerrel gyógyító’, ered. ‘varázsló, méregkeverő’, lásd FARMAKON

farmako- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) gyógyszerrel kapcsolatos, gyógyszer-

⊙ gör *pharmakon* ‘gyógyfű, gyógyszer, varázsszer’ ← *pharmakeuó* ‘megbűvöl, elvarázsol’

farmakobotanika ⇨ *gyógysz* gyógyszerészeti növénytan, a gyógyhatású növények tudománya

⊙ lásd FARMAKO-, BOTANIKA

farmakodinamika ⇨ *gyógysz* gyógyszerhatástan

⊙ lásd FARMAKO-, DINAMIKA

farmakognózia ⇨ *gyógysz* gyógyszerismeret

⊙ tud lat *pharmacognosia* ‘ua.’, lásd FARMAKO-, GNÓZIS

farmakokémia ⇨ *kém* gyógyszervegyészet

⊙ lásd FARMAKO-, KÉMIA

farmakológia ⇨ *tud* gyógyszerészet, gyógyszer tudomány

⊙ lásd FARMAKO-, -LÓGIA

farmakológus ⇨ *gyógysz* a gyógyszer tudomány művelője

⊙ magy, lásd FARMAKOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

farmakománia ⇨ *orv* gyógyszereszedési mánia, öngyógyszerezés

⊙ tud lat *pharmacomania* ‘ua.’, lásd FARMAKO-, MÁNIA

farmakon ⇨ *gyógysz* gyógyszer, gyógyanyag

⊙ ném *Pharmakon* ← gör *pharmakon* ‘gyógyfű, gyógyszer, varázsszer’ ← *pharmakeuó* ‘megbűvöl, elvarázsol’

farmakopoea ⇨ *gyógysz* hivatalos gyógyszerkönyv a forgalmazható gyógyszerek összetételének, készítésének és tárolásának leírásával

⊙ lat *Pharmacopoea* ‘ua.’, tkp. ‘gyógyszerkészítés’: lásd FARMAKO- | gör *poieó* ‘készít, alkot’

farmakopszichológia ⇨ *gyógysz* a magasabb idegműködésre és a lelki folyamatokra ható gyógyszeranyagokkal foglalkozó tudomány

⊙ lásd FARMAKO-, PSZICHOLÓGIA

farmakoterápia ⇨ *orv* gyógyszeres kezelés

⊙ tud lat *pharmacotherapie* ‘ua.’, lásd FARMAKO-, TERÁPIA

farmer ⇨ gazdálkodó az angolszász országokban

⇨ *ölt* erős kék vászonból készült nadrág, öltöny, ennek anyaga, az utóbbi évtizedek népszerű divatcikke

⊙ ang, ‘gazda’ ← *farm* ‘gazdaság’, lásd FARM (a szövet megnevezéseként magyar lelemény, lásd BLUE JEANS)

fárosz ⇨ világitótorny

⇨ *átv* vezérlő, útmutató szellem

⊙ gör *Pharosz* (sziget Alexandria kikötője előtt, ahol az ókorban egy 180 méter magas világitótorny épült)

fárt ⇨ *film* a kamera mozgatása felvétel közben sinen gördülő kis kocsival

⊙ ném *Fahrt* ‘utazás, járművel való mozgás’ ← *fahren* ‘utazik, vezet, hajt’

Lásd még MITFÁRER

farthing ⇨ a legkisebb értékű angol aprópénz, a régi penny negyedrésze

⊙ ang, ← óang *feorthung* ‘ua.’ ← *feorth*, mai ang *fourth* ‘negyedrészt’ ← *four* ‘négy’

fascēs [faszcesz] ⇨ *tört* szilfa vesszőnyalábbal körülfogott bárd mint az élet s halál fölötti hatalom jelvénye, amelyet liktorok hordoztak a főbb tisztviselők előtt az ókori Rómában

⇨ *tört* ugyanez mint a Mussolini-féle olasz fasiszta hatalom jelvénye

⊙ lat tbsz, ‘ua.’ ← *fascis* ‘nyaláb, kötő’

Lásd még FASCIA, FASCIO, FASIZMUS, FÁSLI, FASZCIKULÁCIÓ

fascia [faszcia] ⇨ *anat* az izmokat borító hártya

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘pólya, kötés’

Lásd még FASCES

fasciculatus [faszcikulátusz] ⇨ *anat* köteges, nyalásberű (izomrostok, idegek)

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← kics *fasciculus* ‘kis köteg’ ← *fascis* ‘köteg, nyaláb’

fascio [fassó] ⇨ *tört* az olasz fasizmus kialakításában nagy szerepet játszott csoportok, sejtek, osztagok neve, a fasizmus névadója

- ⊙ ol *fascio* (*di combattimento*) ‘(harci) osztag’, tkp. ‘köteg, nyaláb’ ← lat *fascis* ‘ua.’, lásd FASCES
- fasé** ⇨ harag, nehezletés
- ⊙ bécsi ném *Fasché* ‘nézeteltérés, viszály’ ← fr *fâché* ‘dühös, bosszús’ ← *fâcher* ‘bosszant’ ← népi
lat *fasticare* ‘ua.’ ← lat *fastus* ‘dölyf, megvetés, lenézés’
- fasíroz** ⇨ *konyha* (húst) apróra vagdal vagy darál
- ⊙ auszt ném *faschieren* ‘húst vagdal’ ← fr *farcir* ‘húsvagdalékkal megtölt’ ← lat *farcire* ‘töm’
Lásd még FARCE, INFARKTUS
- fasírt** ⇨ *konyha* vagdalt hús
- ⊙ bécsi ném *faschiert(es Fleisch)* ‘vagdalt (hús)’, lásd FASÍROZ
- fasiszta** ⇨ (mn) a fasizmusra jellemző, azzal kapcsolatos
- ⇨ (fn) a fasiszta eszmék híve
- ⊙ ném *Faschist* ‘ua.’, lásd FASIZMUS
- fasizál** ⇨ *pol* fasiszta jellegűvé tesz
- ⊙ magy, lásd FASIZMUS
- fasizálódik** ⇨ *pol* fasiszta jellegűvé válik
- ⊙ magy, lásd FASIZMUS
- fasizmus** ⇨ *pol* totalitárius szélsőjobboldali mozgalom és uralmi rendszer
- ⇨ *pol* ennek ideológiája
- ⊙ ném *Faschismus* ← ol *fascismo* ‘ua.’, lásd FASCIO, FASCES
- fásli** ⇨ *orv* szalagszerű sebkötöző pólya
- ⇨ *orv* rugalmas pólya
- ⊙ hazai ném kics *faschl* ← auszt ném *Fasche* ‘ua.’ ← ol *fascia* ‘szalag, pólya’ ← lat *fascia* ‘kötő, szalag’
Lásd még FASCES
- fásliz** ⇨ bepólyál
- ⊙ lásd FÁSLI
- fasti** [fászti] ⇨ *tört* római naptár, amely az ünneprend és állami események mellett megjelölte a törvénykezésre alkalmas, illetve alkalmatlan napokat is
- ⊙ lat (*dies*) *fasti* ‘alkalmas napok’ ← *fastus* ‘törvénykezésre alkalmas’ ← *fas* ‘szabad, jogos, üdvös’
Lásd még PER FAS ET NEFAS, PROFÁN
- fastoso** [fásztózó] ⇨ *zene* ünnepélyesen (adandó elő)
- ⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *fastuosus* ‘pompázó, dölyfös’ ← *fastus* ‘dölyf’
- faszikuláció** ⇨ *orv* nyalábképződés, kötegeképződés
- ⇨ *orv* az apróbb izomrostok összehúzódásai az őket ellátó motoros idegsejtek pusztulásakor
- ⊙ tud lat *fasciculatio* ‘ua.’ ← kics *fasciculus* ‘kis köteg’ ← *fascis* ‘köteg, nyaláb’
Lásd még FASCES
- faszcináció** † ⇨ igézet, bűvölet, varázs
- ⊙ lat *fascinatio* ‘ua.’, lát FASZCINÁL
- faszcinál** † ⇨ megigéz, megbűvöl
- ⊙ lat *fascinare, fascinatum* ‘ua.’ ← *fascinum* ‘igézet, boszorkányság’
- Fatah** lásd EL FATAH
- fatális** ⇨ végzetes, végzetszerű
- ⇨ áldatlan, átkos, szerencsétlen
- ⊙ lat *fatalis* ‘ua.’, lásd FÁTUM
- fatalitás** † ⇨ baj, viszontagság, szerencsétlenség
- ⊙ ném *Fatalität* ← fr *fatalité* ‘ua.’, lásd FATÁLIS
- fatalista** ⇨ a fatalizmus vallója, híve
- ⊙ ném *Fatalist*, fr *fataliste* ‘ua.’, lásd FATALIZMUS
- fatalizmus** ⇨ végzethit, hit és megnyugvás a megmásíthatatlan sorsban
- ⊙ ném *Fatalismus* ← fr *fatalisme* ‘ua.’, lásd FATÁLIS, -IZMUS
- fata morgana** ⇨ *met* légköri tükrözésen alapuló fénytünet, délibáb

⊙ ol, 'ua.', ered. a Messinai-szorosban megfigyelt ilyen tünemény, tkp. 'Morgan tündér' (több középkori mondakör varázslónője) ← népi lat *Fata* 'a végzet istennője', lásd FÁTUM
Lásd még FÁMA

fatbit [fetbit] ⇨ *számtech* elektronikus kép olyan mértékű nagyítása, mely lehetővé teszi a képpontonkénti módosítást

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'kövér falat': *fat* 'kövér' | *bit* 'falat, darab' ← *bite, bit* 'harap'

fátermörder † ⇨ *ölt* magas álló gallér a 19. század elejének férfi viseletében

⊙ ném *Vatermörder* 'ua.', tkp. 'apagyilkos' (a névadás okát nem ismerjük): *Vater* 'apa' | *Mörder* 'gyilkos' ← *Mord* 'gyilkosság'

fatháme ⇨ *tört* a szultán győzelmeiről szóló hivatalos tudósítás

⊙ tör, 'ua.': ar *fath* 'győzelmes' | perzsa *náme* 'levél, könyv'

fathom ⇨ öl, angol hossz mérték, a kitárt karok hossza, 1,83 m

⊙ ang, 'ua.', ered. 'ölelés'

fatig † ⇨ fáradt, kimerült

⊙ auszti ném *fatig* 'ua.' ← fr *fatigue* 'fáradtság', lásd FATIGÁL

fatigál ⇨ fáraszt, kimerít

⊙ lat *fatigare* 'a kimerülésig hajszol': ólat *fatis* 'törés, pusztulás' | *agere* 'hajt, üz'

fátum ⇨ végzet, sors

⇨ balvégzet

⊙ lat *fatum* 'ua.', tkp. 'a kimondatott dolog' ← *fari, fatus* 'kimond'

Lásd még FÁMA

fatva lásd FETVA

faubourg [fobur] ⇨ *tört* a középkori városfalon kívüli település vagy városrész Franciaországban

⇨ külvárosi negyed

⊙ fr, 'ua.' ← ófr *forsbourg* 'váron kívüli rész': lat *foris* 'kívül' | népi lat *burgum* 'vár' ← germán (pl. ném *Burg* 'ua.')

fault ⇨ *sport* az ellenfél játékosá ellen elkövetett szabálytalanság labdajátékokban

⊙ ang, 'hiba' ← fr *faute* ← népi lat **fallita* 'ua.' ← lat *fallere* 'csal'

Lásd még FALS

faun ⇨ *mit* kecskeszarvú, patás emberalak, alsóbbrendű erdei istenség a római mitológiában, a görög szatír (szatürosz) megfelelője

⊙ ném, ang *Faun* ← lat *Faunus*, az erdők és mezők római védőistensége ← *favere* 'kedvez, kegyel'

Lásd még FAJANSZ, FAVORIT, FÖN

fauna ⇨ *áll* egy adott területen honos állatfajok összessége

⊙ tud lat, 'ua.' (Linné nyomán) ← *Fauna*, római istennő, a mezei jószág védnöke, Faunus hitvese, lásd FAUN

faunisztika ⇨ *növ* faunakutatás, egy adott területen élő állatokat kutató tudományág

⊙ ném *Faunistik* 'ua.', lásd FAUNA

faustrecht [fausztreht] ⇨ ököljog

⊙ ném, 'ua.': *Faust* 'ököl' | *Recht* 'jog'

faute de mieu [fótdő mjő] ⇨ *biz* jobb híján

⊙ fr (*à*) *faute de mieu* 'ua.': *faute* ← népi lat *fallita* 'hiány, hiba' ← lat *fallere* 'csal' | *mieu* ← lat kf *melior* 'jobb'

fauteuil lásd FOTEL

fauvizmus [fővizmus] ⇨ *műv* keverés nélküli színeket használó, a térbeliséget a hideg és meleg színek bonyolult elrendezésével érzékeltető kora 20. századi francia festészeti irányzat

⊙ fr *fauvisme* 'ua.': *Fauves* 'vadak' (az irányzatot kezdeményező művészecsoporthoz neve, eredetileg ellenséges kritikusok alkalmazták gúnynévként) ← *fauve* 'vadon élő (állat)' ← kk lat *falvus* 'sárgásbarna' ← germán (frank **falu*, ném *falb* 'ua.') | lásd -IZMUS

faux pas [főpa] ⇨ ballépés, vaskos illetlenség

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'hamis lépés': *faux* ← lat *falsus* 'hamis', lásd FALS | *pas* ← lat *passus* 'lépés', lásd PASSZUS

favella ⇨ hullámlemezekből összetákolt viskó a latin-amerikai (főleg a brazíliai) nagyvárosok nyomornegyedeiben

⇨ az ilyen viskókból álló nyomornegyed

⊙ port *favela* ‘ua.’ ← ?

fávor † ⇨ kegy, jóindulat

⊙ lat *favor* ‘ua.’ ← *favere* ‘kegyel, kedvez, helyesel’

favori † ⇨ oldalszakáll, pofaszakáll, barkó

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘kedvelt, kegyelt (dolog)’, lásd FAVORIT

favorit ⇨ *sport* esélyes, befutó

⇨ † kedvenc, kegyenc, kegyelt

⊙ ném *Favorit* ‘ua.’ ← fr *favori*, *favorite* ← ol *favorito* ‘kegyenc’ ← *favorire* ‘kegyel’ ← *favore* ‘kegy’ ← lat *favor* ‘ua.’ ← *favere* ‘kedvez, helyesel’

Lásd még FAJANSZ, FAUN, FÓN

favorizál ⇨ kegyel, előnyben részesít (másokkal szemben)

⇨ pártfogol, futtat

⊙ ném *favorisieren* ← fr *favoriser* ‘ua.’, lásd FAVORIT

fax ⇨ *inf* elektronikusan képpontokra bontott írás vagy kép telefonon továbbítva

⇨ *inf* az írástovábbító, ill. fogadó készülék

⊙ ang *(tele)fax* ‘(táv)másoló’ ← *facs(imile)*, lásd FAKSZIMILE

faxmodem ⇨ *számtech* olyan modem, amely képes egy másik faxkészüléknek faxformátumban adatokat küldeni, ill. attól fogadni

⊙ lásd FAX, MODEM

fazenda ⇨ tanya, birtok, ültetvény (Braziliában)

⊙ port, ‘ua.’, tkp. ‘teendő’ ← *fazer* ‘tesz, csinál’ ← lat *facere* ‘csinál’

Lásd még FACILITÁS

fazendeiro [fazenderu] ⇨ ültetvényes nagybirtokos (Braziliában)

⊙ port, ‘ua.’, lásd FAZENDA

fazetta ⇨ szabályos sokszögű sík felület csiszolt drágakövön, üvegtárgyon

⇨ *orv* a fogpótlás fémvázának porcelán vagy műanyag borítása

⊙ tud lat *facetta* ← fr kics *facette* ‘ua.’ ← *face* ‘mérteni test síklapja’, ered. ‘arc’ ← lat *facies* ‘arc’

fázis ⇨ *csill* égitest fénnyváltozásainak egy szakasza

⇨ *fiz* egy (kör)folyamat valamelyik szakasza, állomása

⇨ *fiz* az anyag lehetséges halmazállapotainak vagy más fizikai állapotainak egyike

⇨ *vill* többfázisú váltóáramú vezeték egyik ága

⊙ lat *phasis* ‘égitestek fénnyváltozásainak egy szakasza’ ← gör *phaszisz* ‘ua.’ ← *phainomai* ‘látszik, megjelenik’

Lásd még FANTÁZIA

fázisdetektor ⇨ *vill* két azonos frekvenciájú bemenőjel fáziskülönbségével azonos kimenőjelet adó áramkör mint demodulátor

⊙ lásd FÁZIS, DETEKTOR

fazon ⇨ *ölt* szabás, minta, készítési mód

⇨ *ölt* zakógallér kihajtója

⇨ *biz* alak, pasas, pofa, pali

⊙ ném *Fasson* ← fr *façon* ‘ruhaszabás’, ered. ‘mód, modor’ ← lat *factio*, *factionis* ‘cselekvés’ ← *facere*, *factum* ‘tesz, csinál’

Lásd még FACILITÁS

fazotron ⇨ *magfiz* olyan részecskegyorsító, amely a feszültség fázisainak gyors váltakozása elvén működik

⊙ ang *phasotron* ‘ua.’: *phase* ‘fázis’, lásd ott | *-tron* (eszköze utaló gör todalék, pl. *szeisz-tron*, lásd SISTRUM)

feature [ficsör] ⇨ *sajtó* adott témáról szóló, riportokból, beszélgetésekből és kommentárokból összeállított dokumentumműsor rádióban vagy televízióban

⇨ *számtech* megoldás, egy programtól vagy hardvertől megkívánt különleges vagy egyedülálló képesség

⊙ ang. 'ua.', tkp. 'jellemző vonás, arcvonás' ← ófr *faiture* 'ua.' ← késő lat *factura* 'készítmény' ← *facere* 'csinál'

Lásd még FACILITÁS

febrifóbia ⇨ *orv* beteges félelem a láztól

⊙ tud lat *febriphobia* 'ua.', lásd FEBRIS, FÓBIA

febrilis ⇨ *orv* lázas

⊙ tud lat, 'ua.', lásd FEBRIS

febris ⇨ *orv* láz

⊙ lat, 'láz, hideglelés' ← *fervere* 'forr, pezseg'

febris puerpera [febrisz ...] ⇨ *orv* gyermekágyi láz

⊙ tud lat, 'ua.': lásd FEBRIS | *puerpera* 'szülő nő, gyermekágyas anya': *puer* 'gyermek' | *parere* 'szül'

febris scholaris [febrisz szkolárisz] † ⇨ *tréf* iskolabetegség, iskolakerülés ürügyeül színlelt betegség

⊙ lat, 'ua.': lásd FEBRIS | *scholaris* 'iskolai' ← *schola* 'iskola' ← gör *szkholé* 'időtöltés, tudományos beszélgetés, filozófusi iskola'

február ⇨ az év második hónapja

⊙ lat *Februarius* 'ua.' ← tbsz *februa* 'megtisztulás' ← *februum* 'szij, amellyel a tisztulás ünnepén a nőket jelképesen megsuhintották' ← *febuare* 'megtisztít' ← ?

fecit ⇨ *műv* készítette, festette, rajzolta, alkotta (jelzés régi műalkotáson a művész kézjegye előtt)

⊙ lat, 'ua.' ← *facere, feci* 'csinál'

Lásd még FACILITÁS

fecni ⇨ kis papírszelet, cédula

⇨ rongy

⊙ ném *Fetzen* 'rongy'

fecundatio lásd FEKUNDÁCIÓ

fedajín ⇨ *pol* gerillák muzulmán arab országokban, különösen az Izrael elleni terrortámadásokat szervező palesztin gerillák

⊙ ar tbsz *fedajjím* 'ua.' ← *fedaji* 'életét másokért áldozó' ← *fada* 'váltásdíj'

féder † ⇨ kocsirugó

⊙ ném *Feder* 'toll, rugó'

federális lásd FÖDERÁLIS

fédervejsz ⇨ síkpor, talkum

⊙ ném *Federweiss* 'ua.', tkp. 'tollfehér' (a zsírkőnek, amelyből a port örlik, madártollra emlékeztető leveles fehér kristályai vannak): *Feder* 'toll' | *Weiss* 'fehér'

fédíng lásd FADING

feedback [fídbek] ⇨ *inf* visszacsatolás, a kimenő jel visszavezetése a rendszer bemenő pontjára

⇨ *biol* visszajelzés, a szervezet válasza külső ingerre

⊙ ang. 'ua.', tkp. 'visszatáplálás': *feed* 'táplál, etet' | *back* 'vissza, hátra'

fejnsmekker ⇨ *biz* ínycsokli

⊙ ném *Feinschmecker* 'ua.': *fein* 'finom' | *schmecken* 'ízlel, ízlik'

fekália ⇨ *orv* emberi ürülék

⊙ tud lat *faecalia* 'ua.' ← *faex, faecis* 'szenny, ürülék', ered. 'borseprő'

fekundáció ⇨ *biol* megtermékenyítés

⊙ tud lat *fecundatio* 'ua.' ← *fecundare, fecundatum* 'megtermékenyít' ← *fecundus* 'termékeny' ← ?

fekunditás ⇨ termékenységi

⊙ lat *fecunditas* 'ua.' ← *fecundus* 'termékeny'

felcser ⇨ *kat* seborvos, tábori orvos, orvossegéd

⇨ † sebész

⊙ ném *Feldscher* 'ua.': *Feld* 'föld, mező, harcmező' | *scheren* 'vág'

feldmarschall [feldmarsal] † ⇨ *kat* tábornagy

⊙ ném, 'ua.': *Feld* 'föld, mező, harcmező' | lásd MARSALL

felicítáció ⇨ szerencsekívánat

⊙ lat *felicitatio* 'ua.', lásd FELICITÁL

felicítál ⇨ gratulál, szerencsét kíván

⊙ késő lat *felicitari, felicitatus* 'szerencsét kíván' ← lat *felix, felix* 'szerencsés, boldog'

felláció ⇨ *orv* hímvesző szájjal való ingerlése

⊙ tud lat *fellatio*, helyesebben *felatio* 'ua.' ← lat *felare, felatum* 'szopik'

fellah ⇨ arab (főleg egyiptomi) paraszt, letelepült földművelő

⊙ ar *felláh* 'ua.' ← *falaha* 'szánt, kapál'

felleus ⇨ *anat* az epéhez tartozó, vele kapcsolatos

⊙ lat, 'ua.' ← *fel, fellis* 'epe'

felloderma ⇨ *anat* a másodlagos bőrszövet alapszöveve, amely élő sejtekből áll

⊙ tud lat *phelloderma* 'ua.': gör *phellosz* 'parafa' | *derma* 'bőr'

fellow ⇨ *okt* oxfordi vagy cambridge-i kollégium végzett hallgatója, aki kutatói ösztöndíjat élvez

⇨ *tud* angol(szász) tudományos társaság tagja

⊙ ang, 'ua.', ered. 'társ' ← óang *feolaga* 'társ, aki pénzt fektet közös vállalkozásba': *feo* (mai ang *fee*) 'díj, pénz' | *lagan* (mai ang *lay*) 'fektet'

felni ⇨ autó kerékabroncsa

⊙ hazai ném *felln, feln* ← ném *Felge* 'kerékabroncs'

felonia † ⇨ *jog* hitszegés

⊙ lat, 'ua.' ← késő lat *felo, felonis* 'áruló, lázadó' ← germán (pl. frank **fillo* 'korbácsoló, pribék')

feltuningol ⇨ *műsz* a legnagyobb teljesítményre állít be (motort, gépezetet)

⊙ ang *tuning* 'ua.', tkp. 'behangolás' ← *tune* 'dallam, hangnem' ← lat *tonus* 'ua.', lásd TÓNUS

felukka ⇨ *hajó* evezővel is hajtható könnyű kétvitorlás földközi-tengeri hajó

⊙ ol *felucca* 'ua.' ← ar *fulük* 'hajó'

feminin ⇨ női

⇨ nőies vonásokat mutató (férfi)

⊙ ném *feminin* 'ua.' ← lat *femininus* 'női' ← *femina* 'nő'

femininum ⇨ *nyelvt* nőnem

⊙ lat (*genus*) *femininum* 'női (nem)', lásd FEMININ

feminista ⇨ *pol* a női egyenjogúság híve, harcosa

⊙ ang *feminist* 'ua.', lásd FEMINIZMUS

feminizmus ⇨ *pol* nőmozgalom, a nők egyenjogúságát követelő polgári mozgalom

⇨ *orv* elnőiesedés, a másodlagos női nemi jellegek megjelenése férfin hormonzavar következtében

⊙ ang *feminism*, ill. tud lat *feminismus* 'ua.': lat *femina* 'nő' | lásd -IZMUS

femme fatale [fam fatál] ⇨ a végzet asszonya, hideg számításával és erotikus varázsával a férfiakat romlásba sodró nő

⊙ fr, 'végzetes nő': *femme* ← lat *femina* 'nő' | *fatal* ← lat *fatalis*, lásd FATÁLIS

femto- ⇨ (SI mértékegységek előtagjaként) az alaplértékegység ezerebilliomodrésze, pl. *femtosekundum*

⊙ svéd *femton* 'tizenöt': *fem* 'öt' | *-ton* 'tizen-' (ezerebillió a tíz 15-ik hatványa)

femorális ⇨ *anat* a combhoz, ill. a combcsontoz tartozó

⊙ lat, 'ua.', lásd FEMUR

femur ⇨ *orv* combcsont

⊙ lat, 'comb'

fén ⇨ *kém* három benzolgyűrűt tartalmazó aromás szénhidrogén, amelyben a gyűrűk középpontja nem esik egy egyenesre

⇨ *gen* egy vagy több gén által meghatározott sajátság

⊙ ném *Phen*, előbb *Phän* ← fr *phén-* 'ua.', ered. 'benzol' → gör *phainó* 'megmutat, megvilágít' (a benzolt kezdetben a világítógáz melléktermékeként állították elő)

Lásd még FANTÁZIA

fenacetin ⇨ *orv* szintelen, szagtalan kristályos fenolszármazék, láz- és fájdalomcsillapító

⊙ tud lat *Phenacetin* ‘ua.’, lásd FEN(OL), ACET(ÁT) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

fenakit ⇨ *ásv* a kvarchoz megtévesztésig hasonló, üvegfényű kristályokat alkotó berilliumszilikát

⊙ ném *Phenakit* ‘ua.’: gör *phenax* ‘csaló, szélhámós’

fenantrén ⇨ *kém* három benzolgyűrűs szénhidrogén, az antracén szerkezeti változata, szintelen lemezes kristályokból áll

⊙ lásd FÉN, ANTR(AC)ÉN

fenestella [fenesztella] ⇨ *ép* kripta vagy mártírsír boltozatán lévő kis nyílás, amelyen keresztül a hívők az ereklyét megtekinthették vagy megérinthették

⊙ lat kics, ‘kis falnyílás’ ← *fenestra* ‘falnyílás, lőrés, ablak’

fenestratio [fenesztráció] ⇨ *orv* nyílás kialakítása műtét során

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *fenestra* ‘falnyílás, lőrés, ablak’

Lásd még DEFENESZTRÁCIÓ, FENESTELLA, FENSZTERLI

fenidon ⇨ *kém* fenilszármazék, hatékony fényképezeti előhívószer

⊙ terméknév a kémiai formulából: *fen(ilpirazol)idon*, lásd FENIL-

fenil- ⇨ *kém* a benzolmolekulából egy hidrogénatom elhagyásával levezethető egy vegyértékű atomcsoport

⊙ ném *phenyl-* ‘ua.’: lásd FÉN | gör *hülé* ‘anyag’

fenilketonúria ⇨ *orv* születési enzimhiány okozta anyagcserezavar, amelynek során a fenilalanin felszaporodik a vérben és a vizeletben

⊙ tud lat *phenilcetonuria* ‘ua.’, lásd FENIL-, KETON | gör *uron* ‘vizelet’

fenofázis ⇨ *növ* világosan elkülönülő, az időjárás által kiváltott szakasz a növények egyedfejlődésében

⊙ tud lat *phaenophasis* ‘ua.’: gör *phainomai* ‘látszik’ | lásd FÁZIS

fenol ⇨ *kém* más néven karbolsav, hidroxilgyököt tartalmazó benzolszármazék, szintelen kristályos anyag

⊙ ném *Phenol* ‘ua.’: lásd FÉN | lat *-ol* (ciklikus vegyületre utaló toldalék)

Lásd még FANTÁZIA

fenolftalein ⇨ *kém* fenolszármazék, enyhe hashajtó

⊙ ném *Phenolphthalein* ‘ua.’: lásd FENOL | (*Na*)*phthal(in)* ‘naftalin’

fenológia ⇨ *növ* a fenofázisokkal foglalkozó tudományág

⊙ lásd FENO(FÁZIS), -LÓGIA

fenomén ⇨ tünemény, ritka jelenség

⇨ ritka, tüneményes tehetség

⊙ ném *Phänomen* ‘ua.’ ← gör *phainomenon* ‘jelenés, megjelenő dolog’ ← *phainomai* ‘látszik, megjelenik’

Lásd még FANTÁZIA

fenomenális ⇨ *fil* a jelenségekkel kapcsolatos

⇨ *átv* tüneményes, bámulatos, rendkívüli

⊙ tud lat *phaenomenalis* ‘ua.’, lásd FENOMÉN

fenomenalizmus ⇨ *fil* bölcséleti irányzat, amely szerint az emberi megismerés nem terjed túl a jelenségeken

⊙ ném *Phänomenalismus* ‘ua.’, lásd FENOMENÁLIS, -IZMUS

fenomenológia ⇨ *orv* tünettan

⇨ *fil* modern bölcséleti irányzat, amely a dolgokat előzetes ismereteink felfüggesztésével, pusztán megjelenésük alapján vizsgálja

⊙ tud lat *phaenomenologia* ‘ua.’. lásd FENOMÉN, -LÓGIA

fenomenológiai szociológia ⇨ *tud* a társadalmi valóságot nem annak ok-okozati összefüggéseiben, hanem a róla alkotott emberi fogalmakban és képzetekben vizsgáló társadalomtudományi ág

⊙ lásd FENOMENOLÓGIA, SZOCIOLÓGIA

fenométer ⇨ *növ* eszköz, amely a növényeknek az időjárással összefüggő növekedési folyamatait méri

⊙ ném *Phänometer* ‘ua.’: gör *phainomai* ‘látszik’ | *metreó* ‘mér’

fenometria ⇨ *növ* egy növényállomány fejlődése során bekövetkező mennyiségi és minőségi változások mérése

⊙ ném *Phänometrie* ‘ua.’, lásd FENOMÉTER

fenoplaszt ⇨ *kém* fenolból és formaldehidből kondenzált műanyag

⊙ márkanév, lásd FENOL, PLASZTIK

fenotípus ⇨ *biol* egy élőlény megfigyelhető alakítani és élettani sajátosságainak összessége, melyeket az öröklés és a környezeti hatások együttesen alakítanak ki

⊙ ném *Phänotypus* ‘ua.’: gör *phainomai* ‘látszik, megmutatkozik’ | lásd TÍPUS

Lásd még FÉN

feneszterli † ⇨ reménytelen ácsorgás, leelkedés az imádott nő ablaka alatt

⊙ hazai ném kics *fensterl* ‘ua.’ ← ném *Fenster* ‘ablak’ ← lat *fenestra* ‘falnyílás, lőrés, ablak’

Lásd még DEFENESZTRÁCIÓ, FENESTRATIO, FENESTELLA

feralia [fērália] ⇨ *tört* a halottak ünnepe az ókori Rómában február végén

⊙ lat, ‘ua.’ ← *feralis* ‘halotti, temetési’ ← ?

ferbli ⇨ *ját* magyar kártyával játszott régi hazárdjáték

⊙ baj-oszt *färbln* ‘ua.’ ← *farb* ← ném *Farbe* ‘szín, kártyaszín’

feredze ⇨ *ölt* mohamedán nők hosszú fátyla, amelyet felsőruha módjára viselnek

⊙ ar, ‘ua.’ ← *faradzs* ‘öröm, megszabadulás’

feriális ⇨ ünnepi

⇨ szüneti, szünidei

⊙ lat, ‘ua.’ ← tbsz *feriae* ‘ünnep’

ferkelt ⇨ *text* fordított (öltés kézikötésben)

⇨ fordítva

⊙ ném *verkehrt* ‘ua.’ ← *verkehren* ‘megfordít’: *ver-* ‘el, földre’ | *kehren* ‘fordít, fordul’ (*rr→rl* elhasonulás)

fermán ⇨ *tört* szultáni rendelet, okirat

⊙ tör *ferman* ‘ua.’ ← perzsa *farmán* ‘rendelet’

fermáta ⇨ *zene* nyugvópont, szünet a zenei előadásban

⊙ ol *fermata* ‘megállás’ ← *fermare* ‘megállít, rögzít’ ← késő lat *firmare* ‘ua.’ ← lat *firmus* ‘szilárd, erős, biztos’

Lásd még FIRMA

fermentáció ⇨ *kém* erjedés

⇨ *mezőg* erjesztés, füllesztés (tea vagy dohány feldolgozásakor)

⊙ tud lat *fermentatio* ‘ua.’, lásd FERMENTÁL

fermentál ⇨ *kém* erjeszt, fülleszt (tea vagy dohány feldolgozásakor)

⊙ tud lat *fermentare, fermentatum* ‘ua.’, lásd FERMENTUM

fermentatív ⇨ *kém* erjesztő hatású

⇨ *kém* erjesztésen alapuló

⊙ ném *fermentativ* ‘ua.’, lásd FERMENTÁL

fermentor ⇨ *kém* laboratóriumi erjesztőtank mikroorganizmusok szaporítására

⊙ ang, ‘ua.’, lásd FERMENTÁL

fermentum ⇨ *kém* erjesztőanyag

⇨ *biol* enzim

⊙ lat, ‘ua.’, ered. *fervimentum* ‘kovász, élesztő’ ← *fervere* ‘forr, pezseg’

fermi ⇨ *magfiz* hosszegység az elemi részek fizikájában, 10⁻¹⁵ m

⊙ Enrico *Fermi* olasz atomfizikus nevéből

fermion ⇨ *magfiz* a feles vagy félegész spinű elemi részecskék összefoglaló neve

⊙ Enrico *Fermi* olasz atomfizikus nevéből (elemi részecskére utaló *-on* toldalékkal)

fermium ⇨ *kém* mesterséges radioaktív elem, a transzurán sor tagja

⊙ Enrico *Fermi* olasz atomfizikus nevéből (kémiai elemre utaló *-ium* toldalékkal)

feroce [ferocse] ⇨ *zene* vadul, hévvel (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← lat *ferox, ferocis* 'vad' ← *ferus* 'vad, nyers'

ferocitás † ⇨ vadság, kegyetlenség

⊙ lat *ferocitas* 'ua.' ← *ferox, ferocis* 'vad' ← *ferus* 'vad, nyers'

ferodó ⇨ *műsz* fékbetétek nagy súrlódású betétanyaga azbeszttel beszótt fémötvözetből

⊙ ipari márkanév ← lat *ferrum* 'vas'

feromon ⇨ *biol* egyes állatfajok egyedei által kibocsátott illatanyag, amely üzenetet hordoz a faj más egyedei számára (pl. felhívás párzásra)

⊙ ang *pheromone* 'ua.' ← gör *pheró* 'hordoz' (a *hormon* mintájára)

ferr- ⇨ *kém* a három vegyértékű vasat tartalmazó vegyületek nevének előtagja

⊙ lat *ferrum* 'vas', lásd még FERRO-

ferrit ⇨ *koh* igen kis széntartalmú vas

⊙ ang *ferrite* 'ua.': lat *ferrum* 'vas' | -it (termékre utaló toldalék)

ferritantenna ⇨ *műsz* ferritrudtekeres rádiókészülékben, amely a megfelelő helyzetbe állítva antennaként működik

⊙ lásd FERRIT, ANTENNA

ferritin ⇨ *biokém* főleg a májban és a lépben található, vasat tároló fehérje

⊙ lásd FERRIT | -in (vegyületre utaló toldalék)

ferro- ⇨ *kém* a két vegyértékű vasat tartalmazó vegyületek nevének előtagja

⊙ lat *ferrum* 'vas', lásd még FERRI-

ferro et igni ⇨ tűzzel-vassal

⊙ lat, 'tűzzel és vassal': *ferrum* 'vas' | *ignis* 'tűz'

ferrokróm ⇨ *kém* vas-króm ötvözet

⊙ lásd FERRO-, KRÓM

ferromágnesség ⇨ *fiz* a vas és néhány más elem azon tulajdonsága, hogy külső mágneses térben mágnessé válnak, s ezt a tulajdonságukat a külső hatás megszűnése után is megtartják

⊙ lat *ferrum* 'vas' | lásd MÁGNES

ferromangán ⇨ vas és mangán ötvözete

⊙ lásd FERRO-, MANGÁN

ferrométer ⇨ *fiz* a ferromágnesség fokát mérő eszköz

⊙ lat *ferrum* 'vas' | gör *metreó* 'mér'

ferronniëre [feronjer] ⇨ *műv* reneszánsz női homlokdísz, aranylánc, amelynek közepén drágakő vagy kámea volt

⊙ fr, 'ua.', ered. 'vaslánc' ← *feronnerie* 'vasműves alkotásai' ← *ferron* 'vaskereskedő' ← *fer* ← lat *ferrum* 'vas'

ferrotípiá ⇨ *fotó* gyorsfénykép a fényképezés hőskorában feketére lakkozott vaslemezen, másolhatatlan pozitív formájában

⊙ ném *Ferrotypie* 'ua.': lat *ferrum* 'vas' | gör *tüposz* 'jel, bélyeg, nyomat' ← *tüptó* 'üt, nyom'

ferslóg ⇨ *biz* nagy láda gyalulatlan deszkából

⊙ hazai ném *verschlog* 'ua.' ← ném *Verschlag* 'sufni' ← *verschlagen* 'összeüt, összeszögél' ← *schlagen* 'üt'

fertály ⇨ negyedrés

⇨ † negyedóra

⇨ városnegyed, lakónegyed

⇨ tájék, környék

⊙ kfn *virtail*, ném *Viertel* 'negyed': *vier* 'négy' | *Teil* 'rész'

fertilis ⇨ termékeny, termőképes

⊙ lat, 'ua.' ← *ferre* 'hoz (termést)'

fertilitás ⇨ *orv* termékenység, fogamzóképeség

⊙ lat *fertilitas* 'ua.', lásd FERTILIS

fertilizál ⇨ *biol* megtermékenyít

⇨ *mezóg* termékenyít tesz

⊙ ném *fertilisieren* ← fr *fertiliser* 'ua.', lásd FERTILIS

ferula ⇨ *vall* pápai pásztorbot a csúcán feszülettel

⇨ † fenyítésre használt fűzfavessző

⊙ lat. 'pálca' ← *ferire* 'üt, ver'

fess ⇨ *biz* csinos, elegáns

⇨ helyre, nyalka

⊙ bécsi ném *fesch* 'ua.' ← ang *flash(ionable)* 'divatos' ← *fashion* 'divat' ← ófr *faceon*, fr *façon*, lásd FAZON

feszt ⇨ *biz* állandóan, lépten-nyomon, kitartóan

⊙ ném *fest* 'szilárd, biztos, állandó'

fesztivál ⇨ ünnepség, kulturális vagy sportesemények ünnepélyes keretek között zajló sorozata

⊙ ang *festival* 'ua.', tkp. 'ünnepi' ← késő lat *festivus* ← lat *festivus* 'ünnepi' ← *festum* 'ünnep'

Lásd még FIESTA

fesztivitás † ⇨ ünnepség

⊙ lat *festivitas* 'ua.' ← lat *festivus* 'ünnepi' ← *festum* 'ünnep'

feszton ⇨ *műv* füzérdísz virágokkal vagy gyümölcsökkel épület falán

⊙ ol *festone* 'ua.', tkp. 'nagy ünnep': lat tbsz *festa* 'ünnepek' | *-one* (nagyító képző)

fétis ⇨ *vall* primitív népek bálványa, természetfeletti erővel felruházott tárgy

⇨ szerencsetárgy, kabala

⇨ valami (pénz, hatalom, hírnév), amit mindennél nagyobb értéknek tekintünk

⇨ támadhatatlan és módosíthatatlan vélemény, elv, tétel

⇨ *lél* a test valamely része vagy hozzá tartozó tárgy (pl. cipő, kesztyű, alsónemű), amely beteges nemi vágy tárgya lesz a szóban forgó személy helyett

⊙ ném *Fetisch* ← fr *fétiche* 'ua.' ← portugál *feitiço* 'bűbáj, bűvölet, talizmán' ← késő lat *factitius* 'csinált, mesterséges' ← lat gyak *factitare* 'csinálgat' ← *facere, factum* 'csinál'

Lásd még FACILITÁS

fetiszizál ⇨ vakon tisztel, bálványoz

⊙ ném *fetischisieren* 'ua.', lásd FÉTIS

fetizmus ⇨ *vall* kezdetleges vallás, fétisek tisztelete

⇨ *átv* kritikátlan, vak tisztelet valaki vagy valakinek a véleménye iránt

⇨ *lél* torz nemi kötődés testrészekhez vagy velük kapcsolatos tárgyakhoz (kesztyű, cipő stb.)

⊙ ném *Fetischismus* ← fr *fétichisme* 'ua.', lásd FÉTIS, -IZMUS

fetopátia ⇨ *orv* magzatbántalom, a méhmagzat kóros fejlődése

⊙ tud lat *foetopathia* 'ua.': *foetus* 'magzat' | gör *pathosz* 'szenvedés' ← *paszkhó* 'szened'

fett ⇨ *nyomd* kövér, vastag betűs (szedés)

⊙ ném *fett* 'ua.', tkp. 'zsíros, kövér'

fatva vagy **fatva** ⇨ a mohamedán joggyakorlatban a mufti vagy más vallási tekintély által kiadott döntés, ítélet

⇨ olyan ítélet, amelyet kihirdetése után bárki végrehajthat az elítélten

⊙ ar *fatva* 'ua.'

feudális ⇨ *tört* hűbéri, hűbéres, hűbérúri

⊙ kk lat *feudalis* 'a hűbérbirtokkal kapcsolatos, hűbéri', lásd FEUDUM

feudális anarchia ⇨ *tört* a hűbériség korai időszaka a központi hatalom megerősödése előtt, a nagy hűbérurak állandó harcai egymással és a királlyal

⊙ lásd FEUDÁLIS, ANARCHIA

feudalizál ⇨ *tört* hűbéri állapotokat teremt, hűbéri alapon szervez meg

⊙ ném *feudalisieren* 'ua.', lásd FEUDÁLIS

feudalizmus ⇨ *tört* hűbériség, a hűbéri társadalmi rend

⊙ újk lat *feudalismus* 'ua.', lásd FEUDÁLIS, -IZMUS

feudálkapitalizmus ⇨ *közg* a hűbériség maradványaival együtt élő, csak részben kifejlett tőkés gazdasági rend

⊙ lásd FEUDÁLIS, KAPITALIZMUS

feu d'artifice [fő dartifisz] ⇨ tűzijáték

© fr, 'ua.': *feu* ← lat *focus* 'tűz' | *artifice* 'gyűlékony keverék', ered. 'mesterkedés, csel' ← lat *artificium* 'mesterfogás, fortély' ← *artifex* 'mesterember, furfangos ember': *ars, artis* 'mesterség, művészet' | *facere, feci* 'csinál'

feudum ⇨ tört hűbérbirtok, birtok, gazdaság

© kk lat *feodum, feudum* 'ua.' ← frank *fehu* 'jószág, haszonállat' (indoeurópai rokonok: ném *Vieh* 'szarvasmarha', lat *pecus* 'nyáj')

feuilleton [föjton] ⇨ irod tárca újságban

© fr, 'ua.', tkp. 'kis papírlap, levélke' ← *feuille* 'lap' ← lat *folium* '(fa)levél'

fez ⇨ ölt vörös posztóból készült, csonkakúp alakú, bojtos mohamedán fejfedő

© *Fez* marokkói város nevéből

fezőr ⇨ közg nagyszabású, de gyanús üzleti vállalkozások nyélbe ütője, szélhámos

© bécsi ném *Faiseur* 'ua.' ← fr *faiseur* 'fecsegő, áskálódó ember', ered. 'vminek a készítője' ← *faire* 'csinál' ← lat *facere* 'ua.'

Lásd még FACILITÁS

fiáker ⇨ közl kétlovas régi városi bérkocsi

© ausztl ném *Fiaker* ← fr *fiacre* 'bérkocsi' ← (*Saint*) *Fiacre* '(Szent) Fiacrius' (az első párizsi bérkocsi-megrendelő iroda 1640-től a szentről elnevezett szállóban működött)

fiále ⇨ ép fiatorony, a külső támpillérek lezáró eleme a gótikus építészetben

© ném *Fiale* 'ua.' ← gör *phialé* 'halotti urna'

Lásd még FIOLA

fiaskó ⇨ kudarc, balsiker, bukás, felsülés

© ném *Fiasko* 'színházi bukás' ← fr *faire fiasco* 'megbukik', tkp. 'fiaskót csinál' ← ol *fiasco* 'hasas borosüveg, flaskó' ← kk lat *flasca* ← ófn *flaska* 'ua.' (a 'palack' és 'bukás' jelentések összefüggése tisztázatlan)

❖ magy *flaskó, flaska*

Lásd még FLAKON

fiat † ⇨ hiv úgy legyen, végrehajtandó (határozatot jóváhagyó záradék)

© lat, 'legyen' ← *fieri* 'lesz, keletkezik, bekövetkezik'

fiat piscis [fiat pizscisz] ⇨ legyen hal (az adomabeli apát e szókkal „váltottatta át” a sonkát böjti napon)

⇨ *átv* a bűn átmínősítése erénnyé

© lat, 'ua.': lásd FIAT | *piscis* 'hal'

fiber ⇨ savkezelt papírretegekből sajtolt lemezanyag bőröndök, táskák számára

© ném *Fiber* ← lat *fibra* 'rost'

fiberoptika ⇨ *opt* száloptika, fényvezető hajlékony üvegszálköteg nehezen hozzáférhető helyek (pl. belső szervek) megfigyelésére

© ném *Fiberoptik* 'ua.': *Fiber* ← lat *fibra* 'rost, szál' | lásd OPTIKA

fibra ⇨ *biol* növényi vagy állati rost

⇨ *text* 'szál'

© lat, 'ua.'

fibrilláció ⇨ *orv* az izomrostok gyors, remegésszerű, rendezetlen összehúzódásai

⇨ *orv* a szív ritmuszavara, a szívpitvar izmos falának remegése

© tud lat *fibrillatio* 'ua.', lásd FIBRILLUM

fibrium ⇨ *orv* rostocska, izomrost, idegrost

© lat kics, 'ua.' ← *fibra* 'vékony szár, hajszálgyökér'

fibrin ⇨ *orv* a vér megalvadásakor vékony szálakban kicsapódó fehérje, amely a seben vart képez

© lat *fibra* 'hajszálgyökér' | *-in* (vegyi származékra utaló toldalék)

fibrinogén ⇨ *biokém* a vérben lévő labilis fehérje, amelyből trombin hatására fibrin keletkezik

© ném *Fibrinogen* 'ua.', lásd FIBRIN, -GÉN

fibrinogenopénia ⇨ *orv* a fibrinogén hiánya vagy elégtelen mennyisége a vérben

© tud lat *fibrinogenopaenia* 'ua.': lásd FIBRINOGÉN | *paene* 'alig'

fibrinolízis ⇨ *biol* a véralvadással ellentétes folyamat, a kialakuló fibrin lebomlása egy enzim hatására

⊙ tud lat *fibriolysis* ‘ua.’: lásd FIBRIN | gör *lúsizsz* ‘feloldás’ ← *lúo* ‘felold, szétold’

fibrinopénia ⇨ *orv* a fibrin hiánya vagy elégtelen mennyisége a vérben

⊙ tud lat *fibriopaenia* ‘ua.’: lásd FIBRIN | *paene* ‘alig’

fibrocelluláris ⇨ *orv* rostos és sejtes

⊙ tud lat *fibrocellularis* ‘ua.’: *fibra* ‘rost, szál’ | lásd CELLULÁRIS

fibrocita ⇨ *orv* érett kötőszöveti sejt

⊙ tud lat *fibrocyta* ‘ua.’: *fibra* ‘rost’ | gör *kütosz* ‘üreg, sejt’

fibroid ⇨ *orv* kötőszövethez hasonló, kötőszöveti szerkezetű

⊙ tud lat ‘ua.’: lat *fibra* ‘rost, szál’ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

fibroin ⇨ *kém* a legtöbb oldószerben oldhatatlan egyszerű fehérje, a hernyóselyem fő alkotóanyaga

⊙ tud lat, ‘ua.’: *fibra* ‘rost’ | *-in* (vegylétre utaló toldalék)

fibróma ⇨ *orv* rostdaganat, a kötőszövet jóindulatú daganata

⊙ tud lat *fibroma* ‘ua.’: *fibra* ‘rost’ | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

fibromiózítisz ⇨ *orv* izomrostgyulladás

⊙ tud lat *fibromyositis* ‘ua.’: *fibra* ‘rost, szál’ | gör *müsz*, *müosz* ‘izom’, ered. ‘egér’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

fibrozítisz ⇨ *orv* kötőszövet-gyulladás

⊙ tud lat *fibrositis* ‘ua.’: lásd FIBRÓZUS | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

fibrózis ⇨ *orv* rostos szövet képződése, elrostosodás

⊙ tud lat *fibrosis* ‘ua.’: *fibra* ‘szál, rost’ | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

fibrózus ⇨ *biol* rostos

⊙ lat *fibrosus* ‘ua.’ ← *fibra* ‘hajszálgyökér, rost’

fibula ⇨ ékszerként használt melltű, kapocs, csat

⇨ *anat* szárcapocsont

⊙ lat, ‘kapocs’ ← *figere* ‘odatűz, megerősít’

Lásd még FIX

fichu [fisü] ⇨ *ölt* háromszögletű vállkendő, amelyet elöl, a nyakkivágásban kötnek meg

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘rögzített’ ← *ficher* ‘rögzít’ ← népi lat *figicare ← lat *figere* ‘ua.’

Lásd még FIX

fictio lásd FIKCIÓ

fideicommissum [fideikommisszum] ⇨ *tört* hitbizomány, elidegeníthetetlen nemesi birtok

⊙ újk lat, ‘ua.’: *fides*, *fidei* ‘hűség, tisztesség’ ← *fidere* ‘bízik’ | *commissum* ‘vkire rábízott dolog’, lásd KOMISSZIÓ

fideista ⇨ (fn) *vall* a fideizmus híve, vallója, követője

⇨ (mn) *vill* a fideizmussal kapcsolatos

⊙ ném *Fideist*, *fideistisch* ‘ua.’, lásd FIDEIZMUS

fideizmus ⇨ *vall* az a felfogás, hogy a természetfeletti megismeréséhez, a vallási igazságokhoz a tudomány nem, csakis a hit vezethet el

⊙ ném *Fideismus* ‘ua.’: lat *fides*, *fidei* ‘hit, hűség, tisztesség’ | lásd -IZMUS

fidélis † ⇨ kedélyes, jókedélyű, vidám

⊙ lat *fidelis* ‘hűséges, megbízható’, hazai lat ‘kedélyes’ ← *fides*, *fidei* ‘hűség, tisztesség’ ← *fidere* ‘bízik vkiben’

fidelitás † ⇨ jókedv, kedélyesség, vidámság

⊙ lat, ‘ua.’, lásd FIDÉLIS

fidibusz † ⇨ összesodort papírdarab pipa vagy szivar meggyújtására

⊙ ném *Fidibus* ‘ua.’: talán pipázó diákok az *Et ture et fidibus* (‘tömjénfüsttel is, lantokkal is’) kezdetű Horatius-ódát tréfásan így értelmezték: ‘pipafüsttel is, tűzgyújtóval is’: *tus*, *turis* ‘tömjén’ | *fides*, *fidis* ‘lant’

fi donc [fidonk] ⇨ fűj! gyalázat!

⊙ fr, ‘ua.’: *fi* ‘fűj’ | *donc* nyomósító szó, tkp. ‘akkor, hát, nos’ ← késő lat *dumque* ‘ua.’

fiducia † ⇨ bizalom

⇨ *ker* bizalmi ügylet

⊙ lat, ‘megbízhatóság, zálog, jóállás’ ← *fidere* ‘bízik’

fidula ⇨ *zene* változatos formájú középkori vonós hangszer, a hegedű őse

⊙ ófn, ‘ua.’ ← népi lat *vitula ‘húros hangszer’ ← ?

Lásd még VIOLA

field work [fildvörk] ⇨ *szoc* terepmunka, interjúk révén való adatgyűjtés

⊙ ang, ‘ua.’: *field* ‘mező, föld, terep’ | *work* ‘munka’

fieramente [fjeramente] ⇨ *zene* büszkén, dacosan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *fiero* ← lat *ferus* ‘vad, féktelen’

fiesta [fieszta] ⇨ ünnepség, népünnepély

⊙ sp, ‘ua.’ ← lat *tbsz* *fiesta* ← *festum* ‘ünnep’

Lásd még FESZTIVÁL

fifika ⇨ furfang, fortély, trükk

⊙ magy, lásd FIFIKUS (a *fizikus*–*fizika* és hasonló szópárok mintájára)

fifikus ⇨ furfangos, fortélyos, ravasz

⊙ ném (diáknyelvi) *pfiffikus* ‘ua.’ ← *pfiffig* ‘ravasz’ ← hangut *Pfiff* ‘fütytyentés, trükk, ügyes fogás’

figura ⇨ alak, alakzat

⇨ valamilyen formára készült tárgy, idom

⇨ *stil* szókép, stílusalakzat

⇨ bábu, báb, szereplő

⇨ tánclépés, táncmozdulat

⇨ *sport* állás, testhelyzet, mozdulatok egymásutánja (pl. vívásban)

⇨ *biz* szerzet, pofa, fickó, csodabogár

⊙ lat, ‘alakítás, alak, ábrázat’ ← *ingere*, *figi* ‘képez, alakít’

Lásd még FIKCIÓ, FINTA

figuráció ⇨ alakzat, jellegzetes alak

⇨ *zene* alakzat, akkordfelbontás, élenkítő hanghatás

⊙ lat *figuratio* ‘ua.’ ← lat *figurare* ‘alakít’, lásd FIGURA

figura etymologica [... etimologika] ⇨ *stil* szóalakzat, azonos tövű szavak kapcsolódása (pl. *halálnak halálával halsz*)

⊙ lásd FIGURA, ETIMOLOGIKUS

figurál † ⇨ jelen van, szerepel

⇨ ábrázol, alakít

⇨ *zene* figurációt alkalmaz, felbont, díszít

⊙ lásd FIGURA

figurális ⇨ *műv* emberi vagy állati alakokat ábrázoló

⇨ valamely alakzattal, változattal kapcsolatos

⊙ lat *figurális* ‘ua.’, lásd FIGURA

figuráns ⇨ földmérésnél a mércét hordó, tartó segéd

⊙ ném *Figurant* ‘statiszta, néma szereplő’ ← fr *figurant* ‘ua.’ ← *figurer* ‘jelen van, szerepel’ ← késő lat *figurare* ‘ua.’, lásd FIGURA

figuratív ⇨ *műv* a valóság tárgyait ábrázoló (művészet)

⇨ *stil* képletes, átvitt értelmű (beszéd)

⊙ fr *figuratif* ‘ua.’ ← késő lat *figurare* ‘ábrázol’, lásd FIGURA

figurázik ⇨ tánc közben figurákat csinál

⇨ tréfálgozik, mókázik, bolondozik

⊙ lásd FIGURA

figurina ⇨ *műv* emberi alakot ábrázoló apró szobor

⇨ *műv* festmény háttérében, tájképen látható mellékalak

⇨ *szính* bábjátékok és árnyjátékok alakja

⇨ † *szính* jelmezterv

⊙ fr *figurine* ← ol kics *figurina* ‘alakoska’, lásd FIGURA

fikció ⇨ koholmány, kitaláció

⇨ képzelődés, agyrém

⇨ feltevés, feltételezés

⇨ *irod* kitalált történeten alapuló, nem tudományos jellegű mű, szépirodalmi alkotás

⊙ lat *fictio* ‘ua.’, tkp. ‘formálás, elképzelés’ ← *ingere, fictum* ‘képzél, kigondol, kohol’

Lásd még FIGURA, FINTA

fiktív ⇨ képzelt, kitalált, elgondolt

⇨ koholt, valótlán, hamis, kiagyalt

⇨ állítólagos, vélt

⇨ névleges, képletes

⊙ ném *fiktiv* ‘ua.’, lásd FIKCIÓN

fikológia ⇨ növ moszattudomány

⊙ tud lat *phycologia* ‘ua.’: gör *phükosz* ‘moszat, alga’ | lásd -LÓGIA

fikusz ⇨ növ gumifa, kaucsukfűge

⇨ növ az eperfafélék családjába tartozó, fajgazdag növénynemzettség

⊙ lat *ficus* ‘fűge’

❖ magy *fűge*

filagória ⇨ kerti lugas, faházikó

⊙ hazai lat, ‘ua.’ ← (?) kk lat *phylacteria* ‘ereklyetartó szekrényke’ ← gör *phülaktérion* ‘örház’ ← *phülasszó*, tkp. *phülak*-szó ‘örködik’

Lásd még FILAXIS, PROFILAXIS

filament ⇨ *csill* fonalszerű protuberancia, amely a fényes napfelszínen sötét vonalnak látszik

⊙ ang, ‘ua.’ ← kfr, ‘fonal’ ← késő lat *filamentum* ‘ua.’, lásd ott

filamentum ⇨ növ porzósál

⇨ *anat* fonalszerű képződmény

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘szál, fonat’ ← *filare* ‘fon’ ← *filum* ‘szál’

Lásd még DEFILÍROZ, FÁJL, FILARIA, FILÉ, FILIGRÁN, PROFIL

filantróp ⇨ emberbarát, jótékonykodó ember

⊙ ném *Philanthrop* ← fr *philanthrope* ‘ua.’: gör *philosz* ‘barát, kedvelő’ | *anthrosz* ‘ember’

filantrópia ⇨ emberbaráti érzés, felebaráti szeretet, jótékonyosság

⊙ ném *Philanthropie* ← fr *philanthropie* ‘ua.’, lásd FILANTRÓP

filantropikus ⇨ emberbaráti

⊙ ném *philantropisch* ‘ua.’, lásd FILANTRÓP

filantropizmus ⇨ 18. századi pedagógiai mozgalom, amely J. J. Rousseau nevelési elvein épült fel

⊙ fr *philantropisme* ‘ua.’, lásd FILANTRÓP, -IZMUS

filaria ⇨ *orv* a nyirokérrendszerben élősködő fonalféreg

⊙ tud lat *filaria* ‘ua.’ ← *filaris* ‘fonalszerű’ ← *filum* szál, fonal’

Lásd még FILAMENTUM

filariázis ⇨ *orv* trópusi betegség, amelyet a filaria nevű fonalféreg okoz

⊙ tud lat *filariasis* ‘ua.’: lásd FILARIA | -ázis (betegségre utaló toldalék)

filatélia ⇨ bélyeggyűjtés

⊙ ném *Philatelie* ‘ua.’, tkp. ‘bélyegkedvelés’: gör *philó* ‘kedvel’ | *ateleia* ‘bérmentesség, mentesség szolgáltatók alól’: *a-* ‘nem’ | *telosz* ‘adó, vám, bér’ (a bélyeg a bérmentesítést tanúsítja)

filatelista ⇨ bélyeggyűjtő

⊙ ném *Philatelist* ‘ua.’, lásd FILATÉLIA

filaxis ⇨ *orv* a szervezet védekezése, ill. védettsége fertőzés ellen

⊙ tud lat *phylaxis* ‘ua.’ ← gör *phüloxisz* ‘védelem’ ← *phülaké* ‘örség’ ← *phülasszó*, tkp. *phülak*-szó ‘virraszt, örködik’

Lásd még FILAGÓRIA, PROFILAXIS

filc ⇨ *text* nemezposztó

⊙ ném *Filz* ‘ua.’ ← germán **felti* ‘összenyomott’

Lásd még FILTER

file lásd FÁJL

file extension [fáj] iksztensn] ⇨ *számtech* állománykiterjesztés

⊙ lásd FÁJL | *extension* ‘kiterjesztés, terjedelem’ ← lat *extensio* ‘ua.’: *ex-* ‘ki-’ | *tendere, tensum* ‘nyújt, feszít, terjed’

filé ⇨ *konyha* szelet, hússzelet, halszelet

⊙ ném *Filet* ← fr *filet* ‘ua.’ ← *fil* ‘szál’ ← lat *filum* ‘ua.’

Lásd még FILAMENTUM

filename [fáj]néjm] ⇨ *számtech* állománynév, egy adatállomány egyedi neve

⊙ ang, ‘ua.’: lásd FÁJL | *name* ‘név’

filéz ⇨ *konyha* szeletekre vág

⇨ *konyha* halszeletet szálkátlanít, húsból csontot eltávolít

⊙ lásd FILÉ

filharmónia ⇨ *zene* a zene kedvelése

⇨ *zene* zenészek társulása hangversenyekre

⊙ ném *Philharmonie* ‘ua.’: gör *philó* ‘kedvel’ | lásd HARMÓNIA

filharmonikusok ⇨ *zene* kiváló művészek alkotta szimfonikus zenekar

⊙ ném *Philharmoniker* ‘ua.’, lásd FILHARMÓNIA

filhellén ⇨ *tört* görögbarát, a görögök támogatója (a törökök elleni szabadságharcban a 19. század elején)

⊙ ném *Philhellene* ‘ua.’: gör *philó* ‘kedvel’ | *Hellén (ikosz)* ‘görög’

filia ⇨ *vall* leányegyház, főkegyház (nem önálló, egy másik plébániától függő egyházközség)

⊙ lat *filia (ecclesia)* ‘leány(egyház)’ ← *filia* ‘valakinek a lánya’

filiaáció ⇨ *irod* a leszármazás vonala, menete (pl. egy szöveg változatai között)

⇨ *nyelvt* egy nyelvi változás származtatási vonala

⇨ *vall* a függési viszony a leányegyház és az anyaplébánia között

⊙ lat *filiatio* ‘ua.’ ← *filius, filia* ‘fia, lánya vkinek’

filialé ⇨ *ker* leányvállalat, fióküzlet

⇨ *vall* leányegyház (nem önálló, egy másik plébániától függő egyházközség)

⊙ ném *Filiale* ‘ua.’ ← lat *filialis* ‘leány-’ ← lat *filia* ‘lánya vkinek’ (azért „leány”, mert mind a cég (*firma*), mind az egyházközség (*ecclesia*) nőnemű)

filibuster [filibaszter] ⇨ *pol* az amerikai törvényhozás munkájának akadályozása a nemzetgyűlésben véget nem érő beszédekkel)

⇨ *tört* angol jóváhagyással működő tengeri rabló a karibi spanyol felségvizeken a 17. században

⊙ ang, ‘ua.’ ← sp *filibustero* ← holl *vrijbuiter* ‘kalóz’, tkp. ‘szabadon zsákmányoló’: *vrij* [frej] ‘szabad’ | *buiten* ‘zsákmányol’, ered. ‘cserél’ ← skandináv (pl. svéd *byta* ‘cserél’)

filicizmus ⇨ *orv* páfránymérgezés

⊙ tud lat *filicismus* ‘ua.’: *filix, filicis* ‘páfrány, haraszt’ | lásd -IZMUS

filiformis [filiformisz] ⇨ fonalszerű, fonal alakú, fonalas

⊙ tud lat, ‘ua.’: *filum* ‘szál’ | *forma* ‘alak’

filigrán ⇨ (fn) *műv* finom nemesfém fonalból készült, áttört ötvösmunka

⇨ (mn) karcsú, kecses, törékeny, vékony

⇨ könnyed, légies, kecses, törékeny alkatú (nő)

⊙ ném *Filigran* ‘fonalas ötvösmű’ ← ol *filigrana* ‘aranyfonatos ékszer’: *filo* ← lat *filum* ‘szál’ | *grano* ‘szemer’ ← lat *granum* ‘szemer, gabonaszem’

Lásd még FILAMENTUM

filioque [filiókve] ⇨ *vall* a keresztény szentháromságtannak az a tétele, hogy a Szentlélek nem csak az Atyától, hanem a Fiútól is származik

⊙ lat, ‘a fiútól is’ ← *filius* ‘a fia vkinek’

filippika ⇨ éles hangú, fontos személyt támadó vagy leleplező politikai szónoklat, kirohanás

⊙ lat tbsz seml *Philippica* ← gör *Philippika* ‘Fülöpre vonatkozó (beszédek)’ ← *Philippikosz* ‘fülöpi’ (Démoszthenész szenvedélyes szónoklatai II. *Philipposz* makedóniai király ellen, aki Athén és a

többi görög városállam függetlenségét veszélyeztette) ← *Philipposz* tkp. 'lókedvelő': *philó* 'kedvel' | *hipposz* 'ló'

filippínó ⇨ a Fülöp-szigetek bennszülött maláj lakossága

⇨ e lakossághoz tartozó személy

⊙ sp *filipino* 'ua.' ← (*Islas*) *Filipinas* 'Fülöp-(szigetek)' ← *Felipe* ← lat *Philippus* ← gör *Philipposz* 'Fülöp', lásd FILIPPIKA

filiszter ⇨ polgár, nyárspolgár

⇨ szűk látókörű, kicsinyes ember

⊙ ném *Philister* 'ua.', ered. 'filiszteus' (a középkori német egyetemek diákjai gyakran tűztek össze a város polgáraival, és csúfságból akasztották rájuk a választott nép ádáz ellenségeinek nevét), lásd FILISZTEUS

filiszteus ⇨ tört talán indoeurópai eredetű ókori nép, amely Kr. e. másfélezer évvel telepedett meg Palesztinában, és évszázadokig ádáz harcban állt a honfoglaló zsidó néppel

⊙ lat *Philistaeus* ← gör *Philisztaios* 'ua.' ← héb *pelistim* 'filiszteusok', tkp. 'bevándorlók' ← *palas* 'vándorol' (a héber szóból ered a *Palesztina* név is)

filius ante patrem [filiusz ...] ⇨ *fil* logikai hiba, ok és okozat felcserélése

⇨ időrend felcserélése (az apát megelőzi a fia)

⊙ lat, 'a fiú az apja előtt': *filius* 'a fia vkinek' | *ante* 'előtt' | *pater, patris* 'apa'

filius prodigus [filiusz prodigusz] ⇨ tékozló fiú

⊙ lat, 'ua.': *filius* 'a fia vkinek' | *prodigus* 'pazarló' ← *prodigere* 'eltékozol', ered. 'maga előtt hajt': *pro(d)* 'előre' | *agó* 'hajt, üz'

filkó ⇨ *ját* a felső mint figura a magyar kártyában

⇨ *biz* ostoba fickó, tökféj

⊙ szlk becéző *filko* 'ua.' ← (*Pan*) *Fil* 'Fil (úr)', tkp. *pamfil* ← fr *pamphile* 'bubi a francia kártyában' ← *Pamphile* férfinév ← gör *Pamphilosz* 'ua.', tkp. 'közkedvelt': *pan* 'minden' | *philó* 'kedvel'; a *pamfil* → *Pan Fil* tréfás vagy népetimologikus átértelmezés a szlovákban; az 'ostoba' jelentés a magyarban alakult ki a *tökfilkó*, azaz 'tök felső' szóösszetétel gúnyos használatából

fillit ⇨ *ásv* agyagos, márgás üledékből átalakult szürke kristályos pala

⊙ ang *phyllite* 'ua.': gör *phyllon* 'levél' | *lithosz* 'kő'

Lásd még FILOXÉRA, KLOROFILL

fillodium ⇨ *növ* levéllemezzé átalakult levélnyel

⊙ tud lat *phylloodium* 'ua.': gör *phyllon* 'levél' | *eidosz* 'kép, külső, alak'

filloszféra ⇨ *növ* laza társulás a növény levele és mikroorganizmusok között

⊙ tud lat *phyllosphaera* 'ua.': gör *phyllon* 'levél' | lásd SZFÉRA

film ⇨ *fényk* fényképfelvétel céljára fényérzékenyített celluloid lemez vagy szalag

⇨ ilyen szalagra felvett mozgóképsorozat

⇨ mozgóképekből álló, történetet előadó alkotás

⇨ ilyen alkotások összessége mint művészeti műfaj

⇨ *fiz* vékony hártya, bevonat

⊙ ang, 'ua.', ered. 'hártya'

filmarchívum ⇨ *film* régi filmek rendezett gyűjteménye

⊙ lásd FILM, ARCHÍVUM

filmstúdió ⇨ *film* filmek forgatására berendezett műterem

⇨ *film* azonos felfogású és törekvésű filmművészek alkotói csoportja

⊙ lásd FILM, STÚDIÓ

filodendron ⇨ *növ* könnyezőpálma, levélfa

⊙ ném *Philodendron* 'ua.': gör *philó* 'kedvel' | *dendron* 'fa'

filogenetika ⇨ *biol* törzsfjlődéstan, az élővilág származásával és fejlődésével foglalkozó tudomány

⊙ ném *Phylogenetik* 'ua.', lásd FILOGENEZIS

filogenetikus ⇨ *biol* a törzsfjlődéssel kapcsolatos, azon alapuló

⊙ ném *phylogenetisch* 'ua.', lásd FILOGENEZIS

filogenezis ⇨ *biol* törzsfjlődés az élővilágban

- ⊙ tud lat *phylogenesis* ‘ua.’: gör *phülé* ‘törzs’ | lásd GENEZIS
- filológia** ⇨ tud bölcsészet, irodalmi és nyelvészeti tudományok
- ⇨ tud forráskutatás, szövegelemzés
- ⊙ tud lat *philologia* ‘ua.’: *philó* ‘kedvel’ | *logosz* ‘szó, beszéd, értekezés’
- filologikus** ⇨ tud bölcsészeti, a filológiával kapcsolatos
- ⊙ ném *philologisch* ‘ua.’, lásd FILOLÓGIA
- filológus** ⇨ tud bölcsész, irodalomtudós, nyelvész
- ⊙ ném *Philologe* ‘ua.’, lásd FILOLÓGIA
- filoméla** † ⇨ csalogány, fülemüle
- ⊙ tud lat *philomela* ← gör *philomélé* ‘ua.’, tkp. ‘dallamkedvelő’: *philó* ‘kedvel’ | *mélosz* ‘dallam’
- filosz** ⇨ biz bölcsészhallgató
- ⊙ magy, a FILOLÓGUS játékos rövidítése
- filoszemita** ⇨ a zsidósággal rokonszenvező, zsidóbarát
- ⊙ ném *Philosemit* ‘ua.’: gör *philó* ‘kedvel’ | ném *Semit*, lásd SZEMITA
- filoszemitizmus** ⇨ zsidóbarátság, rokonszenv vagy elfogultság a zsidóság irányában
- ⊙ ném *Philosemitismus* ‘ua.’, lásd FILOSZEMITA, -IZMUS
- filovírus** ⇨ *biol* az ebola és néhány más, súlyos betegség nemrég felfedezett, fonalas szerkezetű kórokozója
- ⊙ lat *filum* ‘szál, fonal’ | lásd VÍRUS
- filoxéra** ⇨ áll szőlőtetű, veszélyes növényi kártevő
- ⊙ tud lat *Phylloxera* ‘ua.’, tkp. ‘levélszárító’: gör *phüllon* ‘levél’ | *xerosz* ‘száraz’
- Lásd még FILLIT, KLOROFILL
- filozofál** ⇨ bölcselkedik elmélkedik, okoskodik
- ⊙ ném *philosophieren* ‘ua.’, lásd FILOZÓFIA
- filozófia** ⇨ bölcelet, †bölcelem
- ⇨ életfelfogás, gondolkodásmód, világszemlélet
- ⇨ alapelv, vezérelv, valamely ténykedés mögött álló elgondolás
- ⊙ lat *philosophia* ← gör *philoszophia* ‘a bölcsesség szeretete’: *philó* ‘kedvel’ | *szophia* ‘bölcsesség’
- ← *szophosz* ‘bölcsh
- filozófus** ⇨ bölcselő, gondolkodó
- ⊙ lat *philosophus* ← gör *philoszophosz* ‘ua.’, lásd FILOZÓFIA
- filozopter** † ⇨ bölcsészhallgató
- ⊙ magy, ‘ua.’ ← (?) a FILOZÓFUS és FILISZTER keveredése (a Borsszem Jankó c. élclap humoristái alkották meg az 1880-as években)
- filter** ⇨ szűrő
- ⇨ cigaretta füstszűrője
- ⊙ ném, ‘ua.’ ← kk lat *filtrum* ‘nemez szűrő’ ← germán *felti* ‘nemez’
- Lásd még FILC
- filtráció** ⇨ szűrés, derítés
- ⇨ ép az épület és környezet közötti spontán légcsera a szerkezeti réseken keresztül
- ⊙ tud lat *filtratio* ‘ua.’, lásd FILTRÁL
- filtrál** ⇨ szűr, átszűr, derít
- ⊙ kk lat *filtrare, filtratum* ‘ua.’ ← *filtrum* ‘nemez’, lásd FILTER
- filtrátum** ⇨ szűrlet, szüredék
- ⊙ tud lat *filtratum* ‘ua.’, lásd FILTRÁL
- fimózis** ⇨ orv fitymaszűkület
- ⊙ tud lat *phimosis* ‘ua.’ ← gör *phimószisz* ‘elzáródás’ ← *phimoó* ‘szájkosarat rak fel, száját beköt’
- finálé** ⇨ műv színpadi mű zárójelenete
- ⇨ *zene* opera vagy más zenemű zárótétele
- ⊙ ném *Finale* ← ol (*scena*) *finale* ‘végső (jelenet)’, lásd FINÁLIS
- finális** ⇨ végső, utolsó, lezáró
- ⇨ *zene* záróhang az ún. egyházi hangnemekben

⊙ lat *finalis* ‘ua.’, tkp. ‘végső, határoló’ ← *finis* ‘határ, vég’

Lásd még FINÁNC, FINESZ, FINIS, FINITIZMUS, INFINITEZIMÁLIS, INFINITIVUS

finalista ⇨ *sport* döntős, sportverseny döntőjének résztvevője

⇨ *fil* a finalizmus elvének vallója

⊙ ang *finalist* ‘ua.’, lásd FINÁLIS

finalitás ⇨ célszerűség, célirányosság, célra irányulás

⊙ ang *finality* ‘ua.’, lásd FINÁLIS

finalizmus ⇨ *fil* elmélet, amely szerint a természet és a társadalom mozgása bizonyos célra irányul

⊙ fr *finalisme* ‘ua.’, lásd FINÁLIS, -IZMUS

finánc ⇨ pénzügyőr, vámőr

⇨ † pénzügy-, lásd FINÁNCMINISZTER

⊙ ném *Finanz(wachtmann)* ‘pénzügy(őr)’ ← fr *finance* ‘pénzügy, vagyoni helyzet’ ← késő lat *finantia* ‘kifizetés’ ← *finare* ‘fizeti a megállapodás szerinti összeget’, tkp. ‘lezárja az ügyet’ ← lat *finis* ‘határ, határpont, vég’

Lásd még FINÁLIS

fináncarisztokrácia ⇨ *közg* az összefonódott ipari és banktőke birtokosainak nagy befolyású társadalmi rétege

⊙ lásd FINÁNC, ARISZTOKRÁCIA

fináncarisztokrata ⇨ *közg* a fináncarisztokrácia tagja

⊙ lásd FINÁNCARISZTOKRÁCIA

financiák ⇨ *közg* pénzügyek

⇨ *ker* pénzügyi állapot, helyzet

⇨ *ker* vagyon, pénztőke

⊙ ném *Finanzen* ← fr *finances* ‘ua.’, lásd FINANCIÁLIS

financiális ⇨ pénzügyi, pénzbeli, anyagi, vagyoni

⊙ ném *finanziell* ← fr *financier* ‘ua.’ ← *finance* ‘pénzügy, vagyoni helyzet’, lásd FINÁNC

fináncminiszter † ⇨ pénzügyminiszter

⊙ lásd FINÁNC, MINISZTER

fináncoligarchia ⇨ *közg* a fináncarisztokrácia legfelső rétege

⊙ lásd FINÁNC, OLIGARCHIA

finanszíroz ⇨ *közg* pénzzel támogat

⇨ *közg* (egy vállalkozás, terv) költségeit fedezi

⊙ ném *finanzieren* ← fr *financer* ‘ua.’, lásd FINÁNC

fin de siècle [fendő szjekl] ⇨ *műv* a 19. század végének művészeti, kulturális és filozófiai közhangulata, amelyben a hanyatlás pesszimista önképe és újító irányzatok dinamizmusa keveredik

⊙ fr, ‘századvég’: *fin* ← lat *finis* ‘határ, vég’ | *siècle* ‘század’ ← lat *saeculum* ‘nemzedék, korszak, század’

finesz ⇨ *biz* fortély, furfang, ügyes fogás

⊙ ném *Finesse* ‘ua.’ ← fr *finesse* ‘finomság, ügyesség, ravaszság’ ← *fin* ‘finom’ ← késő lat *finus*, tkp. *fin(it)us* ‘befejezett, kerek, jó, finom’ ← *finire*, *finitum* ‘befejez’ ← *finis* ‘határ, vég’

❖ magy *finom*

Lásd még FINÁLIS

fineszés ⇨ *biz* ravasz, furfangos, cseles

⊙ lásd FINESZ

finis ⇨ *sport* hajrá, végküzdelem, sportverseny végső szakasza

⊙ ang *finish* ‘ua.’, tkp. ‘befejez(és)’ ← ófr *finir*, *finiss-* ← lat *finire* ‘ua.’ ← *finis* ‘határ, vég’

Lásd még FINÁLIS

finisel ⇨ *sport* hajrázik, minden erejét beveti a verseny utolsó szakaszában

⊙ lásd FINIS

finiser ⇨ *műsz* egy munkafolyamat utolsó fázisát végző gép, berendezés, pl. az útburkolat legfelső aszfaltrétegét leterítő munkagép

⊙ ang *finisher* ‘ua.’, lásd FINIS

finitizmus ⇨ *fil* bölcséleti felfogás, amely a valóság, a tapasztalható világ végességét hirdeti

⊙ ném *Finitismus* ‘ua.’: lat *finitus* ‘befejezett ← *finire, finitum* ‘bevégez’ ← *finis* ‘határ, vég’ | lásd -IZMUS

Lásd még FINÁLIS

finta ⇨ *sport* cselvágás vívásban

⇨ † csel, furfang

⊙ ol *finto, finta* ‘színlelt, ál-’ ← *ingere* ‘színlel’ ← lat *ingere* ‘formál, kigondol, színlel’

fiola ⇨ vékony falú üvegese gyógyszer, vegyszer tartására

⊙ késő lat *phiala* ‘ua.’ ← gör *phialé* ‘áldozati ivóedény’

Lásd még FIÁLE

fioritura [fjoritúra] ⇨ *zene* ékítmény, ékítés énekes szólamban

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘felvirágozás’ ← *fiorire* ‘virággal díszít’ ← *fiore* ‘virág’ ← lat *flos, floris* ‘ua.’

Lásd még FLÓRA

firhang ⇨ függöny

⊙ ném *Vorhang* ‘ua.’, tkp. ‘elől függő’: *vor* ‘előtt’ | *hangen* ‘függ’

firlefánc ⇨ *biz* semmiség, vacakság, ostobaság

⊙ ném *Firlefan* ‘ua.’ ← kfn *virlefan*, ered. (?) *virlei-tanz ‘virelai-tánc’, lásd VIRELAI

firma ⇨ *ker* cég

⇨ † *hiv* kézjegy, aláírás

⇨ † cégér

⇨ *biz* kétes hitelű személy, jómadár, mákvirág

⊙ ném *Firma* ‘ua.’ (‘cég’ jelentése az azonos eredetű angol *firm* nyomán) ← ol, késői lat *firma* ‘megbízható aláírás, kézjegy’ ← lat *firmus* ‘erős, szilárd, állhatatos, biztos’

Lásd még FARM, FERMÁTA, FIRMAMENTUM, INFIRMÁRIUS, KONFIRMÁL

firmamentum ⇨ égbolt, mennybolt

⊙ késői lat, ‘ua.’, tkp. ‘megszilárdítás, támasz’ ← lat *firmare* ‘megerősít’ ← *firmus* ‘erős, szilárd, állhatatos, biztos’

Lásd még FIRMA

firn ⇨ *met* csonthó, jéggé keményedett „örök hó” magas hegyekben

⊙ ném *Firn* ‘ua.’ ← †*firn* ‘rég, sokéves’ ← *fern* ‘messzi, távoli (ti. az időben)’

firnászs lásd FIRNISZ

firnisz ⇨ *kém* kence, lenolaj

⊙ ném *Firn* ← fr *vern* ‘lenolajkence’ ← késő lat *veronix* ← gör *beroniké* ‘gyanta alapú festék, lakk’ ← (?) *Bereniké* (ókori észak-afrikai város, ahonnan a festékanyag gyantája származott)

Lásd még VERNISSZÁZS

firol ⇨ *szleng* becsap, rászed felültet, szédít (be- igekötővel)

⊙ ném *führen* ‘vezet’ (ti. az orránál fogva)

Lásd még FÜHRER

first class [förszt klász] ⇨ első osztály (vasúton, hajón)

⇨ elsőosztályú, elsőrangú, kiváló

⊙ ang, ‘ua.’: ff *first* ‘leleg(ül)ső’ ← *fore* ‘elől’ | lásd KLASSZIS

First Lady [förszt lédi] ⇨ *pol* a hivatali idejét töltő amerikai (USA) elnök feleségének a címe, tkp. első hölgy

⊙ ang, ‘ua.’: ff *first* ‘leleg(ül)ső’ ← *fore* ‘elől’ | lásd LADY

fischgräte [fisgréte] ⇨ *text* halszálkaminta szöveten

⇨ *text* ilyen mintájú szövet

⊙ ném, ‘ua.’: *Fisch* ‘hal’ | *Gräte* ‘szálka, gerinc’

fiskális ⇨ (mn) kincstári, költségvetési

⇨ (fn) † ügyvéd

⊙ újk lat *fiscalis* ‘kincstári’, lásd FISKUS (az ‘ügyvéd’ jelentés az *advocatus fiscalis*, azaz ‘a kincstár jogügyeit intéző, jogi végzettségű tisztviselő’ szókapcsolatból ered)

fiskalitás ⇨ † kincstári tulajdon

⇨ *jog* elkobzott és a kincstárra szálló tulajdon, birtok

⊙ lat *fiscalitas* ‘ua.’, lásd FISKÁLIS

fiskus † ⇨ államkincstár

⊙ lat *fiscus* ‘pénztár, a császár magánpénztára’, ered. ‘kosár’

fissura [fissúra] ⇨ *orv* hasadék, repedés

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *findere, fissum* ‘hasít’

fistulectomia [fisztulektómia] ⇨ *orv* sipoly eltávolítása műtéti úton

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd FISZTULA | gör *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki, el’ | *temno* ‘vág’

fisztula ⇨ *orv* sipoly, kóros eredetű váladéklevezető csatorna

⇨ *zene* fejhang

⊙ lat *fistula* ‘vízvezető cső, gennyező seb’, ered. ‘nádsíp’

fisztulázik ⇨ fejhangon énekel

⇨ *biz* sápítózik, sipákol

⊙ lásd FISZTULA

fitin ⇨ *kém* növényi eredetű, foszfortartalmú szerves vegyület

⊙ tud lat *phytin* ‘ua.’: gör *phüton* ‘növény’ ← *phüteo* ‘ültet, sarjaszt’ ← *phüo* ‘nő, tenyészik’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

fitness [fitnesz] ⇨ *sport* erőnlét

⇨ *sport* erőnléti torna

⊙ ang, ‘ua.’, lásd FITT

fito- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) növényi, növény-

⊙ gör *phüton* ‘növény’ ← *phüteo* ‘ültet, sarjaszt’ ← *phüo* ‘nő, tenyészik’

fitobezoár ⇨ *biol* egyes állatok gyomrában növényi rostokból keletkező kőszerű képződmény

⊙ lásd FITO-, BEZOÁR

fitobiolit ⇨ *geol* növényi eredetű anyagokból felépült kőzet

⊙ lásd FITO- | gör *biosz* ‘élet’ | *lithosz* ‘kő’

fitobiológia ⇨ *növ* növényélettan

⊙ lásd FITO-, BIOLÓGIA

fitocönológia ⇨ *növ* növénytársulástan

⊙ lásd FITO-, CÖNOLÓGIA

fitocönózis ⇨ *növ* növénytársulás, több növényfaj együtélése az egymásra utaltság alapján

⊙ lásd FITO-, CÖNÓZIS

fitoedafon ⇨ *biol* a talajban élő növényfajok

⊙ ném *phytoedaphon* ‘ua.’, lásd FITO-, EDAFON

fitofág ⇨ *áll* növényevő állat

⊙ ném *Phytophage* ‘ua.’: lásd FITO- | gör *phagein* ‘eszik’

Lásd még FAGOCITA

fitofiziológia ⇨ *növ* a növények fiziológiája

⊙ lásd FITO-, FIZIOLÓGIA

fitogén ⇨ *biol* növényi eredetű, növényből keletkezett

⊙ lásd FITO-, -GÉN

fitogeográfia ⇨ *biol* növényföldrajz

⊙ lásd FITO-, GEOGRÁFIA

fitohisztológia ⇨ *növ* növényészövattan

⊙ lásd FITO-, HISZTOLÓGIA

fitohormon ⇨ *növ* növényi hormon

⊙ lásd FITO-, HORMON

fitoklimatológia ⇨ *növ* a növényállományban és a növények felszínén kialakuló mikroklimatikus viszonyokkal foglalkozó tudományág

⊙ lásd FITO-, KLIMATOLÓGIA

fitokozmetika ⇨ növényi anyagokkal végzett szépségápolás

⊙ lásd FITO-, KOZMETIKA

fitológia ⇨ *tud* növénytan

⊙ tud lat *phytologia* ‘ua.’, lásd FITO-, -LÓGIA

fitomassza ⇨ *növ* növényi eredetű biomassza

⊙ lásd FITO-, MASSZA

fitoncid ⇨ *növ* a zöld növények nedvében található baktérium- és gombaölő anyag

⊙ ang *phytoncide* ‘ua.’: gör *phüton* ‘növény’ ← *phüó* ‘nö, tenyészik’ | lat *caedo* ‘megöl’

fitoösztrogén ⇨ *növ* növényi eredetű, állatkísérletekben használható ösztrogén hatású anyag

⊙ lásd FITO-, ÖSZTROGÉN

fitoparazita ⇨ *növ* növényi élősködő

⊙ lásd FITO-, PARAZITA

fitopatológia ⇨ *növ* növénykórtan

⊙ lásd FITO-, PATOLÓGIA

fitoplankton ⇨ *növ* a természetes vizekben lebegő növények összessége

⊙ lásd FITO-, PLANKTON

fitoszociológia ⇨ *növ* növénytársulástan

⊙ lásd FITO-, SZOCIOLÓGIA

fitoszterol ⇨ *növ* növényekből elkülöníthető szteroid

⊙ ang *phytosterol* ‘ua.’, lásd FITO-, SZTEROID | lat *ol(eum)* ‘olaj’

fitotéka ⇨ gyógynövény-kereskedés

⊙ ném *Phytothek* ‘ua.’: gör *phüton* ‘növény’ ← *phüó* ‘nö, tenyészik’ | *théké* ‘láda, szekrény’ ← *(ti)thémi* ‘tesz’ (az *apotéka* mintájára)

fitoterápia ⇨ *orv* növényi anyagokkal való gyógykezelés

⊙ lásd FITO-, TERÁPIA

fitoterapeuta ⇨ *orv* növényi anyagokkal gyógyító orvos

⊙ tud lat *phytotherapeuta* ‘ua.’, lásd FITOTERÁPIA

fitotoxin ⇨ *növ* növényi mérég

⊙ lásd FITO-, TOXIN

fitotron ⇨ *növ* a növények életfeltételeinek megfelelő éghajlati körülményeket biztosító laboratóriumi berendezés

⊙ ang *phytotron* ‘ua.’: lásd FITO- | *-tron* (kísérleti berendezésre utaló toldalék, mint pl. *ciklotron*)

fitozoa lásd ZOOFITA

fit ⇨ ereje teljében lévő, munkabíró

⊙ ang *fit* ‘alkalmas, illő’, ill. ‘csatol, illeszt, hozzáköt’ ← skand (pl. óizl *fitija* ‘hozzáköt’)

fitting ⇨ *műsz* csőidom

⇨ *műsz* szerelék, szerelvény

⊙ ang, ‘ua.’ ← *fit* ‘hozzáilleszt’, lásd FITT

fiumara [fjumára] ⇨ *földr* széles, nyáron majdnem száraz medrű vízfolyás mediterrán országokban

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. egy Fiumét (Rijekát) átszelő kis folyó neve ← *fiume* ← lat *flumen* ‘folyó’ ← *fluere* ‘folyik’

Lásd még FLUIDUM

five o'clock tea [fájvoklok tí] ⇨ ötórai tea, hagyományos délutáni étkezés angolszász országokban

⊙ ang, ‘ua.’: *five* ‘öt’ | *clock* ‘óra’ | *tea* ‘tea’ ← holl *thee* vagy maláj *teh* ← délkinai *t’e* ‘ua.’

fix ⇨ rögzített, megszabott, rendszeres, állandó

⇨ szilárd, mozdíthatatlan

⇨ *biz* biztos, bizonyos, tuti

⊙ ném *fix* ‘ua.’ ← fr *fixe* ‘rögzített’ ← *fixer* ‘rögzít’ ← lat *figere, fixus* ‘odatűz, megerősít’

Lásd még FIBULA, FICHU, KRUCIFIX

fixáció ⇨ rögzítés, helyhez kötés

⇨ *orv* testrész rögzítése (pl. törés után)

⇨ *lél* tudattartalom kórosan merev rögzülése a tudatban

⇨ *fényk* előhívott kép rögzítése

✧ *kém* vegyi anyag megkötése

⊙ tud lat *fixatio* ‘ua.’, lásd FIXÁL

fixa idea ✧ *lél* rögeszme, téveseszme, kényszerképzet

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd FIX, IDEA

fixál ✧ rögzít, véglegesít, megerősít

✧ *fényk* előhívott képet vegyileg rögzít

✧ előír, megszab, meghatároz

✧ lefoglal, leköt

⊙ ném *fixieren* ← fr *fixer* ‘ua.’, lásd FIX

fixatívum ✧ *kém* rögzítőszer, rögzítőanyag

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd FIXÁL

fixíroz ✧ *biz* kihívóan bámul, méreget, megfigyel, szemez

✧ *fényk* (előhívott filmet) rögzít, rögzítőoldatban kezel

⊙ ném *fixieren*, lásd FIXÁL

fixizmus ✧ *tud* az élőlények fejlődését kategorikusan elutasító felfogás

✧ *geol* a vízszintes földkéregmozgás (kontinensvándorlás) elvét elutasító felfogás

⊙ ném *Fixismus* ‘ua.’: lásd FIX, -IZMUS

fix und fertig ✧ teljesen kész

⊙ ném, ‘ua.’: lásd FIX | *und* ‘és’ | *fertig* ‘kész’

fizéter ✧ *áll* ábrás cet

⊙ tud lat *physeter* ‘ua.’ ← gör *phüszétér* ‘bálna légzőnyílása’, ered. ‘fűjtató’ ← *phüszaó* ‘fűj, kilövell’

fiziáter ✧ *orv* természetgyógyász

⊙ ném *Physiater* ‘ua.’, lásd FIZIÁTRIA

fiziátria ✧ *orv* természetgyógyászat, természetes gyógymód

⊙ tud lat *physiatria* ‘ua.’: gör *phüszisz* ‘természet’ ← *phüó* ‘sarjad, tenyész’ | gör *hiatreia* ‘gyógyítás’ ← *hiatrosz* ‘orvos’

Lásd még FIZIKA, FIZIO-, HIPOFÍZIS

fizika ✧ *tud* természettan

⊙ lat *physica (scientia)* ‘természeti (tudomány)’ ← gör *phüsziké (theoria)* ‘természeti (elmélet)’ ← *phüszikosz* ‘természeti’ ← *phüszisz* ‘természet’ ← *phüó* ‘sarjad, tenyész’

Lásd még FIZIÁTRIA, FIZIO-, HIPOFÍZIS

fizikai ✧ testi, kétkezi (munka)

✧ természeti, világi, tárgyi, érzékelhető

⊙ lásd FIZIKA

fizikális ✧ a fizikával kapcsolatos, a fizikára tartozó, rá jellemző

⊙ ném *physikalisch* ‘ua.’, lásd FIZIKA

fizikalizmus ✧ *tud* a logikai pozitívizmus egyik alapelve az 1920-as évekből, mely szerint a fizika, tárgyának egyetemessége folytán, alkalmas lehet rá, hogy minden más tudomány az ő nyelvezetén fejezze ki a maga tartalmait

⊙ ang *physicalism* ‘ua.’, lásd FIZIKÁLIS, -IZMUS

fizikoterápia ✧ *orv* fizikai erővel, főleg villamossággal végzett gyógyítás

⊙ tud lat *physiotherapia* ‘ua.’, lásd FIZIKA, TERÁPIA

fizikum ✧ felépítés, szervezet, testalkat, testi erő

✧ † fizikaszertár

⊙ ném *Physikum* ‘természettani vizsga’, lásd FIZIKUS (fenti jelentései magyar fejemények)

fizikus ✧ *tud* a természettan tudósa

✧ † orvos

⊙ tud lat *physicus* ‘természettani, természetkutató, orvos’, lásd FIZIKA

fizimiska ✧ *tréf* arc, ábrázat, pofa, arckifejezés

⊙ lásd FIZIOGNÓMIA

fizio- ✧ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a természettel kapcsolatos, természeti, természet-

⊙ gör *phüszisz* ‘természet’ ← *phüó* ‘nó, sarjad, terem’

Lásd még FIZIÁTRIA, FIZIKA, HIPOFÍZIS

fiziognómia ⇨ *tud* arc, az arcvonások összessége

⇨ *tud* az arcismeret tudománya

⊙ *tud* lat *physiognomia* ‘ua.’: gör *phüszisz* ‘természet’ | *gnómé* ‘ismeret’

fiziognómus ⇨ *tud* az arcismeret tudósa

⊙ magy ‘ua.’, lásd FIZIOGNÓMIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

fiziokrata ⇨ *közg* a fiziokratizmus híve, hirdetője

⊙ ném *Physiokrat* ← fr *physiocrate* ‘ua.’, lásd FIZIOKRATIZMUS

fiziokratizmus ⇨ *közg* 18. századi francia közgazdasági elmélet, mely szerint minden gazdagság alapja a mezőgazdaság, mert az a természet erejét aknázza ki

⊙ ném *Physiokratismus* ← fr *physiocratisme* ‘ua.’: gör *phüszisz* ‘természet’ | *kratosz* ‘erő’ | lásd -IZMUS

fiziológia ⇨ *orv* élettan

⊙ *tud* lat *physiologia* ‘ua.’: gör *phüszisz* ‘természet’ | lásd -LÓGIA

fiziológiás ⇨ *orv* a vérsavóéval azonos sókoncentrációjú, sterilizált (oldat, gyógyszeres infúzió alapja)

⊙ lásd FIZIOLÓGIA

fiziológus ⇨ *orv* az élettan tudósa, művelője

⊙ magy, ‘ua.’, lásd FIZIOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

fizionómia † ⇨ a természeti törvények tana

⊙ *tud* lat *physionomia* ‘ua.’: gör *phüszisz* ‘természet’ | *nomosz* ‘törvény’

fizioterápia ⇨ *orv* természetes gyógyászat, a természet erőivel (napfény, levegő, gyógyvizek) való gyógykezelés

⊙ *tud* lat *physiotherapia* ‘ua.’: gör *phüszisz* ‘természet’ | lásd TERÁPIA

fizz ⇨ szeszes itallal ízesített, jégkockával hűtött limonádé

⊙ ang, ‘ua.’ ← hangut *fizz* ‘sziszeg, pezseg’ (ered. pezsgóvel, ma inkább szódavízzel készül)

fjell ⇨ *földr* nagy kiterjedésű kopár hegyvidék vagy fennsík Skandinávia északi részén

⊙ svéd *fjäll*, norv *fjeld* (mindkettő [fjell]) ‘ua.’

fjord ⇨ *földr* meredek sziklafalak közt a szárazföldre mélyen benyúló tengeröböl

⊙ norv, ‘ua.’

flabellum ⇨ *műv* keletről származó nyeles, kör alakú pávatoll legyező, némely egyházi szertartáson használatos

⊙ lat *kics*, ‘ua.’ ← *flabrum* ‘szél, fuvalom’ ← *flare* ‘fúj’

Lásd még DEFLÁCIÓ, FLAGEOLET, FLATULÁCIÓ, FLATULENCIA, INFLÁCIÓ

flachdruck [flahhdrukk] ⇨ *nyomd* síknyomás, síknyomat

⊙ ném, ‘ua.’: *flach* ‘sík, lapos’ | *Druck* ‘nyomás’

flagelláció ⇨ ostorozás, korbácsolás

⊙ lat *flagellatio* ‘ua.’, lásd FLAGELLÁNS

flagelláns ⇨ *vall* középkori önostorozó szekta, ennek tagja

⊙ lat *flagellans* ‘ua.’ ← *flagellare*, *flagellatum* ‘ostoroz’, lásd FLAGELLUM

Flagellatae [flagelláté] ⇨ *áll* ostorosok, az egysejtű véglények rendje

⊙ lat *tbsz*, ‘ua.’, lásd FLAGELLUM

flagelliformis [falegelliformisz] ⇨ *orv* ostor alakú

⊙ *tud* lat, ‘ua.’: lásd FLAGELLUM | *forma* ‘alak’

flagellum ⇨ *biol* baktérium csillója

⊙ *tud* lat *kics*, ‘ua.’, ered. ‘ostor’ ← *flagrum* ‘ua.’

flagellum Dei ⇨ *tört* Isten ostora, Attila megnevezése a keresztény Nyugat-Európában

⊙ lat, ‘ua.’: lásd FLAGELLUM | *Deus* ‘isten’

flageolet [flazsole] ⇨ *zene* régi egyenes fuvola

⇨ *zene* a fuvolahang regisztere az orgonán

⇨ *zene* üveghang vonós hangszeren

⊙ fr kics ‘csőrös fuvola’ ← ófr *flageol* ‘fuvola’ ← népi lat **flabeolum* ‘ua.’ ← lat *flare* ‘fűj’

Lásd még FLABELLUM

flagrálás ⇨ szembeszökő, csattanós, meggyőző

⇨ bebizonyosodott, tagadhatatlan

⇨ kirívó, botrányos, arcátlan

⇨ égető, heves

⊙ ném *flagrant* ‘ua.’ ← lat *flagrans, flagrantis* ‘heves, égő’ ← *flagrare* ‘ég, hevül’

Lásd még FLAMBÍROZ, FLAMBOYANT, FLAMEN, IN FLAGRANTI, INFLAMMÁCIÓ

flakon ⇨ illatszeres üvegcese

⇨ kis műanyag palack

⊙ fr *flacon* ‘ua.’ ← népi lat *flasco, flasconis* ‘palack’

Lásd még FIASKÓ

flamand ⇨ (fn) nyugati germán nép Belgium területén, amely a hollandhoz igen közel álló nyelvet beszél

⇨ ennek a népnek a tagja

⇨ (mn) e néppel és nyelvvel kapcsolatos

⊙ fr *Flamand* ← flamand *Vlaming* [fláming] ‘flamand ember’

Lásd még FLAMENCO, FLAMINGÓ

flambíroz ⇨ *konyha* hússzeletet tálalás előtt szeszrel leöntve meggyújt

⊙ ném *fambieren* ← fr *flamber* ‘ua.’ ← *flamme* ‘láng’ ← lat *flamma*, tkp. *flag-ma* ‘ua.’ ← *flagrare* ‘ég’

Lásd még FLAGRÁNS

flamboyant [flamboajan] ⇨ *ép* a késői gótika gazdagon díszített változata, főleg Franciaországban és Angliában

⊙ fr, ‘lángoló’ (a kőrácok megnyúlt lángnyelvre emlékeztető alakjáról) ← *flamber* ‘lángol’, lásd FLAMBÍROZ

Lásd még FLAGRÁNS

flamen ⇨ *vall* valamely istenség áldozópapja az ókori Rómában

⊙ lat, ‘ua.’ ← *fla(grare)* ‘ég’

Lásd még FLAGRÁNS

flamenco [flamenkó] ⇨ *zene* szenvedélyes, javarészt cigány eredetű andalúziai népdal és tánc

⊙ sp, ‘ua.’, tkp. ‘cigány’, ered. ‘flamand’ (a spanyol cigányok – saját állításuk szerint – Németalföldről települtek be)

Lásd még FLAMAND, FLAMINGÓ

Flamexin ⇨ *gyógysz* gyulladásgátló tabletta

⊙ tud lat ‘ua.’: lat *(in)flam(matio)* ‘gyulladás’ ← *flamma* ‘láng’ | *ex* ‘el, ki, félre’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

flamingó ⇨ *áll* rózsaszín vagy vöröses tollazatú, hosszú lábú, meleg égövi gázlómadár

⇨ *tört* szélsőséges republikánusok gúnyneve az 1848-as magyar forradalom idején (mert kalapjukhoz vörös tollat tűztek)

⊙ ném, ang *flamingo* ← sp *flamenco* ‘ua.’ ← *flamenco* ‘flamand’ (a madár színe a spanyoloknak a németalföldiek rózsás arcát vagy vörös haját idézte)

Lásd még FLAMAND, FLAMENCO

flamó ⇨ *szleng* éhség

⊙ ném argó *flamoh* ‘ua.’

flanc ⇨ *biz* felvágás, jómódot fitogtató öltözködés, viselkedés

⊙ bécsi ném *Pflanz* ‘pipere, cicoma’ ← ném *Pflanze* ‘növény’ ← lat *planta* ‘ua.’ (a jelentésváltozás pontos menete ismeretlen)

flancol ⇨ *biz* nagyzol, hivalkodik, cifrálkodik, rázza a rongyot

⊙ lásd FLANC

flanell ⇨ *text* egyik vagy mindkét oldalán bolyhos pamut- vagy gyapjuszövet

⊙ ném *Flanell* ← ang elhasonulós *flannel* ‘ua.’, ered. *flannen* ← walesi (kymri) *gwlan* ‘gyapjú’

flangál ⇨ *biz* dologtalanul kószál

⇨ *biz* lófrál, lődörög, csatangol

⊙ ered. *flangiroz* ‘ua.’: lásd FLANKÍROZ × ném *flanieren* ← fr *flâner* ‘sétál’ ← ófr *flanner* ‘ua.’ ← skand (pl. izl *flana* ‘járkál’)

flankíroz ⇨ *kat* oldalaz, oldalról támad

⊙ ném *flankieren* ← fr *flanquer* ‘ua.’ ← ófr *flanc* ‘oldal, csípő’ ← frank *hlanka* ‘ua.’

flapper [flepper] † ⇨ magabiztos vagy épp kihívó fellépésű fiatal lány (Angliában vagy Amerikában az 1920-as években)

⊙ ang, ‘ua.’, korábban ‘laza erkölcsű nő’ ← *flap* ‘lelóg, fityeg’

flare [fler] ⇨ *csill* egy csillag fényességének hirtelen és erőteljes megnövekedése rövid időre

⊙ ang, ‘fellobbanás’ ← skand (pl. norv *flara* ‘fellobban’)

flash [fles] ⇨ *fényk* villanófény, villanólámpa

⊙ ang, ‘villanás’

flashback [flesbek] ⇨ korábban történt események többnyire képzettársításos felidézése film vagy regény cselekményébe ágyazva

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘visszavillantás’: lásd FLASH | *back* ‘vissza’

flastrom ⇨ sebtapasz, ragtapasz

⇨ szépségtapasz

⇨ *átv* vigasz, gyógyír, fájdalomdíj

⊙ kk lat (*em*)*plastrum* ‘tapasz, gipszburkolat’ ← gör *emplastron*, ered. *emplasztion* ‘vakolás’ ← *emplaszó* ‘agyaggal vagy viasszal beborít’ | *en-* ‘be’ | *plasszó* ‘formáz’

Lásd még PLASZTIK, PLASZTIKUS

flaszter ⇨ kő vagy aszfalt útburkolat

⊙ ném *Pflaster* ‘ua.’ ← kk lat (*em*)*plastrum* ‘sebtapasz, gipszborítás’, lásd FLASTROM

flatbed scanner [fletbed szkennér] ⇨ *számtech* síkágvas lapolvasó

⊙ ang, ‘ua.’: *flat* ‘lapos, sík’ | *bed* ‘ágy’ | lásd SZKENNER

flatuláció ⇨ *orv* szellentés, szélürítés

⊙ tud lat *flatulatio* ‘ua.’ ← kics *flatulus* ‘szellentés’ ← *flatus* ‘szélfúvás’ ← *flare, flatum* ‘fűj’

Lásd még FLABELLUM

flatulencia ⇨ *orv* bélgázképződés

⇨ felfúvódás

⊙ tud lat *flatulentia* ‘ua.’ ← *flatus* ‘szélfúvás’ ← *flare, flatum* ‘fűj’

Lásd még FLABELLUM

flau † ⇨ *ker* lanyha (kereslet, tőzsdei üzletmenet)

⊙ ném, ‘ua.’

flautato ⇨ *zene* fuvolaszerűen, üveghangon (adandó elő, utasítás vonós hangszereknek a fogólaphoz közeli vonókezelésre)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *flautare* ‘fuvolázik’ ← *flauto* ← prov *flaut* ‘fuvola’ ← ?

Lásd még FLÓTA

flavin ⇨ *kém* nagy nitrogéntartalmú heterociklikus vegyületek (vitaminok, nukleotidok, pigment- és gyógyszeralapanyagok) csoportjának összefoglaló neve

⊙ lat *flavus* ‘(arany)sárga’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

flavivirus ⇨ *orv* főleg szúnyogok által terjesztett vírusok, pl. a sárgalázvírus neve

⊙ lat *flavus* ‘sárga’ | lásd VÍRUS

flavon ⇨ *kém* sárga növényi pigment

⊙ lat *flavus* ‘sárga’

flebitisz ⇨ *orv* visszérgyulladás

⊙ tud lat *phlebitis* ‘ua.’: gör *phlebon* ‘ér’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

flebográfia ⇨ *orv* a vénák röntgenvizsgálata kontrasztanyag segítségével

⊙ tud lat *phlebographia* ‘ua.’: gör *phlebon* ‘ér’ | lásd -GRÁFIA

Lásd még TROMBOFLEBITISZ

flebotómia ⇨ *orv* érmetszés

⊙ tud lat *phlebotomia* ‘ua.’: gör *phlebon* ‘ér’ | *tomé* ‘metszés’ ← *temnó* ‘vág, metsz’

flegma ⇨ (fn) közönyösség, nemtörődömség, hidegvér

⇨ (mn) *biz* egykedvű

⊙ ném *Phlegma* ‘ua.’ ← gör *phlegma*, *phlegmatosz* ‘gyulladásos váladék, nyálka’, ered. ‘láng, gyulladás’ ← *phlegó* ‘ég’ (az ókori eredetű galenusi felfogás szerint a fenti indulati embertípusban a testnedvek közül a nyálka mennyisége dominál)

Lásd még FLOGISZTON, FLOX, PHLEGMA

flegmatikus ⇨ *lél* nyugodt, higgadt, hidegvérű

⇨ *átv* közönyös, egykedvű, fásult, indulattalan

⊙ tud lat *phlegmaticus* ‘ua.’, lásd FLEGMA

flegmatizál ⇨ *műsz* a biztonságos kezelés és szállítás érdekében ütés iránt vegyi úton kevésbé érzékennyé tesz (robbanóanyagot)

⊙ ang *phlegmatize* ‘ua.’ ← *phlegm* ‘közöny’ ← tud lat *phlegma* ‘közöny’, lásd FLEGMA

flegmatizátor ⇨ *műsz* flegmatizálásra alkalmas vegyület

⊙ lásd FEGMATIZÁL

flekk ⇨ *biz* szennyfolt

⇨ *biz* folt (cipőre, ruhára)

⇨ *nyomd* egy szabvány kéziratoldal

⊙ ném *Fleck* ‘folt bőrön vagy szöveten’

flekken ⇨ *konyha* cigánypecsenye, rostélyon parázs fölött hirtelen sült hússzelet

⊙ erdélyi szász *flakn*, *fljekn* ‘ua.’, ered. ‘foltozáshoz való bördarab’ ← ném *Fleck* ‘ua.’

flekktifusz ⇨ *orv* kiütéses tifusz

⊙ lásd FLEKK, TÍFUSZ

flektáló ⇨ *nyelvt* hajlító (nyelv), mint az indoeurópai és sémi nyelvek, amelyek a szó mondatbeli viszonyait a tömágánhangzók váltakozásával és ragokkal fejezik ki

⊙ ném *flektierend* ‘ua.’ ← lat *flectere* ‘hajlít’

Lásd még FLEXIÓ

flemm ⇨ *biz* pofon, nyakleves

⊙ jidd, ‘ua.’, tkp. ‘a fülcimpa átfúrása’ ← ófn *vlieme* ‘ua.’

flepni ⇨ *biz* igazolvány, tanúsító irat

⊙ ném nyj *flepn* ‘ua.’ ← ném argó *Flebbe*, *Fleppe* ‘igazolvány’

fler ⇨ *csill* hirtelen és nagymértékű fényerő-növekedés egy égitestnél

⊙ ang *flare* ‘fellobbanás’ ← (?) skand (pl. norvég *flare* ‘lángol’)

fless ⇨ *sport* gyors, lerohanásszerű támadás vívásban

⊙ fr *flèche* ‘nyíl’ ← frank *flugika ‘ami repül’ (germán rokonok: izl *fljuga* ← ném *fliegen* ‘repül’)

fleur de lis [flördöli] ⇨ a Bourbon-liliom, a francia királyok jelvénye

⊙ fr, ‘liliomvirág’: *fleur* ← lat *flos*, *floris* ‘virág’ | *lis* ← lat *lilium* ‘liliom’

fleuron [flöron] ⇨ *műv* keresztrozsa, kereszt alakban elágazó stilizált kővirág gótikus tornyok és fiatornyok csúcán

⊙ fr *ngy*z, ‘ua.’, tkp. ‘nagy virág’ ← *fleur* ← lat *flos*, *floris* ‘virág’

Lásd még FLÓRA

flexibilis ⇨ hajlékony, hajlítható, formálható

⇨ *átv* alkalmazkodó, simulékony, együttműködő

⊙ lat, ‘ua.’ ← *flectere*, *flexum* ‘hajlít’

Lásd még FLEXIÓ

flexibilitás ⇨ hajlékonyság, hajlíthatóság

⇨ alkalmazkodó képesség

⊙ lat *flexibilitas* ‘ua.’, lásd FLEXIBILIS

flexió ⇨ *műsz* hajlítás

⇨ *nyelvt* hajlítás, a flektáló nyelvekre jellemző ragozás

⊙ lat *flectere*, *flexum* ‘hajlít’, lásd FLEKTÁLÓ

Lásd még DEFLEXIÓ, FLEXIBILIS, FLEKTÁLÓ, INFLEXIÓ, REFLEKTOR, REFLEX

flexográfia ⇨ *nyomd* hajlékony műanyag vagy gumi nyomóformáról való sokszorosítás

⊙ lásd FLEXIÓ, -GRÁFIA

flexor ⇨ *anat* hajlító (izom)

⊙ tud lat, 'ua.' ← *flectere, flexum* 'hajlít'

flexura ⇨ *orv* hajlat, görbület

⇨ *geol* réteghajlat üreges kőzetben, amely kőolaj és földgáz fölhalmozódására ad lehetőséget

⊙ lat, 'ua.' ← *flectere, flexum* 'hajlít'

flickschneider [flikšnejder] † ⇨ *biz* foltozósabó

⊙ ném, 'ua.': *flicken* 'foltoz, javítgat' ← *Fleck* 'folt' | *Schneider* 'szabó' ← *schneiden* 'vág, szab'

flikflak ⇨ *sport* hátraszaltó, szaltóugrás helyből hátrafelé

⊙ fr hangut *flicflac* 'egyfajta tánc lépés, hátraszaltó', ered. 'ostorpattogás (hangja)'

flint ⇨ *ásv* tűzkő, kovakő

⊙ ang, 'ua.'

flinta † ⇨ *kat* régi kovás puska

⊙ ném *Flinte* 'ua.' ← *Flint* 'tűzkő, kovakő'

flintüveg ⇨ nagy fénytörésű, lencsék gyártásához használt ólomtartalmú üveg

⊙ ném *Flintglas* ← ang *flint-glass* 'ua.', tkp. 'kovaüveg': lásd FLINT | *glass* 'üveg'

flip ⇨ *konyha* cukrozott tojássárgájából készült alkoholos, jeges üdítő ital

⇨ *sport* leszúrásos ugrás a műkorcsolyában

⊙ ang, 'ua.', ered. 'pöcköl', (az ital esetében) 'felver'

flipper ⇨ golyókkal működő elektromos játékautomata

⊙ ang, 'ua.' ← *flip* 'pöcköl'

flitter ⇨ apró, fényes fémkorong női ruhák díszítésére

⊙ ném *Flitter* 'ua.' ← *flittern* 'csillog'

flóbert ⇨ kis kaliberű vadászpuska

⊙ Nicolas *Flobert* francia feltaláló nevéből

floccus [flokusz] ⇨ *met* pehelyfelhő, kis gomolyokból álló felhőfajta

⊙ lat, 'pehely'

flocculus ⇨ *anat* a kisagyban található apró szerv, amely a testtartást, izomtónust és egyensúlyi helyzetet szabályozza

⊙ tud lat kics, 'ua.', tkp. 'píhecske' ← *floccus* 'pehely'

Lásd még FLOKKULUSZ, FLOKON

flódni ⇨ *konyha* emeletes lepény rétegenként más töltelékkel (mák, dió, lekvár, gyümölcs)

⊙ hazai ném *flódn* 'ua.' ← ném *Fladen* 'lepény'

flogisztikum ⇨ *orv* gyulladást előidéző szer

⊙ tud lat *phlogisticum* 'ua.', lásd FLOGISZTIKUS

flogisztikus ⇨ *orv* gyulladáson

⊙ tud lat *phlogisticus* 'ua.' ← gör *phlogisztosz* 'gyúlékony' ← *phlogidzó* 'éget' ← *phlegó* 'ég, lángol'

flogiszon ⇨ *fiz* elképzelt láthatatlan, súlytalan, illó anyag, amely egy régebbi, téves vegytani elmélet szerint égéskor az égő anyagból távozik, előidézve a hó- és fénnyelenségeket

⊙ tud lat *phlogiston* 'ua.' ← gör *phlogisztosz* 'gyúlékony' ← *phlogidzó* 'éget' ← *phlegó* 'ég, lángol'

Lásd még FLEGMA, FLOX

flokkuláció ⇨ *kém* pehelyképződés koaguláció alkalmával

⇨ *élelm* pelyhesítés, pehelyképzés

⊙ tud lat *flocculatio* 'ua.', lásd FLOKKULUSZ, FLOKON

flokkulusz ⇨ *kém* alvadáskor, koaguláció alkalmával keletkező pelyhecske

⇨ *élelm* pelyhekbe préselt tápszer

⇨ *csill* a Nap kromoszférajában megjelenő fényesebb vagy sötétebb felhőszerű képződmény

⊙ lat kics *flocculus* 'pelyhecske' ← *floccus* 'pehely'

flokon ⇨ *text* könnyű, vékony pamutszövet

⊙ fr *flocon* 'ua.', tkp. 'pihe' ← lat *floccus* 'pehely'

flokonné ⇨ *text* kártolt nehéz gyapjúszövet szálfürtökkel díszítve

⇨ *text* ilyen télikabátanyag

⊙ fr *floconné* ‘ua.’, tkp. ‘pelyhezett’, lásd FLOKON

flópi ⇨ *számtech* számítógép hajlékony mágneslemeze

⊙ ang *floppy (disk)* ‘hajlékony (lemez)’ ← *flop* ‘pottyan, huppan, fityeg’

floptical [floptikel] ⇨ *számtech* a mágneses adatrögzítés és a lézeres leolvasás elvét ötvöző lemez, amely igen nagy írássűrűséget tesz lehetővé

⊙ ang, ‘ua.’, lásd FLOP(1) | (*op*)tical ‘optikai’, lásd OPTIKA

flór ⇨ *text* cernázott, vékony, erős szálú pamutfonal

⇨ ilyen fonalból szőtt anyag

⊙ ném *Flor* ‘ua.’, ered. ‘fátyol’ ← holl *floers* [flursz] ‘vékony szövet’ ← fr *velours*, lásd VELÚR

flóra ⇨ *növ* a növényfajok összessége egy adott területen

⊙ lat *Flora* (a növények római istennője) ← *flos, floris* ‘virág’

Lásd még DEFLORÁL, FIORITURA, FLEURON, FLORÉAL, FLORENTINER, FLORETT, FLORIDUS, FLORILÉGIUM, FLORISZTIKA

floréal ⇨ *tört* az április 20. és május 19. közötti hónap a francia forradalmi naptárban

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘virághozó’ ← lat *floreus* ‘virágos’ ← *flos, floris* ‘virág’

Lásd még FLÓRA

florentiner ⇨ *ölt* florentinkalap, szalaggal és virággal díszített, széles karimájú női szalmakalap

⊙ ném, ‘ua.’, tkp. ‘firenzei’ ← *Florenz* ‘Firenze’, korábbi nevén *Fiorenza* ← késő lat *florentia* ‘virágzás’ ← *florens, florentis* ‘virágzó’ ← *flos, floris* ‘virág’

❖ magy *forint*

Lásd még FLÓRA

florett ⇨ *sport* párbajtőr, vívótőr

⊙ ném *Florett* ← fr *fleuret* ← ol kics *fioretto* ‘ua.’, tkp. ‘kis virág’ (talán a penge hegyének virágbimbó alakjáról) ← *fiore* ← lat *flos, floris* ‘virág’

Lásd még FLÓRA

floridus ⇨ *orv* gyorsan kialakuló (betegség)

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘virágzó’ ← *florere* ‘virágzik’ ← *flos, floris* ‘virág’

florilégium † ⇨ *irod* irodalmi szemelvények, szállóigék, szentenciák gyűjteménye

⊙ lat *florilegium* ‘virágcsokor, virággyűjtés’: *flos, floris* ‘virág’ | *legere* ‘olvas, szed, gyűjt’ (a gör ANTOLÓGIA tükörfordítása)

Lásd még FLÓRA

florisztika ⇨ *növ* a Föld nagy növénybirodalmaival foglalkozó tudományág

⊙ ném *Floristik* ‘ua.’ ← *Florist* ‘virágkutató, virágtermesztő’, lásd FLÓRA

flóta ⇨ fuvola, pikula

⊙ ném régi *flaute* ‘ua.’ ← prov *flaut* ← ?

Lásd még FLAUTATO

flotáció ⇨ *műsz* úsztatás, érc vagy szén örleményének megtisztítása a meddőközzettől: a hasznos anyag bizonyos vegyszerek hozzáadására vízben habot képez, és a vízfelszínről leválasztható

⊙ ném *Flotation* ‘ua.’, lásd FLOTÁL

flotál ⇨ *műsz* úsztat, flotációt végez érc vagy szén tisztítására

⊙ német *flotieren* ‘ua.’ ← fr *flot* ‘vízfolyás, hullám’ ← lat *fluctus* ‘ár, hullám, víztömeg’ ← *fluere, fluctum* ‘folyik’

Lásd még FLUIDUM

flott ⇨ *biz* könnyed, fesztelen

⇨ gyors, akadálytalan

⊙ ném, ‘ua.’ ← alném *flot* ‘szabadon úszó, vízben lebegő (hajó)’ ← ném *fliessen, floss* ‘folyik’

flotta ⇨ *kat* hajóhad

⇨ *hajó* egy ország (kereskedelmi) hajóinak összessége

⊙ ném *Flotte* ← fr *flotte* ‘ua.’ ← óskand *floti* ‘hajóraj’ ← *flota* ‘vízben lebeg, úszik’

flottabázis ⇨ *kat* haditengerészeti támaszpont

⊙ ném *Flottenbasis* 'ua.', lásd FLOTTA, BÁZIS

flottilla ⇨ *kat* kisebb hadihajókból álló kötelék

⊙ ném *Flottille* 'ua.' ← sp kics *flotilla* 'kisebb hajóraj' ← *flota* 'hajóraj', lásd FLOTTA

flower power [flauer pauer] ⇨ *tört* az 1986 táján kibontakozott hippimozgalom eszmevilágának az erőszakmentességet sugalló jelszava

⊙ ang, 'virághatalom': *flower* ← fr *fleur* ← lat *flos, floris* 'virág' | *power* ← fr *pouvoir* ← késő lat *potere* ← lat *posse* 'képes, hatalmában áll'

flox ⇨ növ lángvirág

⊙ lat *Phlox* 'ua.' ← gör *phlox*, tkp. *phlog-sz* 'láng' ← *phlegó* 'ég'

flört ⇨ kacérkodás, udvarlás, széptevés

⇨ kaland, futó szerelmi viszony

⊙ angol *flirt* 'ua.', lásd FLÖRTÖL

flörtöl ⇨ kacérkodik, enyeleg, teszi a szépet

⊙ ang *flirt* 'ua.', ered. 'csúfolódik, ugrat, könnyeden kitér'

fluct- lásd FLUKT-

fluencia ⇨ gyors gondolatfolyam, készség a gyakori irányváltásra és az információk átalakítására (a kreatív gondolkodás jellemzői)

⊙ ang *fluency* 'ua.' ← lat *fluentia* 'folyékonyság' ← *fluens, fluentis* 'folyékony' ← *fluere* 'folyik'
Lásd még FLUIDUM

fluid ⇨ folyékony, cseppfolyós

⊙ ném *fluid* ← lat *fluidus* 'ua.' ← *fluere* 'folyik'

fluidika ⇨ *műsz* a pneumatika vagy hidraulika elvén alapuló egyszerű szerkezetek alkalmazása az irányítástechnikában (repülés, űrtechnika, reaktorteknika)

⊙ ang *fluidics* 'ua.', lásd FLUID

fluiditás ⇨ *fiz* folyékonyság

⊙ lat *fluiditas* 'ua.', lásd FLUID

fluidizáció ⇨ *műsz* finomszemcsés anyag egyenletes elosztása gázban vagy gőzben, mely úton folyadékként viselkedő elegy keletkezik

⊙ ang *fluidisation* 'ua.' ← *fluidize* 'folyékonnyá tesz', lásd FLUID

fluidum ⇨ folyadék

⇨ az egyéniségből áradó sajátos erő, sugárzás

⊙ lat *seml*, 'ua.' ← *fluidus* 'cseppfolyós' ← *fluere* 'folyik'

Lásd még FIUMARA, FLOTÁL, FLUENCIA, FLUID, FLUKTUÁL, FLUOR, FLUORESZKÁL, FLUSH, FLUVIÁLIS, FLUXUS, INFLUENZA, REFLUX

Fluimucyl ⇨ *gyógysz* köhögéscsillapító és nyálkaoldó szirup

⊙ tud lat 'ua.': *flui(dus)* 'folyékony' ← *fluere* 'folyik' | *mucus* 'nyálka' | *hyle* ← gör *hülé* 'anyag'

fluktuáció ⇨ hullámozás, ingadozás

⊙ lat *fluctuatio* 'ua.', lásd FLUKTUÁL

fluktuál ⇨ ingadozik, hullámozik

⊙ lat gyak *fluctuare, fluctuatum* 'hánykódik (a hullámokon)' ← *fluctus* 'hullámozás, viharos tenger'
← *fluere* 'folyik'

Lásd még FLUIDUM

fluor ⇨ *kém* zöldessárga színű, szűrős szagú gáz, halogén elem

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'folyás' ← *fluere* 'folyik'

Lásd még FLUIDUM

fluoreszein ⇨ *kém* heterociklikus szerves sav, amely lúgos oldatban sárgászölden fluoreszkál

⊙ ném *Fluoreszein* 'ua.': lásd FLUORESZCENS | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

fluoreszcencia ⇨ *fiz* a fluoreszkálás jelensége

⊙ tud lat *fluorescentia* 'ua.', lásd FLUORESZCENS

fluoreszcens ⇨ fluoreszkálni képes (anyag)

⊙ tud lat *fluorescens, fluorescentis* 'ua.', lásd FLUORESZKÁL

fluoreszkál ⇨ *fiz* (valamely anyag bizonyos sugárzás hatására) halvány zöldessárga fényt bocsát ki

⊙ ném *fluoreszieren* ← tud lat *fluorescere* ‘fluor módjára viselkedik’, lásd FLUOR

Lásd még FLUIDUM

fluorimetria ⇨ *kém* olyan spektroszkópia, amely a fluoreszcenciára képes anyagok megvilágításával gerjesztett fényt elemzi

⊙ lásd FLUOR(ESZCENCIA) | gör *metreó* ‘mér’

fluorit ⇨ *ásv* folyópát, kockásan kristályosodó üvegfényű kalciumfluorid

⊙ ang *fluorite* ‘ua.’: lásd FLUOR | *-it* (ásványra utaló toldalék)

flush [flas, flös] ⇨ *ját* a póker figurája, öt egyszínű lap egy kézben

⇨ *ját* tizlapos rómi figurája, azonos színű vagy csak figurális lapok egy kézben

⇨ *számtech* kiürítés, egy memóriatartomány törlése

⊙ ang ← kfr *flus* ‘ua.’ ← ófr *flux* ‘bőség, bőven áradás’ ← lat *fluxus* ‘áradat’ ← *fluere* ‘folyik’

Lásd még FLUIDUM

flusz(papír) ⇨ selyempapír

⊙ ném *Fliess(papier)* ← *fliessen* ‘folyik’ (az ilyen vékony, enyvezetlen papíron a tinta szétfolyik) – a magy szóalakra az *Einfluss* ‘befolyás’ hathatott

fluviális ⇨ *geol* folyóval kapcsolatos, folyami eredetű, folyó által létrehozott

⊙ lat *fluvialis* ‘ua.’ ← *fluvius* ‘folyó’ ← *fluere* ‘folyik’

Lásd még FLUIDUM

fluvioglaciális ⇨ *geol* a jégkorszaki jégtakaró jege és az olvadékvizek által együttesen létrehozott (üledék, alakulat, képződmény)

⊙ lásd FLUVIÁLIS, GLACIÁLIS

fluviográf ⇨ *műsz* folyó vízállását folyamatosan mérő és az adatokat rögzítő készülék

⊙ ném *Fluviograph* ‘ua.’: lat *fluvius* ‘folyó’ ← *fluere* ‘folyik’ | lásd -GRÁF

fluviométer ⇨ *műsz* folyami vízállásmérő

⊙ lat *fluvius* ‘folyó’ ← *fluere* ‘folyik’ | gör *metreó* ‘mér’

flux [flaksz] ⇨ *műsz* forrasztóvíz, a forrasztott kötés kialakulását elősegítő anyag

⇨ *számtech* fluxus, mágneses vagy elektromos, ill. sugárzó mező adott területre eső összege

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat *fluxus*, lásd ott

fluxió ⇨ *orv* vértolulás

⊙ tud lat *fluxio* ‘ua.’, tkp. ‘folyás’, lásd FLUXUS

fluxus ⇨ *fiz* áramlás, folyás, keringés

⊙ lat, ‘ua.’ ← *fluere*, *fluxum* ‘folyik’

Lásd még FLUIDUM

fóbia ⇨ *lél* beteges irtózás, viszolygás, iszony valamitől (gyakran összetételek utótagjaként)

⊙ tud lat *phobia* ‘ua.’ ← gör *phobosz* ‘rettegés’ ← *phobeó* ‘megriaszt’

foederatio lásd FÖDERÁCIÓ

foetalis [főtális] ⇨ *orv* magzati

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd FOETUS

foetidus [főtidusz] ⇨ *orv* bűdös, bűzös

⊙ lat, ‘ua.’ ← *foetere* ‘bűzlik’

foetus [főtusz] ⇨ *orv* magzat, méhmagzat

⊙ lat *foetus*, *fetus* ‘ua.’

foie gras [foá gra] ⇨ *konyha* libamáj, tömessel hízlalt liba mája

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘kövér máj’: *foie* ‘ua.’ ← lat (*jecur*) *ficatum* ‘fügézett (máj)’ (a libákat ui. fűgével tömték) ← *fica* ‘füge’ | *gras* ← lat *crassus* ‘kövér, hájas’

fokális ⇨ *orv* göccs, gócból kiinduló (fertőzés)

⇨ *fiz* gyújtópontos, a gyújtópontra vonatkozó

⊙ tud lat *focalis* ‘ua.’ ← *focus* ‘gyújtópont’, tkp. ‘tűzhely, tűz’

fokométer ⇨ *opt* lencse gyújtóávolságát mérő műszer

⊙ ném *Fokometer* ‘ua.’: lásd FÓKUSZ | gör *metreó* ‘mér’

fókusz ⇨ *opt* gyújtópont

⇨ gócpont, középpont, központ

⊙ ném *Fokus* 'ua.' ← lat *focus* 'tűzhely' ← *fovere* 'melenget'

Lásd még FOMENTUM, FOYER

fókuszáll ⇨ *opt* fénysugarakat egy pontba egyesít

⊙ ném *fokusieren* 'ua.', lásd FÓKUSZ

folder ⇨ *számtech* mappa, egyedi állományokat tartalmazó tárolóegység számítógépen

⊙ ang, 'keményebb papírból hajtogatott mappa, iratgyűjtő' ← *fold* 'hajt(ogat)'

foldering ⇨ *ép* amerikai építészeti irányzat az 1990-es években, amely a japán papírhajtogatás (origami) formavilágát idézi

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'hajtogatás' ← *fold* 'hajt', ill. 'redő'

folia ⇨ *zene* lassú ütemű ibériai (spanyol, portugál) eredetű tánc

⇨ *zene* 17–18. századi variációsorozat egy dallamra

⊙ port *folia* 'ua.', ered. 'mókázás, bolondozás'

fólia ⇨ vékony fém- vagy műanyag lemez, hártya

⊙ ném *Folie* 'ua.' ← lat tbsz *folia* ← *folium* 'levél, könyv lapja'

fóliáns ⇨ *nyomd* nagy alakú, vastag könyv

⊙ ném *Foliant* 'ua.': lásd FÓLIÓ × ném (*Quart*)*ant* 'négyszer hajtott, negyedret'

fólió ⇨ *nyomd* ivrét, egy ív papír félbehajtásából nyert méret

⊙ lat (*in*) *folio* 'ívben' ← lat *folium* 'levél, könyvlap, papírív'

folio recto [fólió rektó] ⇨ a lap elülső oldalán

⊙ lat, 'ua.': *folium* 'levél, lap' | *rectus* 'egyenes' ← *regere* 'irányít'

folio verso [fólió verzó] ⇨ a lap hátoldalán

⊙ lat, 'ua.': *folium* 'levél, lap' | *versus* 'fordított' ← *vertere*, *versum* 'fordít'

folium ⇨ *növ* levél

⇨ könyvlap

⇨ *anat* levélke, tekervény a kisagyban

⊙ lat, 'falevél'

folk-beat [folkbít] ⇨ *zene* népzenei motívumokra épülő beatzene

⊙ ang, 'ua.': *folk* 'nép' | lásd BEAT

folketing ⇨ *pol* a dán képviselőház

⊙ dán, 'ua.': *folke* 'nép' | *ting* 'összejövetel' (germán rokonok: ang *thing*, ném *Ding* 'dolog, elintézendő')

folklór ⇨ *tud* szellemi néprajz

⇨ népköltés, népdal, néphagyomány, népi hiedelmek összessége mint kutatási terület

⊙ ang *folklore* 'ua.': *folk* 'nép' | *lore* 'tan, ismeret' (germán rokon: ném *Lehre* 'ua.')

folklorista ⇨ *tud* a szellemi néprajz tudósa

⊙ ang *folklorist* 'ua.', lásd FOLKLÓR

folklorisztika ⇨ *tud* a néprajznak a folklórral foglalkozó ága

⊙ ang *folkloristics* 'ua.', lásd FOLKLÓR

folklorizáció ⇨ *műv* a hivatásos művészet alkotásainak vagy motívumainak beépülése a néppművészetbe

⊙ ang *folklorisation* 'ua.', lásd FOLKLÓR

folklorizmus ⇨ *műv* a folklór elemeinek felhasználása a hivatásos művészek által

⊙ ang *folklorism* 'ua.', lásd FOLKLÓR, -IZMUS

folk-revival [folkrívájjel] ⇨ *zene* a népzenei hagyomány újjáélesztésére indult mozgalom az Egyesült Államokban a 20. század derekán

⊙ ang, 'ua.': *folk* 'nép' | *revival* 'újjáéledés' ← *revive* ← fr *revivre* ← lat *revivere* 'újjáéleszt, újjáéled': *re-* 'újra' | *vivere* 'él'

folk-rock [folkrok] ⇨ *zene* népzenei elemekkel ötvözött rockzene

⊙ ang, 'ua.': *folk* 'nép' | lásd ROCK

folksong [folkszong] ⇨ *zene* gitárkísérettel előadott népdal vagy népies dal az amerikai folklorisztikus hagyományban

⊙ ang, 'ua.': *folk* 'nép' | *song* 'dal'

folliculitis [follikulitisz] ⇨ *orv* szőrtüszőgyulladás

⊙ tud lat. 'ua.': lásd FOLLICULUS | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

folliculus [follikulusz] ⇨ *biol* tüsző, tömlőszerű képződmény

⊙ lat kics, 'tömlő' ← *folllis* 'bőrzsák, pénzes zacskó'

folliculin [follikulin] ⇨ *orv* tüszőhormon

⊙ lat, 'ua.': lásd FOLLICULUS | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

folllis [follisz] ⇨ *tört* ezüstözött ókori római rézpénz

⇨ *tört* kis értékű rézpénzzel töltött és lepecsételt bőr pénzeszacskó mint fizetési eszköz az ókori Rómában (3. század)

⊙ lat, 'bőrzsák, pénzeszacskó'

folpack [folpak] ⇨ *ker* élelmiszer csomagolására való polietilén vagy alumíniumfólia

⇨ ilyen anyagba többnyire vákuumos eljárással csomagolt élelmiszer jelzője

⊙ ném *Folpack* 'ua.': *Folie* 'fólia', lásd FÓLIA | *Pack* 'csomag'

fol sav ⇨ *kém* levélsav, B₂ vitamin, egyes növények leveleiben és a májban megtalálható bonyolult szerves sav

⊙ ang *folic acid* 'ua.': lat *folium* 'falevél' | *acid* ← lat *acidum* 'sav' ← *acere* 'savanyúnak lenni'

fomentum ⇨ *orv* meleg borogatás

⊙ lat tbsz *fomenta* 'ua.' ← *fovere* 'melenget'

Lásd még FÓKUSZ, FOYER

fón ⇨ *nyelvt* beszédhang, a beszédfolyam legkisebb eleme, az adott nyelvben betöltött funkciójára nem tekintve

⊙ ném *Phon* 'ua.' ← gör *phóné* 'hang'

Lásd még FONÉMA

fonáció ⇨ *nyelvt* hangképzés, hangoztatás

⊙ tud lat *phonatio* 'ua.' ← *phonare* 'hangoztat' ← gör *phóné* 'hang'

Lásd még FONÉMA

fond ⇨ *szính* háttér

⊙ fr, 'ua.' ← lat *fundus* 'alap, fenék'

Lásd még FONDS, FUNDÁL, FUNDAMENTUM, FUNDUS

fondant ⇨ *konyha* cukor túltelített oldatából felfőzéssel készült puha cukorkaanyag

⊙ ausztl ném *Fondant* 'ua.' ← fr *fondant* 'szájban szétolvadó, folyadékkal töltött cukorka' ← *fondre* 'olvad' ← lat *fundere* 'önt, ömlik'

fondo d'oro [fondo dóró] ⇨ *műv* alján arannyal bélelt üvegpohár az ókeresztény művészetben

⇨ *műv* két üvegréteg között alkalmazott aranyfóliás díszítés

⊙ ol, 'arany alap': *fondo* ← lat *fundus* 'alap' | *oro* ← lat *aurum* 'arany'

Lásd még FOND

fonds [fon] ⇨ *ker* alaptőke

⊙ fr, 'ua.' ← lat *fundus* 'alap'

Lásd még FOND

fondue [fondü] ⇨ *konyha* olvasztott sajtból készült, fűszerekkel és fehérborral ízesített mártás, amelyet közös táblól fogyasztanak belé mártogatott kenyérdarabokon

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'olvasztott' ← *fondre* 'olvad, olvaszt' ← lat *fundere* 'önt, ömlik'

Lásd még DIFFUNDÁL, FONT², FÚZIÓ, FUZLI, INFÚZIÓ, KONFÚZ

fonéma ⇨ *nyelvt* olyan beszédhang, amelynek jelentést megkülönböztető szerepe van egy adott nyelvben

⊙ tud lat *phonema* 'ua.' ← gör *phónéma* 'hang, hangzás' ← *phónéó* 'hangzik' ← *phóné* 'hang'

Lásd még ANTHEM, ANTIFÓNA, FÓN, FONÁCIÓ, FONETIKA, FONIÁTRIA, FONOLÓGIA, HOMOFÓNIA, POLIFÓNIA, SZIMFÓNIA, TELEFON

fonendoszkóp ⇨ *orv* hallgatóső, hallócső, orvosi készülék a test belső zörejeinek kihallgatására

⊙ ném *Phonendoskop* 'ua.': gör *phóné* 'hang' | *endoi* 'belül' | *szkopeó* 'vizsgál, figyel'

fonetika ⇨ *nyelvt* hangtan, a beszédhangok tudománya

⊙ tud lat *phonetica (scientia)* ‘hangokkal kapcsolatos (tudomány)’ ← gör *phónétikosz* ‘a beszédhanghoz tartozó’ ← *phóné* ‘hang’

Lásd még FONÉMA

fonetikus ⇨ (mn) *nyelvt* a kiejtés szerinti (írasmód)

⇨ (fin) *nyelvt* a hangtan tudósa

⊙ tud ném *phonetisch, Phonetiker* ‘ua.’, lásd FONETIKA

fonetizmus ⇨ *nyelvt* egy adott nyelv hangrendszere

⊙ tud lat *phonetismus* ‘ua.’, lásd FONETIKA

foniatória ⇨ *orv* beszédjavítás, a beszédhibák gyógyítása

⊙ tud lat *phoniatria* ‘ua.’: gör *phóné* ‘hang’ | *hiatreia* ‘orvoslás’ ← *hiatrosz* ‘orvos’

Lásd még FONÉMA

fonográf ⇨ *műsz* hangokat viaszhengerre rögzítő készülék, a GRAMOFON elődje

⊙ ang *phonograph* ‘ua.’: gör *phóné* ‘hang’ | lásd -GRÁF

fonogram ⇨ *fiz* elektromos rezgéssé alakított és így rögzített hang

⊙ ang *phonogramm* ‘ua.’: gör *phóné* ‘hang’ | lásd -GRAM(MA)

fonokardiográf ⇨ *orv* a szívhangokat felerősítő és így vizsgáló készülék

⊙ ang *phonocardiograph* ‘ua.’: gör *phóné* ‘hang’ | *kardia* ‘szív’ | lásd -GRÁF

fonolit ⇨ *ásv* zöldesbarna, alkálitartalmú magmás kőzet, amelynek vékony lemezei megütve kongó hangot adnak

⊙ ang *phonolite* ‘ua.’: gör *phóné* ‘hang’ | -*it* (ásványra utaló toldalék)

fonológia ⇨ *nyelvt* a beszédhangoknak a nyelvben betöltött szerepével foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *phonologia* ‘ua.’: gör *phóné* ‘hang’ | lásd -LÓGIA

Lásd még FONÉMA

fonológus ⇨ *nyelvt* a fonológia tudósa

⊙ magy, lásd FONOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

fonometria ⇨ *nyelvt* hangmérés, a fonetikai vizsgálatok műszeres mérésekre alapozott és statisztikai számításokkal kombinált formája

⊙ tud lat *phonometria* ‘ua.’: gör *phóné* ‘hang’ | *metreó* ‘mér’

fonomimika ⇨ *okt* olvasástanítás kísérő kézmozdulatokkal

⇨ *okt* a hangok taglejtésekkel való ábrázolása

⊙ ném *Phonomimik* ‘ua.’: gör *phóné* ‘hang’ | lásd MIMIKA

fonon ⇨ *fiz* a rácsrezgések energiakvantuma

⊙ ang *phonon* ‘ua.’: gör *phóné* ‘hang(rezgés)’ | -*on* (elemi részecskékre és egységekre utaló toldalék)

fonotéka ⇨ *műsz* hanglemez- és magnófelvételek tára

⊙ fr *phonothèque* ‘ua.’: gör *phóné* ‘hang’ | *théké* ‘láda, szekrény’ (a *bibliothèque* mintájára, lásd BIBLIOTÉKA)

font¹ ⇨ régi súlyegység, kb. fél kg

⇨ angol pénzegység, eredetileg egy ~ ezüst értéke

⇨ † mérleg (*fontra tesz, megfontol*)

⊙ ném *Pfund* ← lat *pondo* ‘ua.’, tkp. ‘súly szerint’ ← *pondus* ‘súly’ ← *pendere* ‘függ’ (ti. a mérlegen)

Lásd még DEPENDENCIA, IMPONDERÁBILIS, INDEPENDENS, PENDLIZIK

font² ⇨ *számtech* azonos stílusú, típusú betűk készlete, karakterkészlet

⊙ ang, ‘nyomdai betűkészlet’ ← kfr *fonte* ‘öntvény, fémolvadék’ ← *fondre* ‘olvaszt, önt’ ← lat *fundere* ‘ua.’

Lásd még FONDUE

font size [font száj] ⇨ betűméret

⊙ ang, ‘ua.’: lásd FONT² | *size* ‘méret’ ← ófr *assize* ‘ülés’, majd ‘ülés, bizottság a közhasználatú mértékek rendezésére’, ebből ‘mérték, méret’ (az *a* utóbb határozatlan névelőnek értődött: *a size*)

← mai fr *assis* ‘ülve’ ← lat *assidere, assessum* ‘mellél, összeül’: *ad-* ‘hozzá’ | *sedere* ‘ül’

fontaine lumineuse [fonten lüminöz] ⇨ világító, színes fényekkel megvilágított szökőkút

⊙ fr, 'ua.': lásd FONTANA | *lumineuse* ← lat *luminosus* 'világító, fényes' ← *lumen, luminis* 'fény' ← *lucere* 'fénylik'

fontana ⇨ *ép* kút vagy szökőkút építészeti és szobrászati foglalata

⊙ ol, késő lat, 'ua.' ← lat *fontanus* 'forrással kapcsolatos' ← *fons, fontis* 'forrás'

fontanella vagy **fonticula** ⇨ *anat* kutacs, nyílás az újszülött fejtetői koponyacsontjai között

⊙ lat kics, 'ua.', tkp. 'kis forrás', lásd FONTANA

fontange [fontanzs] ⇨ *ölt* pártaszerű magas, csipkés, szalagdíszes női fejdísz

⊙ fr, 'ua.' ← *Fontange* hercegnőről, XIV. Lajos kegyencnőjéről

fontes [fontesz] ⇨ *tört* forráskiadványok

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'források' ← *fons, fontis* 'forrás'

fonticula lásd FONTANELLA

foot [fut] ⇨ láb, angol hosszmérték, kb. 30 centiméter

⊙ ang, 'ua.'

football lásd FUTBALL

för ⇨ *biz* versenytársnak adott előny

⊙ ném *vor(geben)* 'előre enged, előnyt ad': *vor-* 'előre' | *geben* 'ad' (magyarul tévesen így értve: *(einen) Vor geben* 'vor-t ad')

foramen ⇨ *biol, anat* rés, lyuk

⊙ lat, 'ua.' ← *forare* 'fúr'

Foraminifera ⇨ *áll* a likacsoshéjúak rendje

⊙ tud lat tbsz, 'ua.', tkp. 'lyukhordozók': lásd FORAMEN | *ferre* 'hord'

force lásd FORSZ

forceps [forcepsz] ⇨ *orv* szülészeti fogó

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'parázsfogó': (?) *for(mus)* 'meleg' | *capere, cepi* 'fog'

fordizmus ⇨ *ipar* a futószalagon és hatékony üzemszervezésen alapuló tömegtermelési módszer

⊙ ang *Fordism* 'ua.' ← Henry Ford amerikai nagyiparosról, aki a 20. század első negyedében autógyáraiban bevezette

forecast [forkaszt] ⇨ előrejelzés

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'előrevet': *fore* 'előre' | *cast* 'dob, vet' ← skand (pl. svéd *kasta* 'ua.')

forehand [forhend] ⇨ *sport* tenyeres, a tenisz- vagy pingpongütő tenyér felőli oldalával való ütés

⊙ ang, 'ua.': *fore* 'elülső' | *hand* 'kéz'

foreign affairs [forin eörz] ⇨ *dipl* külügy

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'idegen ügyek': *foreign* ← ófr *forein* 'idegen, külső' ← késő lat *foranus* 'külső' ← *foras* 'kívül' | lásd AFFÉR

forensicus [forenzikusz] ⇨ *orv* bírósági, törvényszéki (orvostan, bonctan)

⊙ tud lat, 'ua.' ← *forensis* 'törvényszéki', tkp. 'a fórumhoz tartozó', lásd FÓRUM

forfait [forfe] ⇨ *ker* átalány

⊙ fr, 'ua.', ered. 'kihágás, büntett' ← *forfaire* 'megszegi kötelességét': *for-* ← lat *foras* 'ki, kívülre' | *facere* 'cselekszik'

forhand ⇨ *ját* az osztótól jobbra ülő játékos mint hívó a tarokban

⊙ ném *Vorhand* 'ua.', tkp. 'elülső kéz': *vor* 'előtt' | *Hand* 'kéz'

forma ⇨ alak, idom, minta

⇨ külső, külsőség, látszat

⇨ erőnlét

⊙ lat, 'ua.' ← (?) gör *morphé* 'alak' (etruszk közvetítés útján, hangátvetéssel)

formábilis ⇨ alakítható

⊙ lat, 'ua.' ← *formare* 'alakít', lásd FORMA

formáció ⇨ *geol* alakulat, közetképződemény

⇨ *növ* egységes társulást alakító növények összessége

⇨ kialakulás, kifejlődés

⇨ alakzat, felállítás

⇨ *kat* alakulat, egység

⊙ lat *formatio* ‘ua.’ ← *formare, formatum* ‘alakít’ ← *forma* ‘alak’

formaldehid ⇨ *kém* egy szénatomos, színtelen, szúrós szagú, vízben jól oldódó gáz

⊙ ném *Formaldehyd* ‘ua.’: lat *form(ica)* ‘hangya’ (a ~ az egy szénatomos hangyasav vegyi rokona) | lásd ALDEHID

formalin ⇨ *kém* a formaldehid vizes oldata, fertőtlenítőszer

⊙ ném *Formalin* ‘ua.’: *formal(dehid)* (lásd ott) | *-in* (vegyi származékokra utaló toldalék)

formális ⇨ alakí, a formával kapcsolatos

⇨ különdleges, a látszat kedvéért való, nem lényegi

⇨ a formai követelményeknek megfelelő, szabályos, előírással

⇨ bevett, társadalmilag elfogadott, megkívánt

⇨ *tud* a forma minél pontosabb leírása útján a lényegét feltárni igyekvő (elemzés, vizsgálat)

⊙ lat *formalis* ‘ua.’ ← *forma* ‘alak’

formalista ⇨ (mn) a formai követelményeket túlhangsúlyozó (esztétikai irányzat)

⇨ (fn) a formáságok híve

⇨ a formalizmus rabja

⊙ ném *Formalist* ‘ua.’, lásd FORMALIZMUS

formalisztikus ⇨ a külsőségekhez, formáságokhoz ragaszkodó

⇨ ezekre szorítózkodó

⊙ ném *formalistisch* ‘ua.’, lásd FORMALISTA

formalitás ⇨ alakosság, külsőség

⇨ eljárás

⇨ szokás, illendőség, szertartás

⊙ ném *Formalität* ‘ua.’, lásd FORMÁLIS

formaliter † ⇨ forma szerint

⇨ a látszat kedvéért, a külsőségeknek megfelelően

⇨ úgyszólván

⊙ lat, ‘ua.’, lásd FORMÁLIS

formalizáció ⇨ *tud* lényegi összefüggések szabatos, képletekbe sűrített meghatározása

⊙ ném *Formalisation* ‘ua.’, lásd FORMALIZÁL

formalizál ⇨ *tud* lényegi összefüggéseket szabatosan, képletekbe sűrítve meghatároz, leír

⇨ formálissá tesz, formákba szorít

⊙ ném *formalisieren* ‘ua.’, lásd FORMÁLIS

formalizmus ⇨ a formáságok, külsőségek túlértékelése, túlhajtása

⇨ *irod, műv* a formai szempontok túlzott hangsúlya a műértékelésben

⇨ *tud* a formális elemzés és ennek elmélete

⊙ ném *Formalismus* ‘ua.’, lásd FORMÁLIS, -IZMUS

formáns ⇨ *nyelvt* toldalék, a szavakhoz járuló nyelvi elem (rag, jel, képző)

⇨ *fiz* a hangszerek és az emberi beszédhang felhangtartománya, amely az egyedi színezetet adja

⊙ lat *formans* ‘alakító’ ← *formare* ‘alakít’ ← *forma* ‘alak’

formát ⇨ *kém* a hangyasav sója vagy észtere

⊙ ném *Format* ‘ua.’ ← lat *form(ica)* ‘hangya’ | *-át* (savmaradékokra utaló toldalék)

formatív ⇨ formáló, alakító

⊙ ném, ← fr *formatif* ‘ua.’, lásd FORMÁCIÓ

formatívum ⇨ *tud* alkotóelem

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd FORMÁCIÓ

formátum ⇨ megszabott méret, alak (könyvé, papírlapé)

⇨ emberi, erkölcsi, művészi nagyság

⊙ ném *Format* ‘nagyság, méret’ ← lat *formare, formatum* ‘alakít’

formidábilis ⇨ félelmetes, borzasztó, rettentő

⊙ lat *formidabilis* ‘ua.’ ← *formidare* ‘fél, retteg’ ← *formido* ‘rémkép, rettegés’ ← (?) gör *mormó* ‘mumus, kísértet’

formikáció ⇨ *orv* bizsergés, hangyamászás-érzés mint érzékelési zavar

⊙ tud lat *formicatio* ‘ua.’ ← *formica* ‘hangya’

Lásd még FORMÁT, KLOROFORM

formil- ⇨ a hangyasav egy vegyértékű szerves gyöke

⊙ ném *formyl-* ‘ua.’: lat *form(ica)* ‘hangya’ | gör *hülé* ‘anyag’

formula ⇨ képlet, szövegmintá

⇨ szabály, előírás

⇨ megfogalmazás, meghatározás, tétel

⇨ *orv* recept, elkészítési utasítás

⇨ állandósult beszédfordulat

⇨ † varázsszó, varázsigé

⊙ lat, kics ‘rendszer, szabály, formáság’ ← *forma* ‘alak’

formuláré ⇨ hivatalos szövegezéseket, szövegmintákat tartalmazó gyűjtemény, könyv

⇨ † űrlap

⊙ ném *Formular* ‘ua.’ ← újik lat *formularium* ‘formulák gyűjteménye’, lásd FORMULA

formuláz ⇨ szövegez, fogalmaz, formába önt

⇨ képletbe foglal

⇨ kialakít, megszab

⊙ lásd FORMULA

fornicatio [fornikáció] † ⇨ *jog* parázsnaság, házasságon kívüli nemi viszony, szajhálkodás

⊙ késő lat, ‘ua.’ ← *fornicari, fornicatus* ‘szajhálkodik’ ← *fornix, fornicis* ‘bordély, lebuji’, ered. ‘boltozat, bolthajtásos helyiség’

fornicatus [fornikátusz] ⇨ *anat* boltozatos

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *fornix, fornicis* ‘boltozat, bolthajtás’

forpassz ⇨ *ját* a passz, vagyis a játékról lemondás elsőként való bejelentése kártyában

⊙ ném *Vorpass* ‘ua.’: *vor* ‘elől’ | lásd PASSZ

forspont † ⇨ *tört* előfogat, katonai szállításhoz kötelezően szolgáltatott ló mint régi hadiadófajta

⊙ ném *Vorspann* ‘előfogat’: *vor* ‘elé’ | (*Ge*)*spann* ‘fogat’ ← *spannen* ‘lovat kocsi elé fog’, ered. ‘feszít’

forstrifos † ⇨ előírás szerinti, szabályos

⊙ ném *Vorschrift* ‘előírás’: *vor* ‘előre’ | *Schrift* ‘írás’ ← *schreiben* ‘ír’ ← lat *scribere* ‘ua.’

Forstia lásd FORZÍZIA

forisz ⇨ valaminek a fortély, nyitja, megoldása

⇨ valakinek az ügyes oldala, különös ügyessége

⇨ erőltetés

⇨ *ját* nagy erőt jelző indítás bridzsben, amely a partnert jóval magasabb szintű válaszra kényszeríti

⊙ ném *Force* ‘erő, kényszerítés, különleges képesség’ ← fr *force* ‘erő, bátorság’ ← népi lat *fortia* ‘erő’ ← lat *fortis* ‘erős, bátor’

Lásd még FORTE, FORTISSIMO, FORZANDO

forzíroz ⇨ erőltet, erőszakol, kikényszerít

⇨ sürget, siettet

⊙ ném *forcieren* ← fr *forcer* ‘kényszerít, erőltet’ ← *force* ‘erő’, lásd FORSZ

forzol ⇨ *ját* bridzsben forsszal indítja a licitet

⊙ lásd FORSZ

forte ⇨ *zene* hangosan, erősen (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *fortis* ‘erős’

Lásd még FORSZ, FORTISSIMO, FORZANDO

fortepiano ⇨ *zene* korai kalapáczongora, amely lehetővé tette a változatos dinamikájú játékot

⇨ *zene* dinamikai utasítás: a hangot erősen megszólaltatni, de rögtön halkítani

⊙ ol, ‘ua.’, lásd FORTE, PIANO

fortifikáció ⇨ *kat* erősítés, erődítmény

⊙ ném *Fortifikation* ← fr *fortification* ‘ua.’ ← *fortifier* ‘megerősít’: lat *fortis* ‘erős’ | *facere* ‘tesz vmivé’

fortissimo [fortisszimó] ⇨ *zene* teljes erővel (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← lat ff *fortissimus* 'a legerősebb'

Lásd még FORSZ, FORTE, FORZANDO

fortocska ⇨ szellőztető ablaknyílás orosz házakon

⊙ or kics, ered. *fortka* ← lengy *furtka* 'ua.' ← ném kics *Pförtchen* 'ajtócska' ← *Pforte* ← lat *porta* 'ajtó, kapu'

Fortran ⇨ *számtech* számítástechnikai feladatok megoldására alkalmas programnyelv

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'képletfordító': *for(mule)* 'képlet', lásd FORMULA | *tran(slator)* 'fordító' ← *translate* 'fordít', tkp. 'átvisz' ← lat *transferre, translatum* 'ua.': *trans* 'át' | *ferre* 'visz'

fortunátus † ⇨ szerencsés

⊙ lat, 'ua.' ← *fortuna* 'szerencse', ered. 'véletlen' ← *fors*, abl *forte* 'sors, véletlen (amit a végzet hoz)' ← *ferre* 'hoz'

fórum ⇨ *hiv* hatóság, hivatalos hely

⇨ *jog* bíróság valamely foka, szintje

⇨ *sajtó* lap, rádió- vagy tévéadó mint közéleti megnyilatkozások színhelye

⇨ † vásártér, köztér, főtér

⊙ lat *forum* 'város piactere, köztere, nyilvánosság, bíróság' ← *foras* 'künn, a szabadban', tkp. 'az ajtó elé' ← *foris* 'ajtószárny'

Lásd még FORENSICUS, TRIFÓRIUM

forzando [forcandó] ⇨ *zene* erőteljesen, fokozott nyomattal (adandó elő)

⊙ ol, tkp. 'erősítve' ← *forzare* 'erősít, erőltet' ← *forza* 'erő' ← népi lat *fortia* 'ua.' ← *fortis* 'erős, bátor'

Lásd még FORSZ, FORTE, FORTISSIMO

forzítia vagy **forzicia** ⇨ *növ* aranyfa, tavasszal nyíló, élénksárga virágú fa

⊙ tud lat *Forsythia* ← W. *Forsyth* [forszájt] angol botanikus nevéből

foszfagén ⇨ *biol* foszfortartalmú, nagy energiájú tartalék tápanyag élő sejten

⊙ ném *phosphagen* 'ua.': lásd FOSZFOR, -GÉN

foszfát ⇨ *kém* a foszforsav sója

⊙ ang, fr *phosphate* 'ua.': *phosph(ore)*, lásd FOSZFOR | -*át* (savmaradékra utaló toldalék)

foszfátáz ⇨ *kém* a foszforsav észtereinek lebontását katalizáló fontos enzim

⊙ lásd FOSZFÁT | -*áz* (enzimre utaló toldalék)

foszfátémia ⇨ *orv* foszfátvérűség, foszfátok jelenléte a vérben

⊙ tud lat *phosphataemia* 'ua.': lásd FOSZFÁT | gör *haima* 'vér'

foszfid ⇨ *kém* fém és foszfor alkotta vegyület

⊙ lásd FOSZF(OR) | -*id* (valamely elemmel képzett származékra utaló toldalék)

foszfin ⇨ *kém* foszforhidrogén

⇨ *kém* ebből levezethető, változatos szerves vegyületek gyűjtőneve

⊙ lásd FOSZF(OR) | -*in* (vegyületre utaló toldalék)

foszfopteid ⇨ *biokém* foszfortartalmú összetett fehérje

⊙ lásd FOSZFOR, PROTEID

foszfor ⇨ *kém* gyúlékony, a sötétben fényt kibocsátó puha, nemfém elem

⊙ ném *Phosphor* ← fr *phosphore* 'ua.' ← lat *Phosphorus* 'hajnalcsillag' ← gör *Phosphorosz* 'ua.', tkp. 'fényhozó': *phosz* 'fény' | *pheró* 'hoz'

foszforeszcencia ⇨ *fiz* hideg fény kibocsátása megvilágítás után

⊙ fr *phosphorescence* 'ua.', lásd FOSZFORESZKÁL

foszforeszkál ⇨ *fiz* megvilágítás után sötétben hideg fényt bocsát ki (mint a foszfor fehér változata)

⊙ újjak *phosphorescere* 'ua.', tkp. 'foszforként viselkedik', lásd FOSZFOR

foszforit ⇨ *ásv* foszfortartalmú kőzetekből, főleg apatitból álló üledékes kőzet

⊙ ang *phosphorite* 'ua.': lásd FOSZFOR | -*it* (ásványra utaló toldalék)

foszforizmus ⇨ *orv* foszformérgezés

⊙ tud lat *phosphorismus* 'ua.', lásd FOSZFOR, -IZMUS

foszfornekrózis ⇨ *orv* elhalásos tünet a felső állcsontban foszforigőz belégzése miatt

⊙ lásd FOSZFOR, NEKRÓZIS

foszforoszkóp ⇨ *fiz* kísérleti berendezés a foszforeszcencia tanulmányozására

⊙ lásd FOSZFOR | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

foszfovitin ⇨ *biokém* a tyúktojás sárgájában található foszforproteid

⊙ tud lat *phosphovitin* ‘ua.’: lásd FOSZFOR | lat *vitellus* ‘tojássárgája’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

foszgén ⇨ *kém* karbonil-diklorid, erősen mérgező, tüdővizényőt okozó gáz, az első világháborúban harci gázként használták

⊙ ném *Phosgen* ‘ua.’: gör *phósz* ‘fény’ | lásd -GÉN (a ~ erős fény hatására jön létre szén-monoxid és klór elegyből)

foszgenit ⇨ *ásv* ólomszaruérc, a négyzetes rendszerbe tartozó ásvány

⊙ ném *Phosgenit* ‘ua.’: lásd FOSZGÉN | *-it* (ásványra utaló toldalék)

fosszília ⇨ *geol* a földből kiásott, megkövesedett állati vagy növényi maradvány(ok)

⊙ tud lat tbsz seml *fossilia* ‘kiásott dolgok’, lásd FOSSZILIS

fosszilis ⇨ *geol* megkövesedett (állati, növényi maradvány)

⇨ kiásott, ásatáskor lelt (tárgy)

⇨ *átv* ásatag, vízözön előtti

⊙ tud lat *fossilis* ‘ásásból eredő’ ← *fodere, fossum* ‘ás, kiás’

fosszilizáció ⇨ *geol* az a folyamat, amelynek során a földtörténeti korok élőlényei kőületté váltak

⊙ tud lat *fossilisatio* ‘ua.’, lásd FOSSZILIS

fo lásd PHOT

fotel ⇨ párnázott, kárpitozott öblös karszék

⊙ fr *fauteuil* [fotőj] ‘ua.’ ← ófr *faldestueil* ← germán (frank) **faldistol* ‘összehajtható szék’ (mint ném *falten* ‘hajt’, *Stuhl* ‘szék’)

fotó ⇨ fénykép

⊙ ném *Photo(graphie)*, lásd FOTOGRAFIA

foto- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a fényvel kapcsolatos, fény-

⇨ a fényképezéssel kapcsolatos

⊙ gör *phósz, photosz* ‘fény’

fotoadaptáció ⇨ *növ* a magasabb rendű növények alkalmazkodása a környezet fényviszonyaihoz

⊙ lásd FOTO-, ADAPTÁCIÓ

fotóamatőr ⇨ műkedvelő fényképező

⊙ lásd FOTÓ, AMATŐR

fotóarchívum ⇨ fényképfelvételek archívuma

⊙ lásd FOTÓ, ARCHÍVUM

fotobaktérium ⇨ *biol* oxidálás során fénykibocsátó anyagokat létrehozó baktérium

⊙ lásd FOTO-, BAKTÉRIUM

fotobiológia ⇨ *tud* a fénynek az élőlényekre gyakorolt hatásával foglalkozó tudományág

⊙ lásd FOTO-, BIOLÓGIA

fotocella ⇨ *műsz* fény hatására keletkező elektromos feszültséggel mérést vagy irányítást végző egység

⊙ ném *Photozelle* ‘ua.’: lásd FOTO- | lat *cella* ‘kamra, méhsejt’

fotocinkográfia ⇨ *nyomd* fényképezés cinklemezre sokszorosítás céljából

⊙ lásd FOTO-, CINKOGRAFIA

fotodegradáció ⇨ *biol* elbomlás napfény hatására

⊙ lásd FOTO-, DEGRADÁCIÓ

fotodezintegráció ⇨ *fiz* az atommag felbomlása sugárzó fény hatására

⊙ lásd FOTO-, DEZINTEGRÁCIÓ

fotodióda ⇨ *vill* fényelektromos félvezető dióda

⊙ lásd FOTO-, DIÓDA

fotoeffektus ⇨ fényhatás

⇨ *fiz* elektronok kilépése fémből fény hatására

⊙ lásd FOTO-, EFFEKTUS

fotoelektromosság ⇨ *fiz* fényelektromosság, mely fotoeffektussal jön létre

⊙ lásd FOTO-, ELEKTROMOSSÁG

fotoelektron ⇨ *fiz* fényenergia hatására kibocsátott elektron

⊙ lásd FOTO-, ELEKTRON

fotoemisszió ⇨ *fiz* fénykibocsátás fényenergia hatására

⊙ lásd FOTO-, EMISSZIÓ

fotoemulzió ⇨ *fotó* fényérzékeny réteg filmen, fotólemezen vagy fotópapíron

⊙ lásd FOTO-, EMULZIÓ

fotoendoszkóp ⇨ *orv* száloptikás készülék belső szervek vizsgálatára

⊙ lásd FOTO-, ENDOSZKÓP

fotoeritéma ⇨ *orv* fény hatására kialakuló bőrpír

⊙ lásd FOTO-, ERITÉMA

fotofázis ⇨ *növ* a fotoszintézis egy szakasza

⊙ lásd FOTO-, FÁZIS

fotofóbia ⇨ *orv* fényiszony

⊙ tud lat *photophobia* 'ua.', lásd FOTO-, FÓBIA

fotofor ⇨ *áll* fénykibocsátó, világító szerv

⊙ ang *photophor* 'ua.': lásd FOTO- | gör *phoreó* 'hordoz'

fotoforézis ⇨ *fiz* gázban lebegő apró szemcsék elmozdulása fény hatására

⊙ tud lat *photophoresis* 'ua.': lásd FOTO- | gör *phorészisz* 'szállítás' ← *phoreó* 'hord'

fotogén vagy **fotogenikus** ⇨ fényt adó, világító

⇨ fényt kibocsátó

⇨ fényképen előnyösen mutató (arc, alak, helyszín, jelenet)

⊙ ném *photogen(isch)* 'ua.', lásd FOTO-, -GÉN

fotogeológia ⇨ *csill* az égitestek felszínének geológiai vizsgálata fényképfelvételek alapján

⊙ lásd FOTO-, GEOLÓGIA

fotografál † ⇨ fényképez

⊙ ném *photographieren* 'ua.', lásd FOTOGRAFIA

fotográfia ⇨ fényképészet

⇨ † fénykép

⊙ ném *Photographie* ← ang *photography* 'ua.', lásd FOTO-, -GRÁFIA

fotografikus ⇨ fényképészeti, fénykép útján való

⊙ ném *photographisch* 'ua.', lásd FOTOGRAFIA

fotográfus ⇨ † fényképész

⊙ ném *Photograph* 'ua.', lásd FOTOGRAFIA

fotogram ⇨ fényképkötési eljárás fényképezőgép nélkül

⇨ mérési eljárások számára készült fényképfelvétel

⊙ ném *Photogramm* 'ua.', lásd FOTO-, -GRAM(MA)

fotogrammetria ⇨ tárgyak méreteinek megállapítása fényképük alapján térképkészítés céljára

⊙ ném *Photogrammetrie* 'ua.': lásd FOTOGRAM | gör *metreó* 'mér'

fotioionizáció ⇨ *fiz* a fényenergia által kiváltott ionizáció, egy elektron kilépése egy foton elnyelése árán

⊙ lásd FOTO-, IONIZÁCIÓ

fotokatód ⇨ *fiz* fotocella eleme, amelyből fény hatására elektronok lépnek ki

⊙ lásd FOTO-, KATÓD

fotokémia ⇨ *tud* a fény okozta vegyi folyamatokkal foglalkozó tudományág

⊙ lásd FOTO-, KÉMIA

fotokinézis ⇨ *fiz* fény kiváltotta mozgás

⊙ lásd FOTO-, KINÉZIS

fotokoaguláció ⇨ *orv* sebészeti eljárás, véralvasztás irányított erős fénysugárral

⊙ tud lat *photocoagulatio* 'ua.', lásd FOTO-, KOAGULÁCIÓ

fotokondukció ⇨ *fiz* fényelektromos vezetés, a vezetőképesség emelkedése fénysugárzás hatására

⊙ lásd FOTO-, KONDUKCIÓ

fotokópia ⇨ fénymásolat

⊙ lásd FOTO-, KÓPIA

fotokróm ⇨ fény hatására elszíneződő vagy szint váltó (anyag)

⊙ lásd FOTO- | gör *khroma* 'szín'

fotolitográfia ⇨ *nyomd* könyomtatási technika fényképezési eljárással készült lemezekről

⇨ *nyomd* az így nyert nyomat

⊙ lásd FOTO-, LITOGRAFIA

fotolízis ⇨ *kém* vegyi bomlás fénybesugárzás hatására

⊙ lásd FOTO- | gör *luszisz* 'oldás' ← *lüo* 'elold'

fotométer ⇨ fénymérő

⊙ ném *Photometer* 'ua.', lásd FOTOMETRIA

fotometria ⇨ *fiz* fénymérés, a fényerősség mérése

⊙ ném *Photometrie* 'ua.': lásd FOTO- | *metreo* 'mér'

fotomikroszkóp ⇨ *tud* fényforrással és fényképezőgéppel egybeépített mikroszkóp

⊙ lásd FOTO-, MIKROSKÓP

fotómontázs ⇨ fényképek részleteiből egymás mellé másolás útján készült új kép

⊙ lásd FOTÓ, MONTÁZS

foton ⇨ *fiz* a fénysugárzás elemi energiaegysége

⊙ ang *photon* 'ua.': lásd FOTO- | *-on* (elemi részecskére vagy egységre utaló toldalék)

fotonasztia ⇨ *növ* a növényi szervek fényinger által kiváltott helyzetváltoztató mozgása

⊙ ang *photonasty* 'ua.': lásd FOTO- | *nasztosz* 'őszsenyomott' ← *nasszó* 'döngöl, tömörít'

fotonika ⇨ *fiz* a fényhullám műszaki hasznosítása

⇨ *műsz* ennek technológiája

⊙ ang *photonics* 'ua.', lásd FOTON (az *elektronika* mintájára)

fotonrakéta ⇨ *űr*k elképzelt rakéta, amely nagyerejű fénysugárnyaláb kilövellése révén nyerné előrehajtó energiáját

⊙ lásd FOTON, RAKÉTA

fotoobjektív ⇨ fényképezési tárgylencse

⊙ lásd FOTO-, OBJEKTÍV

fotooxidáció ⇨ *kém* fény hatására bekövetkező oxidálódás

⊙ lásd FOTO-, OXIDÁCIÓ

fotoperiodizmus ⇨ *biol* fényszakaszosság, az élőlények reagálása a nappal időtartamának változásaira

⊙ lásd FOTO-, PERIÓDUS, -IZMUS

fotopolimer ⇨ *kém* a nyomdászatban s másutt használatos anyag, amelyben a fény hatására indul meg a molekuláris térhálósodás

⊙ lásd FOTO-, POLIMER

fotorecepció ⇨ a beérkező fényinger felvétele a látószerv által

⊙ lásd FOTO-, RECEPCIÓ

fotoreceptor ⇨ *biol* a látószervnek a beérkező fényinger felvételére alkalmas része

⊙ lásd FOTO-, RECEPTOR

fotoreziszt ⇨ fényérzékeny lakkréteg, amelyet a fotolitográfiában alkalmaznak

⊙ ném *Photoresist* 'ua.': lásd FOTO-, REZISZTENS

fotoszenzibilizátor ⇨ *biol* fényelnyelő anyag, amely az így felvett energiát más anyag molekuláinak továbbítja

⊙ lásd FOTO-, SENZIBILIZÁTOR

fotoszenzitív ⇨ *tud* fényérzékeny

⊙ ang *photosensitive* 'ua.', lásd FOTO-, SENZITÍV

fotoszféra ⇨ *csill* a Nap légkörének alsó, sűrűbb rétege, amely a látható fényt sugározza ki

⊙ ang *photosphere* ← fr *photosphère* 'ua.', lásd FOTO-, SZFÉRA

fotoszintetikus ⇨ a fotoszintézissel kapcsolatos, azon alapuló

⊙ ang *photosynthetic* 'ua.', lásd FOTOSZINTÉZIS

fotoszintézis ⇨ *növ* az a folyamat, amelyben a növények a fény energiájával vízből és a levegő gázaiból szerves anyagot állítanak elő

⊙ ang *photosynthesis* 'ua.', lásd FOTO-, SZINTÉZIS

phototaxis ⇨ *biol* a fény kiváltotta mozgás élőlényeknél, a fényforráshoz való közeledés vagy távolodás

⊙ lásd FOTO-, TAXIS

phototechnika ⇨ *foto* a fényképezés technikája

⊙ lásd FOTO-, TECHNIKA

phototéka ⇨ fényképtár, fényképgyűjtemény

⊙ lásd FOTO-, TÉKA

phototerápia ⇨ *orv* fénygyógyászat, gyógykezelés (ibolyántúli) fény segítségével

⊙ lásd FOTO-, TERÁPIA

phototípia ⇨ *nyomd* vonalakat és árnyalat nélküli tónusokat tartalmazó nyomóforma

⇨ az ilyenről készült lenyomat

⊙ ném *Phototypie* 'ua.': lásd FOTO- | gör *tüposz* 'nyomat' ← *tüpoó* 'bélyeggel megjelöl' ← *tüptó* 'üt'

phototranzisztor ⇨ *vill* a fotódióda elve alapján működő fényérzékeny tranzisztor

⊙ lásd FOTO-, TRANZISZTOR

phototrófia ⇨ *biol* a fény hasznosítása élő szervezetek által energiaforrásként és anyagcseréjükben, növekedésükben

⊙ lásd FOTO- | gör *trophé* 'táplálék' ← *trophó* 'táplál'

phototropizmus ⇨ *növ* a növekedő növény elhajlása a fény irányába

⊙ ang *phototropism* 'ua.', lásd FOTO-, TROPIZMUS

photój lásd FOTEL

⇨ *text* szövetszínező teknő facsaró hengerekkel

⊙ fr *foulard* 'ua.' ← *fouler* 'présel, nyom, nyomot hagy' ← népi lat *fullare* 'ua.' ← lat *fullo* 'kallós, ványolómester' ← ?

foxi ⇨ *áll* rövid szőrű, kis termetű kutyafajta

⊙ auszti ném kics *Foxl*, lásd FOXTERRIER

foxterrier ⇨ *áll* foxi, kutyafajta, amely a rókát kiássa föld alatti vackából

⊙ ang, 'ua.': *fox* 'róka' | *terrier* 'üregi, üregásó' ← fr *terrier* 'földi' ← *terre* ← lat *terra* 'föld'

foxtrott ⇨ *zene* négynegyedes ütemű, amerikai eredetű társastánc, ennek zenéje

⊙ ang *fox-trot* 'rókaügetés': *fox* 'róka' | *trot* 'üget'

foyer [foajé] ⇨ *ép* előcsarnok szállodában, színházban, moziban

⊙ fr *foyer* 'otthon, ház, terem', ered. 'tűzhely, tűzfészek' ← késő lat *focarium* 'tűzhely' ← lat *focus* 'ua.'

Lásd még FOMENTUM, FÓKUSZ

föderáció ⇨ *pol* szövetség, államszövetség

⊙ ném *Föderation* 'ua.' ← lat *foedus, foederis* 'szövetség, szerződés'

föderalista ⇨ *pol* (mn) a föderalizmussal kapcsolatos

⇨ (fin) a szövetségi államberendezkedés híve

⊙ ném *föderalistisch, Föderalist* 'ua.', lásd FÖDERALIZMUS

föderális vagy **föderatív** ⇨ *pol* szövetségi alapon felépülő (állam)

⇨ *pol* szövetségi, szövetséges, egyesült

⊙ ném *föderal, föderatív* 'ua.' ← lat *foedus, foederis* 'szövetség, szerződés'

föderalizmus ⇨ *pol* a szövetségi államberendezkedés elve

⇨ *pol* kisebbségek törekvése, mozgalma az állam szövetségi alapon való átalakítására

⊙ ném *Föderalismus* 'ua.', lásd FÖDERÁLIS, -IZMUS

fömufti ⇨ *jog* magas rangú mohamedán jogtudós, főbíró

⇨ *biz* főnök, nagyfőnök, vezető

⊙ lásd MUFTI

fön ⇨ *met* meleg, száraz déli bukószél az Alpoktól északra

⊙ ném *Föhn* 'ua.' ← késő lat *faonius* ← lat *favonius* 'enyhe tavaszi szél' ← lat *favere* 'kedvez'

főnix ⇨ *mit* (ókori legenda szerint) csodás egyiptomi madár, amely előregedvén elégeti magát, és hamvaiból megifjodva támad fel

⊙ lat *Phoenix* ‘ua.’: VAGY ← gör *Phoinix* ‘bíborszínű’, tkp. ‘föníciai’ (ez a festék onnan származott át görög földre) ← *Phoinikia* ‘Fönícia’, VAGY ← gör *phoinix* ← egyipt *benu* ‘gémszerű szürke madár, melynek érkezése minden évben a Nílus újjászületését, azaz közelgő áradását jelezte’

fra ⇨ *vall* testvér, olasz szerzetesek keresztneve elé tett szócska, pl. *Fra Bartolommeo*

⊙ ol röv, ‘ua.’ ← *frate* ‘testvér, fivér’ ← lat *frater* ‘ua.’

frac- lásd még FRAK-

fractocumulusz [fraktokumulusz] ⇨ *met* foszlányfelhő

⊙ tud lat, ‘ua.’: *fractus* ‘megtört’ ← *frangere, fractum* ‘tör’ | lásd KUMULUSZ

fractura [fraktúra] ⇨ *orv* (csont)törés

⊙ tud lat *fractura (ossis)* ‘ua.’ ← *frangere, fractum* ‘tör’

fragilis ⇨ törékeny, kényes

⊙ lat, ‘ua.’ ← *frangere, fractum*, tkp. *frag-tum* ‘tör’

Lásd még FRACTURA, FRAGMENTUM, FRAKCIÓ, INFRAKCIÓ, REFRAKTOR, SZUFFRAGANEUS

fragilitás ⇨ törékenységi

⊙ lat *fragilitas* ‘ua.’, lásd FRAGILIS

fragmentális ⇨ töredékes, hiányos

⊙ újjk lat, ‘ua.’, lásd FRAGMENTUM

Lásd még FRAGILIS

fragmentum ⇨ töredék

⊙ lat, ‘ua.’ ← *frangere, fractum*, tkp. *frag-tum* ‘tör’

Lásd még FRAGILIS

fraise lásd FRÉZ

frajla † ⇨ kisasszony

⇨ nevelőnő

⇨ szobalány

⊙ felsőném *fräule* ← ném kics *Fräulein* ‘kisasszony’ ← *Frau* ‘asszony, feleség’

frakció ⇨ *pol* egy párt parlamenti képviselőinek csoportja

⇨ *pol* elkülönült csoport párton belül

⇨ *fiz* sugártörés

⇨ *kém* a szakaszos lepárlás egyik szakaszának terméke

⊙ lat *fractio, fractionis* ‘törés, töredék’ ← *frangere, fractum* ‘tör’

Lásd még FRAGILIS

frakcionál ⇨ *kém* eltérő forrásponytú vegyületeket (pl. nyersolajból) szakaszos lepárlással elkülönít

⊙ ném *fraktionieren* ← fr *fractionner* ‘ua.’, lásd FRAKCIÓ

fraktográfia ⇨ *koh* a törésfelületek mikroszkópos vizsgálata, amely választ ad rá, hogy miért következett be a törés

⊙ ang *fractography* ‘ua.’: lat *fractum* ‘törés’ ← *frangere, fractum* ‘tör’ | lásd -GRÁFIA

fraktúr ⇨ *nyomd* nyomtatott gótbetűs írás (a görbületek helyén sarkos, tört vonalakkal)

⊙ ném *Fraktur* ‘ua.’ ← lat *fractura* ‘törés’, lásd ott

fraktúra lásd FRACTURA

franc † ⇨ vérbaj, bujakór

⇨ fene, nyavalya, rosseb

⊙ magy *franc* (*nyavalya*) ‘francia betegség’ ← lat tbsz *Franci* ‘frankok, franciák’ ← *Francus* ‘frank, francia’

franchise [frencsájz] ⇨ *ker* szabadalom, szolgáltatási rendszer vagy egyéb jog átengedése különleges szerződés alapján

⇨ *ker* egy már eredményesen működő vállalkozás tapasztalatainak átengedése, az új vállalkozás elindítása

⇨ *közg* biztosítói önrészesedés

⊙ ang, ‘ua.’ ← ófr *franchise* ‘szabadság’ ← *franc* ‘szabad’ (lásd FRANKÓ), ered. ‘frank’

franciskánus ⇨ *vall* (mn) ferences rendi

⇨ (fn) az Assisi Szent Ferenc alapította renndhez tartozó szerzetes

⊙ lat *Franciscanus* ‘ua.’ ← lat *Franciscus* ‘Ferenc’ ← ol *Francesco* ‘ua.’, tkp. ‘francia’ (a rendalapító Giovanni Bernardone ragadványneve volt anyja származása folytán)

francium ⇨ *kém* az alkálifémek egyike, igen ritka radioaktív fémeselem

⊙ tud lat, ‘ua.’: fr *France* ‘Franciaország’ (felfedezője, a francia Marguerite Perey adta a nevét) | *-ium* (kémiai elemre utaló toldalék)

francli ⇨ *biz* rojt, szegély

⇨ *biz* kirojtosodás

⊙ hazai ném kics *fransl* ‘ua.’ ← ném *Franse* ‘rojt’ ← fr *frange* ← népi lat **frimbia* ← lat *fimbriae* ‘ua.’ ← *fibra* ‘szál, rost’

franc-maçon [franmaszon] † ⇨ szabadkőműves

⊙ fr, ‘ua.’: *franc* ‘szabad, mentes’, ered. ‘frank’ (Gallia frank hódítói mentesítve voltak a hűbéri szolgáltatások alól) | *maçon* ‘kőműves’ ← germán, pl. ófn (*stein*)*mezzo* ‘ua.’ ← *mahhon* (mai ném *machen*) ‘csinál’

franc-tireur lásd FRANKTIRŐR

frank¹ ⇨ *tört* germán törzsekből alakult nép, amely a kora középkorban Gallia északi részén telepedett le, és birodalmat alapított, a mai Franciaország történelmi elődjét

⇨ *átv* francia

⊙ lat *Francus*, ném *Franke* ‘ua.’ ← germán *franka* ‘merész’

frank² ⇨ *közg* francia és belga (2001-ig), ill. svájci pénznem

⊙ fr *franc* ‘ua.’ ← lat *Franc(orum rex)* ‘a frank(ok királya)’, Jó János király aranypénzének felirata

♣ Kerülendő a franciát majmoló [fran] kiejtés!

frankíroz † ⇨ bérmentesít, bélyeggel lát el

⊙ ném *frankieren* ‘ua.’, lásd *franko*

franklin ⇨ *fiz* az elektromos töltés elektrosztatikai mértékegysége a CGS-rendszerben

⊙ B. *Franklin* amerikai tudós és politikus nevéből

franklinit ⇨ *ásv* átlátszatlan, fémfényű cink-vasoxid, gyengén mágneses ásvány

⊙ ang *franklinite* ‘ua.’: B. *Franklin* amerikai tudós és politikus nevéből | *-it* (ásványra utaló toldalék)

franklinizáció ⇨ *orv* elavult gyógyeljárás sztatikus áram alkalmazásával

⊙ B. *Franklin* amerikai tudós és politikus nevéből

franko ⇨ *ker* bérmentesítve

⇨ *átv* akadálytalanul

⊙ ném *franko* ‘költségmentesen’ ← ol (*porto*) *franco* ‘(szállítás) bérmentesítve’ ← fr *franc* ‘szabad, mentes’, ered. ‘frank’ (Gallia frank hódítói mentesítve voltak a hűbéri szolgáltatások alól)

frankó ⇨ *szleng* pompás, remek, nagyszerű

⊙ ugyanaz, mint FRANKO

frankofil ⇨ franciabarát

⊙ fr *francophile* ‘ua.’: lat *Francus* ‘frank’ | gör *philó* ‘kedvel’

frankofób ⇨ franciaellenes, franciagyűlölő

⊙ fr *francophobe* ‘ua.’, lásd FRANKOFÓBIA

frankofóbia ⇨ franciaellenesség, franciagyűlölet

⊙ fr *francophobie* ‘ua.’: lat *Francus* ‘frank’ | lásd FÓBIA

frankofon ⇨ francia nyelvet használó és francia kultúrájú, de nem francia anyanyelvű (személy)

⇨ a franciát mint hivatalos nyelvet használó, de nem francia lakosságú (ország, főleg régebbi francia gyarmat)

⊙ fr *francophone* ‘francia ajkú’: lat *Francus* ‘frank’ | gör *phóné* ‘hang’, itt ‘beszéd’

frankomán ⇨ franciarajongó, aki elfogultan lelkesedik mindenért, ami francia

⊙ ném *frankoman* ‘ua.’, lásd FRANKOMÁNIA

frankománia ⇨ franciarajongás, elfogult lelkesedés mindenért, ami francia

⊙ ném *Frankomanie* ‘ua.’, lásd FRANK¹, MÁNIA

franktirőr ⇨ *kat* szabadcsapat tagja, a hadsereg kötelékén kívüli szabadharcos

✧ tört idegen megszállók ellen küzdő francia partizán

⊙ fr *franc tireur* 'ua.', tkp. 'szabadlövész': *franc* 'szabad, mentes' (lásd FRANKO) | *tirer* 'lő', ered. 'elhúz, eltűr, elszenved' ← ? ófr (*mar*)*tirer* 'vértanúságot 'szenved', lásd MÁRTÍR

frappáns ✧ találó, csattanós, meglepő, hatásos

⊙ ném, fr *frappant* 'ua.' ← fr *frapper* 'megüt, meglep' ← frank *hrapon* 'tép'

frappé ✧ *konyha* jégbe hűtött ital

⊙ fr *frappé* 'ua.' ← fr *frapper* 'megüt, meglep, jégbe hűt', lásd FRAPPÁNS

frappíroz ✧ meglep, meghökken

⊙ ném *frappieren* 'ua.' ← fr *frapper*, lásd FRAPPÁNS

frász ✧ orv görcs, rángógörcs, nyavalyatörés

✧ *biz* ijedség, ijedelem

✧ *biz* pofon, nyakleves

⊙ baj-oszt *fras* 'csecsemő görcse' ← ném *Fraisen* 'ua.'. ← ófn *freisa* 'rémület'

frászkarika ✧ *biz* (indulatos elutasításban) nyavalya, fene

✧ † babonás népi gyógyeljárás eszköze, különleges tésztából süített karika, amelyen a görcsbe esett csecsemő fejét átbújtatták

⊙ lásd FRÁSZ

fráter ✧ *biz* alak, pofa, muki

✧ † szerzetes, testvér, barát

⊙ lat *frater* 'fivér'

Lásd még FRA

fraternitás ✧ testvériség

⊙ lat *fraternitas* 'ua.' ← *fraternus* 'fivéri, testéri' ← *frater* 'fivér'

fraternizál † ✧ barátkozik

✧ komázik, bizalmaskodik

⊙ ném *fraternisieren* ← fr *fraterniser* 'ua.', lásd FRATERNITÁS

frátria ✧ tört három nemzetségből álló szövetség, a törzs harmadrésze az ókori görög városállamokban, amelynek tagjai közös ős leszármazottainak tekintették magukat

✧ *népr* két vagy több nemzetséget magába foglaló szövetség természeti népeknél

⊙ gör *phratría* 'ua.' ← *phratér* 'egy ~ tagja (a ~ egy másik tagjához való viszonyában)' (indoeurópai rokonok: lat *frater* 'fivér', ném *Bruder*, or *brat* 'ua.')

fraudulens † ✧ csalárd, fondorkodó, áruló

⊙ ném *fraudent* ← lat *fraudentus* 'ua.' ← *fraus*, *fraudis* 'csalás, csel, ármány' (a ~ tévesen latinósított alak a ném, ang *fraudent* nyomán, a *patent*→*pátens* és hasonló szópárok hamis analógiájára, a latinban ugyanis van *patere*, de nincs **fraudulere* ige)

fräulein [frájlájn] † ✧ német nevelőnő

⊙ ném kics *Fräulein* 'kisasszony' ← *Frau* 'asszony'

frázéma ✧ *nyelvt* frazeológiai egység, állandósult szókapcsolat

⊙ ném *Phrasema* ← tud lat *phrasema* 'ua.' (a *fonéma*, *lexéma* és hasonló nyelvi szakszavak mintájára) ← gör *phraszisz* 'szólás', lásd FRÁZIS

frazelógia ✧ *nyelvt* valamely tudományra vagy szakmára jellemző szóhasználat, kifejezés mód

✧ *nyelvt* egy nyelv állandósult szókapcsolatainak összessége, ezek gyűjteménye

✧ *nyelvt* a nyelvtudománynak az állandósult szókapcsolatokkal foglalkozó ága

⊙ tud lat *phraseologia* 'ua.': gör *phraszisz*, *phraszeosz* 'kifejezés' | lásd -LÓGIA

frazeologizmus ✧ *nyelvt* frazeológiai egység, állandósult szókapcsolat

⊙ ang *phraseologism* 'ua.', lásd FRAZEOLÓGIA, -IZMUS

frázíroz ✧ *zene* dallamot kifejezően tagol, motívumait kiemeli

⊙ ném *phrasieren* ← fr *phraser* 'ua.' ← *phrase* 'frázis', lásd ott

frázis ✧ *nyelvt* kifejezés

✧ *zene* zenei mondat, szakasz

✧ *pej* szólam, közhely, elcsépelet kifejezés, sallang

⊙ lat *phrasis* ‘szólásmód, szónoki kifejezés mód’ ← gör *phraszisz* ‘beszéd, kifejezés’ ← *phradzó* ‘mond, kifejez’

freatikus ⇨ *geol* a talajtól kis mélységben fekvő (vízréteg)

⊙ gör *phreatikosz* ‘kúthoz vagy víztartályhoz tartozó’ ← *phrear, phreatosz* ‘kút, vízgyűjtőmedence’

frech ⇨ pimasz, arcátlan, pökhendi, kihívó

⊙ ném, ‘ua.’

free church [frí csörcs] ⇨ *vall* a skóciai református egyház, amely független az államtól

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘szabad egyház’: *free* ‘szabad’ | *church* ‘templom, egyház’

freeholder [fríholder] ⇨ szabadparaszt, hűbéri kötöttségtől mentes kisbirtokos a középkori Angliában

⊙ ang, ‘ua.’ ← *freehold* ‘szabadbirtok’: *free* ‘szabad’ | *hold* ‘tulajdon, birtokunkban tartott dolog’ ← *hold* ‘tart’

free jazz [frí dzsessz] ⇨ *zene* a rögtönzésnek nagy szerepet engedő amerikai dzsesszirányzat az 1960-as években

⊙ ang, ‘ua.’: *free* ‘szabad’ | lásd DZSESSZ

freesia lásd FRÉZIA

free trade [frí tréjd] ⇨ *közg* szabadkereskedelem, az állam beavatkozásától mentes kereskedelem

⊙ ang, ‘ua.’: *free* ‘szabad’ | *trade* ‘kereskedelem, kézművesség’, előbb ‘tevékenység útja’, ered. ‘kitaposott út’ ← *tread* ‘lép, tapos’

fregett ⇨ *hajó* tengeralattjárók elleni harcra való cirkálóféle

⇨ *hajó* † háromárbcos vitorlás hadihajó

⊙ ném *Fregate* ← fr *frégate* ← ol *fregata* ‘ua.’ ← ?

freboli ⇨ *ölt* visszájára fordítva is viselhető ruhadarab

⇨ a mennyezetig felhúzható ruhaszárító szerkezet

⊙ Leopoldo *Fregoli* 19. századi olasz átváltozó művész nevéből (a ‘szárító’ jelentés egy márkanévből ered)

frejter † ⇨ *kat* őrzető

⊙ ném *freiter* ‘ua.’, ered. ‘kérő’ ← *freien* ‘leányt kér’, ered. ‘megszabadít’ ← *frei* ‘szabad’

frekvencia ⇨ *fiz* rezgésszám, hullámhossz

⇨ *tud* gyakoriság, sűrűség

⇨ † látogatottság

⇨ † sokaság, gyülekezet

⊙ ném *Frequenz* ← fr *frequence* ‘ua.’ ← lat *frequentia* ‘látogatottság, néptömeg’ ← *frequens, frequentis* ‘számos, népes, gyakori’

frekvenciamoduláció ⇨ *inf* a nagy rezgésszámú vivőhullám frekvenciájának megváltoztatása a továbbítandó hangfrekvenciás jelnek megfelelően

⊙ ang *frequency modulation* ‘ua.’, lásd FREKVENCIA, MODULÁCIÓ

frekventál ⇨ rendszeresen látogat

⊙ lat *frequentare, frequentatum* ‘ua.’ ← *frequens, frequentis* ‘számos, népes, gyakori’

frekventált ⇨ látogatott, közkedvelt, forgalmas, népes

⊙ lásd FREKVENTÁL

frekventatív lásd FREQUENTATIVUM

frenetikus ⇨ lelkes(itő), tomboló, viharos (siker, taps, ünneplés)

⊙ ném *frenetisch* ← fr *frénétique* ‘ua.’ ← lat *phreneticus* ‘eszelés’ ← gör *phrenétikosz* ‘agyhártagyulladásban szenvedő’ ← *phrén* ‘elme’

frenézis ⇨ *orv* örvongés, dühroham

⇨ *átv* örült szenvedély

⊙ tud lat *phrenesis* ← gör *phrenészisz* ‘ua.’ ← *phrén* ‘elme’

frenológia ⇨ *tud* túlhaladott tudományos elmélet, amely a koponya alkatát összefüggésbe hozta az ember értelmi és erkölcsi adottságaival

⊙ tud lat *phrenologia* ‘ua.’: gör *phrén* ‘elme’ | lásd -LÓGIA

frenulum linguae [... lingvé] ⇨ *anat* nyelvfék, a nyelv alatti függőleges redő

⊙ tud lat, 'ua.': kics *frenulum* 'fळेkecske' ← *frenum* 'fळेk, zabl'a' | *lingua* 'nyelv'

freon ⇨ *kém* klór- és fluortartalmú szénhidrogén, könnyen cseppfolyósítható s nem gyúlékony gáz, amelyet sokáig hűtőberendezésekben használtak, de az ózonréteget károsító hatása miatt újabban más gázokkal helyettesítik

⊙ ipari márkanév

frequentál lásd FREKVENTÁL

frequentativum [frekventatívum] ⇨ *nyelvt* gyakorító ige

⊙ lat (*verbum*) *frequentativum* 'ua.', lásd FREKVENTÁL

freskó¹ ⇨ *műv* a nedves vakolat anyagába kevert festékkel készülő falfestmény, mennyezetfestmény

⊙ ang *fresco*, ném *Fresko* 'ua.' ← ol (*al*) *fresco* '(a) frissre' (ti. a friss vakolatra) ← ófn *frisc* 'friss'

❖ magy *friss*

freskó² ⇨ *text* nyomással mintázott könnyű, szellős nyári ruhákhoz való pamutszövet

⊙ ném *Fresko* 'ua.' ← ol *fresco* 'friss, hűvös', lásd FRESKÓ¹

fresnel [frenel] ⇨ *fiz* az optikai frekvencia mértékegysége, 10 hertz

⊙ A. J. *Fresnel* francia fizikus nevéből

freudista [frajdista] ⇨ *lél* (mn) a freudizmussal kapcsolatos

⇨ (fn) e tan híve, vallója

⇨ gyakorló lélekelemző

⊙ ang, ném *Freudist* 'ua.', lásd FREUDIZMUS

freudizmus [frajdizmus] ⇨ *lél* személyiségünk tudattalan rétegének fontosságát hirdető, a lélekelemzést alkalmazó elmélet és gyakorlat

⊙ ném *Freudismus* 'ua.': Siegmund *Freud* bécsi pszichológusnak, a tan megalapozójának nevéből | lásd -IZMUS

freudomarxizmus [frajdo...] ⇨ *pol* munkásmozgalmi irányzat a 20. században, amely a freudizmus és a marxizmus bizonyos elemeinek ötvözésére törekedett

⊙ lásd FREUDIZMUS, MARXIZMUS

fréz ⇨ *ölt* pirosba hajló rózsaszín, eperszínű (kelme)

⊙ ném *frais* [frez] 'ua.' ← fr *fraise* 'földieper, ennek színe' ← lat *fragum* 'eper'

frézel † ⇨ mar (szerszámgépen)

⊙ ném *Fräse* ← fr *fraise* 'marószerszám', ered. 'fodros gallér' ← népi lat *frassa* 'borjúmirigy' (a marószerszám fejének alaki hasonlósága révén)

frézia ⇨ *növ* csipkevirág, tölcsér alakú, illatos virágokat hozó gumós növény

⊙ tud lat *Freesia* ← H. *Freese* német orvos nevéből

fricativa lásd FRIKATÍVA

frictio lásd FRIKCIÓ

fridszider lásd FRIZSIDER

fríg ⇨ ókori kisázsiai néptörzs

⇨ (mn) e néppel kapcsolatos

⇨ *zene* hétfokú ókori hangsor félhanglépéssel az első és ötödik hangközben

⊙ lat tbsz *Phryg(es)* 'fríg(ek)' ← gör *Phrūx*, *Phrūgesz* 'ua.'

frigid ⇨ *orv* nemileg közönyös, hideg (nő)

⊙ ném *frigid* 'ua.' ← lat *frigidus* 'hideg, fagyos' ← *frigere* 'fázik, hideg'

Lásd még FRIGIDÁRIUM

frigidaire lásd FRIZSIDER

frigidárium ⇨ *tört* az ókori római közfürdők hideg vizes medencéje, ill. az ilyet tartalmazó csarnoka

⇨ hűtőház

⊙ lat, 'ua.' ← lat *frigidus* 'hideg, fagyos' ← *frigere* 'fázik, hideg'

Lásd még FRIGID, FRIGÓRIA, FRIZSIDER

frigiditás ⇨ *orv* a nemi gerjedelmek hiánya, érzéki közönyösség (nőnél)

⊙ lat *frigiditas* 'ua.', lásd FRIGID

frigolabilis ⇨ *orv* hidegre érzékeny

⊙ tud lat, 'ua.': *frigor* 'hideg' | lásd LABILIS

frigória ⇨ *fiz* az elvont hő mértékegysége mint a kalória ellentété

⊙ tud lat. 'ua.' ← *frigor* 'hideg, fagy' ← *frigere* 'fázik, hideg'

Lásd még FRIGIDÁRIUM

frigorigén ⇨ *fiz* hideget előállító, hőelvonó, fagyasztó

⊙ ném *frigorigen* 'ua.': ← lat *frigor* 'hideg, fagy' ← *frigere* 'fázik, hideg' | lásd -GÉN

frigoriméter ⇨ *műsz* lehülésmérő, a hűtéstechikában használatos műszer

⊙ lat ← *frigor* 'hideg, fagy' ← *frigere* 'fázik, hideg' | gör *metreo* 'mér'

frikandó ⇨ *konyha* borjúremek, a borjúcomb java

⇨ *konyha* az ebből készült húsétel

⊙ fr *fricandeau* 'szalonnával borítva sült hússzelet' ← ?

frikasszé ⇨ *konyha* aprított húsból készült sűrű mártásos étel

⊙ fr *fricassée* 'ua.': *frire* 'fagyaszt' × *cusser* 'széttör' ← lat *quassere* 'ua.'

frikatíva ⇨ *nyelvt* dörszhang

⊙ tud lat (*vox*) *fricativa* 'dörsöléses (hang)' ← lat *fricare, frictum* 'dörsöl, súrol'

Lásd még AFFRIKÁTA, FRIKCIÓ, FROTTÍR

frikció ⇨ *fiz* súrlódás

⊙ tud lat *frictio* 'ua.' ← *fricare, frictum* 'dörsöl, súrol'

Lásd még FRIKATÍVA, FROTTÍR

frimaire [frimer] ⇨ *tört* a november 21.–december 22. közötti hónap a francia forradalmi naptárban

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'jeges, ködös' ← *frimas* 'túlhűlt sűrű köd' ← germán (frank *hrima* 'zúzmara', ang *rime*, svéd *rim* 'ua.')

fringia † ⇨ *finom* acélból készült szablya

⊙ szerb, bolgár *frengija* 'ua.' ← török *frengi* 'frank, európai' (ti. európai szabású, egyenes kard)

frisbee [frizbi] ⇨ *ját* tányérszerű műanyag korong, amelyet megpörgetve elhajítanak, ill. elkapnak

⊙ am ang márkanév ← *Frisbie*, sütőde Bridgeportban (Connecticut), amelynek kerek lepenyei ihlették meg a feltalálót

friseur lásd FRIZÓR

fritóz ⇨ *műsz* elektromos olajsütő

⊙ fr (*machine*) *friteuse* 'olajban sütő (gép)' ← *friter* '(olajban) süt' ← lat *frigere, frictum* 'aszal, pörköl'

fritt ⇨ *műsz* üveg, fém, porcelán porának keverékéből készült mázszerű anyag, amelyet az olvadáspont közeléig hevítenek

⊙ ném *Fritte* 'ua.' ← ol *fritta* 'megtűtött (anyag)' ← *friggere, fritto* 'olajban süt' ← lat *frigere, frictum* 'aszal, pörköl'

frittel ⇨ *műsz* üvegszerű anyagok porított elegyét hevítve tömöríti

⊙ lásd FRITT

fritto misto [frittó misztó] ⇨ *konyha* különféle rántott szeletekből álló vegyestál

⊙ ol, 'ua.' ← *friggere, fritto* 'olajban süt' ← lat *frigere, frictum* 'aszal, pörköl'

fritz ⇨ a német katonák gúnyneve a második világháborúban

⊙ ném *Fritz* 'Frici' ← *Friedrich* 'Frigyes' (tkp. 'békés uralom')

frivol ⇨ léha, ledér, felelőtlen, könnyűvérű

⇨ sikamlós, illetlen, illemsértő

⇨ tiszteletlen, kegyeletsértő, megbotránkoztató

⊙ ném *frivol* ← fr *frivole* 'ua.' ← lat *frivulus* 'hitvány, semmi, értéktelen' ← *fricare* 'szétmorzsol'

frivolitás ⇨ léhaság, ledérség, illetlenség, sikamlósság

⇨ *text* csipkeszerű kézimunka

⊙ ném *Frivolität(en)* ← fr *frivolité* 'ua.', lásd FRIVOL

fríz ⇨ (fn) a holland, német és dán partvidék szigetein élő germán nép tagja, e nép nyelve

⇨ (mn) e néphez tartozó, vele kapcsolatos

⊙ lat tbsz *Frisii* vagy ném tbsz *Friese* 'fríz(ek)' ← (?) fríz *frisle* 'hajfűrtök'

fríz ⇨ *ép* a koszorúpárkány alatt futó, domborművekkel díszített sáv (főleg antik épületeken)

⊙ ném *Fries* ← fr *frise* ‘ua.’ ← késő lat *fresium* ‘hímzett ruhaszegély’ ← (?) lat (*vestes*) *Phrygiae* ‘frígiai (ruhák)’

frizíroz † ⇨ haját bodorít, süt, fésül (vkinek)

⊙ ném *frisieren* ‘ua.’ ← fr *friser* ‘bodorít’ ← ?

frizőr † ⇨ fodrász

⊙ ném *Friseur* ← fr *friseur* ‘ua.’, lásd FRIZÍROZ

frizura ⇨ hajviselet, hajforma, fésülés

⊙ ném *Frisur* ← fr *frisure* ‘ua.’, lásd FRIZÍROZ

frizsider ⇨ műsz (elektromos) hűtőszekrény

⊙ fr *frigidaire* ‘ua.’ ← lat *frigidarium* ‘a római közfürdők hideg vizes medencéje’, lásd ott

frocliz ⇨ *biz* ugrat, bosszant, hergel

⊙ felsőném *frotzeln* ‘ua.’

Fronde ⇨ *tört* különböző társadalmi rétegek mozgalma a központi hatalom ellen a 17. század derekán Franciaországban

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘parittyá’ (gúnynev a párizsi utcagyerekek egyszerű hajítószerszámáról) ← lat *frunda* ‘ua.’

frondeur [frondőr] ⇨ *tört* a Fronde mozgalmának híve, résztvevője

⇨ *átv* örök ellenzékieskedő, békétlen ember

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘parittyás’, lásd FRONDE

frons ⇨ *anat* homlok, homlokcsont

⊙ lat, ‘ua.’

front ⇨ *ép* homlokzat

⇨ *kat* arcvonál, szemben álló haderők érintkezési vonala

⇨ (tágabb értelemben) hadszíntér

⇨ *pol* politikai tömörülés

⇨ *met* különböző hőmérsékletű légtömegek találkozási vonala

⇨ *met* (kissé pontatlan köznyelvi használatban) időjárásváltozást okozó légtömeg

⊙ ném *Front* ← fr *fronte* ‘ua.’ ← lat *frons, frontis* ‘homlok, előrész, arcvonál’

frontális ⇨ *ép* homlokzati

⇨ *kat* az ellenség teljes arcvonala elleni (támadás)

⇨ *közl* szemből való (ütközés)

⊙ ang, ném, fr *frontal* ‘ua.’, lásd FRONT

frontalitás ⇨ *műv* a szoboralak merev szembőlnézetben való ábrázolása az archaikus görög szobrászatban és a primitív művészetekben

⊙ ol *frontalità*, fr *frontalité* ‘ua.’, lásd FRONTÁLIS

frontispice [frontiszpiz] ⇨ *ép* háromszögű oromzat

⇨ *nyomd* a címlappal szembeni, régebben allegorikus ábrázolással, a mű egy kiragadott illusztrációjával vagy a szerző arcképével díszített oldal

⊙ fr, ‘ua.’ ← kk lat *frontispicium* ‘szembőlnézet’: *frons, frontis* ‘homlok’ | *specere* ‘néz’

frottázs ⇨ *műv* egyetlen felületre helyezett papírlap átdörzsölése (színes) krétával vagy rajzszénnel

⇨ *műv* az így nyert kép mint műalkotás

⊙ fr *frottage* ‘ua.’, tkp. ‘dörzsölés’ ← *frotter* ‘dörzsöl’, lásd FROTTÍR

frottír ⇨ *text* hurkokkal bolyhozott felületű pamutszövet, dörzsszövet

⊙ ném *Frottier* (*tuch*) ‘dörzs(törülköző)’ ← *frottieren* ‘dörzsöl’ ← fr *frotter* ← ófr *freter* ‘ua.’ ← lat gyak *frictare* ‘dörzsölget’ ← *fricare, frictum* ‘dörzsöl’

frottórizmus ⇨ *orv* tömegben a más neműekhez dörgölözés mint a nemi kielégülés torz formája

⊙ ném *Frotteurismus* ‘ua.’: fr *frotteur* ‘dörzsölő’, lásd FROTTÍR | lásd -IZMUS

frottola ⇨ *zene* egyszerű strófaformájú, népi eredetű, könnyed hangú szerelmi dal a 14–16. századi Itáliában

⊙ ol kics, ‘ua.’, ered. ‘füllentés, tréfa’ ← késő lat *frocta* ‘ua.’ ← germán ?

fruct- lásd még FRUKT-

fructidor [früktidor] ⇨ *tört* az augusztus 18.–szeptember 17. közötti hónap a francia forradalmi naptárban

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'gyümölcsadó': ← lat *fructus* 'gyümölcs, termés' ← *frui* 'használ, élvez' | gör *dóron* 'ajándék'

fructifer [fruktifér] ⇨ *növ* gyümölcstermő, gyümölcsöző

⊙ tud lat, 'ua.': ← *fructus* 'gyümölcs, termés' ← *frui* 'használ, élvez' | *ferre* 'hoz'
Lásd még FRUGÁLIS

frufriu ⇨ homloktics, a homlokra fésült, egyenesre vágott (női) haj

⊙ ném *Frou-frou* 'alsósoknya suhogása' ← fr hangut *frou-frou* 'suhogás, parádé, flanc' (a ~ fenti jelentése magyar fejlemény, és az előzményekből nem magyarázható)

frugális ⇨ mértéktartó, igénytelen (étkezés)

⊙ lat *frugalis* 'takarékos, jól gazdálkodó' ← *frux, frugis* 'gyümölcs, termés' ← *frui* 'felhasznál'
Lásd még FRUCTIFER, FRUKTIFIKÁL, FRUKTÓZ, FRUMENTÁRIUS, FRUTTI DA MARE, FURMINT

fruktifikáció ⇨ *gazd* hasznosítás, gyümölcsöztetés, kamatoztatás

⊙ ném *Fruktifikation* 'ua.', lásd FRUKTIFIKÁL

fruktifikál ⇨ hasznosít, gyümölcsöztet, kamatoztat

⊙ *fruktifizieren* ← újik lat *fructificare* 'ua.': *fructus* 'haszn, gyümölcs' | *facere* 'tesz vmivé'
Lásd még FRUGÁLIS

fruktóz ⇨ *kém* gyümölcscukor

⊙ ném *Fruktose* ← fr *fructose* 'ua.': lat *fructus* 'gyümölcs, termés' ← *frui* 'használ, élvez' | -*óz* (cukorra utaló toldalék)
Lásd még FRUGÁLIS

fruktozúria ⇨ *orv* fruktózzivelés, gyümölcscukor jelenléte a vizeletben

⊙ tud lat *fructosuria* 'ua.': lásd FRUKTÓZ | gör *uron* 'vizelet'

frumentárius ⇨ *tört* a római hadsereg gabonaellátását intéző megbízott

⊙ lat *frumentarius* 'ua.', ered. 'gabonakereskedő' ← *frumentum* 'gabona' ← *frui* 'használ, élvez'
Lásd még FRUGÁLIS

fruska ⇨ kislány, gyereklány, kamaszlány

⊙ *Fruska* becenév ← *Fruszina* ← lat *Euphrosyna* ← gör *Euphrosüné* 'vidámság'

frusztráció ⇨ *lél* csüggedt vagy éppenséggel feszült, agresszív lelkiállapot, amelyet a vágyak, törekvések meghiúsulása vált ki

⊙ tud lat *frustratio* 'ua.', lásd FRUSZTRÁL

frusztrál ⇨ *lél* fontos törekvéseiben gátol

⇨ akadályoz, bénít

⊙ ném *frustrieren* 'ua.' ← lat *frustrari, frustratus* 'meghiúsít' ← *frustra* 'hiába, sikertelenül'

frusztrált ⇨ *lél* gátlásos, kudarcos

⊙ lásd FRUSZTRÁL

frutti di mare ⇨ *konyha* étkezésre alkalmas kisebb tengeri állatok (csiga, rák, kagyló, polip stb.) közös étlapneve

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'tengeri gyümölcsök': *frutto* ← lat *fructus* 'gyümölcs, termés' ← *frui* 'használ, élvez' | *di* ← lat *de* 'ből' | ol, lat *mare* 'tenger'

Lásd még FRUGÁLIS

früstök † ⇨ reggeli

⊙ ném *Frühstück* 'ua.': *früh* 'korán, korai' | *Stück* 'darab, falat'

ftálsav ⇨ *kém* két karboxilgyököt tartalmazó benzolszármazék, szintelen kristályos anyag, amely a naftalin oxidációjával állítható elő

⊙ ném *Phthal(säure)* 'ftál(sav)' ← (*Na*)*phthal(in)* 'naftalin', lásd ott

ftiziológia ⇨ *orv* a gümőkóros betegségekkel, főleg a tüdőtuberkulózissal foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *phthisiologia* 'ua.': gör *phthisisz* 'pusztulás, sorvadás' ← *phthinó* 'fogyatkozik, sorvad, enyészik'

fuccs ⇨ *biz* vége, odavan, befellegzett

- ✧ *ját* 21-et meghaladó pontérték a huszonegyes kártyajátékban
 ⊙ ném hangfestő *futsch* ‘eltört, vége’
fuga ✧ téglák, csempék közötti hézag, kötéshézag, illeszték, ereszték
 ⊙ ném *Fuge* ‘rés, hézag, illeszték’ ← *fügen* ‘összeilleszt’
fúga ✧ *zene* adott témát az összefonódó szólamokon végigvezető zenemű
 ⊙ ol *fuga* ‘ua.’, tkp. ‘futás, menekülés’ (ti. a témái szólamról szólamra) ← lat *fuga* ‘ua.’
fugato ✧ *zene* fúgaszerű rész zenei tételben
 ⊙ ol, ‘ua.’ ← *fugare, fugato* ‘megfutamít’ ← lat *fugare* ‘ua.’
fugáz ✧ hézagot kötőanyaggal tölt ki
 ⊙ lásd FUGA
fuit † ✧ volt, vége van, elmúlt, nincs többé
 ⊙ lat, ‘ua.’ ← *esse, fui* ‘lenni’
fukszia ✧ növ leginkább piros vagy lila virágú dísznövény
 ⊙ tud lat *Fuchsia* ‘ua.’ ← Ludwig *Fuchs* német botanikus nevéből
fukszin ✧ kém anilinszármazék, vörös textílfesték
 ⊙ ném *Fuchsin* ‘ua.’: *Fuchsia*, lásd ott (a virág jellegzetes bíborvörös színéről) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)
fulguráció ✧ *orv* daganatkezelés nagyfeszültségű villamos szikracsomó alkalmazásával
 ✧ † villámcsapás
 ⊙ tud lat *fulguratio* ‘villámcsapás’ ← *fulgurat* ‘villámlik’ ← *fulgur* ‘villám’ (vö. lat *flagrare*, gör *phlegó* ‘ég’)
fulgurit ✧ kém nitroglicerinnél és magnéziumkarbonátnál készült robbanószer
 ✧ *geol* villámkő, homokba csapó villám nyomán keletkezett kvarcüveg
 ⊙ ném *Fulgurit* (kémiai jelentésében márkanév) ← lat *fulgur* ‘villám’
fuliginózus ✧ *orv* lepedékes
 ⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘kormos, korommal lepett’ ← *fuligo, fuliginis* ‘korom’
fullajtár † ✧ hírvivő, futár, küldönc
 ✧ előlovas, kengyelfutó
 ⊙ ném *Vorreiter* ‘előlovas’: *vor* ‘elől’ | *reiten* ‘lovagol’ (a magyar szóalak elhasonulás, egyben népetimológia révén alakult ki)
full board [ful bord] ✧ szállóvendégnek nyújtott teljes ellátás, teljes panzió
 ⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘teli asztal’: *full* ‘teljes, teli’ | *board* ‘asztal, deszka’
full dress [ful dresz] ✧ ölt estélyi ruha, báli öltözet
 ⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘teljes öltözet’: *full* ‘teljes’ | lásd DRESSZ
full path ✧ *számtech* teljes elérési út
 ⊙ ang, ‘ua.’: *full* ‘teljes’ | *path* ‘ösvény, út’
fulmináns ✧ dörgedelmes, nagyhangú (beszéd, megnyilatkozás, cikk)
 ✧ mennydörgő, viharos
 ✧ † hirtelen, váratlan, döbbenetes
 ⊙ lat *fulminans* ‘ua.’ ← *fulminare* ‘villámlik’ ← *fulmen* ‘villám’
fulminát ✧ kém a durranósav (fulminsav) sója, különösen higany~, amely hevítésre, ütésre, dörzsölésre robban, ezért gyutacsokban alkalmazzák
 ⊙ ném *Fulminat* ‘ua.’, lásd FULMINSAV
fulminsav ✧ kém durranósav, a ciánsav izomerje, bomlékony gáz, sói heves robbanóanyagok
 ⊙ lat *fulmen, fulminis* ‘villám’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)
fumarola ✧ *geol* magas hőmérsékletű gázok kiterési helye működő tűzhányó oldalában
 ⊙ ol, ‘ua.’ ← *fumare* ‘füstöl’ ← *fumo* ← lat *fumus* ‘füst’
fumigáció ✧ *orv* füstölés fertőtlenítés céljából
 ⊙ tud lat *fumigatio* ‘ua.’, lásd FUMIGÁL
fumigál ✧ semmibe vesz, lekicsinyel, levegőnek néz
 ⊙ lat *fumigare, fumigatum* ‘füstölög, kifüstöl’, utóbb ‘füstnek néz, füst számba vesz’: *fumus* ‘füst’ | *agere* ‘üz, hajt’

fumoir [fũmoár] † ⇨ dohányzó(szoba)

⇨ (vasúton) dohányzószakasz

⊙ fr, 'ua.' ← *fume* ← lat *fumus* 'füst'

functi- lásd még FUNKCI-

function key [fanksn ki] ⇨ *számtech* funkcióbillentyű

⊙ ang, 'ua.', lásd FUNKCIÓ | *key* 'kulcs, billentyű'

fundáció † ⇨ alapítás, alapítványtétel

⇨ alapítvány

⊙ lat *fundatio* 'ua.', lásd FUNDÁL

fundál ⇨ alapít, alapoz

⇨ alapítványt tesz

⇨ (*ki-* igekötővel) kiötöl, kieszel

⊙ lat *fundare, fundatum* 'alapoz' ← *fundus* 'fenék, alap'

Lásd még FOND, FONDS

fundamentális ⇨ sarkalatos, alapvető, meghatározó

⊙ ném, fr *fundamental* 'ua.', lásd FUNDAMENTUM

fundamentalista ⇨ (mn) *vall, pol* a fundamentalizmusra jellemző

⇨ (fn) annak elveit valló személy

⊙ ang, ném *fundamentalist* 'ua.', lásd FUNDAMENTALIZMUS

fundamentalizmus ⇨ *vall, pol* a Biblia (vagy a Korán) tanainak betű szerinti értelmezéséhez ragaszkodó, azok elveiből jöttányit sem engedő szélsőséges felfogás

⊙ ang *fundamentalism* 'ua.', lásd FUNDAMENTÁLIS, -IZMUS

fundamentum † ⇨ alap, alapzat, alapkö, talpkő

⇨ megalapozás

⊙ lat, 'ua.', lásd FUNDÁL

Lásd még FOND, FONDS

fundátor † ⇨ alapító

⇨ alapítványt létrehozó személy

⊙ lat *fundator* 'ua.' lásd FUNDÁL

fundus † ⇨ telek, házhely

⇨ † kisbirtok

⊙ lat, 'alap, telek'

Lásd még FOND, FONDS

funerális ⇨ a temetkezéssel kapcsolatos

⇨ gyászos, gyász-

⇨ késő lat, ered. *funeris* 'ua.' ← *funus, funeris* 'temetés'

funeráliák ⇨ temetési szertartások

⇨ † temetési költségek

⊙ hazai lat tbsz seml, 'ua.' ← késő lat *funeralis* 'temetkezési' ← *funus, funeris* 'temetés'

funerátor ⇨ temetkezési vállalkozó

⊙ újk lat *funerator* 'ua.' ← *funerare, funeratum* 'eltemet' ← *funus, funeris* 'temetés'

fungál ⇨ működik, ténykedik, tisztében eljár

⊙ ném *fungieren* ← lat *fungi, functus* 'ua.'

Lásd még FUNKCIÓ, FUNKTOR

fungicid ⇨ *orv* gombaölő szer

⊙ ang *fungicide* ← tud lat *fungicida* 'ua.': *fungus* 'gomba' | *caedere, (ce)cidi* 'öl' (a *homicida* 'emberölő' s hasonlók mintájára)

fungiformis ⇨ *orv* gomba alakú

⊙ tud lat, 'ua.': *fungus* 'gomba' | *forma* 'alak'

funicolare [funikoláre] ⇨ *műsz* drótkötélpálya, siklóvasút

⊙ ol, 'ua.' ← lat kics *funiculus* 'kötél' ← *funis* 'kötél, póráz'

funkció ⇨ (hivatali) működés, tevékenység

- ✧ tiszttség, állás, beosztás
- ✧ szerep, hatáskör, feladatkör
- ✧ † párttiszttség
- ✧ *biol* egy szerv élettani működése
- ✧ *zene* egy hangnak vagy akkordnak a viszonya az adott hagnemhez
- ✧ *mat* függvény
- ⊙ lat *functio* ‘ua.’ ← *fungi, functus* ‘eljár, végez, tiszttséget visel’
- funkcionál!** ✧ működik, dolgozik
- ✧ ellát (feladatkört)
- ⊙ ném *funktionieren* ← fr *fonctionner* ‘ua.’, lásd FUNKCIÓ
- funkcionál!** ✧ *mat* függvények halmazán értelmezett számértékű függvény
- ⊙ ném *Funkcional* ‘ua.’, lásd FUNKCIONÁLIS
- funkcionálanalízis** ✧ *mat* a modern matematikának a funkcionálokkal foglalkozó ága
- ⊙ ang *functional analysis* ‘ua.’, lásd FUNKCIONÁL², ANALÍZIS
- funkcionális** ✧ működésbeli, azzal kapcsolatos
- ✧ *orv* működési zavarokban megmutatózó, de szervi elváltozással nem járó (betegség)
- ✧ *tud* tárgyát működésében vizsgáló (tudományág, pl. nyelvészet)
- ✧ *mat* a függvényekkel kapcsolatos
- ⊙ ném *funktionell* ← fr *fonctionnel* ‘ua.’, lásd FUNKCIÓ
- funkcionalizmus** ✧ *ép* építészeti irányzat, amely a formát alárendeli az építmény célszerűségéi elvének, illetve abból bontakoztatja ki
- ⊙ ang *functionalism* ‘ua.’, lásd FUNKCIONÁLIS, -IZMUS
- funkcionárius** ✧ hivatalnok, tiszttségviselő
- ✧ † megbízott
- ✧ mozgalom, párt vagy közigazgatás (magasabb rangú) tiszttségviselője
- ⊙ ném *Funktionär* ← fr *fonctionnaire* ‘ua.’, lásd FUNKCIÓ
- funktor** ✧ *mat* függvényt jelölő szimbólum vagy kifejezés
- ✧ *mat* az eredeti szerkezetet érintetlenül hagyó leképezés
- ⊙ ang *functor* ‘ua.’ ← lat *fungi, functus* ‘eljár, végez, tiszttséget visel’
- Lásd még FUNGÁL
- furán** ✧ *kém* ötagú aromás heterociklikus vegyület, színtelen, kloroformszagú folyadék, amely a furfurool oxidációjával állítható elő
- ⊙ ném, ang *fur(fur)an* ‘ua.’, lásd FURFUROL
- furanoplaszt** ✧ *kém* hőnek és vegyi anyagoknak ellenálló, furánvázas műanyag
- ⊙ ném *Furanoplast* ‘ua.’, lásd FURÁN, PLASZTIKUS
- furfurool** ✧ *kém* aromás jellegű, szűrős szagú szerves folyadék, fontos oldószer és műanyagipari alapanyag, amelyet főleg mezőgazdasági hulladékokból állítanak elő
- ⊙ ném *Furfurool* ‘ua.’: lat *furfur* ‘korpa’ | *ol(eum)* ‘olaj’
- furgon** ✧ *közl* zárt szekrényű kis teherkocsi személygépkocsi alvázon
- ⊙ fr *furgon* ‘ua.’, ered. ‘ponyvával fedett hosszú szekér’
- fúria** ✧ *mit* (nagybetűvel) a bosszú istennőinek egyike a római mitológiában
- ✧ *átv* házsártos nőszemély, házisárkány, áspiskígyó
- ⊙ lat *Furia* ‘ua.’, tkp. ‘örjögés, düh’ ← *furere* ‘zajong, tombol’
- Lásd még FURIANT, FURIOSO, FUROR
- furiant** ✧ *zene* háromgyeves ütemű gyors cseh tánc
- ⊙ cseh, ‘ua.’ ← ném *Furiant* ‘tomboló’ ← lat *furians* ‘ua.’, lásd FÚRIA
- furioso** [furiózó] ✧ *zene* hevesen, vad indulattal, szenvedélyesen (adandó elő)
- ⊙ ol, ‘ua.’ ← lat, lásd FURIÓZUS
- furiózus** † ✧ dühöngő, örjögő
- ⊙ lat *furiosus* ‘tomboló, örjögő’, lásd FÚRIA
- furír** † ✧ *kat* szállásmester, élelmezési altiszt, hadtápos

⊙ ném *Furier* ← fr *fourrier* ‘ua.’ ← *fouarre* ‘széna, abrak’ ← germán (pl. gót *fodr*, ném *Futter* ‘abrak’)

furlong [förlong] ⇨ angol hossz mérték, a mér föld nyolcada, 201 méter

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘egy átlagos barázda hossza’: *fur(row)* ‘barázda’ | *long* ‘hosszú’

furmint ⇨ nemes borszőlőfajta

⇨ ebből érlelt erős, zamatos fehér bor

⊙ régi fr *froumenté* ‘ua.’ ← *froment* ‘búza’ ← lat *frumentum* ‘gabona’ ← *frui* ‘hasznát veszi, élvezi’ (a ~ fűrtjeit régebben búzaszalmán töppesztették préselés előtt, hogy mustja edesebb legyen)

Lásd még FRUGÁLIS

furnér ⇨ rétegelt falemez

⊙ ném *Furnier* ‘nemesfa borítólemez’ ← *furnieren* ‘lemezzel borít’ ← fr *fournir* ‘ellát, juttat, szállít’ ← ófn *fruma* ‘haszon, előny’

furor ⇨ düh, örvényezés

⇨ tomboló lelkesedés

⊙ lat, ‘ua.’ ← *furere* ‘tombol’

Lásd még FÚRIA, FURIOSO

furor grammaticus [... grammatikusz] ⇨ nyelvészkedési szenvedély

⊙ lásd FUROR, GRAMMATIKUS

furor poeticus [... poétikusz] ⇨ a költő ihletettségi állapota

⊙ lásd FUROR, POETIKUS

furor teutonicus [... teutonikusz] ⇨ a germánok (főleg a vikingek) elvakult harci dühe

⊙ lásd FUROR, TEUTON

furtonfurt ⇨ *biz* folyton, egyre, szakadatlanul

⊙ ném *fort und fort* ‘tova és tova, folyton’

furtum † ⇨ *jog* lopás, tolvajlás, rablás

⊙ lat, ‘ua.’ ← *fur* ‘tolvaj’

Lásd még FURUNKULUS

furunkulózis ⇨ *orv* kelevénykór, gennyes kelések sorozatos képződésében megnyilvánuló betegség

⊙ tud lat *furunculosis* ‘ua.’: lásd FURUNKULUS | -*ózis* (betegségre utaló toldalék)

furunkulus ⇨ *orv* gennyes kelés, kelevény

⊙ lat kics *furunculus* ‘kis tolvaj’, tkp. ‘szőlőrügy tövéen keletkezett, a nedveket elszívó dudor’, majd ‘vérhólyag, gennyes kelés’ ← *fur* ‘tolvaj’

Lásd még FURTUM

furvézer † ⇨ *kat* szekeresz

⊙ ausztrál ném *Fuhrweser* ‘ua.’, tkp. ‘a fuvarügyhöz tartozó személy’ ← *Fuhrwesen* ‘fuvarügy, katonai szállítás’: *Fuhre* ‘szállítás, fuvar’ ← *fahren, fur* ‘(járművön) utazik’ | *Wesen* ‘lényeg, üggy, üggykór’

❖ magy *fuvar*

fuser ⇨ kontár

⊙ hazai ném *fuscher*, ném *Pfuscher* ‘kontár’

fuserál ⇨ *biz* kontárkodik, ügyetlenkedik

⊙ magy, lásd FUSER

fusi ⇨ *biz* feketemunka üzemenben, saját munka a gyár gépein és anyagával

⊙ *fuserálás* becézett formája, lásd FUSER

fusio lásd FÚZIÓ

fuszekli † ⇨ *biz* zokni

⊙ baj-oszt *fuss-söckl* ‘ua.’, tkp. ‘láb-zoknicska’: *Fuss* ‘láb’ | kics *söckl* ← ném *Socke* ‘zokni’ ← fr *socle* ‘oszloplábazat’ ← lat *socculus, soccus* ‘alacsony sarkú cipő’

fusztanella ⇨ *ölt* a görög és albán férfiak szoknyaszerű viselete

⊙ új *fusztanela* ‘ua.’ ← *fusztana* ‘szoknya’ ← tör *fustan* ‘ua.’ ← *Fusztán*, Kairó régi arab neve (innen terjedt el a ~ viselete)

futball ⇨ *sport* labdarúgás

⇨ ehhez való bőrlabda

⊙ ang *football* ‘ua.’: *foot* ‘láb(fej)’ | *ball* ‘labda’

futballista ⇨ labdarúgó, focista

⊙ magy: lásd FUTBALL | *-ista* (valaminek a művelőjére, résztvevőjére utaló toldalék)

futhark ⇨ *nyelvt* az ősi germán rúnairás ábécéje, amely a hagyományos betűrend első hat tagját (F, U, t, A, R, K) tartalmazza

futon ⇨ gyapottal bélelt japán stílusú matracágy

⊙ jap, ‘ua.’

futurista ⇨ (mn) *irod, műv* a futurizmussal kapcsolatos

⇨ (fn) ennek az irányzatnak a követője, művelője

⊙ ol (*Manifesto futurista* ‘Futurista (kiáltvány)’ (Marinetti írása, 1909), lásd FUTURIZMUS)

futurizmus ⇨ *irod, műv* az erő és sebesség kultuszát hirdető formabontó irányzat a 20. század elején

⊙ ol *futurismo* ‘ua.’: *futuro* ‘jövő’, lásd FUTURUM | lásd -IZMUS

furológia ⇨ *tud* jövőkutató, jövőtudomány

⊙ ang *futureology* ‘ua.’: lásd FUTURUM, -LÓGIA

furológus ⇨ *tud* jövőkutató, a furológia szakembere

⊙ magy, lásd FUTUROLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

futureum ⇨ *nyelvt* jövő idő

⇨ a jövő

⊙ lat, ‘jövő’, tkp. ‘leendő’: *fu-* (a létige egyik töve) | *-urus* (a beálló melléknévi igenév képzője)

futureum exactum [... egzaktum] ⇨ *nyelvt* befejezett jövő idő, olyan cselekvést jelölő igeidő a mellékmondatban, amely befejezetté válik, mielőtt a főmondatban álló esemény elkezdődik

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd FUTURUM | lat *exactus* ‘bevégzett’ ← *exigere, exactum* ‘elvégez, végrehajt’, lásd EGZAKT

füxia lásd FUKSZIA

füxin lásd FUKSZIN

füzió ⇨ *ker* cégek társulása, egyesülése, összeolvadása

⇨ *magfiz* atommagok energiafelszabadulással járó egyesülése

⊙ ang, ném *fusion* ‘ua.’ ← lat *fusio* ‘kiöntés, olvasztás’ ← *fundere, fusum* ‘önt, olvaszt’

Lásd még FONDUE

füzionál ⇨ *ker* egyesül, összeolvad (cég, intézmény egy vagy több másikkal)

⊙ ném *fusionieren* ← fr *fusionner* ‘ua.’, lásd FÜZIO

füzionista ⇨ az egyesülés híve

⇨ *ker* a füzióban részt vevő (fél)

⊙ ném *Fusionist* ‘ua.’, lásd FÜZIO

füzit ⇨ *ásv* a kőszén nagy karbontartalmú elegyrésze, amelynek metszetén az egykori növények szerkezeti elemei tanulmányozhatók

⊙ ném *Fusit* ‘ua.’: lásd FÜZIO | *-it* (ásványra utaló toldalék)

fuzli ⇨ *mezög* a szesz erjedés mellékterméke, amely magasabb szénatomszámú, az egészségre ártalmas alkoholokat tartalmaz

⇨ rossz minőségű, kellemetlen szagú pálinka

⊙ hazai ném *fusl* ← ném *Fusel* ‘ua.’ ← lat *fusilis* ‘folyékony’ ← *fundere, fusum* ‘olvaszt, önt’

Lásd még FONDUE

Führer [fűrer] ⇨ *tört* vezér, Hitler önmagának adományozott címe (Mussolini példájára, lásd DUCE)

⊙ ném, ‘vezér’ ← *führen* ‘vezet’

Lásd még FÍROL

füllung ⇨ *műv* betétmező, falburkolatok és bútorfalak keretműbe foglalt betétdeszakája

⊙ ném, ‘ua.’, tkp. ‘töltés’ ← *füllen* ‘tölt’

für alle Fälle [... felle] ⇨ minden eshetőségre, a biztonság kedvéért

⊙ ném, ‘ua.’: *all* ‘minden’ | *Fall* ‘eset’ ← *fallen* ‘(meg)esik’

G

---

gabardin ⇨ átlósan bordázott, vízhatlan gyapjú- vagy pamutzövet

⊙ fr *gabardine* ← sp *gabardina* ‘esőkabát’: *gabán* ‘kabát’ ← késő lat *capanna* ‘köpeny’ × fr *tabard* ‘köpeny’

gabarit [gabari] ⇨ *műsz* űrszelvény, amely megszabja, ill. ellenőrzi a vasúti kocsik rakodási magasságát

⊙ fr, ‘ua.’ ← prov *gabari* ‘hajómodell’

gabbró ⇨ *ásv* sötétszürke vagy fekete, magmás mélységi kőzet

⊙ ol nyj *gabbro* ‘ua.’ ← (?) lat *glaber*, *glabra*, *glabrum* ‘sima, csupasz’

gábli † ⇨ villa

⇨ villásreggeli

⇨ *ját* két olyan lap kombinációja, amelyek egy kihagyással követik egymást (pl. 7–9, dáma–ász)

⊙ ném *Gabel* ‘villa’, ill. *Gabel(frühstück)* ‘villás (reggeli)’, lásd még FRÜSTÖK

gadolinit ⇨ *ásv* földszilikát, zöldesfekete, zsiros fényű radioaktív ásvány

⊙ ang *gadolinite* ‘ua.’: Johan *Gadolin* finn vegyészről | *-it* (ásványra utaló toldalék)

gadolinium ⇨ *kém* ezüstfehér vegyi elem a ritkaföldfémek csoportjából

⊙ ang *gadolinium* ‘ua.’: Johan *Gadolin* finn vegyészről | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

gael [gael, gé] ⇨ (fn) Írországban, Skócia egyes részein és a Man szigeten élő kelta nép, s ennek nyelve

⇨ (mn) e néppel vagy nyelvvel kapcsolatos

⊙ a ~ nép saját *Gaidheal* nevéből

gaff † ⇨ *biz* baklövés, hiba, ügyetlenség

⊙ ném argó *Gaff* ‘ua.’ ← *gaffen* ‘tátott szájjal áll, báméskodik’

gag lásd GEG

gagát ⇨ *ásv* bitumenben gazdag, selyemfényű és kagylós törésű kőszénfajta, ékkő módjára faragják dísztárgyaknak, ékszereknek

⊙ ném *Gagat* ← gör *gagatész* ‘ua.’ ← *Gagasz* kis-ázsiai városról, ókori lelőhelyéről

gagauz ⇨ *népr* török nyelvű nép, amely főleg Dobrudzsában és Besszarábiában él

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ or *gagauz* ‘ua.’ ← saját név

gagliarda [galjárda] ⇨ *zene* háromnegyedes ütemű régi olasz ugrótánc

⇨ *zene* régi szvitek ilyen ütemű tétele

⊙ ol, ‘ua.’ ← fr *gaillard* ‘vidám, életerős, szabados’ ← ófr *galer* ‘vigad, mulat’, lásd GÁLA

gagman [gegmen] ⇨ *film* különleges ötleteiért alkalmazott filmszakember

⊙ ang, ‘ua.’: lásd GEG | *man* ‘ember’

gaillardia [gajjardia] ⇨ *növ* sárga vagy piros virágú, amerikai eredetű kerti dísznövény

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *Gaillard de Charentonneau* francia botanikusról

gála¹ ⇨ díszruha

⇨ ünnepség, ünnepély, fogadás

⊙ sp *gala* ‘díszruha, dísz, pompa’ ← ófr *gale* ‘vígság, szórakozás’ ← *galer* ‘vigad’: VAGY ← ófn *wallan* ‘zarándokol’ (a középkori zarándoklatok szórakoztató társaságot jelentettek a résztvevőknek), VAGY ← germán (pl. frank *wala* ‘jól van, egészséges’, ném *wohl*, ang *well* ‘jól’)

gála² ⇨ *biz* epe, epehányás (undortól)

⊙ ném *Galle* ‘epe’

galabija ⇨ *ölt* arab fellahok ingszerű, bokáig érő ruhadarabja

⊙ egyipt ar *dzsallabija* ‘ua.’

galactosis lásd GALAKTÓZIS

galaktika vagy **galaxis** ⇨ *csill* a Tejútrendszer

⇨ *csill* idegen csillagrendszer

⊙ lat (*via*) *galactica* ← gör *galaktiké* (*hodosz*) ‘tejes (út)’ ← *gala*, *galaktosz* ‘tej’, ill. ném *Galaxis* ← lat *galaxias* ‘ua.’ ← gör *galaxiasz* (*küklosz*) ‘tejút’, tkp. ‘tejes (kör)’ ← *gala*, *galaktosz* ‘tej’

galaktáz ⇨ *orv* a galaktóz lebontásában közreműködő enzim

⊙ ném *Galaktase* ‘ua.’: gör *gala*, *galaktosz* ‘tej’ | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

galaktémia ⇨ *orv* tejevérűség, a vér tejszerű állapota

⊙ tud lat *galactaemia* ‘ua.’: gör *gala*, *galaktosz* ‘tej’ | *haima* ‘vér’

galaktogógum ⇨ *orv* a tejelválasztást serkentő szer

⊙ tud lat *galactogogum* ‘ua.’: gör *gala*, *galaktosz* ‘tej’ | *agógosz* ‘vezető’ ← *agó* ‘vezet, vonz’

galaktográfia ⇨ *orv* az emlők tejszatornáinak kontrasztanyagós röntgenvizsgálata

⊙ ang *galactography* ‘ua.’: gör *gala*, *galaktosz* ‘tej’ | lásd -GRÁFIA

galaktorrhoea ⇨ *orv* tejsorgás, tejfolyás szoptató anyánál

⊙ tud lat *galactorrhoea* ‘ua.’: gör *gala*, *galaktosz* ‘tej’ | *rhoé* ‘folyás’ ← *rheó* ‘folyik’

galaktotrophusza ⇨ *műv* gyermekét szoptató Mária, Madonna-típus a bizánci ikonfestészetben

⊙ gör, ‘tejfel tápláló’: *gala*, *galaktosz* ‘tej’ | nn *trophusza* ‘tápláló’ ← *trophé* ‘táplálék’ ← *trophó* ‘táplál’

galaktóz ⇨ *kém* hat szénatomos egyszerű cukor, a tejcukor alkotóeleme

⊙ ang *galactose* ‘ua.’: gör *gala*, *galaktosz* ‘tej’ | *-óz* (cukorra utaló toldalék)

galaktózémia ⇨ *orv* a galaktóz felszaporodása a vérben az ennek lebontására való enzim hiánya miatt

⊙ tud lat *galactosaemia* ‘ua.’: lásd GALAKTÓZ | gör *haima* ‘vér’

galaktózis ⇨ *orv* tejképződés

⊙ tud lat *galactosis* ‘ua.’: gör *gala*, *galaktosz* ‘tej’ | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

galaktózúria ⇨ *orv* galaktóz ürítése a vizeletben

⊙ tud lat *galactosuria* ‘ua.’: lásd GALAKTÓZ | *ureó* ‘vizez’

galalit ⇨ *kém* kazeinből formaldehiddel való keményítés útján előállított szarujellegű, éghetetlen műanyag

⊙ ném *Galalith* ‘ua.’: gör *gala* ‘tej’ | *lithosz* ‘kő’

gáláns ⇨ lovagias, udvarias, előzékeny

⇨ udvarló, bókoló

⇨ szerelmes, szerelmi (esemény, kaland)

⇨ nagyvonalú, bőkezű

⊙ fr *galant* ‘udvarias, szerelmes, szerető’ ← ófr *galer* ‘vigad, szórakozik’, lásd GÁLA

galantéria ⇨ könnyed udvariasság, előzékenység (nők irányában)

⇨ udvarlás, széptevés

⇨ † bőkezűség

⊙ ném *Galanterie* ← fr *galanterie* ‘udvariasság, udvarlás’ ← *galant*, lásd GÁLÁNS

galanterie [galantri] ⇨ *ölt* luxuskivitelű női divatkellékek, kesztyű, kendő, csipke, szalag a 18. században

⇨ † ajándéktárgyak, díszműáru

⊙ fr, ‘ua.’, lásd GALANTÉRIA

galantin ⇨ *konyha* malac vagy kicsontozott szárnyas bőrébe töltött, főtt vagdalthúsból készült kocsonyás pástétom

⊙ fr *galantine* ‘ua.’ ← *galantin* ‘fűszeg szerelmes’ ← *galant*, lásd GÁLÁNS

galaxis lásd GALAKTIKA

galaxit ⇨ *ásv* oktaéderben kristályosodó üvegfényű kőzetásvány, magnézium-alumínium-oxid

⊙ ang, ‘ua.’ ← lelőhelyéről, *Galax* városról (Virginia, USA)

galeasz ⇨ *hajó* evezőkkel és vitorlákkal hajtott, késő középkori hadihajó

⊙ ném *Galeasse* ← fr *galéace* ← ol *galeazza* ‘ua.’ ← kk lat *galea* ← kk gör *galea* ‘gálya’ ← gör (?)
galeosz ‘cápa’

galenit ⇨ ólomszulfid, az ólom fontos érce

⊙ ném *Galenit* ‘ua.’ ← lat *galena* ‘ólomérc’

galeon ⇨ *hajó* három-négy árbocos, három ágyúfedélzetes középkori hadihajó

⊙ sp *galeón* ‘ua.’ ← ol nykyz *galeone* ‘nagy gálya’ ← kk lat *galea* ← kk gör *galea* ‘gálya’ ← (?)
gör *galeosz* ‘cápa’

galeri ⇨ *biz* fiatalok bandája

⇨ *biz* bűnbanda

⊙ ném *Galerie* ‘galéria’, auszt ném szleng ‘alvilág’

galéria ⇨ *ép* hosszú, fedett, díszes folyosó

⇨ *ép* színházi karzat

⇨ *műv* képtár, képzőművészeti múzeum

⇨ *biz* társaság

⊙ ném *Galerie* ‘ua.’ ← kk lat *galeria* ‘hosszú oszlopcsarnok’ ← késő lat *galilea* ‘templom oszlopcsarnoka, kolostor kerengőjének a templom felé eső oldala’ ← *Galilea*, az ókori Palesztina északi tartománya, később ‘a (jeruzsálemi) templomtól távolabb, kijebb eső hely’ *ll→lr* elhasonulás

galgenfrist [galgenfrist] † ⇨ *biz* rövid haladék fontos vagy kellemetlen ügy elrendezésére

⊙ ném *Galgenfrist* ‘ua.’, tkp. ‘az elítéltnék az akasztásig hátramaradt idő’: *Galgen* ‘akasztófa’ | *Frist* ‘haladék, határidő’

gálic ⇨ *kém* kristályvizet tartalmazó réz- vagy vasszulfát, szőlőpermetlé hagyományos alkotórésze

⊙ baj-oszt *galitznstein* ‘galíciai kő’ ← *Galícia* északnyugati spanyol tartomány ← lat *Gallaecia* ‘ua.’ ← *Gallaeci* ‘a gallokkal rokon ókori kelta törzs’, lásd GALLEGO

galimatiász ⇨ zagyvaság, értelmetlen, badar beszéd

⊙ kk lat *gallimathias* ‘ua.’, tkp. ‘kakastudomány’: lat *gallus* ‘kakas, (doktori értekezés vitáján) opponens’ | gör *matheia* ‘tudás’

gall ⇨ (fn) *tört* ókori kelta nép, mely Gallia tartományt, nagyjából a mai Franciaország területét lakta

⇨ (mn) *tört* e néphez tartozó, vele kapcsolatos

⇨ *átv* francia

⊙ lat *Galli* ‘gallok’

gallego [galjegó] ⇨ *nyelvt* az északnyugat-spanyolországi Galícia tartományban beszélt újlatin nyelv, amelytől a mai portugál nyelv a középkor végén vált el véglegesen

⊙ sp, ‘ua.’ ← lat *Gallaecus* ‘a gallokkal rokon ókori kelta törzs’

gallicizmus ⇨ *nyelvt* a francia nyelvre jellemző kifejezésbeli sajátosság

⇨ *nyelvt* ez mint idegenszerűség más nyelv közegében

⊙ tud lat *Gallicismus* ‘ua.’: kk lat *Gallicus* ‘francia’, ered. ‘galliai’, lásd GALL | lásd -IZMUS

gallikán ⇨ *vall* (fn) a gallikanizmus híve

⇨ (mn) ezzel az irányzattal kapcsolatos

⊙ fr *gallican* ‘ua.’ ← kk lat *gallicanus* (talán az *anglikán* mintájára) ← *Gallicus* ‘galliai’, lásd GALL

gallikanizmus ⇨ *vall* a Rómával szembeni nagyobb önállóságra törő irányzat a francia katolikus egyházon belül a 15–19. században

⊙ fr *gallicanisme* ‘ua.’, lásd GALLIKÁN

gallium ⇨ *kém* lágy, kékesen fehér fém elem

⊙ tud lat, ‘ua.’: *Gallia* ókori tartományról nevezte el felfedezője, a francia Lecocq de Boisbaudran, lásd GALL | -ium (vegyi elemre utaló toldalék)

gallofil ⇨ franciabarátság

⊙ ang *gallophile* ‘ua.’: lat *Gallus* ‘gall’ | gör *philó* ‘kedvel’

gallofób ⇨ franciaellenes, franciagyűlölő

⊙ ang *gallophobe* ‘ua.’: lat *Gallus* ‘gall’ | gör *phobosz* rettegés

gallomán ⇨ franciamádó

⊙ ném *Gallomane* 'ua.', lásd GALLOMÁNIA

gallómánia ⇨ franciaimádat, mértéktelen rajongás mindenért, ami francia

⊙ ang *gallomania* ← fr *gallomanie* 'ua.': lat *Gallus* 'gall' | lásd MÁNIA

gallon ⇨ angolszász űrmérték (USA 3,7, Anglia 4,5 liter)

⊙ ang, 'ua.' ← ófr *galon* 'nagy tál, korsó' ← ?

gallotannin ⇨ kém növényi eredetű, gyengén savas jellegű bőrcserző anyag

⊙ ném *Gallotannin* 'ua.': lat *galla* 'gubacs' | ang *tan* 'cserfakéreg' | -in (vegyületre utaló toldalék)

galluszsav ⇨ kém trioxibenzoesav, selymes fényű szintelen tűkben kristályosodó, gubacsban, teában s más növényekben található szerves sav

⊙ ném *Gallussäure* 'ua.' ← lat *galla* 'gubacs'

gálma ⇨ ásv cinkpát, kristályos vagy vesés, gumós halmazállapotú ásvány

⊙ ném *Galmei* ← kfn *kalemine* ← kk lat *calamina* ← gör *kadmeia* 'ua.' ← héb *kedem* 'kelet'

galocsn lásd KALOCSNI

galopp ⇨ áll vágta, a ló leggyorsabb futásmódja, ugrások sorozata

⇨ *sport* lóverseny

⇨ *zene* kétnegyedes ütemű, gyors oldallépésekből álló körtánc

⊙ ném *Galopp* 'ua.' ← fr *galop* 'ló vágója', lásd GALOPPÍROZ

galoppíroz ⇨ *sport* (ló) vágat

⊙ ném *galoppieren* ← fr *galoper* 'ua.': VAGY ← frank *wala hlaupan* 'jól futni', VAGY ← ószász *walh hlopan* 'kelta futás' (német megfelelőik: *wohl* 'jól', *laufen* 'fut', *welsch* 'neolatin', ered. 'kelta, gall')

galván- ⇨ *vill* (összetett szavak előtagjaként) vegyi áramforrással vagy elektrolízissel kapcsolatos: *galvánelem, galvánáram*

⊙ Luigi *Galvani* olasz tudós nevéből

galvanikus ⇨ kém a galvanizmussal kapcsolatos

⇨ *vill* a galvánáram jelenségét mutató

⊙ ném *galvanisch* 'ua.' ← Luigi *Galvani* olasz tudós nevéből

galvanizáció ⇨ *műsz* tárgy bevonása fémréteggel az elektromos áram vegyi hatása által

⇨ *orv* gyógykezelés galvánárammal

⊙ tud lat *galvanisatio* 'ua.', lásd GALVANIZÁL

galvanizál ⇨ *műsz* villamos áram vegyi hatása által fémréteggel bevon

⇨ *orv* galvánárammal kezel

⇨ *átv* felvillanyoz

⊙ ném *galvanisieren* ← fr *galvaniser* 'ua.', lásd GALVÁN-

galvanizmus ⇨ kém elektromos áram keletkezése oldatba mártott két különböző fém között

⊙ ném *Galvanismus* 'ua.', lásd GALVANIKUS

galvano- ⇨ *vill* (összetett szavak előtagjaként) vegyi áramforrással kapcsolatos

⊙ Luigi *Galvani* olasz tudós nevéből

galvanokauter ⇨ *orv* galvánárammal izzított égetővas seb vagy beteg bőrszövet kiegészítéséhez

⊙ ném *Galvanokauter* 'ua.': lásd GALVANO-, KAUTER

galvanométer ⇨ *vill* műszer igen kicsiny áramerősség mérésére

⊙ ném *Galvanometer* 'ua.': lásd GALVANO- | gör *metreó* 'mér'

galvanoplasztika ⇨ *műsz* tárgyakról galvánárammal készített plasztikus másolat

⇨ ennek eljárása

⊙ ném *Galvanoplastik* 'ua.': lásd GALVANO-, PLASZTIKA

galvanoplasztikus ⇨ *műsz* a galvanoplasztikával kapcsolatos, azon alapuló

⊙ ném *galvanoplastisch* 'ua.', lásd GALVANOPLASZTIKA

galvanoszkóp ⇨ *vill* elektromos áram jelenlétének kimutatására szolgáló készülék

⊙ ném *Galvanoskop* 'ua.': lásd GALVANO- | gör *szkopeó* 'néz, vizsgál'

galvanoszkópia ⇨ *vill* galvanoszkóppal végzett vizsgálat

⊙ ang *galvanoscopy* 'ua.', lásd GALVANOSZKÓP

galvanotechnika ⇨ *műsz* fémes védőbevonatok vagy fémmásolatok készítése elektrolízis útján

⊙ lásd GALVANO-, TECHNIKA

galvanoterápia ✧ *orv* galvánárammal való gyógykezelés

⊙ lásd GALVANO-, TERÁPIA

galvanotípia ✧ *nyomd* nyomdai magasnyomó eljárás, amelyben a nyomólemezt galvanoplasztikai úton állítják elő

⊙ ném *Galvanotypie* ‘ua.’: lásd GALVANO- | gör *tüposz* ‘nyomat’ ← *tüptó* ‘nyom’

gamache lásd KAMÁSLI

gambit [gembit] ✧ *ját* gyalogáldozat a sakkmegnyitásban

⊙ ang, fr ‘ua.’: VAGY ← ol *gambetto* ‘gáncsvetés, csel’ ← *gamba* ‘lábszár’, VAGY sp *gambito* ← ar *ganbi* ‘oldalt’ (a gyalog rézsút oldalt üt)

game [gém] ✧ *sport* a játék alapegysége teniszben, legalább négy, de az ellenfelénél kettővel több megnyert labdamenet

✧ *ját* 100 ponttal megnyert féljáték a bridzsben

⊙ ang, ‘játék, (vadászott) vad’

gaméta ✧ *biol* ivarsejt, szaporítósejt

⊙ tud lat *gameta* ‘ua.’ ← gör *gamétion* ‘házasulandó’ ← *gameó* ‘házasodik’

Lásd még BIGÁMIA, GAMOGÓNIA, GAMOFÓBIA, GAMOGÓNIA, GAMOLÓGIA, MONOGÁM

gametangium ✧ *biol* az ivarsejteket termelő szerv, ivarszerv

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd GAMÉTA | gör *angeion* ‘edény, szervburok’

Lásd még ANGIOLÓGIA

gametofiton ✧ *biol* a növények kétszakaszos egyedfejlődésében az ivaros szakasz, ill. az ebben lévő nemzedék

⊙ tud lat *gametophyton* ‘ua.’: lásd GAMÉTA | gör *phüton* ‘növény’ ← *phüó* ‘nő, tenyészik’

gametogenezis ✧ *biol* az ivarsejtek kialakulása

⊙ lásd GAMÉTA, GENEZIS

gamin [gamen] ✧ utcagyerek, csibész

⊙ fr, ‘ua.’ ← nyj *gamer* ‘lop’

gamma ✧ *nyelvt* a görög ábécé harmadik betűje, γ, Γ, hangértéke g, ill. g, k és kh előtt *n*

✧ *fiz* a fajsúly jele

✧ *fiz* a gramm milliomodrésze

✧ *fiz* a gauss százezredrésze

✧ *vill* az elektromos fajlagos vezetőképesség jele

⊙ gör, ‘ua.’ ← sémi (föníciai) *gimel* ‘teve’ (a megfelelő betű eredetileg a teve piktogramja volt)

gamma-abszorpció ✧ *fiz* a gamma-sugárzás energiájának átalakulása kinetikus energiává anyagon való áthaladás során

⊙ lásd GAMMA, ABSZORPCIÓ

gammacizmus ✧ *orv* a g hang hibás ejtése (pl. Géza helyett Déza)

⊙ ném *Gammazismus* ‘ua.’, lásd GAMMA, -IZMUS

gamma-defektoszkópia ✧ *műsz* roncsolásmentes anyagvizsgálati módszer gamma-sugarakkal való átvilágítás révén

⊙ lásd GAMMA, DEFEKT | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

gamma-foton ✧ *fiz* a gamma-sugárzás nagy energiájú elemi egysége, kvantuma

⊙ lásd GAMMA, FOTON

gamma-globulin ✧ *biokém* fehérjecsoport a vérplazmában, amely immunanyagokat tartalmaz, és védőoltásként is alkalmazták

⊙ lásd GAMMA, GLOBULIN

gamma-sugárzás ✧ *fiz* radioaktív bomláskor keletkező, nagy áthatoló képességű elektromágneses sugárzás

⊙ lásd GAMMA

gamma-spektroszkópia ✧ *fiz* a gamma-sugárzás színképének vizsgálata a kisugárzó anyag energiaszintjeinek feltérképezésére

⊙ lásd GAMMA, SPEKTROSZKÓPIA

gamofóbia ⇨ *orv* beteges irtózás a házasságtól

⊙ tud lat *gamophobia* ‘ua.’: gör *gamosz* ‘házasság’ | lásd FÓBIA

Lásd még GAMÉTA

gamogónia ⇨ *biol* ivaros szaporodás

⊙ tud lat *gamogonia* ‘ua.’: gör *gamosz* ‘nász’ | *goné* ‘szülés’ ← (*gi*)*gnomai* ‘nemz, szül’

Lásd még GAMÉTA

gamológia ⇨ *lél* a házasság problémáival foglalkozó lélektani tudományág

⊙ tud lat *gamologia* ‘ua.’: gör *gamosz* ‘házasság’ | lásd -LÓGIA

Lásd még GAMÉTA

gamon ⇨ *biokém* ivarsejthormon, a hím és női ivarsejtek egymásra találását, a fajazonos megtermékenyítést elősegítő vegyületek egyike

⊙ ang *gamon* ‘ua.’ ← gör *gamosz* ‘nász’

ganef † ⇨ *szleng* csibész, csirkefogó, tolvaj

⊙ ném argó *Gannef* ← jidd *gannaw* ‘ua.’

gang† ⇨ *ép* folyosó, függőfolyosó, körfolyosó régi bérházakban

⊙ ném *Gang* ‘járás, menet, folyosó’ ← *gehen*, (*ge*)*gangen* ‘megy, jár’

Lásd még GANG²

gang² [geng] ⇨ bünszövetkezet, rablóbanda, gengszterbanda

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘csapat, együtt járó emberek’ ← óang *gong* ‘járás’ ← óskand *gangr* ‘csapat, készlet’ ← *ga* ‘megy’

Lásd még GANG¹

ganglion ⇨ *orv* idegcsomó, idegdúc

⇨ gyulladás következtében kialakuló, nyákos tartalmú kötőszöveti tok ízület tájékán

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *ganglion* ‘daganat’

ganglionektómia ⇨ *orv* idegdúc műtéti eltávolítása

⊙ tud lat *ganglionectomy* ‘ua.’: lásd GAGLION | gör *ektomé* ‘kimetszés’ | *ek-* ‘el, ki’ | *temnö* ‘vág’

ganglionitisz ⇨ *orv* idegdúcgyulladás

⊙ tud lat *ganglionitis* ‘ua.’: lásd GANGLION | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

gangréna ⇨ *orv* üszkösödés, sebészök

⊙ lat *gangraena* ← gör *gangraina* ‘ua.’

gangrenózis ⇨ *orv* gangrénák képződésével járó állapot

⊙ tud lat *gangraenosis* ‘ua.’: lásd GANGRÉNA | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

gangrenózus ⇨ *orv* üszkös

⊙ tud lat *gangraenosus* ‘ua.’, lásd GANGRÉNA

gangway [gengvéj] ⇨ *rep* nagyobb utasszállító repülőgép ajtajához beálló, önjáró utaslépcső

⊙ ang, ‘ua.’: *gang* ‘járás’ ← óang *gangan* ‘jár’ | *way* ‘út’

garádics lásd GRÁDICS

garamond lásd GARMOND

garancia ⇨ *ker* jótállás, szavatosság

⇨ kezesség, biztosíték

⊙ ném *Garantie* ← fr *garantie* ‘ua.’, lásd GARANTÁL

garanciális ⇨ *ker* áru vagy szolgáltatás jótállásával kapcsolatos

⊙ magy (mint *forma-formális*), lásd GARANCIA

garantál ⇨ szavatol, jótáll, kezeskedik, biztosít

⊙ ném *garantieren* ← fr *garantir* ‘ua.’ ← *garant* ‘kezes’ ← ófn *werent* ‘ua.’ ← *weren* (mai ném *gewähren*) ‘szavatol’

garantíroz lásd GARANTÁL

garázs ⇨ *közl* kocsizín (autónak, busznak)

⇨ gépkocsikat karbantartó, javító üzem

⊙ ném *Garage* ‘ua.’ ← fr *garage* ‘garázs, pályaudvari rendezőtér, járműjavító műhely’ ← *garer* ‘biztonságba helyez, vonatot tolatással rendez’ ← frank *waron* ‘megőriz, véd’

garazsíroz † ⇨ gépkocsit garázsban tart

✧ gépkocsit garázsba visz

⊙ ném *garagieren* ← fr *garager* ‘ua.’ ← *garage*, lásd GARÁZS

garbó ✧ *ölt* magas, visszahajtható nyakú pulóver

⊙ Greta *Garbo* (ered. Gustafsson) svéd származású amerikai filmszínésznő, aki divatba hozta

garçon lásd GARZON

gárda ✧ *kat* testőrség

✧ had, alakulat

✧ csapat, közösség, testület

✧ munkaközösség

⊙ ném *Garde* ‘ua.’ ← fr *garde* ‘örizet, őr’ ← óalsófrank *warda* ‘védelem’ ← *wardon* ‘öriz’

gardedám † ✧ idősebb nő, aki társaságban fiatal lány(ok)ra felügyel

⊙ ausztr. ném *Gardedame* ‘hölgy-örző’: fr *garder* ‘öriz’ ← *garde*, lásd GÁRDA | *dame* ‘hölgy’, lásd DÁMA (a *garde-port* ‘kikötő-őr’ s hasonló francia szavak mintájára)

gardénia ✧ *növ* fényes levelű, fehér virágú dísznövény

⊙ tud lat *Gardenia* ‘ua.’ ← A. *Garden* angol természetbúvár nevéből

garden party ✧ kerti ünnepély, kertben tartott összejövetel

⊙ ang. ‘ua.’: *garden* ‘kert’ | lásd PARTI

garderobe lásd GARDRÓB

gardina † ✧ ablakfüggöny

⊙ ném *Gardine* ← kholl *gordine* ← fr *courtine* ‘ua.’ ← késő lat kics *cortina* ‘ágyfüggöny, erődfal’ ← *co(ho)rs*, *co(ho)rtis* ‘katonai tábor, várudvar, udvar’

Lásd még CORTES, KORTES, KURIZÁL, KURTIZÁN

gardíroz ✧ (fiatal lányt) társaságba elkísér s ott felügyel rá

⊙ bécsi ném *gardieren* ‘ua.’, ered. ‘véd, megőriz’ ← fr *garder* ‘ua.’, lásd GÁRDA

gardista ✧ testőr, valamely gárda tagja

⊙ ném *Gardist* ‘ua.’, lásd GÁRDA

gardrób ✧ *bút* ruhásszekrény, ruhafülke, öltözőszoba

✧ ruhatár

✧ ruhakészlet

✧ † színházi jelmeztár

⊙ ném *Garderobe* ‘ua.’ ← fr *garde-robe* ‘ruhásszekrény’, tkp. ‘ruha-örző’: *garder* ‘öriz’, lásd GÁRDA | *robe* ‘ruha’, ered. ‘rablott holmi’ ← *rober* ‘rabol’ ← germán, pl. ófn *roubon*, mai ném *rauben* ‘ua.’

gargarizál ✧ bugyborgó hangot hallatva torkot öblöget

⊙ lat *gargarizare* ← gör *gargaridzó* ‘ua.’ ← *gargareon* ‘torok, nyeldeclő, nyelvcsap’

gargarizma ✧ *orv* toroköblítő szer

⊙ tud lat *gargarisma* ← gör *gargarizma* ‘ua.’, lásd GARGARIZÁL

gargouille [garguj] ✧ *ép* vízköpő, esőcsatornák falból kinyúló csöve, amely a lecsurgó vizet a faltól távol tartotta, és amelyet a gótikus templomokon tátott szájú emberi, állati vagy szörnyfejekbe foglaltak

⊙ fr. ‘ua.’ ← hangut *gargouiller* ‘bugyborog’ ← népi lat *gargula* ‘nyelöcső’: lat *gurga* ‘torok’ × *gula* ‘ua.’

garibaldista ✧ *tört* az egységes Itáliáért küzdő olasz demokrata szabadságharcos az 1840–1860-as években

⊙ Giuseppe *Garibaldi* olasz szabadsághősnek, e harcok vezérének nevéből

garmond ✧ *nyomd* tíz pont nagyságú betű

✧ *nyomd* ilyen betűkből készült szedés, szöveg

⊙ C. *Garamond* francia tipográfus nevéből

garnéla ✧ *áll* hajlékony páncélú kisebb tengeri rákfaj

⊙ ném *Garnele* ← kholl *ghernaert* ‘ua.’ ← kk lat *grano* ‘szakállszőr’

garni vagy **garniszálló** ✧ találka céljára szobákat kiadó kisebb szálloda

⊙ fr (*hôtel*) *garni* ‘butorozott (szállás, szálloda)’ ← fr *garnir* ‘fölszerel, ellát’ ← frank *warnjan* ‘gondoskodik, ellát’ (a fenti pejoratív jelentés a magyarban alakult ki)

garnierit ⇨ *ásv* nikkel-magnézium-szilikát, a nikkel fontos érce

⊙ ang *garnierite* ‘ua.’: J. *Garnier* francia geológus nevéből | *-it* (ásványra utaló toldalék)

garníroz ⇨ *konyha* körít, körettel lát el (húsételt)

⊙ ném *garnieren* ‘szegélyez, körít’ ← fr *garnir* ‘fölszerel, ellát’, lásd GARNI

garnírun ⇨ *konyha* köret húsételhez

⊙ ném *Garnierung* ‘szegélydísz, köret’, lásd GARNÍROZ

garnitúra ⇨ készlet, összetartozó tárgyak együttese

⇨ *átv* irányító szerepű együttes egy intézmény, cég vagy párt vezetésében

⊙ ném *Garnitur* ‘készlet, berendezés’ ← fr *garniture* ‘ua.’ ← *garnir* ‘fölszerel, ellát’, lásd GARNI

garnizon ⇨ *kat* katonai helyőrség

⇨ *kat* helyőrségi laktanya, csapatok állomáshelye

⊙ ném *Garnison* ← fr *garnison* ‘helyőrség’, tkp. ‘felszerelés’ ← *garnir* ‘fölszerel, ellát’, lásd GARNI

garrick [gerik] ⇨ *ölt* földig érő, bő férfikabát többsoros gallérral a 18–19. században

⊙ D. *Garrick* angol színésről, aki divatba hozta

garrote ⇨ nyakvas, régi spanyol kivégzőeszköz, amelyet csavarral megszorítva az elítéltet megfojtották

⊙ sp, ‘ua.’ ← prov *garrot* ‘taraj’

garzon † ⇨ egyedülálló fiatalember

⇨ *ép* garzonlakás, egy-két személyre méretezett kis alapterületű lakás

⊙ fr *garçon* ‘fiú, fiatalember, nőtlen ember’ ← frank *warkjo*, ered. *wrakjo* ‘szolga, zsoldos’

gassenhauer [gasszenhauer] † ⇨ utcanóta, városi népdal

⇨ sláger

⊙ ném, ‘ua.’, ered. ‘utcán kószáló’: *Gasse* ‘utca’ | *hauen* ‘járkál’, tkp. ‘üt, vés’

gastr(o)- lásd GASZTR(O)-

gaszkonáda † ⇨ szájhősködés, nagyizálás

⊙ ném *Gaskonade* ← fr *gasconnade* ‘ua.’: *gascon* ‘Gascogne tartományból való, baszk’ | lásd -ÁDA

gasztralgia ⇨ *orv* gyomorfájdalom

⊙ tud lat *gastralgia* ‘ua.’: gör *gasztér*, *gasztrosz* ‘gyomor’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

gasztrektázia ⇨ *orv* gyomortágulás

⊙ tud lat *gastrectasia* ‘ua.’: gör *gasztér*, *gasztrosz* ‘gyomor’ | *ektaszisz* ‘kinyúlás’ ← *ektainó* ‘kinyújt’: *ek-* ‘ki’ | *tainó* ‘nyújt, feszít’

gasztrektómia ⇨ *orv* gyomorreszekció, a gyomornak vagy egy részének műtéti eltávolítása

⊙ tud lat *gastroctomia* ‘ua.’: gör *gasztér*, *gasztrosz* ‘gyomor’ | *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág’

gasztrin ⇨ *orv* a gyomorfalban képződő és a gyomornedv kiválasztását szabályzó, hormonhatású peptidek gyűjtőneve

⊙ tud lat *gastrin* ‘ua.’: gör *gasztér*, *gasztrosz* ‘gyomor’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

gasztrinóma ⇨ *orv* a hasnyálmirigy daganata a fokozott gasztrinkiválasztódás következtében

⊙ tud lat *gastrinoma* ‘ua.’: lásd GASZTRIN | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

gasztritisz ⇨ *orv* gyomorhurut

⊙ tud lat *gastritis* ‘ua.’: gör *gasztér*, *gasztrosz* ‘gyomor’ | *-itisz* (gyulladásra, hurutra utaló toldalék)

gasztr(o)- (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a gyomorral kapcsolatos, gyomor-

⊙ gör *gasztér*, *gasztrosz* ‘gyomor’

gasztroenteritisz ⇨ *orv* gyomor- és bélhurut, bélgyulladás

⊙ tud lat *gastroenteritis* ‘ua.’: lásd GASZTRO- | gör *enteron* ‘bél’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

gasztroenterológia ⇨ *orv* a gyomor- és bélbetegségek gyógyászata

⊙ tud lat *gastroenterologia* ‘ua.’: lásd GASZTRO- | gör *enteron* ‘bél’ | lásd -LÓGIA

gasztroenteropátia ⇨ *orv* gyomor- és bélbántalom

⊙ tud lat *gastroenteropathia* ‘ua.’: lásd GASZTRO- | gör *enteron* ‘bél’ | *pathé* ‘szervenés’

gasztroenteroptózis ⇨ *orv* gyomor- és bélsüllyedés

⊙ tud lat *gastroenteroptosis* ‘ua.’: lásd GASZTRO- | gör *enteron* ‘bél’ | *ptószisz* ‘esés’ ← *(pi)ptó* ‘esik’

gasztrógén ⇨ *orv* a gyomorból eredő

⊙ ném *gastrogen* ‘ua.’, lásd GASZTRO-, -GÉN

gasztróhiperneuria ⇨ *orv* a gyomoridegek túlfokozott működése

⊙ tud lat *gastrohyperneuria* ‘ua.’: lásd GASZTRO- | gör *hüper* ‘felett, túl’ | *neuron* ‘ín, ideg’

gasztrolit ⇨ *áll* gyomorkő, egyes állatok gyomrában, madarak zúzójában található kő vagy kavics, amelyet a táplálék tökéletesebb zúzása, aprítása céljából nyelnek le ezek az állatok

⊙ ang *gastrolith* ‘ua.’: lásd GASZTRO- | gör *lithosz* ‘kő’

gasztrómánia ⇨ *orv* falánkság, ételben-italban való telhetetlenség

⊙ tud lat *gastromania* ‘ua.’: lásd GASZTRO-, MÁNIA

gasztrómegália ⇨ *orv* gyomormegnagyobbodás

⊙ tud lat *gastromegalia* ‘ua.’: lásd GASZTRO- | gör *megalosz* ‘nagy’

gasztroptózis ⇨ *orv* gyomorsüllyedés

⊙ tud lat *gastroptosis* ‘ua.’: lásd GASZTRO- | gör *ptószisz* ‘esés’ ← *(pi)ptó* ‘esik’

gasztrorrhágia ⇨ *orv* gyomorvérzés

⊙ tud lat *gastrorrhagia* ‘ua.’: lásd GASZTRO- | gör *rhégnümi* ‘kihasad, kiárad’

gasztronómia ⇨ *konyha* szakácsművészet, konyhaművészet, inyesmesterség

⇨ inyencség

⊙ fr *gastronomie* ‘ua.’: lásd GASZTRO- | gör *nomosz* ‘törvény’

gasztronómus ⇨ szakácsművész, konyhaművész inyesmester

⇨ az inyesmesterség elméleti szakértője

⊙ fr *gastronome* ‘ua.’, lásd GASZTRONÓMIA

gasztrópátia ⇨ *orv* gyomorbántalom

⊙ tud lat *gastropathia* ‘ua.’: lásd GASZTRO- | gör *pathé* ‘szenvedés’

gasztroszkóp ⇨ *orv* gyomortükrözéshez való eszköz

⊙ ang *gastroscope* ‘ua.’, lásd GASZTROSZKÓPIA

gasztroszkópia ⇨ *orv* gyomortükrözés

⊙ tud lat *gastroscopia* ‘ua.’: lásd GASZTRO- | gör *szkopeó* ‘figyel, vizsgál’

gasztroteszt ⇨ *orv* a gyomoredv savtartalmának mérése a pH-érték meghatározása útján

⊙ ang *gastrotest* ‘ua.’, lásd GASZTRO-, TESZT

gasztrula ⇨ *biol* bélsíra, a megtermékenyített petesejt fejlődésének harmadik fázisa

⊙ tud lat kics *gastrula* ‘ua.’, tkp. ‘gyomrocska’ ← késő lat *gaster* ‘gyomor’ ← lásd GASZTRO-

gasztruláció ⇨ *biol* bélsíráképződés

⊙ tud lat *gastrulatio* ‘ua.’, lásd GASZTRULA

gate [géjt] ⇨ *inf* informatikai eszköz ki- vagy bemenete

⇨ *inf* logikai kapuáramkör

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘kapu’

gateway [géjtvéj] ⇨ *inf* átjáró, különböző kommunikációs rendszereket használó hálózatok összekötésére szolgáló eszköz

⊙ ang, ‘ua.’: *gate* ‘kapu’ | *way* ‘út’

gathá ⇨ *irod* szentenciaszerű, egy versszakos forma a buddhista irodalomban

⇨ *irod* Zarathusztrának tulajdonított vallásos költemény a Zend-Avestában

⊙ szansz, ‘versszak’

gatter ⇨ keretfűrész

⊙ ném *Gatter* ‘fűrészkeret’

gauchismo [gauciszmo] ⇨ *irod* a La Plata síkságán élő marhapásztorok életével foglalkozó romantikus népies irányzat a 19. századi argentin irodalomban

⊙ sp, ‘ua.’, lásd GAUCHO, -IZMUS

gaucho [gaucsó] ⇨ dél-amerikai nomád lovas marhapásztor

⊙ sp, ‘ua.’ ← araukán indián, ‘bajtárs’

gaudium † ⇨ hangos vigasság, ujjongás

⇨ (kár)öröm

⊙ lat, 'öröm' ← *gaudere* 'örül'

gauleiter ⇨ *tört* kerületi vagy tartományi vezető a náci Németországban

⇨ *tört* helytartó a náci megszállta országokban

⊙ ném *Gauleiter* 'ua.': *Gau* 'vidék, régi germán törzsi terület' | *Leiter* 'vezető' ← *leiten* 'vezet'

gaulle-izmus [gollizmus] ⇨ *pol* politikai mozgalom Franciaországban, amelynek sarkpontjai az erős állam, a nemzeti egység és a francia különállás a hatalmi tömböktől (a hidegháború korszakában)

⊙ fr *gaulleisme* 'ua.': Ch. De *Gaulle* tábornok és elnök nevéből | lásd -IZMUS

gauner † ⇨ család, csibész

⊙ ném *Gauner* 'tolvaj, csibész, szélhámos' ← korábbi *Joner*, *Jowoner* 'hamiskártyás' ← jidd *jowonen* 'hamisan (tkp. görög módra) játszik' ← héb *jojon* 'görög', tkp. 'ión'

gauss [gausz] ⇨ *fiz* a mágneses indukció mértékegysége a CGS-rendszerben

⊙ K. F. *Gauss* német matematikus nevéből

gavallér ⇨ (fn) udvarló, széptevő

⇨ † úriember, lovag

⇨ (mn) bőkezű, nagyvonalú

⊙ baj-oszt *gawalier* ← ném *Kavalier* 'ua.' ← ol *cavaliere* 'lovas katona, lovag' ← késő lat *caballarius* 'lovas katona, lovasz' ← lat *caballus* ← gör *kaballész* 'igásló'

Lásd még CABALLERO, KAVALKÁD

gavalléria ⇨ bőkezűség, nagyvonalúság

⇨ lovagiasság, udvariasság

⊙ ném *Kavallerie* ← fr *cavallerie* 'lovasság' (a magyar szó jelentését a GAVALLÉR alakította ki)

gavalléros ⇨ bőkezű, nagyvonalú

⊙ lásd GAVALLÉR

gaviál ⇨ *áll* indiai folyókban élő kisebb, csőryszerűen megnyúlt orrú krokodilféle hulló

⊙ ang *gavial* 'ua.' ← hindí *gharijál* 'krokodil'

gavott ⇨ *zene* ünnepélyes régi francia tánc

⊙ fr *gavotte* 'ua.' ← provanszál *gavoto* 'hegyi tánc' ← *gavot* 'egy alpesi népcsoport' ← (?) *gava* 'torok'

gáz ⇨ *fiz* normál hőmérsékleten és nyomáson légnemű halmazállapotú anyag

⇨ fűtésre használt generátorgáz vagy földgáz

⊙ ang, ném *gas* 'ua.' ← holl *gas* 'anyagtalan princípium' ← gör *khaosz* 'rendezetlen, formátlan ösanyag'

gázél ⇨ *irod* szerelmes tárgyú arab lírai költemény

⇨ *irod* arab metrumú, 10–30 sornyi, strófatagolás nélküli perzsa lírai versforma

⊙ ném *Gasel* ← ar *ghazal* 'ua.' ← *ghazila* 'szerelmesen cseveg, enyeleg'

gazella ⇨ *áll* az öznél kisebb, főleg Észak-Afrikában honos kecses antilopféle kérődző állat

⊙ ném *Gazelle* ← ar *ghazala* 'vad kecske'

gázgenerátor ⇨ *műsz* sznetet vagy más szilárd anyagot éghető gázzá alakító berendezés

⊙ lásd GÁZ, GENERÁTOR

gázi ⇨ mohamedán uralkodók és hadvezérek megtisztelő címe

⊙ ar *ghazi* 'a hitetlenek legyőzője'

gázifikál ⇨ *kém* gázosít, szilárd fűtőanyagot gázzá alakít

⊙ tud lat *gasificare* ← fr *gasifier* 'ua.': lásd GÁZ | lat *facere* 'tesz vmivé'

gázkonvektor ⇨ *műsz* a hőáramlás elve alapján működő szobai gázfűtő berendezés

⊙ lásd GÁZ, KONVEKTOR

gázkromatográfia ⇨ *kém* gázállapotú anyagminták vegyelemzésére szolgáló szorpciós módszer

⊙ lásd GÁZ, KROMATOGRÁFIA

gázlézer ⇨ *fiz* olyan lézerberendezés, amelyben a gerjesztett kisugárzás gázban jön létre

⊙ lásd GÁZ, LÉZER

gázlioszol ⇨ *kém* olyan diszperz rendszer, amelynek diszperz részét gáz alkotja

⊙ lásd GÁZ, LIOSZOL

gazolin ⇨ kém könnyűbenzin, cseppfolyós szénhidrogének elegye

⊙ ném *Gasolin* 'ua.': lásd GÁZ | lat *ol(eum)* 'olaj' | *-in* (vegyi terméket jelző toldalék)

gazométer ⇨ *műsz* gázgyári tartály, nyílásával lefelé vízbe merülő hatalmas acélharang

⇨ hasonló elven működő laboratóriumi gáztartály

⊙ ném *Gasometer* 'ua.', tkp. 'gázmérő' (a harang helyzete a benne lévő gáz mennyiségének mérésére is alkalmas): lásd GÁZ | gör *metreó* 'mér'

gazotron ⇨ gázzal vagy higanygőzzel töltött egyenirányító elektroncső

⊙ or *gazotron* 'ua.': lásd GÁZ, (ELEK)TRON

gazpacho [gaspacsó] ⇨ *konyha* hidegen fogyasztott fűszeres, zöltséges spanyol paradicsomleves

⊙ sp, 'ua.'

gázsí ⇨ fellépti díj, fizetés (színészé, előadóművészé, artistáé)

⊙ ném *Gage* [gázse] 'ua.' ← fr tbsz *gages* 'bér, díjazás' ← *gage* 'zálog, biztosíték' ← frank *wadi* 'zálog'

gazsulál ⇨ *biz* (önös érdekből) hízelkedik, behízeli magát

⊙ ném *kajolieren* [kaszolíren] ← fr *cajoler* 'ua.' ← régi hangut *caïoler* 'csivitel, csacsog, fecseg'

gebin † ⇨ vendéglátói vállalkozás pontos elszámolási kötelezettség nélkül a pártállami időkben

⊙ (?) hazai ném *gebin* ← ném *Gewinn* 'haszon, nyereség' ← *winnen* 'nyer'

geg ⇨ humoros képi ötlet színpadon, filmen

⇨ szóbeli ötlet, csattanó, poén

⊙ ang *gag* 'ua.', ered. 'becsapás, átejtés'

geil ⇨ túl zsíros, laktató

⇨ édeskés, émelyítő

⇨ érzelgős

⊙ ném, 'kövér (talaj, hús), buja (ember)'

geizon ⇨ *ép* párkánykorona, ókori épületeken a fríz fölötti kiülő rész, a hármas tagolású koszorúpárok legfelső eleme

⊙ gör, 'ua.' ← ?

gejzír ⇨ *geol* időszakosan magasra felszökő forró vízi forrás mint vulkáni tevékenység eredménye

⊙ *Geysir*, híres izlandi hóforrás, ← izlandi *geysa* 'önt, feltör, lövell' ← *gjósa* 'ömlik'

gejzirit ⇨ *ásv* a gejzirek vízből lerakódó kovatufa

⊙ ang *geysirit* 'ua.': lásd GEJZÍR | *-it* (ásványra utaló toldalék)

gekkó ⇨ *áll* tapadógyík, délkelet-ázsiai gyíkcsalád

⊙ maláj, 'ua.'

gél ⇨ kém kocsonyás, kolloid halmazállapot

⇨ kém ilyen állapotú anyag, rendszer

⊙ ném *Gel* 'ua.' ← *Gel(atine)*, lásd ZSELATIN ← fr *gelate* 'kocsonya' ← lat *gelidus* 'fagyos, fagyott' ← *gelu* 'jég'

gelatinosus [gelatinózus] ⇨ *orv* kocsonyás

⊙ tud lat, 'ua.', lásd ZSELATIN

gelazmus ⇨ *orv* nevetőgörcs

⊙ tud lat *gelasmus* 'ua.': gör *gelaó* 'nevet' | lásd -IZMUS

gelée royale [zselé roajál] ⇨ *orv* méhpempő

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'királyi kocsonya': *gelée* 'fagy, kocsonya' ← *geler* 'megfagyaszt, kocsonyásít' ← késő lat *gelare* 'megfagy' ← *gelu* 'fagy, hideg' | *royal* 'királyi' ← *roi* ← lat *rex, regis* 'király'

gélkromatográfia ⇨ kém nagy molekulatömegű anyagok szétválasztására alkalmas módszer

⊙ lásd GÉL, KROMATOGRÁFIA

gém lásd GAME

gémeillons [zsemejon] ⇨ *műv* szép kivitelű réz ikeredény a pap mise közbeni szertartásos kézmosásához

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'ikrek' ← lat *gemelli* 'ua.'

gemein † ⇨ közönséges, alpári

⇨ átlagos, mindennapos

⊙ ném, 'ua.', ered. 'közös, általános'

gemináció ⇨ *nyelvt* ikerítés, mássalhangzó kettőződése

⇨ *stil* teljes ismétlés, azonos szavak vagy szó szerkezetek változatlan megismétlése, pl. *Ihol én, ihol én, pörölye világnak* (Arany)

⊙ tud lat *geminatio* 'ua.' ← *geminare, geminatum* 'megkettőz' ← *gemini* 'ikrek' ← *geminus* 'kettős, páros'

gemináta ⇨ *nyelvt* ikerített hang, kettős képzésű hang

⊙ tud lat (*vox*) *geminata* 'kettőzött (hang)' ← *geminare*, lásd GEMINÁCIÓ

gemkapocs ⇨ drótból hajlított iratkapocs

⊙ ang *gem* 'ékkő' ← lat *gemma*, lásd ott (az 1930-as években nálunk forgalmazott *GEM paper clips*, azaz 'GEM papírkapocs' márkanévű termék nyomán (a GEM ejtése tkp. [dzsem])

gemma ⇨ *műv* kis méretű, alakos vésetű (fél) drágakő

⇨ *biol* a bimbózás során keletkező új egyed

⇨ *növ* rügy

⊙ ol, 'ua.' ← lat *gemma* 'rügy, szem, drágakő'

gemma ⇨ *biol* bimbózás, az egysejtűek és néhány egyszerűbb többsejtű szaporodási módja, melynek során az új egyed leválik az anyaegyedről

⊙ tud lat *gemma* 'ua.' ← *gemma* 'rügy, bimbó'

gemma ⇨ *biol* az édesvízi szivacsok szaporodását irányító sejtcsoport

⊙ tud lat kics, 'ua.' ← *gemma* 'rügy, bimbó'

gemütlich ⇨ kedélyes

⇨ hangulatos, meghitt

⊙ ném, 'ua.' ← *Gemüt* 'kedély, hangulat' ← *Mut* 'kedv, bátorság'

gén ⇨ *biol* az élőlények öröklődő tulajdonságait hordozó legkisebb anyagi egység

⊙ ném *Gen* ← ang *gene* 'ua.' (W. Johanssen dán botanikus alkotása 1909-ből) ← gör *genea* 'törzs, nem' ← *gennaó* 'nemz'

Lásd még GENETIKA, GENEZIS

-gén ⇨ (tudományos szóösszetételek utótagjaként) az eredetre, származásra utal (pl. *exogén* 'külső eredetű')

⇨ (valamit) okozó, előidéző, létrehozó (pl. *oxigén* 'savképző')

⊙ fr *-gène* 'ua.' ← gör *-genész* '(vminek) született' ← *gennaó* 'nemz, szül, létrehoz'

génamplifikáció ⇨ *biol* génsokszorozódás, nagyszámú másolat képződése bizonyos génekből az egyedfejlődés bizonyos szakaszaiban

⊙ lásd GÉN, AMPLIFIKÁCIÓ

gènant lásd ZSENÁNT

genciána lásd ENCIÁN

gendarme lásd ZSANDÁR

geneológia ⇨ *biol* leszármazástan, az élőlények fejlődéstörténetével foglalkozó tudomány

⇨ *tört* egy család, nemzetség leszármazási rendje, vérvonala, családfa

⇨ *tört* az ezzel foglalkozó segédtudomány

⊙ tud lat, gör *genealogia* 'nemzetségtábla': gör *genea* 'törzs, nem, nemzedék' ← *gennaó* 'nemz' | lásd -LÓGIA

genealogikus ⇨ *tud* leszármazási, származás szerinti

⊙ ném *genealogisch* 'ua.', lásd GENEALÓGIA

genealógus ⇨ *tud* a geneológia szakembere, tudósa

⊙ magy, 'ua.', lásd GENEALÓGIA (a *biológia*-*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

gene-pool [dzsímpúl] ⇨ *gen* génállomány, egy adott népesség egyedeinek öröklési anyagában jelen lévő gének összessége, ill. a bennük kódolt genetikai információmennyiség

⊙ ang, 'ua.': *gene* 'gén', lásd GÉN | *pool* 'a téték összege játékban vagy fogadásban' ← fr *poule* 'téték, tányér a megtett pénzeknek', ered. 'tyúk' ← lat *pulla* 'ua.' (a tét régen gyakran tojás volt)

generáció ⇨ nemzedék, emberöltő

⇨ *biol* szaporodás, nemzés

✧ *műsz* gépeknek, technikai eszközöknek vagy módszereknek bizonyos fejlettségi foka

⊙ lat *generatio* ‘nemzetség’, lásd GENERÁL¹

generál¹ ✧ létrehoz, támaszt, előidéz, gerjeszt

⊙ lat *generare, generatum* ‘nemz, létrehoz’ ← *genus, generis* ‘születés, faj’ ← (*gi*)*gnere, genui* ‘nemz’

Lásd még GÉN

generál² † ✧ *kat* tábornok

⊙ lásd GENERÁLIS¹

generál³ lásd GENERÁLOZ

generális¹ ✧ *kat* tábornok

✧ *vall* katolikus szerzetesrend, lovagrend legfőbb előljárója

⊙ ném *General* ← fr *général* ‘ua.’ ← kk lat (*dux*) *generalis* ‘általános, legfőbb (vezér)’, lásd GENERÁLIS²

generális² ✧ általános, átfogó, egyetemes

⊙ lat *generalis* ‘nemhez, fajhoz tartozó, az egész nemre kiterjedő, általános’ ← *genus, generis* ‘nem, nemzetség’ ← (*gi*)*gnere, genui* ‘nemz’

generalisszimusz ✧ főhadvezér, a haderő legfőbb parancsnoka

⊙ ném *Generalissimus* ← újk lat ff *generalissimus* ‘ua.’ ← *generalis* ‘fővezér’, lásd GENERÁLIS²

generalitás † ✧ általánosság

✧ *kat* tábornoki kar

⊙ lat *generalitas* ‘ua.’, lásd GENERÁLIS²

generalizáció ✧ általánosítás

✧ *orv* helyi jellegű betegség kiterjedése az egész szervezetre

⊙ tud lat *generalisatio* ‘szétterjedés’ ← fr *généralisation* ‘általánosítás’, lásd GENERALIZÁL

generalizál ✧ általánosít

✧ általánossá tesz, elterjeszt, kiterjeszt

⊙ ném *generalisieren* ← fr *généraliser* ‘ua.’, lásd GENERÁLIS²

generálkommandó † ✧ *kat* főparancsnokság

⊙ ném *Generalkommando* ‘ua.’, lásd GENERÁLIS², KOMMANDÓ

generálmars † ✧ *kat* gyülekező, általános riadó

✧ *kat, zene* díszinduló

⊙ ném *Generalmarsch* ‘ua.’: *general* ‘általános’, lásd GENERÁLIS² | lásd MARS

generálóz ✧ nagyjavítást végez

⊙ magy *generál(javítás)* ← ném *General (überholung)* ‘ua.’, lásd GENERÁLIS²

generálpauza ✧ *zene* az összes szólamra vonatkozó szünet jele a partitúrában

⊙ ném *Generalpause* ‘ua.’, lásd GENERÁLIS², PAUZA

generálistáb † ✧ *kat* vezérkar, törzskar

⊙ ném *Generalstab* ‘ua.’: *general* ‘általános’, lásd GENERÁLIS² | lásd STÁB

generálszós ✧ *konyha* sokféle ételhez alkalmazott mártás vendéglőben

✧ *átv* közhelyekből összehordott, bármilyen alkalommal elmondható, azaz igazán sehova sem illő beszéd

⊙ hazai ném *Generalsosse* ‘ua.’, lásd GENERÁLIS², SZÓS

generatív ✧ *biol* szaporító, nemző

✧ *nyelvt* a nyelvi szerkezeteket algebrai jellegű képletekkel létrehozó és leíró (irányzat, módszer)

⊙ ang *generative* ← fr *génératif* ‘ua.’, lásd GENERÁL

generátor ✧ *vill* elektromos áramot gerjesztő készülék, áramfejlesztő

✧ (vmit) előállító ipari berendezés, pl. *gáz*~

⊙ ang, ném *generator*, tud lat *generator* ‘ua.’ ← lásd GENERÁL¹

genereuse lásd ZSENERŐZ

generikus ✧ *tud* faji, fajtabeli, nembeli

✧ általános

⊙ ném *generisch* ‘ua.’ ← lat *genus, generis* ‘faj, nem, nemzetség’, lásd GENERÁLIS²

génerózió ⇨ *gen* a faj genetikai változatosságának erőteljes csökkenése a megfoglyatkozott egyedszám vagy a szaporodási rendszer előnytelen módosulása folytán

⊙ lásd GÉN, ERÓZIÓ

generozitás ⇨ nagylelkűség, nagyvonalúság, bőkezűség

⊙ fr *générosité* 'ua.', lásd GENERÓZUS

generózus ⇨ nagylelkű, nagyvonalú, bőkezű

⊙ lat *generosus* 'nemes származású, nemes lelkű' ← *genus, generis* '(nemes) születés, származás, nemzetség'

Lásd még GÉN

genetika ⇨ *biol* örökléstan

⊙ ném *Genetik* 'ua.' ← lat *geneticus* ← gör *genétikosz* 'születéssel kapcsolatos' ← *geneté* 'születés' ← *gennaó* 'nemz, szül'

Lásd még GÉN

genetikus¹ ⇨ *biol* az örökléstan tudósa

⊙ magy, lásd GENETIKA (*a fizika–fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

genetikus² ⇨ *gen* az öröklés révén meghatározott

⇨ *tud* az eredetet, fejlődést kutató, történeti oknyomozó (szemlélet)

⇨ öröklési, leszármazási

⊙ ang *genetic* 'ua.', lásd GENETIKA

genever [hhenéfer] ⇨ holland borókapálinka

⊙ holl, 'ua.' ← fr *genièvre* ← lat *juniperus* 'boróka'

Lásd még GIN

genezis ⇨ *tud* keletkezés, eredet, származás

⇨ *vall* a Genézis, Mózes első könyve a Bibliában, amely a világ teremtését adja elő

⊙ lat *genesis* 'ua.' ← gör *geneszisz* 'születés, eredet' ← *gennaó* 'nemz'

Lásd még GÉN

gene lásd ZSÉN

gangszer ⇨ bandita, gonosztevő, szervezett bűnbanda tagja

⊙ ang *gangster* 'bandita' ← *gang* 'csoport, banda', lásd GANG²

gangszerizmus ⇨ banditizmus, szervezett bűnözés

⇨ a bűnbandák összefonódása hatalmi ágakkal

⊙ ang *gangsterism* 'ua.', lásd GENGSZTER, -IZMUS

geniális † ⇨ nyíltszívű, nyájas, vidám

⊙ lat *genialis* 'ua.', ered. 'a géniuszt illető, neki szentelt' ← *genius*, lásd GÉNIUSZ

Lásd még ZSENIÁLIS

genie lásd ZSENI

genieroz lásd ZSENIROZ

genitáliák ⇨ *orv* nemi szervek

⊙ tud lat tbsz (*organa*) *genitalia* 'ua.', lásd GENTÁLIS

genitális ⇨ *orv* a nemi szerveket illető, velük kapcsolatos

⊙ tud lat *genitalis* 'nemző, a nemzéssel kapcsolatos' ← (*gi*)*gnere, genitum* 'nemz'

genitívus [genitívusz] ⇨ *nyelvt* birtokos eset (a latin, görög nyelvtanban)

⊙ lat (*casus*) *genitivus* 'nemző, az eredetet mutató (eset)' ← (*gi*)*gnere, genitum* 'nemz'

genius loci [géniusz loci] ⇨ egy városban, házban vagy szűkebb környezetben érezhető sajátos légkör, hangulat, amely a hozzá fűződő történelmi és kulturális emlékekből és értékekből áll össze

⊙ lat, 'a hely szelleme, amely adott helyet lakó és azt védő szellemlény': lásd GÉNIUSZ | lat *locus* 'hely'

géniusz ⇨ *vall* isteni szellem az ókori rómaiaknál, aki a születéstől a halálig oltalmazta az egyént

⇨ *átv* rendkívüli tehetség, nagy szellem, lángész

⊙ lat *genius* 'védő szellem' ← (*gi*)*gnere, genitum* 'nemz'

Lásd még GÉN

geniza ⇨ *vall* kamra vagy raktár zsinagógában, ahol elrejtik a sérült könyveket, iratokat, kegytárgyakat, amelyeket kegyeletből nem semmisítenek meg

⊙ héb *genizó* ‘elrejtés’ ← *gánaz* ‘félretesz, elrejt’

génkonverzió ⇨ *gen* az a folyamat, amelynek során egyik allél a másikat a sajátjával azonossá alakítja át

⊙ lásd GÉN, KONVERZIÓ

génmanipuláció ⇨ *gen* génebesztet, tetszés szerinti gének bevitele idegen sejtekbe fajnemesítés vagy génterápia céljával

⊙ lásd GÉN, MANIPULÁCIÓ

génmutáció ⇨ *gen* gének nagyobb szakaszát érintő, hirtelen bekövetkező, öröklődő változás

⊙ lásd GÉN, MUTÁCIÓ

genocidium ⇨ *jog* népirtás, ez mint el nem évülő büntett

⊙ ang *genocide* ← újk lat *genocidium* ‘ua.’ (a *patricidium* ‘apagyilkosság’ s hasonlók mintájára): *genus* ‘nép’ | *caedere*, (*ce*)*cidi* ‘megöl’

genológia ⇨ *tud* műfajelmélet

⊙ tud lat *genologia* ‘ua.’: *genus* ‘nem, műnem, műfaj’ | lásd -LÓGIA

genom ⇨ *gen* a sejt teljes genetikai anyaga, a faj örökítő anyaga haploid génben (DNS vagy RNS)

⊙ ang *genom* ‘ua.’ ← *gen* ‘gén’

genommutáció ⇨ *gen* az egész genomot érintő mutáció

⊙ lásd GENOM, MUTÁCIÓ

genopátia ⇨ *orv* gén- vagy kromoszómahibából eredő kóros állapot

⊙ tud lat *genopathia* ‘ua.’: lásd GÉN | gör *pathé* ‘szenvedés, betegség’

genotípus ⇨ *gen* az élő szervezet öröklött és átörökíthető, genetikailag meghatározott tulajdonságainak összessége

⊙ ang *genotype* ‘ua.’: gör *genosz* ‘faj, törzs’ ← *gennaó* ‘nemz’ | lásd TÍPUS

genre [zsánr] ⇨ *műv* faj, műfaj

⇨ *műv*, *irod* életkép, tárgyát a mindennapi életből merítő festmény vagy elbeszélés

⊙ fr, ‘ua.’, lásd ZSÁNER

gens ⇨ *tört* egy őstől származók közössége, az ókori Rómában 10 családot magában foglaló nemzetség, amelyből 10 tett ki egy curiát, míg 10 curia a három tribus egyikét

⇨ *népr* nemzetség, családi kötelék természeti népeknél

⊙ lat ‘nemzetség, nép’

Lásd még GÉN

génterápia ⇨ *gen* bizonyos génbetegségek gyógyítása, normálisan működő gén bejuttatása a hibás helyre

⊙ lásd GÉN, TERÁPIA

gentiana lásd ENCIÁN

gentleman [dzsentlmen] ⇨ előzékeny, udvarias, szavatartó ember, úriember

⇨ kifogástalanul viselkedő, a társadalmi szabályokat betartó ember

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘nemes születésű ember’: *gentle*, előbb *gentile* ‘nemes születésű, jó családból való’ ← lat *gentilis* ‘a nemzetséghez tartozó, rokon’ ← *gens*, *gentis* ‘nemzetség’ | *man* ‘férfi’

Lásd még GÉN

gentlemanlike [dzsentlmenláj] ⇨ úriemberhez illő, tisztességes, erkölcsileg kifogástalan

⊙ ang, ‘ua.’: lásd GENTLEMAN | *like* ‘hasonló (vmihez)’

gentlemen’s agreement [dzsentlmenz egriment] ⇨ úriemberek megállapodása, azaz írásba nem foglalt, az adott szóra épülő megegyezés, néha államközi szinten is

⊙ ang, ‘ua.’: lásd GENTLEMAN | *agreement* ‘megegyezés’ ← fr *agrément* ‘ua.’ ← *agréer* ‘kedvére van vkinek’ ← *à gré* ‘kedvére, tetszésére’: *à* ← lat *ad* ‘-ra’ | *gratus* ‘kedvelt, tetsző’

Lásd még GRÁCIA

gentry lásd DZSENTRI

genuin † ⇨ veleszületett, természetes

⇨ igazi, hamisítatlan

⊙ ném, ‘ua.’ ← lat *genuinus* ‘öröklött, természetes’ ← *genus* ‘születés, származás’

Lásd még GÉN

genus [genusz] ⇨ *nyelvt* nyelvtani nem

⇨ *áll* a nem mint rendszertani kategória

⇨ *növ* a nemzetség mint rendszertani kategória

⊙ lat, 'születés, származás'

Lásd még GÉN

genus proximum [genusz prokszimum] ⇨ *fil* a legközelebbi nemfogalom, amely alá valami besorolható (pl. oroszlának a macskafélék, ezeknek az emlősök stb.)

⊙ tud lat, 'ua.': lásd GENUS | lat ff *proximus* 'legközelebbi' ← *prope* 'közel'

geo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a földdel kapcsolatos, föld-

⊙ gör *geo(eidész)* 'föld(szerű)' ← *gé* 'föld'

geobiológia ⇨ *biol* a talaj élővilágával foglalkozó élettani tudomány

⊙ lásd GEO-, BIOLÓGIA

geobionta ⇨ *biol* olyan élőlények, amelyek egész életüket túlnyomórészt a talajban töltik

⊙ tud lat tbsz, 'ua.': lásd GEO- | gör *bión*, *biontosz* 'élő' ← *bioó* 'él'

geobiosz ⇨ *biol* a szárazföld élővilága

⊙ lásd GEO- | gör *biosz* 'élet' ← *bioó* 'él'

geobotanika ⇨ *tud* növényföldrajz

⊙ lásd GEO-, BOTANIKA

geocentrikus ⇨ *tud* földközéppontú, a Földet a mindenség, ill. az égi mozgások középpontjának tekintő (felfogás, világszemlélet)

⇨ a Földre mint középpontra vonatkoztatott (rendszer)

⊙ ang *geocentric* 'ua.': lásd GEO-, CENTRUM

geóda ⇨ *ásv* gömb alakú kőzetüreg, amelyet kristályos vagy amorf ásványkiválások töltenek ki

⊙ tud lat *geoda* 'ua.' ← gör *geódesz* 'földszerű' ← lásd GEO-

geodéta ⇨ *földr* földmérő szakember

⊙ ném *Geodät* 'ua.', lásd GEODÉZIA

geodézia ⇨ *földr* földmérés

⊙ ném *Geodäsie* ← lat *geodaesia* ← gör *geódaiszia* 'földelosztás, földmérés': lásd GEO- | *daió* 'szétoszt'

geodinamika ⇨ *geol* a földkéreg fizikai tulajdonságaival foglalkozó tudományág

⇨ *fiz* a szilárd testek dinamikája

⊙ lásd GEO-, DINAMIKA

geoenergetika ⇨ *kém* a geokémiának az az ága, amely az ásványok kiválási sorrendjének elméletével foglalkozik

⊙ lásd GEO-, ENERGETIKA

geofág ⇨ *biol* földdevő állat (pl. giliszta)

⊙ ném *geophag* ← tud lat *geophagus* 'ua.': lásd GEO- | gör *phagein* 'eszik'

geofágia ⇨ *vall* földévés, szentnek tartott föld evése rituális körülmények között

⇨ *orv* földévés mint egyes elmezavarok tünete

⊙ tud lat *geophagia* 'ua.', lásd GEOFÁG

geofázis ⇨ *geol* a földtani folyamatoknak olyan szakasza, amely bizonyos geokémiai elemtársulásokkal jellemezhető

⊙ lásd GEO-, FÁZIS

geofita ⇨ *növ* olyan növények, amelyeknek megújuló rügyei az áttelelés során föld alatti szerveiken (hagyma, gumó) nőnek

⊙ tud lat tbsz *geophyta* 'ua.': lásd GEO- | gör *phüton* 'növény' ← *phüó* 'sarjad, nő, tenyész'

geofizika ⇨ *tud* a Földnek és légkörének fizikai tulajdonságaival foglalkozó tudományág

⊙ lásd GEO-, FIZIKA

geofizikus ⇨ *tud* a geofizika szakembere

⊙ lásd GEO-, FIZIKUS

geofon ⇨ *geol* földrengésmérő, a földrengés keltette talajhullámokat érzékelő műszer

⇨ *műsz* bányamoláskor a bennredekkel kapcsolatot tartó telefon

- ⊙ ang *geophon* ‘ua.’: lásd GEO- | gör *phóné* ‘hang’
- geoglifa** ⇨ földrajzolat, egyes vidékeken (pl. a perui Nazca-síkságon) található kiterjedt, helyenként alakos ábrákat kirajzoló vonalak vitatott eredetű együttese
- ⊙ új lat *geoglypha* ‘ua.’: lásd GEO- | gör *glüphó* ‘vés’ (a *hieroglifa* mintájára)
- geográfia** ⇨ *tud* földrajz, földleírás
- ⊙ lat *geographia* ‘ua.’ ← gör *geógraphia* ‘földabrosz’: lásd GEO-, -GRÁFIA
- geográfus** ⇨ földrajztudós
- ⊙ ném *Geograph* ‘ua.’, lásd GEOGRÁFIA
- geohidrológia** ⇨ *geol* a felszín alatti vizek mozgástörvényeivel foglalkozó tudományág
- ⊙ lásd GEO-, HIDROLÓGIA
- geoid** ⇨ *geom* a Föld elméleti alakja, amely a sarkoknál belapult ellipszoid
- ⊙ ném *Geoid* ‘ua.’ ← gör *geoeidész* ‘földszerű’: lásd GEO- | *-id* ‘-szerű’ ← *eidosz* ‘külső’
- geozoterma** ⇨ *geol* a Föld belsejének azonos hőmérsékletű pontjait összekötő görbe vonal
- ⊙ lásd GEO-, IZOTERMA
- geokarp** ⇨ *növ* termését a földfelszín alatt, a talajban hozó (növény)
- ⊙ lásd GEO- | gör *karposz* ‘gyümölcs, termés’
- geokémia** ⇨ *tud* földvegytan
- ⊙ lásd GEO-, KÉMIA
- geokémikus** ⇨ *tud* a földvegytannal kapcsolatos, azon alapuló
- ⊙ ném *geokemisch* ‘ua.’, lásd GEOKÉMIA
- geokémikus** ⇨ *tud* a földvegytan szakembere
- ⊙ lásd GEO-, KÉMIKUS
- geokinetika** ⇨ *geol* a földkéreg jelenkori mozgásaival foglalkozó tudományág
- ⊙ lásd GEO-, KINETIKA
- geokód** ⇨ *földr* a földfelszíni objektumok helyét megjelölő, geodéziai koordinátákon alapuló adat
- ⊙ lásd GEO-, KÓD
- geokorona** ⇨ *met* a felső légkör ionizált hidrogénatomjai által kibocsátott sugárzás
- ⊙ lásd GEO- | lat *corona* ‘koszorú’
- geokronológia** ⇨ *geol* a földtörténeti események időbeli sorrendjének meghatározásával foglalkozó tudományág
- ⊙ lásd GEO-, KRONOLÓGIA
- geológia** ⇨ *tud* földtan
- ⊙ tud lat *geologia* ‘ua.’: lásd GEO-, -LÓGIA
- geológus** ⇨ *tud* a földtan tudósa, kutatója
- ⊙ magy, ‘ua.’, lásd GEOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)
- geomantia** [geomancia] ⇨ földjósítás, jóvendőlés a szél által a homokba rajzolt ábrákból
- ⇨ *tud* a földfelszín alakzataiból a föld mélyén rejlő vízre vagy ásványokra következtető elméletek és módszerek összessége
- ⊙ ném *Geomantie* ‘ua.’: lásd GEO- | gör *manteia* ‘jóslat’
- geomedicina** ⇨ *orv* egy adott terület földtani és geokémiai viszonyai, ill. egyes betegségek fellépése közötti összefüggéseket kutató orvostudományi ág
- ⊙ lásd GEO-, MEDICINA
- geométer** ⇨ földmérő, a földmérés szakembere
- ⊙ ném *Geometer* ‘ua.’, lásd GEOMETRIA
- geometria** ⇨ *tud* mértan
- ⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *geometria* ‘mértan’, ered. ‘földmérés’: lásd GEO- | *metreó* ‘mér’
- geometrikus** ⇨ *tud* mértani
- ⊙ lat *geometricus* ‘ua.’ ← gör *geómetrikosz* ‘földmérési’, lásd GEOMETRIA
- geomorfológia** ⇨ *földr* a természetföldrajznak a földfelszín formáit tanulmányozó ága
- ⊙ lásd GEO-, MORFOLÓGIA
- geómorosz** ⇨ *tört* földbirtokos az ókori görög városállamokban
- ⊙ gör, ‘ua.’: lásd GEO- | *morion* ‘rész, osztályrész’

geonima ⇨ *nyelvt* a névnek az az eleme, amely az illető származási vagy lakóhelyére utal, pl. Janus Pannonius

⊙ tud lat *geonyma* ‘ua.’: lásd GEO- | gör *onoma, onüma* ‘név’

geopatikus ⇨ *orv* a föld által kibocsátott és az egészséget károsító hatású (sugárzás)

⊙ ang *geopathic* ‘ua.’: lásd GEO- | gör *pathé* ‘szenvedés’

geopatológia ⇨ *orv* orvosi földrajz, a földrajzi és éghajlati tényezők, ill. a betegségek közötti összefüggéseket tanulmányozó tudományág

⊙ lásd GEO-, PATOLÓGIA

geopolitika ⇨ *pol* olyan felfogás, amely egy állam gazdasági és társadalmi fejlődésében döntő jelentőséget tulajdonít a földrajzi feltételeknek

⇨ *pol* a természetföldrajzi adottságok figyelembevétele a külpolitikában, különösen a terjeszkedés politikájában

⊙ ném *Geopolitik* ‘ua.’: lásd GEO-, POLITIKA

geopotenciál ⇨ *fiz* az egységnyi tömeg potenciális (helyzeti) energiája a földi nehézségi tér egy adott pontjában, a tengerszinthez viszonyítva

⊙ lásd GEO-, POTENCIÁL

geophag lásd GEOFÁG

georgina ⇨ *növ* a dália egyik fajtája

⊙ J. G. *Georgi* német botanikus nevéből

geostacionárius ⇨ *inf* Föld körüli pályáján mindig a földfelszín egy adott pontja fölött álló, távközlésre használt (mesterséges égitest)

⊙ ang *geostationary* ‘ua.’: lásd GEO- | *stationary* ‘nem mozgó, rögzített’ ← lat *stationarius* ‘helyben maradó, álló’ ← *statio, stationis* ‘állás’ ← *stare, statum* ‘áll’

geoszféra ⇨ *geol* a földkéreg egymás feletti mélységi övezetei

⊙ lásd GEO-, SZFÉRA

geoszinklinális ⇨ *földr* nagy kiterjedésű bemélyedés a föld felszínén vagy a tengerfenéken, amely a földkéreg gyűrődései révén keletkezett

⊙ lásd GEO-, SZINKLINÁLIS

geoszinkron ⇨ *űrk* a mesterséges hold pályájának jelzője, amennyiben a műhold keringési ideje megegyezik a Földnek a csillagokhoz viszonyított napi forgásidejével

⊙ lásd GEO-, SZINKRON

geosztrofikus ⇨ *met* a Föld forgásából eredő (légáramlás)

⊙ ném *geostrophisch* ‘ua.’: lásd GEO- | gör *sztróphé* ‘fordulat, forgás’ ← *sztréphó* ‘fordul’

geotaxis ⇨ *biol* a nehézségi erő által kiváltott helyzetváltoztatás

⊙ lásd GEO-, TAXIS¹

geotechnika ⇨ *ép* a talaj tulajdonságainak módosítása (lecsapolás, tömörítés stb.) az építkezés során

⊙ lásd GEO-, TECHNIKA

geotektonika ⇨ *geol* földszerkezettan

⊙ lásd GEO-, TEKTONIKA

geotermika ⇨ *tud* a geofizikának az az ága, amely a Föld belsejének keletkezésében és fejlődésében jelentős szerepet játszott hőfolyamatokkal foglalkozik

⊙ ném *Geothermik* ‘ua.’: lásd GEO- | gör *thermikosz* ‘a hővel kapcsolatos’ ← *thermé* ‘hő’

geotermikus ⇨ *geol* a Föld belső hőjével kapcsolatos, abból eredő

⊙ ném *geothermisch* ‘ua.’, lásd GEOTERMIKA

geotermikus gradiens ⇨ *geol* a hőmérséklet emelkedésének mértéke a Föld belseje felé haladva, hosszegység/hőfok alapján

⊙ lásd GEOTERMIKUS, GRADIENS

geotermométer ⇨ *fiz* hőmérési módszer, ill. eszköz a Föld belső hőmérsékletének meghatározásához

⊙ lásd GEO-, TERMOMÉTER

geotextília ⇨ *text* a talajmechanikai tulajdonságokat javító, vízszigetelő vagy a rézsüket eróziótól védő műanyag textilburkolat

⊙ lásd GEO-, TEXTIL

geotropizmus ⇨ *biol* a növényeknek a nehézségi erő által kiváltott ingermozgása

⇨ *biol* a növényi szervek ennek megfelelő irányú növekedése (pl. a gyökér lefelé, a szár felfelé nő)

⊙ lásd GEO-, TROPIZMUS

gepárd ⇨ *áll* ma már csak Afrika szavannáin élő karsú testű, hosszú lábú, foltos bundájú, macskaféle ragadozó, a leggyorsabb szárazföldi állat

⊙ ném *Gepard* ← fr *guépard* ‘ua.’ ← ol *gattopardo* ‘gepárd, párduc’: *gatto* ← lat *cattus* ‘házi macska’ | *pardo* ← lat *pardus* ‘párduc’

gepida ⇨ (fn) népvándorláskori keleti germán néptörzs

⇨ ennek tagja

⇨ (mn) e néphez tartozó, vele kapcsolatos

⊙ ném *Gepide* ‘ua.’ ← (?) lat *Hebetes* ‘tunyák’

gerálja magát † ⇨ valakinek vagy valaminek kiadja magát

⇨ hatalmát éreztetve viselkedik

⊙ ném (*sich*) *gerieren* ‘ua.’ ← fr *gérer* ‘irányít, igazgat’ ← lat *gerere* ‘hord, visel(kedik), elvégez’

Lásd még GERUNDIUM

geránium ⇨ *növ* gólyaorr, virágos növény

⊙ lat *geranium* ← gör *geranion* ‘ua.’ ← *geranosz* ‘gém’ (a ~ termése gém csőréhez hasonlít)

gerbeaud lásd ZSERBÓ

gerbera ⇨ *növ* margarétához hasonló, élénk színekben pompázó kerti virág

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← T. *Gerber* német orvos nevééről

geriátria ⇨ *orv* az öregkori betegségek gyógyászata

⊙ tud lat *geriatria* ‘ua.’: gör *ger(ón)* ‘öreg’ | *hiatreia* ‘gyógyítás’ ← *hiatrosz* ‘orvos’

gerilla ⇨ szabadcsapat tagja, partizán, népfelkelő

⊙ ném *Guerilla* ‘szabadcsapat, ilyenekkel vívott háború’ ← sp kics *guerrilla* ‘nem reguláris harci alakulat’, tkp. ‘kis háború’ ← *guerra* ‘háború’ ← népi lat *werra* ‘ua.’ ← kfn *werra* ‘zűrzavar, csetepaté’

germán ⇨ (mn) az indoeurópai nyelvcsalád egyik nyugati csoportjával, ennek nyelveivel (német, holland, angol és skandináv nyelvek, valamint a kihalt gót) kapcsolatos

⇨ (szűkebb értelemben) német

⇨ (fn) a fenti népek valamelyikéhez tartozó személy

⊙ lat *Germani* ‘germánok’

germanista ⇨ *nyelvt* a germanisztika tudósa

⊙ ném *Germanist* ‘ua.’, lásd GERMÁN

germanisztika ⇨ *nyelvt* a germán nyelvekkel foglalkozó tudományág

⊙ ném *Germanistik* ‘ua.’, lásd GERMÁN

germánium ⇨ *kém* félvezető tulajdonságú szürkésfehér, rideg fém elem

⊙ tud lat, ‘ua.’: *Germania* ‘Németország’ (felfedezőjétől, a német Winklertől) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

germanizáció ⇨ németesítés, elnémetesítés

⊙ hazai lat *germanisatio*, lásd GERMANIZÁL

germanizál ⇨ elnémetesít

⊙ ném *germanisieren* ‘ua.’, lásd GERMÁN

germanizátor † ⇨ olyan személy, aki más népek elnémetesítésére törekszik

⊙ újjk lat *Germanisator* ‘ua.’, lásd GERMANIZÁL

germanizmus ⇨ *nyelvt* a német nyelvre jellemző kifejezésbeli sajátosság

⇨ *nyelvt* ez mint idegenszerűség más nyelv közegében

⊙ ném *Germanismus* ‘ua.’, lásd GERMÁN

germanofil ⇨ németbarát

⊙ ang *germanophile* ‘ua.’: lásd GERMÁN | gör *philó* ‘kedvel’

germanofób ⇨ németellenes, németgyűlölő

⊙ ang *germanophobe* ‘ua.’: lásd GERMÁN | gör *phobeó* ‘retteg, iszonyodik’

germanofóbia ⇨ németellenesség, németgyűlölet

⊙ ang *germanophobia* 'ua.': lásd GERMANOFÓB

germanomán ⇨ németrajongó

⊙ lásd GERMANOMÁNIA (az *anglomán* és hasonló szavak mintájára)

germanománia ⇨ németrajongás, kritikátlan rajongás mindenért, ami német

⊙ lásd GERMÁN, MÁNIA

germen ⇨ növ csíra

⊙ lat *germen, germinis* 'ua.' (*nm* → *rm* elhasonulással) ← (?) *genmen 'ua.' ← *gignere, genui* 'nemz'

germicid ⇨ gyógyszer antiszeptikus gyógyszer

⊙ márkanév, tkp. 'csíraölő': lat *germen, germinis* 'csíra' | *-cida* 'ölő' ← *caedere, (ce)cidi* 'megöl'

germinal [zserminál] ⇨ *tört* a március 21-től április 19-ig tartó hónap a francia forradalmi naptárban

⊙ fr, 'csírázó' ← lat *germen*, lásd ott

gérokk † ⇨ *div* régi szalonkabát, ferencjóska

⊙ ném *Gehrock* 'ua.' ← ? (*Aus*)*gehrock* 'kimenőkabát': *ausgehen* 'kimegy' | *Rock* 'kabát'

❖ magy *rokka*

gerodermia ⇨ *orv* a bőr aggkori sorvadása

⊙ tud lat 'ua.': gör *gerón* 'öreg' | *derma* 'bőr'

gerodontológia ⇨ *orv* a fogak időskori változásaival foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat 'ua.': gör *gerón* 'öreg' | lásd ODONTOLÓGIA

Gerodorm ⇨ gyógyszer altató tabletta

⊙ tud lat 'ua.': *gerere* 'hordoz, hoz' | *dormitus* 'alvás, álom' ← *dormire* 'aludni'

Lásd még GERUNDIUM

gerontofil ⇨ *lél* nemileg a jóval idősebbekhez vonzódó (személy)

⊙ ném *gerontophil* 'ua.', lásd GERONTOFÍLIA

gerontofília ⇨ *lél* rendellenes nemi vonzódás jóval idősebbekhez

⊙ tud lat *gerontophilia* 'ua.': gör *gerón, gerontosz* 'öreg' | *philia* 'kedvelés' ← *philó* 'kedvel'

gerontokrácia ⇨ *tört* olyan társadalmi berendezkedés, ahol az öregekből álló vezető testületek kezében összpontosul a hatalom

⊙ fr *gérontocratie* 'ua.': gör *gerón, gerontosz* 'öreg' | *kratosz* 'erő, hatalom' (az *arisztokrácia* és hasonló szavak mintájára)

gerontológia ⇨ *orv* az időskori élettani jelenségekkel, az időskori betegségek gyógyításával foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *gerontologia* 'ua.': gör *gerón, gerontosz* 'öreg' | lásd -LÓGIA

gerontoprofilaxis ⇨ *orv* a korai és kóros öregedés megelőzésével foglalkozó gerontológiai tudományág

⊙ gör *gerón, gerontosz* 'öreg' | lásd PROFILAXIS

gerontoretardáció ⇨ *orv* az öregedés folyamatainak lassításával, késleltetésével foglalkozó gerontológiai tudományág

⊙ gör *gerón, gerontosz* 'öreg' | lásd RETARDÁCIÓ

Gerosan [gerozán] ⇨ gyógyszer reumás fájdalmak kezelésére használt kenőcs

⊙ tud lat 'ua.': gör *gerón* 'öreg' | lat *sanare* 'gyógyít' ← *sanus* 'egészséges'

gerosztomatológia ⇨ *orv* öregek fogászata

⊙ tud lat *gerostomatologia* 'ua.': gör *gerón* 'öreg' | lásd SZTOMATOLÓGIA

Gerovit ⇨ gyógyszer időskori vitaminhiány elleni készítmény

⊙ tud lat 'ua.': gör *gerón* 'öreg' | lásd VIT(AMIN)

gersli ⇨ növ árpagyöngy, árpakása

⊙ ausztl ném kics *Gerstel* 'ua.' ← ném *Gerste* 'árpa'

gerundium ⇨ *nyelvt* a latin nyelv egyik (ragozható) főnévi igeneve

⇨ † tűzoltáskor a tűzfészek szétverésére való vasalt bunkósbot

⊙ lat, 'ua.' ← *gerundus*, ered. *gerendus* 'végbeviendő' ← *gerere* 'visel, elvégez' (a ~ fenti második jelentése a régi debreceni diákok tréfás névadása)

Lásd még DIGESZTIÓ, GERÁLJA MAGÁT, GERODORM, GERUNDIVUM, GESTA, GESZTÁCIÓ, GESZTAGÉN, GESZTIKULÁL, GESZTIÓ, GESZTOR, GESZTUS, INGERENCIA

gerundivum ⇨ *nyelvt* jövő idejű szenvedő melléknévi igenév a latinban, a magyar *-andó* képzőjű igenév megfelelője

⊙ lat, 'ua.' ← *gerendus* 'végbeviendő', lásd GERUNDIUM

gerúzia ⇨ *tört* óregek tanácsa az ókori görög városállamokban

⊙ gör *geruzia* 'ua.' ← *gerón* 'öreg'

gésa ⇨ hivatásos japán teaházi társalgónő, táncosnő

⊙ ang *geisha* ← japán *geisa* 'ua.', tkp. 'társaságban járatos': *gei* 'művészet' | *sa* 'társaság'

Gesamtkunstwerk [gezamtkunsztverk] ⇨ *zene* a drámai, zenei és (színpad)képi elemek egyensúlyán és egymást fokozó erején alapuló művészi összhatás, Wagner eszméje a tökéletes operáról

⊙ ném, 'ua.': *gesamt* 'összes, össze-' | *Kunst* 'művészet' ← *können* 'tud, ismer' | *Werk* 'munka, mű'

gesta [geszta] ⇨ *irod, tört* középkori történetírói mű, amely az eseményeket némi írói igényességgel és koncepcióban adja elő

⊙ lat (*res*) *gestae* 'tettek', tkp. 'viselt (dolgok)' ← *gerere, gestum* 'véghezvisz, visel, viselkedik'

Lásd még GERUNDIUM

Gestaltpsychologie [gestaltpszichologi] ⇨ *lél* alaklélektan, 20. századi lélektani irányzat, amely szerint a pszichikus rendszer nem a részek összege, hanem belső struktúrával bíró dinamikus egész, és ez határozza meg a részek jellegét

⊙ ném, 'ua.': *Gestalt* 'alak, forma' ← *stellen* 'felállít, elrendez' | lásd PSZICHOLÓGIA

Gestapo ⇨ *tört* titkosrendőrség a fasiszta Németországban

⊙ *Ge(heime) Sta(ats)po(lizei)* 'titkos államrendőrség': *geheim* 'titkos, bizalmas, meghitt' ← *Heim* 'otthon' | lásd STÁTUS, POLICÁJ

gesunkenes Kulturgut [gezunkenesz kulturgút] ⇨ *műv* a magasabb műveltségű társadalmi rétegektől a nép által átvett és ott többé-kevésbé módosult művelődési, művészeti vagy szellemi termék

⊙ ném, 'lesüllyedt kulturális érték': *sinken, gesunken* 'süllyed' | lásd KULTÚRA | ném *Gut, Güte* 'érték, javak' ← *gut* 'jó'

geszta lásd GESTA

gesztáció † ⇨ *orv* terhesség, viselősség

⊙ tud lat *gestatio* 'ua.' ← gyak *gestare, gestatum* 'hord, visel' ← *gerere, gestum* 'visel'

Lásd még GERUNDIUM

gesztagén ⇨ *biol* női ivari hormon, amely a terhesség (állatoknál a vemhesség) fenntartásáról, a méhlepény kifejlődéséről és a koraszülés megakadályozásáról gondoskodik

⊙ ang *gestagen* 'ua.', tkp. 'a terhességet előidéző': lásd GESZTÁCIÓ, -GÉN

Lásd még GERUNDIUM

gesztikulál ⇨ beszédét élénk taglejtésekkel kíséri

⇨ hadonászik, mutogat

⊙ lat *gesticulari* 'ua.' ← lat kics *gesticulus* 'kisebb kézmozdulat' ← *gestus*, lásd GESZTUS

Lásd még GERUNDIUM

gesztió † ⇨ igazgatás, vezetés, ügyvezetés, ügyvitel

⇨ vagyongazdálkodás

⊙ lat *gestio* 'vezetés' ← *gerere, gestum* 'véghezvisz'

Lásd még GERUNDIUM

gesztor ⇨ *ker* fővállalkozó

⇨ *ker* rendszergazda, több partnert érintő gazdasági ügylet lebonyolításával megbízott személy vagy cég

⊙ lat *gestor* 'végrehajtó, véghezvivő', lásd GESZTIÓ

Lásd még GERUNDIUM

gesztózis ⇨ *orv* az anya szervezetének hibás viselkedése a magzattal mint idegen testtel szemben

⊙ tud lat *gestosis* 'ua.': *gestus* 'viselkedés', lásd GESZTUS | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

Lásd még GERUNDIUM

gesztus ⇨ tett, cselekedet, lépés, eljárás

⇨ mozdulat, kézmozdulat, taglejtés, jelbeszéd

⇨ olyan kijelentés vagy tett, amely egy bizonyos lelkületre, álláspontra vall

⊙ lat *gestus* ‘mozdulat, magatartás’ ← *gerere, gestum* ‘viselkedik, végez’

Lásd még GERUNDIUM

getter ⇨ *inf* vákuumszövegek vagy félvezető fémek szennyeződéseinek vegyi megkötésére alkalmazott anyag

⊙ ang. ‘ua.’ ← *get* ‘kap, szerez’

gettó ⇨ *tört* zsidók lakta, elkülönített városnegyed

⊙ ném *Getto* ← velencei ol *ghetto* ‘ua.’, ered. ‘elhanyagolt városrész, szegénynegyed’: VAGY ← héb *ghet* ‘elkülönülés’, VAGY ← ol kics (*bor*)*ghetto* ‘kisebb városnegyed’ ← *borgo* ‘negyed’ ← kk lat *burgus* ‘város’ ← germán (pl. ófn *burg* ‘vár’, óang *burgh*, ma *borough* ‘mezőváros’)

geysir lásd GEJZÍR

géz ⇨ *text* fátyolszerű sebkötöző pólya

⊙ fr *gaze* ‘ua.’ ← perzsa *kázs, gázs* ‘nyersselyem’ (az angolos ~ ejtésnek nincs etimológiai alapja)

gezarol ⇨ *kém* DDT-tartalmú rovarölő kontaktméreg

⊙ ném *Gesarol*, márkanév

gezéresz ⇨ *biz* jajveszékélés, siránkozás

⊙ ném argó *gesieres* ‘baj, szerencsétlenség’ ← jidd *gesera* ‘elrendelés, sors’

ghazel lásd GÁZEL

ghibellin [gibellin] ⇨ *tört* a pápákkal szemben a Hohenstaufen császárokat támogató párt, ennek híve a középkori Itáliában

⊙ ol, ‘ua.’ ← a württenbergi *Waiblingen* várának nevéből (amely a Hohenstaufenek birtokában volt)

ghibli ⇨ *met* a Szahara felől Afrika földközi-tengeri partjai felé fújó forró, száraz déli szél

⊙ ar *kibli* ‘déli’

ghost [gósz] ⇨ *távk* szellemkép, képernyőn az elsődleges képtől kissé eltolódva feltűnő halvány másodlagos kép

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘kísértet’

ghost-writer [gósztrájer] ⇨ *irod* olyan író, aki fizetségért neves közéleti személyiségek vagy sztárok helyett, azok neve alatt publikál emlékiratokat vagy szépirodalmi műveket

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘kísértet-író’: *ghost* ‘szellem, kísértet’ | *write* ‘ír’

giallo antico [dzsalló antikó] ⇨ *műv* sárga itáliai márványfajta, főleg a római kori romokban lelték

⊙ ol, ‘ókori sárga’: *giallo* ← késő lat *galbus* ‘sárga’ ← germán (pl. ném *gelb*, ang *yellow* ‘ua.’) | lásd ANTIK

giardinetto [dzsardinettó] ⇨ gyümölcsöskosár, gyümölcstál

⇨ étkezés végén felszolgált vegyes gyümölcs

⊙ ol kics, ‘kertecske’ ← *giardino* ‘kert’ ← germán (pl. ang *garden*, ném *Garten* ‘ua.’)

gibbon ⇨ *áll* nagy testű, hosszú karú majom

⊙ fr *gibbon* ← (?) maláj ‘ua.’ (Buffon francia természettudós nyomán, aki állítása szerint egy kelet-ázsiai gyarmati kormányzótól hallotta mint az állat maláj nevét)

gibic lásd KIBIC

giccs ⇨ *irod* érzelgős, hatásvadász írásmű, színmű

⇨ *műv* olcsó hatásra törő, sekélyes izlésű, magát művészinak álcázó műtárgy

⊙ ném *Kitsch* ‘silány festmény, mázsolmány, maszatolás’ ← *kitschen* ‘sarat összekapar’

giccsőr ⇨ *műv* giccsfestő

⊙ tréfás franciás szóalak a GICCS nyomán (mint *hipnotizőr, mettőr* stb.)

gig ⇨ *közl* könnyű egylovas, kétkerekű kocs

⇨ *hajó* evezős sportsónak

⇨ *hajó* nagyobb hajót kísérő evezős vagy vitorlás parancsnoki csónak

⊙ ang, ‘ua.’ ← *gigge* ‘pörgőcsiga’

giga- ⇨ *tud* az alaplémérték milliárdszorosát jelző előtag, pl. *gigaelektronvolt*

⊙ ang *giga-* ‘ua.’ ← gör *Gigas* ‘óriás’, lásd GIGÁSZ

gigantikus ✧ óriási, hatalmas

✧ nagyszabású, roppant, emberfeletti

⊙ ném *gigantisch* ← gör *gigantikosz* ‘gigászi, óriási’, lásd GIGÁSZ

gigantizmus ✧ *orv* óriásnövés, kórosan nagy testméret

⊙ tud lat *gigantismus* ‘ua.’, lásd GIGANTIKUS, -IZMUS

Lásd még GIGANTOSZÓMIA

gigantomakhia ✧ *mit* a gigászok háborúja az olümposzi istenek ellen, amely teljes vereségükkel végződött

⊙ gör, ‘ua.’: lásd GIGÁSZ | *makhé* ‘csata’

gigantománia ✧ vonzódás az indokolatlanul nagy méretekhez

⊙ lásd GIGÁSZ, MÁNIA

gigantoszaurusz ✧ *áll* kihalt óriási őshüllő

⊙ lásd GIGÁSZ, SZAURUSZ

gigantoszómia ✧ *orv* óriásnövés, kórosan nagy testméret

⊙ tud lat *gigantosomia* ‘ua.’: lásd GIGÁSZ | gör *szóma* ‘test’

gigász ✧ *mit* Gaia földistennő huszonnégy óriás fiának egyike

✧ *átv* óriás

⊙ gör *Gigasz*, *Gigantosz* ‘ua.’

gigászi ✧ óriási, hatalmas, roppant

⊙ lásd GIGÁSZ

gigerli ✧ piperkőc, divatmajom, ficsúr, aranyifjú

⊙ auszt ném *Gigerl* ‘divatmajom’, ered. ‘kakas’

gigolo lásd DZSIGOLÓ

gigue [zsig] ✧ *zene* élénk mozgású, gyors, többnyire páratlan ütemű régi tánc, a barokk szvittek gyakori zárótétele

⊙ fr, ‘ua.’ ← ang *jig* (lásd DZSIGG), de a kölcsönzés iránya lehet fordított is

giksz ✧ *zene* a hang megbicsaklása ének közben

✧ *átv* botlás, melléfogás, baklövés, felsülés, baki

✧ † *ját* lecsúszott lökés biliárdban

⊙ auszt ném *Gickser* ‘hangbicsaklás’ ← ném hangut *gicksen* ‘rikkant’

gilllette lásd ZSILETT

gilt ✧ *biz* rendben van

✧ *biz* ér, érvényes (főleg tagadó mondatban): *ez így nem gilt!*

⊙ ném, ‘ua.’ ← *gelten* ‘ér, érvényes’

gimnasztika ✧ torna, testgyakorlás

⊙ lat *gymnastica (ars)* ‘a testgyakorlás (művészete)’ ← gör *gümnasztikosz* ‘a testgyakorlással kapcsolatos’ ← *gümnazomai* ‘testgyakorlást végez’ ← *gümnosz* ‘meztelen’ (az ókori görögök ruhátlanul tornáztak és sportoltak)

Lásd még GIMNÁZIUM, GIMNOCITA, GIMNOSPÓRA

gimnasztikus ✧ a testgyakorlással összefüggő

✧ tornagyakorlatokon alapuló

⊙ ném *gymnastisch* ‘ua.’, lásd GIMNASZTIKA

gimnasztyorka ✧ *ölt* zárt magas nyakú, zubbonyszerű orosz katonai ing

⊙ or, ‘ingzubbon’, ered. ‘tornaing’ ← *gimnaszt* ‘tornász’, lásd GIMNASZTIKA

gimnaziális † ✧ *okt* gimnáziumi

⊙ ném *gymnasial* ‘ua.’, lásd GIMNÁZIUM

gimnazista ✧ *okt* gimnáziumi tanuló

⊙ magy, lásd GIMNÁZIUM (mint pl. *egyetemista*)

gimnázium ✧ *okt* általános műveltséget nyújtó, egyetemi tanulmányokra felkészítő középiskola

✧ *okt* (1949 előtt) nyolcosztályos, latint és görögöt tanító középiskola

⊙ ném *Gymnasium* ‘ua.’ ← lat *gymnasium* ‘tornacsarnok’, utóbb ‘a filozófusok és tanítványaik gyülekező helye’ ← gör *gümnaszion* ‘tornacsarnok’, lásd GIMNASZTIKA

gimnocita ⇨ *biol* fal nélküli sejt

⊙ tud lat *gymnocyta* ‘ua.’: gör *gümnosz* ‘meztelen’ | *kütosz* ‘üreg, cella, sejt’

Lásd még GIMNASZTIKA

gimnospóra ⇨ *biol* védőburok nélküli spóra

⊙ tud lat *gymnospora* ‘ua.’: gör *gümnosz* ‘meztelen’ | lásd SPÓRA

gimpli ⇨ *biz* könnyen rászédhető ember, balek

⊙ ném *Gimpel* ‘ua.’, tkp. ‘süvöltő (énekesmadár)’

gin [dzsin] ⇨ borókapalinka

⊙ ang, ‘ua.’ ← *geneva* ← kfr *genevre* ‘boróka’ ← lat *juniperus* ‘ua.’

Lásd még GENEVER

ginandrin ⇨ *orv* külső megjelenésében férfinak ható nő

⇨ *áll* megjelenésére hímnek látszó nöstény

⊙ tud lat *gynandrin* ‘ua.’: gör *güné* ‘nő’ | *anér*, *androsz* ‘férfi’

ginandrizmus ⇨ *orv* a férfias jelleg túlsúlya nön

⊙ tud lat *gynandrismus* ‘ua.’, lásd GINANDR(IN), -IZMUS

gineceum ⇨ *növ* termő, termőtáj virágon

⇨ *tört* nők lakrésze az ókori római és görög házakban

⇨ *ép* karzat a nők részére a görögkeleti templomban és a zsinagógákban

⊙ lat *gynaecium* ← gör *günaikeion* ‘ua.’ ← *güné*, *günaikosz* ‘nő’

ginekofóbia ⇨ *orv* nőiszony

⊙ tud lat *gynaecophobia* ‘ua.’: gör *güné*, *günaikosz* ‘nő’ | lásd FÓBIA

ginekokrácia ⇨ nőuralom

⊙ lat *gynaecocratia* ‘ua.’: gör *güné*, *günaikosz* ‘nő’ | *kratosz* ‘erő, hatalom’ (az *arisztokrácia* és hasonló szavak mintájára)

ginekológia ⇨ *orv* nőgyógyászat

⊙ tud lat *gynaecologia* ‘ua.’: gör *güné*, *günaikosz* ‘nő’ | lásd -LÓGIA

ginekológus ⇨ *orv* nőgyógyász, nőorvos

⊙ magy, ‘ua.’, lásd GINEKOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

ginekoonkológia ⇨ *orv* a női szervek rákos megbetegedéseivel foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *gynecooncologia* ‘ua.’: gör *güné*, *günaikosz* ‘nő’ | lásd ONKOLÓGIA

ginekopátia ⇨ *orv* női baj, női betegség

⊙ tud lat *gynaecopathia* ‘ua.’: gör *güné*, *günaikosz* ‘nő’ | *pathé* ‘szenvedés’

gin fizz [dzsinfiz] ⇨ ginből és citromos cukorból szóдавizzel készült ital

⊙ ang, ‘ua.’, lásd GIN, FIZZ

gingivitis [gingivitisz] ⇨ *orv* fogínygyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: *gingiva* ‘fogíny’ | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

gingkó ⇨ *növ* páfrányfenyő, Kínában honos, legyezőlevelű, magasra növő lombhullató díszfa

⊙ ném *Ginkgo* ← jap *ginkgo* ‘ua.’ ← kínai *jin-hing* ‘ezüst barackfa’

gingzeng ⇨ *növ* erögyökér, kelet-ázsiai borostyánféle, gyökereiből erősítő és nyugtató hatású glikozidokat vonnak ki

⊙ ang *ginseng* ← kínai *dszen-sen* ‘ua.’, tkp. ‘ember-kép’ (a kétágú gyökér alapján)

giocoso [dzsokózó] ⇨ *zene* játékosan, tréfásan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *gioco* ‘játék’ ← lat *iocus* ‘játék, tréfa’

gipszotéka ⇨ *műv* kiváló szobrok gipszmásolatainak gyűjteménye oktatási célra

⊙ ném *Gipsothek* ‘ua.’ ← *Gips* ‘gipsz’ ← gör *güpszosz* ‘ua.’ (a *gliptotéka* mintájára)

gir ⇨ *ásv* kristályok forgatási tengelye, szimmetria-tengelye

⊙ ném *Gyr* ‘ua.’ ← gör *gürosz* ‘kör’

giráció ⇨ *fiz* optikai forgatóképesség

⊙ tud lat *gyratio* ‘ua.’ ← késő lat *gyrare*, *gyratum* ‘forgat’ ← *gyrus* ← gör *gürosz* ‘kör’

girandole [zsirandol] ⇨ *műv* díszes talpazatos gyertyatartó köralakban kiálló karokkal

⊙ fr, ‘ua.’ ← ol *girandola* ‘tűzkerék, forgás közben tüzet köpő pirotechnikai eszköz’ ← *girare* ← késő lat *gyrare* ‘forog, forgat’ ← *gyrus* ← gör *gürosz* ‘kör’

girardi [zsirardi] ⇨ *div* lapos tetejű férfi szalmakalap

⊙ A. *Girardi* bécsi színésze, aki divatba hozta

girl lásd GÖRL

girland ⇨ virágfüzér, koszorú, füzérdísz

⊙ ném *Girlande* ← ol *ghirlanda* 'ua.' ← ófr *garlande* 'kör'

giro lásd ZSIRÓ

giroid ⇨ *ásv* forgatási és tükrözési kombinációjú, összetett szimmetriaelem kristályokban

⊙ tud lat *gyroid* 'ua.': gör *gürosz* 'kör' | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

giromágnesség ⇨ *fiz* az atommag körül keringő elektron mozgásából létrejövő pörgettyűhatás

⊙ lat *gyrus* ← gör *gürosz* 'kör'

girométer ⇨ *műsz* forgó mozgások sebességének mérésére való eszköz

⊙ ném *Gyrometer* 'ua.': gör *gürosz* 'kör' | *metreó* 'mér'

giromdista [zsirondista] ⇨ *tört* mérsékelt köztársaságpárti a nagy francia forradalom nemzetgyűlésében

⊙ a francia *Gironde* megye nevéből (a ~k többsége annak küldötte volt)

giroszkóp ⇨ *műsz* pörgettyűs szerkezet repülőgép s más berendezések térbeli helyzetének ellenőrzésére vagy stabilizálására

⊙ ang, fr *gyroscope* 'ua.': gör *gürosz* 'gyűrű, kör' | *szkopeó* 'figyel'

girosztát ⇨ *műsz* kardánberendezésbe épített giroszkóp

⊙ ang *gyrostat* 'ua.': lásd GIRO(SZKÓP) | *status* 'megállás, állapot' ← *stare, statum* 'áll'

giroteodolit ⇨ *műsz* giroszkóppal egybeépített teodolit felszíni és föld alatti iránymérésre

⊙ lásd GIRO(SZKÓP), TEODOLIT

gitár ⇨ *zene* kézzel pengetett hathúrú, rovátkolt fogólapú hangszer

⊙ ném *Gitarre* ← sp *guitarra* 'ua.' ← ar *kittara* ← gör *kithara* 'lant'

❖ magy *citera*

gitt ⇨ képlékeny, lassan vagy gyorsabban megszilárduló, olaj vagy műanyag alapú tömítő- és ragasztóanyagok gyűjtőneve

⊙ ném *Kitt* 'ua.'

gitter ⇨ *műsz* rács, rostély

⊙ ném *Gitter* 'ua.'

giullare [dzsulláre] ⇨ középkori mulattató, vándorkomédiás, vándorénekes Itáliában

⊙ ol, 'ua.' ← kk lat *iocularis* 'játékos' ← lat *iocus* 'játék'

Lásd még JOKULÁTOR

giusto [dzsusztó] ⇨ *zene* szabott, feszes, pontos ritmusban (adandó elő)

⊙ ol, 'helyes, igazi' ← lat *justus* 'igaz, helyes' ← *ius* 'jog'

glaciális ⇨ *geol* jégkorszakbeli

⇨ *földr* a jég által létrehozott

⊙ tud lat *glacialis* 'jeges' ← *glacies* 'jég'

Lásd még GLECCSER

glaciológia ⇨ *földr* a szárazföldi jégtakaró kialakulásával, változásaival és felszínalakító munkájával foglalkozó tudományág

⊙ ang *glaciology* 'ua.': lat *glacies* 'jég' | lásd -LÓGIA

gladiátor ⇨ *tört* az ókori Róma cirkuszaiban társaival vagy vadállatokkal életre-halálra vívó, kiképzett rabszolga

⊙ lat *gladiator* 'ua.' ← *gladiari, gladius* 'karddal vív' ← *gladius* 'kard'

gladiólusz ⇨ *növ* kardvirág

⊙ tud lat kics *gladiolus* 'ua.' ← *gladius* 'kard'

glagolita ⇨ *nyelvt* a legősibb szláv betűírás, a cirill elődje

⊙ tud lat, 'ua.' ← újjör *glagolitisz* 'ua.' ← ószláv *glagol* 'szó, Ige' (a szlávok a ~ írás révén ismerkedtek meg a Biblia szövegével)

glamour [glemör] ⇨ *film* a női szépség és bűvös csáberő mint hangsúlyos hatáselem

⇨ *irod* népszerű filmek regényes, csillogó, érzelmekre ható atmoszférája

⊙ ang, 'ua.', ered. 'varázs, bűvület, mágia' (elhasonulással) ← skót *gramarie* 'okkult tudomány' ← ang *grammar* 'nyelvtan', tágabban 'tudás' ← ófr *grammaire* ← lat *grammatica*, lásd GRAMMATIKA

glanc ⇨ *biz* fény, ragyogás, tündöklés

⊙ ném *Glanz* 'ua.'

glancol ⇨ *biz* fényesít

⊙ lásd GLANC

glandula ⇨ *orv* mirigy

⊙ tud lat kics, 'ua.', tkp. 'makkocska' ← *glans*, *glandis* 'makk'

glandula pinealis [... pineálisz] ⇨ *anat* tobozmirigy

⊙ tud lat, 'ua.': lásd GLANDULA | *pinealis* 'fenyőhöz tartozó' ← *pine* 'fenyő'

glanduláris ⇨ *biol* a mirigyekkel kapcsolatos, mirigy-

⊙ tud lat *glandularis* 'ua.', lásd GLANDULA

glans penis [glansz penis] ⇨ *anat* a hímvessző makkszerű csúcsa

⊙ tud lat, 'ua.': *glans* 'makk' | lásd PENISZ

glaszé ⇨ puha, tompa fényű kecske- vagy báránybőr, főleg kesztyűk készülnek belőle

⊙ ném *Glacé(handschuh)* 'glaszé(kesztyű)' ← fr (*gants*) *glacés* 'glaszé(kesztyű)' ← *glacer* 'fagyfal, cukormázzal borít' ← *glace* 'jég' ← lat *glacies* 'ua.'

glasznosztj ⇨ *tört* a politika és tájékoztatás nyíltsága (a Szovjetunió fennállásának utolsó szakaszában, Gorbacsov által meghirdetett elv)

⊙ or, 'nyilvánosság' ← *glasznij* 'nyilvános' ← *golosz* 'hang'

glatt ⇨ sima

⊙ ném, 'ua.'

glaubersó ⇨ *kém* kristályos nátriumszulfát, enyhe hashajtó

⊙ Johann R. *Glauber* német gyógyszerész nevéből

glaukofán ⇨ *ásv* közetalkotó, kékes színű, oszlopos kristályokban előforduló kőzetásvány

⊙ ném *Glaukophan* 'ua.': gör *glaukosz* 'kékes' | *phanosz* 'fényes, csillogó' ← *phainó* 'látszik'

glaukóma ⇨ *orv* zöldhályog

⊙ tud lat *glaucoma* 'ua.' ← gör *glaukosz* 'kékes'

glaukonit ⇨ *ásv* apró zöld szemcsékből és pikkelyekből álló, bonyolult összetételű kőzetalkotó szilikátásvány

⊙ ang *glauconite* 'ua.': gör *glaukosz* 'kékes' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

glazúr ⇨ *műv* üvegszerű máz (kerámián), fénymáz

⇨ *konyha* cukormáz

⊙ ném *Glasure* 'ua.' ← *glasieren* 'mázzal bevon' ← *Glas* 'üveg'

glebae adstrictus [glébé adsztriktusz] ⇨ *tört* röghöz kötött (jobbágy)

⊙ lat, 'ua.': *gleba* 'gödröngy, rög' | *adstringere*, *adstrictus* 'összehúz, megköt, leszorít': *ad-* 'hozzá' | *stringere* 'szorít'

gleccser ⇨ *földr* jégár, magas hegységekben a lehullott hóból összetömörülő és a meredek völgyekben lassan lecsúszó jégtömeg

⊙ svájci ném *Gletscher* ← rétoromán, ladin *gletzer* ← népi lat *glaciarium* 'ua.' ← lat *glacies* 'jég'

gléda † ⇨ *kat* katonák egyenes sora

⊙ ném *Glied* 'tag, rend, sor'

gledicsia ⇨ *növ* lepényfa, krisztustövis

⊙ tud lat *gleditschia* 'ua.' ← J.G. *Gleditsch* német botanikus nevéből

gleichni † ⇨ *ép* falegyen, a falazás elkészülte épülő háznál

⊙ baj-oszt *gleichn* 'egyenlő, egyenletes valami' ← ném *gleich* 'egyenlő, egyenletes'

gleichschaltol [glejhsaltol] ⇨ *pol* erőszakkal egységessé, egyformává tesz (sajtót, közéletet ideológiai vagy politikai szempontok szerint)

⊙ ném *gleichschalten* 'ua.', tkp. 'azonos kapcsolóállásba helyez': *gleich* 'hasonló, azonos' | *schalten* 'kapcsol'

glett ⇨ *ép* elsimított felület a festendő falon

⊙ ném *Glätte* ‘simaság’ ← *glatt* ‘sima’ ← germán *glada* ‘fénylő’

glettel ⇨ simít, egyenget (festendő falat)

⊙ lásd GLETT

glia lásd NEUROGLIA

gliadin ⇨ kém növényi tartalék fehérje, a siker alkotórésze

⊙ ném, fr *gliadine* ‘ua.’: gör *glia*, *gliadosz* ‘enyv’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

glicerid ⇨ kém a glicerin nagyobb szénatomszámú zsírsavakkal képzett észtereinek gyűjtőneve

⊙ ang *glyceride* ‘ua.’: gör *glük(er)osz* ‘édes’ | *-id* (vegyi származékra utaló toldalék)

glicerín ⇨ kém sűrű, színtelen, édes szerves vegyület, kozmetikai szerek alapanyaga

⊙ ném *Glyzerin* ← fr *glycérine* ‘ua.’: gör *glük(er)osz* ‘édes’ | *-in* (vegyi termékek toldaléka)

glicin ⇨ kém édes ízű, a legegyszerűbb szerkezetű fehérjealkotó aminosav

⊙ ang *glycn* ‘ua.’: gör *glüküs* ‘édes’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

glicínia ⇨ lilaakác, kékakác

⊙ tud lat *Glycinia* ‘ua.’ ← gör *glüküs* ‘édes’

glikémia ⇨ orv cukorvérűség, rendellenesen magas vércukorszint

⊙ tud lat *glycaemia* ‘ua.’: gör *glüküs* ‘édes’ | *haima* ‘vér’

glikogén ⇨ kém állati keményítő, emberi és állati szervezetekben, főleg a májban tartalék tápanyagként felhalmozódó, nagy molekulájú szénhidrát, amely savas közegben szőlőcukorra bomlik le

⊙ ang *glycogen* ‘ua.’, tkp. ‘cukorképző’: gör *glüküs* ‘édes’ | *gennaó* ‘nemz, létrehoz’

glikogénózis ⇨ orv a cukoranyagcsere rendellenessége, a glikogén túlzott felhalmozódása a májban

⊙ tud lat *glycogenesis* ‘ua.’: lásd GLIKOGÉN | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

glikol ⇨ kém két vegyértékű alkohol, sűrű és édes folyadék, gyanták oldószere

⊙ ang *glycol* ‘ua.’: gör *glüküs* ‘édes’ | lásd (ALKOH) OL

glikolízis ⇨ kém a glikogén energiatermelő lebontása a szervezetben

⊙ tud lat *glycolysis* ‘ua.’: lásd GLIKO(GÉN) | *lúsizis* ‘szétoldás’ ← *lío* ‘elold’

glikoprotein ⇨ kém összetett fehérje, amelyben egy vagy több cukorrész kapcsolódik a fehérjelánchoz

⊙ gör *glüküs* ‘édes’ | lásd PROTEIN

glikozid ⇨ kém szénhidrátaknak más vegyülettel alkotott, a növényvilágban elterjedt sokféle származéka

⊙ ném *Glykoside* ‘ua.’: lásd GLÜKÓZ | *-id* (vegyi származékra utaló toldalék)

glikozúria ⇨ orv cukorvizelet

⊙ tud lat *glycosuria* ‘ua.’: lásd GLÜKÓZ | gör *uron* ‘vizelet’

glimmlámpa ⇨ vill ködfénylámpa, parázsfénylámpa, főleg jelzésre vagy ellenőrzésre használt, gázkiszívású lámpa

⊙ ném *Glimmlampe* ‘ua.’ ← *glimmen* ‘izzik’

glint ⇨ földr a jégtakaró lepusztító munkája következtében kialakult tereplépcső

⊙ észt, ‘ua.’

glióma ⇨ orv az idegrendszer gliasejtekből álló szöveteinek daganatos burjánzásából keletkező agydaganat

⊙ tud lat *glioma* ‘ua.’: lásd (NEURO)GLIA | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

gliptika ⇨ műv a kőfaragás művészete

⇨ műv drágakövésés, -metszés

⊙ ném *Glyptik* ‘ua.’ ← gör *glüpté* ‘vésett kő, szobor’ ← *glüphó* ‘vés, farag’

Lásd még HIEROGLIFA, TRIGLIF

gliptográfia ⇨ műv faragványok, nevezetes vésett kövek leírása

⊙ gör *glüpté* ‘vésett kő, szobor’ ← *glüphó* ‘vés, farag’ | lásd -GRÁFIA

gliptotéka ⇨ műv antik szobrok gyűjteménye, múzeuma, szobortár

⊙ ném *Glyptothek* ‘ua.’: gör *glüpté* ‘vésett kő, szobor’ ← *glüphó* ‘vés, farag’ | *théké* ‘láda, tár’

Lásd még GLYPTODON, HIEROGLIFA, TRIGLIF

glissando [glisszandó] ⇨ *zene* csúszás egyik hangtól egy távolabbi másikig úgy, hogy a közbeeső hangokat csak futólag érintjük

⊙ ol, ‘csúszva’ ← *glissare* ‘csúszik’ ← ófn *glitan* ‘ua.’

globális ⇨ az egészre kiterjedő, összefoglaló, átfogó

⇨ világméretű, az egész földkerekségre kiterjedő

⊙ ném, ang, fr *global* ‘ua.’ ← lat *globalis* ‘gömbyszerű’ ← *globus* ‘golyó, földgömb’

globalizáció ⇨ az az újkeletű jelenség, hogy a gazdaság, a pénzügyek és a távközlés műveleteinek hatóköre az egész földkerekségre kiterjed

⊙ ang *globalisation* ‘ua.’ ← *global*, lásd GLOBÁLIS

globalizmus ⇨ *pol* világlobalomra törekvés, ennek ideológiája

⊙ ang *globalism* ‘ua.’, lásd GLOBÁLIS, -IZMUS

globetrotter [glóbtrotter] ⇨ világjáró, világutazó

⊙ ang, ‘ua.’: *globe* ‘földkerekség’ ← lat *globus* ‘gömb’ | *trot* ‘üget, lépked, siet’

globin ⇨ *biol* a vörös vérfesték, a hemoglobin szintelen fehérjeanyaga

⊙ ném *Globin* ‘ua.’: lat *globus* ‘gömb’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

globol ⇨ *kém* para-diklórbenzol alapú molyirtó

⊙ kereskedelmi márkanév: lat *globus* ‘gömb’ (apró golyók alakjában forgalmazták) | *-ol* (aromás vegyületre utaló toldalék)

globula ⇨ *csill* intersteliáris porból és gázokból összesűrűsödött, gömb alakú kisebb, sötét köd

⊙ ném *Globule* ‘ua.’ ← lat kics *globulus* ‘gömböcske’, lásd GLÓBUSZ

globulin ⇨ *biol* egyszerű, vízben oldódó fehérjefajta

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat *globulus* ‘gömböcske’, lásd GLÓBUSZ (a ~ok apró gömbök alakjában csapódnak ki)

globulus ⇨ *orv* gyógyszer-golyó fürdőkhoz vagy külső kezeléshez

⊙ lat kics, ‘ua.’, tkp. ‘golyócska’, lásd GLÓBUSZ

glóbusz ⇨ gömb, golyó

⇨ földgolyó, földgömb, földteke, földkerekség

⊙ lat *globus* ‘gömb’

❖ magy *golyóbis*

glochidium ⇨ *áll* az édesvízi kagylók lárvája

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘csücsökszerű’: gör *glókhisz* ‘hegye, csücske vminek’ | *-id* -‘szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

gloire [glóár] ⇨ dicsőség, főleg a napóleoni háborúk sikerei által táplált harci dicsőség és katonai dicsvágy a francia eszmevilágban

⊙ fr, ← lat *gloria* ‘ua.’

glokni ⇨ harangszabás szoknyán

⊙ baj-oszt *glokn* ‘harang, harangszoknya’ ← ném *Glocke* ‘harang’ ← kelta hangut *klokke* ‘ua.’

glomerulus ⇨ *anat* a vizeletkiválasztást végző parányi hajszálgomolyagok egyike a vesében

⇨ *anat* több idegsejt részvételével kialakult komplex szinaptikus együttes az idegrendszerben

⊙ tud lat kics, ‘ua.’ ← *glomus*, *glomeris* ‘gombolyag’

Lásd még AGGLOMERÁCIÓ, KONGLOMERÁTUM

glória ⇨ *műv* dicsőfény, fénykoszorú szentek feje körül képzőművészeti ábrázolásokon

⇨ dicsőség

⇨ *vall* mise részlete, mely a *Gloria in excelsis Deo* ‘Dicsőség a magasságban Istennek’ szavakkal kezdődik

⇨ *zene* ennek megfelelő tétel zenés misében

⊙ lat *gloria* ‘hírnév, dicsőség’

Lásd még GLOIRE

gloriett ⇨ *ép* kis körtemplom vagy kerek pavilon barokk és klasszicista kastélyok parkjában

⊙ fr kics *gloriette* ‘ua.’ ← *gloire* ‘dicsőség’ ← lat *gloria* ‘ua.’

glorifikáció ⇨ dicsőítés, magasztalás

⊙ lat *glorificatio* ‘ua.’, lásd GLORIFIKÁL

glorifikál ⇨ dicsőít, magasztal

⊙ lat *glorificare, glorificatum* ‘ua.’: *gloria* ‘hírnév, dicsőség’ | *facere* ‘csinál, tesz valamivé’

glóriola ⇨ *műv* dicsőfény, fénykör, sugárkoszorú szentek feje körül képzőművészeti ábrázolásokon

⊙ lat kics *gloriola* ‘ua.’ ← *gloria* ‘dicsőség, fénykoszorú’

glossitis [glosszitisz] ⇨ *orv* nyelvgyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *glóssza* ‘nyelv’ | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

glossoplegia [glosszoplégia] ⇨ *orv* nyelvbenulás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *glóssza* ‘nyelv’ | *plégé* ‘ütés, csapás’ ← *plésszó*, tkp. *plég-szó* ‘üt’

glossza ⇨ *irod* lapszéli vagy lapalji jegyzet egy-egy ismeretlen szó vagy kitétel magyarázatára

⇨ *sajtó* napi eseményhez kapcsolódó rövid, többnyire kritikus hangú cikk

⊙ kk lat *glossa* ‘megjegyzetelendő szó’ ← gör *glóssza* ‘nyelv’

glosszalgia ⇨ *orv* nyelvfájdalom

⊙ tud lat *glossalgia* ‘ua.’: gör *glóssza* ‘nyelv’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

glosszárium ⇨ *irod* írásmű szokatlan szavainak, kifejezéseinek betűrendes, magyarázatos jegyzéke a könyv végén

⊙ lat *glossarium* ‘ua.’ ← *glossa* ‘magyarázandó szó, magyarázat, megjegyzés’ ← gör *glóssza* ‘nyelv, beszéd’

glosszátor ⇨ *irod* szöveghez szómagyarázatot író személy, glosszairó

⇨ *tört* a római jog tanítója középkori egyetemeken

⊙ kk lat *glossator* ‘ua.’ ← *glossare* ‘glosszáz’, lásd GLOSSZA

glosszáz ⇨ *irod* (szöveget) magyarázattal lát el

⇨ *sajtó* (közéleti eseményre) rövid cikkel, kritikusan reagál

⊙ lásd GLOSSZA

glosszéma ⇨ *nyelvt* jelentéssel bíró nyelvi elem

⊙ ném *Glossem* ‘ua.’ ← gör *glóssza* ‘nyelv’ (a *lexéma, morféma* mintájára)

glosszematika ⇨ *nyelvt* Dániában kialakult strukturalista nyelviskola, amely a formális nyelvelírást és elemzést helyezi előtérbe

⊙ ang *glossematics* ‘ua.’, lásd GLOSSZÉMA

glosszogenetika ⇨ *nyelvt* a nyelv eredetével és kialakulásával foglalkozó, sok rokon tudomány eredményeire alapozó tudományág

⊙ gör *glóssza* ‘nyelv’ | lásd GENETIKA

glosszolás ⇨ *vall* (az ókeresztény egyházban) „nyelveken szólás”, a gyülekezetben önkívületi állapotban elhebegett, összefüggéstelen és érthetetlen szavakból álló megnyilatkozás, amelyet isteni sugallat forrásának tekintettek

⊙ lat *glossolalia* ‘ua.’: gör *glóssza* ‘nyelv’ | *laleó* ‘csacsog’

glosszospasmus ⇨ *orv* nyelvgyörcs

⊙ tud lat *glossospasmus* ‘ua.’: gör *glóssza* ‘nyelv’ | lásd SPAZMUS

glottisz ⇨ *anat* hangrész, a hangszalagok közötti nyílás

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *glóttá, glóssza* ‘nyelv’

glottológia ⇨ *nyelvt* a nyelvek eredetével és kialakulásával foglalkozó nyelvtudományi ág

⊙ tud lat *glottogonia* ‘ua.’: gör *glóttá, glóssza* ‘nyelv’ | *gonosz* ‘születés, eredet’ ← *gennaó* ‘szül, nemz’

glottológia ⇨ *tud* nyelvészet, nyelvtudomány

⊙ gör *glóttá, glóssza* ‘nyelv’ | lásd -LÓGIA

glottológus ⇨ *tud* nyelvész, nyelvtudós

⊙ magy, lásd GLOTTOLÓGIA (a *biológia-biológus* és hasonló szó párok mintájára)

gloxínia ⇨ csuporka, élénk színű tölcséres virágaiért kedvelt, trópusi eredetű cseres dísznövény

⊙ tud lat *Gloxinia* ‘ua.’ ← J. B. *Gloxin* strassburgi botanikus nevéből

glukagon ⇨ *kém* a hasnyálmirigy Langerhans-szigeteiben termelődő peptidhormon, amely a vércukorszintet emeli

⊙ tud lat *glycagon* ‘ua.’: gör *glüküsz* ‘édes’ | *agó* ‘hajt, hajszol’

glukóz lásd GLÜKÓZ

glutamin ⇨ *kém* a fehérjéket alkotó aminosavak egyike

⊙ tud lat, 'ua.': lat *gluten* 'enyv' | lásd AMIN

glutelin ⇨ *kém* a gabonamagvakban fellelhető egyszerű fehérjék gyűjtőneve

⊙ lat *gluten* 'enyv' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

glutén ⇨ *növ* siker

⊙ lat *gluten* 'enyv'

Lásd még AGGLUTINÁL

glükóneus ⇨ *irod* háromlábas, ereszkedő ritmusú sor, ill. kólon az antik verselésben

⊙ lat *glyconaesus* ← *Glükón* görög költő nevéből

glükóz ⇨ *kém* szőlőcukor

⊙ ang *glycose* 'ua.': lat *glycosus* 'édeskés' ← gör *glüküs* 'édes' | *-óz* (cukorra utaló toldalék)

gly- lásd még GLI-

glyptodon [gliptodon] ⇨ *áll* kihalt nagy testű páncélos növényevő emlős a foghíjasok rendjéből, a tatu rokona

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'kivájt fogú': gör *glüptosz* 'kivájt' ← *glüphó* 'vés' | *odusz*, *odontosz* 'fog'

Lásd még GLIPTOTÉKA, HIEROGLIFA, TRIGLIF

gnatodinamométer ⇨ *orv* a rágás erejét, a rágónyomást mérő eszköz

⊙ tud lat *gnathodynamometer* 'ua.': gör *gnathosz* 'állkapocs' | lásd DINAMOMÉTER

gneisz ⇨ *geol* kvarcból, palából és csillámból összetett kőzetfajta

⊙ ném *Gneis* 'ua.' ← ófn *gneista* 'szikra'

gnóm ⇨ manó, kobold, törpe, földszellem

⇨ *átv* torz, törpe testű ember

⊙ ném *Gnom* ← fr *gnome* 'ua.' ← újk lat *gnomus* 'rejtett kincsek felfedezésére képes apró szellemény' (Paracelsus svájci tudós leleménye) ← (?) gör *gnómé*, lásd GNÓMA

gnóma ⇨ *irod* szállóigéket, egyszerű igazságokat kifejtő rövid vers, ókori műforma

⊙ lat *gnoma* 'ua.' ← gör *gnómé* 'felismerés, ítélet' ← *(gi)gnószkó* 'megismer'

gnomikus ⇨ *irod* gnómajellegű, a gnómákkal kapcsolatos

⊙ ang *gnomic* 'ua.', lásd GNÓMA

gnomon † ⇨ napóra, ill. annak árnyékvető mutatója

⇨ *csill* egyszerű csillagászati eszköz a napállás mérésére

⊙ ang, ném *gnomon* 'ua.' ← gör *gnómón* 'ua.', ered. 'ismerő, tolmácsoló', lásd GNÓMA

gnosis lásd GNÓZIS

gnoszeológia ⇨ *fil* ismeretelmélet

⊙ tud lat *gnoseologia* 'ua.': gör *gnószisz*, *gnoszeosz* 'megismerés' ← *(gi)gnószkó* 'megismer' | lásd -LÓGIA

gnoszticizmus ⇨ *fil*, *vall* erősen dualisztikus vallási és filozófiai irányzat a 2–3. században, amely az isteni lényeg mély megismerését üdvözítő célként hirdette

⊙ tud lat *gnosticismus* 'ua.' ← gör *gnósztikosz* 'a megismeréssel kapcsolatos' ← *(gi)gnószkó* 'megismer' | lásd -IZMUS

gnosztikus ⇨ (mn) *fil*, *vall* a gnoszticizmussal kapcsolatos

⇨ (fn) e tan híve, hirdetője

⊙ tud lat *gnosticus* 'ua.', lásd GNOSZTICIZMUS

gnózis ⇨ megismerés

⇨ *fil* (a hellenizmus korában) titkos, kinyilatkoztatáson alapuló, csak beavatottak által elérhető tudás

⇨ *vall* keleti és hellenisztikus elemekkel keveredett, ókori (1–3. századi) dualisztikus keresztény vallásfilozófiai áramlat

⊙ lat *gnosis* ← gör *gnószisz* 'ua.' ← *(gi)gnószkó* 'megismer'

gnú ⇨ *áll* afrikai antilopfajta

⊙ ang, 'ua.' ← egy hottentotta törzsi nyelvből

gó ⇨ *ját* táblán kövekkel játszott kelet-ázsiai eredetű, kétszemélyes társasjáték

⊙ jap, 'ua.'

gobelin [goblen] ⇨ *műv* (kézzel) szőtt, képi ábrázolású falikárpit

© Gilles *Gobelimek*, egy 16. századi párizsi szőnyegszövő műhely alapítójának nevéből

goblejn lásd GOBELIN

goddam [godem] ⇨ angol szitkozódás

© ang, ered. *god damn (it)* ‘isten verje meg’: *god* ‘isten’ | *damn* ‘kárhozzat, kárhozzatra ítéel’ ← fr *damner* ← lat *damnare* ‘ua.’ ← *damnum* ‘kár, veszteség’

Lásd még DAMNÁCIÓ

goélette [goelet] ⇨ *hajó* könnyű, karcsú és gyors kétárbocos vitorlás hajó

© fr kics, korábban *goéland* ‘ua.’ ← breton *gwelan* ‘sirály’

gofri ⇨ *konyha* két oldalról, rácsos mintázattal sütött puha, édes tészta

© lengy tbsz *gofry* ← fr *gaufre* ‘ua.’, tkp. ‘méhlép’ ← alném *wafel* ‘ua.’ (nálunk először Lengyelországból behozott gépeken sütötték)

Lásd még VAFLI

gofríroz ⇨ *műsz* textíliára, bőrre vagy papírra rácsos mintát présel

© ném *gaufrieren* ← fr *gaufre* ‘ua.’, ered. ‘méhlép’ ← alném *wafel* ‘ua.’

go-go girl [gógó gör] ⇨ éjszakai szórakozóhelyeken fellépő szex tánccosnő

© am ang, ‘ua.’: *go-go* ‘élénk, rámenős’, ered. ‘gyerünk, mozgás’ ← *go* ‘menj’ | *girl* ‘lány’

goj ⇨ *biz* keresztény, nem zsidó (a zsidók megnevezésében)

© héb tbsz *gójim* ‘idegenek, pogányok’, tkp. ‘(idegen) népek’

gokart ⇨ *műsz*, *sport* karosszéria nélküli törpe versenyautó

© ang *go-cart* ‘ua.’, ered. ‘kerekes járóka, amelybe beszájzva a baba járnai tanul’: *go* ‘megy, jár’ | *cart* ‘szekér, talicska’

gólem ⇨ *mit* életre kelt agyagóriás egy 16. századi prágai zsidó legendában

© héb *galam* ‘kifejeletlen, nem kész’ (a szobor ugyanis csak akkor kelt életre, amikor alkotója, Löw rabbi egy papírszeletre írva Isten nevét tette a szájába)

golf ⇨ *sport* szabad terepen játszott labdajáték, melynek során kis tömör labdát botforma ütővel kijelölt lyukakba kell bejuttatni

© ang, ‘ua.’ ← holl *kolf* ‘labdaütő’ ← germán (pl. izl *kólfr* ‘harangnyelv’, ném *Kolben* ‘bunkó’)

golf-ball ⇨ *műsz* gömbfej, korai villanyírógépek gömb alakú betünyomó eleme

© ang, ‘golflabda’: lásd GOLF | *ball* ‘labda’

golgota ⇨ kínszenvedés, szenvedések sorozata

© lat, gör *Golgotha* ← arámi *Golgota* ‘koponyahegy’ (kopasz sziklás hegytető Jeruzsálemben, Jézus kereszthalálának színhelye) ← héb *gulgoleth* ‘koponya’

goliárd ⇨ *tört* középkori vándor énekes diák, vágáns

© fr *goliard* ‘ua.’ (?) ← lat *gula* ‘falánkság, iszákosság’, tkp. ‘torok’

goliát ⇨ hatalmas termetű férfi

© a filiszteus *Góliátról*, aki a Biblia szerint 6 könyök és egy arasz (kb. 3 m) magas volt

gon ⇨ *tud* újszög, a geodéziában használatos metrikus szögmérték, amely a teljes körnek 400-ad része

© görög *gónia* ‘zug, szöglet, szög’ ← *gonü* ‘térd’

Lásd még OKTOGON, TRIGONOMETRIA

gonád ⇨ *orv* ivarmirigy

© ang *gonad* ‘ua.’ ← tud lat *gonas*, *gonadis* ‘ua.’ ← gör *goné* ‘mag, ondó’ ← *goneuó* ‘nemz’

gonadoterápia ⇨ *orv* nemi hormonnal vagy nemi mirigyek kivonatával való gyógykezelés

© tud lat *gonadoterapia* ‘ua.’, lásd GONÁD, TERÁPIA

gonadotropizmus ⇨ *orv* a nemi mirigyek hatásának túlsúlya az endokrin működésben

© lásd GONÁD, TROPIZMUS

gonagra ⇨ *orv* térdköszvény

© tud lat, ‘ua.’: gör *gonü* ‘térd’ | *agra* ‘bilincs’ (a PODAGRA mintájára)

gonalgia ⇨ *orv* térdfájdalom

© tud lat, ‘ua.’: gör *gonü* ‘térd’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

gondola ⇨ jellegzetes velencei csónak

⇨ léghajó kosara, függő utastere

⊙ velencei ol kics, 'ua.' ← *gonda* 'csónak' ← (?) gör *kondü* 'ivóserleg' (alaki hasonlóság miatt?) ← perzsa *kandü* 'agyagedény'

gondoliera ⇨ *zene* gondolásdal, velencei bárkadal

⊙ ol, 'ua.' ← *gondoliero* 'gondolás', lásd GONDOLA

gonfaloniere ⇨ *tört* egyes olasz városállamok (pl. Siena) választott vezetője a középkorban

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'zászlóvivő, zászlótartó' ← *gonfalone* ← fr *gonfalon*, ered. *gonfanon* 'hadi zászló' ← frank *gundfano* 'ua.': *gund* 'háború' | *fano* (ném *Fahne*) 'zászló'

gongorizmus ⇨ *irod* keresett és homályos költői képekkel, mitológiai utalásokkal túlzásfolt barokk irányzat a spanyol költészetben (16–17. század)

⊙ sp *gongorismo* 'ua.': Luis de *Góngora* költő nevéből, aki az irányzat legjelentősebb képviselője volt | lásd -IZMUS

goniométer ⇨ *geom* síkok hajlásszögének mérésére való műszer

⊙ ang, ném *goniometer* 'ua.': gör *gónia* 'zug, szöglet, szög' ← *gonü* 'térd' | *metreó* 'mér'

goniometria ⇨ *mat* szögmértan, szögfüggvénytan, a trigonometria másik elnevezése

⊙ ang *goniometry* 'ua.', lásd GONIOMÉTER

goniometrikus ⇨ *mat* a szögfüggvénytannal kapcsolatos

⊙ ang *goniometric* 'ua.', lásd GONIOMETRIA

gonitis [gonitisz] ⇨ *orv* a térdízület gyulladása

⊙ tud lat, 'ua.': gör *gonü* 'térd' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

gonochorizmus [gonochorizmus] ⇨ *biol* váltivarúság, a hím, ill. női jelleg elkülönülése a faj egyedeiben

⊙ tud lat, 'ua.': gör *goné* 'nemzés' | *khóriszmosz* 'szétválasztás' ← *khóridzó* 'szétválaszt'

gonococcus [gonokokkusz] ⇨ *orv* gömb alakú baktérium, a gonorrea kórokozója

⊙ tud lat, 'ua.': gör *goné* 'nemzés, ondó' | *kokkosz* 'bogyó'

gonorrea vagy **gonorrhoea** ⇨ *orv* kankó vagy tripper, gennyes folyással járó nemi betegség

⊙ tud lat, 'ua.': gör *goné* 'nemzés, ondó' | *rheó* 'folyik'

gonoszóma ⇨ *gen* ivari kromoszóma

⊙ ang *gonosome* 'ua.': gör *goné* 'nemzés, ondó' | *szóma* 'test'

goodwill [gudvil] ⇨ *ker* vállalat, cég eszmei értéke, jó üzleti hírneve

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'jóakarát, jószándék': *good* 'jó' | *will* 'akarat'

gopak ⇨ *zene* 2/4-es ütemű, gyors ukrán férfítánc

⊙ or, ← ukrán *hopak* 'ua.'

gópuram ⇨ *vall* a dél-indiai templomok fölé emelt és az égtájak szerint elhelyezett toronyszerű, szobrokkal gazdagon díszített építmény

⊙ szansz, 'ua.', tkp. 'tehérvár'

gorál ⇨ *népr* a Tátrában és a Beszkidekben élő lengyel népcsoport

⇨ e nép tagja

⊙ lengy *gorál* 'hegyi ember' ← *góra* 'hegy'

góré ⇨ *biz* főnök, vezető

⊙ cig megsz *gore* 'ua.' ← *goro*, *gairo* 'gazda'

gorgonzola ⇨ *élelm* finom, puha olasz juhsajt fajta

⊙ *Gorgonzola* [gorgoncóla] észak-itáliai város nevéből

gorilla ⇨ *áll* a legnagyobb termetű emberszabású majom, amely Afrika trópusi vidékein él

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör tbsz *hai gorillai* 'a szőrös erdei emberek' (egy Hanno nevű pun utazó útbeszámolójának ókori görög fordításában, ezt a szót 1847-ben alkalmazta T. S. Savage amerikai utazó, aki először írta le a ~kat)

gospel [goszpel] ⇨ *zene* evangéliumi szövegeken alapuló afroamerikai vallásos ének, a spirituálé dzsesszesített változata

⊙ am ang, 'ua.', tkp. 'evangélium' ← óang *godspell* 'jóhír' (a görög *euangelion* fordítása): *god* (mai ang *good*) 'jó' | *spell* 'elbeszélés, történet'

goszpodár ⇨ *tört* szláv uralkodó, fejedelem, nagyúr

⇨ *tört* a moldvai és havasalföldi vajdák címe

⊙ szerb, 'ua.', orosz *goszpodj* 'úr'

gót ⇨ *tört* ókori germán nép, amely két ágra szakadva (lásd OSZTROGÓT, VIZIGÓT) kora középkori királyságokat hozott létre Itáliában, ill. Hispániában

⇨ *műv* gótikus, csúcsíves (pontatlan szóhasználatban)

⊙ lat *Gothi* 'gótok' ← *gutans* 'saját név' ← ?

gótika ⇨ *műv* a késő középkor magasba törő, csúcsíves formákat kedvelő építészeti stílus

⊙ ném *Gotik* 'ua.' ← lat *Gothicus* 'gót, a gótokkal kapcsolatos', utóbb 'barbár, északi (stílus)' (a reneszánsz korban a megbélyegzés szándékával született művészeti terminus)

gótikus ⇨ *műv* a gótikához tartozó, annak stílusjegyeit viselő

⇨ csúcsíves

⊙ ném *gotisch* 'ua.', lásd GÓTIKA

gótizáló ⇨ *ép* a gótika stílusát utánzó

⊙ magy, lásd GÓT

gotterhalte ⇨ *zene* a hajdani osztrák császári himnusz

⊙ ném *Gott, erhalte* 'Isten, tartsd meg' (a himnusz kezdőszavai): *Gott* 'Isten' | *erhalten* 'megtart, fenntart' ← *halten* 'tart'

gouache [guas] ⇨ *műv* gumiarábikummal kevert vízfestékfajta, amelynek a színei nem keverednek egymással

⊙ fr, ← ol *guazzo* 'ua.', tkp. tócsa ← késő lat *aquatio* 'ua.' ← *aqua* 'víz'

gouda [hauda] ⇨ *élelm* kemény, zsíros holland sajtféle

⊙ *Gouda* városáról, ahol készül

gourmand [gurman] ⇨ ínyenc, kényes ízlésű

⇨ † falánk, nagyevő

⊙ fr, 'falánk', a GOURMET alakváltozata

gourmandise [gurmandiz] ⇨ ínyencség

⊙ fr, 'falánkság' (lásd GOURMAND)

gourmet [gurmé] ⇨ ínyenc, ételek és italok értő élvezője

⊙ fr, 'ua.' ← ófr *gromet* 'borkereskedő segédje', ered. 'inas' ← óang *groma* 'inas', lásd GROOM

gouvernante lásd GVERNÁNT

gönnol ⇨ *biz* kíván (vmit vkinek), nem sajnálja, nem irigyli tőle, megérdemeltnek tekinti

⊙ ném *gönnen* 'ua.'

görl ⇨ revütáncosnő

⇨ női könnyűzenei együttes énekes, táncos vagy hangszeren játszó tagja

⊙ ang *girl* 'leány'

grácia ⇨ *mit* (nagybetűvel) a báj és kellem három római istennőjének egyike

⇨ báj, kecs, kellem

⇨ jóindulat, kedvesség

⇨ † kegy, kegyelem, megkegyelmezés, bocsánat

⇨ † hála, köszönet

⊙ lat *gratia* 'kellem, báj, kegy', *Gratiae* 'a Gráciák' ← *gratus* 'kedves, kellemes, szép'

Lásd még GRACIÓZ, GRATIFIKÁL, GRÁTISZ, GRATULÁL, GRAZIOSO

gracieuse lásd GRACIÓZ

gracilis ⇨ kecses, törékeny, karcsú

⊙ lat *gracilis* 'nyúlánk, karcsú, finom' ← (?) *cracilis 'ua.' ← *cracens* 'karcsú'

graciózus lásd GRACIÓZ

gracióz ⇨ kecses, karcsú

⊙ ném *graziös* ← fr *gracieux* 'ua.' ← késő lat *gratiosus* 'bájos' ← *gratia* 'kellem'

Lásd még GRÁCIA

gradáció ⇨ *tud* fokozás, fokbeosztás

⇨ fokozatosság

⇨ fokozódás

⊙ tud lat *gradatio* 'ua.' ← *gradus* 'lépcsőfok' ← *gradi* 'lép'

Lásd még AGRESSZIÓ, DEGRADÁL, DIGRESSZIÓ, GRADÁL, GRÁDICS, GRÁDUS, GRASSZÁL, INGREDIENS, KONGRESSZUS, REGRESSZÍV

gradál ⇨ fokokra beoszt

⇨ fokoz, magasabb fokra emel

⊙ ném *gradieren* 'ua.' ← *Grad* 'fok', lásd GRÁDUS

gradatim † ⇨ fokozatosan, fokról-fokra, fokként

⊙ lat, 'ua.', lásd GRADÁCIÓ

grader ⇨ *műsz* talajgyalu, útgyalu

⊙ ang, 'ua.' ← *grade* 'lejtőbe vízszintes lépcsőzetet vág út számára' ← *grade* 'fok', lásd GRÁDUS

grádics † ⇨ lépcső, lépcsőfok

⊙ magy, ← lat *gradus* 'ua.' (elhasonulással és szóvégi affrikációval)

Lásd még GRADÁCIÓ

gradiens ⇨ *mat* mennyiség változása a hely függvényében

⊙ tud lat, tkp. 'lépő, lépésben haladó' ← *gradi* 'lép'

grádlí ⇨ *text* csinvat, erős sávolykötésű, halszákamintás lenvász

⊙ ném *Gradel* 'ua.' ← *Gräte* 'halszáka' ← *Grat* 'gerinc'

graduáció ⇨ *tud* fokolás, fokokra osztás

⇨ *okt* diploma vagy magasabb tanulmányi fokozat elnyerése, ill. megadása

⊙ újk lat *graduatio* 'ua.', lásd GRADUÁL

graduál ⇨ *tud* fokokra oszt

⇨ *okt* diplomát, magasabb tanulmányi fokozatot szerez

⊙ ném *graduieren*, ang *graduate* 'ua.' ← lat *gradus* 'lépcsőfok'

Lásd még GRADÁCIÓ

graduále ⇨ *vall* lépcsőima, a katolikus mise bevezető szakasza

⇨ *vall* katolikus szertartáskönyv a mise énekelt részeivel

⊙ lat (*carmen*) *graduale* 'lépcsői (ének)' (a pap az oltár lépcsőjén állva mondja) ← *gradus* 'lépcső' ← *gradi* 'lép'

graduális ⇨ fokozatos, lépcsőzetes

⊙ lat *gradualis* 'ua.', lásd GRÁDUS

grádus † ⇨ fokozat, rang

⇨ *fiz* fok mint mértékegység

⇨ *nyelvt* a melléknév valamelyik foka (alap-, közép-, felső-) a latin grammatikában

⇨ *zene* fok, hangfok

⊙ lat *gradus* 'ua.', tkp. 'lépcső(fok)' ← *gradi* 'lép'

Lásd még GRADÁCIÓ

gradus ad Parnassum [grádusz ad parnasszum] ⇨ *irod* a versírás alapismereteit oktató segédkönyv

⇨ *zene* gyakorlókönyv, etűdök gyűjteménye

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'lépcsőfok a *Parnassusra*' (azaz a Múzsák lakhelyére, tehát a művészi tökélyhez), lásd GRÁDUS

graeca fides [gréka fidesz] ⇨ álnokság, hitszegés, csalárdság

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'görög tisztesség' (Szinón hazug meséje miatt, amellyel a trójaiakat rávette, hogy a végzetes falovat városukba vigyék): ← lat *Graecus* 'ua.' ← gör *Graikosz* 'egy kisebb epiruszi görög népcsoport' | *fides* 'hűség, tisztesség, szavahihetőség'

gráf ⇨ *mat* egymással többszörösen és áttételesen összefüggő rendszerek vagy folyamatok grafikus ábrázolása

⊙ ang *graph* 'ua.' ← gör *graphó* 'ír, rajzol'

Lásd még GLAMOUR, -GRÁF, GRAFÉMA, GRAFFIATO, GRAFFITI, -GRÁFIA, GRAFIKA, GRAFIT, GRAFOLÓGIA, GRAFT¹, GRAMM, -GRAM(MA), GRAMMATIKA, GRAPHÉ

-gráf ⇨ (tudományos szóösszetételek utótagjaként) valamit mérő és lejegyző műszer, készülék

⇨ írás

⇨ sokszorosító gép, nyomdagép

⊙ gör *graphó* ‘ír, rajzol’

Lásd még GRÁF

graféma ⇨ *nyelvt* betűjel, egy adott hangnak megfelelő betű valamely nyelvben

⇨ *nyelvt* adott szerepű írásjegy

⊙ ném *Graphem* ‘ua.’ ← gör *graphó* ‘ír’ (a LEXÉMA, MORFÉMA mintájára)

Lásd még GRÁF

grafematika ⇨ *nyelvt* a nyelvtudománynak az írott nyelvvel foglalkozó ága (szemben a fonetikával, amelynek tárgya a hangzó nyelv)

⊙ ném *Graphematik* ‘ua.’, lásd GRAFÉMA

graffiato ⇨ *műv* agyagmázzal bevont edények bekarcolt mintákkal való díszítése

⊙ ol, ‘karcolás’ ← *graffiare* ‘kapar, karmol, karcol’ ← gör *graphó* ‘ír’

Lásd még GRÁF

graffiti ⇨ falfirka, falba karcolt, olykor falra vagy járműre festékszóróval festett kép s felirat

⊙ ang, ol tbsz ‘ua.’ ← ol *graffito* ‘falba karcolt írás, kép’ ← *graffiare* ‘kapar, karmol, karcol’ ← gör *graphó* ‘ír’

Lásd még GRÁF

graffito lásd GRAFFITI

-gráfia ⇨ (tudományos szóösszetételek utótagjaként) -rajz, -leírás

⇨ a lelet kiírásán, szemlélhető eredményén alapuló tudományos vagy orvosi vizsgálat

⇨ nyomtatási vagy leképezési mód

⇨ grafikai eljárás

⊙ gör *graphikosz* ‘az írással vagy rajzzal kapcsolatos’ ← *graphó* ‘ír, rajzol’

Lásd még GRÁF

grafika ⇨ *műv* rajzolással vagy metszet sokszorosításával készült képi műalkotás

⇨ *műv* a grafikai technikákat magába foglaló képzőművészeti ág

⊙ ném *Graphik* ‘ua.’ ← gör *graphiké* (*tekhné*) ‘írás, rajzolás (mesterség)’, lásd GRAFIKUS

Lásd még GRÁF

grafikon ⇨ *tud* mennyiségi összefüggéseket szemléletesen, koordinátarendszerben ábrázoló (görbe) vonal

⊙ gör seml *graphikon* ‘rajzolt dolog’ ← *graphikosz* ‘rajzos’, lásd GRAFIKUS

grafikus ⇨ (mn) *műv* rajzos, rajzzal kapcsolatos

⇨ (fn) *műv* grafikai technikákat alkalmazó művész

⊙ ném *graphisch*, *Graphiker* ‘ua.’ ← tud lat *graphicus* ← gör *graphikosz* ‘írásbeli, rajzos’ ← *graphé* ‘írás, rajz’ ← *graphó* ‘ír, rajzol’

grafit ⇨ kém az elemi szén puha, kristályos módosulata, a ceruzabél anyaga

⊙ ném *Graphit* (A. G. Werner német geológus alkotása) ‘ua.’: gör *graphó* ‘ír, rajzol’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

Lásd még GRÁF

grafológia ⇨ *tud* a kézírásban megnyilvánuló személyiségjegyek elemzésével foglalkozó tudomány

⊙ ang *graphology* ‘ua.’: gör *graphó* ‘ír’ | lásd -LÓGIA

Lásd még GRÁF

grafológus ⇨ *tud* írásszakértő, íráselemző, a grafológia tudósa vagy gyakorlati alkalmazója

⊙ magy, ‘ua.’, lásd GRAFOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

grafomán ⇨ *lél* beteges íráskényszerben szenvedő (személy)

⊙ ném *Graphoman* ‘ua.’, lásd GRAFOMÁNIA

grafománia ⇨ *lél* beteges íráskényszer, féktelen irodalmi alkotóvágy

⊙ tud lat *graphomania* ‘ua.’: gör *graphé* ‘írás’ | lásd MÁNIA

grafoszkóp ⇨ *műsz* írásvetítő

⊙ ang *graphoscope* ‘ua.’: gör *graphé* ‘írás’ | *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

grafospazmus ⇨ *orv* írógörcs

⊙ tud lat *graphospasmus* ‘ua.’: gör *graphó* ‘ír’ | lásd SPAZMUS

grafosztatika ⇨ *ép* grafikus eljárási módszer épületek statikai tervezésére

⊙ ném *Graphostatik* ‘ua.’: gör *graphó* ‘ír, rajzol’ | lásd STATIKA

graft¹ ⇨ *orv* átültetett testszövet

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘oltáshoz használt vessző’ ← középang *graff* ‘ua.’, ered. ‘íróvessző’ ← lat *graphium* ← gör *graphion* ‘ua.’ ← *graphó* ‘ír’

Lásd még GRÁF

graft² ⇨ *biz* erő, lendület

⊙ ném *Kraft* ‘erő’

grain [gréjn] ⇨ angolszász súlymérték nemesfémek és drágakövek mérésére, 64,8 mg

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat *granum* ‘(gabona)szem’, lásd GRANUM

Lásd még GRANÁRIUM

gramin ⇨ *kém* a fűvekben előforduló egyszerű alkaloid, a központi idegrendszeret izgató hatása van

⊙ ang *gramin* ‘ua.’: lat *gram(en)* ‘fű’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

graminológia ⇨ *növ* a fűfélékkel foglalkozó botanikai tudományág

⊙ tud lat *graminologia* ‘ua.’: *gramen*, *graminis* ‘fű’ | lásd -LÓGIA

gramm ⇨ *fiz* elemi súlymérték, 1 köbcentiméter 4 fokban víz súlya

⊙ ném *Gramm*, ang, fr *gramme* ‘ua.’ ← kk lat *gramma* ‘írásjel, betű, kicsi súly’ ← gör *gramma*, tkp. *graph-ma* ‘betű, irat’ ← *graphó* ‘ír’

Lásd még GRÁF

-gram(ma) ⇨ tudományos szóösszetételek utótagjaként:

⇨ *tud* (valamilyen berendezéssel készített) ábra, grafikon

⇨ *geom* (valahány oldalú) mértani idom

⇨ *irod* (valamilyen) írás, írásmű

⊙ gör *gramma*, tkp. *graph-ma* ‘írás, rajz’ ← *graphó* ‘ír, rajzol’

Lásd még GRÁF

grammatice † ⇨ *tud* nyelvtanilag

⊙ lat, ‘ua.’, lásd GRAMMATIKA

grammatika ⇨ *tud* nyelvtan

⊙ tud lat *grammatica (ars)* ‘nyelvtani (mesterség)’ ← gör *grammatiké (tekhné)* ‘ua.’ ← *grammatikosz* ‘az írott nyelvvel kapcsolatos, nyelvtani’ ← *gramma*, *grammatosz*, tkp. *graph-ma* ‘írás, irat, írásjegy’ ← *graphó* ‘ír’

Lásd még GRÁF

grammatikus ⇨ *tud* nyelvtantudós, nyelvtudós, nyelvész

⊙ magy, lásd GRAMMATIKA (a *fizika*-*fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

grammatizál ⇨ nyelvtannal foglalkozik, nyelvtani elemzést végez

⊙ ném *grammatisieren* ‘ua.’, lásd GRAMMATIKA

grammatom ⇨ *kém* annyi gramm valamely elem anyagából, amennyi az atomsúlya

⊙ lásd GRAMM, ATOM

gramofon ⇨ *műsz* felhúzó szerkezetű régi hanglemezjátszó készülék

⊙ ném *Grammophon* márkánév: gör *gramma* ‘írás, véset’, lásd -GRAM(MA) | *phóné* ‘hang’

granárium † ⇨ magtár, csűr

⊙ lat *granarium* ‘ua.’ ← *granum* ‘mag, gabonaszem’

Lásd még GRAIN, GRÁNÁT², GRÁNIT, GRANULÁL, GRANUM, GRENADÍRMARS

gránát¹ ⇨ *kat* robbanó tüzérségi lövedék

⇨ *kat* kézből hajtható robbanó eszköz, kézi~

⊙ ném *Granate* ‘ua.’ ← ol *granata* ‘ua.’, tkp. ‘gránátalma’ (a lövedék alakja és mérete erre hasonlít), lásd GRÁNÁT²

gránát² ⇨ *ásv* többnyire élénkvörös színű féldrágakő

⊙ ném *Granat* ‘ua.’ ← lat (*lapis*) *granatus* ‘gránát (kő)’ ← (*pomus*) *granatus* ‘gránátalma’, tkp. ‘magvas (alma)’ ← *granum* ‘mag’ (a kő és a gyümölcs leve azonos színű)

Lásd még GRANÁRIUM

grand¹ ⇨ spanyol főúr, főnemes

⊙ sp tbsz *grandes (de España)* ‘(Spanyolország) nagyjai’ ← *grande* ← lat *grandis* ‘nagy’

grand² ⇨ *biz* fillér, krajcár, vas, fitying (csak tagadó mondatban: „egy grandom sincs”)

⊙ alsóném *Grand* ‘kavics, murva, korpa’

grande armée [grandarmé] ⇨ *tört* az első francia császárság (1804–1815) többszáz ezres létszámú hadserege, amely nagyrészt megsemmisült az 1812-es oroszországi hadjáratban

⊙ fr, ‘nagy hadsereg’: *grand* ← lat *grandis* ‘nagy’ | *armée* ← késő lat *armata* ‘sereg’ *armare*, *armatum* ‘felfegyverez’ ← *arma*, *armorum* ‘fegyverek’

grande dame [grand dám] ⇨ nagyasszony

⇨ előkelő, nagyvilági hölgy

⊙ fr, ‘ua.’: *grand* ← lat *grandis* ‘nagy’ | lásd DÁMA

grandezza [grandecca] ⇨ nagyvonalúság

⇨ méltóság, büszkeség

⊙ ol, ← sp *grandezza* ‘ua.’ ← késő lat *granditia* ‘nagyság’ ← lat *grandis* ‘nagy’

grand guignol [granginyol] ⇨ *szính* rémdráma

⊙ fr, ‘ua.’ ← *Grand Guignol*, párizsi színház, ahol főleg rémdrámákat adtak elő: *grand* ← lat *grandis* ‘nagy’ | *Guignol* ‘a francia (lyoni) bábjáték népszerű komikus figurája’

grand hôtel [grandotel] ⇨ nagyszálló

⊙ fr, ‘ua.’: *grand* ← lat *grandis* ‘nagy’ | lásd HOTEL

grandiozitás ⇨ nagyszerűség, valaminek a nagyszabású, lenyűgöző volta

⊙ ném *Grandiosität* ‘ua.’, lásd GRANDIÓZUS

grandiózus ⇨ nagyarányú, nagyszabású, hatalmas, lenyűgöző

⊙ ném *grandios* ← ol *grandioso* ‘ua.’ ← *grande* ← lat *grandis* ‘nagy’

grand jeté [granzöté] ⇨ *szính* repülészerű nagy ugrás a klasszikus balettnél

⊙ fr, ‘ua.’: *grand* ← lat *grandis* ‘nagy’ | *jeté* ‘dobás, ugrás’ ← *jeter* ← lat gyak *iactare* ‘dob’ ← *iacere*, *iactum* ‘ua.’

grand mal [grammál] ⇨ *orv* nagyroham, teljes eszméletvesztéssel járó epilepsziás roham

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘nagy baj’: *grand* ← lat *grandis* ‘nagy’ | *mal* ‘rossz, baj’ ← lat *malus* ‘rossz’

grand prix [grampri] ⇨ *sport* nagydíj, kiemelt díjazású nemzetközi sportverseny(sorozat)

⇨ fesztiválok, kiállítások nagydíja

⊙ fr, ‘ua.’: *grand* ← lat *grandis* ‘nagy’ | *prix* ‘díj, ár’ ← ófr *pris* ← lat *pretium* ‘ár, érték’

grand-seigneur [granszenyör] ⇨ *tört* francia főnemes

⇨ *átv* gazdag, bőkezű, nagystílu férfi

⊙ fr, ‘ua.’: *grand* ← lat *grandis* ‘nagy’ | lásd SEIGNEUR

grand slam [grend szlem] ⇨ *ját* mind a 13 ütés elnyerése bridszjátsszámában

⇨ *sport* a világ négy legnagyobb nemzetközi teniszversenyén (New York, Wimbledon, Párizs, Melbourne) egyazon évben aratott győzelmi sorozat

⊙ ang, ‘ua.’: *grand* ← fr *grand* ← lat *grandis* ‘nagy’ | *slam* ‘minden ütés elnyerése’ ← ?

gránic † ⇨ határ

⊙ hazai ném *gränitz* ← ném *Grenze* ← nyugati szláv (szorb, poláb) *grenice* ‘határ’ (a magyar alakra a délszláv is hatott, lásd GRANICSÁR)

gránicsár † ⇨ *kat* határőr, határőrkatona

⊙ szerb-horvát *graničar* ‘parasztkatona a régi határörvidéken’ ← *granica* ‘határ’

gránit ⇨ *geol* igen kemény, kristályos-szemcsés, mélységi magmás kőzet

⊙ ném *Granit* ← ol *granito* ‘ua.’ ← kk lat *granitum* (*marmor*) ‘szemcsés (márvány)’ ← *granum* ‘szemcse, gabonaszem’

Lásd még GRANÁRIUM

gránitporfir ⇨ *geol* durvább szemcsézetű ortoklásszal keveredett, egyenlőtlen szemű gránit

⊙ lásd GRÁNIT, PORFIR

granodiorit ⇨ *geol* sokféle alkotóelemből felépülő, fehér vagy rózsaszín, közepes és durva szemcsékből álló mélységi magmás kőzet

⊙ ang *granodiorite* ‘ua.’: lat *granum* ‘mag, szemcse’ | lásd DIORIT

granuláció ⇨ *geol* szemcsékepződés a kőzetekben

⇨ *geol* szemcsézetttség

- ✧ *csill* a Napfelület látszólagos szemcsézettsége
- ✧ *műv* ötvösművészeti eljárás, fémfelület díszítése szabályosan elhelyezett apró gömböcskék ráforrasztásával
- ⊙ ang, ném *granulation* ‘ua.’, lásd GRANULÁL
- granulál** ✧ szemcséz, por alakú anyagot szemcsékké tömörít
- ⊙ ném *granulieren* ← fr *granuler* ‘ua.’, lásd GRANULUM
Lásd még GRANÁRIUM
- granulált** ✧ szemcsézett
- ⊙ lásd GRANULÁL
- granulátum** ✧ szemcsézett anyag vagy termék
- ⊙ újjk lat *granulatum* ‘ua.’, lásd GRANULÁL
- granulit** ✧ *geol* kvarc-földpát összetételű, magas hőmérsékleten átalakult palás kőzet
- ⊙ ang *granulite* ‘ua.’: lásd GRANULUM | *-it* (ásványra utaló toldalék)
- granulocita** ✧ *orv* erősen szemcsézett citoplazmájú fehérvérsejt
- ⊙ tud lat *granulocytá* ‘ua.’: lásd GRANULUM | gör *kütosz* ‘üreg, cella, sejt’
- granulocitopénia** ✧ *orv* a granulociták számának kóros és veszélyes, az immunrendszert gyengítő csökkenése a vérben
- ⊙ tud lat *granulocytopenia* ‘ua.’: lásd GRANULOCITA | lat *paene* ‘alig’
- granulóma** ✧ *orv* sarjdaganat, vadhús
- ⊙ tud lat *granuloma* ‘ua.’: *granulum* ‘szemcse’ | *-óma* (daganatra utaló toldalék)
- granulometria** ✧ *tud* szemcsemérés szemcsés szerkezetben
- ⊙ lásd GRANULUM | gör *metreó* ‘mér’
- granuloplazma** ✧ *biol* a citoplazma belső, szemcsés része
- ⊙ lásd GRANULUM, PLAZMA
- granulózis** ✧ *orv* a felhám harmadik rétegének kóros burjánzása
- ⊙ tud lat *granulosis* ‘ua.’: (*stratum*) *granulosum* ‘szemcsés (réteg)’, lásd GRANULUM | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)
- granulum** ✧ szemcse, szemér
- ✧ *orv* szemcse, labdacs, pirula
- ✧ *biol* az emberi sejtek citoplazmájában található szemcse
- ⊙ lat, kics ‘ua.’ ← *granum* ‘mag, gabonaszem’
- granum** † ✧ szemér, régi patikai és ékszerészi súlymérték, kb. 0,07 g
- ⊙ lat, ‘gabonaszem’
Lásd még GRANÁRIUM
- grapefruit** lásd GRÉPFRÚT
- graphé** ✧ *tört* az írásbeli kereset neve az ókori görög jogban
- ⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘irat’ ← *graphó* ‘ír’
Lásd még GRÁF
- grasszál** ✧ hetykén, fenyegetően járkál (valahol)
- ✧ garázdálkodik
- ✧ † (járvány) dühöng, pusztít
- ⊙ lat gyak *grassari* ‘járkál, garázdálkodik, dühöng’ ← *gradi, grassus* ‘jár, lép’
Lásd még GRADÁCIÓ
- graten** ✧ *konyha* besamelből tojássárgával, tejszínnel és reszelt sajttal készült, szerencsendióval fűszerezett mártás
- ⊙ fr *gratin* ‘ua.’ ← *gratter* ‘vakar, kapar’ ← germán (pl. ang *grate* ‘reszel’)
- gratifikáció** ✧ jutalomdíj, ellenszolgáltatás
- ✧ † kártalanítás
- ⊙ újjk lat *gratificatio* ‘szívesség, készség’ ← *gratificari* ‘szívességet tesz, ajándékozik’: *gratus* ‘kedves’ | *facere* ‘tesz vmivé’
- gratifikál** ✧ kártalanít
- ✧ ellenszolgáltatást nyújt

⊙ újk lat *gratificare* ‘ua.’, lásd GRATIFIKÁCIÓ

Lásd még GRÁCIA

gratiníroz ⇨ *konyha* graten mártással leöntve és morzsával, reszelt sajttal hintve megsüt (pl. makarónit)

⊙ ném *gratinieren* ← fr *gratiner* ‘ua.’, lásd GRATEN

grátisz ⇨ ingyen, fizetség nélkül

⊙ lat *gratis* ‘ua.’, tkp. *gratii* ‘köszönetekért, hálaért’ ← *gratia* ‘köszönet’

Lásd még GRÁCIA

gratuláció ⇨ szerencsekívánat

⊙ lat *gratulatio* ‘ua.’, lásd GRATULÁL

gratulál ⇨ (örvendetes esemény alkalmával) szerencsét kíván

⇨ (kiváló teljesítmény láttán, hallatán) elismerését fejezi ki

⊙ lat *gratulari, gratulatus* ‘ua.’ ← *gratus* ‘kedves’

Lásd még GRÁCIA

gratuláns † ⇨ szerencsekívánatot nyilvánító személy

⊙ lat *gratulans* ‘ua.’, lásd GRATULÁL

graváló † ⇨ *jog* terhelő, súlyosbító (körülmény)

⊙ lat *gravare* ‘súlyosbít, nehezít’ ← *gravis* ‘súlyos, nehéz’

gravámen ⇨ *tört* a magyar rendi alkotmányt ért jogsérelem a Habsburg-kormányzat részéről 1848 előtt

⇨ *tört* emiatt emelt panasz a rendi országgyűléseken

⊙ lat *gravamen* ‘nehezményezés, neheztelés’ ← *gravare* ‘megterhel, nyomaszt’ ← *gravis* ‘nehéz, súlyos’

gravaminális ⇨ *tört* alkotmányos jogsérelemmel kapcsolatos (a rendi Magyarországon)

⊙ lat, ‘ua.’, lásd GRAVÁMEN

grave [gráve] ⇨ *zene* igen lassan, ünnepélyesen (adandó elő)

⊙ ol, ‘súlyos’ ← lat *gravis* ‘ua.’

gravid ⇨ *orv* terhes, viselős, másállapot, † nehézkes

⊙ ném, ← lat *gravidus* ‘ua.’ ← *gravis* ‘nehéz’

gravida ⇨ *orv* terhes nő

⊙ lat nn, ‘ua.’, lásd GRAVID

graviditás ⇨ *orv* terhesség, másállapot

⊙ lat *graviditas* ‘ua.’, lásd GRAVID

graviméter ⇨ *geol* a nehézségi erő változásainak mérésére szolgáló rugós műszer

⊙ ang, ném *gravimeter* ‘ua.’: lat *gravis* ‘nehéz’ | gör *metreó* ‘mér’

gravimetria ⇨ *geol* a nehézségi erő helyszíntől függő változásainak műszeres mérése

⊙ ang *gravimetry* ‘ua.’, lásd GRAVIMÉTER

gravíroz ⇨ bevés, (fémbe, márványba) metsz

⊙ ném *gravieren* ← fr *graver* ‘metsz’ ← ófn *graban* (mai ném *graben*) ‘ás, vés’

Lásd még GRAVURE, GRIBERLI

gravitáció ⇨ *fiz* nehézkedés, nehézségi erő

⇨ *fiz* az általános tömegvonzás mint fizikai jelenség

⊙ tud lat *gravitatio* ‘ua.’ ← újk lat *gravitare* ‘nehézkedik, súlyánál fogva valamerre mozog’ ← lat *gravitas* ‘nehézség, teher, nyomás’ ← *gravis* ‘súlyos, nehéz’

gravitációs kollapszus ⇨ *csill* nagy tömegű égitest összeomlása rendkívül kis kiterjedésű, roppant sűrűségű állapotba

⊙ lásd GRAVITÁCIÓ, KOLLAPSZUS

gravitál ⇨ *fiz* súlyánál fogva tart (vmerre)

⇨ *átv* igyekszik, törekszik, vonzódik (vmi felé)

⊙ újk lat *gravitare* ‘ua.’ ← lat *gravitas* ‘súly’ ← *gravis* ‘súlyos, nehéz’

gravitás † ⇨ méltóság, komolyság

⊙ lat *gravitas* ‘súly, jelentőség, komolyság, méltóság’ ← *gravis* ‘súlyos, komoly’

graviton ⇨ *fiz* a gravitációs tér feltételezett energiakvantuma, amelynek létét még nem sikerült igazolni

⊙ ang, 'ua.': lásd GRAVIT(ÁCIÓ) | *-on* (elemi részecskékre és kvantumokra utaló toldalék, mint pl. PROTON, MEZON, FOTON)

gravure [gravúr] ⇨ *műv* metszet, véset, karc

⇨ *műv* a metszés, vésés művészete, technikája

⊙ fr, 'ua.' ← *graver* 'metsz' ← ófn *graban* (mai német *graben*) 'ás, vés'

Lásd még GRAVÍROZ, GRIBERLI

gray [gréj] ⇨ *fiz* az elnyelt sugárdózis mértékegysége az SI-rendszerben

⊙ S. *Gray* angol fizikus nevéből

grazioso [graciózó] ⇨ *zene* kecsesen, könnyeden (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← lat *gratiosus* 'kecses' ← *gratia* 'kecs, báj'

Lásd még GRÁCIA

grazsdanka ⇨ *nyelvt* az orosz cirill írásnak latin mintára módosított, egyszerűbb változata, amelyet I. Péter reformja vezetett be 1708-ban

⇨ *tört* polgártársnő (általános megszólítás a szovjet állam korai időszakában)

⊙ or, 'ua.', lásd GRAZSDANYIN

grazsdanyin ⇨ *tört* polgártárs (általános megszólítás a szovjet állam korai időszakában)

⊙ or, 'polgár', tkp. 'városlakó' ← *gorod* 'város'

greiczál ⇨ görögösít, görög minták nyomán épít vagy átalakít

⊙ német *gräzisieren* 'ua.' ← fr *gréciser* 'ua.' ← lat *Graecus* 'görög' ← gör *Graikosz* 'kisebb ókori epiruszi görög népcsoport'

grevizmus ⇨ *nyelvt* a görög nyelvre jellemző sajátos kifejezés, nyelvi forma

⇨ *nyelvt* ez mint idegenszerűség más nyelv közegében

⊙ német *Gräzismus* 'ua.': lat *Graecus* 'görög' ← gör *Graikosz* 'kisebb ókori epiruszi görög népcsoport' | lásd -IZMUS

greenhorn [grínhorn] ⇨ zöldfülű, újonc, kezdő

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'zöldszarvú': *green* 'zöld' | *horn* 'szarv, kürt'

gregárius ⇨ *vall* falusi, lelkeskedő (papság)

⇨ † nyájas, társaságkedvelő

⊙ lat *gregarius* 'a nyájhoz, a csapathoz tartozó' ← *grex, gregis* 'nyáj'

Lásd még GRÉZS

gregorián ⇨ *zene* régi, egyszerűlamú egyházi ének, amelynek rendjét I. Gergely pápa szabályozta a 6. században

⇨ *tört* a jelenleg is érvényes naptárrend, amelyet a 16. században XIII. Gergely pápa vezetett be

⊙ német *gregorian(isch)* ← lat *Gregorianus* 'gergelyi' ← *Gregorius* 'Gergely' ← gör *Grégoriosz* 'ua.' (tkp. 'örző' ← *grégoreó* 'virraszt, örködik')

greizen ⇨ *geol* ezüstös fényű, gránitos eredetű magmás kőzet

⊙ német *Greisen* 'ua.' ← *greis* 'idős, élemedett' ← ófn *gris* 'szürke'

Lásd még GRISAILLE, GRIZETT, GRIZZLY

grejfol ⇨ *biz* fogdos, tapogat, markolás

⊙ német *greifen* 'megragad, megfog'

grek † ⇨ *biz* csaló játékos, hamiskártyás

⊙ fr *grec* 'ua.', tkp. 'görög' (lásd GRAECA FIDES)

grekománia ⇨ görögimádat, szertelen rajongás mindenért, ami görög

⊙ fr *grécomanie* 'ua.': *grec* ← lat *Graecus* 'görög' ← gör *Graikosz* 'kisebb ókori epiruszi görög népcsoport' | lásd MÁNIA

gremiale ⇨ *vall* a trónoló püspök térdére terített hímzett brokátlepel

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'ölbe való' ← *gremium* 'öl'

grémium ⇨ csúciszerv, irányadó vezető testület (párton, szervezeten belül)

⊙ lat *gremium* 'öl, belső, középpont'

grenadin ⇨ *text* ritka szövésű, könnyű vászon vagy selyem kelme

⊙ fr *grenadine* ‘ua.’, tkp. ‘granadai’ (a ~ származási helyéről) ← fr *Grenade* ← sp *Granada*

grenadírmars ⇨ *konyha* krumplistésza, gránátoskocka

⊙ ném *Grenadiermarsch* ‘gránátosok indulója’: *Grenadier* ← fr *grenadier* ‘gránátos katona’ ← *grenade* ‘gránát’ ← ol *granata*, lásd GRÁNÁT¹ | lásd MARS (a névadás okát nem ismerjük)
Lásd még GRANÁRIUM

grépfrút ⇨ *növ* a citrusfélékhez tartozó kesernyész gyümölcs, citranci

⊙ ang *grapefruit* ‘ua.’: *grape* ‘szőlő’ ← fr *grappe* ‘szőlőfürt’ ← ófn *krapfo* ‘horog’ | ang, fr *fruit* ← lat *fructus* ‘gyümölcs’ ← *frui* ‘örvend, hasznosít’

gretchenfrizura ⇨ *div* copfokba font és koszorúba tűzött haj

⊙ ném kics *Gretchen* ‘Margitka’ ← (*Mar*)*garetchen* ‘ua.’ (utalás Margitra, Goethe Faustjának ártatlan lányalakjára, akit hagyományosan ilyen hajviselettel állítottak színpadra) ← lat *margarita* ‘gyöngy’

grézs ⇨ *text* nyersselyem szál

⊙ fr (*soie*) *grège* ‘nyers (selyem)’ ← ol *greggio* ‘nyers, feldolgozatlan’ ← lat *gregius* ‘a nyájról (frissen lenyírt, feldolgozatlan, ti. gyapjú)’ ← *grex*, *gregis* ‘nyáj’
Lásd még GREGÁRIUS

griberli vagy **gribedli** ⇨ bájjödör, gödröcske arcon, állon

⊙ ausztrál ném kics *Grüberl* ‘gödröcske’ ← ném *Grube* ‘gödör’ ← *graben*, *grub* ‘ás’
Lásd még GRAVÍROZ, GRAVURE

griff¹ ⇨ *mit* sas és oroszlán testi jegyeit elegyítő mesebeli óriás szárnyas lény

⊙ ném *Gryph* ← lat *gryphus*, *gryps* ← gör *grüpsz* ‘ua.’ ← *grüposz* ‘görbe, horgas’

griff² † ⇨ markolat

⇨ *sport* fogás, fogásnem

⊙ ném, ‘ua.’ ← *greifen*, *griff* ‘megragad’

grill ⇨ *konyha* hússütő rács, rostély

⇨ rostonsült húsokat kínáló vendéglő

⊙ ang *grill* ‘rostély’ ← fr *gril* ‘ua.’ ← (?) késő lat kics *craticula* ← lat *cratis* ‘vesszőfonadék’

grillázs ⇨ *konyha* édesség piritott cukorból és darált dióból, mogyoróból, mandulából

⊙ fr *grillage* ‘pörkölés roston’ ← *griller* ‘roston süt’, lásd GRILL

grillez ⇨ *konyha* roston süt

⊙ lásd GRILL

grimasz ⇨ fintor

⊙ fr *grimace* ‘ua.’ ← germán (frank) *grime* ‘álarc’

gringó ⇨ idegen, külföldi, főleg észak-amerikai ember (a latin-amerikai szóhasználatban)

⊙ sp *gringo*, ered. *griego* ‘görög’, tkp. ‘érthetetlen nyelvet beszélő’ ← lat *Graecus* ‘ua.’ ← gör *Graikosz* ‘egy kisebb epiruszi görög népcsoport’ (a *görög* már a középkori latinos kultúrában az érthetlenség jelzője volt)

griot [grió] ⇨ törzsi énekes, hivatásos énekmondó Fekete-Afrika északnyugati részén

⊙ fr, ‘ua.’ ← port *criado* ‘(tanult) szolgálta’ ← *criar* ‘teremt, felnevel’ ← lat *creare* ‘ua.’

Lásd még KREÁCIÓ, KREÁL, KREOL

grippe ⇨ *orv* náthaláz, influenza

⊙ ném *Grippe* ← fr *grippe* ‘ua.’ ← *gripper* ‘karmaival megragad, elkap’ ← alném *gripan* ‘megragad’

Lásd még GRIFF²

grisaille [grizaj] ⇨ *műv* dombormű hatású üveg- vagy zománccfestmény egy alapszínnek (többnyire a szürkének) árnyalataival

⊙ fr, ‘ua.’ ← *gris* ‘szürke’ ← ófn *gris* ‘ua.’

Lásd még GREIZEN, GRIZETT, GRIZZLY

grit ⇨ *geol* finom szemcséjű kvarchomokkő

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘dara’

Lásd még GRÍZ

gríz ⇨ *élelm* dara, búzadara, darakása

⊙ ném *Griess* ‘ua.’

Lásd még GRIT

grizzett ⇨ (könnyű erkölcsű) párizsi varrólány, divatárusnő

⊙ fr kics *grissette* ‘ua.’, ered. ‘könnyű, olcsó szürke szövet, szegények viselete’ ← *gris* ‘szürke’ ← ófn *gris* ‘ua.’

Lásd még GREIZEN, GRISAILLE, GRIZZLY

grizzly ⇨ *áll* hatalmas termetű, ragadozó észak-amerikai medve

⊙ ang *grizzly (bear)* ‘ua.’ ← *grizzle* ← középang *grisell* ‘szürkés’ ← ófr kics *grisel* ‘ua.’ ← *gris* ← frank, ófn *gris* ‘szürke’

gróbián † ⇨ durva, goromba, faragatlan ember

⊙ ném *Grobian* ‘ua.’ ← *grob* ‘durva’ (tréfás latinus képzés a *Cyprian*, *Florian* és hasonló nevek mintájára)

gróf ⇨ a báróénál egy fokkal magasabb, öröklődő főnemesi cím

⊙ baj-oszt *grof* ← ném *Graf* ← ófn *gravio* ‘ua.’ ← késő lat *graphio* ‘közigazgatási méltóság a frank birodalomban’ ← gör *grapheus* ‘bizánci udvari írnok’ ← *graphó* ‘ír’

grog ⇨ *konyha* rum, cukor és forró víz keverékéből készült ital

⊙ ang, ‘ua.’ ← *grogran* ‘durva szövésű vászon’ ← kfr *grosgrain* ‘durva bordázatú szövet’: *gros* ‘durva, vastag’ ← lat *grossus* ‘kövér’ | *grain* ‘mag, szem, szövet öltése, bordázata’ ← lat *granum* ‘szem’ (Vernon angol admirálist, aki rum helyett ezt az italt adatta matrózainak, grogran köpenyeről (vagy nadrágjáról) Old *Grognak* nevezték el)

groggy [groggi] ⇨ *sport* megroggyant (ökölvívó)

⇨ letört, tehetetlen, cselekvésképtelen

⊙ ang, ‘beszszelt, részeg’, tkp. ‘grogos’, lásd GROG

groom [grúm] ⇨ lovászfű

⇨ szállodai inas, küldönc

⊙ ang, ‘ua.’ ← óang *groma* ‘inas’, ered. ‘fiú, legény’ ← *growan* (mai *grow*) ‘(fel)nő’

grosbleu [grobóló] ⇨ *műv* sötétkék mázú kínai porcelán a 18. század elejéről

⊙ fr, ‘ua.’: *gros* ← lat *grossus* ‘vastag, durva’ | *bleu* ‘kék’ ← germán (pl. ófn *blao*, ném *blau*) ‘ua.’

groschen [groszen] ⇨ osztrák váltópénz (1925–2001)

⇨ régebbi német ezüst pénzérme

⊙ ném, ‘ua.’ ← kfn *grosse* ← kk lat (*denarius*) *grossus* ‘vastag (dénár)’ ← késő lat *grossus* ‘vastag, sűrű, durva’

❖ magy *garas*

gros point [gro poen] ⇨ text a hímzésnek durvább öltésű változata

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘durva öltés’: *gros* ← lat *grossus* ‘vastag, durva’ | *point* ‘pont, szúrás, öltés’ ← lat *punctum* ‘pont’ ← *pungere*, *punctum* ‘szúr’

grosso modo [grosszó módó] ⇨ nagyjából, durván, a főbb vonásokban

⊙ ol, ‘ua.’: *grosso* ← késő lat *grossus* ‘vastag, durva, nagy’ | *modo* ← lat *modus* ‘mód’

grosz [gros] ⇨ a zloty régebbi váltópénze

⊙ lengy, ‘ua.’, lásd GROSCHEN

grossz ⇨ *ker* nagytuca, 12x12 (144)

⊙ fr (*douzaine*) *grosse* ‘nagy tuca’ ← *gros* ← késő lat *grossus* ‘vastag, durva, nagy’

grosszista † ⇨ *ker* nagykereskedő

⊙ ném *Grossist* ‘ua.’ ← fr (*en*) *gros* ‘nagyban’ ← *gros* ‘vastag, sűrű’ ← késő lat *grossus* ‘ua.’

groteszk ⇨ (mn) furcsa, torz

⇨ fantasztikus, meghökkentő

⇨ *nyomd* talpatlan, egyenletes vastagságú vonalakból álló (betűfajta)

⇨ (fn) fantasztikus emberi, állati és növényi motívumokból formált festészeti, szobrászati vagy építészeti díszítmény

⊙ ném *grotesk* ← ol *grottesco* ‘zsúfolt reneszánsz díszítmény’, tkp. ‘barlangi’ ← *grotta* ‘barlang’, lásd ott (antik római épületek föld alól kiásott helyiségeinek falairól lesték el a reneszánsz művészek a furcsa növényi és állati motívumokat)

grotta ⇨ *műv* mesterséges sziklabarlang barokk kertekben

⊙ ol, 'barlang' ← lat *crypta*, lásd KRIPTA

grubber [graber] ⇨ *mezőg* talajlazító eszköz, kultivátor

⊙ ang, 'ua.' ← *grub* 'ás'

grund ⇨ beépítetlen városi telek

⊙ ném *Grund* 'alap, talaj, telek'

grundíroz ⇨ alapoz, festés vagy lakkozás előtt alapszínnel bevon

⊙ ném *grundieren* 'ua.' ← *Grund* 'alap'

grupp ⇨ dísznövényekkel beültetett virágágy

⇨ (turista)csoport

⊙ ném *Gruppe* ← ol *gruppo* 'ua.' ← ófn *kropp* 'kerek valami, daganat'

gruppíroz ⇨ csoportosít

⇨ hatásosan elrendez

⊙ ném *gruppieren* 'ua.', lásd GRUPP

grúz ⇨ (fn) ősi műveltségű kaukázusi nép

⇨ e nép poliszintetikus nyelve

⇨ e néphez tartozó személy

⇨ (mn) e néppel, nyelvvel kapcsolatos

⊙ or *gruz(inszkij)* 'ua.' (saját nevén *kartveli*)

grüberli lásd GRIBERLI

gründöl ⇨ alapít (céget, vállalatot)

⊙ ném *gründen* 'alapít, megalapoz' ← *Grund* 'alap'

grünspan ⇨ rézrozsda

⊙ ném 'ua.', régi tükörfordítás a kk lat *viride Hispanicum* 'ua.', tkp. 'spanyolországi zöld' nyomán:
grün 'zöld' | *span(isch)* 'spanyol'

guadamacil [gvadamaszil] ⇨ *műv* díszes bőrkárpit

⊙ sp, 'ua.' ← a líbiai *Ghadamesz* városról, ahol a mókók a művészi bőrkidolgozást meghonosították

Lásd még KAMÁSLI

quadrone [gvadróne] ⇨ *műv* a tojásléc felnagyított, változatosabb kiképzésű formája

⊙ ol, ← fr *godron* 'ua.' ← *goder* 'hajtogat, redőz' ← ?

guajava [gvaháva] ⇨ *növ* almaszerű, fűszeres ízű és illatú trópusi gyümölcs

⊙ sp ← indián, 'ua.'

guanakó [gvanakó] ⇨ *áll* Dél-Amerikában honos kis termetű lámaféle

⊙ sp *guanaco* 'ua.' ← indián

guanin ⇨ *kém* purinvázis vegyület, a nukleinsavakat alkotó szerves bázisok egyike, amelyet elsőnek guanóból különítettek el

⊙ tud lat, 'ua.': lásd GUANÓ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

guanó ⇨ szerves trágya tengeri madarak felhalmozódott ürülékéből

⊙ sp *guano* 'ua.' ← kecsua (perui indián) *wanu* 'trágya'

guarani [gvarani] ⇨ *népr* főleg Paraguayban élő indián népcsoport

⊙ sp, 'ua.' ← indián *warana* 'bajtárs'

guberál ⇨ *biz* (aprópénzt zsebéből) darabonként előszed és letesz

⇨ *biz* szemét, hulladék között hasznosítható holmik után kutat

⊙ ném szleng *kuberieren* 'fizet'

gubernátor † ⇨ *pol* kormányzó

⇨ *tört* az erdélyi fejedelemségben a kiskorú vagy távollévő fejedelem helyett kormányzó személy

⊙ lat *gubernator* 'ua.' ← *gubernare* 'kormányoz, vezet' ← gör *kübernaó* 'kormányoz'

Lásd még KIBERNETIKA, GUVERNÁNT

gubernium † ⇨ *pol* kormányzó, helytartótanács

⊙ lat, 'ua.' ← *gubernare* 'kormányoz, vezet' ← gör *kübernaó* 'kormányoz'

guelf [gvelf] ⇨ *tört* a pápapatriák neve a középkori Itáliában a német-római császárok és az egyházfők több évszázados viszálykodása idején

⊙ ol, 'ua.' ← ném *Welf* (VI. Welf bajor herceg a Hohenstaufen császárok legfőbb németországi ellenfele volt, és így a ~ek az ő párthíveinek tekintették magukat)

♠ Elterjedt hibás ejtése: [gelf]

guéridon [geridon] ⇨ *műv* kerek lapú, talpuzatos magas asztalka

⊙ fr, 'ua.' ← egy régi francia vígjáték ilyen nevű szereplőjéről

guerilla lásd GERILLA

guest [geszt] ⇨ *számtech* bejelentkezési azonosító, amelyhez nem tartozik jelszó

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'vendég'

guide [gájd] ⇨ idegenvezető

⇨ útikönyv

⊙ ang, 'ua.' ← fr *guide* 'vezető' ← *guider* 'vezet' ← frank *witan 'utat mutat' (ném *weisen* 'ua.')

guignol lásd GRAND GUIGNOL

guilloche [gijos] ⇨ *műv* sűrűn bevéselt, szabályos hullámvonalakból álló, egész felületet elborító díszítés elefántcsont tárgyakon vagy fémén

⇨ ilyen vonalak gépi eljárással készítve bankjegyeken, értékpapírokon, a hamisítás megnehezítése céljából

⊙ fr, 'ua.' ← (?) becézett alak a *Guillaume* 'Vilmos' névből

guillotine [gijotin] ⇨ nyaktiló, nyakazógép (a nagy francia forradalom idejétől)

⊙ J. F. *Guillotin* francia orvos nevéből (ő javasolta alkalmazását az addig szokásos, sokkal kegyetlenebb nyakazási mód helyett)

guinea [gini] ⇨ régi angol aranypénz, melynek értéke 21 shilling, azaz 1 font 1 shilling volt

⊙ ang, 'ua.' ← a nyugat-afrikai *Guinea* nevééről, mivel először az onnan behozott aranyból verték

guipure [gipür] ⇨ *text* paszományszerű, alap nélküli, laza fonott szegélycsipke

⊙ fr, 'ua.' ← *guiper* 'alap nélküli csipkét ver' ← gót *weipan* 'ua.'

gukker ⇨ távcső, látcső, messzelátó

⊙ ném biz *Gucker* 'ua.', tkp. 'kukucsáló' ← *gucken* 'kukucsál'

gulág ⇨ *tört* a Szovjetúnióban fennállt kényszermunkatáborok rendszere

⇨ (lazább szóhasználatban) szovjet kényszermunkatábor

⊙ or *GULag* ← *Glavnoje Upravljenje Lagerej* 'lágerek főigazgatósága': *glavnij* 'fő' ← *glava* 'fő, vezető' ← *golova* 'fej' | *upravljenje* 'igazgatóság' ← (*u*)*pravitj* 'igazgat' ← *pravij* 'helyes, igaz' | *lagerj*, lásd LÁGER

gulden ⇨ holland forint, a korábbi holland pénznem (2001-ig)

⊙ holl, 'ua.', tkp. 'arany(ból való)' (germán rokonok: svéd *guld*, ang, ném *gold* 'arany')

gumiarábikum ⇨ arab mézga, folyékony ragasztószer

⊙ lat *gummi arabicum* 'arab mézga': nép lat *gummi* ← gör *kommi* ← egyiptomi *kemai* 'mézga' | *Arabicus* 'arábiai'

gumielasztikum ⇨ kaucsuk, tkp. rugalmas mézga

⊙ lat *gummi elasticum* 'arab mézga': nép lat *gummi* ← gör *kommi* ← egyiptomi *kemai* 'mézga' | lásd ELASZTIKUS

gumigutti ⇨ *kém* kelet-indiai fafajták beszáradt nedve, sárga festékanyag és hashajtó

⊙ ném *Gummigutt* 'ua.': népi lat *gummi* ← gör *kommi* ← egyiptomi *kemai* 'mézga' | maláj *getah* 'gyanta'

guppi ⇨ *áll* elevenszülő apró fogaspony, dél-amerikai eredetű, kedvelt akváriumi díszhal

⊙ R. J. Lechmere *Guppy* trinadadi tudósról

gurkha ⇨ *kat* nepáli hegyi törzsekből toborzott gyalogos elitalkulat tagja a régi brit hadseregben

⊙ *Gurkha* nepáli városról, az ilyen nevű dinasztia székhelyéről

gurtni ⇨ heveder

⊙ hazai ném *gurtin* ← ném *Gurt* 'öv, heveder' ← *gürten* 'körülkerít, felövez'

guru ⇨ *vall* hindu vallási tanító, lelki vezető, eredetileg a szikh felekezet vallási vezetője

⇨ *átv* egy szakma bálványozott, megfellebbezhetetlen tekintélye

⊙ ang, hindi, 'ua.' ← szansz *gurusz* 'tanító', tkp. 'súlyos, nyomós, tiszteletre méltó'

gusztál ⇨ szemügyre vesz, vizsgál, nézeget

✧ † izlel

⊙ ném *gustieren* ‘kóstolgat, izlel’ ← *Gusto* ‘izlés, étvágy’ ← ol *gusto* ‘ua.’, lásd GUSZTUS

gusztióz ✧ izléses, izletes, ínycsiklandó

⊙ auszt ném *gustiös* ‘ua.’ ← *gustieren* ‘kóstolgat, izlel’, lásd GUSZTÁL

gusztus ✧ izlés, tetszés, kedv

✧ étvágy, ehetnék

⊙ lat *gustus* ‘kóstolás, izlelés, izlés’ ← *gustare* ‘izlel’

gutgesinnt [gútgezint] † ✧ a hatalom, ill. a hatóságok iránt odaadó, feltétlenül megbízható (személy)

⊙ ném, ‘jó érzelmű, jóindulatú’: *gut* ‘jó’ | *gesinnt* ‘(valamilyen) érzelmű, felfogású’ ← *Sinn* ‘ész, értelem, szándék’

Guttalax ✧ *gyógysz* hashajtó csepp

⊙ tud lat ‘ua.’: *gutta* ‘csepp’ | *laxare* ‘enyhít, könnyebbít’, lásd LAXÁNS

guttapercha [guttapercsa] ✧ kelet-ázsiai fa tejszerű nedvéből beszárított kaucsukszerű, szigetelésre használt anyag

⊙ ang, ném, ‘ua.’: maláji *getah* ‘gyanta’ | *percsah* ‘a fa neve, amelyből a nedv származik’

gutturális ✧ *nyelvt* torokhang

⊙ tud lat (*vox*) *gutturalis* ‘toroknál képzett (hang)’ ← *guttur* ‘torok’

gubernamentális ✧ *pol* kormányzati

✧ a kormánnyal kapcsolatos

✧ kormányképes (párt)

⊙ ném, fr *gubernamental* ‘ua.’ ← *gouvernement* ‘kormány(zat)’ ← *gouverner* ‘kormányoz’ ← lat *gubernare* ‘ua.’ lásd GUBERNÁTOR

gubernánt † ✧ nevelőnő, a lányok nevelésére és kísérgetésére alkalmazott (idősebb) hölgy jómódú családoknál

⊙ ném *Gouvernante* ← fr *gouvernante* ‘ua.’ ← *gouverner* ‘kormányoz’ ← lat *gubernare* ‘ua.’ lásd GUBERNÁTOR

Lásd még KIBERNETIKA

guzlica ✧ *zene* balkáni vonós hangszer egyetlen lószőr húrral, énekmondók kíséretére

⊙ szerb-horvát, ‘ua.’

günz ✧ *geol* a földtörténet pleisztocén időszakának első eljegesedési korszaka

⊙ ném, ‘ua.’ ← *Günz*, a Duna bajorországi mellékfolyója

gvárdián ✧ *vall* házfőnök, kolostori előljáró a ferences, kapucinus és minorita rendházakban

⊙ kk lat *guardianus* ‘rendházfőnök’, tkp. ‘őríző, gondnok’ ← késő lat *guarda* ‘örizet, oltalom’, lásd GÁRDA

gynae- lásd GINE-

Gyneiod [ginejód] ✧ *gyógysz* jódtartalmú hüvelyöblítő tabletta

⊙ tud lat ‘ua.’: gör *güné* ‘nő’ | lat *iod(um)* ‘jód’

gypsy vagy **gipsy** [dzsipszi] ✧ cigány

✧ ang, ‘ua.’ ← középang (*E*)*gyptien* ‘egyiptomi’ ← lat *Aegyptianus* ‘ua.’ ← gör *Aigüptosz* ‘ua.’ (a középkori Angliában a cigányokat egyiptomi eredetűeknek hitték)

gyros [girosz, jirosz] ✧ *konyha* függőleges nyárson sült bárányhús, a török kebab görög megfelelője

⊙ újkör *jirosz* ‘ua.’ ← gör *girosz* ‘kör, forgás’

Lásd még GIROSKÓP, ZSIRÓ

gyttja [jüttja] ✧ *földr* lágy iszap mocsarak, tavak üledékében

✧ svéd, ‘ua.’, tkp. ‘kiöntés’ ← *gjuta* ‘önt’

Gy

---

gyaur ⇨ hitetlen, ebhitű, keresztény (a mohamedán szóhasználatban)

⊙ szerb *djaur* ← tör *kafır* ‘ua.’ ← ar *káfir* ‘hitetlen’, tkp. ‘megtagadó’

gyehenna ⇨ pokol

⊙ lat *Gehenna* ← héb *Gé-Hinnom* ‘Hinnom völgye’ (szakadékos völgy az ókori Jeruzsálem határában, ahol az ősidőkben gyermekáldozatok tüzei égtek), lásd még ZSÉN

gyeszjatyina ⇨ orosz területmérték, kb. egy hektár

⊙ or, ‘ua.’ ← *djeszjatj* ‘tíz’

gyúsz ⇨ *sport* teniszben olyan egyenlő állás (40:40 vagy 5:5), amely után valamelyik járékosnak két pont előnyt kell szereznie, hogy gémet, ill. szettet nyerjen

⊙ ang *deuce* ‘ua.’, ered. ‘kettes a kockán vagy kártyán’ ← kfr *deus*, mai fr *deux* ‘kettő’ ← lat *duo* ‘ua.’

H

---

habán ⇨ *népr* svájci eredetű, anabaptista vallású, német nyelvű népcsoport, amely zárt közösségekben lakott

⊙ szlk *haben* (*sky dvór*) ‘habán(udvar)’, a ~ok köffalal körülzárt telepe ← ném (*Haus*)*haben* ‘(ház)birtok’ ← *haben* ‘bír, birtokol’

habanéra ⇨ *zene* kubai eredetű spanyol tánc

⇨ ennek zenéje

⊙ sp *habanera* ‘ua.’, tkp. ‘havannai’ ← sp (*La*) *Habana* ‘Kuba fővárosa’

Lásd még HAVANNA

habeas corpus [habeasz korpusz] ⇨ *jog* elfogatóparancs az angolszász jogrendben

⇨ *jog* (1679-től) rendelkezés ugyanott, amely szerint a fogva tartás jogosságát azonnali bírósági eljárással kell megállapítani

⊙ lat, ‘tartsd fogva a (gyanúsított) testét’: *habere* ‘bír, tart, fogva tart’ | *corpus* ‘test’

Lásd még HABILITÁL

habib ⇨ *met* sivatagi homokvihar

⊙ ar, ‘ua.’

habilitáció ⇨ *tud* tudományos fokozat, doktori (vagy régen egyetemi magántanári) cím odaítélése, ill. elnyerése

⇨ *orv* a terhességgel és szüléssel járó szervi károsodás elhárítása

⊙ kk lat *habilitatio* ‘ua.’, lásd HABILITÁL

habilitál ⇨ *tud* képesít, doktori vagy magántanári címet, tudományos fokozatot odaítél

⇨ *tud* ilyen címre vagy fokozatra pályázik

⊙ kk lat *habilitare* ‘alkalmassá tesz’ ← lat *habilitas* ‘ügyesség, alkalmasság’ ← *habilis* ‘ügyes, alkalmas’ ← *habere* ‘tart, bír’

Lásd még DEBILIS, HABEAS CORPUS, HABITAT, HABITUS, INHIBÍCIÓ, REHABILITÁL

habitat ⇨ *biol* termőhely, élőhely, növények, ill. állatok természetes előfordulási helye

⇨ *szoc* emberek, embercsoportok lakóhelyi környezete

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat esz 3. szem, ‘lakik’ ← gyak *habitare* ‘lakni’ ← *habere, habitum* ‘bír, tart’

Lásd még HABILITÁL

habituáció ⇨ *biol* megszokás, az emberi és állati tapasztalatszerzés azon módja, hogy ismételt ingerre gyengül, majd megszűnik az ingerválasz

⊙ ang *habituation* ‘ua.’ ← késő lat *habituari, habituatus* ‘megszokik, szokásszerűvé válik’, lásd HABITUS

habituális ⇨ megszokott, szokványos, rendszeres, ismétlődő

⊙ ném *habituell* ← fr *habituel* ‘ua.’ ← lat *habitus*, lásd ott

habitus ⇨ lelkialkat, érzület, magatartás, modor

⇨ alkat, külső megjelenés

⇨ † öltözék

⊙ lat, ‘magatartás, külső megjelenés, megszokás’ ← *habere, habitum* ‘bír valamivel, visel, tart’

Lásd még HABILITÁL

habitué ⇨ törzsvendég, rendszeres látogató (főleg színházban, operában)

⇨ bennfentes személy

⊙ fr *habitué* ‘megszokott’ ← *habituer* ‘hozzászoktat’ ← késő lat *habituari* ‘ua.’ ← lat *habitus*, lásd ott

hachée lásd HASÉ

hacienda [aszjenda] ⇨ nagyobb birtok Mexikóban s Dél-Amerika spanyol nyelvű országaiban

⊙ sp, 'ua.', tkp. 'tennivaló' ← *hacer* 'tesz, csinál' ← lat *facere* 'ua.'

Lásd még FACILITÁS

haciendero [aszjenderó] ⇨ közép- és dél-amerikai nagybirtokos

⊙ sp, 'ua.', lásd HACIENDA

hacker [hekker] ⇨ *számtech* a számítógépes programokhoz nagyon értő, megszállott programozó

⇨ *számtech* számítógépkalóz, aki betör idegen rendszerekbe, s onnan információkat szerez, vagy ott kárt okoz

⊙ ang, 'ua.' ← *hack* 'felvagdós, felhasogat'

hackney [hekni] ⇨ áll hátszló, ügetőló

⊙ ang, 'ua.' ← *Hackney*, hajdani lötenyészetéről neves helyiség London közelében

hacsek ⇨ *nyelvt* több szláv nyelv helyesírásában használt, a betű hangértékét módosító, kis v alakú jel a betű felett, pl. cseh č=cs, ž=zs, ě=je

⊙ cseh *haček* 'kampó, horog'

hacsér † ⇨ testőr

⊙ baj-oszt *hatschier* ← ném *Hartschier* 'lovass testőr' ← ol *arciere* [arcsiere] 'íjász' ← *arco* ← lat *arcus* 'íj, ív'

hadisz ⇨ *vall* az iszlámnak a Korán mellett legfontosabb szent könyve, a Mohamedig visszanyúló szóbeli hagyomány írásba foglalása

⊙ ar, 'ua.', tkp. 'közlés, híradás'

hadron ⇨ *fiz* az erős kölcsönhatásban részt vevő elemi részecskék (barion és mezon) gyűjtőneve

⊙ ang, 'ua.': ← gör *hadrosz* 'hatalmas, erős' | -on (elemi részecskére utaló toldalék)

hádzs ⇨ *vall* zarándoklás Mekkába a szent Kába-közhöz

⊙ ar, 'menet, zarándoklat'

hádzsi ⇨ *vall* olyan muszlim címe, aki már elzarándokolt Mekkába

⊙ ar, 'ua.', lásd HÁDZS

hádzsib ⇨ *tört* a vezírének megfelelő főminiszteri rang a hispániai mór királyságokban

⊙ ar, 'ua.', tkp. 'ajtonálló'

hadzsime ⇨ *sport* rajta! (a bíró vezényszava cselgáncsban)

⊙ jap, 'ua.'

haem- lásd HEM-

haer- lásd HER-

haff ⇨ *földr* a tengertől elrekesztett vagy vele csak szűk nyíláson érintkező laguna, partmenti tó az Északi- és Balti-tenger mentén

⊙ ném *Haff* 'ua.' ← alném *haf* ← skand (svéd, norv) *hav* 'tenger' ← *háva* 'emelkedik' (ném *heben* 'ua.')

háfiz ⇨ *vall* megtisztelő cím arab hittudósoknak, aki az egész Koránt betéve tudja

⊙ ar 'ua.' ← *hafiza* 'fejből tud' tkp. 'őríz'

hafnium ⇨ *kém* kemény, nagy fajsúlyú fémes elem

⊙ lat *Hafnia* '(Koppen)hága' ← dán (*Krben*)*havn* '(kereskedők) kikötője' (a ~ot a koppenhágai egyetem kutatójaként fedezte fel Hevesy György) (germán rokonok: ném *Hafen*, ang *haven* 'kikötő')

haggada ⇨ *vall* az Ószövetség történeteire kapcsolódó ókori zsidó kommentárok és legendák gyűjteménye

⊙ héb *haggadah* 'elbeszélés'

hagiográfia ⇨ *vall* keresztény szent életrajza

⇨ *vall* ilyen írásokat tartalmazó gyűjtemény

⊙ lat *hagiographia* 'ua.': gör *hagiosz* 'szent' | lásd -GRÁFIA

hagiográfus ⇨ *vall* keresztény szentek életrajza

⊙ magy, 'ua.', lásd HAGIOGRÁFIA (a *geográfia-geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

hagiolátria ⇨ *vall* a szentek túlzott tisztelete

⊙ lat *hagiolatria* 'ua.': gör *hagiosz* 'szent' | *latreia* 'szolgálat a szentélyben' ← *latron* 'bér'

hagiológia ⇨ *vall* a keresztény szentek életének kutatása és leírása

⇨ *vall* a szentek tiszteletének kialakulását és jegyeit kutató tudományág

⊙ tud lat *hagiologia* ‘ua.’: gör *hagiosz* ‘szent’ | lásd -LÓGIA

hahnium [háanium] ⇨ *kém* a vanádiumcsoportba tartozó, igen rövid felezési idejű mesterséges radioaktív elem

⊙ Otto *Hahn* német fizikus nevééről | -ium (vegyi elemre utaló toldalék)

haik ⇨ *ölt* leperszerű, a vállon csattal összefogott, főként női felsőruha Észak-Afrikában

⊙ ar, ‘ua.’

haiku ⇨ *irod* háromsoros, 5-7-5 szótagú, rímtelen japán vers

⊙ japán *hai(kai no hok)ku* ‘tréfás láncvers’

hajdamák ⇨ *tört* 18. századi lengyelelles ukrán parasztfelkelés résztvevője

⇨ *tört* ukrán szabadcsapat tagja az orosz polgárháborúban (1917–1919)

⊙ ukrán, ‘ua.’

hakama ⇨ *sport* szoknyanadrág, a japán harcművészek viselete

⊙ jap, ‘ua.’

hakenkreuz [hákenkrajc] ⇨ horogkereszt

⊙ ném, ‘ua.’: *Haken* ‘kampó, horog’ | *Kreuz* ← ófn *kruzi* ← lat *crux, crucis* ‘kereszt’

hakim ⇨ mohamedán bölcs, tudós, bíró

⇨ arab orvos

⊙ ar *hákim* ‘bölcs’ ← *hikma* ‘bölcesség’, lásd ott

háklis ⇨ *biz* bogaras, szeszélyes, finnyás, akadémikus

⊙ baj-oszt *haki, hakli* ‘kényes, finnyás, válogatós’

hakni ⇨ *biz* színész alkalmi fellépése a színházon kívül, amelyhez szerződés köti

⇨ *műsz* kampó, horog

⊙ ném *Haken* ‘kampó’ (a fenti első jelentést talán mint „görbe út” vette fel)

hakszni ⇨ *biz* lábszár

⊙ hazai ném *haxen* ← ném *Hachse, Haxe* ‘marha lábszára’

halandzsa ⇨ értelmetlen, kitalált szavakkal megtűzdelt beszéd

⇨ zavaros fecsegés

⇨ mellébeszélés

⊙ magy, ‘ua.’ (Karinthy Frigyes leleménye, egy novellájának címe)

halberdó ⇨ † *kat* állj, ki vagy! (ört álló katona kiáltása)

⊙ ném *Halt! Wer da?* ‘Állj! Ki (van) ott?’: *halten* ‘megáll, feltartóztat’ | *wer* ‘ki’ | *da* ‘ott’

halef ⇨ *biz* bicska, kés

⊙ jidd, ‘kés a rituális vágáshoz’

half ⇨ † *sport* fedezet, középjátékos labdarúgócsapatban

⊙ ang, ‘ua.’ tkp. ‘fél’ (ez a játékos „félúton” áll fel a hátvédek és csatárok között)

halina ⇨ *text* daróc, posztó, nemez

⊙ szerb *haljina* ← tör *hali* ‘szőnyeg’ ← perzsa *hálí* ‘ua.’

halit ⇨ *ásv* kősó, nátriumklorid

⊙ ang *halit* ‘ua.’: gör *hal* ‘só’ | -it (ásványra utaló toldalék)

Lásd még HALOGÉN

halitus [halitusz] ⇨ *orv* lehelet

⊙ lat, ‘ua.’ ← hangut *halare* ‘lehel’

hall ⇨ *ép* előtér, előcsarnok

⇨ várószoba, társalgó

⇨ lakószobához csatlakozó belső szoba, félszoba

⊙ ném *Halle* ‘ua.’

hallali ⇨ a vad elejtését és a vadászat végét jelző kürtszó

⊙ fr hangut, ‘ua.’

halleluja lásd ALLELUJA

halló ⇨ figyelemkeltő kiáltás (ha a megszólított nevét nem tudjuk)

✧ igen, hallom, itt vagyok! (telefonban jelentkezéskor)

⊙ ném *hallo* ‘ua.’, de más nyelvekben is: ang *hallo*, *hullo*, *hello* (bizalmas üdvözlésként is), fr *holà*, spanyol *hola* ‘ua.’

halloween ✧ [helóin] *vall* mindenszentek előestéje (okt. 31), általános vigasság és népi mulatságok ideje az Egyesült Államokban

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. (*All*) *Hallow(s) E’en* ‘minden szentek estéje’: *all* ‘minden’ | *hallow* ← óang *halig* ‘szent’ (rokona a ném *heilig* ‘ua.’) | *e’en*, tkp. *even* ‘este’ (ma csak a bővebb *evening* formában)

hallucináció ✧ *orv* érzékszalódás

✧ képzelődés, káprázat

⊙ tud lat *hallucinatio* ‘ua.’, lásd HALLUCINÁL

hallucinál ✧ *orv* érzékszalódásai vannak

✧ *orv* nem létező dolgokat vél látni, hallani, érezni

✧ képzelődik, rémképeket lát

⊙ lat *alucinari*, *hallucinari* ‘álmodozik, ábrándozik, tévelyeg’ ← gör *alió* ‘mágn kívül van, zavarodott’

hallucinogén ✧ *orv* hallucinációkat keltő (vegyi anyag)

⊙ ném *halluzinogen* ‘ua.’: lásd HALLUCINÁL, -GÉN

hallux ✧ *anat* nagy lábujj, öregujj

⊙ lat, ‘ua.’

halma ✧ *ját* kockás táblán korongokkal játszott, ókori eredetű társasjáték

⊙ ném *Halma* ‘ua.’ ← gör *halma* ‘ugrás’ ← *hallomai* ‘ugrik’

halo ✧ *met* színes fénygyűrű a Nap vagy Hold körül, fényüknek a felhők jégkristályain való megtörése folytán

✧ *csill* a Tejútrendszer lapult ellipszoid formájában övező, gömbhalmazokból álló alrendszer

✧ *fényk* fényforrás vagy csillogó tárgy körül keletkező fényudvar fényképen

⊙ ném *Halo* ‘ua.’ ← lat *halos* ← gör *halósz* ‘ua.’, ered. ‘szérű’

halo- ✧ (összetételek előtagjaként) sóval kapcsolatos, só-

⊙ gör *halsz*, *halosz* ‘só’

halobionta ✧ *biol* olyan élőlények, amelyek sós talajon vagy nagy sókoncentrációjú vízben élnek

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd HALO- | tbsz seml *bionta* ‘élőlények’ ← *bión*, *biontosz* ‘élő’ ← *bioó* ‘él’

halofil ✧ *biol* sókedvelő (növény vagy állat)

⊙ ang *halophile* ‘ua.’: lásd HALO- | gör *philó* ‘kedvel’

halofília ✧ *biol* sókedvelés, egyes növény- és állatfajok ragaszkodása a sós élőhelyhez

⊙ ang *halophily* ‘ua.’, lásd HALOFIL

halofiton ✧ *biol* sós talajt kedvelő növény

⊙ lásd HALO- | *phüton* ‘növény’ ← *phüó* ‘sarjad’

halogén ✧ *kém* fémekkel közvetlenül sót képző (kémiai elem: fluor, klór, bróm, jód)

⊙ ang, ném *halogen* ‘ua.’, lásd HALO-, -GÉN

halogénezés ✧ *kém* egy vagy több halogénatom beépítése szerves molekulába

⊙ magy, lásd HALOGÉN

halogénid ✧ *kém* szerves vegyület, mely szénhidrogénből áll elő egy vagy több atom halogénnel való helyettesítése folytán

⊙ ném *Halogenid* ‘ua.’: lásd HALOGÉN | -*id* (vegyi származékra utaló toldalék)

halogénlámpa ✧ *vill* erős fényű és kis fogyasztású izzólámpa, amelyben a volfrámszálat halogén elemek gőze veszi körül

⊙ lásd HALOGÉN

halográfia ✧ *kém* sótan, a kémiai sók leírása

⊙ tud lat *halographia* ‘ua.’, lásd HALO-, -GRÁFIA

haloid ✧ *kém* fématom és halogén elem által alkotott (só)

⊙ lásd HALO(GÉN) | -*id* (vegyi származékra utaló toldalék)

halometria ✧ *kém* sótartalom meghatározása

⊙ ang *halometry* ‘ua.’: lásd HALO- | *metreó* ‘mér’

halon ⇨ *kém* a halogénezett szénhidrogének gyűjtőneve

⊙ lásd HALO- | -on (vegyi származékra utaló toldalék)

halotrichit ⇨ *ásv* hajszsászterű, selyemfényű rostos halmazokat alkotó vas-alumínium-szulfát

⊙ ném *Halothrichit* 'ua.': lásd HALO- | *thrix*, *thrikhosz* 'hajszász' | -it (ásványra utaló toldalék)

halt! ⇨ állj! megállj!

⊙ ném felsz, 'ua.' ← *halten* 'tart, feltart, megáll'

halurgia ⇨ *kém* az ásványi sók és sóoldatok technológiája a vegyiparban

⊙ ném *Halurgie* 'ua.': lásd HALO- | *ergon* 'munka'

halva ⇨ keleti édesség, törökméz

⊙ szerb, tör, 'ua.' ← ar *halvá* 'édesség'

hamadán ⇨ *text* teveszór színű alapon mintás perzsaszőnyeg

⊙ az iráni *Hamadán* tartományról

hamadriád ⇨ *mit* fákban élő nimfa, védőszellem

⊙ ném *Hamadryad* ← gör *hamadriász*, *hamadriadosz* 'ua.': *hama* 'szintén' | *drüasz* 'fa-szellem',
lásd DRIÁD

hamak † ⇨ függőágy

⊙ sp *hamaca* 'ua.' ← aravak (haiti indián)

hamal ⇨ közel-keleti teherhordó, hordár

⊙ ar, 'ua.'

ham and eggs [hemendegz] ⇨ *konyha* sült sonka tükörtojással

⊙ ang, 'sonka és tojás': *ham* 'sonka' | *egg* 'tojás'

hamásza ⇨ *irod* az óarab költészet két részből álló, sok hősi éneket tartalmazó 9. századi gyűjteménye

⊙ ar, 'ua.', tkp. 'hősiesség'

hambo ⇨ *sport* rövid harci bot a japán küzdősportokban

⊙ jap, 'ua.': *ham* 'fél' | *bo* 'harci bot'

hamburger ⇨ *konyha* meleg zsemlelében fogyasztott, grillezett és ízesített vagdalthús-pogácsa

⊙ ang, 'hamburgi': VAGY *Hamburg* német kikötőről, ahonnan német bevándorlók révén került az Egyesült Államokba, VAGY a New York állambeli *Hamburg* kisvárosról, ahol már az 1880-as években árusították

hámi lásd HAMITA

hamita vagy **hámi** ⇨ *népr* egyes északkelet-afrikai népek csoportja

⇨ ezek nyelvei (óegyiptomi, kopt, berber, hausza)

⊙ tud lat *Hamita* 'ua.' ← *Kám* vagy *Hám*, Noé harmadik fia (ezek a népek a Biblia szerint az ő leszármazottai)

hammadá ⇨ *földr* sziklasivatag, durva kötörmelékkel borított sivatagos terület

⊙ ar, 'ua.'

hammám ⇨ gőzfürdő, törökfürdő, az iszlám világban általános közfürdő, eredetileg főleg rituális tisztálkodásra szolgált

⊙ ar, 'ua.' ← *hamma* 'fűt'

hamszterol ⇨ *biz* összeharáscol, felhalmoz

⊙ magy, 'ua.' ← ném *Hamster* 'hörcsög'

han ⇨ karavánszeráj, közel-keleti vendégfogadó

⊙ tör ← perzsa 'ua.'

hanák ⇨ *népr* cseh-morva tájszólást beszélő, jellegzetes viseletű és népzenejű népcsoport Csehországban

⊙ cseh, 'a morvaországi *Haná* folyó vidékének lakosa'

handheld [hendheld] ⇨ *sámtech* kézi, kézben tartható (számítógép vagy periférius tartozék)

⊙ ang, 'ua.': *hand* 'kéz' | *hold*, *held* 'tart'

handicap lásd HENDIKEP

handlé ⇨ ószeres, használcikk-kereskedő

⊙ jidd *handle* ‘ua.’ ← ném *Handler* ‘kereskedő’ ← *handeln* ‘kezel, ténykedik, kereskedik’ ← *Hand* ‘kéz’

handlíroz ⇨ *biz* alkudozik

⊙ magy, ‘ua.’, a *HANDLÉ* szóból, németes képzéssel

hand-out [hendaut] ⇨ előadás vázlata, amelyet előre kiosztanak a hallgatóságnak

⇨ *pol* közéleti szereplő írásba foglalt nyilatkozata újságírók számára

⊙ ang, ‘ua.’ ← *hand out* ‘kioszt, szétoszt’: *hand* ‘átad, kézbe ad’ ← *hand* ‘kéz’ | *out* ‘ki’

handrömi ⇨ *ját* olyan nyert játszma römiben, amikor a játékos egyszerre teszi le valamennyi lapját

⊙ ném *Handrummy* ‘ua.’: *Hand* ‘kéz’ | lásd *RÖMI*

hands [hendz] ⇨ *sport* kezezés, a labda érintése kézzel labdarúgásban

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘kezek’ ← *hand* ‘kéz’

hands off! [hendz of] ⇨ el a kezekkel!

⊙ ang, ‘ua.’: *hand* ‘kéz’ | *off* ‘el, félre’

hands up! [hendz ap] ⇨ kezeket fel!

⊙ ang, ‘ua.’: *hand* ‘kéz’ | *up* ‘fel’

handzsár ⇨ ívelt pengéjű, rövid kard

⊙ szerb-horvát *handžar* ← tör *hançar* ← perzsa *hanszar* ‘ua.’

hangerli ⇨ † pincér törölkendője

⇨ kisgyermek előkéje

⊙ ném kics *Hangerl* ‘törölkendő’ ← *hängen* ‘lóg, csüng’

haniva ⇨ *vall* kultikus szobrocska japán sírokban

⊙ jap, ‘ua.’

hansom [henszom] ⇨ *közl* egykori kétkerekű, egylovas angol bérkocsi magasabb hátsó ülésel

⊙ feltalálójáról, J. A. *Hansom* angol mérnökről

Hanswurst ⇨ *szính* paprikajancsi, az osztrák népi bábjáték közkedvelt figurája

⊙ ném, ‘ua.’, tkp. ‘Kolbász Jancsi’: *Hans* ‘Jancsi’ ← (*Jo*)*hannes* ‘János’ | *Wurst* ‘kolbász’

hantál ⇨ *biz* fecseg, dumál

⇨ hazudik, mellébeszél, hamukál

⊙ ném *hantieren* ‘bánik, kezel’, nyj ‘lármázik’ ← fr *hanter* ‘látogat’ ← skand (pl. izl *heimta*, svéd *hämta* ‘viz, hazavisz’)

hanti vagy **chanti** ⇨ *népr* az Ob mentén élő, a magyarral közlő rokon ugor nép, oroszos nevének osztyják

⇨ *nyelvt* e nép nyelve

⊙ hanti, *chantig* ← *kanteg* ‘ua.’, tkp. ‘közösség, szervezet’

❖ magy *had*

hanukka ⇨ *vall* zsidó örömnép november-decemberben annak emlékére, hogy Makkabeus Júdás Kr. e. 164-ben visszafoglalta a szíriaiaktól és újraszenteltette a jeruzsálemi Templomot

⊙ héb, ‘avatás, szentelés’

hanzli ⇨ † a csapolt sör tetejéről lecsapott és összegyűjtött hab

⊙ hazai ném kics *Hansl* ‘ua.’, tkp. ‘Jancsi’ ← *Hans* ← (*Jo*)*hannes* ‘János’

hapax legomenon ⇨ *nyelvt* írásban csak egyetlen helyen előforduló, ezért sokszor megfejtethetetlen jelentésű szó, pl. a magyar *kangrez* a Tihanyi Alapítólevélben

⇨ *irod* egy költő vagy író által kiöltött s általa is csak egyszer használt szókapcsolat, szóösszetétel pl. a *fölszánt* (értsd: fölesküdt és elszánt) *poéta ceruza* Adynál

⊙ gör, ‘egyszer kimondott dolog’: *hapax* ‘egyszer’ | *legomenosz* ‘(ki)mondott’ ← *legó* ‘mond’

haplobionta ⇨ *biol* olyan szervezet, amelynek fejlődése során a haploid állapot csak a megtermékenyített petesejtben jelentkezik

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *haplusz* ‘egyszer’ | tbsz seml *bionta* ‘élőlények’ ← *bión*, *biontosz* ‘élő’ ← *bioó* ‘él’

haplodiploidia ⇨ *áll* a társadalmat alkotó rovarok bonyolult társas szerveződésének genetikai alapja, az a jelenség, hogy a nőtények diploidok, a megtermékenyítetlen petéből fejlődő hímek viszont haploidok

⊙ lásd HAPLOID, DIPLOID

haplofázis ⇨ *biol* az az életszakasz valamely élőlény fejlődésében, amelyet haploid kromoszómaszám jellemez

⊙ gör *haplusz* ‘egyszer’ | lásd FÁZIS

haploid ⇨ *gen* egyetlen kromoszómagarnitúrát tartalmazó sejt, vagy ilyen sejtekből álló élőlény

⊙ gör *haplusz* ‘egyszer’ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

haploidia ⇨ *gen* haploid állapot (vírusokban és baktériumokban, állatok esetében többnyire csak az ivarsejteketben)

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd HAPLOID

haplológia ⇨ *nyelvt* egyszerejtés, két egymást követő azonos vagy hasonló szótag, ill. hangcsoport közül az egyiknek a kivétele pl. *okvet(et)len* vagy lat *labilis* (tkp. *labi-bilis*)

⊙ tud lat *haplogologia* ‘ua.’: gör *haplusz* ‘egyszer’ | *logion* ‘mondás’ ← *legó* ‘mond’

happening [hepening] ⇨ rendhagyó, vegyes műfajú előadás meglepetésekkel, rögtönzésekkel és a közönség aktív részvételével

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘történés’ ← *happen* ‘történik, megесik’ ← *hap* ‘véletlen, szerencse’

happol ⇨ megszerez (másoktól), megkaparint

⊙ ném hangut *happen* ‘mohón utánakap, befal’

happy end [hepi end] ⇨ *irod* szerencsés kimenetel, boldog vég (regény, színmű, film befejezésében)

⊙ ang *happy end(ing)* ‘ua.’: *happy* ‘szerencsés’ ← *hap* ‘véletlen, szerencse’ | *end(ing)* ‘vég(ződés)’

haptaglobin ⇨ *biokém* a hemoglobint lekötő plazmafehérje

⊙ ang, ‘ua.’: gör *haptó* ‘odailleszt, odaköt, megérint’ | lásd GLOBIN

hapták ⇨ † vigyázzállás

⇨ *kat* a vigyázz! mint vezényszó

⊙ ném *habt acht!* ‘figyeljenek, vigyázzanak!’: *haben* ‘bír, van neki’ | *Acht* ‘figyelem’

haptén ⇨ *orv* nem antigén természetű anyag, amely nagy molekulájú fehérjékhez kötődve immunválaszt vált ki

⊙ ang *haptén* ‘ua.’: gör *haptó* ‘megköt’ | *-én* (vegyi származékra utaló toldalék)

haptotropizmus ⇨ *növ* érintési inger által kiváltott mozgásjelenség, pl. kúszónövények indáin, kacsain

⊙ tud lat *haptotropismus* ‘ua.’: gör *haptó* ‘megérint’ | lásd TROPIZMUS

hara ⇨ *sport* a has mint a belső energia központja a japán harcművészetben

⊙ jap, ‘has’

harakiri ⇨ hagyományos japán öngyilkossági forma, a has felmetszése, a japánban használatosabb nevén *szeppuku*

⊙ jap, ‘ua.’: *hara* ‘has’ | *kiri* ‘vág’

haram ⇨ *vall* mohamedán templomudvar körülkerített térségéből nyíló imaterem

⊙ ar *harám* ‘tilalmas’ ← *harama* ‘megtilt’

Lásd még HÁREM, HEREM

harámbasa ⇨ † rablóvezér, haramiavezér

⇨ *tört* (a török hódoltság korában) gyalogos csapat alparancsnoka

⊙ szerb-horv *harambasa* ‘szabadcsapat vezére’ ← tör *haram* ‘bas’ ‘a rablók vezetője’

harangíroz ⇨ † lelkesítő beszédet tart

⊙ ném *harangieren* ← fr *haranguer* ‘ua.’ ← kk lat *harenga* ‘tömeggyűlés’ ← frank *hari-hring*, mai ném *Heer-ring* ‘sereg, tömeg gyűrűje’

hard-boiled fiction [hardbojld fiksn] ⇨ *irod* Hemingway által indított szikár, keménykötésű, sok párbeszédre és igen tömör leírásra épülő prózastílus a modern angolszász irodalomban

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘keményre főtt regény’: *hard-boiled (eggs)* ‘kemény(tojás)’: *hard* ‘kemény’ | *boil* ‘forral, főz’ | *fiction* ‘széppróza’, lásd FIKCIÓ

hard bop ⇨ *zene* a dzsessznek az 1950-es években indult keményen lüktető, sok rögtönzésen alapuló stílusa

⊙ ang, ‘ua.’: *hard* ‘kemény’ | *(be)bop*, a dob hangját imitáló, jelentés nélküli szó a dúdolt dzsesszben

hard copy [hard kopi] ⇨ *számtech* kinyomtatott, alfanumerikus vagy grafikus számítógépes információ

⊙ ang. 'ua.', tkp. 'kemény másolat': *hard* 'kemény' | *copy* 'másolat', lásd KÓPIA

hard disk [hard diszk] ⇨ *számtech* merevlemez, winchester, igen sok adatot tartalmazó gyors mágneslemez

⊙ ang. 'ua.', tkp. 'kemény lemez': *hard* 'kemény' | *disk* 'korong, lemez' ← fr *disque* 'ua.', lásd DISZKOSZ

hard edge [hard edzs] ⇨ *műv* az Egyesült Államokból az 1960-as években indult festészeti irányzat, jellemzője a tiszta, erős színek, éles kontúrok és a geometrikus formák használata

⊙ ang. 'ua.', tkp. 'kemény él': *hard* 'kemény' | *edge* 'él, szegély'

hard rock [hard rok] ⇨ *zene* az 1960-as évek végén kialakult rockstílus erős hangosítással, egyszerű blues-formák átvételével és az ütőhangszerek fokozott használatával

⊙ ang. 'ua.', tkp. 'kemény rock': *hard* 'kemény' | lásd ROCK

hardver ⇨ *számtech* az elektronikus számítógép mint mechanizmus, annak tartozékai és alkatrészei

⊙ ang *hardware* 'ua.', ered. 'vasáru, fém szerszámok': *hard* 'kemény' | *ware* 'áru'

hárem ⇨ nők elzárt lakrésze mohamedán házban, palotában

⊙ szerb, tör *harem* ← ar *harám*, *harim* 'tiltott, tilalmas dolog' ← *harama* 'megtilt'
Lásd még HARAM, HEREM

hárfa ⇨ *zene* háromszög alakú, függőlegesen tartott nagy hangszer, melynek szabadon álló húrjait ujjal pengetik

⊙ ném *Harfe* ← ófn *harpha* ← gót *harpo* 'ua.'

hargenol ⇨ *szleng* üt, ver, ütlegel

⊙ ném argó *hargenen* 'megöl' ← jidd *hariga* 'gyilkosság' ← héb *harag* 'megöl'
Lásd még HIRIG

hári ⇨ *biz* haj, frizura

⊙ ném *Haar* 'haj'

haridzsita ⇨ *vall* korai, puritán elveket valló muszlim szekta és a világi uralmat elutasító politikai irányzat

⊙ ar *haridzs* 'elszakadás, különvonulás'

harlekin ⇨ *szính* pojáca, paprikajancsi, az olasz commedia dell'arte zenés bohózatainak állandó komikus figurája

⊙ ném *Harlekin* ← fr *Harlequin* ← ol *Arlecchino* 'ua.', ered. talán szellem, démon (*Hennequin* ördög a középkori demonológiában, *Alichino* démon Dante poklában)

harmattan ⇨ *met* a sivatag felől fújó száraz, meleg szél Nyugat-Afrikában

⊙ ar, 'ua.'

harmonia ⇨ *zene* összhangzás, összhangzat, összecsengés

⇨ *műv* műalkotás elemeinek szép térbeli hatást kiváltó összhangja és arányossága

⇨ összhang, egyetértés

⇨ megértés, egyezés, egység

⊙ lat *harmonia* 'ua.' ← gör *harmonia* 'illeszkedés, egyezés, összhang' ← *harmosz* 'illeszték' ← *harmodzó* 'illeszt'

harmonika ⇨ *zene* szájjal vagy kézi fújtatóval megszólaltatott, rézlemezes sípokból álló hangszer (száj~, tangó~)

⊙ ném *Harmonika* ← ang *harmonica* 'ua.', ered. *armonica* 'üvegharmonika, B. Franklin találmánya'
← lat *harmonicus* 'összhangzatos', lásd HARMONIKUS

harmonikus ⇨ összhangzatos, összecsengő

⇨ *zene* kellemesen összecsengő

⇨ békés, egyetértő

⇨ összehangolt, zökkenőmentes

⊙ ném *harmonisch* 'ua.', lásd HARMÓNIA

harmónium ⇨ *zene* fémmylevecskéből álló orgonaszerű kis hangszer, amelyet lábbal taposott fújtató levegője szólaltat meg

© fr *harmonium* ‘ua.’, A.-F. Debain francia hangszerkészítő találmánya és névalkotása

harmonizáció ⇨ *zene* kíséret szerkesztése dallamhoz

⇨ egyeztetés, összehangolás

© ném *Harmonisation* ‘ua.’, lásd HARMONIZÁL

harmonizál ⇨ *zene* dallamhoz kíséretet szerkeszt

⇨ összeillik, egybehangzik, összhangban van

⇨ összhangba hoz

© ném *harmonisieren* ← fr *harmoniser* ‘ua.’, lásd HARMÓNIA

harmonogram ⇨ *közg.*, *műsz.* folyamatábra bonyolult feladatok tervszerű lebonyolításának szervezéséhez, amely a műveletek kezdési és befejezési időpontjait grafikusán tünteti fel

© ném *Harmonogramm* ‘ua.’, lásd HARMÓNIA, -GRAMM

haroset ⇨ *vall* széderestén fogyasztott étel, alma és dió keveréke, amely a vallásos zsidókat az agyag és szalma keverékére emlékezteti, amiből őseiknek téglát kellett szárítaniuk Egyiptomban

© héb *háróset* ‘ua.’ ← *heres* ‘agyagedény’

hárpia ⇨ *mít* (nagybetűvel) egyike a görög regék madártestű ártó istennőinek, akik kiszemelt áldozatuk elől mindent felfaltak

⇨ *átv* házsártos, komisz nő, házisárkány

© lat *Harpya* ← gör *Harpüia* ‘ártó istennő’ ← *harpadzó* ‘elragad, elrabol’

harpisichord [harpiszikord] ⇨ *zene* a csembaló angol neve

© ang, ‘ua.’ ← régi fr *harpechorde* ‘ua.’: *harpe* ‘hárfa’ | *chorde* ← lat *chorda* ‘húr’

harpuna ⇨ † szigony, halászszigony (bálnavadászathoz)

© ang *harpoon* ← fr *harpon* ‘ua.’ ← lat *harpe* ← gör *harpé* ‘sarló’

hartal ⇨ *koh* kemény alumínium

© ném *Hartal* terméknév, ‘ua.’: *hart* ‘kemény’ | *Al(uminium)* ‘ua.’

haruspex [haruszpeksz] ⇨ *vall* ókori római pap, aki az áldozati állatok belsőrészei alapján mondott jóslatot

© lat *haruspex*, *haruspicis*, ‘ua.’: *haru* (ismeretlen jelentésű, vsz. etruszk eredetű szó) | *specere* ‘néz’

haruspicium [haruszpicium] ⇨ *vall* béljóslás az ókori Rómában

© lat, ‘ua.’, lásd HARUSPEX

hasard lásd HAZÁRD

hasé ⇨ *konyha* vagdalt hús, húspogácsa, fásírt

© ném *Haschée* ‘ua.’ ← fr (*viande*) *hachée* ‘felvagdalt (hús)’ ← *hacher* ‘vagdál’ ← *hache* ‘fejsze’ ← alném *hacke* ‘ua.’

hash [hes] ⇨ *számtech* keverés, érték leképezése numerikus értékre keverőfüggvény segítségével

© ang, ‘ua.’, tkp. ‘vagdalt hús és tört burgonya keveréke’ ← fr *hachée*, lásd HASÉ

hásimita ⇨ *tört* közép- és közel-keleti arab uralkodó család, amely ma már csak Jordániában van trónon

© névadója *Hásim*, Mohamed dédapja, akitől a dinasztia származtatja magát

hasis ⇨ indiai kender virágzatának gyantájából készült kábítószer

© ném *Haschisch* ← ar *hasís* ‘indiai kender’, tkp. ‘száritott fű, széna’

hassium ⇨ *kém* mesterséges transzurán radioaktív elem

© Hessen német tartomány latin *Hassia* nevéből, mert ennek székhelyén, Darmstadtban fedezték fel

haszid vagy **hászid**, **hasszid** ⇨ *tört* a hellenizálódás ellen fellépett, a vallási törvények szigorú betartását követelő zsidó szekta tagja a Kr. e. 2. században

⇨ *vall* a haszidizmus valamelyik irányzatának követője

© héb tbsz *hasszidim* ‘kegyesek, jámborak’

haszidizmus ⇨ *vall* puritanizmust és miszticizmust hirdető irányzat a 12–13. századi német zsidóság körében

⇨ *vall* misztikus és főleg érzelmi elemekre épülő, az askézist és a rabbinikus hagyományt elutasító vallási mozgalom a kelet-európai zsidóság széles köreiből a 18–20. században

© ném *Chassidismus* ‘ua.’: lásd HASZID, -IZMUS

hatha jóga ⇨ a jógának testgyakorlatokból, valamint légző és figyelemösszpontosító gyakorlatokból álló ága, amelynek célja megőrizni a legtökéletesebb testi és szellemi állapotot

⊙ szan *hatha* ‘erő’ | lásd JÓGA

haubic ⇨ † *kat* tarackágyú, tömegek és zárt hadsorok szétzilálására használt régi lövegfajta

⊙ ném *Haubitze* ← cseh *houfnice* ‘ua.’ ← *houf* ‘csapat, raj, tömeg’

haupttreffer ⇨ főnyeremény, telitalálat sorsjátékon

⊙ ném *Haupttreffer* ‘ua.’: *Haupt* ‘fej, fő-’ | *treffen* ‘eltalál, találkozik’

hausse lásd HOSSZ

hausza ⇨ *népr* Nyugat-és Közép-Afrikában élő, mohamedán vallású negroid nyelvet beszélő nép

⇨ *nyelvt* e nép nyelve, amely széles körben érintkezési nyelvként használatos

⊙ saját név

hausztórium ⇨ *biol* növényi élősködők szívógyökere, amely a gazdanövénybe hatolva onnan vizet és táplálékot vesz fel

⇨ *növ* a növényi embrió fejlődéséhez szükséges tápanyagokat közvetítő sejtcsoport egyes magokban

⊙ tud lat *haustorium* ‘ua.’ ← lat *haustor* ‘merítő’ ← *haurire*, *haustum* ‘merít’

haute-couture [otkutúr] ⇨ *div* előkelő szabázzat, szabóművészet

⇨ *div* a legnagyobb francia divatszalonok 1868-ban alakult céhszerű tömörülése

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘magas (igényű) szabázzat’: *haut* ← lat *altus* ‘magas’ | *couture* ‘varrás, sebhely’ ← késő lat *consutura* ‘ua.’ ← lat *consuere*, *consutum* ‘összevarr’: *con-* ‘össze’ | *suere* ‘varr’

Lásd még SZUTÚRA

haute-finance [otfinansz] ⇨ a pénzarisztokrácia, a felső pénzvilág

⊙ fr, ‘ua.’ *haut* ← lat *altus* ‘magas’ | *finance* ‘pénzügy, vagyoni helyzet’, lásd FINANCIÁLIS

haut-goût [ogu] ⇨ *konyha* nemes íz, a vadhúsok jellegzetes erős zamata

⊙ fr, ‘ua.’: *haut* ← lat *altus* ‘magas’ | *goût* ‘íz, ízlés’, lásd GUSZTUS

haute-lisse [otlisz] ⇨ *text* olyan falkárpit, amelynek a láncfonalait a szövőszéken függőlegesen feszítik ki

⊙ fr, ‘ua.’: *haut* ← lat *altus* ‘magas’ | *lisse* ← lat *licium* ‘szál, fonal, keresztfonal’

haut-relief [orörlief] ⇨ *műv* magasdombormű

⊙ fr, ← ol *alto rilievo* ‘ua.’: *alto* ← lat *altus* ‘magas’ | *rilievo* ‘kiemelkedés’ ← *rilevare* ← lat *relevare* ‘kiemel’, lásd RELEVÁNS

haute-saison [otszezon] ⇨ † főidény

⊙ fr, ‘ua.’: *haut* ‘magas, fő’ ← lat *altus* ‘magas’ | lásd SZEZON

haute-volée [otvolé] ⇨ a felső tízezer, az előkelők világa

⊙ fr, ‘ua.’: *haut* ← lat *altus* ‘magas’ | *volée* ‘repülés, vminek a röpte’ ← *voler* ‘repül’ ← lat *volare* ‘ua.’

havanna ⇨ finom szivarfajta

⊙ Kuba fővárosának, *Havannának* a nevéből ← sp (*La*) *Habana* ‘ua.’

Lásd még HABANÉRA

havária ⇨ † *ker* szállítási kár

⇨ üzemzavar, üzemi baleset

⊙ ném *Havarie* ← ol *avarìa* ‘ua.’ ← ar *avarija* ‘sérült rakomány’

havelock [hevlak] ⇨ *div* ujjatlan, könyökig érő gallérú régi férfiköpeny

⊙ H. *Havelock* angol tábornok nevéből, aki divatba hozta

haver ⇨ *biz* barát, pajtás, cimbora

⊙ jidd *chawer* ‘társ, barát’ ← héb *hábér* ‘ua.’

hazárd ⇨ nagy kockázattal járó, kockázatos

⇨ felelőtlen, vakmerő, merész

⊙ ném *Hasard* ← fr *hasard* ← ófr *hasart* ‘véletlen, szerencse’ ← ar *az-zahr*, tkp. *al-zahr* ‘a játékkocka’

❖ magy *házsártos*

hazardéria ⇨ † kockázatos lépés

⊙ fr *hasarderie* ‘ua.’, lásd HAZÁRD

hazardíroz ⇨ kockáztat, szerencsét próbál

⇨ kockára vet, mindent egy lapra tesz fel

⇨ szerencsejátékot űz

⊙ ném *hasardieren* ← fr *hasarder* 'ua.', lásd HAZÁRD

hazardőr ⇨ szerencsejátékos, hazardjátékos

⇨ felelőtlenül vakmerő, könnyelmű, kockázatot vállaló ember

⊙ fr *hasardeur* 'ua.', lásd HAZÁRD

heat sink [hít szink] ⇨ *számtech* hűtőborda, hőfelesleget elvezető elem számítógép-alkatrészekben

⊙ ang, 'ua.': *heat* 'hő, meleg' | *sink* 'konyhai mosogató, lefolyó' ← *sink* 'süllyed'

heavy metal [hevi metál] ⇨ *zene* a rock irányzata a hatvanas évek közepétől, a gitarra támaszkodó kemény, fémese elektronikus hangzás jellemzi

⇨ ang, 'ua.', tkp. 'nehéz fém': *heavy* 'súlyos' | *metal* 'fém' ← lat *metallum* 'ua.'

hebefrén ⇨ *lél* serdülőkori hasadásos elmezavarban szenvedő (személy)

⊙ ném *hebehrän* 'ua.', lásd HEBEFRÉNIA

hebefrénia ⇨ *lél* serdülőkori hasadásos elmezavar

⊙ tud lat *hebehrénia* 'ua.': gör *hebé* 'ifjúkor' | *phrén* 'elme'

héber ⇨ *tört* a zsidó nép egyik neve az ókorban

⇨ *nyelvt* a zsidóság szertartási nyelve

⊙ lat *Hebr(aeus)* ← gör *hebraiosz* 'héber, zsidó' ← héb *ibri* 'túloldali'

héber lásd HÉVÉR

hebraica [hebraika] ⇨ *tud* a héber nyelvvel, a zsidó műveltséggel és irodalommal foglalkozó művek gyűjteménye

⊙ lat tbsz seml, 'ua.' ← *hebraicus* 'a héberekkel kapcsolatos' ← *hebraeus*, lásd HÉBER

hebraista ⇨ *tud* a hebraisztika tudósa, szakértője

⊙ ném *Hebraist* 'ua.', lásd HEBRAISZTIKA

hebraisztika ⇨ *tud* a héber nyelvvel, a zsidó műveltséggel és irodalommal foglalkozó tudományág

⊙ ném *Hebraistik* 'ua.', lásd HÉBER

hebraizmus ⇨ *nyelvt* héber nyelvi jellegzetesség, sajátos kifejezőmód

⊙ ném *Hebraismus* 'ua.', lásd HÉBER, -IZMUS

hecc ⇨ *biz* bosszantás, ugratás

⇨ csíny, móka, muri, balhé

⇨ hajsza, uszítás

⇨ † állatviadal

⊙ ném *Hetze* 'üldözés, uszítás, hajtóvadászat'

heccel ⇨ bosszant, ugrat, hergel

⇨ ingerel, izgat

⇨ bujtogat, uszít

⊙ lásd HECC

hecckampány ⇨ *sajtó* uszító, lejárató sajtótámadások sorozata

⊙ lásd HECC, KAMPÁNY

heccmejszter ⇨ † *biz* hecccek szervezője

⊙ ném *Hetzmeister* 'ua.', lásd HECC, MAJSZTER

heccsedli ⇨ *növ* csipkebogyó, a vadrózsa termése

⇨ *konyha* csipkebogyólekvár

⊙ baj-oszt kics *Hetscherl* 'ua.' ← ?

hectica lásd HEKTIKA

héder ⇨ *okt* zsidó hitközségi elemi iskola

⊙ héb, 'ua.', tkp. 'szoba'

hedonista ⇨ a hedonizmus híve

⇨ élvhajhász, élveteg ember

⊙ lásd HEDONIZMUS

hedonisztikus ⇨ a hedonizmus alapján álló

✧ érzéki, testi

⊙ ném *hedonistisch* ‘ua.’, lásd HEDONIZMUS

hedonizmus ✧ *fil* élvezetelvűség, ókori görög bölcséleti irányzat, amely szerint az élet javainak ésszerű élvezése a legfőbb jó

✧ *átv* élvhajhászat

⊙ tud lat *hedonismus* ‘ua.’: gör *hêdonê* ‘élvezet, gyönyör’ | lásd -IZMUS

hedzsra ✧ *vall* Mohamed menekülése Mekkából Medinába (622), a mohamedán időszámítás kezdő éve

⊙ ar *hidzsra* ‘ua.’, tkp. ‘különválás’ ← *hadzsra* ‘elválaszt’

hegeliánus ✧ *fil* (fn) a hegeli filozófia híve, követője

✧ (mn) a hegeli filozófián alapuló, azzal kapcsolatos

⊙ ném *Hegelianisch* ‘ua.’ ← Georg W. F. *Hegel* német bölcselelő nevéből

hegemón ✧ döntő hatalmi fölényben lévő, vezető szerepet játszó

⊙ magy, a HEGEMONIKUS rövidült formája

hegemónia ✧ vezető szerep, hatalmi fölény

⊙ ném *Hegemonie* ‘ua.’ ← gör *hêgemonia* ‘vezetés, főhatalom’ ← *hêgemón* ‘hadvezér, fővezér’ ← *hêgeomai* ‘vezet’

hegemonikus ✧ egyeduralmi

✧ döntő hatalmi fölényben lévő

⊙ ném *hegemonisch* ‘ua.’, lásd HEGEMÓNIA

hegemonizmus ✧ törekvés más népek, országok feletti uralomra

⊙ újk lat *hegemonismus* ‘ua.’, lásd HEGEMÓNIA, -IZMUS

heimarmené ✧ *fil* a végzet mint a világban végbemenő és egymással oksági kapcsolatban lévő mozzanatok összessége az ókori sztoikus bölcseletben

⊙ gör, ‘osztályrészlül jutott (végzet)’ ← *meiromai* ‘osztályrészlül kap’ ← *merosz* ‘rész, osztályrész’

hekatomba ✧ csatában elesettek testeinek hatalmas tömege

✧ *átv* súlyos háborús véráldozat, tömegáldozat, mészárlás

⊙ lat *hecatombe* ‘ua.’ ← gör *hekatombê* ‘száz ökörből álló ünnepélyes áldozat’: *hekaton* ‘száz’ | *busz* ‘ökör’

hekatonpedon ✧ *ép* száz láb, azaz 30 méter hosszú templom vagy templomcella az ógörög építészetben

⊙ gör, ‘ua.’: *hekaton* ‘száz’ | *pusz*, *podosz* ‘láb’

hekk ✧ *áll* ízes húsú, szálkátlan tengeri hal

⊙ ném *Heck* ‘ua.’

hékliz ✧ *biz* csúfol, ingerel, bosszant

⊙ ném *hecheln* ‘ua.’, ered. ‘gerebenez’ ← *Hechel* ‘gereben’

hektár ✧ területmérték, 100 árnyi föld

⊙ lásd HEKTO-, ÁR

hektika ✧ † *orv* tüdővész, tüdőbaj, sorvadás

⊙ lat (*febris*) *hectica* ‘tüdőbajos (láz)’ ← gör *hektikosz* (*püretosz*) ‘tartós (láz)’ ← *hexisz* ‘állapot, testi adottság’ ← *ekhô* ‘tart, megszáll’

hektikus ✧ *orv* tüdőbajos

✧ *átv* lázas, izgatott, zaklatott

⊙ lásd HEKTIKA

hekto- ✧ (mértéknevek előtagjaként) az alaplómérték százsoros: *hektoliter*, *hektár* stb.

⊙ fr *hecto-* ‘ua.’ ← gör *hekaton* ‘száz’

hekus ✧ *biz* detektív, nyomozó

✧ rendőr

⊙ tréfás, latinos alak ← *hé* ‘rendőrség, rendőrkapitányság’ ← ném argó *he* ‘ua.’ ← cig *chev*, *chew* ‘lyuk, barlang, zárka’

helepolisz ✧ *tört* kerekeken gurított fa ostromtorony mint ókori görög hadászati eszköz

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘városbevevő’: *haireó*, *helomai* ‘megragad, elfoglal’ | *polisz* ‘város’

heliakus ⇨ *csill* a Nappal közel egyidejű (kelés vagy nyugvás csillag esetében)

⊙ tud lat *heliacus* ← gör *héliakosz* ‘a nappal kapcsolatos’ ← *Héliosz* ‘nap’

helianthemum [heliantémum] ⇨ *növ* napvirág

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *Héliosz* ‘nap’ | *anthonon* ‘virág’

helianthus [heliantusz] ⇨ *növ* napraforgó

⊙ lat, ← gör *hélianthosz* ‘ua.’, tkp. ‘napvirág’: *héliosz* ‘Nap’ | *anthonos* ‘virág’

heliar ⇨ *opt* nagy fényerejű, aszimmetrikus fényképezési lencserendszer

⊙ ném *Heliar* márkánév: gör *Héliosz* ‘nap’ | -*ar* (lencserendszerre utaló toldalék)

helicitás ⇨ *fiz* csavarodás, az elemi részecskék spinjének a mozgás irányára eső vetülete

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *helica* ‘tekeredés’ ← gör *heliké* ‘ua.’ ← *helix*, *helikosz* ‘csavar, csigavonal’

helikesz ⇨ *ép* a korintosi oszlopfő négy sarkán az akantuszlevelek volutaszerűen befelé kunkorodó végei

⊙ gör tbsz, ‘ua.’ ← *helix*, *helikosz* ‘csavar, csigavonal’

helikon ⇨ *zene* köralakúra hajlított csövű, kontrabasszus hangfekvésű nagy rézfűvös hangszer

⊙ ném *Helikon* ‘ua.’ ← gör *helix*, *helikosz* ‘csavarvonal, csigavonal’

helikoplán ⇨ *közl* helikopter és repülőgép kombinációja

⊙ lásd HELIKO(PTER, AERO)PLÁN

helikopter ⇨ *műsz* csavarszárnyú repülőgép

⊙ ang *helicopter* ‘ua.’: gör *helix*, *helikosz* ‘csavarvonal, csigavonal’ | *pteron* ‘szárny’

heliktit ⇨ *geol* görbült, csavarodott vagy elágazó barlangi cseppkőképződmény

⊙ ném *Heliktit* ‘ua.’: gör *heli(x)* ‘csavarvonal, csigavonal’ | lásd (SZTALA)KTTT

helio- ⇨ (tudományos összetételek előtagjaként) a Nappal és a napfényvel kapcsolatos, nap-

⊙ gör *héliosz* ‘Nap’

heliocentrikus ⇨ *csill* a Napot a világegyetem középpontjának tekintő (világkép)

⊙ tud lat *heliocentricus* ‘ua.’: lásd HELIO-, CENTRUM

heliodor ⇨ *ásv* drágakő, a berill aransárga színű, átlátszó változata

⊙ ném *Heliodor* ‘ua.’, tkp. ‘a nap ajándéka’: lásd HELIO- | gör *dóron* ‘ajándék’ ← *(di)dómi* ‘ad’

heliofita ⇨ *növ* napfénykedvelő növények

⊙ tud lat tbsz seml *heliophyta* ‘ua.’: lásd HELIO- | gör *phüton* ‘növény’ ← *phüteuo* ‘ültet’ ← *phüo* ‘nő, sarjad’

heliografika ⇨ *csill* a Napban zajló fizikai folyamatokkal foglalkozó tudományág

⊙ lásd HELIO-, FIZIKA

heliofóbia ⇨ *orv* napfényizony, beteges félelem a napfénytől

⊙ tud lat *heliophobia* ‘ua.’: lásd HELIO-, FÓBIA

heliográf ⇨ *táv* tükrőtávíró, tükrözött napfényvel működő régi katonai hírközlő eszköz

⇨ *csill* fotóberendezéssel felszerelt távcső a Nap fényképezésére

⊙ ang *heliograph* ‘ua.’, lásd HELIO-, -GRÁF

heliogravúra ⇨ *nyomd* fotomechanikus mélynyomó eljárás kézi festékezéssel és nyomással

⇨ *nyomd* ilyen eljárással nyert nyomat

⊙ fr *hélogravure* ‘ua.’: lásd HELIO-, GRAVURE

heliokrómia ⇨ *fényk* színes fényképezés

⊙ ang *heliochromy* ‘ua.’: lásd HELIO- | gör *khroma* ‘szín’

heliolátia ⇨ *vall* napimádás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd HELIO- | gör *latreia* ‘szolgálat az oltárnál’

heliométer ⇨ *csill* távcső a Nap és a bolygók átmérőjének meghatározására és kis szögtávolságok mérésére

⊙ ang *heliometer* ‘ua.’: lásd HELIO- | gör *metreó* ‘mér’

helion ⇨ *kém* a hélium két protont és egy neutronot tartalmazó izotópja

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *Héliosz* ‘nap’ | -*on* ‘nemes gázokra utaló toldalék’

heliophyta lásd HELIOFITA

helioszkóp ⇨ *csill* a Nap közvetlen megfigyelésére való, fényességcsökkentő berendezéssel ellátott távcső

- ⊙ ang *helioscope* ‘ua.’: lásd HELIO- | gör *szkopeó* ‘néz, figyel’
- heliosztát** ⇨ *csill* óraszerkezettel mozgatott tükörberendezés, amely a Nap képét állandóan egy mozdulatlan távcsőbe vetíti
- ⊙ ang *heliostat* ‘ua.’, tkp. ‘napmegállító’: lásd HELIO- | gör (*hi*)*sztanó* ‘megállít’
- heliotechnika** ⇨ *műsz* a napenergia hasznosítása
- ⊙ lásd HELIO-, TECHNIKA
- helioterápia** ⇨ *orv* napfénykúra
- ⊙ tud lat *heliotherapia* ‘ua.’: lásd HELIO-, TERÁPIA
- heliotrop** ⇨ *ásv* véreskő, ékkő, zöld kalcedon élénkvrös hematitpettyekkel
- ⇨ *műsz* forgatható naptükör távoli helyek megfigyelésére
- ⊙ ném *Heliotrop* ‘ua.’: lásd HELIO- | gör *troposz* ‘fordulat’ ← *trepó* ‘fordul’
- heliotropizmus** lásd FOTOTROPIZMUS
- heliózis** ⇨ *orv* napszűrés
- ⊙ tud lat *heliosis* ‘ua.’: lásd HELIO- | -*ózis* (betegségre utaló toldalék)
- heliport** ⇨ leszállóhely helikopterek számára
- ⊙ ang, ‘ua.’: lásd HELI(KOPTER) | ang (*air*)*port* ‘repülőtér, légikikötő’
- hélium** ⇨ *kém* a nemesgázok legkönnyebbike, a kettes rendszámú elem
- ⊙ tud lat *helium* ‘ua.’: *héliosz* ‘Nap’ (színképvonalait először a Nap fényében fedték fel) -*ium* (vegyi elemre utaló toldalék)
- helladikus** ⇨ *tört* égei-tengeri (kultúra)
- ⊙ ném *helladisch* ‘ua.’ ← gör *Hellasz, Helladosz* ‘Görögország’
- hellanodikész** ⇨ *tört* az ókori nagy sportjátékok (olimpiai, nemeai) versenyeit szervező és felügyelő, a bíró és díjátadó tisztét ellátó tíz személy egyike
- ⊙ gör, ‘görögök bírója’: lásd HELLÉN | *diké* ‘igazság, döntés, ítélet’
- helleborus** [helleborusz] ⇨ *növ* hunyor
- ⊙ lat, ← gör *helleborosz* ‘ua.’, ered (?) ‘őzeledel’: *hellosz* ‘öz’ | *boré* ‘táplálék’
- hellén** ⇨ (ókori) görög
- ⊙ gör *Hellén, Hellénikosz* ‘ua.’, ered. ‘egy észak-görögországi törzshöz tartozó, amely Deukalión fiát, *Hellénoszt* tekintette mitikus ősenek’
- hellenista** ⇨ *tud* a hellenisztika tudósa
- ⊙ lásd HELLENISZTIKA
- hellenisztika** ⇨ *tud* az ókori görögység kultúrájával foglalkozó tudományág
- ⊙ ném *Hellenistik* ‘ua.’, lásd HELLÉN
- hellenisztikus** ⇨ a hellenizmussal kapcsolatos
- ⊙ ném *hellenistisch* ‘ua.’, lásd HELLENIZMUS
- hellenizál** ⇨ (el)görögösít
- ⊙ ném *hellenisieren* ← gör *hellénidzó* ‘ua.’, lásd HELLÉN
- hellenizmus** ⇨ *tört* az ókori görög műveltség expanzív, három világrészre kiterjedő korszaka (Kr. e. 4–1. század), melynek során a meghódított régiók (Szíria, Mezopotámia, Egyiptom) kultúrájának sok elemét magába olvasztotta
- ⊙ tud lat *hellenismus* ← gör *helléniszmosz* ‘ua.’: lásd HELLÉN, -IZMUS
- hellenofil** ⇨ görögbarát
- ⊙ ném *Hellenophil* ‘ua.’: lásd HELLÉN | gör *philó* ‘kedvel’
- helmintagóga** ⇨ *orv* fereghajtó szerek
- ⊙ tud lat tbsz seml *helminthagoga* ‘ua.’: gör *helminsz, helminthosz* ‘(bél)féreg’ | *agógon* ‘(el)vezető’ ← *agó* ‘vezet’
- helmintiázis** ⇨ *orv* bélférgesség
- ⊙ tud lat *helminthiasis* ‘ua.’: gör *helminsz, helminthosz* ‘(bél)féreg’ | -*iázis* (betegségre utaló toldalék)
- helmintofóbia** ⇨ *orv* beteges irtózás a férgekől
- ⊙ tud lat *helminthophobia* ‘ua.’: gör *helminsz, helminthosz* ‘féreg’ | lásd FÓBIA
- helmintológia** ⇨ *biol, orv* feregtan, a (bél)férgekkel foglalkozó tudományág
- ⊙ tud lat *helminthologia* ‘ua.’: gör *helminsz, helminthosz* ‘(bél)féreg’ | lásd -LÓGIA

helmintológus ⇨ *biol, orv* a feregtan szakértője, tudósa

⊙ magy, 'ua.', lásd HELMINTOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

helofita ⇨ *növ* mocsárkedvelő, ott tenyésző növényfajták

⊙ tud lat tbsz seml *helophyta* 'ua.': gör *helosz* 'láp, mocsár' | *phüton* 'növény' ← *phüteo* 'ültet' ← *phüo* 'sarjad, nő'

helóma ⇨ *orv* tyúkszem

⊙ tud lat *heloma* 'ua.': gör *hélosz* 'szeg' | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

helóta ⇨ *tört* háborúban ejtett fogolyból lett állami rabszolga az ókori Spártában

⇨ *átv* rabsorba taszított, jogfosztott ember

⊙ lat *helota* ← gör *helótész* 'ua.' ← (?) *heleu* 'elfogott' ← *haireo* 'foglalj el'

helotizmus ⇨ szolgaság, rabszolgaság

⇨ rabszolgatartás

⊙ ang *helotism* 'ua.', lásd HELÓTA, -IZMUS

helotómia ⇨ *orv* tyúkszemkivágás

⊙ tud lat 'ua.': gör *hélosz* 'szeg' | *tomé* 'metszés' | *temno* 'vág'

helvét ⇨ † svájci

⇨ † *vall* református

⊙ lat *Helvetus* 'a mai Svájc területén élt ókori kelta nép tagja', ill. *Confessio Helvetica* 'helvét hitvallás' (a református vallás alapokmánya, e vallást ugyanis a svájci Genfben működött Kálvin alapozta meg)

hem ⇨ *orv* a hemoglobin vasat tartalmazó alkotórésze

⊙ tud lat *haem* 'ua.', lásd HEMOGLOBIN

hemagglutináció ⇨ *orv* a vörösvérsejtek összecsapódása

⊙ tud lat *haemagglutinatio* 'ua.': gör *haima* 'vér' | lásd AGGLUTINÁCIÓ

hemagglutinin ⇨ *orv* a vörösvérsejtek összecsapódását előidéző anyag

⊙ tud lat *haemagglutinin* 'ua.': gör *haima* 'vér' | lásd AGGLUTININ

hemagóga ⇨ *orv* vérhajtó szerek

⊙ tud lat tbsz seml *haemagoga* 'ua.': gör *haima* 'vér' | *agógon* '(el)vezető' ← *agó* 'vezet'

hemangióma ⇨ *orv* a véreket alkotó szövetek jóindulatú daganata

⊙ tud lat *haemangioma* 'ua.': gör *haima* 'vér' | *angeion* 'edény' | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

hematin ⇨ *orv* ferrivasionot tartalmazó hemszarmazék

⊙ tud lat *haematin* 'ua.': gör *haima*, *haimatosz* 'vér' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

hematinémia ⇨ *orv* a hematin jelenléte a vérben

⊙ tud lat *haematinaemia* 'ua.': lásd HEMATIN | gör *haima* 'vér'

hematikus ⇨ *orv* a vérrel kapcsolatos, rá vonatkozó

⊙ tud lat *haematicus* 'ua.' ← gör *haima*, *haimatosz* 'vér'

hematit ⇨ *ásv* vörösvasérc

⊙ ang *haematite* 'ua.': gör *haima*, *haimatosz* 'vér' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

hemato- ⇨ (tudományos összetételek előtagjaként) a vérrel kapcsolatos, vér-

⊙ gör *haima*, *haimatosz* 'vér'

hematoblaszt ⇨ *orv* olyan sejt, amelyből vörösvérsejt képződik

⊙ ném *Hämatoblast* 'ua.': lásd HEMATO- | gör *blasztosz* 'rügy, hajtás'

hematocita ⇨ *orv* vérsejt, a vér sejtjes alkotórésze

⊙ tud lat *haematocyta* 'ua.': lásd HEMATO- | gör *kütosz* 'üreg, cella, sejt'

hematocitopénia ⇨ *orv* a sejtjes elemek arányának csökkenése a vérben

⊙ tud lat *haematocytopenia* 'ua.': lásd HEMATOCITA | lat *paene* 'alig'

hematocitózis ⇨ *orv* a sejtjes elemek arányának megnövekedése a vérben

⊙ tud lat *haematocytosis* 'ua.': lásd HEMATOCITA | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

hematocitúria ⇨ *orv* vörösvérsejtek ürítése a vizeletben

⊙ tud lat *haematocyturia* 'ua.': lásd HEMATOCITA | gör *ureo* 'vizelet'

hematofília lásd HEMOFÍLIA

hematofóbia ⇨ *orv* iszonyodás a vértől

⊙ tud lat *haematophobia* ‘ua.’: lásd HEMATO-, FÓBIA

hematogén ⇨ *orv* a vérből származó

⇨ *orv* vér útján történő

⊙ ném *hämatogen* ‘ua.’: lásd HEMATO-, -GÉN

hematogenezis ⇨ *orv* vérképzés, vérképződés

⊙ tud lat *haematogenesis* ‘ua.’: lásd HEMATO-, GENEZIS

hematokele ⇨ *orv* vérömlés okozta daganat

⊙ tud lat *haematokele* ‘ua.’: lásd HEMATO- | gör *kélé* ‘púp, daganat’

hematoklázis ⇨ *orv* a vörösvérsejtek szétesése

⊙ tud lat *haematoclasis* ‘ua.’: lásd HEMATO- | gör *klaszisz* ‘törés, rombolás’ ← *klaó* ‘tör’

hematolízis ⇨ *orv* a hemoglobin kioldódása a vörösvértestekből

⊙ tud lat *haematolysis* ‘ua.’, tkp. ‘véroldódás’: lásd HEMATO- | gör *luszisz* ‘oldódás’ ← *lüó* ‘felold, elold’

hematológia ⇨ *orv* vértan

⊙ tud lat *haematologia* ‘ua.’: lásd HEMATO-, -LÓGIA

hematológus ⇨ *orv* a vér kórtanával foglalkozó szakorvos

⊙ magy, ‘ua.’, lásd HEMATOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

hematóma ⇨ *orv* vérömleny

⊙ tud lat *haematoma* ‘ua.’: gör *haima*, *haimatosz* ‘vér’ | -óma (daganatra utaló toldalék)

hematomielia ⇨ *orv* bevezés a gerincvelőben

⊙ tud lat *haematomyelia* ‘ua.’: lásd HEMATO- | gör *müelosz* ‘velő’

hematopoézis ⇨ *orv* a vérsejtek képződése és fejlődése

⊙ tud lat *haematopoesis* ‘ua.’: lásd HEMATO- | gör *poiészisz* ‘alakítás, alakulás’ ← *poieó* ‘alkot’

hematorrea ⇨ *orv* bőséges vérzés, vérömlés

⊙ tud lat *haematorrhoea* ‘ua.’: lásd HEMATO- | gör *rhoé* ‘folyás’ ← *rheó* ‘folyik’

hematoszkópia ⇨ *orv* vérvizsgálat

⊙ tud lat *haematoscopia* ‘ua.’: lásd HEMATO- | gör *szkopeó* ‘vizsgál’

hematozoa ⇨ *orv* vérélősdik, a vérben élősködő állati lények

⊙ tud lat tbsz seml *haematozoa* ‘ua.’: lásd HEMATO- | gör *dzóon* ‘állat’ ← *dzóé* ‘élet’

hematúria ⇨ *orv* vérvizelés, véres vizelet

⊙ tud lat *haematuria* ‘ua.’: lásd HEMATO- | gör *ureó* ‘vizelet’

hemeranopia ⇨ *orv* farkasvakság, szürkületkor gyengülő látás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *hémera* ‘nappal’ | *an-* ‘nem’ *ópsz* ‘látás’

hemi- ⇨ (tudományos összetételek előtagjaként) fél

⊙ gör *hémi* ‘fél, fele vminek’

hemiakromatopszia ⇨ *orv* a látótér felét érintő színvakság

⊙ tud lat *hemiachromatopsia* ‘ua.’, lásd HEMI-, AKROMATOPSZIA

hemiobezitás ⇨ *orv* féloldali elhízás

⊙ tud lat *hemiobesitas* ‘ua.’, lásd HEMI-, OBEZITÁS

hemialgia ⇨ *orv* féloldali neuralgia

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *hémi* ‘fél’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

hemianalgézia ⇨ *orv* a fájdalomérzet féloldali hiánya

⊙ tud lat *hemianalgesia* ‘ua.’, lásd HEMI-, ANALGÉZIA

hemianesztézia ⇨ *orv* féloldali érzéketlenség

⊙ tud lat *hemianaesthesia* ‘ua.’, lásd HEMI-, ANESZTÉZIA

hemianopia ⇨ *orv* a szem fél látótérének kiesése

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd HEMI-, ANÓPIA

hemiataxia ⇨ *orv* rendezetlen mozgás a test egyik oldalán

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd HEMI-, ATAXIA

hemiatrófia ⇨ *orv* féloldali sorvadás

⊙ tud lat *hemiatrophia* ‘ua.’, lásd HEMI-, ATRÓFIA

hemiballizmus ⇨ *orv* az egyik oldal végtagjain és arcizmain fellépő rángásszerű mozgások

⊙ tud lat *hemiballismus* ‘ua.’: gör *hémi* ‘fél’ | *balló* ‘dob, dobál’ | lásd -IZMUS

hemicellulóz ⇨ *kém* növényi sejtfalakból lúggal kinyerhető szénhidrát, félcellulóz

⊙ lásd HEMI-, CELLULÓZ

hemiciklikus ⇨ félkör alakú

⊙ tud lat *hemicyclicus* ‘ua.’: gör *hémi* ‘fél’ | *küklosz* ‘kör’

hemiéder ⇨ *ásv* felesforma, teljes lapszámú kristály fél lapszámú alakváltozata

⊙ ném *Hemieder* ‘ua.’: gör *hémi* ‘fél’ | *hedra* ‘alap, szék’ ← *hedzomai* ‘ül’

hemiedria ⇨ *ásv* kristályosztály, amelyben az ásvány lapjainak csak a fele alakul ki kristályosodáskor

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd HEMIÉDER

hemieszter ⇨ *kém* félészter, olyan dikarbonsav, amelynek egyik karboxilgyöke észteresítve van

⊙ lásd HEMI-, ÉSZTER

hemifaciális ⇨ *orv* a fél arcot érintő

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *hémi* ‘fél’ | lat *facialis* ‘az archoz tartozó’ ← *facies* ‘arc’

hemiglóbusz ⇨ félgömb

⊙ lásd HEMI-, GLÓBUSZ

hemikránia ⇨ *orv* féloldali fejfájás

⊙ tud lat *hemicrania* ‘ua.’: gör *hémi* ‘fél’ | kics *kranion* ‘koponya’ ← *kranosz* ‘sisak’, lásd MIGRÉN

hemikriptofiton ⇨ *növ* félig rejtve teelő növény, amelynek a megújuló rügyei a kedvezőtlen időszakot közvetlenül a talajfelszín felett vagy alatt vészelik át

⊙ lásd HEMI-, KRIPTOFITON

hemimetabólia ⇨ *áll* a rovarok nem teljes átalakulással való fejlődése

⊙ lásd HEMI-, METABÓLIA

hemipelágikus ⇨ *földr* a partmenti sekély tenger és a mélytenger közötti (övezet)

⊙ lásd HEMI-, PELÁGIKUS

hemipermeábilis ⇨ *tud* félig átteresztő

⊙ lásd HEMI-, PERMEÁBILIS

hemiplegia ⇨ *orv* féloldali bénulás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *hémi* ‘fél’ | *plegia* ‘bénulás’ ← *plégé* ‘ütés’

Hemiptera ⇨ *áll* félfedeles szárnyú rovarok osztálya

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *hémi* ‘fél’ | *pteron* ‘szárny’

Lásd még DIPTERA, HELIKOPTER

hemiszféra ⇨ *földr* félgömb, félteke

⊙ lat *hemisphaera* ← gör *hémiszphaira* ‘ua.’: *hémi* ‘fél’ | *szphaira* ‘gömb’

hemiszférium ⇨ *anat* agyfélteke

⊙ tud lat *hemisphaerium* ‘ua.’, lásd HEMISZFÉRA

hemiszpazmus ⇨ *orv* féloldali görcs

⊙ tud lat *hemispasmus* ‘ua.’: gör *hémi* ‘fél’ | *szpazmosz* ‘görcs’ ← *szpaó* ‘tép, marcangol’

hemisztichon ⇨ *irod* felsor, cezúrával kettéosztott teljes sor egyik fele

⊙ gör, ‘ua.’: gör *hémi* ‘fél’ | *sztikhosz* ‘verssor’

hemizigóta ⇨ *gen* kromoszómapár nélküli diploid sejt

⊙ lásd HEMI-, ZIGÓTA

hemmung ⇨ *biz* gátlás

⊙ ném, ‘ua.’ ← *hemmen* ‘fékez, gátol’

hemo- ⇨ (tudományos összetételek előtagjaként) a vérrel kapcsolatos, vér-

⊙ gör *haima* ‘vér’

hemocianin ⇨ *biol* alacsonyabb rendű szervezetekben az oxigén szállítását ellátó, fématomot tartalmazó fehérjék neve, amelyek oxidált formában kék színűek

⊙ tud lat *haemocyanin* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *küanosz* ‘sötétkék’ | -*in* (vegyületre utaló toldalék)

hemocita ⇨ *biol* vérsejt

⊙ tud lat *haemocyta* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *kütosz* ‘barlang, üreg, cella’

hemocitóméter ⇨ *orv* vérsejt számlálására való eszköz

- ⊙ ném *Hämozytometer* ‘ua.’: lásd HEMOCITA | gör *metreó* ‘mér’
- hemodiagnózis** ⇨ *orv* vérvizsgálaton alapuló kórmeghatározás
- ⊙ tud lat *haemodiagnosis* ‘ua.’, lásd HEMO-, DIAGNÓZIS
- hemodinamométer** ⇨ *orv* a vér áramlási sebességének mérésére szolgáló műszer
- ⊙ lásd HEMO-, DINAMOMÉTER
- hemofília** ⇨ *orv* vérékenység
- ⊙ tud lat *haemophilia* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *philia* ‘vonzalom’ ← *philó* ‘kedvel’
- hemoglobin** ⇨ *biol* a vörösvértestek színező, oxigént szállító fehérjeje
- ⊙ tud lat *haemoglobin* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | lat *globus* ‘gömb’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)
- hemokromatózis** ⇨ *orv* a vér vastartalmának kóros növekedése, amely a vér színének változásában is megnyilvánul
- ⊙ tud lat *haemochromatosis* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *khroma*, *khromatosz* ‘szín’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)
- hemokultúra** ⇨ *orv* vérben készült baktériumtenyészet
- ⊙ lásd HEMO-, KULTÚRA
- hemolimfa** ⇨ *orv* vérnyirok
- ⊙ tud lat *haemolympha* ‘ua.’, lásd HEMO-, LIMFA
- hemolitikus** ⇨ *orv* vérsjeltoldó
- ⊙ tud lat *haemolyticus* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *lütikosz* ‘feloldó’ ← *lűszisz* ‘feloldás’ ← *lűó* ‘felold’
- hemolizin** ⇨ *orv* a vörösvérsejteket feloldó, és így hemoglobint felszabadító anyag
- ⊙ tud lat *haemolysin* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *lűszisz* ‘feloldás’ ← *lűó* ‘felold’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)
- hemolízis** lásd HEMATOLÍZIS
- hemoprotein** ⇨ *orv* vérfehérje
- ⊙ lásd HEMO-, PROTEIN
- hemoptoé** ⇨ *orv* vérköpés
- ⊙ tud lat *haemoptoe* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *ptüó* ‘köp’
- hemorrágia** ⇨ *orv* erős vérzés, vérömlés
- ⊙ tud lat *haemorrhagia* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *rhégnümi* ‘kihasad, kiárad’
- hemorroida** ⇨ *orv* aranyér, visszeres csomó a végbélben
- ⊙ tud lat *haemorrhoida* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *rhoé* ‘folyás’ ← *rheó* ‘folyik’
- hemosziderin** ⇨ *orv* a vérsjtek vastartalmú vörös festékanyaga
- ⊙ tud lat *haemosiderin* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *szidérosz* ‘vas’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)
- hemosziderózis** ⇨ *orv* a vörösvértestek szétesése folytán felszabaduló hemosziderin lerakódása a szövetek falósejtjeiben
- ⊙ tud lat *haemosiderosis* ‘ua.’: HEMOSZIDER(IN) | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)
- hemosztázis** ⇨ *orv* vérzés elállítása, vérzéscsillapítás
- ⇨ *orv* vérpangás
- ⊙ tud lat *haemostasis* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *sztaszisz* ‘megállás, megállítás’ ← *(hi)sztanaó* ‘megállít’
- hemosztatikum** ⇨ *orv* vérzéscsillapító szer
- ⊙ tud lat *haemostaticum* ‘ua.’, lásd HEMOSZTATIKUS
- hemosztatikus** ⇨ *orv* vérzéscsillapító hatású
- ⊙ tud lat *haemostaticus* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *sztatikosz* ‘megállító’ ← *(hi)sztanaó* ‘megállít’
- hemoterápia** ⇨ *orv* vérkészítménnyel való gyógykezelés
- ⊙ tud lat *haemotherapy* ‘ua.’, lásd HEMO-, TERÁPIA
- hemotorax** ⇨ *orv* a mellüregben keletkezett vérömleny
- ⊙ tud lat *haemothorax* ‘ua.’: gör *haima* ‘vér’ | *thórax* ‘mell’
- hemotoxin** ⇨ *orv* vérméreg
- ⊙ tud lat *haemotoxin* ‘ua.’, lásd HEMO-, TOXIN
- hendekagon** ⇨ *geom* tizenegyszög
- ⊙ gör *hendeka* ‘tizenegy’ | *góné* ‘sarok, szög’ ← *gonü* ‘térd’

hendekaszillabus ⇨ *irod* tizenegy szótagú vessor

⊙ lat *hendecasyllabus* 'ua.': gör *hendeka* 'tizenegy' | *szüllabé* 'szótag', lásd SILLABIZÁL

hendiadisz ⇨ *stil* két mellérendelt főnév használata jelzős szerkezet helyett, pl. „csillagos ég” helyett „csillag és ég”

⊙ gör *hendiadisz* 'egyvet kettő által': *hen* 'egy' | *dia* 'át, által' | *düó* 'kettő'

hendikep ⇨ *sport* előnyverseny lósportban, ahol az esélyek kiegyenlítése céljából az esélyesebb indulókat hátránnyal sújtják

⇨ *átv* hátrány, gát, akadályozó körülmény

⊙ ang *handicap* 'ua.' ← *hand i* 'cap', azaz *hand in the cap* 'kéz a sapkában', tehát 'sorshúzás'

hendikeppel ⇨ *sport* versenyzőt hátránnyal sújt

⇨ *átv* hátrányos helyzetbe hoz, gátol, akadályoz

⊙ lásd HENDIKEP

henna ⇨ *növ* cserjenővény

⇨ ebből nyert por alakú vörös (haj)festékanyag

⊙ lat, ← ar *hinná-a* 'ua.'

hennin ⇨ *ölt* hosszú kúp alakú női fejdísz hátul lebegő fátyollal a 14–15. század viseletében

⊙ fr, 'ua.' ← holl *henninck* 'kakas'

henoteizmus ⇨ *vall* egyetlen isten kultuszát ápoló, de más istenek létét is elfogadó vallási felfogás, monolátria

⊙ tud lat *henotheismus* 'ua.': gör *hen* 'egy' | *theosz* 'isten' | lásd -IZMUS

henry ⇨ *fiz* az induktivitás mértékegysége az SI-rendszerben

⊙ Joseph *Henry* amerikai fizikus nevéből

heparin ⇨ *biokém* a véralvadást gátló, savas tulajdonságú poliszacharid, amelyet először máj kivonatból állítottak elő

⊙ tud lat, 'ua.': gör *hépar* 'máj' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

hepatalgia ⇨ *orv* fájdalom a máj tájékán

⊙ tud lat, 'ua.': gör *hépar*, *hépatosz* 'máj' | *algeó* 'fájdalmat érez'

hepatargia ⇨ *orv* májelégtelenség

⇨ *orv* erőtlen állapot a máj pangása következtében

⊙ tud lat, 'ua.': gör *hépar*, *hépatosz* 'máj' | *argia* 'tétlenség' ← *argeó* 'tétlenkedik': *a-* 'nem' | *ergomai* 'dolgozik'

hepatektómia ⇨ *orv* a májnak vagy egy részének műtéti eltávolítása

⊙ tud lat *hepatectomia* 'ua.': gör *hépar*, *hépatosz* 'máj' | *ektomé* 'kimetszés': *ek-* 'ki' | *temnó* 'vág'

hepatikus ⇨ *orv* a májjal kapcsolatos, a májhoz tartozó, máj-

⊙ tud lat *hepaticus* 'ua.' ← gör *hépar*, *hépatosz* 'máj'

hepatitisz ⇨ *orv* fertőző májgyulladás

⊙ tud lat *hepatitis* 'ua.' ← gör *hépar*, *hépatosz* 'máj' | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

hepatobiliáris ⇨ *orv* a májjal és epével kapcsolatos

⊙ tud lat, 'ua.': gör *hépar*, *hépatosz* 'máj' | lat *bilis* 'epe'

hepatodínia ⇨ *orv* májtáji fájdalom

⊙ tud lat *hepatodynia* 'ua.': gör *hépar*, *hépatosz* 'máj' | *odüné* 'fájdalom'

hepatogén ⇨ *orv* a májból eredő

⊙ tud lat, 'ua.': gör *hépar*, *hépatosz* 'máj' | lásd -GÉN

hepatolit ⇨ *orv* májkő, a májban képződött kő

⊙ tud lat *hepatolith* 'ua.': gör *hépar*, *hépatosz* 'máj' | *lithosz* 'kő'

hepatológia ⇨ *orv* májgyógyászat, a májbetegségekkel foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *hepatologia* 'ua.': gör *hépar*, *hépatosz* 'máj' | lásd -LÓGIA

hepatóma ⇨ *orv* májdaganat, májsejtrák

⊙ tud lat *hepatoma* 'ua.': gör *hépar*, *hépatosz* 'máj' | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

hepatomegália ⇨ *orv* májmegnagyobbodás

⊙ tud lat *hepatomegalia* 'ua.': gör *hépar*, *hépatosz* 'máj' | *megalosz* 'nagy'

hepatopátia ⇨ *orv* májbetegség, májbántalom

⊙ tud lat *hepatopathia* ‘ua.’: gör *hépar, hépatosz* ‘máj’ | *pathosz* ‘szenvedés, betegség’

hepatoptózis ⇨ *orv* májstüllyedés

⊙ tud lat *hepatoptosis* ‘ua.’: gör *hépar, hépatosz* ‘máj’ | *ptószisz* ‘leesés’ ← *(pi)ptó* ‘esik’

hepatorrhagia ⇨ *orv* májvérzés

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *hépar, hépatosz* ‘máj’ | *rhégnümi* ‘kihasad, kiárad’

hepatózis ⇨ *orv* idült májkárosodás

⊙ tud lat *hepatosis* ‘ua.’: gör *hépar, hépatosz* ‘máj’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

hepiend lásd HAPPY END

heptaéder ⇨ *geom* hétoldalú mértani test

⊙ ném *Heptaeder* ‘ua.’: gör *hepta* ‘hét’ | *hedra* ‘lap, szék’ ← *hedzomai* ‘ül’

heptagon ⇨ *geom* hétszög

⊙ ang, ném *heptagon* ‘ua.’: gör *hepta* ‘hét’ | *gónia* ‘szög, hajlat’ ← *gonü* ‘térd’

heptagonális ⇨ *geom* hétszögű, hétszögletes

⊙ ang, ném *heptagonal* ‘ua.’, lásd HEPTAGON

heptameron ⇨ *irod* hétnapos keretbe foglalt novellagyűjtemény (pl. Navarrai Margit 16. századi francia író nő ilyen című műve)

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *hepta* ‘hét’ | *hémera* ‘nap’

heptameter ⇨ *irod* hét lábból álló verssor

⊙ tud lat *heptameter* ‘ua.’ | gör *hepta* ‘hét’ | *metron* ‘mérték, metrum’

heptán ⇨ *kém* hét szénatomos, nyílt szénláncú telített szénhidrogén

⊙ ang *heptan* ‘ua.’: gör *hepta* ‘hét’ | *-án* (telített nyíltláncú szénhidrogénre utaló toldalék)

heptanal ⇨ *kém* a heptánból származtatható aldehid, borok, borpárlatok és egyes gyümölcsök aromaanyaga

⊙ ném *Heptanal* ‘ua.’, lásd HEPTÁN, AL(DEHID)

heptatlon ⇨ *sport* hétpróba, hét női atlétikai versenyszám együttese

⊙ ang *heptathlon* ‘ua.’: gör *hepta* ‘hét’ | *athlón* ‘küzdelem’ ← *athleo* ‘küzd, versenyez’ (a *pentatlon* mintájára)

heptatónia ⇨ *zene* a hétfokú hangsorok összefoglaló neve

⇨ *zene* a hétfokú skálán alapuló hangrendszer

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *hepta* ‘hét’ | *tonosz* ‘hang’ ← *teinó* ‘feszít’

heptika lásd HEKTIKA

heptóda ⇨ *vill* hételektródos, ötrácsos elektroncső

⊙ ném *Heptode* ‘ua.’: gör *hepta* ‘hét’ | *hodosz* ‘út’

heptóz ⇨ *kém* hét szénatomos egyszerű cukor

⊙ ném *Heptose* ‘ua.’: gör *hepta* ‘hét’ | *-óz* (cukorra utaló toldalék)

heraklit ⇨ *ép* magnéziumvegyületekkel kezelt erős fagyapot lemez

⊙ ipari márkánév *Héraklész*, a nagy erejű görög hős nevéből | *-it* (termékre utaló toldalék)

heraldika ⇨ *tud* címertan, címerismeret

⊙ ném *Heraldik* ‘ua.’ ← fr (*science*) *héraldique* ‘címerekre vonatkozó (tudomány)’ ← *héraut* ‘herold’, lásd ott

heraldikus ⇨ *tud* címertani, a címertanra vonatkozó

⊙ ang *heraldic* ‘ua.’, lásd HERALDIKA

herbárium ⇨ növénygyűjtemény

⇨ †füvészkönyv

⊙ lat *herbarium* ‘ua.’ ← *herba* ‘fű, gyomnövény’

herbatea ⇨ gyógyfüvekből készült tea

⊙ lat *herba* ‘fű, gyomnövény’

herberg ⇨ † olcsó szállás

⇨ éjjeli menedékhely

⊙ ném *Herberge* ‘fogadó, éji szállás, szálláshely’ ← ófn *heriberga* ‘katonai szállás’, tkp. ‘a sereget elrejtő hely’: *heri* (mai ném *Heer*) ‘sereg, sokaság’ | *bergan* ‘elrejt, biztonságba helyez’

herbicid ⇨ *kém* gyomirtó vegyszer

⊙ ném *Herbizid* ← tud lat *herbicide* ‘ua.’: *herba* ‘fű, gyom’ | *-cida* ‘ölő’ (pl. *patricida* ‘apagyilkos’) ← *caedere*, (*ce*)*cid* ‘öl’

herbivora ⇨ áll növényevők

⊙ tud lat (*animalia*) *herbivora* ‘növényevő (állatok)’: *herba* ‘fű, növény, zöldféle’ | *vorare* ‘fal’

hercig ⇨ *biz* bájos, aranyos

⊙ ném *herzig* ‘ua.’ ← *Herz* ‘szív’

hereditárius ⇨ öröklött, örökletes

⊙ tud lat *hereditarius* ‘ua.’, lásd HEREDITÁS

hereditás ⇨ † örökség

⊙ tud lat *hereditas* ‘ua.’ ← lat *heres*, *heredis* ‘örökös’ ← ?

heredopátia ⇨ *orv* öröklött kóros állapot

⊙ tud lat *heredopathia* ‘ua.’: lat *heres*, *heredis* ‘örökös’ | *pathosz* ‘szenvedés, betegség’

heredopatológia ⇨ *orv* az öröklött betegségekkel foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *heredopathologia* ‘ua.’: lat *heres*, *heredis* ‘örökös’ | lásd PATOLÓGIA

herem ⇨ *vall* kiközösítés a zsinagógából, a zsidó vallási közösségből

⇨ *vall* (az ószövetségi időkben) isteni parancs a háborúban elfoglalt város minden lakójának megölésére

⊙ héb, ‘ua.’ ← *haram* ‘elkülönít, megátkoz’

Lásd még HARAM, HÁREM

heretikus ⇨ † *vall* eretnek, szakadár

⊙ tud lat *haereticus* ‘ua.’ ← gör *hairetikosz* ‘választásra képes’ ← *haireó* ‘fog, vesz, választ’

❖ magy *eretnek*

herézis ⇨ † *vall* eretnekség

⊙ lat *haeresis* ‘ua.’ ← gör *hairészisz* ‘vétel, választás’ (ti. egy más tané a kötelező helyett) ← *haireó* ‘fog, vesz, választ’

hering ⇨ *áll* az északi tengerekben nagy tömegekben élő, ezüstös színű, ízletes húzáért halászott halfaj

⇨ *ker* besózott vagy pácolt, kisebb tengeri hal (más fajta is)

⊙ ném *Hering* ← (?) ófn *heri* (mai ném *Heer*) ‘sereg, sokaság’

herkogámia ⇨ *növ* az ivarszervek olyan elhelyezése a virágban, amely meggátolja, hogy a bibére saját virággpor kerüljön

⊙ tud lat *hercogamia* ‘ua.’: gör *herkosz* ‘védőfal, kerítés’ | *gamosz* ‘nász’

herma ⇨ *műv* rövid, négyszögletes oszlopon nyugvó mell- vagy fejszobor

⇨ *műv* fej alakú fém ereklyetartó

⊙ gör, ‘ua.’ ← *Hermész* istenről (neki állítottak ilyen mellszobrokat útkeresztelődéseknél)

hermafrodita ⇨ *orv* kétnemű, hímnős

⊙ tud lat *hermaphrodita* ‘ua.’, lásd HERMAFRODITIZMUS

hermafroditizmus ⇨ *orv* születési rendellenesség, mindkét nem nemzőszerveinek együttes jelenléte

⊙ tud lat *hermaphroditismus* ‘ua.’: gör *Hermaphroditosz* ‘mondabeli ifjú, *Hermész* isten és *Aphrodité* istennő gyermeke, aki férfi és nő volt egyszerre’ | lásd -IZMUS

hermandad ⇨ *tört* városok szövetsége a kora újkori Spanyolországban

⊙ sp, ‘testvériség’ ← *hermano* ‘fivér, testvér’ ← lat *germanus* ‘fivér’ ← *germen* ‘magzat, csíra’

hermelin ⇨ *áll* hölgymenyét

⇨ *div* ennek értékes, kikészített téli prémje

⊙ ném *Hermelin* ‘ua.’ ← ófn kics *harmili* ‘menyétke’ ← *harmo* ‘menyét’

hermeneutika ⇨ *tud* a szövegértelmezés és szövegmagyarázat művészete, módszertana

⇨ *vall* a régi szövegek, különösen a Biblia magyarázatának szabályait vizsgáló tudományág

⇨ *inf* az emberi kommunikáció közlésformáinak vizsgálata

⊙ ném *Hermeneutik* ‘ua.’ ← tud lat *hermeneutica* (*disciplina*) ‘értelmezési (tudomány)’ ← gör *herméneutész* ‘magyarázó’ ← *herméneuó* ‘tolmácsol, értelmez, magyaráz’

hermeneutikus ⇨ *tud*, *vall* értelmező, szövegmagyarázó

⇨ a hermeneutikával kapcsolatos, rajta alapuló

⊙ ném *hermeneutisch* ‘ua.’, lásd HERMENEUTIKA

hermetice ⇨ légmentesen (elzárt)

⊙ lat, ‘ua.’, lásd HERMETIKUS

hermetikus ⇨ *fiz* légmentesen elzárt

⇨ *átv* hozzáférhetetlen, csak a beavatottnak szóló (vallási kultusz, tan, művészet)

⇨ *irod* asztrológiai, vallási és alkímiai tárgyú (írások a hellenisztikus Egyiptomban)

⊙ kk lat *hermeticus* ‘elzárt, titkos’, tkp. ‘hermézi’ (az alkímia legendás egyiptomi feltalálója, *Hermész* Triszmegisztosz, azaz ‘háromszor-legnagyobb Hermész’ nevéből)

hermetizmus ⇨ *fil, irod, műv* a nagyközönségtől elzárkózó, csak a beavatottakhoz szóló irányzat

⊙ ném *Hermetismus* ← ol *ermetismo* ‘ua.’: lásd HERMETIKUS, -IZMUS

hernia ⇨ *orv* sérv

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘szakadás, törés’

herniáció ⇨ *orv* sérvképződés

⊙ tud lat *herniatio* ‘ua.’, lásd HERNIA

hernioplastika ⇨ *orv* sérv plasztikai műtéte

⊙ tud lat *hernioplastica* ‘ua.’, lásd HERNIA, PLASZTIKA

heroida ⇨ *irod* fiktív költői levél, amelyet valamely mitológiai vagy történelmi személy (nő) ír távollévő kedveséhez (Ovidius *Heroides*, azaz ‘Hősnők’ c. versgyűjteménye nyomán)

⊙ lat *herois, heroidis* ← gör *héróisz, héróidosz* ‘hősnő, félistennő’, lásd HÉROSZ

heroika ⇨ † *gyógysz* erős, drasztikus hatású gyógyszer

⊙ tud lat (*medicina*) *heroica* ‘erős (gyógyszer)’, lásd HEROIKUS

heroikus ⇨ hősi, hősie, önfeláldozó

⇨ † *orv* hirtelen, erőszakosan ható (gyógyszer, gyógmód)

⊙ lat *heroicus* ← gör *héróikosz* ‘ua.’, lásd HÉROSZ

heroin ⇨ *kém* diacetilénmorfin, igen erős hatású kábítószer

⊙ ang, terméknév: lat *hero(icus)* ‘igen erős hatású’, lásd HEROIKUS | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

heroína ⇨ hősnő, hősmondák női alakja

⇨ † *szính* hősnők alakítója

⊙ ném *Heroine* ‘ua.’: lat *heros* ‘hős’, lásd HÉROSZ | *-ine* (nőnévképző)

heroizál ⇨ hősként ünnepel, hősnek tekint, hőssé nyilvánít

⊙ ném *heroisieren* ← fr *héroiser* ‘ua.’, lásd HÉROSZ

Lásd még DEHEROIZÁL

heroizmus ⇨ hősiesség, rendkívüli bátorság, hősi elszántság

⊙ lat *heroismus* ‘ua.’: lásd HÉROSZ, -IZMUS

herold ⇨ *tört* középkori hírvivő, futár

⇨ *tört* udvari szertartásmester

⇨ *tört* lovagi tornák felügyelője, főgazdátó

⇨ *tört* a nemesi családok jogállásának, leszármazásának, címereinek nyilvántartója

⊙ ném *Herold* ← ófr *héralt* ‘ua.’ ← frank *heriwalt* ‘a hadseregben tevékenykedő’: *heri* (ném *Heer*) ‘sereg’ | *waltan* (ném *walten*) ‘ténykedik’

hérosz ⇨ *mit* félisten, isteni származású hős a görög hitregékben

⇨ *átv* hős (harcos)

⊙ lat *heros* ← gör *hérósz* ‘ua.’

herót(e) ⇨ *szleng* nagy ijedtség, rémület

⊙ jidd *charote* ‘ua.’ ← héb *charata* ‘megbánás’

herpesz ⇨ *orv* sömör

⊙ lat *herpes, herpetis* ‘ua.’ ← gör *herpó* ‘mászik’

herpetiformis ⇨ *orv* herpeszszerű, herpesz jellegű

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd HERPEZ | *forma* ‘alak’

herpetológia ⇨ *áll* a kétélűekkel és csúszómászókkal foglalkozó biológiai tudományág

⊙ tud lat *herpetologia* ‘ua.’: gör *herpeton* ‘csúszómászó’ ← *herpó* ‘mászik’ | lásd -LÓGIA

herpetológus ⇨ *áll* a herpetológia tudósa, szakembere

- ⊙ magy, 'ua.', lásd HERPETOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)
- herrenvolk** [herrenfolk] ⇨ *tört* a más népek feletti uralomra hivatott „felsőbbrendű” északi fajta, azaz a német nép (a német náciizmus ideológiája szerint)
- ⊙ ném *Herrenvolk* 'úr-nép': *Herr* 'úr' | *Volk* 'nép'
- hertz** [herc] ⇨ *fiz* az elektromágneses rezgés frekvenciájának mértékegysége
- ⊙ Heinrich *Hertz* német fizikus nevéből
- hetéra** ⇨ *tört* szabados életű, gazdag férfiak mulatságaira bejáratos nő (az ókori göröknél)
⇨ *átv* kéjő, kurtizán
- ⊙ lat *hetaera* ← gör *hetaira* 'társnő' ← *hetairosz* 'társ, barát, pajtás'
- hetéria** ⇨ *tört* a hatalomból kiszorult arisztokraták titkos politikai társulása egyes ókori görög városállamokban
- ⊙ lat *hetaeria* ← gör *hetairia* 'ua.', tkp. 'barátság, baráti együttes' ← *hetairosz* 'társ, barát'
- hetero-** ⇨ (tudományos összetételek előtagjaként) más, másféle, eltérő, másik, idegen
- ⊙ gör *heterosz* 'másik, más'
- heteroantigén** ⇨ *biol* más fajból származó antigén
- ⊙ lásd HETERO-, ANTIGÉN
- heteroaromás** lásd HETEROCIKLIKUS
- heteroatom** ⇨ *kém* a heterociklikus vegyület gyűrűvázában szén helyett álló idegen atom (oxigén, kén vagy nitrogén)
- ⊙ lásd HETERO-, ATOM
- heterociklikus** ⇨ *kém* olyan ciklikus vegyület, amelynek gyűrűvázában szén helyett egy vagy több idegen atom (oxigén, kén vagy nitrogén) áll
- ⊙ lásd HETERO-, CIKLIKUS
- heterodox** ⇨ *vall* eretnek, elhajló, tévhitű
- ⊙ ang, ném *heterodox* 'ua.', lásd HETERODOXIA
- heterodoxia** ⇨ *vall* tévtan, eretnekség
- ⊙ lat, gör, 'ua.': gör *heterosz* 'másik, más' | *doxa* 'vélemény, nézet' ← *dokeó* 'vél, gondol'
- heterofázia** ⇨ *orv* olyan beszédzavar, amikor a beteg mást mond, mint amit gondol
- ⊙ tud lat *heterophasia* 'ua.': gör *heterosz* 'másik, más' | *phaszisz* 'kijelentés' ← *phémi* 'beszél'
- heterofil** ⇨ *gen* más fajok antigénjeivel kapcsolódó
- ⊙ ném *heterophil* 'ua.': gör *heterosz* 'másik, más' | *philó* 'kedvel'
- heterofília** ⇨ *szoc* valamely egyénnek számos és tartós kapcsolata eltérő társadalmi helyzetűekkel
- ⊙ ang *heterophilia* 'ua.', tkp. 'mások kedvelése': gör *heterosz* 'másik, más' | *philó* 'kedvel'
- heterofília** ⇨ *növ* felemáslevelűség, az alsó és felső szárcsomókon elhelyezkedő lombszelevek lemezeinek szembevetülő különbözősége
- ⊙ tud lat *heterophyllia* 'ua.': gör *heterosz* 'másik, más' | *phüllón* 'levél'
- heterofónia** ⇨ *zene* kezdetleges többszólamúság a keleti és afrikai népzeneben, a dallam és egyszerre felhangzó változata közt nincs akkordikus összefüggés
- ⊙ ang *heterophony* 'ua.': gör *heterosz* 'másik, más' | *phóné* 'hang'
- heterogaméta** ⇨ *biol* eltérő nemű ivarsejt
⇨ *gen* olyan élőlény, amely kétféle ivari kromoszómát hordozó sejtet termel
- ⊙ lásd HETERO-, GAMÉTA
- heterogámia** ⇨ *biol* ivaros szaporodás heterogaméták összeolvadásával
- ⊙ tud lat *hererogamia* 'ua.': gör *heterosz* 'másik, más' | *gamosz* 'nász'
- heterogén** ⇨ különmemű, vegyes, elegyes, összetett
- ⊙ ném *heterogen* 'ua.': gör *heterosz* 'másik, más' | *genosz* 'nem, fajta'
- heterogenitás** ⇨ különmeműség, két vagy több dolog, jelenség eltérő, vegyes, elegyes volta
- ⊙ ném *Heterogenitát* 'ua.', lásd HETEROGÉN
- heterogónia** ⇨ *biol* nemzedékváltozás, olyan szaporodásmód, amelyben az ivaros és a szűznemzéssel szaporodó nemzedékek egymást váltják
- ⊙ tud lat *heterogonia* 'ua.': gör *heterosz* 'másik, más' | *goné* 'szülés, születés'
- heterograft** ⇨ *orv* más fajú egyedből átültetett szövet
- ⊙ lásd HETERO-, GRAFT¹

heterokarpia ⇨ *növ* az a sajátság, hogy egy növény többféle gyümölcsöt hoz

⊙ gör *heterosz* ‘másik, más’ | *karposz* ‘gyümölcs’

heteroklitikus ⇨ a szabálytól eltérő, rendellenes

⇨ *nyelvt* a heteroklizia jelenségét mutató (főnév)

⊙ ném *heteroklitisch* ‘ua.’, lásd HETEROKLÍZIA

heterokliton ⇨ *nyelvt* más-más eseteiben más tő szerint ragozódó főnév

⊙ ném *Heterokliton* ‘ua.’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *klitosz* ‘meghajlított’ ← *klinó* ‘hajlít, ragoz’

heteroklizia ⇨ *nyelvt* az a jelenség, hogy egy főnév más-más eseteiben más-más tő szerint ragozódik

⊙ tud lat *heteroklisis* ‘ua.’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *kliszisz* ‘hajlítás, hajtogatás, ragozás’ ← *klinó* ‘hajlít’

heterokromatin ⇨ *gen* jól festődő, de genetikailag inaktív kromatin a sejtmagban

⊙ lásd HETERO-, KROMATIN

heterokrómia ⇨ *biol* két szem eltérő színe

⇨ *biol* eredetileg azonos színű részek rendellenesen elütő színe

⊙ ang *heterochromy* ‘ua.’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *khromé* ‘szín’

heterokromoszóma ⇨ *gen* a nemet meghatározó kromoszóma

⊙ lásd HETERO-, KROMOSZÓMA

heterokron ⇨ *inf* időpontjában csak véletlenül egybeeső

⇨ *tud* szokatlan időben kialakuló

⊙ gör *heterosz* ‘másik, más’ | *khronosz* ‘idő’

heterolizin ⇨ *biol* az idegen fajú sejteket feloldó antitest

⊙ tud lat *heterolysin* ‘ua.’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *lüszisz* ‘feloldás’ ← *lüó* ‘felold’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

heterolízis ⇨ *kém* kovalens kötés felbomlásának az az esete, amikor a kötő elektronpár a keletkező vegyületek egyikénél marad

⊙ gör *heterosz* ‘másik, más’ | *lüszisz* ‘feloldás’ ← *lüó* ‘felold’

heterológ ⇨ *biol* eltérő fajtól származó

⇨ más, eltérő, nem egyező, idegen

⊙ ném *heterolog* ‘ua.’, tkp. ‘más beszédű’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *logosz* ‘beszéd’ ← *legó* ‘mond’

heteromer ⇨ *tud* egymástól eltérő részekből álló

⊙ gör *heterosz* ‘másik, más’ | *merosz* ‘rész’

heterometabólia ⇨ *áll* nem teljes átalakulással való fejlődés

⊙ lásd HETERO-, METABÓLIA

heteromorf ⇨ eltérő formájú, más alakú

⇨ *ásv* több alakú

⊙ gör *heterosz* ‘másik, más’ | *morphé* ‘alak’

heteromorfia ⇨ *tud* másalakúság

⇨ *tud* többalakúság

⊙ lásd HETEROMORF

heteromorfózis ⇨ *biol* elveszett végtag vagy szerv pótlódása újonnan keletkező és azonos rendeltetésű, de eltérő alakú képződménnyel

⊙ tud lat *heteromorphosis* ‘ua.’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *morphé* ‘alak’ | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

heteronima ⇨ *nyelvt* egy másik szóval azonos hangzású, de eltérő jelentésű, egyben eltérő írásmódú szó (pl. *lakájos*–*lakályos*)

⊙ tud lat *heteronyma* ‘ua.’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *onüma* (vagy *onoma*) ‘név’

heteronímia ⇨ *nyelvt* részleges homonímia, azonos hangzású de eltérő jelentésű, egyben eltérő írásmódú szavak (pl. *aggkor*–*akkor*) viszonya

⊙ tud lat *heteronymia* ‘ua.’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *onüma* (vagy *onoma*) ‘név’

heteronóm ⇨ idegen törvényeknek alávetett

⇨ mástól befolyásolt

⇨ *biol* eltérő módon alakuló, fejlődő

⊙ ném *heteronom* ‘ua.’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *nomosz* ‘törvény’

heteronómia ⇨ idegen hatalom törvényeinek való alávetettség

⇨ *fil* erkölcsbölcseleti felfogás, amely szerint az erkölcsi törvények nem az egyénből, hanem rajta kívül álló, felsőbb hatalmaktól származnak

⊙ ném *Heteronomie* ‘ua.’, lásd HETERONÓM

heteropia ⇨ *orv* eltérés a két szem látása között

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *ópsz*, *óposz* ‘szem, tekintet’

heteropiknózis ⇨ *gen* egyes kromoszómáknak vagy kromoszómarészeknek a többinél tömörebb szerkezete

⊙ lásd HETERO-, PIKNÓZIS

heteroplasztika ⇨ *orv* szövethiány pótlása idegen vagy szintetikus anyaggal

⊙ lásd HETERO-, PLASZTIKA

heteroploid ⇨ *gen* a heteroploidia jelenségét mutató

⊙ lásd HETEROPLIDIA

heteroploidia ⇨ *gen* az a jelenség, hogy az ivarsejt magjában a kromoszómák száma eltér a haploid, ill. diploid állapotétól

⊙ gör *heterosz* ‘másik, más’ | *(di)ploosz* ‘(két) szeres’ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

heterostrofikus ⇨ *irod* eltérő vermértékű strófaból álló (költemény)

⊙ lásd HETERO-, STRÓFA

heteroszexuális ⇨ *lél* az ellenkező neműekhez vonzódó (személy)

⊙ tud lat *heterosexualis* ‘ua.’: lásd HETERO-, SZEXUÁLIS

heteroszexualitás ⇨ *lél* az ellenkező neműek iránti vonzalom

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd HETEROSZEXUÁLIS

heteroszféra ⇨ *met* a légkörnek a homoszféra feletti rétege

⊙ lásd HETERO-, SZFÉRA

heterotaxia ⇨ *orv* zsigerek rendellenes elhelyezkedése

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *taxisz* ‘elrendezés’

heterotop ⇨ *tud* rendellenes helyen jelentkező

⊙ gör *heterosz* ‘másik, más’ | *toposz* ‘hely’

heterotópia ⇨ *biol* szerv vagy szövet szokatlan helyen való kialakulása

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd HETEROTOP

heterotróf ⇨ *biol* más élőlényekből eredő szerves anyaggal táplálkozó (élőlény)

⊙ ang, ném *heterotroph* ‘ua.’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *trophé* ‘táplálék’ ← *trophó* ‘táplál’

heterotrófia ⇨ *áll* egy élőlény azon tulajdonsága, hogy más élőlények szerves anyagával táplálkozik

⇨ *növ* egyes növények (pl. a rovarmésztők) szerves anyaggal való táplálkozása

⊙ tud lat *heterotrophia* ‘ua.’, lásd HETEROTRÓF

heterozigóta ⇨ *gen* olyan sejt vagy szervezet, amelyben egy vagy több génnek két- vagy többféle allélja található

⊙ ang *heterozygote* ‘ua.’: lásd HETERO-, ZIGÓTA

heterózis ⇨ *gen* az a jelenség az örökléstanban, hogy a keresztezésből származó első nemzedék a szülőknél értékesebb tulajdonságokat mutat fel

⊙ tud lat *heterosis* ‘ua.’, tkp. ‘mássá válás’: gör *heterosz* ‘másik, más’ | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

hetman ⇨ *kat* kozák vezér, kormányzó

⇨ *tört* a lengyel-litván haderők főparancsnoka a 15–18. században

⊙ lengy, ‘ua.’ ← kfn *häuptmann* ‘vezér, főnök’, tkp. ‘főember’: *Haupt* ‘fej, fő’ | *Mann* ‘ember, férfi’
Lásd még ATAMÁN

hettita ⇨ *tört* ókori közel-keleti nép

⇨ ennek (indoeurópai) nyelve

⊙ tud lat, ← gör *hettitész* ‘ua.’ ← *Hattu* (a ~ állam saját neve)

heuréka ⇨ megvan! megtaláltam!

⊙ gör, 'ua.' ← *heuriszko* 'megtalál' (a Vitruvius által feljegyzett hagyomány szerint Arkhimédész kiáltott fel így, amikor a közfürdőben rálelt a hidrosztatika alaptörvényére)

heuriger [hajriger] ⇨ újbor, idei termésű bor

⇨ ilyet árusító (termelői) borkimérés Ausztriában

⊙ ausztr. német, 'ua.' ← felsőnémet *heurig* 'idei' ← *heuer* 'idén' ← ófn *hiuru*, ered. *hiu jaru* 'ebben az évben': *hiu* (mai német *her*) 'ide' | *jaru* (mai német *Jahr*) 'év'

heurisztika ⇨ *tud* rávezető módszer, olyan gondolati eljárások összessége, amelyek révén új eszmékre, új felismerésre lehet jutni

⊙ német *Heuristik* 'ua.' ← gör *heuriszko* 'rátalál'

heurisztikus ⇨ *tud* felismerésekre rávezető (módszer)

⇨ tudományosan megalapozott ötletre épülő

⊙ német *heuristisch* 'ua.', lásd HEURISZTIKA

hévér vagy **hébér** ⇨ csavaros, fogaskerekes kézi emelő

⇨ borlopó

⊙ erdélyi szász *hewer* 'emelőbak', német *Heber* 'lopó' ← *heben* 'emel'

hexa- ⇨ (tudományos összetételek előtagjaként) hat, hatos, hat-

⊙ gör *hex*, összetételekben *hexa* 'hat'

hexachord [hekszakord] ⇨ *zene* a diatonikus hangsornak egy hat hangból álló részlete félhanglépéssel a 3. és 4. fok között

⊙ német *Hexachord* 'ua.': gör *hex(a)* 'hat' | *khordé* 'húr', tkp. 'bél'

hexadactylia [hekszadaktília] ⇨ *orv* hat ujj kialakulása egyik vagy mindkét kézen

⊙ tud lat, 'ua.': gör *hex(a)* 'hat' | *daktülosz* 'ujj'

hexadecimális ⇨ *mat* a tizenhatos számrendszerben felírt (szám)

⊙ lásd HEXA-, DECIMÁLIS

hexaéder ⇨ *geom* hatlapú test, kocka

⊙ német *Hexaeder* 'ua.': gör *hex(a)* 'hat' | *hedra* 'lap, szék' ← *hedzomai* 'ül'

hexaedrit ⇨ *ásv* kockaalakban kikristályosodott meteorvas

⊙ ang, 'ua.': lásd HEXAÉDER | *-it* (ásványra utaló toldalék)

hexagon ⇨ *geom* hatszög

⊙ ang, német *hexagon* 'ua.': gör *hex(a)* 'hat' | *gónia* 'szög, hajlat' ← *gonü* 'térd'

hexagonális ⇨ *geom* hatszögű, hatszögletes

⊙ ang, német *hexagonal* 'ua.', lásd HEXAGON

hexagram ⇨ *geom* két egyenlő oldalú háromszögből összeillesztett szabályos hatágú csillag, Dávid-csillag

⊙ gör *hex(a)* 'hat' | lásd -GRAM(MA)

hexameron ⇨ *irod* hatnapos keretbe illesztett elbeszélés gyűjtemény

⇨ *vall* a hatnapos világtéremtészről szóló magyarázat

⊙ tud lat, 'ua.': gör *hex(a)* 'hat' | *hémera* 'nap'

hexameter ⇨ *irod* daktilusokból és spondeusokból álló, hatlábú verssor

⇨ tágabb értelemben bármely verssor, amely hat ütemből vagy lábból épül fel

⊙ lat, 'ua.': gör *hex(a)* 'hat' | *metron* 'mérték' ← *metreó* 'mér'

hexametilén-tetramin ⇨ *kém* formaldehid és ammóniaoldat egymásra hatásából keletkező, szublimálható kristályos anyag, kereskedelmi nevén urotropin

⊙ lásd HEXA-, METILÉN-, TETRA-, AMIN

hexán ⇨ *kém* hat szénatomos, nyílt szénláncú telített szénhidrogén

⊙ ang *hexan* 'ua.': gör *hex(a)* 'hat' | *-án* (a telített szénhidrogén sorra utaló toldalék)

hexaploid ⇨ *gen* hatszoros számú kromoszómakészletet tartalmazó

⊙ tud lat, 'ua.': gör *hex(a)* 'hat' | *(di)ploid* '(két) szeres'

Hexapoda ⇨ *áll* a rovarok osztálya

⊙ tud lat tbsz szeml. 'ua.', tkp. 'hatlábúak': gör *hex(a)* 'hat' | *pusz*, *podosz* 'láb'

hexasztülosz ⇨ *ép* két keskenyebb oldalán hat-hat oszlopos ókori görög templom vagy más épület

⊙ gör, 'ua.': *hex(a)* 'hat' | *sztülosz* 'oszlop'

Hexateuchus [hekszateukhusz] ⇨ *vall* a Biblia ószövetségi részének első hat könyve, azaz Mózes öt könyve és József könyve

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'hattekeres': gör *hex(a)* 'hat' | *teukhosz* 'könyvtekereszet tartó tok'

hexatlon ⇨ *sport* hat versenyszámból álló atlétikai sportág

⊙ ang *hexathlon* 'ua.': gör *hex(a)* 'hat' | *athlón* 'küzdelem' ← *athleó* 'küzd, versenyez' (a *pentatlon* mintájára)

hexensussz ⇨ *biz* derékzsába, lumbágó

⊙ ném *Hexenschuss* 'ua.', tkp. 'boszorkánylövés': *Hexe* 'boszorkány' | *Schuss* 'lövés, nyilálló fájdalom' ← *schieszen* 'lő'

hexóda ⇨ *vill* hatelektrodos, négyrácscs elektroncső

⊙ ném *Hexode* 'ua.': gör *hex(a)* 'hat' | *hodosz* 'út'

hexóz ⇨ *kém* hat szénatomos egyszerű cukor

⊙ ném *Hexose* 'ua.': gör *hex(a)* 'hat' | -*óz* (cukorra utaló toldalék)

hezitáció ⇨ habozás, tétovázás

⊙ lat *haesitatio* 'ua.', lásd HEZITÁL

hezitál ⇨ habozik, tétovázik, bizonytalankodik, ingadozik

⊙ lat gyak *haesitare*, *haesitatum* 'akadozik, dadog, tétovázik' ← lat *haerere*, *haesitum* 'tapad, ragad, csüng'

Lásd még ADHÉZIÓ, KOHERENS, KOHÉZIÓ

hiacint ⇨ *ásv* drágakő, a cirkon átlátszó, jácintpiros változata

⊙ ném *Hyazinth* 'ua.' ← lat *Hyacinthus* ← gör *Hüakinthosz* (mondabeli ifjú, akit Apollón isten elhajtott diszkosza véletlenül halálra sújtott, s kiömlő véréből virág fakadt, ez a róla elnevezett *jácint*)

hialin ⇨ *tud* üvegfényű, üvegszerű (anyag)

⊙ ang *hyaline* 'ua.': gör *hüalosz* 'üveg' | -*in* (jellegre utaló toldalék)

hialit ⇨ *ásv* az opál szintelen változata, üvegopál

⊙ ang *hyalite* 'ua.': gör *hüalosz* 'üveg' | -*it* (ásványra utaló toldalék)

hialográfia ⇨ *műv* üvegnyomat, üvegekarc

⊙ ném *Hyalographie* 'ua.': gör *hüalosz* 'üveg' | lásd -GRÁFIA

hiátus ⇨ *orv* hézag, nyílás, hasadék a test belső szöveteiben

⇨ *nyelvt* két magánhangzó találkozásakor előálló hangűr, amelyet a nyelv közbeékel hangokkal (többnyire *j*, *h*, *v*) igyekszik betölteni

⊙ lat *hiatus* 'nyílás' ← *hiare*, *hiatum* 'tátong, nyitva áll'

hibernáció ⇨ *biol* téli álmom (egyed állatfajoknál)

⇨ *orv* az emberi test nagyfokú lehűtése gyógyító beavatkozás során

⊙ tud lat *hibernatio* 'ua.', lásd HIBERNÁL

hibernákulum ⇨ *növ* a vegetatív szaporodást szolgáló áttelelőrügy egyes vízinövényeken

⊙ tud lat *hibernaculum* 'ua.', tkp. 'téliszoba' ← *hibernus* 'téli' ← *hiems* 'tél'

hibernál ⇨ *biol* (állat) téli álmat alszik

⇨ *orv* élő szervezetet lehűt, hogy testműködését lelassítsa

⊙ lat *hibernare*, *hibernatum* 'telel' ← *hibernus* 'téli' ← *hiems* 'tél'

hibernális ⇨ *tud* téli, a téllel kapcsolatos

⊙ lat *hibernalis* 'ua.' ← *hibernus* 'téli' ← *hiems* 'tél'

hibiszkusz ⇨ *növ* mályvacserje, élénk színű virágokat hozó díszcserje

⊙ lat *hibiscum* 'hibiszkusz' ← gör *hibiszkosz* 'ua.'

hibrid ⇨ (fn) *biol* keresztezéssel létrehozott növény- vagy állatfajta, amely a szülőktől legalább egy öröklődő jellegben különbözik

⇨ *biol* ilyen egyed

⇨ (mn) *biol* keresztezéssel létrejött

⇨ *tud* több összetevőből álló

⇨ vegyes, felemás, korcs, öszvér-

⊙ ang, ném *hybrid* ‘ua.’ ← lat *hybrida, hybrida* ‘korcs, vadkan és házi koca ivadéka’

hibridizáció ⇨ *biol* fajok vagy fajták keresztezése

⊙ ang, ném *hybridisation* ‘ua.’, lásd HIBRID

hibridizál ⇨ *biol* növényi vagy állati fajtákat keresztesz

⊙ ném *hybridisieren* ‘ua.’, lásd HIBRID

hic et nunc [hik et nunk] ⇨ a jelen esetben, az adott ténnyel kapcsolatban

⊙ lat, ‘itt és most’: *hic* ‘itt’ | *nunc* ‘most’

hic iacet [hik iacet] ⇨ itt nyugszik (sírfeliraton)

⊙ lat, ‘itt fekszik’: *hic* ‘itt’ | *iacere* ‘fekszik’

hidalgó ⇨ *tört* spanyol kisbirtokos köznemes

⊙ sp *hidalgo* ‘ua.’, ered. *hijo de algo* ‘valaminek a fia’: *hijo* ← lat *filius* ‘vki fia’ | *algo* ‘valami’, régebben ‘kisebb birtok’ ← lat *aliquid* ‘valami’

hidatóda ⇨ *növ* egyes növények levelén vagy szárán kifejlődő sejtcsoport, amely folyékony halmazállapotban választ ki vizet a benne oldott anyagokkal

⇨ *orv* vízkóros

⊙ tud lat *hydatoda* ‘ua.’ ← gör *hüdatódész* ‘vizes, víztartalmú’ ← *hüdór* ‘víz’

hidatofiton ⇨ *növ* vízinövény

⊙ tud lat *hydatophyton* ‘ua.’: gör *hüdató(dész)* ‘vizes, víztartalmú’ ← *hüdór* ‘víz’ | *phüton* ‘növény’ ← *phüteo* ‘ültet’ ← *phüo* ‘nö, sarjad’

hidra ⇨ *mit* sokfejű víziszörny az ókori görög regékben

⇨ *áll* édesvízi polip

⊙ gör *Hüdra* ‘ua.’ ← *hüdór, hüdroosz* ‘víz, verejték’

hidradén ⇨ *anat* verejtekmirigy

⊙ tud lat *hydraden* ‘ua.’: gör *hüdór, hüdroosz* ‘víz, verejték’ | *adén, adenosz* ‘mirigy’

hidradenitisz ⇨ *orv* a verejtekmirigyek gyulladás

⊙ tud lat *hydradenitis* ‘ua.’: lásd HIDRADÉN | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

hidradenóma ⇨ *orv* verejtekmirigy jóindulatú daganata

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd HIDRADÉN | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

hidráns ⇨ tűzcsap, vízcsap tűzoltáshoz való vízvétel céljára

⊙ ang *hydrant* ‘ua.’ ← gör *hüdór, hüdroosz* ‘víz’

hidrargizmus ⇨ *orv* higanymérgezés

⊙ tud lat *hydrargismus* ‘ua.’: tud lat *hydrargyrum* ‘higany’, tkp. ‘vizezüst’: gör *hüdór, hüdroosz* ‘víz’ | *argüosz* ‘ezüst’ | lásd -IZMUS

hidrát ⇨ *kém* vízmolekula felvételével létrejött vegyület

⊙ tud lat *hydratus* ‘vízzel telített’ ← gör *hüdór, hüdroosz* ‘víz’

hidratáció ⇨ *orv* bőrszövet telítése nedvességgel

⇨ *kém* vízmolekulák megkötése oldott anyagokban

⇨ *geol* légköri vagy mélységi víz behatolása ásványokba

⊙ ném *Hydratation* ‘ua.’, lásd HIDRATÁL

hidratál ⇨ *kém* vizet vegyileg megköt (más anyagban)

⇨ *orv* vízzel, nedvességgel telít (bőrszövetet)

⊙ ném *hydratieren* ‘ua.’ ← tud lat *hydratus* ‘vízzel telített’ ← gör *hüdór, hüdroosz* ‘víz’

hidratúra ⇨ *növ* a növények vízzel való telítettségének mértéke, foka

⊙ tud lat *hydratura* ‘ua.’ ← *hydratus* ‘vízzel telített’ ← gör *hüdór, hüdroosz* ‘víz’

hidraulika ⇨ *műsz* víz vagy olaj nyomásának terjedésén, ennek erősokszorozó hatásán alapuló berendezés

⊙ ném *Hydraulik* ‘ua.’, lásd HIDRAULIKUS

hidraulikus ⇨ *műsz* folyadéknyomás terjedésén alapuló

⊙ ném *hydraulisch* ‘ua.’, tkp. ‘víziorgona-szerű’, lásd HIDRAULOSZ

hidraulosz ⇨ *zene* ókori víziorgona

⊙ gör *hüdraulosz* ‘ua.’: ← *hüdór, hüdroosz* ‘víz’ | *aulé* ‘fuvola’

hidrazin ⇨ *kém* szintelen, vízben jól oldódó ammóniumszármazék, erőteljes redukálóanyag

⊙ ném *Hydrazin* ‘ua.’: gör *hüdór, hüdrosz* ‘víz’ | lásd AZ(ÓT) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

hidrémia ⇨ *orv* vérhígulás, vízvérűség

⊙ tud lat *hydraemia* ‘ua.’: gör ← *hüdór, hüdrosz* ‘víz’ | *haima* ‘vér’

hidrid ⇨ *kém* hidrogén más kémiai elemmel vagy atomcsoporttal képzett vegyülete

⊙ ném *Hydrid* ‘ua.’: gör *hüdór, hüdrosz* ‘víz’ | *-id* (vegyi származékra utaló toldalék)

hidrióta ⇨ † búvár

⊙ kk lat *hydriota* ‘ua.’ ← gör *hüdór, hüdrosz* ‘víz’

hidro- ⇨ (tudományos összetételek előtagjaként) vízzel kapcsolatos, vízi, víz-

⊙ tud lat *hydro-* ‘ua.’ ← gör *hüdór, hüdrosz* ‘víz’

hidrobiológia ⇨ *biol* a vizek élővilágával foglalkozó tudomány

⊙ tud lat *hydrobiologia* ‘ua.’: lásd HIDRO-, BIOLÓGIA

hidroblaszt ⇨ *műsz* nagynyomású vízsugárral működő öntvénytisztító berendezés

⊙ ang *hydroblast* ‘ua.’: gör *hüdór, hüdrosz* ‘víz’ | ang *blast* ‘erős levegő- vagy gázsugár’ ← óizl *blasa* ‘fűj’

hidrocefália lásd HIDROKEFÁLIA

hidrocentrálé ⇨ *műsz* vízi erőmű

⊙ lásd HIDRO-, CENTRÁLÉ

hidrociklon ⇨ *műsz* forgórész nélküli centrifugáló készülék, amelyben nagy sebességgel keringő oldatból egyes elemek különválaszthatók

⊙ lásd HIDRO-, CIKLON

hidrodinamika ⇨ *fiz* a folyadékok mozgásával, áramlásával foglalkozó tudományág

⊙ lásd HIDRO-, DINAMIKA

hidrodinamikus ⇨ *fiz* a hidrodinamika elvein alapuló, ezeket felhasználó

⊙ lásd HIDRODINAMIKA

hidroelektromos ⇨ *műsz* vízen energiával elektromos áramot termelő (erőmű)

⇨ *vill* az így nyert árammal kapcsolatos

⊙ lásd HIDRO-, ELEKTROMOS

hidrofil ⇨ *kém* vízzel könnyen elegyedő

⇨ *kém* vízszívó, a légköri nedvességet felszívó

⇨ *biol* vízkedvelő, vízben élő

⊙ ném *hydrophil* ‘ua.’: gör *hüdór, hüdrosz* ‘víz’ | *philó* ‘kedvel’

hidrofilia ⇨ *kém* vízfelvevő hajlandóság

⇨ *biol* vízkedvelés, a vízi életre való berendezettség

⊙ tud lat *hydrophilia* ‘ua.’, lásd HIDROFIL

hidrofiton ⇨ *növ* vízi növény

⊙ tud lat *hydrophyton* ‘ua.’: gör *hüdór, hüdrosz* ‘víz’ | *phüton* ‘növény’ ← *phüteo* ‘ültet’ ← *phüo* ‘nő, sarjad’

hidrofób ⇨ *kém* víztaszító

⊙ ném *hydrophob* ‘ua.’, lásd HIDROFÓBIA

hidrofóbia ⇨ víziszony

⇨ *orv* veszettség

⇨ *kém* víztaszítás

⊙ tud lat *hydrophobia* ‘víziszony’: lásd HIDRO-, FÓBIA

hidrofobizál ⇨ *kém* víztaszítóvá tesz

⊙ magy, lásd HIDROFÓB (sok hasonló végződésű ige mintájára)

hidrofon ⇨ *műsz* vízben terjedő hang- és rezgéshullámok érzékelésére való mikrofonszerű eszköz

⊙ ang *hydrophon* ‘ua.’, lásd HIDRO-, (MIKRO)FON

hidrofór ⇨ *műsz* nyomólégüsttel kapcsolt, szakaszos üzemű vízszivattyú kútból vagy ciszternából táplált házi rendszerben

⊙ ném *Hydrophor* ‘ua.’: gör *hüdór, hüdrosz* ‘víz’ | *phoreó* ‘hord, szállít’

hidrogén ⇨ *kém* a legkönnyebb gáz, a legkisebb atomsúlyú elem

⇨ *kém, biz* haj szőkítésére (is) használt erős oxidálószer, hidrogén-peroxid

⊙ ném *Hydrogen* ← fr *hydrogène* ‘ua.’, tkp. ‘vízképző’ (Morveau francia vegyész szóalkotása): lásd HIDRO-, -GÉN

hidrogén-cianid ⇨ *kém* kéksav, keserümandula-szagú, színtelen, illékony folyadék, igen veszélyes mérég

⊙ lásd HIDROGÉN, CIÁN | *-id* (vegyi származékra utaló toldalék)

hidrogenerátor ⇨ *vill* erőmű vízturbinája által forgatott áramfejlesztő

⊙ lásd HIDRO-, GENERÁTOR

hidrogénez ⇨ *kém* szerves vegyület molekulájába hidrogénatomot épít be

⇨ *biz* hajtat hidrogén-peroxiddal szőkít

⊙ lásd HIDROGÉN

hidrogénion ⇨ *kém* a hidrogénatom pozitív ionja, voltaképp proton

⊙ lásd HIDROGÉN, ION

hidrogén-klorid ⇨ *kém* sósavgáz, színtelen, szűrős hatású gáz, melynek vizes oldata a sósav

⊙ lásd HIDROGÉN, KLOORID

hidrogén-peroxid ⇨ *kém* egy ráadás oxigénatomot tartalmazó vízmolekula, erősen oxidáló, festékroncsoló hatású folyadék, fertőtlenítésre és szőkítésre használják

⊙ lásd HIDROGÉN, PEROXID

hidrogeográfia ⇨ *földr* vízföldrajz, a víznek a földi körforgásba való bekapcsolódását és felszíni alakzatait tanulmányozó tudományág

⊙ lásd HIDRO-, GEOGRÁFIA

hidrogeológia ⇨ *tud* a felszín alatti vizekkel foglalkozó földtani tudományág

⊙ lásd HIDRO-, GEOLÓGIA

hidroglóbusz ⇨ kisebb víztorony gömb alakú tartálya

⊙ gör ← *hüdór*, *hüdrosz* ‘víz’ | lat *globus* ‘gömb’

hidrográfia ⇨ *földr* vízrajz

⊙ ném *Hydrographie* ‘ua.’: lásd HIDRO-, -GRÁFIA

hidrografikus ⇨ *földr* a vízrajzzal kapcsolatos, rá vonatkozó, azon alapuló

⊙ ném *hydrographisch* ‘ua.’, lásd HIDROGRÁFIA

hidrográfus ⇨ *földr* a vízrajz tudósa, szakembere

⊙ ném *Hydrograph* ‘ua.’, lásd HIDROGRÁFIA

hidrokefália ⇨ *orv* vízfejtűség

⊙ tud lat *hydrocephalia* ‘ua.’: gör *hüdór*, *hüdrosz* ‘víz’ | *kephalosz* ‘fej’

hidrokele ⇨ *orv* vizesér

⊙ tud lat *hydrokele* ‘ua.’: gör *hüdór*, *hüdrosz* ‘víz’ | *kélé* ‘sérv’, tkp. ‘daganat, púp’

hidrokémia ⇨ *kém* a természetes vizek vegyi tulajdonságaival foglalkozó tudományág

⊙ gör *hüdór*, *hüdrosz* ‘víz’ | lásd KÉMIA

hidrokinon ⇨ *kém* kétértékű fenolszármazék, fényképezeti előhívókban használatos színtelen, tűkristályos vegyület

⊙ ném *Hydrochinon* ‘ua.’, lásd HIDRO(GÉN), KINON

hidrokopter ⇨ *rep* vízre leszállni és onnan felszállni képes helikopter

⊙ lásd HIDRO-, (HELI)KOPTER

hidrokortizon ⇨ *kém* a mellékvesekéregben termelődő, hormonhatású szteroid

⊙ lásd HIDRO(GÉN), KORTIZON

hidrokultúra ⇨ *mezőg* vízkultúra, növények termesztése talaj nélkül, tápoldatban

⊙ ném *Hydrokultur* ‘ua.’: lásd HIDRO-, KULTÚRA

hidroláz ⇨ *biol* hidrolízist katalizáló enzim

⊙ ném *Hydrolase* ‘ua.’: lásd HIDROL(ÍZIS) | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

hidrolizál ⇨ *kém* vegyi bontást vagy átalakítást idéz elő víz segítségével

⊙ magy, lásd HIDROLÍZIS (a *katalízis*–*kazalízál* és hasonló szó párok mintájára)

hidrolízis ⇨ *kém* víz hatására lejátszódó vegyi folyamat, főleg bomlás

⊙ tud lat *hydrolysis* ‘ua.’: gör *hüdór*, *hüdrosz* ‘víz’ | *lüziszis* ‘feloldás’ ← *lió* ‘elold, felold’

hidrológia ⇨ *tud* víztan, a felszíni és a mélységi vizekkel foglalkozó tudomány

⊙ tud lat *hydrologia* ‘ua.’: gör ← *hüdór*, *hüdrosz* ‘víz’ | lásd -LÓGIA

hidrológus ⇨ *geol* a víztan szakembere, tudósa

⊙ magy, 'ua.', lásd HIDROLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

hidrolokátor ⇨ *műsz* víz alatti képződmények és tárgyak (pl. tengeralattjárók) helyét meghatározó, a hanghullámok visszaverődése elvén működő berendezés

⊙ lásd HIDRO-, LOKÁTOR

hidromantia ⇨ jövendölés vizek vagy folyadékok mozgása alapján

⊙ tud lat *hydromantia* 'ua.': gör *hüdór*, *hüdrosz* 'víz' | gör *manteia* 'jóslás' ← *mantisz* 'jós'

hidromechanika ⇨ *fiz* a folyadékok egyensúlyi és mozgási jelenségeivel foglalkozó tudomány

⊙ lásd HIDRO-, MECHANIKA

hidromelioráció ⇨ *mezőg* a talaj vízháztartási adottságait javító eljárás

⊙ gör *hüdór*, *hüdrosz* 'víz' | lásd MELIORÁCIÓ

hidrometallurgia ⇨ *műsz* nedves kohászat, a fémeket alapanyagaikból vegyi úton, savas vagy lúgos víz segítségével kiválasztó ipari eljárás

⊙ lásd HIDRO-, METALLURGIA

hidrometeorológia ⇨ *met* a légköri jelenségeknek a természetes vizekre gyakorolt hatását kutató tudományág

⊙ lásd HIDRO-, METEOROLÓGIA

hidrométer ⇨ *műsz* víz áramlási sebességét mérő műszer

⇨ *fiz* folyadékok, oldatok fajsúlyának mérésére szolgáló műszer

⊙ ang, ném *hydrometer* 'ua.': gör *hüdór*, *hüdrosz* 'víz' | *metreó* 'mér'

hidrometria ⇨ *tud* vízméréstan, a természetes vizek jellemzőinek mérésével foglalkozó víztani tudományág

⊙ ang *hydrometry* 'ua.', lásd HIDROMÉTER

hidromióma ⇨ *orv* folyadékot tartalmazó tömlőszerű izomdaganat

⊙ tud lat *hydromioma* 'ua.': lásd HIDRO-, MIÓMA

hidromotor ⇨ *műsz* nagy nyomású víz vagy más folyadék energiáját hasznosító erőgép

⊙ lásd HIDRO-, MOTOR

hidronálium ⇨ *koh* hajóépítésben is felhasznált, a tengervíz korróziós hatásának ellenálló alumíniumötvözet

⊙ ném *Hydronalium* (ipari márkanév), lásd HIDRO-, AL(UMIN)IUM

hidropátia ⇨ *orv* vízgyógyászat

⊙ tud lat *hydropathia* 'ua.': gör *hüdór*, *hüdrosz* 'víz' | *pathosz* 'szervenedés, betegség'

hidropatikus ⇨ *orv* vízgyógyászati

⊙ ang *hydropathic* 'ua.', lásd HIDROPÁTIA

hidroplán ⇨ *műsz* vízirepülő, vízről felszálló s oda leszálló repülőgép

⊙ ném *Hydroplan* 'ua.': lásd HIDRO- | ném (*Aero*)*plan* 'repülőgép' ← lat *planum* 'sík'

hidropneumatikus ⇨ *műsz* víz- és légnyomással működő

⊙ ném *hydropneumatisch* 'ua.', lásd HIDRO-, PNEUMATIKUS

hidropoézis ⇨ *orv* verejtékképződés

⊙ tud lat *hydropoesis* 'ua.': gör *hüdór*, *hüdrosz* 'víz, verejték' | *poiészisz* 'alkotás' ← *poieó* 'alkot, létrehoz, költ'

hidroponika ⇨ *növ* vízkultúra, növények termesztése talaj nélkül, tápoldatban

⊙ ném *Hydroponik* 'ua.': gör *hüdór*, *hüdrosz* 'víz' | *ponosz* 'munka' ← *poneó* 'dolgozik'

hidropszia ⇨ *orv* vizenyős daganat, víz felhalmozódása a testszövetekben

⊙ tud lat *hydropsia* 'ua.' ← gör *hüdrópsz*, *hüdrópsz* 'vízköros', ered. 'vizes arcú': gör *hüdór*, *hüdrosz* 'víz' | *ópsz* 'arc, szem'

hidroszféra ⇨ *geol* a földkéregnek a tengereket, ill. a sarkok jégburkát tartalmazó övezete

⊙ ném *Hydrosphäre* 'ua.': lásd HIDRO-, SZFÉRA

hidroszol ⇨ *kém* olyan szol, amelynek víz a diszperziós közege

⊙ ang *hydrosol* 'ua.': lásd HIDRO-, SZOL

hidrosztatika ⇨ *fiz* a nyugalomban lévő folyadékokkal, ill. az ilyenbe merülő testekre ható erőkkel foglalkozó tudományág

⊙ ném *Hydrostatik* 'ua.': lásd HIDRO-, STATIKA

hidrosztatikus ⇨ *fiz* a hidrosztatikával kapcsolatos, azon alapuló

⊙ ném *hydrostatisch* 'ua.', lásd HIDROSZTATIKA

hidrotaxis ⇨ *biol* víz vagy nedvesség által kiváltott ingermozgás

⊙ tud lat *hydrotaxis* 'ua.', lásd HIDRO-, TAXIS¹

hidrotechnika ⇨ *tud* vízműtan, természetes vizek (energetikai) hasznosításának tudománya

⊙ ném *Hydrothechnik* 'ua.', lásd HIDRO-, TECHNIKA

hidrotechnikus ⇨ *tud* a vízműtan szakembere

⊙ magy, lásd HIDROTECHNIKA (a *fizika*–*fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

hidroterapeutikus ⇨ *orv* vízgyógyászati

⊙ tud lat *hydrotherapeuticus* 'ua.', lásd HIDROTERÁPIA

hidroterápia ⇨ *orv* vízgyógyászat

⊙ tud lat *hydrotherapia* 'ua.': lásd HIDRO-, TERÁPIA

hidrotermális ⇨ *geol* a nagy mélységben, nagy nyomáson igen meleg víz hatására megindult kristály- és ércképző (folyamat)

⊙ gör *hüdór, hüdrosz* 'víz' | lat *thermalis* 'hővel kapcsolatos' ← gör *thermé* 'hő'

hidrotorax ⇨ *orv* a mellüregben felgyűlt vizenyő

⊙ tud lat *hydrothorax* 'ua.': gör *hüdór, hüdrosz* 'víz' | *thorax* 'mellkas', ered. 'mellpáncél'

hidrotropizmus ⇨ *biol* növényi gyökereknek a talajnedvesség irányában való növekedése

⊙ ang *hydrotropism* 'ua.': lásd HIDRO-, TROPIZMUS

hidroxid ⇨ *kém* fémnek hidroxilgyökkel alkotott vegyülete

⊙ ném *Hydroxyd* 'ua.', lásd HIDROGÉN, OXIGÉN

hidroxil ⇨ *kém* egy hidrogén- és egy oxigénatomot tartalmazó negatív gyök

⊙ ang, ném *hydroxyl* 'ua.': gör ← *hüdór, hüdrosz* 'víz' | *oxüsz* 'savanyú' | *hülé* 'anyag'

hidrózis ⇨ *orv* izzadás, veritékezés

⊙ tud lat *hydrosis* 'ua.': gör ← *hüdór, hüdrosz* 'víz, verejték' | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

hidsra lásd HEDZSRA

hiéna ⇨ *áll* Afrikában és Dél-Ázsiában honos nagy testű dögevő ragadozó

⇨ *átv* kegyetlen, vérengző ember

⇨ *átv* kiméretlenül harácsoló, más szorult helyzetét gátlástalanul kihasználó ember

⊙ lat *hyaena* ← gör *hüaina* 'ua.', tkp. 'vaddisznószerű' (a ~ gerincszőrje miatt) ← *hüsz, hüosz* '(vad)disznó'

hienc ⇨ *népr* német népcsoport Vas megyében és Sopron környékén

⊙ baj-oszt tbsz *heanzen, hienzen* 'hiencek' ← ném nyj tbsz *heanzen* 'türingiai emberek' ← ?

hierarcha ⇨ *vall* főpap

⊙ lat, 'ua.', lásd HIERARCHIA

hierarchia ⇨ rangsor, az alá- és fölrendeltségek megszabott rendje egyházi vagy más szervezetben, intézményben

⊙ tud lat, 'ua.': gör *hierosz* 'szent' | *arkhé* 'uralom'

hierarchikus ⇨ hierarchián alapuló

⊙ ném *hierarchisch* 'ua.', lásd HIERARCHIA

hieratikus ⇨ *tört* papi (pl. óegyiptomi írás, a hieroglif írás egyszerűsített formája)

⊙ ang *hieratic* ← gör *hieratikosz* 'papi' ← *hierateia* 'papi tisztség' ← *hierosz* 'szent'

hierodula ⇨ *vall* templomszolga (férfi vagy nő) ókori szentélyben

⇨ *vall* kultikus prostituált ókori szentélyben

⊙ ang, ném, fr *hiérodule* ← gör *hierodulosz* 'ua.': *hierosz* 'szent' | *dulosz* '(rab)szolga'

hieroglifa ⇨ *nyelvt* az ókori egyiptomi képirás egy-egy jele

⊙ lat *hyeroglypha* ← gör *hieroglüphé* 'ua.', tkp. 'szent véset': *hierosz* 'szent' | *glüphé* 'véset' ← *glüphó* 'vés'

Lásd még GLIPTOTÉKA

hieroglifikus ⇨ *nyelvt* az óegyiptomi képirással kapcsolatos

⊙ ang *hieroglyphic* 'ua.', lásd HIEROGLIFA

hierográfia ⇨ titkosírás

⊙ tud lat *hierographia* ‘ua.’, tkp. ‘szent (tehát az avatatlanokat kizáró) írás’: gör *hierosz* ‘szent’ | *graphó* ‘ír’

hierogramma ⇨ titkosírással lejegyzett szöveg

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *hierosz* ‘szent’ | lásd -GRAM(MA)

hierokrácia ⇨ papi uralom

⊙ ang *hierocracy* ‘ua.’: gör *hierosz* ‘szent’ | *krateó* ‘uralkodik’ (az *arisztokrácia* és hasonló szavak mintájára)

hierománia ⇨ orv vallási téboly

⊙ tud lat *hieromania* ‘ua.’: gör *hierosz* ‘szent’ | lásd MÁNIA

hieromantia ⇨ vall jövendölés áldozati állatok belső szerveiből

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *hierosz* ‘szent’ | *manteia* ‘jóslat’

hieron ⇨ vall valamelyik istenségnek szentelt terület belső része az ókori görögöknél, ahová szentélyt építettek

⊙ gör, ‘ua.’ ← *hierosz* ‘szent’

hietográf ⇨ met önműködő csapadékmérő és az adatokat rögzítő műszer

⊙ ném *Hyetograph* ‘ua.’: gör *hüetosz* ‘eső’ | lásd -GRÁF

hietográfia ⇨ met a csapadék mennyiségének és eloszlásának viszonyait kutató tudományág

⊙ ang *hyetography* ‘ua.’: gör *hüetosz* ‘eső’ | lásd -GRÁFIA

hifa ⇨ növ gombafonal, a gombák termőtestét és szaporítószerveit felépítő sejtfonal

⊙ ang *hypha* ‘ua.’ ← gör *hüphé* ‘szövedék’

hifi ⇨ műsz kiváló hangminőségű (rádió, magnó, lemezjátszó)

⊙ ang röv, ‘ua.’ lásd HI(GH) FI(DELITY)

High Church [háj csörsc] ⇨ vall az anglikán egyháznak az az ága, amely szervezetében és liturgiájában több katolikus vonást őrzött meg

⊙ ang, ‘magas egyház’: *high* ‘magas’ | *church* ‘templom, egyház’

high fidelity [háj fideliti] ⇨ inf tőkéletes, torzításmentes hangvisszaadás

⇨ egy készüléknek erre való alkalmassága

⊙ ang, ‘magas (fokú) hűség’: *high* ‘magas’ | *fidelity* ← lat *fidelitas* ‘hűség, tisztesség’, lásd FIDELIS

high-key [hájki] ⇨ fényk különleges hatású, a fehérre és a szürke legvilágosabb árnyalataira redukált (fénykép)

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘magas tónus’: *high* ‘magas’ | *key* ‘tónus, stílus, hangnem’, ered. ‘kulcs’

highlander [hájlender] ⇨ felföldi (skót)

⊙ ang, ‘ua.’ ← *Highland* ‘az észak-skóciai felföld’: *high* ‘magas’ | *land* ‘föld, táj, ország’

high life [háj lájf] ⇨ az előkelő világ, a felső tízezer, ennek életstílusa

⊙ ang, ‘ua.’: *high* ‘magas’ | *life* ‘élet’ ← *live* ‘él’

high-tech [hájteck] ⇨ csúcstechnológia

⊙ ang, ‘ua.’: *high* ‘magas’ | *tech(nology)*, lásd TECHNOLÓGIA

higiéné vagy **higiénia** ⇨ orv egészségügy

⇨ orv az egészség megőrzéséhez szükséges tisztaság, ennek követelményei

⊙ lat *hygiene* ‘ua.’ ← gör *Hügieia* (az egészség védnöke, Aszklépiosz gyógyistenség lánya)

higiénikus ⇨ orv tiszta, egészséges

⇨ orv fertőtlenített, csíramentes, fertőzésmentes

⊙ ném *hygienisch* ‘ua.’, lásd HIGIÉNÉ

higrofil ⇨ kém nedvességszívó (anyag)

⊙ ném *hygrophil* ‘ua.’: gör *hügroosz* ‘nedves’ | *philó* ‘kedvel’

higrofita ⇨ növ nedves talajt kedvelő növények

⊙ tud lat tbsz *hygrophyta* ‘ua.’: gör *hügroosz* ‘nedves’ | *phüton* ‘növény’ ← *phüteo* ‘ültet’ ← *phüó* ‘sarjad, nő’

higrográf ⇨ fiz a légnedvesség mért adatait rögzítő készülék

⊙ ném *Hygrograph* ‘ua.’: gör *hügroosz* ‘nedves’ | lásd -GRÁF

higrométer ⇨ met légnedvességmérő

⊙ ang, ném *hygrometer* ‘ua.’: gör *hügroosz* ‘nedves’ | *metreo* ‘mér’

higroszkóp ⇨ *met* a levegő nedvességtartalmának változásait kimutató műszer

⊙ ném *Hygroskop* 'ua.': gör *hügrosz* 'nedves' | *szkoposz* 'megfigyelő' ← *szkopeó* 'figyel'

higroszkopikus ⇨ *fiz* nedvszívó

⊙ ném *hygroskopisch* 'ua.', lásd HIGROSKÓP

higrosztát ⇨ *fiz* a levegő nedvességtartalmát önműködően szabályzó, állandó értéken tartó berendezés

⊙ ném *Hygrosstat* 'ua.': gör *hügrosz* 'nedves' | gör *sztat(ikosz)* 'álló, állandó' ← *(hi)sztanüo* 'megállít'

hijacking [hájdzseking] ⇨ *biz* repülőgép-eltérítés

⊙ ang, 'ua.' ← *hijack* 'járművet feltartóztat, jótalanul birtokba vesz' ← *hijacker* 'útonálló': *hi(ghway)* 'országút' | *jack (up)* 'feltartóztat'

hikma ⇨ *fil* az oszthatatlan tudás, a tudományok összessége a korai arab bölcseletben

⊙ ar, 'bölcesség'

hikori ⇨ *növ* észak-amerikai diófaféle ehető terméssel

⇨ *növ* ennek kemény, értékes faanyaga

⊙ ang *hickory* 'ua.' ← algonkin (pauhatan) indián

hilaritás ⇨ vidámság, jókedv, emelkedett hangulat

⊙ lat *hilaritas* 'ua.' ← *hilaris* 'derűs, jókedvű'

hilomorfizmus ⇨ *fil* Arisztotelészről eredő felfogás, amely a létezés és a létező dolgokat az anyagi elv és a formáló elv egymást átható működéséből eredezteti

⊙ tud lat *hylomorphismus* 'ua.': lásd HÜLÉ | gör *morphé* 'alak' | lásd -IZMUS

hilozoizmus ⇨ *fil* bölcseleti felfogás, amely szerint az anyag maga is él, magában hordozza a változás képességét, és aktív szerepet játszik a mindenség fejlődésében

⊙ tud lat *hylozoismus* 'ua.': lásd HÜLÉ | gör *dzóé* 'élet' | lásd -IZMUS

hílus ⇨ *anat* tüdőkapu

⇨ *anat* szerveken lévő bemélyedés, az erek és idegek belépésének helye

⊙ tud lat, 'ua.' ← *hilum* 'rost'

himation ⇨ *ölt* az ókori görög férfiak és nők nehéz gyapjú felső köpenye

⊙ gör, 'ua.'

hímen ⇨ † házasság, nász

⇨ *anat* szűzhártya

⇨ *irod* ókori görög lakodalmas ének

⊙ lat *Hymen* ← gör *Hümén* vagy *Hümenaiosz*, Dionüosz és Aphrodité fia, a nász védnöke az ógörög mondákban

himenális ⇨ *anat* a szűzhártyához tartozó

⊙ tud lat *hymenalis* 'ua.', lásd HÍMEN

híménium ⇨ *növ* a gombák termőrétege, amely a szaporítósejteket termeli

⊙ tud lat *hymenium* 'ua.', lásd HÍMEN

hímnárium ⇨ *vall* keresztény himnuszok gyűjteménye

⊙ tud lat *hymnarium* 'ua.', lásd HIMNUSZ

hímnikus ⇨ fennkölt, ünnepélyesen szárnyaló, magasröptű

⊙ lat *hymnicus* 'ua.', lásd HIMNUSZ

hímnológia ⇨ *vall* az egyházi himnuszokkal foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *hymnologia* 'ua.', lásd HIMNUSZ, -LÓGIA

hímnusz ⇨ *irod, vall, zene* istenséget, Istent, a szenteket vagy egy eszmét dicsőítő ének

⇨ megzenésített költemény mint egy állam zenei emblémája, amelyet ünnepélyes alkalmakkor játszanak, énekelnek

⊙ lat *hymnus* ← gör *hümnosz* 'ünnepi költemény' ← *hümneó* 'énekel, dalban magasztal'

hínajána ⇨ *vall* a buddhizmus korai, szigorúbb irányzata, amely szerint a nirvánába csak a világtól elvonulva, a legszigorúbb aszketikus életmóddal lehet eljutni

⊙ szansz, 'ua.', tkp. 'kis kocsi' (ti. amelyen kevesek számára van hely)

hinc ira [hink íra] ⇨ ez hát a neheztelés oka

⊙ lat, ‘innen a harag’: *hinc* ‘innen’ | *ira* ‘harag’

hindi ⇨ *nyelvt* az Indiában legelterjedtebb modern indoeurópai nyelv, a szanszkrit késői utóda

⊙ urdu, ‘ua.’ ← perzs *hindu* ‘ua.’, lásd HINDU

hindu ⇨ *vall* a legelterjedtebb indiai vallásnak, a hinduizmusnak a követője

⇨ (pontatlan szóhasználatban) indiai (ember)

⊙ ang *hindoo* ‘ua.’ ← perzsa *hindu* ‘indiai’ ← *Hind* ‘India’ ← *hendu* ‘folyó, az Indus folyó’

hinduizmus ⇨ *vall* a Védák és a brahmanizmus alapján kifejlődött, a buddhizmus és a dzsainizmus egyes elemeivel kibővült vallási eszmerendszer Indiában

⊙ ném *Hinduismus* ‘ua.’, lásd HINDU, -IZMUS

hinterland ⇨ mögöttes terület

⇨ *kat* hátország

⊙ ném, ‘ua.’: *hinter* ‘mögött’ | *Land* ‘föld, ország’

Hiób-hír ⇨ vész hír, nagy csapásokat jelentő, lesújtó hír

⊙ ném *Hiobsbotschaft* ‘Jób-híradás’ ← lat *Hiob* ‘Jób’ (bibliai alak, aki sorra kapta a híreket jószágai, majd házai pusztulásáról, végül gyermekei haláláról)

hioszciamin ⇨ *kém* a beléndek és a nadragulya alkaloidja, az atropin kémiai változata

⊙ tud lat *hioscyamin* ‘ua.’: *Hioscyamus* ‘beléndek’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

hipabisszikus ⇨ *geol* közepes mélységben képződő

⊙ ném *hypabyssisch* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt’ | lásd ABISSZIKUS

hipacid ⇨ *orv* savhiányos

⊙ ném *hypazid* ‘ua.’, lásd HIPACIDITÁS

hipaciditás ⇨ *orv* gyomorsavhiány

⊙ tud lat *hypaciditas* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt’ | lat *aciditas* ‘savasság’ ← *acidus* ‘savanyú’ ← *acere* ‘savanyúnak lenni’

hipalbuminémia ⇨ *orv* az albumintartalom csökkenése a vérben

⊙ tud lat *hypalbuminaemia* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt’ | lásd ALBUMIN | *haima* ‘vér’

hipalgézia ⇨ *orv* csökkent fájdalomérzés

⊙ tud lat *hypalgesia* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt’ | lásd ALGÉZIA

hipallagé ⇨ *stil* szóalakzat, amelyben szókapcsolatok alakja vagy logikai rendje a visszajára fordul, pl. József Attilánál: „Ezüst derével ráz a nyír / egy szellőcskét”

⊙ lat *hypallage* ‘ua.’ ← gör *hüpallagé* ‘felcserélés’: *hüpo* ‘alá, mellé’ | *allagé* ‘csere’

hiper- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) igen nagy (fokú)

⇨ túlzott, felfokozott, túltengő, túl-

⊙ ném, lat *hyper-* ‘ua.’ ← gör *hüper* ‘felett, túl’ (mai használatában gyakran a (latin eredetű) *szuper*nél magasabb fokot fejez ki: *szupermarket*–*hipermarket*, *szuperszonikus*–*hiperszonikus*)

hiperacid ⇨ *orv* savtúltengéses

⊙ ném *hyperazid* ‘ua.’, lásd HIPERACIDITÁS

hiperaciditás ⇨ *orv* gyomorsavtúltengés

⊙ tud lat *hyperaciditas* ‘ua.’: gör *hüper* ‘felett, túl’ | lat *aciditas* ‘savasság’ ← *acidus* ‘savanyú’ ← *acere* ‘savanyúnak lenni’

hiperalgédia ⇨ *orv* túlzott fájdalomérzet

⊙ tud lat *hyperalgesia* ‘ua.’, lásd HIPER-, ALGÉZIA

hiperbaton ⇨ *stil* szóalakzat, egy szókapcsolat tagjainak szétválasztása egy vagy több szó közbeiktatásával, pl. Aranyánál: „Honnan, kicsi szellő, ég vándora, jöttél?”

⊙ tud lat *hyperbaton* ← gör *hüperbaton* ‘ua.’, tkp. ‘átlépés’ ← *hüperbainó* ‘átlép’: *hüper* ‘felett, át, túl’ | *bainó* ‘megy’

Lásd még BÁZIS

hiperbola ⇨ *geom* páros mértani görbe, a kettős kúpnak a tengellyel párhuzamos metszete

⇨ *stil* nagyítás, túlzás mint irodalmi stílusesezköz

⊙ tud lat *hyperbola* ← gör *hüperbolé* ‘ua.’, tkp. ‘túldobás’: gör *hüper* ‘fölött, át, túl’ | *bolé* ‘dobás’ ← *balló* ‘dob’

Lásd még BALLISZTA, BALLIZMUS, BOLIDA, DIABOLUS, METABOLIZMUS, PARABOLA

hiperbolikus ⇨ *mat* a hiperbolához tartozó, rá jellemző, vele kapcsolatos

⇨ *stil* túlzó, nagyító

⊙ ang *hyperbolic* 'ua.', lásd HIPERBOLA

hiperboloid ⇨ *mat* olyan térbeli alakzat, amelyet a hiperbolának egyik tengelye körüli forgásából származtathatunk

⊙ ang, ném *hyperboloid* 'ua.': lásd HIPERBOLA | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'küalak'

hiperboreus ⇨ (ókori elképzelés szerint) messze északon lakó titokzatos nép

⊙ lat *hyperboreus* ← gör *hüperboreosz* 'ua.', tkp. 'északon túli': *hüper* 'felett, túl' | *Boreasz* 'észak', ered. 'északi szél, ill. ennek istene, Asztraiosz és Eósz fia'

hiperbulia ⇨ *lél* betegesen fokozott akaratmegnyilvánulás

⊙ tud lat *hyperbulia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *bulé* 'akarat'

hiperciklus ⇨ *mat* a hiperbolikus geometriában azon pontok mértani helye, amelyek egy síkban egy egyenes egyik oldalán az egyenestől adott távolságra vannak

⊙ lásd HIPER-, CIKLUS

hiperdaktília ⇨ *orv* ötnél több ujj kézen vagy lábon mint születési rendellenesség

⊙ tud lat *hyperdaktylia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *daktülosz* 'ujj'

Lásd még DAKTILUS

hiperdulia ⇨ *vall* a Mária-tisztelet túlhajtása, Szűz Mária istenítése

⊙ tud lat *hyperdulia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *duleia* 'rabszolgai alázat' ← *dulosz* 'rabszolga'

hiperémia ⇨ *orv* túlzott vérbőség

⊙ tud lat *hyperaemia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *haima* 'vér'

hiperémikus ⇨ *orv* vérbőséggel kapcsolatos

⇨ vérrel túlzottan elárasztott (testrész, szövet)

⊙ tud lat *hyperaemicus* 'ua.', lásd HIPERÉMIA

hiperesztézia ⇨ *orv* túlérzékenység

⊙ tud lat *hyperaesthesia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *aiszthészisz* 'érzékelés' ← *aiszthanomai* 'felfog, érzékel'

hiperfágia ⇨ *orv* kényszeres túltáplálkozás, a normálisan szükségesnél több táplálék fogyasztása

⊙ tud lat *hyperphagia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *phagein* 'eszik'

hiperfrénia ⇨ *orv* felfokozott szellemi aktivitás

⊙ tud lat *hyperphrenia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *phrén* 'elme'

hiperfunkció ⇨ *orv* egy szervnek túlfokozott működése

⊙ tud lat *hyperfunctio* 'ua.': lásd HIPER-, FUNKCIÓ

hipergenitalizmus ⇨ *orv* a nemi mirigyek fokozott működése folytán fellépő korai nemi fejlettség

⊙ tud lat *hypergenitalismus* 'ua.': lásd HIPER-, GENITÁLIS, -IZMUS

hipergeuzia ⇨ *orv* fokozottan érzékeny ízérezékelés

⊙ tud lat *hypergeusia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *geuszisz* 'ízlelés' ← *geuó* 'megízlel'

hipergia ⇨ *orv* allergiás érzékenység csökkent mértéke

⊙ tud lat *hypergia* 'ua.': gör *hüpo* 'alatt' | lásd (ALL)ERGIA

hiperglikémia ⇨ *orv* a vér cukortartalmának kóros megnövekedése

⊙ tud lat *hyperglykaemia* 'ua.', lásd HIPER-, GLIKÉMIA

hipergol ⇨ *űrk* olyan rakéta-hajtóanyag, amely csak összetevőinek találkozásakor gyullad be

⊙ ang *hypergol* 'ua.': gör *hüpo* 'alatt, alul, kevésbé' | *erg(on)* 'munka, működés' | lat *ol(eum)* 'olaj'

hiperidrózis ⇨ *orv* túlzott veritékezés

⊙ tud lat *hyperydrosis* 'ua.', lásd HIPER-, HIDRÓZIS

hiperimmunsavó ⇨ *orv* ismételt immunizációval nyert, a szokásosnál hatékonyabb immunsavó oltás céljára

⊙ lásd HIPER-, IMMÚNIS

hiperinfláció ⇨ *közp* a szokásosat sokszorosán meghaladó, rohamosan növekvő ütemű infláció

⊙ lásd HIPER-, INFLÁCIÓ

hiperkalémia ⇨ *orv* a vér káliumtartalmának kórosan magas szintje

⊙ tud lat *hyperkalaemia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | lat *kalium* 'kálium' | gör *haima* 'vér'

hiperkeratózis ⇨ *orv* a bőr szarurétegének túlbujánzása

⊙ tud lat *hyperkeratosis* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *kerasz*, *keratosz* 'szaru, szarv' | -ózis (kóros folyamatra utaló toldalék)

hiperkinézia ⇨ *orv* túlmozgás

⊙ tud lat *hyperkinesia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *kinészis* 'mozgás' ← *kineó* 'mozgat'

hiperkritika ⇨ túl kritikus magatartás, szórszálhasogatás

⊙ ném *Hyperkritik* 'ua.', lásd HIPER-, KRITIKA

hiperkritikus ⇨ túlzottan kritikus, szórszálhasogató

⊙ ném *hyperkritisch* 'ua.', lásd HIPERKRITIKA

hiperleukocitózis ⇨ *orv* a fehérvérsejtek túlszaporodása a vérben

⊙ tud lat *hyperleukocytosis* 'ua.', lásd HIPER-, LEUKOCITÓZIS

hiperlipémia ⇨ *orv* a vér zsírtartalmának kóros megnövekedése

⊙ tud lat *hyperlipaemia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *liposz* 'háj, zsír' | *haima* 'vér'

hipermangán lásd KÁLIUM-PERMANGANÁT

hipermarket ⇨ óriásáruház, nagy alapterületű, az árucikkek igen széles körét kínáló áruház

⊙ ang *hypermarket* 'ua.': gör *hüper* 'felett' | ang *market* 'piac', lásd MARKET(ING)

hipermetropia ⇨ *orv* távollátás

⊙ tud lat *hypermetropia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *metron* 'mérték' | *ópsz*, *óposz* 'szem, látás'

hipermnézia ⇨ *orv* emléktöredékek szokatlanul éles és élénk felbukkanása lázban, narkózisban vagy beteges állapotban

⊙ gör *hüper* 'felett, túl' | (*mi*)*mnészko* 'emlékezik'

hipermodern ⇨ a legmodernebb, a modernségben már túlzó

⊙ lásd HIPER-, MODERN

hipermorfózis ⇨ *orv* egyes szervek túlzott méretekre való növekedése

⊙ tud lat *hypermorphosis* 'ua.', lásd HIPER-, (META) MORFÓZIS

hiperol ⇨ *kém* hidrogén-peroxidot tartalmazó fertőtlenítőszer

⊙ *Hiperol* (ipari márkanev): *hi*(*drogén*)-*per*(*oxid*)-*ol*(*dat*), lásd HIDROGÉN-PEROXID

hiperon ⇨ *fiz* a barionok közé tartozó, igen rövid felezési idejű elemi részecskék gyűjtőneve

⊙ ang *hyperon* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | -*on* (elemi részecskére utaló toldalék)

hiperosztózis ⇨ *orv* csontkinövés, csonttúltengés

⊙ tud lat *hyperostosis* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *oszteon* 'csont' | -ózis (kóros folyamatra utaló toldalék)

hiperoxid ⇨ lásd PEROXID

hiperozmia ⇨ *orv* a szaglőrzék rendellenes érzékenysége

⊙ tud lat *hyposmia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *oszmaomai* 'szagol' ← *oszmé* 'szag'

hiperpirexia ⇨ *orv* igen magas (40 fok feletti) láz

⊙ tud lat *hyperpyrexia* 'ua.', lásd HIPER-, PIREXIA

hiperplázia ⇨ *orv* egyes szövetek túltengése, szervek megnövekedése sejtburjánzás következtében

⊙ tud lat *hyperplasia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *plasszó* 'gyúr, alakít'

hiperploid ⇨ *gen* a monoploid kromoszómaszám egész számú többszöröséhez képest néhány ráadás kromoszómát tartalmazó

⊙ ang *hyperploid* 'ua.', lásd HIPER-, (DI)PLOID

hiperrealizmus ⇨ *műv* festői irányzat, amely a valósághoz való hűséget eltúlozva fényképszerű hatásra törekszik

⊙ ang *hyperrealism* 'ua.': lásd HIPER-, REALIZMUS

hiperszaprobikus ⇨ *biol* igen nagy szervesanyag-tartalmú (szennyvíz)

⊙ lásd HIPER-, SZAPROBIKUS

hiperszekréció ⇨ *orv* egyes mirigyek túlfokozott kiválasztása

⊙ tud lat *hypersecretio* 'ua.': lásd HIPER-, SZEKRÉCIÓ

hiperszenzibilis ⇨ túlérzékeny

⊙ lásd HIPER-, SENZIBILIS

hiperszenzibilitás ⇨ túlérzékenység

⊙ lásd HIPER-, SENZIBILITÁS

hiperszonikus ⇨ *rep* a hangsebességet legalább ötszörösen meghaladó (sebesség)

⊙ ang *hypersonic* 'ua.' gör *hüper* 'felett, túl' | ang *sonic* 'a hanggal kapcsolatos' ← lat *sonus* 'hang'

hipertéliea ⇨ *orv* sejt vagy szövet kóros túlbujánzása

⊙ tud lat *hyperthelia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *théleó* 'kisarjad'

hipertenzió ⇨ *orv* magas vérnyomás

⇨ túlzott nyomás, feszültség

⊙ tud lat *hypertensio* 'ua.': lásd HIPER-, TENZIÓ

hipertermia ⇨ *orv* hőguta

⊙ tud lat *hyperthermia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *thermé* 'hő'

hipertireózis ⇨ *orv* pajzsmirigy túltengés

⊙ tud lat *hyperthyreosis* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | lat *thyreus* 'pajzsmirigy' ← gör *thüreosz* 'pajzs' | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

hipertónia ⇨ *orv* rendellenesen magas vérnyomás

⊙ tud lat *hypertonia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *tonosz* 'feszültség' ← *teinó* 'feszít'

hipertrofia ⇨ *orv* túlbujánzás testszövetekben a sejtek megnövekedése következtében

⊙ tud lat *hypertrophia* 'ua.': gör *hüper* 'felett, túl' | *trophé* 'táplálék' ← *trephó* 'táplál'

hipertrofikus ⇨ *biol., földr.* fölöslen sok növényi tápanyagot tartalmazó (állóvíz, folyóvíz)

⊙ ném *hypertrophisch* 'ua.', lásd HIPERTROFIA

hiperurbanizmus ⇨ *nyelvt.* tudákos szószármaztatás, általában téves analógia folytán létrejött szóalak, pl. *hold* (égtest) az eredeti *hód* helyett, a más eredetű *hold* (területmérték) befolyására

⊙ tud lat *hyperurbanismus* 'ua.': gör *hüper* 'fölött, túl' | *urbanus* 'városi(as)', értsd 'tanult, művelt' ← *urbs* 'város'

hipervalens ⇨ *kém* olyan vegyületek gyűjtőneve, amelyekben a központi atom vegyértéke az alapvegyértéknél magasabb

⊙ gör *hüper* 'felett, túl' | lat *valens* 'értékes, vmit érő' ← *valere* 'ér vmennyit'

hipervitaminózis ⇨ *orv* a szervezet kóros állapota egy vagy több vitaminnal való túltelítettség folytán

⊙ tud lat *hypervitaminosis* 'ua.': lásd HIPER-, VITAMIN | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

hipesztézia ⇨ *orv* érzécsökkenés

⊙ tud lat *hypoesthesia* 'ua.': gör *hüpo* 'alatt' | *aiszthészisz* 'érzékelés' ← *aiszthanomai* 'érzékél'

hipidiomorf ⇨ *ásv.* csak részben önalakú (kristály)

⊙ gör *hüpo* 'alatt' | lásd IDIOMORF

hipis ⇨ *szleng* motozás, házkutatás

⊙ ném argó *Hippe* 'kihallgatás' ← jidd *hiba* 'kihallgatás, amelynek során nem erőszakot, hanem rábeszélést, ígéretést alkalmaznak', tkp. 'szerelmes enyelgés'

hipnogén ⇨ *orv* altató hatású

⇨ *orv* hipnózist előidéző

⊙ ném *hypnogen* 'ua.': gör *hüpnosz* 'alvás' | lásd -GÉN

hipnopédia ⇨ *okt.* alva tanulás (főleg nyelvi ismereteké)

⊙ ném *Hypnopädie* 'ua.': gör *hüpnosz* 'alvás' | *paideia* 'oktatás' ← *paidosz* 'gyermek'

Lásd még PEDAGÓGIA, PEDIÁTRIA, PEDOLÓGIA

hipnoterápia ⇨ *orv* gyógyaltatás, gyógyítás hosszú altatással

⊙ tud lat *hypnotherapia* 'ua.': gör *hüpnosz* 'alvás' | lásd TERÁPIA

hipnotikum ⇨ *orv* altatószer

⊙ tud lat seml *hypnoticum* 'álommal kapcsolatos (dolog)', lásd HIPNOTIKUS

hipnotikus ⇨ *orv* a hipnózissal kapcsolatos

⇨ *átv* igéző, igézetes, delejes

⊙ tud lat *hypnoticus* 'ua.' ← gör *hüpnótikosz* 'altató' ← *hüpnosz* 'alvás'

hipnotizál ⇨ *orv* hipnózist idéz elő valakiben

⇨ *átv* más akaratát megbénítja, ellenállhatatlanul befolyásolja

⊙ ném *hypnotisieren* ← fr *hypnotiser* 'ua.', lásd HIPNOTIKUS

hipnotizmus ⇨ *orv* a hipnózis tudománya

✧ *orv* a hipnotikus jelenségek összessége

☉ tud lat *hypnotismus* 'ua.', lásd HIPNOTIKUS, -IZMUS

hipnotizőr ✧ *orv* hipnózist előidéző, erre képes személy

☉ fr *hypnotiseur* 'ua.', lásd HIPNOTIZÁL

hipnózis ✧ *orv* különféle módszerekkel, főleg szuggesztióval előidézett félálomszerű, az önálló akarat részleges vagy teljes hiányával járó állapot

☉ tud lat *hypnosis* 'ua.': gör *hüpnosz* 'alvás' | -*ózis* (folyamatra utaló toldalék)

hipó ✧ *kém* erős fertőtlenítő és fehéritő hatású háztartási vegyszer

☉ magy *Hypo* márkanév ← (nátrium)-*hipo*-(klorid) vegyi név ← gör *hüpo* 'alatt'

hipo- ✧ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) alatti, alul-

✧ kevéssé, nem eléggé

☉ ném, lat *hypo-* 'ua.' ← gör *hüpo* 'alatt, mellett'

hipoaciditás lásd HIPACIDITÁS

hipoblaszt lásd ENDODERMA

hipocentrum ✧ *geol* a földrengés fészke, kiindulási pontja a föld mélyében

☉ ném *Hypozentrum* 'ua.': gör *hüpo* 'alatt' | lásd CENTRUM

hipochonder ✧ *orv* képzelt beteg

☉ ném *Hypochonder* 'ua.', lásd HIPOCHONDRIA

hipochondria ✧ *orv* képzelt betegség, állandó rettegés nem létező betegség vagy létező betegség eltűlése miatt

☉ tud lat *hypochondria* 'ua.' ← gör *hüpokhondrion* 'lép' (régén a lép rendellenes működésének tulajdonították az ilyen képzelődést), tkp. 'a hasüregnek a mellkas alatti része': *hüpo* 'alatt' | *khondrosz* 'szegycsont'

hipochondrikus ✧ *orv* képzelt betegségben szenvedő

☉ tud lat *hypochondricus* 'ua.', lásd HIPOCHONDRIA

hipociklois ✧ *geom* olyan síkgörbe, amelyet egy rögzített kör belsejében csúszás nélkül gördülő másik kör valamely pontja ír le

☉ lásd HIPO-, CIKLOIS

hipoderma ✧ *anat* a bőrszövet alatti szövettáj

☉ tud lat *hypoderma* 'ua.': gör *hüpo* 'alatt' | *derma* 'bőr'

hipodermikus ✧ *orv* bőr alatti

☉ tud lat *hypodermicus* 'ua.', lásd HIPODERMA

hipodermisz ✧ *növ* a szár és gyökér elsődleges bőrszöve alatt kialakult szövettáj

☉ tud lat *hypodermis* 'ua.', lásd HIPODERMA

hipofágia ✧ *orv* a szükségesnél kevesebb táplálék fogyasztása

☉ tud lat *hypophagia* 'ua.': gör *hüpo* 'alatt, kevéssé' | *phagein* 'eszik'

hipofízis ✧ *orv* agyalapi mirigy

☉ tud lat *hypophysis* 'ua.': gör *hüpo* 'alatt' | *phüszisz* 'természet, lélek, szellem'

hipofunkció ✧ *orv* valamely szerv elégtelen működése

☉ lásd HIPO-, FUNKCIÓ

hipogasztrium ✧ *anat* alhas

☉ tud lat *hypogastrium* 'ua.': gör *hüpo* 'alatt' | *gasztér*, *gasztrosz* 'gyomor, has'

hipogén ✧ *geol* földmélyi, a föld mélyén keletkező

☉ ném *hypogen* 'ua.': lásd HIPO-, -GÉN

hipogenezis ✧ *orv* csökkent fejlődés

☉ tud lat *hypogenesis* 'ua.': lásd HIPO-, GENEZIS

hipogeúzia ✧ *orv* meggyengült ízérzékelés

☉ tud lat *hypogeusia* 'ua.': gör *hüpo* 'alatt, kevéssé' | *geuszisz* 'ízlelés' ← *geúó* 'megízlel'

hipoglikémia ✧ *orv* a cukortartalom elégtelensége a vérben

☉ tud lat *hypoglykaemia* 'ua.': lásd HIPO-, GLIKÉMIA

hipogonadizmus ✧ *orv* a belső elválasztású mirigyek hormontermelésének elégtelensége

☉ tud lat *hypogonadismus* 'ua.': gör *hüpo* 'alatt, kevéssé' | *gonasz*, *gonadosz* 'mirigy' | lásd -IZMUS

hipokalémia ✧ *orv* a vér káliumtartalmának kórosan alacsony szintje

- ⊙ tud lat *hypokalaemia* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, kevésbé’ | lat *kalium* ‘kálium’ | gör *haima* ‘vér’
hipokausztum ⇨ ép padlóba épített, gőzzel vagy melegvízzel működött fűtés az ókori rómaiaknál
- ⊙ lat *hypocaustum* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, alul’ | *kausztosz* ‘elégetett, eléghető’ ← *kaió* ‘éget, fűt’
 Lásd még HOLOKAUSZTUM, KAUSZTIKUS, KAUTER
- hipokinézia** ⇨ *orv* csökkent mértékű izommozgás
- ⊙ tud lat *hypokinesia* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, kevésbé’ | *kinészisz* ‘mozgás’ ← *kineó* ‘mozgat’
- hipokonder** lásd HIPOCHONDER
- hipokorisztikus** ⇨ *nyelvt* becéző, kicsinyítő
- ⊙ tud lat *hypocoristicus* ← gör *hüpokorisztikosz* ‘ua.’ ← *hüpokoridzomai* ‘becéz, becenéven szólít’:
 gör *hüpo* ‘alatt, kissé’ | *koridzomai* ‘babusgat, cirógat’ ← *koré* ‘leányka, szűz’
- hipokrita** ⇨ képmutató, álszent ember
- ⊙ lat *hypocrita* ‘ua.’ ← gör *hüpokritész* ‘színész’, lásd HIPOKRÍZIS
- hipokrizis** ⇨ képmutatás, színlelés, tettetés, szerepjátszás
- ⊙ lat *hypocrisis* ‘ua.’ ← gör *hüpokrizisz* ‘szerepjátszás’ ← *hüpokrinomai* ‘felelget, párbeszédet mond’: *hüpo* ‘alatt, mellett’ | *krinomai* ‘vetélkedik, magyaráz’
- hipolimnium** ⇨ *földr* állóvizek alsó, nyugalomban lévő és leghidegebb rétege
- ⊙ tud lat *hypolimnium* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt’ | kics *limnion* ‘tavacska’ ← *limné* ‘tó, állóvíz’
- hipománia** ⇨ *orv* egyhe fokú mánia
- ⊙ tud lat *hypomania* ‘ua.’: lásd HIPO-, MÁNIA
- hipomnézis** ⇨ *orv* gyengült emlékezőképesség
- ⊙ *orv* *hypomnesis* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, kevésbé’ | *(mi)mnészko* ‘emlékezik’
- hipomorfózis** ⇨ *biol* állatfaj szerkezeti felépítésének egyszerűsödése a törzsfajlódás során az egyszerűsödő életfeltételek hatására
- ⊙ tud lat *hypomorphosis* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, kevésbé’ | *morphoszisz* ‘alakulás’: *morphé* ‘alak’ | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)
- hipoplázia** ⇨ *orv* egyes szövetek vagy szervek visszamaradt fejlődése
- ⊙ tud lat *hypoplasia* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, kevésbé’ | *plasszó* ‘gyűr, alakít’
- hipoploid** ⇨ *gen* a diploid kromoszómaszám egész számú többszörösénél valamivel kevesebb kromoszómát tartalmazó
- ⊙ ang *hypoploid* ‘ua.’, lásd HIPO-, (DI)PLOID
- hiposzekréció** ⇨ *orv* egyes mirigyek elégtelen kiválasztása
- ⊙ tud lat *hyposecretio* ‘ua.’: lásd HIPO-, SZEKRÉCIÓ
- hiposztázál** ⇨ *fil* (elvont fogalomnak vagy gondolati viszonynak) valóságos létezését tulajdonít, anyagi formához köti
- ⊙ ném *hypostasieren* ‘ua.’, lásd HIPOSZTÁZIS
- hiposztázis** ⇨ *orv* süllyedéses vérpangás
- ⇨ *fil* elvont fogalomnak vagy gondolati viszonynak valóságos létezőként való felfogása
- ⇨ *vall* egy istenség valamely vonásának külön megszemélyesítése
- ⊙ tud lat *hypostasis* ‘ua.’ ← gör *hüposztaszisz* ‘anyag, valóság, való lét’: gör *hüpo* ‘alá, mellé’ | *(hi)sztanomai* ‘(meg)állít’
 Lásd még SZUBSZTANCIA
- hiposzulfit** ⇨ *kém* a hipokénessav sója
- ⊙ ném *hyposulphit* ‘ua.’, lásd HIPO-, SZULFIT
- hipotalamusz** ⇨ *anat* a köztiagnak a látótelep alatti része, amely a szervezet anyagcseréjének tekintélyes részét szabályozza
- ⊙ tud lat *hypothalamus* ‘ua.’: lásd HIPO-, THALAMUS
- hipotaxis** ⇨ *nyelvt* alárendelés
- ⊙ tud lat *hypotaxis* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, alá’ | *taxisz* ‘elrendezés’ ← *tattó*, tkp. *tak-tó* ‘rendez’
- hipotéka** ⇨ † *ker* jelzáló, lekötési biztosíték, betáblázás
- ⊙ ném *Hypothek* ‘ua.’ ← gör *hüpothéké* ‘alátétel, zálog’: gör *hüpo* ‘alatt, alá’ | *(ti)thémi* ‘tesz, helyez’
- hipotekárius** ⇨ † *ker* jelzáló-tulajdonos, jelzáló-hitelező

⊙ ném *Hypothekar* ‘ua.’, lásd HIPOTÉKA

hipotenzió ⇨ *orv* alacsony vérnyomás

⊙ tud lat *hypotensio* ‘ua.’: lásd HIPO-, TENZIÓ

hipotermia ⇨ *orv* a szabályosnál alacsonyabb testhőmérséklet

⇨ *orv* a testhőmérséklet csökkentése hűtéssel az életműködés lassítása céljából

⊙ tud lat *hypothermia* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, kevésbé’ | *thermé* ‘hő’

hipotermális ⇨ *geol* nagy mélységben, többszáz fokos vízben kiváló (ércréteg)

⊙ ang *hypothermal* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt’ | *thermal* ← lat *thermalis* ‘a hőmérséklettel kapcsolatos’
← gör *thermé* ‘hő’

hipotetikus ⇨ feltett, feltételezhető, feltételezésen alapuló

⊙ tud lat *hypotheticus* ← gör *hüpothetikosz* ‘ua.’, lásd HIPOTÉZIS

hipotézis ⇨ feltételezés

⇨ *tud* feltevés, amelynek alapos bizonyítása további kutatásokat kíván

⊙ tud lat *hypothesis* ← gör *hüpothesisz* ‘feltételezés, kiindulópont, javaslat’: *hüpo* ‘alá’ | *(ti)thémi* ‘helyez’

hipotipózis ⇨ *stil* gondolatalakzat, az elbeszélés tárgyának megelevenítése a részletezés, szemléltetés és élnékités eszközeivel, pl. jelen időre való átváltással, a hallgató vagy olvasó megszólításával

⊙ tud lat *hypotyposis* ‘ua.’ ← gör *hüpotüpószisz* ‘vázlat, minta’ ← *hüpotüpoó* ‘körvonalaz’: gör *hüpo* ‘alatt, alá’ | *tüposz* ‘alap, körvonal’ ← *tüptó* ‘beüt, bevés’

hipotireózis ⇨ *orv* a pajzsmirigy elégtelen működése

⊙ tud lat *hypothyreosis* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, kevésbé’ | lat *thyreus* ‘pajzsmirigy’ ← gör *thüreosz* ‘pajzs’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

hipotónia ⇨ *orv* rendellenesen alacsony vérnyomás

⊙ tud lat *hypotonia* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, kevésbé’ | *tonosz* ‘feszültség’ ← *teinó* ‘feszít’

hipotrófia ⇨ *orv* alultápláltság

⇨ *orv* szerv vagy testszövet fejletlensége, zsugorodása

⊙ tud lat *hypotrophia* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, kevésbé’ | *trophé* ‘táplálék’ ← *trophó* ‘táplál’

hipotrofikus ⇨ *biol* kevés növényi tápanyagot tartalmazó (élővíz)

⊙ ném *hypotrophisch* ‘ua.’, lásd HIPOTRÓFIA

hipoxia ⇨ *orv* a szervezet oxigénállatásának elégtelensége

⊙ tud lat *hypoxia* ‘ua.’: lásd HIPO-, OXI(GÉN)

hipozeugma ⇨ *stil* gondolatalakzat, amelyben a több ízben kihagyott, de odaértett bővítmény a sorozat végén jelenik meg, mint Adynál: „Sem utódja, sem boldog őse, / Sem rokona, sem ismerőse / Nem vagyok senkinek”

⊙ tud lat *hypozeugma* ‘ua.’ ← gör *hüpodzeugma* ‘egybefoglalás’, ered. ‘iga alá fogás’ ← *hüpodzeugnümi* ‘(több állatot) egy iga alá fog’: gör *hüpo* ‘alatt, alá’ | lásd ZEUGMA

hipozeuxis ⇨ *stil* mondatalakzat, a ZEUGMA kevésbé szigorú formája, amelyben minden mondatrésznak megvan a bővítménye, de nem állnak közvetlenül egymás mellett, mint Vörösmartyánál: „Szív és pohár tele búval, borral”

⊙ tud lat *hypozeuxis* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, alá’ | *dzeuxisz* ‘áthidalás’, ered. ‘igába fogás’

hipozmia ⇨ *orv* a szagérzékelés csökkent volta

⊙ tud lat *hyposmia* ‘ua.’: gör *hüpo* ‘alatt, kevésbé’ | *oszmaomai* ‘szagol’ ← *oszmé* ‘szag’

hipparion ⇨ *áll* a miocén és pliocén korban élt, zebra nagyságú lófélé

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *hipposz* ‘ló’

hipparkhia ⇨ *tört* lovas csapategység az ókori hellenisztikus uralkodók seregében

⊙ gör, ‘ua.’, lásd HIPARKHOSZ

hipparkhosz ⇨ *tört* lovas csapategység parancsnoka az ókori hellenisztikus birodalmakban

⊙ gör, ‘ua.’: *hipposz* ‘ló’ | *arkhosz* ‘parancsnok’ ← *arkhó* ‘elől megy, vezet’ ← *arkhé* ‘kezdet’

hippi ⇨ a fogyasztói társadalomból kivonult, passzívan lázadó fiatal (az 1960-as évek vége felé)

⊙ ang *hippie*, *hippy* ‘ua.’ ← (?) szleng *hippish* ‘világfájdalmas, lelombozott’: VAGY← *hip* ‘kedélytelenség, meláklór’ ← (*hyp*)*ochondry* ‘hipochondria’, VAGY ← szleng *hip* ‘menő, a legfrissebb irányzatokkal lépést tartó’

hippiátria ⇨ *orv* lógyógyászat, az állatorvosi tudománynak a lovak gyógyításával foglalkozó ága

⊙ tud lat *hippiatria* ‘ua.’: gör *hipposz* ‘ló’ | *hiatrosz* ‘orvos’

hippodrom ⇨ *tört* lovas- és kocsiversenyek pályája az ókorban

⇨ † lovarda bérelhető lovakkal

⊙ ném *Hippodrom* ← gör *hippodromosz* ‘ua.’: *hipposz* ‘ló’ | *dromosz* ‘futás, út, pálya’

Lásd még DROMEDÁR, DROMOSZ

hippogriff ⇨ *irod* legendás szárnyas ló Ariosto eposzaiban, a ló és a griffmadár keveréke

⊙ ol *ippogrifo* ‘ua.’: gör *hipposz* ‘ló’ | lásd GRIFF

hippokampusz ⇨ *áll* tengeri csikó

⊙ tud lat *hippocampus* ‘ua.’, tkp. ‘lőhernyő’: gör *hipposz* ‘ló’ | *kampé* ‘hernyő’

hippokratészi ⇨ lásd FACIES HIPPOCRATICA

hippológia ⇨ *áll* lótan, lóismeret, a lovak tenyésztésével és használatával foglalkozó ismeretek köre

⊙ tud lat *hippologia* ‘ua.’: gör *hipposz* ‘ló’ | lásd -LÓGIA

hippológus ⇨ *áll* a lótan szakembere

⊙ magy, ‘ua.’, lásd HIPPOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

hippománia ⇨ lórajongás, a lovak szenvedélyes kedvelése

⊙ gör *hipposz* ‘ló’ | lásd MÁNIA

hippopotamusz ⇨ *áll* víziló, tkp. folyami ló

⊙ lat *hippopotamus* ← gör *hippopotamosz* ‘ua.’: *hipposz* ‘ló’ | *potamosz* ‘folyó’

hippursav ⇨ *kém* savas benzolszármazék, aminosavak gyártásának kiinduló anyaga

⊙ gör *hipp(osz)* ‘ló’ | *ur(eó)* ‘vizez’ (elsőként a ló vizeletében mutatták ki)

hipszométer ⇨ *tud* magasságmérésre használt barométer, amely víz vagy folyadékok forráspontjának változása alapján állapítja meg a tengerszint feletti magasságot

⊙ ang *hypsometer* ‘ua.’: gör *hüpszosz* ‘magasság’ | *metreó* ‘mér’

hipszometria ⇨ *tud* a földrajzi magasság mérésének tudománya

⊙ ang *hypsometry* ‘ua.’, lásd HIPSZOMÉTER

hipszter ⇨ *biz* különködő, minden újdonságon kapó fiatal

⊙ ang szleng *hipster* ‘ua.’: szleng *hip* ‘menő, a legfrissebb irányzatokkal lépést tartó’ | *-ster* (tulajdonságra, hovatartozásra utaló toldalék, mint *youngster* ‘ifjonc’, *gangster* stb.)

Lásd még HIPPI

hiragana ⇨ *nyelvt* a kínai írásjelekből kifejlesztett japán szótagírás

⊙ jap, ‘sima szótagírás’: *hira* ‘egyszerű’ | *kana* ‘szótagírás’

Lásd még KANA, KATAKANA

hirig ⇨ *szleng* verés, verekedés

⊙ jidd *hereg*, *hariga* ‘gyilkosság’ ← héb *harag* ‘megöl’

Lásd még HARGENOL

hirsutismus [hirszutizmus] ⇨ *orv* a haj, különösen a szőrzet fokozott növekedése, túlszőrösödés

⇨ *orv* férfias jellegű szőrkepletek megjelenése nön

⊙ tud lat, ‘ua.’: lat *hirsutus* ‘bozontos’ ← **hirsus* ‘szőr, bozont’ | lásd -IZMUS

hirudin ⇨ *orv* a pióca nyálmirigyeiben található, véralvadást gátló hatóanyag

⊙ lat *hirudo* ‘pióca’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

hispanista ⇨ *tud* a spanyol nyelv, történelem és kultúra tudós ismerője

⊙ ném *Hispanist* ‘ua.’, lásd HISPANIZMUS

hispanizmus ⇨ *nyelvt* a spanyol nyelvre jellemző kifejezőmód, nyelvi sajtáság

⇨ *nyelvt* ez mint idegenszerűség más nyelv közegében

⊙ tud lat *hispanismus* ‘ua.’: lat tbsz *Hispani* ‘az Ibériai-félsziget ókori lakói, részben a mai spanyolok ősei’ | lásd -IZMUS

hispanológia ⇨ *tud* a spanyol nyelvvél, történelemmel és kultúrával foglalkozó tudomány

⊙ tud lat *hispanologia* ‘ua.’: lat tbsz *Hispani* ‘az Ibériai-félsziget ókori lakói, részben a mai spanyolok ősei’ ← *Hispania* ‘az Ibériai-félsziget’ ← föníciai *i-sephannim* ‘nyulak partvidéke’ | lásd -LÓGIA

história ⇨ elbeszélés, történet

⇨ *biz* különös, kellemetlen eset

⇨ † történelem

⊙ lat *historia* ‘hír, történet, történelem’ ← gör *hiztoria* ‘tudakozódás, ismeret, leírás’ ← *hiztoreó* ‘kikérdez, tanulmányoz, leír, elbeszél’

históriás ⇨ *irod* vándorénekesek által előadott, történelmi alapon nyugvó kalandos vagy szerelmes (ének)

⊙ lásd HISTÓRIA

historikum ⇨ *tud* történeti tény

⊙ lat (*factum*) *historicum* ‘ua.’, lásd HISTORIKUS

historikus ⇨ (fn) *tud* történész, történetíró

⇨ (mn) történelmi, történészi, történettudományi

⊙ tud lat *historicus* ‘ua.’, lásd HISTÓRIA

historiográfia ⇨ *tud* történetírás

⊙ tud lat *historiographia* ‘ua.’, lásd HISTÓRIA, -GRÁFIA

historiográfus ⇨ *tud* történetíró

⊙ magy, lásd HISTORIOGRÁFIA (a *geográfia*–*geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

historizmus ⇨ *tört* történeti szemlélet, az eseményeket változásaikban és összefüggéseikben vizsgáló történészi módszer

⇨ *tud* a múlt jelenségeit a jelentől elszakítva vizsgáló módszer

⇨ *ép* a korábbi, főleg a román és gótikus stílusok felelevenítésének törekvése

⊙ ném *Historismus* ‘ua.’, lásd HISTÓRIA, -IZMUS

hisztamin ⇨ *orv* az állati testszövetekben és az anyarozsban található vegyület, amely a hajszáleréket tágtítja

⊙ tud lat *histamin* ‘ua.’: gör *hiztosz* ‘szövet’ | *amin*, lásd AMINOSAV

hiszteralgia ⇨ *orv* méhfájdalom

⊙ tud lat *hysteralgia* ‘ua.’: gör *hüszteré* ‘anyaméh’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

hiszterektómia ⇨ *orv* a méhnek vagy egy részének műtéti eltávolítása

⊙ tud lat *hysterectomy* ‘ua.’: gör *hüszteré* ‘anyaméh’, lásd HISZTÉRIA | *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág’

hiszterézis ⇨ *tud* valamely jelen állapotnak vagy változásnak a korábbi állapottól való függése

⇨ *tud* időbeli elmaradás, késés

⇨ *számtech* egy rendszer eltérő viselkedése a bemenő paraméter változási irányától függően

⊙ tud lat *hysteresis* ← gör *hüsztereszisz* ‘ua.’ ← *hüsztereó* ‘késve érzékel, elmarad’ ← *hüszterosz* ‘későbbi, utóbbi’

hisztéria ⇨ *orv* idegbetegség, amely váratlan indulati kitörésekkel, szorongással és kényszercelekvésekkel jár

⇨ *orv* idegesen túlfűtött, feszült, ingerlékeny, beszámíthatatlan lelkiállapot

⇨ *sajtó* felizgatott közhangulat

⊙ lat *hysteria* ‘méhbetegség’ (korábban ennek tekintették a ~t) ← gör *hüszteré* ‘anyaméh’ tkp. ‘mögöttes, lentebbi’ (ilyen a méh helyzete a hasüregi szervek közt) ← gör kf *hüszterosz* ‘hátrább lévő, későbbi’ (alapfoka hiányzik)

hisztérika ⇨ *biz* hisztériára hajlamos, zajos jeleneteket rendező nő

⊙ tud lat *hysterica (femina)* ‘méhbeteg, hisztérikus (nő)’, lásd HISZTÉRIA

hisztérikus ⇨ *orv* hisztériában szenvedő, ilyen állapotra jellemző

⇨ ingerlékeny, zaklatott, eszeveszett

⊙ tud lat *hystericus* ‘méhbajban szenvedő’ ← gör *hüszterikosz* ‘méhhez kapcsolatos’, lásd HISZTÉRIA

hiszterolitiázis ⇨ *orv* köképződés a méhben

⊙ tud lat *hysterolithiasis* ‘ua.’: gör *hüszteré* ‘anyaméh’, lásd HISZTÉRIA | lásd LITIÁZIS

hiszteron–proteron ⇨ *fil* logikai hiba, az időrendnek vagy ok és okozat viszonyának felcserélése
 ⇨ *stil* elbeszélői fogás, későbbi esemény említése első helyen
 ⊙ gör seml, ‘későbbi (dolog) – előbbi (dolog)’: kf *hiszterosz* ‘utóbbi, későbbi’ (alapfoka hiányzik) |
 kf *proterosz* ‘előbbi’ ← *prótosz* ‘első’

hiszteropátia ⇨ *orv* méhbántalom, méhbetegség
 ⊙ tud lat *hysteropathia* ‘ua.’: gör *hiszteré* ‘anyaméh’ | *pathosz* ‘szenvedés, betegség’

hiszti ⇨ *biz* hisztériás roham
 ⇨ *biz* fegyelmetlen, ideges, túlfűtött viselkedés
 ⇨ *biz* ilyen viselkedésre hajlamos nő
 ⊙ a HISZTÉRIA becéző alakja

hisztizik ⇨ *biz* hisztériás jelenetet rendez
 ⊙ lásd HISZTI

hiszto- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) testszövettel kapcsolatos, szövet-
 ⊙ gör *hisztosz* ‘szövet’, tkp. ‘szövészék, (szövő) állvány’ ← *hisztémi* ‘áll, állít’

hisztocita ⇨ *biol* testszövethez tartozó sejt
 ⊙ tud lat *histocyta* ‘ua.’: lásd HISZTO- | gör *küosz* ‘üreg, cella, sejt’

hisztofiziológia ⇨ *biol* az élőlények szöveteiben lezajló folyamatok tudománya
 ⊙ tud lat *hystophysiology* ‘ua.’: lásd HISZTO-, FIZIOLÓGIA

hisztogén ⇨ *orv* szöveti eredetű, a test szöveteiből kiinduló
 ⊙ tud lat *histogen* ‘ua.’: lásd HISZTO-, -GÉN

hisztogenezis ⇨ *orv* szövetképződés, szövetfejlődés
 ⊙ tud lat *histogenesis* ‘ua.’: lásd HISZTO-, GENEZIS

hisztogram ⇨ *mat* a gyakorisági eloszlást függőleges oszlopokkal ábrázoló diagram
 ⊙ ang *histogram* ‘ua.’: lásd HISZTO-, -GRAM

hisztokémia ⇨ *biokém* a testszövetekben végbemenő vegyi folyamatokkal foglalkozó tudományág
 ⊙ lásd HISZTO-, KÉMIA

hisztokompatibilitás ⇨ *orv* a befogadó szervezet és a beültetett szövet közötti biológiai és immunológiai megegyezés, egymás tűrése
 ⊙ lásd HISZTO-, KOMPATIBILITÁS

hisztolízis ⇨ *orv* szövetoldódás, szövet lebomlása
 ⊙ tud lat *histolysis* ‘ua.’: lásd HISZTO- | gör *lúsizsz* ‘feloldás’ ← *lúo* ‘old, felold’

hisztológia ⇨ *orv* szövettan, a testszövetekkel foglalkozó orvostudományi ág
 ⊙ tud lat *histologia* ‘ua.’: lásd HISZTO-, -LÓGIA

hisztológus ⇨ *orv* a szövettan tudosa
 ⊙ magy, ‘ua.’, lásd HISZTOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

hiszton ⇨ *gen* a legtöbb eukarióta sejt magjában megtalálható bázikus fehérje
 ⊙ ang *histon* ‘ua.’, lásd HISZTO-

hisztopatológia ⇨ *orv* kórszövettan
 ⊙ tud lat *histopathologia* ‘ua.’: lásd HISZTO-, PATOLÓGIA

hisztoterápia ⇨ *orv* szövetekkel vagy szövetkivonatokkal végzett gyógykezelés
 ⊙ tud lat *histotherapy* ‘ua.’: lásd HISZTO-, TERÁPIA

hisztrió ⇨ *tört* színész az ókori Rómában
 ⇨ *tört* középkori csepürágó, ripacs
 ⇨ *átv* ripacs, silány színész
 ⊙ lat *histrío* ‘ua.’

hisztriomasztix ⇨ *szính* álhaj, álszakáll vagy álbajusz rögzítésére használt ragasztószer
 ⊙ lat *histrimastix* ‘ua.’: lásd HISZTRIÓ, MASZTIX

hit ⇨ *zene* sláger, divatos könnyűzenei szám
 ⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘ütés’ ← *hit* ‘üt, eltalál, telibe talál’ (ti. a közízlést, a közönség igényeit), lásd SLÁGER

hitlerizmus ⇨ *tört* a fasizmus német formája, náciizmus
 ⊙ Adolf *Hitler*ről, a náci párt alapítójáról és vezéréről | lásd -IZMUS

hoa ⇨ távol-keleti országokban élő, de nemzetiségét megőrző kínai

⊙ kínai ‘ua.’

hobby ⇨ szenvedéllyel űzött kedvtelés, szórakoztató tevékenység

⊙ ang, ‘ua.’ ← *hobby(-horse)* ‘vesszőparipa mint gyerekjáték, hintaló’, majd ‘vesszőparipa, kedvenc téma’ ← középang *hobin* ‘lovacska’ ← *Robin*, a *Robert* név becéző alakja

hobó ⇨ csavargó, csöklakó, csöves

⊙ am ang *hobo* ‘vándormunkás, alkalmi munkákból élő csavargó’ ← (?) ang nyj *hawbaw* ‘faragatlan és esetlen parasztleány, tahó’

hoch! ⇨ éljen!

⊙ ném, ‘ua.’, tkp. ‘fel, magasra’ ← *hoch* ‘magas’

hochdeutsch [hohhdajcs] ⇨ *nyelvt* felnémet, a középső és déli német nyelvjárások csoportja, amelyből a német irodalmi nyelv kialakult

⊙ ném, ‘ua.’, tkp. ‘magasnémet’ (mert javarészt a hegyes-dombos délnémet vidékeken alakult ki)

hochstapler ⇨ † szédelő, szélhámós

⊙ ném *Hochstapler* ‘ua.’, tkp. ‘előkelőt színlelve járkáló’: *hoch* ‘magas’, szleng ‘előkelő’ | *stappen*, *stappeln* ‘mászkál’

hodegetika vagy **hodegézis** ⇨ *tud* bevezetés egy tudományba

⇨ *tud* eligazítás, útmutatás

⊙ tud lat *hodegetica (ars)* ‘az útmutatás (mestersége)’ ← gör *hodégeo* ‘utat mutat, útra vezet’: *hodosz* ‘út’ | *hégeomai* ‘vezet’

hodégétria ⇨ *műv* bizánci ikonok Madonna-típusa: Mária álló alakja bal karján a gyermeket tartja, jobbját pedig felemeli, hogy a lelkeket fiához vezesse

⊙ bizánci gör nn, ‘útmutató (nő)’ ← *hodégeo* ‘utat mutat, útra vezet’: *hodosz* ‘úr’ | *hégeomai* ‘vezet’

hodegézis lásd HODEGETIKA

hodográf ⇨ mozgó test sebességének és irányának változásait szemléltető görbe

⊙ ang *hodograph* ‘ua.’: gör *hodosz* ‘út’ | lásd -GRÁF

hodométer ⇨ *fiz* a megtett utat mérő műszer

⊙ ang *hodometer* ‘ua.’: gör *hodosz* ‘út’ | *metró* ‘mér’

hodoszkóp ⇨ *fiz* ionizált részecskék pályáját megfigyelő és meghatározó készülék

⊙ ang *hodoscope* ‘ua.’: gör *hodosz* ‘út’ | *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

hodzsa ⇨ *vall* mohamedán pap, hitoktató

⊙ török *hoca* [hodzsa] ← perzsa *hvádzsa* ‘ua.’

hóhem ⇨ *szleng* ravasz, csalafinta ember

⊙ jidd *chochem* ‘bölc ember’ ← héb *hákám* ‘bölc’

Lásd még HÁKIM (sémi rokon)

hokedli ⇨ *bút* támlátlan konyhaszék

⊙ baj-oszt kics *hockerl* ‘ua.’ ← ném *Hocker* ‘támlátlan szék, zsámoly’

hoki ⇨ *sport* gyepen vagy jégen, hajlított ütővel játszott labda-, ill. korongsport

⊙ ang *hockey* ‘ua.’ ← ófr kics *hoquet* ‘kis kampó’ ← *hoc* ‘kampó’ ← germán (pl. ang *hook*, ném *Haken* ‘ua.’)

hokuszpókusz ⇨ bűvészmutatványt kísérő tréfás varázsigé

⇨ *átv* szemfényvesztés, bűvészkedés

⊙ ném *Hokuspokus* ← torzított lat *hocus-pocus* ‘ua.’ ← (?) *hoc est corpus (meum)* ‘ez az (én) testem’ (a kenyér átváltoztatásának „varázsigéje” a misében)

hól ⇨ *div* mély berakás női ruhán

⊙ ném *hohl* ‘üres, üreges’

holder ⇨ *ker* biztosítási kötvény birtokosa

⊙ ang, ‘ua.’ ← *hold* ‘birtokol, tart’

holding ⇨ *közp* más vállalatokban tőkerészesedéssel bíró, azokat ellenőrző és irányító gazdasági tömörülés

⊙ ang, ‘ua.’ ← *hold* ‘tart, hatalmában tart’

holisztikus ⇨ *fil* a mindenséget, az életet a részek magasabb rendű egységének tekintő (felfogás)

✧ *orv* a beteg testi és lelki funkcióit egységként látó, a konkrét betegség okait az egész szervezet összefüggésrendszerében kereső (orvosi szemlélet)

⊙ ang *holistic* 'ua.', lásd HOLIZMUS

holizmus ✧ *fil* olyan bölcséleti felfogás, amely a világot mint a dolgok alkotta magasabb rendű egészet vizsgálja, és állítja, hogy az egész több, mint a részek összege

✧ *szoc* olyan szociológiai irányzat, amely a jelenségeket a részek és az egész közötti összefüggések jegyében kutatja

⊙ ang *holism* 'ua.': ← gör *holosz* 'egész, teljes' | lásd -IZMUS

hollandier ✧ *gép* papíripari berendezés rongyok foszlatására és öblítésére

✧ *műsz* jobb és bal menettel készült csavaranya

⊙ ném 'ua.', tkp. 'holland' ← *Holland*, ered. *Holtland* 'németalföldi grófság neve', tkp. 'fás föld': óholl *holt* (ma *hout*, ófn *holz*) 'fa' | *land* 'föld, vidék'

holmium ✧ *kém* ritka földfém, kémiai elem

⊙ Stockholm lat *Holmia* nevéből | -ium (vegyi elemre utaló toldalék)

holo- ✧ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) egész, teljes, egészen

⊙ gör *holosz* 'egész', *holósz* 'egészen'

holocaust [holokauszt] ✧ *tört* zsidók millióinak elhurcolása és meggyilkolása a német fasiszták uralma alatt az 1940-es években

⊙ ang, 'ua.', lásd HOLOKAUSZTUM

Lásd még HIPOKAUSZTUM, KAUSZTIKUS, KAUTER

holocén ✧ *geol* a földtörténeti újkor negyedidőszakának utolsó, ma is tartó korszaka

⊙ ném *Holozän* ← lat *holocaenus* 'ua.': gör *holósz* 'egészen' | *kainosz* 'új'

holoéder ✧ *ásv* teljes lapszámú kristály

⊙ ném *Holoeder* 'ua.': gör *holosz* 'egész, teljes' | *hedra* 'lap, szék' ← *hedzomai* 'ül'

holoedria ✧ *ásv* kristályosodás a teljes lapszámú formában

⊙ tud lat *holoedria* 'ua.', lásd HOLOÉDER

holoenzim ✧ *biokém* teljes formájú, aktív enzim

⊙ lásd HOLO-, ENZIM

holofon ✧ *inf* az emberi emlékezet rendszermodellje, amelyben valamely tudattartalom egyetlen információs részlete az egészet előhívja

⊙ ang *holophon* 'ua.': gör *holosz* 'egész' | *phóné* 'hang', itt: 'hívás'

hologenezis ✧ *biol* az egyedfejlődés és a törzsfjlődés együttese valamely fajra vonatkozólag

⊙ lásd HOLO-, GENEZIS

holográf ✧ † sajátkezü aláírás

⊙ ném *Holograph* 'ua.': gör *holósz* 'egészen' | lásd -GRÁF

holográfia ✧ *fiz* a tárgy térhatású képének előállítására két lézersugár interferenciája által

⊙ ang *holography* 'ua.': gör *holósz* 'egészenben' | lásd -GRÁFIA

hologram ✧ *fiz* holográfia útján készült kép

⊙ ang *hologram* 'ua.': gör *holósz* 'egészenben' | lásd -GRAM(MA)

holokausztum ✧ *vall* egészen eléggő áldozat, az ókori zsidó vallás egyik áldozati formája

⊙ lat *holocaustum* ← gör *holokauszton* 'ua.': *holósz* 'egészen' | *kauszton* 'elégetett dolog' ← *kaió* 'éget'

Lásd még HIPOKAUSZTUM, KAUSZTIKUS, KAUTER

holokrin ✧ *biol* teljes elválasztású, saját átalakult sejtjeit is a váladékába juttató (mirigy)

⊙ tud lat *holocrin* 'ua.': gör *holosz* 'egész, teljes' | gör *krinó* 'választ'

holometabólia ✧ *áll* a rovarok teljes átalakulással való kifejlődése

⊙ lásd HOLO-, METABÓLIA

holosziderit ✧ *ásv* vasat és nikkelt tartalmazó meteorit

⊙ lásd HOLO-, SZIDERIT

holotípus ✧ *biol* egy fajnak az a példánya, amelyet a leíró az új faj prototípusának jelölt meg

⊙ lásd HOLO-, TÍPUS

homagiális ✧ jobbágyi, hűbéri

✧ *átv* alázatos

◎ kk lat *homagialis* ‘ua.’, lásd HOMÁGIUM

homágium ✧ *tört* hűbéri hűségeskü

✧ *tört* fejeváltás, vérdíj

◎ kk lat *homagium* ‘ua.’ ← ófr *homage* ‘a vazallus kötelme hűbérura iránt’ ← késő lat *homaticum* ‘egy ember szolgálata, vazallusi állapot’ ← lat *homo* ‘ember, férfi’

homár ✧ *áll* hatalmas ollójú, nagyra nővő, ízletes húsú rákfajta

◎ fr *homard* ← skand *humarr* (pl. svéd *hummer*) ‘ua.’

hombre [ombre] ✧ ember! (leereszkedő spanyol megszólítás)

✧ *ját* régi háromszemélyes kártyajáték francia kártyával

◎ sp, ‘ember, férfi’ (*mn*→*mr* elhasonulással) ← ósp *omne* ← lat *homo, hominis* ‘ua.’

homeo- ✧ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) hasonló, egyenlő

◎ ném *homöo-*, ang, lat *homoeo-* ‘ua.’ ← gör *homoiosz* ‘hasonló, egyenlő’

homeológ ✧ *gen* hasonló felépítésű, nem lényeges módon eltérő (kromoszóma)

◎ ang *homoeolog* ‘ua.’: gör *homoiosz* ‘hasonló, egyenlő’ | *logosz* ‘beszéd, értelem’

homeomorfizmus ✧ *mat* egy topologikus tér folytonos leképezése egy másik térre

◎ ang *homoeomorphism* ‘ua.’, tkp. ‘hasonlóalakúság’: lásd HOMEO- | gör *morphé* ‘alak’ | lásd -IZMUS

homeopata ✧ *orv* a hasonszenvi gyógymódot alkalmazó orvos

◎ ném *Homöopath* ‘ua.’, lásd HOMEOPÁTIA

homeopátia ✧ *orv* hasonszenvi gyógymód, kezelés a leküzdendő betegség enyhe tüneteit előidéző szerek kis adagjaival

◎ tud lat *homoeopathia* ‘ua.’: lásd HOMEO- | gör *pathosz* ‘szenvedés, betegség’

homeoplasztika ✧ *orv* hasonló szövetek beültetése

◎ tud lat *homoeoplastica* ‘ua.’: | lásd HOMEO-, PLASZTIKA

homeosztázis ✧ *biol* a szervezet belső állapotának állandóságát biztosító élettani folyamatok összessége

◎ tud lat *homoeostasis* ‘ua.’: lásd HOMEO- | gör *sztaszisz* ‘állás, állapot’ ← (*hi*)*sztanai* ‘megállít’

homeoterm ✧ *biol* testhőmérsékletét folyamatosan szabályozni képes (szervezet)

◎ ném *homoiotherm* ‘ua.’: lásd HOMEO- | gör *thermé* ‘hő’

homeotikus ✧ *gen* sejtesoportok fejlődési potenciálját megváltoztató (mutáció)

◎ ang *homoeotic* ‘ua.’, tkp. ‘hasonlóságot előidéző’ ← *homoiotész* ‘hasonlóság’ ← *homoiosz* ‘hasonló, egyenlő’

home rule [hóm rúl] ✧ *tört* az ir önkormányzatért küzdő mozgalom a 19–20. század fordulóján

◎ ang, ‘ua.’, tkp. ‘hazai uralom’: *home* ‘otthon, haza’ | *rule* ← ófr *riule* ← lat *regula* ‘uralom, irányítás, szabályzat’ ← *regere* ‘irányít’

home shopping [hóm soping] ✧ *ker* vásárlás csomagküldő szolgáltatótól katalógus alapján, postai utánvétellel

◎ ang, ‘otthonról vásárlás’: *home* ‘otthon’ | *shop* ‘bolt, vásárol’

homespun [hómszpan] ✧ *text* háziszóttos jellegű vastag, laza sodratú gyapjúszövet

◎ ang, ‘otthon szótt’: *home* ‘otthon’ | *spin, spun* ‘sző’

homicidium ✧ † *jog* emberölés, gyilkosság

◎ lat, ‘ua.’: *homo* ‘ember, férfi’ | *-cidium* ‘ölés’ ← *caedo* ‘megöl’

homiletika ✧ *vall* az egyházi ékesszólás, ennek elmélete

◎ lat *homiletica* ‘ua.’ ← gör *homilétiké* (*tekhné*) ‘a társalgás, előadás (művészete)’, lásd HOMÍLIA

homília ✧ *vall* bibliamagyarázat

✧ *vall* bibliai idézetre épülő szentbeszéd

◎ lat, gör ‘ua.’, tkp. ‘gyülekezet, oktatás, előadás’ ← *homileó* ‘összegyűlik, társalog’ ← *homilosz* ‘gyülekezet, tolongás’ ← *homósz* ‘ugyanúgy, együtt’

homiliárium ✧ *vall* gyűjtemény az egyházatyáknak a vasárnapi és ünnepnap ientiszteletekre szánt homiliáiból

◎ lat, ‘ua.’, lásd HOMÍLIA

hominida ✧ *áll* az emberfélék családjába tartozó, emberi jellegzetességeket is mutató főemlős

⊙ tud lat, 'ua.': *homo, hominis* 'ember' | -id '-szerű' ← gör *eidosz* 'külalak'

hominizáció ⇨ az emberré válás folyamata

⊙ tud lat *hominisatio* 'ua.' ← *homo, hominis* 'ember'

hommage [omázs] ⇨ *műv* műalkotás címében, alcímében vagy ajánlásában szereplő szó: *Hommage à N.N.* 'Hódolat N.N.-nek'

⊙ fr, 'tiszteletnyilvánítás, tisztelgés', lásd HOMÁGIUM

homo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) ugyanaz, azonos

⊙ gör *homosz* 'azonos'

homocentrikus ⇨ *geom* azonos középpontú (körök)

⊙ ang *homocentric* 'ua.': lásd HOMO-, CENTRUM

homodontia [homodoncia] ⇨ *biol* egyforma fogakból álló fogazat

⊙ tud lat, 'ua.': gör *homosz* 'azonos' | *odusz, odontosz* 'fog'

homoeo- lásd HOMEO-

homo erectus [homó erektusz] ⇨ *biol* két lábon járó előember

⊙ lat, 'felegyenesedett ember': *homo* 'ember' | *erigere, erectum* 'felállít'

Lásd még EREKCIÓ

homo ergaster [homó ergasztér] ⇨ *biol* korai kelet-afrikai előember

⊙ tud lat, 'munkavégző ember': *homo* 'ember' | *ergasztér* 'munkavégző' ← *ergadzomai* 'dolgozik' ← *ergon* 'munka'

homo faber [homó fáber] ⇨ *biol* szerszámkészítő ősember

⇨ *átv, tréf* műszaki érdeklődésű, barkácsoló hajlamú (de más foglalkozású) ember

⊙ lat, 'mesterember': *homo* 'ember' | *faber* 'mesterember, kovács'

homofág ⇨ *tud* emberevő, kannibál

⊙ ném *homophag* 'ua.', tkp. '(önmagával) azonos lényeket evő': gör *homosz* 'azonos' | *phagein* 'eszik'

homofília ⇨ *szoc* a hasonló társadalmi helyzetűekkel való kapcsolattartás

⇨ † vonzódás azonos neműekhez

⊙ tud lat *homophilia* 'ua.': gör *homosz* 'azonos' | *philó* 'kedvel'

homofób ⇨ *sajtó* homoszexuálisokkal szemben ellenséges, megbélyegzésüket és kirekesztésüket követelő

⊙ ang *homophobe* 'ua.', lásd HOMOFÓBIA

homofóbia ⇨ *sajtó* az egyneműek nemi kapcsolatát súlyosan elítélő, őket megbélyegző és kirekesztő felfogás

⊙ ang *homophobia* 'ua.', vagy magyar szóalkotás a HOMO(SZEXUÁLIS), FÓBIA elemekből, a *xenofóbia* mintájára (nem szerencsés, mert görög elemei alapján azt jelenti: 'az azonosaktól való irtózás')

homofon ⇨ *nyelvt* azonos hangzású, de eltérő jelentésű és írású (szavak), pl. *pontjuk–pontyuk*

⇨ *zene* a homofónián alapuló

⊙ ném *homophon* 'ua.', lásd HOMOFÓNIA

homofónia ⇨ *nyelvt* eltérő értelmű és írású szavak azonos hangzása a kiejtésben, pl. *apádtól–apáttól*

⇨ *zene* olyan zenei szerkesztésmód, amelyben a vezető szólamhoz képest a többiek alárendelt szerepet játszanak

⊙ tud lat *homophonia* 'ua.': gör *homosz* 'azonos' | *phóné* 'hang'

Lásd még FONÉMA

homogaméta ⇨ *gen* egyféle ivari kromoszómát hordozó sejt

⊙ lásd HOMO-, GAMÉTA

homogámia ⇨ *biol* a porzók és termők beérésének egybeesése egy virágon

⊙ tud lat *homogamia* 'ua.': gör *homosz* 'azonos' | *gamosz* 'nász'

homogén ⇨ egynemű, azonos elemekből álló, egységes

⊙ ném *homogen* ← fr *homogène* 'ua.' ← gör *homogenész* 'azonos nemhez, fajhoz tartozó': *homosz* 'azonos' | *genosz* 'nem, faj'

homogenezis ⇨ *biol* azonos tulajdonságokkal bíró ivadékok létrehozása

⊙ lásd HOMO-, GENEZIS

homogenitás ⇨ egyneműség

⊙ ném *Homogenität* ‘ua.’, lásd HOMOGEN

homogenizál ⇨ egyneművé, állandó minőségűvé tesz (pl. különböző helyekről származó tejet a feldolgozás során)

⊙ ném *homogenisieren* ‘ua.’, lásd HOMOGEN

homografikus ⇨ *nyelvt* azonos írású, de eltérő jelentésű és eredetű (szó)

⊙ gör *homosz* ‘azonos’ | *graphó* ‘ír’

homografit ⇨ *orv* azonos faj eltérő öröklöttségű egyedei között átültetett szerv vagy szövet

⊙ lásd HOMO-, GRAFT¹

homo habilis [homó habilisz] ⇨ *biol* igen korai előember, akit korábban a valósnál fejlettebbnek tartottak

⊙ lat, ‘ügyes ember’: *homo* ‘ember’ | *habilis* ‘ügyes’

homoiánus ⇨ *vall* a homoiúzion hitelvét valló korai keresztény

⊙ lat *homoianus* ‘ua.’: gör *homoi(osz)* ‘hasonló’ | *-ánus* melléknévképző

homoió- lásd még HOMEÓ-

homoiomeria ⇨ *fil* Anaxagorasz ógörög természetbölcselelő felfogása, amely szerint az anyag hasonló elemi részekből épül fel

⊙ gör, ‘ua.’: *homoiosz* ‘hasonló’ | *merosz* ‘rész’

homoioteleuton ⇨ *stil* a szövegzördés, főként a rag ismétlődése egymás után álló szavakban nyomaték kedvéért (pl. „jöttem, láttam, győztem”)

⊙ gör, ‘ua.’: *homoiosz* ‘hasonló’ | *teleuté* ‘végződés’ ← *teleutaó* ‘befejeződik’ ← *telosz* ‘vég, cél, határ’

Lásd még TELEOLÓGIA

homoioterm ⇨ lásd HOMEOTERM

homoiusion [homoiuszion] ⇨ *vall* nem azonos, csak hasonló lényegű (ti. Krisztus az Atyaistennel, az ARIÁNUS eretnokség tanítása szerint)

⊙ lat, ← gör *homoiuszion* ‘ua.’: *homoiosz* ‘hasonló’ | *uszion* ‘lényegi’ ← *uszia* ‘lét, lényeg’ ← *usz*, *ontosz* ‘létező’ ← *einai* ‘lenni’

homológ ⇨ azonos természetű és eredetű

⇨ megegyező, megfelelő, hasonló, azonos értékű

⊙ ném *homolog* ‘ua.’, lásd HOMOLÓGIA

homológia ⇨ egyértékűség, megfelelés

⊙ gör *homologia* ‘egyetértés, egyezés’: *homosz* ‘azonos’ | *logosz* ‘beszéd, viszony’ ← *legomai* ‘beszél’

homomer ⇨ azonos részekből álló

⊙ ném, ‘ua.’: gör *homosz* ‘azonos’ | *merosz* ‘rész’

homoméria ⇨ *biol* az azonos irányban ható gének együttműködése

⊙ tud lat *homomeria* ‘ua.’, lásd HOMOMER

homomorf ⇨ azonos alakú

⊙ ang, ném *homomorph* ‘ua.’: gör *homosz* ‘azonos’ | *morphé* ‘alak’

homomorfia ⇨ *biol* azonos alakúság

⊙ tud lat *homomorphia* ‘ua.’, lásd HOMOMORF

homomorfózis ⇨ *biol* elvesztett szervnek azonosvaló pótlódása, újra kialakulása

⊙ tud lat *homomorphosis* ‘ua.’: lásd HOMOMORF | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

homonim ⇨ *nyelvt* (vmely másikkal) azonos alakú, de eltérő értelmű (szó)

⊙ ném *homonym* ‘ua.’, lásd HOMONÍMIA

homonima ⇨ *nyelvt* (vmely másikkal) azonos alakú, de eltérő értelmű szó, pl. *lép* (testrész) – *lép* (ige)

⊙ tud lat *homonyma* ‘ua.’, lásd HOMONÍMIA

homonímia ⇨ *nyelvt* azonos alakúság, eltérő értelmű szavak alaki azonossága, pl. *nyúl* (állat) – *nyúl* (ige)

⊙ tud lat *homonymia* ‘ua.’: gör *homosz* ‘azonos’ | *oníma* vagy *onoma* ‘név’

homo novus [homó nóvusz] ⇨ *tört* a lovagrendből feltört római politikus, aki családjában elsőként nyerte el a konzuli vagy a szenátori tisztséget

⇨ beosztásába frissen került, a helyzetével még ismerkedő ember

⇨ *pol* újonnan feltúnt, ígéretes és meglepetéseket tartogató ember

◎ lat, 'új ember': *homo* 'ember' | *novus* 'új'

homo oeconomicus [homó ökonomikus] ⇨ a gazdasági kérdésekre fogékony ember

⇨ gazdasági érdekből cselekvő ember

◎ lat, 'gazdasági ember': *homo* 'ember' | lásd ÖKONOMIKUS

homoplasztika ⇨ *orv* azonos vagy hasonló szövet átültetése

◎ *orv* tud lat *homoplastica* 'ua.', lásd HOMO-, PLASZTIKA

homoplázia ⇨ *biol* külsőre azonos jellegek vagy struktúrák különböző leszármazási sorokban, amelyek párhuzamosan fejlődtek

◎ tud lat *homoplasia* 'ua.': gör *homosz* 'azonos' | *plaszisz* 'formálás' ← *plaszó* 'formál'

homopolimer ⇨ *kém* egy és azonos monomerből előállított polimer

◎ lásd HOMO-, POLIMER

homo primigenius [homó primigeniusz] ⇨ *biol* kezdetleges ősember

◎ lat, 'ősi, eredeti ember': *homo* 'ember' | *primigenius* 'ősi, eredeti': *primum* 'először' | (*gi*)*gnere, genitum* 'nemz, szül'

homo publicus [homó publikusz] ⇨ közéleti érdeklődésű, a közéleti szereplésre teremtett ember

◎ lat, 'a nyilvánosság embere': *homo* 'ember' | lásd PUBLIKUS

homo regius [homó régiusz] ⇨ *tört* a király bizalmas embere, akire bonyolult ügyek megoldását bízta

◎ lat, 'királyi ember': *homo* 'ember' | *regius* 'királyi' ← *rex, regis* 'király'

homo sapiens [homó szapiensz] ⇨ *biol* a mai, teljesen kialakult ember mint élettani fogalom

◎ lat 'értelmes ember': *homo* 'ember' | *sapiens* 'okos, értelmes' ← *sapere* 'ért, felfog, tud'

homospóra ⇨ *biol* (egy másikkal) alakilag és méretben azonos, de élettanilag eltérő spóra

◎ lásd HOMO-, SPÓRA

homoszexuális ⇨ *lél* azonos neműekhez vonzódó, meleg

◎ ném *homosexuell* ← fr *homoséxuel* 'ua.': lásd HOMO-, SZEXUÁLIS

homoszexualitás ⇨ *lél* azonos neműekhez való vonzódás

◎ ném *Homosexualität* ← fr *homoséxualité* 'ua.', lásd HOMOSZEXUÁLIS

homoszféra ⇨ *met* a földi légkör alsó, kb. 100 km magasságig terjedő része, amelyben a levegő összetevőinek aránya állandó

◎ ném *Homosphäre* 'ua.', lásd HOMO-, SZFÉRA

homo unius libri [...uniusz...] ⇨ pöffeszkedő félművelt ember, aki keveset olvasott, s ezért így szerzett műveltségét tökéletesnek képzeli

◎ lat 'egykönyvű ember': *homo* 'ember' | *unus* 'egy' | *liber, libri* 'könyv'

homouision [homouiszion] ⇨ *vall* egylénygű, azonos lényegű (ti. Krisztus az Atyaistennel, a katolikus egyház tanítása szerint)

◎ lat, ← gör *homouiszión* 'ua.': *homosz* 'azonos' | *uszión* 'lényegi' ← *uszia* 'lét, lényeg' ← *usz, ontosz* 'létező' ← *einai* 'lenni'

homozigóta ⇨ *gen* homológ kromoszómáin ugyanazt az allélt hordozó élőlény

◎ lásd HOMO-, ZIGÓTA

homöo- lásd HOMEO-

homunculus [homunkulusz] ⇨ lombikban előállított emberi lény (az alkimisták elképzelése szerint)

◎ lat kics, 'ua.', ered. *hominculus tkp. 'emberke': *homo, hominis* 'ember' | *-culus* kics képző

honestas publica [honesztasz publika] ⇨ *pol* közéleti feddhetetlenség

◎ lat 'nyilvános tisztesség': *honestas* 'tisztesség', lásd HONESTUS | lásd PUBLIKUS

honestiores [honesztioresz] ⇨ *tört* a legfelső, számos jogi kiváltsággal bíró társadalmi réteg Rómában a késői császárkorban

◎ lat kf tbsz, 'tiszteletre méltóbbak', lásd HONESTUS

honestus [honesztusz] ⇨ tiszteletre méltó, megbecsült, tekintélyes

⊙ lat, 'ua.' ← *honus* 'tisztelet'

honneur lásd HONÓR

honorábilis ⇨ † tiszteletre méltó

⊙ lat, 'ua.', lásd HONORÁL

honorácior ⇨ † *tört* közhivatalt viselő közrendű személy

⊙ lat kf *honorator* 'tiszteltebb', itt 'viszonylag tisztelt, megbecsült' ← *honoratus* 'tisztelt, tekintélyes', lásd HONORÁL

honorál ⇨ tisztel, megbecsül

⇨ méltányol, elismer

⇨ díjaz, megfizet, jutalmaz

⇨ tiszteletdíjat juttat (orvosi vagy ügyvédi szolgáltatásért, művészeti tevékenységért)

⊙ lat ← *honorare, honoratum* 'tisztel, megbecsül' ← *honus, honoris* 'tisztelet, megbecsülés'

honorárium ⇨ tiszteletdíj, szerzői díj, díjazás, fellépti díj

⊙ lat *honorarium* 'ua.', lásd HONORÁL

honoris causa [honorisz kauza] ⇨ tiszteletbeli, dísz-, pl. *doctor* ~ díszdoktor

⊙ lat, 'tisztelet okából': *honus, honoris* 'tisztelet' | *causa* 'ok, ügy'

honourable [onorebl] ⇨ tiszteletre méltó (különféle angol nemesi címekhez tartozó megszólítási forma)

⊙ ang, 'ua.', lásd HONORÁBILIS

honór ⇨ *ját* a négy legmagasabb értékű kártyalap (bubi, dáma, király, ász) bármelyike a francia kártyában

⊙ fr *honneur* [onór] 'ua.', tkp. 'becsület, megbecsülés, tisztesség' ← lat *honus, honoris* 'ua.'

hopák lásd GOPAK

hopi ⇨ *népr* Arizonában, ma már csak csekély számban élő pueblo indiánok törzse, e törzs tagja

⊙ ang, 'ua.' ← sosen *hópi* 'békés'

hoplita ⇨ *tört* nehéz fegyverzetű gyalogos az ókori görög seregben

⊙ lat *hoplita* ← gör *hoplitész* 'ua.', tkp. 'pajzshordó', lásd HOPLON

hoplon ⇨ *tört* az ókori görög harcosok kb. egyméteres átmérőjű, kerek pajzsa

⊙ gör, 'ua.'

hopmester ⇨ † udvarmester, szertartásmester

⊙ középnm *hobmeister*, ném *Hofmeister* 'ua.': *Hof* 'udvar' | *Meister* 'mester', lásd MAGISZTER

hóra ⇨ román népi tánc

⇨ *zene* ennek zenéje

⊙ rom *hora* ← újjör *horosz* 'tánc, bál, kórus' ← gör *khorsz* 'ua.'

Hórák ⇨ *mit* az évszakokat megszemélyesítő ógörög istennők

⊙ gör *hóra* 'időszak, évszak, napszak, óra'

hórák ⇨ *vall* katolikus szerzeteseknek a nap bizonyos óráihoz kötött közös imádságai (mint *matutinum, vesperás*)

⊙ lat tbsz *horae (canonicae)* '(kánoni) órák' ← *hora* 'óra'

hordein ⇨ *kém* az árpa fehérjeanyaga

⊙ tud lat, 'ua.': *hordeum* 'árpa' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

hordeolum ⇨ *orv* szemárpa, a szemhéjmirigy genynyes gyulladása

⊙ tud lat kics, 'ua.', tkp. 'árpácska' ← *hordeum* 'árpa'

horizont ⇨ látóhatár, szemhatár, látókör (szellemi értelemben is)

⇨ *geol* vízszintesen fekvő közetréteg

⊙ ném *Horizont* ← lat *horizon, horizontis* 'ua.' ← gör *horidzón (küklosz)* 'határoló (kör)' ← *horidzó* 'határol' ← *horosz* 'határ'

horizontális ⇨ vízszintes, fekvő

⇨ mellérendelő, egyenrangú (viszony, szervezeti forma)

⊙ ném *horizontal* 'ua.', lásd HORIZONT

hormon ⇨ *biol* a belső elválasztású mirigyek váladéka, amely serkentő vagy szabályozó szerepet játszik a szervezetben

⊙ ang, 'ua.' ← gör *hormón* 'ösztönző' ← *hormaó* 'serkent, ösztönöz, siettet' (Starling angol fiziológus szóalkotása)

hormonális ⇨ *biol* a hormonokkal kapcsolatos

⊙ ang *hormonal* 'ua.', lásd HORMON

hormonreceptor ⇨ *biokém* fehérje, amelyhez egy bizonyos hormon specifikusan kötődik

⊙ lásd HORMON, RECEPTOR

hornblende ⇨ *ászv* zöldamfibol, áttetsző, prizmásan kristályosodó, kőzetalkotó szilikátásvány

⊙ ném *Hornblende* 'ua.': *Horn* 'szarv, szaru' | *Blende* 'fémfényű szulfidásvány' ← *blenden* 'vakít' ← *blind* 'vak'

hornista ⇨ *zene* kürtös

⊙ ném *Hornist* 'ua.' ← *Horn* 'kürt', ered. 'szarv'

hornpipe [hornpájp] ⇨ *zene* páros ütemű, dudaszóra járt régi skót tánc

⊙ ang, 'ua.', ered. 'szarvduda': *horn* 'szarv' | *pipe* 'síp, dudu' ← késő lat *pipa* 'síp' ← lat hangut *pipare* 'csipog, csiripel'

❖ magy *pipa*

horológium ⇨ † óra (időmérő eszköz)

⇨ *vall* egyházi szertartáskönyv, énekeskönyv

⊙ lat, 'óra' ← gör *hórologion* 'óraszámoló': *hóra* 'időszak, évszak, napszak, óra' | *legó* 'beszél, számlál'

horoszkóp ⇨ csillagjósolat, a bolygóknak és az állatöv jegyeinek állása (vkinek a születése órájában)

⇨ az erről készült rajz

⊙ ném *Horoskop* ← lat *horoscopium* 'ua.', tkp. 'az óra vizsgálata': gör *hóra* 'évszak, napszak, óra' | *szkopeó* 'néz, vizsgál'

horribile dictu [... diktu] ⇨ még kimondani is szörnyű (ironikus értelemben)

⊙ lat, 'ua.': lásd HORRIBILIS | *dicere, dictum* 'mond'

horribilis ⇨ szörnyű, rémes, iszonyú, borzasztó

⇨ hallatlan, égbekiáltó

⇨ roppant nagy, aránytalan

⊙ lat, 'ua.' ← *horrere* 'borzad, irtózik'

horror ⇨ rettenet, borzalom, rémület, iszonyat

⊙ lat, 'ua.' ← *horrere* 'borzad, irtózik'

horrorfilm ⇨ idegborzoló, kiagyalt rémségekre alapozott film

⊙ lásd HORROR

horror vacui [... vákui] ⇨ *fiz* ókori eredetű elv, amely szerint a természet nem tűr üres helyet, azt rögtön betölti (Torricelli higanybarométere cáfolta meg)

⇨ *műv* a festő törekvése, hogy a rendelkezésére álló képfelületet betöltse

⊙ lat, 'irtózás az ürtől', lásd HORROR, VÁKUUM

hors concours [orkonkur] ⇨ versenyen kívül

⊙ fr, 'ua.': *hors* ← lat *foras* 'kinn, kívül' | lásd KONKURZUS

hors d'oeuvre [ordóvr] ⇨ *konyha* előétel, étvágyerjesztő falatok, ízelítő

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'az alkotáson (ti. a főétkezésen) kívüli dolog': *hors* ← lat *foras* 'kinn, kívül' | *oeuvre* 'mű' ← lat *opus, operis* 'ua.'

horse-power [horszpauer] ⇨ *fiz* lóerő, a teljesítmény régi mértékegysége

⊙ ang, 'ua.': *horse* 'ló' | *power* 'erő, hatalom' ← fr *pouvoir*, lásd PUVOÁR

horszt ⇨ *geol* sasbérc, magános és minden oldalról meredek hegy, röghegy

⊙ ném *Horst* 'ua.', ered. 'sasfészek'

hortáció ⇨ † buzdítás, intés

⊙ lat *hortatio* 'ua.' ← *hortari, hortatus* 'buzdít, int'

hortenzia ⇨ *növ* élénk színű, dús virágzatú dísznövény

⊙ *Hortense* Lepaute asszonyról (Commerson francia botanikus névadása) ← lat *Hortensia* (női név) ← *hortensis* 'kerti' | *hortus* 'kert'

hortikultúra ⇨ *növ* kertészet, kertművelés

⊙ tud lat *horticultura* ‘ua.’: *hortus* ‘kert’ | *colere, cultum* ‘művel’

hortus conclusus [hortusz konklúzusz] ⇨ *műv* a Madonnának és gyermekének ábrázolása fallal körülzárt kertben mint képtípus

⊙ lat, ‘elzárt kert’: *hortus* ‘kert’ | *concludere, conclusum* ‘elzár’: *con-* ‘össze’ | *claudere* ‘zár’
Lásd még KONKLÚZIÓ

hospes [hoszpesz] ⇨ *tört* az Árpád-házi királyok alatt Magyarországon megtelepedett idegen városlakó, iparos vagy kereskedő

⊙ lat, ‘vendég’

hospice [hoszpisz] ⇨ öregek nyugdíjas háza ellátással és gyógykezeléssel

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘menedékház’ ← fr *hospice* ‘ua.’ ← lat *hospitium* ‘szállás, pihenőhely’ ← *hospes, hospitius* ‘vendég’

hospitál ⇨ *okt* vendéggént látogat (tanítási órát)

⊙ ném *hospitiere* ‘ua.’ ← lat *hospitari* ‘vendégeskedik’ ← *hospes, hospitius* ‘vendég’

hospitalitás ⇨ † vendégszeretet, vendégbarátság

⊙ lat *hospitalitas* ‘ua.’ ← *hospitalis* ‘vendégszerető’ ← *hospes, hospitius* ‘vendég’

hospitalizáció ⇨ *orv* beutalás vagy felvétel kórházba

⇨ *orv* kórházi kezelés

⊙ fr *hospitalisation* ‘ua.’, lásd HOSPITALIZÁL

hospitalizál ⇨ *orv* kórházba beutal, kórházba felvesz

⇨ *orv* kórházban kezel

⊙ ang *hospitalize* ← fr *hospitaliser* ‘ua.’, lásd HOSPITÁLY

hospitály † ⇨ kórház

⊙ ném *Hospital* ‘ua.’ ← kk lat *hospitale* ‘fogadó, szegények kórháza’ ← *hospes, hospitius* ‘vendég’

host [hósz] ⇨ *számtech* gazdagép

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘vendéglátó házigazda, fogadós’ ← ófr *hoste* ‘ua.’ ← lat *hospes, hospitius* ‘vendég, házigazda’

hóstát ⇨ † külváros, előváros

⊙ ném *Hofstatt* ‘házastelek házzal és majorrall’: *Hof* ‘udvar’ | *Statt* ‘hely’

hostess [hosztesz] ⇨ légikisasszony, légi utaskísérőnő

⇨ idegenvezetőnő

⊙ ang (*air*) *hostess* ‘(légi) háziasszony’: lásd HOST | *-ess* ← fr *-esse* ← lat *-issa* (nőnévképző)

hostia ⇨ *vall* (szentelt) ostya

⊙ lat, ‘ua.’, ered. ‘áldozati állat, adomány’

❖ magy *ostya*

hossz ⇨ *közg* az értékpapírok tartósan emelkedő árfolyama a tőzsdén

⇨ *közg* gazdasági élénkülés

⊙ fr *hausse* [osz] ‘ua.’ ← *hausser* ‘emelkedik’ ← *haut* ‘magas’ ← lat *altus* ‘ua.’

Lásd még ALT

hot dog ⇨ kenyér közt vagy zsemlében elhelyezett, mustárral vagy kecsappal ízesített forró kolbász, virsli

⊙ ang, ‘ua.’: *hot* ‘forró’ | régi tréf *dog(-in-a-bag)* ‘egy kolbászfajta’, tkp. ‘(zsákba)kutya’ ← *dog* ‘kutya’

hotel ⇨ szálló, szálloda

⊙ ném *Hotel* ‘ua.’ ← fr *hôtel* ‘úriház, nagy középület, szálló’ ← ófr *hostel* ‘szállás, fogadó’ ← lat *hospitale* ‘ua.’ ← *hospes, hospitius* ‘vendég’

hot key [hot kí] ⇨ *számtech* gyorsválasztó billentyű

⊙ ang, ‘ua.’: *hot* ‘forró, gyors’ | *key* ‘kulcs, billentyű’

hot pants [hot pentsz] ⇨ *ölt* forrónadrág, egészen rövid és szoros női nadrág

⊙ ang, ‘ua.’: *hot* ‘forró, csípős, izgalmas’ | rövid *pants* ← *pantaloons* ‘nadrág’, lásd PANTALLÓ

hot spot [hot szpot] ⇨ *geol* olyan pont a földképenben, ahol az átlagnál több hő áramlik a felszínre

⇨ *gen* gén vagy kromoszóma azon pontja, amelyen a leggyakoribb a mutáció

- ⊙ ang, 'ua.', tkp. 'forró pont': *hot* 'forró, gyors' | *spot* 'folt, hely(szín), pont'
- hottentotta** ⇨ *népr* délnyugat-afrikai, nomád pásztorkodást űző bennszülött népcsoport
- ⊙ ném *Hottentotte* 'ua.' ← afrikaans *hotentot* 'dadogó' (saját nevük *koikoin*)
- hovercraft** [hoverkraft] ⇨ légpárnás hajó
- ⊙ ang, 'ua.': *hover* 'lebeg' | *craft* 'jármű, eszköz', ered. 'mesterség'
- hózentráger** vagy **hózentróger** ⇨ † nadrágtartó
- ⊙ hazai ném *hosentrager* ← ném *Hosenträger* 'ua.': *Hosen* 'nadrág' | *tragen* 'hord'
- hossanna** ⇨ *vall* üdv! (Istent dicsőítő felkiáltás imákban, zsoltárookban)
- ⊙ lat *hosanna* ← gör *hószanna* 'ua.' ← héb *hóshiánná* 'ments meg minket'
- hossannázik** ⇨ ujjong
- ⊙ lásd HOZSANNA
- hubertusz** ⇨ *ölt* zöld lódenből készült vadászubbony-szabású rövid felsőkabát
- ⇨ *konyha* gyógyfűvekkel ízesített likőrfajta
- ⊙ Szent *Hubertus*nak, a vadászok védőszentjének nevéből ← germán *Hubert*, ered. *Hugubrecht* 'elméjében fényes'
- hucul** ⇨ *népr* keleti szláv népcsoport az északkeleti Kárpátokban
- ⇨ ennek nyelvjárása
- ⊙ ukrán, 'ua.' ← ?
- hugenotta** ⇨ *vall* a kálvini tanok francia követője a 16–17. században
- ⊙ ném *Hugenotte* ← fr *huguenot* [ügöno] ← genfi fr *eyguenot* 'ua.' ← svájci ném *Eidgenoss* 'szövetséges társ': *Eid* 'eskü' | *Genosse* 'társ'
- huius anni** [hujusz anni] † ⇨ *hiv* ez évben
- ⊙ lat birt, 'ennek az évnek az... (ilyen és ilyen napján)': *hic* 'ez' | *annus* 'év'
- huka** ⇨ vízipipa
- ⊙ ang *hookah* ← urdu *huka* 'ua.' ← ar *hukka* 'szelence, edény'
- hula-hula** ⇨ hat alapfigurából, főleg vonagló csipő- és karmozdulatokból álló hawaii tánc
- ⊙ hawaii, 'ua.'
- huligán** ⇨ csirkefogó, vagány, garázda
- ⇨ bandázó fiatal
- ⊙ ang *hooligan* 'garázda alak' ← ?
- huliganizmus** ⇨ rablás, fosztogatás, erőszakoskodás
- ⊙ lásd HULIGÁN, -IZMUS
- hully-gully** [haligali] ⇨ észak-amerikai eredetű divatos társastánc az 1960-as években
- ⊙ ang, 'ua.'
- hulmán** ⇨ *áll* Indiában élő, szentként tisztelt fekete pófájú majomfajta
- ⊙ hindi, 'ua.'
- humán** ⇨ a klasszikus (görög, latin) nyelvek, irodalom, történelem és filozófia ismereteire alapozott, ezekkel foglalkozó, ezek iránt érdeklődő
- ⇨ *okt* a fenti tárgyak oktatására összpontosító
- ⇨ *orv* ember (és nem állat) gyógyítására való, ezzel kapcsolatos
- ⊙ ném *human* 'emberi', lásd HUMÁNUS
- humánbiológia** ⇨ *tud* az élővilág jelenségeinek és törvényszerűségeinek az emberre vonatkozó érvényességét kutató tudományág
- ⊙ lásd HUMÁN, BIOLÓGIA
- humángenetika** ⇨ *tud* az emberi átöröklés törvényszerűségeit kutató tudományág
- ⊙ lásd HUMÁN, GENETIKA
- humaniorák** ⇨ † a humán tudományok
- ⊙ lat tbsz seml (*studia*) *humaniora* 'emberiesebb (tanulmányok)' ← kf *humanior* 'emberibb, emberközelibb', lásd HUMÁN, HUMÁNUS
- humanista** ⇨ *tört* a humanizmus elveinek vallója és követője, a reneszánsz kor tudósa
- ⇨ az emberi értékek tisztelője
- ⊙ ném *Humanist* 'ua.', lásd HUMANIZMUS

humanisztikus ⇨ *tört* a humanizmussal kapcsolatos

⇨ *okt* † a humán oktatással kapcsolatos

⊙ ném *humanistisch* ‘ua.’, lásd HUMÁN, HUMANIZMUS

humanitárius ⇨ emberbaráti, az emberi szenvedéseket enyhítő, nyomorenyhítő

⊙ fr *humanitaire* ‘ua.’, lásd HUMANITÁS

humanitás ⇨ emberség, emberségesség, az emberi méltóság tisztelete

⇨ † humanisztikus műveltség

⊙ lat *humanitas* ‘emberiesség, nyájasság, magasabb műveltség, kifinomultság’, lásd HUMÁNUS

humanizál ⇨ emberségessé, szelíddé tesz

⇨ kiművel

⊙ ném *humanisieren* ‘ua.’, lásd HUMÁNUS

humanizmus ⇨ *tud* a reneszánsz kor szellemi irányzata, amely a vallásos értékektől az ember és az ókori műveltség felé fordult

⇨ emberiség, emberközéppontúság

⊙ lat *humanismus* ‘ua.’, lásd HUMÁNUS, -IZMUS

humánökológia ⇨ *tud* városi környezetbiológia

⇨ *tud* az ember és környezete kölcsönhatásával foglalkozó tudományág

⊙ lásd HUMÁN, ÖKOLÓGIA

human relations [hjümen riléjnsz] ⇨ a jobb munkahelyi légkör és munkatársi viszony kialakítását célzó kutatás, üzemszociológia

⊙ ang, ‘emberi viszonyok’: *human* ‘emberi’, lásd HUMÁNUS | lásd RELÁCIÓ

humánium ⇨ emberség

⇨ emberi érzés, magatartás

⊙ magy, ‘ua.’, lásd HUMÁNUS (lat seml, a *komikus–komikum* és hasonló szópárok mintájára)

humánus ⇨ emberséges, emberszerető, emberbaráti

⊙ lat *humanus* ‘emberi, emberséges, kifinomult, művelt’ ← *homo, hominis* ‘ember’

humbug ⇨ csalás, szédelés, ámtítás, szemfényvesztés, szélhámoság

⊙ ang, ‘ua.’ ← ?

humérale ⇨ *vall* vállkendő, katolikus pap miseöltözetének darabja

⊙ lat *humerales* ‘ua.’, tkp. ‘vállra való’ ← *humerus* ‘váll’

humerus [humerusz] ⇨ *anat* felkarcsont

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘váll’

humiditás ⇨ nedvesség

⊙ ném *Humidität* ← lat *humiditas* ‘ua.’ ← *humidus* ‘nedves’ ← *humere* ‘ázik, nedves’

humifikáció ⇨ *mezőg* humuszképzés, humuszképződés

⊙ tud lat *humificatio* ‘ua.’, lásd HUMIFIKÁL

humifikál ⇨ *mezőg* talajt humusszal telít, termővé tesz

⊙ ném *humifizieren* ‘ua.’: lat *humus* ‘televényföld’ | *facere* ‘tesz vmivé’

humilitás ⇨ † alázat(osság), megalázkodás

⊙ lat, ‘ua.’ ← *humilis* ‘alázatos’, ered. ‘alacsony’ ← *humus* ‘föld’

humillime ⇨ † igen alázatosan

⊙ lat (*rogo*) *humillime* ‘(kérem) igen alázatosan’ ← ff *humillimus* ‘a legalázatosabb’ ← *humilis* ‘alázatos’, ered. ‘alacsony’ ← *humus* ‘föld’

humolit ⇨ *ásv* növényi anyagok humuszos elegyréseiből képződő üledékes kőzet, a szénképződés kiinduló formája

⊙ ném *Humolith* ‘ua.’: lásd HUMUSZ | gör *lithosz* ‘kő’

humor ⇨ szellemesség, derű

⇨ derűs, tréfalkozásra hajló kedély

⇨ hajlam, képesség a helyzetekben rejlő komikum felismerésére, élvezésére

⇨ *orv* testnedv

⊙ lat *humor* ‘folyadék, nedv, testnedv’, utóbb ‘kedélyállapot, vérmérséklet’ ← *humere* ‘ázik, nedves’ (ókori felfogás szerint a különböző testnedvek aránya határozza meg az ember érzelmi és indulati alkatát)

humorális ⇨ *orv* a testnedvekre vonatkozó

⊙ tud lat *humoralis* ‘ua.’, lásd HUMOR

humorálpatológia ⇨ *orv* ókori, Galenustól eredő felfogás, amely szerint minden betegséget a testnedvek (vér, epe, nyirok) helyes arányának megbomlása okoz

⊙ lásd HUMORÁLIS, PATOLÓGIA

humoreszk ⇨ *irod* rövidebb, szellemesen gunyoros írásmű

⇨ *zene* szabad formájú, könnyed kis zenedarab

⊙ ang, fr *humoresque* ‘ua.’, lásd HUMOR (a *groteszk*, *burleszk* mintájára)

humorista ⇨ humoros írások szerzője, előadója

⇨ tréfamester

⊙ ném *Humorist* ‘ua.’, lásd HUMOR

humorisztikus ⇨ humoros, mulatságos, nevetető

⊙ ang *humoristic* ‘ua.’, lásd HUMORISTA

humorizál ⇨ tréfál, tréfálkozik, élcelődik, mókázik

⊙ magy, ‘ua.’, lásd HUMOR (a *terror–terrorizál* és hasonló szó párok mintájára)

humusz ⇨ termőföld, televény, szerves korhadékanyagban gazdag talaj

⊙ lat *humus* ‘föld, talaj’

hundredweight [handredvéjt] ⇨ súlyegység az angolszász országokban, kb. száz font (USA 45,3 kg, Anglia 50,80 kg)

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘száz súly’: *hundred* ‘száz’ | *weight* ‘súly’ ← *weigh* ‘nyom vmennyit, súlya van’

hungarica [hungarika] ⇨ *könyvt* magyar vonatkozású könyvek együttese, gyűjteménye

⊙ lat tbsz, ‘ua.’, lásd HUNGARICUM

hungaricum [hungarikum] ⇨ *könyvt* magyar vonatkozást tartalmazó könyv, kiadvány

⊙ lat (*scriptum*) *Hungaricum* ‘magyar tárgyú (irat)’ ← *Hungaricus* ‘a magyarsággal kapcsolatos’, lásd HUNGARUS

hungarikum ⇨ *ker* olyan termék, amely jellegzetesen magyar, és ezért márkavédettségre számít az európai piacokon

⊙ magy, lásd HUNGARICUM

hungarista ⇨ *pol* szélsőséges magyar nacionalista, fasiszta (1945 előtt), a nyilaskeresztes mozgalom egyik áramlatának híve

⊙ lásd HUNGARUS | *-ista* (párt vagy mozgalom hívére utaló toldalék)

hungarizmus ⇨ *nyelvt* sajátos magyar nyelvi fordulat

⇨ *nyelvt* ez mint idegenszerűség más nyelvi közegben

⊙ tud lat *Hungarismus*, lásd HUNGARUS, -IZMUS

hungarocell ⇨ szilárd polisztirolhab, igen könnyű hőszigetelő anyag, formába öntve ütésálló csomagolóshoz is használják

⊙ magyar márkánév: lat *Hungarus* ‘magyar’ | *cella* ‘fülke, sejt, üreg’

hungarocentrikus ⇨ mindent a magyarság érdekeinek szemszögéből tekintő

⊙ lásd HUNGARUS, CENTRUM

hungarológia ⇨ *tud* magyarságtudomány, a magyar nyelvvel, történelemmel és műveltséggel foglalkozó tudomány

⊙ tud lat *hungarologia* ‘ua.’: *Hungarus* ‘magyar’ | lásd -LÓGIA

hungarus ⇨ *tört* a történelmi Magyarország lakója, ott élt személy, etnikai hovatartozásától eltekintve

⊙ lat *Hungarus*, ered. *Ungarus* ‘magyar’ ← tör *ongur*, *onogur* (törökös nép, amellyel az idegen történetírók a 6. század óta ismételtlen összetévesztették a magyarokat), tkp. ‘tíz ogur törzs népe’: *on* ‘tíz’ | *ogur* ‘törökös néptörzs’

hurál ⇨ *tört* a mongol nemzetgyűlés (1924-től)

⇨ *tört* a mongol uralkodóknak és a katonai-feudális arisztokrácia tagjainak tanácskozása

⊙ mong *hural* ‘ua.’

huri ⇨ *vall* a mohamedán hit szerint örökifjú, gyönyörűséges nő, aki az elhunyt igazhitű férfiak gyönyörűségét szolgálja a Paradicsomban

⊙ tör, perzsa *huri* ‘ua.’ ← ar tbsz *hur* ‘hurik’ ← *havra* ‘gazellaszemű’

huron ⇨ *népr* főleg Kanada területén élő, az irokéz nyelvcsalád egyik nyelvét beszélő indián nép

⊙ fr nyj, ‘tűskés fejű’ ← ófr *hure* ‘kócos’ ← ?

hurrá ⇨ éljen!

⇨ hajrá, rajta!

⊙ ang *hurrah* ‘ua.’, önkéntelen hangkitörésből eredő indulatszó

hurráoptimizmus ⇨ a nehézségekre nem tekintő, gyakran mesterségesen szított, lelkesítő derűlátás

⊙ lásd HURRÁ, OPTIMIZMUS

hurrápatritizmus ⇨ szalmaláng-hazafiság

⊙ lásd HURRÁ, PATRIOTIZMUS

hurrikán ⇨ *met* viharos erejű, pusztító forgószelel a karibi térségben

⊙ ang *hurricane* ← sp *huracán* ‘ua.’ ← taino indián nyelvből

❖ magy *orkán*

husky [haszki] ⇨ *áll* észak-amerikai (eszkimó) szánhúzó kutya

⇨ *áll* ennek leszármazottja mint kedvtelésből tartott kutyafajta

⊙ ang, ‘ua.’ ← *huskie* (*dog*) ‘eszkimó (kutya)’ ← régi *ehuskemay* ‘eszkimó’

huszita ⇨ *vall, tört* a huszítizmus híve, követője (Csehországban, de Magyarországon is)

⊙ kk lat *Hussita* ‘ua.’, a mozgalom névadójának, Jan *Hus* cseh reformátornak és mártírnak a nevéből

huszítizmus ⇨ *vall* a protestantizmus korai formája Csehországban a 15. században, amely fontos társadalmi követeléseket is megfogalmazott

⊙ tud lat *Hussitismus* ‘ua.’: lásd HUSZITA, -IZMUS

hübrisz ⇨ gög, felfuvalkodottság, elbizakodottság

⊙ gör ‘ua.’ ← *hübreó* ‘kevélykedik, nem ismer mértéket’

hücpe ⇨ szemtelen, pimasz

⊙ jidd *chutzepe* ← héb *hucpa* ‘szemtelenség’

hülé ⇨ *fil* az anyag mint öselv az arisztotelészi bölceletben, amely a formai elvvel korrelációban alkotja a létező dolgokat

⊙ gör, ‘ua.’, ered. ‘építőanyag, faanyag, élőfa’

hülomorfizmus lásd HILOMORFIZMUS

hülozoizmus lásd HILOZOIZMUS

hüpetrális ⇨ *ép* a tetőszerkezet nyílásán át, természetes fénnel megvilágított (helyiség)

⊙ tud lat *hypoethralis* ‘ua.’, lásd HÜPETROSZ

hüpetrosz ⇨ *ép* a tetőszerkezet nyitott része, amelyen át a helyiség természetes megvilágítást kap

⊙ gör *hüpaithrosz* ‘ua.’, tkp. ‘szabad ég alatt lévő’: *hüpo* ‘alatt’ | *aithér* ‘égbolt, felső légréteg’

hüpogeosz ⇨ *műv* vallásos rendeltetésű ókori föld alatti helyiség, pl. etruszk sírbolt

⊙ gör, ‘föld alatt lévő’: *hüpo* ‘alatt’ | *gé, gaia, geo-* ‘föld’

hüposztíl ⇨ *ép* olyan csarnok jelzője, amelynek mennyezetét egy vagy több oszlopsor tartja

⊙ gör, ‘ua.’: *hüpo* ‘alul’ | *osztílosz* ‘oszlop’

hvarangdo ⇨ *sport* kolostorokban kialakult ősi koreai harcművészet

⊙ koreai, ‘ua.’

hydr- lásd HIDR-

hydrargyrum [hidrargírum] ⇨ *kém* a higany kémiai neve

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘vizezüst’: gör *hüdór, hüdrosz* ‘víz’ | *argürosz* ‘ezüst’

hyg- lásd HIG-

hyl- lásd HÜL-

hymen lásd még HÍMEN

Hymenoptera [himenoptera] ⇨ *áll* a hártýásszárnyúak osztálya

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd HÍMEN | gör *pteron* ‘szárny’

hyp- lásd HIP-

hyphen [hájfen] ⇨ *számtech* kötőjel

© ang, lat 'ua.' ← gör *hüphen* 'egyben, egy szóban', ered. 'egy hangra (énekelendő)': *hüp(o)* 'alatt' |
seml *hen* 'egy'
hyst- lásd HISZT-

I, Í

---

iambosz lásd JAMBUS

iatrika ⇨ *orv* a gyógyítás tudománya

⊙ tud lat (*h*)*iatrica* (*scientia*) ‘orvoslási (tudomány)’ ← gör *hiatrikosz* ‘orvosi’ ← *hiatrosz* ‘orvos’

iatrofizika ⇨ *orv* kora újkori elmélet, amely az élő szervezet működésében a fizikai és mechanikai tényezőket tekintette elsődlegesnek

⊙ tud lat (*h*)*iatrophysica* (*scientia*) ‘orvosfizikai (tudomány)’: görög *hiatrosz* ‘orvos’ | lásd FIZIKA

iatrogén ⇨ *orv* orvosi eredetű, az orvosi kezelésből származó, arra visszavezethető

⊙ tud lat (*h*)*iatrogen* ‘ua.’: görög *hiatrosz* ‘orvos’ | lásd -GÉN

iatrokémia ⇨ *orv* kora újkori elmélet Paracelsustól, amely az élő szervezet működésében a vegyi folyamatokat tekintette elsődlegesnek, és ásványi eredetű gyógyszereket javasolt a megbomlott egyensúly helyreállítására

⊙ tud lat (*h*)*iatrochemia* ‘ua.’: görög *hiatrosz* ‘orvos’ | lásd KÉMIA

iatromatematika ⇨ *orv* az asztrológia és számisztika elemeinek orvosi alkalmazása mint ókori eredetű áltudomány

⊙ tud lat (*h*)*iatromatematica* ‘ua.’: görög *hiatrosz* ‘orvos’ | lásd MATEMATIKA

ibér ⇨ (fn) a Pireneusi-félszigeten élt bizonytalan eredetű ókori nép

⇨ ennek tagja

⇨ (mn) e népre vonatkozó

⇨ *ritk* ibériai, spanyol

⊙ lat *Hiberus*, *Iberus* ‘ibér’

ibidem ⇨ ugyanott

⊙ lat, ‘ua.’: *ibi* ‘ott’ | *-dem* (azonosságra utaló latin toldalék) (röv. *ibid.*)

ibisz ⇨ *áll* hosszú és lefelé ívelt csőrű, főleg Afrikában élő gázlómadár-család, egyik fajtát az ókori Egyiptomban szentként tisztelték

⊙ lat *ibis* ← gör *ibisz* ← egyipt *hab* ‘ua.’

ibn ⇨ (arab tulajdonnevek előtt) fia valakinek

⊙ ar *ibn*, *bin*, *ben* ‘ua.’

ibo ⇨ *népr* Nigéria délkeleti részén élő nagy lélekszámú népcsoport

⇨ ennek nyelve

⊙ ang, ‘ua.’ ← *igbo* saját név

ice cream [ájszkrím] ⇨ fagyalt, jégkrém

⊙ ang, ‘jégkrém’: *ice* ‘jég’ | *cream*, lásd KRÉM

ice tea [ájszti] ⇨ jeges tea, főleg hűtve fogyasztott tea alapú, többféleképp ízesített üdítő ital

⊙ ang, ‘ua.’: *ice* ‘jég’ | *tea* ← maláj *teh* ← dél-kínai *te* ‘ua.’

♣ Kerülendő az öszvér [ájsztea] kiejtés!

ichneumon ⇨ *áll* afrikai mungófajta

⇨ *áll* fürkészdarázs

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *ikhneumon* ‘nyomkereső’ ← *ikhneuo* ‘nyomot keres, fürkészik’ ← *ikhnosz* ‘lábnyom’

ichnolit ⇨ *geol* megkövesedett állat

⇨ *geol* ennek nyoma, lenyomata kőzetben

⊙ tud lat *ichnolith* ‘ua.’: gör *ikhnosz* ‘lábnyom’ | *lithosz* ‘kő’

ichor ⇨ *mit* az istenek vére (Homérosz szerint)

- ✧ *orv* testnedv, sebváladék
- ✧ *geol* egyes átalakult kőzetek magmás része
- ✧ † képzeletbeli elem, amelyből törhetetlen üveget és egyéb csodálatos tulajdonságú anyagokat lehet készíteni
- ⊙ gör *ikhór* 'istenek vére', ered. 'tejsavó, vérsavó'
- ichthy-** lásd ICHTI-
- ichtiofág** ✧ főleg hallal táplálkozó ember(fajta)
- ⊙ ném *Ichthyophage* 'ua.': gör *ikhthüsz* 'hal' | *phagein* 'eszik'
- ichtiológia** ✧ *áll* haltudomány, halismeret, haltan, az állattannak a halakkal foglalkozó ága
- ⊙ tud lat *ichthyologia* 'ua.': gör *ikhthüsz* 'hal' | lásd -LÓGIA
- ichtiológus** ✧ *tud* haltudós, halkutató
- ⊙ ném *Ichthyologe* 'ua.', lásd ICHTIOLÓGIA
- ichtioszaurusz** ✧ *áll* halgyík, halhoz vagy delfinhez hasonló őshüllő
- ⊙ tud lat *ichthyosaurus* 'ua.': gör *ikhthüsz* 'hal' | *szauros* 'gyík'
- ichtiózis** ✧ *orv* halbőrűség, halpénzbetegség, a bőr pikkelyes elszarusodása
- ⊙ tud lat *ichthyosis* 'ua.': gör *ikhthüsz* 'hal' | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)
- icterus** [ikterusz] ✧ *orv* sárgaság
- ⊙ tud lat, ← gör *iktér*, *ikterosz* 'ua.'
- ictus** [iktusz] ✧ *irod*, *zene* hangnyomaték, az ütem kiemelt részére eső nyomaték
- ✧ *orv* váratlanul fellépő súlyos körtünet
- ⊙ lat, 'ütés, hangsúly' ← *icere*, *ictum* 'üt, sújt'
- id¹** ✧ *gen* örökletes tulajdonságokat hordozó sejtmagrészcseke
- ⊙ ang, 'ua.' ← *id(ioplazma)*, lásd ott
- id²** ✧ *lél* az ősi ösztön, hajtóerő a tudattalanban a freudista szakszókincs szerint
- ⊙ lat, 'az' (a 3. személyű személyes névmás semleges alakja), szembeállítva az ÉN-nel (lásd EGÓ)
- idared** ✧ *növ* a jonatánból nemesített piros héjú, nagy és lédús almafajta
- ⊙ ang, 'ua.' ← *Idaho Red* 'idahói vörös' (az amerikai *Idaho* államról)
- idea** ✧ eszme
- ✧ *irod*, *tud* alapgondolat, vezéreszme
- ✧ *fil* tárgyról vagy jelenségről általánosított fogalom, amely Platón és mások szerint önálló léttel bír
- ✧ ötlet, elképzelés, gondolat
- ⊙ lat, 'eszme' ← gör *idea* 'alak, forma, megjelenési mód' ← *eidó* 'meglát, megismer'
- Lásd még EIDETIKUS, IDILL, IDOL
- ideáció** ✧ *fil* fogalomképzés, gondolatalakítás
- ⊙ tud lat *ideatio* 'ua.', lásd IDEA
- ideál** ✧ eszmény, eszménykép
- ✧ mintakép, példakép
- ✧ életcél, törekvés célja
- ✧ *biz* imádott, szeretett lény
- ⊙ ném *Ideal* 'eszmény', lásd IDEÁLIS
- ideális** ✧ eszményi, tökéletes
- ✧ eszmei, gondolati
- ✧ elérhetetlen, utolérhetetlen, remek
- ✧ valamilyen szempontnak tökéletesen megfelelő
- ⊙ ném *ideal* vagy tud lat *idealis* 'ua.', lásd IDEA
- idealista** ✧ (mn) *fil* az idealizmussal kapcsolatos
- ✧ eszményekért küzdő
- ✧ ábrándozó, álmodozó, fellegjáró, a valósággal számot nem vető
- ✧ (fn) az idealizmus vallója
- ✧ fellegjáró, a valósággal számot nem vető ember
- ⊙ ném *idealistisch*, *Idealist* 'ua.', lásd IDEALIZMUS
- idealisztikus** ✧ az idealizmusra jellemző

✧ idealista

⊙ ném *idealistisch* ‘ua.’, lásd IDEÁLIS

idealizáció ✧ eszményítés

✧ *tud* a vizsgálat tárgyának lényegi megragadása vagy ábrázolása a lényegtelen szempontok mellőzésével

⊙ fr *idéalisation* vagy ang *idealisation* ‘ua.’, lásd IDEALIZÁL

idealizál ✧ eszményít, eszményképpé emel

✧ szépít, megszépít

✧ a valóságosnál vonzóbbnak lát vagy láttat

⊙ ném *idealisieren* ← fr *idéaler* ‘ua.’, lásd IDEÁLIS

idealizmus ✧ *fil* az anyaggal szemben a szellem, a tudat elsőbbségét hirdető bölceleti irányzat, világnézet

✧ eszményekért való lelkesedés

⊙ ném *Idealismus* ← fr *idéisme* ‘ua.’, lásd IDEÁLIS, -IZMUS

idem per idem ✧ *fil* logikai hiba, egy tételnek önmagával való bizonyítása vagy magyarázata

⊙ lat, ‘ugyanazt ugyanazzal’ ← *idem* ‘ugyanaz’: *i(s)* ‘az’ | *-dem* (azonosságra utaló latin toldalék)

identifikáció ✧ azonosítás, felismerés

⊙ ang, ném *identification* ‘ua.’, lásd IDENTIFIKÁL

identifikál ✧ azonosít

✧ felismer

⊙ ném *identifizieren* ← fr *identifier* ‘ua.’: lásd IDENTI(TÁS) | lat *facere* ‘tesz vmivé’

identikus ✧ azonos, megegyező

⊙ kk lat *identicus* ‘ua.’ ← *identitas* ‘azonosság’ (mintha egy **idens*, *identis* származéka volna), lásd IDENTITÁS

identitás ✧ azonosság

✧ önazonosság, öntudat

⊙ késő lat *identitas* ‘ua.’ ← lat *identem*, tkp. *idem et idem* ‘újra meg újra, azonosan’ ← *idem* ‘ugyanaz’: *i(s)* ‘az’ | *-dem* (azonosságra utaló latin toldalék)

identitáskrizis ✧ *lél* önazonossági válság

⊙ lásd IDENTITÁS, KRÍZIS

ideo- ✧ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) eszmével, gondolattal, fogalommal kapcsolatos

⊙ lat, gör *idea* ‘alak, forma, megjelenési mód’ ← *eidó* ‘meglát, megismer’

ideofon lásd IDIOFON

ideográfia ✧ *nyelvt* fogalomírás

⊙ tud lat *ideographia* ‘ua.’: gör *idea* ‘eszme, fogalom’ | *graphó* ‘ír’

ideogramma ✧ *nyelvt* fogalmat jelentő írásjel a képirásból fejlődött (pl. óegyiptomi, kínai) írásrendszerekben

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd IDEA, -GRAM(MA)

ideokrácia ✧ *pol* eszmeuralom, egy politikai vagy vallásos ideológia diktatorikus hatalma

⊙ ang *ideocracy* ‘ua.’: lásd IDEA | gör *kratosz* ‘erő, uralom’ (a *demokrácia* és hasonló szavak mintájára)

ideológia ✧ *fil* egy adott korszak, vallás, mozgalom vagy párt által vallott nézetek egységes, összefüggő rendszere

✧ eszmerendszer, eszme kör, eszmevilág

✧ világnézet, világszemlélet

✧ † képzelgés, elvont okoskodás

⊙ tud lat *ideologia* ‘ua.’: gör *idea* ‘eszme’ | lásd -LÓGIA

ideologikus ✧ egy eszmerendszerrel kapcsolatos, attól függő vagy arra hivatkozó

⊙ ang *ideologic* ‘ua.’, lásd IDEOLÓGIA

ideológus ✧ egy eszmerendszer kidolgozója, képviselője

⊙ ném *Ideologe* ← fr *idéologue* ‘ua.’, lásd IDEOLÓGIA

ideomotorikus ✧ *orv* lelki eredetű vagy ösztönös, a tudat ellenőrzése nélkül végbemenő (mozgás)

⊙ tud lat *ideomotoricus* 'ua.': lásd IDEO-, MOTORIKUS

id est [ideszt] ⇨ azaz

⊙ lat, 'az van' (mint német *es ist*, ang *it is*): *id* 'az' | *est* 'van'

idill ⇨ derűs, gondtalan helyzet, állapot

⇨ *biz* gyengéd szerelmi kaland, együttlét

⇨ *irod* az egyszerű mezei emberek életét vonzó színekkel bemutató ókori párbeszédés pásztori költemény

⇨ *zene* meghitt, békés hangulatot árasztó, formailag kötetlen hangszeres darab

⊙ ném *Idyll* 'egyszerű, gondtalan élet' ← lat *idyllium* 'pásztorvers' ← gör kics *eidüllion* 'képecske, kis jelenet' ← *eidosz* 'kép, alak, forma' ← *eidó* 'lát'

Lásd még EIDETIKA, IDEA, IDOL

idillikus ⇨ meghitt, békés, boldog, ártatlan

⊙ ném *idyllisch* 'ua.', lásd IDILL

idio- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) saját-, sajátos, egyedi, egyéni, ön-

⊙ gör *idiosz* 'külön, saját'

idioadaptáció ⇨ *biol* alkalmazkodás a környezethez a szervezeti felépítés lényeges változása nélkül

⊙ tud lat *idioadaptatio* 'ua.': lásd IDIO-, ADAPTÁCIÓ

idioblaszt ⇨ *növ* a szomszéd sejtektől vagy sejtcsoportoktól felépítése alapján elkülönülő növényi sejt

⊙ ném *Idioblast* 'ua.': gör *idiosz* 'külön, saját' | *blasztosz* 'csíra' ← *blasztanó* 'csírázik'

idiócia ⇨ *orv* súlyos gyengeelméjűség

⊙ tud lat, *idiotia* 'ua.', lásd IDIÓTA

idiofon ⇨ *nyelvt* szótagisméttel vagy a szótó ismételtetésével keletkezett hangfestő szó (főleg a délkelet-ázsiai és afrikai nyelvekben, pl. beriberi, hula-hula)

⇨ *zene* olyan hangszer, amelynek hangadása saját anyagának rugalmasságán alapul (ilyenek az ütőhangszerek)

⊙ ném *Idiophon* 'ua.': gör *idiosz* 'külön, saját' | *phóné* 'hang'

idiogram ⇨ *gen* egy sejt vagy egyed kromoszómáinak jellegzetességeit rögzítő diagram

⇨ † sajátkezű aláírás

⊙ ném *Idiogramm* 'ua.': gör *idiosz* 'külön, saját' | lásd GRAM(MA)

idiohipnotizmus ⇨ *orv* önhipnózis

⊙ tud lat *idiohypnotismus* 'ua.': lásd IDIO-, HIPNOTIZMUS

idiokinézis ⇨ *biol* egyedi, akaratlagos, finom szabályzást kívánó mozgás

⊙ tud lat *idiokinesis* 'ua.': lásd IDIO-, KINÉZIS

idiokromatikus ⇨ *tud* az illető anyagra jellemző színű, ilyen színben megjelenő

⊙ ném *idiochromatich* 'ua.': gör *idiosz* 'külön, saját' | *chróma* 'szín'

idiolátria ⇨ önimádat, önbálványozás

⊙ gör *idiosz* 'külön, saját' | *latreia* 'szolgálat a szentélyben'

idiolektus ⇨ *nyelvt* az adott egyedre jellemző sajátos, személyes nyelvhasználat, egyéni nyelv(változat)

⊙ tud lat *idiolectus* 'ua.': gör *idiosz* 'külön, saját' | lásd (DIA)LEKTUS

idióma ⇨ *nyelvt* nyelvjárás, tájszólás, rétegnyelv

⇨ *nyelvt* szólásmód, beszéd-sajátság, nyelvi sajátság

⇨ *nyelvt* kifejezés, szókapcsolat

⇨ † nyelv

⊙ lat *idioma* 'ua.' ← gör *idióma*, *idiómatosz* 'egyedi sajátság' ← *idiosz* 'saját, egyedi'

idiomatikus ⇨ *nyelvt* nyelvjárás

⊙ ang *idiomatic* 'ua.', lásd IDIÓMA

idiomatizmus ⇨ *nyelvt* egy adott nyelvre jellemző kifejezési forma, fordulat

⇨ *nyelvt* nyelvjárás sajátság

⊙ tud lat *idiomatismus* 'ua.', lásd IDIÓMA

idiomatológia ⇨ *irod* egy nemzeti nyelv stílusbeli sajátságait vizsgáló tudományág

⊙ lásd IDIÓMA, -LÓGIA

idiomorf ⇨ *ásv* önalakú, a saját teljes alakjában kifejlődött (kristály)

⊙ ném *idiomorph* 'ua.': gör *idiosz* 'külön, saját' | *morphé* 'alak'

idiopátia ⇨ *orv* önmagától, külső ok nélkül kialakult betegség

⊙ tud lat *idiopathia* 'ua.': gör *idiosz* 'külön, saját' | *pathosz* 'szenvedés, betegség'

idiopatikus ⇨ *orv* önálló, eredeti, más bántalomra vissza nem vezethető (betegség)

⊙ tud lat *idiopathicus* 'ua.', lásd IDIOPÁTIA

idioplazma ⇨ *gen* az átöröklődő tulajdonságokat tartalmazó, sejtmagon kívüli anyag (egy elavult nézet feltételezése szerint)

⊙ ang *idioplasm* 'ua.': lásd IDIO-, PLAZMA

idioszinkrázia ⇨ *orv* veleszületett túlérzékenység egyes gyógyanyagokkal szemben

⇨ *átv* heves, ingerült s lényegében indokolatlan ellenszenv valakivel szemben, irtózás valamitől

⊙ tud lat *idiosyncrasia* 'ua.', tkp. 'egyedi keverék (ti. a testnedvéké, amely az ókori galenusi felfogás szerint nem fogad be idegen anyagokat)': gör *idiosz* 'sajátos, egyedi' | *szünkraszisz* 'keverék': *szün-* 'össze' | *kerannümi* 'kever'

idióta ⇨ (fn) *orv* gyengeelméjű ember

⇨ (mn) hülye, félkegyelmű, agyalágyult

⇨ ostoba, nehéz felfogású ember

⊙ tud lat *idiota* 'ua.' ← lat, 'tudatlan, avatatlan ember, kontár' ← gör *idiótész* 'tanulatlan, műveletlen ember', ered. 'magánember, aki távol él a közélettől' ← *idiosz* 'saját, személyes, magán-'

idiotia lásd IDIÓCIA

idiotikon ⇨ † *nyelvt* tájszótár

⊙ ném *Idiotikon* 'ua.' ← gör *idiótikon* (*biblion*) 'köznyelvi (könyvecske)' ← *idiótikosz* 'közönséges, szeljtében használt' ← *idiótész*, lásd IDIÓTA

idiotípus ⇨ *gen* valamely egyed öröklési tényezőinek összessége

⊙ ang *idiotype* 'ua.' | lásd IDIO-, TÍPUS

idiotizmus ⇨ *orv* hülyeség, súlyos gyengeelméjűség

⊙ tud lat *idiotismus* 'ua.', lásd IDIÓTA

ido ⇨ mesterséges nyelv, az eszperantó megreformált változata, amely elődjénél jóval szűkebb körben, de ma is használatos

⊙ eszperantó (*Esperanto*) *ido* 'eszperantó-utód'

idol vagy **idolum** ⇨ *vall* bálvány

⊙ lat *idolum* 'ua.' ← gör *eidolon* 'bálvány', tkp. 'hasonmás, arckép, szobor' ← *eidosz* 'külalak, kép, forma' ← *eidó* 'lát'

Lásd még EIDETIKUS, IDEA, IDILL

idolátria ⇨ *vall* bálványozás, bálványimádás

⊙ tud lat *idolatria* 'ua.': lásd IDOL | gör *latreia* 'szolgálat (a szentélyben)'

idoneitás ⇨ *tört* uralkodásra való alkalmasság (a keresztény király középkori eszméjének szellemében)

⊙ lat *idoneitas* 'ua.' ← *idoneus* 'alkalmas, illő' ← ?

idus ⇨ *tört* a hónap 13. vagy 15. napja a római naptárban, voltaképp a hónapot kettéosztó holdtölte napja

⊙ lat tbsz, 'ua.' ← (?) etruszk *idua* 'kettéoszt'

ieiunum lásd JEJUNUM

ifrit ⇨ *mit* nagy hatalmú dzsinn, szellem az arab mitológiában

⊙ ar, 'ua.'

iglu ⇨ jégkunyhó, kupola alakú eszkimó hókunyhó

⊙ ang *igloo* ← eszkimó *igdlu* 'ua.', tkp. 'hóház'

igni et ferro ⇨ tűzzel-vassal

⊙ lat, 'ua.': *ignis* 'tűz' | *ferrum* 'vas'

ignipunktúra ⇨ *orv* izzított tű beszúrása kóros szövetekbe, ezeknek zsugorítással való gyógyítása céljából

⊙ tud lat *ignipunctura* ‘ua.’: *ignis* ‘tűz’ | *punctura* ‘szúrás’ ← *pungere, punctum* ‘szúr’

ignimbrit ⇨ *geol* tufaláva, heves vulkáni kitörésből származó törmelékes közettípus

⊙ ném *Ignimbrit* ‘ua.’, tkp. ‘tűzesökő’: lat *ignis* ‘tűz’ | *imber, imbris* ‘eső’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

ignis fatuus [ignisz fatuus] ⇨ lidérclámg, lidércfény, mocsaras vidéken a szerves bomlásból eredő metángáz öngyulladásával fellobbanó halványkék láng

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘bolondos tűz’: *ignis* ‘tűz’ | *fatuus* ‘bolond, ostoba’ (a babona nyomán, amely szerint az ilyen láng elbolondítja, a mocsár belsejébe csalja a gyanútlan embert)

ignobilis ⇨ † nemtelen, nem nemes, közönséges

⊙ lat, ‘ua.’: *i(n)-* ‘nem’ | *nobilis*, ered. *gnobilis* ‘nemes’, lásd NOBILIS

ignominia ⇨ † szégyen, gyalázat, becstelenség

⊙ lat *ignominia* ‘ua.’, tkp. ‘a (jó) név hiánya’: *i(n)-* ‘nem’ | *nomen, nominis*, ered. *gnomen* ‘név’, lásd NOMINÁLIS

ignoráció ⇨ mellőzés, lenézés, semmibe vétel

⊙ hazai lat *ignoratio* ‘ua.’, lásd IGNORÁL

ignorál ⇨ semmibe vesz, nem vesz tudomást róla, levegőnek néz

⊙ lat *ignorare* ‘nem tud, nem ismer’ ← *ignarus* ‘tudatlan, járatlan’: *i(n)-* ‘nem’ | *gna(rus)* ‘járta, tudó’ ← *no(scere)*, ered. *gno(scere)* ‘tud’

ignorancia ⇨ tudatlanság, műveletlenség

⊙ lat *ignorantia* ‘ua.’, lásd IGNORÁNS

ignoráns ⇨ † tudatlan, műveletlen, iskolázatlan

⊙ lat *ignorans, ignorantis* ‘ua.’, lásd IGNORÁL

ignotus [ignótusz] ⇨ † ismeretlen

⊙ lat, ‘ua.’ ← *ignoscere, ignotum* ‘nem ismer’: *i(n)-* ‘nem’ | *noscere*, ered. *gnoscerere* ‘ismer, tud’

iguána ⇨ *áll* Dél-Amerikában és Polinéziában élő nagy testű, zöld falakó gyíkfaj

⊙ sp *iguana* ‘óriás kűszógyík’ ← arawak indián *iwana* ‘ua.’

iguanodon ⇨ *áll* a krétakorban élt, két lábon járó, óriási növényevő sárkánygyík

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd IGUÁNA | gör *odusz, odon(tosz)* ‘fög’

ikebana ⇨ a dekoratív virágrendezés művészete

⇨ művészien elrendezett virággyűttes

⊙ ang ← jap, ‘ua.’: *ikeru* ‘elrendez’ | *bana* vagy *hana* ‘virág’

ikon ⇨ *műv* kép, fatáblára festett bizánci stílusú szentkép

⇨ stilizált ábra, piktogram

⊙ lat *icon* ‘kép’ ← gör *eikón* ‘kép, arckép, hasonmás’ ← *eikó* ‘hasonlít’

ikono- ⇨ képpel kapcsolatos, kép-

⊙ gör *eikón* ‘kép, arckép, hasonmás’ ← *eikó* ‘hasonlít’

ikonográf ⇨ *műsz* a tájékoztató perspektivikus képek rajzolására való geodéziai műszer

⇨ *nyomd* a litográfiában használatos másoló eszköz, amellyel a képet a kőlapra átviszik

⊙ lásd IKON, -GRÁF

ikonográfia ⇨ *műv* képzőművészeti téma képi ábrázolásának egy adott korban érvényes szabályai

⇨ *tud* az ezzel foglalkozó művészettörténeti tudományág

⇨ *tud* egy történeti személyről vagy tárgykőről fennmaradt képi ábrázolások rendszerezett összessége

⊙ ang *iconography* ‘ua.’: lásd IKON, -GRÁFIA

ikonográfus ⇨ *műv* az ikonográfia szakembere

⊙ magy, ‘ua.’, lásd IKONOGRÁFIA (a *geográfia*–*geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

ikonoklaszta ⇨ *vall* képpromboló, az ikonoklazmus végrehajtója

⊙ tud lat *iconoclasta* ← gör *eikonoklasztész* ‘ua.’: lásd IKON | gör *klasztész* ‘szétzúzó’ ← *klaó* ‘tör’

Lásd még KLASZTIKUS

ikonoklasmus ⇨ *vall* képrombolás, vallási mozgalom Bizáncban a 8. században, amely a templomokban elhelyezett vallásos képeket és szobrokat bálványozásnak minősítette és elpusztította

⊙ tud lat *iconoclasmus* ← gör *eikonoklaszmosz* ‘ua.’: lásd IKON | gör *klaszmosz* ‘szétzúzás’ ← *klaó* ‘tör’

ikonolátria ⇨ *vall* szentképek imádata, túlzott tisztelete

⊙ tud lat *iconolatria* ‘ua.’: gör *eikón* ‘kép, szentkép’ | *latreia* ‘szolgálat (a szentélyben)’

ikonológia ⇨ *műv* a műalkotások formai és tartalmi elemeinek mélyebb értelmezésével foglalkozó tudományág

⊙ lásd IKON, -LÓGIA

ikonomachia ⇨ *tört* szentképháború (a bizánci birodalomban a 8. században a szentképek hívei és a képrombolók között)

⊙ lásd IKON | gör *makhé* ‘csata, háború’

ikonométer ⇨ *fényk* fényképezőgép keretkeresője

⊙ ném *Ikonometer* ‘ua.’: lásd IKON | gör *metreó* ‘mér’

ikonoszkóp ⇨ *inf* a televíziózás hőskorában használt, a töltéstárolás elvén alapuló képfelvevő berendezés

⊙ ang *iconoscope* ‘ua.’: lásd IKON | gör *szkopeó* ‘néz’

ikonosztáz vagy **ikonosztázion** ⇨ *vall* szentképfal, szentképekkel díszített válaszfal ortodox templom hajója és szentélye között

⊙ tud lat *iconostasium* ‘ua.’: lásd IKON | gör *sztaszisz* ‘állvány’ | (*hi*)*sztémí* ‘áll’

ikozaéder ⇨ *geom* húsz egyenlő oldalú háromszög által határolt mértani test

⊙ ném *Ikozaeder* ‘ua.’: gör *eikoszi* ‘húsz’ | *hedra* ‘alap, lap’, ered. ‘szék’ ← *hedzomai* ‘ül’

ikterikus ⇨ *orv* a sárgasággal kapcsolatos

⊙ tud lat *ictericus* ‘ua.’, lásd ICTERUS

ikterogén ⇨ *orv* sárgaságot kiváltó

⊙ tud lat *icterogen* ‘ua.’: lásd ICTERUS | gör *gennaó* ‘nemz, létrehoz’

iktusz lásd ICTUS

ileum ⇨ *anat* csípőbél

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘béllel kapcsolatos (dolog)’ ← *ile* ‘bél’

ileus [ileusz] ⇨ *orv* bélelzáródás, bélcsavarodás

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘béllel kapcsolatos’ ← *ile* ‘bél’

ilium ⇨ *anat* csípő

⊙ lat *ilium* vagy *ileum* ‘ua.’

Lásd még JÁDE

ilkán ⇨ az iráni és mezopotámiai mongol fejedelmek címe

⊙ perzsa *ilhán* ‘törzsek kánja’

illabiális ⇨ *nyelvt* ajakkerekítés nélküli (magánhangzó)

⊙ lat *illabialis*, tkp. *in-labialis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *labialis* ‘ajakkal kapcsolatos’ ← *labium* ‘ajak’

illativus [illatívuusz] ⇨ *nyelvt* a hová? kérdésre felelő, belső helyviszonyt jelölő határozói eset, a magyarban *-ba*, *-be* ragot kap

⊙ tud lat (*casus*) *illativus*, tkp. *in-lativus* ‘belevivő (eset)’: *in-* ‘benne, bele’ | *ferre, latum* ‘visz’

illegális ⇨ *jog* törvénybe ütköző

⇨ *pol* az államhatalommal szembehelyezkedő, titokban működő, szervezkedő

⇨ földalatti, álcázott

⊙ lat *illegalis*, tkp. *in-legalis* ‘törvénytelen’: *in-* ‘nem’ | *legalis* ‘törvényes’ ← *lex, legis* ‘törvény’

illegálisitás ⇨ *jog* törvényellenes állapot

⇨ *pol* titkos, földalatti tevékenység, ennek keretei

⊙ lat *illegalitas* ‘ua.’, lásd ILLEGÁLIS

illegitim ⇨ *jog* nem törvényes, el nem ismert, el nem fogadott

⇨ *pol* jogtalan, jogosulatlan

⊙ tud lat *illegitimus*, tkp. *in-legitimus* ‘törvénytelen’: *in-* ‘nem’ | *legitimus*, ered. *legitimus* ‘törvénytisztelő’: *lex, legis* ‘törvény’ | *tuere* ‘öriz, véd’

illiberális ⇨ *ritk* szűkkeblű, kicsinyes

⊙ ném *illiberal* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd LIBERÁLIS

illicit ⇨ tilalmas, törvénybe ütköző

⊙ ném *illizit* ← lat *illicitus* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *licitus* ‘szabad, megengedett’ | *licet* ‘meg van engedve’

illiquid [illikvid] ⇨ † *ker* nem folyósítható

⇨ *ker* nem esedékes

⇨ *ker* fizetéseképtelen

⊙ ném, ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd LIKVID

illír ⇨ (fn) indoeurópai eredetű ókori balkáni nép

⇨ ehhez tartozó személy

⇨ (mn) e néppel kapcsolatos

⊙ lat *Illyrius* ‘ua.’

illírizmus ⇨ *tört* horvát nemzeti mozgalom a 19. század derekán, amely a hajdan ~ek lakta területek, Horvátország, Szerbia és Szlovénia egyesítését célozta

⊙ horv *illirizm* ‘ua.’, lásd ILLÍR, -IZMUS

illit ⇨ *geol* változatos összetételű agyagásvány, hidratált csillám, főképp üledékes kőzetekben gyakori

⊙ ang, ‘ua.’: *Ill(inois)* amerikai államról | *-it* (ásványra utaló toldalék)

illiterátus ⇨ műveletlen, képzetlen, tanulatlan

⇨ a tudományokban és művészetekben járatlan

⊙ lat *illiteratus*, tkp. *in-literatus* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd LITERÁTUS

illogikus ⇨ logikátlan

⊙ tud lat *illogicus* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd LOGIKUS

illojális ⇨ hűtlen, hitlen

⇨ nem méltányos

⇨ rosszhiszemű

⇨ *pol* pártjához vagy a politikai rendszerhez nem hűséges

⊙ ném *illoyal* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd LOJÁLIS

illojalítás ⇨ *pol* hűtlenség, a köteles hűség megszegése

⇨ méltánytalanság

⇨ rosszhiszeműség

⊙ ném *Illoyalitāt* ‘ua.’, lásd ILLOJÁLIS

illokúció ⇨ *nyelvt* a nyelvi megnyilvánulás szándéka és irányulása a beszélő szemszögéből (a beszédaktus-elméletben)

⊙ tud lat *illocutio* ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | *locutio* ‘beszéd’ ← *loqui, locutus* ‘beszél’

illukratív ⇨ nem gyümölcsöző, hasznot nem hajtó

⇨ kárbavesztett

⊙ ném *illukrativ* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd LUKRATÍV

illumináció ⇨ *műv* kódex díszítése képekkel

⇨ † felvilágosodás

⇨ díszkivilágítás

⊙ kk lat *illuminatio* ‘ua.’, lásd ILLUMINÁL

illuminál ⇨ *műv* kéziratos kódexet művészi iniciálékkal és képekkel díszít

⇨ kivilágít

⊙ lat *illuminare, illuminatum*, tkp. *in-luminare* ‘megvilágít, ékesít’: *in-* ‘bele’ | *luminare* ‘világít’ ← *lumen, luminis* ‘fény, világosság’

illuminált ⇨ *biz* részeg, becsípett, spicces

⊙ ném *illuminiert (werden)* ‘világítást kap, megvilágosodik’, *tréf* ‘becsíp’, lásd ILLUMINÁL

illuminátor ⇨ *műv* kódexeket kézi festéssel díszítő mester

⊙ kk lat *illuminator* ‘ua.’, lásd ILLUMINÁL

illuminátus ⇨ † megvilágosodott, felvilágosult ember

⊙ újjk lat *illuminatus* ‘ua.’, lásd ILLUMINÁL

illuminizmus ⇨ *vall* misztikus vallási áramlat, amely a megvilágosodást titkos isteni sugallatban kereste

⇨ *tört* a szabadkőművességhez hasonló titkos felvilágosító mozgalmak neve a 18. században

⊙ tud lat *illuminismus* ‘ua.’, lásd ILLUMINÁL, -IZMUS

illusio lásd ILLÚZIÓ

illustrissime [illusztrisszime] ⇨ † kiválóságod (megszólítási formula)

⊙ lat ff megsz, ‘ua.’, lásd ILLUSZTRIS

illusztráció ⇨ *műv* szöveggép, könyvrajz, könyvhöz készített kép

⊙ ang, ném, fr *illustration* ‘ua.’, lásd ILLUSZTRÁL

illusztrál ⇨ *tud* megvilágít, (példákkal) szemléltet

⇨ *műv* szöveges könyvhöz magyarázó vagy díszítő céllal képeket készít

⊙ ném *illustrieren* ‘ua.’ ← lat *illustrare, illustratum*, tkp. *in-lustrare* ‘megvilágít, magyaráz, ékesít’: *in* ‘bele’ | *lustrare* ‘megtisztít, fényesít’ ← *lustrum*, tkp. *lavastrum* ‘tisztulási áldozat’ ← *lavare* ‘megmos’

Lásd még DILÚVIUM, ILLÚVIUM, LÁVA, LAVABÓ, LAVÍROZ², LAVÓR, LUSTRUM

illusztratív ⇨ szemléltető, megvilágító

⊙ ném *illustrativ* ‘ua.’, lásd ILLUSZTRÁL

illusztrátor ⇨ *műv* szöveghez képeket készítő művész

⊙ ang, újjk lat *illustrator* ‘ua.’, lásd ILLUSZTRÁL

illusztris ⇨ híres, nevezetes, előkelő, nagyhírű

⊙ lat *illustris* ‘fényes, szembetűnő, előkelő’, lásd ILLUSZTRÁL

illuviális ⇨ *geol* áradmányos, gazdag humusz- és vastartalmú (talaj)

⊙ tud lat *illuvialis* ‘áradásos’ ← *illuvies*, tkp. *in-luvies* ‘áradás’: *in-* ‘bele’ | *lavare* ‘mos’

illúvium ⇨ *geol* a talajba bemosott agyagos felhalmozódás csapadékos éghajlatú területeken

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *illuvies*, tkp. *in-luvies* ‘áradás’: *in-* ‘bele’ | *lavare* ‘mos’

Lásd még ILLUSZTRÁL

illúzió ⇨ *orv* érzékesalódás

⇨ csalóka látszat

⇨ hiú reménység, önáltatás, önámítás

⊙ lat *illusio, illusionis*, tkp. *in-lusio* ‘gúny, rászedés, csalódás’ ← *illudere, illusum* ‘tréfál, gúnyol, megcsal’: *in-* (nyomatékosító) | *ludere* ‘játszik, tréfál, ámit’

Lásd még LUDIMAGISZTER

illuzionista ⇨ szemfényvesztő, cirkuszi bűvész

⇨ *fil* az illuzionizmus híve

⊙ ném *Illusionist* ‘ua.’, lásd ILLÚZIÓ

illuzionizmus ⇨ *fil* bölceleti tan, amely szerint a külvilág csak látszat, érzékeink csalóka játéka

⊙ ném *Illusionismus* ‘ua.’, lásd ILLÚZIÓ, -IZMUS

illuzórius vagy **illuzórikus** ⇨ csalóka, öncsaló, kétes

⇨ megvalósíthatatlan, délibábos, hiábavaló

⇨ képzeletbeli, látszólagos

⊙ újjk lat *illusorius* ‘ua.’, lásd ILLÚZIÓ

ilmenit ⇨ *ásv* vasoxidot is tartalmazó titánérc

⊙ lelőhelyéről, az oroszországi *Ilmen* hegységről | *-it* (ásványra utaló toldalék)

image lásd IMÁZS

image editing [imidsz editing] ⇨ *számtech* képszerkesztés

⊙ ang, ‘ua.’: ang, fr *image* ← lat *imago* ‘kép’ | *edit* ‘szerkeszt’, ered. ‘kiad, kiadásra előkészít’ ← lat *edere, editum* ‘kibocsát, kiad’: *e(x)-* ‘ki’ | *dare* ‘ad’

image processing [imidsz proszeszing] ⇨ *számtech* álló vagy mozgó képsorok elektronikus feldolgozása, módosítása

⊙ ang, ‘ua.’: ang, fr *image* ← lat *imago* ‘kép’ | *process* ‘folyamat, feldolgozás’, lásd PROCESSZUS

imaginábilis ⇨ elképzelhető, képzeletbeli

⊙ lat, 'ua.' ← *imaginare* 'elképzel' ← *imago, imaginis* 'kép'

imagináció ⇨ elképzelés, képzelet, képzelőerő

⇨ *lél* képzelődés, beképzelés

⊙ tud lat *imaginatio* 'ua.' ← *imaginare* 'elképzel' ← *imago, imaginis* 'kép'

imaginális ⇨ áll a kifejtett rovarral kapcsolatos

⊙ lat, 'ua.', lásd IMÁGÓ

imaginárius ⇨ elképzelt, képzeletbeli

⇨ *mat* képzetes (szám)

⊙ tud lat *imaginarius* 'ua.' ← *imago, imaginis* 'kép'

imagizmus ⇨ *irod* huszadik század eleji angol-amerikai költői irányzat, amely tömör, érzékletes képeket idéz fel kötetlen formájú versekben

⊙ ang *imagism* 'ua.': *image* 'kép' ← lat *imago* 'ua.' | lásd -IZMUS

imágó ⇨ áll kifejtett, ivarérett szárnyas rovar (a lárvával szembeállítva)

⊙ lat *imago* 'kép, képmás' ← (?) *im-ago*, mint *im-itare*, lásd IMITÁL

imám ⇨ *vall* mohamedán előimádkozó

⊙ tör, perzsa, ar, 'ua.', tkp. 'előálló'

imázs ⇨ arculat, közkép, megjelenés, az a kép, amely valakiről a közvélekedésben, a közönségben él

⊙ fr *image* 'kép, arckép' ← lat *imago* 'ua.' (újabbán [imidzs] ejtéssel terjed az azonos jelentésű, írásmódú és eredetű angol szó hatására)

imazsinizmus ⇨ *műv* orosz költészeti irányzat az 1920-as években, amely (az IMAGIZMUSHoz hasonlóan) képszerű hatásokra törekedett, de neoromantikus szellemben

⊙ or *imazsinizm* 'ua.' ← fr *image* × lat *imago, imaginis* 'kép' | lásd -IZMUS

imbecillis ⇨ *orv* enyhébb fokon gyengeelméjű, elmegegye, szellemi fogyatékos

⇨ † gyenge, törekeny

⊙ lat, 'gyenge, gyarló, beteges' ← ?

imbecillitás ⇨ *orv* elmegegyeség, szellemi fogyatékoság

⊙ lat *imbecillitas* 'ua.', lásd IMBECILLIS

imbibíció ⇨ *kém* a hajszálcövessegen alapuló vízfelvétel

⊙ tud lat *imbibitio* 'felszívás' ← *imbibere* 'beszív, beiszik': *in-* 'bele' | *bibere* 'iszik'

imbisz ⇨ *konyha* hidegtál, kis tálakba adagolt asztpikos vegyes ízelítő

⊙ ném *Imbiss* 'ua.': *in-* 'bele' | *Biss* 'harapás, falat' ← *beissen* 'harap'

imbrex ⇨ *ép* félhenger alakú római tetőfedő cserép

⊙ lat, 'ua.' ← *imber, imbris* 'eső'

imbroglio [imbroljó] ⇨ *szính* szinte áttekinthetetlenül kusza helyzetet teremtő cselekményvezetés vígjátékokban, bohózatokban

⇨ bonyodalom, kavarodás

⊙ ol, 'ua.' ← *imbrogliare* 'összekavar, összezilál' ← *brogliare* ← fr *brouiller* 'kavar' ← kk lat **brodiculare* 'levest kavár' ← germán (pl. ang *broth* 'húsleves' ← ófn *proth* 'sár, massa')

imitáció ⇨ utánzás, utánzat

⇨ hamisítvány

⇨ *zene* más szólam dallamának időbeli eltolásával való utánzás

⊙ lat *imitatio* 'ua.', lásd IMITÁL

imitál ⇨ utánzó, majmol

⇨ színlel, mímel

⇨ hamisít

⊙ lat gyak *imitari, imitatus* 'utánzó(va előad)' ← (?) **imare* 'leképez', mint *im-ago*, lásd IMÁGÓ

imitatív ⇨ utánzó, színlelő

⇨ *zene* imitációs jellegű

⊙ ném *imitativ* 'ua.', lásd IMITÁL

imitátor ⇨ utánzóművész

⊙ lat *imitator* ‘utánzó’, lásd IMITÁL

immaculata [immakuláta] ⇨ *műv* a Mária-ábrázolások egyik típusa a barokk korban, a szeplőtelen Szűz megdicsőülve áll a holdsarlón vagy a földgolyón

⊙ lat, ‘foltatlan’: *in-* ‘nem-’ | *maculare, maculatum* ‘beszennyez, foltot ejt’ ← *macula* ‘folt, szeplő’
Lásd még MACCHIA, MAQUIS

immaculata conceptio [immakuláta koncepció] ⇨ *vall* szeplőtelen fogantatás (Mária mentesülése fogantatásakor az eredendő bűntől katolikus hittétel szerint)

⊙ lat, ‘ua.’, lásd IMMACULATA, KONCEPCIÓ

immanencia ⇨ *fil* az érzéki tapasztalat számára hozzáférhető jelenségek összessége, a transzcendencia ellentéte

⊙ tud lat *immanentia* ‘ua.’, lásd IMMANENS

immanens ⇨ benne rejlő, természetéből következő

⇨ *fil* a tapasztalati világon túl nem mutató

⊙ késő lat *immanens, immanentis*, ‘ua.’ ← *immanere*, tkp. *in-manere* ‘benne marad’: *in-* ‘benne’ | *manere* ‘marad’

immateriális ⇨ anyagtalan

⊙ tud lat *immaterialis*, tkp. *in-materialis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd MATERIÁLIS

immatrikuláció ⇨ † *hiv* anyakönyvezés, bejegyzés az anyakönyvbe

⊙ kk lat *immatriculatio* ‘ua.’, lásd IMMATRIKULÁL

immatrikulál ⇨ † *hiv* anyakönyvez

⊙ kk lat *immatriculare, immatriculatum* ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | lásd MATRIKULA

immaturitás ⇨ *orv* éretlenség, az érettség hiánya

⊙ tud lat *immaturitas* ‘ua.’, lásd IMMATURUS

immaturus ⇨ *orv* éretlen, fejletlen

⊙ tud lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *maturus* ‘érett’, lásd MATÚRA

immediate [immediáta] ⇨ † közvetlenül, egyenesen, egyenest

⊙ lat, ‘ua.’, lásd IMMEDIÁTUS

immediatizált ⇨ *tört* közvetlenül a császártól függő (fejedelem a Német-római Birodalomban)

⊙ ném *immediatisiert* ‘ua.’ ← *immediatisieren* ‘közvetlen függésüvé tesz’ ← lat *immediatus*, lásd ott

immediátus ⇨ † közvetlen

⇨ *hiv* a fejedelemtől vagy a legfőbb kormányhatóságtól közvetlenül érkező (parancs)

⊙ késő lat *immediatus* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *mediatus* ‘közbeeső’ ← *mediare* ‘közbenjár, középen van’
← *medius* ‘közép’

immedikábilis ⇨ *orv* gyógyíthatatlan

⊙ tud lat *immedicabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *medicabilis* ‘gyógyítható’ ← *medicare* ‘gyógyít’, lásd MEDIKUS

immenzitás ⇨ mérhetetlenség, végtelenség

⊙ lat *immensitas* ‘ua.’, lásd IMMENZUS

immenzurábilis ⇨ felmérhetetlen, megmérhetetlen

⊙ lat *immensurabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *mensurare* ‘megmér’ ← *mensura* ‘mérés, méret’ ← *metiri, mensus* ‘mér’

immenzurábilítás ⇨ mérhetetlenség, felmérhetetlen nagyság

⊙ lat *immensurabilitas* ‘ua.’, lásd IMMENZURÁBILIS

immenzus ⇨ † mérhetetlen, végtelen, korlátlan

⊙ lat *immensus* ‘mértelen, mérhetetlen’: *in-* ‘nem’ | *metiri, mensus* ‘mér’

Lásd még MENZÚRA

immerzió ⇨ bemártás, bemerítés

⇨ *orv* kezelés hosszabb vízbemerítéssel

⇨ *csill* hold belépése bolygója árnyékába

⇨ *geol* a tenger behatolása a szárazföldre, ennek legmagasabb szintje

⇨ *műsz* optikai műszer feltöltése levegő helyett nagy törésmutatójú folyadékkal, a teljes visszaverődés megakadályozására

⊙ lat *immersio* 'ua.' ← *immergere, immersum*, tkp. *in-mergere* 'bemerít': *in-* 'bele' | *mergere* 'merít'

immigráció ⇨ bevándorlás

⊙ lat *immigratio* 'ua.', lásd IMMIGRÁL

immigrál ⇨ bevándorol, betelepedik

⊙ lat *immigrare, immigratum*, tkp. *in-migrare* 'beköltözik': *in-* 'bele' | *migrare* 'költözik, vándorol'

Lásd még EMIGRÁL, MIGRÁCIÓ

imminencia ⇨ valaminek a fenyegető közelsége

⊙ lat *imminentia* 'ua.', lásd IMMINENS

imminens ⇨ közeli, fenyegető, küszöbön álló

⇨ égető, sürgős

⊙ lat, 'ua.' ← *imminere*, tkp. *in-minere* 'föleje tornyosul, fenyegeti': *in-* 'bele' | *minere* 'kiáll, kiemelkedik'

immisszió ⇨ orv bevezetés, behatolás (testüregebe)

⊙ lat *immissio* 'ua.' ← *immittere, immisum*, tkp. *in-mittere* 'bebocsát': *in-* 'bele' | *mittere* 'bocsát, küld'

immobil ⇨ mozdíthatatlan

⇨ *ker* elfekvő, értékesíthetetlen, eladhatatlan (vagyon tárgy)

⊙ ném *immobil* 'ua.' ← lat *immobilis*, tkp. *in-mobilis* 'mozdulatlan, mozdíthatatlan': *in-* 'nem' | *mobilis* 'mozgó' ← *movere* 'mozdít'

immobilia ⇨ *ker* ingatlan

⊙ lat tbsz seml, 'ua.', lásd IMMOBIL

immobilis lásd IMMOBIL

immobilitás ⇨ mozdíthatatlanság

⇨ *ker* készpénzfizetésre való képtelenség

⊙ ném *Immobilität* 'ua.', lásd IMMOBIL

immobilizáció ⇨ orv valamely testrész rögzítése

⇨ *ker* ingó vagyon ingatlanba fektetése

⊙ tud lat *immobilisatio* 'ua.', lásd IMMOBILIZÁL

immobilizál ⇨ *ker* rögzít, leköt

⇨ (ingó vagyont) ingatlanba fektet

⊙ ném *immobilisieren* 'ua.', lásd IMMOBIL

immoderancia ⇨ mértéktelenség, féktelenség

⊙ lat *immoderantia* 'ua.', lásd IMMODERÁNS

immoderáns ⇨ mértéktelen, féktelen, zabolátlan

⊙ lat *immoderans, immoderantis*, tkp. *in-moderans* 'szertelen, túlzott': *in-* 'nem' | *moderari* 'mérésékel, korlátoz' ← *modus* 'mód, mérték'

immodesztia ⇨ szerénytelenség, féktelenség, önteltség

⇨ fegyelmezetlenség

⊙ lat *immodestia*, tkp. *in-modestia* 'ua.': *in-* 'nem' | *modestus* 'szerény' ← *modus* 'mérték'

immoláció ⇨ † feláldozás

⊙ lat *immolatio* 'ua.', lásd IMMOLÁL

immolál ⇨ † feláldoz

⊙ lat *immolare, immolatum*, tkp. *in-molare* 'darával behint (feláldozandó állatot)': *in-* 'bele, rá' | *mola* 'örlemény, dara' ← *molere* 'öröl'

Lásd még MOLÁRIS!

immorális ⇨ erkölcstelen, erkölcseellenes

⊙ újjk lat *immoralis* 'ua.': *in-* 'nem' | lásd MORÁLIS

immoralitás ⇨ erkölcstelenség, tisztességtelenség

⊙ újjk lat *immoralitas* 'ua.', lásd IMMORÁLIS

immoralizmus ⇨ *fil* olyan bölcséleti nézet, amely elvből elvet mindenféle erkölcsi értéket vagy kötelezettséget

⊙ an *immoralism* ‘ua.’: lásd IMMORÁLIS, -IZMUS

immortalitás ⇨ halhatatlanság

⊙ lat, ‘ua.’ ← *immortalis* ‘halhatatlan’: *in-* ‘nem’ | *mortalis* ‘halandó’ ← *mors, mortis* ‘halál’

immortalizál ⇨ halhatatlanná tesz

⊙ fr *immortaliser* ‘ua.’ ← *immortel* ← lat *immortalis* ‘halhatatlan’: *in-* ‘nem’ | *mortalis* ‘halandó’ ← *mors, mortis* ‘halál’

immortella ⇨ szalmavirág

⊙ ném *Immortelle* ‘ua.’ ← fr (*fleur*) *immortelle* ‘halhatatlan (virág)’ ← lat *immortalis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *mortalis* ‘halandó’ ← *mors, mortis* ‘halál’

immun- vagy **immuno-** ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a szervezetnek a kórokozókkal és idegen anyagokkal szembeni védekezőképességével kapcsolatos

⊙ lat, lásd IMMŰNIS

immunadszorpció ⇨ *biol* antigének oldható összekapcsolása a hatásokra keletkezett antitestekkel, amely lehetővé teszi az előbbieket felismerését

⊙ lásd IMMŰNIS, ADSZORPCIÓ

immunbiológia ⇨ *biol* az immunitással összefüggő jelenségeket kutató élettani tudományág

⊙ lásd IMMŰNIS, BIOLÓGIA

immunogenetika ⇨ *tud* az immunológia és genetika tudományos határterülete, egymás módszereinek összekapcsolása az antitest gének vizsgálatában

⊙ lásd IMMUNOLÓGIA, GENETIKA

immunglobulin ⇨ *orv* a vérplazmában található, ellenanyag-aktivitással bíró fehérjék közös neve

⊙ lásd IMMŰNIS, GLOBULIN

immúnis ⇨ *orv* fertőző betegségek ellen védett, ellenállóképes

⇨ † *jog* mentes(itett), sérthetetlen

⊙ lat *immunis*, tkp. *in-munis* ‘adómentes, közterhektől mentesített (személy)’: *in-* ‘nem’ | *munia* ‘közterhek’

Lásd még KOMMUNA

immunitás ⇨ *orv* öröklött vagy szerzett ellenálló képesség fertőző betegségekkel szemben

⇨ † *jog* mentesség valamely törvény vagy szabály hatálya alól, kiváltság

⇨ † mentelmi jog

⊙ lat *immunitas* ‘ua.’, lásd IMMŰNIS

immunizáció ⇨ *orv* fertőzéssel szembeni védettség kialakítása a szervezetben

⊙ tud lat *immunisatio* ‘ua.’, lásd IMMUNIZÁL

immunizál ⇨ *orv* fertőzéssel szemben védetté tesz

⊙ ném *immunisieren* ← fr *immuniser* ‘ua.’, lásd IMMŰNIS

immunkomplex ⇨ *biokém* az antigén és az ellenanyag találkozásakor kialakuló komplex vegyület

⊙ lásd IMMŰNIS, KOMPLEX

immunocita ⇨ *orv* az immunválasz közvetítésében szerepet játszó sejt

⊙ tud lat *immunocyta* ‘ua.’: lásd IMMŰNIS | gör *kütosz* ‘üreg, cella, sejt’

immunodeficiencia ⇨ *biol* immunhiány

⊙ lásd IMMŰNIS, DEFICIENCIA

immunogén ⇨ *biol* az immunválaszt kiváltó gén

⊙ lásd IMMŰNIS, GÉN

immunokémia ⇨ *orv* az immunológia kémiai vonatkozásaival foglalkozó tudományág

⊙ lásd IMMŰNIS, KÉMIA

immunológia ⇨ *orv* az immunizálás és immunitás elméletével és gyakorlatával foglalkozó tudomány

⊙ tud lat *immunologia* ‘ua.’: lásd IMMŰNIS, -LÓGIA

immunológus ⇨ *orv* az immunológia szakembere

⊙ magy, lásd IMMUNOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

immunotoxin lásd ANTITOXIN

immunreakció ⇨ *orv* immunválasz, a szervezetnek antigén ingerre adott válasza

⊙ lásd IMMŰNIS, REAKCIÓ

immunrejekció ⇨ *orv* az átültetett idegen szerv kilökődése a szervezetből

⊙ lásd IMMÚNIS, REJEKCIÓ

immunszérum ⇨ *orv* specifikus antitesteket nagy töménységben tartalmazó vérplazma

⊙ lásd IMMÚNIS, SZÉRUM

immunszuppresszió ⇨ *orv* az immunrendszer csökkent működése vagy az immunhiány által előidézett állapot

⊙ lásd IMMÚNIS, SZUPPRESSZIÓ

immunterápia ⇨ *orv* az immunrendszer elemeit hasznosító orvosi kezelés

⊙ lásd IMMÚNIS, TERÁPIA

immuntolerancia ⇨ *orv* a szervezet immunválaszának elmaradása a saját antigénjeivel szemben

⊙ lásd IMMÚNIS, TOLERANCIA

immutáció ⇨ *stil* a helyettesítésen alapuló különféle szintű alakzatok összefoglaló neve a stilsztykákban

⊙ tud lat *immutatio* ‘csere, változtatás’: *in-* (nyomósító) | lásd MUTÁCIÓ

immutábilis ⇨ változtathatatlan

⊙ lat *immutabilis*, tkp. *in-mutabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *mutabilis* ‘változékony’ ← *mutare* ‘változtat’

immutabilitás ⇨ változtathatatlanság

⊙ lat, ‘ua.’, lásd IMMUTÁBILIS

impaktor ⇨ *met* a kicsapódó aeroszolcseppek vagy felhőcseppek felfogására való készülék

⊙ tud lat *inpactor* ‘ua.’, tkp. ‘kicsapó’ ← *impingere*, *inpactum* ‘rácsap, kicsap’: *in-* ‘bele’ | *pangere* ‘üt, csap, rögzít’

impala ⇨ *áll* gyorslábú afrikai antilopfajta

⊙ ang, ← zulu *im-pala* ‘ua.’

impalpábilis ⇨ *orv* nem tapintható

⊙ tud lat *impalpabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *palpabilis* ‘tapintható’ ← *palpari* ‘érint, simogat, tapint’

impar ⇨ *orv* páratlan

⊙ lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *par* ‘pár, páros’

imparciális ⇨ pártatlan, elfogulatlan

⊙ fr *impartial* ← késő lat *impartialis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *partialis* ‘részleges, részrehajló’ ← *pars*, *partis* ‘rész’

imparcialitás ⇨ pártatlanság, elfogulatlanság

⊙ fr *impartialité* ‘ua.’, lásd IMPARCIÁLIS

imparitás ⇨ egyenlőtlenség

⊙ lat *imparitas* ‘ua.’ ← *impar*, tkp. *in-par* ‘páratlan, egyenlőtlen’: *in-* ‘nem’ | *par* ‘pár’

impassibilité [empasszibilité] ⇨ *irod* Flaubert által hirdetett (és valóra váltott) elv, mely szerint az írónak hűvös szenvtelenséggel kell ábrázolnia cselekményét és alakjait, nem nyilváníthat érzelmeiket irányukban

⊙ fr, ‘ua.’ ← lat, lásd IMPASSZIBILITÁS

impasto [impasztó] ⇨ *műv* a festék vastag felrakása mint festői eljárás

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘keverék, színkeverék’ ← *impastare* ‘összedagaszt’: *in-* ‘bele’ | *pasta* ‘tészta’ ← késő lat *pasta* ‘ua.’ ← gör *paszté* ‘vegyes tál’ ← *passzó* ‘(sóval) meghint’

impasz ⇨ *ját* befogás, olyan hívás a kártyában, amely az ellenfelet egy magas lap kijátszására kényszeríti

⊙ fr *impasse* [empasz] ‘zsákutca’: lat *in-* ‘nem’ | *passer* ‘áthalad’, lásd PASSZOL¹

impasszibilis ⇨ érzéketlen, részvétlen

⇨ közönyös, szenvtelen

⊙ fr *impassible* ← késő lat *impassibilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *passibilis* ‘szenvetelni képes’ ← *pati*, *passus* ‘szenvet’

impasszibilitás ⇨ érzéketlenség, részvétlenség

⇨ közöny, szenvtelenség

⊙ lat *impassibilitas* ‘ua.’, lásd IMPASSZIBILIS

impatibilis ⇨ † elviselhetetlen, elszenvedhetetlen, türethetetlen

⊙ lat, 'ua.': *in-* 'nem' | *patibilis* 'tűrhető' ← *pati* 'szenved, eltűr'

Lásd még PASZIÁNSZ

impedancia ⇨ *vill* látszólagos ellenállás váltóáramú vezetékben

⊙ ang *impedance* 'ua.' ← lat *impedire* 'akadályoz', lásd IMPEDIMENTUM

impedimentum ⇨ akadály, gátló körülmény

⊙ lat, 'ua.' ← *impedire*, tkp. *in-pedire* 'akadályoz, feltartóztat': *in-* 'bele' | *pes, pedis* 'láb' VAGY gör *pedé* 'bilincs'

impegnó [impennyó] ⇨ *ker* elzálogosítás

⇨ *ker* kockázat a tőzsdén

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'kötelezettség, zálog' ← *impegnare* 'kötelez, leköt, elzálogosít': *im-* ← lat *in-* 'bele' | *pignus* 'zálog, kezesség'

impenetrábilis ⇨ áthatolhatatlan, áttörhetetlen, hozzáférhetetlen

⊙ lat *impenetrabilis*, tkp. *in-penetrabilis* 'ua.': *in-* 'nem' | *penetrabilis* 'áthatolható', lásd PENETRÁNS

imperatív ⇨ † parancsoló

⇨ szükségyszerű, kényszerű, kényszerítő, elkerülhetetlen

⊙ ném *imperatív* ← fr *imperatif* 'ua.', lásd IMPERATIVUS

imperativus [imperatívusz] ⇨ *nyelvt* parancsoló mód

⇨ *átv* parancsoló szükségyszerűség, kénytelenség

⊙ lat (*modus*) *imperativus* 'ua.' ← *imperare, imperatum*, tkp. *in-perare* 'parancsol, elrendel': *in-* 'bele' | *parare* 'készít, felfegyverez'

imperátor ⇨ *tört* korlátlan hatalommal felruházott római katonai parancsnok

⇨ *tört* császár

⊙ lat *imperator* 'ua.', lásd IMPERATIVUS

imperatrix ⇨ *tört* a római császár felesége

⇨ *tört* császárnő

⊙ lat, 'ua.', az IMPERÁTOR női megfelelője

imperceptíbilis ⇨ észlelhetetlen, érzékelhetetlen

⊙ tud lat, 'ua.': *in-* 'nem' | lásd PERCEPTIBILIS

imperfectum [imperfektum] ⇨ *nyelvt* elbeszélő múlt, félmúlt az indoeurópai nyelvek igeidőrendszerében

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'befejezetlen': *in-* 'nem' | lásd PERFECTUM

imperfekt ⇨ tökéletlen, befejezetlen

⊙ ném, 'ua.', lásd IMPERFECTUM

imperial ⇨ *nyomd* az egyik legnagyobb betűfajta

⇨ † *nyomd* 54x78 cm-es papírív

⊙ ném *Imperial* 'ua.', lásd IMPERIALIS

imperialis ⇨ *tört* császári

⇨ *pol* birodalmi

⊙ lat *imperialis* 'ua.', lásd IMPÉRIUM

imperialista ⇨ (mn) *pol* világalomra törő, hódító, gyarmatszerző

⇨ (fn) ilyen politikai törekvések képviselője

⇨ † a császárságnak, különösen III. Napóleon francia császárságának híve

⊙ ném *imperialistisch* ← fr *impérialistique* 'ua.', ill. ném *Imperialist* ← fr *impérialiste* 'ua.', lásd IMPERIALIS

imperialisztikus ⇨ *pol* imperialista jellegű

⇨ az imperializmusra emlékeztető

⊙ ném *imperialistisch* 'ua.', lásd IMPERIALISTA

imperializmus ⇨ *pol* hódító, más népeket leigázó, birodalomépítő, világalomra helyetetre törő politika

⇨ *pol* hódítás, gyarmatosítás

⊙ ném *Imperialismus* ← fr *impérialisme* 'ua.', lásd IMPERIALIS, -IZMUS

impérium ⇨ *tört* főhatalom, legfőbb hatalom

✧ *pol* több nép, ország leigázásával létrejött birodalom, világbirodalom

✧ *tört* császárság

✧ államhatalom, uralom

⊙ lat *imperium* ‘rendelet, fővezérség, uralom’ ← *imperare, imperatum*, tkp. *in-perare* ‘parancsol, elrendel’: *in-* ‘bele’ | *parare* ‘készít, felfegyverez’

imperium in imperio ✧ állam az államban, egy alárendelt szerv vagy intézmény hatalmi túltengése, a felsőbb szerv hatáskörének kisajátítása

⊙ lat, ‘ua.’, lásd IMPÉRIUM

impermeábilis ✧ áthatolhatatlan, átjárhatatlan

✧ vízhatlan, vízálló

⊙ lat *impermeabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *permeabilis* ‘átjárható’ ← *permeare* ‘átjár’: *per-* ‘át’ | *meare* ‘jár’

imperszonális ✧ személytelen

⊙ ang *impersonal* ‘ua.’ ← lat *in-* ‘nem’ | lásd PERSZONÁLIS

impertinencia ✧ szemtelenség, arcátlanság

⊙ lat *impertinentia* ‘ua.’, lásd IMPERTINENS

impertinens ✧ szemtelen, arcátlan, pökhendi, szégyentelen

⊙ késő lat, ‘ua.’, tkp. ‘nem hozzá tartozó, nem oda illő’: *in-* ‘nem’ | *pertinens* ‘vonatkozó, megillető’ ← *pertinere* ‘vonatkozik, megillet’: *per-* ‘át’ | *tenerere* ‘tart’

imperturbábilis ✧ zavartalan, megzavarhatatlan

✧ rettenthetetlen

⊙ lat *imperturbabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *perturbare* ‘megzavar’: *per-* ‘át, meg’ | *turbare* ‘zavar’

Lásd még TURBA, TURBULENCIA

impetigo ✧ orv rüh, rühesség

⊙ lat, ‘ua.’ ← *impetere* ‘megtámad’: *in-* ‘bele’ | *petere* ‘támad, nekiront’

impetrál ✧ † *jog* lefoglal

✧ *jog* igényel, kérvényez

✧ keresztülviz

⊙ lat *impetrare* ‘végbevisz’: *in-* ‘bele’ | *patrare* ‘teljesít, végrehajt’ ← *pater, patris* ‘atya’

impetuoso [impetuózó] ✧ *zene* hevesen, szenvedélyesen, viharosan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *impetuosus*, lásd IMPETUÓZUS

impetuózus ✧ heves, lendületes, mohó

✧ rohamos, szenvedélyes

⊙ késő lat *impetuosus* ‘ua.’ ← *impetus*, lásd ott

impetus ✧ roham, lendület, szenvedély

⊙ lat, ‘ua.’ ← *impetere*, tkp. *in-petere* ‘megtámad, rátör’: *in-* ‘bele’ | *petere* ‘rohan, támad, keres, kér’

impietas ✧ *vall* kegyeletlenség, istentelenség

⊙ lat *impietas* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *pietas* ‘kegyelet, jámborság, istenfélelem’ ← *pius* ‘jámbor, istenfélő’

implantáció ✧ *orv* idegen szerv, szövet vagy anyag beültetése a szervezetbe

⊙ tud lat *implantatio* ‘ua.’, lásd IMPLANTÁL

implantál ✧ *orv* idegen szervet, szövetet, anyagot beültet (a szervezetbe)

⊙ lat *implantare, implantatum*, tkp. *in-plantare* ‘beültet’: *in-* ‘bele’ | *planta* ‘növény, palánta’

implantátum ✧ *orv* a szervezetbe beültetett idegen anyag, szövet, szerv

⊙ tud lat *implantatum* ‘ua.’, lásd IMPLANTÁL

implementáció ✧ megvalósítás, a gyakorlatba való átültetés

⊙ magy, lásd IMPLEMENTÁL (az *implikál*–*implikáció* és hasonló szópárok mintájára)

implementál ✧ megvalósít, valóra vált, nyélbeüt

✧ kiegészít

✧ *ker* teljesít (szerződést)

⊙ ném *implementieren* ‘ua.’, lásd IMPLEMENTUM

implementum ✧ kiegészítés

✧ *ker* szerződés teljesítése

⊙ ném *Implement* ‘ua.’ ← lat *implementum* ‘kielégítés, teljesítés’ ← *implere* ‘kitölt, teljessé tesz’:
in- ‘bele’ | *plere* ‘tölt’

implicit ✧ burkolt, bennfoglalt, beleértett vagy beleérthető

⊙ ném *implizit* ‘ua.’ ← lat *implicitus* ‘összekuszált, bonyolult’, lásd IMPLIKÁL

implicite ✧ beleértve, burkoltan, hallgatólagosan

⊙ lat, ‘ua.’, lásd IMPLICIT

implikáció ✧ belekeveredés (vmibe)

✧ valamely tettel vagy kijelentéssel óhatatlanul együttjáró következmény, ill. értelmezés

⊙ lat *implicatio* ‘összefonódás’, lásd IMPLIKÁL

implikál ✧ magában foglal, magába zár

✧ maga után von, feltételez

✧ összeszövődik (vmivel)

⊙ lat *implicare, implicatum*, tkp. *in-plicare* ‘befon, belebonyolít’: *in-* ‘bele’ | *plicare* ‘hajt, rétegez’

Lásd még KOMPLIKÁL

implózió ✧ *fiz* üreges test beomlása külső nyomás hatására

✧ *csill* robbanásszerű térfogatcsökkenés egy égitestben a hirtelen megnövekedett gravitációs erő folytán

⊙ ang, ném *implosion* ← tud lat *implosio* ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | lásd (EX)PLÓZIÓ (az ennek ellentétéként született mesterséges szó)

impluvium ✧ *ép* esővízgyűjtő kis medence az ókori római ház átriumában

⊙ lat, ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | *pluvia* ‘eső’ ← *pluere* ‘(eső) esik’

imponál ✧ tetszik, bámulatot kelt, tiszteletet vált ki, mély benyomást tesz

⊙ ném *imponieren* ‘ua.’ ← fr (*en*) *imposer* ‘tiszteletet parancsol’ ← *imposer* ‘ráhelyez’: lat *in* ‘bele, rá’ | fr *poser* ‘helyez’ ← késő lat *pausare* ‘szünetet tart, pihen, nyugszik’ ← lat *pausa*, lásd PAUZA

imponáló ✧ bámulatos, tiszteletre méltó, tiszteletet parancsoló

✧ lenyűgöző, lélegzetelállító, nagyszerű

⊙ lásd IMPONÁL

imponderábilis ✧ végtelenül finom, árnyalatnyi különbségek

✧ le nem mérhető, nem érzékelhető, és mégis ható tényezők

⊙ lat tbsz seml *imponderabilia* ‘lemérhetetlen (dolgok)’, lásd IMPONDERÁBILIS

imponderábilis ✧ lemérhetetlen, leheletnyi, árnyalatnyi (különbség, hatás)

⊙ lat *imponderabilis*, tkp. *in-ponderabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *ponderare* ‘mérlegel’ ← *pondus, ponderis* ‘súly’ ← *pendere* ‘függ’ (ti. a mérlegen)

Lásd még DEPENDENCIA, FONT¹, INDEPENDENS, PENDLIZIK

impopuláris ✧ népszerűtlen

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd POPULÁRIS

import ✧ *ker* behozatal

✧ meghonosítás, elterjesztés

⊙ ang *import* ‘behozatal’, lásd IMPORTÁL

importál ✧ *ker* árut külföldről behoz

✧ meghonosít, elterjeszt

⊙ ném *importieren* ← fr *importer* ‘ua.’ ← lat *importare*, tkp. *in-portare* ‘bevisz’: *in-* ‘bele’ | *portare* ‘visz’

Lásd még DEPORTÁL, EXPORTÁL, KOLPORTÁL, PORTAMENTO, PORTÓ

importőr ✧ *ker* behozattal foglalkozó cég vagy személy

⊙ fr *importeur* ‘ua.’ ← *importer* ‘behoz’, lásd IMPORTÁL

importúnus ✧ † kedvezőtlen, alkalmatlan (időpont)

✧ alkalmatlankodó, terhes, kellemetlen

⊙ lat, ‘ua.’, ered. ‘nem kikötésre való’: *in-* ‘nem’ | *portunus* ‘kikötésre alkalmas’ ← *portus* ‘kikötő’

Lásd még OPPORTÚNUS, PORTÁL¹, PORTIKUSZ

imposszibilis ✧ lehetetlen, képtelen

- ✧ elképzelhetetlen, szóba sem jöhető
- ⊙ lat *impossibilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd POSSZIBILIS
- imposztor** ✧ csaló, szélhámos
- ✧ † gonosztevő
- ✧ *biz* gézengúz, kópé, ördögfióka
- ⊙ késő lat *impostor* ‘ua.’ ← *imponere, impositum*, tkp. *in-ponere* ‘rászed, megrágalmaz’, ered. ‘ráhelyez, megbíz’: *in-* ‘bele’ | *ponere* ‘helyez’
- Lásd még IMPONÁL, KONTRAPOSZT, POSZT
- imposztúra** ✧ † csalafintaság, szélhámostság
- ⊙ késő lat *impostura* ‘ua.’, lásd IMPOSZTOR
- impotencia** ✧ tehetetlenség
- ✧ *orv* közöszülési képtelenség
- ⊙ lat *impotentia* ‘ua.’, lásd IMPOTENS
- impotens** ✧ tehetetlen
- ✧ *orv* közöszülésre képtelen
- ⊙ lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *potens, potens* ‘képes’ ← *posse*, tkp. *potis esse* ‘bír, képes rá’
- Lásd még IMPOSSZIBILIS, POTENCIA, POTENTÁT
- impozáns** ✧ tiszteletet parancsoló, imponáló
- ⊙ ném *imposant* ‘ua.’ ← fr *en imposer* ‘tiszteletet parancsol’, lásd IMPONÁL
- impraktikábilis** ✧ kivihetetlen, megvalósíthatatlan, használhatatlan
- ✧ járhatatlan (út)
- ⊙ ang, fr *impracticable* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | késő lat *practicare* ‘gyakorlatba átültet, gyakorol’ ← *practicus* ‘gyakorlati’, lásd PRAKTIKUS
- impraktikus** ✧ gyakorlatiatlan (ember)
- ✧ célszerűtlen, alkalmatlan (eszköz, eljárás)
- ⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd PRAKTIKUS
- imprecatio** lásd IMPREKÁCIÓ
- impregnáció** ✧ kém átítatás vegyi anyaggal bizonyos előnyös tulajdonságok elérésére
- ✧ *geol* kőzet átítatódása átszivárgó oldatokból kiváló érccel, ásványokkal
- ⊙ ang *impregnation* ‘ua.’, lásd IMPREGNÁL
- impregnál** ✧ kém vegyi anyaggal átítat, telít (pl. szövetet, hogy víz-, sav- vagy tűzálló legyen)
- ⊙ ném *imprägnieren* ‘ua.’ ← lat *impraegnare*, tkp. *in-praegnare* ‘teherbe ejt’: *in-* ‘bele’ | *praegnans* ‘viselő’, tkp. ‘szülés előtt álló’: *prae* ‘előtt’ | (*g*)*natus* ‘születés’
- Lásd még PREGNÁNS
- imprekáció** ✧ esdeklés, könyörgés
- ⊙ lat *imprecatio* ‘ua.’ ← *imprecari, imprecatus* ‘ua.’: *in-* (nyomatékos) | *precari, precatus* ‘könyörög, imádkozik’ ← *preces* ‘kérés, ima’
- impresszál** ✧ előadóművészek fellépéseit szervezi, közvetíti
- ⊙ magy (az IMPRESSZÁRIÓ vélt tövének önkényes elvonásával)
- impresszárió** ✧ hangversenyrendező, előadóművészek fellépéseit, szerződtetését szervező ügynök
- ⊙ ol *impresario* ‘ua.’, tkp. ‘vállalkozó ← *impresa* ‘vállalkozás’ ← lat *imprendere, impresum*, tkp. *in-prendere* ‘befog, vállalkozik’: *in-* ‘bele’ | *prendere* ‘fog’ (a magy *ssz* a más eredetű IMPRESSZIÓ hatására nyúlt meg)
- impresszió** ✧ benyomás, hatás, érzés
- ⊙ lat *impressio, impressionis*, tkp. *in-pressio* ‘benyomás, hatás’: *in-* ‘bele’ | *premere, pressum* ‘nyom’
- impresszionábilis** ✧ fogékony, érzékeny
- ⊙ ném *impressionabel* ← fr *impressionnable* ‘ua.’, lásd IMPRESSZIONÁL
- impresszionál** ✧ megragad, elragad, nagy hatást gyakorol, mély benyomást kelt
- ⊙ ném *impressionieren* ← fr *impressionner* ‘ua.’, lásd IMPRESSZIÓ
- impresszionista** ✧ (fn) *műv* az impresszionizmus jegyében alkotó művész
- ✧ (mn) *műv* ezzel az irányzattal kapcsolatos

⊙ ném *Impressionist, impressionistisch* ← fr *impressionniste, impressionistique* ‘ua.’, lásd IMPRESSZIONIZMUS

impresszionizmus ⇨ *műv* a 19. század utolsó harmadában keletkezett festészeti irányzat, amely a külvilág által a művészen keltett benyomásokat és érzelmeket igyekezett finom árnyalatokban visszaadni

⇨ *zene, irod* a benyomásokat érzékenyen rögzítő és árnyalatosan visszaadó alkotási törekvések zenében, irodalomban

⊙ ném *Impressionismus* ← fr *impressionnisme* ‘ua.’, lásd IMPRESSZIÓ, -IZMUS

impresszív ⇨ hatásos, mély benyomást keltő

⊙ ném *impressiv* ← fr *impressif* ‘ua.’, lásd IMPRESSZIÓ

impresszum ⇨ *nyomd* a kiadásra vonatkozó adatokat tartalmazó szöveg nyomdai termék címlapjának hátoldalán

⊙ ném *Impressum* ‘ua.’ ← lat *impressum* ‘rányomás, belenyomás’, lásd IMPRIMÁL

imprimál ⇨ *nyomd* javított nyomdai levonatot nyomtatásra engedélyez

⊙ ném *imprimieren* ‘ua.’ ← lat *imprimere*, tkp. *in-primere* ‘belenyom, rányom’, újk lat ‘nyomtat’: *in-* ‘bele’ | *primere* ‘nyom’

imprimatur ⇨ latin szó, amelyet a szerző, kiadó, régebben (egyházi) hatóság írt a levonatra nyomási engedélye jeléül

⊙ lat, ‘nyomassék ki’, lásd IMPRIMATÚRA

imprimatúra ⇨ *nyomd* engedély, felhatalmazás kiszedett sajtótermék kiadására

⇨ *nyomd* a szerző és a kiadó kinyomási engedélyével felszerelt nyomdai levonat

⊙ ném *Imprimatur* ‘ua.’ ← lat *imprimatur* ‘nyomassék ki’ (az engedélyezés régi lat formulája), lásd IMPRIMÁL

imprimis [imprimisz] ⇨ † kiváltképpen, főként, elsősorban, mindenekelőtt

⊙ lat, tkp. *in primis* ‘az elsők között’: *in-* ‘-ban, között’ | *primus* ‘első’, lásd PRÍMA

imprinting ⇨ áll bevésődés, merev viselkedési minta rögzülése egyes állatfajok korai életszakaszában

⊙ ang, ‘ua.’ ← *imprint* ‘bevés, rábélyegez’ ← fr *empreinte* ‘bélyeg’ ← lat *imprimere* ‘rányom’

improbábilis ⇨ valószínűtlen

⊙ lat *improbabilis*, tkp. *in-probabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *probabilis* ‘valószínű, hihető’ ← *probare* ‘megvizsgál, helyesel, hihetővé tesz’ ← *probus* ‘helyes’

improbabilitás ⇨ valószínűtlenség

⊙ lat *improbabilitas* ‘ua.’, lásd IMPROBÁBILIS

improduktív ⇨ terméketlen, meddő, szaporátlan

⇨ *közg* nem termelő jellegű, nem közvetlenül hasznot hajtó (kiadás, munka)

⇨ *közg* a termelésben közvetlenül részt nem vevő (alkalmazott)

⇨ haszontalan, hiábavaló

⊙ ném *improductiv* ← fr *improductif* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd PRODUKTÍV

improduktívitás ⇨ meddőség

⇨ *közg* a termelő jelleg hiánya, improduktív jelleg

⊙ fr *improductivité* ‘ua.’, lásd IMPRODUKTÍV

impromptu [empromtű] ⇨ *zene, irod* rögtönzés

⊙ fr, ‘ua.’ ← lat *in promptu* ‘készletben’: *in-* ‘-ban’ | *promptus* ‘kész, kézügyben lévő’, lásd PROMPT

improvizáció ⇨ rögtönzés

⊙ fr *improvisation* ‘ua.’, lásd IMPROVIZÁL

improvizál ⇨ (zenesámot, költői szöveget) rögtönöz

⇨ *átv* hevenyész, összedob

⊙ ném *improvisieren* ← fr *improviser* ‘ua.’ ← lat *improvisus*, tkp. *in-provisus* ‘váratlan, előre nem látott’: *in-* ‘nem’ | *providere, provisum* ‘előre lát’, lásd PROVÍZIÓ

improvizátor ⇨ rögtönző művész

⊙ ném *Improvisator* ← fr *improvisateur* ‘ua.’, lásd IMPROVIZÁL

imprudencia ⇨ meggondolatlanság, óvatlanság

⊙ lat *imprudentia* 'ua.', lásd IMPRUDENS

imprudens ⇨ meggondolatlan, óvatlan, hebeburgya

⊙ lat, 'ua.': *in-* 'nem' | *prudens, prudentis* 'okos, körültekintő' ← *providens* 'előrelátó'

Lásd még PROVIDENCIA, PRUDENCIA

impulzív ⇨ lobbanékony, heves, ösztönös, az első indíttatás szerint cselekvő

⊙ ném *impulsiv* ← fr *impulsif* 'ua.', lásd IMPULZUS

impulzivitás ⇨ hév, indulatosság, lobbanékonyosság

⊙ ném *Impulsivität* ← fr *impulsivité* 'ua.', lásd IMPULZÍV

impulzus ⇨ ösztönzés, hirtelen hatás

⇨ lökés, indíttatás

⇨ *fiz* mozgásmennyiség, mozgó test tömegének és sebességének szorzata

⇨ *vill* lökészerű, igen rövid ideig tartó villamos jel

⊙ lat *impulsus* 'lökés, ösztönzés' ← *impellere, impulsum*, tkp. *in-pellere* 'megüt, mozgásba hoz': *in-* 'bele' | *pellere* 'lök, űz, hajt'

impulzusamplitúdó ⇨ *vill* az impulzus nagyságát vagy csúcsertékét jellemző mennyiség

⊙ lásd IMPULZUS, AMPLITÚDÓ

impulzusfrekvencia ⇨ *vill* a másodpercenként bekövetkező impulzusok száma

⊙ lásd IMPULZUS, FREKVENCIA

impulzusgenerátor ⇨ *számtech* elektronikus berendezés különböző jellegű impulzusok előállítására

⊙ lásd IMPULZUS, GENERÁTOR

impulzusmoduláció ⇨ *táv*k vivőhullámok modulálása impulzusokkal

⊙ lásd IMPULZUS, MODULÁCIÓ

impulzusmomentum ⇨ *fiz* perdület, a test forgási állapotát jellemző vektormennyiség

⊙ lásd IMPULZUS, MOMENTUM

impúrum ⇨ piszkozat, vázlat, fogalmazvány

⊙ lat (*scriptum*) *impurum* 'nem tiszta (írás)' ← *impurus*, tkp. *in-purus* 'tisztátalan': *in-* 'nem' | *purus* 'tisztá'

imputáció ⇨ ráfógás, vád(askodás)

⇨ beszámítás

⊙ lat *imputatio* 'ua.', lásd IMPUTÁL

imputál ⇨ beszámít, betud, jóváír

⇨ felró, ráfog

⊙ lat *imputare*, tkp. *in-putare* 'ua.': *in-* 'bele, ellene' | *putare* 'tart, becsül vmire, vél'

im Werden ⇨ *fil* a keletkezés folyamatában

⊙ ném, 'ua.': *im* ← *in (de)m* '-ban' | *werden* 'valamivé lesz, keletkezik'

in absentia [in abszencia] ⇨ *jog* távollétében

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *absens, absentis* 'távollévő' ← *abesse* 'nincs jelen': *ab-* 'el' | *esse* 'lenni'

in abstracto [in absztraktó] ⇨ elvontan, magában

⇨ elméletben

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | lásd ABSZTRAKT

in abundantia [in abundancia] ⇨ bőséggel

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | lásd ABUNDANCIA

inadekvát ⇨ egyenlőtlen, nem hozzáillő

⊙ ném *inadäquat* 'ua.': lat *in-* 'nem' | lásd ADEKVÁT

in aeternum ⇨ örökre, mindörökké

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ba, -ig' | lat *aeternus*, ered. *aeviternus* 'örök időktől való' ← *aevus* 'korszak, kor, öröklét'

inakceptábilis ⇨ elfogadhatatlan

⊙ *in-* 'nem' | lásd AKCEPTÁBILIS

inaktív ⇨ tétlen, cselekvésképtelen

✧ *kat* szolgálaton kívüli, nem aktív állományban lévő

✧ *kém* semleges, vegyileg nem ható

☉ ném *inaktiv* 'ua.': *in-* 'nem' | lásd AKTÍV

inaktívál ✧ hatástalanít

☉ ném *inaktivieren* 'ua.', lásd INAKTÍV

inalienábilis ✧ † *jog* elidegeníthetetlen (tulajdon)

☉ tud lat, 'ua.': *in-* 'nem' | *alienare* 'elidegenít' ← *alienus* 'idegen', tkp. 'máshoz tartozó, másé' ← *alius* 'más'

inalterábilis ✧ † *jog* megmásíthatatlan

☉ tud lat *inalterabilis* 'ua.': *in-* 'nem' | *alterare* 'megmásít' ← *alter* 'másik'

in angustiis [in angusztíusz] ✧ szorult helyzetben, végszükségben

☉ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *angustia* 'szorultság' ← *angustus* 'szűk' ← *angere* 'szorít, fojtogat'

inanimátus ✧ *orv* élettelen

☉ tud lat *inanimatus* 'ua.': *in-* 'nem' | *animatus* 'megéledt, átlelkesedett' ← *animare* 'megelevenít' ← *anima* 'lélegzet, lélek, élet'

in annum sequentem [in annum szekventem]

✧ † *hiv* jövőre, a jövő évre

☉ lat, 'a következő évre': *in* '-ba, -re, -ig' | *annus* 'év' | *sequens, sequentis* 'következő' ← *sequi* 'követ'

inappellábilis ✧ † *jog* megfellebbezhetetlen

☉ tud lat, 'ua.': *in-* 'nem' | lásd APELLÁL

inapplikábilis ✧ alkalmazhatatlan, (az adott célra) nem alkalmas, nem alkalmazható

☉ *in-* 'nem' | lásd APPLIKÁL

in armis [in armisz] ✧ fegyverben, harcra készen

☉ lat, 'ua.': *in* '-ban' | tbsz *armae* 'fegyver'

in articulo mortis [in artikuló mortisz] ✧ a halál percében, a végső percben

☉ lat, 'ua.': *in* '-ban' | kics *articulus* 'íz, rész, perc' ← *artus* 'tag' | *mors, mortis* 'halál'

inartikuláció ✧ *jog* becikkelyezés, törvénybe iktatás

☉ kk lat *inarticulatio* 'ua.', lásd INARTIKULÁL

inartikulál ✧ *jog* becikkelyez, törvénybe iktat

☉ kk lat *inarticulare* 'ua.': *in-* 'bele' | lásd ARTIKULUS

inauguráció ✧ felavatás, felszentelés, beiktatás

☉ lat *inauguratio* 'ua.', lásd INAUGURÁL

inaugurál ✧ felavat, felszentel

✧ beiktat

✧ bevezet, életbe léptet, meghonosít

☉ lat *inaugurare, inauguratum* 'felszentel, felavat': *in-* 'be' | *augurium* 'madárjóslat' ← *augur* 'madárjós' (az ókori Rómában ilyen aktus előtt madárjóslatot kellett kérni)

inaugurális ✧ megnyitó, székfoglaló

☉ lat *inauguralis* 'ua.', lásd INAUGURÁL

in bona pace [... páce] ✧ *jog* békés úton, egyetértésben

☉ lat, 'jó békében': *in* '-ban' | *bonus* 'jó' | *pax, pacis* 'béke'

in brevi ✧ rövidesen, hamarosan

☉ lat, 'ua.': *in* '-ba, -ra' | *brevis* 'rövid'

incalzando [inkalcandó] ✧ *zene* kiemelve, kissé gyorsítva (adandó elő)

☉ ol, 'ua.' ← *incalzare* 'sürgyet', ered. 'nyomon követ': *in-* 'bele' | *calzare* ← lat *calceare* 'cipőt visel' ← *calceus* 'cipő, csizma'

incar- lásd még INKAR-

incarnat [enkarna] ✧ élénk rózsaszín

✧ *műv* testszín, a csupasz bőr színe a festői ábrázolásokon

☉ fr, ← ol *incarnato* 'ua.' ← lat *incarnatus* 'megtestesült', tkp. 'húsban lévő': *in-* 'benné' | *caro, carnis* 'hús'

incasso lásd INKASSZÓ

in casu [in kázu] ⇨ abban az esetben, ha...

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *casus* 'eset' ← *cadere, casum* 'esik'

incenzórium ⇨ *vall* templomi tömjénfüstölő

⊙ kk lat *incensorium* 'ua.' ← *incendere, incensum* 'meggyújt, hevít': *in-* 'bele' | *candere* 'ég'

Lásd még KANDELA, KANDELÁBER, KANDIDÁL

incesztuózus ⇨ *jog* vérfertőző (eset, viszony), †vérparázna

⊙ tud lat *incestuosus* 'ua.' ← *incestus* (mn) 'megfertőzött, fajtalan, parázna': *in-* 'nem' | *castus* 'tisztá'

Lásd még KASZT, KASZTIGÁL

incesztus ⇨ vérfertőzős

⊙ lat *incestus* (fn) 'ua.' ← *incestus* (mn) 'megfertőzött, fajtalan, parázna': *in-* 'nem' | *castus* 'tisztá'

inch [incs] ⇨ hüvelyk, angol hossz mérték, a láb tizenketted része 2,54 cm

⊙ ang, 'ua.' ← óang *ynce* ← lat *uncia*, lásd ott

inchoativum [inkoativum] ⇨ *nyelvt* kezdő ige

⊙ (*verbum*) *inchoativum* 'kezdő (ige)' ← *inchoare, inchohere* 'elkezd, belefog', ered. '(szekérbe lovat) befog': *in-* 'bele' | *cohū* 'szív, istráng'

incidencia ⇨ *mat* illeszkedés, valamely pontnak egy egyenesen, ill. egy egyenesnek egy adott síkban fekvése

⇨ véletlen mozzanat, mellékes körülmény

⊙ késő lat *incidentia* 'esemény, egybeesés', lásd INCIDENS

incidens ⇨ közbejött eset, váratlan fordulat, zavaró mozzanat

⇨ összetűzés

⊙ ném *Inzident* 'ua.' ← lat *incidens, incidentis* 'véletlen (szerű)' ← *incidere* 'megesik': *in-* 'bele, meg' | *cadere* 'esik'

Lásd még KADENCIA, KÁZUS, SANSZ

incidentális ⇨ mellékes, véletlen, esetleges

⇨ ötletszerű

⊙ késő lat *incidentalis* 'ua.', lásd INCIDENS

incidenter ⇨ mellesleg, közbevetőleg

⊙ lat, 'ua.', lásd INCIDENS

incineráció ⇨ elhamvasztás

⊙ lat *incineratio* 'ua.': *in-* 'bele' | *cinis, cineris* 'hamu'

incipit ⇨ cím híján egy könyvet vagy szöveget bevezető szó középkori kéziratokban

⊙ lat, 'kezdődik' ← *incipere* 'kezd, kezdődik', tkp. 'befog': *in-* 'bele' | *capere* 'fog, vesz'

incisum [incízum] ⇨ közbeszúrás, közbevetés

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'belevágás', lásd INCÍZIÓ

incízió ⇨ *orv* bemetszés, bevágás

⊙ lat *incisio* 'ua.' ← *incidere, incisum* 'bemetsz': *in-* 'bele' | *caedere* 'vág, öl'

incl- lásd INKL-

inco- lásd még INKO-

in concreto [in konkrétó] ⇨ ténylegesen, a valóságban, gyakorlatilag

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ba' | lásd KONKRÉTUM

in continuo [in kontinuó] ⇨ folyamatosan, folytonosan, szakadatlanul

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ba' | lásd KONTINUUM

in contumaciam [in komtumáciam] ⇨ *jog* (a vádlott) távollétében (ítél)

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ba' | *contumacia* 'makacsság, dac' ← *contumax* 'dacos, ellenszegülő' (mert nem jelenik meg a bíróság előtt), tkp. 'felfuvalkodott': *con-* (nyomatékosító) | *tumere* 'dagad, pöffeszkedik'

incoronazione [inkoronáció] ⇨ *műv* a Mária-ábrázolások egyik típusa, mennyei trónusán ülve az Atyaisten (olykor a Fiúval együtt) koronát helyez Mária homlokára

⊙ ol, 'megkoronázás' ← *incoronare* 'megkoronáz': ol, lat *in-* 'bele, rá' | *corona* 'korona, koszorú'

incorporated [inkorporéjtíd] ⇨ *ker* testületi jogokkal felruházott társas cég, társaság

⊙ ang *incorporate* ‘egy testületbe foglal, egyesít’ ← késő lat *incorporare* ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | *corpus, corporis* ‘test, testület’

in corpore [in korpore] ⇨ testületileg, együttesen

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *corpus, corporis* ‘test, testület’

Lásd még INKORPORÁL, KORPUSZ

incr- lásd még INKR-

incredible visu [inkredibile vizu] ⇨ ha látja, se hiszi az ember, az ember nem hisz a szemének

⊙ lat, ‘hihetetlen látásra (is)’: *incredibilis* ‘hihetetlen’: *in-* ‘nem’ | *credibilis* ‘hihető’ ← *credere* ‘hisz’ | *visus* ‘látás’ ← *videre, visum* ‘lát’

increment [inkrement] ⇨ *számtech* növekmény

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat *incrementum* ‘gyarapodás’ ← *increscere* ‘gyarapszik’: *in-* ‘bele, rá’ | *crecere* ‘nő’

incroyable [enkroajábl] ⇨ *tört* piperkóc, divatfi a francia direktórium idején (1795–1799)

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘hihetetlen’ ← lat *incredibilis* ‘ua.’, lásd INCREDBILE VISU

incu- lásd INKU-

ind ⇨ indiai

⇨ India olyan lakója, aki az ottani indoeurópai nyelvek valamelyikét beszéli

⊙ ném *indisch* ‘ua.’ ← lat *Indus* ‘ind(iai)’ ← gör *Indosz* ‘ua.’ ← perzsa *Hind* ‘India’ ← *Hendu* ‘az Indus folyó’

indantrén ⇨ *kém* mosás- és fényálló textilfesték

⊙ márkanév, lásd IND(IGÓ), ANTR(AC)ÉN

indecencia ⇨ illetlenség, szemérmertlenség

⊙ lat *indecentia* ‘ua.’, lásd INDECENS

indecens ⇨ illetlen, szemérmertlen

⇨ illemsértő, szemérmesértő

⊙ lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd DECENS

in defectu [in defektu] ⇨ (valaminek a) hiányában

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘ban’ | *defectus* ‘fogyatkozás’, lásd DEFEKTUS

indefiníbilis ⇨ meghatározhatatlan

⊙ lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *definibilis* ‘meghatározható’, lásd DEFINIÁL

indeklinábilis ⇨ *nyelvi* ragozhatatlan

⊙ lat *indeclinabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd DEKLINÁL

indelébilis ⇨ kitörölhetetlen, eltörölhetetlen

⊙ lat *indelebilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd DELEÁL

indelikát ⇨ nyers, durva, érzéketlen

⇨ ízléstelen, undorító

⊙ ném *indelikat* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd DELIKÁT

indemnitás ⇨ *jog* büntetlenség, mentesítés a felelősségrevonás alól, felmentvény

⊙ lat *indemnitas* ‘ua.’ ← *indemnis* ‘büntetlen, kártalan’: *in-* ‘nem’ | *damnum* ‘büntetés, kár, károsodás’ ← *damnare* ‘kárhoztat, elítél’

idemnity ⇨ *ker* szavatossági vagy kártalanítási nyilatkozat

⊙ ang, ‘ua.’ ← fr *indemnité* ← lat *indemnitas*, lásd ott

indemnizáció ⇨ kártalanítás

⊙ ném *Indemnisation* ← fr *indemnisation* ‘ua.’, lásd INDEMNIZÁL

indemnizál ⇨ kártalanít

⊙ ném *indemnisieren* ← fr *indemniser* ‘ua.’ ← lat *indemnis* ‘kártalan, kárt nem szenvedett’, lásd INDEMNITÁS

independencia ⇨ függetlenség, önállóság

⊙ lat *independentia* ‘ua.’, lásd INDEPENDENS

independens ⇨ független, önálló

⊙ lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd DEPENDENS

independensek ⇨ *tört* az angol puritánok balszárnya az angol polgári forradalom idején
⇨ *vall* protestáns áramlat, amely a gyülekezeteknek függetlenséget követel az egyház szerveitől

⊙ ang *independents* ‘ua.’, lásd INDEPENDENS

independentizmus ⇨ *vall* az independensek mozgalma, követelése

⇨ *pol* törekvés a függetlenségre

⊙ ang *independentism* ‘ua.’, lásd INDEPENDENS, -IZMUS

in deposito [in depozitó] ⇨ *jog* letétben, őrizetben

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd DEPOZITUM

indeterminábilis ⇨ meghatározhatatlan

⊙ lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd DETERMINÁL

indeterminábilitás ⇨ meghatározhatatlanság

⊙ lat, ‘ua.’, lásd INDETERMINÁBILIS

indetermináció ⇨ meghatározatlanság, bizonytalanság

⇨ határozatlanság, döntésképtelenség

⊙ lat *indeterminatio* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd DETERMINÁCIÓ

indeterminált ⇨ bizonytalan, meg nem határozott

⊙ ném *indeterminiert* ‘ua.’, lásd INDETERMINÁCIÓ

indeterminista ⇨ *fil* az indeterminizmus híve, vallója

⊙ ang, ném *indeterminist* ‘ua.’, lásd INDETERMINIZMUS

indeterminizmus ⇨ *fil* bölcséleti irányzat, amely az embernek szabad akaratot tulajdonít

⊙ ang *indeterminism* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd DETERMINIZMUS

index ⇨ *anat* mutatóujj

⇨ *tud* mutató, jelzőszám, mérőszám, arányszám

⇨ *mat* kitevő

⇨ *közl* irányjelző, villogó gépjárművön

⇨ *okt* leckeekönyv, bizonyítvány

⇨ *tud* névmutató, tárgymutató, szómutató

⇨ *vall*, *tört* az egyház, utóbb más hatóság által tiltott könyvek listája, feketelista

⊙ lat *index*, *indicis* ‘mutató, jelző’ ← *indicare* ‘mutat, jelez’: *in-* ‘bele’ | *dicare* ‘kihirdet’ ← *dicere* ‘mond’

Lásd még DIKCIÓ, DIKTÁL, INDIKÁL, KONDÍCIÓ, KONTRADIKCIÓ

indexál lásd VALORIZÁL

indexel ⇨ *mat* indexszél lát el

⇨ *közl* a jármű villogójával jelzi, hogy menetirányát megváltoztatni szándékozik

⊙ lásd INDEX

indexfosszília ⇨ *geol* vezérkövület, az üledékes kőzetekbe zárt szerves maradvány, amely alkalmas a kérdéses réteg korának meghatározására

⊙ lásd INDEX, FOSSZÍLIA

index librorum prohibitorum ⇨ *tört* 1559 és 1967 között mintegy negyven frissített kiadásban megjelent lista azokról a könyvekről, amelyeknek olvasását a katolikus egyház kiközösítés terhe alatt tiltotta hívei számára

⊙ lat, ‘tiltott könyvek jegyzéke’: lásd INDEX | *liber*, *libri* ‘könyv’ | *prohibitus* ‘tiltott’, lásd PROHIBÍCIÓ

indián ⇨ (fn) az amerikai kontinens őslakója, az őslakos népek valamelyikének tagja, nyelve

⇨ (mn) e népekkel, törzsekkel kapcsolatos

⊙ lat *Indianus* ‘Indiához tartozó, indiai’ ← sp *indio* ‘ua.’ (Columbus, Amerika felfedezője sokáig abban a hitben volt, hogy *India* keleti partjára jutott)

indiánér ⇨ *konyha* tejszínhabbal töltött csokoládés fánk

⊙ ném *Indianer* ‘indián’

indicatio lásd INDIKÁCIÓ

indicativus ⇨ *nyelvt* kijelentő mód

⊙ lat (*modus*) *indicativus* ‘jelző, mutató (mód)’, lásd INDIKÁL

indícium ⇨ *jog* bizonyíték, bűnjel

⇨ *orv* jel, tünet

⊙ lat *indicium* ‘feljelentés, bizonyíték’ ← *index, indicis* ‘feljelentő’, lásd INDEX

indifferencia ⇨ közöny, közömbösség, érdektelenség

⇨ † elfogulatlanság, pártatlanság

⊙ lat *indifferentia* ‘ua.’, lásd INDIFFERENS

indifferens ⇨ közömbös, közönyös, részvétlen

⇨ † elfogulatlan, pártatlan

⊙ lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd DIFFERENS

indifferentizmus ⇨ *orv* fásultság, ingerekre való reakció hánya

⇨ *vall* az a nézet, hogy a vallások közötti különbségek nem játszanak lényeges szerepet

⇨ állásfoglalás elutasítása

⇨ † pártatlanság, elfogulatlanság

⊙ tud lat *indifferentismus* ‘ua.’: lásd INDIFFERENS, -IZMUS

indigéna ⇨ bennszülött, belföldi

⇨ † *jog* honosított személy

⇨ *nyelvt* meghonosodott szó

⊙ lat *indigena* ‘ua.’: *indi-, indo-* ‘belül, bent’ | *genitus* ‘született’ ← (*gi*)*gnere, genitum* ‘nemz, szül’

indigenál ⇨ † *jog* honosít

⊙ hazai lat *indigenare* ‘ua.’, lásd INDIGÉNA

indigenátus ⇨ † *jog* honosság, állampolgárság

⇨ *jog* honosítás

⊙ lat *indigenatus* ‘ua.’, lásd INDIGÉNA

indigencia ⇨ nélkülözés

⊙ lat *igentia* ‘ua.’ ← *indigere* ‘szükölködik’: *indo-* ‘belül’ | *egere* ‘nélkülöz, sóvárog’

indigesztió ⇨ *orv* emésztési zavar, nem kielégítő emésztés

⊙ tud lat *indigestio* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd DIGESZTIÓ

indignáció ⇨ méltatlankodás, felháborodás, megbotráncozás

⇨ neheztelés, harag, bosszúság

⊙ lat *indignatio* ‘ua.’, lásd INDIGNÁLÓDIK

indignálódik ⇨ méltatlankodik, háborog, megneheztel

⊙ *indignari, indignatus* ‘méltatlannak tekint’: *in-* ‘nem’ | *dignari* ‘méltónak tart’ ← *dignus* ‘méltó’

indignált ⇨ méltatlankodó, felháborodott, haragos

⊙ lásd INDIGNÁLÓDIK

indignitás ⇨ *jog* kijelölt örökös méltatlansága az örökségre

⇨ † méltatlanság, aljasság, gyalázat

⊙ lat *indignitas* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *dignitas* ‘méltóság’ ← *dignus* ‘méltó’

indigó ⇨ *növ* kék festőanyagot tartalmazó trópusi növény

⇨ ennek élénkkék színe

⇨ kék átütőpapír gépelési másolatokhoz

⊙ ném *Indigo* ← sp *indigo* ‘ua.’ ← lat *Indicum* ← gör *Indikon* ‘indiai’

indikáció ⇨ jelzés, eligazítás

⇨ *orv* javallat

⊙ lat *indicatio* ‘ua.’, lásd INDIKÁL

indikál ⇨ mutat, kimutat, jelez

⇨ *orv* javall, ajánl

⊙ lat *indicare, indicatum* ‘jelez, mutat, feljelent’: *in-* ‘bele’ | *dicare* ‘kihirdet’ ← *dicere* ‘mond’

Lásd még DIKCIÓ, DIKTÁL, INDEX, KONDIÓ, KONTRADIKCIÓ

indikált ⇨ javasolt, javallott, ajánlott

⊙ lásd INDIKÁL

indikátor ⇨ *műsz* jelzőberendezés

⇨ mutatótábla, jelzőtábla

✧ *műsz* jelzőszám, mutatószám

✧ *kém* vegyi folyamatot, állapotot vagy kémhatást színváltozással jelző anyag

☉ tud lat *indicator* 'ua.', lásd INDIKÁL

indirekt ✧ közvetett

✧ rejtett, burkolt

☉ ném *indirekt* 'ua.': lat *in-* 'nem' | lásd DIREKT

indisziplína ✧ † fegyelmezetlenség

☉ lat *in-* 'nem' | lásd DISZIPLÍNA

indiszkreció ✧ tapintatlanság, tolakodás

✧ titoksértés, kifecseges, kiszivároztatás

☉ ném *Indiskretion* 'ua.', lásd INDISZKRÉT

indiszkkrét ✧ tapintatlan, tolakodó, otromba, kotnyeles

✧ titokszegő, fecsegő

☉ ném *indiskret* 'ua.': lat *in-* 'nem' | lásd DISZKRÉT

indiszkutábilis ✧ vitathatatlan, elvitathatatlan

☉ fr *indiscutable* 'ua.': lat *in-* 'nem' | lásd DISZKUTÁL

indiszponál ✧ lehangol, letör

✧ legjobb adottságai szerinti fellépésre alkalmatlanná tesz

☉ ném *indisponieren* 'ua.', lásd INDISZPOZÍCIÓ

indiszponált ✧ lehangolt

✧ lelkiállapota miatt a maximális teljesítményt nyújtani képtelen

☉ lásd INDISZPONÁL

indiszponíbilis ✧ rendelkezésre nem álló, fel nem használható

☉ lat *in-* 'nem' | lásd DISZPONÍBILIS

indiszpozíció ✧ a kellő érzelmi, hangulati állapot hiánya (szerepléshez, fellépéshez)

☉ ném *Indisposition* 'ua.': lat *in-* 'nem' | lásd DISZPOZÍCIÓ

indium ✧ ezüstfehér, igen puha fém elem

☉ tud lat, 'ua.': *ind(icum)* 'indigó' (az ~ színképében a kék vonalak dominálnak) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

individuáció ✧ egyéniesülés, elkülönülés

☉ ang *individuation* 'ua.' ← *individuate* 'egyénné válik, elkülönül', lásd INDIVIDUUM

individuális ✧ egyedi, egyéni

✧ személyes, sajátos, jellegzetes

☉ újk lat *individualis* 'ua.', lásd INDIVIDUUM

individualista ✧ önös érdekeit minden más elébe helyező

✧ (fin) ilyen felfogású személy

✧ az individualizmus vallója, követője

☉ ném *individualistisch, Individualist* 'ua.', lásd INDIVIDUALIZMUS

individualitás ✧ egyéniség

☉ újk lat *individualitas* 'ua.', lásd INDIVIDUÁLIS

individualizáció ✧ *jog* az egyéniség és az egyéni eset figyelembevétele büntett megítélésében

✧ *műv, irod* egyénítés, egy alak felruházása egyéni vonásokkal

☉ tud lat *individualisatio* 'ua.', lásd INDIVIDUALIZÁL

individualizál ✧ *irod, műv* egyénít, egyéni vonásokkal ruház fel

☉ ném *individualisieren* 'ua.', lásd INDIVIDUÁLIS

individualizmus ✧ felfogás, amely az egyént, annak szempontjait a legfőbb értéknek tekinti

✧ *pol* felfogás, amely elutasítja az államnak az egyének ügyeibe való túlzott beavatkozását, a kollektívizmust

✧ *pej* túlhajtott önzés, a közösség semmibevétele

☉ újk lat *individualismus* 'ua.', lásd INDIVIDUÁLIS, -IZMUS

individuálpaszichológia ✧ *lél* az egyén és társadalom viszonyának, összetűközéseinek vizsgálatán alapuló mélylélektani irányzat

⊙ ném *Individualpsychologie* ‘ua.’, lásd INDIVIDUÁLIS, PSZICHOLÓGIA

individuum ⇨ egyed

⇨ egyén, egyéniség, személy

⊙ újjk lat seml, ‘ua.’, tkp. ‘feloszthatatlan dolog’ ← *individuus* ‘fel nem osztott’: *in-* ‘nem’ | *dividere* ‘feloszt’: *dis-* ‘szét’ | *viduus* ‘özvegy’, tkp. ‘megfosztott’

Lásd még DIVÍZIO

indivizibilis ⇨ fel nem osztható, oszthatatlan

⊙ lat *indivisibilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd DIVÍZIO

indo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) Indiával kapcsolatos

⊙ lásd IND

indoárja ⇨ *nyelvt* a legnagyobbbrészt Indiában és Iránban beszélt indoeurópai nyelveket magában foglaló (nyelvcsoport)

⊙ ném *indoarisch* ‘ua.’, lásd IND, ÁRJA

indoeurópai ⇨ *nyelvt* az európai, iráni és indiai nyelvek többségét magában foglaló (nyelvcsalád)

⊙ lásd IND (ugyanaz, mint INDOGERMÁN, de a két szélső földrajzi pontot jelöli meg, amelyek között a nyelvcsalád beszélői élnek)

indogermán ⇨ *nyelvt* az európai, iráni és indiai nyelvek többségét magában foglaló (nyelvcsalád)

⊙ ném *indogermanisch* ‘ua.’, lásd IND, GERMÁN (ugyanaz, mint INDOEURÓPAI, de a nyelvcsalád legkeletibb és legnyugatibb nyelvcsoportját jelöli meg)

indogermanista ⇨ *nyelvt* az indogermanisztika művelője, tudósa

⊙ ném *Indogermanist* ‘ua.’, lásd INDOGERMANISZTIKA

indogermanisztika ⇨ *nyelv* az összehasonlító nyelvtudománynak az indogermán (indoeurópai) nyelvcsaláddal foglalkozó ága

⊙ ném *Indogermanistik* ‘ua.’, lásd INDOGERMÁN

indoiráni ⇨ *nyelvt* az indoeurópai nyelvcsaládnak az indiai és iráni nyelvek többségét magában foglaló (ága)

⊙ ném *indoiranisch* ‘ua.’, lásd INDOÁRJA

indol ⇨ *kém* kétgyűrűs, illóolajokban is jelen lévő szerves vegyület, gyógyszerek és színezékek gyártásának alapanyaga

⊙ ang, ‘ua.’: lásd IND(IGÓ) | lat *ol(eum)* ‘olaj’

indolencia ⇨ nemtörődomség, hanyagság, közönyösség

⊙ lat *indolentia* ‘ua.’, lásd INDOLENS

indolens ⇨ nemtörődöm, hanyag, közönyös

⇨ tunya, renyhe

⊙ lat *indolens, indolentis* ‘nem fájó’: *in-* ‘nem’ | *dolere* ‘fáj’

Lásd még KONDOLEÁL

indológia ⇨ *tud* India nyelveivel és kultúrájával foglalkozó tudomány

⊙ ném *Indologie* ‘ua.’, lásd IND, -LÓGIA

indológus ⇨ *tud* az indológiai tudomány művelője

⊙ magy, ‘ua.’, lásd INDOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

indonéz ⇨ (fn) Indonézia lakója

⇨ (mn) ezzel az állammal kapcsolatos

⊙ magy (mint *Dánia* → *dán*) ← ang *Indonesia* ‘indiai szigetvilág’: lásd IND | gör *nészosz* ‘sziget’ (a *Polinézia, Melanézia* stb. mintájára)

indorzátum ⇨ † *ker* forgatmány, a váltó hátirata, amely az átruházást tanúsítja

⊙ kk lat *indorsare, indorsatum* ‘hátlapra ír’: *in-* ‘bele, rá’ | *dorsum* ‘hát’

Lásd még DORZÁLIS, DOSSZIÉ, INDOSSO, INTRADOS

indosso [indosszó] ⇨ *ker* váltóhoz kapcsolódó jog átruházása más személyre, amit a hátoldalra írt szöveg tanúsít

⊙ ol, ‘ua.’: *in-* ‘bele, rá’ | *dosso* ← lat *dorsum* ‘hát’

Lásd még DORZÁLIS, DOSSZIÉ, INDORZÁTUM, INTRADOS

indovinello ⇨ *irod* szójátékra épülő rövid verses talány a korai olasz költészetben

⊙ ol kics, 'ua.' ← *indovinare* 'megjósol, megfejt, kitalál': *in-* 'meg-' | *divinare*, ered. *divinare* 'megjósol, megfejt (istení sugallat segítségével)' ← *divino* ← lat *divinus* 'istení' ← *deus* 'isten'
Lásd még DEIZMUS

indri ⇨ *áll* Madagaszkáron honos nagy testű félmajomcsalád

⊙ malgas, 'ua.'

in dubio ⇨ *jog* kétség esetén

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *dubium* 'kétség' ← lat *duo* 'kettő'

induc- lásd INDUK-

indukál ⇨ előidéz

⇨ *vill* (áramot) gerjeszt

⇨ *fil* az egyes esetről az általánosra következtet

⊙ ném *induzieren* 'ua.' ← lat *inducere, inductum* 'bevezet, színre hoz, rávesz': *in-* 'be' | *ducere* 'vezet'

Lásd még DUCE

indukált emisszió ⇨ *fiz* gerjesztett fotonkisugárzás, a lézersugárzás alapja

⊙ lásd INDUKÁL, EMISSZIÓ

indukció ⇨ *fil* következtetés egyes esetekből az általánosra

⇨ *vill* elektromos áram keltése vezetékben, változó mágneses térrel

⇨ *biol* egyes szervcsoportok fejlődésének ösztönző hatása más szervek fejlődésére az egyedfejlődés során

⇨ *lél* izgalmi és gátló folyamatok egymásra hatása az agykéregben

⇨ *biol* enzimek gyorsabb termelődése vegyi vagy fizikai inger hatására

⊙ ném *Induktion* 'ua.', lásd INDUKÁL

induktancia ⇨ *vill* indukciós tekercs váltakozó áramú ellenállása

⊙ ang *inductance* ← *induct* 'indukál' ← lat *inductus* 'ösztönzés', lásd INDUKÁL

induktív ⇨ *fil, vill* indukción alapuló

⊙ ném *induktiv* ← fr *inductif* 'ua.', lásd INDUKÁL

induktivitás ⇨ *vill* az indukció nagyságának fizikai állandója

⊙ ném *Induktivität* ← fr *inductivité* 'ua.' lásd INDUKTÍV

induktor ⇨ *vill* kézi hajtású áramfejlesztő

⇨ *vill* állandó mágnes vagy elektromágnes dinamóban mágneses tér létrehozására

⇨ *biol* indukciót megindító sejtcsoport

⊙ ném *Induktor* 'ua.', lásd INDUKÁL

indulgencia ⇨ elnézés, megbocsátás

⇨ *vall* bűnbocsánat, búcsú

⊙ lat *indulgentia* 'ua.', lásd INDULGENS

indulgens ⇨ elnéző, engedékeny

⊙ lat *indulgens, indulgentis* 'ua.' ← *indulgere, indultum* 'elnéz, enged, kedvez' ← ?

indultum ⇨ *vall* teljes pápai felhatalmazás, kiváltságlevél

⊙ lat, 'ua.', lásd INDULGENS

indultus ⇨ † jóindulat, elnézés

⊙ lat, 'ua.', lásd INDULGENS

in duplo ⇨ két példányban, másolattal

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | lásd DUPLUM

induráció ⇨ *orv* szövetkeményedés a kötőszöveti sejtek túlzott szaporodása folytán

⊙ tud lat *induratio* 'ua.': *in-* 'bele' | *durare, duratum* 'keményszik' ← *durus* 'kemény'

indus ⇨ indiai (ember)

⊙ lat *Indus* 'ua.', lásd IND

industrial engineering [indasztriál endzsiniring] ⇨ *közg* a műszaki és szervezeti szemlélet összefonódása az ipari munkaszervezésben

⊙ ang, 'ua.': lásd INDUSZTRIÁLIS | *engineering* 'mérnöki tudomány, technológia' ← *engineer* 'mérnök' ← ófr *ingenier*, mai *ingenieur* 'ua.' ← lat, lásd INGÉNIUM

indusztria ⇨ ipar

⇨ † iparkodás, szorgalom, szorgosság

⊙ lat *industria* ‘ua.’ ← *industrius* ‘tevékeny, serény’: *indo-* ‘belül(re)’ | *struere* ‘felhalmoz, összerak, épít’

Lásd még INSTRUÁL, KONSTRUÁL, STRUKTÚRA

indusztriális ⇨ ipari, nagyipari

⊙ ang, ném *industrial* ← fr *industriel* ‘ua.’, lásd INDUSZTRIA

indusztrializáció ⇨ iparosítás

⊙ ang, ném *industrialisation* ← fr *industrialisation* ‘ua.’, lásd INDUSZTRIALIZÁL

indusztrializál ⇨ iparosít

⊙ ném *industrialisieren* ← fr *industrialiser* ‘ua.’, lásd INDUSZTRIÁLIS

indusztrializmus ⇨ közzg az ipari tevékenység túlsúlya a nemzetgazdaságban

⊙ ang *industrialism* ‘ua.’, lásd INDUSZTRIÁLIS, -IZMUS

inedita ⇨ † könyvt kiadatlan művek

⊙ lat tbsz seml, ‘kiadatlan (dolgok)’: *in-* ‘nem’ | *edere, editum* ‘kiad’: *e(x)-* ‘ki’ | *dare* ‘ad’

in effectu [in effektu] ⇨ tényleg, valóban

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd EFFEKTUS

ineffektív ⇨ hatástalan

⊙ ném *ineffektiv* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd EFFEKTÍV

in effigie ⇨ jog képletesen, jelképesen

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *effigies* ‘képmás’ ← *effingere* ‘megformál, képez, ábrázol’: *ex-* ‘ki, elé’ | *ingere* ‘képez’

Lásd még FIGURA, FIKCIÓ

inegzakt ⇨ pontatlan, hanyag

⊙ ném *inexakt* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd EGZAKT

inercia ⇨ fiz tehetlenség

⇨ *orv* erőtlenség

⊙ lat *inertia* ‘lomhaság’, lásd INERT

inerciális ⇨ fiz a tehetlenség elvén alapuló, vele kapcsolatos

⊙ ang *inertial* ‘ua.’, lásd INERCIA

inert ⇨ kém vegyi reakcióba nem lépő

⊙ ném ← fr *inerte* ‘ua.’ ← lat *iners, inertis* ‘ügyetlen, hanyag, bágyadt’: *in-* ‘nem’ | *ars, artis* ‘mesterség, ügyesség’

inessivus [inesszivusz] ⇨ *nyelvt* a főnévragozás helyhatározó esete, amely *hol?* kérdésre felel, és belső helyviszonyt fejez ki (a magyarban *-ban, -ben* raggal)

⊙ tud lat, ‘ua.’: *in-* ‘benne’ | *esse* ‘lenni’

inesztétikus ⇨ ízléstelen, ízlést sértő

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd ESZTÉTIKUS

inetikus ⇨ etikátlan, erkölcsi szempontból hibáztatható, elítélendő

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd ETIKUS

inetimologikus ⇨ *nyelvt* a szóeredet szempontjából indokolatlan, a szóba utóbb került, analógiás hatást tükröző (hang), pl. nyj *rubint* (vsz a *gyémánt* hatására) a *rubin* helyett

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd ETIMOLOGIKUS

inevitábilis ⇨ elkerülhetetlen

⊙ lat *inevitabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *evitare* ‘elkerül’: *e(x)-* ‘el’ | *vitare* ‘kikerül’

in expensis [in ekszpenzisz] ⇨ jog a költségekben (ti. elmarasztal)

⊙ lat *in* ‘-ban’ | lásd EXPENZA

inexplikábilis ⇨ megmagyarázhatatlan

⊙ lat *inexplicabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd EXPLIKÁL

inexplozíbilis ⇨ nem robbanásveszélyes, robbanásbiztos

⊙ ném *inexplosibel* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd EXPLOZÍBILIS

in extenso [in eksztenzó] ⇨ teljes egészében, teljes terjedelmében, kimerítően, elejétől végig

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *extensum* 'kiterjedés', lásd EXTENZÍV

in extremis [in ekstrémisz] ⇨ a halál percében, a végső pillanatban

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *extremus* 'legvégső, legszélső', lásd EXTRÉM

in facto [in faktó] ⇨ valóban, ténylegesen

⊙ lat, 'ua.': lat *in* '-ban' | lásd FAKTUM

infallibilis ⇨ csal(atkoz)hatatlan, tévedhetetlen

⊙ lat, 'ua.': *in*- 'nem' | *fallibilis* 'megcsalható' ← *fallere* 'becsap, elámít'

Lásd még DEFAULT, FALS

infallibilisták ⇨ *vall* a pápai csalhatatlanság tételének dogmává emelését szorgalmazó egyházi körök (1870, a dogma kihirdetése előtt)

⊙ ol *infallibilisti* 'ua.', lásd INFALLÍBILIS

infallibilitás ⇨ *vall* tévedhetetlenség, csal(atkoz) hatatlanság, katolikus hittétel szerint a pápa isteni adottsága, ha hit és erkölcs dolgában nyilatkozik

⊙ lat *infallibilitas* 'ua.', lásd INFALLÍBILIS

infámia ⇨ gyalázat, becstelenség, galádság

⊙ lat *infamia* 'ua.', lásd INFÁMIS

infámis ⇨ hírhedt, gyalázatos, galád, aljas

⇨ csapnivaló, vacak

⊙ lat *infamis* 'ua.': *in*- 'nem' | *fama* '(j)hír', lásd FÁMA

infáns ⇨ a spanyol királyi családban született gyermekek címe

⊙ sp *infante* 'infáns', ill. *infanta* 'infánsnő', tkp. 'gyermek' ← lat *infans*, *infantis* 'kisgyermek', lásd INFANTILIS

infantéria † ⇨ *kat* gyalogság

⊙ ném *Infanterie* ← ol *infanteria* 'gyalogság' ← *infante* 'gyalogos' ← lat *infans*, *infantis* 'kisgyermek', lásd INFANTILIS (régén fiatal, még tapasztalatlan katonákat soroztak be gyalogosnak)

infanterista † ⇨ *kat* gyalogos katona, baka, talpas

⊙ ném *Infanterist* 'gyalogos', lásd INFANTÉRIA

infantilis ⇨ gyerekes, gyermeteg, felelőtlen

⇨ *orv*, *lél* fejletlen, éretlen, visszamaradt

⊙ tud lat, 'kisgyermeki' ← *infans*, *infantis* 'kisdéd' tkp. 'nem beszélő': *in*- 'nem' | *fari* 'beszél'

Lásd még FÁMA

infantilizmus ⇨ éretlenség, gyerekeség

⇨ *orv* testi, lelki és szellemi visszamaradottság felnőttél

⊙ tud lat *infantilismus* 'ua.', lásd INFANTILIS

infarktus ⇨ *orv* szöveteknek, izmoknak vérkeringési zavar, főleg érelzáródás miatti elhalása

⇨ *orv* szívroham, szívgörcs

⇨ *orv* szívizomelhalás, szívszélhűdés

⊙ tud lat *infarctus* 'ua.', tkp. 'eltömődés', ered. *infartus* ← *infarcire*, *infartum* 'betöm': *in*- 'bele' | *farcire* 'töm'

Lásd még FARCE, FASÍRT

infatigabilis ⇨ fáradhatatlan

⊙ lat *infatigabilis* 'ua.': *in*- 'nem' | *fatigare* 'hajszol, kimerít' ← *fatis agere* 'fenyegető jóslatokkal üz' ← *fatum* 'végzet, végzetes jóslat'

Lásd még FÁTUM

in favorem ⇨ *jog* valakinek a javára (ti. dönt)

⊙ lat, 'ua.': lat *in* '-ba, -ra' | *favor* 'kedvezés' ← *favere* 'kedvez'

Lásd még FAVORIT, FŐN

infekció ⇨ *orv* fertőzés, fertőződés, ragály, szennyezettség

⇨ † mételey

⊙ lat *infectio* 'ua.', lásd INFICIÁL

infekciózus ⇨ *orv* fertőző, ragályos, ragadós

⊙ tud lat *infectiosus* ‘ua.’, lásd INFEKCIÓ

infekt ⇨ † bűzös, undorító

⊙ ném *infekt* ← lat *infectus* ‘fertőzött’, lásd INFICIÁL

infektivitás ⇨ *orv* fertőzőképesség

⊙ tud lat *infectivitas* ‘ua.’, lásd INFEKCIÓ

infektológia ⇨ *orv* a fertőző betegségek felismerésével és kezelésével foglalkozó orvostudományi szakterület

⊙ tud lat *infectologia* ‘ua.’: lásd INFICIÁL, -LÓGIA

infektológus ⇨ *orv* az infektológia szakembere

⊙ magy, lásd INFEKTOLOGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

infer ⇨ *számtech* következtetés

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat *inferre* ‘behoz, felszámít, előhoz’: *in-* ‘be’ | *ferre* ‘hoz’

inferiális ⇨ † alárendelt

⇨ alsóbbrendű, csekélyebb értékű

⊙ késő lat *inferioris* ‘ua.’ ← lat kf *inferior* ‘alantabbi, alsóbbrendű ← *inferus* ‘alsó’

inferioritás ⇨ alsóbbrendűség

⇨ alárendeltség, függés

⊙ késő lat *inferioritas* ‘ua.’, lásd INFERIÁLIS

infernalis ⇨ pokoli, alvilági

⊙ késő lat *infernalis* ‘ua.’, lásd INFERNÓ

infernó ⇨ pokol, alvilág

⇨ rémség, iszonyat

⊙ ol *inferno* ‘pokol, alvilág’ ← lat *infernus* ‘alanti, földalatti, alvilági’ ← *infer(us)* ‘alsó’

infertilis ⇨ *orv* terméketlen, meddő

⊙ tud lat ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd FERTILIS

infertilitás ⇨ *orv* terméketlenség, meddőség

⊙ tud lat *infertilitas* ‘ua.’, lásd INFERTILIS

infesztál ⇨ háborgat, háborít, zaklat, terhére van

⊙ lat *infestare* ‘nyugtalanít’ ← *infestus* ‘nyugtalanító, támadó’: *in-* ‘nem’ | *fastus* ‘jogos, helyes’

inficiál ⇨ *orv* fertőz, megfertőz, †megfertőztet

⊙ lat *inficere, infectum* ‘beken, beszennyez, megfertőz’: az *in-* ‘bele’ | *facere* ‘tesz, csinál’

infidélis ⇨ † hűtlen, hitlen, hitszegő, pártütő

⊙ lat *infidelis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd FIDÉLIS

infidelitás ⇨ † hűtlenség, pártütés

⊙ lat *infidelitas* ‘ua.’, lásd INFIDÉLIS

infiltráció ⇨ *orv* beszűrődés, beszüremkedés, beszívárgás, átszívárgás

⊙ tud lat *infiltratio* ‘ua.’, lásd INFILTRÁL

infiltrál ⇨ beszívárog, beszüremkedik, beszívódik

⇨ † kieszel

⊙ kk lat *infiltrare* ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | kk lat *filtrum* ‘nemez szűrő’, lásd FILTER

infimum ⇨ alsó határ

⊙ lat, ‘a legalsó rész’ ← ff *infimus* ‘legalsó’ ← *inferus* ‘alsó’

Lásd még INFERNÓ

in fine ⇨ végtére, végül is

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *finis* ‘határ, vég’

infinitás ⇨ végtelenség

⊙ lat *infinitas* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *finis* ‘határ, vég’

infinitezimális ⇨ roppant kicsiny, parányi

⇨ *mat* a legkisebb mennyiségig menő, a differenciál- és integrálszámításra vonatkozó

⊙ tud lat *infinitesimalis* ‘ua.’, tkp. ‘végtelenedik’ : *infinit(us)* ‘végtelen, határolatlan’ | *-esim(us)* ‘-adik’ (mint pl. *cent-esimus* ‘száz-adik’) | *-alis* melléknévképző (Leibnitz német matematikus és filozófus szóalkotása)

Lásd még FINIS

infinitivus [infinitivusz] ⇨ *nyelvt* főnévi igenév

⊙ lat, 'ua.' ← *infinitus* 'határolatlan': *in-* 'nem' | *finis* 'határ, vég' (az ~ nincs behatárolva szám, személy és igeidő szerint, mint a ragozott igealakok)

Lásd még FINIS

infinitizmus ⇨ *fil* az a bölcséleti felfogás, amely a való világ végtelenségét hirdeti

⊙ ném *Infinitismus* 'ua.': lat *infinitus* 'végtelen', lásd INFINITÁS | lásd -IZMUS

infirmárium † ⇨ betegszoba

⊙ kk lat *infirmarium* 'ua.', lásd INFIRMÁRIUS

infirmárius † ⇨ betegápoló

⊙ kk lat *infirmarius* 'ua.' ← *infirmus* 'gyenge, beteges': *in-* 'nem' | *firmus* 'erős, szilárd'

Lásd még FIRMA

infixum ⇨ *nyelvt* a szótestbe beillesztett toldalék az ún. bekebelező vagy poliszintetikus nyelvekben

⊙ tud lat, 'ua.': lat *in-* 'bele' | *fixum* 'rögzített dolog' ← *figere*, *fixum* 'rögzít'

Lásd még FIX

infláció ⇨ közg pénzromlás, pénzhígulás

⇨ elértéktelenedés, hitelvesztés

⇨ *orv* felfúvódás

⊙ tud lat *inflatio* 'ua.', lásd INFLÁLÓDIK

Lásd még DEFLÁCIÓ

in flagranti ⇨ *jog* tetten érve

⇨ (fn) *jog* tettenérés

⊙ lat *in flagrante (delicto)* 'forró (bűnben, ti. égni)' ← *flagrans*, *flagrantis* 'forró, tüzes' ← *flagrare* 'ég'

Lásd még FLAGRÁNS, FLAMBÍROZ, FLAMBOYANT, FLAMEN, INFLAMMÁCIÓ

inflálódik ⇨ közg (pénz) elértéktelenedik

⊙ lat *inflare*, *inflatum* 'belefúj, felfúj': *in-* 'bele' | *flare* 'fúj'

inflammáció ⇨ *orv* gyulladás, gennyedés, lob

⊙ lat *inflammatio* 'ua.' ← *inflammare*, *inflammatum* 'lángra lobban': *in-* 'bele' | *flamma*, tkp. *flagma 'láng' ← *fragrare* 'ég'

inflatív ⇨ közg inflációs hatású, inflációt gerjesztő

⊙ ang *inflativ* 'ua.', lásd INFLÁLÓDIK

inflatus [inflátusz] ⇨ *orv* felpuffadt, felfúvódott

⊙ tud lat, 'ua.' ← lat *inflare*, *inflatum* 'belefúj, felfúj': *in-* 'bele' | *flare* 'fúj'

inflexibilis ⇨ hajthatatlan, kérlelhetetlen

⇨ *nyelvt* ragozhatatlan

⇨ *műsz* hajlíthatatlan, alakíthatatlan

⊙ lat *inflexibilis* 'ua.': *in-* 'nem' | lásd FLEXIBILIS

inflexibilitás ⇨ hajthatatlanság, kérlelhetetlenség

⇨ *nyelvt* ragozhatatlanság

⇨ *műsz* hajlíthatatlanság

⊙ lat *inflexibilitas* 'ua.', lásd INFLEXIBILIS

inflexió ⇨ *nyelvt* névszóragozás

⇨ *fiz* elhajlás, eltérülés

⇨ *földr* átmenet egy folyó két ellentétes irányú kanyarulata között

⊙ lat *inflexio* 'hajlítás' ← *inflectere* 'görbít, változtat, elcsavar': *in-* (nyomósító) | *flectere*, *flexum* 'hajlít'

Lásd még FLEXIÓ

in floribus [in floribusz] ⇨ élte virágában, legjobb állapotában

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *flos*, *floris* 'virág'

influál ⇨ † befolyásol, hat

⊙ fr *influer* 'ua.' ← lat *influere* 'befolyik, behatol': *in-* 'bele' | *fluere* 'folyik'

influenca ⇨ † befolyás, hatás

⇨ *vill* töltésmegosztás az elektromos erőterbe helyezett semleges vezetőkön

⊙ kk lat *influentia* ‘a csillagállás vélt befolyása a földi eseményekre’, ered. ‘befolyás, behatolás’, lásd INFLUÁL

influenza ⇨ *orv* járványos náthaláz, spanyolnátha, grippe

⊙ ol, ‘ua.’, ered. ‘befolyás, égítetek hatása az emberi sorsra’ (az 1743-as nagy itáliai náthalázjárványt a szerencsétlen csillagállásnak tulajdonították) ← lat *influentia*, lásd INFLUENCIA

influxus ⇨ † befolyás, hatás

⊙ lat, ‘ua.’ ← *influere, influxi* ‘befolyik’, lásd INFLUÁL

infó ⇨ *biz* információ, értesülés

⇨ tájékoztató tábla

⊙ ang röv *info* ‘ua.’ ← *information*, lásd INFORMÁCIÓ

in folio ⇨ *nyomd* ívrét, ívnyagságban

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *folium* ‘levél, papírív’

információ ⇨ felvilágosítás

⇨ közlés, értesítés

⇨ *inf* elektronikus jel, adat

⊙ lat *informatio* ‘ua.’, lásd INFORMÁL

információtechnológia ⇨ *inf* a hírközlés technikáját, a számítástechnikát és az információk feldolgozásának eszközeit és szolgáltatásait magában foglaló szakterület

⊙ lásd INFORMÁCIÓ, TECHNOLÓGIA

informál ⇨ tájékoztat, felvilágosít, értesít

⇨ † besűg, feljelent

⊙ ném *informieren* ‘ua.’ ← lat *informare, informatum* ‘képez, tanít’: *in-* (nyomósító) | *formare* ‘alakít, képez’ ← *forma* ‘alak’

informális ⇨ magánjellegű, nem hivatalos

⇨ kötetlen, fesztelen, formások nélküli

⊙ ang *informal* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd FORMÁLIS

informálódik ⇨ tájékozódik, érdeklődik, kérdezősködik, értesüléseket szerez

⊙ lásd INFORMÁL

informáns lásd INFORMÁTOR

informatika ⇨ *tud* az adatok, szövegek, jelek elektronikus átalakításával, tárolásával, feldolgozásával foglalkozó korszerű elmélet és gyakorlat

⊙ ném *Informatik*, ang *informatics* ‘ua.’, lásd INFORMÁCIÓ

informatikus ⇨ *tud* az informatika elméleti vagy gyakorlati szakembere

⊙ magy, lásd INFORMATIKA (a *fizika–fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

informatív ⇨ tájékoztató, felvilágosító jellegű

⊙ ném *informativ* ‘ua.’, lásd INFORMÁL

informátor vagy **informáns** ⇨ tájékoztató személy, eligazító

⇨ † besűgő, följelentő

⊙ újk lat, ‘ua.’, lásd INFORMÁL

informel ⇨ *műv* a 20. század közepe táján indult francia festészeti irányzat, amely érzelmi és gondolati tartalmakat foltokkal és vonásokkal tolmácsolt

⊙ fr (*art*) *informel* ‘nem formális (művészet)’: lat *in-* ‘nem’ | *formel* ← lat *formalis* ‘formai, alakos’ ← *forma* ‘alak’

informis ⇨ † formátlan, alaktalan, idomtalan

⊙ lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *forma* ‘alak’

in foro ⇨ nyilvánosan

⇨ *jog* a bíróságon, a törvény előtt

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd FÓRUM

infra- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) alacsonyabb, valamin aluli, inneni

⇨ alul

✧ a vörösön inneni fényvel (*infravörös*) kapcsolatos

◎ lat, ‘alant, alatt’

infrakció ✧ *orv* csontpedés, szét nem váló csonttörés

✧ *orv* horpadásos csonttörés

◎ tud lat *infractio* ‘ua.’ ← *infringere, infractum* ‘megtör, letör’: *in-* (nyomatékos) | *frangere* ‘tör’

Lásd még FRAGILIS, FRAKCIÓ, REFRAKTOR, SZUFFRAGANEUS

infrakortikális ✧ *anat* agykéreg alatti

◎ tud lat *infracorticalis* ‘ua.’: *infra-* ‘alatt, alul’ | *cortex, corticis* ‘kéreg’

infrakrusztális ✧ *geol* a földkéreg alatti

◎ ang *infracrustal* ‘ua.’: lat *infra-* ‘alul’ | *crusta* ‘kéreg’

infraskribál † ✧ aláír, alulír

◎ hazai lat *infrascrubere* ‘ua.’: *infra* ‘alul, alá’ | *scribere* ‘ír’

infrastruktúra ✧ *tud* finomszerkezet

✧ *közg* a gazdasági tevékenység zavartalanságát biztosító felszereltség, kiépítettség, háttérágazat, alaphálózat

◎ ang *infrastructure* ‘ua.’: lat *infra-* ‘alul’ | lásd STRUKTÚRA

in fraudem creditorum [... kreditórum] ✧ *jog* a hitelezők megtévesztésére, kijátszására

◎ lat, ‘ua.’: *in* ‘rá’ | *fraus, fraudis* ‘csel, csalás’ | *creditor* ‘hitelező’ ← *credere, creditum* ‘hisz, hitelez’

infula ✧ *vall* püspöksüveg kettős szalaggal

◎ kk lat, ‘ua.’ ← lat ‘piros szegélyű fehér gyapjúszalag az ókori Rómában mint papok viselete’ ← ?

infus- lásd INFUZ-

in futurum ✧ a jövőben, jövőre

◎ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ra’ | lásd FUTURUM

infúzió ✧ *orv* folyadékban oldott gyógyszer lassú bevitele az érrendszerbe

◎ lat *infusio* ‘ua.’, tkp. ‘beleöntés’ ← *infundere* ‘beleönt’: *in-* ‘bele’ | *fundere, fusum* ‘önt’

infuzóriák ✧ *áll* ázalékállatok

◎ tud lat tbsz seml *infusoria* ‘ua.’ ← *infusorius* ‘vizes oldatból való’, lásd INFÚZUM

infúzum ✧ forrázat

◎ lat *infusum* ‘forrázat, vizes oldat’ ← *infundere* ‘beleönt’, lásd INFÚZIÓ

in genere ✧ általában

◎ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *genus, generis* ‘nemzetség, nem’

ingeniózus ✧ éles eszű, igen tehetséges, találtkony

◎ ném *ingeniös* ← fr *ingénieux* ‘ua.’ ← lat, lásd INGÉNIUM

ingénium ✧ † tehetség, lángelme, lángész

◎ lat *ingenium* ‘született sajátság, tehetség’ ← *ingignere, ingenitum* ‘beleolt’: *in-* ‘bele’ | (*gi*)gnere ‘nemz’

ingens † ✧ kiváló, nemes, dicső

◎ lat, ‘igen nagy, rendkívüli, nagyszerű’: *in-* ‘benne’ | *gens* ‘nemzetség’

ingerál † ✧ beavatkozik, beleavatkozik

◎ lat *ingerere, ingestum* ‘rávezet, ráhat, ráerőltet’: *in-* ‘bele’ | *gerere* ‘tesz, működik, végez’

ingerencia ✧ befolyás, ráhatás

✧ hatókör

✧ *tréf* kedv, hajlandóság, indíttatás (a magyar *inger* szó beleértésével)

◎ lat *ingerentia* ‘ua.’, lásd INGERÁL

Lásd még GESTA

ingesztió ✧ *biol* táplálékfelvétel

◎ tud lat *ingestio* ‘ua.’ ← lat *ingerere* ‘ráhord, belevisz’, lásd INGERENCIA

ingot ✧ *koh* buga, rúdalkba öntött fém, főleg acél

◎ ang, ‘ua.’ ← óang *ingeotan* ‘beleönt’: *in-* ‘bele’ | *geotan* ‘önt’ (ném *giessen* ‘önt’)

ingrata persona lásd PERSONA NON GRATA

ingrediens vagy **ingredienca** ✧ hozzávaló, kellék

✧ alkotóelem, alkotórész

⊙ kk lat *ingrediens, ingredientis* ‘ua.’ ← *ingredi* ‘belép’: *in-* ‘bele’ | *gradi* ‘lép’

Lásd még AGRESSZIÓ, DIGRESSZIÓ, GRADÁCIÓ, GRÁDICS, GRÁDUS, GRASSZÁL, KONGRESSZUS, REGRESSZÍV

ingresszió ✧ *geol* a tenger lassú benyomulása a szárazföld mélyebben fekvő területeire

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘belépés, behatolás’ ← *ingredi, ingressus* ‘belép’: *in-* ‘bele’ | *gradi* ‘lép’

in grosso [in grosszó] ✧ *ker* nagyban, nagy tételben

⊙ ol, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *grosso* ← ‘nagy, vastag’ ← lat *grossus* ‘vastag’, lásd EN GROS

ingus ✧ *népr* a kaukázusi Ingusföldön élő nép

✧ ennek nyelve, amely a kaukázusi nyelvek dagesztáni csoportjába tartozik

⊙ or, ‘ua.’

ingveon ✧ *nyelvt* az Északi-tenger mellékén élt ókori germán népcsoport, amelynek nyelvéből alakult ki utóbb az angolszász (óangol), fríz és a kihalt ószász nyelv

⊙ lat *Ingueoni* ‘ua.’ (Tacitusnál) ← ?

inhaerens lásd INHERENS

inhaláció ✧ *orv* belégzés

✧ *orv* gyógyhatású gőz belégzése

⊙ lat *inhalatio* ‘ua.’, lásd INHALÁL

inhalál ✧ *orv* forró víz vagy gyógyszeres oldat gőzét belélegzi

⊙ lat *inhalare, inhalatum* ‘rálehel, belélegez’: *in-* ‘be’ | *halare* ‘lélegzik’

inhalátor ✧ *orv* belélegeztető készülék

⊙ lat *inhalator* ‘ua.’, lásd INHALÁL

inherencia ✧ valaminek az inherens volta

⊙ lat *inhaerentia* ‘ua.’, lásd INHERENS

inherens ✧ *tud* velejáró, hozzá tartozó, benne lévő

⊙ lat *inhaerens* ‘ua.’ ← *inhaerere* ‘rátapad’: *in-* ‘bele’ | *haerere* ‘tapad, ragad’

Lásd még ADHÉZIÓ, HEZITÁL, KOHERENS, KOHÉZIÓ

inhibeál ✧ *gátol, visszatart, akadályoz, tilt*

⊙ lat *inhibere, inhibitum* ‘akadályoz, gátol’: *in-* ‘benne’ | *habere* ‘bír, tart’

Lásd még HABILITÁL

inhibíció ✧ *lél* gátlás, akadályozás

✧ tilalom, tiltás

⊙ lat *inhibitio* ‘ua.’, lásd INHIBEÁL

inhibin ✧ *biokém* az ivarszervekben termelődő fehérje, amely képes szelektíven gátolni a sárgatesttermelő hormon képződését

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd INHIBEÁL | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

inhibitor ✧ *kém* valamely vegyi folyamatot lassító vagy gátló anyag

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd INHIBEÁL

in hoc sensu [in hoc szenzu] ✧ ilyen értelemben

⊙ lat, ‘ebben az értelemben’: *in* ‘-ben’ | *hic* ‘ez’ | *sensus* ‘értelem, érzék’ ← *sentire, sensum* ‘érez, gondol’

in hoc tempore [in hoc tempore] ✧ jelenleg, mostanában

⊙ lat, ‘ebben az időben’: *in* ‘-ben’ | *hic* ‘ez’ | *tempus, temporis* ‘idő’

inhomogén ✧ különmemű, kevert, elegendő

⊙ ném *inhomogen* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd HOMOGEN

in honorem ✧ (valakinek a) tiszteletére

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘rá’ | *honos, honoris* ‘tisztelet, becsület’

Lásd még HONORÁL

inhumáció ✧ † elföldelés, eltemetés

⊙ lat *inhumatio* ‘ua.’, lásd INHUMÁL

inhumál ✧ † elföldel, eltemet

⊙ lat *inhumare* ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | *humus* ‘talaj’

Lásd még HUMIFIKÁL, HUMILLIME, HUMUSZ

inhumánus ⇨ embertelen, nem emberséges

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd HUMÁNUS

iniciáció ⇨ *népr* beavatás, felnőtté avatás, beavató szertartás

⇨ *tud* bevezetés

⊙ tud lat *initiatio* ‘ua.’, lásd INICIÁL

iniciál ⇨ kezdeményez, elindít, bevezet

⇨ meghonosít

⊙ lat *initiare, initiatum* ‘bevezet, beavat’ ← *initium* ‘kezdet’, tkp. ‘bemenet’: *in-* ‘bele’ | *ire, itum* ‘megy’

iniciálé ⇨ *nyomd* nagyobb méretű, díszes és rajzos keretbe foglalt fejezetkezdő betű

⊙ ném *Initiale* ‘ua.’, lásd INICIÁLIS

iniciális ⇨ kezdeti, kezdő, bevezető

⊙ lat *initialis* ‘kezdeti, kezdő’ ← *initium* ‘bemenet, kezdet’, lásd INICIÁL

inicializáció ⇨ *számtech* tároló közeg használatra való előkészítése

⇨ *számtech* kezdőértékek megadása

⇨ *számtech* kezdőértékek hozzárendelése változókhöz és adatszerkezetekhez

⊙ ang *initialization* ‘ua.’, lásd INICIALIZÁL

inicializál ⇨ *számtech* számítógépet elindít

⇨ *számtech* kezdőértékeket megad

⇨ *számtech* kezdőértékeket változókhöz rendel

⊙ ang *initialize* ‘ua.’ ← *initial* ‘kezdeti, induló’, lásd INICIÁLIS

iniciatíva ⇨ kezdeményezés

⇨ vállalkozó szellem

⊙ ném *Initiative* ‘ua.’, lásd INICIÁL

iniciátor ⇨ valaminek a kezdeményezője, elindítója

⊙ lat *initiator* ‘ua.’, lásd INICIÁL

in illo tempore ⇨ abban az időben

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ben’ | *ille* ‘az’ | *tempus, temporis* ‘idő’

in infinitum ⇨ a végtelenségig

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ba, -be, -ra, -re, -ig’ | *infinitus* ‘határolatlan’: *in-* ‘nem’ | *finis* ‘határ, vég’

in integrum ⇨ *jog* eredeti állapotába (visszaállítandó)

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ba’ | lásd INTEGER

injekció ⇨ *orv* befecskendezés, oltás

⊙ tud lat *iniectio* ‘ua.’, tkp. ‘beledobás’ ← *inicare, iniectum* ‘bedob’: *in-* ‘bele’ | *iacere* ‘dob’

injektál ⇨ *orv* befecskendez

⇨ *műsz* nagy nyomással bejuttat (folyékony vagy képlékeny anyagot)

⊙ tud lat gyak *iniectare* ‘bedobál’ ← *inicare, iniectum* ‘bedob’: *in-* ‘bele’ | *iacere* ‘dob’

Lásd még EJICIÁL

injektor ⇨ *műsz* befecskendező (pl. robbanómotorban)

⊙ ném *Injektor* ‘ua.’ lat ← *inicare, iniectum* ‘bedob’: *in-* ‘bele’ | *iacere* ‘dob’

injúria ⇨ *jog* sérelem, jogtalanság, jogsértés

⊙ lat *iniuria* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *ius, iuris* ‘jog’

Lásd még JURÁTUS

inka ⇨ *tört* a 12. századtól 1532-ig fennállt dél-amerikai indián birodalom uralkodója

⇨ ennek a birodalomnak kecsua nyelvű uralkodó népcsoportja

⊙ kecsua *Szapa Inka* ‘egyetlen úr’

inkapacitás ⇨ képtelenség (valaminek végrehajtására)

⊙ ang *incapacity* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd KAPACITÁS

inkalkulábilis ⇨ kiszámíthatatlan

⊙ lat *incalculabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd KALKULÁL

inkarceráció ⇨ *orv* becsipődés, beszorulás, kizáródás (pl. sérvé)

⊙ tud lat *incarceratio* ‘ua.’, tkp. ‘bebörtönzés’ ← *incarcerare* ‘börtönbe vet’: *in-* ‘bele’ | *carcer* ‘börtön’

inkarnáció ⇨ *vall* megtestesülés

⊙ lat *incarnatio* ‘ua.’, lásd INKARNÁL

inkarnál ⇨ megtestesít, testi formába önt

⊙ késő lat *incarnare, incarnatum* ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | *caro, carnis* ‘hús, test’

Lásd még INCARNAT, REINKARNÁCIÓ

inkarnálódik ⇨ megtestesül, testet ölt

⊙ lásd INKARNÁL

inkarnátus ⇨ † megtestesült

⇨ megrögzött, cégéres, javíthatatlan

⊙ késő lat *incarnatus* ‘testet öltött’, lásd INKARNÁL

inkasszál ⇨ *ker* (pénzt) beszéd, behajt, bevételez

⊙ ném *inkassieren* ← olasz *incassare* ‘ua.’, tkp. ‘ládába, pénzszekrénybe rak’: *in-* ‘bele’ | *cassa* ‘láda, pénztár’ ← lat *capsa* ‘szekrény, tok’ ← *capere* ‘fog, befogad, tartalmaz’

Lásd még KASSZA, KÁPSÁL

inkasszáns ⇨ pénzbeszedő, pénzbehajtó személy

⊙ ném *Inkassant* ‘ua.’, lásd INKASSZÁL

inkasszó ⇨ *ker* pénzbeszedés, kintlevőségek behajtása

⇨ *ker* kifizetés bankszámláról

⊙ ol *incasso* ‘bevétel’, lásd INKASSZÁL

ink cartridge [ink kartridzs] ⇨ *számtech* tintapatron tintasugaras nyomtatógéphez

⊙ ang, ‘ua.’: *ink* ← ófr *enque* ‘tinta’ ← késő lat *encautum* ← gör *enkauton* ‘vörös festék, amelyet beégetéssel vittek fel oklevelekre az uralkodó kézjegyénél’, ered. ‘beégetett’: *en-* ‘bele’ | *kautosz* ‘égetett’ ← *kaió* ‘éget’ | *cartridge*, ered. *cartage* ‘papírtok, patron’ ← fr *cartouche* ‘ua.’, lásd KARTUS

inklináció ⇨ *orv* hajlam, hajlamosság (valamely betegségre)

⇨ *csill* bolygó pályájának a Föld pályasíkjához mért hajlásszöge

⊙ lat *inclinatio* ‘ua.’, lásd INKLINÁL

inklinál ⇨ hajlik, hajlandó, hajlamos

⊙ lat *inclinare, inclinatum* ‘hajlít, hajlik’: *in-* (nyomósító) | *clinare* ‘hajlik’

inklinatórium ⇨ *tud* mágnesűnek a vízszinteshez képest való lehajlását mérő műszer

⊙ tud lat *inclinatorium* ‘ua.’, lásd INKLINÁL

inkludál ⇨ † *hiv* mellékel, csatol

⊙ lat *includere, inclusus* ‘bezár, belefoglal’: *in-* ‘bele’ | *cludere, clausum* ‘zár’ ← *clavis* ‘kulcs’

Lásd még KLAUZULA

inklúzió ⇨ *fil* a magasabb és alsóbb fogalmi kategóriák egymásba illeszkedése, az a vonás, hogy a magasabb több alacsonyabbat zár magába

⊙ tud lat *inclusio* ‘ua.’, lásd INKLUDÁL

inkluzíve ⇨ beleszámítva, beleértve, vele együtt

⊙ kk lat *inclusivus* ‘ua.’ ← *inclusivus* ‘magába foglaló’, lásd INKLUDÁL

inklúzum ⇨ † melléklet

⊙ lat *inclusum* ‘ua.’, lásd INKLUDÁL

inkognitó ⇨ (fn) rang vagy valódi kilét eltitkolása

⇨ (hat) rangrejtve

⊙ ném *Inkognito*, (hat) *inkognito* ‘ua.’ ← ol *incognito* ← lat *incognitus* ‘ismeretlen’: *in-* ‘nem’ | *cognitus* ‘ismert’ ← *cognoscere* ‘ismer’: *co(n)-* ‘meg’ | *(g)noscere* ‘ismer’

inkoherencia ⇨ összefüggéstelenség

⊙ lat *incohaerentia* ‘ua.’, lásd INKOHERENS

inkoherens ⇨ összefüggéstelen, zavaros

⊙ lat *incohaerens, incohaerentis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd KOHERENS

inkollegiális ⇨ kartárshoz nem illő

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KOLLEGIÁLIS

inkommenzurábilis ⇨ összemérhetetlen, egymással nem egyeztethető

⇨ összehasonlíthatatlan

⊙ lat *incommensurabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *commensurare* ‘összemér’: | *con-* ‘össze’ | *mensura* ‘mérőeszköz, mérés, mérték’ ← *metiri, mensus* ‘mér’

inkommenzurabilitás ⇨ összemérhetetlenség, összehasonlíthatatlanság

⊙ lat *incommensurabilitas* ‘ua.’, lásd INKOMMENZURÁBILIS

inkommodál ⇨ zavar, terhel, feszélyez

⇨ terhére van, alkalmatlankodik

⊙ lat *incommodare* ‘ua.’ ← *incommodus* ‘kényelmetlen’: *in-* ‘nem’ | *commodus* ‘alkalmas, kényelmes, kedvező’: *con-* ‘együtt’ | *modus* ‘mód, mérték’

Lásd még KOMÓD, KOMÓTOS

inkommoditás ⇨ kényelmetlenség, alkalmatlankodás

⊙ lat *incommoditas* ‘ua.’ ← *incommodus* ‘kényelmetlen’, lásd INKOMMODÁL

inkomparábilis ⇨ összehasonlíthatatlan, páratlan

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KOMPARÁBILIS

inkompatibilis ⇨ össze nem illő, egybe nem illő, összeférhetetlen

⊙ lat *incompatibilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd KOMPATIBILIS

inkompatibilitás ⇨ összeférhetetlenség

⊙ lat *incompatibilitas* ‘ua.’, lásd INKOMPATIBILIS

inkompetencia ⇨ illetéktelenség

⇨ hozzá nem értés, alkalmatlanság

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KOMPETENCIA

inkompetens ⇨ hozzá nem értő

⇨ illetéktelen

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KOMPETENS

inkomplett ⇨ nem teljes, hiányos, csonka

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KOMPLETT

inkomprehenzibilis ⇨ érthetetlen, felfoghatatlan

⊙ lat *incomprehensibilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *comprehensibilis* ‘felfogható’ ← *comprehendere, comprehensum* ‘összefog, felfog’, lásd KOMPREENZÍV

inkompresszibilis ⇨ *fiz* összenyomhatatlan

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KOMPRESSZIBILIS

inkompresszibilitás ⇨ *fiz* összenyomhatatlanság

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KOMPRESSZIBILITÁS

inkongruencia ⇨ az összeillés hiánya

⇨ *mat* az egybevágóság hiánya

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KONGRUENCIA

inkongruens ⇨ össze nem illő

⇨ *mat* nem egybevágó

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KONGRUENS

inkonstans ⇨ állhatatlan

⇨ *mat, fiz* nem állandó, ingadozó

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KONSTANS

inkontesztábilis ⇨ kétségtelen, kétségbevonhatatlan, elvitathatatlan

⇨ megdönthetetlen

⊙ lat *incontestabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *contestari* ‘vitat’, tkp. ‘perében tanúkat állít’: *con-* ‘együtt’ | *testari* ‘tanúsít’ ← *testis* ‘tanú’

Lásd még TESTÁL

inkontinencia ⇨ *orv* képtelenség a vizelet és széklet visszatartására

⊙ tud lat *incontinentia* ‘ua.’, lásd INKONTINENS

inkontinens ⇨ *orv* vizeletét és székletét visszatartani képtelen

⊙ tud lat *incontinens, incontinentis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *continens* ‘visszatartó, megtartóztató’: *con-* ‘meg-’ | *tenere* ‘tart’

inkonveniens ⇨ alkalmatlan, illetlen, méltatlan

⇨ káros, hátrányos

⊙ lat *inconveniens* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd KONVENIENS

inkonvertibilis ⇨ *gazd* nem konvertálható, át nem váltható (pénz)nem

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KONVERTIBILIS

inkonzekvencia ⇨ következetlenség

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KONZEKVENCIA

inkonzekvens ⇨ következetlen

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KONZEKVENNS

inkonzisztens ⇨ összeférhetetlen

⇨ állhatatlan

⊙ ang *inconsistent* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd KONZISZTENS

inkoordináció ⇨ *orv* mozgászavar az izommozgások összerendezetlensége folytán

⊙ tud lat *incoordinatio* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd KOORDINÁCIÓ

inkorporáció ⇨ *orv* radioaktív anyag beépülése élő szervezetbe

⇨ bekebelezés, belefoglalás

⇨ csatlakozás vagy felvétel testületbe, társaságba

⊙ tud lat *incorporatio* ‘ua.’, lásd INKORPORÁL

inkorporál ⇨ bekebelez

⇨ befoglal, belefoglal

⇨ beiktat, felvesz (testületbe)

⊙ ném *inkorporieren* ‘ua.’ ← lat *incorporare* ‘egy testbe foglal’: *in-* ‘bele’ | *corpus, corporis* ‘test’

Lásd még CORPUS IURIS, IN CORPORE, KORPUSZ

inkorporáló ⇨ *nyelvt* bekebelező, a mondatbeli viszonyokat a szó testébe illesztett toldalékokkal kifejező (nyelvt)

⊙ lásd INKORPORÁL

inkorrekt ⇨ tisztességtelen, nem becsületes

⇨ jellemtelen, becsstelen

⇨ nem szabatos, nem szabályszerű

⊙ ném, ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd KORREKT

inkorrigibilis ⇨ javíthatatlan

⊙ tud lat *incorrigibilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *corrigibilis* ‘javítható’, lásd KORRIGÁL

inkorrupt ⇨ megvesztegethetetlen

⇨ tiszta, tisztességes

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd KORRUPT

inkréción ⇨ *biol* belső elválasztás

⊙ tud lat *incretio* ‘ua.’: *in-* ‘bele, belülre’ | *cernere, cretum* ‘szétválaszt’, ered. ‘szítal’

inkredibilis ⇨ hihetetlen

⊙ lat *incredibilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *credibilis* ‘híhető’ ← *credere* ‘hisz’

inkrementum ⇨ növekedés, gyarapodás, fokozódás

⇨ *stil* az érvek felnagyításának, a hatás fokozásának eszköze, egyre erőteljesebb jelzők, egyre bővülő szószerkezetek használata

⊙ lat *incrementum* ‘ua.’ ← *increscere* ‘gyarapszik’: *in-* (nyomósító) | *crescere* ‘nő’

inkrimináció ⇨ † *jog* bevádolás, vád alá helyezés

⇨ hibáztatás

⊙ hazai lat *incriminatio* ‘ua.’, lásd INKRIMINÁL

inkriminál ⇨ † *jog* vád alá helyez

⇨ megvádol, megtámad

⇨ megró, hibáztat

⊙ késő lat *incriminare* ‘ua.’: lat *in-* ‘bele’ | *crimen, criminis* ‘büntett’

Lásd még KRIMI, KRIMINÁLIS, REKRIMINÁL

inkriminált ⇨ *jog* a vád tárgyát képező

⇨ *átv* a szóban forgó, kifogásolt, (rosszallással) említett

⊙ lásd INKRIMINÁL

inkrusztáció ⇨ *műv* nemes anyagokból készült berakásos díszítés bútoron, falborításon

⇨ *műv* márványból vagy színes kőből készült berakás kőfelületen

⇨ *tud* kéregképződés

⇨ *mezőg* nehezen emészthető rostos takarmány

⊙ ném *Inkrustation* 'ua.', lásd INKRUSZTÁL

inkrusztál ⇨ *műv* berakást készít, berakással díszít

⇨ † elfásít, fásulttá tesz

⊙ ném *inkrustieren* 'ua.' ← lat *incrustare* 'kéreggel bevon': *in-* 'bele' | *crusta* 'kéreg'

inkubáció ⇨ *áll* tojás kiköltési ideje

⇨ *orv* betegség lappangási ideje

⇨ *tört* ókori jóslási módszer: a jóslatkérő az istenség szentélyében tölti az éjszakát, és az ott látott álomból a jóspapok fejtik ki az isteni üzenetet

⊙ *incubatio* 'ua.' ← *incubare* 'kotlik, tojást költ': *in-* 'bele, rá' | *cubare* 'fekszik'

inkubátor ⇨ *orv* állandó hőmérsékleten tartott berendezés koraszülött csecsemők életben tartására

⇨ *mezőg* tojáskeltető gép

⊙ újjk lat *incubator* 'ua.', lásd INKUBÁCIÓ

inkubus ⇨ (középkori babonás hit szerint) démon, aki alvó nőkre fekszik és közöszül velük

⊙ kk lat *incubus* 'ua.' ← *incubare* 'ráfekszik', lásd INKUBÁCIÓ

inkulpáció ⇨ † *jog* bevádolás

⊙ kk lat *inculpatio* 'ua.', lásd INKULPÁL

inkulpál ⇨ † *jog* megvádol, bevádol

⇨ *jog* vád alá helyez

⊙ kk lat *inculpare, inculpatum* 'ua.': *in-* 'bele' | *culpa* 'bűn, büntett'

inkunábulum ⇨ *nyomd* ősnymotatvány (1500 előttről)

⊙ újjk lat *incunabulum* 'ua.', ered. 'pólya, csecsemőkor, kezdeti időszak': *in-* 'bele' | *cunabula* 'bölcső' ← *cunae* 'ua.'

inkurábilis ⇨ *orv* gyógyíthatatlan

⊙ *incurabilis* 'ua.': *in-* 'nem' | *curare* 'gondoz, gyógyít' ← *cura* 'gond, gondozás, gyógyítás'

inkurrencia ⇨ *ker* eladhatatlan, felhalmozódott áruk, elfekvő készlet

⊙ ném *Inkurrenz* 'ua.', lásd INKURRENS

inkurrens ⇨ *ker* elfekvő, nehezen értékesíthető, eladhatatlan

⊙ ném *inkurrent* 'ua.': lat *in-* 'nem' | lásd KURRENS

inkvirál ⇨ † keres, nyomoz, kutat

⇨ vallat, kihallgat

⊙ lat *inquirere, inquisitum* 'nyomoz, vallat': *in-* 'bele' | *quaerere* 'kutat, vizsgál'

Lásd még AKVIRÁL, KVESZTOR, REKVIRÁL, REKVIZIT

inkvizíció ⇨ *vall* eretnekbíróság, a katolikus egyház törvényszéke a középkorban az eretnekségek felderítésére és üldözésére

⇨ *jog* kutatás, nyomozás, vizsgálat, számonkérés

⊙ lat *inquisitio* 'vizsgálat, nyomozás', lásd INKVIRÁL

inkvizitív ⇨ faggatózó, vallató, számonkérő

⊙ ném *inquisitiv* 'ua.', lásd INKVIRÁL

inkvizitor ⇨ *vall* az inkvizíciós törvényszék bírója, eretneküldöző

⇨ *jog* vizsgálóbíró

⊙ lat *inquisitor* 'ua.', lásd INKVIRÁL

inlay ⇨ *orv* a hagyományosnál tartósabb, darabban behelyezett fém- vagy porcelántömés

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'behelyezés': *in* 'be' | *lay* 'fektet, helyez'

inlet ⇨ *text* sűrű pamutvászon párna- és dnyhahuzatnak

- ⊙ ném *Inlett* ← alném *inlat* ‘ua.’, tkp. ‘beengedés’ ← *inlaten* (ném *einlassen*) ‘beenged’
- inline** ⇨ színes tévékészülékeknél használt, sorba helyezett elektronágyúkkal működő (képcső)
- ⊙ ang, ‘sorba’: *in* ‘-ba’ | *line* ‘sor’ ← lat *linea* ‘vonal’, ered. ‘lenfonál, mérőzsinór’ ← *lineus* ‘lenből való’ ← *linum* ‘len’
- in loco** [in lókó] ⇨ helyben
- ⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *locus* ‘hely’
- in margine** ⇨ szélen, a lapszélen, a margón
- ⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *margo, marginis* ‘szegély, lapszél’
- Lásd még MARGINÁLIS
- in medias res** [in mediasz resz] ⇨ a dolgok középebe, rögtön a lényegre térve
- ⊙ lat, ‘a középső dolgokba’: *in* ‘bele’ | *medius* ‘középső’ | *res* ‘dolog’
- in melius** [in meliusz] ⇨ *jog* enyhítés, enyhébb ítélet (fellebbviteli fórumon)
- ⊙ lat, ‘jobbra, kedvezőbbre’: *in* ‘-ra’ | kf *melior, melius* ‘jobb’ ← *bonus* ‘jó’
- in memoriam** ⇨ emlékezetül, emlékeztetőül
- ⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ba’ | lásd MEMÓRIA
- in merito** ⇨ érdemben
- ⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd MERITUM
- in mora** ⇨ késedelemben, hátralékban
- ⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *mora* ‘késedelem’
- in natura** ⇨ természetben
- ⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd NATÚRA
- innerváció** ⇨ *orv* beidegzés, beidegződés
- ⊙ tud lat *innervatio* ‘ua.’, lásd INNERVÁL
- innervál** ⇨ *orv* idegekkel ellát, idegekkel behálóz
- ⊙ tud lat *innervare* ‘ua.’: *in* ‘bele’ | *nervus* ‘ín, ideg’
- in nexu** ⇨ (valamivel) összefüggésben, kapcsolatban
- ⊙ *in* ‘-ban’ | lásd NEXUS
- innocencia** ⇨ † *jog* ártatlanság
- ⊙ lat *innocentia* ‘ua.’, lásd INNOCENS
- innocens** ⇨ † *jog* ártatlan, büntelen
- ⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-nem’ | *nocens, nocentis* ‘ártó, ártalmas’ ← *nocere* ‘árt’
- in nomine Domini** ⇨ az Úr nevében
- ⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ben’ | *nomen, nominis* ‘név’ | *dominus* ‘úr, a ház ura’ ← *domus* ‘ház’
- innováció** ⇨ újítás
- ⊙ újkj lat *innovatio* ‘ua.’ ← *innovare, innovatum* ‘megújít’: *in*- (nyomósító) | *novus* ‘új’
- innovatív** ⇨ újító, fejlesztő
- ⊙ ném *innovatív* ‘ua.’, lásd INNOVÁCIÓ
- in nuce** ⇨ dióhéjban, röviden, tömören
- ⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *nux, nucis* ‘dió’
- innumerábilis** ⇨ megszámlálhatatlan, rengeteg, végtelen sok
- ⇨ *nyelvt* számlálhatatlan (mennyiség)
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: lat *in* ‘-nem’ | *numerabilis* ‘számlálható’ ← *numerare* ‘számlál’ ← *numerus* ‘szám’
- in obscuro** [in obszkúró] ⇨ titokban, alattomban
- ⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd OBSKÚRUS
- in octavo** [in oktávó] ⇨ *nyomd* nyolcadrétben
- ⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd OKTÁV
- inoffenzív** ⇨ ártalmatlan, veszélytelen
- ⊙ lat *in* ‘-nem’ | lásd OFFENZÍV
- inokuláció** ⇨ *növ* oltás, szemzés
- ⇨ *orv* oltás, beoltás
- ⊙ tud lat *inoculatio* ‘ua.’, lásd INOKULÁL
- inokulál** ⇨ *növ* olt, szemzést végez

◇ *orv* beolt

⊙ tud lat *inoculare* ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | *oculus* ‘rügy, oltószem’, ered. ‘szem’

inoperábilis ◇ *orv* operálhatatlan, nem műthető

⊙ tud lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd OPERÁBILIS

inopportunus lásd IMPORTŪNUS

inorganikus ◇ *kém* szervetlen

⊙ lat *in-* ‘nem’ | lásd ORGANIKUS

in originali ◇ eredetiben

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd ORIGINÁLIS

in pace [in páce] ◇ békében

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *pax, pacis* ‘béke’

in parenthesi [in parentézi] ◇ zárójelben, közbevetve, mellesleg

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd PARENTÉZIS

in partibus infidelium [in partibusz...] ◇ *vall* katolikus címzetes püspök jelzője (olyan egyházmegye püspöke, amely már megszűnt, mert török vagy protestáns kézre került)

⊙ lat, ‘a hitetlenek vidékein’: *in* ‘-ban’ | *pars, partis* ‘rész, országrész’ | lásd INFIDÉLIS

in peius [in peiusz] ◇ *jog* súlyosbítás, szigorított ítélet (fellebbviteli fórumon)

⊙ lat, ‘rosszabbra’: *in* ‘rá’ | kf *peior, peius* ‘rosszabb’ ← *malus* ‘rossz’

in perpetuum ◇ örökre, örök időkre, mindörökké

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ba’ | lásd PERPETUUM (MOBILE)

in persona [in perszóna] ◇ személyesen, saját személyében

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd PERSZÓNA

in petto ◇ titokban, titkosan

◇ felkészülten (valami rosszra)

⊙ ol, ‘keblében’: *in* ‘-ban’ | *petto* ← lat *pectus* ‘mell, kebel’

in pleno [in pléno] ◇ nyilvánosan, a nyilvánosság előtt

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd PLÉNUM

in praesentia [in prezencia] ◇ (valaki) jelenlétében

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd PREZENCIA

in praxi ◇ a gyakorlatban, gyakorlatilag

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd PRAXIS

in puncto [in punktó] ◇ valamire nézve, valamit illetően

⊙ lat, ‘pontban’: *in* ‘-ban’ | lásd PUNKTUM

input ◇ *számtech* bemenet

◇ *számtech* készülék jelfogadó eleme

◇ *közzg* ráfordítás, befektetés

⊙ ang, ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | *put* ‘tesz, tevés’

inqu- lásd még INKV-

in quarto [inkvartó] ◇ *nyomd* negyedréiben

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd KVART

in regula ◇ szabály szerint

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd REGULA

inró ◇ berakott és lakkozott, szíjon hordott japán szelence eredetileg pecsét, ma gyógyszerek s apró tárgyak tartására

⊙ jap, ‘ua.’: *in* ‘pecsét’ | *ró* ‘kosár’

in saecula saeculorum [in szécula székulórum]

◇ *vall* mindörökkön örökké (katolikus imádságok záró formulája)

⊙ lat, ‘századok századain át’: *in* ‘-ra’ | *saeculum* ‘emberöltő, század, korszak’

in saldo [in szaldó] ◇ *ker* hátralékban, fizetetlenül, rendezetlenül

⊙ ol, ‘elszámolás alatt’: *in* ‘-ban’ | lásd SZALDÓ

insalláh ◇ ha Allah úgy akarja

⊙ ar *in sá Alláh* ‘ua.’: *in* ‘ha’ | *sá* ‘akar(ja)’ | *Alláh* ‘az Isten’

in salvo [in szalvó] ◇ biztonságban

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *salvus* 'ép, megmentett'

insania [inszánia] ⇨ *orv* téboly, örültség eszelősség

⊙ tud lat, 'ua.' ← *insanus* 'örült': lat *in*- 'nem' | *sanus* 'ép'

inse- lásd még INSZE-

Insectivora [inszektivora] ⇨ *áll* rovarévk, az emlősök egyik rendje

⊙ lat, 'ua.': lásd INSECTUM | *vorare* 'fal'

insectum [inszektum] ⇨ *áll* rovar

⊙ lat (*animale*) *insectum* tkp. 'bemetszett, rovátkolt (állat)': *in*- 'be' | *secare, sectum* 'metsz'

Lásd még RESZEKÁL, SZEKÁNS, SZEKTOR

insert mode [inzert mód] ⇨ *számtech* beszúrás mód, olyan üzemmód, amelyben az új karakter a meglévők közé ékelődik

⊙ ang, 'ua.': lásd INZERT | *mode* ← lat *modus* 'mód'

in situ [in szitu] ⇨ *rég* eredeti helyén, természetes helyzetében (talált, ill. maradt lelet)

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *situs* 'fekvés, elhelyezés, helyzet, hely' ← *sinere, situm* 'helyez, fektet'

Lásd még SZITUÁCIÓ, SZITUÁL

inskríbál ⇨ † összeír, lajstromba vesz

⊙ lat *inscribere, inscriptum* 'beír, felír': *in*- 'bele' | *scribere* 'ír'

Lásd még DESKRIPCIÓN, KONSKRIPCÓN

inskripción ⇨ felirat

⇨ bejegyzés

⊙ lat *inscriptio* 'ua.', lásd INSKRIBÁL

in solidum [in szolidum] ⇨ egyetemlegesen

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ba' | lásd SZOLIDÁRIS

insomnia [inszomnia] ⇨ *orv* álmatlanság

⊙ tud lat, 'ua.': *in*- 'nem' | *somnus* 'alvás, álom'

in spe [in szpé] ⇨ reménybeli, kiszemelt (pl. örökös)

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *spes* 'remény'

in specie [in szpecie] ⇨ egyenként, részletesen, tételesen, név szerint

⇨ nevezetesen, kiváltképpen

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *species* 'fajta', nem'

inspekción ⇨ felügyelet

⇨ ügyelet, ügyeleti szolgálat

⇨ felülvizsgálat

⊙ lat *inspectio* 'ua.', lásd INSPICIÁL

inspekciós ⇨ ügyeletes, napos, szolgálatos

⊙ lásd INSPEKCIÓN

inspektor ⇨ felügyelő, ellenőr, felülvizsgáló

⊙ ném *Inspektor* 'ua.', lásd INSPICIÁL

inspektorátus ⇨ felügyelőség, felügyeleti hatóság

⊙ ném *Inspektorat* 'ua.', lásd INSPEKTOR

inspicíál ⇨ felülvizsgál, szemlét tart

⊙ lat *inspicere, inspectum* 'bepillant, megtekint, megvizsgál': *in*- 'bele' | *specere* 'néz'

Lásd még ASPEKTUS, INTROSPEKCIÓN, RESPEKTUS

inspiráción ⇨ sugalmazás, ihletés, ösztönzés

⊙ lat *inspiratio* 'belelégzés, belelehelés', lásd INSPIRÁL

inspirál ⇨ sugall, sugalmaz

⇨ ihlet, ösztönöz

⊙ lat *inspirare, inspiratum* 'sugall, ihlet', tkp. 'belelehel': *in*- 'bele' | *spirare* 'fűj, lehel'

Lásd még ASPIRÁL, RESPIRÁL, SPIRITUÁLIS, SPIRITUSZ

inspirátor ⇨ ihlető, sugalmazó személy

⇨ ösztönző, befolyásoló személy

⊙ lat *inspirator* 'ua.', lásd INSPIRÁL

in spiritualibus [in szpirituálibusz] ⇨ egyházi ügyekben

⊙ lat, 'lelki dolgokban': *in* '-ban' | lásd SPIRITUÁLIS

instabil(is) ⇨ *fiz* bizonytalan egyensúlyi helyzetű

⇨ *közg* nem állandó, változékony, nem értéktartó

⇨ *kém* bomlékony, nem tartós (vegyület), hasadással bomló (elem)

⊙ lat *instabilis* 'ua.': lat *in-* 'nem' | lásd STABIL

instabilitás ⇨ *fiz* bizonytalan egyensúlyi helyzet

⇨ *tud* bomlékonyság, hasadás

⇨ *inf* jelek értékének nem kívánatos ingadozása

⊙ ang *instability* 'ua.': lat *in-* 'nem' | lásd STABILITÁS

instál † ⇨ kér, kérelek, esedezik

⊙ lat *instare* 'szorongat, sürgetve kér', tkp. 'mellette áll': *in-* 'benne, mellette' | *stare* 'áll'

installáció ⇨ † *hiv* beiktatás

⇨ *számtech* telepítés

⇨ *műv* műtárgyakból, más tárgyakból (és személyekből) elrendezett együttes mint posztmodern műalkotás

⊙ kk lat *installatio* 'ua.', lásd INSTALLÁL

installál ⇨ † *hiv* beiktat (hivatalba, méltóságba)

⇨ *műsz* felszerel, beépít (technikai berendezést)

⇨ *számtech* telepít, üzembe helyez (programot)

⊙ kk lat *installare* 'stallumba helyez': *in-* 'bele' | lásd STALLUM

installatőr ⇨ † *műsz* vízvezeték-szerelő, gázszerelő

⊙ ném *Installateur* ← fr *installateur* 'ua.', lásd INSTALLÁL

instancia ⇨ † kérelem, kérvény, folyamodvány

⊙ lat *instantia* 'ua.' ← *instans*, *instantis* 'sürgető', lásd INSTÁL

instanciázik ⇨ † kérvényez, kérvényeket nyújt be, folyamodik

⊙ lásd INSTANCIA

instant ⇨ *élelm* forró vízben azonnal oldódó (kávé, kakaó, tea, levespor stb.)

⊙ ang *instant*(ly *soluble*) 'azonnal (oldódó)' ← *instant* 'pillanat' ← lat *instans*, *instantis* 'közvetlen, jelenlévő (idő)' ← *instare* 'közel áll, jelen van', lásd INSTÁL

instantizál ⇨ *élelm* iparilag azonnal oldhatóvá tesz (kávét, kakaót, teát, leveseket stb.)

⊙ am ang *instantize* 'ua.', lásd INSTANT

in statu nascendi [in sztátu naszcendi] ⇨ a születés pillanatában, keletkezéskor, kialakuláskor

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *status* 'állapot' ← *stare* 'áll' | *nasci* 'születik'

instaurál ⇨ † felújít, megújít, helyreállít

⊙ lat *instaurare* 'ua.': *in-* 'bele' | gör *sztauróo* 'cölöpökkel bekerít' ← *sztaurosz* 'cölöp, karó'

Lásd még RESTAURÁL

instigál ⇨ felbujt, bujtoogat

⊙ lat *instigare* 'ua.', ered 'ösztökél' ← ?

instilláció ⇨ *orv* becsöppentés, becsöpögtetés

⊙ lat *instillatio* 'ua.' ← *instillare*, *instillatum* 'becsöpögtet': *in-* 'bele' | *stillare* 'csepegtet' ← *stilla* 'csepp'

Lásd még DESZTILLÁL

instinktív ⇨ *lél* ösztönös, önkéntelen

⊙ ném *instinktív* 'ua.', lásd INSTINKTUS

instinktive ⇨ ösztönösen

⊙ újjk lat *instinctive* 'ua.', lásd INSTINKTÍV

instinktus † ⇨ ösztön, ösztönzés

⊙ lat *instinctus* 'ösztönzés, inger' ← *instinguere*, *instinctum* 'ingerel, ösztökél', tkp. 'az ösztökével szurkál': *in-* 'bele' | *stinguere* 'szúr'

instituí ⇨ felállít, létesít, létrehoz

⇨ intéz, intézkedik

⊙ lat *instituere, institutum* ‘felállít, elintéz’: *in-* ‘bele’ | *statuare* ‘állít, emel, létesít’ ← *status* ‘állás, állapot’ ← *stare, statum* ‘áll’

institúció ⇨ intézmény, intézet

⇨ *vall* egyházi hivatal adományozása, felruházás az ezzel járó jogokkal

⇨ *tud* bevezetés, megalapozás

⊙ lat *institutio* ‘ua.’, lásd INSTITUÁL

institucionalista ⇨ *közg* az institucionalizmus híve, hirdetője

⊙ ang *institutionalist* ‘ua.’, lásd INSTITUCIONALIZMUS

institucionalizmus ⇨ *közg* intézményi közgazdaságtan, az intézmények szerepét erőteljesen hangsúlyozó amerikai közgazdasági irányzat a 20. század elején

⊙ ang *institutionalism* ‘ua.’ ← *institutional* ‘intézményi’ ← *institution*, lásd INSTITUCIONAL(ISTA), -IZMUS

institútum ⇨ † tudományos intézet, tanintézet

⇨ intézkedés, rendelkezés

⊙ lat *institutum* ‘intézmény, szokás, alapelv’, lásd INSTITUÁL

instruál ⇨ tanít, oktat, képez

⇨ fejleszt, kiművel

⇨ tájékoztat

⇨ utasít, irányít, rendelkezik

⊙ lat *instruere, instructum* ‘előállít, oktat, utasít’: *in-* (nyomósító) | *struere* ‘épít, alapít, elrendez’

instrukció ⇨ oktatás, képzés

⇨ tájékoztatás

⇨ utasítás

⊙ lat *instructio* ‘ua.’, lásd INSTRUÁL

instruktív ⇨ tanulságos, eligazító

⊙ ném *instruktiv* ← fr *instructif* ‘ua.’, lásd INSTRUÁL

instruktor ⇨ † házitanító

⊙ lat *instructor* ‘ua.’, lásd INSTRUÁL

instrumentáció ⇨ *zene* hangszerelés

⊙ ném *Instrumentation* ‘ua.’, lásd INSTRUMENTÁL

instrumentál ⇨ *zene* hangszerel, zenekari előadásra feldolgoz

⇨ *orv* műszerel, műtétnél műszerekkel dolgozik

⊙ ném *instrumentieren* ‘ua.’, lásd INSTRUMENTUM

instrumentális [insztrumentális] ⇨ *nyelvt* eszközhatározó eset egyes indoeurópai nyelvekben

⊙ lat (*casus*) *instrumentalis* ‘eszköz-(eset)’, lásd INSTRUMENTUM

instrumentális ⇨ *zene* hangszeres, hangszerre írt, hangszerrel előadott (*zene*, *zenemű*)

⊙ ném *instrumental* ‘ua.’, lásd INSTRUMENTUM

instrumentalista ⇨ *fil* az instrumentalizmus híve, hirdetője

⊙ ang *instrumentalist* ‘ua.’, lásd INSTRUMENTALIZMUS

instrumentalizmus ⇨ *fil* bölcséleti irányzat, amely a logikai kategóriákat és az oksági törvényt csupán a célszerű cselekvéshez segítő eszközöknek tekinti, de tagadja önálló érvényüket

⊙ ang *instrumentalism* ‘ua.’, lásd INSTRUMENTÁLIS, -IZMUS

instrumentum ⇨ eszköz, szerszám, műszer

⇨ *zene* hangszer

⊙ lat, ‘ua.’, lásd INSTRUÁL

insufficiencia [inszufficiencia] ⇨ *orv* elégtelenség valamely szerv működésében

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *insufficiens, insufficientis* ‘elégtelen’: *in-* ‘nem’ | lásd SZUFFICIENS

insul- lásd még INZUL-

insula ⇨ *ép* többlakásos, többemeletes bérház, ill. ilyenekből álló háztömb az ókori Rómában

⇨ *anat* egy szervben elhelyezkedő, működésében különálló sejtcsoport

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘sziget’ ← ?

in summa [in szumma] ⇨ mindent egybevéve, egyszóval, tehát

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | lásd SUMMA

insurrectio lásd INSZURREKCIÓ

in suspenso [in szuszpenzó] ⇨ függőben, eldöntetlenül

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *suspensum* 'függő helyzet', lásd SZUSZPENZIÓ

inszcenál ⇨ *szính* rendez

⇨ *szính* irodalmi művet színpadra állít

⇨ *átv* színészkedve zajos jelenetet, veszekedést rendez

⊙ ném *inszenieren* 'ua.', tkp. 'színpadra állít': *in*- 'ra' | lat *scena* ← gör *szkéné* 'színpadi építmény', ered. 'sátor'

inszekticid ⇨ *kém* rovarölő (szer)

⊙ ném *Insektizid* 'ua.': *Insekt* 'rovar', lásd INSECTUM | lat *-cida* 'ölő' ← *caedere*, (*ce*)*cid*i 'öl'

inszektológia ⇨ *áll* rovartan

⊙ ném *Insektologie* 'ua.', lásd INSECTUM, -LÓGIA

inszektológus ⇨ *áll* a rovartan tudósa

⊙ magy, 'ua.', lásd INSZEKTOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

inszemináció ⇨ *orv* (mesterséges) megtermékenyítés

⊙ tud lat *inseminatio* 'ua.' ← *inseminare*, *inseminatum* 'megtermékenyít': *in*- 'bele' | *semen*, *seminis* 'mag, ondó'

Lásd még SZEMINÁRIUM

inszeminátor ⇨ *mezőg* mesterséges megtermékenyítést irányító állattenyésztési szakember

⊙ tud lat *inseminator* 'ua.', lásd INSZEMINÁCIÓ

inszenzibilis ⇨ érzéketlen, érzéstelen

⊙ lat *insensibilis* 'ua.': *in*- 'nem' | lásd SZENZIBILIS

inszenzibilitás ⇨ *orv* érzéstelenség, érzéketlenség

⊙ tud lat *insensibilitas* 'ua.', lásd INSZENZIBILIS

inszeparábilis ⇨ elválaszthatatlan, elválaszthatatlan

⊙ lat *in*- 'nem' | lásd SZEPARÁBILIS

inszerció ⇨ *orv* beékelődés

⊙ tud lat *insertio* 'ua.' ← *inserere*, *insertum* 'beilleszt': *in*- 'bele' | *serere* 'illeszt, csatol'

Lásd még DISSZERTÁL, INZERT

inszidiózus ⇨ cselvető, álnok, ravasz, fondorkodó

⊙ lat *insidiosus* 'ua.' ← tbsz *insidiae* 'leshely, cselvetés, fondorlat' ← *insidere* 'megül, (lesben) ül': *in*- 'benne' | *sedere* 'ül'

Lásd még ASSZIDUITÁS, DISSZIDENS, JAM SESSION, REZIDENS, REZIDUUM, SEDES, SEDIA, SZEÁNSZ

inszignia ⇨ a hatalom vagy a méltóság jelvényei, címerek

⇨ ismertetőjegyek

⊙ lat tbsz seml *insignia* 'ua.' ← *insigne* 'jelvény, címer, ismertetőjel': *in*- 'benne' | *signum* 'jel'

inszinuáció ⇨ burkolt gyanúsítás, ráfogás, rágalom

⊙ lat *insinuatio* 'ua.', lásd INSZINUÁL

inszinuál ⇨ burkoltan, kerülő úton rágalmaz

⊙ lat *insinuare*, *insinuatum* 'eldug, elrejt (a tóga öblébe)': *in*- 'bele' | *sinus* 'kebel, öböl', a vállon átvett tógának a mell előtt keletkezett öble, amelyet a rómaiak zsebként is használtak

inszisztál lásd INZISZTÁL

inszoláció ⇨ *met* a föld felszínét érő napsugárzás

⇨ *orv* napfürdő

⇨ *orv* napszűrás

⊙ tud lat *insolatio* 'ua.': *in*- 'bele' | *sol* 'nap'

inszolencia ⇨ arcátlanság, pimaszság

⊙ lat *insolentia* 'ua.', lásd INSZOLENS

inszolens ⇨ arcátlan, szemtelen, pimasz, kihívó

⊙ lat *insolens*, *insolentis* 'szokatlan, mértéktelen, arcátlan': *in*- 'nem' | *solere* 'szokásszerűen tesz, szokott'

inszolúbilis ⇨ *kém* oldhatatlan

⇨ *átv* megoldhatatlan, megfejthetetlen

⊙ lat *insolubilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd SZOLÚBILIS

inszolvencia ⇨ *ker* fizetésképtelenség

⊙ ném *Insolvenz* ‘ua.’, lásd INSZOLVENS

inszolvens ⇨ *ker* fizetésképtelen

⊙ ném *insolvent* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd SZOLVENS

inszubordináció ⇨ † fegyelmezetlenség, fegyelmi vétség

⊙ újjk lat *insubordinatio* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd SZUBORDINÁCIÓ

insufficiens ⇨ elégtelen, ki nem elégítő, fogyatékos

⊙ lat *insufficiens* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd SZUFFICIENS

inszurgens ⇨ *tört* felkelő nemes, nemesi felkelő (a magyar rendiség korában)

⇨ † zendülő, lázadó

⊙ lat *insurgens* ‘ua.’ ← *insurgere, insurrectum* ‘felemelkedik, felkel’: *in-* (nyomósító) | *surgere*, ered. *surrigere*, tkp. *sub-rigere* ‘felkel, felemelkedik’: *sub-* ‘lentől fel’ | *regere* ‘irányít’

inszurrekció ⇨ *tört* nemesi felkelés, a nemesség hadba vonulása (1848 előtt)

⇨ † lázadás, zendülés

⊙ lat *insurrectio* ‘ua.’, lásd INSZURGENS

intabuláció ⇨ † *jog* betáblázás, telekkönyvi bekebelezés

⊙ lat *intabulatio* ‘ua.’, lásd INTABULÁL

intabulál ⇨ † *jog* betábláz, ingatlanra terhel (adósságot)

⊙ kk lat *intabulare* ‘ua.’: *in-* ‘be’ | *tabula* ‘tábla’

intaglio [intaljó] ⇨ *műv* drágakövek vésése bemélyített mintákkal

⊙ ol, ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | *tagliare* ‘vág, vés’ ← késő lat *taliare* ‘vág, gallyaz’ ← *talea* ‘gally’

intakt ⇨ ép, érintetlen, sértetlen

⇨ *orv* szűz

⇨ hiánytalan, csorbítatlan

⇨ becsületes, feddhetetlen, megvesztegethetetlen

⊙ ném *intakt* ‘ua.’ ← lat *intactus* ‘érintetlen’: *in-* ‘nem’ | *tangere, tactum* ‘érint’

Lásd még INTEGER, INTEGRÁL, TANGENS, TAKTILIS, TAKTUS

intarzia ⇨ *műv* faberakás, famozaik

⊙ ol *intarsia* ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | *tarsiare* ‘faberakást készít’ ← *tarszi* ‘faberakás’

integer ⇨ érintetlen, sértetlen

⇨ feddhetetlen

⊙ lat *integer, integra, integrum* ‘érintetlen, ép, egész’: *in-* ‘nem’ | *tango, (te)tigi* ‘érint’

integráció ⇨ egységesülés

⇨ *közg* gazdasági ágazatok tervszerű együttműködése

⇨ *okt* átfogó oktatás a szoros tantárgyi keretek lebontásával

⇨ *mat* integrálás

⊙ tud lat *integratio* ‘ua.’, lásd INTEGRÁL¹

integrál¹ ⇨ egységesít, (részeket) nagyobb egységbe foglal

⇨ összesít, összevon

⇨ belefoglal

⇨ *mat* integrálszámítást végez

⊙ ném *integrieren* ‘ua.’ ← lat *integrare, integratum* ‘helyreállít, megújít’, lásd INTEGER

integrál² ⇨ *mat* integrálszámítás

⇨ *mat* az ennek révén kapott függvény vagy számérték, végtelenül sok differenciál összege

⊙ ném *Integral(rechnung)* ‘integrál(számítás)’ lásd INTEGRÁL¹

integrálás ⇨ egységesítés, összevonás

⇨ *mat* az integrálszámítás elvégzése, az integrálérték kiszámítása

⊙ lásd INTEGRÁL¹

integrális ⇨ teljes, ép, hiánytalan

✧ összegező

✧ elkülönített részeket újraegyesítő

◎ tud lat *integralis* ‘ua.’, lásd INTEGER

integrálódik ✧ egységesül

✧ beilleszkedik

◎ lásd INTEGRÁL¹

integrált ✧ *inf* apró szilíciumlapkán előállított sokelemű (áramkör)

◎ lásd INTEGRÁL¹

integráns ✧ lényegi, sarkalatos

✧ szervesen hozzá tartozó, elválaszthatatlan

◎ fr *integrant* ‘ua.’, lásd INTEGRÁL¹

integrátor ✧ *mat* differenciál-egyenleteket önműködően megoldó elektronikus berendezés

◎ ang *integrator* ‘ua.’, lásd INTEGRÁL¹

integrin ✧ *biokém* a sejtek felszíni plazmamembránját alkotó fehérjék összefoglaló neve

◎ lat *integere* ‘befed’: *in-* ‘be’ | *tegere* ‘fed’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

Lásd még INTEGUMENTUM, TÓGA

integritás ✧ *pol* sértetlenség, területi csorbitatlanság

✧ feddhetetlenség, becsület, jellemzilárdság

◎ lat *integritas* ‘ua.’, lásd INTEGER

integrizmus ✧ *vall* a katolikus egyház korszerűsítését ellenző belső irányzat

◎ újk lat *integrismus*, ‘ua.’, lásd INTEGER, -IZMUS

integumentum ✧ *orv* takarószövet, testtakaró, bőr

✧ *növ* magburok

◎ lat, ‘takaró, lepel’ ← *integere* ‘befed’: *in-* ‘be’ | *tegere* ‘fed’

Lásd még INTEGRIN, TÓGA

intellektuális ✧ értelmi, észbeli, szellemi, elméleti

✧ művelt, tanult, tudós

◎ lat *intellectualis* ‘ua.’, lásd INTELEKTUS

intellektualizál ✧ az értelmi tényezőket a többi rovására kiemeli

✧ túlságosan elvonatkoztat

◎ magy, lásd INTELEKTUÁLIS (a *morális–moralizál* és hasonló szópárok mintájára)

intellektualizmus ✧ *fil* az a felfogás, amely minden ismeretet és tudást a tiszta észből származtat

✧ *fil, műv* az értelmi tényezők túlhangsúlyozása, túlértékelése (a lelki, érzelmi elemek rovására)

◎ tud lat *intellectualismus* ‘ua.’, lásd INTELEKTUÁLIS, -IZMUS

intellektus ✧ értelem, ész, elme, felfogóképesség

◎ lat *intellectus* ‘ua.’, lásd INTELLIGENS

intelligencia ✧ értelem, értelmesség, felfogóképesség, ítélőképesség

✧ *szoc* az értelmiség mint társadalmi réteg

◎ lat *intelligentia* ‘ua.’, lásd INTELLIGENS

intelligens ✧ értelmes, jóeszű, éles eszű, gyors felfogású

✧ tanult, képzett, tanulékony

◎ lat *intelligens, intelligentis* ‘ua.’ ← *intelligere, intellectum* ‘megért’: *inter* ‘közé, együvé’ | *legere* ‘szed, gyűjt’

intelligenti pauca [... pauka] ✧ az értelmesnek kevés (szó is elég)

◎ lat, ‘ua.’: lásd INTELLIGENS | tbsz *pauci, paucae, pauca* ‘kevés’

intelligibilis ✧ érthető, felfogható, ésszel megragadható

◎ lat, ‘ua.’ ← *intelligere, intellectum* ‘megért’: *inter* ‘közé, együvé’ | *legere* ‘szed, gyűjt’

intemperancia ✧ † mértéktelenség

◎ lat *intemperantia* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *temperantia* ‘mértékletesség’ ← *temperans, temperantis* ‘mérséklő, mérsékel’: VAGY ← *temperare* ‘szabályoz, mérsékel’, tkp. ‘langyit (fürdő hideg vizéhez meleget keverve)’ ← *tepor* ‘langyosság’, VAGY: ← *temperi* ‘jókora, helyesen, helyes arányban’ ← *tempus, temporis* ‘idő’

in tempore opportuno ⇨ a legjobbkor, a legalkalmasabb időben

⊙ lat. 'ua.': *in* '-ban' | *tempus, temporis* 'idő' | lásd OPPORTÚNUS

intenció ⇨ szándék, törekvés, célzat

⊙ lat *intentio* 'figyelem, szándék, akarat', lásd INTENDÁL

intencionál ⇨ szándékozik

⊙ ném *intentionieren* ← fr *intentionner* 'ua.', lásd INTENCIÓ

intencionális ⇨ szándékolt

⇨ valamilyen célra irányuló

⇨ *fil* eltérő logikai osztályba tartozó fogalmak azonosságán alapuló

⊙ ang, ném *intentional* 'ua.', lásd INTENCIÓ

intencionalitás ⇨ *fil* az emberi tudatnak tárgyra irányultsága a fenomenológiában

⊙ ném *Intenzionalität* 'ua.', lásd INTENCIONÁLIS

intencionalizmus ⇨ *fil* az az erkölcsbölcseleti elv, hogy a cselekedeteket szándékuk s nem hatásuk szerint kell megítélni

⇨ *lél* az a felfogás, hogy az ember minden lelki folyamata célra irányul

⊙ tud lat *intentionalismus* 'ua.', lásd INTENCIONÁLIS, -IZMUS

intenciózus ⇨ szándékos, célzatos

⊙ hazai lat *intentionosus* 'ua.', lásd INTENCIÓ

intendál ⇨ szándékol, szándékozik

⇨ † odafigyel

⊙ lat *intendere, intantum* vagy *intensum* 'feszít, figyelmet fordít (valamire), törekszik': *in-* 'bele, felé' | *tendere* 'feszít, törekszik'

Lásd még ATTENTÁT, INTENZÍV, TENDÁL, TENZIÓ

intendáns ⇨ állami színház vagy televízió felügyeletével megbízott személy

⇨ † hadbiztos

⊙ ném *Intendant* 'ua.' ← fr *intendant* 'felügyelő' ← lat *intendens* 'odafigyelő', lásd INTENDÁL

intendatúra ⇨ az intendáns hivatala, ténykedése

⇨ † hadbiztosság

⊙ ném *Intendatur* 'ua.', lásd INTENDÁNS

intensi- lásd INTENZI-

intenzifikál ⇨ erősít, fokoz, elmélyít

⊙ fr *intensifier* 'ua.': lat *intensus* 'megfeszített' | *facere* 'tesz valamivé'

intenzió ⇨ *fil* a jelentésnek megfelelő többszintű fogalom a formális logikában

⇨ a belső erők feszültsége

⊙ ang *intension* 'ua.' ← lat *intensio* 'feszülés', lásd INTENDÁL

intenzionális ⇨ *fil* az intenzióra vonatkozó

⊙ ang *intensional* 'ua.', lásd INTENZIÓ

intenzitás ⇨ *fiz* határfok, erősség

⇨ erő, lendület, hatékonyság

⇨ alaposság, mélység

⊙ újk lat *intensitas* 'ua.' ← lat *intensus* 'megfeszített' ← *intendere, intensum* vagy *intantum* 'megfeszít, növel': *in-* 'bele' | *tendere* 'feszít, fordít, irányoz'

intenzív ⇨ mélyreható, alapos, tüzetes, elmélyült

⇨ átható, éles, erős, heves

⇨ *orv* a súlyos esetnek kijáró fokozottan gondos ápolást és állandó készenlétet biztosító, életmentő berendezésekkel felszerelt (osztály kórházban)

⇨ *okt* fokozott, feszített, gyorsított menetű (nyelvoktatás)

⇨ *mezőg* belterjes (művelés)

⊙ ném *intensiv* ← fr *intensif* 'ua.', lásd INTENZITÁS

intenzíve ⇨ alaposan, behatóan

⇨ fokozott figyelemmel

⇨ *mezőg* belterjesen

⊙ újk lat *intensive* ‘ua.’, lásd INTENZÍV

inter- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) közötti

⇨ (sok újkeletű összetételben, az INTERNACIONÁLIS kiragadott előtagjaként) nemzetközi, világ-

⇨ (ritkán) -beli, belsejéhez tartozó

⊙ lat *inter* ‘között, közé’

interakció ⇨ kölcsönhatás, kölcsönviszony

⇨ fokozott, együttes hatás

⇨ párbeszéd

⊙ ang *interaction* ‘ua.’: lat *inter* ‘között’ | lásd AKCIÓN

interakcionizmus ⇨ *fil* kölcsönhatás-elmélet, a test és a lélek (vagy tudat) kölcsönös oksági viszonyát valló felfogás

⇨ *fil* a személyiség és környezet kölcsönhatásait vizsgáló tudomány

⊙ ang *interactionism* ‘ua.’, lásd INTERAKCIÓN, -IZMUS

interaktív ⇨ *inf* kölcsönös érintkezésen alapuló (távközlési rendszer)

⇨ *számtech* a felhasználó és a rendszer közötti folyamatos párbeszeden alapuló, sokelágazásos (program)

⇨ *szính* a néző tevékeny részvételét kívánó (színház, játék)

⊙ ang *interactive* ‘ua.’: lat *inter* ‘között’ | lásd AKTÍV

inter alia ⇨ többek között

⊙ lat, ‘ua.’: *inter* ‘között’ | *alius* ‘más, egyéb’

interatriális ⇨ *anat* a szívpitvarok közötti

⊙ tud lat *interatrialis* ‘ua.’: lat *inter* ‘között’ | *atrialis* ‘szívpitvarral kapcsolatos’ ← *atrium* ‘szívpitvar’, ered. ‘római ház udvara’, lásd ÁTRIUM

intercarrier [interkerier] ⇨ *inf* televíziós készülékben a hang és a kép együttes erősítésére szolgáló berendezés

⊙ ang, ‘ua.’: lat *inter* ‘között’ | *carrier* ‘vivő’ ← *carry* ‘visz, hordoz’ ← ófr *carier* ‘szállít’ ← lat *carrus* ‘szekér’

Lásd még KARGÓ, KARRIER, SARZSI

intercedál ⇨ † közbenjár

⇨ közbelép

⊙ lat *intercedere, intercessum* ‘ua.’: *inter* ‘közé’ | *cedere* ‘lép, jár’

Lásd még AKCESSZÓRIUS, PROCESSZIÓ, RECEDÁL

intercelluláris ⇨ *biol* sejtközi, sejtek közötti (állomány)

⊙ tud lat *intercellularis* ‘ua.’: *inter* ‘között’ | *cellula* ‘sejt’ ← *cella* ‘kamra, szentély, méhsejt’

intercepció ⇨ *met* a lehullott csapadék egy részének visszatartása a növényzet által

⇨ *met* a csapadéknak az a része, amely ily módon nem éri el a talajt, hanem a növényzetről elpárologva visszajut a levegőbe

⊙ lat *interceptio* ‘elfogás, feltartóztatás’ ← *intercipere, interceptum* ‘útján feltartóztat, elfog, elcsíp (két pont között)’: lat *inter* ‘között’ | *capere* ‘megfog’

interceptor ⇨ *kat* elfogó vadászpülógép

⊙ ang, ‘ua.’ ← *intercept* ‘útjában elfog’, lásd INTERCEPCIÓ

intercesszió ⇨ közbenjárás, közvetítés

⇨ közbelépés

⊙ lat *intercessio* ‘ua.’, lásd INTERCEDÁL

intercity [intersziti] ⇨ *közl* nagyvárosok között közlekedő gyors, kényelmes vonat

⊙ ang, ‘ua.’: lat *inter* ‘között’ | ang *city* ‘nagyváros, belváros’ ← fr *cité* ‘belváros’ ← lat *civitas* ‘város, állam’ ← *civis* ‘polgár, városlakó’

Lásd még CITADELLA, CIVIL

interdentális ⇨ *nyelvt* a két fogsor nyílását érintő nyelvvel képzett (mássalhangzó), mint az angolban a *th* kétféle hangja (pl. a *think*, ill. *that* szóban)

⇨ *orv* két szomszédos fog közötti

⊙ tud lat, ‘ua.’: *inter* ‘között’ | *dentalis* ‘foggal kapcsolatos’ ← *dens, dentis* ‘fog’

interdentium ⇨ *anat* foghézag, a fogak közötti rész

⊙ tud lat, 'ua.': *inter* 'között' | *dens, dentis* 'fog'

interdikció ⇨ † tilalom

⊙ lat *interdictio* 'ua.', lásd INTERDIKTUM

interdiktum ⇨ *vall* egyházi tilalom, kiközösítés a katolikus egyházból

⊙ lat *interdictum* 'tilalom' ← *interdicere, interdictum* 'megtilt, megtagad', tkp. 'közbeszól': *inter-* 'között, közbe' | *dicere* 'mond'

Lásd még DIKCIÓ, DIKTÁTOR

interdiszciplína ⇨ *tud* olyan szakterület, amely két vagy több tudomány illetékessége alá is tartozik

⊙ ang *interdiscipline* 'ua.': lásd INTER-, DISZCIPLÍNA

interdiszciplináris ⇨ több tudományágot átfogó, szakmaközi

⊙ ang *interdisciplinary* 'ua.' | lásd INTERDISZCIPLÍNA

interdiurnus ⇨ *met* valamely időjárási tényezőnek két egymást követő napon mért középértéke közötti (különbség)

⊙ lat, 'napok közötti': *inter* 'között' | *diurnus* 'napi' ← *dies* 'nap'

interes ⇨ † *ker* kamat

⊙ északol *interes* [interes] ← ol, késő lat *interesse* 'érdek, kamat' ← *interest* 'érdekében áll': *inter-* 'között, közé' | *est* 'van'

interface lásd INTERFÉSZ

interferál ⇨ *fiz* (két hullám) egymásra hat, egymást erősíti vagy kioltja

⊙ ném *interferieren* 'ua.', lásd INTERFERENCIA

interferencia ⇨ *fiz* két találkozó hullámmozgás egymásra hatása, egymást erősítő vagy gyengítő hatása

⇨ *inf* vételi zavar

⇨ *orv* a fertőzőképesség csökkenése legyengült és ép vírusok együttes jelenléte folytán

⊙ tud lat *interferentia* 'ua.': *inter-* 'között, közé' | *ferre* 'hord'

interferométer ⇨ *fiz* az elektromágneses hullámok interferenciája alapján működő nagy felbontású mérőeszköz

⊙ ang *interferometer* 'ua.': lásd INTERFER(ENCIA) | gör *metreó* 'mér'

interferometria ⇨ *fiz* az elektromágneses hullámok interferenciáján alapuló nagy pontosságú mérések és vizsgálati módszerek technikája

⊙ ang *interferometry* 'ua.', lásd INTERFEROMÉTER

interferon ⇨ *biokém* az immunrendszer sejtjeinek aktivitását, védekezőképességét szabályzó fehérjék összefoglaló neve

⊙ ang, 'ua.', lásd INTERFERÁL

interfész ⇨ határfelület, két funkcionális egységet csatoló felület

⇨ *számtech* kapcsolóelem, illesztőelem

⊙ ang *interface* 'ua.': lat *inter-* 'között, közé' | ang *face* 'arc, felület' ← fr *face* ← lat *facies* 'arc'

intergalaktikus ⇨ *csill* a különböző csillagrendszerek közötti (tér, távolság, anyag, kölcsönhatás)

⊙ lásd INTER-, GALAKTIKA

intergenerációs ⇨ *szoc* nemzedékek közötti

⊙ lásd INTER-, GENERÁCIÓ

interglaciális ⇨ *geol* két jegesedési korszak közötti

⊙ ang *interglacial* 'ua.': lat *inter* 'között' | *glacies* 'jég'

interhalogenid ⇨ *kém* két halogén elem egymással alkotott vegyülete

⊙ lásd INTER-, HALOGÉN | *-id* (vegyületre utaló toldalék)

interieur lásd ENTERIÓR

interim ⇨ (mn) ideiglenes, átmeneti

⇨ (fn) átmeneti állapot

⊙ lat, 'azalatt, közben'

interiorizáció ⇨ *lél* társadalmi normák beépülése, ösztönössé válása a személyiségben

⊙ ném *Interiorisation* 'ua.', lásd INTERIORIZÁL

interiorizál ⇨ *lél* szabályokat, társadalmi normákat beépít a személyiségébe, hogy bensőséggé, ösztönössé váljanak

⊙ ném *interiorisieren* ‘ua.’, tkp. ‘belsővé tesz’ ← lat kf *interior* ‘belső, beljebb fekvő’ ← *intra* ‘belül’

interjekció ⇨ *nyelvi* indulatszó

⊙ lat *interiectio* ‘ua.’, tkp. ‘közbevetés’: *inter-* ‘között, közbe’ | *iacere, iactum* ‘vet, dob’

Lásd még INJEKCIÓ

interjú ⇨ újságíró vagy riporter beszélgetése fontos személlyel lapban, rádióban, tévében

⇨ így közölt nyilatkozat

⇨ állásra jelentkező kikérdezése

⊙ ang *interview* ‘ua.’ ← fr *entrevue* ‘találkozás, megbeszélés’: *entre* ← lat *inter* ‘között, kölcsönösen’ | *vue* ‘látás’ ← lat *videre* ‘lát’

interjúvol ⇨ interjú keretében kikérdez

⊙ lásd INTERJÚ

interkaláció ⇨ közbeiktatás, betoldás, beillesztés

⊙ lat *intercalatio* ‘a szökőnap(ok) közbeiktatása’, lásd INTERKALÁL

interkalál ⇨ közbeiktat, betold, beilleszt

⊙ lat *intercalare* ‘betold (egy vagy több szökőnapot)’: *inter-* ‘között, közé’ | *calare, calatum* ‘szólít’

interkaláris ⇨ † időközi, közbeeső, közbeiktatott

⇨ † szökő- (nap)

⊙ lat *intercalaris* ‘ua.’, lásd INTERKALÁCIÓ

interkonfessionális ⇨ *vall* felekezetek közötti

⊙ ang *interconfessional* ‘ua.’: lásd INTER-, KONFESSZIÓ

interkontinentális ⇨ földrészek közötti, földrészeket összekötő

⇨ *kat* 8000 km-nél nagyobb hatótávolságú (rakéta)

⊙ ang *intercontinental* ‘ua.’: lásd INTER-, KONTINENTÁLIS

interkosztális ⇨ *anat* bordaközi

⊙ tud lat *intercostalis* ‘ua.’: *inter-* ‘között, közé’ | *costa* ‘borda, oldal’

interleave [interlív] ⇨ *számtech* két lassú folyamat egymással párhuzamos végzése egy nagyobb teljesítményű eszközzel

⇨ *számtech* beékelés, merevlemez szektorainak a gyorsabb leolvasást megkönnyítő elrendezése

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘lapok közbeiktatása’: lat *inter* ‘között’ | ang *leaf* ‘lap’, tkp. ‘falevél’

interlineáris ⇨ sorközi, szövegsorok közé írt

⊙ ang *interlinear* ‘ua.’: lat *inter* ‘között’ | lásd LINEA

interlingua ⇨ *nyelvt* mesterséges segédnyelv, amelynek szóanyaga és nyelvtana a latinon és utódnyelvein alapul

⊙ újk lat, ‘ua.’, tkp. ‘köztinyelv’: lat *inter* ‘között’ | *lingua* ‘nyelv’

interlingvisztika ⇨ *nyelvt* segéd tudomány, amely a mesterséges nyelvek történetével és osztályozásával foglalkozik, és az ideális nemzetközi nyelv normáit és lehetőségeit kutatja

⊙ lásd INTER-, LINGVISZTIKA

interlock [interlok] ⇨ *text* kétszínoldalas kötött kelme, melynek szemei egymásba hurkolódnak

⇨ *műsz* ilyen kelmét készítő körkötőgép

⊙ ang márkanév, tkp. ‘egymásba kulcsolás’: lat *inter* ‘között’ | *lock* ‘zár, köt, hurkol’

interlokúció ⇨ közbeszólás, közbevetés

⊙ lat *interlocutio* ‘ua.’ ← *interloqui, interlocutus* ‘közbeszól’: *inter* ‘között, közbe’ | *loqui* ‘beszél’

interlúdium ⇨ *zene* hangszeres közjáték vokális mű (pl. zsoltár, himnusz, korál) szakaszai között

⊙ késő lat *interludium* ‘ua.’: *inter-* ‘között, közé’ | *ludus* ‘játék’

Lásd még ILLÚZIÓ, LUDIMAGISZTER

interlúnium ⇨ *csill* újhold, holdváltozás

⊙ lat *interlunium* ‘ua.’: *inter* ‘között’ | *luna* ‘hold’

intermarium ⇨ *földr* az európai szárazföldnek a Földközi- és Északi-tenger közé eső része

⊙ tud lat, ‘ua.’: *inter* ‘között’ | *mare, maris* ‘tenger’

intermediáció ⇨ közvetítés, közbenjárás

⊙ kk lat *intermediatio* ‘ua.’, lásd INTERMEDIÁL

intermediál ⇨ közvetít

⊙ kk lat *intermediare* ‘ua.’ ← késő lat *intermedius* ‘közbülső, középen fekvő’: *inter-* ‘között, közé’ | *medium* ‘közép’

intermediális ⇨ közbenső, közbülső

⊙ kk lat *intermedialis* ‘ua.’, lásd INTERMEDIÁL

intermedier ⇨ közbenső, közbülső

⇨ *geol* közepes mennyiségű kovásvat tartalmazó magmás (kőzet)

⇨ *kém* köztitermék

⊙ ném *intermediär* ← fr *intermédiaire* ← kk lat *intermediarius* ‘ua.’ ← *intermedium* ‘közbülső rész’: *inter-* ‘között, közé’ | *medium* ‘közép’

intermezzo [intermeddő] ⇨ *zene* közjáték, színpadi mű hangszeres, főleg zenekari közzenéje

⇨ *zene* rövid, lírai karakterdarab a romantikus zongorairodalomban

⊙ ol, ‘ua.’ ← késő lat *intermedium* ‘közjáték’: *inter-* ‘között, közé’ | *medium* ‘közép’

interminábilis ⇨ végeérhetetlen

⊙ lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *terminare* ‘befejez, véget ér’ | *terminus* ‘határkö, határ, vég’ ← *termen* ‘határ’

interminiszteriális ⇨ minisztériumok közötti

⊙ lásd INTER-, MINISZTERIÁLIS

intermisszió ⇨ kihagyás, kimaradás

⊙ lat *intermissio* ‘ua.’, lásd INTERMITTÁL

intermittál ⇨ meg-megszakad, vissza-visszatér

⊙ lat *intermittere* ‘közbevet, meg-megszakít’: *inter* ‘között, közé’ | *mittere* ‘küld, vet’

intermittens ⇨ ki-kimaradó, meg-megszakadó, visszatérő, időszakos

⇨ *orv* váltakozó (láz)

⊙ lat *intermittens* ‘ua.’, lásd INTERMITTÁL

intermoduláció ⇨ *inf* összetett hullám elemeinek modulációja

⊙ lásd INTER-, MODULÁCIÓ

intermundia ⇨ *fl* (Epikurosz tanai szerint) a létező számtalan világot elválasztó köztes terek, amelyekben az istenek élnek, közömbösen az ember sorsa iránt

⊙ lat tbsz seml, ‘ua.’: *inter* ‘között’ | *mundus* ‘világ’

intermolekuláris ⇨ *fiz* a molekulák közötti (kölcsonhatás, folyamat)

⊙ lásd INTER-, MOLEKULÁRIS

intermuszkuláris ⇨ *anat* izmok közötti

⊙ tud lat *intermuscularis* ‘ua.’: lásd INTER-, MUSCULARIS

intern ⇨ belső, bizalmas, csak a beavatottak számára való

⊙ ném, ‘ua.’ ← lat *internus* ‘belső’ ← *intra* ‘benn, belül’

Internacionálé ⇨ *pol* különböző országok azonos ideológiájú pártjainak nemzetközi szervezete

⇨ *pol* a nemzetközi munkásmozgalom ünnepi indulója

⊙ ném *Internationale* ‘ua.’, lásd INTERNACIONÁLIS

internacionális ⇨ nemzetek közötti, nemzetközi

⊙ ném, fr, ang *international* ‘ua.’: lat *inter* ‘között’ | *natio, nationis* ‘nemzet’, lásd NÁCIÓ

internacionalista ⇨ *pol* az internacionalizmus híve

⇨ *tört* a spanyol polgárháború idején a köztársaságiak oldalán harcoló külföldi önkéntes

⊙ ang, ném *internationalist* ‘ua.’, lásd INTERNACIONÁLIS

internacionalizmus ⇨ *pol* nemzetköziség, a népek szolidaritásának elve

⊙ ang *internationalism* ‘ua.’, lásd INTERNACIONÁLIS, -IZMUS

internál ⇨ rendőri felügyelet alatt álló kényszerlakhelyre telepít

⇨ (hadviselő állam) a területén tartózkodó ellenséges állampolgárokat táborba zárja, őrizet alatt tartja

⊙ fr *interner* ‘ua.’ ← lat *internus* ‘belső’ ← *intra* ‘belül’

internalizáció ⇨ *lél* az a folyamat, amelynek során az egyén magáévá teszi a társadalmi normákat, és belső meggyőződésből követi őket

⊙ ném *Internalisation* 'ua.' ← késő lat *internalis* ← lat *internus* 'belső' ← *intra* 'belül'

internátus ⇨ diákothon, tanulóotthon

⇨ † papnevelde

⊙ ném *Internat* 'ua.' ← lat *internus* 'belső' ← *intra* 'belül'

internet ⇨ *számtech* számítógépes világháló

⊙ ang, 'ua.': lásd INTER(NACIONÁLIS) | *net* 'háló'

interneuron ⇨ *anat* olyan neuron, amely egy adott anatómiai területen belül, annak érzékelő és mozgó neuronjai között teremt sokirányú kapcsolatokat

⊙ lásd INTER-, NEURON

internida ⇨ *geol* lánchegység belső zónái, amelyek mélytengeri üledékeket tartalmaznak

⊙ tud lat seml tbsz, 'ua.' ← *internidus* 'belül fekvő' ← *internus* 'belső' ← *intra* 'belül'

internista ⇨ † bentlakó diák

⊙ ném *Internist* 'ua.' ← lat *internus* 'belső' ← *intra* 'belül'

Lásd még INTERNÁTUS

internódium ⇨ *növ* szártag, egyes növényeken a szár két csomója közötti levéltelen szakasz

⊙ tud lat *internodium* 'ua.': *inter* 'között' | *nodus* 'csomó'

internuncius ⇨ *dipl* pápai követségi ügyvivő

⇨ *tört* az Osztrák–Magyar Monarchia követségének helyettes vezetője a török Portánál

⊙ lásd INTER-, NUNCIUS

interoceptor ⇨ lásd INTERORECEPTOR

interoperability ⇨ *számtech* együttműködési képesség más operációs rendszerekkel

⊙ ang, 'ua.': lat *inter* 'között, együtt' | *operabilitas* 'működőképesség' ← *operabilis* 'működőképes', lásd OPERÁL

interoreceptív ⇨ *anat* a szervezet belsejéből érkező ingereket felfogó

⊙ tud lat *interoreceptiv(us)* 'ua.', lásd INTERORECEPTOR

interoreceptor ⇨ *anat* a szervezet belsejéből érkező ingereket felfogó érzéksajt

⊙ tud lat, 'ua.': *intero*, *intro* 'befelé' | lásd RECEPTOR

inter parenthesim [inter parentézis] ⇨ zárójelben

⊙ lat, 'zárójelközött': lásd INTER-, PARENTÉZIS

interparlamentáris ⇨ *pol* parlamentek közötti

⊙ ang *interparlamentar* 'ua.': lásd INTER-, PARLAMENT

interpelláció ⇨ *pol* írásban benyújtott képviselői kérdés a kormányhoz vagy annak egy tagjához az országgyűlésben

⊙ lat *interpellatio* 'félbeszakítás', lásd INTERPELLÁL

interpellál ⇨ *pol* (képviselőként az országgyűlésben) kérdést intéz a kormányhoz vagy egy miniszterhez

⊙ lat *interpellare*, *interpellatum* 'közbeszól, kérdésekkel ostromol, ellenvetést tesz': *inter* 'közé' | *pellere* 'lök, üz'

interperszonális ⇨ *lél* személyek közötti

⊙ tud lat *interpersonalis* 'ua.': lásd INTER-, PERSZÓNA

interplanetáris ⇨ *űr*k bolygóközi

⊙ ang *interplanetary* 'ua.': lásd INTER-, PLANÉTA

inter pocula [inter pokula] ⇨ fehérasztalnál, poharazgatás közben

⊙ lat, 'poharak között': *inter* 'között' | *poculum* 'serleg, pohár' ← *potere* 'iszik'

interpoláció ⇨ beszúrás, betoldás szövegben

⇨ *irod* szöveghamisítás önkényes betoldás révén

⇨ *mat* függvény egy pontjához tartozó közelítő érték kiszámítása

⊙ ném *Interpolation* 'ua.', lásd INTERPOLÁL

interpolál ⇨ beiktat, betold, beszúr (szöveget)

⇨ *mat* függvény egy pontjának közelítő értékét meghatározza két szomszédos érték alapján

⊙ lat *interpolare* ‘elváltoztat, átalakít’: *inter* ‘között’ | *polire* ‘csiszol, finomít’

interpretáció ⇨ értelmezés, magyarázat

⇨ *zene, szính* művészi előadás(mód), egyéni értelmezésben való előadás

⊙ lat *interpretatio* ‘ua.’, lásd INTERPRETÁL

interpretál ⇨ értelmez, magyaráz

⇨ (szerepet, zeneművet) művészi előad

⊙ *interpretari, interpretatus* ‘tolmácsol, magyaráz, értelmez’ ← *interpres, interpretis* ‘közvetítő, tolmács’: *inter* ‘között’ | *pretium* ‘érték’

interpretátor ⇨ értelmező személy

⇨ előadóművész

⊙ újjk lat *interpretator* ‘ua.’, lásd INTERPRETÁL

interpreter ⇨ *számtech* értelmező program, amely egy más program utasításait rendre gépi kódú utasításokká alakítja át

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘tolmács’ ← *interpret* ‘tolmácsol’ ← lat, lásd INTERPRETÁL

interpunkció ⇨ *nyelvt* központosítás írott szövegben

⊙ tud lat *interpunctio* ‘ua.’: *inter* ‘között, közé’ | *punctum* ‘pont’

interregionális ⇨ területközi, tájegységek közötti (kapcsolat)

⊙ lásd INTER-, REGIONÁLIS

interregnum ⇨ *pol* köztes uralom, uralomközi állapot, törvényes államfő nélküli átmeneti időszak

⊙ lat, ‘ua.’: *inter* ‘között’ | *regnum* ‘uralom’ ← *regere* ‘igazgat, kormányoz, uralkodik’

interrogáció ⇨ † kikérdezés, kihallgatás

⊙ lat *interrogatio* ‘ua.’, lásd INTERROGATÍV

interrogatív ⇨ *nyelvt* kérdő (névmás, mondat)

⊙ tud lat *interrogativus* ‘ua.’ ← *interrogare* ‘kérdez’: *inter* ‘között’ | *rogare* ‘kérdez’

interrupció ⇨ félbeszakítás

⊙ lat *interruptio* ‘ua.’ ← *interrumpere, interruptum* ‘félbeszakít’: *inter* ‘között, közé’ | *rumpere* ‘tör, szakít’

interskoláris ⇨ iskolaközi

⊙ tud lat *interscholaris* ‘ua.’: *inter* ‘között’ | *schola* ‘iskola’ ← gör *szkholé*, lásd SKOLASZTIKA

interstadiális ⇨ *geol* a jégkorszakokba ékelődő rövid felmelegedési időszakok közötti

⊙ lásd INTER-, STÁDIUM

intersticiális ⇨ *ásv* a kristályrács szabályos pontjai között elhelyezkedő

⇨ *orv* a szövetek közeit kitöltő (folyadék)

⊙ tud lat *interstitialis* ‘ua.’, lásd INTERSTÍCIUM

interstícium ⇨ *orv* a szöveti alapsejtek közötti, más funkciójú sejtekből, hajszálerékből és folyadékból álló struktúra

⊙ tud lat *interstitium* ‘rés, köz, szűk nyílás’: *inter* ‘között’ | (*si*)*stere, statum* ‘megáll’ ← *stare* ‘áll’

interszexuális ⇨ *orv* nemközi, mindkét nem jegyeit magán viselő

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd INTER-, SEXUÁLIS

intersztelláris ⇨ *csill* csillagközi, a csillagok közötti

⊙ ang, ném *interstellar* ‘ua.’: lat *inter-* ‘között’ | *stella* ‘csillag’

interurbán ⇨ városközi, helyközi (telefonhívás)

⊙ ang *interurban* ‘ua.’: lat *inter-* ‘között, közé’ | *urbanus* ‘városi’ ← *urbs* ‘város’

Lásd még HIPERURBANIZMUS, URBÁNUS

intervallum ⇨ köz, időköz, köztes időszak

⇨ *zene* hangköz

⇨ *mat* két adott szám közötti számok halmaza

⊙ lat, ‘térköz, távolság (az ókori katonai tábor cölöpsánca és a szélső sátrak között)’: *inter-* ‘között, közé’ | *vallum* ‘cölöp, sánc’

intervaszkuláris ⇨ *anat* erek közötti

⊙ tud lat *intervascularis* ‘ua.’, lásd INTER-, VASZKULÁRIS

intervenció ⇨ *pol, kat* fegyveres beavatkozás más állam belügyeibe

✧ † közbenjárás, közbelépés

◎ lat *interventio* ‘ua.’, lásd INTERVENIÁL

intervencionista ✧ *pol* (fn) a katonai beavatkozás híve, követelője

✧ *pol* (mn) katonai beavatkozásban részt vevő, intervenció

◎ ném *Interventionist* ‘ua.’, lásd INTERVENCIÓ

interveniál ✧ közbelép, közbenjár

◎ lat *intervenire, interventum* ‘közbelép, közbenjár’: *inter-* ‘között, közbe’ | *venire* ‘jön’

intervertebrális ✧ *anat* csigolyaközi

◎ lat, ‘ua.’: *inter* ‘között’ | *vertebra* ‘csigolya’ ← *vertere* ‘fordít’

interview lásd INTERJÚ

intervokális ✧ *nyelvt* magánhangzóközi, két magánhangzó közötti

◎ tud lat *intervocalis* ‘ua.’: *inter* ‘között’ | *vocalis* ‘magánhangzó’ ← *vox, vocis* ‘hang’

interzonális ✧ zónaközi, két övezet közötti

◎ ném *interzonal* ‘ua.’: lásd INTER-, ZÓNA

intestabilitás [intesztabilitás] ✧ *jog* tanúképtelenség, a tanúskodáshoz való jog elvesztése az ókori római jogrendszerben

◎ lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *testabilis* ‘tanúskodni képes, jogosult’ ← *testis* ‘tanú’

intestinum [intesztínium] ✧ *anat* bélcsatorna

◎ lat, ‘bél, belek, zsigerek’ ← *intestinus*, ered. *intustinus* ‘belső, belül fekvő’ ← *intus* ‘belül’

intesztinális ✧ *anat* a bélrendszerrel kapcsolatos

◎ tud lat *intestinalis* ‘ua.’, lásd INTESTINUM

intesztinoszolvens ✧ *orv* bélben oldódó (gyógyszer)

◎ tud lat *intestinosolvens* ‘ua.’: lásd INTESTINUM | *solvere* ‘felold, oldódik’

in theoria ✧ elméletben, elméletileg

◎ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd TEÓRIA

in thesi [in tézi] ✧ elvileg

◎ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | lásd TÉZIS

intifáda ✧ *pol* a palesztinai arabok felkelése az izraeli megszállás ellen

◎ ar, ‘lázadás’, tkp. ‘lerázás’ (ti. az idegen igaté)

intim ✧ belső, bensőséges

✧ családias, meghitt

✧ személyes, bizalmas, magánjellegű

◎ ném *intim* ← fr *intime* ← lat *intimus* ‘ua.’, lásd INTIMUS

intimidáció ✧ megfélemlítés

◎ lat *intimidatio* ‘ua.’, lásd INTIMIDÁL

intimidál ✧ megfélemlít

◎ lat *intimidare* ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | *timidus* ‘félénk’ ← *timere* ‘fél’

intimista ✧ *műv* az intimizmus irányzatának képviselője

◎ fr *intimiste* ‘ua.’, lásd INTIMIZMUS

intimitás ✧ meghittség

✧ bizalmas értesülés

◎ ném *Intimität* ‘ua.’, lásd INTIMUS

intimizmus ✧ *műv* főleg csendéleteket és meghitt szobabelsőket ábrázoló posztimpressionista festői irányzat

◎ fr *intimisme* ‘ua.’, lásd INTIM, -IZMUS

intimszféra ✧ magánélet

◎ lásd INTIM, SZFÉRA

intimus ✧ bizalmas barát

◎ lat ff, ‘bizalmas, meghitt’, tkp. ‘legbelső’ ← *intus* ‘belül’

intolerábilis ✧ tűrhetetlen, elviselhetetlen

◎ lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd TOLERÁBILIS

intolerancia ✧ politikai, vallási, faji türelmetlenség

✧ *orv* túlérzékenység bizonyos gyógyszerekre

⊙ lat *intolerantia* ‘ua.’, lásd INTOLERÁNS

intoleráns ✧ türelmetlen, másságot nem tűrő

⊙ lat *intolerans, intolerantis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd TOLERÁNS

intonáció ✧ *nyelvt* hanglejtés

✧ *zene* hangképzés, hangvétél

⊙ ném *Intonation* ‘ua.’, lásd INTONÁL

intonaco [intonako] ✧ *műv* freskófestéshez felrakott felső vakolatréteg

⊙ ol, ‘ua.’ ← *intonacare, intonicare* ‘bevakol’, tkp. ‘beöltöztet’: *in-* ‘be’ | *tonica* ← lat *tunica* ‘tunika, köntös’

intonál ✧ *zene* kezdő hangot megad, énekbe vagy hangszeres játékba kezd

✧ *zene* énekhangot képez, a kellő hangot eltalálja

⊙ késő lat *intonare* ‘ua.’ ← *in tonum* ‘a (kellő) hang szerint’ ← *tonus* ‘hang’ ← gör *tonosz* ‘ua.’, tkp. ‘feszülés’ ← *teinó* ‘feszít’

Lásd még TÓNUS

in toto ✧ teljes egészében

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *totus* ‘egész’

Lásd még TOTÁLIS

intoxikáció ✧ *orv* mérgezés, mérgezettség

⊙ tud lat *intoxicatio* ‘ua.’, lásd INTOXIKÁL

intoxikál ✧ megmérgez

⊙ tud lat *intoxicare* ‘ua.’: lat *in-* ‘bele’ | lásd TOXIKUS

intra- ✧ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) belül, benne, bele

✧ -beli, belüli

⊙ lat *intra* ‘benne, bele’

intrabilitás ✧ *biol* behatolási képesség (pl. a sejtplazmába)

⊙ tud lat *intrabilitas* ‘ua.’ ← *intrabilis* ‘behatolni képes’ ← *intrare* ‘belép, behatol’ ← *intra* ‘bele’

intracelluláris ✧ *biol* sejten belüli

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd INTRA-, CELLULÁRIS

intráda ✧ *szính* belépés, belépő jelenet

✧ *zene* hangszeres zenei bevezetés

⊙ régi ol nyj *intrada* ← ol *entrata* ‘belépés’ ← *entrare* ‘belép’ ← lat *intrare* ‘belép, behatol’ ← *intra* ‘befelé’

intra dominium ✧ *jog* birtokon belül

⊙ lat, ‘ua.’: lásd INTRA-, DOMINIUM

intradós [entrado] ✧ *ép* ívbéllet, a boltív belső, homorú felülete

⊙ fr, ‘ua.’: lat *intra* ‘belül’ | fr *dos* ‘hát, ívhát’ ← lat *dorsum* ‘hát’

Lásd még DORZÁLIS, DOSSZIÉ, EXTRADOS, INDORZÁTUM, INDOSSO

intrakardiális ✧ *anat* a szíven belüli

⊙ tud lat *intracardialis* ‘ua.’: *intra* ‘belül’ | gör *kardia* ‘szív’

intrakontinentális ✧ *földr* a kontinens belsején elhelyezkedő, körülzárt (tenger)

⊙ lásd INTRA-, KONTINENTÁLIS

intrakrusztális ✧ *geol* a földkérgen belüli

⊙ ném *intrakrustal* ‘ua.’: lat *intra* ‘belül’ | *crusta* ‘kéreg’

intrakután ✧ *anat* a bőr rétegei közötti

⊙ ném *intrakutan* ‘ua.’: lat *intra* ‘belül’ | *cutaneus* ‘a bőrhöz tartozó’ ← *cutis* ‘bőr’

intramolekuláris ✧ *kém* a molekulán belül ható

⊙ lásd INTRA-, MOLEKULÁRIS

intra muros [intra műrosz] ✧ nem nyilvánosan, titkosan, bizalmasan

⊙ lat, ‘a falakon belül’: *intra* ‘belül’ | *murus* ‘fal’

intramuszkuláris ✧ *orv* izomba adandó vagy adott (injekció)

⊙ tud lat *intramuscularis* ‘ua.’: lásd INTRA-, MUSCULARIS

intranet ⇨ *számtech* vállalaton, intézményen vagy szervezeten belüli információcserére és -feldolgozásra tervezett hálózat

⊙ ang, 'ua.': lat *intra* 'belül' | ang *net* 'háló, hálózat'

intranszportábilis ⇨ szállíthatatlan, szállításra nem alkalmas

⊙ lat *in-* 'nem' | lásd TRANSPORTÁBILIS

intranukleáris ⇨ *fiz* az atommagon belüli

⊙ lásd INTRA-, NUKLEÁRIS

intranzigencia ⇨ hajthatatlanság, meg nem alkuvás

⊙ lat *intransigentia* 'ua.', lásd INTRANZIGENS

intranzigens ⇨ hajthatatlan, meg nem alkuvó

⊙ lat *intransigens* 'ua.': *in-* 'nem' | lásd TRANZIGENS

intranzitív ⇨ *nyelvt* tárgyatlan, †bennható (ige)

⊙ ném *intransitív* 'ua.': *in-* 'nem' | lásd TRANZITÍV

intraokuláris ⇨ *anat* a szemben belüli

⊙ tud lat *intraocularis* 'ua.': lásd INTRA-, OKULÁRIS

intrauterin ⇨ *orv* méhen belüli

⊙ ném, 'ua.': lat *intra* 'belül' | *uterus* 'méh'

intravaginális ⇨ *orv* hüvelyben belüli

⇨ *orv* a hüvelybe helyezendő, alkalmazandó

⊙ tud lat *intravaginalis* 'ua.': *intra* 'belül, bele' | *vagina* 'női hüvely', ered. 'kardhüvely'

intravaszkuláris ⇨ *orv* éren belüli

⊙ tud lat *intravascularis* 'ua.': lásd INTRA-, VASZKULÁRIS

intravénás ⇨ *orv* gyűjtőérbe adott (injekció)

⊙ magy, ← tud lat *intravenosus* 'ua.': lat *intra* 'bele' | *vena* 'véna, gyűjtőér'

intraventrikuláris ⇨ *anat* a szívkamrán belüli

⊙ tud lat *intraventricularis* 'ua.': lásd INTRA-, VENTRIKULÁRIS

intraver ⇨ *számtech* egy vállalat vagy intézmény hálózatában a belső érintkezést megkönnyítő egyedi szoftver

⊙ ang *intraaware* 'ua.', lásd INTRA-, (SZOFT)VER

intrazonális ⇨ *növ* övezeten belüli, sajátágosan az adott éghajlati övben előforduló (növénytársulás)

⊙ tud lat *intrazonalis* 'ua.': lásd INTRA-, ZÓNA

intrika ⇨ cselszövény, ármány, fondorlat, áskálódás

⊙ magy, lásd INTRIKÁL (a *kapál–kapa* és hasonló szópárok mintájára)

intrikál ⇨ áskálódik, ármánykodik, cselet sző

⊙ ném *intrigueren* ← fr *intriguer* 'ua.' ← lat *intricare* 'összezavar, zavarba ejt': *in-* 'bele' | *tricae* 'baj, kellemetlenség' ← ? (a magyar szóalakra a latin forma hatott)

intrikus ⇨ (mn) cselszövény, ármánykodó, bajkeverő

⇨ (fin) ilyen jellemű ember

⇨ *irod* ilyen karakter drámai műben

⊙ magy, lásd INTRIKA (a *fizika–fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

intrinsic [intrinzik] ⇨ *fiz* tiszta, azaz adalékanyagot és szennyezést nem tartalmazó (félvezető)

⇨ *számtech* rögzített (betűkészlet)

⊙ ang, 'belső, benne rejlő, eredeti' ← kk lat *intrinsecus* 'ua.': ősi lat **intrim* 'befelé' | *secus* 'irányuló, vmit követő' ← *sequi, secutus* 'követ'

in triplo ⇨ három példányban

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ban' | *triplus* 'hármás', lásd TRIPLEX

intro- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) befelé irányuló, bele-

⊙ lat *intro* 'ua.'

introdukción ⇨ *irod* bevezetés, előszó

⊙ lat *introducio* 'ua.': *intro* 'bele' | *ducere, ductum* 'vezet'

introitus [introitusz] ⇨ *vall* a mise bevezető könyörgése

✧ *zene* zenés mise ennek megfelelő tétele

✧ *zene* orgonamű bevezető része

⊙ lat, 'bemenetel': *intro-* 'bele' | *ire, itum* 'megy'

Lásd még EXITUS, ITINERÁRIUM, KOITUSZ

introjekció ✧ *lél* külső tárgynak vagy személynek beépülése az énbe a mélylélektan elmélete szerint

✧ *lél* a külvilág elvárásai és értékelése alapján kialakult énkép a személy tudatában

⊙ tud lat *introiectio* 'ua.', tkp. 'bevetítés': *intro-* 'bele' | *iacere, iactum* 'dob, vet'

Lásd még INJEKCIÓ

intronizáció ✧ trónfoglalás, trónra lépés, királlyá avatás

✧ *vall* főpap beiktatása

⊙ ném *Inthronisation* 'ua.', lásd INTRONIZÁL

intronizál ✧ trónra emel, megkoronáz

✧ *vall* főpapot beiktat

⊙ ném *intronisieren* 'ua.': lat *in-* 'bele, rá' | *thronus* ← gör *thronosz* 'trón'

introspekció ✧ *lél* önmegfigyelés, lelki önvizsgálat

⊙ tud lat *introspectio* 'ua.' ← *introspicere* 'bepillant, szemlél': *intro-* 'bele' | *specere, spectrum* 'néz, figyel'

Lásd még ASPEKTUS, INSPEKCIÓ, RESPEKTUS

introspektív ✧ *lél* befelé forduló, lelki önvizsgálatra hajló, önelemző

⊙ ném *introspektiv* 'ua.', lásd INTROSPEKCIÓ

introvertált ✧ *lél* befelé forduló, a belső hatások iránt fogékony, zárkózott (lelkialkat)

⊙ ném *introvertiert* 'ua.': lat *intro-* 'befelé' | *vertere, versum* 'fordít, fordul'

introverzió ✧ *lél* lelki befelé fordulás, elzárkózás a külső hatásoktól

⊙ tud lat *introversio* 'ua.', lásd INTROVERTÁLT

intrúzió ✧ *geol* a magma benyomulása és felnyomulása a korábban keletkezett kőzetekbe

⊙ tud lat *intrusio* 'ua.', tkp. 'betolakodás' ← lat *intrudere, intrusum* 'rátör, betolakodik, benyomakodik': *in-* 'bele' | *trudere* 'nyom, lök'

intruzív ✧ *geol* a mélységből feltoluló olvadékos, magmás (kőzet)

⊙ ném *intrusiv* ← fr *intrusif* 'betolakodó, behatoló', lásd INTRÚZIÓ

intubáció ✧ *orv* cső bevezetése testüregbe

⊙ tud lat *intubatio* 'ua.': *in-* 'bele' | *tubus* 'cső'

intuíció ✧ ösztönös megérezés, felismerés

✧ *fil* képesség az igazság élményszerű felismerésére

✧ megsejtés, sugallat, ösztön

⊙ újk lat *intuitio* 'ua.' ← *intueri, intuitus* 'megszemlél, megfontol': *in-* (nyomósító) | *tuere* 'megfigyel'

intuicionizmus ✧ *fil* olyan nézet, mely szerint a matematika a logikától és érzéki tapasztalatoktól független, fogalmi belső belátás alapján önmagukat magyarázzák

✧ *fil* az erkölcsi fogalmaknak hasonló függetlenséget tulajdonító elmélet

⊙ ang *intuitionism* 'ua.', lásd INTUÍCIÓ, -IZMUS

intuitív ✧ ösztönös megérezésen, élményszerű felismerésen alapuló

✧ sugallatszerű, ihlet sugallta

⊙ ném *intuitiv* 'ua.', lásd INTUÍCIÓ

intuitivizmus ✧ *fil* Bergson francia filozófus elmélete, amely szerint a valóság megismeréséhez az ösztönös felismerés, nem pedig az érzéki tapasztalat és az értelem vezet el

⊙ fr *intuitivisme* 'ua.', lásd INTUITÍV, -IZMUS

in tyrannos [in tirannosz] ✧ a zsarnokok ellen

⊙ lat, 'ua.': *in* '-ba, ellen' | lásd TIRANNUS

inuit ✧ *népr* az eszkimók önmegnevezése

⊙ eszkimó, 'emberek'

inulin ✧ *biokém* szükség esetén gyümölcscukorrá lebomló poliszacharid, sok növény tartalék tápanyaga, amely pl. föld alatti gumókban halmozódik fel

⊙ ang *inulin* ‘ua.’: lat *inula* ‘örvénygyökér’ (először ebből állították elő) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

inundáció ⇨ áradás, árvíz

⊙ lat *inundatio* ‘ua.’ ← *inundare* ‘eláraszt’: *in-* ‘bele’ | *unda* ‘hullám’

in usum [in úzum] ⇨ (valaki) használatára

⊙ lat, ‘ua.’: *in-* ‘-ra’ | *usus* ‘használat’ ← *uti, usum* ‘használ’

Lásd még UTILIZÁL, ÚZUS

invalid ⇨ jog érvénytelen

⇨ erőtlén

⊙ ang, ném *invalid* ‘ua.’, lásd INVALIDUS

invalidál ⇨ † jog érvénytelenít

⇨ elerőtlenít

⊙ ném *invalidieren* ‘ua.’, lásd INVALID

invalidus ⇨ † rokkant, munkaképtelen

⇨ hadirokkant

⊙ lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *validus* ‘egészséges, életerős’ ← *valere* ‘jól van, egészséges’

invar ⇨ *koh* kis hőtágulású vas-nikkel ötvözet

⊙ ném márkanév ← lat *invar(iabilis)* ‘nem változó’, lásd INVARIÁBILIS

invariábilis ⇨ változatlan, állandó

⊙ lat *invariabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *variabilis* ‘változékony’ ← *variare* ‘váltakozik’

invariáns ⇨ (fn) *mat* olyan mennyiség vagy kifejezés, amely leképezés, átalakítás vagy más művelet során változatlan marad

⇨ (mn) változatlan értékű, változatlanul maradó

⊙ ném *Invariant* ‘ua.’: lat *in-* ‘nem’ | lásd VARIÁNS

invázió ⇨ *kat* betörés, lerohanás, előzőnlés

⇨ tömeges támadás

⊙ lat *invasio* ‘ua.’ ← *invadere, invasum* ‘behatol, benyomul’: *in-* ‘bele’ | *vadere* ‘megy’

invazív ⇨ *orv* a szervezetbe erővel vagy művi úton behatoló

⊙ ném *invasiv* ‘ua.’, lásd INVÁZIÓ

invektíva ⇨ éles támadás, kirohanás (valaki ellen)

⊙ ném *Invective* ← fr *invective* ‘ua.’ ← lat *invehere, invectum* ‘nekitámad, ócsárol’: *in-* ‘bele’ | *vehere* ‘hoz, visz, rohan’

invenció ⇨ találékonyság, leleményesség

⇨ ötlet, lelemény

⇨ művészi alkotóképesség

⇨ *zene* rövid, többszólamú imitációs zenei forma

⊙ lat *inventio* ‘ua.’ ← *invenire, inventum* ‘rátalál, rájön’: *in-* ‘bele, rá’ | *venire* ‘jön’

Lásd még ADVENT, PREVENCIÓ, PROVENIENCIA, SZUBVENCIÓ

invenciózus ⇨ leleményes, találékonny, ötletgazdag

⊙ magy, ‘ua.’, lásd INVENCIÓ (a *tendencia–tendenciózus* és hasonló szópárok mintájára)

inventár vagy **inventárium** ⇨ leltár, tárgyjegyzék

⊙ ném *Inventar* ← kk lat *inventarium* ‘ua.’ ← *invenire, inventum* ‘rátalál’, lásd INVENCIÓ

inventúra † ⇨ leltározás, rovancs, összeírás

⊙ kk lat *inventura* ‘ua.’, lásd INVENTÁR

invertál ⇨ megfordít, átfordít, átalakít

⊙ lat *invertere, inversum* ‘megfordít’: *in-* (nyomósító) | *vertere* ‘fordít’

Lásd még VERZIÓ

invertáz ⇨ *kém* a répacukrot szőlő- és gyümölcscukorra lebontó enzim

⊙ ang, ném *invertase* ‘ua.’: lásd INVERTÁL | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

Invertebrata ⇨ *áll* gerinctelenek, gerinctelen állatok rendje

⊙ tud lat seml tbsz ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *vertebratus* ‘gerinces’, tkp. ‘csigolyás’ ← *vertebra* ‘csigolya’ ← *vertere* ‘fordít’

inverter ⇨ *vill* egyenáramot váltóárammá átalakító berendezés

⇨ *inf* jel vagy impulzus fázisát 180 fokkal megfordító áramkör

⊙ ang. ‘megfordító’ ← *invert* ‘megfordít’ ← lat, lásd INVERTÁL

inverz ⇨ *mat* fordított, megfordított (művelet, függvény)

⇨ ellenkező, ellentett

⊙ ném *invers* ‘ua.’, lásd INVERTÁL

inverzió ⇨ megfordítás, átfordítás, befordulás

⇨ *stil* szórendbontás, fordított szórend mint stilisztikai eszköz

⇨ *orv* szervek rendellenes helyzete

⇨ *met* az a helyzet, amikor a talajközeli légréteg hidegebb, mint a felette lévő

⊙ lat *inversio* ‘ua.’, lásd INVERTÁL

investment company [investment kampeni]

⇨ *közg* beruházási társaság

⊙ ang. ‘ua.’: *investment* ‘beruházás’ ← *invest* ‘beruház’, lásd INVESZTÁL | *company* ‘társaság’, lásd KOMPÁNIA

investál ⇨ *közg* beruház, befektet

⊙ ném *investieren* ‘ua.’ ← késő lat *investire* ‘felöltöztet’: *in-* ‘bele’ | *vestis* ‘ruha’

investíció ⇨ *közg* befektetés, beruházás

⇨ *vall* püspöki beiktatás

⊙ ném *Investition* ‘ua.’, lásd INVESZTÁL

investigáció ⇨ † nyomozás, kutatás

⊙ lat *investigatio* ‘ua.’ ← *investigare* ‘kinyomoz’: *in-* ‘bele’ | *vestigium* ‘lábnyom’

investitúra ⇨ *vall* püspök vagy más egyházi méltóság beiktatása

⊙ lat *investitura* ‘ua.’, tkp. ‘beöltöztetés’ ← késő lat *investire* ‘felöltöztet’: *in-* ‘bele’ | *vestis* ‘ruha’

investor ⇨ *közg* befektető, beruházó

⊙ ang *investor* ‘ua.’ ← *invest* ‘beruház’, lásd INVESZTÁL

inveterált ⇨ † megrögzött

⇨ megrögződött, meggyökeresedett, megkövesedett

⊙ lat *inveteratus* ‘megöregedett, megrögzült, meggyökeresedett’ ← *inveterare* ‘megöregszik, megrögzül’: *in-* ‘bele’ | *vetus, veteris* ‘öreg’

Lásd még VETERÁN

inviáció ⇨ útbaigazítás

⊙ lat *inviatio* ‘ua.’ ← *inviare* ‘útbaigazít’: *in-* ‘bele’ | *via* ‘út’

in vicem ⇨ kölcsönösen

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ba’ | lásd VICE VERSA

invidiózus ⇨ † irigy

⊙ lat *invidiosus* ‘ua.’ ← *invidia* ‘irigység’ ← *invidere* ‘irigy szemmel néz’: *in-* ‘bele’ | *videre* ‘lát’

inviolábilis ⇨ sérthetetlen

⊙ lat *inviolabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd VIOLÁL

invitáció ⇨ meghívás

⊙ lat *invitatio* ‘ua.’, lásd INVITÁL

invitál ⇨ meghív

⇨ felkér, felhív, felszólít valamire

⊙ lat *invitare* ‘ua.’: *in-* ‘bele’ | *vitus* ‘hajlandó’

invitatórium ⇨ *vall* az esti istentiszteletre vagy imaórára felszólító ének

⊙ lat, ‘ua.’, lásd INVITÁL

in vitro ⇨ kísérleti úton, lombikban (végzett, pl. megtermékenyítés)

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *vitrum* ‘üveg’

in vivo ⇨ élőben, az élő szervezetben

⊙ lat, ‘ua.’: *in* ‘-ban’ | *vivus* ‘élő’ ← *vivere* ‘él’

invizibilis ⇨ láthatatlan

⊙ lat *invisibilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd VIZIBILIS

invokáció ⇨ *irod* felfohászzkodás, a múzsák vagy más istenség segítségével hívása nagyobb költői mű elején

⊙ lat *invocatio* ‘ua.’, lásd INVOKÁL

invokál ⇨ felhív, felszólít, megidéz

⇨ *irod* (múzsát) segítségével hív

⊙ lat *invocare, invocatum* ‘ua.’: *in-* (nyomósító) | *vocare* ‘hív, szólít’ ← *vox, vocis* ‘hang’

Lásd még VOKÁLIS, VOKS

involúció ⇨ *mat* kétirányú transzformáció, amely végül az eredeti alakzathoz vezet vissza

⇨ *orv* egy szerv visszaalakulása eredeti méretére (pl. a méhészülés után)

⇨ *orv* öregkori visszafejlődés

⊙ lat *involutio* ‘begöngyölés’, lásd INVOLVÁL

involvál ⇨ magában foglal (mint elkerülhetetlen következményt), maga után von

⊙ lat *involvere, involutum* ‘begöngyöl’: *in-* ‘bele’ | *volvere* ‘gördít, fordít’

invulnerábilis ⇨ sebezhetetlen, sérthetetlen

⊙ lat *invulnerabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd VULNERÁBILIS

inzer ⇨ *műsz* televíziós mozgóképbe illesztett állókép vagy felirat

⊙ ang *insert* ‘ua.’, tkp. ‘beillesztés’ ← lat *inserere, insertum* ‘beilleszt’: *in-* ‘bele’ | *serere* ‘illeszt’

Lásd még DISSZERTÁL, INSZERCIO

inzisztál ⇨ erősködik, ragaszkodik (álláspontjához), kitart (véleménye mellett)

⊙ lat, ‘ua.’, ered. ‘melléje áll’: *in-* ‘bele, melléje’ | (*si*)*stere* ‘megáll’ ← *stare* ‘áll’

inzuláció ⇨ *biol* a földrajzi elszigetelődés hatása a fajok kialakulására, ill. konzerválódására

⊙ tud lat *insulatio* ‘ua.’ ← késő lat *insulare* ‘elszigetel’ ← *insula* ‘sziget’ ← ?

Lásd még INZULIN, IZOLÁL

inzuláris ⇨ szigetszerű, szigetjellegű, a szigetlétből fakadó

⊙ tud lat *insularis* ‘ua.’ ← *insula* ‘sziget’

inzulin ⇨ *orv* a hasnyálmirigyben található Langerhans-szigetek nevű sejtcsoport hormonja, amely a vércukor szintjét szabályozza

⊙ ang *insulin* ‘ua.’: lat *insula* ‘sziget’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

inzulinémia ⇨ *orv* rendellenesen sok inzulin jelenléte a vérben

⊙ tud lat *insulinaemia* ‘ua.’: lásd INZULIN | gör *haima* ‘vér’

inzultál ⇨ nyilvános helyen durván megsért

⇨ tetteleg bántalmaz

⊙ lat gyak *insultare* ‘(neki)ugrál, kicsúfol, gúnyt űz belőle’ ← *insilire, insultum* ‘ráugrik’: *in-* ‘bele’ | *salire* ‘ugrik’

Lásd még ASSZÓ, SZALTÓ

inzultus ⇨ bántalmazás, tetteleges sértés

⊙ lat *insultus* ‘gúny, sértés’, lásd INZULTÁL

inzsellér † ⇨ földmérő

⊙ magy, (*nn*→*nl* elhasonulás eredménye) ered. *inzsenér* ← ném *Ingenieur* [inzensiőr] ← fr *ingénieur* ‘mérnök’ ← kk lat *ingenium* ‘hadi gépezet’, lásd INGÉNIUM

ion ⇨ *vill* elektromos töltésű anyagi részecske

⊙ ang *ion* ‘ua.’ (Faraday leleménye) ← gör seml *ion* ‘menő’ (elektromos erőterben az ~ az ellenkező pólus felé megy) ← *ión* ‘ua.’ ← *eimi* ‘megy’

ión lásd JÓN

ionemisszió ⇨ ionok kilépése gázba vagy vákuumba

⊙ lásd ION, EMISSZIÓ

ionizáció ⇨ *vill* ionizál(ód)ás

⊙ ném *Ionisation* ‘ua.’, lásd IONIZÁL

ionizál ⇨ *vill* semleges anyagi részecskét ionná alakít elektron leszakításával, ill. hozzáadásával

⊙ ném *ionisieren* ‘ua.’, lásd ION

ionkoncentráció ⇨ *fiz* egységnyi térfogatban vagy tömegben található ionok mennyisége

⊙ lásd ION, KONCENTRÁCIÓ

ionométer ⇨ *fiz* a levegőben lévő ionok számát, ill. koncentrációját mérő műszer

⊙ ném *Ionometer* ‘ua.’: lásd ION | gör *metreó* ‘mér’

ionoszféra ⇨ *met* a légkör legfelső rétege, ahol a levegőmolekulák többsége ionizált állapotban van

⊙ ang *ionosphere* ‘ua.’: lásd ION, SZFÉRA

iontoforézis ⇨ *orv* gyógyszer bejuttatása a szervezetbe a bőrön vagy nyálkahártyán keresztül galvánárammal, tehát ionizált állapotban

⊙ tud lat *iontophoresis* ‘ua.’: gör *ion*, *iontosz* ‘ion’ | *phoreszisz* ‘szállítás’ ← *phoreó* ‘visz’

ióta ⇨ *nyelvt* a görög ábécé kilencedik betűje, ι, Ι, hangértéke *i*

⊙ gör *iota* ‘ua.’ ← sémi (föníciai) *jod* ‘kéz’ (az ~ eredetileg a kéz piktogramja volt)

Lásd még JOTTA

ipekakuána ⇨ *növ* Braziliában honos félcserje

⇨ *gyógysz* ennek gyökeréből készített köptető gyógyszer

⊙ tud lat *ipecacuana* ← port *ipecacuanha* ← guarani indián *ipe-kaa-guanya* ‘kis hánytató növény’

ippon ⇨ *sport* győzelmet jelentő dobás a cselgáncsban

⊙ jap, ‘ua.’

ipse ⇨ † az illető, ő maga

⇨ *biz* ember, alak, muki

⊙ lat, ‘ő (maga)’

ipso facto [ipszó faktó] ⇨ magából a tényből (kifolyólag)

⊙ lat, ‘ua.’: *ipse* ‘maga’ | lásd FAKTUM

ipso iure [ipszó júre] ⇨ a jog rendelkezéseiből (kifolyólag)

⊙ lat, ‘ua.’: *ipse* ‘maga’ | *ius*, *iuris* ‘jog’

ipszilon ⇨ *nyelvt* az y betű neve

⇨ a görög ábécé huszadik betűje, υ, Υ, ókori hangértéke *ü*

⊙ kk lat *ypsilon* ‘ua.’ ← gör *ü pszilon* ‘csupas, egyszerű (ti. egytagú) ü’ (a bizánci korban már ugyanúgy hangzott a kétbetűs *ei* és *oi* is, vagyis *i*-nek)

ipszilonista ⇨ *nyelvt* a kiejtés elvét képviselő, tehát a *mongya*, *láttya* írásmódot ajánló irányzat a 18. század végén és a 19. század elején zajlott „helyesírási háborúban” (szemben a jottisták javasolta *mondja*, *látja* formákkal)

⊙ lásd IPSZILON, -ISTA

iranista ⇨ *tud* az iranisztika művelője

⊙ ném *Iranist* ‘ua.’, lásd IRANISZTIKA

iranisztika ⇨ az iráni (perzsa) nyelvvel és kultúrával foglalkozó tudományág

⊙ ném *Iranistik* ‘ua.’ ← *Irán*, Perzsia modern neve ← óperzsa *árya*, lásd ÁRJA

iridektómia ⇨ *orv* a szivárványhártya (részleges) eltávolítása műtéti úton

⊙ tud lat *iridectomia* ‘ua.’: lásd ÍRISZ | gör *ektomé* ‘kimetszés’: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág’

irídium ⇨ *kém* ezüstfém, igen kemény fém elem

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *irisz*, *iridosz* ‘szivárvány’ (az ~ vegyületei változatos színűek) | *-ium* vegyi elemre utaló toldalék

iridodialízis ⇨ *orv* a szivárványhártya leválása vagy műtéti leválasztása

⊙ tud lat *iridodialysis* ‘ua.’, lásd ÍRISZ, DIALÍZIS

irish stew [ájris sztjú] ⇨ *konyha* ír gulyás, leves bárányhúsból, káposztából és burgonyából

⊙ ang, ‘ua.’: *Irish* ‘ír’ | *stew* ‘párolt ételnemű’ ← *stew* ‘párol’ ← ófr *estuver* ‘gőzöl’ ← ?

irisz ⇨ *növ* nőszirm

⇨ *orv* a szem szivárványhártyája

⊙ lat *iris* ‘ua.’ ← gör *irisz*, *iridosz* ‘szivárvány, nőszirm’

iriszdiagnosztika ⇨ *orv* betegségek felismerése a szivárványhártyán talált elváltozásokból

⊙ lásd ÍRISZ, DIAGNOSZTIKA

irizál ⇨ szivárványszínekben játszik

⊙ ném *irisieren* ← fr *iriser* ‘ua.’, lásd ÍRISZ

irokéz ⇨ *népr* (fn) észak-amerikai (kanadai) indián népcsoport, ehhez tartozó személy

⇨ (mn) e néppel kapcsolatos

⊙ ném *Irokese* ← fr *Iroquois* ‘ua.’ ← algonkin indián *iroku* ‘igazi kígyók’

irónia ⇨ rejtett, finom gúny, naivságot tettető, szellemes gúnyolódás

⊙ lat *ironia* ‘ua.’ ← gör *eirónēia* ‘tudatlanságot szinlelő kérdezőgetés’ ← *eirón* ‘szinlelő’, tkp. ‘beszélő’ ← *eiró* ‘mond, kijelent’

ironikus ⇨ iróniát rejtő, szellemesen gunyoros

⊙ ném *ironisch* ‘ua.’, lásd IRÓNIA

ironizál ⇨ ironikusan fejezi ki magát, szellemesen gúnyolódik

⊙ ném *ironisieren* ← fr *ironiser* ‘ua.’, lásd IRONIKUS

irracionalis ⇨ oktalan, ésszerűtlen

⇨ *fil* észfeletti, logikai fogalmakkal ki nem fejezhető

⇨ *mat* végtelen, nem szakaszos (tizedes tört)

⊙ lat *irrationalis*, tkp. *in-rationalis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd RACIONÁLIS

irracionalitás ⇨ észfelettség, ésszerűtleség

⊙ lat *irrationalitas* ‘ua.’, lásd IRRACIONÁLIS

irracionalizmus ⇨ *fil* bölceleti felfogás, mely szerint az értelem nem képes a valóságot logikai úton feltárni, megismerni

⊙ ném *Irrationalismus* ‘ua.’, lásd IRRACIONÁLIS

irradiáció ⇨ kisugárzás

⇨ *orv* kisugárzó fájdalom

⇨ *fiz* szétsugárzás

⊙ tud lat *irradiatio*, tkp. *in-radiatio* ‘besugárzás’: *in-* ‘bele’ | *radiare* ‘sugároz’ ← *radius* ‘sugár, küllő’

Lásd még RADIÁTOR, RÁDIÓ

irreális ⇨ valószerűtlen

⇨ képzeletbeli, a valóságban nem létező

⇨ megvalósíthatatlan

⊙ kk lat *irrealis*, tkp. *in-realis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd REÁLIS

irrealitás ⇨ valószerűtlenség

⇨ valaminek nem reális volta

⊙ kk lat *irrealitas* ‘ua.’, lásd IRREÁLIS

irredenta ⇨ az irredentizmus híve

⇨ e mozgalommal, ennek követeléseivel kapcsolatos

⊙ ol (*Italia*) *irredenta* ‘a meg nem váltott, fel nem szabadított (Itália)’ (az 1860-as évektől az osztrák s francia kézen lévő olaszlakta területek felszabadítását célzó mozgalom jelszava): *in-* ‘nem’ | *redento* ‘megváltott, felszabadított’ ← *redimere*, *redento* ‘megvált, kivált’ ← lat *redimere* ‘visszavásárol, (rabszolgát) kivált’: *re(d)-* ‘vissza, újra’ | *emere* ‘vásárol’

irredentizmus ⇨ olyan mozgalom, amely más országok területeinek elcsatolását követeli etnikai alapon vagy történelmi jogokra hivatkozva

⊙ ol *irredentismo* ‘ua.’, lásd IRREDENTA, -IZMUS

irreducibilis ⇨ *tud* az eredetire vissza nem vezethető

⇨ *orv* vissza nem állítható, a helyére vissza nem tehető

⊙ tud lat, ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *reducibilis* ‘visszavezethető’ ← *reducere* ‘visszavezet’: *re-* ‘vissza’ | *ducere* ‘vezet’

Lásd még DUCE, KONDUKCIÓ

irregularis ⇨ szabálytalan, szabályozatlan

⇨ *kat* nem a hadsereg kötelékébe tartozó (csapat)

⊙ lat *irregularis*, tkp. *in-regularis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd REGULÁRIS

irregularitás ⇨ szabálytalanság, rendetlenség, szervezatlenség

⊙ lat *irregularitas* ‘ua.’, lásd IRREGULÁRIS

irreleváns ⇨ lényegtelen, jelentéktelen, az adott ügyben nem számító

⊙ lat *irrelevans* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd RELEVÁNS

irreligiózus ⇨ vallástalan

⊙ lat *irreligiousus*, tkp. *in-religiosus* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd RELIGIÓZUS

irremediábilis ⇨ orvosolhatatlan, jóvátehetetlen

⊙ lat *irremediabilis*, tkp. *in-remediabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *remediare* ‘orvosol’, lásd REMÉDIUM

irreponibilis ⇨ *orv* helyre nem tehető (csont)

⇨ *orv* vissza nem helyezhető (sérv)

⊙ tud lat *irreponibilis*, tkp. *in-reponibilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *reponibilis* ‘visszatehető’, lásd REPONÁL

irreparábilis ⇨ jóvátehetetlen, helyrehozhatatlan

⊙ lat *irreparabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *reparabilis* ‘kijavítható’, lásd REPARÁL

irreszuscitábilis ⇨ *orv* újjáéleszthetetlen

⊙ tud lat *irresuscitabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *re-* ‘újra, újjá’ | *suscitabilis* ‘felkelthető’ ← *suscitare* ‘felkelt, feléleszt’: *su(b)s* ‘(alulról) fel’ | *citare* ‘hív, idéz’

irreverzibilis ⇨ visszafordíthatatlan, csak egy irányban ható, végezhető

⇨ *mat* megfordíthatatlan

⊙ lat *irreversibilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd REVERZIBILIS

irrevokábilis ⇨ visszavonhatatlan

⊙ lat *irrevocabilis* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | *revocabilis* ‘visszavonható’, lásd REVOKÁL

irrezolúció ⇨ határozatlanság, habozás, tétovázás, bátortalanság

⊙ lat *irresolutio*, tkp. *in-resolutio* ‘ua.’: *in-* ‘nem’ | lásd REZOLÚCIÓ

irrigáció ⇨ *orv* beöntés, ♯allóvet

⇨ *orv* hüvelyöblítés

⇨ *mezőg* mesterséges öntözés

⊙ lat *irrigatio* ‘ua.’, lásd IRRIGÁL

irrigál ⇨ *orv* beöntést ad

⇨ *orv* hüvelyöblítést végez

⇨ *mezőg* öntöz

⊙ lat *irrigare, irrigatum*, tkp. *in-rigare* ‘áraszt, öntöz’: *in-* ‘bele’ | *rigare* ‘vizet vezet’

irrigátor ⇨ *orv* beöntéshez való készülék

⇨ *orv* hüvelyöblítő készülék

⊙ tud lat *irrigator* ‘ua.’, lásd IRRIGÁL

irrigoszkópia ⇨ *orv* kontrasztbeöntés

⇨ *orv* beöntéses röntgenvizsgálat

⊙ tud lat *irrigoscopia* ‘ua.’: lásd IRRIGÁL | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

irritábilis ⇨ ingerlékeny, túlérzékeny

⊙ lat *irritabilis* ‘ua.’, tkp. ‘ingerelhető’, lásd IRRITÁL

irritabilitás ⇨ *orv* ingerlékenység, beteges túlérzékenységek

⇨ *biol* élő szervezeteknek az a képessége, hogy a külvilág ingereire választ adnak

⊙ tud lat *irritabilitas* ‘ua.’, lásd IRRITÁBILIS

irritáció ⇨ *orv* enyhe gyulladás, bántalom

⇨ *átv* bosszúság

⊙ tud lat *irritatio* ‘ua.’, lásd IRRITÁL

irritál ⇨ ingerel, izgat, bosszant

⇨ idegesít, nyugtalanít

⊙ lat gyak *irritare, irritatum* ‘ingerel, bosszant’ ← *irrio* vagy *hirrio* ‘dühösen morog’

ischaemia [isémia, iszkémia] ⇨ *orv* helyi vérszegénység a vér odajutásának akadálya miatt

⊙ tud lat *ischaemia* ‘ua.’: gör *iszkhon* ‘akadály’ | *haima* ‘vér’

ischias lásd ISIÁSZ

isiász ⇨ *orv* derékzsába

⇨ az ülőideg zsábája

⊙ ném *Ischias* ← lat *ischias* ‘ua.’ ← gör *iszkhiasz* ‘csípőfájdalom’ ← *iszkhion* ‘csípő’

isler ⇨ *konyha* omlós tésztából készült lekváros, csokoládés sütemény

⊙ ném *Ischler* ‘ua.’, tkp. ‘(Bad) Ischl ausztriai fürdőhelyről való’

islog ⇨ *ölt* fényes kis fémlemezekből vagy csillagokból álló boglárfele ruhadisz, ered. ‘fémveret’

⊙ baj-oszt *schlog* ← ném *Schlag* ‘ütés, veret’ ← *schlagen* ‘üt, ver’

Lásd még SLÁGER

iso- lásd IZO-

ispotály ⇨ † kórház, betegház

⇨ szegényház, menhely

⊙ régi ném *Spital* ‘ua.’, lásd HOSPITÁLY¹

-ista a tudományos szakszókincs gyakori főnévképző toldalékként utal:

⇨ eszmei, politikai, tudományos vagy művészeti irányzat hívére, követőjére, gyakorlójára (*idealista*, *populista*, *technicista*, *expresszionista*)

⇨ vallási vagy más tant hirdető személy követőjére (*buddhista*, *marxista*)

⇨ valamely tanintézetet látogató, ill. valamely sportot űző személyre (*gimnazista*, *egyetemista*, *biciklista*)

⇨ valamely szenvedély rabjára (*alkoholista*, *morfínista*)

⊙ lat *-ista* ← gör *-isztész* ‘ua.’ (a fenti harmadik csoport kivételével az ~ mindig párhuzamba állítható valamely IZMUSsal)

isthmus lásd ISZTMOSZ

iszkhiász lásd ISIÁSZ

iszlám ⇨ *vall* a mohamedán vallás

⊙ arab, ‘önátadás, belenyugvás, megbékélés (Allah akaratában)’ ← *aszlama* ‘megbékélt’ ← *szálám* ‘béke, megnyugvás’

isztmosz ⇨ *földr* földszoros, keskeny földnyelv

⊙ gör *isztmosz* ‘ua.’ (nagybetűvel ‘a korinthoszi földszoros’) ← *ithma* ‘lépés’

italianista ⇨ *tud* az olasz nyelv, irodalom és műveltség tudós szakértője, kutatója

⊙ ném *Italianist* ‘ua.’ ← ol *italiano* ‘olasz, talján’, tkp. ‘itáliai’

italianizál ⇨ elolaszosít

⊙ ném *italianisieren* ‘ua.’ ← ol *italiano* ‘olasz, talján’, tkp. ‘itáliai’

italics [iteliksz] ⇨ *számtech* dőlt betű, kurzív

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat *Italicus* ‘itáliai’ (mert Aldus Manutius velencei nyomdász vezette be 1501-ben), lásd ITALIKUS

italikus ⇨ *tört* az ókori Itáliában élt, latin vagy vele rokon nyelvet beszélt népek (latinok, szabinok, oszkok, umberek stb.) összefoglaló neve

⊙ lat *Italicus* ← gör *Italikosz* ‘itáliai’ ← *Italia* ← óitáliai (oszk) *Viteliu* (?) ‘borjak földje’

item ⇨ † továbbá

⇨ ugyanúgy, hasonlóképpen, ismét

⊙ lat, ‘ua.’ ← *ita* ‘így’ (jegyzék egyes tételeinek bevezető szava)

iteráció ⇨ *mat* fokozatos közelítés, egy adott eljárásnak egyre pontosabb értéket adó többszöri megismétlése

⊙ lat *iteratio* ‘ua.’ ← *iterare*, *iteratum* ‘ismétel’ ← *iterum* ‘még egyszer’

iteratív ⇨ ismétlődő, ismétlő

⊙ lat *iterativ* ‘ua.’, lásd ITERÁCIÓ

iterativum ⇨ *nyelvt* gyakorító ige

⊙ lat (*verbum*) *iterativum* ‘gyakorító’, tkp. ‘ismételgető (ige)’, lásd ITERATÍV

itinerárium ⇨ útikönyv

⇨ útiterv, útinapló

⇨ *orv* vajt szonda a szike vezetésére műtét során

⊙ kk lat *itinerarium* ‘ua.’ ← *itinerare* ‘utazik’ ← *iter*, *itineris* ‘út’ ← *ire*, *itum* ‘megy’

Lásd még EXITUS, INTROITUS, KOITUSZ

iterbium ⇨ *kém* ezüstfehér kémiai elem a ritkaföldfémek csoportjából

⊙ tud lat *ytterbium* ‘ua.’ ← *Ytterby* [ütterbü] svéd város, a lelőhely nevéből

ittrium ⇨ *kém* szürkés színű, por alakú kémiai elem

⊙ tud lat *yttrium* ‘ua.’ ← *Ytterby* svéd város, a lelőhely nevéből

ivrit ⇨ *nyelvi* újhéber, a klasszikus hébernek a 19. század végén felújított és modernné fejlesztett változata, Izrael állam hivatalos nyelve

⊙ héb, 'ua.'

izallobár ⇨ *met* folytonos vonal, amely az azonos légnymásváltozású helyeket köti össze az időjárási térképeken

⊙ gör *iszosz* 'azonosan' | *allosz* 'más' | *barüsz* 'nehéz'

izanemone ⇨ *met* folytonos vonal, amely az azonos széljárású helyeket köti össze az időjárási térképeken

⊙ ném *Isanemone* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos' | *anemóné* 'szél'

izentropikus ⇨ *fiz* állandó entrópiájú, hőcserével nem járó (folyamat)

⊙ ném *isentropisch* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos' | lásd ENTRÓPIA

izepifán ⇨ *geom* azonos felszínű, de eltérő alakú (térbeli idomok)

⊙ ném *isepiphan* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *epiphaneia* 'megjelenés, külső, felület, felszín', lásd EPIFÁNIA

izmaelita ⇨ *tört* mohamedán kereskedő az Árpád-korban, böszörmény

⊙ lat *Ismaelita* 'ua.' ← héb *Izmael* vagy *Ismael* (Ábrahám elsőszülött fia, a Biblia szerint az arabok ősatyja) 'meghallgat az Isten'

izmus ⇨ *mív* forradalmian újító művészeti irányzat a 19–20. századból (mint *futurizmus*, *dadaizmus*, *expresszionizmus* stb.)

⊙ közös szövegződésük elvonása, lásd -IZMUS

-izmus a tudományos szakszókincs gyakori főnévképző toldalékként utal:

⇨ eszmei, vallási, politikai irányzatra (platonizmus, huszitizmus, ausztromarxizmus)

⇨ újító művészeti irányzatra (lásd IZMUS)

⇨ cselekvésre, működésre (vandalizmus, metabolizmus)

⇨ betegsésre, mérgezésre, kóros állapotra (alkoholizmus, morfinizmus)

⇨ valamilyen nyelvet jellemző sajátos fordulatra (germanizmus, anglicizmus)

⇨ valamilyen kifejezőmódra (eufemizmus, szolecizmus)

⊙ lat *-ismus* ← gör *-iszmosz* 'ua.' (pl. *osztrakiszmosz* 'cserépszavazás' az *osztrakon* 'cserépdarab' szóból) (a fenti utolsó csoport kivételével az ~ végű szavak mindig párhuzamba állíthatók egy -ISTA toldalékúval)

izo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) azonos, változatlan, egyenlő

⇨ *kém* elágazó szénláncú

⊙ gör *iszosz* 'azonos'

izoagglutinin ⇨ *orv* a saját vörösvérsejteket agglutináló ellenanyag

⊙ tud lat *isoagglutinin* 'ua.': lásd IZO-, AGGLUTININ

izoantigén ⇨ *gen* sejt vagy testnedv olyan összetevője, amely ellenanyag termelésére serkent egy azonos fajú, de genetikailag különböző másik egyedet

⊙ lásd IZO-, ANTIGÉN

izobár ⇨ *met* folytonos görbe vonal, amely az egyenlő légnymású helyeket köti össze az időjárási térképen

⊙ ang *isobar* 'ua.': gör *iszosz* 'egyenlő' | *barosz* 'súly'

izobát ⇨ *földr* folytonos vonal, amely folyó- vagy állóvíz azonos mélységű pontjait köti össze a térképen

⊙ ang *isobath* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *bathosz* 'mélység'

izobatikus ⇨ *földr* azonos vízmélységű pontokat összekötő (görbe)

⊙ ang *isobathic* 'ua.', lásd IZOBÁT

izobront ⇨ *met* olyan pontokat összekötő vonal időjárási térképen, amelyeken azonos a viharok vagy zivatarok gyakorisága

⊙ ang *isobront* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *bronté* 'mennydörgés'

Lásd még BRONTOSZAURUSZ

izochor ⇨ *fiz* olyan (halmaz)állapotváltozás, amelynek során a térfogat nem változik

⊙ ném *isochor* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *khórosz* 'tér, hely'

izociklusos ⇨ *kém* olyan ciklusos vegyületek jelzője, amelyekben a gyűrűvázat kizárólag szénatomok alkotják

☉ lásd IZO-, CIKLUSOS

izodiametrikus ⇨ *geom* vízszintesen és függőlegesen azonos hosszúságú

☉ lásd IZO-, DIAMETRIKUS

izodinám ⇨ *földr* a földfelszín azonos mágneses térerősségű pontjait összekötő (vonal)

⇨ *biol* azonos energiaértékű, bár eltérő mennyiségű (tápanyagok)

☉ ném *isodynam* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *dünamisz* 'erő'

izodinámia ⇨ *biol* a tápenergia (kalória) azonossága két különféle élelmiszer eltérő mennyisége között

☉ ném *Isodynamie* 'ua.', lásd IZODINÁM

izoelektromos ⇨ *vill* azonos villamos potenciállal bíró

☉ lásd IZO-, ELEKTROMOS

izoenzim ⇨ *biol* egy bizonyos enzimnek valamelyik változata egy populáció más-más egyedeiben

☉ lásd IZO-, ENZIM

izofén ⇨ *gen* az azonos fenotípust meghatározó gén

☉ ném *Isophen* 'ua.': lásd IZO-, FEN(OTÍPUS)

izofot ⇨ *tud* az azonos fényességű pontokat összekötő folyamatos vonal

☉ ném *Isophot* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *photosz* 'fény'

izogámia ⇨ *biol* az ivaros szaporodás kezdetleges formája, amikor a kétféle ivarsejt alakilag azonos

☉ ang *isogamy* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *gamosz* 'házasság'

izogén ⇨ *gen* genetikailag azonos örökletes tulajdonságokkal bíró

☉ lásd IZO-, GEN(OTÍPUS)

izoglossza ⇨ *nyelvt* folyamatos vonal nyelvatlaszon, amely azonos nyelvi jelenségek (szóhasználat, hangképzés) előfordulási helyeit köti össze

☉ ném *Isoglosse* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *glóssza* 'nyelv'

izogon ⇨ *geom* azonos szögekből álló sokszögű síkidom

☉ ném *Isogon* 'ua.': lásd IZO- | gör *gónia* 'sarok, szög' ← *gonü* 'térd'

izogonális ⇨ (fn) *földr* folytonos vonal, amely az azonos elhajlású helyeket köti össze a földmágnességi térképeken

⇨ (mn) *mat* ugyanazon szöveget bezáró, egyenlő szög alatt hajló

☉ ném *isogonal* 'ua.', lásd IZOGON

izohél vagy **izohélia** ⇨ *met* folytonos vonal, amely az egyenlő évi napsugárzású helyeket köti össze az időjárás térképen

☉ ném *Isohelie* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *héliosz* 'nap'

izohiéta ⇨ *met* folytonos vonal, amely az egyenlő évi csapadékmennyiségű helyeket köti össze az időjárás térképen

☉ ném *Isohyete* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *hüetosz* 'eső' ← *hüó* 'esik'

izohipsza ⇨ *földr* szintvonal, folytonos vonal, amely az egyenlő magasságú helyeket köti össze a térképen

☉ ném *Isohypse* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *hüpszosz* 'magasság'

izokefália ⇨ *műv* olyan ábrázolás, amelyen a képen szereplők feje mind egy magasságban van

☉ *orv* a koponya szélességi és hosszúsági méretének azonossága

☉ tud lat *isocephalia* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *kephalé* 'fej'

izoklin ⇨ *fiz* a térképen az egyenlő mágneses lehajlású helyeket összekötő (vonal)

☉ ném *Isokline* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *klinó* 'hajlik'

izoklinális ⇨ (fn) *fiz* izoklin vonal

⇨ (mn) *geol* szárnyainál a tengelysikkel párhuzamos (redő, gyűrődés)

☉ lásd IZOKLIN

izokromatikus ⇨ *fényk* a vöröst kivéve valamennyi színre azonosan érzékeny (film, fotópapír)

☉ ném *isokromatisch* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *khroma*, *khromatosz* 'szín'

izokromázia ⇨ *fényk* a fényérzékeny anyag izokromatikus jellege

☉ ném *Isochromasie* 'ua.', lásd IZOKROMATIKUS

izokromoszóma ⇨ *gen* mutáció révén keletkezett, az adott kromoszómák megkétszereződéséből eredő új kromoszóma

☉ lásd IZO-, KROMOSZÓMA

izokrón ⇨ egyidejű, valami mással azonos időben zajló

☉ ném *isochron* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *khronosz* 'idő'

izokronia ⇨ egyidejűség

☉ ném *Isochronie* 'ua.', lásd IZOKRÓN

izoláció ⇨ elszigetelés, elkülönítés

⇨ elszigetelődés, elkülönülés

⇨ *vill* szigetelés

☉ ném *Isolation* 'ua.', lásd IZOLÁL

izolacionizmus ⇨ *pol* az elszigetelődés politikája, elzárkózás a nemzetközi kapcsolatoktól

☉ ang *isolationism* 'ua.', lásd IZOLÁCIÓ

izolál ⇨ *vill* szigetel

⇨ *átv* elszigetel, elkülönít, elzár

☉ ném *isolieren* 'ua.' ← ol *isolare* 'különválaszt, elszigetel' ← *isola* 'sziget' ← lat *insula* 'ua.'

izoláló ⇨ *nyelvt* egytagú szavakból álló, a mondatbeli viszonyokat segédszavakkal, szórenddel és hangsúllyal kifejező (nyelvek)

☉ lásd IZOLÁL

izolált ⇨ elszigetelt, elszigetelődött, egyedülálló, magános

⇨ leválasztott, elkülönített, különálló

☉ lásd IZOLÁL

izolátor ⇨ szigetelő anyag

☉ ném *Isolator* 'ua.', lásd IZOLÁL

izoleucin ⇨ *biokém* a fehérjealkotó aminosavak egyike

☉ tud lat *isoleucin* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *leukosz* 'fehér' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

izomer ⇨ *kém* egy másik vegyülethez képest azonos atomokból álló, de eltérő molekulaszervezetű (vegyület)

☉ ném *isomer* 'ua.', lásd IZOMÉRIA

izoméria ⇨ *kém* az a jelenség, hogy azonos atomok alkotta, de eltérő szerkezetű molekulákból álló vegyületek fizikai és kémiai tulajdonságaikban különböznek egymástól

☉ ném *Isomerie* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *merosz* 'rész'

izomerizáció ⇨ *kém* olyan vegyi folyamat, amelynek során egy vegyület saját izomerjévé alakul át

☉ ang *isomerisation* 'ua.', lásd IZOMERIZÁL

izomerizál ⇨ *kém* egy vegyületet kémiai úton saját izomerjévé alakít át

☉ ang *isomerise* 'ua.', lásd IZOMER

izometria ⇨ *geom, földr* görbült tér olyan síkvetülete, amelyen két-két pont közötti távolság nem változik

⇨ *zene* azonos metrum ismétlődése a zenedarabon belül

⇨ *irod* azonos metrumok jelenléte több sorban, ill. szakaszban az időmértékes verselésben

⇨ *biol* olyan izom-összehúzóadás, amelynek során a külső méret nem változik

☉ ném *Isometrie* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *metreó* 'mér'

izometrikus ⇨ *geom* távolságtartó (vetület)

⇨ *zene* végig azonos ütemekből álló (dal)

⇨ *irod* azonos metrumú, egynemű (sorok, szakaszok)

⇨ *biol* méretváltozást nem mutató (izom-összehúzóadás)

☉ ném *isometrisch* 'ua.', lásd IZOMETRIA

izometrópia ⇨ *orv* azonos látás mindkét szemmel

☉ tud lat *isometropia* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *metron* 'mérték' | *ópsz, óposz* 'szem'

izomorf ⇨ azonos alakú

⇨ *ásv* eltérő kémiai összetételű, de azonos alakban kristályosodó (vegyületek)

⊙ ném *isomorph* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *morphé* 'alak'

izomorfia ⇨ *ásv* az a jelenség, hogy eltérő kémiai összetételű vegyületek azonos alakban kristályosodnak, ill. elegykristályokat alkotnak

⊙ ném *Isomorphie* 'ua.', lásd IZOMORF

izomorfizmus ⇨ *biol* azonos alakúság

⇨ *mat* két halmaznak az a tulajdonsága, hogy egymásra kölcsönösen leképezhetők

⊙ ang *isomorphism* 'ua.', lásd IZOMORF, -IZMUS

izonef ⇨ *met* folytonos vonal, amely az azonosan felhősödött pontokat köti össze az időjárási térképen

⊙ ném *Isonephe* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *nephosz* 'felhő'

izopach ⇨ *geol* folytonos vonal, amely az azonos rétegvastagságú helyeket köti össze a térképen

⊙ ném *Isopach* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *pakhosz* 'vastagság' ← *pakhüsz* 'vastag'

izopátia ⇨ *orv* olyan gyógyeljárást, amelyben az adott betegség kórokozóit tartalmazó készítményt alkalmazzák

⊙ tud lat *isopathia* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *pathosz* 'szenvedés, betegség'

izoperimetrikus ⇨ *geom* egyenlő kerületű, de eltérő alakú (síkidomok)

⊙ ném *isoperimetrisch* 'ua.': lásd IZO-, PERIMÉTER

izopiknikus ⇨ *met* a légkör azonos sűrűségű pontjai által alkotott (felület)

⊙ ném *isopyknisch* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | gör *püknoz* 'sűrű'

izoprén ⇨ *kém* elágazó szénláncú szénhidrogén-vegyület, a műgumigyártás alapanyaga

⊙ ang *isopren* 'ua.': lásd IZO-, PR(OPIL)ÉN

izoritmia ⇨ *zene* végig azonos ritmus egy adott zenedarabban

⊙ lásd IZO-, RITMUS

izospin ⇨ *fiz* erős kölcsönhatásban is megmaradó kvantumszám

⊙ lásd IZO-, SPIN

izoszeizma ⇨ *geol* folytonos vonal, amely az azonos erejű földrengéseknek kitett helyeket köti össze a térképen

⊙ ném *Isoseisme* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | gör *szeizmosz* 'rázás, rengés' ← *szeió* 'ráz'

izosztázia ⇨ *geol* a földkéreg kőzetövének feltételezett hidrosztatikus egyensúlya

⊙ ang *isostasy* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *sztaszisz* 'állás', (*hi*)*sztémi* 'áll'

izoszter ⇨ *kém* olyan vegyületpár egyik tagja, amelyben a tagok molekuláinak atomszáma, elektronszáma és konfigurációja megegyezik

⊙ ném *isoster* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *sztereosz* 'szilárd, térbeli'

izoterm ⇨ *tud* állandó hőmérsékleten végbemenő

⊙ ném *isotherm* 'ua.', lásd IZOTERMA

izoterma ⇨ *met* folytonos vonal, amely az egyenlő hőmérsékletű helyeket köti össze az időjárási térképen

⇨ *fiz* gázoknak azonos hőmérséklethez tartozó állapotgörbéje

⊙ ném *Isotherme* 'ua.': gör *iszosz* 'egyenlő' | *thermé* 'hő, meleg'

izotermikus ⇨ *fiz* állandóan azonos hőmérsékletű

⊙ ném *isothermisch* 'ua.', lásd IZOTERM

izotónia ⇨ *biol* azonos ozmotikus nyomás

⊙ tud lat *isotonia* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *tonosz* 'feszültség, nyomás' ← *teinó* 'feszít'

izotóniás ⇨ *orv* a vérével azonos ozmotikus nyomású, infúziónál használt gyógyszeres (oldat)

⊙ lásd IZOTÓNIA

izotónikus ⇨ *fiz* azonos ozmotikus nyomású

⊙ ang *isotonic* 'ua.', lásd IZOTÓNIA

izotóp ⇨ *kém* azonos rendszámú elem eltérő atomsúlyú változatainak egyike

⊙ ang *isotope* 'ua.', tkp. 'azonos helyű' (egy elem és ~-jai a Mengyelejev-táblázaton ugyanarra a helyre tartoznak): gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *toposz* 'hely'

izotrop ⇨ *tud* minden irányban azonos hő- és fényvezetésű (anyag)

⊙ ném *isotrop* 'ua.': gör *iszosz* 'azonos, egyenlő' | *troposz* 'irány, fordulat' ← *trepó* 'fordít, fordul'

izotrópia ⇨ tud a legtöbb kristályos, amorf, folyékony és légnemű anyagnak az a sajátja, hogy a fizikai hatások minden irányban azonos módon terjednek benne

⊙ ném *Isotropie* 'ua.', lásd IZOTROP

izraelita ⇨ zsidó vallású

⊙ lat *Israelita* ← gör *Iszraelítész* 'Izrael követője, utóda' ← *Izrael*, Jákobnak, a zsidók egyik ősatyjának, Izsák fiának mellékeve ← héb *Jiszráél* 'Isten harcosa' vagy 'Istennel harcol'

izsóp ⇨ növ az ajakosok családjába tartozó, kb. fél méter magas szárú gyógy- és fűszernövény

⊙ tud lat *hyssopus* ← gör *hüszzóposz* 'ua.' ← sémi (pl. héb *ésszóbh*)

J

---

jacaranda [zsakaranda] ⇨ *növ* a szivarfafélék családjába tartozó, dél-amerikai eredetű, élénkkék virágú trópusi díszfa

⊙ port, ang, 'ua.' ← tupi indián

jacht ⇨ sportra, kétértelműsítésre használt kisebb (vitorlás) hajó

⊙ ném *Jacht* ← kholl *jacht* 'ua.', tkp. 'vadászat' (ném *Jagd* 'vadászat')

Lásd még JÁGER

jack [dzseket] ⇨ *orv* a fogat köpenyszerűen körülölelő korona

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'zeke' ← ófr *jaque* 'parasztzeke' ← *Jacques* 'Jakab' (a parasztek csúfneve)

jackpot [dzsekpót] ⇨ *ját* állami szerencsejátékban az az összeg, amelyet, ha az adott nyereményosztályban nem volt találat, átvisznek a következő húzásra

⊙ ang, 'az emelt tétek összege': *jack* 'emelő', tkp. 'Jakab' ← fr *Jacques* 'ua.' | *pot* 'nagy pénz', tkp. 'fazék'

jacquard [zsakár] ⇨ *text* lyukkártya-vezérlésű, felsőműves szövőgép bonyolult mintájú szövetek előállítására

⊙ feltalálója, J. *Jacquard* francia takács nevéből

jacquerie [zsakri] ⇨ *tört* az 1358-as francia parasztfelkelés

⊙ fr, 'ua.': ← *Jacques (Bonhomme)* '(Együgyű) Jakab' (a francia parasztek csúfneve)

jacquemart [zsakmar] ⇨ *műv* kalapácsos alak, amely városházák vagy templomok toronyóráján kalapácsütéseivel jelzi az időt

⊙ fr, 'ua.', ered. *Jacques à marteau* 'Kalapácsos Jakab' ← *marteau* 'kalapács' ← ol *martello* 'ua.'

jacuzzi [dzsakudzsi] ⇨ kis medence vagy fürdőkád melegvizű pezsgőfürdővel

⊙ ang 'ua.', amerikai márkanév a cégalapító olasz származású fivérek nevéből

jáde [jáde, jád, zsád] ⇨ *ásv* zöldes színű féldrágakő

⊙ ném *Jade* ← fr *jade* [zsád] 'ua.' ← sp (*piedra de*) *ijada* 'ágyék(kő)' ← népi lat *iliata* ← lat *ilia* 'ágyék, alhas' (régii hiedelem szerint a ~ alhasi betegségek ellen véd)

jadeit ⇨ *ásv* a Távol-Keleten kedvelt, almazöld vagy fehér selyemfényű féldrágakő

⊙ ang *jadeit* 'ua.': lásd JÁDE | -it (ásványra utaló toldalék)

jäger ⇨ erdőőr, vadőr

⇨ urasági vadász

⊙ baj-oszt *jager*, ném *Jäger* 'ua.' ← *jagen* 'üz, hajszol, vadászik'

Lásd még JACHT

jaguár ⇨ *áll* Dél-Amerika szavannáin és őserdőiben élő, párduc nagyságú macskaféle ragadozó

⊙ ném, ang, port *jaguar* 'ua.' ← guarani indián *jaguara* 'ragadozó'

jak ⇨ *áll* gyapjas tibeti szarvasmarhaféle

⊙ ném, ang, 'ua.' ← tibeti *gyag* 'ua.'

jakobinizmus ⇨ *pol* a jakobinusok radikális eszméivel és forradalmi terrorjával rokonszenvező, ezeket a gyakorlatba átültetni kívánó irányzat, mozgalom

⊙ fr *jacobinisme* 'ua.', lásd JAKOBINUS, -IZMUS

jakobinus ⇨ *tört* (fn) a legradikálisabb politikai párt tagja a nagy francia forradalom idején

⇨ (mn) e párttal és politikai nézeteivel kapcsolatos

⊙ újk lat *Jacobinus* ← fr *Jacobin* ered. 'franciaországi dominikánus', tkp. 'jakabi' (mert a rend legnagyobb kolostora egykor a párizsi Rue Saint *Jacques*-on, a Szent *Jakab* utcában állt), utóbb 'radikális forradalmár' (mivel a párt a hajdani kolostor épületében tartotta üléseit)

jakobita ⇨ *tört* az 1688-ban elűzött II. (Stuart) Jakab angol király skót párthívei, akik három évtizeden át több sikertelen felkelést indítottak Anglia ellen

⊙ ang *Jacobite* 'ua.': *Jacob* 'Jákob, Jakab' | *-ita* valakinek a párthívére utaló toldalék

jakttáció ⇨ *orv* heves hánykolódás, mozgásroham

⊙ tud lat *iactatio* 'ua.' ← gyak *iactare, iactatum* 'dobál' ← *iacere, iactum* 'dob'

Lásd még EJEKTOR

jakut ⇨ (fn) észak-szibériai nép, ennek tagja

⇨ (mn) e néppel, nyelvével kapcsolatos

⊙ or, 'ua.' ← evenk *jekot* 'idegen'

jalapa ⇨ *növ* szulákféle mexikói növény

⇨ *orv* ennek szárított gyökérgumójából nyert gyanta mint hashajtó

⊙ sp *Jalapa* 'város Mexikóban'

jambikus ⇨ *irod* jambusokból álló, ennek megfelelő ritmusú (verssor)

⊙ tud lat *iambicus* 'ua.', lásd JAMBUS

jamboree lásd DZSEMBORI

jambus ⇨ *irod* egy rövid és egy hosszú szótagból álló versláb az időmértékes verselésben

⊙ lat *iambus* ← gör *iambosz* 'ua.'

jampec ⇨ † kirívóan öltözködő, léha fiatalember, divatmajom (nálunk az 1950-es években)

⊙ jidd *jampoz*, tbsz *jampez* 'bolond, ostoba', tkp. 'nagy fasz': héb *jam* 'nagy', tkp. 'tenger' | ném argó *poz* 'himvessző'

jam session [dzsem szesn] ⇨ *zene* örömmzene, dzsesszenészek (eleinte zártkörű, majd nyilvános) összejövetele, ahol a maguk kedvére kötetlenül, sok rögtönzéssel játszanak

⊙ am ang, 'ua.': *jam* 'együttesen játszott rövid improvizációs szakasz', ered. 'tolongás' | *session* 'ülés, összejövetel' ← lat *sessio* 'ülés' ← *sedere, sessum* 'ül'

Lásd még SEDES

janicsár ⇨ *tört* tizedként szedett vagy elrabolt idegen gyerekekből kiképzett elit gyalogos alakulat katonája a régi török birodalomban

⊙ tör *yeniçeri* 'ua.', tkp. 'új sereg': *yeni* 'új' | *çeri* 'sereg'

janitor † ⇨ kapus, ajtónálló

⊙ lat *ianitor* 'ua.' ← *ianua* 'ajtó'

Lásd még JANUS-ARCÚ

jankli ⇨ dolmány, kiskabát

⊙ baj-oszt *janker, jankel* 'parasztzeke' ← ? ném *Jacke* 'zakó'

január ⇨ az év első hónapja

⊙ lat *Januarius* 'ua.' ← *Ianus* 'a kapuknak, ennél fogva a kezdetnek is az istene' ← *ianua* 'ajtó'

Janus-arcú ⇨ kétarcú, kettős jellegű

⇨ kétszínű, ingatag

⊙ a római *Ianus* a kapuk istensége volt, kétfelé néző kettős fejjel ábrázolták ← *ianua* 'ajtó' (amely bemenet és kimenet is, tehát kezdet és vég)

Lásd még JANITOR

janzenista ⇨ *vall* a janzenizmus híve

⊙ ném *Jansenist* 'ua.', lásd JANZENIZMUS

janzenizmus ⇨ *vall* a kálvinizmus elveihez közelálló reformmozgalom a katolikus egyházon belül a 17–18. században, főleg Franciaországban terjedt el

⊙ ném *Jansenismus* 'ua.' ← Cornelius Otto *Jansen* holland teológus nevéből | lásd -IZMUS

jarovizál ⇨ *mezőg* tavasziasít, gabonaneműek érési idejének megrövidítésére a vetőmagot megfelelő vegyszeres lében csávázza

⊙ or *jarovizirovatj* 'ua.' ← *jarovoj* 'tavaszi'

jargon ⇨ lásd ZSARGON

jasmak ⇨ *ölt* mohamedán nők arcát elfedő fátyol

⊙ ar 'ua.' ← tör *jaşmak* 'elrejt'

jáspis ⇨ *ásv* több színben előforduló átlátszatlan kvarcváltozat, féldrágakő

⊙ lat *iaspis* ← gör *iaspisz* ‘ua.’ ← sémi, pl. héber *jaspeh*, akkád *aspú* ‘ua.’

jassz † ⇨ csibész, apacs, vagány, a nagyvárosi alvilághoz tartozó fiatalember

⊙ (?) ném argó *jasser* ‘kabátoltvaj’

jatagán ⇨ *kat* hullámosan hajlított pengéjű keleti kard

⊙ tör *jatağan* ‘ua.’

jatt ⇨ *szleng* kéz, kézfogás, kezelés

⇨ *szleng* borraivaló, kenőpénz, csúszópénz

⊙ jidd *jat* ← héb *jad* ‘kéz’

jázmín ⇨ *növ* erős illatú, fehér virágot termő díszcserje

⊙ ném *Jasmin* ← kfr *jassemin* ← ar *jászamín* ← perzsa *jászmin* ‘ua.’

jazz lásd DZSESSZ

jazz-band [dzsezbend] ⇨ *zene* dzsessz-zenekar

⊙ ang, ‘ua.’: lásd DZSESSZ | *band* ‘banda, együttes’ ← ófr *bande* ‘csapat’ ← kk lat *bandum* ‘hadi jelvény’ ← germán (pl. longobárd *bando* ‘ua.’)

Lásd még BANDÉRIUM

jeans lásd BLUE JEANS

jéger ⇨ *ölt* meleg alsónemű

⊙ Gustav *Jäger* német higienikus nevéből (aki a gyapjú alsónemű hordását szorgalmazta)

jehovista ⇨ (fn) *vall* amerikai eredetű keresztény szabadegyház

⇨ ennek tagja

⇨ (mn) *vall* ezzel a felekezettel kapcsolatos

⊙ magy (a *Kálmán-kálmánista* és hasonló szópárok mintájára) ← *Jehova*, a zsidók istensége nevéből (saját nevük *Jehova tanúi*) ← héb *Jahve* ‘vagyok, aki vagyok’ (a bibliai értelmezés szerint)

jejunális ⇨ *anat* az éhbélhez tartozó

⊙ tud lat *ieiunalis* ‘ua.’, lásd JEJUNUM

jejunum ⇨ *anat* éhbél

⊙ tud lat *ieiunum* ‘ua.’, ered. ‘koplalás, böjt’ ← ?

jenki ⇨ az Amerikai Egyesült Államok angolszász eredetű, főleg Új-Angliában élő lakója

⊙ am ang *Yankee* ‘ua.’ ← (?) holl *Janke* ‘Jancsi’ ← *Jan* ‘János’

jen ⇨ japán pénzegység

⊙ ang *yen* ← jap *jen* ← kínai *jüan*, lásd ott

jeremiád vagy **jeremiáda** ⇨ *irod* a magyarság romlását sirató panaszdal mint 16–17. századi költői műfaj

⇨ *átv* panaszáradat, sirám, siránkozás

⊙ ném *Jeremiade* ‘ua.’: *Jeremiás* (*siralmai*) (a Biblia egyik ószövetségi könyve, amelyben Jeremiás próféta siratja a feldúlt Jeruzsálemet): héb *Jirmejahu* ‘felmagasztal az Úr’ | lásd -ÁD(A)

jerez lásd SHERRY

jesiva ⇨ *vall* zsidó hittudományi főiskola

⊙ héb, ‘ua.’, tkp. ‘szék, ülés’

jet [dzset] ⇨ *rep* sugárhajtású repülőgép

⊙ ang *jet* (*plane*) ‘hőlégsugár-(repülőgép)’ ← *jet* ‘hőlégsugár, vízsugár’ ← fr *jet* ‘ua.’ ← *jeter* ← késő lat *jectare* ‘dobál’ ← lat gyak *iacrare* ‘ua.’ ← *iacere* ‘dob’

Lásd még EJEKTOR

jeti ⇨ *áll* (megbízhatatlan híradások szerint) a Himalája hegyeiben élő, hatalmas termetű emberforma lény

⊙ ang *yeti* ‘ua.’ ← nepáli, ‘havasi ember’

jeton lásd ZSETON

jeu de mots [zsödö mo] ⇨ szójáték

⊙ fr, ‘ua.’: *jeu* ← lat *iocus* ‘játék’ | *mot* ‘szó’ ← lat *muttus*, lásd MOTTÓ

Lásd még JOKULÁTOR

jeunesse dorée [zsönesz doré] ⇨ aranyifjúság, a jómódú, léha, csak a szórakozásnak élő fiatalok rétege

✧ *tört* a jakobinus diktatúra bukása után fellépő fiatal ellenforradalmárok csoportja

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'bearanyozott ifjúság': *jeunesse* 'ifjúság' ← *jeune* ← lat *iuvenis* 'fiatal' | *doré* 'aranyozott' ← *dorer* 'aranyoz' ← *or* ← lat *aurum* 'arany'

jezsovita lásd JEZSUITA

jezsuita ✧ *vall* Loyolai Ignác által alapított harcias hitvédő szerzetesrend

✧ *vall* e rend tagja

✧ (mn) *vall* e renddel kapcsolatos

✧ *átv* bigott, képmutató, mesterkedő ember

⊙ újkori lat *Jesuita* 'Jézus-rendi': ← (*Societas Jesu* 'Jézus (Társasága)' (hivatalos név) ← lat *Jesus* ← héb *Je(ho)sua* 'megment az Úr' | *-ita* (vkinek hívére, követőjére utaló toldalék)

jiddis ✧ *nyelvt* a közép- és kelet-európai zsidóság közvetítő nyelve, a németnek egy középkori tájszólása sok héber és szláv jövevényszóval megtűzdelve

⊙ *jidd jiddisch* ← ném *Jüdisch* 'zsidó' ← lat *Iudaeus* 'Judeából való', lásd JUDAIZMUS

jingo [dzsingó] ✧ *pol* imperialista, sovíniszta angol politikus

⊙ ang *by Jingo* 'Jingóra' (tréfás esküdözés, bizonykodás a *by Jesus* helyett) ← *jingo* 'bűvész varázsszava' ← (?) (egy sovíniszta dal nyomán, amelynek refrénjében a *by Jingo* kiáltás ismétlődött)

job [dzsob] ✧ munka, állás

✧ *számtech* jól körülhatárolt feladat, amelyet a számítógépes program egységként kezel

⊙ ang, 'ua.', ered. 'feladat, tennivaló'

jobber [dzsobber] ✧ *ker* tőzsdei spekuláns

⊙ ang, 'ua.', lásd JOB

joc parti [zso parti] ✧ *irod* középkori szerelmi témájú, felelgető formájú vers

⊙ prov, 'ua.', tkp. 'megosztott játék': *joc* ← lat *jocus* 'játék, tréfa' | *partir* ← lat *partiri, partitus* 'megoszt, feloszt' ← *pars, partis* 'rész'

Lásd még JOKULÁTOR

jockey lásd ZSOKÉ

jockey club [dzsoki klab] ✧ a legelőkelőbbek kaszinója Angliában

✧ (eredetileg) lovasklub, lovaregylet

⊙ ang, 'ua.', lásd ZSOKÉ, KLUB

jód ✧ *kém* szürkésfekete kristályos, gőz alakban ibolyaszínű halogén elem

⊙ ném *Jod*, tud lat *iodium* 'ua.': gör *ioeidész* 'ibolyaszereű': *ion* 'ibolya' | *eidosz* 'hasonmás, kép' | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

jodid ✧ *kém* a jódsav (hidrogénjodid) sója

⊙ ném *Jodid* 'ua.': lásd JÓD | *-id* (halogén savmaradéokra utaló toldalék)

jodizmus ✧ *orv* idült jódmérgezés

⊙ tud lat *iodismus* 'ua.', lásd JÓD, -IZMUS

jódl ✧ *zene* alpesi népek sajátos énekstílusa, a mellhang és fejhang csuklásszerű gyors váltogatása

⊙ ném *Jodel* 'ua.' ← hangut *jodeln, joheln* 'kurjongat'

jodoform ✧ *kém* a kloroformhoz hasonló szerkezetű szerves jódegyület, erős fertőtlenítőszer

⊙ ném, 'ua.': lásd JÓD | lat *form(ica)* 'hangya' (a ~ a hangyasav egy szénatomos gyökéből is származtatható)

jodometria ✧ *kém* térfogatoss vegyelemzési módszer elemi jód, ill. káliumjodid felhasználásával

⊙ ném *Jodometrie* 'ua.': lásd JÓD | gör *metreó* 'mér'

jódtinktúra ✧ *kém* a jód fertőtlenítésre használt alkoholos oldata

⊙ ném *Jodtinktur* 'ua.', lásd JÓD, TINKTÚRA

jóga ✧ testi és szellemi (meditációs) gyakorlatok indiai rendszere, amelynek célja a testi és lelki egyensúly fokozása (hatha jóga), magasabb fokon a test alávetése a szellem uralmának és az istenséggel való egyesülés (mantra jóga)

⊙ ang, hindi *yoga* 'ua.' ← szansz *jugám* 'egyesít, igaz' ← *juga* 'iga' (lat *iugum* 'ua.')

jogging [dzsoging] ✧ *sport* kocogás, testedző lassú futás

⊙ ang, 'ua.' ← *jog-trot* 'ló lassú, enyhén dobáló ügetése' ← *jog* 'dobál, bökdös'

joghurt ⇨ különleges baktériumokkal savanyított aludttej

⊙ ném *Joghurt* ← török *yoğurt* ‘ua.’ ← *yoğur* ‘gyúr’

❖ magy *gyúr*

jógi ⇨ indiai aszkéta, a jóga tanának követője

⊙ ang, hindi *yogi* ‘ua.’, lásd JÓGA

johannita ⇨ *tört* a máltai lovagrend korábbi neve

⊙ kk lat *Iohannita* ‘János-rendi’: *Iohannes* (Szent János evangelistának, a rend védőszentjének latin neve) ← héb *Johanan* ‘Jahve kegyelmes’ | *-ita* (vkinek követőjére utaló toldalék)

joker lásd DZSÓKER

jokulátor ⇨ középkori vándorkomédiás, énekmondó

⊙ kk lat *ioculator* ‘ua.’ ← *ioculari*, *ioculatus* ‘tréfálgozik’ ← kics *ioculus* ‘játék, tréfa’ ← *iocus* ‘móka’

Lásd még DZSÓKER, JEU DE MOTS, JOC PARTI, JUX, ZSONGLŐR, ZSUGA

jolle ⇨ *hajó* egyárbocos kis sportvitorlás

⊙ ném *Jolle*, ‘ua.’

jóm kippur ⇨ *vall* engesztelés napja a zsidó vallásban szeptember-októberben, amelyet egész napos böjttel töltenek

⊙ héber *jóm ha-kippurim* ‘az engesztelések napja’

jón ⇨ *tört* ókori görög népcsoport, amely főleg Kis-Ázsia partjait és az Égei-szigeteket lakta

⇨ *ép* építészeti stílus, amelyet főként a dórnál karcsúbb, csigás fejezetű oszlopok rendje jellemez

⊙ gör *Ión*, *Iónikosz* ‘ua.’ ← (?) *Ión* Xuthosz fia, mondai ós

jonatán ⇨ *növ* nemes téli almafajta

⊙ elterjesztőjének, az amerikai *Jonathan* Hasbroucknak a nevéből

jongleur lásd ZSONGLŐR

goruba ⇨ szudáni eredetű, gazdag műveltségű és hagyományú nyugat-afrikai fekete nép, amely a 6–19. század között számos államalakulatot hozott létre

⊙ saját név

jota [hota] ⇨ *zene* páros ütemű, gyors tempójú spanyol nemzeti tánc

⊙ sp, ‘ua.’ ← ?

jotta ⇨ igen kicsi mennyiség, csepp (csak a *jottányit sem* kifejezésben)

⊙ lat *iota* ‘a görög i betű’, hazai lat ‘semmiség’, lásd IÓTA (ezt a magában is csak kis vonásnyi betűt a görögben ráadásul gyakran más betűk alá írják, de nem ejtik, ezért lett a jelentéktelenség jelölője más nyelvekben is)

jottista ⇨ *nyelvt* a szóelemzés elvét képviselő, tehát a *mondja*, *látja* írásmódot ajánló irányzat a 18. század végén és a 19. század elején zajlott „helyesírási háborúban” (szemben az ipszilonisták javasolta *mongya*, *láttya* formákkal)

⊙ lásd JOTTA (a *j* hangot a latinban és görögben *i* betűvel írták) | lásd -ISTA

joule [dzsúl] ⇨ *fiz* a munka és az energia alapegysége az SI-rendszerben

⊙ J.P. *Joule* angol fizikus nevéből

jour fixe [zsúr fiksz] ⇨ fogadónap, előkelő házban a hét kijelölt napja, amikor meghívás nélkül is fogadnak látogatókat

⊙ fr, ‘kitűzött nap’: lásd ZSÚR, FIX

joviális ⇨ kedélyes, derűs, nyájas, derűlátó (férfi)

⊙ lat *Iovialis* ‘a Jupiter bolygóval kapcsolatos’ ← *Iovis* (*Pater*) ‘Jovis atya’, a *Jupiter* név teljes alakja (az asztrológia szerint az e bolygó jegyében született férfiak ilyen lelki alkatúak)

jovialitás ⇨ derű, nyájaság, jókedély

⊙ lat *ioivialitas* ‘ua.’, lásd JOVIÁLIS

jovialiter ⇨ † kedélyesen, nyájasan

⊙ újjk lat *ioivialiter* ‘ua.’, lásd JOVIÁLIS

joystick [dzsojsztik] ⇨ *számtech* botkormány, korai és egyszerűbb számítógépek, ma főleg elektronikus játékok pozicionáló fogantyúja, amely a kurzor, ill. a képernyőn látható tárgyak mozgására szolgál

⊙ ang, 'ua.', ered. *szleng* 'kéjruód, himvessző': *joy* 'öröm, gyönyör, kék' | *stick* 'bot, rúd'

jozefinizmus ⇨ *tört* a felvilágosult abszolutizmusnak II. József osztrák császár és magyar király nevéhez fűződő változata

⊙ ném *Josephinismus* 'ua.': lat *Josephinus* 'józsefi' ← *Josephus* 'József' ← héb *Jehoszif* 'meggyarapít az Úr' | lásd -IZMUS

jubé [zsubé] ⇨ *ép* szentélyrekesztő fal, egyben felolvasó hely a nyugati gótikus katedrálisokban

⊙ fr, 'ua.' ← lat *iube* 'parancsold meg' (egy ima kezdő szava) ← *iubere* 'parancsol' ← *iu(s ha)bere* 'joga van rá': *ius* 'jog, törvény' | *habere* 'bír vmivel'

jubilál ⇨ évfordulót ül

⇨ ünnepel, ujjong

⊙ kk lat *iubilare* 'ujjong, örömkialtást hallat', lásd JUBILEUM

jubiláns ⇨ nevezetes évfordulót ünneplő személy

⊙ újjk lat *iubilans* 'ua.' ← *iubilare*, lásd JUBILÁL

jubiláris ⇨ évfordulós, évfordulóra szánt

⊙ hazai lat *iubilaris* 'ua.', lásd JUBILEUM

jubileum ⇨ nevezetes (kerek számú) évforduló, ennek ünneplése

⊙ ném *Jubiläum* 'ua.' ← egyh lat *iubilaeum* 'általános bűnbocsánattal egybekötött ünnepi időszak, búcsúév' ← héb *jóbel* 'szertartási kürt, amelyet minden ötvenedik évben ünnepélyesen megszólaltattak'

judaisztika ⇨ *tud* a zsidó vallással és műveltséggel foglalkozó tudományág

⊙ ném *Judaistik* 'ua.', lásd JUDAIZMUS

judaizmus ⇨ *vall* a zsidó vallás

⇨ zsidó szellem, világfelfogás

⊙ ném *Judaismus* 'ua.': *Juda* törzsnév ← *Juda*, Jákob fia, a törzs ősatya ← héb *Jehuda* 'áldás' | lásd -IZMUS

júdás ⇨ áruló

⇨ *biz* árulkodó

⊙ a 12 apostol egyikéről, *Júdásról*, aki elárulta Jézust ← lat *Iudas* ← gör *Iudasz* ← héb *Juda*, *Jehuda* 'ua.', tkp. 'áldás'

júdáscsók ⇨ hamis szeretetnyilvánítás, amely a rosszakaratot a világ előtt leplezni akarja

⊙ lásd JÚDÁS (a bibliai elbeszélés szerint Júdás csókkal árulta el Jézus kilétét az elfogására érkezett poroszlóknak)

júdáspénz ⇨ az árulás díja

⊙ lásd JÚDÁS (a bibliai elbeszélés szerint Júdás harminc ezüstpénzt kapott Jézus elárulásáért)

judiciózus † ⇨ józan életű

⊙ hazai lat *iudiciosus* 'ua.', tkp. 'helyes ítéletű', lásd JUDICIUM

judicium ⇨ ítélképesség, ítéelő

⇨ elmeél

⇨ † *jog* bírói ítélet

⇨ † *jog* bíróság

⊙ lat *iudicium* 'ua.', tkp. 'ítélet', lásd JUDIKÁL

judikál ⇨ *jog* ítéel, megítél

⊙ lat *iudicare* 'ítél' ← *iudex*, *iudicis* 'bíró': *ius* 'jog, törvény' | *dicere* 'mond'

Lásd még JURÁTUS

judikatúra ⇨ *jog* bíraskodás, igazságszolgáltatás

⇨ † joggyakorlat

⊙ ném *Judikatur* 'ua.' ← lat *iudicare*, lásd JUDIKÁL

judo lásd DZSÚDÓ

Jugendstil ⇨ *műv* a szecesszió elnevezése a német szakirodalomban

⊙ ném, 'ua.': *Jugend* 'ifjúság' (az új irányzatot támogató müncheni művészeti folyóirat címe) | *Stil* 'stílus', lásd ott

juice lásd DZSÚSZ

jukebox [dzsúkboksz] ⇨ *műsz* pénzbedobással működő lemezjátszó automata

⇨ *számtech* wurlitzer, CD-n tárolt hangállományokat a felhasználó kívánta sorrendben futtató program

⊙ am ang, 'olcsó éttermekben használt lemezautomata': fekete szleng *juke* 'olcsó, vacak' ← afrikai (bambara) *dzugu* 'gonosz' | *box* 'doboz, szekrény', lásd BOKSZ

jukka ⇨ *növ* pálmaliliom, dél-amerikai eredetű dísznövény

⊙ sp *yucca* 'ua.' (egy haiti bennszülött nyelvből)

jukker † ⇨ könnyű kocsi elé fogott, gyorslábú (ló)

⇨ felvágott nyelvű, férfitársaságban is könnyeden mozgó (lány, nő)

⊙ ném *Jucker* 'könnyű lábú ló' ← *jucken* 'ugrándozik'

juksz lásd JUX

július ⇨ az év hetedik hónapja

⊙ lat *Iulius* 'ua.' ← Caius *Iulius* Caesar tiszteletére, aki a nagy naptárreformot elrendelte (a korábbi *Quintilis*, azaz 'ötös' név helyett, a régi római naptár ugyanis márciussal kezdődött)

junctim lásd JUNKTIM

junior ⇨ *sport* ifjúsági, 18 éven aluli (sportverseny, versenyző)

⇨ † (teljes név után) ifjabb

⊙ lat kf *iunior*, ered. *iuvenior* 'fiatalabb' ← *iuvenis* 'fiatal'

Lásd még JUVENILIÁK

június ⇨ az év hatodik hónapja

⊙ lat *Iunius* 'ua.' ← *Juno* római istennő nevééről

junkció ⇨ kapcsolódás, egyesülés

⊙ lat *iunctio* 'ua.' ← *iungere*, *iunctum* 'összekapcsol', ered. 'igába fog' ← *iugum* 'iga'

Lásd még KONJUNKCIÓ

junker ⇨ *tört* porosz nagybirtokos nemes

⊙ ném, 'ua.' ← *Jungherr* 'fiatalúr': *jung* 'fiatal' | *Herr* 'úr'

junk food [dzsank fud] ⇨ *élelm* olcsó, igénytelen és egészségtelen, főleg fiatalok közt divatos ételnemű, pl. chips, pattogatott kukorica

⊙ ang, 'ua.': *junk* 'ócskaság, hulladék' | *food* 'táplálék'

junktim ⇨ *pol* törvényjavaslatok összekapcsolása

⊙ ném *Junktim* 'ua.' ← lat *iunctim* 'együtt, egyszerre' ← *iungere*, *iunctum* 'összekapcsol', ered. 'igába fog' ← *iugum* 'iga'

junktimalás † ⇨ *ker* árukapcsolás

⊙ lásd JUNKTIM

junói ⇨ magas és telt, szépséget és büszkeséget sugárzó (női termet)

⊙ a római *Iuno* istennőről, Jupiter hitveséről, akit ókori szobrok ilyen alakban ábrázoltak

junta [hunta] ⇨ *pol* a hatalom erőszakos megragadására szövetkezett, magas rangú katonatisztek közül álló csoport

⊙ sp, 'szövetség, gyűlés, tanács, bizottság' ← *juntar* 'egyesít, összekapcsol' ← késő lat gyak *iunctare* 'ua.' ← lat *iungere*, *iunctum* 'egyekapcsol'

jupó ⇨ *tört* a zsidó foglyok közül kiemelt és rendészeti feladatokkal megbízott személy a náci koncentrációs táborokban

⊙ ném *Ju(den)po(lizist)* 'ua.': *Jude* 'zsidó' | *Polizist* 'rendőr', lásd POLICÁJ

juramentum † ⇨ eskü, eskütétel

⊙ kk lat *iuramentum* 'ua.' ← *iurare*, *iuratum* 'esküszik' ← *ius*, *iuris* 'jog, jogrend'

Jurassic [dzsuraszik] ⇨ jurakori, a földtörténeti középkor középső szakaszához tartozó

⊙ ang, 'ua.' ← *Jura*, svájci hegyvidék, amelynek mészkőanyagáról elsőnek mutatták ki, hogy e korból való

jurátus † ⇨ joggyakornok, ügyvédbojtár, †patvarista

⊙ kk és hazai lat *iuratus* 'ua.', tkp. 'felesküdt, esküdt' ← *iurare*, *iuratum* 'esküszik' ← *ius*, *iuris* 'jog, jogrend'

Lásd még ADJUDIKÁCIÓ, INJÚRIA, JUDIKÁL, JURISDICTIO, JURISTA, JUSS, JUSTIZMORD, PREJUDIKÁL, ZSŰRI

jure hereditario [júre hereditárió] ⇨ *jog* az örökségi jog szerint, örökösi jogánál fogva

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | lásd HEREDITÁRIUS

juridice † ⇨ jogilag, bíróilag

⊙ hazai lat, 'ua.' ← *iuridicus* 'bírói' (a JURIDIKA nyomán alkotott latin szó)

juridika † ⇨ igazságszolgáltatás

⊙ auszt német *Juridik* ← német *Jurisdiktion* ← lat *jurisdictio* 'ua.', lásd ott

juridikus † ⇨ jogszerű

⊙ auszt német *juridisch* 'ua.', lásd JURIDIKA

jurisconsultus [juriszkonzultusz] † ⇨ jogtudós

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | *consultus* 'hozzáértő, jártas', lásd KONZULTÁL

jurisdictio [júriszdikció] † ⇨ *jog* igazságszolgáltatás

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'a jog kimondása': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | lásd DIKCIÓ

Lásd még JURÁTUS

jurisperitus [juriszerperitusz] † ⇨ *jog* törvénytudós, jogtudós

⊙ lat *iuris peritus* 'jogban jártas': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | *peritus* 'jártas, tapasztalt' ← *periri* 'bejár, végigjár': *per-* 'át, végig' | *ire* 'megy'

jurisprudentia [júriszprudencia] † ⇨ *jog* jogtudomány

⊙ lat *iuris prudentia* 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | lásd PRUDENTIA

jurista † ⇨ jogász

⇨ jogtudós, törvénytudós

⇨ joghallgató

⊙ kk és hazai lat *iurista* 'jogász' ← *ius, iuris* 'jog'

Lásd még JUSS

juristitium [jurisztícióm] † ⇨ *jog* törvénytűnet, perszűnet

⊙ lat *iuristitium* 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | *-stitium*, ered. *statium* 'megállás' ← (*si*)*stere*, *statum* 'megáll' ← *stare* 'áll'

juris utriusque doctor [júrisz utriuszkve doktor] ⇨ † *jog* mindkét jog doktora (régebben a világi és egyházjogé, utóbb a magánjogé és az államtudományé)

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | *uterque* 'mindkettő' ← *uter* ← 'melyik (a kettő közül)' | lásd DOKTOR

jurta ⇨ körsátor, középzásiai népek kör alakú nemezsátra

⊙ or, ← mongol *jurt* 'ua.'

jury lásd ZSŰRI

jus canonicum [jusz kanonikum] † ⇨ *jog* kánonjog, egyházjog

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | *canonicus*, lásd KÁNON

Lásd még JURÁTUS

jus civile [jusz civile] † ⇨ *jog* polgári jog

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | *civilis*, lásd CIVIL

jus criminale [jusz kriminále] † ⇨ *jog* büntetőjog

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | lásd KRIMINÁLIS

jus divinum [jusz dívínóm] † ⇨ *jog* isteni jog, az egyházi jogszabályoknak az isteni kinyilatkoztatásra, azaz a bibliai törvényekre alapozott része

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | *divinus* 'istenti' ← *divus* 'istenség, isten' (a *deus* alakváltozata)

jus gentium [jusz gencium] † ⇨ *jog* nemzetközi jog

⊙ lat, 'a népek joga': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | *gens, gentis* 'nemzetiség, nemzet, nép'

jus gladii [jusz gládi] ⇨ *tört* pallosjog

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | *gladius* 'kard'

jus murmurandi [jusz murmurandi] ⇨ *biz* a zúgolódás joga

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | hangut *murmurare* 'morog, zúgolódik'

jus naturae [jusz naturé] ⇨ jog természetjog

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | *natura* 'természet' ← *nasci, natus* 'születik'

jus placeti [jusz placeti] ⇨ tört tetsvényjog, az uralkodó joga, hogy csak a neki tetsző egyházi határozatok kihirdetését engedélyezze

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | kk lat *placetum* 'tetsvény, az, ami tetszik' ← *placet* 'tetszik (neki)' ← *placere* 'tetszeni'

jus primae noctis [jusz primé noktisz] ⇨ tört földesúr joga a középkorban jobbágynöje nászéjszakájára

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | *primus* 'első' | *nox, noctis* 'éjszaka'

jus resistendi [jusz rezisztendi] ⇨ az ellenállás joga

⇨ tört a magyar nemességnek az Aranybullában biztosított joga, hogy a hűtlenség vádja nélkül szembeszegüljön a királyi rendelkezésekkel, ha azok az alkotmányt sértik

⊙ lat, 'ua.': *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | *resistere*, lásd REZISZTÁL

juss ⇨ örökség, örökrész, hagyaték

⇨ † jog

⊙ magy, 'ua.' ← lat *ius* 'jog'

Lásd még JURÁTUS

jussol ⇨ örököl

⊙ lásd JUSS

juste milieu [zsüszti milió] ⇨ a helyes középút

⊙ fr, 'ua.': *juste* ← lat *iustus* 'helyes, jogos' ← *ius, iuris* 'jog, törvény, igazság' | lásd MILIÓ

justizmord [juszticmord] ⇨ jog halálos ítélet, amelyet bírói tévedés folytán vagy a bírói eljárás politikai, hatalmi befolyásolása alapján hoznak meg

⊙ ném, 'ua.', tkp. 'igazságügyi gyilkosság': *Justiz* 'igazságügy' ← lat *iustitia* 'igazság' ← *ius* 'igazságos, jogszerű' ← *ius* 'jog, igazság' | *Mord* 'gyilkosság'

Lásd még JUSS

justo tempore [jusztó ...] ⇨ éppen jókor, a kellő időben

⊙ lat, 'ua.': *iustus* 'igaz, helyes, megfelelő' | *tempus, temporis* 'idő'

justo titulo [jusztó ...] ⇨ joggal, jogos címen

⊙ lat, 'ua.': *iustus* 'igaz, helyes, megfelelő' | lásd TITULUS

juszkulum † ⇨ lé, leves, mártás

⇨ *biz* ösztöndíj, kegydíj, pénzbeli juttatás

⊙ lat kics *iusculum* 'ua.' ← *ius* 'leves, lé'

jusztifikáció ⇨ igazolás, megokolás

⊙ lat *iustificatio* 'ua.', lásd JUSZTIFIKÁL

jusztifikál ⇨ igazol, megokol

⇨ † kivégez

⊙ késő lat *iustificare* 'ua.': *iustus* 'igaz' ← *ius* 'jog, igazság' | *facere* 'tesz vmivé'

juvenilis ⇨ tud ifjúkori

⊙ lat *iuvenilis* 'ua.' ← *iuvenis* 'fiatal'

juveniliák ⇨ irod zsengek, fiatalkori művek

⊙ lat (*opera*) *juvenilia* 'fiatalkori (művek)' ← *iuvenilis* 'ifjúkori' ← *iuvenis* 'fiatal'

Lásd még JUNIOR

jux ⇨ † tréfa, csíny, beugratás

⊙ ném *Jux* 'ua.' ← lat *iocus* 'játék, tréfa'

Lásd még JOKULÁTOR

juxta ⇨ ker kisebb értékű papírok tőszelvénye, amely ellenőrzés céljából visszamarad

⊙ ném *Juxta* 'ua.' ← lat *juxta* 'mellett'

jüan ⇨ kínai pénznem

⊙ kínai, 'ua.', tkp. 'kör, kerek tárgy'

K

---

kabala ⇨ szerencsetárgy, szerencsét hozó tett

⇨ babonás hit az ilyesmi hatékonyságában

⇨ † cselszövény, ármány

⊙ ném *Kabale* ‘ármány’ ← fr *cabale* ‘ua.’, lásd KABBALA

kabar ⇨ tört különféle törökös és iráni népek töredékeiből alakult népcsoport, amely a honfoglaló magyarokhoz csatlakozott, majd felolvadt a magyarságban

⊙ tör *kabar* vagy *kovár* ‘lázkodó’

kabaré ⇨ zenés, táncos, műsoros kávéház, mulatóhely

⇨ szatirikus jelenetekből, villámtréfákból álló műsor színházban, rádióban, tévében

⊙ fr *cabaret* ‘ua.’, tkp. ‘kocsma, kis kávéház’ ← kholl *cabret*, *cambret* ‘ua.’ ← pikárd-fr kics *camberete* ‘kis szoba’ ← *cambre* ← lat *camera*, lásd KAMERA

kabbala ⇨ vall betű- és számmisztikára hajló középkori zsidó írásmagyarozati irányzat

⊙ újhéb *kabbalá* ‘elfogadott’ (ti. szóbeli hagyomány) ← *kábál* ‘elfogad’

kabbalisztika ⇨ vall a kabbalában használatos titkos eljárások, főleg betű-, szám- és névmisztika

⊙ ném *Kabbalistik* ‘ua.’, lásd KABBALA

kabbalisztikus ⇨ vall a kabbalával, ill. a betű- és számmisztikával kapcsolatos

⊙ ném *kabbalistisch* ‘ua.’, lásd KABBALA

kábel ⇨ műsz drótkötél, acélkötél, sodronykötél

⇨ *vill* több elszigetelt szálból álló, védőburkolatos vezeték

⇨ *táv*k föld alatti vagy tenger alatti táviróvezeték

⇨ † táviró, távirat

⊙ ném *Kabel* ← fr *câble* ‘ua.’ ← késő lat *capulum* ‘pányva’ ← lat *capere* ‘fog’

Lásd még KAPACITÁS

kábeltelevízió ⇨ *táv*k a műsört kábelen továbbító tévéadó

⇨ *táv*k más adók műsorát parabolaantennán fogó és előfizetők számára vezetéken továbbító hálózat

⊙ lásd KÁBEL, TELEVÍZIÓ

kabil ⇨ *népr* észak-algériai berber népcsoport

⊙ ném, ‘ua.’ ← ar *kábila* ‘törzs’

kabin ⇨ *köz*l hajófülke, utasfülke

⇨ öltözőfülke, vetkőzőfülke, próbafülke

⇨ *rep* pilótafülke

⊙ ném *Kabine* ‘ua.’ ← fr *cabine* ‘szoba’ ← prov *cabana* ← késő lat *capanna* ‘kunyhó’

kabinet ⇨ oldalszoba, benyíló

⇨ *pol* kormány, kormányzat

⇨ *okt* szaktanterem, bemutatóterem

⇨ *műv* sokfiókos, magas lábakon álló díszes szekrény

⊙ ném *Kabinett* ‘ua.’ ← fr kics *cabinet* ‘kisebb szoba, fülke’, lásd KABIN

kabriolet ⇨ *műsz* felnyitható vászontetűjű gépkocsi

⊙ ang *cabriolet* ‘ua.’ ← fr kics *cabriolet* ‘kétkerékű, egylovas könnyű kocsí vászontetűvel’ ← *cabriole* ‘szökdelés, himbálózás’ ← ol *capriola* ‘ua.’ ← *caprio* ‘zerge’ ← lat kics *capreolus* ‘kiskecske’ ← *capere*, *capri* ‘bakkecske’

Lásd még KAPRIC, KAPRIOL, SEVRÓ

kabuki ⇨ *szính* hagyományos énekes-táncos japán színháték, amelyben minden szerepet férfiak alakítanak

⊙ jap, 'ua.': *ka* 'ének' | *bu* 'tánc' | *ki* 'művészet'

kacika ⇨ *tört* latin-amerikai indián törzsfőnök

⇨ *átv* kiskirály, gazdag és befolyásos ember Latin-Amerikában

⊙ sp *cacique* 'ua.' ← taini indián

kadáver † ⇨ hulla, tetem

⊙ lat *cadaver* 'ua.' ← *cadere* 'elesik, meghal'

Lásd még KADENCIA

kadaverin ⇨ *kém* a pentánból levezethető kétértékű amin, kellemetlen szagú folyadék, amely hullák bomlástermékeként képződik

⊙ tud lat *cadaverin* 'ua.': lásd KADÁVER | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kaddis ⇨ *vall* istent dicsőítő himnusz a zsidó istentisztelet elején és végén

⇨ *vall* a zsinagógában mondott halotti ima

⊙ héb, 'szent ima'

kadencia ⇨ *zene* zárlat, zenei frázist lezáró rész

⇨ *zene* versenyműben a szólóhangszer önálló rögtönző szakasza az első tétel végén

⊙ olasz *cadenza* 'hanglejtés, ritmus, ütem' ← késő lat *cadentia* 'esés' ← *cadens, cadentis* 'leeső' ← *cadere, casum* 'esik, alászáll'

Lásd még INCIDENS, KADÁVER, KASZKÁD, KÁZUS, KOINCIDENCIA, OKKÁZÍO, RECIDIVA, SANSZ

kádencia † ⇨ *költ* rím

⇨ *átv* csattanós válasz, elmés megjegyzés

⊙ lat *cadentia* 'esés, lejtés' (a rimes sorvég „rãesik” az előzőre), lásd KADENCIA

káder † ⇨ *kat* katonai egység állandó tiszti állománya

⇨ *pol* párt, intézmény vagy üzem képzett, vezetésre alkalmas tagja

⇨ *tört* (a pártállami időkben) káderlap, szakmai és politikai minősítéseket tartalmazó személyi lap

⊙ ném *Kader* ← fr *cadre* 'tishti állomány', ered. 'keret' ← ol *quadro* 'ua.' ← lat *quadrum* 'négyzet' ← *quadrus* 'négyzögletes' ← *quatuor* 'négy'

Lásd még KÁRO

káderez ⇨ *tört* (a pártállami időkben) munkára vagy beosztásra jelentkezéről adatokat gyűjt politikai megbízhatóság szempontjából

⊙ lásd KÁDER

kadet ⇨ *tört* orosz polgári liberális párt, ill. annak tagja az 1917-es forradalom előtt

⊙ or *K(onszjtucionalnaja) D(jemokratjicseszka) Part(jija)* 'Alkotmányos Demokrata Párt', lásd KONSTITÚCIÓ, DEMOKRATIKUS

kadét vagy **kadett** † ⇨ *kat* hadapród, tisztjelölt, katonatiszti iskola növendéke

⊙ ném *Kadett* 'ua.' ← fr *cadet* 'ifjabb (fiútestvér)' ered. 'fiatal tisztjelölt nemes katona' (nemes családokban másodszületett fiúkat adtak katonai pályára, a legidősebb örökölte a birtokot) ← gascogne-i fr *capdet* ← prov *capdel* 'ifjú főnök' ← kk lat kics *capitellum* 'kis fej' ← lat *caput, capitis* 'fej'

Lásd még KAPITÁLIS¹

kádi ⇨ *jog* mohamedán bíró, aki a Korán és a szokásjog alapján ítélkezik

⊙ tör *kadi* ← ar *kádi* 'ua.' ← *kadá* 'eldönt'

kádiászker ⇨ *jog* mohamedán hadbíró, a kádik felettese

⇨ *tört* a legfelső bíró a török birodalmi államtanácsban

⊙ tör *kádiászker* 'ua.': lásd KÁDI | ar *aszker* 'hadsereg'

kadmium ⇨ *kém* ezüstfehér, nyújtható fém elem

⊙ tud lat *cadmium* 'ua.': gör *kadmeiosz* 'cinkszilikát' (az elemet ebben az ércben fedezték fel) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

kaffer ⇨ *népr* bantu nyelvű dél-afrikai nomád népcsoport

⇨ e népcsoporthoz tartozó személy

⊙ ném *Kaffer* ← ang *kaffir* 'ua.' ← ar *káfir* 'hitetlen'

Lásd még GYAU

kaftán ⇨ *ölt* keleti köntös, bokáig érő bő köpenykabát

⊙ tör *kaftan* 'ua.' ← perzsa *haftán* 'páncél alatt viselt mellény'

kagán ⇨ *tört* török (türk, kazár, avar) népek fejedelme a népvándorlás korában

⊙ türk *kagan* 'fejedelem'

kahli † ⇨ *biz* csempe

⊙ ném *Kachel* 'ua.' ← népi lat *cacculus* ← lat *caccabus* 'agyagcserép' ← gör *kakkabosz* 'agyaglábos'

kainit ⇨ *ásv* egyhajlású rendszerben kristályosodó ásvány, kálitelepeken másodlagosan képződik

⊙ ang *cainit* 'ua.': gör *kainosz* 'új' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

kainozoikum ⇨ *geol* a földtörténeti újkor

⊙ tud lat *caenozoicum* 'ua.': gör *kainosz* 'új' | *dzoé* 'élet'

kaiser [kajzer] ⇨ *tört* császár

⊙ ném *Kaiser* ← ófn *keisar* 'ua.' ← lat C. Iulius *Caesar* (ókori lat ejtése [kajszar] volt)

Lásd még CÁR, CEZAROMÁNIA

kajak ⇨ *hajó* együléses, zárt eszkimó csónak

⇨ *sport* kéttollú evezővel hajtott, hasonló felépítésű, egy- vagy többüléses túra- és sportcsónak

⊙ ném *Kajak* ← ang *kayak* 'ua.' ← grönlandi eszkimó *kajakka* 'bőr-csónak'

kajmakám ⇨ *tört* a nagyvezír helyettese a volt Török Birodalomban

⇨ *tört* török tartományi kormányzó a 19. századtól

⇨ alezredes a török hadseregben

⊙ tör *kaymakam* 'ua.' ← ar *kaim makám* 'más helyén álló': *kaim* 'áll' | *makám* 'más'

kajmán ⇨ *áll* az alligátorfélék családjába tartozó hüllő Latin-Amerika trópusi vizeiben

⊙ sp *caimán* 'ua.' ← karibi indián

kajüt ⇨ hajószoba, hajófülke, utasfülke hajón

⊙ ném *Kajüte* ← holl *kajuit* 'ua.' ← ófr *cahute* 'rozzant kunyhó' ← ófn *hutta* 'kunyhó'

❖ magy *huta*

kakadu ⇨ *áll* Indonéziában és Ausztráliában őshonos nagy termetű papagájfélé

⊙ ném *Kakadu* ← holl *kaktoe* 'ua.' ← maláj hangut *kakatu*

kakemonó ⇨ *műv* nagy alakú, papírra vagy selyemre festett, tekercsbe sodorható kép

⊙ jap, 'felakasztani való tárgy'

kako- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) rossz, rút

⊙ gör *kakosz* 'rossz'

kakofemizmus ⇨ *nyelvt* durva, közönséges szó vagy kifejezés tudatos alkalmazása bántás vagy jellemzés céljával

⊙ tud lat *kakophemismus* 'ua.': lásd KAKO- | gör *phémi* 'beszél' | lásd -IZMUS

kakofónia ⇨ hangzavar

⇨ *zene* kellemetlen, rossz hangzás

⊙ ném *Kakophonie* 'ua.': lásd KAKO- | gör *phóné* 'hang'

kakofonikus ⇨ *zene* rossz hangzású, fülsértő

⊙ ném *kakophonisch* 'ua.', lásd KAKOFÓNIA

kakomorfia ⇨ *orv* szervek hibás kialakulása a szervezetben

⊙ tud lat *cacomorphia* 'ua.': gör *kakosz* 'rossz' | *morphé* 'alak'

kaktusz ⇨ *növ* sivatagos vidékeken élő levéltelen, tüskés, szárazságtűrű növény

⇨ *növ* ennek szoba- és dísznövényváltozatai

⊙ tud lat *cactus* 'ua.' ← gör *kaktosz* 'szűrös növény, bogáncs, mácsonya'

kakuminális ⇨ *nyelvt* nyelvhegygel a szájpadráson képzett (mássalhangzó)

⊙ tud lat *cacuminalis* 'ua.' ← *cacumen*, *cacuminis* 'hegy, csúcs'

kála lásd KALLA

kaláber lásd KALÁBRIÁSZ

kalábriász vagy **kaláber** ⇨ *ját* régi kártyajáték, az alsós megfelelője

⊙ auszt ném *Klabrias* ← jidd *klaberjasch* 'ua.' ← ?

kalafál † ⇨ *hajó* dugaroz, hajó- vagy csónakdeszák eresztékeit kátrányos kóccal tömíti

⊙ ol nyj *calafare* ← sp *calafatear* ‘ua.’ ← ar *kafr* ‘aszfalt, kátrány’

kalamajka ⇨ zürzavar, felfordulás

⇨ baj, kellemetlenség

⊙ ukrán *kolomijka* ‘gyors kárpátukrán tánc’ ← *Kolomija* város (a magy jelentés talán a KALAMITÁS beleértéséből való)

kalamáris † ⇨ tintatartó

⊙ lat *calamarius* ‘az írótolllhoz tartozó’, lásd KALAMUS

kalamitás ⇨ viszontagság, baj

⇨ bosszúság, kellemetlenség

⊙ lat *calamitas* ‘baj, kár’ ← ?

kalamus † ⇨ íróvessző, írónád, írótoll

⊙ lat *calamus* ‘nád, íróvessző’ ← gör *kalamosz* ‘ua.’

kalander ⇨ *műsz* lemezek nyújtására, simítására való, egymáson forgó hengerekből álló berendezés

⊙ ném *Kalander* ← fr *calandre* ‘mángorló’ ← holl *kalandern* ‘csúszkál’

kalása ⇨ *műv* vázaforma, az igazságot befogadó lélek jelképe az északi buddhista ikonográfiában

⊙ szansz *kalasha* ‘edény’

kalathosz ⇨ *műv* a korinthoszi oszlopfő kelyhe

⊙ gör, ‘ua.’, ered. ‘fonott női munkakosár’

kalauer † ⇨ szóvicc, szójáték, gyenge vicc

⊙ ném *Kalauer* ‘ua.’ ← fr *calembour*, lásd ott

kalcedon ⇨ *ásv* több színben előforduló kvarc féldrágakő

⊙ lat *chalcedon* ‘ua.’ ← gör *Khalkédón* kis-ázsiai város, a lelőhelye nevéből

kalciferol ⇨ *kém* a szervezet kalciumháztartásában nagy szerepet játszó szteránvázas D-vitaminok gyűjtőneve

⊙ tud lat *calciferol* ‘ua.’: lásd KALCIUM | *ferre* ‘visz’ | *-ol* (ciklusos vegyületre utaló toldalék)

kalcifikáció ⇨ *orv* elmeszesedés

⊙ tud lat *calcificatio* ‘ua.’ ← *calcificare* ‘elmeszesít’: lásd KALCIUM | *facere* ‘tesz vmivé’

kalcifilaxis ⇨ *biol* a szervezet mészfelvétele, ill. mésztárolása

⊙ tud lat *calciophylaxis* ‘ua.’: lásd KALCIUM | gör *phülaixisz* ‘megőrzés’ | *phülasszó*, tkp. *phülak-szó* ‘öriz’ ← *phülaké* ‘ör’

kalciméter ⇨ *mezőg* a talaj mésztartalmának mérésére alkalmas műszer

⊙ lásd KALCIUM | gör *metreó* ‘mér’

kalcináció ⇨ *kém* kémiailag kötött víz eltávolítása hevítés által valamely anyagból

⊙ tud lat *calcinatio* ‘ua.’, lásd KALCINÁL

kalcinál ⇨ *kém* kristályos mészből vagy más anyagból vegyileg megkötött vizet hevítéssel eltávolít

⊙ ném *kalzinieren* ‘ua.’ ← késő lat *calcinus* ‘mészből való’ ← lat *calx*, *calcis* ‘mész’

kalcinózis ⇨ *orv* mészlerakódás, elmeszesedés

⊙ tud lat *calcinosis* ‘ua.’: lásd KALCINÁL | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

kalcit ⇨ *ásv* mészpát, hatszöges rendszerben kristályosodott kalciumkarbonát

⊙ ang *calcit* ‘ua.’: lat *calx*, *calcis* ‘mész’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

kalcitonin ⇨ *orv* a pajzsmirigy fehérjehormonja, amely a vér kalciumszintjét és a mésznek a csontokba beépülését szabályozza

⊙ tud lat *calcitonin* ‘ua.’: lásd KALCIUM | *tonosz* ‘feszültség’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kalcium ⇨ *kém* ezüstfehér, lágy alkáliföldfém, a mész fő alkotóeleme

⊙ tud lat *calcium* ‘ua.’: *calx*, *calcis* ‘mész’ | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

kalcium-hidroxid ⇨ oltott mész

⊙ ném *Kalziumhydroxid* ‘ua.’, lásd KALCIUM, HIDROXID

kalcium-karbonát ⇨ *kém* mészkő

⊙ ném *Kalziumkarbonat* ‘ua.’, lásd KALCIUM, KARBONÁT

kalcium-oxid ⇨ *kém* égetett mész

⊙ lásd KALCIUM, OXID

kalcúria ⇨ *orv* kalciumvizezés

⊙ tud lat *calcuria* ‘ua.’: lásd KALCIUM | gör *uron* ‘vizelet’

kaldera ⇨ *geol* beomlott és feltöltődött hajdani vulkáni kráter

⊙ sp *caldera* ‘üst’ ← késő lat *caldaria* ‘vízmelegítő’ ← lat *calidus* ‘meleg’ ← *calere* ‘hevül’

kaldeus ⇨ *tört* arámi nyelvű, fejlett csillagászatáról és asztrológiájáról híres ókori mezopotámiai nép

⊙ lat *Chaldaeus* ← gör *Khaldaiosz* ‘ua.’ ← ?

kalefaktor † ⇨ kályhafűtő, kollégiumi fűtőszolga

⇨ besúgó, bajkeverő

⊙ lat *calefactor* ‘fűtő’ ← *calefacere* ‘tüzel’, ebből ‘hevít, izgat, nyugtalanít’: *calor* ‘meleg’ ← *calere* ‘melegnek lenni’ | *facere* ‘csinál’

kalefaktórium ⇨ *ép* fűtött melegedő helyiség középkori kolostorokban

⊙ kk lat *calefactorium* ‘ua.’, lásd KALEFAKTOR

kaleidoszkóp ⇨ hengeres optikai játékszer, amely forgatásra folyton változó színes képeket mutat

⊙ ném *Kaleidoskop* ‘ua.’, tkp. ‘szép képeket néző’: gör *kalosz* ‘szép’ | *eidosz* ‘alak, kép’ | *szkopeo* ‘néz’

kaleidoszkopikus ⇨ színes, tarka, változatos

⊙ ném *kaleidoskopisch* ‘ua.’, lásd KALEIDOSZKÓP

kalémia lásd KALIÉMIA

kalendárium ⇨ naptár

⇨ folyóiratnak naptárral ellátott vegyes tartalmú évkönyve

⇨ † különféle olvasmányokkal és hasznos tudnivalókkal, álomfejtésekkel dúsított képes naptár

⊙ lat *calendarium* ‘naptár’, ered. ‘adósságok jegyzéke’ ← *Calendae* ‘a hónap első napja’ (az ókori Rómában az adósságok törlesztésének és a kamat fizetésének napja) ← *calare* ‘kiált, összehív’ (az új hónap kezdetét a holdállás megfigyelése alapján a pontifex maximus kiáltotta ki)

Lásd még KOLEDA, KONCÍLIUM

káli ⇨ *kém* kálilug, káliumsó, káliumtartalmú anyag

⊙ ném *Kali* ‘ua.’, lásd KÁLIUM

kaliémia ⇨ *orv* a normálnál több káliumion jelenléte a vérben

⊙ tud lat *kaliaemia* ‘ua.’: lásd KÁLIUM | gör *haima* ‘vér’

kaliber ⇨ *műsz* űrméret, csőméret, furat

⇨ *kat* lőfegyver csövének furata

⇨ *műsz* idomszer, méret és alak ellenőrzésére való műszer

⇨ *átv* szellemi formátum, nagyság

⇨ érték, kiválóság

⊙ ném *Kaliber* ← fr *calibre* ‘ua.’ ← kk lat *calibrum ‘fogoly nyakába akasztott vasnehezék’ ← ar *kalib* ‘kaptafa, öntőforma’ ← gör *kalopodion* ‘kaptafa’: *kalon* ‘fa’ | *pusz, podosz* ‘lábfej’

Lásd még KALOCSNI

kalibráció ⇨ *műsz* csőméret megadása és ellenőrzése

⇨ *műsz* mérőműszer hitelesítése

⊙ magy, lásd KALIBRÁL (a *dotál–dotáció* és hasonló szópárok mintájára)

kalibrál ⇨ *műsz* belső csőméretet, furatot mér

⇨ *műsz* műszer, mérőeszköz fokbeosztását elkészíti, hitelesíti

⊙ ném *kalibrieren* ‘ua.’, lásd KALIBER

kalifa ⇨ *vall* mohamedán egyházfő s egyben világi uralkodó

⊙ tör *kalifa* ‘ua.’ ← ar *khalifa* ‘hátrahagyott, utód’ (ti. Mohamedé) ← *khalafa* ‘hátral állt, követ, nyomába lép’

kalifátus ⇨ *tört* a kalifa uralma alatt álló terület

⇨ *vall* a kalifa tiszte, méltósága

⊙ ném *Kalifat* ‘ua.’, lásd KALIFA

kalifornium ⇨ *kém* mesterséges transzurán elem

⊙ tud lat *californium* ‘ua.’: ang, sp *California* amerikai állam (amelynek egyetemén előállították)

kalikó ⇨ *text* vászonkötésű pamutzöveget

⊙ ném *Kaliko* ← fr *calicot* ‘ua.’ ← hindi *Kalikut* ‘Kalkutta’ (ahol először készítették)

kálilúg ⇨ *kém* a marókáli (kálium-hidroxid) vizes oldata

⊙ ném *Kalilaug* ‘ua.’, lásd KÁLI

kalinit ⇨ *ásv* kálitímsó, egyhajlású rendszerben kristályosodó kálium-alumínium-szulfát

⊙ tud lat *kalinit* ‘ua.’: lásd KÁLIUM | -it (ásványra utaló toldalék)

kalipszó ⇨ *zene* jamaicai eredetű társastánc az 1970-es években

⊙ ang *calypso* ‘ua.’ ← gör *Kalüpszó*, tengeri nimfa Odüsszeusz történetéből

kaliptra ⇨ *növ* gyökérsüveg

⊙ tud lat *calyptra* ‘ua.’ ← gör *kalüptrá* ‘tegezfedél, fátyol’ ← *kalüptó* ‘befed’

kálisalétrom ⇨ *kém* kálium-nitrát, természetes műtrágya és a klasszikus löpor alapanyaga

⊙ lásd KÁLI

káliszappan ⇨ hamuzsírból előállított kenőszappan

⊙ lásd KÁLIUM-KARBONÁT

kálium ⇨ *kém* az alkálifémek sorába tartozó ezüstfehér, puha elem

⊙ tud lat *kalium* ← ar (*al-*)*kalí* ‘(a) hamu’ (a ~ karbonátja fahamuból állítható elő)

kálium-hidroxid ⇨ *kém* kálilúg

⊙ ném *Kaliumhydroxyd* ‘ua.’: lásd KÁLIUM, HIDROXID

kálium-karbonát ⇨ *kém* hamuzsír

⊙ ném *Kaliumkarbonat* ‘ua.’: lásd KÁLIUM, KARBONÁT

kálium-nitrát ⇨ *kém* kálisalétrom, természetes műtrágya és a klasszikus löpor alapanyaga

⊙ ném *Kaliumnitrat* ‘ua.’: lásd KÁLIUM, NITRÁT

kálium-permanganát ⇨ *kém* hipermangán, lilásfekete kristályos anyag, vizes oldata erősen oxidál, ezért fontos fertőtlenítőszer

⊙ ném *Kaliumpermanganat* ‘ua.’: lásd KÁLIUM | újk lat *per-* ‘felett, túl’ ← lat *per* ‘át’ | *manganát* ‘a mangánsav sója’

kalixtinus ⇨ *tört* kelyhes, a huszita mozgalom mérsékelt szárnyához tartozó személy

⊙ kk lat *calixtinus* ‘ua.’ ← *calix* ‘kehely’ (a ~ok, egyebek mellett, a két szín alatti áldozást követelték a hívek számára)

káliz ⇨ *tört* más néven böszörmény, mohamedán vallású, iráni nyelvet beszélő, Hvárezmből elszármazott jövevénynép tagja a középkori Magyarországon

⊙ bizánci gör *haliszi* ← ar *hvalisz* ‘ua.’ ← (?) *Hvarezm*, egykori tartomány az Aral-tótól délkeletre

kalk ⇨ *nyelvt* tükörszó, egy idegen szóösszetétel elemek szerinti lefordítása (pl. ném *aus-giebig* kiadós)

⊙ fr *calque*, tkp. ‘pauzmasólat’, ebből ‘szolgai utánzás’ ← lat *calcare* ‘tapos’ ← *calx*, *calcis* ‘sarok’

kalkaliúria ⇨ *orv* mézsók ürítése a vizeletben

⊙ tud lat *calcaluria* ‘ua.’ ← lat *calcalis* ‘mésszel kapcsolatos’ ← *calx*, *calcis* ‘mész’ | gör *ureó* ‘vizelet’

kalkogén ⇨ *kém* a periódusos rendszer VI/1 oszlopába tartozó elemek (oxigéncsoport) összefoglaló neve

⊙ ném *chalkogen* ‘ua.’, tkp. ‘ércképző’: gör *khalkosz* ‘érc, réz, bronz’ | *gennaó* ‘nemz, létrehoz’

kalkográfia ⇨ *műv* rézmetszés

⇨ *műv* rézmetszet

⊙ ang *chalcography* ‘ua.’: gör *khalkosz* ‘réz’ | *graphó* ‘ír, rajzol’

kalkolitikum ⇨ *tört* rézkor, a kőkorból a rézkorba való átmenet időszaka

⊙ tud lat *calcolithicum* ‘ua.’: gör *khalkosz* ‘réz’ | *lithosz* ‘kő’

kalkopirit ⇨ *ásv* rézkovand, réz-vas-szulfid, torzult tetraéderben kristályosodó rézérc

⊙ ang *chalcopyrit* ‘ua.’: gör *khalkosz* ‘réz’ | lásd PIRIT

kalkotípia ⇨ *nyomd* réznyomás mint a grafikai művészet egyik ága

⇨ *műv* réznyomat

⊙ ném *Chalkotypie* ‘ua.’: gör *khalkosz* ‘réz’ | *tüposz* ‘nyomás’

kalkuláció ⇨ számvetés, számítás

- ✧ *közg, ker* költségszámítás, ármeghatározás
- ✧ *ker* az ilyen számításokat végző vállalati részleg
- ◎ ang *calculation* ‘ua.’, lásd KALKULÁL
- kalkulál** ✧ számít, kiszámít, számol, kiszámol
- ✧ *gazd* árat, költséget kiszámít
- ✧ következtet, vél, gondol
- ✧ *átv* megtervez
- ◎ lat *calcularē* ‘(számítótáblán) számítást végez’, lásd KALKULUS
- kalkulátor** ✧ *közg* számoló, számításokat végző hivatalnok
- ✧ zsebszámológép
- ◎ lat *calculator* ‘ua.’, lásd KALKULÁL
- kalkulus** ✧ *mat* szám, számítás
- ✧ † *okt* iskolai osztályzat, érdemjegy
- ◎ lat *calculus* ‘kövecske’ (amelyet egy táblán tologatva számításra használtak) ← *calx, calcis* ‘(mész)kő’
- kalla** ✧ *növ* tündérkonty, apácakonty, menyasszonyvirág, tölcsérvirág
- ◎ lat *calla* ‘ua.’
- kalligráfia** ✧ szépírás, művészi kézírás
- ◎ ném *Kalligraphie* ‘ua.’: gör *kallosz* ‘szépség’ | lásd -GRÁFIA
- kalligrafikus** ✧ művészi kézírással készült, szépírási
- ◎ ném *kalligraphisch* ‘ua.’, lásd KALLIGRÁFIA
- kalligráfus** ✧ az igényes, díszes kézírás művésze
- ◎ ném *Kalligraph* ‘ua.’, lásd KALLIGRÁFIA
- kalligramma** ✧ művészi igénnyel, díszesen rajzolt betűkkel készült rövidebb szöveg (különösen a keleti írásokban)
- ✧ *irod* képvers, egy kép vonalai mentén elhelyezett sorokból álló költemény
- ◎ fr *calligramme* ‘ua.’: gör *kallosz* ‘szépség’ | lásd GRAM(MA)
- kallózus** ✧ *orv* heges, kérges, bőrkeményedéses
- ◎ lat *callosus* ‘ua.’, lásd KALLUSZ
- kallusz** ✧ *orv* hegyszövet
- ◎ lat *callus* vagy *callum* ‘ua.’, tkp. ‘vastag bőr, kérges bőr’
- kalmiroz** † ✧ megnyugtat, lecsendesít
- ◎ ném *kalmieren* ← fr *calmer* ‘ua.’ ← *calme* ← ol *calma* ‘nyugalom, pihenés’ ← kk lat *calma, cauma* ‘déli forróság’, ebből ‘déli pihenés, nyugalom’ ← gör *kauma* ‘forróság’ ← *kaió* ‘éget’ (a *cauma*→*calma* változás a latin *calere* ‘melegnek lenni’ beleértésének tulajdonítható)
- kalmük** ✧ *népr* közép-ázsiai eredetű, a mongollal rokon nyelvet beszélő, Oroszországban élő nép
- ◎ or, ‘ua.’ ← *halmg* (saját név)
- káló** ✧ *ker* súlyvesztéses árú szárítása, tárolása, szállítása során
- ✧ *ker* az ennek ellensúlyozására megadott elszámolási keret
- ◎ ném *Kalo* ← ol *calo* ‘ua.’, tkp. ‘süllyedés’ ← ?
- kalocsni** ✧ sárcipő, cipőre húzott sárvédő gumipapucs
- ◎ baj-oszt *kalotschen* ← ném *Galosche* ‘ua.’ ← fr *galoche* ‘fatalpú cipő’ ← gör *kalopusz* ‘kaptafa’: *kalon* ‘fa’ | *pusz* ‘láb’
- Lásd még KALIBER
- kalokagathia** ✧ *fil* a szép és jó egységének, a testi szépség és a lelki nemesség harmóniájának eszménye az antik bölcsleletben
- ◎ gör, ‘ua.’ ← *kalosz kai agathosz* ‘szép és jó’
- kalomel** ✧ *ásv* higanyklorid, fehér kristályos vegyület, amely a higany kiválásával megfeketedik
- ◎ ang *calomel* ‘ua.’: gör *kalosz* ‘szép’ | *melasz* ‘fekete’
- kálomista** † ✧ a kálvinista régi, népies változata
- kalória** ✧ *fiz* a hőmennyiség régebbi mértékegysége
- ✧ *élelm* az élelmiszerek tápértékének mértékegysége

⊙ ném *Kalorie* 'ua.' ← lat *calor* 'meleg, hő' ← *calere* 'hevül'

kalorifer ⇨ *műsz* léghevítő, légfűtéses berendezés

⊙ ném *Kalorifer* 'ua.': lat *calor* 'meleg, hő' | *ferre* 'hoz'

kalorifikus ⇨ *fiz* hőfejlesztő, hőtermelő, hőkifejtő, melegítő

⊙ tud lat *calorificus* 'ua.': *calor* 'meleg, hő' | *facere* 'csinál'

kalorikus ⇨ *fiz* a hővel kapcsolatos

⇨ *orv* hőhatással történő (kezelés)

⊙ ném *kalorisch* 'ua.' ← lat *calor* 'meleg, hő' ← *calere* 'hevül, meleg'

kaloriméter ⇨ *fiz* hőértékmérő a fajlagos hő mérésére

⊙ ang *calorimeter* 'ua.': lat *calor* 'meleg, hő' | gör *metreó* 'mér'

kalorimetria ⇨ *fiz* hőértékmérés, a fajlagos hő mérése, ennek tudománya

⊙ ang *calorimetry* 'ua.', lásd KALORIMÉTER

kalorizál ⇨ *műsz* izzó fémtárgyakat vékony alumíniumréteggel von be korrózió ellen

⊙ ném *kalorisieren* 'ua.' ← lat *calor* 'hő' ← *calere* 'hevül, meleg'

kalotípiá ⇨ *fényk* a mai fényképezési eljárások őse, ezüstjodid rétegen létrehozott pozitívkép, az angol Talbot eljárása

⊙ ang *calotype* 'ua.': gör *kalosz* 'szép' | *tüposz* 'nyomat', lásd TÍPUS

Lásd még TALBOTÍPIA

kalottamodell ⇨ *fiz* a molekulák atomelrendezését szemléltető, színes műanyag félgömbökből álló modell

⊙ ném *Kalotte* 'gömbzsüveg, koponyatető' ← fr kics *calotte* 'kis kerek sapka' ← *calot* 'sapka' ← ?

kalpa ⇨ *vall* négymillió éves világkorszak a brahmanista kozmogóniában

⊙ szansz, 'ua.', tkp. 'forma'

kalucsni lásd KALOCSNI

kalugyer † ⇨ *vall* görögkeleti szerzetes

⊙ szerb-horvát *kaludjer* 'ua.' ← újgör *kalojerosz* ← gör *kalogérosz* 'szép öregkorú': *kalosz* 'szép' | *gérasz* 'öregség' ← *gerón* 'öreg'

Lásd még GERIÁTRIA, GERONTOLÓGIA, GERÚZIA

kalumet ⇨ indiánok hagyományos békepipája, békekötés alkalmával közösen elszívott pipa

⊙ ang ← kanadai fr *calumet* 'ua.' ← ófr kics *calumet* 'nádsíp' ← lat *calamus* 'nád'

Lásd még KALAMÁRIS

kalutron ⇨ *fiz* nagy energiájú berendezés stabil izotópok szétválasztására

⊙ ang *calutron* 'ua.': *Cal(ifornia) U(niversity) (Cyclo)tron* 'a kaliforniai egyetem ciklotronja', lásd CIKLOTRON

kálváría ⇨ *vall* keresztút, Jézus szenvedéstörténetét ábrázoló tizennégy stáció, többnyire szabadban, dombra vezető út mentén

⇨ *átv* kellemetlenségek, bosszúságok, szenvedések sorozata, kinszenvedés, hányattatás, pokoljárás

⊙ lat *Calvaria* 'a koponyák hegye' ← *calva* 'koponya' (a GOLGOTA latin fordítása)

kálvil ⇨ *növ* sima héjú, ízletes almafajta

⊙ ném *Kalvill* 'ua.' ← *Calville* francia város nevéből

kálvinista ⇨ *vall* református

⊙ hazai lat *Calvinista* 'ua.', lásd KÁLVINIZMUS

kálvinizmus ⇨ *vall* a protestantizmusnak Kálvin tanain alapuló változata

⊙ újjk lat *Calvinismus* 'ua.': Johannes *Calvinus* (a vallásalapító latin neve) ← fr Jean *Chauvin* vagy *Cauvin* (eredeti név) | lásd -IZMUS

káma ⇨ *vall* az érzékiség és a szerelem köre a hinduizmus értékvilágában

⊙ szansz, 'vágy, kélj, szerelem'

kamalduli ⇨ *vall* a bencés rend szigorúbb szabályzatú ága

⇨ e rend tagja

⊙ ol *Camaldolo*, a rend alapításának helye Észak-Itáliában, ered. *Ca(mpo) Maldolo* 'Maldolo mezeje' ← lat *campus* 'rét, mező'

kamara ⇨ *pol* ház, a nemzetgyűlés két házának valamelyike (egy-egy országban)

✧ *pol* egy foglalkozási ág érdekképviseleti szerve

✧ *tört* a királyi kincstár

✧ *nyj* kamra

◎ magy, ← lat *camera*, lásd KAMERA

kamarilla ✧ *pol* az uralkodó titkos belső tanácsadói köre, amely az állam politikáját a háttérből irányítja

◎ sp kics *camarilla* ‘a király magánszobája’ ← *camara* ‘szoba’ ← lat *camera*, lásd KAMERA

kamarlingó lásd CAMARLINGO

kamásli ✧ gombolós bokavédő, lábszárvédő

◎ baj-oszt *kamaschen* ← ném *Gamaschen* ← fr *gamache* ‘ua.’ ← sp *guadameci* ‘cserzett, mintás bőr’ ← ar (*gild*) *gadamaszi* ‘a líbiai *Gadamesz* oázisból, a híres bőrkikészítő helyről való (bőr)’

kambium ✧ *növ* a növényi tengelyszervek (gyökér, szár) osztódó szövete, amely kifelé a hancselemeket, befelé a fás részeket hozza létre

◎ késő lat *cambium* ‘ua.’ ← népi lat *cambiare* ‘cserél’

Lásd még CSENCESEL, SANZSAN

kambrium ✧ *geol* a földtörténeti ókor egy szakasza

◎ ang *Cambrium* ‘ua.’ ← régi lat *Cambria* ‘Wales’ (ahol sok helyen található e korból való kőzet)

kámea ✧ *műv* domborműszerű ábrázolással vésett ékkő

◎ ném *Kamée* ← fr *camée* ← ol *cameo*, ered. *cammeo* ‘ua.’: ← ?

kamefiton ✧ *növ* olyan növény, amely a telet a talajszinthez közeli hajtásokon kifejlődő rügyekkel vészeli át

◎ tud lat *chamaephyton* ‘ua.’: gör *khamai* ‘a földön’ | *phüton* ‘növény’ ← *phüo* ‘nö, sarjad’

Lásd még KAMÉLEON, KAMILLA

kaméleon ✧ *áll* a gyíkkal rokon, színét a környezetéhez alkalmazkodva változtató állat

✧ *átv* köpenyegforgató, kétkulacos személy

◎ tud lat *chamaeleon* ← gör *khamailéon* ‘ua.’, tkp. ‘kúszó oroszlán’: gör *khamai* ‘a földön’ | *león* ‘oroszlán’

kamélia ✧ *növ* japánrózsa, nagy díszes virágú keleti díszcserje

◎ tud lat *camelia* ‘ua.’ ← Joseph *Kamel* brünni szerzetes, botanikus nevééről

kamelot ✧ *text* teveször szövet

◎ ném *Kamelott* ← fr *camelot* ‘ua.’ ← lat *camelus* ← gör *kamélosz* ← héb *gamal* ‘teve’

Lásd még GAMMA

kamennaja baba ✧ *rég* ember alakú, 1–4 méter magas oszlopszobor a közép-ázsiai sztyeppéken, türk népek síremléke

◎ or, ‘ua.’: *kamennij* ‘kő-’ ← *kamenj* ‘kő’ | *baba* ‘nő, emberalak’

kamera ✧ *műsz* fényképezőgép

✧ *műsz* filmfelvevő, videofelvevő készülék

◎ ang *camera* ‘ua.’ ← lat *camera* (*obscura*) ‘(sötét) kamra, lyukkamera (kezdetleges fényképező berendezés)’ ← lat *camera* ‘bolthajtás, szoba’ ← gör *kamara* ‘ua.’

kamerád ✧ társ, barát, cimbor

✧ † tisztártárs, bajtárs

◎ ném *Kamerad* ← fr *camarade* ‘ua.’ ← sp *camarada* ‘társ, iskolatárs’, tkp. ‘szobatárs’ ← *camara* ‘szoba’ ← lat *camera* ‘ua.’, lásd KAMERA

kamerális † ✧ kamarai, kincstári

◎ kk lat *cameralis* ‘kincstári’ ← lat *camera*, lásd KAMERA

kameralisztika ✧ *közp* az állami pénzügyek igazgatásának rendszere a feudális abszolutizmus idején

◎ ném *Kameralistik* ‘ua.’, lásd KAMERÁLIS

kameralizmus ✧ *közp* az államkincstár gyarapítását célzó gazdaságpolitika a 17–18. században

◎ újjk lat *cameralismus* ‘ua.’: lásd KAMERÁLIS, -IZMUS

kameraman ✧ *film* operatőr, film- vagy tévéfelvételek irányítója, a kamera kezelője

◎ ang *cameraman* ‘ua.’: lásd KAMERA | *man* ‘ember’

kamerárius † ⇨ *tört* kincstárnok, kincstartó

⇨ kamarás

⊙ kk lat *camerarius* ‘ua.’, lásd KAMERÁLIS

kámfor ⇨ *kém* a trópusi kámforfa illóolajából előállított átható szagú, kristályos, könnyen szublimáló szerves vegyület

⊙ kk lat *camphora* ← ar *káfúr* ‘ua.’ ← maláj *kápúr* ← szansz *kampúram* ‘kámforfa’

kamgarn ⇨ *text* fésűsgyapjú fonal

⇨ *text* ebből készült kelme

⊙ ném *Kammgarn* ‘ua.’: *Kamm* ‘fésű’ | *Garn* ‘fonal’

kami ⇨ *vall* a japán sintó hit ősi, személytelen természetfeletti lényeiinek gyűjtőneve

⊙ jap, ‘ua.’, tkp. ‘a legnagyobbak’

kamikaze ⇨ *tört* japán önkéntes pilóta a második világháborúban, aki bombával megrakott gépét nekivezette a célpontnak, s maga is elpusztult

⇨ *tört* élő torpedó, második világháborús japán tengerész, aki maga vezette a torpedót az ellenséges hadihajónak

⇨ öngyilkos akciót vállaló, végrehajtó terrorista

⊙ jap, ‘ua.’, tkp. ‘isteni szél’, ered. az a szélvihar, amely 1281-ben szétszórta a Japánra támadó mongol flottát

kamilla ⇨ *növ* orvosi székfű, virágában sok gyógyerejű anyagot tartalmazó mezei virág

⊙ ném *Kamille* ← késő lat *camomilla* ← lat *chamaemelon* ← gör *khamaimélon* ‘ua.’, tkp. ‘földi alma’ (Plinius szerint a növény almáéra emlékeztető illatáról): *khamai* ‘a földön’ | *mélon* ‘alma’ (a német alak egyszerejtés eredménye)

Lásd még KAMEFITON, KAMÉLEON

kamillánus ⇨ *vall* a betegek testi és lelki gondozására a 16. században alakult katolikus szerzetesrend

⊙ a rendalapító szent *Kamill* (Camillo de Lellis) nevérol

kamin † ⇨ kémény, kürtő

⇨ kandalló

⊙ ném *Kamin* ‘ua.’ ← lat *caminus* ‘tűzhely, kohó’ ← gör *kaminosz* ‘ua.’

kamion ⇨ *közl* nemzetközi szállítást végző nagy, zárt rakterű teherautó

⊙ fr *camion* ‘ua.’ ← nyj (normand-pikárd) *chamion* ‘szekér’ ← ?

kamizol ⇨ *ölt* zeke, ujjas, mellény, pruszlik

⊙ fr *camisole* ← késő lat kics *camisula* ‘ua.’ ← *camisia* ‘ing’

Lásd még CHEMISLETTE

kampány ⇨ † *kat* hadjárat

⇨ rohammunka

⇨ *ker* adott célra irányuló, rövid ideig tartó intenzív hírverő tevékenység

⇨ *pol* választási hadjárat

⊙ ném *Kampagne* ‘hadjárat’ ← fr *campagne* ‘síkság, katonai táborozás, hadjárat’ ← lat *campania* ‘síkság’ ← *campus* ‘mező’

Lásd még CAMPUS, KEMPING, SAMPINYON

kampimetria ⇨ *orv* látótérvizsgálat

⊙ tud lat *campimetria* ‘ua.’: *campus* ‘mező, térség’ | gör *metreó* ‘mér’

kamuflál ⇨ *kat* elrejt, álcáz, takargat

⊙ ném *camouflieren* ← fr *camouflier* ‘ua.’ ← *camouflet* ‘füstpamat, amit valakinek az arcába, szemébe fújnak’

kamuflázs ⇨ álcázás, rejtés, takargatás

⊙ fr *camouflage* ‘álcázás, elterelés’, lásd KAMUFLÁL

kamuka † ⇨ damasztiszövet

⊙ kk lat *camoca* ← tör, perzsa *kamha* ‘ua.’

kán ⇨ *tört* mongol és türk népek fejedelmének, uralkodójának címe

⇨ (*khan* alakban) előkelők és magas rangú tisztviselők címe egyes ázsiai országokban

⊙ ném *Khan* ← újgur, mongol *kan*, türk *khan*, tör *han* ‘úr, fejedelem’

kana ⇨ *nyelvt* a japán szótagírás, ill. ennek szótagjelei

⊙ jap, ‘ua.’

Lásd még HIRAGANA, KATAKANA

kanadabalzsam ⇨ a balzsamfenyő kérgéből nyert gyanta, optikai lencsék ragasztására használatos

⊙ a balzsamfenyő legfőbb termőterületéről, *Kanadáról*

kanafória † ⇨ hegedűgyanta

⇨ *nyj* bedörzsölésre való szesz

⇨ † akasztófa

⊙ lat (*resina*) *Colophonia* ‘kolophóni (gyanta)’ ← gör *Kolophón*, gyantakiviteléről híres ókori görög város (a magy szóban *lfn* → *nfr* hangátvetés és elhasonulás történt)

Lásd még KOLOFÓNIUM

kanális ⇨ árok, folyóka

⇨ csatorna, csatornahálózat

⊙ lat *canalis* ‘csatorna’, tkp. ‘nádcsővel kapcsolatos’ ← *canna* ← gör *kanna* ‘nád’

kanalizáció ⇨ csatornázás

⇨ *átv* erők, indulatok levezetése, más útra terelése, békés megoldás

⊙ ném *Kanalisation* ‘ua.’, lásd KANALIZÁL

kanalizál ⇨ csatornáz

⇨ *átv* (indulatot, erőket) levezet, elterel

⊙ ném *kanalisieren* ← fr *canaliser* ‘ua.’, lásd KANÁLIS

kanapé ⇨ pamlag, kerevet

⊙ fr *canapé* ‘ua.’ ← késő lat *canopeum* ‘mennyezetes ágy’ ← gör *kónópeion* ‘szűnyogháló egyiptomi ágy’ ← *kónópsz* ‘szűnyog’, tkp. ‘kúpos arcú’: *kónosz* ‘kúp’ | *ópsz* ‘arc’

kanári ⇨ *áll* pintyféle énekes madár a Kanári- és Azori-szigetokről

⊙ ném *Kanarienvogel* ‘kanárimadár’ ← *Kanarien* ← sp (*Islas*) *Canarias* ‘Kanári-szigetek’ ← késő lat *canarius* ‘kutyákkal kapcsolatos’ ← *canis* ‘kutya’ (a szigeteken sok nagytestű kutyát találtak a felfedezők)

Lásd még KÁNIKULA, KENNEL

kanaszta ⇨ *ját* dél-amerikai eredetű, a rómihez hasonló kártyajáték

⊙ sp *canasta* ‘hét azonos értékű lapból álló sorozat’, ered. ‘fonott kosár’ ← gör *kanasztron* ‘kosár alakú agyagedény’

Lásd még TORNISZTER

kanavász ⇨ *text* ágyneműnek, hímzésnek való len- vagy gyapotszövet

⊙ ném *Kanevas* ← fr *canevas* ← kk lat *canebacium* ‘ua.’ ← lat *cannapus*, *cannabis* ‘kender’ ← gör *kannabisz* ‘ua.’

kancellár ⇨ *tört* uralkodói oklevelek és rendeletek megfogalmazója és kiadója a középkorban

⇨ *tört* a régi magyar kancellária vezetője

⇨ *pol* (Ausztriában, Németországban) miniszterelnök, kormányfő

⇨ † kancelláriai írnok

⊙ késő lat *cancellarius* ‘bíróági tisztviselő, hivatalvezető’, lásd KANCELLÁRIA

kancellária ⇨ *tört* a legfőbb államügyeket intéző királyi hivatal Magyarországon (1848 előtt)

⇨ *pol* miniszterelnöki hivatal, kormányhivatal

⇨ † kormánysek

⊙ kk lat *cancellaria* ‘bíróság, hivatal’ ← lat kics tbsz *cancelli* ‘rácsozat, kerítés (amely a bíróság emelvényét elkülönítette)’ ← *cancer* ‘rács’

kancellista ⇨ *tört* kancelláriai hivatalnok

⇨ † írnok, irodista

⊙ hazai lat *cancellista*, ered. *cancellarista*, lásd KANCELLÁRIA

kancellus ⇨ *ép* ókeresztény templomban a hajót a kórustól elválasztó díszes rács

⊙ lat kics *cancellus* ‘ua.’ ← *cancer* ‘rács’

kancsuka ⇨ szíjkorbács

⊙ or, 'ua.' ← krími tatár *kancsuga* 'bőrszj'

kandela ⇨ *fiz* a fényerősség mértékegysége

⊙ lat *candela* 'gyertya' ← *candere* 'fénylik'

Lásd még KANDIDÁTUS

kandeláber ⇨ karos gyertyatartó

⇨ lámpatartó

⇨ † állólámpa

⇨ lámpaoszlop

⊙ ném *Kandelaber* ← lat *candelabrum* 'gyertyatartó' ← *candela* 'gyertya' ← *candere* 'fehérlík, fénylik, izzik'

kandidál ⇨ hivatalra, megbízásra, kinevezésre pályázik

⇨ tudományos akadémiai fokozatot szerez

⊙ ném *kandidieren* 'ua.', lásd KANDIDÁTUS

kandidatúra ⇨ pályázat, pályázás

⇨ jelöltség

⇨ elnyert tudományos akadémiai fokozat

⊙ ném *Kandidatur* 'ua.', lásd KANDIDÁTUS

kandidátus ⇨ jelölt, pályázó

⇨ tudományos akadémiai fokozat birtokosa

⊙ ném *Kandidat* 'ua.' ← lat *candidatus* 'közhivatalra pályázó jelölt', tkp. 'fehér tógát öltött' (az ókorban a pályázó a *toga candida* felöltésével jelezte szándékát) ← *candidus* 'hófehér, ragyogó' ← *candere* 'fehérlík, fénylik'

Lásd még KANDELA, KANDELÁBER

kandíroz ⇨ *konyha* (gyümölcsöt) cukorszirupba főz, kristályos cukorral bevon

⇨ *konyha* cukrot kristályosít

⊙ ném *kandieren* ← fr *candir* ← ol *candire* 'ua.' ← ar *kandí* 'cukorból való' ← szansz *khanda* 'tört cukor' ← *khand* 'tör'

Lásd még KANDISUCUKOR

kandiscukor ⇨ túltelített oldatából fonalra kristályosított cukor

⊙ ném *Kandiszucker* ← ol *zucchero candito* 'ua.', lásd KANDÍROZ

kandzsi ⇨ *nyelvt* fogalmat jelölő japán szójel

⊙ jap, 'ua.'

kanefora ⇨ *műv* fején áldozati kosarat hordó leányalak mint oszlop, a kariatidák egyik fajtája

⊙ ném *Kanephore* 'ua.' ← gör *kanéphoré* 'kosárvívó nő': *kanész* 'gyékény, kosár' | *phoreó* 'visz'

kánikula ⇨ *met* hőség, forróság, száraz és igen meleg nyári időszak

⊙ lat kics *Canicula* 'a Szíriusz, a Nagy Kutya csillagkép legfényesebb csillaga' (feltűnése a nyári hőség kezdetét jelezte az ókori Rómában), tkp. 'kiskutya' ← *canis* 'kutya'

Lásd még KANÁRI, KENNEL

kánkán ⇨ magasra dobált lábakkal járt, a maga idején (a 19. század derekán) kihívóan érzéki csoportos női kabarétánc

⊙ fr *cancan* 'ua.' ← ?

kanna ⇨ *növ* virágnád, rózsanád

⊙ lat *canna* 'ua.', ered. 'nád'

Lásd még KÁNON

kannelúra ⇨ *ép* görög oszlopok függőleges, félhengeresen bemélyülő vájata

⊙ ném *Kannelüre* ← fr *cannelure* 'ua.' ← kk lat kics *canella* 'nád, cső' ← lat *canna* 'ua.'

kannibál ⇨ emberevő

⊙ ném *Kannibale* ← sp *canibal* 'ua.', ered. *caribal* 'karibi ember', lásd KARIB

kannibalizmus ⇨ emberevés, egyes természeti népek állítólagos szokása

⊙ ang *cannibalism* 'ua.', lásd KANNIBÁL, -IZMUS

kánon ⇨ szabály, törvény, zsinórmérték

⇨ *jog* egyházi jogszabály

- ✧ *vall* a szentírási könyvek mértékadó, hiteles jegyzéke
- ✧ *vall* a mise középső, változatlan része
- ✧ *vall* a katolikus szentek hivatalos jegyzéke
- ✧ *zene* az imitációs többszólamú ének egy neme
- ✧ *műv* eszményi arány, az erre vonatkozó ábrázolási szabályok összessége
- ✧ *irod* az élő alkotóknak a kritikusai közmegegyezésen alapuló, nem hivatalos rangsora
- ✧ *nyomd* az egyik legnagyobb betűméret
- ⊙ lat *canon* ← gör *kanón* ‘szabály, előírás’, ered. ‘nádszál mint mérőrúd’ ← *kanna* ‘nád’
- Lásd még KANNA, KANONIKUS, KANONIZÁL, KANONOK, KÁNÚN, KANÜL, KANYON
- kanonér** † ✧ *kat* tűzér
- ⊙ ném *Kanonier* ‘ua.’ ← *Kanone* ← ol nygkz *cannone* ‘ágyú’, tkp. ‘nagy cső’ ← lat *canna* ‘nád, cső’ ← gör *kanna* ‘nád’
- kanonikus** ✧ *vall* a kánonhoz tartozó, elfogadott, hiteles (szentírási könyv)
- ✧ *vall* egyházi előírásokon alapuló
- ✧ † (fn) kanonok
- ⊙ lat *canonicus* ‘kánoni’, lásd KÁNON
- kanonizáció** ✧ *vall* szentté avatás a keresztény egyházakban
- ⊙ kk lat *canonizatio* ‘ua.’, lásd KANONIZÁL
- kanonizál** ✧ *vall* szentté avat, a szentek jegyzékébe felvesz
- ✧ *vall* egyházi jogszabályt emel
- ✧ *műv* szabállyá merevít
- ⊙ ném *kanonisieren* ← fr *canoniser* ‘ua.’, lásd KÁNON
- kánonjog** ✧ egyházjog, a katolikus egyházi jogszabályok összessége
- ⊙ lat *ius canonicus* ‘ua.’, lásd KÁNON
- kanonok** ✧ *vall* katolikus püspöki tanácskozó testülethez, a káptalanhoz tartozó magasabb rangú pap
- ⊙ lat *canonicus* ‘ua.’, tkp. ‘az egyházi jogszabályoknak megfelelő (személy)’, lásd KÁNON
- kanópusz** ✧ ókori egyiptomi, emberalakot formázó fedeles agyagedény, amelybe a mumifikálendő tetem belső részeit helyezték
- ⊙ lat *canopus* ‘ua.’ ← gör *Kanóposz*, ókori észak-egyiptomi város
- kanósszázik** ✧ *biz* kanósszát (canóssát) jár, mélyen megalázkodva igyekszik kiengesztelni valakit
- ⊙ az itáliai *Canossa* vára előtt 1077 januárjában IV. Henrik német-római császár három napot didergett vezeklőköntösben, hogy VII. Gergely feloldozza őt az egyházi átok alól
- kantáció** † ✧ *okt* házról házra járó diákok énekes alamizsnagyűjtése iskolájuk számára
- ⊙ hazai lat *cantatio* ‘ua.’, lásd KÁNTÁL
- kántál** ✧ énekes adománygyűjtést végez
- ✧ † *átv* csúnyán, elnyújtottan énekel
- ✧ *átv* éneklő hanghordozással szaval, beszél
- ⊙ lat gyak *cantare* ‘énekel’ ← *canere, cantum* ‘ua.’
- Lásd még BICINIUM, KANTÁTA, KANTILÉNA, KÁNTOR, KÁNTUS, SANZON
- kantalup** ✧ *növ* vastag és bordázott héjú, sötétsárga húsu sárgadinnyefajta
- ⊙ fr *cantaloup* ‘ua.’ ← ol *Cantaluppi*, volt pápai uradalom Róma közelében, ahol kitermesztették
- kantaridin** ✧ *kém* egyes bogarak, főleg a kőrishogár testnedvéből nyert, hólyaghúzó hatású méreganyag
- ⊙ tud lat *cantharidin* ‘ua.’: *Cantharidae* ‘lágybogárfélék’ ← gör *kantharisz, kantharidosz* ‘galacsinhajtó bogár’ | -in (vegyületre utaló toldalék)
- kantáta** ✧ *zene* szóló énekhang(ok)ra, kórusra és zenekarra irt, lírai és drámai elemeket tartalmazó zenemű
- ⊙ ol (*musica*) *cantata* ‘énekel (zenemű)’ ← *cantare, cantato* ‘énekel’ ← lat gyak *cantare* ← *canere, cantum* ‘énekel’
- Lásd még KÁNTÁL
- kantele** ✧ *zene* fogólap nélküli, citeraszerű finn népi hangszer

⊙ finn, 'ua.'

kantfal ⇨ ép élükre állított téglából rakott belső fal, válaszfal

⊙ ném *Kante* 'él, szegély'

kantharos ⇨ műv talpas és füles ókori görög ivóserleg

⇨ ép korai keresztény bazilikák átriumának kútja

⊙ gör, 'serleg'

kantiánus ⇨ *fil* (fn) Immanuel Kant német bölcseleti eszméinek híve, vallója

⇨ (mn) Kant filozófiai eszméin alapuló

⊙ újk lat *Kantianus* 'ua.'

Lásd még KANTIZMUS

kantiléna ⇨ *zene* dallam

⇨ *zene* hangszeres kíséretű szólóének

⇨ *irod* középkori, vallásos tárgyú elbeszélő költemény

⊙ lat *cantilena* 'ua.' tkp. 'elcsépelet régi dal' ← gyak *cantare* 'énekel' ← *canere, cantum* 'ua.'

Lásd még KÁNTÁL

kantilever ⇨ ép konzolos (alsó támaszos) hídszerkezet

⊙ ang *cantilever* 'ua.', ered. 'falikonzol': *cant* 'lejtős, ferde' | *lever* 'emelő' ← ófr *levier* 'ua.' ← fr *lever* ← lat *levare* 'emel' ← *levis* 'könnyű'

kantin ⇨ katonai, üzemi étkezd

⇨ vegyesbolt

⊙ ném *Kantine* ← fr *cantine* 'ua.' ← ol *cantina* 'borospince' ← *canto* 'szöglet, zug' ← késő lat *canthus* 'kerék széle, abroncs' ← gör *kanthosz* 'sarok, a szem sarka'

Lásd még KANTNI, KANTON

kantizmus ⇨ *fil* Kant három kritikájára alapozott 19. századi eszmerendszer és német bölceleti iskola

⊙ ném *Kantismus* 'ua.': lásd KANTIÁNUS

kantni ⇨ él, szegély, perem

⊙ ném nyj *kantn* ← ném *Kante* 'szegély' ← ófr *cant* ← késő lat *canthus*, lásd KANTON

kanton ⇨ szövetségi állam Svájcban

⇨ kisebb közigazgatási egység Franciaországban

⊙ fr *canton* ← ol nygkz *cantone* 'ua.' ← *canto* 'szöglet, vidék' ← késő lat *canthus* 'vas kerékabroncs' ← gör *kanthosz* 'sarok, a szem sarka'

Lásd még EPIKANTUSZ, KANTIN, KANTNI

kántor ⇨ *vall* istentiszteletek alatt orgonáló és éneklő templomi alkalmazott

⊙ lat *cantor* 'énekes' ← *canere, cantum* 'ua.'

Lásd még KÁNTÁL

kántorböjt ⇨ *vall* negyedévenkénti böjti időszak a katolikus egyházban

⊙ lat (*ieiunium*) *quatuor (temporum)* 'négy (időszak böjtje)' (a *quatuor*→*kántor* torzítás népetimológia eredménye)

kantus † ⇨ *ölt* köpeny, köpenyke, gyerekruha

⇨ *ölt* pongyola

⊙ baj-oszt *kantusch* 'női felsőruha' ← lengyel *kontusz* 'hasított ujjú kabát' ← tör *kontos* 'tatár kabát'

❖ magy *köntös*

kántus † ⇨ református kollégiumi diákénekkar

⊙ lat *cantus* 'ének, éneklés' ← *canere, cantum* 'énekel'

Lásd még KÁNTÁL

kánún ⇨ *zene* 24 húros, derékszögű trapézt formázó arab pengetős hangszer

⊙ ar, 'ua.' ← gör *kanón* 'szabály, a hangolás formulája'

kanül ⇨ *orv* injekciós tű

⇨ *orv* üreges tű vér vagy genny levezetésére

⊙ ném *Kanüle* ← fr *canule* 'injekciós tű' ← lat kics *cannula* 'csövecske' ← *canna* 'nád, cső'

Lásd még KÁNON

kanyon ⇨ földr szakadékvölgy, fennsíkba mélyen bevágódott, szűk és meredek falú folyóvölgy

⊙ ang *canyon* ← sp *cañón* ‘ua.’, tkp. ‘cső, ágyú’ ← *caña* ‘nád’ ← lat *canna* ‘ua.’

Lásd még KÁNON

kaolin ⇨ *geol* fehér agyagszerű kőzet, a porcelán alapanyaga

⊙ ném *Kaolin* ← kínai *Kao-ling* ‘magas hegy’ (a hegység neve, ahol gyakori ez a kőzet)

kaolinit ⇨ *geol* alumíniumszilikát kőzetásvány, a kaolin legfontosabb alkotórésze

⊙ lásd KAOLIN | -it (ásványra utaló toldalék)

kaon ⇨ *fiz* K-mezon, a mezonok sorába tartozó, gyorsan bomló elemi részecske

⊙ ang, ‘ua.’: K(a) | -on (elemi részecskére utaló toldalék)

káosz ⇨ *mit* a teremtést megelőző zűrzavaros, rendezetlen állapot

⇨ *átv* zűrzavar, fejtelenség, összevisszaság

⊙ lat *Chaos* ← gör *Khaosz* ‘ua.’, tkp. ‘szakadék, ür’ ← *khaszko* ‘tátong’

kaotikus ⇨ rendetlen, rendezetlen, zűrzavaros, áttekinthetetlen

⊙ ném *chaotisch* ‘ua.’, lásd KÁOSZ

kapacitál ⇨ rábeszél, rávesz, rábír

⇨ noszogat, ösztökél, unszol

⊙ hazai lat *capacitare* ‘ua.’, lásd KAPACITÁS

kapacitás ⇨ *fiz* befogadóképesség, űrtartalom, térfogat

⇨ *vill* kondenzátor töltéstároló képessége

⇨ *vill* akkumulátor áramtároló képessége

⇨ *közzg* teljesítőképesség

⇨ *átv* szellemi befogadóképesség, felfogóképesség

⇨ *biz* elismert szaktekintély

⊙ lat *capacitas* ‘tágasság, felfogóképesség’ ← *capax, capacis* ‘tágas, képes, fogékony’ ← *capere* ‘megragad, befogad, felfog’

Lásd még AKCEPTÁL, DECEPCIÓ, INCIPIT, KÁBEL, KAPCIÓZUS, KAPISKÁL, KAPTÁCIÓ, KAPTIVÁL, KECCSÖL, KONCEPCIÓ, KONCEPTUS, KONCIPIÁL, KONTRACEPCIÓ, PRINCEPS, RECEPCIÓ

kapacitív ⇨ *vill* elektrosztatikus kölcsönhatáson alapuló

⊙ ném *kapazitív* ‘ua.’, lásd KAPACITÁS

kapciózus † ⇨ ravasz, csalárd, fűrfangos

⇨ fogós, csalafinta, beugrató (kérdés, feladat)

⊙ lat *captiosus* ‘ua.’ ← *captio* ‘fogás, csel, fortély’ ← *capere, captum* ‘megfog, elcsíp’

Lásd még KAPACITÁS

kapella † ⇨ *zene* énekkar, zenekar

⊙ ném *Kapelle* ‘ua.’, ered. ‘kápolna’ ← ol *cappella* ‘kápolna, várkápolnában működő kisebb énekkar’ ← késő lat *cappella* ‘kisebb szentély, ereklyeőrző hely’, tkp. ‘köpenyke’ (Tours-i Szent Márton köpenyének egy darabkáját sok helyen őrizték ereklyeként) ← *cappa* ‘köpeny, csuklya’

❖ magy *kápolna*

Lásd még KAPPA²

kapellmeiszter † ⇨ karmester

⊙ ném *Kapellmeister* ‘karvezető, karmester’: lásd KAPELLA, MAJSZTER

Lásd még KAPPA²

kapicány † ⇨ lovak járatásakor, idomításakor használt orrfék, zabla nélküli fémbetétes kantár

⊙ régi ném *kappenzaum*, ma *Kappzaum* ‘ua.’ ← ol *cavezzone, cavezzo* ‘kötőfék’ ← lat *capitium* ‘fejnyílás a tógán’ ← *caput, capitis* ‘fej’

Lásd még KAPITÁLIS¹

kapilláraktív ⇨ *kém* felületaktív, a folyadék felületi feszültségét csökkentő (anyag)

⊙ lásd KAPILLÁRIS, AKTÍV

kapilláris ⇨ *fiz* hajszálcső

⇨ *orv* hajszálér

⇨ (mn) hajszálcsöves

⇨ hajszálvékony

⊙ lat *capillaris* ‘a hajjal kapcsolatos’ ← kics *capillus* ‘haj’ ← ? *caput, capitis* ‘fej’
Lásd még KAPITÁLIS¹

kapillaritás ⇨ *fiz* hajszálcsövesség

⊙ ang *capillarity* ‘ua.’, lásd KAPILLÁRIS

kapiskál ⇨ *biz* pedz, sejdít, kezdi megérteni

⊙ ol *capisco* ‘értem’ ← ol, lat *capere* ‘fog, felfog, megért’

Lásd még KAPACITÁS

kapitälchen ⇨ *nyomd* kis kapitális, a nagybetűk formájának megfelelő, de a szöveg kisbetűinek méretével azonos betű

⊙ ném kics *Kapitälchen* ← *Kapital* ‘nagybetű’, lásd KAPITÁLIS¹

kapitälé † ⇨ *ép* oszlopfő

⇨ főváros

⊙ ném *Kapitale* ‘ua.’ ← lat *capitalis* ‘fő, legfőbb’

Lásd még KAPITÁLIS¹

kapitális¹ ⇨ (mn) nagyszerű, kiváló, pompás

⇨ † *jog* főbenjáró (vád, bünper)

⇨ *átv* igen fontos

⇨ *vad* fejlett agancsú

⇨ (fn) *nyomd* nagybetű

⇨ nagybetűs (római) írás

⊙ lat *capitalis* ‘fő, legfőbb’, tkp. ‘a fejvel kapcsolatos’ ← *caput, capitis* ‘fej, fő dolog’

Lásd még CHEFÉ’OEUVRE, KADÉT, KAPICÁNY, KAPILLÁRIS, KAPITÄLÉ, KAPITALISTA, KAPITALIZMUS, KAPITÁNY, KAPITULÁL, KÁPLÁR, KÁPÓ, KÁPTALAN, KAPUCNI, KAPUDÁN, KAPUTT, OCCIPUT, SÉF

kapitális² ⇨ *közg* tőke, pénztőke

⊙ ném *Kapital* ‘ua.’ ← ol *capitale* ‘a fő dolog, fő összeg’ ← lat *capitalis*, lásd KAPITÁLIS¹

kapitális³ ⇨ *ép* oszlopfő

⊙ ném *Kapitell* ← kk lat kics *capitellum* ‘ua.’, tkp, ‘fejecske’ ← lat *caput, capitis* ‘fej’

kapitalista ⇨ *közg* (fn) tőkés, nagytőkés, tőkepenzes személy

⇨ (mn) a tőkés gazdasági renddel kapcsolatos, arra jellemző

⊙ ném *Kapitalist, kapitalistisch* ‘ua.’, lásd KAPITÁLIS²

kapitalisztikus ⇨ *közg* tőkés, a tőkés rendre jellemző

⊙ ném *kapitalistisch* ‘ua.’, lásd KAPITALISTA

kapitalizáció ⇨ *közg* tőkésítés vagy tőkésedés, az értéktöbblet vagy a kamatok tőkévé változ(tat)ása

⊙ ang *capitalisation* ‘ua.’, lásd KAPITALIZÁL

kapitalizál ⇨ *közg* tőkésít, az értéktöbbletet vagy a kamatot a tőkéhez csatolja

⊙ fr *capitaliser* ‘ua.’, lásd KAPITÁLIS²

Lásd még KAPITÁLIS¹

kapitalizmus ⇨ *közg* a tőkés termelésen alapuló gazdaság

⇨ *pol* az ilyen alapokon álló társadalmi rend

⊙ ném *Kapitalismus* ‘ua.’, lásd KAPITÁLIS²

kapitány ⇨ *kat* százados

⇨ *tört* várparancsnok, várnagy

⇨ *pol* rendőrség területi vezetője

⇨ *közl* hajó vagy repülőgép parancsnoka

⇨ *sport* csapat vezetője

⊙ ol *capitano* ‘ua.’ ← késő lat *capitaneus* ‘fejvel kiemelkedő’ ← *caput, capitis* ‘fej’

Lásd még KAPITÁLIS¹

kapituláció ⇨ *kat* fegyverletétel, megadás

⇨ *átv* meghátrálás, behódolás

⇨ † *kat* továbbszolgálat

⊙ ném *Kapitulation* ‘ua.’, lásd KAPITULÁL

kapitulál ⇨ *kat* megadja magát, leteszi a fegyvert

⇨ *átv* meghátrál, behódol, visszavonul

⇨ † *kat* továbbszolgálatra jelentkezik

⊙ ném *kapitulieren* ‘ua.’ ← kk lat *capitulare* ‘fejezetekre oszt, tárgyal, egyezkedik’ ← kics *capitulum* ‘fejezet’, itt ‘a megegyezés cikkelye’ ← *caput, capitis* ‘fej’

Lásd még KAPITÁLIS¹

kapituláns ⇨ behódoló, meghátráló, önmegadó

⇨ † *kat* továbbszolgáló

⊙ ném *kapitulant* ‘ua.’, lásd KAPITULÁL

kapitulárék ⇨ *tört* királyi rendeletek formájában kinyilvánított törvények a frank birodalomban

⊙ kk lat seml tbsz *capitularia* ‘cikkelyek, fejezetekre rendezett dolgok’ ← *capitularis* ‘fejezetekre tagolt’ ← *capitulum* ‘fejezet’ ← *caput, capitis* ‘fej’

Lásd még KAPITÁLIS¹

káplán ⇨ *vall* katolikus segédlelkész

⇨ † *vall* udvari pap

⊙ ném *Kaplan* ‘ua.’ ← kk lat *capellanus* ‘királyi vagy főúri magánkápolna papja’ ← *cap(p)ella* ‘kápolna’, lásd KAPELLA

Lásd még KAPPA²

káplár † ⇨ tizedes

⊙ régi ném *kapral* ← ol *caporale* ‘ua.’, tkp. ‘felvigyázó, vezető’ ← *capo* ‘főnök’, lásd KÁPÓ (a magy szó a foglár s hasonló szavak analógiájára alakult át)

Lásd még KAPITÁLIS¹

kápó ⇨ *tört* koncentrációs táborokban a foglyok közül kijelölt munkafelügyelő

⊙ ném *Kapo* ← ol *capo* ‘főnök, vezető’ ← lat *caput* ‘fej, fő’

kapok ⇨ *text* a forró égövi pamutfá termésének belső falán képződő, párnázásra használt rostos anyag

⊙ ném *Kapok* ← maláj *kapuk* ‘ua.’

kapóresz ⇨ *biz* odavan, elpusztult, vége, kaput

⊙ ném *kapores* ‘ua.’ ← ném argó *capores* ‘gyilkos’ ← héb *kapparoth* ‘az engesztelés napján feláldozott kakas’

kappa¹ ⇨ *nyelvt* a tizedik betű, a *k* hang jele a görög ábécében, κ, Κ

⊙ gör, ‘ua.’ ← föníciai *kaf* ‘tenyér’ (a föníciai betű eredetileg a tenyér piktogramja volt)

kappa² ⇨ *vall* kanonokok és szerzetesek csuklyás köpenye

⊙ lat *cappa* ‘köpeny, csuklya’

Lásd még KAPELLA, KAPELLMEISZTER, KÁPLÁN, KAPUCNI, KAPUT, KEPI, KEPP

kappacizmus ⇨ *orv* a *k* hang hibás ejtése (pl. *kutya* helyett *rutya*)

⊙ lásd KAPPA¹, -IZMUS

kapri ⇨ *növ* egy délszaki növény fonnyasztott és ecetben pácolt bimbója mint fűszer

⊙ olasz *capperi* ← lat *caparis* ← gör *kapparisz* ‘ua.’

kapric † ⇨ szeszély, rigolya, bogár

⊙ auszt ném *Kapriz*e ‘szeszély, hóbort’ ← fr *caprice* ‘ua.’ ← ol *capriccio* ‘szeszély, kötetlen formájú zenemű’, ered. ‘borzongás, felborzolóadás’: VAGY *capo* ← lat *caput* ‘fej’ | *riccio* ‘fürtös, bodros’ ← lat *ericius* ‘sündisznó’, VAGY ered. ‘szeszélyes ugránozás’ ← *capro* ‘bakkecske’ ← lat *caper, capri* ‘ua.’

Lásd még KABRIOLET, KAPRIOL

kapriol † ⇨ bók, hajlongás

⇨ ugráló tánc lépés

⊙ ném *Kapriole* ← fr *cabriole* ← ol *capriola* ‘szökdelés’, lásd KABRIOLET

kaprolaktám ⇨ *kém* a kapronsav származéka, héttagú gyűrűs savamid, amelynek polimerizálásával a nejlont előállították

⊙ ang *caprolactam* ‘ua.’: *caper, capris* ‘bakkecske (a kapronsav kellemetlen szagáról)’ | *lac, lactis* ‘tej’ | lásd AM(ID)

kápsál † ⇨ (kolduló szerzetes, kollégiumi diák) adományt gyűjt

⊙ régi magy *kápsa* ‘tarisznya’ ← lat *capsa* ‘tok, szekrény’

Lásd még KAPSZULA

kapszicin ⇨ *kém* a piros paprika és más fűszernövények csípős ízét adó savamid

⊙ ang *capsicin* ‘ua.’: lat *capsicum* ‘közép-amerikai eredetű erős bors’ ← lat *capsa* ‘tok, kis táská’ |
-*in* (vegyületre utaló toldalék)

Lásd még KAPSZULA

kapszli ⇨ gyutacs

⇨ töltényhüvely, kupak

⊙ ném *Kapsel* ‘ua.’, lásd KAPSZULA

kapszula ⇨ tok, burok

⇨ por alakú gyógyszer tartalmazó, lenyelhető kis tok

⊙ lat kics *capsula* ‘tokoeska, ládikó’ ← *capsa* ‘tok, láda’

Lásd még CASE, KÁPSÁL, KAPSZICIN, KASSZA, KAZETTA, KESZON

kaptáció ⇨ *csill* befogás, az a folyamat, amelynek során nagy távolságból érkező égitest egy nagyobb égitest gravitációs erőterébe kerül, és ezután a körül kering

⊙ ang *captation* ‘ua.’ ← lat *captatio* ‘megragadás’ ← gyak *captare* ‘fogdos, kapdos’ ← *capere* ‘fog’

Lásd még KAPACITÁS

káptalan ⇨ *vall* katolikus püspökök tanácsadó testülete

⇨ *vall* kolostori gyűlés, tanácskozás

⇨ *tört* a ~ mellett működő hiteles hely a középkorban oklevelek kiadására és őrzésére

⊙ lat *capitulum* ‘fejezet’ (a ~ tanácskozása előtt egy fejezetet felolvastak a Bibliából) ← *caput*,
capitis ‘fej’

Lásd még KAPITÁLIS¹

kaptivál ⇨ megnyer, lekötölel

⇨ † *kat* elfog, foglyul ejt

⊙ ném *kaptivieren* ‘ua.’ ← lat *captivus* ‘fogyó’ ← *capere*, *captum* ‘megfog’

Lásd még KAPACITÁS

kapuciner ⇨ *konyha* kevés tejjel kevert kávé

⊙ bécsi ném *Kapuziner* ‘ua.’, tkp. ‘kapucinus szerzetes’ (a kávé színe a rend öltözetére emlékeztet),
lásd KAPUCINUS

kapucinus ⇨ *vall* (fn) a ferencesek rendjének egyik ága

⇨ e rendhez tartozó szerzetes

⇨ (mn) e renddel kapcsolatos

⊙ lat *capucinus* ← ol *cappuccino* ‘ua.’, tkp. ‘csuklyás’ ← *cappuccio* ‘csuklya’, lásd KAPUCNI

kapucni ⇨ csuklya

⊙ hazai ném *kapuzn* ← ném *Kapuze* ← ol *cappuccio* ← *cappa*, lásd KAPPA²

kapudán ⇨ *tört* tengermagy a régi török hadseregben

⊙ tör *kapudan* ‘ua.’ ← fr *capitaine* ‘kapitány’, lásd ott

kaput † ⇨ *ölt* felsőkabát, felöltő

⊙ auszt ném *Kaput* ‘ua.’ ← fr *capot* ‘csuklyás köpeny’ ← *cape* ‘köpeny’ ← ol, lat *cappa* ‘ua.’

Lásd még KAPPA²

kaputrok † ⇨ *ölt* hosszú férfi felsőkabát

⊙ auszt ném *Kaputrock* ‘ua.’: lásd KAPUT | *Rock* ‘kabát’

kaputt ⇨ *biz* (állítványként) kész, vége, tönkrement, nincs tovább

⊙ ném *kaputt* ‘ua.’ ← fr (*il est*) *capot* ‘(kártyán) minden tétet elvesztett’ ← *capoter* ‘(hajó) felfordul,
fejre állva elsüllyed’ ← lat *caput* ‘fej’

Lásd még KAPITÁLIS¹

karabíner ⇨ rugós kampózár

⊙ ném *Karabíner* (*haken*) ‘karabélykampó’ ← fr *carabine* ‘karabély’ ← *carabe* ‘puskás lovas’ ← ?

❖ magy *karabély*

karaffa † ⇨ üvegkancsó

⊙ ném *Karaffe* ← fr *carafe* ← sp *garrafa* ‘ua.’ ← ar *gharráf* ‘palack’ ← *gharrafa* ‘vizet híz’

karagöz ⇨ *szính* hagyományos török árnyjátékszínház, központi alakja a paprikajancsi-szerű Karagöz

⊙ tör, 'feketeszem', tkp. 'cigány': *kara* 'fekete' | *göz* 'szem'

karaita ⇨ *vall* zsidó vallási irányzat, amely csak az írott tant, a Bibliát fogadja el, de a Talmudot elveti

⊙ ang *Karaita* 'ua.': héb *kará* 'olvasni' | *-ita* (vminek követőjére utaló toldalék)

karakalpak ⇨ *népr* az Aral-tótól délre élő, a kipszakhoz közel álló nyelvet beszélő törökös nép

⊙ tör, 'ua.', tkp. 'fekete sapkás': *kara* 'fekete' | *kalpak* 'sapka'

❖ magy *kalpag*

karakter ⇨ jellem

⇨ jelleg, jellemző vonás, jellegzetesség

⇨ lelkierő, jellemerő, jellemszilárdság

⇨ *szính* egy-egy uralkodó jellemvonást kidomborító (színész, szerep)

⇨ *számtech* betű, írásjel, leütés

⊙ lat *character* 'sajátság' ← gör *kharaktér* 'véső, véset, bélyeg', ebből 'jelleg, jellemvonás' ← *kharasszó*, tkp. *kharak-szó* 'bevés'

karakterisztika ⇨ *tud* jelleggörbe, berendezés viselkedését mutató grafikus függvény

⇨ *mat* a logaritmusnak egész számból álló része

⊙ ném *Charakteristik* 'ua.', lásd KARAKTERISZTIKUS

karakterisztikum ⇨ jellemző sajátság, ismertetőjegy

⊙ magy, lásd KARAKTERISZTIKUS (a *komikus*–*komikum* és hasonló szópárok mintájára)

karakterisztikus ⇨ jellemző, jellegzetes

⇨ egyéni, egyedi, sajátos, megkülönböztető

⊙ ném *charakteristisch* 'ua.', lásd KARAKTER

karakterizál ⇨ jellemez

⊙ ném *charakterisieren* ← fr *characteriser* 'ua.', lásd KARAKTER

karakterológia ⇨ *lél* jellemtan, jellemlírás, a jellemekekkel és jellemtípusokkal foglalkozó tudományág

⊙ ném *Charakterologie* 'ua.': lásd KARAKTER, -LÓGIA

karaktertánc ⇨ *szính* hagyományos nemzeti vagy népi tánc jellegzetes vonásaiból kialakított színpadi tánc

⊙ lásd KARAKTER

karakül ⇨ *áll* juhfafta, néhány napos bárányainak bőréből készül a perzsabunda

⊙ egy Buharához közeli oázis, *Karakül* nevéből: tör *kara* 'fekete' | *kül*, *gül* 'rózsa'

karamáni ⇨ *text* kárpítszövessel készült keleti szőnyegfafta

⊙ a déltörök *Karaman* tartományról

karambol ⇨ *közl* járművek összeütközése, baleset, szerencsétlenség

⇨ *ját* a meglökött golyó egymás utáni ütközése a másik két golyóval biliárdban

⇨ *ját* a vörös biliárdgolyó

⊙ fr *carambol(age)* 'ua.', ered. 'ütközés biliárdban' ← sp, port *carambola* 'ua.', ered. 'vörös biliárdgolyó' ← marathi *karambal* 'az indiai karambolfa, ill. ennek gömbölyű, vörös termése'

karamboloz ⇨ *közl* más járművel összeütközik, összeütközést idéz elő

⊙ lásd KARAMBOL

karamell ⇨ *konyha* cukor hevítésekor keletkező sajátos ízű sűrű, barna, kihülve megkeményedő olvadék

⊙ fr, sp *caramel* 'ua.' (*nm* → *rm* elhasonulással) ← prov *canamel* 'cukornád' ← kk lat *cannamellis* 'ua.': *canna* 'nád' | *mel*, *mellis* 'méz'

karamella ⇨ *konyha* karamelles tejjel készült puha cukorka

⊙ ném *Karamelle* 'ua.', lásd KARAMELL

karantén ⇨ egészségügyi zárlat, vesztegár (kikötőben vagy járvány idején)

⊙ fr *quarantaine* 'mintegy negyven' (a vesztegár negyven napig szokott tartani) ← *quarante* ← lat *quadraginta* 'negyven'

karaoke ⇨ *zene* amatőr énekesek műsora, akik népszerű dalokat adnak elő rögzített kísérezéne

⊙ jap, 'ua.': *kara* 'üres' | *óke(sutora)* 'zenekar' ← ang *orchestra* 'ua.', lásd ORKESZTRA

karát ⇨ drágakövek mérésére használt hagyományos súlyegység, 0,2 gramm, eredetileg a szentjánoskenyér magjának a súlya

⇨ aranyötvözet finomságának mérőszáma aranytartalom szerint, egysége a teljes tömeg 1/24 része

⊙ ném *Karat* ← fr *carat* ← ol *carato* 'ua.' ← ar *kirat* 'kicsiny súly' ← gör kics *keration* 'szarvacska', ebből 'a szentjánoskenyér szarv alakú magja' ← *kerasz, keratosz* 'szarv'

karate ⇨ *sport* a japán harcművészet egyik ága, amelyet puszta kézzel vívnak

⊙ jap, 'ua.', tkp. 'puszta kéz': *kara* 'üres' | *te* 'kéz'

karaván ⇨ afrikai és ázsiai sivatagokban tevéhaton utazók csoportja

⇨ *közl* tömegesen együtt haladó vízi vagy szárazföldi járművek csoportja

⇨ *közl* gépkocsizhoz kapcsolható lakókocsi

⊙ ang *caravan* ← perzsa *kárván* 'ua.'

karavánszeráj ⇨ pihenőhely és szállás karavánok számára

⇨ vendégfogadó a Közel-Keleten

⊙ lásd KARAVÁN, SZERÁJ

karavella ⇨ *hajó* kerekded oldalú, három-négy árbocos középkori hajó

⊙ ném *Karavelle* ← fr *caravelle* ← port *caravela* 'ua.' ← késő lat *carabus* 'könnyű hajó' ← gör *karabosz* 'tengeri rák'

karamid ⇨ *kém* vízben jól oldódó, nitrogéntartalmú kristályos anyag az emberi és állati vizeletben

⊙ ném *Karbamid* 'ua.', tkp. *Karb(onyl)amid* 'ua.', lásd KARBONIL, AMID

karbazol ⇨ *kém* nitrogéntartalmú háromgyűrűs vegyület, a kőszénlepárlás mellékterméke

⊙ tud lat *carbazol* 'ua.', lásd KARBO-, AZ(ÓT) | -ol (ciklikus vegyületre utaló toldalék)

karbid ⇨ *kém* fém és elemi szén vegyülete

⇨ *kém* kalciumkarbid, acetilén fejlesztésére használatos kristályos vegyület

⊙ ném *Karbid* 'ua.' ← lat *carbo* 'szén' | -id (nemfémes elemre mint sóalkotóra utaló toldalék)

karbo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) szénnel kapcsolatos, szén-

⊙ lat *carbo* 'szén'

karbociklusos ⇨ *kém* olyan gyűrűs szerves vegyület, amelynek gyűrűalkotó atomjai mind szénatomok

⊙ lásd KARBO-, CIKLUS

karbodinamit ⇨ *kém* dinamit, amelyhez nedvszívó hasású parafaszén port adagolnak

⊙ lásd KARBO-, DINAMIT

karbol ⇨ *kém* karbolsav, fenol

⊙ ném *Karbol* 'ua.': lat *carbo* 'szén' | -ol (ciklikus vegyületre utaló toldalék)

karbolineum ⇨ *kém* fakátrány, a kőszénlepárlás végterméke, fakonzerváló szer

⊙ ném *Karbolineum* 'ua.': lásd KARBO- | lat *linere* 'beken'

karbon ⇨ *kém* szén mint vegyi elem

⇨ *geol* a paleozoikumnak a devon és a perm közé eső földtörténeti korszaka, amikor a legősibb szénrétegek keletkeztek

⊙ ném *Karbon* 'ua.' ← lat *carbo, carbonis* 'szén'

karbonád(li) lásd KARMONÁDLI

karbonádó ⇨ *ásv* a gyémánt fekete, átlátszatlan, apró szemcsés változata

⊙ sp *carbonado* 'ua.', tkp. 'megszenesedett' ← *carbonar* 'elszenesít' ← lat *carbo, carbonis* 'szén'

karbonári lásd CARBONARI

karbonát ⇨ *kém* a szénsav sója

⊙ ném *Karbonat* ← lat *carbonatum* 'ua.' ← lat *carbo, carbonis* 'szén' | -át (savmaradékra utaló toldalék)

karbonil ⇨ *kém* C-O kettős kötést tartalmazó, két vegyértékű (csoport)

⊙ ang *carbonyl* 'ua.': lat *carbo, carbonis* 'szén' | gör *hülé* 'anyag'

karbonilez ⇨ *kém* valamely vegyület molekulájába kémiai reakció révén karbonilcsoportot épít be

⊙ lásd KARBONIL

karbonizál ⇨ *koh* vasötvözet karbontartalmát növeli az acél felületi keménységének javítására

⇨ *text* gyapjából növényi szennyeződések távolít el kénsavval való elszenesítés útján

⇨ *tud* elszenesít, széné alakít

⇨ *kém* folyadékba vagy gázba széndioxidot vezet be

⊙ ném *karbonisieren* ‘ua.’ ← lat *carbo, carbonis* ‘szén’

karbonpapír ⇨ gépelési másolópapír

⊙ márkanév a papír fekete színe alapján: lat *carbo, carbonis* ‘szén’

karbonsav ⇨ *kém* a nyílt szénláncú szénhidrogénekből levezethető, egy vagy több karboxilcsoportot tartalmazó szerves savak gyűjtőneve

⊙ lat *carbo, carbonis* ‘szén’

karborundum ⇨ *kém* kocsz, homok és konyhasó izzításával nyert igen kemény szilíciumkarbid, csiszoló és tűzálló anyag

⊙ ném *Karborund* ‘ua.’: lásd KARBO-, (KO)RUND

karboxil ⇨ *kém* a karbonsavakra jellemző, COOH képletű atomcsoport

⊙ ang *carboxyl* ‘ua.’: lásd KARBO-, OX(IGÉN) | gör *hülé* ‘anyag’

karbunkulus ⇨ *ásv* vörös színű drágakő

⇨ *orv* több tályogból álló kelés, furunkulus

⊙ lat kics *carbunculus* ‘izzó parázs’ ← *carbo, carbonis* ‘szén’

karburáció ⇨ *műsz* üzemanyag porlasztása robbanómotorban

⇨ *kém* világítógáz dúsítása szénhidrogéngázzal

⊙ ang *carburation* ‘ua.’, lásd KARBURÁL

karburál ⇨ *műsz* benzint porlaszt robbanómotor működtetéséhez

⇨ *kém* generátorgázt szénhidrogéngázzal dúsít, hogy fűtőértékét növelje

⊙ fr *carburer* ‘szénhidrogénnel dúsít, kever’ ← *carbure* ‘szén és más elem vegyülete’ ← lat *carbo* ‘szén’

karburátor ⇨ *műsz* üzemanyagporlasztó berendezés

⇨ *kém* gázosító

⊙ ang *carburetor* ‘porlasztó’ ← fr *carbureteur* ‘ua.’, lásd KARBURÁL

karcer † ⇨ fogda, zárka

⇨ börtön, dutyi, tömlöc

⇨ iskolai diákzárka

⊙ lat *carcer* ‘börtön’, ered. ‘korlát, kerítés’

karcino- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) rákkal kapcsolatos, rák-

⊙ lat *carcinus* ← gör *karkinosz* ‘rák (mint állat), rákos daganat’

karcinofil ⇨ *orv* rákos szövetet kedvelő (pl. baktérium)

⊙ tud lat *carcinophil* ‘ua.’: lásd KARCINO- | gör *philó* ‘kedvel’

karcinofóbia ⇨ *orv* kóros rettegés rákbetegségektől

⊙ tud lat *carcinophobia* ‘ua.’: lásd KARCINO-, FÓBIA

karcinogén ⇨ *orv* rákkeltő hatású (anyag)

⊙ tud lat *carcinogen* ‘ua.’: lásd KARCINO-, -GÉN

karcinoid ⇨ *orv* rákszerű, rákra valló (tünetegyüttes)

⊙ tud lat *carcinoid* ‘rákszerű, rákhoz hasonló’: gör *karkinosz* ‘rák’ | -*id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

karcinóma ⇨ *orv* rák, rákos daganat

⊙ tud lat *carcinoma, carcinomatis* ‘ua.’: lásd KARCINO- | -*óma* (daganatra utaló toldalék)

karcinomatózis ⇨ *orv* elrákosodás, rákos áttételek képződése

⊙ tud lat *carcinomatosis* ‘ua.’: lásd KARCINÓMA | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

kardamon ⇨ *növ* a gyömbérfélék családjába tartozó délkelet-ázsiai fűszernövény, magvait ételízesítésre, a belőlük nyert illóolajakat gyógyszerészetben használják

⊙ lat *cardamomum* ← gör *kardamomon* ← óind *kardamasz* ‘ua.’

kardán- ⇨ *műsz* egymással szögben találkozó tengelyek erőátviteli elemével kapcsolatos

⊙ a feltaláló Girolamo *Cardano* olasz orvos és matematikus nevéből

kardiakum ⇨ *orv* a szív működésre ható szer

⊙ tud lat seml *cardiacum* ‘ua.’ ← gör *kardiakosz* ‘a szívvel kapcsolatos’ ← *kardia* ‘szív’

kardialgia ⇨ *orv* szívfájdalom

⊙ tud lat *cardialgia* ‘ua.’: gör *kardia* ‘szív’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

kardiális ⇨ *orv* a szívvel kapcsolatos, szív-

⊙ tud lat *cardialis* ‘ua.’ ← gör *kardia* ‘szív’

kardigán ⇨ *div* derékgig érő, ujjas kötött kiskabát

⊙ ang *cardigan* ‘ua.’ ← J. Th. Brudenell, *Cardigan* grófja viselt elsőnek ilyen kabátot

kardinális¹ ⇨ *vall* bíboros, bíbornok

⊙ lat *cardinalis* ‘ua.’, tkp. ‘nagy fontosságú’, lásd KARDINÁLIS²

kardinális² ⇨ sarkalatos, kulcsfontosságú

⇨ döntő, lényegi

⊙ lat *cardinalis* ‘ua.’, tkp. ‘amin a dolgok megfordulnak’ ← *cardo*, *cardinis* ‘ajtó sarokvasa’

Lásd még ZSANÉR

kardio- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a szívvel kapcsolatos, szív-

⊙ gör *kardia* ‘szív’

kardioangiológia ⇨ *orv* a szívvel és az érrendszerrel foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *cardioangiologia* ‘ua.’: lásd KARDIO-, ANGIOLÓGIA

kardiográf ⇨ *orv* a szív működését grafikusán szemléltető berendezés

⊙ lásd KARDIO-, -GRÁF

kardiográfia ⇨ *orv* a szív mozgásának ábrázolása kardiográffal

⊙ tud lat *cardiographia* ‘ua.’, lásd KARDIOGRÁF

kardiogram ⇨ *orv* kardiográffal készült görbe a szív mozgásáról

⊙ lásd KARDIO-, -GRAM(MA)

kardioid ⇨ *mat* szívgörbe, szív alakú negyedrendű görbe, az epiciklois különleges esete

⊙ ném *Kardioidé* ‘ua.’: lásd KARDIO- | -*id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső, hasonlóság’

kardiológia ⇨ *orv* szívtan, a szívvel foglalkozó orvostudományi ág

⇨ *orv* szívgyógyászat

⇨ *orv* kórházi szívosztály

⊙ tud lat *cardiologia* ‘ua.’: lásd KARDIO-, -LÓGIA

kardiológus ⇨ *orv* szívgyógyász szakorvos

⊙ magy, ‘ua.’, lásd KARDIOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

kardiomiopátia ⇨ *orv* szívizombántalom

⊙ tud lat *cardiomyopathia* ‘ua.’: lásd KARDIO- | *müsz*, *müosz* ‘izom’, ered. ‘egér’ | *pathosz* ‘szervenés, betegség’ ← *paszkhó* ‘szenvéd’

kardiopátia ⇨ *orv* szívbjaj, szívbántalom

⊙ tud lat *cardiopathia* ‘ua.’: lásd KARDIO- | *pathosz* ‘szervenés, betegség’ ← *paszkhó* ‘szenvéd’

kardiotonikum ⇨ *orv* szíverősítő szer

⊙ tud lat *cardiotonicum* ‘ua.’: lásd KARDIO- | *tonicus* ‘erősítő’, lásd TONIC

kardiovaskuláris ⇨ *orv* szív- és érrendszeri

⊙ tud lat *cardiovascularis* ‘ua.’: lásd KARDIO- | lat kies *vasculum* ‘véredény’, tkp. ‘edényke’ ← *vas* ‘edény’

❖ magy *váza*

karfiol ⇨ *növ* kelvirág

⊙ auszt ném *Karfiol* ← ol *cavolfiore* ‘ua.’ (*lr*→*rl* hangátvetés): *cavole* ← lat *caulis* ‘káposzta’ | *fiore* ← lat *flos*, *floris* ‘virág’

kargó ⇨ *ker* hajórakomány

⇨ *ker* a rakományra kötött biztosítás

⊙ ang, sp *cargo* ‘teher, rakomány’ ← *cargar* ‘terhel, megrak’ ← késő lat *carricare* ‘szekérre rak’ ← lat *carrus* ‘szekér’

Lásd még CHARGÉ D’AFFAIRES, KARIKATÚRA, KAROSSZÉRIA, KARRIER, SARZSI

kariatida ⇨ *műv* kőből faragott, (fal)oszlopot vagy pillért képező nőalak

⊙ lat *cariatida* ← gör *kariatisz*, *kariatidosz* ‘Karia városából való lány’ (ahol Artemisz ünnepén a lányok fejükön virágkosárral vonultak fel)

karib ⇨ *népr* a Kis-Antillákon, Közép-Amerikában és Dél-Amerika északi részén honos indián őslakos

⊙ ném *Kar(a)ibe*, ang *caribbean* ‘ua.’ ← sp *caribal* ‘ua.’ ← guarani *karabi*, *galibi* ‘hős, bátor’
Lásd még KANNIBÁL

karibu ⇨ *áll* észak-amerikai rénszarvas

⊙ ang, fr *caribou* ← algonkin indián *xalibu* ‘ua.’, tkp. ‘kaparászó’ (a ~ a hó alól kaparja ki a fűvet a patájával)

kariesz lásd CRIES

karikatúra ⇨ *műv* a jellemző vonásokat tréfásan eltúlzó torzkép, gúnyrajz

⇨ *irod* ilyen jellegű rövid írás

⇨ *átv* torzítás, túlzás

⇨ *átv* gyenge utánzata valaminek

⊙ ném *Karikatur* ‘ua.’ ← ol *caricatura* ‘túlzás’ ← *caricare* ‘megterhel, túlterhel, eltúloz’ ← késő lat *carricare* ‘szekérre rak’ ← *carrus* ‘szekér’

Lásd még KARGÓ

karikaturista ⇨ *műv* gúnyrajzokat készítő grafikus

⊙ ném *Karikaturist* ‘ua.’, lásd KARIKATÚRA

karikíroz ⇨ *műv* gúnyrajzon ábrázol

⇨ *átv* gúnyosan utánoz, kifiguráz, kinevettet

⊙ ném *karikieren* ‘ua.’, lásd KARIKATÚRA

kariogámia ⇨ *biol* a megtermékenyítés befejező szakasza az ivaros szaporodásban, az ivarsejtek sejtmagjainak összeolvadása

⊙ tud lat *cariogamia* ‘ua.’: lásd KARION | gör *gamosz* ‘házasság’

kariogram ⇨ *gen* a kariotípus diagramban való ábrázolása

⊙ lásd KARION, -GRAM(MA)

kariokinézis ⇨ *biol* sejtmagosztódás

⊙ lásd KARION, KINÉZIS

kariolízis ⇨ *biol* a sejtmag feloldódása

⊙ lásd KARION | gör *lúsizsz* ‘feloldódás’ ← *liúo* ‘felold’

kariion ⇨ *biol* sejtmag

⊙ tud lat *caryon* ‘ua.’ ← gör *kariion* ‘mogyoró, dió, dióbél’

kariopiknózis ⇨ *biol* sejtmagzsugorodás

⊙ lásd KARION, PIKNÓZIS

karioplazma ⇨ *biol* a sejtmag plazmaállománya

⊙ ang *karyoplasm* ‘ua.’: lásd KARION, PLAZMA

kariotípus ⇨ *gen* a sejtmag kromoszómakészlete

⊙ ang *karyotype*: lásd KARION, TÍPUS

karitás lásd CARITAS

karitativ ⇨ jótékony, jótékonyági, emberbaráti

⇨ nyomorenyhító

⊙ késő lat *caritativus* ‘szeretetteljes’, lásd CARITAS

karizma ⇨ a tömegekre delejesen ható megnyerő, meggyőző erő

⇨ vonzerő, varázserő, kisugárzás

⊙ ném *Charisma* ‘ua.’ ← gör *kharizma*, *khariszmatoz* ‘kegy, jóindulat, Isten kegyelmi ajándéka’
← *kharisz* ‘kellem, kegy’

karizmatikus ⇨ igen erős egyéniségű, a tömegekre delejes erővel ható (személy)

⇨ varázsos, vonzó, megbabonázó

⊙ ném *charismatisch* ‘ua.’, lásd KARIZMA

karlista ⇨ *tört* két spanyol mozgalom neve, amelyek egy-egy Don Carlos nevű hercegnek, ill. leszármazottaiknak trónigényét támogatva polgárháborúkat robbantottak ki a 18., ill. 19. században

⇨ *tört* IV. Károly magyarországi trónigényét támogató politika vagy személy a II. világháború után

⊙ sp *Carlista* 'ua.' ← *Carlos* ← lat *Carolus* 'Károly' ← frank *Karol* 'férfiás'

karma ⇨ *vall* buddhista tan, amely szerint az élőlények sorsát a jövőendő életükben a jelen életük során végbevitt tetteik határozzák meg

⊙ szansz, 'tett'

karmazsin ⇨ élénkpiros szín

⊙ ném *Karmesin* ← ol *carmesino* 'ua.' ← ar *kirmiz* 'bíbortetű'

Lásd még KÁRMIN

karmelita ⇨ *vall* szigorú szabályzatú, kolduló és szemlélődő szerzetesrend

⇨ *vall* ennek tagja

⊙ lat *Carmelita* 'ua.': a palesztinai *Karmel* hegyről (a rend az ott élt remeték közösségéből alakult a 12. században) | *-ita* (követőre utaló toldalék)

kármin ⇨ bíborvörös szín

⊙ ném *Karmin* ← újk lat *carminium* 'ua.' ← perzsa *kirm* 'féreg' ← ar *kirmiz* 'bíbortetű'

Lásd még KARMAZSIN

karmonádli ⇨ *konyha* rövidkaraj, karajsült

⊙ baj-oszt kics *karmenadl* ← ném *Karbonade* 'ua.' ← fr *carbonnade* ← ol *carbonata* 'faszénparázs fölött süített hús' ← *carbone* '(fa)szén' ← lat *carbo, carbonis* 'ua.'

karneol ⇨ *ásv* hússzínű féldrágakő, a kalcedon egy fajtája

⊙ ném *Karneol* 'ua.' ← lat *caro, carnis* 'hús'

Lásd még KARNEVÁL

karnevál ⇨ farsang, a nagyböjtöt megelőző mulatságok időszaka

⇨ jelmezes (farsangi) ünnepély, népünnepély, felvonulás, mulatság

⊙ ném *Karneval* ← ol *carnevale* 'ua.', eredete vitatott: VAGY ← ol *carnevale* ← kk lat *carnelevare* 'a hús elvétele, félretétele': lat *caro, carnis* 'hús' | *levare* 'könnyít, csökkent', VAGY ← lat *carne, vale!* 'hús, isten veled!', VAGY ← lat *carrus navalis* 'evezős gálya', tkp. 'hajó-szekér' (februárban ünnepélyek keretében indult újra a hajózási idény Itáliában); a legvalószínűbb az első magyarázat

Lásd még KARNEOL

karnis ⇨ függőnytartó, függönyrúd

⇨ ennek díszített külső síkja

⊙ auszt ném *Karniese* 'ua.' ← ném *Karnies* 'párkányzat, párkány' ← ol *cornice* 'ua.' ← lat *coronis* ← gör *korónisz* 'hullámvonal, cikornya, tetőszegély'

káró ⇨ *ját* szín a francia kártyában, csúcsára állított vörös rombusz

⊙ ném *Karo* 'ua.' ← fr *carreau* 'négyyszög' ← késő lat kics *quadrellum* ← lat *quadrum* 'négyyszög' ← *quatuor* 'négy'

Lásd még KÁDER, KARRÍROZOTT, KVADRÁL, KVADRÁT

karosszéria ⇨ *műsz* gépkocsiszekrény, autó felépítménye

⊙ ném *Karossierie* 'ua.' ← fr *carrosserie* 'hintő szekrénye', ered. 'kocsiépitő műhely' ← *carrosse* 'kocsi, fogat' ← ol *carrozza* 'kocsi, hintó' ← *carro* 'szekér' ← lat *carrus* 'ua.'

Lásd még KARGÓ

karotin ⇨ *kém* sárgászöld növényi festőanyag, amely sok A-vitamint tartalmaz

⊙ ném *Karotin* 'ua.': lat *carota* 'sárgarépa' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

karotínémia ⇨ *orv* a karotin felszaporodása a vérben

⊙ tud lat *caritinaemia* 'ua.': lásd KAROTIN | gör *haima* 'vér'

karotta ⇨ *növ* sárgarépa

⊙ ném *Karote* ← lat *carota* 'ua.'

karpellum ⇨ *növ* termőlevél

⊙ lat kics *carpellum* 'ua.' ← *carpum* 'termény' ← gör *karposz* 'termés, gyümölcs'

karpológia ⇨ *növ* gyümölcsstan

⊙ tud lat *carpologia* 'ua.': gör *karposz* 'gyümölcs' | lásd -LÓGIA

karr ⇨ *geol* tarajos bemélyedések mészkősziklák felszínén az eső- vagy olvadékvíz hatására

⊙ ném tbsz *Karren* 'ua.' ← *kehren* 'söpör'

kARRIER ⇨ életpálya, pályafutás

⇨ hivatali, üzleti vagy művészi pályán elért kiemelkedő siker

⇨ érvényesülés, gyors előmenetel

⊙ ném *Karriere* 'ua.' ← fr *carrière* 'ló- vagy kocsiversenypálya, életpálya' ← prov *carreira* 'kocsipálya' ← késő lat (*via*) *carraria* 'kocsival járható (út)' ← lat *carrus* 'kocsi, szekér' ← kelta, pl. breton *karr*, ír *carr*, walesi *car* 'ua.'

Lásd még KARGÓ

kARRIERDIPLOMATA ⇨ *dipl* hivatásos diplomata

⊙ lásd KARRIER, DIPLOMATA

kARRIERISTA ⇨ gátlástalanul érvényesülni törekvő ember, törtető, könyöklő, akarnok

⊙ ném *Karrierist* 'ua.', lásd KARRIER

kARRIERIZMUS ⇨ törtetés, könyöklés, nagyravágyás

⊙ ném *Karrierismus* 'ua.', lásd KARRIER, -IZMUS

kARRIROZOTT ⇨ *div* kockás (kelme, ruhaanyag)

⊙ ném *kariert* 'ua.' ← *karieren* 'négyzetesen mintáz' ← fr *carré* 'négyzet' ← lat *quadratus* 'ua.'

Lásd még KÁRÓ

KARST ⇨ *földr* sziklás, kopár, vízben szegény, de víznyelőkben és búvópatakokban gazdag mészkőhegység

⇨ (összetétel előtagjaként) a szénsavas víz mészkövet oldó hatásával kapcsolatos

⊙ ném *Karst* ← a Dinári Alpokban fekvő *Karst* mészkőhegység nevéből

kARSTOSODÁS ⇨ *földr* a karsztjelenségek (dolina, polje, karmezők, víznyelők, barlangok) kialakulása mészkőhegységben

⊙ lásd KARSZT

kARTELL ⇨ *közg* monopóliumok megállapodása a piacon való osztozásról

⇨ † párbajra való kihívást tartalmazó írás

⊙ ném *Kartell* 'fogolycsere-egyezmény, párbajra hívó levél', utóbb 'pártszövetség' ← ol kics *cartello* 'plakát, politikai szövetség' ← *carta* 'papír, alapokmány' ← késő lat *charta* 'papír, irat, levél'

kARTER ⇨ *műsz* robbanómotor motorteknője

⊙ J. H. *Carter* angol feltaláló nevéből

kARTEZIANIZMUS ⇨ *fil* Descartes filozófiai nézeteinek rendszere

⊙ ném *Kartesianismus* 'ua.', lásd KARTEZIANUS, -IZMUS

kARTEZIÁNUS ⇨ *fil* Descartes filozófiai elveinek követője

⊙ tud lat *Cartesianus* 'ua.' ← René Descartes francia filozófus latinus *Cartesius* nevéből

kARTHAUZI ⇨ *vall* szigorú szabályzatú, hallgatási fogadalmáról ismert szerzetesrend

⇨ *vall* e rend tagja

⊙ ném *Kartause* ← lat *Carthusia*, a franciaországi Chartreuse latin neve (itt áll a rend anyakolostora)

kARTOGRAFÁL ⇨ *földr* térképet új felmérés nélkül, szerkesztéssel állít elő

⊙ ném *kartographieren* 'ua.', lásd KARTOGRÁFIA

kARTOGRÁFIA ⇨ *földr* térképészet, a térképezés tudománya

⇨ *földr* térképrajzolás

⊙ ném *Kartographie* 'ua.': ol *carta* 'papír, térkép' ← lat *charta* ← gör *khartész* 'papirusz' | lásd -GRÁFIA

kARTOGRÁFUS ⇨ térképész, térképrajzoló

⊙ ném *Kartograph* 'ua.', lásd KARTOGRÁFIA

kARTOGRAM ⇨ *tud* területi egységek statisztikai adatainak térképszerű ábrázolása

⊙ ném *Kartogramm* ‘ua.’: ol *carta* ‘papír, térkép’ ← lat *charta* ← gör *khartész* ‘papirusz’ | lásd -GRAM(MA)

kartomantia ⇨ kártyavetés, kártyából való jóslás

⇨ kártyajóslat

⊙ ném *Kartomantie* ‘ua.’: ol *carta* ‘papír, kártya’ | gör *manteia* ‘jóslat’

kartometria ⇨ földr térképmérés

⇨ földr térképen végezhető mérési műveletek

⊙ ném *Kartometrie* ‘ua.’: ol *carta* ‘papír, térkép’ | gör *metreó* ‘mér’

karton¹ ⇨ kéregpapír

⇨ kartoték egy lapja

⇨ tíz doboz cigarettát vagy több doboz sört tartalmazó csomagolás

⇨ műv freskónak vagy gobelinnek papírra rajzolt méretarányos vázlata

⊙ ném *Karton* ← ol nykz *cartone* ‘ua.’ ← lat *charta* ← gör *kharté* ‘papiruszlap’

karton² ⇨ text színes nyomású olcsó pamutvászon

⊙ ném nyj *kartun* ← ném *Kattun* ← holl *kattoen* ‘ua.’ ← ar *kutun* ‘gyapot’

kartonál ⇨ nyomd ragasztott gerinccel kartonba köt be (könyvet)

⊙ ném *kartonieren* ‘ua.’, lásd KARTON¹

kartonázs ⇨ nyomd kartonálás, kartonkötés, ennek eljárása

⇨ dobozkészítés

⊙ fr *cartonnage* ‘ua.’, lásd KARTON¹

kartoték ⇨ hív adatlap, adatnyilvántartó kartonlap

⇨ adattár, ilyen lapok rendezett összessége

⊙ ném *Kartothek* ‘adattár’: ol *carta* ‘papír’ | gör *théké* ‘tartó, szekrény’ (a *bibliotéka* mintájára)

kartus ⇨ műv díszítő keretelés felirat, címer vagy embléma körül, amely bemetszett és hajtogatott kartonpapírt utánoz

⇨ tört uralkodók nevét kiemelő ovális keret az egyiptomi hieroglif írásban

⇨ kat papírhüvelyű pisztolytöltény

⊙ ném *Kartusche* ← fr *cartouche* ‘ua.’ ← ol *cartoccia* ‘papírtok’ ← *carta* ← késő lat *charta* ‘papír’

❖ magy *kartács*

karusszel † ⇨ körhinta

⇨ műsz sikesztergagép

⊙ ném *Karussell* ‘ua.’ ← fr *carrousel* ‘lovasparádé’ ← ol *carozello* ‘ua.’ ← ?

kasba ⇨ észak-afrikai nagyvárosok fellegvára, ill. a köréje épült, fallal körülvett óvárosi negyed

⊙ fr *casbah* ← nyugati ar *kaszba* ‘ua.’ ← ar *kaszaba* ‘erőd’

kasha ⇨ text egyhén bolyhozott, színárnyalatos, közepes minőségű gyapjúszövet

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘sárgásbarna, a hajdinakása színe’ ← or *kasa* ‘kása’

kasíroz ⇨ kartont nemesebb fedőréteggel bevon

⇨ papírt keményebb alapra ráragaszt

⇨ kartonból és gipszből színházi kellékeket készít

⊙ ném *kaschieren* ‘ráragasztott papírral elfed’ ← fr *acher* ‘elrejt’, lásd CACHE

Lásd még KASPÓ

kaskavál ⇨ juh- vagy kecskesajt

⊙ román *cașcaval* ← török *kaşkaval* ‘ua.’ ← ol *caciocavallo* ‘körte alakúra sajtolt délolasz sajt’, tkp. ‘sajtló’: *cacio* ‘sajt’ ← lat *caseus* ‘ua.’ | *cavallo* ‘ló’ ← lat *caballus* ‘igásló’

kaskéta † ⇨ sisak

⊙ ném *Kaskett* ‘könnyű sisak, bőrsisak’ ← ol kics *caschetto* ‘ua.’ ← *casco* ‘sisak’

kasmír ⇨ text finom indiai gyapjúszövet

⊙ az indiai *Kasmir* tartomány nevéből (ahol kecskék pehelyszőréből készítik)

kaspo ⇨ kerámia, fa vagy műanyag virágcsereptartó

⊙ fr *cachepot* ‘csereprejtő’: *acher* ‘elrejt’, lásd CACHE | *pot* ‘fazék, virágcserep’ ← népi lat *pottus* ‘fazék’ ← germán (pl. ang *pot*, svéd *potta* ‘ua.’)

kasub ⇨ népr nyugati szláv nyelvű, Lengyelország északi tengerpartján élő népcsoport

⊙ ném *Kaschube*, lengy *kaszub* ‘ua.’ (saját név)

kaszba lásd KASBA

kaszinó ⇨ egyes társadalmi rétegek (arisztokraták, katonatisztek, művészek) zárt társasköre

⇨ a társaskör épülete

⇨ szerencsejátékház, játékkerem, játéklarlang

⊙ ném *Kasino* ‘ua.’ ← ol kics *casino* ‘nyári lak, villa, klub’ ← ol, lat *casa* ‘ház’

kaszinózik ⇨ fecseg, cseveg, beszélget

⊙ lásd KASZINÓ

kaszkád ⇨ lépcsős vízesés díszkertben

⇨ *vill* elektromos feszültséget sokszorozó berendezés

⊙ fr *cascade* ← olasz *cascata* ‘ua.’ ← *cascare* ‘hull’ ← kk lat gyak *casicare* ‘tántorog’ ← lat *cadere, casum* ‘esik’

Lásd még KADENCIA

kaszkádgenerátor ⇨ *vill* sokszorozó fokozaterősítő berendezés nagy egyenfeszültség előállítására

⊙ lásd KASZKÁD, GENERÁTOR

kaszkadőr ⇨ *film* ugrások, zuhanások s egyéb veszélyes mutatványok jeleneteiben a filmszínészt helyettesítő akrobata

⊙ fr *cascadeur* ‘ua.’ ← *casca* ‘esik, zuhan’, lásd KASZKÁD

kaszni lásd KASZTNI

kaszrol † ⇨ *konyh* serpenyő

⊙ fr kics *casserole* ‘ua.’ ← kfr *casse* ← kk lat *cattia* ‘lábás’ ← (?) gör kics *küathion* ‘ua.’ ← *küathosz* ‘edény’

kassza ⇨ pénztár, pénztárgép

⇨ páncélszekrény

⇨ *ker* bevétel, készpénz, pénztárkészlet

⇨ (szerencsejátékban) a tétel összege

⊙ ausztrál ném *Kassa*, ném *Kasse* ← ol *cassa* ‘ua.’ ← lat *capsa* ‘tok, tartó, láda’

Lásd még KAPSZULA

kasszáció¹ † ⇨ *jog* érvénytelenítés, törlés, megsemmisítés

⊙ kk lat *cassatio* ‘ua.’, lásd KASSZÁL

kasszáció² lásd CASSAZIONE

kasszál † ⇨ *jog* érvénytelenít, töröl (ítéletet)

⊙ késő lat *cassare* ‘semmissé nyilvánít’ ← lat *cassus* ‘üres, hiú, hiábavaló’ ← *carere* ‘híjával van (vminek), nélkülöz’

kasszaskontó ⇨ *ker* a számla összegéből adott engedmény készpénzfizetés esetén

⊙ lásd KASSZA, SKONTÓ

kasszírnő † ⇨ felíró

⊙ lásd KASSZÍROZ

kasszíroz ⇨ *ker* pénzt behajt, beszéd

⇨ *ker* bevételez

⊙ ném *kassieren* ‘ua.’, lásd KASSZA

kassziterit ⇨ ásv. önkő, öndioxid, az ön legfontosabb ércásványa

⊙ ang *cassiterite* ‘ua.’: gör *kassziterosz* ‘ón’ | -it (ásványra utaló toldalék)

kaszt ⇨ származási és foglalkozási alapon szigorúan elkülönülő társadalmi csoport Indiában

⇨ *árv* kiváltságait féltékenyen őrző, zárt társadalmi réteg

⊙ ném *Kaste*, ang *cast* ← port *casta* ‘ua.’, ered. *casta* (*raça*) ‘tisztá (faj)’ ← *casto* ← lat *castus* ‘tisztá’

Lásd még INCESZTUS, KASZTIGÁL

kasztanyetta ⇨ az ujjakra párosával erősített kis facsörgő, amellyel táncot kísérnek

⊙ sp kics *castañeta* ‘ua.’ ← *castaña* ‘gesztenye’ ← lat *castanea* ← gör *kasztanon* ‘ua.’

❖ magy *gesztenye*

kasztigál † ⇨ fenyít, büntet

✧ ostoroz

⊙ lat *castigare* ‘fékez, fenyít, fedd’: *castus* ‘tisza, erényes’ | *agere* ‘hajt, ténykedik’

Lásd még INCESZTUS, KASZT

kasztni ✧ *biz* láda, szekrény

⊙ ném *Kasten* ‘ua.’

kasztráció ✧ *orv* ivartalanítás, herélés

⊙ tud lat *castratio* ‘ua.’, lásd KASZTRÁL

kasztrál ✧ *orv* herél, ivartalanít

⊙ lat *castrare, castratum* ‘vág, kivág, herél’ ← ?

kasztrált ✧ herélt (háremőr, régen énekes, kínai hivatalnok)

⊙ lásd KASZTRÁL

katabatikus ✧ *met* a lejtőoldal lehülése folytán előálló, lefelé irányuló (légmozgás, szél)

✧ *met* a meleg levegő lefelé mozgásával járó időjárási front, lásd KATAFRONT

⊙ ang *katabatic* ‘ua.’ ← gör *katabaszisz* ‘lemeretel’ ← *katabainó* ‘lemez’: *kata-* ‘le’ | *bainó* ‘megy’

katabolizmus ✧ *biokém* vegyületek lebomlása az energiát felszabadító anyagcsere-folyamatok során

⊙ ang *katabolism* ‘ua.’: ← gör *katabolé* ‘lehelyezés, letét’ ← *kataballó* ‘ledob, lerombol’: *kata-* ‘le’ | *balló* ‘dob’ | lásd -IZMUS

katafalk ✧ magas, díszes (templomi) ravatal

⊙ ném *Katafalk* ← fr *catafalque* ← ol *catafalco* ← népi lat *catafalicum* ‘ua.’: *cata(sta)* ‘emelvény eladásra kínált rabszolgák bemutatására’ | *fala* ‘állványzat’ ← ?

katafázis ✧ *orv* mondatok vagy mondatrövidékek értelmetlen ismételtetésében megnyilvánuló beszédzavar

⊙ tud lat *cataphasis* ‘ua.’ ← gör *kataphaszisz* ‘bizonykodás, megerősítés’ ← *kataphémi* ‘bizonygat’: *kata-* ‘le, szét’ | *phémi* ‘beszél’

katafora ✧ *nyelvt* előreutalás a szövegben, pl. „várjuk őt, a jövő emberét”

⊙ tud lat *cataphora* ‘ua.’ ← gör *kataphora* ‘leesés’ ← *katapheró* ‘lefelé visz’: *kata-* ‘le’ | *pheró* ‘visz’

kataforetikus ✧ *orv* kataforézissel történő, vele kapcsolatos

⊙ tud lat *cataphoreticus* ‘ua.’, lásd KATAFORÉZIS

kataforézis ✧ *orv* molekuláris anyagok bejuttatása a testbe elektromos úton

⊙ tud lat *cataphoresis* ‘ua.’ ← gör *kataphoreszisz* ‘levitel’ ← *katapheró* ‘lefelé visz’: *kata-* ‘le’ | *pheró* ‘visz’

katafrénia ✧ *orv* kóros közömbösség

⊙ tud lat *cataphrenia* ‘ua.’: gör *kata-* ‘le’ | *phrén* ‘elme’

katafront ✧ *met* olyan időjárási front, amikor a gyorsabb mozgású meleg levegő a hideg alá nyomul

⊙ tkp. *kata(batikus) front*, lásd KATABATIKUS, FRONT

katakana ✧ *nyelvt* a japán hiragana-írás egyszerűsített változata, amely lerövidített kínai írásjelekből alakult ki

✧ *nyelvt* az idegen nevek átírására használatos japán szótagírás

⊙ jap, ‘ua.’

Lásd még HIRAGANA, KANA

katakklázis ✧ *geol* ásványok és kőzetek felaprózódása belső erők hatására

⊙ ném *Katakklase* ‘ua.’ ← gör *katakklaszisz* ‘megtörés’ ← *katakkláo* ‘összeroppant’: *kata-* ‘le, szét’ | *kláo* ‘tör, zúz’

katakklizma ✧ szörnyű természeti csapás

✧ nagy társadalmi megrázkódtatás

⊙ fr *cataclysm* ‘ua.’ ← gör *katakklüszmosz* ‘áradás, özönvíz’ ← *katakklüdzó* ‘eláraszt’: *kata-* ‘le, át’ | *klüdzó* ‘mos, áraszt’

katakomba ✧ *vall* őskeresztények föld alatti gyülekező és temetkező helye

⊙ olasz *catacomba* ← késő lat *catacumba* ‘sírbolt, kripta’ ← ?

katakézis ⇨ *stil* egy szó nem saját jelentésű használata tárgy vagy jelenség megnevezésére (pl. kabátújj)

⇨ *stil* képzavar

⊙ tud lat *catachresis* ← gör *katakhrészisz* ‘visszaélés, helytelen használat’ ← *katakhraó* ‘rosszul használ’: *kata-* ‘le, félre’ | *khraó* ‘kölcsonad’

katalán ⇨ *népr* (fn) újlatin nyelvet beszélő, az Ibériai-félszigeten élő nép

⇨ e nép tagja, nyelve

⇨ (mn) e néppel kapcsolatos

⊙ ném *Katalane* ← lat *Catalanus* ‘ua.’

kataláz ⇨ *biokém* vastartalmú enzim, amely a szervezetben keletkező mérgező hidrogénperoxidot lebontja

⊙ ném *Katalase* ‘ua.’: gör *katalasszó* ‘kicsérél’ | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

katalekták ⇨ *irod* régi íróktól fennmaradt töredékek

⇨ *irod* régi szerzők műveiből vett szemelvények

⊙ lat tbsz seml *catalecta* ‘ua.’ ← gör *katalektion* ‘válogatott rész’ ← *katalegó* ‘válogat, kiválaszt’: *kata-* ‘le, szét’ | *legó* ‘felszed, gyűjt’

katalektikus ⇨ *irod* csonka verslábra végződő (verssor)

⊙ gör *katalektikosz* ‘ua.’ ← *katalegó* ‘szétválaszt, elszakít’: *kata-* ‘le, szét’ | *legó* ‘felszed, gyűjt’

katalepszia ⇨ *orv* dermedtség, élettelenység

⇨ *orv* mozdulatlan állapotot előidéző roham, görcs

⊙ tud lat *catalepsia* ‘ua.’ ← gör *katalépszisz* ‘megragadottság’ ← *katalambanó* ‘megragad’: *kata-* ‘le’ | *lambanó* ‘fog’

kataleptoid ⇨ *orv* katalepszia-szerű, ahhoz hasonló

⊙ tud lat *cataleptoid* ‘ua.’: gör *kataléptosz* ‘megragadott’, lásd KATALEPSZIA | *-id* ‘-szerű’ ← *eidosz* ‘külszín, hasonlóság, kép’

katalitikus ⇨ *kém* katalízissel kapcsolatos, annak révén végbemenő

⊙ ném *katalytisch* ← fr *catalytique* ‘ua.’, lásd KATALÍZIS

katalizál ⇨ *kém* vegyi folyamatot meggyorsít vagy lelassít a folyamatban részt nem vevő anyaggal

⊙ ném *katalysieren* ← fr *catalyser* ‘ua.’, lásd KATALÍZIS

katalizátor ⇨ *kém* vegyi folyamatot gyorsító, de abban részt nem vevő anyag

⇨ *műsz* robbanómotor kipufogógázából a káros anyagokat leköti vagy elbontó berendezés

⊙ ném *Katalysator* ← fr *catalysateur* ‘ua.’, lásd KATALIZÁL

katalízis ⇨ *kém* vegyi folyamat sebességének megváltoztatása benne részt nem vevő anyaggal

⊙ ném *Katalyse* ‘ua.’ ← gör *katalüszisz* ‘feloldás, felosztás’ ← *kataliüó* ‘felosztat, befejez, békét köt’: *kata-* ‘le, át’ | *liüó* ‘eloldoz’

katalogizál ⇨ *könyvt* katalógusba rendez

⊙ ném *katalogisieren* ‘ua.’, lásd KATALÓGUS

katalógus ⇨ *könyvt* jegyzék, könyvjegyzék, árjegyzék

⇨ *műv* tárlatvezető, ismertető

⇨ névsor, névjegyzék, nyilvántartás

⇨ *okt* névsorolvasás, létszámellenőrzés (főiskolán, egyetemen)

⊙ lat *catalogus* ← gör *katalogosz* ‘névjegyzék’ ← *katalegó* ‘felsorol, jegyzékbe vesz’: *kata-* ‘végig’ | *legó* ‘válogat’

katamarán ⇨ *haj* kéttörzsű hajó

⊙ ang *catamaran* ‘ua.’ ← tamil *kattumaram* ‘tutajféle’: *kattu* ‘kötöz’ | *maram* ‘fatörzs’

Lásd még TRIMARÁN

katana ⇨ *sport* japán harcművészetekben használatos szamuráj kard

⊙ japán, ‘ua.’

kataplazma ⇨ *orv* lenmaglisztes borogatás

⊙ tud lat *cataplasma* ‘ua.’ ← gör *kataplaszma* ‘borogatás’ ← *kataplasszó* ‘(kenőccsel) beken’: *kata-* ‘le, végig’ | *plasszó* ‘gyúr, alakít’

kataplektikus ⇨ *orv* ijedség miatt való megdermedéssel kapcsolatos

✧ *orv* ilyen múló rohamban szenvedő (beteg)

⊙ tud lat *cataplecticus* 'ua.' ← gör *katapléktikosz* 'megdöbentő, riasztó' ← *kataplésszó*, tkp. *kataplék-szó* 'megrémít': *kata-* 'le' | *plésszó* 'üt'

kataplexia ✧ *orv* ijedségből, erős ingerből kifolyólag beálló, mulékony megdermedés

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *katapléxisz* 'megdőbbenés' ← *kataplésszó*, lásd KATAPLEKTIKUS

katapult ✧ *rep* az anyahajóról felszálló repülőgép kezdősebességét megnövelő berendezés

✧ *rep* a pilótát vészhelyzetben az ülésével együtt kivető s ejtőernyővel leszálló szerkezet

⊙ ang *catapult* 'ua.', lásd KATAPULTA

katapulta ✧ *tört* ókori és középkori ostromgép, közhajtógép

⊙ lat *catapulta* 'ua.' ← gör *katapultész*, ered. *katapultész* 'hajító': *kata-* 'le, ellen' | *palló* 'hajít'

katapultál ✧ *rep* (repülőgépet) katapulttal indít

✧ *rep* (pilóta vészhelyzetben katapulttal) kiveti magát

⊙ ném *katapultieren* 'ua.', lásd KATAPULT

katarkta ✧ *földr* (folyón) zuhogó, kisebb vízesés, sellő, zúgó

✧ *orv* szürke hályog

⊙ ang *cataract* 'ua.' ← lat *cataracta* 'vízesés, várkapu leereszhető rostély' (utóbbiból ered a 'hályog' jelentés) ← gör *katarrhaktész* 'leeső': *kata-* 'le' | *rhattó*, tkp. *rhak-tó* 'zuhan'

katarrus ✧ *orv* hurut

⊙ tud lat *catarrhus* 'ua.' ← gör *katarrhoosz* 'lefolylás, hurut': *kata-* 'le' | *rheó* 'folyik'

katartikus ✧ *irod* katarzissal járó, annak hatását előidéző

⊙ ném *kathartisch* 'ua.', lásd KATARZIS

katartzis ✧ *irod* a tragédia nézőjének lelki megtisztulása és felemelkedése a tragikai igazság átélése révén

⊙ tud lat *catharsis* ← gör *katharszisz* 'megtisztulás' ← *katharosz* 'tiszt'á

Lásd még KATHAREVUSZA, KATHAROK

kataszter ✧ telekkönyv, földadókönyv

✧ nyilvántartás

⊙ ném *Kataster* ← fr *cadastre* ← népi lat *catastrum* 'telekkönyv': kk gör *kata(sztikhon)* 'lajstrom'

× lat *(regi)strum* 'ua.', lásd LAJSTROM

katasztrális ✧ telekkönyvi

✧ † 1600 négyszögöl területű (hold)

⊙ ném *katastral* ← fr *cadastrale* 'ua.', lásd KATASZTER

katasztrófa ✧ roppant méretű elemi csapás

✧ tömegszerencsétlenség

✧ teljes összeomlás

✧ végzetes sorsfordulat

✧ *irod* a hős bukása az ókori tragédiában

⊙ ném *Katastrophe* 'ua.' ← lat *catastrophā* 'fordulat dráma cselekményében' ← gör *katasztrophé* 'drámai fordulat, felfordulás, vég' ← *katasztrephó* 'megfordít': *kata-* 'le, vissza' | *sztrephó* 'fordít'

katasztrófális ✧ végzetes, megsemmisítő

✧ döbbenetes, lesújtó

⊙ ném *katastrofal* 'ua.', lásd KATASZTRÓFA

katatónia ✧ *orv* hasadákos elmezavart kísérő mozgási zavar, megmerevedés

⊙ tud lat *catatonia* 'ua.' ← gör *katatonosz* '(teljesen) megfeszült': *kata-* 'le, át, teljesen' | *teinó* 'feszít'

katé lásd KATEKIZMUS

kattech- lásd még KATEK-

kattechin ✧ *kém* színtelen, kristályos növényi észter, a tannin előanyaga

⊙ ném *Katechin* 'ua.': gör *katékhó* 'megtart' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

katedra ✧ *vall* templomi szószék

✧ *okt* dobogó a tanári asztallal együtt

✧ *okt* egyetemi tanszék

✧ *okt* ennek vezetői posztja

⊙ lat *cathedra* ‘karosszék’ ← gör *kathédra* ‘ua.’ ← *kathedzomai* ‘leül’: *kata-* ‘le’ | *hedzomai* ‘ül’

katedrális ✧ székesegyház, püspöki templom, főtemplom

⊙ lat (*ecclesia*) *cathedralis* ‘a püspöki székhöz tartozó (templom)’ ← *cathedra* ‘(püspöki) szék’, lásd KATEDRA

katedrálüveg ✧ átlátszatlan, érdes felületű táblaüveg, korábban templomablakok számára

⊙ ném *Kathedralsglas* ‘ua.’, lásd KATEDRÁLIS

kategória ✧ *fil* fogalomkör, fogalmi osztály

✧ osztály, csoport, fokozat

⊙ lat *categoria* ‘állítás, meghatározás’ ← gör *katégoria* ‘vád, állítás, meghatározás’ ← *katégoreuó* ‘ellene beszél, szid, vádol’: *kata-* ‘ellen’ | *agoreuó* ‘a nyilvánosság előtt beszél’ ← *agora* ‘köztér, népgyűlés’

kategorice † ✧ határozottan, kereken, feltétlenül

✧ röviden, kurtán-furcsán

⊙ kk lat *categorice* ‘ua.’, lásd KATEGORIKUS

kategorikus ✧ tételes, osztályok szerinti

✧ határozott, feltétlen, ellentmondást nem tűrő

✧ korlátlan érvényű

⊙ ném *kategorisch* ← tud latin *categoricus* ‘ua.’, lásd KATEGÓRIA

kategorikus imperatívusz ✧ *fil* a bennünk élő erkölcsi érzék feltétlen parancsa a kanti erkölcsbölcseletben

✧ *átv* ellentmondást nem tűrő parancsadás

⊙ tud lat *categoricus imperativus* ‘ua.’, lásd KATEGORIKUS, IMPERATIVUS

kategorizál ✧ osztályoz, besorol, skatulyáz

✧ értékkel, minősít, válogat, csoportosít, rendszerez

⊙ ném *kategorisieren* ‘ua.’, lásd KATEGÓRIA

katekéta ✧ *vall* hitoktató, vallásoktató

⊙ kk lat *catecheta* ‘ua.’ ← gör *katékhétész* ‘oktató’ ← *katékheó* ‘tanít, oktat’, lásd KATEKIZMUS

katekézis ✧ *vall* feleltető hitoktatás

⊙ tud lat *catechesis* ‘ua.’ ← gör *katékhészisz* ‘oktatás’ lásd KATEKIZMUS

katekizál ✧ *vall* hitoktatást végez

✧ kérdés–felelet módszerével oktat

⊙ ném *katechisieren* ‘ua.’, lásd KATEKIZMUS

katekizmus ✧ *vall* a (katolikus) vallás vagy egy tan alapelemeit kérdés–felelet formájában feldolgozó könyv

⊙ lat *catechismus* ‘hitoktatás’ ← gör *katékhiszmosz* ‘tanítás’ ← *katékheó* ‘tanít, oktat’: *kata-* ‘szembe’ | *ékheó* ‘zeng, kiált’

Lásd még ECHÓ

katekumen † ✧ *vall* felnőtt hittanuló, keresztség előtt álló személy az ősegyházban

✧ *vall* az első gyónásra és áldozásra felkészülő gyermek

⊙ ném *Katechumene* ‘ua.’ ← *katékhumenosz* ‘oktatás alatt álló’ ← *katékheó* ‘tanít, oktat’, lásd KATEKIZMUS

katenán ✧ *kém* két vagy több egymásba kapcsolódó gyűrűből álló vegyületek gyűjtőneve

⊙ ang *catenan* ‘ua.’: lat *catena* ‘lánc’ | *-án* (vegyületcsoportra utaló toldalék)

katenárium ✧ *növ* a tápnövényközösség neve a növénytársulástanban

⊙ tud lat *catenarium* ‘ua.’, tkp. ‘láncolat’ ← *catena* ‘lánc’

katergol ✧ *úrk* olyan rakéta-hajtóanyag, amelyben az energiatermelő folyamat katalizátor jelenlétében történik

⊙ ang *catergol* ‘ua.’: *cat(alyator)* | *(en)erg(y)* | *ol(eum)*, lásd KATALIZÁTOR, ENERGIA | lat *oleum* ‘olaj’

katéta ✧ *geom* a derékszögű háromszög egyik befogója

⊙ tud lat *catheta* ‘ua.’ ← gör *kathetosz* ‘merőleges’, tkp. ‘lebocsátott’ ← *kathiémi* ‘leereszt’: *kata-* ‘le’ | *hiémi* ‘küld, ejt’

katéter ⇨ *orv* testüregekbe, főleg a húgyhólyagba bevezetett cső

⊙ ang *catheter* ‘ua.’ ← gör *kathétér* ‘szonda, mélységmérő ón’ ← *kathiémi* ‘lebocsát’: *kata-* ‘le’ | *hiémi* ‘ejt’

katetométer ⇨ *földr* két pont magasságkülönbségét mérő műszer

⊙ ang *cathetometer* ‘ua.’: lásd KATÉTER | gör *metréo* ‘mér’

katexochen ⇨ tulajdonképpen, kiváltképp, különösen

⊙ ném, ‘ua.’ ← gör *katexokhén* ‘legfőképp’: *kata-* ‘le, szembe’ | *exokhé* ‘csúcs, kiemelkedés’

katharevusza ⇨ *nyelvi* az újjörög nyelvnek a klasszikus mintákhoz közelítő, irodalmi változata

⊙ újjörög *katharevusza* (*glossza*) ‘megtisztított’, tkp. ‘tisztá állapotban lévő (nyelv)’ ← gör *kathareuó* ‘tisztának lenni’

Lásd még KATARZIS

katharok ⇨ *vall* középkori délfancia eretnekmozgalom tagjai, akiknek aszketikus és dualista eszméi egyházellenes és antifeudalista törekvésekkel párosultak

⊙ lat tbsz *cathari* ‘tiszták’ ← gör *katharosz* ‘tisztá’

Lásd még KATARZIS

kathedra lásd KATEDRA

katholikon ⇨ *vall* görögkeleti szerzetesrend főtemploma

⊙ gör seml, ‘ua.’ ← *katholikosz* ‘általános, egyetemes’, lásd KATOLIKUS

katholikosz ⇨ *vall* az örmény katolikus és a grúz ortodox egyház pátriárkáinak címe

⊙ gör, ‘általános, egyetemes’, lásd KATOLIKUS

kation ⇨ *fiz, vill* pozitív töltésű ion

⊙ ném *Kation* ‘ua.’: gör *kata-* ‘le’ | *ion* ‘menő, mozgó’

katód ⇨ *vill* negatív töltésű elektród

⊙ ném *Kathode* ‘ua.’ ← gör *kathodosz* ‘leменetel, lejárát’: *kata-* ‘le’ | *hodosz* ‘út’

katodikus ⇨ *fiz* a katóddal kapcsolatos

⊙ ném *kathodisch* ‘ua.’, lásd KATÓD

katódlumineszcencia ⇨ *fiz* gyorsított elektronok által kiváltott fényjelenség lumineszkáló anyaggal bevont felületen, pl. a tévé képernyőjén

⊙ lásd KATÓD, LUMINESZCENCIA

katolicizmus ⇨ *vall* a (római) katolikus vallás, annak tanítása és szelleme

⊙ ném *Katholizismus* ‘ua.’, lásd KATOLIKUS

katolikus ⇨ *vall* (mn) a kereszténység nyugati ágához, a római pápa fősége alá tartozó

⇨ *vall* ezzel az egyházzal, annak eszméivel kapcsolatos

⇨ *vall* (fn) ehhez az egyházhhoz tartozó személy

⊙ lat *catholicus* ‘ua.’ ← gör *katholikosz* ‘egyetemes, általános’ ← *katholu* ‘egészen, általánosságban’: *kata-* ‘szerint’ | *holosz* ‘egész’

Lásd még HOLOGRÁF

katolizál ⇨ *vall* katolikus hitre tér

⊙ ném *katholisieren* ‘ua.’, lásd KATOLIKUS

katoptrika ⇨ *fiz* a fénytannak a fényvisszaverődés törvényszerűségeit vizsgáló ága

⊙ ném *Katoptrik* ‘ua.’ ← gör *katoptron* ‘tükör’ ← *katoptridzó* ‘visszatükröz’: *kata-* ‘le, vissza’ | *optér* ‘megfigyelő, felderítő’

katorga ⇨ *tört* kényszermunkával súlyosbított száműzetés a cári Oroszországban

⊙ or, ‘ua.’, ered. ‘gályarabság’ ← gör tbsz *Katerga* ‘fáradozás’ ← *Katergon* ‘munka, mű’: *Kata* ‘le, át, végig’ | *ergon* ‘munka’

katzenjammer [kaccenjammer] ⇨ *biz* másnaposság, macskajaj

⊙ ném, ‘ua.’: *Katz* ‘macska’ | *Jammer* ‘jajgatás, siránkozás’

katyusa ⇨ *kat* gyalogsági rakétavető, sorozatvető

⊙ or *Katjusa* ‘Kati’

kaució ⇨ *ker* letét, óvadék, pénzbiztosíték

- † *kat* régebben katonatiszektől megkívánt házassági óvadék
 © ném *Kaution* ‘ua.’ ← lat *cautio* ‘óvatosság’ ← *cavere, cautum* ‘óvakodik’
kaucsuk † forró égövi fák kérgéből nyert tejszerű, a levegőn megsűrűsödő nedv, a gumigyártás alapanyaga
 © ném *Kautschuk* ← fr *cautchuc* ← sp *cauchuc* ← kecsua indián *cahuchu* ‘ua.’
kauderwelsch † zagyvalék nyelv, érthetetlen beszéd
 © ném *Kauderwelsch* ‘ua.’: *kaudern* ‘rikoltoz, zagyván beszél’ | *welsch* ‘újlatin (nyelv)’, ebből ‘idegen, zavaros, érthetetlen nyelv’
 Lásd még ROTWELSCH
kauri † *áll* tengeri csiga
 † ennek mézsváza mint hajdani fizetőeszköz Afrika és Dél-Ázsia egyes törzseinél
 © maori (új-zélandi), ‘ua.’
kausztifikáció † *kém* nátronlúg előállítás szódából oltott mész hozzáadásával
 © tud lat *caustificatio* ‘ua.’: lásd KAUSZTIKUS | lat *facere* ‘tesz vmivé’
kausztikum † *kém* marószert
 © tud lat *causticum* ‘ua.’, lásd KAUSZTIKUS
kausztikus † maró, csípő, égető
 © tud lat *causticus* ‘ua.’ ← gör *kausztikosz* ‘égető’ ← *kauszisz* ‘tűzvész’ ← *kaió* ‘éget’
 Lásd még HIPOKAUSZTUM, HOLOKAUSZTUM
kausztobiolit † *kém* a szerves eredetű ásványi tüzelőanyagok (kőszén, kőolaj) gyűjtőneve
 © ném *Kaustobiolith* ‘ua.’: lásd KAUSZTIKUS | gör *biosz* ‘élet’ | *lithosz* ‘kő’
kautéla † *ker* kikötés, feltétel
 † elővigyázat
 © ném *Kautel* ‘ua.’ ← lat *cautela* ‘óvatosság’ ← *cautus* ‘óvatos’ ← *cavere, cautum* ‘óvakodik’
 Lásd még KAUCIÓ
kauter † *orv* sebészetben használatos égetővas
 © ném *Kauter* ‘ua.’ ← lat *cauterium* ‘kiégető vaseszköz’ ← gör *kautérion* ‘állatbélyegző vas’ ← *kaió* ‘éget’
kauterizál † *orv* (sebet, üszkösödést) kiéget
 © ném *kauterisieren* ‘ua.’, lásd KAUTER
kauterotómia † *orv* műtéti metszés izzó eszközzel
 © tud lat *cauterotomia* ‘ua.’: lásd KAUTER | *tomé* ‘metszés’ ← *temnó* ‘metsz’
kauzális † *fil* oksági, okszerű, okozati
 © kk lat *causalis* ‘oki, okszerű’ ← *causa* ‘ok, ügy’
kauzalitás † *fil* okság, oksági elv, okszerűség, ok és okozat összefüggése
 © kk lat *causalitas* ‘ua.’, lásd KAUZÁLIS
kavalkád † lovas díszfelvonulás
 † *átv* események, benyomások tarka forgataga
 © ném *Kavalkade* ← fr *cavalcade* ‘ua.’ ← ol *ca-valcata* ‘sétalovaglás’ ← *cavalcare* ‘lovagol’ ← *cavallo* ‘ló’ ← lat *caballus* ‘igásló’ ← gör *kaballész* ‘ua.’
 Lásd még CABALLERO, GAVALLÉR
kavall † *ját* lovag, a tarokk-kártya egyik lapja
 © ném *Kavall* ‘ua.’ ← ol *cavallo* ‘ló’ ← lat *caballus* ‘igásló’ ← gör *kaballész* ‘ua.’
kaverna † † barlang, üreg
 † *orv* kóros üreg belső szervben, főleg a tüdőben
 © lat *caverna* ‘üreg, barlang, odú’ ← *cavum* ‘üreg’ ← *cavare* ‘kiváj’
kavernózus † *orv* üreges, kivájt
 © tud lat *cavernosus* ‘ua.’, lásd KAVERNA
kaviár † egyes halfajták (tok, viza) szózott ikrája
 © ném *Kaviar* ← török *havyar* ‘ua.’ ← perzsa *hávjár* ‘ikrahordozó’
kavitáció † *fiz* buborékok keletkezése és robbanásszerű megszűnése sebesen áramló folyadékban
 † *műsz* e robbanások okozta felületi károsodás turbinák, hajócsavarok lapátjain

⊙ ang *cavitation* ‘üregképződés’, lásd KAVITÁS

kavitás ⇨ *orv* üreg szervben vagy fogban

⊙ lat *cavitas* ‘ua.’ ← *cavum* ‘üreg’ ← *cavare* ‘kiváj’

kazah ⇨ *népr* közép-ázsiai, a kipsakkal rokon törökös nyelvet beszélő nép

⊙ kazah *kazak* ‘szabad, nomád’ ← *kuaz* ‘bolyong, vándorol’

Lásd még KAZÁR, KOZÁK

kazak ⇨ *div* magas nyakú, háromnegyedes női blúz

⊙ ném *Kasack* ← fr *casaque* ← ol *casacca* ‘ua.’, ered. ‘kozák viselet’ ← *cosacco* ‘kozák’

kazamata ⇨ *ép* várpince, várbörtön

⇨ *ép* erődítmény alagútszerű föld alatti helyisége, folyosója

⊙ ol *casamatta* ← gör tbsz *khaszmata* ‘ua.’ ← *khaszma* ‘szakadék, üreg’ ← *khaszko* ‘tátong’

kazár ⇨ *tört* törökös nyelvű nép a népvándorlás korában, változó területű birodalmukkal a magyarság is kapcsolatban állt a honfoglalás előtt

⊙ perzsa, ar *hazar* ‘ua.’ ← tör *kaz* ‘kóborol’

Lásd még KAZAH

kazein ⇨ *kém* a tej fehérjeállományának legfőbb alkotó eleme

⇨ hidegenyv, túróból készített ragasztó

⊙ tud lat *casein* ‘ua.’: *caseus* ‘sajt’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kazetta ⇨ díszes dobozka, ládika, szelence

⇨ *ép* mélyített mennyezetmező

⇨ *inf* film-, mágnes- vagy festékszalogot tartalmazó, könnyen behelyezhető és kivehető zárt tok

⊙ ang *cassette* ← ol kics *cassetta* ‘ua.’ ← *cassa* ‘tok, tartó, szekrény’, lásd KASSZA

kazuáliák ⇨ *vall* nem az istentisztelethez és az egyházi évhez, hanem különféle, főleg magánjellegű alkalmakhoz (kereszttség, esküvő, temetés, szentelések) kapcsolódó lelkipásztori teendők

⊙ lat seml tbsz *casualia* ‘alkalmi, esetenkénti dolgok’, lásd KAZUÁLIS

kazuális ⇨ esetleges, véletlen

⊙ lat *casualis* ‘ua.’ ← *casus* ‘eset’, lásd KÁZUS

kazualizmus ⇨ *fil* a történelem eseményeiben a véletlen irányító szerepét valló felfogás

⊙ ang *casualism* ‘ua.’, lásd KAZUÁLIS, -IZMUS

kazuár ⇨ *áll* Ausztráliában és a környező szigeteken honos nagytestű futómadár

⊙ ném *Kasuar* ← maláj *kasawari* ‘ua.’

kazuista ⇨ a kazuisztikában járatos személy

⇨ szórszálhasogató, az igazságot álokoskodással kiforgató személy

⊙ ném *Kasulist* ‘ua.’, lásd KÁZUS

kazuisztika ⇨ *jog* jogi esetek gyűjteménye

⇨ *orv* esetben, a kóresetek leírása

⇨ *átv* szórszálhasogató, álokoskodás

⊙ ném *Kasuistik* ‘ua.’, lásd KÁZUS

kazuisztikus ⇨ *jog* szórszálhasogató, törvénycsavaró

⊙ ném *kasuistisch* ‘ua.’, lásd KÁZUS

kazula ⇨ *vall* miseruha

⊙ késő lat *casula* ‘útiköpeny, esőköpeny’

kázus ⇨ † *jog* jogi eset

⇨ dolog, ügy

⇨ botrány, felhajtás, ürügy

⊙ lat *casus* ‘eset’ ← *cadere*, *casum* ‘esik’

Lásd még KADENCIA

kebab ⇨ *konyha* grillen sült bányahússzelet

⊙ tör ← ar *kabab* ‘ua.’

kebabcse ⇨ *konyha* faszenes roston sült vagdalthús-kolbászka

⊙ bolgár, ‘ua.’ ← tör *kebab*, lásd ott

keccsöl ⇨ *biz* cipel, szállít, emel, rakodik

⊙ ang *catch* ‘fog, megragad’ ← ófr *cachier* ← késő lat *captiare* ← lat gyak *captare* ‘ua.’ ← *capere*, *captum* ‘megfog’

Lásd még KAPACITÁS

kecseszkecsken ⇨ *sport* észak-amerikai stílusú birkózás, amelyben minden fogásnem meg van engedve

⊙ ang *catch-as-catch-can* ‘fogd, ahol éred’, lásd KECCSÖL

kecsua ⇨ *népr* (fn) az Andokban élő indián nép, az egykori inka birodalom uralkodó népe

⇨ e nép nyelve

⇨ (mn) e néppel, nyelvvel kapcsolatos

⊙ sp *quechua* ‘ua.’

kedive ⇨ *tört* az egyiptomi török alkirály címe a török uralom (1867–1914) idején

⊙ ném, fr *khedive* ← tör *khidiv* ‘ua.’ ← perzsa *khadiv* ‘herceg’

kefalalgia ⇨ *orv* heves fejfájás

⊙ tud lat *cephalalgia* ‘ua.’: gör *kephalosz* ‘fej’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

kefalizáció ⇨ *biol* a fej kialakulásának folyamata az alsóbbrendű állatokon a törzsfjlődés folyamán

⊙ tud lat *cephalisatio* ‘ua.’ ← gör *kephalosz* ‘fej’

kefir ⇨ különleges gombatenyésztéssel erjesztett, üdítően savanyú aludttej

⊙ tör *köpur* ‘habzik’

keftedesz ⇨ *konyha* hagymás, fűszeres húsgombóckák

⊙ újgör tbsz, ‘ua.’ ← *keftesz* ‘húsgombóc’ ← tör *köfte* ‘ua.’ ← perzsa *kofta* ‘vagdalt hús’

kekk ⇨ *biz* hetyke, pimasz, tiszteletlen

⊙ ném *keck* ‘élénk, elfogulatlan’ (germán rokon: ang *quick* ‘gyors, eleven’)

keksz ⇨ *élelm* lapos fomában sütött száraz teasütemény

⊙ ném *Keks* ‘ua.’ ← ang tbsz *cakes* ‘ua.’ ← *cake* ‘sütemény’ ← skandináv (pl. norv *kake* ‘ua.’)

kelát ⇨ *kém* komplex gyűrűs vegyület, amelynek gyűrűi egy fématomban érintkeznek

⊙ ang *chelate* ‘ua.’: gör *khélé* ‘rákolló’ (a vegyület képletének alakjáról) | *-át* (vegyi alakulatra utaló toldalék)

kelim ⇨ *text* tarka gyapjúfonalból készült szövött keleti (fali)szőnyeg

⊙ török *kilim* ← perzsa *gelim* ‘szőnyeg’

kellner † ⇨ pincér, felszolgáló

⊙ ném, ‘ua.’ ← *Keller* ‘pincze’ ← ófn *kellari* ‘ua.’ ← késő lat *cellarium* ‘éléskamra’ ← *cella*, lásd ott

keloid ⇨ *orv* túltengő heg, kötőszöveti hegdaganat

⊙ gör *kélé* ‘daganat’ | *-id* ‘-szerű’ ← *eidosz* ‘külszín, látszat, kép’

kelotómia ⇨ *orv* sérv műtéti metszése

⊙ tud lat *kelotomia* ‘ua.’: gör *kélé* ‘daganat, sérv’ | *tomé* ‘metszés’ ← *temnó* ‘vág’

kelta ⇨ (fn) *tört*, *népr* az ókorban nagy és jelentős, ma már csak néhány milliós lélekszámú indoeurópai népcsoport

⇨ e népcsoport ma élő nyelvei (ír, walesi, breton)

⇨ (mn) e népcsoporttal, nyelveivel kapcsolatos

⊙ lat *Celtae* ‘kelták’, talán ‘harcosok’ (óskand *hildir* ‘háború’, litván *kalti* ‘lesújt’)

keltológia ⇨ *tud* a kelta népek nyelveivel, történelmével és műveltségével foglalkozó tudomány

⊙ ném *Keltologie* ‘ua.’, lásd KELTA, -LÓGIA

kelvin ⇨ *fiz* az abszolút hőmérséklet mértékegységeként használt (fok)

⊙ lord *Kelvin* skót fizikus nevéből

kemenáta ⇨ *ép* fűthető szoba a középkori várakban, kastélyokban

⊙ ném *Kemenate* ‘ua.’ ← ófn *cheminata* ← kk lat (*camera*) *caminata* ‘kandallóval felszerelt (szoba)’ ← *caminus* ← gör *kaminosz* ‘tűzhely’

kémia ⇨ *tud* vegytan, vegyészeti

⊙ kk lat *chimia*, *chemia* ‘ua.’ ← ar (*al-*)*kímija* lásd ALKÍMIA

kemigráfia ⇨ *nyomd* magasnyomó klisé készítése fotomechanikai úton savmaratással

⇨ *nyomd* klisékészítő műhely

⊙ ném *Chemigraphie* ‘ua.’: *Chemie* ‘kémia’ | lásd -GRÁFIA

kemigráfus ⇨ *nyomd* klisékészítő nyomdász

⊙ ném *Chemigraph* 'ua.', lásd KEMIGRÁFIA

kemikáliák ⇨ vegyszerek, vegyi alapanyagok

⊙ ném *Chemikalien* 'ua.' ← tud lat tbsz seml *chemicalia* 'vegyi dolgok' ← *chemicalis* 'vegyi' ← *chemia* 'vegytan'

kémikus ⇨ vegyész, a vegyészet tudósa

⊙ magy, lásd KÉMIA (a *fizika–fizikus* és hasonló szó párok mintájára)

kemilumineszcencia ⇨ *kém* egyes vegyi folyamatokat kísérő jelenség, a felszabaduló energia egy részének kisugárzása fény formájában

⊙ lásd KÉMIA, LUMINESZCENCIA

kemiszorpció ⇨ *kém* gáz molekuláinak vagy ionjainak vegyi megkötődése szilárd anyag felületén

⊙ lásd KÉMIA, SZORPCIÓ

kemizáció ⇨ *mezőg* vegyi anyagok felhasználása talajjavításban, növényvédelemben

⊙ ném *Chemisation* 'ua.', lásd KEMIZÁL

kemizál ⇨ *mezőg* vegyi anyagokat használ (talajjavításra, rovarirtásra)

⊙ ném *chemisieren* 'ua.', lásd KÉMIA

kemo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a kémiával kapcsolatos, kémiai, vegyi

⊙ ném *chemo-* 'ua.' ← *Chemie*, lásd KÉMIA

kemoautotrófia ⇨ *növ* egyes növények vegyes táplálkozási módja, amely a kemotrófia és autotrófia jegyeit együttesen mutatja

⊙ lásd KEMO(TRÓFIA), AUTOTRÓFIA

kemoheterotrófia ⇨ *növ* egyes növények vegyes táplálkozási módja, amely a kemotrófia és heterotrófia jegyeit együttesen mutatja KEMO(TRÓFIA), HETEROTRÓFIA

kemoprevenció ⇨ *orv* vegyi anyagokkal végzett kezelés rák megelőzésére

⊙ lásd KEMO-, PREVENCIÓ

kemoreceptor ⇨ *biol* vegyi ingert érzékelő szerv vagy idegkészülék

⊙ lásd KEMO-, RECEPTOR

kemoszintézis ⇨ *biol* a kemotróf szervezetek táplálkozási és testépítő folyamata, vegyi energia segítségével végzett szintézis

⊙ lásd KEMO-, SZINTÉZIS

kemotaktikus ⇨ *biol* a kémiai ingermozgással kapcsolatos

⊙ ném *chemotaktisch* 'ua.', lásd KEMOTAXIS

kemotaxis ⇨ *biol* élő szervezeteknek vagy egysejtűeknek kémiai inger által kiváltott helyzetváltoztatása

⊙ ném *Chemotaxis* 'ua.', lásd KEMO-, TAXIS

kemotechnika ⇨ *műsz* vegyipari technológia

⊙ lásd KEMO-, TECHNIKA

kemoterápia ⇨ *orv* vegyi anyagok használata a gyógyászatban (főleg rákos daganat kezelésére)

⊙ tud lat *chemotherapy* 'ua.': lásd KEMO-, TERÁPIA

kemotróf ⇨ *növ* táplálkozása során vegyi energiát felhasználó (növény)

⊙ ném *chemotroph* 'ua.', lásd KEMOTRÓFIA

kemotrófia ⇨ *növ* egyes növények táplálkozási módja, redukált vegyületek oxidálása, és az ennek során nyert energia felhasználása testük felépítéséhez

⊙ ném *Chemotrophie* 'ua.': lásd KEMO- | gör *trophé* 'táplálék' ← *trephó* 'táplál'

kemotropizmus ⇨ *biol* a kemotaxis speciális esete, amikor a szervezetnek vagy sejtnek csak egy része vesz részt a mozgásban

⊙ ném *Chemotropismus* 'ua.', lásd KEMO-, TROPIZMUS

kemping ⇨ *sport* szolgáltató egységekkel felszerelt sátor tábor, táborhely autós turisták számára

⊙ ang *camping* 'ua.', tkp. 'táborozás' ← *camp* 'tábor' ← *ófr* *camp* 'ua.' ← lat *campus* 'mező'

Lásd még KAMPÁNY

kempo ⇨ *sport* japán harcművészet, a karate öse

⊙ japán, 'ua.'

kenaf ⇨ *növ* rostmályva, textilipari rostot adó keleti növény

⊙ ném *Kenaf* ← perzsa *kanaff* ‘ua.’

kendo ⇨ *sport* japán botvívás, a szamurájok ősi harcművészetének modern változata

⊙ japán, ‘ua.’: *ken* ‘kard’ | *do* ‘út’

kenez ⇨ *tört* középkori román telepes község előljárója, bírája

⊙ bolgár *knez* ‘falu bírása’, szerb *knez* ‘fejedelem, herceg’, lásd KNYÁZ

kenguru ⇨ *áll* erszéyes ausztráliai emlősállat

⊙ ném *Känguruh* ← ang *kangaroo* ‘ua.’ ← ausztráliai bennszülött név

kennel ⇨ *áll* kutyatenyésztő és kutyaidomító telep

⊙ angol, ‘ua.’, tkp. ← ‘kutyaoól, kutyafalka’ ← ófr *chenil* ← késő lat *canile* ‘kutyaoól’ ← *canis* ‘kutya’

Lásd még KANÁRI, KÁNIKULA

kenning ⇨ *irod* az óízlandi költészetben gyakori szókép, kételemű sűrített metafora, pl. sebkönny (vér), tengervadkan (hadihajó)

⊙ óskand, ‘ua.’, tkp. ‘ismeret, jellemzés’ ← *kenna* ‘tanít, jellemez’

kenotáfium ⇨ jelképes síremlék ismeretlen helyen elhunyt számára

⊙ lat *cenotaphium* ← gör *kenotaphion* ‘ua.’: *kenosz* ‘üres’ | *taphosz* ‘sír’

Lásd még EPITÁFIUM, KENÓZIS

kenózis ⇨ *vall* Krisztus önküresítése, azaz lemondása isteni természetéről és hatalmáról azáltal, hogy emberi alakban megtestesült (a korai keresztény teológia kulcsszava Szent Pál egy kitétele nyomán, Fil 2,7)

⊙ gör *kenoszisz* ‘kiürülés’ ← *kenomai* ‘kiürül’ ← *kenosz* ‘üres’

Lásd még KENOTÁFIUM

kentaur ⇨ *mit* felül férfi, alul ló testét viselő képzelt lény

⊙ ném *Kentaur* ← lat *centaurus* ← gör *kentauros* ‘ua.’ ← ?

kenterben ⇨ sétalogopban, könnyedén, nagy fölényrel (győz)

⊙ ang *Canter* (*bury gallop*) ‘kényelmes, nem megerőltető ügetés’ (ilyen tempóban vonultak a középkori zárandokok Canterburybe)

kentum ⇨ *nyelv* az indoeurópai család nyugati ágához tartozó (nyelvek: görög, latin, kelta, germán, amelyekben az ősnyelvi szókezdő *k* megmaradt vagy, a germán nyelvekben, *h*-vá vált)

⊙ lat *centum*, (ókori kiejtés szerint) *kentum* ‘száz’, lásd még SZATEM

kenu ⇨ *sport* sportcsónak, amelyet féltérdén, egytollú evezővel hajtanak

⇨ (eredetileg) fatörzsből vajt indián csónak

⊙ ang *canoe* [kenú] ← sp *canoá* ‘ua.’ ← karibi indián *ukuni* ‘fatörzs’

kepi ⇨ *kat* könnyű, ellenzős katonai sapka

⊙ fr *képi* ‘ua.’ ← svájci ném *käppi* ← ném *Kappe* ‘sipka’ ← késő lat *cappa* ‘csuklyás köpeny’

Lásd még KAPPA²

kepp ⇨ *ölt* körgallér, ujjatlan női köpeny

⊙ ném *Cape* [kep] ← ang *cape* ← lat *cappa* ‘köpeny’

Lásd még KAPPA²

kerámia ⇨ *műv* festett mázas égetett agyagedény, dísz tárgy

⇨ *műv* az ilyen tárgyak készítése mint művészeti és iparág

⊙ gör *kerameia* ‘ua.’, lásd KERAMIKA

keramika ⇨ *műv* agyagművesség, fazekasság

⊙ ném *Keramik* ← fr *céramique* ‘ua.’ ← gör *kerameia* ‘agyagművesség’ ← *keramosz* ‘agyag, cserépedény’ ← *kerannümi* ‘vegyít’

Lásd még KRATÉR

keramikus ⇨ *műv* kerámiát készítő művész, iparos

⊙ ném *Keramiker* ‘ua.’, lásd KERAMIKA

keramit ⇨ meszes agyagból égetett sárga útburkoló tégl

⇨ ennek anyaga (Rost Ferenc magyar mérnök találmánya)

⊙ magy márkanév: lásd KERÁMIA | *-it* (termékre utaló toldalék)

keratallgia ⇨ *orv* szaruhártya-fájdalom

⊙ tud lat *ceratalgia* ‘ua.’: gör *kerasz, keratosz* ‘szarv, szaru’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

keratektázia ⇨ *orv* szaruhártya-tágulat

⊙ tud lat *ceratectasia* ‘ua.’: gör *kerasz, keratosz* ‘szarv, szaru’ | *ektaszisz* ‘kitágulás’: *ek-* ‘ki’ | *tainó* ‘nyújt’

keratóma ⇨ *orv* a szaruréteg erős megvastagodása

⊙ tud lat *ceratoma* ‘ua.’: gör *kerasz, keratosz* ‘szarv, szaru’ | *-óma* (dagadásra utaló toldalék)

keratin ⇨ *biol* a szőr és a szaruanyagok kéntartalmú fehérjéje

⊙ ném *Keratin* ‘ua.’: gör *kerasz, keratosz* ‘szarv, szaru’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

keratitisz ⇨ *orv* szaruhártya-gyulladás

⊙ tud lat *ceratitis* ‘ua.’: gör *kerasz, keratosz* ‘szarv, szaru’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

keratoderma ⇨ *orv* a bőr szarurétegének túltengése

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *kerasz, keratosz* ‘szarv, szaru’ | *derma* ‘bőr’

keratoplasztika ⇨ *orv* szaruhártya-átültetés

⊙ ném *Keratoplasztik* ‘ua.’: gör *kerasz, keratosz* ‘szarv, szaru’ | lásd PLASZTIKA

keratotómia ⇨ *orv* szaruhártya-bemetszés

⊙ tud lat *ceratotomia* ‘ua.’: gör *kerasz, keratosz* ‘szarv, szaru’ | *tomé* ‘vágás’ ← *temnó* ‘vág’

keratózis ⇨ *orv* elszarusodás

⊙ tud lat *ceratosis* ‘ua.’: gör *kerasz, keratosz* ‘szarv, szaru’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

keracunofóbia ⇨ *orv* beteges félelem villámcsapástól

⊙ tud lat *ceraunophobia* ‘ua.’: gör *keracunosz* ‘villám’ | lásd FÓBIA

keracunoparalízis ⇨ *orv* villámcsapás okozta bénulás

⊙ tud lat *ceraunoparalysis* ‘ua.’: gör *keracunosz* ‘villám’ | lásd PARALÍZIS

kernel ⇨ *számtech* az operációs rendszer magja, amely az összes fontos műveletet végzi

⊙ ang *kics*, ‘ua.’, tkp. ‘gabonaszem’ ← *corn* ‘gabona’

kerozin ⇨ *kém* fűtőolaj, petróleum

⊙ ném *Kerosin* ‘ua.’: gör *kerosz* ‘viasz’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kerub ⇨ *vall* Isten trónja körül lebegő szárnyas mennyei lény a héber és keresztény mitológiában

⊙ lat *Cherub* ← héb *kerúb* ‘ua.’

kérügma ⇨ *vall* igehirdetés

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘kikiáltó útján közzétett hirdetmény’, lásd KÉRÜX

kérükeion ⇨ *műv* Hermész szárnyas hírnökbotja, a reneszánsz ikonográfiában a béke, igazság, művészetek és kereskedés attribútuma

⊙ gör, ‘ua.’ ← *kériüszó*, tkp. *kériük-szó* ‘kihirdet’

kérüx ⇨ *tört* hadüzenetek, fegyverszünetek és bírósági ügyek kihirdetője az ókori görög városállamokban

⊙ gör, ‘ua.’ ← *kériüszó*, tkp. *kériük-szó* ‘kihirdet’

keszon ⇨ *műsz* túlnyomásos légterű, alul nyitott süllyesztőszekrény mélyépítésnél

⊙ fr *caisson* ‘ua.’ ← ol nygkz *cassone* ‘nagy szekrény’ ← *cassa* ‘szekrény, láda’, lásd KASSZA

ketchup [kecsap] ⇨ *konyha* fűszerezett paradicsomlé mint ételízesítő

⊙ ang, ‘ua.’ ← maláj *kicsap* ‘szójaszósz’

ketén ⇨ *kém* az ecetsav két kettős kötést tartalmazó anhidridje, szúrós szagú, mérgező gáz

⊙ ném *Keten* ‘ua.’, a KETON változata

keton ⇨ *kém* láncközi karbonilcsoportot tartalmazó nyílt lánccú szénhidrogén, pl. az aceton

⊙ ném *Keton* ‘ua.’, lásd (A)CETON

ketóz ⇨ *kém* a ketonokra jellemző láncközi karbonilcsoportot tartalmazó egyszerű cukor

⊙ ném *Ketose* ‘ua.’: lásd KET(ON) | *-óz* (cukorra utaló toldalék)

kettliz ⇨ *text* lánccol, szövetvégeket illeszt össze

⊙ ném *ketteln* ‘ua.’ ← *Kette* ‘lánc’ ← ófn *ketina* ← lat *catena* ‘ua.’

Lásd még CATENACCIO, KATENÁRIUM

kevir ⇨ *földr* sósagyag-sivatag, kiszáradt tómedencék helyén kialakult lefolyástalan terület

⊙ perzsa, ‘ua.’

kevlar ⇨ *kém* nagy húzószilárdságú, könnyű poliamid műanyag

⊙ ang, 'ua.' (márkanév)

keyboard [kíbord] ⇨ írógép vagy számítógép billentyűzete, klaviatúra

⊙ ang, 'ua.': *key* 'kulcs, billentyű' | *board* 'tábla'

keyword [kíwörd] ⇨ *számtech* jelszó, kulcsszó, olyan jelkombináció, amely a felhasználó előtt megnyit bizonyos adattárakat

⊙ ang, 'ua.': *key* 'kulcs' | *word* 'szó'

khaki [keki] ⇨ zöldes szürkésbarna (szín, ilyen színű)

⊙ ang *khaki* 'ua.' ← urdu *kháki* 'poros, porszínű' ← perzsa *khák* 'por'

khamzsin ⇨ *met* tartós forró sivatagi szél Egyiptomban

⊙ ar, 'ua.' ← *khamzún* 'ötven' (ennyi napig tart a ~ tavasszal)

khan lásd KÁN

khi ⇨ *nyelvt* a görög ábécé huszonkettedik betűje, χ, X, hangértéke az ókorban *kh*, ma *h*

⊙ gör, 'ua.', lásd még KIAZMA

khítón ⇨ *tört* ingszerű, a derékon övvel összefogott, térdig érő ókori görög férfiruha

⊙ gör, 'ua.'

Lásd még TUNIKA

khlamüsz ⇨ *tört* rövid köpeny az ókori görögöknél

⊙ gör, 'ua.'

khmer ⇨ *népr* ma főleg Kambodzsában élő, gazdag történelmi és művészeti hagyományokkal bíró népcsoport

⇨ e nép nyelve

⊙ saját név

khorasan ⇨ *text* csomózott perzsa szőnyegfajta

⊙ előállításának helyéről, *Khorasan* iráni tartományról

kiasztolit ⇨ *ásv* az andaluzit hengeres változata, amelynek metszetein a zárványok kereszt alakú mintát mutatnak

⊙ tud lat *chiastolith* 'ua.': gör *khiasztosz* 'keresztezett' ← *khiadzó* 'keresztéz', lásd KIAZMA | *lithosz* 'kő'

kiazma ⇨ *gen* két homológ kromoszómának kereszt alakú kapcsolódási pontja

⊙ tud lat *chiasma* 'ua.' ← gör *khiaszma* 'keresztözödés' ← *khiadzó* 'keresztéz', tkp. 'a görög *khi* (X) betű alakjában rendez el'

kiazmus ⇨ *ret*, *stil* a keresztelés mint mondatalkzat, egy szószerkezet megismétlése egyazon mondatban, de fordított rendben (pl. a hatalom szeretete más, mint a szeretet hatalma)

⊙ tud lat *chiasmus* ← gör *khiaszmosz* 'keresztelés', lásd KIAZMA

kiberer ⇨ *biz* detektív

⊙ ném argó *kieberer* 'ua.' ← jidd *koiwesh* ← héb *kapas* 'nyomoz'

kibernetika ⇨ *tud* a komplex rendszerek irányításának logikai és matematikai alapú elmélete és gyakorlata

⇨ *számtech* az elektronikus számítógépek s irányító egységek tervezésének és építésének tudománya

⊙ ném *Kybernetik* 'ua.' ← gör *kübernétiké* (*tekhné*) 'kormányzási (mesterség)' ← *kübernészisz* 'kormányzás' ← *kübernaó* 'kormányoz'

kibernetikus ⇨ *tud* (fn) a kibernetika szakembere

⇨ (mn) e tudománnyal kapcsolatos

⊙ magy, lásd KIBERNETIKA (a *fizika–fizikus*) és hasonló szópárok mintájára)

kibic ⇨ *ját* kártyaleső, mások kártyajátékát figyelő és kéréstlen tanácsokkal szolgáló személy

⇨ *átv* érdektelen és felelősséggel nem bíró, de beleszólást igénylő külső szemlélő

⊙ ném *Kiebitz* 'ua.' ← *kiebitzen*, lásd KIBICEL

kibicel ⇨ *ját* mások kártyajátékát figyelő (és kéréstlen tanácsokkal szolgál)

⇨ *átv* kívülállóként figyel

⊙ ném *kiebitzen* 'ua.' ← ném argó *kiebitschen* 'vallat'

kibitka ⇨ *közl* gyékényfedeles hosszú szekér

⇨ *ép* nomád mongolok sátra

⊙ or, 'ua.' ← ar *kubba* 'sátor, boltív'

kibla ⇨ *vall* mohamedán mecsetben az az irány, amely felé fordulva imádkoznak

⊙ ar, 'ua.' ← *kublak* 'szemben lévő'

kibuc ⇨ mezőgazdasági termelő és lakóközösség Izraelben

⊙ ivrit *kibbuc* 'összegyülekezés'

kick-box [kikboks] ⇨ *sport* az ökölvívás és karate mozgásrendszeréből az USA-ban kifejlesztett küzdősport

⊙ ang, 'ua.': *kick* 'rúg' | *box* 'ökölvívás', lásd BOKSZ'

kidnapper [kidneper] ⇨ váltságdíjért emberrablást végrehajtó személy

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'gyermekrabló': *kid* 'kölyök, gyerek', ered. 'kecskegida' | *nap*, ered. *nab* 'elragad'

kiel lásd *KIL*

kíl ⇨ *hajó* csónakgerinc, hajótöke

⊙ ném *Kiel*, ang *keel* 'ua.'

kílbót ⇨ *sport* kétpárevezős, guruló üléses túracsónak

⊙ ném *Kielboot* 'ua.': *Kiel* 'csónakgerinc' | *Boot* 'csónak'

kíliazmus ⇨ *vall* hit Krisztus második eljövételében és az ez után következő ezeresztendő diadalmas földi uralkodásában

⊙ lat *chiliasmus* 'ua.' ← gör *khilíoi* 'ezer'

kilo- ⇨ (mértékevek előtagjaként) az alapmértékegység ezerszerese, pl. *kiloamper*, *kilopond*, *kilowatt*

⊙ gör *khilíoi* 'ezer'

kilt ⇨ *ölt* skót férfiak hagyományos viselete, szoknyaszerű rövid gyapjúruha

⊙ ang, 'ua.' ← középany *kilten* 'feltűr, felhajt'

kimber lásd *CIMBER*

kimberlit ⇨ *ásv* bázikus mélységi magmás kőzet, a dél-afrikai gyémántlelőhelyek anyaközete

⊙ ang, 'ua.': *Kimberley*, dél-afrikai város, a gyémántbányavidék központja | *-it* (ásványra utaló toldalék)

kiméra ⇨ *mit* ógörög regék oroszlánfejű, kecsketestű és kígyófarkú, tűzokádó lények

⇨ *átv* agyrém, rémkép, rémlátomás

⊙ lat *chimaera* ← gör *khimaira* 'ua.', tkp. 'nöstény kecske'

kimerikus ⇨ csalóka, képzelt, látszólagos

⊙ ném *Chimärisch* 'ua.', lásd *KIMÉRA*

kimográf ⇨ *tud* folyamatos mozgás, hullámmozgás grafikus rögzítésére való készülék

⊙ ném *Kymograph* 'ua.': gör *küme* 'hullám' | lásd -GRÁF

kimográfia ⇨ *tud* mozgás rögzítése kimográfal

⇨ *tud* kimográfal végzett vizsgálat

⊙ ném *Kymographie.*, lásd *KIMOGRÁF*

kimonó ⇨ *ölt* bokáig érő, széles és díszes övvel viselt bő köntös, hagyományos japán viselet

⇨ *div* japános szabású női ruha

⊙ jap *kimono* 'köntös'

kimotripszin ⇨ *biokém* a hasnyáiban található fehérjebontó enzim

⊙ tud lat *chymotripsin* 'ua.': gör *khümosz* 'testnedv' ← *khüma* 'folyadék' | lásd *TRIPSZIN*

kimozin ⇨ *biokém* tejtöltő, tejalvadást előidéző vegyi anyag

⊙ tud lat *chymosin* 'ua.': lásd *KIMUSZ* | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kimusz ⇨ *orv* gyomortartalom, béltartalom

⊙ tud lat *chymus* 'ua.' ← gör *khümosz* 'testnedv' ← *khüma* 'folyadék'

kinemaszkóp ⇨ *film* szélesvásznú filmek vetítésének különleges eljárása

⊙ ang *cinemascope* 'ua.': *cinema* 'mozgóképek, mozi' ← gör *kinéma* 'mozgás' ← *kineó* 'mozgat' | *szkopeó* 'néz'

kinematika ⇨ *fiz* mozgástan, a mechanikának az az ága, amely a mozgást a testre ható erőtől függetlenül vizsgálja

⊙ ném *Kinematik* 'ua.' ← gör *kinéma*, *kinéματοςz* 'mozgás' ← *kineó* 'mozgat'

kinematikus ⇨ *fiz* a kinematikával kapcsolatos, rajta alapuló

⊙ ném *kinematisch* 'ua.', lásd KINEMATIKA

kinematográf ⇨ *film* filmfelvevő

⊙ ném *Kinematograph* 'ua.', lásd KINEMATOGRÁFIA

kinematográfia ⇨ *film* mozgófilm, mozgókép

⇨ *film* a mozgófilm technikája, filmezés

⊙ ném *Kinematographie* 'ua.': gör *kinéma*, *kinéματοςz* 'mozgás' | lásd -GRÁFIA

kinesztézia ⇨ *orv* a saját mozgás érzete, mozgásérzékelés

⊙ tud lat *kinaesthesia* 'ua.': gör *kineó* 'mozgat' | *aiszthészisz* 'érzékelés' ← *aiszthanomai* 'érez'

kinetika ⇨ *fiz* a mechanikának az az ága, amely a mozgást a testre ható erővel kapcsolatban vizsgálja

⊙ ném *Kinetik* 'ua.' gör ← *kinétikosz* 'mozgató', lásd KINÉZIS

kinetikus ⇨ *fiz* mozgási, a mozgásból eredő

⇨ *műv* a mozgás- és fényjelenségek hatását kiaknázó, géppel mozgatott (térbeli műalkotás, ill. ilyeneket alkotó művészeti irányzat)

⊙ ném *kinetisch* 'ua.', lásd KINETIKA

kinetizmus ⇨ *műv* a mozgás elemének megjelenése a hagyományosan statikus képzőművészeti ágakban

⊙ ném *Kinetismus* 'ua.', lásd KINETIKUS, -IZMUS

kinetográfia ⇨ *műv* mozdulatírás, táncírás, tánckottázás

⊙ ang *cynetography* 'ua.', lásd KINETIKUS, -GRÁFIA

kinetózis ⇨ *orv* egyensúlyzavar

⇨ *orv* szokatlan mozgás okozta tünetcsoport, pl. tengeribetegség

⊙ tud lat *cinetosis* 'ua.': lásd KINETIKUS | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

kinezioterápia ⇨ *orv* gyógytorna

⊙ tud lat *cinesiotherapia* 'ua.', lásd KINÉZIS, TERÁPIA

kinézis ⇨ *fiz* mozgás, mozgatás

⊙ gör *kinészisz* 'mozgatás' ← *kineó* 'mozgat'

king size [king szájz] ⇨ *ker* a cigaretták ma már általános, de a korábbinál hosszabb mérete (9-10 cm)

⊙ ang 'királyi méret': *king* 'király' | *size* 'méret' ← ófr *assize* 'ülés', majd 'ülés, bizottság a közhasználatú mértékek rendezésére', ebből 'mérték, méret' (az *a* utóbb határozatlan névelőnek értődött: *a size*) ← mai fr *assis* 'ülve' ← lat *assidere*, *assessum* 'mellélül, összeül': *ad-* 'hozzá' | *sedere* 'ül'

Lásd még SZEDIMENTUM

kinin ⇨ *kém* a kinafa kérgéből kivont keserű, lázcsillapító hatású gyógyanyag

⊙ fr *quinine* 'ua.': sp *quina* 'kinafa' ← kecsua indián *kina* 'kéreg' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kino † ⇨ filmszínház, mozi

⊙ ném *Kino* 'ua.' ← *Kine(matograph)* 'ua.', lásd KINEMATOGRÁF

kinolin ⇨ *kém* kininből (is) előállítható kétgyűrűs, nitrogéntartalmú vegyület, a gyógyszer- és festékgyártás fontos alapanyaga

⊙ ném *Chinolin* 'ua.': *China* 'kinafa' | lat *oleum* 'olaj' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kinon ⇨ *kém* gyűrűs telítetlen diketon

⊙ ném *Chinon* 'ua.' ← *China* 'kinafa'

kinotechnika ⇨ *műsz* a mozgóképek felvételének és technikájának elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó műszaki tudomány

⊙ ném *Kinotechnik* 'ua.', lásd KINO, TECHNIKA

kinoteodolit ⇨ *műsz* filmfelvevő gépből és teodolítból kombinált műszer légvédelmi lövedékek röppályájának ellenőrzésére

⊙ lásd KINO, TEODOLIT

kioszk ⇨ villaszerű kertes vendéglő

⇨ elárusító bódé

⊙ ném *Kiosk* ← tör *köşk* [kjösk] ‘kertilak’ ← perzsa *kusk* ‘ua.’

kipcsek ⇨ *nyelvt* a török nyelvcsalád északnyugati ága (kunok, besenyők, kazahok, tatárok, baskírok)

⇨ *népr* ilyen nyelveken beszélő, mongolid jellegű népek csoportja

⊙ or, tör ‘ua.’ ← ar *Kurcsak* ‘az Ural, Volga és Don közé eső terület’

kippa ⇨ *ölt* ortodox zsidó férfiak kis kerek sapkája

⊙ héb *kippah* ‘ua.’

kipper ⇨ *közl* billenthető rakterű, önürítő tehergépkocsi

⊙ ném *Kipper* ‘ua.’ ← *kippen* ‘billent, billeg’

kipu lásd QUIPU

királis ⇨ *kém* olyan molekulák jelzője, amelyek térbeli szerkezetük folytán forgatással nem hozhatók fedésbe saját tükörképükkel

⊙ ném *chiralisch* ‘ua.’, tkp. ‘kézjellegű’ ← gör *kheir* ‘kéz’ (a jobb, ill. bal kéz is ilyen viszonyban áll egymással)

kiralitás ⇨ *kém* molekula királis jellege

⊙ ném *Chiralität* ‘ua.’, lásd KIRÁLIS

kirgiz ⇨ *népr* tömegében Kirgíziában élő, törökös (kipcsak) nyelvű, javarészt nomadizáló közép-ázsiai nép

⊙ saját név, ‘negyven törzs’: *kirg* ‘negyven’ | *üz* ‘törzs’

kiragra ⇨ *orv* csúzos fájdalom a kézben

⊙ tud lat *chiragra* ‘ua.’: gör *kheir* ‘kéz’ | *agra* ‘bilincs’ (a PODAGRA mintájára)

kirolezumát † ⇨ szitkozódás a mise szövegéhez tartozó *Kyrie eleison* imaformulából

⊙ magy, lásd KYRIE ELEISON

kiréma ⇨ *nyelvt* a nem hangzó nyelvek, jelnyelvek legkisebb, jelentéssel bíró eleme

⊙ ang *chirema* ‘ua.’ ← gör *kheir* ‘kéz’ (a *fonéma* mintájára)

kiro- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a kézzel kapcsolatos, kézi, kéz-

⊙ gör *kheir*, *kheirosz* ‘kéz’

kirológia ⇨ *nyelvt* a nem hangzó, kéz- és gesztusjelekből álló nyelvek jelentéstani szintje

⇨ *nyelvt* kézbeszéd, jelelés, jelbeszéd az ujj- és kéztartás változataival

⊙ ang *chirology* ‘ua.’, lásd KIRO-, -LÓGIA

kiromantia ⇨ tenyérjósítás

⊙ lat *chiromantia* ← gör *kheiomanteia* ‘ua.’: lásd KIRO- | *manteia* ‘jósítás’

kiropraktika ⇨ *orv* gerinc- és végtagbántalmak kezelése nyomogatással, csavarással, mozgatással

⊙ ném *Chiropraktik* ‘ua.’, lásd KIRO-, PRAKTIKA

kiropraktikus ⇨ *orv* a kiropraktika alkalmazója, csontkovács

⊙ magy, lásd KIROPRAKTIKA (a *fizika*–*fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

kirsch [kirs] † ⇨ cseresznyepálinka

⊙ ném *Kirsch(wasser)* ‘ua.’, tkp. ‘cseresznyevíz’ ← *Kirsche* ‘cseresznye’ ← népi lat *cerasia* ‘ua.’ ← gör *keraszosz* ‘cseresznyefa’

kirukkol ⇨ † *kat* kivonul

⇨ *biz* előáll vele, kiböki, kimondja

⊙ ném *rücken* ‘mozdul, indul, vonul’ ← *Ruck* ‘rántás, lökés’

kirurgia ⇨ *orv* sebészet

⊙ ném *Chirurgie* ‘ua.’, lásd KIRURGUS

kirurgikus ⇨ *orv* sebészi, sebészeti

⊙ ném *chirurgisch* ‘ua.’, lásd KIRURGIA

kirurgus ⇨ *orv* sebész

⇨ † seborvos, orvos, feleser

⊙ lat *chirurgus* ‘seborvos’ ← gör *kheirurgosz* (*hiatrosz*) ‘kézzel működő (orvos), sebész’: *kheir* ‘kéz’ | *ergon* ‘cselekvés, munka’

kiszmet ⇨ *vall* a kikerülhetetlen és elháríthatatlan végzet a mohamedán hit szerint

⊙ tör *kismet* ← ar *kiszmat* ‘ua.’, tkp. ‘osztályrész’

kisztihand † ⇨ kezét csókolom, kezicsókolom

⊙ auszt német (I) *küss* 'die Hand' 'ua.': *küssen* 'csókol' ← *Kuss* 'csók' | *Hand* 'kéz'

kiszuperál lásd SZUPERÁL²

kit ⇨ *ker* tartozékok csomagja házilag összeszerelendő járműhöz, géphez stb.

⊙ ang, 'ua.', ered. 'katona menetfelszerelésének zsákja' ← kholl *kitte* 'fatartály' ← ?

kithara ⇨ *zene* antik líra, 7–18 húros ógörög pengetős hangszer

⊙ gör, 'ua.'

Lásd még CITERA, GITÁR

kitin ⇨ *biol* rovarok, rákok vázának, ill. páncéljának anyaga

⊙ német *Chitin* 'ua.': gör *khitón* 'ruha, vért, burok' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kitli ⇨ *vall* ortodox zsidó temetési öltözete, fehér pamutlepel

⊙ jidd *kitl* 'ua.' ← német *Kittel* 'ingruha, zubbony' ← kfn *kiétel* 'ua.' ← ar *kutun* 'gyapot'

kitt lásd GITT

kiu lásd KJÚ

kiudo lásd KJÚDÓ

kiwi¹ ⇨ *áll* csökevényes szárnyú, toll helyett szőrrel fedett, hegyes csőrű új-zélandi madárfaj

⊙ ang ← maori hangut *kiwi* 'ua.'

kiwi² ⇨ *növ* Új-Zélandról elterjedt kúszónövény, szőrös barna héjú, belül zöld és nedvdús, C-vitaminban gazdag gyümölcsöt terem

⊙ ang *kiwi* (*fruit*) 'kivi(gyümölcs)' ← *kiwi* 'az új-zélandiak csúfneve (a sziget jelképének számító madárról), lásd KIVI¹

kjógen ⇨ *szính* hagyományos japán színjátszási forma, köznapi tárgyú, gyakran rögtönzött szatirikus jelenet nő-előadások szüneteiben

⊙ jap, 'ua.'

kjú ⇨ *sport* tanulófokozat a japán harcművészetekben, melynek szintjeit eltérő színű övek jelzik

⊙ jap, 'ua.', tkp. 'kilenc' (mert 9 ilyen fokozat van)

kjúdó ⇨ *sport* hagyományos japán íjászat

⊙ jap, 'az íj útja'

kladogenezis ⇨ *biol* új csoportok kialakulási körülményei a magasabb rendszertani kategóriában

⊙ tud lat *cladogenesis* 'ua.': gör *kladosz* 'fiatal ág, elágazás' | lásd GENEZIS

klakk † ⇨ *ölt* összelapítható, rugós báli cylinder

⇨ *szính* felbérelt színházi tapsolók csoportja

⇨ *szính* bértaps

⊙ fr *claque* 'ua.' ← hangut *claquer* 'csattan'

klakör ⇨ *szính* fizetett tapsoló színházi előadáson

⊙ fr *claqueur* 'ua.' ← hangut *claquer* 'csattan'

klamni ⇨ *műsz* szorítócsipesz

⇨ *nyomd* kapcsolójel, összefoglaló jel

⊙ hazai német *klamn* ← német *Klammer* 'ua.' ← *klammern* 'összecsíptet, összekapcsol'

klán ⇨ *tört* vérrokonságon alapuló kiterjedt nemzetség Skóciában

⇨ nagycsalád, összetartó rokonság

⇨ *átv* érdekszövetség, a maffia egy-egy nagyobb csoportja

⊙ ang *clan* 'ua.' ← gael *clann* 'ivadék'

klapec ⇨ *biz* gyerek, kölyök, fiú

⊙ szlk *chlapec* 'fiú'

klappe ⇨ *film* csapó (filmfelvétel indításánál)

⊙ német *Klappe* 'ua.' ← hangut *klappen* 'csattan'

klappol ⇨ *biz* összeillik, összevág

⊙ német *klappen* 'csattan, összevág, sikerül'

klarinet ⇨ *zene* egy nyelvsípos fafűvös hangszer

⊙ német *Klarinette* ← ol kics *clarinetto* 'ua.' ← *clarino* 'magas hangú szőlőtrombita' ← lat *clarus* 'hangos, tiszta, éles'

klarissza ⇨ *vall* a ferences rend női ága

⇨ *vall* ehhez tartozó nő

⊙ lat *Clarissa* 'ua.': *Clara* 'Szent Klára, az alapító' | *-issa* (latin nőnévképző)

klárit ⇨ *ásv* a fa- és kéregrészekből keletkezett elegyrész kőszénben

⊙ ang *clarit* 'ua.': lat *clarus* 'tisza, világos' (mert ezek a részek gyakran jól felismerhetők) | *-it* (ásványra utaló toldalék)

klark-érték ⇨ *geol* egy adott elem előfordulási aránya a földkéregben, gr/t

⊙ F. W. *Clarke* amerikai geológusról

klastrom ⇨ *vall* kolostor, rendház, zárda

⊙ lat *claustrum (monasterii)* '(a monostor) elzárt része' ← *claudere, clausum* 'bezár' ← *clavis* 'kulcs'

Lásd még KLAUZÚRA

klassz ⇨ pompás, remek, nagyszerű, elsőrendű

⊙ ném *biz (es ist) Klasse!* 'ez pompás!'

klasszicista ⇨ *műv* a klasszicista irányzatot követő, ezzel kapcsolatos

⊙ ném *klasszistisch* 'ua.', lásd KLASSZICIZMUS

klasszicitás ⇨ *műv* klasszikus jelleg

⇨ *műv* művészi tökély

⊙ ném *Klassizität* 'ua.', lásd KLASSZIKUS

klasszicizál ⇨ *műv* a klasszicizmus eszményei szerint alkot

⇨ *műv* (mű, főleg építmény) a klasszicizmus stílusjegyeit mutatja

⊙ ném *klasszisieren* 'ua.', lásd KLASSZICISTA

klasszicizmus ⇨ *műv, irod* az ókori görög-római műveltség eszményeit követő irodalmi és művészeti irányzat

⊙ ném *Klassizismus* ← fr *classicisme* 'ua.', lásd KLASSZIKUS, -IZMUS

klasszifikáció ⇨ osztályozás, osztályokba sorolás, rendezés

⊙ ném *Klassifikation* 'ua.', lásd KLASSZIFIKÁL

klasszifikál ⇨ osztályokba sorol

⇨ minősít

⊙ tud lat *classificare* 'ua.': *classis* 'osztály' | *facere* 'csinál'

klasszika ⇨ *zene* a zenei klasszicizmus, főleg annak bécsi irányzata

⊙ újk lat (*musica*) *classica* '(klasszikus) zene', VAGY magy, lásd KLASSZIKUS (a *gótikus–gótika* és hasonló szópárok mintájára)

klasszika-archeológia ⇨ *tört* az ókori görög és római civilizáció tárgyi emlékeit kutató régészeti irányzat

⊙ lat *classica archeologia* 'ua.', lásd KLASSZIKUS, ARCHEOLÓGIA

klasszika-filológia ⇨ *irod* az ókori görög és latin nyelvet, ill. irodalmat kutató tudomány

⊙ lat *classica philologia* 'ua.', lásd KLASSZIKUS, FILOLÓGIA

klasszikus ⇨ (fn) az ókori világ kiemelkedő alkotóinak valamelyike

⇨ a klasszicista irányt követő alkotó

⇨ a művészetek s tudományok körében a legnagyobbak közt számon tartott (és többnyire már elhunyt), örök mintának tekintett alkotó

⇨ (mn) *műv, irod* az ókori görög és római műveltséggel kapcsolatos

⇨ *tud* a tökély fokára jutott, de azóta már meghaladott (tudomány, elmélet)

⇨ *zene* a bécsi klasszikus irányzathoz (Haydn, Mozart, Beethoven és kora) tartozó (zeneszerző)

⊙ lat *classicus* 'jeles, kiemelkedő', ered. 'egy néposztályhoz tartozó, arra vonatkozó' ← *classis* 'néposztály, hadosztály, minőségi osztály'

klasszis ⇨ osztály, rend, csoport

⇨ minőségi fok

⇨ kiemelkedő tehetség (különösen sportban)

⇨ † *okt* iskolai osztály

⊙ lat *classis* 'néposztály, hadosztály', utóbb 'minőségi osztály, kiválóság'

klasztikus ⇨ *geol* törmelékes (kőzet)

⊙ tud lat *clasticus* ← gör *klasztikosz* ‘ua.’ ← *klaszma* ‘törés’ ← *klaó* ‘tör’

Lásd még ORTOKLÁSZ, IKONOKLASZTA

klatsch [klaccs] ⇨ *biz* csevegés, fecsegés, pletyka

⊙ ném hangut *Klatsch* ‘ua.’

klatrát ⇨ *kém* kalitkavegyület, zárványvegyület, olyan vegyület, amelyben az egyik, nagy molekulájú anyag atomrácsaiba a másik anyag kis molekulái behatolnak, de kémiai kötést nem képeznek

⊙ ang *clathrate* ‘ua.’: lat tbsz *clathri* ‘rostély’ | *-át* (vegyi származékra utaló toldalék)

klausztofóbia ⇨ *lél* beteges szorongás zárt térben

⊙ tud lat *claustrophobia* ‘ua.’: lat *claustrum* ‘zárt tér’ ← *claudere*, *clausum* ‘bezár’ ← *clavis* ‘kulcs’ | lásd FÓBIA

Lásd még KLAUZÚRA

klauzula ⇨ *jog* szerződés záradéka, kikötés

⇨ *jog* függelék

⇨ *zene* zárlat

⇨ *irod* beszéd metrikus záró mondata

⊙ lat *clausula* ‘ua.’ ← *claudere*, *clausum* ‘bezár’

Lásd még KLAUZÚRA

klauzúra ⇨ *vall* kolostor elzárt, csak külön engedéllyel látogatható része

⊙ lat *clausura*, tkp. ‘lezárás’ ← *claudere*, *clausum* ‘bezár’

Lásd még CLAVIS, KLASTROM, KLAUSZTROFÓBIA, KLAUZULA, KLAVIATÚRA, KLAVICHORD, KLOTÚR, KLOZETT, KONKLÁVÉ, KONKLUDÁL

klaviatúra ⇨ hangszer (zongora, orgona stb.) vagy írógép, számítógép billentyűzete

⊙ ném *Klaviatur* ‘ua.’ ← lat *clavis* ‘kulcs, orgonabillentyű’

Lásd még KLAUZÚRA

klavichord ⇨ *zene* régi húros, billentyűs hangszer, a zongora előfutára, amelyben a húrokat fémlapocskák érintették meg

⊙ ang *clavichord* ‘ua.’: lat *clavis* ‘kulcs, orgonabillentyű’ | *chorda* ← gör *khordé* ‘húr’

Lásd még KLAUZÚRA

klavír † ⇨ *zene* zongora

⊙ ném *Klavier* ‘ua.’ ← fr *clavier* ‘billentyűzet’ ← lat *clavis* ‘kulcs, orgonabillentyű’

Lásd még KLAUZÚRA

klázli † ⇨ üvegphár, borospohár

⊙ baj-oszt kics *glasle* ‘ua.’ ← ném *Glas* ‘üveg, pohár’

kleftisz ⇨ *tört* újkori görög hegyi szegénylegény, szabadságharcos

⊙ újgör, ‘ua.’, tkp. ‘zsivány, tolvaj’ ← gör *klephtész* ‘ua.’ ← újgör *klevo*, gör *kleptó* ‘lop’

Lásd még KLEPTOMÁNIA

kleisztogám ⇨ *növ* zárva önbeporzó

⊙ ném *kleistogam* ‘ua.’, lásd KLEISZTOGÁMIA

kleisztogámia ⇨ *növ* önmegporzás a virág felnyílása nélkül

⊙ ném *Kleistogamie* ‘ua.’: gör *kleisztosz* ‘zárt’ ← *kleió* ‘bezár’ | *gamosz* ‘házasság’

kleiszter † ⇨ csiriz, ragasztó

⊙ ném *Kleister* ‘ua.’

klematisz ⇨ *növ* iszalag

⊙ lat *clematis* ‘ua.’ ← gör *klématisz* ‘venyige’

klenódium † ⇨ ereklyeként őrzött dolog vagy eszme

⇨ kincs, érték

⊙ hazai lat *clenodium* ‘ua.’ ← ném *Kleinod* ‘drága ékszer, dísz tárgy’ ← *klein* ‘kicsi’, régebben ‘finom, díszes’

klepetus † ⇨ *ölt* bő, galléros, ujjatlan köpönyeg, malaclopó

⊙ (?) lat *cleptus* ‘ellopott’ ← *clepere*, *cleptum* ‘lop’ ← gör *kleptó* ‘ua.’

Lásd még KLEPTOMÁNIA

klepszidra ⇨ ókori vízióra, amely az időt egy tartályból kicsöpögő víz fogyásával méri

⊙ gör *klepszidra* ‘ua.’, tkp. ‘vízlopó’: *kleptó* ‘lop’ | *hüdór, hüdrosz* ‘víz’

kleptománia ⇨ *lél* beteges lopási kényszer

⊙ tud lat *cleptomania* ‘ua.’: gör *kleptó* ‘lop’ | *mania* ‘téboly’

Lásd még KLEFTISZ, KLEPETUS, KLEPSZIDRA

klerikális ⇨ *vall* papi, a papsághoz tartozó, a papsággal kapcsolatos

⇨ *pol* az egyház befolyása alatt álló, annak politikai hatalmát támogató

⊙ kk lat *clericalis* ‘ua.’, lásd KLÉRUS

klerikalizmus ⇨ *pol* az egyház világi befolyásának, politikai hatalmának növelésére törekvő irányzat

⊙ ang *clericalism* ‘ua.’: lásd KLERIKÁLIS, -IZMUS

klerikus ⇨ *vall* kispap, még fel nem szentelt pap

⇨ *vall* a klérushoz tartozó személy

⊙ lat *clericus* ← gör *klérikosz* ‘ua.’, lásd KLÉRUS

klérukhia ⇨ *tört* az athéni szegények letelepítése a megszállt területeken kisajátított föld parcelláira

⊙ gör, ‘ua.’ ← *klérukheó* ‘sorsolás útján parcellát nyer’: *klérosz* ‘sorshúzás, kisorsolt rész’ | *ekhó* ‘bír, birtokol’

Lásd még KLÉRUS

klérus ⇨ *vall* a katolikus papság, a papi rend

⊙ lat *clerus* ‘ua.’ ← gör *klérosz* ‘örökség, osztályrész, kisorsolt rész’, majd a keresztény korban ‘papság’, mert „az Úr az ő örökrészük” (SMóz 18,2)

klezmer ⇨ *zene* a közép- és kelet-európai zsidó (jiddis) kultúra népi eredetű zenéje kisebb hangszeregyüttes (főleg hegedű, klarinét, nagybőgő, ütösök) előadásában

⊙ jidd, ‘ua.’ ← *klezmorim* ‘zenészek’ ← héb *keléi zemer* ‘hangszerek’

kliens ⇨ *jog* ügyvéd ügyfele, megbízója

⇨ *pol* politikai hatalmasságtól függő, őt kiszolgáló személy

⇨ † vevő, vásárló

⊙ lat *cliens* ‘patrónus jogi védelme alá helyezkedett, mindenben tőle függő személy’ (az ókori Rómában), ered. *cluens, cluentis* ← *cluere* ‘ráhallgat’

klientéla vagy **klientúra** ⇨ *jog* ügyvéd ügyfeleinek köre

⇨ *pol* politikai vezetőtől függő személyek csoportja

⊙ ném *Klientel, Klientur* ‘ua.’, lásd KLIENS

klikk ⇨ közösségen belül önző céljai elérésére szerveződött érdekcsoport

⊙ fr *clique* ‘ua.’, tkp. ‘rezesbanda’ ← hangut *cliquer* ‘lármázik’

klíma ⇨ *met* éghajlat

⇨ *átv* hangulat, légkör, környezet

⇨ † égöv, vidék

⊙ lat *clima* ‘hajlat, görbület’ ← gör *klima, klimatosz* ‘hajlás, éghajlat, égöv’ ← *klinó* ‘hajlik’

Lásd még DEKLINÁCIÓ, INKLINÁCIÓ, KLIMAKTERIKUS, KLIMAX, KLINIKA, KLINOMÉTER, KLINOSZTÁT, MONOKLIN

klímadiagram ⇨ *met* a hőmérséklet és a csapadékmennyiség hosszú távú változásait együttesen mutató grafikus görbe

⊙ lásd KLÍMA, DIAGRAM

klimakterikus ⇨ *orv* a női változás időszakával kapcsolatos

⇨ † válságos, döntő, sorsdöntő

⊙ tud lat *climactericus* ‘ua.’ ← gör *klimaktér* ‘létrafok’ ← *klinó* ‘hajlik, lejt’

Lásd még KLÍMA

klimaktérium ⇨ *orv* a női változás időszaka a negyvenes életévek derekán

⊙ tud lat *climacterium* ‘ua.’, lásd KLIMAKTERIKUS

klímaterápia lásd KLIMATOTERÁPIA

klimatikus ⇨ *met* éghajlati

✧ *orv* éghajlati adottságai miatt kedvező hatású (gyógyhely)

⊙ ném *klimatisch* ‘ua.’, lásd KLÍMA

klimatizál ✧ léghajlathatással szerel fel

⊙ ném *klimatisieren* ← fr *climatiser* ‘ua.’, lásd KLÍMA

klimatográfia ✧ *met* leíró éghajlattan

⊙ lásd KLÍMA, -GRÁFIA

klimatológia ✧ *met* éghajlattan, a klímával és az időjárási folyamatokkal foglalkozó tudomány

⊙ ang *climatology* ‘ua.’: lásd KLÍMA, -LÓGIA

klimatológus ✧ *met* az éghajlattan tudósa, szakértője

⊙ magy, lásd KLIMATOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

klimatotechnológia ✧ *műsz* az éghajlatnak az ipari berendezésekre gyakorolt káros hatásával és ennek megelőzésével foglalkozó kutatás

⊙ lásd KLÍMA, TECHNOLÓGIA

klimatoterápia ✧ *orv* gyógykezelés éghajlati tényezők bevonásával

⊙ lásd KLÍMA, TERÁPIA

klimax ✧ *irod* drámai műben a cselekmény csúcspontja, döntő fordulata

✧ *stil* fokozás, egyre hatásosabb eszközök, kifejezések használata

✧ *orv* a női vérzés végleges elmaradásának időszaka

⊙ tud lat *climax* ‘ua.’ ← gör *klimax* ‘létra, lépcső’ ← *klinó* ‘hajlik, lejt’

Lásd még KLÍMA

klimpíroz ✧ ügyetlenül, botladozva játszik zongorán

⊙ ném hangut *klimpern* ‘csörög, csörömpöl’

klinika ✧ *orv* egyetemi kórház, ahol az orvosok képzése és kutatás (is) folyik

⊙ tud lat *clinica* ‘gyakorlati orvostudomány’ ← gör *kliniké* (*tekhné*) ‘fekvőbeteg-gyógyítás (mestersége)’ ← *kliné* ‘fekvőhely’ ← *klinó* ‘lehajlik, lefekszik’

Lásd még KLÍMA

klinikum ✧ *orv* az orvosképzés gyakorlati része a klinikákon

⊙ ném *Klinikum* ‘ua.’ ← lat (*tentamen*) *clanicum* ‘klinikai (vizsga)’ ← *clanicus* ‘klinikai’, lásd KLINIKA

klinikus ✧ *orv* klinikai szakorvos

⊙ magyar, lásd KLINIKA (a *fizika–fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

klinker ✧ tömör, tetszetős felületű dísztegla

⊙ ném *Klinker* ← holl *klinker* ‘ua.’ ← hangut *klinken* ‘cseng’

klinométer ✧ *műsz* csöves libellával ellátott hajlasmérő, dőlésmérő eszköz

⊙ ang *clinometer* ‘ua.’: gör *klinó* ‘hajlik’ | *metreó* ‘mér’

Lásd még KLÍMA

klinosztát ✧ *növ* a tropizmusok vizsgálatára való, hajlásszög szerint beállítható műszer

⊙ ném *Klinostat* ‘ua.’: gör *klinó* ‘hajlik’ | gör *sztatidzó* ‘állít’

Lásd még KLÍMA

klipe ✧ *film* gyors vágásokból álló mozgalmas, rövid jelenetor

⊙ ang *clip* ‘vágás’

kliptroklapatórium † ✧ kulacs

⊙ a kotyogás hangját utánzó, tréfás latin hangzású szó a régi debreceni diáknyelvből

klipper ✧ *hajó* hosszú, keskeny, gyorsjáratú háromárbcos vitorlás hajó

⊙ ang *clipper* ‘ua.’ ← *clip* ‘nyes, sebesen halad’ ← óskand *klippa* ‘nyes, nyír’

klipsz ✧ csíptetéssel rögzített fülbevaló vagy más ékszer

⊙ ang *clips* ‘ua.’ ← *clip* ‘csipent’ ← óskand *klypa* ‘csip’

kliring ✧ *ker* számla rendezése bankátutalással

⊙ ang *clearing* ‘ua.’ ← *clear* ‘tisztít, számlát kiegyenlít’ ← fr *clair* ← lat *clarus* ‘tisztá’

klirrfaktor ✧ *inf* torzítási tényező hangátvitelben

⊙ ném *Klirrfaktor* ‘ua.’: *klirren* ‘csörög, recseg’ | lásd FAKTOR

klisé ✧ *nyomd* fémlemez képek sokszorosítására, nyomólemez, nyomódúc

⇨ *átv* elkoptatott nyelvi fordulat, szólam

⊙ ném *Klischee* ← fr *cliché* ‘ua.’ ← fr *clicher* ‘lemintáz’ ← ném *Klitsch* ‘kása, massa’

klisíroz ⇨ *nyomd* nyomólemezt készít

⊙ ném *klischieren* ‘ua.’, lásd KLISÉ

klistér vagy **klisté**ly † ⇨ *orv* beöntés, †allóvet

⇨ beöntő fecskendő

⊙ lat *clyster* ← gör *klüsztér* ‘ua.’ ← *klüdzó* ‘öblít’

Lásd még KLIZMA

klitorisz ⇨ *orv* csikló

⊙ tud lat *clitoris* ‘ua.’ ← gör kics *kleitorisz* ‘dombocska’ ← *klitüsz* ‘domb’

klívia ⇨ *növ* narancsliliom, szobaliliom

⊙ lat *Clivia* ← Lady *Clive* angol hercegnőről elnevezve

klizma ⇨ *orv* beöntés

⊙ tud lat *clysma* ← gör *klüszma* ‘ua.’ ← *klüdzó* ‘öblít’

Lásd még KATAKLIZMA, KLISTÉR

kloáka ⇨ fedett csatorna, szennyvízcsatorna

⇨ *átv* fertő

⇨ *áll* kétéltűek és madarak végbéltraktusa a húgy- és ivarszervek közös kivezetésével

⇨ *anat* hasonló testtáj emberi embrióban

⊙ lat *cloaca* ‘ua.’

klocni ⇨ sulykoló, döngölő, tuskó

⊙ hazai ném *klotzn* ← ném *Klotz* ‘ua.’

klón ⇨ *biol* vegetatív úton létrejött egyed

⇨ *gen* nem ivari sejt osztódása révén létrehozott, az eredeti lénnyel genetikailag azonos sejtekből álló új lény

⊙ ang *clone* ‘ua.’ ← gör *klón* ‘ágacska, hajtás’

klonikus ⇨ *orv* rángásos

⊙ tud lat *clonicus* ‘ua.’, lásd KLÓNUSZ

klónoz ⇨ *biol* új, genetikailag azonos egyedeket nem ivari sejt osztódásra készítésével hoz létre

⊙ lásd KLÓN

klónusz ⇨ *orv* rángás, görcs

⊙ lat *clonus* ‘ua.’ ← gör *klonosz* ‘háborgás, tolongás’ ← *kloneó* ‘kavarog’

klopfol ⇨ (húst) laposra kiver

⇨ (szőnyeget) porol

⊙ ném hangut *klopfen* ‘kopog, üt’

klór ⇨ *kém* zöldessárga színű, szúrós szagú gáz, halogénelem

⊙ ném *Chlor* ← tud lat *chlorum* ‘ua.’ ← gör *khlórosz* ‘zöld, zöldessárga’

klorál ⇨ *kém* etilalkohol klórozásával előállított színtelen, szagos folyadék

⊙ ném *Chloral* ‘ua.’, lásd KLÓR, AL(KOHOL)

kloralizmus ⇨ *orv* klórmérgezés

⊙ tud lat *chloralismus* ‘ua.’: *chloralis* ‘klórral kapcsolatos’, lásd KLÓR | lásd -IZMUS

klóramin ⇨ *kém* ammónia vagy aminok klórozásából eredő kristályos por, fertőtlenítő és fehéritő szer

⊙ ném *Chloramin* ‘ua.’, lásd KLÓR, AMIN

klóránil ⇨ *kém* a benzokinon tetraklór-származéka, erőlyes oxidálószer

⊙ lásd KLÓR | sp *añil* ‘indigó’, lásd ANILIN (a ~t klór és anilin reakciójával állították elő legelőször)

klorát ⇨ *kém* a klórsav sói, különösen a kálium-klorát, amely erős oxidálószer, robbanó keverékek eleme

⊙ ném *Chlorat* ‘ua.’: lásd KLÓR | -át (szervetlen savmaradékra utaló toldalék)

klór-benzol ⇨ *kém* a legegyszerűbb klórozott aromás szénhidrogén, fontos oldószer és vegyipari alapanyag

⊙ lásd KLÓR, BENZOL

klorchima lásd PARENCHIMA

klórhidria ⇨ *orv* nagy mennyiségű szabad sósav jelenléte a gyomornedvben

⊙ tud lat *chlorhydria* ‘ua.’, lásd KLÓRHIDROGÉN

klórhidrogén ⇨ *kém* a sósav (HCl) régebbi megnevezése összetevői alapján

⊙ lásd KLÓR, HIDROGÉN

klorid ⇨ *kém* fémnek vagy szerves gyöknek klórral alkotott sója

⊙ ném *Chlorid* ‘ua.’: lásd KLÓR | *-id* (halogénsóra utaló toldalék)

klorit ⇨ *kém* a klórossav sója

⇨ *ásv* zöldes színű, kőzetalkotó szilikátásványok gyűjtőneve

⊙ lásd KLÓR | *-it* (vegyületre utaló toldalék)

kloroanémia ⇨ *orv* sápkór, vashiányos vérszegénység

⊙ tud lat *chloranaemia* ‘ua.’ gör *khlórosz* ‘zöldessárga’ (a betegség ilyesféle arcszínnel jár) | lásd ANÉMIA

klorocid ⇨ *orv* klórvegyületet tartalmazó, széles spektrumú antibiotikum

⊙ lat *Chlorocid* márkanév, tkp. ‘klórral (baktériumot) ölő’: lásd KLÓR | lat *-cida* ‘-ölő’ ← *caedere*, (*ce*)*cid*i ‘elejt, megöl’

klorofill ⇨ *biol* a növény zöld anyaga, amely a fotoszintézist végzi

⊙ ang *chlorophyll* ‘ua.’, tkp. ‘levélzöld’: gör *khlórosz* ‘zöldessárga’ | *phyllon* ‘levél’

klorofom ⇨ *kém* triklórmétán, édeskes szagú, kábító gőzű, altatásra is használt folyadék

⊙ ném *Chloroform* ‘ua.’: gör *khlórosz* ‘klór’ | lat *form(ica)* ‘hangya’ (a ~ a hangyasav szerkezetéből származtatható)

kloroplasztisz ⇨ *biol* a fotoszintézisben részt vevő zöld színtest különféle növényi szervek sejtjeiben

⊙ tud lat *chloroplastis* ‘ua.’: gör *khlórosz* ‘zöldessárga’ | *plasztosz* ‘megformált’ ← *plasszó* ‘gyúr, formál’

kloroprén ⇨ *kém* a butadién klórozott származéka, a műkaucsukgyártás fontos alapanyaga

⊙ ném *Chloropren* ‘ua.’ lásd KLÓR, PR(OPI)LÉN

klorotikus ⇨ *orv* sápkóros, vérszegény

⊙ tud lat *chloroticus* ‘ua.’, tkp. ‘zöldes’: gör *khlórotész* ‘söldessárga szín’ ← *khlórosz* ‘zöldessárga’

klóroz ⇨ *kém* vegyület molekulájába klóratomot épít be

⇨ *orv* klórral vagy klórtartalmú anyaggal fertőtleníti

⊙ lásd KLÓR

klorózis ⇨ *orv* sápkór, serdülőkori sápadtság vashiány következtében

⇨ *növ* növények zöld részeinek megsárgulása klorofill vagy vas hiánya miatt

⊙ tud lat *chlorosis* ‘ua.’: gör *khlórosz* ‘zöldessárga’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

klosár lásd CLOCHARD

klott ⇨ *text* egyik oldalán fényes pamut bélésszövet

⊙ ném *Kloth* ‘ua.’ ← ang *cloth* ‘posztó, kelme, szövet’

klotúr † ⇨ *pol* országgyűlési vita lezárása

⇨ *pol* a felszólalási jog megvonása vagy korlátozása az országgyűlésben

⊙ fr *clôture* ‘bekerítés, lezárás’ ← lat *claudere*, *clausum* ‘bezár’ ← *clavis* ‘kulcs’

Lásd még KLAUZÚRA

klozett ⇨ véccé, árnyékszék, illemhely

⊙ ném (*Wasser*)*klosett* ‘(vízöblítéses) illemhely’ ← ang (*water*) *closet* ‘(vizes) fülke’ ← *closet* ‘zárt, szűk helyiség’ ← fr *clos* ‘zárt’ ← lat *claudere*, *clausum* ‘bezár’ ← *clavis* ‘kulcs’

Lásd még KLAUZÚRA

klöpli ⇨ *text* vert csipke

⊙ ném *Klöppel* ‘csipkeveréshez használt kis nyeles cérnaspulni’, tkp. ‘harangnyelv, dobverő’ ← alsóném *klappon* ‘üt’

Lásd még KLOPFOL

klü ⇨ *biz* (valaminek a) csattanója

⊙ ném *Clou* ‘sláger, csúcspont, fő attrakció’ ← fr *clou* ‘szeg, fő attrakció’ ← lat *clavus* ‘szeg’

klub ⇨ társaskör, egyesülés

⇨ egyleti helyiség, ház

⇨ *sport* sportegylet

⇨ ang *club* ‘egylet’ ← skand (pl. svéd *klubb* ‘egy csomó vmiből, egy maroknyi ember’)

klumpa ⇨ facipő, fapapucs

⊙ bányási ném *klumpa* ‘ua.’ ← ném *Klump* ‘csomó, tuskó, tönk’

knapp ⇨ szoros, szűk

⇨ (hat) szorosan, szűken, épphogy csak

⊙ ném, ‘ua.’

knédli ⇨ *konyha* gombóc, gőzgombóc, csehgombóc

⊙ cseh *knedl* ← ném kics *Knödel* ‘ua.’ ← ófném *knode* ‘csomó’

knesszet ⇨ *pol* Izrael állam országgyűlése

⊙ ivrit, ‘ua.’, tkp. ‘gyülekezet’ ← klasszikus héb *könesszet* (*Jiszroél*) ‘(Izrael) gyülekezete’

knickerbocker [nikerboker] ⇨ *ölt* buggyos térdnadrág

⊙ am ang, ‘ua.’, tkp. ‘holland térdnadrág’ ← *Diedrich Knickerbocker*, W. Irving amerikai író álneve, amely alatt könyvet írt New York történetéről (a várost hollandok alapították)

kniff ⇨ *biz* trükk, fogás, fortély

⊙ ném *Kniff* ‘ua.’ ← *kneifen* ‘megcsíp’

knight [nájt] ⇨ *tört* (angol) lovag

⇨ nem örökölhető nemesi cím Angliában

⊙ ang, ‘ua.’ ← óang *cnicht* ‘fiú, inas, apród’

Lásd még LANDSKNECHT

kniksz † ⇨ bók, térdhajtás, pukedli

⊙ ném *Knicks* ‘ua.’ ← *knicken* ‘megtör, meghajt’

knock-out [nokaut] ⇨ *sport* kiütés ökölvívásban

⊙ ang, ‘ua.’: *knock* ‘kopog, koppant, üt’ | *out* ‘ki’

know-how [nouhau] ⇨ *közg* vagyoni értékű műszaki ismeret, szabadalom, különleges gyártási eljárás

⇨ *közg* ennek átengedése hasznosításra

⇨ szakértelem

⊙ ang, ‘tudni, hogyan’: *know* ‘tud, ismer’ | *how* ‘hogyan’

knyáz ⇨ *tört* orosz herceg, fejedelem

⊙ or *knjaz* ‘ua.’ ← ósszláv *knendz* ← ógermán *kuningoz* ‘király’ (holl *koning*, ang *king*, ném *König*, dán *konge* ‘király’)

Lásd még KENÉZ

koacervátum ⇨ *kém* a kolloid és a kocsonyás közötti átmeneti állapot

⊙ tud lat *coacervatum* ‘ua.’ ← *coacervare*, *coacervatum* ‘felhalmoz’ : *co(n)*- ‘össze’ | *acervus* ‘rakás’

koadjutor ⇨ *vall* katolikus segédpüspök

⊙ kk lat *coadiutor* ‘ua.’, tkp. ‘segítőtárs’: *co(n)*- ‘együtt’ | *adiuvare*, *adiutum* ‘segít’, lásd ADJUTÁNS

koagél ⇨ *kém* koagulálás révén keletkezett gél

⊙ lásd KOA(GULÁL), GÉL

koagulábilis ⇨ *orv* könnyen alvadó (vér)

⊙ tud lat *coagulabilis* ‘ua.’, lásd KOAGULÁL

koagulabilitás ⇨ *orv* a vér alvadékonysága vagy alvadó képessége

⊙ tud lat *coagulabilitas* ‘ua.’, lásd KOAGULÁBILIS

koaguláció ⇨ *biol* fehérje vagy vér megalvadása, kicsapódása

⊙ lat *coagulatio* ‘ua.’, lásd KOAGULÁL

koagulál ⇨ *biol* (fehérje, vér) megalvad, kicsapódik

⊙ lat *coagulare*, *coagulatum* ‘(tej) megszilik’ ← *coagulum* ‘aludttej’ ← *cogere*, ered. *coagere* ‘összeterel, megalvaszt’: *co(n)*- ‘össze’ | *agere* ‘hajt’

koaguláns ⇨ *orv* véralvadást elősegítő szer

⊙ tud lat *coagulans* ‘ua.’, lásd KOAGULÁL

koagulátor ⇨ *biok* fehérjealvadást előidéző anyag

⊙ tud lat *coagulator* ‘ua.’, lásd KOAGULÁL

koala ⇨ *áll* Ausztráliában honos erszényes medve

⊙ ang, ← ausztráliai bennszülött *coola* ‘ua.’

koaleál ⇨ társul, egyesül, szövetkezik

⊙ lat *coalere, coalitum* ‘összenő, összeolvad’: *co(n)-* ‘össze’ | *alere* ‘táplál, növel, gyarapít’

koaleszcencia ⇨ *met* felhőben kicsapódó páraelemek ütközéses összeolvadása esőcseppekké

⊙ ang *coalescence* ‘ua.’ ← lat gyak *coalescere* ← *coalere* ‘összenő’, lásd KOALEÁL

koalíció ⇨ *pol* pártszövetség, pártok szövetkezése kormányalakításra

⇨ *tört* több állam szövetsége egy kívülálló hatalom ellen

⊙ ang, fr *coalition* ‘ua.’, lásd KOALEÁL

koaxiális ⇨ *műsz* közös tengelyű, egymástól elszigetelt hengeres vezetőkből álló, árnyékolt (kábel)

⊙ ang *co-axial* ‘ua.’: lat *co(n)-* ‘együtt’ | *axis* ‘tengely’

kobalt ⇨ *kém* a nikkellel rokon, fehér fényű fém elem

⊙ ném *Kobalt* ‘ua.’ ← kfn *kobolt* ‘manó’ (régén az ezüstabányászok babonás hiedelme volt, hogy manók cserélik ki a keresett ezüstércet a kobalt akkor még értéktelennek tartott ércével), lásd KOBOLD

kobaltin ⇨ *ásv* kobaltarzenszulfid, a kobalt egyik ércásványa

⊙ ném *Kobaltin* ‘ua.’: lásd KOBALT | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kobold ⇨ manószzerű lény, földszellem, házimanó

⊙ ném *Kobold* ← kfn *kobolt* ‘ua.’: VAGY ← (?) **kobwalt* ‘ház körül segédkező’: *Kobe* ‘istálló, ól’ | *walten* ‘ellát, igazgat’, VAGY (?) **kobholt* ‘istállószellem’: *Kobe* ‘istálló, ól’ | *holt* ← ófn *holdo* ‘kísértet, manó’ ← *hold* ‘kedves, gyengéd’ (gonosz lények kedveskedő elnevezésével azok haragját igyekeztek elhárítani)

kobra ⇨ *áll* pápaszemes kígyó

⊙ ang *cobra* ‘ua.’ ← port *cobra* (*de capelo*) ‘(csuklyás) kígyó’ ← lat *colubra* ‘kígyó’

kobza ⇨ *zene* lantszerű ukrán pengetős hangszer

⊙ ukrán, ‘ua.’ ← türök *kobuz*, tör *kopuz* ‘ua.’

❖ magy *koboz*

kobudó ⇨ *sport* a japán fegyveres harcművészetek összefoglaló neve

⊙ jap, ‘ua.’, lásd BUDÓ

koch [kohh] ⇨ *konyha* felfűjt

⊙ hazai ném *kochn* ‘ua.’ ← ném *kochen* ‘főz, párol’

kód ⇨ *inf* megállapodás szerinti jelek, szimbólumok rendszere információk közlésére

⇨ *inf* rejtjel, jelkulcs

⇨ *inf* jelábécé

⇨ *biol* genetikai kód, a génekben tárolt információk

⊙ ang *code* ‘ua.’ ← fr *code* ‘kódex, törvénykönyv’, lásd KÓDEX

kóda ⇨ *zene* függelék, befejező szakasz zenemű tételének végén

⊙ ol *coda* ‘ua.’ ← lat *cauda* ‘farok’

kodein ⇨ *kém* ópiumból kivont, köhögéscsillapító alkaloida

⊙ ném *Kodein* ‘ua.’: gör *kódeia* ‘fej, mákfej’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kodek ⇨ *inf* egy készülékbe épített kóder és dekóder együttese

⊙ ang *codec* ‘ua.’, lásd KÓ(DER), DEK(ÓDER)

kóder ⇨ *inf* a kódolást végző áramkör, ill. program

⊙ ang *coder* ‘ua.’, lásd KÓD

kódex ⇨ *könyv* kézzel írott középkori könyv

⇨ *jog* törvénykönyv

⇨ szabályok gyűjteménye (pl. párbajkódex)

⊙ lat *caudex* vagy *codex, codicis* ‘fatörzs, fa írotábla, könyv’

kodicillus † ⇨ *jog* pótvégrendelet, végrendeleti záradék

⊙ lat kics *codicillus* 'ua.', lásd KÓDEX

kodifikáció ⇨ *jog* törvényalkotás, törvénybe foglalás

⊙ ang *codification* 'ua.', lásd KODIFIKÁL

kodifikál ⇨ *jog* törvényt alkot, törvénybe iktat

⇨ törvényeket rendszerez

⊙ fr *codifier* 'ua.': *code* 'törvénykönyv', lásd KÓDEX | lat *facere* 'csinál'

kodifikátor ⇨ *jog* törvényszerkesztő, jogszabályt alkotó személy

⊙ hazai lat *codificator* 'ua.', lásd KODIFIKÁL

kodikológia ⇨ *tud* kódex tan, a kézírásos középkori könyvekkel és a kapcsolatos írástörténeti kérdésekkel foglalkozó kutatás

⊙ tud lat *codicologia* 'ua.': lat *codex, codicis* 'kódex' | lásd -LÓGIA

kodisztika ⇨ *tud* a titkosírásokkal és titkos nyelvekkel, ezek módszertanával foglalkozó kutatás

⊙ ném *Kodistik* 'ua.', lásd KÓD

kódo ⇨ rejtjelez, a továbbítandó információkat a kód jelrendszerének alapján átírja

⊙ lásd KÓD

kodon ⇨ *gen* az úgynevezett hírvívő RNS három szomszédos bázisból álló alapegysége, amely a fehérjeszintézishez szükséges genetikai kód átíródásakor keletkezik

⊙ ang *codon* 'ua.': *code* 'kód' | *-on* (elemi egységre utaló toldalék, mint pl. *foton, neutron*)

koedukáció ⇨ *okt* fiúk és lányok együtt oktatása, nevelése nyilvános tanintézetben

⊙ ang *coeducation* 'ua.': lat *co(n)-* 'össze, együtt' | *educare, educatum* 'nevel, oktat', ered. 'elővezet': *e(x)-* '-ból, elő' | *ducere* 'vezet'

koedukált ⇨ *okt* fiúkat és lányokat azonos osztályban oktató (iskola)

⊙ magy, lásd KOEDUKÁCIÓ (az *integráció-integrált* és hasonló szópárok mintájára)

koeficiens ⇨ *mat* együtttható

⊙ tud lat *coefficientis* 'ua.' ← *co(n)-* 'együtt' | lásd EFFICIENS

koegzisztencia ⇨ *pol* egymás mellett élés, együttélés, együtt létezés

⊙ ang *coexistence* 'ua.': lat *co(n)-* 'össze, együtt' | lásd EGZISZTENCIA

koenzim ⇨ *biol* kis molekulasúlyú, nem fehérjetermészetű anyag, amely az enzimfehérjével reakcióba lépve teszi az adott enzimet képessé hatásának kifejtésére

⊙ lat *co(n)-* 'össze, együtt' | lásd ENZIM

koffein ⇨ *kém* a kávé élénkítő hatású alkaloidja

⊙ ném *Koffein* 'ua.': ang *coffee* 'kávé' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

koffeinizmus ⇨ *orv* koffeinmérgezés

⇨ *orv* a koffein káros mértékű élvezete, koffeinfüggőség

⊙ tud lat *coffeinismus* 'ua.', lásd KOFFEIN, -IZMUS

koffer ⇨ bőrönd, utazótáska, útiláda

⇨ *biz* far, ülep, fenék

⊙ ném *Koffer* 'ua.' ← fr *coffre* 'láda' ← késő lat *cophinus* ← gör *kophinosz* 'kosár'

kofta ⇨ *vall* csodatévő hírében álló, a világtól elvonult egyiptomi bölcs pap

⊙ ném *Kophta* 'ua.' ← *Kopte*, lásd KOPT

kogens ⇨ *jog* feltétel nélkül kötelező

⇨ *jog* kényszerítő erejű

⊙ lat *cogens* 'ua.' ← *cogere* 'kényszerít', tkp. 'egybetétel': *co(n)-* 'össze, együvé' | *agere* 'hajt'

kogge ⇨ *hajó* mély járatú, két- vagy háromárbcos kereskedelmi vitorlás hajó

⊙ alném *Kogge* 'ua.' ← ném *Kugel* 'golyó'

❖ magy *kugli*

kogitáció † ⇨ gondolkodás, elmélkedés

⊙ lat *cogitatio* 'ua.' ← *cogitare, cogitatum* 'gondolkodik, kigondol': *co(n)-* 'össze, együvé' | gyak *agitare* 'elméjében forgat', ered. 'zaklat, ingerel' ← *agere* 'üz, hajt'

kogníció ⇨ *fil* megismerés; az észlelést, érvelést és emlékezést magában foglaló értelmi folyamat

⊙ lat *cognitio* 'ua.' ← *cognoscere, cognitum* 'megismer': *co(n)-* 'meg' | *noscere*, ered. *gnoscere* 'ismer'

kognitív ⇨ *fil* megismerő, a megismerésre vonatkozó

⊙ kk lat *cognitivus* ‘ua.’ ← *cognoscere*, lásd KOGNÍCIÓ

kohabitáció † ⇨ *jog* együttlakás, együttélés

⊙ lat *cohabitatio* ‘ua.’: *co(n)-* ‘együtt, össze’ | gyak *habitare, habitatum* ‘lakik’ ← *habere, habitum* ‘bír, tart’

kohanita ⇨ *vall* zsidó papi nemzetség, Áron leszármazottaiból állt, akiknek a Szentélyben való templomi szolgálat volt a feladatuk

⊙ héb *kohén* ‘áldozópap’ | *-ita* (vki követőjére, vkihez tartozóra utaló toldalék)

koherencia ⇨ összetartozás, összefüggés

⊙ tud lat *cohaerentia* ‘ua.’, lásd KOHERENS

koherens ⇨ összefüggő, egybetartozó, összeszedett

⊙ lat *cohaerens, cohaerentis* ‘ua.’ ← *cohaerere, cohaesum* ‘összefügg, összeillik’: *co(n)-* ‘össze, együvé’ | *haerere* ‘csüng, tapad’

Lásd még ADHÉZIÓ, HEZÍTÁL

kohérer ⇨ *fiz* elavult eszköz elektromos hullámok kimutatására a drótnélküli táviró hőskorából

⊙ ném *Kohärer* ‘ua.’, lásd KOHERENS

kohézió ⇨ *fiz* az anyag részecskéit összetartó erő

⇨ *fiz* összetapadás

⇨ *szoc* az összetartozás érzete, amely egy társadalmi réteg, csoport tagjait összefűzi

⊙ tud lat *cohaesio* ‘ua.’, lásd KOHERENS

kohorsz ⇨ *szoc* azoknak a csoportja demográfiai felmérésben, akiknek életében bizonyos események (születés, munkába állás, házasságkötés stb.) azonos évhez kötődik

⊙ ang *cohors* ‘ua.’, lásd COHORS

koilanaglüphosz ⇨ *műv* ókori egyiptomi mélydombormű

⊙ gör, ‘ua.’: *koilon* ‘üreg, mélyedés’ | *anaglüphó* ‘bevés’: *ana-* ‘bele’ | *glüphó* ‘vés’

koimészisz ⇨ *műv* Szűz Mária halálának ábrázolása a keleti egyházművészetben

⊙ gör, ‘elalvás’ ← *koimaó* ‘alszik’

koincidál ⇨ időben egybeesik

⇨ megegyezik, megfelel

⊙ kk lat *coincidere* ‘ua.’: *co(n)-* ‘együtt, össze’ | *incidere* ‘megesik’: *in-* ‘bele’ | *cadere* ‘esik’

Lásd még KADENCIA

koincidencia ⇨ egyezés

⇨ egybeesés térben vagy időben

⇨ *tud* jelenségek, hatások egyidejű fellépése

⊙ kk lat *coincidentia* ‘ua.’, lásd KOINCIDÁL

koincidens ⇨ egyező, egybeeső

⇨ egyszerre előforduló

⊙ kk lat *coincidens, coincidentis* ‘ua.’, lásd KOINCIDÁL

koiné ⇨ *nyelvt* a hellenisztikus korban kialakult görög köznyelv, amely a korábbi dialektusok (dór, attikai, ión) különbségeit kiegyenlítette

⊙ gör *koiné* (*glóssza*) ‘közös (nyelv)’ ← *koinosz* ‘közös’

Lásd még CÖNOBITA, CÖNOLÓGIA

koionon ⇨ *tört* több polisz laza államszövetsége az ókori görög történelem különböző szakaszaiban

⊙ gör seml, ‘ua.’ ← *koinosz* ‘közös’

Lásd még KOINÉ

koitál ⇨ *orv* közösül

⊙ ném *koitieren* ‘ua.’, lásd KOITUSZ

koitusz ⇨ *orv* közösülés, nemi egyesülés

⊙ lat *coitus* ‘összejövetel, pázás, közösülés’ ← *coire, coitum* ‘összejön, egyesül, házasodik’: *co(n)-* ‘össze’ | *ire* ‘megy’

Lásd még EXITUS, INICIÁLÉ

koka! ⇨ *növ* dél-amarikai eredetű cserje, melynek levelei fontos alkaloidot tartalmaznak

⊙ sp *coca* ← kecsua indián *cuca* ‘ua.’

koka? ⇨ *sport* három pontot érő dobás cselgáncsban

⊙ jap, ‘ua.’

kokain ⇨ *kém* a kokacserje leveléből előállított alkaloida mint kábítószer és mint gyógyszeralapanyag

⊙ ang *cocain* ‘ua.’: lásd KOKA¹ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kokainista ⇨ *orv* rendszeresen kokaint fogyasztó szenvedélybeteg

⊙ tud lat *cocainista* ‘ua.’, lásd KOKAIN

kokainizmus ⇨ *orv* a kokain rendszeres élvezete mint szenvedélybetegség

⊙ tud lat *cocainismus* ‘ua.’, lásd KOKAIN, -IZMUS

kokarcinogén ⇨ *kém* olyan anyag, amelynek jelenlétében egy másik anyag rákkeltő hatása lesz, ill. ilyen irányú hatása fokozódik

⊙ lat *co(n)-* ‘össze, együtt’ | lásd KARCINOGÉN

kokárda ⇨ nemzetiszínű szalagból készült kis csokorszerű kitűző, szalagrózsza, szalagcsokor

⊙ ném *Kokarde* ← fr *cocarde* ‘színes szalagjelvény katonasapkán’ ← ófr *cocquart* ‘hiú’ ← *coq* ‘kakas’

kokett ⇨ kacér (nő)

⊙ fr *coquet, coquette* ‘tetszeni vágyó, hiú’, lásd KOKETTÁL

kokettál ⇨ kacérkodik, ingerkedik, évődik

⇨ (nő) szemez valakivel

⊙ ném *kokettieren* ← fr *coqueter* ‘tetszeleg’, tkp. ‘kakasként öntelten, peckesen jár’ ← *coq* ‘kakas’

kokettéria ⇨ kacérkodás

⊙ ném *Koketterie* ‘ua.’ ← fr *coquetterie* ‘tetszelgés, hiú viselkedés’, lásd KOKETTÁL

kokilla ⇨ *koh* fém öntőforma

⊙ ném *Kokille* ← fr *coquille* ‘ua.’, tkp. ‘kagylóhéj’ ← lat *conchylum* ← gör *konkhülion* ‘kagyló’

Lásd még KOKON

kokkusz ⇨ *orv* gömb alakú baktérium

⊙ lat *coccus* ← gör *kokkosz* ‘mag’

kókler ⇨ vásári szemfényvesztő

⇨ ámitó, szélhámos

⊙ ném nyj *kokler, kaukler* ← ném *Gaukler* ‘ua.’ ← ófn *goukal* ‘varázslás, bolondozás’

kokon ⇨ *áll* rovargubó, selyemhernyógubó

⊙ fr *cocon* ‘ua.’ ← *coque* ‘tojáshéj, dióhéj’ ← lat *concha* ← gör *konkhé* ‘kagylóhéj’

Lásd még KOKON, TRICONCHA

kokosnyik ⇨ *ölt* észak-oroszországi parasztasszonyok félkör alakú hímzett pirtája

⇨ *ép* ehhez hasonló külső díszítmény régi orosz épületeken

⊙ or, ‘ua.’

kokott ⇨ könnyű erkölcsű, félvilági nő, kitartott nő

⊙ fr *cocotte* ‘ua.’ tkp. ‘pipi’

koks ⇨ kőszén gázosításával nyert nagy fűtőértékű tüzelőanyag

⊙ ném *Koks* ← ang tbsz *cokes* ‘kokszosított szén’ ← *coke* ‘ua.’ ← ?

kokszagiz † ⇨ *növ* gumipitypang

⊙ or, ‘ua.’ ← tör *köksag* ‘z’ ‘ua.’: *kök* ‘gyökér’ | *sag* ‘z’ ‘gumi’

kokszo ⇨ *műsz* kőszén szára lepárlással koksza alakít

⇨ *biz* (sportoló) tiltott teljesítményfokozó szert szed

⊙ lásd KOKSZ

koktél ⇨ szeszes italok, jég és ízesítők keveréke

⇨ délutáni fogadás, társas összejövétel, ahol ilyen italokat szolgálnak fel

⇨ (összetétel előtagjaként) ilyen alkalomra való (pl. ~ruha), ilyen alkalommal felszolgált (pl. ~paradicsom)

⇨ (összetétel utótagjaként) keverék (pl. gyümölcs~, kagyló~)

⊙ ang *cocktail* 'ua.', tkp. 'kakasfarok' (a jelentések összefüggéséről csak találgatások vannak): *cock* 'kakas' | *tail* 'farok'

kókusz ⇨ *növ* forró égövi pálma

⇨ *növ* ennek nagy, belül folyadékkal teli csonthéjas termése, kókuszdió

⇨ *biz* fej, kobak, koponya

⊙ ném *Kokos* ← tud lat *cocos* ← sp *coco* 'ua.' ← port *côco* 'ijesztő álarc, madárijesztő' (mert a ~dió alsó héja kerek mélyedéseivel emberarcra hasonlít; a magyar *-usz* végződés olyan növénynevek analógiájára jöhetett létre, mint *mirtusz*, *fikusz*, *kaktusz* stb.)

kókvia † ⇨ konyha (kollégiumban)

⊙ késő lat *coquia* 'ua.' ← *coquere* 'főz'

Lásd még KOCH

kolagógum ⇨ *orv* az epeképződést és epeürítést serkentő szer

⊙ tud lat *cholagogum* 'ua.': gör *kholé* 'epe' | *agógosz* 'vezető' ← *agó* 'vezet, visz'

Lásd még DEMAGÓG

kolangiográfia ⇨ *orv* az epevezeték kontrasztanyagós röntgenfelvétele

⊙ tud lat *cholangiographia* 'ua.': gör *kholé* 'epe' | *angeion* 'edény' | lásd -GRÁFIA

kolangitisz ⇨ *orv* epevezeték-gyulladás

⊙ tud lat *cholangitis* 'ua.': gör *kholé* 'epe' | *angeion* 'edény' | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

kolbni † ⇨ *műsz* motordugattyú

⊙ ném *Kolben* 'ua.', tkp. 'bunkó'

kolchicin [kolhicin] ⇨ *növ* az őszi kikericsben előforduló mérgező, de gyógyhatással is bíró alkaloid

⊙ tud lat *colchicin* 'ua.': lat *colchicum* 'kikerics' ← gör *kolchikon* 'ua.' ← *Kolchikosz* 'Kolchisz városából való' (utalás az onnan származó Médeiára, aki megmérgezte gyermekeit) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

koleciszta ⇨ *anat* epehólyag

⊙ tud lat *cholecysta* 'ua.': gör *kholé* 'epe' | *küsztizs* 'hólyag'

kolecisztitisz ⇨ *orv* epehólyag-gyulladás

⊙ tud lat *cholecystitis* 'ua.': lásd KOLECISZTA | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

kolecisztektómia ⇨ *orv* epehólyag-eltávolítás

⊙ tud lat *cholecystectomy* 'ua.': lásd KOLECISZTA | *ektomé* 'kivágás': *ek-* 'ki' | *temno* 'vág'

kolecisztográfia ⇨ *orv* kontrasztanyagós röntgenfelvétel az epehólyagról

⊙ tud lat *colecystographia* 'ua.', lásd KOLECISZTA, -GRÁFIA

koleda ⇨ *népr* énekes adománygyűjtés karácsonykor vagy vízkereszt napján

⊙ szlk *koleda* 'ua.' ← ósszláv *kolenda* ← lat *Kalendae* 'a hónap első napja', lásd KALENDÁRIUM

kolcalciferol ⇨ *biol* a D₃ vitamin kémiai neve

⊙ gör *kholé* 'epe' | lásd KALCIFEROL

kolekinetikum ⇨ *orv* az epehólyag kiürülését serkentő szer

⊙ tud lat *cholekineticum* 'ua.': gör *kholé* 'epe' | lásd KINETIKUS

kolelit ⇨ *orv* epekő

⊙ tud lat *cholelithus* 'ua.': gör *kholé* 'epe' | *lithosz* 'kő'

kolelitiázis ⇨ *orv* epekövesség, epekőbántalom

⊙ tud lat *cholelithiasis* 'ua.': gör *kholé* 'epe' | lásd LITIÁZIS

kolémia ⇨ *orv* epenedv, ill. epefesték jelenléte a vérben

⊙ tud lat *cholaemia* 'ua.': gör *kholé* 'fekete epe' | *haima* 'vér'

koлеopter ⇨ *rep* gyűrűs szárnyú, függőlegesen felszálló repülőgép

⊙ ang *coleopter* 'ua.', tkp. 'bogárszárnyú', lásd COLEOPTERA

koлеoriza ⇨ *növ* a pázsitfűfélék gyökérhüvelye

⊙ tud lat *coleorhiza* 'ua.': gör *koleosz* 'kardhüvely' | *rhiza* 'gyökér'

koлеpoézis ⇨ *orv* epeelválasztás

⊙ tud lat *cholepoesis* 'ua.': gör *kholé* 'epe' | *poiészisz* 'alkotás, létrehozás' ← *poieo* 'alkot, költ'

kolera ⇨ *orv* (epe)hányással és hasmenéssel járó veszélyes járványos betegség

⊙ tud lat *cholera* ← gör *kholera* 'ua.' ← *kholé* 'fekete epe'

koleretikum ⇨ *orv* epehajtó szer

⊙ tud lat seml *cholericum* ‘ua.’, lásd KOLERETIKUS

koleretikus ⇨ *orv* az epe kiválasztást fokozó

⊙ tud lat *cholericus* ‘ua.’: gör *kholé* ‘epe’ | *eretikosz* ‘evezővel hajtott’ ← *eresszó* ‘mozgásba hoz, lendít’ ← *ereó* ‘evezővel hajt’

kolerikus ⇨ *lél* indulatos, lobbanékony, heves vérmérsékletű

⊙ tud lat *cholericus* ‘ua.’ ← gör *kholerikosz* ‘epebeteg’ ← *kholé* ‘fekete epe’ (ókori eredetű felfogás szerint a fenti indulati alkat oka a fekete epe túltengése a testnedvek között)

koleszterin vagy **koleszterol**

⇨ *orv* a testszövetekben megtalálható lipoid, policiklikus telítetlen alkohol, az érlemeszedés egyik okozója

⊙ ném *Cholesterin*, ill. ang *cholesterol* ‘ua.’: gör *kholé* ‘epe’ (felfedezője a ~t az epeköből különítette el) ← *sztereosz* ‘kemény’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék), ill. lásd (ALKOH)OL

kolhoz ⇨ *mezőg* mezőgazdasági termelőszövetkezet a volt Szovjetunióban

⊙ or, ‘ua.’ ← *kol*(*lektjivnoje*) *hoz*(*jajsztvo*) ‘kollektív gazdaság’: lásd KOLLEKTÍV | *hozjain* ‘gazda’

kólibacillus ⇨ *orv* a vastagbélflórához tartozó és az emésztéshez szükséges, de szájon át kórokozó hatású baktérium

⊙ ném *Kolibakterium* ← lat *coli bacterium* ‘a vastagbél baktériuma’ ← *colum* ← gör *kolon* ‘vastagbél’

kolibri ⇨ *áll* Közép- és Dél-Amerikában honos apró, díszes tollazatú, virágok nektárján élő madár

⊙ ang, fr *colibri* ‘ua.’ ← haiti indián *colibari* ‘fénylő, ragyogó’

kólika ⇨ *orv* hascsikarás, hasgörcs, epegörcs

⊙ tud lat *cholica* ‘ua.’ ← gör *kholiké* ‘epeömlés’ ← *kholé* ‘epe’

kolinda ⇨ *népr* karácsonyi ének

⇨ *népr* karácsonyi kántálás házról házra járva Kelet-Európában

⊙ rom *colindă* ← öszzláv *kolenda*, lásd KOLEDA

kolitisz ⇨ *orv* vastagbélgyulladás

⊙ tud lat *colitis* ‘ua.’: *colum* ← gör *kolon* ‘vastagbél’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

kollabál ⇨ *orv* összeroppan, elájul

⊙ ném *kollabieren* ‘ua.’ ← lat *collabi*, *collapsus*, tkp. *con-labi* ‘összeesik’: *con-* ‘össze’ | *labi* ‘esik’

Lásd még KOLLAPSZUS, LABILIS, LAPSZUS

kollaboráció ⇨ együttműködés, közös munka

⇨ *pej* a megszálló ellenséges hatalommal való együttműködés

⊙ ang, fr *collaboration* ‘ua.’, lásd KOLLABORÁL

kollaborál ⇨ együtt dolgozik

⇨ *pej* együttműködik (a megszálló ellenséges hatalommal)

⊙ lat *collaborare* ‘együtt dolgozik’: *con-* ‘együtt’ | *laborare* ‘dolgozik’

kollaboráns ⇨ *pej* a megszálló ellenséges hatalommal együttműködő személy

⊙ ang, fr *collaborant* ‘ua.’, lásd KOLLABORÁL

kollaborátor ⇨ munkatárs

⊙ lat *collaborator* ‘ua.’, lásd KOLLABORÁL

kolláció † ⇨ falatozás, reggeli, uzsonna

⇨ vendégség, lakoma

⇨ harapnivaló

⇨ *tud* szövegösszevetés

⊙ hazai lat *collatio* ‘falatozás’ ← lat ‘összehordás, adakozás’ ← *conferre*, *collatum* ‘összehord’: *co(n)-* ‘együtt, össze’ | *ferre* ‘visz’

kollacionál ⇨ *tud* egybevet, összevet, összehasonlít (szöveget)

⇨ *nyomd* a kötéshez összehordott ívek helyes sorrendjét ellenőrzi

⊙ ném *kollationieren* ← fr *collationner* ‘ua.’, lásd KOLLÁCIÓ

kollagén ⇨ *biol* a porcok és csontok fehérjéje

⊙ ang *collagen* ‘ua.’, tkp. ‘enyvképző’: gör *kolla* ‘enyv’ | lásd -GÉN

Lásd még KOLLÁZS

kollapszus ⇨ *orv* eszméletvesztés, ájulással járó rohamszerű vérkeringési zavar

⊙ tud lat *collapsus* ‘ua.’, lásd KOLLABÁL

kollaterális ⇨ oldalsó, érintkező, egymás melletti

⇨ *jog* oldalági (rokon)

⊙ lat *collateralis* ‘ua.’: *co(n)*- ‘együtt’ | *latus, lateris* ‘oldal’

kollaudáció † ⇨ *jog* ellenőrzés, felülvizsgálat

⇨ egybevetés, összevetés

⊙ auszt ném *Kollaudation* ‘építkezés hivatalos felülvizsgálata’ ← lat *collaudatio*, tkp. *con-laudatio* ‘megdicsérés’: *con-* ‘össze, együtt’ | *laudare* ‘dicsér’

kollaudál † ⇨ *jog* felülvizsgál, ellenőriz

⇨ egybevet

⊙ ném *kollaudieren* ‘ua.’, lásd KOLLAUDÁCIÓ

kollázs ⇨ *műv* kivágásokból összeállított és felragasztott kép

⇨ *műv* tárgyából komponált képzőművészeti alkotás

⊙ fr *collage* ‘ua.’, tkp. ‘ragasztás’ ← *coller* ‘ragaszt’ ← gör *kolla* ‘enyv’

Lásd még KOLLAGÉN

kolléga ⇨ *hiv* munkatárs, kartárs

⇨ † *okt* egyetemi diáktárs

⊙ lat *collega*, tkp. *con-lega* ‘hivataltárs’, ered. ‘hivatali megbízását (vkivel) együtt töltő’: *con-* ‘együtt’ | *legare* ‘megbíz, kiküld’

kollegiális ⇨ *hiv* kartársi, kartársias, testületi

⇨ egyetértő, összetartó

⊙ lat *collegialis* ‘ua.’, lásd KOLLÉGA

kollegina ⇨ (főleg megszólításként) kartársnő, női kolléga

⊙ ném *Kollegin* ‘ua.’, lásd KOLLÉGA

kollégista ⇨ *okt* kollégium diákja

⊙ magy, lásd KOLLÉGIUM (a *gimnázium–gimnazista* és hasonló szópárok mintájára)

kollégium ⇨ *okt* bentlakásos református tanintézet

⇨ *okt* szellemi irányítást is nyújtó egyetemi diákkotthon

⇨ *okt* (egyetemen, főiskolán) valamely szaktárgyból féléves előadássorozat

⇨ *vall, jog* magas szintű (bíborosi, bírói) tanácskozó testület

⊙ lat *collegium* ‘hivatali testület, céh’, lásd KOLLÉGA

kollekció ⇨ gyűjtemény

⇨ *ker* árukészlet, árumintakészlet

⊙ késő lat *collectio* ‘ua.’, lásd KOLLEKTA

kollekta † ⇨ *vall* templomi adománygyűjtés, perselyezés

⇨ *vall* az így összegyűjtött pénzadomány

⇨ † gyűjtőív

⊙ lat tbsz seml *collecta* ‘összegyűjtött dolgok’ ← *collegere, collectum*, tkp. *con-legere* ‘összegyűjt’: *con-* ‘össze, együtt’ | *legere* ‘gyűjt, olvas’

kollektív ⇨ közös, együttes

⇨ társas, testületi, közösségi, csoportos

⇨ átfogó, általános

⊙ ném *kollektiv* ← fr *collectif* ‘ua.’, lásd KOLLEKTA

kollektíva ⇨ közösség, munkahelyi közösség, együttes

⊙ ném *Kollektiv* ‘ua.’, lásd KOLLEKTÍV

kollektíve ⇨ közösen, együttesen, testületileg

⊙ újjk lat *collective* ‘ua.’ ← *collectivus* ‘közösségi’, lásd KOLLEKTÍV

kollektivista ⇨ (fn) a kollektivizmus híve

⇨ (mn) a kollektivizmuson alapuló

⊙ ném *Kollektivist, kollektivistisch* ‘ua.’, lásd KOLLEKTIVIZMUS

kollektivizál ⇨ *pol* közösségi tulajdonba vesz (pl. földtulajdont)

⊙ magy, lásd KOLLEKTIVISTA (a *kommunista–kommunizál* és hasonló szópárok mintájára)

kollektivizmus ⇨ *pol* a termelési eszközök állami tulajdonán alapuló társadalmi rend

⊙ ném *Kollektivismus* ‘ua.’, lásd KOLLEKTÍV

kollektor ⇨ *műsz* energiát összegyűjtő és tároló berendezés (pl. nap–)

⇨ *vill* csúszógyűrűs érintkező villanymotoron vagy generátoron

⊙ ang *collector* ‘ua.’, lásd KOLLEKTA

kollenchima ⇨ *növ* élő sejtekből álló, növekedésre és nyúlásra alkalmas növényi támasztószövet

⊙ ang *collenchyma* ‘ua.’: gör *kolla* ‘enyv’ | *en-* ‘bele’ | *khümosz* ‘folyadék’

kollerjázat ⇨ *műsz* görgőjázat, hengeres aprító- és őrlőberendezés

⊙ ném *Kollergang* ‘ua.’: *Kolle*, *kuller* ‘henger’ ← kfn *kulle*, tkp. *kugele* ‘golyók’ | lásd GANG

kollidál ⇨ összeütközik, szembekerül (valakivel)

⊙ lat *collidere*, *collisum*, tkp. *con-lidere* ‘összecsap’: *con-* ‘össze’ | *laedere* ‘üt, sért’

Lásd még KOLLÍZIO, LAESIO

kollié † ⇨ nyakék, nyaklánc

⊙ fr *collier* ‘ua.’ ← lat *collare* ‘nyaklánc, nyakbéklyó’ ← *collum* ‘nyak’

Lásd még DEKOLTÁZS, KOLPORTÁL

kolligáció ⇨ *kém* a kovalens kötés egyik keletkezési módja

⊙ ang *colligation* ‘ua.’ ← *colligare*, *colligatum*, tkp. *con-ligare* ‘összeköt, egyesít’

kolligátum ⇨ *nyomd* gyűjtőkötet, azonos méretű, de egymástól független művek egybekötésével létrejött könyv

⊙ lat *colligatum* ‘egybekötés’ ← *colligare*, *colligatum*, tkp. *con-ligare* ‘összeköt, egyesít’

kollimáció ⇨ *fiz* fénysugarak párhuzamosítása optikai eszközzel

⊙ ang *collimation* ‘ua.’ ← késő lat *collimare*, ered. *collineare* ‘vonalakat együvé rendez’: lat *co(n)-* ‘össze, együtt’ | *linea* ‘vonal’

Lásd még KOLLINEÁCIO

kollimátor ⇨ *fiz* fénysugarakat párhuzamosító optikai műszer

⊙ ang *collimator* ‘ua.’, lásd KOLLIMÁCIO

kollineáció ⇨ *mat* projektív tér egyenestartó leképezése önmagára vagy egy másik projektív térre

⊙ ang *collineation* ‘ua.’, lásd KOLLINEÁRIS

kollineáris ⇨ *mat* ugyanazon az egyenesen fekvő (pontok)

⊙ ang *collinear* ‘ua.’: lat *co(n)-* ‘össze, együtt’ | *linea* ‘vonal’

kollizió ⇨ *geol* a litoszféra lemezeinek ütközése a lemeztektonikai mozgások során

⇨ összeütközés (ellentétes erők, érdekek között)

⇨ érdekellentét

⊙ lat *collisio* ‘ua.’, lásd KOLLIDÁL

kollódium ⇨ *kém* alkohol-éter keverékben oldott nitrocellulóz, amely vékony hártját képez, és sebek elzárására használatos

⊙ tud lat *collodium* ‘ua.’ ← gör *kollódész* ‘enyvszerű, ragadós’ ← *kolla* ‘mégza, enyv’

kolloid ⇨ *kém* sűrű, elektronmikroszkopikus méretű részecskéből álló oldatszerű anyag

⊙ ang *colloid* ‘ua.’, tkp. ‘enyvszerű’: gör *kolla* ‘mégza, enyv’ | *-id* ‘-szerű’ ← *eidosz* ‘külső, látszat’

kolloidális ⇨ *kém* kolloidszerű, kolloid állapotú

⊙ ang *colloidal* ‘ua.’, lásd KOLLOID

kolloidika ⇨ *kém* kolloidkémia, a fizikai kémiának a kolloid rendszerekkel foglalkozó tudományterülete

⊙ magy, lásd KOLLOID (a *herald–heraldika* és hasonló szópárok mintájára)

kollokáció ⇨ *nyelvt* olyan szó szerkezet, amelynek elemei gyakran szerepelnek együtt, pl. *mély álom, hirtelen harag*

⊙ tud lat *collocatio*, tkp. *con-locatio* ‘egymás mellé helyezés’: *co(n)-* ‘össze, együtt’ | *locare*, *locatum* ‘helyez’ ← *locus* ‘hely’

kollokvál ⇨ *okt* féléves anyagból egyetemi, főiskolai vizsgát tesz

⊙ lat *colloqui*, tkp. *con-loqui* ‘beszélget’: *con-* ‘együtt’ | *loqui* ‘beszél’

kollokvens † ⇨ *okt* kollokviumra készülő vagy éppen kollokváló egyetemi hallgató

⊙ lat *colloquens* ‘beszélgető’, lásd KOLLOKVÁL

kollokvium ⇨ *okt* egyetemi, főiskolai vizsga egy félév anyagából

⇨ *tud* tanácskozás, megbeszélés

⊙ lat *colloquium* ‘beszélgetés’, lásd KOLLOKVÁL

kollotípiá ⇨ *nyomd* fénykép-sokszorosító eljárás zselatinbikromát felhasználásával

⊙ ang *collotype* ‘ua.’: gör *kolla* ‘enyv’ | *tüposz* ‘nyomat’, lásd TÍPUS

kolludál † ⇨ *jog* összejátszik valakivel (egy harmadik fél kárára)

⊙ lat *colludere*, tkp. *con-ludere* ‘ua.’: *con-* ‘össze, együtt’ | *ludere* ‘játszik’

Lásd még ALLÚZIÓ, ILLÚZIÓ, INTERLÚDIUM, LUDIMAGISZTER

kolmáció ⇨ *mezőg* talajszint emelése iszapréteg ráterítésével

⊙ ném *Kolmation* ‘ua.’ ← ol *colmata* ‘feltöltés’ ← *colmo* ← lat *culmus* ‘csúcs, tetőpont’

Lásd még KULMINÁL

kol nidré ⇨ *vall* engesztelés napján (lásd JOM KIPPUR) az esti istentiszteletet kezdő ima, amely az előző évben tett fogadalmak alól való feloldozást mondja ki

⊙ arámi, ‘minden fogadalom’

kóló ⇨ délszláv népi körtánc

⊙ szerb-horvát *kolo* ‘ua.’, tkp. ‘kerék, kör’

kolofon ⇨ *nyomd* a kiadás adatait tartalmazó szöveg könyv végén vagy a címlap hátoldalán

⊙ ném *Kolophon* ‘ua.’ ← gör *kolophón* ‘csúcs, utolsó simítás’

kolofónium ⇨ fenyőgyanta, hegedűgyanta

⊙ kk lat *colophonium* ‘ua.’ ← (*resina*) *Colophonia* ‘Kolophón kisázsiai városból való (gyanta)’

kolomejka ⇨ a kárpátukrán huculok gyors, kétnegyedes ütemű tánca

⊙ ukrán *kolomijka* ‘ua.’ ← *Kolomija* ukrán városról

Lásd még KALAMAJKA

kólón ⇨ *irod* több verslábból álló egység a klasszikus időmértékes verselésben

⇨ *nyelvt* kettőspont

⊙ tud lat *colon* ← gör *kólón* ‘ua.’, tkp. ‘testrészt, tag’

kolonátus ⇨ *tört* a kolónusok telepítésének rendszere a késő császárkorban

⇨ *tört* a kolónusok helyzete, jogállása

⊙ lat *colonatus* ‘ua.’, lásd KOLÓNIA, KOLÓNUS

kolonel ⇨ *nyomd* hétpontos betűnagyság

⊙ ném *Kolonel* ‘ua.’ ← fr *colonel* ← ol *colonnello* ‘ezredes’, tkp. ‘egy menetszlop parancsnoka’ ← *colonna* ‘oszlop, menetszlop’ ← lat *columna*, lásd KOLUMNA

kolónia ⇨ *tört* római polgárok települése meghódított területen

⇨ *tört* gyarmat, gyarmatbirtok

⇨ idegen államba kivándorolt, azonos nemzetiségű személyek közössége

⇨ telep, település, lakótelep

⇨ *biol* sejtársulás

⊙ lat *colonia* ‘tanya, parasztudvar, gyarmati telep’ ← *colere, cultum* ‘megművel’

Lásd még KOLONIÁL, KOLONIZÁL, KULTÚRA, KULTUSZ

koloniál ⇨ *műv* csavart oszlopokkal díszített (tölgyfa bútort)

⊙ magy, ‘ua.’ ← ném *kolonial* ‘gyarmati’ ← ang *colonial (style)* ‘a volt észak-amerikai gyarmatok klasszicista (stílusa)’, lásd KOLONIÁLIS

koloniális ⇨ gyarmati

⊙ ném *kolonial*, lásd KOLÓNIA

kolonialista ⇨ (mn) gyarmatosító, gyarmatszerző, gyarmattartó

⇨ (fn) ilyen politikát képviselő, folytató személy

⊙ ném *kolonialistisch, Kolonialist* ‘ua.’, lásd KOLONIALIZMUS

kolonializmus ⇨ *pol* gyarmatszerző vagy gyarmattartó politika

⊙ ang *colonialism* ‘ua.’, lásd KOLONIÁLIS, -IZMUS

kolonizáció ⇨ *pol* gyarmatosítás

✧ † betelepítés

⊙ ném *Kolonisation* 'ua.', lásd KOLONIZÁL

kolonizál ✧ gyarmatosít

✧ telepít, betelepít

⊙ ném *kolonisieren* 'ua.', lásd KOLÓNIA

kolonizátor ✧ gyarmatosító

✧ telepítő, betelepítő

⊙ ném *Kolonisator* 'ua.', lásd KOLONIZÁL

kolonnád ✧ ép oszlopsor, oszlopcsarnok

⊙ fr *colonnade* 'ua.' ← *colonne* 'oszlop' ← lat *columna* 'ua.', lásd KOLUMNA

kolónus ✧ tört római nagybirtokra telepített félszabad személy a késő császárkorban

✧ telepes, gyarmatosító

⊙ lat *colonus* 'paraszt, bérlő, telepes', lásd KOLÓNIA

kolorálás ✧ műv színezés

✧ zene díszítés, ékesítés

⊙ ném *kolorieren* ← fr *colorer* 'színez' ← lat *color* 'szín'

koloráns ✧ színezőanyag, festékanyag

⊙ lat *colorans* 'ua.' ← *colorare* 'fest' ← *color* 'szín'

koloratúra ✧ zene magas hangok gyors egymásutánja szöveg nélkül mint énekszólam ékítménye

⊙ ol *coloratura* 'ékítés, színesítés' ← *colorare* 'színez' ← lat *color* 'szín'

koloriméter ✧ kém kolorimetria vizsgálatokra szolgáló berendezés

⊙ ang *colorimeter* 'ua.', lásd KOLORIMETRIA

kolorimetria ✧ kém a fényelnyelés mérésén és az oldatok színének összehasonlításán alapuló anyagvizsgálati módszer

⊙ ang *colorimetry* 'ua.': lat *color* 'szín' | gör *metreó* 'mér'

kolorista ✧ műv a színhatásokat mesterien alkalmazó festőművész

✧ műv a kolorizmus képviselője a festészetben

⊙ ném *Kolorist* 'ua.', lásd KOLORIZMUS

kolorit ✧ műv színezet, színezés, színhatás

✧ műv jellemző színhasználat

✧ zene hangszín, hangárnyalat

⊙ ném *Kolorit* ← ol *colorito* 'ua.' ← lat *color* 'szín'

kolorizmus ✧ műv a színhatások túlsúlya más képalkotó elemekhez képest a festészetben

⊙ ném *Kolorismus* 'ua.': lat *color* 'szín' | lásd -IZMUS

kolorofsztet ✧ nyomd fényképészeti úton való színbontáson alapuló színes ofszetnyomás

⊙ lat *color* 'szín' | lásd OFSZET

koloszkópia ✧ orv vastagbéltükrözés

⊙ tud lat *coloscopia* 'ua.': gör *kolon* 'vastagbél' | *szkopeó* 'néz, vizsgál'

kolosszális ✧ óriási, roppant nagy, nagyszabású, nagy horderejű

✧ nagyszerű, remek, pompás

⊙ újk lat lat *colossalis* 'ua.', lásd KOLOSSZUS

kolosszus ✧ hatalmas szobor

✧ óriás, hatalmas termetű ember

⊙ lat *colossus* ← gör *kolosszosz* 'óriási szobor (ti. Hélioszé Rhodosz kikötőjében)' ← ?

kolosztrum ✧ orv előtej, a szülés előtti és utáni néhány napon kiválasztott sűrű anyatej

⊙ tud lat *colostrum* 'ua.' ← ?

kolpitisz ✧ orv hüvelygyulladás

⊙ tud lat *colpitis* 'ua.': gör *kolposz* 'öl, anyaméh, hüvely', ered. 'öböl' | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

kolportál † ✧ ker házaló kereskedést folytat

✧ ker házhoz visz (könyvet, más árut)

✧ átv terjeszt (híreket), híresztel (rágalmakat)

⊙ fr *colporteur* 'ua.', tkp. 'nyakában hord': *col* 'nyak' ← lat *collum* 'ua.' | *porter* 'visz' ← lat *portare* 'ua.'

Lásd még KOLLIE

kolportázs ⇨ *ker* sajtótermékek terjesztése

⇨ *ker* könyvek házaló árusítása

⇨ *átv* híresztelés, álhírterjesztés

⊙ fr *colportage* 'ua.', lásd KOLPORTÁL

kolportőr † ⇨ *ker* házaló könyvárus, könyvkihordó

⇨ *átv* álhírterjesztő

⊙ fr *colporteur* 'ua.', lásd KOLPORTÁL

kolposzkóp ⇨ *orv* optikai eszköz a hüvely és méhnyak vizsgálatára

⊙ tud lat *colposcop(ium)* 'ua.': gör *kolposz* 'öl, anyaméh, hüvely', tkp. 'öböl' | *szkopeó* 'néz, vizsgál'

kolposzkópia ⇨ *orv* vizsgálat kolposzkóppal

⊙ tud lat *colposcopia* 'ua.', lásd KOLPOSZKÓP

kolumbárium ⇨ *ép* hamvedrek számára való fülkesorokkal ellátott építmény temetőben, hamvasztóban

⊙ lat *columbarium* 'ua.', tkp. 'galambdúc' ← *columba* 'galamb'

kolumna ⇨ *nyomd* nyomtatott hasáb (könyvben)

⇨ *sajtó* rovat (újságban)

⊙ ném *Kolumne* 'ua.' ← lat *columna* 'oszlop' ← *columen, culmen* 'csúcás' ← *collis* 'domb'

Lásd még KOLONEL, KOLONNÁD, KULMINÁL

kolumnista ⇨ *sajtó* rovatvezető

⊙ ném *Kolumnist* 'ua.', lásd KOLUMNA

kóma¹ ⇨ *orv* hosszan tartó öntudatlan állapot

⊙ gör *kóma, kómatosz* 'mély álom' ← *koimaó* 'alszik'

Lásd még CINTEREM, KOIMÉSZISZ, KOMATÓZUS

kóma² ⇨ *csill* csóva, az üstökös magját körülvevő, fénylő gázburok

⊙ tud lat *coma* 'ua.', tkp. 'hajfürt' ← gör *komé* 'haj, szakáll'

Lásd még KOMÉTA

komatózus ⇨ *orv* kómában fekvő, öntudatlan

⊙ tud lat *comatosus* 'ua.', lásd KÓMA¹

kombájn ⇨ *mezőg* arató-cséplő gép

⊙ or *kombajn* ← ang *combine (harvester)* 'kombinált (aratógép)' ← lat *combinare*, lásd KOMBINÁL

kombattáns ⇨ *harcos, harcias*

⇨ erélyesen vitázó, vitakész, támadó kedvű

⊙ fr *combattant* 'harcoló' ← *combattre* 'harcol' ← késő lat *combattuere* 'verekszik, harcol': *con-* 'kölcsonösen' | *battuere* 'üt'

Lásd még BATAILLON, BATTÉRIA

kombi ⇨ *műsz* nyújtott kocsiszekrényű, hátsó ajtós személygépkocsi

⊙ ném *Kombi* 'ua.' ← *kombi(niert)* 'kombinált, egyesített', lásd KOMBINÁL

kombináció ⇨ összeállítás, csoportosítás, társítás, együttes

⇨ keverék, elegy

⇨ *mat* adott számú elemnek minden lehetséges módon való csoportosítása

⇨ számítás, elképzelés, elgondolás

⇨ *sport* összjáték

⊙ tud lat *combinatio* 'ua.', lásd KOMBINÁL

kombinál ⇨ csoportosít, társít, összekapcsol

⇨ *mat* kombinációs számítást végez

⇨ elképzel, találgat, következtet

⇨ *sport* összejátszik, ügyes összjátékkal támadást épít fel

⇨ *pej* ügyeskedik

⊙ késő lat *combinare, combinatum* ‘egyesít, kettőből egyet alkot’: *con-* ‘össze, együtt’ | *bini* ‘kettesével’

Lásd még BINÁRIS

kombinált ⇨ összeállított, vegyes

⇨ összetett, több célú

⇨ egybeépített

⊙ lásd KOMBINÁL

kombinát ⇨ *ipar* egy iparág egybekapcsolódó termelési folyamatait egyesítő nagyüzem

⊙ or *kombinat* ← ném *Kombinat* ‘ua.’ ← tud lat *combinatus* ‘egyesített’, lásd KOMBINÁL

kombinatív ⇨ *mat* kombináción alapuló

⇨ a kombinálásban megnyilvánuló (tehetség)

⊙ ang *combinative* ‘ua.’, lásd KOMBINÁL

kombinátor ⇨ *vill* vezérkapcsoló

⇨ *biz* ötletgyáros

⊙ ném *Kombinator* ‘ua.’, lásd KOMBINÁL

kombinatorika ⇨ *mat* a véges halmazok elmélete

⇨ *mat* a matematikának a kombinációval, permutációval és variációval foglalkozó ága

⊙ ném *Kombinatorik* ‘ua.’, lásd KOMBINÁL

kombinatorikus ⇨ *mat* a kombinatorika eszközeire és módszereire támaszkodó (résztudomány, mint halmazelmélet, topológia)

⊙ ném *kombinatorisch* ‘ua.’, lásd KOMBINATORIKA

kombiné ⇨ *div* a felsőruhánál rövidebb, vállpántos női fehérnemű

⊙ bécsi ném *Kombine* ‘ingnadrág’ ← fr *combiné* ‘kombinált, egyesített’, lásd KOMBINÁL

komedencia † ⇨ ennivaló, elemőzsia

⊙ tréfás lat *comedentia* ‘ua.’ ← *comedere* ‘megesz’: *con-* ‘össze, együtt’ | *edere* ‘eszik’

komédia ⇨ *szính* vígjáték, bohózat

⇨ † színészet, színjátás, színi előadás

⇨ *biz* mulatságos eset

⇨ *pej* tettetés, színlelés, ámitás

⇨ *biz* hűhó, teketória

⊙ lat *comoedia* ← gör *kómódia* ‘ua.’: *kómosz* ‘mulatozók vidám menete Dionüszosz tünnepén’ | *óde* ‘ének’

komédiás ⇨ képmutató, színészkedő ember

⇨ a színpadias, hatásvadász fogásokat kedvelő ember

⇨ † színész

⇨ † vásári mutatványos, csepürágó

⊙ lásd KOMÉDIA

komédiázik ⇨ *szính* önfelelt jókedvvel, mulattatóan játszik (színpadon)

⇨ mókázik, bolondozik

⇨ *pej* alakoskodik, színészkedik

⊙ lásd KOMÉDIA

komendál lásd KOMMENDÁL

kométa † ⇨ üstökös

⊙ lat *cometa* ‘ua.’ ← gör *kométész (asztér)* ‘hosszú hajú (csillag)’ ← *komé* ‘hajfűrt, üstök’

Lásd még KÓMA²

kometabolizmus ⇨ *biol* egyes mikroorganizmusok olyan vegyi ténykedése, amelynek termékét sem táplálékként, sem testépítő anyagként nem használják fel

⊙ lat *co(n)-* ‘össze, együtt’ | lásd METABOLIZMUS

komfort ⇨ kényelem

⇨ lakás fölszereltsége kiszolgáló helyiségekkel

⊙ ném *Komfort* ‘ua.’ ← ang *comfort* ‘vigasz, gondtalanság, kényelem’ ← ófr *confort* ‘támasz, vigasz’ ← késő lat *confortare* ‘megerősít, megvigasztal’: *con-* ‘meg’ | *fortare* ‘erősít’ ← *fortis* ‘erős’

komfortábilis † ⇨ kényelmes

⊙ ném *komfortabel* ← fr *comfortable* ‘ua.’, lásd KOMFORT

komfortáblis lásd KONFLIS

komi ⇨ *népr* a finn-permi ághoz tartozó finnugor nyelvet beszélő nép a Pecsora folyó vidékén

⊙ komi, ‘ua.’, tkp. ‘férfi’

❖ magy *hím*

komika ⇨ *szính* vígjátéki szerepeket játszó színész

⊙ magy, lásd KOMIKUS (a *naiva*, *tragika* mintájára)

komikum ⇨ *irod* nevetésre készítő ellentmondásosság, visszásság irodalmi műben

⇨ fonák, furcsa, torz elem, mozzanat

⊙ magy, a KOMIKUS semleges alakja, vsz. latinositás a ném *das Komische* ‘a komikus (vonás)’ nyomán, esetleg a ném eredetű *fizikum*, *technikum* s hasonló szavak mintájára

komikus ⇨ (mn) furcsa, nevetséges

⇨ nevetető, mulattató, kacagtató

⇨ (fn) vígjátéki színész

⇨ mulattató, tréfamester

⊙ lat *comicus* ‘ua.’ ← gör *kómosz* ‘a kómoszhoz tartozó, vígjátéki, mulatságos’, lásd KOMÉDIA

komissió ⇨ megbízás valaminek elintézésére, megvásárlására

⊙ lat *commissio* ‘megbízás’, lásd KOMISSZIÓ

komissiózik ⇨ sok üzletet végigjárva vásárolgat

⇨ megbízásokat teljesít

⊙ lásd KOMISSZIÓ

komiszáros lásd KOMISSZÁRIUS

komiszár ⇨ *tört* népbiztos, kommunista politikai biztos a Vörös Hadseregben a polgárháború idején

⇨ *tört* miniszteri jogkörű népbiztos a szovjet központi igazgatási szervezetben 1946 előtt

⊙ or *komisszar* ← ném *Kommissar* ‘megbízott’, lásd KOMISSZÁRIUS

komisszárius † ⇨ kormánybiztos

⇨ csendbiztos, rendőrbiztos

⊙ kk lat *commissarius* ‘megbízott’, lásd KOMISSZIÓ

komisszió ⇨ megbízatás

⇨ † bizottság

⊙ kk lat *commissio* ‘megbízás’ ← *committere*, *commissum*, tkp. *con-mittere* ‘rábíz, megbíz’: *con-* ‘meg, rá’ | *mittere* ‘küld, ad’

Lásd még ADMISSZIÓ, EMISSZIÓ, IMMISSZIÓ, PERMISSZIÓ, REMISSZIÓ

komitácsi ⇨ *tört* törökellenes bolgár, macedón felkelő a 19. század végén

⇨ *tört* szerb, bosnyák népfelkelő az első világháborúban az osztrák–magyar csapatok ellen

⊙ tör *komitatčë* ‘ua.’: ← bolgár *komitat* ‘bizottság’, lásd KOMITÉ (a felkelők által alakított bizottságokra utal) | *-čë* (mesterségre vagy vmihez tartozásra utaló toldalék)

komitátus † ⇨ vármegye

⊙ lat *comitatus* ‘ua.’, tkp. ‘grófság, ispánság’ ← *comes*, *comitis* ‘gróf, ispán’, tkp. ‘társ, útitárs, kísérő’ (ti. a királyé): *con-* ‘együtt’ | *ire*, *itum* ‘megy’

Lásd még COMTE, VICOMTE

komité ⇨ bizottság, választmány

⊙ ném *Komitee* ← fr *comité* ← ang *committee* ‘ua.’ ← *commit* ‘rábíz, megbíz’, lásd KOMISSZIÓ

komma † ⇨ *nyelvt* vessző, ékezet

⊙ lat *comma* ‘ua.’ ← gör *komma*, tkp. *kop-ma* ‘veret (pénzen)’ ← *koptó* ‘üt, ver’

kommabacillus ⇨ *orv* vessző alakú bacillus, a kolera kórokozója

⊙ lásd KOMMA, BACILLUS

kommandáns ⇨ *kat* parancsnok, főparancsnok

⊙ ném *Kommandant* ‘ua.’, lásd KOMMANDÍROZ

kommandantúra † ⇨ *kat* parancsnokság

⊙ ném *Kommandantur* ‘ua.’, lásd KOMMANDÁNS

kommandíroz † ⇨ *kat* parancsnokként irányít, vezényel (sereget)

⇨ parancsolgat, utasít, rendelkezik

⊙ ném *kommandieren* ← fr *commander* ← népi lat *commandare* ‘ua.’ ← lat *commendare* ‘ajánl’,
lásd KOMMENDÁL

kommandó ⇨ *kat* különleges feladatra irányított kisebb katonai vagy rendőri különítmény,
rohamcsapat, rajtaütő egység

⇨ *kat* † vezényszó

⇨ *kat* † parancsnokság

⊙ ang *commando* ← afrikaans, holl *kommando* ‘ua.’ ← port *comando* ‘parancs’, lásd KOMMANDÍROZ

kommasszáció † ⇨ *jog* tagosítás

⊙ ném *Kommassation* ‘ua.’, lásd KOMMASSZÁL

kommasszál † ⇨ *jog* tagosít, több darabból álló birtok helyett, csere útján, egy tagból álló birtokot
jelöl ki

⊙ ném *kommassieren* ‘ua.’: *con-* ‘együvé’ | *massa* ‘tömeg’

kommemoráció ⇨ megemlékezés, emlékünnepe

⊙ lat *commemoratio* ‘ua.’ ← *commemorare*, *commemoratum*, tkp. *con-memorare* ‘megemlékezik’:
con- ‘együtt’ | *memorare* ‘emlékezik’ ← *memoria* ‘emlékezet’ ← *meminisse* ‘emlékszik’

kommemoratív ⇨ emlékeztető, megemlékező

⇨ emlékezetes

⊙ újk lat *commemorativus* ‘ua.’, lásd KOMMEMORÁCIÓ

kommenció † ⇨ szegődmény, mezőgazdasági cselédek természetbeni járandósága

⊙ a KONVENCIÓ magyaros változata

kommanda ⇨ *vall* egyházi hivatal jövedelmének hasznélvezete

⊙ kk lat *commenda* ‘ua.’, lásd KOMMENDÁL

kommandáció ⇨ javaslat, ajánlás

⊙ lat *commendatio* ‘ua.’, lásd KOMMENDÁL

kommandál ⇨ javasol, ajánl

⇨ eladó lányt ajánl házasulandó férfinak

⊙ lat *commendare*, tkp. *con-mendare* ‘rábíz, ajánl’: *con-* ‘össze’ | *mandare* ‘rábíz, megbíz’
Lásd még MANDÁTUM

kommentáció ⇨ magyarázat, értelmezés

⇨ *tud* értekezés, fejtegetés, szövegmagyarázat

⊙ lat *commentatio* ‘tanulmányozás’, lásd KOMMENTÁL

kommentál ⇨ *sajtó* értelmez, magyaráz, taglal (híreket, eseményeket)

⇨ *tud* megvilágít, magyarázó jegyzetekkel kísér (művet, szöveget)

⊙ ném *kommentieren* ‘ua.’ ← késő lat *commentum* ‘értelmezés, magyarázat’ ← lat gyak *commentari*
‘átgondol, megfogalmaz’ ← *comminisci*, *commentus* ‘kigondol’: *con-* ‘együtt’ | *mens*, *mentis*
‘értelem’

kommentár ⇨ *sajtó* hírmagyarázat

⇨ *tud* szövegmagyarázat, magyarázó jegyzet, széljegyzet

⇨ *tréf* rosszmájú megjegyzés

⊙ ném *Kommentar* ‘ua.’ ← lat *commentarius* ‘feljegyzés, napló’, ered. ‘feljegyzéssel kapcsolatos’,
lásd KOMMENTÁL

kommentátor ⇨ *sajtó* hírmagyarázó

⇨ *tud* szövegmagyarázat szerzője

⊙ ném *Kommentator* ‘ua.’, lásd KOMMENTÁL

kommenzalista ⇨ *biol*, *orv* a kommenzalizmus jegyében táplálkozó (állat, mikroorganizmus)

⊙ ang *commensalist* ‘ua.’, lásd KOMMENZALIZMUS

kommenzalizmus ⇨ *biol* asztalközösség, állatok olyan laza együttélése, amelyben az egyik a másik táplálékának a fölöslegéből (pl. prédájának a maradékából) él

⇨ *orv* mikroorganizmus jelenléte a szervezetben, annak károsítása nélkül (pl. a belek baktériumflórája)

⊙ tud lat *commensalismus* ‘ua.’: késő lat *commensalis* ‘asztaltárs’: *con-* ‘össze, együtt’ | *mensa* ‘asztal’ | lásd -IZMUS

kommenzurábilis ⇨ összemérhető, összevethető

⊙ tud lat *commensurabilis* ‘ua.’ ← késő lat *commensurare*, tkp. *con-mensurare* ‘összemér’: *con-* ‘össze’ | *mensura* ‘mérték, mérőeszköz’ ← *metiri*, *mensus* ‘mér’

kommerciális ⇨ *ker* kereskedelmi, üzleti

⇨ *átv* üzleties, anyagias

⊙ késő lat *commercialis* ‘ua.’, lásd KOMMERCIUM

kommercium † ⇨ kereskedés, kereskedelem

⇨ közlekedés

⊙ lat *commercium* ‘kereskedelem’ ← *commercari*, tkp. *con-mercari* ‘összevásárol’: *con-* ‘össze’ | *merx*, *mercis* ‘áru’

kommersz ⇨ nagy tömegben gyártott, gyenge minőségű

⇨ silány, értéktelen

⇨ *irod*, *film* csak anyagi sikerre törekvő, művészileg értéktelen (alkotás)

⊙ fr (*de*) *commerce* ‘kereskedelmi’, lásd KOMMERCIUM

kommilfó lásd COMME IL FAUT

kommisszúra ⇨ *anat* ereszték, keresztirányú összeköttetést biztosító idegrostnyaláb

⊙ tud lat *commissura* ‘ua.’, ered. ‘kapocs, ereszték’ ← *committere*, *commissum*, tkp. *con-mittere* ‘összeereszt’: *con-* ‘össze, együtt’ | *mittere* ‘dob, küld, ereszt’

Lásd még KOMISSZIÓ

kommittens † ⇨ megbízó

⊙ lat *committens* ‘ua.’ ← *committere*, *commissum*, tkp. *con-mittere* ‘összeereszt, rábíz, meghagy’: *con-* ‘össze, együtt’ | *mittere* ‘dob, küld, ereszt’

Lásd még KOMISSZIÓ

kommóció † ⇨ testmozgás, séta

⇨ változás

⇨ felindulás, izgalom

⊙ lat *commotio* ‘mozgás, felindulás’ ← *commovere*, *commotum* ‘megmozdít, felizgat’: *con-* ‘össze’ | *movere* ‘mozdít’

kommoditás ⇨ kényelem

⇨ kényelemszeretet, kényelmesség

⊙ lat *commoditas* ‘ua.’, lásd KOMMODUS

kommodus † ⇨ kényelmes, komótos

⊙ lat *commodus* ‘célszerű, kényelmes’, tkp. ‘módjával való’: *con-* ‘együtt’ | *modus* ‘mód, mérték’

Lásd még KOMÓD, KOMÓTOS

kommoráció ⇨ *stil* időzés, késlekedés (írásban, szónoklatban), a fontos gondolat többszörös megközelítése különböző formákban

⊙ lat *commoratio* ‘ua.’: *con-* (nyomatékos) | *morare*, *moratum* ‘késlekedik’ ← *mora* ‘habozás, késlekedés’

Lásd még MORA, MORATÓRIUM

kommuna ⇨ *tört* középkori itáliai városok önkormányzata

⇨ *tört* vagyónközösségen és a termelt javakból való azonos részesülésen alapult szovjet szövetkezeti forma az 1920-as években

⇨ *szoc* férfiak és nők kisebb csoportjának élet- és vagyónközössége mint alternatív családmódel

⊙ kk lat *communa* ‘közösség, község’, lásd KOMMUNÁLIS

kommunális ⇨ községi, városi, a helyi közigazgatás keretébe tartozó

⇨ községi, a helyi lakosságot kiszolgáló

⊙ ném *kommunal* ← fr *communal* ‘ua.’ ← lat *communis*, tkp. *con-munis* ‘közös, azonos kötelmek közt élő’: *con-* ‘együtt’ | tbsz *munia* ‘kötelességek, szolgálatok’

Lásd még IMMÚNIS, KOMMUNIKÁL, KOMMÜN, MUNICIPIUM

kommunikáció ⇨ *inf* tájékoztatás, hírközlés

⇨ *inf* közlés, gondolatközlés, gondolatsere

⇨ emberek közötti összeköttetés, érintkezés, kapcsolat

⊙ ang *communication* ‘ua.’ ← lat *communicatio* ‘közlés’, lásd KOMMUNIKÁL

kommunikál ⇨ közöl valamit

⇨ érintkezik, szóba áll (valakivel)

⊙ lat *communicare, communicatum* ‘közöl, megoszt, megbeszél’ ← *communis* ‘közös’, lásd KOMMUNÁLIS

kommunikatív ⇨ közlékeny

⇨ *inf* a közlési folyamatból eredő

⊙ ang *communicative* ‘ua.’, lásd KOMMUNIKÁL

kommunikátor ⇨ *inf* a közlési folyamat részese, közlő vagy befogadó

⊙ ang *communicator* ‘ua.’, lásd KOMMUNIKÁL

kommunikátum † ⇨ közlemény

⊙ lat *communicatum* ‘ua.’, lásd KOMMUNIKÁL

kommunió ⇨ *vall* áldozás a katolikus misében

⊙ kk lat *communio* ‘ua.’, tkp. ‘közösség’, lásd KOMMUNÁLIS

kommunista ⇨ *pol* (mn) a kommunizmus céljait valóra váltani törekvő (mozgalom, párt, egyén)

⇨ (fn) ilyen eszméket képviselő személy

⇨ kommunista párt tagja

⊙ ném *Kommunist* ‘ua.’, lásd KOMMUNIZMUS

kommunitás † ⇨ közösség, társaság

⇨ *jog* közvagon (pl. közlegelő)

⊙ tud lat *communitas* ‘ua.’, lásd KOMMUNÁLIS

kommunizál ⇨ köztulajdonba vesz

⊙ fr *communiser* ‘ua.’, lásd KOMMUNÁLIS

kommunizmus ⇨ *pol* (a marxi elmélet szerint) a termelőeszközök társadalmi tulajdonán alapuló, osztály nélküli gazdasági és társadalmi rend

⊙ ném *Kommunismus* ← fr *communisme* ‘ua.’: lásd KOMMUNÁLIS, -IZMUS

kommutáció ⇨ felcserélés, helyettesítés

⇨ *vill* áram irányának változtatása elektromos gépek forgórészének tekercseiben

⊙ lat *commutatio* ‘ua.’, lásd KOMMUTÁL

kommutál ⇨ váltogat, cserél, cserélget

⊙ lat *commutare, commutatum*, tkp. *con-mutare* ‘váltakozik, cserélget’: *con-* ‘meg-, össze’ | *mutare* ‘változtat, változik’

Lásd még MUTÁCIÓ

kommutatív ⇨ *mat* felcserélhető, elemei felcserélésétől nem változó (művelet)

⊙ ném *kommutativ* ‘ua.’, lásd KOMMUTÁL

kommutativitás ⇨ *mat* felcserélhetőség

⊙ ném *Kommunitivität* ‘ua.’, lásd KOMMUTATÍV

kommutátor ⇨ *vill* áramfordító, az áram irányát felcserélő alkatrész

⊙ ném *Kommulator* ‘ua.’, lásd KOMMUTÁL

kommün ⇨ *tört* az 1871-es párizsi munkásfelkelés nyomán kialakult diktatúra

⇨ *tört* az 1919-es magyar Tanácsköztársaság

⊙ fr *Commune (de Paris de 1871)* ‘(az 1871-es párizsi) Kommün’ ← *commune* ‘község, helyi közigazgatás’, lásd KOMMUNÁLIS

kommünár ⇨ *tört* az 1871-es párizsi kommün híve, harcosa

⊙ fr *communard* ‘ua.’, lásd KOMMÜN

kommüniké ⇨ *hiv* hivatalos jelentés, közlemény, nyilatkozat a sajtóban

⊙ fr *communiqué* ‘közlemény’, tkp. ‘közölt dolog’ ← *communiquer* ‘közöl’, lásd KOMMUNIKÁL

komód ⇨ széles, alacsony, fiókos szekrény, sublót

⊙ ném *Kommode* ← fr *commode* ‘ua.’, ered. ‘kényelmes, kezelhető’ ← lat *commodus*, tkp. *con-modus* ‘célszerű, kényelmes’: *con-* ‘össze, együtt’ | *modus* ‘mérték, mód’

Lásd még KOMMODUS

komótizál † ⇨ lustálkodik, henyél, tétlenkedik

⊙ tréfás latinos képzés, lásd KOMÓTOS

komótos ⇨ kényelmes, lassú, ráérős

⇨ körülményes

⊙ ném *kommod* ‘kényelmes’, lásd KOMÓD

kompakció † ⇨ testalkat, testi felépítés

⇨ erős, tömör testalkat

⊙ lat *compactio* ‘ua.’, lásd KOMPAKT

kompakt ⇨ tömör, tömött, szoros

⇨ tápláló, tömény, laktató (étel)

⊙ ném *kompakt* ← fr *compact* tömör ← lat *compactus* ‘egyberött, zömök, vaskos’ ← *compingere*, *compactum*, tkp. *con-pingere* ‘összeilleszt, összeszorít’: *con-* ‘össze’ | *pango* ‘beüt, egyberő’

kompaktlemez ⇨ *műsz* lézertechnikával és digitális jelekkel írható és olvasható, eredetileg hangot, ma már szöveget és képeket is tároló és visszaadó lemez, CD

⊙ ang *compact disk* ‘ua.’, lásd KOMPAKT, DISZKOSZ

kompaktor † ⇨ könyvkötő

⊙ lat *compacto* ‘ua.’, lásd KOMPAKT

kompánia ⇨ társaság, baráti kör

⇨ † társulat, színtársulat

⇨ † *kat* gyalogos század

⊙ ném *Kompagnie* ← fr *compagnie* ‘ua.’ ← *compagnon* ‘társ’ ← kk lat *companiono* ‘ua.’, tkp. ‘kenyeres pajtás’: *con-* ‘együtt’ | *panis* ‘kenyér’

Lásd még APANÁZS, PANÍROZ

kompanista † ⇨ üzlettárs

⇨ *biz* cellatárs

⊙ ném *Kompanist* ‘ua.’

komparábilis ⇨ egybevethető, összehasonlítható

⊙ lat *comparabilis* ‘ua.’, lásd KOMPARÁCIÓ

komparáció ⇨ egybevetés, összehasonlítás

⇨ *nyelvt* a melléknév fokozása

⊙ lat *comparatio* ‘ua.’ ← *comparare*, *comparatum*, tkp. *con-parare* ‘párosít, összevet’: *con-* ‘össze’ | *par* ‘pár’

Lásd még PARITÁS

komparatiztika ⇨ *tud* összehasonlító irodalomtudomány vagy nyelvtudomány

⊙ ném *Komparatistik* ‘ua.’, lásd KOMPARÁCIÓ

komparatív ⇨ *tud* egybevető, összevető

⇨ *nyelvt* összehasonlító (nyelvtudomány)

⊙ ném *komparativ* ‘ua.’, lásd KOMPARÁCIÓ

komparativista ⇨ *tud* az összehasonlító módszer alkalmazója nyelv- vagy irodalomtudományban

⊙ ném *Komparativist* ‘ua.’, lásd KOMPARATIVIZMUS

komparativizmus ⇨ *tud* összehasonlító módszer a nyelv- és irodalomtudományban

⊙ ném *Komparativismus* ‘ua.’: lásd KOMPARATÍV, -IZMUS

komparátor ⇨ *műsz* hosszúságok nagy pontosságú összevetését végző módszer

⇨ *műsz* mérőskálákat hitelesítő műszer

⇨ *csill* csillagok fényváltozásait figyelő és rögzítő műszer

⊙ ném *Komparator* ‘ua.’ ← lat *comparare*, lásd KOMPARÁCIÓ

kompareál † ⇨ megjelenik, jelen van

⊙ lat *comparere* 'ua.': *con-* 'meg-' | *parere* 'mutatkozik, engedelmeskedik'

kompartmentum ⇨ *biol* olyan valós vagy virtuális tér élő szervezetekben, amelyben bizonyos vegyi folyamatok végbemennek

⊙ késő lat *compartimentum* 'elkülönült tér' ← *compartire* 'feloszt, elkülönít': *con-* (nyomósító) | *partiri* 'szétoszt, részesít' ← *pars, partis* 'rész'

Lásd még PARTÍCIÓ, PARTITA

kompazéria † ⇨ *szính* statiszták, néma szereplők együttese

⊙ ném *Komparserie* 'ua.' ← ol *comparsa* 'megjelenés' ← *comparire, comparso* 'megjelenik' ← lat, lásd KOMPAREÁL

kompassz ⇨ iránytű

⊙ ném *Kompass* 'ua.' ← ol *compasso* 'körző, (hosszmérésre is használt) körzőszár', utóbb 'iránytű' ← késő lat *compassare*, tkp. *con-passare* 'lelép, lépésekkel kimér': *con-* 'együtt, össze' | *passus* 'lépés'

Lásd még PASSZUS

kompasszió ⇨ részvét, együttérzés

⊙ lat *compassio* 'ua.': *con-* 'együtt' | *passio* 'szenvedés' ← *pati, passus* 'szenved'

Lásd még PASSIÓ

kompatibilis ⇨ *biol* a szervezetbe beépülni képes

⇨ összeférhető, összeillő

⇨ *inf* szerkezete lényeges elemeiben azonos, ezért összeilleszthető, csatlakoztatható

⊙ ang *compatible* 'ua.' ← késő lat *compatibilis* 'egymást elviselő' ← *compati*, tkp. *con-pati* 'egymást türi': *con-* 'együtt, egymást' | *pati* 'eltűr, elszenved'

kompatibilitás ⇨ összeférhetőség

⇨ összeállítás, csatlakoztathatóság

⊙ ang *compatibility* 'ua.', lásd KOMPATIBILIS

kompatrióta † ⇨ honfitárs, földi

⊙ késő lat *compatriota* 'ua.': *con-* 'együtt' | lásd PATRIÓTA

kompaund ⇨ *műsz* a gőz kitéágulását két külön hengerben lebonyolító (gőzgép)

⊙ ang *compound* 'összetett' ← ófr *compoundre* 'összetesz' ← lat *componere*, lásd KOMPONÁL

kompédiózus ⇨ kivonatos, vázlatos

⊙ ném *kompédiös* ← fr *compendieux* 'ua.', lásd KOMPENDIUM

kompéndium ⇨ vezérfonal

⇨ kivonatos, összefoglaló kézikönyv valamely tárgyról

⇨ kivonat, sűrítőanyag, összefoglalás

⇨ *film* képkamerára szerelt előtét a zavaró fények kizárására

⊙ lat *compedium*, tkp. *con-pendium* 'megtakarítás, rövidebb út': *con-* 'együtt, össze' | *pendere* 'lemér'

Lásd még PENZUM

kompenzáció ⇨ kiegyenlítés, ellenszolgáltatás

⇨ *ker* kárpótlás, fájdalomdíj

⇨ *ker* közvetlen külkereskedelmi árucseré, csereforgalom

⇨ *orv* csökkent működésű szervrész funkciójának kiegyenlítődése más szerv működése által

⇨ *lél* ellensúlyozás, kisebbségi érzés kiegyenlítése más téren való siker kikényszerítésével

⊙ lat *compensatio* 'ua.', lásd KOMPENZÁL

kompenzál ⇨ kiegyenlít, ellensúlyoz, beszámít

⇨ *ker* kárpótol, kártalanít, visszatérít

⇨ *orv* csökkent működésű szervet serkent

⇨ *lél* kudarcért más téren elért sikerrel próbál elégtételt venni

⊙ lat *compensare, compensatum*, tkp. *con-pensare* 'kiegyenlít, kárpótol': *con-* 'együtt, össze' | gyak *pensare* 'megmér, kifizet' ← *pendere, pensum* 'mér'

Lásd még KOMPENDIUM

kompenzátor ⇨ *műsz* kiegyenlítő berendezés

✧ *vill* összehasonlító méréseket végző berendezés

◎ tud lat *compensator* ‘ua.’, lásd KOMPENZÁL

kompetál † ✧ verseng, vetélkedik

✧ megilleti (valami)

◎ lat *competere, competitum*, tkp. *con-petere* ‘azonos célra tör, megfelel’: *con-* ‘együtt’ | *petere* ‘siet’

Lásd még KORREPETÁL, PETÍCIÓ, REPETA

kompetencia ✧ illetékesség, jogosultság, hatáskör

✧ szakértelem, felkészültség, hozzáértés

✧ † illeték, illetmény

◎ ném *Kompetenz* ‘ua.’, lásd KOMPETENS

kompetens ✧ illetékes, jogosult

✧ szakértő, hozzáértő, szakavatott, jártas

◎ ném *kompetent* ‘ua.’ ← lat *competens* ‘versengő, alkalmas’ ← *competere* ‘összetalálkozik, alkalmas, képes’, lásd KOMPETÁL

kompetitív ✧ vetélkedő, egymás hatását ellensúlyozó vagy korlátozó

◎ ném, ‘ua.’, lásd KOMPETITOR

kompetitor ✧ versenytárs, vetélytárs

◎ lat *competitor* ‘ua.’, lásd KOMPETÁL

kompiláció ✧ *irod* összeállítás

✧ *tud* idegen művekből összehordott, eredetiség nélküli, nem önálló munka

✧ *pej* tákolmány, ollózás

◎ lat *compilatio* ‘ua.’, lásd KOMPILÁL

kompilál ✧ *irod* mások műveiből összállít, összehord

✧ *pej* összeollóz, összetákol

◎ lat *compilare, compilatum*, tkp. *con-pilare* ‘összehalmoz, összerabol’: *con-* ‘együtt, össze’ | *pila* ‘halom’, ered. ‘oszlop, cölöp’

kompilátor ✧ *tört* a justinianusi törvénykönyvet összeállító, a korábbi rendeleteket és jogelőzményeket megrostáló tudósok egyike

✧ *tud*, *irod* kompiláció szerzője, összeállítója

◎ lat *compilator* ‘ua.’, lásd KOMPILÁL

komplanáció † ✧ kiegyenlítés, elegyengetés

◎ lat *complanatio* ‘ua.’ ← *complanare* ‘elegyenget’: *con-* ‘össze, együtt’ | *planus* ‘sík’

Lásd még HIDROPLÁN, PLANÍROZ, PLÁNUM

komplanáris ✧ *geom* egy síkba eső (térelemek)

◎ tud lat *complanaris*, tkp. *con-planaris* ‘ua.’: *con-* ‘össze, együtt’ | *planus* ‘sík’

komplé ✧ *div* azonos anyagból készült női ruha és kabát együttese

◎ ném *Komplet* [komple] ‘ua.’ ← fr (*habit*) *complet* ‘teljes (öltözet)’, lásd KOMPLETT

komplement ✧ *biok* a vérsavóban jelen lévő bomlékony fehérjeféle, amely a szervezet védekező képességét erősíti

◎ ném *Komplement* ‘ua.’, lásd KOMPLEMENTUM

komplementáris ✧ *tud* kiegészítő (szög, szín)

◎ tud lat *complementaris* ‘ua.’, lásd KOMPLEMENTUM

komplementer ✧ (egymást) kiegészítő

✧ *vill* ellenütemű, ellentétes vezérlésű

✧ *fiz* egymást fehérré kiegészítő (színpár)

◎ ném *komplementär* ← fr *complémentaire* ‘ua.’, lásd KOMPLEMENTÁRIS

komplementum ✧ kiegészítés, pótlás, pótlék

◎ lat *complementum* ‘ua.’ ← *complere* ‘betölt, teljessé lesz’, lásd KOMPLETT

kompletál vagy **kompletíroz** ✧ kiegészít, pótol, kiterjeszt, teljessé tesz

◎ ném *kompletieren* ← fr *compléter* ‘ua.’, lásd KOMPLETT

komplett ✧ teljes, hiánytalan, egész

✧ *biz* épeszű, épelméjű, tökéletes

⊙ ném, ← fr *complet* ‘teljes’ ← lat *complere, completum*, tkp. *con-plere* ‘betölt, beteljesít, tökéletessé tesz’: *con-* ‘együtt, össze’ | *plere* ‘tölt’

Lásd még KOMPLIMENT, PLÉNUM

komplettírózó ✧ összeszerelő üzembrész

⊙ lásd KOMPLETÁL

komplex ✧ összetett, szövevényes

✧ *mat* valós és képzetes részből összetett (szám)

✧ többsikű, sokrétű, szerteágazó

✧ több szakma vagy tudomány módszereit alkalmazó (vizsgálat)

⊙ ang *complex* ‘ua.’, lásd KOMPLEXUM

komplexió † ✧ bőrszín, arcszín, hajszín

✧ † testalkat

⊙ lat *complexio* ‘összefűzés, kapcsolat’, utóbb ‘megjelenés, külső testi jegyek összessége’, lásd KOMPLEXUM

komplexitás ✧ összetettség, bonyolultság

⊙ lat *complexitas* ‘ua.’, lásd KOMPLEXUM

komplexum ✧ több elemből álló bonyolult egész

✧ közös rendeltetésű részek együttese

✧ egy tagban lévő földbirtok

✧ épületegyüttes

⊙ ném *Komplex* ‘ua.’ ← lat *complexus* ‘körülfogott, bekerített’ ← *complecti, complexus*, tkp. *con-plecti* ‘körülfon, átfon’: *con-* ‘együtt, össze’ | *plectere* ‘fon’

komplexus ✧ *lél* elfojtott, tudattalan vágyak és a velük kapcsolatos gátlások együttese

⊙ ném *Komplex* ‘ua.’ ← lat *complexus* ‘körülfogás, átkarolás’, lásd KOMPLEXUM

komplícitás ✧ *jog* kapcsolat

✧ *jog* cinkosság, bűnrészesség

⊙ fr *complicité* ‘ua.’ ← *complice* ‘bűntárs’ ← késő lat *complex, complicitis* ‘társ, résztvevő’, tkp. ‘belebonyolódott’, lásd KOMPLIKÁL

komplikáció ✧ bonyodalom, zavar, nehézség

✧ váratlan akadály

✧ *orv* szövődmény

⊙ lat *complicatio* ‘ua.’, lásd KOMPLIKÁL

komplikál ✧ bonyolít, nehezít, összekuszál

✧ súlyosbít

⊙ lat *complicare, complicatum*, tkp. *con-plicare* ‘összehajt, összegöngyöl’: *con-* ‘együtt, össze’ | *plicare* ‘rétegez, göngyöl’

Lásd még IMPLIKÁCIÓ, REPLIKA

komplikált ✧ bonyolult, szövevényes, áttekinthetetlen

✧ körmönfont, csavaros

⊙ lásd KOMPLIKÁL

kompliment ✧ bók, dicséret

✧ † széptevés

⊙ ném, ← fr *compliment* ‘ua.’ ← ol *complimento* ‘udvariasság, kellemes beszéd’ ← lat *complementum* ‘kiegészítés, függelék’ (a középkori illemtankönyvek függelékben közölték az udvariassági formulákat), lásd KOMPLEMENTUM

komplott † ✧ összeesküvés, cselszövény

⊙ ném, ← fr *complot* ‘ua.’ ← ?

komponál ✧ összeállít, összerak

✧ *zene, irod* alkot, szerkeszt, szerez, költ

⊙ lat *componere, compositum*, tkp. *con-ponere* ‘összeállít, szerkeszt, fogalmaz’: *con-* ‘együvé, össze’ | *ponere* ‘tesz, helyez’

Lásd még APPOZÍCIÓ, DEPONÁL, IMPONÁL, KOMPOSZT, KOMPÓT, KOMPOZÍCIÓ, KOMPOZIT, KONTRAPOZSZT, OPPONÁL, PÓSTA, SZUPPOZITÓRIUM, TRANSZPONÁL

komponens ⇨ összetevő, alkotórész, alkotóelem

⇨ hozzávaló, tényező

⊙ lat *componens* ‘ua.’, lásd KOMPONÁL

komponista ⇨ zeneszerző

⊙ ném *Komponist* ‘ua.’, lásd KOMPONÁL

komposszesszió † ⇨ *jog* birtokközöség

⊙ kk lat *compossessio* ‘ua.’: *con-* ‘együtt’ | *possessio* ‘birtoklás, tulajdon, birtok’, lásd POSZESSZÍV

komposszessor † ⇨ *jog* közbirtokos, birtokostárs

⊙ kk lat *compossessor* ‘ua.’, lásd KOMPOSSZESSZIÓ

komposzt ⇨ *mezőg* vegyes növényi hulladékból összeálló szerves trágya

⊙ ném *Kompost* ‘keverék trágya’ ← fr *compost* ‘ua.’ ← lat *compositum* ‘összetett dolog’, lásd KOMPONÁL

komposztál ⇨ *mezőg* vegyes növényi hulladékot rothasztással trágyává alakít

⊙ ném *kompostieren* ‘ua.’, lásd KOMPOSZT

kompót ⇨ cukoroldatban főtt gyümölcs, befőtt

⊙ ném *Kompott* ← fr *compote* ‘ua.’ ← lat seml *tbsz composita* ‘elegyes dolgok’ ← *compositus* ‘összetett’, lásd KOMPONÁL

❖ magy *káposzta*

kompozíció ⇨ összeállítás, összetétel

⇨ *irod* felépítés, műszerkezet

⇨ *műv, zene* műalkotás, zenemű

⇨ keverék, illatkeverék, ízkeverék

⊙ lat *compositio* ‘ua.’, lásd KOMPONÁL

kompozit ⇨ (mn) *műv* jön és korinthoszi elemekből összetett (oszlop, oszlopfő)

⇨ (fn) *kém* üvegszál, szénszál és műanyag nagy szilárdságú elegye

⊙ ném *komposit* ‘összetett’, lásd KOMPONÁL

kompozitum ⇨ összetétel több elemből

⇨ *nyelvt* szóösszetétel, összetett szó

⊙ lat *compositum* ‘ua.’, lásd KOMPONÁL

komprádor ⇨ *ker* kelet-ázsiai bennszülött kereskedő, közvetítő a helyi piac és a külföldi tőke között (a 19–20. század fordulóján)

⊙ ném *Komprador* ‘ua.’ ← port *comprador* ‘vásárló’ ← *comprar* ‘vesz’ ← lat *comparare*, tkp. *comparare* ‘szerez, vásárol’: *con-* ‘össze’ | *parare* ‘készít, szerez’

komprehenzív ⇨ átfogó, összefogó, összefoglaló

⊙ fr *compréhensif* ‘ua.’ ← lat *comprehendere*, *comprehensum*, tkp. *con-prehendere* ‘összefog, összefoglal’: *con-* ‘össze’ | *prehendere* ‘megfog, megragad’

Lásd még APPREHENDÁL

kompresszibilis ⇨ *fiz* összenyomható

⊙ ang, fr *compressible* ‘ua.’, lásd KOMPRIMÁL

kompresszibilitás ⇨ *fiz* összenyomhatóság

⊙ ang *compressibility* ‘ua.’, lásd KOMPRESSZIBILIS

kompresszió ⇨ nyomás, összenyomás

⇨ *fiz* térfogatcsökkenés, sűrítés

⇨ *műsz* sűrítés, a gázkeverék, összenyomása robbanómotor hengerében

⊙ lat *compressio* ‘összenyomás, tömörség’, lásd KOMPRIMÁL

kompresszor ⇨ *műsz* sűrített levegővel működő eszközök légsűrítője

⇨ *műsz* hűtőberendezések gázsűrítője

⊙ ang *compressor* ‘ua.’, lásd KOMPRIMÁL

komprimál ⇨ összenyom, összesajtol, sűrít, tömörít

⊙ lat *comprimere*, *compressum*, tkp. *con-primere* ‘összenyom’: *con-* ‘össze’ | *primere* ‘nyom’

Lásd még DEPRIMÁL, IMPRIMÁL, OPPRIMÁL, REPRESSZIÓ, SZUPPRESSZIÓ

kompromisszum ⇨ megegyezés kölcsönös engedmények alapján

⇨ megalkuvás

⇨ áthidaló megoldás

⊙ lat *compromissum* 'ua.' ← *compromittere, compromissum*, tkp. *con-promittere* 'peres felek kölcsönösen ígéretet tesznek, hogy a választott bíró ítéletének alávetik magukat': *con-* 'együtt' | *promittere* 'megígér'

kompromittál ⇨ lejárát, hírbe hoz, gyanúba kever, szégyent hoz rá

⊙ ném *kompromittieren* ← fr *compromettre* 'ua.' ← lat *compromittere* 'kiegyezik', lásd KOMPROMISSZUM (a 'lejárát' jelentés a franciában alakult ki)

kompulzió † ⇨ kényszer, kényszerítés

⊙ lat *compulsio* 'ua.' ← *compellere, compulsum* 'rávesz, kényszerít': *con-* 'össze, bele' | *pellere* 'hajít, űz'

Lásd még IMPULZÍV, PULZUS

komputáció † ⇨ számítás, számvetés, számolás

⊙ lat *computatio* 'ua.' ← *computare, computatum*, tkp. *con-putare* 'összeszámít, elszámol': *con-* 'össze' | *putare* 'vél, felbecsül'

Lásd még DISPUTÁL, KONTÓ, REPUTÁCIÓ

komputer [kompjűter] ⇨ *számtech* elektronikus számítógép

⊙ ang *computer* 'ua.' ← *compute* 'számít', lásd KOMPUTÁCIÓ

komputertomográf ⇨ *orv* számítógéppel vezérelt röntgenberendezés rétegfelvételek készítésére

⊙ ang *computer tomograph* 'ua.', lásd KOMPUTER, TOMOGRÁF

komputertomográfia ⇨ *orv* rétegfelvételek készítése számítógép-vezérlésű röntgenberendezés segítségével

⊙ ang *computer tomography* 'ua.', lásd KOMPUTERTOMOGRÁF

komzomol ⇨ *tört* szovjet ifjúsági szövetség a pártállami időkben

⊙ or, 'ua.' ← *kom(munisztjicseszki)* *szo(juz) mol (odjosi)* 'kommunista ifjúsági szövetség': lásd KOMMUNISTA | *szojuz* 'szövetség' | *molodjocs* 'ifjúság' ← *molodoj* 'fiatal'

komtur ⇨ lovagrend tagja, előljárója

⊙ ném *Komtur* ← ófn *kommentur* 'ua.' ← ófr *commendeor* ← lat *commendator* 'ajánló, pártfogó'

Lásd még KOMMENDÁL

koncedál ⇨ (tényt, állítást) megenged, elismer, ráhagy

⇨ *közg* engedélyez, átenged

⊙ lat *concedere, concessum* 'elismer, átenged': *con-* 'együtt' | *cedere* 'megy'

Lásd még AKCESSZÓRIUS, KONCESSZIÓ, RECESSZIÓ, SZUKCESSZIÓ

koncelebráció ⇨ *vall* püspök és több pap által együttesen bemutatott ünnepélyes szentmise

⊙ kk lat *concelebratio* 'ua.': *con-* 'együtt, össze' | lásd CELEBRÁL

koncentráció ⇨ *kat* csapatösszevonás

⇨ *közg* központosítás, összevonás, tömörítés

⇨ *lél* a figyelem összpontosítása

⇨ *kém* oldat töménysége, sűrűsége

⊙ ném *Konzentrazion* 'ua.', lásd KONCENTRÁL

koncentrál ⇨ összevon, felhalmoz, tömörít

⇨ összpontosít, odafigyel

⇨ töményít, sűrít

⊙ ném *konzentrieren* ← fr *concentrer* 'ua.', tkp. 'a középpontba von össze': *con-* 'össze' | lásd CENTRUM

koncentrátor ⇨ *műsz* oldatok sűrítéséhez, érc tömörítéséhez használt eszköz

⇨ *műsz* a napenergia hasznosításához alkalmazott erősítő

⊙ ang *concentrator* 'ua.', lásd KONCENTRÁL

koncentrátum ⇨ *kém* sűrítmény, tömény kivonat

⊙ újk lat *concentratum* 'ua.', lásd KONCENTRÁL

koncentrikus ⇨ *geom* azonos középpontú (körök)

⊙ ném *konzentrisch* ← fr *concentrique* ‘ua.’: *con-* ‘együtt’ | lásd CENTRUM

koncepció ⇨ felfogásmód, nézetrendszer

⇨ elgondolás, elképzelés, ötlet

⇨ *irod* alapeszme

⇨ *orv* fogamzás, fogantatás

⊙ lat *conceptio* ‘felfogás, elgondolás’, lásd KONCIPIÁL

Lásd még KAPACITÁS

koncepció ⇨ *pol, jog* koholt vádakra alapozott, politikai ellenfél félreállítását célzó (per, eljárás)

⊙ lásd KONCEPCIÓ

koncepciózus ⇨ ötletes, egyéni és eredeti elgondoláson alapuló

⇨ találgató, ötletgazdag

⊙ hazai lat *conceptiosus* ‘ua.’, lásd KONCEPCIÓ

koncept ⇨ *műv* műalkotás ötlete, vázlata

⇨ *műv* modern műtárgy, amely néhány tárgy, vonal és a térbeli elhelyezés révén a szemlélőre bízva az alkotás „befejezését”

⊙ ang *concept* ‘ua.’, lásd KONCEPTUS

konceptualizmus ⇨ *fil* középkori bölcséleti irányzat, amely szerint az értelemben léteznek tapasztalat előtti fogalmak

⊙ kk lat *conceptualismus* ‘ua.’: *conceptualis* ‘a fogalommal kapcsolatos’, lásd KONCEPTUS | lásd -IZMUS

konceptus ⇨ *fil* fogalom

⇨ † fogalmazvány, vázlat, piszkozat

⊙ lat *conceptus* ‘fogalom’, lásd KONCIPIÁL

koncert ⇨ *zene* hangverseny

⇨ *zene* szólóhangszerre és zenekarra írt versenymű

⊙ ném *Konzert* ← ol *concerto* ‘ua.’ ← *concertare* ‘megbeszél, zenekarra ír, hangszerel’ ← lat *concertare* ‘vetélkedik’: *con-* ‘együtt’ | *certare* ‘küzd, perlekedik’

koncertáció † ⇨ verseny, versengés vita

⊙ lat *concertatio* ‘ua.’ ← *concertare, concertatum* ‘vetélkedik’: *con-* ‘együtt’ | *certare* ‘küzd, perlekedik’

koncertina ⇨ *zene* régebbi kis méretű, hatszögletű, a harmonika elvén működő egyszerű hangszer

⊙ ném *Konzertina* ← ol kics *concertina* ‘ua.’ ← *concerto* ‘hangverseny’, lásd KONCERT

koncertista † ⇨ *zene* előadóművész, hangversenyző művész

⊙ ol *concertista* ‘ua.’ ← *concerto* ‘hangverseny’, lásd KONCERT

koncertmester ⇨ *zene* hangversenymester, a zenekar első hegedűszólóamának szólamvezetője

⊙ lásd KONCERT

koncesszió ⇨ engedély, engedmény, kedvezményezés

⇨ *közp* kizárólagos engedély (idegen) cégnek közterületen való építkezésre, bányászatra

⊙ ném *KonzeSSION* ← lat *concessio* ‘ua.’, lásd KONCEDÁL

koncesszionál ⇨ *közp* koncessziót ad valamire, koncesszióba ad

⊙ ném *konzeSSIONIEREN* ← fr *concessionner* ‘ua.’, lásd KONCESSZIÓ

koncesszionárius ⇨ *közp* engedményes, az a személy vagy cég, aki, ill. amely koncessziót kapott

⊙ ném *KonzeSSIONÄR* ‘ua.’, lásd KONCESSZIÓ

koncesszív ⇨ megengedő, engedélyező

⊙ ang *concessive* ‘ua.’, lásd KONCESSZIÓ

konciliábulum ⇨ *tört* a legkevesebb joggal bíró város az ókori római tartományokban

⇨ titkos tanácskozás, züggyülés

⊙ lat kics *conciliabulum* ‘kisebb tanácskozás’ ← *concilium* ‘népgyűlés’, lásd KONCILIUM

konciliál ⇨ összebékít, békéltet, kiengesztel

⊙ *conciliare* ‘összehív, megbarátkoztat, megnyer’: *con-* ‘össze’ | *calare* ‘hív, szólít’

konciliáns ⇨ békülékeny, engedelkeny, egyezségre hajló

✧ nyájas, szívélyes, megnyerő

✧ mérsékelt

⊙ lat *concilians* ‘ua.’, lásd KONCILIÁL

koncilium ✧ gyűlés, népgyűlés

✧ *vall* zsinat

⊙ lat *concilium* ‘összehívás, gyülekezet’: *con-* ‘össze’ | *calare* ‘hív, szólít’

Lásd még KALENDÁRIUM

konciplál ✧ megfogalmaz, lerögzít

✧ kiötöl, kigondol, megtervez

⊙ lat *concupere, conceptum* ‘befogad, fogan, felfog, kigondol’: *con-* ‘össze’ | *capere* ‘fog, kap’

Lásd még KAPACITÁS

koncipista † ✧ fogalmazó, irodai tiszt

⊙ hazai lat *concupista* ‘ua.’, lásd KONCIPIÁL

koncíz † ✧ velős, tömör

✧ szabatos, tartalmas

⊙ ném *konzis* ‘ua.’ ← lat *concisus* ‘rövid’, tkp. ‘levágott’ ← *concidere, conscisum* ‘lemetsz’: *con-* nyomósító | *caedere* ‘vág’

Lásd még AKCÍZA, PRECÍZ

kondemnáció ✧ kárhoztatás, elítélés

⊙ *condemnatio* ‘ua.’, lásd KONDEMNÁL

kondemnál ✧ elítél, kárhoztat

⊙ lat *condemnare* ‘ua.’: *con-* nyomósító | *damnare* ‘kárhoztat’ ← *damnum* ‘kár’

Lásd még DAMNÁCIÓ, INDEMNITÁS

kondenz- ✧ *fiz* gözből lecsapódott (víz)

✧ a magas légkörben jégszemcseként kicsapódó párából álló (csík repülőgép után)

⊙ ném *kondens-* ‘ua.’, lásd KONDENZÁL

kondenzáció ✧ *fiz* lecsapódás

✧ cseppfolyósodás, cseppfolyósítás

✧ sűrítés

⊙ ang *condensation* ‘ua.’, lásd KONDENZÁL

kondenzál ✧ *fiz* (gőzt, gázt) cseppfolyósít

✧ *fiz* (gázt) sűrít

⊙ késő lat *condensare, condensatum* ‘összesűrít’: *con-* ‘össze’ | *densus* ‘sűrű’

Lásd még DENZITÁS

kondenzált ✧ sűrített (pl. tej)

⊙ lásd KONDENZÁL

kondenzátor ✧ *vill* elektromos töltést tároló készülék

✧ *műsz* gőzt cseppfolyósító berendezés

⊙ ném *Kondensator* ‘ua.’, lásd KONDENZÁL

kondenzátum ✧ sűrítmény

✧ *fiz* kondenzálódott anyag

⊙ ném *Kondensat* ‘ua.’, lásd KONDENZÁL

kondenzor ✧ *opt* fényt összpontosító gyűjtőlencserendszer vetítő berendezésben

⊙ ném *Kondensor* ‘ua.’, lásd KONDENZÁL

kondi ✧ *biz* testi erőnlét

⊙ a KONDÍCIÓ becéző alakja

kondíció ✧ *jog* feltétel, kikötés

✧ *orv, sport* erőnlét, forma, egészségi állapot, állóképesség

✧ † állapot, állás, társadalmi helyzet

⊙ késő lat *conditio*, ered. *condicio* ‘egyezség, feltétel, állapot’: *con-* ‘együtt, össze’ | *dicere* ‘mond, beszél’

Lásd még ABDIKÁL, DIKTÁL, INDIKÁL, JUDI KÁL

kondicionál ⇨ *műsz* megadott szintre hoz, azon tart (hőmérsékletet)

⇨ *sport* erőnlétet fokoz

⇨ *biol* szoktatással kialakít (reflexet)

⊙ ném *konditionieren* ← fr *conditionner* ‘ua.’, lásd KONDÍCIÓ

kondicionális ⇨ feltételes

⊙ késő lat *conditionalis* ‘ua.’, lásd KONDÍCIÓ

kondicionált ⇨ *biol* feltételes, adott feltételekre kialakított (reflex)

⊙ lásd KONDICIONÁL

kondimentum † ⇨ fűszer

⊙ lat *condimentum* ‘ua.’ ← lat *condire, conditum* ‘fűszerez, befőz, tartósít’: *con-* ‘össze’ | *dare* ‘ad’

konditorei † ⇨ cukrászda

⊙ ném *Konditorei* ‘ua.’ ← *Konditor* ‘cukrász’ ← lat *conditor* ‘a fűszerezés mestere a konyhán’ ← *condire*, lásd KONDIMENTUM

kondo ⇨ *vall* japán buddhista kolostor főépülete a szentéllyel

⊙ jap ‘ua.’

kondoleál ⇨ részvétet nyilvánít, részvétét kifejezi

⊙ lat *condolere* ‘fájlal’: *con-* ‘együtt’ | *dolere* ‘fáj’

kondolencia ⇨ részvétnyilvánítás, együttérzés

⇨ † összejátszás, cinkosság

⊙ újk lat *condolentia* ‘ua.’, lásd KONDOLEÁL

kondom ⇨ férfi gumióvszer

⊙ ném *Kondom* ← *Conton* angol orvos nevéből, aki először javasolta ezt a védekezési formát a 17. században

kondóminium ⇨ *jog* közös birtok

⇨ *tört* közös gyarmat

⊙ ang *condominium* ‘ua.’: lat *con-* ‘együtt’ | lásd DOMÍNIUM

kondor ⇨ *áll* dél-amerikai keselyű

⊙ sp *condor* ← kecsua indián *kuntur* ‘ua.’

kondottiére lásd CONDOTTIERE

kondrin ⇨ *kém* porcenyv, állati porcokból főzött ragasztó

⊙ ang *chondrin* ‘ua.’: gör *khondrosz* ‘mag, szemcse, porcogó’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kondrioszóma lásd MITOKONDRIUM

kondrit ⇨ *ásv* a leggyakoribb kőmeteorit-típus, 1-3 mm nagyságú szilikátszemcsék vasoxiddal

⊙ ang *chondrit* ‘ua.’: gör *khondrosz* ‘mag, szemcse’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

kondritisz ⇨ *orv* porcgyulladás

⊙ tud lat *chondritis* ‘ua.’: gör *khondrosz* ‘mag, szemcse, porcogó’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

kondro- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) porccal kapcsolatos, porc-

⊙ tud lat *chondro-* ‘ua.’ ← gör *khondrosz* ‘mag, szemcse, porcogó’

kondrodisztrófia ⇨ *orv* a porcok csonttá alakulásának elégtelen volta, amely törpenövéshez vezet

⊙ tud lat *chondrodystrophia* ‘ua.’: lásd KONDRO- | *düs-* ‘hibásan’ | *trophé* ‘táplálék’ ← *trophó* ‘táplál’

kondrogén ⇨ *orv* porcból származó, eredő, porc-eredetű (pl. csontosodás)

⊙ ném *chondrogen* ‘ua.’, lásd KONDRO-, -GÉN

kondroid ⇨ *orv* porcszerű, hólyagos szerkezetű (kötőszövet gerinctelen állatokban)

⊙ tud lat *chondroid* ‘ua.’: lásd KONDRO- | *-id* ‘szerű’ ← gör *eidosz* ‘hasonlóság, alak, kép’

kondrológia ⇨ *orv* porctan, a porcszövetek felépítésével foglalkozó résztudomány

⊙ tud lat *chondrologia* ‘ua.’, lásd KONDRO-, -LÓGIA

kondróma ⇨ *orv* porcdaganat

⊙ tud lat *chondroma* ‘ua.’: lásd KONDRO- | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

kondromalacia ⇨ *orv* porcpuhulás, a porcszövet meglágyulása

⊙ tud lat *chondromalacia* ‘ua.’: lásd KONDRO- | gör *malakia* ‘puhaság’ ← *malakosz* ‘lágy’

kondroszarkóma ⇨ *orv* a porcszövet rosszindulatú daganata

⊙ tud lat *chondrosarcoma* ‘ua.’, lásd KONDRÓ-, SZARKÓMA

kondrózis ⇨ *orv* porcosodás, porcszövet kialakulása

⊙ tud lat *chondrosis* ‘ua.’ lásd KONDRÓ- | -*ózis* (folyamatra utaló toldalék)

kondukció ⇨ *fiz* áramvezetés, hővezetés

⊙ tud lat *conductio* ‘ua.’, ered. ‘bérbe vétel’ ← *conducere, conductum* ‘összeterel, bérbe vesz’: *con-* ‘össze’ | *ducere* ‘vezet’

Lásd még ABDUKCIÓ, DEDUKÁL, DUKTUS, INDUKÁL, KOEDUKÁCIÓ, KONDUKTANCIA, KONDUKTOR, OBDUKCIÓ, REDUKÁL

konduktancia ⇨ *vill* egyenáramú vezetés

⊙ ang, fr *conductance* ‘ua.’ ← *conductant* ‘vezető’ ← lat *conducere*, lásd KONDUKCIÓ

konduktív ⇨ *vill* az elektromos áramot vezető (anyag)

⊙ ang *conductive* ← fr *conductif* ‘ua.’ ← lat *conducere*, lásd KONDUKCIÓ

konduktivitás ⇨ *vill* fajlagos elektromos vezetőképesség

⊙ ang *conductivity* ‘ua.’, lásd KONDUKTÍV

konduktometria ⇨ *kém* elektrolit vezetőképességének mérése

⇨ *kém* térfogatos elemzés elektrolit vezetőképességének mérése alapján

⊙ ném *Konduktometrie* ‘ua.’: lásd KONDUKCIÓ | gör *metreó* ‘mér’

konduktor ⇨ *vill* áramvezető

⇨ *orv* sebbe vagy operált belső üregbe vezethető műszer

⇨ † vonatvezető

⇨ † kalauz, jegyvizsgáló

⊙ ném *Konduktor* ‘áramvezető’ ← késő lat *conductor* ‘vezető’ ← *conducere*, lásd KONDUKCIÓ

konduktus † ⇨ gyászkiórási, halottas menet

⊙ ném *Kondukt* ← kk lat *conductum* ‘ua.’ ← *conducere* ‘összeterel’, lásd KONDUKCIÓ

konfabuláció ⇨ *lél* kitalált történetek átélit előadásában megnyilvánuló lelki rendellenesség

⊙ ném *Konfabulation* ‘ua.’, lásd KONFABULÁL

konfabulál ⇨ *lél* kitalált történeteket mint megtörténtekeket ad elő (lelki rendellenesség folytán)

⊙ ném *konfabulieren* ‘ua.’ ← késő lat *confabulari* ‘fecseg, össze-vissza beszél’: *con-* ‘össze’ | *fabulari* ‘cseveg, regél’ ← *fabula* ‘elbeszélés, mese’ ← *fari* ‘beszél’

Lásd még FÁMA, INFÁNS, KONFESSZIÓ

konfederáció lásd KONFÖDERÁCIÓ

konfekció ⇨ *ölt* készruha nagyüzemi készítése

⇨ *ölt* készen vett, gyári ruhanemű

⊙ ném *Konfektion* ← fr *confection* ‘ua.’ ← lat *confectio* ‘elkészítés’, lásd KONFICIÁL

konfekcionál ⇨ *ölt* nagyüzemi módon, kellő méret- és alakválasztékkal állít elő (ruhaneműt)

⊙ fr *confectionner* ‘ua.’, lásd KONFEKCIÓ

konfekt † ⇨ nyalánkság, csemege, cukrászsütemény

⊙ ném, ‘ua.’ ← lat *confectum* ‘készített dolog’, lásd KONFICIÁL

konferál ⇨ *szính* varietéműsor számait bejelenti a közönségnek

⇨ † tanácskozik

⊙ ném *konferieren* ← fr *conférer* ‘ua.’ ← lat *conferre* ‘megbeszél’, tkp. ‘egybehord’: *con-* ‘össze’ | *ferre, latum* ‘hoz’

Lásd még AFFERENS, DEFERENS, INTERFERENCIA, KOLLÁCIÓ, KONFERENCIA, OBLÁTUS, PRELÁTUS, REFERÁL, TRANSZER

konferansz ⇨ *szính* varieté műsorközlőjének fellépése

⇨ a konferálás szövege

⊙ fr *conférence* ‘értekezlet, műsorközlés’, lásd KONFERÁL

konferanszié ⇨ *szính* műsorközlő, bemondó, műsorvezető

⊙ fr *conférencier* ‘ua.’, lásd KONFERANSZ

konferencia ⇨ *tud* tanácskozás, tárgyalás, eszmecsere

⇨ *okt* iskolai tanári értekezlet

⊙ újjk lat *conferentia* ‘ua.’ ← *conferre* ‘összehord, megbeszél’, lásd KONFERÁL

konfesszió ⇨ vallomás, megvallás

⇨ *jog* beismerés

⇨ *vall* hitvallás

⇨ *vall* gyónás

⇨ † vallás, felekezet

⊙ lat *confessio, confessionis* ‘ua.’ ← *confiteri, confessus* ‘bevall, megvall’: *con-* nyomósító | ← *fateri* ‘elárul’ ← *fari* ‘beszél’

Lásd még KONFABULÁL

konfesszionális ⇨ *vall* felekezeti

⊙ ném *konfessionell* ← fr *confessionnel* ‘ua.’, lásd KONFESSZIÓ

konfesszionárius ⇨ *vall* gyóntatótya

⊙ kk lat *confessionarius* ‘ua.’, lásd KONFESSZIÓ

konfetti ⇨ farsangi vagy szilveszteri mulatságon a résztvevőkre szórt apró színes, kerek papírdarabkák

⊙ ol tbsz *confetti* ‘ua.’, tkp. ‘cukrozott gyümölcs, drázsé’ (régbben ilyesmit szórtak szét a karneváli menetben) ← *confetto* ‘ua.’, lásd KONFEKT

konfiál † ⇨ elkészít

⊙ lat *conficere, confectum* ‘elkészít, elintéz’ | *con-* ‘együtt, össze’ | *facere* ‘csinál’

Lásd még KONFEKCIÓ, KONFEKT

konfidencia ⇨ bizalmaskodás, tolakodás

⇨ † megbízhatóság

⊙ lat *confidentia* ‘ua.’, lásd KONFIDENS

konfidencia-intervallum ⇨ *szoc* megbízhatósági intervallum, az a két szélső érték, amelyek között egy statisztikai felmérés eredményei megbízhatónak tekinthetők

⊙ lásd KONFIDENCIA, INTERVALLUM

konfidenciális ⇨ bizalmas, bizalmi, belső

⊙ lat *confidentialis* ‘ua.’, lásd KONFIDENCIA

konfidens ⇨ bizalmaskodó, tolakodó

⇨ arcátlan, szemtelen

⊙ lat *confidens, confidentis* ‘magabízó, elbizakodott’ ← *confidere* ‘bízik, hisz’: nyomósító *con-* | *fidere* ‘bízik’

Lásd még AFFIDAVIT, FIDÉLIS, INFIDÉLIS

konfiguráció ⇨ alakzat, térbeli elhelyezkedés

⇨ *kém* a molekula térszerkezete

⇨ *inf* összeállítás, a számítógép hardverelemeinek együttese

⊙ újk lat *configuratio* ‘alakzat’ ← *configurare* ‘megalkot, megformáz’: *con-* nyomatókos | lásd FIGURA

konfirmáció ⇨ *vall* serdülő korúak ünnepélyes befogadása a protestáns egyházak teljes jogú tagjai közé

⇨ † *jog* üzleti, jogi ügylet megerősítése, jóváhagyás

⊙ lat *confirmatio* ‘ua.’, lásd KONFIRMÁL

konfirmál ⇨ *vall* konfirmációban részesül

⇨ *vall* konfirmációban részesít

⇨ † *vall* (a katolikus egyházban) bérmál

⇨ *jog* megerősít, jóváhagy

⇨ † állít, bizonyít

⊙ lat *confirmare, confirmatum* ‘megerősít, elismer’: *con-* nyomósító | *firmare* ‘erősít’ ← *firmus* ‘erős, szilárd’

Lásd még FIRMA

konfirmatív ⇨ *jog* megerősítő, jóváhagyó

⊙ fr *confirmatif* ‘ua.’, lásd KONFIRMÁL

konfiskál ⇨ elkoboz, lefoglal

⊙ kk lat *confiscare* ‘a kincstár számára lefoglal’: *con-* ‘együtt, össze’ | lásd FISKUS

konfitúra † ⇨ gyümölcsíz, édesség, csemege

⊙ fr *confiture* ‘befőtt’ ← lat *confectura* ‘elkészített dolgok’, lásd KONFICIAÁL

konflagráció ⇨ tűzvész

⇨ világégés, végromlás

⊙ lat *conflagratio* ‘ua.’ ← *conflagrare, conflagratum* ‘meggyullad, lángol’: *con-* ‘össze, együtt’ | *flagrare* ‘ég’ ← *flagrum* ‘láng’

Lásd még FLAGRÁNS, IN FLAGRANTI

konfliktus ⇨ összeütközés, összecsapás, összetűzés

⇨ nézeteltérés, ellentét

⇨ érdekellentét, érdekharc

⇨ küzdelem, tusa

⊙ lat *conflictus* ‘összeütközés, harc’ ← *confligere, conflictum* ‘összecsap, ellenkezik’: *con-* ‘össze’ | *fligere* ‘üt, csap’

konflis vagy **komfortáblis** † ⇨ egylovas városi bérkocsi

⊙ korábbi *komfortáblis* ← bécsi ném *Komfortabel* ‘egylovas bérkocsi’ ← ang *comfortable* ‘kényelmes’, lásd KOMFORT

konfokális ⇨ fiz közös gyújtópontú

⊙ ném *konfokal* ‘ua.’: lat *con-* ‘együtt, össze’ | lásd FÓKUSZ

-konform ⇨ (összetételek utótagjaként) összhangban lévő, megfelelő: *eurokonform* ‘az Európai Unió szabványainak megfelelő’

⊙ ném *konform* ‘ua.’, lásd KONFORMIS

konformer ⇨ *biol* belső változóit (pl. testhőmérsékletét) a környezet változásaihoz igazító (élőlény)

⊙ ang *conformer* ‘ua.’, lásd -KONFORM

konformis ⇨ *geom* egybevágó, egyalakú

⇨ *geom* szögtartó (leképezés)

⇨ valamivel megegyező, vele összeillő

⇨ valamihez igazodó

⊙ lat *conformis* ‘azonos formájú, igazodó’: *con-* ‘együtt’ | *forma* ‘forma, alak’

konformista ⇨ (mn) az uralkodó felfogáshoz elvtelenül igazodó

⇨ (fn) ilymódon viselkedő személy

⇨ *vall* az anglikán egyház híve Angliában

⊙ ang *conformist* ‘ua.’, lásd KONFORMIS

konformitás ⇨ egyformaság, azonosság

⇨ megegyezés, összhang

⊙ ang *conformity* ‘ua.’, lásd KONFORMIS

konformizmus ⇨ a közfelfogáshoz alkalmazkodó magatartás, szellem

⊙ ang *conformism* ‘ua.’, lásd KONFORMISTA

konföderáció ⇨ *pol* államszövetség, önálló államok laza szövetsége

⊙ ném *Konföderation* ← újjk lat *confoederatio* ‘ua.’: *con-* ‘együtt’ | *foedus, foederis* ‘szövetség’

konföderatív ⇨ *pol* konföderációs alapon berendezett (állam)

⊙ ném *konföderatív* ← fr *confédératif* ‘ua.’, lásd KONFÖDERÁCIÓ

konfráter † ⇨ *vall* szerzetestárs, rendtárs

⊙ kk lat *confrater* ‘ua.’: *con-* ‘együtt’ | *frater* ‘testvér, fivér’

konfraternitás ⇨ *vall* egyházi egyesület, testvériség

⇨ *vall* a szerzetesrendekhez hasonló, de szabályzat nélkül működő katolikus vallásos társulás

⇨ † szerzetesrend

⇨ *tört* kölcsönös örökbefogadás a középkori Magyarországon

⊙ lat *confraternitas* ‘ua.’: *con-* ‘együtt’ | *fraternitas* ‘testvériség’ ← *fraternus* ‘testvéri’ ← *frater* ‘testvér, fivér’

konfrontáció ⇨ szembesítés, szembesülés

⇨ szembenállás, az álláspontok éles szembekerülése egymással

✧ szembeállítás, egybevetés

⊙ lat *confrontatio* ‘ua.’, lásd KONFRONTÁL

konfrontál ✧ szembesít, szembeállít

⊙ kk lat *confrontari, confrontatus* ‘szemben áll’: *con-* ‘össze’ | *frons, frontis* ‘homlok’

konfrontatív ✧ szembenállást előidéző, az ellentéteket kiélező

⊙ magy, lásd KONFRONTÁL (a *demonstrál–demonstratív* és hasonló szópárok mintájára)

konfucianizmus ✧ *fil* Konfuciusz kínai bölcsele (Kr.e. 6 század) tanítására alapozott világszemlélet és vallás

⊙ lat *Confucianus* ‘Konfuciuszt követő’ ← *Confucius*, a kínai *Kung Fu-ce* latinizált névalakja | lásd -IZMUS

konfundál ✧ összezavar, összekever, összetéveszt

✧ megzavar, megtéveszt

⊙ lat *confundere, confusum* ‘összeönt, összekever’: *con-* ‘össze’ | *fundere* ‘önt’

Lásd még DIFFUNDÁL, FONDŰ, FÚZIÓ, INFÚZIÓ, REFÚZÁL, TRANSZFÚZIÓ

konfúz ✧ zavart, zavaros

⊙ ném *konfus* ‘ua.’, lásd KONFÚZUS

konfúzió ✧ zavar, zúrzavar, fejtelenség

✧ szórakozottság

✧ tévesztés, összetévesztés

⊙ lat *confusio* ‘ua.’, lásd KONFUNDÁL

konfúzor ✧ *fiz* áramlástan mérésekre való eszköz, szűkülő keresztmetszetű cső

✧ *ép* légcsatorna

⊙ ném *Konfusor* ‘ua.’ ← lat *confundere*, lásd KONFUNDÁL

konfúzus ✧ zavart, zavaros, zagyva

✧ szórakozott

✧ megzavarodott

⊙ lat *confusus* ‘ua.’, lásd KONFUNDÁL

kongeniális ✧ rokon szellemű

✧ hasonlóan nagy tehetségű, rokon tehetségű

✧ *zene* a műhöz méltó színvonalú (tolmácsolás)

⊙ lat *congenialis* ‘ua.’: lat *con-* ‘együtt, egymáshoz illő’ | *genius* ‘szellem’, lásd GÉNIUSZ

♠ Helytelen a [konzseniális] ejtés!

kongenialitás ✧ szellemi rokonság

⊙ ném *Kongenialität* ‘ua.’, lásd KONGENIÁLIS

kongenitális ✧ *orv* veleszületett, öröklött

⊙ tud lat *congenitalis* ‘ua.’ ← *congenitus* ‘egyszerre született’: *con-* ‘együtt’ | *genitus* ‘született’ ← (*gi*)*gnere, genitus* ‘nemz, szül’

Lásd még GENITÁLIÁK

kongesztió ✧ *orv* vértolulás

⊙ tud lat *congestio* ‘összeterlődés’ ← *congerere, congestum* ‘összehalmoz’: *con-* ‘össze’ | *gerere* ‘hord, visz’

Lásd még GESZTUS

konglomeráció ✧ felhalmozódás

⊙ késő lat *conglomeratio* ‘ua.’, lásd KONGLOMERÁTUM

konglomerátum ✧ különmemű elemek halmaza

✧ *geol* üledékes kőzetté szilárdult kavicsréteg

⊙ tud lat *conglomeratum* ‘ua.’: *con-* ‘össze’ | *glomerare, glomeratum* ‘zsúfol’ ← *glomus, glomeris* (a *globus* alakváltozata) ‘gombolyag’

Lásd még AGGLOMERÁCIÓ

konglutináció ✧ *orv* összetapadás, összeragadás, összesűrűsödés

⊙ tud lat *conglutinatio* ‘ua.’: *con-* ‘össze’ | *gluten, glutinis* ‘enyv’

Lásd még AGGLUTINÁL

kongré ⇨ *text* ritkás szövési pamutkelme keresztszemes hímzések alapanyagául

⊙ fr *congrée* 'ua.' ← *congréer* 'hézagosan sző' ← lat *congrēdi* 'összejön', lásd KONGRESSZUS

kongregáció ⇨ *vall* katolikus hitbuzgalmi egyesület

⇨ *vall* a Vatikán 12 fő hivatalának egyike

⇨ *vall* a szerzetesekéhez hasonló, de regula nélküli, egyszerű fogadalmon alapuló vallásos közösség

⊙ lat *congregatio* 'összesereglés, egyesület': *con-* 'össze' | *grex, gregis* 'nyáj'

Lásd még AGGREGÁT, GREGÁRIUS

kongregacionalista ⇨ *vall* más néven *independens*, a kongregacionalizmus irányzatát követő személy

⊙ ang *congregationalist* 'ua.', lásd KONGREGACIONALIZMUS

kongregacionalizmus ⇨ *vall* a reformáció kálvini ágához kapcsolódó, az angol puritanizmusból kialakult irányzat, amely minden gyülekezetnek függetlenséget követel

⊙ ang *congregationalism* 'ua.' ← *congregational* 'gyülekezethez tartozó', lásd KONGREGÁCIÓ, -IZMUS

kongreganista ⇨ *vall* katolikus hitbuzgalmi egyesület, kongregáció tagja

⊙ magy, szabálytalan képzés egy nem létező latin *congreganus alakból, lásd KONGREGÁCIÓ

kongresszus ⇨ sok résztvevővel rendezett, nagy horderejű politikai vagy tudományos tanácskozás

⇨ *pol* politikai párt legfelsőbb szerve, ennek tanácskozása

⇨ *pol* (egyes államokban) törvényhozó testület

⊙ lat *congressus* 'összejövetel' ← *congrēdi, congressus* 'összejön, egybegyűlik' : *con-* 'össze' | *gradi* 'lép, halad'

Lásd még AGRESSZIÓ, DEGRESSZIÓ, GRÁDUS, INGREDIENS, KONGRÉ, REGRESSZIÓ, TRANSZGRESSZIÓ

kongrua ⇨ *vall* lelkészek jövedelmét kiegészítő állami juttatás

⊙ lat seml tbsz *congrua* 'egyeztetett dolgok' ← *congruus* 'egyező, összeillő', lásd KONGRUÁL

kongruál ⇨ egybevág, összeillik, megfér

⊙ lat *congruere* 'összefut, egybevág, egyezik': *con-* 'össze' | (*g*)*ruere* 'fut, siet'

kongruencia ⇨ megegyezés, megfelelés

⇨ *mat* egybevágóság

⇨ *nyelvt* alaktani egyeztetés, megegyezés

⊙ lat *congruentia* 'ua.', lásd KONGRUENS

kongruens ⇨ megegyező, megfelelő, összeillő

⇨ *mat* egybevágó

⊙ lat *congruens, congruentis* 'ua.', lásd KONGRUÁL

konicitás ⇨ *geom* kúposság

⊙ tud lat *conicitas* 'ua.', lásd KÓNIKUS

konídium ⇨ *növ* a gombafonal végén keletkező szaporítósejt penészgombáknál

⊙ tud lat *conidium* 'ua.': gör *konisz* 'porszem' | *-id* '-szerű' ← *eidosz* 'külső, alak, kép'

kónikus ⇨ *geom* kúpszerű, kúp alakú

⊙ tud lat *conicus* 'ua.' ← *conus* 'kúp', lásd KÓNUSZ

koniméter ⇨ *met* a levegőben lebegő porszemek számát mérő berendezés

⊙ ném *Konimeter* 'ua.': gör *konisz* 'por' | *metréo* 'mér'

konjektúra ⇨ hozzátétel, föltevés

⇨ gyanítás, találgatás, vélekedés

⇨ *irod* romlott, hiányos szöveg javítása, kiegészítése valószínűsíthető feltevések alapján

⊙ lat *coniectura* 'sejtelem, gyanítás, következtetés' ← *conicere, coniectum* 'egybevet, sejt, következtet': *con-* 'össze' | *iacere* 'dob, vet'

Lásd még INJEKCIÓ, OBJEKTUM, TRAJEKTÓRIA

konjekturális ⇨ hozzátételleges

⇨ bizonytalan, kétes, feltételezhető

⊙ ném *konjektural* 'ua.', lásd KONJEKTÚRA

konjugáció ⇨ *nyelvt* igeragozás (indoeurópai nyelvekben)

⇨ *biol* két baktérium átmeneti egybeolvadása, amelynek során az egyik géneket ad át a másiknak

⊙ lat *coniugatio* 'ua.', tkp. 'egybefogás', lásd KONJUGÁL

konjugál ⇨ *nyelvt* ragoz, igét ragoz

⇨ összeköt, összekapcsol, egyesít

⊙ lat *coniugare, coniugatum* 'egybefog': *con-* 'össze' | *iugum* 'iga'

konjugált ⇨ *mat* egymáshoz rendelt

⇨ *kém* szénláncon váltakozva egyes és kettős kötéseket mutató (kötésrendszer)

⊙ lásd KONJUGÁL

konjunkció ⇨ *csill* két égitest látszólagos együttállása az égbolton

⇨ *nyelvt* kötőszó

⊙ tud lat *coniunctio* 'kapcsolat' ← *coniungere, coniunctum* 'összekapcsol': *con-* 'össze,' | *iungere, iunctum* 'igába fog, egyesít'

Lásd még ADJUNKTUS, CONIUNCTIVUS, DISZJUNKT, JUNCTIM, KONJUNKTÚRA

konjunktív ⇨ kapcsoló, összekötő

⊙ ném, 'ua.', lásd KONJUNKCIÓ

konjunktíva ⇨ *anat* szem kötőhártyája

⊙ tud lat (*membrana*) *coniunctiva* 'összekötő (hártya)', lásd KONJUNKTÍV

konjunktivitisz ⇨ *orv* kötőhártya-gyulladás

⊙ tud lat *coniunctivitis* 'ua.': lásd KONJUNKTÍVA | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

konjunktúra ⇨ *csill* égitestek együttállása, (az asztrológia szerint kedvező) csillagállás

⇨ *közg* gazdasági fellendülés, felvirágzás

⇨ körülmények kedvező találkozása, előnyös helyzet

⊙ újjk lat *coniunctura* 'ua.', ered. 'összekapcsolódás', lásd KONJUNKCIÓ

konjunkturális ⇨ *közg* a gazdasági fellendüléssel kapcsolatos, vele járó

⇨ kedvező helyzetből fakadó

⊙ ném *konjunkturrell* 'ua.', lásd KONJUNKTÚRA

konjunktúralovag ⇨ *közg* a váratlanul kedvező gazdasági helyzetet meglovagoló, azt gátlástalanul kihasználva nyereszkeskedő személy

⊙ lásd KONJUNKTÚRA

konjuráció † ⇨ összeesküvés

⊙ újjk lat *coniuratio* 'ua.': *con-* 'együtt, össze' | *iurare, iuratum* 'esküszik' ← *ius, iuris* 'jog'

konkáv ⇨ *opt* homorú (tükör, lencse)

⊙ ném *konkav* 'ua.' ← lat *concauus* 'kivájt, öblös': *con-* nyomósító | *cavus* 'barlang' ← *cavare* 'váj'

konkavitás ⇨ *geom* homorúság

⊙ ném *konkavität* 'ua.', lásd KONKÁV

konkláv ⇨ *vall* a bíborosok testületének pápaválasztó gyűlése

⇨ *vall* a számukra elkülönített épületrész a vatikáni palotában

⊙ lat *conclave* '(kulcsra zárt) terem, szoba': *con-* 'együtt, össze' | *clavis* 'kulcs'

Lásd még KLAUZÚRA

konkludál ⇨ következtet, végkövetkeztetésre jut

⇨ végződik, jut (valamire)

⊙ lat *concludere, conclusum* 'összezár, befejez, következtet': *con-* 'össze' | *claudere* 'zár'

Lásd még KLAUZÚRA

konklúzió ⇨ következtetés, végkövetkeztetés, végeredmény

⇨ *mat* zárótétel

⇨ *ritk* döntés, végzés

⊙ lat *conclusio* 'ua.', lásd KONKLUDÁL

konkomitáns ⇨ *tud* kísérő, vele járó (jelenség)

⊙ tud lat *concomitans* 'ua.': *con-* 'együtt' | *comitare* 'kísér', lásd KOMITATUS

konkordál ⇨ megegyezik, kiegyezik

⇨ egyezik, egybevig

⊙ lat *concordare, concordatum* 'megegyezik, egybehangzik': *con-* 'együtt, össze' | *cor, cordis* 'szív, érület'

Lásd még AKKORD, DISZKORDÁNS, KORDÉRA, KORDIÁLIS, KÖR, KURÁZSI, REKORD

konkordancia ⇨ megegyezés, összhang

⇨ *vall* a Biblia rokon helyeinek jegyzéke

⇨ *nyelvt* valamely műben vagy egy szerző műveiben használt szavak összes előfordulását tartalmazó szótár

⇨ *nyomd* négycicerós betűnagyság

⊙ lat *concordantia* ‘megegyezés’, lásd KONKORDÁNS

konkordáns ⇨ megegyező, egybevigó

⇨ *geol* egymás felett párhuzamosan elterülő (közetrétegek)

⊙ lat *concordans, concordantis* ‘ua.’, lásd KONKORDÁL

konkordátum ⇨ egyezmény valamely állam és a pápaság (1929 óta a Vatikán) között

⊙ lat *concordatum* ‘ua.’, lásd KONKORDÁL

konkordizmus ⇨ *vall* a Bibliának a tudománnyal való összehangolását szorgalmazó egyházi irányzat

⊙ tud lat *concordismus* ‘ua.’, lásd KONKORDÁL, -IZMUS

konkréció ⇨ *geol* üledékes kőzet hézagaiban kiváló és kristályosodó mész- vagy kovazárvány

⊙ tud lat *concretio* ‘ua.’ ← lat *concrecere*, lásd KONKRÉT

konkrementum ⇨ *orv* az emberi testben, szervekben keletkező kőképződmény

⊙ tud lat *concrementum* ‘ua.’, tkp. ‘összeállás’ *concrecere* ‘összenő, összesűrűsödik, összeáll’, lásd KONKRÉT

konkrét ⇨ tényleges, kézzelfogható, érzékelhető

⇨ egy bizonyos, meghatározott, egyedi

⇨ *nyelvt* nem elvont (főnév)

⇨ *zene* természeti hangokat, zörejeket és hangszerek hangjait elektroakusztikusan feldolgozó (zenemű)

⊙ ném *konkret* ‘ua.’ ← lat *concretus* ‘tömör’ ← *concrecere, concretum* ‘összenő, összesűrűsödik, összeáll’: *con-* ‘össze’ | *crecere* ‘nö’

konkretizál ⇨ meghatároz, kifejti

⇨ kézzelfoghatóvá tesz

⇨ megvalósít

⊙ ném *konkretisieren* ‘ua.’, lásd KONKRÉT

konkrétum ⇨ tény, valóság, kézzelfogható, tényszerű dolog

⊙ ném *Konkretum* ‘konkrét főnév’, lásd KONKRÉT

konkubina † ⇨ *jog* ágyas (nő)

⊙ lat *concupina* ‘ua.’, lásd KONKUBINÁTUS

konkubinátus † ⇨ *jog* ágyasság, együttélés házasság nélkül

⊙ kk lat *concupinatus*, ered. *concupitus* ‘ua.’ ← *concupare* ‘együthál’: *con-* ‘együtt’ | *cubare* ‘fekszik’

Lásd még INKUBÁTOR, SUCCUBA

konkupiszcencia ⇨ vágyakozás, vágyódás, sóvárgás

⊙ lat *concupiscentia* ‘ua.’ ← *concupiscere* ‘megkíván’: *con-* nyomósító | *cupire* ‘kíván’

konkurál ⇨ verseng, vetélkedik

⇨ † pályázik, folyamodik

⊙ ném *konkurieren* ‘ua.’ ← lat *concurrere* ‘összefut, összecsap, verseng’: *con-* ‘együtt’ | *currere* ‘fut’

Lásd még KURRENS

konkurencia ⇨ versengés, verseny

⇨ *közp* gazdasági verseny

⇨ *ker* a versenytársak összessége

⊙ ném *Konkurrenz* ‘ua.’, lásd KONKURÁL

konkurens ⇨ versenytárs, vetélytárs

⇨ † folyamodó, pályázó

⊙ ném *Konkurrent* ‘ua.’, lásd KONKURÁL

konkurzus † ⇨ pályázat

⇨ *ker* csödeljárás

⊙ lat *concursum* ‘összecsődülés’, lásd KONKURÁL

konkvisztádor ⇨ *tört* spanyol vagy portugál hódító, gyarmatosító az újonnan felfedezett Amerikában

⊙ sp *conquistador* [konkisztaador] ‘hódító, foglaló’ ← *conquistar* ‘hódít’ ← lat *conquirere*, *conquisitum* ‘összeszed, kutat’: *con-* ‘össze’ | *quaerere* ‘keres’

Lásd még AKVIZÍCIÓ, INKVIZÍCIÓ, KVESZTOR, REKVIZIT

konnatalis ⇨ *orv* veleszületett

⊙ tud lat *connatalis* ‘ua.’: *con-* ‘együtt’ | *natalis* ‘születéssel kapcsolatos’ ← *natus* ‘születés’ ← *nasci*, *natus* ‘születik’

konnectívum ⇨ *növ* a porzónak a portok két felét összetartó része

⊙ tud lat *connectivum* ‘ua.’ ← *connectere*, *connexus* ‘összeköt’: *con-* ‘össze’ | *nectere* ‘köt’

konnektor ⇨ *vill* elektromos hálózati csatlakozó, dugaszoló aljzat

⊙ ang *connector* ‘ua.’ ← *connect* ‘összekapcsol’, lásd KONNEXIÓ

konnoxio ⇨ személyi kapcsolat, összeköttetés, befolyás

⊙ lat *connexio* ‘kapcsolat’ ← *connectere*, *connexus* ‘összeköt’: *con-* ‘össze’ | *nectere* ‘köt’

Lásd még NEXUS

konnivencia † ⇨ elnézés, kímélet

⇨ *jog* szabálysértő cselekedet vétkes vagy cinkos elnézése

⇨ előzékenység

⊙ lat *conniventia* ‘elnézés’ ← *connivere* ‘szemet húny’: *con-* nyomatékosító | *nivere* ‘hunyorít, kacsint’

konnotáció ⇨ *nyelvt* a szó értelmét stilárisan árnyaló mellékjelentés

⊙ tud lat *connotatio* ‘ua.’: *con-* ‘együtt’ | *notare*, *notatum* ‘feljegyez’ ← *nota* ‘feljegyzés’

Lásd még NÓTÁRIUS

konoid ⇨ *geom* olyan felület, amelyet egy görbe és egy egyenes pontjait összekötő párhuzamos egyenesek mint alkotók rajzolnak ki

⊙ ang *conoid* ‘ua.’: gör *kónosz* ‘kúp’ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külszín, alak, kép’

Lásd még KÓNUSZ

konoszkóp ⇨ *opt* erősen összetartó fénynyalábbal működő polarizációs mikroszkóp

⊙ ang *conoscope* ‘ua.’: gör *kónosz* ‘kúp’ | *szkopeó* ‘néz’

Lásd még KÓNUSZ

konkribál † ⇨ *kat* összeír, soroz

⊙ ném *konkribieren* ‘ua.’ ← lat *conscribere*, *conscriptum* ‘összeír’: *con-* ‘össze’ | *scribere* ‘ír’

konkripció ⇨ *kat* összeírás, újoncozás

⊙ ném *Konkription* ← lat *conscriptio* ‘ua.’, lásd KONSKRIBÁL

konpektus † ⇨ áttekintés, vázlat

⊙ lat *conspicere* ‘ua.’, lásd KONSPICIÁL

konspiciál ⇨ megtekint, felülvizsgál

⊙ lat *conspicere*, *conspicere* ‘ua.’: *con-* ‘meg-’ | *specere* ‘néz’

konspiráció ⇨ összeesküvés

⇨ titkos (politikai) szervezkedés

⇨ az ilyen szervezkedéshez szükséges titoktartás és más biztonsági rendszabályok

⊙ lat *conspiratio* ‘ua.’, lásd KONSPIRÁL

konspirál ⇨ összeesküvést sző, szervezkedik

⇨ titkolózik, forral valamit

⊙ lat *conspirare*, *conspiratum* ‘(másokkal) egyetért, összeesküszik’, tkp. ‘összelehel’: *con-* ‘együtt, össze’ | *spirare* ‘lehel, fűj’

Lásd még ASPIRÁL, INSPIRÁL, RESPIRÁL, SPIRÁNS

konspiratív ⇨ titkon szervezkedő, illegális

⊙ ném, 'ua.', lásd KONSPIRÁL

konspirátor ⇨ összeesküvő

⊙ lat *conspirator* 'ua.', lásd KONSPIRÁL

konstábler † ⇨ rendőrbiztos, városi rendőr

⊙ ném *Konstabler* 'tüzéretiszt' ← ang *constable* 'rendőr' ← fr *connétable*, lásd ott

konstancia ⇨ nőv annak mértéke, hogy egy adott faj milyen gyakorisággal és milyen mértékben szerepel különféle növénytársulásokban

⇨ *lél* az észlelés állandósága a változó külső körülmények ellenére (pl. a látott tárgy nagyságát helyesen érzékeljük, bármily messze van)

⊙ tud lat *constantia* 'állandóság, állhatatosság', lásd KONSTANS

konstans ⇨ *fiz, mat* (fn) állandó, változatlan mennyiség

⇨ (mn) állandó, nem változó

⊙ lat *constans, constantis* 'ua.' ← *constare* 'fennáll, megmarad': *con-* 'össze, meg-' | *stare* 'áll'
Lásd még KONSTATÁL

konstantán ⇨ *koh* réz, mangán és csekély nikkel ötvözete, amelynek az elektromos ellenállása széles hőmérsékleti határok között állandó

⊙ ném *Konstantan*, ipari márkanév, lásd KONSTANS

konstatál ⇨ megállapít, észlel, tapasztal

⊙ ném *konstatieren* ← fr *constater* 'ua.' ← lat *constat* 'megáll, igaz, tudvalévő' ← *constare* 'fennáll, egybehangzik', lásd KONSTANS

konstelláció ⇨ *csill* csillagállás

⇨ csillagkép

⇨ *átv* helyzet, körülmények, a dolgok állása

⊙ késő lat *constellatio* 'csillagzat': *con-* 'együtt' | *stella* 'csillag'

konsternáció ⇨ mebotránkozás, felháborodás, megdöbbenés, elképedés

⊙ lat *consternatio* 'ua.', lásd KONSTERNÁLÓDIK

konsternálódik ⇨ megdöbben, felháborodik, mebotránkozik

⊙ lat *consternare, consternatum* 'megriaszt, felháborít': *con-* 'össze' | *sternere* 'földre terít'

Lásd még KUMULOSZTRÁTUSZ, SZTRÁDA

konstipáció ⇨ *orv* nehéz széklet, székrekedés

⊙ tud lat *constipatio* 'ua.' ← *constipare* 'összeszorít': *con-* 'össze' | *stipare* 'szorít'

konstituál ⇨ alkot, megalapít, létrehoz

⇨ meghatároz, megállapít, felállít

⊙ lat *constituere, constitutum* 'összeállít, elrendez, alkot, szervez': *con-* 'össze' | *statuere* 'felállít, ítéel, dönt', lásd STATUÁL

konstitúció ⇨ *orv* alkat, testalkat, felépítés

⇨ *lél* alaptermészet, lelki alkat

⇨ † *jog* alkotmány, alaptörvény, céhszabályzat

⊙ lat *constitutio* 'elrendezés, alkat', lásd KONSTITUÁL

konstitucionális ⇨ *orv* alkati

⇨ *jog* alkotmányos

⊙ tud lat *constitutionalis* 'ua.', lásd KONSTITÚCIÓ

konstitucionalizmus ⇨ *pol* alkotmányosság, az alkotmányon nyugvó kormányzás rendszere

⊙ ang *constitutionalism* 'ua.', lásd KONSTITUCIONÁLIS, -IZMUS

konstituens † ⇨ alkotórész

⊙ lat (*pars*) *constituens* 'alkotó, meghatározó (rész)', lásd KONSTITUÁL

konstitutív ⇨ alkotó, szerves, fontos

⇨ *kém* szerkezeti, szerkezettől függő

⇨ *biol* minden körülmények között azonos mennyiségben termelődő (enzim)

⊙ ném, 'ua.', lásd KONSTITUÁL

konstrikció ⇨ összeszorítás, összenyomás

⊙ lat *constrictio* 'ua.', lásd KONSTRINGENS

konstringens ⇨ *orv* összehúzó, összeszorító

⊙ lat *constringens* 'ua.' ← *constringere, constrictum* 'összeszorít': *con-* 'össze' | *stringere* 'szorít'
Lásd még RESTRIKCIÓ

konstruál ⇨ szerkeszt, megszerkeszt, megtervez

⇨ alkot, létrehoz

⊙ lat *construere, constructum* 'összerak, épít, alkot': *con-* 'össze' | *struere* 'alapít, épít'
Lásd még DESTRUÁL, INSTRUÁL

konstrukció ⇨ szerkezet, felépítés, szervezet

⇨ megszerkesztés, tervezés

⇨ berendezés, alkotmány

⇨ összeállítás

⇨ terv, elgondolás

⊙ lat *constructio* 'ua.', lásd KONSTRUÁL

konstrukcionális ⇨ szerkezeti

⊙ lat *constructionalis* 'ua.', lásd KONSTRUKCIÓ

konstruktív ⇨ építő, előrevívő, a haladást szolgáló

⊙ ném, 'ua.', lásd KONSTRUÁL

konstruktívizmus ⇨ *ép* az anyagszerűség és a szerkezet elsőbbségét hirdető modern építészeti irányzat

⇨ *műv* egyszerű mértani formákra alapozó képzőművészeti irányzat a huszadik század első harmadában

⊙ ném *Konstruktivismus* 'ua.', lásd KONSTRUKTÍV

konstruktőr ⇨ tervező, géptervező, gépszerkesztő

⊙ ném *Konstrukteur* ← *fr* *constructeur* 'ua.', lásd KONSTRUÁL

konszekráció ⇨ *vall* fölszentelés, felavatás

⇨ *vall* ostyaszentelés a misén, átváltoztatás

⊙ lat *consecratio* 'ua.', lásd KONSZEKRÁL

konszekrál ⇨ *vall* megszentel, fölszentel, fölavat

⇨ *vall* (misén, katolikus hit szerint) a kenyeret és a bort Krisztus testévé és vérévé változtatja

⊙ lat *consecrare, consecratum* 'valamelyik istennek szentel': *con-* nyomósító | *sacrare* 'szentel' ← *sacer, sacrum* 'istenségnek ajánlott'

Lásd még SZAKRÁLIS

konszekúció ⇨ sorrend, egymásutániség

⊙ lat *consecutio* 'ua.' ← *consequi, consecutus* 'követ, soron következik': *con-* nyomósító | *sequi* 'követ'

Lásd még KONZEKVENS, SZEKVENCIA

konszekutív ⇨ egymást követő

⇨ *nyelvt* következtető (mellékmondat)

⊙ ném *konszekutiv* 'ua.', lásd KONSZEKÚCIÓ

konszenciál † ⇨ beleegyeznek, egyetért

⊙ lat *consentire, consensus* 'ua.': *con-* 'együtt' | *sentire* 'érez'

Lásd még KONSZENZUS, SZENTIMENTÁLIS

konszenzuális ⇨ egyetértésen alapuló

⊙ lat *consensualis* 'ua.', lásd KONSZENZUS

konszenzus ⇨ egyetértés, véleményegyezés

⇨ egyezség, megállapodás

⇨ jóváhagyás, hozzájárulás

⇨ † testületi határozat

⊙ lat *consensus* 'ua.', lásd KONSZENCIÁL

konzern ⇨ *közh* formálisan önálló vállalatok szoros gazdasági együttműködésen alapuló társulása

⊙ ang *concern* 'személyes ügy, érdek, cégtársulás' ← késő lat *concernere* 'illet vkit': *con-* nyomósító | *cernere* 'megkülönböztet, felismer'

Lásd még DEKRÉTUM

konziderábilis ⇨ jelentős, jelentékeny

⇨ tetemes, számottevő, megfontolandó

⇨ tekintélyes

⊙ lat *considerabilis* 'ua.', lásd KONZIDERÁL

konzideráció ⇨ megfontolás, meggondolás, mérlegelés

⇨ (valamire való) tekintet

⊙ lat *consideratio* 'ua.', lásd KONZIDERÁL

konziderál † ⇨ megfontol, mérlegel

⊙ lat *considerare, consideratum* 'ua.', tkp. 'csillagot szemlél': *con-* 'össze, együtt' | *sidus, sideris* 'csillag'

Lásd még DESIDERATA, SZIDERIKUS

konzignáció ⇨ *ker* meghatalmazó vagy engedélyező aláírás

⇨ előjegyzés

⇨ írásos utasítás áruk rendelésére, raktározására vagy eladására

⊙ ang *consignation* 'ua.', lásd KONZIGNÁL

konzignációs ⇨ *ker* árucikkeket megrendelésre beszerző és rögtön továbbító (raktár)

⊙ lásd KONZIGNÁCIÓ

konzignál ⇨ *ker* számba vesz, összeír, nyilvántart

⊙ lat *consignare, consignatum* 'lepecsétel, hitelesít, feljegyez': *con-* nyomósító | *signum* 'jel'

Lásd még ASSZIGNÁL, DESIGN, REZIGNÁLT, SZIGNÁL

konzolidáció ⇨ ingtag gazdasági vagy politikai helyzet megszilárdulása

⊙ fr *consolidation* 'ua.', lásd KONZOLIDÁL

Lásd még SZOLID

konzolidál ⇨ megerősít, megszilárdít, rendbe hoz

⊙ lat *consolidare, consolidatum* 'megszilárdít': *con-* 'együtt, össze' | *solidus* 'tömött, szilárd'

Lásd még SZOLID

konzoláció lásd CONSOLATIO

konzonál † ⇨ egybehangzik, összehangzik

⊙ lat *consonare* 'ua.': *con-* 'együtt, össze' | *sonare* 'hangzik' ← *sonus* 'hang'

Lásd még ASSZONÁNC, DISSZONÁNS, REZONÁL

konzonancia ⇨ *zene* összecsengés, összhangzat

⊙ lat *consonantia* 'ua.', lásd KONZONÁNS

konzonáns ⇨ (fn) *nyelvt* mássalhangzó, csak egy magánhangzóval együtt hangoztatható hang

⇨ (mn) *zene* egybehangzó, összecsengő, összhangzatos

⊙ lat *consonans, consonantis* 'együtt hangzó, egybehangzó, összhangzatos', lásd KONZONÁL

konzonantikus ⇨ *nyelvt* mássalhangzós, a mássalhangzókkal kapcsolatos

⊙ ném *konsonantisch* 'ua.', lásd KONZONÁNS

konzonantizmus ⇨ *nyelvt* egy adott nyelv mássalhangzórendszere

⊙ ném *Konsonantismus* 'ua.', lásd KONZONÁNS, -IZMUS

konzummál ⇨ végrehajt, bevégez

⇨ *mat* összegez, összefoglal

⇨ † *jog* elhál (házasságot)

⊙ lat *consummare* 'összegez, teljesít': *con-* 'össze' | lásd SUMMA

kontagiózus ⇨ *orv* ragályos, járványos

⊙ tud lat *contagiosus* 'ua.', lásd KONTAGIUM

kontagiozítás ⇨ *orv* ragályosság, járványos jelleg

⊙ tud lat *contagiositas* 'ua.', lásd KONTAGIÓZUS

kontagium † ⇨ *orv* ragály, járvány, fertőzés

⇨ a ragály terjedését közvetítő anyag

⊙ lat *contagium* 'ua.', tkp. 'érintés': *con-* 'össze, együtt' | *tangere* 'érint'

Lásd még KONTAKTUS

kontakion ⇨ *irod* a bizánci egyházi himnuszoköltészet legfontosabb műfaja

⊙ gör kics *kontaktion* ‘ua.’, tkp. ‘botocska, pálca’ (ti. amelyre a himmnusz pergamentekercsét felcsavarták) ← *kontosz* ‘rúd’

kontakt- ⇨ *opt* teljes felületen érintkező (lencse)

⇨ *kém* érintkezésre ható (mérég)

⇨ *orv* érintkezés útján terjedő (fertőzés)

⊙ ném *Kontakt-* ‘ua.’, lásd KONTAKTUS

kontaktmetamorfózis ⇨ *geol* kőzetek átkristályosodása magmás tömegekkel való érintkezés során

⊙ lásd KONTAKT-, METAMORFÓZIS

kontaktőr ⇨ *ker* ügyfélfelelős, összekötő biztosítási cégnél

⊙ fr *contacteur* ‘ua.’ ← *contacter* ‘felveszi a kapcsolatot (vkivel)’, lásd KONTAKTUS

kontaktpotenciál ⇨ *fiz* különböző fémek érintkezésekor fellépő elektromos potenciálkülönbség

⊙ lásd KONTAKT-, POTENCIÁL

kontaktus ⇨ összeköttetés, kapcsolat (személyek között)

⇨ *vill* érintkezés

⇨ *vill* érintkező

⊙ lat *contactus* ‘érintkezés’ ← *contingere, contactum* ‘megérint, megillet’: *con-* nyomósító | *tangere* ‘érint’

Lásd még INTAKT, KONTAGIUM, KONTAMINÁL, KONTIGUUS, KONTINGENS, TANGENS

kontamináció ⇨ vegyi szennyeződés

⇨ *orv* fertőzés

⇨ *nyelvt* szóalakvegyülés, nyelvi alakkeveredés (pl. *csokor* × *bokréta* = *csokréta*)

⊙ lat *contaminatio* tkp. ‘beszennyeződés’, lásd KONTAMINÁL

kontaminál ⇨ vegyít, összekever

⇨ beszennyez

⇨ *orv* megfertőz

⊙ lat *contaminare, contaminatum* ‘bemocskol’: *con-* ‘össze’ | *tagmen, tagminis* ‘érintés’ ← *tangere* ‘érint’

Lásd még KONTAKTUS

kontempláció ⇨ szemlélődés, elmélkedés, elmélyedés

⊙ lat *contemplatio* ‘ua.’, lásd KONTEMPLÁL

kontemplál ⇨ szemlél, megfigyel

⇨ tervez, előirányoz

⇨ szemlélődik, elmélkedik

⊙ lat *contemplari, contemplatus* ‘megfigyel, megfontol’: *con-* ‘együtt, össze’ | *templum* ‘magaslat, szent hely’ (ahonnan az augur a madarak röptét figyelte), ered. *temnum* ‘ua.’ ← gör *temnó* ‘vág’ (az augur a botjával az égboltot négy negyedre „vágta”, mert a jóslat lényeges eleme volt, hogy melyik negyedben észlelt madarakat)

❖ magy *templom*

kontemplált ⇨ kitervelt, valamilyen célra szánt

⇨ szándékos, célzatos

⊙ lásd KONTEMPLÁL

kontemplatív ⇨ elmélkedő, elmélyedő

⇨ *vall* szemlélődő (szerzetesrend)

⊙ tud lat *contemplativus* ‘ua.’, lásd KONTEMPLÁL

kontenancia † ⇨ önuralom, önmérséklet

⊙ fr *contenance* ‘ua.’ ← (*se*) *contenir* ‘fékezi, korlátozza magát’ ← lat *continere*, lásd KONTINENS

kontenció ⇨ *stil* az ellentétek (pl. élet és halál, tűz és jég) egymás mellé állításán alapuló gondolatalakzat

⇨ *irod* élő vagy allegorikus személyek (pl. a Test és a Lélek) vitáját, vetélkedését bemutató középkori didaktikus költői műfaj

⊙ lat *contentio* ‘harc, versengés, erőfeszítés’ ← *contendere, contentum* ‘mérkőzik’: *con-* ‘össze, együtt’ | *tendere* ‘nyújt, feszít’

konténer ⇨ közl szállítótartály

⊙ ang *container* 'ua.' ← *contain* 'tartalmaz' ← fr *contenir* 'ua.' ← lat *continere*, lásd KONTINENS

kontesztábilis ⇨ vitás, vitatható

⊙ lat *contestabilis* 'ua.', lásd KONTESZTÁL

kontesztáció ⇨ tiltakozás, szembeszegülés, lázadás, lázongás

⇨ † bizonyítás, tanúsítás

⊙ lat *contestatio* 'ua.', lásd KONTESZTÁL

kontesztál ⇨ tiltakozik, vitat, ellenvéleményt nyilvánít

⇨ † tanúsít, (tanúkkal) bizonyít

⊙ lat *contestari, contestatus* 'tanúnak hív, pert indít': *con-* 'együtt' | *testis* 'tanú'

Lásd még ATTESZTÁL, TESTÁL

kontesztátor ⇨ a fennálló rend ellen fellépő, lázongásban részt vevő személy

⊙ hazai lat *contestator* 'ua.', lásd KONTESZTÁL

kontextus ⇨ jog, nyelvt, irod szövegkörnyezet, szövegösszefüggés

⊙ lat *contextus* 'összefüggés': *con-* 'együtt' | *textus* 'szövet, szöveg' ← *texere, textum* 'sző'

Lásd még TEXTÍLIA

kontiguitás ⇨ szomszédság, érintkezés

⇨ összefüggés, kapcsolat

⊙ lat *contiguitas* 'ua.', lásd KONTIGUUS

kontiguus ⇨ szomszédos, érintkező

⇨ összefüggő

⊙ lat *contiguus* 'ua.' ← *contingere, contigi* 'érint, határol', lásd KONTINGENS

kontinencia ⇨ orv a vizelet és széklet visszatartásának képessége, szobatisztaság

⊙ tud lat *continentia* 'ua.', lásd KONTINENS

kontinens ⇨ (fn) földrész, világrész, szárazföld

⇨ (mn) orv vizeletét, székletét visszatartani képes, szobatiszta

⊙ tud lat *continens, continentis* 'összefüggő, egybefüggő, önuralommal bíró' ← *continere* 'együtt tart, visszatart, megfékéz': *con-* 'össze, meg-' | *tenere* 'tart'

Lásd még ABSZTINENS, DETENCIÓ, KONTENANCIA, KONTINUUS, TENACITÁS

kontinentális ⇨ met szárazföldi (éghajlat)

⇨ földr az európai szárazföldre vonatkozó (szembeállítva Nagy-Britanniával)

⇨ egy egész földrészt érintő, arra kiterjedő

⊙ ang, fr *continental* 'ua.', lásd KONTINENS

kontingens ⇨ megszábot keret, engedélyezett létszám vagy mennyiség, keretszám

⇨ hozzájárulás, hányad, részarány

⊙ ném *Kontingent* ← fr *contingent* 'ua.' ← lat *contingere* 'érint vkit, vmit, vonatkozik rá': *con-* 'össze' | *tangere* 'érint'

kontingentál ⇨ (keretszámot) kiszab, megszábot, (részarányt) megállapít

⊙ ném *kontingentieren* 'ua.', lásd KONTINGENS

kontinuáció ⇨ folytatás

⊙ lat *continuatio* 'ua.', lásd KONTINUÁL

kontinuál † ⇨ folytat

⊙ lat *continuaré, continuatum* 'folytat', lásd KONTINUUS

kontinuitás ⇨ folytonosság, folyamatosság

⊙ lat *continuitas* 'ua.', lásd KONTINUUS

kontinuum ⇨ tud folyamatos sor, folyamatos érték

⊙ tud lat seml *continuum* 'tartós dolog', lásd KONTINUUS

kontinuus ⇨ tartós, folytonos

⇨ összefüggő, szakadatlan, megszakítatlan

⊙ lat *continuus* 'ua.' ← *continere, continui* 'fenntart, összetart, visszatart', lásd KONTINENS

kontíroz † ⇨ számláz

⊙ ném *kontieren* 'ua.', lásd KONTÓ

kontó ⇨ *ker* folyószámla

⇨ † számla

⇨ tartozás, adósság

⊙ ném *Konto* ← ol *conto* ‘ua.’ ← késő lat *computus* ‘számítás’ ← *computare* ‘összeszámol’, lásd KOMPUTÁCIÓ

kontra ⇨ *ját* kétszeres tétre menő ellenjáték kártyában

⇨ *zene* kíséret cigányzenekarban

⇨ *műsz* kerékpár agyféke

⇨ ellenérv (pró és kontra)

⇨ *pol* kormánykatoná, ellenforradalmár Nicaraguában a sandinista lázadók ellen

⊙ lat *contra* ‘ellen’

kontra- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) ellentétes, ellen

⇨ ellentett irányú

⇨ *zene* mélyebb hangolású (hangszer), mélyebb hangú (énekes)

⊙ lat *contra* ‘ellen’

kontrabanda † ⇨ csempészet, csempészkedés

⊙ újjk lat *contrabanda* ‘ua.’ ← ol *contrabbando* ‘csempészáru’, tkp. ‘tiltott áru’: *contra* ‘ellen’ | késő lat *bannum*, *bandum* ‘tilalom’ ← ófn *bannan* ‘kihirdet, megtilt’

kontrabasszus ⇨ *zene* nagybőgő

⇨ igen mély hangú basszusénekes

⊙ ném *Kontrabass* ← ol *contrabasso* ‘ua.’, lásd KONTRA, BASSZUS

kontracepció ⇨ *orv* fogamzásgátlás

⊙ tud lat *contraceptio* ‘ua.’: *contra* ‘ellen, szemben’ | (*con*)*ceptio* ‘fogamzás’, lásd KONCEPCIÓ

kontraceptív ⇨ *orv* fogamzásgátló

⊙ tud lat *conrceptivum* ‘ua.’, lásd KONTRACEPCIÓ

kontradikció ⇨ ellentmondás

⊙ lat *contradictio* ‘ua.’ ← *contradicere*, *contradictum* ‘ellentmond’: lásd KONTRA- | *dicere* ‘mond’

Lásd még DIKCIÓ

kontradiktórius ⇨ ellentmondó, ellentmondásos

⊙ ném *kontradiktorisch* ‘ua.’, lásd KONTRADIKCIÓ

kontrafagott ⇨ *zene* egy oktávval mélyebb hangfekvésű fagott

⊙ ném, ‘ua.’, lásd KONTRA-, FAGOTT

kontrafék ⇨ *közl* kerékpár agyfékje a hátsó kerékben, amely a pedál ellenirányú nyomására működik

⊙ lásd KONTRA-

kontrahál ⇨ *jog* összevon, szűkít, megszorít

⇨ létrehoz, megalkot

⇨ † szerződik

⊙ lat *contrahere*, *contractum* ‘összehúz, egyesít, megegyezik, szerződik’: *con-* ‘össze’ | *trahere* ‘húz’

Lásd még ABSZTRAKT, EXTRAKTUM, KONTRAKCIÓ, KONTRAKTUS, RETRAKCIÓ, TRAKTOR

kontrahens ⇨ † *ker*, *jog* szerződő fél

⇨ *orv* összehúzó hatású

⊙ újjk lat *contrahens* ‘ua.’, lásd KONTRAHÁL

kontraindikáció ⇨ *orv* ellenjavallat

⊙ tud lat *contraindicatio* ‘ua.’, lásd KONTRA-, INDIKÁCIÓ

kontraaríroz ⇨ meghiúsít, keresztet, keresztbe tesz

⊙ ném *kontraarieren* ← fr *contrecarrer* ‘ua.’: *contre*, lásd KONTRA- | *carrer* ‘négyzetre emel, (kártyában) tétet dupláz’ ← lat *quadrum* ‘négyzet’

kontrakció ⇨ *orv* összehúzódás

⇨ *fiz* térfogatcsökkenés

⇨ *nyelvt* szóösszevonás

⊙ lat *contractio* ‘ua.’, lásd KONTRAHÁL

kontrakt ⇨ *ját* a bridzs egyik változata, versenybridzs

⊙ ang *contract (bridge)* ‘ua.’, lásd KONTRAKTUS

kontraktál † ⇨ szerződik, szegődik

⊙ ném *kontraktieren* ← fr *contracter* ‘ua.’, lásd KONTRAKTUS

kontraktilis ⇨ *orv* összehúzódásra képes (szövet, szerv)

⊙ tud lat *contractilis* ‘ua.’, lásd KONTRAHÁL

kontraktilitás ⇨ *orv* összehúzódó képesség

⊙ tud lat *contractilitas* ‘ua.’, lásd KONTRAHÁL

kontraktus † ⇨ szerződés

⊙ ném *Kontrakt* ‘ua.’ ← lat *contractus* ‘összevont, létrehozott’, lásd KONTRAHÁL

kontraltó ⇨ *zene* mély althang

⊙ ol *contralto* ‘ua.’, lásd KONTRA-, ALT

kontramandál † ⇨ *hív* visszavon (rendelkezést, parancsot)

⊙ ném *kontramandieren* ← fr *contremander* ‘ua.’: *contre* ← lat *contra* ‘ellen, vissza’ | *mander* ‘elrendel’ ← lat *mandare* ‘ua.’

Lásd még MANDÁTUM

kontraposzt ⇨ *műv* az emberi testnek ellentétes irányú mozdulatokból összeadóó egyensúlyi helyzete képzőművészeti ábrázolásban

⊙ ném *Kontrapost* ← ol *contrapposto* ‘ua.’, tkp. ‘ellentét, szembeállítás’: *contro* ← lat *contra* ‘ellen, szemben’ | *apposto* ‘odatétel’ ← lat *apponere, appositum*, tkp. *ad-ponere* ‘odatesz’: *ad-* ‘hozza’ | *ponere* ‘tesz, helyez’

Lásd még IMPOSZTOR, KOMPONÁL

kontraproduktív ⇨ a kívánttal ellentétes hatást eredményező (lépés, intézkedés)

⇨ lásd KONTRA-, PRODUKTÍV

kontrapunkt ⇨ *zene* ellenpont, többszólamú szerkesztésmód

⊙ ném, ‘ua.’, tkp. ‘átellenes hang, hangjegy’ ← kk lat (*punctum*) *contra punctum* ‘(hang) hanggal szemben’, lásd KONTRA-, PUNKTUM

kontrarevolúció † ⇨ ellenforradalom

⊙ újk lat *contrarevolutio* ‘ua.’, lásd KONTRA-, REVOLÚCIÓ

kontrárius † ⇨ ellentétes, ellenkező

⊙ lat *contrarius* ‘átellenes, ellenkező’ ← *contra* ‘ellen’

kontrás ⇨ *zene* második hegedűs cigányzenekarban, aki egyszerű ellenszólamot játszik

⊙ lásd KONTRA

kontraszelekció ⇨ *biol* a természetes kiválasztódás ellen ható körülmény

⇨ *átv* érdemtelenek és alkalmatlanok előtérbe helyezése a rátermettek rovására

⊙ tud lat *conrasselectio* ‘ua.’, lásd KONTRA-, SZELEKCIÓ

kontraszignál † ⇨ ellenjegyez

⊙ ném *kontrasignieren* ‘ua.’, lásd KONTRA-, SZIGNÁL

kontraszignatúra † ⇨ ellenjegyzés

⊙ ném *Kontrasignatur* ‘ua.’, lásd KONTRA-, SZIGNATÚRA

kontraszt ⇨ éles ellentét

⇨ szembetűnő különbség

⊙ ném *Kontrast* ← ol *contrasto* ‘ua.’ ← ol, lat *contrastare* ‘szemben áll, szembeszáll’: *contra* ‘ellen, szemben’ | *stare* ‘áll’

kontrasztanyag ⇨ *orv* a szervezetbe juttatott anyag, amely röntgenfelvételen éles árnyékot vetve kirajzolja a vizsgálendő szervet vagy szervrész

⊙ lásd KONTRASZT

kontrasztív ⇨ *nyelvt* a nyelvtanítás nehézségein segítő, az anyanyelv és a tanult nyelv szerkezeti különbségeit szembesítő (nyelvvizsgálat)

⊙ ang *contrastive* ‘ua.’, lásd KONTRASZT

kontratánc ⇨ *zene* angol népi eredetű, páros ütemű, később társassá vált tánc és zenéje

⊙ ném *Kontratanz* ‘ua.’ ← ang *country dance* ‘falusi tánc’, lásd COUNTRY, DANSE (a német, valamint a francia *contredanse* névváltozat azon alapul, hogy a táncot eleinte férfiak és nők egymással *szemben* álló sorokban járták)

kontratenor ⇨ *zene* férfiszoprán, férfialt, a tenornál magasabban, fejhangon éneklő férfi énekes
⇨ *zene* ilyen énekes szólama

⊙ lásd KONTRA-, TENOR

kontraveniál † ⇨ szembeszáll, dacol, valaki ellenében cselekszik

⊙ lat *contravenire* ‘ua.’, tkp. ‘szemben jön’: *contra* ‘ellen, szemben’ | *venire* ‘jön’

kontráz ⇨ *ját* kártyában ellenjátékot jelent be

⇨ vitában valakit támogat, érveit tódtíva erősíti

⇨ *zene* kíséretet játszik

⇨ *közl* (kerékpárral) a pedált hátranyomva fékez, lassít

⊙ lásd KONTRA

kontremin ⇨ *kat* ellenakna

⇨ *közg* tőzsdei ellenakció

⊙ fr *contremine* ‘ua.’, tkp. ‘ellenakna’: *contre*, lásd KONTRA- | *mine* ‘föld alatt ásott akna’

kontreminál ⇨ *közg* tőzsdei manővert ellenakcióval meghiúsít

⊙ fr *contreminer* ‘ua.’, lásd KONTREMIN

kontreminőr ⇨ *közg* tőzsdei spekuláns, aki áresésre játszik

⊙ fr *contremineur* ‘ua.’, lásd KONTREMIN

kontribuál ⇨ *ker* anyagilag hozzájárul

⇨ † adózik, adót fizet

⊙ lat *contribuere* ‘ua.’: *con-* ‘össze, együtt’ | *tribus* ‘község, római választókerület’

Lásd még ATTRIBÚTUM, TRIBUNUS

kontribuens † ⇨ adófizető, adózó

⊙ lat *contribuens* ‘ua.’, lásd KONTRIBUÁL

kontroll ⇨ ellenőrzés, felülvizsgálat

⇨ irányítás, fékentartás

⊙ ném *Kontrolle* ← fr *contrôle* ‘ua.’, ered. *contre-rôle* ‘ellen-tekercs, lista ellenpéldánya ellenőrzés céljára’: *contre*, lásd KONTRA- | *rôle* ← lat kics *rotulus* ‘tekercs’ ← *rota* ‘kerék’

Lásd még ROTÁCIÓ

kontrollál ⇨ ellenőriz

⇨ irányít, kézben tart

⊙ ném *kontrollieren* ← fr *contrôler* ‘ua.’, lásd KONTROLL

kontrollcsoport ⇨ *tud* a kísérleti alanyokkal azonos összetételű csoport, amelyet nem tesznek ki a vizsgálni kívánt hatásnak

⊙ lásd KONTROLL

kontroller ⇨ *vill* sokfokozatú készülék villamos motorokat szabályozó áramkörök kapcsolására

⊙ ang *controller* ‘ua.’, lásd KONTROLLÁL

kontrollőr ⇨ ellenőr, felügyelő

⊙ ném *Kontrollleur* ‘ua.’, lásd KONTROLLÁL

kontrollpanel ⇨ *számtech* vezérlőlap számítógép vagy perifériális eszköz működési módjának beállítására

⊙ lásd KONTROLL, PANEL

kontroverzia ⇨ ellentét, nézeteltérés, vita

⇨ vitás ügy, vitás kérdés

⊙ lat *controversia* ‘ellenkező irány, vita, per’: *contra* ‘ellen’ | *versus* ‘fordulva vmerre’ ← *vertere*, *versum* ‘fordít’

Lásd még AVERZIÓ, VERZIÓ

kontroverzus † ⇨ *jog* vitás, vitatható, peresíthető

⇨ ellentmondó

⊙ lat *controversus* ‘ua.’, lásd KONTROVERZIA

kontumácia ⇨ makacsság, dac, szembeszegülés

⇨ késlekedés

⇨ † *jog* perbe idézett személy meg nem jelenése

⊙ *contumacia* ‘ua.’ ← *contumax*, *contumacis* ‘csökönyös’: VAGY ← *contemnere* ‘megvet, lenéz’, VAGY késő lat *contumere* ‘megduzzad, gőgös lesz’: *con-* ‘össze, meg-’ | *tumere* ‘dagad’

kontúr ⇨ körvonal

⊙ fr *contour* ← ol *contorno* ‘ua.’ ← ol, késő lat *contornare* ‘körülvesz’: *con-* ‘össze’ | *tornare* ‘kerekít, kerül, fordul’

konturbál † ⇨ megzavar

⊙ lat *conturbare* ‘ua.’: *con-* ‘meg’ | *turbare* ‘zavar’ ← *turba* ‘zavar, láрма, tömeg’

Lásd még TURBINA

kontúzió lásd CONTUSIO

konurbanizáció ⇨ több szomszédos nagyváros összenövése egyetlen hatalmas, összefüggő városias településsé, óriásvárossá

⊙ ang *conurbanisation* ‘ua.’: *con-* ‘össze, együtt, meg-’ | lásd URBANIZÁCIÓ

kónusz ⇨ *geom* kúpfelület

⇨ *műsz* kúp alakú szerszám, tárgy

⊙ lat *conus* ← gör *kónosz* ‘kúp’

Lásd még KONOID

konveyor ⇨ *műsz* futószalag, szerelőszalag, szállítószalag

⇨ *műsz* billenő- vagy lengővedres, folyamatos üzemű, kötél- vagy láncvontatású szállítóberendezés

⊙ ang *conveyor* ‘ua.’ ← *convey* ‘szállít’ ← ófr *convoier* ‘ua.’, lásd KONVOJ

konvekció ⇨ *fiz* hőáramlás

⇨ *met* légtömegek függőleges irányú mozgása

⊙ tud lat *convectio* ‘ua.’ ← *convehere*, *convectum* ‘egybegyűjt’: *con-* ‘össze’ | *vehere* ‘hoz, visz’

Lásd még KONVEKTOR, VEHEMENS

konvektív ⇨ *fiz* konvekción alapuló, a hőáramlást felhasználó

⇨ ném *konvektív* ‘ua.’, lásd KONVEKCIÓ

konvektor ⇨ *műsz* légekeveréses fűtőberendezés, gázkályha, gázfűtőelem

⊙ ném *Konvektor* ‘ua.’, lásd KONVEKCIÓ

konvenció ⇨ *jog* megegyezés, nemzetközi egyezmény

⇨ *pol*, *sajtó* elnökelölt-választó nagygyűlés az USA politikai pártjaiban

⇨ játékszabály

⇨ bevett szokás, a társadalmi közmegegyezés diktálta viselkedési szabály

⇨ † járandóság, szegődmény, illetmény

⊙ lat *conventio* ‘megegyezés’, lásd KONVENIÁL, KONVENT

konvencionális ⇨ egyezményes

⇨ megszokott, közkeletű, hagyományos, bevett

⇨ megmerevedett, ósdi, elcsépelet

⇨ semmitmondó, elkoptatott

⊙ ném *konventionell* ← fr *conventionnel* ‘ua.’, lásd KONVENCIÓ

konvencionizmus ⇨ *fil* ismeretelméleti irányzat, amely szerint a tudományos fogalmak, erkölcsi normák mind önkényesek, az emberiség közmegegyezésén alapulnak

⊙ ang *conventionalism* ‘ua.’, lásd KONVENCIONÁLIS, -IZMUS

konveniál ⇨ megfelel, tetszik, kedvére van, alkalmas (neki)

⊙ lat *convenire*, *conventum* ‘összejön, megegyezik, illik’ | *con-* ‘össze’ | *venire* ‘jön’

Lásd még ADVENT, EVENTUÁLIS, INVENCIO, SZUBVENCIO

konveniencia ⇨ megegyezés, megállapodás

⊙ lat *convenientia* ‘egyetértés’, lásd KONVENIENS

konveniens ⇨ megfelelő, tetsző, elfogadható

⊙ lat *conveniens* ‘ua.’, lásd KONVENIÁL

konvent ⇨ *tört* a nagy francia forradalom törvényhozó testülete (1792–1795)

- ✧ *vall* protestáns egyházak egyetemes gyűlése
- ✧ *vall* egyes szerzetesrendek tagjainak gyűlése
- ✧ † szerzet, rendház
- ◎ ném *Konvent* ‘ua.’ ← lat *conventus* ‘összejövetel, gyűlés’ ← *convenire, conventum* ‘összejön, megegyezik’: *con-* ‘össze’ | *venire* ‘jön’
- konventikum** ✧ *vall* egyházon kívüli vallásos összejövetel
- ✧ titkos összejövetel
- ◎ lat kics *conventiculum* ‘ua.’ ← *conventus*, lásd KONVENT
- konventuális** ✧ *vall* a kolostornak a rendi gyűlésen szavazati joggal bíró tagja
- ✧ *vall* a ferences rend minorita ágának másik elnevezése
- ◎ lat *conventualis* ‘a konventhez tartozó’ ← *conventus* ‘gyűlés’, lásd KONVENT
- konvergál** ✧ (két vagy több irány, mozgás) összehajlik, összetart, egymáshoz közelít
- ✧ közös cél felé halad
- ◎ lat lat *convergere* ‘összehajlik’: *con-* ‘össze’ | *vergere* ‘hajlik, közeledik’
- konvergencia** ✧ összehajlás, összetartás, közeledés
- ✧ *met* összeáramlás, eltérő állapotú légtömegek keveredése
- ✧ *gen* az örökletes tulajdonságok átvétele a két szülőtől
- ✧ *biol* eltérő fajok analóg szerveinek alaki és működésbeli hasonlósága az életfeltételek azonossága folytán
- ◎ lat *convergentia* ‘ua.’, lásd KONVERGÁL
- konvergens** ✧ összetartó (egyeneselek)
- ✧ egymáshoz közeledő (irányzatok, mozgások)
- ◎ lat *convergens, convergentis* ‘összehajló’, lásd KONVERGÁL
- konvertál** ✧ átalakít, (más rendszerbe) átesz
- ✧ *ker* egyik pénznemet egy másikra átvált
- ✧ † *vall* más vallásra tér át
- ◎ lat *convertere, conversum* ‘átfordít, elfordít’: *con-* ‘egészen’ | *vertere* ‘fordít’
- Lásd még AVERZIÓ, INVERTÁL, KONVERZÁL, KONVERZIÓ, SZUBVERZÍV, VERZIÓ
- konverter** ✧ *műsz* átalakító berendezés
- ✧ *koh* kemence fémek és fémötvözetek finomítására
- ✧ *vill* áramátalakító
- ◎ ang *converter* ‘ua.’ ← *convert* ‘átalakít’, lásd KONVERTÁL
- konvertibilis** ✧ *ker* bármely más pénznemre átváltható (valuta)
- ◎ ném *konvertibel* ← lat *convertibilis* ‘ua.’, lásd KONVERTÁL
- konvertibilitás** ✧ *ker* valuta átválthatósága
- ◎ ném *Konvertibilität* ‘ua.’, lásd KONVERTIBILIS
- konvertiplán** ✧ *rep* helyből fel- és leszállni képes merev szárnyú repülőgép
- ◎ ang *converti(ble air)plane* ‘ua.’, lásd KONVERTIBILIS, AEROPLÁN
- konvertita** ✧ *vall* más vallásról áttért személy, újhítű
- ◎ ném *Konvertit* ← ang *convertite* ‘ua.’, lásd KONVERTÁL
- konverzáció** ✧ társalgás, beszélgetés, csevegés
- ✧ párbeszéd
- ◎ ném *Konversation* ← fr *conversation* ‘ua.’, lásd KONVERZÁL
- konverzál** ✧ társalog, beszélget, cseveg
- ◎ ném *konversieren* ← fr *converser* ‘ua.’ ← lat *conversari, conversatus* ‘forgolódik, (valahol) tartózkodik, társalog’: *con-* nyomósító | gyak *versari* ‘forgolódik’ ← *vertere, versum* ‘fordít’
- konverzió** ✧ *műsz* átalakítás
- ✧ *ker* pénz átváltása
- ✧ *vall* kitérés, áttérés
- ✧ *nyelvt* szófaji átcsapás, azonos szóalak más szófajú új jelentésének kialakulása
- ◎ lat *conversio* ‘ua.’, lásd KONVERTÁL
- konvex** ✧ *opt* domború (tükör, lencse stb.)

⊙ lat *convexus* ‘domború’: *con-* ‘össze’ | (?) *vehere, vexe* ‘hord’

konvikció ⇨ meggyőződés

⊙ lat *convictio* ‘ua.’ ← *convincere, convictum* ‘meggyőz’: *con-* ‘meg’ | *vincere* ‘győz’

Lásd még VIKTORIÁNUS

konviktus ⇨ *okt* katolikus bentlakásos diákolthoz

⇨ protestáns étkeztető intézmény

⇨ † papnevelde

⊙ lat *convictus* ‘ua.’, tkp. ‘együttélés, együtt étkezés’: *con-* ‘együtt, össze’ | *vivere, victum* ‘él’

Lásd még VIVACITÁS

konvoj ⇨ *kat* zárt egységben haladó járművek csoportja

⇨ hadi fedezet alatt vonuló kereskedelmi hajóraj

⊙ ang *convoy* ← fr *convoi* ‘ua.’ ← kk lat *conviare* ‘kísér’: *con-* ‘együtt’ | *viare* ‘utazik’ ← *via* ‘út’

Lásd még DEVIÁNS, VIADUKT

konvokáció ⇨ egybehívás, összehívás

⊙ lat *convocatio* ‘ua.’, lásd KONVOKÁL

konvokál ⇨ összehív, egybehív

⊙ lat *convocare* ‘ua.’: *con-* ‘össze’ | *vocare* ‘hív’ ← *vox, vocis* ‘hang’

Lásd még ADVOKÁT, INVOKÁCIÓ, VOKS

konvulzió ⇨ *orv* görcs, görcsös vonaglás

⇨ *átv* gyötrő lelkitusa

⊙ tud lat *convulsio* ‘szétszakítottság’ ← *convellere, convulsum* ‘összetép’: *con-* ‘össze’ | *vellere* ‘szagat, tép’

konvulzív ⇨ *orv* görcsös, vonagló

⊙ tud lat *convulsivus* ‘ua.’, lásd KONVULZIÓ

konzekvencia ⇨ következmény, folyomány, okozat

⇨ következtetés, eredmény, tanulság

⇨ következetesség, állhatatosság

⊙ lat *consequentia* ‘következmény’, lásd KONZEKVENS

konzekvens ⇨ következetes, állhatatos

⊙ ném *konsequent* ‘ua.’ ← lat *consequens, consequentis* ‘(valamiből) következő’ ← *consequi* ‘követ, következik’: *con-* (nyomósító) | *sequi* ‘követ’

Lásd még KONSZEKÚCIÓ

konzerv ⇨ tartósított élelmiszer

⊙ ném *Konserve* ← fr *conservé* ‘ua.’ ← kk lat *conserva* ‘tartósított (száritott) élelmiszer’, lásd KONZERVÁL

konzerváció ⇨ megőrzés, megtartás

⇨ fenntartás

⇨ tartósítás

⊙ lat *conservatio* ‘ua.’, lásd KONZERVÁL

konzervál ⇨ megőriz, megóv, megtart, karbantart

⇨ *konyha* tartósít, befőz, eltesz

⊙ lat *conservare* ‘megőriz, megment’: *con-* (nyomósító) | *servare* ‘öriz’ ← *servus* ‘(házörző) szolga’

Lásd még REZERVA, SZERVILIS

konzervatív ⇨ *pol* a meglévő társadalmi keretek fenntartásában érdekelt (politika, személy)

⇨ hagyománytisztelő, hagyományhű

⇨ az újításoktól elzárkózó, maradi, régimódi

⊙ ang *conservative* ‘ua.’ ← kk lat *conservativus* ‘fenntartó, megőrző’, lásd KONZERVÁL

konzervatívizmus ⇨ *pol* konzervatív politikai felfogás, alapállás

⇨ maradiság, a változásoktól, újításoktól való elzárkózás

⊙ ang *conservativism* ‘ua.’, lásd KONZERVATÍV, -IZMUS

konzervátor † ⇨ levéltári, könyvtári tisztviselő

⇨ műtárgyak kikészítésével és tartósításával foglalkozó szakember

⊙ tud lat *conservator* 'ua.', lásd KONZERVÁL

konzervatorista ⇨ *okt* felsőbb zeneiskola növendéke

⊙ ném *Konservatorist* 'ua.', lásd KONZERVATÓRIUM

konzervatórium ⇨ *okt* felsőbb zeneiskola, zeneakadémia

⊙ ném *Konservatorium* ← ol *conservatorio* 'ua.', ered. 'gyermekmegőrző, lelencház' (Nápolyban a lelencházakban kezdtek tehetséges gyerekeket zenére oktatni) ← lat *conservator* 'megőrző, fenntartó', lásd KONZERVÁL

konziliárius ⇨ *orv* orvosszakértő, orvosi tanácsadó

⇨ † tanácsnok, tanácsos

⊙ lat *consiliarius* 'tanácsadó', lásd KONZÍLIUM

konzílium ⇨ *orv* orvosi tanácskozás egy adott kóreset megítéléséről

⇨ † tanács, tanácsülés

⊙ lat *consilium* 'tanácskozás' ← *consulere, consultum* 'tanácskozik', lásd KONZULTÁL

Lásd még CONSILIUM ABEUNDI

konzisztencia ⇨ *fiz* állag, alkat

⇨ *fiz* tömörség, sűrűség

⇨ *fil* következetesség, önellentmondástól való mentesség

⊙ tud lat *consistentia* 'helytállás, állag', lásd KONZISZTENS

konzisztens ⇨ erős, állandó

⇨ sűrű, tömött, tartalmas

⇨ egységes, következetes, önellentmondástól mentes

⊙ lat *consistens* 'helytálló' ← *consistere* 'áll valamiből, helytáll, fennáll': *con-* 'össze' | (*si*)*stere* 'felállít, megerősít' ← *stare* 'áll'

konzisztoriális ⇨ *vall* szentszéki

⇨ *vall* egyháztanácsi

⊙ lat *consistorialis* 'ua.', lásd KONZISZTÓRIUM

konzisztórium ⇨ *vall* a bíborosok tanácskozása a pápa elnökletével

⇨ *vall* egyháztanács

⇨ *vall* egyes evangélikus egyházak kormányzó szerve

⊙ újjk lat *consistorium* 'ua.', ered. 'gyülekezőhely' ← *consistere* 'áll vmiből, helytáll, fennáll', lásd KONZISZTENS

konzol ⇨ *ép* gyámkő, tartópillér

⇨ *ép* építmény tartószerkezetéből kinyúló kar

⇨ *bút* falnak támaszkodó (asztalka)

⇨ falra erősített tartóállvány

⊙ ném *Konsole* ← fr *console* 'ua.' ← késő lat *consolidus* 'szilárd, biztosan álló', lásd KONZOLIDÁL

konzorcium ⇨ *közg* bankok társulása nagyobb pénzügyi műveletrre

⇨ *ker* befektetési társaság

⇨ † közkereseti társaság

⊙ ném *Konsortium* 'ua.' ← lat *consortium* 'részesség vmiben' ← *consors, consortis* 'részes, társ, üzlettárs', tkp. 'azonos sorsúak egyike': *con-* 'együtt' | *sors* 'sors'

konzul ⇨ *tört* az ókori római köztársaság két legfőbb tisztviselőjének egyike

⇨ *dipl* konzulátus vezetője

⊙ lat *consul* 'ua.' ← *consulere* 'tanácskozik', lásd KONZÍLIUM

konzuláris ⇨ konzuli

⊙ lat *consularis* 'ua.', lásd KONZUL

konzulátus ⇨ *tört* a konzul hivatala, méltósága, működésének ideje az ókori Rómában

⇨ *dipl* érdekvédelemmel, gazdasági és útlevelügyekkel foglalkozó követségi ügyosztály vagy önálló külképviseleti hivatal

⊙ lat *consulatus* 'ua.', lásd KONZUL

konzulens vagy **konzultáns** ⇨ *jog, orv* tanácsadó, szakértő

⊙ ném *Konsulent* 'ua.', lásd KONZULTÁL

konzultáció ⇨ tanácskérés

⇨ orvosi vagy ügyvédi tanácsadás, véleményezés

⇨ szakértői tanácskozás

⊙ lat *consultatio* ‘ua.’, lásd KONZULTÁL

konzultál ⇨ tanácskozik

⇨ (ügyvédet, orvost) tanácsadásért fölkeres

⇨ *okt* (levelező felsőoktatás keretében) időnkénti anyagmegbeszélésen vesz részt

⊙ lat gyak *consultare, consultatum* ‘tanácskozik, tanácsot kér’ ← *consulere, consultum* ‘tanácskozik’: *con-* ‘együtt’ | (?) *sulere* ‘ül’ ← *solium* ‘szék, trón’

konzultáns lásd KONZULENS

konzultatív ⇨ tanácskozó, tanácsadó

⊙ ném *konsultatív* ‘ua.’, lásd KONZULTÁL

konzum † ⇨ fogyasztás

⇨ fogyasztási szövetkezet

⇨ üzemi bolt

⊙ ném *Konsum* ‘ua.’, lásd KONZUMÁL

konzumál ⇨ fogyaszt

⇨ használ, felhasznál

⊙ ném *konsumieren* ← lat *consumere* ‘használ, elfogyaszt’: *con-* ‘össze’ | *sumere* ‘vesz, fog, magához vesz’

konzumens ⇨ fogyasztó

⇨ *biol* energiaszükségletét más élőlények elfogyasztásával fedező élőlény

⊙ ném *konsument* ‘ua.’, lásd KONZUMÁL

konzumnö ⇨ vendégeket italfogyasztásra ösztönző női alkalmazott vendéglátó helyen

⊙ lásd KONZUM

konyak ⇨ kiváló francia borpárlat, †égettbor

⊙ a fr *Cognac* városról, melynek környékén készül

kooperáció ⇨ üzemek közti együttműködés

⇨ termelő közösség

⇨ közösségi munka

⊙ késő lat *cooperatio* ‘együttműködés’, lásd KOOPERÁL

kooperál ⇨ együttműködik, összedolgozik

⊙ lat *cooperari, cooperatus* ‘ua.’: *co(n)-* ‘össze, együtt’ | *operari* ‘dolgozik’ ← *opus, operis* ‘mű, munka’

♣ Hibás a *koperál* írás, kiejtés!

kooperatív ⇨ együttműködő

⇨ együttes, közösen végzett

⊙ ném *kooperatív* ‘ua.’, lásd KOOPERÁL

kooperatíva ⇨ szövetkezet

⊙ ném *Kooperative* ‘ua.’, lásd KOOPERATÍV

kooperátor ⇨ a vállalati együttműködés ügyeit intéző, szervező tisztviselő

⊙ ném *Kooperator* ‘ua.’, ered. ‘segédlelkész’, lásd KOOPERÁL

kooptáció ⇨ új tag felvétele választott szervbe vezetőségi döntéssel

⊙ lat *cooptatio* ‘beválasztás’, lásd KOOPTÁL

kooptál ⇨ (választott szervbe új tagként) beválaszt, befogad, bevon

⊙ lat *cooptare* ‘hozzáválaszt, kiegészít’: *co(n)-* ‘együtt’ | *optare* ‘kiszemel, kiválaszt’

Lásd még ADOPTÁL, OPCIO

koordináció ⇨ egymás mellé rendelés

⇨ egyeztetés

⇨ *nyelvt* mellérendelés

⊙ lat *coordinatio* ‘ua.’, lásd KOORDINÁL

koordinál ⇨ mellérendelő viszonyba állít

✧ összeegyeztet, elrendez, összehangol

✧ *mat* hozzárendel

◎ lat *coordinare, coordinatum* ‘mellérendel’: *co(n)-* ‘együvé’ | *ordinare* ‘rendel’ ← *ordo, ordinis* ‘rend’

♯ Hibás a *kordinál* írás, kiejtés!

Lásd még ORDINÁCIÓ

koordináta ✧ *geom* egy pontnak a síkban vagy térben elfoglalt helyzetét meghatározó szám (csoport)

◎ kk lat (*ziphra*) *coordinata* ‘hozzárendelt (szám)’, lásd KOORDINÁL

koordináta-geometria ✧ *tud* analitikus geometria

◎ lásd KOORDINÁTA, GEOMETRIA

koordinátor ✧ egyeztető, összehangoló személy

◎ újk lat *coordinator*, lásd KOORDINÁL

kopaiva ✧ *növ* dél-amerikai fából nyert gyanta, lakkok és illatszerek alapanyaga

◎ ang *copaiva* ← port *copaiba* ← tupi indián *cupaúba* ‘ua.’

kopál ✧ *növ* forróégyövi fából csapolható vagy bányászható, borostyánszínű gyanta, lakkok alapanyaga

◎ ang, sp *copal* ← nahautl indián *copalli* ‘ua.’

kopejka vagy **kopek** ✧ orosz aprópénz, a rubel századrésze

◎ or kics *kopejka* ‘ua.’ ← *kopej(nij)* ‘kopjás’ ← *kopje* ‘kopja’ (a 16–17. században a pénzdarabok hátán IV. Iván cár kopját tartó alakja volt látható)

koperta † ✧ levélboríték

◎ kk lat (*littera*) *coperta* ‘beborított (levél)’ ← lat *cooperire, coopertum* ‘befed’: *co(n)-* nyomósító | *operire* ‘eltakar’

kopf ✧ *nyomd* élőfej, állandó fejrész, rovatcím nyomtatványban

◎ ném *Kopf* ‘fej’ ← ófn *kopf* ‘ivókupa’ ← késő lat *cuppa* ‘ua.’ ← lat *cupa* ‘bödön’

kópia ✧ másolat

✧ utáncolat

◎ kk lat *copia* ‘hasonmás’ ← lat *copia* ‘bőség, készlet’

kopíroz ✧ másol

✧ utánoz, követ, majmol, koppint

◎ ném *kopieren* ← kk lat *copiare* ‘másol’, lásd KÓPIA

kopista † ✧ másoló, írnok

◎ ném *Kopist* ‘ua.’, lásd KOPÍROZ

kopolimer ✧ *kém* műanyag ötvözet, a kopolimerizáció terméke

◎ lásd KOPOLIMERIZÁCIÓ

kopolimerizáció ✧ *kém* két monomer alapanyagból kiinduló polimerizáció

◎ *co(n)-* ‘össze, együtt’ | lásd POLIMERIZÁCIÓ

kopra ✧ a kókuszdió megszáritott belső, olajos szövete

◎ ném *Kopra* ← port *copra* ← hindi *khopra* ‘ua.’

koprocesszor ✧ *számtech* társprocesszor, a számítógép alapprocesszorának működését gyorsító vagy szolgáltatásait bővítő egység

◎ ang *co-processor* ‘ua.’: lat *co(n)-* ‘össze, együtt’ | lásd PROCESSZOR

koprodukció ✧ *film* több ország filmgyárainak közös költséggel készített filmje

✧ *irod* több ország kiadóinak együttműködése egy könyv kiadására

◎ ang *coproduction* ‘ua.’: lat *co(n)-* ‘együtt’ | lásd PRODUKCIÓ

♯ Hibás a *kooprodukció* írás, kiejtés!

koprofág ✧ *biol* ürülékkel táplálkozó élőlény

✧ *orv* bélsárevés tünetét mutató elmebeteg

◎ ném *Koprofag* ‘ua.’, lásd KOPROFÁGIA

koprofágia ✧ *biol* (más) állatok ürülékével való táplálkozás az élővilágban

✧ *orv* bélsárevés mint egyes elmebetegségek tünete

⊙ tud lat *coprophagia* ‘ua.’: gör *koprosz* ‘trágya’ | *phagein* ‘eszik’

koprolit ⇨ ásv megkövesedett állati ürülék

⊙ ang *coprolite* ‘ua.’: gör *koprosz* ‘trágya’ | *lithosz* ‘kő’

koprológia ⇨ *orv* az orvostudománynak a széklet vizsgálatával foglalkozó ága

⊙ tud lat *coprologia* ‘ua.’: gör *koprosz* ‘trágya’ | lásd -LÓGIA

kopt ⇨ *vall* egyiptomi keresztény

⇨ *nyelvt* a kopt egyháznak az óegyiptomból származó szertartási nyelve

⊙ ném *Koptisch* ← ar *kibt* ‘ua.’ ← gör (*Ai*)*güpt(osz)* ‘Egyiptom’

kopula ⇨ kötélék

⇨ *zene* orgona kapcsolószerkezete

⇨ *nyelvt* az összetett állítmány igei eleme

⊙ lat kics *copula*, tkp. *coapula* ‘szíj, kötélék’: *co(n)*- ‘össze’ | *apere* ‘illeszt’

Lásd még ADAPTÁL

kopuláció ⇨ kapcsolódás

⇨ † *vall* esketés

⇨ *biol* párosodás, párzás

⇨ *biol* ivarsejtek magvainak egyesülése

⊙ lat *copulatio* ‘összekapcsolás’, lásd KOPULÁL

kopulál ⇨ összeköt, összekapcsol

⇨ † *vall* összeesköt

⇨ *biol* pázrik, párosodik, közösül

⊙ lat *copulare, copulatum* ‘összekapcsol’, lásd KOPULA

Lásd még KUPLÉ, KUPLERÁJ, KUPLUNG

kopulatív ⇨ kapcsoló, összekötő

⊙ ném *kopulatív* ‘ua.’, lásd KOPULÁL

korál ⇨ *zene* istentiszteleti népének a német protestáns egyházban

⊙ ném *Choral(gesang)* ‘kar(ének)’ ← lat (*cantus*) *choralis* ‘kórus(ének)’, lásd KÓRUS

korall ⇨ áll nagy telepekben élő tengeri virágállat, amely szilárd vázat választ ki

⇨ *div* ennek vázából készült, többnyire vörös ékkő

⊙ ném *Korallen* ← lat *corallum* ← gör *korallion* ‘ua.’ ← ?

Korán ⇨ *vall* a mohamedán vallás szent könyve (régén *Alkorán* alakban is)

⊙ ném *Koran* ← ar *kurán* ‘ua.’, tkp. ‘előadás, felolvasás’ ← *kara* ‘a ‘elszaval, előad’ (a régi *Alkorán* a határozott névelős arab *al-Kurán* alakból ered)

kord ⇨ *text* a vetülék irányában bordázott, kopásálló szövet

⊙ ang *cord* ‘ua.’, tkp. ‘zsinór’ ← ófr *corde* ‘ua.’, lásd KORDA

korda ⇨ *vall* kötélöv egyes szerzetesrendek rendi öltözetén

⊙ kk lat *corda* ‘bél, húr, kötél’ ← lat *chorda* ← gör *khordé* ‘bél, húr’

kordéra † ⇨ fejből, emlékezetből, betéve

⊙ lat *corde* ‘ua.’, tkp. ‘szívvel, ésszel’ ← *cor, cordis* ‘szív, lélek, értelem’ (ang *by heart, fit par coeur* ‘ua.’)

Lásd még KONKORDÁL

kordiális ⇨ szívélyes, barátságos, nyájas

⇨ bensőséges, meghitt

⊙ lat *cordialis* ‘szívélyes’ ← *cor, cordis* ‘szív’

Lásd még KONKORDÁL

kordialitás ⇨ szívélyesség

⇨ meghittség

⊙ lat *cordialitas* ‘ua.’, lásd KORDIÁLIS

kordierit ⇨ ásv magnézium és alumínium tartalmú kristályos ásvány

⊙ fr. *cordierite* ‘ua.’: P. *Cordier* francia geológus nevééről | -it (ásványra utaló toldalék)

kordon ⇨ terület elzárására kifeszített kötél

⇨ karhatalmi személyek sorfala ugyenezen célra

⊙ fr nygkz *cordon* ‘ua.’ ← *corde* ‘kötél, húr’, lásd KORDA

kordován ⇨ finoman kikészített juh- vagy kecskebőr, szattyánbőr

⊙ ol *cordovano* ‘córdobai’ ← *Córdoba* spanyol város nevéből (ahol a mór időkben ilyen bőrt készítettek)

koré ⇨ *műv* hosszú, redőzött khitonban ábrázolt lány szobra a korai görög művészetben

⊙ gör *koré* ‘lány, hajadon’

koreográfia ⇨ *szính* mozdulattervezés, táncterf, tánceállítás

⇨ *szính* balett táncmozdulatainak elrendezése és színrevitelének művészete

⊙ ném *Choreographie* ‘ua.’: gör *khoreiosz* ‘a táncra vonatkozó’ ← *khorosz* ‘tánc’ | lásd -GRÁFIA
Lásd még HÓRA

koreográfikus ⇨ a koreográfiával kapcsolatos, azon alapuló

⊙ ném *choreographisch* ‘ua.’, lásd KOREOGRAFIA

koreográfus ⇨ táncterfvező, koreográfiát készítő táncművész

⊙ ném *Choreograph* ‘ua.’, lásd KOREOGRAFIA

koreománia ⇨ *orv* táncdüh, kóros táncszenvedély

⊙ tud lat *choreomania* ‘ua.’: gör *khoreiosz* ‘a táncsal kapcsolatos’ ← *khorosz* ‘tánc’ | lásd MÁNIA

koriander ⇨ *növ* ernyős virágú, illatos délszaki növény

⇨ *konyha* ennek fűszerként használt magja

⊙ ném *Koriander* ← lat *coriandrum* ← gör *koriannon* ‘ua.’, tkp. ‘poloskaszagú’ ← *korisz* ‘poloska’

korifeus ⇨ vezető, hangadó személyiség

⇨ † karvezető

⊙ lat *coryphaeus* ← gör *korüphaiosz* ‘főnök, karvezető, pártvezér’ ← *korüphé* ‘csúcs, magaslat’

korinthoszi ⇨ *ép* akantuszlevelekkel gazdagon díszített fejű, karcsú (oszlop az ókori görög és római művészetben)

⇨ *műv* az ilyen oszlopokkal jellemezhető (ókori építészeti stílus)

⊙ a peloponnészoszi *Korinthosz* városról

kórista ⇨ *zene* énekkar tagja

⊙ ném *Chorist* ‘ua.’ ← *Chor* ‘kórus’, lásd KÓRUS

korium lásd CORIUM

korion ⇨ *anat* külső magzatburok

⊙ lat *chorion* ‘ua.’ ← gör *khorion* ‘tojás belső hártájája’

korion-epitelióma ⇨ *orv* rosszindulatú méhdaganat

⊙ tud lat *chorionepithelioma* ‘ua.’: lásd KORION, EPITHELIUM | -óma (daganatra utaló toldalék)

kormorán ⇨ *áll* kárókatona, halon élő vízimadár

⊙ fr *cormoran* ← ófr *cormareng* ‘ua.’, tkp. ‘tengeri holló’: *cor*, *corp*, *corb* ← lat *corvus* ‘holló’ | *mareng*, *maring* ← lat *marinus* ‘tengeri’ ← *mare*, *maris* ‘tenger’

Lásd még MARINÁD

kornea lásd CORNEA

korner ⇨ *sport* sarokrúgás, szögletkrúgás

⊙ ang *corner* ‘sarok’ ← ófr *corniere* ← késő lat *cornua* ‘szöglet’, tkp. ‘szarvak’ ← lat *cornu* ‘szarv, görbület’

kornéta † ⇨ *kat* lovassági lobogó

⊙ fr kics *cornette* ‘kettős csúcsú lobogó mint parancsnoki jelvény’ ← *corne* ‘szarv’ ← lat *cornu* ‘ua.’

kornétás † ⇨ *kat* zászlótartó

⇨ *kat* csapatkürtös, trombitás

⊙ magy, lásd KORNÉTA, KORNETT

kornett ⇨ *zene* postakürt

⇨ *zene* kürtszerű rézfúvós hangszer

⊙ ném *Kornett* ← fr *cornette* ← ol kics *cornetto* ‘ua.’ ← *cornu* ‘szarv, kürt’ ← lat *cornu* ‘szarv’

korográfia ⇨ *földr* országleírás, tájleírás

⊙ tud lat *chorographia* ‘ua.’: gör *khórosz* ‘hely, ország, vidék’ | lásd -GRÁFIA

korolla ⇨ növ párta

⊙ lat kics *corolla* ‘koszorúcska’ ← *corona* ‘koszorú, korona’

korollárium ⇨ *fil* egy bizonyított állítás következménye, folyománya

⇨ † *nyelvt* szófűzér

⊙ késő lat *corollarium* ‘ua.’, ered. ‘mellékjövedelem’, tkp. ‘sikeres színésznek koszorú helyett adott pénzbeli díj’, lásd KOROLLA

korológia ⇨ *biol* az egyes élőlények földrajzi elterjedésével foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *chorologia* ‘ua.’: gör *khórosz* ‘hely, ország, vidék’ | lásd -LÓGIA

koronária lásd CORONARIA

koronográf ⇨ *csill* távcsőre szerelhető műszer, amely a napkorona tanulmányozására alkalmas felvételeket készít

⊙ ang *coronograph* ‘ua.’: lat *corona* ‘korona, koszorú’ | lásd -GRÁF

kórosz lásd KUROSZ

korporáció ⇨ társulat, testület

⇨ *tört* hivatásrendi, szakmai szervezet (volt fasiszta államokban)

⇨ † céh

⊙ késő lat *corporatio* ‘testület’ ← *corpus, corporis* ‘test’

korporációs ⇨ testületi, egyleti

⇨ *tört* hivatásrendi

⊙ lásd KORPORÁCIÓ

korporálé lásd CORPORALE

korporális ⇨ testi, a testtel kapcsolatos

⇨ testületi

⊙ lat *corporalis* ‘ua.’ ← *corpus, corporis* ‘test’

korporatív ⇨ testületi, egyleti

⇨ hivatásrendi

⊙ ném *korporativ* ‘ua.’, lásd KORPORÁCIÓ

korporatizmus vagy **korporativizmus** ⇨ *pol* olyan rendszer, amelyben a hivatásrendek, a szakmai korporációk kisebb-nagyobb népképviselői szerepet kapnak

⊙ ném *Korporativismus* ‘ua.’, lásd KORPORATÍV

korpulencia ⇨ *orv* testesség, kövérség

⊙ lat *corpulentia* ‘ua.’, lásd KORPULENS

korpulens ⇨ testes, kövérkés, pocakos

⊙ ném *corpulent* ← késő lat *corpulentus* ‘ua.’ ← *corpus* ‘test’ (a ~ alak téves visszalatinosításból ered, a *patent* → *pátens* és hasonló szópárok hamis analógiájára, a latinban ugyanis nincs *corpulere* ige)

korpusz ⇨ *tud* egy kérdéskörre vonatkozó, a kutatás során feldolgozott adatok összessége

⇨ *műv* (feszületen) Jézus testének szoborszerű ábrázolása

⊙ lat *corpus* ‘test’

korpuszkula ⇨ *fiz* az anyag elemi részecskéi

⇨ *fiz* ezek egyike (proton, elektron stb.)

⊙ tud lat tbsz *corpuscula* ‘ua.’ ← kics *corpusculum* ‘testecske’ ← *corpus* ‘test’

korpuszukuláris ⇨ *fil* elemi részecskékből álló (sugárzás)

⊙ tud lat *corpuscularis* ‘ua.’, lásd KORPUSZKULA

korrázió ⇨ *geol* vízben sodort törmelék, szélhordta homok koptató hatása a földfelszínen

⊙ tud lat *corrasio* ‘ua.’ ← *corradere, corrasum*, tkp. *con-radere* ‘ledörzsöl: *con-* ‘össze’ | *radere, rasum* ‘dörzsöl’

Lásd még ABRÁZIÓ, RADÍR, TABULA RASA

korreferátum ⇨ *tud* kísérő vagy kiegészítő előadás tudományos tanácskozáson

⊙ ném *Korreferat* ‘ua.’: *con-* ‘együtt’ | lásd REFERÁTUM

korreferens ⇨ *tud* társelőadó

⊙ ném *Korreferent* ‘ua.’, lásd KORREFERÁTUM

korrekció ⇨ helyesbítés, helyreigazítás, kiigazítás

⊙ lat *correctio* ‘ua.’, lásd KORRIGÁL

korrekt ⇨ szabatos, helyes, pontos

⇨ becsületes, tisztességes, feddhetetlen, méltányos

⇨ törvényes, megengedett

⊙ ném *korrekt* ‘helyes’ ← lat *correctus* ‘helyesbített, helyes’, lásd KORRIGÁL

korrektívum ⇨ hiba kiküszöbölésére vagy megelőzésére alkalmas mozzanat, tényező

⊙ ném *Korrektiv* ‘ua.’, lásd KORRIGÁL

korrektor ⇨ *nyomd* szedéshibák kijavítását végző nyomdai vagy kiadói szakember

⊙ kk lat *corrector* ‘javító’, lásd KORRIGÁL

korrektúra ⇨ *nyomd* kefélenyomat, levonat

⇨ szedésjavítás

⇨ † javítás, helyesbítés, helyreigazítás

⊙ ném *Korrektur* ‘ua.’, lásd KORREKTOR

korreláció ⇨ összefüggés, kölcsönös függés, kölcsönviszony

⇨ *mat* két valószínűségi változó közötti, nem függvényjellegű kapcsolat

⊙ lat *correlatio*, tkp. *con-relatio* ‘ua.’: *con-* ‘együtt’ | *relatio* ‘jelentéstétel, megfelelés, viszony’, lásd RELÁCIÓ

korrelatív ⇨ kölcsönviszonyban álló, kölcsönösen megfelelő

⇨ egymással összefüggő

⊙ ném, ‘ua.’, lásd KORRELÁCIÓ

korrepetál ⇨ *okt* tananyagot ismételtet, gyakoroltat

⇨ *zene* (énekest) szerepére felkészít, betanít

⊙ ném *korrepetieren* ‘ua.’ ← újk lat *correpetere*, *correpetitum*, tkp. *con-repetere* ‘együtt ismétél’: *con-* ‘együtt, össze’ | lásd REPETÁL

korrepetíció ⇨ *okt* magánoktatás, házitanítás

⇨ *zene* énekes felkészítése szerepére

⊙ ném *Korrepetition* ‘ua.’, lásd KORREPETÁL

korrepetitor ⇨ *okt* házitanító, magántanító

⇨ *zene* énekeseknek szerepüket betanító és őket zongorán kísérő zenész

⊙ ném *Korrepetitor* ‘ua.’, lásd KORREPETÁL

korrespondeál ⇨ megfelel, egyezik (valamivel)

⇨ összeköttetésben áll, kapcsolatban áll (valakivel)

⇨ † levelez

⊙ ném *korrespondieren* ← fr *correspondre* ‘ua.’ ← kk lat *correspondere*, tkp. *con-respondere* ‘üzleti kapcsolatban áll’: *con-* ‘össze, együtt’ | *respondere* ‘felel’, lásd RESZPONZÁBILIS

korrespondencia ⇨ kölcsönviszony, kölcsönös megfelelés

⇨ összeköttetés, kapcsolat

⇨ † levelezés, levélváltás

⊙ ném *Korrespondenz* ‘ua.’, lásd KORRESPONDEÁL

korrespondens ⇨ összeköttetésben álló, kapcsolatban álló

⇨ † levelező, tudósító

⊙ ném *Korrespondent* ‘ua.’, lásd KORRESPONDEÁL

korridor ⇨ folyosó, átjáró

⇨ *földr* valamely országot a tengerrel vagy külső területtel összekötő, idegen országon áthaladó területsáv

⊙ ném *Korridor* ‘ua.’ ← fr *corridor* ← ol *corridoio* ‘ua.’ ← népi lat *curritorium* ‘futásra való hely’ ← lat *currere* ‘ua.’

Lásd még KURRENS

korrigál ⇨ javít, kijavít, helyesbít, helyreigazít

⇨ jóvátesz, orvosol

⊙ lat *corrigere, correctum* ‘kiegyenesít, helyreigazít’: *con-* ‘együtt, össze’ | *regere* ‘irányít, kormányoz’

Lásd még RÉGENS

korrodál ⇨ *kém* (nedvesség vagy vegyi hatás fémet) kimar, kikezdi, roncsol, tönkretesz

⊙ tud lat *corrodere, corrosum* ‘megrág’: *con-* ‘össze’ | *rodere* ‘rág’

Lásd még ERÓZIÓ, RODENTICID

korrózió ⇨ *kém* vegyi roncsolás fém felületen

⇨ *geol* kőzetek mállása vegyi hatásra

⊙ tud lat *corrosio* ‘ua.’, lásd KORRODÁL

korrozív ⇨ *kém* maró, roncsoló hatású (anyag)

⊙ ang *corrosive* ‘ua.’, lásd KORRODÁL

korrupt ⇨ megveszteget, lefizet, lekenyerez, megken

⇨ megront, lezülleszt

⊙ lat *corrumpere, corruptus* ‘megront, megveszteget’: *con-* ‘össze’ | *rumpere* ‘tör, repeszt’

Lásd még ERUPCIÓ, RUPTÚRA

korruptió ⇨ megvesztegetés, megvesztegethetőség

⇨ közéleti züllöttség

⊙ lat *corruptio* ‘ua.’, lásd KORRUMPÁL

korrupt ⇨ megvesztegethető, megvásárolható, lefizethető

⇨ romlott, züllött, becsstelen

⊙ ném *korrupt* ‘ua.’ ← lat *corruptus* ‘megrontott’, lásd KORRUMPÁL

kortes ⇨ *pol* megbízójának képviselővé választásáért ügyködő, neki szavazókat toborzó személy

⇨ † választó

⊙ sp *Cortes* ‘törvényhozó testület, rendek, népképviselő’ ← *corte* ‘udvar, törvényszék’ ← népi lat *cors, cortis* ← lat *cohors* ‘udvar, majorság, zászlóalj’ (a ~ magyar jelentése a reformkorban alakult ki a 19. század eleji spanyol forradalmak szabadelvű eszméinek hatására, az udvarhű nemesség gúnyos szóhasználatában)

Lásd még CORTÇGE, KORTINA, KURIZÁL, KURTIZÁN

korteskedik ⇨ *pol* megbízójának képviselővé választásáért ügyködik

⊙ lásd KORTES

kortikális ⇨ *anat* kérgi, agykérgi

⇨ *orv* a mellékvesekéreggel kapcsolatos

⊙ tud lat *corticalis* ‘ua.’ ← *cortex, corticis* ‘kéreg’

kortikoszteroid ⇨ *biokém* a mellékvesekéregben termelődő, hormonhatású szteroidok gyűjtőneve

⊙ lásd KORTIKÁLIS, SZTEROID

kortina ⇨ *szính* színpadi előfüggöny, kárpit

⊙ ol kics *cortina* ‘függöny’ ← *corte* ‘várudvar, a belső udvar válaszfala’ ← késő lat *cors, cortis* ‘udvar’ ← lat *cohors* ‘udvar, majorság, zászlóalj’

Lásd még CORTES

kortizon ⇨ *biol* a mellékvese kérgének egyik hormona

⇨ *biokém* ilyen hatású, szintetikus előállított reuma elleni gyógyszer

⊙ *Cortison* márkanév ← lat *cortex, corticis* ‘kéreg’

korund ⇨ *ásv* kristályos alumíniumoxid, egyes változatai (rubin, zafir) értékes drágakövek

⊙ ném *Korund* ← lat *corundum* ← szansz *kuruvinda* ‘rubin’

kórus ⇨ *zene* kar, énekkar

⇨ tánckar, szavalókar

⇨ *ép* templomi karzat

⊙ lat *chorus* ‘kar, csapat’ ← gör *khorosz* ‘tánc, ókori drámai mű ének- és tánckara’

korvett ⇨ *haj* gyorsjáratú vitorlás hadihajó

⇨ *haj* kisebb cirkáló

⊙ fr *corvette* ‘ua.’ ← kholl *korver* ‘üldözőhajó’ ← *korf* ‘kosár’

korvina ⇨ *könyvt* a Mátyás király könyvtárából származó értékes kéziratos könyvek valamelyike

⊙ hazai lat *corvina* ← (*Bibliotheca*) *Corvin(ian)a* ‘corvinusi (könyvtár)’ ← *Corvinus* ‘Hollós’ (a Hunyadi család címerállatáról) ← lat *corvus* ‘holló’

korzó ⇨ sétány, széles városi sétaút

⊙ ol *corso* ‘széles városi kocsiút, sétány’, ered. ‘futás, felvonulás’ ← lat *cursus* ‘futás, verseny, pálya’ ← *currere* ‘fut’

Lásd még KURRENS

kóser ⇨ *vall* a vallásos zsidóság étkezési előírásainak megfelelő

⇨ *átv* tiszta, helyes, gyanún felül álló

⇨ *biz* elsőrangú, kiváló

⊙ jidd *koscher* ‘ua.’ ← héb *kásér* ‘(rituálisan) tiszta’

kossava ⇨ *met* az Al-Duna vidékén gyakori viharos délkeleti szél

⊙ szerb-horvát, ‘ua.’

kóstál ⇨ kerül (valamennyibe)

⊙ ol *costare* ‘ua.’ ← lat *constare*, lásd KOSZT

koszekáns ⇨ *mat* derékszögű háromszögben az átfogó és a szöggel szembeni befogó aránya

⊙ ném *Kosekans* ‘ua.’ ← tud lat *co(mplementi) secans* ‘a kiegészítő szög szekánsa’, lásd SZEKÁNS

koszinusz ⇨ *mat* derékszögű háromszögben a szög melletti befogó és az átfogó aránya

⊙ ném *Kosinus* ‘ua.’ ← tud lat *co(mplementi) sinus* ‘a kiegészítő szög szinusza’, lásd SZINUSZ

koszperd † ⇨ derékon viselt rövid kard vagy tör mint díszöltözet darabja

⊙ (?) kfn *kampsvert* ‘harci kard’: ném *Kampf* ‘harc’ | *Schwert* ‘kard’

koszt ⇨ étel-ital, ellátás, étkezés

⊙ ném *Kost* ‘ua.’, ered. ‘az ellátás költsége’ ← kk lat *costa* ‘költség’ ← lat *constare* ‘fennáll, megegyezik, kerül vmibe’: *con-* ‘össze, együtt’ | *stare* ‘áll’

Lásd még KONSTATÁL, KÓSTÁL

kosztális ⇨ *anat* bordához tartozó

⊙ tud lat *costalis* ‘ua.’ ← *costa* ‘borda, oldal’

Lásd még KOTLETT

kosztüm ⇨ öltözet, öltözék

⇨ *div* női ruhaegyüttes azonos anyagú szoknyából és kabátkából

⇨ jelmez

⊙ ném *Kostüm* ← fr *costume* ‘ua.’ ← késő lat **consuetumen* ← lat *consuetudo, consuetudinis* ‘szokás, életmód’ ← *consuescere, consuetus* ‘megszokik’: *con-* ‘meg’ | *suere* ‘szokott’

Lásd még COSTUMBRISMO, CUSTOMIZE, COUTUME

kotangens ⇨ *mat* derékszögű háromszögben a szög melletti befogó és a szöggel szembeni befogó aránya

⊙ ném *Kotangens* ← tud lat *co(mplementi) tangens* ‘a kiegészítő szög tangense’, lásd TANGENS

kóter ⇨ fogda, dutyi

⊙ baj-oszt *kotter* ‘ketrec’ ← ném *Kotter* ‘viskó’ ← alném *Kote* ‘ua.’

kotéria ⇨ érdekcsoport, érdekszövetség, klikk

⊙ ném *Koterie* ← fr *coterie* ‘ua.’ ← *cote* ‘hozzájárulás, tagdíj’ ← lat *quota*, lásd KVÓTA

kotíroz ⇨ *közg* tőzsdére bevezet (értékpapírt)

⊙ ném *kotieren* ‘ua.’ ← fr *cote* ‘tételszám jegyzékben, leltárban’ ← lat *quota*, lásd KVÓTA

kotlett ⇨ *konyha* sült bordaszelet, karajszelet

⊙ fr kics *côtelette* ‘bordaszelet’ ← *côte* ‘oldal, borda’ ← lat *costa* ‘borda’

koton ⇨ *biz* férfi gumióvszer

⊙ baj-oszt *koton* ← ném *Kondom* ‘ua.’, lásd ott

kotta ⇨ *zene* hangjegy

⇨ *zene* hangjegyekkel leírt zenemű

⇨ *zene* ilyeneket tartalmazó füzet

⊙ lat *quota* ‘hányad’, lásd KVÓTA

koturnus ⇨ *tört* a tragikus szerepekben játszó ókori színészek erősen magasított talpú cipője

⇨ *átv* hamis emelkedettség, dagály

⊙ lat *cothurnus* ← gör *kothornosz* ‘ua.’

kovalens ⇨ kém elektronmegosztás révén létrejött (kémiai kötés)

⊙ ang *covalent* ‘ua.’: lat *co(n)*- ‘együtt’ | *valere* ‘ér vmit’

Lásd még VALUTA

kovariancia ⇨ *fiz* annak elve, hogy a természeti törvények minden vonatkoztatási rendszerben azonosan hatnak

⊙ ang *co-variance* ‘ua.’, lásd KOVARIÁNS

kovariáns ⇨ *mat* az átalakítások során azonosan változó (mennyiség)

⊙ ang *co-variant* ‘ua.’: lat *co(n)*- ‘együtt’ | lásd VARIÁNS

kóved ⇨ *biz* tisztelgés, tiszteletadás

⊙ jidd *koved* ← héb *kavod* ‘tisztelet’

kozák ⇨ *népr* zömében tatár eredetű ukrainai népcsoport, amely a cári időkben kiváltságokat élvezett lovaskatonai szolgálataiért

⊙ ukrán, or *kozak* ← tör *kazak* ‘ua.’

Lásd még KAZAH

kozmata ⇨ *műv* köntarziát és márványozszoikat alkalmazó (díszítő stílus a középkori Rómában)

⊙ kk lat *Cosmata* ‘ua.’ ← a *Cosmas* művészcsaládról, amely a stílust meghonosította ← gör *Koszmász*, *Koszmatosz*, népszerű keleti keresztény vértanú szent neve

kozmetika ⇨ szépségápolás, bőrápolás, arcápolás

⇨ szépítgetés, csinosítás

⊙ ném *Kosmetik* ‘ua.’ ← gör *koszmétiké* (*tekhné*) ‘a csinosítás művészete’, lásd KOZMETIKUS

kozmetikáz ⇨ kikészít

⇨ *átv* javítgat, szépít, szépítget, (hibákat) palástol

⊙ lásd KOZMETIKA

kozmetikum ⇨ szépítőszert, illatszer

⊙ ném *Kosmetikum* ← újkk lat *cosmeticum* ‘ua.’, lásd KOZMETIKUS

kozmetikus ⇨ (fn) szépségápolással hivatásszerűen foglalkozó személy

⇨ (mn) kozmetikai

⊙ ném *Kosmetiker*, *kosmetisch* ‘ua.’ ← gör *koszmétikosz* ‘csinosító, szépítő’ ← *koszmeó* ‘elrendez, rendben tart, ékesít’

kozmetológia ⇨ *orv* orvosi kozmetika, egészségügyi bőrápolás

⊙ tud lat *cosmetologia* ‘ua.’, lásd KOZMETIKUS, -LÓGIA

kozmius ⇨ a világmindenségre vagy annak jelentős részére kiható

⇨ *fiz*, *csill* a világűrrel kapcsolatos (sugárzás, sebesség stb.)

⇨ az űrrepüléssel, űrkutatással kapcsolatos

⊙ ang *cosmic* ← tud lat *cosmicus* ‘ua.’ ← gör *koszmikosz* ‘a mindenségre vonatkozó’, lásd KOZMOSZ

kozmo- (tudományos szóösszetételek előtagjaként) ⇨ a világegyetemre, a mindenségre vonatkozó, azzal kapcsolatos

⇨ *fiz* a világűrrel kapcsolatos

⇨ az űrkutatással, űrrepüléssel kapcsolatos

⊙ gör *koszmosz* ‘elrendezés, világrend, mindenség’ ← *koszmeó* ‘elrendez, igazgat’

kozmbiológia ⇨ *csill* az élet más bolygókon való kialakulásának lehetőségét és feltételeit kutató tudományág

⇨ *biol* az élőlényeket érő kozmius hatásokkal foglalkozó tudományág

⊙ lásd KOZMO-, BIOLÓGIA

kozmodrom ⇨ űrrepülőter

⊙ or, ‘ua.’ (a *hippodrom* mintájára), lásd KOZMOSZ

kozmozgón ⇨ kozmius eredetű, a kozmoszból érkező hatásoknak tulajdonítható

⊙ lásd KOZMO-, -GÉN

kozmozgónia ⇨ a világ, a mindenség keletkezése

⇨ *mit* ennek meseszerű előadása különféle mítoszokban

⇨ *tud* az égitestek keletkezésével foglalkozó tudományág

⊙ ném *Kosmogonie* ‘ua.’: lásd KOZMO- | gör *goné* ‘származás, eredet’ ← *gennaó* ‘szül, létrehoz’

kozmozgonikus ⇨ a mindenség keletkezésével kapcsolatos

⇨ *mit* a mindenség keletkezését mitikusan magyarázó (történet)

⊙ ném *kosmogonisch* ‘ua.’, lásd KOZMOGÓNIA

kozmozográfia ⇨ *földr* az ismert világ földrajzi leírása (régebben)

⇨ *tud* a világmindenség leírása történeti és természettudományi szemszögből

⊙ lásd KOZMO-, -GRÁFIA

kozmozográfus ⇨ *földr* kozmozográfiai mű szerzője

⊙ ném *Kosmograph* ‘ua.’, lásd KOZMOGRÁFIA

kozmozkémia ⇨ *kém* a világegyetem kémiai jelenségeit kutató tudományág

⊙ lásd KOZMO-, KÉMIA

kozmozológia ⇨ *tud* a világmindenséggel mint egységes egészszel foglalkozó tudomány

⊙ ném *Kosmologie* ‘ua.’: lásd KOZMO-, -LÓGIA

kozmozologikus ⇨ *tud* a kozmozológiához kapcsolódó, azon alapuló

⊙ ném *koszmologisch* ‘ua.’, lásd KOZMOLOGIA

kozmozológus ⇨ *tud* a kozmozológia szakembere

⊙ magy, lásd KOZMOLOGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szó párok mintájára)

kozmozonauta ⇨ űrhajós

⊙ ang *cosmonaut* ‘ua.’: lásd KOZMO- | gör *nautész* ‘hajós’ ← *nausz* ‘hajó’

kozmozonautika ⇨ űrhajózás, űrutazás

⊙ ang *cosmonautics* ‘ua.’: lásd KOZMO- | gör *nautikosz* ‘hajózási’ ← *nautész* ‘hajós’ ← *naosz* ‘hajó’

kozmozopolita ⇨ világpolgár

⊙ újjk lat *cosmopolita* ‘ua.’ ← gör *kozmozopolitész* ‘világpolgár’: lásd KOZMO- | *politész* ‘állampolgár’
← *polisz* ‘város, állam’

kozmozopolitizmus ⇨ világpolgárság, a nemzeti előítéletek elutasítása

⇨ *pej* a nemzeti értékek iránti közömbösség

⊙ ang *cosmopolitism* ‘ua.’, lásd KOZMOPOLITA

kozmozoráma ⇨ *műv* a világ legszebb tájairól és műemlékeiről készült képek gyűjteménye, kiállítása

⊙ ang *cosmorama* ‘ua.’, lásd KOZMO- (a *panoráma* mintájára)

kozmozosz ⇨ földkerekség

⇨ világegyetem, világmindenség

⇨ világűr

⊙ gör *kozmozosz* ‘elrendezés, világrend, mindenség’ ← *kozmezó* ‘elrendez, igazgat’

kozmozotron ⇨ *fiz* nagy energiájú protongyorsító berendezés

⊙ ang *cosmotron* ‘ua.’, lásd KOZMO-, (CIKLO)TRON

kozmozovízió ⇨ *inf* televíziós közvetítés a világűrből, műholdról

⊙ ang *cosmovation* ‘ua.’, lásd KOZMO(SZ, TELE)VÍZIÓ

közmozomöddinger ⇨ *rég* dániai konyhahulladék-halmok, az átmeneti kőkor vízparti települései helyén fennmaradt hulladékhalomok, a régészet értékes lelőhelyei

⊙ dán tbsz *křkkenmřddinger* ‘ua.’: *křkke* ‘konyha’ | *mřdding* ‘hulladék’ ← *mřdde* ‘eldob’

kőr ⇨ *ját* szín a francia kártyában, piros szív

⊙ fr *coeur* ‘szív’ ← lat *cor* ‘ua.’

Lásd még KONKORDÁL

krach ⇨ csőd, bukás, összeomlás

⇨ baj, csapás, kellemetlenség

⇨ robbanás, robaj

⊙ ném *Krach* ‘ua.’

kraftausdruck [kraftausdruk] † ⇨ vaskos kifejezés, trágárság

⊙ ném, ‘ua.’: *Kraft* ‘erő’ | *Ausdruck* ‘kifejezés’: *aus* ‘ki’ | *drücken* ‘nyom’

krágli † ⇨ gallér

⊙ baj-oszt kics *kragel* ← ném *Kragen* ‘gallér’

krájzleráj † ⇨ szatócsbolt, vegyeskereskedés

⊙ ausztrál német *Greisslerei* ‘ua.’, lásd KRÁJZLEROS

krájzleros † ⇨ szatócs, vegyeskereskedő

⊙ német *Greissler* ← ‘szatócs’ ← *Greiss* ‘termény, élelmiszer’

krakéler ⇨ kötekedő alak, garázda

⊙ német *Krakeeler* ‘ua.’ ← *Krakeel* ‘lármás veszekedés, kötekedés’ ← (?) ol *gargagliata* ‘láрма, kavardás’

krakkol ⇨ *kém, műsz* hóbontást végez, kőolaj hevítésével hosszabb szénláncú szénhidrogénekből rövidebb szénláncúakat állít elő

⊙ ang *crack* ‘tördel, feldarabol’

krakkolás ⇨ hóbontás, lásd KRAKKOL

krakoviak ⇨ *zene* kétnegyedes ütemű lengyel népi tánc

⇨ *zene* ennek zenéje

⊙ lengy *krakowiak* ‘krakkói tánc’ ← *Kraków* ‘Krakkó’

král ⇨ *népr* kör alakú, tüskés sövényvel körülvett dél-afrikai bennszülött település

⊙ afrikaans *kraal* ‘ua.’ ← port *curral* ‘karám’ ← népi lat *currale* ‘állatfuttató’ ← *currere* ‘fut’
Lásd még KURRENS

krampács ⇨ vasúti pályamunkások aláverő csákánya

⊙ szlk *krampáč* ‘ua.’ ← német *Krampe* ‘csákány’

krampampuli † ⇨ *konyha* cukros, fűszeres rumból készült, felszolgáláskor meggyújtott szeszes ital

⊙ német *Krambambuli* ‘ua.’: *Kram(met)* ‘borovicska’ | argó *Bembel* ‘pia’

krampusz ⇨ a Mikulást kísérő, virgáccsal járó ördögfigura

⇨ ilyennek öltözött személy

⊙ baj-oszt *Krampus* ‘ua.’ ← ?

krán ⇨ *műsz* daru, emelődaru

⊙ német *Kran* ‘ua.’ ← kfn *Krane* (mai német *Kranich*) ‘darumadár’

kraniális ⇨ *anat* a koponyához tartozó

⊙ tud lat *cranialis* ‘ua.’ ← *cranium* ← gör *kranion* ‘koponya’ ← *kara* ‘fej’

kranio- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a koponyával kapcsolatos

⊙ lat *cranium* ← gör *kranion* ‘koponya’ ← *kara* ‘fej’

kraniofaciális ⇨ *orv* a koponya hosszúsági és szélességi arányait kifejező (mértékszám)

⊙ tud lat *kraniofaciális* ‘ua.’: lásd KRANIO- | lat *facialis* ‘az arccal kapcsolatos’ ← *facies* ‘arc’

kraniológia ⇨ *orv* koponyatan

⊙ tud lat *craniologia* ‘ua.’, lásd KRANIO-, -LÓGIA

kraniológus ⇨ *orv* a koponyatan szakembere

⊙ magy, lásd KRANIOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

kraniometria ⇨ *orv* a koponya mérésének, méretarányai megállapításának tudománya

⊙ tud lat *craniometria* ‘ua.’: lásd KRANIO- | gör *metreó* ‘mér’

kraniopunktúra ⇨ *orv* a koponya meglékelése, agycsapolás

⊙ tud lat *craniopunctura* ‘ua.’: lásd KRANIO- | lat *punctura* ‘szúrás’ ← *pungere, punctum* ‘szúr’

kranoszkópia ⇨ *orv* a koponya alakjának leírása

⊙ tud lat *cranoscopia* ‘ua.’: lásd KRANIO- | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

krapula † ⇨ másnaposság

⊙ lat *crapula* ‘részség, mámor’

kratér ⇨ borvegyítő edény az ókori görögöknél

⊙ gör, ‘ua.’ ← *kerannümi* ‘kever’

kráter ⇨ *geol* tölsér vagy katlan alakú nyílás, üreg tűzhányó csúcsán

⇨ *átv* bombatölsér

⊙ lat *crater* ‘ua.’, ered. ‘borvegyítő edény’ ← gör *kratér* ‘ua.’, lásd ott

kravál vagy **kravall** † ⇨ zendülés

⇨ csődület, botrányos helyzet

⇨ veszekedés, patália

⊙ német *Krawall* ← bajor *grebell* ‘ua.’ ← lat *rebellio*, lásd REBELLIO

kravátli † ⇨ nyakkendő, nyakkravaló

⊙ baj-oszt kics *kravatl* ← ném *Krawatte* ← régi fr *cravate* ‘ua.’, tkp. *Croate* ‘horvát’ ← horvát *hrvat(ski)* ‘ua.’ (17. századi, főleg horvátokból toborzott francia lovasezredek katonáinak jellegzetes nyakkravalójáról)

kreáció ⇨ alkotás, mű

⇨ *div* neves szalonban készült ruhaterv

⇨ † *szính* színészi alakítás

⊙ lat *creatio, creationis* ‘ua.’, lásd KREÁL

kreacionizmus ⇨ *vall* keresztény hittudományi nézet, amely szerint Isten minden ember lelkét külön megteremti a fogantatás pillanatában

⊙ tud lat *creationismus* ‘ua.’, lásd KREÁCIÓ, -IZMUS

kreál ⇨ teremt, létesít, létrehoz, megvalósít

⇨ † *vall* (bíborost a pápa) beiktat

⇨ *div* megtervez (ruhát)

⊙ lat *create, creatum* ‘teremt, alkot’

Lásd még KREÁCIÓ, KREATÍV, KREATÚRA, KREOL

kreatin ⇨ *biol* a gerincesek harántcsíkolat izomzatában előforduló aminosav-származék, melynek koncentrációja megnő tartós izommunka esetén

⊙ ang *creatine* ‘ua.’: gör *kreasz, kreatosz* ‘hús’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

Lásd még PANCREAS, KREON, KREOZOT

kreatinémia ⇨ *orv* sok kreatin jelenléte a vérben

⊙ tud lat *creatinaemia* ‘ua.’: lásd KREATIN | gör *haima* ‘vér’

kreatinúria ⇨ *orv* kreatin ürítése a vizelettel

⊙ tud lat *creatinuria* ‘ua.’: lásd KREATIN | gör *uron* ‘vizelet’

kreatív ⇨ alkotó, teremtő, újat létrehozó

⊙ ang *creative* ‘ua.’, lásd KREÁL

kreativitás ⇨ teremtő képzet

⇨ alkotóerő, alkotóképesség, alkotókészség

⊙ ang *creativity* ‘ua.’, lásd KREATÍV

kreátor ⇨ teremtő, alkotó

⊙ lat *creator* ‘ua.’, lásd KREÁL

kreatúra † ⇨ teremtmény

⇨ *átv* pozíciójába érdemtelenül került személy, aki pártfogóját elvtelenül kiszolgálja

⊙ lat *creatura* ‘ua.’, lásd KREÁL

kredenc ⇨ pohárszék, tálaló

⇨ konyhaszékreny, ebédlőszékreny

⊙ auszt ném *Kredenz* ‘ua.’ ← ol *credenza* ‘hitel, bizalom, megbízhatóság’, utóbb ‘tálaló’ (amelyre nagyúri háznál az ételeket kitették kóstolás céljára, hogy ti. nincsenek-e megmérgezve), lásd KREDENCIÁLIS

kredenciális † ⇨ *ker* hitellel

⊙ kk lat (*littera*) *credentialis* ‘(hitelügyi) levél’ ← kk lat *credentia* ‘hitel(esség)’ ← *credens, credentis* ‘hívó, bizó’ ← *credere* ‘hisz’

kredit † ⇨ *ker* hitel

⊙ ném *Kredit* ← fr *crédit* ‘ua.’ ← lat *creditum* ‘kölcson, adósság’, tkp. ‘hit, hitel, bizalom’ ← *credere, creditum* ‘hisz’

Lásd még AKKREDITÁL, DISZKREDITÁL

kreditál ⇨ *ker* hitelez, kölcsönt ad

⊙ ném *kreditieren* ‘ua.’, lásd KREDIT

kreditíva † ⇨ megbízólevél, meghatalmazás

⊙ ném *Kreditiv* ‘ua.’, lásd KREDIT

kreditor ⇨ *ker* hitelező, kölcsönző

⊙ lat *creditor* ‘ua.’, lásd KREDIT

krédó ⇨ *vall* a Hiszekegy, hitvallás

⇨ *átv* vallott életelv

⊙ lat *Credo (in unum Deum)* ‘Hiszek (egy Istenben)’, a katolikus hitvallás kezdő szavai ← *credere* ‘hisz’

krejcli ⇨ *text* keresztöltés

⊙ hazai ném kics *kreuzl* ‘ua.’, tkp. ‘keresztcekske’ ← ném *Kreuz* ‘kereszt’ ← ófn *kruzi* ← lat *crux, crucis* ‘ua.’

Lásd még KRUCIÁLIS

krekk ⇨ *sport* élvonalbeli versenyző

⇨ nagymenő, befutott ember

⊙ ang szleng *crack* ‘menő’, ered. ‘durranás’

krém ⇨ *konyha* tejszínből vagy tejből ízesítővel készült kocsonyaszerű édesség

⇨ *kém* lány halmazállapotú iparcikk (kenőcs, pép)

⇨ *átv* színe-java (pl. társaságnak, társadalmi rétegnek, csoportnak)

⊙ fr *crème* ← ófr *cesme* ‘ua.’ ← lat *chrisma* ‘kenet’, lásd KRIZMA

kremaatórium ⇨ halotthamvasztó

⊙ ném *Krematorium* ‘ua.’ ← lat *cremare, crematum* ‘eléget, elhamvaszt’ (a *dormitórium, szanatórium* és hasonló szavak mintájára)

kreml ⇨ *tört* orosz városok erődített központja, belső vár, fellegvár

⇨ (tulajdonnévként) a moszkvai *Kreml*, az egykori szovjet kommunista állami és pártvezetés székhelye, a rendszer jelképe

⊙ or, ← óor *kreml* ‘ua.’

kremlinológus ⇨ *pol* a volt Szovjetunióval és hatalmi rendszerével, aktuális hatalmi törekvéseivel foglalkozó politikai szakértő (a nyugati országokban, főleg az USA-ban)

⊙ ang *kremlinologist* ‘ua.’: *Kremlin* ‘Kreml’ | lásd -LÓGIA

krengol ⇨ *biz* bánt, izgat, nyugtalanít

⊙ ném *kränken* ‘ua.’, tkp. ‘betegít’ ← *krank* ‘beteg’

kreológia ⇨ *orv* az ásványvizek gyógyászati felhasználásával foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *crenologia* ‘ua.’: gör *kréné* ‘forrás’ | lásd -LÓGIA

kreoterápia ⇨ *orv* gyógykezelés ásványvízzel

⊙ tud tal *crenotherapia* ‘ua.’: gör *kréné* ‘forrás’ | lásd TERÁPIA

kreol ⇨ az egykori latin-amerikai gyarmatokon született fehér személy, az ilyenek leszármazottja

⇨ (Braziliában) néger rabszolgák leszármazottja

⇨ sárgásbarna (bőrszín)

⇨ *nyelvt* francia, spanyol vagy portugál alapú, a helyi nyelvek szókinccsével és formai elemeivel dúszult keveréknyelv egykori gyarmati területeken

⊙ ném *Kreole* ← fr *créole* ← brazíliai port *crioulo*, ered. kics *criadilho* ‘ua.’ ← *criado* ‘szolga, béres’ ← *criar* ‘teremt, nevel’ ← lat *creare* ‘teremt’

Lásd még KREÁL

Kreon *gyógysz* a hasnyálmirigy gyulladása elleni szer

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd (PAN)CRE(AS) | *-on* (vegyületre utaló toldalék)

kreozol ⇨ *kém* a bükkfakátrány egyik alkotórésze, toluolszármazék

⊙ ném *Kreosol* ‘ua.’: lásd KREOZ(OT) | *-ol* (ciklikus vegyületre utaló toldalék)

kreozot ⇨ *kém* fa impregnálására használt bükkfakátrány

⊙ ném *Kreosot* ← fr *créosote* ‘ua.’, tkp. ‘húsmentő’: gör *kreasz* ‘hús’ | *szótér* ‘megmentő, megőrző’ ← *szódzó* ‘megment, megőriz’ ← *szósz* ‘ép, biztos, biztonságos’ (a hústartósító füstölés hatóanyaga a bükkfa füstjében lévő ~)

krepedesin ⇨ *text* kreppes szövésű selyem

⊙ fr *crepe de Chine* ‘Kínából való krepp’, lásd KREPP

krepidóma ⇨ *ép* az antik monumentális építészetben magas, emberi láb számára nem járható három kváderlépcsőből álló alépitmény

⊙ gör *krépidóma* ‘ua.’ ← *krépisz, krépidosz* ‘katonacsizma, alap, támasz’

krépisz ⇨ *ölt* katonacsizma, fenn rövid csizmához, alul saruhoz hasonló ókori görög lábbeli
 ⊙ gör, 'ua.', lásd KREPIDÓMA

krepon ⇨ *text* fodros vagy hullámos felületű női ruhakelme egy sima és egy túlsodrott vetülékből
 ⊙ fr *crépon* 'ua.' ← *crepe*, lásd KREPP

krepp ⇨ *text* hullámos felületű nyersselyem vagy gyapotkelme
 ⊙ ném *Krepp* ← fr *crepe* 'ua.' ← lat *crispus* 'göndör'

kreppel ⇨ *text* fodorít, göndörít
 ⊙ ném *kreppen* 'ua.', lásd KREPP

kreppmaroken ⇨ *text* túlsodrott fonálból készült bordázott kelme
 ⊙ lásd KREPP, MAROKEN

kreppszatén ⇨ *text* atlaszkötéssel készült fényes színoldalú kelme
 ⊙ lásd KREPP, SZATÉN

kreppszorzsett ⇨ *text* ellentétes sodratú fonálból készült, igen könnyű fodros kelme
 ⊙ lásd KREPP, ZSORZSETT

kreszmológus ⇨ jóslatfejtő, jóslatértelmező
 ⊙ gör *khreszmologosz* 'ua.': *khreszmosz* 'jósdától kapott jövendölés' ← *khrao* 'jóslatot ad, jósol' | *logosz* 'beszéd' ← *lego* 'mond'

kresztomátia ⇨ *irod* szöveggyűjtemény
 ⊙ tud lat *chrestomathia* ← gör *khresztomatheia* 'hasznos ismereteket tartalmazó könyv': *khresztosz* 'hasznos' | *mathé* 'ismeret'

krétén ⇨ *orv* testileg és szellemileg visszamaradott személy
 ⇨ gyengeelméjű, fogyatékos, hülye
 ⊙ svájci fr *crétin* 'ua.', tkp. *chrétien* 'keresztény' (szánakozásból eredő szépitő elnevezés) ← lat *Christianus* ← gör *Khristianosz* 'krisztusi, Krisztushoz tartozó', lásd KRISZTOLÓGIA

krétikus ⇨ *irod* az antik időmértékes verselés ritkábban használt verslába, egy hosszú, egy rövid és egy hosszú szótagból áll
 ⊙ lat *creticus* ← gör *krétikosz* 'ua.', tkp. 'krétai' ← *Krété* 'Kréta szigete'

krétinizmus ⇨ *orv* pajzsmirigy-elégtelenség miatti testi és szellemi visszamaradottság
 ⊙ tud lat *cretinismus* 'ua.', lásd KRETÉN

kreton ⇨ *text* festett fonálból készült vékony, mintás pamutszövet
 ⊙ auszt ném *Kreton* ← fr *cretonne* 'ua.' ← *Creton*, szövőiparáról híres normandiai város

kreuzgang [krajcngang] ⇨ *ép* kerengő, kolostor négyszögletes belső udvarát keretező árkádos folyosó
 ⊙ ném *Kreuzgang* 'ua.': *Kreuz* 'kereszt' | *Gang* 'menet, folyosó'

krianesztézia ⇨ *orv* a hidegérzékeltetés hiánya
 ⊙ tud lat *cryanaesthesia* 'ua.': gör *krüosz* 'fagy' | lásd ANESZTÉZIA

krída † ⇨ *ker* hamis bukás, csalárd csőd
 ⊙ auszt ném *Krida* 'ua.' ← kk lat *crida* 'egybehívás, összehívás' ← ?

krigli ⇨ félliteres söröskorsó
 ⊙ hazai ném nyj *kriegl* ← auszt ném kics *Krúgel* ← ném *Krug* 'korsó'

krikett ⇨ *sport* ütökkel játszott angol csapatos labdajáték
 ⊙ ang *cricket* ← régi fr kics *criquet* 'egy golyójáték ütője' ← kholl *crick* 'mankó'

krikszkraksz ⇨ ákombákom, macskakaparás
 ⊙ ném *Kribskrabs* 'összevisszaság, zagyva beszéd': alném *kribben* 'firkál' | *krabben* 'karcol'

krill ⇨ *áll* apró északi-tengeri világító rák
 ⊙ norv, 'ua.'

krimi ⇨ *irod* bűnügyi történet (könyvben, színpadon, filmben)
 ⊙ ném *Krimi(nalroman)* 'bűnügyi (regény)', lásd KRIMINÁLIS

kriminális ⇨ *jog* bűnügyi, büntetőjogi
 ⇨ *átv* csapnivaló, gyalázatos, bűnrossz
 ⊙ lat *criminalis* 'bűnesettel kapcsolatos' ← *crimen*, *criminis* 'vád, panasz, büntett' ← *cernere*, *cretum* 'szítal, elválaszt, eldönt'

Lásd még DISZKRÉT, DISZKRIMINÁL, SZEKRÉTUM

kriminalista ⇨ *jog* bűnügyi szakértő, büntetőjogász

⊙ ang *criminalist* 'ua.', lásd KRIMINÁLIS

kriminalisztika ⇨ *jog* bűnügyi nyomozástan

⊙ ném *Kriminalistik* 'ua.' lásd KRIMINÁLIS

kriminalitás ⇨ *jog* a bűnözés mint társadalmi jelenség

⇨ *tud* a bűnelkövetés mértéke vagy aránya hely, idő és társadalmi rétegek szerint

⊙ ang *criminality* 'ua.', lásd KRIMINÁLIS

kriminalizál ⇨ *jog* valamely vétséget (pl. kábítószer használatát vagy birtoklását) törvényi úton büntettnek minősít

⇨ *sajtó* egyesek bűnözővé válása irányában hat (pl. kisebb vétségért elítélnél a börtönkönyezet)

⊙ ang *criminalise* 'ua.' ← *criminal*, lásd KRIMINÁLIS

kriminálprofilaxis ⇨ *jog* bűnmegelőzés

⊙ lásd KRIMINÁLIS, PROFILAXIS

kriminálpszichológia ⇨ *lél* bűnügyi lélektan

⊙ lásd KRIMINÁLIS, PSZICHOLÓGIA

kriminológia ⇨ *jog* a bűnügyek elmélete, a bűnözés okaival és a bűnöldözéssel foglalkozó tudományág

⊙ ang *criminology* 'ua.': lásd KRIMINÁLIS, -LÓGIA

kriminológus ⇨ *jog* a bűnügytan szakértője

⊙ magy, lásd KRIMINOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

krinolin¹ ⇨ *div* széles abroncsszoknya

⊙ fr *crinoline* 'lőszőrrel merevített lenvászon', majd 'ilyenből készült szoknya': *crin* 'lőszőr' ← lat *crinis* 'szőr' | fr *lin* ← lat *linum* 'len'

krinolin² ⇨ *élelm* virsliszzerű, de annál vastagabb felvágottféle

⊙ hazai ném *Krinolin(wurst)* 'krinolin(virslis)' (a név talán a vaskosságra utal)

krioanesztézia ⇨ *orv* fagyasztásos érzéstelenítés

⊙ tud lat *cryoanaesthesia* 'ua.': gör *krüosz* 'fagy' | lásd ANESZTÉZIA

kriobiológia ⇨ *biol* az életfolyamatoknak a fagypon alatti változásaival foglalkozó tudományág

⊙ gör *krüosz* 'fagy' | lásd BIOLÓGIA

kriogén ⇨ *műsz* igen alacsony hőmérséklet létrehozására alkalmas

⇨ *űrk* mindkét komponensében erősen lehűtött, folyékony gázból álló (rakétahajtóanyag)

⊙ gör *krüosz* 'fagy' | lásd -GÉN

kriglobulin ⇨ *biol* globulin, amely alacsony hőmérsékleten válik ki a sérumból

⊙ gör *krüosz* 'fagy' | lásd GLOBULIN

kriokémia ⇨ *kém* a –185 fok alá lehűtött anyagok vegyi viselkedését kutató tudományág

⊙ gör *krüosz* 'fagy' | lásd KÉMIA

kriolit ⇨ *ásv* jégkő, szintelen kristályokat alkotó nátrium-alumínium-fluorid, amely már egy gyertya lángjától is elolvad

⊙ ném *Kryolith* 'ua.': gör *krüosz* 'fagy' | *lithosz* 'kő'

Lásd még KRISZTALLIT

krioprotektív ⇨ *biokém* az élő szervezet sejtjeit a fagyástól védő (vegyi anyagok)

⊙ gör *krüosz* 'fagy' | tud lat *protectivus* 'védő', lásd PROTEKTOR

krioszkóp ⇨ *fiz* fagyáspontmérő berendezés

⊙ ang *cryoscope* 'ua.': gör *krüosz* 'fagy' | *szkopeó* 'néz, vizsgál'

krioszkópia ⇨ *fiz* a fagyáspont változásának mérésén alapuló módszer molsúly meghatározására

⊙ ang *cryoscopy* 'ua.', lásd KRIOSZKÓP

kriosztát ⇨ *fiz* alacsony hőmérsékletet huzamosan fenntartó edény vagy berendezés

⊙ ang *cryostat* 'ua.' ← gör *krüosz* 'fagy' (a *termosztát* mintájára)

kriotechnika ⇨ *műsz* a legmélyebb hőmérsékletek előállításának technikája

⇨ *műsz* fagyasztástechnika, fagyasztásos eljárás

⊙ gör *krüosz* 'fagy' | lásd TECHNIKA

krioterápia ⇨ *orv* gyógyeljárás a beteg szövet fagyasztásával

⊙ tud lat *cryotherapy* ‘ua.’: gör *krüosz* ‘fagy’ | lásd TERÁPIA

kriotron ⇨ *számtech* számítógép folyékony héliummal hűtött szupravezető eleme

⊙ ang *cryotron* ‘ua.’: gör *krüosz* ‘fagy’ | lásd (CIKLO) TRON

kripli ⇨ *biz* nyomorék, sánta

⊙ ném *Krüppel* ‘ua.’

kripta ⇨ *ép* altemplom, sírkápolna

⇨ *ép* sírbolt, sírkamra

⊙ lat *crypta* ‘fedett folyosó, föld alatti boltozat’ ← gör nn *krüpté* ‘fedett boltozat’ ← *krüptosz* ‘fedett, rejtett’ ← *krüptó* ‘elrejt, betakar’

kripto- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) fedett, rejtett, titkos

⊙ gör *krüptosz* ‘fedett, rejtett’ ← *krüptó* ‘elrejt, betakar’

kriptofiton ⇨ *növ* olyan növény, amely föld alatti szervében (hagyma, gyökérgumó) gyűjt tápanyagot az átteleléshez, s ezen fejleszt rügyeket

⊙ tud lat *cryptophyton* ‘ua.’: lásd KRIPTO- | gör *phüton* ‘növény

kriptogám ⇨ *növ* virágtalan, spórákkal szaporodó

⊙ ném *kryptogame* ‘ua.’: lásd KRIPTO- | gör *gamosz* ‘házasság’

kriptogén ⇨ *tud* rejtett eredetű

⊙ ném *kryptogen* ‘ua.’, lásd KRIPTO-, -GÉN

kriptográfia ⇨ titkosírás, rejtjeles írás

⇨ titkosírások készítésének és megfejtésének módszertana

⊙ ném *Kryptographie* ‘ua.’, lásd KRIPTO-, -GRÁFIA

kriptográfus ⇨ a titkosírás szakértője, művelője

⊙ ném *Kriptograph* ‘ua.’, lásd KRIPTOGRÁFIA

kriptogramma ⇨ titkosírással készült szöveg

⊙ ném *Kryptogramm* ‘ua.’, lásd KRIPTO-, -GRAM(MA)

kriptokommunista ⇨ *pol* más szervezetekben vagy pártokban tevékenykedő, valódi nézeteit titkoló kommunista

⊙ lásd KRIPTO-, KOMMUNISTA

kriptológia ⇨ a rejtjelfejtés tudománya, titkosírások módszertana

⊙ ném *Kryptologie* ‘ua.’, lásd KRIPTO-, -LÓGIA

kripton ⇨ *kém* a nemesgázok közé tartozó elem, amelyet izzólámpák töltésére is használnak

⊙ ném *Krypton* ‘ua.’ ← gör *krüptosz* ‘rejtett’ (ez az elem sokáig „rejtőzködött”, csak későn sikerült felfedezni)

kriptonima ⇨ fedőnév, szerzői álnév

⊙ ang *cryptonym* ‘ua.’: lásd KRIPTO- | gör *onüma, onoma* ‘név’

kriptonímia ⇨ *irod* névrejtés, szerzői álnévhasználat, a valódi név elrejtése monogram, anagramma, palindrom vagy akrosztichon formájában

⊙ ang *cryptonymy* ‘ua.’, lásd KRIPTONIMA

kriptoportikusz ⇨ *ép* föld alatti boltozott galéria, ahová az ókori rómaiak húzódtak a hőség elől

⊙ lat *cryptoporticus* ‘ua.’, lásd KRIPTO-, PORTIKUSZ

kriptorchizmus ⇨ *orv* rejtettheréjűség, születési rendellenesség: a herék a hasüregben rejtve maradnak

⊙ tud lat *cryptorchismus* ‘ua.’: gör *krüptosz* ‘fedett, rejtett’ | *orkhosz* ‘here’ | lásd -IZMUS

kriptovulkanizmus ⇨ *geol* a föld mélyén lezajló vulkáni tevékenység, amely nem hat el a föld felszínéig

⊙ lásd KRIPTO-, VULKANIZMUS

kristallizáció ⇨ *ásv* kristályosodás, kristályképződés

⊙ ném *Kristallisation* ‘ua.’, lásd KRISTALLIZÁL

kristallizál ⇨ *kém* kikristályosít

⊙ ném *kristallisieren* ‘ua.’ ← fr *crystalliser* ‘kristályosít’ ← lat *crystallus* ← gör *krüsztallosz* ‘jég, hegyi kristály’ ← *krüosz* ‘fagy’ (a hegyikristályt az ókorban megkövesedett jégnek vélték)

krisz ⇨ hullámos pengéjű, fűrészkes élű maláj tőr

⊙ maláj *kris* ‘ua.’

kriszkindli ⇨ *biz* karácsonyi ajándék

⇨ † *vall* karácsony

⊙ ausztrál *Christkindl* ‘karácsonyi ajándék’, tkp. ‘a gyermek Krisztus’: *Christ(us)* ‘Krisztus’ | kics *Kindl* ← *Kind* ‘gyermek’

krisztallit ⇨ *geol* mikrokristályos anyag

⇨ *geol* igen apró kristály magmás kőzetben

⊙ ang *crystallite* ‘ua.’ ← lat *crystallum* ‘kristály’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

Lásd még KRIOLIT

krisztallogénia ⇨ *ásv* kristályképződés

⊙ tud lat *crystallogenia* ‘ua.’: gör *krüsztallosz* ‘jég, hegyi kristály’ | *gennaó* ‘nemz, létrehoz’

krisztallográfia ⇨ *ásv* a kristályok rendszertana

⊙ ang *crystallography* ‘ua.’: gör *krüsztallosz* ‘jég, hegyi kristály’ | lásd -GRÁFIA

krisztallográfus ⇨ a kristályrendszertan tudósa

⊙ magy, lásd KRISZTALLOGRÁFIA (a *geográfia*–*geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

krisztalloid ⇨ *kém* kristályos alakban előforduló növényi fehérje

⇨ *biol* a vérplazma és a vizelet kristályosítható vegyületeinek gyűjtőneve

⇨ † *kém* kristályosítható anyag

⊙ ang *crystalloid* ‘ua.’: gör *krüsztallosz* ‘jég, hegyi kristály’ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘hasonlóság, külalak, kép’

krisztalológia ⇨ *tud* ásványtan

⊙ ang *crystallogology* ‘ua.’: gör *krüsztallosz* ‘jég, hegyi kristály’ | lásd -LÓGIA

krisztalológus ⇨ *tud* az ásványtan tudósa

⊙ magy, lásd KRISZTALLOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

krisztallúria ⇨ *orv* homok vagy más kristályos anyag jelenléte a vizeletben

⊙ tud lat *crystalloguria* ‘ua.’: gör *krüsztallosz* ‘jég, hegyi kristály’ | *uron* ‘vizelet’

krisztobalit ⇨ *ásv* szilícium-dioxid, a kovasav magas hőmérsékleten keletkező kristályos módosulata

⊙ tud lat *crystalloguria* ‘ua.’ ← lelőhelyéről, a mexikói San *Cristóbal*ról ← sp *Cristobal* ‘Krisztof’ ← lat *Christophorus* ← gör *Khrisztophorosz*, tkp. ‘Krisztushordozó’: *Khrisztosz*, lásd KRISZTOLÓGIA | gör *phoreó* ‘hordoz, szállít’

krisztolátria ⇨ *vall* Krisztus-imádat

⊙ tud lat *Christolatria* ‘ua.’: gör *Khrisztosz*, lásd KRISZTOLÓGIA | gör *latreia* ‘szolgálat a szentélyben’

krisztológia ⇨ *vall* a Jézus Krisztusra mint megváltóra és isteni személyre vonatkozó tanok összessége

⇨ *vall* az ezekkel foglalkozó hittudományi ág

⊙ tud lat *Christologia* ‘ua.’: gör *khrisztosz* ‘felkent’ (a héber *Masjiah* fordítása, lásd MESSIÁS) ← *khrió* ‘megken’ | lásd -LÓGIA

Lásd még KRIZMA

krisztológus ⇨ *vall* a krisztológia szakértője

⊙ magy, lásd KRISZTOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

kritérium ⇨ *tud* ismérv, ismertetőjegy, megkülönböztető jegy, a megítélés alapja

⇨ döntő tényező

⊙ lat *criterium* ← gör *kritérion* ‘ua.’ ← *krinó* ‘elválaszt’

kriticista ⇨ *fil* (fn) a bölcséleti kriticizmus híve

⇨ (mn) a kriticizmussal kapcsolatos, rá vonatkozó

⊙ ném *Kritizist*, *kritizistisch* ‘ua.’

kriticizmus ⇨ kritikai hajlam

⇨ *fil* a kanti észkritikára alapozott, a világ megismerhetőségének korlátait hangsúlyozó bölcséleti irányzat, ezek kijelölését és meghatározását követelő módszer

⊙ ném *Kritizismus* 'ua.', lásd KRITIKUS, -IZMUS

kritika ⇨ *tud* bírálat, értékelő elemzés

⇨ *irod, műv* műbírálat

⇨ *átv* kedvezőtlen bírálat, rosszállás, helytelenítés

⇨ ítéloképesség

⊙ ném *Kritik* ← fr *critique* 'ua.' ← gör *kritiké* (*tekhné*) 'megítélési (mesterség)', lásd KRITIKUS

kritikai realizmus ⇨ *irod* a realizmusnak a 19. században kialakult, a polgári társadalom jelenségeit elemzően feltáró irányzata

⊙ lásd KRITIKA, REALIZMUS

kritikus ⇨ (fn) *irod, műv* műbíráló, műelemző, műíró

⇨ (mn) bíráló, helytelenítő

⇨ válságos, döntő

⊙ ném *Kritik*, *kritisch* 'ua.' ← lat *criticus* ← gör *kritikosz* 'elbíráló, a megítéléssel kapcsolatos' ← *krinó* 'szétválaszt, eldönt, megítél'

kritizál ⇨ bírál, elbírál, véleményez

⇨ rosszáll, helytelenít, elítél

⇨ *pej* gáncsoskodik, leszól, ledorongol

⊙ ném *kritisieren* ← fr *critiser* 'ua.', lásd KRITIKUS

krizantém ⇨ *növ* késő őszi nyíló, fehér vagy sárga szirmú virág

⊙ ném *Chrysantheme* ← lat *chrysanthemum* 'ua.', tkp. 'aranyvirág': gör *khürszosz* 'arany' | *antheon* 'virág'

krizelefantín ⇨ *műv* fávazas ókori görög szobor, amelyen a test csupaszon hagyott részei elefántcsonttal, a ruházat pedig aranylemezekkel volt borítva

⊙ lat *Chryselephantinus* 'ua.': gör *khürszosz* 'arany' | lat *elephantinus* 'elefántból eredő' ← gör *elephasz*, *elephantosz* 'elefánt' ← ?

krizis ⇨ *közg* gazdasági válság

⇨ válságos helyzet

⇨ *orv* betegség válságos szakasza, fordulópontja

⊙ tud lat *crisis* 'ua.' ← gör *krizisz* 'különbségtétel, döntés, fordulópont betegségben' ← *krinó* 'szétválaszt, eldönt'

krizma ⇨ *vall* egyházi szertartásoknál használt szentelt olaj, kenet

⊙ lat *chrisma* ← gör *khürszma* 'kenet' ← *khrió* 'megken, felken'

Lásd még KRÉM, KRISZTOLÓGIA

krizmárium ⇨ *vall* templomi krizmatartó edény

⊙ lat *chrismarium* 'ua.', lásd KRIZMA

krizoberill ⇨ *ásv* berillium és alumínium oxidja, üvegfényű, sárgás drágakőásvány

⊙ ang *chrysoberyl* 'ua.': gör *khürszosz* 'arany' | lásd BERILL

krizográfia ⇨ *műv* arannyal való díszítés

⊙ lat *chrysographia* 'ua.': gör *khürszosz* 'arany' | lásd -GRÁFIA

krizolit ⇨ *ásv* aranyos-zöldes színű, átlátszó kristályokból álló féldrágakő

⊙ ném *Chrysolith* 'ua.': gör *khürszosz* 'arany' | *lithosz* 'kő'

krizománia ⇨ *lél* kóros pénzsóvárság, aranyéhség

⊙ tud lat *chrysoomania* 'ua.': gör *khürszosz* 'arany' | lásd MÁNIA

krizoprász ⇨ *ásv* a kalcedon almazöld színű változata, féldrágakő

⊙ ném *Chrysopras* 'ua.': gör *khürszosz* 'arany' | *praszosz* 'póréahagyma'

krizoterápia ⇨ *orv* kezelés arannyal, ill. aranyvegyületekkel

⊙ tud lat *chrysotherapia* 'ua.': gör *khürszosz* 'arany' | lásd TERÁPIA

krokett ⇨ *konyha* tört burgonya, tojás (és darált hús) keverékéből gyúrt, panírozott és zsiradékban kisütött feltét

⊙ ném *Krokette* ← fr kics *croquette* 'ua.', tkp. 'ropogóska' ← hangut *croquer* 'ropog'

Lásd még KROKI

krokkett² ⇨ *sport* gyepes pályán játszott játék, melynek során fagolyókat kell kalapácsszerű faütővel kis kapukon át célba juttatni

⊙ ang *croquet* ‘ua.’ ← normann-fr *croquet* ‘kampócska, hajlított bot’ ← késő lat *croccus* ‘kampó, horog’

kroki ⇨ *irod* színes, csattanós karcolat újságban

⊙ fr *croquis* ‘vázlat’ ← *croquer* ‘felvázol’, ered. ‘csikorgat, ropogat’
Lásd még KROKETT¹

krokodil ⇨ *áll* pikkelyes testű ragadozó folyóvízi hüllő

⊙ ném *Krokodil* ← lat *crocodylus* ← gör *krokodilosz* ‘ua.’ ← ?

krókusz ⇨ *növ* sáfrány

⊙ lat *crocus* ← gör *krokosz* ‘ua.’ ← sémi (pl. héber *karkóm* ‘ua.’)

króm ⇨ *kém* kemény, kékesfehér fényű fém elem

⊙ ném *Chrom* ← fr *chrome* ‘ua.’ ← gör *chróma* ‘szín’ (felfedezőjétől, a francia Vauquelintől annak alapján, hogy a vegyületei élénk színűek)

krómaffin ⇨ *biokém* a króm sóival jól festhető (szemcse, sejt)

⊙ lásd KRÓM, AFFIN

krómát ⇨ *kém* a krómsav sója

⊙ ném *Chromat* ← tud lat *chromatum* ‘ua.’: lásd KRÓM | -*át* (savmaradékra utaló toldalék)

kromatid ⇨ *biol* a sejtosztódás során megkettőződött kromoszómák hosszanti alegysége

⊙ tud lat *chromatida* ‘ua.’: gör *chróma*, *chrómatosz* ‘szín’ | -*id* ‘-szerű’ ← *eidosz* ‘külszín, hasonmás, kép’

kromatika ⇨ *zene* eredeti és módosított alakjukban egymás után megszólaltatott hangok együttese, a harmonizálás kifejezőeszköze

⊙ ném *Chromatik* ‘ua.’, tkp. ‘színezés’, lásd KROMATIKUS

kromatikus ⇨ *zene* félhanglépésekben haladó (hangsor, skála)

⇨ *fiz* színi, a színekkel kapcsolatos

⇨ *opt* a színek eltérő szóródása által okozott (lencsehiba)

⊙ ném *chromatisch* ‘ua.’ ← gör *chrómatikosz* ‘színesítő, élénkítő, moduláló’ ← *chróma*, *chrómatosz* ‘szín, zenei díszítés, moduláció’

krómatin ⇨ *biol* lúgos festéssel különösen jól színezhető fehérjeszerkezet a sejtmagban

⊙ ném *Chromatin* ‘ua.’: gör *chróma*, *chrómatosz* ‘szín’ | -*in* (vegyületre utaló toldalék)

krómato- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) színes, színnel kapcsolatos, szín-

⊙ gör *chróma*, *chrómatosz* ‘szín’

kromatofil ⇨ *biol* könnyen festődő

⊙ ném *chromatophil* ‘ua.’: lásd KROMATO- | *philó* ‘kedvel’

kromatofora ⇨ *áll* a bőrsejtek színező anyaga egyes állatfajokban (pl. kaméleon), amelynek a bőrszín elváltozása tulajdonítható

⊙ ang *chromatophore* ‘ua.’: lásd KROMATO- | gör *phoreó* ‘hordoz’

kromatográfia ⇨ *kém* szerkezetükben egymáshoz közel álló vegyületek különválasztása színezési módszerekkel

⊙ ang *chromatography* ‘ua.’, lásd KROMATO-, -GRÁFIA

kromatométer ⇨ *kém* készülék a színerősség, színtelítettség mérésére

⊙ ném *Chromatometer* ‘ua.’: lásd KROMATO- | gör *metreó* ‘mér’

kromatometria ⇨ *kém* térfogatos elemzés dikromátionok savas közegben kifejtett oxidáló hatásának mérése alapján

⊙ ném *Chromatometrie* ‘ua.’: lásd KROMATO- | gör *metreó* ‘mér’

kromatopszia ⇨ *orv* színlátás, színes látás

⊙ tud lat *chromatopsia* ‘ua.’: lásd KROMATO- | gör *ópszisz* ‘látás’

kromatotípiá ⇨ *nyomd* többszínnyomás

⇨ *nyomd* ilyen eljárással készült nyomtat

⊙ ném *Chromatotypie* ‘ua.’: lásd KROMATO- | gör *tüpozsz* ‘nyomás’ ← *tüptó* ‘üt, beüt’

kromatron ⇨ *inf* színes televízió képcsöve

⊙ ang *chromatron* ‘ua.’: gör *chróma* ‘szín’ | (*elec*)*tron*, lásd ELEKTRON

kromidium ⇨ *biol* a citoplazmának bázikus festékekkel jól színezhető eleme

⊙ tud lat *chromidium* ‘ua.’: gör *chróma* ‘szín’ | *-id* ‘-szerű’ ← *eidosz* ‘külszín, hasonmás, kép’

kromit ⇨ *ásv* krómvaskő, a króm legfontosabb ércásványa

⊙ ang *chromite* ‘ua.’: lásd KRÓM | *-it* (ásványra utaló toldalék)

kromlech ⇨ újkőkori építmény kör vagy ellipszis alakban elhelyezett magas kőszálakból Bretagneban és a brit szigeteken

⊙ ang *cromlech* ‘ua.’ ← walesi (kymri) *crom* ‘görbe’ | *llech* ‘lapos szikla’

kromo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) színes, színnel kapcsolatos, szín-, festék-

⊙ gör *chróma* ‘szín, festék’

kromocentrum ⇨ *biol* az osztódás után a sejtmagban maradó, jól festődő rögöcske

⊙ tud lat *chromocentrum* ‘ua.’, lásd KROMO-, CENTRUM

kromofág ⇨ *kém* festék- és lakkoldó vegyi anyag, festékmaró

⊙ ipari márkánév: lásd KROMO- | gör *phagein* ‘eszik, fal’

kromofil lásd KROMATOFIL

kromofób ⇨ *biol* nem vagy nehezen festődő

⊙ ném *chromophob* ‘ua.’: lásd KROMO- | gör *phobé* ‘irtózik’

kromofor ⇨ *kém* a színezékek színét létrehozó atomcsoport

⊙ ném *Chromophor* ‘ua.’: lásd KROMO- | gör *phoreó* ‘hordoz’

kromofototípi ⇨ *nyomd* színnyomat előállítására fényképezési úton

⇨ *nyomd* fényképezési úton előállított színnyomat

⊙ ném *Chromophototypie* ‘ua.’: lásd KROMO- | gör *photosz* ‘fény’ | *típosz* ‘nyomat’ ← *tüptó* ‘nyom, beüt’

kromogén ⇨ *biokém* színeképző

⊙ ném *Chromogen* ‘ua.’: lásd KROMO-, -GÉN

kromolitográfia ⇨ *nyomd* többszínű könyomási eljárás a színek egymásra nyomásával

⇨ *nyomd* ilyen eljárással készült nyomat

⊙ gör *chróma* ‘szín, festék’ | lásd LITOGRAFIA

kromoplasztisz ⇨ *biol* növényekben előforduló sárga vagy vörös színtest, az ősszel elszíneződő levelek színanyaga

⊙ tud lat *chromoplastis* ‘ua.’: lásd KROMO- | gör *plasztosz* ‘megformált’ ← *plaszó* ‘gyűr, formáz’

kromoproteid ⇨ *kém* kromofor tulajdonságú fehérje

⊙ lásd KROMO-, PROTEID

kromoszféra ⇨ *csill* a Nap légkörének a fotoszféra és a korona közötti, vörös színekpavonalakban gazdag rétege

⊙ lásd KROMO-, SZFÉRA

kromoszóma ⇨ *biol* az öröklődő tulajdonságokat hordozó, bázikus festékkel jól színezhető testecskék egyike a sejtmagban

⊙ ang *chromosome* ‘ua.’: lásd KROMO- | gör *szóma* ‘test’

kromoszomális ⇨ *orv* a kromoszómákkal kapcsolatos

⊙ ang *chromosomal* ‘ua.’, lásd KROMOSZÓMA

krómoz ⇨ *műsz* fémfelületet elektrolitikus úton korróziógátló krómréteggel von be

⇨ *kém* krómmal vagy krómvegyülettel kezel

⊙ lásd KRÓM

kronaxia ⇨ *orv* bioelektromos áram által kiváltott inger küszöbértéke idegsejtekben

⊙ tud lat *chronaxia* ‘ua.’: gör *khronosz* ‘idő’ | *axia* ‘érték’ ← *axió* ‘felbecsül, értékkel’

krónika ⇨ *tört* évkönyv, történeti könyv

⇨ *irod* történetírói műfaj a középkorban, az események pusztá feljegyzése megtörténtük rendjében

⇨ történeti vagy más események időrendbeni felvázolása

⇨ *sajtó* napi- vagy hetilap rovata, amely rendszeresen beszámol valamely terület eseményeiről

⇨ *inf* rádiós hírműsor

⊙ lat *chronica* ‘évkönyv’ ← gör tbsz *khronika (biblia)* ‘évkönyvek’, tkp. ‘időrend szerinti (könyvek)’, lásd KRÓNIKUS

kronikás ⇨ *tört* történetíró

⇨ feljegyző, tudósító, elbeszélő

⊙ lásd KRÓNKA

kronikus ⇨ *orv* idült, hosszan elhúzódó (betegség)

⇨ állandó, régóta tartó

⇨ huzamos, makacs, megrögzött

⊙ tud lat *chronicus* ← gör *khronikosz* ‘időbeli, az idővel kapcsolatos’ ← *khronosz* ‘idő’

kronobiológia ⇨ *biol* a biológiai ritmusok időbeli lefutását és működését vizsgáló rész tudomány

⊙ gör *khronosz* ‘idő’ | lásd BIOLÓGIA

kronofotográfia ⇨ *fényk* mozgás gyors egymás utáni fázisainak egy negatívra való fényképezése a mozgás tanulmányozására

⇨ *fényk* ily módon készült felvétel

⊙ gör *khronosz* ‘idő’ | lásd FOTOGRAFIA

kronográf ⇨ *műsz* a megfigyelés időpontját és tartamát nagy pontossággal rögzítő készülék

⊙ ang *chronograph* ‘ua.’: gör *khronosz* ‘idő’ | *graphó* ‘felír’

kronográfia ⇨ *tört* időrend szerinti történetírás

⊙ tud lat *chronographia* ‘ua.’: gör *khronosz* ‘idő’ | lásd -GRÁFIA

kronogramma ⇨ olyan latin nyelvű felirat, melynek megfelelő betűit (I,V,X,L,C,D,M) római számértékükben véve és összeadva egy évszámot kapunk, pl. *sICVVICIDIVM* ‘székelyöldöklés’ = MDCCLVIII = 1764, lásd SICULICIDIUM

⊙ lat *chronogramma* ‘ua.’: gör *khronosz* ‘idő’ | lásd -GRAM(MA)

kronológia ⇨ időrend, időbeliség

⇨ *tört* a történeti időszámítás tudománya

⇨ † időszámítás

⊙ ang *chronologie* ‘ua.’: gör *khronosz* ‘idő’ | lásd -LÓGIA

kronologikus ⇨ időrendi, időrend szerinti

⊙ ném *chronologisch* ‘ua.’, lásd KRONOLÓGIA

kronométer ⇨ *műsz* csillagászati észlelésekhez, valamint hajók és repülőgépek helyzetmeghatározásához használt különlegesen pontos időmérő eszköz

⊙ ném *Chronometer* ‘ua.’, tkp. ‘időmérő’: gör *khronosz* ‘idő’ | *metreó* ‘mér’

kronometria ⇨ időmérés

⊙ ném *Chronometrie* ‘ua.’, lásd KRONOMÉTER

kronometrikus ⇨ pontos időmérésen alapuló

⊙ ném *chronometrisch* ‘ua.’, lásd KRONOMETRIA

kronopatológia ⇨ *orv* a különféle kórfolyamatok időbeli jellemzőit kutató orvostudományi ág

⊙ tud lat *chronopathologia* ‘ua.’: gör *khronosz* ‘idő’ | lásd PATOLÓGIA

kronoszóp ⇨ *tud* igen kis időközöket mérő és feljegyző készülék

⊙ ang *chronoscope* ‘ua.’: gör *khronosz* ‘idő’ | *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

kronosztichon ⇨ *irod* verses formájú kronogramma

⊙ lat *chronostichon* ‘ua.’: gör *khronosz* ‘idő’ | *sztikhosz* ‘verssor, vers’, ered. ‘sor, rend’

kronosztratigráfia ⇨ *geol* időrétegtan, az egyes kőzetretegek sorrendjéből a keletkezési időt kikövetkeztető módszer

⊙ gör *khronosz* ‘idő’ | lásd SZTRATIGRAFIA

krózus ⇨ nagyon gazdag ember, dúsgazdag

⊙ lat *Croesus* ← gör *Kroiszosz*, ókori lüdiai király, aki mesés gazdagságáról volt híres

kruciális † ⇨ lényegbe vágó, döntő fontosságú

⊙ újk lat *crucialis* ‘döntést kívánó’, tkp. ‘kereszt alakú’ ← *crux, crucis* ‘kereszt’ (útélágazás kereszt alakú útjelzőjéről, amely ponton döntenünk kell, merre megyünk tovább)

Lásd még CRUISE, KREJCLI, KRUCIFIX

krucifix † ⇨ feszület

⊙ ném *Kruzifix* ‘ua.’ ← lat *crucifixus* ‘keresztre feszített’: *crux, crucis* ‘kereszt’ | *figere, fixum* ‘tűz, függeszt’

Lásd még KRUCIÁLIS

krúda ⇨ *nyomd* kinyomott műnek még össze nem fűzött, be nem kötött ívei

⊙ újk lat seml tbsz *cruda* ‘ua.’, tkp. ‘nyers dolgok’ ← *crudus* ‘nyers, durva’

krudélis † ⇨ kegyetlen, kíméletlen

⇨ vacak, csapnivaló

⊙ lat *crudelis* ‘ua.’ ← *crudus* ‘nyers, durva’

krudelitás † ⇨ kegyetlenség, lelketlenség, kíméletlenség

⊙ lat *crudelitas* ‘ua.’, lásd KRUDÉLIS

krumhorn ⇨ *zene* görbekürt, horgasan görbülő, oboaszerű fafűvös hangszer a 16–17. században

⊙ ném *Krummhorn* ‘ua.’: *krumm* ‘görbe’ | *Horn* ‘szarv, kürt’

krupié ⇨ *ját* játékkaszinó alkalmazottja, aki a (rulett)játékot irányítja

⊙ fr *croupier* ‘ua.’, tkp. ‘játékosztárs’, ered. ‘útítárs (aki a ló farán ül)’ ← ófr *croupe* ‘ló fara’ ← frank *kruppa* ‘kidudorodás’

krupon ⇨ vastag, erős marhabőr

⊙ fr *croupon* ‘ua.’, ered. ‘lóbőr’ ← ófr *croupe* ‘ló fara’, lásd KRUPIÉ

krupp ⇨ *orv* vírusos fertőzésből eredő, a gége alatti területek megduzzadásával és légzési nehézségekkel járó gyulladós gyermekbetegség

⊙ ném *Krupp* ← ang *croup* ‘ua.’ ← hangut *croup* ‘köhög, krákog’

krurális ⇨ *anat* a lábszárhoz tartozó

⊙ tud lat *cruralis* ‘ua.’ ← *crus, cruris* ‘lábszár’

kruton ⇨ *konyha* pirított kis kenyér- vagy zsemleszelet mint levesbetét

⊙ fr *croûton* ‘ua.’ ← *croûte* ‘kéreg’ ← lat *crusta* ‘ua.’

krümmer ⇨ *div* nyúlszörméből készült perzsabunda-utánzat, műperza

⊙ ném *Krummer, Krümmer* ‘házinyúl’ ← *krumm* ‘görbe, púpos’

ksatrija ⇨ az indiai kasztrendszerben a második csoportba, a világi hatalmat birtokló uralkodó osztályba tartozó személy

⊙ szansz ‘harcos’ ← *ksatra* ‘hatalom’

kubánka ⇨ *div* csúcsos tetejű, körben prémes női sapka

⊙ or, ‘ua.’, tkp. ‘a dél-oroszországi *Kubán* folyó vidékéről való’

kubatúra ⇨ *geom* köbtartalom, térfogat

⇨ *geom* térfogatszámítás

⊙ ném *Kubatur* ‘köbre emelés’ ← lat *cubus* ‘kocka’ ← gör *kübosz* ‘ua.’

kubista ⇨ *műv* (fn) a kubizmus jegyében alkotó művész

⇨ (mn) ezzel az irányzattal kapcsolatos

⊙ ném *Kubist, kubistisch* ‘ua.’, lásd KUBIZMUS

kubitális ⇨ *anat* a könyökhöz tartozó

⊙ tud lat *cubitalis* ‘ua.’ ← *cubitus* ‘könyök’

kubizmus ⇨ *műv* a tárgyakat és lényeket leegyszerűsített mértani alakzatokban ábrázoló képzőművészeti irányzat a 20. század elején

⊙ ném *Kubismus* ‘ua.’: lat *cubus* ‘kocka’ ← gör *kübosz* ‘ua.’ | lásd -IZMUS

kucséber † ⇨ déligyümölcsessel s apró cikkekkal házaló régi vándorkereskedő

⊙ baj-oszt *kutscheber, gottscheewer* ‘a szlovéniai *Gottschee* (ma *Kočevje*) faluból való’ (ennek német lakói régen házaló kereskedők voltak)

kugler † ⇨ finom csokoládés bonbon

⊙ a budapesti *Kugler* cukrászdáról, a Gerbeaud elődjéről, ahol készült

kugli ⇨ *ját* tekejáték

⊙ ném nyj *kugl* ← ném *Kugel* ‘golyó’

kuglóf ⇨ *konyha* csonkakúp alakú, oldalt barázdás formában sült kalács

⊙ auszt ném *Gugelhopf* ‘ua.’: *Gugel* ‘csuklya’ | bajor *Hepfe* ‘élesztő’

kujon ⇨ kópé, ravasz fickó, gazember

✧ nők körül legyeskedő férfi, nőcsábász

⊙ ném *Kujon* 'ua.' ← fr *couillon* 'gyáva, ostoba ember' ← népi lat *colea* 'herezacskó'

kulák † ✧ nagygazda, cselédeket tartó gazda, zsírosparaszt

⊙ or *kulak* 'ua.', tkp. 'ököl(be szorított kéz)', azaz 'zsugori' ← törökös *kol* 'kéz'

kuláns † ✧ készséges, előzékeny

✧ méltányos, nagyvonalú

⊙ ném *kulant* 'ua.' ← fr *coulant* 'folyékony, csúszo, mozgékony' ← *couler* 'folyik' ← lat *colare* 'szivárog'

Lásd még KULISSZA

kulantéria † ✧ előzékenység, figyelem

✧ nagyvonalúság, méltányosság

⊙ auszt ném *Kulanterie* 'ua.', lásd KULÁNS

kuli ✧ kelet-ázsiai bérmunkás, teherhordó

✧ *átv* rosszul fizetett bérmunkás

✧ kerekcsúrkocs

⊙ ném *Kuli* ← ang *coolie* 'ua.': VAGY ← tamil *kuli* 'napszám, éhbér', VAGY ← bengáli *kúli* 'egy gudzsarati népcsoport neve, amelynek tagjai gyakran napszámosnak szegődnek el idegenbe'

kulináris ✧ a konyhaművészettel, az ínnyességgel kapcsolatos

✧ asztali, étkezési

⊙ ném *kulinárisch* 'ua.' ← lat *culinarius* 'a konyhával kapcsolatos' ← *culina* 'konyha'

kulissza ✧ színpad, színházi díszlet

✧ *vill* csúszóvezeték

⊙ ném *Kulisse* 'ua.' ← fr *coulisse* 'csúszósín, csúsztatással mozgatható díszlet' ← *couler* 'folyik, csúszik' ← lat *colare* 'szivárog'

Lásd még KULÁNS

kulmináció ✧ tetőpont, csúcspont

✧ tetőzés

✧ *csill* delelés

⊙ tud lat *culminatio* 'ua.', lásd KULMINÁL

kulminál ✧ tetőzik, tetőpontra hág, csúcsra ér

✧ *csill* (égitest) eléri pályája legmagasabb pontját

⊙ ném *kulminieren* ← fr *culminer* 'tetőpontra ér' ← lat *culmen*, *culminis* 'csúcs'

kulmináns ✧ tetőponton álló, tetőző

⊙ ném *kulminant* 'ua.', lásd KULMINÁL

kulór ✧ *ját* kártyaszín

✧ *konyha* ételek színezésére való karamelloldat

⊙ fr *couleur* 'ua.' ← lat *color* 'szín'

kulikus ✧ *vall* a vallásos szertartásokhoz, előírásokhoz tartozó, velük kapcsolatos

✧ *átv* áhítatos tisztelettel övezett, rajongott, bálványozott (személy, mű, jelenség)

⊙ ném *kultisch* 'ua.', lásd KULTUSZ

kultivál ✧ gyakorol, üz, művel

✧ kedvel

✧ folytat, fenntart (viszonyt, kapcsolatot, szokást)

✧ *mezőg* művel, természet, tenyészt

⊙ fr *cultiver* 'ua.' ← kk lat *cultivare* 'megművel' ← lat *colere*, *cultum* 'művel, gondoz'

Lásd még KOLÓNIA

kultivátor ✧ *mezőg* talajművelő gép, talajlazító

⊙ ném *Kultivator* 'ua.', lásd KULTIVÁL

kultúr- ✧ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) művelési, művelődési, kulturális

⊙ ném *Kultur-* 'ua.', lásd KULTURÁLIS

kultúra ✧ az emberiség által létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége

✧ a műveltség egy területen, egy nép körében

✧ művelődés, műveltség, közművelődés

✧ kifinomultság, művelt viselkedés

✧ *mezőg* termesztés, művelés

✧ *tud* laboratóriumi tenyészet

⊙ lat *cultura* ‘megművelés, kiművelés’ ← *colere, cultum* ‘megművel, gondoz’

Lásd még KOLÓNIA

kulturális ✧ művelődési, műveltségi, szellemi

⊙ ném *kulturell* ‘ua.’, lásd KULTÚRA

kulturált ✧ művelt, kifinomult, csiszolt, pallérozott

⊙ lásd KULTÚRA

kultúrantropológia ✧ *tud* műveltségtan, az anyagi és szellemi néprajzzal foglalkozó komplex tudományág

⊙ ang *cultural anthropology* ‘ua.’, lásd KULTURÁLIS, ANTROPOLÓGIA

kultúrattasé ✧ *dipl* a kulturális kapcsolatokkal foglalkozó követségi ügyintéző

⊙ lásd KULTÚR-, ATTASÉ

kultúraautonómia ✧ *pol* nemzeti kisebbségnek a joga saját nyelve használatára és az anyanyelven való művelődésre

✧ *pol* e jog érvényesülése

⊙ lásd KULTÚR-, AUTONÓMIA

kultúrbiocönózis ✧ *biol* az élővilágban emberi beavatkozásra keletkezett és annak segítségével fennmaradó együttélés

⊙ lásd KULTÚR-, BIOCÖNÓZIS

kultúrhérosz ✧ *mit* istenség, félisten vagy legendás ősi uralkodó, aki népét a kultúra áldásaival megismertette (pl. Prométheusz, a tűzhozó)

⊙ lásd KULTÚR-, HÉROSZ

kultusz ✧ *vall* istenségnek szóló vallásgyakorlat, szertartásokban megnyilvánuló vallásos tisztelet

✧ *átv* túlzott tisztelet, hódolat, bálványozás

✧ *pol* (összetétel előtagjaként) vallás- és közoktatásügyi: *kultusztárca*

⊙ ném *Kultus* ← lat *cultus* ‘művelés, ápolás’ ← *colere, cultum* ‘megművel, gondoz’

Lásd még KOLÓNIA

kumarin ✧ *kém* különféle növényekben található heterociklikus vegyület, szénillata folytán illatszerek alapanyaga, vérárvadást gátló hatása miatt a patkányirtásban is alkalmazzák

⊙ ném *Kumarin* ‘ua.’: guyanai indián *kumaru* ‘tonkabab’ (először ennek virágából állították elő) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kumaron ✧ *kém* kellemes illatú benzolszármazék, kénsavval gyantává polimerizálható, ezért műanyaglakkok és ragasztók alapanyaga

⊙ ném *Kumaron* ‘ua.’, lásd KUMARIN (először ebből kiindulva állították elő)

kumisz ✧ kancatejből erjesztett közép-ázsiai szeszes ital

⊙ or *kumisz* ← tatár, kirgiz *kimiz* ‘ua.’ ← *kimmak* ‘kever’

kumite ✧ *sport* küzdelemgyakorlat a karatében

⊙ jap, ‘ua.’

kumuláció ✧ felhalmozás, felhalmozódás

✧ összegeződés

⊙ lat *cumulatio* ‘ua.’, lásd KUMULÁL

kumulál ✧ felhalmoz, összegyűjt

⊙ lat *cumulare* ‘ua.’ ← *cumulus* ‘halom, rakás’

Lásd még AKKUMULÁTOR, KUMULUSZ

kumuláns ✧ *tud* valószínűségi eloszlás jellemző adata a matematikai statisztikában

⊙ lat *cumulans* ‘ua.’, lásd KUMULÁL

kumulatív ✧ halmozott, egyesített

✧ felhalmozódó

✧ halmazati

⊙ ném *kumulativ* ‘ua.’, lásd KUMULÁL

kumulonimbusz ⇨ *met* zivatarfelhő

⊙ tud lat *cumulonimbus* ‘ua.’: *cumulus* ‘halom, rakás’ | *nimbus* ‘záró’

kumulosztrátusz ⇨ *met* réteges gomolyfelhő

⊙ tud lat *cumulostratus* ‘ua.’: *cumulus* ‘halom, rakás’ | *stratus* ‘réteg’ ← *sternere, stratum* ‘leterít’

kumulusz ⇨ *met* gomolyfelhő

⊙ tud lat *cumulus* ‘ua.’, tkp. ‘halom, rakás’

kuncsaft ⇨ *ker* vevő, üzletfél, megrendelő

⊙ ném *Kundschaft* ‘vevőkör’, tkp. ‘ismeret, ismeretség, hírszerzés’ ← *Kunde* ‘vevő’, tkp. ‘ismerős’

← *kund* ‘ismert, ismeretes’ ← *kennen* ‘ismer’

kundschaft lásd KUNCSAFT

kung-fu ⇨ *sport* a kínai harcművészetek összefoglaló neve

⊙ kínai, ‘ua.’: *kung, gong* ‘ügyesség, képesség, érdem’ | *fu* ‘mester’

kunszt ⇨ mesterfogás, ügyes mutatvány

⇨ mesterség, nehéz feladat

⊙ ném *Kunst* ‘művészet, mesterség, mesterfogás, mű-’ ← *können* ‘tud, képes’

kunsztstikli ⇨ *biz* ügyes mutatvány

⊙ ném *Kunststück* ‘ua.’, lásd KUNSZT, STIKLI

kupé ⇨ *közl* vonatfülke, kocsiszakasz

⇨ *közl* hátul csapott, lejtős karosszérijű gépkocsitípus

⊙ ném *Kupee* ‘ua.’ ← fr (*carrosse*) *coupée* ‘kétülékes csukott kocs’, tkp. ‘kettévágott (kocsi)’ ← *couper* ‘vág’, lásd KUPON

kupec ⇨ vásároló jószágkereskedő, (főleg) lókereskedő

⊙ szlk, ‘kereskedő’ ← *kupiti* ‘vásárol’ ← ószláv *kupiti* ← alnëm *koopen* ‘ua.’

kupellál ⇨ *koh* nemesfémek más fémektől és szennyezésektől elválaszt

⊙ ném *kupellieren* ‘ua.’ ← *Kupelle* ← kk lat kics *cupella* ‘olvasztótégely, próbatégely’ ← *cupa* ‘csöbör, bödön’

❖ magy *kupa*

Lásd még KUPOLA, KÜBLI, KÜVETTA

kuplé ⇨ *zene* refrénes szerkezetű, könnyed, gunyorosan érzelmes műdal, kabarédal

⊙ fr *couplet* ‘ua.’, ered. ‘párvers’ ← *couple* ‘pár’ ← lat *copula* ‘kötélék’

Lásd még KOPULÁL

kupleráj ⇨ *biz* nyilvánosház, bordélyház

⇨ *tréf* felfordulás, rendtelenség

⊙ ném *Kuplerei* ‘kerítés, nők prostitúcióra csábítása, kényszerítése’ ← *Kuppler* ‘kerítő’ ← *kuppeln* ‘házasságot közvetít, kerít’ ← lat *copulare* ‘összekapcsol, párosít’

Lásd még KOPULÁL

kuplung ⇨ *műsz* tengelykapcsoló, forgó gépelemek oldható kapcsolására való szerkezet

⊙ ném *Kupplung* ‘ua.’, tkp. ‘összekapcsolás’ ← *kuppeln, koppeln* ‘összekapcsol’ ← fr *couple* ‘kötélék, pár’ ← lat *copula* ‘szalag, kötélék’

Lásd még KOPULÁL

kupola ⇨ *ép* félgömb alakú boltozat

⊙ ol *cupola* ‘ua.’ ← népi lat kics *cupula* ‘félgömb alakú ivóédény’ ← *cupa* ‘csöbör, bödön’

Lásd még KUPELLÁL

kupon ⇨ *közz* részvény vagy értékpapír szelvénye, amelyért osztalék vehető fel

⇨ jegyszelvény

⊙ ném *Kupon* ← fr *coupon* ‘ua.’, ered. ‘szövetmaradék’ ← *couper* ‘vág’ ← *coup* ‘ütés’ ← késő lat *colpus* ‘ua.’ ← lat *colaphus* ‘pofon’ ← gör *kolaphosz* ‘ua.’

Lásd még COUP D’ÉTAT

kuponschneider [kuponsnejder] ⇨ szelvényvágdosó, részvényei osztalékából élő, dologtalan ember

⊙ ném, ‘ua.’: lásd KUPON | *schneiden* ‘vág’

kuprit ⇨ *ásv* dodekaéderben kristályosodó vörös rézoxid, a réz legfontosabb ércásványa

⊙ ném *Kuprit* ‘ua.’ ← lat *cuprum* ‘réz’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

kuprizmus ⇨ *orv* rézmergezés

⊙ tud lat *cuprismus* ‘ua.’: *cuprum* ‘réz’ | lásd *-IZMUS*

kúra ⇨ *orv* gyógykezelés, gyógmód, gyógyeljárás

⊙ ném *Kur* ‘ua.’ ← lat *cura* ‘gondoskodás, ápolás’

kúrál ⇨ *orv* gyógyít, gyógykezel(tet)

⊙ lásd *KÚRA*

kuráre ⇨ *kém* dél-amerikai indiánok növényi eredetű nyílmérge, a gyógyászatban kis adagban izomlazítóként használt alkaloid

⊙ sp, port *curare* ‘ua.’ ← tupi indián

kuratéla ⇨ *jog* gondnokság, gyámság, gyámkodás

⊙ kk lat *curatela* ‘ua.’, lásd *KURÁTOR*

kurátor ⇨ *vall* református egyházközségi gondnok

⇨ *jog* gyám

⇨ *jog* alapítványi gondnok

⊙ lat *curator* ‘gondozó, felügyelő, gyám’ ← *curare, curatum* ‘gondoz, ápol, gyógyít’ ← *cura* ‘gondoskodás, gond’

kuratórium ⇨ *jog* alapítványi gondnokok testülete

⇨ *jog* felügyelő bizottság, irányító testület

⇨ † gondnokság, gyámság

⊙ lat *curatorium* ‘ua.’, tkp. ‘a kurátor tisztsége’, lásd *KURÁTOR*

kurázi ⇨ bátorság, merészség, mersz

⊙ ném *Courage* [kurázse] ← fr *courage* ← népi lat **coraticum* ‘ua.’ ← lat *cor* ‘szív’

kurbli ⇨ *műsz* forgattyúkar, hajtókar

⇨ † *műsz* autómotor indítókarja

⊙ ném *Kurbel* ‘ua.’

kurd ⇨ *népr* javarészt Törökországban, Irakban és Iránban élő, indoiráni nyelvet beszélő nép

⊙ ném *Kurde* ‘ua.’ ← (?) gör *Kurtioi* ‘egy iráni nép’

kurfürst [kurfürst] ⇨ *tört* választófejedelem, császárválasztó az egykori Német-római Birodalomban

⊙ ném *Kurfürst* ‘ua.’: *Kur, Kür* ‘választás’ ← *kiesen, kor* ‘választ’ | *Fürst* ‘fejedelem, herceg’ ← ófn ff *furisto* ‘ua.’, tkp. ‘legelső, legelől álló’ ← *vor* ← gót *faure* ‘elől’

kurgán ⇨ sír vagy sírok fölé emelt földhalom az eurázsiai sztyeppén

⊙ tör, ‘erődítmény’

kúria ⇨ † nemesi udvarház, úrilak

⇨ † *jog* bíróság, törvényszék, táblabíróság

⇨ *jog* (1949-ig) a magyar legfelsőbb bíróság

⇨ *vall* a Szentszék

⊙ lat *curia* ‘a szenátus ülésterme az ókori Rómában’ ← (?) *co-viria* ‘férfiak együttese, összejövetele’: *co(n)-* ‘együvé, össze’ | *vir* ‘férfi’, lásd még *CURIA*

kuriális ⇨ *jog* kúriai, kúriához tartozó

⇨ *átv* hivatalos, hivatali

⇨ *stil* latinos szerkezetű, cikornyás, körmondatos (fogalmazás)

⊙ lat *curialis* ‘ua.’, lásd *KÚRIA*

kurialista ⇨ *tört* jobbágytalan, egytelkes magyar kisnemes

⇨ *tört* a pápaság, a pápai kúria híve

⊙ hazai lat *curialista* ‘ua.’, lásd *KÚRIA*

kurier lásd *KURÍR*

kuriózum ⇨ érdekesség, furcsaság

⇨ ritkaság, nevezetesség, különlegesség

⊙ lat seml *curiosum* ‘érdekes dolog’, lásd *KURIÓZUS*

kuriózus † ⇨ kíváncsi

⇨ furcsa, ritka, különös

⊙ lat *curiosus* ‘kiváncsi, tudnivágyó’, ered. ‘gondos, szorgos’ ← *cura* ‘gond, gondoskodás’

kurír ⇨ futár, hírvivő, hírnök

⊙ ném *Kurier* ← fr *courrier* ← ol *corriere* ‘ua.’ ← *correre* ‘fut’ ← lat *currere* ‘ua.’

Lásd még KURRENS

kurizál † ⇨ udvarol

⊙ magy (latinus mintájú képzés, mint pl. *komótizál*) ← régi *kurt csinál* ← ném *Cour machen* ← fr *faire la cour* ‘udvarol, tisztelegő látogatást tesz’, tkp. ‘udvart csinál’, lásd KORTES

Lásd még COHORS, CORTES, CORTÉGE, CORTILE, KORTINA, KURTIZÁN

kurkuma ⇨ *növ* forró égövi gyömbérféle növény, gyökértörzsének sárga őrleménye ősi fűszer és festőanyag

⊙ ném *Kurkuma* ← ar *kurkum* ‘ua.’

kurkumin ⇨ *kém* telítetlen aromás vegyület, a kurkuma hatóanyaga

⊙ lásd KURKUMA | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kurort ⇨ gyógyüdülő, gyógyfürdőhely

⊙ ném *Kurort* ‘ua.’: *Kur*, lásd KÚRA | *Ort* ‘hely, helység’

kurosz ⇨ *műv* ruhátlan ifjú merev mozdulattal előre lépő alakja a korai görög szobrászatban, az egyiptomi művészet öröksége

⊙ gör *korosz* ‘ifjú’

kurrens ⇨ (mn) folyó, folyamatban lévő

⇨ *ker* kelendő

⇨ gyakori, közkeletű, divatos

⇨ *könyvi* folyamatosan megjelenő, még le nem zárt (folyóirat)

⇨ (fn) *nyomd* kisbetű

⇨ † *jog* körözvény, körözőlevél

⊙ lat *currrens, currentis* ‘futó, folyó’ ← *currere* ‘fut’

Lásd még INKURRENS, KONKURENS, KORZÓ, KRÁL, KURÍR, KURZÍV, KURZOR, KURZUS, REKURRENS

kurrentál † ⇨ keres, kutat, kajtat

⇨ *jog* köröz, köröztet

⊙ hazai lat *currentare* ‘köröztet, nyomoz’, lásd KURRENS

kúrtaxa ⇨ a helyi hatóság által beszedett (gyógy) üdülőhelyi díj

⊙ ném *Kurtaxe* ‘ua.’: lásd KÚRA, TAKSA

kurtizán ⇨ előkelő társaságokban járatos félvilági nő, kitarzott nő

⊙ fr *courtisane* ‘félvilági nő’ ← ol *cortigiana* ‘udvari dáma’ ← *corte* ‘királyi, nemesi udvar’, lásd KORTES

kurvatúra ⇨ görbület

⇨ *ép* enyhe kidomborodás egyes görög templomok párkányzatán

⇨ *orv* a gyomor görbülete

⊙ lat *curvatura* ‘hajlat, görbület’ ← *curvare, curvatum* ‘hajlít, görbít’ ← *curvus* ‘görbe, kanyargós’

kurviméter ⇨ görbületmérő, térképek kanyargó vonalainak hosszát mérő gördülő műszer

⊙ ném *Kurvimeter* ‘ua.’: lat *curvus* ‘görbe’ | *metreó* ‘mér’

kurzív ⇨ *nyomd* dőlt betűs (szedés)

⊙ ném *kursiv* ‘ua.’ ← késő lat *cursivus* ‘futó, futással kapcsolatos’ ← *cursus* ‘futás’ ← *currere* ‘fut’

Lásd még KURRENS

kurzor ⇨ *számtech* villogó vagy pulzáló jel a számítógép kijelzőjén, amely a beírandó karakter helyét jelzi

⊙ ang *cursor* ‘ua.’, ered. ‘tolóka, csúszka mérőműszeren’ ← lat *cursor* ‘versenyfutó, gyorsfutár’, lásd KURZUS

Lásd még KURRENS

kurz und gut [kürkund gút] ⇨ *biz* egyszóval, röviden

⊙ ném ‘röviden és helyesen’: *kurz* ‘rövid’ ← lat *curtus* ‘megrövidített, csonka’ | *gut* ‘jó’

❖ magy *kurta*

kurzus ⇨ *okt* tanfolyam

⇨ *ker* valuta árfolyama

⇨ *közzg* tőzsdei árfolyam

⇨ *pol* irányzat, irányvonal

⇨ *hajó* kijelölt úrirány

⇨ † *irod* ritmikus próza

⊙ lat *cursus* ‘futás, menet, folyás’ ← *currere, cursum* ‘fut’

Lásd még KURRENS

kuszkus ⇨ *konyha* hántolt gabona darájából készült kása hússal és zöldséggel

⊙ ar ‘ua.’ ← *kaszkasza* ‘megtörte, megörölte’

kutánreakció ⇨ *orv* bedörzsölt vagy beoltott immunanyag által kiváltott bőrpirosodás, fertőzöttség megállapítására való módszer

⊙ ném *kutan* ‘a bőrrel kapcsolatos’ ← lat *cutanus* ‘ua.’ ← *cutis* ‘bőr’ | lásd REAKCIÓ

kutikula ⇨ *anat* a fedőhám élettelen külső rétege

⇨ *növ* a bőrszövet párolgást és gázcserét csökkentő védőrétege

⊙ tud lat kics *cuticula* ‘ua.’ ← *cutis* ‘bőr’

kutin ⇨ *biol* a kutikula fő alkotóeleme, polimerizált telítetlen zsírsavak elegye

⊙ tud lat *cutin* ‘ua.’: *cutis* ‘bőr’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

kutter ⇨ *hajó* egyárbocos, gyors járatú vitorlás hajó

⇨ *hajó* parti őrhajó vagy kisebb halászhajó

⊙ ang *cutter* ‘ua.’, tkp. ‘(a hullámokat) szelő’ ← *cut* ‘vág, szel’

kuverta † ⇨ levélboríték

⊙ ném *Kuvert* ← fr *couvert* ‘ua.’ ← *couvrir* ‘betakar’ ← lat *cooperire*, lásd KOPERTA

kuzin † ⇨ unokahúg

⊙ fr *cousine* ‘ua.’ ← késő lat *consina* ← lat *consobrina* ‘(másod)unokahúg’: *con-* ‘együtt’ | *sobrina* ‘unokahúg’

kübli ⇨ vödörféle edény

⇨ árnyékszék-vödör börtöncellában

⊙ ném *Kübel* ‘vödör, kanna, bödön’ ← lat kics *cupella* ‘kanna’ ← *cupa* ‘bödön, kád’

Lásd még KUEPELLÁL

küklopsz ⇨ *mit* a görög mondák egyszemű óriása

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘kerek szemű’: *küklosz* ‘kör’ | *ópsz* ‘arc, szem’

Lásd még CIKLUS

küklopszfal lásd CIKLOPFAL

külix ⇨ *műv* lapos öblű, alacsony talpú, kétfülü görög ivócsésze

⊙ gör, ‘ua.’

kümmel † ⇨ köménnyel ízesített pálinka

⊙ ném *Kümmel* (*brantwein*) ‘kömény(pálinka)’ ← lat *cuminum* ← gör *küminon* ‘kömény’

❖ magy *kömény*

kür ⇨ *sport* a szabadon választott gyakorlatok együttese műkorcsolyázásban

⊙ ném *Kür* ‘ua.’, tkp. ‘választás, válogatás, összeállítás’ ← *kiesen, kor* ‘választ’

kürasszír † ⇨ *kat* vértés katona, nehézlovas

⊙ ném *Kürassier* ← fr *cuirassier* ‘ua.’ ← *cuirasse* ‘vért’, ered. ‘bőrpajzs’ ← *cuir* ‘bőr’ ← lat *corium* ‘(kidolgozott) bőr’

küret ⇨ *orv* méhkaparás

⇨ *orv* terhességmegszakítás, magzateltávolítás méhkaparás útján

⊙ ném *Kürette* ← fr *curette* ‘kaparókanál’ ← *curer* ‘kikapar, kitisztít’

küriotissza ⇨ *műv* a gyermeket melléhez szorító Madonna álló helyzetben, a bizánci ikonfestészet képtípusa

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘uralkodónő’: ← *küriotész* ‘uralom’ ← *küriosz* ‘úr’ | *-issza* (nőnévképző)

Lásd még KYRIE ELEISON

kúrium ⇨ kém mesterséges radioaktív transzurán elem

⊙ tud lat *curium* 'ua.': a francia Curie tudósházaspárról | -ium (vegyi elemre utaló toldalék)

küvetta ⇨ tud hasáb vagy henger alakú üvegedény laboratóriumi megfigyeléshez

⊙ ném *Küvette* 'ua.' ← fr kics *cuvette* 'lapos tál, tartály' ← *cuve* 'préstartály' ← lat *cupa* 'kád, bödön'

Lásd még KUEPELLÁL

kváderkő ⇨ négyszögletesre faragott, szabályos formájú építőkö

⊙ ném *Quader* 'kváderkő, téglatest' ← lat *quadrum* 'négyzet', lásd KVADRÁL

kvadrál ⇨ összeillik, összevág, talál, egyezik

⊙ lat *quadrare* 'illik, összevág', ered. 'negyedel' ← *quadrum* 'négyzet' ← *quatuor* 'négy'

kvadráns ⇨ földr negyedkör, a földi délkör negyedrésze

⇨ *hajó* helymeghatározásra régebben használt szögmérő csillagászati eszköz

⊙ ném *Quadrant* 'ua.' ← lat *quadrans* 'negyedrészt', lásd KVADRÁL

kvadrát ⇨ geom négyzet

⇨ *mat* szám négyzete

⇨ † négyzetméter, négyszögöl

⊙ ném *Quadrat* 'négyzet' ← lat *quadratus* 'négyszögű, négyzetes' ← *quadra* 'négyszög' ← *quatuor* 'négy'

kvadratikus ⇨ geom négyzetes

⇨ *mat* másodfokú

⊙ ném *quadratisch* 'ua.', lásd KVADRÁT

kvadratúra ⇨ *mat* a határozott integrál kiszámítása

⇨ *geom* görbe vonalú idom négyszögesítése, vele azonos felületű négyzetté transzponálása

⊙ újk lat *quadratura* 'ua.' ← *quadrare*, lásd KVADRÁL

kvadriga ⇨ tört kétkerekű, négylovas ókori római kocsi

⊙ lat *quadriga* 'ua.': *quatuor* 'négy' | *iugum* 'iga'

kvadrillió ⇨ *mat* a trillió milliószorosa

⇨ *mat* a billió ezerszerese (az USA-ban és Franciaországban)

⊙ ném *Quadrillion* 'ua.': lat *quadrus* 'negyedik' | lásd MILLIÓ (a ~ a millió negyedik hatványa)

kvadrofónia ⇨ inf négycsatornás, teljes térhatású hangközvetítés

⊙ ang *quadrophony* 'ua.': lat *quadrum* 'négyszög' | gör *phóné* 'hang'

kvadropólus ⇨ *vill* két pozitív és két negatív töltéssel jellemezhető, nem gömbszimmetrikus töltéseloszlás

⊙ ném *Quadrupol* 'ua.': lat *quadrum* 'négyszög' | lásd PÓLUS

kvagga ⇨ áll kihalt afrikai zebraszerű vadló

⊙ hottentotta, 'ua.'

kvalifikáció ⇨ képesítés, képzettség

⇨ minősítés

⇨ rang, értékelés

⊙ ném *Qualification* 'ua.', lásd KVALIFIKÁL

kvalifikál ⇨ képesít

⇨ minősít, értékel, osztályoz, besorol

⊙ ném *qualifizieren* ← fr *qualifier* 'vmilyenre tesz, minőséget, képzést ad': *qualis* 'milyen' | *facere* 'csinál'

kvalifikálhatatlan ⇨ minősíthetetlen

⊙ lásd KVALIFIKÁL

kvalifikált ⇨ minősített

⇨ képesített

⊙ lásd KVALIFIKÁL

kvalitás ⇨ minőség, tulajdonság, jelleg

⇨ jó minőség, kiválóság

⇨ érték, képesség, adottság

⊙ lat *qualitas, qualitatis* ‘milyenség’ ← *qualis* ‘milyen’

kvalitatív ⇨ minőségi, a milyenséget vizsgáló

⊙ ném *qualitativ* ← kk lat *qualitativus* ‘ua.’, lásd KVALITÁS

kvantifikáció ⇨ *tud* minőség, folyamat vagy érték jellemzése vagy leírása mennyiségi mutatókkal

⊙ ang *quantification* ‘ua.’, lásd KVANTIFIKÁL

kvantifikál ⇨ *tud* mennyiségileg meghatároz

⇨ *tud* minőséget, folyamatot vagy értéket mennyiségi mutatókkal ír le

⊙ ang *quantify* ← fr *quantifier* ‘ua.’: lat *quantus* ‘hány, mennyi’ | *facere* ‘tesz vmivé’

kvantitás ⇨ *fiz* egy jelenség mennyiségi meghatározhatósága

⇨ *mat* mennyiség

⇨ *zene, nyelv* időtartam, a hang hosszúsága

⊙ lat *quantitas, quantitatis* ‘mennyiség, nagyság’ ← *quantus* ‘hány, mennyi’

kvantitatív ⇨ mennyiségi, a mennyiséget vizsgáló

⊙ ném *quantitativ* ‘ua.’, lásd KVANTITÁS

kvantor ⇨ *mat, log* mondat szabad változóját lekötő logika jel

⊙ *tud* lat *quantor* ‘ua.’ ← *quantus* ‘hány, mennyi’

kvantum ⇨ mennyiség, tétel (valamiből)

⇨ *fiz* az energia elemi egysége, „adagja”, amely csak egész számú többszöröseiben fordul elő

⊙ *tud* lat seml *quantum* ‘ua.’ ← *quantus* ‘hány, mennyi’

kvantumbiológia ⇨ *tud* az élettani jelenségekre a kvantumfizika elveit és módszereit alkalmazó biológiai tudományág

⊙ lásd KVANTUM, BIOLÓGIA

kvantumelektronika ⇨ *fiz* az a tudományág, amely az atomok és molekulák kvantumos tulajdonságait az elektronika területén alkalmazza

⊙ lásd KVANTUM, ELEKTRONIKA

kvantumfizika ⇨ *fiz* a kvantumelmélet érvényességi körébe tartozó fizikai jelenségek tudománya

⊙ lásd KVANTUM, FIZIKA

kvantumgenerátor ⇨ *fiz* mikrohullámú gerjesztéssel működő rezgéskeltő berendezés (pl. a lézer)

⊙ lásd KVANTUM, GENERÁTOR

kvantumkémia ⇨ *kém* a kvantummechanika elveinek alkalmazása a molekulák elektronszerkezetének leírására

⊙ lásd KVANTUM, KÉMIA

kvantummechanika ⇨ *tud* az állandó részecskeszámú mikrofizikai rendszerek modern mechanikai elmélete

⊙ lásd KVANTUM, MECHANIKA

kvarc ⇨ *ásv* üvegfényű, átlátszó szilikátkristály

⇨ kvarcüveg

⊙ ném *Quarz* ‘ua.’ ← (?) kfn *querch* ‘manó’ (irod ném *Zwerg* ‘törpe’)

kvarcit ⇨ *geol* kristályos kovasavból (kvarcból) és amorf kovaanyagból összeállt magmás, átalakult vagy üledékes kőzet

⊙ ném *Quarzit* ‘ua.’: lásd KVARC | *-it* (ásványra utaló toldalék)

kvargli ⇨ pogácsasajt

⊙ auszt ném kics *Kwargel* ‘ua.’ ← ném *Quark* ‘túró’ ← nyugati szláv *tvarog* ‘ua.’

kvark ⇨ *fiz* a három legelemibb részecske közös neve, amelyekből, a legújabb feltételezések szerint, a már ismert elemi részecskék (elektron, proton, neutron stb.) felépülnek

⊙ ang *quark* ‘ua.’, M. Gell-Mann amerikai fizikus névadása, ered. bizonytalan értelmű szó Joyce „Finnegan ébredése” c. regényében

kvart ⇨ *zene* négyes hangköz, hétfokú skálában az alaphang és a tőle mért negyedik hang köze

⇨ *ját* kártyában négy egymás melletti lapból álló sorozat egy színben

⇨ *nyomd* negyedrét iv

⊙ ném *Quart* ‘negyedliter, negyedhangköz’ ← lat *quartus* ‘negyedik’ ← *quatuor* ‘négy’

kvártély † ⇨ (fizetett) szállás, lakás

✧ *kat* beszállásolás

⊙ ném *Quartier* ‘szállás’ ered. ‘városnegyed’ ← fr *quartier* ‘ua.’ ← lat *quartarius* ‘negyedrészt’ ← *quartus* ‘negyedik, negyed’

kvarter ✧ *geol* földtörténeti negyedkor, a kétmillió éve kezdődött és ma is tartó időszak

⊙ ang, ófr *quarter* ‘negyedrészt’ ← lat *quartarius* ‘ua.’ ← *quartus* ‘negyedik, negyed’

kvarteron ✧ negyedrésztben néger származású fehér ember, fehér és mulatt szülő gyermeke Latin-Amerikában

⊙ ném *Quarteron* ← sp *cuarterón* ‘ua.’ ← *cuarto* ← lat *quartus* ‘negyed, negyedik’

kvartett ✧ *zene* négy szólólista énekszám

✧ *zene* négy hangszer együttese, főleg vonósnégyes

✧ *zene* ilyen együttesre írt zenedarab

✧ *ját* négylapos egység gyermekkártya-játékokban

⊙ ném *Quartett* ← ol kics *quartetto* ‘ua.’ ← *quarto* ‘negyedik’ ← lat *quartus* ‘ua.’ ← *quatuor* ‘négy’

kvász ✧ rozst- vagy árpakenyérből és vízből erjesztett, csekély szesztartalmú, savanykás orosz üdítő ital

⊙ or *kvasz* ‘ua.’ ← *kvaszitj* ‘savanyít, erjeszt’

❖ magy *kovász*

kvasszia ✧ *növ* dél-amerikai fák és cserjék nemzetsége, kérgük keserű hatóanyaga ízesítőként, valamint növényvédő szerepben használatos

⊙ ném *Quassia* ← sp *cuassia* ‘ua.’ ← (?) egy *Coassi* nevű személyről, aki felfedezte

kvaterka ✧ kedélyes borozgatás baráti társaságban

⊙ lengy *kwaterka* ‘negyedliter’ ← lat *quartarius* ‘negyedmérték’ ← *quartus* ‘negyedik, negyed’

kvaterner ✧ *kém* olyan struktúra jelzője, amelyben egy központi atomhoz kovalens kötéssel négy széntartalmú csoport kapcsolódik

⊙ ném *quaternär* ← lat *quaternarius* ← lat *quaterni* ‘négyesével’ ← *quatuor* ‘négy’

kvaternó † ✧ négyes találat a régi lottériában

⊙ ol *quaterno* ‘ua.’ ← lat *quaterni* ‘négyesével’ ← *quatuor* ‘négy’

kvazár ✧ *csill* csillagszerű kozmikus képződmény, amely rádióhullámon sugároz

⊙ ang *quasar* ‘ua.’ ← *quas(i) stellar (radio source)* ‘csillagszerű rádióforrás’, lásd KVÁZISZTELLÁRIS

kvázi ✧ mintegy, szinte

✧ (tudományos szóösszetétel előtagjaként) nem valódi, látszólagos, -szerű

⊙ lat *quasi* ‘mintegy, mintha’: *quam* ‘mint’ | *si* ‘ha’

kvázilineáris ✧ *tud* bizonyos feltételek között lineárisnak tekinthető

⊙ lásd KVÁZI, LINEÁRIS

kvázistacionárius ✧ *vill* elhanyagolható mértékű időbeli eltolódást mutató (áram)

⊙ lásd KVÁZI, STACIONÁRIUS

kvázisztelláris ✧ *csill* csillagszerű

⊙ ang *quasi stellar* ‘ua.’: lásd KVÁZI | *stellar* ← késő lat *stellaris* ‘csillaggal kapcsolatos’ ← *stella* ‘csilag’

kveccs ✧ *műsz* zúzógépt

⊙ ném *Quetsche* ‘sajtoló’ ← *quetschen* ‘sajtol, zúz’

kvéker ✧ *vall* angol eredetű, ma főleg Amerikában elterjedt keresztény felekezet

⊙ ang *quaker* ‘reszkető’ ← *quake* ‘rázkódik’ (gúnynev egy bírótól, akit az alapító Fox állítólag arra intett, hogy „reszkeszen az Úr ítéletétől”)

kvercit ✧ *kém* makkcukor, a tölgymakkból kivonható ötértékű alkohol

⊙ ném *Querzit* ‘ua.’: lat *quercus* ‘tölgy’ | *-it* (vegyületre utaló toldalék)

kveruláns ✧ folyton panaszkodó, zsörtölődő, sérelmeit hangoztató

✧ pörlekedő, pereskedő

⊙ ném *querulans* ‘ua.’ ← lat *querulus* ‘panaszkodó’ ← *queri* ‘panaszolódik’

kvesztor ✧ a kvesztúra vezetője

⊙ ném *Quāstor* ‘ua.’ ← lat *quaestor* ‘számvivő az ókori Rómában’ ← *quaerere, quaesitum* ‘keres, nyomoz’

Lásd még KONKVISZTÁDOR

kvesztúra † ⇨ *okt* a tandíjakat beszedő részleg a régebbi egyetemeken

⊙ ném *Quāstur* ‘ua.’ ← lat *quaestura* ‘quaestori tiszttség, hivatal az ókori Rómában’, lásd KVESZTOR

kvietál † ⇨ nyugdíjaz, nyugállományba helyez

⇨ nyugdíjba vonul

⊙ hazai lat *quietare* ‘ua.’ ← *quietus* nyugodt ← *quiescere, quietum* ‘nyugovóra tér, megnyugszik’

kvietista ⇨ *vall* a kvietizmus híve

⊙ ném *Quietist* ‘ua.’, lásd KVIETIZMUS

kvietizmus ⇨ *vall* misztikus áramlat a katolikus egyházban, amely a lelki megbékélés és a szemlélődés elsőbbségét hirdeti a szertartásokkal és szentségekkel szemben

⊙ ném *Quietismus* ‘ua.’: lásd KVIETÁL | -IZMUS

kvint ⇨ *zene* ötös hangköz, hétfokú skálában az alaphang és a tőle mért ötödik hang köze

⊙ ném *Quint* ‘ua.’ ← lat *quintus* ‘ötödik’ ← *quinque* ‘öt’

kvinternó ⇨ ötös találat a régi lottériában

⊙ ol *quinterno* ‘ua.’ ← lat *quinterni* ‘ötösével’

kvintesszencia ⇨ lényeg

⇨ sűrítmény, tömény kivonat

⊙ lat *quinta essentia* ‘ötödik létező’ (ti. a négy alapelem, a föld, víz, tűz, levegő felett, azaz a világteret átható és mindennek lényegét alkotó „éter” a püthagoreus filozófusok szerint): *quintus* ‘ötödik’ ← *quinque* ‘öt’ | lásd ESSZENCIA

kvintett ⇨ *zene* öt szólista énekszáma

⇨ *zene* öt hangszer együttese

⇨ ilyen együttesre írt zenedarab

⊙ ném *Quintett* ← ol kics *quintetto* ‘ua.’ ← *quinto* ‘ötödik’ ← lat *quintus* ‘ua.’ ← *quinque* ‘öt’

kvitancia † ⇨ *ker* nyugta

⊙ kk lat *quintantia* ‘ua.’ ← *quintus* ‘nyugodt’ ← lat *quietus* ‘ua.’, lásd KVIETÁL

kvitt ⇨ rendezve van (adósság): *kvittek vagyunk* (azaz egyikünk sem tartozik a másiknak, elszámoltunk)

⊙ ném *quitt* (*machen*) ‘elszámol’, *quitt* (*sein miteinander*) ‘egymással kvittek’ ← fr *quitté* ‘nem adós’ ← késő lat *quintus* ← lat *quietus* ‘nyugodt’, lásd KVIETÁL

kvittel ⇨ megfizet, eleget tesz

⊙ lásd KVITT

kvíz ⇨ szellemi vetélkedő rádióban, tévében

⊙ ang *quiz* ‘ua.’, korábban ‘csipkelődés, gúnyos pillantás’ ← ?

kvóciens ⇨ *mat* hányados

⊙ lat *quotiens* ‘ua.’, tkp. ‘hányszor’ ← *quot* ‘hány’

kvóta ⇨ (megszabott) hányad, arány, keret

⊙ lat *quota* (*pars*) ‘hányad(rész)’ ← *quotus* ‘hányadik’ ← *quot* ‘hány, mennyi’

❖ magy *kotta*

kmru ⇨ *nyelvt* a walesi nyelv, amely a kelta nyelvek brit ágához tartozik, s Wales mai lakóinak negyedrésze beszéli anyanyelveként

⊙ walesi, ‘ua.’, saját név

knológia [kinológia] ⇨ *tud* kutyaismeret, az állatorvosi tudományoknak a kutyákkal foglalkozó ága

⊙ ném *Kynologie* ‘ua.’: gör *kūon, kūnosz* ‘kutya’ | lásd -LÓGIA

knológus [kinológus] ⇨ *tud* kutyaszakértő, kutyagyógyász

⊙ magy, lásd KNOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

kyriale ⇨ *vall* a Kyrie eleison szöveg középkori gregorián dallamainak gyűjteménye

⊙ lat *kyriale* ‘ua.’, lásd KYRIE ELISON

Kyrie eleison [kirie eleison] ⇨ *vall* a keleti keresztény egyház könyörgési formája, amely a latin szertartású misében is elhangzik

⊙ gör *Kyrie eleiszón* ‘Uram, irgalmazz’: megsz *Kyrie* ‘Uram’ ← *küriosz* ‘úr’ | felsz *eleiszón* ‘könyörülj’ ← *eleo* ‘megszán, megkönyörül’

L

---

label [léjbl] ⇨ *számtech* címke, azonosító elektromos jel

⊙ ang. 'ua.', ered. 'pecsétfüggesztő szalag oklevélen' ← ófr *label* 'szalag, szegély' ← frank *lappa* 'hajtóka, fedél'

labiális ⇨ *nyelvt* ajakkerekítéses (magánhangzó: a, o, u, ö, ü)

⇨ *nyelvt* az ajkak alkotta zárral képzett (mássalhangzó), lásd BILABIÁLIS, LABIODENTÁLIS

⊙ tud lat *labialis* 'ua.' ← *labium* 'ajak'

labializáció ⇨ *nyelvt* magánhangzó ajakkerekítésessé válása

⊙ ném *Labialisierung* 'ua.', lásd LABIÁLIS

labilis ⇨ *fiz* a súlypont alatt megtámasztott, könnyen felboruló, ingatag egyensúlyú

⇨ ingatag, dülöngélő, tántorgó

⇨ *átv* bizonytalan, határozatlan, döntésképtelen

⇨ *lél* szeszélyes, változékony, kiszámíthatatlan (kedély, lelkiállapot)

⊙ tud lat, 'ua.' ← *labi* 'esik, csúszik' (tkp. *labi-bilis* lenne, a ~ tehát egyszerűzetes alak az ellentétes értelmű *sta-bilis* mintájára)

Lásd még LAPSZUS

labilitás ⇨ *fiz* bizonytalan egyensúlyi helyzet

⇨ *lél* hangulati, jellembeli ingatagság, bizonytalanság, változékonyosság

⊙ tud lat *labilitas* 'ua.', lásd LABILIS

labiodentális ⇨ *nyelvt* a felső fogsorral és az alsó ajakkal képzett (mássalhangzó: f, v)

⊙ ném *labiodental* 'ua.', lásd LABIÁLIS, DENTÁLIS

labirintus ⇨ útvesztő, űtömkeleg

⇨ nyírott sövényfalakból kialakított, zezgugos kerti útvesztő reneszánsz és barokk díszkertekben

⇨ *műv* egyes középkori templomok padlózatán kőmozaikból kialakított útvesztő

⇨ *átv* szövevény, kuszaság, összevisszaság

⇨ *anat* a belső fül ivjárata

⊙ lat *labyrinthus* ← gör *labürinthosz* 'folyosók bonyolult rendszere egyiptomi és krétai királyi palotákban' ← (?) *labrüz* 'kettős bárd mint a királyi hatalom jelvénye' ← lüdiai vagy hettita

labor ⇨ laboratórium

⊙ ném *Labor* 'ua.', a LABORATÓRIUM rövid alakja

laborál ⇨ laboratóriumi munkát végez, ott kísérletezik

⇨ † szenved, betegeskedik

⇨ † veszködik, kínlódik

⊙ ném *laborieren* 'betegségben szenved' ← lat *laborare* 'ua.' (fenti első jelentése a magyarban, a LABOR nyomán jött létre)

laboráns ⇨ laboratóriumi vagy gyógyszerészeti alkalmazott

⊙ ném *Laborant* 'ua.' ← lat *laborans* 'dolgozó', lásd LABORATÓRIUM

laboratórium ⇨ *tud* (természet)tudományos vizsgálatok, kísérletek céljára berendezett helyiség

⇨ *orv* vegyi diagnosztikai vizsgálatok részlege rendelőben, kórházban

⇨ *okt* magnetofonokkal felszerelt korszerű nyelvi oktatóterem

⊙ kk lat, 'ua.' ← *laborare*, *laboratum* 'dolgozik, szenved' ← *labor* 'munka, teher, szenvedés'

labourizmus [lébörizmus] ⇨ *pol* az angol munkáspárt és a befolyása alatt álló szakszervezetek politikai irányzata

⊙ ang *labourism* ‘ua.’ ← *Labour (Party)* ‘Munkás (párt)’ ← *labour* ‘munka, munkásság’ ← lat *labor* ‘munka’

labrador ⇨ *áll* nagy testű, fekete vagy zsemleszínű vadászkutya

⊙ *Labrador*, félsziget Kanadában, a fajta őshazája ← sp *labrador* ‘földműves’ ← *labrar* ‘megművel’ ← lat *laborare* ‘fáradozik, dolgozik’

labradorit ⇨ *ásv* szintelen vagy égszinkék közetalkotó szilikátásvány, a Hold felszínén is nagy tömegben fordul elő

⊙ ang, ‘ua.’: lásd LABRADOR | *-it* (ásványra utaló toldalék)

labyrinthus lásd LABIRINTUS

lac- lásd még LAK-

laconicum [lakonikum] ⇨ *tört* forró levegőjű izzasztó helyiség ókori görög és római fürdőkben

⊙ lat seml, ‘ua.’, tkp. ‘lakóniai’ ← *Laconia* ← gör *Lakónia*, a spártai állam egyik ókori megnevezése
Lásd még LAKONIKUS

lacratorium [lakrimatórium] ⇨ *műv* római kori sírokban talált apró illatszeres edények neve, amelyekről korábban azt hitték, hogy a halottat siratók könnyeit fogták fel bennük

⊙ lat, ‘ua.’ ← *lacrimare, lacrimatum* ‘könnyezik’ ← *lacrima* ‘könnny’

lacrimoso [lakrimózó] ⇨ *zene* panaszosan (adandó elő)

⊙ ol ‘ua.’, tkp. ‘könnyes’ ← lat *lacrimosus* ‘ua.’ ← *lacrima* ‘könnny’

Lásd még LARMOYANT

lacrosse [lakrosz] ⇨ *sport* két csapat által, borszijas ütőkkel játszott indián eredetű kanadai labdajáték

⊙ fr *lacrosse* ‘ua.’, tkp. ‘a labdaütő’: *la* ← lat *illa* ‘az’ | *crosse* ‘görbe bot, pásztorbot’ ← ófr *croce* ← frank *krukkja* ‘mankó’

lacs d’amour [ladamur] ⇨ *text* fekvő nyolcas alakú zsinórhurok mint díszítmény 16–17. századi textíliákon

⇨ *műv* a férj és feleség névbetűit egybefogó keret házassági címereken

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘szerelmi tör’: *lacs* ← lat *laqueus* ‘hurok, tör, madárcsapda’ | *amour* ← lat *amor* ‘szerelem’ ← *amare* ‘szeret’

Lásd még LASSZÓ

lactatio [laktáció] ⇨ *műv* olyan képtípus, amelyen Szent Bernát (vagy más szent) a gyermekét szoptató Mária előtt térdel, és néhány csepp tej az ajkára hull

⊙ lat, ‘szoptatás’, lásd LAKTÁCIÓ

ladin ⇨ *nyelvt* a rétoromán nyelvnek az Inn felső völgyében beszélt tájszólása

⊙ rétoromán *ladin* ‘ua.’ ← lat *latinus* ‘latiumi, latin’

ladino ⇨ *nyelvt* judeospanyol, a spanyol archaikus változata, amelyet a Hispániából 1492-ben kiűzött zsidók vittek magukkal a világ számos pontjára, és néhány százezren máig is beszélnek

⊙ sp, ‘ua.’, tkp. ‘latin’ ← lat *latinus* ‘latiumi’, lásd LATIN

lady [lédi] ⇨ angol főrangú nőnek, a lord felségének címe

⇨ előkelő hölgy, úrnő

⊙ ang, ‘ua.’ ← óang *hlaefdige* ‘a ház úrnője’, tkp. ‘kenyérdagasztó’ (mai ang *loaf* ‘cipó’) | *dough* ‘dagasztott tészta’, lásd még LORD

Lady Chapel [lédi csepl] ⇨ *ép* Mária-kápolna angol katedrálisok és apátsági templomok keleti lezárásában, a főoltár mögötti kápolnakoszorú közepén

⊙ ang, ‘ua.’: (*Our*) *Lady* ‘Miasszonyunk’, lásd LADY | *chapel* ← ófr *chapele* ‘kápolna’ ← kk lat *cappella* ‘ua.’

laesio [lézió] ⇨ *orv* sérülés, bántalom

⇨ † kár, károsodás

⇨ † sértés

⊙ lat, ‘ua.’ ← *laedere, laesum* ‘sújt, sért, megbánt’

laesio maiestatis [lézió majesztátisz]† ⇨ *jog* felségsértés

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd LAESIO, MAIESTAS

laetum nuntium [létum nuncium] ⇨ örömhír

✧ (régi kollégiumokban) otthonról kapott ételmiszersomag

◎ lat, 'ua.': *laetus* 'vidám' | *nuntium*, ered. *noventium* 'hír, újság' ← *novus* 'új', lásd NUNCIUS

Laevolac [lévolak] gyógyszer hashajtó szer, amelynek hatóanyaga balra forgató tejcukor

◎ tud lat, 'ua.': *laevus* 'bal' | *lac* 'tej'

lafetta † ✧ *kat* lövegálp, ágyúálp

◎ ném *Lafette* 'ua.' ← fr *l'affût* 'az ágyúálp': *l(a)* ← lat *illa* 'az' | *affût* 'dorong, gerenda' ← lat *fustis* 'dorong, bot'

❖ magy *fustély*

láger ✧ tábor, gyűjtőtábor, hadifogolytábor

✧ büntető tábor, megsemmisítő tábor, koncentrációs tábor

◎ ném *Lager* 'táborozás, tábor' ← *liegen, lag* 'fekszik'

lagting [lágting] ✧ *pol* a norvég parlament felsőháza

◎ norv, 'ua.': *lag* 'törvény' | *ting* 'gyűlés, törvénykezés'

lagúna ✧ földr sekély, homokszigetekkel elzárt tengeröböl, †morotva

◎ velencei ol *laguna* 'ua.' ← lat kics *lacuna* 'gödör, tócsa, hézag' ← *lacus* 'medence, tó'

Lásd még LAKÚNA

lai [le] ✧ *irod* rövid lírai dal, szerelmi tárgyú ének a 12–13. századi francia költészetben

◎ ófr, breton *lai* 'ua.' ← kelta, pl. ír *laid* 'ének'

laicizál ✧ világvá tesz, egyházi vagy vallási jellegétől megfoszt

✧ világi irányítás alá helyez (egyházi iskolát)

◎ fr *lad'ciser* 'ua.' ← *lad'c* ← lat *laicus* 'világi', lásd LAIKUS

laicizmus ✧ *vall* világiasság, világi jelleg

✧ *pol* a közelet megszabadítása a vallásos kötöttségektől, ennek követelése

◎ ném *Laizismus* 'ua.', lásd LAIKUS

laikus ✧ *vall* nem egyházi kötelékbe tartozó (személy)

✧ *vall* az egyházi rendet föl nem vett (szerzetes)

✧ *orv. jog* nem szakképzett, hozzá nem értő, kívülálló

✧ *átv* avatatlan, botcsinálta, kontár (személy)

◎ kk lat *laicus* 'a köznéphez tartozó, világi' ← gör *laikosz* 'ua.' ← *laosz* 'nép'

laissez faire [lesszé fer] ✧ *közg* a klasszikus gazdasági liberalizmus jelszava a 18. század derekáról, amely arra utal, hogy az államnak semmi módon nem szabad beavatkoznia a gazdaság folyamataiba

✧ (fn) nemtörődomség

◎ fr, 'engedje tenni' (ti. azt, amit vki jónak lát): *laisser* 'enged' ← lat *laxare* 'lazít, bővít, könnyít' ← *laxus* 'lankadt, laza, bő' | *faire* ← lat *facere* 'tesz, csinál'

laissez passer [lesszé passzé] ✧ *közg* a klasszikus gazdasági liberalizmus jelszava, a LAISSEZ FAIRE azonos értelmű változata

◎ fr, 'engedje haladni' (ti. a dolgukat a maguk útján): *laisser* 'enged' ← lat *laxare* 'lazít, bővít, könnyít' ← *laxus* 'lankadt, laza, bő' | *passer* 'halad, múlik, lezajlik' ← késő lat *passare* 'ua.' ← lat *passus* 'lépés' ← *pandere, passum* 'kinyújt'

laiterie [leterí] ✧ *ép* kis pavilon 18. századi francia kastélyok parkjában

◎ fr, 'ua.', tkp. 'tejgazdaság, fejőház' ← *lait* ← lat *lac, lactis* 'tej'

lajbli vagy **lajbi** ✧ *ölt* mellény, parasztmellény

◎ baj-oszt kics *leibel, lajbl* 'ua.' ← ném *Leib* 'test, felsőtest'

Lásd még LEIBGÁRDA

lajstrom ✧ lista, címjegyzék

✧ mutató, leltár

✧ számviteli könyv

◎ kk lat *registrum* ← lat *regestum* 'ua.' ← *regerere, regestum* 'visszahord, behord, bejegyezt': *re-* 'vissza' | *gerere* 'visel, hord' (a ~ alak elhasonulás és hangrendi illeszkedés eredménye: *registrum* → *legistrum* → *lagistrom* → *laistrom*)

lajstromoz ✧ felír, feljegyez, jegyzékbe vesz

✧ összeszámlál, leltároz

◎ lásd LAJSTROM

lajtnánt † ✧ *kat* hadnagy

◎ ném *Leutnant* ← fr *lieutenant* ‘ua.’ ← kk lat *locumtenens*, lásd ott

lakkaj ✧ libériás urasági inas, belső szolgál, komornyik előkelő házban

◎ ném *Lakai* ← fr *laquais* ‘ua.’ ← újgör *ulakesz* ← tör *ulak* ‘küldönc, gyorsfutár’

lakk ✧ oldószerrel felhordott, fenyés és vízhatlan bevonatot alkotó (festék)réteg

◎ ném *Lack* ← ol *lacca* ← ar *lakk* ← perzsa *lák* ‘ua.’ ← szansz *láksá* ‘skarlattölgyfa gyantás nedve’, ered. ‘pajzstetűféle’ (amely szúrásával ilyen nedvet fakaszt a fából)

lakkolit ✧ *geol* üledékes kőzetek üregeibe behatolt, de a felszínre nem jutott magmás kőzet

◎ ang *laccolith* ‘ua.’: gör *lakkosz* ‘üreg, hézag’ | *lithosz* ‘kő’

lakkoz ✧ lakkal bevon

✧ *biz* szépít, a valónál jobbnak, tetszetősebbnek tüntet fel (eredményeket, helyzetet)

◎ lásd LAKK

lakli ✧ nyúlánk, esetlen kamasz, siheder

◎ ném *Lackl* ‘mamlasz’

lakmusz ✧ *kém* zuzmókból készült színezőanyag, amely savas közegben piros, lúgosban kék

◎ ném *Lackmus* ← holl *lakmoes* ‘zuzmóféle’: *lak* ‘sötétvörös gyanta’ | *moes* ‘pép’

lakonikus ✧ tömör, velős, magvas, szűkszavú

◎ lat *Laconicus* ← gör *Lakónikosz* ‘lakóniai, azaz spártai’ (Spárta ókori lakói szűkszavúságukról voltak közmondásosak)

Lásd még LACONICUM

lakonizmus ✧ szűkszavúság

◎ lat *laconismus* ‘ua.’, lásd LAKONIKUS, -IZMUS

lakrimogén ✧ *kat*, *kém*, *orv* könnyfakasztó (gáz, vegyület gőze)

◎ ném *lakrimogen* ‘ua.’: lat *lacrima* ‘könnny’ | lásd -GÉN

laktáció ✧ *orv* a tejmirigyek kiválasztó tevékenysége, tejelválasztás, tejképződés

✧ *orv* szoptatás

✧ *áll* fejős háziállatok tejelési időszaka

◎ tud lat *lactatio* ‘ua.’ ← lat *lactare*, *lactatum* ‘tejet ad, tejel, szopik’ ← *lac*, *lactis* ‘tej’

Lásd még LACTATIO, LAITERIE, LATTICINIO

laktalbumin ✧ *kém* a tej egyik fehérjeje, amely forraláskor hártóan kicsapódik

◎ tud lat *lactalbumin* ‘ua.’: *lac*, *lactis* ‘tej’ | lásd ALBUMIN

laktám ✧ *kém* amino-karbonsavakból vízelvonással levezethető gyűrűs vegyület, tkp. olyan lakton, amelyben a gyűrűbeli oxigénatomot aminogyök helyettesíti

◎ ném *Laktam* ‘ua.’: lat *lac*, *lactis* ‘tej’ | lásd AM(IN)

laktát ✧ *kém* a tejsav sója

◎ lat *lac*, *lactis* ‘tej’ | -át (vegyi sóra utaló toldalék)

laktáz ✧ *biokém* a tejcukor lebontását végző enzim a vékonybélben

◎ ang *lactase* ‘ua.’: lat *lac*, *lactis* ‘tej’ | -áz (enzimre utaló toldalék)

laktodenziméter ✧ *élelm* a tej fajsúlyának mérésére szolgáló egyszerű berendezés

◎ ném *Laktodensimeter* ‘ua.’: lat *lac*, *lactis* ‘tej’ | *densus* ‘sűrű’ | gör *metreó* ‘mér’

laktoflavin ✧ *kém* a tejsavóban előforduló, sárgás színű B₂ vitamin másik neve (a riboflavin mellett)

◎ ném *Laktoflavin* ‘ua.’: lat *lac*, *lactis* ‘tej’ | *flavus* ‘fakósárga’ | -in (vegyületre utaló toldalék)

lakton ✧ *kém* hidroxikarbonsavakból vízvesztéssel levezethető gyűrűs észterek gyűjtőneve

◎ ném *Lakton* ‘ua.’ ← lat *lac*, *lactis* ‘tej’ (a ~ok egyik típusa a tejsavból vezethető le)

laktoszkóp ✧ *élelm* a tej zsírtartalmának meghatározására szolgáló eszköz

◎ ném *Laktoskop* ‘ua.’: lat *lac*, *lactis* ‘tej’ | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

laktotrop ✧ *biokém* a tejelválasztást serkentő hormon

◎ ném *Laktotrop* ‘ua.’: lat *lac*, *lactis* ‘tej’ | gör *trópé* ‘fordulat, változás’ ← *trepó* ‘elfordít, irányít’

laktóz ✧ *kém* tejcukor

◎ ném *Laktose* ‘ua.’: lat *lac*, *lactis* ‘tej’ | cukorra utaló -óz toldalék (lat -*osus* ‘vmiben bővelkedő’)

laktózúria ⇨ *orv* tejcukor jelenléte a vizeletben terhesség idején

⊙ tud lat *lactosuria* ‘ua.’: lásd LAKTÓZ | gör *ureó* ‘vizelet’

lakúna ⇨ hiány, hiányosság, hézag

⇨ *orv* üreg, gödör, bemélyedés

⊙ lat kics *lacuna* ‘gödör, tócsa’ ← *lacus* ‘medence, tó’

Lásd még LAGÚNA

lakunáris ⇨ hiányos

⊙ ném *lakunär* ‘üreges’, lásd LAKÚNA

lakusztris ⇨ *geol* tavi eredetű

⊙ tud lat *lacustris* ‘tóval kapcsolatos’ ← *lacus* ‘tó’

lalopátia ⇨ *orv* beszédzavar

⊙ tud lat *lalopathia* ‘ua.’: gör *laleó* ‘fecseg, beszél’ | *pathosz* ‘szenvedés’

láma ⇨ *áll* dél-amerikai háziállat a tevéfélék családjából, gyapjáért, húzáért és mint teherhordó állatot tartják

⊙ ném *Lama* ← sp *llama* ‘ua.’ ← kecsua indián

láma ⇨ *vall* tibeti buddhista pap, szerzetes, vallási vezető

⊙ ang *lama* ‘ua.’ ← tibeti *bla-ma* ‘felső, kiváló, tanító’ (a *b* néma)

lamaizmus ⇨ *vall* a buddhizmus Tibetben és Mongóliában elterjedt változata, amelyben a lámák oktató és hagyományörző szerepe a legjelentősebb

⊙ ang *lamaism* ‘ua.’: lásd LÁMA², -IZMUS

lamarckizmus ⇨ *tud* az élővilág evolúciójának korai elmélete a 19. század első felében

⊙ kidolgozója, J-B. A. *Lamarck* francia biológus nevéből | lásd -IZMUS

lambada ⇨ brazil eredetű gyors erotikus társastánc, amely az 1980-as években hódított világszerte

⇨ *zene* ennek a zenéje

⊙ braziliai port, ‘ua.’, tkp. ‘ütlegelés, elpáholás’

lambda ⇨ *nyelvt* a gör ábécé 11. betűje, λ, Λ, hangértéke *l*

⊙ gör, ‘ua.’ ← sémi (föníciai) *lamed* ‘ökörösztöke’ (az eredeti sémi betű egy kampós végű bot piktogramja)

lambdacizmus ⇨ *nyelvt* más hangok átalakulása *l* hanggá hibás ejtés vagy hasonulás révén

⊙ ném *Lambdacismus* ‘ua.’, lásd LAMBDA

lambéria ⇨ *ép* a szoba falát védő díszburkolat fából, gipszből, márványból

⇨ belső falburkolathoz használt hornyolt faanyag

⊙ ol, ← fr *lambris* ← kk lat *lambruscum* ‘ua.’ ← lat *labrusca* ‘vadszőlő’

lambrequin [lambröken] ⇨ *műv* redőkbé szedett rojtdíszes, ívelt drapéria ajtó, ablak vagy mennyezetes ágy díszítésére

⇨ *műv* ilyen formájú síkdíszítmény finom ornamentális motívumokkal, főleg a 16–17. századi ötvösségben

⇨ *ép* ilyen formájú plasztikus barokk kődobormű

⊙ fr, ‘ua.’ ← holl kics *lamperkin* ‘fátylacska’ ← *lamper* ‘fátyol’

lamé ⇨ *text* atlaszkötésű, fényes felületű, néha fémszálakkal átszőtt selyemkelme

⊙ fr (*satin*) *lamé* ‘fémszállal díszített (selyem)’ ← *lame* ‘vékony fémlemez, penge’ ← lat *lamina* ‘ua.’

Lásd még LAMELLA

lamella ⇨ vékony, rugalmas kis fémlemez

⇨ *biol* lemezes szerkezetű, plazmatikus alapanyag

⊙ ném *Lamelle* ← fr kics *lamelle* ‘ua.’ ← *lame* ‘fémlemez, penge’ ← lat *lamina* ‘ua.’

Lásd még LAMÉ, LAMETTA, LAMINÁRIS

lamelláris ⇨ lemezes

⊙ ném *lamellar* ‘ua.’, lásd LAMELLA

lamentabile [lamentábile] ⇨ *zene* panaszosan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘siránkozva’, lásd LAMENTÁL

lamentábilis † ⇨ siralmas, szájalomra méltó

☉ lat *lamentabilis* ‘ua.’, lásd LAMENTÁL

lamentáció ⇨ *vall* Jeremiás siralmi, ószövetségi könyv

⇨ *vall* ennek eléneklése mint a nagyheti katolikus liturgia része

⇨ *átv* siránkozás, sopánkodás, jajveszékeltés

☉ lat *lamentatio* ‘ua.’, lásd LAMENTÁL

lamentál ⇨ siránkozik, sopánkodik, kesereg, panaszkodik

☉ lat *lamentari*, *lamentatus* ‘jajgat, jajveszékelt, siránkozik, megsirat’ ← *lamentum* ‘sírás, jajgatás’ (*la-mentum* ‘kiált-ás’, mint *la-trare* ‘ugat, kiált’)

lamento ⇨ *zene* panaszdal, különösen elhagyott szerelmes nő panaszos áriája vagy ariosója a korai barokk operákban

☉ ol, ‘ua.’ ← lat *lamentum* ‘ua.’, lásd LAMENTÁL

lamentoso [lamentózó] ⇨ *zene* panaszosan (adandó elő)

☉ ol, ‘ua.’ ← *lamento* ‘panasz, sirám’, lásd ott

lametta ⇨ *műsz* fémfonál, fémföliából való vékony szál mint karácsonyfadísz

☉ ol kics *lametta* ‘ua.’ ← *lama* ‘lemez, penge’ ← lat *lamina* ‘ua.’

Lásd még LAMELLA

laminált ⇨ *műsz* rétegezett, rétegelt, ragasztott (textília, lemez)

☉ ang *laminated* ‘rétegez’ ← lat *lamina* ‘lap, lemez’

lamináris ⇨ *fiz* réteges, sima, nem örvénylő (áramlás)

☉ tud lat *laminaris* ‘ua.’ ← lat *lamina* ‘lap, lemez’

Lásd még LAMELLA

lampasz ⇨ *text* színes, széles posztósáv egyenruha nadrágjának oldalvarrásán

☉ ném *Lampas* ‘nehéz damaszt bútorhuzat’ ← fr *lampas* ‘festett keleti selyemkelme’ ← kk lat *lampascum*, ered. *damascum* ‘damaszkuszi’

Lásd még DAMASZT

lampion ⇨ színes papírból készült lámpaburkolat kerti kivilágításhoz

☉ ausztr ném *Lampion* ← ol nykz *lampione* ‘ua.’ ← *lampa* ‘lámpás’ ← lat *lampas* ← gör *lampasz* ‘fáklya’ ← *lampó* ‘fénylik, világít’

❖ magy *lámpa*, *lámpás*

lampofir ⇨ *ásv* színes szilikátokkal tarkított, porfiros szövetű, sötét színű bázisos magmás telérközet

☉ ang *lamprophyre* ‘ua.’: gör *lamprosz* ‘ragyogó’ | (*por*)*phüra* ‘porfir’, lásd PORFÍR

lanaméter ⇨ *text* a gyapjúfonal finomságát mérő műszer

☉ ang *lanameter* ‘ua.’: lat *lana* ‘gyapjú’ | gör *metréo* ‘mér’

lancaster [lenkeszter] ⇨ *műsz* különleges huzagolású, cserélhető csövű golyós vadászpuska

☉ az angliai *Lancaster* városról

lancetta ⇨ *orv* hegyes, kétélű kis kés mint sebészeti eszköz

☉ ném *Lanzette* ← fr kics *lancette* ‘ua.’ ← *lance* ‘lándzsa’ ← lat *lancea* ‘(hajítószíjas) dárda’ ← (?) gör *lonkhé* ‘lándzsa’

❖ magy *lándzsa*

Lásd még LANSZÍROZ

lanckenét ⇨ lásd LANDSKNECHT

land-art [lendárt] ⇨ *műv* tájművészet, neoavantgárd művészeti irányzat az 1960-as évek végétől, művei természeti környezetben elhelyezett vagy természeti anyagokból alkotott hatalmas geometriai jelek

☉ ang, ‘ua.’: *land* ‘föld, táj’ | *art* ← fr *art* ← lat *ars*, *artis* ‘művészet’

landauer ⇨ *közl* előre és hátra lehajtható bőrfedelű hintó

☉ ném, ‘ua.’ ← *Landau* német városról (ahol gyártották)

landgraf [landgráf] ⇨ *tört* tartománygróf, középkori német uralkodó hercegek gyakori címe

☉ ném *Landgraf* ‘ua.’: *Land* ‘föld, tartomány, ország’ | lásd GRÓF

ländler ⇨ *zene* háromnegyedes ütemű délnémet és osztrák néptánc, a keringő előfutára

☉ ném *Ländler* ‘ua.’, tkp. ‘falusi, vidéki’ ← *Land* ‘ország, föld, vidék’

landol ⇨ leszáll, földet ér (repülőgép, ejtőernyős)

⊙ ném *landen* ‘partot ér, földet ér’ ← *Land* ‘föld, szárazföld’

landscape mode [lendszkéjp mód] ⇨ *számtech* fekvő formátum

⊙ ang, ‘ua.’: *landscape* ‘táj, tájkép’ ← kholl *landscap* (mai holl *landschap*) ‘ua.’ ← *land* ‘föld, táj’ | *mode* ← lat *modus* ‘mód’

landsknecht ⇨ *tört* középkori német császári zsoldoskatona

⊙ ném, ‘ua.’, tkp. ‘hazai, nem idegenből toborzott katona’: *Land* ‘ország’ | *Knecht* ‘szolga, béres’ ← ófn *kneht* ‘ifjú, vitéz, katona’

Lásd még KNIGHT

landsmíl [lanszmol] ⇨ *nyelvt* az újnorsk (nynorsk) nyelvváltozat korábbi neve, tkp. ‘vidéki nyelv’, mert az északi vidékek parasztnyelvének tájszólásait egyesítette

⊙ norv, ‘ua.’: *land* ‘ország, vidék’ | *míl* ‘nyelv’

landsting [lansztint] ⇨ *pol* a dán parlament felsőháza

⊙ dán, ‘ua.’: *land* ‘ország’ | *ting* ‘összejövetel, törvénygyűlés’

landsturm ⇨ *kat* tartalékos állomány a német nyelvű országokban

⇨ *kat* a tartalékos évjáratok behívása, népfelkelés

⊙ ném *Landsturm* ‘ua.’: *Land* ‘ország’ | *Sturm* ‘roham’

landtag ⇨ *pol* helyi (tartományi) önkormányzat Németországban és Ausztriában

⊙ ném *Landtag* ‘ua.’: *Land* ‘tartomány’ | *Tag* ‘gyűlés’, tkp. ‘nap, gyűlésre kijelölt nap’

landwehr [landvér] ⇨ *kat* az ország belső védelmére rendelt katonai állomány a német nyelvű országokban

⇨ tartalékos korosztály ugyanott

⊙ ném *Landwehr* ‘ua.’: *Land* ‘ország’ | *wehren* ‘elhárít, védekezik’ (a ~ volt a magyar *honvéd* szó mintája)

langaléta ⇨ hórihorgas, nyurga, nyakigláb (ember)

⊙ ← ?

langue [lang] ⇨ *nyelvt* a strukturalista nyelvészetben a közösség által elfogadott nyelvi rendszer mint virtuális nyelv, szembeállítva az egyéni nyelvhasználatban megvalósuló valóságos nyelvvvel (lásd PAROLE)

⊙ fr, ‘nyelv’ ← lat *lingua* ‘ua.’

Lásd még LINGVISTA

langue d’oc [langdok] ⇨ *nyelvt* a dél-franciaországi nyelvjárások, főként a provanszál (okcitan) nyelv középkori elnevezése

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘az *oc* nyelve’ (mert ezt használták ‘igen’ jelentésben): lásd LANGUE | *oc* ‘igen’ ← lat *hoc* ‘ez’

lange d’od’l [langdojl] ⇨ *nyelvt* az észak-franciaországi nyelvjárások középkori elnevezése

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘az *od’l* nyelve’ (mert ezt használták ‘igen’ jelentésben): lásd LANGUE | *od’l*, mai fr *oui* ‘igen’ ← lat *hoc ille* ‘ez az’

languszta ⇨ *áll* ízletes húsú nagy tengeri rák

⊙ fr *langouste* ‘ua.’ ← népi lat *lacusta* ← lat *locusta* ‘sáska’ (alaki hasonlóság folytán)

lanista ⇨ *tört* gladiátorokat kiképző és a cirkuszi játékok számára bérbeadó vállalkozó az ókori Rómában

⊙ lat, ‘ua.’, ered. *danista* ← gör *daneisztész* ‘kölcsonzó, uzsorás’ ← *danosz* ‘kamatra adott kölcsön’

lanital ⇨ *text* kazeinből formaldehiddel készült, gyapjút pótló műszál

⊙ márkanév, ol *lan(a) ital(iana)* ‘olasz gyapjú’: ol, lat *lana* ‘gyapjú’ | *italiana* ‘itáliai, olasz’ ← *Italia* ‘Olaszország’

Lásd még TALJÁN

lanolin ⇨ *kém* tisztított gyapjúzsir mint kozmetikai alapanyag

⊙ ném *Lanolin* ‘ua.’: lat *lana* ‘gyapjú’ | *ol(eum)* ‘olaj’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

lanoszterin ⇨ *kém* a koleszterinéhez hasonló szerkezetű szteránvázis egyvegyértékű alkohol, a gyapjúzsir fontos alkotórésze

⊙ ang *lanosterin* ‘ua.’: lat *lana* ‘gyapjú’ | lásd SZTERIN

lanovka ⇨ *közl* drótkötélpályás függővasút, sífelvonó

⊙ szlk, 'ua.' ← *lano* 'kötél'

lanszíroz ⇨ megindít (gazdasági tevékenységet)

⇨ felvet, bedob, terjeszt (hírt, eszmét, ötletet)

⇨ felkarol, támogat, sztárol

⊙ ném *lancieren* 'ua.' ← fr *lancer* 'dob, divatba hoz, előmozdít' ← *lance* 'lándzsa', lásd LANCETTA

lantán ⇨ *kém* fehér vagy kékesszürke, jól nyújtható fém elem a ritkaföldfémek csoportjából

⊙ ném *Lanthan* ← tud lat *lanthanium* 'ua.': gör *lanthanó* 'rejtve marad' (mert a cériumoxidban „rejtőzött”, s abból állította elő a svéd Mosander)

lantanidák ⇨ *kém* a ritkaföldfémeknek a lantánt is magában foglaló 15 tagú csoportja (rendszámban 57–71), amely egyetlen helyet foglal el az elemek periódusos rendszerében (a III B oszlopban) tagjai igen hasonló fizikai és kémiai tulajdonságai folytán

⊙ ném *Lanthaniden* 'ua.': lásd LANTÁN | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'látszat, külső, kép'

lanterna vagy **lantorna** ⇨ *ép* kupola tetőnyílása fölött álló hengeres, körablakos tornyocska, amely fényt vet a belső térbe

⇨ † eredetileg lámpás vázát burkoló, utóbb ablaküveget helyettesítő hártya, hólyag

⊙ lat *lanterna* 'lámpa, fáklya' ← gör *lamptér* 'ua.' ← *lampó* 'fénylik, világít'

laó ⇨ *népr* Thaiföldön és Laoszban élő buddhista hitű nép

⇨ *nyelvt* a népnek a sino-tibeti nyelvcsaládba tartozó nyelve

⊙ laó *pasza lao* 'laó nyelv'

laparoszkópia ⇨ *orv* a hasüreg tükrözéses vizsgálata a hasfalon keresztül

⊙ tud lat *laparoscopia* 'ua.': gör *laparé* 'ágyék, alhas' | *szkopeó* 'néz, vizsgál'

laparotómia ⇨ *orv* hasfalmetészes

⊙ tud lat *laparotomia* 'ua.': gör *laparé* 'ágyék, alhas' | *tomé* 'metszés' ← *temnó* 'vág'

lapicida ⇨ *ép* középkori kőfaragó céh tagja

⊙ lat, 'ua.': *lapis* 'kő' | *caedere*, (*ce*)*cidí* 'vág, metsz'

lapidáris ⇨ tömör, velős, szűkszavú (szöveg, kifejezés)

⊙ ném *lapidar* 'ua.' ← fr *lapidaire* 'kőmetész', ebből 'kőbe véсни való, tömör' ← lat *lapidarius* 'kővéső' ← *lapis*, *lapidis* 'kő'

lapidaritás ⇨ tömörség, szűkszavúság

⊙ ném *Lapidarität* 'ua.', lásd LAPIDÁRIS

lapidárium ⇨ *műv* templom vagy múzeum kőtára az ásatások során előkerült faragványok, épülettöredékek tárolására és bemutatására

⇨ *műv* faragott kövek gyűjteménye

⊙ tud lat *lapidarium* 'ua.' ← *lapis*, *lapidis* 'kő'

lapilli ⇨ *geol* vulkáni kitorésből származó apró kődarabok

⊙ ol tbsz, 'ua.' ← *lapillo* 'kövecske' ← lat kics *lapillus* 'ua.' ← *lapis* 'kő'

lapis lazuli [lápisz lazuli] lásd LAZÚR

lapisz ⇨ *kém* sebkezelésre használt ezüstnitrát, pokolkő

⊙ lat *lapis (infernalis)* '(pokoli) kő'

lapp ⇨ *népr* észak-európai nép a skandináv államok északi vidékein és a Kola-félszigeten

⇨ e népnek a finnugor nyelvcsaládhoz tartozó nyelve

⊙ ném *Lappe* 'ua.' ← finn *Lappi* 'Lappföld' (saját nevük *száme*)

lappália ⇨ semmisség, csekélység, apróság, jelentéktelen dolog

⊙ ném *Lappalie* 'ua.' ← *Lappen* 'törlőrongy' (tréfás latinos képzés)

lappológia ⇨ *tud* a lappok nyelvével és kultúrájával foglalkozó tudományág

⊙ lásd LAPP, -LÓGIA

lappológus ⇨ *tud* a lappok kutatója

⊙ magy, lásd LAPPOLÓGIA (a *biológia*-*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

lapsus calami [lapszusz kalami] ⇨ tollhiba, íráshiba, írásbeli elvétel

⊙ lat, 'ua.': lásd LAPSZUS | *calamus* 'írótoll', lásd KALAMÁRIS

lapsus linguae [lapszusz lingvé] ⇨ nyelvbottlás, szóbeli elvétel

⊙ lat, 'ua.': lásd LAPSZUS | *lingua* 'nyelv'

Lásd még LINGVISTA

lapsus memoriae [lapszus memórié] ⇨ az emlékezet botlása, zavara

⊙ lat, 'ua.': lásd LAPSZUS, MEMÓRIA

lapszus ⇨ elvétel, hiba, tévedés

⇨ kisebb erkölcsi botlás

⊙ lat *lapsus* 'elesés, botlás' ← *labi*, *lapsus* 'elesik, botlik, elcsúszik, téved'

Lásd még KOLLAPSZUS, LABILIS, LÁVA, LAVINA

laptop [leptop] ⇨ *számtech* kisebb akatátáska méretű, hordozható számítógép

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'ölbe, térdre tehető': *lap* 'öl' | *top* 'felső rész'

Lásd még DESKTOP

lararium ⇨ *tört* kis házi szentély a lárok szobrainak befogadására

⊙ lat, 'ua.', lásd LÁROK

lares [láresz] lásd LÁROK

largetto [largettó] ⇨ *zene* szélesen, de nem annyira, mint a *largo* jelzésnél

⊙ ol kics, 'ua.' ← *largo*, lásd ott

largo ⇨ *zene* szélesen, áradóan (adandó elő)

⇨ *zene* zenemű ilyen részlete, tétele

⊙ ol, 'széles, bő' ← lat *largus* 'bőséges, gazdag, adakozó'

laringális ⇨ *anat* a gégével kapcsolatos, gége-

⇨ *nyelvt* (mn) a gégefőben képzett (beszédhang)

⇨ *nyelvt* (fn) torokhang, gégehang

⊙ tud lat *laryngalis* 'gégével kapcsolatos' ← gör *larünx*, *larüngosz* 'gége'

laringektómia ⇨ *orv* rákos gége műtéti eltávolítása

⊙ tud lat *laryngectomia* 'ua.': gör *larünx*, *larüngosz* 'gége' | *ektomé* 'kivágás': *ek-* 'ki' | *temnö* 'vág'

laringitisz ⇨ *orv* gégefőgyulladás

⊙ tud lat *laryngitis* 'ua.': ← gör *larünx*, *larüngosz* 'gége' | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

laringizmus ⇨ *orv* gégegörcs

⊙ tud lat *laryngismus* 'ua.': gör *larünx*, *larüngosz* 'gége' | lásd -IZMUS

laringo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a gégével kapcsolatos, gége-

⊙ gör *larünx*, *larüngosz* 'gége'

laringológia ⇨ *orv* gégészet

⊙ tud lat *laryngologia* 'ua.', lásd LARINGO-, -LÓGIA

laringológus ⇨ *orv* gégész szakorvos

⊙ magy, 'ua.', lásd LARINGOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

laringoszkóp ⇨ *orv* gégetükör

⊙ tud lat *laryngoscop(ium)* 'ua.': lásd LARINGO-, | gör *szkopeó* 'néz megfigyel'

laringoszkópia ⇨ *orv* gégetükrözés

⊙ tud lat *laryngoscopia* 'ua.', lásd LARINGOSZKÓP

laringotómia ⇨ *orv* gégemetszés

⊙ tud lat *laryngotomia* 'ua.': lásd LARINGO- | *tomé* 'vágás' ← *temnö* 'vág'

larmoyant [larmoajan] ⇨ *irod* könnyfakasztó, könnyfacsaró, érzélgős (színmű)

⊙ fr, 'ua.' ← *larmoyer* 'sír, könnyeket ont' ← *larne* 'könnny' ← lat *lacrima* 'ua.'

Lásd még LACRIMOSO

lárok ⇨ *vall* etruszk eredetű római védőistenek, az elhunyt ősök lelkeit megszemélyesítő agyagszobrocskák, amelyek előtt a család fő naponta imádkozott

⇨ *vall* hasonló római istenségek, amelyek köztereket és útkeresztezéseket, állami intézményeket, kikötőket védelmeztek

⊙ lat tbsz *Lares* 'ua.' ← ?

l'art pour l'art [lár pur lár] ⇨ *irod*, *műv* a művészetek öncélúságát hirdető, társadalmi szerepvállalásuk igényét elutasító 19. századi irányzat jelmondata V. Cousin esztétától

⇨ *biz* öncélú, öncélúan, csak azért is

⊙ fr, 'a művészet a művészetért (legyen)': *l(a)* ← lat *illa* 'az' | *art* ← lat *ars, artis* 'művészet' | *pour* ← lat *per* '-ért'

lárva ⇨ *áll* álca, rovarálca, átalakulással fejlődő rovarok átmeneti alakja a pete és a kifejlett rovar között

⇨ † álarc

⊙ tud lat *larva* 'ua.', ered. 'kísértet, színpadi álarc' ← (?) *lares*, lásd LÁROK

laryng- lásd LARING-

larynx [larinksz] ⇨ *anat* gégefő

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *larünx, larüngosz* 'gége'

lasagne [la(s)zanye] ⇨ *konyha* tésztalapok közt darált hússal, sajtos, paradicsomos mártásban sült olasz étel

⊙ ol tbsz, 'ua.' ← *lasagna* 'széles, lapos tészta' ← népi lat *lasanía* ← lat *lasanum* 'fazék, tepsi' ← gör *laszanon* 'edényláb'

lascivus [laszcivusz] † ⇨ pajzán, ledér, buja, szemérmetlen

⊙ lat, 'ua.'

lassalleanizmus [lassalleanizmus] ⇨ *pol* a szocializmus és a munkásmozgalom korai elmélete a 19. század derekán

⊙ megalkotója, a német Ferdinande *Lassalle* nevéből | lásd -IZMUS

lassalleánus [lassalleánus] ⇨ *pol* Lassalle eszméinek híve

⇨ (mn) Lassalle elméletén alapuló

⊙ lásd LASSALLEANIZMUS

lasszó ⇨ pányva, hurkos végű kötél vagy szíj állat befogására

⊙ ném *Lasso* ← spanyol *lazo* 'ua.' ← lat *laqueus* 'kötél, hurok, tőr'

Lásd még LACS D'AMOUR

lasztex ⇨ *text* gumifonalakkal átszótt rugalmas, testhez simuló kelme

⊙ ipari márkanév, lásd (E)LASZ(TIKUS, LA)TEX

lateiner † ⇨ latinos műveltségű, szellemi foglalkozású személy, ügyvéd, orvos, tanár (a 18–19. században)

⊙ ném *Lateiner* 'latint tanuló személy, latinista' (fenti jelentése a magyarban alakult ki)

latencia ⇨ *orv* betegség lappangása, lappangási idő

⇨ *számtech* várakozási idő

⊙ tud lat *latentia* 'ua.', lásd LÁTENS

latency [léjtenszi] lásd LATENCIA

látens ⇨ *orv* rejtett, lappangó (betegség)

⇨ *fiz* rejtett, kötött (hő)

⇨ *fényk* a megvilágított fényérzékeny anyagon rejtve már meglévő, de csak az előhíváskor megmutatkozó (kép)

⊙ lat *latens, latentis* 'rejtőző' ← *latere* 'rejtőzik'

Lásd még LATEX

laterális ⇨ oldalsó

⇨ *nyelvt* a szájüreg oldalsó részén képzett (mássalhangzó, pl. *l*)

⊙ lat *lateralis* 'ua.' ← *latus, lateris* 'oldal'

laterit ⇨ *geol* magmás kőzetek téglavörös színű mállási terméke India és Afrika trópusi vidékein

⊙ ang *laterite* 'ua.': lat *later* 'tégla' | -*it* (ásványra utaló toldalék)

laterna † ⇨ lámpa

⊙ lat, 'ua.', a LANTERNA alakváltozata

laterna magica [... mágika] ⇨ *opt* korai (17. századi) tükrös és lencsés berendezés üvegre festett képek vetítésére

⊙ lat, 'bűvös lámpa', lásd LATERNA, MÁGIKUS

latex ⇨ *kém* kaucsuktej, a kaucsukfa nedve, a gumigyártás alapnyaga

⊙ ang, ném *latex* 'ua.' ← lat *latex, laticis* 'rejtett forrás, folyadék' ← *latere* 'rejtőzik'

Lásd még LÁTENS

laticel ⇨ habgumi, kaucsuktej habjából nyert párnázó gumianyag

⊙ ipari márkanév: lásd LATEX | lat *cella* ‘cella, üreg’

laticlavium [látiklávium] ⇨ *ölt* római tunika a szenátori rangot jelölő széles bíborszegéllyel

⊙ lat, ‘ua.’: *latus* ‘széles’ | *clavus* ‘bíbor szegély’, ered. ‘szeg, evező’

Laticort [latikort] *gyógysz* széles körben ható bőrgyógyászati kenőcs

⊙ tud lat, ‘ua.’: *latus* ‘széles’ | lásd KORT(IZON)

latifundium ⇨ nagy kiterjedésű földbirtok

⊙ lat, ‘ua.’: *latus* ‘széles’ | *fundus* ‘alap, telek, jószág’

latin ⇨ *nyelvt* az ókori római birodalom nyelve, amely a tudomány nyelve maradt a 18. századig, és a katolikus egyháznak szertartási nyelve majdnem napjainkig

⇨ †deák, diák

⊙ lat *Latinus* ‘Latium közép-itáliai tartományból, a római történelem bölcsőjéből való’

latinista ⇨ *tud* a latin nyelvvel foglalkozó tudós

⇨ e nyelv tanulója

⊙ ném *Latinist* ‘ua.’, lásd LATIN

latinitás ⇨ latinság, latinos műveltség, latinos jelleg

⊙ lat *Latinitas* ‘ua.’, lásd LATIN

latinizál ⇨ *nyelvt* latin formára hoz, latinosít (nevet, szót)

⇨ latin szellemmel tölt el

⇨ † latin tanulmányokkal, a latin műveltséggel foglalkozik

⊙ ném *latinisieren* ‘ua.’, lásd LATIN

latinizmus ⇨ *nyelvt* a latinra jellemző nyelvi alakzat

⇨ *nyelvt* latinos idegenszerűség más nyelvben

⊙ ném *Latinismus* ‘ua.’, lásd LATIN, -IZMUS

latino ⇨ Mexikóból vagy a karibi térségből való spanyol nyelvű bevándorló az Egyesült Államokban

⊙ am ang, ‘ua.’ ← sp *latino(-americano)* ‘latin (amerikai)’, lásd LATIN

latitúd ⇨ szélesség, bőség, tágasság

⇨ szabad tér, játéktér, mozgástér

⊙ ném *Latitüde* ‘ua.’, ered. ‘földrajzi szélesség’ ← fr *latitude* ‘ua.’ ← lat *latitudo* ‘szélesség, kiterjedés’ ← *latus* ‘széles’

lativus [latívusz] ⇨ *nyelvt* hová? kérdésre felelő helyhatározói eset

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *ferre, latum* ‘visz vhová’

latomiae [latomié] ⇨ *tört* börtönnek is használt kőbánya az ókori Rómában

⊙ lat tbsz, ‘ua.’: gör *laasz* ‘szikla’ | *tomé* ‘vágás’ ← *temno* ‘vág’

lator † ⇨ (fn) rabló, gonosztevő, útonálló, zsvivány

⇨ (mn) elvetemült, bitang, hitvány

⇨ † csintalan, pajzán, komisz, vásott

⊙ lat *latro* ‘rabló, útonálló’ × régi ném *Lotter* ‘mihaszna, csavargó, kurafi’

latrina ⇨ nyitott illemhely

⊙ késő lat *latrina* ‘árnyékszék’, ered. ‘fürdő’ ← *lavatrina* ‘ua.’ ← *lavare* ‘mos’

Lásd még LAVABÓ

latrocinium † ⇨ rablás, útonállás

⊙ lat, ‘ua.’ ← *latro* ‘rabló, útonálló’, ered. ‘zsoldos katona’ ← gör *latreuó* ‘zsoldért szolgál’

latticinio [latticsinió] ⇨ *műv* ónoxiddal fehérre festett tejűveg az olasz üvegművességben

⊙ ol, ‘ua.’ ← *lattico* ‘tejjel kapcsolatos, tej-’ ← *latte* ← lat *lac, lactis* ‘tej’

Lásd még LAKTÁCIÓ

lauda ⇨ *irod* vallásos lírai vagy dramatikus (párbeszédés) dicsőítő ének többnyire ballata formában a 13–15. századi olasz költészetben

⊙ ol, ‘dicséret’ ← lat *laus, laudis* ‘ua.’

laudábilis ⇨ *okt* dicséretes, érdemjegy régi iskolákban

⊙ lat, ‘ua.’ ← *laudare, laudatum* ‘dicsér’ ← *laus, laudis* ‘dicséret’

laudáció ⇨ *tud* az ünnepeket köszöntő és érdemeit méltató beszéd kitüntetés átadásakor, beiktatáskor

⊙ lat *laudatio* ‘dicsérő beszéd’ ← *laudare, laudatum* ‘dicsér’ ← *laus, laudis* ‘dicséret’

laudanum ⇨ *gyógy* fájdalomcsillapító

⇨ mákony, ópium

⊙ ném *Laudanum* ‘ua.’ ← lat *ladanum, ledanum* ← gör *lédanon* ‘illatos keleti gyantaféle’

laudator temporis acti [laudátor temporisz akti] ⇨ az elmúlt idők dicsérője, a jelenrel örökké elégedetlen ember

⊙ lat, ‘ua.’: *laudator* ‘dicsérő’ ← *laudare, laudatum* ‘dicsér’ ← *laus, laudis* ‘dicséret’ | *tempus, temporis* ‘idő’ | *actus* ‘lefolyt, letelt’ ← *agere, actum* ‘cselekszik, folyik, telik’

laudes [laudész] ⇨ *vall* a zsolozsma kora reggeli imádsága

⊙ lat tbsz, ‘ua.’ ← *laus, laudis* ‘dicséret’

laufpassz ⇨ elbocsátólevél

⇨ *biz* kidobás, útilapu

⊙ ném, ‘ua.’: *Lauf* ‘menet, futás’ ← *laufen* ‘fut’ | *Pass* ‘útlevél, menetlevél’, lásd PASSZUS

laumontit ⇨ *ásv* egyhajlású rendszerben, szálasan kristályosodó kalcium-alumínium-szilikát

⊙ G. de *Laumont* francia mineralógus nevéből | -*it* (ásványra utaló toldalék)

launch [loncs] ⇨ *számtech* alkalmazás elindítása a számítógépen

⊙ ang, ‘indít, elhajt’ ← ófr *lancher, lancer* ‘lándzsát vet’, lásd LANSZÍROZ

laurencium ⇨ *kém* az aktinidák csoportjába tartozó mesterséges radioaktív elem

⊙ *tud* lat, ‘ua.’: a ciklotron feltalálójának, E. O. *Lawrence*-nek a nevéből | -*ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

laurinsav ⇨ *kém* tizenkét szénatomos telített karbonsav, glicerinsztere jelen van a babérolajban (ezt 1848-ban mutatta ki Görgy Artúr, aki kémiában is jeleskedett)

⊙ lásd LAURUS | -*in* (vegyületre utaló toldalék)

laurus † ⇨ babér, babérfá, babérlevél

⇨ babérkoszorú

⊙ lat, ‘ua.’

lautverschiebung [lautfersíbung] ⇨ *nyelvt* a mássalhangzók jelentős részét érintő, szabályos körfolyamatot mutató eltolódás a germán nyelvekben a többi indoeurópai nyelvhez, illetve a felnémetben a többi germán nyelvhez képest (pl. latin b,d,g → germán p,t,k)

⊙ ném *Lautverschiebung* ‘hangeltolódás’: *Laut* ‘beszédhang’ | *verschieben* ‘eltol, félretol’

Lásd még SÍBOL

láva ⇨ *geol* tűzhányóból kiömlő olvadt kőzet

⊙ ol nyj *lava* ‘ua.’ ← (?) lat *labi* ‘esik’

Lásd még LAPSZUS

lavabó ⇨ *vall* kis kézmosó medence katolikus templomokban az oltár közelében

⇨ mosdó, mosdótál, mosdómedence

⇨ kézmosóedény

⊙ lat *Lavabo* (*inter innocentes manus meas*) ‘(Ártatlanok közt) mosom majd (kezeimet)’ ← *lavare* ‘mos’ (e zsolttárverset mondva végzi szertartásos kézmosását a pap a mise felajánlási részében)

Lásd még ALLÚVIUM, ELÚVIUM, DILÚVIUM, ILLUSZTRÁL, LATRINA, LAVÍROZ², LAVÓR, LOTION, LUSTRUM

lavína ⇨ hógörgeteg, hóomlás

⊙ ném *Lawine* ← rétoromán *lavina* ‘hó- és jéggörgeteg’ ← késő lat *labina* ‘zuhanás, csúszás’ ← lat *labi* ‘esik, csúszik’

Lásd még LAPSZUS

lavíroz¹ ⇨ *hajó* szél ellenében jobbra-balra kitérve vitorlázik

⇨ *átv* ellentétes érdekek közt ügyeskedve igyekszik célját elérni, az összeütközéseket elkerülni

⊙ ném *lavieren* ← kholl *loveren* ‘ua.’ ← *lof* ‘hajó szélfelőli oldala’

Lásd még LUV

lavíroz² ⇨ *műv* még friss akvarell vagy tusrajz vonalait vizes ecsettel átkeni a színek összefolytatása és árnyalatok kialakítása céljával

⊙ ném *lavieren* ← fr *laver* ‘mos’ ← ol, lat *lavare* ‘ua.’

Lásd még LAVABÓ

lavór ⇨ mosdótál, kézmosó

⊙ délném *Lavor* ← fr *lavoir* ‘mosoda, mosdóedény’ ← *laver* ‘mos’ ← lat *lavare* ‘ua.’

Lásd még LAVABÓ

lavra ⇨ *vall* remetecellák sorával szegélyezett folyosók rendszeréből álló görögkeleti kolostor

⊙ or, újgör *lavra* ‘ua.’ ← gör *laura* ‘folyosó’

lax † ⇨ lankadt, emyedt

⇨ hanyag, lompos

⊙ ang, ném *lax* ‘ua.’ ← lat *laxus* ‘lankadt, laza’ ← *languere* ‘bágyad’

laxál ⇨ *orv* meghajt

⊙ tud lat *laxare, laxatum* ‘enyhül, enyhít’, lásd LAX

Lásd még LAISSEZ FAIRE, LAZSÁL, LEASING, RELAXÁL

laxáns vagy **laxatívum** ⇨ *gyógy* hashajtó szer

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd LAXÁL

layering [léjering] ⇨ *számtech* rétegezés, rajz logikailag összefüggő elemeinek csoportosítása számítógépes grafikában

⊙ ang, ‘ua.’ ← *layer* ‘réteg’ ← *lay* ‘lefektet’

layout [léjaut] ⇨ *számtech* elrendezés, félvezető vagy más rendszer áramköreinek kapcsolási rajza

⊙ ang, ‘ua.’ ← *lay out* ‘elrendez’, ered. ‘kiterít’: *lay* ‘fektet, helyez’ | *out* ‘ki’

lazac ⇨ *áll* az északi tengerekben élő, íváskor folyókba vándorló rózsaszín húsú hal

⊙ szlk *losos* ‘ua.’ (a magyar szóvég affrikálódott, középe zöngésült)

lazarett † ⇨ *kat* tábori kórház

⇨ (a középkorban) bélpoklosok háza

⊙ ném *Lazarett* ‘katonai kórház’ ← fr *lazaret* ‘karanténkórház’ ← ol *lazzaretto* ‘kórház, menedékhely kitaszítottaknak’ ← *lazzaro* ‘beteg koldus’ ← lat *Lazarus* ‘Lázár’, a fekélyes koldus Jézus példabeszédében (Lk 16,19) ← héb *Eleázár* ‘Isten megsegít’

lazarista ⇨ *vall* vincentinus, belső és külső misszióban dolgozó férfi kongregáció (fogadalom nélküli rend) tagja

⊙ ném *Lazarist* ‘ua.’ ← *Saint-Lazare*, párizsi kolostor, ahol a 17. században Paulai Szent Vince a rendet megalapította

lazulit ⇨ *ásv* kékpát, áttetsző, üvegfenyű, egyhajlásos rendszerbe tartozó kristály

⊙ ang *lazulite* ‘ua.’: lásd LAZÚR | gör *lithosz* ‘kő’

lazúr ⇨ *műv* festményre vékonyan, több rétegben felrakott áttetsző festék

⊙ ném *Lasur* ← kk lat *lazurium* ‘kékkő’ ← lat (*lapis*) *lazuli* ‘lazúr(kő)’ ← ar *lazuward* ← perzsa *Ladzswurd* ‘bánya, ahol a ~t fejtették’

Lásd még AZÚR

lazurit ⇨ *ásv* lazurkő, lapis lazuli, azurkék vagy indigókék kristályokból álló, bonyolult összetételű szilikátásvány

⊙ lásd LAZÚR | *-it* (ásványra utaló toldalék)

lazúroz ⇨ *műv* lazúrfestékkel bevon

⊙ lásd LAZÚR

lazzarone [laddzaróne] ⇨ koldulásból, alkalmi munkákból élő nápolyi szegény

⇨ *pej* csavargó, naplopó, ingyenelő

⊙ ol, ‘ua.’ ← *lazzaro* ‘beteg koldus’, lásd LAZARETT

lázsál ⇨ tétlenkedik, henyél, lopja a napot

⊙ ném *laschieren* ‘lazít, elengedi magát’ ← fr *lâcher* ‘ua.’ ← lat *laxare* ‘enyhül, lazul’, lásd LAXÁL

lázsziás ⇨ a tallérnál értékesebb régi ezüstpénz

⇨ *népr* ezüst pénzermékből összeállított női nyakék

⊙ ol *l’aggio* ‘a felár’, lásd ÁZSIÓ

leader [líder] ⇨ *sajtó* vezércikk

⇨ † pártvezér

⊙ ang, 'vezető' ← *lead* 'vezet'

leander ⇨ *növ* babérrózsa, rózsaborostyán

⊙ bécsi ném *Leander* ← piemonti ol *leandro* ← ol *oleandro* ← lat *oleander* 'ua.': *olea* 'olajfa' × gör (*rhododendron* 'rododendron' (lásd ott))

leasing lásd LÍZING

lébecol lásd LÉBOL

lébemann † ⇨ élvhajász férfi, életművész, világfí

⊙ ném *Lebemann* 'ua.': *leben* 'él' | *Mann* 'férfi'

lebensraum [lébenszraum] ⇨ *pol* (nagyobb) élettér (a németiség számára), a náciizmus kulcsszava a német háborús terjeszkedés megokolására

⊙ ném *Lebensraum* 'ua.': *Leben* 'élet' | *Raum* 'hely, tér, űr'

lébol vagy **lébecol** † ⇨ *biz* éli világát, nagy lábon él

⊙ ném *leben* 'él'

lecitin ⇨ *biol* állati szövetekben és tojássárgában található foszforos lipid

⇨ *kém* ebből készült erősítő szer

⊙ tud lat *lecithin* 'ua.': gör *lekithosz* 'tojás sárgája' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

lect- lásd még LEKT-

lectisternium [lektiszternium] ⇨ *vall* az istenek megvendégelése nagy ünnepeken az ókori Rómában: szobraikat kerevetre fektették, s étellel dúsan rakott asztalt tettek eléjük

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'ágyat vetés': *lectus* ← gör *lekhosz* 'ágy' ← *lekhó* 'lefekszik' | *sternere* 'leterít'

Lásd még KONSTERNÁCIÓ, LEKTIKA

lectrinum [lekrinum] ⇨ *vall* felolvasó állvány nagyobb katolikus templomok szentélyében

⊙ kk lat, 'ua.' ← késő lat *lectrum*, *lectorium* 'ua.' ← *legere*, *lectum* 'olvas'

Lásd még LEGENDA

ledeburit [lédeburit] ⇨ *koh* vas-karbon ötvözetek kristályosodásakor keletkező eutektikus keverék, a kemény, kopásálló fehérvasak fontos szöveteleme

⊙ ném *Ledeburit* 'ua.' ← A. *Ledebur* német kohász nevéből | *-it* (anyagnévre jellemző toldalék)

lee [lí] ⇨ *hajó* szél alatti oldal

⇨ *földr* szélvédett, szélárnyékos oldal

⊙ ang, 'ua.' ← óang *hléo* 'menedék, védelem'

legáció ⇨ *vall* református diák prédikációs kiküldetése

⇨ † követség, képviselő

⇨ † kiküldetés

⊙ lat *legatio* 'követség' ← *legare*, *legatum* 'kiküld' ← *lex*, *legis* 'törvény'

Lásd még LEGÁLIS

legale testimonium [legále tesztimónium] † ⇨ *jog* törvényes bizonyíték

⇨ *jog* törvényes tanú, törvény előtti tanúskodás

⇨ *hiv* hatósági bizonyítvány

⊙ lat, 'ua.', lásd LEGÁLIS, TESTIMÓNium

legális ⇨ *jog* törvényes, törvény szerinti, jogszerű

⇨ *pol* nyilvános működését jogszerűen végző (párt, mozgalom)

⊙ lat *legalis* 'törvényes' ← *lex*, *legis* 'törvény'

Lásd még EXLEX, ILLEGÁLIS, LEGÁCIÓ, LEGÁTOR, LEGÁTUM, LEGE ARTIS, LEGISLATIV, LEGITIM, LEGIZMUS, LEX TALIONIS, LOJÁLIS, RELEGÁL

legalis praetensio [legálisz pretenzió] † ⇨ *jog* törvényes követelés

⊙ lat, 'ua.', lásd LEGÁLIS, PRETENZIÓ

legalitás ⇨ *jog* törvényesség, jogosság, jogszerűség

⇨ *pol* párt vagy mozgalom nyilvános tevékenységének lehetősége

⊙ tud lat *legalitas* 'ua.', lásd LEGÁLIS

legaliter ⇨ *jog* törvényesen, a törvény szerint

⊙ lat, 'ua.', lásd LEGÁLIS

legalizáció ⇨ *jog* törvényesítés, törvényerővel való felruházás

⇨ *jog* hitelesítés, hiteles igazolás

⇨ *pol* párt vagy mozgalom nyilvános működésének elismerése, engedélyezése, tudomásulvétele

⊙ ném *Legalisation* ← fr *légalisation* 'ua.', lásd LEGÁLIS

legalizál ⇨ *jog* törvényesít

⇨ *jog* hitelesít

⇨ *pol* jogszerűnek ismer el

⊙ ném *legalisieren* ← fr *légaliser* 'ua.', lásd LEGÁLIS

legatárius † ⇨ *jog* örökös, a végrendelet kedvezményezettje

⊙ kk lat *legatarius* 'ua.', lásd LEGÁTOR

legatio lásd LEGÁCIÓ

legato [legató] ⇨ *zene* kötötten, a hangokat egymáshoz kötve (adandó elő)

⇨ *zene* (fn) kötött játékmód

⊙ ol *legato* 'kötött' ← *legare* 'köt' ← lat *ligare* 'ua.'

Lásd még LIGA

legátor † ⇨ *jog* örökgyógyó, hagyományozó

⇨ *jog* alapítványtevő

⊙ lat *legator* 'ua.' ← *legare, legatum* 'kiküld, megbíz, örökül hagy' ← *lex, legis* 'törvény'

Lásd még LEGÁLIS

legátum † ⇨ *jog* végrendeleti kikötés, amely szerint a kedvezményezett az örökség valamely részét köteles átengedni megnevezett személyeknek

⊙ lat, 'ua.', ered. 'végrendeletben kijelölt ajándék' ← *legare, legatum* 'kiküld, megbíz, örökül hagy' ← *lex, legis* 'törvény'

Lásd még LEGÁLIS

legátus ⇨ *tört* a római szenátustól kiküldött helyettes katonai parancsnok, alvezér

⇨ *vall* pápai követ (alkalmi megbízás alapján)

⇨ *vall* (régí református kollégiumból) egyházi ünnepre prédikálni kiküldött diák

⊙ lat *legatus* 'ua.', lásd LEGÁCIÓ

lege artis [lege artisz] ⇨ annak rendje és módja szerint

⊙ lat, 'a művészet (mesterség) törvénye alapján': *lex, legis* 'törvény' | *ars, artis* 'művészet, mesterség'

Lásd még LEGÁLIS

legend [ledzsend] ⇨ *számtech* jelmagyarázat, grafikonon vagy térképen alkalmazott jelek, minták értelmezése

⊙ ang, 'ua.' ← lat *legendus* 'olvasandó', lásd LEGENDA

legenda ⇨ *vall* vallási tárgyú, a szentek életéről szóló csodás történet

⇨ *irod* történeti személy tetteit kiszínezve előadó történet

⇨ hihetetlen történet, mesebeszéd

⊙ lat seml tbsz, 'olvasni való dolgok' ← *legendus* 'olvasandó' ← *legere* 'olvas, összegyűjt'

Lásd még LECTRINUM, LÉGIÓ, LEKCIÓ, LEKTOR, LEKTÓRIUM, LEKTŰR, LISEUSE

legendárium ⇨ *vall* vallásos legendák gyűjteménye

⊙ lat *legendarium* 'ua.', lásd LEGENDA

leggeramente [leddzseramente] ⇨ *zene* könnyeden (adandó elő)

⊙ ol *leggero* 'könnyű' ← késő lat *leviarius* 'ua.' ← lat *levis* 'könnyű'

Lásd még LEVATOR

leghorn [legorn] ⇨ *áll* kis testű, fehér, jól tojó tyúkfajta

⊙ ang *Leghorn*, Livorno olasz kikötőváros angol neve

légió ⇨ *tört* a legnagyobb katonai egység a római birodalomban

⇨ *kat* (külföldi) önkéntesekből alakult sereg

⇨ *átv* nagy tömeg, sokaság, sokadalom

⊙ lat *legio, legionis* 'sereg, légió' ← *legere* 'összegyűjt, kiszámol, kiválaszt'

Lásd még LEGENDA

legionárius ⇨ *tört* légió katonája

⊙ lat *legionarius* ‘ua.’, lásd LÉGIÓ

Légion d’honneur [lezsion donör] ⇨ a francia Becsületrend, katonai és polgári érdemrend

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘a becsület légiója’: lásd LÉGIÓ | *honneur* ← lat *honor* ‘becsület, tisztelet, tisztesség’

légionista ⇨ *kat* a francia Idegenlégió katonája

⊙ magy, ‘ua.’: fr *légion (étrangère)* ‘(idegen)légió’, lásd LÉGIÓ | *-ista* (valamihez tartozásra utaló toldalék)

legislatív [legiszlatív] ⇨ *pol* (mn) törvényhozó

⊙ ném *legislativ* ← fr *législatif* ‘ua.’ ← késő lat *legislatio* ‘törvényhozás’: lat *lex, legis* ‘törvény’ | *ferre, latum* ‘hoz’

Lásd még LEGÁLIS

legislator [legiszlátor] ⇨ (fn) törvényhozó

⊙ újk lat, ‘ua.’ ← késő lat *legislatio* ‘ua.’, lásd LEGISLATIV

legislatura [legiszlátúra] ⇨ *pol* törvényhozás

⇨ törvényhozó testület

⊙ ném *Legislatur* ← fr *législature* ‘ua.’, lásd LEGISLATIV

legitim ⇨ *jog* törvényes, jogszerű

⇨ elismert, elfogadott

⊙ ném *legitim* ‘ua.’ ← lat *legitimus*, ered. *legitimus* ‘törvénytisztelő, törvényes’, tkp. ‘törvényt megőrző’: *lex, legis* ‘törvény’ | *tuere* ‘öriz, védelmez’

Lásd még LEGÁLIS

legitimáció ⇨ *jog* törvényesség elismerése

⇨ *jog* házasságon kívül született gyermek törvényesítése

⇨ *jog* meghatalmazás, feljogosítás

⇨ elismerés, igazolás

⊙ ném *Legitimation* ← fr *légitimation* ‘ua.’, lásd LEGITIM

legitimál ⇨ *jog* törvényesnek ismer el

⇨ *jog* törvényesít (házasságon kívül született gyermeket)

⇨ igazol, elismer

⇨ *jog* felhatalmaz, feljogosít

⊙ ném *legitimieren* ← fr *légitimer* ‘ua.’, lásd LEGITIM

legitima portio [... porció] ⇨ *jog* köteles rész (pl. örökségből)

⊙ lat, ‘ua.’, lásd LEGITIM, PORCIÓ

legitimista ⇨ *pol* a legitimizmus híve

⊙ ném *Legitimist* ‘ua.’, lásd LEGITIMIZMUS

legitimitás ⇨ *jog* törvénytisztesség, jogszerűség

⇨ *pol* uralmi rendszer társadalmi elismertsége, elfogadottsága

⇨ *pol* † trónöröklési jog

⊙ ném *Legitimität* ← fr *légitimité* ‘ua.’, lásd LEGITIM

legitimizmus ⇨ *pol* az örökletes monarchia jogállásának megváltoztathatalanságát hirdető politikai irányzat

⇨ *pol* trónját veszített uralkodócsalád restaurációs igényeinek támogatása

⊙ ném *Legitimismus* ← fr *légitimisme* ‘ua.’: lásd LEGITIM, -IZMUS

legizmus ⇨ *tört* kínai filozófiai iskola a Kr. e. 3. században, amely a konfucianizmus hagyománykultuszát elvetve a törvényekre alapozott hatékony hatalomgyakorlás elméletét dolgozta ki

⊙ lat *lex, legis* ‘törvény’ | lásd -IZMUS

Lásd még LEGÁLIS

legó ⇨ *ját* egyszerű, összepattintható műanyag elemekből álló építőjáték-rendszer a dániai Billundból

⊙ dán *LEGO* márkanév, *le(g) go(dt)* ‘jó játékot’, tkp. ‘játssz jól’: *lege* ‘játszik’ | *god* ‘jó’

leguán ⇨ *áll* forró égövi nagy testű kúszógyík, iguána

⊙ ném *Leguan* ‘ua.’ ← sp *la iguana* ‘az iguána’, lásd ott

legumen ⇨ *növ* hüvelytermés

⊙ lat, ‘hüvelyes vetemény, bab’

legumin ⇨ *kém* a hüvelyesek magjának fehérjeje

⊙ tud lat ‘ua.’: lásd LEGUMEN | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

leibgárda † ⇨ testőrség

⊙ ném *Leibgarde* ‘ua.’: *Leib* ‘test’ | *Garde* ← fr *garde* ‘őr, őrség’, lásd GÁRDA

Lásd még LAJBLI

leibgárdista † ⇨ testőr

⊙ ném *Leibgardist* ‘ua.’, lásd LEIBGÁRDA

leiterjakab ⇨ *irod* vaskos fordítói melléfogás

⊙ Ágai Adolf író és lapszerkesztő a ném *Jakobs Leiter* ‘Jákob lajtorjája’ kifejezést *Leiter Jakabnak* fordította

Leitmotiv ⇨ *zene* vezérmotívum, egy adott személyhez, helyzethez vagy érzelemhez kapcsolt, rendszeresen visszatérő dallam nagyobb zeneműben

⊙ ném *Leitmotiv* ‘ua.’: *leiten* ‘vezet’ | lásd MOTÍVUM

lej ⇨ *ker* román pénznem

⊙ rom tbsz *lei* ← *esz leu* ‘ua.’, tkp. ‘oroszlán’ ← lat *leo* (a pénzérmék hátoldalát régebben címeroroszlán díszítette)

Lásd még LEVA

lejmol ⇨ *biz* utcán, vendéglőben ismeretleneket megszólítva kéreget, kunyerál

⊙ ném *leimen* ‘enyvez’, (argó) ‘felültet, lépre csal’ ← *Leim* ‘enyv, madárlép’

lejsztni ⇨ szegély, szegélyléc

⊙ baj-oszt *leistn* ← ném *Leiste* ‘ua.’

lejsztol ⇨ *biz* (nagy erőbedobással) dolgozik, hajt, buzog

⊙ ném *leisten* ‘teljesít, nyújt, végbevisz’

lejsztung ⇨ *biz* teljesítmény, eredmény

⊙ ném *Leistung*, ‘ua.’, lásd LEJSZTOL

lekcio † ⇨ előadás

⇨ *vall* szentlecke, a mise bevezető részében felolvasott rövid szentírási szöveg

⇨ *irod* olvasat, szövegolvasat

⊙ lat *lectio* ‘olvasás’ ← *legere*, *lectum* ‘olvas’

❖ magy *lecke*

Lásd még LEGENDA

lektionárium ⇨ *vall* szertartáskönyv, amely a misén felolvasandó szentleckék szövegét tartalmazza az egyházi évek megfelelő sorrendben

⊙ lat *lectionarium* ‘ua.’, lásd LEKCIO

lektika † ⇨ hordszék, gyaloghintó

⇨ hordágy

⇨ (nyj) kétkerekű kordé

⊙ lat *lectica* ‘hordszék, hordágy’ ← *lectus* ‘ágy’

Lásd még LECTISTERNIUM

lektor ⇨ kéziratokat elbíráló kiadói alkalmazott

⇨ tudományos jellegű műveket megbízás alapján ellenőrző szakértő

⇨ *okt* idegen nyelvet oktató (külföldről meghívott) tanár egyetemen, főiskolán

⊙ ném *Lektor* ‘ua.’ ← lat *lector* ‘olvasó’ ← *legere*, *lectum* ‘olvas, összegyűjt’

Lásd még LEGENDA

lektorál ⇨ elbírál, véleményez

⊙ lásd LEKTOR

lektorátus ⇨ kiadó, rádió, televízió lektori részlege

⇨ *okt* élő idegen nyelvek oktatását ellátó tanszéki csoport egyetemen, főiskolán

⊙ ném *Lektorat* ‘ua.’, lásd LEKTOR

lektórium ⇨ *ép* korábbi felolvasó emelvényből kialakult szentélyrekesztő fal középkori templomokban

⊙ kk lat *lectorium* ‘ua.’, tkp. ‘felolvasóhely’ ← *legere, lectum* ‘olvas’

Lásd még LEGENDA

lektus ⇨ *nyelvt* egy adott nyelv különféle változatainak összefoglaló neve a modern nyelvtudományban

⊙ ang *lect* ‘ua.’ ← (*dia*)*lect* ‘tájszólás’, lásd DIALEKTUS

Lásd még REGIOLEKTUS, SZOCIOLEKTUS

lektúr ⇨ *irod* szórakoztató, irodalmilag igénytelen olvasmány, főleg regény

⊙ ném *Lektüre* ← fr *lecture* ‘olvasás, olvasmány’ ← késő lat *lectura* ‘olvasmány, olvasat’ ← *legere, lectum* ‘olvas’ (az enyhén pejoratív jelentés a magyarban alakult ki)

Lásd még LEGENDA

léküthosz ⇨ *műv* képekkel díszített agyagedény, kancsó illatszer vagy olaj számára, az ógörög halotti kultusz kelléke

⊙ gör, ‘ua.’ ← ?

leberdzsek ⇨ *div* csipőig érő, felül zárt kiskabátféle

⊙ am ang *lumber-jack(et)* ‘favágókabát’: *lumber* ‘kitermelt fa’ | *jacket* lásd ZSAKETT

lemma ⇨ *tud* segédítélet fontos filozófiai vagy tudományos tétel levezetésében

⇨ *nyelvt* szótári címszó

⇨ *nyelvt* szótári vezérszó

⊙ ang, ném *lemma* ‘ua.’ ← gör *lémma* ‘szillogizmus egyik tétele’, ered. ‘nyereség’ ← *lambanó* ‘megfog, felfog’

lemming ⇨ *áll* nagy csoportokban vándorló apró sarkvidéki rágcsaló

⊙ dán *lemming* ← óskand *laemingr* ‘ua.’

lemniskáta ⇨ *mat* negyedrendű görbe, fekvő nyolcas, a végtelen matematikai jele

⊙ ném *Lemniskate* ‘ua.’ ← lat *lemniscatus* ‘szalagsokorral ékes’ ← gör *lémniszkosz* ‘gyapjúszalag’ ← *lémnosz* ‘gyapjú’

lemur ⇨ *mit* kísértet, elhunyt szelleme az ókori Rómában

⇨ *áll* macska nagyságú afrikai félmajom

⊙ ném *Lemur* ‘ua.’ ← lat tbsz *lemures* ‘lemurok, holtak lelkei, akiknek Rómában engesztelő áldozat járt’

lencsibaba † ⇨ *ját* mozgatható szemű régi rongybabafajta

⊙ ol *lenci* ‘ua.’, betűszó a gyártó cég latin jelmondatából: *l(udus) e(st) n(obis) c(onstanter) i(ndustria)* ‘a játék a mi állandó iparkodásunk’: *ludus* ‘játék’ | *est* ‘van’ ← *esse* ‘lenni’ | *nobis* ‘nekünk’ ← *nos* ‘mi’ | *constanter* ‘állandóan’, lásd KONSTANS | lásd INDUSZTRIA

lénia † ⇨ vonalzó

⇨ *nyomd* hosszabb vonal nyomtatott oldalon

⊙ lat *linea* ‘vonal’, lásd ott

leninista ⇨ (fn) *pol* a leninizmus híve, követője

⇨ (mn) *pol* a leninizmuson alapuló, vele kapcsolatos

⊙ ném *Leninist, leninistisch* ‘ua.’, lásd LENINIZMUS

leninizmus ⇨ *pol* Leninnek a marxizmusból kifejlesztett elmélete, amely a proletárforradalmat és a proletárdiktatúrát tűzte ki elsőrendű célul

⊙ az orosz V. I. *Lenin* nevéből | lásd -IZMUS

lenitív ⇨ *orv* enyhítő, csillapító (hatás, kezelés, gyógyszer)

⊙ tud lat *lenitivus* ‘ua.’ ← *lenire, lenitum* ‘enyhít’ ← *lenis* ‘enyhe, szelíd’

lentando ⇨ *zene* lassulva, lassítva, nyújtottan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *lentare* ‘lassít’ ← *lento*, lásd ott

lentigo ⇨ *orv* anyajegy

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← lat *lens, lentis* ‘lencse’

lentikuláris ⇨ *tud* lencseszerű, lencse alakú

⊙ lat *lenticularis* ‘ua.’ ← kics *lenticula* ‘lencséske’ ← *lens, lentis* ‘lencse’

lento ⇨ *zene* lassan (adandó elő)

⊙ ol, tkp. ‘lassú’ ← lat *lentus* ‘nyúlós, lassú’

lénung † ⇨ *kat* zsold

⊙ ném nyj *lienung, lenung* ‘zsoldfizetés, bérfizetés’ ← ném *Löhnung* ‘ua.’ ← *Lohn* ‘bér, fizetség’

leoninus ⇨ *irod* középrimes disztichon

⇨ rímekkel dúsitott antik időmértékes metrumú vers, a középkori újlatin költészet műfaja

⊙ újjk lat *Leoninus* ‘Leói vers’, vitatott eredetű: VAGY egy *Leon* nevű költőről, VAGY *Leoninus* 12. századi párizsi kanonokról, VAGY II. Leó pápa lat *Leone* névförmájáról

leopárd ⇨ *áll* a párduc másik neve, tkp. oroszánpárduc

⊙ ném *Leopard* ← késő lat *leopardus* ← gör *leópardosz* ‘ua.’: *león* ‘oroszlán’ | *pardosz*, ‘párduc’

lepidoblaszt ⇨ *geol* pikkelyes vagy lemezis szövet metamorf kőzetben

⊙ ang *lepidoblast* ‘ua.’: gör *lepisz, lepidosz* ‘halpikkely’ | *blaszté* ‘rügy, hajtás’

lepidodendron ⇨ *növ* fosszilis pikkelyes törzsű fafajta a karbon korszakból

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *lepisz, lepidosz* ‘halpikkely’ | *dendron* ‘fa’

lepidolit ⇨ *ásv* gyöngyházfényű pikkelyes halmazokat alkotó litiumcsillám

⊙ ang *lepidolite* ‘ua.’: gör *lepisz, lepidosz* ‘halpikkely’ | *lithosz* ‘kő’

Lepidoptera ⇨ *áll* a pikkelyesszárnyúak (lepkék és molyok) rendje

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *lepisz, lepidosz* ‘halpikkely’ | *pteron* ‘szárny’

Lepidosauria ⇨ *áll* a ma élő hüllők többségét magában foglaló rendszertani alosztály

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *lepisz, lepidosz* ‘halpikkely’ | *szaurosz* ‘gyík’

leporelló ⇨ *nyomd* kartonlapokból álló, harmonikaszerűen szétnyitható (képes gyermek)könyv

⇨ *számtech* számítógép nyomtatójában használt perforált szélű, harmonikaszerűen hajtogatott papír

⊙ ol *Leporello*, a címszereplő inasa Mozart „Don Giovanni” című operájában, tkp. ‘nyulacska’ ← *lepore* ‘nyúl’ ← lat *lepus, leporis* ‘ua.’ (az inas ilyen kihajtogatható könyvből sorolja el gazdjai szeretőit Donna Elvirának az ún. regiszter-áriában)

lepra ⇨ (fn) *orv* fekélyekkel és bőrelváltozásokkal járó, fertőző trópusi bőrbetegség, †bélpoklosság

⇨ (mn) *biz* ócska, vacak, lepusztult, csapnivaló

⊙ lat, gör, ‘ua.’ ← gör *leprosz* ‘érdes, durva’ ← *lepó* ‘hámoz, hánt’

leprechaun [leprekon] ⇨ az ír népmesék manószzerű szellemlénye

⊙ ang, ← ír *lepreachan* ← óír *luchorpan* ‘ua.’: *lu* ‘apró’ | kics *corpan* ‘testecske’ ← *corp* ← lat *corpus* ‘test’

leprosorium [leprozórium] ⇨ *orv* elkülönített részleg, telep leprabetegek számára, lepratelep

⊙ lat, ‘ua.’: *leprosus* ‘leprás’, lásd LEPRA | *-orium*, mint pl. SZANATÓRIUM

lepta ⇨ *ker* a görög drachma régi váltópénze

⊙ újgör tbsz, ‘ua.’ ← *lepto* (*tisz drahmisz*) ‘(a drachma) századrésze’ ← *lepto* ‘töredék, perc, századrész’ ← *leptosz* ‘vékony, kicsi’ ← gör, ‘ua.’, lásd LEPTON

lepton ⇨ *fiz* igen kis tömegű elemi részecske (elektron, neutrínó)

⊙ gör seml *lepton* ‘ua.’: *leptosz* ‘sovány, kicsiny’, tkp. ‘lehántolt, kicsévelt’ ← *lepó* ‘hámoz, hánt’ | *-on* (elemi részecskékre utaló toldalék)

leptoszom ⇨ *orv* sovány, vékony, vézna, gyenge testalkatú (ember)

⊙ ném *leptosom* ‘ua.’: gör *leptosz* ‘vézna, gyenge’, lásd LEPTON | *szóma* ‘test’

lëse-majesté [lezmazseszté] ⇨ *jog* felségsértés

⊙ fr, ‘ua.’ ← lat *laesio maiestatis* ‘ua.’, lásd ott

leszbikus ⇨ *lél* saját neméhez vonzódó, homoszexuális (nő)

⇨ nők közötti (szerelmi viszony)

⊙ lat *Lesbicus* ← gör *Leszbikosz* ‘Leszbosz szigetéről való’ (az ott élt költőnő, Szapphó több verse szól női tanítványai iránti szerelméről)

letális ⇨ *orv* halálos, halált okozó

⊙ lat *letalis* ‘ua.’ ← *letum* ‘halál’

letalitás ⇨ *orv* halálozási arány (adott betegség esetei között)

⊙ tud lat *letalitas* ‘ua.’, lásd LETÁLIS

letargia ⇨ *orv* zsidbadság, levertség, letörtség

⇨ közöny, érdektelenség, kiábrándultság

⊙ tud lat *lethargia* ‘ua.’ ← gör *léthargia* ‘álomkór’ ← *léthargosz* ‘álomkóros’, tkp. ‘feledékenységtől tétlen’: *léthé* ‘felejtés’ | *argosz* ‘tétlen’: *a-* ‘nem’ | *ergon* ‘munka’

Lásd még ARGON

letargikus ⇨ *orv* fásult, levert, közönyös

⇨ életunt, kiábrándult, érdektelen

⊙ tud lat *lethargicus* ‘ua.’, lásd LETARGIA

letha- lásd LETA-

letterbomb ⇨ *számtech* levélbomba, olyan e-mail küldemény, amely kárt tesz a címzett számítógépes rendszerében

⊙ ang, ‘ua.’: *letter* ← fr *lettre* ← lat *littera* ‘levél’ | *bomb* ← ol *bomba* ‘bomba’

lettre de cachet [letr dö kase] ⇨ *tört* királyi pecséttel ellátott titkos elfogató parancs Franciaországban 1789 előtt

⊙ fr, ‘ua.’: *lettre* ← lat *littera* ‘levél’ | *cachet* ‘pecsétnyomó’ ← *cachet* ‘elrejt’, ered. ‘kényszerít’ ← késő lat gyak *coactare* ‘ua.’ *re*, *coactum*, tkp. *co-agere* ‘egybetere’: *co(n)-* ‘össze’ | *agere* ‘üz, hajt’

Lásd még KASPÓ

lettrizmus ⇨ *irod* betűköltészet, a második világháború után jelentkezett neoavantgárd irányzat, amely betűk értelmetlen halmazából alkotott verseket

⊙ fr *lettrisme* ‘ua.’: *lettre* ‘betű’ ← lat *littera* ‘ua.’ | lásd -IZMUS

Lásd még LITERATÚRA

leuc- lásd még LEUK-

leucin ⇨ a fehérjéket alkotó aminosavak egyike

⊙ tud lat *leucin* ‘ua.’: gör *leukosz* ‘fehér’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

leucit ⇨ *ásv* vulkáni kőzetekben gyakori, színtelen vagy fehér kristályokat alkotó szilikátásvány

⊙ ném *Leuzit* ‘ua.’: gör *leukosz* ‘fehér’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

leukémia ⇨ *orv* fehérvérűség, vérrák, a fehérvérsejtek túlzott elszaporodása

⊙ tud lat *leucaemia* ‘ua.’: gör *leukosz* ‘fehér’ | *haima* ‘vér’

leukoblaszt ⇨ *orv* éretlen fehérvérsejt

⊙ ném *Leukoblast* ‘ua.’: gör *leukosz* ‘fehér’ | *blaszté* ‘csíra’

leukocita ⇨ *orv* fehérvérsejt

⊙ tud lat *leucocyta* ‘ua.’: gör *leukosz* ‘fehér’ | *kütosz* ‘barlang, üreg, sejt’

leukocitémia lásd LEUKÉMIA

leukocitolízis ⇨ *orv* a fehérvérsejtek szétesése

⊙ tud lat *leucocytolysis* ‘ua.’: lásd LEUKOCITA | gör *lúsizis* ‘feloldódás’ ← *lúo* ‘felold’

leukocitózis ⇨ *orv* a fehérvérsejtek túlszaporodása a vérben

⊙ tud lat *leucocytosis* ‘ua.’: lásd LEUKOCITA | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

leukoderm ⇨ fehérbőrű (ember)

⊙ ném, ‘ua.’, lásd LEUKODERMA

leukoderma ⇨ *orv* körülhatárolt fehéres folt a bőrön

⊙ tud lat *leucoderma* ‘ua.’: gör *leukosz* ‘fehér’ | *derma* ‘bőr’

leukodermia ⇨ *orv* fehéres foltok megjelenése a bőrön

⇨ *ritk* albinizmus

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd LEUKODERMA

leukóma ⇨ *orv* fehérhályog, átlátszatlan fehér folt a szaruhártya felszínén

⊙ tud lat *leucoma* ‘ua.’: gör *leukosz* ‘fehér’ | *-óma* (daganatra s más rendellenes képződményre utaló toldalék)

leukopátia ⇨ *orv* a fehérvérsejtek kóros állapota

⇨ *orv* a bőr pigmenthiánnyal járó elváltozása (pl. albinizmus, leukoderma)

⊙ tud lat *leukopathia* ‘ua.’: gör *leukosz* ‘fehér’ | *pathosz* ‘szenvedés, betegség’

leukoplaszt ⇨ *orv* sebtapasz, ragtapasz

⇨ *gen* színtelen növényi sejtszervecske a citoplazmában

⊙ márkanév: gör *leukosz* ‘fehér’ | *plasztosz* ‘megformált’ ← *plasszó* ‘alakít’

leukotómia ⇨ *orv* az agyi homloklebeny fehérállományának műtéti átmetszése egyes elmebetegségek kezelése során

⊙ tud lat *leucotomia* ‘ua.’: gör *leukosz* ‘fehér’ | *tomé* ‘metszés’ ← *temnó* ‘metsz, vág’

leva ⇨ *ker* Bulgária pénzneme

⊙ bolgár, ‘ua.’ ← *lev* ‘oroszlán’ (a pénz hátoldalán régebben ábrázolt címerállatról)

Lásd még LEJ

levantei ⇨ *tört* a Földközi-tenger keleti medencéjéhez tartozó, onnan való, vele kapcsolatos (középkori megnevezés)

⊙ ol *levante* ‘ua.’, tkp. ‘kelet’ ← (*sole*) *levante* ‘felkelő (nap)’ ← *levarse* ‘felemelkedik’, lásd LEVATOR

levator ⇨ *anat* emelőizom

⊙ tud lat (*musculus*) *levator* ‘ua.’ ← késő lat *levare* ‘feemel, megkönnyít’ ← *levis* ‘könnyű’

Lásd még ELEVÁTOR, LEGGERAMENTE, LEVANTEL, LEVÉE, LEVITÁCIÓ, LEZSER

levée [lövé] ⇨ *tört* a francia király reggeli felkelése és öltözködése alkalmával tartott ünnepélyes udvari fogadás

⊙ fr, ‘felkelés’ ← *se lever* ‘felkel’ ← késő lat *levare* ‘feemel, megkönnyít’ ← *levis* ‘könnyű’

Lásd még LEVATOR

leveller ⇨ *tört* az angol polgári forradalomnak a társadalmi különbségek felszámolásáért küzdő szélsőséges irányzata, ennek híve a 17. században

⊙ ang, ‘egyenlősítő’ ← *level* ‘kiegyenlít, egy szintre hoz’, tkp. ‘sík, szint’ ← ófr *livel* ‘ua.’ ← lat kics *libella* ‘mérleg’ ← *libra* ‘mérleg’

Lásd még LIBRA, NIVELLÁL

leviatán ⇨ *áll* a Bibliában leírt sárkánykígyó, tengeri szörny

⇨ *átv* félelmetes jelenség

⊙ lat *Leviathan* ← héb *livjathan* ‘ua.’ ← *láváh* ‘csavarodott’

levirátus ⇨ *vall* sógorházasság, a mózesi törvény előírása, hogy a gyermektelen özvegyet az elhunyt férj fivérének kell feleségül vennie

⇨ *tört* hasonló jogszokás más korokban és más népeknél

⊙ lat *leviratus* ‘ua.’ ← *levir* ‘sógor’

lévita ⇨ *vall* zsidó szerep

⇨ *vall* lelkészi szolgálatot is végző tanító (a református egyházban)

⊙ lat *Levita* ← gör *Leuitész* ‘ua.’, tkp. ‘Lévi leszármazottja’ ← *Lévi*, Jákob második fia, tkp. ‘szövetség’ (Lévi törzsében a templomi szolgálat örökletes hivatás volt)

levitáció ⇨ *fiz* testek lebetegése elektromos vagy mágneses tér segítségével

⇨ *vall* emberi test súlytalan lebegése mint misztikus élmény

⊙ lat *levitatio* ‘ua.’ ← késő lat *levitare* ‘könnyedén lebeg’ ← *levitas* ‘könnyűség’ ← *levis* ‘könnyű’

Lásd még LEVATOR

levogír ⇨ *kém* a poláros fényt balra forgató (anyag)

⊙ ném *lävogyr* ‘ua.’: lat *laevus* ‘bal’ | gör *gürosz* ‘kör, forgás’

levulinsav ⇨ *kém* gyümölcscukor híg sósavval való főzésekor keletkező, a textiliparban és vízlágyítóként használatos telítetlen karbonsav

⊙ ném *Lävulinsäure* ‘ua.’: lásd LEVULÓZ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

levulorotáció ⇨ *kém* balra forgatás, bizonyos anyagok ama tulajdonsága, hogy oldatuk a poláros fényt balra (az óramutató járásával ellentétesen) elforgatja

⊙ tud lat *laevulorotatio* ‘ua.’, lásd LEVULÓZ, ROTÁCIÓ

levulóz ⇨ *kém* gyümölcscukor

⊙ ang *laevulose* ‘ua.’ ← tud lat kics *laevulus* ← *laevus* ‘bal’ | *-óz* (cukorra utaló toldalék)

lewisit [levizit, luizit, lúizájt] ⇨ *kém* mérgező klórvegyület, gőze hólyaghúzó hatású harci gáz

⊙ ang *lewisite* ‘ua.’: a feltaláló W. L. Lewis nevéből | *-it* (vegyületre utaló toldalék)

lexéma ⇨ *nyelvt* a nyelvi jelentést hordozó alapegység (szótó, szó, szóösszetétel), amelyhez formánsok kapcsolódnak

⊙ ném *Lexem* ‘ua.’ ← gör *lexisz*, tkp. *leg-szisz* ‘beszéd, szó’ ← *legó* ‘beszél’ (a *fonéma* mintájára)
Lásd még LEXIKA

lexika ⇨ *nyelvt* szókészlet, szókincs

⊙ tud lat *lexica (scientia)* ‘szó(tudomány)’ ← gör *lexikosz* ‘a szóval kapcsolatos’ ← *lexisz*, tkp. *leg-szisz* ‘beszéd, szó’ ← *legó* ‘beszél’

Lásd még LEXÉMA, LEXIKON, LOGARITMUS, LOGIKA, LOGION, LOGISZTIKA, LOGO-, LOGOSZ

lexikális ⇨ *nyelvt* a szókészlettel kapcsolatos, szókincsbeli

⇨ *nyelvt* szótári

⇨ adatszerűen gazdag, de nem mélyreható, nem rendszerezett (tudás)

⊙ ném *lexikalisch* ‘lexikonnal kapcsolatos’, lásd LEXIKON

lexikalizálódik ⇨ *nyelvt* a nyelv szókincsének állandó része lesz

⇨ *nyelvt* (összetett vagy képzett szó) a várhatótól eltérő jelentéselemeket vesz fel, pl. a *mosogat* (tkp. ‘gyakran mos’) ige az ‘edényt mos’ jelentést

⊙ magy, lásd LEXIKÁLIS (a *legális–legalizál* és hasonló szópárok mintájára)

lexikográfia ⇨ *nyelvt* szótárírás, szótárkészítés, szótárszerkesztés

⇨ *nyelvt* szótártudomány, szótáriróadalom

⊙ ang *lexicography* ‘ua.’, lásd LEXIKON, -GRÁFIA

lexikográfus ⇨ *nyelvt* szótáriró, szótárszerkesztő

⊙ magy, lásd LEXIKOGRÁFIA (a *geográfia–geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

lexikológia ⇨ *nyelvt* szótan, szókincstan, egy adott nyelv szókészletének leírásával és rendszerezésével foglalkozó tudomány

⊙ fr *lexicologie* ‘ua.’, lásd LEXIKON, -LÓGIA

lexikológus ⇨ *nyelvt* a szótan, szókincstan művelője

⊙ magy, lásd LEXIKOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

lexikon ⇨ *tud* egyetlen vagy szakmai jellegű, betűrendes ismerettár

⇨ † szótár

⊙ ném *Lexikon* ‘ua.’ ← gör *lexikon (biblion)* ‘szótár’, tkp. ‘szó(könyv)’ ← *lexikosz* ‘szavakkal kapcsolatos’ ← *lexisz*, tkp. *leg-szisz* ‘beszéd, szó’ ← *legó* ‘beszél’

Lásd még LEXIKA

lex talionis [leksz taliónisz] ⇨ *jog* a közvetlen megtorlás, a „szemet szemért, fogat fogért” kezdetleges jogi elve, amint Mózes törvényeiben olvasható

⊙ lat, ‘ua.’: *lex* ‘törvény’ | késő lat *talio, talionis* ‘azonossal való kárpótlás’ ← *talis* ‘olyan, ugyanolyan’

lézer ⇨ *fiz* nagy energiájú elektromágneses sugárnyaláb kibocsátó készülék

⊙ ang *LASER* ‘ua.’ (mozaikszó): *L(ight) A (mplification by) S(timulated) E(mission of) R (adiation)* ‘fényerősítés gerjesztett sugárkibocsátással’: *light* ‘fény’ | lásd AMPLIFIKÁCIÓ, STIMULÁL, EMISSZIÓ, RADIÁCIÓ

lézerdióda ⇨ *vill* elektromos feszültség hatására koherens fényt kibocsátó dióda

⊙ lásd LÉZER, DIÓDA

lézerprinter ⇨ *számtech* lézersugárral működő nyomtató

⊙ lásd LÉZER, PRINTER

lézerradar ⇨ *fiz* olyan radarkészülék, amelynek adója kvantumerősítéssel bocsát ki impulzusokat, vevője pedig a lézerfény sávjában érzékelő távcső

⊙ lásd LÉZER, RADAR

lézerspektroszkópia ⇨ *fiz* lézerfényvel elpárologtatott szilárd anyag gőzének színképelemzése

⊙ lásd LÉZER, SPEKTROSKÓPIA

lezginka ⇨ kaukázusi népek gyors, hatnyolcados ütemű páros harci tánca

⊙ or, ‘ua.’ ← *lezg*, kelet-kaukázusi nép, amelynek köréből e tánc elterjedt

lézió lásd LAESIO

lezser ⇨ könnyed, fesztelen

⇨ kényelmesen bő (ruhadarab)

⇨ anyag, pongyola, ráérős

⇨ *biz* hányaveti

⊙ ném *leger* [leser] ← fr *léger* ‘könnyű, könnyed’ ← ófr *legier* ‘ua.’ ← késő lat *leviarius* ← lat *levis* ‘könnyű’

Lásd még LEVATOR

liaison lásd LIEZON

lián ⇨ növ más növényekre felkúszó, a talajban gyökerező fás szárú növény

⊙ ném *Liane* ← fr *liane*, ered. *liarne* ‘ua.’: *lien* ← lat *ligamen* ‘kötélék’ ← *ligare* ‘kötöz’ × fr *viorne* ‘repkény’ ← lat *viburnum* ‘ostorménfa’

Lásd még LIGA

libáció ⇨ *vall* italáldozat, a kupából földre loccsantott néhány kortynyi bor az ókori rómaiaknál

⊙ szó *libatio* ‘ua.’ ← *libare*, *libatum* ‘italt áldoz’ ← gör *leibó* ‘kiönt, italt áldoz’

libella ⇨ színtező, vízmérték

⇨ *áll* szitakötő

⊙ lat kics *libella* ‘vízmérleg, vízszintes sík’ ← *libra* ‘mérleg’

Lásd még LIBRA

libellus [libellusz] † ⇨ *irod* gúnyirat, pamflet

⇨ *jog* kérvény, hatóság előtti nyilatkozat

⊙ lat kics, ‘ua.’, tkp. ‘könyvecske’ ← *liber* ‘könyv’

Lásd még LIBRETTÓ

libera ⇨ *zene* gyászmise (rekviem) zenéjének egyik tétele

⊙ lat *Libera* (*me*) ‘szabadíts meg’ (a mise egyik imádságának kezdőszava) ← *liberare*, *liberatum* ‘megszabadít’ ← *liber* ‘szabad’

liberális ⇨ *pol* szabadelvű

⇨ *átv* engedékeny, elnéző, türelmes

⇨ † nagyvonalú

⊙ ném *liberal* ← fr *libéral* ‘szabadságszerető, szabadelvű, bőkezű’ ← lat *liberalis* ‘szabad emberhez méltó, szabad ember jogaira hivatkozó, bőkezű’ ← *liber* ‘szabad’

Lásd még LIBERA, LIBERTÁS, LIBERTINUS, LIBERUM ARBITRIUM, LIBERUM VETO

liberalizál ⇨ *pol*, *ker* szabadabbá tesz, korlátozásokat enyhít vagy felszámol

⊙ ném *liberalisieren* ‘ua.’, lásd LIBERÁLIS

liberalizáció ⇨ *pol*, *ker* korlátozások enyhítése, megszüntetése

⊙ ném *Liberalisation* ‘ua.’, lásd LIBERALIZÁL

liberátor ⇨ felszabadító, szabadító

⊙ lat, ‘ua.’ ← *liberare*, lásd LIBERA

libéria ⇨ lakáruha, nagyúri ház személyzetének formaruhája

⊙ kfn *liberie* ‘ua.’ ← fr *livrée* ‘cselédség, személyzeti formaruha’, ered. ‘áru címzetthez szállítása’ ← *livrer* ‘leszállít, átad, kiszolgáltat’ ← késő lat *liberare* ‘felszabadít, szabadon ad, átad’ ← *liber* ‘szabad’

Lásd még LIFERÁL

libertarizmus ⇨ *pol* az egyéni szabadságjogokat és a szabadversenyt előtérbe állító, az állam szerepét korlátozó politikai törekvés eszméje

⊙ ang *libertarism* ‘ua.’: *libertary*, *libertarian* ‘a szabad akarat hirdetője, a szabad gondolat híve’ ← *liberty* ← fr *liberté* ← lat *libertas* ‘szabadság’, lásd LIBERTÁS | lásd IZMUS

libertás ⇨ *tört* II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején vert rézpénz

⊙ lat *libertas* ‘szabadság’ ← *liber* ‘szabad’ (a pénz feliratáról: *Pro patria et libertate* ‘A hazáért és a szabadságért’)

Lásd még LIBERÁLIS

libertinizmus † ⇨ feslettség, züllöttség, kicsapongás

⇨ *vall* szabadosság, az erkölcsi törvények kötelező erejének elvetése

⊙ kk lat *libertinismus* ‘ua.’, lásd LIBERTINUS, -IZMUS

libertinus ⇨ *tört* szabados, felszabadított rabszolga az ókori Rómában

⇨ *átv* szabados életű, kicsapongó személy

✧ † szabadgondolkodó

◎ lat, 'ua.' ← *libertus* 'ua.' (a császárkor előtt) ← *liber* 'szabad'

Lásd még LIBERÁLIS

liberum arbitrium ✧ *jog* szabad döntés, szabad elhatározás

✧ *vall* szabad akarat

◎ lat, 'ua.': *liber* 'szabad' | lásd ARBITRIUM

Lásd még LIBERÁLIS

liberum veto ✧ *jog* olyan vétójog, amely egy testület minden tagját megilleti

✧ *tört* a lengyel nemesi országgyűlés ilyen jogelve (17–18. század), amely szinte megbénította a szejm működését

◎ lat, 'szabad vétó': *liber* 'szabad' | lásd VÉTÓ

Lásd még LIBERÁLIS

libidinózus ✧ kéjvágyó, kéjenc, élvhajhász

◎ lat *libidinosus* 'ua.', lásd LIBIDÓ

libidó ✧ *lél* nemi késztetés, nemi vágy, gerjedelem

◎ lat *libido*, *libidinis* 'vágy, kéjvágy, önkény' ← *libet*, *libitum est* 'tetszik, kedvére van'

libling ✧ *biz* kedvenc

◎ ném *Liebling* 'ua.' ← *lieben* 'szeret'

libra ✧ a fontnak megfelelő ókori római súlyegység, 453,6 gramm

◎ lat, 'ua.', ered. 'mérleg, súly'

Lásd még LEVELLER, LIBELLA, LIBRÁCIÓ, LÍRA², LIVRE, NIVELLÁL

libráció ✧ *csill* a Hold látszólagos ide-oda billegése, melynek oka átlagos helyzetéhez képest változó pályasebessége, ill. tengelyforgási sebességének ingadozása

◎ lat *librare* 'mérlegel, billegel, csóvál' – *libra* 'mérleg'

Lásd még LIBRA

libresszó ✧ *ker* eszpresszóval egybekötött könyvkereskedés az 1970-es években

◎ magy, 'ua.': lat *libri* 'könyvek' | lásd (ESZPR)ESSZÓ

librettista ✧ *zene* szövegkönyvíró

◎ ol, 'ua.', lásd LIBRETTÓ

librettó ✧ *zene* zenés színpadi mű szövegkönyve

◎ ol kics *libretto* 'ua.', tkp. 'könyvecske' ← *libro* 'könyv' ← lat *liber*, *libri* 'ua.'

Lásd még LIBELLUS, LIVRE D' HEURES

licenc ✧ *jog* gyártási jog, gyártási eljárás és márkanév felhasználására szóló engedély

◎ ném *Lizenz* 'ua.' ← lat *licentia* 'engedély', lásd LICENCIA

licencia † ✧ *jog* hatósági engedély, szabadalom

✧ *irod* költői szabadság

◎ lat *licentia* 'engedély, szabadság' ← *licens*, *licentis* 'szabad, féktelen' ← *licet* 'szabad, meg van engedve'

Lásd még ILLICIT

licenciátus ✧ *okt* (némely külföldi egyetemen) a doktorátust megelőző vagy azzal egyenértékű tudományos fokozat

✧ *okt* ilyen fokozattal bíró személy

✧ *okt* (a középkorban) egyetemi oktatásra jogosított személy

✧ *vall* teológiai doktorátus

◎ ném *Lizentiat* ← kk lat *licentiatus* 'ua.' ← *licentiare* 'engedélyez', lásd LICENCIA

liceum † ✧ *okt* latint nem tanító lánygimnázium

✧ *okt* tanítónőképző

✧ *okt* katolikus egyházi főiskola

✧ *okt* (egyes országokban) gimnázium

◎ ném *Lyzeum* 'lánygimnázium' ← lat *Lyceum* 'filozófiai iskola' ← gör *Lükeion* 'Athén környéki liget, ahol Arisztotelész filozófiai iskolája állt' ← (*Apollón*) *Lükeiosz* 'Farkasölő (Apollón)' akinek ottani szentélyéről a ligetet elnevezték' ← *lükosz* 'farkas'

lichen ⇨ *orv* viszkető bőrbántalom

⇨ *növ* zuzmó

⊙ lat, ‘zuzmó’ ← gör *leikhén* ‘ua.’

lichenin ⇨ *kém* a zuzmók tartalékkeményítője

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd LICHEN | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

lichthof ⇨ *ép* világítóudvar, vakudvar, fényakna

⊙ ném *Lichthof* ‘ua.’, tkp. ‘fényudvar’: *Licht* ‘fény’ | *Hof* ‘udvar’

licit ⇨ árverezés, ráígérés

⇨ *ját* licitálás kártyajátékban (főleg bridzsben)

⊙ magy, ‘ua.’, lásd LICITÁL (a *konzumál–konzum*, *apoztrofál–apoztrof* és hasonló szópárok mintájára)

licitáció ⇨ árverés, árverezés

⇨ *ját* licitálás kártyajátékban (főleg bridzsben)

⊙ ném *Lizitation* ‘ua.’, lásd LICITÁL

licitál ⇨ árverésen ráígér, felülígér

⇨ *ját* (egyes kártyajátékokban) magasabb értékű játék bejelentésével igyekszik a játék irányítását megszerezni

⊙ ném *lizitieren* ← lat gyak *licitari* ‘ráígér, árverez’ ← *liceri*, *licitum* ‘ua.’ ← *licere* ‘eladó, elkel’

licitáns ⇨ árverésen licitáló személy

⊙ ném *Lizitant* ‘ua.’, lásd LICITÁL

lícium ⇨ *növ* ördögcérna, liláspiros virágú sövénycserje

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘keresztfonal, szál’

licorne [likorn] ⇨ *mit* egyszarvú, unikornis

⊙ fr, ‘ua.’ ← késő lat *ulicornis* (*nm→ln* elhasonulással) ← lat *unicornis*, lásd UNIKORNIS

lict- lásd LIKT-

líd ⇨ *tört* ókori kis-ázsiai nép

⇨ *zene* ókori eredetű hétfokú hangsor a 4. és 7. hang utáni félhanggal

⇨ *zene* ilyen hangnemben írt (dallam)

⊙ lat *Lydus* ← gör *Lüdiosz* ‘Lüdiából való’

lidar ⇨ *met* a lézer és radar elvén alapuló műszer meteorológiai megfigyelések számára

⊙ ang betűszó: *li(ght) d(etection) a(nd) r(anging)* ‘fényvel való felderítés és távolságmérés’: *light* ‘fény’ | lásd (RA)DAR

liddit ⇨ *kém* pikrinsav, hatásos robbanószer

⊙ ang *lyddit* ‘ua.’ ← *Lydd*, dél-angliai város (ahol először gyártották)

lidit ⇨ *geol* kovapala, üledékes fekete palás kovaközet

⊙ ném *Lydit* ‘ua.’: lat *Lydia* ‘az ókori Lídia’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

lidó ⇨ *földr* turzás, homoksziget sekély tengeröbölben

⇨ strandolásra alkalmas homokos part

⊙ ol *lido* ‘homokos tengerpart’ ← lat *litus* ‘part’

Lásd még LITORÁLIS

lidokain ⇨ *orv*, *kém* érzéstelenítésre használt vegyület

⊙ márkanév: (*acetamy*)*lid*, (*k*)*okain*, lásd AMILACETÁT, KOKAIN

liebfrauenmilch [libfrauenmilh] ⇨ Rajna-menti fehér csemegeborfajta

⊙ ném *Liebfrauenmilch* ‘ua.’, tkp. ‘Miasszonyunk teje’: *Liebfrau* ‘Miasszonyunk’: *lieb* ‘kedves, szeretett’ | *Frau* ‘asszony’ | *Milch* ‘tej’

liebling lásd LIBLING

lieutenant lásd LAJTNÁNT

liezon ⇨ szerelmi viszony, futó szerelmi kaland

⇨ *nyelvt* hangkötés (pl. franciában szóvégi néma mássalhangzó kiejtése a következő szó kezdő magánhangzója előtt)

⊙ fr *liaison* ‘ua.’, tkp. ‘kötélék, kötés’ ← késő lat *ligatio*, *ligationis* ‘kötés’ ← lat *ligare* ‘köt’

Lásd még LIGA

liferál † ⇨ *ker* (árut) a megrendelőhöz szállít, leszállít

⊙ ném *liefern* ← óalném *leveren* ← fr *livrer* ‘ua.’, lásd LIBÉRIA

liferáns † ⇨ *ker* szállító

⊙ ném *Lieferant* ‘ua.’, lásd LIFERÁL

lift ⇨ (személy)felvonó

⊙ ang *lift* ‘felemel, felemelés, felvonó’ ← óskand *lyfta* ‘levegőbe emel’

Lásd még LUFT

liga ⇨ *tört, pol* szövetség pártok, államok között

⇨ szövetség, egyesület, egyesület

⇨ szövetkezés, összeesküvés

⇨ társadalmi egyesület

⇨ *sport* (valamely sportágban) az országos bajnokság valamelyik osztálya

⊙ kk lat *liga* ‘szövetkezés’ ← sp *liga*, ol *lega* ‘ua.’ ← sp *ligar*, ol *legare* ‘köt’ ← lat *ligare* ‘ua.’

Lásd még LEGATO, LIÁN, LIEZON, LIGAMENTUM, LIGAND, LIGATÚRA, LIGÁZ, LIKTOR

ligamentum ⇨ *anat* inszalag

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘kötelék, szalag’ ← *ligare* ‘köt’

Lásd még LIGA

ligand ⇨ *biokém* nagy molekulájú fehérjékhez, nukleinsavakhoz kapcsolódó kis molekulájú anyag

⇨ *kém* komplex vegyületek külső térrészében elhelyezkedő semleges molekulák vagy ionok gyűjtőneve

⊙ ang, ‘ua.’ ← késő lat *ligandum* ‘kötődés, kötelék’ ← *ligare* ‘köt’

Lásd még LIGA

ligatúra ⇨ *orv* elkötés, lekötés

⇨ *zene* kötőív hangok között

⇨ *nyomd* két betű összekötése, pl. *f, é*

⊙ lat, ‘kötelék’ ← *ligare*, *ligatum* ‘köt’

Lásd még LIGA

ligáz ⇨ *gen* DNS-láncok végeit összekötő enzim

⊙ ang *ligase* ‘ua.’: lat *ligare* ‘köt’ | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

Lásd még LIGA

liger ⇨ *áll* oroszlán hímtől és tigris anyától származó hibrid utód

⊙ ang, ‘ua.’: *li(on)* ‘oroszlán’ | *(ti)ger* ‘tigris’

ligézik ⇨ *biz* nyugszékben fekvé napfürdőzik, levegőzik (gyógyüdülőben)

⊙ magy, lásd ném *Liege(stuhl)* ‘fekvőszék, nyugszék’ ← *liegen* ‘fekszik’

light [láj] ⇨ *ker* könnyű, könnyített, érlelmi vagy élvezeti cikk olyan változata, amely egy káros összetevőből (pl. cigaretta nikotinból, üdítő ital cukorból) kevesebbet tartalmaz

⊙ ang, ‘ua.’

light pen [láj] ⇨ *számtech* fényceruza, a képernyő bizonyos pontjait megérintve elemeket kiválasztó vagy parancsokat aktiváló eszköz

⊙ ang, ‘ua.’: *light* ‘fény’ | *pen* ← lat *penna* ‘toll’

lignifikáció ⇨ *növ* elfásodás

⊙ tud lat *lignificatio* ‘ua.’ ← *lignificare* ‘elfásít, elfásul’: *lignum* ‘fa mint anyag’ | *facere* ‘tesz valamivé’

lignin ⇨ *kém* a fa anyagának alkotórésze, amely az elfásodást okozza

⊙ ang *lignin* ‘ua.’: lat *lignum* ‘fa mint anyag’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

lignit ⇨ *ásv* kis fűtőértékű, fazárványokkal teli barnaszén

⊙ ném *Lignit* ← fr *lignite* ‘ua.’: lat *lignum* ‘fa mint anyag’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

ligroin ⇨ *kém* a kőolajleparlás köztes terméke, lakkbenzin

⊙ ném *Ligroin* ‘ua.’ ← ?

liguriánus ⇨ *vall* Liguri Szent Alfonz által 1732-ben alapított szerzetesrend

⇨ *vall* e rend tagja

⊙ új lat *ligurianus* ‘ua.’, az alapító nevéből ← *Liguria*, a mai Itália északnyugati régiója ← *ligurok* ‘ókori itáliai néptörzs’

likopódium ⇨ *növ* korpafü, spórákkal szaporodó harasztféle

⇨ *kém* e spórákból előállított finom, könnyű sárga por

⊙ tud lat *lycopodium* ‘ua.’, tkp. ‘farkasláb’: gör *likosz* ‘farkas’ | *pusz, podosz* ‘láb’

likőr ⇨ édesített és ízesített feltömény alkoholos ital

⊙ ném *Likör* ← fr *liqueur* ‘ua.’ ← lat *liquor* ‘folyadék’, lásd ott

liktárium † ⇨ gyógynövényekből sűrű, mézes oldattá főzött háziorvosság

⇨ sűrű szirupba főzött gyümölcsbefőtt

⊙ tud lat *electuarium* ‘szájban olvadó, pépes orvosság’ ← gör *ekleikton* ‘ua.’ ← *ekleikhó* ‘kinyal’: *ek-* ‘ki’ | *leikhó* ‘nyal’

liktor ⇨ *tört* római törvényszolga, aki többedmagával vesszőnyalábba kötött bárdot (lásd *FASCES*) vitt főtisztviselők, főpapok kísérijeként

⊙ lat *lictor* ‘ua.’, tkp. ‘kötöző’ ← *ligare* ‘köt’ (a vesszőnyalábok megkötéséről)

Lásd még *LIGA*

likváció ⇨ *koh* különböző fémek szétválasztása olvasztás útján

⇨ *geol* az olvadékfázisok elkülönülése magmás folyamatban

⊙ ang *liqutation* ‘ua.’ ← lat *liquatio* ‘ua.’ ← *liquare, liquatum* ‘olvaszt’, lásd *LIKVID*

likvid ⇨ *fiz* cseppfolyós

⇨ *ker* pénzben meglévő vagy könnyen pénzzé tehető, folyósítható (vagyon, tőke)

⊙ ném *liquid* ‘ua.’ ← lat *liquidus* ‘folyékony, tiszta, átlátszó’ ← *liqui* ‘folyik, híg’

Lásd még *LIKÖR, LIKVÁCIÓ, LIQUET, LIQUOR*

likvida ⇨ *nyelvt* folyékony hang, olyan mássalhangzó, amely tetszés szerinti ideig hangoztatható (*r, l, j*)

⊙ tud lat (*vox*) *liquida* ‘folyékony (hang)’, lásd *LIKVID*

likvidáció ⇨ *ker* felszámolás, kiárusítás

⇨ *jog* eltörlés, megsemmisítés

⇨ *sajtó* kivégzés, kiírtás

⊙ ang, ném *liquidation* ‘ua.’, lásd *LIKVIDÁL*

likvidál ⇨ *ker* pénzzé tesz, felszámol, kiárusít

⇨ *jog* feloszlat, megszüntet, eltörl

⇨ *sajtó* megsemmisít, kiírt, kivégez

⊙ ném *liquidieren* ‘ua.’ ← ol, kk lat *liquidare* ‘cseppfolyóssá tesz, rendbehoz’, lásd *LIKVID*

likvidátor ⇨ *ker* cég vagy intézmény felszámolásával megbízott személy

⊙ ném *Liquidator* ‘ua.’, lásd *LIKVIDÁL*

likvidatúra ⇨ *ker* számfejtőség, számfejtés

⊙ ném *Liquidatur* ← ol *liquidatura* ‘ua.’, lásd *LIKVID*

likviditás ⇨ *ker* folyamatos, akadálytalan fizetőképesség

⇨ *fiz* cseppfolyós állapot

⊙ ném *Liquiditāt* ‘ua.’ ← új lat *liquiditas* ‘folyékonyság’, lásd *LIKVID*

liliputi ⇨ apró, parányi, törpe, törpe növény

⊙ *Lilliput*, törpe lények mesebeli szigete Swift *Gulliver utazásai* c. művében

limbó ⇨ divatos tánc az 1980-as évekből, melynek résztvevői hátrahajolva egyre lejjebb eresztett rúd alatt táncolnak át annak érintése nélkül

⊙ ang *limbo* ← jamaicai ang *calimbe* ‘ua.’ ← nyugat-afrikai *kalimo* ‘rabszolga’

limburgit ⇨ *geol* sötét színű, bázisos vulkáni kőzet

⊙ a németországi *Limburg* városról | *-it* (ásványra utaló toldalék)

limbus ⇨ *vall* a pokol tornáca, ahol az őszövétségi jámbor lelkek várták, hogy Krisztus kereszthalála megnyissa számukra a mennyet

⇨ *tud* rendezésre, feldolgozásra váró levéltári anyag

⊙ lat *limbus (inferni)* ‘(a pokol) szegélye, széle’

limbusz ⇨ *műsz* geodéziai szögmérő műszereken a mért érték leolvasására szolgáló, fokbeosztásos körperem

⊙ lat *limbus* ‘szegély, szél, perem’

limerick ⇨ *irod* ötsoros, csattanós rímekre épülő komikus angol vers

⊙ *Limerick* ír város nevééről (a névadás oka találgatások tárgya)

limes [limesz] ⇨ *tört* a római birodalom erősített határvonala a császárkorban

⇨ *mat* határérték

⊙ lat, ‘határ’

Lásd még LIMIT

limfa ⇨ *orv* nyirok, a nyirokrendszerben keringő folyadék

⊙ tud lat *lymph*a ‘ua.’, ered. ’tisztá víz, forrásnimfa’: ólat *lump*a ’tisztá víz’ (lásd *limpidus* ’tisztá, áttetsző’) × *nymph*a ← gör *nümp*hé ’nimfa, forrás istennője’

limfadenitisz ⇨ *orv* nyirokmirigy-gyulladás

⊙ tud lat *lymphadenitis* ‘ua.’: lásd LIMFA | gör *adén* ‘mirigy’ | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

limfatikus ⇨ *orv* a nyirokrendszerrel kapcsolatos

⇨ *orv* sápadt, halvány, petyhüdt bőrű, bőrgyulladásra hajlamos (alkat)

⇨ *átv* hüvös, tartózkodó, zárkózott

⊙ tud lat *lymphaticus* ‘ua.’, lásd LIMFA

limfocita ⇨ *orv* nyiroksejt

⊙ tud lat *lymphocyt*a ‘ua.’: lásd LIMFA | gör *kütosz* ‘barlang, sejt’

limfocitózis ⇨ *orv* kórosan sok nyiroksejt jelenléte a vérben

⊙ tud lat *lymphocytosis* ‘ua.’: lásd LIMFOCITA | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

limfogén ⇨ *orv* nyiroki eredetű

⊙ tud lat *lymphogen* ‘ua.’: lásd LIMFA, -GÉN

limfoglandula ⇨ *anat* nyirokmirigy, nyirokcsomó

⊙ tud lat *lymphoglandula* ‘ua.’, lásd LIMFA, GLANDULA

limfoid ⇨ *anat* nyirokszerű

⊙ tud lat *lymphoid* ‘ua.’: lásd LIMFA | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külsőalak, hasonlóság’

limfológia ⇨ *orv* nyiroktan, a nyirokrendszerrel foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *lymphologia* ‘ua.’, lásd LIMFA, -LÓGIA

limfóma ⇨ *orv* a nyirokcsomó daganata

⊙ tud lat *lymphoma* ‘ua.’: lásd LIMFA | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

limit ⇨ *tud* határ, határérték, határmennyiség

⇨ korlátozás

⇨ *ker* árhatár, értékhatár

⊙ ang, ném *limit* ‘ua.’ ← lat *limes*, *limitis* ‘határ’

Lásd még LIMES

limitáció ⇨ *ker* korlátozás, behatárolás, megszorítás

⇨ *tud* határszabás

⊙ ném, ang, fr *limitation* ‘ua.’, lásd LIMITÁL

limitál ⇨ *ker* korlátoz, megszorít

⇨ határt szab

⊙ ném *limitieren* ← fr *limiter* ‘ua.’, lásd LIMIT

limitatív ⇨ korlátozó, behatároló

⊙ ném, ‘ua.’, lásd LIMITÁL

limitéd [limitid] ⇨ *közg* korlátolt felelősségű társaság

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘korlátozott’ ← *limit* ‘korlátoz’ ← fr *limiter* ‘ua.’, lásd LIMITÁL

limiter ⇨ *inf* határoló, a kimenő jelet meghatározott értékek között tartó áramkör

⊙ ang, ‘ua.’ ← *limit* ‘korlátoz, behatárol’, lásd LIMIT

limnigráf ⇨ *geol* a talajvíz szintjének állását mérő és rögzítő műszer

⊙ ném *Limnigraph* ‘ua.’: gör *limné* ‘tó, édesvíz’ | lásd -GRÁF

limnikol ⇨ *biol* tólakó, tóban élő, tavi

⊙ fr *limnicole* ← tud lat *limnicola* ‘ua.’: gör *limné* ‘tó’ | lat *-cola* ‘valahol lakó, valamit művelő’ ← *colere* ‘megművel’

limnobiológia ⇨ *biol* a tavak élővilágával foglalkozó tudományág

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *limné* ‘tó’ | lásd BIOLÓGIA

limnofil ⇨ *biol* tavakban élő, az ottani viszonyokat kedvelő (élőlény)

⊙ ang *limnophilous* ‘ua.’: gör *limné* ‘tó’ | *philó* ‘kedvel’

limnológia ⇨ *biol* a tavakkal és folyókkal foglalkozó tudományág

⊙ ném *Limnologie* ‘ua.’: gör *limné* ‘tó, édesvíz’ | lásd -LÓGIA

limnológus ⇨ *biol* a limnológia kutatója

⊙ magy, lásd LIMNOLÓGIA (a *biológia*-*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

limonádé ⇨ citromszörp, cukros citromital

⇨ *irod* érzelgős regény, színmű; giccs

⊙ ném *Limonade* ← fr *limonade* ‘ua.’ ← *limon* ‘citrom’ ← ar-perzsa *limun* ‘ua.’

limonit ⇨ ásv kristályos vasoxid, barnavasérc

⊙ ang, fr *limonite* ‘ua.’ ← *limon* ‘iszap’ ← lat *limus* ‘ua.’

limuzin ⇨ *közl* a szokványos, lépcsős hátú gépkocsifajta négy- vagy hatüléses luxuskivitelben

⊙ fr nn *limousine* ‘ua.’, ered. ‘limoge-i köpeny’ ← *Limousin* ‘Limoges városból való’

lincs ⇨ népitélet, tömegítélet, tömegerőszak

⊙ ang *lynch* ‘ua.’ ← Charles *Lynch* virginiai ültetvényes nevéből (a 18. században ilyen akciókat szervezett feketék ellen)

lincsel ⇨ (felbőszült tömeg) önbíráskodást gyakorolva gyilkol

⊙ lásd LINCS

linea ⇨ vonal, sor, írás

⊙ lat, ‘vonal’, ered. ‘lenfonál, mérőzsinór’ ← *lineus* ‘lenből való’ ← *linum* ‘len’

❖ magy *len*

Lásd még LINÓLEUM

lineamentum ⇨ *geol* szerkezeti vonal, hosszan húzódo és nagy mélységig haladó törésvonal a földkéregben

⊙ lat, ‘ua.’, lásd LINEA

lineáris ⇨ vonalás, egyenes vonalú

⇨ *mat* elsőfokú (egyenlet, függvény)

⇨ *tud* időben egymás után következő

⇨ *irod* az események időrendjét követő (cselekményvezetés)

⇨ *zene* a dallam vonalát szigorúan betartó (ellenpont)

⇨ *vill* a kimenő jeleket a bemenő jelek nagyságával arányosan változtató (rendszer)

⊙ késő lat *linearis* ‘vonalszerű’, lásd LINEA

linearitás ⇨ *tud* vonalasság, lineáris jelleg

⊙ fr *linéarité* ‘ua.’, lásd LINEÁRIS

lineármódulus ⇨ *földr* a térképi vetületeken az elemi hosszak torzulási viszonyait pontonként jellemző mérőszám

⊙ ném *Linearmodul* ‘ua.’, lásd LINEÁRIS, MODULUS

liner [lájner] ⇨ *közl* menetrendszerűen közlekedő óceánjáró

⊙ ang, ‘ua.’ ← *line* ‘vonal, útvonal’ ← lat *linea* ‘vonal’

lingam ⇨ *műv* Siva isten szimbóluma, a férfierőt jelképező kúpos végű henger a brahmanista ikonográfiában

⊙ szansz, ‘hímvesző, falosz’

lingua franca [língra franka] ⇨ *nyelvt* olasz alapú, arab elemekkel dúszult, egyszerűsödött szerkezetű segédnyelv, amely a középkor óta használatos volt közvetítő nyelvként a Földközi-tenger partvidékein

⇨ *nyelvt* tágabb értelemben hasonló jellegű és szerepű segédnyelv

⊙ ol, ‘frank nyelv’: *lingua* ‘nyelv’ | *franco* ‘frank’, tágabb értelemben ‘nyugat-európai, francia, olasz’ ← ar, tör *frengi* ‘ua.’

Lásd még FRINGIA, LINGVISTA

lingvális ⇨ *nyelvt* a nyelv segítségével képzett (hang)

⇨ *nyelvt* a nyelvvel kapcsolatos

⊙ tud lat *lingualis* 'ua.' ← *lingua* 'nyelv'

Lásd még LINGVISTA

lingvista ⇨ *nyelvt* nyelvész, nyelvtudós

⊙ ném *Linguist* 'ua.' ← lat *lingua* 'nyelv'

Lásd még LANGUE, LAPSUS LINGVAE, LINGUA FRANCA, LINGVÁLIS, LINGVISZTIKA

lingvisztika ⇨ *nyelvt* nyelvészet, nyelvtudomány

⊙ ném *Linguistik* 'ua.', lásd LINGVISTA

link¹ ⇨ *biz* megbízhatatlan, komolytalan, szélhámos, széltoló

⊙ jidd, ném argó *link* 'hamis, gyanús, rossz' ← ném, 'bal'

link² ⇨ kapcsoló elem, összekötő kapocs, kapcsolat

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'láncszem' ← skand (pl. svéd *länk* 'láncszem, ízület')

linkage [linkidzs] ⇨ *gen* kapcsoltság, az egyazon kromoszómán található gének együttes átöröklődése sejtéről sejtire, nemzedékről nemzedékre

⊙ ang, 'ua.', lásd LINK²

linkage editor [linkidzs ...] ⇨ *számtech* kapcsolószerkesztő, olyan program, amely a lefordított modulok és adatállományok összeszerkesztésével végrehajtható kódot állít elő

⊙ ang, 'ua.', lásd LINKAGE, EDITOR

linkel ⇨ *biz* hazudozik

⊙ lásd LINK¹

links um [linkszum] ⇨ † *kat* balra át

⊙ ném, 'ua.': *links* 'balra' ← *link* 'bal' | *um* 'körül, körbe'

linó lásd LINÓLEUM

linóleum ⇨ lenolajból, gyantából és parafalisztból préselt rugalmas padlóborító anyag

⇨ *műv* ebből készült nyomólap grafikai metszethez

⊙ ném *Linoleum* 'ua.': lat *lin(um)* 'len' | *oleum* 'olaj'

Lásd még LINEA

linotípa vagy **linotype** [lájnotájtp] ⇨ *nyomd* sorszedőgép

⇨ *nyomd* sorszedési eljárás

⊙ ang, 'ua.' ← *line o' type* 'betűtestek sora': *line* 'sor, vonal' ← lat *linea* 'vonal' | *type* 'betű, nyomás' ← gör *τύπος* 'nyomás, véset'

linzer ⇨ *konyha* omlós édes tészta

⊙ bécsi ném *Linzer (Schnitte)* 'linzi (szelet)' ← *Linz* ausztriai városról

liofil ⇨ *kém* könnyen oldódó

⊙ ang *lyophil* 'oldódást kedvelő': gör *λύο* 'felold' | *philó* 'kedvel'

liofilizál ⇨ fagyasztással víztelenít, s így tartósít (pl. rögtön oldódó kávét, teát)

⊙ ang *lyophilize* 'ua.', tkp. 'könnyen oldódóvá tesz' ← *lyophil* 'oldódást kedvelő', lásd LIOFIL

liofób ⇨ *kém* nehezen oldódó, oldószerrel nem abszorbeáló

⊙ ang *lyophob* 'ua.': gör *λύο* 'felold' | *phobeó* 'irtózik'

liogél ⇨ *kém* sok folyadékot tartalmazó, megduzzadt gél

⊙ ném *Lyogel* 'ua.': gör *λύο* 'felold' | lásd GÉL

lion † ⇨ aranyifjú, ficsúr, †arszlán

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'oroszlán' ← lat *leo, leonis* ← gör *león* 'ua.'

lioszféra ⇨ *kém* folyadék-molekulák lioszorpcióból eredő adszorpciós rétege

⊙ gör *λύο* 'felold' | lásd SZFÉRA

lioszol ⇨ *kém* kolloid diszperz rendszer, amelyben mind a diszperz rész, mind a diszperziós közeg folyékony

⊙ ném *Lyosol* 'ua.': gör *λύο* 'felold' | lásd SZOL

lioszorpció ⇨ *kém* oldószerek adszorpciója

⊙ gör *λύο* 'felold' | lásd (AD)SZORPCIÓ

liparit ⇨ ásv vulkáni eredetű kőzet, más néven RIOLIT

⊙ a Szicília partjaihoz közeli, vulkanikus *Lipari*-szigetekről | *-it* (ásványra utaló toldalék)

lipáz ⇨ *biokém* zsírokat bontó enzim az emésztőrendszerben

⊙ ném *Lipase* 'ua.': gör *liposz* 'zsír' | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

lipémia ⇨ *orv* zsírvérűség

⊙ tud lat *lipaemia* 'ua.': gör *liposz* 'zsír' | *haima* 'vér'

lipid ⇨ *kém* zsír, olaj és rokon szerves anyagok, amelyek csak alkoholban, éterben, acetonban oldódnak

⊙ ném *Lipid* 'ua.': gör *liposz* 'zsír' | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'alak, külső'

lipoid ⇨ zsírszerű szerves anyag

⊙ ném *Lipoid* 'ua.': gör *liposz* 'zsír' | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'alak, külső'

lipolízis ⇨ *biokém* zsírlebontás

⊙ tud lat *lipolysis* 'ua.': gör *liposz* 'zsír' | *lúsizsz* 'feloldás' ← *lío* 'felold'

lipóma ⇨ *orv* zsírdaganat

⊙ tud lat *lipoma* 'ua.': gör *liposz* 'zsír' | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

lipopoliszacharid ⇨ *kém* lipidrészlet és szénhidrát részt egyaránt tartalmazó vegyületek gyűjtőneve

⊙ ang *lipopolysacharid* 'ua.': gör *liposz* 'zsír' | lásd POLISZACHARID

lipoprotein ⇨ *kém* olyan összetett fehérje, amelyben lipid kapcsolódik kémiai kötással fehérjelánchoz

⊙ gör *liposz* 'zsír' | lásd PROTEIN

liposzóma ⇨ *kém* kettős lipidmembránnal határolt, belül vizes oldatot tartalmazó, mesterségesen előállított mikroszkopikus méretű gömböcske

⊙ ang *liposoma* 'ua.': gör *liposz* 'zsír' | *szóma* 'test'

lipotrop ⇨ *biol* zsírbontó

⊙ tud lat 'ua.': gör *liposz* 'zsír' | *troposz* 'fordulat' ← *trepó* 'fordít'

lipotropin ⇨ *biol* zsírbontó enzim

⊙ lásd LIPOTROP | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

lipúria ⇨ *orv* zsír ürítése a vizeletben

⊙ tud lat, 'ua.': gör *liposz* 'zsír' | *ureó* 'vizelet'

liqu- lásd még LIKV-

liquefactio [likvefakció] ⇨ *tud* cseppfolyósítás

⊙ tud lat 'ua.' ← *liquefacere, liquefactum* 'folyékonyra tesz': *liqui* 'folyik, folyékony' | *facere* 'tesz vmivé'

Lásd még LIKVID

liquet [likvet] † ⇨ tiszta, világos (az ügy), rendben van

⊙ lat *liqui* vagy *liquere* 'folyékonynak, tisztának lenni'

Lásd még LIKVID

liquor [likvor] ⇨ *orv* agyfolyadék, agyvíz, gerincfolyadék

⊙ lat, 'folyadék, nedv' ← *liqui* 'olvad, folyékony'

Lásd még LIKVID

líra¹ ⇨ *zene* ókori pengetős hangszer

⇨ *műv* ez mint a költészet jelképe

⇨ *irod* érzelmeket és gondolatokat kifejező költészet

⇨ *irod* érzelmi telítettség, ennek kifejeződése (műben, megnyilatkozásban)

⇨ *műsz* csövezeték U alakban kiálló toldaléka

⊙ lat *lyra* ← gör *líra* 'lant'

líra² ⇨ olasz pénznem (2002 előtt)

⇨ török és máltai pénznem

⊙ ol *lira* 'ua.' ← lat *libra* 'font mint súlyegység', ered. 'mérleg'

Lásd még LIBRA

lírai ⇨ lírikus, a lírával kapcsolatos

⇨ lágyabb, bensőséges érzelmek kifejezésére alkalmas (énekhang)

⊙ lásd LÍRA¹

lírikus ⇨ (fn) lírai költő

⇨ (mn) lírai

⊙ lat *lyricus* ‘ua.’, lásd LÍRA¹

liseuse [lizöz] ⇨ *műv* olvasóasztalka több könyvtartó rekesszel

⊙ fr (*table*) *liseuse* ‘olvasó(asztal)’ ← *lire, lis* ← lat *legere* ‘olvas’

Lásd még LEGENDA

lista ⇨ jegyzék, névsor, címjegyzék

⇨ felsorolás, kimutatás, leltár

⊙ hazai lat *lista* ← ol *lista* ‘ua.’, ered. ‘papírszelet, papírcsík’ ← ófn *lista* ‘szegély, szövetsík’

litánia ⇨ *vall* délutáni vagy esti ájtatosság, amelyen a pap és a hívek felelgetéséből álló, felsorolásszerű könyörgés hangzik el

⇨ *vall* †vecsernye

⇨ *vall* az ilyen alkalmakkor elhangzó könyörgés

⇨ *átv* hosszú, unalmas felsorolás

⇨ panaszáradat, siránkozás

⊙ lat *litania* ‘nyilvános könyörgés’ ← gör *litaneia* ‘ua.’ ← *litaneuó* ‘könyörög’

litas [litasz] ⇨ *ker* Litvánia pénzneme

⊙ litván, ‘ua.’

literátor ⇨ író, irodalmár, tollforgató

⊙ hazai lat *lit(t)erator* ‘ua.’, lásd LITERATÚRA

literatúra ⇨ irodalom, szépirodalom

⊙ lat *lit(t)eratura* ‘írás, irodalom’ ← *lit(t)era* ‘irat, betű’

Lásd még LETTRIZMUS

literátus ⇨ irodalmilag művelt

⇨ alkalmilag írogató (személy)

⊙ lat *lit(t)eratus* ‘tanult, tudós, képzett’, lásd LITERATÚRA

litho- lásd LITO-

lithyalin [litalin] ⇨ *műv* kőüveg, márványozott, átlátszatlan anyag edények, díszpoharak készítésére

⊙ ném, ‘ua.’: gör *lithosz* ‘kő’ | *hüalosz* ‘üveg’ | *-in* (anyagnévre utaló toldalék)

litiázis ⇨ *orv* kőbetegség, pl. epekő, vesekő

⊙ tud lat *lithiasis* ‘ua.’: gör *lithosz* ‘kő’ | *-ázis* (betegségre utaló toldalék)

litium ⇨ *kém* az alkálifémek csoportjába tartozó puha, ezüstfehér elem

⊙ tud lat *lithium* ‘ua.’: gör *lithosz* ‘kő’ (a fém sokféle kőzetben fordul elő) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

lito- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) kővel kapcsolatos, kő-

⊙ gör *lithosz* ‘kő’

litofánia ⇨ *műv* vékony porcelánból készült, a fény felé tartva árnyékoltan áttetsző dombormű

⊙ fr *lithopanie* ‘ua.’: lásd LITO- | *phanosz* ‘fényes, látszó’ ← *phainó* ‘látszik’

litofil ⇨ *kém* a földkéregben dúsuló, elsősorban szilikátokban előforduló (vegyi elem)

⊙ ném *lithophil* ‘ua.’: lásd LITO- | *philó* ‘kedvel’

litofita ⇨ *növ* kővek közt élő, sziklás talajt kedvelő növények

⊙ tud lat tbsz *lithophyta* ‘ua.’: lásd LITO- | *phüton* ‘növény’ ← *phüó* ‘tenyészik’

litogenezis ⇨ *geol* kőzetképződés

⇨ *geol* az üledékes kőzetek keletkezésének folyamata

⇨ *orv* kőképződés emberi szervekben

⊙ tud lat *lithogenesis* ‘ua.’: lásd LITO-, GENEZIS

litografál ⇨ *műv* könyomatot készít

⇨ *nyomd* könyomtatással sokszorosít

⊙ ném *lithographieren* ‘ua.’, lásd LITOGRAFIA

litográfia ⇨ *műv* könyomás, könyomtatás, kőrajz

⇨ *műv* kőmetszet, könyomat

⊙ ném *Lithographie* ‘ua.’: lásd LITO-, -GRÁFIA

litografikus ⇨ *műv* könyomámos, könyomatos

⊙ fr *lithographique* ‘ua.’, lásd LITOGRAFIA

litográfus ⇨ *műv* könyomatokat készítő grafikus

⊙ ném *Lithograph* ‘ua.’, lásd LITOGRAFIA

litoklázis ⇨ *geol* kőzetekben keletkező rés, repedés

⇨ *orv* kő szétzúzása, felaprózása emberi szervben (műszerrel vagy ultrahanggal)

⊙ tud lat *lithoclasia* ‘ua.’: lásd LITO- | *klaszisz* ‘törés, repedés’ ← *klaō* ‘tör’

litolízis ⇨ *orv* epekő vagy vesekő feloldása gyógyszeres kezeléssel

⊙ tud lat *litholysis* ‘ua.’: lásd LITO- | *lűszisz* ‘feloldás’ ← *lūō* ‘felold’

litológia ⇨ *tud* kőtan

⊙ ném *Lithologie* ‘ua.’: lásd LITO-, -LÓGIA

litológus ⇨ a kőtan tudósa

⊙ ném *Lithologe* ← fr *lithologue* ‘ua.’, lásd LITOLÓGIA

litorális ⇨ *földr* tengerparti, tengermelléki, partvidéki

⊙ lat *litoralis* ‘ua.’ ← *litus*, *litoris* ‘part’

Lásd még LIDÓ

litoszféra ⇨ *geol* kőzetöv, a Föld külső, szilárd burka

⊙ ném *Lithosphäre* ‘ua.’: lásd LITO- | gör *szphaira* ‘gömb’

litosziderit ⇨ *csill* kő-vas meteorit

⊙ lásd LITO-, SZIDERIT

litosztratigráfia ⇨ *geol* kőzetrétegtan

⊙ ang *lithostratigraphy* ‘ua.’, lásd LITO-, SZTRATIGRAFIA

lítottész ⇨ *stíl* mondatalakzat, nyomatékos vagy ironikus állítás az ellentét tagadásával (nem csekély, aligha bölcs)

⊙ gör, ‘ua.’, ered. ‘egyszerűség’ ← *litosz* ‘egyszerű’

litolómia ⇨ *orv* kő műtéti eltávolítása

⊙ tud lat *lithotomia* ‘ua.’: lásd LITO- | gör *tomé* ‘metszés’ ← *temnó* ‘vág’

litterális ⇨ betű szerinti, szó szerinti

⊙ lat *litteralis* ‘ua.’ ← *littera* ‘betű’

liturgia ⇨ *vall* az egyházi szertartások, különösen az istentisztelet megszabott rendje, szertartásrend

⊙ lat *liturgia* ‘ua.’ ← gör *leiturgia* ‘közszolgálat, istenek szolgálata, papi ténykedés’: *leitosz* ‘nyilvános’ ← *laosz* ‘nép’ | *ergon* ‘munka, ténykedés’

liturgika ⇨ *vall* szertartástan, keresztény hittudományi ág

⊙ lat *liturgica (disciplina)* ‘szertartási (tan)’, lásd LITURGIA

liturgikus ⇨ *vall* szertartási, a szertartások rendjével kapcsolatos

⊙ lat *liturgicus* ‘ua.’, lásd LITURGIA

lív ⇨ *népr* valaha Livóniában, a mai Észtország és Lettország határvidékén élt, a finnugorság balti ágához tartozó nyelvet beszélt, mára gyakorlatilag kihalt nép

⊙ saját név *livo* ‘ua.’

live [lájv] ⇨ *táv* élő, helyszíni (közvetítés televízió)

⊙ ang, ‘eleven, élő’ ← *live* ‘él’

livid ⇨ kékeslilás, szederjes

⊙ ném, ← fr *livide* ‘ua.’ ← lat *lividus* ‘kékes’ ← *livere* ‘zúzódik, kék foltokat kap’

livre ⇨ *ker* régi francia pénznem, font

⇨ francia súlymérték, font, ma fél kg, régebben 380 és 550 g között

⊙ fr, ← lat *libra* ‘ua.’, ered. ‘mérleg’

Lásd még LIBRA

livré lásd LIBÉRIA

livre d’heures [livrödör] ⇨ *műv* óraskönyv, a nap kijelölt óráira előírt imákat tartalmazó középkori imádságkönyv, amely világiak számára készült, és gyakran művészi illusztrációkkal díszítették

⊙ fr, ‘ua.’: *livre* ← lat *liber* ‘könyv’ | *heure* ← lat *hora* ‘óra’

Lásd még LIBRETTÓ

lizéna ⇨ ép homlokzathból falpillésszerűen kiemelkedő függőleges tagoló elem

⊙ ném *Lisene* 'ua.' ← fr *lisière* 'szegély, szalag' ← *lis* 'vetülékfonal'

lizergsav ⇨ kém az anyarozs alkaloidáinak alapvegyülete, származékainak egyike az LSD

⊙ ang *lysergic acid* 'ua.': (*hydro*)*lys(is)*, lásd HIDROLÍZIS | *erg(ot)* 'anyarozs' ← fr *ergot* 'ua.'

liziméter ⇨ *met* talajnedvesség-mérő annak meghatározására, hogy a csapadék hány százaléká szivódik be a talajba

⊙ ang *lysimeter* 'ua.': gör *lűszisz* 'oldódás' ← *lűo* 'old' | *metreó* 'mér'

lizin ⇨ kém a kapronsav származéka, a húsféle fehérjealkotó aminosav egyike, vízben jól oldódik, az antigéneket oldja

⊙ ang *lysine* 'ua.': gör *lűszisz* 'oldás' ← *lűo* 'old' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

lízing ⇨ *ker* kölcsönbérlet

⊙ ang *leasing* 'ua.' ← *lease* 'bérbe ad, bérel' ← fr *laisser* 'hagy, átenged' ← lat *laxare* 'tágít, lazít, enged' ← *laxus* 'laza'

Lásd még LAXÁL

lízis ⇨ *biol* sejtek vagy szerves anyagok szétesése

⇨ *orv* fokozatos lázcsökkenés

⇨ oldódás

⊙ tud lat *lysis* 'ua.' ← gör *lűszisz* 'oldódás' ← *lűo* 'old, szétold'

lizoform ⇨ kém kálicszappan és formalin szeszis oldata mint fertőtlenítőszer

⊙ *Lysiform* márkanév: gör *lűszisz* 'oldat' | *form*, lásd FORMALIN

lizogénia ⇨ *biok* baktérium fejlődésének kritikus fázisa, amely a sejt szétoszlásához vezethet

⊙ tud lat *lysogenia* 'ua.': lásd LÍZIS | gör *gennaó* 'létrehoz'

lizoszóma ⇨ *biokém* olyan sejtszervecske az eukarióta sejtekben, amely savas közegben hidrolízist katalizáló enzimeket tartalmaz

⊙ tud lat *lysosoma* 'ua.': lásd LÍZIS | gör *szóma* 'test'

lizozim ⇨ *biokém* a könnyben és a tojásfehérjében előforduló enzim, amely egyes baktériumok sejtfalát lebontja

⊙ ang *lysosym* 'ua.', lásd LÍZ(IS, EN)ZIM

llano [ljánó] ⇨ *földr* magas fűvel borított fátlan síkság Dél-Amerikában

⊙ sp, 'ua.' ← lat *planum* 'síkság' ← *planus* 'lapos, sík, egyenes'

lobáris ⇨ *anat* lebenyhez tartozó, lebeny-

⊙ tud lat *lobaris*, lásd LOBUS

lobbista ⇨ *pol* csoportérdekek támogatója, kijárója képviselőknél

⊙ ang *lobbist* 'ua.' ← *lobby*, lásd ott

lobbizik ⇨ *pol* gazdasági vagy társadalmi csoport érdekeit igyekszik érvényesíteni a törvényhozók befolyásolásával

⊙ ang *lobby* 'ua.', lásd LOBBY

lobby ⇨ előcsarnok, hall

⇨ *pol* fogadóterem az angol alsóházban, ill. az amerikai szenátus épületében, ahol a képviselők ügyfeleikkel tárgyalhatnak

⊙ ang, 'ua.' ← kk lat *lobia* 'galéria' ← ófném, frank *laubja* 'lugas'

Lásd még LOGGIA

lobektómia ⇨ *orv* belső szerv (pl. a tüdő) egy lebenyének műtéti eltávolítása

⊙ tud lat *lobectomy*: lásd LOBUS | gör *ek-* 'ki' | *tomé* 'metszés' ← *temno* 'vág, metsz'

lobélia ⇨ *növ* dél-afrikai eredetű virágos dísznövény

⊙ Matthias de *Lobel* flamand botanikus nevéből

lobelin ⇨ kém a lobéliából kivont alkaloid, mérgező és egyben gyógyhatású vegyület (pl. a légzőközpont bénulása esetén)

⊙ ang, 'ua.': lásd LOBÉLIA | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

lobotómia ⇨ *orv* egyes elmebetegségek súlyos állapotában alkalmazott műtét, az agy homloklebenyét és a thalamust összekötő ideg átmetszése

⊙ tud lat, 'ua.': lásd LOBUS | gör *tomé* 'metszés' ← *temnó* 'vág, metsz'

lobus [lobusz] ⇨ *anat* a tüdőnek, az agynak s más szervnek lebenye, karéjszerűen elközlönülő része

⊙ tud lat, 'ua.' ← késő lat 'terméshéj, hüvely'

loc- lásd még LOK-

locativus [lokativusz] ⇨ *nyelvt* hol? kérdésre felelő helyhatározói eset egyes nyelvek névszóragozásában

⊙ lat (*casus*) *locativus* 'elhelyező (eset)' ← *locare* 'elhelyez' ← *locus* 'hely'

Lásd még LOCO

lock out [lokaut] ⇨ *nyomd* kizárás, szóközők beállítása ékekkel kéziszedésben

⇨ *számtech* bizonyos erőforráshoz való hozzáférés megtagadása az éppen futó program hatékonyabb működtetése érdekében

⇨ *közzg* munkáskizárás a munkáltatók megállapodása alapján bérkövetelések letörésére

⊙ ang, 'ua.': *lock* 'zár' | *out* 'ki'

loco [lokó] † ⇨ helyben

⇨ *ker* a megvásárlás helyén (fizetendő, ti. az áru)

⊙ lat, 'ua.' ← *locus* 'hely'

Lásd még LAJTNÁNT, LOCATIVUS, LOCULUS, LOCUMTENENS, LOKÁCIÓ, LOKÁLIS, LOKÁTOR, LOKOMOTÍV, LOKUSZ

loco citato [lokó citató] ⇨ az idézett helyen

⊙ lat, 'ua.', lásd LOCO, CITÁL

loculus [lokulusz] ⇨ *tört* a katakombák falába vájt üreg, az őskeresztyének temetkezési helye

⊙ lat kics, 'ua.', tkp. 'helyecske' ← *locus* 'hely'

Lásd még LOCO

locumtenens [lokumtenensz] ⇨ *tört* helytartó

⇨ *tört* a király helyettese, nádor

⊙ kk lat, 'ua.': *locus* 'hely' | *tenere* 'tart'

Lásd még LOCO

locumententiale [lokumtenenciále] ⇨ *tört* helytartótanács

⊙ lat (*consilium*) *locumententiale* 'helytartói (tanács)' ← *locumententialis* 'helytartói', lásd LOCUMTENENS

locus communis [lokusz kummúnisz] ⇨ *stíl* közhely, elcsépeelt kifejezés

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'általános, sok helyzetre alkalmazható fordulat': *locus* 'hely, fordulat, toposz' | *communis*, lásd KOMMUNÁLIS

locus sigilli [lokusz szigilli] † ⇨ *hiv* a pecsét helye

⊙ lat, 'ua.': *locus* 'hely' | kics *sigillum* 'pecsét' ← *signum* 'jel'

locutorium [lokutórium] ⇨ *vall* beszélőszoba kolostorban

⊙ kk lat, 'ua.' ← *locutor* 'beszélő' ← *loqui*, *locutus* 'beszél'

Lásd még LOKÚCIÓ

lőden ⇨ *text* posztószerű, bolyhos felületű (kabát)-szövet

⊙ ném *Loden* 'ua.' ← ófn *lodo* 'kendő, terítő'

lóding † ⇨ *kat* töltény

⇨ *kat* puskaport vagy töltényt tartó tarsoly

⇨ vállra vetett hordszj

⊙ baj-oszt *lodíng* ← ném *Ladung* 'töltés, löportöltet' ← *laden* 'megrak, tölt'

loft ⇨ *ép* korábbi ipari épületben kialakított korszerű lakás

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'padlás'

logográfia ⇨ *orv* a gondolatok írásba foglalásának képtelensége

⊙ tud lat *logographia* 'ua.': gör *logosz* 'értelem, beszéd, gondolat' ← *legomai* 'beszél' | lásd AGRÁFIA

logaritmál ⇨ *mat* a hatványozás fordítottjaként a kitevőt határozza meg az alap és a hatvány értékéből

⊙ ném *logarithmieren* 'ua.', lásd LOGARITMUS

logaritmikus ⇨ *mat* valaminek a logaritmusával arányos

⇨ *mat* logaritmust alkalmazó

⇨ *mat* a logaritmussal kapcsolatos

⊙ ném *logarithmisch* ‘ua.’, lásd LOGARITMUS

logaritmus ⇨ *mat* az a hatványkitevő, amelyre egy számot fel kell emelnünk, hogy egy bizonyos másik számot kapjunk

⊙ új k lat *logarithmus* ‘ua.’: gör *logosz* ‘ész, számítás, arány’ ← *legomai* ‘beszél’ | *arithmosz* ‘szám’

Lásd még LEXIKA, ARITMETIKA

logaszténia ⇨ *orv* a beszédmegértés zavara, akadályozottsága

⊙ tud lat *logasthenia* ‘ua.’: gör *logosz* ‘értelem, beszéd, gondolat’ ← *legomai* ‘beszél’ | lásd ASZTÉNIA

loggia [loddzsa] ⇨ *ép* a homlokzat síkjába simuló erkély

⇨ *ép* oszlopos vagy pilléres árkádokra támaszkodó, egy oldalán nyitott csarnok vagy galéria

⊙ ol, ‘ua.’ ← késő lat *lobia* ‘galéria’ ← ófn, frank *laubja* ‘lugas’

Lásd még LOBBY, LÓZSI

logia ⇨ *vall* Jézus mondásait, kijelentéseit tartalmazó gyűjtemény a Kr. u. első századból, amelynek létét csak feltételezik mint egyes evangéliumok (Máté és Lukács) fontos forrását

⊙ gör tbsz, ‘ua.’, lásd LOGION

-lógia tudományos szóösszetételek utótagjaként jelent:

⇨ tudományt, tant (pl. *fiziológia*)

⇨ beszéd- vagy írásmódot (pl. *tautológia*)

⇨ (számjegyekkel) összetevők számát (pl. *tetralógia*)

⊙ gör *-logia* ‘ua.’ ← *logosz* ‘beszéd, értekezés, tanulmány’ ← *legó* ‘mond’

logice ⇨ helyesen, következtetve, ésszerűen, értelmesen

⊙ lat, ‘ua.’, lásd LOGIKUS

logicista ⇨ *fil* a logicizmus elméletének híve

⊙ ném *Logizist* ‘ua.’, lásd LOGICIZMUS

logicizmus ⇨ *fil* elmélet, amely szerint a matematikai fogalmak és módszerek az általános logikára vezethetők vissza

⊙ tud lat *logicismus* ‘ua.’: *logicus*, lásd LOGIKUS | lásd -IZMUS

logika ⇨ *fil* a helyes gondolkodás formáinak, eljárásainak és törvényeinek rendszerezett tana

⇨ következetesség, gondolati rendezettség

⇨ összefüggés, ésszerűség, törvényszerűség

⇨ gondolkodásmód

⊙ lat *logica (ars)* ‘a beszéd, gondolkodás (művészete)’ ← gör *logiké (tekhné)* ‘szónoklattan, gondolkodástan’ ← *logosz* ‘beszéd’ ← *legó* ‘beszél’

Lásd még LEXIKA

logikus ⇨ a logika szabályainak megfelelő

⇨ ésszerű, következetes, okszerű, józan

⇨ világos, magától értetődő, szemmel látható

⊙ kk lat *logicus* ‘ua.’ ← gör *logikosz* ‘beszédre vonatkozó’, lásd LOGIKA

login ⇨ *számtech* bejelentkezés személyi számítógépbe jelszó megadásával

⊙ ang *log in* ‘bejelentkezik’: *log* ‘bejegyez, jelentkezik’ | *in* ‘be’

logion ⇨ *vall* mondás, Jézustól eredő, ill. a korai keresztény hagyomány által neki tulajdonított kijelentés

⊙ gör kics, ‘ua.’ ← *logosz* ‘beszéd’ ← *legó* ‘beszél’

Lásd még LEXIKA

logisztika ⇨ *tud* matematikai logika

⇨ *kat* hadtápszolgálat, a hadi szállítással, a sereg élelmezésével és az utánpótlással foglalkozó fegyvernem

⇨ *közzg* munkaszervezés, az árubeszerzésnek, a termelési folyamatoknak és a késztermék értékesítésének összehangolása

⊙ ném *Logistik* ‘ua.’ ← gör *logisztiké* (*tekhné*) ‘a számolás (tudománya)’ ← *logidzomai* ‘számot vet’
← *legó* ‘beszél, számol’ (a ~ katonai jelentésébe a fr *loger* ‘elszállásol’ is belejátszott, amely a LOGGIA etimológiai körébe tartozik)

Lásd még LEXIKA

logisztikus ⇨ *kat* a hadtápszolgálattal kapcsolatos

⇨ *mat* a matematikai logikával kapcsolatos

⊙ ném *logistisch* ‘ua.’, lásd LOGISZTIKA

logo ⇨ *ker* védjegy, cégjelvény, márkajel, embléma betűkből, szövegből és grafikai elemekből

⊙ ang *logo* ‘ua.’ ← *logo(gram)* ‘gyorsírási jel, szójel’: gör *logosz* ‘beszéd, szó’ | lásd GRAM(MA)

logo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a szóval vagy beszéddel kapcsolatos

⊙ gör *logosz* ‘beszéd, szó’ ← *legó* ‘beszél’

Lásd még LEXIKA

logográfus ⇨ *tört* kora ókori görög történetíró, aki a néphagyományt dolgozta fel művében

⇨ † gyorsíró

⊙ tud lat *logographus* ‘ua.’: lásd LOGO- | gör *graphó* ‘ír’

logogrif † ⇨ betűrejtvény, szórejtvény, rébusz

⊙ ang *logogriph* ‘ua.’: lásd LOGO- | gör *griphosz* ‘talány, rejtvény’, ered. ‘háló’

logomachia ⇨ szócsata, kicsinyes vita

⊙ lat, ‘ua.’: lásd LOGO- | gör *makhé* ‘csata’ ← *makhomai* ‘harcol’

logománia ⇨ *lél* bőbeszédűség, beszédkényszer

⊙ tud lat *logomania* ‘ua.’: lásd LOGO- | gör *mania* ‘örjögés’

logopátia ⇨ *orv* idegrendszeri eredetű beszédzavar

⊙ tud lat *logopathia* ‘ua.’: lásd LOGO- | gör *pathosz* ‘szenvedés, betegség’

logopédia ⇨ *lél* a beszédzavar és a beszédhibák javításának elmélete és gyakorlata

⊙ tud lat *logopaedia* ‘ua.’, tkp. ‘beszédnevelés’: lásd LOGO- | gör *paideia* ‘nevelés’ ← *paideuo* ‘nevel’ ← *paisz*, *paidosz* ‘gyermek’

logopédus ⇨ *lél* beszédhibákat javító szakember

⊙ magy, lásd LOGOPÉDIA (a *pedagógia*–*pedagógus* és hasonló szópárok mintájára)

logoreia ⇨ *lél* kóros bőbeszédűség, beszédkényszer, szóömlés

⊙ tud lat *logorrhoea* ‘ua.’: lásd LOGO- | gör *rhoé* ‘ömlés’ ← *rheó* ‘folyik’

logosz ⇨ *fil* a természetet átható elv, értelem, világtörvény a korai görög bölceletben

⇨ *vall* az isteni teremtő Ige, amely a keresztény hit szerint Jézus Krisztusban öltött testet

⊙ gör *logosz* ‘beszéd, szó, ige’ ← *legó* ‘beszél’

Lásd még LEXIKA

logoterápia ⇨ *lél* a pszichoterápiának olyan változata, amely a beteg számára az élet értelmének (logosz) új megvilágítását helyezi előtérbe

⊙ ném *Logotherapie* ‘ua.’, lásd LOGOSZ, TERÁPIA

lojális ⇨ állama vezetéséhez, politikai rendszeréhez, saját feletteseihez hű, irántuk méltányos

⇨ becsületes, jóhiszemű, törvénytisztelő

⊙ ném, fr *loyal* ‘ua.’ ← lat *legalis* ‘törvényes, magát a törvényekhez tartó’ ← *lex*, *legis* ‘törvény’

Lásd még LEGÁLIS

lojalitás ⇨ hűség, szilárdság, kitartás, kötődés

⇨ párthűség, rendszerhűség

⇨ becsületesség, méltányosság

⊙ ném *Loyalität* ← fr *loyalilé* ‘ua.’, lásd LOJÁLIS

lokáció ⇨ távoli tárgy helyének meghatározása

⊙ újk lat *locatio* ‘ua.’ ← *locare*, *locatum* ‘elhelyez’ ← *locus* ‘hely’

Lásd még LOCO

lokál ⇨ táncos éjszakai mulatóhely

⊙ ném (*Nacht*)*lokal* ‘éjszakai vendéglő, mulató’ ← fr *local* ‘helyi, helyiség’ ← lat *locus* ‘hely’

lokálanesztézia ⇨ helyi érzéstelenítés

⊙ ném *Lokalanästhesie* ‘ua.’, lásd LOKÁLIS, ANESZTÉZIA

lokális ⇨ helyi, helyi érdekű, helyi jelentőségű

⇨ *orv* részleges, a testnek csak egy részére kiterjedő (bénulás, érzéstelenítés)

⊙ lat *localis* ‘ua.’ ← *locus* ‘hely’

Lásd még LOCO

lokálitás † ⇨ helyiség

⇨ helyi jelleg

⊙ ném *Lokalität* ← fr *localité* ‘ua.’, lásd LOKÁLIS

lokalizáció ⇨ *lél* a tárgyak térbeli viszonyainak agyi leképezése

⇨ *anat* a különböző észlelési és értelmi funkcióknak az agy bizonyos területeihez való kötődése, ennek elmélete

⇨ *orv* a betegség góciának felismerése

⇨ elszigetelés, megfékezés (pl. tűzé, járványé)

⊙ tud lat *localisatio* ‘ua.’, lásd LOKALIZÁL

lokalizál ⇨ helyhez köt

⇨ határt szab, elszigetel, megfékez (tűzet, járványt)

⇨ *tud* (valaminek a) helyét megállapítja

⊙ ném *lokalisieren* ← fr *localiser* ‘ua.’, lásd LOKÁLIS

lokálpatrióta ⇨ szülőhelye, annak szűkebb körzete iránt rajongó, annak hagyományait gonddal ápoló személy

⊙ lásd LOKÁLPATRIOTIZMUS (a szöveg mintája PATRIÓTA)

lokálpatriotizmus ⇨ a szülőhely iránti elfogult szeretet, rajongás

⊙ ném *Lokalpatriotismus* ‘ua.’, lásd LOKÁLIS, PATRIOTIZMUS

lokativusz lásd LOCATIVUS

lokátor ⇨ *műsz* távoli tárgy helyét és távolságát mikrohullámok visszeverődése alapján megállapító készülék

⊙ újkori lat *locator* ‘ua.’ ← *locare, locatum* ‘elhelyez’ ← *locus* ‘hely’

Lásd még LOCO

lokni ⇨ göndör hajfűrt, hajtincs, csiga, huncutka

⊙ baj-oszt *lockn* ← ném *Locke* ‘göndör hajtincs’

lokomobil ⇨ *műsz* régebbi, gőzgép és kazán összeépítésével kialakított, kerekeken vontatható vagy önjáró erőgép (cséplőgép, gőzeke, gőzhenger)

⊙ ang *locomobile* ‘ua.’: lat *loco* ‘helyről’ ← *locus* ‘hely’ | *mobilis* ‘mozgékony, elmozdítható, mozgó’ ← lat *movere, motum* ‘mozdít’

lokomotív ⇨ *közl* vasúti mozdony

⊙ ang *locomotive (engine)* ‘helyéről elmozdító (gép)’: lat *loco* ‘helyről’ ← *locus* ‘hely’ | késő lat *motivus* ‘mozdító’ ← *movere, motum* ‘mozdít’

Lásd még LOCO

lokomotorikus ⇨ *tud* helyét változtató

⊙ ném *lokomotorisch* ‘ua.’: lat *loco* ‘helyről’ ← *locus* ‘hely’ | *motor* ‘mozgató’ ← *movere, motum* ‘mozdít’

lokúció ⇨ *stil* szólás, beszédfordulat, kifejezés mód

⇨ *nyelvt* (modern nyelvelméletekben) beszédaktus

⊙ lat *locutio* ‘beszéd’ ← *loqui, locutus* ‘beszél’

Lásd még KOLLOKVIUM, LOCUTORIUM

lokum lásd RAHAT LOKUM

lokusz ⇨ *gen* a gen által elfoglalt hely a kromoszómában, ill. a géntérképen

⊙ lat *locus* ‘hely’

Lásd még LOCO

lollard ⇨ *vall* németalföldi eredetű középkori angol eretnekmozgalom, a reformáció korai előfutára

⊙ Walter *Lollard* németalföldi pap nevééről, akit máglyán égettek el, VAGY a kholl *lollen* ‘dúdol, motyog’ (ti. himnuszokat, imákat) igéből

lombard ⇨ (fn) az észak-itáliai Lombardia lakója

⇨ (mn) e tájjal, lakóival kapcsolatos

⇨ zálogkölcson, lásd LOMBARDHITEL

⊙ ol *Lombardia* ← kk lat *Longobardia* ‘északolasz tartomány’ ← kk lat *longobardus, langobardus* ‘longobárd’, germán nép, mely a 6. században királyságot létesített Észak-Itáliában ← (?) ógermán *langabarde* ‘hosszú szakállú’: ném *lang*, ang *long* ‘hosszú’ | ném *Bart*, ang *beard* ‘szakáll’

lombardhitel † ⇨ *ker* kézizálogkölcson, forgalomképes ingósággal mint záloggal fedezett hitel

⊙ ném *Lombard* ‘ua.’, lásd LOMBARD (a tartomány középkori bankárai Európa sok országában ténykedtek)

lombik ⇨ *kém* gömbölyű, szűk nyakú üveg lepárlóedény tudományos kísérletekhez, †göreb

⊙ kk lat *alembicum* ← sp *alambique* ‘ua.’ ← ar *al-ambik* ‘a lepárló edény’ ← gör *ambix, ambikosz* ‘lepárló edény’ (a korai magyar *alombik* első hangja névelőnek érződött, ezért elmaradt)

lombikbébi ⇨ *biz* az emberi testen kívül, steril edényben végzett megtermékenyítés révén létrejött, de az anya által kihordott magzat

⊙ magy, lásd LOMBIK

londiner ⇨ szállodai szolgál, szobainas

⊙ ném *Lohndiener* ‘ua.’: *Lohn* ‘bér’ | *Diener* ‘szolga’ ← *dienen* ‘szolgál’

longa ⇨ *zene* hosszú hang a középkori, ún. menzurális hangjegyírásban

⊙ lat (*vox*) *longa* ‘hosszú (hang)’ ← *longus* ‘hosszú’

longe [lonzs] ⇨ futószár, rövid kantár ló futtatásához vagy idomításához

⇨ akrobaták biztosító kötele ugrások gyakorlásához

⊙ fr *longe* ‘ua.’ ← lat nn *longa* ‘hosszú’

longitudinális ⇨ *földr* hosszúsági (kör, fok)

⇨ *fiz* hosszanti, hosszirányú (rezgés, hullám)

⊙ lat, ‘ua.’, lásd LONGITUDO

longitudo [longitúdó] ⇨ *földr, csill* hosszúság, hosszúsági fok

⊙ lat *longitudo, longitudinis* ‘hosszúság’ ← *longus* ‘hosszú’

longobárd lásd LOMBARD

loophole [lúphól] ⇨ *számtech* kiskapu, logikai hiba a programozásban, amely további hibákhoz vezet

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘lőrés, falnyílás’: *loop* ‘hurok’ ← kelta (gael) *lub* ‘hajlat’ | *hole* ‘lyuk’

looping [lúping] ⇨ légitükfenc, műrepülő mutatvány

⊙ ang, ‘ua.’ ← *loop* ‘hurok, hurokrepülést végez’ ← kelta (gael) *lub* ‘hajlat’

lord ⇨ angol főrend címe

⇨ bizonyos tisztségekkel járó cím Angliában

⇨ *vall* az Úr

⊙ ang, ‘ua.’ ← óang *hlaefweard* ‘a ház ura’, tkp. ‘kenyérörző’: mai ang *loaf* ‘cipó’ | *ward* ‘őr, gondnok’

lordkancellár ⇨ *pol* eredetileg a királyi kancellária vezetője Angliában, ma a legfőbb bíró, a kormány tagja Nagy-Britanniában

⊙ ang *Lord Chancellor* ‘ua.’, lásd LORD, KANCELLÁR

lordmayer [lordmajor], tkp. [lordmer] ⇨ *pol* London és néhány nagyobb angol város polgármestere

⊙ ang *Lord Mayor* ‘ua.’: lásd LORD | *mayer* ← fr *maire* ‘polgármester’ ← ófr *maire, maior* ‘ua.’, tkp. ‘nagyobb’ ← lat kf *maior* ‘ua.’ ← *magnus* ‘nagy’

Lásd még MAJORITÁS

lordosis [lordózis] ⇨ *anat* a gerincoszlop természetes előrehajlása az ágyéki és nyaki szakaszon

⊙ tud lat ← gör *lordószisz* ‘ua.’ ← *lordoó* ‘előre görbül’

lordship [lordsip] ⇨ lordi méltóság

⇨ (megszólításban, címzésben) (ő)lordsága, lordságod

⊙ ang, ‘ua.’, lásd LORD

lóré ⇨ *közl* pórekocsi, oldalak nélküli vasúti kocsi

⇨ csille

⊙ ném *Lore* ‘ua.’ ← ang *lorry* ‘pőrekocsi, nagy teherautó’ ← ?

lornyett vagy **lornyon** ⇨ *opt* nyeles szemüveg

⊙ fr *lorgnette*, *lorgnon* ‘csíptető, ill. nyeles szemüveg’ ← *lorgner* ‘sandít, kacsint, kacsingat’

loro ⇨ *ker* a másik fél bankszámlája, ha két cég kölcsönösen ad egymásnak megbízásokat

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘az önké, az övék’ ← lat *illorum* ‘azoké’ ← *ille* ‘az’

lotion [lón] ⇨ hajszesz, arcvíz, arclemosó

⊙ ang, ‘ua.’ ← ófr *lotion* ← késő lat *lotio* ‘le mosás, öblítés’ ← népi lat *lautio* ← lat *lavatio* ‘ua.’ ← *lavare*, *lavatum* ‘mos’

Lásd még LAVABÓ

lótófág ⇨ *mit* lótuszvirág, mesés észak-afrikai nép Odüsszeusz történetében, amely a lótusz felejtést hozó virágaival táplálkozott

⊙ gör *lótophagosz* ‘ua.’: *lótosz* ‘lótusz’ | *phagein* ‘eszik’

lottéria † ⇨ régi számsorsjáték, lottó

⊙ ném *Lotterie* ‘ua.’ ← holland *loterije* ‘sorsjáték’ ← *lot* ‘sors, sorsjegy’

lottó ⇨ állami számsorsjáték (nálunk 1957 óta), melyben kilencven számból ötöt kell eltalálni a legnagyobb nyereményhez

⊙ ol *lotto* ‘rész, részesedés, lottójáték’ ← fr *lot* ‘sors, osztályrész’ ← frank *hlot* ‘ua.’ (lásd ang *lot*, ném *Los* ‘sors, osztályrész, sorshúzás’)

Lásd még LÓZUNG

lótusz ⇨ *növ* tündérrózsa, tavirózsa

⊙ lat *lotus* ← gör *lotosz* ‘ua.’ ← ?

louis d’or [luidor] ⇨ Lajos-arany, 24 livre értékű régi francia pénz (kibocsátója XIII. Lajos)

⊙ fr, ‘ua.’: *Louis* ← germán *Lodovik* ‘Lajos’ | *d’or* ← lat *de auro* ‘aranyból’: *de* ‘-ből’ | *aurum* ‘arany’

Louis-quatrze [lui katorz] ⇨ *műv* a francia barokk képző- és iparművészet érett, ünnepélyes pompába merevedett stílusa XIV. Lajos uralma alatt, kb. 1660–1715 között

⊙ fr, ‘ua.’: *Louis* ← germán *Lodovik* ‘Lajos’, tkp. ‘híres harcos’ | *quatrze* ← lat *quattuordecim* ‘tizennégy’: *quattuor* ‘négy’ | *decem* ‘tíz’

Louis-quinze [lui kenz] ⇨ *műv* a francia rokokó kifinomult képző- és iparművészeti stílusa XV. Lajos uralma alatt (1715–1777)

⊙ fr, ‘ua.’: *Louis* ← germán *Lodovik* ‘Lajos’ | *quinze* ← lat *quindecim* ‘tizenöt’: *quinque* ‘öt’ | *decem* ‘tíz’

Louis-seize [lui szez] ⇨ *műv* a francia rokokó és klasszicizmus közötti átmenet képző- és iparművészeti stílusa XVI. Lajos uralma alatt (1774–1792)

⊙ fr, ‘ua.’: *Louis* ← germán *Lodovik* ‘Lajos’ | *seize* ← lat *sexdecim* ‘tizenhat’: *sex* ‘hat’ | *decem* ‘tíz’

love [lav] ⇨ *sport* semmi, nulla (teniszben)

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘szerelem’ ← *for love* ‘szerelemből’, azaz ‘ingyen, semmiért’

low budget [ló badzset] ⇨ alacsony költségvetésű, kevés pénzből előállított (film)

⊙ ang, ‘ua.’: *low* ‘alacsony’ | *budget* ‘költségvetés’, lásd BÜDZSÉ

lowpass filter [lópasz ...] ⇨ *számtech* aluláteresztő szűrő, csak megadott frekvencia alatti komponenseket átengedő áramkör

⊙ ang, ‘ua.’: *lowpass* ‘alacsony hágó’: *low* ‘alacsony’ | *pass* ‘hágó, átjáró’, lásd PASSZUS¹ | lásd FILTER

loxodroma ⇨ *térk* olyan útvonal (tengeren, levegőben), amely a délkörökkel mindig azonos szöveget zár be

⊙ ném *Loxodrome* ‘ua.’: gör *loxosz* ‘ferde’ | *dromosz* ‘futás, pálya, út’

Lásd még LUXÁCIÓ

loyal- lásd LOJÁL-

lózung ⇨ felirat, jelszó

⇨ † *ker* bevétel

⊙ ném *Losung* ‘katonai jelszó’ ← kfn *lozunge* ‘sorsvetés’ (a napi jelszót aznap reggel, véletlenszerűen jelölték ki, nehogy idő előtt kiszivárognon) ← *Los* ‘sors’

Lásd még LOTTÓ

lózsi † ⇨ színházi páholy

⊙ ném *Loge* [lózse] ‘páholy’ ← fr ‘*loge* ‘fülke, páholy’ ← frank *laubja* ‘lugas’

Lásd még LOGGIA

löncs ⇨ könnyű déli étkezés

⊙ ang *lunch* ‘ua.’ ered. ‘vastag szelet (kenyér)’ ← *lump* ‘alaktalan darab, rög’

lősz ⇨ *geol* a jégkorszak szelei által lerakott sárga, agyagos-meszes porból alakult üledékes kőzet, felszíne jól termő, laza talaj

⊙ ném *Löss* ‘ua.’ ← svájci ném *lösch* ‘laza’

lubricantia [lubrikancia] ⇨ *orv* gyógykenőcsök

⊙ tud lat *tbsz* ‘ua.’, lásd LUBRIKÁNS

lubricitás ⇨ *fiz* folyadékok síkosságára, ill. tapadására jellemző mennyiségi érték

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *lubricus* ‘síkos, csúszós’

lubrikáns ⇨ *kém, műsz* kenőanyag, kenőcs

⊙ lat *lubricans, lubricantis* ‘ua.’ ← *lubricare* ‘síkosná tesz’ ← *lubricus* ‘síkos, csúszós’

luciditás ⇨ *orv* világos, tiszta gondolkodás

⊙ tud lat ‘ua.’, lásd LUCIDUS

lucidum intervallum ⇨ *orv* átmeneti tiszta, értelmes időszak egyes elmebetegségek esetében

⊙ lat, ‘ua.’, lásd LUCIDUS, INTERVALLUM

lucidus ⇨ értelmes, tiszta fejű, élesen látó

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘világos, tiszta’ ← *lux, lucis* ‘fény’

Lásd még ELUCIDÁL, LUCIFERIN, LUCIMÉTER, LUMEN, LUMINISTA, LUX

luciferáz ⇨ *biokém* rovarenzim, amely a luciferin oxidációját gyorsítja

⊙ ném *Luziferase* ‘ua.’: lat *lucifer*, lásd LUCIFER(IN) | -áz (enzimre utaló toldalék)

luciferin ⇨ *biol* fénybogarak szervezetében található anyag, amely oxidálódva fényt bocsát ki

⊙ ném *Luziferin* ‘ua.’: lat *lucifer* ‘fényhozó, fényt árasztó, hajnalcsillag’: *lux, lucis* ‘fény’ | *ferre* ‘hoz’ | -in (vegyületre utaló toldalék)

Lásd még LUCIDUS

luciméter ⇨ *met* műszer a napsugárzás intenzitásának mérésére

⊙ lat *lux, lucis* ‘fény’ | gör *metreó* ‘mér’

lucrum camerae [lukrum kameré] ⇨ *tört* a középkori királyi kamara haszna abból, hogy a pénzt állandóan azonos névértékben, de csökkenő ezüsttartalommal bocsátották ki, s még átváltási illetéket is követeltek

⇨ *tört* utóbb egyenes adó, amelyet a korábbi beváltási illeték helyett vetettek ki

⊙ lat, ‘ua.’: *lucrum* ‘haszon, nyereség’ | lásd KAMARA

lucrum cessans [lukrum ceszszansz] ⇨ *jog* elmaradt haszon mint a kár egyik formája, amely per tárgya lehet

⊙ lat, ‘ua.’: *lucrum* ‘haszon, nyereség’ | gyak *cessare* ‘szünetel, megszűnik’ ← *cedere, cessi* ‘megy, távozik, eltűnik’

luddita ⇨ *tört* angol gépromboló munkás, a *luddizmus* követője

⊙ ang *luddite* ‘ua.’, lásd LUDDIZMUS

luddizmus ⇨ *tört* gépromboló mozgalom az észak-angliai munkások körében a 19. század elején, a munkanélküliség elleni tiltakozás egyik korai formája

⊙ ang *luddism* ‘ua.’ ← Ned *Ludd* takács nevééről, aki szövőgépeket rombolt 1779-ben

ludimagiszter † ⇨ iskolamester, falusi tanító

⊙ lat *ludimagister* ‘ua.’: *ludus* ‘játék, testgyakorlás, iskola’ | *magister* ‘tanító, előljáró’

ludovikás ⇨ *kat* a budapesti katonai akadémia hallgatója vagy ott végzett katonatiszt (1954 előtt)

⊙ az intézmény *Ludovika* Akadémia nevéből ← Mária *Ludovika* császárné és királyné, II. Lipót felesége (névadó)

luesz ⇨ *orv* vérbaj, szifilisz, †franc nyavalya

⊙ tud lat *lues* ‘ua.’, ered. ‘fertőzés, fertőző betegség’ ← *luere* ‘elold, bűnhődik’

luetikus ⇨ *orv* vérbajosa

⊙ tud lat *lueticus* ‘ua.’, lásd LUESZ

luft ⇨ levegő

⇨ (a nagy) semmi

⇨ *sport* elvétett rúgás, ütés (labdajátékban): *luftot rúg, üt*

⊙ ném *Luft* ‘levegő’ ← óskand *lypta, lyfta* ‘levegőbe emel’

Lásd még LIFT

luftballon ⇨ léggömb, játékléggömb, lufi

⊙ ném, ‘ua.’: lásd LUFT, BALLON

luftol † ⇨ *biz* állás nélkül van, munkanélküli, a levegőből él

⊙ lásd LUFT

lugger ⇨ *hajó* heringhalászbárka

⇨ *hajó* trapézvitorlával felszerelt egyárbcos hajó

⊙ ang, ‘ua.’ ← *lug* ‘húz, vontat’ ← skand (pl. svéd *lugga* ‘hajánál fogva húz’ ← *lugg* ‘tincs, fűrt’)

lugubre ⇨ *zene* gyászosan, komoran (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *lugubris* ‘a gyással kapcsolatos, gyász-’ ← *lugere* ‘gyászol, gyászt ölt, szomorkodik’

lukratív ⇨ *gazd* hasznot hajtó, jövedelmező, nyereséges

⊙ ném *lukrativ* ← kk lat *lucratus* ‘ua.’ ← *lucrari, lucratus* ‘nyer, kap’ ← *lucrum* ‘haszon, nyereség’

lukulluszi ⇨ fényűzően bőséges, pazar (étkezés, lakoma)

⊙ Lucius L. *Lucullus* római hadvezérről, aki pazar lakomáival tette nevét ismertté

lumbágó ⇨ *orv* derékszába, izomzsába, farzsába

⊙ tud lat *lumbago* ‘ua.’ ← *lumbus* ‘ágyék’

lumbális ⇨ *anat* ágyéki

⊙ tud lat *lumbalis* ‘ua.’ ← *lumbus* ‘ágyék’

lumbálpunkció ⇨ *orv* gerinccsapolás az ágyéki csigolyáknál

⊙ ném *Lumbalpunktion* ‘ua.’, lásd LUMBÁLIS, PUNKCIÓ

lumbricosis [lumbrikózis] ⇨ *orv* giliszta okozta fertőzés

⊙ tud lat, ‘ua.’: *lumbricus* ‘giliszta’ | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

lumen ⇨ *fiz* a fényáram mértékegysége

⇨ (gúnyosan, tagadó mondatban) ész, lángész

⊙ lat, ‘világosság, fényesség’ ← *lucere* ‘fénylik’ ← *lux, lucis* ‘fény’

Lásd még LUCIDUS

luminancia ⇨ *fiz* fényesség, fényerő, fényűrűség

⊙ tud lat *luminantia* ‘ua.’ ← késő lat *luminans, luminantis* ‘fénylő’ ← *luminare* ‘fénylik’, lásd

LUMEN

lumineszcencia ⇨ *fiz* anyag utólagos fénykibocsátása gerjesztés hatására

⊙ ném *Lumineszenz* ‘ua.’, lásd LUMINESZKÁL

lumineszcens ⇨ *fiz* hidegen fénylő

⊙ ném *lumineszent* ‘ua.’, lásd LUMINESZKÁL

lumineszkál ⇨ hidegen fénylik, villószik

⊙ ném *lumineszieren* ‘ua.’ ← lat *luminescere* ‘világít, fényt bocsát ki’, lásd LUMEN

luminista ⇨ *műv* olyan festő, akinek a fény-árnyék kontraszt a legfőbb kifejező eszköze (pl. Rembrandt)

⊙ ol *luminista* ‘ua.’ ← lat *lumen, luminis* ‘világosság, fényesség’ (ellentéte a KOLORISTA)

luminodinamizmus ⇨ *műv* a 20. század derekán alakult képzőművészeti irányzat, amely színes fényeket váltogatva sugárzó mozgó szerkezeteket hozott létre műalkotás gyanánt

⊙ lásd LUMEN, DINAMIZMUS

luminofor ⇨ *kém* lumineszkáló anyag

⊙ ném *Luminophor* ‘ua.’: lásd LUMEN | gör *phoreó* ‘hordoz’

luminozítás ⇨ *csill* fényesség, csillag vagy égitest által egységnyi idő alatt kisugárzott teljes energia

⊙ ang *luminosity* ‘ua.’, lásd LUMINÓZUS

luminózus ⇨ fényes, ragyogó, világító

⇨ † nagyszerű, remek

⊙ lat *luminosus* ‘fényes’, lásd LUMEN

lumma ⇨ *áll* az alkákkal rokon nyílttengeri halászmadár az északi sarkvidéken

⊙ ném *Lumme* ‘ua.’ ← dán *loom* ‘sarki vadkacsa’

lump ⇨ *biz* korhely, kicsapongó, italos, részeseg

⊙ ném *biz Lump* ‘gazfickó, gézengúz, korhely’ ← *Lumpen* ‘rongy, cafat’

lumpenproletár ⇨ *pol* züllött, rendszeres munkát nem vállaló, pénzért mindenre kapható városi szegény ember

⊙ lásd LUMP, PROLETÁR

lumpenproletárius ⇨ *pol* az osztályöntudat nélküli városi szegény emberek rétege

⊙ ném *Lumpenproletariat* ‘ua.’, K. Marx szóalkotása

lumpol ⇨ mulatozik, tivornyázik, korhelykedik, züllik

⊙ ném *lumpen* ‘ua.’, lásd LUMP

lunáció ⇨ *csill* a hold egy egész körpályája

⇨ holdhónap

⊙ tud lat *lunatio* ‘ua.’ ← lat *luna* ‘hold’

lunáris ⇨ *csill* holdbéli

⇨ *csill* a holddal kapcsolatos, hold- (pl. ~ év, hónap)

⊙ lat *lunaris* ‘ua.’ ← *luna* ‘hold’

lunárium ⇨ *csill* a Holdnak a Föld körüli mozgását és fényváltozásait szemléltető egyszerű berendezés

⊙ lat *lunarium* ‘ua.’ ← *luna* ‘hold’

lunátikus † ⇨ holdkóros, alvajáró

⊙ lat *lunaticus* ‘ua.’, ered. ‘bolond, a holdtól elbolondított’ ← *luna* ‘hold’

lunatizmus ⇨ *orv* holdkórosság, alvajárás

⊙ tud lat *lunatismus* ‘ua.’, lásd LUNÁT(IKUS), -IZMUS

lunetta ⇨ *ép* félkör alakú vagy csúcsíves falmező ajtó, ablak vagy kapu felett

⇨ *ép* a várkaput védő félköríves előbástya

⊙ ol kics, ‘ua.’, tkp. ‘holdacska’ ← ol, lat *luna* ‘hold’

luniszoláris ⇨ *csill* a Földnek a Nap körüli és a Holdnak a Föld körüli keringése által együttesen meghatározott (jelenség, naptár)

⇨ *csill* a Föld és a Hold vonzásának eredője által kiváltott (jelenség, pl. a földtengely irányának változása vagy a tavaszpont előretolódása az ekliptikán)

⊙ tud lat *lunisolaris* ‘ua.’: *luna* ‘hold’ | *sol* ‘nap’

lunohod ⇨ *űr*k holdjáró, szovjet építésű és a Földről irányított automata gördülő berendezés a Hold felszínének vizsgálatára

⊙ or, ‘ua.’: lat *luna* ‘hold’ | or *hodjitj* ‘jár’

lunula ⇨ *vall, műv* holdsarló alakú kis aranyozott ostyaállvány a szentségtartó üveglablak mögött

⊙ lat kics, ‘ua.’, tkp. ‘holdacska’ ← *luna* ‘hold’

lupanár † ⇨ nyilvánosház, bordély

⊙ népi lat, ‘ua.’ ← ?

lupe ⇨ nyeles kézi nagyító

⊙ ném *Lupe* ‘ua.’ ← fr *loupe* ‘nagyítólencse’, ered. ‘bőr alatti kerek duzzanat, bőrfarkas’ ← lat *lupa* ‘nöstény farkas’

lupinín ⇨ *kém* a sárga csillagfürt fehér kristályos, kesernyész ízű, mérgező alkaloidja

⊙ ném, ‘ua.’ ← lat *lupinus* ‘csillagfürt vagy farkasbab nevű virág’, ered. ‘farkassal kapcsolatos’ ← *lupus* ‘farkas’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

lupulon ⇨ *kém* a komló sárga prizmákban kristályosodó, jellegzetes kesernyész ízanyag

⊙ ném *Lupulon* ‘ua.’ ← tud lat (*Humulus*) *lupulus* ‘sörkomló’, tkp. ‘kis farkas’ ← *lupus* ‘farkas’

lupus vulgaris [lupusz vulgárisz] ⇨ bőrfarkas, nagy vörös foltokat okozó, a szöveteket elroncsoló börtuberkulózis

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'közönséges (bőr)farkas': *lupus* 'farkas' | lásd VULGÁRIS

lurex ⇨ *text* fémesen csillogó poliészter műszál

⇨ *text* ilyenből készült kötött szövet

⊙ márkanév: ang *lurid* 'színpompás, tüzes színű, lángoló' ← lat *luridus* 'halványsárga, kísérteties' ← ? | lásd (T)EX(TIL)

lusingando [luzingandó] ⇨ *zene* behízelgően, nyájasan (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *lusingare* 'hízeleg' ← germán (frank *lausinga* 'hazugság')

lustrum [lusztrum] ⇨ *tört* öt éves időszak az ókori Rómában

⇨ *tört* eredetileg az ötvenként tartott tisztulási és engesztelő szertartás, amelyet népszámlálás követett

⇨ † valamely megbízatás öt éves időtartama

⊙ lat, ered. *lavastrum* 'ötvenkénti tisztulási áldozat', ebből 'öt éves időszak' ← *luere* v. *lavare* 'lemos'

Lásd még LAVABÓ

lusztráció ⇨ *pol* átvilágítás, tisztogatás

⇨ † szemle, díszemle

⇨ *vall* tisztulás, tisztulási szertartás

⊙ lat *lustratio* 'tisztulási áldozat seregszemle után' ← *lustrare, lustratum* 'megtisztít', lásd LUSTRUM

lutécium ⇨ *kém* a ritkaföldfémek közé tartozó ezüstfehér, puha elem

⊙ tud lat *lutetium* 'ua.' ← *Lutetia*, Párizs ókori neve ← (?) kelta *lut* 'mocsár'

lutein ⇨ *kém* algákban, zöld növényekben és tojássárgájában előforduló karotinféle vegyület, amely egyebek közt a lombok őszi sárgulását okozza

⊙ ang *lutein* 'ua.': lat *luteum* 'tojássárgája' ← *luteus* 'aransárga' ← *lutum* 'sárga rezedá' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

luteinizáció ⇨ *biol* a sárgatest kialakulása a petefészkek megrepedt tüszőjének a helyén

⊙ ang *luteinisation* 'ua.', lásd LUTEIN

luteolin ⇨ *kém* a festőrezedából kivont természetes sárga kelmefestő anyag

⊙ ang *luteolin* 'ua.': késő lat kics *luteolus* 'sárgás' ← *luteus* 'aransárga' ← *lutum* 'sárga rezedá' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

luteolízis ⇨ *biol* a sárgatest spontán elsorvadása a menstruációs ciklusban, ha a petesejt megtermékenyítetlen marad

⊙ tud lat *luteolysis* 'ua.': *luteum* 'tojássárgája' ← *luteus* 'aransárga' ← *lutum* 'sárga rezedá' | gör *lūsizis* 'feloldás' ← *liō* 'felold'

luteotropin lásd PROLAKTIN

luteovírus ⇨ *biol* a levéltetvek által terjesztett, növényensárgulást okozó vírus

⊙ lat *luteus* 'aransárga' ← *lutum* 'sárga rezedá' | lásd VÍRUS

lutheranizmus ⇨ *vall* az evangélikus vallás

⊙ lásd LUTHERÁNUS, -IZMUS

lutheránus ⇨ *vall* evangélikus

⊙ újjk lat *Lutheranus* 'ua.' ← Martin *Luther* német hitújító (a vallás alapítója) nevéből

lutri ⇨ lottó, számsorsjáték (nálunk a 19. század végéig)

⇨ *átv* kockázatos, bizonytalan kimenetelű dolog, zsákbamacska

⊙ ném nyj *lutrie, luteri* ← ném *Lotterie* 'ua.', lásd LOTTÉRIA

lutz ⇨ *sport* teljes testfordulattal járó ugrás a műkorcsolyázásban

⊙ A. *Lutz* osztrák műkorcsolyázó nevéből (aki elsőnek mutatta be)

luv ⇨ *hajó* szélfelőli oldal

⊙ ném *Luv* 'ua.' ← holl *loef(zijde)* 'luv(oldal)', tkp. 'evező(oldal)' ← *loef* ← ófn *laffa* 'tenyér, evezőlapát' ← gót *lofa* 'tenyér'

lux ⇨ *fiz* a megvilágítás erősségének SI-mértékegysége

⊙ lat, 'fény'

Lásd még LUCIDUS

luxáció ⇨ *orv* ficam

⊙ tud lat *luxatio* ‘ua.’ ← *luxare, luxatum* ‘kificamodik’ ← *luxus* ‘kificamodott’ ← gör *loxosz* ‘görbe’

Lásd még LOXODROMA

luxuria ⇨ bőség, túlburjánzás

⇨ † bujaság, paráznaság, élvhajhászat

⊙ lat, ‘ua.’, lásd LUXUS

luxuriózus ⇨ fényűző, fényes, pompázatos

⊙ lat *luxuriosus* ‘ua.’, lásd LUXUS

luxus ⇨ fényűzés, pompa, gazdagság

⊙ lat *luxus* ‘buja tenyészet, bőség, pompa’ ← (?) gör *loxosz* ‘ferde, elhajló’

lúzer ⇨ *biz* örök vesztes, olyasfajta ember, akinek soha semmi nem sikerül

⊙ ang *loser* ‘vesztes’ ← *lose* ‘veszít’

luzitán ⇨ *tört* a mai Portugália területén élt ősi kelta nép

⇨ (fin) e nép tagja

⇨ (mn) e néppel kapcsolatos

⊙ lat *Lusitanus* ‘ua.’ ← *Lusitania* országnév

lűszter ⇨ *text* fényes felületű vékony gyapjúszövet

⇨ fémes fényű bevonat üveg- és agyagtárgyakon

⇨ † csillár

⊙ ném *Lüster* ‘csillár, lűszterszövet, fémes máz’ ← fr *lustre* ‘ragyogás, csillár’ ← lat *lustrare* ‘megtisztít, megvilágít’, lásd LUSZTRÁCIÓ

lymph- lásd LIMF-

M

---

maar ⇨ földr krátertó

⇨ földr vulkáni eredetű mélyedés, kisebb lefolyástalan medence

⊙ ném, 'ua.' ← népi lat *mara* 'állóvíz, tó' ← *mare* 'tenger', lásd ott

macabre [makabr] ⇨ hátborzongató, kísérteties

⊙ fr *macabre* 'gyászos, a halálra emlékeztető': VAGY ← sémi (héb *m'qabbir* 'temetkező', ar *maqábir* 'sírok'), VAGY ← kk lat (*chorea*) *Macchabeorum* 'a Makkabeusok (tánca)', lásd MAKKABEUSOK (az összefüggés homályos)

macchia [makkia] ⇨ nőv a Földközi-tenger partvidékén gyakori sűrű, örökzöld cserjés terület

⊙ korzikai ol, 'ua.', ered. 'folt, szenny' ← lat *macula* 'ua.'

Lásd még MAKULA

macchiaiuolismo [makkiajuolizmó] ⇨ műv az akadémizmussal szemben álló olasz impresszionista festőiskola a 19. század második felében

⊙ ol, 'ua.' ← kics *macchiaiuolo* 'foltocska', lásd MACCHIA | lásd -IZMUS (az elnevezés a festési technikára utal)

Lásd még MAKULA

macedón ⇨ népr az ókori vagy a jelenkori Macedóniát lakó nép, ennek tagja

⇨ (mn) e néppel kapcsolatos

⊙ lat tbsz *Macedones* ← gör *makedón(esz)* 'ua.', tkp. 'magas termetűek' ← *makednosz* 'magas, sudár' (az ókori nép, ill. ország inkább *makedón*, *Makedónia*)

macellum ⇨ tört mészárszék, húspiac, oszlopcsarnokokkal övezett nagy vásárcsarnok ókori római városokban

⊙ lat, 'ua.' ← gör *makellon* 'kerítés'

macera ⇨ biz nyaggatás, zaklatás, piszkálás

⇨ vesződség, piszmogás

⊙ magy elvonás a MACERÁL igéből

maceráció ⇨ műsz valamely anyag kivonása elegyből, oldatból áztatással, puhítással, kémiai eljárással

⊙ ang *maceration* 'ua.' ← lat *macerare*, lásd MACERÁL

macerál ⇨ biz piszkál, babrál

⇨ biz zaklat, nyaggat, háborgat, nem hagy békén

⇨ kém áztatással kiold, leválaszt

⇨ † mar, marat, mállaszt

⊙ lat *macerare* 'gyengít, kínoz', ered. 'lágýt, áztat, puhít' ← *maceria* 'kertfal', ered. 'gyúrt agyag'

macesz ⇨ pászka, a zsidó húsvétkor fogyasztott kovásztalan lepény

⊙ jidd tbsz *mazzes* 'ua.' ← *mazo* 'kovásztalan lepény, pászka' ← héb *masszáh* 'ua.'

macher ⇨ csalafinta, agyafürt, mesterkedő ember

⊙ ném *Macher* 'valami gonoszat kitervelő személy' ← *machen* 'csinál, készít', ném argó 'lop, csal, hamisan kártyázik'

machete [macsete] ⇨ a latin-amerikai cukornádatókat kardszerű, erős nádvágo kése

⇨ ugyanilyen bozótvágo kés

⊙ sp kics, 'ua.' ← *macho*, *mazo* 'pöröly' ← *maza* ← népi lat *mattea* 'buzogány'

machiavellisztikus [makkjavellisztikus] ⇨ pol gátlástalan, kíméletlen (hatalmi módszer)

⊙ ném *machiavellistisch* 'ua.', lásd MACHIAVELLIZMUS

machiavellizmus [makjavellizmus] ⇨ *pol* céljai elérésére minden eszközt megragadó, gátlástalan politika, ennek módszerei

⊙ ném *Machiavellismus* ‘ua.’ ← Niccolò *Machiavelli* olasz államférfi és író nevéből, aki ilyen politikát ajánlott *Il principe* (A fejedelem) c. művében

machináció ⇨ mesterkedés, ármány, cselszövés, áskálódás, aknamunka

⊙ ném *Machination* ‘ua.’ ← lat *machinatio* ‘gépezet’, lásd MACHINÁL

machinál ⇨ mesterkedik, ármánykodik, fondorkodik, áskálódik, ügyeskedik

⊙ ném *machinieren* ‘ua.’ ← lat *machinari*, *machinatus* ‘kieszel, fondorkodik’ ← *machina* ‘gép, eszköz’ ← gör *mékhané* ‘eszköz, szerszám, színpadi emelőgépezet’ ← *mékhanaomai* ‘kieszel, kidolgoz’

Lásd még DEUS EX MACHINA, MASINA

machizmus ⇨ *fil* az empiriokriticizmus egyik irányzata, amely szerint a világ „érzetek komplexuma”

⊙ ném *Machismus* ‘ua.’: megalkotója, Ernst *Mach* osztrák fizikus és bölcseletről nevéből | lásd -IZMUS

macho lásd MACSÓ

mackintosh [mekintos] ⇨ *div* vízhatlan felöltő

⊙ Charles *MacIntosh* skót vegyész nevéből, aki egy impregnáló szert talált fel

macramé lásd MAKRAMÉ

macro- lásd MAKRO-

macumba [makumba] ⇨ *vall* afrikai, indián és keresztény elemeket vegyítő vallási rendszer Braziliában

⊙ port, ‘ua.’

maccs ⇨ *sport* nagy pontarányú vereség (pl. asztaliteniszben)

⇨ *ját* minimális pontszám alatti teljesítés kártyajátékban

⊙ ném *Matsch* ‘súlyos vereség’ ← *match* ‘megrohadt (gyümölcs)’ ← (?) hangut *manschen*, *mantschen* ‘locskol, pancsol’

macsó ⇨ himsoviniszta, a nők társadalmi, nemi és családi egyenrangúságát (főleg a gyakorlatban) elutasító férfi

⊙ sp. *macho* ‘hím, férfi’ ← lat kics *masculus* ‘férfi, hím’ ← *mas* ‘ua.’

Lásd még MASZKULIN

madám ⇨ *biz* kórházi szülésznő

⇨ † francia nevelőnő, nyelvtanárnő

⇨ † bordélyház tulajdonosnője

⊙ fr *madame* ‘asszonyom’, lásd ott

madame [mádám] ⇨ asszony, asszonyom (megszólításként is)

⊙ fr, ‘ua.’: *ma dame* ‘az én asszonyom’: *ma* ← lat *mea* ‘enyém’ (nn birt névm) | *dame* ← késő lat *domna* ← lat *domina* ‘úrnő, lásd MADONNA

madame sans gene [mádám szan zsen] ⇨ szókimondó asszonyság

⊙ fr, ‘ua.’ (Sardou vígjátékának a címe): lásd MADAME, SANS GÈNE

mädchen für alles [medchen für allesz] † ⇨ mindenes cselédlány

⇨ *biz* sokféle munkát vállaló, sok munkakörben hasznosítható személy

⊙ ném, ‘mindenre való lány’: kics *Mädchen*, tkp. *Mägdchen* ‘lány, cseléd’ ← *Magd*, ófn *maged* ‘lány’ | *für* ‘-re’ | *alles* ‘minden’

made in ... [médjin] ⇨ (ilyen és ilyen ország)ban készült (származási országot jelző formula)

⊙ ang, ‘ua.’: *made* ‘készült, készítve van’ ← *make* ‘készít, csinál’ | *in* ‘-ban’

madeira ⇨ erős csemegebor

⇨ *text* lyukacsos himzés

⊙ *Madeira* sziget (a két termék származási helye) ← port *madeira* ‘fa(anyag)’ ← lat *materia* ‘ua.’, lásd MATÉRIA

mademoiselle [madmoazel] ⇨ kisasszony (megszólításként is)

⊙ fr, ‘ua.’: *ma* ← lat *mea* ‘enyém’ (nn birt névm) | *demoiselle* ← ófr *dameiselle* ← késő lat kics **domnicella* ‘ua.’ ← népi lat *domna* ← lat *domina* ‘hölgy, a ház úrnője’ ← *domus* ‘ház’

Lásd még MADONNA

madison [medizon] ⇨ az 1960-as években elterjedt afroamerikai négynegyedes ütemű, játékos csoportos tánc

⊙ az amerikai (USA) *Madison* városról (ahonnan hódító útjára indult) ← J. *Madison* amerikai elnök nevéből

madonna ⇨ *műv* a kisdjed Jézust ölében tartó Szűz Mária képen, szobron ábrázolva

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'asszonyom': *ma* (teljes formában *mia*) ← lat *mea* 'enyém' (nn birt névm) | *donna* 'hölgy, nő' ← késő lat *domna* ← lat *domina* 'a ház úrnője' ← *domus* 'ház'

Lásd még MADÁM, MADEMOISELLE

madonna dell'umiltà ⇨ *műv* a gyermekét tartó Szűz Mária ábrázolása földön vagy gyeppadon ülő helyzetben

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'az alázatosság madonnája': lásd MADONNA | *umiltà* ← lat *humilitas* 'alázat' ← *humilis* 'alázatos', ered. 'alacsony, alant fekvő' ← *humus* 'föld, talaj'

madrepóra ⇨ *áll* kőkorall, a trópusi tengereken gyakori mészvázaz, tömlőbelű korallállatkák alkotta telep

⊙ ol *madrepora* 'ua.', tkp. 'lyukacsos anyag': *madre* 'anyag, anya' (lásd MATÉRIA) | gör *porosz* 'kikötő, nyílás, bejárat, pórus'

Lásd még MATER

madrigál ⇨ *irod* középkori szerelmes témájú, 8–12 soros verstípus

⇨ *zene* ennek megzenésített formája énekhangokra

⊙ ol *madrigale* 'ua.', eredete vitatott: VAGY velencei ol *madregal* 'egyszerű, mesterkéletlen, együgyű' ← késő lat *matricalis* 'anyaméhéből való' ← *matrix*, *matricis* 'anyaméh' ← *mater*, *matris* 'anya', VAGY késő lat *matricale* 'anyai', tehát 'anyanyelvi (azaz olasz, nem latin nyelvű)', VAGY ol *mandrigale 'ua.', tkp. 'pásztori vers' ← *mandriale* 'pásztor' ← késő lat *mandra* 'nyáj' (a legvalószínűbb az első magyarázat)

Lásd még MATER

madzsong ⇨ *ját* 144 dominószzerű lapocskával játszott, kínai eredetű kirakós társasjáték

⊙ ang *mah-jong* ← kínai *ma csiang* 'ua.', tkp. 'kenderikemadár' (a lapokon lévő madárábráról)

maecenas lásd MECÉNÁS

maelstrom [melsztróm] ⇨ *földr* forgószelek kavarta hatalmas, a tengerészlegendák szerint nagy hajókat magába nyelő tengeri örvény Norvégia északnyugati partjainál

⊙ ang, ← dán *malstrøm* ← holl *maelstrom*, *maalstroom* 'ua.', tkp. 'öröló áramlat': *malen* 'öröl, darál' | *stroom* 'áramlat'

Maestà [maeszta] ⇨ *műv* a trónon ülő Szűz Máriát szentekkel körülvéve ábrázoló képtípus

⊙ ol (*madonna del*) *maestà* 'ua.', tkp. 'a fenség (madonnája)' ← lat *maiestas* 'nagyság, fenség, méltóság' ← kf *maius* 'nagyobb' ← *magnus* 'nagy'

Lásd még MAGNITÚDÓ

maestoso [maesztózó] ⇨ *zene* emelkedetten, méltósággal (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'fenséges, méltóságteljes' ← *maestà* 'fenség', lásd MAESTÀ

maestral [maesztrál] ⇨ *met* a szárazföld felől fújó hideg és száraz szél az északolasz tengerparton

⊙ ol, 'ua.', a prov *mistral* (lásd MISZTRÁL) olaszos formája

Lásd még MAGNITÚDÓ

maestro [maesztró] ⇨ *zene* (olasz) zeneszerző

⇨ karmester (főképp megszólításként)

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'mester' ← lat *magister*, lásd ott

mae west [mėj veszt] ⇨ felfújható mentőmellény hajón, repülőgépen

⊙ ang, 'ua.', tréfas utalás *Mae West* filmszínésznő legendás kebleire

maffia ⇨ Sziciliában kialakult, bűn- és terrorcselekményekre specializálódott, magas fokon szervezett bűnszövetkezet, bűnbanda

⇨ a szervezett bűnözés hasonló csoportja Amerikában vagy más országban

⊙ szicíliai ol *mafia* 'ua.', tkp. 'hősködés, keménység, vakmerőség' ← (?) ar *mahjasz* 'ua.'

maffiózó ⇨ a maffia tevékeny tagja, szervezett bűnöző

⊙ ol *mafioso* ‘ua.’, lásd MAFFIA

magazin ⇨ szórákóztató képes újság, folyóirat

⇨ *ker* raktár

⇨ *ker* áruház

⇨ † *kat* tölténytár

⊙ ném *Magazin* ‘ua.’ ← ol *magazzino* ‘raktár’ ← ar tbsz *makházin* ← *makhzan* ‘árulerakat, hadiszertár’ ← *khazn* ‘rakás, készlet’

maggiore [maddzsóre] ⇨ *zene* dúr hangnem

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘nagyobb’ ← lat kf *maior* ‘ua.’ ← *magnus* ‘nagy’ (a dúr skála első három hangja nagy tercet alkot)

Lásd még MAGNITÚDÓ

mágia ⇨ a természetfeletti hatalmak befolyásolására végzett babonás műveletek, szertartások titkos tudománya

⇨ varázslás, bűbájosság, boszorkányság, ördögösség, igézet

⇨ bűvészet, szemfényvesztés

⊙ lat *magia* ← gör *mageia* ‘ua.’ ← *magosz* lásd MÁGUS

mágikus ⇨ varázslatos, bűvös, ördögös, boszorkányos

⇨ bűvölő, igéző

⊙ lat *magicus* ← gör *magikosz* ‘ua.’, lásd MÁGIA

magister [magiszter] † ⇨ *okt* tanár, tanító, tudós

⇨ *okt* a doktorinál alacsonyabb tudományos fokozat (a középkorban, helyenként ma is)

⇨ mester

⊙ lat *magister* ‘előljáró, vezető, tanító’ ← *magis* ‘inkább’ ← *magnus* ‘nagy’

❖ magy *mester*

Lásd még MAGNITÚDÓ

magister artium liberalium [magiszter arcium liberálium] ⇨ *okt* középkori tudományos fokozat, amely kb. a mai bölcsészeti tanulmányoknak megfelelő végzettséget tanúsította

⊙ lat, ‘a szabad művészetek mestere’: lásd MAGISTER | *ars*, *artis* ‘művészet’ | *liberalis* ‘szabad, bőséges’, lásd LIBERÁLIS

magister equitum [magiszter ekvitum] ⇨ *tört* a lovasság főparancsnoka az ókori római hadseregben

⊙ lat, ‘ua.’: lásd MAGISTER | *eques*, *equitis* ‘lovas’ ← *equus* ‘ló’

magister militum [magiszter ...] ⇨ *tört* a római hadsereg főparancsnoka a késői császárkorban

⊙ lat, ‘ua.’: lásd MAGISTER | *miles*, *militis* ‘katona’

Lásd még MILITÁNS

magister operis [magiszter operisz] ⇨ *ép* nagyobb építkezés vezető mestere a középkorban

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘a mű mestere’: lásd MAGISTER | *opus*, *operis* ‘mű’

magistratura [magisztrátúra] ⇨ *tört* a legmagasabb méltóságokat betöltő személyek összessége az ókori Rómában

⊙ lat, ‘ua.’, lásd MAGISZTRÁTUS

magiszter lásd MAGISTER

magisztrális ⇨ hatósági, előjárósági

⇨ (gyógyszertárban) a recept alapján helyben készítendő

⇨ † nagyszerű

⊙ lat *magistralis* ‘igazgatási, felügyeleti’ ← *magister*, lásd ott

magisztrátus ⇨ előjáróság, városi hatóság

⇨ tisztviselő, hivatalnok

⇨ *tört* magas közhivatal, ilyet viselők összessége az ókori Rómában

⊙ lat *magistratus* ‘ua.’ ← *magister*, lásd ott

maglev ⇨ *közl* a mágneses lebegtetés elvén működő vasút, amely gyakorlatilag súrlódás nélkül haladva igen nagy sebességre képes

⊙ ang *mag(netic) lev(itation)* ‘mágneses lebegés’, lásd MAGNETIKUS, LEVITÁCIÓ

magma ⇨ *geol* a földkéreg izzón folyó kőolvadéka, láva

⇨ *orv* pép, üledék

⊙ gör *magma*, *magmatosz* ‘képlékeny anyag’ ← *masszó*, tkp. *mag-szó* ‘gyúr, dagaszt’

magmatikus ⇨ *geol* magmás, magmából álló, magmából eredő

⊙ ném *magmatisch* ‘ua.’, lásd MAGMA

magmatit ⇨ *geol* magmás kőzet

⊙ lásd MAGMA | *-it* (ásványra, kőzetre utaló toldalék)

magmatizmus ⇨ *geol* a magma kialakulásával, a láva kiáradásával és kőzetté alakulásával kapcsolatos folyamatok összessége

⊙ lásd MAGMA, -IZMUS

magnárium ⇨ *koh* magnéziumtartalmú alumínium-ötvözet

⊙ ném *Magnalium* ‘ua.’, lásd MAGN(ÉZIUM), AL(U-MÍN)IUM

mágnás ⇨ *tört* nagybirtokos, főnemes, országnagy

⊙ kk lat *magnas*, *magnatis* ‘főúr’ ← lat *magnus* ‘nagy’

Lásd még MAGNITÚDÓ

mágnes ⇨ *kém* vasat s néhány más fémeket magához vonzó anyag

⇨ *fiz* ilyen anyagból készített természetes eszköz, vagy lágyvasból készült elektromos mágnesező eszköz

⊙ tud lat *magnes*, *magnetis* ‘ua.’ ← (*lapis*) *Magnes* ‘mágnes(kő)’ ← gör *Magnétisz* (*lithosz*) ‘magnésziái (kő), mágnes(kő)’ ← *Magnész*, *Magnetosz*, thesszáliai város (a mágneskő ókori lelőhelye)

magnetika ⇨ *tud* a fizikának a mágnességgel foglalkozó ága

⊙ lat *magnetica* (*ars*) ‘mágnesességi (tudomány)’, lásd MAGNETIKUS

magnetikus ⇨ *fiz* mágneses tulajdonsággal bíró

⇨ *átv* varázslatosan vonzó, büvös (erő, hatás)

⊙ tud lat *magneticus* ← gör *Magnétikosz* ‘ua.’, tkp. ‘magnésziái’, lásd MÁGNES

magnetit ⇨ *ásv* mágnesvaskő, mágnesvasérc

⊙ ang *magnetit* ‘ua.’: lásd MÁGNES | *-it* (ásványra utaló toldalék)

magnetizál ⇨ *fiz* (vas tárgyat) mágnesessé tesz

⇨ *átv* elbűvöl, elvarázsol

⊙ ném *magnetisieren* ← fr *magnétiser* ‘ua.’, lásd MÁGNES

magnetizmus ⇨ *fiz* a mágnesesség jelensége

⊙ ném *Magnetismus* ‘ua.’, lásd MÁGNES, -IZMUS

magneto- ⇨ *fiz* (összetételek előtagjaként) a mágnességgel kapcsolatos

⇨ *fiz* a mágnesesség elve alapján működő

⊙ lat *magnes*, *magnetis*, lásd MÁGNES

magnetofon ⇨ *műsz* mágnesszalagos hangrögzítő berendezés

⊙ ang *magnetophone* (márkanév) ‘ua.’: lásd MAGNETO- | gör *phóné* ‘hang’

magnetográf ⇨ *fiz* készülék a mágneses térerő változásainak önműködő rögzítésére

⊙ lásd MAGNETO-, -GRÁF

magnetohidrodinamika ⇨ *fiz* tudományág a nagy elektromos vezetőképességű folyadékokban és gázokban erők hatására keletkező mozgások kutatására

⊙ lásd MAGNETO-, HIDRODINAMIKA

magnetokémia ⇨ *fiz* az anyagok vegyi és mágneses tulajdonságai közötti összefüggéseket vizsgáló tudományág

⊙ lásd MAGNETO-, KÉMIA

magnetométer ⇨ *fiz* a mágneses térerő mérésére szolgáló berendezés

⊙ lásd MAGNETO- | gör *metreó* ‘mér’

magneton ⇨ *fiz* elemi részecskék mágneses nyomatékának mértékegysége az atomfizikában

⊙ ang, ‘ua.’: lásd MAGNETO- | *-on* (elemi részecskékre utaló toldalék)

magnetooptika ⇨ *fiz* a mágneses tér és a fényjelenségek kölcsönhatását kutató tudományág

⊙ lásd MAGNETO-, OPTIKA

magnetopauza ⇨ *met* a magnetoszféra külső határterülete

⊙ lásd MAGNETO-, PAUZA

magnetoplazma ⇨ *fiz* gáznemű közeg, amelynek szabad elektronjaira és ionjaira külső mágneses erőtér hat

⊙ lásd MAGNETO-, PLAZMA

magnetorezisztencia ⇨ *vill* a mágneses erőtér hatása az elektromos ellenállásra

⊙ lásd MAGNETO-, REZISZTENCIA

magnetorotáció ⇨ *fiz* a poláros fény síkjának forgatása mágneses úton

⊙ lásd MAGNETO-, ROTÁCIÓ

magnetostatika ⇨ *fiz* a változatlan mágneses terekkel foglalkozó tudományág

⊙ lásd MAGNETO-, STATIKA

magnetostrikció ⇨ *fiz* ferromágneses anyag alakváltozása mágneses térben

⊙ ang *magnetostriction* 'ua.': lásd MAGNETO- | ang *striction* ← lat *strictio* 'összehúzás' ← *stringere*, *strictum* 'szorít'

magnetoszféra ⇨ *földr* a Föld körüli övezet, amelyben az elektromosan töltött részecskék a földmágnesség erővonalai mentén mozognak

⊙ ném *Magnetosphäre* 'ua.': lásd MAGNETO- | gör *sphaira* 'gömb'

magnetoterápia ⇨ *orv* gyógykezelés mágnesezéssel

⊙ tud lat *magnetotherapy* 'ua.', lásd MAGNETO-, TERÁPIA

magnetron ⇨ *fiz* nagy energiájú, állandó mágnessel működő mikrohullámú rezgéskeltő és részecskegyorsító elektroncső

⊙ ang, 'ua.': lásd MAGNE(TO)- | *-tron* (részecskegyorsítóra utaló toldalék, lásd (CIKLO)TRON

magnézia ⇨ *kém* magnézium-oxid, fehér por, gyomorsavtúltengés ellen szedett gyógyszer

⊙ ang *magnesia* 'ua.', lásd MAGNÉZIUM

magnezit ⇨ *ásv* a magnézium érce, magnézium-karbonát

⊙ ang *magnesite* 'ua.': lásd MAGNÉZIUM | *-it* (ásványra utaló toldalék)

magnézium ⇨ *kém* ezüstfehér, gyúlékony fémeselem

⊙ tud lat *magnesium* 'ua.' ← *Magnesia*, ókori tesszáliai tartomány, ahol magnezitet bányásztak | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

Lásd még MÁGNES

magnézium-karbonát lásd MAGNEZIT

magnézium-oxid lásd MAGNÉZIA

magnézium-szulfát ⇨ *kém* a természetben is előforduló keserűs, enyhe hashajtó

⊙ lásd MAGNÉZIUM, SZULFÁT

Magnificat [magnifikat] ⇨ *vall* Mária hálaéneke, amelyet az Erzsébettel való találkozáskor mondott (Lukács evangéliuma szerint)

⇨ ez mint a zsolozsma naponkénti imádsága

⇨ *zene* ennek a szövegnek oratorikus feldolgozása (pl. Bachtól)

⊙ lat *Magnificat (anima mea Dominum)* 'Magasztalja (lelkem az Urat)' ← lat *magnificare* 'magasztal', tkp. 'nagygyá tesz': *magnus* 'nagy' | *facere* 'tesz vmivé' (az ima kezdő szavai)

magnificentia [magnificencia] † ⇨ nagyszerűség, magasztosság, dicsőség

⊙ lat, 'ua.' ← *magnificus*, lásd ott

magnificus [magnifikusz] † ⇨ nagyszerű, pompás, dicsó

⇨ *okt* egyetemi rektor címe

⊙ lat, 'ua.': *magnus* 'nagy' | *facere* 'tesz vmivé'

Lásd még MAGNITÚDÓ

magnifier [megnifájer] ⇨ *műsz* erősítő

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'nagyító' ← *magnify* ← fr *magnifier* 'nagyít' ← lat *magnificare* 'magasztal', lásd MAGNIFICAT

magnitúdó ⇨ *geol* nagyság, nagyságrend, a földrengés erősségét jelző szám

⇨ *csill* fényrend, az égitestek látszó fényességének mértékszám (mely fordítottan arányos a fényességgel)

⊙ lat *magnitudo* 'ua.' ← *magnus* 'nagy'

Lásd még LORDMAYOR, MAESTÀ, MAGGIORE, MAGISTER, MÁGNÁS, MAGNIFICUS, MAGNUM OPUS, MAIESTAS, MAIORENNIS, MAJEUR, MAJOLIKA, MAJOR, MAJORITÁS, MAJUSZKULA, MAXIMUM, MERINÓ, METRESZ, MISS, MISTRESS, MISZTRÁL

magnó ⇨ a magnetofon népszerű rövidült alakja

⊙ lásd MAGNETOFON

magnólia ⇨ *nőv* liliumfa, tulipánfa, kora tavasszal nyíló, pompás fehér virágú keleti díszcserje

⊙ tud lat *Magnolia* ‘ua.’ ← Pierre *Magnol* francia botanikus nevéből

magnum opus [... opusz] ⇨ főmű, egy művész legfontosabb, legismertebb alkotása

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘nagy mű’: *magnus* ‘nagy’ | *opus* ‘mű, munka’

Lásd még MAGNITÚDÓ

mágus ⇨ varázsló, mágiát gyakorló személy

⇨ (az ókori perzsáknál) gyógyító, jóvendőmondó, álomfejtő pap

⇨ bűvész

⊙ lat *magus* ‘ua.’ ← gör *magosz* ‘varázsló, jóvendőmondó, csillagjós’ ← óperzsa *magú* ‘tudós, bölcs’, ered. ‘papi ténykedést ellátó méd néptörzs’

Lásd még MÁGIA

mahájána ⇨ *vall* a buddhizmusnak kétezer éve kialakult és sok országban elterjedt változata, amely már nem kóti az aszketikus élethez a nirvána elérését, mint a HINÁJANA tette

⊙ szansz, ‘ua.’, tkp. ‘nagy szekér’ (amelyre sokan felférnek): *mahá* ‘nagy’ | *jáná* ‘szekér’

mahagóni ⇨ *nőv* trópusi fafajta

⇨ ennek vöröses színű, értékes faanyaga

⊙ sp *mahogani* ‘ua.’ ← karib vagy maja indián

maharadzsa ⇨ indiai tartományi uralkodók címe

⊙ hindi, szansz *mahárádzsa* ‘ua.’: *mahá* ‘nagy’ | *rádzsa* ‘király’, lásd RÁDZSA

maharáni ⇨ a maharadzsa feleségének címe

⊙ hindi *maháráni* ‘nagy királyné’: *mahá* ‘nagy’ | *ráni* ‘királyné’ (lásd latin *regina* ‘ua.’)

mahatma ⇨ különös tiszteletben álló személyek címe Indiában, pl. *Mahatma Gandhi* (tkp. Móhándász Karamcsand G.)

⊙ hindi, ‘nagy lélek’ ← szansz *mahátman* ‘a lélekvándorlás több fokozatán átment, istenivé tökéletesült ember’: *mahá* ‘nagy’ | *átman* ‘lélek’ (indoeurópai rokonok: gör *atmosz* ‘pára’, ném *atmen* ‘lélegzik’)

mahdista ⇨ *tört* az angol és egyiptomi uralom elleni szudáni iszlám felkelés (1882–1898) híve, harcosa

⊙ a felkelés vezetőjének (M. Ahmed ibn Abdalláh) felvett *Mahdi* nevééről ← ar *mahdí* ‘a világ vége előtt eljövő szabadító, messiás’, tkp. ‘a helyes úton járó’

mah-jong lásd MADZSONG

mahlzeit [málcejt] ⇨ jó étvágyat! ill. egészségére! (jókívánság étkezés előtt vagy után)

⊙ ném (*gesegnete*) *Mahlzeit* ‘(áldott) étkezést’: *Mahl* ‘étkezés’ | *Zeit* ‘idő’

mahomet † ⇨ ormótlanul nagy testű

⇨ esetlen ember

⊙ magy nyj, ‘ua.’ ← *Mohamed* arab prófeta nevéből, voltaképp a mohamedán törökökre utalva, akik tagbaszakadt emberekként éltek a népi képzeletben

mahónia ⇨ *nőv* élénksárga virágú, kékes boggyótermésű örökzöld díszcserjefaj

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← B. *McMahon* amerikai botanikus nevéből

mahorka ⇨ kapadohány, silány minőségű, főleg szárvagdálékból álló dohány

⊙ or, ‘ua.’

maiestas [majesztász] ⇨ *tört* fenség, felség, a fő tisztségviselőket, utóbb a császárokat megillető legmagasabb tisztelet az ókori Rómában, amelynek megsértése halálbüntetést is vonhatott maga után

⊙ lat *maiestas*, *maiestatis* ‘felség, méltóság’, tkp. ‘nagyság, nagyobbság’ ← kf *maius* ‘nagyobb’ ← *magnus* ‘nagy’

Lásd még LAESIO MAIESTATIS, MAESTÀ

maiestas Domini [majesztász ...] ⇨ *műv* Jézust az Atyaisten mellett trónon ülve, mennyei dicsőségében ábrázoló képtípus

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'az Úr fensége': lásd MAIESTAS | *dominus* 'úr, a ház ura' ← *domus* 'ház'

maieutika ⇨ *fil* a rávezetés szókratészi módszere, kérdések sora, amelyek mintegy világra segítik a vitapartner születőben lévő gondolatait

⊙ tud lat *maieutica* ← gör *maieutiké* 'ua.', tkp. 'bábáskodás' ← *maieuo* 'bábáskodik' ← *maia* 'anyó, bába'

mail-art [méjlárt] ⇨ *műv* főleg egyedi tervezésű képeslapok, csomagolásra festett dekorációk s humoros postai küldemények formájában megnyilvánuló modern művészeti irányzat az 1970-es évektől

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'postaművészet': *mail* 'posta', ered. 'postazsák' ← ófn *malaha* 'börzsák' | *art* ← lat *ars, artis* 'művészet'

mailbox [méjlboksz] ⇨ *számtech* postaláda, elektronikus üzeneteket (e-mail) fogadó és tároló terület számítógépben

⊙ ang, 'ua.': *mail* 'posta', ered. 'postazsák' ← ófn *malaha* 'börzsák' | *box* 'doboz, rekesz', lásd BOKSZ²

mainasz lásd MENÁD

mainstream [méjnsztrím] ⇨ *zene* a jazz konzervatív, kötött, szvinges jellegű irányzata

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'főáramlat': *main* 'fő' | *stream* 'áramlat, áram'

maiorennis [majorennisz] † ⇨ *jog* nagykorú

⊙ kk lat, 'ua.': kf *maior* 'nagyobb, idősebb' ← *magnus* 'nagy' | *annus* 'év'

Lásd még MAGNITÚDÓ

maître d'hôtel [metr dotel] ⇨ főpincér

⇨ az étterem és a konyha vezetője szállodában

⊙ fr, 'ua.': *maître* 'mester' ← lat *magister*, lásd ott | lásd HOTEL

maîtresse lásd METRESZ

maitta ⇨ *sport* a mérkőzés feladása a cselgáncsban

⊙ jap, 'ua.'

maja ⇨ *tört* magas fokon civilizált indián nép és hajdani birodalma a Yucatán félszigeten és környékén, amelyet megsemmisített a spanyol hódítás

⇨ *nyelvt* e nép nyelve

⇨ (mn) e néppel, kultúrájával kapcsolatos

⊙ sp *maya* 'ua.'

májá ⇨ *fil* a világban jelen lévő nagy illúzió a hindu és buddhista bölcseletben, az anyagi világ káprázata, amely megköti a tökéletességre törekvőt

⊙ szansz, 'varázserő' ← *má* 'teremt'

majesztatikus ⇨ fejedelmi, uralkodói

⇨ fenséges, dicső

⊙ kk lat *maiestaticus* 'ua.', lásd MAIESTAS

majesztózus † ⇨ méltóságteljes

⊙ késő lat *maiestosus* 'ua.', lásd MAIESTAS

majeur [mazsör] ⇨ *zene* dúr hangnemű

⊙ fr, 'ua.' ← lat kf *maior* 'nagyobb' ← *magnus* 'nagy' (a dúr skála első három hangja nagy tercet alkot)

Lásd még MAGNITÚDÓ

majolika ⇨ *műv* ónmázás égetett cserép, a fajansz egy fajtája

⊙ ném *Majolika* ← ol *maiolica* 'ua.' ← lat *Maiorica insula* 'Mallorca szigete', tkp. 'nagyobbik sziget', ti. a Baleárok két fő szigete közül ← lat kf *maior* 'nagyobb' ← *magnus* 'nagy' (Mallorcán át került a ~ technikája a hispániai móroktól Itáliába)

Lásd még MAGNITÚDÓ

majonéz ⇨ *konyha* tojás sárgájából és étolajból citromlével készült pikáns hideg mártás

⊙ fr (*crême*) *mayonnaise*, ered. *Mahonnaise* ‘ua.’, tkp. ‘Port Mahon menorcai városból való (mártás)’, állítólag az 1753-ban ott aratott francia győzelem alkalmából találta ki és nevezte el így a győztes hadvezér, Richelieu herceg főszakácsa

major † ⇨ *kat* őrnagy

⊙ ném *Major* ← sp *mayor* ‘ua.’, tkp. ‘nagyobb, előljáró’ ← lat kf *maior* ‘nagyobb, idősebb, előljáró’ ← *magnus* ‘nagy’

Lásd még MAGNITÚDÓ

majorátus ⇨ *jog* elsőszülöttségi jog

⊙ tud lat *maioratus* ‘ua.’, lásd MAJOR

majordómusz ⇨ *tört* háznagy, udvarnagy

⊙ kk lat *maior domus* ‘a ház előljárója’, lásd MAJOR | *domus* ‘ház’

majoresztkó ⇨ *tört* elsőszülött, címvárományos, hitbizomány várományos örököse

⊙ régi ol *majorasco* ← sp *mayorazgo* ‘ua.’ ← kk lat *maioraticum* ‘elsőszülöttségen alapuló öröklési rend’ ← kf *maior* ‘nagyobb, idősebb’, lásd MAJOR

majorette lásd MAZSORETT

majoritás ⇨ *pol* többség, szavazattöbbség

⊙ lat *maioritas* ‘többség’ ← lat *maior* ‘nagyobb’ ← *magnus* ‘nagy’

Lásd még MAGNITÚDÓ

majorizál ⇨ *pol* leszavaz, szótöbbséggel elvet (indítványt, törvényjavaslatot)

⊙ ném *majorisieren* ‘ua.’, lásd MAJORITÁS

majré ⇨ *biz* ijedelem, ijedség, riadalom, félsz

⊙ hazai jidd *majre, mojre* ‘félelem’ ← héb *mórá* ‘ua.’

majszter † ⇨ (kisiparos) mester

⊙ hazai ném *maister* ← ném *Meister* ← ófn *meistar* ‘mester(ember)’ ← lat *magister* ‘előljáró’, lásd ott

május ⇨ az év ötödik hónapja

⊙ lat *Maius* ‘ua.’ ← *Maia* római termékenység-istennő nevéből

majuszkuła ⇨ *nyomd* nagybetű, nagy kezdőbetű

⇨ középkori kódexírási típus alsó és felső szár nélküli betűkből

⊙ lat kics *maiuscula (littera)* ‘kissé nagyobb (betű)’ ← *maius* ‘nagyobb’ ← *magnus* ‘nagy’

Lásd még MAGNITÚDÓ

makadám ⇨ hengerelt zúzott kőből készült útburkolat

⊙ ném *Makadam* ‘ua.’ ← John L. *MacAdam* skót mérnök nevéből

makákó ⇨ *áll* cercófmajom, Délkelet-Ázsiában honos, a páviánnal rokon majomfaj

⊙ port *macaco* ‘ua.’ ← bantu néger

makáma ⇨ *irod* rímes prózában írt humoros elbeszélés

⊙ ném *Makame* ‘ua.’ ← ar *makáma* ‘elmés csevegés’, ered. ‘udvari összejövetel’, tkp. ‘tartózkodási hely’

makaó ⇨ hazárd kártyajáték

⊙ ang *macao* ‘ua.’ ← port *Macau*, egykori dél-kínai portugál gyarmatváros (mely kártyabarlangjairól volt híres) ← kínai *Ama Kao* ‘az isteni anya szentélye’

makaróni ⇨ *konyha* csőtészta

⊙ észak-ol *macaroni* ← ol *maccheroni* ‘csőtészta’, ered. ‘vegyestál tésztaból, húsból és zöldségből’, innen ‘nyelvkeverék, kevert nyelvű vers’ ← késő gör *makaria* ‘árpakása’, ered. ‘boldogság’ ← *makarosz* ‘boldog’

makaronikus ⇨ *irod* latinból és olaszból (vagy más élő nyelvből) eredő szavakat vegyítő kevert nyelvű (vers)

⇨ ilyen verseket alkotó (költészet)

⊙ ol *maccheronico* ‘ua.’, lásd MAKARÓNI

makedón lásd MACEDÓN

makett ⇨ *ép* építménynek, gépnek, színpadképnek kicsinyített térbeli mása

⇨ *nyomd* kiadandó könyvnek nyomatlan lapokból álló mintapéldánya

⊙ fr *maquette* ‘ua.’ ← ol kics *machietta* ‘vázlat’ ← *macchia* ‘folt, petty’ ← lat *macula* ‘folt’

Lásd még MAKULA

make-up [méjkap] ⇨ arckikészítés, arckozmetika

⊙ ang, ‘ua.’ ← *make up* ‘kikészít, sminkel’: *make* ‘készít, csinál’ | *up* ‘fel’

maki ⇨ áll lemur, hosszú farkú madagaszkári félmajom

⊙ ném *Maki* ‘ua.’ ← (?) port *macaco*, lásd MAKÁKÓ

makimonó ⇨ műv papír- vagy selyemtekerésre festett japán kép, amelyet kigöngyölítve egy történet mozzanatait szemléltethetjük

⊙ jap, ‘ua.’, tkp. ‘feltekert dolog’

Makkabeusok ⇨ tört a szeleukida IV. Antiokhosz erőszakos hellenizációs törekvései és vallásüldözése ellen kitört zsidó szabadságharc (Kr. e. 2. század) katonai vezetői, Matatija pap fiai

⊙ lat *Maccabaeus* ← gör *Makkabaiosz* ‘ua.’ ← héb *makkabi* ‘pöröly’ (ezt a melléknevet kapta Júdás, a legsikeresebb hadvezér a fivérek között)

Lásd még MACABRE

makramé ⇨ text csomózással készült textildíszítés szőttéseken

⊙ fr *macramé* ‘ua.’ ← tör *makramah* ‘zsebkendő’ ← ar *mikramah* ‘hímzett fátyol’

makréla ⇨ áll izes húsú tengeri hal

⊙ ném *Makrele* ← kholl *makereel* ← kk lat *macarellus* ‘ua.’

makró ⇨ *számtech* műveleti utasítások elmentett sorozata, amelyet megfelelő billentyűpár lenyomására a gép önműködően végrehajt

⊙ ang *macro* ‘ua.’, ered. ‘nagy’, lásd MAKRO-

makro- ⇨ (összetételek előtagjaként) nagy (ellentétül a *mikro-* előtagúakhoz), hosszú

⊙ gör *makrosz* ‘nagy, hosszú’

makrobiotika ⇨ *biol* a hosszú élet lehetőségének tudományos elmélete

⇨ olyan felfogás, amely szerint minden állati eredetű élelem káros az egészségre

⊙ ném *Makrobiotik* ‘ua.’, lásd MAKROBIÓZIS

makrobiózis ⇨ *tud* hosszúéletűség

⊙ tud lat *macrobiosis* ‘ua.’: lásd MAKRO- | gör *biosz* ‘élet’

makrociklikus ⇨ *kém* nagyobb, legalább 12 gyűrűből felépülő (molekula)

⊙ lásd MAKRO-, CIKLIKUS

makrocita ⇨ *orv* rendellenesen nagy méretű vörösvérsejt, ezek elszaporodása anémiára mutat

⊙ tud lat *macrocyta* ‘ua.’: lásd MAKRO- | gör *kütosz* ‘üreg, kamra, sejt’

makrocitózis ⇨ *orv* makrociták keletkezésével járó kóros állapot

⊙ tud lat *macrocytosis* ‘ua.’: lásd MAKROCITA | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

makroevolúció ⇨ *biol* a fajoknál magasabb rendszertani egységek kifejlődése

⊙ lásd MAKRO-, EVOLÚCIÓ

makrofág ⇨ *biol* nagy falósejt

⊙ lásd MAKRO- | gör *phagein* ‘fal, eszik’

makrofizika ⇨ *tud* a szabad szemmel látható testek fizikája

⊙ lásd MAKRO-, FIZIKA

makrofotó ⇨ *fényk* közelfelvétel

⊙ lásd MAKRO-, FOTÓ

makroglobulin ⇨ *kém* nagy molekulájú globulin

⊙ lásd MAKRO-, GLOBULIN

makrokefál ⇨ *orv* rendellenesen nagy koponyájú

⊙ ném *makrozephal* ‘ua.’, lásd MAKROKEFÁLIA

makrokefália ⇨ *orv* a koponya túl nagy mérete mint rendellenesség

⊙ tud lat *macrocephalia* ‘ua.’: lásd MAKRO- | gör *kephalé* ‘fej’

makroklíma ⇨ *met* nagyobb földrajzi egységek éghajlata

⊙ lásd MAKRO-, KLÍMA

makrokozmosz ⇨ *tud* világmindenség, a világegyetem, az égitestek világa

⊙ ném *Makrokosmos* ‘ua.’, lásd MAKRO-, KOZMOSZ

makrológia ⇨ *stil* gondolatalakzat, egy kifejezés tartalmának megismétlése a mondaton belül más szavakkal a nyomaték kedvéért: „és nincs oly elrejtett dolog, ami ki ne tudódnék, és világosságra ne jőne” (Lukács evangéliuma)

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘hosszú beszéd’: lásd MAKRO- | *logosz* ‘beszéd’ ← *legó* ‘mond’

makromélia ⇨ *orv* egyes testrészek túlzott méretre fejlődése

⊙ tud lat *macromelia* ‘ua.’: lásd MAKRO- | gör *melosz* ‘tag’

makrometeorológia ⇨ *met* a nagy földrajzi egységekre kiterjedő légköri jelenségek tanulmányozása

⊙ lásd MAKRO-, METEOROLÓGIA

makromolekula ⇨ *kém* óriásmolekula, amely több ezer atomból áll

⊙ lásd MAKRO-, MOLEKULA

makron ⇨ *tört* ókori görög szent terület központi része, ahol templom vagy szentély állt

⊙ gör seml, ‘ua.’ ← *makrosz* ‘nagy, hosszú, magas’

makroökonómia ⇨ *közg* a modern közgazdaságtannak az az ága, amely a gazdaság egészét jellemző mennyiségek összefüggéseit vizsgálja

⊙ lásd MAKRO-, ÖKONÓMIA

makroplázia ⇨ *orv* testrészek aránytalan megnagyobbodása

⊙ tud lat *macroplasia* ‘ua.’: lásd MAKRO- | *plaszisz* ‘kiformálódás’ ← *plasszó* ‘formáz, alakít’

makroporózus ⇨ *mezőg* olyan talaj jelzője, amelyben a likacsok, hézagok sokszorta nagyobbak a halmazt alkotó szemcséknél

⊙ lásd MAKRO-, PORÓZUS

makropszia ⇨ *orv* szabad szemmel végzett vizsgálat

⊙ tud lat *macropsia* ‘ua.’: lásd MAKRO- | gör *opszisz* ‘látás’

makrostruktúra ⇨ *koh* acélnak, fémötvözetnek a dermedéskor szabad szemmel is felismerhető (kristályos) szerkezete

⇨ *szoc* a társadalom egészére jellemző viszonyrendszer

⊙ lásd MAKRO-, STRUKTÚRA

makroszeizmikus ⇨ *geol* műszerek nélkül is észlelhető (földrengés)

⊙ lásd MAKRO-, SZEIZMIKUS

makroszinoptika ⇨ *met* a nagy kiterjedésű légköri mozgásrendszerek fejlődését kutató és hosszú távú előrejelzéseket készítő meteorológiai szakterület

⊙ lásd MAKRO-, SZINOPTIKUS

makroszkopikus ⇨ *tud* szabad szemmel is látható méretű

⊙ lásd ang *macroscopic* ‘ua.’, lásd MAKROSZKÓPIA

makroszkópia ⇨ *orv* szabad szemmel végzett vizsgálat

⊙ tud lat *macroscopia* ‘ua.’: lásd MAKRO- | gör *szkopeó* ‘megfigyel’

makroszociológia ⇨ *tud* a társadalom átfogó törvényszerűségeit és alapszerkezetét vizsgáló rész tudomány

⊙ lásd MAKRO-, SZOCIOLÓGIA

makula ⇨ *anat* sárgafolt (a szemfenéken)

⇨ folt, erkölesi szeplő

⊙ lat *macula* ‘folt, anyajegy, szennyfolt’

Lásd még IMMACULATA CONCEPTIO, MACCHIA, MAKETT, MAQUIS

makulátlan ⇨ szeplőtlen, folttalan, hibátlan

⇨ ártatlan, feddhetetlen

⊙ lásd MAKULA

makulatúra ⇨ selejtes nyomdai papír, újságpapír-hulladék

⊙ ném *Makulatur* ← fr *maculature* ‘ua.’ ← késő lat *maculare, maculatum* ‘beszennyez’ ← *macula* ‘folt’, lásd MAKULA

malachit ⇨ zöld színű kristályos féldrágakő

⊙ ang, ném *malachit* ‘ua.’: gör *malakhé* ‘mályva’ (talán a növény leveleinek színével kapcsolatos) | *-it* (ásványra utaló toldalék)

malacia ⇨ *orv* lágyulás (testrészen, szövetben)

⊙ lat *malacia* ‘ua.’ ← *malacus* ‘lágý’ ← gör *malakosz* ‘ua.’

maladaptáció ⇨ *biol* hiányos alkalmazkodás

⊙ fr *maladaptation* ‘ua.’: *mal-* ‘nem, rosszul’ ← lat *male* ‘ua.’ ← *malus* ‘rossz’ | lásd ADAPTÁCIÓ

Lásd még MALUM

mala fide † ⇨ *jog* rosszhiszeműen, csalárdul

⊙ lat, ‘ua.’: *malus* ‘rossz’ | *fides* ‘hit, hiszem, tisztesség’

Lásd még MALUM

malaga ⇨ erős, édes spanyol csemegebor

⊙ *Málaga*, spanyol város, a bor termőhelyének középpontja ← gör *Malaka* ← sémi (pun) *malki* ‘királynő’

maláj ⇨ Délkelet-Ázsiában többfelé, főként Malajziában élő népcsalád

⇨ *nyelvt* e nép ausztronzéziai típusú nyelve

⇨ (mn) e néppel, nyelvvel kapcsolatos

⊙ ném *Malaien* ‘malájok’ ← *malay* (saját név) ← maláj *melayu* ‘vándor’

malak ⇨ *vall* az angyalok neve az iszlámban

⊙ ar, ‘ua.’, tkp. ‘hírvívő’ (ez a héb *mal’ah* megfelelője, akárcsak a gör *angelosz*, a mi ‘angyal’ szavunk forrása)

malakológia ⇨ *áll* a puhatestűekkel foglalkozó biológiai tudományág

⊙ tud lat *malacologia* ‘ua.’: gör *malakosz* ‘puha’ | lásd -LÓGIA

malamut ⇨ *áll* nagy termetű alaszakai szánhúzó kutya

⊙ ang *malamute* ‘ua.’ (az eszkimó törzs nevééről, amely kitenyészttette)

mal à propos [malapropó] ⇨ rosszkor, alkalmatlan pillanatban vagy helyen

⊙ fr, ‘ua.’: *mal* ‘rosszul’ ← lat *male* ‘ua.’ ← *malus* ‘rossz’ | lásd APROPÓ

Lásd még MALUM

malária ⇨ *orv* váltóláz, mocsárláz, visszatérő lázrohamokban és hideglelésekben megnyilvánuló, mocsaras vidékeken terjedő fertőző betegség

⊙ ol *malaria* ‘ua.’ ← *mala aria* ‘rossz levegő’: lat *malus* ‘rossz’ | *aer* ← gör *aér* ‘levegő’

Lásd még MALUM

maledikció † ⇨ átok, megátkozás, átkozódás

⊙ lat *maledictio* ‘ua.’ ← *maledicere*, *maledictum* ‘megátkoz’, tkp. ‘rosszat mond (rá)’: *male* ‘rosszul’ ← *malus* ‘rossz’ | *dicere* ‘mond’

Lásd még MALUM

malefaktor ⇨ csínytevő

⇨ † gonosztevő, tettes

⊙ lat *malefactor* ‘ua.’, tkp. ‘helytelenül cselekvő’: *male* ‘rosszul’ ← *malus* ‘rossz’ | *factor* ‘cselekvő’ ← *facere*, *factum* ‘tesz, csinál’

Lásd még MALUM

maleinsav ⇨ *kém* az almasav száraz lepárlásakor keletkező vegyület, a legegyszerűbb telítetlen alifás dikarbonsav, a konzerv- és gyógyszeripar fontos alapanyaga

⊙ ném *Maleinsäure* ‘ua.’: lat *malum* ‘alma’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

mal-entendu [malantandü] ⇨ félreértés

⊙ fr, ‘ua.’: *mal* ‘rosszul’ ← lat *malus* ‘rossz’ | *entendu* ‘értett, értve’ ← *entendre* ‘ért’ ← lat *intendere* ‘szándékozik’, lásd INTENDÁL

malevolencia ⇨ rosszakarat, rosszindulat

⊙ lat *malevolentia* ‘ua.’: *malus* ‘rossz’ | *volens*, *volentis* ‘akaró’ | *velle*, *volui* ‘akar’

Lásd még MALUM

malformáció ⇨ *orv* hibás fejlődés, rendellenes alakulás (szervezeté, egyes szervé)

⊙ tud lat *malformatio* ← fr *malformation* ‘ua.’: *mal* ‘rosszul’ ← lat *male* ‘ua.’ ← *malus* ‘rossz’ | lásd FORMÁCIÓ

malgas ⇨ *népr* (fn) a Madagaszkár szigetét lakó nép, ennek nyelve, ennek tagja

⇨ (mn) e néppel, nyelvvel kapcsolatos

⊙ saját név

malheur lásd MALŐR

malícia ⇨ gúny, kajánság, rosszmájúság

⇨ rosszindulat, rossznyelvűség, rosszhiszeműség

⊙ lat *malitia* ‘gonoszság, álnokság’ ← *malus* ‘rossz’

Lásd még MALUM

maliciózus ⇨ rosszmájú, gúnyos, csúfondáros, kaján

⊙ késő lat *malitiosus* ‘ua.’, lásd MALÍCIA

maligán ⇨ bor szeszfoka

⊙ *Malligand* francia borász nevéből

malignitás ⇨ *orv* rosszindulatú jelleg (pl. daganat esetén)

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd MALIGNUS

malignus ⇨ *orv* rosszindulatú (daganat)

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘rosszat okozó’: *malus* ‘rossz’ | (*gi*)*gnere* ‘nemz, okoz’

Lásd még MALUM

malleolus [malleolusz] ⇨ *anat* boka

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← kics ‘bunkócska, kis kalapács’ ← *malleus* ‘kalapács, áldozati állat leölésére való bunkó’

malnutrició ⇨ *orv* alultápláltság, hiányos táplálkozás okozta állapot

⊙ tud lat *malnutritio* ‘ua.’: *male* ‘rosszul’ ← *malus* ‘rossz’ | *nutritio* ‘táplálkozás’ ← *nutrire*, *nutritum* ‘szoptat, táplál’

Lásd még MALUM

malokklúzió ⇨ *orv* a két fogsor hibás záródása

⊙ tud lat *malocclusio* ‘ua.’: *male* ‘rosszul’ ← *malus* ‘rossz’ | lásd OKKLÚZIÓ

Lásd még MALUM

malonsav ⇨ *kém* nyílt szénláncú telített alifás karbonsav, az almasav oxidációs terméke

⊙ ném *Malonsäure* ‘ua.’ ← lat *malum* ‘alma’

malőr ⇨ baj, kellemetlenség, kínos eset

⊙ fr *malheur* ‘balszerencse, baj’ ← lat *mal(um) augur(ium)* ‘rossz előjel’: *malus* ‘rossz’ | lásd AUGURIUM

Lásd még MALUM

malház ⇨ *biokém* a malátacukor szőlőcukorra bontását végző enzim

⊙ ném *Maltase* ‘ua.’: ang, fr *malt* ‘maláta’ | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

malter ⇨ habarcs, vakolat

⊙ baj-oszt *marter*, *malter* ← ném *Mörtel* ‘ua.’ ← lat *mortarium* ‘mészkőzúzó’, ered. ‘mozsár

malthusianizmus [maltuziánizmus] ⇨ *közg* kora 19. századi elmélet, amely szerint a tömeges elnyomorodásnak az az oka, hogy a javak termelésének növekedése nem tart lépést a népesség szaporodásával

⊙ ang *Malthusianism* ‘ua.’: ← *Malthusian* ‘malthusi’ ← Th. R. *Malthus* angol demográfus, az elmélet megfogalmazója nevéből | lásd -IZMUS

malthusiánus [maltuziánus] ⇨ *közg* a malthusi demográfiai elmélet híve, hirdetője

⊙ lásd MALTHUSIANIZMUS

malto ⇨ *kém* telítetlen gyűrűs ketonalkohol, a maláta pörkölésekor keletkezik, erősíti az édes íz érzékelését

⊙ ném *Maltol* ‘ua.’: ang *malt* ‘maláta’ | lásd (ALKOH) OL

maltoz ⇨ *kém* malátacukor

⊙ ang *maltose* ‘ua.’: *malt* ‘maláta’ | *-óz* (cukrokra utaló toldalék)

maltozúria ⇨ *orv* maltózvizezés

⊙ tud lat *maltosuria* ‘ua.’: lásd MALTÓZ | gör *uron* ‘vizelet’

malum ⇨ betegség, baj

⊙ lat *seml*, ‘ua.’, tkp. ‘rossz dolog’ ← *malus* ‘rossz’

Lásd még CONTRAMAL, MALA FIDE, MAL À PROPOS, MALÁRIA, MALEDIKCIÓ, MALEFAKTOR, MALÍCIA, MALIGNUS, MALŐR, MALVERZÁCIÓ

malvázia ⇨ zamatos, édes dél-görögországi borfajta

⊙ ol *Malvasia* ← gör *Monembaszia*, szőlőtermeléséről híres dél-peloponnészoszi görög város

❖ magy *mazsola*

malverzáció † ⇨ *jog* hűtlen kezelés, sikkasztás

⊙ kk lat *malversatio* ‘ua.’: *malus* ‘rossz’ | gyak *versari* ‘foglalkozik (vmivel), ügyködik’ ← *vertere*, *versum* ‘fordít’

Lásd még MALUM

mamaliga ⇨ puliszka (a keleti magyar nyelvjárásokban)

⊙ rom *mămăligă* ‘ua.’

mamba ⇨ *áll* karcsló kígyó Közép- és Dél-Afrikában

⊙ ang, ← zulu *imamba* ‘ua.’

mambó ⇨ az 1960-es években elterjedt, karibi eredetű gyors, páros ütemű társastánc

⊙ ang, sp, ‘ua.’ ← haiti kreol *mambu* ‘vudu papnő’ ← afrikai

mameluk ⇨ *tört* egyiptomi arab szultánok rabszolgákból képzett testőrsége

⇨ *tört* ennek puccsa révén feltört egyiptomi dinasztia és uralkodó réteg (1250–1517)

⇨ *tört* Napóleon egyiptomi testőrségének tagja

⇨ *pol*, *gúny* a Tisza Kálmán-kormányzat feltétlen híve és kiszolgálója

⊙ ném *Mameluck* ← ol *mamelucco* ‘ua.’ ← ar *mamlúk* ‘rabszolga’, tkp. ‘birtoklott tárgy’

mamilla ⇨ *anat* emlőbimbó

⊙ tud lat kics, ‘ua.’, lásd MAMMA

mamma ⇨ *anat* emlő

⊙ lat ‘ua.’ (a szopó gyermek hangadását utánozza)

Mammalia ⇨ *áll* az emlősök osztálya

⊙ tud lat tbsz seml ‘ua.’ ← *mammalis* ‘emlős, az emlővel kapcsolatos’ ← *mamma*, lásd ott

mammográf ⇨ *orv* az emlőről röntgenfelvételt készítő berendezés rákgyanús szövetelemek felderítésére

⊙ ang *mammograph* ‘ua.’, lásd MAMMOGRÁFIA

mammográfia ⇨ *orv* rákszűrés során erre alkalmas berendezéssel végzett emlővizsgálat

⊙ tud lat *mammographia* ‘ua.’, lásd MAMMA, -GRÁFIA

mammon ⇨ a pénz bálvány, a gazdagság megszemélyesítője

⇨ nyereségvágy

⊙ lat, ← gör *mammonasz* ‘ua.’ ← arámi *mámón* ‘gazdagság, vagyon’ (Jézus szavaiból, Mt 6,24)

mamut ⇨ *áll* az elefánthoz hasonló, kihalt nagy agyaras emlős

⊙ ném *Mammut* ← fr *mammouth* ← or *mamont* ‘ua.’ ← jakut *mamma* ‘föld’ (amikor az első ~ot a szibériai Jakutiában kiásták, a helybeliek azt hitték, hogy föld alatt élő állat)

mamzel † ⇨ kisasszony

⇨ (francia) nevelőnő

⊙ ném *Mamsell* ‘gazdasszony uradalomban vagy szállodában’ ← fr *mademoiselle* ‘kisasszony’, lásd ott

mana ⇨ *vall* sok alakban megnyilvánuló, személytelen természetfölötti erő a melanéziai és polinéziai népek hiedelemvilágában

⊙ polinéz szó

management lásd MENEDZSMENT

manager lásd MENEDZSER

manatusz ⇨ *áll* távolról az elefánttal rokon, nagy testű növényevő vízi emlős

⊙ helyesebben *manáti* ← sp *manatí* ‘ua.’ ← karibi indián *manati* ‘csecs, tőgy’

maiana [manyána] ⇨ holnap

⇨ *tréf* majd, egyszer, valamikor, soha napján

⊙ sp, ‘ua.’, tkp. ‘korán reggel’ ← nép lat *maneana* ‘korán’ ← lat *mane* ‘reggel’

mancando [mankandó] ⇨ *zene* halkítva, halkulva (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *mancare* ‘elmarad, késik’ ← lat *mancus* ‘csonka, hibás, hiányos’

Lásd még MANKÓ

manchette lásd MANDZSETTA

manco lásd MANKÓ

mancipatio [mancipáció] ⇨ *tört* az adásvétel ünnepélyes formája az ókori Rómában, öt tanúval, mérlegtartóval (aki a vételárat rézlemezekben kimérte) és előírt formulák kimondásával

⊙ lat, 'ua.' ← *mancipare, mancipatum* 'átenged, elad' ← *manceps, mancipis* 'vevő': *manu* 'kézzel' ← *manus* 'kéz' | *capere* 'megfog'

Lásd még EMANCIPÁL, MANUÁLIS

mandala ⇨ *vall* körből és négyzetekből álló, szimbolikus jelekkel teli sematikus világábra, meditációs tárgy hinduista és buddhista szertartásokban

⊙ szansz, 'ua.', tkp. 'korong, kör'

mandarin¹ ⇨ *tört* magas rangú hivatalnok a kínai császárságban

⊙ ném *Mandarin* ← port *mandarim* 'kínai tisztviselő' ← maláj *mantari* 'tanácsos, miniszter' ← hindi *mantri* ← szansz *mantrin* 'tanácsos' ← *mantra* 'tanács'

mandarin² ⇨ *növ* a narancshoz hasonló édes, gerezdes termést hozó fa

⇨ *növ* ennek gyümölcse

⊙ ném *Mandarine* ← fr *mandarine* 'ua.' ← sp (*naranja*) *mandarina* 'mandarin(narancs)' (a hajdani kínai tisztviselők öltözetének színéről)

mandatárius ⇨ *jog* megbízott, meghatalmazott

⊙ késő lat *mandatarius* 'megbízattal bíró', lásd MANDÁTUM

mandátum ⇨ *pol* képviselői vagy államelnöki megbízatás

⇨ *pol* ennek időtartama

⇨ *tört* a két világháború között népszövetségi megbízás a győztes hatalmaknak volt német és török területek fölötti gyámságra

⇨ ilyen gyámsági terület (pl. Palesztina 1921–1948 között)

⊙ lat *mandatum* 'megbízás' ← *mandare, mandatum* 'megbíz, utasít', tkp. 'kézbe ad': *manus* 'kéz' | *dare* 'ad'

Lásd még MANUÁLIS

mandibula ⇨ *anat* állkapocs

⊙ lat, 'ua.' ← *mandere* 'rág'

mandiner ⇨ *ját* biliárdasztal rugalmas kerete, amelyről a golyó visszapattan

⇨ a keretről visszapattanó golyóval elért ütközés

⊙ magy ← ném *mantinell* 'ua.' ← ?

mandli ⇨ *ölt* posztódolmány, régi falusi férfiviselet

⊙ ném nyj *mantl, mandl* ← ném *Mantel* 'köpönyeg' ← késő lat kics *mantellum* 'rövid köpeny' ← *mantum* 'kendő, lepedő, köpeny'

mandolin ⇨ *zene* domború hangtestű, négyhúrú pengetős hangszer

⊙ fr *mandoline* ← ol kics *mandolino* 'ua.' ← *mandola, mandora*, ered. *pandora* 'nagyobb négy- vagy hathúros pengetős hangszer' ← gör *pandura* 'háromhúrú hangszer' ← egyipt ?

Lásd még BENDZSÓ

mandorla ⇨ *műv* mandula alakú dicsfény Jézus és Mária alakja körül a korai keresztény művészetben

⊙ ol, 'mandula' ← késő lat *amandola* ← lat *amygdala* ← gör *amiügdalé* 'ua.'

Lásd még AMIGDALIN

mandragóra ⇨ *növ* a burgonyafélékhez tartozó vastag gyökerű mediterrán növény, melynek kétágú gyökere emberalakot formáz

⊙ lat *mandragora* ← gör *mandragorasz* 'ua.' ← perzsa *mardum-gia* 'ember-növény'

mandrill ⇨ *áll* nagy testű nyugat-afrikai páviánfaj

⊙ ném *Mandrill* ← sp *mandril* 'ua.' ← guineai bennszülött nyelvből

mandzsetta ⇨ *ölt* kézelő, karvédő

⇨ *műsz* csőkarmantyú

⊙ ném *Manschette* ← fr kics *manchette* 'ua.' ← *manche* 'ruhaujj' ← lat *manica* 'ruhaujj, kézbilincs' ← *manus* 'kéz'

Lásd még MANUÁLIS

mandzsu ⇨ *népr* Mandzsúriában lakó nép, ennek nyelve, ennek tagja

⇨ (mn) e néppel kapcsolatos

⊙ mandzsu-tunguz *manchu* 'tisztá'

manes [mánesz] ⇨ *vall* az ősök jótékony szellemei az ókori Rómában, akiknek kiterjedt kultuszuk volt

⊙ lat, 'ua.'

manézs ⇨ a cirkusz porondja

⇨ fedett lovarda

⊙ fr *manège* 'lóidomítás, lovarda' ← ol *maneggio* 'fogás, kezelés, lovarda' ← *maneggiare* 'kezel':
lat *manu* 'kézzel' ← *manus* 'kéz' | *agere* 'cselekszik, üz'

Lásd még MANUÁLIS

mangán ⇨ *kém* ezüstfehér, rideg fémeselem

⊙ ném *Mangan* ← késő lat *manganesium* ← *Magnészia* ókori tartományról, lásd még MÁGNES, MAGNÉZIUM

manganát ⇨ *kém* a mangánsav sója

⊙ lásd MANGÁN | *-át* (savmaradékra utaló toldalék)

manganin ⇨ *koh* kevés nikkelt és 12% mangánt tartalmazó rézötvtözet

⊙ ang, 'ua.': lásd MANGÁN | *-in* (termékre utaló toldalék)

manganit ⇨ *ásv* oszlopos kristályokat alkotó, jól hasadó barna mangánhidroxid ásvány

⊙ ang *manganite* 'ua.': lásd MANGÁN | *-it* (ásványra utaló toldalék)

mangó ⇨ *növ* nagy, fűszeres ízű trópusi gyümölcs

⊙ ang *mango* ← port *manga* ← maláj *manggá* ← tamil *mán-káy* 'ua.'

mangold ⇨ *növ* nagy leveléért vagy húsos levélnyeléért termesztett, késő ősszel érő répaféle főzelék- és salátanövény

⊙ ném *Mangold* 'ua.': ófn *manag* 'sok' | *waltan* 'ural, irányít'

mangrove ⇨ *növ* forró égővi tengerpartok árterén honos, légyökéres növényzetű erdő vagy cserjés

⊙ ang, 'ua.' ← sp *mangle*, ered. *mangue* 'gyökérfa' ← aravak indián szó (mai ~ alakja az ang *grove* 'liget' beleértésével jött létre)

manguszta lásd MONGÚZ

mánia ⇨ *lél* túlfokozott, ingerlékeny állapotban megnyilvánuló elmezavar

⇨ *lél* téveseszme, rögeszme, kényszerképzet

⇨ *átv* szenvedély, megszállottság, bolondéria

⇨ kóros kötődés valamihez

⊙ tud lat *mania* 'ua.' ← gör *mania* 'örjöngés' ← *mainó* 'örjöng, tombol'

Lásd még MENÁD

mániákus ⇨ megszállott, elvakult, vakbuzgó

⇨ hóbotos, bogaras, rigolyás, dilis

⊙ fr *maniaque* 'ua.', lásd MÁNIA

mániás-depresszió ⇨ *orv* túlzott élénkségű és mélyen levert lelkiállapot állandó váltakozásában megnyilvánuló (elmezavar)

⊙ lásd MÁNIA, DEPRESSZIÓ

manicheizmus ⇨ *vall* ókori dualisztikus vallás perzsa (zoroasztrikus), keresztény, zsidó és buddhista elemekből

⊙ tud lat *manichaeismus* 'ua.', lásd MANICHEUS, -IZMUS

manicheus ⇨ *vall* a manicheizmus (egykori) követője

⊙ lat *manichaeus* ← gör *manikhaiosz* 'ua.' ← héb *Máni Hajjá* 'az élő Máni' ← *Máni*, e vallási tan görög-perzsa alapítója, lásd még MANICHEIZMUS

manicure lásd MANIKÚR

manier lásd MANÍR

maniera greca [... gréka] ⇨ *műv* a bizánci formák és stíluselemek a korai olasz festészetben (a reneszánsz művészeti irodalom szakszava)

⊙ ol, 'görög modor': lásd MANIER(IZMUS) | *greco* ← lat *graecus* 'görög'

maniera tedesca [... tedeszka] ⇨ *műv* a gótika elnevezése az olasz reneszánsz művészeti irodalomban

⊙ ol, 'német modor': lásd MANIER(IZMUS) | *tedesco* ← ófn *diutisk* 'német', ered. 'a népből való' ← *diot* ← gót *diuda* 'nép'

manierizmus ⇨ *műv* az itáliai képzőművészet 16. századi, mozgalmas és végletekre hajló irányzata

⊙ ném *Manierismus* ← ol *manierismo* 'ua.': *maniera* 'mód, eljárás mód, modor' ← késő lat *manneria* 'ua.' ← lat *manus* 'kéz' (a korábbi felfogás szerint a ~ a reneszánsznak csak a modorát vitte tovább kevés önállósággal) | lásd -IZMUS

Lásd még MANÍR

manifeszt ⇨ nyilvánvaló, szemmel látható, kézzelfogható

⊙ ném *manifest* 'ua.' ← lat *manifestus* 'kézzelfogható, tetten ért': *manus* 'kéz' | *festus* 'fogható' ← ?

Lásd még MANUÁLIS

manifesztáció ⇨ kinyilatkoztatás, kijelentés

⇨ megnyilvánulás

⇨ *pol* tüntetés

⊙ ném *Manifestation* 'ua.', lásd MANIFESZT

manifesztál ⇨ kinyilatkoztat, kinyilvánít

⇨ tüntet

⊙ ném *manifestieren* ← fr *manifeste* 'ua.' ← késő lat *manifestare, manifestatum* 'nyilvánvalóvá tesz', lásd MANIFESZT

manifesztálódik ⇨ kinyilvánul, megnyilvánul

⇨ érvényre jut, érvényesül

⊙ lásd MANIFESZTÁL

manifesztum ⇨ új politikai, művészeti vagy irodalmi eszményeket meghirdető kiáltvány

⇨ nyilatkozat, szózat, felhívás

⊙ újjk lat *manifestum* ← ol *manifesto* 'ua.', lásd MANIFESZT

manikúr ⇨ körömápolás, kézápolás

⇨ † kézápolónő

⊙ fr *manicure* 'ua.': lat *manus* 'kéz' | *cura* 'gondozás'

Lásd még MANUÁLIS

manióka ⇨ *növ* forró égövi cserje, melynek gyökérgumóiban keményítő halmozódik fel, ennek lisztje sokféle fontos táplálék

⊙ ném *Maniok* ← sp *mandioca* ← indián *mandihoca* 'ua.'

manipuláció ⇨ kézzel végzett művelet

⇨ kezelés, eljárás

⇨ *sajtó* a közvélemény befolyásolása a tömegtájékoztatási eszközök útján

⇨ *átv* mesterkedés, ügyesség, ravaszkodás

⊙ ang, fr *manipulation* 'ua.', lásd MANIPULÁL

manipulál ⇨ kezel (anyagot, szerszámot)

⇨ ravaszkodik, ügyeskedik, mesterkedik

⇨ folyamatos visszaélést követ el

⇨ ravaszul és közvetetten befolyásol, terel, irányít (egyént, közvéleményt)

⊙ ném *manipulieren* ← fr *manipuler* 'ua.' ← újjk lat *manipulare* 'kezel' ← lat *manipulus* 'katonai egység', lásd ott

manipuláns † ⇨ (mn) *kat* továbbszolgáló

⇨ (fn) élelmezési altiszt

⊙ ném *manipulant* 'ua.', lásd MANIPULÁL

manipulátor ⇨ *műsz* az emberi kéz munkáját elvégző, az ujjak mozgását követő, távolról irányított készülék (pl. sugárveszélyes térben)

⊙ ang, ném *manipulator* 'ua.', lásd MANIPULÁL

manipulus ⇨ *tört* római katonai egység, a cohors harmadrésze

✧ *vall* a katolikus pap miseöltözetében a bal alsó karon viselt széles, díszes szalag
⊙ lat *maniplus* vagy *manipulus* ‘kis katonai egység’, tkp. ‘maroknyi szalma, amelyet egy rúdon hadijelvényként vittek’, ered. ‘kézbe való, egy maroknyi’: *manus* ‘kéz’ | *plere* ‘telít, megtölt’ (a fenti második jelentés, valamint az újk lat *manipulare*, lásd MANIPULÁL jelentésköre késői és önálló fejemény a szó *manus* eleme alapján)

Lásd még MANUÁLIS

manír ✧ modor, mód, szokás

✧ modorosság, keresettség, mesterkélttség

⊙ ném *Manier* ‘mód, modor’ ← fr *maniĕre* ‘mód’ ← késő lat *manueria* ‘ua.’ ← *manus* ‘kéz’

Lásd még MANUÁLIS

manitu ✧ *vall* a „Nagy Szellem”, személytelen természetfeletti erő az észak-amerikai indiánok hitvilágában

⊙ fr *manitou* ← algonkin indián *manitu* ‘ua.’

mankó ✧ *ker* pénztári vagy raktári hiány

⊙ ném *Manko* ← ol *manco* ‘hiány’ ← *mancare* ‘hiányzik’ ← lat *mancus* ‘csonka’

manna ✧ *vall* égből hullott ízes eledel, amely a bibliai legenda szerint a zsidókat táplálta a pusztai vándorlás során

✧ *növ* a tamariszkusz és más növények megsebzett kérgéből folyó cukortartalmú nedv beszáradt formája

✧ *növ* mannazuzmó, ehető pusztai zuzmóféle

✧ *nyj* harmatkása magja

✧ *átv* váratlan ajándék

⊙ lat, gör *manna* ← héber *mán* ‘ua.’ ← (a bibliai szöveg magyarázata szerint) héb *mán hu?* ‘mi ez?’ (a zsidók csodálkozó kiáltása, amikor először megpillantották)

mannequin lásd MANÖKEN

mannit ✧ *kém* megsebzett növények váladékában, egyes fák nedvében nagy mennyiségben található cukoralkohol

⊙ ang *mannite* ‘ua.’: lásd MANNA | *-it* (vegyületre utaló toldalék)

mannlicher ✧ *kat* ötlövetű puska

⊙ F. *Mannlicher* osztrák feltaláló nevéből

mannóz ✧ *kém* egyszerű cukor, a glukóz szerkezeti változata

⊙ ang, ném *mannose* ‘ua.’: lásd MANNA | *-óz* (cukorra utaló toldalék)

mannschaft [mancsaft] ✧ *kat* legénység, rangfokozat nélküli katonák összessége

⊙ ném, ‘ua.’: *Mann* ‘férfi’ | *-schaft* (összefoglaló értelmű német toldalék)

mano destra [máno desztra] ✧ *zene* jobb kézzel (játszandó)

⊙ ol, ‘ua.’: *mano* ← lat *manus* ‘kéz’ | *destro* ← lat *dexter*, lásd DEXTER(ITÁS)

Lásd még MANUÁLIS

manométer ✧ *fiz* nyomásmérő

⊙ ang, ném *manometer* ‘ua.’: gör *manosz* ‘ritka’ | *metreó* ‘mér’

ma non troppo ✧ *zene* de ne túlságosan (tempójelzések kiegészítő eleme, pl. allegro ~)

⊙ ol, ‘ua.’: *ma* ← népi lat *magis* ‘de’, ered. ‘inkább’ | ol, lat *non* ‘nem, ne’ | ol *troppo* ← fr *trop* ‘nagyon, túlságosan’, ered. ‘sok’ ← kk lat *troppus* ← frank *thropo* ‘nyáj, tömeg’ ← lat *turba* ‘tömeg’

Lásd még TRUPP

manoeuvre lásd MANÖVER

mano sinistra [máno szinisztra] ✧ *zene* bal kézzel (játszandó)

⊙ ol, ‘ua.’: *mano* ← lat *manus* ‘kéz’ | *sinistro* ← lat *sinister* ‘bal, balkezes’, ered. ‘szerencsés’ (a római augur délnek fordulva jósolt, s így balra esett a jó jelt hozó kelet), utóbb ‘baljós, szerencsétlen’ (a görög jóslási szokás alapján, mely északot tüntette ki)

Lásd még MANUÁLIS

manöken ✧ *ölt* divatújdonságokat a nyilvánosság előtt bemutató próbakisasszony

⊙ fr *mannequin* ‘ua.’, ered. ‘próbabábu, kirakati bábu’ ← flamand kics *manikin* ‘emberke’ ← *man* ‘ember’

manöver ⇨ *kat* hadmozdulat, csapatmozdulat, hadművelet

⇨ *hajó* hajó irányt kereső mozgása

⇨ *átv* csel, cselfogás, mesterkedés

⊙ ném *Manöver* ← fr *manoeuvre* ‘művelet, hadgyakorlat, furfang’ ← kk lat *manuopera* ‘kézzel végzett munka’: *manus* ‘kéz’ | *opus, operis* ‘munka, mű’

Lásd még MANUÁLIS

manőverez ⇨ *kat* hadmozdulatot hajt végre

⇨ *biz* cselez, mesterkedik

⊙ lásd MANŐVER

man probiert [man probirt] ⇨ próba szerencse, hátha sikerül, meg kell kísérlni

⊙ ném, ‘az ember próbálkozik’: *man* (általános alany) ← *Mann* ‘ember, férfi’ | *probieren* ‘megkísérel’ ← lat *probare* ‘próbál, bizonyít’ ← *probus* ‘helyes, jó, derék’

❖ magy *próbál*

manréza ⇨ *vall* katolikus lelkigyakorlatos ház

⊙ *Manresa* spanyol város nevéből, ahol Loyolai Szent Ignác, a jezsuita rend alapítója két esztendő teltöltött egy barlangban elmélkedéssel

mans ⇨ *ját* a bridzsben a játszma (robber) első fele, ill. annak a párosnak a helyzete, amely még nem nyert game-et

⊙ ném *Mansch* ‘ua.’, tkp. ‘kása, latyak’

mansard lásd MANZÁRD

mantilla ⇨ *ölt* a fejet és vállat takaró csipkefátyol

⊙ sp, ‘ua.’ ← késő lat kics *mantellum* ‘rövid köpeny’ ← *mantum* ‘kendő, lepedő, köpeny’

Lásd még MÁNDLI

mantissza ⇨ *mat* a logaritmusnak tizedes törtből álló része

⊙ tud lat *mantissa*, ered. *mantisa* ‘hozzáadás, toldalék’ ← kelta

mantra ⇨ *vall* szent szöveg, fohász, mágikus formula a hinduizmusban és a buddhizmusban

⊙ ang, ‘ua.’ ← szansz *mántrasz* ‘szent szöveg, varázsigé’ ← *mánjate* ‘gondol’

manuál ⇨ *zene* (egy vagy több) kézi billentyűsor (orgonán, harmóniumon, csembalón)

⊙ ném *Manual* ‘ua.’, lásd MANUÁLIS

manuále ⇨ kézikönyv

⊙ újk lat seml *manuale* ‘kézi, kézbe való dolog’ lásd MANUÁLIS

manuális ⇨ kézi, kézzel végzett

⊙ lat *manualis* ‘a kézzel kapcsolatos’ ← *manus* ‘kéz’

Lásd még EMANCIPÁCIÓ, MANCIPIATIO, MANDÁTUM, MANDZSETTA, MANÉZS, MANIFESZT, MANIKŰR, MANIPULUS, MANÍR, MANŐVER, MANU BREVI, MANUBRIUM, MANUFAKTÚRA, MANUMISSIO, MANUPROPRIA, MANUSCRIPTUM, MANUS MORTUA, MASTIFF, MASZTURBÁL, MENEZSEL

manu brevi [mánu brévi] † ⇨ rövid úton, teketória nélkül

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘rövid kézzel’: *manu* ‘kézzel’ ← *manus* ‘kéz’ | *brevis* ‘rövid’

Lásd még MANUÁLIS

manubrium † ⇨ markolat, nyél

⊙ lat, ‘ua.’ ← *manus* ‘kéz’

Lásd még MANUÁLIS

manufaktúra ⇨ *gazd* kézműves technikával, munkamegosztás alapján termelő, 16–18. századi üzem

⇨ kézműipar

⊙ ném *Manufaktur* ← fr *manufacture* ‘ua.’, tkp. ‘kézművesség’: lat *manu* ‘kézzel’ ← *manus* ‘kéz’ | *factura* ‘készítmény’ ← *facere, factum* ‘csinál’

Lásd még MANUÁLIS

manu militari [mánu militári] † ⇨ fegyveres erővel, háborús úton, erőszakkal

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘katonai kézzel’: *manu* ‘kézzel’ ← *manus* ‘kéz’ | lásd MILITÁRIS

Lásd még MANUÁLIS

manumissio [manumisszió] ⇨ *tört* rabszolga felszabadítása az ókori Rómában

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'kéztől elküldés': *manu* 'kéztől' ← *manus* 'kéz' | *missio* 'küldetés, elküldés' ← *mittere, missum* 'küld'

Lásd még MANUÁLIS, MISSZIÓ

manupropria † ⇨ saját kezű aláírás, kézjegy

⊙ lat *manu propria* 'saját kezével': *manu* 'kézzel' ← *manus* 'kéz' | *proprius* 'saját' ← ?

Lásd még MANUÁLIS

manuscriptum [manuszkriptum] † ⇨ kézirat

⊙ lat, 'ua.': *manu* 'kézzel' ← *manus* 'kéz' | *scriptum* 'leírt dolog' ← *scribere, scriptum* 'ír'

Lásd még MANUÁLIS

manus mortua [manusz mortua] ⇨ jog holtkéz, törvényi okokból eladhatatlan vagy kisajátíthatatlan birtok

⊙ lat, 'ua.': *manus* 'kéz' | *mortuus* 'halott' ← *mori, mortuus* 'meghal'

Lásd még MANUÁLIS

manusz ⇨ *biz* alak, pasas, illető

⊙ cig, 'ember, férfi'

manx ⇨ *nyelvt* a Man szigeten beszélt, mára kihalt kelta nyelv

⊙ ang ← kelta (gael) *manx* 'mani, a Man szigethez tartozó'

manzárd ⇨ *ép* megtört vonalú tető padlástérbe épített lakás körül

⊙ ném *Mansarde* 'ua.' ← François *Mansard* 17. századi francia építész nevéből

manzsetta lásd MANDZSETTA

manysi ⇨ *népr* a finnugor nyelvcsalád ugor ágához tartozó nép, más néven vogul

⇨ *nyelvt* e nép ma már csak néhány ezer ember által beszélt nyelve, a magyar legközelebbi rokona

⇨ (mn) e néppel, nyelvvel kapcsolatos

⊙ saját név, eleme a *magyar*, régebben *magyer* névnek is, amely tkp. 'manysi férfi', *manjs|erj* (a *nys*→*gy* hangváltozás párhuzamos példája a manysi *anjsar* → *magy agyar*)

maoista ⇨ *pol* a maoizmus eszméinek híve, követője

⊙ ang *Maoist* 'ua.', lásd MAOIZMUS

maoizmus ⇨ *pol* a marxizmus–leninizmusnak Mao által „továbbfejlesztett” változata, központi eleme a „permanens forradalom”

⊙ ang *Maoism* 'ua.': *Mao* Ce-tung kínai államférfi nevéből | lásd -IZMUS

maori ⇨ *népr* (fn) az Új-Zéland őslakosságát alkotó nép, ennek nyelve, ennek tagja

⇨ (mn) e néppel, nyelvvel kapcsolatos

⊙ saját név, tkp. 'bennlakó, honos'

mappa ⇨ iratgyűjtő, irattartó, iratrendező

⇨ † térkép, földabrosz

⊙ kk lat *mappa (mundi)* '(föld)abrosz' ← *mappa* 'kendő'

mappáció ⇨ *földr* térképészeti felmérés

⊙ auszt ném *Mappation* 'ua.' ← *mappieren* 'térképészeti felmérést végez', lásd MAPPA

mapuche [mapucse] ⇨ *népr* őslakos chilei indián népcsoport, az araukán nép egyik ága

⊙ sp, 'ua.' ← saját név

maquis [maki] ⇨ *növ* a Földközi-tenger partvidékein gyakori sűrű, örökzöld cserjés terület

⇨ *tört* a német megszállók ellen küzdő francia partizánmozgalom a II. világháború idején

⊙ fr, 'ua.' ← ol *macchia*, lásd ott (a partizánok az áthatolhatatlan bozótokban találtak rejtekhelyet)

maquisard [makizár] ⇨ *tört* a német megszállók ellen küzdő francia partizánmozgalom tagja a II. világháború idején

⊙ fr, 'ua.', lásd MAQUIS

marabu ⇨ *áll* a gólyával rokon afrikai dögevő madár

⊙ fr *marabout* ← port *marabuto*, lásd MARABUT (az elnevezés alapja a ~ komikusan méltóságteljes járása)

marabut ⇨ *vall* mohamedán remete, szent, aszkéta

⇨ *vall* a szent sírja, síremléke

⊙ port *marabuto* ← ar *murabit* 'ua.'

maraschino [maraszkinó] ⇨ meggylikőr

⊙ ol, 'ua.' ← *marasca, amarasca* 'fekete meggy' ← lat *amarus* 'keserű'

maráthi ⇨ *nyelvt* India középső és nyugati részein 65 millió ember által beszélt ind nyelvváltozat

⊙ ang *marathi* 'ua.' ← *Marátha* vagy *Mahratta*, a 17–19. század során fennállt közép-indiai állam
← szansz *mahárástra* 'nagy királyság': *mahá* 'nagy' | *rástra* 'királyság' ← *rádzsa* 'király'

maratoni ⇨ *sport* 42 195 méteres távon az első újkori olimpia óta rendezett (futóverseny)

⇨ *átv* nagyon sokáig elhúzódó, hosszan tartó (pl. sakkverseny)

⇨ véget érni nem akaró (pl. vita)

⊙ a gör *Marathón* helynévből (ahonnan a perzsák elleni nagy győzelem hírével egy harcos megállás nélkül Athénig futott Kr. e. 490-ben)

maraudeer lásd MARODÓR

maravédi ⇨ régi, csekély értékű spanyol pénzérme

⊙ sp *maravedí* ← ar *Murabítín* 'hispaniai mór dinasztia a 12–13. században'

marazmus ⇨ *orv* sorvadás

⇨ *átv* fásultság, tespedés

⊙ tud lat *marasmus* ← gör *maraszmosz* 'sorvadás' ← *marainó* 'sorvad, fonnyad'

marcato [markátó] ⇨ *zene* kiemelve, hangsúlyozva, nyomatékkal (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'jelölt, jellegzetes' ← *marcare* 'megjelöl' ← frank *markon* 'ua.'

Lásd még MARKER

marche lásd MARS

marchesa [markéza] ⇨ olasz márkinő

⊙ lásd MÁRKÍZ

marchese [markéze] ⇨ olasz márki

⊙ lásd MÁRKI

marcia [marcsa] ⇨ *zene* induló

⊙ ol, 'ua.' ← fr *marche*, lásd MARS

marciális † ⇨ katonai, hadi (pl. törvényszék)

⇨ katonás, harcias, marcona

⊙ újik lat *Martialis* 'ua.', ered. 'Mars istenhez tartozó' ← *Mars, Martis*, a háború római istensége

marcipán ⇨ *konyha* örölt mandulából, vajból és cukorból készült édesség

⊙ ném *Marzipan* ← ol *marzapane* 'ua.', ered. 'cukorkás doboz, dobozka, pénzgyűjtő doboz' ← ar *mautabán* 'bizánci pénzérme hátoldalán a trónoló Krisztussal', tkp. 'ülő király'

március ⇨ az év harmadik hónapja

⊙ lat *Martius* 'ua.' ← *Mars, Martis* római hadisten nevéből

mardi gras [... gra] ⇨ *vall* húshagyó kedd (hamvazószerda előtt), sokféle hagyományosan eszem-izsom és mulatság napja

⊙ fr, 'kövér kedd': *mardi* ← lat *Martis dies* 'kedd', tkp. 'Mars napja' | *gras* ← lat *crassus* 'kövér, zsíros'

mare [máre] ⇨ *csill* tenger, sík felszínű, bazaltlávával feltöltött terület a Hold felszínén, pl. a *Mare Imbrium* ('esők tengere')

⊙ lat, 'tenger' (Galilei óta sokáig valóban tengernek hitték ezeket a hegyekkel övezett síkokat)

Lásd még MAAR, MAREMMA, MAREOGRÁF, MARINÁD, MARINHA, MARINÍROZ, MARINOTERÁPIA, MARITIM, MARSCH

maréchal lásd MARSALL

maremma ⇨ *földr* tengerparti, egykor mocsaras sík vidék Toscanában

⊙ ol, 'ua.' ← lat (*terra*) *marítima* 'tengerparti (föld)', lásd MARITIM

Lásd még MARE

maréna ⇨ *áll* lazacféle planktonevő hal az Északi-tengerben és hidegvízű alpi tavakban

⊙ lat, 'ua.'

mareográf ⇨ *földr* a tengerszint változásait önműködően rögzítő műszer

⊙ ang *mareograph* 'ua.': késő lat *marea* 'árapály' ← lat *mare* 'tenger' | lásd -GRÁF

Lásd még MARE

márga ⇨ földr mészkő és agyag keverékéből álló kőzet, ill, ennek mállásából keletkezett talaj

⊙ lat *marga* ‘fehér talaj’ ← kelta ?

margarin ⇨ *élelm* növényi olajokból és tejből hőkezeléssel és ízesítéssel előállított vajpótló zsiradék

⊙ ném *Margarin* ← fr *margarine* ‘ua.’: (*acide*) *margarique* ‘margársav’ ← gör *margaron* ‘gyöngy’ (ez a zsírsav gyöngyösen csillog) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

margarit ⇨ ásv gyöngycsillám, pikkelyes-leveles kalcium-alumínium-szilikát

⊙ gör *margaron* ‘gyöngy’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

marge [marzs] ⇨ *ker* árás, haszonrés

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘szegély’ ← lat *margo*, *marginis* ‘szél, szegély’, lásd MARGÓ

margináliák ⇨ *nyomd* kisebb betűkkel a lapszélre nyomtatott jegyzetek, megjegyzések, vezérszavak

⊙ tud lat tbsz seml (*verba*) *marginalia* ‘lapszéli (szavak)’, lásd MARGINÁLIS

marginális ⇨ lapszéli, lapszélre jegyzett

⇨ szélső

⇨ jelentéktelen, mellékes

⇨ *szoc* lecsúszott, a társadalom vagy a közélet peremére szorult

⊙ lat *marginalis* ‘szélső, szegélyező’ ← *margo*, lásd MARGÓ

marginalizál ⇨ *pol*, *szol* félreszorít, háttérbe szorít, a társadalom vagy a politikai élet peremére szorít

⊙ hazai latinos képzés a MARGINÁLIS nyomán

marginalizmus ⇨ *közg* határhaszon-elmélet, amely a fogyasztási termék egyensúlyi árát a fogyasztók hasznossági értékítéletével magyarázza

⇨ *közg* határelemzés, a használati érték és a csereérték közötti összefüggések vizsgálatára szolgáló elmélet

⊙ ang *marginalism* ‘ua.’, lásd MARGINÁLIS, -IZMUS

margó ⇨ lapszél, szél, szegély

⇨ írógép lapszélbeállítója

⊙ lat *margo*, *marginis* ‘szél, szegély, határ’

mari ⇨ *népr* finnugor nyelvet beszélő nép, más néven cseremisiz

⇨ *nyelvt* e nép nyelve, a finn-permi ág volgai csoportjának tagja

⊙ saját név *marij* ‘ua.’ ← ?

mariage [mariázs] ⇨ *ját* kártyajátékokban a király és a dáma egy kézben

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘házasság’ ← *marier* ← lat *maritare* ‘összeházasodik’ ← *maritus* ‘férj’ ← (?) *mas*, *maris* ‘férfi, hím’

Lásd még MASZKULIN

marianizmus ⇨ *vall* Mária-tisztelet

⊙ kk lat *Marianismus* ‘ua.’: *Maria* ← héb *Mirjam* ‘keserűség’ | lásd -IZMUS

máriás ⇨ *ját* magyar kártyával játszott kártyajáték, amelyben nyerő figura, ha egy kézben király és felső van együtt

⊙ auszt ném *Mariasch* ‘ua.’ ← fr *mariage*, lásd ott

marihuána ⇨ az indiai kender szárított virágából és leveléből nyert, cigarettában élvezett kábítószer

⊙ sp *marijuana* ‘ua.’ ← ?

marimba ⇨ *zene* xilofonhoz hasonló afrikai eredetű ütőhangszer dzsessz-zenekarban

⊙ ang, sp, ‘ua.’ ← bantu néger, pl. ciluba *madimba* ‘ua.’

marinád ⇨ *konyha* ecetes, sós, fűszeres páclé

⊙ fr *marinade* ‘ua.’ ← *marin* ‘tengeri’ ← lat *marinus* ‘ua.’ ← *mare* ‘tenger’ (mert a tenger vize sós)

Lásd még MARE

marinha ⇨ *irod* gallego vagy portugál sajkadal, bárkadal

⊙ port (*canção*) *marinha* ‘tengeri (dal)’ ← lat *marinus* ‘tengeri’ ← *mare* ‘tenger’

Lásd még MARE

mariníroz ⇨ *konyha* marinádban pácol (halat, vadat)

⊙ ném *marinieren* ← fr *mariner* ‘ua.’, lásd MARINÁD

Lásd még MARE

marinizmus ⇨ *irod* dagályos képekben és mitológiai utalásokban tobzódó költői stílus a 17. században

⊙ ol *marinismo* ‘ua.’ ← Gianbattista *Marino* olasz költőről

marinoterápia ⇨ *orv* tengerparti tartózkodás mint gyógyító eljárás

⊙ tud lat *marinotherapy* ‘ua.’: *marinus* ‘tengeri’ ← *mare* ‘tenger’ | lásd TERÁPIA

Lásd még MARE

mariológia ⇨ *vall* a Máriával mint Jézus anyjával kapcsolatos tanokkal és hittételekkel foglalkozó dogmatikai tudományág a katolikus teológiában

⊙ tud lat *mariologia* ‘ua.’: *Maria* ← héber *Mirjam* ‘keserűség’ | lásd -LÓGIA

marionett ⇨ *szính* zsinórokkal mozgatott báb

⇨ *szính* ilyen bábokkal előadott színjáték

⇨ *áv* bábember, önálló akarat nélküli, mások által befolyásolható ember

⊙ ném *Marionette* ← fr kics *marionette* ‘ua.’ ← *Marion* (talán egy ilyen nevű bábfiguráról)

maritim † ⇨ tengeri, tengerparti

⇨ a tengerrel kapcsolatos

⊙ ném, ← lat *maritimus*, ered. *maritumus* ‘ua.’: *mare* ‘tenger’ | *tuere* ‘néz, figyel, őriz’

Lásd még MARE

márka¹ ⇨ *közp* némely állam (német, finn) pénzneme (2002 előtt)

⇨ † arany vagy ezüst súlyegysége, fél font

⊙ ném *Mark* ‘régii súlyegység’, majd ‘pénznem’ (1871–2001) ← kfn *marca* ‘súly- és pénzegység (hitelesítő jelzéssel ellátott ezüstrudak alapján)’ ← ófn *marc* ‘határ, határ jelzése, jel’

Lásd MARKÁNS, MARKÍROZ

márka² ⇨ *ker* cégjelzés, árujegy, címke, áruvédjegy

⇨ ezzel szavatolt származású és jó minőségű gyártmány

⇨ (áru)fajta, gyártmány

⊙ ném *Marke* ‘jel, jegy, védjegy’ ← ófn *marc* ‘határ, határ jelzése, jel’

markáns ⇨ határozott, éles, élesen metszett

⇨ erőteljes, kifejező

⇨ jellegzetes, szembeszökő

⊙ ném *markant* ‘feltűnő, élesen kirajzolódó’ ← fr *marquant* ‘szembetűnő’ ← *marquer* ‘megjelöl, jellemez’ ← normann-fr *merquier* ← skand *merki* ‘ua.’

márkás ⇨ védjegyzett (áru)

⇨ kiváló, elsőrendű

⊙ lásd MÁRKA²

markazit ⇨ *ásv* zöldessárga, ékkőnek is használt ásvány

⊙ ném *Markasita* ← fr *marcassite* ← ar *markasita* ‘ua.’ ← ?

markecol ⇨ *argó* (ittas vagy leitatott embert) kizsebel

⊙ jidd *merkezzen* ‘fosztogat’

marker ⇨ jelző, kijelölő toll

⇨ *biol* a genotípusban feltétlen érvényre jutó jelleg

⇨ *számtech* a kijelzőn egy bizonyos helyet jelző szimbólum

⇨ *számtech* adatátviteli jel olyan része, amelyről a kommunikációs berendezés felismeri az üzenet szerkezetét

⇨ *tud* valamely folyamat következő lépését meghatározó tényező

⇨ *táv*k telefonközpontban a hívót a hívottal összekapcsoló elem

⊙ ang, ‘jelölő’ ← *mark* ‘jel, jelöl’

Lásd még MARCATO, MÁRKA, MARKGRAF, MARKÍROZ, MARS

marketing ⇨ *közp* piacutatás, piacszervezés, forgalmazás

⊙ ang, ‘ua.’ ← *market* ‘piacon vizs, piacon elad’ ← *market* ‘piac’ ← ófr (picard) *market* ← lat *mercatus* ‘piac’ ← *mercari*, *mercatus* ‘kereskedik’ ← *merx*, *mercis* ‘áru’

Lásd még MARKOTÁNYOS, MASAMÓD, MERCEDÁRIUS, MERCHANDISING, MERKANTIL

markgraf ⇨ *tört* örgróf, német határterület kormányzója a középkorban

⊙ ném, 'ua.': ófn *marc* 'határ | *graf* 'gróf', lásd GRÓF

Lásd még MARKER

márki ⇨ örgróf (a grófénál magasabb főnemesi rang)

⊙ fr *marquis* ← ol *marchese* 'ua.', tkp. 'a határvidék grófja' ← kk lat *marcha* 'határmenti tartomány' ← ófn *marc* 'jel, határ'

Lásd még MARKER

markíroz ⇨ *szính* (színész) a megjelenítés kifejező mozdulatait azok jelzésével helyettesíti

⇨ *átv* színlel, mímel (munkát, tevékenységet)

⇨ † kiemel, hangsúlyoz

⊙ ném *markieren* 'jelez, kiemel, színlel' ← fr *marquer* 'megjelöl, jelez, jellemez, színlel', lásd MARKÁNS

márkíz¹ ⇨ örgróf felesége vagy lánya

⊙ fr nn *marquise* 'ua.', lásd MÁRKI

márkíz² lásd MARQUISE

markomann ⇨ *tört* kihalt népvándorláskori germán törzs Közép-Európában

⊙ ném *Markomanne* 'ua.', talán 'határmenti emberek': gót *marka* 'határ' | *manna* 'ember, férfi'

markotányos † ⇨ *kat* katonai táborban ételt-italt árusító kereskedő

⊙ régi ném *Markadant*, mai *Merkatander* 'ua.' ← ol *mercatante* 'kereskedő' ← késő lat gyak *mercatare* ← lat *mercari*, *mercatus* 'kereskedik' ← *merx*, *mercis* 'áru'

Lásd még MARKETING

markör ⇨ némely játékban a pontokat felíró személy

⊙ ném *Markör* ← fr *marqueur* 'ua.' ← *marquer* 'jelez, megjelöl', lásd MARKÁNS

marmelád ⇨ gyümölcsíz, lekvár, narancslekvár

⊙ ném *Marmelade* ← sp *marmelada* 'birsalmalekvár' (*ll→rl* elhasonulással) ← lat *melimelum* ← gör *melimélon* 'birsalma', tkp. 'mézalma': *meli* 'méz' | *mélon* 'alma'

Lásd még MELISSZOTERÉPIA

marmonkanna ⇨ *műsz* szögletes, nyak nélküli fém üzemanyagkanna

⊙ *Marmon* amerikai mérnök nevéből

marmorizál ⇨ márványszerűn erez, márványhoz hasonlóná tesz

⊙ fr *marmoriser* 'ua.' ← lat *marmor* 'márvány'

maródi † ⇨ *kat* beteg, gyengélkedő, menetképtelen (katona)

⊙ ném *marode* ← fr *maraud* 'lezüllött, roncs ember' ← lat *mala hora* 'rossz óra'

marodőr † ⇨ martalóc, hullafosztogató

⊙ fr *maraudeur* 'ua.' ← *marauder* 'fosztogat' ← *maraud*, lásd MARÓDI

maroken ⇨ *text* bordázott, vászonkötésű felselyem kelme

⇨ *text* könyvkötéshez használt szemcsés vászon

⇨ fekete szattyánbőr

⊙ fr *maroquin* 'finom marokkói bőrfajta', tkp. 'marokkói' ← *Maroc* 'Marokkó' ← *Marrakech* városnév, berber 'erődített hely'

maróni ⇨ növ nagy szemű, nemes gesztenye

⊙ ausztl ném *Maroni* ← ol nyj tbsz *maroni* ← ol *marrone* ← kk gör *maraoon* 'ua.' ← ?

maronita ⇨ *vall* szír rítusú katolikus

⊙ *Maron* pátriárka nevéből (ő csatolta Rómához a szír közösséget a 15. században)

marque déposé [mark depozé] ⇨ *ker* védjegy

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'letétbe helyezett márka(név)': *marque* 'terméknév', lásd MÁRKA² | *déposer* 'letétbe helyez' ← lat *deponere*, lásd DEPONÁL

marqueterie [marketri] ⇨ *műv* gazdag rajzolatú faberakás nemes fák anyagából, elefántcsontból, márványból, gyöngyházból és fémből

⊙ fr, 'ua.' ← kics *marquet* 'jelzés, jelölés, minta' ← *marque* 'jel' ← *marquer* 'jelöl', lásd MARKÁNS

marquis lásd MÁRKI

marquise [márkíz] ⇨ *bút* öblös, kétszemélyes párnázott ülőbútor a 17. századból

⇨ *ép* díszes kiképzésű esővédő eresz paloták kapuja felett

✧ felgöngyölhető színes vászon napellenző
✧ *műv* hosszúkás foglalatú drágaköves gyűrű

◎ fr, 'ua.', ered. 'márkiné', lásd MÁRKIZ

marrizmus ✧ *nyelvt* a nyelv felépítmény voltát és osztályjellegét tételező tudománytalan elmélet, amely két évtizeden át a szovjet nyelvészet hivatalos irányzata volt

◎ N. J. *Marr* grúz nyelvkutatóról, az elmélet megalkotójáról | lásd -IZMUS

mars ✧ *kat* menet, menetelés

✧ † induló

✧ (durva felszólításként) takarodj!

◎ ném *Marsch* 'menet, induló, indulj!' ← fr *marche* 'menés, menet, induló' ← *marcher* 'megy, vonul' ← frank *markon* 'jelöl, nyomot hagy'

marsall ✧ *kat* tábornagy

✧ *tört* magas udvari tisztség viselője

✧ † előkelő utazó szálláscsinálója, útigondnok

◎ ném *Marschall* 'tábornagy' ← ófr *mareschal* 'lovassági tábornagy', ered. 'főlovászmester' ← ófn *marahscal* 'istállószolga, lovasz': *marah* (ném *Mähre*) 'ló' | *scal* (ném *Schalk*) 'szolga, fickó, kópé'

marsch [mars] ✧ *földr* laza tengeri üledékkal feltöltött mocsaras, tözeges síkság az Északi-tenger partvidékén

◎ ném *Marsch* 'ua.' ← kfn *mersch* 'lápvidék' ← germán *marisko 'tengermenti' ← *mari-* 'tenger'
Lásd még MARE

marsruta † ✧ *kat* menetparancs

✧ *kat* katonai menet megszabott útvonala, útiterve

◎ ném *Marschroute* 'ua.': lásd MARS | fr *route* 'út(vonal)' ← lat (*via*) *rupta* 'tört (út)' ← *rompere*, *ruptum* 'tör'

Lásd még RUTIN

Marsupialia [marszupialia] ✧ *áll* erszényesek, az emlősök osztályának egyik alosztálya

◎ tud lat, 'ua.' ← ang *marsupial* 'erszényes (állat)' ← késő lat *marsupium* 'erszény' ← lat *marsippium* ← gör kics *marsippion* 'ua.' ← *marszipposz* 'erszény, zsák' ← (?) perzsa *marsú* 'has'

martalóc ✧ fosztogató katona

✧ rabló, zsvány

◎ szerb-horvát *martoloz* 'emberrabló, zsvány', ered. 'török gyalogos katona' ← tör *martoloz* 'keresztény katona a török hadseregben' ← gör *amartólosz* 'tévelygő bűnös' ← *amartanó* 'eltéveszt, vétkezik'

martellato [martellató] ✧ *zene* (zongoradarab) keményen, élesen (adandó elő)

◎ ol, 'ua.', tkp. 'kalapálva' ← *martellare*, *martellato* 'kalapál' ← *martello* ← népi lat *martellus* 'kalapács'

martenzit ✧ *koh* az acél edzésekor keletkező kemény szövetelem, ausztenitből alakuló tűkristályos rácsozat

◎ ném *Martensit* 'ua.': Adolf *Martens* német metallográfus nevéből | -it (kristályra utaló toldalék)

martialis lásd MARCIÁLIS

martinkemence ✧ *műsz* ócskavas és nyersvas összeolvasztásával acélt előállító kemence

◎ a feltaláló francia P. E. *Martin* mérnök nevéből

mártír ✧ vértanú, hitvalló

✧ *gúny* magát áldozatnak megjátszó ember

◎ lat *martyr* ← gör *martüsz*, *martürosz* 'ua.', tkp. 'tanú'

mártirium ✧ vértanúság, vértanúhalál

◎ lat *martyrium* ← gör *martüriön* 'ua.', tkp. 'tanúskodás, tanúságtétel', lásd MÁRTÍR

martiriológia ✧ *vall* a keresztény vértanúk történetével foglalkozó hittudományi ág

◎ tud lat *martyrologia* 'ua.', lásd MÁRTÍR, -LÓGIA

mártíromság † ✧ vértanúhalál, vértanúság

✧ üldöztetés, szenvedés, gyötrelem

⊙ a *mártírom* tő a MÁRTIRIUM változata

marxista ✧ *fil, pol* (fn) a marxizmus híve, követője

✧ (mn) a marxizmuson alapuló, vele kapcsolatos, rá jellemző

⊙ ném *Marxist, marxistisch* 'ua.', lásd MARXIZMUS

marxizmus ✧ *fil, pol* a dialektikus és történelmi materializmus bölcseletét, ill. az osztályharc és a tudományos szocializmus társadalmi és politikai elméletét magában foglaló, Marx és Engels által kidolgozott eszmerendszer

⊙ ném *Marxismus* 'ua.': Karl *Marx* német filozófus nevéből | lásd -IZMUS

masallah ✧ (ha) Allah így akarja (a belenyugvás, tetszés vagy csodálkozás kifejezése mohamedán népeknél)

⊙ ar *má sá 'llah* 'így akarja Allah'

masamód ✧ † divatárslány, kalaposlány

⊙ fr *marchande de mode* [marsandmod] 'divatárusnő' ← *marchand(e)* 'kereskedő(nő)' ← lat *mercans, mercantis* 'ua.' ← *mercari* 'árul, kereskedik' ← *merx, mercis* 'áru'

Lásd még MARKETING

mascarpone [maszkarpóne] ✧ *élelm* kenhető északolasz sajtkrém

⊙ északol, 'ua.', ered. 'nagyobb harisnya, amelyben a túrót lecsorgatták' ← *scarpa* 'cipő', rég 'harisnya', lásd ESCARPIN

mascon [maszkon] ✧ *csill* a Hold tömegének egyenetlen eloszlása miatti anyagsűrűsödés bizonyos pontokon, főleg a „tengerek” (lásd MARE) területén

⊙ ang, 'ua.' ← *mas(s) con(centration)* 'tömegsűrűsödés': *mass* 'tömeg' ← lat *massa*, lásd MASSZA | lásd KONCENTRÁCIÓ

masculinum [maszkulinum] ✧ *nyelvt* hímnem

⊙ lat (*genus*) *masculinum* 'hím, férfi (nem)', lásd MASZKULIN

maser lásd MÉZER

masina ✧ *műsz* gép, gépezet, készülék, berendezés

✧ † mozdony, vonat

✧ † gyufa

⊙ ném *Maschine* ← fr *machine* 'ua.' ← lat *machina* 'gép, eszköz' ← gör *mékhané* 'eszköz, szerszám, színpadi emelőgépezet' ← *mékhanaomai* 'kieszél, kidolgoz'

Lásd még MACHINÁL

masinéria ✧ gépezet, szerkezet

⊙ ném *Maschinerie* ← fr *machinerie* 'ua.', lásd MASINA

masiniszta † ✧ gépész, gépkezelő

✧ mozdonyvezető

⊙ ném *Maschinist* ← fr *machiniste* 'ua.', lásd MASINA

masinizmus ✧ *fil* olyan természetfilozófiai felfogás, amely az állatokat pusztán gépezetnek tekinti

⊙ fr *machinisme* 'ua.': *machine*, lásd MASINA | lásd -IZMUS

masíroz ✧ *kat* menetel, vonul

⊙ baj-oszt *maschiern* ← ném *marschieren* ← fr *marcher* 'megy, menetel', lásd MARS

maskara ✧ *ölt* farsangi álruha, jelmez, álarc

✧ nevetséges öltözet

✧ jelmezt, ill. nevetséges öltözetet viselő személy

⊙ ol *maschera* ← sp *mascara* 'ua.' ← ar *maszkharat* 'bohóc, tréfa, mulatság' ← *szakhira* 'kinevettet'

maskarádé † ✧ álarcosbál, jelmezes felvonulás

⊙ ném *Maskerade* ← sp *mascarada* 'ua.', lásd MASKARA

masni ✧ szalagcsokor, csokor

⊙ baj-oszt *maschn*, ném *Masche* 'ua.', ered. 'szem a hálón vagy kötésben, hurok'

masque lásd MASZK

masseter [masszeter] ✧ *anat* rágóizom

⊙ tud lat *masseter* ‘ua.’ ← gör *maszétér* ‘rágó’ ← *maszaomai* ‘rág’

Lásd még MASZTIKÁL, MASZTIX

mass media [masz mília] ⇨ *inf* tömegtájékoztató eszközök

⊙ ang, ‘ua.’: *mass* ‘tömeg’ ← lat *massa*, lásd MASZSZA | lásd MÉDIA

mastatropia [masztatrófia] ⇨ *orv* emlősorvadás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *masztosz* ‘emlő’ | lásd ATRÓFIA

master [mászter] ⇨ úrfi (megszólítás angol nyelvű országokban)

⇨ *tud* tudományos fokozat (magiszter) angol nyelvű országokban

⇨ *inf* vezérlő áramkör

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘mester’ ← ófr *maistre* ‘ua.’ ← lat *magister*, lásd MAGISZTER

master key [mászter kí] ⇨ mesterkulcs, egy zárrendszer minden egyedi darabját nyitó kulcs (pl. egy szálloda minden szobájának ajtaját)

⇨ *számtech* kiszolgálón tárolt szoftverállomány elemeinek lehívásához szükséges ügyfél-azonosító jelsorozat

⊙ ang, ‘ua.’: *master* ‘gazda, mester’, lásd MASTER | *key* ‘kulcs’

master-slave system [mászterszléjv szisztem]

⇨ *számtech* számítógépek olyan összekapcsolási sémája, melyben a mester- vagy gazdagép több kiszolgáló gépet irányít, s az utóbbiak csak rajta keresztül érintkezhetnek egymással

⊙ ang, ‘ua.’: lásd MASTER | *slave* ← közé pang *slave* ‘rabszolga’ ← kk lat *Sclavus* ‘ua.’, ered. ‘szláv’ (a késő császárkorban sok balkáni szláv került rabszolgasorba) ← gör *Szklabosz* ‘ua.’ ← ószláv *szloveninu* ‘szláv’ ← *szlovo* ‘szó’

mastiff [masztif] ⇨ *áll* nagy testű, zömök angol kutya, munkakutya

⊙ ang, ‘ua.’ ← ófr *mastin* ← népi lat *mansuetinus* ‘megszelídített’ ← *mansuetus* ‘szelíd’, tkp. ‘kézhez szokott’: *manus* ‘kéz’ | *suetus* ‘szokott’ ← *suescere*, *suetum* ‘(meg)szokik’

maszai ⇨ *népr* állattenyésztő és kézműves kelet-afrikai nép Kenya és Tanzánia határvidékén

⇨ *nyelvt* ennek nyelve, amely a nilusi nyelvek közé tartozik

⊙ saját név

maszk ⇨ védő álarc, vívóálarc

⇨ *szính* színésznek festékekkel, álszakállal, álhajjal stb. a szerephez igazított arca

⇨ kozmetikai arcpakolás, kikészítés

⇨ † álarcos, álruhás személy

⊙ ném *Maske* ← fr *masque* ‘ua.’ ← sp *mascara* v. ol *maschera*, lásd MASKARA

maszkarád lásd MASKARÁDÉ

maszkíroz ⇨ *szính* színésznek maszkot készít

⇨ kikészít, alakít

⇨ álcáz, elrejt, elleplez

⊙ ném *masquieren* ← fr *masquer* ‘ua.’, lásd MASZK

maszkulin ⇨ férfias (jellegű)

⊙ ném *maskulin* ← lat *masculus* ‘hímnemű’ ← *masculus* ‘hím, férfias’ ← *mas*, *maris* ‘férfi, hím(állat)’

Lásd még MACSÓ, MARIAGE

maszkulinizmus ⇨ *orv* férfias vonások (arcszörzet, mély hang stb.) nőnél

⊙ tud lat *masculinismus* ‘ua.’, lásd MASZKULIN, -IZMUS

maszóra ⇨ *vall* a Biblia héber szövegének leírásával, őrzésével és rekonstrukciójával kapcsolatban fennmaradt jegyzetek, megjegyzések összessége a Kr. u. első évezred utolsó negyedéből

⊙ héb, ‘ua.’ ← *mászár* ‘átad’

maszoréta ⇨ *vall* (fn) a Biblia héber szövegének leírásával, őrzésével és rekonstrukciójával munkálkodott tudós (Kr. u. 750–1000 között)

⇨ (mn) a ~k ténykedése nyomán létrejött (bibliai szövegváltozat, írásmód)

⊙ lat *masoreta* ← gör *maszorétész* ‘ua.’, lásd MASZÓRA

massza ⇨ sűrű, alaktalan, formálható anyag, pép, gyurma

⇨ halom, halmaz, tömeg

⊙ lat *massa* ‘tészta, lágy tömeg’ ← gör *madza* ‘tészta, árpakenyér’, tkp. ‘dagasztott dolog’ ← *masszó*, tkp. *mag*-szó ‘dagaszt’

massz akrál ⇨ halomra öl, tömegével legyilkol, lekaszabol

⊙ ném *massakrieren* ← fr *massacrer* ‘ua.’ ← *massacre* ‘öldöklés’, ered. ‘mészárszék’ ← ófr *macecle* ‘ua.’ ← lat *macellum*, lásd ott

masszázs ⇨ gyúrás, a testfelület kenése, nyomkodása és ütögetése az izmok fellazítása céljából

⊙ ném *Massage* ← fr *massage* ‘ua.’, lásd MASSZÍROZ

masszíroz ⇨ masszázst végez, (testet gyógyító céllal) gyúr, dögönyöz

⇨ gyömöszöl, dörzsöl, nyomkod

⊙ ném *massieren* ← fr *masser* ‘ua.’ ← ar *massza* ‘kézzel érint’ ← (?) gör *masszó* ‘gyúr, dagaszt’, lásd MASSZA

masszív ⇨ erős, tartós, szilárd, súlyos, tömör

⇨ keménykötésű, tagbaszakadt

⊙ ném *massiv* ← fr *massif* ‘ua.’, lásd MASSZA

masszivitás ⇨ tömörség, szilárdság, tartósság

⇨ súlyosság, erős természet

⊙ ném *Massivität* ‘ua.’, lásd MASSZÍV

masszívum ⇨ *geol* kristályos kőzetekből álló ősi hegytömb, hegytömeg, hegyvonulat

⊙ tud lat *massivum* ‘ua.’ ← fr *massif*, lásd MASSZÍV

masszór ⇨ gyúró

⊙ fr *masseur* ‘ua.’, lásd MASSZÍROZ

masszóz ⇨ női gyúró

⊙ fr nn *masseuse* ‘ua.’, lásd MASSZÍROZ

masztaba ⇨ *ép* csonka gúla alakú óegyiptomi sírépítmény

⊙ ar *masztabah* ‘ua.’, tkp. ‘pad’

masztektómia ⇨ *orv* az emlő műtéti eltávolítása

⊙ tud lat *mastectomia* ‘ua.’: gör *masztosz* ‘emlő’ | *ektomé* ‘kimetszés’: *ek-* ‘ki, el’ | *temnó* ‘vág’

masztikál ⇨ *műsz* (nyersgumimasszát) képlékenyít, puhít

⊙ késő lat *masdicare* ‘rágcsál’ ← gör *masztikhaó* ‘fogát csikorgatja’ ← *masztax* ‘száj’ ← *maszaomai* ‘rág’

Lásd még MASSETER, MASZTIX

masztitisz ⇨ *orv* emlőgyulladás

⊙ tud lat *mastitis* ‘ua.’: gör *masztosz* ‘emlő’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

Lásd még MASZTODON

masztix ⇨ pisztácia ragasztószerű használt gyantája

⊙ ném *Mastix* ← fr *mastic* ← ‘ua.’ ← lat *mastiche*, gör *masztikhé* ‘édes gyanta’ ← *masztadzó* ‘rág’ ← *masztax* ‘száj’ (a pisztácia magja rágcsálni való)

masztodon ⇨ *áll* elefántszerű, kihalt őskori állat

⊙ lat *mastodon* ‘ua.’: gör *masztosz* ‘csescsbimbó’ | *odusz*, *odontosz* ‘fog’ (az állat őrlőfogainak csescsbimbóhoz hasonló kinövéseiről)

masztoptózis ⇨ *orv* lógó emlő

⊙ tud lat *mastoptosis* ‘ua.’: gör *masztosz* ‘emlő’ | *ptószisz* ‘leesés’ ← *(pi)ptó* ‘esik’

maszturbáció ⇨ *orv* a nemi szervek kézzel való izgatása önkielégítés céljából

⊙ tud lat *masturbatio* ‘ua.’, lásd MASZTURBÁL

maszturbál ⇨ *orv* kézzel nemi önkielégítést végez

⊙ tud lat *masturbari*, *masturbatus* ‘ua.’, ered. **manstuprare*, tkp. ‘kézzel beszenyez’: *manu* ‘kézzel’ ← *manus* ‘kéz’ | *stuprare* ‘beszenyez, meggyaláz’ ← *stuprum* ‘megbecstelenítés, fajtalanság’

matador ⇨ bikaviador, a bikaviadal főszereplője

⇨ bajnok, mester, kiválóság

⇨ † ütőkártya, adu

- ⊙ sp 'bikaviadal résztvevője, aki a bikát ledöfi', tkp. 'ölő' ← *matar* 'megöl' ← népi lat *mattare* 'ua.'
← lat *mactare* 'feláldoz, levág'

match lásd MECCS

matchbox [mecsboxsz] ⇨ egészen kisméretű élethű autómódel

- ⊙ ang, 'gyufásdoboz': *match* 'gyufa', ered. 'gyújtózsínór, kanóc' ← ófr *mesche* 'ua.' ← késő lat *myxa* ← gör *müxa* 'lámpabél, mécskanóc' | *box* 'doboz', lásd BOKSZ²

matelassé lásd MATLASZÉ

matematika ⇨ *tud* számtan, mennyiségtan, a térbeli és számmennyiségek tudománya

⇨ *okt* ez mint tantárgy

- ⊙ lat *mathematica* (*ars*) 'mennyiségtani (tudomány)' ← gör *mathématiké* (*tekhné*) 'ua.' ← *mathématikosz* 'a tudománnyal, a mennyiségtannal foglalkozó, azzal kapcsolatos' ← *mathéma* 'tanulmány, mennyiségtan' ← *manthanó* 'megtanul'

matematikus ⇨ *tud* (fn) a mennyiségtan művelője, oktatója

⇨ (mn) a mennyiségtannal kapcsolatos, arra vonatkozó

- ⊙ magy, lásd MATEMATIKA (a *fizika*–*fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

mater [máter] ⇨ *vall* fogadalmas apácák megszólítása, keresztnévvel használt címe, pl. *Mater Theresa* 'Teréz anya'

- ⊙ lat, 'anya' (indoeurópai rokonsága gör *méter*, ném *Mutter*, ang *mother*, óír *mathir*, or *matj* 'ua.')
- Lásd még MADRIGÁL, MATÉRIA, MATERNÁLIS, MATRIARCHÁLIS, MATRICIDA, MATRILINEÁRIS, MATRILOKÁLIS, MATRIMÓNÍUM, MATRIX, MATRÓNA, MATRONIM

mater dolorosa [máter doloróza] ⇨ *vall* a fájdalmas anya, a gyermeke halála miatt szenvedő Szűz Mária

- ⊙ lat, 'ua.': lásd MATER | *dolorosus* 'fájdalmas, szenvedő' ← *dolor* 'fájdalom' ← *dolere* 'fáj'
- Lásd még INDOLENS, KONDOLEÁL

matéria ⇨ anyag

⇨ ruhaanyag, nyersanyag

- ⊙ lat *materia* 'anyag, épületfa, szerszámfa' ← *mater* 'anya' (az anyag mindennek a szülőanyja)
- Lásd még MATER

materialiák ⇨ hozzávalók, szükséges anyagok, kellékek

- ⊙ lat tbsz seml *materialia* 'anyagi dolgok', lásd MATERIÁLIS

materialis ⇨ anyagi, az anyaghoz kötődő, kézzelfogható

⇨ anyagi, pénzbeli

- ⊙ késő lat *materialis* 'ua.', lásd MATÉRIA

materialista ⇨ *fil* (fn) anyagelvű ember, a materializmus híve

⇨ (mn) a materializmuson alapuló, vele kapcsolatos

⇨ *átv* anyagi (ember)

- ⊙ ném *Materialist* ← fr *matérialiste* 'ua.', lásd MATERIALIZMUS

materialisztikus ⇨ *fil* a materializmusra emlékeztető, hozzá hasonló

- ⊙ ném *materialistisch* ← fr *matérialistique* 'ua.', lásd MATERIALIZMUS

materializáció ⇨ megtestesülés, anyagivá válás

⇨ (szellem) megjelenése anyagi formában (okkult elképzelés szerint)

- ⊙ ném, fr *materialisation* 'ua.', lásd MATERIALIZÁL

materializál ⇨ megtestesít

⇨ anyagi formában megjelenít, anyaggá változtat

- ⊙ ném *materialisieren* ← fr *matérialiser* 'ua.', lásd MATERIÁLIS

materializálódik ⇨ megtestesül, anyagi erővé válik

⇨ (spiritizta elképzelésben a szellem) anyaggá válik

- ⊙ lásd MATERIALIZÁL

materializmus ⇨ *fil* anyagelvűség, az a bölcséleti nézet, hogy az anyag, a lét elsődleges a tudathoz képest

⇨ anyagiasság

- ⊙ ném *Materialismus* ← fr *matérialisme* 'ua.', lásd MATERIÁLIS, -IZMUS

maternális ⇨ *jog* anyai, anyaági

⊙ késő lat, 'ua.' ← lat *maternus* 'anyai' ← *mater* 'anya'

maternitás ⇨ anyaság

⊙ lat *maternitas* 'ua.' ← *maternus*, lásd MATERNITÁS

maternizál ⇨ *orv* hígítással az anyatejhez hasonlóvá tesz (állati tejet)

⊙ tud lat *maternisare* 'ua.' ← *maternus*, lásd MATERNÁLIS

Mater omnium ⇨ *műv* Szűz Mária magában álló alakja köpenye redői mögött kisebb léptékű figurák csoportjával a keresztény ikonográfiában

⊙ lat, 'mindenek anyja': *mater* 'anya' | *omnis* 'minden, mindenki'

matézis † ⇨ számtan, mennyiségtan

⊙ lat *mathesis* ← gör *mathészisz* 'ua.', tkp. 'megismerés, tudás, tudomány', lásd MATEMATIKA

matica ⇨ anyanyelvi közmívelődési szervezet a volt Habsburg-monarchia szláv népei (horvátok, szlovákok, csehek) körében

⊙ horv, 'méhanya'

matiné ⇨ délelőtti műsoros rendezvény, előadás

⊙ ném *Matinee* 'ua.' ← fr *matinée* 'a délelőtt' ← *matin* 'a reggel' ← lat *matutinus* 'reggeli', lásd MATUTÍNUM

Lásd még MATTINÁTA, MATÚRA

matlaszé ⇨ *text* színén fényes, fonákján bolyhos kelme

⊙ fr *matelassé* 'ua.', ered. 'ágyhuzat' ← ol *materasso* 'matrac' ← ar *matrah* 'földre szórt szalma'

❖ magy *matrac*

matriarchális ⇨ *tört* anyajogú (társadalmi berendezkedés)

⊙ tud lat, 'ua.': *mater*, *matris* 'anya' | gör *arkhé* 'uralom'

Lásd még MATER

matriarchátus ⇨ *tört* anyajogú társadalom

⊙ tud lat, 'ua.', lásd Matriarchális

matica ⇨ *nyomd* anyaminta, szedéstről préselt papírlemez

⇨ levonókép

⇨ lehúzható védőrétegű, öntapadós címke, színes kép

⊙ ném *Matrize* ← fr *matrice* 'ua.' ← lat *matrix*, *matricis* 'anyaméh, anyakönyv', lásd MATRIX

matricida † ⇨ *jog* anyagyilkos

⊙ lat, 'ua.': *mater*, *matris* 'anya' | *caedere*, (*ce*)*cidi* 'megöl'

Lásd még MATER

matrikula ⇨ *hiv* anyakönyv

⊙ lat kics *matricula* 'ua.' ← *matrix*, *matricis* 'anyaméh, tenyészállat, törzskönyv', lásd MATRIX

matrikulál ⇨ *hiv* anyakönyvez, anyakönyvbé bejegyez

⊙ kk lat *matriculare* 'ua.', lásd MATRIKULA

matrikuláris ⇨ *hiv* anyakönyvi

⊙ lat *matricularis* 'ua.', lásd MATRIKULA

matrilinéaris ⇨ *jog* anyaági, anyai ági (öröklés, öröklődés)

⊙ kk lat, 'ua.': *mater*, *matris* 'anya' | lásd LINEA

Lásd még MATER

matrilokális ⇨ *jog* olyan házassági rendszer jelzője, amelyben az új asszony anyjával egy házban marad, és a férje költözik hozzá

⊙ ang *matrilocal* 'ua.': *mater*, *matris* 'anya' | lásd LOKÁLIS

Lásd még MATER

matrimonióális ⇨ *jog* házassági

⊙ tud lat *matrimonialis* 'ua.', lásd MATRIMÓNÍUM

matrimónium ⇨ *jog* házasság

⊙ lat, 'ua.': *mater*, *matris* 'anya' | *munia* 'kötelesség, szolgálat, tisztség'

Lásd még MATER

matrix ⇨ *orv* anyaméh

⊙ tud lat, 'ua.' ← *mater, matris* 'anya'

Lásd még MATER

mátrix ⇨ *mat* egymáshoz rendelt értékek sorokba, ill. oszlopokba rendezett táblázata

⇨ *számtech* így elrendezett tűkkel működő (nyomtató)

⊙ lat *matrix* 'anyaméh, törzskönyv', lásd MATRIX

matróna ⇨ *iört* szabadon született római családanya

⇨ tisztes idős hölgy, öregasszony

⊙ lat *matrona* 'tisztes római asszony' (tiszteletet kifejező nagyító képzővel) ← *mater, matris* 'anya'

Lásd még MATER

matronim ⇨ *nyelvt* anyai név, az anya családneve mint a teljes név eleme (az apai családnév mellett)

⊙ tud lat *matronyma* 'ua.': *mater, matris* 'anya' | gör *onoma, onüma* 'név'

Lásd még MATER

matt' ⇨ fénytelen, tompa színű (felület)

⇨ fényezetlen

⊙ ném *matt* 'bágyadt, leveret, fénytelen' ← kfn (*schach unde*) *mat* '(sakk és) matt', lásd MATT²

matt² ⇨ *ját* sakkban a játék elvesztését jelentő helyzet, amikor a fenyegetett király nem tud szabad mezőre lépni

⊙ ném (*Schach-*)*matt* '(sakk)matt' ← perzsa *sáh mát* 'a király halott': *sáh* 'király, sah' | ar *máta* 'meghalt'

mattináta ⇨ *zene* hajnali dal

⊙ ol *mattinata* 'ua.', tkp. reggel, délelőtt ← *mattino* 'a reggel' ← lat *matutinus* 'reggeli', lásd MATINÉ

Lásd még MATÚRA

matúra † ⇨ *okt* érettségi, érettségi vizsga

⊙ ausztl ném *Matura* 'ua.' ← lat *maturus* 'érett', lásd MATUTINUM

maturáció ⇨ *növ* érés, megérés

⊙ lat *maturatio* 'ua.' ← *maturare* 'megérik' ← *maturus* 'érett'

maturál † ⇨ *okt* érettségi vizsgát tesz, érettségizik

⊙ ném *maturieren* 'ua.', lásd MATÚRA

maturandus vagy **maturáns** † ⇨ *okt* érettségi előtt álló tanuló

⊙ ném *Maturand, Maturant* 'ua.', lásd MATÚRA

matunitás ⇨ *tud* érettség, érett kor, felnőttkor

⊙ lat *maturitas* 'ua.' ← *maturus* 'érett'

matutinum ⇨ *vall* szerzetesek hajnali imádsága

⊙ lat, 'ua.' ← *matutinus* 'hajnali, reggeli' ← *Matuta* 'a gabonaérés és a hajnal római istennője' ← *matutus 'korai, idején való', ill. *maturus* 'érett'

Lásd még MATINÉ, MATÚRA

matuzsálem ⇨ igen magas korú ember, aggastyán

⇨ kiöregedett (jármű)

⊙ *Matuzsálem* vagy *Matusélah* (héb 'a kard férfija') bibliai pátriárka a legenda szerint 969 évet élt

mauser [mauzer] ⇨ *kat* ötlövetű puska a régi német és osztrák–magyar hadseregben

⊙ a feltaláló *Mauser* fivérek nevéből

maustot [mausztót] ⇨ meghalt, szörnyethalt

⊙ hazai ném, 'ua.' ← ném *mausetot* 'egészen halott' ← alném *mursdot* 'ua.': *murs, mors* 'egészen' | *dot, tot* 'halott'

mauzóleum ⇨ *ép* nagyobb építmény síremlék céljára

⊙ lat *Mausoleum* ← gör *Mauszóleon*, a *Mauszólosz* halikarnasszoszi fejedelemnek emelt síremlék, az ókori világ hét csodájának egyike

maxi- ⇨ a szokottnál hosszabb (ruhanemű), pl. szoknya

⊙ játékos képzés a *maximum* nyomán, a *mini-* ellentétéként

maxilla ⇨ *anat* felső állcsont

- ⊙ tud lat kics ‘ua.’ ← *mala* ‘állsont’
- maxim** ⇨ *kat* az első sikeres géppuska
- ⊙ Hiram *Maxim* amerikai feltaláló nevéből
- maxima** ⇨ életelv, vezérelv
- ⇨ illet megfogalmazó jelmondat
- ⊙ lat *maxima* (*sententia*) ‘legfőbb (mondás, kijelentés)’, lásd MAXIMUM
- maximál** ⇨ (valaminek) felső határt szab
- ⊙ fr *maximer* ‘ua.’, lásd MAXIMUM
- maximális** ⇨ a (lehető, elérhető, megengedett) legnagyobb, legtöbb
- ⊙ ném *maximal* ‘ua.’ ← lat *maximus*, lásd MAXIMUM
- maximalista** ⇨ (mn) túlzott igényű, túlhajtott, kivihetetlen, teljesíthetetlen
- ⇨ megvalósíthatatlan
- ⇨ (fn) túlzottan igényes, követelő személy
- ⊙ ang *maximalist* ‘ua.’, lásd MAXIMÁLIS
- maximalizmus** ⇨ a tökély követelése, túlzott igényesség
- ⊙ magy, lásd MAXIMALISTA (a *deista–deizmus* és hasonló szó párok mintájára)
- maximo calculo** [makszimó kalkuló] ⇨ legfeljebb, a legderülátóbb számítás szerint
- ⊙ lat, ‘ua.’, lásd MAXIMUM, KALKULÁL
- maximum** ⇨ (fn) csúcs, csúcserték, felső határ, tetőfok
- ⇨ (hat) legfeljebb
- ⊙ ném *Maximum* ‘ua.’ ← lat *maximus*, tkp. *mag-simus* ‘a legnagyobb, igen nagy’ ← *magnus* ‘nagy’
(indoeurópai rokonok: gör *megasz*, or *mogucsij*, szansz *mahá* ‘nagy’)
Lásd még MAGNITÚDÓ
- mayonnaise** lásd MAJONÉZ
- mazdaizmus** ⇨ *vall* óperzsa dualisztikus vallás (Kr. e. 9–8. század), amely pár száz évvel később kiegészült Zoroaszter próféta tanaival
- ⊙ az óperzsa *Ahura Mazda* (‘Bölcs Úr’) istenség nevéből | lásd -IZMUS
- mazdaznán** ⇨ Zaratusztra misztikus tanain és indiai elemeken alapuló 20. századi német mozgalom, amely a tökéletes egészséghez vezető életmód receptjét hirdeti
- ⊙ ném *Mazdaznan* ‘ua.’ ← *Mazda* ‘óperzsa istenség’, lásd MAZDAIZMUS
- mázli** ⇨ *biz* szerencse
- ⊙ jidd *mazl* ‘szerencse’ ← *mazel* ‘szerencsecsillag’ ← héb tbsz *mazzalót* ‘csillagképek’ ← asszír *mazzaltu* ‘a csillagistenek otthona’
- mázlista** ⇨ *biz* szerencsés ember
- ⊙ magy, lásd MÁZLI
- mazochista** ⇨ *lél* önkínzásra hajlamos ember
- ⊙ ném *Masochist* ‘ua.’, lásd MAZOCIZMUS
- mazochizmus** ⇨ *lél* nemi rendellenesség, melynek rabja a partnertől elszenvedett kínzásban és megaláztatásban, vagy ezek kíséretében lel kielégülést
- ⊙ ném *Masochismus* ‘ua.’: Leopold Sacher-*Masoch* osztrák író nevéből, akinek a regényeiben gyakori az erotikus indítatású kegyetlenkedés | lásd -IZMUS
- mazur** ⇨ *népr* Lengyelország északnyugati vidékén élő népcsoport
- ⇨ e népcsoport sajátos lengyel nyelvjárása
- ⊙ ném *Masure* ‘ua.’ ← lengy *Mazury* ‘a Mazuri-tavak’
- mazurka** ⇨ *zene* lengyel eredetű, háromnegyedes ütemű tánc
- ⇨ ennek zenéje, gyakran stilizáltan
- ⊙ or *mazurka* ‘ua.’ ← lengy *mazurek* ‘a Mazuri tavak vidékéről való népzene, néptánc’
- mazorett** ⇨ ünnepeken egyenruhában felvonuló fiatal lányok egyike, aki zeneszóra gombos botot forgat és dobál társnőivel
- ⊙ ang kics (*drum*) *majorette* [méjdzsoret] ‘ua.’ *drum-major* ‘katonazenekar vezénylő tisztje’: *drum* ‘dob’ | lásd (TAMBUR)MAJOR

mccarthizmus [mekkartizmus] ⇨ *tört* a liberális és baloldali felfogású értelmiségiek ellen indított hidegháborús hajsza az Egyesült Államokban (1951–1954)

⊙ J. R. *McCarthy*nak, a hírhedt vizsgáló bizottság elnökének s a hajsza megindítójának nevéből | lásd -IZMUS

meakulpázik ⇨ vétkét beismeri és szánja-bánja, mentegetődzik, mosakszik

⊙ lat *mea culpa* ‘én vétkem’ (a katolikus gyónási formula első két szava): *meus* ‘enyém’ (birt névm) | *culpa* ‘vétség, hiba’

meander ⇨ *műv* kigyódisz, hullámszerű vagy derékszögű motívum ismétlődéséből álló szegélydisz az ókori görög művészetben

⊙ lat *Maeander* ← gör *Maiandrosz*, szeszélyesen kanyargó kis-ázsiai folyóról (ma tör *Menderes*)

meatus [meátusz] ⇨ *anat* járat, nyílás testüregekben, szervben

⊙ tud lat *meatus* ‘ua.’, ered. ‘járás, út, pálya’ ← *meare* ‘megy, mozog’

Lásd még PERMEABILIS

meccénás ⇨ pártfogó, támogató, védnök, műpártoló

⊙ G. Cilnius *Maecenas* római államférfiről, aki Horatiust, Vergiliust s a kor több kitűnő költőjét támogatta

mecenatúra ⇨ műpártolás, művészetek anyagi támogatása

⊙ újjk lat *Maecenatura* ‘ua.’ ← *Maecenas, Maecenatis*, lásd MECCÉNÁS

mechanice ⇨ gépiesen

⊙ újjk lat hat, ‘ua.’, lásd MECHANIKUS

mechanika ⇨ *fiz* erőtan, erőműtan, mozgástan, a fizikának a testek mozgásával foglalkozó ága

⇨ *műsz* az iparnak a szerkezetek gyártásával foglalkozó ága

⇨ *műsz* egy készülék vagy hangszer szerkezete, működési elve, gépezete

⊙ lat *mechanica (ars)* ← gör *mékhaniké (tekhné)* ‘a gépészet (mestersége)’ ← *mékhanikosz* ‘leleményes ember, gépszerkesztő’ ← *mékhané* ‘szerszám, eszköz, gép’ ← *mékhanaomai* ‘kieszel, kidolgoz’

Lásd még MASINA

mechanikus ⇨ (mn) *tud* gépi, erőművi, önműködő

⇨ *lél* gépies, ösztönös, ösztönszerű

⇨ *átv* lélektelen, lélekölő, egyhangú

⇨ (fin) gépész, gépkezelő, gépszerelő, karbantartó

⊙ ném *mechanisch, Mechaniker* ‘ua.’ ← újjk lat *mechanicus* ← gör *mékhanikosz* ‘géppel kapcsolatos’, lásd MECHANIKA

mechanisztikus ⇨ *tud* mindent a mechanika törvényeiből levezető

⇨ *átv* gépies, elgépiesedett

⊙ ném *mechanistisch* ← fr *mécanistique* ‘ua.’, lásd MECHANIKA

mechanizál ⇨ gépesít, villamosít

⇨ gépezetként kezel, működtet

⇨ elgépiesít

⊙ ném *mechanisieren* ← fr *mécaniser* ‘ua.’, lásd MECHANIKA

mechanizmus ⇨ *műsz* szerkezet, gépezet

⇨ eljárás, kezelés, menet

⇨ *pol, közg* egy adott tevékenységet irányító elvek rendszere

⊙ ném *Mechanismus* ← fr *mécanisme* ‘ua.’: gör *mékhané* ‘eszköz, gép’ | lásd -IZMUS

mechanoglifa ⇨ *geol* az üledékes kőzetek réteglapjain látható szerkezet, amelyet lerakódás közben a rétegre ható mechanikai hatások hoznak létre

⊙ ang *mechanoglyph* ‘ua.’: gör *mechané* ‘gépezet’ | *glüphé* ‘vésés’ ← *glüphó* ‘vés’

mechanogram ⇨ *orv* a szervek mozgásának műszerrel rögzített görbéje

⊙ tud lat *mechanogramma* ‘ua.’: gör *mechané* ‘gépezet’ | lásd GRAM(MA)

mechanoreceptor ⇨ *anat* mechanikai ingereket (nyomást, rezgést, mozgást) érzékelő szerv vagy idegsejtcsoport

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *mechané* ‘gépezet’ | lásd RECEPTOR

mechanoterápia ⇨ *orv* gyógyítás gépekkel vagy erőművi behatásokkal

⊙ tud lat *mechanotherapy* ‘ua.’: gör *mechané* ‘gépezet’ | lásd TERÁPIA

mechatronika ⇨ *műsz* a mikroelektronika és a kibernetika eredményeit társító, a mesterséges intelligencián alapuló elmélet és gyakorlat főleg robotrendszerek kifejlesztésére

⊙ ang *mechatronics* ‘ua.’, lásd MECHA(NIKUS, ELEK) TRONIKA

meccs ⇨ *sport* mérkőzés, találkozó, viadal (főleg labdarúgásban vagy más csapatjátékban)

⊙ ang *match* ‘ua.’, tkp. ‘(méltó) ellenfél’ ← óang *maecca* ‘hozzá illő pár, házasság’ ← skand (pl. svéd *make* ‘társ, hitves’)

mecset ⇨ *vall* kisebb mohamedán templom

⊙ régi tör *meçit*, mai *mescit* [meszdzsit] ← ar *maszdzsíd* ‘ua.’ tkp. ‘imádság helye’ ← *szadzada* ‘imádkozott’

médaille [medaj] ⇨ érem, emlékérem

⊙ fr, ‘ua.’ ← ol *medaglia* ‘fél értékű pénz, fél dinár’, lásd MEDÁL

médailleur [medajjör] ⇨ éremverő, bélyegmetsző művész

⊙ fr, ‘ua.’, lásd MÉDAILLE

medál vagy **medália** ⇨ kitüntetés, érem, érdemérem

⊙ késő lat *med(i)alia* ‘fél értékű pénz, fél dinár’ ← lat *medius* ‘középső, fél’

Lásd még MÉDIUM

medalion ⇨ *műv* nyakláncra akasztható, kerek vagy ovális ékszer

⊙ ol nygkz *medaglione* ‘ua.’ ← *medaglia* ‘fél értékű pénz, fél dinár’, lásd MEDÁL

méd ⇨ *népr* iráni nyelvet beszélt ókori nép, amely Kr. e. 612–550 között rövid életű birodalmat alapított Irán északi részén

⊙ gör *Médoi* ‘médek’ ← *Médosz*, Aigeusz és Médeia fia, a nép legendás őse

media ⇨ *nyelvt* olyan zöngétlen mássalhangzó, főleg zárhang, amelynek keletkezésekor a hangképző szervek kevésbé feszülnek meg, ami főleg a zöngés hangokra jellemző

⊙ lat (*vox*) *media* ‘középső, közepes erejű (hang)’ ← *medius* ‘középső’, lásd MÉDIA

média ⇨ *inf* tömegközlelési eszközök, nyomtatott vagy elektronikus sajtó

⊙ ang tbsz (*mass*) *media* ‘ua.’ ← *medium* ‘közeg, kifejezőeszköz’ ← lat *medium*, lásd MÉDIUM

♣ A gyakran hallott *médiák* kétszeresen többes számú, magyarul jobb így: *médiuum, médiuumok*

mediáció ⇨ *pol* közvetítés nemzetközi vitában, konfliktushelyzetben

⊙ ang *mediation* ‘ua.’ ← késő lat *mediare* ‘közbül van, közvetít’ ← *medius* ‘középső’

Lásd még MÉDIUM

mediális ⇨ középső, közbülső

⇨ *nyelvt* álszenvedő (formailag szenvedő, jelentésében cselekvő latin vagy görög ige)

⊙ tud lat *medialis* ‘ua.’ ← *medius* ‘középső’

Lásd még MÉDIUM

medián ⇨ *mat* statisztikai középpérték

⇨ *geom* szimmetriasík

⊙ ang *median* ‘ua.’ ← késő lat *medianus* ‘közbülső’ ← *medius* ‘középső’

Lásd még MÉDIUM

mediáns ⇨ *zene* egy hangsor harmadik foka

⊙ ol *mediante* ‘ua.’, tkp. ‘közbül lévő’ ← késő lat *mediare* ‘közbül van’ ← *medius* ‘középső’

Lásd még MÉDIUM

mediatizál ⇨ *pol* fennhatóságának alávet, függő helyzetbe taszít

⊙ ném *mediatisieren* ‘ua.’ ← lat *mediatus* ‘kettő közé vetett’ ← *mediare* ‘közbül van’ ← *medius* ‘középső’

mediátor ⇨ közvetítő, közbenjáró

⊙ késő lat *mediator* ← *mediare* ‘közbül van, közvetít’ ← *medius* ‘középső’

Lásd még MÉDIUM

mediatrix ⇨ *vall* közbenjáró(nő), az isteni kegyelem kieszközölője

⊙ lat, ‘ua.’, lásd MEDIÁTOR

medicina ⇨ *orv* orvostudomány, orvoslás, orvostan

✧ † orvosság, gyógyszer

⊙ lat *medicina* (ars) ‘orvosi (mesterség), orvoslás, orvosság’ ← *medicus* ‘gyógyító, orvos’ ← *mederi* ‘gyógyít, segít’

medicinális ✧ *orv* gyógyszerként használt, gyógyerejű

⊙ lat *medicinalis* ‘orvosi’, lásd MEDICINA

medicinlabda ✧ *sport* szőrrel tömött súlyos bőrlabda erőnléti gyakorlatokhoz

⊙ ném *Medizinball* ‘ua.’, tkp. ‘gyógyászati labda’, lásd MEDICINA

medievális ✧ *tud* középkori

✧ *nyomd* álló betűtípus, az antikva változata

⊙ ang *mediaeval* ‘ua.’ ← kk lat *medi(um) aev(um)* ‘középkor’: *medius* ‘középső’ | *aevum* ‘kor, korszak’

Lásd még MÉDIUM

medievista ✧ *tud* középkorkutató

⊙ ném *Mediävist* ‘ua.’, lásd MEDIEVÁLIS

medievisztika ✧ *tud* a középkor történelmével, műveltségével és tudományával foglalkozó kutatási terület

⊙ ném *Mediävistik* ‘ua.’, lásd MEDIEVÁLIS

medika † ✧ orvostanhallgató nő

⊙ újk lat *medica* ‘ua.’, a MEDIKUS nőnemű változata

medikáció ✧ *orv* gyógyítás, orvoslás

⊙ lat *medicatio* ‘ua.’ ← gyak *medicari, medicatus* ‘orvosol, gyógyít’ ← *medicus* ‘orvos’ ← *mederi* ‘gyógyít’

medikamentum † ✧ orvosság, orvosság

⊙ lat *medicamentum* ‘ua.’ ← *medicari* ‘gyógyít’, lásd MEDIKÁCIÓ

medikus ✧ orvostanhallgató

⊙ lat *medicus* ‘orvos’ ← *mederi* ‘gyógyít’

mediokrácia ✧ *sajtó* a társadalomnak a tömegtájékoztató eszközöket kézben tartó, ezért hatalmas helyzetben lévő rétege

⊙ ang *mediocracy* ‘ua.’: lásd MÉDIA | gör *krateó* ‘uralkodik’ ← *kratosz* ‘erő, hatalom’ (a *demokrácia*, *bürokrácia* és hasonló szavak mintájára)

mediokritás ✧ középszerűség

✧ középser, középút, arany közép

⊙ lat *mediocritas* ‘ua.’ ← *mediocris* ‘középszerű, mérsékelt, jelentéktelen’, ered. ‘félúton a hegynek fel’: *medius* ‘közép, fél’ | *ocris* ‘sziklás hegy’

Lásd még MÉDIUM

meditáció ✧ elmélkedés, szemlélődés, tűnődés, töprengés

⊙ lat *meditatio* ‘ua.’, lásd MEDITÁL

meditál ✧ szemlélődik, elmélkedik

✧ töpreng, tanakodik, tépelődik, fontolgat

⊙ lat *meditari, meditatus* ‘elmélkedik, készül valamire’

meditatív ✧ elmélkedő, szemlélődő, tűnődő

⊙ ném *meditativ* ← fr *méditatif* ‘ua.’, lásd MEDITÁL

mediterrán ✧ *földr* földközi-tengeri

⊙ ném *mediterranean* ‘ua.’ ← lat *mediterraneus* ‘földközi’: *medius* ‘középső’ | *terra* ‘föld’

Lásd még MÉDIUM

mediterráneum ✧ *földr* a Földközi-tenger melléke, partvidéke, térsége

⊙ tud lat. ‘ua.’, lásd MEDITERRÁN

médiium ✧ *orv* szuggerálható, hipnotizálható személy

✧ (spiritiszta elmélet szerint) a holtak szellemei és az élők közt közvetíteni képes személy

✧ *fiz* közeg

✧ *inf* tömegközlelési eszköz, tömegtájékoztatósi eszköz, sajtó (elterjedt, de helytelen formában *média*)

⊙ újik lat seml *medium* ‘közvetítő, környezet, közeg’ ← lat ‘közép, nyilvánosság’ ← *medius* ‘középső’

Lásd még IMMEDIÁTUS, MEDÁL, MÉDIA, MEDIÁCIÓ, MEDIÁLIS, MEDIÁN, MEDIÁNS, MEDIÁTOR, MEDIEVÁLIS, MEDIOKRITÁS, MEDITERRÁN, MERIDIÁN, MEZZANIN, MEZZOFORTE, MEZZOTINTO, MILIÓ

mediumizmus ⇨ babonás hit abban, hogy a halottak szellemei és az élők között kapcsolatot lehet teremteni erre alkalmas közvetítő személy révén

⊙ ném *Mediumismus* ‘ua.’, lásd MÉDIUM, -IZMUS

médóc [medok] ⇨ közép-franciaországi eredetű szőlőfajta

⇨ a belőle készült kiváló vörös peccsenyebor

⊙ fr *Médoc* város, a szőlőtermő vidék központja

medresze ⇨ *okt* jogi és teológiai főiskola iszlám országokban

⊙ ném *Medresse* ← ar *madrasza* ‘ua.’, tkp. ‘a tanulás háza’: *ma-* ‘vminek a helye’ | *darasza* ‘tanulmányoz’

medulla ⇨ *anat* csontvelő

⇨ † rövid összegzés, a veleje valaminek

⊙ lat, ‘velő’

medúza ⇨ *áll* kocsonyás testű, harang alakú csalánozó tengeri állat

⊙ tud lat *medusa* ‘ua.’ ← gör *Medusza*, az iszonyú ábrázatú, kígyóhajú Gorgón-nővérek egyike, tkp. ‘uralkodónő’ ← *medó* ‘uralkodik’

medzslisz ⇨ *pol* a nemzetgyűlés neve Törökországban és több arab államban

⊙ tör *meclis* ← ‘ua.’ ← perzsa *madzslisz* ‘ülés’

meeting [míting] ⇨ nyilvános gyűlés, nagygyűlés, tömeggyűlés

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘találkozó’ ← *meet* ‘találkozik’

mega- ⇨ (mértékek neve előtt) az alpmérték milliószorosa: *megahertz*, *megatonna*, *megawatt*

⊙ gör seml *mega* ‘nagy’

megabájt ⇨ *számtech* 1024 kilobájt

⊙ ang *megabyte* ‘ua.’ lásd MEGA-, BÁJT

megafon ⇨ *műsz* hangosbeszélő, hangszóró

⊙ ném *Megaphon* ‘ua.’: gör seml *mega* ‘nagy’ | *phóné* ‘hang’ (a MIKROFON ellentettje)

megalit ⇨ *rég* óriási faragatlan kőszál, kőtömb vagy ilyenekből álló újkőkori kultikus építmény (dolmen, menhir)

⊙ ang *megalith* ‘ua.’: gör seml *mega* ‘nagy’ | *lithosz* ‘kő’

megalo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) nagy, hatalmas

⊙ gör *megasz*, *megalé*, *mega* ‘nagy’

megalocerosz ⇨ *áll* a jégkorszakban élt hatalmas termetű, lapátos agancsú szarvas

⊙ tud lat *megaloceros* ‘ua.’: lásd MEGALO- | gör *kerasz* ‘szarv’

megalocita ⇨ *orv* a csontvelőben képződő óriási vörösvérsejt, a vészes vérszegénység tünete

⊙ tud lat *megalocyta* ‘ua.’: lásd MEGALO- | gör *küitosz* ‘üreg, cella’

megalodon ⇨ *áll* kihalt triász kori, igen vastag és előre csavarodó teknőjű kagylónemzetség

⊙ tud lat *megalodon* ‘ua.’, tkp. ‘nagyfogú’: lásd MEGALO- | gör (*odusz.*), *odon(tosz)* ‘fog’

megalofóbia ⇨ *orv* kóros félelem a nagy méretű tárgytól

⊙ orv *megalophobia* ‘ua.’, lásd MEGALO-, FÓBIA

megalokefália ⇨ *orv* óriásfejűség, a fej rendellenesen nagy mérete

⊙ tud lat *megaloccephalia* ‘ua.’: lásd MEGALO- | gör *kephalé* ‘fej’

megalomania ⇨ *lél* nagyzási hóbort, az én kóros túlértékelése

⊙ tud lat *megalomania* ‘ua.’: lásd MEGALO- | gör *mania* ‘téboly’

megaloplankton ⇨ *áll* a nyílt tengerek vizében lebegő, néhány centiméteres nagyságú élőlények összessége

⊙ lásd MEGALO-, PLANKTON

megalopolisz ⇨ óriásváros, egymáshoz közel fekvő és lassan összeépülő nagyvárosok alkotta, sűrűn lakott terület

⊙ lásd MEGALO- | gör *polisz* ‘város’ (*megapolisz* formája is van)

megalopszia lásd MAKROPSZIA

megalosaurusz ⇨ áll fűrészes fogú, hatalmas termetű dinoszaurusz a jura- és krétakorszakból

⊙ lásd MEGALO-, SZAURUSZ

megapolisz lásd MEGALOPOLISZ

megaron ⇨ ép a lakóház ősi formája, egyetlen belső térrel (benne tűzhely) és előcsarnokkal

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'nagyszoba, férfitere

megatherium [megatérium] ⇨ áll a lajhárhoz hasonló, hatalmas termetű kihalt őszállat

⊙ tud lat, 'ua.': gör seml *mega* 'nagy' | *thérion* 'állat'

megaton ⇨ fiz egymillió tonna (egy megatonna) trinitrotoluol robbanóerejének megfelelő mértékegység nukleáris robbanások erejének mérésére

⊙ ang, 'ua.', lásd MEGA-, TONNA

megazil ⇨ ép szabadon álló, emlékműszerű ókori síremlék Szíriában és Föníciában

⊙ fr *mégasyile* 'ua.': gör seml *mega* 'nagy' | *aszülon* 'menedékhely, szentély', lásd AZILUM

megéra ⇨ házsártos, komisz asszony

⊙ lat *Megaera* ← gör *Megaira* a Fúriák (Erinnuszok) egyike ← *megairó* 'megsokall, megtagad, felró'

megilla ⇨ vall a bibliai Eszter könyvét tartalmazó tekerecs, amelyet a zsidó Purim ünnepeken olvasnak fel a zsinagógában

⊙ héb *megillah* 'tekerecs'

mehari ⇨ áll gyors lábú észak-afrikai egypúpú teve, dromedár

⊙ ar, 'ua.'

meharista ⇨ tevén járó katona, rendőr vagy sivatagi utazó Észak-Afrikában

⊙ fr *méhariste* 'ua.', lásd MEHARI

mehitarista ⇨ vall 1701-ben alapított örmény katolikus szerzetesrend, amelynek nyugat-európai rendházai az örmény diaszpóra kulturális centrumai, a nyelv és irodalom ápolói lettek

⊙ az alapító Szebasztaci *Mehitár* nevééről | *-ista* (vkinek a követőjére utaló toldalék)

mehwert [mérvert] ⇨ közg értéköbbllet, az ipari tőke haszna

⊙ ném, 'ua.': *mehr* 'több' | *Wert* 'érték'

meiózis ⇨ gen redukciós sejtosztódás, amelyben a kromoszómák száma megfelelődik, és haploid ivarsejt képződik

⇨ *stil* a költői nagyítás ellentéte parodisztikus céllal, mint pl. Petőfinél: „Pislogni fog a hír mécsé síromnak / Koszorús halmán, / Mint éjjel a macska szeme”

⊙ újjk lat *meiosis* ← gör *meiószisz* 'csökkenés, kisebbités' ← *meioó* 'csökken' ← kf *meión* 'kevesebb'

meistersinger [mejszterzinger] ⇨ *zene* mesterdalnok, a dalkocékéhek iskolás szabályai szerint alkotó német műkedvelő városi polgár a 14–16. században

⊙ ném *Meistersinger* 'ua.': lásd MAJSZTER | *Singer* 'énekes' ← *singen* 'énekel'

meitnerium ⇨ kém a mesterséges radioaktív transzurán elemek egyike

⊙ Lise *Meitner* osztrák magfizikus nevéből | *-ium* (kémiai elemre utaló toldalék)

mekcsen ⇨ *nyelvt* egyes betűk, főleg mássalhangzók hangértékét módosító mellékjel, a betű fölé írt apró *v* a szláv és balti nyelvekben, pl. *č, š, ě*

⊙ cseh *měkčen* 'lányító jel' ← *měkčiti* 'lányít'

mel ⇨ fiz a hangmagasság élettani, melodikus mértékegysége az emberi füllel hallható hangok tartományában

⊙ gör *mel(osz)* 'ének, dallam'

melaena [meléna] ⇨ *orv* szurokszéket, fekete széket, amelynek oka a tápcsatorna felső részén (gyomor, nyombél) fellépett vérzés

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör nn *melaina* 'fekete'

melák ⇨ természetes, esetlen, nehézkes mozgású (férfi)

⇨ † nagy testű mézáraskutya

⊙ régi délném *Melak* 'kutyanév' ← fr F. *Mélaç* francia tábornok kegyetlenségéről vált hírhedtté a Rajna-vidéken az 1689-es háborúban

melamin ⇨ kém a cianursav triamidja, ragasztók és műgyanták alapanyaga

⊙ ném *Melamin* 'ua.', lásd MELAN-, AMIN

melan- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) fekete, sötét színű

⊙ gör *melasz*, *melaina*, *melan* ‘fekete’

melanin ⇨ *kém* nagy molekulájú, sötét színű pigment, a bőrben és a szőrzetben található festékanyag

⊙ ang *melanin* ‘ua.’: lásd MELAN- | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

melanémia ⇨ *orv* melanin jelenléte a vérben

⊙ tud lat *melanaemia* ‘ua.’: lásd MELAN(IN) | gör *haima* ‘vér’

melanéziai ⇨ *földr* a csendes-óceáni Melanézia szigetvilághoz tartozó (sziget), ott lakó (nép), ott beszélt (nyelv)

⊙ ném *melanesisch* ‘ua.’ ← *Melanesien* ‘Melanézia’: lásd MELAN- | gör *nészosz* ‘sziget’

mélange lásd MELANZS

melanit ⇨ *ásv* ékkő, a gránátkő bársonyfekete változata

⊙ lásd MELAN- | *-it* (ásványra utaló toldalék)

melanizmus ⇨ *orv* sötétbarna elszíneződés a bőrben melanin felhalmozódása következtében

⊙ tud lat *melanismus* ‘ua.’: lásd MELAN- | lásd -IZMUS

melankólia ⇨ *lél* mélabú, búskomorság, szomorúság, csüggedtség

⊙ tud lat *melancholia* ‘ua.’, lásd MELANKOLIKUS

melankolikus ⇨ *lél* bánatos, mélabús, levert, lehangolt

⇨ búskomorságra hajló

⊙ lat *melancholicus* ← gör *melankholikosz* ‘búskomor’, tkp. ‘fekete epéjű’: seml *melan* ‘fekete’ | *kholé* ‘epe’ (ókori eredetű felfogás szerint a fenti indulati alkat oka a fekete epe túltengése a testnedvek között)

melanocita ⇨ *biol* melanint tartalmazó festéksejtípus alacsonyabb rendű gerincesekben

⊙ tud lat *melanocyta* ‘ua.’: lásd MELAN- | *kütoasz* ‘üreg, cella, sejt’

melanodermia ⇨ *orv* a bőr barnás elszíneződése

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd MELAN- | gör *derma* ‘bőr’

melanofor ⇨ *biol* melanint tartalmazó festéksejt

⊙ tud lat *melanophora* ‘ua.’, tkp. ‘feketét szállító’: lásd MELAN- | gör *phoreó* ‘visz, szállít’

melanóma ⇨ *orv* melanin okozta bőrelszíneződés, anyajegy

⇨ *orv* pigmentált sejteket tartalmazó területről kiindult daganat

⊙ tud lat *melanoma* ‘ua.’: lásd MELAN- | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

melanózis ⇨ *növ* fekete elszíneződés növényi szövetekben festékanyag felhalmozódása folytán

⊙ tud lat *melanosis* ‘ua.’: lásd MELAN- | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

melanterit ⇨ *ásv* vasgálic, kristályos vasszulfát

⊙ ném *Melanterit* ‘ua.’: gör *melantérosz* ‘fekete fénymáz’ ← seml *melan* ‘fekete’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

melanzs ⇨ keverék, egyveleg

⇨ † tejeskávé

⊙ fr *mélange* ‘keverék’ ← *meler* ‘kever’, lásd MELÍROZ

melanzsőr ⇨ *műsz* édesipari keverő- és gyűrógép

⊙ fr *mélangeur* ‘ua.’, lásd MELANZS

melasz ⇨ *élelm* a cukorgyártás sötétbarna, édeskés, csípős ízű mellékterméke

⊙ ném *Melasse* ← fr *mélasse* ← sp *melaza* ‘ua.’ ← lat *mellaceus* ‘mézserű’ ← *mel*, *mellis* ‘méz’

Lásd még MARMELÁD, MELLIT

melioráció ⇨ *mezóg* talajjavítás

⇨ javítás, fejlesztés

⊙ ang, ném *melioration* ‘ua.’, lásd MELIORÁL

meliorál ⇨ jobbít, javít, fejleszt

⇨ *mezóg* talajjavítást végez

⊙ ném *meliorieren* ‘ua.’ ← késő lat *meliorare*, *melioratum* ‘jobbít’ ← lat kf *melior* ‘jobb’ ← *bonus* ‘jó’

melioratív ⇨ javító, jobbító célzatú

⊙ ang *meliorative* ‘ua.’ ← *meliorate* ‘jobbít’, lásd MELIORÁL

meliorizmus ⇨ *fil* az a felfogás, hogy a természeti világ és az ember, ill. a társadalom szakadatlanul tökéletesedik

⊙ ang *meliorism* ‘ua.’: lat kf *melior* ‘jobb’ ← *bonus* ‘jó’ | lásd -IZMUS

melisszoterápia ⇨ *orv* gyógykezelés méhcsípéssel vagy méhekből kivont méreggel

⊙ tud lat *melissotherapia* ‘ua.’: gör *melissza* ‘méh’ ← *meli* ‘méz’ | lásd TERÁPIA

Lásd még MARMELÁD

melíroz ⇨ (haját) színes csíkokkal fest

⊙ ném *melieren* ← fr *mélér* ‘kever’ ← népi lat gyak *misculare* ‘elkever’ ← lat *miscere* ‘kever’

Lásd még MISKULANCIA

melizma ⇨ *zene* egy szótagra énekelt több hang, koloratúra, fioritúra

⊙ ném *Melisma* ‘ua.’ ← gör *meliszma* ‘dal’ ← *melidzó* ‘énekel’ ← *melosz* ‘ének’

melitt ⇨ *ásv* mézkeő, négyszögkristályos, szerves anyagú ásvány, a benzolhexakarbonsav alumíniumsója

⊙ ang, ‘ua.’: lat *mel*, *mellis* ‘méz’ | -*it* (ásványra utaló toldalék)

meló ⇨ *biz* (nehéz testi) munka

⊙ jidd *meloche* ‘munka, mesterség’ ← héb *melákáh* ‘munka’

melódia ⇨ *zene* dallam, dallamvonal, hanglejtés

⇨ dal, ének, zene

⊙ lat *melodia* ← gör *melódia* ‘ének, dallam’: *melosz* ‘ének’, ered. ‘tag, ízület’ | *ódé* ‘dal’

melodiárium ⇨ *zene* közkedvelt dalok gyűjteményét tartalmazó kéziratos, kottás énekeskönyv

⊙ lat, ‘ua.’, lásd MELÓDIA (az *almárium*, *glosszárium* és hasonló szavak mintájára)

melodika ⇨ *zene* (egy műre vagy egy zeneszerzőre jellemző) dallamvilág, dallamrendszer

⇨ *zene* a dallamképzés tana, technikája

⊙ tud lat *melodica* (*ars*) ‘a dallam (tudománya)’ ← gör *melódikosz* ‘dallamos, a dallammal kapcsolatos’, lásd MELÓDIA

melodikus ⇨ *zene* dallamos

⇨ *zene* a dallammal kapcsolatos

⊙ tud lat *melodicus* ← gör *melódikosz* ‘ua.’, lásd MELÓDIA

melodráma ⇨ *zene* zenei kísérettel előadott drámai mű (a 18. században)

⇨ *szính* érzelgős, hatásvadászó eszközökkel dolgozó kora romantikus színmű

⊙ ném *Melodrama* ‘ua.’: gör *melosz* ‘ének’ | lásd DRÁMA

melodramatikus ⇨ *zene* melodráma illő, annak eszközeit alkalmazó

⇨ *átv* könnyfacsaró, hatásvadász

⊙ ném *melodramatisch* ‘ua.’, lásd MELODRÁMA

melomán ⇨ *zene* zenerajongó, zenebolond

⊙ fr *mélomane* ‘ua.’, lásd MELOMÁNIA

melománia ⇨ *zene* zenerajongás, zeneimádat

⊙ fr *mélomanie* ‘ua.’: gör *melosz* ‘ének’ | *mania* ‘téboly’

meloplasztika ⇨ *orv* arc vagy végtag plasztikai műtete

⊙ tud lat *meloplastica* ‘ua.’: *melosz* tag, ízület, dallam’ | lásd PLASZTIKA

melopöia ⇨ *zene* a dallamalkotás és dallamvezetés ókori eredetű tana

⊙ kk lat *melopoiea* ← gör *melopoia* ‘ua.’: lásd MELOSZ | gör *poieó* ‘alkot’

melosz ⇨ *zene* dallammenet, dallamelem

⊙ ném *Melos* ‘ua.’ ← gör *melosz* ‘dallam’, ered. ‘tag, ízület’

membrán ⇨ *műsz* rezgésbe hozható vékony hártya, lemez, rezgőlemez, zárólemez

⇨ *biol* élő sejt biológiailag aktív hártyája

⊙ ném *Membran* ‘ua.’ ← lat (*cutis*) *membrana* ‘testi, állati (bőr), hártya, pergamen’ ← *membrum* ‘testrés, tag’

membranofon ⇨ *zene* a zenei hangot kifejlesztett hártya, bőr rezgése révén előállító (hangszer)

⊙ ang *membranophone* ‘ua.’: lásd MEMBRÁN | gör *phóné* ‘hang’

membrum virile ⇨ *anat* hímtag, férfitag, hímvessző

- ⊙ tud lat, 'ua.': *membrum* 'testrész, tag' | *virilis* 'férfiúi, férfi-' ← *vir* 'férfi'
- mementó** ⇨ szomorú dologra emlékeztető jel, intés, intó jel, figyelmeztetés
- ⊙ lat felsz *memento* 'emlékezz! ne felejtsd!' ← *meminisse* 'emlékezik'
- memoár** ⇨ *irod* emlékirat, neves személy önéletírása, visszaemlékezése élete s kora eseményeire
- ⊙ fr tbsz *mémoires* 'ua.', tkp. 'emlékek' ← lat *memoria* 'emlékezet' ← *memor* '(vmit) észben tartó'
- memorábilák** † ⇨ emlékezetes dolgok, események
- ⊙ lat seml tbsz *memorabilia* 'ua.', lásd MEMORÁBILIS
- memorábilis** ⇨ emlékezetes, emlékeztetre méltó, nevezetes
- ⊙ lat, 'ua.' ← *memorare* 'emlékeztet, említ' ← *memor* 'emlékező, észben tartó'
- memorandum** ⇨ *dipl* jegyzék, emlékeztető (tárgyaló fél számára)
- ⇨ *hiv* beadvány, feljegyzés, ünnepélyes előterjesztés, nyilatkozat
- ⊙ lat gerund, 'emlékeztetni való' ← *memorare* 'emlékeztet, említ' ← *memor* 'emlékező, észben tartó'
- memória** ⇨ emlékezet, emlékezőképesség
- ⇨ *számtech* számítógép adattároló egysége
- ⊙ lat *memoria* 'emlékezet' ← *memor* '(vmit) észben tartó'
- memoriter** ⇨ *okt* könyv nélkül megtanulandó tananyag
- ⊙ lat, 'fejből, emlékezetből, könyv nélkül' ← *memor* 'emlékező, észben tartó'
- memorizál** ⇨ betéve megtanul
- ⇨ pontosan emlékezetébe vés
- ⊙ fr *mémoriser* 'ua.', lásd MEMÓRIA
- memszahib** ⇨ európai asszonyok megszólítása a gyarmati Indiában
- ⊙ hindi, 'ua.': ang *ma'am* ← *madam* 'asszonyom', lásd MADAME | lásd SAHIB
- menád** ⇨ *mit* bakkhánsnő, Dionüszosz ünnepi menetét kísérő, mámorban tomboló nő
- ⊙ ném *Maenad* ← lat *maenas, maenadis* ← gör *mainasz, mainadosz* 'ua.' ← *mainó* 'örjög'
- Lásd még MÁNIA
- ménage à trois** [menázsa troá] ⇨ állandósult családi háromszög, férjnek, feleségnek és egyikük szeretőjének együttélése
- ⊙ fr, 'ua.': *ménage* 'háztartás', lásd MENÁZSI | *à* ← lat *ad* '-hoz' | *trois* ← lat *tres* 'három'
- menarche** [menarké] ⇨ *orv* leányok első havivérzése
- ⊙ tud lat, 'ua.': gör *mén* 'hónap' | *arkhé* 'kezdet'
- menaszéria** ⇨ állatsereglet, cirkuszi állatsereg
- ⊙ ném *Menagerie* ← fr *ménagerie* 'ua.', ered. 'háziállatok udvara' ← *ménage* 'háztartás', lásd MENÁZSI
- menázi** † ⇨ *kat* katonai étkezés, élelemosztás
- ⇨ élelem, élelmezés
- ⊙ ausztr ném *Menage* [menázse] 'ua.' ← fr *ménage* 'háztartás, gazdálkodás' ← késő lat *mansionata* 'család, háztartás' ← lat *mansio* 'szállás, lakás' ← *manere, mansum* 'marad, megszáll'
- mendeléviium** ⇨ *kém* mesterséges transzurán radioaktív elem
- ⊙ tud lat, 'ua.': D. I. *Mengyelejev* orosz fizikusról, a periódusos rendszer megalkotójáról | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)
- mendelizmus** ⇨ *gen* az örökléstanak Mendel által kidolgozott klasszikus elmélete
- ⇨ *biol* az öröklődés statisztikai törvényszerűségeit vizsgáló tudományág
- ⊙ Gregor J. *Mendel* német botanikus nevéből | lásd -IZMUS
- mendikáns** vagy **mendikás** † ⇨ *vall* a református legátust kísérő kollégiumi kisdiaák, aki köszöntőket mondott, és a kollégiumnak szánt adományokat összegyűjtötte
- ⊙ lat *medicans* 'kéregető' ← *medicare* 'koldul, kéreget' ← *medicus* 'koldus', tkp. 'testi fogyatékos' ← *memum* 'testi hiba' (magy népnyelvi formája *mendikás*)
- menedzsel** ⇨ *közg* megszervez, irányít (vállalkozást, üzemet, intézményt)
- ⇨ előadóművészek, sportolók fellépéseit, szerepléseit szervezi
- ⊙ ang *manage* 'irányít, szervez, elintézt' ← kfr *maneger* 'lovat irányít', lásd MANÉZS
- Lásd még MANUÁLIS

menedzser ⇨ *közp* nagyobb vállalkozás szervezésével és irányításával foglalkozó szakember

⇨ *közp* ügyvezető, vezető, igazgató

⇨ előadóművészek, sportolók fellépéseit, szerepléseit szervező üzletember

⊙ ang *manager* ‘ua.’ ← *manage*, lásd MENEDZSEL

menedzserizmus ⇨ *közp* a termelés célszerűbb megszervezését és irányítását célzó vezetéselméleti irányzat a 20. század második felétől

⊙ ang *managerism* ‘ua.’, lásd MENEDZSER, -IZMUS

menedzsmen ⇨ *közp* ügyvitel, igazgatás

⇨ *közp* vezetés, vezetőség

⊙ ang *management* ‘ua.’, lásd MENEDZSEL

ménéstrel [menesztrel] ⇨ *zene* középkori francia vándorénekes és költő, aki gyakran nemesúr szolgálatában állt

⊙ fr, ‘ua.’ ← népi lat *ministerialis* ‘hivatalnok, szolgálatban álló személy’ ← *minister*, lásd MINISZTER

Lásd még MINSTREL

menhir ⇨ *ép* függőlegesen felállított, durván csiszolt újkőkori kőszál

⊙ breton, ‘ua.’: *men* ‘kő’ | *hir* ‘hosszú’

meningitisz ⇨ *orv* agyhártyagyulladás

⊙ tud lat *meningitis* ‘ua.’: lásd MENINX | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

meningokokkusz ⇨ *orv* a járványos agyhártyagyulladás kórokozója

⊙ tud lat *meningococcus* ‘ua.’, lásd MENINX, KOKKUSZ

meninx ⇨ *anat* agyhártya

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *méninx*, *méningsz* ‘hártya’

méniszkosz ⇨ *műv* félhold alakú tetőcske, amelyet a görögök köztéri szobrok feje fölé helyeztek, hogy a madarak le ne piszkítsák őket

⊙ gör *méniszkosz* ‘félhold, holdsarló’ ← *méné* ‘hold’

meniszkusz ⇨ *opt* kívül domború, belül homorú (szemüveglencse)

⇨ *anat* félhold alakú ízületporc a térdben

⊙ ném *Meniskus* ‘ua.’ ← gör *méniszkosz* ‘félhold, holdsarló’ ← *méné* ‘hold’

mennonita ⇨ *vall* a 16. században keletkezett anabaptista felekezet, amely a világtól való elzárkózást hirdetett, és szigorú életfegyelmet követelt

⊙ az alapító holland *Menno Simons* nevéből | lat *-ita*, gör *-itész* (valakinek hívére, követőjére utaló toldalék)

meno ⇨ *zene* kevésbé (módosító szó tempójelzés mellett), pl. *meno mosso* (‘kevesbé mozgalmasan’)

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat kf *minus* ‘kisebb, kevesebb’, lásd MÍNUSZ

menologion ⇨ *vall* a szentek legendáinak hónapok szerinti összeállítása az ünneprend alapján a görögkeleti egyházban

⊙ gör, ‘ua.’: *mén* ‘hónap’ | kics *logion* ‘kis mondás, történetecske’ ← *logosz* ‘beszéd, irás’ ← *legó* ‘mond’

menopauza ⇨ *orv* a havivérzés elmaradása, a női változás időszaka

⊙ tud lat *menopausa* ‘ua.’: gör *mén* ‘hónap’ | lásd PAUZA

menóra ⇨ *vall* hétágú gyertyatartó mint zsidó kultikus tárgy

⊙ héb *mánóra* ‘ua.’, tkp. ‘gyertyaszál’

menorrhagia [menorrhagia] ⇨ *orv* rendellenesen erős, heves havivérzés

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *mén* ‘hónap’ | *rhagasz* ‘hasadék’ ← *rhégnümi* ‘kitör, kihatás’

menorrhoea [menorrea] ⇨ *orv* havivérzés

⊙ tud lat ‘ua.’: gör *mén* ‘hónap’ | *rheó* ‘folyik, ömlik’

menosztázis ⇨ *orv* a havivérzés kimaradása

⊙ tud lat *menostasis* ‘ua.’: gör *mén* ‘hónap’ | *sztaszisz* ‘megállás’ ← (*hi*)*sztémi* ‘megáll’

mensa academica [menza akadémika] † ⇨ diákasztal, egyetemi diákoknak ingyen vagy igen olcsón nyújtott étkeztetés

⊙ lat, ‘egyetemi asztal’: lásd MENZA | kk lat *academia* ‘egyetem’, lásd AKADÉMIA

mensa et thoro [menza et tóró] † ⇨ *jog* asztaltól és ágytól (elválás)

⊙ lat, 'ua.': lásd MENZA | késő lat *thorus* 'ágy'

menses [menzesz] ⇨ *orv* havivérzés, havibaj

⊙ tud, lat, 'ua.', tkp. 'hónapok' ← *mensis* 'hónap'

mensevik lásd BOLSEVIK, MENSEVIZMUS

mensevizmus ⇨ *pol* a mensevikek szociáldemokrata irányzata az orosz munkáspártban 1917 előtt

⊙ or, 'ua.' ← kf *menjse* 'kevesebb', lásd BOLSEVIK | lásd -IZMUS

Lásd még MÍNUSZ

mensis currentis [menzisz kurrentisz] † ⇨ *hiv* folyó hóban, ebben a hónapban

⊙ lat, 'ua.': *mensis* 'hónap' | *currens*, lásd KURRENS

menstruáció ⇨ *orv* vérzés, havivérzés, havibaj

⊙ tud lat *menstruatio* 'ua.', lásd MENSTRUÁL

menstruál ⇨ *orv* (nőnek) havivérzése van

⊙ tud lat *menstruare* 'ua.' ← lat *menstruus* 'egyhavi, havonkénti': *mensis* 'hónap' | *struere* 'összerak, felhalmoz'

mentálhigiéné ⇨ *orv* lelki egészségügy, lelki egészségtan, az idegbetegségek megelőzésével és kezelésével foglalkozó pszichiátriai ág

⊙ ném *Mentalhygiene* 'ua.', lásd MENTÁLIS, HIGIÉNYA

mentális ⇨ észbeli, értelmi

⊙ kk lat *mentalis* 'ua.' ← *mens*, *mentis* 'ész, értelem'

mentalitás ⇨ észjárás, gondolkodásmód, felfogásmód

⇨ életfelfogás, szellemiség, lelki alkat

⊙ fr *mentalité* 'ua.', lásd MENTÁLIS

mentol ⇨ *kém* a borsmenta olajából kivont, friss illatú alkohol

⊙ ném *Menthol* 'ua.': lat *mentha* 'borsmenta' | *ol(eum)* 'olaj'

mentor ⇨ idősebb tanácsadó, pártfogó, atyai barát

⇨ † nevelő

⊙ a görög *Mentór* Odüsszeusz barátja és fiának, Télemakhosznak nevelője volt

menuiserie [mönüizeri] ⇨ *műv* műbútorasztalosság

⇨ *műv* (régebben) kisméretű mütárgyak készítése

⊙ fr, 'ua.' ← *menuiser* ← népi lat *minutiare 'kicsinyít, kicsinyre csinál' ← lat *minuere*, *minutum* 'apróz, kicsinyít' ← *minus* 'kisebb'

Lásd még MÍNUSZ

menü ⇨ étlap, ételválaszték

⇨ előre jelzett fogásokból álló, egységáron felszolgált vendéglői ebéd, vacsora

⇨ étrend

⇨ *számtech* kínálat, választék

⊙ ném *Menü* ← fr *menu* 'étrend, étlap', ered. 'apró, részletes, részletezett' ← lat *minutus* 'ua.' ← *minuere*, *minutum* 'apróz, kicsinyít' ← *minus* 'kisebb'

Lásd még MÍNUSZ

menüett ⇨ *zene* francia eredetű, háromnegyedes ütemű, aprózott léptekkel járt régi páros tánc

⇨ *zene* ennek zenéje, zeneművek ilyen ritmusú tétele

⊙ ném *Menuett* ← fr kics *menuet* 'ua.' ← *menu* 'apró', lásd MENÜ

menza ⇨ diákétkeztetés

⇨ egyetemi diákétkeztetés

⊙ lat *mensa* 'asztal, étkezés' ← *mensus* 'kimért, kiadagolt' ← *metiri*, *mensus* 'megmér, kimér'

menzula ⇨ *földr* földmérésnél, terepfelmérésnél használt térképasztal

⊙ lat kics *mensula* 'asztalka' ← *mensa* 'asztal', lásd MENZA

menzúra ⇨ méret, méretarány

⇨ *kém* kiöntőszájjal ellátott laboratóriumi mérőhenger

⇨ *zene* a hangjegyek egymáshoz viszonyított időmértékének feltüntetése a középkori hangjegyírásban

✧ *zene* a hangszerek mértékviszonya

✧ † *sport* vívótávolság

◎ *lat mensura* ‘mérés, mérőeszköz’ ← *metiri, mensus* ‘mér’

menzurábilis ✧ mérhető, lemérhető

◎ újjk *lat mensurabilis* ‘ua.’ ← gyak *mensurare* ‘lemér’ ← *metiri, mensus* ‘mér’

menzurabilitás ✧ mérhetőség

◎ ném *Mensurabilität* ‘ua.’, lásd MENZURÁBILIS

menzurális ✧ *zene* a hangjegyek egymáshoz viszonyított időmértékének feltüntetésén alapuló (középkori hangjegyírás)

◎ kk *lat mensuralis* ‘ua.’, lásd MENZÚRA

mercedárius ✧ *vall* a 13. században Barcelonában foglyok kiváltására alakult szerzetesrend

◎ kk *lat mercedarius* ‘ua.’ ← *merces, mercedis* ‘ár, díj, bér’ (ti. amit a rend a foglyokért váltáságul fizetett) ← *merx, mercis* ‘áru’

Lásd még MARKETING

mercerizál ✧ *text* lúgos oldatban kezelve lágyít, selymes fényűvé tesz (fonalat, szövetet)

◎ ang *mercerize* ‘ua.’ ← az angol J. *Mercer* takács nevéből

merchandising [mörscendájzing] ✧ *közg* a marketinggel kapcsolatos értékesítési tevékenység

◎ ang, ‘ua.’ ← *merchandise* ‘kereskedelmi áru’ ← ófr *marcheandise* ‘ua.’ ← *marcheant* ‘kereskedő’ ← népi *lat mercatans, mercatantis* ‘kereskedő’ ← gyak *mercatare* ← *mercari, mercatus* ‘kereskedik’ ← *merx, mercis* ‘áru’

Lásd még MARKETING

mercurialismus [merkurializmus] ✧ *orv* higanymérgezés

◎ tud *lat, ‘ua.’: mercurialis* ‘higannyal kapcsolatos’, lásd MERCURIUM | lásd -IZMUS

mercurium [merkurium] ✧ *kém* higany (az alkimisták névadásában)

◎ kk *lat, ‘ua.’* ← *Mercurius*, az istenek szárnyas lábú hírvivője, a kereskedés és az utak istene az ókori római mitológiában, az alkímiában a mozgékony, állhatatlanság elve, ezért névadója a folyékony és alakváltó higanynak

meridián ✧ *földr, csill* földi és égi délkör, hosszúsági kör

◎ ang, ném *meridian* ‘ua.’ ← *lat meridianus* ‘déli’ ← *meridies* ‘dél, déli irány’ (*dd*→*rd* elhasonulással), ered. *medi-dies* ‘nap-közép’: *medium* ‘közép’ | *dies* ‘nap’

Lásd még MÉDIUM

meridionális ✧ *tud* déli

✧ *csill* a délkörhöz tartozó, vele egyirányú, észak-déli irányú

✧ *met* az egyenlítőre merőleges irányú (légáramlás)

◎ ang, ném *meridional* ‘ua.’, lásd MERIDIÁN

meriklónozás ✧ *növ* teljes növény létrehozása növényi osztódó szövetből, azaz merisztémából steril körülmények között

◎ lásd MERI(SZTÉMA), KLÓN

merinó ✧ *áll* spanyol eredetű, finom gyapjút adó juhfajta

◎ sp *merino* ‘ua.’, tkp. ‘a juhlegelő felvigyázója’ ← késő *lat maiorinus* ‘gazdatiszt’ ← *maior* ‘előljáró’, ered. ‘nagyobb’

Lásd még MAGNITÚDÓ

merisztéma ✧ *növ* osztódó szövet

◎ tud *lat meristema* ‘ua.’ ← gör *merisztéma* ‘szétoszlás’ ← *meridzó* ‘feloszt’ ← *merosz* ‘rész’

Lásd még MEROKRIN, MERÓPIA, METAMÉRIA, MONOMER, POLIMERIZÁL

meritokrácia ✧ *pol* az érdemek uralma, teljesítményelvű társadalom

◎ ang *meritocracy* ‘ua.’: *merit* ← *lat meritum* ‘érdem’ ← *mereri, meritus* ‘megszolgál, kiérdemel’ | gör *krateó* ‘uralkodik’ ← *kratosz* ‘erő, uralom’ (a *demokrácia, bürokrácia* és hasonló szavak mintájára)

meritórius † ✧ érdemleges, érdemi, lényegi

◎ kk *lat, ‘ua.’* ← *lat meritorius* ‘fizetett, bérelt’ ← *mereri, meritus* ‘megszolgál, kiérdemel’

meritum ✧ érdem

✧ lényege, veleje, érdemi része (valaminek)

⊙ lat, ‘keresmény, jutalom, érdem’ ← *mereri, meritus* ‘megkeres, kiérdemel’

Lásd még EMERITUS

merkantil ✧ *ker* kereskedői, üzleti

✧ *pej* haszonelvű, haszonleső

⊙ ném *merkantil* ← ol *mercantile* ‘ua.’ ← *mercante* ‘kereskedő’ ← lat *mercari* ‘kereskedik’ ← *merx, mercis* ‘áru’

Lásd még MARKETING

merkantilista ✧ (fn) *közg* a merkantilizmus elméletének híve

✧ (mn) ezzel az elmélettel kapcsolatos

⊙ ném *Merkantilist, merkantilistisch* ‘ua.’, lásd MERKANTILIZMUS

merkantilizmus ✧ *közg* közgazdasági elmélet, amely az aranytartalék és az aktív külkereskedelmi mérleg fontosságát hirdeti

✧ *pej* haszonlesés, önző érdekek hajszolása

⊙ ném *Merkantilismus* ‘ua.’, lásd MERKANTIL, -IZMUS

merkaptán ✧ *kém* a higanyal könnyen reagáló kénalkoholok régebbi neve

⊙ ném *Merkaptan* ‘ua.’ ← lat *mercurium captan(s)* ‘higanyt befogó’: lásd MERCURIUM | gyak *captare* ‘fogdos’ ← *capere* ‘fog’

merkurimetria ✧ *kém* kétértékű higanyionok sajátos viselkedésén alapuló térfogatos vegyelemzés

⊙ ang *mercurimetry* ‘ua.’, lásd MERCURIUM | gör *metreó* ‘mér’

merokrin ✧ *biol* a sejt protoplazmájának vesztesége nélkül kiürülő (mirigy)

⊙ ném, ‘ua.’: gör *merosz* ‘rész’ | *krinó* ‘kiválaszt’

Lásd még MERISZTÉMA

merópia ✧ *orv* részleges vakság

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *merosz* ‘rész’ | *ópsz, óposz* ‘szem, látás’

Lásd még MERISZTÉMA

merveilleuse [mervejöz] ✧ *div* különöc öltözetű francia divathölgy a direktórium (1795–1799) idején

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘csodálatos (nő)’ ← *merveille* ‘csoda’ ← lat tbsz seml *mirabilia* ‘csodálatos dolgok’, lásd MIRÁBILIÁK

mésalliance lásd MEZALIANSZ

mesdames [medám] ✧ hölgyeim

⊙ fr tbsz, lásd MADAME

mesenchima lásd MEZENCHIMA

mesmerizmus [mezmerizmus] ✧ *orv* az élő szervezet mágneses kisugárzásának téves elméletén alapuló, ezt gyógykezelésre alkalmazó eljárás a 18. században

⊙ F. A. *Mesmer* német orvosról, az elmélet szerzőjéről

mesa di voce [messza di vóitse] ✧ *zene* hosszan kitartott énekhang fokozatos felerősödése, majd fokozatos elhalkulása

⊙ ol, ‘ua.’: *mesa* ‘indítás’ ← *mettere, messo* ‘tesz, helyez’ ← lat *mittere, missum* ‘küld, dob’ | *voce* ← lat *vox, vocis* ‘hang’

Lásd még MISSZIÓ

messenger [meszindzser] ✧ *gen* hírvivő, olyan ribonukleinsav (RNS) amely a DNS-lánctól a fehérjékhez juttatja az információkat, és vezérli az aminosavak összekapcsolódásának sorrendjét a peptidláncban

⊙ ang, ‘hírvivő, küldött’ ← ófr *messagier* ‘ua.’ ← *message* ← kk lat *missaticum* ‘üzenet’ ← *missus* ‘elküldött’ ← *mittere, missum* ‘küld’

Lásd még MISSZIÓ

messianisztikus ✧ *vall* a messianizmuson alapuló, a felső hatalmak küldte szabadítóra váró (hit, szekta, mozgalom)

⊙ ném *messianistisch* ‘ua.’, lásd MESSIANIZMUS

messianizmus ✧ *vall* hit a Messiás, egy Isten küldte jövőendő szabadító eljövételében

⊙ ném *Messianismus* ‘ua.’, lásd MESSIÁS, -IZMUS

messiás ⇨ *vall* megváltó, üdvözítő, szabadító

⇨ *vall* a zsidó nép felkent szabadítója, aki az ószövetségi próféták jövendölései szerint egyszer el fog jönni

⇨ *átv* várva várt szabadító, népe sorsának jobbra fordítója

⊙ lat *Messias* 'ua.' ← gör *Messiasz* ← héber *másijah* 'felkent' ← *másah* 'önt, felken'

messidor [meszidor] ⇨ *tört* a június 20-tól július 19-ig tartó hónap a francia forradalmi naptárban

⊙ fr, 'aratást adó': lat *messis* 'aratás' ← *metere, messus* 'levág, kaszál, arat' | gör *dóron* 'ajándék' ← *(di)dómi* 'ad'

messieurs [meszjő] ⇨ uraim!

⊙ fr, 'ua.': *mes* (első személyű birt névm tbsz hn alak) ← lat *meus* | *sieur*, lásd MONSIEUR

mesto [mesztó] ⇨ *zene* szomorúan, bánatosan (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← lat *maestus* 'szomorú, gyászos'

Lásd még MAESTOSO

mesüge ⇨ *biz* kelekótya, félbolond, ütődött

⊙ ném argó *meschugge* ← jidd *meschuggo* ← héb *mesugga* 'bolond' ← *sagag* 'imbolyog, tévelyeg'

meszkalin ⇨ *kém* dél-amerikai és mexikói kaktuszfajták alkaloidja, élénk víziókat keltő hallucinogén anyag

⊙ tud lat *mescalín* 'ua.': sp *mezcal* 'agaveital, kaktusznedvből kivont kábító anyag' ← mexikói indián (nahuatl) *mexcalli* 'kábitó ital' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

mesztic ⇨ fehér és indián szülők utóda

⊙ ném *Mestize* ← sp *mestizo* 'kevert fajú' ← késő lat *mixticius* 'ua.' ← lat *mixtus* 'kevert' ← *miscere, mixtum* 'kever'

Lásd még MISKULANCIA

meta- ⇨ (tudományos összetételek előtagjaként) túl, valamin túl(i), át-, egymáson át, áttételes

⊙ gör, 'ua.'

meta † ⇨ *sport* ütőkkel játszott régi csapatos labdajáték két határvonallal kijelölt három mezőben

⊙ újjk lat *meta* 'határpont' ← *metari* 'kimér'

metabázis ⇨ *orv* fordulat betegségben

⇨ *ret* a vita elterelése a tárgytól, ugráló gondolatmenet

⊙ gör *metabaszisz* 'változás, fordulat' ← *metabainó* 'átmegy, eltér, megváltoztat': lásd META- | *bainó* 'megy'

metabionta ⇨ *biol* olyan szervezetek, amelyek élettevékenységükkel más lények számára teremtenek életfeltételeket

⊙ gör tbsz seml, 'ua.', tkp. 'egymáson át élők': lásd META- | *biòn, biontosz* 'élő' ← *bioó* 'él'

metabiózis ⇨ *biol* két élő szervezet olyan kapcsolata, amelyben az egyik anyagcseréje a másik életfeltételeit teremti meg

⊙ tud lat *metabiosis* 'ua.': lásd META- | gör *biószisz* 'élés, élet' ← *bioó* 'él'

metabola vagy **metabolé** ⇨ *stíl* ismétlésen alapuló szerkezeti párhuzam, azonos szavak megismétlése más rendben és azonos alakban, pl. „nem azért élünk, hogy együnk, hanem azért eszünk, hogy éljünk”

⊙ tud lat., 'ua.' ← gör *metabolé* 'átvetés, átfordítás, helycsere': lásd META- | *balló* 'vet, dob'

metabólia ⇨ *biol* anyagcsere

⊙ tud lat *metabolía* 'ua.' ← gör *metabolía* 'csere, eladás' ← *metaballó* 'átvet, kicserél', lásd METABOLA

metabolit ⇨ *biol* az anyagcsere köztiterméke, minden anyag, amely részt vesz az anyagcserében

⊙ tud lat, 'ua.': gör *metabolé* 'változás, csere', lásd METABOLA | *-it* (vegyületre utaló toldalék)

metabolizmus ⇨ *biol* anyagcsere

⊙ tud lat *metabolismus* 'ua.' ← gör *metabolé* 'változás', lásd METABOLA, -IZMUS

metacarpus [metakarpusz] ⇨ *anat* kézközép

⊙ tud lat, 'ua.': gör *meta* 'át, túl, között' | *karposz* 'kéztő, csukló'

metacentrum ⇨ *hajó* úszópont, az úszó test tengelyvonalának és a mozgásokból eredő felhajtóerők vektorának metszéspontja

⊙ ném *Metazentrum* ‘ua.’, lásd META-, CENTRUM

metaetika ⇨ *fil* az erkölcsre vonatkozó kijelentések (pl. jó, rossz, igaz) nyelvfilozófiai és jelentéseméleti kutatása

⊙ lásd META-, ETIKA

metafázis ⇨ *gen* a sejtosztódás ama szakasza, amikor a kromoszómák a sejt egyenlítői síkjában helyezkednek el

⊙ ang *metaphase* ‘ua.’, lásd META-, FÁZIS

metafilozófia ⇨ *fil* a bölcsélet fogalmait és a bölcséleti megismerés sajátosságait vizsgáló felsőbb szintű tudomány

⊙ lásd META-, FILOZÓFIA

metafizika ⇨ *fil* a bölcsületnek a tapasztalaton túli dolgokkal, azok végső okaival foglalkozó ága

⊙ kk lat *metaphysica (disciplina)* ‘tapasztalaton túli (tudomány)’: lásd META- | *phüszikosz* ‘természeti’ ← *phüszisz* ‘természet’ ← *phüö* ‘sarjaszt’

metafizikus ⇨ (mn) *fil* a metafizikával kapcsolatos

⇨ tapasztalaton túli, érzékeinkkel nem tapasztalható

⇨ *műv* időtlen és mozdulatlan jelképek álomszerű együttesét ábrázoló (festői irányzat a 20. század elején)

⇨ (fn) a metafizika híve

⊙ tud lat *metaphysicus* ‘ua.’, lásd METAFIZIKA

metafora ⇨ *stil* összevont hasonlat, olyan szókép, amely két dolog vagy fogalom közös vonásain alapul

⊙ tud lat *metaphora* ‘ua.’ ← gör *metaphora* ‘átvitel’ ← *metapheró* ‘átvisz’: lásd META- | *pheró* ‘visz’

metaforikus ⇨ *stil* képes, képletes, átvitt értelmű

⊙ ném *metaphorisch* ‘ua.’, lásd METAFORA

metafrázis ⇨ *stil* körülírás

⊙ gör *metaphraszisz* ‘ua.’, lásd META-, FRÁZIS

metagalaxis ⇨ *csill* a világegyetemnek jelenlegi eszközeinkkel belátható és mérhető tartománya

⊙ ang *metagalaxy* ‘ua.’, lásd META-, GALAKTIKA

metagenezis ⇨ *biol* ivadékcseré, nemzedékváltás

⇨ *biol* egyes fajoknál egymást váltó ivaros, ill. ivartalan szaporodási szakasz

⊙ ang *metagenesis* ‘ua.’, lásd META-, GENEZIS

metakommunikáció ⇨ *inf* a beszédet kísérő, többnyire öntudatlan jelzések (taglejtés, arcjáték, testhelyzet stb.) által közölt fontos járulékos információk összessége

⊙ lásd META-, KOMMUNIKÁCIÓ

metakogníció ⇨ *lél* emberi képesség, amelynek köszönhetően saját gondolati működésünket gondolataink tárgyává tehetjük

⊙ lásd META- | lat *cognitio* ‘megismerés’ ← *cognoscere, cognitum* ‘megismer’: *co-* (nyomatékos) | (*g*)*noscere* ‘tud, ismer’

metakrilsav ⇨ *kém* metil-akrilsav, telítetlen nyílt szénláncú karbonsav, kellemetlen szagú folyadék, fontos műanyagipari alapvegyület

⊙ lásd METIL-, AKRIL-

metakritika ⇨ *fil* a kritika kritikája

⊙ ném *Metakritik* ‘ua.’, lásd META-, KRITIKA

metakromázia ⇨ *biol* a sejtalkotókban eltérő színeket keltő szövettani festőeljárás

⊙ lásd META- | gör *chróma* ‘szín’

metaldehid ⇨ *kém* az acetaldehid gyűrűs négyszereződése, szintelen kristályos anyag, szilárd szpiritusz (vagy metakocka) néven gyorsforralók fűtőanyaga, de csigaölőszerként is használatos

⊙ ném *Metaldehyd* ‘ua.’, lásd META-, ALDEHID

metalepszis ⇨ *stil* névhelyettesítés, olyan metonímia, amelyben valami helyett az okozatot vagy következményt nevezünk meg, pl. „nehéz munkával” helyett „verítéssel”, „a halálon túl” helyett „a síron túl”

⊙ tud lat *metalepsis* ‘ua.’ ← gör *metalépszisz* ‘átvétel, felcserélés’ ← *metalambanó* ‘átvesz, felcserél’: lásd META- | *lambanó* ‘vesz, fog’

metallimnion ⇨ *földr* átmeneti réteg folyók és tavak alsó és felső szintje között

⊙ lásd META- | kics *limnion* ‘tavacska’ ← *limné* ‘tó’

metallikus ⇨ *kém* fém-, fémmel kapcsolatos

⊙ ang *metallic* ‘ua.’, lásd METALLUM

metallizáció ⇨ *műsz* tárgy felületének bevonása fémmel

⊙ ném *Metallisation* ‘ua.’, lásd METALLIZÁL

metallizál ⇨ *műsz* tárgy felületét fémmel bevonja

⊙ ném *metallisieren* ‘ua.’: lásd METALLUM

metallizmus ⇨ *közg* régi elmélet, amely szerint egy pénzérme értéke azonos a benne foglalt fém értékével

⊙ ném *Metallismus* ‘ua.’, lásd METALLUM, -IZMUS

metallofon ⇨ *zene* hangolt fémlapokból álló ütős dallamhangszer

⊙ ang *metallophon* ‘ua.’: lásd METALLUM | gör *phóné* ‘hang’

metallográfia ⇨ *műsz* a fémek és ötvözetek anyagszerkezetének mikroszkopikus vizsgálatával, jellemzőivel és alkalmazásával foglalkozó tudományág

⊙ lásd METALLUM, -GRÁFIA

metallográfus ⇨ *műsz* a metallográfia szakembere

⊙ magy, lásd METALLOGRÁFIA (a *geográfia*–*geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

metalloid ⇨ *kém* félfém

⊙ ném *Metalloid* ‘ua.’, tkp. ‘fémszerű’: lásd METALLUM | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső, alak’

metallokémia ⇨ *kém* a fémek vegyi sajátosságait kutató tudományág

⊙ lásd METALLUM, KÉMIA

metallokeramika ⇨ *műsz* fémkerámia, porkohászat, fém és nem fémes anyag porából magas hőfokon sajtolt, nagy szilárdságú anyag

⊙ lásd METALLUM, KERÁMIA

metallokrómia ⇨ *műsz* fémfelületek színes bevonása elektrolízissel

⊙ ném *Metallochromie* ‘ua.’: lásd METALLUM | gör *khróma* ‘szín’

metalloterápia ⇨ *orv* fémtárgyak alkalmazása gyógyászatban

⊙ tud lat *metallotherapia* ‘ua.’, lásd METALLUM, TERÁPIA

metallum ⇨ *kém* fém

⊙ lat, ‘fém, bányá’ ← gör *metallon* ‘érc’, ered. ‘tárna, bányá’ ← *metalleuo* ‘érc után kutat, bányászik’ ← ?

metallurgia ⇨ *kohó* fémkohászat

⊙ ném *Metallurgie* ‘ua.’: gör *metallon* ‘érc, fém’ | *ergon* ‘munka’

metalogika ⇨ *fil* a formalizált logikai rendszerek (pl. formalizált nyelvek) vizsgálatával foglalkozó tudomány

⊙ lásd META-, LOGIKA

metamagmás ⇨ *geol* magmás eredetű átalakult kőzet

⊙ lásd META(MORF), MAGMA

metamatematika ⇨ *tud* bizonyításelmélet, matematikai logika, a matematika belső szerkezetét matematikai eszközökkel vizsgáló tudományág

⊙ lásd META-, MATEMATIKA

metamer ⇨ *tud* a metaméria jelenségét mutató (állat, növény, vegyület)

⊙ ang, ‘ua.’, lásd METAMÉRIA

metaméria ⇨ *áll* egyes fajok testének ismétlődő gyűrűszerű tagokból felépülő szerkezete

⇨ *növ* a levél- és hajtásképződés és a belső felépítés szakaszos ismétlődése száron, ágon

⇨ *kém* azonos atomokból, de eltérő szerkezetű molekulákból álló vegyületek módosulása

⊙ tud lat *metameria* ‘ua.’: lásd META- | gör *merosz* ‘rész’

Lásd még MERISZTÉMA

metamikt ⇨ *ásv* radioaktív elemekben gazdag ásvány, amely eredeti kristályalakját megőrzi, de annak rácsa elroncsolódik, s végül üvegszerűvé válik

⊙ ang *metamict* ‘ua.’: lásd META- | *miktosz* ‘kevert, vegyes’ ← *meignümi* ‘kever’

Lásd még MIGMATIT

metamorf ⇨ *geol* átalakult (kőzet)

⊙ ném *metamorph* ‘ua.’, lásd METAMORFÓZIS

metamorfizmus ⇨ *geol* a földkéreg mozgása, amely a kőzetek átalakulásával jár

⊙ ang *metamorphism* ‘ua.’, lásd METAMORF-, -IZMUS

metamorfózis ⇨ *tud* átalakulás, formaváltás

⇨ *mit* csodálatos átváltozás, alakcsere (a klasszikus mitológiában)

⇨ *biol* rovarok s más állatfajok fejlődése petéből egy vagy több lárvállapoton át a kifejlett egyedig

⇨ *növ* szervek vagy szervrészek megváltozása új funkció ellátására

⇨ *geol* magmás és üledékes kőzetekben nagy mélységben és nagy nyomás alatt lezajló átkristályosodási folyamat

⊙ lat *metamorphosis* ← gör *metamorphószisz* ‘ua.’ ← gör *metamorphomai* ‘átalakul’: lásd META- | *morphé* ‘alak’

metán ⇨ *kém* mocsárgáz, egy szénatomos szénhidrogéngáz

⊙ ném *Methan* ‘ua.’: gör *methü* ‘bor, erjesztett ital’ | -*án* (a telített nyílt szénláncú szénhidrogén-sor tagjait jelölő toldalék)

metanol ⇨ *kém* faszesz, metil-alkohol

⊙ ném *Methanol* ‘ua.’, lásd METÁN, (ALKOH)OL

metaphora lásd METAFORA

metaplázia ⇨ *biol* szövetátalakulás, pl. kötőszöveté mészfelvétellel csontszöveté

⊙ ang *metaplasia* ‘ua.’: lásd META- | gör *plaszó* ‘gyúr, alakít’

metastabil ⇨ *tud* a való egyensúlyi viszonyoknak meg nem felelő, átmenetileg stabil (állapot)

⊙ lásd META-, STABIL

metaszomatikus ⇨ *geol* metasomatózis útján keletkezett

⊙ ang *metasomatic* ‘ua.’, lásd METASZOMATÓZIS

metaszomatózis ⇨ *geol* ásványok vagy közettömegek átalakulása ionjaik vándorlása és kicserélődése folytán

⊙ tud lat *metasomatosis* ‘ua.’: lásd META- | *szóma*, *szómatosz* ‘test’ | -*ózis* (folyamatra utaló toldalék)

metasztatikus ⇨ *orv* áttétel útján keletkezett

⊙ tud lat *metastaticus* ‘ua.’, lásd METASZTÁZIS

metasztázis ⇨ *orv* áttétel, betegségi góc áthelyeződése

⊙ tud lat *metastasis* ‘ua.’ gör ← *metasztaszisz* ‘átköltözés’: *meta* ‘át’ | *asztaszisz* ‘állítás, helyezés’ ← (*hi*)*sztémi* ‘áll, állít’

metatarsus [metatarzus] ⇨ *anat* lábközép, a lábfejnek a bokacsont és az ujjak közötti része

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *meta* ‘át, túl, között’ | *tarszosz* ‘talp, lábfej’

metateória ⇨ *tud* egy tudomány fogalmainak rendszerét magasabb szinten, formalizáltan vizsgáló tudomány (mint metalogika, metamatematika stb.)

⊙ lásd META-, TEÓRIA

metatézis ⇨ *nyelvt* hangátvetés, pl. *kelyh*-(et) → *kehely*

⊙ ang, ném *metathesis* ‘ua.’ ← gör *metathészisz* ‘áthelyezés, felcserélés’: lásd META- | (*ti*)*thémi* ‘helyez’

metazoa ⇨ *biol* többsejtű állatok

⊙ tud lat *Metazoa* ‘ua.’: lásd META- | tbsz seml *dzóa* ‘állatok’ ← *zóon* ‘állat, élőlény’ | *dzoó* ‘él’

metempsichózis ⇨ *vall* lélekvándorlás

⊙ tud lat *metempsychosis* ← gör *metempszükhószisz* ‘ua.’ ← *metempszükhó* ‘lelket más testbe juttat’: *meta* ‘át’ | *en* ‘bele’ | *pszükhé* ‘lélek’ | -*ózis* (folyamatra utaló toldalék)

meteor ⇨ *csill* hullócsillag, kozmikus eredetű törmelék, amely a Föld légkörébe jutva felizzik

⊙ ang, ném *meteor* ‘ua.’ ← gör tbsz seml *meteóra* ‘magasan lévő dolgok, égtájak, égitestek’ ← *meteórosz* ‘magasban lebegő’ ← *meteóridzó* ‘magasba emel’: *meta* ‘túl’ | *aeiró* ‘emel’

meteorerozió ⇨ *műsz* mikrometeorok által okozott kopás mesterséges égitestek felületén

⊙ lásd METEOR, ERÓZIÓ

meteorikus ⇨ *met* légköri

⇨ *csill* kozmikus eredetű (por)

⊙ ném *meteorisch* ‘ua.’, lásd METEOR

meteorit ⇨ *ásv* meteorkő, a meteor földre jutott darabja

⊙ lásd METEOR | *-it* (ásványra utaló toldalék)

meteorizmus ⇨ *orv* bélfelfúvódás, a has puffadása

⊙ tud lat *meteorismus* ‘ua.’: gör *meteóridzó* ‘magasba emel’, lásd METEOR | lásd -IZMUS

meteorkráter ⇨ *geol* becsapódott nagyobb meteorit okozta kráter

⊙ lásd METEOR, KRÁTER

meteorobiológia ⇨ *met* az időjárásnak az élőlényekre kifejtett hatását vizsgáló tudományág

⊙ lásd METEORO(LÓGIA), BIOLÓGIA

meteorográf ⇨ *met* több légköri jelenség egyidejű feljegyzésére szolgáló műszer

⊙ lásd METEORO(LÓGIA), -GRÁF

meteorogram ⇨ *met* a meteorográf által készített görbék együttese

⊙ lásd METEORO(LÓGIA), -GRAM(MA)

meteorológia ⇨ *tud* időjárás, légkörtan

⊙ ném *Meteorologie* ‘ua.’: gör *meteóra* ‘magasban lévő dolgok’, lásd METEOR | lásd -LÓGIA

meteorológus ⇨ az időjárás megfigyelésével és előrejelzésével foglalkozó szakember

⊙ magy, ‘ua.’, lásd METEOROLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

meteoropata ⇨ *orv* az időjárás változásaira erősen érzékeny, miattuk szenvedő ember

⊙ ném *Meteoropath* ‘ua.’: lásd METEORO(LÓGIA) | gör *pathé* ‘baj, szenvedés’

meteoropátia ⇨ *orv* az időjárás által kiváltott beteges állapot

⊙ tud lat *meteoropathia* ‘ua.’: lásd METEORO (LÓGIA) | gör *pathosz* ‘szenvedés, betegség’ ← *pszkhó* ‘szenved’

meteoropatológia ⇨ *orv* az időjárás és a betegségek összefüggéseivel foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *meteoropathologia* ‘ua.’, lásd METEORO (LÓGIA), PATOLÓGIA

meteoroszkóp ⇨ *csill* a meteorok feltűnésének égi helyzetét megfigyelő és jelző műszer

⊙ lásd METEOR | gör *szkopeó* ‘néz, figyel’

meteoroterápia ⇨ *orv* az éghajlati tényezőket felhasználó gyógyeljárás

⊙ tud lat *meteorotherapia* ‘ua.’, lásd METEORO (LÓGIA), TERÁPIA

meteorotrop ⇨ *biol* időjárási tényezők által kiváltott (viselkedés élőlényekben)

⊙ ném, ‘ua.’, lásd METEORO(LÓGIA), TROP(IZMUS)

méter ⇨ *fiz* a hosszúság alapmértékegysége, a Föld délkörének negyvenmilliomod része

⊙ ném *Meter* ← fr *mètre* ‘ua.’ ← lat *metrum* ← gör *metron* ‘mérték’ ← *metreó* ‘mér’

-méter ⇨ *tud* (utótagként) vmit mérő eszköz: (*termo*) *méter*, (*higro*) *méter* ‘hőmérő, nedvességmérő’

⊙ ném (*Thermo*)*méter*, (*Hygro*)*méter* stb. ← fr *mètre* ‘ua.’ ← lat *metrum* ← gör *metron* ‘mérték, mérőeszköz’ ← *metreó* ‘mér’

méterkilopond ⇨ *fiz* a munka mértékegysége, egy kilopond erő leküzdése egy méteres úton

⊙ lásd MÉTER, KILO-, POND

métier [metjé] ⇨ mesterség, szakma, foglalkozás

⊙ fr, ‘ua.’ ← ófr *mestier* ‘ua.’ ← népi lat **misterium* ← lat *ministerium* ‘szolgálat, hivatal’ ← *minister* ‘szolga’, lásd MINISZTER

metikulózus ⇨ aggályosan pontos, túlzottan lelkiismeretes

⊙ lat *meticulosus* ‘félénk, aggályoskodó’ ← *metus* ‘félelem’ ← *metuere* ‘fél’

metil- ⇨ *kém* egy szén- és három hidrogénatomból álló, a metánmolekulából származtatható egy vegyértékű gyök: *metil-alkohol*, *metil-amin*

⊙ ném *methyl-* ‘ua.’: gör *methü* ‘bor, erjesztett ital’ | *hülé* ‘fa, anyag’ (a metil-alkohol a falepárlás terméke)

metil-alkohol lásd METANOL

metil-amin ⇨ *kém* ammónia szagú gáz, a metánból származtatható amin

⊙ lásd METIL-, AMIN

metilén- ⇨ kém egy szén- és két hidrogénatomból álló, a metánmolekulából származtatható két vegyértékű (telítetlen) gyök: *metilén-diamin*, *metilénkék*

⊙ ném *methylen-* ‘ua.’, a rokon szerkezetű METIL- gyök nevének továbbképzett formája

metilez ⇨ kém valamely vegyületbe metilgyököt épít be

⊙ lásd METIL-

metodika ⇨ *tud* módszertan

⇨ *okt* az oktatás célszerű módszereinek elméletével és gyakorlatával foglalkozó tudomány

⊙ ném *Methodik* ‘ua.’ ← *tud* lat *methodica* (*ars*) ‘a módszer mestersége’ ← gör *methodikosz* ‘módszeres’, lásd METÓDUS

metodikus ⇨ *tud* (mn) módszeres, rendszeres, tervszerű

⇨ (fn) a módszertan szakembere

⊙ *tud* lat *methodicus* ← gör *methodikosz* ‘módszeres’, lásd METÓDUS (a főnévi jelentés a *fizika*–*fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

metodista ⇨ *vall* az anglikán egyházon belül keletkezett protestáns felekezet, amely az egyéni megigazulás és elmélyült hitélet módszerét ajánlja híveinek

⊙ ang *Methodist* ‘ua.’ ← *method* ‘módszer’, lásd METÓDUS

metodológia ⇨ *tud* a tudományos kutatás módszertana

⇨ *tud* valamely tudományban alkalmazott kutatási módszerek összessége

⊙ ném *Methodologie* ‘ua.’: lásd METÓDUS, -LÓGIA

metodológus ⇨ *tud* a metodológia szakembere

⊙ magy, lásd METODOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

metódus ⇨ módszer, eljárás, eljárásmód

⊙ lat *methodus* ‘ua.’ ← gör *methodosz* ‘kutatás, módszer, fortély’, tkp. ‘valaminek a nyomába vezető út’: *meta-* ‘át, után’ | *hodosz* ‘út’

metoikosz ⇨ *tört* jövevény, idegen, nem teljes jogú betelepült az ókori Athénban

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘együttlakó’: *meta-* ‘között’ | *oikeó* ‘lakik’ ← *oikosz* ‘lakhely, ház’

metol ⇨ *fényk* fényképészeti előhívókban használt vegyület

⊙ ném *Metol* márkánév: *met(il-aminofen)ol(-szulfát)*, lásd METIL-, AMINO-, FENOL

metonímia ⇨ *nyelvt* névcsere, megnevezés olyan szóval, amely a megnevezendőhöz gondolatársításos módon kapcsolódik: *a korona birtoka* ‘királyi birtok’, *vasra verték* ‘megbilincseltek’

⊙ *tud* lat *metonymia* ← gör *metonümia* ‘ua.’, tkp. ‘átnevezés’: *meta-* ‘át’ | *onoma*, *onüma* ‘név’

metonomázia ⇨ *nyelvt* átnevezés, egy szerzői névnek vagy valamely elemének lefordítása másik nyelvre, pl. Juhász Péteré (16. század) latinogörögös *Melius* Juhász Péterre (gör *méleiosz* ‘juhász’)

⊙ *tud* lat *metonomasia* ‘ua.’: gör *meta* ‘át’ | *onomaszia* ‘elnevezés’ ← *onoma* ‘név’

metopé ⇨ *ép* dór templomok párkányfrízében négyzet alakú, domborműves mező két triglif között

⊙ gör, ‘ua.’: *meta-* ‘között’ | *opé* ‘falnyílás (a gerendavég számára)’

metralgia ⇨ *orv* méhfájdalom

⊙ *tud*, lat ‘ua.’: gör *métré* ‘anyaméh’ ← *métér* ‘anya’ | *algeó* ‘fájlal’

Lásd még METROPOLIS

metrektópia ⇨ *orv* a méh rendellenes elhelyezkedése a hasüregben

⊙ *tud* lat *metrectopia* ‘ua.’: gör *métré* ‘anyaméh’ ← *métér* ‘anya’ | *ek-* ‘el, ki, földre’ | *toposz* ‘hely’

metresz † ⇨ szerető, kitarított nő, ágyas

⊙ fr *maîtresse* ‘szerető’, tkp. ‘úrnő’: *maître* ‘mester, úr, gazda’ ← lat *magister*, lásd ott | *-esse* ← lat *-issa* (nőnévképző), lásd MISTRESS

Lásd még MAGNITÚDÓ

metrika ⇨ *irod* versmértékek rendszere

⇨ *irod* a verstannak az időmértékekkel foglalkozó része

⇨ *zene* a ritmikában az ütemekkel foglalkozó rész

⊙ *tud* lat (*ars*) *metrica* ‘a mértékek tudománya’ ← gör *metriké* (*tekhné*) ‘verstan’ ← *metrikosz* ‘a versmértékekre vonatkozó’ ← *metron* ‘mérték’ ← *metréó* ‘mér’

metrikus ⇨ *irod* időmértékes (vers)

⇨ *fiz* a méterrendszeren alapuló (mérték)

⇨ *mat* másodrendű, szimmetrikus (tenzor)

⊙ lat *metricus* ‘ua.’, lásd METRIKA

metritisz ⇨ *orv* méhgyulladás

⊙ tud lat *metritis* ‘ua.’: gör *métré* ‘anyaméh’ ← *méter* ‘anya’ | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

metró ⇨ nagyvárosi földalatti vasút, mélyvasút

⊙ fr *métro* ‘ua.’, tkp. *métro(politain)* ‘nagyvárosi’ ← ang *metropolitan (railway)* ‘nagyvárosi (vasút)’, lásd METROPOLIS

metrológia ⇨ tud mérésstan, a mérési módszerekkel és mértékekkel foglalkozó résztudomány

⇨ *műsz* mérés technika

⊙ ném *Metrologie* ‘ua.’: gör *metron* ‘mérték’ ← *metreó* ‘mér’ | lásd -LÓGIA

metronóm ⇨ *zene* ingás zenei ütemjelző, ütemmérő eszköz

⊙ ném *Metronom* ‘ua.’: gör *metron* ‘mérték’ | *nomosz* ‘szabály, törvény’

metropolis ⇨ nagyváros, világváros

⇨ *tört* anyaváros, ókori görög városállam (a kirajzott lakosai által idegenben létesített települések viszonylatában)

⊙ ném *Metropolis* ← gör *métropolisz* ‘anyaváros’: *méter*, *métrosz* ‘anya’ | *polisz* ‘város, városállam’

metropolita ⇨ *vall* keleti keresztény egyház vezető főpapja, érsek

⇨ *vall* néhány katolikus érsek hagyományos címe

⊙ kk lat *metropolita* ‘ua.’ ← gör *métropolitész* ‘az anyavároshoz, nagyvároshoz tartozó személy’, lásd METROPOLIS

metroszkópia ⇨ *orv* méhvizsgálat, méhtükrözés

⊙ tud lat *metroscopia* ‘ua.’: gör *métré* ‘anyaméh’ ← *méter* ‘anya’ | *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

metrotómia ⇨ *orv* császármetszés

⊙ tud lat *metrotomia* ‘ua.’, tkp. ‘méhmetszés’: gör *métré* ‘anyaméh’ ← *méter* ‘anya’ | *tomé* ‘vágás, metszés’ ← *temnó* ‘vág’

metrum ⇨ *irod* versmérték

⇨ *zene* ütemmérték, időmérték

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *metron* ‘mérték’ ← *metreó* ‘mér’

metteur lásd METTŐR

mettlachi ⇨ kerámia padlóburkoló lap

⊙ *Mettlach* német város nevéből, ahol először gyártották

mettőr † ⇨ *nyomd* tördelészerkesztő

⊙ ném, fr *metteur* ‘ua.’ ← *mettre* ‘tesz, helyez, szöveget tördel’ ← lat *mittere* ‘küld, vet’
Lásd még MISSZIÓ

mevlevi ⇨ *vall* a kerengő dervisek rendje a mohamedán vallásban

⊙ tör, ‘ua.’ ← ar *mavláná* ‘mesterünk’ (a rendalapító Rúmi megszólítása)

mezaliansz ⇨ rangon aluli házasság

⊙ fr *mésalliance* ‘ua.’: *més-* ‘rossz, helytelen’ ← germán (pl. ang *mis(deed)*, ném *Misse(tat)* ‘rossz cselekedet, bűn’) | *alliance* ‘kötelék, házasság’ ← késő lat *alligantia* ‘ua.’ ← lat *alligare*, tkp. *ad-ligare* ‘hozzáköt’: *ad* ‘hozzá’ | *ligare* ‘köt’

Lásd még LIGA

mezcál lásd MESZKALIN

mezenchíma ⇨ *biol* embrionális kötőszövet, a középső csiralemez állománya, amelyből az egyedfejlődés során a kötő- és támasztószövetek, a vér- és nyirokérrendszer, valamint a simaizomzat kialakul

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd MEZO- | *enkhüma* ‘folyadék edénye’: *en-* ‘bele’ | *khüma* ‘folyadék, áradat’

mézer ⇨ *inf* a mikrohullámok tartományában nagyerejű, koherens hullámmalábót előállító elektromágneses erősítő berendezés

⊙ ang *MASER* 'ua.' (mozaikszó a LÉZER mintájára): *M(icrowave) A(mplification by) S(timulated) E(mission of) R(adiation)* 'mikrohullámú erősítés gerjesztett sugárkibocsátással': *microwave* 'mikrohullám', lásd ott | lásd (L)ÉZER

mezo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) közép, középső, közepes

⊙ gör *meszosz* 'ua.'

mezoderma ⇨ *biol* középső csiralemez az embrionális fejlődésben

⊙ ang *mesoderm* 'ua.': gör *meszon* 'közép' | *derma* 'bőr'

mezofil ⇨ *növ* közepes hőmérsékletet és csapadékmennyiséget igénylő (növény)

⇨ *biol* közepes hőmérsékleten (25–35° C) végbemenő (élettani folyamat)

⊙ ang *mesophil* 'ua.': lásd MEZO- | *philó* 'kedvel'

mezofillum ⇨ *növ* a levélnek a színi és fonák oldali epidermisze közötti szivacsos alapszövet

⊙ tud lat *mesophyllum* 'ua.': lásd MEZO- | gör *phillon* 'levél'

mezofita ⇨ *növ* közepes vízigényű növények

⊙ tud lat tbsz seml *mesophyta* 'ua.': lásd MEZO- | gör *phüton* 'növény' ← *phüó* 'sarjad, tenyészik'

mezogloa ⇨ *biokém* az ektoderma és entoderma között kitöltő kocsonyás anyag szivacsokban és zsákállatokban

⊙ tud lat *mesogloea* 'ua.': lásd MEZO- | gör *gloiosz* 'enyv'

mezokarpium ⇨ *növ* a termésfal középső rétege

⊙ tud lat *mesocarpium* 'ua.': lásd MEZO- | gör *karposz* 'termés, gyümölcs'

mezokefál ⇨ *anat* átlagos fejhosszúságú

⊙ ném *mesokephal* 'ua.': lásd MEZO- | gör *kephalé* 'fej'

mezoklíma ⇨ *met* a makroklíma és mikroklíma közé eső fogalom, több négyzetkilométeres terület különféle tényezők által meghatározott sajátos éghajlata

⊙ lásd MEZO-, KLÍMA

mezolitikum ⇨ *geol* átmeneti kőkor

⊙ ném *Mesolithikum* 'ua.': lásd MEZO- | gör *lithikosz* 'kővel kapcsolatos' ← *lithosz* 'kő'

mezomorf ⇨ *kém* a molekula atomjainak a teljes rendezettség (kristályrács) és a teljes rendezetlenség (amorfia) közötti állapota

⊙ ném *mesomorph* 'ua.': lásd MEZO- | gör *morphé* 'alak'

mezon ⇨ *fiz* a középnehéz elemi részecskék összefoglaló neve

⊙ lásd MEZO- | -on (elemi részecskékre utaló toldalék)

mezopauza ⇨ *met* a mezoszféra és a felette lévő termoszféra közötti határterület a légkörben, 80–90 km magasságban

⊙ tud lat *mesopausa* 'ua.': lásd MEZO-, PAUZA

mezoplazma ⇨ *biol* a sejt citoplazmájának tömegét adó anyag

⊙ lásd MEZO-, PLAZMA

mezoszféra ⇨ *met* a légkör 50–80 km magasság közé eső rétege

⊙ tud lat *mesosphaera* 'ua.': lásd MEZO- | gör *sphaira* 'gömb'

mezosztichon ⇨ *irod* a verssor közepén, a második felsor kezdőbetűiből összeolvasott szöveg mint a költő rejtett üzenete

⊙ ném *Mesostichon* 'ua.': gör *meszon* 'közép' | *sztikhosz* 'verssor'

meztórium ⇨ *kém* a rádium 228-as izotópja, amely az atomtömegszám tekintetében a rádium és tórium közé esik

⊙ ném *Mesothorium* 'ua.': gör *meszon* 'közép' | lásd TÓRIUM

mezozoikum ⇨ *geol* a földtörténeti középkor

⊙ ném *Mesozoikum* 'ua.': lásd MEZO- | gör *dzóikosz* 'az állatokkal, ill. az étellel kapcsolatos' ← *dzóé* 'élet'

mezúze ⇨ *vall* 22 soros bibliai szövegrészletet tartalmazó kis tekercs tokban, amelyet vallásos zsidók a bejárati ajtó jobb félfájára erősítenek, és belépéskor megérintenek

⊙ héb *mezuzo* 'ua.', tkp. 'ajtófélfá'

mezzanin [meddzanin] ⇨ *ép* félemelet (nagyobb reneszánsz vagy barokk épületben)

⊙ ausztr ném *Mezzanin* 'ua.' ← ol kics *mezzanino* 'félemelet' ← *mezzano* 'középső' ← lat *medianus* 'ua.' ← *medium* 'közép'

Lásd még MÉDIUM

mezza voce [meddza vóvce] ⇨ *zene* közepes hangerővel (énekelendő)

⊙ ol, 'ua.': *mezzo* 'fél' ← lat *medius* 'fél, középső' | *voce* ← lat *vox, vocis* 'hang'

Lásd még MÉDIUM

mezzoforte [meddzoforte] ⇨ *zene* közepé erősen, félerővel (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': *mezzo* 'fél, közép' ← lat *medius* 'fél, középső' | lásd FORTE

Lásd még MÉDIUM

mezzopiano [meddzopjánó] ⇨ *zene* félhalkan, nem egészen halkan (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.': *mezzo* 'fél, közép' ← lat *medius* 'fél, középső' | lásd PIANO

Lásd még MÉDIUM

mezzo rilievo [meddzo riljevó] ⇨ *műv* féldombormű

⊙ ol, 'ua.': *mezzo* 'fél, közép' ← lat *medius* 'fél, középső' | *rilievo* 'kiemelkedés, domborulat' ← *rilevare* 'kiemel' ← lat *relevare* 'ua.': *re-* 'újra, ki' | *levare* 'könnyít, emel' ← *levis* 'könnyű'

Lásd még MÉDIUM

mezzoszoprán ⇨ *zene* hangfekvésében a szoprán és alt között álló (női) hang

⇨ *zene* ilyen hangú énekesnő

⊙ ol *mezzosoprano* 'ua.': *mezzo* 'közép, fél' ← lat *medius* 'középső' | lásd SZOPRÁN

Lásd még MÉDIUM

mezzotinto [meddzotintó] ⇨ *műv* rézmetszési eljárás, amely nem vonalakkal, hanem foltokkal ábrázol

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'félíg színezett': *mezzo* 'fél' ← lat *medius* 'középső, fél' | *tinto* 'színezett' ← *tingere*, *tinto* 'fest, színez' ← lat *tingere, tinctum* 'ua.'

Lásd még MÉDIUM

mialgia ⇨ *orv* izomfájdalom

⊙ tud lat *myalgia* 'ua.': gör *müsz, müosz* 'izom', ered. 'egér' | *algeó* 'fájdalmat érez'

miaszténia ⇨ *orv* izomgyengeség

⊙ tud lat *myasthenia* 'ua.': gör *müsz, müosz* 'izom', ered. 'egér' | lásd ASZTÉNIA

miatrófia ⇨ *orv* izomsorvadás

⊙ tud la *myatrophia* 'ua.': gör *müsz, müosz* 'izom', ered. 'egér' | lásd ATRÓFIA

miazma ⇨ *orv* (túlhaladott felfogás szerint) a talajból eredő fertőző, ragályt terjesztő kipárolgás

⊙ lat *miasma* 'ua.' ← gör *miaszma* 'szennyezés, fertőzés' ← *mianó* 'szennyez'

micélium ⇨ *növ* a gomba tenyésztését felépítő sejtfonalak szövedéke

⊙ tud lat *mycelium* 'ua.' ← gör *mükész* 'gomba'

micetizmus ⇨ *orv* gombamérgezés

⊙ tud lat *mycetismus* 'ua.': gör *mükész, mükétosz* 'gomba' | lásd -IZMUS

micro- lásd még MIKRO-

micrococcus [mikrokokkus] ⇨ *biol* mozdulatlan gömb alakú sejteket képező aerob baktérium

⊙ tud lat, 'ua.': gör *mikrosz* 'kicsi' | lásd KOKKUSZ

microcyta [mikrocita] ⇨ *orv* a normálisnál kisebb méretű vörösvérsejt

⊙ tud lat, 'ua.': gör *mikrosz* 'kicsi' | *kütosz* 'üreg, cella, sejt'

micsurinizmus ⇨ *növ* az akklimatizálódás örökléstan szerepét túlértékelő orosz-szovjet növénynevelési irányzat

⊙ I. V. *Micsurin* orosz kertész és növénynevelési nevéből | lásd -IZMUS

míder † ⇨ *div* női has- és csípőfűző

⊙ ném *Mieder* 'ua.' ← ófn *muadar* 'has, anyaméh'

midí- ⇨ *ölt* közepes hosszúságú (ruhanemű): *midiszoknya*

⊙ ang, 'ua.' ← *mid* 'közép' (a *mini-*, ill. *maxi-* mintájára)

midianita ⇨ *vall* a Bibliából ismert, a zsidókkal távolabbról rokon nomád törzsek szövetsége, melynek körében az Egyiptomból elmenekült Mózes menedéket talált

⊙ Ábrahám második házasságából való fia, *Midián* nevéből

midinett ⇨ (francia) divatárslány, fiatal munkásnő

⊙ fr *midinette* ‘ua.’: *midi* ‘dél’ ← lat *medius dies* ‘ua.’ × kics *dinette* ‘kis ebéd’ (a munkáslányok délben rövid ebédszünetet kaptak), lásd DINER

midrás ⇨ *vall* legendás mozzanatok is tartalmazó zsidó szentírás-magyarázat

⊙ héb, ‘ua.’, tkp. ‘kutatás’

mieder lásd MÍDER

mielin ⇨ *anat* az idegszálak velőhüvelyét alkotó anyag

⊙ tud lat *myelin* ‘ua.’: gör *müelosz* ‘velő’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

mielítisz ⇨ *orv* a csontvelő vagy a gerincvelő gyulladása

⊙ tud lat *myelitis* ‘ua.’: gör *müelosz* ‘velő’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

mielogén ⇨ *orv* a csont- vagy gerincvelőből eredő, onnan kiinduló

⊙ tud lat *myelogen* ‘ua.’: gör *müelosz* ‘velő’ | lásd -GÉN

mielogenezis ⇨ *orv* velőképződés

⊙ tud lat *myelogenesis* ‘ua.’: gör *müelosz* ‘velő’ | lásd GENEZIS

mielőma ⇨ *orv* a csontvelő rosszindulatú daganata

⊙ tud lat *myeloma* ‘ua.’: gör *müelosz* ‘velő’ | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

mielopátia ⇨ *orv* velőbántalom

⊙ tud lat *myelopathia* ‘ua.’: gör *müelosz* ‘velő’ | *pathosz* ‘szenvedés, betegség’

migmatit ⇨ *geol* összetett kőzet magmás és metamorf anyagok keverékéből

⊙ ném *Migmatit* ‘ua.’: gör *migma*, *migmatosz* ‘keverék’ ← *meignümi* ‘kever’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

Lásd még METAMIKT, MIXOLÍD

mignon lásd MINYON

migráció ⇨ elvándorlás, áttelepülés

⇨ *áll* madarak időszakos csoportos költözése

⊙ lat *migratio* ‘ua.’ ← *migrare*, *migratum* ‘költözik, vándorol’

migrén ⇨ *orv* fejfőrcs, görcsös féloldali fejfájás

⊙ ném *Migräne* ← fr *migraine* ‘ua.’ ← tud lat (*he*) *micrania* ← gör *hémikrania* ‘ua.’, tkp. ‘félkoponya’: *hémi* ‘fél’ | *kranion* ‘koponya’

mihrab ⇨ *ép*, *vall* mohamedán mecsetnek vagy dzsáminak falba mélyített, Mekka irányába tekintő imafülkéje

⇨ *műv* ennek rajzolata imaszőnyegen

⊙ ar, ‘ua.’ ← etióp

mikádó ⇨ japán császár

⇨ *ölt* rövid férfi felöltő

⊙ ang *mikado* ← jap *mikado* ‘császár’, tkp. ‘magas kapu’ (a második jelentés márkanévként keletkezett)

mikológia ⇨ *tud* gombatan, gombaismeret

⇨ *orv* a gombás megbetegedésekkel foglalkozó resztudomány

⊙ tud lat *mycologia* ‘ua.’: gör *mükész* ‘gomba’ | lásd -LÓGIA

mikológus ⇨ *tud* gombaszakértő, a mikológia tudósa

⊙ ném *Mykologe* ‘ua.’, lásd MIKOLÓGIA

mikorrhiza ⇨ *növ* gombagyökér, kölcsönösen előnyös szimbiózis a talajban élő gombák, ill. a hajtásos növények gyökerei között

⊙ tud lat *mycorrhiza* ‘ua.’: gör *mükész* ‘gomba’ | *rhidza* ‘gyökér’

mikoszatikus ⇨ *orv* gombák szaporodását és terjedését akadályozó (gyógyanyag)

⊙ tud lat *mycostaticus* ‘ua.’: gör *mükész* ‘gomba’ | *sztatikosz* ‘megállító’ ← (*hi*) *sztémi* ‘áll, megállít’

mikotoxikózis ⇨ *orv* mikroszkopikus gombák anyagcseretermékei által okozott mérgezéses állapot

⊙ gör *mükész* ‘gomba’ | lásd TOXIKÓZIS

mikotoxin ⇨ *kém* kisebb, főleg mikroszkopikus gombák által termelt mérgező, a szervezetet károsító anyagcseretermék

⊙ tud lat *mycotoxin* ‘ua.’: gör *mükész* ‘gomba’ | lásd TOXIN

mikózis ⇨ *orv* gombák által okozott bőrbetegség

- ⊙ tud lat *mycosis* ‘ua.’: gör *mükész* ‘gomba’ | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)
- mikro-** ⇨ (mértékevek előtt) az alapmérték milliomodrésze: *mikrométer*, *mikrovolt*
- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) kicsi, igen kis méreteket érintő, pl. *mikroorganizmus*, *mikroszkóp*
- ⊙ gör *mikrosz* ‘kicsi’
- mikroanalízis** ⇨ *kém* az analitikai kémianak igen kis anyagmennyiségű mintákkal foglalkozó ága
- ⊙ lásd MIKRO-, ANALÍZIS
- mikroba** ⇨ *orv* mikroszkopikus egysejtű élőlény, kórokozó
- ⊙ ném *Mikrobe* ← fr *microbe* ‘ua.’ (Sédillot francia sebész szóalkotása): lásd MIKRO- | gör *biosz* ‘élet, élettartam’
- mikrobicid** ⇨ *orv* mikrobaölő
- ⊙ tud lat *microbicida* ‘ua.’: lásd MIKROBA | lat *caedere*, (*ce*)*cidi* ‘öl’
- mikrobiológia** ⇨ *biol* a mikroszkopikus élőlényekkel foglalkozó résztudomány
- ⊙ lásd MIKRO-, BIOLÓGIA
- mikrobiológus** ⇨ *biol* a mikroszkopikus élőlényekkel foglalkozó kutató
- ⊙ magy, lásd MIKROBIOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)
- mikrobusz** ⇨ *közl* 8–12 személyt szállító kisebb autóbusz
- ⊙ lásd MIKRO-, BUSZ
- mikrocenzus** ⇨ *pol* a népességnek csak szűk körére kiterjedő vagy reprezentatív mintán végzett népszámlálási adatfelvétel
- ⊙ lásd MIKRO-, CENZUS
- mikrocita** ⇨ *orv* a normálnál kisebb vörösvérsejt
- ⊙ tud lat *microcyta* ‘ua.’: gör *mikrosz* ‘kicsiny’ | *kütosz* ‘üreg, cella, sejt’
- mikroelektronika** ⇨ *inf* az elektronika részterülete, amely az integrált áramkörök fejlesztésével és alkalmazásaival foglalkozik
- ⊙ lásd MIKRO-, ELEKTRONIKA
- mikroelem** ⇨ *biol* nyomelem, az élőlényekben kis koncentrációban előforduló, de létfontosságú vegyi elem
- ⊙ lásd MIKRO-
- mikroevolúció** ⇨ *biol* egy faj populációiban lezajló evolúciós változás
- ⊙ lásd MIKRO-, EVOLÚCIÓ
- mikrofauna** ⇨ *áll* a talajban élő mikroszkopikus lények összessége
- ⇨ *áll* szűkebb terület mikroorganizmusainak összessége
- ⊙ lásd MIKRO-, FAUNA
- mikrofiche** [mikrofis] ⇨ *fényk* nyomtatott oldalakról készített mikrofelvételeket több sorban, rácsszerűen tartalmazó lemez
- ⊙ lásd MIKRO- | fr *fiche* ‘katalóguscédula’ ← *ficher* ‘kitűz, rögzít’ ← népi lat gyak **figicare* ← lat *figere* ‘rögzít, kiszögez’
- mikrofilm** ⇨ *fényk* könyvek, dokumentumok oldalait erős kicsinyítésben tartalmazó és csak speciális készülékben olvasható tekeresfilm
- ⊙ lásd MIKRO-, FILM
- mikrofizika** ⇨ *fiz* részecskefizika, az atomi méretekben lejátszódó jelenségek fizikája
- ⊙ lásd MIKRO-, FIZIKA
- mikroflóra** ⇨ *növ* a mikroszkopikus méretű növények világa
- ⇨ *növ* egy szűkebb terület ilyen élőlényeinek összessége
- ⊙ lásd MIKRO-, FLÓRA
- mikrofon** ⇨ *műsz* hangrezgéseket elektromos rezgéssé alakító szerkezet
- ⊙ ném *Mikrophon* ← ang *microphone* ‘ua.’: lásd MIKRO- | *phóné* ‘hang’ (a *megafon* mintájára)
- mikrofosszília** ⇨ *geol* az élet nyomait rejtő parányi kőületek a prekambrium korából
- ⊙ lásd MIKRO-, FOSSZÍLIA
- mikrofotográfia** ⇨ *fényk* mikroszkópban szemlélt tárgy fényképezése
- ⇨ *fényk* így készült felvétel
- ⊙ lásd MIKRO-, FOTOGRAFIA

mikrogravitáció ⇨ *űr*k tehetetlenségi pályán mozgó üreszközre ható igen csekély nehézségi erő (pl. forgás, a segédhajtóművek működtetése vagy a felső légkör fékező hatása folytán)

⊙ lásd MIKRO-, GRAVITÁCIÓ

mikrohullám ⇨ *táv*k a centiméteres tartományba eső hullámhosszúságú elektromágneses hullám, amelyet főképpen a távközlésben hasznosítanak

⊙ lásd MIKRO-

mikroindikátor ⇨ *műsz* mikron nagyságrendű eltéréseket kimutató műszer

⊙ lásd MIKRO-, INDIKÁTOR

mikrokefál ⇨ *orv* az átlagosnál jóval kisebb agytérfogatú, általában gyengeelméjű (személy)

⊙ ném *mikrokephal* 'ua.', lásd MIKROKEFÁLIA

mikrokefália ⇨ *orv* az átlagosnál jóval kisebb agytérfogat, amely általában gyengeelméjűséggel jár

⊙ tud lat *microcephalia* 'ua.': lásd MIKRO- | gör *kephalé* 'fej'

mikrokémia ⇨ *kém* a néhány miligrammnyi vagy kisebb anyagmennyiségeket előállító s ezek viselkedését vizsgáló rész tudomány

⊙ lásd MIKRO-, KÉMIA

mikroklíma ⇨ *met* egészen kis légtérnek a tágabb környezetétől eltérő, sajátos éghajlata

⊙ lásd MIKRO-, KLÍMA

mikroklín ⇨ *ásv* háromhajlású rendszerben kristályosodott szilikátásvány, káliföldpát

⊙ ném *Mikroklín* 'ua.': lásd MIKRO- | gör *klinó* 'hajlik'

mikrokód ⇨ *inf*a processzor működését meghatározó nagyon alacsony szintű kód

⊙ lásd MIKRO-, KÓD

mikrokozmosz ⇨ a mikroorganizmusok, ill. az elemi részecskék világa

⇨ *átv* az ember világa a mindenséggel szembeállítva

⊙ lásd MIKRO-, KOZMOSZ

mikrolit ⇨ *ásv* szemmel nem látható, parányi kristály

⇨ *rég* általában mértani alakú, pattintott kovakő szilánk a középső kőkorszakból

⊙ lásd MIKRO- | gör *lithosz* 'kő'

mikrománia ⇨ *orv* a nagyfokú kisebbségi érzésből kialakult téveszmerendszer

⊙ lásd MIKRO-, MÁNIA

mikromanipulátor ⇨ *műsz* segédberendezés a mikroszkóp látóterében végzett műveletek végrehajtására

⊙ lásd MIKRO-, MANIPULÁTOR

mikromélia ⇨ *orv* a végtagok fejlődésének súlyos visszamaradása

⊙ tud lat *micromelia* 'ua.': lásd MIKRO- | gör *melosz* 'tag, íz, dallam'

mikrometeorit ⇨ *csill* mikroszkopikus méretű szemcse a világűrben, a kozmikus por eleme

⊙ lásd MIKRO-, METEORIT

mikrometeorológia ⇨ *met* a légkör szűk területen észlelhető mozgásait vizsgáló rész tudomány

⊙ lásd MIKRO-, METEOROLÓGIA

mikrométer ⇨ egy mikron mint hossz mértékegység

⇨ *műsz* századmilliméternyi pontosságú üzemi mérőeszköz

⊙ lásd MIKRO-, MÉTER

mikromineralógia ⇨ *ásv* a kőzetásványok parányi kristályainak keletkezésével és meghatározásával foglalkozó rész tudomány

⊙ lásd MIKRO-, MINERALÓGIA

mikromodul ⇨ *számtech* egységesített méretű, miniatűr kivitelű áramköri építőelem

⊙ lásd MIKRO-, MODUL

mikron ⇨ *fiz* a méter milliommodrésze mint hossz mérték

⊙ ném *Mikron* 'ua.' ← lásd MIKRO-

mikronéziai ⇨ *földr* Mikronézia szigetvilágához tartozó, azzal kapcsolatos

⇨ *nyelvt* az e szigeteken beszélt (nyelvek, nyelvcsalád)

⊙ ném *mikronesisch* 'mikronéziai': lásd MIKRO- | gör *nészosz* 'sziget'

mikroorganizmus ⇨ *biol* mikroszkopikus méretű állati vagy növényi lény

⊙ lásd MIKRO-, ORGANIZMUS

mikroökönómia ⇨ *közg* a fogyasztókkal és a termelőkkel mint piaci szereplőkkel, a piac jellemzőivel foglalkozó rész tudomány

⇨ *közg* az elemi gazdálkodó egységek tevékenységének törvényszerűségeit kutató tudományág

⊙ lásd MIKRO-, ÖKONÓMIA

mikropaleontológia ⇨ *biol* a mikroszkopikus méretű élőlények kövületeit vizsgáló rész tudomány

⊙ lásd MIKRO-, PALEONTOLOGIA

mikroporózus ⇨ apró lég- vagy gázbuborékokkal telített, rugalmas (gumi cipótalp)

⊙ lásd MIKRO-, PORÓZUS

mikroprocesszor ⇨ *számtech* számítógép központi egysége, néhány négyzetcentiméteres szilícium lapkán kialakított egymillió vagy még több elemi áramkör

⊙ ang *microprocessor* 'ua.': lásd MIKRO-, PROCESSZOR

mikropszia ⇨ *orv* látáshiba, a szem a tárgyakat a valóságosnál kisebbnek látja

⊙ tud lat *micropsia* 'ua.': lásd MIKRO- | gör *opszisz* 'látás' ← *ópsz* 'szem'

mikroraszter ⇨ *fényk* sokezernyi apró prizmából álló felület tükröreflexes kamerák keresőjében az élesre állítás megkönnyítésére

⊙ lásd MIKRO-, RASZTER

mikrostruktúra ⇨ *fiz* szilárd anyagoknak csak mikroszkóppal vizsgálható finomszerkezete

⇨ *szoc* a mindennapi élet személyközi viszonyainak összessége, az egyénnek és szűkebb környezetének (család, baráti kör, munkahelyi közösség) kapcsolatrendszere

⇨ *nyelvt* a szöveg mondatsztintű szerkezete

⊙ lásd MIKRO-, STRUKTÚRA

mikroszeizmika ⇨ *geol* a földkéregnek csak műszerekkel mérhető kisebb rengéseit vizsgáló rész tudomány

⊙ ném *Mikroseismik* 'ua.': lásd MIKRO-, SZEIZMIKA

mikroszkóp ⇨ *opt* szabad szemmel nem látható, igen apró tárgyak megfigyelésére való optikai eszköz, ↑górcső

⊙ ang *microscope* 'ua.': gör *mikrosz* 'kicsiny' | *szkopeó* 'figyel'

mikroszkopikus ⇨ *opt* szabad szemmel nem látható, csak mikroszkóppal megfigyelhető

⊙ ang *microscopic* 'ua.', lásd MIKROSKÓP

mikroszociológia ⇨ *szoc* a társadalom mikrostruktúrára kiterjedő szociológiai vizsgálat

⊙ lásd MIKRO-, SZOCIOLOGIA

mikroszóma ⇨ *biol* parányi szemcse a citoplazmában

⊙ ang *microsome* 'ua.': lásd MIKRO- | gör *szóma* 'test'

mikroszómia ⇨ *orv* törpenövés

⊙ tud lat *microsomia* 'ua.': lásd MIKRO- | gör *szóma* 'test'

mikrotasziméter ⇨ *fiz* hőmérő, amely a fémek hőtágulása alapján működik

⊙ lásd MIKRO- | gör *taszisz* 'feszülés, tágulás' ← *tanüó* 'megfeszül, kiterjed' | gör *metreó* 'mér'

mikrotechnika ⇨ a mikroszkópos vizsgálat módszerei, eljárásai

⇨ minták, metszetek előkészítése mikroszkópos vizsgálatra

⊙ lásd MIKRO-, TECHNIKA

mikrotom ⇨ *műsz* berendezés mikroszkópos vizsgálatához való igen finom metszetek készítésére

⊙ ang *microtome* 'ua.': lásd MIKRO- | gör *tomé* 'vágás, metszet' ← *temnó* 'vág'

mikrotron ⇨ *fiz* mikrohullámú mágneses térrel működő elektrongyorsító

⊙ ang *microtron* 'ua.': *micro(wave)* 'mikro (hullám)' ← lásd MIKRO- | lásd (CIKLO)TRON

milady [milédi] ⇨ előkelő, rangos angol hölgy

⊙ ang, 'ua.' ← *my lady* 'hölgyem': *my* (birt névm) | lásd LADY

mile [májl] ⇨ angol mérföld, 1760 yard, azaz 1609,33 méter

⊙ ang, 'ua.' ← lat tbsz *milia (passuum)* 'ezer (lépés)' ← *mille* 'ezer' (a rómaiak a kettős, jobb és bal lábbal való lépést vették egységnek)

milícia ⇨ *kat* fegyveres szolgálatot teljesítő polgárok karhatalmi szervezete, nemzetőrség, polgárőrség

⇨ (egyes országokban) rendőrség

⊙ kk lat *militia* ‘katonaság, katonai szolgálat’ ← *miles, militis* ‘katona’

Lásd még MILITÁNS

milicista ⇨ *kat* a milícia tagja

⇨ (egyres országokban) rendőr

⊙ ausztr német *Milizist* ‘ua.’, lásd MILÍCIA

milimári † ⇨ tejeskófa, tejet házhoz szállító asszony

⊙ hazai német (Pest környéki) *milimari* ‘ua.’ ← német *Milchmeierin* ‘tejesgazda felesége’: *Milch* ‘tej’ | *Meier* ‘majoros’

milió ⇨ (közvetlen) környezet

⇨ helyzet, keret, környék

⇨ † asztalközépre helyezett kézímunka terítő

⊙ fr *milieu* ‘ua.’ | *mi-* ‘közép’ ← lat *medius* ‘középső’ | *lieu* ‘hely’ ← lat *locus* ‘ua.’

Lásd még MÉDIUM

militáns ⇨ harcos, harcias, harcra kész

⇨ valamely ügyért harciasan kiálló

⊙ német *militant* ‘ua.’ ← lat *militans* ‘katonáskodó’ ← *militare* ‘katonáskodik’ ← *miles, militis* ‘katona’

Lásd még MAGISTER MILITUM, MILÍCIA, MILITÁRIS, MILITARY

militáris ⇨ katonai, hadi, harci

⊙ lat *militaris* ‘ua.’ ← *miles, militis* ‘katona’

Lásd még MILITÁNS

militarista ⇨ (mn) *pol* a militarizmus alapján álló (politika)

⇨ (fin) a militarizmus híve, gyakorlati megvalósítója

⊙ német *militaristisch, Militarist* ← fr *militaristique, militariste* ‘ua.’, lásd MILITARIZMUS

militarizáció ⇨ *pol* a katonai szervezet formáinak átvitele a polgári viszonyokra

⇨ *pol* nagyarányú fegyverkezés

⊙ fr *militarisation* ‘ua.’, lásd MILITARIZÁL

militarizál ⇨ *pol* katonai jellegűvé formál

⇨ *pol* a háborús célok szolgálatába állít

⇨ *kat* felfegyverez, hadba állít

⊙ német *militarisieren* ← fr *militariser* ‘ua.’, lásd MILITÁRIS

militarizmus ⇨ *pol* a fegyverkezés és háborús készülődés politikája

⇨ *pol* a katonai vezetés politikai uralma

⊙ német *Militarismus* ← fr *militarisme* ‘ua.’, lásd MILITÁRIS, -IZMUS

military [militeri] ⇨ *sport* összetett lovasverseny

⇨ *ölt* ifjúsági divat a katonai egyenruha szabását és színeit utánzó kellékekkel

⊙ ang. ‘katonai’, lásd MILITÁRIS

Lásd még MILITÁNS

milítia lásd MILÍCIA

millefiori [millefjóri] ⇨ *műv* a velencei üvegművészet remeke, különböző színű üvegszálakból font rudak szeleteinek egybeolvasztásával kialakított felület

⊙ ol. ‘ezer virág’: ol. lat *mille* ‘ezer’ | *fiore* ← lat *flos, floris* ‘virág’

millefleurs [milflör] ⇨ *text* apró virágokkal mintázott kelme

⇨ *kém* sokféle virág illatanyagából kevert illatszer

⊙ fr. ‘ezer virág’: fr. lat *mille* ‘ezer’ | *fleur* ← lat *flos, floris* ‘virág’

millenáris ⇨ ezredéves, ezredévi

⊙ lat *millenarius* ‘ua.’, lásd MILLENNIUM

millennium ⇨ ezredévi, ezeréves időszak

⇨ ezredéves évforduló

⇨ a magyar honfoglalás ezredéves évfordulója, amelyet országos rendezvénysorozattal ünnepeltek 1896-ban

✧ *vall* Krisztus ezeréves földi uralma a történelem végén, amelynek eljövételében a Biblia (Jel 20, 1–10) jövendölése nyomán az őskeresztény egyház és számos későbbi vallásos mozgalom, szekta hitt és hisz

⊙ lat, 'ua.': *mille* 'ezer' | *annus* 'év'

milleepoints [milpoen] ✧ *text* sok apró világos (szürke vagy kék) ponttal telehíntett fekete ruhaszövet

⊙ fr, 'ezer pont': fr, lat *mille* 'ezer' | *point* ← lat *punctum* 'pont' ← *pungere, punctum* 'szúr'

milliárd ✧ *mat* a millió ezerszerese

⊙ ném *Milliarde* ← fr *milliard* 'ua.': *million* 'millió' | *-ard* (nagyító képző)

milli- ✧ (mértékevek előtt) az alaplátmérték ezredrésze: *milliamper, milligramm, milliméter*

⊙ lat *mille* 'ezer'

millió ✧ *mat* ezerszer ezer

⊙ ném, fr *million* 'ua.' ← *mille* 'ezer' | *-on* (nagyító képző)

milliom ✧ (régi népnyelvi) millió

⊙ lásd MILLIÓ

milreis [milreis] ✧ (régebben) brazil pénzegység, ezer réal

⊙ port, 'ua.': *mil* ← lat *mille* 'ezer' | tbsz *reis* ← *real* 'real (pénznm)', tkp. 'királyi' ← lat *regalis* 'ua.' ← *rex, regis* 'király'

mimbar ✧ *vall* szószék, lépcsős emelvény mohamedán mecsetben és dzsámiban a mihrábtól jobbra

⊙ ar, 'ua.' ← *nabara* 'felmegy'

mímel ✧ színlel, tettet, utánoz

⊙ ném *Mime* 'színész, komédiás' ← lat *mimus* ← gör *mimosz* 'ua.' ← *mimeomai* 'utánoz'

mimetikus ✧ utánzáson alapuló (művészet, mint a színház- és táncművészet)

⊙ lat *mimeticus* ← gör *mimétikosz* 'utánzó', lásd MIMÉZIS

mimetizmus ✧ *biol* a legmagasabb fokú mimikri, a környezethez való megtévesztően tökéletes alkalmazkodás

⊙ tud lat *mimetismus* 'ua.', lásd MIMETIKUS, -IZMUS

mimézia ✧ *ásv* egyes kristályok szimmetriájának megnövekedése ikerképződés útján

✧ *áll* a rejtőzésnek az a formája, hogy az állat az ellensége számára közömbös tárgyknak vagy lényeknek álcázza magát

⊙ tud lat *mimesia* 'ua.' ← gör *mimészisz*, lásd MIMÉZIS

mimézis ✧ utánzás

✧ *fil* utánzáson alapuló ábrázolás és kifejezés, ókori eredetű esztétikai fogalom

⊙ gör *mimészisz* 'ua.' ← *mimeomai* 'utánoz'

mimika ✧ arckifejezés, arcjáték

✧ *szính* kifejező mozgásművészet, némajáték

⊙ ném *Mimik* 'ua.' ← lat *mimica (ars)* 'színészi, utánzó (művészet)', lásd MIMIKUS

mimikri ✧ *biol* egyes élőlények képessége, hogy testük alakjával, színük változtatásával beleolvadjanak a környezetbe, és így ellenségeik előtt észrevétlen maradjanak

✧ *átv* ember színlelt alkalmazkodása környezetéhez, a feltűnés kerülése

⊙ ang *mimicry* 'utánzás' ← *mimic* 'utánzó' ← lat *mimicus* 'színészi', lásd MIMIKA

mimikus ✧ (fn) pantomimművész

✧ (mn) a mimikával kapcsolatos

⊙ lat *mimicus* 'színészi' ← *mimus* 'színész' ← gör *mimosz* 'ua.' ← *mimeomai* 'utánoz, előad'

mimodráma ✧ *szính* zenekísérettel előadott pantomimjáték

⊙ lásd MIMUS, DRÁMA

mimosz ✧ *szính* ókori görög és római zenés bohózat a népeletből vett témákkal és figurákkal

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'utánzás, utánzóművész, színész' ← *mimeomai* 'utánoz'

mimóza ✧ *növ* trópusi eredetű növény, melynek levelei érintésre összecukódnak

✧ *átv* érzékeny lélek, sértődékeny ember, nébáncsvirág

⊙ lat *Mimosa* 'ua.', tkp. 'szerepjátszó' ← *mimus* 'színész', lásd MÍMEL

mimusz ✧ *szính* pantomimet előadó művész

✧ *tört* ókori bohózat, mimosz

⊙ lat, 'ua.' ← gör *mimosz*, lásd ott

mina ✧ *tört* római súlymérték és pénznem

⊙ lat, 'ua.' ← gör *mna* 'font, egy font ezüst értékű pénz' ← sémi, pl. héb *máne* 'ókori súlyegység'

minaret ✧ mohamedán templom mellett álló vagy vele egybeépített (egy vagy több) karcsú torony, amelynek körbefutó erkélyéről a müezzin imára szólítja az igazhívőket

⊙ ném *Minarett* ← fr *minaret* ← tör *minare* ← ar *manára* 'ua.', ered. 'világítótorony' ← nár 'tűz'

mindel ✧ *geol* a pleisztocén második eljegesedési időszaka

⊙ ném, 'ua.' ← a bajorországi *Mindel* folyóról

minderwertigkeitsgefühl [...kejttségfűl] ✧ *lél* kisebbségi érzés, a csökkentértékűség érzete

⊙ ném, 'ua.': kf *minder* ← ófn *minnere* 'kevesebb' | *wertig* 'értékes' ← *Wert* 'érték' | *Gefühl* 'érzés' ← *fühlen* 'érez'

minerál † ✧ ásvány

⊙ ang, ném *mineral* 'ua.' ← kk lat seml *minerale* 'bányából való, bányászott dolog' ← *minera* ← ófr *mini* 'bánya' ← gall *mina* ← kelta, (pl. gael *mein*, kymri (walesi) *mynn* 'érc')

mineralizáció ✧ *geol* ásványképződés

✧ *biol* a talajba jutott szerves anyagok lebomlása szerves anyagká

⊙ ang *mineralisation* 'ua.', lásd MINERÁL

mineralógia ✧ *tud* ásványtan

⊙ ang *mineralogy* 'ua.', lásd MINERÁL, -LÓGIA

mineralógus ✧ *tud* az ásványtan tudósa, ásványkutató

⊙ magy, lásd MINERALÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szó párok mintájára)

minestra [minesztra] ✧ *konyha* olasz zöldségleves

⊙ ol, 'ua.' ← északol *ministrare* 'felszolgál' ← ol, lat *ministrare* 'szolgál', lásd MINISZTER

minestrone [minesztróne] ✧ *konyha* szalonnabőrrel, pírított hagymával dúsitott olasz rizses zöldségleves

⊙ ol, 'ua.': lásd MINESTRA | *-one* (nagyító képző)

minét † ✧ *zene* a menüett régi magyaros formája

⊙ lásd MENÜETT

mineur [minőr] ✧ *zene* a moll hangnem francia neve

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'kisebb' ← lat *minor*, *minus* 'ua.' (az első két hanglépés kis tercet alkot)

Lásd még MÍNUSZ

mini- ✧ (összetételek előtagjaként) kis, kicsi, rövid: *miniadag*, *minibusz*, *minigolf*, *miniszoknya* stb.

⊙ ang, 'ua.', pl. *mini(skirt)* 'mini(szoknya)' ← *miniature*, lásd MINI(ATŰR), részben *mini(mal)*, lásd MINIMÁLIS

miniátor ✧ *műv* középkori könyvdíszítő művész

⊙ ol *miniature* 'ua.', tkp. 'cinóberrel festő', lásd MINIATŰRA

miniatura ✧ *műv* festett kép, kezdőbetű vagy egyéb dísz középkori kéziratok könyvekben, kódexekben

⊙ ol *miniatura* 'ua.', tkp. 'cinóberrel való festés' ← késő lat *miniare*, *miniatum* 'cinóberrel fest' ← lat *minium* 'cinóbervörös' ← ?

miniatur ✧ (fn) *műv* kis méretű festett kép, arckép

✧ (mn) apró, igen kis méretűre készített

⊙ fr *miniature* 'ua.' ← ol *miniatura*, lásd MINIATŰRA (a mérettel kapcsolatos jelentéskör a németben és angolban alakult ki, részben a MINIMÁLIS beleértésével)

miniaturista ✧ *műv* miniatűröket festő művész

⊙ fr *miniaturiste* 'ua.', lásd MINIATŰR

miniaturizál ✧ (optikai, híradástechnikai készüléket) a lehető legkisebb méretben állít elő

⊙ ang *miniaturize* 'ua.', lásd MINIATŰR

minima ✧ *zene* a legkisebb érték a középkori menzurális hangjegyzásban, a mai félhang megfelelője

⊙ lat (*vox*) *minima* 'legkisebb (hang)' ← *minus* 'legkisebb', lásd MINIMUM

minimal art [minimel árt] ⇨ *műv* absztrakt és személytelen alkotásra törekvő, főleg mértani idomokat és szerkezeteket ábrázoló avantgárd képzőművészeti irányzat az 1960-as évektől

⊙ ang, 'minimális művészet': lásd MINIMÁLIS | ang, fr *art* ← lat *ars, artis* 'művészet'

minimális ⇨ a (lehető) legkisebb mennyiségű, számú, értékű vagy mértékű

⇨ csekély, elenyésző

⊙ késő lat *minimalis* 'ua.', lásd MINIMUM

minimalista ⇨ a minimalizmus álláspontján álló, igénytelen, önmagától vagy másoktól keveset követelő (személy)

⇨ *műv* a lehető legkevesebb anyaggal vagy eszközzel dolgozó (művész)

⊙ ang *minimalist* 'ua.', lásd MINIMÁLIS

minimalizál ⇨ a lehető legkisebb értékre szorít le (kockázatot, veszteséget)

⇨ a lehető legkisebbnek igyekszik feltüntetni

⇨ aláértékel, alábecsül

⊙ magy, lásd MINIMÁLIS (az ang *minimise* mintájára)

minimalizmus ⇨ igénytelenség, a legkönnyebben elérhető célok kitűzése

⊙ magy, lásd MINIMÁLIS (a *maximalizmus* mintájára)

minimax ⇨ *mat* olyan stratégia a játékelméletben, amellyel vagy minimális veszteségre, vagy maximális nyereségre lehet számítani

⊙ ang, 'ua.', lásd MINI(MUM), MAX(IMUM)

minimíta ⇨ *vall* paulánus, 15. századi alapítású koldulórend

⊙ lat, 'ua.': a rend (*Fratres Minimi* 'legkisebb (testvérek)' önmegnevezéséből | *-ita* ← gör *-ítész* (követőre, leszármazóra utaló toldalék)

minimo calculo [minimó kalkulól] ⇨ a legszerényebb számítás szerint, szerényen számítva, legalább

⊙ lat, 'ua.', lásd MINIMUM, KALKULUS

minimum ⇨ (fn) a (lehető) legkevesebb, a legkisebb mennyiség, szám, érték (valamiből)

⇨ *mat* alsó határérték

⇨ (hat) legalább

⊙ lat seml *minimum* 'ua.' ← ff *minimus* 'a legkisebb, legkevesebb' ← kf *minor, minus* 'kisebb' ← *parvus* 'kicsiny'

Lásd még MÍNUSZ

minipool [minipúl] ⇨ *közg* szűkebb körű gazdasági tevékenységre társult vállalatok együttműködése

⊙ ang, 'ua.': lásd MINI- | *pool* 'a betétek összege biliárdban vagy kártyajátékban' ← fr *poule* 'ua.', tkp. 'tányér a tétéknék', ered. 'tyúk' ← lat *pulla* 'csibe, szárnyasok kicsinye'

ministrál ⇨ *vall* katolikus szertartáson a papnak segít

⊙ ném *ministrieren* 'ua.' ← lat *ministrare* 'nyújt, szolgáltat' ← *minister* 'szolga', lásd MINISZTER

ministráns ⇨ *vall* katolikus szertartáson a papnak segít, ministráló személy

⊙ ném *Ministrant* 'ua.', lásd MINISTRÁL

miniszter ⇨ *pol* az államigazgatás egy adott szakágát ellátó kormánytag

⊙ ném *Minister* ← fr *ministre* 'ua.' ← lat *minister*, ered. *minuster* 'szolga': *minor, minus* 'kisebb' | (az ellentétes értelmű *magister* mintájára)

Lásd még MÍNUSZ

miniszteriális ⇨ *pol* minisztériumi, valamely minisztérium vagy miniszter hatáskörébe tartozó, onnan eredő

⇨ (fn) *tört* a király kíséretének tagja, majd királyi hivatal betöltő személy a kora középkorban

⊙ kk lat *ministerialis* 'ua.', lásd MINISZTER

minisztérium ⇨ *pol* az államigazgatás valamely ágát irányító legfőbb hatóság

⊙ ném *Ministerium* 'ua.' ← lat *ministerium* 'szolgálat, tisztség, hivatal', lásd MINISZTER

miniszterrezidens ⇨ *dipl* harmadosztályú követ

⇨ *dipl* egy kormány teljhatalmú megbízottja tőle függő gyarmati területen

⊙ fr *ministre résident* 'ua.', lásd MINISZTER, REZIDENS

mínium ⇨ *kém* vörös ólomoxid

✧ lenolajos ólomoxid, korróziótól védő alapozó festék

✧ † cinóberpiros

◎ lat *minium* ‘cinóberfesték’ ← ?

Lásd még MINIATÚRA

minjén ✧ *vall* imaközösség, legalább tíz felnőtt (13 évesnél idősebb) zsidó férfiból álló gyülekezet zsinagógái istentisztelethez

◎ héb *minján* ‘ua.’, tkp. ‘számlálás’

minnesänger [minnezenger] ✧ *irod* német lovagköltő és dalmok, az udvari szerelem énekese a 12–14. században

◎ ném *Minnesänger* ‘ua.’ ← *Minnesang* ‘az udvari hölgytisztelet szellemében fogant, konvencióktól kötött szerelmes ének’: kfn *Minne* ← ófn *minna* ‘lovagi szerelem, az imádott hölgy aláztatos szolgálata’ | (*Ge*)*sang* ‘ének’ ← *singen, sang* ‘énekel’

Lásd még MINYON

minor ✧ *tört* fiatalkorú, 25. évét be nem töltött ifjú vagy lány az ókori római jogban

✧ † kisebb, ifjabb

◎ lat kf, ‘kisebb’ ← *parvus* ‘kicsi’

Lásd még MÍNUSZ

minorátus ✧ *jog* olyan öröklési rendszer, amelyben a birtok a család legfiatalabb férfi tagjára száll

◎ kk lat *minoratus* ‘ua.’, lásd MINOR

minore ✧ *zene* a moll hangnem

◎ ol, ‘ua.’, tkp. ‘kisebb’ ← lat *minor*, lásd ott (az első két hanglépés kis tercet alkot)

minorennis † ✧ *jog* kiskorú

◎ lat, ‘ua.’: *minor* ‘kisebb, kevesebb’ | *annus* ‘év’

minorita ✧ (fn) *vall* a ferences rend egyik, kevésbé szigorú ága

✧ e rendhez tartozó személy

✧ (mn) e renddel kapcsolatos

◎ lat *minorita* ‘ua.’: ← (*Ordo Fratrum*) *Minorum* ‘a kisebb (testvérek rendje)’, a rend hivatalos neve ← *minor* ‘kisebb’ | *-ita* (követőre, leszármazóra utaló toldalék)

Lásd még MÍNUSZ

minoritárius † ✧ kisebbségi

◎ újjk lat, ‘ua.’, lásd MINORITÁS

minoritás ✧ *pol* kisebbség (testületben, szavazásban)

✧ *pol* nemzeti kisebbség egy adott államban

◎ lat, ‘ua.’ ← *minor* ‘kisebb’

Lásd még MÍNUSZ

minstrel [minsztrel] ✧ *zene* középkori angol vándorénekes és költő, aki gyakran nemesúr szolgálatában állt

◎ ang, ‘ua.’ ← népi lat *ministerialis* ‘hivatalnok, szolgálatban álló személy’ ← *minister*, lásd MINISZTER

Lásd még MENESTREL

minúcia † ✧ semmisség, csekélység

✧ árnyalat, hajszálnyi különbség

◎ lat tbsz seml *minutia* ‘kicsiségek’ ← *minutus* ‘apró, jelentéktelen’ ← *minuere* ‘kisebbít, felapróz’ ← *minus* ‘kisebb’

Lásd még MÍNUSZ

minúciák † ✧ a tényér vonalai

◎ lat tbsz seml *minutia* ‘ua.’, tkp. ‘kicsiségek’, lásd MINÚCIA

minuciozítás ✧ aprólékosság, gondosság

✧ *pej* kicsinyesség, szórszálhasogatás

◎ ném *Minuziösität* ‘ua.’, lásd MINUCIÓZUS

minuciózus ✧ aggályosan pontos

✧ aprólékos, részletes, lelkiismeretes

✧ aprólékos gonddal készült

✧ *pej* kicsinyes, szórszálhasogató

⊙ ném *Minuziös* ← fr *minutieux* ‘aprólékos’ ← *minutie* ‘apróság’, lásd MINÚCIA

mínusz ✧ *mat* a nullánál kisebb, negatív szám jele

✧ *mat* kivonandó jelzése számtani műveletben

✧ *met* fagyponthoz alatti hőmérséklet fok

✧ (hat) leszámítva

✧ (fn) tartozás, hiány, negatív egyenleg

⊙ lat seml *minus* ‘kisebb, kevesebb, kevésbé’ ← *minor*, *minus* ‘kisebb’ ← *parvus* ‘kicsi’
(indoeurópai rokonsága: gör *meiōn*, izlandi *minnr*, or *menjse* ‘kisebb’, ír *min* ‘kicsi’)

Lásd még MENO, MENUISERIE, MENÜ, MINEUR, MINIMUM, MINISZTER, MINOR, MINORITÁS, MINUSZKULA, MINUTA

minuszkula ✧ kisbetű, kis kezdőbetű

✧ alsó és felső száras betűkből álló írástípus a középkori kódex- és oklevélírásban

⊙ lat kics *minuscule* (*littera*) ‘kisebb fajta (betű)’ ← kics *minuscule* ‘parányi’, lásd MÍNUSZ

minuta † ✧ perc, ívperc

✧ pillanat, szempillantás

⊙ lat (*pars*) *minuta* (*prima*) ‘az első felaprózásból (az óra hatvan felé osztásából) eredő rész’ ← *minutus* ‘parányi, felaprózott’ ← *minuere* ‘felapróz, kisebbít’ ← *minor*, *minus* ‘kisebb’

Lásd még MÍNUSZ

minutum lásd MINUTA

minyon ✧ *konyha* édes, színes mázzal bevont, krémmel töltött kis cukrászsütemény

✧ kisebb méretű (éggő, foglalat)

⊙ fr *mignon* ‘kicsi, kedves, szerető, kegyenc, apró sütemény’: VAGY ← (?) kelta (ír, breton) *min* ‘kicsi’, VAGY ← ófn *minna* ‘szerelem, emlék’

mio- ✧ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) az izmokkal kapcsolatos, izom-

⊙ gör *müsz*, *müosz* ‘izomszomsó’, ered. ‘egér’ (egyes kidudorodó izmok és az egér alaki hasonlósága nyomán, ahogy pl. a magyarban *béka* a felsőkar kétfejű izma)

miocén ✧ *geol* a földtörténeti újkor harmadidőszakának kb. 5 millió évvel ezelőtt véget ért szakasza

⊙ ném *Miozän* ← lat *miocaenus* ‘ua.’: gör *meiōn* ‘kisebb, kevésbé’ | *kainosz* ‘új’

miocita ✧ *anat* izomsejt

⊙ tud lat *myocyta* ‘ua.’: lásd MIO- | *küosz* ‘üreg, cella, sejt’

mio conto [mio kontó] ✧ *ker* az én számlámra

⊙ ol, ‘ua.’: *mio* ← lat *meus* ‘az enyém’ (birt névm) | lásd KONTÓ

miofibrillum ✧ *anat* izomfonál, izomrost

⊙ tud lat *myofibrillum* ‘ua.’, lásd MIO-, FIBRILLUM

miogén ✧ *orv* izomi eredetű

⊙ tud lat *myogen* ‘ua.’, lásd MIO-, -GÉN

mioglobín ✧ *biokém* a vázizmok rostjaiban található, a hemoglobinnal rokon oxigénlekötő fehérje

⊙ tud lat *myoglobin* ‘ua.’: lásd MIO- | lat *globus* ‘gömb’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

miográf ✧ *orv* az izomösszehúzódnak hatásfokát mérő készülék

⊙ lásd MIO-, -GRÁF

miokardiális ✧ *anat* a szívizmokkal kapcsolatos

⊙ tud lat *myocardialis* ‘ua.’, lásd MIOKARDIUM

miokardiográf ✧ *orv* a szívizmok működését vizsgáló és grafikusán megjelenítő berendezés

⊙ tud lat *myocardiograph* ‘ua.’, lásd MIOKARDIUM, -GRÁF

miokarditisz ✧ *orv* szívizomgyulladás

⊙ tud lat *myocarditis* ‘ua.’: lásd MIOKARDIUM | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

miokardium ✧ *anat* szívizom

⊙ tud lat *myocardium* ‘ua.’: lásd MIO- | gör *kardia* ‘szív’

miolízis ✧ *orv* az izomsejtek szétesése

⊙ tud lat *myolysis* ‘ua.’: lásd MIO- | *lüzisz* ‘szétoldódás’ ← *lío* ‘old, szétold, felold’

miológia ⇨ *orv* izomtan, az izmokkal foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *myologia* ‘ua.’, lásd MIO-, -LÓGIA

mióma ⇨ *orv* jóindulatú izomdaganat, méhdaganat

⊙ tud lat *myoma* ‘ua.’: lásd MIO- | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

mionekrózis ⇨ *orv* izomelhalás

⊙ tud lat *myonecrosis* ‘ua.’: lásd MIO- | gör *nekrosz* ‘halott, holttest’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

miopátia ⇨ *orv* izombántalom

⊙ tud lat *myopathia* ‘ua.’: lásd MIO- | gör *pathosz* ‘szenvedés, betegség’ ← *paszkhó* ‘szenved’

miópia ⇨ *orv* rövidlátás

⊙ tud lat *myopia* ‘ua.’: gör *müó* ‘pislog’ | *ópsz* ‘arc, szem’ (a rövidlátók sajátos nézésére utal)

miopsz ⇨ *orv* rövidlátó

⊙ tud lat *myops* ‘ua.’, lásd MIÓPIA

miospazmus ⇨ *orv* izomgörcs

⊙ tud lat *myospasmus* ‘ua.’: lásd MIO-, SPAZMUS

miotónia ⇨ *orv* izomtónus

⊙ tud lat *myotonia* ‘ua.’: lásd MIO- | gör *tonosz* ‘feszülés’ ← *teinó* ‘feszít, feszül’

miozin ⇨ *biokém* a harántcsikolt izomzat rugalmas fehérjeanyaga

⊙ tud lat *myosin* ‘ua.’: lásd MIO- | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

mirabella ⇨ *növ* cseresznye nagyságú, sárga, igen édes szilvafajta

⊙ ném, fr, ‘ua.’ ← lat *mirabilis* ‘csodálatos’, lásd MIRÁBILIÁK

mirabile dictu [mirábile diktú] ⇨ még kimondani is csodálatos

⊙ lat, ‘ua.’: lásd MIRÁBILIÁK | *dictus* ‘kimondás’ ← *dicere, dictum* ‘mond’

mirabile visu [mirábile vízú] ⇨ még látni is csodálatos

⊙ lat, ‘ua.’: lásd MIRÁBILIÁK | *visus* ‘látás, látvány’ ← *videre, visum* ‘lát’

mirábiliák ⇨ csodálatos dolgok, csodás események

⊙ lat tbsz seml *mirabilia* ‘ua.’ ← *mirabilis* ‘csodálatos’, tkp. ‘megbámulni való’ ← *mirari* ‘megbámul, megcsodál’ ← *mirus* ‘feltűnő, csodás’

mirador ⇨ *ép* üvegezett loggia vagy balkon

⇨ *ép* háztetőre emelt kilátóhely

⊙ sp, ‘ua.’ ← *mirar* ‘néz’ ← lat *mirare* ‘bámul, csodál’

mirakulózus † ⇨ csodálatos, bámulatra méltó, ámulatos

⊙ késő lat *miraculosus* ‘ua.’, lásd MIRÁKULUM

mirákulum ⇨ csoda, csodatétel, csodálatos jelenség

⇨ bámulatos dolog

⇨ *irod, szính* szentek csodáit, legendákat feldolgozó középkori színjáték

⊙ lat *miraculum* ‘ua.’ ← *mirari* ‘csodál, megbámul’ ← *mirus* ‘feltűnő, csodálatos’

mirelit ⇨ mélyhűtött, gyorsfagyasztott (élelmiszer)

⊙ magy *Mirelite* márkanév: *M(ezőgazdasági) I(pari) R(észvénytársaság)* | fr *elite* ‘kiváló’, lásd ELIT

mirha ⇨ gyógy- és illatszertként használt balzsamos illatú gyanta

⊙ lat *myrrha* ← gör *mürrho* ‘ua.’ ← sémi (pl. arámi *móra*, héb *mór*, asszír *murru* ‘egy akácféle gyantája’)

Lásd még MIRTUSZ

miriád ⇨ megszámlálhatatlan sokaság

⊙ ném *Myriad* ← fr *myriade* ‘ua.’ ← gör *müriasz, müriadosz* ‘tízezernyi, megszámlálhatatlanul sok’ ← *müriosz* ‘végtelenül sok’

mirnix dirnix ⇨ *biz* se szó, se beszéd, váratlanul, bejelentés nélkül

⊙ ném *mir nichts, dir nichts* ‘nekem semmit, neked semmit (se szólva)’

mirtusz ⇨ *növ* mediterrán és mérsékelt éghajlaton honos fehér virágú, örökzöld díszcserje

⇨ *átv* (mirtusból font) menyasszonyi koszorú

⊙ lat *myrtus* ← gör *mürtosz* ‘ua.’ ← sémi (pl. asszír *murru* ‘akácféle gyantája’)

Lásd még MIRHA

misanthrop lásd MIZANTRÓP

mise en scène [mizanszen] ⇨ *szính* rendezés, színrevitel

⊙ fr, 'ua.': *mise* ← 'letétel' ← *mettre* 'tesz, helyez' ← lat *mittere, missum* 'vet, küld, bocsát' | *en* ← lat *in* '-ba, -ra' | *scène* 'szín', lásd SZCÉNA

Lásd még MISSZIÓ

miserere [mizerére] ⇨ *vall* bűnbánati zsoltár (50. sz.)

⇨ *zene* ennek megzenésített változata

⊙ a lat *Miserere (mei Deus)* 'Könyörülj (rajtam, Istenem)' kezdőszavak nyomán ← *misereri* 'megszán valakit, megkönyörül rajta' ← *miser* 'nyomorult, szájalmas'

misericordia [mizerikordia] ⇨ könyörületesség, irgalom

⊙ lat, 'ua.' ← *misericors, misericordis* 'irgalmas szívű': *misereri* 'irgalmaz' | *cor, cordis* 'szív'

misericordianus lásd MIZERIKORDIÁNUS

miskulancia ⇨ valami, holmi, izé

⇨ keverék

⇨ csalafintaság

⊙ hazai lat *misculantia* 'kotyvalék, mesterkedés' ← lat gyak *misculare* 'kavargat' ← *miscere* 'kever'

Lásd még MELÍROZ, MESZTIC, MISZCELLÁNEA, MIXEL, MIXTUM COMPOSITUM, MIXTÚRA, MUSZTÁNG

misling ⇨ csalamádé

⊙ baj-oszt *mischling* 'takarmánykeverék' ← ném *Mischling* 'félvér, fajkeverék' ← *mischen* 'összekever'

mismás ⇨ *biz* bizonytalan egyveleg, keverék

⇨ (mn) vegyes, kevert, összevissza

⊙ ném *Mischmasch* 'zagyvalék' ← *mischen* 'kever' (ikerszó)

misna ⇨ *vall* a mózesi törvényekhez fűződő hagyományos zsidó magyarázatok gyűjteménye

⊙ héber *misnah* 'ua.', tkp. 'ismétlés' ← *sánáh* 'ismétel'

miso- lásd MIZO-

mispóche ⇨ az egész rokonság, pereputty

⊙ jidd, 'ua.' ← héber *mispachah* 'család'

miss [misz] ⇨ kisasszony, lány, hajadon (megszólítása, ill. címzése a családnévvel)

⇨ angol nevelőnő

⊙ ang, 'ua.' ← *mis(tress)* 'úrnő', lásd ott

missa [missza] ⇨ *zene* (megzenésített) mise pl. *Missa brevis* ('rövid mise', Kodály műve)

⊙ lat, 'szentmise, katolikus istentisztelet' ← (*Ite, missa (est)*) '(menjete), elküldetett' (ti. az imádság Isten elé, a pap elbocsátó szavai a mise végén a hívekhez) ← *missus* 'elküldött' ← *mittere, missum* 'elküld'

Lásd még MISSZIÓ

missale lásd MISSZÁLE

missing link [mizyng link] ⇨ *biol* a hiányzó láncszem a főemlősök leszármazási vonalában az emberszabású majmok és az ember között

⊙ ang, 'ua.': *miss* 'hiányzik, hiányol' | *link* 'kapocs, kötés'

missió lásd MISSZIÓ

misterioso [mizsteriózó] ⇨ *zene* sejtelmesen (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *misterio* 'titok', lásd MISZTÉRIUM

mistress [miziz] ⇨ férjezett asszony címzése a családnév előtt

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'úrnő' ← ófr *maïstresse* 'ua.': *maïstre* 'mester, úr, gazda' ← lat *magister*, lásd MAGISZTER | -esse ← lat -*issa* (nőnévképző), lásd METRESZ

Lásd még MAGNITÚDÓ

misz ⇨ (fn) rosszkedv, kedvetlenség

⇨ viszolygás

⇨ (mn) kedélytelen, unott, kelletlen, barátságtalan, egykedvű

⊙ berlini ném *mies* 'ua.' ← jidd *mis* 'vacak, nyomorult'

miszcellánea † ⇨ egyveleg, vegyes közlemények

⊙ lat tbsz seml *miscellanea* ‘ua.’ ← *miscellaneus* ‘vegyes, elegyes’ ← *miscellus* ‘kevert’ ← *miscere* ‘kever’

Lásd még MISKULANCIA

miszmachol ⇨ *biz* elkedvetlenít, lehangol, kedvét szegi

⊙ berlini ném *miesmachen* ‘ua.’: *mies* lásd MISZ | *machen* ‘csinál, tesz valamivé’

misszále ⇨ *vall* misekönyv

⊙ kk lat seml *missale* ‘ua.’ ← *missalis* ‘misével kapcsolatos’, lásd MISSA

misszilis † ⇨ valóságos, elküldött (tehát nem költött vagy költői) levél

⊙ hazai lat *missilis* ‘ua.’, tkp. ‘hajító, hajítható (fegyver)’ ← *mittere, missum* ‘dob, küld’

Lásd még MISSZIÓ

misszió ⇨ hivatás, küldetés, rendeltetés

⇨ *dipl* diplomáciai képviselő idegen országban

⇨ *hiv* kiküldetés, megbízás, küldöttség

⇨ *vall* hittérítés, hitterjesztés

⇨ *vall* valamely egyház hittérítő telepe hajdani gyarmati országban

⇨ *vall* nagy tömegek számára rendezett katolikus lelkigyakorlat

⊙ lat *missio, missionis* ‘kiküldés, küldetés’ ← *mittere, missum* ‘küld, dob’

Lásd még MANUMISSIO, MESSA DI VOCE, MESSENGER, METTŐR, MISE EN SCÈNE, MISSA, MISSZILIS

missionárius ⇨ *vall* hittérítő, hitterjesztő, igehirdető

⊙ auszt né *Missionär* ← fr *missionaire* ‘ua.’, lásd MISSZIÓ

miszteriózus † ⇨ titokzatos, rejtelmes

⊙ lat *mysteriosus* ‘ua.’, lásd MISZTÉRIUM

misztérium ⇨ *vall* ókori (egyiptomi, görög, római) titkos vallási tan s a vele kapcsolatos szertartások, amelyeken csak a beavatottak vehettek részt

⇨ *vall* hittitok, ésszel fel nem érhető tantétel a katolikus dogmatikában

⇨ *átv* rejtelem, rejtély, titok, csoda

⇨ *szính* epikus jellegű középkori vallásos színjáték

⊙ lat *mysterium* ← gör *müszterion* ‘titkos tan’ ← *müsztész* ‘beavatott’ ← *müeo* ‘beavat’

Lásd még MISZTIKUS

miszticizmus ⇨ *vall* misztika

⇨ vonzódás a csodák, a természetfeletti titkok iránt

⊙ ném *Mystizismus* ‘ua.’, lásd MISZTIKUS

misztifikáció ⇨ ködösítés, megtévesztés

⇨ csalás, szélhámosság

⊙ ném *Mystifikation* ← fr *mystification* ‘megtévesztés’, lásd MISZTIKÁL

misztifikál ⇨ ködösít, félrevezet, megtéveszt

⊙ ném *mystifizieren* ‘ua.’ ← fr *mystifier* ← kk lat *mystificare* ‘ua.’, tkp. ‘rejtélyessé tesz’: lat *mysti(cus)* ‘rejtélyes’ | *facere* ‘tesz vmivé’

misztika ⇨ *vall* istenséggel, az Istennel való titokzatos lelki egyesülés, ennek hite, erre való törekvés

⊙ ném *Mystik* ‘ua.’ ← lat (*theologia*) *mystica* ‘misztikus (istentan)’, lásd MISZTIKUS

misztikum ⇨ titokzatosság, sejtelmesség

⊙ lat seml *mysticum* ‘misztikus dolog’, lásd MISZTIKUS

misztikus ⇨ (mn) *vall* a misztikával kapcsolatos

⇨ rejtelmes, titokzatos

⇨ (fn) *vall* a misztika követője, misztikus élmények részese

⊙ lat *mysticus* ← gör *müsztikosz* ‘ua.’ ← *müsztész* ‘titkos tanba beavatott személy’ | *müeo* ‘beavat’

Lásd még MISZTÉRIUM

misztrál ⇨ *met* száraz, hideg északi szél a délfancia tengerparton

⊙ prov *mistral* ‘ua.’, tkp. ‘uralkodó (szél)’ ← lat *magistralis*, lásd MAGISZTRÁLIS, MAESTRAL

mitella ⇨ *orv* sebkötésre használt háromszögletű kendő

⊙ lat kics, ‘fejrevaló, fejkendő’ ← *mitra* ‘fejük, fejszalag, diadém’, lásd MITRA

mitesszer ⇨ *orv* bőrtarka, a bőr pórusait eltömő, sötét pontnak látszó kis faggyúcsomó
 ⊙ ném *Mitesser* ‘ua.’, tkp. ‘együtt-evő’ (*mit* ‘együtt’ | *essen* ‘eszik’), az orvosi lat *comedo* tükörfordítása (régebben a ~t a bőrben élősködő féregnek vélték)

mitfárer ⇨ útitárs, kocsikísérő
 ⇨ *sport* (régebben, motorkerékpárok versenyében) az oldalkocsi utasa
 ⊙ ném *Mitfahrer* ‘ua.’: *mit* ‘együtt’ | *fahren* ‘utazik’

mithridatizmus [mitridatizmus] ⇨ *orv* valamely mérég elleni védetség azáltal, hogy a szervezetet egyre fokozódó adagok révén hozzászoktatjuk
 ⊙ tud lat, ‘ua.’: VI. *Mithridatész* Eupatór ókori pontuszi király nevéből, aki állítólag 54 mérég ellen szerzett ily módon védeettséget ← ered. *Mithradatész* ‘Mithrasz istentől adott’ | lásd -IZMUS

mitigáció ⇨ *orv* enyhítés, csillapítás
 ⊙ lat *mitigatio* ‘ua.’, lásd MITIGÁL

mitigál ⇨ *orv* enyhít, csillapít
 ⊙ lat *mitigare, mitigatum* ‘ua.’: *mitis* ‘enyhe, lágy, szelíd’ | *agere* ‘üz, cselekszik’

mitigancia † ⇨ *jog* enyhítő körülmény
 ⊙ lat *mitigantia* ‘ua.’ ← *mitigans, mitigantis* ‘enyhítő’, lásd MITIGÁL

mitigáns ⇨ *orv* enyhítőszer
 ⊙ tud lat *mitigans* ‘ua.’, lásd MITIGÁL

mitikus ⇨ a hitregékkel kapcsolatos
 ⇨ mesebeli, mondai, legendás
 ⊙ ném *mythisch* ← gör *müthikosz* ‘ua.’, lásd MÍTOSZ

mitizál ⇨ mítoszt alkot
 ⇨ (történelmi eseményeket) legendássá színezi át
 ⇨ (valós személyt) a mítoszok világába emel
 ⊙ ném *mythisieren* ‘ua.’, lásd MITIKUS

mitogén ⇨ *gen* a (fonalas) sejtszótódást serkentő anyag
 ⊙ ném *mitogen* ‘ua.’: gör *mitosz* ‘fonal’ | lásd -GÉN

mitográfia ⇨ mítoszkutatás, mítoszleírás, mítoszirodalom
 ⊙ tud lat *mythographia* ‘ua.’, lásd MÍTOSZ, -GRÁFIA

mitográfus ⇨ mítoszkutató
 ⊙ magy, lásd MITOGRÁFIA (a *geográfia*–*geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

mitokondrium ⇨ *biol* fonal- vagy szemcsealakú apró sejtszervecske, amely a sejt légzését és anyagcseréjét végzi
 ⊙ tud lat *mitochondrium* ‘ua.’: *mitosz* ‘fonal’ | *khondrion* ‘mag, szem, porc’

mitológia ⇨ *vall* egy nép(csoport) hitregéinek összessége
 ⇨ *tud* a hitregékkel foglalkozó tudomány
 ⊙ ném *Mythologie* ‘ua.’: gör *müthosz* ‘hitrege’ | lásd -LÓGIA

mitologikus ⇨ *tud* a mitológiával kapcsolatos
 ⇨ *tud* abban szereplő, oda illő
 ⊙ ném *mythologisch* ‘ua.’, lásd MITOLÓGIA

mitománia ⇨ *lél* kóros hazudozás
 ⊙ tud lat *mythomania* ‘ua.’: gör *müthosz* ‘mese, monda’ | *mania* ‘téboly’ ← *mainó* ‘örjög’

mítosz ⇨ *vall* hitrege, a világ keletkezéséről, istenek és félisteni hősök tetteiről szóló ősi monda
 ⇨ *pej* valótlan eseményekből koholt, célzatosan kiszínezett történet
 ⊙ gör *müthosz* ‘ua.’ ← *mütheomai* ‘elbeszél’

mitózis ⇨ *gen* a sejtmag közvetett, fonalas osztódása, amely tartja a kromoszómák számát
 ⊙ tud lat *mitosis* ‘ua.’: gör *mitosz* ‘fonal’ | -*ózis* (folyamatra utaló toldalék)

mitra ⇨ *vall* püspöksüveg
 ⇨ *tört* perzsa és más ókori keleti uralkodók csúcsos fejéke
 ⊙ gör, ‘fejszalag, diadém’

mittel ⇨ *nyomd* 14 pontos betűnagyság
 ⊙ ném *Mittel* ‘közép’

mixed grill [miksztz gril] ⇨ *konyha* többféle húsból készült rostonsült

⊙ ang. 'ua.': *mixed* 'kevert, vegyes', lásd MIXEL | lásd GRILL

mixed media [miksztz mǐdia] ⇨ *műv* több eszközzel és technikával dolgozó, több műfajhoz tartozó alkotás

⊙ ang. 'ua.': *mixed* 'kevert, vegyes', lásd MIXEL | lásd MÉDIA

mixed pickles [miksztz piklz] ⇨ *konyha* ecetes vegyes savanyúság

⊙ ang. 'ua.': *mixed* 'kevert, vegyes', lásd MIXEL | *pickle* 'sós és ecetes lé, ebben eltett főzelékfélék'

mixel ⇨ *konyha* kever (különféle italokat egymással és jéggel)

⊙ ang *mix* 'kever' ← ófr *mixte* ← lat *mixtus* 'kevert' ← *miscere, mixtum* 'kever'

Lásd még MISKULANCIA

mixer ⇨ italkeverő edény

⇨ italkeverő személy (bárban)

⇨ *műsz* hangeffektusokat keverő berendezés

⊙ ang. 'ua.' ← *mix* 'kever', lásd MIXEL

mixo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) kevert, félig

⊙ gör *meixosz*, tkp. *meig-szosz* 'félig, keverten' ← *meignümi* 'kever'

mixolíd ⇨ *zene* vezetőhang nélküli, dúr jellegű modális hangsor

⊙ ném *Mixolyd* 'ua.' ← gör *meixolüdiosz* 'félig líd': lásd MIXO- | *Lüdiosz* 'lüdiai, líd'

Lásd még MIGMATIT

mixoploid ⇨ *gen* többféle kromoszómaszámú sejtekből álló szövet vagy szerv

⊙ ném, 'ua.': lásd MIXO- | *-ploid* '(valahány)-szoros', lásd HAPLOID

mixotrófia ⇨ *biol* anyagcseretípus, amely szerves anyagok oxidációján alapul, de szerves szénvegyületeket is hasznosít

⊙ tud lat *mixotrophia* 'ua.', tkp. 'vegyes táplálkozás': lásd MIXO- | *trophé* 'táplálék' ← *trephó* 'táplál'

mixödéma lásd MYXOEDEMA

mixtum compositum [miksztum kompozitum] †

⇨ kotyvalék

⇨ zavaros helyzet, összevisszaság

⊙ lat, 'keverék összetétel': *mixtus* 'kevert' ← *miscere, mixtum* 'kever' | lásd KOMPOZITUM

Lásd még MISKULANCIA

mixtúra ⇨ keverék, gyógyszerkeverék, elegy

⊙ lat, 'ua.' ← *miscere, mixtum* 'kever'

Lásd még MISKULANCIA

mizandria ⇨ férfigyűlölet (nő részéről)

⊙ tud lat *misandria* 'ua.' a MIZANTRÓPIA mintájára: gör *miszeó* 'gyűlöl' | *anér, androsz* 'férfi'

mizantróp ⇨ embergyűlölő, világgyűlölő, emberkerülő személy

⊙ ném *Misanthrop* ← fr *misanthrope* ← gör *misanthroposz* 'ua.': *miszeó* 'gyűlöl' | *anthroposz* 'ember'

mizantrópia ⇨ embergyűlölet

⊙ ném *Misanthropie* ← gör *misanthropia* 'ua.', lásd MIZANTRÓP

mizantropikus ⇨ embergyűlölő (nézet, felfogás)

⊙ ném *misanthropisch* 'ua.', lásd MIZANTRÓP

mizerábilis † ⇨ nyomorúságos, szájalmas, siralmas

⇨ nyomorult, szűkölködő

⇨ *pej* silány, gyatra, hitvány, szegényes

⇨ *pej* alávaló, semmirekellő

⊙ lat *miserabilis* 'ua.', tkp. 'könyörületre, szájalomra méltó' ← *misereri* 'megkönyörül'

Lásd még MISERERE

mizéria ⇨ nyomorúság, szükség, ínség, nélkülözés

⇨ közszükségleti cikk tartós hiánya, ellátási zavara

⇨ kellemetlenség, baj, zavar

⊙ lat *miseria* ‘nyomorúság, ínség’ ← *miser* ‘szerencsétlen, nyomorult’

mizerikordiánus ⇨ *vall* irgalmasrend

⇨ *vall* e szerzetesrendhez tartozó (személy), irgalmasrendi

⊙ lat *misericianus* ‘ua.’ ← *miseriordia* ‘részvét, könyörületesség’: *misereri* ‘megkönyörül’ | *cor, cordis* ‘szív’

mizogám ⇨ a házasságtól irtózó személy

⊙ ném *Mysogam* ‘ua.’, lásd MIZOGÁMIA

mizogámia ⇨ *lél* beteges irtózás a házasságtól

⊙ tud lat *misogamia* ‘ua.’: gör *miszosz* ‘gyűlölet’ ← *miszeó* ‘gyűlöl’ | *gamosz* ‘házasság’

mizogin ⇨ nőgyűlölő

⊙ ném *Misogyn* ‘ua.’, lásd MIZOGÍNIA

mizogínia ⇨ nőgyűlölés

⊙ tud lat *misogynia* ‘ua.’: gör *miszosz* ‘gyűlölet’ ← *miszeó* ‘gyűlöl’ | *güné* ‘nő’

mnemaszténia ⇨ *orv* az emlékezet kóros gyengesége

⊙ tud lat *mnemasthenia* ‘ua.’: gör *mnémé* ‘emlékezet’ ← *mnaomai* ‘emlékezik’ | lásd ASZTÉNIA

mnemonika vagy **mnemotechnika** ⇨ *tud* az emlékeztést, bevésést megkönnyítő eljárások módszere, elmélete

⊙ ném *Mnemonic, Mnemotechnik* ‘ua.’ ← gör *mnémonikosz* ‘az emlékeztetre vonatkozó’ ← *mnémé* ‘emlékezet’ ← *mnaomai* ‘emlékezik’, lásd még TECHNIKA

mnemonikus ⇨ *tud* a mnemonikával foglalkozó, vele kapcsolatos

⊙ ném *mnemonisch* ‘ua.’, lásd MNEMONIKA

mnézis ⇨ *lél* emlékezés

⊙ tud lat *mnesis* ← gör *mnészisz* ‘ua.’ ← *mnaomai* ‘emlékszik’

moa ⇨ *áll* kihalt nagy testű új-zélandi futómadár

⊙ bennszülött (maori) szó

moabita ⇨ *tört* ókori sémi nép, amely a Holt-tengertől keletre önálló államot alkotott a Kr. e. 10–7. században, és a zsidó néppel többnyire háborúságban állt

⊙ legendás őse, *Moáb* a Biblia szerint Lótnak saját lányával nemzett fia volt

moaré ⇨ *text* hullámos mintázatú selyemszövet

⇨ *műsz* zavaró csíkok, alakzatok színes nyomaton, képernyőn

⊙ fr *moiré* ‘ua.’ ← ang *mohair* (lásd ott)

mob ⇨ csöcselék, csődület, féktelen vagy garázda tömeg

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat *mob(ile vulgus)* ‘ingatag nép, állhatatlan tömeg’, lásd MOBILIS

mobil ⇨ (mn) *műsz* elmozdítható, tetszés szerinti helyen használható (rádió, telefon)

⇨ (fn) *műv* mozgó, forgó, esetleg világító modern térbeli műalkotás

⊙ ném *mobil* ← fr, ang *mobile* ‘ua.’, lásd MOBILIS

mobiliák † ⇨ *jog* ingó vagyon, ingóságok

⊙ lat tbsz seml *mobilia* ‘ua.’, tkp. ‘elmozdítható dolgok’ ← *mobilis*, lásd ott

mobilis ⇨ mozgó, mozgékony

⇨ elmozdítható

⊙ lat *mobilis*, ered. *movibilis* ‘mozgatható, ingadozó, állhatatlan’ ← *movere* ‘mozgat’

Lásd még IMMOBILIA, LOKOMOBIL, MOMENTUM, MOSSO, MOTILITÁS, MOTIO, MOTÍVUM, MOTOR, MOTU PROPRIO

mobilitás ⇨ mozgékonyosság

⇨ *szoc* az egyén mozgásteret, mozgási lehetősége a társadalmi szintek, életpályák között

⇨ *közz* fizetőképesség

⊙ lat *mobilitas* ‘mozgathatóság’, lásd MOBILIS

mobilizáció ⇨ *kat* mozgósítás

⇨ † *ker* ingatlan vagyon pénzzé tétele

⊙ ném *Mobilisation* ‘ua.’, lásd MOBILIZÁL

mobilizál ⇨ *kat* mozgósít, behív, besoroz, hadra fog

⇨ *közz* ingatlan vagyont készpénzzé tesz

- ⊙ ném *mobilisieren* ← fr *mobiliser* ‘ua.’, lásd MOBILIS
- mobilizmus** ⇨ *geol* a lemeztektonika elmélete, amely szerint a folyós magma fölött a litoszféra lemezei egymáshoz képest állandóan elmozdulnak
- ⊙ lásd MOBIL-, -IZMUS
- móc** ⇨ *népr* erdélyi román népcsoport
- ⊙ rom *moș* ‘hajtincs, üstök’ (a ~ férfiak jellegzetes hajviseletéről)
- modális** ⇨ a körülményekkel kapcsolatos, tőlük függő
- ⇨ *fil* a klasszikus kétértékűnél tágabb, lehetőséggel vagy megengedettséggel is operáló (logika)
- ⇨ *nyelvt* módbeli, az igemóddal kapcsolatos
- ⇨ *nyelvt* módhatározói
- ⇨ *zene* az egyházi zenében használt diatonikus (hangsor)
- ⊙ tud lat *modalis* ‘módbeli, a móddal kapcsolatos’ ← *modus* ‘mód, mérték’
- modalista** ⇨ *vall* a modalizmust valló ókori eretnek
- ⊙ lat, ‘ua.’, lásd MODALIZMUS
- modalitás** ⇨ módozat, körülmény
- ⊙ tud lat *modalitás* ‘ua.’, lásd MODÁLIS
- modalizmus** ⇨ *vall* ókori keresztény, a szentháromság dogmáját tagadó eretnesség, amely szerint az Atya, Fiú és Szentlélek nem három külön személy, hanem csak az egy Isten működési módozatai
- ⊙ lat *modalismus* ‘módbeliség’, lásd MODÁLIS, -IZMUS
- modell** ⇨ *tud* vizsgált rendszer vagy folyamat legfőbb jellemzőit szemléltető, matematikailag egzakt képlet, formula
- ⇨ *műsz* mintadarab, öntőminta
- ⇨ *műv* személy, akiről festmény, szobor, művészi fotó alakját mintázzák
- ⇨ *div* ruházati vagy más cikkek bemutatása, reklámozása céljából fényképezett személy
- ⇨ *div* egyedi terv szerint készült ruhadarab
- ⇨ *műsz* építmény, szerkezet, jármű méretarányosan kicsinyített mása
- ⊙ ném *Modell* ‘ua.’ ← ol kics *modello* ‘minta, példa, modell’ ← lat kics *modulus*, lásd ott
- modellál** ⇨ *műv* mintáz, megmintáz
- ⇨ *tud* a vizsgált rendszerrel modellt készít
- ⇨ *műsz* modellkísérlettel vizsgál
- ⊙ ném *modellieren* ‘ua.’, lásd MODELL
- modelllez** ⇨ *műsz* közlekedési eszközökről vagy építményekről élethű kicsinyített mását készít
- ⇨ *sport* járművekről működő modellt épít, s ezekkel versenyeken vesz részt
- ⊙ lásd MODELL
- modem** ⇨ *sámtech* a digitális és hangjeleket oda-vissza egymásba alakító segédberendezés
- ⊙ ang, ‘ua.’ ← *mo(dulator)–dem(odulator)*, lásd MODULÁTOR
- moder** ⇨ *földr* nyers humusz félig elbomlott növényi részekkel
- ⊙ ném *Moder* ‘rothadás, korhadás’
- moderál** ⇨ enyhít, mérsékel
- ⇨ irányít, szabályoz
- ⊙ lat *moderari, moderatus* ‘fékez, szabályoz’ ← *modus* ‘mérték, határ, mód’
- moderato** [moderátó] ⇨ *zene* mérsékelt tempóban (adandó elő)
- ⊙ ol, ‘ua.’ ← *moderare* ‘mérsékel’ ← lat *moderari*, lásd MODERÁL
- moderátor** ⇨ *műsz* szabályozó szerkezet
- ⇨ *fiz* maghasadást lassító közeg (atomreaktorban)
- ⇨ nyilvános viták, kerekasztal-beszélgetések vezetője
- ⊙ ang *moderator* ‘ua.’ ← *moderate* ‘mérsékel, szabályoz, irányít’, lásd MODERÁL
- modern** ⇨ korszerű, az adott kor követelményeinek megfelelő
- ⇨ újszerű, divatos
- ⊙ ang, ném *modern* ← fr *moderne* ‘ua.’ ← kk lat *modernus* ‘új, mostani’ ← *modo* ‘épp most, imént’ (mint *hodie–hodiernus* ‘ma–mai’) ← *modus* ‘mérték, mód’

modernista ⇨ a modernizmus híve, annak szellemében alkotó (művész)

⊙ ang, ném *modernist* 'ua.', lásd MODERNIZMUS

modernizáció ⇨ korszerűsítés, újjáalakítás

⊙ ang *modernisation* 'ua.', lásd MODERNIZÁL

modernizál ⇨ korszerűsít, újjáalakít, megújít

⊙ ném *modernisieren* 'ua.', lásd MODERN

modernizmus ⇨ *műv, irod* újszerű elveket hirdető művészeti, főleg irodalmi irányzatok (19–20. század) összefoglaló neve

⊙ lásd MODERN, -IZMUS

modestia [modesztia] † ⇨ szerénység, igénytelenség

⊙ lat *modestia* 'ua.' ← *modestus* 'mértékletes, szerény, szemérmes' ← *modus* 'mérték, mód'

módi ⇨ divat, szokás

⊙ ném *Mode* [móde] ← fr *mode* 'mód, ízlés, divat' ← lat *modus* 'mód, mérték'

modifikáció ⇨ módosítás, átalakítás, változtatás

⇨ módosulás, elváltozás

⇨ *biol* nem öröklődő változat, módosulat

⊙ ang *modification* 'ua.', lásd MODIFIKÁL

modifikál ⇨ módosít, átalakít, megváltoztat

⊙ késő lat *modificare, modificatum* 'módosít': *modus* 'mód' | *facere* 'csinál, tesz'

modifikátor ⇨ *tud* módosító tényező vagy anyag

⊙ tud lat *modifier* 'ua.', lásd MODIFIKÁL

modul ⇨ *műsz* szabványegység, szabványos méretű, könnyen cserélhető elem gépen, berendezésen

⇨ *számtech* szerkezet vagy rendszer egy eleme, amely másokkal sokféleképpen kombinálható

⇨ *ép* mértékszám

⊙ ang *module* 'ua.', lásd MODULUS

moduláció ⇨ *zene* átlépés egy hangnemből egy hozzá közel álló másikba

⇨ *inf* elektronikai modulálás

⇨ *biol* fehérjék és enzimek szerkezetének és működésének folyamatos vagy időleges módosulása

⇨ hanglejtés, hangszín

⊙ ang, ném *modulation* 'ua.', lásd MODULÁL

modulál ⇨ *zene* hangnemet változtat

⇨ *zene* hangszint vált, hanglejtést vált

⇨ *inf* a vivőhullám frekvenciáját vagy amplitúdóját változtatja a továbbítandó hullám (pl. hanghullám) mintájának megfelelően

⊙ lat *modulari, modularis* 'ütemez, ütem szerint mér', lásd MODULUS

modulátor ⇨ *műsz* elektronikai modulációt létrehozó berendezés

⇨ *zene* modulációs táblázat

⊙ ang *modulator* 'ua.', lásd MODULÁL

modulor ⇨ *ép* Le Corbusier és társai által kidolgozott méretség, amely az emberi testrészek arányait vette alapul épületek tervezéséhez

⊙ fr, 'ua.', lásd MODULUS

modulus ⇨ *ép* arányszám, mértékszám, pl. az ógörög építészetben az oszlop alapjának átmérője, amelynek egész számú többszöröse adják az oszlop magasságát, két oszlop távolságát, az épület méreteit stb.

⇨ *mat* a komplex szám abszolút értéke

⊙ lat kics, 'mérték, ütem' ← *modus* 'mód, mérték'

modus [módusz] ⇨ *fil* a létezés vagy a dolgok különféle megnyilvánulási módjai (esetlegesség, lehetőség stb.)

⇨ *fil* a logikai következtetés szabálya

⇨ *zene* hangsor

⇨ *fiz* az elektromágneses hullámok terjedésének típusa (elektromos vagy mágneses, vagy a kettő együtt)

✧ *fiz* rezgési állapotok valamelyike rezgőképes rendszerben

✧ *mat* matematikai eloszlásban a legvalószínűbb érték, statisztikában a középérték

⊙ lat, ‘mód, mérték, ütem’

modus operandi [módusz ...] ✧ *jog* eljárás mód

⊙ lat, ‘ua.’: *modus* ‘mód, mérték, ütem’ | *operari* ‘foglalkozik, működik, eljár’ ← *opus, operis* ‘munka, mű’

modus vivendi [módusz ...] ✧ olyan megoldási mód, amely ellentétes érdekek közti egyeztetéssel lehetővé teszi több személy vagy tényező létezését

⊙ lat, ‘mód a megélésre’: *modus* ‘mód, mérték, ütem’ | *vivere* ‘él’

módusz lásd MODUS

mofetta ✧ *geol* szén- és kén-gázok mérgező kigőzölgése vulkános területen mint utóvulkáni működés

⊙ nápolyi ol *mofeta* ‘ua.’ ← ol *mefite* ← lat *mephitis* ‘ártalmas mocsári kigőzölgés, bűz’

Mogen David ✧ Dávid-csillag, két egyenlő oldalú háromszögből alkotott hatágú csillag, a zsidóság ősi jelképe és Izrael állam emblémája

⊙ héb, ‘ua.’, tkp. ‘Dávid pajzsa’

mogilália ✧ *orv* dadogás, beszédzavar

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *mogilalosz* ‘nehéz beszédű’: *mogeo* ‘fáradozik, kinlódik’ | *laleo* ‘fecseg, beszél’

mogul ✧ *tört* a mai Pakisztán és India területén fennállt mohamedán birodalom (1526–1858) uralkodó családjának tagja (az uralkodó a nagymogul címet viselte)

✧ *átv* valamely szakmában nagy hatalmú és befolyású személy, pl. tőzsdemogul

⊙ ang, ‘ua.’ ← perzsa *mughul* ← ar *mughal* ‘mongol’ (a birodalom alapítója, Bábar mongol származású volt)

mohair lásd MOHER

mohamedán ✧ *vall* az iszlám híve, muzulmán, muszlim

⊙ újk lat *Mohammedanus* ← *Mohamed* alapító próféta nevéből (arabul *Muhammad*, tkp. ‘dicséretre méltó’)

Lásd még MAHOMET

mohawk [mohauk] ✧ *népr* irokéz indián néptörzs a Nagy Tavak környékén

⊙ ang, ‘ua.’ ← a *Mohawk* folyóról

moher ✧ angóramecske finom gyapja

✧ *text* ebből készült kelme

⊙ ang *mohair* ‘ua.’, téves alak *mockair* helyett (a *hair* ‘szőr’ szó beleértésével) ← ar *mukhajjar* ‘kecskeszőr szövet’

Lásd még MOARÉ

mohikán ✧ *népr* az észak-amerikai algonkin indiánok egyik kihalt törzse

✧ e törzs tagja, nyelve

✧ (az *utolsó mohikán* kifejezésben) valaminek utolsó képviselője

⊙ ang *Mohican* ‘ua.’ ← dakota *mahingan* ‘farkas’

Moira ✧ *mit* a három ógörög sorsistennő egyike

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘rész, osztályrész, végzet’

moiré lásd MOARÉ

mokasszin ✧ *ölt* egy darab bőrből szabott puha indián bocskor

✧ *div* hasonló szabású női vagy férfi papucscipő

⊙ ang *mocassin* ← algonkin (pl. odzsibve *makiszin*, pauhatan *mokkaszin*) ‘ua.’

mokett ✧ *text* mintás plüss bútorhuzat

⊙ ném *Mokett* ← fr *moquette* ‘ua.’ ← ?

mokka ✧ erős feketekávé

✧ (előtagként) ehhez használt vagy fogyasztott (cukor)

⊙ ném *Mokka* ‘ua.’ ← *Mokha* jemeni város nevéből (a 15. században a legfőbb kávékiviteli kikötő volt)

mól ⇨ *kém* az anyagmennyiség SI-mértékegysége, annyi atom, molekula vagy ion valamely anyagból, amennyi 12 g 12-es szénizotópban (normál szénben) van

⇨ † *kém* grammolekulasúly, annyi gramm valamely anyagból, amennyi a molekulasúlya

⊙ ném, ang *mol* 'ua.' ← lat *moles* 'tömeg, teher'

Lásd még MOLEKULA, MOLESZTÁL, MÓLÓ

molaris ⇨ *anat* zápfog, őrlő fog

⊙ tud lat (*dens*) *molaris* 'örlő (fog)' ← *molaris* 'malom-' ← *mola* 'malomkö' ← *molere* 'öröl'

Lásd még MOLESZTÁL, MOLINÓ, MULINÉ

molaritás ⇨ *kém* az anyagmennyiség koncentrációja, az egységnyi térfogatra eső mólok száma

⊙ ném *Molarität* 'ua.' ← *molar* 'egy móltra vonatkozó', lásd MÓL

molassz ⇨ *geol* üledékes kőzetanyag, kavics, homokkő, mészkő és márga keveréke, amely gyúrt hegységek lepusztulásakor keletkezik

⊙ ném *Molasse* 'ua.' ← fr *mollasse* 'puha, ernyedt' ← *mou, molle* ← lat *mollis* 'lágy'

moldován ⇨ *népr* moldáv, moldvai, a Keleti-Kárpátok és a Prut folyó között, ill. Moldova államban élő román nyelvű népcsoport

⊙ rom *moldovean* 'ua.' ← *Mold(o)va* 'a fenti tájegység' ← rom nyj *molid* 'lucfenyő'

molekula ⇨ *kém* az anyag legkisebb egysége, amely még őrzi az adott anyag kémiai sajátosságait

⊙ fr *molécule* 'ua.' ← tud lat kics *molecula* 'parányi tömeg' ← *moles* 'tömeg, teher'

Lásd még MÓL

molekuláris ⇨ *kém* a molekulákra, a molekulák szerkezetére vonatkozó

⊙ ném *molekular* ← fr *moléculaire* 'ua.', lásd MOLEKULA

molekularitás ⇨ *kém* elemi vegyi folyamatok jellemzője, a bennük kölcsönhatásba lépő molekulák száma

⊙ ang *molecularity* 'ua.', lásd MOLEKULA

moleszkin ⇨ *text* angolbőr, ördög bőr, sportruházatokban gyakori, színén antilopbőr hatású erős pamutszövet

⊙ ném *Moleskin* 'ua.' ← ang *moleskin* [mólszkin] 'vakondbőr': *mole* 'vakond' | *skin* 'bőr'

molesztál ⇨ zaklat, háborgat, kellemetlenkedik

⇨ kikezd, erőszakoskodik (növel), megkörtövekezi

⊙ ném *molestieren* 'ua.' ← lat *molestus* 'terhes, bosszantó' ← *moles* 'tömeg, teher'

Lásd még MÓL

molett ⇨ kövérkés, teltkarcsú, töltöttgalamb (nő)

⊙ baj-oszt *molet, mollet, mollert* ← ném *mollig* 'ua.' ← lat *mollis* 'puha'

Lásd még MOLL, MOLLUSCA

molibdén ⇨ *kém* ezüstfehér, kemény fém elem

⊙ ném *Molybdän* ← lat *molybdaenum* 'ua.', ered. 'ólmérc' ← gör *molübdaina* 'ólmérc, ólomnehezék' ← *molübdosz* 'ólm' ← ?

molibdenit ⇨ *ásv* molibdén-diszulfid, hatszögű rendszerben kristályosodó, fém fényű ólomszürke ásvány

⊙ ang *molybdenite* 'ua.': lásd MOLIBDÉN | *-it* (ásványra utaló toldalék)

molinó ⇨ *text* vászonkötéssel szőtt nyers pamutszövet

⇨ *biz* hosszú szárú meleg férfi alsónadrág, jéger

⊙ ol *molino* márkanév, tkp. 'malmocska' ← *molare* ← lat *molere* 'öröl'

Lásd még MOLÁRIS

moll ⇨ *zene* hétfokú hangsor, amelyben a második és ötödik hangközben félhang távolság van

⊙ ném *Moll* ← lat *mollis* 'lágy' (a skála elején álló kis terc lágy hangzása miatt)

Lásd még MOLETT, MOLLUSCA

molla ⇨ *vall* mohamedán hittudós és jogtudós

⇨ *vall* mohamedán papok megszólítása

⊙ tör, ← perzsa *mulla* 'ua.' ← ar *mawlá* 'mester'

Mollusca [molluszka] ⇨ *áll* a puhatestűek törzse

⊙ tud lat tbsz seml, 'ua.' ← lat *molluscus* 'lágyhájú' ← *mollis* 'puha'

Lásd még MOLETT, MOLL

móló ⇨ *ép* kikötésre is alkalmas, a vízbe mélyen benyúló hullámtörő gát

⊙ auszt német, ol *molo* 'ua.' ← lat *moles* 'tömeg, teher, gát'

Lásd még MÓL

moloch ⇨ valami, ami súlyos véráldozatokat követel (pl. háború)

⊙ *Moloch* vagy *Molok* (tkp. 'király') kánaáni tüzisteniséget az elsőszülött gyermekek megégetésével tisztelték

molto ⇨ *zene* (előadási utasításban) nagyon, pl *molto vivace* 'nagyon élénken'

⊙ ol, 'ua.' ← lat *multum* 'sokat, nagyon' ← *multus* 'sok'

Lásd még MULTI-

momentán ⇨ (mn) pillanatnyi, átmeneti

⇨ hirtelen, váratlan

⇨ (hat) pillanatnyilag, jelenleg

⊙ német *momentan* 'ua.' ← lat *momentaneus* 'pillanatnyi' lásd MOMENTUM

momentum ⇨ *tud* mozzanat, elem, részlet, tényező

⇨ *fiz* nyomaték

⇨ pillanat, ↑percenet

⇨ körülmény, jelenség, tünet

⊙ lat, ered. *movimentum* 'mozdulat, mozzanat, pillanat' ← *movere* 'mozgat'

Lásd még MOBILIS

monachális [monahhális] ⇨ *vall* szerzetesi

⊙ kk lat *monachalis* 'ua.', lásd MONACHUS

monachus [monahhusz] ⇨ *vall* szerzetes

⊙ kk lat, ← gör *monakhosz* 'ua.', tkp. 'egyedülálló, magános' ← *monosz* 'egyedüli'

monacit ⇨ *ásv* gyantaszínű monoklin kristályokat alkotó cériumfoszfát magmatikus kőzetekben

⊙ német *Monazit* 'ua.': gör *monadzó* 'egyedül van' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

monád ⇨ *fil* a világ egyedi és oszthatatlan szubsztanciája (Leibniz német filozófus szerint)

⊙ német *Monade* 'ua.' ← gör *monasz*, *monadosz* 'egység, egyedülvaló', (az ókori görög filozófiában) 'atomszerű, de anyagatlan elemi egység' ← *monosz* 'egyedüli'

monadológia ⇨ *fil* a monádkról szóló leibnizi tan

⊙ német *Monadologie* 'ua.', lásd MONÁD, -LÓGIA

monandria ⇨ *társ* egyférjűség (mint egy adott társadalomban érvényes norma)

⊙ tud lat, 'ua.': gör *monosz* 'egyedüli' | *anér*, *androsz* 'férfi'

monarcha ⇨ *pol* egyeduralmú, király, császár

⊙ német *Monarch* 'ua.', lásd MONARCHIA

monarchia ⇨ *pol* egyeduralom, egyeduralmi rendszer, az uralkodó öröklődő és élethosszig tartó uralmán alapuló államforma

⊙ tud lat, ← gör *monarkhia* 'egyeduralom' ← *monarkheó* 'egyedül uralkodik': *monósz* 'egyedül' | *arkhé* 'uralom'

monarchikus ⇨ *pol* egyeduralmi, az egyeduralomra jellemző

⊙ kk lat *monarchicus* ← gör *monarkhikosz* 'egyeduralmi', lásd MONARCHIA

monarchista ⇨ *pol* a monarchikus államforma híve

⊙ német *Monarchist* 'ua.', lásd MONARCHIZMUS

monarchisztikus ⇨ *pol* egyeduralmi jellegű, arra emlékeztető

⊙ német *monarchistisch* 'ua.', lásd MONARCHIA

monarchizmus ⇨ *pol* az egyeduralmi államforma követelése, helyeslése, támogatása

⊙ német *Monarchismus* 'ua.', lásd MONARCHIA, -IZMUS

monarthrit [monarthritisz] ⇨ *orv* egyetlen ízület gyulladása

⊙ tud lat, 'ua.': gör *monosz* 'egyetlen' | lásd ARTRITISZ

monász lásd MONÁD

monasztérium ⇨ *vall* monostor, zárda, rendház, kolostor

⊙ kk lat *monasterium* ‘ua.’ ← gör *monasztérion* ‘remetelak’: *monasz* ‘egyedüli, magányos’ | *-sztérion* (vmely tevékenység helyére utaló toldalék)

❖ magy MONOSTOR

Lásd még FALANSZTER

monasztikus ⇨ szerzetesi

⊙ kk lat *monasticus* ‘ua.’ ← késő gör *monasztikosz* ‘remetékkel kapcsolatos’ ← *monasztész* ‘remete, szerzetes’ ← *monasz* ‘egyedüli, magányos’

monaurális ⇨ infegyecsatornás, nem sztereofonikus (zenei adás)

⊙ ang *monaural* ‘ua.’: gör *monosz* ‘egyedüli’ | tud lat *auralis* ‘a füllel kapcsolatos’ ← lat *auris* ‘fül’

mondén ⇨ előkelő, nagyvilági, társasági, társaságbeli

⊙ ném *mondän* ← fr *mondain* ‘ua.’ ← *monde* ‘világ’ ← lat *mundus* ‘ua.’

mondscheinparti [mondsájnparti] ⇨ *biz* szerelmes éjszakai andalgás holdfényben

⇨ *biz* nyári éjszakai kerti mulatság

⊙ ném, ‘ua.’: *Mond* ‘hold’ | *Schein* ‘fény’ ← *scheinen* ‘ragyog, látszik’ | lásd PARTI

monéra ⇨ *biol* sejtmag és szerkezet nélküli egysejtű lény, az élő anyag legegyszerűbb formája

⊙ tud lat tbsz *monera* ‘ua.’ ← gör *moneron* ‘egyedül való dolog’ ← *monérész* ‘egyedüli’ ← *monosz* ‘ua.’

monergizmus ⇨ *vall* hittudományi elmélet, amely szerint a megtérés egyedül a Szentlélek műve bennünk, a gyarló ember ebben nem tud közreműködni

⊙ tud lat *monergismus* ‘ua.’: gör *monosz* ‘egyedüli’ | *ergon* ‘munka, működés’ | lásd -IZMUS

monergol ⇨ *ürk* egykomponensű, a tüzelőanyagot és az oxidálóanyagot keverten tartalmazó folyékony rakéta-hajtóanyag

⊙ ang márkanév: gör *monosz* ‘egyedüli, egyszeres’ | *ergon* ‘mű, működés’ | lat *ol(eum)* ‘olaj’

monéta † ⇨ pénz, pénzérme

⊙ lat *moneta* ‘pénzverde, vert pénz’ ← Juno *Moneta* ‘a jövődömonó Juno’ ← *monere* ‘int, jövődöl’ (az istennő templomában működött Róma pénzverdéje)

Lásd még MONITOR

monetáris ⇨ *közg* pénzügyi, pénzforgalmi

⊙ ném *monetär* ← fr *monétaire* ← lat *monetaris* ‘a pénzzel kapcsolatos’, lásd MONÉTA

monetarista ⇨ *közg* a (klasszikus) monetarizmuson alapuló

⇨ *közg* a pénzkiáramlást visszafogó, a pénzforgalmat csökkentő, kamatlábat emelő (pénzügyi politika)

⊙ ang *monetaristic* ‘ua.’, lásd MONETÁRIS

monetarizmus ⇨ *közg* közgazdasági elmélet, amely szerint a nemzet gazdagságát a nemesfém- és devizatartalékok növelése szolgálja

⊙ ang *monetarism* ‘ua.’, lásd MONETÁRIS, -IZMUS

money-making [maniméjking] ⇨ *biz* pénzcsinálás, nagy nyereséget hozó üzlet

⊙ ang, ‘ua.’: *money* ← ófr *moneie* (mai fr *monnaie*) ‘ua.’ ← lat *moneta*, lásd MONÉTA

mongol ⇨ *népr* Közép-Ázsiában, javarészt Mongóliában élő, altáji nyelvet beszélő nép

⇨ *népr* e nép tagja, nyelve

⊙ mongol *mong* ‘bátor’

Lásd még MOGUL

mongolid ⇨ *tud* Ázsiában és Amerika őslakói közt tipikus, a mongolokéhoz hasonló arcberendezésű (szemredő, sárgás bőr, kiugró pofacsont), vastag sötét hajszerű emberfajta jelzője

⊙ ném *Mongolide* ‘ua.’: lásd MONGOL | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* külső, hasonlóság’

mongolizmus ⇨ *orv* Down-kór, szellemi visszamaradottsággal és némileg mongolos arcformával járó fejlődési rendellenesség

⊙ tud lat *mongolismus* ‘ua.’, lásd MONGOL, -IZMUS

mongoloid lásd MONGOLID

mongúz ⇨ *áll* indiai menyétszerű ragadozó emlős, másképp mungó, a mérgekgígyók pusztítója

⊙ ang *mongoose* ← indiai (marathi) *mangúz* ‘ua.’

monista ⇨ *fil* a monizmus híve, vallója

⊙ ang *monist* 'ua.', lásd MONIZMUS

monisztikus ⇨ *fil* a monizmuson alapuló

⊙ ang *monistic* 'ua.', lásd MONIZMUS

monitor ⇨ *hajó* folyami vagy partmenti, páncélozott kisebb hadihajó

⇨ *inf* televíziós adást ellenőrző kis képernyős készülék

⇨ *számtech* számítógéphez kapcsolt katódsugaras képernyő

⇨ figyelőszolgálat

⊙ lat, 'intő, figyelmeztető' ← *monere, monitum* 'int' (első jelentése egy *Monitor* nevű hadihajóról ered, amely az északiak oldalán harcolt az amerikai polgárháborúban)

Lásd még MONÉTA, MONSTRE, MONSTRUM, MONUMENTUM

monitoring ⇨ *tud* természetvédelmi terület, gyártási folyamat vagy számítógépes rendszer folyamatos megfigyelésére létesített informatikai és mérőrendszer

⇨ *ker* figyelőszolgálat, amely egy adott tárgykörben megjelenő közleményeket számontart, összegyűjt, és a megrendelőhöz juttat

⊙ ang, 'ua.' ← *monitor* 'megfigyel' ← *monitor* 'megfigyelő, ellenőrző' (személy, rendszer), lásd MONITOR

monizmus ⇨ *fil* olyan bölcséleti felfogás, amely a létet egyetlen alapelve (vagy anyagira, vagy szellemire) vezeti vissza

⊙ tud lat *monismus* 'ua.': gör *monosz* 'egyedüli' | lásd -IZMUS

mono- ⇨ (összetételek előtagjaként) egyedüli, egy-

⊙ gör *monosz* 'egyedüli'

monocelluláris ⇨ *biol* egysejtű (lény)

⊙ tud lat *monocellularis* 'ua.', lásd MONO-, CELLULÁRIS

monochr- lásd MONOKR-

monocita ⇨ *orv* nagy fehérvérsejt

⊙ tud lat *monocyta* 'ua.': lásd MONO- | *kütosz* 'üreg, cella, sejt'

monódia ⇨ *zene* egyszólamúság

⊙ kk lat *monodia* 'ua.' ← gör *monódia* 'kiséret nélküli ének': *monosz* 'egyedüli' | *ódé* 'ének'

monodráma ⇨ *szính* egy cselekvő, ill. beszélő személyre alapozott színmű

⊙ ang, ném *monodrama* 'ua.', lásd MONO-, DRÁMA

monofág ⇨ *biol* egyféle, mindig azonos táplálékon élő állat

⊙ ném *Monophag* 'ua.', lásd MONOFÁGIA

monofágia ⇨ *biol* mindig azonos, az adott állatra jellemző táplálék fogyasztása

⊙ tud lat *monophagia* 'ua.': lásd MONO- | gör *phagein* 'eszik'

monofiletizmus ⇨ *biol* több törzsnek egy közös őstől való származását hirdető elmélet az élőlények világában

⊙ ném *Monophyletismus* 'ua.': lásd MONO- | *phületész* 'ugyanannak a törzsnek a tagja' ← *phülé* 'néptörzs' | lásd -IZMUS

monofil ⇨ *text* egyetlen elemi szálból álló (szintetikus) fonal

⊙ ném *monofil* 'ua.': lásd MONO- | lat *filum* 'szál'

monofizita ⇨ *vall* (fn) a monofizitizmus vallója

⇨ *vall* ezzel az eretnkséggel kapcsolatos

⊙ tud lat *monophysita* 'ua.', lásd MONOFIZITIZMUS

monofizitizmus ⇨ *vall* Krisztusnak csak egy, mégpedig isteni természetét valló ökeresztény eretnkség

⊙ lat *monophysitismus* 'ua.' ← gör *monophüszitész* 'egy természetet valló': *monosz* 'egyedüli' | *phüszisz* 'természet' ← *phüó* 'nő, sarjad, terem'

monofóbia ⇨ *lél* beteges félelem az egyedüllétől

⊙ tud lat *monophobia* 'ua.': gör *monosz* 'egyedüli, magános' | lásd FÓBIA

monofónia ⇨ *zene* egybehangzás, egyszólamúság

⊙ tud lat *monophonia* 'ua.': lásd MONO- | gör *phóné* 'hang'

monofonikus ⇨ *zene* egyszólamú

⊙ tud lat *monophonicus* ‘ua.’, lásd MONOFÓNIA

monoftongus ⇨ *nyelvt* egyszerű, egyelemű magánhangzó

⊙ tud lat *monophthongus* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *phthongosz* ‘beszédhang’

monogám ⇨ egynejű, egyférjű, egyes házasságban élő

⇨ *átv* házastársához ragaszkodó, hűséges természetű, nem csapodár

⊙ ném *monogam* ‘ua.’, lásd MONOGÁMIA

monogámia ⇨ egynejűség, egyférjűség mint norma az adott társadalomban

⊙ tud lat *monogamia* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *gamosz* ‘házasság’

monogenezis ⇨ *biol* ivartalan szaporodás

⇨ *biol* az ember vagy valamely faj változatait egyetlen őstre visszavezető felfogás

⇨ *nyelvt* a világ valamennyi nyelvét egyetlen ősnelvből származtató elmélet

⊙ tud lat *monogenesis* ‘ua.’, lásd MONO-, GENEZIS

monogénia ⇨ *biol* ivartalan szaporodás

⊙ tud lat *monogenia* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *gennaó* ‘nemz, szül’

monogerm ⇨ *biol* egycsírájú

⊙ lásd MONO- | lat *germen* ‘csíra’

monogínia ⇨ *társ* egynejűség mint norma az adott társadalomban

⊙ tud lat *monogynia* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *güné* ‘nő’

monográfia ⇨ *tud* egyetlen körülhatárolt témát kimerítően feldolgozó tudományos írás

⊙ ném *Monographie* ‘ua.’, lásd MONO-, GRÁFIA

monografikus ⇨ *tud* monográfiai jellegű (mű)

⇨ *tud* monográfiákra jellemző

⊙ ném *monographisch* ‘ua.’, lásd MONOGRÁFIA

monogram ⇨ a személy- és családnevek kezdőbetűit tartalmazó jel

⊙ ném *Monogramm* ‘ua.’ ← késő lat *monogramma* ‘díszes névrajtító betű, jel’, lásd MONO-, -GRAM(MA)

monogramista ⇨ *műv* olyan (középkori) művész, akinek csak névkezdő betűit ismerjük, amelyekkel műveit szignálta (pl. M. S. mester)

⊙ ol *monogrammista* ‘ua.’, lásd MONOGRAM

monogynia lásd MONOGÍNIA

monohaploid ⇨ *gen* egyetlen genomot tartalmazó, valódi haploid

⊙ lásd MONO-, HAPLOID

monohibrid ⇨ *gen* olyan hibrid, amelynek szülei csak egy fontos tulajdonságban különböznek

⊙ ang *monohybrid* ‘ua.’, lásd MONO-, HIBRID

monokarp ⇨ *növ* egy termőlevelű

⊙ ném, ‘ua.’: lásd MONO- | gör *karposz* ‘termés, gyümölcs’

monokini ⇨ csak nadrágrészből álló női fürdőruha, amely a melleket fedetlenül hagyja

⊙ tréfás változat a *bikini* (lásd ott) nyomán, mintha ebben a lat *bi-* (‘kettős’) elem rejlene

monokli ⇨ *opt* az egyik szemgödörbe szorítva viselt kerek szemüveglencse

⇨ *tréf* ütés sötét nyoma a szem körül

⊙ ném *Monokel* ← fr *monocle* ‘ua.’ ← késő lat *monoculus* ‘félszemű’: lásd MONO- | lat *oculus* ‘szem’

monoklin ⇨ *ásv* egyhajlású (kristály)

⊙ ném, ‘ua.’: lásd MONO- | gör *klinó* ‘hajlik’

monoklinális ⇨ *geol* egy irányban lejtő kőzetrétegsor

⊙ ang *monoclinial* ‘ua.’, lásd MONOKLIN

monoklonális ⇨ *gen* egy sejtvonalból származó

⊙ ang *monoclonal* ‘ua.’, lásd MONO-, KLÓN

monokord ⇨ *zene* egyhúrú pengetős vagy vonós hangszer

⇨ *tört* egyhúros ógörög kísérleti eszköz a húrhossz és a hangmagasság viszonyainak meghatározására

⇨ *zene* hangmagasságmérő eszköz

⊙ ang, ném *monochord* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *khordé* ‘húr’

monokotiledon ⇨ *növ* egyszikű növény

⊙ ang *monocotyledon* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *kotülédón* ‘ízületi vápa, csészelevél’ ← *kotülé* ‘csésze’

monokróm ⇨ egyszínű, fekete-fehér

⇨ *műv* egyazon szín különféle árnyalataival festett

⊙ ném *monochrom* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *khróma, khromatosz* ‘szín’

monokromatikus ⇨ *fiz* egyszínű, egy keskeny sávra terjedű hullámhosszú

⊙ ang *monochromatic* ‘ua.’, lásd MONOKRÓM

monokromázia ⇨ *orv* csak egy szín érzékelése, teljes színvaktság

⊙ tud lat *monochromasia* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *khróma* ‘szín’ | -*ázia* (betegségre utaló toldalék)

monokrómia ⇨ *műv* a monokróm festés művészete

⊙ ang *monochromy* ‘ua.’, lásd MONOKRÓM

monokulár ⇨ *opt* egy szemmel való betekintésre alkalmas optikai eszköz, pl. mikroszkóp

⊙ ném *Monokular* ‘ua.’: lásd MONO- | lat *oculus* ‘szem’

monokuláris ⇨ *biol* olyan látásmód jelzője, amelyben a két szem látótere, ill. mozgása független egymástól, az agyban a két kép nem másolódik össze

⊙ ang *monocular* ‘ua.’, lásd MONOKULÁR

monokultúra ⇨ *mezőg* egy adott területen túlnyomórészt egyetlen növény termesztésére alapuló mezőgazdasági rendszer

⊙ ném *Monokultur* ‘ua.’: lásd MONO- | lat *cultura* ‘művelés, termesztés’ ← *colere, cultum* ‘művel’

monolátria ⇨ *vall* egy isten kultuszát ápoló (de elvben más isten létét is elfogadó) vallási felfogás és gyakorlat

⊙ tud lat *monolatria* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *latreia* ‘szolgálat a szentélyben’

monolit ⇨ *műv* egy darabból vésett hatalmas emlékkő, oszlop, obeliszk

⇨ *ép* egyetlen kőből való nagy épületelem

⊙ ang, ném *monolith* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *lithosz* ‘kő’

monolitikus ⇨ egységes, egynemű, tömbszerű

⇨ *átv* hézagatlanul egységes, osztatlan (álláspont testületben, pártban)

⊙ ném *monolithisch* ← fr *monolithique* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *lithosz* ‘kő’

monológ ⇨ *szính* színpadi magánbeszéd, amelyben érzelmeit, gondolatait tárja fel a szereplő

⇨ *szính* egyszemélyes, humoros jelenet, magánszám kabaréban

⇨ *gúny* másokra nem figyelve előadott vélemény

⊙ ném *Monolog* ← fr *monologue* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *logosz* ‘beszéd’ (a *dialógus* mintájára született)

monologizál ⇨ színpadi monológot mond

⇨ magában vagy magának beszél

⇨ *gúny* másokra oda se figyelve mondja a magáét

⊙ ném *monologisieren* ‘ua.’, lásd MONOLÓG

monoma lásd MONONÓMA

monomán ⇨ *lél* rögeszmés, hóbortos, megszállott

⊙ ném *monoman* ‘ua.’, lásd MONOMÁNIA

monománia ⇨ *lél* rögeszme, téveseszme, tévképzet, kényszerképzet

⇨ hóbort, vesszőparipa

⊙ tud lat *monomania* ‘ua.’, lásd MONO-, MÁNIA

monomer ⇨ *kém* olyan egyszerűbb vegyület, amelyből sokszorozással polimer műanyag állítható elő

⊙ ang, ‘ua.’: lásd MONO- | gör *merosz* ‘rész’

Lásd még MERISZTÉMA

monometallizmus ⇨ *közg* egyetlen nemesfémre (általában az aranyra) alapozott pénzrendszer

⊙ ang *monometallism* ‘ua.’, lásd MONO-, METALLIZMUS

monometer ⇨ *irod* egyetlen ütemből álló sor vagy ritmuselem az antik görög és római verselésben

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd MONO- | gör *metron* ‘mérték’

monomineralikus ⇨ *geol* többségében azonos ásványból felépülő (kőzet)

⊙ lásd MONO-, MINERÁL

monomolekuláris ⇨ *kém* egyetlen molekularétegből vagy molekulacsoportból álló

⊙ lásd MONO-, MOLEKULÁRIS

mononóma ⇨ *mat* egytagú kifejezés

⊙ ném *Mononom* 'ua.': lásd MONO- | gör *nomosz* 'törvény, szabály'

monomorf ⇨ *ásv* csak egy alakban előforduló

⊙ ném *monomorph* 'ua.': lásd MONO- | gör *morphé* 'alak'

mononukleózis ⇨ *orv* az egymagvú fehérvérsejtek kóros elszaporodásában megnyilvánuló fertőző betegség

⊙ tud lat *mononucleosis* 'ua.': lásd MONO-, NUKLEUSZ | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

monophonia lásd MONOFÓNIA

monoplán ⇨ *közl* egyfedelű repülőgép

⊙ ang *monoplane* 'ua.': lásd MONO- | (*aero*)*plane*, lásd AEROPLÁN

monoplegia ⇨ *orv* egy végtag bénulása

⊙ tud lat, 'ua.': lásd MONO- | gör *plégé* 'bénulás', tkp. 'ütés, csapás'

monopodia ⇨ *irod* egy lábból álló ütem az antik görög és római verselésben

⊙ tud lat, 'ua.': lásd MONO- | gör *pusz*, *podosz* 'láb'

monopol- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) monopóliummal kapcsolatos, monopóliumokon alapuló

⊙ lásd MONOPÓLIUM

monopolhelyzet ⇨ *közg* versenytárs nélküli, kizárólagos jogokat és lehetőségeket biztosító helyzet

⊙ lásd MONOPOL-

monopolista ⇨ *közg* nagyтökés, monopólium (rész)tulajdonosa

⊙ ném *Monopolist* 'ua.', lásd MONOPÓLIUM

monopólium ⇨ *közg* (állami) egyedárusítás, egyedáruság

⇨ *közg* nagyvállalatok tőkéjét és termelését összpontosító óriásvállalat, amely a versenyt korlátozva lesz úrrá a piacon

⇨ *átv* uralmi helyzet, valaminek kizárólagos birtoklása

⊙ lat *monopolium* 'egyedárusítás' ← gör *monopólia* 'ua.': *monosz* 'egyedül' | *póleó* 'elad, árusít'

monopolizál ⇨ *közg* egyedárusítási jogot élvez (valamiben)

⇨ *átv* ural, kisajátít, lefoglal, bekebelez

⊙ ném *monopolisieren* 'ua.', lásd MONOPÓLIUM

monopolkapitalizmus ⇨ *közg* a kapitalizmus késői szakasza, amelyet az ipari tőke fokozódó koncentrációja, a monopóliumok uralma jellemez

⊙ ném *Monopolkapitalismus* 'ua.', lásd MONOPOL-, KAPITALIZMUS

monopolprofit ⇨ *közg* a monopolhelyzet révén szerzett, az átlagnál nagyobb nyereség

⊙ lásd MONOPOL-, PROFIT

monoposto [monoposztó] ⇨ *sport* együlékes versenyautó

⊙ ol, 'ua.': lásd MONO- | *posto* 'hely, ülés' ← *porre*, *posto* 'letesz, elhelyez' ← lat *ponere* 'ua.'

monopropellens ⇨ *űrk* egykomponensű, a tüzelőanyagot és oxidálószer is tartalmazó folyékony rakéta-üzemanyag

⊙ ang *monopropellent* 'ua.': lásd MONO- | *propellent* 'előrehajtó' ← *propel* 'előrehajt', lásd PROPELLER

monopterosz ⇨ *ép* egy sor oszloppal körülvett ókori görög vagy római templom

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'egyszárnyú' *monosz* 'egyedüli' | *pteron* 'szárny'

monorchidia ⇨ *orv* egyheréjűség mint születési rendellenesség

⊙ tud lat, 'ua.': lásd MONO- | gör *orkhisz*, *orkhidosz* 'here'

Lásd még ORCHIDEA

monoréma ⇨ *irod* egyszavas mondat mint tömör, feszültséget keltő stíluselem

⊙ lásd MONO-, RÉMA

monorím ⇨ *irod* olyan rímszerkezet, amelyben az adott vers minden rímhelyzetben lévő sora ugyanarra a hívórímrre felel (általános pl. az arab és perzsa költészetben, valamint az ibériai költészet asszonáncrímei esetén)

⊙ lásd MONO-

monoritmus ⇨ *irod* azonos elemek (ütemek, lábak) változatlan sorából álló ritmusszerkezet

⊙ lásd MONO-, RITMUS

monoszacharid ⇨ *kém* egyszerű, hat szénatomos szénhidrát, egyszerű cukor

⊙ lásd MONO-, SZACHARID

monoszillabikus ⇨ *irod* egy szótagból álló (verssor)

⇨ *irod* ilyen sorokból álló (vers), pl. „Hült / lány, / szép / túnt / árny- / kép!” (J. Ressayguier)

⇨ *nyelvt* egy szótagú (szó)

⇨ egy szótagú szavakból álló (nyelv)

⊙ ném *monosyllabisch* ← fr *monosyllabique* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *szüllabé* ‘szótag’, lásd SZILLABIKUS

monoszkóp ⇨ *távk* beállítóábra televíziós készülék képernyőjén

⊙ ang *monoscope* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *szkopeó* ‘néz’

monoszóma ⇨ *gen* olyan diploid sejt vagy szervezet, amely az egyik kromoszómapárból csak egyetlen kromoszómát tartalmaz

⊙ tud lat *monosoma* ‘ua.’, lásd MONO-, SZÓMA

monoszómia ⇨ *gen* az egyik szülői kromoszóma hiánya az egyik kromoszómapárból

⊙ tud lat *monosomia* ‘ua.’, lásd MONO-, (KROMO)SZÓMA

monosztichon ⇨ *irod* egyetlen sorból álló vers, egysoros vers

⊙ ném *Monostichon* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *sztikhosz* ‘verssor’

monoteista ⇨ egyistenhívő

⊙ ang, ném *monotheist* ‘ua.’, lásd MONOTEIZMUS

monoteisztikus ⇨ az egyistenhítre jellemző

⊙ ném *monotheistisch* ‘ua.’, lásd MONOTEIZMUS

monoteizmus ⇨ *vall* egyistenhit, egyetlen isten létezését elismerő vallásos felfogás

⊙ tud lat *monotheismus* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *theosz* ‘isten’

monotematika ⇨ *zene* egytémájúság, egy téma kifejtése a mű egy adott tételében, a barokk zene kedvelt építkezési módszere

⊙ lásd MONO-, TEMATIKA

monotheletizmus ⇨ *vall* ókori keresztény eretnokség, amely a monofiziták álláspontján enyhítve elismerte Krisztus két természetét, de csak egyetlen (isteni) akaratot tételezett fel benne

⊙ tud lat *monotheletismus* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *thelétész* ‘akarov’ ← *theléma* ‘akarat’ | lásd -IZMUS

monotípia ⇨ *műv* grafikai technika, fém- vagy üveglapra olajjal festett kép átnyomása papírra

⊙ ol *monotipia* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *tüposz* ‘öntőminta, véset’ ← *tüptó* ‘üt’ (a nyomólemezezől csak egyetlen nyomat készíthető)

Lásd még MONOTYPE

monoton ⇨ egyhangú, változatlan, unalmas

⇨ sivár, eseménytelen

⇨ *mat* mindig ugyanabban az irányban változó (függvény, sorozat)

⊙ ném *monotone* ← fr *monotone* ‘ua.’: lásd MONO- | gör *tonosz* ‘feszülés, hang’, lásd TÓNUS

monotónia ⇨ egyhangúság, változatlanosság, eseménytelenség, szürkeség

⇨ *zene* szöveg éneklése azonos hangmagasságon

⊙ ném *Monotonie* ‘ua.’, lásd MONOTON

monotype [monotájp] ⇨ *nyomd* hagyományos szedési eljárás, amelyben a betűket egyenként öntik ki, és így cserélhetők

⊙ ang, ‘ua.’: lásd MONO- | gör *tüposz* ‘öntőminta, véset’ ← *tüptó* ‘üt’

Lásd még MONOTÍPIA

monovalens ⇨ *kém* egyértékű, egy vegyértékű

⊙ ang *monovalent* ‘ua.’: lásd MONO- | lat *valens* ‘vmennyit érő, bátor’ ← *valere* ‘ér vmit’

monoxid ⇨ kém szén-monoxid, egy szén- és egy oxigénatomból álló gázalakú vegyület

⊙ lásd MONO-, OXID

monozigotikus ⇨ *orv* egypetéjű (iker)

⊙ tud lat *monozygoticus* ‘ua.’, lásd MONO-, ZIGÓTA

monseigneur [monszenyőr] ⇨ nagyméltóságod (főpapok, régebben hercegek megszólítása Franciaországban)

⊙ fr, ‘ua.’: *mon* ← lat *meus* ‘enyém’ | *seigneur* ‘úr’ ← lat *senior*, lásd SENIOR

monsieur [möszjő] ⇨ úr (a franciában, megszólításként és a név előtt)

⊙ fr, ‘ua.’, a MONSEIGNEUR egyszerűsödött írású és ejtésű változata (mint magyarban *kegyelmed* → *kelmed* → *kend*)

monsignore [monsziyőre] ⇨ nagyméltóságod (olasz főpapok megszólítása)

⊙ ol, (félfordítás) ← fr *monseigneur* (lásd ott)

monstera ⇨ nőv filodendron, könnyezőpálma, mexikói eredetű szabdalt levelű, léggyökeres szobanövény

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← ang *monster* ‘szörny, különös állat vagy növény’ ← lat *monstrum*, lásd ott

monstrancia ⇨ *vall* szentségmutató, gazdag ötvösművészi díszítésű katolikus kegytárgy

⊙ lat *monstrantia* ‘ua.’ ← *monstrans, monstrantis* ‘mutató’ ← *monstrare*, lásd MONSTRUM

monstre ⇨ nagyarányú, nagyszabású (pl. per, tüntetés)

⊙ fr *monstre* ‘szörny, nagyarányú dolog’, lásd MONSTRUM (a magyar ~ betű szerinti ejtésben honosodott meg)

monstrum ⇨ szörny, szörnyeteg

⇨ nagy, idomtalan, ormótlan építmény, szerkezet, mű

⊙ lat, ‘csodajel, csodás szörnyeteg’ ← *monstrare* ‘megmutat’ ← *monere* ‘emlékeztet, figyelmeztet, int’

Lásd még MONITOR

monstruózus ⇨ riasztó méretű, idomtalan, ormótlan

⇨ iszonyú, förtelmes, torz

⊙ fr *monstrueux* ← késő lat *monstrosus* ‘ua.’, lásd MONSTRUM

monszun ⇨ *met* a tenger és a szárazföld között évszakonként váltakozó irányú és jellegű szél Délkelet-Ázsiában

⊙ ang *monsoon* ← port *monção* ‘ua.’ ← ar *mauszim* ‘kedvező évszak, széljárás’, tkp. ‘kedvező időszak’ (zarándoklatra, aratásra, szüretre stb.)

montagnard [montanyár] ⇨ *tört* hegypárti, a nagy francia forradalom nemzetgyűlésének legradikálisabb pártja

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘hegylakó’ ← *montagne* ‘hegység, hegyvidék’ ← népi lat *montaneus* ← lat *montanus* ‘hegyes, hegyi’ ← *mons, montis* ‘hegy’ (a ~-ok az ülésterem legfelső padosrait foglalták el)

montanista ⇨ *vall* a montanizmus híve, követője

⊙ lásd MONTANIZMUS

montanizmus ⇨ *vall* 2. századi eretnek keresztény felekezet, amelynek alapítója, *Montanosz* frígiai pap apokaliptikus eszméket hirdetett, és magát a Szentlélek szószólójának adta ki

⊙ az alapító nevéből | lásd -IZMUS

montázs ⇨ *műv* eltérő eredetű képekből komponált alkotás

⇨ *film* filmvágás

⇨ † *műsz* szerelés, összeszerelés

⊙ ném *Montage* ← fr *montage* ‘ua.’ ← *monter*, lásd MONTÍROZ

montíroz ⇨ *műv* montázst készít

⇨ *nyomd* a szöveg és a színekre bontott képek összeállítása átlátszó lemezen, amelyről a nyomóforma készül

⇨ *műsz* szerel, összeállít

⇨ (hang- vagy filmfelvételt) szerkeszt, vág

⇨ (diákat, képeket) keretez, foglal, befoglal

⊙ ném *montieren* ‘ua.’ ← fr *monter* ‘felmegy, felszáll, összeállít’ ← késő lat *montare* ‘hegyre mászik’ ← *mons, montis* ‘hegy’

montőr † ⇨ szerelő

⇨ filmvágó

⊙ ném *Monteur* ‘ua.’, lásd MONTÍROZ

monumentális ⇨ méreteivel, arányaival lenyűgöző

⇨ nagyszerű, nagyszabású, fenséges

⊙ ném *monumental* ‘ua.’, lásd MONUMENTUM

monumentális ⇨ nagyszerűség, lenyűgöző méret

⊙ ném *Monumentalität* ← fr *monumentalité* ‘ua.’, lásd MONUMENTÁLIS

monumentum ⇨ emlékmű

⊙ lat, ‘emlékeztető, emlékjel, emlékmű’ ← *monere* ‘emlékeztet, figyelmeztet’

Lásd még MONITOR

moonboots lásd MUMBUC

moped ⇨ *műsz* pedállal ellátott kismotoros kerékpár

⊙ ang, svéd, ‘ua.’, lásd MO(TOR,) PED(ÁL)

mopszli ⇨ *áll* tömpe orrú, kerek fejű ölbefajta

⊙ ausztz ném kics *mopsel* ← ném *Mops* ‘ua.’ ← alném (holl *mopperen*, ang *mop* ‘fintorog, torz pofát vág’)

moquette lásd MOKETT

mór ⇨ *népr* észak-afrikai berber népcsoport

⇨ *tört* észak-afrikai arab és berber hódító nép, amely a 8. században az Ibériai-félsziget jelentős részét megszállta, és évszázadokig hatalmában tartotta

⊙ ném *Mohr* ← kk lat *Morus* ← lat *Maurus* ‘északnyugat-afrikai berber, *Mauretania* tartomány lakója’

mora ⇨ *irod* az időmértékes verselésben egy rövid szótagnak megfelelő időtartam

⇨ † *jog, ker* haladék, késedelem

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘késedelem, időköz’

Lásd még MORATÓRIUM, MOROSUS DEBITOR

morál ⇨ erkölcs(iség), erkölcsi (köz)jítélet

⇨ történetből, írásműből levonható erkölcsi tanulság

⊙ ném *Moral* ← fr *morale* ‘ua.’, lásd MORÁLIS

morálfilozófia ⇨ *fil* erkölcsbölcselet, etika

⊙ lásd MORÁL, FILOZÓFIA

moral insanity [morel inszeniti] ⇨ *orv* az erkölcsi gátlások kóros hiánya

⇨ *biz* gátlástalanul önérvényesítő ember

⊙ ang, ‘erkölcsi elmebetegség’: *moral* ‘erkölcsi’, lásd MORÁLIS | *insanity* ‘őrültség’ ← *insane* ← lat *insanus* ‘bolond, őrült’: *in-* ‘nem’ | *sanus* ‘ép, egészséges’

morális ⇨ erkölcsi, erkölcsstani

⇨ erkölcsös, tisztességes, becsületes

⊙ lat *moralis* ‘erkölcsi’ ← *mos, moris* ‘szokás, szabály, erkölcs’

Lásd még MÓRES, MORÓZUS

moralista ⇨ *fiz* az erkölcsfilozófia művelője

⇨ *irod* az emberi jelenségeket, tetteket erkölcsi állásfoglalással ábrázoló író

⇨ az erkölcsi szigor hirdetője

⇨ *pej* erkölcsbíró, erkölcsesősz

⊙ ném *Moralist* ← fr *moraliste* ← kk lat *moralista* ‘ua.’, lásd MORÁLIS

moralitás ⇨ erkölcsösség, erkölcs

⇨ *irod* vallásos erkölcsi tanítást tartalmazó allegorikus késő középkori színjáték

⊙ ném *Moralität* ← fr *moralité* ‘ua.’, lásd MORÁLIS

moralizál ⇨ erkölcsi kérdéseket fejteget

⇨ *pej* erkölcsöt prédikál

✧ *irod* az erkölcsi tanulságot helyezi előtérbe az esztétikai értékek rovására (irodalmi műben)

⊙ ném *moralisieren* ← fr *moraliser* ‘ua.’, lásd MORÁLIS

moratórium ✧ haladék, türelmi idő

⊙ lat *moratorium* ‘ua.’ ← *morari*, *moratus* ‘késik’ ← *mora* ‘késedelem, időköz’

Lásd még MORA

morbid ✧ beteges (hajlamú), torz

⊙ ném, ← lat *morbidus* ‘ua.’, lásd MORBUS

morbiditás ✧ *orv* beteges hajlam

✧ *orv* a megbetegedések arányszáma (pl. fertőzöttek között)

⊙ tud lat *morbidity* ‘ua.’, lásd MORBID

morbilli ✧ *orv* kanyaró

⊙ tud lat *tbsz*, ‘ua.’ ← késő lat kics *morbillus* ‘enyhe betegség, kiütés’ ← lat *morbus*, lásd ott

morbus [morbusz] ✧ *orv* betegség, kór

⊙ lat, ‘ua.’

morbus coeruleus [morbusz cöruleusz] ✧ *orv* újszülött bőrének kékes színezete szívelégtelenség okozta oxigénhiány miatt

⊙ lat, ‘kék betegség’: *morbus* ‘betegség’ | *coeruleus* ‘égszínkék’ ← *coelum* ‘ég’ (*ll*→*rl* elhasonulás)

morbus Hungaricus [morbusz hungarikusz] ✧ *orv* tüdővész, tüdősorvadás

✧ *orv* (a középkorban) kiütéses tifusz

✧ *átv* nemzetünkre jellemző rossz tulajdonság (pl. szalmaláng lelkesedés, széthúzás)

⊙ lat, ‘magyar betegség’: lásd MORBUS | *Hungaricus* ‘magyar’ ← lásd HUNGARUS

mordant ✧ *zene* ének díszítése, sebes trilla a hang és alsó szekundja között

⊙ ném *Mordent* ← ol *mordente* ‘ua.’, tkp. ‘harapós’ ← ol, lat *mordere* ‘harap’

mordkontra ✧ *ját* magas fokú ellenjáték ultiban

⊙ ném *Mord* ‘gyilkosság’ | lásd KONTRA

mordskerl [morckerl] † ✧ *biz* fenegyerek, ördögös fickó

⊙ ném, ‘ua.’: *Mord* ‘gyilkosság’ | *Kerl* ‘fickó’

mordvin ✧ *népr* a Volga-könyöktől délre élő, finnugor nyelvet beszélő nép

✧ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⊙ or, ‘ua.’, ered. *morda* ← indoiráni *mota* ‘ember’

more ✧ *biz* cigány (megszólításként)

⊙ cig ‘ua.’ ← újgör, tör ‘hé, te ott, hallod-e?’

more consueto [móre konszvetó] † ✧ szokás szerint, a megszokott módon

⊙ lat, ‘ua.’: *mos*, *moris* ‘szokás, erkölcs’ | *consuetus* ‘megszokott’ ← *consuere* ‘megszokik’: *con-* (nyomósító) | *suere* ‘szokik’

Lásd még KOSZTÜM

moréna ✧ *földr* a gleccser által szállított és az alján lerakott kötőrmelék

⊙ ol *morena* ‘ua.’ ← *muro* ← lat *murus* ‘kőfal, sánc’

morendo ✧ *zene* elhalóan, elhalkulva (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *morire* ← lat *mori* ‘meghal, elhal’

Lásd még MORIBUNDUS, MORTÁLIS

more patrio [móre patrió] † ✧ hazai szokás szerint

⊙ lat, ‘ua.’: *mos*, *moris* ‘szokás’ | *patrius* ‘hazai’, lásd PÁTRIA

móres † ✧ tisztesség, jó magaviselet, becsület (csak a *móresre tanít* kifejezésben)

⊙ lat *tbsz* *mores* ‘erkölcsök, közerkölcs, tisztesség’ ← *mos*, *moris* ‘szokás, erkölcs’

Lásd még MORÁLIS

moreszk ✧ *műv* az iszlám művészetben nyugaton kifejlődött, főleg geometrikus minták szövevényéből álló disztimény

⊙ fr *mauresque* ‘ua.’, tkp. ‘a mórokkal kapcsolatos’ ← *maure* ‘mór’, lásd ott

moreszka ✧ álarcos, gyakran párharcot imitáló, sokféle zenéhez kapcsolódott, talán spanyol eredetű nyugat-európai tánc a 15–17. században

⊙ ol *moresca* ‘ua.’ ← *moresco* ‘a mórokkal kapcsolatos’, lásd MÓR (harcos elemei talán a spanyol–mór küzdelmekre utaltak)

Lásd még MORESZK, MORISZKÓ

morféma ⇨ *nyelvt* szóelem, a nyelv legkisebb egysége, mely jelentéssel vagy funkcióval bír

⇨ a szó összetevőinek (tő és toldalékok) összefoglaló neve

⊙ fr *morphème* ‘ua.’ ← gör *morphé* ‘alak’

morfin vagy **morfium** ⇨ *kém, orv* az ópium kristályos, fehér alkaloidja, fájdalomcsillapító és kábítószer

⊙ ném *Morphin*, ill. tud lat *morphium* ‘ua.’: gör *Morpheus* ‘az álom istene’ ← *morphé* ‘alak, álmokép’ | *-in, -ium* (vegyületre utaló toldalék)

morfinista ⇨ *orv* szenvedélybeteg, a morfiumélvezet rabja

⊙ ném *Morphinist* ← fr *morphiniste* ‘ua.’ ← *morphine* ‘morfium’, lásd MORFINIZMUS

morfinizmus ⇨ *orv* morfium élvezete mint kábítószer-függőség

⊙ ném *Morphinismus* ‘ua.’, lásd MORFIN, -IZMUS

morfium lásd MORFIN

morfofonológia ⇨ *nyelvt* az alaktan és a hangtani feltételek kapcsolatrendszerét vizsgáló tudományterület (a magyarban pl. a szótövek eltérően viselkednek különféle toldalékok előtt, lásd *bokor/ban*, de *bokro/k*)

⊙ lásd MORFO(LÓGIA), FONOLÓGIA

morfogenezis ⇨ *biol* alakfejlődés, az élő szervezetek alaki és szerkezeti sajátosságainak kialakulása

⊙ ang *morphogenesis* ‘ua.’: gör *morphé* ‘alak’ | lásd GENEZIS

morfológia ⇨ *biol* alaktan, az élő szervezetek alaki sajátosságait és szerkezetét vizsgáló tudományág

⇨ *földr* a földfelszín formáit vizsgáló rész tudomány

⇨ *nyelvt* alaktan, a nyelvi elemek alaki viselkedésével foglalkozó nyelvtudományi ág

⊙ ang *morphology* ‘ua.’: gör *morphé* ‘alak’ | lásd -LÓGIA

morfológikus ⇨ *tud* alaktani, az alaktannal kapcsolatos

⊙ ném *morphologisch* ‘ua.’, lásd MORFOLÓGIA

morfológus ⇨ *tud* az alaktan szakembere

⊙ magy, lásd MORFOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

morfondíroz ⇨ *töpreng, tűnődik, mérlegel, tanakodik*

⊙ ném *morfondieren* ‘ua.’ ← fr *se morfondre* ‘átfagy, elunja a várakozást’ ← *morfondre* ‘borzongat, dermeszt’: *morve* ‘lovak takonykórja’ ← lat *morbus* ‘betegség’ | *fondre* ‘olvaszt, önt’ ← lat *fundere* ‘önt’

morfoszemantika ⇨ *nyelvt* a nyelvi alakzatok és a jelentések kapcsolatrendszerével (pl. a szóképzés szemantikai feltételeivel vagy a képzett szó jelentésének meghatározásával) foglalkozó rész tudomány

⊙ lásd MORFO(LÓGIA), SZEMANTIKA

morfoszintaxis ⇨ *nyelvt* az alaktan és a mondatban kapcsolatát vizsgáló nyelvtudományi ág

⊙ lásd MORFO(LÓGIA), SZINTAXIS

morganitikus házasság ⇨ *jog* főrangú férfi részéről közrendű nővel kötött házasság, amelynek jogán sem a házastárs, sem gyermekei nem részesülnek a férj rangjával járó kiváltságokban

⊙ kk lat (*matrimonium ad*) *morganaticum* ‘jegyajándékra szóló (házasság)’ ← ném *Morgen* (*gabe*) ‘(a nászjé utáni reggelen átadott) jegyajándék’: *Morgen* ‘reggel’ | *Gabe* ‘ajándék’ ← *geben* ‘ad’

Lásd még MÓRING

morganizmus ⇨ *gen* az átöröklés modern tudományát, a genetikát megalapozó elmélet a 20. század első feléből

⊙ ang *morganism* ‘ua.’: kidolgozójának, Th. Hunt *Morgan* amerikai genetikusnak a nevéből | lásd -IZMUS

morgue [morg] ⇨ tetemnéző, hullaház

⊙ a párizsi *Morgue* nevű épületről, ahol rendőrségi tetemazonosítás folyt, ered. ilyen nevű helyiség egy párizsi börtönben, ahol az új foglyok személyazonosságát vizsgálták ← *morgue* ‘gögg’ ← *morguer* ← ‘göggösen dacol’ ← népi lat *murricare* ‘fintorog, képeket vág’ ← *murrum* ‘állat orra, szájkosár’

moribundus ⇨ *orv* haldokló

⊙ lat, 'ua.' ← *mori* 'meghal'

Lásd még MORENDO, MORTÁLIS

móring ⇨ jegyajándék

⇨ kelengye, hozomány

⊙ baj-oszt *morigng* 'reggel, holnap' (a 'kelengye' jelentés a magyarban alakult ki, a ném *Morgengabe* 'jegyajándék, hozomány' hatására) lásd MORGANATIKUS HÁZASSÁG

moriszkó ⇨ *tört* a mórok kiűzése után keresztény hitre tért spanyolországi mór, aki ezért (egy ideig) az országban maradhatott

⊙ sp *morisco* 'ua.', tkp. 'mór', lásd ott

mormon ⇨ (fn) *vall* Jézus visszatérését váró amerikai felekezet („Az utolsó napok szentjei”) tagja

⇨ (mn) e felekezettel kapcsolatos

⊙ a *Mormon* nevű angyalról, aki hitük szerint szent iratuknak, a „Mormon könyvé-”nek a szerzője

mormonizmus ⇨ *vall* a mormonok tanítása

⊙ ang *mormonism* 'ua.', lásd MORMON, -IZMUS

morosus debitor [morózusz ...] † ⇨ *jog* késedelmes adós

⊙ lat, 'ua.': *morosus* 'késelekedő' ← *morari* 'késik' ← *mora* 'késelelem' | *debitor* 'adós' ← *debere*, *debitum* 'tartozik'

Lásd még MORA

morozitás ⇨ zsémbesség, mogorvaság

⊙ ang *morosity* 'ua.', lásd MORÓZUS

morózus ⇨ mogorva, barátságtalan, zsémbes

⇨ kedélytelen, savanyú

⊙ lat *morosus* 'pedáns, akaratos, duzzogó', ered. 'az erkölcsök pedáns számon kérője' ← *mos*, *moris* 'szokás, szabály, erkölcs'

Lásd még MORÁLIS, MÓRES

morpho- lásd MORFO-

mors imperator [morsz imperátor] ⇨ halál öfelsége, a mindennek fölött diadalmas halál

⊙ lat, 'ua.': *mors* 'halál' | lásd IMPERÁTOR

mortadella ⇨ szalonnakockákkal készült, vastag felvágottfélé

⊙ ol kics 'ua.' ← *murtato* 'mirtuszmaggal fűszerezett' ← *murto*, *mirto* ← lat *murtus*, *myrtus* ← gör *mürtosz* 'mirtuszcserje'

mortális ⇨ halandó, halálos

⊙ lat *mortalis* 'ua.' ← *mors*, *mortis* 'halál' ← *mori* 'meghal'

Lásd még MORENDO, MORIBUNDUS

mortalitás ⇨ *orv* halálozási arányszám

⊙ lat *mortalitas* 'halandóság', lásd MORTÁLIS

mortifikáció ⇨ *orv* sejtelhalás

⇨ † kínzás

⊙ lat *mortificatio* 'ua.' ← *mortificare* 'halált okoz': *mors*, *mortis* 'halál' | *facere* 'tesz vmivé'

mortis causa [mortisz kauza] † ⇨ *jog* halálesetből kifolyólag

⊙ lat, 'ua.': *mors*, *mortis* 'halál' | *causa* 'ok, ügy'

morula ⇨ *biol* szedercsíra, a megtermékenyített petesejt legkorábbi fejlődési fázisa, amelyben szederszemhez hasonlít

⊙ lat kics, 'szederszem' ← *morus* 'szederfa'

morze ⇨ *távk* rövid és hosszú jelek kombinációjából alkotott ábécé táviratozás céljára

⊙ ném *Morse(schrift)* 'Morse(-írás)' ← F. S. *Morse* amerikai feltaláló nevéből (a magyar ejtés a németen alapszik)

mosé † ⇨ *vall* mecset, mohamedán templom

⊙ ném *Moschee* ← ol *moschea* [moszkea] ← sp *mezquita* 'ua.' ← ar *maszdzsid* 'imádság háza' ← *szadz sada* 'imádkozott'

Lásd még MECSET

mosso [moszszó] ⇨ *zene* mozgalmasan, élénken (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *movere, mosso* 'mozgat' ← lat *movere, motum* 'ua.'

Lásd még MOBILIS

mósusz ⇨ *áll* pézsmaszarvas, közép-ázsiai szarvasféle

⇨ ennek illatanyagként használt mirigyváladéka

⊙ ném *Moschus* 'ua.' ← lat *muscus* ← gör *moszkhosz* 'pézsmaszarvas' ← perzsa *musk* ← óind *muskak* 'ua.', tkp. 'here'

❖ magy *muskátli, muskotály*

Lásd még MUSZKON

moszkító ⇨ *áll* forró égövi szúnyog, amely a maláriát terjeszti

⊙ ném *Moskito* ← sp kics *mosquito* 'ua.', tkp. 'legyecské' ← *mosca* 'légy' ← lat *musca* 'ua.'

Lásd még MOUCHE, MUSKÉTA, MUSZKARIN

moszkovita ⇨ *tört* (a Szovjetunió fennállása idején) a szovjet irányvonalat szolgáló követő külföldi kommunista vezető

⊙ Moszkva lat *Moscovia* nevéből

motalkó ⇨ *kém* etil-alkohollal kevert benzin mint gépkocsik üzemanyaga

⊙ ném *Motalko* 'ua.', lásd MOT(OR), ALKO(HOL)

motel ⇨ országút menti szálló autós turisták részére

⊙ am ang, 'ua.': *motorists' hotel* 'autósok szállodája', lásd MOTOR, HOTEL

motetta ⇨ *zene* többszólamú énekkari mű, többnyire bibliai eredetű szöveggel

⊙ ném *Motette* ← fr *motet* ← ol kics *mottetto* 'ua.', tkp. 'rövid mondás, idézet' (ti. a Bibliából) ← *motto* 'mondás, jelige', lásd MOTTÓ

motherboard [maderbórd] ⇨ *számtech* alaplemez, amelyre az alapfunkciók ellátására szolgáló áramköröket építik

⊙ ang, 'ua.': *mother* 'anya' | *board* 'lap, deszka'

motilin ⇨ *biokém* a bélcső endokrin sejtjeiben termelődő bélhormon, amely a gyomormozgást és a tápcsatorna ürülését segíti

⊙ ang *motile* 'mozgékony' ← lat *motilis*, lásd MOTILITÁS | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

motilitás ⇨ *orv* akaratlan izommozgás

⊙ tud lat, 'ua.' ← *motilis* 'mozgékony' ← *movere, motum* 'mozgat'

Lásd még MOBILIS

motio [móció] † ⇨ *jog* indítvány

⊙ lat, 'ua.', ered. 'megindítás, mozdítás' ← lat *movere, motum* 'mozdít'

Lásd még MOBILIS

motiváció ⇨ indíték, indok, kiváltó ok

⇨ megokolás

⇨ cselekvést ösztönző, kiváltó körülmény

⊙ tud lat *motivatio* 'ua.', lásd MOTIVÁL

motivál ⇨ megmagyaráz, megokol, igazol

⇨ ösztönöz, buzdít, serkent, ösztökél

⊙ ném *motivieren* ← fr *motiver* 'ua.', lásd MOTÍVUM

motivált ⇨ megokolt, indokolt, megalapozott

⇨ elfogadható, elhithető

⊙ lásd MOTIVÁL

motívum ⇨ indíték, indítóok, indíttatás

⇨ *műv* ismétlődő díszítő elem, mintázat, rajzolat

⇨ *irod* mű alapgondolata, jellemző részlete

⇨ *zene* néhány hangból álló jellemző, visszatérő dallam

⊙ ném *Motiv* ← fr *motif* 'ua.' ← késő lat seml *motivum* 'indok, indíttatás' ← *motivus* 'mozgató' ← *movere, motum* 'mozgat'

Lásd még MOBILIS

motocross [motokrosz] ⇨ *sport* gyorsasági motorkerékpáros terepverseny

⊙ ang, 'ua.' ← *moto(rcycle) cross(-country run)* 'motorkerékpáros terepverseny': lásd MOTOR | *cross* 'kereszt, keresztül' ← óskand *kross* ← ír *cross* 'kereszt' ← lat *crux, crucis* 'ua.'

motolla ⇨ *text* forgó fonalgombolyító eszköz

⊙ régebbi *motola* ← szerb-horvát *motovilo* 'gombolyító villa': *motati* 'gombolyít' | *viló, vidlo* 'villa'

motor ⇨ *műsz* hajtómű, erőgép

⇨ *közl* motorkerékpár, robogó

⇨ *átv* hajtóerő, mozgatóerő

⊙ ném, ang, 'ua.' ← lat *motor* 'mozgató' ← *movere, motum* 'mozgat'

Lásd még MOBILIS

motorikus ⇨ *műsz* motorral működtetett

⇨ *biol* mozgató (idegek)

⇨ *biol* gépies, önműködően kiváltódó (reflex)

⊙ tud lat *motoricus* 'ua.', lásd MOTOR

motorizáció ⇨ *közl* a gépkocsiforgalom és az azt kiszolgáló létesítmények fejlesztése

⇨ *közl* ezek fejlettségi szintje

⊙ ang *motorisation* 'ua.' ← *motorise* 'motorizál', lásd ott

motorizál ⇨ gépesít

⇨ *kat* járművekkel felszerel (alakulatot)

⊙ fr *motoriser*, ang *motorise* 'ua.', lásd MOTOR

mottó ⇨ jelige, jelmondat

⇨ *irod* verses vagy prózai műnek vagy egy részletének élén álló, a mondanivaló lényegére utaló idézet

⊙ ném *Motto* ← ol *motto* 'ua.', tkp. 'megmukkanás' ← lat *muttum* 'mormogás, halkán kiejtett hang, mukk'

motu proprio [mótu proprió] ⇨ magától, önszántából, saját kezdeményezésére

⇨ *vall* egyszerű pápai leirat

⊙ lat *motus* 'mozdulat, megmozdulás' ← *movere, motum* 'mozdít' | *proprius* 'saját'

Lásd még APPROPRIÁCIÓ, MOBILIS

mouche [mus] † ⇨ *div* fekete szépségtapasznő arcán

⊙ fr, 'ua.', ered. 'légy' ← lat *musca* 'ua.'

Lásd még MOSZKITÓ

moulage [mulázs] ⇨ *műsz, műv* gipsz- vagy viasmásolat eredeti tárgyról

⊙ fr *moulage* 'ua.', tkp. 'szoboröntés' ← *moule* 'öntőforma' ← lat *modulus* 'mérték, minta', lásd MODUL

mountain bike [mauntin báj] ⇨ *sport* sok sebességfokozatú váltóval és terepjáró gumikkal felszerelt sportkerékpár

⊙ ang, 'hegyjáró bicikli': *mountain* 'hegy' ← fr *montagne*, lásd MONTAGNARD | *bike* ← *bicycle* 'kerékpár', lásd BICIKLI

mouse [mausz] ⇨ *számte*gép egér, számítógép beviteli eszköze a kurzor mozgatására

⊙ ang, 'egér' (indoeurópai rokonok: ném *Maus*, lat *mus*, gör *műsz*, or *mis* 'ua.')

mousseline lásd MUSZLIN

mozaik ⇨ *műv* apró színes kő-, márvány- és üvegdarabkákból összeállított kép (falón, padlón)

⊙ ném *Mosaik* ← ol *mosaico* 'ua.' ← késő lat *musaicum* 'kőberakás', tkp. 'műzsai mű' ← gör *musza* 'műzsa'

mozaizmus ⇨ *vall* zsidóság, a zsidó vallás

⊙ ném *Mosaismus* 'ua.': ← *Moses* ← héb *Mose* 'Mózes' ← egyipt, 'vízből mentett' (hagyományos, de erősen vitatott származtatás) | lásd -IZMUS

mozarab ⇨ (fn) *tört* arab műveltségű, de keresztény vallását őrző spanyol (a mór uralom idején)

⇨ (mn) *műv* kora román és mór elemekből ötvözött (építészeti stílus)

⇨ *műv* a mozarabok művészetével kapcsolatos

⊙ sp *mozárabe* 'ua.' ← ar *musztarib* 'arabosodott'

mozlim lásd MUZULMÁN

mozzarella [moccarella] ⇨ lágy, édes olasz sajt

⊙ ol kics, 'ua.' ← *mozzare* 'levág' ← lat *mutilare*, lásd MUTILÁL

mucin ⇨ *biokém* a nyál, a gyomornedv és a bélnedv egyik alkotóeleme, szénhidrátok proteidje

⊙ ang *mucin* 'ua.': lat *mucus* 'nyál' | -*in* (vegyületre utaló toldalék)

mucopolysaccharidosis [mukopoliszahharidózis] ⇨ *orv* genetikai eredetű, súlyos testi tünetekkel és szellemi elmaradottsággal járó betegség, amelynek oka a mukopoliszacharidok lebontását, ill. raktározását végző enzimek hiánya

⊙ tud lat, 'ua.': lásd MUKOPOLISZACHARID | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

mucoproteid lásd MUKOPROTEID

mucor [mukor] ⇨ *növ* moszatgomba, a penészedést okozó gombafajták egyike

⊙ lat, 'ua.' ← *mucus* 'nyál, nyálka'

mucosus [mukózus] ⇨ *orv* nyálkás

⊙ lat, 'ua.' ← *mucus* 'nyál, nyálka'

mudéjar [mudehjár] ⇨ *műv* mór és gótikus elemek vegyítéséből létrejött, gazdag ornamentikájú építészeti és iparművészeti stílus a középkori (12–15. századi) Spanyolországban

⊙ sp, 'ua.', tkp. 'a keresztény uralom alatt Hispániában maradt és hitét megőrzött mór' ← ar *mudajjam* 'maradni jogosult'

mudir ⇨ *tört* körzeti előljáró muzulmán országokban, különösen a török uralom alatti Egyiptomban

⊙ tör, ar, 'ua.' ← ar *dára* 'igazgat'

mudirije ⇨ *tört* a mudir hivatali körzete Egyiptomban a török uralom alatt

⊙ tör *mudirije* 'ua.', lásd MUDIR

mudra ⇨ *vall*, *műv* a szimbolikus jelentésű kéztartások rendszere Buddha és a hindu istenek ábrázolásában, valamint az indiai táncművészetben

⊙ szansz, 'ua.', tkp. 'pecsét'

mudzsaheddin ⇨ *pol* iszlám szélsőséges fegyveres, terrorista

⊙ ar tbsz, 'ua.' ← *dzsahad* 'háborúzik', ered. 'törekszik'

Lásd még DZSIHÁD

mudzsahid ⇨ *vall* iszlám hittudós, írásszakértő

⊙ ar, 'ua.' ← *dzsahada* 'dönt', ered. 'ítélőerővel bír'

muflon ⇨ *áll* csigás szarvú vadjuh

⊙ ném *Mufflon* ← fr *mouflon* 'korzikai vadjuh' ← ol *muflone* ← korzikai ol *muffolo* ← nép lat *mufro* 'ua.'

mufti ⇨ *vall* mohamedán törvénytudó pap vagy jogtudós

⊙ ar, 'ua.', tkp. 'elválasztó' (aki az iszlám törvényeinek helyes magyarázatát elválasztja a helytelentől)

muhtár ⇨ előljáró, falusi bíró a volt török birodalomban

⊙ ar *muhtár* 'ua.', tkp. 'kiválasztott' ← *iktara* 'választ'

mukopoliszacharid ⇨ *biokém* emlősök szervezetében kötőszöveti vázanyagok, testnyálkák és valódekok alkotórésze, két vagy több egyszerű cukorból összetett szénhidrát

⊙ lat *mucus* 'nyál' | lásd POLISZACHARID

mukoproteid ⇨ *biokém* szénhidrát részt tartalmazó fehérje, a mucinok alkatrésze

⊙ ang *mucoproteid* 'ua.': lat *mucus* 'nyál' | lásd PROTEID

mulatt ⇨ fehér és fekete szülőktől származó félvér

⊙ ném *Mulatte* ← sp kics *mulato* 'ua.', ered. 'fiatal öszvér' ← *mulo* ← lat *mulus* 'hím öszvér'

mulch [malcs] ⇨ *mezőg* a talajra szórt védőréteg szalmából, avarból és laza humuszból

⊙ ang, 'ua.'

muliné ⇨ *text* két vagy több színű szálból sodrott selyemcérna

⊙ ném *Muliné* ← fr *mouliné* 'ua.' ← *mouliner* 'sodor (selyemszálat)' ← *moulin* ← lat *molinum* 'malom' ← *molere* 'öröl'

Lásd még MOLÁRIS

mull ⇨ *text* ritkás pamutszövet, amely orvosi kötszeranyagként is használatos, pl. *mullpólya*

⊙ ang, 'ua.' ← hindi *malmal* 'háló'

mull² ⇨ *mezőg* nyers humusz, korhadékokban gazdag talaj

⊙ ang, 'ua.' ← kholl *mul* 'laza föld', ered. 'közújalék'

mullah lásd MOLLA

multi lásd MULTINACIONÁLIS

multi- ⇨ (összetételek előtagjaként) többszörös, sok-, több-

⊙ lat *multus* 'sok'

multicelluláris ⇨ *biol* többsejtű

⊙ ang *multicellular* 'ua.', lásd MULTI-, CELLULA

multidimenziós ⇨ *mat* háromnál több dimenziójú

⊙ ang *multidimensional* 'ua.', lásd MULTI-, DIMENZIÓ

multidisziplináris ⇨ *tud* több tudomány határterületét érintő, velük kapcsolatos (kutatás)

⊙ ang *multidisciplinary* 'ua.', lásd MULTI-, DISZCIPLÍNA

multifaktoriális ⇨ *tud* több különféle tényezőnek tulajdonítható

⇨ *gen* több gén által meghatározott (öröklődés)

⊙ ném *multifaktorial* 'ua.', lásd MULTI-, FAKTOR

multifil ⇨ *text* mesterséges fonal több elemi szálból

⊙ ném, 'ua.': lásd MULTI- | lat *filum* 'fonál'

multifilter ⇨ *műsz* többszörös, összetett szűrőbetét cigarettában

⊙ ang, 'ua.', lásd MULTI-, FILTER

multilaterális ⇨ *pol, jog* többoldalú, több félre kiterjedő (tárgyalás, egyezmény)

⇨ *táv* azonos időben több állomás által sugárzott (adás)

⊙ ang *multilateral* 'ua.': lásd MULTI- | lat *latus, lateris* 'oldal'

multilateralizmus ⇨ *közg* a nemzetközi gazdasági együttműködés pénzügyi oldala, a követelések szabad érvényesítése az adott körhöz tartozó bármely országban

⊙ ang *multilateralism* 'ua.', lásd MULTILATERÁLIS, -IZMUS

multimédia ⇨ *számtech* több megjelenítési mód (szöveg, kép, hang) alkalmazása számítógépes rögzítésben

⇨ *műv* a művészet, tudomány és technika határterületeit összekapcsoló alkotói módszer, ill. alkotás

⇨ *szính* a színpad és elektronika eszközeit összekapcsoló látványosság

⊙ ang *multimedia* 'ua.', lásd MULTI-, MÉDIA

multimilliomos ⇨ többszörös milliomos

⊙ lásd MULTI-

multinacionális vagy **multi** (rövidült köznyelvi változat) ⇨ *közg* különböző nemzetiségű bankokból és beruházókból szerveződött holding tulajdonában lévő (óriásvállalat)

⇨ *pol* több országra kiterjedő, több államot érintő

⊙ ang *multinational* 'ua.', lásd MULTI-, NACIONÁLIS

multinukleáris ⇨ *biol* sokmagvú

⊙ lásd MULTI-, NUKLEÁRIS

multiplex ⇨ többszörös, sokrétű

⇨ *inf* többcsatornás, több helyiségben működő (pl. mozi)

⊙ ang, 'ua.': lásd MULTI- | *-plex*, lásd KOMPLEX

multiplexer ⇨ *inf* berendezés hírközlő csatorna bemenetén, amely az egyszerre továbbítandó információkat úgy összegzi, hogy később újra szétválaszthatók legyenek

⊙ ang, 'ua.', lásd MULTIPLEX

multiplicandum [multiplikandum] † ⇨ *mat* szorzandó

⊙ lat, 'ua.', lásd MULTIPLIKÁL

multiplicativus [multiplikatívusz] ⇨ *nyelvt* sokszorosítást kifejező számhatározói eset (a magyarban pl. *-szor* raggal)

⊙ tud lat (*casus*) *multiplicativus* 'sokszorozó (eset)', lásd MULTIPLIKATÍV

multiplier [multiplájér] ⇨ *fiz* elektronsokszorozó, másodlagos kisugárzás elvén működő elektroncső

⊙ ang, 'ua.' ← *multiply* 'sokszoroz' ← lat *multiplicare*, lásd MULTIPLIKÁL

multiplikáció ⇨ *mat* szorzás

⊙ tud lat *multiplicatio* 'ua.', lásd MULTIPLIKÁL

multiplikál ⇨ *mat* szoroz, sokszoroz

⊙ tud lat *multiplicare, multiplicatum* 'ua.': *multus* 'sok' | *plicare* 'hajtogat, rétegez'

multiplikatív ⇨ *mat* szorzáson és hatványozáson alapuló

⊙ ném *multiplikatív* 'ua.', lásd MULTIPLIKÁL

multiplikátor ⇨ *mat* szorzó, szorzószám

⇨ *közg* olyan gazdasági tevékenység, amelynek során az egyik változó (pl. a beruházás) egységnyi változása a másikonban (pl. a nemzeti jövedelemben) több egységnyi változást idéz elő

⊙ ang *multiplicator* 'ua.', lásd MULTIPLIKÁL

multipoláris ⇨ *fiz* kettőnél több pólusú

⇨ *biol* három vagy több nyúlványú

⊙ ang *multipolar* 'ua.', lásd MULTI-, POLÁRIS

multipolaritás ⇨ *pol* nemzetközi hatalmi viszonyok olyan rendszere, amelyet kettőnél több nagyhatalmi centrum jellemez

⇨ *tud* kettőnél több (elektromos, mágneses stb.) pólus jelenléte

⊙ ang *multipolarity* 'ua.', lásd MULTI-POLÁRIS

multipólus ⇨ *vill* páros számú elektromos vagy mágneses dipólusokból álló töltésselrendezés

⊙ lásd MULTI-, PÓLUS

multiprocesszor ⇨ *számtech* több processzor munkamegosztásán alapuló rendszer

⊙ lásd MULTI-, PROCESSZOR

multiprogramozás ⇨ *számtech* egyidejűleg több felhasználói program futtatása a memória, ill. a processzor működési idejének megosztása alapján

⊙ lásd MULTI-, PROGRAM

multispektrális ⇨ *inf* többsávós, egy időben több kamerával különböző fénysávtartományokban dolgozó (televíziós rendszer)

⊙ ang *multispectral* 'ua.', lásd MULTI-, SPEKTRUM

multiuser [maltijúzer] ⇨ *számtech* többfelhasználós, egyszerre több felhasználó által igénybe vehető (rendszer, program)

⊙ ang, 'ua.': lásd MULTI- | *user* 'felhasználó' ← *use* 'használ' ← ófr *user* ← lat *uti, usus* 'ua.'

multivalens ⇨ (mn) *kém* többértékű

⇨ (fin) *gen* kettőnél több kromoszómából álló asszociáció

⊙ ang *multivalent* 'ua.': lásd MULTI- | *valere* 'ér valamennyit'

multivibrátor ⇨ *inf* billenőkör, visszacsatolással működő kétfokozatú elektroncsöves vagy tranzistoros erősítő

⊙ lásd MULTI-, VIBRÁTOR

multivitamin ⇨ *gyógyisz* többféle vitamint és nyomelemet tartalmazó gyógyszerkészítmény

⊙ tud lat, 'ua.', lásd MULTI-, VITAMIN

multivízió ⇨ *szính* színpadi előadás, amely a film, a diavetítés és a lézertechnika eszközeit kombinálja

⊙ lásd MULTI-, (TELE)VÍZIÓ

multum, non multa ⇨ sokat (ti. egyvalamiből), nem sokfélét

⊙ lat, 'ua.': *multus* 'sok (mennyiségre)' | *non* 'nem' | tbsz seml *multa* 'sok (darabszámra)'

mumbuc ⇨ *biz* vastag talpú műanyag csizma, hőcsizma, hótaposó

⇨ (ered.) a Holdat járt űrhajósok számára kifejlesztett különleges lábbeli

⊙ ang *moonboots* 'holdcsizma': *moon* 'hold' | *boot* 'csizma'

múmia ⇨ kiszáradt vagy különleges eljárással, főleg balzsamozással tartósított holttest

⇨ *tréf* csontig leszáradt ember

⊙ ném *Mumie* ← ol *mumia* ← ar *mumija* 'ua.' ← perzsa *mum* 'viasz, balzsam'

mumifikáció ⇨ holttest tartósítása balzsamozással

⇨ *orv* testszövet elhalása kiszáradás miatt

⊙ tud lat *mumificatio* 'ua.', lásd MUMIFIKÁL

mumifikál ⇨ (holttestet) balzsamozással tartósít

⊙ ném *mumifizieren* 'ua.': *Mumie* 'múmia' | lat *facere* 'tesz vmivé'

mumifikálódik ⇨ (emberi vagy állati tetem különleges körülmények között) kiszáradva tartósodik, elkerüli az oszlást

⇨ *orv* (testszövet) kiszáradás folytán elhal

⊙ lásd MUMIFIKÁL

mumpsz ⇨ *orv* járványos fültőmirigy-gyulladás, parotitisz

⊙ ang tbsz *mumps* ‘ua.’: VAGY ← *mump* ‘motyogás’ (a fültő daganata megnehezíti a beszédet), VAGY ← *mump* ‘fintor’ (a daganattól eltorzult arcra értve)

mundér ⇨ *kat* egyenruha, formaruha, ↑angyalbőr

⇨ *átv* a katonaság vagy valamely testület, szakma jelképe (amelynek „védik a becsületét”)

⊙ régi *mundér(oz)* ‘egyenruhával felszerel’ ← *auszt* ném *muntieren*, *mundieren* ← ném *montieren* ‘felszerel’, lásd MONTÍROZ

mundstück [mundstük] † ⇨ *zene* fúvós hangszereknek a szájba vagy a szájhoz illesztett része, fúvókája

⊙ ném, ‘ua.’: *Mund* ‘száj’ | *Stück* ‘darab’

mungó lásd MONGÚZ

muníció ⇨ *kat* lőszerkészlet, utánpótlás

⇨ *kat* hadi főszerelés

⇨ *átv* készlet, tartalék

⊙ ném *Munition* ‘ua.’ ← fr *munition (de guerre)* ‘(hadi)anyag’ ← lat *munitio* ‘erősség, vár, sánc’ ← *munire*, *munitum* ‘falat épít, megerősít’ ← *moenia* ‘városfal’

municipális ⇨ *jog* törvényhatósági

⇨ *közig* a városi önkormányzattal kapcsolatos, városi, községi

⇨ *tört* a megyei önkormányzattal kapcsolatos

⊙ lat *municipalis* ‘a törvényhatósághoz, városhoz tartozó’, lásd MUNICÍPIUM

municipalista ⇨ *tört* a magyar megyei önkormányzat fennmaradásáért küzdő ellenzék tagja a reformországgyűléseken (1840 után)

⊙ lat, ‘ua.’: lásd MUNICÍPÁLIS | *-ista* ← gör *-isztész* (valaminek hívére, követőjére utaló toldalék)

municipalizáció † ⇨ önkormányzati tulajdonba vétel

⊙ ném *Munizipalisation* ‘ua.’, lásd MUNICIPALIZÁL

municipalizál † ⇨ önkormányzati tulajdonba vesz

⊙ ném *munizipalisieren* ‘ua.’, lásd MUNICÍPÁLIS

municipium ⇨ *tört* lakóinak polgárjogot biztosító római város

⇨ † *tört* városi, megyei törvényhatóság

⊙ lat, ‘ua.’ ← *municeps* ‘a közterhekben osztozó szabad városi polgár’: *munia* ‘teher, adó, adomány’ | *capere* ‘fog, vesz, vállal’

munificencia † ⇨ bőkezűség

⇨ fény, fényűzés, pompa

⊙ lat *munificentia* ‘ua.’ ← *munificus* ‘bőkezű’: *munia* ‘adó, adomány’ | *facere* ‘csinál, tesz’

murális ⇨ *műv* falí, falra történő (festés)

⊙ lat *muralis* ‘fali’ ← *murus* ‘fal’

murein ⇨ *kém* a baktériumok sejtfalának anyagát alkotó bonyolult polipeptid

⊙ tud lat, ‘ua.’: lat *murus* ‘fal’ | *-(e)in* (vegyületre utaló toldalék)

muréna ⇨ *áll* meleg vizű tengerekben élő angolnafajta

⊙ lat *muraena* ← gör *müraina* ‘ua.’ ← ?

muscularis [muszkuláris] ⇨ *anat* izommal kapcsolatos

⊙ lat, ‘ua.’, lásd MUSCULUS

musculus [muszkulusz] ⇨ *orv* izom

⊙ lat kics, ‘ua.’, ered. ‘egérke’ ← *mus* ‘egér’ (egyes kidudorodó izmok és az egér alaki hasonlóságából, lásd pl. magy *béka* ‘a felsőkar kétfejű izma’)

musette [müzet] ⇨ *zene* régi hatnyolcados ütemű francia pásztortánc, a duda hangját utánozta

⇨ *zene* e tánc stilizált formája mint barokk zenekari szvitek tétele

⊙ fr kics, 'ua.', tkp. 'duda, dudaszák', ered. 'ló zabos tarisznyája' ← ófr *muse* 'kutya orra, szájkosár' ← kelta *musa* 'ua.'

musical [mjúzikel] ⇨ *szính* amerikai eredetű műfaj, többnyire irodalmi mű feldolgozásából készült, zenés és táncos színdarab

⊙ ang *musical (play)* 'zenés (színdarab)', lásd MUZIKÁLIS

music center [mjúzik szenter] ⇨ *műsz* egybeépített rádió, lemezejátszó és kazettás magnetofon

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'zenei központ': *music*, lásd MUZIKA | *centre, center*, lásd CENTRUM

muskéta ⇨ *kat* régi nagyöbű kovás puska

⊙ ném *Muskete* ← fr *mousquet* 'ua.' ← ol kics *moschetto* 'kováspuska', korábban 'nyílpuska, számszerű', ered. 'vadászkarvaly', tkp. 'legyecske' (a madár mellén a toll mintázata apró legyekre hasonlít) ← *mosca* ← lat *musca* 'légy'

Lásd még MOSZKITÓ

muskétás ⇨ *kat* muskétával felfegyverzett gyalogos katona

⇨ *tört* francia lovas testőr

⊙ lásd MUSKÉTA

muszaka ⇨ *konyha* rakott padlizsán vagdalt báránnyússal és sajtzósszal, balkáni étel

⊙ újgör *muszakasz* ← tör *musakka* ← ar *muszakká* 'ua.'

muszka † ⇨ orosz

⊙ elvonás a régi *Muszkaország* ('Oroszország') szóból (mint *Csehország*→*cseh*) ← lat *Musco(via)* 'Moszkva'

muszkarin ⇨ *kém* a légyölő galóca mérgező alkaloidja

⊙ tud lat *muscarin* 'ua.': *muscaria* 'légyölő galóca' ← *musca* 'légy' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

Lásd még MOSZKITÓ

muszkli ⇨ *biz* izom, karizom

⊙ ném *Muskel* 'izom' ← lat *musculus*, lásd ott

muszkon ⇨ *kém* makrociklikus keton, szintelen olajszerű folyadék, a pézsmá legfontosabb illatanyaga

⊙ ang *muscon* 'ua.': perzsa *musk* 'pézsmaszarvas' ← óind *muszkak* 'here' (a pézsmá ennek az állatnak ürökédekor kibocsátott mirigyváladéka) | *-on* (ketonra utaló toldalék)

Lásd még MÓSZUSZ

muszkovit ⇨ *ásv* rétegszilikát, szintelen csillám, hőálló ablakokhoz és szigetelőanyagként használatos

⊙ ang *muscovite* 'ua.': lat *Muscovia* 'Moszkva' (eredetileg Oroszországban bányászták) | *-it* (ásványra utaló toldalék)

muszlim lásd MUZULMÁN

muszlin ⇨ *text* vékony selyemfonalokból ritkásan szőtt, áttetsző kelme

⊙ fr *mousseline* ← ol *musselina* 'ua.' ← ar *mausszili* 'Moszulból való' ← *Moszul* iraki város, ahonnan e szövési mód ered

musztáng ⇨ *áll* félvad ló az észak-amerikai préríken

⊙ am ang *mustang* 'ua.' ← mexikói sp *mestengo* 'kóbor, gazdátlan' ← *mesta* 'különféle elbitangolt állatokat összetereelő és elhajtó pásztorok bandája' ← lat *mixta* 'kevert, vegyes' ← *miscere*, *mixtum* 'kever'

Lásd még MISKULANCIA

muszter ⇨ *vágásra előkészített filmtekerés*

⊙ ném *Muster* 'mutató, áruminta' ← *mustern* 'vizsgálg, átválogat' ← ol *mostrare* ← lat *monstrare* 'megmutat', lásd MONSTRUM

❖ magy *mustra, mustrál*

muszterol ⇨ *film* elkészült felvételeket válogat a filmben való végső felhasználáshoz

⊙ lásd MUSZTER

mutábilis ⇨ változékony, változó, változtatható

⊙ lat *mutabilis* 'ua.', lásd MUTÁL

mutabilitás ⇨ változékonyaság

⊙ lat, 'ua.', lásd MUTÁBILIS

mutáció ⇨ *gen* a genetikai anyag öröklődő megváltozása

⇨ *gen* így létrejött változat, alfaj

⇨ *nyomd* sajtótermék idegen nyelvű szöveggel vagy egy részében más szöveggel kinyomott, egyébként azonos változata

⇨ *orv* mutálás, serdülők hangváltozása

⊙ tud lat *mutatio* 'ua.', lásd MUTÁL

mutációspektrum ⇨ *gen* a mutációk eloszlása a génben

⊙ lásd MUTÁCIÓ, SPEKTRUM

mutacizmus ⇨ *orv* pszichés eredetű némaság

⊙ tud lat *mutacismus* 'ua.': *mutus* 'néma' | lásd -IZMUS

mutagén ⇨ *gen* fizikai vagy vegyi tényező, amely a DNS megváltoztatásával mutációt hoz létre

⊙ ang *mutagen* 'ua.': lásd MUTÁL, -GÉN

mutál ⇨ (serdülő fiú) a hangváltozás korában van

⇨ (serdülő fiú hangja) férfissá mélyül

⊙ lat gyak *mutare, mutatum* 'felvált, változtat, változik', ered. 'elmozdít'

mutáns ⇨ *biol* génmutáció révén létrejött, új vonásokat mutató (növényi, állati, emberi) egyed

⊙ lat *mutans* 'változó', lásd MUTÁL

mutáns mutandis [mutátság mutandisz] ⇨ a szükséges változtatásokkal, ha megváltoztatjuk, amit meg kell változtatni

⊙ lat, 'ua.' ← *mutare, mutatum* 'változtat'

mutátor ⇨ *vill* rácsvezérlésű higanykatódos egyenirányító

⊙ ang *mutator* 'ua.' ← lat *mutare*, lásd MUTÁL

muter ⇨ anyacsavar

⇨ *biz* anya, mama

⊙ baj-oszt *muder*, szász *muter* 'anya, csavaranya' ← ném *Mutter* 'anya' (indoeurópai rokonság: lat *mater*, gör *méter*, or *matj(eri)* 'ua.')

mutiláció ⇨ csonkítás, megcsonkítás

⊙ lat *mutilatio* 'ua.', lásd MUTILÁL

mutilál ⇨ megcsonkít

⊙ lat *mutilare* 'megcsonkít, kisebbít' ← *mutilus* 'csonka'

mutuális ⇨ kölcsönös, viszonos

⊙ újk lat *mutualis* 'ua.' ← lat *mutuus* 'kölcsönzött, kölcsönös' ← *mutare*, lásd MUTÁL

Lásd még MOBILIS

mutualitás ⇨ kölcsönösség

⊙ újk lat *mutualitas* 'ua.', lásd MUTUÁLIS

mutualizmus ⇨ *biol* a szimbiózisnak az a fajtája, amely az egyik félnek létfontosságú, a másiknak csupán előnyös (pl. a beporzással szaporodó növények és a rovarok kapcsolata)

⊙ tud lat *mutualismus* 'ua.', lásd MUTUÁLIS, -IZMUS

muzeális ⇨ múzeumi, múzeumba való

⇨ *átv* igen régi, idejétmúlt

⊙ ném *museal* 'ua.', lásd MÚZEUM

muzeológia ⇨ *tud* a múzeumokban folyó kutatómunkával, múzeumok szervezésével foglalkozó tudományág

⊙ lásd MÚZEUM, -LÓGIA

muzeológus ⇨ a muzeológia tudósa, múzeumi kutató

⊙ magy, lásd MUZEOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

múzeum ⇨ *tud* közgyűjtemény, műtárgyakat, régiségeket és érdekességeket gyűjtő, tudományosan feldolgozó és bemutató intézmény

⊙ ang, ném, lat *museum* 'ua.' ← *Muszeion* 'híres könyvtár és műgyűjtemény az ókori Alexandriában', tkp. 'a múzsák otthona' ← *Musza* 'múzsza'

muzikális ⇨ zeneértő, zenekedvelő

✧ jó hallású, jó fülű

⊙ ném *musikalisch* 'ua.', lásd MUZSIKA

muzikalitás ✧ zenei érzék, zenei tehetség, zeneértés, jó hallás

⊙ ném *Musikalität* 'ua.', lásd MUZIKÁLIS

muzikológia ✧ *tud* zenetudomány

⊙ ang *musicology* 'ua.', lásd MUZSIKA, -LÓGIA

muzikológus ✧ *tud* zenetudós

⊙ magy, 'ua.', lásd MUZIKOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

muzikománia ✧ zenerajongás

⊙ lásd MUZSIKA, MÁNIA

muzulmán ✧ mohamedán vallású (személy)

⊙ ném *Muselman*, ang *musulman* ← perzsa *muszulmán* 'igazhívő' ← ar *muszlim*, ered. *muszallim* 'belenyugvó', lásd ISZLÁM

múza ✧ *mit* a különféle művészeteket és tudományokat pártoló kilenc ókori istennő egyike

⊙ lat *Musa* ← gör *Musza* 'ua.'

muzsik ✧ orosz jobbágy, paraszt (a cári időkben)

⊙ or kics, 'ua.' ← *muzs* 'férfi'

muzsika ✧ zene, dallam

✧ † hangszer, zeneszerszám

⊙ lat *musica* (*ars*) 'zenei (művészet)' ← gör *musziké* (*tekhné*) 'ua.' ← *muszikosz* 'a műzsákkal, a zenével kapcsolatos, zenei' ← *Musza* lásd MÚZSA

muzsikus ✧ zenész, zeneművész

✧ zeneszerző

⊙ régi ném *Musikus* ← lat *musicus* ← gör *muszikosz* 'ua.', lásd MUZSIKA

mű ✧ *nyelvt* a görög ábécé 12. betűje, μ, M, hangértéke *m*

müezzin ✧ *vall* a híveket imára szólító mohamedán papi személy

⊙ ném *Muezzin* ← ar *mu'azzin* 'ua.' ← *azzana* 'közöl, tájékoztat' ← *azana* 'hall' ← *uzn* 'fül'

müön ✧ *fiz* mü-mezon, gyenge kölcsönhatásokban részt vevő, közepes tömegű instabil elemi részecske

⊙ lásd MŰ, (MEZ)ON

mürmidón ✧ *mit* legendás nép Aigina szigetén, amely hangyáktól eredezett Aiakosz király álma nyomán, és amelyet ennek unokája, Akhilleusz vezetett a trójai háborúba

⊙ gör, 'ua.' ← *mürmész* 'hangya'

müzli ✧ *konyha* gabonapehelyből és szárított gyümölcs morzsalékából álló, tejjel fogyasztható táplálék

⊙ svájci ném kics *Müsli* 'ua.' ← *Mus* 'pép, kása'

myo- lásd MIO-

myxoedema [miksödéma] ✧ *orv* a pajzsmirigy hiányos működése okozta nyálkás kötőszöveti duzzanat

⊙ tud lat, 'ua.': gör *müxa* 'nyálka' | lásd ÖDÉMA

myxomycetes [miksomicetész] ✧ *biol* nyálkagombák

⊙ tud lat, 'ua.': gör *müxa* 'nyálka' | *mükész*, *mükétosz* 'gomba'

N

---

nabis [nabi] ⇨ *műv* késői impresszionista festőkből és más képzőművészekből toborzódott francia alkotó csoport a 19. század végén

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'próféták' ← héb *nabi* 'próféta, ihletett szószóló' ← *nabi* 'elragadtatás, révület'

nábob ⇨ dúsgazdag ember, kiskirály

⇨ *tört* indiai tartományi kormányzó a mogul korban

⇨ Indiában meggazdagodott angol vagy holland hivatalnok, helytartó (a gyarmati korszakban)

⊙ ném, ang *nabob* ← hindi *navváb* 'helytartó' ← ar tbsz *nuvváb* ← esz *náib* 'ua.'

nachwuchs [nahvuhsz] ⇨ az új nemzedék

⇨ utánpótlás

⊙ ném *Nachwuchs* 'új sarj', tkp. 'utánnövés': *nach* 'után' | *Wuchs* 'növés' ← *wahchsen*, *wuchs* 'nö'

náci ⇨ *tört* (fn) német nemzetiszocialista, hitlerista

⇨ (mn) a német fasiszta állampárttal kapcsolatos

⇨ *pol* a német fasizmus eszméit vagy azokkal rokon eszméket valló

⊙ ném gúny *Nazi* ← *nati*(*onalszialistisch*) 'nemzetiszocialista', lásd NÁCIZMUS

náció † ⇨ nemzet, nemzetiség

⇨ *pej* nép, népség

⊙ lat *natio* 'születés, törzs, nemzet' ← *nasci*, *natus* 'születik, ered, támad'

nacionálé ⇨ személyi adatok összessége

⇨ illetőség, származás, eredet

⇨ † személyleírás

⊙ auszt ném (*das*) *Nationale* 'ua.' ← lat seml *nationale* (*scriptum*) 'születési, hovatartozási (irat)', lásd NACIONÁLIS

nacionális ⇨ nemzeti, országos

⇨ † hazafias

⊙ újk lat *nationalis* ← fr *national* 'ua.' ← lat *natio*, *nationis* 'születés, törzs, nemzet', lásd NÁCIO

nacionalista ⇨ *pol* (fn) a nacionalizmus híve, hirdetője

⇨ (mn) a nacionalizmus alapján álló

⊙ ném, fr *nationaliste* 'ua.', lásd NACIONALIZMUS

nacionalitás † ⇨ nemzetiség

⊙ újk lat *nacionalitas* 'ua.', lásd NACIONÁLIS

nacionalisztikus ⇨ a nacionalizmusra emlékeztető, arra jellemző, nacionalista

⊙ ném *nazionalistisch* 'ua.', lásd NACIONALIZMUS

nacionalizál ⇨ államosít (magánvagyont)

⇨ † honosít (idegen állampolgárt)

⊙ ném *nationalisieren* ← fr *nationaliser* 'ua.', lásd NACIONÁLIS

nacionalizmus ⇨ *tört*, *pol* a független nemzeti állam megteremtésére törekvő politikai eszmerendszer (főleg a 19. században, utóbb pedig a függetlenségért küzdő gyarmati országokban)

⇨ *pol* a nemzetállam fenntartását és erősítését célzó, a nemzetiségi törekvéseket visszaszorító ideológia

⊙ ném *Nationalismus* ← fr *nationalisme* 'ua.', lásd NACIONÁLIS

nacionálsovinizmus ⇨ *pol* a nemzeti törekvéseket sovinizsista eszmék jegyében elutasító politika

⊙ lásd NACIONÁLIS, SOVINIZMUS

nacionálszocializmus lásd NÁCIZMUS

nácizmus ⇨ *tört* hitlerizmus, a német nemzetiszocialista párt ideológiája, hatalmi rendszere, uralmi időszak

⊙ ném gúny *Nazismus* ← *Nationalsozialismus* ‘nemzetiszocializmus’, lásd NACIONÁLIS, SZOCIALIZMUS

nacsalnyik ⇨ előljáró, főnök

⊙ or, ‘ua.’ ← *nacsalo* ‘kezdet, vminek az eleje, él’ ← *nacsatj* ‘kezd’

náderer † ⇨ *biz* nyomozó, detektív

⊙ ausztz ném *Naderer* ‘besúgó, följelentő’ ← VAGY nyj *nodar* ‘jegyző, nótárius’, VAGY ném *Nalter* ‘kígyó, vipera’

nadí ⇨ talppont, a zenittel átellenes pont az éggömbön

⇨ *átv* valaminek a mélypontja

⊙ sp *nadir* ← ar *nazír* ‘megfelelő, átellenes’

nádor vagy **nádorispán** ⇨ *tört* a király után a legmagasabb közjogi méltóság a rendi Magyarországon, az udvartartás vezetője, a távol lévő király helyettese

⊙ szláv *nad-dvor-župan ‘az udvar felett (álló) ispán’: *nad* ‘felett’ | *dvor* ‘udvar’ | *župan* ‘ispán’ (csak az elemek mutathatók ki szláv nyelvekből)

naenia [nénia] ⇨ *irod* halottsirató és a halottat dicsőítő ének

⊙ lat, ‘ua.’ ← ?

naevus [névusz] ⇨ *orv* anyajegy

⊙ lat, ‘ua.’

nafta ⇨ kőolaj, nyersolaj

⊙ lat, gör *naphtha* ‘ua.’ ← perzsa *naft* ‘földi gyanta, kőolaj’ ← óperzsa *napta* ‘nedv’

naftalin ⇨ *kém* erős szagú, molyirtó szerként és festékek, műanyagok előállításához használt kristályos ciklikus szénhidrogén-vegyület, a kőolajleparlás egyik terméke

⊙ ném *Naphthalin* ‘ua.’: lásd NAFTA | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

naftol ⇨ *kém* a naftalin hidroxilgyökös származéka, a kőszénkátrányból előállítható, a fenolhoz hasonló, könnyen szublimáló kristályos anyag, színezékeket állítanak elő belőle

⊙ ang, ném *naphthol* ‘ua.’: lásd NAFTA | *-ol* (ciklikus vegyületekre utaló toldalék)

nága ⇨ *mit* kígyóember alakban ábrázolt isteni lény, a földalatti világ ura, kutak védelmezője, kincsek őre a hindu és buddhista mitológiában

⊙ szansz *naga* ‘ua.’

Lásd még NAJA

nága² ⇨ *népr* a sino-tibeti családhoz tartozó nyelvet beszélő népcsoport India és Mianmar határvidékén

⊙ saját név

nagajka ⇨ ólomgolyós végű szíjából font kozák korbács

⊙ or, ‘ua.’

nagana ⇨ *áll* patás állatok trópusi betegsége a cecelégymarásától

⊙ ang, ← zulu *nakane* ‘ua.’

naginata ⇨ *sport* hagyományos japán küzdősport eszköze, alabárdféle

⊙ jap, ‘ua.’

nahda ⇨ *tört* az arab irodalom és gondolkodás megújulása a 19. században nyugati hatásra

⊙ ar, ‘ébredés’

nahtkaszli ⇨ *biz* éjjeliszekrény

⊙ hazai ném *nachtkastn* ‘ua.’: ném *Nacht* ‘éjjel’ | *Kasten* ‘szekrény’ (a magy szóvégen *n*→*l* hangcsere, mivel újabb német jövevényszavainkban a *-li* végződés is gyakori)

nahuatl ⇨ *népr* mexikói és közép-amerikai indián népcsoport, ennek tagja

⇨ e népcsoport nyelve

⊙ sp ← indián, saját név

naiv ⇨ gyermeteg, jóhiszemű, hiszékeny

- ✧ természetes, elfogulatlan, mesterkéletlen
- ✧ *műv* ösztönös tehetségű, képzetlen (művész)
- ✧ *irod* nem műköltői, hanem a törzsi társadalom korából fennmaradt hősénekek felhasználásával
összeszerkesztett (eposz)
- ⊙ ném *naiv* ← fr *nad'f* 'ua.' ← lat *nativus* 'született, eredeti, természetes' ← *nasci, natus* 'születik'
- naiva** ✧ *szính* drámai szende, ártatlan fiatal lány (mint színpadi szereplő)
- ✧ ilyen szerepet alakító színésznő
- ⊙ ném *Naive* 'ua.', lásd NAIV
- naivitás** ✧ gyermekség, jóhiszeműség, hiszékenységgel
- ✧ keresetlenség, egyszerűség
- ⊙ ném *Naivität* ← fr *nad'veté* 'ua.', lásd NAIV
- naja** ✧ *áll* pápaszemű kígyó
- ⊙ ang *naja* ← szingaléz *naia* 'ua.'
- Lásd még NÁGA
- najád** ✧ *mit* források, tavak, folyók nimfája, női istensége az ókori görög regékben
- ✧ sellő, vízi tündér
- ⊙ ném *Najade* ← gör *Naiasz, Naiadosz* 'ua.' ← *naó* 'folyik'
- nakrit** ✧ *ásv* kövelő, sárgásfehér pikkelyes vagy velőserű alumínium-szilikát
- ⊙ fr *nacrite* 'ua.': *nacre* ← perzsa *nakar* 'gyöngyház' | *-it* (ásványra utaló toldalék)
- namaszkára** ✧ indiai üdvözlő gesztus, mély meghajlás az arc vagy a mell előtt összetett kezekkel
- ⊙ hindi, 'ua.': szansz *namasz* 'meghajlás, engedelmesség' | *kára* 'cselekedet'
- nandu** ✧ *áll* nagy testű dél-amerikai futómadár
- ⊙ ang *nandoo* ← tupi indián *nandá* 'ua.'
- nanizmus** ✧ *orv* törpeség, törpenövés
- ⊙ tud lat *nanismus* 'ua.': *nanus* 'törpe' | lásd -IZMUS
- nano-** ✧ *tud* (tudományos összetételek előtagjaként) az alaplémértékegység ezermilliomodrészre:
nanométer, nanofarad
- ⊙ lat *nanus* 'törpe'
- nanomelia** ✧ *orv* a végtagok törpesége
- ⊙ tud lat, 'ua.': lat *nanus* 'törpe' | gör *melosz* 'tag'
- nanoszómia** ✧ *orv* törpenövés, törpe testalkat
- ⊙ tud lat *nanosomia* 'ua.': *nanus* 'törpe' | gör *szóma* 'test'
- naophorosz** ✧ *műv* egyiptomi fáraósztatua istensztatua rejtő kis templommal a kezében
- ⊙ gör *naosz* 'templom, szentély' | *phoreó* 'hordoz'
- naosz** ✧ *ép* antik templom falakkal körülvett központi része, szentélye az istenség szobra számára
- ✧ *ép* bizánci centrális templom kupolával fedett központi tere a főszentély előtt
- ⊙ gör, 'ua.'
- napalm** ✧ gyújtóbombák töltete, olthatatlan tűzzel égő keverék
- ⊙ ang, 'ua.', lásd NA(FTOL), PALM(ITINSAV)
- naphtha** lásd NAFTA
- napóleon** ✧ húsz frank névértékű francia arany pénzérme I., majd III. Napóleon francia császár uralma idejéből
- ⊙ Bonaparte *Napoléon* nevéből
- nappa** ✧ puha, nyújtható, finom bárány- vagy kecskebőr
- ⊙ ném *Nappa* 'ua.' ← *Napa* kaliforniai város nevéből
- narcissizmus** lásd NARCIZMUS
- narcizmus** ✧ *lél* önimádat, kóros önszeretet
- ✧ valakinek önnön szépségében vagy erejében való tetszelgése
- ⊙ ném *Narzissmus* ← tud lat *narcissismus* 'ua.': *Narcissus* ← gör *Narkissosz*, szép ifjú a görög mitológiában, aki isteni büntetésül önnön képmásába szeretett bele | lásd -IZMUS
- narc-** lásd NARK-
- nárdus** ✧ illatos kenet, kenőcs keleti növények gyökérolajából

⊙ lat *nardus* ← gör *nardosz* ← perzsa *nard* ‘ua.’

nargilé ⇨ vízipipa

⊙ tör *nargile* ← perzsa *nárgil* ‘ua.’ ← szansz *nárikela* ‘kókuszdió’ (eredetileg ebből készült a ~ víztartálya)

narkoanalízis ⇨ *orv* kábítószeres bódulatban gátlásaitól feloldódott, félőntudatlan beteg kikérdezése ideggyógyászati kezelés során

⊙ tud lat *narcoanalysis* ‘ua.’, lásd NARKÓ(ZIS), ANALÍZIS

narkolepszia ⇨ *orv* váratlan napközbeni alvásrohamokban megnyilvánuló ritka tünetegyüttes

⊙ tud lat *narcolepsia* ‘ua.’: lásd NARKÓ(ZIS) | *lépszisz* ‘megragadás, roham’ ← *lambanó* ‘megragad’

narkológia ⇨ *orv* a kábítószer-betegség gyógyítása mint orvostudományi ág

⊙ tud lat *narcologia* ‘ua.’, lásd NARKÓ(ZIS), -LÓGIA

narkomán ⇨ *orv* szenvedélyes kábítószer-élvező, drogfüggő, drogos

⊙ ném *Narkomane* ‘ua.’, lásd NARKOMÁNIA

narkománia ⇨ *orv* kábítószeres kóros, szenvedéllyé vált élvezete, kábítószerelés, drogfüggőség

⊙ tud lat *narcomania* ‘ua.’, lásd NARKÓ(ZIS), MÁNIA

narkós ⇨ *biz* kábítószerélvező, drogos

⊙ lásd NARKÓZIS

narkotikum ⇨ *orv* kábítószer, bódítószer

⇨ *orv* érzéstelenítő vagy altatószer

⊙ tud lat *narcoticum* ‘ua.’, lásd NARKOTIKUS

narkotikus ⇨ *orv* narkotikummal előidézett

⇨ narkózison alapuló

⊙ lat *narcoticus* ← gör *narkótikosz* ‘zsibbasztó’, lásd NARKÓZIS

narkotin ⇨ *gyógysz* az ópium egyik policiklikus alkaloidja, színtelen kristályos anyag, köhögéscsillapítók alkotórésze

⊙ tud lat *narcotin* ‘ua.’: lásd NARKOT(IKUS) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

narkotizáció ⇨ *orv* altatás, érzéstelenítés

⇨ bódítás, kábítás

⇨ kábítószer rendszeres élvezete

⊙ tud lat *narcotisatio* ‘ua.’, lásd NARKOTIZÁL

narkotizál ⇨ *orv* narkotikummal elaltat, érzéstelenít

⇨ bódít, kábít, öntudatlanná tesz

⇨ kábítószereket szed

⊙ ném *narkotisieren* ‘ua.’, lásd NARKÓZIS

narkotizmus ⇨ *orv* kóros kábítószer-élvezet

⊙ tud lat *narcotismus* ‘ua.’: lásd NARKOT(IKUS) | lásd -IZMUS

narkózis ⇨ *orv* érzéstelenítő vagy kábítószer által előidézett öntudatlan állapot

⇨ kábulat, bódulat

⊙ lat *narcosis* ‘ua.’ ← gör *narkószisz* ‘zsibbasztás’ ← *narkaó* ‘megmerevedik’

narodnyik ⇨ (fn) *tört* értelmiségi mozgalom Oroszországban a 19. század második felében, amely a parasztság felszabadításáért küzdött, és benne a forradalom vezető erejét látta

⇨ e mozgalom híve, népbárát

⇨ (mn) e mozgalommal kapcsolatos

⊙ or, ‘ua.’: *narod* ‘nép, nemzet’ ← *narodjij* ‘megszül’ | *-nik* (valamihez tartozásra utaló toldalék)

narráció ⇨ *irod* elbeszélés

⇨ *irod* irodalmi mű elbeszélő része, eleme

⇨ *ret* a szövegnak a megjelölt tárgyat kifejtő és részletező szakasza

⇨ *tört* középkori oklevelekben a kibocsátás (pl. adományozás) indoklását és előzményeit kifejtő, olykor terjedelmes elbeszéléssé kerekedő szakasz

⊙ tud lat *narratio* ‘ua.’ ← *narrare*, *narratum* ‘elbeszél, tudtul ad’ ← (*g*)*narus* ‘(vmit) tudó, ismerő’

narrante ⇨ *zene* elbeszélő modorban, kötetlenül (adandó elő)

⊙ ol, ‘elbeszélő’ ← ol, lat *narrare* ‘elbeszél’, lásd NARRÁCIÓ

narratio lásd NARRÁCIÓ

narratív ⇨ *irod, műv* elbeszélő jellegű

⊙ fr *narratif* 'ua.', lásd NARRÁCIÓ

narratíva ⇨ *irod* az elbeszélés mint irodalomelméleti fogalom, a cselekvések és történések lényeges szempontok szerint rendezett és időrendbe tett szövegsémája

⊙ ang *narrative* 'ua.', lásd NARRÁCIÓ

narratológia ⇨ *irod* a történetmondás technikájával, formai és stílári eszközeivel, a szerző és a műbeli elbeszélő, ill. az elbeszélés és a valóság viszonyával foglalkozó tudományág

⊙ fr *narratologie* 'ua.', lásd NARRÁCIÓ, -LÓGIA

narrátor ⇨ *irod* beszélő, elbeszélő, mesélő

⇨ *szính* színmű vagy film olyan szereplője, aki a cselekményben nem vesz részt, csak annak előzményeit mondja el, s az epizódok hézagait tölti ki

⊙ tud lat *narrator* 'ua.', lásd NARRÁCIÓ

narthex ⇨ *ép* ókori és bizánci keresztény templomok nyugati előcsarnoka, a főhajó előtt, a bejáratra merőleges folyosószerű előtér, ahol a nők és katekumenek tartózkodhattak

⊙ gör *narthéx* 'ua.', ered. 'kőményszár, ebből font ékszerdoboz'

narvál ⇨ *áll* jeges-tengeri cetfaj, hímjének hosszú, csavaros agyara van

⊙ ném *Narwal* 'ua.' ← skand (dán *nahrval*, svéd *narval* 'ua.'). tkp. 'hulla-bálna' (az állat halványszürke, foltos bőréről): *nar* 'holttest' | *val* 'bálna'

nasalis lásd NAZÁLIS

nasivasi † ⇨ *ját* magyar kártyával játszott régi szerencsejáték

⊙ szerb-horvát *naši-vaši*, tkp. 'miéink-tiéitek'

nassol ⇨ *biz* torkoskodik, nyalakodik

⊙ ném hangut *naschen* 'ua.', tkp. 'csámcsog'

nasztia ⇨ *növ* külső változások által előidézett, de az inger irányától független helyzetváltoztató mozgás magasabb rendű növények szerveiben

⊙ tud lat *nastia* 'ua.' ← gör *nasztosz* 'sűrű, tömött (tészta)' ← *nasszó* 'töm, döngöl'

nasztika ⇨ *vall* a nem ortodox ind vallásfilozófiai rendszerek (köztük a buddhizmus és dzsainizmus) gyűjtőneve

⊙ hindi, 'ua.' ← szansz *na-aszti* 'nem létezik, nincs'

nataka ⇨ *szính* óind táncdráma

⊙ szansz, 'ua.' ← *nat* 'táncol'

natális ⇨ *orv* születési, szülési (súly, rendellenesség stb.)

⊙ lat *natalis* 'születési' ← *nasci, natus* 'születik'

natalitás ⇨ *tud* születési arányszám (ezer lakosra vetítve)

⊙ lat *natalitas* 'ua.', lásd NATÁLIS

natio- lásd NACIO-

natív ⇨ természetes, eredeti

⇨ veleszületett, öröklött

⇨ helybeni, helyben keletkezett

⊙ ném *nativ* ← lat *nativus* 'ua.' ← *nasci, natus* 'születik'

nativitás ⇨ (az asztrológiában) a születéskori csillagállás

⇨ ennek alapján készített horoszkóp

⊙ lat *nativitas* 'ua.', lásd NATÍV

nativizmus ⇨ *tud* bölcséleti, lélektani és biológiai felfogás, amely szerint a megismerés általános formái (tér, idő, okság fogalma) velünk születnek

⇨ *pol* felfogás vagy gyakorlat, amely a belföldön születetteket a bevándorlókkal szemben előnyben részesíti

⊙ lásd NATÍV, -IZMUS

natrémia ⇨ *orv* a nátriumionok kórosan magas aránya a vérben

⊙ tud lat *natraemia* 'ua.': lásd NÁTR(ON) | gör *haima* 'vér'

nátrit ⇨ kém nátronszóda, a szikes kivirágzásokban előforduló, kristályvizet tartalmazó nátriumkarbonát

⊙ lásd NÁTR(IUM) | -it (ásványra utaló toldalék)

nátrium ⇨ kém ezüstfehér, puha fémes elem az alkálifémek csoportjából

⊙ tud lat *natrium* 'ua.': lásd NÁTR(ON) | -ium (vegyi elemre utaló toldalék)

nátrium-hidroxid ⇨ kém lúgkő, marólúg, erősen vízszívó fehér kristályos anyag

⊙ lásd NÁTRIUM, HIDROXID

nátrium-klorid ⇨ kém kősó, konyhasó

⊙ lásd NÁTRIUM, KLORID

nátrium-szulfát ⇨ kém keserűs, glaubersó, fehér kristályos anyag, hashajtó hatású gyógyszer

⊙ lásd NÁTRIUM, SZULFÁT

nátrium-tioszulfát ⇨ kém egy többlet kénatomot tartalmazó szulfát, fehér kristályos só, fixírsó, fényképezési rögzítő anyag

⊙ lásd NÁTRIUM | gör *theion* 'kén' | lásd SZULFÁT

nátrolit ⇨ ásv fehér vagy gyengén színezett rostos, selyemfényű zeolit, nátrium-alumínium-szilikát

⊙ ném *Natrolith* 'ua.': lásd NÁTRON | gör *lithosz* 'kő'

nátron † ⇨ kém szóda

⊙ ném, sp *natron* 'szóda' ← ar *natrun* ← gör *nitron* ← sémi (héb *nether* vagy egyiptomi *ntr* 'szóda')

nátron- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) nátriumvegyületekkel kapcsolatos: *nátronlúg*, *nátronpapír*, *nátronüveg*

⊙ lásd NÁTRON

natúr ⇨ természetes, eredeti, kezeletlen (szín, felület)

⇨ *tud* (összetételi előtagként) természet-: *natúrfilozófia*

⇨ *konyha* panírozatlan (hússzelet)

⊙ ném *natur-* 'természeti, természetes', lásd NATÚRA

natúra † ⇨ a természet

⇨ vérmérséklet, lelki alkat

⇨ *műv* a környező valóság mint a művészi ábrázolás tárgya

⊙ lat *natura* 'természet' ← *nasci*, *natus* 'születik'

natúráliák † ⇨ természeti dolgok, a természet tárgyai

⇨ termények, termékek

⇨ *tört* természetben lerótt szolgáltatás vagy járandóság

⊙ lat tbsz seml *naturalia* 'ua.', lásd NATURÁLIS

natúrális ⇨ természeti, a természettel kapcsolatos

⇨ természetes, eredeti, nem mesterséges

⇨ *közg* az árutermelés korát megelőző, csak saját szükségletre termelő (gazdálkodás)

⇨ † *jog* természetes, házasságon kívül született (gyermek)

⊙ lat *naturalis* 'ua.', lásd NATÚRA

naturalista ⇨ (fn) a filozófiai vagy művészeti naturalizmus híve, művelője

⇨ † *tud* természettudós, természetbúvár

⇨ ösztönös művész, naiv művész

⇨ (mn) *tud* a filozófiai vagy művészeti naturalizmussal kapcsolatos

⇨ természetutánzó, természetű

⇨ *nyelvt* a természetes (etnikus) nyelvek szerkezetére és szókincsére alapozott (mesterséges nyelv)

⇨ *átv* valamit a maga nyers és visszataszító valóságában ábrázoló

⊙ ném *Naturalist*, ill. *naturalistisch* 'ua.', lásd NATURÁLIS

naturalizál ⇨ *jog* honosít, állampolgárrá fogad (külföldi személyt)

⇨ *jog* örökbe fogad, nevére vesz (gyermeket)

⊙ ném *naturalisieren* ← fr *naturaliser* 'ua.', lásd NATURÁLIS

naturalizmus ⇨ *műv* a nyers valóságot felmutató, az eszményítést elutasító művészeti irányzat

⇨ *fil* mindent a természeti törvényekkel magyarázó bölcséleti iskola

⊙ ném *Naturalismus* ← fr *naturalisme* ‘ua.’, lásd NATURÁLIS, -IZMUS

naturalmente ⇨ *zene* természetesen, mesterkéletlenül (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, lásd NATURÁLIS

natura naturans [natúra naturansz] ⇨ *fil* a teremtő, a maga körében ható természet

⊙ lat, ‘ua.’: lásd NATÚRA | *naturans* ‘teremtő’ ← kk lat *naturare* ‘természet gyanánt működik, terem’

natura naturata ⇨ *fil* a teremtet, a maga körében nem ható természet

⊙ lat, ‘ua.’: lásd NATÚRA | *naturatus* ‘teremtet’ ← kk lat *naturare* ‘természet gyanánt működik, terem’

naturatlon ⇨ *sport* természeti kalandsportokból (sziklamászás, hegyi kerékpározás, vadvízi evezés stb.) álló összetett sportág

⊙ ang *naturathlon* ‘ua.’: *nature* ‘természet’, lásd NATÚRA | gör *athlon* ‘küzdelem’ (a *pentatlon* mintájára)

naturbursch [natúrbusz] ⇨ természetes modorú, eleven és őszinte fiatalember (színműben, filmen)

⇨ ilyen szerepeket alakító színész

⊙ ném, ‘ua.’: *Natur* ‘természet’ | *Bursche* ‘legény, fickó’ ← korai úfn *bursch* ‘közös kasszából élő legényemberek együttese’ ← lat *bursa* ‘erszény’

Lásd még BURSIKÓZ

nature morte [natür mort] ⇨ *műv* csendélet

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘halott természet’: *nature* ‘természet’ ← lat, lásd NATÚRA | *mort* ← lat *mortuus* ‘halott’ ← *mori*, *mortuus* ‘meghal’

natúrfilozófia ⇨ *tud* természetbölcselet

⊙ ném *Naturphilosophie* ‘ua.’, lásd NATÚRA, FILOZÓFIA

naturista ⇨ a naturizmus híve, követője, nudista

⊙ ang *naturist* ‘ua.’, lásd NATURIZMUS

naturizmus ⇨ *vall* a természeti jelenségek imádata mint a vallás ősfarmája

⇨ nudizmus (lásd ott)

⊙ ang *naturism* ‘ua.’, lásd NATÚRA

naturopátia ⇨ *orv* természetgyógyászat

⊙ tud lat *naturopathia* ‘ua.’: lásd NATÚRA | gör *pathosz* ‘szenvedés, betegség’ ← *paszkhó* ‘szenved’

nauarkhosz ⇨ *tört* flottaparancsnok az ókori Spártában és Szürakuszaiban, hajóparancsnok a hellenista korban

⊙ gör, ‘ua.’: *nausz* ‘hajó’ | *arkhé* ‘kezdet, vezetés, uralom’

naumachia ⇨ *tört* ókori római cirkuszban rendezett, tengeri ütközetet megjelenítő előadás

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *naumakhia* ‘hajócsata’: *nausz* ‘hajó’ | *makhé* ‘csata’

naupathia ⇨ *orv* tengeri betegség

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *nausz* ‘hajó’ | *pathosz* ‘szenvedés, betegség’ ← *paszkhó* ‘szenved’

nauplius [naupliusz] ⇨ *áll* a rákok legősibb lárvaalakja

⊙ lat ← gör *naupliosz* ‘tengeri halfajta’ ← *Naupliosz* ‘Poszeidón tengeristen fia’, tkp. ‘hajóval járó’: *nausz* ‘hajó’ | *pleó* ‘hajókázik’

nausea [nauszea] ⇨ *orv* émelygés, hányinger

⊙ lat *nausea* ‘tengeribetegség’ ← gör *nauszia* ‘ua.’ ← *nausz* ‘hajó’

nautika ⇨ hajózás, tengerészet

⊙ ném *Nautik* ‘ua.’ ← gör *nautiké* (*tekhné*) ‘hajózási (mesterség)’ ← *nautész* ‘hajós’ ← *nausz* ‘hajó’

nautikus ⇨ hajózási, tengerészeti

⊙ lat *nauticus* ← gör *nautikosz* ‘ua.’, lásd NAUTIKA

nautilusz ⇨ *áll* trópusi tengerekben élő, mészvázas lábasfejű állat

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *nautilosz* ‘hajós, polipfajta’ ← *nausz* ‘hajó’

navahó ⇨ *népr* az USA délnyugati államaiban élő, az apacséval rokon nyelvet beszélő indián népcsoport

⇨ e nép tagja, nyelve

⊙ nahuatl *navajoa* ‘ua.’: *nava* ‘tüskés körtekaktusz’ | *joa* ‘hely’

navális † ⇨ tengerészeti, hajózási

⊙ lat *navalis* 'ua.' ← *navis* 'hajó'

navicula [navikula] ⇨ műv hajó alakú tömjéntartó

⊙ lat kics, 'ua.', tkp. 'hajócska' ← *navis* 'hajó'

navigábilis ⇨ hajózható

⊙ lat, 'ua.', lásd NAVIGÁL

navigáció ⇨ közl hajózás

⇨ közl hajók és repülőgépek irányításának elmélete és gyakorlata

⊙ ang *navigation* 'ua.', lásd NAVIGÁL

navigál ⇨ közl hajózik

⇨ közl hajót, repülőgépet térképes és műszeres helymeghatározás alapján irányít

⇨ *sport* raliversenyen mint navigátor működik

⊙ lat *navigare, navigatum* 'hajózik', tkp. 'hajót hajt, vezet': *navis* 'hajó' | *agere* 'üz, cselekszik'

navigátor ⇨ közl hajóztiszt, térképes és műszeres navigálást végző hajóztiszt vagy repülőztiszt

⇨ *sport* (autók raliversenyén) a vezető társa, aki térkép alapján jelöli ki az útvonalat

⊙ újk lat *navigator* 'ua.', lásd NAVIGÁL

navigráf ⇨ rep a repülőgép útjának adatait (irány, sebesség, szélesség) rögzítő műszer

⊙ ang *navigraph* 'ua.': lat *navis* 'hajó' | lásd -GRÁF

nazális ⇨ (fn) *nyelvt* orrhang, orrhangú mássalhangzó

⇨ (mn) *nyelvt* orrhangú (magánhangzó)

⇨ *orv* az orral kapcsolatos

⊙ tud lat *nasalis* 'ua.' ← *naso* 'orr'

nazalizál ⇨ *nyelvt* orrhangúvá tesz

⇨ *ritk* orrhangon beszél

⊙ ném *nasalisieren* 'ua.', lásd NAZÁLIS

nazalizáció ⇨ *nyelvt* orrhangúvá válás

⊙ ném *Nasalisation* 'ua.', lásd NAZALIZÁL

nazarénus ⇨ (fn) *vall* svájci eredetű keresztény kisegyház, amelynek nincsenek papjai és imaházai, és amely tiltja a fegyverviselést

⇨ *vall* ehhez a szektához tartozó személy

⇨ (mn) *vall* ezzel a kisegyházzal kapcsolatos

⊙ lat *Nasarenus* 'názáreti' (a Názáretben született Jézusra utal)

nazi lásd NÁCI

Neanthropus [neantropusz] ⇨ *biol* a jégkorszaki és a mai ember

⊙ tud lat, 'új ember': gör *neosz* 'új' | *anthroposz* 'ember'

nebich ⇨ *biz* nyomorult, jelentéktelen ember

⇨ (hat) sajnos!

⇨ bánom is én!

⊙ ném argó *Nebbich* ← jidd *nebbich* 'mihaszna' ← kfn *nebbig* 'istállófiú'

nebula ⇨ *csill* kód, csillagköd, ködfolt, kozmikus gázfelhő

⊙ lat, 'pára, köd, felhő' (indoeurópai rokonság: gör *nephelé, nephosz* 'felhő', ném *Nebel* 'köd', or *nebo* 'ég')

nebuláris ⇨ *csill* a Naprendszer kialakulását egy kozmikus gázfelhő összesűrűsödéséből eredeztető (elmélet)

⊙ ang *nebular* 'ua.' ← lat *nebula*, lásd ott

nebulium ⇨ *kém* korábban feltételezett ismeretlen elem, amelynek vélt színképvonalait távoli csillagködök fényében észlelték (ma már tudjuk, hogy a vonalak kétszer ionizált oxigéntől erednek)

⊙ tud lat, 'ua.': lásd NEBULA | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

nebuló † ⇨ kisdíák, lurkó

⊙ lat nykz *nebuló, nebulonis* 'széltoló, semmirekellő', tkp. 'nagy felhő', lásd NEBULA

nebulózus ⇨ *met* ködös, felhős

✧ *csill* ködfoltos

✧ † *stil* homályos, zavaros

◎ lat *nebulosus* ‘felhős’, lásd NEBULA

necc ✧ *biz* háló, hajháló

✧ *biz* bevásárlószatyor

✧ *sport* teniszpálya vagy pingpongasztal hálója

✧ *sport* olyan ütés, amely a hálót érintve jut át az ellenfél oldalára

◎ ném *Netz* ‘háló’

nécessaire lásd NESZESSZER

neccessitás † ✧ szükség, szükségszerűség

◎ lat *necessitas* ‘ua.’ ← *neccesse*, ered. *necessum* ‘szükséges’, tkp. ‘kikerülhetetlen, elengedhetetlen’:
ne ‘nem’ | *cedere*, *cessum* ‘félreáll, (át)enged’

Lásd még CEDÁL, KONCESSZIÓ, NESZESSZER

necro- lásd NEKRO-

nefanalízis ✧ *met* a felhőzet eloszlásának elemzése földi vagy műholdas megfigyelés alapján

◎ gör *nephosz* ‘felhő’ | lásd ANALÍZIS

nefas [nefász] ✧ *tört* tilos, tiltott, az isteni törvénnyel össze nem férő (az ókori római felfogásban)

✧ *jog* jogtalanság, gazság, bűn

◎ lat, ‘ua.’: *ne* ‘nem’ | *fas* ‘isteni igazság, törvény, jogos dolog’

nefastus [nefasztusz] ✧ szerencsétlen, bajt hozó

✧ *tört* vallási okokból törvénykezés vagy közéleti ténykedés számára tilos (nap az ókori rómaiak számára)

◎ lat ‘ua.’, lásd NEFAS

nefelin ✧ ásv savakban felhős, géles oldatot képző zsiros fényű, áttetsző szilikátásvány

◎ ang *nepheline* ‘ua.’: gör *nephelé* ‘felhő’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

nefelinit ✧ ásv lúgos mélységi magmás kőzet nefelin és más szilikátásványok társulásából

◎ ang *nephelinite* ‘ua.’: lásd NEFELIN | *-it* (ásványra utaló toldalék)

nefelogram ✧ *met* műholdról készített felvétel a földi felhőzetről

◎ ang *nephelogram* ‘ua.’: gör *nephelé* ‘felhő’ | lásd GRAM(MA)

nefelométer ✧ kém zavarosságmérésre szolgáló készülék

◎ lásd NEFELOMETRIA

nefelometria ✧ kém zavarosságmérés, folyadékban lebegő részecskék koncentrációjának mérése egyszerű optikai eljárással

◎ ang *nephelometry* ‘ua.’: gör *nephelé* ‘felhő’ | *metreó* ‘mér’

nefológia ✧ *met* felhőtan

◎ ang *nephology* ‘ua.’: gör *nephosz* ‘felhő’ | lásd -LÓGIA

nefoszkóp ✧ *met* szélrózsával felszerelt készülék a felhők vonulási irányának és sebességének megfigyelésére

◎ ném *Nephoskop* ‘ua.’: gör *nephosz* ‘felhő’ | *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

nefr- lásd még NEPHR-

nefralgia ✧ *orv* vesetáji fájdalom

◎ tud lat *nephralgia* ‘ua.’: gör *nephrosz* ‘vese’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

nefrit ✧ ásv zöldes, áttetsző ásvány, a jádekö változata, amely ókori eredetű hiedelem szerint véd a vesebetegségtől

◎ ang *nephrite* ‘ua.’: gör *nephrosz* ‘vese’ | *-ite* (ásványra utaló toldalék)

nefritisz ✧ *orv* vesegyulladás

◎ tud lat *nephritis* ‘ua.’: gör *nephrosz* ‘vese’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

nefrogén ✧ *orv* vesei eredetű

◎ tud lat *nephrogen* ‘ua.’: gör *nephrosz* ‘vese’ | *gennaó* ‘nemz, előidéz’

nefológia ✧ *orv* vesetan, vesegyógyászat, a vese betegségeivel foglalkozó tudományág

◎ tud lat *nephrologia* ‘ua.’: gör *nephrosz* ‘vese’ | lásd -LÓGIA

nefromegália ✧ *orv* vesenagyobbodás

◎ tud lat *nephromegalia* ‘ua.’: gör *nephrosz* ‘vese’ | *megasz*, *megalé* ‘nagy’

nefrotómia ⇨ *orv* vesemetszés, veseműtét

⊙ tud lat *nephrotomia* ‘ua.’: gör *nephrosz* ‘vese’ | *tomé* ‘metszés’ | *temno* ‘vág, metsz’

nefrózis ⇨ *orv* vesevizenyővel és fehérjevizeléssel járó tünetegyüttes

⊙ tud lat *nephrosis* ‘ua.’: gör *nephrosz* ‘vese’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

negáció ⇨ *nyelvt* tagadás

⇨ *fil* az állítás ellentéte a klasszikus logikában

⇨ *lél* vágy vagy törekvés eltagadása

⊙ lat *negatio* ‘ua.’, lásd NEGÁL

negál † ⇨ tagad, ellenez

⇨ megtagad

⊙ lat *negare, negatus* ‘nemet mond, elutasít, tagad’ ← *neg-, nec* ‘nem’

negatív ⇨ (mn) *mat* a nullánál kisebb (szám)

⇨ *vill* az elektronokat taszító (pólus)

⇨ *orv* a feltételezett vagy keresett tünetet, betegséget nem jelző (lelet)

⇨ *fényk* a sötét-világos árnyalatokat fordítva mutató (felvétel)

⇨ *irod* ellenszenves jellemű (hős, figura)

⇨ hátrányos, rossz, káros, visszahúzó (jellemvonás, tendencia)

⇨ tagadó, nemleges, elutasító (válasz, reakció)

⇨ (fn) fotónegatív

⊙ kk lat *negativus* ‘tagadó’, lásd NEGÁL

negatíve ⇨ kedvezőtlenül, elutasítólag

⊙ újk lat, ‘ua.’ lásd NEGATÍV

negativista ⇨ (fn) tagadó, mindenre elutasítással válaszoló személy

⇨ (mn) elutasító (magatartás)

⊙ ném *Negativist, negativistisch*, lásd NEGATIVIZMUS

negativizmus ⇨ visszautasító magatartás

⇨ *orv* a várhatóval ellentétes válaszadás a külvilágból érkező ingerekre

⇨ *orv* ilyesmiben megnyilvánuló elmebetegség

⊙ tud lat *negativismus* ‘ua.’, lásd NEGATÍV, -IZMUS

negatívum ⇨ fogyatékoság, hiányosság

⇨ előnyös tulajdonságok hiánya

⇨ kedvezőtlen vonás

⊙ lat *seml*, ‘ua.’ ← *negativus*, lásd NEGATÍV

negatoszkóp ⇨ *fiz* negatív röntgenfelvétel szemlélésére való képernyő

⊙ lásd NEGAT(ÍV) | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

néger ⇨ *népr* fekete afrikai

⇨ Afrikában élő vagy onnan elszármazott, fekete bőrű ember

⇨ *tréf* illegális, „fekete” munkát vállaló személy, főként aki más neve alatt megjelenő írást alkot

⊙ ném *Neger* ← fr *nègre* ← sp *negro* ← lat *niger, nigri* ‘fekete’

Lásd még NEGRID, NÉGRITUDE, NEGROFIL, NEGROID, NIELLO

negligál ⇨ semmibe vesz, elhanyagol, mellőz

⊙ lat *negligere*, ered. *neglegere* ‘elhanyagol, kevésre becsül’, tkp. ‘nem szed fel, nem gyűjt be’: *neg-*, tkp. *nec* ‘nem’ | *legere* ‘szed, összegyűjt’

negligencia ⇨ hanyagság, nemtörődömség

⊙ lat *negligentia* ‘ua.’ ← *negligens* ‘hanyag’ ← *negligere* lásd NEGLIGÁL

negligente [neglidzsente] ⇨ *zene* hanyagul, könnyeden, fesztelenül (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← ol, lat *negligere*, lásd NEGLIGÁL

neglizsé ⇨ otthonias ruházat, hiányos öltözet, pongyola

⊙ fr (*costume*) *negligé* ‘hanyag (öltözet)’ ← *negliger* ‘elhanyagol’ ← lat *negligere* ‘ua.’, lásd NEGLIGÁL

negociáció ⇨ tárgyalás, alkudozás, egyezkedés

⊙ lat *negotatio* ‘ua.’, lásd NEGOCIÁL

negociál † ⇨ alkudozik, egyezkedik

⇨ kereskedik, üzletel

⊙ lat *negotari, negotiatus* ‘ügködik, kereskedik’, lásd NEGOTIUM

negociátor † ⇨ *ker* közvetítő, alkusz

⊙ lat *negotiator* ‘ua.’, lásd NEGOCIÁL

negotium [negóciúm] † ⇨ üzlet, ügylet

⇨ munkálkodás

⊙ lat, ‘fáradozás, munka, foglalkozás’, tkp. ‘nem-pihenés’: *neg-, nec* ‘nem’ | *otium* ‘nyugalom, béke, pihenés’

negrid ⇨ *népr* Afrikában őshonos, sötét bőrű, gyapjas hajú, széles ajkú és orrú (emberfajta)

⊙ ném *negrid* ‘ua.’: sp *negro* ‘néger, fekete’ ← lat *niger, nigri* ‘fekete’ | *-id* (rasszra utaló toldalék)

Lásd még NÉGER

negritó ⇨ *népr* délkelet-ázsiai sötét bőrű, kis termetű, őshonos emberfajta

⊙ ném *Negrito* ← sp kics *negrito* ‘ua.’ ← *negro* ‘néger, fekete’, lásd NEGRID

négritude [negritüd] ⇨ *irod* a francia nyelvű afrikai fekete irodalom és kultúra 20. századi eszmeáramlata, amely kulturális eredetiségének és a fehér kultúrától elütő sajátosságainak büszke vállalását tűzte zászlajára

⊙ fr, ‘négerség’ ← *nègre* ← sp *negro* ← lat *niger* ‘fekete’

Lásd még NÉGER

negrofil ⇨ a feketéket kedvelő, ügyüket pártoló (személy)

⊙ ang *negrophil* ‘ua.’: ang, sp *negro* ← lat *niger* ‘fekete’ | gör *philó* ‘kedvel’

Lásd még NÉGER

negroid ⇨ *népr* a negrid mellett más beütéseket is mutató sötét bőrű (emberfajta)

⊙ ném *negroid* ‘ua.’: sp *negro* ‘fekete, néger’ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘alak, külső’

négus ⇨ Abesszinia korábbi uralkodóinak címe

⊙ ang, ném *negus* ‘ua.’ ← etiópai amhara *nagasa* ‘király’

nejlon lásd NYLON

nekro- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) halottal kapcsolatos

⊙ gör *nekrosz* ‘holttest’ ← *nekroó* ‘megöl’

nekrobiózis ⇨ *orv* a szövetek lassú elhalása

⊙ tud lat *necrobiosis* ‘ua.’: lásd NEKRO- | gör *biosz* ‘élet’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

nekrofág ⇨ *áll* dögevő

⊙ ném *nekrophag* ‘ua.’: lásd NEKRO- | gör *phagó* ‘eszik’

nekrofilia ⇨ *orv* hullagyalázás, perverz indíttatás holttesttel való közöselésre

⊙ tud lat *necrophilia* ‘ua.’: lásd NEKRO- | gör *philó* ‘kedvel’

nekrofóbia ⇨ *orv* beteges iszonyodás holttesttől

⊙ tud lat *necrophobia* ‘ua.’, lásd NEKRO-, FÓBIA

nekrokausztia ⇨ *tud* halottégetés mint temetési szokás

⊙ tud lat *necrocaustia* ‘ua.’: lásd NEKRO- | gör *kausztosz* ‘elégetett’ ← *kaió* ‘éget’

nekrolátria ⇨ *vall* halottkultusz, a halott ősök isteni tiszteletben részesítése

⊙ ang *necrolatry* ‘ua.’: lásd NEKRO- | gör *latreia* ‘szolgálat (a szentélyben)’

nekrológ ⇨ gyászbeszéd, emlékbeszéd, †sírbeszéd

⇨ az elhunyat méltató írás

⊙ ném *Nekrolog* ‘ua.’, lásd NEKRO-, -LÓGIA

nekromantia ⇨ halottidézés, jóslás a megidézett lelkek segítségével

⊙ ném *Nekromantie* ‘ua.’: lásd NEKRO- | gör *manteia* ‘jóslat’

nekropolisz ⇨ *rég* nagy kiterjedésű ókori temető

⊙ tud lat *necropolis* ‘ua.’: lásd NEKRO- | gör *polisz* ‘város’

nekropszia ⇨ *orv* boncolás, hullaszemle, hullavizsgálat

⊙ tud lat *necropsia* ‘ua.’: gör *nekrosz* ‘holttest’ ← *nekroó* ‘megöl’ | *opszisz* ‘látás, szem, tekintet’

nekrotikus ⇨ *orv* üszkös, elüszkösödött, elhalt

⊙ tud lat *necroticus* ← gör *nekrótikosz* ‘ua.’, lásd NEKRÓZIS

nekrotómia ⇨ *orv* elhalt csont(rész) eltávolítása

⇨ *orv* boncolás

⊙ tud lat *necrotomia* ‘ua.’: *nekrosz* ‘holttest’ | *tomosz* ‘metszés’ ← *temno* ‘vág’

nekrózis ⇨ *orv* üszkösödés, elhalás a testszövetekben

⊙ tud lat *necrosis* ‘ua.’ ← gör *nekrószisz* ‘megölés, elhalás’ ← *nekroó* ‘megöl’

nektár ⇨ *mit* az istenek itala a görög regékben

⇨ nemes bor, ital

⇨ *növ* édes nedv a virágokban, amelyből a méhek mézet készítenek

⇨ *ker* rostos gyümölcsle

⊙ lat *nectar* ← gör *nektar* ‘az istenek itala’ ←?

nektarin ⇨ *növ* kopaszbarack, az őszibarack szörtelen, sima héjú, édes és aromás levű változata

⊙ fr *nectarine* ‘ua.’ ← gör *nektar*, lásd NEKTÁR

nektárium ⇨ *növ* mézfejtő, a nektárt kiválasztó mirigy virágban vagy levélen

⊙ tud lat *nectarium* ‘ua.’, lásd NEKTÁR

nektikus vagy **nektionikus** ⇨ *biol* a vízben vagy a vízfenéken úszva élő (lény)

⊙ ném *nektiscn*, *nektionisch* ‘ua.’, lásd NEKTON

nektion ⇨ *biol* az önerőből úszó vízi élőlények összefoglaló megjelölése (szembeállítva a lebegő planktonnal)

⊙ ném *Nekton* ‘ua.’ ← gör *néktosz* ‘úszó’ ←?

nelson [nelzon] ⇨ *sport* nyakkiemelés, fogás a birkózásban, kétváll kikényszerítése a békaállásban lévő versenyző fejének leszorításával

⊙ egy *Nelson* nevű amerikai birkózóról

nemato- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) fonallal kapcsolatos

⊙ gör *néma*, *nématosz* ‘fonal’

nematoblaszt ⇨ *geol* szálas, rostos szövet átalakult kőzetben

⊙ ném *Nematoblast* ‘ua.’: lásd NEMATO- | gör *blaszté* ‘csíra’

nematocid ⇨ *orv* fonalférgeket irtó szer

⊙ tud lat *nematocida* ‘ua.’: lásd NEMATO- | lat *caedere*, *(ce)cidi* ‘megöl’

Nematoidea ⇨ *áll* fonalférgek osztálya

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd NEMATO- | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

nemezis ⇨ büntető igazság, bosszúálló sors

⇨ bosszú, megtorlás, büntetés

⊙ lat *Nemesis* ← gör *Nemeszisz* ‘a büntető igazság istennője’ ← *nemeszoa* ‘neheztel, zokon vesz’

neo- ⇨ új

⇨ felújított, megújult (stílus, elmélet, mozgalom): *neobarokk*, *neofreudizmus*, *neonácizmus* stb.

⊙ gör *neosz* ‘új’

neoblaszt ⇨ *biol* újcsíra, regenerálódó szövet képződését megindító sejt

⊙ tud lat *neoblaste* ‘ua.’: lásd NEO- | gör *blaszté* ‘csíra’

neocitózis ⇨ *orv* fiatal sejttípusok megjelenése a vérben

⊙ tud lat *neocytosis* ‘ua.’: lásd NEO- | gör *kütosz* ‘üreg, cella, sejt’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

neodímium ⇨ *kém* a ritkaföldfémek közé tartozó vegyi elem

⊙ tud lat *neodymium* ‘ua.’, ered. *neodidymium* (mert egy korábban elemnek hitt *didymium* nevű anyagból sikerült elkülöníteni egy másik elem társaságában): lásd NEO- | gör *didümosz* ‘iker, kettős’ | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

Lásd még PRAZEODÍMIUM

neofita ⇨ (fn) újhítú, valamely vallásra újonnan áttért személy

⇨ valamely tan újsütetű, ennek folytán túlbuzgó, türelmetlen híve

⇨ (mn) térítő, türelmetlen, túlbuzgó

⊙ ném *Neophyt* ‘ua.’ ← gör *neophütosz* ‘frissen ültetett (növény)’: *neósz* ‘újonnan’ | *phüteoú* ‘ültet’ ← *phüo* ‘sarjad’

neoformáció ⇨ *orv* újraképződés

- ⊙ tud lat *neoformatio* ‘ua.’, lásd NEO-, FORMÁCIÓ
- neogén** ⇨ *geol* a földtörténeti harmadidőszak fiatalabb része, amely miocénre és pliocénre tagolódik
- ⊙ ném *Neogen* ‘ua.’ ← gör *neogenész* ‘újszülött’: *neosz* ‘új’ | *genosz* ‘születés’
- neogenezis** ⇨ *biol* újraképződés
- ⊙ tud lat *neogenesis* ‘ua.’, lásd NEO-, GENEZIS
- neokom** ⇨ *geol* a krétaidőszak legkorábbi szakasza
- ⊙ tud lat *Neocomum* ‘ua.’, tkp. a német *Neuenburg* latin neve: lásd NEO- | gör *kómé* ‘település’
- neolit** ⇨ (fn) *geol* újkőkorszak, csiszoltkő-korszak
- ⇨ (mn) újkőkori, e korról kapcsolatos
- ⊙ ném *Neolith* ‘ua.’: lásd NEO- | gör *lithosz* ‘kő’
- neolitikum** ⇨ *geol* neolit, újkőkorszak, csiszoltkő-korszak
- ⊙ tud lat *neolithicum* ‘ua.’, lásd NEOLIT
- neológ** ⇨ (mn) *vall* a rituális előírásokhoz kevésbé szigorúan ragaszkodó, egyes liturgikus reformokat elfogadó zsidó vallási irányzattal kapcsolatos
- ⇨ (fn) *vall* ennek az irányzatnak híve, képviselője
- ⊙ ném *Neolog(e)*, lásd NEOLÓGUS
- neológia** ⇨ *vall* vallási újítás, reformizmus
- ⇨ *nyelvt* nyelvújítás
- ⊙ ném *Neologie* ‘ua.’, lásd NEO-, -LÓGIA
- neologizmus** ⇨ *nyelvt* új nyelvi jelenség (szó, fordulat, nyelvi forma)
- ⊙ ném *Neologismus* ‘ua.’, lásd NEOLÓGIA
- neológus** ⇨ *nyelvt* újító, nyelvújító, az új jelenségeket helyeslő nyelvész
- ⊙ magy, ‘ua.’, lásd NEOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)
- neomorfózis** ⇨ *biol* embrionális szerveződési képletek megjelenése kifejllett szervezetben
- ⊙ tud lat *neomorphosis* ‘ua.’, lásd NEO-, MORFÓZIS
- neomycin** [neomicin] ⇨ *biokém* a tbc és más betegségek kórokozói ellen hatásos gyógyszer
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd NEO- | gör *mükész* ‘gomba’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)
- neon** ⇨ *kém* nemesgáz, kémiai elem
- ⇨ ezzel a gázzal töltött (fénycső)
- ⊙ gör seml, ‘ua.’: *neosz* ‘új’ | *-on* (nemesgázokra jellemző toldalék; W. Ramsey angol vegyész szóleleménye)
- neonatális** ⇨ *orv* újszülöttkori
- ⊙ tud lat *neonatalis* ‘ua.’, lásd NEONÁTUS
- neonatológia** ⇨ *orv* az újszülöttekkel kapcsolatos sajátos orvosi feladatok köre mint gyógyászati szakág
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: *neonatus* ‘újszülött’: gör *neosz* ‘új’ | lat *natus* ‘született, született’ ← *nasci*, *natus* ‘születik’ | lásd -LÓGIA
- neonatológus** ⇨ *orv* az újszülöttekkel kapcsolatos sajátos feladatokat ellátó szakorvos
- ⊙ magy, lásd NEONATOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)
- neonátus** ⇨ *orv* újszülött
- ⊙ lat *neonatus* ‘ua.’: lásd NEO- | *natus* ‘született’ ← *nasci*, *natus* ‘születik’
- neophan** [neofán] ⇨ *opt* a napsugarak káros részét kiszűrő optikai üveg
- ⇨ *opt* ilyenből készült szemüveglencse
- ⊙ ang *Neophan* márkanév: lásd NEO- | gör *phan* (*erosz*) ‘látható’ ← *phainomai* ‘látszik’
- neoplaszticizmus** ⇨ *műv* Hollandiából kiindult kora 20. századi avantgárd művészeti irányzat, amely geometriai absztrakción alapult, sávokat és négyszögeket töltött ki tiszta színekkel
- ⊙ lásd NEO-, PLASZTIKUS, -IZMUS
- neoplázia** ⇨ *orv* új szövet képződése
- ⇨ *orv* daganatképződés
- ⊙ tud lat *neoplasia* ‘ua.’: lásd NEO- | gör *plasszó* ‘alakít, alakul’
- neoplazma** ⇨ *orv* új keletkezésű szövet, daganat
- ⊙ tud lat *neoplasma* ‘ua.’, lásd NEO-, PLAZMA

neoprén ⇨ kém műkaucsuk

⊙ ném *Neopren* ‘ua.’, lásd NEO-, PR(OPIL)ÉN

neoténia ⇨ *biol* a nem ivari sejtek fejlődésének elhúzódása átalakulással fejlődő fajoknál, ami ivarérett, de testileg visszamaradt formát eredményez

⊙ ang *neoteinia* ‘ua.’: lásd NEO- | gör *teinó* ‘nyúlik, elhúzódik’

nephelopia [nefelópia] ⇨ *orv* ködös látás a szaruhártya elváltozása folytán

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *nephelé* ‘felhő, köd’ | *ópsz* ‘látás’

nephro- lásd még NEFRO-

nephrolithiasis [nefroliáízis] ⇨ *orv* vesekőbetegség

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *nephrosz* ‘vese’ | lásd LITIÁZIS

nephroma [nefróma] ⇨ *orv* vesedaganat

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *nephrosz* ‘vese’ | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

nephroptosis [nefroptóízis] ⇨ *orv* vesesüllyedés

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *nephrosz* ‘vese’ | *ptóízis* ‘esés’ ← *(pi)ptó* ‘esik’

nepman ⇨ *tört* nyereszkedő kereskedő, vállalkozó a Szovjetunióban az 1920-as években

⊙ or, ‘ua.’: röv *NEP* ← *N(ovaja) E (konomiczeszkaja) P(olitjika)* ‘új gazdaságpolitika’ | ang *man* ‘ember’

nepotizmus ⇨ *pol* rokonok és családtagok protekciós támogatása közéleti tisztségek, állások betöltésében

⇨ *tört* középkori pápák gyakorlata, hogy közeli rokonaikat főpapi állásokba nevezték ki

⊙ újlat *nepotismus* ‘ua.’: *nepos, nepotis* ‘unokaöcs, testvér fia’ | lásd -IZMUS

nepper ⇨ *biz* csaló, üzér, üzleti felhajtó

⊙ ném, ‘ua.’ ← ném argó, jidd *neppen* ‘szélhámoskodik’ ← héb *na ‘ap* ‘paráználkodik’

neptunium ⇨ kém az első mesterséges radioaktív elem

⊙ tud lat *Neptunium* ‘ua.’: a *Neptunusz* bolygóról (amely az Uránusz után következik, ahogy a ~ az urán után a periódusos rendszerben) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék), lásd még NEPTUNIZMUS

neptunizmus ⇨ *geol* túlhaladott földtani elmélet, mely szerint minden kőzet tengeri üledékként keletkezett

⊙ tud lat *Neptunismus* ‘ua.’: *Neptunus* római tengeristenség nevéből | lásd -IZMUS

ne quid nimis [né kvid nimisz] ⇨ mindent módjával, tkp. semmit sem túlsággal

⊙ lat, ‘ua.’: *ne* ‘nem, ne’ | *quid* ‘(vala)mit’ | *nimis* ‘nagyon, szerfelett’

nerc ⇨ áll vidramenyét, nyérc

⇨ ennek szőrmejéből készült (értékes bunda)

⊙ ném *Nerz* ‘ua.’ ← szláv (szorb *norc*, ukrán *norica*)

néreida vagy **néreisz** ⇨ *mit* tengeri nimfa, jóságos és segítőtengeristennő, Néreusz öreg tengeri istenség ötven lányának egyike

⊙ ném *Nereide* ‘ua.’ ← gör *Néreisz, Néreidosz* ‘Néreusz lánya’

neritikus ⇨ *geol* a partmenti sekély tengeri övezet jelzője

⊙ ang *neritic* ‘ua.’ ← gör *néritész* ‘tengeri csigafajta’ ← *Néreusz* tengeristen nevéből

nervatúra ⇨ *biol* levél vagy rovarszárny erezete

⊙ tud lat *nervatura* ‘ua.’ ← *nervus* ‘húr, ín, szál’

nervizmus ⇨ *orv* a központi idegrendszert a szervezet legfontosabb irányítójának, az élőlény és a környezet összehangolójának tekintő szemlélet

⊙ tud lat *nervismus* ‘ua.’: lat *nervus* ‘ideg’, ered. ‘íj húrja’ | lásd -IZMUS

nervozitás ⇨ *orv* idegesség, ideggyengesség

⊙ tud lat *nervositas* ‘ua.’, lásd NERVÓZUS

nervózus ⇨ *orv* ideges, ingerlékeny

⊙ tud lat *nervosus* ‘ua.’ ← újjk lat *nervus* ‘ideg’, ered. ‘ín, húr’

nervus rerum [nervusz rérum] ⇨ a dolgok mozgatója, azaz a pénz

⊙ lat, ‘ua.’: *nervus* ‘az íj húrja (ami a nyilat mozgásba hozza)’ | *res* ‘dolog’

nescafé [neszkafé] ⇨ vízben azonnal oldódó kávékivonat

⊙ márkanév: *Nes(tlé)* (a gyártó cég) | fr *café* ‘kávé’ ← ar *kahva* ‘ua.’ ← *Kaffa*, abessziniai tartomány, a kávé eredeti termőhelye

neszesszer ⇨ kis utazótáska testápoló szerek s apró használati tárgyak számára

⊙ fr *nécessaire (de toilette)* ‘toalett-táska’, tkp. ’tisztálkodási szükséglet’ ← lat *necessarius* ‘szükséges’, lásd NECESSITÁS

nesztor ⇨ valamely testület legidősebb tagja, bölcs és megbecsült örege

⊙ *Nesztór* püloszi király nevéből, aki a Tróját vívó vezérek tanácsában a legidősebb és legbölcsebb volt

nesztorianus ⇨ (fn) *vall* ókori keleti keresztény eretnekség, amely elvetette Mária istenanyaságának tanát

⇨ *vall* e szektával kapcsolatos

⇨ (fn) e tan híve

⊙ *Nesztoriosz* 5. századi konstantinápolyi pátriárka nevééről, aki e tant meghirdette

netikett ⇨ *inf* a világháló illemtana

⊙ ang, lásd (INTER)NET, (ET)IKETT

nett ⇨ *biz* csinos, tiszta, takaros, ápolat

⇨ ízléses (öltözet)

⊙ ném, ‘csinos, szeretetreméltó’ ← fr *net* ‘tisza’ ← lat *nitidus* ‘fényes, sima, takaros’ ← *nitere* ‘fénylik, jövedelmez’

Lásd még NETTÓ

nettó ⇨ (mn) *ker* tiszta, tényleges, megmaradó, fennmaradó (súly, ár, jövedelem, kereset)

⇨ (hat) tisztán, a levonások után: *nettó hatvanezret keres*

⊙ ném, ol *netto* ‘ua.’ ← lat *nitidus* ‘fényes, sima, takaros’ ← *nitere* ‘fénylik, jövedelmez’

Lásd még NETT

network ⇨ *szoc* a társadalmi kapcsolatok hálózata

⊙ ang, ‘hálózat’, tkp. ‘hálómű’: *net* ‘háló’ | *work* ‘munka, mű’

neuma ⇨ *zene* a kora középkori hangjegyzírás eleme, amely csak a dallam irányát mutatta az énekeseknek, a hangközök s a hangmagasság jelölése nélkül

⊙ ol, lat, ‘ua.’ ← gör *neuma* ‘intés, bólintás’

neuralgia ⇨ *orv* idegfájdalom, idegzsába

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd NEURON | gör *algeó* ‘fájlal’

neuralgikus ⇨ *orv* idegfájdalommal kapcsolatos, akként jelentkező

⇨ *átv* érzékeny (pont), fájdalmat vagy indulatokat kiváltó (téma)

⊙ tud lat *neuralgicus* ‘ua.’, lásd NEURALGIA

neurális ⇨ *biol* idegi, idegekkel kapcsolatos, ideg-

⊙ tud lat *neuralis* ‘ua.’, lásd NEURON

neuraszténia ⇨ *orv* ideggyengeség, idegkimerültség

⊙ tud lat *neurasthenia* ‘ua.’: lásd NEURON | gör *aszthenosz* ‘erőtlen’, lásd ASZTÉNIA

neurilemma ⇨ *anat* az idegrostokat borító hártya

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd NEURON | *lemma* ‘héj, bőr, tok’

neuritisz ⇨ *orv* ideggyulladás

⊙ tud lat *neuritis* ‘ua.’: lásd NEURON | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

neuro- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) az idegekkel vagy az idegrendszerrel kapcsolatos

⊙ gör *neuron* ‘ideg’, ered. ‘íj húrja’

neuroaktív ⇨ *biol* az idegrendszerre ható, az idegszöveteket ingerlő

⊙ lásd NEURO-, AKTÍV

neurobiológia ⇨ *biol* az idegrendszer felépítését és működését vizsgáló rész tudomány

⊙ lásd NEURO-, BIOLÓGIA

neuroblaszt ⇨ *anat* a velőállományban keletkező, idővel idegsejtté alakuló fiatal sejt

⊙ lásd NEURO- | gör *blaszté* ‘csíra’

neurocita ⇨ *anat* idegsejt

- ⊙ tud lat *neurocyta* ‘ua.’: lásd NEURO- | gör *kütoosz* ‘üreg, cella, sejt’
- neurodermatitisz** ⇨ *orv* idegrendszeri eredetű, gyulladássos bőrelváltozás
- ⊙ tud lat *neurodermatitis* ‘ua.’, lásd NEURO-, DERMATITISZ
- neuroendokrinológia** ⇨ *orv* az idegrendszerrel szoros kapcsolatban álló belső elválasztású mirigyeket kutató résztudomány
- ⊙ lásd NEURO-, ENDOKRINOLÓGIA
- neurofarmakológia** ⇨ *orv* a gyógyszerek idegrendszeri hatását vizsgáló résztudomány
- ⊙ lásd NEURO-, FARMAKOLÓGIA
- neurofibrillum** ⇨ *anat* az idegsejtek fonal alakú eleme
- ⊙ lásd NEURO-, FIBRILLUM
- neurofiziológia** ⇨ *orv* idegélettan
- ⊙ tud lat *neurophysiologia* ‘ua.’, lásd NEURO-, FIZIOLÓGIA
- neurogén** ⇨ *orv* idegi eredetű
- ⊙ ném *neurogen* ‘ua.’, lásd NEURO-, -GÉN
- neuroglia** ⇨ *anat* a központi idegrendszer támasztószöve
- ⊙ lásd NEURO- | gör *glia* ‘enyv’
- neurohormon** ⇨ *orv* az idegrendszer működését befolyásoló hormon
- ⊙ lásd NEURO-, HORMON
- neurokirurgia** ⇨ *orv* idegsebészet
- ⊙ lásd NEURO-, KIRURGIA
- neurokémia** ⇨ *orv* az idegrendszerben zajló kémiai folyamatokat vizsgáló tudományterület
- ⊙ lásd NEURO-, KÉMIA
- neuroleptikum** ⇨ *orv* az idegrendszer egészére ható erős nyugtatószer
- ⊙ tud lat *neurolepticum* ‘ua.’: lásd NEURO- | gör *léptikosz* ‘megragadó’ ← *lambanó* ‘megragad’
- neurolingvisztika** ⇨ *orv, nyelvt* a beszédzavarok és az agyi elváltozások összefüggését vizsgáló határtudomány
- ⊙ lásd NEURO-, LINGVISZTIKA
- neurológia** ⇨ *orv* ideggyógyászat
- ⊙ tud lat *neurologia* ‘ua.’, lásd NEURO-, -LÓGIA
- neurológus** ⇨ *orv* ideggyógyász, idegorvos
- ⊙ ném *Neurologe* ‘ua.’, lásd NEUROLÓGIA
- neuróma** ⇨ *orv* velőtlen hüvelyű idegrostokból és kötőszövetből álló daganat
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd NEURON | -óma (daganatra utaló toldalék)
- neuron** ⇨ *anat* idegsejt, annak szála és nyúlványai
- ⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *neuron* ‘új hírja’
- neuropata** ⇨ *orv* idegbeteg
- ⊙ ném *Neuropath* ‘ua.’, lásd NEUROPÁLIA
- neuropátia** ⇨ *orv* idegbántalom, ideggyengeség
- ⊙ tud lat *neuropathia* ‘ua.’: lásd NEURON | gör *pathosz* ‘szenvedés, betegség’ ← *paszkhó* ‘szenved’
- neuropatológia** ⇨ *orv* idegkórtan
- ⊙ tud lat *neuropathologia* ‘ua.’, lásd NEURO-, PATOLÓGIA
- neurophthisis** [neuroftizisz] ⇨ *orv* idegszövet-sorvadás
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd NEURO- | gör *phthisisz* ‘sorvadás’ ← *phthinó* ‘fogy, eltűnik’
- neurophysiologia** lásd NEUROFIZIOLÓGIA
- neuroplasztika** ⇨ *orv* idegátültetés
- ⊙ tud lat *neuroplastica* ‘ua.’, lásd NEURO-, PLASZTIKA
- neuropszichiátria** ⇨ *orv* ideg- és elmegyógyászat
- ⊙ lásd NEURO-, PSZICHIÁTRIA
- neuropszichológia** ⇨ *orv* a lelki jelenségek és az idegrendszeri működés összefüggéseivel foglalkozó résztudomány
- ⊙ lásd NEURO-, PSZICHOLOGIA
- neuropszichopatológia** ⇨ *orv* ideg- és elmekórtan
- ⊙ tud lat *neuropsychopathologia* ‘ua.’, lásd NEURO-, PSZICHOPATOLÓGIA

neuropyra [neuropira] ⇨ *orv* idegláz

⊙ tud lat, 'ua.': lásd NEURO- | gör *pūr* 'tűz, láz'

neurosis lásd NEURÓZIS

neuroszekréció ⇨ *biol* az idegsejtek egy részének hormontermelő tevékenysége az állatvilágban

⊙ lásd NEURO-, SZEKRÉCIÓ

neurotikus ⇨ *orv* neurózisban szenvedő, idegbeteg

⇨ *orv* idegbetegséggel kapcsolatos

⊙ tud lat *neuroticus* 'ua.', lásd NEURÓZIS

neurotómia ⇨ *orv* ideg műtéti átmetszése

⊙ tud lat, 'ua.', lásd NEURON | *tomé* 'metszés' ← *temnó* 'vág'

neurotoxin ⇨ *orv* idegméreg

⊙ tud lat, 'ua.', lásd NEURON, TOXIN

neurotransmisszió ⇨ *biol* ingerületvezetés az idegsejtek között

⊙ lásd NEURO-, TRANZMISSZIÓ

neurotranszmitter ⇨ *biokém* az ingerületet az idegsejtek között közvetítő vegyület

⊙ lásd NEURO-, TRANZMITTER

neurózis ⇨ *orv* testi és lelki zavarokban megnyilvánuló idegbetegség

⊙ tud lat *neurosis* 'ua.': lásd NEURO- | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

neusilber [najzilber] ⇨ *koh* újezüst, réz, cink és nikkal ezüsthényű ötvözet

⊙ ném *Neusilber* 'ua.': *neu* 'új' | *Silber* 'ezüst'

neuszton ⇨ *biol* a vizek felső rétegeiben élő mikroszkopikus élőlények összessége

⊙ gör *neusztonsz* 'úszni tudó' ← *neó* 'úszik' (a *plankton* mintájára)

neutrális ⇨ semleges, pártatlan, elkötelezetlen

⊙ kk lat *neutralis* 'ua.', lásd NEUTRUM

neutralista ⇨ *pol* a neutralizmus híve

⊙ ang, ném *neutralist* 'ua.', lásd NEUTRALIZMUS

neutralitás ⇨ semlegesség, pártatlanság

⊙ kk lat *neutralitas* 'ua.', lásd NEUTRÁLIS

neutralizáció ⇨ *pol* semlegessé nyilvánítás

⇨ *kém* közömbösítés

⇨ semlegesítés, hatástalanítás

⊙ tud lat *neutralisatio* 'ua.', lásd NEUTRALIZÁL

neutralizál ⇨ semlegesít

⇨ *kém* közömbösít

⇨ *pol* semlegessé nyilvánít

⊙ ném *neutralisieren* ← fr *neutraliser* 'ua.', lásd NEUTRÁLIS

neutralizmus ⇨ *pol* semlegesség, (katonai, politikai) el nem kötelezettség

⊙ ném *Neutralismus* 'ua.', lásd NEUTRÁLIS, -IZMUS

neutrínó ⇨ *fiz* elektromosan semleges, igen kis tömegű elemi részecske

⊙ ol kics *neutrino* 'ua.' ← *neutron*, lásd ott

neutron ⇨ *fiz* elektromosan semleges, nehéz elemi részecske

⊙ ang *neutron* 'ua.': lásd NEUTR(ÁLIS) | *-on* (elemi részecskékre utaló toldalék; Rurherford angol fizikus névadása)

neutrondiffrakció ⇨ *műsz* anyagszerkezet vizsgálata rásugárzott neutronsugár-nyaláb szóródása alapján

⊙ lásd NEUTRON, DIFFRAKCIÓ

neutronfizika ⇨ *fiz* a neutronok és más anyagok kölcsönhatásával foglalkozó fizikai résztudomány

⊙ lásd NEUTRON, FIZIKA

neutroszféra ⇨ *met* a föld felszíne és az ionoszféra között elhelyezkedő légköri övezet, amelyben az atomok túlnyomó része semleges, azaz ionizálatlan állapotban van

⊙ lásd NEUTRUM, SZFÉRA

neutrum ⇨ *nyelvt* semleges nem

⊙ lat (*genus*) *neutrum* ‘semleges (nem)’ ← *neuter, neutra, neutrum* ‘semleges’, tkp. ‘egyik sem a kettő közül’: *ne* ‘nem’ | *uter, utra utrum* ‘(vala)melyik a kettő közül’

new look [njú luk] ⇨ *div* könnyedebb és elegánsabb irányzat a női divatban a második világháború után

⊙ ang, ‘új megjelenés’: *new* ‘új’ | *look* ‘megjelenés, kinézés, nézet’, ill. ‘néz’

newton [njúton] ⇨ *fiz* az erő mértékegysége az SI-rendszerben

⊙ Isaac *Newton* angol fizikus nevéből

nexus ⇨ kapcsolat

⇨ (társasági, üzleti, politikai) összeköttetés

⊙ lat, ‘összefűzés, összefonódás’ ← *nectere, nexum* ‘köt, összekapcsol’

niacin ⇨ *kém* nikotinsav, B vitamin

⊙ terméknév: lásd NI(KOTIN) | lat *ac(idum)* ‘sav’, lásd ACIDITÁS | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

niche [nis] ⇨ *ép* fülke, falmélyedés, ablakmélyedés

⇨ *ép* szoborfülke

⊙ fr, ← ol *nicchia* ‘ua.’ ← lat *nitulus* ‘tengeri kagyló’

nidáció ⇨ *orv* a megtermékenyült petesejt beágyazódása a méh nyálkahártyájába

⊙ tud lat *nidatio* ‘ua.’, tkp. ‘befészkelés’ ← késő lat *nidare, nidatum* ‘fészkel’ ← *nidus* ‘fészek’

niello ⇨ *műv* ötvösművészeti eljárás, arany- vagy ezüstlemezbe vésett ábra mélyedéseinek kitöltése fekete masszával

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘feketés’ ← lat kics *nigellus* ‘feketés, feketécske’ ← *niger* ‘fekete’

Lásd még NÉGER

nielsbohrium [nilszbórium] ⇨ *kém* mesterséges radioaktív transzurán elem

⊙ tud lat, ‘ua.’: *Niels Bohr* dán fizikus nevéből | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

nie pozvalam [nje pozvalam] ⇨ *tört* lengyel nemes képviselők vétője a nemzetgyűlésben 1791 előtt

⊙ lengy, ‘nem engedem’: *nie* ‘nem’ | *pozvalac* ‘engedélyez’

nife ⇨ *geol* a Föld legbelső, izzó magja, amely feltehetőleg nikkeltől és vasból áll

⊙ *Ni* | *Fe* a két elem vegyjele ← *ni(ckelium), fe(rrum)*

nigger ⇨ a feketék megvető megnevezése az Egyesült Államokban

⊙ ang ← fr *ncgre* ‘ua.’, lásd NÉGER

night club [nájtklab] ⇨ éjszakai mulató

⊙ ang, ‘éjjeli klub’: *night* ‘éjszaka’ | lásd KLUB

nihil vagy **nil** ⇨ semmi, a semmi

⊙ lat *nihil*, ered. *nihilum* ‘semmi’, tkp. ‘egy hajszál sem’: *ni* ‘sem’ | *hilum* ‘hajszál, rost’

nihilista ⇨ a nihilizmust valló személy

⊙ ném *Nihilist* ‘ua.’, lásd NIHILIZMUS

nihilizmus ⇨ a létezés értelmetlenségét, az erkölcsök és törekvések hiábavalóságát hirdető, kiábrándult felfogás

⇨ *tört* a feudális eszmevilágot mindenestől elutasító szellemi mozgalom a 19. századi Oroszországban

⊙ ném *Nihilismus* ← fr *nihilisme* ‘ua.’, lásd NIHIL, -IZMUS

nihil obstat [nihil obsztat] ⇨ *vall* a katolikus egyházi cenzúra nyomtatási engedélye egyházi kiadványon

⊙ lat, ‘semmi akadálya’: lásd NIHIL | *obstare* ‘eléje áll, akadályoz’: *ob-* ‘szembe’ | *stare* ‘áll’

nikkel ⇨ *kém* ezüstfém, nyújtható, korrózióálló fém elem

⊙ ném *Nickel* ← úfn (*kupfer*)*nickel* ‘(rész)miki’, azaz *Nickel* (Nikolaus) manó (középkori rézbányászok csúfneve egy rézfényű ércre, amelyben utóbb a ~t felfedezték, s amely nekik ‘meddő’ volt, mert rezet nem tartalmazott)

nikkelin ⇨ *ásv* hatszögben kristályosodó nikkelleérc, a nikkel arzenidje

⊙ lásd NIKKEL | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

nikol ⇨ *fiz* izlandi pátból készült prizma sarkított fény előállítására

⊙ W. *Nicol* angol fizikus, a feltaláló nevéből

nikoipoia vagy **nikopeia** ⇨ *műv* bizánci képtípus, párnás trónon ülő Madonna az ölében tartott kisdéd Jézussal

⊙ gör nn, ‘győzelemszerző’: *niké* ‘győzelem’ | *poieó* ‘alkot’

nikotex ⇨ *ker* többé-kevésbé csökkentett nikotintartalmú (dohány, ill. dohányáru)

⊙ márkanév: lásd NIKOT(IN) | lat *ex* ‘ki’

nikotin ⇨ *kém* a dohány erősen mérgező alkaloidja

⊙ fr *nicotine* ‘ua.’: Jean *Nicot* francia diplomata nevéből (aki a dohányt 1560-ban Amerikából Franciaországba becsempészte) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

nikotinista ⇨ szenvedélyes dohányos

⊙ lásd NIKOTINIZMUS

nikotinizmus ⇨ *orv* dohányzási szenvedély

⇨ *orv* idült nikotinmérgezés

⊙ tud lat *nicotinismus* ‘ua.’, lásd NIKOTIN, -IZMUS

nikróm ⇨ *koh* nikkel-króm-vas ötvözet

⊙ lásd NI(KKEL), KRÓM

nikroszil ⇨ *koh* nikkel-króm-szilícium ötvözet

⊙ lásd NI(KKEL), KRÓ(M), SZIL(ÍCIUM)

niksz ⇨ *biz* semmi

⊙ ném *nichts* ‘ua.’

nil lásd NIHIL

nilota ⇨ *népr* a Nílus felső és középső folyása vidékén élő negrid népek összefoglaló neve

⇨ *nyelvt* e népek szudáni-guineai nyelveinek csoportneve

⊙ lat *Nilota* ← gör *Neilotész* ‘Nílus-menti’ ← *Neilosz* ‘Nílus’

nimand ⇨ *biz* (egy) senki, semmirevaló, jelentéktelen ember

⊙ ném *niemand* ‘senki’: *ni* (*j*)*e* ‘semmiféle’ | *man* ‘ember’

nimbosztrátusz ⇨ *met* réteges esőfelhő

⊙ lat *nimbus* ‘felhő, zápor’ | *stratus* ‘lerakott, rétegezett’ ← *sternere, stratum* ‘szór, terít, kövez’

nimbusz ⇨ köztisztelet, közmegebecsülés, hírnév, tekintély

⇨ *műv* dicsfény, fénykoszorú

⇨ *met* esőfelhő

⊙ kk lat *nimbus* ‘dicsfény’ ← lat, ‘eső zápor’

nimfa ⇨ *mit* a természeti erőket megtestesítő alacsonyabb rendű istennő a görög regékben

⇨ *áll* rovarbáb

⊙ lat *nympha* ‘ua.’ ← gör *nümphe*, tkp. ‘menyasszony, fiatalasszony’

nimfomán ⇨ férfiakért bolonduló, kielégíthetetlen, fehérmájú (nő)

⊙ ném *nymphoman* ‘ua.’, lásd NIMFOMÁNIA

nimfománia ⇨ *lél* kórosan felfokozott nemi vágy nőkben

⊙ tud lat *nymphomania* ‘ua.’, lásd NIMFA, MÁNIA (az ókori görög regék sok szerelmi kalandot tulajdonítottak a nimfáknak)

nimród ⇨ szenvedélyes vadász

⊙ *Nimród* legendás mezopotámiai király a Biblia szerint „nagy vadász vala az Úr előtt”

nindzsa ⇨ *tört* kémkedéssel és orgyilkossággal megbízott alacsony rangú japán samuráj a középkorban

⇨ *sport* e harcosok fegyvertelen és fegyveres technikáját továbbfejlesztő nagy tudású harcművész

⊙ jap, ‘lopakodó, kém’ ← *nin* ‘lopakodás, láthatatlan maradás’

nindzsucu ⇨ *tört* a középkori nindzsák harci technikája

⇨ *sport* ennek továbbfejlesztett modern változata

⊙ jap, ‘a láthatatlanság művészete’: *nin* ‘lopakodás, láthatatlanság’ | *dzsucu* ‘művészet’

Lásd még DZSIUDZSICU

nióbbium ⇨ *kém* szürke, középkemény fém elem

⊙ tud lat *niobium* ‘ua.’: *Niobé* mitikus görög királynéről, Tantalosz lányáról (a ~ot a *tantál* egyik ércéből sikerült elsőként elkülöníteni) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

niphablepsia [nifablepszia] ⇨ *orv* hóvakság

⊙ tud lat. 'ua.': gör *nipha* 'hó' | lásd ABLEPSZIA

nipp ⇨ apró porcelán dísz tárgy vitrinben

⇨ csecsebecse

⊙ ném *Nippes* [nip] 'ua.' ← fr *nippe(s)* 'ruhadarabka, cicoma, pipere' ← (*gue*)*nipe* 'léha nő' ← ?

nirvána ⇨ *vall* teljes megsemmisülés, az egyéni lét boldog megszűnése, kiszabadulás a lélekvándorlás rabságából a buddhista eszmevilágban

⊙ szansz *nirvánasz* 'ua.', tkp. 'elfűjás, kioltás' ← *nir* 'ki, el' | *váti* 'fűj'

nitral ⇨ *kém* szénatomhoz kapcsolódó hidrogént nitro-csoporttal helyettesít

⊙ ném *nitrieren* 'ua.', lásd NITRO-

nitrát ⇨ *kém* a salétromsav sója

⊙ lásd NITRO- | -*át* (savmaradékra utaló toldalék)

nitrémia ⇨ *orv* rendellenesen sok nitrogén a vérben

⊙ tud lat *nitraemia* 'ua.': lásd NITRO- | gör *haima* 'vér'

nitrid ⇨ *kém* nitrogén és fém vegyülete

⊙ lásd NITRO- | -*id* (egyelemű savmaradékra utaló toldalék)

nitridál ⇨ *koh* acél felületét nitrogénnel keményíti, azaz a fém felületén kemény nitrideket hoz létre

⊙ lásd NITRID

nitrikál ⇨ *kém* (talajbaktérium) az ammóniumot nitríté, majd nitráttá oxidálja, s így a növények számára hasznosíthatóvá teszi

⊙ ném *nitrifizieren* 'ua.': lásd NITRO- | lat *facere* 'csinál'

nitril ⇨ *kém* ciáncsoportban hármas kötésű nitrogént tartalmazó szerves atomcsoport

⊙ ang *nitrile* 'ua.', lásd NITRO-

nitrit ⇨ *kém* a salétromsav sója

⊙ ném *Nitrit* 'ua.': lásd NITRO- | -*it* (savmaradékra utaló toldalék)

nitro- ⇨ *kém* (előtagként) nitro-csoportot (egy nitrogénatom és két oxigénatom egy vegyértékű csoportját) tartalmazó (vegyület, készítmény): *nitroglicerín, nitrolakk* stb.

⊙ gör *nitron* 'szóda, salétrom' ← sémi (pl. héb *nether* egyiptomi *ntr* 'szóda'), lásd még NÁTRON, NÁTRIUM

nitro-benzol ⇨ *kém* a legegyszerűbb aromás nitrovegyület, sárgás színű, keserűmandula-szagú folyadék, sokoldalú vegyipari alapanyag

⊙ lásd NITRO-, BENZOL

nitro-cellulóz ⇨ *kém* cellulóz nitrálásával előállított, természetes alapú műanyag

⊙ lásd NITRO-, CELLULÓZ

nitrogén ⇨ *kém* a földi légkör négyötödét alkotó szintelen, szagtalan, az élő anyag felépítésében nagy szerepet játszó elemi gáz

⊙ ang, ném *nitrogen* ← fr *nitrogène* 'ua.', tkp. 'salétromot alkotó': gör *nitron* 'szóda, salétrom' | lásd -GÉN

nitroglicerín ⇨ *kém* a glicerín salétromsavas észtere, robbanékony folyadék, a dinamit alkotórésze

⇨ *orv* alkoholos oldatban értágító hatású gyógyszer

⊙ lásd NITRO-, GLICERIN

nitrozus ⇨ *kém* nitrogén-oxidokat tartalmazó, erősen mérgező (gáz bányákban)

⊙ tud lat *nitrosus* 'ua.', lásd NITRO-

nit ⇨ *műsz* szegecs, csapszeg

⊙ ném *Niet* 'ua.'

niváció ⇨ *geol* magas hegyek hófoltjainak eróziós hatása azáltal, hogy hol megolvadnak, hol megfagynak

⊙ tud lat *nivatio* 'ua.' ← késő lat *nivare* 'havazik' ← *nix, nivis* 'hó'

Lásd még NIVŐSE

nivellál ⇨ egyenget, kiegyenlít (különbségeket)

⇨ egy szintre hoz

⇨ † (vízmértékkel) szintez

⊙ ném *nivellieren* ← fr *niveler* ‘szintez, kiegyenlít’ ← ófr *nivel*, ered. *livel* ‘szintező, vízmérték (ll→nl elhasonulással)’ ← lat kics *libella* ‘ua.’ ← *libra* ‘mérleg’

Lásd még LIBRA

nívó ⇨ szint, folyadékszint

⇨ színvonal, minőség

⇨ † szintező, vízmérték

⊙ fr *niveau* ← ófr *nivel*, lásd NIVELLÁL

nívós ⇨ színvonalas, kiemelkedő, értékes

⊙ lásd NÍVÓ

nívóse [nívóz] ⇨ *tört* a francia forradalmi naptár dec 21. és január 20. közötti hónapja

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘havas’ ← lat *nivosus* ‘ua.’ ← *nix*, *nivis* ‘hó’

Lásd még NIVÁCIÓ

nó ⇨ *szính* ősi japán színházi műfaj állandó karakterekkel, férfi színészekkel

⊙ jap, ‘ua.’

noa vagy **noha** ⇨ *mezőg* gyenge minőségű, direkt termő szőlőfajta

⇨ ebből készült, metil-alkoholt is tartalmazó, az egészségre ártalmas bor

⊙ ang *Noah* ‘Noé’ (utalásul a bibliai elbeszélésre, amely szerint Noé vadszőlő borától részegedett le)

nóbel † ⇨ előkelő, finom

⇨ nemes lelkű

⊙ ném *nobel* ← lat *nobilis* ‘nemes’, lásd NOBILIS

nobélium ⇨ *kém* mesterséges radioaktív elem a transzurán sorból

⊙ tud lat *nobelium* ‘ua.’: Alfred *Nobel* svéd kémikus nevéből | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

nobile officium † ⇨ fizetés nélküli állás vagy tisztség

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘nemes kötelezettség’, lásd NOBILIS, OFFICIUM

nobilis † ⇨ nemes, nemeslelkű, lovagias, bőkezű

⇨ előkelő, finom

⊙ lat *nobilis* ‘jeles, nemes’, tkp. ‘felismerhető, ismeretes’ ← *noscere*, *notum* ‘ismer’

nobilitál † ⇨ nemessé tesz, nemességre emel

⊙ lat *nobilitare* ‘ua.’, ered. ‘ismertté, híressé tesz’

nobilitás † ⇨ nemesség, nemeslelkűség

⇨ a nemesség mint társadalmi osztály

⊙ lat *nobilitas* ‘ua.’, lásd NOBILIS

noch nie dagewesen [nohni dagevézen] ⇨ csodálatos, páratlan, amilyen még nem volt soha

⊙ ném, ‘ua.’: *noch* ‘még’ | *nie* ‘soha’ | *dasein* ‘ott van, jelen van’

nocturne [noktürn] ⇨ *zene* zongorára vagy zenekarra írt kisebb, melankolikus lírai zenedarab, ered. éji dal, szerenád

⊙ fr *nocturne* ‘éjszakai’ ← lat *nocturnus* ‘ua.’ ← *nox*, *noctis* ‘éj’

Lásd még NOTTURNO

nodus [nódusz] ⇨ *orv* (aranyeres) csomó

⇨ *műv* gombszerű kidudorodás a kehely szárán

⇨ *növ* csomó növényi száron

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘csomó’

noël ⇨ *zene* francia karácsonyi ének

⊙ fr, ‘ua.’, ered. ‘karácsony’ ← lat (dies) *natalis* ‘születési (nap)’ ← *nasci*, *natus* ‘születik’

noétika ⇨ *fil* ismeretelmélet

⊙ ném *Noetik* ‘ua.’ ← gör *noétikosz* ‘megértésre, gondolkodásra képes’ ← *noeó* ‘felfog, gondolkodik’

Lásd még NÚSZ

noisette [noazet] ⇨ *konyha* mogyorókrém

⊙ fr kics, ‘ua.’, tkp. ‘mogyoró’ ← *noix* ← lat *nux*, *nucis* ‘dió’

nokedli ⇨ *konyha* galuska, csipetke

⊙ baj-oszt kics *Nockerl* ‘ua.’ ← északném *Nock* ‘sziklazátony’

noktambulizmus ⇨ alvajárás, holdkórosság

⊙ tud lat *noctambulismus* ‘ua.’, lásd NOKTAMBULUS, -IZMUS

noktambulus ⇨ *orv* alvajáró, holdkóros

⊙ tud lat *noctambulus* ‘ua.’: *nox, noctis* ‘éjszaka’ | *ambulare* ‘jár’

noktuárium ⇨ *áll* állatkerti helyiség, ahol az éjszakai állatokat természetes környezetükben lehet megfigyelni

⊙ tud lat *noctuarium* ‘ua.’, ered. ‘éjszakai események és gondolatok feljegyzése’ (a DIÁRIUM mintájára) ← *nox, noctis* ‘éjszaka’

noktúria ⇨ *orv* bőséges éjszakai vizezés

⊙ tud lat *nocturia* ‘ua.’: *nox, noctis* ‘éjszaka’ | gör *ureó* ‘vizez’

noktürn lásd NOCTURNE

nolens volens [nolensz volensz] ⇨ akarva, akaratlan, kénytelen-kelletlen, tetszik, nem tetszik

⊙ lat, ‘ua.’: *nolle*, tkp. *no(n) velle* ‘nem akar’ | *velle* ‘akar’

nomád ⇨ (mn) állattenyésztő, lakhelyét állandóan változtató (nép, népcsoport)

⇨ ilyen életmódra jellemző

⇨ vándorló, költöző, barangoló

⇨ (fn) pusztalakó, sátorlakó

⊙ lat *nomades* ‘vándorló pásztorok’ ← gör *nomasz, nomadosz* ‘legelőről legelőre kóborló’ ← *nomé* ‘legelő’, tkp. ‘juttatott föld’ ← *nemó* ‘feloszt, juttat, (juttatott földön) legeltet’

Lásd még NOMOSZ

nomadizál ⇨ (nép) nomád életmódot folytat

⊙ ném *nomadisieren* ← fr *nomadiser* ‘ua.’, lásd NOMÁD

nomadizmus ⇨ *gazd* legelőváltó állattartásra épülő összetett gazdálkodási rendszer

⊙ ang *nomadismus* ‘ua.’, lásd NOMÁD, -IZMUS

no man’s land [nómenzlend] ⇨ senkiföldje

⊙ ang, ‘ua.’: *no* (tagadó névmás) | *man* ‘ember, férfi’ | *land* ‘föld, szárazföld, ország’

nome de plume [nomdó plüm] ⇨ *irod* írói (ál)név

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘tollnév’: *nome* ← lat *nomen* ‘név’ | *plume* ← lat *pluma* ‘toll’

nomen gentile ⇨ *tört* nemzetségnév, a három elemű ókori római név középső eleme, pl. (Caius) Iulius (Caesar)

⊙ lat, ‘ua.’: *nomen* ‘név’ | *gentilis* ‘nemzetséghez tartozó’ | lásd GENS

nómenklatúra ⇨ *tud* szakszókincs

⇨ *tud* elnevezési rendszer, †nevezéktan

⇨ *tud* egy tudományág szakszavainak, szakmai kifejezéseinek összessége

⇨ *pol* (a pártállami időkben) a párt- és államapparátus vezető rétege

⇨ névmutató, szakszójegyzék

⊙ lat *nomenclatura* ‘névjegyzék’ ← *nomenclator* ‘névkiáltó’, (ókori római rabszolga, aki hivatalra pályázó urának megnevezte a polgárokat, akikkel szavazatgyűjtő útján találkozott): *nomen* ‘név’ | *calare* ‘kiált, szólít’

Lásd még KALENDÁRIUM

nomenverbum ⇨ *nyelvt* igenévszó, olyan szó, amely azonos alakban ige is, névszó is: pl. *les, nyom, vész*

⊙ lat *nomen* ‘név’ | *verbum* ‘szó, ige’

nomináció ⇨ megnevezés, elnevezés

⇨ kinevezés, jelölés

⊙ lat *nominatio* ‘ua.’, lásd NOMINATIVUS

nominál- ⇨ névleges (pl. bér)

⊙ ném *nominal* ‘ua.’, lásd NOMINÁLIS

nominális ⇨ névleges

⇨ *nyelvt* névszói

⊙ tud lat *nominalis* ‘ua.’ ← *nomen, nominis* ‘név’ ← *noscere* ‘ismer’

nominalista ⇨ (fn) *fil* a nominalizmus híve

✧ (mn) e felfogással kapcsolatos

⊙ ném *Nominalist, nominalistisch* 'ua.'

nominaliter † ✧ névleg, név szerint

⊙ lat, 'ua.', lásd NOMINÁLIS

nominalizmus ✧ *fil* (a skolasztikus filozófiában) az a felfogás, hogy az általános fogalmak pusztán nevek, a valóságban csak egyedi dolgok léteznek egyedi tulajdonságaikkal (ellentéte a REALIZMUS)

⊙ tud lat *nominalismus* 'ua.', lásd NOMINÁLIS

nominatim † ✧ név szerint, névleg

⊙ lat, 'ua.', lásd NOMINATIVUS

nominativus [nominatívusz] ✧ *nyelvt* alanyeset

⊙ tud lat (*casus*) *nominativus* 'megnevező (eset)' ← *nominare, nominatum* 'megnevez' ← *nomen, nominis* 'név' ← *noscere* 'ismer'

nomino-verbális ✧ *nyelvt* igenévszói

⊙ tud lat, 'ua.', lásd NOMENVERBUM

nomogenezis ✧ *biol* olyan elmélet, amely szerint az élővilág fejlődését külső és belső okok által irányított fizikai és kémiai törvényszerűségek szabják meg

⊙ gör *nomosz* 'törvény' | lásd GENEZIS

nomográfia ✧ *mat* nomogramok készítése, ennek módszere

⊙ ném *Nomographie* 'ua.': gör *nomosz* 'szám, törvény' | lásd -GRÁFIA

nomogram ✧ *mat* két vagy több, egymással függvénykapcsolatban lévő mennyiség összefüggését grafikusan ábrázoló számítási segédeszköz

⊙ ném *Nomogramm* 'ua.', lásd NOMOGRÁFIA

nomosz ✧ *tud, jog* törvény

✧ *tört* közigazgatási kerület a hellenisztikus Egyiptomban

✧ megye a mai Görögországban

⊙ gör 'törvény, rendelkezés, szokás' ← *nomó* 'feloszt, igazgat, rendelkezik'

Lásd még NOMÁD, NUMIZMATIKA

nomotetikus ✧ törvényszerű

⊙ tud lat *nomotheticus* 'ua.' ← gör *nomothetikosz* 'a törvényhozással kapcsolatos' ← *nomotheteó* 'törvényt hoz': *nomosz* 'törvény' | (*ti*)*thémi* 'helyez, feltesz'

non- ✧ (összetételek előtagjaként) nem-, pl. *nonkonformizmus, nonlinearis, nonprofit* stb.

⊙ lat *non* 'nem' (de fenti funkciójában az angol is használja)

nóna ✧ *tört* a nap kilencedik órája (du 3) az ókorban

✧ *zene* kilencedik fok (zenei skálán)

✧ *vall* szerzetesek zsolozsmájának déli imaórája

✧ *tört* kilenced mint a jobbágyokat terhelő adó

⊙ lat *nona (hora)* 'kilencedik (óra)' ← *nonus* 'kilencedik' ← *novem* 'kilenc'

nonchalance lásd NONSALANSZ

nonett ✧ *zene* kilenc szólóhangra vagy hangszerre írt zenemű

✧ illet előadó együttes

⊙ fr *nonette* ← ol kics *nonetto* 'ua.' ← *nono* 'kilencedik', lásd NÓNA

nóniusz¹ ✧ *műsz* mérőműszer segédskálája, amelyről a mértékek tizedrész értékeit lehet leolvasni

✧ *műsz* ilyen mércével ellátott műszer

⊙ lat *Nonius*, ered. (Pedro) *Nunes* portugál matematikus nevéből

nóniusz² ✧ *áll* főleg mezőgazdasági munkára kitenyészített, angol félvér jellegű magyar lófajta

⊙ *Nonius* Senior angol tenyészmérnök, amely 1815-ben hadizsákmányként került a mezőhegyesi méntelepre

nonokklúzió ✧ *orv* nyílt harapás, a két fogsor rágófelszínének hiányos érintkezése

⊙ tud lat *nonocclusio* 'ua.': *non* 'nem' | lásd OKKLÚZIÓ

nonkonformista ✧ (fn) *vall* azok megjelölése, akik az anglikán egyház 1662-ben kötelezőnek nyilvánított nézeteit elutasították, és valamely szabadegyházhoz csatlakoztak

✧ a fennálló társadalmi szabályokat vagy az uralkodó nézeteket elutasító személy

✧ (mn) elvtelen alkalmazkodásra nem hajlandó, saját normáihoz ragaszkodó

☉ ang *nonconformist* 'ua.', lásd NONKONFORMIZMUS

nonkonformizmus ✧ *vall* az anglikán egyház 1662-ben kötelezőnek nyilvánított nézeteinek elutasítása Angliában

✧ a fennálló rendbe való beilleszkedés következetes elutasítása

☉ ang *nonconformism* 'ua.', lásd NON-, KONFORMIZMUS

nonlinearitás ✧ *mat* olyan kapcsolat változó mennyiségek között, amelyben egyikük változása nem arányosan követi a másikat

☉ lásd NON-, LINEARITÁS

nonóda ✧ *inf* kilenc elektródos elektroncső

☉ ang *nonode* 'ua.': lat *nonus* 'kilencedik' | gör *hodosz* 'út'

nonpareille [nomparej] ✧ *nyomd* hatpontos, nagyon apró betűkből álló (szedés)

☉ fr, 'ua.', tkp. 'hasonlíthatatlan': *non* 'nem' | *pareille* 'hasonló' ← késő lat kics *paricillus* 'ua.' ← *par* 'pár, egyenlő'

nonprofit ✧ *közg* közérdekű feladatot ellátó, nyereség szerzésében nem érdekelt (gazdálkodó szervezet, pl. közalapítvány, közhasznú társaság stb.)

☉ ang, 'ua.', lásd NON-, PROFIT

nonsalansz ✧ könnyed nemtörődomség, hanyag fesztelenség

☉ fr *nonchalance* 'ua.', tkp. 'nem-hevülés': *non* 'nem' | *chaleur* 'hév' ← lat *calor* 'hő' ← *calere* 'melegnek lenni'

nonstop ✧ (mn) *ker* éjjel-nappali, folytonos, a nap huszonnégy órájában nyitva tartó (üzlet)

✧ (hat) éjjel-nappal, folyamatosan, szünet nélkül, megállás nélkül

☉ ang, 'ua.': *non* 'nem' | lásd STOP

nonszensz ✧ értelmetlenség, képtelenség, lehetetlenség

✧ *irod* képtelenségek halmozása által mulattató (írásmű)

☉ ang *nonsense* 'ua.': *non-* 'nem' | *sense* 'értelem' ← fr *sens* 'ua.' ← lat *sensus* 'érzék, érzéklet, értelem' ← *sentire*, *sensum* 'érez'

Lásd még SZENZOR

non-valeur [nonvalőr] † ✧ *ker* értékét veszített, eladhatatlan áru

☉ ang, 'ua.', lásd NON-, VALŐR

noológia ✧ *fil* az anyagi világtól függetlennek tekintett tiszta szellem sajátságait vizsgáló bölcséleti tan

☉ gör *noosz* 'ész, értelem, szellem' | lásd -LÓGIA

Lásd még NÜSZ

nooszféra ✧ *tud* a bioszféra jelenlegi állapota az emberi tevékenység nyomaival

☉ gör *noosz* 'ész, értelem, szellem' ← *noeó* 'elgondol' | lásd SZFÉRA

Lásd még NÜSZ

nopp ✧ *text* apró csomó a szálon vagy a szövetben

☉ ném *Noppe* 'ua.'

nordikus ✧ *tud* északi (emberfajta)

☉ tud lat *nordicus* ← germán (ném, skand) *nord* 'észak'

nória ✧ folyóvíz mellett használt vízemelő kerék

☉ sp *noria* 'ua.' ← ar *naura* 'horkoló' (a szerkezet nyikorgására utal)

norma ✧ szabály, előírás

✧ egy gyártási művelet elvégzésére előírt munkaidő

✧ (felhasznált anyagban) megkövetelt, ill. megengedett mennyiség

✧ elvárás, követelmény

✧ erkölcsi, viselkedésbeli szabály

✧ szokott mérték, szabvány

✧ *nyomd* ívjelző nyomtatott könyvben minden ív első lapján a szedéstükör alatt

☉ lat *norma* 'szögmérték, zsinórmérték, szabvány' ← ?

normál ⇨ szokványos, szabványos, hagyományos
 ⊙ ang, ném *normal* 'ua.', lásd NORMÁLIS

normális ⇨ (mn) szabályos, szabványos, előírtas, átlagos
 ⇨ épeszü, épelméjű, józan, beszámítható
 ⇨ (fin) *mat* síkgörbe esetén az érintőre, görbe felület esetén az érintősíkra az érintési pontban emelt merőleges vonal
 ⊙ lat *normalis* 'a mértéknek megfelelő', lásd NORMA

normalitás ⇨ szabályszerűség, egészség, ép értelem
 ⊙ lat *normalitas* 'ua.', lásd NORMÁLIS

normalizáció ⇨ szabványosítás
 ⇨ a rendes állapot visszaállítása
 ⊙ ném *Normalisation* 'ua.', lásd NORMALIZÁL

normalizál ⇨ szabványosít, egységesít
 ⇨ rendez, eredeti állapotába visszaállít, helyreállít
 ⊙ ném *normalisieren* ← fr *normaliser* 'ua.', lásd NORMÁLIS

normáltranszverzális ⇨ *mat* két kitérő egyenest metsző, mindkettőre merőleges egyenes, azaz a kitérők távolsága
 ⊙ lásd NORMÁL, TRANSZVERZÁLIS

normann ⇨ viking, kora középkori skandináv (a mai dánok és norvégok őse)
 ⊙ kk lat *Normannus* 'ua.' ← ódán *normand* 'északi ember': *norr, nord* 'észak' | *mand* 'ember, férfi'

normatív ⇨ irányadó, szabályozó, meghatározó, mértékül szolgáló
 ⇨ *közzg* a gazdasági jelenségeket és folyamatokat nem csupán leíró, hanem egyszersmind értékelő (közgazdaságtan)
 ⊙ ném *normatív* 'ua.', lásd NORMA

normatívum ⇨ rendszabály, zsinórmérték
 ⊙ ném *Normative* 'ua.', lásd NORMATÍV

normoblaszt ⇨ *biol* átlagos méretű vörösvérsejt
 ⊙ tud lat *normoblast* 'ua.': lat *norma* 'szabály' | gör *blaszté* 'csíra'

normocyta [normocita] ⇨ *orv* egészséges vörösvérsejt
 ⊙ tud lat, 'ua.': lat *norma* 'szabály' | gör *küitosz* 'üreg, cella, sejt'

normotópia ⇨ *orv* szerv szabályos elhelyezkedése
 ⊙ tud lat, 'ua.': lat *norma* 'szabály' | gör *toposz* 'hely'

Norna ⇨ *mit* az északi germán hitregék három sorsistennőjének egyike, a Moirák és Párkák megfelelője
 ⊙ óskand *norn* 'ua.'

noso- lásd NOZO-

nost- lásd még NOSZT-

nostro [nosztró] ⇨ *ker* pénztintézetnek a saját értékpapírjáról vezetett számlája
 ⊙ ol, 'a miénk' ← lat *noster* 'ua.'

nosztalgia ⇨ honvágy
 ⇨ vágyódás régebbi idők, elmúlt dolgok után
 ⇨ elvágás, sóvárgás, epekedés
 ⊙ fr *nostalgie* 'ua.': gör *nosztosz* 'visszatérés, hazatérés' | *algeó* 'fájdalmat érez'

nosztalgikus ⇨ elvágódó, visszavágó, a visszahozhatatlan után sóvárgó
 ⊙ fr *nostalgique* 'ua.', lásd NOSZTALGIA

nosztrifikáció ⇨ idegenben szerzett diploma honosítása, elismerése
 ⊙ ném *Nostrifikation* 'ua.', lásd NOSZTRIFIKÁL

nosztrifikál ⇨ honosít, elismer, elfogad (más országban szerzett diplomát)
 ⊙ ném *nostrifizieren* 'ua.': lat *noster, nostri* 'a miénk' | *facere* 'tesz valamivé'

nota bene ⇨ megjegyzendő (közvetett megjegyzés előtt)
 ⊙ lat, tkp. 'jól jegyezd meg': *notare* 'feljegyezd, megjegyezd' | *bene* 'jól' ← *bonus* 'jó'

notábilis ⇨ jelentős, figyelemre méltó (dolog), előkelő (személy)

⊙ lat, 'nevezetes, emlékezetes, feltűnő' ← *notare* 'feljegyez' ← *noscere, notum* 'megismer, megjegyez'

notabilitás ⇨ előkelőség, fontos (közéleti) személyiség

⊙ hazai lat *notabilitas* 'ua.', lásd NOTÁBILIS

notáció ⇨ *tud* jelölés, jelölési rendszer

⇨ *zene* hangjegyzés

⊙ lat *notatio* 'ua.' ← *notare, notatum* 'feljegyez', lásd NÓTÁRIUS

nótárius † ⇨ jegyző, írnok

⊙ késő lat *notarius* 'jegyző, írnok' ← *notare* 'leír, följegyez' ← *nota* 'jegy, feljegyzés, írásjegy', kk lat 'hangjegy' ← *noscere, notum* 'megismer, tud'

❖ magy *nóta*

notebook ⇨ *számtech* kb. könyvnyi méretű, kézben is tartható személyi számítógép

⊙ ang, 'ua.', ered. 'jegyzetfüzet': *note* 'jegyzet' ← lat *nota* 'feljegyzés' ← *noscere, notum* 'megismer, tud' | *book* 'könyv'

notesz ⇨ jegyzetfüzet, zsebfüzet, zsebkönyv

⊙ fr vagy ang *notes* 'jegyzetek' (vsz. nálunk forgalomba került füzetek felirata volt) ← lat *nota* 'feljegyzés' ← *noscere, notum* 'megismer, tud' (hibás latinos vagy németes olvasat [not] vagy [nótsz] helyett)

note verbale [not verbál] ⇨ *dipl* szóbeli jegyzék, valójában aláírás nélküli átirat kisebb jelentőségű ügyben külképviseletek vagy egy képviselő és a külügyminisztérium között

⊙ fr, 'ua.': *note* ← lat *nota* 'feljegyzés' ← *notus* 'ismeretes, híres' ← *noscere, notum* 'megismer' | *verbale* 'szóbeli', lásd VERBÁLIS

notícia † ⇨ észrevétel, feljegyzés

⊙ hazai lat *notitia* 'ua.', ered. 'ismertség, ismeret' ← *notus* 'ismeretes, híres' ← *noscere, notum* 'megismer'

notifikáció † ⇨ közlés, értesítés, tudósítás

⊙ kk lat *notificatio* 'ua.', lásd NOTIFIKÁL

notifikál † ⇨ közöl, tudat, tudtul ad, értesít

⊙ kk lat *notificare* 'ua.': *notus* 'ismeretes, híres' | *facere* 'tesz vmivé'

notorietás † ⇨ közismert dolog

⇨ valakinek ismertsége

⇨ *pej* hírhedség, rossz hír

⊙ lat, 'ua.', lásd NOTÓRIUS

notórius ⇨ hírhedt

⇨ megrögzött, javíthatatlan

⇨ † közismert, köztudomású

⊙ hazai lat *notorius* 'közismert, rosszhírú' ← késő lat *notorius* 'közhírré tevő, közismert' ← *noscere, notum* 'megismer, megvizsgál'

noturno ⇨ *zene* szerenádszerű, többtételes zenekari mű

⇨ *zene* lírai hangvételű zongoradarab

⊙ ol, 'éjszakai' ← lat *nocturnus*, lásd NOCTURNE

nougat lásd NUGÁT

nouveau riche [nuvó ris] ⇨ újgazdag

⊙ fr, 'ua.': *nouveau* 'új' ← lat kics *novellus* 'friss, fiatal, nemrégí' ← *novus* 'új' | *riche* 'gazdag' ← germán (pl. ném *reich*, svéd *rik*)

nouveau roman [nuvó ...] ⇨ *irod* újregény, a hagyományos elbeszélés helyett a tárgyi környezet és a reflexiók részletes leírásával és nyelvi kísérletekkel foglalkozó modern irányzat a francia prózában az 1960-as évektől

⊙ fr, 'ua.': *nouveau* 'új' ← lat kics *novellus* 'friss, fiatal' ← *novus* 'új' | lásd ROMÁN³

Lásd még NOVELLA, NÓVUM

nóva ⇨ *csill* újszillag, hirtelen fellobbant, eredeti fényességének sokezerszeresével sugárzó csillag

⊙ lat (*stella*) *nova* 'új (csillag)' ← *novus* 'új'

nováció † ⇨ jog jogügylet megújítása

⇨ *ker* hitelmegújítás

⊙ lat *novatio* ‘ua.’ ← *novare, novatum* ‘megújít’ ← *novus* ‘új’

Novascabin gyógyszer rühesség elleni készítmény

⊙ tud lat, ‘ua.’: *novus* ‘új’ | lásd SCAB(IES) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

novecento [novecsentó] ⇨ *irod, műv* a huszadik századi olasz művészet és irodalom egésze

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘kilencszáz’, vagyis ‘(az ezer) kilencszázaz (évek)’: *nove* ← lat *novem* ‘kilenc’ | *cento* ← lat *centum* ‘száz’

novella ⇨ *irod* elbeszélés, történet, †beszély

⊙ ol *novella* ‘kis hír, újság, mese, elbeszélés’ ← lat tbsz *novella* ‘ua.’ ← kics *novellum* ← seml *novum* ‘új (dolog)’ ← *novus* ‘új’

Lásd még NOUVEAU ROMAN

novellista ⇨ *irod* novelláíró

⊙ ném *Novellist* ‘ua.’, lásd NOVELLA

novellisztikus ⇨ *irod* novellaszerű, kisprózai

⊙ ném *novellistisch* ‘ua.’, lásd NOVELLA

november ⇨ az év tizenegyedik hónapja

⊙ lat, ‘ua.’ ← *novem* ‘kilenc’ (a régi római naptárban az év márciussal kezdődött)

novícia ⇨ *vall* apácánövendék, próbaidős apáca

⊙ lat *novicia* ‘új szolgálólány a házban’ ← *novus* ‘új’

noviciátus ⇨ *vall* leendő szerzetes vagy apáca próbaideje

⊙ lat, ‘ua.’, lásd NOVÍCIUS

novícius ⇨ *vall* szerzetesnövendék, próbaidős szerzetes

⊙ kk lat *novicius* ‘ua.’ ered. ‘új szolga a házban, új jövevény’ ← *novus*, ‘új’

novilúnium ⇨ *csill* újhold

⊙ tud lat, ‘ua.’: lat *novus* ‘új’ | *luna* ‘hold’

novitás † ⇨ újdonság, újság

⊙ lat *novitas* ‘ua.’ ← *novus* ‘új’

Novokain ⇨ *gyógysz* a kokainhoz hasonló hatású, de szintetikus előállított érzéstelenítőszer

⊙ tud lat *novocain* ‘ua.’: *novus* ‘új’ | (*co*)*cain*, lásd KOKAIN

Novorin ⇨ *gyógysz* orrcsepp

⊙ tud lat *novorhin* ‘ua.’: *novus* ‘új’ | gör *rhinosz* ‘orr’

nóvum ⇨ újdonság

⊙ lat seml *novum* ‘új dolog, újság’ ← *novus* ‘új’

Lásd még NOUVEAU ROMAN, NOVELLA, NUNCIUS

nozo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) betegséggel kapcsolatos

⊙ gör *noszosz* ‘betegség’ ← *noszeó* ‘betegkedik, szenved’

nozofília ⇨ *orv* kóros vágyakozás betegség után

⊙ tud lat *nosophilia* ‘ua.’: lásd NOZO- | *philó* ‘kedvel’

nozofóbia ⇨ *orv* betegségtől való kóros rettegés

⊙ tud lat *nosophobia* ‘ua.’, lásd NOZO-, FÓBIA

nozográfia ⇨ *orv* betegség leírása

⊙ tud lat *nosographia* ‘ua.’, lásd NOZO-, -GRÁFIA

nozokomiális ⇨ *orv* kórházi

⊙ tud lat *nosocomialis* ‘ua.’ ← újgör *noszokomio* ‘kórház’ ← gör *noszokomeion* ‘beteggondozás’: *noszosz* ‘betegség’ | *komeó* ‘gondoz’

nozológia ⇨ *orv* a betegségek tudományos osztályozása

⊙ tud lat *nosologia* ‘ua.’ lásd NOZO-, -LÓGIA

nozoterápia ⇨ *orv* gyógyítás egy másik betegség létrehozásával

⊙ tud lat *nosotherapia* ‘ua.’, lásd NOZO-, TERÁPIA

nubilitás ⇨ *jog* a házasságkötésre érett, ill. jogképes kor

⊙ lat, 'ua.' ← *nubilis* 'felserdült, eladó (lány)' ← *nubere* 'házasodik, férjhez megy', ered. 'nászfátyollal elfedi magát' ← *nubes* 'felhő, fátyol'

Lásd még NUPTIALIS, NÜANSZ

nubuk ⇨ *div* krómcserzésű, barkaoldalán bársonyosra csiszolt borjúbőr, amely antilopbőrnek hat

⊙ ném *Nubuk* ← ang *nubuk* 'ua.'

nuda veritas [núda veritás] ⇨ a meztelen igazság, a póre való

⊙ lat, 'ua.': *nudus* 'meztelen' | *veritas* 'igazság' ← *verus* 'igaz, valódi'

nudista ⇨ (fn) a nudizmus híve, meztelen fürdőző

⇨ (mn) ilyen célra létesített, erre alkalmas (pl. kemping, strand)

⊙ ném *Nudist* 'ua.', lásd NUDIZMUS

nudis verbis [núdisz verbisz] ⇨ kereken, nyíltan, kertelés nélkül

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'póre szavakkal': lat *nudus* 'meztelen' | *verbum* 'szó'

nuditás ⇨ meztelenség

⇨ szemérmertlenség, sikamlósság

⊙ lat, 'ua.' ← lat *nudus* 'meztelen'

nudzizmus ⇨ a ruhátlanul fürdőzés és sportolás mozgalmá

⊙ ném *Nudzizmus* 'ua.': lat *nudus* 'meztelen' | lásd -IZMUS

nudli ⇨ *konyha* burgonyás lisztből készült, kis hengerekké sodort főtt tészta

⊙ ném *Nudel* 'ua.'

nugat ⇨ *konyha* örölt pörkölt mogyoróból vagy dióból kakaóvajjal készült édesség

⊙ fr *nougat* ← prov *nogat* 'ua.' ← *noga* 'dió' ← lat *nux, nucis* 'ua.'

Lásd még NOISETTE, NUKLEUSZ

nukleáris ⇨ *fiz* az atommaghasadással kapcsolatos, atom- (fegyver, erőmű, háború stb.)

⊙ ang *nuclear* 'ua.', lásd NUKLEUSZ

nukleáz ⇨ *kém* a nukleinsavakat bontó enzim

⊙ ang *nuclease* 'ua.': lásd NUKLEUSZ | -áz (enzimet jelölő toldalék)

nuklein ⇨ a sejtmag kromoszómáit alkotó bonyolult fehérje

⊙ ang *nuclein* 'ua.': lásd NUKLEUSZ | -in (vegyi származékot jelölő toldalék)

nukleoláris ⇨ *orv* a sejtmagvacskákkal kapcsolatos

⊙ tud lat *nucleolaris* 'ua.', lásd NUKLEOLUSZ

nukleolusz ⇨ *orv* sejtmagvacska

⊙ tud lat kics *nucleolus* 'ua.', lásd NUKLEUSZ

nukleon ⇨ *fiz* magrészcseke, a proton és neutron közös neve

⊙ ang *nucleon* 'ua.': lásd NUKLEUSZ | -on (elemi részecskék toldaléka, mint *proton*, *neutron* stb.)

nukleoszóma ⇨ *gen* fehérjemolekulákból képződött gömbszerű alapegység eukarióta élőlények kromoszómaiban

⊙ tud lat *nucleosoma* 'ua.': lásd NUKLEUSZ | gör *szóma* 'test'

nukleotid ⇨ *gen* a nukleozidok foszforsavas észtereinek gyűjtőneve

⊙ ang *nucleotide* 'ua.': lásd NUKLEUSZ

nukleozid ⇨ *gen* a nukleinsavakban szereplő bázisok valamelyikének glikozidja

⊙ lásd NUKLE(USZ, GLIK)OZID

nukleusz ⇨ *biol* sejtmag

⇨ *fiz* atommag

⇨ városmag, városközpont

⊙ lat *nucleus*, ered. *nuculeus* 'mag', tkp. 'dióbél' ← kics *nucula* 'diócska' ← *nux, nucis* 'dió'

Lásd még NUGÁT

nulla ⇨ semmi

⇨ a semmi jele a tízes számrendszerben

⇨ senkiházi

⊙ lat *nullus, nulla, nullum* 'semmi(lyen), semmiféle, egy sem': *ne-* 'nem' | *ullus* 'egynémely, valami, valamennyi' ← kics *unulus* 'egyecske, valamicske' ← *unus* 'egy'

nullpotenciál ⇨ *vill* azon pont potenciálja egy elektromos hálózatban, amelyhez a többi pontok feszültségét viszonyítjuk

⊙ lásd NULLA, POTENCIÁL

nulláz ⇨ *műsz* nullára állít (órát, műszert, jelzőt, számlálót)

⇨ *vill* elektromos berendezést csatlakoztat a földelt nullavezetőhöz, amelyben nem folyik üzemi áram

⊙ lásd NULLA

nullifikáció ⇨ *jog* érvénytelenítés, hatálytalanítás

⊙ tud lat *nullificatio* ‘ua.’, lásd NULLIFIKÁL

nullifikál ⇨ *jog* érvénytelenít, hatálytalanít, semmit, eltöröl

⊙ tud lat *nullificare* ‘ua.’: *nullus* ‘semmi’ | *facere* ‘tesz vmivé’

nullipara ⇨ *orv* még soha nem szült nő

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd NULLA | *parere* ‘szül’

nullius res [nulliusz resz] ⇨ *jog* uratlan jószág, jogos tulajdonos nélkül maradt birtok, ingatlan

⊙ lat, ‘ua.’: *nullus* ‘senki’ | *res* ‘dolog’

nullszéria ⇨ *műsz* tervezett új gyártmány prototípusából készült első, kisebb darabszámú sorozat

⊙ lásd NULL(A), SZÉRIA

numen ⇨ istenség, isteni erő vagy megnyilvánulás

⊙ lat, ‘ua.’, ered. ‘intés, bölintás’ ← *nuere* ‘bólint’

numenon ⇨ *fil* a jelenségnek a tapasztalattól és gondolkodástól függetlenül létező, ám megismerhetetlen lényege

⊙ gör seml, ‘ua.’, ered. *noeomenon* ‘elgondolt dolog’ ← *noeó* ‘felfog, elgondol’

Lásd még NÚSZ

numera ⇨ *szleng* (egyszeri) közösülés

⇨ † szám, számjegy

⊙ elvonás a régebbi *numerát* (*csinál*) ← ném *biz* (*eine*) *Nummer* (*machen*) ‘bordélyban közösül’ kifejezésből

numeráció † ⇨ számolás, számlálás, számozás

⊙ lat *numeratio* ‘ua.’, lásd NUMERÁL

numerál † ⇨ számlál, megszámoz

⊙ lat *numerare* ‘ua.’ ← *numerus* ‘szám’

numerales ⇨ *nyelvt* számnév

⊙ lat (*nomen*) *numerales* ‘ua.’, lásd NUMERUS

numerátor ⇨ *műsz* számozókészülék

⇨ † *mat* számláló

⊙ tud lat *numerator* ‘számláló’ ← *numerare*, *numeratum* ‘számlál’, lásd NUMERUS

numerikus ⇨ *techn* számjegyes vezérlésű

⇨ *mat* számbeli, számszerű

⊙ ang *numeric* ← tud lat *numericus* ‘ua.’, lásd NUMERUS

numero ⇨ szám, sorszám

⇨ (magyar tőszámnév előtt) ilyen és ilyen sorszámú, pl. *numero hat*

⊙ lat ablatívus, ‘(ilyen és ilyen) számmal’ ← *numerus*, lásd ott

numerus ⇨ szám

⇨ *irod*, *zene* ütem, ütemesség

⇨ mérték, ritmus

⇨ *mat* az a szám, amelynek a logaritmusát kell megállapítani

⊙ lat, ‘szám’

numerus clausus [numerusz klauzusz] ⇨ zárt szám, megkötött és túl nem léphető létszám

⇨ *tört* Magyarországon 1920-ban hozott törvény, amely korlátozta az egyetemekre felvehető zsidó származásúak számát

⊙ lat, ‘zárt szám’: lásd NUMERUS | *claudere*, *clausum* ‘(le)zár’

Lásd még KLAUZÚRA

numerus currens [numerusz kurrensz] ⇨ folyószám, nyilvántartásba vett tételek sorszáma

⊙ lásd NUMERUS, KURRENS

numizmatika ⇨ *tud* éremtan, a régi pénzekkel és érmekkel foglalkozó tudományág

⊙ ném *Numismatik* ‘ua.’ ← késő lat *numisma*, *numismatis* ‘pénzérme, forgalomban lévő pénz’ ← gör *nomiszma* ‘szabály, szokás, pénzérme’ ← *nomidzó* ‘szokásba hoz, törvényessé tesz’ ← *nomosz* ‘szokás, törvény’ ← *nemó* ‘feloszt, kormányoz’

Lásd még NOMOSZ

numizmatikus ⇨ éremszakértő, a numizmatika tudósa

⊙ magy, lásd NUMIZMATIKA (a *matematika*–*matematikus* és hasonló szópárok mintájára)

nummulit ⇨ *áll* korong alakú, meszes héjú őskövelet, egy eocénkori hatalmas egysejtű váza

⊙ ném *Nummulit* ‘ua.’ ← lat kics *nummulus* ‘pénzecske’ ← *nummus* ‘pénzérme’ | *-it* ásványnévképző

nunatak ⇨ *földr* a jégtakaró fölé emelkedő kopár sarkvidéki sziklacsúcs

⊙ eszkimó, ‘ua.’

nunciatúra ⇨ *dipl* a pápai állam (nagy)követsége

⊙ lat *nuntiatura* ‘ua.’ ← *nuntiare*, *nuntiatum* ‘hírül visz, hírül ad’, lásd NUNCIUS

nuncius ⇨ a Vatikán követe, diplomáciai képviselője

⊙ lat *nuntius*, ered. *noventius* ‘követ, hírvívő’ ← *novum* ‘újság, hír’ ← *novus* ‘új’

Lásd még NÓVUM

nuncsaku ⇨ *sport* japán küzdősportok fegyvere, lánccal vagy szíjjal összeerősített két rövid bot

⊙ jap, ‘ua.’

nuptialis [nupciális] † ⇨ menyegzői, esküvői

⊙ lat, ‘ua.’ ← tbsz *nuptiae* ‘menyegző’ ← *nubere* ‘férhez megy’, lásd NUBILITÁS

nűsz ⇨ *fil* az emberi lélek legmagasabb rendű része, a gondolkodás székhelye, ill. a világot kormányzó értelem a különféle ókori bölceleti iskolákban

⇨ *fil* az isteni szellem kiáradása az újplatonista bölceletben

⊙ gör *nusz* vagy *noosz* ‘értelem, szellem’ ← *noeó* ‘gondolkodik’

Lásd még NOÉTIKA, NOOLÓGIA, NOOSZFÉRA, NUMENON

nút ⇨ *műsz* horony

⊙ ném *Nut* ‘ua.’

nutáció ⇨ *csill* a Föld forgástengelyének kis mértékű ingadozása

⊙ tud lat *nutatio* ‘ua.’ ← *nutare*, *nutatum* ‘inog, hajlong’

nutria ⇨ *áll* hódpatkány, értékes prémű rágcsáló állat

⇨ a hódpatkány prémje

⊙ ném, sp, ‘ua.’ ← népi lat *nutria* ‘vidra’ ← lat *lutra* ‘vidra’ (*lr*→*nr* elhasonulás)

nutritív ⇨ tápláló

⊙ ném *nutrutiv* ‘ua.’ ← lat *nutrire*, *nutritum* ‘táplál, etet, szoptat’

nutrix ⇨ *orv* szoptatódjka

⊙ lat, ‘ua.’ ← *nutrire* ‘táplál, szoptat’

nű ⇨ *nyelvt* a görög ábécé 13. betűje, v, N, hangértéke *n*

nűansz ⇨ árnyalat, színárnyalat

⇨ árnyalatnyi eltérés, különbség

⊙ fr *nuance* ‘ua.’ ← *nuer* ‘árnyalatok szerint osztályoz’ ← *nue* ‘felhő’ ← lat *nubes* ‘felhő, fátyol’ ← *nubere* ‘befed, fátyoloz’

Lásd még NUBILITÁS

nűanszíroz ⇨ árnyal, finom részleteket emel ki

⇨ gondosan, finoman kidolgoz

⊙ ném *nuancieren* ← fr *nuancer* ‘ua.’, lásd NÜANSZ

nyctalopia [niktalópia] ⇨ *orv* farkasvakság, szürkületi gyengélátás

⊙ tud lat, ‘ua.’. tkp. ‘éjjeli vakság’: gör *nűx*, *nűktosz* ‘éjjel’ | *alaosz* ‘vak’ | *ópsz*, *óposz* ‘szem’

nylon [nejlon, nájlon] ⇨ *kém* poliamid műanyag

⇨ ebből készült szintetikus fonál, ilyen szállal készült kelme

⊙ ang, márkanév véletlen ötletből (értelmezésére utólag számos találgatás született, pl. hogy *nyl* eleme a *New York*, illetve *London* városnevek kezdőbetűit tartalmazza, mivel a gyártó du Pont de Nemours cégnek e két városban voltak központi irodái)

nymphae [nimfê] ⇨ *növ* tündérrózsza, vízirózsza

⊙ tud lat tbsz, 'ua.', lásd NIMFA

nymphaeum [nimfeum] ⇨ *mit* nimfa lakhelye, temploma (forrás melletti barlang)

⇨ *ép* szökőkutas, gazdagon díszített szentély ókori római fürdők mellett

⊙ lat, 'ua.' ← *nympha* 'nimfa', lásd NIMFA

nynorsk [nűnorsk] ⇨ *nyelvi* újnórvég vagy landsmål, az archaikus jellegű északi nyelvjárásokból a 19. században létrehozott nyelvváltozat, amely a sok dán vonást hordozó klasszikus *bokmål* mellett ma Norvégia második elfogadott nyelve

⊙ norv, 'ua.': *ny* 'új' | *norsk* 'norvég', tkp. 'északi' ← *norr* 'észak'

O, Ó

---

oázis ⇨ termékeny, lakott terület sivatagban

⊙ lat *oasis* ← gör *Oaszisz* 'ókori település a líbiai sivatag egy termékeny pontján' ← óegyipt *uht* 'katlan, mélyedés'

obdormitio [obdormíció] ⇨ *orv* testrészt elzsidbadása idegek leszorítása folytán

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'elalvás' ← *obdormire, obdormitum* 'elalszik': *ob-* 'meg-, el-' | *dormire* 'alszik'
Lásd még DORMITÓRIUM

obdukció ⇨ *orv* boncolás

⇨ *geol* az óceáni litoszféra egy darabjának betüremkedése a kontinens parti zónájába

⊙ tud lat *obductio* 'ua.' ← *obducere, obductum* 'elvezet, félrevon': *ob-* 'meg-, el-' | *ducere* 'vezet, visz'
Lásd még DUX

obduráció ⇨ *orv* megkeményedés

⊙ tud lat *obduratio* 'ua.' ← *obdurare, obduratum* 'keményen kiáll': *ob-* 'meg-' | *durus* 'kemény'

obelisz ⇨ *ép* négyoldalú, felfelé keskenyedő, felül gúlában végződő magas (emlék)oszlop

⊙ ném *Obelisk* ← lat *obeliscus* 'ua.' ← gör kics *obeliszkosz* ← *obelosz* 'köszál', ered. 'kihegyezett nyárs'
Lásd még OBULUS

ober † ⇨ főpincér

⊙ magy röv ← ném *Oberkellner* 'ua.': *ober* 'felső, fő-' | lásd KELLNER

oberhé ⇨ *argó* rendőr-főkapitányság

⊙ jidd, 'ua.': *ober* 'felső, fő' | *hé* 'rendőr, rendőrkapitányság', lásd HEKUS

oberkommandó † ⇨ *kat* főparancsnokság

⊙ ném *Oberkommando* 'ua.': *ober* 'felső, fő-' | lásd KOMMANDÓ
Lásd még ÓBESTER

obesitas [obezitás] ⇨ *orv* elhízás, elhíjasodás

⊙ tud lat, 'ua.' ← *obesus* 'elhízott, kövér' ← *obedere, obesum* 'megesz, felfal': *ob-* 'meg-' | *edere* 'eszik'

obester † ⇨ *kat* ezredes

⊙ ném *Oberster* 'ua.', tkp. 'legfelső' ← *ober* 'felső'

obezitás lásd OBESITAS

obi ⇨ *ölt* a kimonót összefogó hosszú, széles selyemöv

⊙ jap, 'ua.'

obiit ⇨ meghalt (régii sírkövek feliratában)

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'eltávozott' ← *obire, obitum* 'elmegy': *ob-* 'meg-, el-' | *ire* 'megy'
Lásd még EXITÁL, KOITÁL

obituárium † ⇨ halottbúcsúztató beszéd vagy írás, nekrológ

⊙ lat, 'ua.' ← *obitus* 'eltávozás, halál' ← *obire*, lásd OBIT

obi-ugor ⇨ *népr* nyugat-szibériai finnugor nyelvű népcsoport, hantik és manysik, a magyarság legközelebbi rokonai

⊙ az *Ob* folyóról, amelynek mentén laknak | lásd UGOR

objekció ⇨ ellenvetés

⊙ lat *obiectio* 'ua.' ← *obicere, obiectum* 'eléje vet, szembeállít', lásd OBJEKTUM

objektív ⇨ (mn) *fil* az emberi tudattól függetlenül létező

- ✧ valóságos, érzékelhető, érzékszervekkel felfogható
- ✧ tárgyi, tárgyszerű, tényleges
- ✧ pártatlan, tárgyilagos, elfogulatlan
- ✧ *irod* tárgyas, dologi (lira)
- ✧ (fn) *fényk* tárgylencse, fényképező lencse
- ◎ ném *objektív* ← fr *objectif* ‘ua.’, lásd OBJEKTUM
- objektíváció** ✧ *fil* a tudattartalom kifejezése tárgyi formában, megjelenítés, kivetítés
- ✧ *műv* a művészi elgondolás kifejezése anyagi eszközökkel és formában
- ◎ ném *Objektiviation* ‘ua.’, lásd OBJEKTIVÁL
- objektívál** ✧ *fil* tudattartalmat kifejez
- ✧ *lél* lelki folyamatot tárgyasít, érzékelhetővé tesz
- ◎ ném *objektivieren* ‘ua.’, lásd OBJEKTÍV
- objektíve** ✧ valóságosan, a valóságban
- ✧ elfogulatlanul, pártatlanul
- ◎ újjk lat *obiective* ‘ua.’, lásd OBJEKTÍV
- objektivitás** ✧ tárgyilagosság, elfogulatlanság
- ◎ ném *Objektivität* ‘ua.’, lásd OBJEKTÍV
- objektivizmus** ✧ *fil* az a nézet, mely szerint az igazságok és az erkölcsi elvek a megismerő, ill. értékelő szubjektumtól függetlenül is léteznek, ill. érvényesek
- ◎ ang *objectivism* ← fr *objectivisme* ‘ua.’, lásd OBJEKTÍV, -IZMUS
- objektum** ✧ *fil* a megismerés tárgya
- ✧ tárgy, dolog
- ✧ (mű)tárgy, épület, építmény, létesítmény
- ✧ célpont
- ◎ lat *obiectum* ‘a szem elé állított dolog, a megfigyelés tárgya’ ← *obicere, obiectum* ‘eléje vet, szembeállít’: *ob-* ‘elé, szembe’ | *iacere* ‘dob, vet’
Lásd még EJEKCIÓ, INJEKCIÓ, SZUBJEKTUM
- objet trouvé** [obzse truvé] ✧ *műv* köznapi tárgy, amelyet a művész sajátos környezetbe állít, és így műtárggyá avat
- ◎ fr, ‘talált tárgy’: *objet* ← lat *obiectum* ‘tárgy’, lásd OBJEKTUM | *trouvé* ‘talált’ ← *trouver* ‘talál’, ered. ‘kitalál, költ’ ← népi lat *tropare* ‘ua.’ ← *tropus* ‘szókép, szónoki fordulat’, lásd TRÓPUS²
Lásd még TRUBADŰR
- obláció** ✧ *vall* felajánlás, áldozat
- ✧ *vall* a katolikus mise felajánlási része, a felajánlott kenyér és bor
- ◎ lat *oblatio* ‘ua.’, lásd OBLÁTUS
- oblaszty** ✧ nagyobb közigazgatási egység, tartomány Oroszországban
- ◎ or, ‘ua.’: *ob-* ‘körül’ | *vlaszty* ‘közigazgatás’ ← ószláv *volsztj* ‘hatalom’
- oblátus** ✧ *vall* szerzetesrend kötelékében élő, de fogadalmat nem tett segítő testvér
- ✧ *vall* szerzetesrendhez lazán kötődő világi személy
- ◎ lat *oblatus* ‘ua.’, tkp. ‘(Istennek) felajánlott’ ← *offerre, oblatum* ‘felajánl’: *ob-* ‘szembe, elé-’ | *ferre* ‘hoz’
Lásd még OFFERTÓRIUM
- obligáció** ✧ kötelezettség
- ✧ † *ker* kötelezvény, kötvény
- ◎ lat *obligatio* ‘ua.’, lásd OBLIGÁL
- obligál** ✧ kötelez, lekötelez
- ◎ lat *obligare, obligatum* ‘leköt, kötelez, elzálogosít’: *ob-* ‘hózzá’ | *ligare* ‘köt’
Lásd még LIGA
- obligát** ✧ kötelező, szokványos, elmaradhatatlan
- ◎ ném *obligat* ‘ua.’ ← latin *obligatus* ‘köteles’, lásd OBLIGÁL
- obligatórius** † ✧ kötelező, köteles
- ◎ kk lat, ‘ua.’, lásd OBLIGÁL

obligó ⇨ *ker* kötelezettség, tartozás

⇨ *átv* erkölcsi kényszer

⊙ ném *Obligo* ‘ua.’ ← ol *obbligo* ‘kötelezettség’ ← *obligare* ← lat *obligare* ‘kötelez’, lásd OBLIGÁL

obliteráció ⇨ *orv* testüreg elzáródása, eltömődése gyulladás folytán

⊙ tud lat *obliteratio* ‘ua.’, tkp. ‘eltűnés, kitörölődés’ ← *obliterare, obliteratedum* ‘kitöröl (írást)’: *ob-* ‘el-’ | *li(t)iera* ‘betű’

Lásd még LITERÁTUS

oblomovizmus ⇨ *irod* nemes és lelkes szándékok megghiúsulása a tetterő végzetes hiánya miatt

⊙ Goncsarov orosz író *Oblovov* című regényének címadó hőséről | lásd -IZMUS

oblong(um) ⇨ *mat* derékszögű négyszög, téglalap

⊙ lat *oblongus* ‘hosszúkás’: *ob-* ‘meg-, el-’ | *longus* ‘hosszú’

oboa ⇨ *zene* két nyelvsípos, magas hangú fafűvós hangszer

⊙ ném *Oboe* ← fr *hautbois* [oboa] ‘ua.’, tkp. ‘magas (hangú) fa’: *haut* ← lat *altus* ‘magas’ | *bois* ← késő lat *buscus* ‘erdő, fa’, lásd BUKSZUS

obolosz lásd OBULUS

obsoen lásd OBSZCÉN

obscsina ⇨ *tört* paraszti faluközösség Oroszországban 1917 előtt

⊙ or, ‘ua.’ ← *obszcsij* ‘közös’

obsidio [obszidió] † ⇨ *kat* körülvétel, ostrom, ostromzár

⊙ lat, ‘ua.’ ← *obsidere* ‘ostromol’, tkp. ‘vele szemben leül’: *ob-* ‘meg-, el-, szembe’ | *sedere* ‘ül’

Lásd még OBSZESSZIO

obsidionale [obszidionále] ⇨ *tört* hosszú ideje ostrom alatt álló városban kibocsátott szükségpénz

⊙ kk lat, ‘ua.’, lásd OBSIDIO

obsit † ⇨ *kat* leszerelés, elbocsátás, leszerelő levél

⊙ baj-oszt *opschied* ← ném *Abschied* ‘búcsú, elválás, elbocsátás’: *ab-* ‘el’ | *scheiden* ‘válik’

obsitos ⇨ (fn) *kat* kiszolgált katona, †hadastyán

⇨ (mn) kiszolgált, kiérdemesült, nyugalmazott

⊙ lásd OBSIT

obskurantista ⇨ népbütítő, a felvilágosodással szemben ellenséges személy

⊙ magy, lásd OBSKURANTIZMUS (a *fasizmus*–*fasiszta* és hasonló szópárok mintájára)

obskurantizmus ⇨ a felvilágosodással és haladással szemben ellenséges felfogás, magatartás

⇨ népbütítés

⊙ ném *Obskurantismus* ‘ua.’ ← lat *obscurare* ‘elhomályosít, sötétbe borít’, lásd OBSKÚRUS | lásd -IZMUS

obskúrus ⇨ sötét, zavaros, kusza (ügy)

⇨ ismeretlen, kétes hírű, gyanús (személy)

⊙ lat *obscurus* ‘sötét, rejtett, ismeretlen’: *ob-* ‘el’ | *scurus* ‘fedett’

obsoletus [obszolétusz] ⇨ elavult, divatjamúlt, feledésbe merült

⊙ lat, ‘ua.’ ← *obsoletus, obsoletus* ‘elavul, kimegy a szokásból’: *ob-* ‘le-, el-’ | *solere* ‘szokik’

obstináció † ⇨ makacsság, önfejűség

⊙ lat *obstinatio* ‘állhatatosság’ ← *obstinare, obstinatum* ‘eltökél’: *ob-* ‘mellé-’ | **stanare* (önállóan ismeretlen) ← *stare* ‘áll’

Lásd még OSTINATO

obstipáció ⇨ *orv* székrekedés

⊙ tud lat *obstipatio* ‘ua.’, lásd OBSTIPÁNS

obstipáns ⇨ *orv* székletfogó gyógyszer

⊙ tud lat *obstipans* ‘ua.’ ← *obstipescere* ‘elkábul, megdermed’: *ob-* ‘meg-’ | *stupere* ‘kábul, dermed’

Lásd még STUPID

obstruál ⇨ akadályoz

⇨ *pol* parlamenti obstrukciót alkalmaz

⊙ lat *obstruere, obstructum* ‘elje épít, eltorlaszol’: *ob-* ‘szembe-’ | *struere* ‘épit’

Lásd még DESTRUÁL, KONSTRUÁL, STRUKTÚRA

obstrukció ⇨ *pol* törvény megszavazásának akadályozása vagy késleltetése a parlamentben hozzászólások véghetetlen sorozatával (az ellenzék részéről)

⇨ *orv* eldugulás

⊙ lat *obstructio* 'ua.', lásd OBSTRUÁL

obstrukcionista ⇨ (fn) *pol* obstrukciót folytató személy

⇨ (mn) *pol* az obstrukció eszközével élő, arra irányuló

⊙ ang *obstructionist* 'ua.', lásd OBSTRUKCIÓ

obszcén ⇨ illetlen, szeméremérsértő, trágár

⊙ ném *obszön* 'ua.' ← lat *obscaenus* 'ocsmány, trágár': *ob(s)-* 'felé' | *caenum* 'sár, szenny'

obszcenitás ⇨ szeméremtelenség, trágárság

⊙ lat *obscaenitas* 'ua.', lásd OBSZCÉN

obszekvens ⇨ *földr* keresztvölgy

⊙ tud lat *obsequens* 'ua.', tkp. 'engedelmes' ← *obsequi* 'követ': *ob-* (nyomósító) | *sequi* 'követ, nyomában jár'

Lásd még KONZEKVENNS, SZEKTA

obszerváció ⇨ *tud* tudományos megfigyelés

⇨ észlelés, észlelet

⊙ tud lat *observatio* 'ua.', lásd OBSZERVÁL

obszervál ⇨ megfigyel

⇨ megbecsül, megőriz

⊙ lat *observare, observatum* 'ua.': *ob-* 'meg-' | *servare* 'szemmel tart, őriz'

Lásd még KONZERVÁL

obszerváns ⇨ *vall* a ferences rend egyik ága, amely megőrizte a rend eredeti, szigorúbb szabályzatát

⇨ ennek a rendnek a tagja

⊙ lat *observans* 'megőrző', lásd OBSZERVÁL

obszervatórium ⇨ *csill* csillagvizsgáló, †csillagda, csillagászati megfigyeléseket végző tudományos intézmény

⊙ tud lat *observatorium* 'ua.', lásd OBSZERVÁL

obszesszió ⇨ *orv* kényszerképzet, rögeszme, megszállottság

⊙ tud lat *obsessio* 'ua.', ered. 'ostromzár, megszállás' ← *obsidere, obsessum*, lásd OBSIDIO

obszidián ⇨ *ásv* kagylós törésű, üveges vulkáni kőzet

⊙ ném *Obsidian* 'ua.' ← lat *Obsidianus (lapis)* 'Obsidius köve' (id. Plinius szerint egy ilyen nevű ember bukkant elsőként erre a kőre Etiópiában)

obszkuritás ⇨ zavarosság, homály, érthetlenség

⊙ lat *obscuritas* 'ua.', lásd OBSKÚRUS

obturáció ⇨ *orv* elzárás, betömés

⊙ tud lat *obturatorio* 'ua.' ← *obturare, obturatum* 'betöm' ← ?

obturator ⇨ *orv* mesterséges szájpaplás az orrüreg elkülönítésére farkastorok esetén

⇨ *fényk* forgózár

⊙ lat *obturator* 'ua.', lásd OBTURÁCIÓ

obtusus [obtúzus] ⇨ *orv* tompa

⊙ tud lat, 'ua.' ← *obtundere* 'ráüt, bever, eltompít': *ob-* 'meg-, el-' | *tundere, tunsus* vagy *tusus* 'üt'

obulus ⇨ *tört* kis értékű ezüstpénz az ókori Athénban

⇨ *tört* pénzdarab, amelyet az ókori görögök a halott nyelve alá tettek Kharónnak, az alvilági Sztüx folyó révészének fizetségéül

⇨ *tört* Árpád-kori magyar ezüstpénz

⊙ lat *obulus* ← gör *obolosz* 'pénzmem és súlymérték' ← ered. *obelosz* 'kis vas- vagy ezüstpálca, amelyet pénzként használtak', tkp. 'nyárs'

Lásd még OBELISZK

occ- lásd még OKK-

occasionaliter [okkazonaliter] † ⇨ alkalmilag

⊙ lat, 'ua.', lásd OKKAZIONÁLIS

occi- lásd még OKCI-

occidental [okcidentál] ⇨ *nyelvt* a latinra és utódnyelveire alapozott naturalista mesterséges nyelv tervezete (1922)

⊙ tkp. 'nyugati', lásd OKCIDENTÁLIS

occiput [okciput] ⇨ *anat* nyakszirt

⊙ tud lat, tkp. *ob-ciput* 'a fej túloldala': *ob-* 'meg-, el-, szembe' | *caput* 'fej'

Lásd még OKCIPITÁLIS

óceán ⇨ világtenger, világrészeket elválasztó nagy tenger

⊙ ném *Ozean* ← lat *Oceanus* 'ua.' ← gör *Ókeanosz*, a földkorongot körül folyó elképzelt világfolyó, világtenger, s ennek istensége, Gaia fia

oceanárium ⇨ nagyobb tengeri állatok tartására és bemutatására épült hatalmas akvárium

⊙ újk lat, 'ua.', lásd ÓCEÁN (az *akvárium* mintájára)

oceanitás ⇨ *met* az éghajlat óceáni jellege

⊙ tud lat *oceanitas* (szabálytalan képzés, mert alapja nem melléknév) 'ua.', lásd ÓCEÁN

oceanográfia ⇨ *tud* a tengerekben zajló fizikai, kémiai, geológiai és biológiai folyamatokat vizsgáló tudomány

⊙ tud lat *oceanographia* 'ua.', lásd ÓCEÁN, -GRÁFIA (a *geográfia* mintájára)

oceanográfus ⇨ *tud* a tengertudomány szakembere

⊙ magy, lásd OCEANOGRÁFIA (a *geográfia-geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

ocellus ⇨ *növ* a fénysugarak összegyűjtésére képes bórszöveti sejt növényeken

⇨ *áll* ízeltlábúak egyszerű pontszeme

⊙ tud lat kics, 'ua.', tkp. 'szemecske' ← *oculus* 'szem'

Lásd még OKULÁR

ocelot ⇨ *áll* amerikai párducmacska, foltos bundájú ragadozó

⇨ ennek értékes prémje

⊙ ném *Ozelot* ← nahuatl indián *ocelotl* 'párduc'

ochlokrácia ⇨ a csöcselék uralma

⊙ lat *ochlocratia* ← gör *okhlokratia* 'ua.': *okhlosz* 'csöcselék' ← *okhleó* 'zaklat' | *kratosz* 'uralom, erő' (a *demokrácia* és hasonlóak mintájára)

oct- lásd OKT-

ocu- lásd még OKU-

oculus [okulusz] ⇨ *anat* szem

⊙ lat, 'ua.'

Lásd még OCELLUS, OEIL-DE-BOEUF, OKULÁR

óda ⇨ *irod* magasztos tárgyú, emelkedett hangú lírai költemény

⊙ kk lat *oda* ← gör *ódé*, ered. *oidé* 'ének' ← *aeidó* 'énekel'

odaliszk ⇨ háremhölgy, ered. ennek rabnője

⊙ ném *Odaliske* ← fr *odalisque* 'ua.' ← tör *odalık* 'szobalány' ← *oda* 'szoba'

odds [odsz] ⇨ fogadási tét arányszáma

⊙ ang tbsz, 'ua.' ← *odd* kiálló, különálló, páratlan (szám) ← skand (pl. óizl *oddi* 'lándzshegy', svéd *udde* 'partfok')

ódeion ⇨ *ép* fedett, oszlopcsarnokos ókori terem zenei előadások számára

⊙ gör, 'ua.' – *oidé*, *ódé* 'ének'

Lásd még ÓDA, ODEON

odeon ⇨ *szính* zeneterem hangversenyek, táncbemutatók, színielőadások számára

⊙ fr *odéon* 'ua.', lásd ÓDEION

odinofágia ⇨ *orv* fájdalmas nyelés

⊙ tud lat *odynophagia* 'ua.': gör *odüné* 'fájdalom' | *phagein* 'eszik'

odiózus ⇨ gyűlöletes, felháborító, haragot keltő

⊙ lat *odiosus* 'ua.' ← *odium*, lásd ÓDIUM

odisszea ⇨ hányattatás, kalandos út, viszontagságos utazás

⊙ ném *Odyssee* ‘ua.’ ← gör *Odüsszeia*, homéroszi eposz a Trójából hazatérő Odüsszeusz hányattott útjáról

ódiium ⇨ egy döntés által kiváltott neheztelés, gyűlölet

⇨ gyűlölettség, népszerűtlenség

⊙ lat *odium* ‘gyűlölet’ ← *odisse* ‘gyűlöl’

odont- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) foggal kapcsolatos, fog-

⊙ gör *odusz*, *odontosz* ‘fog’

odontalgia ⇨ *orv* fogfájás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ODONT- | gör *algeó* ‘fájdalmat érez’

odontitisz ⇨ *orv* fog(gyökér)gyulladás

⊙ tud lat *odontitis* ‘ua.’: lásd ODONT- | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

odontiázis ⇨ *orv* fogzás

⊙ tud lat *odontiasis* ‘ua.’: lásd ODONT- | *-ázis* (folyamatra utaló toldalék)

odonto- ⇨ *tud* (szóösszetételek előtagjaként) foggal kapcsolatos

⊙ gör *odusz*, *odontosz* ‘fog’

odontoblaszt ⇨ *anat* fogcsíra

⊙ tud lat *odontoblast* ‘ua.’: lásd ODONTO- | gör *blaszté* ‘csíra’

odontofóbia ⇨ *orv* beteges iszony fogászati beavatkozástól

⊙ tud lat *odontophobia* ‘ua.’, lásd ODONTO-, FÓBIA

odontogén ⇨ *orv* fogi eredetű, a fogból kiinduló

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ODONTO-, -GÉN

odontolit ⇨ *orv* fogkő

⊙ ném *Odontolith* ‘ua.’: lásd ODONTO- | gör *lithosz* ‘kő’

odontolitiázis ⇨ *orv* fogkőképződés

⊙ tud lat *odontolithiasis* ‘ua.’, lásd ODONTOLIT | *-ázis* (folyamatra utaló toldalék)

odontológia ⇨ *orv* fogászat

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd ODONTO-, -LÓGIA

odontológus ⇨ *orv* fogász szakorvos

⊙ magy, lásd ODONTOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

odontonekrózis ⇨ *orv* fogelhalás

⊙ tud lat *odontonecrosis* ‘ua.’, lásd ODONTO-, NEKRÓZIS

odontoplasztika ⇨ *orv* fogszabályozás

⊙ ném *Odontoplastik* ‘ua.’, lásd ODONTO-, PLASZTIKA

odontoszkóp ⇨ *orv* fogvizsgáló tükör

⊙ ném *Odontoskop* ‘ua.’: lásd ODONTO- | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

odor ⇨ szag, illat

⊙ lat, ‘ua.’ ← *olere*, ered. **odere* ‘szaglik, szaga van’

odorimetria ⇨ *kém* szagmérés, egyes anyagok szagerősségének mérésére való módszer

⊙ ném *Odorimetrie* ‘ua.’: lásd ODOR | gör *metreó* ‘mér’

oe- lásd még ő-

oeil-de-boeuf [öjdöböf] ⇨ *ép* ökörsem, többnyire díszes keretű kerek vagy ovális ablak barokk épületeken, a főpárkány feletti díszablaksorban

⊙ fr, ‘ua.’: *oeil* ← lat *oculus* ‘szem’ | *boeuf* ← lat *bos*, *bovis* ‘ökör’

oersted [örsztet] ⇨ *fiz* a mágneses térerősség korábbi mértékegysége

⊙ H. Ch. *Řrsted* dán fizikus nevéből

oeuvre [övr] ⇨ *műv*, *irod* életmű, egy alkotó műveinek összessége

⊙ fr, ‘ua.’, ered. ‘munka’ ← lat *opera* ‘dolog, munka, fáradozás’

Lásd még OPERA, OPERÁL, OPUSZ

off beat [ofbít] ⇨ *zene* az ütemből ki-kilépő ritmizálás az amerikai fekete zenében (főleg dzsessz, blues)

⊙ ang, ‘ua.’: *off* ‘el, félre’ | *beat* ‘ütem, ütés’

offé ⇨ *biz* tájékozott (a napi eseményekben), naprakész

⊙ fr (*être au fait* ‘a ténynél (van)’): *au* ← lat *ad ille* ‘ahhoz’ | *fait* ← lat *factum* ‘tény, tett’, lásd FAKTUM

offenzív ⇨ támadó

⇨ bántó, sértő

⊙ ném *offensiv* ← késő lat *offensivus* ‘ua.’ ← *offendere, offensum* ‘megüt, megtámad’: *ob-* ‘ellen’ | *ferdere* ‘üt’

offenzíva ⇨ *kat* általános, nagyarányú támadás

⊙ ném *Offensive* ‘ua.’, lásd OFFENZÍV

offenzíve ⇨ támadóan, bántóan, sértően

⊙ újjk lat *offensive* ‘ua.’, lásd OFFENZÍV

offert ⇨ *ker* kínálat, ajánlat

⊙ ausztl ném *Offert* ← fr *offerte* ‘ua.’ ← *offrir, offert* ‘felajánl’ ← lat *offerre* ‘ua.’, lásd OFFERTÓRIUM

offertórium ⇨ *vall* felajánlás a misében

⇨ *zene* a miseszöveg eme részének megzenésített formája, zenés mise tétele

⊙ lat, ‘ua.’ ← *offerre, oblatum* ‘(áldozatot) felajánl’: *ob-* ‘felé, neki’ | *ferre* ‘hoz’
Lásd még OBLÁTUS

office [ofisz] ⇨ *ker* iroda, üzlethelyiség

⇨ *közíg* hivatal, szolgálat

⊙ ang, fr, ‘ua.’ ← lat *officium*, lásd OFFÍCIUM

officiális ⇨ hivatalos, szolgálati

⊙ lat *officialis* ‘ua.’, lásd OFFÍCIUM

officina † ⇨ könyvnyomtató műhely

⇨ gyógyszerár

⊙ lat, ‘ua.’, ered. *opificina*, tkp. ‘műhely’ ← *opifex* ‘kézműves’: *opus* ‘munka, mű’ | *facere* ‘csinál’
Lásd még OPUSZ

officinális † ⇨ gyógyszerári

⇨ gyógyerejű

⊙ lat, ‘ua.’, lásd OFFICINA

officiózus ⇨ félhivatalos

⊙ ném *offiziös* ← fr *officieux* ‘ua.’ ← lat *officiosus* ‘szolgálatkész, készséges’, lásd OFFÍCIUM

officium † ⇨ hivatali tisztség

⇨ kötelezettség

⇨ *vall* a papi zsolozsma

⊙ lat *officium*, ered. **opificium* ‘kötelesség, hivatal’, tkp. ‘munkavégzés’: *opus* ‘munka, mű’ | *facere* ‘csinál’

Lásd még OPUSZ

off-line [oflajn] ⇨ *számtech* a periféria elemeinek a rendszerről lekapcsolt állapota

⊙ ang, ‘ua.’: *off* ‘el, félre’ | *line* ← lat *linea* ‘vonal’, lásd ott

offs- lásd még OFSZ-

off-shore [ofsor] ⇨ *ker* part menti, a felségvízen kívüli (rádióadó, fűtorony)

⇨ *ker* adójogi szempontból területen kívüli (hajó, cég)

⊙ ang, ‘ua.’: *off* ‘el, félre’ | *shore* ‘tengerpart’

oficér † ⇨ *kat* tiszt, katonatiszt

⊙ ném *Offizier* ← fr *officier* ‘ua.’ ← késő lat *officiarius* ‘tisztségviselő’, lásd OFFÍCIUM

ofikalcit ⇨ *ásv* sárgászöld serpentinásványokkal érzett mészkő

⊙ ang *ophicalcite* ‘ua.’: gör *ophisz* ‘kígyó’ (lásd SZERPENTIN) | lásd KALCIT

ofiolátria ⇨ *vall* kígyókultusz, kígyóimádás

⊙ ang *ophiolatry* ‘ua.’: gör *ophisz* ‘kígyó’ | *latreia* ‘szolgálat a szentélyben’

ofiolit ⇨ *ásv* tengermélyi vagy ott keletkezett közettársulás vulkanikus és mélységi magmás elemekből

- ⊙ ang *ophiolith* ‘ua.’: gör *ophisz* ‘kígyó’ | *lithosz* ‘kő’
- ofiológia** ⇨ áll a kígyókkal foglalkozó tudományág
- ⊙ ang *ophiology* ‘ua.’: gör *ophisz* ‘kígyó’ | lásd -LÓGIA
- ofszájd** ⇨ *sport* lesállás labdarúgásban
- ⊙ ang *offside* ‘túloldal, tiltott oldal’: *off* ‘túl, el’ | *side* ‘oldal’
- ofszet** ⇨ *nyomd* színes síknyomó eljárás
- ⊙ ang *offset* ‘ua.’ ← *set off* ‘kiemel, kiegyenlít’
- oftalmikus** ⇨ *orv* a szemmel kapcsolatos
- ⊙ tud lat *ophthalmicus* ‘ua.’ ← gör *ophthalmosz* ‘szem’
- oftalmo-** ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a szemmel kapcsolatos, szem-
- ⊙ gör *ophthalmosz* ‘szem’ ← ?
- oftalmológia** ⇨ *orv* szemészet, szemgyógyászat
- ⊙ tud lat *ophthalmologia* ‘ua.’, lásd OFTALMO-, -LÓGIA
- oftalmológus** ⇨ *orv* szemész
- ⊙ magy, lásd OFTALMOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)
- oftalmoszkóp** ⇨ *orv* szemtükör
- ⊙ ang *ophthalmoscope* ‘ua.’: lásd OFTALMO- | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’
- oftalmoszkópia** ⇨ *orv* a szem és a szemfenék tükrözéses vizsgálata
- ⊙ tud lat *ophthalmoscopia* ‘ua.’, lásd OFTALMOSZKÓP
- oftalmotonométer** ⇨ *orv* a szemgolyó belső nyomásának mérésére szolgáló műszer
- ⊙ tud lat *ophthalmotonometer* ‘ua.’: lásd OFTALMO- | gör *tonosz* ‘feszülés, nyomás’ ← *teinó* ‘feszít’ | *metreó* ‘mér’
- ogam** ⇨ *nyelvt* az óír nyelv hűszbetűs rovásírása
- ⊙ *Ogma*, a legendás feltaláló nevéből
- ogivális** ⇨ *ép* csúcsíves
- ⇨ gótikus
- ⊙ ném, ang *ogival* ‘ua.’ ← fr *ogive* csúcsív’ ← sp *auge* ‘csúcspont’ ← ar *avdzs* ‘ua.’
- ogur** ⇨ *tört* egykori török nép, amely *szabir*, *avar*, majd *kazár* fennhatóság alatt élt, de a 7. században önálló birodalmat is alapított Nagy-Bolgária néven
- ⊙ saját név
- Lásd még ONOGUR
- ohm** [óm] ⇨ *fiz* az elektromos ellenállás mértékegysége
- ⊙ Georg S. *Ohm* német fizikus nevéből
- ohne weiteres** [óne vejteresz] ⇨ *biz* minden további nélkül
- ⊙ ném, ‘ua.’: *ohne* ‘nélkül’ | *weiter* ‘tovább(i)’ ← *weit* ‘széles, tágas, messzi’
- ohrana** ⇨ *tört* a cári Oroszország politikai titkosrendőrsége
- ⊙ or, ‘ua.’, tkp. ‘védelem’ ← *ohranjij* ‘megvéd’: *o-* (nyomósító) | *hranjij* ‘öriz’
- (o)id** ⇨ (tudományos szavak toldalékként) -szerű, jellegű, vmihez hasonló
- ⊙ gör *eidosz* ‘külső’
- oikosz** ⇨ *tört* lakókonyha ókori görög házban
- ⊙ gör, ‘ház, lakhely, szoba, ebédlő’ ← *oikeó* ‘lakik’
- Lásd még METOIKOSZ, ÖKONÓMIA, ÖKUMENÉ, PARÓKIA
- oinokhoé** ⇨ *műv* gömbös testű, egyfülű ókori görög meritőkancsó, amellyel a kratérből az ivócsészékbe merték a vízzel vegyített bort
- ⊙ gör, ‘ua.’: *oinosz* ‘bor’ | *khoé* ‘kiöntés’ ← *khusz* ‘kanna’
- oka** ⇨ régi balkáni súly- és ürmérték, 1,3 kg, ill. 1,5 l
- ⊙ tör *okka* ‘ua.’
- okapi** ⇨ áll a zsiráfnál kisebb, rövidebb nyakú afrikai keredző
- ⊙ bantu néger, ‘ua.’
- okarina** ⇨ *zene* kacsatojás méretű és alakú csőrös agyagfuvola, kortesíp, pikula
- ⊙ ném *Okarina* ← ol kics *ocarina* ‘ua.’, tkp. ‘kacsatojás’ ← *oca* ‘kacsa’ ← népi lat *auca* ‘ua.’
- okcidentális** ⇨ nyugati

⊙ ném *okzidental* ← fr *occidental* ‘ua.’ ← lat *occidens* ‘nyugat’ ← *occidere*, tkp. *ob-cidere* ‘leesik, lemegy’: *ob-* ‘le, el’ | *cadere* ‘esik’

Lásd még KÁZUS, OCCIDENTAL, OKKÁZIÓ

okcipitális ⇨ *anat* nyakszirti, tarkó-

⊙ tud lat *occipitalis*, tkp. *ob-cipitalis* ‘ua.’ ← *occiput*, *occipitis*, lásd OCCIPUT

okcitan ⇨ *nyelvt* provanszál (nyelv)

⇨ *nyelvt* a délfancia galloromán nyelvjárások összessége

⊙ fr *occitan* ‘ua.’ ← *oc* ‘igen’ (a délfancia nyelvjárásokban), lásd *LANGUE D’OC*

oké ⇨ helyes, rendben van

⇨ *számtech* a parancs végrehajtásának jelszava

⊙ am ang *O.K.* vagy *okay* ‘ua.’ ← (?) *o(ll) k(orrect)*, tkp. *all correct* ‘minden helyes’ (több más magyarázat is van forgalomban)

okéz ⇨ *biz* repülőjegyet egy meghatározott repülőjáratra érvényesít(tet)

⊙ lásd OKÉ

okkázio † ⇨ *ker* alkalmi vétel

⇨ alkalmi, engedményes kiárusítás

⇨ alkalom

⊙ lat *occasio* ‘alkalom’ ← *occidere*, *occasum* ‘megesik, véletlenül történik’: *ob-* ‘mellé’ | *cadere* ‘esik’

Lásd még KÁZUS, OKCIDENTÁLIS

okkasionális † ⇨ *ker* alkalmi

⊙ ang *occasional* ‘ua.’, lásd OKKÁZIÓ

okkasionálisizmus ⇨ *fil* kora újkori vallásbölcseleti felfogás az alkalmi okságról, amely szerint a test és lélek kölcsönhatása körében Isten minden egyedi esetben közvetlenül beavatkozik

⊙ fr *occasionalisme* ‘ua.’, lásd OKKAZIONÁLIS, -IZMUS

okker ⇨ (fn) sárgásbarna szín

⇨ (mn) ilyen színű

⊙ ném *Ocker* ← ófn *ogar* ← lat *ochra* ‘ua.’ ← gör *ókhra* ‘sárga festőföld’

okklúzió ⇨ elzárás, elzáródás

⇨ *kém* gázelnyelés

⇨ *nyelvt* zárképződés

⇨ *orv* a két fogsor záródása

⇨ *met* meleg légrétegek felszállása hidegfront előtt

⊙ lat *occlusio* ‘ua.’ ← *occludere*, *occlusum*, tkp. *ob-cludere* ‘elzár’: *ob-* ‘el-’ | *cludere* ‘zár’

Lásd még KLAUZÚRA

okkluzíva ⇨ *nyelvt* zárhang

⊙ tud lat (*vox*) *occlusiva* ‘záró (hang)’, lásd OKKLÚZIÓ

okkult ⇨ az okkultizmussal kapcsolatos

⇨ rejtett, titkos, titokzatos

⊙ ném *okkult* ‘ua.’ ← lat *occulere*, *occultum*, tkp. *ob-culere* ‘elrejt, titokban tart’: *ob-* ‘el-’ | *celare* ‘elrejt, elfed’

okkultáció ⇨ *csill* fedés, csillagfedés, takarás, egyik égitest takarása egy másik által a földi nézőpont felől

⊙ lat *occultatio* ‘ua.’ ← gyak *occultare* ‘elfed’, lásd OKKULT

okkultista ⇨ (fn) az okkultizmus híve

⇨ (mn) az okkultizmussal kapcsolatos

⊙ ném *Okkultist*, *okkultistisch* ‘ua.’, lásd OKKULTIZMUS

okkultizmus ⇨ hit a „rejtett” természetfölötti, titokzatos erőkben, az ezekkel való foglalkozás (mint asztrológia, mágia, spiritizmus)

⊙ ném *Okkultismus* ‘ua.’, lásd OKKULT, -IZMUS

okkupáció ⇨ *kat* idegen állam területének katonai megszállása

⊙ lat *occupatio* ‘ua.’, lásd OKKUPÁL

okkupál ⇨ *kat* megszáll, elfoglal (idegen területet)

⊙ lat *occupare, occupatum*, tkp. *ob-cupare* ‘megszáll, elfoglal’: *ob-* ‘mellé’ | *capere* ‘fog, vesz, ragad’

Lásd még KAPACITÁS

okkupáns † ⇨ megszálló

⊙ ném *Okkupant* ‘ua.’, lásd OKKUPÁL

okroska ⇨ *konyha* hideg tejfölös húsleves

⊙ or, ‘ua.’

okrug ⇨ körzet, kerület, kisebb közigazgatási egység Oroszországban

⊙ or, ‘ua.’ ← *okruzitj* ‘körülkerít’: *o-* (nyomósító) | *krug* ‘kör’

❖ magy *korong*

oktaéder ⇨ *geom* szabályos nyolclapú mértani test

⊙ ném *Oktaeder* ‘ua.’: gör *októ* ‘nyolc’ | *hedra* ‘sík, alap’ ← *hedzomai* ‘ül’

oktaedrit ⇨ *ász* nikkeltartalmú, oktaéderes kristályszerkezetű meteoritvas

⊙ ang *octahedrite* ‘ua.’: lásd OKTÁÉDER | *-it* (ásványra utaló toldalék)

oktális ⇨ *mat* a nyolcas számrendszerrel kapcsolatos

⊙ ang *octal* ‘ua.’ ← lat *octo* ‘nyolc’

oktán ⇨ *kém* nyolc szénatomos, nyílt szénláncú telített szénhidrogén, gyúlékony folyadék, a benzin alkotórésze

⊙ ném *Oktan* ‘ua.’: gör *októ* ‘nyolc’ | *-án* (az alifás szénhidrogénsor tagjait jelölő toldalék)

oktáns ⇨ *hajó* a tengeri tájékozódásban használt egyszerű középkori szögmérő az égitestek láthatár feletti magasságának mérésére, amelynek fokbeosztása a kör nyolcadrésze (45 fok)

⊙ ang *octant* ‘ua.’ ← lat *octo* ‘nyolc’ (a *szeptáns* mintájára)

oktánszám ⇨ *műsz* annak mértékszám, hogy belsőégésű motorban a benzin mekkora nyomást bír el öngyulladás nélkül

⊙ lásd OKTÁN (az ~ megállapításához tiszta oktán és heptán keverékét használják összehasonlításl)

oktasztülosz ⇨ *ép* az ókori templomok s más épületek típusa a rövidebb homlokzatokon nyolc oszloppal

⊙ gör *októ* ‘nyolc’ | *sztülosz* ‘oszlop’

Lásd még SZTILITA

oktáv ⇨ *nyomd* nyolcadrét ív

⇨ *zene* hétfokú, nyolc hangból álló (diatonikus) hangsor

⇨ *zene* a hangsor szélső tagjai közötti hangköz

⇨ *zene* egy hang és a tőle számított nyolcadik hang közti hangköz

⊙ ném *Oktav, Oktave* ‘ua.’ ← lat *octavus* ‘nyolcadik’ ← *octo* ‘nyolc’

oktáva ⇨ *vall* nagyobb katolikus ünnepet követő hét

⇨ *vall* e hét utolsó napja

⇨ *irod* nyolcsoros versszak, stanza, lásd OTTAVA RIMA

⊙ lat (*feria*) *octava* ‘nyolcadik (ünnepnap)’ ← *octavus* ‘nyolcadik’

oktett ⇨ *zene* nyolc szólóénekesre vagy szólóhangszerre írt zenedarab

⇨ *zene* nyolc előadóból álló együttes

⊙ ném *Oktett* ← fr *octette* ← ol kics *ottetto* ‘ua.’ ← *otto* ← lat *octo* ‘nyolc’

oktil-alkohol ⇨ *kém* nyolc szénatomos, nyílt szénláncú alkohol, oldószer és illatszerek alapanyaga

⊙ tud lat *octyl-* ← *octan*, lásd OKTÁN (a *metil*← *metán* vagy *butil*←*bután* s hasonló kapcsolatok mintájára)

október ⇨ az év tizedik hónapja

⊙ lat *october* ‘ua.’ ← *octo* ‘nyolc’ (a régi római naptárban az év márciussal kezdődött)

októbrista ⇨ *tört* orosz nagypolgári párt, amely a cár 1905. októberi kiáltványában foglaltak támogatására alakult

⊙ or *oktjabriszt* ‘októbrista’ ← *oktjabr* ‘október’ ← lat *october* ‘ua.’ ← *octo* ‘nyolc’ (az október a nyolcadik hónap volt a régi római naptárban, amely márciussal kezdődött)

októda ⇨ *vill* nyolcelektrodos elektroncső

- ⊙ ném *Oktode* ‘ua.’: gör *októ* ‘nyolc’ | *hodosz* ‘út’
- oktogon** ⇨ *geom* (szabályos) nyolcszög
- ⊙ ném *Oktogon* ‘ua.’: gör *októ* ‘nyolc’ | *gonia* ‘sarok, szög’ ← *gonü* ‘térdf’
- oktogonalis** ⇨ *geom* nyolcszögű
- ⊙ ném *oktogonal* ‘ua.’, lásd OKTOGON
- oktoszillaba** ⇨ *irod* nyolcszótagos verssor
- ⊙ fr *octosyllabe* ‘ua.’: lat *octo* ‘nyolc’ | *syllabe* ← lat *syllaba* ‘szótag’, lásd SILABIZÁL
- oktroj** ⇨ kényszer, kényszerítés, erőszakolás
- ⇨ † forgalmi adó
- ⇨ † szabadalom, kiváltság
- ⊙ ném *Oktroi* ← fr *octroi* ‘kapuvám, városi vám’ ← késő lat *auctoritas* ‘rendelkezés, meghatalmazás’, lásd AUKTORITÁS
- oktrojál** ⇨ kényszerít, erőszakol
- ⊙ ném *oktroyieren* ‘ráerőszakol’ ← fr *octroyer* ‘meghatalmaz, megvámol’, lásd OKTROJ
- okuláció** ⇨ *mezőg* szemzés, oltás
- ⊙ lat (*in*)*oculatio* ‘ua.’ ← (*in*)*oculare* ‘szemez, beolt’: *in-* ‘bele’ | *oculus* ‘szem, rügy’
- okulár** ⇨ *opt* szemlencse, a betekintésre szolgáló lencse optikai eszközökön (távcső, mikroszkóp)
- ⊙ ném *Okular* ‘ua.’, lásd OKULÁRÉ
- okuláré** ⇨ szemüveg, púpaszem
- ⊙ lat (*vitrum*) *oculare* ‘szemre való (üveg)’ ← késő lat *ocularis*, lásd OKULÁRIS
- okuláris** ⇨ *anat* a szemhez tartozó, szem-
- ⊙ tud lat *ocularis* ‘ua.’ ← *oculus* ‘szem’
- okulentum** ⇨ *gyógyvsz* szemkenőcs
- ⊙ tud lat *oculentum* ‘ua.’, lásd OKUL(ÁRIS, UNGU)ENTUM
- okulista** † ⇨ *orv* szemorvos
- ⊙ ném *Okulist* ‘ua.’ ← lat *oculus* ‘szem’
- okumé** ⇨ *növ* afrikai trópusi nemesfa, a mahagóni rokona
- ⊙ bantu, ‘ua.’
- ókumlál** † ⇨ szemlél, fürkészk
- ⇨ kitalál, kiötöl
- ⊙ magy *okullál* ‘néz’ ← lat *oculare* ‘megvilágít, felderít’ ← *oculus* ‘szem’ × magy *szemlél*
- old boy** [old boj] ⇨ *sport* kiöregedett, már csak kedvtelésből játszó vagy versenyző sportoló
- ⊙ ang, ‘ua.’: *old* ‘öreg’ | *boy* ‘fiú’
- oldtimer** [oldtájmer] ⇨ *közl* igen régi típusú, de még működő vagy felújított gépkocsi
- ⊙ ang, ‘régí időkből való’: *old* ‘régí’ | *time* ‘idő’
- oleander** lásd LEANDER
- oleát** ⇨ *kém* az olajsav sóinak és észtereinek gyűjtőneve
- ⊙ lat *oleum* ‘olaj’ | *-át* (savmaradékra utaló toldalék)
- olefin** ⇨ *kém* az etilénsorba tartozó telítetlen szénhidrogén
- ⊙ ném *Olefin* ‘ua.’ ← fr (*gaz*) *oléfiant* ‘etilén’ ← *oléfier* ‘olajat képez’: lat *oleum* ‘olaj’ | *facere* ‘csinál’
- olein** ⇨ *kém* a glicerin olajsavas észtere
- ⇨ *kém* zsírbontáskor keletkező szennyezett olajsav
- ⊙ lat *oleum* ‘olaj’ | *-in* (vegyi származékra utaló toldalék)
- oleográfia** ⇨ *műv* olajnyomás, festményekről színes másolat készítésére való sokszorosító eljárás
- ⇨ *műv* ilyen eljárással készült nyomat, olajnyomat
- ⊙ lat *oleum* ‘olaj’ | lásd -GRÁFIA
- oleothorax** ⇨ *orv* olajmell, a mellhártyaüreg feltöltése olajjal a tüdő lekapcsolása céljából
- ⊙ tud lat, ‘ua.’: lat *oleum* ‘olaj’ | gör *thorax* ‘mell(kas)’, ered. ‘mellpáncél’
- óleum** ⇨ *kém* „füstölögő”, azaz fölös kéntrioxidot tartalmazó tömény kénsav
- ⊙ ném *Oleum* ‘ua.’ ← lat *oleum* ‘olaj’
- olfactus** [olfaktusz] ⇨ *orv* szaglás

- ⊙ lat, 'ua.' ← *olfacere, olfactum* 'szagol, szimatol': *olere* 'szaglik | *facere* 'csinál'
- olfakció** ⇨ *orv* szaglás, szaglóérzék
- ⊙ tud lat, 'ua.' ← *olfacere*, lásd OLFACTUS
- olfaktométer** ⇨ *orv* a szagérzékelés vizsgálatára szolgáló műszer
- ⊙ tud lat *olfactometer* 'ua.': lásd OLFACTUS | gör *metreó* 'mér'
- olfaktometria** ⇨ *orv* a szagérzékelés vizsgálata erre szolgáló műszerrel
- ⊙ tud lat *olfactometria* 'ua.', lásd OLFAKTOMÉTER
- olfaktórius** ⇨ *orv* szaglási, szagló
- ⊙ tud lat *olfactorius* ← 'ua.' ← *olfactus*, lásd ott
- olifant** ⇨ *műv* elefántcsontból díszesen faragott harci és vadászkürt a középkorban
- ⊙ ófr *oliphant* 'elefánt' ← lat *elephas, elephantis* ← gör *elephasz, elephantosz* 'ua.' ← ?
- oligarcha** ⇨ hatalmaskodó főnemes, kiskirály
- ⊙ kk lat *oligarcha* 'ua.', lásd OLIGARCHIA
- oligarchia** ⇨ *pol* a leggazdagabb főnemesek vagy pénzemberek szűk körének uralma
- ⊙ kk lat *oligarchia* ← gör *oligarkhia* 'kevesek uralma': *oligosz* 'kevés' | *arkhé* 'uralom'
- oligarchikus** ⇨ *pol* oligarchián alapuló
- ⊙ ném *oligarchisch* 'ua.', lásd OLIGARCHIA
- oligémia** ⇨ *orv* a testben keringő vérmennyiség csökkenése, elégtelensége
- ⊙ tud lat *oligaemia* 'ua.': gör *oligosz* 'kevés' | *haima* 'vér'
- oligo-** ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) kevés, kevéssé, alig
- ⊙ gör *oligosz* 'kevés', *oligósz* 'kevésé'
- oligocén** ⇨ *geol* a földtörténeti újkor harmadkorának egyik időszaka
- ⊙ ném *Oligozän* ← lat *oligocaeus* 'ua.', tkp. 'kevésé új': gör *oligósz* 'alig' | *kainosz* 'új'
- oligocitémia** ⇨ *orv* a vörösvérsejtek számának csökkenése, elégtelensége a vérben
- ⊙ tud lat *oligocytaemia* 'ua.': lásd OLIGO- | gör *kütosz* 'üreg, cella, sejt' | *haima* 'vér'
- oligodinamikus** ⇨ *gyógysz* egész kicsiny mennyiségben is ható (gyógyszer)
- ⊙ tud lat *oligodynamicus* 'ua.': lásd OLIGO- | gör *dünamikosz* 'hatékony, hatásos' ← *dünamisz* 'erő, hatás'
- oligodipszia** ⇨ *orv* a szomjúság érzésének rendellenes csökkenése
- ⊙ tud lat *oligodipsia* 'ua.': lásd OLIGO- | gör *dipsziosz* 'szomjas'
- oligofág** ⇨ *áll* csak néhány fajta táplálékot fogyasztó (állatfaj)
- ⊙ ném *oligophag* 'ua.': lásd OLIGO- | gör *phagein* 'eszik'
- oligofrén** ⇨ *orv* gyengeelméjű
- ⊙ ném *oligophren* 'ua.', lásd OLIGOFRÉNIA
- oligofrénia** ⇨ *orv* öröklés vagy sérülés folytán gyermekkorban fellépő gyengeelméjűség
- ⊙ tud lat *oligophrenia* 'ua.': lásd OLIGO- | gör *phrén* 'értelem, szellem'
- oligogíria** ⇨ *orv* alig barázdált agy, az agytekervények csekély száma
- ⊙ tud lat *oligogyria* 'ua.': lásd OLIGO- | gör *gürosz* 'kör'
- oligoklász** ⇨ *ásv* mélységi és magmás kőzetek háromhajlásos szilikátásványa
- ⊙ ném *Oligoklas* 'ua.', tkp. 'kevésé hasadó': gör *oligósz* 'kevésé' | *klaó* 'törik, hasad'
- oligomer** ⇨ *kém* kevés számú alapelem sokszorozásából keletkezett, legfeljebb egy-kétezer molekulatömegű polimer
- ⊙ lásd OLIGO- | gör *merosz* 'rész'
- oligonukleotid** ⇨ *biokém* mindössze kb. tucatnyi nukleotidrészből felépülő vegyület
- ⊙ lásd OLIGO-, NUKLEOTID
- oligopepszia** ⇨ *orv* kórosan gyenge emésztés
- ⊙ tud lat *oligopepsia* 'ua.': lásd OLIGO- | gör *pepszisz* 'emésztés', tkp. 'érlelés, főzés' ← *peptó* 'főz, érlel, puhít'
- oligopnoé** ⇨ *orv* gyér légzés
- ⊙ tud lat, 'ua.': lásd OLIGO- | gör *pnoé* 'légzés' ← *pneó* 'lélegzik'
- oligopólium** ⇨ *közg* az eladók uralmi helyzete a piacon a szűk kínálat folytán
- ⊙ ang, 'ua.': lásd OLIGO- | gör *póleó* 'eladásra kínál'

oligoszacharid ⇨ *kém* tíznél kevesebb egyszerű cukorból felépülő szacharid

⊙ lásd OLIGO-, SZACHARID

oligotróf ⇨ *biol* kevés tápanyagot tartalmazó

⊙ ném *oligotroph* ‘ua.’: lásd OLIGO- | gör *trophé* ‘táplálék’

oligotrófia ⇨ *orv* elégtelen táplálkozás

⊙ tud lat *oligotrophia* ‘ua.’: lásd OLIGO- | gör *trophé* ‘táplálék’ ← *trephó* ‘táplál’

oligúria ⇨ *orv* a vizelet kórosan csekély mennyisége

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd OLIGO- | gör *uron* ‘vizelet’

olimpia ⇨ *sport* négyévente rendezett, a legtöbb sportágra kiterjedő újkori világverseny

⊙ magy, az *olimpia* (i játékok) kifejezésből, lásd OLIMPIÁSZ

olimpiász ⇨ *sport* az Olümpiában négyévente rendezett versenysorozat az ókorban

⇨ *tört* az ókori olimpiai játékok közti négyéves időszak mint ógörög időszámítási alapegység

⇨ † modern olimpiai játékok

⊙ gör *Olümpiasz* ‘ua.’ ← az éliszi *Olümpia* ligetről, a versenyek színhelyéről

olimpikon ⇨ *sport* olimpiai játékok résztvevője

⊙ magyar szóalkotás, a gör *olümpikosz* ‘olümpiai (atléta)’ semleges nemű (!) formája

olíva ⇨ olajfa

⇨ olajbogyó, ebből készült (olaj)

⊙ ol, lat *oliva* ‘ua.’

olivin ⇨ *ásv* átlátszó, olajos fényű vas-magnézium-szilikát ásvány

⊙ ném *Olivin* ‘ua.’: lat *oliva* ‘olajfa’ | *-in* (ásványra utaló toldalék)

olla potrida [olja ...] ⇨ *konyha* főzelékfélékből, húsból és kolbászból készült fűszeres spanyol egytálétel

⊙ sp, ‘ua.’, tkp. ‘rothadt fazék’: *olla* ‘fazék’ | *potrido* ← lat *putridus* ‘rothadt’ ← *putrere* ‘rohad’

Lásd még PUTRIDUS

olmék ⇨ *népr* indián nép, amely a legkorábbi közép-amerikai civilizációt (kb. Kr. e 1200–500) hozta létre

⊙ azték *olmeca* ‘gumiország népe’

omalgia ⇨ *orv* vállfájdalom

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *ómosz* ‘váll’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

omasum [omázum] ⇨ *áll* marha szájrétű gyomra

⊙ lat *omasum* ‘pacal’ ← kelta?

ombrofil ⇨ *növ* esőkedvelő

⊙ ang *ombrophil* ‘ua.’: gör *ombrosz* ‘eső’ | *philó* ‘kedvel’

ombrográf ⇨ *met* a csapadék mennyiségét mérő és önműködően feljegyző berendezés

⊙ ang *ombrograph* ‘ua.’: gör *ombrosz* ‘eső’ | lásd -GRÁF

ombrométer ⇨ *met* csapadékmérő

⊙ ang *ombrometer* ‘ua.’: gör *ombrosz* ‘eső’ | *metreó* ‘mér’

ombudsman [ombucman] ⇨ *pol* az állampolgári jogok országgyűlési biztosa

⊙ svéd, ‘ua.’, tkp. ‘megbízott, meghatalmazott személy, jogi képviselő’ ← *ombud* ‘képviselet, meghatalmazás’

omega vagy **ómega** ⇨ *nyelvt* a görög ábécé utolsó, *ó* hangértékű betűje, ω, Ω

⇨ *átv* a vég, az utolsó (valamiben)

⊙ gör *ó mega* ‘nagy o’ (kisbetűs képe a rövid *o* megkettőzése), lásd OMIKRON

omelette lásd OMLETT

ómen ⇨ intő jel, (baljóslatú) előjel

⊙ lat *omen*, *ominis* ‘előjel, intő jel’

omikron ⇨ *nyelvt* a gör ábécé tizenötödik, *o* hangértékű betűje, o, ○

⊙ gör *o mikron* ‘kis o’, lásd OMEGA

ominózus ⇨ baljós, baljóslatú, rossz emlékű

⊙ lat *ominosus* ‘ua.’, lásd ÓMEN

omissa [omissza] † ⇨ hiányzó vagy kihagyott részek

⊙ lat tbsz seml, 'ua.' ← *omissus* 'kihagyott' ← *omittere, omissum*, tkp. *ob-mittere* 'kihagy, félrevet':
ob- 'el' | *mittere* 'küld, vet'

omlett ⇨ *konyha* tojáslepény

⇨ rántotta

⊙ fr *omelette* 'ua.' ← (?) kics (*l)amelette* 'lepény' ← lat *lamina* 'lemez' (a szókezdő *l* névelőnek érződött, ezért elmaradt)

omnibusz ⇨ régi lófogatú társas bérkocsi

⊙ ném *Omnibus* 'ua.' ← fr (*voiture*) *omnibus* 'mindenki számára való (kocsi, hintó)' ← lat tbsz részeshat *omnibus* 'mindenkinek' ← *omnis* 'minden, egész'

Lásd még BUSZ

omnipotencia ⇨ mindenhatóság

⊙ lat *omnipotentia* 'ua.', lásd OMNIPOTENS

omnipotens ⇨ mindenható, korlátlan hatalmú

⊙ lat, 'ua.': *omnis* 'minden, egész' | *potens* 'képes' ← *posse*, tkp. *pot-se* 'bír, képes'

omnipraesens [omniprézensz] † ⇨ *fil* mindenütt jelenlévő

⊙ lat, 'ua.': *omnis* 'minden, egész' | *praesens* 'jelenlévő', lásd ott

omnium † ⇨ *sport* minden résztvevő számára nyitott verseny

⊙ lat, 'mindenkié' ← *omnis* 'minden(ki)'

omnivor ⇨ áll mindenevő

⊙ ném *omnivor* ← lat *omnivorus* 'ua.': *omnis* 'minden, egész' | *vorare* 'fal'

omnoia ⇨ *műv* egymást kulcsoló két kéz, a szeretet gyakori szimbóluma az ókeresztény emlékeken

⊙ gör *homonoia* 'egyetértés': *homosz* 'azonos' | *noeó* 'ért, gondol'

omphalitis [omfalitisz] ⇨ *orv* köldökgyulladás

⊙ tud lat, 'ua.': gör *omphalos* 'köldök' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

omphaloma [omfalóma] ⇨ *orv* köldökdaganat

⊙ tud lat, 'ua.': gör *omphalos* 'köldök' | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

omphalotomia [omfalotómia] ⇨ *orv* a köldökzsinór átvágása

⊙ tud lat, 'ua.': gör *omphalos* 'köldök' | *tomé* 'vágás' ← *temnó* 'vág'

onager ⇨ áll lőfele, ázsiai félészamár, vadzsamár

⊙ lat, ← gör *onagrosz* 'ua.', ered. *onosz agriosz* 'mezei szamár': *onosz* 'szamár' | *agriosz* 'mezei' ← *agrosz* 'föld, mező'

onánia ⇨ *orv* (férfi) önkielégítés

⊙ tud lat *onania* 'ua.' ← *Onan*ról, Júda fiáról, aki „földre vesztegeti vala a magot” (1Móz 38,9)

onanista ⇨ *orv* rendszeres önkielégítést végző (férfi)

⊙ ném *Onanist*, lásd ONÁNIA

onanizál ⇨ *orv* (férfi) önkielégítést végez, magához nyúl

⊙ magy, lásd ONÁNIA (a *pasztőr–pasztőrizál* s hasonló szópárok mintájára)

ondolál ⇨ (haját) hullámosít

⊙ ném *ondulieren* 'ua.' ← fr *onduler* 'hullámoz, hullámosít' ← lat kics *undula* ← *unda* 'hullám'

Lásd még UNDULÁCIÓ

őnéasz ⇨ *ját* bemondás a huszonegyes kártyajátékban, amelynek alapján a húzandó lapot, ha ász, 11 helyett 10 ponttal lehet számítani

⊙ ném *ohne As* 'ua.': *ohne* 'nélkül' | *As*, lásd ÁSZ

oneirizmus ⇨ *orv* álomlátás éber állapotban

⊙ tud lat *oneirismus* 'ua.': gör *oneirosz* 'álom' | lásd -IZMUS

oneirodinia ⇨ *orv* nyomasztó álom, rémálom, lidércnyomás

⊙ tud lat *oneirodynia* 'ua.': gör *oneirosz* 'álom' | *odüné* 'fájdalom'

oneirológia ⇨ *orv* az álmokkal foglalkozó tudományterület

⊙ tud lat, 'ua.': gör *oneirosz* 'álom' | lásd -LÓGIA

oneiromantia ⇨ álomfejtés, jóslás álmok alapján

⊙ tud lat, 'ua.': gör *oneirosz* 'álom' | *manteia* 'jóslat'

oneiroszkópia ⇨ *orv* álomelemzés

⊙ tud lat. 'ua.', tkp. 'álmnézés': gör *oneirosz* 'álm' | *szkopeó* 'néz, vizsgál'

ongaresca [ongareszka] ⇨ *műv* félgömb alakú talpas csésze, amely keletről Magyarországon keresztül jutott az itáliai majolika-művészetbe a 16. században

⊙ régi ol. 'magyaros' ← *ongarese* (mai ol *Ungherese*) ← lat *Hungarus* 'magyar', lásd HUNGARUS

oniománia ⇨ *lél* beteges vásárlási kényszer

⊙ gör *óniosz* 'eladó, megvehető' | lásd MÁNIA

onirikus ⇨ álomszerű, álombeli

⊙ lat *oniricus* 'álombeli' ← gör *oneirosz* 'álm'

ónix ⇨ *ásv* fehér és fekete rétegekből álló achátféle féldrágakő

⊙ lat *onyx* 'ua.' ← gör *onüx* 'karom, köröm'

onkli † ⇨ *biz* nagybácsi

⊙ ném *Onkel* ← fr *oncle* 'ua.' ← lat kics *avunculus* 'bácsi' ← *avus* 'ős, felmenő rokon'

onko- ⇨ (orvostudományi szóösszetételek előtagjaként) daganattal kapcsolatos

⊙ gör *onkosz* 'tömeg, halom' ← *onkoó* 'nagyít, felfúj, pöffeszkedik'

onkocita ⇨ *orv* daganatos sejt

⊙ tud lat *oncocyta* 'ua.': lásd ONKO- | gör *kütosz* 'üreg, cella, sejt'

onkocitológia ⇨ *orv* a daganatos sejtekkel foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *oncocytologia* 'ua.', lásd ONKOCITA, -LÓGIA

onkogén ⇨ *orv* daganatkeltő, rákkeltő

⊙ ném *onkogen* 'ua.', lásd ONKO-, -GÉN

onkogenezis ⇨ *orv* daganatképződés

⊙ tud lat *oncogenesis* 'ua.', lásd ONKO-, GENEZIS

onkolízis ⇨ *orv* a daganatos sejtek lebomlása

⊙ tud lat *oncolysis* 'ua.': lásd ONKO- | gör *lúsizsz* 'oldódás' ← *lúo* 'old'

onkológia ⇨ *orv* rákgyógyászat, rákkutatás, a daganatos betegségekkel foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *oncologia* 'ua.', lásd ONKO-, -LÓGIA

onkológus ⇨ *orv* daganatos betegségek gyógyításával foglalkozó orvos, kutató

⊙ magy, lásd ONKOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

onkopatológia ⇨ *orv* daganatkórtan

⊙ tud lat *oncopathologia* 'ua.', lásd ONKO-, PATOLÓGIA

onkoterápia ⇨ *orv* daganatos betegség gyógykezelése

⊙ tud lat *oncotherapia* 'ua.', lásd ONKO-, TERÁPIA

on-line [onláj] ⇨ *számtech* a rendszerhez kapcsoltság állapota

⊙ ang, 'ua.': *on* 'rajta' | *line* 'vonal' ← lat *linea* 'ua.', lásd ott

onogur ⇨ *tört* törökös népek törzsszövetsége az 5–6. században az Azovi-tengertől északra, amelybe rövid ideig a vándorló magyarok is beletartozhattak

⇨ *nyelvt* e népek bolgár-török nyelve

⊙ tör, 'tíz ogur': *on* 'tíz' | lásd OGUR; az *ongur*, *ungur* formából erednek a magyarság külső megnevezései (lásd HUNGARUS)

onomasztika ⇨ *nyelvt* névtan, névtudomány, a szótannak a tulajdonnevekkel foglalkozó ága

⊙ ném *Onomastik* 'ua.' ← gör *onomasztiké* (*tekhné*) 'a névadás (tudománya)' ← *onomadzó* 'megnevez' ← *onoma* 'név'

onomasztikon ⇨ *irod* ókori és középkori névtár, név- és tárgymagyarázó szótár irodalmi művekhez

⊙ lat *onomasticon* 'ua.' ← gör *onomasztikosz* 'megnevezéssel kapcsolatos' ← *onomadzó* 'megnevez' ← *onoma* 'név'

onomato- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) névvel kapcsolatos, név-

⊙ gör *onoma*, *onomatosz* 'név'

onomatofóbia ⇨ *orv* kóros rettegés valamely szó vagy név meghallásától

⊙ tud lat *onomatophobia* 'ua.', lásd ONOMATO-, FÓBIA

onomatológia ⇨ *nyelvt* nevezéktan, névadástan

⊙ tud lat *onomatologia* ‘ua.’, lásd ONOMATO-, -LÓGIA

onomatománia ⇨ *orv* bizonyos szavak vagy nevek kényszeres ismételtetése mint elmebetegség tünete

⊙ tud lat ‘ua.’, lásd ONOMATO-, MÁNIA

onomatopoétikus ⇨ *nyelvt* hangutánzó

⊙ ném *onomatopoetisch* ‘ua.’, lásd ONOMATOPOÉZIS

onomatopoézis ⇨ *nyelvt* hangutánzás

⊙ ném *Onomatopoes* ‘ua.’: lásd ONOMATO- | gör *poieó* ‘létrehoz, költ’

ontogenetikus ⇨ *biol* az egyedfejlődéssel kapcsolatos

⊙ tud lat *ontogeneticus* ‘ua.’, lásd ONTOGENEZIS

ontogenezis ⇨ *biol* az élőlények egyedfejlődése

⊙ tud lat *ontogenesis* ‘ua.’: gör *ón, ontosz* ‘lény, lét, létező’ ← *eimi* ‘vagyok’ | lásd GENEZIS

ontogénia ⇨ *biol* az egyedfejlődés törvényszerűségeit kutató segédtudomány

⊙ tud lat *ontogenia* ‘ua.’, lásd ONTOGENEZIS

ontológia ⇨ *fil* lételmélet, a létezés legáltalánosabb törvényeinek bölcséleti tana

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *ón, ontosz* ‘lét, létező’ ← *eimi* ‘vagyok’ | lásd -LÓGIA

ontologikus ⇨ *fil* a lételmélettel kapcsolatos

⊙ ném *ontologisch* ‘ua.’, lásd ONTOLÓGIA

ontologizmus ⇨ *fil* 19. századi olasz vallásbölcséleti irányzat, amely szerint minden megismerés feltétele az isteni abszolútum megélése, közvetlen szemlélete

⊙ ol *ontologismo* ‘ua.’, lásd ONTOLÓGIA, -IZMUS

onychalgia [onichalgia] ⇨ *orv* körömfájdalom

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *onüx, onükhosz* ‘köröm’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

onychophagia [onichofágia] ⇨ *orv* körömrágás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *onüx, onükhosz* ‘köröm’ | *phagein* ‘eszik’

oo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) petével kapcsolatos

⊙ gör *óon* ‘tojás, pete, ikra’

oocyta [oocita] ⇨ *biol* éretlen petesejt

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd OO- | gör *küosz* ‘üreg, cella, sejt’

oogámia ⇨ *biol* a moszatok és alacsonyabb rendű gombák ivaros szaporodási formája

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd OO- | gör *gamosz* ‘házasság’

oogenezis ⇨ *orv* a petesejt kialakulásának folyamata

⊙ tud lat *oogenesis* ‘ua.’, lásd OO-, GENEZIS

oogónium ⇨ *orv* a szaporodási fázisban lévő petesejt

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd OO- | gör *gonosz* ‘születés’

oológia ⇨ *áll* tojástan, a madártudomány részterülete

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd OO-, -LÓGIA

oophorum [ooforum] ⇨ *anat* petefészek

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘petehordozó’: lásd OO- | gör *phoreó* ‘hordoz’

oophorectomia [ooforektomia] ⇨ *orv* petefészek-eltávolítás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd OOPHORUM | gör *ektomé* ‘kimetszés’: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág’

oophoritis [ooforitisz] ⇨ *orv* petefészek-gyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd OOPHORUM | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

opacitás ⇨ homályosság

⇨ *fiz, csill* egy közeg fényáteresztő képességének mértéke

⇨ *nyomd* papír azon jellemzője, hogy mennyire képes elfedni a hátoldalára, ill. az alatta lévő lapra nyomott írást, képet

⊙ lat *opacitas* ‘árnyékosság’, lásd OPAK

opak ⇨ homályos, fényelnyelő

⊙ ném *opak* ‘ua.’ ← lat *opacus* ‘árnyékos, homályos’

opál ⇨ *ásv* több színben játszó, áttetsző ásvány, féldrágakő

⊙ ang, ném *opal* ← lat *opalus* ← gör *opalliosz* ‘ua.’ ← óind *upalah* ‘drágakő’, ered. ‘malomkő’

opaleszcencia ⇨ *fiz* az opálban és egyes más anyagokban tapasztalható fényjelenség, vöröses vagy kékeszöld villódzás áteső fényben

⊙ ang *opalescence* ‘ua.’, lásd OPALESCENS

opaleszcens ⇨ *fiz* az opaleszcencia jelenségét mutató

⊙ ang *opalescent* ‘ua.’ ← *opal*, lásd OPÁL (a *foszforeszcens*, *fluoreszcens* és hasonlók mintájára)

opalizál ⇨ áteső fényben különféle élénk színekkel villózik

⊙ ném *opalisieren* ← fr *opaliser* ‘ua.’, lásd OPÁL

opart ⇨ *műv* érzéksalódások keltette térhatással dolgozó 20. századi képzőművészeti irányzat

⊙ ang, ‘ua.’ ← *op(tical) art* ‘optikai művészet’: lásd OPTIKA | *art* ← fr *art* ‘művészet’ ← lat *ars*, *artis* ‘mesterség, művészet’

opció ⇨ *jog* elővétel, elővételi jog

⇨ *jog* választás joga és lehetősége két dolog (pl. két állampolgárság) között

⇨ választék, választható dolog

⊙ lat *optio* ‘szabad választás’ ← *optare* ‘kiszemel, kíván’

Lásd még OPTÁL, OPTÁNS

opcionális ⇨ tetszőleges, választható, kívánság szerinti

⊙ lat *optionalis* ‘ua.’, lásd OPCIO

op. cit. lásd OPUS CITATUM

ope et consilio [ópe et konzílió] ⇨ tettel és tanáccsal (támogat)

⊙ lat, ‘ua.’: *ops*, *opis* ‘erő, segítség’ | lásd KONZÍLIUM

opeion ⇨ *ép* kör alakú nyílás a kupola zárópontján a belső tér megvilágítására

⊙ gör kics *ópeion* ‘szemecske’ ← *ópsz*, *óposz* ‘szem’

open ⇨ *közl* a kívánt járatra még érvényesítendő (jelzés előre váltott repülő- vagy hálókocsijegyen)

⊙ ang, ‘nyílt, nyitott’

opener ⇨ *text* bontógép

⊙ ang, ‘felnyitó’ ← *open* ‘kinyit, felnyit’

open shop [ópen sop] ⇨ *számtech* számítógépközpont, ahol a felhasználó maga kezelheti a gépeket

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘nyitott üzlet’: *open* ‘nyitott, szabad’ | *shop* ‘üzlet’

opera ⇨ *zene* dalmű, zenedráma, zenés dráma

⇨ *zene* operaház, dalszínház

⊙ ol, ‘mű, alkotás, dalmű’ ← lat *opera* ‘fáradtság, fáradozás, dolog’ ← *opus*, *operis* ‘munka, mű’

Lásd még OPUSZ

operábilis ⇨ *orv* műthető, műtéttel gyógyítható

⊙ tud lat *operabilis* ‘ua.’ lásd OPERÁL

opera buffa ⇨ *zene* vígopera

⊙ ol, ‘ua.’: lásd OPERA, BUFFÓ

operáció ⇨ *orv* műtét

⇨ *kat* művelet, hadművelet

⇨ *mat* művelet

⇨ *ker* ügylet

⇨ művelet, ténykedés

⊙ tud lat *operatio* ‘ua.’, lásd OPERÁL

operációkutatás ⇨ *közg*, *mat* komplex gazdasági, társadalmi, logisztikai és katonai rendszerek elemzésére, optimális döntések és stratégiák kidolgozására alkalmazott matematikai módszer

⊙ lásd OPERÁCIÓ

operacionalizmus ⇨ *tud* a valóság elfogadható kritériumait kereső tudományos és filozófiai módszer, amely szerint a fogalmaknak és kijelentéseknek ki kell állniuk a fizikai mérhetőség próbáját

⊙ ang *operationalism* ‘ua.’: *operational* ‘művelettel kapcsolatos’, lásd OPERÁCIÓ | lásd -IZMUS

operál ⇨ *orv* műt, sebészeti műtétet végez

⇨ ténykedik, működik, munkálkodik

⇨ *pej* ügyködik, ügyeskedik, manipulál

⊙ lat *operari*, *operatus* ‘ténykedik, dolgozik’ ← *opus*, *operis* ‘munka’

operandus [operandusz] ⇨ *inf* adatfeldolgozási műveletben szereplő mennyiség

⇨ *ritk*, *orv* operáció előtt álló beteg

⊙ tud lat, ‘megoperálni való’, lásd OPERÁL

opera omnia ⇨ *irod* (valakinek) összes művei

⊙ lat tbsz, ‘ua.’: *opus*, *operis* ‘munka, mű’ | *omnis* ‘minden’

opera semiseria [... szemiszeria] ⇨ *zene* a komoly és komikus elemeket ötvöző opera 18. századi típusa

⊙ ol, ‘ua.’: lásd OPERA | ol, lat *semi-* ‘fél’ | *serio* ← lat *serius* ‘komoly’

opera seria [... szeria] ⇨ *zene* komoly (hősi, tragikus) opera

⊙ ol, ‘ua.’: lásd OPERA | *serio* ← lat *serius* ‘komoly’

operatív ⇨ *orv* műtéti (pl. beavatkozás)

⇨ *kat* hadműveleti

⇨ gyakorlatias, gyors, hatékony, határozott

⊙ ang, ném *operativ* ‘ua.’, lásd OPERÁL

operativitás ⇨ gyorsaság, hatékonyság

⊙ ang *operativity* ‘ua.’, lásd OPERATÍV

operatív memória ⇨ *számtech* a feldolgozandó adatok és a program tárolására szolgáló központi egység a számítógépben

⊙ lásd OPERATÍV, MEMÓRIA

operátor ⇨ *mat* változót lekötő logikai jel

⇨ *mat* absztrakt terek egymásba való leképezése

⇨ *számtech* műveleti utasítás

⇨ *műsz* számítógép működését biztosító szakember

⇨ *gen* kromoszómaterület, amely az RNS felépítését irányító géncsoport működését szabályozza

⊙ ang *operator* ‘kezelő’ ← *operate* ‘működtet, kezel’, lásd OPERÁL

operatőr ⇨ † *orv* műtősebész, operáló orvos

⇨ *film* filmforgatáskor a kamerát kezelő szakember

⊙ fr *opérateur* ‘ua.’ ← lat *operator* ‘ténykedő’, lásd OPERÁL

operett ⇨ *zene* énekes, zenés, táncos vígjáték

⊙ fr *opérette* ‘ua.’ ← ol kics *operetta* ← *opera* ‘dalmű’, lásd ott

operista ⇨ *zene* operaénekes, az operaház tagja

⊙ magy (mint *egyetem–egyetemista*)

operon ⇨ *gen* az átírási szintű szabályozásnak a baktériumokra jellemző rendszere

⊙ ang, ← fr *opéron* ‘ua.’: *opér(ateur)*, lásd OPERÁTOR | *-on* (genetikai egységre utaló toldalék)

ophidismus [ofidizmus] ⇨ *orv* kígyómarás okozta mérgezés

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör kics *ophidion* ‘ua.’ ← *ophisz* ‘kígyó’ | lásd -IZMUS

Lásd még OFIOLÁTRIA, OFIOLÓGIA

ophikleid [ofikleid] ⇨ *zene* 19. századi rézfúvós hangszer, a tuba elődje, többért hajlított csővel és szelepekkel

⊙ ném, ‘ua.’: gör *ophisz* ‘kígyó’ | *kleisz*, *kleidosz* ‘zár, billentyű’

ophiotoxin [ofiotoxin] ⇨ *orv* kígyóméreg

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *ophisz* ‘kígyó’ | lásd TOXIN

ophita [ofita] ⇨ *vall* ókori kígyóimádó gnosztikus szekta tagja

⊙ lat, ← gör *ophitész* ‘ua.’: *ophisz* ‘kígyó’ | *-itész* (vkinek vagy vminek hívére, követőjére utaló toldalék)

ophthal- lásd OFTAL-

opiát ⇨ *gyógyvsz* ópiumtartalmú, altató hatású készítmény

⊙ kk lat *opiatus* ‘ópiumos’, lásd ÓPIUM

opinio communis [opinió kommunisz] † ⇨ közvélemény

⊙ lat, ‘ua.’: *opinio* ‘vélekedés’ ← *opinari* ‘vélekedik’ | *communis* ‘közös’, lásd KOMMUNA

opiophagismus [opiofagizmus] ⇨ *orv* ópiumevés

- ⊙ tud lat, 'ua.': lásd ÓPIUM | gör *phagein* 'eszik' | lásd -IZMUS
- ópium** ⇨ kém mákony, a nyers mákgubó nedvéből előállított, altató és kábító hatású alkaloida
- ⊙ lat *opium* ← gör *opion* 'ua.' ← *oposz* 'növényi'
- oposszum** ⇨ áll macska nagyságú, erszényes ragadozó emlős
- ⊙ ang *opossum* ← algonkin indián *apaszom* 'fehér állat'
- oppidum** ⇨ tört ókori erődített város
- ⇨ † mezőváros
- ⊙ lat, 'ua.' ← ?
- opponál** ⇨ ellenszegül, ellenáll, ellentmond
- ⊙ lat *opponere, oppositum*, tkp. *ob-ponere* 'szembeállít, ellene vet': *ob-* 'ellen, szembe' | *ponere* 'helyez'
- Lásd még EXPONÁL, IMPONÁL, KOMPONÁL, TRANSZPONÁL
- opponens** ⇨ ellenfél, ellenlábás
- ⇨ tud tudományos fokozat elnyeréséért benyújtott értekezés hivatalos bírálója
- ⊙ ném *Opponent* 'ua.', lásd OPPONÁL
- opportunista** ⇨ megalkuvó, elvtelenül alkalmazkodó (személy)
- ⊙ ném *Opportunist, opportunistisch* 'ua.', lásd OPPORTUNIZMUS
- opportunitás** ⇨ kedvező alkalom
- ⇨ alkalmosszerűség
- ⊙ lat *opportunitas* 'ua.', lásd OPPORTÚNUS
- opportunizmus** ⇨ megalkuvás, elvtelenség, behódolás, alkalmazkodás
- ⊙ ném *Opportunismus* 'ua.', lásd OPPORTÚNUS, -IZMUS
- opportúnus** † ⇨ alkalmas, időszerű, célszerű
- ⊙ lat, tkp. *ob-portunus* 'kedvező, alkalmas', ered. 'a kikötő felé segítő (szél)': *ob-* 'felé' | *portus* 'kikötő'
- op. posth.** lásd OPUS
- oppozíció** ⇨ szembefordulás, ellenzéki álláspont
- ⇨ *pol* ellenzék, ellenpárt, ellenoldal
- ⇨ *csill* bolygók szembenállása
- ⇨ *nyelvt* ellentétpárok viszonya fonetikában (zárt–nyílt, zöngés–zöngétlen) és más nyelvi területeken
- ⊙ lat *oppositio* 'ua.', lásd OPPONÁL
- oppresszió** ⇨ elnyomás
- ⇨ *orv* szorongás
- ⊙ tud lat, 'ua.', lásd OPPRIMÁL
- oppresszív** ⇨ elnyomó
- ⊙ ném *oppressiv* 'ua.', lásd OPPRESSZIÓ
- opprimál** ⇨ elnyom, leigáz
- ⊙ lat *opprimere, oppressum*, tkp. *ob-primere* 'ua.': *ob-* 'szembe' | *primere* 'nyom'
- opszigónia** ⇨ növ a fák és lágyszárú növények elkésett őszi kihajtása
- ⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'későn születés': gör *opsze* 'későn' | *gonosz* 'születés'
- Optacid** ⇨ gyógsz a gyomornedv savasságát szabályzó szer
- ⊙ tud lat, 'ua.': ff *opt(imus)* 'legjobb' ← *bonus* 'jó' | *acidum* 'sav'
- optál** ⇨ jog két lehetőség közötti választás (opció) jogával
- ⇨ jog választ két állampolgárság között
- ⊙ lat *optare, optatum* 'óhajt, kiválaszt'
- Lásd még OPCIO, OPTATIVUS, OPTIMUM
- optáns** ⇨ jog az opció jogával élő személy
- ⊙ lat *optans* 'ua.', lásd OPTÁL
- optativus** [optatívusz] ⇨ *nyelvt* óhajtó mód
- ⊙ lat (*modus*) *optativus* 'ua.', lásd OPTÁL
- optika** ⇨ fiz fénytán
- ⇨ fiz látszerészett

↷ *átv* látásmód, szemlélet

↷ *fényk* fényképezőgép, filmfelvevő, látcső vagy mikroszkóp lencséje

↷ lencserendszer

⊙ ném *Optik* 'ua.' ← lat *optica* (*ars*) ← gör *optiké* (*tekhné*) 'látási (tudomány)' ← *optikosz* 'látásbeli' ← *optosz* 'látott, látható' ← *opszomai* 'majd látni' ← *horaó* 'lát'

optikus ↷ látszerész

⊙ magy, lásd OPTIKA (a *fizika*–*fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

optima fide ↷ *jog* a legjobb hiszemben, a legteljesebb jóhiszeműséggel

⊙ lat ablativus, 'ua.': *optimus* 'a legjobb', lásd OPTIMUM | *fides* 'hit, bizakodás, becsület'

Lásd még BONA FIDE

optima forma ↷ kifogástalanul, annak rendje és módja szerint

⊙ lat ablativus, 'ua.': *optimus* 'a legjobb', lásd OPTIMUM | lásd FORMA

optimális ↷ a (lehető) legjobb, a legkedvezőbb

⊙ újk lat *optimalis* 'ua.' ← lat *optimus*, lásd OPTIMUM

optimalizál ↷ a legjobb hatásfokra állít be, azon tart

⊙ ném *optimalisieren* 'ua.', lásd OPTIMÁLIS

optimaták ↷ *tört* a nemesek és vagyonosak pártjához tartozók, arisztokraták az ókori Rómában

↷ az előkelők, a gazdag polgárok

⊙ lat tbsz *optimates* 'ua.' ← *optimas*, *optimatis* 'az előkelők rendjéhez tartozó' ← *optimus* 'legjobb', lásd OPTIMUM

optime ↷ nagyon jól, remekül, kiválóan

⊙ lat, 'ua.' ← *optimus* 'legjobb', lásd OPTIMUM

optimista ↷ (fn) derülátó, bizakodó ember

↷ (mn) derülátó, a legjobb eshetőségekre számító

⊙ ném *Optimist*, *optimistisch* 'ua.', lásd OPTIMIZMUS

optimizmus ↷ derülátás, bizakodás

⊙ ném *Optimismus* ← fr *optimisme* 'ua.': lat *optimus* 'legjobb', lásd OPTIMUM | lásd -IZMUS

optimum ↷ a legjobb lehetőség, eredmény

↷ csúcspont, felsőfok

⊙ lat seml, 'a legjobb dolog' ← ff *optimus* 'a legjobb', tkp. 'legkívánatosabb' ← (?) *optus 'óhajtott' ← gyak *optare* 'óhajt'

optionalis lásd OPCIONÁLIS

opto- ↷ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) látási, a látással kapcsolatos

⊙ gör *optosz* 'látott (dolog)', lásd OPTIKA

optoelektronika ↷ *műsz* fényjelet elektromos jellé és viszont alakító eszköz

↷ *műsz* ilyen eszközök tervezése és előállítása

⊙ lásd OPTO-, ELEKTRONIKA

optométer ↷ *orv* a szem fénytörését vizsgáló műszer

⊙ lásd OPTO- | gör *metró* 'mér'

optometrika ↷ *orv* műszeres szemvizsgálat

⊙ tud lat *optometrica* 'ua.', lásd OPTO-, METRIKA

opulencia ↷ gazdagság, bőség, jómód

⊙ lat *opulentia* 'ua.', lásd OPULENS

opulens ↷ gazdag, bő, busás

⊙ lat *opulentus* 'ua.' ← *ops*, *opis* 'gazdagság, erő' (helyesen *opulentus* lenne, az ~ tévesen latinositott alak a ném, ang *opulent* nyomán, a *patent*→*pátens* és hasonló párok hamis analógiájára, mivel nem létezik latin *opulere ige)

opuntia [opuncia] ↷ *növ* fügekaktusz

⊙ lat, 'ua.' ← *Opusz*, *Opuntosz*, ókori görög város

opus [opusz] ↷ egy szerző meghatározott sorszámú zeneműve (általában *op.* rövidítéssel), pl. *op.*

124

⊙ lat, lásd OPUSZ

♠ Az ~ semleges nemű szó, az *op. posth.* rövidítés feloldása tehát *opusz posztumum*, és nem *opusz posztumusz!*

Lásd még OPUSZ

opus citatum [opusz citátum] ⇨ (az) idézett mű

⊙ lásd OPUSZ, CITÁL

opus mixtum [opusz miksztum] ⇨ *ép* vegyes anyagú falazat nyers és faragott kőből, valamint téglából

⊙ lat, 'ua.', lásd OPUSZ, MIXTÚRA

opusz ⇨ alkotás, műalkotás, mű

⊙ lat *opus* 'munka, mű'

Lásd még OEUVRE, OFFICÍNA, OFFÍCIUM, OPERA, OPERÁL, OPUS

oráció ⇨ beszéd, szónoklat

⇨ *vall* könyörgés, könyörgő ima

⊙ lat *oratio* 'ua.' ← *orare, oratum* 'beszél, előad, kér, könyörög' ← *os, oris* 'száj'

Lásd még ORÁLIS

orákulum ⇨ jósva, jóshely

⇨ jóslat, jóssige, jövődőlés

⇨ csálhatatlannak tekintett személy, szaktekintély, mindentudó bölcs

⊙ lat *oraculum* 'ua.' ← *orare* 'beszél, kijelent' ← *os, oris* 'száj'

orális ⇨ szóbeli

⇨ *orv* szájjal kapcsolatos, szájon át való

⇨ *nyelvt* a szájüregben képzett (magánhangzó)

⊙ lat *oralis* 'ua.' ← *os, oris* 'száj'

Lásd még ORÁCIÓ, ORÁNS, OREMUS, ORIFÍCIUM, OSZCILLÁL, OSZKULÁCIÓ, PERORÁL

orangerie [oranzseri] ⇨ *ép* 18. századi paloták díszesen kiképzett télkertje délszaki gyümölcsfák tartására

⊙ fr, 'ua.' ← *orange* 'narancs', lásd ORANZSÁD

orangután ⇨ Borneón és Szumátrán élő emberszabású majom

⊙ ném *Orang-Utan* ← holl *orang oetang* 'ua.' ← maláj *orang-útan* 'erdei ember'

oráns ⇨ *műv* térdelve imádkozó alak szobra középkori és reneszánsz templomokban

⊙ lat, 'ua.' ← *orare, oratum* 'előad, kér, könyörög, imádkozik'

oranzsád ⇨ narancsszörp

⊙ fr *orangeade* 'ua.' ← *orange* 'narancs' ← sp *naranja* ← ar *narandz* ← perzsa *nárang* 'ua.' ← óind *nárangah* 'narancsfá'

oratio obliqua [oráció oblikva] ⇨ *nyelvt* függő beszéd, más szavainak tartalom szerű visszaadása alárendelt mondatban

⊙ lat, 'ua.': lásd ORÁCIÓ | *obliquus* 'ferde, rézsút menő, harántirányú': *ob-* (nyomatékos) | *liquis* 'félre' ← ?

oratio recta [oráció rekta] ⇨ *nyelvt* egyenes beszéd, más szavainak szó szerinti idézése

⊙ lat, 'ua.': lásd ORÁCIÓ | *rectus* 'egyenes' ← *regere, rectum* 'eligazít, irányít'

orátor † ⇨ szónok, előadó

⊙ lat *orator* 'ua.', lásd ORÁCIÓ

oratoriánus ⇨ *vall* katolikus szerzetesrend, melynek tagjai nem tesznek fogadalmat, és főleg lelképásztori ténykedést folytatnak

⊙ lat *oratorianus* 'ua.', lásd ORATÓRIUM

oratórium ⇨ † *vall* imaház, magánkópna

⇨ *ép* emeleti karzat templom főhajójában vagy szentélyében, orgonával

⇨ *zene* a kezdetben főleg itt előadott, szólóénekesekre, ének- és zenekarra komponált, bibliai tárgyi drámai zenemű

⊙ lat (*templum*) *oratorium* 'imádkozásra való (szentély)' ← *orare, oratum* 'előad, kér, könyörög, imádkozik', lásd ORÁCIÓ

oratórius † ⇨ szónoki, ékesszóló

⊙ lat *oratorius* ‘ua.’, lásd ORÁTOR

orbis pictus [orbisz piktusz] ⇨ *okt* Comenius 17. századi képes tankönyvének címe: „A megfestett világ”

⊙ lat, ‘ua.’: *orbis* ‘kör, kerekesség (ti. a földé)’ | *pictus* ‘festett’ ← *pingere, pictum* ‘fest’

orbis terrarum [orbisz terrárum] ⇨ földkerekesség

⊙ lat, ‘a földek kerekége’: *orbis* ‘kör, kerekesség, korong’ | *terra* ‘föld’

orbita ⇨ *csill* keringési pálya

⇨ *orv* szemgödör, szemüreg

⊙ lat, ‘kerékvágás, nyom, ösvény’ ← *orbis* ‘kör, kerekesség, korong’

orbitális ⇨ *űr*k a Föld körüli pályán keringő

⇨ *anat* a szemüreghez tartozó

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd ORBITA

orbiter ⇨ *műsz* idegen égitest körül keringő műhold

⇨ *űr*k rakétahajtású űrrepülőgépek a Föld körül keringő egysége

⊙ ang, ‘ua.’ ← *orbit* ‘körpályán kering’, lásd ORBITA

orbitron ⇨ *műsz* gyorsító berendezés két közös tengelyű hengerből, amelyekre feszültséget kapcsolnak

⊙ ang, ‘ua.’: *orbis* ‘kör, kerekesség, korong’ | lásd (CIKLO)TRON

orchestra lásd ORKESZTRA

orchialgia ⇨ *orv* herefájdalom

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ORCHIS | gör *algeó* ‘fájdalmat érez’

orchidea ⇨ *növ* kosborféle nagy trópusi virág

⊙ lat *Orchidea* ‘ua.’ ← gör *orkhisz, orkhidosz* ‘here’ (a here alakú gyökérgumóról)

orchiectomia [orhiektómia] ⇨ *orv* herekiirtás, kasztrálás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ORCHIS | gör *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki’ | *tomé* ‘vágás’ ← *temno* ‘vág’

orchiopsis [orhioptózis] ⇨ *orv* heresüllyedés

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ORCHIS | gör *ptószisz* ‘esés’ ← *(pi)ptó* ‘esik’

orchis [orhisz] ⇨ *anat* here

⇨ *növ* kosbor

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *orkhisz, orkhidosz* ‘here’

orchitis [orhitisz] ⇨ *orv* heregyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ORCHIS | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

orcin ⇨ *kém* fenol jellegű aromás vegyület, egyes zuzmókból állítható elő

⊙ ang, ‘ua.’: *orchil* ← fr *orchel* ← ol *orcello* ‘egy zuzmófajta’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

Lásd még REZORCIN

orcus [orkusz] ⇨ *mit* a rómaiak alvilága, a halottak birodalma

⊙ lat *Orcus* ‘ua.’ ← ?

ordália ⇨ *tört* istenítélet, kezdetleges középkori bizonyító eljárás

⊙ kk lat, ‘ua.’: ⚭szász *urdeli* (ném *Urteil*) ‘ítélet’ ← *urteilen*, tkp. *erteilen* ‘odaítél’, ered. ‘kioszt’
← *Teil* ‘rész’

ordenaré lásd ORDINÁRÉ

ordináció ⇨ *vall* papszentelés

⊙ lat *ordinatio* ‘ua.’, lásd ORDINÁL

ordinál ⇨ *vall* (katolikus papot) felszentel, felveszi a papi rendbe

⇨ † (orvos) rendel

⊙ lat *ordinare, ordinatum* ‘elrendez, elrendel’ ← *ordo, ordinis* ‘rend, rang, osztály, papi rend’

ordinális ⇨ *közg* sorrendi, azaz a fogyasztói preferencia és ezen át a hasznosság rendjét mutató (skála)

⊙ ang *ordinal* ← kk lat *ordinalis* ‘sorrendi’ ← *ordo, ordinis* ‘rend’

ordinaré ⇨ közönséges, durva, trágár

⊙ ném nyj *ordinare* ← ném *ordinär* ‘rendes, megszokott, közönséges, illetlen’ ← fr *ordinaire* ‘ua.’, lásd ORDINÁRIUS

ordinárium ⇨ *vall* katolikus miserend

⇨ *vall* katolikus szertartáskönyv

⇨ † *közg* rendes évi költségvetés

⊙ lat, 'ua.', lásd ORDINÁRIUS

ordinárius ⇨ *vall* megyés püspök

⇨ † *okt* egyetemi tanár

⇨ † *orv* főorvos, rendelőorvos

⊙ lat *ordinarius* 'rendes, szabályos' ← *ordo, ordinis* 'rend, rang'

ordináta ⇨ *mat* a derékszögű koordinátarendszerben a függőleges tengely

⇨ *mat* adott pontnak a vízszintes tengelytől mért távolsága

⊙ lat (*linea*) *ordinata* 'hozzárendelt (vonalt)' ← *ordinare, ordinatum* 'elrendez, rendel', lásd ORDINÁL

ordo ⇨ *növ, áll* rend mint kategória a rendszertanban

⇨ *tört* a három kiemelt társadalmi rend (szenátorok, lovagok, decuriók) egyike a római birodalomban

⇨ *vall* katolikus szerzetesrend

⇨ *zene* egy dallamszakasz terjedelme a modális hangjegyírásban

⊙ lat *ordo* 'rend' ← *ordiri* 'kezd'

ordó † ⇨ érdemrend, rendjel, kitüntetés

⊙ lat *ordo* 'rend' ← *ordiri* 'kezd'

ordonánc ⇨ *kat* parancstovábbító, katonatiszti küldönc

⊙ ném *Ordonnanz* 'ua.' ← fr *ordonnance* 'rendelkezés, parancs, parancstovábbító' ← *ordonner* 'elrendel' ← lat *ordinare* 'ua.' ← *ordo, ordinis* 'rend'

ordovícium ⇨ *geol* a földtörténeti ókornak kb. félmilliárd évvel ezelőtti szakasza a kambrium és szilur között

⊙ tud lat, 'ua.' ← *Ordovices* 'ókori kelta törzs a mai Anglia és Wales határvidékén' (ahol az ~ra jellemző kőzeteket felfedezték)

ordré ⇨ parancs, utasítás, rendelkezés

⊙ ném *Ordre* 'ua.' ← fr *ordre* 'rend, rendelkezés' ← lat *ordo, ordinis* 'rend'

oreád ⇨ *mit* hegyi nimfa az ókori görög regékben

⊙ ném *Oread* ← fr *oréade* ← gör *oreasz, oreadosz* 'ua.' ← orosz 'hegy'

Lásd még OROGENEZIS, OROGRÁFIA

oregánó ⇨ *növ* vadmajoranna vagy szurokfű, délszaki fűszernövény

⊙ ol *oregano* ← lat *origanum* ← gör *origanon* 'ua.', tkp. 'a hegy díszé': orosz 'hegy' | *ganosz* 'szépség, dísz'

oremus ⇨ *vall* imádkozunk (a pap felhívása a hívekhez különféle katolikus szertartásokon)

⊙ lat, 'ua.' ← *orare* 'könyörög, imádkozik', lásd ORÁCIÓ

Lásd még ORÁLIS

orenda ⇨ *népr* észak-amerikai indián felfogás szerint a dolgokban, lényekben és jelenségekben lakozó életető őserő

⊙ irokéz indián, 'ua.'

orfeum ⇨ *szính* zenés, műsoros mulató

⊙ ném *Orpheum* 'ua.' ← a mitikus görög dalnok, *Orpheusz* nevéből

orfikus ⇨ *vall* az ókori misztériumvallások titkos tanaival, főleg az orfizmussal kapcsolatos

⇨ *irod* az ókori hagyomány által Orpheusznek tulajdonított, misztikus tartalmú (költemény)

⊙ lat *Orphicus* ← gör *Orphikosz* 'ua.', tkp. *Orpheusz*szal kapcsolatos'

orfizmus ⇨ *vall* ókori görög misztikus szektáknak a filozófia és mítosz határán járó tanítása a kozmosz eredetéről és a túlvilágról

⇨ *műv* a kubizmból kiindult, absztrakt színkezelést alkalmazott francia festészeti irányzat a 20. század elején

⊙ fr *orphisme* ← lat *orphismus* ← a legendás görög dalnok, *Orpheusz* nevéből, aki éltében megjárta az alvilágot (a francia névadás Apollinaire-től ered, és arra utal, hogy az orfista festmény a zeneihez hasonló élményt kelt)

organdi vagy **organtin** ⇨ *text* vegyi kezeléssel merevített könnyű, áttetsző selyem- vagy pamutkelme

⊙ ném *Organdy* ← fr *organdi* ‘ua.’ ← ?

organellum ⇨ *gen* sejtszervecske

⊙ lat kics, ‘ua.’ ← *organum* ‘szerv’, lásd ORGÁNUM

organetto ⇨ *zene* középkori hordozható kis orgona

⊙ ol kics, ‘ua.’ ← *organo* ‘orgona’, lásd ORGÁNUM

organikus ⇨ *orv* testi, szervi elváltozással járó (betegség)

⇨ *kém* szerves

⇨ *geol* szerves, növényi vagy állati eredetű (maradvány)

⇨ *ép* a geometriai helyett a természeti formákat és arányokat alkalmazó (építészet)

⇨ rendezett, szervezett, összefüggő (rendszer)

⊙ lat *organicus* ← gör *organikosz* ‘eszközként szolgáló, hatékony’ ← *organon*, lásd ORGÁNUM

organismoid [organizmoid] ⇨ *orv* szervszerű alkotórészeket tartalmazó daganat

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd ORGANIZMUS | *-id* -’szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

organizáció ⇨ szervezet, intézmény

⇨ szervezés

⊙ ném *Organisation* ‘ua.’, lásd ORGANIZÁL

organizál ⇨ szervez, létrehoz, megalakít

⇨ rendszerez, rendez

⊙ ném *organisieren* ← fr *organiser* ‘ua.’, lásd ORGÁNUM

organizátor ⇨ szervező, irányító

⊙ ném *Organisator* ‘ua.’, lásd ORGANIZÁL

organizmus ⇨ *biol* (élő) szervezet, élőlény

⇨ értelmesen szervezett egész

⊙ tud lat *organismus* ‘ua.’: lásd ORGÁNUM, -IZMUS

organo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) szervi, a szervekkel vagy a szervezettel kapcsolatos

⇨ szerves

⊙ lat *organum* ‘szerv’, lásd ORGÁNUM

organo di legno [organó di lennyó] ⇨ *zene* középkori hordozható ajaksípos orgona

⊙ ol *organo* ← lat *organum* ‘orgona’, lásd ORGÁNUM | *di* ← lat *de* ‘-ból’ | *legno* ← lat *lignum* ‘fa(anyag)’

organogén ⇨ *kém* szerves eredetű, a szerves vegyületekben gyakori

⇨ *biol* szervet alkotó

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd ORGANO-, -GÉN

organogenezis ⇨ *biol* az egyes szervek kialakulása az egyedfejlődés során

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd ORGANO-, GENEZIS

organográfia ⇨ *növ* a növényi szervek kialakulását, felépítését és működését leíró rész tudomány

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd ORGANO-, -GRÁFIA

organoid ⇨ *biol* szervszerű, szervez vagy szerves anyaghoz hasonló

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd ORGANO- | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

organológia ⇨ *biol* az élőnyek szervezetének és szerveinek felépítésével foglalkozó tudományág

⇨ *zene* általános hangszerismeret

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd ORGANO-, -LÓGIA

organon ⇨ *fil* Arisztotelész logikai műveinek (mint a gondolkodás és megismerés „eszközének”) ókori eredetű megnevezése

⇨ † *zene* orgona

⊙ gör, ‘ua.’, lásd ORGÁNUM

organopátia ⇨ *orv* szervi baj

⊙ tud lat, 'ua.': lásd ORGANO- | gör *pathosz* 'szenvedés, betegség' ← *paszkhó* 'szenved'

organoszol ⇨ *kém* szerves oldószerrel készült vagy szerves anyagból oldott szol

⊙ tud lat, 'ua.', lásd ORGANO-, SZOL

organoterápia ⇨ *orv* gyógykezelés állati eredetű szervekkel vagy kivonataikkal

⊙ tud lat, 'ua.', lásd ORGANO-, TERÁPIA

organotróf ⇨ *biol* energiaforrásként szerves vegyületeket igénylő (élőlény)

⊙ lásd ORGANO- | gör *trophé* 'táplálék' ← *trophó* 'táplál'

organotrop ⇨ *biol* a szervek működésére ható

⊙ ném, 'ua.': lásd ORGANO- | gör *troposz* 'elfordítás' ← *trepó* 'fordít'

organtin lásd ORGANDI

orgánium ⇨ *zene* emberi hang, hangszín

⇨ *sajtó* hírlap, folyóirat mint szócső, megnyilatkozási fórum

⇨ *biol* szerv, érzékszerv

⇨ *zene* a többszólamúság legkorábbi (9–11. századi) formája

⇨ *közig* szerv, hatóság

⊙ lat *organum* ← gör *organon* 'eszköz, testrészt, hangszer' ← *organosz* 'tevékeny' ← *ergon* 'munka'

orgazmus ⇨ *orv* a nemi kiejézés csúcspontja

⊙ tud lat *orgasmus* 'ua.' ← gör *orgaszmosz* 'felgerjedés' ← *orgaó* 'nedvektől duzzad, felgerjed' ← *orgé* 'szenvedély, indulat'

orgia ⇨ *tört* Dionüszosz (Bacchus) isten tiszteletére rendezett szilaj, kicsapongássá fajuló ünnepség, bacchanália

⇨ vad, szabados tivornya, dorbézolás, kicsapongás

⇨ *átv* tobzódás, pazar bőségt

⊙ lat, 'ua.' ← gör tbsz *orgia* 'misztérium-szertartások.' ← *orgion* 'kultikus cselekmény' ← *ergon* 'munka, mű'

orgiasztikus ⇨ *vall* kultikus tobzódással járó, abban megnyilvánuló (pl. vallás)

⊙ tud lat *orgiasticus* 'ua.' ← gör *orgiasztikosz* 'misztériumokhoz illő, titokteli, izgató', lásd ORGIA

orgver ⇨ *számtech* információs rendszerfejlesztés szervező jellegű lépései

⊙ ang *orgware* 'ua.': *org(anise)* 'szervez', lásd ORGANIZÁL | (*hard*)ware, lásd HARDVER

orientáció ⇨ eligazodás, tájékozódás

⇨ *pol* igazodás, irányulás, iránykeresés, közeledés

⊙ fr *orientation* 'ua.', lásd ORIENTÁL

orientál ⇨ tájékoztat, felvilágosít

⇨ irányít, terel (valamerre)

⇨ tájol

⊙ ném *orientieren* 'ua.' ← fr (*s'*)*orienter* 'tájékoz (ódik)' ← *orient* 'kelet', régebben az égtájak szerinti tájékozódás kiinduló pontja ← lat *oriens, orientis* 'kelet', lásd ORIENTÁLIS

orientálás ⇨ *ép* keletelés, a templom tengelyének kelet-nyugati tájolása kelet felé eső főoltárral, középkori építési gyakorlat

⊙ lásd ORIENTÁL

orientális ⇨ keleti, távol-keleti, ázsiai

⊙ késő lat *orientalis* 'keleti' ← *oriens, orientis* 'felkelő (nap), napkelte, kelet' ← *oriri* 'feljön, keletkezik'

Lásd még ORIGÓ

orientalista ⇨ *tud* keletkutató, a keleti tudományok művelője

⊙ ném *Orientalist* 'ua.', lásd ORIENTALISZTIKA

orientalisztika ⇨ *tud* kelettudomány, a (távol-)keleti nyelvekkel és kultúrákkal foglalkozó tudomány

⊙ ném *Orientalistik* 'ua.', lásd ORIENTÁLIS

orientáldik ⇨ tájékozódik, körülnéz, ismerkedik

✧ igazodik, irányul (valamerre)

◎ lásd ORIENTÁL

orificium ✧ *biol* nyílás, testnyílás

◎ tud lat, 'ua.': *os, oris* 'száj, nyílás' | *facere* 'csinál'

Lásd még ORÁLIS

origami ✧ *ját* japán eredetű művészi papírhajtogatás, kreatív játék

◎ jap, 'ua.': *ori* 'hajtás' | *kami* 'papír'

originál ✧ (mn) eredeti, valódi

✧ (fn) eredeti példány

◎ ném *original* 'ua.', lásd ORIGINALIS

originális ✧ eredeti, hiteles, hamisítatlan

✧ furcsa, külön, hóbortos

◎ lat *originalis* 'eredeti', lásd ORIGÓ

originalitás ✧ eredetiség, sajátosság

✧ különösség

◎ lat *originalitas* 'ua.', lásd ORIGINALIS

originaliter ✧ eredetileg, voltaképpen

✧ eredeti módon

◎ újk lat, 'ua.', lásd ORIGINALIS

origó ✧ eredet, kezdet, kiindulópont

✧ *mat* a koordináta-rendszer alappontja, kezdőpontja

◎ lat *origo, originis* 'ua.' ← *oriri* 'keletkezik, kezdődik'

Lásd még ORIENTÁLIS

orkán ✧ *met* szélvész, nagy erejű, pusztító szélvihar

✧ *text* vékony, sűrű szövésű, vízhatlan kelme esőkabátokhoz

◎ ném *Orkan* ← holl *orkaan* ← fr *ouragan* ← sp *huracán* ← aravak indián *hurakan* 'heves forgószelel'

Lásd még HURRIKÁN

orkeszter ✧ *zene* zenekar

◎ ném *Orchester* 'ua.' ← gör *orkhésztra*, lásd ORKESZTRA

orkesztra ✧ *tört* az énekeket és táncokat előadó kórus helye az ókori attikai színházban

✧ *szính* a zenekari árok színházban, operában

◎ gör *orkhésztra* 'ua.' ← *orkheomai* 'táncol'

orkesztráció ✧ *zene* hangszerelés

◎ ném *Orchestration* 'ua.', lásd ORKESZTRÁL

orkesztrál ✧ *zene* (szóló- vagy kamaraművet, vázlatot) zenekarra hangszerel

◎ ném *orchestrieren* 'ua.', lásd ORKESZTRA

orkesztrális ✧ *zene* zenekari, zenekarral előadott

✧ *zene* a zenekarához hasonló (pl. hangzás)

◎ ném *orchestral* 'ua.', lásd ORKESZTRA

ornamens vagy **ornamentum** ✧ *műv* díszítmény, ékítmény, díszítőelem

◎ lat, 'ua.' ← *ornare* 'díszít' (az *ornamens* az ang, ném *ornamen*től tévesen kikövetkeztetett latin forma, a *patent*→*pátens* hamis analógiájára, a latinban ui. van *patere*, de nincs *ornamere ige)

ornamentáció ✧ *műv* díszítés, díszítmény

✧ *műv* feldíszítés, ékítés

◎ ném *Ornamentation* 'ua.', lásd ORNAMENTIKA

ornamentális ✧ *műv* díszítő, ékítő

◎ ném *ornamental* 'ua.' ← *Ornament*, lásd ORNAMENTIKA

ornamentika ✧ *műv* díszítmény

✧ *műv* egy stílus vagy műtárgy díszítő elemeinek jellege, összessége

✧ *műv* díszítő művészet

✧ *zene* a dallam ékítése (pl. trilla, passzázs, arpeggio)

⊙ ném *Ornamentik* ‘ua.’ ← *Ornament* ‘ékesség, dísz’ ← lat *ornamentum* ‘ua.’ ← *ornare* ‘díszít’

ornamentum lásd ORNAMENS

ornátus ⇨ (hivatali) díszruha

⇨ *vall* katolikus papok szertartási öltözete

⊙ lat *ornatus* ‘ua.’ ← *ornare, ornatum* ‘díszít’

ornito- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) madarakkal kapcsolatos, madár-

⊙ gör *ornisz, ornithosz* ‘madár’

ornitofília ⇨ *növ* növények olyan berendezkedése, hogy virágaik beporzásához madarakra van szükségük

⊙ tud lat *ornithophilia* ‘ua.’: lásd ORNITO- | gör *philó* ‘kedvel’

ornitofóbia ⇨ *orv* beteges irtózás madaraktól

⊙ tud lat *ornithophobia* ‘ua.’, lásd ORNITO-, FÓBIA

ornitogámia ⇨ *növ* növények beporzása madarak által

⊙ tud lat *ornithogamia* ‘ua.’: lásd ORNITO- | gör *gamosz* ‘házasság’

ornitológia ⇨ *áll* madártan, a madarakkal foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *ornithologia* ‘ua.’, lásd ORNITO-, -LÓGIA

ornitológus ⇨ *áll* a madártan tudósa, madárkutató

⊙ magy, lásd ORNITOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

ornitomantia ⇨ madárjóslat

⊙ tud lat *ornithomantia* ‘ua.’: lásd ORNITO- | gör *manteia* ‘jóslat’

ornitopter ⇨ *műsz* csapkodó szárnyú repülő szerkezet

⊙ ang *ornithopter* ‘ua.’: lásd ORNITO- | gör *pteron* ‘toll, szárny’

ornitózis ⇨ *orv* madarak vírusos betegsége, amely emberre is áterjedhet

⊙ tud lat *ornithosis* ‘ua.’: lásd ORNITO- | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

orogén ⇨ *geol* hegységképző

⇨ *geol* a hegységképző erők által létrehozott

⊙ ném *orogen* ‘ua.’: gör *orosz* ‘hegy’ | lásd -GÉN

orogenezis ⇨ *geol* hegyképződés

⊙ tud lat *orogenesis* ‘ua.’: gör *orosz* ‘hegy’ | lásd GENEZIS

Lásd még OREÁD

orogénia ⇨ *geol* a hegyképződés tana

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd OROGÉN

orográfia ⇨ *földr* hegyrajz, a felszíni formákkal foglalkozó résztudomány

⊙ ang *orography* ‘ua.’: gör *orosz* ‘hegy’ | lásd -GRÁFIA

orografikus ⇨ *földr* a hegyrajzzal kapcsolatos

⇨ *földr* hegységgel, hegyvonulattal kapcsolatos, ilyen helyen kialakuló (pl. ciklon, csapadéktöbblet)

⊙ ang *orographic* ‘ua.’, lásd OROGRÁFIA

orohidográfia ⇨ *földr* hegy- és vízrajz

⊙ gör *orosz* ‘hegy’ | lásd HIDROGRÁFIA

orometria ⇨ *földr* hegyméréstan

⊙ ang *orometry* ‘ua.’: gör *orosz* ‘hegy’ | *metreó* ‘mér’

ortho- lásd még ORTO-

Orthoptera [ortooptera] ⇨ *áll* az egyenesszárnyú rovarok rendje

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *orthosz* ‘egyenes’ | *pteron* ‘toll, szárny’

ortikon ⇨ *táv*k vákuumcsöves képbontó berendezés, a televíziós felvevő korai változata

⊙ ang *orthicon* ‘ua.’, tkp. ‘helyes kép’: gör *ort(hosz)* ‘egyenes, helyes’ | lat *icon* ← gör *eikón* ‘kép, hasonmás’ ← *eikó* ‘hasonlít’

orto- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) egyenes, helyes, igaz

⊙ gör *orthosz* ‘ua.’

ortocentrum ⇨ *geom* a magasságvonalak metszéspontja háromszögben

⊙ tud lat *orthocentrum* ‘ua.’, lásd ORTO-, CENTRUM

ortodontia ⇨ *orv* fogszabályozás

⊙ tud lat *orthodontia* ‘ua.’: lásd ORTO- | gör *odusz*, *odontosz* ‘fog’

ortodontológia ⇨ *orv* a fogszabályozás mint orvosi tudományterület

⊙ tud lat *orthodontologia* ‘ua.’, lásd ORTODONTIA, -LÓGIA

ortodox ⇨ *vall* görögkeleti vallású

⇨ *vall* a rítusok ősi, szigorú formáit követő (főleg zsidó)

⇨ *tud*, *pol* hithű, egy tan eredeti formájához, dogmáihoz ragaszkodó

⇨ *átv* maradi, vaskalapos

⊙ ném *orthodox* ‘ua.’ ← gör *orthodoxosz* ‘igazhitű’ ← *orthodoxeó* ‘helyesen vélekedik’: lásd ORTO- | *doxa* ‘vélemény’ ← *dokeó* ‘vél’

ortodoxia ⇨ ortodox vallási felfogás

⇨ ragaszkodás valamely tan dogmáihoz

⊙ tud lat, gör *orthodoxia* ‘ua.’, lásd ORTODOX

ortodróma ⇨ *mat* két pont közötti legrövidebb távolság egy matematikailag meghatározott felületen

⊙ ném *Orthodrome* ‘ua.’: lásd ORTO- | gör *dromosz* ‘út, pálya’ ← *dromaó* ‘fut’

ortoepia ⇨ *nyelvt* helyes kiejtés

⇨ *nyelvt* a nemzeti nyelv hangzástani kérdéseivel foglalkozó alkalmazott nyelvészeti tudományág

⊙ tud lat *orthoepia* ‘ua.’: lásd ORTO- | *eposz* ‘szó, beszéd, mondas’

ortofónia ⇨ *orv* szabályos hangképzés

⊙ tud lat *orthophonia* ‘ua.’: lásd ORTO- | gör *phóné* ‘hang’

ortofotó ⇨ *földr* olyan légifelvétel, amelyen a kamera dőléséből, a lencsetorzításból s más okokból eredő hibákat speciális műszerek segítségével kiküszöbölik

⊙ ang *orthophoto* ‘ua.’, lásd ORTO-, FOTÓ

ortogenezis ⇨ *biol* olyan elmélet, amely az élővilág kifejlődését csakis előre meghatározott törvényszerűségekkel magyarázza

⊙ lásd ORTO-, GENEZIS

ortogonális ⇨ *geom* derékszögű, függőleges

⊙ tud lat *orthogonalis* ‘ua.’: lásd ORTO- | gör *gonia* ‘szög, hajlat’ ← *gonü* ‘térđ’

ortogonalitás ⇨ *geom* merőlegesség

⊙ tud lat *orthogonalitas* ‘ua.’, lásd ORTOGONÁLIS

ortográfia ⇨ *nyelvt* helyesírás

⊙ tud lat *orthographia* ‘ua.’, lásd ORTO-, -GRÁFIA

ortografikus ⇨ a helyesírással kapcsolatos

⊙ ném *orthographisch* ‘ua.’, lásd ORTOGRÁFIA

ortoklász ⇨ *ásv* káliföldpát, egyhajlású rendszerben kristályosodó, kitűnően hasadó, áttetsző közetásvány

⊙ ang *orthoclase* ‘ua.’: lásd ORTO- | gör *klaszisz* ‘hasadás’ | *klaó* ‘tör’

Lásd még KLASZTIKUS

ortokromatikus ⇨ *fényk* a színeket (a vörösön kívül) a szürke helyes árnyalataiban visszaadó (fekete-fehér fotóanyag)

⊙ ném *orthochromatisch* ‘ua.’: lásd ORTO- | gör *chróma*, *chrómatosz* ‘szín’

ortológia ⇨ *nyelvt* nyelvhelyesség

⇨ *nyelvt* a nyelvi hagyományokhoz ragaszkodó, az új jelenségeket elutasító felfogás

⊙ tud lat *orthologia* ‘ua.’, lásd ORTO-, -LÓGIA

ortológus ⇨ *nyelvt* nyelvvédő

⇨ az ortológia elvét valló személy

⊙ magy, lásd ORTOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

ortopéd ⇨ *orv* testgyenesítő, testi hibákat korrigáló

⇨ *biz* idomtalan

⊙ ném *Orthopäde* ‘ortopéd orvos’, lásd ORTOPÉDIA

ortopédia ⇨ *orv* a mozgásszervek és a csontrendszer torzulásaival, sérüléseivel és azok gyógyításával foglalkozó orvostudományi ág

⇨ *orv* kórház vagy rendelő ilyen osztálya

⊙ tud lat *orthopaedia* ‘ua.’: lásd ORTO- | gör *paideia* ‘nevelés, gondozás’ ← *paideuó* ‘nevel, oktat’
← *paisz, paidosz* ‘fiú, gyermek’

ortoploid ⇨ *gen* páros számú genomból álló kromoszómaszerkezetű szervezet

⊙ ang *orthoploid* ‘ua.’, lásd ORTO-, (HA)PLOID

ortoszkóp ⇨ *fiz* párhuzamos poláros fénysugarakkal működő mikroszkóp kristálymetszetek tanulmányozásához

⊙ ném *Orthoskop* ‘ua.’, lásd ORTO-, (MIKRO)SZKÓP

ortozkopikus ⇨ *fényk* a térbeli mélységi viszonyokat torzítás nélkül leképező

⊙ ném *orthoskopisch* ‘ua.’, lásd ORTOSZKÓP

ortoztatikus ⇨ *orv* álló helyzetben kiváltódó (inger, tünet)

⊙ tud lat *orthostaticus* ‘ua.’: lásd ORTO- | lat *staticus* ‘álló’ ← *stare* ‘áll’

ortotopikus ⇨ *orv* egyenes helyzetű

⊙ tud lat *orthotopicus* ‘ua.’: lásd ORTO- | gör *toposz* ‘hely’

osci- lásd OSZCI-

osculatorium [oszkulatórium] ⇨ *műv* csóktábla, vallásos témájú, elefántcsont berakású zománczott táblakép, amelyre régen a hívők ún. békecsókot adtak a misén

⊙ lat, ‘ua.’ ← *osculare, osculatum* ‘csókol’, lásd OSZKULÁCIÓ

ossarium lásd OSSZÁRIUM

ossatura [osszatúra] ⇨ *anat* csontozat

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *os, ossis* ‘csont’

ossiculum ⇨ *anat* hallócsontocska

⊙ lat kics, ‘ua.’, tkp. ‘csontocska’ ← *os, ossis* ‘csont’

oste- lásd OSZTE-

ostensorium [osztenzórium] ⇨ *vall* szentségtartó

⊙ lat, ‘ua.’ ← *ostensor* ‘vmit mutató’ ← *ostendere, ostensum* tkp. *obs-tendere* ‘láttat, nyújt, megmutat’: *o(b)s-* ‘felé’ | *tendere* ‘nyújt’

Lásd még OSZTENTATÍV

ostinato [osztinató] ⇨ *zene* makacsul ismétlődő zenei motívum

⊙ ol, ‘makacs’ ← lat *obstinatus* ‘eltökélt, makacs, hajthatatlan’ ← *obstinare, obstinatum* ‘elhatároz, kitart’, lásd OBSTINÁCIÓ

ostyepka ⇨ *élelm* kerek formába öntött sovány füstölt juhsajt

⊙ szlk kics *oštepka* ‘ua.’ ← *oštep* ‘dárda’ (eredetileg rúd formában készítették)

oszcilláció ⇨ *fiz* rezgés, rezgőmozgás

⇨ † ingadozás, habozás

⊙ lat *oscillatio* ‘ua.’, lásd OSZCILLÁL

oszcillál ⇨ *fiz* rezeg, reng

⇨ ingadozik, hullámzik, váltakozik

⊙ lat *oscillare, oscillatum* ‘leng’ ← kics *oscillum* ‘inga, hinta’, tkp. ‘arcocska, kis álarc’, ered. Bacchus-arcú báb mint faágra akasztott ingó madárijesztő szőlőskertekben ← *os* ‘száj, arc’

Lásd még ORÁLIS

oszcillátor ⇨ *fiz* rezgő rendszer

⇨ *inf* elektromágneses rezgéseket előállító generátor

⊙ ang *oscillator* ‘ua.’, lásd OSZCILLÁL

oszcillográf ⇨ *fiz* rezgésíró, az oszcilloszkóp képét rögzítő berendezés

⊙ ang *oscillograph* ‘ua.’, lásd OSZCILLÁL, -GRÁF

oszcillogram ⇨ *fiz* rezgéskép, az oszcillográffal rögzített kép

⊙ ang *oscillogram* ‘ua.’, lásd OSZCILLÁL, -GRAM-(MA)

oszcilloszkóp ⇨ *fiz* rezgés grafikus képét képernyőn megjelenítő készülék

⊙ ang *oscilloscope* ‘ua.’: lásd OSZCILLÁL | gör *szkopeó* ‘megfigyel’

osztét ⇨ (fn) a Kaukázusban élő, iráni nyelvű nép

⇨ e néphez tartozó személy

⇨ e nép nyelve

✧ (mn) e néppel kapcsolatos

⊙ ném *Ossete* ← grúz *ossze* ‘ua.’

❖ magy *jász*

oszkuláció ✧ *geom* egyenes vonalak és síkgörbék egybeesése rövid szakaszon

⊙ tud lat *osculatio* ‘ua.’, tkp. ‘csókolózás’ ← *osculare, osculatum* ‘csókolózik’ ← kics *osculum* ‘csók’, tkp. ‘szájacska’ ← *os* ‘száj’

Lásd még ORÁLIS

oszmán ✧ *népr* a tömegében Törökországban élő, törökös nyelvű nép megkülönböztető elnevezése (oszmán-török)

⊙ I. *Oszmán*nak, a birodalomalapító császárnak a nevéből ← tör *oszam* ← ar *útman* ‘szolga’

Lásd még OTTOMÁN

osszárium ✧ *ép* csontház, csontkápolna (régii templomok mellett)

⊙ lat *ossarium* ‘ua.’ ← tbsz *ossa* ‘csontok’ ← *os, ossis* ‘csont’

osszein ✧ *biokém* a csontszövet szerves anyaga

⊙ ang *ossein* ‘ua.’: lat *os, ossis* ‘csont’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

osszifikáció ✧ *orv* csontosodás, csontképződés

⊙ tud lat *ossificatio* ‘ua.’ ← *ossificare* ‘csontosodik, csonttá tesz’: *os, ossis* ‘csont’ | *facere* ‘tesz vmivé’

osztealgia ✧ *orv* csontfájdalom

⊙ tud lat *ostealgia* ‘ua.’: gör *oszteon* ‘csont’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

oszteitisz ✧ *orv* csontgyulladás

⊙ tud lat *osteitis* ‘ua.’: gör *oszteon* ‘csont’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

osztentáció ✧ kérdés, hivalkodás

⊙ lat *ostentatio* ‘ua.’, lásd OSZTENTATÍV

osztentatív ✧ tüntető, fitogtató, kérdéső

⊙ ném *ostentativ* ‘ua.’ ← lat gyak *ostentare* ‘mutogat’ ← *ostendere, ostentum*, tkp. *obs-tendere* ‘láttat, nyújt, megmutat’: *o(b)s-* ‘felé’ | *tendere* ‘nyújt’

oszteo- ✧ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a csontokkal kapcsolatos, csont-

⊙ gör *oszteon* ‘csont’

oszteoartikuláris ✧ *anat* csontízületi

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd OSZTEO- | lat *articularis* ‘ízületi’, lásd ARTIKULUS

oszteoblaszt ✧ *orv* csontképző sejt

⊙ tud lat *osteoblast* ‘ua.’: lásd OSZTEO- | gör *blaszté* ‘csíra’

oszteocita ✧ *orv* csontsejt

⊙ tud lat *osteocyta* ‘ua.’: lásd OSZTEO- | gör *kütoz* ‘üreg, cella, sejt’

oszteofibróma ✧ *orv* csontos és rostos elemeket tartalmazó daganat

⊙ tud lat *osteofibroma* ‘ua.’, lásd OSZTEO-, FIBRÓMA

oszteogén ✧ *orv* csontképző

✧ *orv* csonti eredetű, csontból kiinduló

⊙ tud lat *osteogen* ‘ua.’, lásd OSZTEO-, GÉN

oszteogenezis ✧ *orv* csontképződés

⊙ tud lat *osteogenesis* ‘ua.’, lásd OSZTEO-, GENEZIS

oszteoklaszt ✧ *orv* csontfáló sejt

✧ *orv* oszteoklázis célját szolgáló berendezés

⊙ tud lat *osteoclast* ‘ua.’: lásd OSZTEO- | gör *klasztész* ‘törő’ ← *klaó* ‘tör’

Lásd még KLASZTIKUS

oszteoklázis ✧ *orv* csont eltörése hibás összeforrás miatt vagy deformitás korrigálása

⊙ tud lat *osteoclasia* ‘ua.’: lásd OSZTEO- | gör *klaszisz* ‘törés’ ← *klaó* ‘tör’

oszteokondritisz ✧ *orv* csont- és porc szövetgyulladás

⊙ tud lat *osteochondritis* ‘ua.’, lásd OSZTEO-, KONDRITISZ

oszteokondrózis ✧ *orv* degeneratív csontosodási zavar a gyermekkorban

⊙ tud lat *osteochondrosis* ‘ua.’, lásd OSZTEO-, KONDRÓZIS

oszteológia ⇨ *orv* csonttan

⊙ tud lat *osteologia* ‘ua.’; lásd OSZTEO-, -LÓGIA

oszteológus ⇨ *orv* a csonttan szakértője, tudósa

⊙ magy, lásd OSZTEOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

oszteóma ⇨ *orv* csontdaganat

⊙ tud lat *osteoma, osteomatis* ‘ua.’; lásd OSZTEO- | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

oszteomalacia ⇨ *orv* csontlágyulás

⊙ tud lat *osteomalacia* ‘ua.’; lásd OSZTEO- | gör *malakosz* ‘lágý’

oszteomatózis ⇨ *orv* csontdaganatok képződésével járó betegség

⊙ tud lat *osteomatosi* ‘ua.’; lásd OSZTEÓMA | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

oszteomielitisz ⇨ *orv* csontvelőgyulladás

⊙ tud lat *osteomyelitis* ‘ua.’; lásd OSZTEO- | gör *müelosz* ‘velő’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

oszteomielifibrózis ⇨ *orv* a csontvelő elrostosodása

⊙ tud lat *osteomyelofibrosis* ‘ua.’; lásd OSZTEO- | gör *müelosz* ‘velő’ | lásd FIBRÓZIS

oszteomielográfia ⇨ *orv* a csontvelő röntgenvizsgálata

⊙ tud lat *osteomyelographia* ‘ua.’; lásd OSZTEO- | gör *müelosz* ‘velő’ | lásd -GRÁFIA

oszteoplasztika ⇨ *orv* csontpótlás

⊙ tud lat *osteoplastica* ‘ua.’; lásd OSZTEO-, PLASZTIKA

oszteoporózis ⇨ *orv* csonttritkulás

⊙ tud lat *osteoporosis* ‘ua.’; lásd OSZTEO- | gör *porosz* ‘nyílás, lyuk’ | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

osztitisz ⇨ *orv* csontgyulladás

⊙ tud lat *ostitis* ‘ua.’; lásd OSZTEO- | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

osztják ⇨ *népr* a hanti nép és nyelv külső megnevezése

⊙ *or osztjak* ‘ua.’ ← ?

osztracizmus ⇨ *tört* cserépszavazás az ókori Athénban, az államra nézve veszélyesnek minősített személyek száműzetése kis cserépdarabokkal való népszavazás alapján

⇨ száműzetés, kiközösítés

⊙ lat *ostracismus* ← gör *osztrakizmosz* ‘ua.’ ← *osztrakidzó* ‘cserépszavazással száműzetésre ítélt’ ← *osztrakon* ‘cserépedény darabkája’ ered. ‘kagylóhéj’ ← *osztreion* ‘kagyló, osztriga’

Lásd még OSZTRIGA

osztrák ⇨ *fn* Ausztria lakója, állampolgára

⇨ *mn* Ausztriával, lakóival, kultúrájával stb. kapcsolatos

⊙ régi (tbsz) *osztriák* ‘ua.’ ← *Ósztria* ← lat *Austria* ‘Ausztria’ (a tbsz alak idővel egyes számúnak értődött, a végződése pedig a *bosnyák, polyák, kozák* népnevek analogiája szerint alakult át)

osztriga ⇨ *áll* főleg nyersen fogyasztott tengeri kagylófajta

⊙ északol *ostriga* ← ol *ostrica* ‘ua.’ ← lat *ostrea, ostreum* ← gör *osztreion* ‘kagyló, osztriga’

Lásd még OSZTRACIZMUS

osztrogót ⇨ *tört* keleti gót

⊙ lat tbsz *Ostrogothi* ‘ua.’; germán *ostr-* ‘keleti’ (pl. ófn *ostar*, óizl *austr* ‘ua.’) | lásd GÓT

otalgia ⇨ *orv* fülfájdalom

⊙ tud lat, ‘ua.’; gör *usz, otosz* ‘fül’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

otiátria ⇨ *orv* fülgyógyászat

⊙ tud lat *otiatría* ‘ua.’; gör *usz, otosz* ‘fül’ | *hiatreia* ‘gyógyítás’ | *hiatrosz* ‘orvos’

otikus ⇨ *anat* a fülhöz tartozó, vele kapcsolatos

⊙ tud lat *oticus* ‘ua.’ ← gör *usz, otosz* ‘fül’

otitisz ⇨ *orv* fülgyulladás

⊙ tud lat *otitis* ‘ua.’; gör *usz, otosz* ‘fül’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

otium [óciúm] † ⇨ nyugalom, pihenés

⇨ tétlenség

⊙ lat, ‘ua.’ ← ?

Lásd még NEGOTIUM

otkolon † ⇨ kölnivíz, kölni

⊙ fr *Eau de Cologne* [ódkolony] ‘kölni víz’: *eau* ← ófr *aigue* ← lat *aqua* ‘víz’ | fr, lat *de* ‘-ból’ | *Cologne* ← lat *Colonia* (lásd KOLÓNIA) ‘Köln német város’ (itt a 17. század óta készültek kiváló illatszerek)

oto- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a füllel kapcsolatos, fül-

⊙ gör *usz, otosz* ‘fül’

otofon ⇨ *orv* hallócső nagyothallók számára

⊙ ném *Otophon* ‘ua.’: lásd OTO- | gör *phóné* ‘hang’

otogén ⇨ *orv* füli eredetű

⊙ tud lat *otogen* ‘ua.’, lásd OTO-, -GÉN

otogutta ⇨ *orv* fülcsepp

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd OTO- | lat *gutta* ‘csepp’

otolaringológia ⇨ *orv* fül- és gégegyógyászat

⊙ tud lat *otolaryngologia* ‘ua.’, lásd OTO-, LARINGOLÓGIA

otológia ⇨ *orv* fülészet, fülgyógyászat

⊙ tud lat *otologia* ‘ua.’, lásd OTO-, -LÓGIA

otológus ⇨ *orv* fülész, fülgyógyász

⊙ magy, lásd OTOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

otomikózis ⇨ *orv* a külső hallójárat gombás fertőzése

⊙ tud lat *otomycosis* ‘ua.’, lásd OTO-, MIKÓZIS

otopiózis ⇨ *orv* gennyes fülbetegség

⊙ tud lat *otopyosis* ‘ua.’, lásd OTO-, PIÓZIS

otoplasztika ⇨ *orv* a fül plasztikai műtéte

⊙ tud lat *otoplastica* ‘ua.’, lásd OTO-, PLASZTIKA

otorinolaringológia ⇨ *orv* fül-, orr-, gégegyógyászat

⊙ tud lat *otorhinolaryngologia* ‘ua.’: lásd OTO- | gör *rhinosz* ‘orr’ | lásd LARINGOLÓGIA

otorrhoea [otorrea] ⇨ *orv* fülfolyás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd OTO- | gör *rheó* ‘folyik’

otoszklerózis ⇨ *orv* csontosan rögzülő góccok halláskárosító képződése a fül labirintusában

⊙ tud lat *otosclerosis* ‘ua.’, lásd OTO-, SZKLERÓZIS

otoszkóp ⇨ *orv* fültükör

⊙ ném *Otoskop* ‘ua.’: lásd OTO- | gör *szkopeó* ‘néz, megfigyel’

otoszkópia ⇨ *orv* fültükrözés

⊙ tud lat *otoscopia* ‘ua.’, lásd OTOSZKÓP

ottava rima ⇨ *irod* nyolc (tíz-tizenegy szótagos) sorból álló, *abababcc* rímképletű versszak

⊙ ol, ‘ua.’: *ottava*, lásd OKTÁVA | *rima* ← fr *rime* ‘rím’ ← ófr *rithme* ← lat *rhythmus*, lásd RITMUS

ottomán ⇨ *népr* az *oszmán* megnevezés régebbi alakja

⇨ *bút* kerevet, elől behajló, ovális támlájú kárpitozott ülőbútor

⊙ fr *ottomane* ‘török, oszmán (bútor)’ ← ar *uthmani*, lásd OSZMÁN

out [aut] ⇨ *sport* kint van, azaz a labda a játéktéren kívül ért talajt (teniszben)

⊙ ang, ‘ki, kint’

outcast [autkász] ⇨ kivetett, kitzasztott, kiközösített személy

⊙ ang, ‘ua.’: *out* ‘kinn, ki’ | *cast* ‘dob, vet’ ← skand (pl. óizlandi, svéd *kasta* ‘ua.’)

outlaw [autló] ⇨ *jog* törvényen kívül álló személy, haramia, bandita

⊙ ang, ← óang *utlagh* ‘ua.’: *out* ‘kinn, ki’ | *law* ‘törvény’

output [autput] ⇨ *számtech* kimenet vagy kivetel, a számítógépben létrejött eredmény vagy más információ, amely továbbításra kész

⇨ *vill* kimenő energia

⇨ *közz* ügylet vagy vállalkozás megoldásához szükséges befektetések eredménye

⊙ ang, ‘ua.’ ← *put out* ‘előad, kiad, előállít’: *put* ‘tesz, helyez’ | *out* ‘ki, elő’

outsider [autszájder] ⇨ kívülálló, beavatatlan

⇨ *közz* monopolszervezeten kívül működő tőkés vállalkozás

✧ *sport* esélyek nélküli versenyló

⊙ ang *outsider* ‘ua.’ ← *outside* ‘kívül’: *out* ‘kinn, külső’ | *side* ‘oldal’

overture [uvertűr] ✧ *zene* nyitány, színpadi zeneművek, barokk szvitiek zenekari bevezetője

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘megnyitás’ ← *ouvrir* ← népi lat *operire* ← lat *aperire* ‘kinyit’

Lásd még APERTÚRA

ovalbumin ✧ *kém* a tojásfehérjében található egyszerű fehérje

⊙ tud lat *ovalbumin* ‘ua.’: lat *ovum* ‘tojás’ | lásd ALBUMIN

ováció ✧ *tört* a triumphusnál kisebb diadalmenet az ókori Rómában

✧ *átv* zajos ünneplés, örömmujongás, üdvrivalgás

⊙ lat *ovatio* ‘ua.’ ← *ovare*, *ovatum* ‘ujjong, vigad’

ovális ✧ *geom* (mn) tojásdad, elliptikus

✧ (fn) tojásidom, ellipszis

⊙ ang, ném *oval* ← fr *ovale* ‘ua.’ ← lat *ovum* ‘tojás’

Lásd még OVÁRIUM, OVICID, OVIDUCTUS, OVIPARA, OVULUM

ovarialgia ✧ *orv* fájdalom a petefészek tájékán

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd OVÁRIUM | gör *algeó* ‘fájdalmat érez’

ovariális ✧ *anat* a petefészekhez tartozó

⊙ tud lat *ovarialis* ‘ua.’, lásd OVÁRIUM

ovariectómia ✧ *orv* a petefészek műtéti eltávolítása

⊙ tud lat *ovariectomia* ‘ua.’: lásd OVÁRIUM | gör *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki’ | *tomé* ‘vágás’ ← *temno* ‘vág’

ovariopátia ✧ *orv* petefészek-bántalom

⊙ tud lat *ovariopathia* ‘ua.’: lásd OVÁRIUM | gör *pathosz* ‘betegség, szenvedés’ ← *paszkhó* ‘szenved’

ovárium ✧ *anat* petefészek

⊙ tud lat *ovarium* ‘ua.’ ← *ovum* ‘tojás, pete, ikra’

Lásd még OVÁLIS

overál ✧ *ölt* kezeslábas, egybeszabott munkaruha

⊙ ang *overall* ‘ua.’, tkp. ‘a többi fölé (húzott)’: *over* ‘fölé’ | *all* ‘minden’

overdraft ✧ *közg* átmeneti folyószámlahitel

✧ *ker* a folyószámla „túlhúzása”, az egyenlegnél nagyobb összeg felvétele (pl. hitelkártyával)

⊙ ang, ‘ua.’: *over* ‘fölött, túl’ | *draft* ‘húzás’ ← *draw* ‘húz’

overdrive [óverdrájv] ✧ *közl* a gépkocsi sebességváltója után beiktatott gyorsító áttétel

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘túlhajtás’: *over* ‘fölött, túl’ | *drive* ‘hajt, forgat’

overkill ✧ *kat* a szükségesnél nagyobb hatóerejű, tömegpusztító atomcsapás

⊙ ang, ‘ua.’: *over* ‘fölött, túl’ | *kill* ‘ölés, pusztítás’, *kill* ‘öl’

overtrick ✧ *ját* a vállalt ütésszámon felüli ütés bridzsben

⊙ ang, ‘ua.’: *over* ‘fölött, túl’ | *trick* ‘csel, trükk, kártyautés’ ← fr *trique* ‘ua.’, ered. ‘pálca’ ← germán (pl. ném *Streich* ‘ütés’)

ovicid ✧ *mezőg* a kártevők petéit pusztító növényvédő szer

⊙ tud lat *ovicida* ‘ua.’: *ovum* ‘tojás, pete’ | *-cida* ‘ölő’ ← *caedere*, *(ce)cidi* ‘megöl’

Lásd még OVÁLIS

oviductus [oviduktusz] ✧ *anat* petevezeték

⊙ tud lat, ‘ua.’: *ovum* ‘tojás, pete’ | *ductus* ‘vezeték’ ← *ducere*, *ductum* ‘vezet’

Lásd még OVÁLIS

ovipara ✧ *biol* tojással szaporodó állat

⊙ tud lat, ‘ua.’: *ovum* ‘tojás’ | *parere* ‘szül’

Lásd még OVÁLIS

ovogenezis ✧ *orv* a peteérés folyamata

⊙ tud lat *ovigenesis* ‘ua.’: *ovum* ‘tojás, pete’ | lásd GENEZIS

ovomukoid ✧ *biokém* a tojásfehérje egyik fehérjéje

⊙ tud lat *ovomucoid* ‘ua.’: *ovum* ‘tojás’ | *mucoïd* ‘nyálkaféle’: *mucus* ‘nyálka’ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *idosz* ‘külső’

ovoszkóp ⇨ *mezőg* tojáslámpázó készülék

⊙ lat *ovum* ‘tojás’ | gör *szkopeo* ‘néz, vizsgál’

ovovivipara ⇨ *áll* tojással szaporodó állat, amelynek a tojása embriókat tartalmaz, és keltés nélkül, rövid idő alatt kikel

⊙ tud lat, ‘tojással-elevenszülő’: *ovum* ‘tojás’ | lásd VIVIPARA

ovuláció ⇨ *orv* peteérés, az érett petesejt kiszabadulása a petefészekből

⊙ tud lat *ovulatio* ‘ua.’, lásd OVULUM

ovulum ⇨ *anat* petesejt

⊙ tud lat kics, ‘ua.’ ← *ovum* ‘tojás, pete’

Lásd még OVÁLIS

oxalát ⇨ *kém* az oxálsav (sóska-sav) sója

⊙ ném *Oxalat* ‘ua.’ ← lat (*acidus*) *oxalis* ‘sóska(sav)’ ← gör *oxalisz* ‘sóska, savanyú bor’ ← *oxisz* ‘savanyú’

oxalémia ⇨ *orv* az oxalát kórosan nagy mennyisége a vérben

⊙ tud lat *oxalaemia* ‘ua.’: lásd OXALÁT | gör *haima* ‘vér’

oxalúria ⇨ *orv* nagy mennyiségű oxalát ürítése a vizelettel

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd OXALÁT | *ureo* ‘vizelet’

oxazol ⇨ *kém* öttagú gyűrűben oxigén- és nitrogénatomot tartalmazó vegyület, szintelen folyadék, polipeptidok szintéziséhez használják

⊙ lásd OX(IGÉN), AZ(ÓT) | *-ol* (ciklikus vegyületre utaló toldalék)

oxid ⇨ *kém* vegyi elemnek oxigénnel alkotott vegyülete

⊙ ném *Oxyd* ← fr *oxyde* ‘ua.’, lásd OXIGÉN

oxidáció ⇨ *kém* oxigén felvétele valamely vegyület által

⇨ fémfelület bevonódása oxidréteggel

⊙ ném *Oxydation* ← fr *oxydation* ‘ua.’, lásd OXIDÁL

oxidál ⇨ *kém* oxidációt idéző elő

⇨ *műsz* (fém) oxidréteggel von be

⊙ ném *oxydieren* ← fr *oxyder* ‘ua.’, lásd OXIGÉN

oxidáz ⇨ *orv* oxidációs és redukációs folyamatokat katalizáló enzim

⊙ ang, ném *oxydase* ‘ua.’: lásd OXIDÁL | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

oxidimetria ⇨ *kém* oxidáló hatású mérőoldattal végzett térfogat elemzés (titrálás)

⊙ lásd OXID | gör *metreo* ‘mér’

oxigén ⇨ *kém* az égést tápláló szintelen, szagtalan gáznemű elem

⊙ ném *Oxygen* ← fr *oxygène* ‘ua.’, tkp. ‘savkőpő’: gör *oxisz* ‘éles, csípős, savanyú’ | lásd -GÉN
(*Lavoisier* francia kémikus névadása, ő ugyanis a savas kémhatást az ~nek tulajdonította)

oxikefália ⇨ *orv* csúcsos fej mint fejlődési rendellenesség

⊙ tud lat *oxycephalia* ‘ua.’: *oxisz* ‘hegyes, gyors, csípős’ | *kephalé* ‘fej’

oxilália ⇨ *orv* gyors beszéd, hadarás

⊙ tud lat *oxylalia* ‘ua.’: *oxisz* ‘hegyes, gyors, csípős’ | *laleo* ‘fecseg’

oximéter ⇨ *orv* a vér oxigéntartalmának mérésére szolgáló műszer

⊙ tud lat *oxymeter* ‘ua.’: lásd OXI(GÉN) | *metreo* ‘mér’

oximoron ⇨ *stíl* látszólag egymást kizáró fogalmak összekötése mint retorikai és stílusalkat (pl. *keserédes, élőhalott*)

⊙ ném *Oxymoron* ‘ua.’: gör *oxisz* ‘csípős, savanyú’ | *mórosz* ‘bárgyú, értelmetlen’

oxiológia ⇨ *orv* az elsősegélynyújtás és a gyors életmentő beavatkozások tudománya és gyakorlata

⊙ tud lat *oxiologia* ‘ua.’: gör *oxisz* ‘éles, gyors, válságos’ | lásd -LÓGIA

oxitocin ⇨ *biokém* az agyalapi mirigy hátsó lebenyében képződő peptidhormon, amely segíti a szülés folyamatát

⊙ tud lat *oxytocin* ‘ua.’: gör *oxisz* ‘gyors’ | *tokosz* ‘szülés’ ← *teknó* ‘szül’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

őz ⇨ *földr* hosszú és keskeny gáthoz hasonló felszíni képződmény a jégkorszak során lerakódott hordalékból

⊙ svéd *lås* 'ua.', ered. 'tetőgerinc'

ozmatikus ⇨ *orv* a szaglászérzettel kapcsolatos

⊙ tud lat *osmaticus* 'ua.' ← gör *oszmé* 'szag' ← *odzó* 'szaglik'

Lásd még OZMIUM, OZMO⁻¹, OZOKERIT, ÓZON

ozmesztézia ⇨ *orv* szagérzékelés

⊙ tud lat *osmaesthesia* 'ua.': gör *oszmé* 'szag' | lásd ESZTÉZIA

ozmium ⇨ *kém* a platinával rokon nemesfém elem

⊙ tud lat *osmium* 'ua.': gör *oszmé* 'szag' ← *odzó* 'szaglik' (az ~ oxidja átható szagú) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

Lásd még OZMATIKUS

ozmo⁻¹ ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) szagokkal vagy szaglással kapcsolatos

⊙ gör *oszmé* 'szag' ← *odzó* 'szaglik'

Lásd még OZMATIKUS

ozmo⁻² ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) oldatok eltérő töménységéből eredő nyomással kapcsolatos

⊙ gör *ószmosz* 'nyomás', tkp. 'lökés' ← *ótheó* 'lök'

ozmofóbia ⇨ *orv* beteges ellenézés bizonyos szagokkal szemben

⊙ tud lat *osmophobia* 'ua.', lásd OZMO⁻¹, FÓBIA

ozmogén ⇨ *kém* szagérzetet keltő

⊙ tud lat *osmogen* 'ua.', lásd OZMO⁻¹, -GÉN

ozmológia ⇨ *orv* a szaglással és a szaganyagokkal foglalkozó tudomány

⊙ tud lat *osmologia* 'ua.', lásd OZMO⁻¹, -LÓGIA

ozmométer ⇨ *orv* a sejtekben keletkező ozmotikus, ill. hidrosztatikus nyomást érzékelő műszer

⊙ lásd OZMO⁻² | gör *metreó* 'mér'

ozmoreguláció ⇨ *biol* a nedvkeringés szabályozása az élő szervezetek sejtjeiben ozmózis révén

⊙ tud lat *osmoregulatio* 'ua.', lásd OZMO⁻², REGULÁCIÓ

ozmoterápia ⇨ *orv* gyógykezelés hipertóniás oldattal

⊙ tud lat *osmotherapia* 'ua.', lásd OZMO⁻², TERÁPIA

ozmotikus ⇨ *biol, kém* az ozmózással kapcsolatos, abból eredő (pl. nyomás)

⊙ ném *osmotisch* 'ua.', lásd OZMÓZIS

ozmózis ⇨ *biol, kém* két eltérő töménységű oldat kiegyenlítődése félígáteresztő hártván keresztül

⊙ tud lat *osmosis* 'ua.': lásd OZMO⁻² | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

ozokerit ⇨ *kém* földviasz, természetes előfordulású paraffinelegy

⊙ ang *ozokerite* 'ua.': gör *odzó* 'szaglik' | *kérosz* 'viasz' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

Lásd még OZMATIKUS

ózon ⇨ *kém* háromatomos oxigénmolekulából álló, jellegzetes szagú, fertőtlenítő hatású gáz, amely a légkör magasabb rétegében képződik

⇨ *átv* üde, tiszta erdei levegő (a tévhiedelem alapján, hogy a növények ózont választanak ki)

⊙ ném *Ozon* 'ua.' ← gör seml *odzon* 'szagló' ← *odzó* 'szaglik' (Schönbein német kémikus névadása)

Lásd még OZMATIKUS

ozonizál ⇨ *kém* ózonnal csírátlanít

⇨ *kém* oxigénből ózont fejleszt

⊙ ang *ozonise* 'ua.', lásd ÓZON

ozonizátor ⇨ *műsz* a levegő oxigénjéből elektromos kisülésekkel ózont előállító berendezés

⊙ ném *Ozonisator* 'ua.', lásd OZONIZÁL

ozonoszféra ⇨ *met* a légkörnek 40–80 km magasságban elhelyezkedő övezete, amelyben az oxigénmolekulák jelentős része a Nap ibolyántúli sugarainak hatására ózonmolekulává alakul

⊙ tud lat *ozonosphaera* 'ua.', lásd ÓZON, SZFÉRA

Ö, Ó

ödéma ⇨ *orv* daganat, vizenyő, folyadék kóros felhalmozódása a sejtek között

⊙ tud lat *oedema* ← gör *oidéma*, *oidématosz* 'ua.' ← *oideó* 'dagad'

Lásd még ÖDIPÁLIS

ödematózus ⇨ *orv* vizenyős

⊙ tud lat *oedematosus* 'ua.', lásd ÖDÉMA

ödipális ⇨ *lél* az Ödipusz-komplexussal kapcsolatos (a freudi lélekelemzésben)

⊙ ang, fr *oedipal* 'ua.' ← lat *Oedipus* ← gör *Oidipusz*, mitikus thébai király, tkp. 'Dagadtlábú': *oideó* 'dagad' | *pusz* 'láb'

Lásd még ÖDÉMA

ökoholoszt ⇨ *biol* valamely növény- vagy állatfaj teljes kipusztulása

⊙ lásd ÖKO(LÓGIA), HOLOCAUST

ökolimatólógia ⇨ *met* az élő szervezet és az éghajlati környezet összefüggéseit, valamint a növény- és állatfajok éghajlat szerinti földrajzi eloszlását kutató tudományág

⊙ lásd ÖKO(LÓGIA), KLIMATOLÓGIA

ökológia ⇨ *biol* környezettan, az élőlények és környezetének viszonyával, kölcsönhatásával foglalkozó tudomány

⊙ ném *Ökologie* 'ua.': gör *oikosz* 'ház, háztartás, gazdálkodás' | lásd -LÓGIA

Lásd még ÖKUMENÉ

ökonometria ⇨ *közg* a gazdaság matematikai leírásával, modellezésével és elemzésével foglalkozó rész tudomány

⊙ ném *Ökonometrie* 'ua.': lásd ÖKONÓ(MIA) | gör *metreó* 'mér'

ökonómia ⇨ *közg* közgazdaságtan

⇨ *közg* ésszerű gazdálkodás

⇨ takarékoság, beosztás

⊙ ném *Ökonomie* 'ua.' ← lat *oeconomia* ← gör *oikonomia* 'ház igazgatása': gör *oikosz* 'ház, háztartás, gazdálkodás' | *nomosz* 'törvény, szabály'

ökonomikus ⇨ gazdaságos, takarékos

⇨ *közg* gazdasági

⊙ ném *ökonomisch* 'ua.' ← tud lat *oeconomicus* 'a házvezetéssel, gazdálkodással kapcsolatos', lásd ÖKONÓMIA

ökonizmus ⇨ *tud* a gazdasági tényezőt túlértékelő történelemfelfogás

⊙ ném *Ökonomismus* 'ua.', lásd ÖKONÓMIA, -IZMUS

ökonómus ⇨ *közg* az ökonómia szakértője, közgazdász, közgazda

⊙ ném *Ökonom* 'ua.', lásd ÖKONÓMIA

ökonosztát ⇨ *közg* szocialista viszonyok között is megvalósítható, a piaci mechanizmusok révén önszabályzó gazdasági modell, amelyet Liska Tibor magyar közgazdász javasolt az 1960-as években

⊙ lásd ÖKONÓ(MIA), TERMO)SZTÁT

ökoszféra ⇨ a Földnek az a zónája, ahol az élet jelenségei zajlanak, más néven bioszféra

⊙ ném *Ökosphäre* 'ua.': gör *oikosz* 'ház, háztartás, gazdálkodás' | lásd SZFÉRA

ökoszisztéma ⇨ *biol* az élő és élettelen anyag egymásra hatásából és folyamatos anyagcseréjéből kialakult stabil rendszer a bioszférában vagy annak egy-egy nagyobb egységében

⊙ ném *Ökosystem* 'ua.', lásd ÖKO(LÓGIA), SZISZTÉMA

ökotípus ⇨ *biol* a környezetéhez sajátosan alkalmazkodott, élettanilag, morfológiailag és genetikailag elkülönült változat (alfaj) egy adott fajon belül

⊙ ném *Ökotyp* 'ua.', lásd ÖKO(LÓGIA), TÍPUS

ökotop ⇨ *biol* azonos környezetbiológiai sajátságokkal bíró földrajzi egység

⊙ ném *Ökotop* 'ua.': gör *oikosz* 'ház, háztartás, gazdálkodás' | *toposz* 'hely'

ökotoxikus ⇨ *tud* környezetkárosító, a környezetet mérgező

⊙ tud lat *oecotoxicus* 'ua.', lásd ÖKO(LÓGIA), TOXIKUS

ökotrofológia ⇨ a háztartás és ételmezés szakismereteinek köre

⊙ lásd ÖKO(LÓGIA) | *trophé* 'táplálék' ← *trephó* 'táplál' | lásd -LÓGIA

ökumené ⇨ a földkerekség, az egész világ

⇨ *vall* az egész kereszténység, annak (áhitott) egysége

⊙ újk lat *oecumene* 'ua.' ← gör *oikumené* (*gé*) 'a lakott (föld), az egész világ' ← *oikumenosz* 'lakott'
← *oikeó* 'lakik, igazgat'

Lásd még ÖKOLÓGIA

ökumenikus ⇨ az egész világot átfogó, érintő

⇨ *vall* a különböző keresztény vallások közti ellentéteket lebontó, közös vonásaikat hangsúlyozó, őket egységesíteni törekvő (irányzat)

⇨ *vall* több keresztény felekezet által közösen rendezett (istentisztelet)

⊙ újk lat *oecumenicus* 'ua.', lásd ÖKUMENÉ

ökumenizmus ⇨ *vall* az ökumenikus mozgalom

⊙ újk lat *oecumenismus* 'ua.', lásd ÖKUMENÉ, -IZMUS

önológia ⇨ *mezőg* borászat

⊙ ném *Önologie* ← tud lat *oenologia* 'ua.': gör *oinosz* 'bor' | lásd -LÓGIA

önológus ⇨ *mezőg* borász, borszakértő

⊙ magy, lásd ÖNOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

önométer ⇨ *mezőg* borfokoló

⊙ ném *Önometer* 'ua.': gör *oinosz* 'bor' | *metreó* 'mér'

öre ⇨ dán, norvég, svéd váltópénz, a korona századrésze

⊙ svéd *öre*, dán, norv *ire* 'ua.' ← óskand *eyrir* ← (?) lat *aureus* 'arany-' ← *aurum* 'arany'

ösztrogén ⇨ *biol* tüszőhormon, a petefészkek tüszőiben termelődő női nemi hormon

⊙ ném *Östrogen* 'ua.': gör *oisztrosz* 'heves vágy' | lásd -GÉN

ösztron ⇨ *biol* női ivari hormon, amely a a pete befogadására alkalmas ciklusos változást idézi elő a méh nyálkahártyájában

⊙ tud lat *oestron* 'ua.' ← gör *oisztrosz* 'heves vágy'

ösztrusz ⇨ *biol* ivarzás

⊙ tud lat *oestrus* 'ua.' ← gör *oisztrosz* 'heves vágy'

özofageális ⇨ *anat* a nyelőcsőhöz tartozó

⊙ tud lat *oesophagealis* 'ua.', lásd ÖZOFÁGUS

özofagektómia ⇨ *orv* a nyelőcső egy részének műtéti eltávolítása

⊙ *oesopagectomia* 'ua.': lásd ÖZOFÁGUS | gör *ektomé* 'kivágás': *ek-* 'ki' | *tomé* 'vágás' | *temnó* 'vág'

özofagoszkóp ⇨ *orv* nyelőcsőtükör

⊙ tud lat *oesophagoscopia* 'ua.': lásd ÖZOFÁGUS | gör *szkopeó* 'néz, vizsgál'

özofagoszkópia ⇨ *orv* a nyelőcső tükrözéses vizsgálata

⊙ tud lat *oesophagoscopia* 'ua.', lásd ÖZOFAGOSZKÓP

özofágus ⇨ *anat* nyelőcső, †bárzsing

⊙ tud lat *oesophagus* ← gör *oiszophagosz* 'ua.', tkp. 'a megevettet vivő': *oiszomai* 'visz' | *phagein* 'eszik'

P

---

paccer ⇨ *biz* ügyetlen, balkezes ember, főleg kártyában

⊙ ném *Patzer* ‘ua.’ ← *patzen* ‘ügyetlenkedik’ ← kfn *batzen* ‘esetlennek, otrombának lenni’ ← *Batzen* ‘halom, rakás’

pacemaker [pészmekeer] ⇨ *orv* a szervezetbe beépített szívritmus-szabályozó készülék

⊙ ang, ‘ua.’: *pace* ‘járás üteme, tempó’ ← fr *pas* ‘lépés’ ← lat *passus* ‘ua.’, lásd PASSZUS | *make* ‘csinál’

pachycephalia [pahikefália] ⇨ *orv* a koponyacsont kóros megvastagodása

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pakhüsz* ‘vastag’ | *kephalé* ‘fej, koponya’

Pachydermata [pahidermata] ⇨ *áll* a vastagbőrű emlősök osztálya

⊙ tud lat tbsz, ‘ua.’: gör *pakhüsz* ‘vastag’ | *derma, dermatosz* ‘bőr’

pachydermia [pahidermia] ⇨ *orv* a bőr kóros megvastagodása

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pakhüsz* ‘vastag’ | *derma* ‘bőr’

pachyglossia [pahiglosszia] ⇨ *orv* a nyelv megvastagodása

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pakhüsz* ‘vastag’ | *glóssza* ‘nyelv’

pachymeninx [pahimeninksz] ⇨ *orv* a kemény agyhártya, latinul dura mater

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pakhüsz* ‘vastag, kemény’ | *méninx* ‘hártya, agyhártya’

pachymeter [pahiméter] ⇨ *fiz* vastagságmérő

⊙ ang, ‘ua.’: gör *pakhüsz* ‘vastag’ | *metreó* ‘mér’

pachypodus [pahipódusz] ⇨ *orv* vastaglábú

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pakhüsz* ‘vastag’ | *pusz, podosz* ‘láb’

páciens ⇨ *orv* (orvos által kezelt) beteg

⇨ *biz* illető, pasas

⊙ ném *Patient* ‘ua.’ ← lat *patiens, patientis* ‘tűrő, szenvedő’ ← *pati, passus* ‘tűr, szenved’

Lásd még PASSIÓ

pacientúra ⇨ *orv* betegkör, egy orvos által rendszeresen kezelt betegek köre

⊙ ném *Patientur* ‘ua.’, lásd PÁCIENS

pacificale [pacifikále] ⇨ *műv* ötvösművű kisebb feszület, amelyre régebben a misén ún. békecsókot adtak

⊙ lat, ‘ua.’ ← *pacificus* ‘békes’, ered. ‘békeszerző’: *pax, pacis* ‘béke’ | *facere* ‘csinál’

pacifikál ⇨ lecsendesít, megbékéltet, kibékít

⇨ *kat* (zendülést) elfojt, lever, megfékez

⇨ helyreállítja a rendet

⊙ lat *pacificare, pacificatum* ‘békét köt, békét teremt’: *pax, pacis* ‘béke’ | *facere* ‘csinál’

Lásd még PAXIT, PÉAGE

pacifikátor ⇨ békéltető, békességszerző

⊙ lat *pacificator* ‘ua.’, lásd PACIFIKÁL

pacifikus ⇨ *földr, biol* a Csendes-óceán szigetein és partvidékein honos, ezekre a tájakra jellemző (fauna, flóra stb.)

⊙ ang *Pacific (Ocean)* vagy fr *(Océan) Pacifique* ‘Csendes-(óceán)’ ← lat *pacificus* ‘békeszerző, békességes’, lásd PACIFIKÁL

pacifista ⇨ békeszerető, békepárti, háborúellenes

⇨ a pacifizmuson alapuló, vele kapcsolatos

⊙ ném *pacifistisch* ← fr *pacifistique* ‘ua.’, lásd PACIFIZMUS

pacifizmus ⇨ mindenfajta háborút elutasító felfogás

⇨ békeszeretet, békepártiság, háborúellenesség

⊙ ném *Pacifizmus* ← fr *pacifisme* ‘ua.’, lásd PACIF(IKÁL), -IZMUS

pacni ⇨ *biz* tintafolt, szennyfolt

⊙ auszt ném *Patzen* ‘ua.’

pacotille [pakotij] † ⇨ *hajó* a személyzet vagy az utasok díjmentesen szállított kézipoggyásza

⊙ fr, ‘ua.’ ← sp kics *pacotilla* ‘ua.’ ← kics *paquete* ‘csomag’ ← holl *pak* ‘ua.’

Lásd még PAKK

pacsuli ⇨ *növ* indiai cserje, ill. ennek leveleiből kivont illóolaj, az illatszergyártás alapanyaga

⇨ *biz* édeskés szagú, olcsó illatszert

⊙ ném *Patschuli* ← ang *patchouly* ‘ua.’ ← tamil *pacs ilai* ‘zöld levél’

padliz ⇨ *sport, biz* az evezőt alig merítve evez, „kanalaz”

⊙ ang *paddle* ‘rövid evező’ ← kk lat *padela* ‘ua.’ ← (?) lat *patella*, lásd ott

paddy ⇨ *ker* hántolatlan rizs

⊙ ang, ‘ua.’ ← maláj *pádi* ‘rizs’

padimentum † ⇨ (föld)padló

⊙ lat *pavimentum* ‘döngölt padlózat’ ← *pavire* ‘döngöl’

padisah ⇨ *tört* perzsa vagy török uralkodó, szultán

⊙ tör *pad’sah* ← perzsa *pád-sáh* ‘védelmező király’

Lásd még SAH, SAKK

padlizsán ⇨ *növ* törökparadicsom, tojásgyümölcs, ízletes főzeléknövény

⊙ bolgár *padlizsan* ← tör *patl’can* ← perzsa, ar *badindzan* ‘ua.’

padre ⇨ *vall* katolikus pap vagy szerzetes megszólítása Olasz- és Spanyolországban

⊙ ol, sp, ‘ua.’ ← lat *pater, patris* ‘apa’

Lásd még PÁTER

padrone † ⇨ gazda, tulaj, főnök

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat nykz *patronus* ‘pártfogó’, lásd PATRÓNUS

padovana ⇨ *zene* lassú, méltóságteljes, páros ütemű olasz tánc a 16. századból

⊙ ol (*danza*) *padovana* ‘padovai (tánc)’ ← *Padova* ← lat *Padua* ‘Padova’ ← *Padus* ‘a Pó folyó’

Lásd még PAVANE

paed- lásd PED-

paella [paelja] ⇨ *konyha* spanyol eledel, kagylóval, rákkal vagy hússal dúsított zöldséges rizs

⊙ sp nyj, ‘ua.’ ← *padilla* ‘tál, csésze’ ← lat *patella* ‘áldozati tálca’

paen- lásd még PEN-

paenula [penula] ⇨ *ölt* az ókori római férfiak vastag posztóból vagy szőrméből készült köpenyszerű felsőruhája

⊙ lat, ‘ua.’ ← ?

paff ⇨ (mn) *biz* meglepett, elképedt, meghökken

⊙ ném hangut *baff* ‘ua.’, ered. ‘puskálövés hangja (amelytől meghökkenünk)’

paganizmus ⇨ *vall* pogányság

⊙ késő lat *paganismus* ‘ua.’: *paganus* ‘pogány’, tkp. ‘vidéki’ ← *pagus* ‘vidék, határ, falu’ (ti. ahová a legkésőbb jutott el a 4. században államvallássá tett kereszténység), ered. ‘cövekekkel megjelölt határ’ ← *pangere* ‘(cöveket, karót) bever’ | lásd -IZMUS

pagát ⇨ *ját* a legalacsonyabb értékű lap a tarokkban

⊙ ném *Pagat* ← északol nyj *bagat* ← ol *bagatto* ‘semmisség’, lásd BAGATELL

pagát ultimó ⇨ *ját* a tarokk egyik figurája, amelyben az utolsó ütést a pagáttal viszik el

⊙ lásd PAGÁT, ULTIMÓ

pagina ⇨ lap, könyvlap, könyvoldal

⇨ *nyomd* oldalszám, lapszám

⊙ lat kics *pagina*: VAGY ‘írótábla, lap’ ← *fagus*, ered. *pagus* ‘bükkfá’ (ebből készültek az írótáblák), VAGY ‘papiruszlap’ ← *pangere, pactum* (tkp. *pag-tum*) ‘rögzit’ (ti. papiruszsás csíkjaiból, ahogy az ilyen lap készült)

Lásd még PAGING

pagináz ⇨ *nyomd* az oldalakat lapszámmal látja el

⊙ lásd PAGINA

paging [péjdzsing] ⇨ *számtech* a virtuális memóriatartomány felosztása lapokra, azaz rögzített méretű blokkokra

⊙ ang, 'ua.' ← ang, fr *page* 'lap, oldal' ← lat *pagina* 'ua.', lásd ott

pagoda ⇨ *ép* toronyszerű, többemeletes buddhista szentély

⊙ ném *Pagode* ← port *pagode* ← maláj, dravida *pagódi* 'ua.' ← szansz *bhagavatí* 'magasztos istennő'

paideia ⇨ *okt* az ókori görög nevelés eszménye, a testi és szellemi képzés harmonikus egysége

⊙ gör, 'ua.' ← *paideuó* '(gyermeket) nevel' ← *paisz, paidosz* 'gyermek, fiú'

Lásd még HIPNOPÉDIA, PEDAGÓGIA, PEDÁNS, PEDERASZTIA, PEDIÁTRIA, PEDOFÍLIA, PEDOLÓGIA, PEDOMORFIA, PROPEDEUTIKA

pair [per] ⇨ *tört* a főrendi ház tagja az 1848 előtti Franciaországban

⊙ fr, 'ua.' tkp. 'egyenlő' (ti. a király fő vazallusainak bármelyikével) ← lat tbsz seml *paria* 'egyenlők' ← *par, paris* 'pár, egyenlő'

Lásd még PARI, PEER

paisa ⇨ indiai, pakisztáni és nepáli váltópénz, a rúpia századrésze

⊙ hindi, 'ua.' ← szansz *pad* 'negyed'

pajesz ⇨ fültincs, halántéktincs, halántékfürt

⇨ *biz* oldalszakáll

⊙ jidd *peies, paies* ← héb *péah* 'fültincs'

pajszer ⇨ emelőrúd, feszítőrúd

⊙ auszt nyj *baisser, paisser* ← ném *Beisser* 'feszítőrúd', tkp. 'harapó' ← *beissen* 'harap'

Lásd még IMBISZ, PISZLICSAÉRE

paka ⇨ *áll* a tengerimalac dél-amerikai rokona, 9 kilósra is megnövő rágcsáló

⊙ sp, port *paca* ← tupi indián, 'ua.'

pakéta † ⇨ iratköteg, csomag

⊙ ném *Paket* 'ua.' ← fr *paquet* 'kis csomag, iratköteg' ← ang kics *packet* 'ua.' ← *pack* 'csomag'

Lásd még PAKK

pakfon vagy **pakfong** ⇨ *koh* kinaezüst, újezüst, korrózióálló réz-cink-nikkel ötvözet

⊙ kínai *pak fong* 'fehér réz'

pakk ⇨ csomag, poggyász, batyu, málha

⊙ ném *Pack* 'ua.'

Lásd még PACOTILLE, PAKÉTA, PAKLI

pakli ⇨ csomag, kártyacsomag

⇨ *biz* megegyezés

⇨ *biz* szövötközés, összefogás, összejátzás (valaki ellen)

⊙ auszt ném kics *Packel* 'csomag', *packeln* 'összejátszik' ← ném *Pack* 'csomag'

Lásd még PAKK

paklizik ⇨ *biz* kijátszik (valakit), összefog, összejátszik (más rovására)

⊙ lásd PAKLI

pakol ⇨ csomagol, rakodik, rendezkedik

⊙ ném *packen* 'ua.' ← *Pack* 'csomag'

Lásd még PAKK

pakolás ⇨ csomagolás

⇨ tömítés, burkolás

⇨ borogatás

⊙ lásd PAKOL

pakompart † ⇨ pofaszakáll

⊙ baj-oszt *pocknpart* ← ném *Backenbart* 'ua.': *Backe* 'arc, pofa' | *Bart* 'szakáll'

paksaméta ⇨ iratsomó, iratköteg

⊙ régi *paksaméta* ‘olasz népi tánc’ ← ol *passamezzo* ‘ua.’ ← ✕ *pakéta* (lásd ott)

pakszus lásd PASSZUS

paktál ⇨ egyezkedik, kiegyezik

⇨ összejátszik, cimborál

⊙ ném *paktieren* ‘ua.’, lásd PAKTUM

paktum ⇨ szerződés, megegyezés, kiegyezés

⇨ egyezmény, alku

⊙ lat *pactum* ‘ua.’ ← *pacisci, pactum* ‘megegyezik, szerződést köt’

pakulár ⇨ *népr* erdélyi román hegyi pásztor

⊙ rom *păcurar* ‘ua.’ ← késő lat *pecorarius* ‘közlegelők haszonbérloje’ ← *pecus, pecoris* ‘nyáj’ (a magyar szóban *rr*→*lr* elhasonulás lépett fel)

Lásd még PEKULIÁRIS, PEKUNIÁRIS

pakura ⇨ nyersolaj, fűtőolaj

⊙ rom *păcură* ‘nyersolaj, fűtőolaj’ ← késő lat kics *picula* ← *pix, picis* ‘szurok’

paladin ⇨ *tört*, *irod* Nagy Károly frank király tizenkét állandó kísérőjének, palotagrófjának egyike (a király alakjához fűződő epikus mondanakörben)

⇨ kóbor lovag

⊙ ófr. ‘ua.’ ← lat *palatinus*, lásd ott

Palaeanthropus ⇨ korai európai ősember

⊙ tud lat. ‘ua.’: lásd PALEO- | gör *anthroposz* ‘ember’

palaeo- lásd PALEO-

palagonit ⇨ *ásv* a tengerbe ömölve üvegesen megszilárdult bazaltláva átalakult változata

⊙ *Palagonia* szicíliai városról | -it (ásványra utaló toldalék)

palaestra [palesztra] ⇨ *tört* oszlopcsarnokkal körülvett négyzetes birkózó- és tornatér az ókori görögöknel és rómaiaknál

⊙ lat, ← gör *palaisztra* ‘ua.’ ← *palaió* ‘birkózik’

palam et publice ⇨ a nagy nyilvánosság előtt

⊙ lat. ‘ua.’: *palam* ‘nyíltan, nyilvánosan’ | *publice* ‘nyilvános módon’, lásd PUBLIKUS

Lásd még PALATUM

palankin ⇨ (fedett) keleti hordszék, gyaloghintó

⊙ ném. ‘ua.’ ← port *palanquim* ← hindi *palang* ‘ua.’ ← szansz *paryanka* ‘a testet körülfogó’

palatális ⇨ *nyelvt* nyelvháttal a kemény szájpadláson képzett (másslhangzó)

⇨ *nyelvt* felső nyelvállású, a szájüreg elején képzett (magánhangzó)

⊙ tud lat *palatalis* ‘a szájpadlással kapcsolatos’, lásd PALATUM

palatalizáció ⇨ *nyelvt* másslhangzó bővülése *j* elemmel (*l,t,d,n* helyett *ly,ty,gy,ny*)

⊙ tud lat *palatalisatio* ‘ua.’ ← *palatalisare* ‘palatálissá tesz’, lásd PALATÁLIS

palatinus ⇨ *tört* nádor, a magyar király után a legmagasabb méltóság

⊙ kk lat (*comes*) *palatinus* ‘palota-(gróf)’ ← lat *palatium* ← ‘palota, császári udvar’ ← *Palatium* ‘domb Rómában’ (itt állt a római császárok udvara)

palatoplasztika ⇨ *orv* a szájpadlás, különösen a szájpadláshasadék plasztikai műtete

⊙ tud lat *palatoplastica* ‘ua.’, lásd PALATUM, PLASZTIKA

palatoszkízis ⇨ *orv* veleszületett szájpadláshasadék

⊙ tud lat *palatoschisis* ‘ua.’: lásd PALATUM | gör *szkhiszisz* ‘hasítás’ ← *szkhidzó* ‘hasít’

Lásd még SZKIZMATIKUS

palatum ⇨ *anat* szájpadlás

⊙ lat. ‘ua.’, ered. ‘nyitott száj’ ← *palam* ‘nyíltan, nyilvánosan’

paláver ⇨ *biz* tárgyalás, tanácskozás, összejövetel megbeszélés céljából

⇨ *biz* veszekedés

⊙ ang *palaver* ‘tárgyalás fehérek és afrikai feketék között, hűhó, szófecsérlés’ ← port *palavra* ‘szó, beszéd’ (*rl* → *lr* hangátvetéssel) ← népi lat *parabla, parabola* ‘beszéd, szó’, lásd PARABOLA

pale ale [péjl éjl] ⇨ világos angol sör

⊙ ang, 'ua.': *pale* 'sápadt' ← ófr *paile* ← lat *pallidus* 'ua.' ← *pallere* 'sápad, nincs színe' | *ale* ← skand (pl. izl, svéd *öl*) 'sör'

Lásd még PALLOR

paleo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) régi,ős-,ó-

⊙ gör *palaiosz* 'régí' ← *palai* 'régén'

paleoantropológia ⇨ *tört* ősembertan, az ősemberrel és előemberrel foglalkozó tudományág

⊙ ném *Paläanthropologie* 'ua.', lásd PALAEANTHROPUS, -LÓGIA

paleobiocönózis ⇨ *biol* az együtt élt növények és állatok a földtörténet egy régmúlt időszakában

⊙ lásd PALEO-, BIOCÖNÓZIS

paleobiológia ⇨ *biol* ősélettan, a kihalt élőlények élettana

⊙ lásd PALEO-, BIOLÓGIA

paleobotanika ⇨ *növ* ősnövénytan, a földtörténeti korok növényvilágát kutató tudományág

⊙ lásd PALEO-, BOTANIKA

paleocén ⇨ *geol* a földtörténeti újkor harmadidőszakának legrégebbi szakasza

⊙ ném *Paläozän* ← lat *palaeocaenum* 'ua.', tkp. 'az új kor régi szakasza': lásd PALEO- | gör *kainosz* 'új'

paleogén ⇨ *geol* óharmadidőszak a földtörténetben

⊙ ném *Paläogen* 'ua.': lásd PALEO- | gör *genosz* 'születés'

paleogeográfia ⇨ *földr* ősföldrajz, a földtörténeti korok földfelszíni viszonyait kutató tudományág

⊙ lásd PALEO-, GEOGRÁFIA

paleográfia ⇨ *rég* írástörténet, írásfejtés, a régi írások megfejtésével foglalkozó tudomány

⊙ ném *Paläographie* 'ua.', lásd PALEO-, -GRÁFIA

paleohidrográfia ⇨ *földr* ősvízrajz, a földtörténeti korok felszíni vizeit kutató tudományág

⊙ lásd PALEO-, HIDROGRÁFIA

paleoichnológia ⇨ *biol* az őslénytanak az az ága, amely az egykori élőlények által hátrahagyott életnyomokkal foglalkozik

⊙ tud lat *palaeoichnologia* 'ua.': lásd PALEO- | gör *ikhnosz* 'lábnyom' | lásd -LÓGIA

paleoklimatológia ⇨ *met* őséghajlattan, a földtörténeti korok éghajlatát kutató tudományág

⊙ lásd PALEO-, KLIMATOLÓGIA

paleolit ⇨ őskőkori

⊙ magy röv ← ném *paläolithisch* 'ua.', lásd PALEOLITIKUM

paleolitikum ⇨ *rég* őskőkori, a régészet legkorábbi kutatási területe

⊙ ném *Paläolithikum* 'ua.': lásd PALEO- | gör *lithosz* 'kő'

paleontológia ⇨ *biol* őslénytan, a földtörténeti korok élővilágát kutató tudományág

⊙ ném *Paläontologie* 'ua.': lásd PALEO- | gör *ón, ontosz* 'lény' | lásd -LÓGIA

paleontológus ⇨ *biol* az őslénytan kutatója, tudósa

⊙ magy, lásd PALEONTOLOGIA (a *biológia*-*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

paleoökológia ⇨ *biol* a földtörténeti korok állatainak és növényeinek életmódját kutató résztudomány

⊙ lásd PALEO-, ÖKOLÓGIA

paleopatológia ⇨ *orv* az ősállatok és az ősemberek betegségeit kutató tudományág

⊙ lásd PALEO-, PATOLÓGIA

paleotérium ⇨ *áll* kihalt páratlan ujjú patás állat, a tapír elődje

⊙ tud lat *paleotherium* 'ua.': lásd PALEO- | gör *thérion* '(vad)állat'

paleovulkanikus ⇨ *geol* a földtörténeti harmadkor előtti vulkánosságból eredő (kőzet)

⊙ lásd PALEO-, VULKANIKUS

paleozoikum ⇨ *geol* a földtörténeti ókor

⊙ ném *Paläozoikum* 'ua.', tkp. 'ősi élőlények kora': lásd PALEO- | gör *dzóon* 'állat, élőlény'

paleozoológia ⇨ *áll* ősállattan

⊙ lásd PALEO-, ZOOLOGIA

palesztra lásd PALAESTRA

paletta ⇨ *műv* festéktálca, festőtábla, a festék kikeverésére szolgáló ovális lemez

⇨ *átv* kínálat, (szín)választék

- ⊙ ném *Palette* ← ol kics *palette* ‘ua.’ ← *pala* ‘lapát’ ← lat *pala* ‘péklapát’
- páli** ⇨ *nyelvt* ma már kihalt közép-indiai nyelv, a buddhizmus liturgikus nyelve
- ⊙ szansz *páli* ‘kánon, szabály’
- palikár** ⇨ *tört* önkéntes görög harcos az 1821–24-es szabadságharc idején
- ⊙ újgör *pallikari* ‘vitész, dalia’ ← késő gör kics *pallikarion* ‘apród’, ← *palléx*, *pallékosz* ‘ifjú’
- palikinézis** ⇨ *orv* mozdulat vagy mozdulatsor kóros ismételtetése mint elmebetegség tünete
- ⊙ tud lat *palikinesis* ‘ua.’: gör *palin* ‘vissza, ismét’ | *kinészis* ‘mozgás’ ← *kineó* ‘mozgat, mozog’
- palilália** ⇨ *orv* szavak kóros ismételtetése mint elmebetegség tünete
- ⊙ tud lat *palilalia* ‘ua.’: gör *palin* ‘vissza, ismét’ | *laleó* ‘fecseg, beszél’
- palimpszeszt(us)** ⇨ olyan pergamen vagy papirusz, amelyről az eredeti írást még az ókorban kivakarták, hogy új szöveget írthassanak rá
- ⊙ ném *Palimpsest* ← lat *palimpsestus* ← gör *palimpsészstosz* ‘újra vakart’: *palin* ‘ismét, vissza’ | *pszészstosz* ‘vakart’ ← *pszaó* ‘dörzsöl’
- palindroma** ⇨ *nyelvt* tükörmondat, olyan szöveg, amely mindkét irányban olvasva azonos, pl. *indul a pap aludni*
- ⊙ ném *Palindrom* ← gör *palindromosz* ‘ua.’: *palin* ‘újra, vissza’ | *dromosz* ‘futás, pálya, út’ ← *dramó* ‘fut’
- palindrómia** ⇨ *orv* betegség visszatérte, megismétlődése
- ⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd PALINDROMA
- palinesztézia** ⇨ *orv* az öntudat visszaállítása teljes anesztézia fájsza után
- ⊙ tud lat *palinaesthesia* ‘ua.’: gör *palin* ‘újra, vissza’ | *aisztészisz* ‘érzékelés’ ← *aisztanomai* ‘érez, érzékel’
- palingenezis** ⇨ *biol* elveszett testrészt regenerációja
- ⇨ *gen* ősi tulajdonságok megjelenése egy késői generációban
- ⊙ tud lat *palingenesis* ‘ua.’: gör *palin* ‘újra, vissza’ | lásd GENEZIS
- palingráfia** ⇨ *tud* elmosódott, sérült, nehezen olvasható régi kéziratok és nyomtatványok felújítása
- ⊙ tud lat *palingraphia* ‘ua.’, tkp. ‘újraírás’: gör *palin* ‘vissza, újra’ | lásd -GRÁFIA
- palinmnézis** ⇨ *lél* visszaemlékezés régi eseményekre
- ⊙ tud lat *palinmnesis* ‘ua.’: gör *palin* ‘újra, vissza’ | *mnészisz* ‘emlékezés’ | *mnaomai* ‘emlékszik’
- palinódia** ⇨ *irod* ellendal, olyan vers, amelyben a költő mintegy visszavonja, megmásítja egy korábbi művének állítását, megengeszteli, akit abban megbántott (vagy fordítva)
- ⇨ *átv* visszatáncolás, visszavonás
- ⊙ lat, gör, ‘ua.’: *palin* ‘újra, vissza’ | *óde* ‘dal’, lásd ÓDA
- palio** ⇨ *sport* hagyományos lovasverseny Siena főterén minden év júliusában és augusztusában
- ⊙ ol, ‘ua.’, ered. ‘a verseny győztesének járó selyem- vagy bársonykendő’ ← *pallio* ← lat *pallium* ‘görögös szabású köpeny’
- ❖ magy *pálya*
- paliszád** ⇨ *kat* karósánc, cölöpfal
- ⊙ ném *Palisade* ← fr *palissade* ‘ua.’ ← *palisser* ‘cölöpöz’ ← *palis* ‘cölöp’ ← lat *palus* ‘karó, cölöp’
- paliszander** ⇨ *növ* rózsafa, sötét színű, kemény és nehéz bútorfát adó trópusi nemesfa
- ⊙ ang, ném *palisander* ← fr *palissandre* ‘ua.’ ← guyanai indián
- palla** ⇨ *tört* női fejfedő az ókori Rómában
- ⇨ *vall* katolikus misekehelyre helyezett fedőlap
- ⊙ lat, ‘ua.’
- paládium¹** ⇨ *műv* Pallasz Athéné istennő égből hullott szobra, amely Trója (s más városok) biztonságának záloga volt
- ⇨ *átv* oltalom, ennek biztosítéka
- ⊙ lat *Palladium* ← gör *Palladion* ‘Pallaszhoz tartozó’ ← *Pallasz*, *Palladosz* ‘Athéné mellékneve’
- paládium²** ⇨ *kém* a platinacsoportoz tartozó világosszürke, jól megmunkálható fém elem
- ⊙ tud lat *palladium* ‘ua.’: *Pallasz*, *Palladosz* ‘kisbolygó’ (az elem erről kapta nevét, mert vele majdnem egy időben, 1802-ben fedezték fel) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)
- palállér** ⇨ *ép* kisebb építkezést néhány emberrel lebonyolító építőmester

✧ *ép* építésvezető

✧ † mezőgazdasági munkacsapat vezetője, szószólója

⊙ baj-oszt *pallier, parlier* ← fr *parlier* ‘szóvivő’ ← *parler* ‘beszél’, lásd PARLAMENT

palléroz ✧ nevel, művel, kiművel, csiszol (elmét, jellemet, modort)

⊙ baj-oszt *pallieren* ‘csiszol’, lásd POLÍROZ

pallérozott ✧ csiszolt, kiművelt, kifinomult

⊙ lásd PALLÉROZ

palliális ✧ *anat* az agyköpenyhez tartozó

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd PALLIUM

palliatív ✧ a tüneteket enyhítő, de a lényegét nem érintő, leplező, tessék-lássék (gyógymód, intézkedés)

⊙ ném *palliativ* ‘ua.’, lásd PALLIATÍVUM

palliatívum ✧ *orv* tüneti kezelésre használatos gyógyszer

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← lat *palliare, palliatum* ‘köpennyel eltakar’ ← *pallium* ‘görögös köpeny’, lásd ott

pallium ✧ *tört* császári palást

✧ *vall* főpapi vagy pápai talár

✧ *anat* agyköpeny, agykéreg

⊙ lat, ‘görögös köpeny’

pallor ✧ *orv* sápadtság, halvány arcszín

⊙ lat, ‘ua.’ ← *pallere* ‘sápad, színét veszti, szintelen’

Lásd még PALE ALE

palmer ✧ *műsz* csavaros mikrométer, igen kis távolságok mérésére alkalmas műszer

⊙ fr, ‘ua.’ ← *Palmer*, a feltaláló nevééről

palmetta ✧ *műv* pálmalevélre emlékeztető, legyezőszerű görög díszítőelem

⊙ ol kics, ‘ua.’ ← ol, lat *palma* ‘pálma’, ered. ‘tenyér’ (a pálma levelei nyitott tenyérhez hasonlítanak)

palmitinsav ✧ *kém* telített zsírsav, gyöngyházfényű, kristályos anyag, a pálmaolaj fő alkotórésze

⊙ tud lat (*acidum palmitinum* ‘ua.’: sp kics *palmito* ‘törpepálma’ ← lat *palma* ‘pálma (lásd PALMETTA) | -in (vegyületre utaló toldalék)

Lásd még NAPALM

palpa ✧ *áll* egyes ízeltlábúak érzékelő csápja

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *palpari* ‘érint’

palpábilis ✧ *orv* tapintható

⊙ késő lat, ‘ua.’ ← *palpari* ‘érint, simogat’

palpáció ✧ *orv* tapintás, tapogatás mint vizsgálati módszer

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *palpari* ‘érint’

palpebráció ✧ *orv* pislogás

⊙ tud lat *palpebratio* ‘ua.’ ← *palpebra* ‘szempilla’

palpitáció ✧ *orv* túl heves vagy egyenetlen szívdobogás

⊙ tud lat *palpitatio* ‘ua.’ ← gyak *palpitare, palpitationum* ‘vergődik, ráng’ ← *palpari* ‘érint’

paludismus [paludizmus] ✧ *orv* mocsárláz, váltóláz

⊙ tud lat, ‘ua.’: *palus, paludis* ‘mocsár’ | lásd -IZMUS

pamflet ✧ *irod* gúnyos, támadó hangú röpirat, gúnyirat

⊙ ang, ném *pamphlet* ‘ua.’ ← (?) *Pamphilet*, egy *Pamphilus* nevű hősről szóló középkori verses regény címe

Lásd még FILKÓ

pamfletista ✧ *irod* pamfletíró

⊙ ang, ném *pamphletist* ‘ua.’, lásd PAMFLET

pampa vagy **pampák** ✧ *földr* tágas füves pusztaság Dél-Amerikában

⊙ sp, ← kecsua indián, ‘síkság’

pampaszfű ✧ *növ* a pampákról származó, díszkertekben is ültetett, magasra növő fű

⊙ sp tbsz *pampas* ‘pampák’, lásd PAMPA

pampero ⇨ *met* a pampák felől fújó hideg, esőt hozó szél Argentínában

⊙ sp, 'ua.', lásd PAMPA

pampuska ⇨ *nyj* fánk

⊙ szlk kics *pampuška* ← *pampuch* 'ua.' ← ném *Pfannkuche* 'fánk', tkp. 'serpenyős sütemény': *Pfanne* 'serpenyő' ← ófn *phanna* ← népi lat *panna* 'ua.' ← lat *patena* 'tál', lásd PATÉNA | *Kuche* 'sütemény' ← *kochen* 'főz, süt' ← lat *coquere* 'ua.'

❖ magy *fánk*

pán ⇨ *tört* lengyel nagybirtokos nemes, főnemes

⊙ leng *pan* 'úr'

pán- ⇨ (összetételek előtagjaként) a jelzett földrajzi, nyelvi, etnikai vagy vallási egységet átfogó, az egészre kiterjedő: *pánhellén*, *pánszláv*, *pánamerikai*, *pánafrikanizmus*, *pániszlámizmus* stb.

⊙ gör *pasz*, *pasza*, *pan* 'minden'

panácea ⇨ *orv* csodaszer, minden betegségen segítő csodálatos gyógyszer (középkori feltételezés szerint)

⇨ *orv* minden betegséget gyógyító csodafű (ókori hiedelem)

⊙ lat *panacea* ← gör *Panakeia* 'Aszklépiosz gyógyistenség egyik tehetséges lánya': *pan* 'minden' | *akeomai* 'gyógyít'

pánallél ⇨ *gen* egy adott gén valamennyi alléljának összessége

⊙ lásd PÁN-, ALLÉL

panama¹ ⇨ nagyarányú és botrányos csalás, közpénzek elsikkasztása hivatalos személyek megvesztegetésével

⊙ fr *panama* 'ua.' (a *Panama*-csatorna építése körül az 1890-es években kirobbant korrupciós botrányról)

panama² ⇨ szalmakalap, háncskalap, könnyű levélfonatú kalap

⇨ lyukacsos, könnyű inganyag

⊙ ném *Panama(hut)* ← ang *Panama (hat)* 'panamai kalap' ← *Panama* városról (ahol forgalmazták, bár Ecuadorból importálták)

panamázik ⇨ *biz* közpénzt sikkaszt

⊙ lásd PANAMA¹

panamista † ⇨ *biz* panamázó, közpénzek elsikkasztója

⊙ fr *panamiste* 'ua.', lásd PANAMA¹

pancreas [pankreasz] ⇨ *anat* hasnyálmirigy

⊙ tud lat *pancreas*, *pancreatis* 'ua.': gör seml *pan* 'minden(estől)' | *kreasz*, *kreatosz* 'hús' (e mirigy húsos jellege miatt)

Lásd még KREATIN

pancreatin [pankreatin] ⇨ *gyógysz* hasnyálmirigy-kivonat

⊙ tud lat, 'ua.': lásd PANCREAS | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

pancreatitis [pankreatitisz] ⇨ *orv* hasnyálmirigy-gyulladás

⊙ tud lat, 'ua.': lásd PANCREAS | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

pancser ⇨ *biz* ügyetlen, kétbalkezes ember

⊙ ném argó *Panscher* 'ua.', ered. 'borvizező' ← *panschen* 'vízzel hamisít' (bort, tejet), tkp. 'pancsol'

panda ⇨ *áll* macskamedve, a Himalája vidékén élő kis testű, hosszú farkú, szeme körül fehér foltos fekete emlős

⇨ *áll* bambuszmedve, Kínában élő, mázsányi súlyú növényevő emlős

⊙ ang ← nepáli *panda* 'macskamedve' (a bambuszmedvére a hasonló színű és mintájú bundája miatt vonódott át az elnevezés)

pandan ⇨ ellenpár, valaminek a megfelelője, kiegészítő darab, párdarab

⊙ ném *Pendant* 'ua.' ← fr *pendant* 'szimmetrikus megfelelő', ered. '(egymástól) függő' ← *pendre* ← lat *pendere* 'függ'

Lásd még PENDENTIF

pandémia ⇨ *orv* általános, több országra kiterjedő járvány

⊙ tud lat *pandemia* ‘ua.’ tkp. ‘az egész népre kiterjedő’: gör seml *pan* ‘minden, egész’ | *démosz* ‘nép’

pandemikus ⇨ *orv* járványos jellegű

⊙ tud lat *pandemicus* ‘ua.’, lásd PANDÉMIA

pandemónium ⇨ pokoli felfordulás, zűrzavar, kavarodás

⊙ lat *pandaemonium* ‘az összes démon tartózkodási helye’: gör seml *pan* ‘minden’ | *daimón* ‘démon, lélek, ördög’

pandit ⇨ tudós, törvényekben és vallási tanokban jártas embernek kijáró cím Indiában

⊙ ang, ← szansz *pandita* ‘ua.’

panegirikus ⇨ mértéktelenül dicsérő, magasztaló

⊙ ném *panegyrisch* ← gör *panégürikosz* ‘ua.’, lásd PANEGIRISZ

panegirista ⇨ hízelgő, valakit mértéktelenül magasztaló író

⊙ magy, lásd PANEGIRISZ

panegirisz ⇨ *irod* magasztaló költemény, dicshimnusz

⊙ lat *panegyris* ← gör *panégürisz*, ‘ua.’, tkp. ‘az egész nép előtti (dicsőítés)’: *pan* ‘minden, egész’ | *égürisz*, *agürisz* ‘gyűlés’ ← *agoreuó* ‘összegyűlik’

Lásd még AGORA

panel ⇨ előregyártott építőelem, födémelem, betonblokk

⇨ műszereket tartalmazó lap, ellenőrző tábla, műszerfal

⇨ véleményt nyilvánító szakértői csoport

⇨ kerekasztal résztvevőinek együttese nyilvános rádió- vagy tévéadásban

⇨ közvélemény-kutatás vizsgálati csoportja

⊙ ang *panel* ‘ua.’ ← ófr *panel* ‘fatábla’, lásd PANNÓ

pánfóbia ⇨ *orv* a környezetben zajló eseményektől való beteges rettegés

⊙ tud lat *panphobia* ‘ua.’: gör seml *pan* ‘minden’ | lásd FÓBIA

Pangaea [pángea] ⇨ *geol* a földtörténet középkorában létezett szuperkontinens, amelynek tagjai később szétvándoroltak mai helyükre

⊙ gör seml *pan* ‘minden, egész’ | *gaia* ‘föld’

panganét † ⇨ szurony

⊙ felsőném nyj *pankenett* ← ném *Bajonett* ‘szurony’, lásd BAJONETT

pángenezis ⇨ *biol* Darwin elmélete, amely szerint az örökítő egységek a testi sejtekben épülnek fel, és az ivarsejtekben gyűlnek össze

⊙ gör seml *pan* ‘minden’ | lásd GENEZIS

pángermán ⇨ *pol* a pángermanizmussal kapcsolatos

⊙ magy, lásd PÁNGERMANIZMUS

pángermanizmus ⇨ *tört* német mozgalom (az 1880-as évektől) valamennyi németül beszélő nép összefogására és egyetlen birodalomban való egyesítésére

⊙ ném *Pangermanismus* ‘ua.’, lásd PÁN-, GERMÁN, -IZMUS

pánhellén ⇨ *tört* a pánhellenizmuson alapuló, vele kapcsolatos

⊙ magy, lásd PÁNHELLENIZMUS

pánhellenista ⇨ *tört* a pánhellenizmus híve

⊙ magy, lásd PÁNHELLENIZMUS (a *deizmus–deista* és hasonló szó párok mintájára)

pánhellenizmus ⇨ *tört* az egykori bizánci birodalom területén élő görögök egyesítését célzó, a törökök ellen irányuló mozgalom az újkori Görögországban

⊙ ang *panhellenism* ‘ua.’, lásd PÁN-, HELLÉN, -IZMUS

panhidrózis ⇨ *orv* az egész testfelületre kiterjedő veritékezés

⊙ tud lat *panhydrosis* ‘ua.’: gör seml *pan* ‘minden’ | lásd HIDRÓZIS

páni ⇨ roppant nagy (riadalom, rettegés)

⊙ ném *panisch*, fr *panique* ‘ua.’, lásd PÁNIK

pánik ⇨ vakrémület, riadalom, fejvesztettség, fejetlenség, zavarodottság

⇨ eszeveszett tömeges rémület

⇨ hirtelen támadt, bénító ijedség

⊙ ném *Panik* ← fr *panique* ‘ua.’ ← gör *Panikon* ‘páni félelem’, tkp. ‘Pán istennel kapcsolatos’ (aki vad retteget tudott kelteni félelmes hangjával)

paniperda † ⇨ mihaszna kölyök, semmirekellő

⊙ hazai lat, ‘ua.’, tkp. ‘kenyérpusztító’: *panis* ‘kenyér’ | *perdere* ‘elveszt, elveszteget’

Lásd még PANIROZ

paniroz ⇨ *konyha* bundáz, morzsász, (húst, sajtot stb.) sütés előtt liszttel, tojással és zsemlemorzsával bevon

⊙ ném *panieren* ← fr *paner* ‘ua.’ ← *pain* ‘kenyér’ ← lat *panis* ‘ua.’

Lásd még APANÁZS, KOMPÁNIA, PANIPERDA

pániszlamizmus ⇨ *pol* törekvés minden mohamedán vallású népnek egy birodalomban való egyesítésére

⊙ ang *panislamism* ‘ua.’, lásd PÁN-, ISZLÁM, -IZMUS

pankráció ⇨ *sport* minden fogást és ütést megengedő birkózás

⇨ *átv* tömeges dulakodás

⊙ ang *pancratium* ← gör *pankration* ‘ökölvívást és birkózást egyesítő ókori sportág’: *pan* ‘minden’ | *kratosz* ‘erő’

pankreasz lásd PANCREAS

pankreatikus ⇨ *anat* a hasnyálmiriggyel kapcsolatos

⊙ tud lat *pancreaticus* ‘ua.’, lásd PANCREAS

Pankroeflat ⇨ *gyógysz* a hasnyálmirigy-bántalmak okozta gyomoralfűvódás elleni készítmény

⊙ lásd PANCREAS | tud lat *flatus* ‘felfűvódás’, tkp. ‘szél’ ← *flare*, *flatum* ‘fűj’

pánkromatikus ⇨ *fényk* az összes színre egyformán érzékeny, azokat a szürke helyes árnyalataiban visszaadó (fekete-fehér fotóanyag)

⊙ ném *panchromatisch* ‘ua.’: gör seml *pan* ‘minden’ | *khroma*, *khromatosz* ‘szín’

pankrónia ⇨ *tört* az a felfogás, hogy a jelen csak egy szakasza, ill. eredménye a történelmi folyamatnak

⊙ gör seml *pan* ‘minden’ | *khronosz* ‘idő’

pankronisztikus ⇨ *tört* a pankrónia felfogásával kapcsolatos, azon alapuló, azt követő

⊙ lásd PANKRÓNIA

panlogizmus ⇨ *fil* az a felfogás, mely szerint a mindenség logikai természetű, a megtestesült értelem megvalósulása

⊙ tud lat *panlogismus* ‘ua.’: gör seml *pan* ‘minden’ | *logosz* ‘értelem’ | lásd -IZMUS

panmixis ⇨ *biol* véletlenszerű párosodás egy állatpopuláció egyedei között

⊙ tud lat *panmixis* ‘ua.’: gör seml *pan* ‘minden’ | *meixisz* ‘keveredés, pázás’ ← *meignümi* ‘kever’

Lásd még MIGMATIT

pannó ⇨ keretezett falvédő fatábla

⇨ *műv* nagyméretű táblakép, festmény

⊙ fr *panneau* ← ófr *panel* ‘ua.’ ← késő lat kics *pannellus* ← lat *pannus* ‘posztó, szövetrodarab’

Lásd még PANEL

pannon ⇨ (fn) *tört* a mai Dunántúl helyén és attól délre megtelepült, az illírekkel rokon ókori nép

⇨ (mn) *tört* az ókori római Pannonia tartománnyal kapcsolatos

⇨ a Dunántúllal kapcsolatos

⊙ lat *Pannonii* ‘pannonok’

panofix ⇨ gyapjas juhbőrből vegyi kezeléssel készült szőrme

⊙ magy márkanév: *Pan(nónia Szőrmegyár)* | ném *fix* ‘biztos, erős, tartós’

panoplia ⇨ *műv* többféle fegyverből összeállított fali díszítmény

⊙ ang *panoply* ‘ua.’, tkp. ‘teljes fegyverzet’ ← gör *panoplia* ‘ua.’: seml *pan* ‘minden’ | *hoplon* ‘fegyverzet’

Lásd még HOPLITA

panoptikum ⇨ híres emberek viaszfiguráinak gyűjteménye

⇨ † bizarr látványosságok gyűjteménye

⊙ ném *Panoptikum* ← ang *panopticon* ‘ua.’, ered. ‘olyan börtönépület, amelyben minden cellát egy pontról szemmel lehetett tartani’: gör seml *pan* ‘minden’ | *optikosz* ‘látással kapcsolatos’, lásd OPTIKA

panoráma ⇨ (kör)kilátás

⇨ látkép, látvány

⇨ vásári körképboldé

⊙ ném *Panorama* ‘körkép’: gör seml *pan* ‘minden’ | *hórama* ‘látvány’ ← *hóraó* ‘lát’

panplégia ⇨ orv általános bénulás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör seml *pan* ‘minden’ | *plégé* ‘ütés, csapás’

pánpszichizmus ⇨ *fil* minden létezőnek lelket tulajdonító felfogás

⊙ gör seml *pan* ‘minden’ | lásd PSZICHÉ, -IZMUS

pánsíp ⇨ *zene* növekvő hosszúságú, egyik végükön zárt nádsípkból összeállított, perembefúvással megszólaltatott ősi hangszer

⊙ a görög *Pan* istenről, aki a monda szerint feltalálta

pánspermia ⇨ *biol* az a felfogás, hogy a földi élet csirái más égitestről kerültek a Földre

⊙ ang *panspermy* ‘ua.’: gör seml *pan* ‘minden’ | lásd SPERMA

pánszlávizmus ⇨ *tört* politikai mozgalom a 19. században a szláv nyelvű népek orosz vezetés alatti egyesülésére

⊙ lásd PÁN-, SZLÁV, -IZMUS

pantal ⇨ *koh* főleg a repülőgépgyártásban használt, könnyű és erős ötvözet alumíniumból, magnéziumból és szilíciumból

⊙ ipari márkánév: lásd PANTO-, AL(UMÍNIUM)

pantalgia ⇨ orv az egész testre kiterjedő fájdalom

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd PANTO- | gör *algeó* ‘fájdalmat érez’

pantalló ⇨ *ölt* hosszú és egyenes szárú férf nadrág

⊙ ném *Pantalons* ← ol *pantaloni* ‘ua.’ ← *Pantalone*, a velencei komédia bolondos, hórihorgas vénembere, aki ilyen nadrágot viselt ← *Pantaleon*, az orvosok Velencében egykor népszerű védőszentje: gör *panta* ‘egészen’ | *león* ‘oroszlán’

panteista ⇨ *fil* (fn) a panteizmus híve

⇨ (mn) a panteizmus alapján álló

⊙ ném *Pantheist*, *pantheistisch* ‘ua.’, lásd PANTEIZMUS

panteizmus ⇨ *fil* az Istent a természettel azonosító, a mindenséget isteni vonásokkal felruházó bölcséleti irányzat

⊙ ném *Pantheismus* ‘ua.’: gör seml *pan* ‘minden’ | *theosz* ‘isten’

panteon ⇨ *ép* az összes isten tiszteletének szentelt ókori templom (mint a római Panteon)

⇨ *vall* egy nép isteneinek összessége

⇨ *ép* a nemzet nagyjainak emlékhelyeül és temetkezési helyeül emelt épület (pl. a párizsi Panthéon)

⊙ lat *Pantheon* ← gör *pantheon* ‘ua.’: *pan* ‘minden’ | *theosz* ‘isten’

Panthalassa [pántalassza] ⇨ *geol* világóceán, az összefüggő világtenger a földtörténeti harmadkorban, amikor a szárazföldek is összefüggő egységet alkottak

⊙ gör seml *pan* ‘egész, minden’ | *thalassza* ‘tenger’, lásd még PANGAEA

panto- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) minden

⊙ gör seml *pan*, *pantosz* ‘minden’

pantofág ⇨ *áll* mindenevő

⊙ ném *pantophag* ‘ua.’: lásd PANTO- | gör *phagein* ‘eszik’

pantofli † ⇨ papucs

⊙ ném *Pantoffel* ← fr *pantoufle* ‘ua.’ ← ?

pantográf ⇨ *műsz* rajzok, ábrák tetszés szerinti méretarányban való másolására alkalmas készülék

⊙ ném *Pantograph* ‘ua.’, lásd PANTO-, -GRÁF

pantokrátor ⇨ *műv* ikontípus a keleti keresztény egyházban, apszisok faliképe vagy mozaikja a nyugati egyházban, amely Krisztust mint a mindenség urát ábrázolja királyi jelvényekkel, többnyire trónon ülve

⊙ gör *Pantokratór* ‘mindenható’: lásd PANTO- | *krateó* ‘hatalma van’

pantomim ⇨ *szính* színpadi némajáték, amely a cselekményt kifejező taglejtésekkel és arcjátékkal jeleníti meg

⊙ ném, fr *pantomime* ‘ua.’ ← lat *pantomimus* ← gör *pantomimosz* ‘utánzó táncművész’: lásd PANTO- | *mimosz* ‘utánzó’

pantomimika ⇨ *szính* a színpadi némajáték művészete

⇨ *lél* a testtartások és önkéntelen mozdulatok mint a közlés járulékos elemei az emberi érintkezésben

⊙ ném *Pantomimik* ‘ua.’, lásd PANTOMIM

panzió ⇨ fogadó, vendégház, vendégotthon, üdülőház

⇨ teljes ellátást nyújtó kisebb, családi szálló

⇨ szállóvendégnek nyújtott étkezés szervezett utazáson

⊙ ném *Pension* [panszion] ‘nyugdíj, étkezéssel szállás’ ← fr *pension* ‘ua.’ ← lat *pensio*, *pensionis* ‘fizetés’ ← *pendere*, *pensum* ‘kimér, kifizet’

Lásd még PENZIÓ

pantoténsav ⇨ *kém* az élővilágban igen gyakori, az emlősök májából izolált vegyület, B₅ vitamin

⊙ ang *pantothenic* (acid) ‘ua.’ ← gör *pantothen* ‘mindenfelől’ ← seml *pan*, *antosz* ‘minden’

papaja ⇨ *növ* dinnyefa, trópusi gyümölcsfa, ill. ennek gyümölcse

⊙ ang, sp *papaya* ← aravak indián *papaja* ‘ua.’

paparazzo [paparaccó] ⇨ *sajtó* erőszakos fotóriporter, aki híres személyiségeket zaklat és üldöz, hogy minél intimebb felvételeket készíthessen róluk

⊙ ol, ‘ua.’ (egy ilyen nevű fotósról, Fellini „Édes élet” című filmjének szereplőjéről)

papaverin ⇨ *kém* az ópium egyik alkaloidja, görcsoldó szer

⊙ tud lat, ‘ua.’: lat *papaver* ‘mák’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék; az ópiumot nyers mákgubó levéből nyerik)

paperback [péjperbek] ⇨ *nyomd* puha fedelű, papírkötésű (könyv)

⊙ ang, ‘ua.’: *paper* ‘papír’ | *back* ‘hát, könyvfedel’

Papilionacea ⇨ *növ* a pillangós virágú növények családja

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← lat *papilio*, *papilionis* ‘pillangó’

papilla ⇨ *orv* szemölcs

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘cssecsbimbó’

papillektómia ⇨ *orv* szemölcs műtéti kimetszése

⊙ tud lat *papillectomia* ‘ua.’: lásd PAPILLA | gör *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág’

papillóma ⇨ *orv* szemölcscszerű burjánzásból álló daganat

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd PAPILLA | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

papírmásé ⇨ *műsz* hulladékpapírból készült enyves pép, amelyből különféle tárgyakat sajtolnak

⊙ ném *Papiermaché* ‘ua.’ ← fr *papier mâché* ‘zúzott papír’: *papier* ← lat *papyrus*, lásd PAPIRUSZ | *mâcher* ‘rág, zúz’ ← késő lat *masticare* ‘rág’ ← gör *masztikhó* ‘fogait csikorgatja’

papiroológia ⇨ *tud* a papiruszon (és más anyagokon) fennmaradt ókori írásos emlékeket vizsgáló tudományág

⊙ tud lat *papyrologia* ‘ua.’, lásd PAPIRUSZ, -LÓGIA

papirusz ⇨ *növ* nilusi sás

⇨ ennek szárbeléből lapokká préselt, csiszolt íróanyag

⇨ ilyen anyagból készült tekerces, ill. a rá írt szöveg

⊙ lat *papyrus* ← gör *papürosz* ‘ua.’

❖ magy *papiros*

pápista † ⇨ *vall*, *pej* katolikus, pápapárti (protestáns szóhasználatban)

⊙ lat *papista* ‘a pápa híve’, lásd PÁPIZMUS

pápiizmus † ⇨ *vall* pápaság, pápai uralom

⊙ kk lat *papismus* ‘ua.’: lat *papa* ‘pápa’, ered. ‘apa’ | lásd -IZMUS

pappedli ⇨ *biz* ínycsinalat, csemege

⇨ *biz* olyan eset, amelyről pletykálni, rosszmájúan csevegni lehet

⊙ ausztr német *Papperl* ‘ua.’ ← ném *Pappe* ‘papi, kása’

pápua ⇨ népr többségében Új-Guinea szigetén élő sötét bőrű, gyapjas hajú nép

⊙ ném *Papua* ← holl *Papoea* ‘ua.’ ← maláji *puah-puah* ‘göndör’

papula ⇨ orv bőrgöb, pörsenés

⊙ lat, ‘ua.’

papundekli ⇨ kartonpapír, rétegpapír

⊙ ném *Pappendeckel* ‘kéregpapír’: *Pappe* ‘csiriz, kása’ | *Deckel* ‘fedél, borító’ ← *decken* ‘fed’
(hajdan összecsirizelt papírlapokból készítették a könyvtáblákhoz való kartont)

para ⇨ régi váltópénz Törökországban és több balkáni államban

⊙ tör, ‘ua.’

❖ magy *parányi*

para- (tudományos szóösszetételek előtagjaként) ⇨ mellett, mellé, kívül

⇨ szemben, túl, ellen

⇨ orv szabálytalan, kóros, nem teljes

⇨ *kém* ciklusos vegyületben átellenes szénatomokhoz tartozó (helyettesítő gyök)

⇨ *geol* üledékes (kőzet)

⊙ gör *para*, ‘ua.’

para-amino-benzoészav ⇨ *kém* bonyolult összetételű ciklusos vegyület, az élő szervezetek növekedésében játszik szerepet

⊙ lásd PARA-, AMIN, BENZOESAV

parabázis ⇨ *szính* az antik görög komédia közjátéka, amelyben a kórus vagy a karvezető a közönséghez fordulva a szerző véleményét, ismert személyekre és aktuális eseményekre való szatirikus célzásait tolmácsolta

⊙ tud lat *parabasis* ← gör *parabaszisz* ‘ua.’, tkp. ‘oldalt lépés’: lásd PARA- | *baszisz* ‘lépés’ ← *bainó* ‘jár’

parabellum ⇨ *kat* önműködő gyorstüzelő pisztoly

⊙ márkanév a lat (*Si vis pacem, para bellum*) ‘(Ha békét akarsz,) készülj háborúra’ mondásból: *parare* ‘készül, felkészít’ | *bellum* ‘háború’

Lásd még PARADÉ, PARÁDRIPOSZT, PARAPET, PARAPLÉ, PARAVÁN, PARAZOL, PARÍROZ², PREPARÁL

parabiózis ⇨ *biol* egymással összenőtt két szervezet életközössége

⊙ tud lat *parabiosis* ‘ua.’: lásd PARA- | *biószisz* ‘élet’ ← *bioó* ‘él’

parabola ⇨ *geom* nyílt görbe a kúpszeletek között, melynek minden pontja egy adott ponttól és adott egyenestől egyenlő távolságban van

⇨ *műsz* ilyen alakú, metszetű (antenna, tükör)

⇨ *irod* példázat, példabeszéd, tanítómesé

⊙ lat *parabola* ← gör *parabolé* ‘összevetés, együttállás, példabeszéd, mértani görbe’ ← *paraballó* ‘mellé dob, összevet, hozzászerkeszt’: lásd PARA- | *balló* ‘dob’

Lásd még PALÁVER, PALLÉR, PARLAMENT, PARLAMENTER, PARLANDO, PARLATÓRIUM, PAROLE, PURPARLÉ

parabolikus ⇨ *geom* parabola alakú, keresztmetszetű (pl. tükör)

⊙ ném *parabolisch* ‘ua.’, lásd PARABOLA

paraboloid ⇨ *geom* parabola forgatásával nyert másodrendű, végtelenbe nyúló felület

⊙ ang, ném, ‘ua.’: lásd PARABOLA | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

parabulia ⇨ *lél* az akarat zavara

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd PARA- | gör *bulé* ‘akarat’

paracentézis ⇨ orv átszúrás, testüreg falának csapolása folyadék vagy genny levezetésére

⊙ tud lat *paracentesis* ‘ua.’: lásd PARA- | gör *kentészisz* ‘szúrás’ ← *kenteó* ‘szúr’

Lásd még CENTRUM

paracentrális ⇨ *tud* a központ melletti, nem középpontos

⊙ lásd PARA-, CENTRÁLIS

paracentrikus ⇨ *geom* a a középpont mellett lévő vagy mozgó

⊙ lásd PARA-, CENTRUM

Paracletus lásd PARAKLÉTOSZ

paracusis [parakúzis] ⇨ *orv* hallászavar

⊙ tud lat, 'ua.': lásd PARA- | gör *akuszisz* 'hallás' ← *akuó* 'hall'

Lásd még AKUSZTIKA

parádé ⇨ *kat* díszszemle, díszfelvonulás

⇨ ünneplőruha, dísz(egyen)ruha

⇨ *biz* fölösleges pompa, cifrázkodás

⊙ ném *Parade* ← fr *parade* 'ua.' ← sp *parada* 'díszelgés, szünet, megálló' ← *parar* 'megállít, visszatart' ← lat *parare* 'készít, felfegyverez, elhárít'

Lásd még PARABELLUM

paradentális ⇨ *orv* fog körüli, fog melletti

⊙ tud lat, 'ua.': lásd PARA- | lat *dentalis* 'foggal kapcsolatos' ← *dens, dentis* 'fog'

paradézik ⇨ páváskodik, díszleg, hivalkodik, illegeti magát

⊙ lásd PARÁDÉ

paradiasztoló ⇨ *stil* egymáshoz közeli fogalmak együtt szereplése egy kijelentésben, ami által a köztük lévő különbség szemléletessé válik, pl. „az okos bölcsnek hiszi magát” (értsd: az a bölcs, aki tudja, hogy okosságának határa van)

⊙ lásd PARA- | *diasztolé* 'különbség', ered. 'széttágítás', lásd DIASZTOLÉ

paradigma ⇨ *tud* bizonyításra vagy összevetésre való példa

⇨ *nyelvt* egy adott szóhoz tartozó ragozott alakok sora

⇨ *tud* tudományos világkép, egy adott korban és területen elfogadott nézetek összessége

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *paradeigma* 'minta, példa': *para-* 'mellett' | *deigma*, tkp. *deik-ma* 'bizonyíték' ← *deiknūmi* 'megmutat'

paradigmatikus ⇨ mintaszerű, szabályszerű, példaértékű, az érvényes felfogást tükröző

⇨ *nyelvt* az alaktani mintáknak megfelelő

⊙ ném *paradigmatisch* 'ua.', lásd PARADIGMA

para-diklór-benzol ⇨ *kém* a Global márkanevű molyirtószer vegyi összetétele

⊙ gör *para* 'mellett, át' (itt arra utal, hogy a két klóratom a benzolgyűrű átellenes szénatomjaihoz kapcsolódik) | *di-* ← gör *di(sz)* 'kétszer' | lásd KLÓR, BENZOL

paradox ⇨ *log* önellentmondó, képtelen, helytelen

⇨ visszás, fonák, meglepő, meghökkentő

⊙ ném, 'ua.' ← gör *paradoxosz* 'a közvélekedéssel ellenkező': *para-* 'mellett, szembe' | *doxa* 'vélekedés, nézet, tan' ← *dokeó* 'valaminek látszik'

Lásd még DOKETIZMUS

paradoxográfus ⇨ *irod* csodásnak, természetfölöttinek tekinthető eseményeket és rendkívüli jelenségeket megörökítő ókori görög és római író

⊙ tud lat *paradoxographus* 'ua.': lásd PARADOXON | gör *graphó* 'ír'

paradoxon ⇨ *log* (látszólagos) ellentmondást tartalmazó állítás

⇨ önellentmondás, képtelenség

⇨ visszasság, fonákság

⊙ gör seml *paradoxon* 'ua.', lásd PARADOX

parádruposzt ⇨ *sport* véde és visszavágás kardvívásban, visszaszúrás törvívásban

⇨ *átv* gyors és talpraesett szóbeli visszavágás

⊙ fr *parade* 'védekezés, háritás' ← sp *parada* 'megállítás' ← *parar* 'feltartóztat' ← lat *parare* 'felkészít, felfegyverez' | lásd RIPOSZT

Lásd még PARABELLUM

paraesthesia lásd PARESZTÉZIA

parafál ⇨ *dipl* (tárgyaló küldöttség vezetője államközi szerződés fogalmazványát) kézjeggyel látja el

⊙ régebben *parafiroz* ← ném *paraphieren* ← fr *parapher* 'ua.' ← *paraphe* 'kézjegy' ← *paragraphe*, lásd PARAGRAFUS

parafázia ⇨ *orv* a szavak felcserélésében megnyilvánuló beszédképtelenség

⊙ tud lat *paraphasia* 'ua.': lásd PARA- | *phaszisz* 'kijelentés' ← *phémi* 'beszél'

parafenomén ⇨ okkult képességeket mutató személy

⇨ természetfeletti vagy annak látszó jelenség

⊙ ném *Paraphänomen* ‘ua.’, lásd PARA-, FENOMÉN

parafenomenológia ⇨ *tud* az okkult, természetfeletlinek tűnő jelenségekkel foglalkozó, azokra magyarázatot kereső tudományág

⊙ ném *Paraphänomenologie* ‘ua.’, lásd PARAFENOMÉN, -LÓGIA

paraferna lásd PARAPHERNA

paraffin ⇨ *kém* a kőolajfinomítás során nyert, viaszhoz hasonló termék

⇨ *kém* nyílt szénláncú telített szénhidrogének összefoglaló elnevezése

⊙ ném *Paraffin* ← lat *paraffinum* ‘ua.’, tkp. ‘alig vegyülő’: *parum* ‘kevésé’ | *affinis* ‘határos, rokon’, lásd AFFINITÁS

parafilatélia ⇨ a bélyegek és a hozzá tartozó tárgyak (első napi bélyeg, carte maximum, blokk stb.) együttes gyűjtése

⊙ lásd PARA-, FILATÉLIA

parafimózis ⇨ *orv* spanyolgallér, a himvessző gyulladása a makk mögé húzott szűk fityma megszorulása folytán

⊙ tud lat *paraphimosis* ‘ua.’: lásd PARA-, FIMÓZIS

parafizika ⇨ *tud* az okkultizmus egyik ága, amely a fizikai törvényekkel nem magyarázható jelenségeket taglalja

⊙ ném *Paraphysik* ‘ua.’, lásd PARA-, FIZIKA

parafízis ⇨ *növ* a tömlősgombák meddő gombafonala a termőrétegben

⊙ tud lat *paraphysis* ‘ua.’: lásd PARA- | gör *phüszisz* ‘sarjadás’ ← *phüo* ‘sarjad’

parafrazeál ⇨ kifejt, értelmez

⇨ átír, átkölt, feldolgoz

⊙ ném *paraphrasieren* ‘ua.’, lásd PARAFRÁZIS

parafrázia ⇨ *orv* nyelvbotlás, mondatrészek elvétése

⊙ tud lat *paraphrasia* ‘ua.’: gör *para-* ‘helytelenül’ | *phraszisz* ‘elmondás’, lásd FRÁZIS

parafrázis ⇨ átírás, átköltés, átfogalmazás, kifejtés

⇨ magyarázat, értelmezés

⇨ *zene* idegen mű témáinak szabad feldolgozása

⊙ ném *Paraphrase* ← fr *paraphrase* ‘ua.’: lásd PARA- | gör *phraszisz* ‘elmondás’, lásd FRÁZIS

parafrenia ⇨ *orv* érzéksalódások által irányított téveseszme-rendszer mint elmebántalom

⊙ tud lat *paraphrenia* ‘ua.’: lásd PARA- | gör *phrén* ‘elme’

paragenetikus ⇨ *geol* a paragezisen alapuló, vele kapcsolatos

⊙ lásd PARA-, GENETIKUS

paragenezis ⇨ *geol* kémiailag közelálló ásványokból azonos földtörténeti korban és feltételek között keletkezett társulás

⊙ lásd PARA-, GENEZIS

parageusia [parageúzia] ⇨ *orv* az ízérzékelés zavara, téves ízlelés

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd PARA- | gör *geuszisz* ‘ízlelés’ ← *geuomai* ‘megkóstol’

paragógé ⇨ *stíl* nem értelmi, csak stílus vagy hangulati többletet adó toldalékok hozzáadása a szóhoz, pl. *itt, itten, itteneg* vagy *pedig, pediglen*

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘odavezetés’: lásd PARA- | *agógé* ‘vitel, vezetés’ ← *agó* ‘hajt, vezet’

paragráfia ⇨ *orv* szavak vagy betűk felcserélésével járó írászavar

⊙ tud lat *paragraphia* ‘ua.’, lásd PARA-, -GRÁFIA

paragrafus ⇨ szakasz, cikkely, bekezdés

⇨ *jog* törvénycikk

⇨ paragrafusjel

⊙ késő lat *paragraphus* ‘kettős S mint szövegtagoló jel’ ← gör *paragraphosz* ‘a szöveg mellé írt tagoló jel, szöveg szakasza’: *para-* ‘mellé’ | *graphó* ‘ír’ (a § jelben a lat *SubScripti* ‘aláírtam’ két s betűje fonódik össze, így lett ‘kézjegy’ értelme is, lásd PARAFÁL)

paragramma ⇨ *stil* személynévben való, gúnyos vagy humoros célzatú betűcsere, ókori példával:

Tiberius Claudius Nero → *Biberius Calidus Mero* ('Szinbortól Hevülő Iszákos')

⊙ gör, 'mellérás', lásd PARA-, -GRAM(MA)

paragrammatizmus ⇨ *orv* a nyelvtani szerkezetek hibás használatában megnyilvánuló beszédzavar

⊙ tud lat *paragrammatismus* 'ua.': gör *para-* 'mellé, hibásan' | lásd GRAMMATIKA, -IZMUS

parahélium ⇨ *met* melléknep, hamis nap az égen jégkristályfelhőkön keletkezett tükörkép

⊙ tud lat *parahelium* 'ua.': lásd PARA- | gör *héliosz* 'nap'

parahidrogén ⇨ *kém* olyan hidrogénmolekula, amelyben a két proton spinje ellentétes irányú

⊙ lásd PARA-, HIDROGÉN

parainézis ⇨ *irod* adott személyhez szóló erkölcsi intelem, buzdítás (mint irodalmi műfaj)

⇨ *irod* a tanulás összefoglalása ókori tanmesék, állatmesék végén

⊙ lat *parainesis* ← gör *paraineszisz* 'ua.' ← *paraineo* 'tanácsol': lásd PARA- | *aineo* 'beszél, ajánl'

parakambium ⇨ *növ* másodlagos bőrszövetet képző osztódó szövet a gyökérben és a szárban

⊙ lásd PARA-, KAMBIUM

parakardiális ⇨ *anat* a szív melletti

⊙ tud lat *paracardialis* 'ua.', lásd PARA-, KARDIÁLIS

parakinézis ⇨ *orv* összerendezetlen mozgás, képtelenség a mozgás rendezésére

⊙ tud lat *parakinesis* 'ua.': lásd PARA- | gör *kinészisz* 'mozgás' ← *kineo* 'mozog'

paraklázis ⇨ *geol* törés, letörés, vetődés

⊙ ném *Paraklase* 'ua.': lásd PARA- | gör *klaszisz* 'törés' ← *klaó* 'tör'

parakléतिकé ⇨ *vall* vasárnapi szertartáskönyv a keleti keresztény liturgiában

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'a Szentlélekkel kapcsolatos', lásd PARAKLÉTOSZ

Paraklétosz ⇨ *vall* a Szentlélek, tkp. Vigasztaló, Pártfogó

⊙ gör, 'buzdító, közbenjáró' ← *parakaleo* 'segítségül hív': *para-* 'mellé' | *kaleo* 'hív'

parakmé ⇨ *biol* hanyatló szakasz a törzsfejlődésben

⊙ tud lat *paracme* 'ua.' ← gör *parakmé* 'hanyatlás, enyhülés': *para-* 'mellett, túl' | *akmé* 'csúcspont'

parakrin transzmitter ⇨ *biol* a sejtnedvekben diffúz módon terjedő anyag, amely bizonyos sejtcsoportok „üzenetét” viszi más, megcélzott sejtekhez

⊙ ang *paracrin transmitter* 'ua.': gör *parakrinomai* 'csatarendbe áll', tkp. 'választ vkit maga mellé': *para-* 'mellé' | *krinomai* 'választ' | lásd TRANZMITTER

parakromatopszia ⇨ *orv* szintévesztés, hamis színlátás

⊙ tud lat *parachromatopsia* 'ua.', lásd PARA-, KROMATOPSZIA

parakronizmus ⇨ tévedés az időrendben, időrendi zavar

⊙ tud lat *parachronismus* 'ua.', lásd PARA- | gör *khronosz* 'idő' | lásd -IZMUS

paraldehid ⇨ *kém* az acetaldehid gyűrűs polimerizációs terméke

⊙ ném *Paraldehyd* 'ua.', lásd PARA-, ALDEHID

paralel ⇨ *geom* párhuzamos

⇨ megegyező, megfelelő, hasonló

⇨ (fn) párhuzam

⊙ ném *parallel* ← lat *parallelus* 'ua.' ← gör *parálléosz* 'egymás melletti, párhuzamos': lásd PARA- | *allélón* 'egymás' ← *allosz* 'más'

paralelepipedon ⇨ *geom* három pár párhuzamos síkkal határolt tér

⊙ ném *Parallelepipedon* 'ua.': lásd PARALEL | gör *epipedon* 'síkidom' | *epi* 'rajta' | *pedon* 'talaj, föld'

paralelizmus ⇨ *geom* párhuzamosság

⇨ *irod* gondolatritmus

⊙ ném *Parallelismus*, lásd PARALEL

paralelogramma ⇨ *geom* két-két párhuzamos és egyenlő hosszú oldalból álló négyszög (pl. négyzet, rombusz)

⊙ ném *Parallelogramm* 'ua.', lásd PARALEL, -GRAM(MA)

paralexia ⇨ *orv* az olvasási készség zavara, az olvasott szöveg értelmének felfogására való képtelenség

⊙ tud lat, 'ua.': lásd PARA- | *lexisz*, tkp. *leg-szisz* 'olvasás' ← *lego* 'olvas'

- paralgézia** ⇨ *orv* élettanilag indokolatlan, fonák fájdalomérzet
 ⊙ tud lat *paralgesia* ‘ua.’: lásd PARA- | gör *algészisz* ‘fájdalom’ ← *algeó* ‘fájdalmat érez’
- paralimpia** ⇨ *sport* értelmi fogyatékosok, mozgáskorlátozottak, vakok és gyengénlátók számára szervezett világvetély az olimpia évében, annak helyszínén
 ⊙ ang *paralympics* ‘mellék-olimpia’, lásd PARA-, (O)LIMPIA
- paralingvisztika** ⇨ *nyelvt* a nyelvi közlés kísérőjelenségeivel, nem hangzó elemeivel foglalkozó tudomány
 ⊙ ném *Paralinguistik* ‘ua.’, lásd PARA-, LINGVISZTIKA
- paralipomena** ⇨ *irod* toldalék, pótlék, függelék tudományos műhöz
 ⊙ tud lat ‘ua.’ ← gör tbsz seml *paraleipomena* ‘kihagyott, nem említett dolgok’ ← *paraleipó* ‘mellőz, kihagy’: lásd PARA- | *leipó* ‘elhagy’
- paralitikus** ⇨ (mn) bénult, bénulásos
 ⇨ (fn) bénult személy
 ⇨ agyalágyult
 ⊙ ném *paralytisch, Paralytiker* ‘ua.’ ← gör *paralütikosz* ‘bénult, ti. inaszakadt’, lásd PARALÍZIS
- paralizál** ⇨ *orv* megbénít
 ⇨ semlegesít, hatástalanít
 ⊙ ném *paralysieren* ‘ua.’, lásd PARALÍZIS
- paralízis** ⇨ *orv* gyermekbénulás
 ⇨ *orv* bénulás, †hűdés, †szélhűdés
 ⇨ *átv* bénultság, tehetetlenség, cselekvésképtelenség
 ⊙ tud lat *paralysis* ‘ua.’ ← gör *paralüszisz* ‘bénultság, tehetetlenség’ ← *paralüó* ‘kiold, meglazít, elgyengít’: lásd PARA- | *lüó* ‘elold’
 Lásd még PARALYSIS PROGRESSIVA
- parallaktikus** ⇨ *csill* a parallaxist követő
 ⊙ ang *parallactic* ‘ua.’, lásd PARALLAXIS
- parallaxis** ⇨ *csill* az a szög, amely alatt a földpálya féltengelye látszik egy más égitestről
 ⇨ *opt* szögeltérés két párhuzamos tengely között
 ⊙ gör *parallaxisz* ‘eltérés, változás’ ← *parallaszó* ‘eltér, váltakozik’: lásd PARA- | *allosz* ‘más’
- paralel** lásd PARALEL
- paralógia** ⇨ *orv* értelmetlenség
 ⇨ értelmetlen kijelentés, következtetés vagy viselkedés
 ⊙ tud lat *paralogia* ‘ua.’: lásd PARA- | gör *logosz* ‘beszéd’ ← *legó* ‘mond’
- paralogizmus** ⇨ álokoskodás, ebből eredő téves következtetés
 ⊙ tud lat *paralogismus* ‘ua.’, lásd PARALÓGIA
- paralys-** lásd még PARALIZ-
- paralysis progressiva** [paralízisz progresszíva]
 ⇨ *orv* a szellemi képességek fokozatos és megfordíthatatlan hanyatlása a vérhaj végső stádiumában
 ⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd PARALÍZIS, PROGRESSZÍV
- paramagnetizmus** ⇨ *fiz* paramágnesség, egyes anyagoknak az a tulajdonsága, hogy az indukció mértékétől függetlenül, habár gyengén, de mágnesezhető
 ⊙ lásd PARA-, MAGNETIZMUS
- paramedicina** ⇨ *orv* a hivatalos orvostudomány által nem teljesen elfogadott gyógyító módszerek és tevékenységek területe
 ⊙ lásd PARA-, MEDICINA
- paraméter** ⇨ *mat* egyenletben szereplő tetszőleges értékű állandó
 ⇨ *műsz* mutató, jellemző érték
 ⇨ *geom* parabola fókusza és vezérvonala közti távolság
 ⊙ ang *parameter* ‘ua.’ ← gör *parametreó* ‘hozzámér, megmér, összehasonlít’: lásd PARA- | *metreó* ‘mér’
- parametrikus** ⇨ paraméterek segítségével kifejezett
 ⊙ ang *parametric* ‘ua.’, lásd PARAMÉTER

paramilitáris ⇨ *kat* a hadseregen kívüli, de katonailag szervezett (csapat, alakulat)

⊙ ang *paramilitary* 'ua.', lásd PARA-, MILITÁRIS

paramiotónia ⇨ *orv* az izomtónus zavara

⊙ tud lat *paramyotonia* 'ua.', lásd PARA-, MIOTÓNIA

paramitíia ⇨ *irod* mitológiai tárgyú tanítómese

⊙ lat *paramythia* ← gör tbsz seml *paramúthia* 'ua.': lásd PARA- | kics *múthion* 'mesécske' ← *múthosz* 'mítosz, rege'

paramnézia ⇨ *orv* emlékezetzavar

⊙ tud lat *paramnesia* 'ua.': lásd PARA- | gör *mnészisz* 'emlékezés' ← *mnaomai* 'emlékszik'

paramythion lásd PARAMITIA

paranoia ⇨ *orv* nagyzási téboly, üldözési téboly

⇨ *orv* téveseszme-rendszer

⊙ tud lat, gör, 'elmebaj, téboly' ← *paranoé* 'tébolyban szenved': lásd PARA- | *noeo* 'gondolkodik, megért'

paranoid ⇨ *orv* a paranoiára jellemző, a paranoia jegyeit mutató

⊙ ném *paranoid* 'ua.': lásd PARANOIA | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

paranormális ⇨ *tud* természetfölötti, természetes úton nem magyarázható

⊙ tud lat *paranormalis* 'ua.', lásd PARA-, NORMÁLIS

parantheion ⇨ *met* melléknep, a nappal szemben és halványabban látszó tünemény jégkristályfelhőkön

⊙ tud lat, 'ua.': gör *para-* 'mellett' | *ant(i)* 'átellenben' | *hélios* 'nap'

parapet ⇨ *ép* mellvéd, könyöklő, kőkorlát

⊙ ném *Parapet* ← fr *parapet* ← ol *parapetto* 'ua.': *parare* 'véd, hárit' ← lat *parare* 'felkészít, felfegyverez' | *petto* ← lat *pectus* 'mell'

Lásd még PARABELLUM

paraph- lásd még PARAF-

parapherna [paraferna] † ⇨ *jog* hozománykiegészítés, az asszony által a házasságba hozott vagyonnak a hozományt meghaladó része, amely az ő tulajdona marad

⊙ késő lat, gör *parapherna* 'ua.': gör *para-* 'mellett, kívül' | *pherné* 'hozomány' ← *pheró* 'hoz'

paraphrenia [parafrénia] ⇨ *orv* enyhébb fokú hasadásos elmebaj

⊙ tud lat, 'ua.': lásd PARA- | gör *phrén* 'elme'

paraplázia ⇨ *orv* kóros képződmény a szervezetben

⊙ tud lat *paraplasia* 'ua.': lásd PARA- | gör *plaszisz* 'alakulat' ← *plaszó* 'formáz, alakít'

Lásd még PLAZMA

paraplasma ⇨ *biokém* a sejtmagon kívüli, örökletes anyagot nem tartalmazó plazmarész

⊙ tud lat *paraplasma* 'ua.', lásd PARA-, PLAZMA

paraplé ⇨ *esernyő*

⊙ ném nyj *paraple* ← ném *Parapluie* [paraplü] ← fr *parapluie* 'esernyő': *para-* (mint a *paraván*, *parazol* esetében) | *pluie* 'eső' ← lat *pluvia* 'ua.' ← *pluere* 'esik'

Lásd még PLUVIÁLE

paraplégia ⇨ *orv* az alsó végtagok kétoldali bénulása

⊙ tud lat *paraplegia* 'ua.': lásd PARA- | gör *plégé* 'ütés, csapás'

parapoplexia ⇨ *orv* enyhe agyvérzés

⊙ tud lat, 'ua.', lásd PARA-, APOPLEXIA

paraproteinémia ⇨ *orv* az immunproteinek és immunglobulinok rendellenesen nagy mennyisége a vérben

⊙ tud lat *paraproteinaemia* 'ua.': lásd PARA-, PROTEIN | gör *haima* 'vér'

parapszichológia ⇨ az okkult jelenségekkel foglalkozó lélektani tudományág

⊙ tud lat *parapsychologia* 'ua.', lásd PARA-, PSZICHOLÓGIA

parasol lásd PARAZOL

parasolventia lásd PARASZOLVENCIA

paraszigmatizmus ⇨ *nyelvt* selypítés vagy pöszeség, az *s* és *sz* hang hibás ejtése

⊙ lásd PARA- | *szigma*, *szigmatosz* ‘a görög sz betű’ | lásd -IZMUS

paraszimpatikus ⇨ *biol* a vegetatív idegrendszeren belül gátlást kifejtő, a pihenést és táplálkozást szolgáló (hatás)

⊙ ném *parasympathisch* ‘ua.’, lásd PARA-, SZIMPATIKUS

paraszisztolé ⇨ *orv* a szisztolé és diasztolé közötti szakasz kóros meghosszabbodása

⊙ tud lat *parasytostole* ‘ua.’, lásd PARA-, SZISZTOLÉ

paraszolvencia ⇨ orvosi hálapénz

⇨ † mellékjövedelem

⊙ újk lat *parasolventia* ‘mellékes fizetség’: lásd PARA- | lat *solventia* ‘fizetés, fizetőképesség’, lásd SZOLVENS

parataxis ⇨ *nyelvt* mellérendelés

⇨ *stil* szavak és nyelvi szerkezetek párhuzamos használata, szóismétlés, ikerítés mint halmazati hatású stíluseszköz, főleg körmondatokban vagy tirádákban

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör, ‘csatarend, elrendezés’ ← *paratasszó* ‘melléje rendel’: *para-* ‘mellé’ | *tasszó*, tkp. *tak-szó* ‘rendez, helyez’

parathyreoidea [paratireoidea] ⇨ *anat* mellékpajzsmirigy

⊙ tud lat (*glandula*) *parathyreoidea* ‘ua.’, lásd PARA-, TIREOIDEA

paratífusz ⇨ *orv* a hastífuszhoz hasonló tünetekkel járó, szalmonellák okozta fertőző betegség

⊙ tud lat *paratyphus* ‘ua.’, lásd PARA-, TÍFUSZ

paratípus ⇨ *biol* azon tulajdonságok összessége, amelyeket az élő egyed saját élete során és az alkalmazkodás révén szerzett

⊙ lásd PARA-, TÍPUS

paraván ⇨ *bút* spanyolfal

⇨ térelválasztó lemez (kiállításon)

⇨ ellenző, kályhaellenző

⇨ szélfogó

⊙ ném *Paravent* [paravan] ← fr *paravent* ← ol *paravento* ‘szélfogó, kályhaellenző’: *parare* ‘megóv, elhárít’ ← lat *parare* ‘felkészít, felfegyverez’ | *vento* ← lat *ventus* ‘szél’

Lásd még PARABELLUM

paravénás ⇨ *orv* hibásan a véna mellé adott (injekció)

⊙ lásd PARA-, VÉNA

par avion ⇨ légi postával (postai jelzés)

⊙ fr, ‘repülővel’: *par* ← lat *per* ‘által’ | nygkz *avion* ‘repülőgép’ ← lat *avis* ‘madár’

paraxiális ⇨ *fiz* tengely menti

⇨ *opt* az optikai tengellyel lényegében párhuzamos (sugarak)

⊙ lásd PARA-, AXIÁLIS

parazita ⇨ *biol* élősködő (növény, állat)

⇨ *átv* élősd ember, ingyenélő

⊙ ném *Parasit* ‘ua.’ ← lat *parasitus* ‘asztali vendég’ ← gör *parasitosz* ‘valakinél étkező’, utóbb ‘kéretlen vendég, potyaaleső, másan élősködő’: *para-* ‘mellét, nála’ | *sziteomai* ‘étkezik’ ← *szitosz* ‘gabona, élelem, étkeztetés’

parazitizmus ⇨ *biol* élősködés az élővilágban

⇨ *átv* élődsiség, ingyenélés

⊙ tud lat *parasitismus* ‘ua.’, lásd PARAZITA, -IZMUS

parazitológia ⇨ *biol* az élősködőket és az élősködés jelenségét kutató tudományág

⇨ *orv* az emberi szervezet élősködőivel és az általuk okozott betegségek gyógyításával foglalkozó tudományterület

⊙ tud lat *parasitologia* ‘ua.’, lásd PARAZITA, -LÓGIA

parazitológus ⇨ *biol*, *orv* az élősdiek tudományának szakembere

⊙ magy, lásd PARAZITOLÓGIA (a *biológia*-*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

parazitotrop ⇨ *orv* a kórokozó mikroorganizmusok ellen alkalmazott

⊙ tud lat *parasitotrop* ‘ua.’: lásd PARAZITA | gör *troposz* ‘irány, módszer’ ← *trepó* ‘fordít’

parazol † ⇨ napernyő

⊙ fr *parasol* ← ol *parasole* ‘ua.’: *parare* ‘megóv, elhárít’ ← lat *parare* ‘felkészít, felfegyverez’ | *sole* ← lat *sol* ‘nap’

Lásd még PARABELLUM

parcella ⇨ művelésre vagy házhelynek való telek, földdarab nagyobb földterület felosztásából

⇨ számozott és utakkal határolt területrész temetőben

⊙ ném *Parzelle* ‘ua.’ ← fr *parcelle (de terrain)* ‘(földterület-)darabka’ ← késő lat kics *particella* ← *pars, partis* ‘rész’

Lásd még PÁRT

parcelláz ⇨ nagyobb földterületet telekkönyvezhető kis egységekre oszt

⊙ lásd PARCELLA

parciális ⇨ részleges, részbeni, csak egy részt érintő

⇨ elfogult, részrehajló, egyoldalú

⊙ késő lat *partialis* ‘rész szerinti, egy részt érintő’ ← *pars, partis* ‘rész’

Lásd még PÁRT

pardon ⇨ bocsánat, elnézést kérek

⇨ (fn) kegyelem, elnézés, bocsánat, megbocsátás

⊙ ném, fr *pardon* ‘ua.’ ← *pardonner* ‘megbocsát, kegyelmez’ ← kk lat *perdonare* ‘átenged, elenged, megbocsát’: *per-* ‘át’ | *donare* ‘ad, adományoz’ ← *donum* ‘adomány’ ← *dare* ‘ad’

parekbázis ⇨ *stil* írásműnek a cselekmény fő vonalától eltérő, de élvezetes és azt kiegészítő mellékszála

⊙ tud lat *parecbasis* ‘ua.’ ← gör *parekbaszisz* ‘félrelépés’: *para-* ‘mellé’ | *ek-* ‘ki’ | *baszisz* ‘járás’ ← *bainó* ‘jár’

parekhézis ⇨ *stil* alakilag és hangzásban közelálló, de értelmileg eltérő szavak egymásutánja: „Kérdem, nem érdem, hogy porban a térdem?”

⊙ lat *parechesis* ← gör *parékhészisz* ‘ua.’: *para-* ‘mellett’ | *ékhó* ‘visszhang’

parembolé ⇨ *stil* gondolatalakzat, egy mondatba ékelt, hozzá csak lazán kapcsolódó másik mondat, pl. „Mert ő mindig is mondta – és ki tudhat erről nála többet? – hogy...”

⊙ gör, ‘közbevetés’ ← *parembálló* ‘közbevet, beiktat’: *para-* ‘mellé, közbe’ | *emballó* ‘bedob’: *en-* ‘bele’ | *balló* ‘dob’

paremiológia ⇨ *nyelvt* a közmondásokkal foglalkozó tudományterület

⊙ tud lat *paroemiologia* ‘ua.’: gör *paroimion* ‘közmondás’, lásd ott | lásd -LÓGIA

parenchima [parenhíma] ⇨ *növ* növényi alapszövetekben változatos funkciót ellátó, egyenlő kiterjedésű élő sejtek alkotta rendszer

⇨ *biol* állati mirigyeket alkotó sejtek

⊙ tud lat *parenchyma* ‘ua.’: gör *para-* ‘mellett’ | *emkhüma* ‘beömlés’: *en-* ‘be’ | *khüma* ‘áradás’

parentáció ⇨ halottbúcsúztatás, gyászbeszéd, †sírbeszéd

⊙ újjk lat *parentatio* ‘ua.’ ← lat *parentare* ‘elhunyt szülőért halotti áldozatot mutat be’ ← *parens, parentis* ‘szülő’ ← *parere* ‘szül’

parentál lásd ELPARENTÁL

parentalia ⇨ *tört* a halottakról való megemlékezés napjai az ókori Rómában február vége felé

⊙ lat tbsz *seml*, ‘ua.’ ← *parentalis* ‘szülőkkal kapcsolatos’ ← *parens, parentis* ‘szülő’ ← *parere* ‘szül’

parentéla ⇨ *jog* az azonos fokú felmenők és azok leszármazottai mint öröklésre jogosult csoport

⊙ késő lat, ‘rokonság’ ← *parentes* ‘szülők’ ← *parere* ‘szül’

Lásd még PARENTALIA, PARTUS, PRIMIPARA, PUERPERA, VIPERA

parenterális ⇨ *orv* az emésztőrendszer megkerülő, azaz intravénás infúzió alakjában való (táplálás)

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd PARA- | *enteron* ‘bél’

parentézis ⇨ *nyelvt* zárójel

⇨ *nyelvt* beszúrás, közbeiktatott szöveg

⊙ tud lat *parenthesis* ‘ua.’: lásd PARA- | gör *enthészisz* ‘betétel’: *en* ‘bele’ | *(ti)thémi* ‘tesz’

parerga ⇨ *tud* egy nagyobb mű kiegészítéseképpen alkotott, egymáshoz csak lazán kapcsolódó kisebb írások

⊙ gör tbsz, ‘mellékes művek’: lásd PARA- | *ergon* ‘munka, mű’

pareisis [parézis] ⇨ *orv* enyhe bénulásos tünetekkel járó izomgyengeség

⊙ *tud* lat, ‘ua.’ ← gör *parészisz* ‘gyengülés’ ← *pariēmi* ‘elenged, lazít’, tkp. ‘elme gy melléte’: lásd PARA- | *eimi* ‘megy’

parestetikus ⇨ *orv* álérzékelésen alapuló, tévesen érzékelt

⊙ *tud* lat *paraestheticus* ‘ua.’, lásd PARESztÉZIA

parestézia ⇨ *orv* érzékelési zavar, tévérzékelés

⊙ *tud* lat *paraesthesia* ‘ua.’, lásd PARA-, ESztÉZIA

par et impar ⇨ páros és páratlan

⊙ lat, ‘ua.’: *par* ‘pár, páros, egyenlő’ | *in-* ‘nem’

par excellence [parekszelansz] ⇨ (hat) elsősorban, kiváltképpen, különösképpen

⇨ a legnagyobb mértékben

⇨ (mn) valódi, igazi, szoros értelemben vett

⊙ fr, ‘ua.’: *par* ← lat *per* ‘által, révén’ | *excellence* ‘kitűnés, kiemelkedés’, lásd EXCELLENCIA

parfé ⇨ fagyaltszerű édesség

⊙ fr *parfait* ‘fagyaltfélé’, tkp. ‘tökéletes’ ← lat *perfectus* ‘ua.’, lásd PERFEKT

par force [parforsz] † ⇨ erőszakkal, erővel

⊙ fr, ‘ua.’: *par* ← lat *per* ‘által’ | *force* ← késő lat *fortia* ‘erő’ ← *fortis* ‘erős’

Lásd még FORSZ

parfüm ⇨ a kölninél töményebb folyékony illatszer

⊙ ném *Parfüm* ← fr *parfum* ‘illat, illatszer’ ← *parfumer* ‘illatozik, illatosít’ ← késő lat *perfumare*, *profumare* ‘ua.’: *per-* ‘át’ | *fumare* ‘füstölög, gőzölög’ ← *fumus* ‘füst, gőz’

parfüméria ⇨ illatszertár

⊙ fr *parfumerie* ‘ua.’, lásd PARFÜM

par hasard [parazár] ⇨ véletlenül, történetesen, éppen

⊙ fr, ‘ua.’: *par* ← lat *per* ‘által, révén’ | *hasard* ‘véletlen’, lásd HAZÁRD

par honneur [paronör] ⇨ tisztességből, becsület okán

⊙ fr ‘ua.’: *par* ← lat *per* ‘által, révén’ | *honneur* ‘tisztesség, becsület’, lásd HONÖR

pari ⇨ *ker* névérték, egyenérték, a névérték és árfolyam egyezése

⊙ ném, ‘ua.’ ← ol *pari* ‘egyenlő, döntetlen, páros’ ← lat *par*, *paris* ‘pár, páros, hasonló, egyenlő’

❖ magy *pár*

Lásd még PAIR, PARITÁS, PARISYLLABA, PAROLI, PEER, PRIMUS INTER PARES

pária ⇨ (Dél-Indiában) kaszton kívüli, érinthetetlen ember

⇨ *átv* megvetett, kizsájtott, jogfosztott ember

⊙ ném *Paria* ← ang *pariah* ← tamil *parayan* ‘ua.’, ered. ‘dobos (megvetett foglalkozás)’ ← *parai* ‘nagydob’

parian [périan] ⇨ *műv* a pároszi márványra emlékeztető fénytelen, áttetsző angol lágyporcelán, szobrocskák és kis domborművek anyaga

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘pároszi’ ← *Párosz*, sziget az Égei-tengeren, különlegesen szép márvány lelőhelye

parietális ⇨ falra való, fali

⊙ lat *parietalis* ‘ua.’ ← *paries*, *parietis* ‘fal’

paríroz¹ ⇨ engedelmeskedik

⊙ ném *parieren* ‘engedelmeskedik’ ← lat *parere* ‘(hívásra) megjelenik’

paríroz² ⇨ (vívásban) szúrást hárit

⇨ (támadást vitában) kivéd, visszaver

⊙ ném *parieren* ‘hárit, kivéd, (támadást vagy vágatató lovat) megállít’ ← fr *parer* ‘ua.’ ← lat *parare* ‘felkészít, felfegyverez’

Lásd még PARABELLUM

parisillaba [pariszillaba] ⇨ *irod* páros szótagszámú verssor az olasz költészetben

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat, lásd PARISYLLABA

parisyllaba [pariszillaba] ⇨ *nyelvt* a ragozás minden esetében változatlan szótagszámú főnév (latinban, görögben)

⊙ tud lat, 'ua.': *par, paris* 'pár, egyenlő' | *syllaba* ← gör *szüllabé* 'szótag', lásd SZILLABA

Lásd még PARI

paritás ⇨ egyenlőség, egyenérték, egyértékűség

⇨ *ker* a névérték és a forgalmi érték egyezése

⇨ valuták értékaránya

⊙ ném *Parität* 'ua.' ← lat *paritas* 'ua.', lásd PARI

paritásbit ⇨ *számtech* egy karakter vagy adatblokk kódjához hozzárendelt, a hibátlan átvitel ellenőrzésére való elemi információs egység

⊙ lásd PARITÁS, BIT

parizer ⇨ *élelm* párizsi, puha felvágottfajta

⊙ ném *Pariser(wurst)* 'párizsi (kolbász)'

park ⇨ gondozott nagyobb kert kastély körül

⇨ fás és füves városi közterület

⇨ *közl* valamilyen célra rendelkezésre álló járművek, gépek összessége (autópark, számítógéppark)

⊙ ang *park* ← őfr *parc* 'ua.' ered. 'körülzárt hely' ← (?) germán

Párka ⇨ *mit* a sors három római istennőjének egyike, a görög MOIRA megfelelője

⊙ lat *Parca* 'ua.', ered. a szülés istennője ← *parere* 'szül'

park and ride [parkend rájd] ⇨ *közl* nagy parkolóhely város külterületén, ahonnan a belváros előnyösen megközelíthető tömegközlekedési eszközökkel

⇨ *közl* ily módon lebonyolított egyéni közlekedés nagyvárosban

⊙ ang, 'ua.': *park* 'parkolóhely', ill. 'parkol', lásd PARK | *ride* '(járművön) utazik', ered. 'lovagol'

parkett vagy **parketta** ⇨ keményfa lapokból mintásan összerakott padló

⇨ szórakozóhelyen tánctér: ~táncos

⊙ ném *Parkett* ← fr kics *parquet* 'ua.', ered. 'a bírák számára elkerített hely a törvényszéken', majd 'ennek díszes padlóburkolata' ← *parc* 'park', ered. 'körülzárt hely', lásd PARK

parkinsonismus [parkinonizmus] ⇨ *orv* a Parkinson-kórra jellemző kórkép, végtagszektetés, lassuló mozgás, növekvő izomtónus

⊙ tud lat, 'ua.': James *Parkinson* angol orvosnak, a kór leírójának nevéből | lásd -IZMUS

parkíroz ⇨ *közl* parkol, gépkocsiját lezárva közúton vagy kijelölt helyen hagyja

⇨ † parkosít

⊙ ném *parkieren* (ma *parken*) ← ang (*to*) *park* 'ua.' ← (*car*) *park* 'kijelölt parkolóhely' ← *park* 'park', lásd ott

parlament ⇨ *pol* országgyűlés, nemzetgyűlés, képviselőház, törvényhozás

⇨ országház, a nemzetgyűlés épülete

⊙ ném *Parlament* ← ang *parliament* 'ua.' ← fr *parlement* 'a legfelsőbb bíróság (1790 előtt)', tkp. 'megbeszélés' ← *parler* 'beszél' ← népi lat *parabolare* 'példálózgat, mesél, beszél', lásd

PARABOLA

Lásd még PARLANDO

parlamentáris ⇨ *pol* népképviselői alapon alapuló

⇨ országgyűlési

⊙ ném *parlamentarisch* 'ua.', lásd PARLAMENT

parlamentarizmus ⇨ *pol* olyan kormányzati rendszer, amelyben a nemzetgyűlés az államhatalom legfelső szerve

⊙ ném *Parlamentarismus* 'ua.', lásd PARLAMENTÁRIS

parlamenter ⇨ békekövet, tárgyaló követ, fegyverszüneti egyezmény megtárgyalására valamelyik hadviselő fél által kiküldött személy

⊙ ném *Parlamentär* ← fr *parlementaire* 'tárgyaló személy' ← *parlement* 'tárgyalás', lásd PARLAMENT

Lásd még PARABOLA

parlamentíroz † ⇨ *kat* (hadviselő féllel) tárgyal

⊙ ném *parlamentieren* ← fr *parlementer* ‘ua.’, lásd PARLAMENT

parlando ⇨ *zene* (énekes mű) elbeszélve, beszédszerűen (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *parlare* ‘beszél’ ← népi lat *parabolare* ‘példálózgat, mesél, beszél’, lásd PARABOLA

parlatórium ⇨ *vall* társalgóterem kolostorban vendégek fogadására

⊙ kk lat, ‘ua.’: ol *parlare* ‘beszél’ ← népi lat *parabolare* ‘példálózgat, mesél, beszél’, lásd PARABOLA | -*órium* (helyiségre utaló toldalék)

Lásd még PARABOLA

par malheur [par malör] ⇨ szerencsétlenségre, balszerencsés módon

⊙ fr, ‘ua.’: *par* ← lat *per* ‘által, révén’ | lásd MALÖR

parmezán ⇨ *élelm* kissé csípős ízű, kemény, főleg reszelve, étel ízesítésére fogyasztott olasz sajtféle

⊙ ol nyj *parmisan* ‘ua.’ ← ol *Parmigiano* ‘Parma városából való’

parnasszista ⇨ (fn) *irod* a parnasszizmus eszméit valló és gyakorló költő

⇨ (mn) *irod* erre az irányzatra alapuló, vele kapcsolatos

⊙ fr *parnassiste* ‘ua.’, lásd PARNASSZIZMUS

parnasszizmus ⇨ *irod* francia költői iskola az 1860–70-es években, amely a romantikával szembeszegülve a személytelen, festői s plasztikai tökélyre törekvő, formailag igényes költészet eszméjét tűzte maga elé

⊙ fr *parnassisme* ‘ua.’: (*Le Parnasse (contemporéen)*) ‘(a kortársi) Parnasszus’ (a kötet címe, amelyben a csoport költői bemutatkoztak) ← gör *Parnasszosz* ‘a múzsák szent hegye, a költészet jelképes otthona’ | lásd -IZMUS

paródia ⇨ irodalmi műnek, író vagy költő stílusának tréfásan torzított utánzata

⇨ torzkép, karikatúra

⇨ kifigurázás, kigúnyolás

⊙ lat *parodia* ‘ua.’ ← gör *paródia* ‘mellékdal, utánzó dal’: *para-* ‘mellett’ | *ódé* ‘ének’

parodista ⇨ mások modorát kiválóan utánzó előadóművész

⊙ ném *Parodist* ‘ua.’, lásd PARÓDIA

parodizál ⇨ tréfás túlzással utánoz, kifiguráz (főleg közéleti szereplőt, színészt, énekest, előadót)

⊙ magy, lásd PARÓDIA (a *mitosz–mitizál* és hasonló szópárok mintájára)

parodontitis [parodontitisz] ⇨ *orv* fogmedergyulladás

⊙ tud lat *parodontitis* ‘ua.’: gör *parodontosz* ‘fogmeder’, tkp, ‘fog melletti hely’: *para-* ‘mellett, kívül’ | *odusz, odontosz* ‘fog’ | -*itis* (gyulladásra utaló toldalék)

paroikia ⇨ *biol* olyan megtúrt együttélés két állatfaj egyedei között, amelyben egyik a másiknak védelmet nyújt, de maga nem nyer semmit

⊙ gör, ‘szomszédság’ ← *paroikidzó* ‘közel lakik, szomszéd’: *para-* ‘mellett’ | *oikosz* ‘lakás’

paroimion ⇨ *irod* közmondás

⊙ gör, ‘ua.’, tkp, ‘út mentén lelhető dolog’ ← *paroimiosz* ‘út menti’: *para-* ‘mellett’ | *oimosz* ‘út’

paróka ⇨ álhaj, vendéghaj, póthaj

⊙ régi ném nyj *parocka* ← ol *parrucca, perrucca* ‘ua.’, ered. *pelucca* ‘hajzat, haj’ ← *pelo* ‘haj, szőr’ ← lat *pilus* ‘ua.’

Lásd még PLÜSS

parókia ⇨ *vall* lelkészi hivatal, paplak

⇨ *vall* egyházközség, plébánia

⊙ kk lat *parochia* ‘ua.’ ← gör *paroikia* ‘átmeneti lakás’ ← *paroikidzó* ‘vki mellé települ’: *para-* ‘mellé’ | *oikosz* ‘lakás, ház’

parola † ⇨ becsületszó

⇨ kézfogás, kézszorítás (mint ígéret vagy egyezség megerősítése)

⊙ fr *parole* ‘szó’, lásd ott

parole [parol] ⇨ *nyelvt* beszéd, az egyén beszédtevékenysége, a virtuális nyelv (lásd LANGUE) konkretizálódása (a strukturalista nyelvelméletben)

⊙ fr, ‘beszéd’, tkp, ‘szó’ ← ol *parola* ‘szó, jelszó, becsületszó’ ← népi lat *parabola* ‘beszéd, szó’ ← gör *parabolé*, lásd PARABOLA

paroli ⇨ *kat* egyenruha hajtókáján színes szövettarabka mint fegyvernemi jelzés

⊙ auszt ném *Paroli* ‘ua.’, tkp. ‘kártyalap behajtott sarka mint a tét megkettőzésének a jele’ ← ol *paroli, parulo* ‘tét kettőzése’ ← lat *par* ‘pár, kettős’

Lásd még PARI

paronima ⇨ *nyelvt* majdnem azonos hangzású, de eltérő jelentésű és írású szavak viszonya, a szótévesztés gyakori forrása, pl. *helység–helyiség, fáradság–fáradtság*

⊙ tud lat *paronyma* ‘ua.’: lásd PARA- | *onoma, onīma* ‘név’

paronomázia ⇨ *stil* eltérő jelentésű, de rokon hangzású szavakra alapozott szójáték (pl. *várt* lány *várat* nyer)

⊙ tud lat *paronomasia* ‘ua.’: lásd PARA- | *onoma* ‘név’

paropszia ⇨ *orv* nem valós dolgok látása

⊙ tud lat *paropsia* ‘ua.’: lásd PARA- | gör *ópsz* ‘szem, látás’

parorexia ⇨ *orv* beteges étvágy, amely étkezésre alkalmatlan dolgok megevésére készítet

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd PARA- | gör *orexisz* ‘sóvárgás’ ← *oregó* ‘sóvárog’

Lásd még ANOREXIA

paroszteózis ⇨ *orv* csontképződés rendellenes helyen

⊙ tud lat *parosteosis* ‘ua.’: lásd PARA-, OSZTEO- | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

parotisz ⇨ *anat* fültömrigy

⊙ tud lat *parotis* ‘ua.’: lásd PARA- | gör *usz, otosz* ‘fül’

parotitisz ⇨ *orv* fültömrigy-gyulladás, mumpsz

⊙ tud lat *parotitis* ‘ua.’: lásd PAROTISZ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

paroxiton ⇨ *irod* másodéles, hátulról a második szótagon hangsúlyos (verssor)

⇨ *nyelvt* az utolsó előtti szótagon hangsúlyos (szó)

⊙ ném *paroxyton* ‘ua.’: lásd PARA- | gör *oxütonosz* ‘végéles, véghangsúlyos’, ered. ‘éleshangú’: *oxüsz* ‘hegyes, csípős’ | *tonosz* ‘hang’

paroxizmus ⇨ örvénylés, indulatkitörés, dühroham

⇨ lelkesedés, örömmámor

⇨ † *orv* lázroham, betegség csúcspontja

⊙ tud lat *paroxysmus* ‘ua.’ ← gör *paroxüszmosz* ‘felháborodás’ ← *paroxüinó* ‘uszít, dühít’: lásd PARA- | *oxüinó* ‘élesít’ ← *oxüsz* ‘éles’

parozmia ⇨ *orv* fonák szagérzékelés

⊙ tud lat *parosmia* ‘ua.’: lásd PARA- | gör *oszmé* ‘szag’

par préférence [par preferansz] ⇨ kedvezésképpen

⊙ fr, ‘ua.’: *par* ← lat *per* ‘által, révén’ | lásd PREFERENCIA

par renommée [par rönomé] ⇨ hírből, jó híre alapján (ismert)

⊙ *par* ← lat *per* ‘által, révén’ | lásd RENOMÉ

parricida lásd PATRICIDA

pars pro toto [parsz pro tótó] ⇨ *stil* az egész helyett megnevezett rész mint szóalakzat, pl. „Küzdött a kéz, a szellem működött, Lángolt a gondos ész, a szív remélt” (Vörösmarty)

⊙ lat, ‘ua.’: *pars* ‘rész’ | *pro* ‘-ért, helyett’ | *totus* ‘egész’

Lásd még PÁRT

parszek ⇨ *csill* a kozmikus távolság mértékegysége, ahonnan a földpálya sugara egy ívmásodperc szög alatt látszik, 3,26 fényév

⊙ tud lat *parsec* ‘ua.’: gör *par(allaxisz)* | lat *sec (undum)*, lásd PARALLAXIS, SZEKUNDUM

párszi ⇨ *népr* Indiában élő perzsa eredetű, ősi zoroasztriánus vallását őrző népcsoport

⊙ óperzsa *Pársza* ‘perzsa’ ← *parszua* ‘egy ősi perzsa néptörzs’

párt ⇨ hasonló meggyőződésű és érdekű emberek tábora

⇨ *pol* a hatalom birtoklására törekvő politikai szervezet

⇨ oltalom, támogatás: *pártját fogja*

⇨ † vizzály: *pártot üt*

⊙ kfn *part, parte, partie* ‘osztályrész, csoport, fél’ ← fr *parti* ‘ua.’ ← lat *partitus* ‘részekre osztott’ ← *pars, partis* ‘rész, darab, oldal, párt, fél’

Lásd még PARCELLA, PARCIÁLIS, PARS PRO TOTO, PARTE, PARTI, PARTÍCIÓ, PARTICIPÁL, PARTIKULA, PARTIM, PARTITA, PARTIZÁN, PARTNER, PORCIÓ, PROPORCIÓ

parte vagy **partecédula** ⇨ gyászjelentés

⊙ auszt ném *Parte(zettel)* ‘ua.’ ← fr (*donner*) *part* ‘hírt (ad)’, tkp. ‘rész’ ← lat *pars, partis* ‘ua.’
Lásd még PÁRT

partedli ⇨ előke, étkezéskor a kisgyerek nyakába kötött ruhavédő kendő

⊙ baj-oszt kics *parterl* ‘szakállka’ ← ném *Bart* ‘szakáll’

partenogenezis ⇨ *biol* szűznemzés, megtermékenyítetlen petesejtvel való szaporodás

⊙ tud lat *parthenogenesis* ‘ua.’ ← gör *parthenosz* ‘szűz, hajadon’ | lásd GENEZIS

partenokarpia ⇨ *növ* termés képződése vegetatív úton, megtermékenyülés nélkül

⊙ tud *parthenocarpia* ‘ua.’: gör *parthenosz* ‘szűz’ | *karposz* ‘gyümölcs, termés’

partenoplasztika ⇨ *orv* álszüzesség létrehozása az átszakított szűzhártya plasztikai műtétével

⊙ tud lat *parthenoplastica* ‘ua.’: gör *parthenosz* ‘szűz’ | lásd PLASZTIKA

parter † ⇨ *szính* földszint a nézőtérén

⇨ virágágysak dekoratív elrendezése díszkertben

⊙ ném *Parterre* ‘ua.’ ← fr *par terre* ‘földszint, a talaj mentén’: *par* ‘által, mentén’ ← lat *per* ‘ua.’ | *terre* ← lat *terra* ‘föld’

parterre lásd PARTER

párthus ⇨ *tört* a Kaszpi-tótól keletre élt, iráni nyelvű ókori nép

⊙ lat *Parthus* ← gör *Parthosz* ‘ua.’

parti ⇨ (anyagi vagy társadalmi szempontból előnyös) házasság

⇨ † ilyen házasságra alkalmas személy

⇨ játszma (sakkban, kártyában)

⇨ kártyázók alkalmi vagy állandó együttese

⇨ munkacsoport, műszak, váltás

⇨ vendégség, estély, összejövetel, multság

⊙ ném *Partie* ‘ua.’ ← fr *partie* ‘rész, multság, ügyfél, játszma’ ← *partir* ‘részekre oszt’ ← lat *partiri, partitus* ‘feloszt’ ← *pars, partis* ‘rész’ (a ‘vendégség’ jelentéskör az azonos eredetű angol *party* nyomán terjedt el)

Lásd még PÁRT

partíció ⇨ felosztás, tagolás

⇨ földosztás

⊙ lat *partitio* ‘ua.’ ← *partiri, partitus* ‘feloszt’ ← *pars, partis* ‘rész’

Lásd még PÁRT

particionál ⇨ feloszt, parcelláz, tagosít (földterületet)

⊙ hazai lat *partitionare* ‘ua.’, lásd PARTÍCIÓ

participáció ⇨ részvétel, részesedés

⊙ lat *participatio* ‘ua.’, lásd PARTICIPÁL

participál ⇨ részesedik

⊙ lat *participare, participatum* ‘ua.’: *pars, partis* ‘rész’ | *capere* ‘fog, vesz’

Lásd még PÁRT

participiális ⇨ *nyelvt* melléknévi igenévi

⊙ tud lat *participialis* ‘ua.’, lásd PARTICIPIUM

participium ⇨ *nyelvt* melléknévi igenév

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘részesedő’ (ti. mind az ige, mind a melléknév természetéből), lásd PARTICIPÁL

particula [partikula] ⇨ *nyelvt* módosítószó

⊙ tud lat kics, ‘ua.’, tkp. ‘részecke’ ← *pars, partis* ‘rész’

partikula ⇨ *okt* református főiskola fiókintézménye más helységben

⊙ lat kics *particula* ‘kis rész, darabka’, lásd ott

Lásd még PÁRT

partikuláris ⇨ részleges

⇨ helyi, szűkkörű, szűkkeblű

⊙ lat *particularis* ‘ua.’, lásd PARTIKULA

partikularizmus ⇨ *pol* törekvés az államtól vagy a központi irányítástól való függetlenedésre

⇨ helyi érdekek érvényesítése a nagyobb közösség érdekeinek rovására

⊙ ném *Partikularismus* ‘ua.’, lásd PARTIKULÁRIS, -IZMUS

partim † ⇨ részben, részint

⊙ lat, ‘ua.’ ← *pars, partis* ‘rész’

Lásd még PÁRT

partita ⇨ *zene* szólóhangszerre írt szvit

⊙ ol (*musica*) *partita* ‘részekre osztott (zene)’ ← lat *partitus* ‘felosztott’ ← *partire, partitum* ‘feloszt’ ← *pars, partis* ‘rész’

Lásd még PÁRT

partitívus [partitívusz] ⇨ *nyelvt* részelő eset, részleges tárgy, formailag birtokos eset (latinban, franciában, szláv nyelvekben)

⊙ lat (*casus*) *partitívus* ‘részelő (eset)’ ← *partitus* ‘felosztott’, lásd PARTITA

partitúra ⇨ *zene* zenekari mű meghatározott sorrendben egymás alá írt szólóait tartalmazó vezérkönyv

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘felosztás’ (mármint szólómozgásokra) ← lat *partitus* ‘felosztott’, lásd PARTITA

partizán ⇨ szabadharcos, megszálló idegen hatalom ellen a hadsereg kötelékén kívül harcoló ellenálló

⊙ ném *Partisan* ‘ua.’ ← fr *partisan* ← ol *partigiano* ‘vkinek a párthíve, vmely pártban álló személy’ ← késő lat *partitimus* ‘ua.’ ← lat *partitus* ‘felosztott’, lásd PÁRT

partizánakció ⇨ *átv* a szolgálati vagy hivatalos utat megkerülő egyéni kezdeményezés valamely ügy érdekében

⊙ lásd PARTIZÁN, AKCIÓN

partner ⇨ barát, társ, élettárs, szerető, kedves

⇨ üzlettárs

⇨ *sport* küzdőtárs, ellenfél

⊙ ang *partner*, korábban *partener* ← középang *parcener* ‘ua.’ ← ófr *parçonier* ‘társ’ ← késő lat *partitionarius*, ered. *partitionarius*, lásd PARTIÇÃO

Lásd még PÁRT

partus [partusz] ⇨ *orv* szülés

⊙ lat, ‘ua.’ ← *parere, partum* ‘szül’

Lásd még PARENTÉLA, PÁRKA

partvis ⇨ kefesöprű

⊙ ausztr ném *Bartwisch* ← ném *Borstwisch* ‘ua.’: *Borst* ‘sörte’ | *Wisch* ‘szalmacsutak’ ← *wischen* ‘töröl, súrol’

party lásd PARTI

parúzia ⇨ *vall* Krisztus második eljövetele az utolsó ítéletkor

⊙ tud lat *parusia* ‘ua.’ ← gör *paruszia* ‘jelenlét, megjelenés’ ← *pareimi* ‘jelen van, megjelenik’: *para-* ‘mellett’ | *eimi* ‘van’

parvenü ⇨ felkapaszkodott ember, újnemes, újgazdag (akit a született előkelők lenéznek)

⊙ ném *Parvenü* ← fr *parvenu* ‘ua.’, tkp. ‘(újnonnan) érkezett’ ← *parvenir* ‘elérkezik, felérkezik valahová’: *par-* ← lat *per-* ‘át, el’ | *venir* ← lat *venire* ‘jön’

pasa ⇨ *tört* magas hivatalokkal járó cím Törökországban (1934 előtt) és néhány más országban

⊙ tör *paşa* ‘ua.’ ← perzsa *pâdi-sáh*, lásd PADISAH

pasalik ⇨ *tört* a pasa által kormányzott tartomány, közigazgatási egység a hűbéri Törökországban

⊙ tör *paşal’k* ‘ua.’, lásd PASA

pasasér † ⇨ utas, utazó, vándor

⊙ ném *Passagier* ← fr *passager*, ol *passaggiere* ‘utas, hajóutas’ ← fr *passage* ‘hajóút’, lásd PASSÁZS

❖ magy *pasas*

pascal [paszkál] ⇨ *fiz* a nyomás mértékegysége az SI-rendszerben

© Blaise *Pascal* francia matematikus és filozófus nevéből

pas de deux [padödö] ⇨ *szính* tánckettős a romantikus balettben

© fr, 'ua.', tkp. 'kettőnek a lépései': *pas* 'lépés(ek)' ← lat *passus* 'ua.', lásd PASSZUS | *deux* ← lat *duo* 'kettő'

pas de trois [padötroá] ⇨ *szính* három szólista táncjelenete a romantikus balettben

© fr, 'ua.', tkp. 'háromnak a lépései': *pas* 'lépés(ek)' ← lat *passus* 'ua.', lásd PASSZUS | *trois* ← lat *tres* 'három'

pasigraphia lásd PASZIGRAFIA

passo doble [passo doble] ⇨ *zene* spanyol eredetű, páros ütemű társasági tánc az 1920-as években

© sp, 'ua.', tkp. 'kettős lépés': *passo* ← lat *passus* 'lépés', lásd PASSZUS | *doble* 'kettős' ← lat, lásd DUPLA

pasquill lásd PASZKVILL

pass- lásd még PASSZ-

passacaglia [passzakalja] ⇨ *zene* lassú olasz vagy spanyol eredetű tánc variációs témákkal

© ol, 'ua.' ← sp *pasacalle* 'utcai séta': *pasar* 'végigmegy', lásd PASSZOL¹ | *calle* 'utca' ← lat *callis* 'hegyi ösvény'

passamano [passzamánó] ⇨ *text* paszományszerű díszítés arany, ezüst vagy selyemfonalú vert csipkéből

© ol, 'ua.' ← fr *passemant* 'szegély' ← *passer* 'végigvonul, átkel', lásd PASSZOL¹

❖ magy *paszomány*

passamezzo [passzamedző] ⇨ *zene* régi olasz tánc, a padovana másik neve

© ol, 'ua.', ered. *pass'e mezzo*, azaz *passo e mezzo* 'egy lépés meg egy fél': *passo* ← lat *passus* 'lépés', lásd PASSZUS | *mezzo* 'közép, fél' ← lat *medius* 'ua.'

passé [passzé] ⇨ régen történt, idejétmúlt, lejárt, aktualitását veszített dolog

© fr, 'elmúlt (dolog)' ← *passer* 'elmúlik, elhalad', lásd PASSZOL¹

passepourtout lásd PASZPARTU

passiflora [passziflóra] ⇨ *növ* golgotavirág

© lat, 'ua.': *passio* 'kínszenvedés' (ti. Jézusé), lásd PASSIÓ | *flora* 'virág'

passim [passzim] ⇨ *tud* itt-ott, elszórtan, szórványosan, többfelé (található, ti. egy könyvben)

© lat, 'kiterjesztve, szétszórva, köröskörül' ← *pandere, passum* 'kiterít, feltár, utat nyit'

Lásd még PASSZUS

passió ⇨ *vall* keresztút, Jézus kínszenvedésének és halálának története az evangéliumi szövegben

⇨ ennek dramatizált változata: *passiójáték*

⇨ ennek oratóriumszerű feldolgozása

© lat *Passio (Domini Nostri Jesu Christi)* '(a mi Urunk Jézus Krisztus) kínszenvedése' ← *pati, passus* 'szenved'

Lásd még PÁCIENS, PASZIÁNSZ, PASSZÍBILIS, PASSZIÓ, PASSZÍV

passionato [passzionátó] ⇨ *zene* szenvedélyesen (adandó elő)

© ol, 'ua.' ← *passione* 'szenvedély' ← lat *passio* 'szenvedés', lásd PASSIÓ

password [paszvärd] ⇨ *számtech* jelszó, azonosító kód egy rendszer használója számára

© ang, 'katonai jelszó': *pass* 'áthalad' ← fr *passer* 'ua.', lásd PASSZOL¹ | *word* 'szó'

pastasciutta [pasztasutta] ⇨ *konyha* olasz főtt tészták összefoglaló neve

© ol *pasta asciutta* 'száraz tészta': késő lat *pasta*, lásd PASZTA | *asciugare, asciutto* 'szárit' ← népi lat *exsugare* 'kiszop, kiszív, kiszárit': *ex-* 'ki' | *sugare* 'szop'

pasticcio [paszticcsó] ⇨ *zene* különféle szerzők dallamaiból összeállított zenedarab

⇨ *zene* más művész stílusában készült hamisítvány

© ol, 'ua.' ← késő lat *pastata* 'vegyes tészta', lásd PASZTA

pastiche [pasztis] ⇨ *zene* a PASTICCIO francia formája

pastoforium ⇨ *műv* ókori római falfulke az istenség képével

⇨ *vall* katolikus szentségház, tabernákulum

⇨ *ép* az apszis két oldalán épült két helyiség egyike görögkeleti templomban

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *pasztophorion* 'kultikus célra használt helyiség': *pasztosz* 'szoba' | *phoreó* 'visz, szállít' (ti. áldozati adományokat)

pastourelle [paszturel] ⇨ *zene* régi francia pásztorjáték

⇨ *zene* régi francia kontratánc

⊙ fr nn kics, 'ua.', ered. 'pásztorlányka' ← *pasteur* ← lat *pastor* 'pásztor' ← *pascere, pastum* 'legeltet'

pastu ⇨ *népr* Afganisztánban és Pakisztán északi részén élő, iráni nyelvet beszélő nép

⊙ perzsa *pastó* 'afgán'

pasziánsz ⇨ *ját* egyedül játszható, változatos szabályok szerinti kirakós kártyajáték

⊙ fr *patience* 'ua.', ered. 'türelem' ← lat *patientia* 'ua.' ← *pati* 'szened, eltűr'

Lásd még PASSIÓ

paszigráfia ⇨ *nyelvt* egyetemes írás, fogalmi rendszerezésen alapuló, betűket, számokat, hangjegyeket vagy ideogramákat használó a priori mesterséges nyelv

⊙ tud lat *pasigraphia* 'ua.': gör *paszi* 'mindenkinek' ← *pasz, pasza, pan* 'minden' | lásd -GRÁFIA

pászít lásd PASSZÍT

pászka ⇨ macesz, a zsidó húsvétkor fogyasztott kovásztalan kenyérféle

⊙ lat *pascha* ← gör *paszkha* 'zsidó húsvét' ← héb *pészach*, arámi *peshha* 'tavaszi zsidó ünnep az Egyiptomból való kivonulás emlékére', lásd PÉSZACH

paszkvill vagy **paszkvillus** † ⇨ névtelenül kiadott gúnyirat, gúnyvers

⊙ ném *Pasquill* ← ol *pasquillo* vagy *pasquino* 'egy ilyen nevű szobor a késő középkori Rómában, amelyre a névtelen gúnyiratokat ragasztották'

paszpartu ⇨ fehér kartonpapír keret (fényképhez, rajzhoz, metszethez)

⇨ † mindenhová bebocsátást biztosító igazolvány

⊙ fr *passepapout* 'ua.', ered. 'mesterkulcs, több zárba is beleillő kulcs': *passer* 'elmege, illik', lásd PASSZOL¹ | *partout* 'mindenütt, mindenhova' ← lat *per totum* 'az egész mentén' ← *totus* 'egész, minden'

paszpól ⇨ *ölt* szegőzsinór, szegélyszalag (ruhán)

⊙ auszt ném *Paspel* ← fr *passepail* 'ua.': *passer* 'végigmege', lásd PASSZOL¹ | *poil* 'szőr, bunda, szörme' ← lat *pilus* 'szőr, bunda'

Lásd még PLÜSS

passz ⇨ *ját* kártyalicitben bemondás mellőzése

⇨ *sport* leadás, labdaátadás

⊙ ném *Pass* 'ua.', ill. angol *pass*, lásd PASSZOL³

passzábilis ⇨ elfogadható, megjárja

⊙ ném *passabel* ← fr *passable* 'ua.', tkp. 'járható' ← *passer* 'áthalad', lásd PASSZOL¹

passzát ⇨ *met* az egyenlítő felé áramló, adott évszakban állandó irányú szél

⊙ ném *Passat(wind)* ← holland *passaat(wind)* 'passzát(szél)' ← sp (*viento de*) *pasada* 'átkelés(re való szél)' ← *pasar* 'átkel, átmege' (ti. az Atlanti-óceánon), lásd PASSZOL¹

passzázs ⇨ *ép* fedett üzletca magas épületek között

⇨ átkelő, átkelés, átjárás

⇨ *csill* égitest átvonulása a megfigyelés vonalán (égi meridiánon)

⇨ *zene* gyors, átkötő dallamszakasz, dallammenet, futam

⇨ *orv* a szervezetből vett baktérium továbbtenyésztése tápoldatban vagy kísérleti állatban

⊙ fr *passage* 'ua.' ← *passer* 'áthalad', lásd PASSZOL¹

passzé¹ ⇨ *div* rugalmas, feszes kötés ruha nyakán, derekán vagy csuklóján

⊙ ném *Passe* 'ua.' ← fr *passé* 'átmenet' ← *passer*, lásd PASSZOL¹

passzé² lásd PASSÉ

passzent(os) ⇨ pontos, megfelelő

⇨ szoros, testhez simuló, feszes

⊙ ném *passend* 'hozzáálló' ← *passen* 'illik', lásd PASSZOL²

passzibilis ⇨ tűrhető, meglehető

⊙ lat *passibilis* 'ua.' ← *pati passus* 'tűr, szenved'

Lásd még PASSIÓ

passzió ⇨ szenvedéllyel üzött tevékenység

⇨ kedvtelés, időöltés, szórakozás

⊙ ném *Passion* ← fr *passion* ‘szenvedély, indulat, kedvtelés’ ← lat *passio* ‘szenvedés’ ← *pati*, *passus* ‘szenved, tűr’

Lásd még PASSIÓ

passzionátus † ⇨ szenvedélyes, lelkes, tüzes

⊙ hazai lat *passionatus* ‘ua.’, lásd PASSZIÓ

passzíroz ⇨ *konyha* (puha élelmiszert szítán) átnyom, áttör

⇨ pépesít

⊙ ném *passieren* ‘megtörténik, áthalad, átnyom’ ← fr *passer* ‘ua.’, lásd PASSZOL¹

passzít ⇨ *biz* hozzáilleszt

⊙ magy, lásd PASSZOL¹

passzív ⇨ tétlen, közönyös (magatartás)

⇨ részvétlen, kívülálló

⇨ *nyelvt* szenvedő (igealak)

⇨ *ker* veszteséges

⇨ *jog* a képviselőjelöltként való fellépést is lehetővé tévő (választójog)

⊙ ném *passiv* ‘ua.’ ← fr *passif* ← késő lat *passivus* ‘eltűrő’ ← *pati*, *passus* ‘tűr, szenved’

Lásd még PASSIÓ

passzíva ⇨ *ker* tartozás, adósság (kereskedelmi mérlegben)

⇨ teher, kötelezettség

⊙ ném *Passiva* ‘ua.’, lásd PASSZÍV

passzíve ⇨ tétlenül, tartózkodóan

⇨ hallgatólag

⊙ újk lat *passive* ‘ua.’, lásd PASSZÍV

passzivitás ⇨ tétlenség, a cselekvéstől való tartózkodás

⊙ ném *Passivität* ← fr *passivité* ‘ua.’, lásd PASSZÍV

passzív rezisztencia ⇨ *pol* erőszak nélküli ellenállás (elnyomó hatalomnak), amely az együttműködésnek és a rendelkezések végrehajtásának megtagadásában nyilvánul meg

⊙ lásd PASSZÍV, REZISZTENCIA

passzívum ⇨ *nyelvt* szenvedő igeragozás

⊙ lat (*genus*) *passivum* ‘ua.’, lásd PASSZÍV

passzol¹ ⇨ *sport* továbbad (labdát csapatos labdajátékban)

⇨ lead, átad, átnyújt, továbbít

⊙ ang *pass* ← fr *passer* ‘átmegy, átkel, továbbad’ ← népi lat *passare* ‘megy, halad, átenged’ ← *passus* ‘lépés’, lásd PASSZUS

Lásd még PASSACAGLIA, PASSÉ, PASSWORD, PASZPARTU, PASSZ, PASSZÁT, PASSZÁZS, PASSZÉ, PASSZÍROZ

passzol² vagy **pászol** ⇨ illik, összeillik, összevág

⊙ ném *passen* ‘hozzaillik’ ← fr *passer* ‘átmegy, átkel, továbbad’, lásd PASSZOL¹

passzol³ ⇨ *ját* (kártyajátékban) passzot mond, egy körben lemond a licitálás jogáról

⊙ ném *passen* ‘továbbad, átenged’ ← fr *passer* ‘átmegy, átkel, továbbad’, lásd PASSZOL¹

passzus ⇨ *irod* írásmű kisebb részlete

⇨ szakasz, rész, hely, bekezdés

⇨ † útlevél

⇨ † marhalevél

⊙ lat *passus* ‘lépés, nyom’ ← *pandere*, *passus* ‘kifeszít, kiterjeszt’ (elhasonulásos magy nyj alakja *pakszus*)

Lásd még PAS DE DEUX, PASO DOBLE, PASSIM, PASSZOL¹

paszta ⇨ tisztító, fényesítő kenőcs, krém

⇨ † tésztaanyag

⊙ késő lat *pasta* ‘kenyértészta, pép, massa’ ← gör *paszté* ‘pép, tészta’ ← *passzó* ‘szór, hint’

Lásd még PASZTÓZUS, PATISSZON

pasztell ⇨ *műv* lágy rajzkréta

⇨ ilyenl készült rajz

⇨ az ilyen rajzra jellemző tompa, halvány (szín): *pasztellkép*

⊙ ném *Pastell* ← ol *pastello* ‘ua.’, talán ‘rúdformájú rajzkréta’ ← lat kics *pastillus* ‘keskeny cipő’ ← *pastus* ‘eleség’ ← *paszi, pastus* ‘legel, táplálkozik’

paszternák lásd PASZTINÁK

pasztilla ⇨ labdac, gyógyszer-tabletta

⊙ ném *Pastille* ‘ua.’ ← lat kics *pastillus* ‘cipőcska, lisztgolyó, illatosított labdac’, lásd PASZTELL

pasztinák vagy **paszternák** ⇨ *növ* a petrezselyemgyökérhez hasonló, de vastagabb és édeskés ízű karógyökéréért termesztett konyhakerti növény

⊙ tud lat *pastinaca* ‘ua.’

pasztorál ⇨ *vall* lelkipásztorként működik

⇨ *vall* ilyen minőségben ellát (vallási közösséget)

⊙ magy, a *pásztor* szóból (mint *doktor–doktorál*), lásd PASZTORÁLIS

pasztorál² ⇨ *pásztorjáték, pásztori költemény*

⊙ ném *Pastoral* ‘ua.’ ← lat *pastoralis* ‘pásztori’, lásd PASZTORÁLIS

pasztorális ⇨ *vall* lelkipásztori, lelkészi

⊙ lat *pastoralis* ‘pásztori’ ← lat *pastor* ‘pásztor, lelkipásztor’ ← *pascere, pastum* ‘legeltet’

pasztózus ⇨ *műv* vastagon felrakott színekkel készült (festmény)

⇨ *orv* puffadt, tésztás, rugalmatlan (bőr)

⊙ ném *pastos* ← ol *pastoso* ‘ua.’ ← késő lat *pasta* ‘kenyértészta, pép, massa’, lásd PASZTA

pasztöröz vagy **pasztörizál** ⇨ csírátlanit

⇨ (tejet, sört) 65 fokra felmelegít, majd hirtelen lehűt (a romlást vagy erjedést okozó mikroorganizmusok elpusztítása céljából)

⊙ ném *pasteurisieren* ← fr *pasteuriser* ‘ua.’ ← Louis Pasteur francia biológus nevéből

-pata ⇨ (összetételek utótagjaként) az előtagban megjelölt dologgal kapcsolatos betegségben szenvedő személy: *meteoropata, pszichopata*

⇨ valamely kezelésmód híve: *homeopata* (lásd az egyes szavaknál)

⊙ gör *pathé* ‘szenvedés, betegség’ ← *paszkhó* ‘szenved’

patália ⇨ veszekedés, csetepaté

⊙ ol *battaglia* ← fr *bataille* ‘ua.’ ← késő lat *battualia* ‘verekedés’ ← lat *battuere* ‘üt’

Lásd még BATTÉRIA

patarén ⇨ *vall* észak-itáliai eredetű középkori (11. századi) eretnek szekta, amelynek aszketikus és dualista eszméi egyházellenességgel párosultak

⇨ *vall* e szekta tagja, híve

⊙ kk lat *patarenus* ‘ua.’ ← (*Via dei*) *Pattari* ‘Rongyszédők (utcája), utca Milánó külvárosában, ahol a szekta tagjai kezdetben összegyűltek’ ← észak ol *pata* ‘rongy’ ← longobárd *paita* ‘kendő’

patchwork [pecsvörk] ⇨ *div* eltérő mintájú kelmedarabokból összevarrt takaró vagy női ruhaanyag

⊙ ang, ‘ua.’: *patch* ‘rongy, szövetdarabka, folt’ ← középag *pecche* ‘darab’ ← ófr *piece* ‘ua.’, lásd PIÇCE

pâte dentifrice [pat dantifriz] ⇨ fogkrém

⊙ fr, ‘ua.’: *pâte* lásd PASZTA | *dentifrice* ← késő lat *dentifricium* ‘fogdörzsölő anyag’: *dens, dentis* ‘fog’ | *fricare* ‘dörzsöl’

pâte dure [pat dūr] ⇨ *műv* keményporcelán, kaolintartalmú, magas hőfokon kiégetett valódi porcelán

⊙ fr, ‘ua.’: *pâte* ‘paszta’, lásd ott | *dure* ← lat *durus* ‘kemény’

pâte tendre [pat tandr] ⇨ *műv* lágyporcelán, kaolinmentes, üvegszerű anyag, amely alacsonyabb hőfokon égethető ki

⊙ fr, ‘ua.’: *pâte* ‘paszta’, lásd ott | *tendre* ← lat *tener* ‘zsenge, puha, szelíd’

patella ⇨ *anat* térdkalács

⊙ tud lat, 'ua.', ered. 'áldozócsésze, tálca'

paténa ⇨ *vall* ostryatányér (a misekehely felett)

⊙ lat *patena* 'tányér' ← gör *patané* 'ua.'

pátens ⇨ *pol* uralkodói rendelet

⇨ kinevezés

⇨ † szabadalom

⊙ lat (*littera*) *patens* 'nyílt (levél)' ← *patere* 'nyitva áll'

Lásd még PATIO

patent ⇨ (fn) *ölt* nyomókapocs

⇨ † szabadalom, szabadalomlevél

⇨ (mn) jól működő, szorosan záródó (pl. fedél)

⇨ szabadalmazott, kiváló

⊙ ném *Patent* 'szabadalom, kiváltságlevél', ill. *patent* 'praktikus, ügyes', lásd PÁTENS

patentíroz † ⇨ szabadalmaztat

⊙ ném *patentieren* 'ua.', lásd PÁTENS

páter ⇨ *vall* atya, pap, lelkipásztor, szerzetes

⇨ katolikus szerzetes pap (címezésként és megszólításként is)

⊙ lat *pater* 'apa, atya'

Lásd még PADRE, PATERNÁLIS, PATERNALIZMUS, PÁTRIA, PATRICIDA, PATRÍCIUS, PATRIMÓNUM, PATRISZTIKA, PATRÓNUS

pater familias [páter familiász] ⇨ családapa, családfő (akinek magas jogállása volt az ókori Rómában)

⊙ lat, 'ua.', lásd PÁTER, FAMÍLIA

patergia ⇨ *orv* kóros érzékenység vagy reakciókészség

⊙ tud lat *pathergia* 'ua.': gör *pathé* 'szenvedés' ← *paszkhó* 'szenved' | *ergon* 'munka, mű, hatás'

Lásd még PÁTOSZ

paternalis † ⇨ atyai, gondoskodó

⇨ *jog* apai (ág, oldal)

⊙ késő lat *paternalis* 'ua.' ← lat *paternus* 'apai, öröklött, honi' ← *pater* 'apa'

Lásd még PÁTER

paternalista ⇨ (mn) gyámkodó, atyáskodó, a paternalizmus alapján álló

⇨ (fn) ilyen magatartást tanúsító személy

⊙ ang *paternalist* 'ua.', lásd PATERNALIZMUS

paternalizmus ⇨ gyámkodás, atyáskodás

⇨ az érintettekről saját belátása szerint, azok véleményét figyelmen kívül hagyva gondoskodó állami vagy intézményi vezetés stílusa

⊙ ang *paternalism*, lásd PATERNÁLIS

paternitás ⇨ *orv, jog* apaság

⊙ tud lat 'ua.' ← *paternus* 'apai, öröklött, honi' ← *pater* 'apa'

Lásd még PÁTER

páternoszter ⇨ *vall* a Miatyánk

⇨ *műsz* folyamatosan működő, ajtók nélküli felvonó

⊙ lat *Pater noster* 'mi atyánk' (keresztény imádság)

Lásd még PÁTER

paterol lásd ELPATEROL

pater patriae [páter pátrié] ⇨ *tört* a haza atya, korábban kitüntetető cím, később a császárok állandó címeinek egyike az ókori Rómában

⊙ lat, 'ua.', lásd PÁTER, PÁTRIA

patetico [patétikó] ⇨ *zene* szenvedéllyel (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.', lásd PATETIKUS

patetikus ⇨ ünnepélyes, emelkedett, fennkölt

⇨ szenvedélyes

✧ dagályos, szenvedő, kenetes

✧ színpadias, hatásvadász

⊙ lat *patheticus* ← gör *pathétikosz* ‘szenvedélyes’, lásd PÁTOSZ

path- lásd PAT-

patience lásd PASZIÁNSZ

patiens lásd PÁCIENS

patika ✧ gyógyszerár

✧ † orvosság, gyógyszer, ír

⊙ lat *apotheca* ‘ua.’, ered. ‘raktár, lerakat’, lásd APOTÉKA (a magyarban a szókezdő *a-* határozott névelőnek érződött, és ezért elmaradt)

patikárius † ✧ gyógyszerész

⊙ kk lat *apothecarius* ‘ua.’, lásd PATIKA

patikus ✧ gyógyszerész

⊙ magy, lásd PATIKA (a *fizika–fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

patina ✧ rézrozsda, nemesrozsda, réz- és bronztárgyakon keletkező zöldes-barnás bevonat

✧ *átv* régies színezet, ódon jelleg, veretesség

⊙ ol *patina* ‘rézrozsda’ ← lat *patina* ‘réz- vagy bronztál’, lásd PATÉNA

patio [patió] ✧ *ép* régi spanyol házak mór stílusú, nyitott belső udvara szökőkúttal, pálmákkal

⊙ sp, ‘ua.’, ← VAGY lat *patere* ‘nyitva áll, nyitott’, VAGY késő lat *patuum* ‘nyitott udvar’ ← ?
Lásd még PÁTENS

patisszon ✧ *növ* csillagtök

⊙ fr *patisson* ‘ua.’ ← ófr *pastiz* ‘sütemény’ ← kk lat *pastitium* ‘ua.’, lásd PASZTA

patni ✧ *ölt* zseb hajtókája

⊙ ném *Patte* ‘ua.’

pato- ✧ (szóösszetételek előtagjaként) betegséggel kapcsolatos, kór-

⊙ gör *pathosz* ‘szenvedés’ ← *paszkhó* ‘elvisel, elszenved’

Lásd még PÁTOSZ

patoanatómia ✧ *orv* kórbonctan

⊙ tud lat *pathoanatomia* ‘ua.’, lásd PATO-, ANATÓMIA

patodoncia ✧ *orv* fogászati kórtan

⊙ tud lat *pathodontia* ‘ua.’: lásd PATO- | gör *odusz*, *odontosz* ‘fog’

patofiziológia ✧ *orv* kórélettan, a betegségek élettanával foglalkozó résztudomány

⊙ tud lat *pathophysiology* ‘ua.’, lásd PATO-, FIZIOLÓGIA

patofóbia ✧ *orv* kóros félelem a betegségekől

⊙ tud lat *pathophobia* ‘ua.’, lásd PATO-, FÓBIA

patogén ✧ *orv* kórt okozó, betegség kialakulásához vezető

⊙ ném *pathogen* ‘ua.’, lásd PATO-, -GÉN

patogenezis ✧ *orv* kórfejlődés, a betegség kialakulása

⊙ tud lat *pathogenesis* ‘ua.’, lásd PATO-, GENEZIS

patognomikus ✧ *orv* a betegségre jellemző, annak felismerését megkönnyítő (tünet)

⊙ tud lat *pathognomicus* ‘ua.’: lásd PATO- | gör *gnómé* ‘megismerés’ ← (*gi*)*gnószkó* ‘tud, felismer’

Lásd még GNÓZIS

patográfia ✧ *orv* kórleírás

⊙ tud lat *pathographia* ‘ua.’, lásd PATO-, -GRÁFIA

patohisztológia ✧ *orv* kórszövettan

⊙ tud lat *pathohistologia* ‘ua.’, lásd PATO-, HISZTOLÓGIA

patois [patoa] ✧ *nyelvt* nyelvjárás, tájnyelv

⊙ fr, ered. *pattois*, tkp. ‘nehézkes, esetlen’ ← hangut *patte* ‘mancs, állat lába’, ered. ‘csattanás’

Lásd még PATRUL

patolingvisztika ✧ *nyelvt* a nyelvi zavarokkal foglalkozó nyelvészeti tudományág

⊙ lásd PATO-, LINGVISZTIKA

patológia ✧ *orv* kórtan, a betegségek okaival és tüneteivel foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *pathologia* ‘ua.’, lásd PATO-, -LÓGIA

patologikus ⇨ *orv* kóros, beteges, rendellenes

⊙ ném *pathologisch* ‘ua.’, lásd PATOLÓGIA

patológus ⇨ *orv* a patológia szakembere

⊙ magy, lásd PATOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

patomímia ⇨ *orv* a betegség színlelése, álbetegség

⊙ tud lat *pathomimia* ‘ua.’, lásd PATO-, MIMUS

patopszichológia ⇨ *orv* kórlélektan, a betegségek kíséretében fellépő lélektani tüneteket, elváltozásokat kutató tudományág

⊙ tud lat *pathopsychologia* ‘ua.’, lásd PATO-, PSZICHOLÓGIA

pátosz ⇨ hév, szenvedély, emelkedettség

⇨ szónokiasság, dagály, fellengzősség

⊙ gör *pathosz* ‘szenvedés, indulat, szenvedély’ ← *paszkhó* ‘elvisel, elszenved’

Lásd még PATERGIA, PATETIKUS, PATO-

patres conscripti [pátresz konszkripti] ⇨ *tört* az ókori római szenátusnak mint testületnek megszólítási formája

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘összeírt atyák’, ered. *patres et conscripti* ‘atyák és összeírtak’ (ti. a patríciusok és azok az előkelő lovagok, akikkel Brutus egésszítette ki a szenátust a királyság eltörlése után): lásd PÁTER, KONSKRIPCIO

pátria ⇨ lakhely, szülőföld, haza

⊙ lat *patria (terra)* ‘atyai (föld)’ ← *patrius* ‘atyai’ ← *pater, patris* ‘apa’

Lásd még PÁTER

patria potestas [pátria potesztász] ⇨ *jog* atyai hatalom, a családfő sajátos hatalmi helyzete felesége és kiskorú gyermekei felett az ókori római jogban

⊙ lat, ‘ua.’: *patrius* ‘atyai’ ← *pater, patris* ‘apa’ | *potestas* ‘hatalom’, lásd ott

patriarcha ⇨ nemzetség vagy törzs ősatya

⇨ (törzsi társadalomban) nemzetségfő

⊙ lat *patriarcha* ← gör *patriarkhész* ‘ősatya’: *patria* ‘nemzetség, törzs’, tkp. ‘atyai ágon való leszármazás’ ← *patér, patrosz* ‘apa’ | *arkhész* ‘vezető, uralkodó’ ← *arkhé* ‘elsőség, uralom’

patriarchális ⇨ *tört* apajogú, a leszármazást az apa vonalán vezető (társadalom)

⊙ ném *patriarchalisch* ‘ua.’, lásd PATRIARCHA

patriarchátus ⇨ *tört* apajogú társadalom, a törzsi társadalom korai állapota

⊙ ném *Patriarchat* ‘ua.’, lásd PATRIARCHA

pátriárka ⇨ *vall* a zsidóság legendás ősatyjainak egyike (Matuzsálem, Noé, Ábrahám stb.)

⇨ *vall* a nemzeti egyház vezető főpapja (a görögkeleti egyházban)

⇨ *vall* egyes katolikus érsek címe

⇨ *átv* tiszteletreméltó aggastyán

⊙ a PATRIARCHA magyaros írásváltozata, eltérő jelentéskörrel

Lásd még PATRIÓTA, PATROLÓGIA, PATRONIMA

patriarkális ⇨ régi hagyományokat őrző, régimódián családias, egyszerű (életmód, szokások)

⊙ lásd PATRIARCHÁLIS

patriarkátus ⇨ *vall* a pátriárka tiszte, méltósága a görögkeleti egyházban

⇨ *vall* a pátriárka igazgatása alá tartozó terület

⊙ lat *patriarchatus* ‘ua.’, lásd PATRIARCHA

patricida † ⇨ apagyilkos

⊙ lat *patricida, parricida* ‘ua.’: *pater, patris* ‘apa’ | *caedere, (ce)cidi* ‘megöl’

Lásd még PÁTER

patrícius ⇨ *tört* (az ókori Rómában) a született nemesség tagja, gazdag földbirtokos

⇨ (a középkorban) városi előkelőség, vagyonos polgár

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘az atyák (*patres*) közé tartozó’ ← *pater, patris* ‘atya’

patrílineáris ⇨ *jog* apaági, apai ágon való (leszármazás, öröklés)

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd PÁTER, LINEÁRIS

patrimoniális ⇨ *tört* a patrimoniummal kapcsolatos

⇨ *jog* apától örökölt

⊙ tud lat, 'ua.', lásd PATRIMÓNÍUM

patrimónium ⇨ *tört* nemzeti birtok

⇨ *jog* apai örökség

⇨ *átv* az elődök hagyatéka, eszmei örökség

⊙ lat, 'ua.' ← *patris munia* 'az apa tisztségei': *pater, patris* 'apa' | tbsz *munia* 'szolgálat, tisztségek, adományok'

Lásd még PÁTER

patrióta ⇨ hazafi, ʃhonfi

⇨ ʃ honfitárs, földi

⊙ lat *patriota* ← gör *patriótész* 'földi, honfitárs' ← *patrisz* 'szülőföld' ← *patér, patrosz* 'apa'

Lásd még PÁTRIÁRKA

patriotikus ⇨ hazafias érzelmű, hazaszerető

⊙ lat *patrioticus* 'ua.', lásd PATRIÓTA

patriotizmus ⇨ hazafiság, hazaszeretet

⊙ ném *Patriotismus* 'ua.', lásd PATRIÓTA

patripasszionizmus ⇨ *vall* ókori (2–3. századi) keresztény eretnokség, amely szerint Isten egysége csak úgy tartható fenn, ha nem az ember Jézus, hanem maga az Atyaisten szenvedte el a kereszthalált

⊙ tud lat *patripassionismus* 'ua.', lásd PÁTER, PASSIÓ, -IZMUS

patrocínium ⇨ *vall* kegyúri tisztség

⇨ *vall* búcsúnap, a templom védőszentjének ünnepe

⇨ *jog* jogsegély

⊙ lat, 'oltalom, védelem' ← *patronus* 'pártfogó', lásd PATRÓNUS

patrológia vagy **patrisztika** ⇨ *vall* az ókori keresztény egyházatyákkal és bölcseleti, hitelméleti műveikkel foglalkozó hittudományi ág

⊙ tud lat, 'ua.': gör *patér, patrosz* 'atya' | lásd -LÓGIA, ill. lat *patristica (disciplina)* 'az atyákkal kapcsolatos (tudomány)' ← *pater, patris* 'atya'

Lásd még PÁTER, PÁTRIÁRKA

patron ⇨ *kat* töltenygyutacs

⇨ cserélhető tartálybetét

⇨ *átv* csattanós mondás, tréfa (amely „elsüthető”)

⊙ ném *Patrone* 'minta, sablon, töltenyhüvely' ← fr *patron* 'apaminta, sablon' ← lat *patronus* 'pártfogó', utóbb 'apaminta, forma', lásd PATRÓNUS

patróna ⇨ *vall* női védőszent (különösen Mária)

⊙ kk lat, 'ua.', lásd PATRÓNUS

patronál ⇨ pártfogol, támogat, védnökként segít

⇨ gyámolít, istápol, oltalmaz

⊙ magy, ered. *patronizál* ← ném *patronisieren* 'ua.', lásd PATRÓNUS

patronátus ⇨ *tört* a patronusok és kliensek kapcsolatának intézménye az ókori Rómában

⇨ *átv* védnökség, pártfogás

⊙ lat *patronatus* 'ua.', lásd PATRÓNUS

patronázs ⇨ *jog* társadalmi egyesületek ténykedése veszélyeztetett személyek segélyezésére, szabadult rabok beilleszkedésének támogatására

⊙ fr *patronage* 'ua.' ← *patronner* 'pártfogol' ← *patron*, lásd PATRÓNUS

patronima ⇨ *nyelvt* atyai név, az apa neve mint a teljes név eleme, pl. régi magyar *Pál fia* János (mely utóbb családnévvé vált mint *Pálfy*), a háromelemű orosz név középső eleme, pl. Pjotr *Pavlovics* N. stb.

⊙ tud lat *patronyma* 'ua.' ← gör *patronümosz* 'az apáról elnevezett': *patér, patrosz* 'apa' | *onoma, onüma* 'név'

Lásd még PÁTRIÁRKA

patrónus ⇨ *tört* felszabadított rabszolgák és kliensek vagyonos pártfogója az ókori Rómában

⇨ *átv* pártfogó, védnök, támogató, jótevő

⇨ *jog* kegyúr

⇨ *vall* védőszent

⊙ lat *patronus* ‘pártfogó, védelmező’, tkp. ‘nagy atya’ (tiszteletet kifejező nagyító képzővel) ← *pater, patris* ‘apa’

Lásd még PÁTER

patruille lásd PATRUL

patrul vagy **patruj** † ⇨ *kat* katonai járőr, járőrcsapat

⇨ járőrkatona

⊙ baj-oszt *patrul* ← ném *Patrouille* ← fr *patrouille* ‘ua.’ ← *patrouiller* ‘sárban tocsog, caplat’ ← *patte* ‘állat lába, mancs’

Lásd még PATOIS

patt ⇨ *ját* olyan döntetlen sakkban, amikor a lépésben lévő játékos képtelen mozdulni egyedül maradt (és sakkot *nem* kapott) királyával

⇨ *átv* kiüttalan helyzet

⊙ ném *Patt* ← fr *pat* ‘ua.’ ← (?) ol (*siamo pari e*) *patti* ‘egyenlően (állunk)’ ← *patto* ‘alku, megegyezés’ ← lat *pactum*, lásd PAKTUM

pattern [peter] ⇨ alak, minta

⇨ szabály

⇨ bonyolultabb rendszer egyszerűsített modellje

⊙ ang. ‘ua.’ ← fr *patron*, lásd PATRON

patvarista † ⇨ joggyakornok

⊙ magy: hazai lat *patvaria* ‘joggyakorlat’ ← *patvar* ‘veszekedés, pereskedés’ ← szláv *potvora* ‘rágalom’ | *-ista* (az *egyetem–egyetemista* és hasonló szópárok mintájára)

paukol ⇨ (bele)sulykol

⇨ magoltat, gépiesen megtanít, szájba rág

⊙ ném *pauken* ‘dobol’, (diáknyelven) ‘belever, bemagoltat’ ← *Pauke* ‘üstdob’

paulinus ⇨ *vall* a pálos szerzetesrend

⇨ a rend tagja

⊙ lat, ‘ua.’ ← *Paulus*, Remete Szent Pál, a rend névadója

pauperitás ⇨ szegénység, nyomor

⊙ lat *paupertas* × *pauperies* ‘ua.’ ← *pauper* ‘szegény’

pauperizáció ⇨ *közg* tömegnyomor, tömeges elnyomorodás

⊙ ném *Pauperisation* ‘ua.’, lásd PAUPERIZÁL

pauperizál ⇨ *pol* (a társadalom nagy tömegeit) elszegényíti, nyomorba dönti

⊙ ném *pauperisieren* ← fr *pauperiser* ‘ua.’ ← lat *pauper* ‘szegény’

pauperizmus ⇨ *közg* tömeges elszegényedés, tömegnyomor

⊙ ném *Pauperismus* ← fr *paupérisme* ‘ua.’ ← lat *pauper* ‘szegény’

pausálé ⇨ átalánydíj

⊙ auszt ném *Pauschale* ‘összesített ár, átalánydíj’ ← ném *in Bausch (und Bogen)* ‘mindent egybevéve’, tkp. ‘az iratokat a borítóval együtt’ ← *Bausch* ‘iratborító’

pauzsz(papír) ⇨ áttetsző famentes papír másolandó műszaki rajzok számára

⊙ ném *Pauspapier* ← *pausen* ‘áttetsző papírra másol’: fr *ébaucher* ‘tervez, vázol’ × *poncer* ‘átmásol’

pauza ⇨ szünet, megszakítás, leállás

⇨ pihenő, kikapcsolódás

⇨ † gondolatjel

⊙ lat *pauza* ‘szünet, szünetjel’ ← gör *pauszisz* ‘beszüntetés’ ← *pauó* ‘abbahagy, megszüntet’

Lásd még IMPONÁL, PESADE, POSADA, PÓZ

pauzál † ⇨ szünetet tart, pihen, sziesztázik

⊙ lásd PAUZA

pavane [pavan] ⇨ *zene* lassú, méltóságteljes udvari tánc a 16–17. században

⊙ fr, 'ua.' ← ol *padovana*, lásd ott

pávían ⇨ *áll* nagy testű, kutyafejű afrikai cerkófmajom

⊙ ném *Pavian* ← holl *baviaan* ← fr *babouin* 'ua.' ← hangut *babiller* 'fecseg'

pavillon lásd PAVILON

pavilon ⇨ kisebb kerti épület

⇨ épületszárny, épületcsoport egyik tagja (pl. kórház területén)

⇨ üvegezett falú árusító bódé, kioszk

⊙ ném *Pavillon* ← fr *pavillon* 'ua.' ← lat *papilio, papilionis* 'sátor', ered. 'pillangó'

pavor † ⇨ ijedség, ijedelem

⇨ remegés, rémület

⊙ lat, 'ua.' ← *pavere* 'reszket, fél'

pavor nocturnus [pavor nokturnusz] ⇨ *orv* kisgyermek éjszakai felriadása

⊙ tud lat 'ua.': lásd PAVOR | lat *nocturnus* 'éjszakai' ← *nox, noctis* 'éjszaka'

Lásd még NOCTURNE

paxit ⇨ *kém* trinitrotoluol tartalmú ipari robbanóanyag

⊙ márkanév: lat *pax* 'béke' | *-it* (vegületre utaló toldalék)

Lásd még PACIFIKÁL

pax Romana [paksz romána] ⇨ *tört* a hosszas polgárháborúk után az augustusi principátussal bekövetkezett békeidőszak a római birodalomban

⊙ lat, 'ua.': *pax* 'béke' | *Romanus* 'római'

pax vobiscum [paksz vóbiszcum] ⇨ béke veletek

⊙ lat, 'ua.': *pax* 'béke' | *vos* 'ti' | *cum* '-val'

paysage intime [pejszász entim] ⇨ *műv* a barbizoni festők által kifejlesztett egyszerű, hangulatos tájbrázolás

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'meghitt táj': *paysage* 'táj' ← *pays* 'ország, vidék' ← népi lat *pagensis* 'egy bizonyos vidékhez tartozó' ← lat *pagus* 'vidék, község, falu', lásd POGÁNY | lásd INTIM

peáge [peázs] ⇨ *közl* autópályadíj (Franciaországban)

⊙ fr, 'ua.', ered 'hídvám, útvám' ← késő lat *pedaticum* 'ua.' ← *pedatus* 'gyalogos' ← *pes, pedis* 'láb'

peccabilis [pekkábilis] ⇨ *jog* vétkes, bűnös

⊙ tud lat, 'ua.' ← *peccare* 'vétkszik'

pech ⇨ balszerencse, kellemetlen eset, kellemetlenség

⇨ galiba, baj, kudarc

⊙ ném *Pech* 'szurok, kellemetlen eset' ← ófn *beh* ← lat *pix, picis* 'szurok' (régén a madárfogó vesszőket kenték szurokkal), lásd PECHFÓGEL

pechfógel ⇨ mindenben balszerencsés, ügyefogyott ember, szerencsétlen flótás

⊙ ném *Pechvogel* 'ua.', tkp. 'szurokmadár', lásd PECH

pect- lásd még PEKT-

pecten [pekten] ⇨ *áll* fésűskagyló

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'fésű'

pecu- lásd PEKU-

pecsovics ⇨ *tört* a Habsburg-ház, ill. a kormányzat szolgálalkü híve, elvtelen kiszolgálója a 19. században

⊙ egy *Petsovics* nevű túlbuzgó kormánypárti kortesről, Festetics Rudolf tisztartójáról

pedagógia ⇨ *okt* neveléstudomány, neveléstan, gyermeknevelés

⊙ tud lat *paedagogia* 'ua.', lásd PEDAGÓGUS

pedagógikus ⇨ *okt* pedagógiai, a pedagógiával kapcsolatos

⇨ *okt* pedagógushoz illő, pedagógiai szempontból helyes

⊙ ném *pedagogisch* 'ua.', lásd PEDAGÓGIA

pedagógium † ⇨ *okt* polgári iskolai tanárképző főiskola

⊙ ném *Pädagogium* 'ua.', lásd PEDAGÓGIA

pedagógus ⇨ *okt* a nevelés szakembere, tanár, tanító, oktató, óvónő

⊙ lat *paedagogus* ← gör *paidagogosz* ‘nevelő’, tkp. ‘gyermekvezető’ | *paisz*, *paidosz* ‘fiú, gyermek’ | *agógosz* ‘vezető’ ← *agó* ‘vezet’

Lásd még PAIDEIA

pedál ⇨ egy szerkezetet működtető vagy irányító, működését módosító, lábbal nyomott alkatrész, †lábitó

⇨ taposó

⊙ ném *Pedal* ‘ua.’ ← ol *pedale* ‘orgonapedál’, tkp. ‘a lábbal kapcsolatos’ ← lat *pes*, *pedis*

Lásd még PEDESZTRIANIZMUS, PEDIGRÉ, PEDIKÚR, PEDOMÉTER, PEON, PER PEDES, PÉTANQUE, PIÉ, PIEDESZTÁL, PIONÍR

pedáns ⇨ pontos, rendszerető, alapos

⇨ szórszálhasogató, aggályoskodó

⊙ ném *Pedant* ‘ua.’ ← ol *pedante* ‘iskolamester, vaskalapos oktató’ ← *pedare* ‘oktat’ ← késő lat *paedare* ← gör *paideuó* ‘oktat, nevel’ ← *paisz*, *paidosz* ‘fiú, gyermek’

Lásd még PAIDEIA

pedantéria ⇨ aggályos rendszeretet, alaposság, gondosság

⇨ szórszálhasogató, tudálékosság, kicsinyesség

⊙ ném *Pedanterie* ← fr *pédanterie* ‘ua.’ ← ol *pedante*, lásd PEDÁNS

pedellus ⇨ iskolai altiszt, hivatalsegéd

⊙ hazai lat, ‘ua.’ ← kk lat *bedellus* ‘törvényszolga, iskolaszolga’ ← ófn *butil*, *bitil* ‘törvényszolga, kikiáltó’

pederasztia ⇨ fiatal fiúkhoz nemileg vonzódó férfi

⊙ lat *paederasta* ← gör *paiderasztész* ‘ua.’: *paisz*, *paidosz* ‘fiú’ | *erasztész* ‘szerető’ ← *eramai* ‘szeret’

Lásd még PAIDEIA

pederasztia ⇨ *orv* férfi rendellenes nemi vonzódása fiatal fiúkhoz

⊙ tud lat *paederastia*, lásd PEDERASZTA

pedesztrianizmus ⇨ *sport* távfutó és távgyalogló versenyek rendszere a 18–19. századi Angliában, a modern atlétikai versenyek előzményei

⊙ ang *pedestrianism* ‘ua.’: *pedestrian* ‘gyalogos’ ← lat *pedester*, *pedestris* ‘ua.’ ← *pes*, *pedis* ‘láb’ | lásd -IZMUS

Lásd még PEDÁL

pediáter ⇨ gyermekgyógyász, gyermekorvos

⊙ ném *Pädiater* ‘ua.’, lásd PEDIÁTRIA

pediátria ⇨ *orv* gyermekgyógyászat

⊙ tud lat *paediatrica* ‘ua.’ ← gör *paisz*, *paidosz* ‘fiú, gyermek’ | *hiatreia* ‘gyógyítás’ ← *hiatrosz* ‘orvos’ ← *hiatreuó* ‘gyógyít, orvosol’

Lásd még PAIDEIA

pedigré ⇨ tenyészállat leszármazását mutató táblázat

⇨ tisztavérűség

⇨ *gúny* előkelő származás, családfa

⇨ leszármazás, érvonal

⊙ ang *pedigree* ‘ua.’ ← ófr *pée de grue* ‘háromágú nyíl régi leszármazási táblázatokon a tételek összekötésére’, tkp. ‘daruláb’: fr *pied* ← lat *pes* ‘láb’ | *grue* ← lat *grus* ‘daru’

pedikúr ⇨ lábápolás

⊙ ném *Pediküre* ← fr *pédicure*: lat *pes*, *pedis* ‘láb’ | *cura* ‘gondozás, ápolás’

Lásd még PEDÁL

pedlár † ⇨ zsbárus, házaló kereskedő

⊙ ang *pedlar* ‘ua.’ ← *pedder* ‘házaló halárus’ ← *ped* ‘halaskosár’

pedodoncia ⇨ *orv* gyermekfogászat

⊙ tud lat *paedodontia* ‘ua.’: gör *paisz*, *paidosz* ‘gyermek’ | *odusz*, *odontosz* ‘fog’

pedogámia ⇨ *biol* utódok létrejövele egyazon egyedben kialakult hím- és nőivarú sejt összehozódása révén (egyed férgekénél és csigáknál, növények esetében önbeporzással)

⊙ tud lat *paedogamia* 'ua.': gör *paisz*, *paidosz* 'gyermek (itt: ivarilag éretlen egyed)' | *gamosz* 'házasság'

pedogenezis ⇨ *biol* utódok létrejövele még ki nem fejlett nőivarú egyedben szűznemzéssel

⊙ tud lat *paedogenesis* 'ua.': gör *paisz*, *paidosz* 'gyermek (itt: ivarilag éretlen egyed)' | lásd GENEZIS

pedofil ⇨ *orv* gyermekek iránt rendellenes nemi vonzódást érző (férfi)

⊙ ném *pädophil* 'ua.', lásd PEDOFÍLIA

pedofília ⇨ *orv* rendellenes nemi vonzódás férfiban serdületlen gyermekek iránt

⊙ tud lat *paedophilia* 'ua.': gör *paisz*, *paidosz* 'gyerek, fiú' | gör *philó* 'kedvel'

pedológia¹ ⇨ *tud* gyermektan, a gyermekekre vonatkozó nevelési, lélektani és szociológiai ismeretek rendszere

⊙ ném *Pädologie* 'ua.': gör *paisz*, *paidosz* 'fiú, gyermek' | lásd -LÓGIA

Lásd még PAIDEIA

pedológia² ⇨ *mezőg* talajtan

⊙ ang *pedology* 'ua.': gör *pedosz* 'talaj' | lásd -LÓGIA

pedométer ⇨ *műsz* lépésmérő, lépésszámláló

⊙ ném *Pedometer* 'ua.': lat *pes*, *pedis* 'láb' | *metreó* 'mér'

Lásd még PEDÁL

pedomorfia ⇨ *orv* gyermekkori testi jelleg megmaradása a felnőttkorban

⊙ tud lat *paedomorphia* 'ua.': gör *paisz*, *paidosz* 'gyermek' | *morphé* 'alak'

Lásd még PAIDEIA

pedunkulus ⇨ *növ* kocsány, nyél, levélnyel

⊙ lat kics *pedunculus* 'lábacska' ← *pes*, *pedis* 'láb'

Lásd még PEDÁL

peer [pír] ⇨ angol főrend

⊙ ang, 'ua.' ← ófr *peir*, mai *pair*, lásd ott

pegazus ⇨ *mit* az ógörög regék szárnyas paripája, a szárnyaló költői ihlet jelképe

⊙ lat *Pegasus* ← gör *Pégaszosz* 'ua.' ← *pégé* 'forrás' (a ~ patái forrásokat fakasztottak)

pegmatit ⇨ *geol* durva szemcsés kvarc- és pátkristályokból álló, magmás és metamorf kőzet

⊙ ang *pegmatite* 'ua.': gör *pégma* 'összefagyott anyag' ← *pégnümi* 'megfagyaszt' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

Lásd még PEKTIN

pehlevi ⇨ *nyelvi* középperzsa nyelv a Szasszanidák idejében

⊙ perzsa *pahlavi* 'párthus'

peius [pejjusz] ⇨ *biol* igen kedvezőtlen életkörülmények

⊙ lat kf *peius* 'rosszabb' ← *malus* 'rossz'

Lásd még PEJORATÍV

pejoratív ⇨ *nyelvi* rosszalló, elítélő (jelentésárnyalat, pl. *eszik* helyett *zabál*)

⊙ ném, 'ua.' ← lat *peior* 'rosszabb' ← *malus* 'rossz'

Lásd még PEIUS

pejsli ⇨ *konyha* szalontüdő, savanyútüdő

⇨ *biz* tüdő

⊙ ausztr ném nyj *beischl* ← ném *Beuschel* 'tüdő, állati belsőség, ebből készült étel'

pekari ⇨ *áll* Közép- és Dél-Amerikában honos vaddisznófélé

⊙ tupi indián, 'erdőben járó'

pektin ⇨ *kém* nem cukorszerű poliszacharid kocsonyásító anyag gyümölcsökben

⊙ ang *pectin* 'ua.': gör *péktosz* 'megalvadt, megfagyott' ← *pégnümi* 'megfagyaszt' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

Lásd még PEGMATIT

pektorális ⇨ *anat, orv* mellkasi

⊙ lat *pectoralis* 'ua.' ← *pectus*, *pectoris* 'mell(kas)'

pekuliáris ⇨ különös, sajátos, nem szabályos

⇨ *csill* az alaktani osztályokba nem sorolható, szabálytalan formájú (extragalaxis)

⊙ lat *peculiaris* ‘sajátos’, ered. ‘saját, magán, külön’ ← *peculium* ‘fiúnak saját rendelkezésű vagyonrésze’ ← *pecus* ‘nyáj, jószág’

Lásd még PAKULÁR

pekuniáris ⇨ pénzbeli, vagyoni, anyagi

⊙ ném *pekuniär* ← fr *pecuniaire* ‘ua.’ ← lat *pecunia* ‘pénz, vagyon’ ← *pecu, pecus* ‘nyáj, jószág, vagyon’

Lásd még PAKULÁR

pelagianizmus ⇨ *vall* ókori (4–5. századi) keresztény eretnekség, amely elutasította az eredeti bűn eszméjét és azt a tételt, hogy az üdvösséghez Isten kegyelme nélkülözhetetlen

⊙ *Pelagius* szerzetesnek, a mozgalom elindítójának nevéből | lásd -IZMUS

pelágikus ⇨ *biol* nyílt tengeri (élővilág)

⊙ tud lat *pelagicus* ‘ua.’ ← *pelagosz* ‘tenger’

pelargónium ⇨ *növ* muskátli

⊙ lat *pelargonium* ‘ua.’ ← gör *pelargosz* ‘gólya’ (a ~ a gólyaorrfélék családjába tartozik)

pelaszg ⇨ *tört* a görögség előtti, félig-meddig mondai őslakos nép Hellasz és a környező szigetek területén

⊙ gör *pelaszgosz* ‘ua.’ ← ?

pele-mele [pelmel] ⇨ összevisszaság, zagyvaság, egyveleg

⊙ fr, ‘ua.’, ikerszó: ófr *mesle* ‘keverd’ ← *mesler* (mai fr *meler*) ‘kever’ ← lat gyak *misculare* ‘kavargat’ ← *miscere* ‘kever’

Lásd még MISKULANCIA

pelerin ⇨ *ölt* a vállat fedő széles, ujjatlan körgallér

⇨ † malaclopó

⊙ fr *pèlerine* ‘ua.’, tkp. ‘zarándokköpeny’ ← *pčlerin* ‘zarándok’ ← kk lat *pelegrinus* ‘ua.’ (elhasonult alak), lásd PEREGRINUS

pelikán ⇨ *áll* gödény, nagytestű vízimadár a csőre alatt bőrzacsókkal

⊙ ném *Pelikan* ← kk lat *pelicanus* ← gör *pelekan* ‘ua.’ ← *peleküsz* ‘kétélű bárd’ (a csőr alakjáról)

peliké ⇨ *mív* széles szájú, kétfülű, hasas ókori agyagedény

⊙ gör *péliké* ‘ua.’ ← *pélosz* ‘agyag’

pelit ⇨ *geol* igen finom szemcséjű ásványi elegyrészekből álló üledékes kőzet

⊙ ang, ‘ua.’: gör *pélosz* ‘agyag’ | -it (ásványra utaló toldalék)

pellagra ⇨ *orv* vitaminhiány okozta bőrbetegség

⊙ ném *Pellagra* ‘ua.’ ← ol *pelle agra* ‘érdes bőr’: lat *pellis* ‘bőr’ | *acer, acris* ‘éles, metsző, durva’

pellet ⇨ *mezőg* henger vagy golyó alakú darabokra préselt takarmányörlemény

⊙ ang, ‘ua.’ ← ófr *pelote*, lásd PELOTA

pellicula ⇨ *biol* az ektoplazma szilárdabb külső rétege, amely bõrszerűen veszi körül az egysejtű állatot

⊙ tud lat *kics*, ‘ua.’, tkp. ‘hártya’ ← *pellis* ‘bőr’

pellucidus ⇨ átlátszó, áttetsző

⊙ lat, ered. *perlucidus* ‘ua.’ ← *perlucere* ‘átlátszik?': *per-* ‘át’ | *lucere* ‘látszik, fénylik’ ← *lux, lucis* ‘fény’

Lásd még LUCIDUS

pelota ⇨ *sport* kosárszerű ütőkkel játszott csapatos labdajáték, a baszkok nemzeti sportja

⊙ sp, ‘ua.’ ← ófr *pelote* ‘golyó, labda’ ← népi lat *kics* *pilotta ‘labdácska’ ← *pila* ‘labda’

Lásd még PELLET, PIRULA

peltasztész ⇨ *tört* könnyű fegyverzetű gyalogos az ókori görög hadrendben

⊙ gör, ‘ua.’ ← *pelté* ‘könnyű trák pajzs’

pelvis [pelvisz] ⇨ *anat* medence

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘vízmedence’

pemmikán ⇨ *élelm* észak-amerikai indiánok pépszerű masszává gyúrt és szárítva tartósított hűseledele

⊙ ang *pemmican* ← algonkin indián *pimikan* ‘ua.’ ← *pimikú* ‘megzsíroz’

pemphigus [pemfígyusz] ⇨ *orv* hólyagképződéssel járó, autoimmun eredetű bőrbetegség

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *pemphisz*, *pemphigosz* ‘csepp’

penzli ⇨ ecset, pamacs

⊙ kfn *pensel* (ném *Pinsel*) ← ófr *pincel* ← lat *penicillus* ‘ua.’, lásd PENICILUS (innen ered az ang *pencil* ‘ceruza’ is)

penátok ⇨ *vall* a házi szentély istenségei, ill. Róma város védőistenei az ókori római kultuszban

⊙ lat tbsz *Penates* ‘ua.’ ← *penus* ‘ház belseje, éléskamra’

Lásd még PENETRÁL

pendant lásd PANDAN

pendentif [pandantif] ⇨ *ép* csegely, gömbháromszög a négyzetes alaprajzú terek tartóelemei és a rajtuk nyugvó kupola között

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘függő’ ← *pendre* ← lat *pendere* ‘függ’

Lásd még PANDAN, PANZIÓ, PENDLIZIK, PENZIÓ, PENZUM, PERPENDIKULÁRIS, PESANTE, PEZÓ, PREPONDERÁL, POND

pendlizik ⇨ *biz* ingázik, két hely között rendszeresen ide-oda jár, közlekedik

⇨ (színesz) egy este több helyen is fellép

⊙ ném *pendeln* ‘ing, ingázik’ ← *Pendel* ‘inga’ ← lat *pendulum* ‘ua.’ ← *pendere* ‘függ’

Lásd még PENDENTIF

penecilus ⇨ lásd PENICILUS

penepién ⇨ *geol* korábbi tönkhegység lepusztulása folytán keletkezett, csaknem síkká tarolt felszín

⊙ ang *penepplain* ‘ua.’, tkp. ‘csaknem sík’: lat *paene* ‘alig, csaknem’ | *plain* ‘sík’ ← lat *planus* ‘ua.’

Lásd még PLÁNUM

penetrábilis ⇨ áthatolható, kikutatható, felderíthető

⊙ lat *penetrabilis* ‘ua.’, lásd PENETRÁL

penetráció ⇨ behatolás, benyomulás, beszivárgás

⇨ *fiz* részecskék vagy sugárzás áthatolása valamely anyagon

⊙ lat *penetratio* ‘ua.’, lásd PENETRÁL

penetrál ⇨ benyomul, behatol, áthat

⊙ lat *penetrare*, *penetratum*, ered. *penum intrare* ‘behatol, átjár’: *penus* ‘belső rész, kamra’ | *intrare* ‘belép’

Lásd még PENÁTOK

penetrancia ⇨ *biol* azoknak az egyedeknek az aránya egy populációban, amelyek a genotípussal megegyező fenotípust mutatják

⊙ ang *penetrancy* ‘ua.’, lásd PENETRÁNS

penetráns ⇨ átható, orrfacsaró (szag, bűz)

⇨ átható, éles, metsző (tekintet)

⊙ lat *penetrans* ‘ua.’, lásd PENETRÁL

penibilis † ⇨ pontoskodó, aprólékos, aggályos

⇨ kínos

⊙ ném *penibel* ← fr *pénible* ‘ua.’ ← *peine* ‘kín, fáradság’ ← lat *poena* ‘kín, bosszú, büntetés’

penicillin ⇨ *orv* penészgombákból előállított gyógyszer gyulladást okozó baktériumok ellen

⊙ ném, ang *Penicillin* ‘ua.’: lat *Penicillium* ‘ecsetpenész’, lásd ott | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

penicillium ⇨ *növ* ecsetpenész

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *penicillus* ‘ecset’, lásd PENICILUS

peniculus † ⇨ tollkés, zsebkés, bicska

⊙ lat kics *penicillus* ‘ecset’ ← kics *peniculus* ‘pamacs’ ← *penis* ‘farok’ (a magy szó fenti értelme bonyolult úton jött létre: ‘ecset’ → ‘íróecset’ → ‘író toll’ → ‘író toll (lúdtoll) hegyezéséhez, vágásához való zsebkés’ → ‘zsebkés’)

peninzuláris † ⇨ *földr* félszigeti, félszigettel kapcsolatos vagy rá jellemző

⊙ tud lat *paeninsularis* ‘ua.’: *paene* ‘alig, majdnem’ | *insula* ‘sziget’

Lásd még INZULIN, IZOLÁL

penis captivus [pénisz kaptívusz] ⇨ *orv* a nő hüvelygörcse miatt a közösüléskor „foglyul esett” hímvesző

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd PENISZ | *captivus* ‘fogoly’ ← *capere, captum* ‘elfog’

penisz vagy **pénisz** ⇨ *anat* hímvesző, hímtag

⊙ lat *penis* ‘ua.’, ered. ‘farok’

penitencia ⇨ *vall* bűnbánat, vezeklés, elégtétel (a katolikus egyházban)

⊙ lat *paenitentia* ‘megbánás’ ← *paenitet* ‘megbán, fájlal’ ← *poena, paena* ‘kín, büntetés’

penitenciárius ⇨ *vall* kanonok, aki a különleges bűnesetekben is jogosult a feloldozást megadni

⊙ kk lat *paenitentiarium* ‘ua.’, lásd PENITENCIA

penna † ⇨ toll, író toll, lúdtoll, tollhegy

⊙ lat *penna* ‘ua.’, ered. ‘madár szárnytolla’ (innen az ang *pen* ‘toll’ is)

pennsilfaanisch [penszilfánis] ⇨ *nyelvt* az amerikai Pennsylvania államban a 17–18. században letelepedett németeknek helyben kialakult, felnémet típusú nyelve, amelynek ma már önálló helyesírása is van

⊙ ném, ‘ua.’ ← ang *Pennsylvania* az állam neve, tkp. ‘Penn erdősége’: *W. Penn* angol államférfi, az állam területének eredeti birtokosa | lat *silvanus* ‘erdei’ ← *silva* ‘erdő’

penny ⇨ angol váltópénz, a font századrésze

⊙ ang, ‘ua.’, ered. *penning* ← germán (mint holl *pand*, ném *Pfand* ‘zálog’) ← lat *pannus* ‘szövetdarabka’ (hajdan ruhanemük is szolgáltak csereérték gyanánt)

Lásd még PFENNIG

pens- lásd PENZ-

penta- ⇨ (összetételek előtagjaként) öt

⊙ gör *penta-* (csak összetételekben) ← *pente* ‘öt’

pentaéder ⇨ *geom* ötlapú mértani test

⊙ ném *Pentaeder* ‘ua.’: lásd PENTA- | gör *hedra* ‘sík’

pentagon ⇨ *geom* ötszög

⇨ (nagybetűvel) az amerikai hadügyminisztérium szabályos ötszög alakú épülete

⊙ ang, ném, ‘ua.’: lásd PENTA- | gör *gonion* ‘szög’ ← *gonü* ‘térđ’

pentagonális ⇨ ötszögű, ötszögletű

⊙ ang *pentagonal* ‘ua.’, lásd PENTAGON

pentagondodekaéder ⇨ *geom* tizenkét szabályos ötszögből álló mértani test

⊙ ném, ‘ua.’, lásd PENTAGON, DODEKAÉDER

pentagramma ⇨ ötágú csillag, ókori és középkori varázserejű jelkép

⊙ lásd PENTA-, -GRAM(MA)

pentaklórfenol ⇨ *kém* olyan fenol, melynek a gyűrűhöz kapcsolódó hidrogénatomjait klóratom helyettesíti, fakonzerváló, gombásodás elleni és gyomirtó szer

⊙ lásd PENTA-, KLÓR, FENOL

pentamer ⇨ öttagú, ötelemű

⊙ ném, ‘ua.’: lásd PENTA- | gör *merosz* ‘rész’

pentameter ⇨ *irod* négy egész és két fél lábból álló daktilusi verssor középen sormetszettel

⊙ lat *pentameter* ← gör *pentametrosz* ‘öt mértékből álló, öt lábú’: lásd PENTA- | *metron* ‘mérték’

pentán ⇨ *kém* öt szénatomos telített alifás szénhidrogén, erősen párolgó, gyúlékony folyadék

⊙ ném *Pentan* ‘ua.’: lásd PENTA- | -*án* (telített nyílt szénláncú szénhidrogénre utaló toldalék)

pentaprizma ⇨ *fényk* ötoldalú sugárfordító üveghasáb tükrörreflexes kamerák keresőjében

⊙ lásd PENTA-, PRIZMA

pentasztüloz ⇨ *ép* keskenyebb homlokzatán ötoszlopos ókori görög templom

⊙ lásd PENTA- | gör *sztüloz* ‘oszlop’

pentateuchus ⇨ *vall* az Ötkönyv, Mózes öt könyve az ószövetségi Biblia élen

⊙ lat, ‘ua.’: lásd PENTA- | gör *teukhosz* ‘eszköz, tekercs, könyv’

pentatlon ⇨ *sport* öttusa, öt sportágból álló versenyszám ókori és újkori változata

⊙ gör *pentathlon* ‘ua.’: lásd PENTA- | *athlon* ‘küzdelem’ ← *athleó* ‘küzd’

Lásd még ATLÉTA

pentaton vagy **pentatonikus** ⇨ *zene* ötfokú (zenei skála)

⊙ ném *pentaton(isch)* ‘ua.’ lásd PENTA- | gör *tonosz* ‘hang’, tkp. ‘feszülés’ ← *teinó* ‘feszít’

pentatónia ⇨ *zene* ötfokúság

⊙ tud lat *pentatonia* ‘ua.’, lásd PENTATON

pentekosztárium ⇨ *vall* a hamvazószerdától pünkösdig tartó ötvennapos időszak liturgikus szövegeit tartalmazó könyv a görögkeleti egyházban

⊙ gör, ‘ua.’ ← *pentekoszté* ‘pünkösd’, tkp. ‘ötvenedik (ti. nap hamvazószerdától)’ ← *pentékonta* ‘ötven’ ← *pente* ‘öt’

pentén ⇨ *kém* öt szénatomos, nyílt szénláncú telítetlen szénhidrogén

⊙ lásd PENTA- | *-én* (nyílt szénláncú telítetlen szénhidrogénre utaló toldalék)

pentimento ⇨ *műv* a művész utólagos javítása, ill. az általa elfedett korábbi rajz a festményen

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘megbánás’ ← *pentir(si)* ‘megbán’ ← lat *poenitet* ‘ua.’ ← *poena* ‘büntetés, bosszú’

pentóda ⇨ *inf* ötelektrodos, háromrácós elektroncső

⊙ ang *pentode* ‘ua.’: lásd PENTA- | gör *hodosz* ‘út’

pentóz ⇨ *kém* öt szénatomos monoszacharid

⊙ ang *pentose* ‘ua.’: lásd PENTA- | *-óz* (cukorra, szénhidrátra utaló toldalék)

pentozúria ⇨ *orv* pentóz jelenléte a vizeletben

⊙ tud lat *pentosuria* ‘ua.’: lásd PENTÓZ | gör *uron* ‘vizelet’

penultima ⇨ *nyelvt* utolsó előtti szótagján hangsúlyos (szó)

⇨ *irod* másodéles, hátulról a második szótagon hangsúlyos (verssor)

⊙ lat *paenultima (syllaba)* ‘utolsó előtti (szótag)’: *paene* ‘csaknem’ | ff *ultimus* ‘utolsó’ ← ólat *uls* ‘túl, messze’

Lásd még ULTIMÓ

penumbra ⇨ *csill* a napfolt kevésbé sötét szegélye

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘félárnyék’: *paene* ‘alig’ | *umbra* ‘árnyék’

penúria ⇨ *ínség, hiány, nélkülözés*

⊙ lat *penuria* ‘ua.’ ← ?

penzió † ⇨ nyugdíj

⊙ lat *pensio* ‘ua.’, ered. ‘kifizetés’ ← *pendere, pensum* ‘függ, kimér, kifizet’

Lásd még PANZIÓ, PENDENTIF, PENZUM

penzionál † ⇨ nyugdíjaz, nyugállományba helyez

⊙ újk lat ← *pensionare* ‘nyugdíjaz’, lásd PENZIÓ

penzionátus † ⇨ nyugalmazott, nyugdíjas

⊙ újk lat *pensionatus* ‘ua.’, lásd PENZIONÁL

penzum ⇨ kiszabott feladat, munka

⇨ feladat, lecke

⊙ lat *pensum* ‘ua.’, ered. ‘rabnóknak egy napra kimért fenni való gyapjúadag’ ← *pendere, pensum* ‘mérlegel, kimér’, tkp. ‘függ’

Lásd még PENDENTIF

peon ⇨ latin-amerikai bennszülött napszámos

⊙ sp, ‘ua.’, tkp. ‘gyalogos’ ← késő lat nykz *pedo, pedonis* ‘ua.’ ← lat *pes, pedis* ‘láb’

Lásd még PEDÁL

peónia ⇨ *növ* pünkösdri rózsza, bazsarózsa

⊙ lat *paenonia* ← gör *paionia* ‘ua.’ ← *Paión*, Endümión fia, aki állítólag e virágot fölfedezte

pepinéria † ⇨ faiskola

⊙ fr *pépiniere* ‘ua.’ ← *pépin* ‘gyümölcsmag’

pepita ⇨ *text* apró sötét és világos kockákból álló szövetminta

⊙ sp kics *Pépita* ‘Jozefina beceneve’ ← *Pepe* ‘Jóska’ ← *Jusepe* ‘József’ (*Pépita* de Ortega 19. századi spanyol táncosnő ilyen mintájú kendőben lépett fel)

peposz ⇨ *ölt* ujjatlan, a vállon csattal megerősített női felsőruha az ókori görögöknél

⊙ gör, 'ua.'

pepszin ⇨ *orv* a gyomor fehérjebontó enzimje

⊙ tud lat *pepsin* 'ua.': gör *pepszisz* 'emésztés' ← *peptó* 'főz, emészt' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

pepszinogén ⇨ *kém* a pepszin előanyaga, amelyet a gyomornedv sósavja alakít aktív pepszinné

⊙ lásd PEPSZIN, -GÉN

peptid ⇨ *kém* fehérjék lebontásakor keletkező egyszerű aminosavas vegyület

⊙ ném *Peptid* 'ua.': gör *peptosz* 'megfőtt, megemésztett' ← *peptó* 'főz, emészt' | *-id* (vegyületre utaló toldalék)

peptikus ⇨ *orv* az emésztéssel, főleg a pepszin útján való fehérjebontással kapcsolatos

⊙ tud lat *pepticus* 'ua.' ← gör *peptikusz* 'főzési' ← *peptó* 'főz, emészt'

pepton ⇨ *biol* a fehérjék részleges lebontásakor keletkező peptidkeverék

⊙ gör seml, 'megfőzött, megemésztett dolog' ← *peptosz* 'megfőtt, megemésztett' ← *peptó* 'főz, emészt'

per ⇨ *mat* törve: *hat per kettő*

⇨ (alosztály jelölésére): *három per hármas ügyszály*

⇨ (tréfásan) -nként: *per kopf, per koponya*

⇨ (hivataloskodva) kb. -nyilag: *per pillanat*

⊙ lat, 'át, révén, szerint'

per- ⇨ nagyon, rendkívüli módon, pl. *perakut*

⇨ *kém* sav és savmaradék előtt az alapsavhoz képest járulékos oxigénatom jelenlétére utal, pl. *bórsav* – *perbórsav*, lásd PERBORÁT

⇨ *kém* oxigéntöbbletet jelöl más vegyületben, pl. *hidrogén-peroxid*

⇨ *kém* jelzi, hogy szénhidrogén-molekula minden hidrogénjét más (többnyire halogén-) atom helyettesíti, pl. *perfluoralkán*

⊙ lat *per* 'át, végig, túl'

perakut ⇨ *orv* rendkívül heveny (betegség)

⊙ tud lat *peracut* 'ua.': *per-* 'nagyon, túlsággal' | lásd AKUT

per amorem dei ⇨ az isten szerelmére

⊙ lat, 'ua.': *per* 'által, szerint' | *amor* 'szeretet, szerelem' ← *amare* 'szeret' | *Deus* 'isten'

per analogiam ⇨ (valaminek a) példájára, mintájára

⊙ lat, 'ua.': *per* 'által, szerint' | lásd ANALÓGIA

per annum ⇨ évente, évenként

⊙ lat, 'ua.': *per* 'át, -ként' | *annus* 'év'

per anum ⇨ *orv* végbélen át (beadott gyógyszer)

⊙ tud lat, 'ua.': *per* 'át' | lásd ANUS

perborát ⇨ *kém* a perbórsav oxidáló hatású sója, fehérítő és mosószer

⊙ lásd PER-, BORÁT

per capita [per kapita] ⇨ fejenként

⊙ lat, 'ua.': *per* 'át, -ként' | *caput, capitis* 'fej'

percent ⇨ *ker* százalék

⇨ † kamat, nyereség

⊙ ausztl ném *Perzent* 'ua.' ← ol *per cento* 'százanként': ol, lat *per* 'által, szerint' | *cento* ← lat *centum* 'száz'

percentuáció † ⇨ *ker* százalékos jutalék

⊙ újk lat *percentuatio*, lásd PERCENTUÁLIS

percentuális ⇨ *ker* százalékos

⊙ ausztl ném *perzentuell* 'ua.', lásd PERCENT

percepció ⇨ *lél* érzékelés, észlelés

⊙ tud lat *perceptio* 'ua.', lásd PERCIPIÁL

percepcionalizmus ⇨ *fil* a megismerést az érzéki észlelésre korlátozó ismeretelméleti felfogás

⊙ tud lat *perceptionalismus* 'ua.': *perceptionalis* 'érzékelési', lásd PERCEPCIÓ | lásd -IZMUS

perceptibilis ⇨ érzékelhető, észlelhető, felfogható

⊙ tud lat *perceptibilis* ‘ua.’, lásd PERCIPIÁL

perceptív ⇨ észlelő, felfogó (képesség)

⊙ ang *perceptive*, ‘ua.’, lásd PERCIPIÁL

perceptor † ⇨ adószedő

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *percipere*, *perceptum* ‘megragad, észlel’, lásd PERCIPIÁL

perceptron ⇨ *biol* a magasabb idegtevékenységet modelláló és szemléltető eszköz

⇨ *biol* tanuló automata

⊙ lásd PERCEP(CIÓ) | *-tron* (eszközzre utaló gör toldalék, pl. *szeisz-tron*, lásd SISTRUM)

perceptuális ⇨ *lél* az érzékeléssel kapcsolatos, arra alapozott

⊙ tud lat ‘ua.’ ← seml *perceptum* ‘érezkelt dolog’ ← lásd PERCIPIÁL

percipiál ⇨ észlel, érzékel, észrevesz

⊙ lat *percipere*, *perceptum* ‘megragad, észlel, felfog’: *per-* ‘meg-’ *capere* ‘fog, megragad’

Lásd még AKCEPTÁL

per conto [per kontó] ⇨ számlára

⊙ ol, ‘ua.’: *per* ‘-nak, számára’ | *conto* ‘számla’ ← lat *computus* ‘számolás’, lásd KOMPUTER

percutan lásd PERKUTÁN

per definitionem [per definícionem] ⇨ meghatározásánál fogva

⊙ lat, ‘ua.’: *per* ‘szerint’ | lásd DEFINÍCIÓ

perendo ⇨ *zene* elhalóan, halkítva (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘elveszve’ ← ol, lat *perdere* ‘elvesz, elveszít’

Lásd még PERDITA

per dio ⇨ teringettét, az áldóját

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘az istenért’: *per* ‘-ért’ | *dio* ← lat *deus* ‘isten’

perdita † ⇨ bukott nő, utcanő, kéj nő

⊙ ol (*donna*) *perditia* ‘elveszett (nő)’ ← *perdito* ‘elveszett, elkárhozott’ ← ol, lat *perdere* ‘elvesz’

Lásd még PERDENDO

perduellió † ⇨ pártütés, hazaárulás, felségsértés

⊙ lat *perduellio* ‘ua.’, lásd PERDUELLIS

perduellis † ⇨ felségsértő, hazaáruló

⇨ ellenséges

⊙ lat, ‘ellenséges, hadakozó’: *per* ‘nagyon’ | *duellum* ‘háború’

pereat ⇨ vesszen, pusztuljon, le vele

⊙ lat felsz, ‘ua.’ ← *perire* ‘elpusztul’: *per-* ‘el, földre’ | *ire* ‘megy’

peredviznyikek ⇨ *műv* az akadémizmussal szembeszegülő realista festőkből alakult orosz művészcsoport az 1860–70-es években, műveiket vándorkiállításokon mutatták be

⊙ or, ‘ua.’, tkp. ‘mozgók, továbbállók’ ← *peredvigatjszja* ‘elmozdul’: *pere-* ‘el, tovább’ | *dvigatj* ‘mozgat’

peregrináció ⇨ vándorlás

⇨ *áll* költözés (madaraknál)

⇨ *vall* protestáns lelkészjelölt külföldi tanulmányútjai

⊙ lat *peregrinatio* ‘ua.’, lásd PEREGRINUS

peregrinus ⇨ vándor, vándordiák

⇨ jövevény, idegen

⇨ † zarándok

⊙ lat, ‘idegen, külhoni, járatlan’ ← *peregre* ‘idegenbe, idegenben’, tkp. ‘a határon túl’: *per* ‘át’ | *ager*, *agris* ‘szántóföld’

Lásd még PELERIN

perempció † ⇨ *jog* elévülés

⊙ lat *peremptio* ‘meghiúsulás’ ← *perimere*, *peremptum* ‘megsemmisít’: *per-* ‘el, végleg’ | *emere* ‘vesz’

peremptórius † ⇨ *jog* elévülési, semmítő

⇨ *jog* haladéktalan, rögtöni

✧ döntő, végleges

⊙ lat *peremptorius* ‘megsemmisítő, döntő’ ← *peremptor* ‘elpusztító’, lásd PEREMPCÍÓ

perennis ✧ maradandó, örök

✧ *növ* évelő

✧ *növ* örökzöld

⊙ lat, ‘örök’: *per-* ‘át, végig’ | *annus* ‘év’

peresztrojka ✧ *tört* gyökeres átalakítás (a Szovjetunióban az 1980-as években Gorbacsov által meghirdetett politika)

⊙ or, ‘ua.’, tkp. ‘átépítés’: *pere-* ‘át’ | *sztroitj* ‘épít’

per exemplum ✧ például, példának okáért

⊙ lat, ‘ua.’: *per* ‘révén, szerint’ | *exemplum* ‘példa’, lásd EGZEMPLÁR

perfectum [perfektum] ✧ *nyelvt* befejezett igeidő

⊙ lat, ‘ua.’ ← *perficere*, *perfectum* ‘befejez, végbevisz’: *per-* ‘át, végig’ | *facere* ‘csinál’

Lásd még PERFEKT

perfekció ✧ tökéletesség, teljesség

✧ jártasság, ügyesség, készség

⊙ lat *perfectio* ‘ua.’ ← *perficere*, *perfectum* ‘befejez, végbevisz’, lásd PERFECTUM

perfekcionál ✧ tökéletesít, végrehajt, végbevisz

⊙ ném *perfektionieren* ← fr *perfectionner* ‘ua.’, lásd PERFEKCIÓ

perfekcionista ✧ (munkájában) megalkuvás nélkül a tökéletesre törekvő ember

⊙ ang *perfectionist* ‘ua.’, lásd PERFEKCIONIZMUS

perfekcionizmus ✧ a tökéletesre való törekvés

⊙ ang *perfectionism* ‘ua.’, lásd PERFEKCIÓ

perfekt ✧ tökéletes, teljes, befejezett, hibátlan

✧ (idegen nyelvben) tökéletesen jártas

⊙ ném *perfekt* ← lat *perfectus* ‘ua.’, lásd PERFECTUM

Lásd még PARFÉ

perfektibilis ✧ tökéletesíthető

⊙ ang, fr *perfectible* ‘ua.’, lásd PERFEKT

perfektuál ✧ foganatosít, végrehajt, bevégez

✧ *ker* megköt (szerződést)

⊙ újjk lat *perfectuare* ‘ua.’, lásd PERFECTUM

perfektum lásd PERFECTUM

perfid ✧ hitszegő, hűtlen, álnok

⊙ ném *perfid* ← fr *perfide* ← lat *perfidus* ‘ua.’: *per-* ‘el, félre’ | *fides* ‘hűség, tisztesség’

perfidia ✧ hitszegés, hűtlenség, álnokság

⊙ lat *perfidia* ‘ua.’, lásd PERFID

perfluoralkán ✧ *kém* olyan alkánok neve, amelyekben minden hidrogénatomot fluor helyettesít, illékony, vegyileg stabil, oxigénoldó hatását, sokoldalúan hasznosított vegyületek

⊙ lásd PER-, FLUOR, ALKÁN

perforáció ✧ fogazat, apró lyukak sorozata (papíron, a letépés megkönnyítésére)

✧ *orv* átfúródás, átszakadás (pl. vakbélé)

⊙ lat *perforatio* ‘ua.’, lásd PERFORÁL

perforál ✧ átfúr, lyuggat, fogaz

✧ átfúródik

⊙ lat *perforare*, *perforatum* ‘átfúr, átlukaszt’: *per-* ‘át’ | *forare* ‘fúr’

Lásd még FORAMEN

perforálódik ✧ *orv* átfúródik, átszakad (vakbél)

⊙ lásd PERFORÁL

perforátor ✧ lyukasztó, lyuksorokat előállító készülék

⊙ ang *perforator* ‘ua.’, lásd PERFORÁL

performance [pörformansz] ⇨ *szính* színházi és képzőművészeti elemeket kombináló egyszerű műalkotás

⊙ ang. 'ua.', tkp. 'végrehajtás, teljesítmény, előadás, kiállítás' ← *perform* 'elvégez, teljesít' ← fr *parfournir* 'bevégez': *par-* ← lat *per-* 'át, végre' | *fournir* 'juttat', lásd FURNÉR

performancia ⇨ *tud* teljesítőképesség

⇨ *nyelvt* az egyén beszédtevékenysége a strukturalista nyelvelméletben

⊙ ang *performance*, lásd ott

pergola ⇨ kúszónövényekkel befuttatott oszlopos lugas vagy szabad tornác

⇨ *ép* két vagy több oldalról nyitott pavilon

⊙ ol, ← késő lat *pergula* 'ua.' ← ?

péri ⇨ *mit* tündér, jó szellem a perzsa regékben

⊙ perzsa, 'ua.', tkp. 'szárnyas'

peri- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) körül, mellett

⊙ gör, 'ua.'

periangióma ⇨ *orv* ér körüli daganat

⊙ tud lat, 'ua.', lásd PERI-, ANGIÓMA

perianthium [periantium] ⇨ *növ* virágtakaró, a virágot burkoló levelek együttese

⊙ tud lat, 'ua.', lásd PERI- | *anthosz* 'virág'

periarteriális ⇨ *anat* a verőér körüli

⊙ tud lat, 'ua.', lásd PERI-, ARTERIÁLIS

periartritisz ⇨ *orv* az ízület körüli kötőszövet gyulladása

⊙ tud lat *periarthritis* 'ua.', lásd PERI-, ARTRITISZ

periasztron ⇨ *csill* kettős csillagokban a mellécsillag keringési pályájának a főcsillaghoz legközelebbi eső pontja

⊙ lásd PERI- | gör *asztron* 'csillag'

periaxiális ⇨ *műsz* tengely körüli

⊙ lásd PERI-, AXIÁLIS

peribolosz ⇨ *tört* a lakott helyeken épült ókori görög templom szent körzete

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'körülhajítás': lásd PERI- | *balló* 'hajít'

pericarditis lásd PERIKARDITISZ

pericentrum ⇨ *csill* egy természetes égitest körül keringő test (pl. űrhajó) pályáján az égitest középpontjához legközelebbi pont

⊙ lásd PERI-, CENTRUM

perichondrium ⇨ *anat* porchártya

⊙ tud lat, 'ua.': lásd PERI- | gör *khondrosz* 'porcogó'

periderma ⇨ *növ* másodlagos növényi bőrszövet

⊙ lásd PERI- | gör *derma* 'bőr'

peridromosz ⇨ *ép* körbejárható folyosó az ókori görög templom cellája és oszlopsora között

⊙ gör, 'ua.': lásd PERI- | *dromosz* 'út, pálya, futás'

periegészisz ⇨ *irod* ókori görög útleíró mű verses formában

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'körülvezetés' ← *periaǵó* 'körülvezet': lásd PERI- | *agó* 'vezet'

periencephalitis [perienkefalitisz] ⇨ *orv* agyhártyagyulladás

⊙ tud lat, 'ua.': lásd PERIENCEPHALUS | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

periencephalus ⇨ *anat* agyhártya

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'az agy körül lévő': lásd PERI- | gör *enkephalé* 'agy', tkp. 'a fejben (lévő)': *en-* '-ben' | *kephalé* 'fej'

periféria ⇨ külső rész, szél, határ

⇨ külváros, külterület

⇨ † *mat* kör kerülete

⇨ *számtech* végkészülék, a központi géphez kapcsolható hardvereszköz (billentyűzet, egér, monitor, nyomtató stb.)

⊙ tud lat *periphēria* ‘ua.’ ← gör *periphēreia* ‘kerület’ ← *periphērō* ‘körbevisz’: lásd PERI- | *pherō* ‘visz’

periferiális vagy **periferikus** ⇨ *számtech* a perifériához tartozó

⇨ *anat* környéki, a szervezet minden részét behálózó (idegrendszer)

⇨ félreeső, külső

⇨ mellékes, nem lényeges

⊙ tud lat *peripheralis*, ang *peripheric* ‘ua.’, lásd PERIFÉRIA

perifokális ⇨ *anat* góc körüli

⊙ tud lat *perifocalis* ‘ua.’: lásd PERI- | *focus* ‘góc, gyújtópont’, tkp. ‘tűz’

perifrasztikus ⇨ *stil* körülírással

⊙ ném *periphraſtisch* ‘ua.’, lásd PERIFRÁZIS

perifrázis ⇨ *stil* körülírás

⊙ lat *periphraſis* ← gör *periphraſisz* ‘ua.’, lásd PERI-, FRÁZIS

perigastritis [perigasztiritisz] ⇨ *orv* a gyomrot borító hashártya gyulladása

⊙ tud lat, ‘ua.’: *perigaster* ‘hashártya’: lásd PERI- | gör *gaszter* ‘gyomor’ | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

periglaciális ⇨ *földr* a gleccserek és az örök jég határán lévő területekre jellemző (folyamatok, jelenségek)

⊙ lásd PERI-, GLACIÁLIS

perigeum ⇨ *csill* földközeli, a Hold vagy mesterséges hold pályájának a Föld középpontjához legközelebb eső pontja

⊙ tud lat *perigaeum* ‘ua.’: lásd PERI- | gör *gaia* ‘föld’

perihélium ⇨ *csill* napközeli, a bolygók pályájának a Nap középpontjához legközelebb eső pontja

⊙ lat *perihelium* ‘ua.’: lásd PERI- | gör *héliosz* ‘nap’

perikambium ⇨ *növ* a gyökér legkülső, osztódó szövetrétege

⊙ lásd PERI-, KAMBIUM

perikarditisz ⇨ *orv* szívburokgyulladás

⊙ tud lat *pericarditis* ‘ua.’: lásd PERIKARDIUM | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

perikardium ⇨ *anat* szívburok

⊙ tud lat *pericardium* ‘ua.’: lásd PERI- | gör *kardia* ‘szív’

perikarpium ⇨ *növ* terméshártya, a magház falából fejlődő terméshéj

⊙ tud lat *pericarpium* ‘ua.’: lásd PERI- | gör *karposz* ‘termés, gyümölcs’

periklász ⇨ *ásv* oktaéderben kristályosodó magnéziumoxid, szintelen, jól hasadó üvegfényű ásvány

⊙ ang *periclas* ‘ua.’: gör *peri-* ‘körül, jól’ | *klaszisz* ‘hasadás’ ← *klao* ‘tör, hasít’

periklin ⇨ *ásv* földpátok ikres összenövése

⊙ ang *pericline* ‘ua.’, tkp. ‘minden irányban lejtő’: lásd PERI- | gör *klinó* ‘hajlik, lejt’

perikópa ⇨ *vall* az adott keresztény ünnepnapra kijelölt szentírási szakasz

⊙ lat *pericopa* ‘ua.’ ← gör *perikopé* ‘körülvágás, levágott rész’: lásd PERI- | *koptó* ‘vág’

perikráanium ⇨ *anat* a koponya külső csonthártyája

⊙ tud lat *pericranium* ‘ua.’: lásd PERI- | gör *kranion* ‘koponya’

perilimfa ⇨ *anat* a belső fül hárttyás labirintusát körülvevő víztiszta folyadék

⊙ lásd PERI-, LIMFA

perillustris [perillusztris] † ⇨ nagytekintélyű, igen tekintélyes, kiváló

⊙ lat, ‘ua.’: *per-* ‘nagyon’ | lásd ILLUSZTRIS

perilúnium ⇨ *űr* holdközeli, valamelyik hold körül keringő objektum pályájának az égitesthez legközelebb eső pontja

⊙ tud lat *perilunium* ‘ua.’: lásd PERI- | lat *luna* ‘hold’

periméter † ⇨ kerület, körmérték

⊙ ném *Perimeter* ← lat *perimetrum* ← gör *perimetron* ‘ua.’: lásd PERI- | *metron* ‘mérték’ ← *metreó* ‘mér’

perinatális ⇨ *orv* a születés időpontja körüli

⊙ tud lat *perinatalis* ‘ua.’, lásd PERI-, NATÁLIS

per inductionem [per indukciónem] ⇨ *tud* indukció útján

⊙ lat, 'ua.': *per* 'által, révén' | lásd INDUKCIÓ

perinefritisz ⇨ *orv* a vese környéki szövetek gyulladása

⊙ *tud* lat *perinephritis* 'ua.', lásd PERI-, NEFRITISZ

periodice ⇨ időszakonként, szakaszosan, ismétlődően

⊙ lat, 'ua.', lásd PERIODIKUS

periodicitás ⇨ időszakosság, szakaszosság

⊙ ném *Periodozitāt* 'ua.', lásd PERIODIKUS

periodika ⇨ időszaki sajtótermék, folyóirat

⊙ lat tbsz seml *periodica (scripta)* 'időszakos (iratok)', lásd PERIODIKUS

periodikus ⇨ szakaszos, körkörös

⇨ visszatérő, ismétlődő, időszaki

⇨ váltakozó

⊙ *tud* lat *periodicus* 'ua.', lásd PERIÓDUS

periodizál ⇨ *tud* korszakol, korszakokra bont

⊙ ném *periodisieren* ← fr *périodiser* 'ua.', lásd PERIÓDUS

periodontitis [periodontitisz] ⇨ *orv* foggyökérhártya-gyulladás

⊙ *tud* lat, 'ua.': lásd PERI- | gör *odusz*, *odontosz* 'fog' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

periódus ⇨ (visszatérő) szakasz, időköz

⇨ szabályosan ismétlődő jelenségek egy szakasza, egység, ütem

⇨ idő, időszak, korszak

⇨ † *nyelvt* körmondat

⊙ lat *periodus* ← gör *periodosz* 'körfordulat, szakasz': lásd PERI- | *hodosz* 'út'

periódusos ⇨ *kém* az elemek fizikai és kémiai sajátságaiban mutatkozó, nyolcas periódusokban visszatérő rokonságra alapozott (rendszer, táblázat)

⊙ lásd PERIÓDUS

perioikosz ⇨ *tört* az ókori Spárta szabad, de politikai jogokkal nem bíró lakosa

⊙ gör, 'ua.': lásd PERI- | *oikosz* 'lakos' ← *oikidzomai* 'lakik'

periosteum [perioszteum] ⇨ *anat* csonthártya

⊙ *tud* lat, 'ua.': lásd PERI- | gör *oszteon* 'csont'

periostitis [periosztitisz] ⇨ *orv* csonthártyagyulladás

⊙ *tud* lat, 'ua.': lásd PERIOSTEUM | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

peripatetikus ⇨ *fil* (fn) *tört* Arisztotelész tanítványa

⇨ *okt* sétálva oktató előadó

⇨ (mn) *okt* a peripatatizmus jegyében végzett (oktatás)

⊙ *tud* lat *peripateticus* 'ua.' ← gör *peripatetikosz* 'járákáló' ← *peripateó* 'járákál, sétálgat': lásd PERI- | *pateó* 'lépked, jár'

peripatetizmus ⇨ *okt* iskolás kötöttség nélkül, csoportosan végzett oktatás

⊙ lásd PERIPATETIKUS, -IZMUS

peripetia ⇨ *szính* sorsfordulat, döntő fordulat a dráma cselekményében

⇨ *átv* hányattatás, viszontagság

⊙ lat, 'ua.' ← gör *peripeteia* 'fordulat, fordulópont': lásd PERI- | *petomai* 'repül, száguld'

periplusz ⇨ *irod* ókori görög útirajz a hellenisztikus korból, színes beszámoló hajósok által tett felfedezésekről

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'körülhajózás': *peri-* 'körül' | *plusz* vagy *ploosz* 'hajózás, hajóút' ← *pleó* 'hajózik'

peripterosz ⇨ *ép* egy oszlopsorral körülölelt ókori templom vagy más építmény

⊙ gör, 'ua.': lásd PERI- | *pteron* 'szárny'

periph- lásd PERIF-

perispermium ⇨ *növ* a magot körülvevő tápláló szövet

⊙ *tud* lat, 'ua.': lásd PERI- | gör *szpermé* 'mag, ondó'

periszelénium ⇨ *csill* a Hold körül keringő test pályájának a Holdhoz legközelebb eső pontja

⊙ *tud* lat *periselenium* 'ua.': lásd PERI- | gör *szeléné* 'hold'

periszisztolé ⇨ *orv* a szisztolé és diasztolé közötti szakasz a szív működésében

⊙ tud lat *perisystole* ‘ua.’, lásd PERI-, SZISZTOLÉ

periszkóp ⇨ *opt* tükrökből és lencséből szerkesztett optikai készülék, amellyel akadályok fölött is átlátni

⊙ ném *Periskop* ← újk lat *periscopium* ‘ua.’: lásd PERI- | gör *szkopeó* ‘néz’

perisztaltika vagy **perisztalzis** ⇨ *orv* főegyszerűen gyűrűző, a beltartalmat így továbbító mozgás (nyelőcsőben, bélben)

⊙ tud lat *peristaltica* vagy *peristalsis* ‘ua.’, lásd PERISZTALTIKUS

perisztaltikus ⇨ *orv* a perisztaltikára jellemző, főegyszerűen gyűrűző (mozgás)

⊙ tud lat *peristalticus* ← gör *perisztaltikosz* ‘ua.’: lásd PERI- | *sztaltikosz* ‘összeszorító’ ← *sztalszisz* ‘nyomás, szorítás’ ← *sztelló* ‘teker, híz’

perisztílium ⇨ *ép* görög és római lakóház oszlopokkal körülvett belső udvara

⊙ lat *peristylum* ← gör *perisztílion* ‘ua.’: lásd PERI- | gör *sztilosz* ‘oszlop’

peritoneum ⇨ *anat* hashártya

⊙ tud lat *peritoneum* ‘ua.’ ← gör *peritonaion* ‘a belső szervekre feszülő hártya’: lásd PERI- | *tonosz* ‘feszülés’ ← *teinó* ‘feszít’

peritonitisz ⇨ *orv* hashártyagyulladás

⊙ tud lat *peritonitis* ‘ua.’: lásd PERITONEUM | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

peritus † ⇨ jártas, tapasztalt

⊙ lat, ‘ua.’ ← *periri*, *peritum* ‘szerte jár’: *per-* ‘át, szerte’ | *ire* ‘megy’

periueterin ⇨ *anat* méh körüli

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd PERI- | *uterus* ‘anyaméh’

perjodát ⇨ *kém* a perjódsvav oxidáló hatású sója, fertőtlenítő anyag

⊙ lásd PER- | *iodium* ‘jód’ | *-át* (savmaradékra utaló toldalék)

perjuráció † ⇨ *jog* hamis eskü, esküszegés

⊙ lat *periuratio* ‘ua.’, lásd PERJÚRIUM

perjúrium † ⇨ *jog* hamis eskü

⊙ lat *periurium* ‘ua.’ ← *periurare*, *periuratum* ‘hamisan esküszik’: *per-* ‘el, félre’ | *iurare* ‘esküszik’

perkál ⇨ *text* mintázott pamutvászon

⊙ fr, ang *percale* ‘ua.’ ← perzsa *párgál* ‘könnyű vászon’

perkalin ⇨ *text* kissé moarés hatású, fényes felületű szövet

⊙ ang *percaline* ‘ua.’: lásd PERKÁL | *-in* (származékra utaló toldalék)

perklorát ⇨ *kém* a perklórsav sója, egy oxigénatom többletet tartalmazó, ezért oxidáló hatású, szilárd állapotban könnyen robbanó vegyület

⊙ lásd PER-, KLORÁT

perklór-etilén ⇨ *kém* szárász vegytisztításban alkalmazott szerves klórvegyület

⊙ lásd PER-, KLÓR, ETILÉN

perkolál ⇨ *kém* szárított és felaprított növényekből lassan átáramló oldószerezrel hatóanyagot nyer ki

⊙ lat *percolare*, *percolatum* ‘átszűr’: *per-* ‘át, által’ | *colare* ‘szűr, csepegtet’

perkolátor ⇨ *kém* perkolálásra való berendezés

⊙ ang *percolator* ‘ua.’, lásd PERKOLÁL

per kopf ⇨ *biz*, *tréf* fejenként, személyenként

⊙ lat *per* ‘szerint, -ként’ | ném *Kopf* ‘fej’ (a PER CAPITA mintájára)

perkusszió ⇨ rázkódás, ütődés

⇨ *műsz* robbanóanyag ütéssel való gyújtása

⇨ *orv* kopogtatás mint vizsgálati módszer

⊙ lat *percussio* ‘ua.’: *per-* ‘át, meg’ | *cutere*, *cussum* ‘üt’

perkussziós ⇨ *zene* ütő- (hangszer)

⊙ lásd PERKUSSZIÓ

perkután ⇨ *orv* bőrön át (adandó be, szívódik fel)

⊙ ném *perkutan* ← tud lat *percutaneus* ‘bőrön át való’: *per* ‘át’ | *cutis* ‘bőr’

perkvizáció ⇨ átvizsgálás, átkutatás, házkutatás

⊙ lat *perquisitio* ‘ua.’ ← *perquirere, perquisitum* ‘átkutat’: *per-* ‘át, által’ | *quaerere* ‘keres’
Lásd még INKVIZÍCIÓ, KVESZTOR

perl ⇨ *nyomd* gyöngybetű, ötpontos betűméret

⊙ ném *Perle* ← fr *perle* ‘gyöngy’ ← kk lat *perla* ← népi lat kics **pernula* ‘ua.’ ← lat *perna* ‘egy sonka alakú gyöngyagyló neve’, tkp. ‘sonka’

perlit ⇨ *geol* hevítésre erősen megduzzadó, üveges vulkáni riolitkőzet

⊙ ang *perlite* ‘ua.’: fr *perle* ‘gyöngy’, lásd PERL | *-it* (terméknvre utaló toldalék)

perlon ⇨ *kém* kaprolaktám alapú poliamid műszál

⊙ ném, ‘ua.’ (márkanév a *nylon* és más műszálak jellemző *-lon* toldalékával)

per longum et latum ⇨ széltében-hosszában

⊙ lat, ‘ua.’: *per-* ‘át, által’ | *longus* ‘hosszú’ | *latus* ‘széles’

perlusztrál † ⇨ alaposan szemügyre vesz

⊙ lat *perlustrare* ‘átvizsgál’: *per-* ‘át, által’ | *lustrare* ‘vizsgál, tisztáz’ ← *lustrum*, lásd ott
Lásd még LAVABO

perm ⇨ *geol* a földtörténeti ókor befejező szakasza

⊙ *Perm* orosz város nevéből

permafroszt ⇨ *földr* örökfagy, a talaj mélyen átfagyott, soha fel nem engedő felső rétege a sarkkörön túl vagy magashegységek felső zónájában

⊙ ang *perma(nent) frost* ‘állandó fagy’: lásd PERMANENS | *frost* ‘fagy’ ← *freeze* ‘befagy’

permalloy ⇨ *koh* kiváló mágneses tulajdonságú vas-nikkel ötvözet

⊙ ang *perm(anent) alloy* ‘ua.’, tkp. ‘tartós ötvözet’: lásd PERMANENS | *alloy* ← ófr *alei* ‘ötvözet’ ← *aleier* ‘hozzákever, vegyít’, ered. ‘hozzáköt’ ← lat *alligare*, tkp. *ad-ligare* ‘ua.’: *ad-* ‘hozzá’ | *ligare* ‘köt’

Lásd még LIGA

permanencia ⇨ készenlét, ügyelet

⇨ állandóság, folytonosság

⊙ lat *permanentia* ‘ua.’, lásd PERMANENS

permanens ⇨ állandó, folyamatos, szakadatlan

⊙ lat *permanens, permanentis* ‘ua.’ ← *permanere* ‘állandóan megmarad, állhatatos’: *per-* ‘át, meg-’ | *manere* ‘marad’

permanganát ⇨ *kém* kálium~, a permangánsav fölös oxigénatomot tartalmazó káliumsója, amely erős oxidáló hatása miatt fertőtlenítésre használatos

⊙ lásd PER-, MANGANÁT

permanganometria ⇨ *kém* kálium-permanganát mérőoldat erős oxidáló hatásán alapuló térfogatos vegyelemzés (titrálás)

⊙ lásd PERMANGANÁT | gör *metreó* ‘mér’

permeábilis ⇨ *fiz* áthatolható, folyadékokat és gázokat átteresztő (pl. hártya)

⊙ lat *permeabilis* ‘ua.’ ← *permeare* ‘átjár, áthat’: *per-* ‘át’ | *meare* ‘megy’

permeabilitás ⇨ *fiz* átjárhatóság, átbocsátó képesség

⇨ *fiz* mágnesezhetőség

⊙ lat *permeabilitas* ‘ua.’, lásd PERMEÁBILIS

permeáció ⇨ *fiz* áthatoló képesség

⇨ *fiz* gázok áthatolása szilárd testeken

⊙ tud lat *permeatio* ‘ua.’, lásd PERMEÁBILIS

permille ⇨ *mat* ezrelék

⊙ lat, ‘ezrenként’: *per-* ‘által, -ként’ | *mille* ‘ezer’

permisszió ⇨ engedély, felhatalmazás

⇨ *stil* megengedés, formailag felszólítás, amely magában foglalja, hogy a szóban forgó cselekvés kilátástalan, pl. „Fuss, ha futhatsz, Miklós, pallos alatt fejed” (Arany)

⊙ lat *permissio* ‘ua.’ ← *permittere, permissum* ‘megenged, rábíz’: *per-* ‘át, meg’ | *mittere* ‘küld, bocsát’

Lásd még MISSZIÓ

permittivitás ⇨ *vill* a szigetelőanyagok elektromos megosztottságát jellemző anyagi állandó

⊙ ang *permissivity* 'ua.' ← *permittive* 'átbocsátó' ← *permit* ← lat *permittere* 'megenged, átenged', lásd PERMISSZIO

permokarbon ⇨ *geol* a perm és karbon időszak átmenete alatt képződött rétegek jelzője

⊙ lásd PERM, KARBON

permutábilis ⇨ *tud* átváltható, felcserélhető

⊙ tud lat *permutabilis* 'ua.', lásd PERMUTÁL

permutáció ⇨ felcserélés, sorrend változtatása

⇨ *mat* véges halmaz elemeinek tetszőleges sorrendje

⊙ lat *permutatio* 'ua.', lásd PERMUTÁL

permutál ⇨ *mat* a permutáció szabályai szerint rendez

⇨ felcserél, áthelyez

⊙ lat *permutare, permutatum* 'felcserél': *per-* 'át, körül' | *mutare* 'cserél'

pernahajder ⇨ *biz* semmirekellő, naplopó, ingyenélő

⇨ *biz* gézengúz

⊙ ném nyj *pernheuter* ← ném *Bärenhäuter* 'ua.', tkp. 'medvebőrön heverésző': *Bär* 'medve' | *Haut* 'bőr'

per nefas [pernefász] ⇨ *jog* jogtalanul, jogellenesen, tilalmas úton

⊙ lat, 'ua.' *per* 'át, révén, szerint' | *nefas* 'tilalmas' ← *fas* 'jogos, szabad'

perniciózus ⇨ vészes, vészthozó, ártalmas

⊙ lat *perniciosus* 'ua.' ← *pernicies* 'romlás, pusztulás': *per-* 'át, teljesen' | *neicare* 'megöl, megsemmisít'

pernod [pernó] ⇨ francia ániszlikőr

⊙ fr, 'ua.', márkanév

peron ⇨ fel- és leszállásra való kiépített szakasz vasúti vágányok mellett

⇨ vasúti és villamoskocsi vagy busz fel- és leszállásra való része

⊙ ném *Perron* 'ua.' ← fr nykz *perron* 'kölépcső, feljárt', tkp. 'nagy kő' ← ófr *perre* ← népi lat *petra* ← gör *petra* 'kő, szikla'

peronoszpóra ⇨ *mezőg* kultúrnövényeken, főleg szőlőn élősködő penészgomba, szőlőragya

⊙ tud lat *Peronospora* 'ua.': gör *peroné* 'tűhegy' | *spora* 'mag, sarj'

peroráció † ⇨ utószó, záradék

⊙ lat *peroratio* 'a szónoki beszéd vége', lásd PERORÁL

perorál ⇨ szónokol

⇨ szaval, papol

⊙ lat *perorare* 'ua.', ered. 'a beszédet befejezi': *per-* 'át, végig' | *orare* 'szónokol' ← *os, oris* 'száj'

Lásd még ORÁLIS

perorális ⇨ *orv* szájon át való

⇨ *orv* lenyelendő (gyógyszer)

⊙ lat *per os* 'szájon át': *per-* 'át' | *os, oris* 'száj'

perorálisan ⇨ *orv* szájon át, lenyelve

⊙ lásd PERORÁLIS

per os [perósz] ⇨ szájon át

⊙ lat, 'ua.': *per* 'át, révén, szerint' | *os* 'száj'

peroxid ⇨ *kém* olyan vegyület, amelynek molekulája két összekapcsolt oxigénatomot tartalmaz

⊙ lásd PER-, OXID

peroxidáz ⇨ *kém* a hidrogénperoxid oxigénjét aktiváló enzim

⊙ ang *peroxidase* 'ua.': lásd PEROXID | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

per pedes [per pédész] ⇨ gyalogosan, gyalogszerrel

⊙ lat, 'ua.': *per* 'át, révén, szerint' | *pes, pedis* 'láb'

Lásd még PEDÁL

per pedes apostolorum [per pédész aposztolórum] ⇨ *tréf* az apostolok lábán, azaz gyalog

⊙ lat, 'ua.': *per* 'át, révén, szerint' | *pes, pedis* 'láb' | *apostolus* 'apostol', lásd APOSTOL

perpendicular style [pörpendikjuler sztáj] ⇨ ép az angliai gótikus építészet késői szakasza, amelyben a függőleges vonalak hideg ünnepélyessége uralkodik

⊙ ang. 'ua.', lásd PERPENDIKULÁRIS, STÍLUS

perpendikuláris † ⇨ függőleges, függélyes

⇨ † *geom* merőleges

⊙ késő lat *perpendicularis* 'ua.' ← *perpendicularum* 'mérőön' ← *perpendere* '(mérőön) megmér, vizsgál': *per-* 'át, fel' | *pendere* 'függeszt'

Lásd még PENDENTIF

perpetuális † ⇨ állandó, folytonos, szakadatlan

⊙ késő lat *perpetualis* 'ua.' ← lat *perpetuus* 'szakadatlan, folytonos': *per-* 'át, végig' | *petere* 'rohan'

Lásd még PETÍCIÓ

perpetuitás † ⇨ állandóság, folytonosság

⊙ lat *perpetuitas* 'ua.', lásd, lásd PERPETUÁLIS

perpetuum mobile ⇨ műsz örökmozgó

⊙ lat, 'ua.', lásd PERPETUÁLIS, MOBIL

perplex † ⇨ megzavarodott, meghökken, megdöbben

⊙ ném, 'ua.' ← lat *perplexus* 'összekuszált, szövevényes, zavaros' ← *perplectere, perplexum* 'összefon': *per-* 'át- | *plectere* 'fon'

perplexitás † ⇨ zavar, meghökkenés, megdöbbenés

⊙ lat *perplexitas* 'ua.', lásd PERPLEX

per procura [per prokúra] ⇨ meghatalmazás folytán, meghatalmazottként

⊙ ol, 'ua.': *per* 'át, révén, szerint' | *procura* 'más képviselőként való fellépés' ← lat *procurare* 'más ügyét intézi': *pro-* 'helyett' | *curare* 'gondoz, ellát'

per rectum [perrektum] ⇨ végbélben át

⊙ lat, 'ua.': *per* 'át, révén, szerint' | *rectum* 'végbél'

per saldo [per szaldó] ⇨ *ker* kiegyenlítés gyanánt, egyenlegként

⊙ ol, lat *per* 'át, által' | lásd SZALDÓ

perse- lásd PERSZE-, PERZE-

perso- lásd még PERSZO-

persona non grata [perszóna non gráta] ⇨ *dipl* nem kívánatos személy

⊙ lat, 'ua.', lásd PERSZÓNA | *gratus* 'kedves'

perspektíva ⇨ műv távlat

⇨ nézőpont, szemszög, látószög

⇨ kilátás, remény, eshetőség

⇨ † látvány, látkép

⇨ † távcső, messzelátó

⊙ ném *Perspektive* 'ua.' ← késő lat *perspectiva (ars)* 'átlató (művészet)' ← *perspicere, perspectrum* 'átlát, megsejtel': *per-* 'át' | *specere* 'néz'

perspektivikus ⇨ távlati

⇨ műv művészi távlat szerinti (ábrázolás)

⊙ ném *perspektivisch* 'ua.', lásd PERSPEKTÍVA

perspiráció ⇨ veríték, izzadság

⇨ *orv* bőrlégzés, veritékezés, izzadás

⊙ késő lat *perspiratio* 'ua.' ← *perspirare* 'veritékezik': *per-* 'keresztül' | *spirare, spiratum* 'lehel, lélegzik'

persua- lásd PERSZVA-

persze ⇨ természetesen, hogyné, valóban, magától értetődően

⊙ lat *per se (intelligitur)* 'magától (értetődik)': *per-* 'révén, által' | *se* (visszaható névmás)

perseveráció ⇨ *orv* szavak vagy cselekedetek értelmetlen ismételtetése

⊙ lat *perseveratio* 'ua.', lásd PERSZEVERÁL

perseverál † ⇨ kitar, nem tágít, megmakacsolja magát

⊙ lat *perseverare, perseveratum* 'kitart': *per-* 'át, végig' | *severus* 'szigorú, kemény'

perszeverancia † ⇨ kitarás, állhatatosság

⊙ lat *perseverantia* ‘ua.’, lásd PERSZEVERÁL

persziflál ⇨ *irod, műv* kigúnyol, kifiguráz, neveltségessé tesz (műalkotásban)

⊙ ném *persiflieren* ← fr *persifler* ‘kinevettet’, tkp. ‘kifütyül’ ← *siffler* ‘fütyül’ ← lat *sibilare* ‘ua.’

persziflázs ⇨ kifigurázás, kinevettetés

⇨ irodalmi vagy zenei paródia

⊙ fr *persiflage* ‘ua.’, lásd PERSZIFLÁL

perszóna ⇨ nőszemély, némben

⇨ † személy

⊙ lat *persona* ‘tragikái álarc, drámai személy, személy’ ← ? etruszk *phersu* ‘maszk’

perszonáliák ⇨ személyi adatok

⊙ lat tbsz seml *personalia* ‘ua.’, lásd PERSZONÁLIS

perszonális ⇨ (mn) személyes, személyi

⇨ (fn) † *tört* személynök, a király személyét képviselő méltóság a magyar rendi országgyűléseken

⊙ késő lat *personalis* ‘személyes’, lásd PERSZÓNA

perszonalitás ⇨ személyiség

⊙ kk lat *personalitas*, lásd PERSZONÁLIS

perszonalizmus ⇨ *fil* különféle gondolati rendszerek, irányzatok neve, amelyek Isten vagy az ember személyessége körül forognak

⊙ ném *Personalismus* ‘ua.’, lásd PERSZONÁLIS, -IZMUS

perszonálunió ⇨ *pol* két független állam olyan kapcsolata, amely a közös uralkodó személyére korlátozódik

⊙ ném *Personalunion* ‘ua.’, lásd PERSZONÁLIS, UNIÓ

perszonifikáció ⇨ *irod* megszemélyesítés

⊙ kk lat *personificatio* ‘ua.’, lásd PERSZONIFIKÁL

perszonifikál ⇨ megszemélyesít

⊙ kk lat *personificare* ‘ua.’: lásd PERSZÓNA | *facere* ‘tesz vmivé’

perszvađeál † ⇨ rábeszél, rávesz, rábír

⊙ lat *persuadere* ‘ua.’: *per-* ‘át, egészen’ | *suadere* ‘tanácsol, javasol, meggyőz’, tkp. ‘kedvessé, kezessé tesz’ ← *suavis* ‘édes, kedves, szelíd’

Lásd még SVÁDA

perszvázio † ⇨ rábeszélés, meggyőzés

⊙ lat *persuasio* ‘meggyőzés, meggyőződés’, lásd PERSZVADEÁL

per tangentem ⇨ érintőlegesen, mellékesen, futólag

⊙ lat, ‘ua.’: *per* ‘át, révén, szerint’ | *tangens, tangens* ‘érintő’ ← *tangere* ‘érint’

pertili ⇨ zsinór, keskeny szalag

⇨ fűző, cipőfűző, cipőzsinór

⊙ baj-oszt kics *pertil* ‘ua.’ ← ném *Borte* ‘szegély, paszomány’ ← *Bord* ‘szél, part, szegély’

pertraktál ⇨ alaposan megbeszél

⇨ kiterget, megtárgyal

⊙ lat *pertractare* ‘körültaogat, megvizsgál, megtárgyal’: *per-* ‘körül, át’ | gyak *tractare* ‘érint, tapint’ ← *trahere, tractum* ‘húz’

pertu ⇨ (fn) tegezéssel viszony, tegeződés

⇨ (hat) tegezve

⇨ † (mn) bizalmas, tegeződő (barát)

⊙ lat *per tu* ‘„te” formában’: *per-* ‘szerint’ | *tu* ‘te’

perturbáció ⇨ *orv* megzavarás, zavar

⇨ *csill* pályaháborgás, egy (természetes vagy mesterséges) égitest mozgásában bekövetkező rendellenesség egy másik égitest tömegvonzásának hatására

⇨ *fiz* egy fizikai rendszer szabályos viselkedését módosító külső hatás

⊙ tud lat *perturbatio* ‘ua.’, lásd PERTURBÁL

perturbál ⇨ megzavar, zavart kelt

⊙ lat *perturbare* ‘ua.’: *per-* ‘át, teljesen’ | *turbare* ‘zavar’ ← *turba* ‘tömeg, zürzavar’

pertussis [pertussisz] ⇨ *orv* szamárköhögés

⊙ tud lat, ‘ua.’: *per-* ‘egészen, nagyon’ | *tussis* ‘köhögés’

perváta † ⇨ árnyékszék, budi

⊙ lat euf *privata (camera)* ‘mágán(fülke)’, lásd PRIVÁT

pervertál ⇨ megront, elzülleszt

⇨ kiforgat, elferdít (szöveget, értelmet)

⊙ lat *pervertere, perversum* ‘elfordít, tévútra visz’ ← *per-* ‘el, félre’ | *vertere* ‘fordít’

perverz ⇨ természetellenes, elferdült, fonák, eltévelyedett, fajtalan

⊙ ném *pervers* ← lat *perversus* ‘ua.’, lásd PERVERTÁL

perverzió ⇨ nemi eltévelyedés, elferdülés, romlottság, fajtalanság

⊙ lat *perversio* ‘ua.’, lásd PERVERTÁL

perverzitás ⇨ nemi eltévelyedés

⇨ romlottság, züllöttség

⊙ ném *Perversität* ← fr *perversité* ‘ua.’, lásd PERVERZ

pervigilium ⇨ *orv* álmatlanság

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *pervigil* ‘nagyon éber’: *per-* ‘nagyon’ | *vigil* ‘éber’

per vim ⇨ erővel, erőszakkal

⊙ lat, ‘ua.’: *per-* ‘át, által’ | *vis* ‘erő’

perzekúció ⇨ *jog* üldözés (hatóság részéről)

⊙ lat *persecutio* ‘üldözés’, lásd PERZEKVÁL

perzekutor ⇨ † *jog* pandúr, megyei csendbiztos

⇨ *jog* ügyész, bűnüldöző

⊙ lat *persecutor* ‘ua.’, lásd PERZEKVÁL

perzekutor-esztétika ⇨ *gúny* irodalmi művek bírósági üldözése politikai vagy vallási vádak alapján

⊙ lásd PERZEKUTOR, ESZTÉTIKA

perzekvál † ⇨ *jog* (hatóságilag) üldöz

⇨ vádol

⊙ lat *persequi, persecutus* ‘üldöz’: *per-* ‘keresztül’ | *sequi* ‘követ’

perzisztál ⇨ kitart, állhatatos

⇨ fennmarad, megmarad, továbbél

⊙ lat *persistere* ‘ua.’: *per-* ‘át, által, végig’ | *sistere, statum* ‘felállít’ ← *stare* ‘áll’

Lásd még EGZISZTÁL, INZISZTÁL, KONZISZTENS

perzisztencia ⇨ *biol* egyes fajok fennmaradása sok földtörténeti korszakon át

⇨ fennmaradás, továbbélés

⇨ † kintartás, állhatatosság, makacsság

⊙ tud lat *persistentia* ‘ua.’, lásd PERZISZTENS

perzisztens ⇨ maradandó, tartós, kitartó, fennmaradó, továbbélő

⊙ lat *persistens, persistentis* ‘ua.’, lásd PERZISZTÁL

pesade [pezád] ⇨ *sport* a ló felágaskodása a hátsó lábain állva műlovaglásban

⊙ fr, ‘ua.’ ← ol *posata* ‘felállás’ ← *posare* ‘áll’ ← lat *pausa* ‘szünet’, lásd PAUZA

Lásd még PÓZ

pesante [pezante] ⇨ *zene* súlyosan, nehézkesen (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *pesare* ‘súlya van, nehézkedik’ ← *peso* ‘súly’ ← lat *pensum* ‘lemért dolog, súly’ ←

pendere, pensum ‘lemér (súlyt függő mérlegen)’ ← *pendere* ‘függ’

Lásd még PENDENTIF

peseta, peso lásd PEZETA, PEZÓ

pestis ⇨ *orv* dögvész, döghalál, fekete halál

⊙ lat, ‘járvány, dögvész, veszedelem’ ← ?

pezsach ⇨ *vall* a zsidó húsvét, a kovásztalan kenyér ünnepe az Egyiptomból való kivonulás emlékére

⊙ héb, 'elkerülés' ← *paszah* 'elkerül, kikerül' (a tizedik csapás öldöklő angyala elkerülte a zsidók házeit)

Lásd még PÁSZKA

pesszárium ⇨ *orv* női hüvelybe helyezett, a méhszájat eltakaró fogamzásgátló eszköz

⊙ kk lat *pessarium* 'méhsüllyedés ellen a hüvelybe helyezett kő' ← *pessum* ← gör *pesszon* 'ovális, sima kő' ← arámi *pissza* 'kavics'

pesszimista ⇨ borúlátásra hajlamos, kishitű személy

⊙ ném *Pessimist* ← fr *pessimiste* 'ua.', lásd PESSZIMIZMUS

pesszimisztikus ⇨ borúlátó, a jövőt kedvezőtlenül értékelő

⊙ ném *pessimistisch* ← fr *pessimistique* 'ua.', lásd PESSZIMIZMUS

pesszimizmus ⇨ borúlátás, kishitőség

⊙ ném *Pessimismus* ← fr *pessimisme* 'ua.', lásd PESSZIMUM, -IZMUS

pesszimum ⇨ a legrosszabb, legkedvezőtlenebb, ami megtörténhet (az OPTIMUM ellentétéként)

⊙ lat seml *pessimum* 'ua.' ← ff *pessimus* 'legrosszabb' ← *malus* 'rossz'

peszticid ⇨ rovarirtó, növényvédő, kártevőket irtó (szer)

⊙ ang *pesticide* 'ua.': *pest* 'kártevő' ← lat *pestis* 'járvány' | *-cide* ← lat *-cida* '-ölő, -gyilkos' ← *caedere*, (ce)*cid* 'öl'

pesztilencia † ⇨ *orv* ragály, járványos betegség, pestis

⊙ lat *pestilentia* 'ua.' ← *pestilens*, *pestilentis* 'ragályos', lásd PESTIS

pesztonka ⇨ szárazdajka, gyereklány

⊙ szlk *pestunka* 'ua.' ← *pestovat* 'gondoz'

Lásd még PESZTRÁL

pesztrál ⇨ dajkál, gondoz

⊙ magy, ← *peztra* 'szárazdajka' ← szln *pestrnja* 'ua.' ← *pestovati* 'gondoz'

Lásd még PESZTONKA

petanque [petank] ⇨ *ját* súlyos fémgolyókkal és egy kisebb célgolyóval játszott népszerű francia játék

⊙ fr, 'ua.' ← prov *ped tanco* '(talajhoz) rögzített láb': *ped* ← lat *pes*, *pedis* 'láb' | *tango* ← lat *tangere* 'érint'

Lásd még PEDÁL

petárda ⇨ robbanóanyaggal töltött (fém)tok

⇨ † tűzkígyó, kígyóröppentyű

⊙ ném *Petarde* ← fr *pétard* 'ua.' ← *péter* 'ropog, durran' ← *pet* 'szellentés' ← lat *peditum* 'ua.'

petíció ⇨ intézményhez, állami szervhez benyújtott kérés, tiltakozás

⇨ kérvény, beadvány, kereset

⇨ tiltakozás, fellebbezés, panasz

⊙ lat *petitio* 'kérés, peres ügy' ← *petere*, *petitum* 'keres, kér, perel'

Lásd még PERPETUÁLIS, PETITUM

peticionál † ⇨ kérelmez, kérvényez

⊙ ném *petitionieren* 'ua.', lásd PETÍCIÓ

petit ⇨ *nyomd* 8 pontos nyomdai betűfokozat

⊙ fr *petit* 'kicsi' ← kelta *pett* 'ua.'

petitio principii [petíció principii] ⇨ *fil* logikai hiba, olyan érveléssel való bizonyítás, amely maga is bizonyításra szorul

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'az alapelv pere', lásd PETÍCIÓ, PRINCÍPIUM

petit mal [pöti mál] ⇨ *orv* enyhe epilepsziás roham rövid eszméletvesztéssel

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'kis baj': *petit* lásd ott | *mal* 'baj, csapás, betegség' ← lat *malus* 'rossz'

petitum † ⇨ beadvány, folyamodvány

⊙ hazai lat, 'ua.' ← *petere*, *petitum* 'kér'

Lásd még PETÍCIÓ

petrefaktum ⇨ *geol* kővület, megkövesedett szerves anyag

⊙ lat *petrefactum* 'ua.', tkp. 'kővé válás', lásd PETRIFIKÁL

petrifikáció ⇨ *geol* megkövesedés, kőületképződés

⊙ ang *petrification* ‘ua.’, lásd PETRIFIKÁL

petrifikál † ⇨ megdöbbszent, megdermeszt, sóbálvánnyá dermeszt

⊙ ném *petrifizieren*, fr *petrifier* ‘ua.’, tkp. ‘kővé dermeszt’: lat *petra* ‘kő’ | *facere* ‘tesz vmivé’

petrogén ⇨ *geol* a földkéreg kőzeteiben feldúsuló (kémiai elemek)

⊙ gör *petrosz* ‘kő’ | lásd -GÉN

petrogenézis ⇨ *geol* kőzetképződés

⊙ tud lat *petrogenesis* ‘ua.’: gör *petrosz* ‘kő’ | lásd GENEZIS

petroglifa ⇨ *rég* sziklába vésett ábrázolás vagy felirat a történelem előtti időkből

⊙ ang *petroglyph* ‘ua.’: gör *petrosz* ‘kő’ | *glüphé* ‘véset’ ← *glüphó* ‘vés’

petrográfia ⇨ *geol* kőzettelan, kőzettelírás

⊙ ang *petrography* ‘ua.’: gör *petrosz* ‘kő’ | lásd -GRÁFIA

petróleum ⇨ fűtésre, világításra használt kőolajszármazék, világítóolaj, lámpaolaj

⇨ † nyersolaj, kőolaj

⊙ ném *Petroleum* ‘ua.’: lat *petra* ‘kő’ | *oleum* ‘olaj’

petting ⇨ közösülés előjátéka, a nemi szervek kölcsönös izgatása

⊙ ang, ‘ua.’ ← *pet* ‘kedveskedik’, ill. ‘kedvenc (állat)’

pexis [pekszisz] ⇨ *orv* szerv műtéti rögzítése

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *péxisz* ‘összeácsolás’ ← *pégnümi* ‘összeácsol, kapcsol’

pezeta ⇨ spanyol pénzmem (2001-ig)

⊙ sp kics *peseta* ‘ua.’, lásd PEZÓ

pezetairosz ⇨ *tört* az ókori makedón nehézgyalogság katonája

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘gyalogos társ’: *pedzosz* ‘gyalogos’ ← *pedza* ‘lábfej’ | *hetairosz* ‘társ’

Lásd még HETÉRA, HETÉRIA

pezó ⇨ több latin-amerikai állam pénzeme

⊙ sp *peso* ‘súly (ti. aranyé vagy ezüsté)’ ← lat *pensum* ‘kimért súly’ ← *pendere*, *pensum* ‘függ, mér, mérlegel’

Lásd még PENDENTIF

pfennig ⇨ német váltópénz 2001-ig

⊙ ném, ‘ua.’ ← ófn *pfenning* ‘pénz, érme’

❖ magy *pénz*

Lásd még PENNY

phalanx [falanksz] ⇨ *anat* az ujjperccsontja

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör, ‘röngk’

Lásd még FALANGISTA, FALANSZTER, FALANX

phallos lásd FALLOSZ

pharmacy [fármaszi] ⇨ gyógyszerár

⊙ ang, ← kk lat *pharmacia* ← gör *pharmakeia* ‘ua.’, lásd FARMAKON

pharynx [farinksz] ⇨ *anat* garat

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *pharünx*, *pharüngosz* ‘ua.’

phleb- lásd FLEB-

phlegma [flegma] ⇨ *orv* nyálka

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *phlegma* ‘gyulladás’, ill. ‘gyulladásból eredő nyálkás váladék’, ered. ‘láng, tűz’ ← *phlegó* ‘ég’

Lásd még FLEGMA, FLOGISZTON

phlegmasia [flegmázia] ⇨ *orv* belső gyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *phlegmaszia* ‘gyulladás’, ered. ‘forróság, hőség’, lásd PHLEGMA

phlegmone [flegmoné] ⇨ *orv* a bőr alatti kötőszövet gyulladása

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *phlegmoné* ‘gyulladás’, ered. ‘forróság, hőség’, lásd PHLEGMA

phon [fon] ⇨ *fiz* a hangosság szintjének régebbi mértékegysége

⊙ gör *phóné* ‘hang’

phonola [fonola] ⇨ *zene* lyukkártyával vezérelt gépzongora

⊙ ném *Phonola* ‘ua.’, márkanév ← gör *phóné* ‘hang’

phot [fot] ⇨ *fiz* a megvilágítás erősségének régebbi mértékegysége

⊙ gör *phósz*, *photosz* ‘fény’

phratría lásd FRÁTRIA

phylaxis lásd FILAXIS

phülé ⇨ *tört* törzs, vérségi alapon szerveződött ősi kultikus közösség ókori görög városállamokban

⇨ *tört* később ugyanott területi alapon szerveződött közigazgatási egység, amely 3 phratriából állt (lásd FRÁTRIA)

⊙ gör, ‘ua.’

Lásd még FILOGENEZIS

phytotomia [fitotómia] ⇨ *növ* növényanatómia, a növények belső felépítésével foglalkozó tudományág

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *phütön* ‘növény’ ← *phüö* ‘sarjad’ | gör *tomé* ‘metszés’ ← *temnö* ‘vág, metsz’

pí ⇨ *nyelvt* a görög ábécé tizenhatodik betűje, π, II, hangértéke *p*

⇨ *mat* a Ludolf-féle számnak (3,14), azaz a körkerület és körátmérő arányszámának jele

pia causa [pia kauza] ⇨ kegyes cél, nemes ügy

⊙ lat, ‘ua.’: *pius* ‘jámbor, kegyes’ | *causa* ‘ügy, ok’

Lásd még PIETÁS

piacevole [pjacsevöle] ⇨ *zene* kecsesen, behízelgően (adandó elő)

⊙ ol, ‘kellemes, tetszetős, megnyerő’ ← *piacere* ‘tetszik’ ← lat *placere* ‘ua.’

Lásd még PLACÉBÓ

pia fraus [pia frausz] ⇨ kegyes család

⊙ lat, ‘ua.’: *pius* ‘jámbor, kegyes’ | *fraus* ‘csel, csalás’

Lásd még FRAUDULENS

pia mater ⇨ *anat* lágy agyhártya

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘kegyes anya’: *pius* ‘jámbor, kegyes’ | *mater* ‘anya’

pianinó ⇨ *zene* álló szekrényű, függőleges húrozatú zongora

⊙ ol kics *pianino* ‘ua.’ ← *piano*, ered. *pianoforte* ‘kalapácszongora’, tkp. ‘halkan-hangosan’ (azaz ‘változó hangerejű játékra alkalmas’), lásd még PIANO, FORTE

pianissimo [pianisszimó] ⇨ *zene* igen halkan (adandó elő)

⊙ ol ff, ‘ua.’ ← *piano* ‘sima, könnyed’, lásd PIANO

pianista ⇨ *zene* zongorista, zongoraművész

⊙ ném *Pianist* ‘ua.’ ← ol *piano* ‘zongora’, lásd PIANINÓ

piano ⇨ *zene* halkan, könnyeden (adandó elő)

⇨ *zene* zongora

⊙ ol, ‘sima, könnyed’ ← lat *planus* ‘sík, sima’ (második jelentésében a PIANOFORTE rövidebb alakja)

Lásd még PLÁNUM

pianoforte ⇨ *zene* zongora

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘halk-erős’ (mert a zongora, ellentétben a csembalóval, lehetővé tette a dinamikai árnyalást), lásd PIANO, FORTE

pianola ⇨ *zene* gépzongora

⊙ ol kics, ‘zongorácska’, lásd PIANO

piano nobile [pjánó ...] ⇨ *ép* nagyobb régi lakóház fő (első) emelete

⊙ ol, ‘nemesi emelet’: *piano* ← lat *planum* ‘sík, szint’ | *nobile* ← lat *nobilis* ‘nemes’, lásd NOBILIS

piár lásd PUBLIC RELATIONS

piarista ⇨ (fn) *vall* kegyesrendi szerzetes

⇨ (mn) e tanítórenddel kapcsolatos

⊙ ném *Piarist* ‘ua.’ ← lat (*Ordo Scholarum*) *Piarum* ‘kegyes (iskolák rendje)’ ← *pius* ‘kegyes, istenfélő’

piaszter ⇨ több közel-keleti ország aprópénze

⊙ ném *Piaster* ‘ua.’ ← ol *piastra* ‘fémlemez’ ← késő lat *plastrum* ‘mellpáncél’ ← lat (*em*)*plastrum* ‘gipszburkolat’ ← gör *emplasztron* ‘borogatás’ ← *emplaszso* ‘beken’

Lásd még FLASTROM, FLASZTER, PLASZTRON, PLAZMA

piazza [pjacca] ⇨ tér

⊙ ol, ← kk lat *placea* ← lat *platea* ‘ua.’ ← gör *plateia* (*hodosz*) ‘széles (út)’ ← *platüsz* ‘széles’

❖ magy *piac*

Lásd még PLACC, PLAFON, PLASZÍROZ, PLATFORM, PLATHELMINTHES, PLATIKEFÁLIA, PLATINA, PLATIPÓDIA, PLATÓ, PLATT, PLAZA

pícaro [pikaró] ⇨ csavargó, kalandor

⊙ sp, ‘ua.’, ered. ‘ravasz, agyafűrt’ ← *picar* ‘csipked, szúr, bosszant’ ← népi lat **piccare* ‘szúr’ ← germán (pl. óang *pic* ‘csákány’)

pick-up [pikap] ⇨ *műsz* hangszedőfej barázdás lemezek lejátszásához

⊙ ang, ‘ua.’ ← *pick up* ‘felcsíp, felszed’: *pick* ‘szed’ | *up* ‘fel’

picula † ⇨ régi osztrák tízkrajcáros ezüstpénz

⇨ *biz* nagyon kevés pénz, fillér, garas

⊙ régi ol nyj *pizolo* [picoló] ‘csekély értékű fémpénz’ ← ol *picciolo, piccolo* ‘kicsi’, lásd PIKOLÓ

pidgin [pidzsin] ⇨ *nyelvt* nagy területen és főleg a kereskedelmi kapcsolatokban használatos kelet-ázsiai segédnyelv, amely angol szavak eltorzult, leegyszerűsített formáit a keleti nyelvek, főleg a kínai nyelv mondatalkotási rendszerébe illesztve használja

⊙ pidgin, ‘ua.’ ← ang *business* [biznisz] ‘üzlet’

pié ⇨ *ölt* levart hajtás szoknyán, blúzon

⊙ fr *pied* ‘láb’ ← lat *pes, pedis* ‘ua.’

Lásd még PEDÁL

pièce [pjesz] ⇨ darab

⇨ *zene* zenedarab, zenemű

⊙ fr, ← ófr *piece* ← népi lat **pettia* ‘ua.’ ← (?) kelta (pl. walesi *peth* ‘dolog’, breton *pez* ‘darab’)

pièce de résistance [pjesz dó rezisztansz] ⇨ valaminek a java, fénypontja

⇨ *konyha* az étkezés fő fogása

⊙ fr, ‘ami hátramarad’: lásd PIÇCE | *résistance* ‘ellenállás, maradék’ ← *résister* ← lat *resistere* ‘hátramarad, ellenáll’, lásd REZISZTÁL

pièce touchée [pjesz tusé] ⇨ *ját* szabály a sakkjátékban, hogy a megérintett bábuval lépni kell

⊙ fr, ‘ua.’: lásd PIÇCE | *toucher* ‘megérint’ ← népi lat (hangut?) **toccare* ‘megüt, koppant’

Lásd még TOCCATA

pièce unique [pjesz ünik] ⇨ egyetlen darab valamiből, unikum

⊙ fr, ‘ua.’: lásd PIÇCE, UNIKUM

pedesztál ⇨ szobor vagy oszlop díszes talpzata, oszlopszék

⇨ *átv* erkölcsi magaslat, a tekintély helyzete

⊙ ném *Piedestal* ← fr *piédestal* ← ol *pedestallo* ‘ua.’: *pede* ← lat *pes, pedis* ‘láb’ | lásd STALLUM

Lásd még PEDÁL

ped noir [pje noár] ⇨ európai, főleg francia lakos Algériában a gyarmati időszakban

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘feketelábú’: *ped* ← lat *pes, pedis* ‘láb’ | *noir* ← lat *niger* ‘fekete’ (talán arra utalt, hogy az európaiak fekete lakkcipőben jártak, esetleg a ~ először a bennszülött algériaiak csúfneve volt, mert meztláb jártak)

pielográfia ⇨ *orv* a vesemedence kontrasztanyagos röntgenvizsgálata

⊙ tud lat *pyelographia* ‘ua.’: gör *puēlosz* ‘medence, kád’ | lásd -GRÁFIA

piémia ⇨ *orv* gennyvérűség, a fehérvérsejtek túlszaporodása a vérben

⊙ tud lat *pyaemia* ‘ua.’: gör *pūon* ‘genny’ | *haima* ‘vér’

pieno [pjénó] ⇨ *zene* telten, telt hangzással (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *plenus* ‘teli’ ← *plere* ‘betölt’

Lásd még PLÉNUM

piercing [pirszing] ⇨ testékszer, a bőr átszúrásával a test bármely részén rögzíthető ékszer

⊙ ang, ‘ua.’ ← *pierce* ‘szúr, döf’ ← ófr *percer* ← népi lat **pertusiare* ‘ua.’ ← lat *pertundere, pertusus* ‘átüt, átfúr’: *per-* ‘át’ | *tundere* ‘üt’

pietà ⇨ *műv* festmény, szobor, amely Máriát a keresztről levett Jézussal az ölében ábrázolja

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'szánalom, irgalom', lásd PIETÁS

pietas ⇨ jámborság, kegyesség, vallásosság, istenfélelem

⇨ kegyelet, szánalom

⇨ ragaszkodás

⊙ lat *pietas* 'ua.' ← *pius* 'kegyes'

Lásd még PIA CAUSA, PIETIZMUS

pietista ⇨ (fn) *vall* a pietizmus híve

⇨ (mn) *vall* e felfogással kapcsolatos

⊙ tud lat, 'ua.', lásd PIETIZMUS

pietizmus ⇨ *vall* a dogmák és szertartások helyett a bensőséges vallásosságot, egyéni áhitatot és tevékeny felebaráti szeretetet hirdető áramlat a német evangélikus egyházban a 17–18. században

⊙ tud lat *pietismus* 'ua.', lásd PIETÁS, -IZMUS

piezo- ⇨ *vill* bizonyos kvarckristályok összenyomásakor keletkező (elektromosság)

⇨ *műsz* az így nyert áram ingadozása alapján működő (pl. mikrofon)

⇨ *fiz* vegyületek, folyadékok összenyomhatóságával kapcsolatos

⊙ ang, ném *piezo-* 'ua.' ← gör *piezō* 'nyom'

piezokémia ⇨ *kém* az a tudományág, amely a vegyületekben különböző nyomás hatására létrejött változásokkal foglalkozik

⊙ lásd PIEZO-, KÉMIA

piezokvarc ⇨ *vill* piezoelektromosan viselkedő kvarckristály

⊙ lásd PIEZO-, KVARC

piezométer ⇨ *fiz* folyadékok összenyomhatóságának mérésére alkalmas műszer

⊙ ang *piezometer* 'ua.': lásd PIEZO- | gör *metreō* 'mér'

piezomikrofon ⇨ *műsz* a piezoelektromosság elve alapján működő mikrofon

⊙ lásd PIEZO-, MIKROFON

pigment ⇨ *biol* emberi bőrben, élő szervezetben lévő színezőanyag

⇨ *kém* festék színanyaga

⊙ ang, ném, 'ua.' ← lat *pigmentum* 'festőanyag' ← *pingere*, *pictum*, tkp. *pig-tum* 'fest'

Lásd még PINGÁL

pigmentáció ⇨ *biol*, *orv* festék képződése, eloszlása és lerakódása élő szervezetben

⊙ tud lat *pigmentatio* 'ua.', lásd PIGMENT

pigmeus ⇨ *népr* törpe termetű, kezdetleges kultúrájú közép-afrikai törzs

⇨ ennek tagja

⊙ lat *pygmaeus* 'törpe' ← gör *pygmaiosz* 'mesés törpe nép' ← *pygmón* 'könyök mint hossz mérték, az alkar hossza a könyöktől a csuklóig' ← *pygmé* 'ököl, csukló'

pigmoid ⇨ *orv* törpeszerű, törpenövésű

⊙ tud lat *pygmoid* 'ua.': lásd PIGMEUS | -id '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

pika ⇨ *kat* hosszú nyelű lovassági szúrófegyver

⊙ ol *pica* 'ua.' ← fr *pique* 'lándzsa' ← *piquer* 'szúr' ← *pic* 'csákány' ← kelta (pl. breton *pig* 'ua.')

Lásd még PIKADOR, PIKÁNS, PIKÉ, PIKÍRT, PIKK, PIKNIK

pikador ⇨ bikaviadal résztvevője, aki lóhátról lándzsával döfködve ingerli a bikát

⊙ sp *picador* 'ua.' ← *picar* 'lándzsával döf' ← *pica* 'lándzsa', lásd PIKA

pikáns ⇨ *konyha* enyhén csípős, savanyú-édes, fűszeres (íz)

⇨ *átv* sikamlós, kétértelmű, pajzán

⇨ érzéki, kihívó, ingerlően érdekes (női arc, egyéniség)

⊙ ném *pikant* ← fr *piquant* 'szúrós, csípős' ← *piquer* 'szúr', lásd PIKA

pikantéria ⇨ erotikus jelleg

⇨ sikamlósság, kétértelműség, pajzanság

⇨ izgató, botrányos érdekesség

⊙ ném *Pikanterie* 'ua.', lásd PIKÁNS (ez a szó és a szócsalád erotikai jelentésköre a németben alakult ki)

pikántoskodik † ⇨ csipkelődik

⊙ magy, ← ném *pikant*, lásd PIKÁNS

pikareszk ⇨ *irod* az alacsony származású főhős, a rokonszenves kópé változatos kalandjait előadó, őt és korát ezen keresztül jellemző (regény)

⊙ ném *pikaresk* ← fr *picaresque* ‘ua.’ ← sp (*novela*) *picaresca* ‘kópé(regény)’ ← *pícaro* ‘kópé, csavargó’, lásd ott

piké ⇨ *text* kidomborodó mintájú pamutszövet

⊙ ném *Pikee* ← fr *piqué* ‘ua.’, tkp. ‘szurkált’ ← *piquer* ‘szúr’, lásd PIKA

pikét! † ⇨ *kat* járőr, őrcsapat

⊙ ném *Pikett* ‘előőrs, különítmény’ ← fr *piquet* ‘ua.’ ← *pique* ‘lándzsa’, lásd PIKA

pikét? ⇨ *ját* kétszemélyes kártyajáték

⊙ ném *Pikett* ← fr *piquet* ‘ua.’ ← *pique* ‘pikk mint kártyaszín’, lásd PIKK

pikiroz † ⇨ bosszant, csipked

⇨ izgat, ingerel, felcsigáz

⊙ ném *pikieren* ‘ua.’, ered. ‘dugványoz’, lásd PIKÍRT

pikírt ⇨ éles, csípős, sértődötten ingerült (megjegyzés)

⊙ ném *pikiert* ← fr *piqué* ‘ua.’ ← *piquer* ‘szúr, piszkál, feldühít’, lásd PIKA

pikk! ⇨ *ját* falevélhez vagy lándzsahegyhez hasonló fekete ábra, a francia kártya egyik színe

⊙ ném *Pik* ← fr *pique* ‘ua.’, tkp. ‘lándzsa’, lásd PIKA

pikk? ⇨ neheztelés, rejtett harag

⊙ magy *pikk(je van rá)* ← ném (*einen*) *Pik (auf jmdn haben)* ← fr *pique* ‘lándzsa, szúrás, neheztelés’, lásd PIKA

pikkel ⇨ orrol, haragszik, neheztel (valakire)

⇨ kirúg valakire, és ezt kellemetlenkedéseivel érezteti vele

⊙ lásd PIKK?

piknik ⇨ kirándulás, társas összejövétel, ahová a résztvevők maguk viszik a (közösen fogyasztandó) enni- és innivalót, †batyubál

⊙ ang *picnic* ← fr *pique-nique* ‘ua.’, tkp. ‘ezt-azt csipegetés’: *piquer* ‘szúr, csíp, csipeget’ | *niq* ‘semmi, semmiség’ ← germán (pl. ném *nichts* ‘semmi’)

Lásd még PIKA

piknikus ⇨ *orv* zömök, kövérkés, hízásra hajlamos, derűs és kiegyensúlyozott kedélyű (testi és lelki alkat)

⊙ tud lat *pycnicus* ‘ua.’ ← gör *püknosz* ‘vastag, erős, tömör’

piknit ⇨ *ásv* a topáz szálas vagy rudas, tömör változata

⊙ ang *pycnite* ‘ua.’: gör *püknosz* ‘vastag, erős, tömör’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

piknométer ⇨ *fiz* folyadékok sűrűségének, fajsúlyának mérésére való üveg dugós lombik

⊙ ang *pycnometer* ‘ua.’: gör *püknosz* ‘sűrű, tömör’ | *metreó* ‘mér’

piknózis ⇨ *gen* a sejtmag anyagának összesűrűsödése erősen festődő tömeggé

⊙ tud lat *pycnosis* ‘ua.’: gör *püknosz* ‘sűrű’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

piko- ⇨ (mértéknevek előtagjaként) az alapmérték billiomodrészét jelöli

⊙ ang, fr, ném *pico-* ‘ua.’ ← sp *pico* ‘ráadás, maradék’, ered. ‘hegy, csőr’ ← kelta (pl. gall *becc* ‘ua.’)

pikolin ⇨ *kém* izomer piridinszármazékok keveréke, köszénkátrányból nyert szerves oldószer, gyógyszer- és műanyagipari alapanyag

⊙ ang *picoline* ‘ua.’: lat *pi(x)* ‘kátrány’ | gör *kol(la)* ‘enyv’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

pikoló ⇨ † kis adag (2 deci) sör

⇨ † szimpla feketekávé

⇨ † (vendéglőben) borfiú, italokat felszolgáló pincér tanuló

⇨ *zene* a fuvola kisebb, egy oktávval magasabb hangú változata

⊙ ném *Pikkolo* ‘borfiú, kis fuvola’ ← ol *piccolo, picciolo* ‘kicsiny’ (hangfestő eredetű, mint pl. magy *pici*, rom *puțin* [pucin], lat *pusillus* stb.)

pikrát ⇨ *kém* a pikrinsav sója

⇨ ang *picrate* ‘ua.’: lásd PIKR(INSÁV) | *-át* (savmaradékra utaló toldalék)

pikrinsav ⇨ kém trinitrofenol, erős festő hatású sárga kristályos anyag, fémsoi robbanószerek

⊙ gör *pikrosz* ‘hegyes, maró, keserű’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

pikrit ⇨ *geol* a bazalthoz közelálló, erősen bázisos vulkáni kőzet

⊙ ang *picrite* ‘ua.’: gör *pikrosz* ‘hegyes, maró, keserű’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

pikszis ⇨ doboz, szelence, persely

⇨ *biz* kegy, kegyeltség

⇨ valaki(k)nek kegye, jóindulata: *benne van a (cukros) pikszisben* ‘kegyben áll, kedvelik, támogatják’

⊙ lat *pyxis* ← gör *püxisz* ‘puszpángfa szelence’ ← *büxosz* ‘puszpáng’

pik ⇨ (fn) ókori nép, amely a mai Skócia területén élt

⇨ e nép tagja

⇨ (mn) e néppel kapcsolatos

⊙ lat *Picti* ‘piktek’ ‘ua.’, tkp. ‘befestettek’ ← *pingere, pictum* ‘fest’ (a ~ek tetoválták magukat)

Lásd még PINGÁL

piktográfia ⇨ *nyelvt* képirás mint kezdeti írásrendszer

⊙ tud lat *pictographia* ‘ua.’ ← lat *pictus* ‘festett’ ← *pingere, pictum* ‘fest’ | lásd -GRÁFIA

Lásd még PINGÁL

piktogram ⇨ feliratot helyettesítő stilizált rajz

⇨ *nyelvt* konkrét tárgyat ábrázoló jel valamely képirási rendszerben

⊙ ang *pictogram* ‘ua.’, lásd PIKTOGRÁFIA

piktor ⇨ *műv* festő, festőművész, †képíró

⇨ szobafestő, mázoló

⊙ lat *pictor* ‘ua.’ ← *pingere, pictum* ‘fest’

Lásd még PINGÁL

piktorializmus ⇨ *fényk* az impresszionista festészet és grafika képi hatásait követő fotóművészeti irányzat a 19–20. század fordulóján

⊙ ang *pictorialism* ‘ua.’: *pictorial* ‘festői’, lásd PIKTOR | lásd -IZMUS

piktúra ⇨ *műv* festészet, festőművészet

⇨ *műv* festmény, kép

⊙ lat *pictura* ‘ua.’ ← *pingere, pictum* ‘fest’

Lásd még PINGÁL

pikula ⇨ *zene* furulya

⊙ szlk *pikola* ‘kis fuvola’ ← ol *piccolo* ‘ua.’, lásd PIKOLÓ

piláf ⇨ *konyha* birkahúsos rizskása

⊙ tör *pilav* ← perzsa *piláv* ‘rizses, húsos étel’

pilaszter ⇨ *ép* falpillér, a fal síkjából félig kiemelkedő, többnyire díszítő, faltagoló elem

⊙ ném *Pilaster* ← ol *pilastro* ‘nem igazi pillér’: *pila* ‘oszlop, pillér’ | *-astro* (becsmérlést kifejező toldalék)

pileolus ⇨ *vall* püspökök és magasabb katolikus egyházi méltóságok kis kerek fejfedője

⊙ lat *kics*, ‘ua.’, lásd PILEUS

pileus ⇨ *ölt* az ókori görög és római szabad polgárok süveg- vagy kalpagyszerű fejfedője

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *pileosz* ‘nemezkalap’ ← *piléó* ‘ványol’

pilokarpin ⇨ *kém* gyógyszervegyészetben is használatos alkaloid egy trópusi rutaféle leveléből

⊙ tud lat *Pilocarpus* ‘ruta’, tkp. ‘dárdagyümölcsű’: *pilum* ‘dárda’ | gör *karposz* ‘gyümölcs’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

pilon ⇨ *ép* függőhídnak a láncot vagy kábelt tartó kapuzata

⇨ *műsz* távvezeték tartóoszlopa

⇨ *ép* kétoldali kaputorony óegyiptomi szentélyek bejáratánál

⊙ ném *Pylon* ← gör *pülón* ‘díszkapu, kaputorony’

Lásd még PILORUS

pilorikus ⇨ *anat* a gyomorkapuhoz vezető

⊙ lat *pyloricus* ‘ua.’, lásd PILORUS

pilorospazmus ⇨ *orv* a gyomorkapu görcse

⊙ tud lat *pylorospasmus* ‘ua.’: lásd PILORUS, SPAZMUS

pilorus ⇨ *anat* gyomorkapu

⊙ tud lat *pylorus* ‘ua.’ ← gör *pülórosz* ‘kapuórző’ ← *pülosz* ‘kapu’

Lásd még PILON

pilot ⇨ alul vasalt cölöp

⊙ ném *Pilote* ← fr nygkz *pilot* ‘ua.’ ← lat *pila* ‘cölöp, oszlop’

pilóta ⇨ repülőgép vezetője

⇨ *biz* hivatásos gépkocsivezető

⇨ † révkalauz

⊙ ol *pilota* (*dt* → *It* elhasonulással), ered. *pedota* ‘révkalauz’ ← késő gör *pédótész* ‘kormányos’ ← *pédon* ‘evező, kormánylapát’

pilotballon ⇨ *met* szélirány és szélesebesség mérésére felbocsátott műszeres léggömb

⊙ ang, ‘ua.’, lásd PILÓTA, BALLON

pilula † ⇨ *gyógysz* labdac, kis golyóvá gyúrt, lenyelni való gyógyszeradag

⊙ lat kics, tud lat, ‘ua.’ ← *pila* ‘labda’ (elhasonulásos magyar változata *pirula*)

pinelinsav ⇨ *kém* heptándisav, hét szénatomos, telített alifás kettős karbonsav

⊙ gör *pinelélé* ‘zsír’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

pí-mezon ⇨ *fiz* elemi részecske, a mezonok különféle töltésű vagy töltés nélküli válfaja

⊙ lásd PÍ, MEZON

pimf ⇨ vacak, ócska, semmirevaló, értéktelen

⇨ ügyetlen

⊙ ausztl ném *Pimpf* ‘kiskamasz’, ered. ‘neveletlen kölyök’ ← *Pumps* ‘fing’

pimpinella ⇨ *növ* ánizs

⊙ lat, ‘ua.’ ← ?

pinakol ⇨ *kém* a legegyszerűbb kétértékű alkohol, szintelen, táblásan kristályosodó anyag

⊙ ném *Pinakol* ‘ua.’: gör *pinax*, *pinakosz* ‘tábla’ | lásd (ALKOH)OL

pinakotéka ⇨ *műv* képtár

⇨ *tört* fogadalmi táblák gyűjteménye az ókori Akropoliszon

⊙ ném *Pinakothek* ‘képtár’ ← gör *pinakothéké* ‘táblagyűjtemény’: *pinax*, *pinakosz* ‘tábla’ | *théké* ‘raktár’

pincetta ⇨ csipesz, csíptető

⊙ ném *Pinzette* ← fr *pincette* ‘ua.’ ← *pincer* ‘csíp’: népi lat **pinctiare* ‘ua.’ ← *punctuare* ‘pontoz’, lásd PUNKTUM × **piccare* ‘szúr’, lásd PIKA

pinea ⇨ *növ* kerek koronájú, alacsony mediterrán fenyőféle

⊙ lat (*silva*) *pinea* ‘fenyves (erdő)’ ← *pinus* ‘fenyő’

pinealóma ⇨ *orv* tobozmirigy-daganat

⊙ tud lat, ‘ua.’: *pinealis* ‘tobozmirigy’ ← *pinea* ‘fenyő’, lásd ott | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

pinealopátia ⇨ *orv* tobozmirigy-bántalom

⊙ tud lat *pinealophthia* ‘ua.’: *pinealis* ‘tobozmirigy’ ← *pinea* ‘fenyő’, lásd ott | *pathosz* ‘szenvedés, betegség’ ← *paszkhó* ‘szenved’

pineapple [pájnepl] ⇨ *növ* az ananász angol neve

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘fenyőtoboz’ tkp. a ‘fenyő almája’ (az ananász is toboz alakú): *pine* ‘fenyő’ ← lat *pinus* ‘ua.’ | *apple* ‘alma’

pingál ⇨ fest, festeget

⇨ *biz* mázol, maszatol

⊙ lat *pingere* ‘fest’

Lásd még PIGMENT, PIKT, PIKTOGRÁFIA, PIKTOR, PIKTORIALIZMUS, PIKTÚRA, PINT, PINXIT

penguin ⇨ *áll* az Antarktiszon élő, repülni képtelen, nagy csoportokban élő fekete-fehér úszómadár

⊙ ném *Pinguin* ← fr *pingouin* ← ang *penguin* ‘ua.’ ← ?

pinocita ⇨ *biol* oldott anyagot felvevő sejt

⊙ tud lat *pinocyta* ‘ua.’: gör *peina* ‘éhség, mohóság’ | *kütosz* ‘üreg, cella, sejt’

pinocitózis ⇨ *biol* oldott anyagok felvétele a sejtbe

⊙ tud lat *pinocytosis* ‘ua.’: lásd PINOCITA | -*ózis* (folyamatra utaló toldalék)

pint † ⇨ országonként igen változatos értékű (0,5–1,5 l) régi ürmérték

⊙ ném *Pinte* ← ófr *pinte* ‘ua.’ ← népi lat *pincta (*canna*) ‘festett (edény’, ti. amelynek az oldalára vannak festve a mértékjelek) ← lat *pingere, pictum* (később *pinctum* is) ‘fest’

Lásd még PINGÁL

pinxit ⇨ *műv* festette (a művész kézjegye mellett, festmények alsó sarkán, rövidítve is: *pinx, px, pxt*)

⊙ lat, ‘ua.’ ← *pingere, pixi, pictum* (később *pinxi, pinctum* is) ‘fest’

Lásd még PINGÁL

pin-up girl [pinap görl] ⇨ meztelen fiatal nő szexmagazinnál kivágott és falra tűzött képe

⊙ ang, ‘ua.’: *pin up* ‘feltűz’: *pin* ‘tű’ | *up* ‘fel’ | *girl* ‘lány’

pioderma ⇨ *orv* bőrgennyedés

⊙ tud lat *pyoderma* ‘ua.’: gör *pūon* ‘genny’ | *derma* ‘bőr’

piogén ⇨ *orv* gennykeltő

⊙ tud lat *pyogen* ‘ua.’: gör *pūon* ‘genny’ | lásd -GÉN

pion ⇨ közepes tömegű elemi részecske

⊙ ang *pion* ‘ua.’ ← *pi(-mez)on*, lásd PÍ-MEZON

pionír ⇨ úttörő, kezdeményező

⇨ az egykori szocialista országok gyermekszervezeteinek tagja, úttörő

⇨ † *kat* hidász, utász

⊙ ném *Pionier* ← fr *pionnier* ‘utász, úttörő’ ← ófr *pion, peon* ‘ua.’ ← késő lat *pedo, pedonis* ‘gyalogos katona’ ← lat *pes, pedis* ‘láb’

Lásd még PEDÁL

piorrea ⇨ *orv* gennyfolyás

⊙ tud lat *pyorrhoea* ‘ua.’: gör *pūon* ‘genny’ ← *rhoé* ‘folyás’ ← *rheó* ‘folyik’

piózis ⇨ *orv* gennyedés, gennyes gyulladás

⊙ tud lat *pyosis* ‘ua.’: gör *pūon* ‘genny’ | -*ózis* (folyamatra utaló toldalék)

pipatórium ⇨ pipatartó, pipaállvány, pipagyűjtemény

⇨ † pipázószoba

⊙ magy, lat *pipa* ‘pipa’ (a *dormitórium, szanatórium* s hasonló szavak mintájára)

pipeline [pájplájn] ⇨ *műsz* hosszú csővezeték kőolaj vagy földgáz szállítására

⊙ ang, ‘ua.’: *pipe* ← népi lat *pipa ‘cső, síp’ ← *pipare* ‘csiripel’ | *line* ← ófr *line* ← lat *linea* ‘vonal’

piperidin ⇨ *kém* a piperin alkotóeleme, szekunder aromás amin, sokoldalú vegyipari alapanyag

⊙ lat *piper* ‘bors’ | -*id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’ | -*in* (vegyületre utaló toldalék)

piperin ⇨ *kém* a bors aromáját adó alkaloid, csipős kristályos anyag, ételízesítőként is használatos

⊙ lat *piper* ‘bors’ | -*in* (vegyületre utaló toldalék)

pipetta ⇨ *kém* laboratóriumi eszköz, mindkét végén elkeskenyedő üvegső folyadékok felszívására és mérésére

⊙ ném *Pipette* ← fr kics *pipette* ‘ua.’ ← *pipe* ‘cső’ ← lat *pipa* ‘cső, síp’ ← *pipare* ‘csipog’

piqu- lásd PIK-

piramidális ⇨ *geom* gúla alakú

⇨ † óriási, roppant nagy méretű (ti. mint az egyiptomi piramisok)

⇨ *anat* a nyúltvelő gúlás rostkötegén áthaladó, az akaratlagos mozgásokat irányító (idegrendszer)

⊙ tud lat *pyramidalis* ‘ua.’ ← *pyramis, pyramidis*, lásd PIRAMIS

Piramidon ⇨ *gyógysz* láz- és fájdalomcsillapító szer

⊙ tud lat *Pyramidon* ‘ua.’: gör *pūr* ‘tűz, láz’ | lásd AMID

Lásd még PIRO-

piramis ⇨ gúla

⇨ *ép* korai egyiptomi fáraók gúla alakú kőépitménye

⇨ *ép* hasonló alakú kultikus építmény (pl. Közép-Amerikában)

⇨ *anat* a nyúltvelő gúla alakú idegrostkötege

⊙ lat *pyramis* ← gör *pūramisz* ‘ua.’ ← egyiptomi ?

piranha [piranya] ⇨ *áll* pontylazacféle ragadozó hal az Amazonas vízrendszerében

⊙ port, 'ua.' ← tupi indián *piraya*, tkp. 'olló'

pirargirit ⇨ *ásv* vörös ezüstérc, háromszöges kristályrendszerű szulfid

⊙ ang *pyrargyrite* 'ua.': gör *pür* 'tűz' | *argürosz* 'ezüst' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

pirazin ⇨ *kém* hattagú gyűrűben két nitrogénatomot tartalmazó vegyület

⊙ ang *pyrazine* 'ua.': gör *pür* 'tűz' | lásd AZ(ÓT) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

pirazol ⇨ *kém* öttagú gyűrűben két nitrogénatomot tartalmazó kristályos anyag, gyógyszer- és festékipari alapanyag

⊙ ang *pyrazol* 'ua.': gör *pür* 'tűz' | lásd AZ(ÓT) | *-ol* (aromás vegyületre utaló toldalék)

pirén ⇨ *kém* négy kapcsolódó benzolgyűrűből levezethető molekulájú halványárga, fluoreszkáló és szublimáló kristályos anyag, a kőszén száraz desztillációjakor képződik

⊙ ang *pyrene* 'ua.': gör *pür* 'tűz' | *-én* (egyes vegyületekre utaló toldalék)

piretikum ⇨ *orv* lázkeltség szer

⊙ tud lat *pyreticum* 'ua.' ← gör *püretosz* 'láz' ← *pür* 'tűz'

piretoterápia ⇨ *orv* gyógykezelés lázkeltség útján

⊙ tud lat *pyrethotherapy* 'ua.': gör *püretosz* 'láz' ← *pür* 'tűz' | lásd TERÁPIA

pirex ⇨ hőnek és vegyi anyagoknak ellenálló (üveg)

⊙ ang *Pyrex* márkanév: gör *pür* 'tűz' | lat *rex* 'király'

pirexia ⇨ *orv* lázroham, lázas állapot

⊙ tud lat *pyrexia* 'ua.' ← gör *püresszó* 'belázasodik' ← *pür* 'tűz'

pirgeométer ⇨ *met* a földfelszínről kisugárzott hő mérésére szolgáló eszköz

⊙ ang *pyrgeometer* 'ua.': gör *pür* 'tűz, hő' | *geó-* 'a földdel kapcsolatos' ← *gé* 'föld' | *metreó* 'mér'

pirheliométer ⇨ *met* a direkt napsugárzás erősségét a diffúz sugárzás kizárásával mérő műszer

⊙ ang *pyrheliometer* 'ua.': gör *pür* 'tűz, hő' | *héliosz* 'nap' | *metreó* 'mér'

piridin ⇨ *kém* hattagú gyűrűben egy nitrogénatomot tartalmazó, színtelen és kellemetlen szagú folyékony vegyület, a denaturált szesz ízanyaga

⊙ ang *pyridine* 'ua.': gör *pür* 'tűz' | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

pirit ⇨ *ásv* aranyárga, fémes fényű, kristályos vasszulfid

⊙ ném *Pyrit* 'ua.': gör *pür* 'tűz' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

piro- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) tüzzel kapcsolatos, tűz-

⇨ *orv* lázzal kapcsolatos

⊙ gör *pür*, *pürosz* 'tűz, hő, láz'

pirodinamika ⇨ *kat* a ballisztika tudományterülete, amely a lőporégés törvényszerűségeit vizsgálja a kilövéskor megnagyobbodó térben

⊙ lásd PIRO-, DINAMIKA

piroelektromosság ⇨ *fiz* elektromos feszültség keletkezése egyes anyagokban hevítés hatására

⊙ lásd PIRO-, ELEKTROMOSSÁG

pirofóbia ⇨ *orv* beteges iszonyodás a tüztől

⊙ tud lat *pyrophobia* 'ua.', lásd PIRO-, FÓBIA

pirofór ⇨ *kém* normál hőmérsékleten a levegőn magától meggyulladó (anyag)

⊙ ném *pyrophor* 'ua.': lásd PIRO- | *phoreó* 'hordoz' ← *pheró* 'visz'

pirog ⇨ *konyha* húspástétommal töltött orosz kelt tészta

⊙ or, 'ua.' ← (?) *pír* 'lakoma'

piroga ⇨ indiánok és óceániai bennszülöttek kivájt fatörzsből készült evezős csónakja

⊙ ném *Piroge* ← fr *piroque* ← sp *piragua* 'ua.' ← karibi indián

pirogallol ⇨ *kém* a galluszsav hevítésével nyert háromértékű fenol, színtelen és szagtalan kristályos anyag

⊙ ang *pyrogallol* 'ua.': lásd PIRO-, GALL(USZSAV) | *-ol* (aromás vegyületre utaló toldalék)

pirogén ⇨ *orv* lázkeltség

⇨ *geol* vulkáni eredetű

⊙ lásd PIRO-, -GÉN

pirográfia ⇨ *műv* égetett festés, tüzesített acéltüvel fafelületre égetett rajz

⊙ ang *pyrography* ‘ua.’, lásd PIRO-, -GRÁFIA

pirogránit ⇨ a természetes gránithoz hasonló, burkolóanyagként használt kiégetett kerámia

⊙ lásd PIRO-, GRÁNIT

pirokatechin ⇨ *kém* kétértékű fenol, fakátrányokból előállítható szintelen kristályos anyag, fénycépeszeti előhívó

⊙ ang *pyrocatechin* ‘ua.’: gör *pür* ‘tűz, hevítés’ | *katechu* ‘a kesudió tudományos neve’ (e dió száraz lepárlása útján állították elő) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

piroklasztit ⇨ *geol* vulkanikus lávából keletkezett törmelékes kőzet

⊙ ang *pyroclastite* ‘ua.’: lásd PIRO- | gör *klasztosz* ‘zúzott’ ← *klaó* ‘tör’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

piroláttria ⇨ *vall* tűzimádás

⊙ tud lat *pyrolatria* ‘ua.’: lásd PIRO- | gör *latreia* ‘(papi) szolgálat’

pirolízis ⇨ *orv* lázcsökkentés

⇨ *kém* hőbontás

⊙ ném *Pyrolyse* ‘ua.’: lásd PIRO- | gör *lúsizisz* ‘eloldozás, feloldás’ ← *liúó* ‘old, szétválaszt’

pirománia ⇨ *orv* beteges gyűjtogatási kényszer

⊙ lásd PIRO-, MÁNIA

piromantia ⇨ tűzből jóslás, tűzjóslat

⊙ tud lat *pyromantia* ‘ua.’: lásd PIRO- | gör *manteia* ‘jóslat, jóserő’ ← *mantisz* ‘jós’

pirométer ⇨ *műsz* igen magas hőmérséklet mérésére alkalmas hőmérő

⊙ ang *pyrometer* ‘ua.’: lásd PIRO- | gör *metreó* ‘mér’

pirometria ⇨ *műsz* a magas hőmérsékletek mérését kutató fizikai tudományterület

⊙ ang *pyrometry* ‘ua.’, lásd PIROMÉTER

piromorfit ⇨ *ásv* hatszöges kristályrendszerű ólom-szulfát

⊙ ang *pyromorphite* ‘ua.’: lásd PIRO- | gör *morphé* ‘alak’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

Piorrheum [pioreum] ⇨ *gyógysz* láz- és reumaellenes készítmény

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pür*, *pürosz* ‘tűz, láz’ | *rheuma* ‘reuma’, tkp. ‘folyás’

piroszféra ⇨ *geol* tűzöví, a földfelszín alatti tűzövezet (régii elképzelés szerint)

⊙ ném *Pyrosphäre* ‘ua.’, lásd PIRO-, SZFÉRA

pirosztát ⇨ *műsz* kéményekben alkalmazott önműködő léghuzat-szabályozó

⊙ lásd PIRO- (a *termosztát* mintájára)

pirosztatika ⇨ *fiz* a ballisztikának az az ága, amely a változatlan térfogatú térben való löporégés törvényszerűségeit kutatja

⊙ lásd PIRO-, STATIKA

pirotechnika ⇨ *műsz* tűzszerezés, a robbanószerkekkel és a tűzijátékokkal foglalkozó műszaki terület

⊙ ném *Pyrotechnik* ‘ua.’, lásd PIRO-, TECHNIKA

pirotechnikus ⇨ *műsz* a robbanószerkek és a tűzijáték szakembere

⊙ magy, lásd PIROTECHNIKA (*fizika–fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

piroterápia ⇨ *orv* lázkeltés útján való gyógykezelés

⊙ tud lat *pyrotherapia* ‘ua.’, lásd PIRO-, TERÁPIA

piroxén ⇨ *geol* magmás kőzeteket alkotó kemény, vegyileg ellenálló szilikátásványok csoportja

⊙ ang *pyroxene* ‘ua.’: lásd PIRO- | *xenosz* ‘vendég’ (mert felfedezője azt hitte, hogy csak alkalmilag fordul elő vulkanikus kőzetben)

pirózis ⇨ *orv* gyomorégés

⊙ tud lat *pyrosis*, ‘ua.’: gör *pür* ‘tűz’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

pirrichius [pirrikusz] ⇨ *irod* két rövid szótagból álló versláb az antik időmértékes verselésben

⊙ lat *pyrrhicius* ← gör *pürrhikiosz* ‘ua.’ ← (?) *pürrhiké* ‘vörösre festett testtel járt fegyveres tánc’ ← *pürrhosz* ‘vörös’

pirruszi ⇨ túl sok áldozatot követelő (győzelem, siker)

⊙ *Pyrrhus*, gör *Pürrhosz*, ókori épeiroszi (epiruszi) király tkp. ‘vörös hajú’ (Kr.e. 279-ben a rómaiak elleni asculumi ütközetet iszonyú véráldozat árán nyerte meg)

piroett ⇨ *tánc* lábujjhegyen pörgés mint balett- és műkorcsolya-figura

⊙ fr kics *piroquette* ‘ua.’ ← nyj *piroue* ‘forgócsiga’ ← ol *pirola* ‘ua.’

pirula lásd PILULA

piscicultura [piscikultúra] ⇨ tud haltenyésztés

⊙ tud lat, 'ua.': *piscis* 'hal' | lásd KULTÚRA

piscina [piscina] ⇨ fürdőmedence

⇨ *vall* keresztelő medence

⊙ kk lat, 'ua.', ered. 'halastó' ← *piscis* 'hal'

pissoir [piszoár] ⇨ vizelde

⊙ fr. 'ua.' ← *pisser* 'vizek'

piszlicsáré ⇨ *biz* jelentéktelen, csip-csup (ügy)

⇨ *biz* kicsinyes, akadémikuskodó (személy)

⊙ szerb-horvát *pisličar* 'szatócs, kiskereskedő', ebből 'kicsinyes ember' ← *pisl-* ← ném nyj kics *bissl* 'apróság' ← *Biss* 'darab, falat' ← *beissen* 'harap'

Lásd még PAJSZER

pisztácia ⇨ *növ* mediterrán cserje

⇨ ennek olajos magvú termése

⊙ ném *Pistazie* ← lat *pistacia* ← gör *pisztaké* ← perzsa *pisztáh* 'ua.'

pisztol ⇨ öt tallér értékű régi aranyérem Délnyugat-Európában

⊙ ← fr *pistole* 'ua.': VAGY ← *Pistoia* olasz város nevéből: VAGY ← ol kics *piastruola* ← *piastra*, lásd PIASZTER

piszton ⇨ *zene* rézfúvós hangszer dugattyúszerű szelepe

⇨ *zene* szelepkürt

⊙ fr *piston* ← ol nygkz *pistone* 'dugattyú' ← lat *pista* 'mozsártörő'

pita ⇨ vékony, lapos kovásztalan lepényféle a Balkánon és a közel-keleti országokban, amelyet hús- vagy zöldségtöltelékkel fogyasztanak

⊙ újjör *pitta*, *pita* 'ua.' ← gör *pékté* 'aludtfej, sajt'

❖ magy *pite*

pitagoreizmus ⇨ *fil* Püthagorasz ókori görög matematikus és bölcselel rendszere, amely a természet minden jelenségét számszerű viszonyokra igyekezett visszavezetni

⊙ tud lat *pythagoreismus* 'ua.': *Püthagorasz* nevéből | lásd -IZMUS

pitagóreus ⇨ (fn) *fil* a pitagoreizmus híve

⇨ (mn) ezzel a tannal kapcsolatos

⊙ gör *Püthagoreiosz* 'ua.'

pitaval ⇨ *irod* nagy feltűnést keltett bűntények szenzációsan tálalt gyűjteménye

⊙ F. G. *Pitaval* francia ügyvédrel, aki ilyen gyűjteményt adott ki a 18. században

pithecanthropus [pitekantropusz] ⇨ *biol* előember, a hominidák legkorábbi változata, tkp. majomember

⊙ tud lat, 'ua.': gör *pithekosz* 'majom' | *anthroposz* 'ember'

pithecanthropus erectus [pitekantropusz erekтусz] ⇨ *biol* két lábon járó előember

⊙ tud lat, 'ua.': lásd PITHECANTHROPUS | *erectus* 'felegyenesedett' ← *erigere*, *erectum* 'felállít'

Lásd még EREKCIÓ

pithosz ⇨ *műv* nagyméretű, hordószerű ókori görög cserépedény

⊙ gör, 'ua.'

piti ⇨ *biz* kisszerű, kicsinyes, nevetséges

⊙ magy ← (?) fr *petit* 'kicsi'

pitianer ⇨ *biz* (fn) jelentéktelen, kicsinyes ember

⇨ (mn) apró-cseprő

⇨ kicsinyes, kisszerű

⊙ magy argó, lásd PITI (a *börze-börziáner* és hasonló szópárok mintájára)

pitli ⇨ vizesvödör, edény

⊙ auszt ném kics *Büttel* 'kis sajtár' ← ném *Butte* 'puttony, sajtár' ← lat *butina* ← gör *pütiné* 'szalmafonatos borospalack'

❖ magy *puttony*

piton ⇨ *áll* óriáskígyó

⊙ tud lat *python* ← gör *Püthón*, mitikus sárkánykígyó, amelyet Apollón terített le Delphoiban

pittoreszk ⇨ festői, festő ecsetjére méltó (táj, jelenet)

⊙ ném *pittoresk* ← ol *pittore* ‘ua.’ ← *pittore* ‘festő’ ← lat *pictor*, lásd PIKTOR

pityriasis [pitüriázis] ⇨ *orv* korpásodással és hámlással járó bőrbetegség

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pitüron* ‘korpa’ | *-iasis* (folyamatra utaló toldalék)

pityizál † ⇨ *biz* iddogál, iszogat

⊙ kk lat *pitissare* ‘bort kóstol (és kiköpi)’ ← lat *pytissare* ← gör hangut *pütüdzó* ‘köp’

piü [pjü] ⇨ *zene* egy megadott tempó fokozását előíró jelzés, pl. *piü mosso*

⊙ ol, ← lat kf *plus* ‘több’, lásd PLUSZ

pium desiderium [pium dezidérium] ⇨ jámbor óhaj

⊙ lat, ‘ua.’: *pius* ‘kegyes, jámbor’ | *desiderium* ‘óhaj, kívánság’ ← *desiderare* ‘kíván’, ered. ‘várja, mi jön a csillagokból’ ← *de sidere* ‘csillagból’: *de* ‘-ból’ | *sidus, sideris* ‘csillag’

Lásd még KONSZIDERÁL, SZIDERIKUS

piúria ⇨ *orv* gennyvizelés

⊙ tud lat *pyuria* ‘ua.’: gör *püon* ‘genny’ | *uron* ‘vizelet’

pixel ⇨ *számtech* elemi képpont a számítógépes képfeldolgozásban

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘képelem’: *pix* ← *pict(ure)* ‘kép’ | *el(ement)* ‘elem’

pizza [piddza vagy picca] ⇨ *konyha* paradicsomos és sajtos sült kelttészta lepény (sonka, gomba, hal, kagyló, olajbogyó stb. feltéttel)

⊙ ol, ‘ua.’ tkp. ‘csipet’ (csipetnyi ebből, csipetnyi abból) ← *pizzare* ‘csíp’

Lásd még PIZZICATO

pizzeria [piddzéria vagy piccéria] ⇨ pizzát és más jellegzetes olasz ételeket kínáló vendéglő

⊙ ol, ‘ua.’, lásd PIZZA

pizzicato [piccikató] ⇨ *zene* a vonóshangszerek húrjait ujjal pengetve (adandó elő)

⇨ (fn) *zene* így előadott részlet zeneműben

⊙ ol, ‘ua.’ ← gyak *pizzicare* ‘csipked, penget’

Lásd még PIZZA

pizsama ⇨ kabát- és nadrágrészből álló hálórúha

⊙ ang *pyjama(s)* ← hindi *pádzsáma* ← perzsa *pái-dzsáma* ‘ua.’, tkp. ‘láb-öltözet’

pjatyiletka ⇨ *tört* öt éves terv a volt Szovjetunióban

⊙ or, ‘ua.’: *pjatj* ‘öt’ | *leta* ‘év’ ← *leto* ‘nyár’

placc ⇨ elárusítóhely

⇨ egy pincérhez tartozó asztalok köre

⊙ ném *Platz* ‘hely, tér’ ← fr *place* ← népi lat *platea* ‘széles városi út’ ← gör *plateia* ‘ua.’ ← *platüsz* ‘lapos, széles’

Lásd még PIAZZA

placébó ⇨ *orv* látszatorvosság, hatóanyagot nem tartalmazó „gyógyszer” képelt betegségek gyógyítására

⊙ tud lat *placebo* ‘ua.’ ← *Placebo (Domino)* ‘kedvét leli majd bennem (az Úr)’, a halotti szolozsma kezdőszavai ← *placere* ‘tetszik vkinek’ (a névadás oka homályos)

Lásd még A PIACERE, PIACEVOLE, PLACETUM REGIUM, PLAISIR, PLEASE

placenta ⇨ *anat* méhlepény

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘lepény, kalács’

❖ magy *palacsinta*

placentáció ⇨ *orv* a méhlepény kialakulása

⇨ *növ* a magkezdemények elhelyezkedése a termőben

⊙ tud lat *placentatio* ‘ua.’, lásd PLACENTA

placentoterápia ⇨ *orv* gyógykezelés méhlepénykivonattal

⊙ tud lat *placentotherapia* ‘ua.’, lásd PLACENTA, TERÁPIA

placet † ⇨ *jog* jóváhagyási formula régi okiratokon, kérvényeken

⊙ lat, ‘tetszik’

placetum regium ⇨ *tört.*, *jog* királyi tetszvényjog, az uralkodó, ill. az állam előjoga, hogy az adott ország katolikus egyházát érintő pápai intézkedéseket felülbírálja

⊙ lat, 'ua.': lásd PLACET | *regius* 'királyi' ← *rex, regis* 'király'

plafon ⇨ mennyezet

⇨ felső határ, összefhatár

⊙ ném *Plafond* ← fr *plafond* 'ua.', ered. *plafond* 'födém': *plat* ← késő lat *plattus* ← gör *platüs* 'sík, lapos' | *fond* 'fenék, alj, alap' ← lat *fundus* 'alap'

Lásd még PIAZZA

plagális ⇨ *zene* az ógörög és egyházi hangnemeknél egy kvarttal mélyebben fekvő (mellékhangnem)

⇨ *zene* kádecenciában a basszus egy hanggal nagyobb lépésével járó (zárlat)

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *plagiosz* 'ferde, haránt'

plage lásd PLÁZS

plagiokefália ⇨ *orv* ferdefejűség mint fejlődési rendellenesség

⊙ tud lat *plagiocephalia* 'ua.': gör *plagiosz* 'ferde, haránt' | *kephalé* 'fej'

plagioklász ⇨ *ásv* a földkéreg leggyakoribb közetalkotó szilikátásványainak, a háromhajlású rendszerben kristályosodó földpátoknak csoportneve

⊙ ang *plagioclase* 'ua.': gör *plagiosz* 'ferde, haránt' | *klaszisz* 'törés, hasadás' | *klaó* 'tör'

plagiotropizmus ⇨ *növ* egyes növényrészeknek a függőlegestől eltérő növekedési iránya (pl. oldalhajlás)

⊙ gör *plagiosz* 'ferde, haránt' | lásd TROPIZMUS

plágium ⇨ *irod* szellemi lopás, idegen műalkotásnak vagy részletének közreadása saját mű gyanánt

⊙ hazai lat *plagium* 'ua.', ered. 'emberrablás' ← *plagiare* 'törbe ejt' ← *plaga* 'vadászhaló, tör, csapda'

plagizál ⇨ *irod* szellemi tulajdont eloroz

⊙ magy, lásd PLÁGIUM (a *stílus*–*stilizál* és hasonló szópárok mintájára)

plagizátor ⇨ *irod* szellemi tolvaj, ollózó

⊙ magy, lásd PLAGIZÁL

plaid lásd PLÉD

plaisir [plezír] † ⇨ mulatság, élvezet, élvez

⊙ fr, 'ua.' ← *plaire* ← lat *placere* 'tetszik, kedvére van'

plakát ⇨ falragasz, hirdetmény, közlemény

⊙ ném *Plakat* ← holl *plakaat* ← fr *placard* 'ua.' ← *plaquer* 'felragaszt' ← holl *plakken* 'ua.'

plakett ⇨ *műv* egyik oldalán kidolgozott domborművű emlékérem

⊙ ném *Plakette* ← fr kics *plaque* 'ua.' ← *plaque* 'lemez' ← holl *plak* 'ua.'

plakk ⇨ *orv* a bőrön, csonton vagy más testrészen, szervben feltűnő, a környezettől világosan elváló folt

⊙ fr *plaque* 'lemez' ← holl *plak* 'ua.'

planártechnológia ⇨ *számtech* a sík szilíciumfelületen kialakított félvezető rendszer előállításának módszere

⊙ ang *planar(ian)* 'síkbeli' ← lat *planus* 'sík, lapos' | lásd TECHNOLOGIA

planchette [planset] ⇨ *ölt* fűző tartópántja

⊙ fr kics, 'ua.' ← *planche* 'deszka, lécz', lásd PLANS

plangentus [planktus] ⇨ *irod* középkori, vallásos vagy világi tárgyú siratóének, siralom

⊙ lat, 'sírás' ← *plangere, plangentus* 'síránkozik', tkp. 'bánatában mellét veri'

pláne ⇨ (hat) éppenséggel, különösen, kiváltképpen

⇨ (fn) különös érdekesség, a legjava, a legjobb az egészben

⊙ lat *plane* 'teljesen, egészen' ← *planus* 'sík, sima, világos'

Lásd még PLÁNUM

planéta ⇨ *csill* bolygó

⇨ † papagájjal kihúzatott, jóslást tartalmazó cédula vásári jövőmondónál, a „planétás embernél”

⊙ lat *planeta* ‘ua.’ ← gör *planétész* ‘vándor’ ← *planaomai* ‘vándorol, bolyong’ (a második jelentés a jóslatok asztrológiai jellegére utalt)

Lásd még PLANKTON

planetáris ⇨ *csill* a bolygókkal kapcsolatos

⇨ *met* az egész bolygóra kitéjedő (légkörzés)

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd PLANÉTA

planetárium ⇨ *csill* kupolás építmény a bolygók és más égitestek mozgásának vetítés általi szemléltetésére

⇨ *műsz* az ilyen vetítést végző bonyolult optikai eszköz

⇨ † a naprendszer mozgásait szemléltető, forgatható mechanikus modell

⊙ ném *Planetarium* ‘ua.’, lásd PLANÉTA

planetográfia ⇨ *csill* a bolygók és holdak felszínének vizsgálata a fizikai földrajz módszereivel

⊙ lásd PLANÉTA, -GRÁFIA

planetoid ⇨ *csill* kisbolygó, a Nap körül keringő bolygószerű, de kis méretű égitest

⊙ ang, ném *Planetoid* ‘ua.’: lásd PLANÉTA | *-id* ‘szerű’ ← gör *eidosz* ‘kép, hasonlat’

planetológia ⇨ *csill* bolygókutatás

⊙ tud lat *planetologia* ‘ua.’, lásd PLANÉTA, -LÓGIA

planifikáció ⇨ közg tervezés, tervezdálkodás

⊙ újk lat *planificatio* ‘ua.’, lásd PLANIFIKÁL

planifikál ⇨ közg tervez

⊙ újk lat *planificare* ‘ua.’: lásd PLÁNUM | *facere* ‘tesz vmivé’

planiméter ⇨ *geom* síkidom területét mérő eszköz

⊙ ném *Planimeter* ‘ua.’, lásd PLANIMETRIA

planimetria ⇨ *geom* síkmértan

⊙ ném *Planimetrie* ‘ua.’: lat *planum* ‘sík(ság)’ ← *planus* ‘sima, sík, lapos’ | *metreo* ‘mér’

Lásd még PLÁNUM

planíroz ⇨ egyenget, elsimít (talajt)

⊙ ném *planieren* ← fr *planer* ‘sikká tesz’ ← *plain* ‘sík, sima, egyenes’ ← lat *planus* ‘ua.’

Lásd még PLÁNUM

plank ⇨ *ját* egy kézben ász nélkül álló, ezért ütőlapként nem biztosan használható (király, ill. tízes)

⊙ ném *blank* ‘ua.’, tkp. ‘csupasz’, lásd BLANK

plánkonkáv ⇨ *opt* egyik oldalán sík, a másikon homorú (lencse)

⊙ ném *plankonkav* ‘ua.’: lat *planus* ‘sík’ | lásd KONKÁV

Lásd még PLÁNUM

plánkonvex ⇨ *opt* egyik oldalán sík, a másikon domború (lencse)

⊙ ném *plankonvex* ‘ua.’: lat *planus* ‘sík’ | lásd KONVEX

plankton ⇨ *növ* a tengervízben lebegő parányi élőlény

⇨ *növ* az ilyenek összessége mint a tenger élővilágának része

⊙ gör seml, ‘ua.’ ← *planktosz* ‘bolyongó, tévelygő’ ← *planaó* ‘vándorol’

Lásd még PLANÉTA

planozigóta ⇨ *biol* ostaraival önálló helyváltoztatásra képes zigóta (többnyire a hím ivarsejt)

⊙ gör *planaó* ‘vándorol’ | lásd ZIGÓTA

Lásd még PLANKTON

plánparalel ⇨ *opt* két párhuzamos síkkal határolt átlátszó, optikailag homogén (lemez)

⊙ lat *planus* ‘sík’ | lásd PARALEL

Lásd még PLÁNUM

plans † ⇨ *sport* vívópást

⊙ fr *planche* ‘deszka’ ← népi lat *planca, palanca* ‘ua.’ ← gör *phalanx* ‘gerenda, csatarend’

❖ magy *palánk*

Lásd még FALANGISTA, FALANSZTER

plánta ⇨ növény

⊙ lat *planta* ‘hajtás, dugvány’ ← *plantare*, lásd PLÁNTÁL

❖ magy *palánta*

plántál ⇨ palántáz, ültet

⇨ kitűz, betűz, odaerősít

⇨ *átv* beleolt, belénevel, meggyökereztet (elvet, eszméket, érzelmeket)

⊙ lat *plantare* ‘elültet, dugványoz’, tkp. ‘a földbe tapos’ ← *planta* ‘talp’ ← ?

plantáris ⇨ *anat* a talphoz tartozó

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *planta* ‘talp’

plantázs ⇨ *mezőg* ültetvény

⊙ fr *plantage* ‘ua.’ ← *planter* ‘ültet’, lásd PLÁNTÁL

plánium † ⇨ terv

⇨ tervezet, elgondolás

⊙ lat *planum* ‘sima, sík felület’, utóbb ‘sík lap egy épület alaprajzával’ ← *planus* ‘sík, lapos’

Lásd még AEROPLÁN, BIPLÁN, PENEPLÉN, PIANO, PLÁNE, PLANIMETRIA, PLANÍROZ, PLÁNKONKÁV, PLÁNPARALEL

plasm- lásd PLAZM

plast- lásd PLASZT-

plaszíroz ⇨ *közg* elhelyez, befektet (tőkét)

⇨ *biz* jó állásba helyez (személyt)

⊙ ném *placieren* ← fr *placer* ‘ua.’ ← *place* ‘hely’ ← lat *platea*, lásd PIAZZA

plaszticitás ⇨ képlékenység, formálhatóság, alakíthatóság

⇨ *műv* szoborszerűség, térhatás

⇨ szemléletesség

⊙ ném *Plasztizität* ← fr *plasticité* ‘ua.’, lásd PLASZTIKUS

plasztida lásd PLASZTISZ

plasztik ⇨ *kém* (lágy, formálható) műanyag

⇨ *kém* képlékeny robbanóanyagokból készült (bomba)

⊙ ném *Plastik* ← ang *plastic* ‘ua.’, lásd PLASZTIKUS

plasztika ⇨ *műv* szobrászat, szobrászművészet, képfaragás

⇨ *műv* kisebb szobrászati műtárgy, szobrocška, faragvány

⇨ *orv* sérült, elpusztult testrészek pótlása, testi hibák kiigazítása sebészeti úton

⊙ ném *Plastik* ‘ua.’ ← lat *plastica* (*ars*) ← gör *plasztiké* (*tekhné*) ‘alakító (művészet)’, lásd PLASZTIKUS

plasztikus ⇨ térhatású, térláttató

⇨ szoborszerű, domború

⇨ kézzelfogható

⇨ életszerű, szemléletes, érzékletes

⇨ formálható, alakítható, képlékeny, hajlékony

⊙ ném *plastisch* ← fr *plastique* ‘ua.’ ← gör *plasztikosz* ‘formálható’ ← *plaszó* ‘gyúr, alakít’

Lásd még PLAZMA

plasztilin ⇨ glicerinnel képlékennyé tett színes gyurma

⊙ ol *plastilina* (márkanév): *plasti-*, lásd PLASZTIKA | lat *linere* ‘ken’

Lásd még PLAZMA

plastiqueur [plasztikőr] ⇨ plasztikbombát készítő, telepítő vagy felrobbantó személy

⊙ fr, ‘ua.’, lásd PLASZTIK

plasztisz ⇨ *növ* növényi sejt kettős membránnal határolt, az anyagcserét segítő szervecskéje a citoplazmában

⊙ tud lat *plastis* ‘ua.’ ← gör *plasztész* ‘formáló, alakító’ ← *plaszó* ‘alakít’

Lásd még PLAZMA

plasztron † ⇨ keményített ingmell

⇨ *sport* mellvédő párnázat (vívásban)

⊙ fr *plastron* ‘ua.’, ered. ‘mellpáncél’ ← kk lat *plastrum* ‘gipszburkolat’, lásd PIAZSTER

plat du jour [pladü zsúr] ⇨ napi ajánlat, aznapra különösen ajánlott fogás vendéglő étlapján

⊙ fr, 'ua.': *plat* 'tányér, ételfogás', tkp. 'lapos' ← lat *plattus* ← gör *platüsz* 'lapos, széles' | *jour* 'nap', lásd ZSÚR

platereszk ⇨ *ép, műv* az ötvösművészet díszítő elemeit és arab motívumokat felhasználó spanyol építészeti stílus a 16. századból

⊙ fr *plateresque* ← sp *plateresco* 'ua.' ← *platero* 'ezüstmíves' ← *plata* 'ezüst', lásd PLATINA

platform ⇨ *pol* párt vagy szervezet egységes álláspontjának kinyilvánítása

⇨ *pol* csoportosulás egy párton belül, amely az általános irányvonalától kissé eltérő politikai árnyalatot képvisel

⇨ *geol* a szárazfölkök talapzatának darabja, amely a környezetből kiemelkedik

⇨ *űrk* rakétaindító állvány

⊙ ném *Plattform* ← fr *plate-forme* 'lapos tető, peron, politikai program': *plat* ← lat *plattus* ← gör *platüsz* 'lapos' | *forme* 'forma'

Lásd még PIAZZA

Plathelminthes [plathelmincesz] ⇨ *biol* a laposférgek törzse

⊙ tud lat tbsz, 'ua.': gör *platüsz* 'lapos' | *helminsz, helminthosz* 'féreg'

Lásd még PIAZZA

platikefália ⇨ *orv* laposfejűség mint fejlődési rendellenesség

⊙ tud lat *platycephalia* 'ua.': gör *platüsz* 'lapos' | *kephalé* 'fej'

Lásd még PIAZZA

platina ⇨ *kém* ezüstfém, jól megmunkálható nemesfém

⊙ ném *Platin* ← tud lat *platinum* 'ua.': ← sp kics *platina* 'ezüstszemcse' ← *plata* 'ezüst' ← kk lat *platta* 'fémlemez' ← lat *plattus* ← gör *platüsz* 'lapos, széles'

Lásd még PIAZZA

platinit ⇨ *koh* vas-nikkel ötvözet, amelynek hőtágulása azonos a platínáéval

⊙ lásd PLATINA | *-it* (termékre utaló toldalék)

platipódia ⇨ *orv* talpsüllyedés, lúdtalp

⊙ tud lat *platypodia* 'ua.': gör *platüsz* 'lapos' | *pusz, podosz* 'láb'

Lásd még PIAZZA

platni lásd PLATTNI

plató ⇨ *földr* magasföld, fennsík, hátság, felföld

⇨ *közl* tehergépkocsi (oldalfalak nélküli) rakfelülete

⇨ felszolgálótálca

⊙ fr *plateau* 'tálca, fennsík' ← *plat* 'tányér' ← lat *plattus* ← gör *platüsz* 'lapos, széles'

Lásd még PIAZZA

plátói ⇨ érzelmes, de nemiség nélküli (viszony férfi és nő között)

⊙ ném *platonisch* 'ua.' ← *Platón* ógörög filozófus nevéből („Lakoma” c. dialógusában Szókratész beszél arról a testiség nélküli vonzalomról, amely ifjú tanítványaihoz fűzi)

platonizmus ⇨ *fil* a Platón műveiben megfogalmazott objektív idealista bölceleti rendszer

⊙ tud lat *Platonismus* 'ua.': *Platón* nevéből | lásd -IZMUS

platt ⇨ *biz* lapos

⇨ üres, semmitmondó

⊙ ném, 'ua.' ← lat *plattus* ← gör *platüsz* 'lapos'

Lásd még PIAZZA

plattdeutsch [pladdajcs] ⇨ *nyelvt* alnémet, Németország északi és nyugati, tengermelléki vidékén beszélt nyelvjárás, amelynek hangrendszere a hollandéhoz áll közel

⊙ ném, 'ua.': lásd PLATT | *deutsch* ← ófn *diutisc* 'német', tkp. 'a népből való' ← germán *thiud-* 'nép'

plattíroz ⇨ *koh* fém alapanyag (lemez) felületét korrózióvédelem céljából más fémrel vonja be

⊙ ném *plattieren* 'ua.' ← *Platte* 'lemez', lásd PLATT

plattni ⇨ konyhai tűzhely vas lapja

⊙ ném nyj *plattn* ← ném *Platte* 'lemez', lásd PLATT

plauzibilis ⇨ valószínű, hihető, elfogadható

⊙ ném *plausibel* ‘ua.’ ← lat *plausibilis* ‘tetszést érdemlő, tetszetős, helyeselhető’, tkp. ‘megtapcsolható’ ← *plaudere, plausum* ‘tapsol’

Lásd még EXPLODÁL

plauzibilitás ⇨ hihetőség, valószínűség

⊙ ném *Plausibilität* ‘ua.’, lásd PLAUZIBILIS

playback [pléjбек] ⇨ *zene* énekes színész szájmozgással kísért játéka máskor és máshol rögzített zenére (filmen, tévéadásban)

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘visszajátzás’: *play* ‘játszik | *back* ‘hátra, vissza’

playboy [pléjboj] ⇨ költséges szórakozásoknak élő gazdag (fiatal)ember

⊙ ang, ‘ua.’ előbb ‘menő, nagyfiú, bajnok’, ered. ‘női szerepeket alakító fiatal fiú’: | *play* ‘játék, színjáték, szórakozás’ | *boy* ‘fiú’

plaza [pláza] ⇨ spanyol városokban tér, főtér

⇨ térszerű elrendezésű üzletnegyed

⊙ ang, sp, ‘tér’ ← népi lat *platea* ‘széles városi út’ ← gör *plateia* ‘ua.’ ← *platüsz* ‘lapos’

Lásd még PIAZZA

plazma ⇨ *biol* a sejtnek a sejtmagot körülvevő anyaga

⇨ *orv* vérsavó, a vér folyékony része

⇨ *fiz* magas hőmérsékleten ionizált gáz sajátos halmazállapota

⇨ *ásv* hagymazöld színű jáspisváltozat

⊙ ang, ném *plasma* ‘ua.’ ← gör *plazma* ‘alak, figura, formázott dolog’ ← *plaszó* ‘gyúr, mintáz, megformál’

Lásd még FLASTROM, PARAPLÁZIA, PLASZTIKUS, PLASZTILIN, PLASZTISZ, PLASZTRON, PROTOPLAZMA

plazmaforézis ⇨ *orv* véradás oly módon, hogy a donor csak vérplazmáját adja, a sejttes állományt visszajuttatják a szervezetébe

⊙ lásd PLAZMA | gör *phoreszisz* ‘vitel’ | *pheró* ‘visz’

plazmagenerátor ⇨ *fiz* plazmaállapotú gázt előállító elektromos készülék

⊙ lásd PLAZMA, GENERÁTOR

plazmaszféra ⇨ *met* a Föld légkörében a magnetoszféra belső övezete

⊙ lásd PLAZMA, SZFÉRA

plazmatron ⇨ *fiz* gázkisülésű berendezés plazmaáram kibocsátására

⊙ lásd PLAZMA, (CIKLO)TRON

plazmodezma ⇨ *biol* a szomszédos növényi sejtek közötti finom plazmafonalak

⊙ tud lat *plasmodesma* ‘ua.’: lásd PLAZMA | *deszma* ‘kötelék’

plazmódium ⇨ *biol* sejtmembránnal határolt, sok sejtmagvú citoplazmatömeg

⇨ *orv* a legegyszerűbb egysejtű vérélősd

⊙ tud lat *plasmodium* ‘ua.’ ← gör *plazmoeidosz* ‘plazmaszerű’: lásd PLAZMA | *eidosz* ‘hasonmás’

plazmolízis ⇨ *biol* sejtsugorodás, a plazma leválása a sejtfalról

⊙ tud lat *plasmolysis* ‘ua.’: lásd PLAZMA | gör *lüzisz* ‘eloldódás, elválás’ ← *lüó* ‘oldoz, elold’

plazmológia ⇨ *tud* plazmatan, a plazma elmélete

⊙ lásd PLAZMA, -LÓGIA

plazmoterápia ⇨ *orv* gyógykezelés vérplazmával

⊙ tud lat *plasmotherapy* ‘ua.’, lásd PLAZMA, TERÁPIA

plázs ⇨ fürdőzésre alkalmas lapos tengerpart

⇨ homokpart, fővenypart

⊙ fr *plage* ‘ua.’ ← lat *plaga* ‘vidék, táj’

please [plíz] ⇨ tessék, kérem

⊙ ang, ‘ua.’ ← ófr *plaisir* ← lat *placere* ‘tetszik’

Lásd még PLACETUM

plébánia ⇨ *vall* katolikus egyházközség

⇨ ennek lelkeszi hivatala

⇨ paplak, papház

⊙ kk lat *plebania* ‘ua.’, lásd PLÉBÁNOS

plébános ⇨ *vall* a plébánia vezető lelkésze, lelkipásztor, tiszteendő

⊙ kk lat *plebanus* ‘ua.’ ← *plebs, plebis* ‘nép, közrendűek, hívők’

plebejus ⇨ (fn) *tört* szabad, de politikai jogaiban korlátozott római polgár

⇨ *tört* (középkori városokban) jogfosztott, szegény lakó

⇨ nem nemes, népi származású személy

⇨ (mn) népi származású, a nép törekvéseit képviselő

⊙ lat, ‘ua.’ ← *plebs, plebis* ‘köznép’

plebiscitum [plebiscitum] † ⇨ *pol* népszavazás

⊙ lat *plebis scitum* ‘a nép döntése’: *plebs, plebis* ‘nép’ | *scitum* ‘döntés, határozat’ ← *sciscere, scitum* ‘eldönt’ ← *scire* ‘tud, eldönt’

plebs [plebsz] ⇨ népség, szegénynép, jogfosztottak

⇨ *pej* szedett-vedett népség, csöcselék

⊙ lat, ‘köznép’

plecsni ⇨ *tréf* kitüntetés, érem, érdemérem, rendjel

⇨ nagyobb folt

⊙ baj-oszt kics *blätchen* ‘káposztalevél, salátalevél’ ← ném *Blatt* ‘levél’

pléd ⇨ meleg takaró, pokróc

⇨ nagykendő

⊙ ang *plaid* ‘ua.’ ← gael, ír *plaide* ‘takaró’, ered. *peallaide* ‘birkabőr’ (lat *pellis* ‘bőr’)

pléh [plé] ⇨ bádóg, bádoglemez, vaslemez

⊙ ném nyj *plech* ← ném *Blech* ‘fémlemez’

plein air [plener] ⇨ *műv* 19. századi festészeti irányzat, műterem helyett a szabad ég alatt való festés, különösen az impresszionisták kedvelték

⊙ fr, ‘ua.’: *plein* ‘teli, teljes’ ← lat *plenus* ‘ua.’ ← *plere* ‘betölt’ | *air* ← lat *aer* ‘levegő’ ← gör *aér* ‘a legfelső légréteg’

Lásd még PLÉNUM

plein-pouvoir [plenpuvoár] ⇨ teljhatalom

⊙ fr, ‘ua.’: *plein* ‘teli, teljes’ ← lat *plenus* ‘ua.’ ← *plere* ‘betölt’ | lásd PUVOÁR

Lásd még PLÉNUM

pleiotrópia ⇨ *gen* több tulajdonság megváltozása egyetlen gén hatására

⊙ ang *pleiotropy* ‘ua.’: gör kf *pleiosz* ‘több’ ← *polü* ‘sok’ | *troposz* ‘fordulat’, lásd TRÓPUS

pleisztocén ⇨ *geol* a földtörténeti újkor negyedidőszakának tízezer éve véget ért első szakasza

⊙ ném *Pleistozän* ‘ua.’: gör ff *pleiszon* ‘leginkább’ | *kainosz* ‘új’

plejád ⇨ különféle héttagú iskolák, költői csoportosulások neve

⇨ *irod* 16. századi, héttagú francia költői csoport, élén Ronsard-ral

⊙ fr *Pléiade* ‘ua.’, lásd PLEJÁDOK

Plejádok ⇨ *csill* a Fiastyúk csillagkép

⊙ ném *Plejaden* ‘ua.’ ← gör *Pleiadesz* ‘a Pleiaszok’, Atlasz és Pleióné hét lánya, akiket önfeláldozásukért Zeusz az égre emelt

plektrum ⇨ *zene* pengető, lantpengető

⊙ lat *plectrum* ← gör *pléktron* ‘ua.’: ← *plésszó*, tkp. *plég-szó* ‘üt’ | *-tron* (eszközre utaló toldalék)

plenáris ⇨ teljes (ülés)

⊙ lat *plenaris* ‘ua.’, lásd PLÉNUM

plenilúnium ⇨ telihold

⊙ lat *plenilunium* ‘ua.’: *plenus* ‘teli, teljes, egész’ ← *plere* ‘betölt’ | *luna* ‘hold’

Lásd még PLÉNUM

plenipotencia ⇨ *jog* teljhatalom

⊙ tud lat *plenipotencia* ‘ua.’: *plenus* ‘teli, teljes, egész’ ← *plere* ‘betölt’ | lásd POTENCIA

Lásd még PLÉNUM

plenipotenciárius ⇨ *jog* teljhatalmú, felhatalmazott

⊙ tud lat *plenipotentarius* ‘ua.’, lásd PLENIPOTENCIA

pleno jure ⇨ teljes joggal

⊙ lat, 'ua.': *plenus* 'teli, teljes, egész' ← *plere* 'betölt' | *ius, iuris* 'jog'

Lásd még PLÉNUM

pleno titulo ⇨ teljes címmel

⊙ lat, 'ua.': *plenus* 'teli, teljes, egész' ← *plere* 'betölt' | lásd TITULUS

plénparád † ⇨ *biz* teljes díszben, kiöltözve

⊙ ausztrál német *Pleinparade* 'ua.': fr *plein* ← lat *plenus* 'teljes' | lásd PARADÉ

Lásd még PLÉNUM

plénium ⇨ *hiv, pol* vezető testület teljes ülése

⇨ *átv* egy közösség teljessége, nyilvánossága

⊙ lat seml *plenum* 'ua.' ← *plenus* 'teli, teljes, egész' ← *plere* 'betölt'

Lásd még PIENO, PLEIN AIR, PLEIN-POUVOIR, PLENÁRIS, PLENILÚNIUM, PLENIPOTENCIA, PLENO JURE

pleokroizmus ⇨ *ásv* egyes kristályok színének változása a fény beesésének szögétől függően

⊙ ang *pleochroism* 'ua.': gör kf *pleion, pleon* 'több' ← *polüsz* 'sok' | *khroa* 'szín' | lásd -IZMUS

pleokromatikus ⇨ *fiz* eltérő szögekből nézve más-más színt mutató

⊙ ang *pleochromatic* 'ua.': gör kf *pleion, pleon* 'több' ← *polüsz* 'sok' | lásd KROMATIKUS

pleomasztia ⇨ *orv* kettőnél több emlő kialakulása mint fejlődési rendellenesség

⊙ tud lat *pleomastia* 'ua.': gör kf *pleion, pleon* 'több' | *masztosz* 'emlő'

pleonazmus ⇨ *nyelvt* szófölség, szöszaporítás, azonos jelentésű szavak, kifejezések fölsleges halmozása, pl. *lábbal rúg, tovább folytat*

⇨ *orv* egyes szervek föls számában való kialakulása

⊙ tud lat *pleonasmus* ← gör *pleonaszmosz* 'ua.' ← *pleonadzó* 'többszöröz, sokasít' ← kf *pleion, pleon* 'több' ← *polüsz* 'sok'

plesiosaurus [plezioszaurusz] ⇨ *áll* jura- és krétakori nagy termetű tengeri őshüllő

⊙ tud lat, 'ua.': gör *plésziosz* 'közeli' | *szaurosz* 'gyík'

plethora ⇨ *orv* vérbőség, a vörösvértestek túlszaporodása

⇨ *orv* vizenyő a testszövetekben

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *pléthóra* 'túltelítettség' ← *pléthó* 'megtelik, kiárad' ← *pleósz* 'teli'

pleura ⇨ *anat* mellhártya

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör, 'oldal, borda'

pleureuse [plöröz] ⇨ *ölt* női kalapdísz, strucctoll

⇨ *ölt* tollboa

⊙ német, 'ua.' ← fr (*machette*) *pleureuse* 'gyászkarzalag', tkp. 'síró' ← *pleurer* ← lat *plorare* 'sír'

pleuritis [pleuritisz] ⇨ *orv* mellhártyagyulladás

⊙ tud lat *pleuritis* 'ua.': gör *pleura* 'borda' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

pleuropneumónia ⇨ *orv* tüdő- és mellhártyagyulladás

⊙ tud lat, 'ua.', lásd PLEURA, PNEUMÓNIA

pleusztron ⇨ *biol* a víz felszínén élő, abból kissé kiemelkedő élőlények összessége

⊙ gör, 'ua.' ← *pleusztoz* 'hajózó' ← *pleó* 'hajózik'

plexi(üveg) ⇨ *kém* üvegszerű, nem hasadó és megmunkálható polimetakrilsav műanyag

⊙ német *Plexi(glas)* 'ua.' ← lat *plexus* 'fonadék', lásd ott

plexus ⇨ *anat* ideg- vagy érnyaláb

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'fonat, nyaláb' ← *plectere, plexum* 'fon'

Lásd még KOMPLEX

plezúr ⇨ *biz* kisebb seb, horzsolás

⊙ ausztrál német nyj *plessur* ← német *Blessur* ← fr *blessure* 'sebesülés' ← *blessor* 'sebez' ← germán ?
(pl. ófn *bleizza* 'kék folt ütés nyomán')

plikáció ⇨ *orv* redőképződés

⊙ tud lat *plicatio* 'ua.' ← *plicare, plicatum* 'hajtogat'

plinthosz ⇨ *ép* oszlopnak vagy szobornak négyzetes talplemeze

⊙ gör, 'ua.', ered. 'tégla'

pliocén ⇨ *geol* a földtörténeti újkor harmadidőszakának utolsó szakasza

⊙ ném *Pliozän* ← tud lat *pliocaenus* ‘ua.’: gör kf *pleion* ‘jobban, inkább’ ← *polüsz* ‘sok’ | *kainosz* ‘új’

pliszé ⇨ *ölt* berakás, géppel készült sűrű, egyenletes redőzés szoknyán, más ruhaneműn

⊙ ném *Plissee* ‘ua.’ ← fr *plissé* ‘berakott, redőzött’ ← *plisser* ‘redőz’ ← lat *plicare* ‘hajtogat’
Lásd még KOMPLIKÁL

pliszíroz ⇨ ránca rak, redőz, sűrű redőkbe vasal

⊙ ném *plissieren* ‘ua.’, lásd PLISZÉ

-ploid ⇨ *gen* utótagként az alap kromoszómaszám egész számú többszörösét jelöli

⊙ lásd (HA)PLOID

plomba ⇨ ólomzár, ólompecsét, zárjegy

⇨ *orv* ónamalgám fogtömés

⊙ ném *Plombe* ‘ólmazár, fogtömés’ ← fr *plomb* ‘ólm, szonda’ ← lat *plumbum* ‘ólm’

plotter ⇨ *számtech* kimeneti eszköz rajzok készítésére

⊙ ang, ‘ua.’ ← *plot* ‘tervez’, ill. ‘alaprjz’, ered. ‘telek’ ← ?

ploziva ⇨ *nyelvt* zárhang

⊙ ang *plosive* ‘ua.’, lásd EXPLOZÍVA

plumbikon ⇨ *inf* a vidikkonnal azonos felépítésű, de előnyösebb tulajdonságú televíziós felvevő készülék kristályos ólomoxid jellemezzel

⊙ ang *plumbicon* ‘ua.’: lat *plumbum* ‘ólm’ | lásd IKON

plump ⇨ nehézkes, esetlen, formátlan

⊙ ném hangfestő, ‘ua.’

plundra † ⇨ *ölt* bő férfínadrág

⊙ szlk *plundre* ← ném *Pluder(hose)* ‘buggyos (nadrág)’ ← *pludern* ‘suhog, lobog, lötyög’

plurale tantum ⇨ *nyelvt* csak többes számú alakban használt főnév

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd PLURÁLIS | lat *tantum* ‘csak’

plurális ⇨ többszörös

⇨ *pol* többpártrendszerű

⇨ (fn) *nyelvt* többes szám

⊙ lat *pluralis* ‘többes’ ← *plus, pluris* ‘több’ ← *multus* ‘sok’

pluralis maiestatis [plurálisz majesztátisz]

⇨ *nyelvt* felséges többes, uralkodók formális megnyilatkozásaiban használt többes szám első személyű alak

⊙ lat, ‘ua.’: lásd PLURÁLIS | *maiestas* ‘felség’, tkp. ‘nagyobbság’ ← kf *maius* ‘nagyobb’ ← *magnus* ‘nagy’

pluralis modestiae [plurálisz modesztié] ⇨ *nyelvt* szerénységből használt többes szám első személyű forma (pl. tudományos vagy kritikai megnyilatkozásokban)

⊙ lat, ‘ua.’: lásd PLURÁLIS | *modestia* ‘szerénység, mérséklet’ ← *modestus* ‘szerény, mértékletes’ ← *modus* ‘mód, mérték’

pluralista ⇨ (fn) *pol* a pluralizmus híve

⇨ (mn) a pluralizmuson alapuló

⊙ ném *Pluralist, pluralistisch* ‘ua.’, lásd PLURALIZMUS

pluralitás ⇨ többség

⇨ *mat* többszörösség

⊙ lat *pluralitas* ‘ua.’, lásd PLURÁLIS

pluralizmus ⇨ *pol* többpártrendszer

⇨ *pol* többszínűség, egy ideológián belül eltérő árnyalatokat megengedő irányzat

⇨ *fil* a monizmus szemben álló felfogás, amely a világban két vagy több rendező elvet ismer el

⊙ ném *Pluralismus* ‘ua.’, lásd PLURÁLIS, -IZMUS

plurigravida ⇨ *orv* többedszer terhes nő

⊙ tud lat, ‘ua.’: kf *plus, pluris* ‘több’ | lásd GRAVID

plurikauzális ⇨ *orv* több okra visszavezethető

⊙ tud lat *pluricausalis* ‘ua.’: kf *plus, pluris* ‘több’ | *causa* ‘ok, ügy’

plurilaterális ⇨ többoldalú

⇨ többoldali

⊙ tud lat *plurilateralis* ‘ua.’: *plus, pluris* ‘több’ | *latus, lateris* ‘oldal’

pluripotens ⇨ *biol* többféle szövet létrehozására képes

⊙ lat kf *plus, pluris* ‘több’ | lásd POTENS

plurivalencia ⇨ *tud* többértékűség

⊙ tud lat *plurivalentia* ‘ua.’, lásd PLURIVALENS

plurivalens ⇨ *tud* többértékű

⊙ tud lat, ‘ua.’: kf *plus, pluris* ‘több’ | *valens, valentis* ‘(vmennyit) érő’ ← *valere* ‘ér (vmit)’

plusquamperfectum [pluzskvamperfektum]

⇨ *nyelvt* régmúlt, a főmondatban szereplőnél korábban lezárult múlt

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘több, mint befejezett’: *plus* ‘több’ | *quam* ‘mint’ | *perfectus* ‘befejezett’, lásd PERFEKT

plusz ⇨ (hat) ráadásul, azonfelül, hozzávéve

⇨ *met* a nullapont felett(i)

⇨ (fn) többlet, előny, haszon, nyereség, felesleg

⇨ *mat* összeadási jel

⊙ lat kf *plus* ‘több’ ← *multus* ‘sok’

plutokrácia ⇨ *pol* a gazdagok politikai hatalmán alapuló társadalmi berendezkedés

⊙ fr *plutocracie* ‘ua.’: gör *plutosz* ‘vagyon’ | *kratosz* ‘erő, hatalom’ (a *demokrácia, arisztokrácia* mintájára)

plutokrata ⇨ *pol* vagyona folytán nagy politikai hatalommal bíró személy

⇨ a plutokrácia híve, támogatója

⊙ ang *plutocrat* ‘ua.’, lásd PLUTOKRÁCIA

plutokratikus ⇨ *pol* a plutokrácia rendjén alapuló

⊙ ang *plutocratic* ‘ua.’, lásd PLUTOKRÁCIA

pluton ⇨ *geol* a Föld nagy mélységeiben található magmás kőzet

⊙ *Plutónnak*, az alvilág görög istenségének nevéből

plutonikus ⇨ *geol* vulkanikus eredetű, megmerevedett mélységi (kőzet)

⊙ ang *plutonic* ‘ua.’, lásd PLUTON

plutónium ⇨ *kém* mesterséges radioaktív elem

⊙ tud lat *plutonium* ‘ua.’: *Plútó*, a legkülső bolygó ← lat *Pluto* ← gör *Plutón*, az alvilág istene (a névadás alapja, hogy a ~ az uránium és neptunium után áll a periódusos táblán, amelyek az Uranosz és Neptunusz bolygók után kapták nevüket)

plutonizmus ⇨ *geol* meghaladott geológiai elmélet, amely a földi kőzetek eredetét kizárólag a földmélyi magma megmerevedéséből vezette le

⊙ tud lat *plutonismus* ‘ua.’: gör *Plutón*, az alvilág istene (Hadész isten másik neve) | lásd -IZMUS

pluviále ⇨ *vall* vecsernyepalást, a misén kívüli szertartások alkalmával viselt, brokát díszítésű katolikus papi palást

⊙ lat seml *pluviale* ‘ua.’, tkp. ‘esőköpeny’ ← *pluvialis* ‘esős, esőhöz való’ ← *pluvia* ‘eső’ ← *pluit* ‘esik’

Lásd még IMPLUVIUM

pluviográf ⇨ *met* a lehullott csapadékot mérő és önműködően feljegyző berendezés

⊙ lat *pluvia* ‘eső’ ← *pluit* ‘esik’ | lásd -GRÁF

pluviométer ⇨ *met* a lehullott esőt mérő készülék

⊙ ang *pluviometer* ‘ua.’: lat *pluvia* ‘eső’ ← *pluit* ‘esik’ | gör *metreó* ‘mér’

pluviometria ⇨ *met* esőmérés, csapadékmérés

⊙ ang *pluviometry* ‘ua.’, lásd PLUVIOMÉTER

pluvióse [plüvióz] ⇨ *tört* a január 20. és február 18. közötti hónap a francia forradalmi naptárban

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘esős’ ← lat *pluviosus* ‘ua.’ ← *pluvia* ‘eső’ ← *pluit* ‘esik’

plüüm † ⇨ lábdunyha

⊙ fr *plumeau* ‘ua.’ ← *plume* ← lat *pluma* ‘toll’

plüss ⇨ *text* bolyhozott felületű félbársony kelme

- ⊙ ném *Plüsch* ← fr *peluche* ‘ua.’ ← késő lat *piluccare* ‘szórt kitépked’ ← lat *pilus* ‘szőr’
Lásd még PARÓKA, PASZPÓL, POILU

pneu ⇨ *biz* légtömlő

- ⊙ lásd PNEU(MATIK)

pneuma ⇨ *vall* szellem, lélek

- ⇨ *fil* a világot átható és a passzív anyagot mozgató elv az ókori görög természetbölcseletben
- ⊙ gör *pneuma*, *pneumatosz* ‘szél, levegő, lehelet, szellem’ ← *pneuó* ‘fúj, lehel’

pneumatik ⇨ levegővel felfújt gumiabroncs, légtömlő

- ⊙ auszt ném, ‘ua.’, lásd PNEUMATIKUS

pneumatika ⇨ *műsz* sűrített levegő alkalmazása gépek működtetésére és vezérlésére

- ⊙ ang *pneumatics* ‘ua.’, lásd PNEUMATIKUS

pneumatikus ⇨ (mn) felfújható

- ⇨ *műsz* sűrített levegővel működő (motor, szerszám, vezérlőberendezés)
- ⇨ *orv* a légzéssel kapcsolatos
- ⇨ *orv* (tüdőbeteg esetén) sűrített levegő belélegeztetésével való (gyógykezelés)
- ⇨ (fn) *vall* a Szentlélektől áthatott és annak ajándékát másoknak közvetítő hívő az ókeresztény egyházban
- ⊙ ang *pneumatic* ← fr *pneumatique* ‘ua.’ ← gör *pneumatikosz* ‘széllal, levegővel kapcsolatos, felfúvódott’, lásd PNEUMA

pneumatolit ⇨ *geol* pneumatolízis útján keletkezett mélységi magmás kőzet

- ⊙ ang *pneumatolyt(ic)* ‘ua.’, lásd PNEUMATOLÍZIS

pneumatolízis ⇨ *geol* utómagmás kristályosodási szakasz a magmából kiszabaduló gázok hatására

- ⊙ ang *pneumatolysis* ‘ua.’: gör *pneuma*, *pneumatosz* ‘szél, levegő’ | *lūsizsz* ‘oldódás’ ← *lūó* ‘old’

pneumatológia ⇨ *vall* a Szentlélekről szóló tanítás, ill. az ezzel foglalkozó hittudományi ág

- ⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd PNEUMA, -LÓGIA

pneumatomakhos ⇨ *vall* a Szentlélek istenségét elutasító ókori (4. századi) keresztény eretnekség

- ⊙ gör *pneumatomakhosz* ‘a Szentlélekkel szembezálló’: gör *pneuma*, *pneumatosz* ‘szél, levegő, lehelet, szellem’ | *makhé* ‘háború’

pneumatózis ⇨ *orv* rendellenes helyen lévő levegőzárvány a szervezetben

- ⊙ tud lat *pneumatoxis* ‘ua.’ ← gör *pneuma* ‘levegő, szél’ | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

pneumococcus [pneumokokkusz] ⇨ *orv* kokkuszfaj, a tüdőgyulladás kórokozója

- ⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd PNEUMÓ(NIA), KOKKUSZ

pneumoconiosis [pneumokoniózis] ⇨ *orv* a különféle szervesetlen anyagok (szénpor, cementpor, azbesztpor stb.) tartós belégzése folytán kialakult tüdőbetegségek összefoglaló neve

- ⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pneumón* ‘tüdő’ ← *pneuma* ‘lehelet’ ← *pneuó* ‘fúj, lehel’ | *konia* ‘por’ | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

pneumónia ⇨ *orv* tüdőgyulladás

- ⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pneumón* ‘tüdő’ ← *pneuma* ‘lehelet’ ← *pneuó* ‘fúj, lehel’

pneumonika ⇨ *műsz* a pneumatikus és az elektronikus vezérlés kombinációja

- ⊙ lásd PNEUM(ATIKUS, ELEKTR)ONIKA

pneumorrhagia [pneumorrhágia] ⇨ *orv* tüdővérzés

- ⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pneumón* ‘tüdő’ | *rhégnümi* ‘feltör, felbuzog’

pneumothorax ⇨ *orv* légmell, levegő jelenléte a tüdő és mellhártya között

- ⇨ *orv* mesterséges légmell, tüdőöltés

- ⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pneumón* ‘tüdő’ | *thórax* ‘mellkas’

pochette [poset] ⇨ *zene* régi zsebhegedű, amelyet főleg táncmesterek használtak a 17–18. században

- ⊙ fr kics, ‘ua.’, tkp. ‘zsebecske’ ← *poche* ‘zseb’, ered. ‘kis zsák’ ← frank *pokka* ‘ua.’
Lásd még POSÍROZ

poco [póko] ⇨ *zene* kissé, kevésbé (előadói utasításban) pl. *poco adagio*

- ⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *paucus* ‘kicsi, csekély’

podagra ⇨ *orv* köszvényes lábfájás, csúz

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör, 'lábbilincs': *pusz, podosz* 'láb' | *agra* 'bilincs'

podeszt ⇨ *ép* a környezethez képest megemelt szint

⇨ *ép* lépcsőpihenő vagy hozzá kapcsolódó karzat, galéria

⊙ ném *Podest* 'ua.' ← lat *pod(ium)* (lásd PÓDIUM) × lat (*sugg*)*estum* 'emelvény'

podesta [podeszta] ⇨ *tört* középkori itáliai városok választott főtisztviselője

⇨ *tört* falu bírása

⊙ korai ol, 'ua.' ← *potestà* 'hatalom' ← lat *potestas*, lásd ott

pódium ⇨ emelvény, dobogó (szónoknak, előadónak, karmesternek), díszemelvény, színpad

⊙ lat *podium* ← gör *podion* 'ua.' ← *pusz, podosz* 'láb'

podogram ⇨ *orv* talpnyomat

⊙ tud lat, 'ua.': gör *pusz, podosz* 'láb' | lásd -GRAM(MA)

podométer ⇨ *sport* lépésszámláló (futóknak)

⊙ ném *Podometer* 'ua.': gör *pusz, podosz* 'láb' | *metreó* 'mér'

podzol ⇨ *mezőg* bő csapadék által kilúgozott, tápanyagban szegény szürke erdei talaj Európa északi részein

⊙ or *podzol* 'ua.': *pod* 'alul' | *zola* 'hamu'

poéma ⇨ *irod* elbeszélő költemény, verses elbeszélő mű

⊙ tud lat *poema* ← gör *poiéma* 'ua.', tkp. 'alkotás' ← *poieó* 'alkot, készít, terem'

poén¹ ⇨ *vicc* csattanója

⊙ ném *Pointe* ← fr *pointe* 'csúcs, hegy, csattanó' ← késő lat *puncta* 'szúrás, csúcs' ← lat *pungere, punctum* 'szúr' (a helyes forma *poent* volna, s az is volt a 19. században, de a POÉN² magához hasonította)

Lásd még PUNGÁL

poén² ⇨ *nyerő* egység, pont, nyerpont, pontérték (kártyában, biliárdban, egyes sportokban)

⊙ ném *Point* ← fr *point* 'pont' ← lat *punctum* 'ua.' ← *pungere, punctum* 'szúr'

Lásd még PUNGÁL

poentíroz ⇨ *kiemel, hangsúlyoz*

⊙ ném *pointieren* ← fr *pointer* 'kihegyez, céloz, rámutat' ← *pointe* 'hegy, csúcs', lásd POÉN¹

poentör ⇨ *ját* a bank ellen tétet elhelyező játékos szerencsejátékban

⊙ fr *pointeur* 'ua.' ← *point* 'pont', lásd POÉN²

poésie pure [poezi pür] ⇨ *irod* a nem költői elemektől megtisztult, a lélek elmondhatatlan rezdüléseit közvetítő költészet eszménye

⊙ fr, 'ua.': *poésie* 'költészet', lásd POÉZIS | *pure* ← lat *purus* 'tisza'

Lásd még PURIFIKÁL

poéta ⇨ *irod* költő, dálnok

⊙ lat *poeta* 'költő' ← gör *poiétész* 'alkotó, szerző, költő' ← *poieó* 'alkot, készít, terem'

poeta doctus [poéta doktusz] ⇨ *irod* nagy elméleti felkészültséggel és mesterségbeli tudással bíró költő mint ókori eszmény

⇨ *irod* elsősorban intellektuális, irodalmi és művészeti élményeket feldolgozó modern költő

⊙ lat, 'tanult költő': lásd POÉTA | *doctus* 'tanult' ← *docere, doctum* 'tanít'

poeta laureatus [poéta laureátusz] ⇨ *irod* koszorús költő, udvari költő

⊙ lat, 'ua.': lásd POÉTA | *laureatus* 'babérral megkoszorúzott' ← *laurea (corona)* 'babér(koszorú)' ← *laurus* 'babér'

poetaszter † ⇨ *fűzfapoéta, rímfaragó*

⊙ ném *Poetaster* ← ol *poetastro* 'ua.': *poeta* 'költő', lásd POÉTA | *-astro* becsmérlő képző

počte maudit [poet modi] ⇨ *irod* el nem ismert, korával meghasonlott, ivásba vagy züllésbe menekült zseniális költő (mint pl. Poe, Verlaine)

⊙ fr, 'elátkozott költő': *maudit*, lat *maledictus* 'megátkozott' ← *maledicere* 'átkoz', tkp. 'rosszul beszél róla': *male* 'rosszul' ← *malus* 'rossz' | *dicere, dictum* 'mond'

poetica licentia [poétika licencia] ⇨ *irod* a költő szabadsága, hogy ha művészi elgondolásai megkívánják, áthágja a műfaj vagy a grammatika bevett szabályait

⊙ lat, 'ua.', lásd POETIKUS, LICENCIA

poétika ⇨ *irod* költészet, verstan, költészettan

⇨ műfajelmélet

⊙ lat (*ars*) *poetica* ← gör *poiétiké* (*tekhné*) 'költői (mesterség)', lásd POETIKUS

poetikus ⇨ költői

⊙ lat *poeticus* ← gör *poiétikosz* 'ua.', lásd POÉTA

poézis ⇨ *irod* költészet, költői jelleg, kifejezés

⊙ lat *poesis* 'ua.' ← gör *poiészisz* 'alkotás, költés', lásd POÉTA

poglavnik ⇨ *tört* a második világháborúban létrehozott Horvátország fasiszta államfőjének címe

⊙ horv, kb. 'főnök' ← *glavni* 'fő' ← *glava* 'fej'

pogrom ⇨ nemzeti, vallási vagy faji kisebbséget sújtó tömegterror, véres garázdálkodás, zavargás, öldöklés, mészárlás

⇨ zsidóverés, zsidóüldözés

⊙ or *pogrom* 'pusztítás' ← *gromitj* 'pusztít, megsemmisít'

poikilit ⇨ *geol* nagy kristályai belsejében kisebbeket tartalmazó (közetszerkezet)

⊙ ang *poikilite* 'ua.': gör *poikilosz* 'tarka, pettyes, különféle' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

poikilocita ⇨ *orv* szabálytalan formájú vörösvérsejt

⊙ tud lat *poikilocyta* 'ua.' gör *poikilosz* 'tarka, pettyes, különféle' | *kütosz* 'üreg, cella, sejt'

poikiloterm ⇨ *áll* testhőmérsékletével a külső hőmérséklethez igazodó (állat)

⊙ ném *poikilotherm* 'ua.': gör *poikilosz* 'tarka, pettyes, különféle' | *thermé* 'hő'

poikilotermizmus ⇨ *biol* a testhőmérséklet alkalmazkodó képessége a környezet hőmérsékletéhez az állatvilágban

⊙ tud lat *poikilothermismus* 'ua.', lásd POIKILOTERM, -IZMUS

poilu [poalü] ⇨ *kat* a francia gyalogos katona tréfás neve

⊙ fr biz, 'ua.', tkp. 'szőrös' ← *poil* 'szőr' ← lat *pilus* 'ua.'

Lásd még PLÜSS

Poinsettia [pojnszettia] ⇨ *növ* mikulásvirág

⊙ lat, 'ua.' ← J. R. *Poinsett* amerikai botanikusról

point [poen] ⇨ *text* öltés, főleg csipkén, kézimunkában

⇨ *ját* ütéssel vagy dobással nyert pont

⊙ fr, 'ua.', lásd POÉN²

point de chainette [poendö senet] ⇨ *text* láncöltés

⊙ fr, 'ua.': lásd POÉN² | kics *chainette* 'láncocska' ← *chaine* ← lat *catena* 'lánc'

point d'honneur [poen donör] ⇨ becsületbe vágó ügy

⊙ fr, 'ua.', lásd POÉN², HONÖR

pointer ⇨ *áll* angol vizsla, vadászkutya, amely a meglőtt vadat felkutatja és helyét jelzi a gazdájának

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'megmutató' ← *point* 'megmutat' ← ófr *poinct* ← lat *punctum* 'pont'

pointe sèche [poent szes] ⇨ *műv* hidegtű-eljárás, ill. ezzel készült rézkarc

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'száraztű': *pointe*, lásd POÉN¹ | *sèche* ← lat *siccus* 'száraz'

pointillista [poentillista] ⇨ *műv* a pontillizmus technikáját alkalmazó művész

⊙ fr *pointilliste* 'ua.', lásd POINTILLIZMUS

pointillizmus [poentilizmus] ⇨ *műv* impresszionista festészeti eljárás, a színeket kisebb-nagyobb pontok, pöttyök formájában rakják fel a vászonra

⊙ fr *pointillisme* 'ua.' ← *pointiller* 'pontoz, pöttyöz' ← *point* 'pont, pötty', lásd POÉN²

poise [poáz] ⇨ *fiz* a belső súrlódás (viszkózitás) korábbi mértékegysége

⊙ J. L. *Poiseuille* francia fizikus nevével

póker ⇨ *ját* francia kártyával játszott szerencsejáték

⊙ am ang *poker* 'ua.' (eredetéről csak találgatások vannak)

poláb ⇨ (fn) *nyelvt* kihalt nyugati szláv nyelv az Elba vidékéről

⇨ az ezt beszélő egykori nép tagja

⇨ (mn) e nyelvvel kapcsolatos

⊙ poláb *polabski* 'ua.' ← *po Labe* 'az Elba mentén'

polariméter ⇨ kém optikailag aktív anyag oldatának forgató képességét mérő eszköz

⊙ ang *polarimeter* 'ua.': *polari-* 'polarizált' | gör *metreó* 'mér'

polarimetria ⇨ kém optikailag aktív anyag oldatának koncentrációját meghatározó mérési eljárás

⊙ ang *polarimetry* 'ua.', lásd POLARIMÉTER

poláris ⇨ met sarki, sarkvidéki (ciklon, éghajlat)

⇨ *csill.*, *űr*k a központi égitest egyenlítői síkjára merőleges (keringési pályasík)

⇨ *kém* a két atom eltérő elektronegativitása miatt kiegyensúlyozatlan (kötés, molekula)

⇨ *átv* szöges, szélsőséges, sarkalatos (ellentét)

⊙ tud lat *polaris* 'ua.' ← lat *polus* 'a földtengely sarkpontja', lásd PÓLUS

polaritás ⇨ *fiz* (mágneses) sarkosság

⇨ *fiz* fény polárossága

⇨ ellentét, feszültség

⊙ tud lat *polaritas* 'ua.', lásd POLÁRIS

polarizskóp ⇨ *fiz* az optikai kettős törés vizsgálatára szolgáló, az áthaladó fény polárosságát mérő készülék

⊙ ang *polariscope* 'ua.': *polari-* 'polarizált' | gör *szkopeó* 'néz'

polarizáció ⇨ *fiz* (mágneses) megosztás

⇨ *fiz* fénysarkítás

⇨ társadalom, közvélemény megosztottsága

⊙ ném *Polarisation* 'ua.', lásd POLARIZÁL

polarizál ⇨ *fiz* mágneses, elektromos feszültséget hoz létre

⇨ *fiz* fényt sarkít, fény rezgését egy síkba rendezi

⇨ *pol* ellentétes álláspontok vonzásával megoszt, széttagol (társadalmat, közvéleményt)

⊙ ném *polarisieren*, fr *polariser* 'ua.', lásd POLÁRIS

polarizátor ⇨ sarkított fényt előállító berendezés

⊙ ang *polarisator* 'ua.', lásd POLARIZÁL

polarográfia ⇨ *kém* vegyelemezés a jellemző áramerősség-változás alapján, amelyet az oldatban jelenlévő ionok váltanak ki

⊙ lásd POLÁRIS, -GRÁFIA

polaroid ⇨ gyorsfénykép, néhány másodperc alatt előhívódó és rögzülő fénykép

⊙ am ang, márkanév, kb. 'poláros jellegű': lásd POLÁRIS | -*id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

poláros ⇨ *fiz* sarkított, polarizált (fény)

⊙ magy ← ang *polár* 'poláris, polarizált'

pol-beat [polbít] ⇨ *zene* politikai tartalmú szöveg beat jellegű zenével

⊙ ang, 'ua.': *pol(itical)* 'politikai' | lásd BEAT

polder ⇨ mocsártól vagy a tengertől elhódított, termővé tett terület

⊙ holl, 'ua.' ← régi (*hoender*)*polder* 'tyúkudvar' ← fr *poulailler* 'ua.' ← lat *pullarium* 'tyúkketrec'
← *pullus* 'csirke'

Lásd még POOL

polemarchosz ⇨ *tört* a hadsereg fővezére ókori görög városállamokban

⊙ gör, 'ua.': *polemosz* 'háború, had' | *arkhosz* 'vezér' ← *arkhé* 'kezdet, elsőség, vezérség'

polémia ⇨ vita, sajtóvita

⇨ nézetkülönbség, véleménykülönbség

⊙ gör *polemia* 'hadszintér, ellenséges terület' ← *polemosz* 'háború'

polemikus ⇨ vitás, vitatott, vitatható, eldöntetlen

⇨ vitázó, vitatkozó jellegű

⊙ ném *polemisch* 'ua.' ← gör *polemikosz* ← 'hadi, harcias' ← *polemeó* 'hadakozik'

polemizál ⇨ vitát folytat (a sajtóban, tudományos vagy kritikai szinten)

⊙ ném *polemisieren* 'ua.' ← gör *polemiosz* 'harci, hadi, ellenséges'

polenta ⇨ kukoricakása

⊙ ol, 'ua.' ← lat *polenta* 'árpadara'

poli- ⇨ (idegen szóösszetételek előtagjaként) sok-, több-

⊙ gör seml *polü* ‘sok’ ← *polüsz, pollé, polü* ‘ua.’

poliacetilén ⇨ *kém* az acetilén és más alkilének polimerizációjával előállított, jó áramvezető képességű műanyag

⊙ lásd POLI-, ACETILÉN

poliaddíció ⇨ *kém* a lépcsős polimerizáció egyik fajtája, amelynél nem keletkezik melléktermék

⊙ lásd POLI-, ADDÍCIÓ

poliakril-nitril ⇨ *kém* főleg textilipari szálanyagként használt polimerizációs műanyag

⊙ lásd POLI-, AKRIL-, NITRIL

poliamid ⇨ *kém* többféle alapanyagból készült és igen eltérő tulajdonságú műanyagok közös neve

⊙ lásd POLI-, AMID

poliandria ⇨ többférjűség mint az adott társadalomban érvényes norma

⊙ tud lat *polyandria* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *anér, androsz* ‘férfi, férj’

poliartritisz ⇨ *orv* sokizületi gyulladás

⊙ tud lat *polyarthritis* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *arthrosz* ‘izület, tag’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

polibeton ⇨ *kém* cement helyett poliészterrel készült, rendkívül vízálló építőanyag

⊙ lásd POLI(ÉSZTER), BETON

policáj † ⇨ rendőrség

⇨ rendőr

⊙ ném *Polizei* ‘rendőrség’, ill. *Polizei(beamter)* ‘rendőr(hivatalnok)’ ← késő lat *politia* ‘városi hatóság’ ← gör *politeia* ‘állampolgárság, államforma, közéleti tevékenység’ ← *politész* ‘polgár’ ← *polisz* ‘város(állam)’

police [polisz] ⇨ rendőrség

⊙ ang ← fr, ‘ua.’, lásd POLICÁJ

policelluláris ⇨ *biol* többsejtű

⊙ lásd POLI-, CELLULÁRIS

policentrikus ⇨ több központú, egynél több központból irányított

⊙ lásd POLI-, CENTRIKUS

policentrizmus ⇨ policentrikus jelleg egy mozgalomban vagy szervezetben

⊙ lásd POLICENTRIKUS, -IZMUS

policiklikus ⇨ *kém* molekulájában több gyűrűt tartalmazó (vegyület)

⊙ lásd POLI-, -CIKLIKUS

policitémia ⇨ *orv* a vörösvérsejtek túlszaporodása a vérben

⊙ tud lat *polycytaemia* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *kütosz* ‘üreg, cella, sejt’ | *haima* ‘vér’

polidaktília ⇨ *orv* fölös számú ujj kialakulása mint fejlődési rendellenesség

⊙ tud lat *polydactylia* ‘ua.’: lásd POLI- | *daktülosz* ‘ujj’

polidipszia ⇨ *orv* olthatatlan szomjúság

⊙ tud lat *polydipsia* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *dipsza* ‘szomjúság’

poliéder ⇨ *geom* soklap, soklaptest

⊙ ném *Polyeder* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *hedra* ‘sík, lap’ ← *hedzomai* ‘ül’

polién ⇨ *kém* három vagy több kettős kötést tartalmazó nyílt szénláncú szénhidrogén

⊙ lásd POLI- | *-én* (telítetlen alifás szénhidrogénre utaló toldalék)

poliészter ⇨ *kém* egyszerű észtercsoportot tartalmazó, változatos tulajdonságú polimer műanyagok gyűjtőneve

⊙ ném *Polyester* ‘ua.’, lásd POLI- | lásd ÉSZTER

poliesztézia ⇨ *orv* érzékelési zavar, egyszeri ingernek mint többszörösnek az érzékelése

⊙ tud lat *polyesthesia* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *aiszthésisz* ‘érzékelés’ ← *aisztthanomai* ‘érzékel’

poliéter ⇨ *kém* a főláncban éterkötést tartalmazó polimer műanyag

⊙ lásd POLI-, ÉTER

polietilén ⇨ *kém* etilén polimerizációjával előállított sokoldalú műanyag

⊙ lásd POLI-, ETILÉN

polifág ⇨ *áll* mindenevő, tkp. sok mindent evő

⇨ *orv* kórosan falánk

- ⊙ ném *polyphag* ‘ua.’ lásd POLI- | gör *phagein* ‘eszik’
- polifágia** ⇨ *áll* sokféle táplálék fogyasztása, sokoldalú táplálkozás
- ⇨ *orv* kóros falánkság
- ⊙ tud lat *polyphagia* ‘ua.’, lásd POLIFÁG
- polifenilén** ⇨ *kém* benzol oxidációs polimerizációjával előállítható aromás szénhidrogén, igen nagy hőtűrésű szilárd műanyag, atomreaktorokban és űrhajózásban használatos
- ⊙ lásd POLI-, FENIL-
- polifon** ⇨ *zene* többszólamú (ének, zene)
- ⊙ ném *polyphon* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *phóné* ‘hang’
- polifónia** ⇨ *zene* többszólamúság
- ⊙ ném *Polyphonie* ‘ua.’, lásd POLIFON
- polifonikus** ⇨ *zene* a többszólamúságon alapuló
- ⊙ ném *polyphonisch* ‘ua.’, lásd POLIFON
- poligám** ⇨ *jog* többnejű, többfērű
- ⇨ *átv* kikapós, házastársához hűtlen
- ⊙ ném *polygam* ‘ua.’: lásd POLI- | *gamosz* ‘házasság’
- poligámia** ⇨ *társ* többnejűség mint az adott társadalomban érvényes norma
- ⇨ *jog* ugyanaz mint törvényellenes családi állapot
- ⊙ tud lat *polygamia* ‘ua.’, lásd POLIGÁM
- poligén** ⇨ (mn) *geol* többszöri kitörés nyomán keletkezett (tűzhányó)
- ⇨ *tud* többféle eredetű vagy összetevőjű
- ⇨ (fin) *gen* mennyiségi tulajdonság kialakításában sokadmagával részt vevő gén
- ⊙ ném *polygen* ‘ua.’, lásd POLI-, -GÉN
- poligenezis** ⇨ *biol* elmélet, amely szerint a biológiai fajok nem mind egyetlen törzsből erednek
- ⇨ *nyelvt* felfogás, mely szerint a nyelvek nem egyetlen ősnelvből származnak
- ⊙ tud lat *polygenesis* ‘ua.’, lásd POLI-, GENEZIS
- poligénia** ⇨ *gen* az az örökléstanai jelenség, hogy egy sajátosság kialakulásához több gén együttes jelenléte szükséges
- ⊙ ang *polygeny* ‘ua.’, lásd POLIGÉN
- poligin** ⇨ többnejű
- ⊙ ném *polygyn* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *güné* ‘nő’
- poliginia** ⇨ többnejűség
- ⊙ ném *Polygynie* ‘ua.’, lásd POLIGIN
- poliginikus** ⇨ a többnejűségen alapuló vagy azt szabályozó (jogrend)
- ⊙ ang *polygynic* ‘ua.’, lásd POLIGIN
- poliglott** ⇨ *nyelvt* többnyelvű (könyv, szótár)
- ⇨ *nyelvt* több nyelvet ismerő, beszélő (ember)
- ⊙ ném *polyglott* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *glotta* vagy *glóssza* ‘nyelv’
- poliglottizmus** ⇨ *nyelvt* többnyelvűség
- ⊙ ném *Polyglottismus* ‘ua.’, lásd POLIGLOTT, -IZMUS
- poligon** ⇨ *geom* sokszög
- ⊙ ném *Polygon* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *gonia* ‘szög’ ← *gonü* ‘könyök’
- poligonális** ⇨ *geom* sokszögű
- ⊙ ném *polygonal* ‘ua.’, lásd POLIGON
- poligráf** ⇨ *műsz* hazugságvizsgáló gép, amely számos testi funkció görbéit rögzíti
- ⇨ † *nyomd* kevés példány kinyomására való sokszorosító gép
- ⊙ ang *polygraph* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *graphó* ‘ír’
- poligráfia** ⇨ nyomdászat, sokszorosítás
- ⊙ ném *Polygraphie* ‘ua.’, lásd POLI-, -GRÁFIA
- poligrafikus** ⇨ nyomdai, nyomtatásos
- ⊙ ném *polygraphisch* ‘ua.’, lásd POLIGRÁFIA

polihibrid ⇨ *biol* olyan keresztezett egyed, amely az elődöktől több génpár által befolyásolt tulajdonságokban üt el

⊙ lásd POLI-, HIBRID

polihisztor ⇨ *tud* több tudomány alapos ismerője

⊙ ang, ném *polyhistor* ← gör *polüisztór* 'ua.': seml *polü* 'sok' | *hisztór* 'tudós' ← *hisztoreuó* 'kutat, tanul'

poliizoprén ⇨ *kém* az izoprén természetes és szintetikus polimerjeinek (kaucsuk, ill. műkaucsuk) közös neve

⊙ lásd POLI-, IZOPRÉN

polikarbonát ⇨ *kém* a szénsav poliésztereinek gyűjtőneve, főleg a járműiparban használt üvegpótló műanyag

⊙ lásd POLI-, KARBONÁT

polikarp ⇨ *növ* több termőlevelű

⊙ ném *polykarp* 'ua.': lásd POLI- | gör *karposz* 'termés, gyümölcs'

poliklinika ⇨ *orv* rendelőintézet, járóbeteg-kezelő

⊙ tud lat *polyclinica* 'ua.', lásd POLI-, KLINIKA

polikondenzáció ⇨ *kém* makromolekulák előállítása lépcsős reakciók sorozatával és kis molekulatömegű melléktermék keletkezésével

⊙ lásd POLI-, KONDENZÁCIÓ

polikroizmus ⇨ *ásv* egyes kristályok színének változása a fény beesésének szögétől függően

⊙ tud lat *polychroismus* 'ua.': lásd POLI- | gör *khroa* 'szín' lásd -IZMUS

polikróm ⇨ sokszínű

⇨ festett, színezett

⊙ ném *polychrom* 'ua.': lásd POLI- | gör *khróma* 'szín'

polikrómia ⇨ sokszínűség

⊙ ném *Polychromie* 'ua.', lásd POLIKRÓM

polimer ⇨ (fn) *kém* ismétlődő szerkezeti egységekből álló óriásmolekula

⇨ *kém* ilyen molekulákból felépülő műanyag

⇨ (mn) *kém* sokszorozott, polimerizáció útján keletkezett

⊙ ang, ném *polymer* 'ua.': lásd POLI- | gör *merosz* 'rész, darab'

polimeráz ⇨ *biokém* az élő szervezetekben lezajló polimerizációkat irányító és szabályozó enzimek gyűjtőneve

⊙ ang *polymerase* 'ua.': lásd POLIMER | -áz (enzimre utaló toldalék)

poliméria ⇨ *kém* egy anyag azon tulajdonsága, hogy molekulája egy másik anyag (a monomer) molekulájának a sokszorosából áll

⊙ ang *polymery* 'ua.', lásd POLIMER

polimerizáció ⇨ *kém* óriásmolekulák keletkezése kisebb szerkezeti egységek láncszerű összekapcsolódásával

⇨ *kém* ilyen folyamat előidézése

⊙ ném *Polymerisation* 'ua.', lásd POLIMERIZÁL

polimerizál ⇨ *kém* egyszerűbb vegyületek sokszorozásával óriásmolekulákat állít elő

⊙ ném *polymerisieren* 'ua.', lásd POLIMER

polimetallikus ⇨ *geol* többféle (főleg színes-) fém érceit kitermelésre érdemes tömegben tartalmazó (közetréteg)

⊙ lásd POLI-, METALLIKUS

polimetamorfózis ⇨ *geol* a földkéreg nagyobb mélységeiben több szakaszban zajló kőzetátalakulás

⊙ lásd POLI-, METAMORFÓZIS

poliméter ⇨ *met* többféle adatot (főleg hőmérsékletet és páratartalmat) mérő készülék

⊙ lásd POLI- | gör *metreó* 'mér'

polimetilmetakrilát ⇨ *kém* az 1930-as évektől plexiüveg néven gyártott műanyag kémiai neve

⊙ lásd POLI-, METIL-, METAKRIL(SAV)

polimetria ⇨ *zene* különféle ütemek és ritmusképletek váltakozása egyazon formai egységen belül

⊙ lásd POLI- | gör *metron* 'mérték' ← *metreó* 'mér'

polimikt ⇨ *geol* sok ásványanyagból felépült, törmelékes eredetű (üledékes kőzet)

⊙ lásd POLI- | gör *miktosz* ‘kevert’ ← *meignümi* ‘kever’

polimorf ⇨ *tud* különféle alakokban is előforduló (kristály, élőlény stb.)

⊙ ném *polymorph* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *morphé* ‘alak’

polimorfia ⇨ *kém* egy vegyületnek az a tulajdonsága, hogy azonos kémiai összetétellel több különféle kristályrács-szerkezetű módosulatban jelenhet meg

⊙ tud lat *polymorphia* ‘ua.’, lásd POLIMORF

polimorfizmus ⇨ *biol* többalakúság, sokalakúság, egyazon faj egyedeinek megjelenése eltérő alakban (hím vagy nőstény különbözősége, embernél földrajzi rasszok eltérése stb.)

⊙ tud lat *polymorphismus* ‘ua.’, lásd POLIMORF, -IZMUS

polineuritisz ⇨ *orv* egyszerre több ideget érintő gyulladás

⊙ tud lat *polyneuritis* ‘ua.’: lásd POLI- | *neuritis* ‘ideggyulladás’: *neuron* ‘húr, ideg’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

polinéziai ⇨ (fn) *népr* a polinéziai szigetvilág lakója

⇨ az ott élők nyelveinek valamelyike

⇨ (mn) e népekkel, nyelvekkel kapcsolatos

⊙ ném, fr *Polynesie*, ang *Polynesia*, a Csendes-óceán szigetvilágának nyugati, legnagyobb egysége: lásd POLI- | gör *nészosz* ‘sziget’

polinom ⇨ *mat* többtagú algebrai kifejezés

⊙ ném *polynom* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *nomosz* ‘törvény, osztály’

polinukleáris ⇨ *biol* több sejtmagvú

⊙ lásd POLI-, NUKLEÁRIS

polinukleotid ⇨ *biol* a húsnál több nukleotidrészből felépülő polimer vegyületek gyűjtőneve

⊙ lásd POLI-, NUKLEOTID

polioenkefalitisz ⇨ *orv* az agy szürkeállományának gyulladása

⊙ tud lat *polioencephalitis* ‘ua.’: gör *poliosz* ‘szürke’ | lásd ENKEFALITISZ

poliolefin ⇨ *kém* az olefin szénhidrogének polimerjeinek gyűjtőneve

⊙ lásd POLI-, OLEFIN

poliomielitisz ⇨ *orv* járványos gyermekbénulás, a gerincvelő szürkeállományának gyulladása

⊙ tud lat *poliomyelitis* ‘ua.’: gör *poliosz* ‘szürke’ | *müelosz* ‘velő’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

poliosztotikus ⇨ *anat, orv* több csontozathoz tartozó

⊙ tud lat *polyostoticus* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *osztótikosz* ‘csonttal kapcsolatos’ ← *oszteon* ‘csont’

poliovírus ⇨ *orv* a járványos gyermekbénulás kórokozója

⊙ lásd POLIO(MIELITISZ), VÍRUS

poliózis ⇨ *orv* csíkokban vagy foltokban való ősziülés

⊙ tud lat *poliosis* ‘ua.’ ← gör *poliosz* ‘szürke, ősz’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

polip ⇨ *áll* nyolckarú, puhatestű tengeri állat a lábasfejűek családjából

⇨ *orv* jóindulatú daganatos elváltozás

⊙ ném *Polyp* ← tud lat *polypus* ‘ua.’ ← gör *polüpusz* ‘soklábú’: lásd POLI- | *pusz* ‘láb’

polipack ⇨ polietilén zacskó mint eldobható csomagolás

⊙ ang *polypack* ‘ua.’: lásd POLI(ETILÉN) | *pack* ‘csomag’, lásd PAKK

polipeptid ⇨ *kém* tíznél több aminosavból felépülő, de a fehérjékénél rövidebb láncú peptid

⊙ lásd POLI-, PEPTID

poliploid ⇨ *gen* az alapszám egész számú többszörösének megfelelő számú kromoszómát tartalmazó sejt

⊙ ang *polyploid* ‘ua.’, lásd POLI-, (HA)PLOID

poliploidia ⇨ *gen* az a kóros jelenség, hogy az ivarsejt kromoszómaszerelvénye a haploid állapotnak háromszorosa vagy még többszöröse

⊙ ang *polyploidia* ‘ua.’, lásd POLIPLOID

polipnoé ⇨ *orv* gyakori lélegzetvétel, lihegés

⊙ tud lat *polypnoe* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *pnoé* ‘légzés’ ← *pneuo* ‘lehel’

polipólium ⇨ *ker* olyan piaci helyzet, amikor nagy számú eladó áll a kínálati oldalon

⊙ lásd POLI- | gör *poleó* ‘elad’

polipropilén ⇨ *kém* a propilén polimerizációjával előállított, főként fóliagyártásban hasznosított műanyag

⊙ lásd POLI-, PROPILÉN

poliptichon ⇨ *műv* kettőnél több szárnyból álló oltárkép

⊙ tud lat *polyptychon* ‘ua.’, lásd POLI- | gör *ptüx, ptükhosz* ‘tábla’

poliritmika ⇨ *zene* különböző ritmusú szólamok együtthangzása

⇨ *zene* különmemű elemekből álló ritmusrendszer

⊙ ném *Polyrhythmik* ‘ua.’, lásd POLI-, RITMIKA

políroz ⇨ csiszol, fényez, fényesít

⊙ ném *polieren* ← fr *polir* ← lat *polire* ‘ua.’

❖ magy *palléroz*

Lásd még POLITÚR

polísi † ⇨ lengyelországi, galíciai eredetű (zsidó)

⊙ ném *polisch* ‘lengyel’ ← *Pole* ‘lengyel ember’ ← lengy *polski* ‘lengyel’, tkp. ‘mezei’ ← *pole* ‘mező’

polispermia ⇨ *biol* megtermékenyítés egyszerre több ondósejt által

⊙ tud lat *polyspermia* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *szperma* ‘mag’

polisz ⇨ *tört* ókori (görög) városállam

⊙ gör, ‘ua.’

poliszacharid ⇨ *kém* egyszerű cukor molekuláiból felépülő nagy molekulájú szénhidrát

⊙ lásd POLI-, SZACHARID

poliszémia ⇨ *nyelvt* az a nyelvi jelenség, hogy egy szónak több jelentése van

⊙ lásd POLI- | gör *széma* ‘jel’

poliszillaba ⇨ *nyelvt* több szótagú szó

⊙ lásd POLI-, SZILLABA

poliszindeton ⇨ *stil* kötésszavak halmozása mint költői eszköz, pl. „Most tél van és csend és hó és halál” (Vörösmarty)

⊙ lásd POLI- | gör *szündeton* ‘kötélék’: *szün-* ‘össze’ | *deó* ‘kötöz’

poliszintetikus ⇨ *nyelvt* más néven inkorporáló, többszörösen összetevő, mondatagokat és szintaktikai elemeket, olykor egész mondatot egy szóba sűrítő szerkezetű (nyelv)

⊙ lásd POLI-, SZINTETIKUS

polisztirol ⇨ *kém* stíroloból polimerizált, sokoldalúan felhasználható műanyag

⊙ lásd POLI-, SZTIROL

politbüro ⇨ *pol* politikai bizottság, kommunista pártok legfelső irányító szerve

⊙ or *politbjuro*, tkp. *polit(iceszkoje) bjuro* ‘politikai hivatal’, lásd POLITIKA, BÜRÖ

politechnika ⇨ *tud* a műszaki és természettudományi ismeretek köre

⇨ *okt* ezek oktatása

⊙ lásd POLI-, TECHNIKA

politechnikum † ⇨ *okt* műszaki főiskola, műegyetem

⊙ ném *Polytechnikum* ‘ua.’, lásd POLI-,TECHNIKUM

politeia ⇨ *tört* ókori görög városállam berendezkedése

⇨ *tud* a különféle államformákat rendszerező és az elképzelt eszményi államot taglaló ókori írások típusa (Platón ilyen című műve után)

⊙ gör, ‘állam’ ← *politész* ‘az állam polgára’ ← *polisz* ‘városállam’

politeista ⇨ *vall* (fn) többistenhívő, sokistenhívő

⇨ (mn) a többistenhit alapján álló, azzal kapcsolatos

⊙ ném *Polytheist, polytheistisch* ‘ua.’, lásd POLITEIZMUS

politeizmus ⇨ *vall* többistenhit, sokistenhit

⊙ ném *Polytheismus* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *theosz* ‘isten’ | lásd -IZMUS

politetrafluor-etilén lásd TEFLON

politika ⇨ államtudomány, államtan

⇨ egy társadalmi csoportnak az államhatalom megszerzésére és megtartására irányuló tevékenysége

✧ az ország vezetésében, a közügyek egyes területein kifejtett ténykedés: *szociálpolitika*, *kultúrpolitika*

✧ fortély, ravaszság

⊙ lat *politica* (*ars*) ← gör *politiké* (*tekhné*) ‘az államigazgatás (mestersége)’ ← *politikosz* ‘közéleti, állami’ ← *polítész* ‘az állam polgára’ ← *polisz* ‘város, állam’

politikum ✧ politikai jelleg vagy vonatkozás más viszonyokban és tevékenységekben

✧ államügy, közügy

✧ *tud* a politikai intézmények és gondolkodás legátfogóbb fogalma

⊙ ném *Politikum* ‘ua.’, lásd POLITIKUS

politikus ✧ (fn) államférfi, a politikával hivatásszerűen foglalkozó személy

✧ (mn) a politikával kapcsolatos

✧ politikailag helyénvaló, alkalmas

✧ *átv* óvatos, előrelátó, körültekintő

✧ *biz* fortélyos, körmönfont, agyafűrt

⊙ magy, lásd POLITIKA (a *fizika*–*fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

politípiá ✧ *ásv* egy ásvány eltérő formákban való kristályosodása

⊙ tud lat *polytypia* ‘ua.’, lásd POLI-, TÍPUS

politizál ✧ politikai tevékenységet folytat

✧ a napi politikai eseményeket megvitatja

⊙ ném *politisieren* ← fr *politiser* ‘ua.’, lásd POLITIKA

politológia ✧ *tud* államtudomány, államelmélet, a politikával mint társadalmi jelenséggel foglalkozó tudomány

⊙ ném *Politologie* ‘ua.’, lásd POLITIKA, -LÓGIA

politológus ✧ *tud* a politológia kutatója, szakembere

⊙ ném *Politologe* ‘ua.’, lásd POLITOLÓGIA

politonalitás ✧ *zene* két vagy több hangnem egyidejű jelenléte a zenei anyagban

⊙ lásd POLI-, TONALITÁS

politónia ✧ *nyelvt* a magánhangzók különböző magasságon való kiejtésének jelentést megkülönböztető szerepe Fekete-Afrika egyes nyelveiben

⊙ tud lat *polytonia* ‘ua.’: lásd POLI- | gör *tonosz* ‘hang’

politoxikománia ✧ *orv* többféle kábítószer élvezete mint szenvedélybetegség

⊙ lásd POLI-, TOXIKOMÁNIA

politrofikus ✧ *biol* sokféle táplálékkal élő

✧ *biol* növényi tápanyagokban gazdag (víz)

⊙ lásd POLI-, TROFIKUS

politruk ✧ *tört* politikai tiszt a volt szovjet hadseregben

⊙ or *polit(jicseszki) ruk(ovodjitelj)* ‘ua.’: *politjicseszki* ‘politikai’ | *rukovodjitelj* ‘vezető’, tkp. ‘kézen vezető’: *ruka* ‘kéz’ | *vodjij* ‘vezet’

politúr ✧ bútorfény(ezés)

✧ bútorbevonat, fénymáz

⊙ ném *Politur* ‘fényezés’ ← lat *politura* ‘csiszolás’ ← *polire*, *politum* ‘csiszol’

Lásd még POLÍROZ

poliúria ✧ *orv* a normálisnál bővebb vizelet

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd POLI- | gör *ureó* ‘vizelet’

polivalencia ✧ *kém* többértékűség

✧ *orv* több betegség elleni alkalmazhatóság

⊙ tud lat *polyvalentia* ‘ua.’, lásd POLIVALENS

polivalens ✧ *kém* többértékű

✧ *orv* több betegség ellen alkalmazható (gyógymód, gyógyszer)

⊙ tud lat *polyvalens* ‘ua.’: lásd POLI-, | lat *valens*, *valentis* ‘(vmit) érő’ ← *valere* ‘ér (vmit)’

polivinilklorid ✧ *kém* pévécé, vinilklorid polimerizációjával előállított, sokoldalúan felhasznált műanyag

⊙ lásd POLI-, VINIL, KLORID

polivitamin ⇨ *gyógysz* több vitamint tartalmazó gyógyszerkészítmény, tableta

⊙ lásd POLI-, VITAMIN

polje ⇨ *földr* nagy területű sík medence karsztos területen

⊙ szln, 'ua.', tkp. 'mező'

Lásd még PÓLISI

polka ⇨ *zene* kétnegyedes ütemű, gyors páros tánc

⇨ ennek zenéje

⊙ ném *Polka* ← cseh *polka* 'ua.': VAGY 'lengyel (nő, tánc)', VAGY ← cseh *pulka* 'rövid lépés'

poll lásd EXIT POLL

pollen ⇨ *növ* virágpor, hímpor

⊙ tud lat *pollen, pollinis* 'ua.', ered. 'finomra őrölt liszt'

pollenallergia ⇨ *orv* allergiás érzékenység bizonyos növények virágporára

⊙ lásd POLLEN, ALLERGIA

pollenanalízis ⇨ *tud* geológiai rétegekben talált fosszilis virágporaszemek vagy spórák vizsgálata kormeghatározás céljából

⊙ lásd POLLEN, ANALÍZIS

pollenizáció ⇨ *növ* természetes vagy mesterséges beporzás

⊙ magy, lásd POLLEN (az *ion-ionizáció* és hasonló szó párok mintájára)

pollenózis ⇨ *orv* szénanátha

⊙ tud lat *pollenosis* 'ua.': lásd POLLEN | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

pollex ⇨ *anat* hüvelykujj

⊙ lat *pollex, pollicis* 'ua.'

pollice verso [... verző] ⇨ *tört* lefelé fordított hüvelykujj(al), ókori római cirkuszi játékokon a császár vagy a legrangosabb jelenlévő jeladása, hogy a győztes gladiátor megadhatja ellenfelének a kegyelemdőfést

⊙ lat, 'ua.': lásd POLLEX | *versus* 'elfordított' ← *vertere, versum* 'fordít'

Lásd még VERZIÓ

pollinizáció ⇨ *növ* beporzás

⊙ tud lat *pollinisatio* 'ua.', lásd POLLEN

pollúció ⇨ *orv* (alvás közbeni) magömlés

⇨ szennyezés, környezetszennyezés

⊙ lat *pollutio* 'beszennyezés' ← *polluere, pollutum*, tkp. *por-luere* 'szennyez, megfertőz': *por* 'felé' | *luere* 'mos'

póló ⇨ *sport* labdajátékok neve: vízi~, lovas~

⇨ *ölt* nyitott nyakú, rövid ujjú trikóing (amelyet eredetileg pólójátékosok hordtak)

⊙ ang *polo* 'ua.' ← tibeti *polo* 'ütővel játszott labdajáték'

polonéz ⇨ *zene* háromnegyedes ütemű lengyel nemzeti tánc

⇨ *zene* e formában írt zenemű

⊙ fr (*danse*) *polonaise* 'lengyel (tánc)' ← *polonais* 'lengyel' ← lat *Polonia* 'Lengyelország' ← lengy *pole* 'mező'

Lásd még PÓLISI, POLJE

polónium ⇨ *kém* természetes radioaktív elem

⊙ ném, tud lat *Polonium* 'ua.': lat *Polonia* 'Lengyelország' (felfedezője, Marie Curie-Sklódowska nevezte el így szülőföldjéről) | -*ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

polterabend [polterábend] ⇨ *biz* legénybúcsú, melynek végén az edényeket összetörik, hogy cserepeik az új párnak szerencsét hozzanak

⊙ ném *Polterabend* 'ua.': *poltern* 'csörömpöl, zajt csap' | *Abend* 'este'

poltergeist [poltergeiszt] ⇨ kopogtatással jelentkező kísértet

⊙ ném *Poltergeist* 'ua.': *poltern* 'csörömpöl, zajt csap' | *Geist* 'lélek, szellem, kísértet'

poltron ⇨ gyáva, szájhős

⊙ ném, fr ‘ua.’ ← ol *poltrone* ‘lusta, gyáva’, tkp. ‘ágyban heverésző’ ← *poltro* ‘(csirketollal bélelt) ágy’ ← lat *puledro* ‘csirke’ ← *pullus* ‘ua.’

poltura † ⇨ kis értékű régi pénz

⊙ lengy *póltora* ‘másfél (garas értékű pénz a 17–18. században)’: ← *pól* ‘fél’

pólus ⇨ *földr.*, *fiz* (földrajzi, mágneses) sark

⇨ *átv* véglet, szélső pont

⊙ lat *polus* ‘a földtengely sarkpontja’ ← gör *polosz* ‘tengely, tengelypont’ ← *peleó* ‘mozog’

poly- lásd POLI-

pomádé ⇨ erős illatú hajkenőcs

⊙ ném *Pomade* ← fr *pommade* ‘ua.’ ← ol *pomata* ‘almaillatú kenőcs’ ← *pomo* ‘alma’ ← lat *pomum* ‘gyümölcs’

pomagránát † ⇨ *növ* gránátalma, sokmagvú, vörös nedvű mediterrán gyümölcs

⊙ ol *pomogranato* ‘ua.’ ← lat *pomum granatum* ‘magvas gyümölcs’: *pomum* ‘gyümölcs’ | *granatus* ‘magvas’ ← *granum* ‘mag’

Lásd még GRÁNÁT

pomikultúra ⇨ *mezőg* gyümölcsstermesztés

⊙ tud lat *pomicultura* ‘ua.’: *pomum* ‘gyümölcs’ | lásd KULTÚRA

pommes frites [pomfrit] ⇨ *konyha* olajban sült hasábburgonya

⊙ fr, ‘ua.’: *pomme (de terre)* ‘burgonya’, tkp. ‘(földi) alma’ ← lat *pomum* ‘gyümölcs’ | *frite* ‘zsírban sült’, lásd FRITÓZ

pomológia ⇨ *mezőg* a gyümölcsismeret és gyümölcsstermesztés tudománya

⊙ tud lat ‘ua.’: *pomum* ‘gyümölcs’ | lásd -LÓGIA

pomológus ⇨ *mezőg* a gyümölcsstermesztés szakembere

⊙ magy, ‘ua.’, lásd POMOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

pompes funčbres [pomp fünebr] ⇨ gyászpomp

⊙ fr tbsz ‘ua.’: *pompe* ← lat *pompa* ‘felvonulás, díszmenet, fény, dísz’ ← gör *pompé* ‘ua.’ | *funčbre* ← lat *funebri* ‘temetési’ ← *funus, funeris* ‘temetés’

pompon ⇨ *ölt* sapkabojt

⊙ fr, ‘ua.’ ← *pompe, pimpe* ‘kényeskedés’

pomposo [pompózó] ⇨ *zene* ünnepélyesen (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, lásd POMPÓZUS

pompózus ⇨ ünnepélyes, pompázatos, cikornyás

⊙ lat *pomposus* ‘ua.’ ← *pompa* ‘felvonulás, díszmenet, fény, dísz’ ← gör *pompé* ‘ua.’

ponál † ⇨ helyez, elhelyez

⊙ lat *ponere* ‘tesz, helyez’

Lásd még APPOZÍCIÓ, DEPONÁL, EXPONÁL, IMPONÁL, KOMPONÁL, OPPONÁL, POSTA, POSZT, POSZTER, POSZTPOZÍCIÓ, POZÍCIÓ, POZITÍV, POZITÚRA, PRÉPOST, PREPOZÍCIÓ, PROFOSZ, PROPONÁL, SZUPPOZITÓRIUM, TRANZPONÁL

ponchichter ⇨ Sopron környéki német gazdálkodó, főleg szőlőtermesztő

⊙ hazai ném *pohnzichter* ‘ua.’ ← (?) ném *Bohnenzüchter* ‘babtermesztő’: *Bohne* ‘bab’ | *züchten* ‘termeszt, tenyészt’

poncsó ⇨ *ölt* a fejen át felhúzott, takarószerű ruhadarab mint latin-amerikai indián viselet

⇨ *ölt* ilyen módon viselt női kendőféle

⊙ sp *poncho* ‘ua.’ ← araukán indián *pontho* ‘gyapjúszövet’

pond ⇨ *fiz* az erő és súly korábbi mértékegysége

⊙ lat *pondus* ‘súly, teher’ ← *pendere* ‘függ, függeszt’

ponderábiliák ⇨ pontosan meghatározott, meghatározható, kézzelfogható dolgok

⊙ lat tbsz seml *ponderabilia* ‘ua.’, lásd PONDERÁBILIS

ponderábilis ⇨ lemérhető, kézzelfogható

⊙ lat *ponderabilis* ‘ua.’, lásd PONDERÁL

ponderál ⇨ fontolgat, mérlegel

⇨ † súlya van, nyom a latban

⊙ lat *ponderare* ‘megmér, mérlegel’ ← *pondus*, lásd POND

pongé [ponzszé] ⇨ *text* könnyű nyersselyem ruhaanyag

⊙ fr, ← ang *pongee* ‘ua.’ ← kínai *pun csi* ‘saját szövöszék’

pons asinorum [ponsz aszinórum] ⇨ *okt* mentő kérdés vizsgán, tkp. ‘szamarak hídjá’

⊙ lat, ‘ua.’: *pons* ‘híd’ | *asinus* ‘szamár’

pontifex ⇨ *vall* az ókori Róma legtekintélyesebb papi testületének tagja

⇨ *vall* katolikus főpap

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘hídverő’: *pons, pontis* ‘híd’ | *facere* ‘csinál’

pontifex maximus ⇨ *vall* a pontifexek előjárója, az ókori Róma főpapja

⇨ *vall* a római pápa címe (mint Róma püspökéé)

⊙ lat, ‘ua.’, lásd PONTIFEX, MAXIMUM

pontificale [pontifikále] ⇨ *vall* katolikus főpapi szertartáskönyv

⊙ lat (*scriptum*) *pontificale* ‘főpapi (irat, könyv)’, lásd PONTIFIKÁLIS

pontifikál ⇨ *vall* főpapi szertartást végez (pápa, érsek, püspök)

⊙ kk lat *pontificare* ‘ua.’, lásd PONTIFEX

pontifikális ⇨ *vall* főpapi, pápai

⊙ kk lat *pontificalis* ‘ua.’, lásd PONTIFEX

pontifikátus ⇨ *vall* pápai vagy főpapi méltóság, hivatal

⇨ *vall* pápa uralkodásának ideje

⊙ kk lat *pontificatus* ‘ua.’, lásd PONTIFEX

ponton ⇨ hajóhíd, állóhajó

⊙ ném *Ponton* ← fr *ponton* ‘ua.’ ← lat nygzk *ponto, pontonis* ‘komp, hajóhíd’ ← *pons, pontis* ‘híd’

pool [púl] ⇨ *közp* cégek társulása közös elszámolási rendszer alapján

⇨ *ker* külkereskedelmi cég és termelő vállalat társulása közös értékesítésre a profiton való osztozással

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘tétek összege kártyajátékban’ ← fr *poule* ‘ua.’, tkp. ‘tyúk’ ← lat *pullus* ‘csirke’ (régén tojás is lehetett a kártyátét)

Lásd még BULI, POLDER

pop- ⇨ (zenei és egyéb művészeti irányzatok angol nyelvű nevében) népszerű, populáris

⊙ ang *pop(ular)*, lásd POPULÁRIS

pop-art ⇨ *műv* az 1960-as évek amerikai eredetű művészeti irányzata, amely kész tárgyakat állított ki műtárgyak gyanánt

⊙ ang, ‘ua.’, lásd POP- | ang, fr *art* ‘művészet’ ← lat *ars, artis* ‘mesterség, művészet’

popcorn [popkorn] ⇨ pattogatott kukorica

⊙ am ang, ‘ua.’: hangut *pop* ‘pattan’ | *corn* ‘kukorica’ (brit ang ‘gabona’)

popfesztivál ⇨ *zene* népszerű beat- és dzsesszegyüttesek találkozója

⊙ ang *pop festival* ‘ua.’, lásd POP-, FESZTIVÁL

populáció ⇨ népesség, lakosság

⇨ *áll* egy állatfajnak egy adott területen élő egyedei összességükben

⇨ *csill* azonos eredetű, korú és típusú csillagok tömege

⊙ késő lat *populatio* ‘ua.’ ← lat *populus* ‘nép’

populáris ⇨ népszerű, közkedvelt, közismert

⇨ népies

⇨ † közönséges, pórias

⊙ lat *popularis* ‘népi, népszerű, néppárti’ ← *populus* ‘nép’

Lásd még PUBLIKUS

popularitás ⇨ népszerűség, közkedveltség

⊙ újjk lat *popularitas* ‘ua.’, lásd POPULÁRIS

popularizál ⇨ népszerűsít, terjeszt

⊙ ném *popularisieren* ← fr *populariser* ‘ua.’, lásd POPULÁRIS

populista ⇨ (fn) *pol* a populizmus híve, képviselője

⇨ (mn) a populizmussal kapcsolatos, azon alapuló

✧ népies, a paraszti rétegeket pártoló

⊙ ang *populist* 'ua.', lásd POPULIZMUS

populizmus ✧ *pol* nacionalista jelszavakat hangoztató, sokszor demagóg politikai irányzat

✧ *műv, irod* népiesség

⊙ ang *populism* 'ua.', ered. 'néppártiság, a nép érdekeinek képviselése' ← lat *populus* 'nép'

porcelán ✧ fehér, áttetsző kerámiaanyag kaolinból, földpátból és kvarcból

⊙ ném *Porzellan* ← ol *porcellana* 'ua.', ered. 'gyöngyház' ← kics *porcella* 'egy fajta kagyló, amely sőtérés disznóhátra hasonlít' ← lat *porca* 'emse' ← *porcus* 'disznó'

porció ✧ adag, fejadag, rész

✧ *tört* egy katonaló ellátására való szénamennyiség mint a jobbagyokat terhelő hadiadó egyik neve

⊙ lat *portio* 'osztályrész, viszony, arány' ← *pars, partis* 'rész'

Lásd még PÁRT, PROPORCIÓ

porfin ✧ kém bonyolult gyűrűvázas vegyület, sötétvörös kristályos anyag

⊙ tud lat *porphin* 'ua.': lásd PORF(ÍR) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

porfir ✧ ásv vörös, kristályos vulkáni kőzet

⊙ ném *Porphyr* 'ua.' ← gör *porphüeosz* 'bíborszínű' ← *porphüra* 'bíborcsiga'

porfiria ✧ *orv* a szervezet hemoglobin-anyagcseréjének zavara, a porfirinek felszaporodása a szövetekben és megjelenése a vérben

⊙ tud lat *porphyria* 'ua.', lásd PORFIRIN

porfirin ✧ kém porfinvázat tartalmazó szerves vegyületek közös neve, az élőlények fontos színező anyagai

⊙ tud lat *porphyrin* 'ua.': gör *porphüra* 'bíborcsiga' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

porfirogenitusz lásd PORPHÜROGENNETOSZ

poriománia ✧ *orv* elkóborlás mint kényszercselekvés

⊙ tud lat, 'ua.': gör *poreia* 'járás-kelés' ← *poreó* 'jön, megy' | lásd MÁNIA

porkoláb ✧ börtönőr

✧ † várnagy

⊙ kfn *purcrav*, ném *Burggraf* 'várnagy, a vár grófja': *Burg* 'vár' | *Graf* 'gróf'

pornográf ✧ szeméremértő (írás, rajz, film)

⊙ ném *pornograph(isch)* 'ua.', lásd PORNOGRÁFIA

pornográfia ✧ *irod* a nemi cselekményeket kendőzetlenül ábrázoló írások összessége

✧ *műv* ilyen tárgyú rajz, fénykép, film

⊙ ném *Pornographie* 'ua.': gör *porné* 'ringyó, bujálkodó férfi' | lásd -GRÁFIA

pornokrácia ✧ *tört* a kurtizánok kiemelkedő szerepe a magasabb hatalmi körökben, különösen a pápai udvarban a 10. század első felében

⊙ lat *pornocratia* 'ua.': gör *porné* 'ringyó' (a *demokrácia* és hasonló szavak mintájára)

porozitás ✧ lyukacsos jelleg, belső üregesség

⊙ ném *Porosität* ← fr *porosité* 'ua.', lásd PORÓZUS

porózus ✧ lyukacsos, apró nyílásokkal teli

⊙ ném *porös* ← fr *poreux* 'ua.', lásd PÓRUS

porphürogennetosz [porfiro-] ✧ *tört* bíborban született, az apa uralkodása idején született trónörökös címe a bizánci birodalomban

⊙ gör, 'ua.': *porphüra* 'bíborcsiga, bíbor szín' | *gennetosz* 'született' ← *gennaó* 'nemz, szül'

porropszia ✧ *orv* a térészlelés zavara, a távolság hibás megítélése

⊙ tud lat *porropsia* 'ua.': gör *porró* 'távol' | *opszisz* 'látás'

portábilis † ✧ hordozható, szállítható

⊙ lat *portabilis* 'ua.' ← *portare* 'visz, hordoz'

portál¹ ✧ főkapu, díszes bejárat

✧ üzlet kirakati és bejárat rész

⊙ ném *Portal* 'ua.' ← kk lat *portale* 'kapuzat' ← *porta* 'kapu'

portál² † ✧ terjeszt

✧ pártol, támogat

⊙ lat *portare* ‘visz, hord, szállít’

portamento ⇨ *zene* énekhang gyors csúszása egyik hangról a másikra

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘(át)vitel’ ← ol, lat *portare* ‘visz’

portatív ⇨ *zene* hordozható kis orgona a 12–15. században

⊙ ol *portativo* ‘ua.’ ← ol, lat *portare* ‘hordoz’

portato ⇨ *zene* előadásmód a legato és staccato között (nem teljesen kötve, de nem is élesen szétválasztva a hangokat)

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘hordozott, továbbvitt’ ← ol, lat *portare* ‘visz’

porta triumphalis [porta triumfális] ⇨ *ép* diadalkapu

⊙ lat, ‘ua.’, lásd PORTÁL¹, TRIUMFUS

portefeuille [portfőj] ⇨ irattárca, irattáska

⇨ *pol* miniszteri tárca

⊙ fr, ‘ua.’: *porter* ← lat *portare* ‘hordoz’ | *feuille* ‘levél, lap’ ← lat *folium* ‘falevél’

Lásd még PORTFÓLIÓ

portentum ⇨ csoda, csodás jel

⇨ csodagyerek

⇨ szörnyszülött

⊙ lat, ‘ua.’ ← *portendere*, *portentum* ‘megmutat, kihirdet, megjósol’: *por-* ‘felé’ | *tendere* ‘nyújt’

portfólió ⇨ közg befektetési csomag, az egy befektetőhöz tartozó különféle befektetések együttese

⇨ *ker* vállalat vagyónának összetétele

⊙ ang *portfolio* ‘dosszié’ ← ol *portafoglio* ‘irattárca, dosszié’: ol, lat *portare* ‘hordoz’ | *foglio* ‘levél, lap’ ← lat *folium* ‘falevél, könyv lapja’

Lásd még PORTEFEUILLE

portiére ⇨ ajtófüggöny

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘portás, ajtónálló’ ← *porte* ← lat *porta* ‘ajtó’

portikusz ⇨ *ép* épület főhomlokzatához csatlakozó nyitott, oszlopos előcsarnok

⇨ *ép* fedett, elől nyitott oszlopfolyosó

⊙ lat *porticus* ‘ua.’ ← *porta* ‘kapu’

portó ⇨ postai illeték, szállítási díj

⇨ pótilleték

⊙ ol *porto* ‘szállítás, fuvardíj’, ered. ‘hozom, szállítom’ ← ol, lat *portare* ‘visz, szállít’

porto franco [porto frankó] ⇨ *ker* szabadkikötő

⊙ ol, ‘ua.’: *porto* ← lat *portus* ‘kikötő’ | *franco* ‘szabad’, lásd FRANKO

portré ⇨ *műv* arckép, képmás, ábrázolás

⇨ *irod* írói jellemrajz, jellemkép

⊙ ném *Porträt* [portré] ← fr *portrait* ‘ua.’ ← *peindre* ‘lefest, lerajzol’ ← késő lat *protrahere* ‘leképez’, ered. ‘előhúz, feltár’: *pro* ‘elő’ | *trahere*, *tractum* ‘húz’

Lásd még TRAKTUS

portretista ⇨ *műv* arcképfestő, arcképrajzoló

⊙ ném *Porträtist* ← fr *portraitiste* ‘ua.’, lásd PORTRÉ

portulán ⇨ *hajó* középkori tengerhajózási kézikönyv a Mediterráneumban

⊙ ol *portolano* ‘kikötői’ ← *porto* ← lat *portus* ‘kikötő’

pórus ⇨ apró nyílás bőrön, lyukacsos anyagon

⊙ lat *porus* ‘nyílás’ ← gör *porosz* ‘rév, járat, nyílás’

pos- lásd még POZ-

posada [poszáda] ⇨ spanyol vendégfogadó

⊙ sp, ‘ua.’, tkp. ‘pihenőhely’ ← *posar* ‘megpihen, megszáll’ ← késő lat *pausare* ‘megpihen, szünetel’, lásd PAUZA

posíroz ⇨ *konyha* tojást buggyant, forrásban lévő vízbe beleüti

⊙ ném *pochieren* ← fr *pocher* ‘ua.’ ← *poche* ‘merőkanál’, ered. ‘zseb, kis zsák’ ← frank *pokka* ‘ua.’

Lásd még POCLETTE

possessivum [posszesszívum] ⇨ *nyelvt* birtokos névmás

⊙ lat (*pronomén*) *possessivum* ‘birtokos (névmás)’, lásd POSZESSZÍV

post- lásd még POSZT-

posta ⇨ *távk* levelek, csomagok, pénzküldemények továbbításával és távközléssel foglalkozó állami intézmény

⇨ ennek egy hivatala

⇨ postai úton érkezett küldemények együttese

⊙ ném *Post* ← fr *poste* ‘ua.’ ← kk lat *pos(ita)* (*statio*) ‘elhelyezett, kijelölt (állomás) az állami hírvívő szolgálat lovasfutárai számára’ ← *positus* ‘elhelyezett’ ← *ponere, positum* ‘elhelyez, felállít’

Lásd még PONÁL

poste restante [poszt resztant] ⇨ a postahivatalban maradó, oda címzett s ott átvehető (küldemény)

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘visszamaradó (postai) küldemény’: lásd POSTA | *rester* ← lat *restare* ‘marad, hátramarad’, lásd RESTANCIA

post festa [poszt feszta] ⇨ a kellő pillanatot elszalasztva, megkésve

⊙ lat, ‘az ünnepek után’: *post* ‘után’ | *festum* ‘ünnep’

posthumus lásd POSZTUMUSZ

postilla [posztilla] ⇨ *vall* szentbeszédek gyűjteménye

⊙ kk lat, ‘ua.’, tkp. ‘szentbeszéd’, ered. ‘jegyzet vagy kommentár bibliai szöveghez’ ← *post illa* ‘azok után (írt megjegyzés)’: *post* ‘után’ | tbsz seml *illa* ‘azok’ ← *ille* ‘az’

postillon d’amour [posztijon damúr] ⇨ szerelmi küldönc, szerelmes üzenetek közvetítője

⊙ fr, ‘ua.’: *postillon* ← ol *postiglione* ‘postakocsis’ ← *posta*, lásd ott | *amour* ← lat *amor* ‘szerelem’ ← *amare* ‘szeret’

postludium [posztlúdium] ⇨ *zene* utójáték

⊙ lat, ‘ua.’: *post* ‘után’ | *ludus* ‘játék’

post meridiem [poszt meridiem] ⇨ délután

⊙ lat, ‘ua.’: *post* ‘után’ | *meridies* ‘dél’, lásd MERIDIÁN

post mortem [poszt mortem] ⇨ *orv* halottszemle

⇨ a halál után (rövidítve p. m.)

⊙ tud lat, ‘ua.’: *post* ‘után’ | *mors, mortis* ‘halál’

post partum [poszt partum] ⇨ *orv* szülés után

⊙ tud lat, ‘ua.’: *post* ‘után’ | *partus* ‘szülés’ ← *parere, partum* ‘szül’

Lásd még PARENTÉLA

postscriptum [posztszkriptum] ⇨ utóirat (rövidítve p. s.)

⊙ lat, ‘ua.’: *post* ‘után’ | *scriptum* ‘írás’ ← *scribere, scriptum* ‘ír’

posszesszió ⇨ † *jog* birtok, tulajdon

⊙ tud lat *possessio* ‘ua.’ ← *possidere, possessum*, tkp. *pot-sidere* ‘birtokol’, azaz ‘képes benne ülni’: *potis* ‘lehet, képes’ | *sedere* ‘ül’

posszesszív ⇨ *nyelvt* birtokos

⇨ *lél* birtokló hajlamú, gyermekét érzelmi függőségben tartó (szülő)

⊙ tud lat *possessivus* ‘birtokosi, birtokló’, lásd POSSZIDEÁL

Lásd még POSSESSIVUM

posszesszor † ⇨ *jog* birtokos, tulajdonos

⊙ tud lat *possessor* ‘ua.’, lásd POSZESSZIÓ

posszibilis ⇨ lehetséges

⊙ lat *possibilis* ‘ua.’ ← *posse* ‘lehet, képes’

posszibilitás ⇨ lehetőség, lehetségeség

⊙ lat *possibilitas* ‘ua.’, lásd POSSZIBILIS

posszideál ⇨ *jog* birtokol, birtokában tart (valamit)

⊙ lat *possidere, possessum*, tkp. *pot-sidere* ‘birtokol’, azaz ‘képes benne ülni’: *potis* ‘lehet, képes’ | *sedere* ‘ül’

posszidens ⇨ *jog* birtokos, birtokló

⊙ tud lat *possidens* ‘ua.’, lásd POSSZIDEÁL

poszt ⇨ *kat* őrhely, őrállomás, várta

⇨ † őrszem

⇨ állás, tisztség, beosztás

⇨ állomáshely

⊙ ném *Post* ‘katonai állomás, őrhely, posta’ ← fr *poste* ‘ua.’, lásd **POSTA**

poszt- ⇨ (összetételek előtagjaként, művészeti vagy politikai irányzatokkal kapcsolatban) utáni, késői: *posztimpresszionizmus, posztkommunista, posztmodern*

⊙ lat *post* ‘után’

posztamens ⇨ *műv, ép* szobor, váza vagy oszlop talapzata

⊙ ném *Postament* (egy elképzelt lat **postamentum* nyomán) ← fr *poster* ‘felállít, elhelyez’, lásd **POSTA** (a ~ alak téves latinositás eredménye, mint az **ORNAMENS** esetében)

posztamentum ⇨ *műv* a **POSTAMENS** ritkábban használt, de helyesebb alakja

posztdatál ⇨ *hiv* utókeltez, a ténylegesnél későbbre keltez

⊙ ném *postdatieren* ‘ua.’: lat *post* ‘után’ | lásd **DATÁL**

poszter ⇨ falragasz, plakát

⇨ nagyméretű, szobafalra ragasztható reprodukció

⊙ ang *poster* ‘falragasz’ ← *post* ‘kitűz, felragaszt, kihirdet’ ← lat *postis* ‘ajtófélfá’, ered. *postus, positus* ‘felállított’ ← *ponere, positum* ‘helyez, állít’

Lásd még **PONÁL**

poszteritás ⇨ utókor

⊙ lat *posteritas* ‘ua.’ ← kf *posterus* ‘későbbi’ ← *postea* ‘azután’: *post* ‘után’ | tbsz seml *ea* ‘azok’ ← *is, ea, id* ‘az’

posztglaciális ⇨ *geol* jégkorszak utáni

⊙ ném *postglazial* ‘ua.’, lásd **POSZT-**, **GLACIÁLIS**

posztgraduális ⇨ *okt* felsőfokú képesítést szereztek továbbképzésével kapcsolatos

⊙ ang *postgradual* ‘ua.’: lat *post* ‘után’ | *graduate* ‘diplomás’ ← késő lat *graduare* ‘magasabb fokra lép, egyetemi fokozatot szerez’ ← *gradus* ‘fok, lépcső’ ← *gradi* ‘lép’

posztindusztriális ⇨ *közg* a modern ipari társadalom késői szakaszával kapcsolatos

⊙ lásd **POSZT**, **INDUSZTRIÁLIS**

posztindusztriálisizmus ⇨ *közg* a legújabbkori társadalom képlete, a tudományos, kereskedelmi és szolgáltató szférában dolgozók növekvő túlsúlya a közvetlen termelésben foglalkoztatottakkal szemben

⊙ lásd **POSZTINDUSZTRIÁLIS**, **-IZMUS**

posztimpresszionizmus ⇨ *műv* az impresszionista művészetből kiindult és tanulságait felhasználó, de más eszközöket és kifejezésmódokat kereső irányzatok összefoglaló neve

⊙ lásd **POSZT-**, **IMPRESSIONIZMUS**

posztlimakterikus ⇨ *orv* a klimax utáni

⊙ tud lat *postclimactericus* ‘ua.’, lásd **POSZT-**, **KLIMAKTERIKUS**

posztnatális ⇨ *orv* a születés utáni

⊙ tud lat *postnatalis* ‘ua.’: lásd **POSZT-** | *natalis* ‘születési’ ← *natus* ‘születés’ ← *nasci, natus* ‘születik’

posztoperatív ⇨ *orv* műtét utáni

⊙ tud lat *postoperativ* ‘ua.’, lásd **POSZT-**, **OPERATÍV**

posztpozíció ⇨ *nyelvt* névutó

⊙ lat *postpositio* ‘ua.’: *post* ‘után’ | *positio* ‘helyezés’ ← *ponere, positum* ‘helyez’

Lásd még **PONÁL**

posztulál ⇨ *tud* előzetes követelményként felállít, ilyennek tekint

⊙ lat gyak *postulare, postulatam* ‘követel’ ← *poscere* ‘kér, követel’

posztulátum ⇨ *tud* valamely gondolati rendszer alapját képező, szükségképp igaznak tekintett állítások egyike

⇨ *tud* sarktétele, alaptétel

⇨ előfeltétel, követelmény, kívánalom

⊙ lat *postulatum* ‘követelés, követelmény’ ← *postulare*, lásd POSZTULÁL

posztumusz ⇨ hátrahagyott, az alkotó halála után publikált vagy megtalált (szellemi, művészi alkotás)

⇨ az alkotó halála után elérkező, bekövetkező (hírnév, elismerés)

⇨ az alkotó halála után odaitélt (díj, kitüntetés)

⊙ lat ff *postumus* ‘legutolsó’, majd ‘utószülött’ (aki apja halála után jött világra) ← *post* ‘után’

♠ A régebbi *posthumus*, *poszthumus* írásmód (akár a fr *posthume* és ang *posthumous*) tudákos középkori etimologizálásból ered, a *humus* ‘föld, televény’ beleértéséből

potamológia ⇨ *biol* a folyóvizek élővilágának tudományterülete

⊙ gör *potamosz* ‘folyó’ | lásd -LÓGIA

potassium [potasszium] ⇨ *kém* a kálium neve több idegen nyelvben

⊙ újjk lat, ‘ua.’: *potassa* ← ang *potash* ‘hamuzsír, hamulúg, kálilúg’: *pot* ‘fazék’ (itt az, amelyben a hamu forrázatából a hamuzsirt besűrítik) | *ash* ‘hamu’ | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

potasszémia ⇨ *orv* a vér káliumtartalmának kóros növekedése

⊙ tud lat *potassaemia* ‘ua.’: lásd POTASSIUM | gör *haima* ‘vér’

pot-au-feu [potofő] ⇨ *konyha* párolt zöldségekkel tálalt főtt marhahús

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘tüzön-fazék’: *pot* ← népi lat **pottus* ‘fazék’ ←(?) germ (pl. ang, holl *pot*, svéd *potta* ‘ua.’) | *au* ← lat *ad ille* ‘-on’ | *feu* ← lat *focus* ‘tűz’

potencia ⇨ teljesítőképesség, képesség, teherbírás

⇨ *fil* a dolgokban és lényekben rejlő belső erő vagy lehetőség a megvalósulásra

⇨ *orv* férfiaság, férfierő, férfi képessége közösülésre, nemzésre

⇨ † *mat* hatvány

⊙ lat *potentia* ‘képesség, tehetség, erő’, lásd POTENS

potenciál ⇨ *közg* gazdasági teljesítőképesség

⇨ *kat* ütőképesség, bevethető haderő, fegyverzet

⊙ ném *Potential* ‘ua.’, lásd POTENCIÁLIS

potenciális ⇨ lehetséges, bekövetkezhető

⇨ valamiben benne rejlő, kellő körülmények közt megvalósulni képes

⊙ késő lat *potentialis* ‘ua.’, lásd POTENCIA

potencialiter † ⇨ a lehetőség szerint

⇨ hatásában megnyilvánuló módon

⊙ újjk lat *potentialiter* ‘ua.’, lásd POTENCIÁLIS

potenciométer ⇨ *vill* változtatható elektromos ellenállás feszültség szabályozására

⊙ ném *Potentiometer* ‘ua.’: lásd POTENCIA | gör *metreó* ‘mér’

potenciometria ⇨ *kém* oldatok koncentrációjának mérése a belémártott elektródokon mért potenciál révén

⊙ ném *Potentiometrie*, ‘ua.’, lásd POTENCIOMÉTER

potens ⇨ hatalmas, vagyonos, jómódú

⇨ nemzőképes, férfias

⇨ alkotóképes

⊙ lat *potens*, *potentis* ‘képes’ ← *posse*, tkp. *po(tis) esse* ‘tud, bír’

potentát ⇨ hatalmasság, tekintélyes vezető

⊙ ném *Potentat* ← késő lat *potentatus* ‘ua.’ ← *potens*, *potentis* ‘képes’, lásd POTENS

potestas [potesztász] ⇨ *jog* hatalom, jogszerű cselekedetek végrehajtására való felhatalmazás a római jogban

⊙ lat, ‘ua.’ *potis* ‘képes (vmire)’ ← *posse*, tkp. *potis esse* ‘képes, bír, -hat’

Lásd még PODESTA

potio [póció] ⇨ *orv* kanalas orvosság

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘ital’ ← *potare*, *potum* ‘iszik’

potlatch [potlacs] ⇨ *népr* az északnyugati partvidék indiánjainak ajándékosztó ünnepe

⇨ *átv* vidám társas összejövétel

⊙ ang, ‘ua.’ ← csinuk indián *pacsatl* ‘ajándék’

potom ⇨ kicsi, csekély (összeg, érték)

⇨ olcsó, potya (ár)

⇨ † hiábavaló, kárbaveszett

⊙ régi *potomra* ‘hitelben’ ← szlk *potom* ‘majd, azután’: *po* ‘után’ | *to* ‘az’

potománia ⇨ *orv* iszákosság

⊙ tud lat, ‘ua.’: *potus* ‘ivás’ ← *potare, potum* ‘iszik’ | lásd MÁNIA

potométer ⇨ *növ* a növények párologtatásának mérésére szolgáló berendezés

⊙ lat *potus* ‘ivás’ ← *potare, potum* ‘iszik, felszív’ | gör *metreó* ‘mér’

potpourri [potpuri] ⇨ *zene* egyveleg különféle művek dallamaiból

⇨ † *konyha* vegyestál

⇨ szárított virágok egyvelege illatosításra

⊙ fr, ‘egyveleg’, ered. ‘elegyes egytálétel’, tkp. ‘porhanyított fazék’: *pot* ← népi lat **pottus* ← (?) germ (pl. ang, holl *pot*, svéd *potta* ‘ua.’) | *pourri* ← lat *putridus* ‘korhad, redves’ ← *puter* ‘ua.’

pour condoler [pur kondolé] ⇨ részvétnyilvánításul

⊙ fr, ‘ua.’: *pour* ← lat *per* ‘-ért, -ként’ | *condoler*, lásd KONDOLEÁL

pour féliciter [pur feliszité] ⇨ szerencsekívánat gyanánt

⊙ fr, ‘ua.’: *pour* ← lat *per* ‘-ért, -ként’ | *féliciter* ‘szerencsét kíván, gratulál’ ← lat *felicitas* ‘szerencse, boldogság’ ← *felix, felicitis* ‘szerencsés, boldog’

pour la bonne bouche [purla bon bus] ⇨ a jó szájiz kedvéért (bekapott falat, nyalánkság)

⊙ fr, ‘ua.’: *pour* ← lat *per* ‘-ért, -ként’ | *bon, bonne* ← lat *bonus* ‘jó’ | *bouche* ‘száj’ ← népi lat *bucca* ‘pofa’

pourparler lásd PURPARLÉ

pouvoir lásd PUVOÁR

povedál ⇨ *biz* szájal, jártatja a száját

⊙ szlk *povedat* ‘elmond’, tkp. ‘tudomására hoz’: *po-* ‘neki’ | *vedi* ‘tud’

póz ⇨ testtartás, testhelyzet

⇨ modor, mesterkélttség, hatáskeresés

⊙ fr *pose* ‘ua.’ ← *poser* ‘helyez’ ← késő lat *pausare* ‘szüntet, pihentet, helyez’, lásd PAUZA

pozaun ⇨ *zene* harsona

⊙ ném *Posaune* ← ófr *buisine* ‘ua.’ ← lat *bucina* ‘ökörszarv kürt’: *bos* ‘ökör’ | *canere, (ce)cini* ‘énekel’

pozíció ⇨ testhelyzet, testtartás

⇨ hadállás, játék állása (pl. sakkbán)

⇨ állás, tisztség, munkakör, hivatal

⇨ tekintély, társadalmi helyzet

⇨ hatalmi helyzet

⊙ lat *positio* ‘helyzet’ ← *ponere, positum* ‘helyez’

Lásd még PONÁL

pozicionál ⇨ elhelyez, helyzetbe hoz

⊙ fr *positionner* ‘ua.’, lásd POZÍCIÓ

pozitív ⇨ (mn) valóságos, tényleges

⇨ jó, értékes, előrevívó

⇨ helyeslő, egyetértő

⇨ *nyelvt* állító, igenlő

⇨ *mat* nullánál nagyobb (szám)

⇨ *fiz* elektronhiány következtében létrejött (elektromos sarok)

⇨ *fényk* a sötét és világos árnyalatait helyesen mutató (film, fénykép)

⇨ *orv* a körtünetekre alapozott gyanút megerősítő (lelet)

⇨ *jog* tételes, rögzített (jog)

⇨ *vall* tételes (vallás)

⇨ (fn) *zene* egymanuálos, pedál nélküli szobaorgona a 15–18. században

✧ *fényk* a sötét és világos árnyalatait helyesen mutató kép

⊙ ném *positiv* 'ua.' ← késő lat *positivus* 'tevéleges, tényleges' ← *ponere, positum* 'tesz, helyez, állít'

Lásd még PONÁL

pozitivista ✧ *fil* (fn) a pozitívizmus híve, gyakorlója

✧ (mn) e nézet alapján álló

⊙ ném *Positivist* 'ua.', lásd POZITIVIZMUS

pozitívizmus ✧ *fil* a közvetlen érzéki tapasztalatokra és a bizonyított vagy bizonyítható tényekre alapozott vizsgálódást ajánló, ill. magát erre korlátozó bölcséleti irány

⊙ ném *Positivismus* 'ua.', lásd POZITÍV, -IZMUS

pozitívum ✧ valóság, bizonyosság, tény

✧ eredmény

✧ érdem, előnyös, értékes tulajdonság

⊙ újk lat seml *positivum* 'pozitív dolog, ill. vonás', lásd POZITÍV

pozitron ✧ *fiz* pozitív töltésű, igen kis tömegű elemi részecske, az elektron pozitív ellenpárja

⊙ ang *positron* 'ua.', lásd POZI(TÍV, ELEK)TRON

pozitúra ✧ (fúrca) testhelyzet

✧ mesterkélt, színpadias testtartás

⊙ lat *positura* 'ua.' ← *ponere, positum* 'elhelyez'

Lásd még PONÁL

pózol ✧ színészkedik, megjátssza magát, teszi magát

⊙ lásd PÓZ

pozológia ✧ *orv* a gyógyszeradagolás elmélete

⊙ tud lat *posologia* 'ua.': gör *poszosz* 'mennyi' | lásd -LÓGIA

pozőr ✧ színészkedő, hatásvadászó ember

⊙ fr *poseur* 'ua.', lásd PÓZ

pönálé ✧ *jog* bírság, kötbér, bánatpénz

⊙ ném *Pönale* 'ua.' ← késő lat *poenalis* 'a büntetéssel kapcsolatos' ← lat *poena* 'büntetés'

pönalizál ✧ *jog* szerződést büntető záradékkal lát el

✧ *jog* büntetést helyez kilátásba

⊙ ném *pönalisieren* 'ua.', lásd PÖNÁLÉ

pönológia ✧ *jog* a szabadságvesztésnek mint büntetésnek társadalmi és egyedi hatását vizsgáló kriminálisztikai tudományterület

⊙ tud lat *poenologia* 'ua.': *poena* 'büntetés' | lásd -LÓGIA

prachtskerl [prahckerl] ✧ *biz* pompás fickó

⊙ ném, 'ua.': *Pracht* 'ragyogás' | *Kerl* 'fickó'

pracli ✧ *biz* kéz, mancs

⊙ ném nyj kics *pratzl* 'kezecke' ← ném *Pratze* 'nagy, erős kéz', ered. 'mancs'

prae- lásd még PRE-

praebenda [prebenda] ✧ *vall* egyházi javadalom

✧ *jog* egyházi vagy papi kézen lévő földbirtok

⊙ tud lat tbsz seml, 'ua.' ← *praebendum* 'szolgáltatni való, vkinek kijáró dolog' ← *praebere*, tkp. *prae-habere* 'nyújt, eléje tart': *prae-* 'előtt, elöl' | *habere* 'bír, tart'

Lásd még PROVIANT

praecox [prekoksx] ✧ *orv* korai, korán jelentkező

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'idő előtt megfőtt': *prae-* 'előtt, elöl' | *coquere* 'főz, süt'

praedecessor [predecesszor] † ✧ hivatali előd

⊙ lat, 'ua.': *prae-* 'előtt, előbb' | *decedere* 'lelép, távozik': *de-* 'el' | *cedere* 'lép'

praemissis praemittendis ✧ az előre bocsátandó dolgokat előre bocsátván (okiratok elején alkalmazott formula a címek és rangok hosszas felsorolása helyett)

⊙ lat, 'ua.' ← *praemittere, praemissum* 'előreküld, előre bocsát': *prae-* 'előtt, előre' | *mittere* 'küld'

Lásd még MISSZIÓ

praenomen ⇨ *tört* a háromelemű római név első eleme (mint Caius, Lucius, Sextus)

⇨ † *tört* nemesi előnév

⊙ lat, 'ua.': *prae-* 'előtt, elől' | *nomen* 'név'

praeputium [prepucium] ⇨ *anat* fityma

⊙ tud lat, 'ua.': *prae-* 'előtt, elől' | *putere* 'szaglik'

praesens [prézensz] ⇨ *nyelvt* jelen (idő vagy idejű)

⊙ lat ← *praesens, praesentis* 'jelenlévő' ← *praesesse* 'jelen van': *prae-* 'elől' | *esse* 'lenni'

praeses † [prézesz] ⇨ elnök, előljáró, főnök, tkp. elől ülő

⊙ lat *praeses* 'ua.': *prae-* 'előtt, elől' | *sedere* 'ül'

praeteritum [préteritum] ⇨ *nyelvt* folyamatos múlt

⊙ lat *praeteritus* 'elmúlt' ← *praeterire, praeteritum* 'elmúlik', tkp. 'elhalad': *praeter* 'mellett' | *ire* 'megy'

praevaricatio [prevarikáció] ⇨ *jog* összejátszás, vesztegetés, megvesztegethetőség

⊙ tud lat, 'ua.' ← *praevaricari, praevaricatus* 'összejátszik (ügyvéd az ügyfele pertársával)', tkp. 'görbe úton jár' ← *praevarus* 'görbe, szabálytalan': *prae-* 'nagyon' | *varus* 'görbe'

pragmatica sanctio [pragmatika szankció] ⇨ *tört* a provinciák rendtartására vonatkozó császári rendelet az ókori Rómában

⇨ *tört* ünnepélyes formában kinyilvánított uralkodói rendelet

⇨ *tört* a Habsburg dinasztia trónöröklési rendjéről hozott több törvény Spanyolországban és Ausztriában

⇨ *tört* (nagybetűvel) az 1713-as ausztriai törvény, amely a trónutódlás jogát a női ágra is kiterjesztette

⊙ lat, 'az ügyrendet érintő rendelet', lásd PRAGMATIKUS, SZANKCIÓ

pragmatika ⇨ *jog* ügyrend, szabályzat, rendtartás

⊙ ném *Pragmatik* 'ua.' ← gör *pragmatiké* (*tekhné*) 'a (helyes) cselekvés (művészete)', lásd PRAGMATIKUS

pragmatikus ⇨ *jog* ügyrendi

⇨ az adott feltételek közt legcélszerűbb megoldást tekintő

⇨ gyakorlatias, célratoró

⇨ *pol* ideológiailag semleges

⇨ oknyomozó

⊙ lat *pragmaticus* 'gyakorlati, cselekvő' ← gör *pragmatikosz* 'cselekvő, tevékeny, tettekéssz' ← *pragma, pragmatosz*, tkp. *prak-ma* 'cselekedet' ← *prasszó*, tkp. *prak-szó* 'cselekszik'

pragmatista ⇨ (fn) *tud* a filozófiai vagy politikai pragmatizmus híve, hirdetője

⇨ (mn) a pragmatizmus alapján álló

⊙ ang *pragmatist* 'ua.', lásd PRAGMATIZMUS

pragmatizmus ⇨ *fil* az anyagot mint az érzetek összességét tekintő bölcséleti irányzat

⇨ *pol* a gyakorlati hasznosság elsődlegességét hirdető felfogás

⊙ ang *pragmatism* 'ua.', lásd PRAGMATIKUS, -IZMUS

prairial [preriál] ⇨ *tört* a május 20. és június 18. közötti hónap a francia forradalmi naptárban

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'mezei' ← *prairie* 'mezőség' ← késő lat *prataria* 'ua.' ← *pratum* 'rét'

Lásd még PRÉRI

prákrit ⇨ *nyelvt* a köznép által beszélt, majd az irodalomban is felhasznált középid nyelvváltozat (szemben a megmerevedett szanszkrittal)

⊙ ind *prákrita* 'általános, megszokott'

praktice ⇨ gyakorlatilag, a gyakorlatban

⊙ lat, 'ua.', lásd PRAKTIKUS

prakticista ⇨ (fn) a prakticzizmus vallója

⇨ (mn) a prakticzizmus alapján álló

⊙ ném *Praktizist* 'ua.', lásd PRAKTIKUS, -IZMUS

prakticzizmus ⇨ csak a gyakorlati használhatósággal, a haszonnal törődő felfogás, eljárás

⊙ ném *Praktizismus* 'ua.', lásd PRAKTIKUS, -IZMUS

praktika ⇨ fogás, fortély, csel

⇨ mesterkedés, fondorkodás, törvetés

⊙ ném *Praktik* ‘gyakorlat, mesterfogás, fortély’ ← lat *practica* ← gör *praktiké* (*tekhné*) ‘gyakorlati (mesterség)’, lásd PRAKTIKUS

praktikábilis ⇨ megvalósítható, felhasználható

⊙ ném *praktikabel* ‘ua.’, lásd PRAKTIKA

praktikáns † ⇨ gyakoronok

⊙ ném *Praktikant* ‘ua.’ ← kk lat *practicare* ‘gyakorol’, lásd PRAKTIKA

praktikum ⇨ célszerűség, gyakorlatias dolog

⇨ † iskolai gyakorlat

⊙ ném *Praktikum* ‘iskolai gyakorlat, gyakorlati képzés’, lásd PRAKTIKUS

praktikus ⇨ célszerű, célravezető

⇨ kivihető, megvalósítható

⇨ gyakorlatias, ügyes, ötletes

⇨ hasznos, előnyös, használható, alkalmazható

⊙ lat *practicus* ← gör *praktikosz* ‘tevékeny, ügyes’ ← *praszó*, tkp. *prak*-szó ‘cselekszik’

praktizál ⇨ (orvosi, ügyvédi) gyakorlatot folytat

⊙ ném *praktisieren* ‘ua.’, lásd PRAXIS

praliné ⇨ édességekkel töltött csokoládébonbon

⊙ auszti ném *Pralinee* ← fr *praline* ‘ua.’ ← Plessis-Praslin francia marsall nevéből (az ő sütőmestere ötlötte ki ezt az édességet a 17. században)

prána ⇨ *vall* az ind vallásos és bölcséleti rendszerekben az élet lehelete, a világot átható erő, amelyből a lélegzettel részesülünk

⊙ szansz, ‘lehelet’

pravaz ⇨ *orv* injekciós fecskendő

⊙ Ch. G. *Pravaz* francia orvos, a feltaláló nevéből

pravoszláv ⇨ *vall* az orosz görögkeleti egyházhoz tartozó, e felekezettel kapcsolatos

⊙ or *pravoszlavnij* ‘igazhítú’ (az ORTODOX görög eredetijének fordítása): *pravij* ‘helyes, derék’ | *szlava* ‘hír, híresztelés, tan’

praxi † ⇨ (jog)gyakornok

⊙ magy rövid, lásd PRAXIS

praxiológia ⇨ *tud* a munka határfokának vizsgálatával foglalkozó kutatási ág

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd PRAXIS, -LÓGIA

praxis ⇨ gyakorlat, valóság, való élet

⇨ tapasztalat, jártasság

⇨ joggyakorlat

⇨ orvos vagy ügyvéd hivatásszerű működése

⊙ lat *praxis* ← gör *praxisz* ‘működés, üzleti tevékenység’ ← *praszó*, ered. *prak*-szó ‘cselekszik’

prazeodímium ⇨ *kém* a ritkaföldfémek csoportjába tartozó kémiai elem, sói többnyire zöldek

⊙ tud lat *praseodymium* ‘ua.’: gör *praszosz* ‘világoszöld’ ← *praszon* ‘póréhagyma’ | (*di*)*dümosz* ‘iker’ (mert a korábban elemnek vélt didymumból különítették el egy másik elemmel együtt) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

pre- ⇨ (összetétel elötagjaként, korszakra, népre, eseményre utalva) előtti, megelőző: *prehellén*, *preklasszikus*, *preromantika*

⇨ nagyon, túl, pl. *prepotens*

⇨ előtt, elé, előre

⊙ lat *prae* ‘előtt, elé, elő’

preambulium ⇨ *jog* alkotmány, törvény, egyezmény bevezető, az alapelvekről szóló fejezet

⊙ lat *praeambulium* ‘előljáró rész’: *prae-* ‘előtt, elől’ | *ambulare* ‘jár, sétál’

precedencia ⇨ elsőbbség

⇨ az előzmények összessége

⊙ késő lat *praecedentia* ‘ua.’, lásd PRECEDENS

precedens ⇨ jog jogelözmény

⇨ előzmény, példa, hasonló eset, hivatkozási alap

⊙ kk lat *praecedens, praecedentis* ‘előljáró, megelőző’ ← *praecedere, praecessum* ‘elől jár, megelőz’: *prae-* ‘elől’ | *cedere* ‘lép, jár’

preceptor † ⇨ tanító, nevelő, házitanító

⊙ lat *preceptor* ‘oktató’ ← *praecipere, praecipitum* ‘előír, tanít, oktat’: *prae-* ‘előre’ | *capere* ‘fog, vesz’

precesszió ⇨ fiz pörgettyű forgástengelyének kitérése

⇨ *csill* a tavaszpont előrehaladása az ekliptikán

⊙ lat *praecessio* ‘előrehaladás’, lásd PRECEDENS

précieux [presszió] ⇨ mesterkelt, szenvelgő, kényeskedő (modor a 17. századi francia salonokban)

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘értékes, drága’ ← lat *pretiosus* ‘ua.’ ← *pretium* ‘ár, érték’

precipitáció ⇨ kém kicsapódás

⇨ † elhamarkodás, elhamarkodottság

⊙ la *praecipitatio* ‘sietség, zuhanás’, lásd PRECIPITÁL

precipitál ⇨ kém kicsap (oldatból)

⇨ † elsiet

⊙ lat *praecipitare, praecipitatum* ‘fejfel előre taszít, zuhan, siettet’: *prae-* ‘előre’ | *caput, capitis* ‘fej’
Lásd még KAPITÁLIS

precipitando [precipitandó] ⇨ zene hirtelen gyorsítással (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *praecipitare* ‘elsiet’, lásd PRECIPITÁL

precipitátum ⇨ met csapadék

⇨ kém üledék, kicsapódás oldatból

⊙ tud lat *praecipitatum* ‘ua.’, lásd PRECIPITÁL

precipitin ⇨ biokém fajidegen fehérje hatására az élő szervezetben képződő ellenanyag

⊙ tud lat *praecipitin* ‘ua.’: lásd PRECIPITÁL | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

precíz ⇨ pontos, alapos, finom, aprólékos

⇨ rendszerető, gondos, lelkiismeretes

⊙ ném *präzís* ← fr *précis* ‘ua.’ ← lat *praecisus* ‘elől levágott, megszábott’: *prae-* ‘elől’ | *caedere, caesus* ‘vág, öl’

precízió ⇨ pontosság, szabatoság, finom működés

⊙ ném *Präzision* ← fr *précision* ‘ua.’, lásd PRECÍZ

precíziós ⇨ pontos, érzékeny, nagy pontosságú, finom (pl. műszer, óra)

⊙ lásd PRECÍZIÓ

precizíroz ⇨ pontosan meghatároz, kijelöl

⇨ finomít, pontosít (utasítást, kijelentést)

⊙ ném *präzisieren* ← fr *préciser* ‘ua.’, lásd PRECÍZ

precizitás ⇨ szabatoság, pontosság, gondosság

⊙ fr *précisité* ‘ua.’, lásd PRECÍZ

préda ⇨ (fn) zsákmány, hadizsákmány

⇨ martalék, áldozat

⇨ † fosztogatás, zsákmányolás

⇨ (mn) *biz* pazarló, tékozló, herdáló

⊙ lat *praeda* ‘zsákmány’

predáció ⇨ biol ragadozás, két állatpopuláció viszonya, amelyben egyik a másikkal a tápláléka

⊙ lat *praedatio* ‘ua.’, lásd PRÉDÁL

prédál ⇨ fosztogat, zsákmányol, rabol

⇨ pocseköl, pazarol

⊙ lat *praedari, praedatus* ‘zsákmányol, kifoszt’, lásd PRÉDA

predátor ⇨ áll ragadozó

⊙ lat *praedator* ‘zsákmányoló, vadászó’ ← *praedari*, lásd PRÉDÁL

predella ⇨ műv oltárpolc, az oltárasztal festményekkel, domborművekkel díszített alsó része

⊙ ol, 'ua.' ← kfn *brett* 'deszka'

Lásd még BRETTLI

predestináció vagy **predesztináció** ⇨ elrendelés, sors

⇨ *vall* eleve elrendelés, kálvinista tan, mely szerint Isten terveiben előre el van döntve mindenkinek üdvözülése vagy elkárhozása

⊙ lat *praedestinatio* 'ua.', lásd PREDESZTINÁL

predesztinál ⇨ kijelöl, szán, elrendel

⊙ lat *praedestinare* 'előre elhatároz': *prae-* 'előre' | *destinare* 'elszán, meghatároz': *de-* 'el' | műveltető *-stanere* (magában nem használatos) 'állít' (indoeurópai rokonok: gör *sztanüó*, or *sztanovitj* 'felállít') ← *stare* 'áll'

predetermináció ⇨ előre meghatározás

⇨ *fil* az a természetbölcséleti elv, mely szerint az élővilág fejlődése előre meghatározott törvények szerint ment és megy végbe

⊙ lásd PRE-, DETERMINÁCIÓ

predeterminál ⇨ előre meghatároz

⊙ lásd PRE-, DETERMINÁL

prédialista ⇨ *tört* alacsonyabb rangú nemes, akinek katonai szolgálattal terhelt allodiális birtoka van

⊙ kk lat *praedialista* 'ua.' ← *praedialis* 'birtokkal kapcsolatos', lásd PRÉDIUM

predikábilis ⇨ előre látható, megjósolható, kiszámítható

⊙ lat *praedicabilis*, helyesen *praedicibilis* 'ua.' ← *praedicere*, *praedictum* 'előre megmond, megjósol': *prae-* 'előre' | *dicere* 'mond'

Lásd még DIKTÁL

prédikáció ⇨ *vall* szentbeszéd, igehirdetés

⇨ *gúny* papolás, korholás, lelkifróccs

⊙ lat *praedicatio* 'ua.', lásd PRÉDIKÁL

prédikál ⇨ *vall* szentbeszédet tart

⇨ ígét hirdet

⇨ *gúny* papol, intő beszédet tart, korhol

⊙ lat *praedicare*, *praedictum* 'kihirdet, kijelent, dicsóít': *prae-* '(sokak) előtt' | *dicere* 'mond'

Lásd még DIKTÁL

prédikatív ⇨ *nyelvt* állítmányi (szó szerkezet)

⊙ tud lat *praedicativus* 'ua.', lásd PREDIKÁTUM

prédikátor ⇨ *vall* hitszónok, igehirdető

⇨ † református lelképásztor, tiszteletes

⊙ lat *praedicator* 'ua.', lásd PRÉDIKÁL

prédikátum ⇨ *tört* nemesi előnév

⇨ *nyelvt* nyelvtani, logikai állítmány

⊙ kk lat *praedictum* 'ua.' ← lat *praedicare*, *praedictum*, lásd PRÉDIKÁL

prédikció ⇨ előrejelzés, tudományos jóslat

⊙ lat *praedictio* 'ua.' ← *praedicere*, *praedictum* 'előre megmond': *prae-* 'előre' | *dicere* 'mond'

prédiktív ⇨ előrejelzésen alapuló

⊙ ang *predictive* 'ua.', lásd PREDIKCIÓ

predilekció ⇨ előszeretet, kedvelés

⊙ kk lat *predilecto* 'ua.': *prae-* 'előbb, mindenek előtt' | *dilectio* 'kiválasztás' ← *diligere* 'kiválaszt, szeret': *dis-* 'szét' | *legere* 'választ'

prediszponál ⇨ hajlamosít, fogékonyá tesz

⊙ lásd PRE-, DISZPONÁL

prediszpozíció ⇨ hajlam, hajlamosság, fogékonyság

⊙ lat *praedispositio* 'ua.', lásd PRE-, DISZPOZÍCIÓ

prédiium ⇨ *tört* házi kezelésben lévő szabad nemesi birtok

⇨ *tört* puszta, már nem művelt, jobbágytalan birtokrész

⊙ lat *praedium* ‘birtok, jószág’ ← *praes, praedis* ‘kezes’

predominancia ⇨ fölény, túlsúly

⇨ kiemelkedő szerep

⊙ ang, fr *prédominance* ‘ua.’ ← kk lat *praedominare* ‘uralmi helyzetben van’: *prae-* ‘előtt, előre’ | lásd DOMINANCIA

predominál ⇨ elsőbbségben, uralmi helyzetben van

⇨ kiemelkedő szerepet játszik

⊙ kk lat *praedominare* ‘ua.’: *prae-* ‘előtt, előre’ | lásd DOMINÁL

preegzisztencia ⇨ *vall, fil* előzetes létezés, a lélek létezése a testtel való egyesülés előtt

⊙ kk lat *praeexistencia* ‘ua.’: *prae-* ‘előtt, előbb’ | lásd EGZISZTENCIA

prefáció ⇨ előszó, bevezetés

⇨ *vall* a misének a kánon előtt mondott vagy énekelt része

⊙ lat *praefatio* ‘bevezetés’: *prae-* ‘előtt’ | *fari, fatus* ‘beszél’

Lásd még FÁMA

prefektúra ⇨ a prefektus tisztsége

⇨ a prefektus hivatalának épülete

⇨ (egyres országokban) rendőrség

⇨ † előljáróság, megyeháza

⊙ lat *praefectura* ‘ua.’, lásd PREFEKTUS

prefektus ⇨ *tört* római testőrparancsnok, városi előljáró

⇨ *közig* (Franciaországban, Romániában) megyefőnök

⇨ (egyres országokban) rendőrfőnök

⇨ *vall* katolikus papnevelde tanulmányi felügyelője

⇨ *okt* katolikus fiúnevelő intézet fegyelmi előljárója

⇨ *vall* a szentszéki kongregációk vezető főpapja

⊙ lat *praefectus* ‘előljáró, felügyelő, parancsnok’, tkp. ‘(a többiek) elé tett’: *prae-* ‘elé’ | *facere, factum* ‘tesz, csinál’

preferál ⇨ megkülönböztetett figyelemben, másokkal szemben előnyben részesít

⇨ másoknál kedvezőbben értékeli

⊙ lat *praeferre* ‘előbe helyez, elsőbbséget ad’: *prae-* ‘előre, elé’ | *ferre* ‘visz’

preferansz ⇨ *ját* háromszemélyes, licitáláson alapuló kártyajáték

⊙ fr *préférence* ‘ua.’, tkp. ‘kivételes kedvezmény’, lásd PREFERENCIA

preferencia ⇨ *ker* kivételes kedvezmény, előnyös elbánás

⊙ fr *préférence* ← kk lat *praeferentia* ‘ua.’, lásd PREFERÁL

preferenciális ⇨ *ker* kivételes előnyt nyújtó

⇨ *biol* bizonyos tényezők által irányított, nem véletlenszerű (párosodás)

⊙ fr *préférentiel* ‘ua.’, lásd PREFERENCIA

préfet [prefe] ⇨ a prefektus francia neve

⊙ fr, ← lat *praefectus* ‘ua.’, lásd PREFEKTUS

prefiguráció ⇨ *vall* előkép (különösen Jézusé az ószövetségi alakok közt, pl. Jónás)

⊙ kk lat *praefiguratio* ‘ua.’: *prae-* ‘előre’ | lásd FIGURA

prefixum ⇨ *nyelvt* előtag, szóeleji toldalék

⊙ tud lat *praefixum* ‘ua.’: *prae-* ‘elé’ | *figere, fixum* ‘tűz, illeszt’

Lásd még FIX

preformáció ⇨ *biol* meghaladott élettani elmélet, amely szerint a csírában a kifejlett szervezet már mindenestől benne van kicsinyített alakban

⊙ lat *praeformatio* ‘ua.’, tkp. ‘előre kiformalás’: *prae-* ‘előre’ | *formare, formatum* ‘formál, formálódik’

preglaciális ⇨ *met* jégkorszak előtti

⊙ lásd PRE-, GLACIÁLIS

pregnáns ⇨ súlyos, nyomós, erős

⇨ sokatmondó, beszédes

✧ határozott, jellegzetes, szembeötlő

✧ *stil* lényegre törő, szabatos, tömör

✧ *orv* terhes, állapotos

⊙ lat *praegnans*, ered. *praegnas* ‘terhes, vemhes’, tkp. ‘születés előtt álló’: *prae-* ‘előtt’ | (*g*)*natus* ‘születés’ ← *nasci*, *natus sum* ‘születik’ (mai jelentésköre így jött létre: ‘terhes’ → ‘súlyos’ → ‘jelentős’)

prehellén ✧ *tört* a görög szárazföldön és szigeteken a görögség bejövetele előtt kialakult (kultúra, építészet)

⊙ lásd PRE-, HELLÉN

prehisztórikus ✧ *tört, műv* történelem előtti, őstörténeti

⊙ tud lat *praehistoricus* ‘ua.’: *prae-* ‘előtt’ | lásd HISTORIKUS

prejudiciális ✧ *jog* a határozathozatal előtt feltétlenül eldöntendő (vitapont, kérdés)

⊙ tud lat *praeiudicialis* ‘ua.’: *prae-* ‘előtt’ | lásd JUDÍCIUM

prejudícium ✧ *jog* előítélet, elfogultság

✧ † jogelőzmény

⊙ lat *praeiudicium* ‘ua.’, lásd PREJUDIKÁL

prejudikál ✧ *jog* a dolgok ismerete nélkül dönt

✧ *jog* előre ítél, elővételez

✧ *jog* bíróság meg nem állapított bűnösséget tulajdonít (valakinek)

⊙ lat *praeiudicare* ‘ua.’: *prae-* ‘előre’ | *iudicare* ‘ítél’ ← *iudex*, *iudicis* ‘bíró’: *jus* ‘törvény’ | *dicere* ‘mond’

prekambrium ✧ *geol* a földtörténeti őskor, mely kb. 570 millió évvel ezelőtt ért véget

⊙ lásd PRE-, KAMBRIUM

prekárius † ✧ kétes, függő, bizonytalan

✧ szűkös, szegényes

⊙ lat *precarius* ‘kikönyörgött, bizonytalan’ ← *precari* ‘könyörög’ ← *preces* ‘ima, könyörgés’

prekaució ✧ elővigyázat, elővigyázatosság

⊙ lat *praecautio* ‘ua.’: *prae-* ‘nagyon’ | *cavere*, *cautum* ‘óvakodik’

preklasszikus ✧ *zene* a bécsi klasszicizmus korát megelőző, késő barokk (zene, stílus)

✧ *irod, műv* a klasszicizmust megelőző

⊙ lásd PRE-, KLASSZIKUS

preklúzió ✧ *jog* kizárás valamely jog érvényesítéséből

✧ *jog* határidő kitézése

⊙ tud lat *praclusio* ‘ua.’: *prae* ‘előtt, elé, elő’ | *cludere*, *clusum* (a *claudere* alakváltozata) ‘zár’

Lásd még KLAUZÚRA

prekolumbiánus ✧ *tört, műv* a felfedezés, (1492) előtti, az európai hatástól még érintetlen közép- és dél-amerikai (kultúra, civilizáció)

⊙ ang *precolumbian* ‘ua.’: lat *prae-* ‘előtt’ | *Columbus*, Amerika felfedezőjének, Cristoforo Colombónak latinus neve

prekonceptió ✧ *jog* előzetesen, előre kialakított nézet, elsietett vélemény

✧ előítélet

⊙ kk lat *praeconceptio* ‘ua.’, lásd PRE-, KONCEPCIÓ

prekondicionál ✧ előzetes feltételekhez köt

✧ a körülményekhez alakít

⊙ lásd PRE-, KONDITIONÁL

prekriminalitás ✧ *jog* olyan körülmény vagy állapot, amely elősegíti a bűnözést, ill. a bűnözői mentalitás kialakulását

⊙ lásd PRE-, KRIMINALITÁS

prekurzor ✧ *biol* előanyag, biológiai folyamatok során előálló fontos végtermék kiinduló vegyülete

⊙ ang, lat *pr(a)ecursor* ‘előfutár’: lat *prae* ‘előtt, elé, elő’ | *currere*, *cursum* ‘fut’

Lásd még KURRENS

prelátus ✧ *vall* a pápa által, többnyire kitüntetésképp adományozott főpapi cím

⊙ lat *praelatus* ‘ua.’, tkp. ‘mások elé helyezett’ ← *praeferre, praelatum* ‘elébe helyez’: *prae-* ‘elé’ | *ferre, latum* ‘visz’

prelegál ⇨ előad, felolvas

⊙ lat *praelegere, praelectum* ‘előolvas’ | *prae-* ‘előre’ | *legere* ‘olvas’

Lásd még LEGENDA

prelekcio ⇨ előadás, felolvasás

⊙ lat *praelectio* ‘ua.’, lásd PRELEGÁL

preliminál ⇨ előirányoz, megszab, kijelöl

⇨ tervez, tervezget

⊙ ném *präliminieren* ‘ua.’, lásd PRELIMINÁRIS

preliminária ⇨ *jog, hiv* ügyelőzmények, előzetes megállapodások

⊙ tud lat tbsz seml *praeliminaria* ‘ua.’, lásd PRELIMINÁRIS

prelimináris ⇨ előzetes

⊙ lat *praeliminaris* ‘ua.’, tkp. ‘a belépés előtti’: *prae-* ‘előtt’ | *limen, liminis* ‘küszöb’

Lásd még ELIMINÁL

prelogikus ⇨ a logika helyett többnyire mágikus képzetektől irányított (gondolkodás természeti népeknél)

⊙ lásd PRE-, LOGIKUS

prélude [prelűd] ⇨ *zene* többnyire zongorára írt, szabad formájú zenedarab

⊙ fr, ← lat *praeludium* ‘ua.’, lásd PRELÚDIUM

prelúdium ⇨ *zene* előjáték

⇨ *zene* barokk szvitek gyakori bevezető tétele

⇨ *zene* a fuga előtti fantáziaszerű bevezető

⊙ késő lat *praeludium* ‘ua.’ ← lat *praeludere* ‘előjátszik, előjátékot játszik’: *prae-* ‘előre’ | *ludus* ‘játék’

prematúrus † ⇨ koraérett, korai, idő előtti

⊙ lat *praematurus* ‘ua.’: *prae-* ‘előre’ | *maturus* ‘érett’

Lásd még MATURITÁS

premeditáció ⇨ *jog* előre megfontolt szándék

⊙ lat *praemeditatio* ‘ua.’, lásd PREMEDITÁL

premeditál ⇨ előre megfontol, eltervez

⊙ lat *praemeditor, praemeditatus* ‘ua.’, lásd PRE-, MEDITÁL

premier ⇨ *szính* bemutató előadás

⊙ fr *première (représentation)* ‘első (előadás)’ ← lat *primarius* ‘előkelő’ ← *primus* ‘első’

premier plán ⇨ *film* főleg az arcokat mutató közelkép

⊙ fr *premier plan* ‘ua.’, tkp. ‘első sík’: lásd PREMIER | *plan* ← lat *planus* ‘sík’

premissza ⇨ *fil* a logikai következtetést megelőző két állítás egyike, logikai előzmény, kiindulópont

⊙ lat (*propositio*) *praemissa* ‘előrebocsátott (állítás)’: *prae-* ‘előre’ | *mittere, missum* ‘küld’

Lásd még MISSZIÓ

prémium ⇨ jutalom, jutalomdíj, elismerés

⇨ jutalék, járulék, osztalék

⊙ lat *praemium* ‘elő(vételi) jog, díj, jutalom’: *prae-* ‘előre’ | *emere* ‘vesz, vásárol’

Lásd még REDEMPTORISTA, PROMPT

premizál ⇨ jutalomban részesít, díjaz

⊙ magy, lásd PRÉMIUM (a *plágium–plagizál* és hasonló szópárok mintájára)

premoláris ⇨ *anat* elülső őrlő, kísérő fog

⊙ tud lat (*dens*) *praemolaris* ‘ua.’: lat *prae* ‘előtt, elé, el’ | lásd MOLÁRIS

premontrei ⇨ *vall* francia alapítású tanítórend

⊙ a franciaországi *Prémontré* helynévből: *pré montré* ← lat *pratum monstratum* ‘a megmutatott mező’ (Isten látomásban mutatta meg Szent Norbertnek az alapítandó monostor helyét): *pratum* ‘mező’ | *monstrare* ‘megmutat’

Lásd még PRÉRI, MONSTRUM

prenatális ⇨ *orv* születés előtti

⊙ lásd PRE-, NATÁLIS

prenotál † ⇨ előjegyez

⊙ lat *praenotare* ‘ua.’: *prae-* ‘előre’ | *notare* ‘feljegyez’

Lásd még NÓTÁRIUS

prenumerál † ⇨ előfizet, járat (sajtóterméket)

⊙ ném *pränumerieren* ‘ua.’: lat *prae-* ‘előre’ | lat *numerare* ‘számlál, fizet’ ← *numerus* ‘szám’

prenumeráns † ⇨ előfizető

⊙ ném *Pränumerant* ‘ua.’, lásd PRENUMERÁL

preokkupáció † ⇨ elfoglaltság

⊙ ném *Präokkupation* ‘ua.’ ← lat *praeoccupare* ‘előre elfoglal, lekötelez’: *prae-* ‘előre’ | lásd

OKKUPÁL

preokkupált † ⇨ elfogult

⊙ ném *präokkupiirt* ‘ua.’, lásd PREOKKUPÁCIÓ

prepa † ⇨ tanítójelölt

⊙ a PREPARANDISTA rövidült alakja

preparáció ⇨ előkészület, előkészítés

⊙ lat *praeparatio* ‘ua.’, lásd PREPARÁL

preparál ⇨ előkészít

⇨ (elejtett állatot) tartósít, kitöm

⇨ szöszedetet készít

⇨ *ját* (kártyát) hamisjátéokra alkalmassá tesz

⊙ lat *praeparare, praeparatum* ‘előkészít, felszerel’: *prae-* ‘előre’ | *parare* ‘készít’

Lásd még PARABELLUM

preparandia † ⇨ *okt* tanítóképző

⊙ magy, ← ném *Präparand* ‘tanítójelölt’ ← lat *praeparandus* ‘ua.’, tkp. ‘előkészülő’, lásd

PREPARÁL

preparandista † ⇨ tanítóképző növendéke, tanítójelölt

⊙ magy, lásd PREPARANDIA (a *gimnázium–gimnazista* és hasonló szópárok mintájára)

preparátor ⇨ állatkikészítő, állatkitömő

⊙ ném *Präparator* ‘ua.’, lásd PREPARÁL

preparátum ⇨ vizsgálatra előkészített anyag

⇨ vegyi, gyógyászati készítmény

⇨ iskolai személtető anyag (kitömött állat, lepréselt növény stb.)

⊙ lat seml *praeparatum* ‘ua.’, lásd PREPARÁL

preponderál ⇨ másoknál nagyobb hatalma vagy tekintélye van

⇨ kitűnik

⊙ lat *praeponderare* ‘nagyobb súlya van’: *prae* ‘előtt, elé, fölé’ | *ponderare* ‘mérlegel’ ← *pondus,*

ponderis ‘súly’ ← *pendere* ‘mér’ (függő mérleg), ered. ‘függ’

Lásd még PENDENTIF

preponderancia ⇨ túlsúly, fölény, uralkodó helyzet

⊙ ném *Präponderanz* ← fr *préponderance* ‘ua.’, lásd PREPONDERÁL

preponderáns ⇨ túlnyomó, a többinél erősebb vagy nyomósabb (elem, tényező, érv)

⊙ ném *präponderant* ‘ua.’, lásd PREPONDERÁL

prepost ⇨ *vall* a püspökéhez közelálló katolikus egyházi méltóság

⊙ lat *praepositus* ‘ua.’, tkp. ‘(a többiek) elé helyezett’: *prae* ‘előtt, elé’ | *ponere, positum* ‘helyez’

Lásd még PONÁL

prepotencia ⇨ pimasz fölényeskedés

⇨ † hatalmi túlsúly

⊙ lat *praepotentia* ‘ua.’, lásd PREPOTENS

prepotens ⇨ fölényes, félfuvalkodott, pökhendi

⊙ hazai lat *praepotens* ‘ua.’, ered. ‘igen hatalmas’: *prae-* ‘nagyon’ | *potens* ‘hatalmas’

prepozíció ⇨ *nyelvi* előljáró, előljárószó, viszonyzó

⊙ lat *praepositio* ‘ua.’: *prae-* ‘előre’ | lásd POZÍCIÓ

preprint ⇨ *tud* tudományos értekezletek előadásainak kivonatos anyagából kinyomtatott füzet

⊙ ang, ‘ua.’, lásd PRE-, PRINT

preprocesszor ⇨ *számtech* a feldolgozandó anyagon előzetes műveleteket végrehajtó processzor

⊙ lásd PRE-, PROCESSZOR

preraffaelita ⇨ *műv* 19. századi angol festői és költői irányzat, amely a Raffaello előtti, naivabb olasz művészetet tekintette példaképének

⊙ ang *Pre-Raphaelite* ‘ua.’: *pre-* ← lat *prae-* ‘előtt’ | *Raphael*, Raffaello Santi olasz festő angolos neve

préri ⇨ *földr* hatalmas füves pusztaság Észak-Amerikában

⊙ fr *prairie* ← késő lat *prataria* ‘mezőség’ ← *pratium* ‘rét, mező’

Lásd még PRAIRIAL, PREMONTREI

prereformáció ⇨ *vall* a lutheri reformációt megelőző hasonló vallási törekvések (pl. huszitizmus) összefoglaló neve

⊙ lásd PRE-, REFORMÁCIÓ

prerogátiva ⇨ *jog* (uralkodói) előjog, kiváltság

⇨ † tekintély

⊙ lat *praerogativa* ‘előjog’: *prae-* ‘előre’ | *rogare, rogatum* ‘kér, követel’

Lásd még ARROGÁNS

preromantika ⇨ *irod, műv* a romantikát megelőző, azt előkészítő kor, annak művészete

⊙ lásd PRE-, ROMANTIKA

presbiter ⇨ *vall* protestáns egyháztanács tagja

⇨ † *vall* katolikus pap

⊙ lat *presbyter* ← gör kf *preszbüterosz* ‘keresztény gyülekezet vezetője’, ered. ‘idősebb, tekintélyes’ ← *preszbüsz* ‘idős’

Lásd még PRESBYACUSIS, PRESBYOPIA

presbiteriánus ⇨ *vall* a püspöki rendszert elutasító, kálvinista (Angliában és Észak-Amerikában)

⊙ ang *presbyterian* ‘ua.’, lásd PRESBITER

presbiterianizmus ⇨ *vall* olyan egyházi alkotmányforma a protestáns egyházakban, amely nem ismeri el a püspöki fennhatóságot, csak a gyülekezetek megválasztott vezetőit, a presbitereket

⊙ ang *Presbyterianism* ‘ua.’, lásd PRESBITERIÁNUS, -IZMUS

presbitérium ⇨ protestáns egyházköztség tanácsa

⊙ lat *presbyterium* ‘ua.’ ← gör *preszbüterion* ‘ókeresztény gyülekezet vezetőinek tanácsa’, lásd PRESBITER

presbyacusis [preszbiakúzis] ⇨ *orv* öregkori halláscsökkenés

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *preszbüsz* ‘öreg’ | *akuszisz* ‘hallás’ ← *akuó* ‘hall’

Lásd még AKUSZTIKA

presbyopia [preszbiópia] ⇨ *orv* öregkori távollátás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *preszbüsz* ‘öreg’ | *ópsz* ‘szem, arc’

presepio [preszepió] ⇨ *műv* a gyermek Jézus ábrázolása a betlehemi jászolban Máriával, Józseffel, pásztorokkal és jószággal

⊙ ol, ‘jászol’ ← lat *praesaepium* ‘ua.’ ← *praesaepire* ‘elől bekerít, elrekeszt’: *prae* ‘elől’ | *saepes* ‘sövény’

pre shave [priséjv] ⇨ borotválkozás előtt használatos arcszesz

⊙ ang, ‘ua.’: lásd PRE- | *shave* ‘borotvál(kozik)’

preskribál † ⇨ előír, megszab

⇨ *jog* elévültnek nyilvánít

⊙ lat *praescribere, praescriptum* ‘előír’: *prae-* ‘elő’ | *scribere* ‘ír’

preskripció ⇨ előírás, rendelet, parancs

⇨ *orv* rendelvény, vény

⇨ *jog* elévülés

⊙ lat *praescriptio* ‘ua.’, lásd PRESKRIBÁL

preskriptivizmus ⇨ *nyelvt* a nyelvi normának tekintett nyelvváltozat (többnyire az irodalmi nyelv) szabályait mércévé emelő nyelvi szemlélet, amely az ettől eltérő nyelvváltozatokat megbélyegzi

⊙ ang *prescriptivism* ‘ua.’: *prescriptive* ‘előíró jellegű’, lásd PRESKRIPCIÓN | lásd -IZMUS

prespán ⇨ vékony, tömör, rugalmas, fényezett szulfátcellulóz lemez

⊙ ném *Presspan* márkanév: *pressen* ‘présel’ | *Span* ‘faforgács’ (ebből készül az alapanyaga)

prestissimo [presztisszimó] ⇨ *zene* igen gyorsan (adandó elő)

⊙ ol ff, ‘ua.’, lásd PRESTO

presto [presztó] ⇨ *zene* gyorsan (adandó elő)

⊙ ol, ‘rögtön, gyorsan’ ← lat *praesto* ‘jelen vagyok, készen állok’ ← *praestare* ‘elől áll, kész’: *prae-* ‘elől’ | *stare* ‘áll’

preszióz ⇨ finomkodó (személy, írói stílus)

⊙ fr *précieux* ‘ua.’, lásd ott

presszió ⇨ nyomás, nyomásgyakorlás, kényszerítés

⊙ lat *pressio* ‘nyomás’ ← *premere*, *pressum* ‘nyom’

Lásd még DEPRIMÁL, ESZPRESSZÓ, EXPRESSZ, IMPRIMÁL, PRESSZÚRA, REPRESSZIÓ, SZUPPRESSZIÓ

presszionál ⇨ kényszerít, nyomást gyakorol (vkire)

⊙ fr *pressionner* ‘ua.’ ← *pression* ‘nyomás’, lásd PRESSZIÓ

presszó lásd ESZPRESSZÓ

presszoreceptor ⇨ *anat* nyomásérzékelő idegvégződés

⊙ tud lat *pressoreceptor* ‘ua.’, lásd PRESSZIÓ, RECEPTOR

presszosztát ⇨ *műsz* nyomást azonos értéken tartó berendezés

⊙ ném *Pressostat* ‘ua.’, lásd PRESSZIÓ (a *termosztát* mintájára)

presszúra ⇨ *orv* nyomás, nyomkodás

⊙ tud lat *pressura* ‘ua.’ ← *premere*, *pressum* ‘nyom’

presztelláris ⇨ *csill* a csillagok kialakulását megelőző, a világűrben összesűrűsödő (anyag)

⊙ lásd PRE-, SZTELLÁRIS

presztízs ⇨ tekintély, hírnév

⇨ becslés, befolyás, erkölcsi súly

⊙ ang, ném, fr *prestige* ‘ua.’, tkp. ‘másokra gyakorolt varázslatos hatás’, ered. ‘illúzió, szemfényvesztés’ ← lat *praestigiae*, ered. *praestrigiae* ‘szemfényvesztés, ámitás’ ← *praestringere* ‘elvakít, elkábít’, tkp. ‘beköti a szemét’: *prae-* ‘elől’ | *stringere* ‘köt’

preszupponál ⇨ előre feltesz, feltételez

⊙ lásd PRE-, SZUPPONÁL

preszuppozíció ⇨ előzetes feltevés

⇨ hiedelem, képzelődés

⊙ lásd PRE-, SZUPPOZÍCIÓN

pretenció vagy **pretenzió** ⇨ követelés, követelődzés

⇨ elbizakodottság, nagyralátás

⊙ lat *praetentio* ‘ua.’, lásd PRETENDÁL

pretenciózus ⇨ elbizakodott, követelődző

⇨ nagyralátó

⊙ ném *prätentiös* ← fr *prétentieux* ‘ua.’, lásd PRETENDÁL

pretendál ⇨ igényt tart, jogot formál

⊙ lat *praetendere*, *praetentum* ‘igényt tart, nőül kér’, tkp. ‘(igényét, követelését) mások elé tárja’: *prae-* ‘előre’ | *tendere* ‘nyújt’

pretendens † ⇨ *pol* valamit követelő, valamire igényt tartó személy

⇨ trónkövetelő

⊙ ném *Prätendent* ← fr *prétendent* ‘ua.’, lásd PRETENDÁL

pretenzió lásd PRETENCIÓ

pretereál † ⇨ mellőz

⊙ lat *praetereare* ‘ua.’, tkp. ‘elmegy mellette’: *praeter* ‘mellett, mentén’ | *eo*, *ire* ‘megy’

pretextus ⇨ ürügy, kifogás

⊙ lat *praetextum* ‘látszat, külszín’ ← *praetexere, praetextum* ‘palástol’, tkp. ‘elől beszeg’: *prae-* ‘elől’ | *texere* ‘sző’ (a ‘palástol’ jelentés a *toga praetexta* ‘bíborszegésű tóga’ szókapcsolatból szűrődött át)

pretium affectionis [précium affekciónisz] ⇨ *jog* érzelmi becs, olyan érték, amelyet érzelmi vagy erkölcsi okokból tulajdonítunk valaminek

⊙ lat, ‘ua.’: *pretium* ‘becs’ | *affectio* ‘hajlam, érzelem’, lásd AFFEKTUS

prétor ⇨ tört előljáró, törvényszéki elnök, hadvezér, helytartó az ókori Rómában

⊙ lat *praetor*, tkp. *prae-itor* ‘elől menő’: *prae-* ‘elől’ | *ire, itum* ‘megy’

Lásd még EXITÁL, KOITÁL, PRETEREÁL, PRIMÍCIA, PRIMITÍV

pretoriánus ⇨ tört a császári testőrgárda tagja az ókori Rómában

⊙ lat *praetorianus* ‘ua.’ ← (*cohors*) *praetoria* ‘a hadvezér (praetor) személyes védelmét szolgáló csapatost’, lásd PRÉTOR

prevalens † ⇨ túlnyomó, túlsúlyban lévő

⊙ lat *praevalens* ‘ua.’ ← *praevalere* ‘hatalmasabb, többet ér’: *prae-* ‘nagyon’ | *valere* ‘erős, sokat ér’

Lásd még VALENCIA

prevenió ⇨ megelőzés, óvintézkedés

⊙ lat *praeventio* ‘ua.’, lásd PREVENIÁL

preveniál ⇨ megelőz, elejét veszi

⊙ lat *praevenire, praeventum* ‘ua.’, tkp. ‘elője vág’: *prae-* ‘előre’ | *venire* ‘jön’

preventív ⇨ (a bajt) megelőző, elhárító

⇨ előzetes, óvó (lépés, intézkedés)

⊙ ném *präventiv* ‘ua.’, lásd PREVENIÁL

prezbiópia lásd PRESBYOPIA

prezencia ⇨ jelenlét

⊙ lat *praesentia* ‘ua.’, lásd PRAESENS

prezentábilis ⇨ (társasági) bemutatásra alkalmas, elfogadható

⊙ késő lat *praesentabilis* ‘ua.’, lásd PREZENTÁL

prezentáció ⇨ bemutatás

⇨ kiállítás, csomagolás

⊙ késő lat *praesentatio* ‘ua.’, lásd PREZENTÁL

prezentál ⇨ bemutat, kiállít

⇨ előterjeszt, benyújt, megmutat, közlétesz

⇨ átad, átnyújt, ajándékoz, rendelkezésre bocsát

⊙ késő lat *praesentare, praesentatum* ‘felmutat, bemutat’, lásd PREZENCIA

prezerváció ⇨ őrizkedés, óvakodás

⊙ késő lat *praeservatio* ‘ua.’, lásd PREZERVÁL

prezervál ⇨ óv, őriz

⊙ lat *praeservare, praeservatum* ‘ua.’: *prae-* ‘előre’ | *servare* ‘őriz’

Lásd még KONZERVÁL, REZERVÁL

prezervatív ⇨ védő, óvó

⊙ ang *preservative* ‘ua.’, lásd PREZERVÁL

prezervatívum ⇨ orv óvszer, fogamzásgátló

⊙ tud lat *praeservativum* ‘ua.’, lásd PREZERVÁL

prezideál ⇨ elnököl

⊙ lat *praesidere* ‘vezet, élén áll’, tkp. ‘elől ül’: *prae-* ‘elől’ | *sedere* ‘ül’

prezidencia ⇨ *pol* elnökség, elnöki tisztség

⇨ elnöklés

⊙ fr *présidence* ‘ua.’ ← *président* ‘elnök’ ← lat, lásd PREZIDENS

prezidenciaális ⇨ *pol* az államelnöknek jelentős hatalmat biztosító (alkotmány, államforma)

⊙ fr *présidentiel* ‘ua.’, lásd PREZIDENCIA

prezidens ⇨ elnök, elnöklő személy

⊙ késő lat *praesidens, praesidentis* ‘ua.’ ← *praesidere* ‘intéz, vezet, oltalmaz’, tkp. ‘elől ül’: *prae-* ‘elől’ | *sedere* ‘ül’

prezídium ⇨ elnökség

⊙ lat *praesidium* ‘ua.’ ← *praeses, praesidis* ‘elnök’, lásd PRAESES

prezli ⇨ zsemlemorzsa

⊙ hazai ném *prezl* ← baj-oszt *breisl* ← ausztl ném *Brösel* ‘ua.’

prezumpció ⇨ képzelődés, elképzelés, föltevés

⊙ lat *praesumptio* ‘ua.’ ← *praesumere, praesumptum* ‘elővételez, elképzel, sejt’: *prae-* ‘előre’ | *sumere* ‘vesz’

Lásd még KONZUMÁL, REZUMÉ

prezumpatív ⇨ feltehető, várható, vélhető

⇨ reménybeli, várományos (örökös)

⊙ késő lat *praesumptivus* ‘ua.’, lásd PREZUMPCIÓ

prézsmítál ⇨ zsörtölődik, fontoskodik, papol

⊙ ered. *prozsmítál, prózsál* ‘(félhangosan) zsolozsmát olvas, motyog’ ← *próza* ‘próza, szöveg’, lásd PRÓZA

priapea ⇨ *irod* a Priaposzhoz írt obszcén epigrammák gyűjteménye mint hellenisztikus görög és latin verses műfaj

⊙ lat tbsz seml, ‘ua.’ ← *Priapeus* ‘Priaposzhoz tartozó’, lásd PRIAPIZMUS

priapizmus ⇨ *orv* hosszan tartó kóros, fájdalmas erekció nemi inger nélkül

⊙ tud lat *priapismus* ‘ua.’ ← gör *Priaposz*, termékenységisten, akit szobrai apró termettel és hatalmas fallosszal ábrázoltak | lásd -IZMUS

pribék ⇨ hóhérség

⇨ elnyomó hatalom vagy gazdag megbízó gátlástalan és kegyetlen kiszolgálója

⇨ elvetemült ember

⇨ † áruló

⇨ † zshivány, rabló

⊙ szerb-horvát *prebjeg* ‘szőkevény, az ellenséghez átpártolt katona’: *pre-* ‘oda, el’ | *begati* ‘fut’

priessnitz lásd PRIZNIC

prím ⇨ *zene* egy hangsor alaphangja

⇨ első hegedű (zenekarban, vonóegyüttesben)

⇨ első szólam, vezérszólam

⇨ *átv* irányító szerep

⇨ *mat* maradék nélkül csak önmagával és eggyel osztható (szám)

⇨ *sport* első állás vívásban

⊙ ném *Prim, Prime* ‘ua.’ ← lat ff *primus* ‘első’, tkp. ‘legelől lévő’ ← *prae-* ‘elől’

príma ⇨ elsőrendű, első osztályú, kiváló (minőségű)

⇨ remek, nagyszerű

⊙ ném *prima* ‘ua.’ ← ol *prima (qualità)* ‘első (minőség)’ ← *primo* ← lat *primus* ‘első’, lásd PRÍM

primabalerina ⇨ *szính* egy társulat vezető balett-táncosnője

⊙ ol *prima ballerina* ‘első táncosnő’ ‘ua.’, lásd PRÍMA, BALERINA

primácia ⇨ elsőség, elsőbbség, fölény

⊙ kk lat *primatia* ‘elsőbbség, a primás méltósága’, lásd PRÍMÁS

primadonna ⇨ *szính* vezető szerepeket játszó, népszerű színésznő, énekesnő

⇨ *átv* szeszélyes, szerepelni vágyó, feltűnősködő nő (ritkán férfira is mondják)

⊙ ol *prima donna* ‘első hölgy’, lásd PRÍMA, DONNA

primárius ⇨ *vall* főpap

⇨ *zene* vonósnégyes első hegedűse

⊙ lat, ‘az elsők közé tartozó, tekintélyes’ ← *primus* ‘első’, lásd PRÍM

primás ⇨ *vall* egy ország püspöki karának vezető érseke

⇨ *zene* cigányzenekar vezető hegedűse

⊙ kk lat *primas, primatis* ‘főember, vezető érsek’ ← *primus* ‘első’, lásd PRÍM

primatológia ⇨ *áll* a főemlősökkel foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *primates* ‘főemlősök’ ← kk lat *primas, primatis*, lásd PRÍMÁS | lásd -LÓGIA

primátus ⇨ *vall* a primás méltósága

⇨ elsőség, vezető szerep

⊙ kk lat *primatus* ‘ua.’, lásd PRÍMÁS

prima vista ⇨ *zene* zenemű első látásra, lapról való (lejátszása)

⊙ ol *a prima vista* ‘első látásra’: *a* ← lat *ad* ‘-ra’ | *primo* ← lat *primus* ‘első’ | *vista* ‘látás, látvány’
← *vedere, visto* ‘lát’ ← lat *videre, visum* ‘ua.’

primer ⇨ elsődleges, közvetlen, elsőfokú

⊙ ném *primär* ← fr *primaire* ‘elsődleges’ ← lat *primarius*, lásd PRIMÁRIUS

primícia ⇨ *vall* a felszentelt pap első miséje

⊙ kk lat *primitia* ‘ua.’ ← lat tbsz *primitiae* ‘első termés, zsenge, kezdet’: *primum* ‘először’ | *ire, itum* ‘megy’

Lásd még PRIMITÍV

primipara ⇨ *orv* először szülő nő

⊙ tud lat, ‘ua.’: *primus* ‘első’ | *parere* ‘szül’

Lásd még PARENTÉLA

primipilus † ⇨ *tört* a római légió rangidős centuriója

⇨ *tört* lófő (székely)

⇨ *pej* főkolompos

⊙ lat ‘ua.’: *primus* ‘első’ | *pilus* ‘a tartalék hadrend egy manipulusa (osztaga)’ ← *pilum* ‘dárda’

primitív ⇨ kezdetleges, elmaradott, ősi, kezdeti

⇨ *népr* a civilizáción kívül élő, természeti (nép)

⇨ igénytelen, hevenyészett

⇨ éretlen, kiforratlan

⇨ tanulatlan, csiszolatlan, modortalan

⇨ ostoba, buta

⊙ ném *primitiv* ‘ua.’ ← lat *primitivus* ‘kezdeti’ ← tbsz *primitiae* ‘kezdet’, lásd PRIMÍCIA

primitívizmus ⇨ *műv* az egyszerűsített formákat és a primitív népek formai megoldásait alkalmazó művészeti irányzat

⊙ lásd PRIMITÍV, -IZMUS

primogenitúra † ⇨ *jog* elsőszülöttség, elsőszülöttségi jog

⊙ kk lat *primogenitura* ‘ua.’, lásd PRIMOGENITUS

primogenitus † ⇨ *jog* elsőszülött

⊙ tud lat, ‘ua.’: *primus* ‘első’ | *genitus* ‘nemzett, szült’ ← *gignere, genitum* ‘nemz, szül’

primo loco [primo lókó] ⇨ első helyen

⊙ lat, ‘ua.’: *primus* ‘első’ | *locus* ‘hely’

Lásd még LOKÁLIS

primor † ⇨ *tört* a hadani szabad székelyek legelőkelőbb rétegéhez tartozó személy

⊙ lat *primoris* ‘első, elöl álló, tekintélyes’: *primus* ‘első’, lásd PRÍM | *hora* ‘óra’

primordiális ⇨ ősi, elsődleges, alapvető

⊙ lat *primordialis* ‘ua.’, lásd PRIMORDIUM

primordium ⇨ kezdet, eredet

⊙ lat *prim(um) ordium* ‘első kezdet’: *primus* ‘első’, lásd PRÍM | *ordium* ‘kezdet’ ← *ordiri* ‘kezd’ ← *ordo* ‘sor, rend’

Lásd még ORDINÁL

primór ⇨ újság, zsenge, az évszak korai, első termése gyümölcsből, zöldféléből

⊙ fr *primeur* ‘első termés’ ← lat *primoris* ‘első, legkorábbi’: *primus* ‘első’ | *hora* ‘óra’

primula ⇨ *növ* kankalin, kora tavaszi virág

⊙ lat kics, ‘ua.’ ← *prima (flos)* ‘első (virág)’ ← *primus* ‘első’, lásd PRÍM

primus inter pares [prímusz inter páresz] ⇨ első az egyenlők között

⊙ lat, ‘ua.’: *primus* ‘első’ | *inter* ‘között’ | *par, paris* ‘egyenlő, pár’

Lásd még PARI

princ ⇨ herceg

⇨ *átv* család kedvence, társaság elkényeztetett figurája

⊙ ném *Prinz* ← fr *prince* ‘ua.’ ← lat *princeps* ‘fejedelem, első tisztségviselő’, lásd PRINCEPS

Prince Consort [prinsz konzort] ⇨ uralkodó királynő férjének címe Angliában

⊙ ang, ‘ua.’: lásd PRINC | *consort* ‘társ, házastárs, üzlettárs’ ← lat *consors, consortis* ‘ua.’, tkp. ‘közös sorsú’: *con-* ‘együtt’ | *sors, sortis* ‘sors’

Lásd még KONZORCIUM

princeps [princepsz] ⇨ fejedelem

⇨ *tört* Augustus Octavianus uralkodói címe

⊙ lat *princeps, principis* ‘előljáró, első tisztségviselő’, tkp. ‘az első helyet elfoglaló’: *primus* ‘első’ | *capere* ‘fog, vesz, foglal’

Lásd még KAPACITÁS

princessz ⇨ hercegnő

⇨ *ölt* mell alatt szűkített női ruhaszabás

⊙ ném *Prinzess* ‘hercegnő’ ← fr *princesse* ← ol *principessa* ‘ua.’: lat *princeps, principis*, lásd PRINCEPS | *-essa* ← lat *-issa* (nőnévképző)

principális ⇨ (mn) fő, legfőbb, elsőrendű, fontos

⇨ (fn) † főnök, hivatalfőnök, előljáró

⊙ lat *principalis* ‘első, fő’ ← *princeps*, lásd ott

principátus ⇨ *tört* a korai császárság az ókori Rómában, az Augustus által létrehozott államforma, amely egy ideig még őrizte a köztársasági intézményeket

⇨ *tört* fejedelemség

⊙ lat *principatus* ‘ua.’, lásd PRINCEPS

principiális ⇨ elvi, az elveket érintő

⊙ lat *principialis* ‘ua.’, lásd PRINCÍPIUM

principialiter † ⇨ elvben, elvileg

⊙ lat, ‘ua.’ lásd PRINCIPIALIS

principium ⇨ elv, alapelv, vezérelv

⇨ *fil* kezdet, alap-ok, ősök, végok

⊙ lat *principium* ‘kezdet, alap-ok’ ← *princeps, principis* ‘első, élen álló’, lásd PRINCIPÁTUS

print ⇨ *számtech* számítógép-vezérlésű nyomtatón készült nyomat

⊙ ang, ‘ua.’ ← ófr (*em*)preinte ‘(le)nyomat’ ← *empreindre* ← lat *imprimere* ‘belenyom’: *in-* ‘bele’ | *premere* ‘nyom’

printer ⇨ *számtech* számítógép nyomtatója

⊙ ang, ‘ua.’ ← *print* ‘nyomtat’, lásd ott

printer-plotter ⇨ *számtech* rajztervező programmal ellátott printer

⊙ lásd PRINTER, PLOTTER

printout [printaut] ⇨ *számtech* számítógépről kinyomtatott anyag

⊙ ang, ‘ua.’: *print* ‘nyomtat’, lásd PRINT | *out* ‘ki’

prior ⇨ *vall* rendházfőnök, perjel

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘előbb (álló)’, lásd PRIORITÁS

❖ magy *perjel*

priorál ⇨ *jog* valakinek az előéletét jogi szempontból vizsgálja

⇨ *hiv* ügyirathoz írásos előzményeket csatol

⊙ magy ← lat kf *prior* ‘előbb’, lásd PRIUSZ

priorissa ⇨ *vall* házfőnöknő, zárdafőnöknő, apácafőnöknő, †fejedelemszony

⊙ lat *priorissa* ‘ua.’: lásd PRIOR | *-issa* (nőnév képző)

prioritás ⇨ elsőbbség, elsőség

⊙ lat *prioritas* ‘ua.’ ← kf *prior, prius* ‘előbbi, korábbi’ ← *prae* ‘elől’

pristaldus [prisztaldusz] ⇨ *tört* poroszló, a vádlottat előállító és ügyében hivatalosan tanúskodó bírói segéd a középkori gyakorlatban

⊙ kk lat, ← szln *pristav* ‘ua.’ ← *pristaviti* ‘melléje állít, eléje állít’

❖ magy *poroszló*

priusz ⇨ *jog* büntettség, büntetett előélet

⇨ *jog* a bűnügyi nyilvántartásban feljegyzett terhelő adatok

⇨ † előzmény

⊙ lat seml *prius* ‘előbb(i)’, lásd PRIORITÁS

priváció ⇨ nélkülözés

⊙ lat *privatio* ‘megfosztottság’, lásd PRIVÁT

privát ⇨ egyéni, magán-, magánjellegű

⇨ személyes, bizalmas, nem hivatalos

⇨ *közz* nem állami, magántulajdonú

⊙ ném *privat* ‘ua.’ ← lat *privatus* ‘magánember’, tkp. ‘(közéleti kötelmeitől és viszonyításaitól) megfosztott’ ← *privare, privatum* ‘megfoszt, megszabadít’ ← *privus* ‘különálló, elkülönített’

priváta † ⇨ *okt* magánóra

⊙ lat *privata (lectio)* ‘magán(lecke)’, lásd PRIVÁT

privátdíner † ⇨ *kat* tisztiszolga

⊙ ném *Privatdiener* ‘ua.’, tkp. ‘magánszolga’: lásd PRIVÁT | *Diener* ‘szolga’ ← *dienen* ‘szolgál’

privátdocens ⇨ † *okt* egyetemi magántanár

⊙ ném *Privatdozent* ‘ua.’, lásd PRIVÁT, DOCENS

privátim ⇨ magánúton

⇨ bizalmasan, négy szemközti

⊙ lat *privatim* ‘ua.’, lásd PRIVÁT

privatizáció ⇨ *közz* magánosítás, állami vagyon magánkézbe adása

⊙ ang *privatization* ‘ua.’, lásd PRIVATIZÁL¹

privatizál! ⇨ *közz* magánosít, állami kezelésből magánkézbe ad

⊙ ang *privatize* ‘ua.’ ← *private* ‘magán-’, lásd PRIVÁT

privatizál? † ⇨ magánzóként, magánjövdelemből él

⊙ ném *privatisieren* ‘ua.’ ← *privat* ‘magán-’, lásd PRIVÁT

privilegiális ⇨ *jog* kiváltságos, kivételezett

⊙ kk lat *privilegialis* ‘ua.’, lásd PRIVILÉGIUM

privilegium ⇨ *jog* előjog, kiváltság

⇨ kedvezmény, kivétel, mentesség

⊙ lat *privilegium* ‘kivételes törvény, kiváltság’: *privus* ‘egyedi, elkülönített, külön-’ | *lex, legis* ‘törvény’

privilegium fori ⇨ *tört* katolikus papi személyek régebbi kiváltsága, hogy csak egyházi bíróság ítélkezhetett ügyükben

⊙ lat, ‘a bíróság kiváltsága’: lásd PRIVILÉGIUM | *forum* ‘köztér, törvényszék’, lásd FÓRUM

privilegizál ⇨ *jog* kivételes jogokkal ruház fel, különleges előnyökben részesít

⊙ magy, lásd PRIVILÉGIUM (a *stílus–stilizál* s hasonló szópárok mintájára)

prix fixe [pri fikszi] ⇨ *ker* szabott ár

⊙ fr, ‘ua.’: *prix* ← lat *pretium* ‘ár’ | *fixe* ← lat *fixus* ‘rögzített’ ← *figere, fixum* ‘rögzít’

prizma ⇨ *geom* hasáb

⇨ *opt* a fényt színekre bontó háromszög alapú üveghasáb

⇨ ilyen alakú rakás tárolt anyagokból

⇨ *közl* macskaszem, fényvisszaverő felület jármű hátoldalán

⊙ lat *prisma* ‘ua.’ ← gör *prizma, prizmatosz* ‘lefűrészelt darab, fahasáb’ ← *prío* ‘harap, fűrészél’

prizmatikus ⇨ *geom* hasáb alakú

⊙ ang *prismatic* ‘ua.’, lásd PRIZMA

prizmatoid ⇨ *geom* soklapú test, amelynek csúcsai mind két párhuzamos síkban helyezkednek el

⊙ ném *Prismatoid* ‘ua.’: lásd PRIZMA | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

priznic ⇨ *orv* állott vizes borogatás láz csillapítására

⊙ V. *Priessnitz* osztrák természetgyógyász nevérol

pro [pró] ⇨ valami mellett (szóló érv, lásd PRO ET CONTRA)

⊙ lat *pro* ‘-ért, végett, miatt’

pro- ⇨ (az ókori Rómában, tisztségnevek előtt) korábbi, volt: *prokonzul, proprétor*

⇨ (más tisztségnév előtt) helyettes: *prodékán, prorektor*

⊙ lat *pro-* ‘-ért, végett, előtt, helyett’, gör *pro-* ‘előtt, helyett’

proaktív ⇨ *lél* előre ható, hatásával utóbb jelentkező (gátlás)

⊙ lásd PRO-, AKTÍV

pro anno ⇨ egy évre, évente

⊙ lat, ‘ua.’: *pro-* ‘-ért, -ként’ | *annus* ‘év’

probábilis ⇨ valószínű, hihető

⊙ lat *probabilis* ‘ua.’ ← *probare* ‘hihetővé tesz, bebizonyít’ ← *probus* ‘derék, helyes’

probabilitás ⇨ valószínűség, hihetőség

⊙ lat *probabilitas* ‘ua.’, lásd PROBÁBILIS

probabiliter † ⇨ valószínűleg, alighanem

⊙ lat, ‘ua.’, lásd PROBÁBILIS

probabilizmus ⇨ *vall* erkölcsbölcseleti elv, mely szerint az igazság teljes megismerése lehetetlen lévén, kétes esetekben a helyes döntést külső és belső motívumok érvényének valószínűsége alapján hozzuk meg

⊙ lásd PROBÁBILIS, -IZMUS

probáció ⇨ kivizsgálás, szemle

⇨ bizonyíték

⇨ kísérlet, próba

⊙ lat *probatio* ‘ua.’ ← *probare* ‘hihetővé tesz, bebizonyít’ ← *probus* ‘derék, helyes’

probandum est [... eszt] ⇨ kipróbálandó

⊙ lat, ‘ua.’ ← *probare* ‘bizonyít, kipróbál’

probatio calami [probáció kalami] ⇨ tollpróba

⇨ irodalmi próbálkozás

⊙ lat, ‘ua.’: lásd PROBÁCIÓ | *calamus* ‘író nád’, lásd KALAMÁRIS

probatum est [probátum eszt] ⇨ ki van próbálva, bevált

⊙ lat, ‘ua.’ ← *probare* ‘bizonyít, kipróbál’ ← *probus* ‘derék, helyes’

probítás † ⇨ megbízhatóság, becsületesség

⊙ lat *probitas* ‘ua.’ ← *probus* ‘derék, becsületes’

probléma ⇨ *tud* megoldásra váró elméleti vagy gyakorlati kérdés

⇨ rejtvény, talány, feladat, fogas kérdés

⇨ baj, akadály, gond, nehézség

⊙ lat *problema* ‘ua.’ ← gör *probléma* ‘fölvetett kérdés, megoldandó dolog’ ← *proballó* ‘elédob, fölhoz, említ’: *pro-* ‘előtt, elé’ | *balló* ‘dob’

Lásd még BALLISZTA

problematika ⇨ *tud* egy kérdéssel kapcsolatos problémák összefüggő együttese

⇨ feladatsor, kérdéskör

⊙ ném *Problematik* ‘ua.’, lásd PROBLEMATIKUS

problematikus ⇨ kétséges, kérdéses, vitatható

⇨ meggondolandó, aggályos

⇨ kiismerhetetlen, rejtélyes

⊙ ném *problematisch* ← fr *problématique* ‘ua.’ ← gör *problématikosz* ‘vítás, vitatott, kétes’, lásd PROBLÉMA

problémázik ⇨ *biz* (túl nagy) problémát csinál valamiből, tépelődik

⊙ magy, lásd PROBLÉMA

pro bono publico [pro bóno publikó] ⇨ a közjóért, a köz javára, közérdekből

⊙ lat, ‘ua.’: lat *pro* ‘-ért, végett’ | seml *bonum* ‘jó, vkinek a java’ | lásd PUBLIKUS

procc ⇨ pöffeszkedő, előkelősködő, hencegő (ember)

⊙ ném szleng *Protz* ‘ua.’, tkp. ‘béka’, azaz ‘felfuvalkodott’ (mint az ismert aesopusi mesében szereplő béka)

procedúra ⇨ *jog* perrendtartás

⇨ *hiv* ügymenet

⇨ hosszadalmas hivatali eljárás

⊙ lat *procedura* ‘menet, haladás’ ← *procedere* ‘halad’, lásd PROCESSZIO

procent ⇨ százalék

⊙ ném *Prozent* ← lat *pro cento* ‘százanként’: *pro-* ‘-ért, -ként’ | *centum* ‘száz’

process- lásd még PROCESSZ-

process-art [proszesz árt] ⇨ *műv* folyamatművészet, az alkotás eredménye helyett annak folyamatát, egyes fázisait képek vagy tárgyak sorozatán bemutató művészeti irányzat az 1970-es években

⊙ ang, ‘ua.’: *process*, lásd PROCESSZUS | *art* ← lat *ars, artis* ‘művészet’

processing [proszeszing] ⇨ *számtech* adatfeldolgozás

⊙ ang, ‘ua.’ ← *process* ‘kidolgoz, feldolgoz’, lásd PROCESSZOR

procés-verbál [prosze verbál] ⇨ *dipl* jegyzőkönyv, szóbeli jegyzék

⊙ fr, ‘ua.’, lásd PROCESSZUS, VERBÁLIS

processzió ⇨ *vall* egyházi körmenet

⇨ felvonulás, nagy menet

⊙ lat *processio* ‘menet, előnyomulás’ ← *procedere, processum* ‘előlép, halad’: *pro-* ‘előre’ | *cedere* ‘lép’

Lásd még AKCESSZÓRIUS, KONCESSZIO, RECESSZIO

processor ⇨ *számtech* a számítógépnek a műveleteket végző, feldolgozó egysége

⊙ ang *processor* ‘ua.’ ← *process* ‘feldolgoz, kidolgoz’ ← lat *processus* ‘eljárás, menet’, lásd PROCESSZIO

processuális ⇨ *jog* perbeli, peres eljárással kapcsolatos

⊙ lat *processualis* ‘ua.’, lásd PROCESSZUS

processzus ⇨ lefolyás, menet, folyamat

⇨ † per, bírósági eljárás

⊙ lat *processus* ‘ua.’, lásd PROCESSZIO

procl- lásd PROKL-

proctor [proktor] † ⇨ *jog* jogi képviselő, ügyész

⊙ a PROKURÁTOR összevont alakja

procul negotiis [prokul negóciisz] ⇨ a közügyektől távol, visszavonultan, magánemberként

⊙ lat, ‘ua.’: *procul* ‘messze’ | lásd NEGOTIUM

procur- lásd PROKUR-

pro domo ⇨ (mn) *hiv* belső használatra való, nem nyilvános

⇨ (hat) saját ügyében, saját érdekében

⊙ lat, ‘ua.’: *pro-* ‘-ért, kedvéért’ | *domus* ‘ház’

pro dosi [pro dózi] ⇨ *orv* adagonként

⊙ lat, ‘ua.’: *pro-* ‘-ként’ | lásd DÓZIS

prodromális ⇨ *orv* a betegség előjeleit már mutató (szakasz a lappangási időben)

⊙ tud lat *prodromialis* ‘ua.’, lásd PRODROMUS

prodromus ⇨ *orv* a betegség előjele, jelző tünetek együttese

⇨ † előfutár, előhírnök

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *prodromosz* ‘előfutár’: *pro-* ‘elől’ | *dromosz* ‘futópálya, út’ ← *dromaó* ‘fut’

producens ⇨ *biol* szervesetlen anyagból szerveset előállítani képes élőlény

⊙ tud lat, ‘termelő, előállító’, lásd PRODUKÁL

producer ⇨ filmgyártási vállalkozó

⇨ gyártásvezető

⊙ ang, ‘ua.’ ← *produce* ‘előállít, termel’ ← lat *producere* ‘ua.’, lásd PRODUKÁL

product- lásd PRODUKT-

produkál ⇨ létrehoz, alkot, terem

⇨ termel, gyárt, előállít

⇨ felmutat, bemutat, nyújt, előteremt

⊙ lat *producere, productum* ‘elővezet, bemutat, létrehoz’: *pro-* ‘elő’ | *ducere* ‘vezet’

Lásd még DEDUKÁL, DUKTUS, INDUKÁL, KONDUKCIÓ, REDUKÁL

produkció ⇨ előállítás, alkotás

⇨ mutatvány, előadás, teljesítmény

⇨ film gyártása, előállítása mint gazdasági folyamat

⊙ ang, fr *production* ‘ua.’, lásd PRODUKÁL

produktív ⇨ alkotó, gyümölcsöző, jövedelmező, termelékeny

⊙ ném *produktiv* ← fr *productif* ‘ua.’, lásd PRODUKÁL

produktivitás ⇨ közg termelékenységi, termelőképesség

⊙ ném *Produktivität* ← fr *productivité* ‘ua.’, lásd PRODUKTÍV

produktivizmus ⇨ *műv* az orosz avantgárd művészetnek a társadalmi hasznosság és a tömegtermelésre való alkalmasság elvét hirdető irányzata az 1920-as évek elején

⊙ or *produktivizm* ‘ua.’, lásd PRODUKTÍV, -IZMUS

produktum ⇨ termék, gyártmány, készítmény

⊙ lat *productum* ‘ua.’, lásd PRODUKÁL

proémium ⇨ bevezetés, előszó

⊙ lat *prooemium* ← gör *prooimion* ‘ua.’: *pro-* ‘előre’ | *oimosz* ‘út’

proenzim ⇨ *biokém* előenzim, olyan fehérje, amely aktiváló anyag hatására enzimé válik

⊙ lásd PRO-, ENZIM

pro et contra [pró et kontra] ⇨ mellette és ellene (szóló érvek)

⊙ lat, ‘ua.’: *pro* ‘-ért, mellett’ | *contra* ‘ellen’

profán ⇨ *vall* világi, nem egyházi, avatatlan

⇨ tiszteletlen, kegyeletsértő

⇨ köznapi, közönséges

⊙ ném *profan* ‘ua.’ ← lat *profanus* ‘fel nem szentelt, (istentiszteletbe, kultuszba) be nem avatott’, tkp. ‘a szentélyen kívül rekedt’: *pro-* ‘előtt, kívül’ | *fanum* ‘szentély’ ← *fas* ‘isteni törvény’

profanáció ⇨ *vall* kegyeletsértés, szent ügy megcsúfolása, lejáratása

⊙ lat *profanatio* ‘ua.’, lásd PROFANÁL

profanál ⇨ megszenteltelenít, megcsúfol, lejárat, sárba ránt

⇨ (szent dolgot, nemes eszmét) méltatlan célra használ

⊙ lat *profanare, profanatum* ‘ua.’, lásd PROFÁN

profanizáció lásd PROFANÁCIÓ

profanizál lásd PROFANÁL

profanitás ⇨ profán magatartás, felfogás

⇨ valaminek profán volta

⊙ lat, ‘ua.’, lásd PROFÁN

profanum vulgus [profánum vulgusz] ⇨ a beavatatlan sokaság, a hozzá nem értők

⊙ lat, ‘ua.’, lásd PROFÁN, VULGO

profázis ⇨ *gen* a mitózis első stádiuma a kromoszómák kialakulásával

⊙ tud lat *prophasis* ‘ua.’: gör *pro-* ‘előtt’ | lásd FÁZIS

profécia ⇨ jóslat, jövendölés

⊙ lat *prophetia* ← gör *propheteia* ‘ua.’ lásd PRÓFÉTA

professor ordinarius [professzor ordinárius] †

⇨ *okt* egyetemi nyilvános rendes tanár

⊙ lat, ‘ua.’, lásd PROFESSZOR, ORDINÁRIUS

professzió ⇨ hivatás, foglalkozás, szakma

⇨ *vall* szerzetesi fogadalom

⇨ † *vall* hitvallás

⊙ lat *professio* ‘nyilvános bevallás, foglalkozás’ ← *profiteri* ‘beismer, bejelent, megígér’: *pro-* ‘elő’ | *fateri* ‘kimond’ ← *fari* ‘beszél’

Lásd még FÁMA

professzionális ⇨ hivatásos

⇨ szakmai

⊙ ang, fr *professional* ‘ua.’, lásd PROFESSZIÓ

professzionizmus ⇨ *sport* foglalkozásszerűen folytatott sporttevékenység

⇨ *sport* ennek rendszere egy sportágban vagy a sportban általában, profizmus

⊙ ang *professionalism* ‘ua.’, lásd PROFESSZIONÁLIS

professzionista ⇨ *sport* (fn) hivatásos, pénzdíjért versenyző sportoló

⇨ (mn) szakképzett, gyakorlott, tapasztalt

⊙ ném *Professionist* ‘ua.’, lásd PROFESSZIÓ

professzor ⇨ *okt* egyetemi vagy főiskolai tanár

⇨ † középiskolai tanár

⇨ *orv* klinika vezető főorvosa, orvosprofesszor

⊙ lat *professor* ‘bejelentett, nyilvános tanító’ ← *profiteri* ‘bejelent, beismer’, lásd PROFESSZIÓ

professzúra ⇨ *okt* egyetemi tanári állás

⊙ ném *Professur* ‘ua.’, lásd PROFESSZIÓ

próféta ⇨ *vall* az isteni akarat közvetítője, Isten kiválasztott embere

⇨ jós, látnok, jóvendőmondó

⇨ *átv* új tan megszállott hirdetője

⊙ lat *propheta* ← gör *prophétész* ‘hírnök, tolmács, szószóló, jós’: *pro-* ‘-ért, helyett’ | *phémi* ‘szól’

profetikus ⇨ prófétai, jóslatos, látomásos

⊙ lat *propheticus* ← gör *prophétikosz* ‘ua.’, lásd PRÓFÉTA

profetizál ⇨ jósol, jóvendől

⊙ magy, lásd PRÓFÉTA (a *privát–privatizál* és hasonló szópárok mintájára)

profetizmus ⇨ *vall* a prófétaság mint intézmény az ókori zsidóságnál és más vallásokban

⊙ lásd PRÓFÉTA, -IZMUS

profi ⇨ *biz* hivatásos, szakképzett, gyakorlott

⇨ *sport* fizetségért sportoló

⇨ kitűnő, nagyszerű, menő

⊙ ném *Profi* ‘ua.’, lásd PROFESSZIONISTA

proficiencia ⇨ haladás, előmenetel, haszon

⊙ lat *proficientia* ‘ua.’ ← *proficiens, proficientis* ‘haladó, hasznot hajtó’ ← *proficere* ‘halad, használ, segít’: *pro-* ‘előre, -ért’ | *facere* ‘tesz’

Lásd még PROFIT

profil ⇨ *műv* oldalnézet, arcél

⇨ *műsz* keresztmetszet, szelvény

⇨ *közg* vállalat működési területe, feladatkör

⇨ jelleg, jellemző, sajátosság

⊙ ném *Profil* ‘ua.’ ← ol *profilo* ‘vázlat, körvonal’: *pro-* ‘elől’ | *filo* ‘szál, vonal’ ← lat *filum* ‘ua.’

profilaktikum ⇨ *orv* betegség megelőzésére való gyógyszer

⊙ tud lat seml *prophylacticum* ‘ua.’, lásd PROFILAKTIKUS

profilaktikus ⇨ *orv* kórmegelőző, betegség vagy baj megelőzésére irányuló

⊙ tud lat *prophylacticus* ‘ua.’, lásd PROFILAXIS

profilaxis ⇨ *orv* kórmegelőzés

⇨ óvintézkedés, megelőző védekezés

⊙ tud lat *prophylaxis* ‘ua.’ ← gör *prophūlax* ‘előörs, őrszem’ ← *prophūlasszó*, tkp. *prophūlak*-szó ‘véd, óvintézkedéseket tesz’: *pro-* ‘elől, előre’ | *phūlaké* ‘ör’

profilíroz ⇨ *közg* kialakítja valamely üzem termelési arculatát

⇨ *műsz* méretre szab

⊙ ném *profilieren* ‘profilból ábrázol, körülhatárol’, lásd PROFIL

profit ⇨ haszon, nyereség

⇨ *közg* tőkehaszon

⊙ ang, ném, fr *profit* ‘ua.’ ← lat *profectus* ‘előmenetel, siker, haszon’ ← *proficere* ‘halad, használ, segít’: *pro-* ‘érte’ | *facere* ‘csinál’

Lásd még PROFICIENCIA

profitál ⇨ nyer, hasznot húz, okul, tanul (valamiből)

⊙ ném *profitieren* ← fr *profiter* ‘ua.’, lásd PROFIT

profitorientált ⇨ *közg* a nyereségben érdekelt, haszon szerzésére létesített (cég, vállalkozás)

⊙ lásd PROFIT, ORIENTÁL

profitráta ⇨ *közg* haszonhányad, a befektetés és a nyereség hányadosa százalékban

⊙ ném *Profitrata* ‘ua.’, lásd PROFIT, RÁTA

profizmus lásd PROFESSZIONALIZMUS

pro forma ⇨ látszatra, a forma kedvéért

⊙ lat, ‘ua.’: *pro* ‘-ért, kedvéért’ | lásd FORMA

proforma ⇨ *nyelvt* olyan nyelvi elem, amely bizonyos helyzetben más elem helyett állhat, pl. a névmások

⊙ lat *pro* ‘helyett’ | lásd FORMA

profosz † ⇨ *kat* katonai börtön felügyelője

⊙ ném *Profos* ‘börtönőr’ ← ófr *provost* ‘előljáró, prépost’ ← késő lat *propositus* ‘előljáró’, tkp. ‘előre helyezett’: *pro-* ‘előre’ | *ponere, positum* ‘tesz, helyez’

Lásd még PRÉPOST

profundális régió ⇨ *geol* nagyobb állóvizek mélységi övezete

⊙ tud lat *profundalis regio* ‘ua.’: *profundus* ‘mély’: *pro-* ‘előre, mentén’ | *fundus* ‘alap, fenék’ | lásd RÉGIÓ

profunt † ⇨ *kat* barna katonakenyér, komiszkenyér

⊙ ném régi nyj *profant*, lásd PROVIANT

pro futuro ⇨ a jövőre nézve

⊙ lat, ‘ua.’: *pro* ‘-ért, -ként, kedvéért’ | lásd FUTURUM

profúz ⇨ bőséges

⊙ ném *profus* ← lat *profusus* ‘ua.’, tkp. ‘kiömlő’: *pro-* ‘elő-’ | *fundere, fusus* ‘önt, ömlik’

profúzió ⇨ *orv* vérömlés, magömlés

⊙ tud lat *profusio* ‘ua.’, lásd PROFÚZ

progenia ⇨ *anat* előreugró állkapocs

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pro-* ‘előre’ | *geniusz* ‘áll’

progenitúra ⇨ utódok, leszármazottak

⊙ késő lat *progenitura* ‘ua.’ ← *progenies* ‘utód, ivadék’: *pro-* ‘előre’ | *gignere, genui* ‘nemz, szül’

progeszteron ⇨ *biol* sárgatesthormon, a terhesség fenntartását segítő hormon, amely a petefészkek sárgatestjében képződik

⊙ tud lat *progesteron* ‘ua.’: *pro-* ‘-ért’ | *gestare* ‘szül’ | *-on* (gyógyszerre utaló toldalék)

prognathia ⇨ *anat* a felső állcsont előrenyúlása

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *pro-* ‘előre’ | *gnathosz* ‘felső állcsont’

prognosztika ⇨ tudományos előrejelzés

⇨ *orv* az előrejelzés módszerei, gyakorlata

⊙ tud lat *prognostica (ars)* ‘előrejelzési (mesterség)’ ← gör *prognosztikosz* ‘előre tudó’, lásd PROGNÓZIS

prognosztikon ⇨ jóslás, előrejelzés

⇨ jósjel

⊙ ném *Prognostikon* ‘ua.’ ← gör *prognosztikosz* ‘előre tudó’, lásd PROGNÓZIS

prognosztikus ⇨ előrejelzést tartalmazó, a későbbi alakulást előre vetítő

⊙ ang *prognostic* ‘ua.’, lásd PROGNÓZIS

prognosztizál ⇨ megjósol, előre jelez

⊙ ném *prognostisieren* ‘ua.’, lásd PROGNOSZTIKON

prognózis ⇨ *orv* előrejelzés a betegség várható lefolyásáról

⇨ *tud* időjárás vagy gazdasági és társadalmi folyamatok várható alakulásának előrejelzése

⊙ *tud lat prognosisis* ‘ua.’ ← gör *prognószisz* ‘előismeret, előre tudás’: *pro-* ‘előre’ | *gnószisz* ‘ismeret, tudás’ ← (*gi*)*gnószkó* ‘megismer’

program ⇨ terv, tervezet, munkaterv, előirányzat

⇨ elgondolás, időre beosztott cselekvési terv, menetrend

⇨ tárgysorozat, napirend

⇨ műsor, műsorszám, adás

⇨ *számtech* a számítógépet vezérlő utasítások rendezett sora, műveletsor

⊙ *ném Programm*, *ang program* ‘ua.’ ← gör *programma* ‘napirend’, *tkp.* ‘előírás’: *pro-* ‘előre’ | *gramma*, lásd GRAM(MA)

programatikus ⇨ programadó, programot kifejítő

⇨ program szerinti

⊙ *ném programmatisch* ‘ua.’, lásd PROGRAM

programoz ⇨ *számtech* számítógépre adott feladat ellátásához szükséges programot készít

⇨ tervez, utasít, ütemez, beoszt

⊙ *ang program* ‘ua.’, lásd PROGRAM

programzene ⇨ *zene* irodalmi vagy képzőművészeti mű hatására keletkezett, azt megjeleníteni igyekvő hangszerez zene

⊙ lásd PROGRAM

progreðiál ⇨ halad, előrehalad

⇨ *orv* (betegség) súlyosbodik

⊙ *lat progredi, progressus* ‘előrelép, halad’: *pro-* ‘előre’ | *gradi* ‘lép’

Lásd még AGRESSZIÓ, DEGRESSZIÓ, INGREDIENS, KONGRESSZUS, REGRESSZIÓ, TRANSZGRESSZIÓ

progreðiens ⇨ előrehaladó

⇨ *orv* súlyosbodó

⊙ *lat, ‘ua.’*, lásd PROGREDIÁL

progresszió ⇨ *pol, közg* fejlődés, haladás, előremenetel

⇨ *mat* haladvány

⇨ *orv* betegség súlyosbodása

⊙ *lat progressio* ‘ua.’, lásd PROGREDIÁL

progresszív ⇨ *pol* haladó, élenjáró, előrevivő, előremutató

⇨ *közg* fokozatosan emelkedő, növekvő (pl. adókulcs)

⇨ *orv* súlyosbodó (betegség)

⇨ *nyelvt* előreható (hasonulás)

⊙ *ném progressiv* ← *fr progressif* ‘ua.’, lásd PROGRESSZIÓ

progresszivitás ⇨ *pol* haladó jelleg

⇨ *közg* fokozatosan emelkedő, arányában növekvő jelleg (pl. adózásban)

⇨ *orv* állandó rosszabbodás (betegségben)

⊙ *ném Progressivität* ← *fr progressivité* ‘ua.’, lásd PROGRESSZÍV

prohibeál ⇨ megtilt, tilalmaz, akadályoz

⊙ *lat prohibeo, prohibitum* ‘akadályoz, visszatart, megtilt’, *tkp.* ‘eléje tart, útjába állít’: *pro-* ‘elé’ | *habeo* ‘hord, tart, bír’

prohibíció ⇨ tilalom, tiltás

⇨ szesztilalom

⊙ *lat prohibitio, prohibitionis* ‘tilalom’, lásd PROHIBEÁL

prohibicionista ⇨ az alkoholtilalom híve

⊙ *ang prohibitionist* ‘ua.’, lásd PROHIBÍCIÓ

prohibítórius † ⇨ *közg* védő (vám)

⊙ *lat, ‘ua.’*, lásd PROHIBÍCIÓ

prohormon ⇨ *biokém* a hormon előanyaga

⊙ lásd PRO-, HORMON

projectile [projektile] † ⇨ *kat* lövedék

⊙ lat, 'ua.' ← *proiectilis* 'elhajított dolog', lásd PROJEKTÁL

projekció ⇨ *műsz* vetület

⇨ *mat* vetítés

⇨ *lél* saját vágyaink, indulataink kivetítése másba

⊙ lat *proiectio* 'kivetés', lásd PROJEKTÁL

projekt ⇨ *tud* hosszú távra szóló (tudományos) tervezet

⊙ ném *Projekt* 'ua.' ← lat *proiectum* 'előre vetett dolog', lásd PROJEKTÁL

projektál † ⇨ tervez, javasol, felvet

⊙ ném *projektieren* 'ua.' ← lat *proiicere, proiectum* 'elélet': *pro-* 'előre' | *iacere* 'dob'

Lásd még ADIECTIVUM, EJEKCIÓ, INJEKCIÓ, REJICIÁL

projektív ⇨ *geom* az ideális térelemekkel kibővült euklideszi teret kutató (geometria)

⇨ *lél* a vizsgálati személytől strukturálatlan ingerek (pl. véletlenszerű foltok, formák) feldolgozását és értelmezését kívánó, a személyiségjegyek vizsgálatára alkalmas (teszt)

⊙ ang *projective* 'ua.', lásd PROJEKTÁL

projektum lásd PROJEKT

prokain ⇨ *kém* paraamino-benzoésav, helyi érzéstelenítő szer

⊙ tud lat *procain* 'ua.': *pro-* 'helyett' | lásd (KO)KAIN

prokambium ⇨ *növ* fejlődésben lévő osztódó szövet

⊙ lat *pro-* 'előtt' | lásd KAMBIUM

prokarióta ⇨ *biol* egyszerű egysejtű szervezet, amelyben a sejtnek nincs membránja

⊙ tud lat *procaryota* 'ua.', tkp. 'előmagvas': gör *pro-* 'elől, előre' | *kariotész* 'magvas' ← *karüosz* 'mag', tkp. 'dió' (a dió–mag kapcsolatáról lásd még NUKLEUSZ)

prókátor ⇨ ügyvéd, védőügyvéd

⇨ szószóló, jogi képviselő

⇨ *pej* ravasz, törvényfacsaró ügyvéd

⊙ magy, ← lat *proc(ur)ator*, lásd PROKURÁTOR

proklamáció ⇨ kiáltvány, szózat, felhívás

⇨ kijelentés, nyilatkozat

⊙ lat *proclamatio* 'ua.', lásd PROKLAMÁL

proklamál ⇨ kihirdet, kikiált, közhírré tesz

⇨ kijelent, kinyilvánít

⊙ lat *proclamare, proclamatum* 'hangosan kiált': *pro-* '(sokak) előtt' | *clamare* 'kiált'

Lásd még AKKLAMÁCIÓ, DEKLAMÁL, REKLAMÁL

proklitikus ⇨ *nyelvt* önálló hangsúly nélküli nyelvi elem, amely a következő elemhez simul (magyarban pl. a névelő)

⊙ tud lat *procliticus* 'ua.', tkp. 'előre dőlő': *pro-* 'előre' | *klitosz* 'lejtő' ← *klinó* 'hajlik'

prokonzul ⇨ *tört* volt konzul, egy provincia helytartója a római birodalomban

⊙ lásd PRO-, KONZUL

proktitisz ⇨ *orv* végbélgyulladás

⊙ tud lat *proktitisz* 'ua.': gör *próktosz* 'végbél' | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

prokúra ⇨ *ker* cégjegyzés, cégszerű aláírás

⇨ *ker* meghatalmazás, megbízás

⊙ ném *Prokura* ← ol *procura* 'ua.', lásd PER PROCURA, PROKURÁTOR

prokurátor ⇨ *jog* meghatalmazott, jogi képviselő

⇨ † *jog* ügyész

⇨ *tört* (az ókori Rómában) helytartó

⊙ lat *procurator* 'intéző, kormányzó' ← *procurare, procuratum* 'felügyel, más ügyében eljár': *pro-* '-ért, helyett' | *cura* 'gond, gondoskodás'

prokuratúra ⇨ *jog* ügyészség, ügyészi tisztség

⊙ lat *procuratura* 'ua.', lásd PROKURÁTOR

prokurista † ⇨ cégvezető, cégtulajdonos

⊙ ném *Prokurist* ‘ua.’, lásd PROKÚRA

prolaktin ⇨ *biol* az agyalapi mirigy hormonja, amely a tejelválasztást segíti elő, s az ivari hormonok termelését gátolja

⊙ lat *pro-* ‘-ért, előtt’ | *lac, lactis* ‘tej’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

prolapszus ⇨ *orv* (szerv) előreesése (pl. a méhé)

⊙ tud lat *prolapsus* ‘ua.’: lat *pro-* ‘előre’ | *lapsus* ‘esés’ ← *labi, lapsus* ‘esik’

prolegomena ⇨ *tud* előtanulmány, nagyobb tudományos mű bevezetése

⊙ gör tbsz *seml*, ‘ua.’ ← *prolegomenosz* ‘előbb megmondott’ ← *prolegó* ‘előbb mond’: *pro-* ‘előbb’ | *legó* ‘mond’

prolepszis ⇨ *ret* várható ellenvetés előzetes elhárítása szónoki beszédben

⇨ *növ* a következő évi rügyek idő előtti kihajtása

⊙ gör *prolépszisz* ‘ua.’, tkp. ‘előre megragadás’: *pro-* ‘előre’ | *lambanó* ‘megragad’

proletár ⇨ bérmunkás, munkás

⇨ *tört* (az ókori Rómában) állami segélyből élő vagyontalan szabad polgár

⇨ szegény ember, nincstelen

⊙ fr *proletaire* ‘ua.’ ← lat *proletarius* ‘vagyontalan polgár’, tkp. ‘akinek csak a gyerekei a vagyona’ ← *proles* ‘sarj, gyermek, utód’

proletárdiktatúra ⇨ *pol* a munkásosztály diktatúrája mint a proletárforradalmat követő politikai rendszer és állami berendezkedés a marxi-lenini ideológiában

⊙ lásd PROLETÁR, DIKTATÚRA

proletariátus ⇨ *társ* a bérmunkások társadalmi osztálya

⊙ ném *Proletariat* ‘ua.’, lásd PROLETÁR

proletarizálódik ⇨ proletársorba süllyed

⊙ ném *proletarisieren* ‘proletársorba süllyeszt’

proletkult ⇨ *tört, műv* minden hagyományt elvető művészetpolitikai irányzat az 1920-as években a Szovjetunióban

⊙ or *prolet(arszkaja) kult(ura)* ‘proletár kultúra’

proli ⇨ *gúny* proletár, lásd ott

pro libertate [pro libertáte] ⇨ a szabadságért (II. Rákóczi Ferenc zászlainak és pénzeinek felirata)

⊙ lat, ‘ua.’: *pro-* ‘-ért’ | lásd LIBERTÁS

prolifерáció ⇨ szaporodás, gyarapodás, szaporulat

⇨ terjedés, térhódítás

⊙ tud lat *proliferatio* ‘ua.’ ← késő lat *prolifer* ‘szapora’, tkp. utódot hozó’: *proles, prolis* ‘sarj, utód’ | *ferre* ‘hoz’

prolix ⇨ hosszadalmas, terjengős, kimerítő

⊙ ném *prolix* ‘ua.’ ← lat *prolixus* ‘elnyújtott’, tkp. ‘előmlő, messze folyó’: *pro-* ‘el, messze’ | *liquere* ‘folyik’

Lásd még LIKVID

prolixitás ⇨ hosszadalmasság, terjengősség

⊙ lat *prolixitas* ‘ua.’, lásd PROLIX

pro loco [pro lókó] ⇨ helyett, gyanánt

⊙ lat, ‘ua.’: *pro-* ‘helyett’ | *locus* ‘hely’

prológus ⇨ *irod* előszó, előhang, bevezető

⇨ *szín* a színmű előhangja

⇨ *ritk* az ezt elmondó színész

⊙ lat *prologus* ← gör *prologosz* ‘ua.’: *pro-* ‘elől, előtt’ | *logosz* ‘beszéd’ ← *legomai* ‘beszél’

prolongáció ⇨ *jog* halasztás, elnapolás

⇨ *ker* váltófizetési haladék

⊙ lat *prolongatio* ‘ua.’, lásd PROLONGÁL

prolongál ⇨ meghosszabbít, elhalaszt

⇨ (filmet, színdarabot) továbbra is műsoron tart

⇨ † váltó kifizetésére haladékot ad

⊙ késő lat *prolongare* ‘ua.’: *pro-* ‘előre’ | *longus* ‘hosszú’

promemória ⇨ *hiv* emlékeztető, feljegyzés

⊙ lat *pro memoria* ‘az emlékezet kedvéért, emlékeztetőül’: *pro-* ‘-ért’ | lásd MEMÓRIA

promenáád ⇨ séta

⇨ sétány, sétatér

⊙ fr *promenade* ‘ua.’ ← *promener* ‘sétál’ ← késő lat *prominare* ‘előrehajt, előre vezet’: *pro-* ‘előre’ | *minare* ‘hajt, vezet’ ← *minari* ‘fenyeget, ígér’

Lásd még PROMINENS

pro mense [pró menze] ⇨ havonta, egy hónapra

⊙ lat, ‘ua.’: *pro-* ‘-ért, -ként’ | *mensis* ‘hónap’

prométium ⇨ kém a ritkaföldfémek csoportjába tartozó elem

⊙ ang, ném *Promethium* ‘ua.’: gör *Prométheusz*, titán, a tűz megszerzője, tkp. ‘előrelátó, előre gondoló’ ← *prométheomai* ‘előre gondoskodik’ | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

promille ⇨ mat ezrelék

⊙ lat *pro mille* ‘ezrenként’: *pro-* ‘-ként’ | *mille* ‘ezer’

prominencia ⇨ kiválóság

⊙ lat *prominentia* ‘ua.’, tkp. ‘kiemelkedés’, lásd PROMINENS

prominens ⇨ kiemelkedő, kimagasló

⇨ tekintélyes, nagynevű, ünnepelet

⊙ lat *prominens*, *prominentis* ‘ua.’ ← *prominere* ‘kinyúlik, kimagaslik’: *pro-* ‘előre, fel’ | *eminere* ‘kiáll’, lásd EMINENS

promiszkuitás ⇨ válogatás és tartós jelleg nélküli, szabados nemi élet

⊙ tud lat *promiscuitas* ‘ua.’ ← *promiscuus* ‘kevert, vegyes’: *pro-* (nyomatékosító) | *miscere*, *miscui* ‘kever’

Lásd még MISKULANCIA

promóció ⇨ előlép(tet)és, kinevezés

⇨ *ker* vásárlókedvet ösztönző tevékenységek (nyereményjáték, ingyen kóstoló vagy kipróbálás stb.) összessége

⊙ ang *promotion* ← lat *promotio* ‘ua.’, lásd PROMOVEÁL

promontórium ⇨ hegyfok, előhegy

⇨ † szőlőhegy

⊙ lat *promontorium* ‘ua.’: *pro-* ‘előre’ | *mons*, *montis* ‘hegy’

promoter [promóter] ⇨ *gen* a gén azon szakasza, ahonnan az RNS polimeráz elindítja a gén átírását

⊙ ang, ‘ua.’ ← *promote* ‘előmozdít, elindít’ ← lat *promovere*, lásd PROMOVEÁL

promotor ⇨ kém a katalizátor hatékonyságát kis mennyiségben is erősen megnövelő vegyület

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘előmozdító’, lásd PROMOVEÁL

promoveál ⇨ előléptet

⊙ lat *promovere* ‘ua.’: *pro-* ‘előre’ | *movere*, *motum* ‘mozgat’

prompt ⇨ (mn) gyors, azonnali

⇨ (hat) azonnal

⊙ ném *prompt* ‘ua.’ ← lat *promptus* ‘kész, kézügyben lévő, gyors’ ← *promere*, *promptum* ‘elővesz, felfed, kinyilvánít’: *pro-* ‘elő’ | *emere* ‘vesz’

Lásd még PRÉMIUM

promulgáció ⇨ jog kihirdetés, közzététel

⊙ lat *promulgatio* ‘ua.’, lásd PROMULGÁL

promulgál ⇨ jog kihirdet, nyilvánosságra hoz

⊙ lat *promulgare*, *promulgatum* ‘ua.’ ← ered. (?) *provulgare*: *pro-* ‘elő’ | *vulgus* ‘tömeg’

pronaosz ⇨ ép görög templom oszlopos, nyitott előcsarnoka

⊙ gör, ‘ua.’: *pro-* ‘elől, előtt’ | *naosz* ‘templom’

pronomen ⇨ nyelvi névmás

⊙ tud lat *pronomen*, *pronominis* ‘ua.’: *pro-* ‘helyett’ | *nomen* ‘név, névszó’

pronominális ⇨ nyelvi névmási

⊙ tud lat *pronominalis* ‘ua.’, lásd PRONOMEN

prononszíroz ⇨ hangsúlyoz, kiemel, aláhúz

⊙ ném *prononcieren* ← fr *prononcer* ‘ua.’ ← lat *pronuntiare, pronunciatum* ‘kimond, kijelent’, tkp. ‘kihirdet’: *pro-* ‘előre’ | *nuntiare* ‘hírül ad’, lásd NUNCIUS

pronunciáció ⇨ nyelvi kiejtés

⊙ tud lat *pronuntiatio* ‘ua.’, tkp. ‘kihirdetés’, lásd PRONONSZÍROZ

pronunciamiento [prononszjamjenty] ⇨ *pol* katonai hatalomátvételkor kiadott politikai kiáltvány a latin-amerikai országokban

⊙ sp, ‘ua.’ ← lat *pronuntiare*, lásd PRONONSZÍROZ

pronunziato [pronunciátó] ⇨ *zene* tisztán tagolva, értelmileg kiemelve (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *pronunziare* ← lat *pronuntiare*, lásd PRONONSZÍROZ

propagáció ⇨ terjesztés, népszerűsítés

⊙ lat *propagatio* ‘ua.’, lásd PROPAGÁL

propagál ⇨ terjeszt, népszerűsít, hirdet

⊙ lat *propagare, propagatum* ‘szaporít, terjeszt’ ← *propago* ‘hajtás, bujtóág, szaporító vessző’: lat *pro-* ‘előre’ | *pangere, pactum*, tkp. *pag-tum* ‘beüt, rögzít’

Lásd még PAKTUM

propaganda ⇨ eszmék, tanok terjesztése különféle eszközökkel

⇨ hírverés, népszerűsítés

⊙ ném *Propaganda* ‘ua.’ ← lat (*Congregatio de*) *Propaganda (Fide)* ‘(gyűlés) a terjesztendő (hit ügyében)’ (pápai hivatal), lásd PROPAGÁL

propagandista ⇨ tan, eszme terjesztője

⇨ *pol* pártpropagandát foglalkozásszerűen folytató személy (a pártállami időkben)

⊙ ang, ném *propagandist* ‘ua.’, lásd PROPAGANDA

propagandisztikus ⇨ *pol* propagandaszerű, hírverés célját szolgáló

⊙ ném *propagandistisch* ‘ua.’, lásd PROPAGANDA

propagatív ⇨ (mn) népszerűsítő, ismeretterjesztő

⊙ ném *propagativ* ‘ua.’, lásd PROPAGÁL

propagátor ⇨ (fn) hirdető, terjesztő, hírverő

⊙ új lat *propagator* ‘ua.’, lásd PROPAGÁL

propagulum ⇨ *növ* a növény mindazon részei, amelyekből új egyed fejlődhet

⊙ tud lat kics, ‘ua.’ ← *propago* ‘hajtás, bujtóág’, lásd PROPAGÁL

propán ⇨ *kém* három szénatomos telített szénhidrogéngáz

⊙ ném *Propan* ‘ua.’: *Prop(ilén)* ‘telítetlen háromatomos szénhidrogén’ (lásd ott) | *-án* (telített nyílt szénláncú szénhidrogénre utaló végződés)

propanol ⇨ *kém* három szénatomos telített alkohol, propil-alkohol

⊙ lásd PROPÁN, (ALKOH)OL

propedeutika ⇨ *tud* előkészítés, előgyakorlat, bevezetés egy tudományba

⊙ tud lat *propaedeutica (ars)* ‘a felkészítés (mestersége)’ ← gör *propaideia* ‘előzetes oktatás’: *pro-* ‘előre’ | *paideuó* ‘oktat, nevel’ ← *paisz, paidosz* ‘gyermek’

Lásd még PAIDEIA

propedeutikus ⇨ *tud* bevezető, előkészítő jellegű

⊙ ném *propädeutisch* ‘ua.’, lásd PROPEDEUTIKA

propelláns ⇨ *kém* rakéta-hajtóanyag

⊙ ang *propellant* ← lat *propellens* ‘előrehajtó’ ← *propellere* ‘előre hajt’: *pro-* ‘előre’ | *pellere* ‘hajt, lök’

Lásd még IMPULZUS, PROPULZIÓ, PULZÁL, PULZÁR, PULZUS, REPELLENS

propeller ⇨ *műsz* légsavár, hajócsavár

⇨ † kishajó, régi dunai átkelőhajó, csavargőzös

⊙ ang ‘ua.’ ← *propel* ‘előrehajt’ ← lat *propellere*, lásd PROPELLÁNS

propemptikon ⇨ *irod* búcsúdál, távozóttól való búcsúvétel mint ókori lírai verstípus

⊙ gör seml, 'ua.' ← *propemptikosz* 'kíséretül szolgáló' ← *propempó* 'kísér (temetési menetben)',
tpk. 'előreküld': *pro-* 'előre' | *pempó* 'küld'

proph- lásd PROF-

propergol ⇨ *kém* cseppfolyós halmazállapotú rakéta-hajtóanyag

⊙ ang, 'ua.': lásd PROP(ELLÁNS, EN)ERG(IA, ALKOH)OL

propilén ⇨ *kém* telítetlen három szénatomos szénhidrogén az olefinek csoportjából

⊙ ném *Propylen* 'ua.': *pro-* 'elől' | *pion* 'kövér' | *hülé* 'anyag' (első szakasza telített)

propolisz ⇨ méhszurok, méhpempő

⊙ tud lat, 'ua.': gör *pro-* '-ért' | *polisz* 'város' (a méhek a közösség védelmére termelik)

proponál ⇨ javasol, indítványoz, előterjeszt

⊙ lat *proponere, propositum* 'előad, kifejti, célul tűz ki': *pro-* 'elő' | *ponere* 'tesz, helyez'

Lásd még PONÁL

proponens ⇨ javaslattevő

⊙ lat, 'ua.', lásd PROPONÁL

proporció ⇨ arány, viszony, arányosság

⇨ arányosítás

⇨ † arányos adózás

⊙ lat *proportio, portionis* 'arányos rész': *pro-* 'gyanánt, szerint' | *portio* 'adag, rész', lásd PORCIÓ

proporcionális ⇨ arányos, szabályosan illeszkedő

⊙ tud lat *proportionalis* 'ua.', lásd PROPORCIÓ

proporcionalitás ⇨ arányosság

⊙ tud lat *proportionalitas* 'ua.', lásd PROPORCIONÁLIS

propozíció ⇨ előterjesztés, javaslat, indítvány

⇨ *fil* logikai ítélet

⇨ *irod* a tárgy megjelölése eposz bevezetésében

⊙ lat *propositio* 'ua.', lásd PROPONÁL

proprétor ⇨ *tört* provincia élére helytartónak kinevezett volt prétor a római birodalomban

⊙ lásd PRO-, PRÉTOR

propria manu ⇨ sajátkezűleg, s. k.

⊙ lat, 'ua.': *proprius* 'saját' | *manus* 'kéz'

proprietárius † ⇨ *jog* tulajdonos

⊙ kk lat *propriarius* 'ua.' ← *proprietas* 'saját, tulajdon', lásd PROPRIETÁS

proprietás † ⇨ (fn) *jog* tulajdon

⊙ lat, 'ua.' ← *proprius* 'saját, tulajdon' ← ?

pro primo ⇨ először, elsőként, elsőre

⊙ lat, 'ua.': *pro-* '-ként' | *primus* 'első'

proprio motu ⇨ önszántából

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'saját mozdulásból': *proprius* 'saját' | *motus* 'mozgás, megmozdulás' ← *movere, motum* 'mozdít'

proprioreceptor ⇨ *biol* a testrészek helyzetét és mozgását folyamatosan érzékelő idegcsoport a vázizomzatban, ízületekben és az egyensúlyi szervekben

⊙ lat *proprius* 'saját' | lásd RECEPTOR

propulzió ⇨ *fiz* előrehajtás, mozgatás

⇨ *műsz* jármű előrehaladását biztosító energiaátalakító folyamat

⇨ *orv* előredőlés járáskor

⊙ tud lat *propulsio* 'ua.' ← *propellere, propulsum* 'előrehajt': lat *pro-* 'előre' | *pellere* 'lök'

Lásd még PROPELLÁNS

propulzív ⇨ serkentő, ösztönző

⇨ előrehajtó

⊙ ang *propulsive* 'ua.', lásd PROPULZIÓ

propulzor ⇨ hajtómű, meghajtó szerkezet

⊙ ang *propulsor* 'ua.', lásd PROPULZIÓ

propúliaia ⇨ ép monumentális építménycsoporthoz vezető ókori görög oszlopos kapuépítmény

⊙ gör, 'ua.': *pro-* 'előtt' | *pülé* 'kapu'

pro rata [pro ráta] ⇨ részletekben, arányosan

⊙ lat, 'ua.': *pro-* '-ként' | tbsz seml *rata* ← *ratum* 'adag, részlet' ← *rerī, ratus* 'elgondol, kiszámol'

prorektor † ⇨ igazgatóhelyettes, rektorhelyettes

⊙ lat *prorector* 'ua.': *pro-* 'helyett' | lásd REKTOR

prorogáció ⇨ *hiv* elhalasztás, elnapolás

⇨ *hiv* meghosszabbítás

⊙ lat *prorogatio* 'ua.', lásd PROROGÁL

prorogál ⇨ elhalaszt, elnapol

⇨ meghosszabbít

⊙ lat *prorogare* 'ua.': *pro-* 'előre' | *rogare* 'indítványoz'

prosc- lásd PROSZCE-

prosec- lásd még PROSZEK-

pro secundo [pro szekundó] ⇨ másodszor, másodsorban

⊙ lat, 'ua.': *pro-* '-ként' | *secundus* 'második', lásd SZEKUNDA

prosit lásd PROSZIT

proskribál ⇨ tört proskripciók listára helyez

⊙ lat *proscribere, proscriptum* 'írásban közzétesz, számkivet, elkoboz': *pro-* '(a nyilvánosság) elé' | *scribere* 'ír'

proskripció ⇨ tört politikai ellenfelek törvényen kívül helyezése vagyonelkobzással, száműzetéssel, gyakran fizikai megsemmisítéssel az ókori Rómában

⊙ lat *proscriptio* 'ua.', lásd PROSKRIBÁL

prosopopeia [prozopopejja] ⇨ szertartásosság, ünnepélyesség

⇨ színpadiasság

⇨ † *stil* megszemélyesítés

⊙ lat, ← gör *prosopopeia* 'ua.': *prosópon* 'arc, álarc, drámai személy': *prosz* 'felé' | *ópsz* 'arc' | *poieó* 'készít, csinál'

prospektív ⇨ a kilátásokat jelző, előrejelző, jövőbe mutató

⊙ ném *prospektiv* ← késő lat *prospectivus* 'a kilátást illető', lásd PROSPEKTUS

prospektus ⇨ képes ajánló, ismertető füzet

⇨ *ker* árjegyzék, reklámfüzet vagy -lap, szórólap

⇨ † kép, látvány

⇨ † kilátás, távlat, szándék

⊙ lat *prospectus* 'látvány' ← *prospicere, prospectum* 'előre néz, gondoskodik': *pro-* 'előre' | *specere* 'néz'

proserál ⇨ *ker, közg* virágzik, gyarapszik, sikeres (vállalkozás)

⇨ fellendül (gazdaság)

⇨ boldogul, érvényesül, emelkedik

⊙ lat *prosperare* 'reményei szerint halad', lásd PROSPERITÁS

prosperitás ⇨ *közg* fellendülés, virágzás

⇨ jólét, gyarapodás

⊙ lat *prosperitas* 'ua.' ← lat *prosperus* 'kedvező, szerencsés, reményteli': *pro-* 'szerint' | *sperare* 'reménykedik'

prosternáció ⇨ leborulás, térdre borulás

⊙ lat *prosternatio* 'ua.': *pro-* 'előre' | *sternere* 'leterít, leterül'

Lásd még KONSTERNÁCIÓ, PROSTRÁCIÓ, SZTRÁDA

prostituál ⇨ lealjasít, züllésbe taszít (nőt)

⇨ *átv* anyagi vagy társadalmi előnyökért elvei feladására, rossz ügy kiszolgáltatására készlet

⇨ kiárusít, meggyaláz

⊙ lat *prostituere, prostitutum* 'nyilvánosan kiállít, áruba bocsát': *pro-* 'elé' | *statuere* 'állít' ← *stare* 'áll'

prostituált ⇨ utcanő, örömlány, kurva, rima

⊙ lásd PROSTITUÁL

prostituáció ⇨ üzletszerűen folytatott szajhalkodás

⇨ *átv* erkölcsi vagy szellemi értékek áruba bocsátása

⊙ lat *prostitutio* ‘ua.’, lásd PROSTITUÁL

prostráció ⇨ *vall* arcraborulás papszenteléskor és a nagypénteki istentiszteleten a katolikus liturgiában

⇨ *orv* súlyos kimerülés

⊙ lat *prostratio* ‘leterülés’ ← *prosternere, prostratum* ‘földre terít’: *pro-* ‘előre’ | *sternere* ‘szór, hint, terít’

Lásd még KONSTERNÁCIÓ, PROSTERNÁCIÓ, SZTRÁDA, SZTRÁTUSZ

proscénium ⇨ *szính* előszín, a színpadnak a függöny és a zenekar közötti része

⊙ lat *proscenium* ← gör *proszkénion* ‘színpad, játéktér’: *pro-* ‘előtt’ | *szkéné* ‘sátor, színpadi építmény’

proszektor ⇨ *orv* kórboncnok

⊙ tud lat *prosector* ‘ua.’ ← lat *prosecare, prosectum* ‘áldozati állatból az oltárra szánt részeket kivágja’: *pro-* ‘elő’ | *secare* ‘vág’

proszektúra ⇨ *orv* kórboncnokság, kórházi osztály, ahol a holttestek boncolását végzik

⊙ tud lat *prosectura* ‘ua.’, lásd PROSZEKTOR

proszekúció † ⇨ üldözés, üldöztetés

⇨ † *jog* bűnüldözés

⊙ lat *prosecutio* ‘ua.’ ← *prosequi, prosecutus* ‘üldöz, nyomon követ’: *pro-* ‘előre’ | *sequi* ‘követ’

proszekútor † ⇨ *jog* ügyész, közvédlő

⊙ lat *prosecutor* ‘ua.’, lásd PROSZEKÚCIÓ

proszit ⇨ egészségére (koccintáskor)

⊙ lat felsz, ‘ua.’, tkp. ‘javára legyen’ ← *pro(d)esse* ‘használ neki, javára van’: *pro-* ‘érte, javára’ | *esse* ‘lenni’

proszopagnózia ⇨ *orv* az arcfelismerés képességének hiánya

⊙ tud lat *prosoagnosia* ‘ua.’: gör *proszópon* ‘arc, személy’, lásd PROSOPOPEIA | *agnószia* ‘nemtudás, tudatlanság’: *a-* ‘nem’ | lásd GNÓZIS

proszopopea lásd PROSOPOPEIA

proszopospazmus ⇨ *orv* arcizomgörcs

⊙ tud lat *prosoospasmus* ‘ua.’: gör *proszópon* ‘arc, személy’, lásd PROSOPOPEIA | lásd SPAZMUS

prosztaglandin ⇨ *biokém* a férfi ivarszervekben képződő, különleges anyagcsere-szabályzó hormonféle, több gyógyszerkészítmény hatóanyaga

⊙ tud lat *prostaglandin* ‘ua.’: lásd PROSZTA(TA), GLAND(ULA) | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

prosztata ⇨ *anat* dűlmirigy, férfiak húgycsővét körülfogó nemi mirigy

⊙ tud lat *prostata* ‘ua.’ ← gör *prostatész* ‘előlálló, védnök’: *pro-* ‘elől’ | (*hi*)*sztémi* ‘áll’

prosztatektomia ⇨ *orv* a prosztata műtéti eltávolítása

⊙ tud lat *prostatectomia* ‘ua.’: lásd PROSZTATA | gör *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki’ | *tomé* ‘vágás’ ← *temnó* ‘vág’

prosztatomegália ⇨ *orv* a prosztata kóros megnagyobbodása

⊙ tud lat *prostatomegalia* ‘ua.’: lásd PROSZTATA | gör *megalosz* ‘nagy’

prosztetikus ⇨ *biol* enzim szerkezetében található nem fehérje jellegű (atomcsoport)

⊙ tud lat *prostheticus* ‘ua.’, tkp. ‘hozzátett, hozzákapcsolt’, lásd PROSZTÉZIS

prosztézis ⇨ *nyelvt* ejtéskönnyítő hang vagy szótag a szó elején, mint magy *i-skola* (lat *schola*), gör *pi-ptó* ‘esem’ (*ptószisz* ‘esés’)

⇨ *ret* szónoki beszéd elején a téma rövid megjelölése

⊙ gör *proszthészis* ‘ua.’, tkp. elététel: *prosz-* ‘elé, hozzá’ | (*ti*)*thémi* ‘tesz’

prosztülosz ⇨ *ép* antik görög templomtípus az egyik keskenyebb homlokzat előtti oszlopsorral

⊙ gör, ‘ua.’: *pro-* ‘előtt’ | *sztülosz* ‘oszlop’

protagonista ⇨ *szính* főszereplő (színműben)

✧ *átv* főember, vezéralak, vezérszereplő

⊙ ném *Protagonist* ‘ua.’ ← gör *prótagonisztész* ‘első színész’: *prótosz* ‘legelső’ | *agonisztész* ‘versenyző, színész’ ← *agonidzó* ‘küzd’

protaktínium ✧ *kém* ritka előfordulását természetes radioaktív elem

⊙ tud lat *protactinium* ‘ua.’: gör *prótosz* ‘első’ | lásd AKTÍNIUM (a ~ gyors elbomlás útján aktíniummá alakul át)

protallaxis ✧ *biol* előzetes alaki alkalmazkodás a megváltozott életfeltételekhez

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *prótosz* ‘első’ | *allaxisz* ‘változás, csere’ | *allaszó* ‘változik’ | *allosz* ‘más’

protamin ✧ *biol* halak spermájában előforduló egyszerű fehérjék gyűjtőneve

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *prótosz* ‘első’ | lásd AMIN

protanomalópia ✧ *orv* a vörös szín érzékelésének gyengesége

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *prótosz* ‘első’ | lásd ANOMÁL(IA) | *ópsz*, *óposz* ‘szem, látás’

protatikus ✧ *irod* az ókori görög drámában a protázist előadó (személy)

⊙ tud lat *protaticus* ← gör *protatikosz* ‘ua.’ ← *protaszisz*, lásd PROTÁZIS

protázis ✧ *irod* az ókori görög dráma bevezető része, amely a cselekmény előzményeit és a konfliktus forrását ismerteti

⊙ tud lat *protasis* ← gör *protaszisz* ‘ua.’, tkp. ‘ajánlat’ | *proteínó* ‘nyújt, kínál’: *pro-* ‘előre’ | *teínó* ‘nyújt’

proteáz ✧ *kém* fehérjebontó enzim

⊙ ang *protease* ‘ua.’: lásd PROTEIN | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

protegál † ✧ támogat, pártfogol

⊙ lat *protegere*, *protectum* ‘véd, támogat’, tkp. ‘előlről (pajzzsal, vérttel) befed’: *pro-* ‘elől’ | *tegere* ‘takar, fed’ (újabb, német átvételéből lett a ma általános PROTEZSÁL alak)

proteid ✧ *kém* összetett fehérje

⊙ ang *proteid* ‘ua.’: lásd PROTEIN | *-id* (vegyületre utaló toldalék)

protein ✧ *kém* egyszerű fehérje

⊙ ang *protein* ‘ua.’: gör *próteion* ‘elsőség, vezető szerep’ ← *prótosz* ‘első’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

proteínémia ✧ *orv* a fehérje mennyiségének kóros növekedése a vérben

⊙ tud lat *proteinaemia* ‘ua.’: lásd PROTEIN | gör *haima* ‘vér’

proteinúria ✧ *orv* fehérjevizelés

⊙ tud lat *proteinuria* ‘ua.’: lásd PROTEIN | gör *uron* ‘vizelet’

protekción ✧ összeköttetés, közbenjárás

✧ pártfogás, támogatás, kivételezés

⊙ lat *protectio* ‘védelmezés’, lásd PROTEGÁL

protekciónista ✧ (fn) a gazdasági protekciónizmus híve

✧ (mn) a protekciónizmus eszközeit alkalmazó (pl. politika)

⊙ ang *protectionist*, *protectionistic* ‘ua.’, lásd PROTEKCIÓNIZMUS

protekciónizmus ✧ *közg* a hazai ipar vagy mezőgazdaság támogatása a külföldi konkurencia ellen védővámokkal, exporttámogatással

✧ *átv* olyan közállapotok, amelyek közt csak protekciónnal lehet érvényesülni

⊙ ang *protectionism* ‘ua.’, lásd PROTEKCIÓN, -IZMUS

protektor ✧ támogatást nyújtó befolyásos személy

✧ pártfogó, védnök

⊙ lat *protector* ‘ua.’, lásd PROTEGÁL

protektorátus ✧ védnökség

✧ *pol* valamely államnak egy gyengébb állam fölött gyakorolt fennhatósága

✧ az ilyen fennhatóság alatt álló terület

⊙ ném *Protektorat* ‘ua.’, lásd PROTEKTOR

pro tempore ✧ ez idő szerint

✧ egyelőre, időlegesen

⊙ lat, ‘ua.’: *pro* ‘kedvéért, szerint’ | *tempus*, *temporis* ‘idő’

proteolitikus ⇨ *orv* fehérjebontó

⊙ *ang proteolytic* ‘ua.’, lásd PROTEOLÍZIS

proteolízis ⇨ *biol* fehérjebomlás, fehérjebontás

⊙ *tud lat proteolysis* ‘ua.’: lásd PROTEIN | *gör lüszisz* ‘feloldás, szétbontás’ ← *lüo* ‘eloldoz’

proterandria ⇨ *növ* a porzóknek a termőénél korábbi beérése

⊙ *tud lat, ‘ua.’: gör kf próterosz* ‘előbbi’ ← *prótosz* ‘első’ | *anér, androsz* ‘férfi’, itt ‘hím’

proteroginia ⇨ *növ* a termőnek a porzókénál előbbi beérése

⊙ *tud lat proterogynia* ‘ua.’: *gör kf próterosz* ‘előbbi’ ← *prótosz* ‘első’ | *güné* ‘nő’, itt ‘női’

proterozoikum ⇨ *geol* a földtörténeti ókor későbbi szakasza, amelynek közei már élőlények nyomait őrzik

⊙ *tud lat proterozoicum* ‘ua.’: *gör kf próterosz* ‘előbbi’ ← *prótosz* ‘első’ | *dzóikosz* ‘az étellel kapcsolatos’ ← *dzóé* ‘élet’

pro tertio [pro terció] ⇨ harmadszorra, harmadsorban, harmadikként

⊙ *lat, ‘ua.’: pro* ‘-ként’ | *tertius* ‘harmadik’ ← *tres* ‘három’

protestáció ⇨ tiltakozás

⊙ *lat protestatio* ‘ua.’, lásd PROTESTÁL

protestál ⇨ tiltakozik

⊙ *lat protestari, protestatus* ‘ua.’, ered. ‘tanúskodik valaki ellen’: *pro-* ‘(a nyilvánosság) előtt’ | *testari* ‘tanúskodik’ ← *testis* ‘tanú’

protestáns ⇨ *vall (fn)* a protestantizmus valamelyik felekezetének híve

⇨ (mn) a protestantizmus alapján álló

⊙ *lat protestans* ‘ua.’, tkp. ‘tiltakozó, vmi ellen tanúskodó’, lásd PROTESTÁL

protestantizmus ⇨ *vall* a reformáció révén létrejött keresztény felekezeteknek s ezek utódainak összessége

⇨ *vall* az eme vallások által hirdetett eszmék rendszere

⊙ *ném Protestantismus* ‘ua.’ (Luther hívei az 1529-es wormszi birodalmi gyűlésen tiltakoztak az őket sújtó császári rendelkezések ellen): lásd PROTESTÁNS, -IZMUS

protest song [proteszt szong] ⇨ *zene* aktuális politikai, társadalmi problémákra reagáló, tiltakozást kifejező popzenei dal az 1960–70-es évekből

⊙ *ang, ‘ua.’: protest* ‘tiltakozás, lásd PROTESTÁL | *song* ‘éneke’ ← *sing* ‘énekel’

protetika ⇨ *orv* a protézisek készítésének elmélete és gyakorlata

⊙ *tud lat prothetica* ‘ua.’, lásd PROTÉZIS

protetikus ⇨ protézissel kapcsolatos

⇨ *orv* protézises

⊙ *tud lat protheticus* ‘ua.’, lásd PROTÉZIS

protézis ⇨ *orv* hiányzó testrész vagy szerv pótlása mesterséges készítménnyel

⇨ *orv* műfogsor, művégtag

⇨ *nyelvt* ejtéskönnyítő magánhangzó betoldása szóeleji mássalhangzótorlódás elé (mint pl. *lat schola* → *magy i-skola*)

⇨ *irod* a mű tárgyat tömören, néhány sorban kijelölő bevezetés eposz élén

⊙ *tud lat prothesis* ‘ua.’ ← *gör prothesisz*, ered. *proszthesisz* ‘odatétel, elététel’: *prosz* ‘elé, mellé, hozzá’ | *(ti)thémi* ‘tesz’

protezsál ⇨ támogat, pártfogol

⇨ félkarol, beajánl, hóna alá nyúl

⊙ *ném protegiere[n]* [protezsíren] ← *fr protéger* ‘ua.’, ezek latin eredetéről lásd PROTEGÁL

protezsé ⇨ védenc, valakinek a protekcióját élvező személy

⊙ *fr protégé* ‘támogatott’ ← *proteger* ‘támogat’, lásd PROTEGÁL

protocerebrum ⇨ *anat* előagyduc az izeltlábúak fejében

⊙ *tud lat, ‘ua.’: gör prótosz* ‘első’ | *cerebrum* ‘agy’

protoderma ⇨ *növ* elsődleges osztódó szövet a hajtás tenyészképében

⊙ *tud lat, ‘ua.’: gör prótosz* ‘első’ | *derma* ‘bőr’

protofil ⇨ *kém* proton felvételére hajlamos (atom)

⊙ tud lat *protophil* ‘ua.’: lásd PROTON | gör *philó* ‘kedvel’

profifiton ⇨ *biol* mikroszkopikus egysejtű élőlény

⊙ tud lat *protophyton* ‘ua.’: gör *prótosz* ‘első’ | *phüton* ‘növény’ ← *phüó* ‘sarjad’

protogalaxis ⇨ *csill* az ősrobbanás és a galaxisok kialakulása közötti állapot a modern kozmogóniai elméletben

⊙ gör *prótosz* ‘első’ | lásd GALAKTIKA

protogén ⇨ *kém* protont könnyen leadó (atom)

⊙ lásd PROTON, -GÉN

protophiztória ⇨ *tört* az őskor és az írott források megjelenése közti időszak

⊙ gör *prótosz* ‘első’ | lásd HISTÓRIA

protophiztorikus ⇨ *tört* a bronzkort és a vaskort magába foglaló (korszak)

⊙ gör *prótosz* ‘első’ | lásd HISTORIKUS

protokanonikus ⇨ *vall* a bővebb katolikus és a szűkebb protestáns kánonban egyaránt megtalálható (szentírási könyv)

⊙ gör *próto* ‘elsőként’ | lásd KANONIKUS

protokoll ⇨ *dipl* nemzetközi tárgyalás jegyzőkönyve

⇨ *dipl* a nemzetközi érintkezés szabályainak összessége

⇨ *pol* meghívás vagy fogadás formságaira vonatkozó szokások, szabályok együttese

⊙ ném *Protokoll* ‘ua.’, lásd PROTOKOLLUM

protokolláris ⇨ *dipl* a protokoll előírásai szerinti

⊙ ném *protokollarisch* ‘ua.’, lásd PROTOKOLL

protokollum † ⇨ jegyzőkönyv

⊙ lat *protocollum* ‘ua.’ ← gör *protokollon* ‘papiirusztekercs elé ragasztott lap a műre vonatkozó adatokkal’: *prótosz* ‘legelől lévő’ | *kollé* ‘enyv’

protolingva ⇨ *nyelvt* egy nyelvcsalád közös őse, alapnyelv

⊙ gör *prótosz* ‘első’ | lat *lingua* ‘nyelv’

protolitikus ⇨ *kém* proton felvételével vagy leadásával járó

⊙ ang *protolytic* ‘ua.’, lásd PROTOLÍZIS

protolízis ⇨ *kém* proton felvételével vagy leadásával járó folyamat

⊙ tud lat *protolysis* ‘ua.’: lásd PROTON | gör *lüzszis* ‘eloldás’ ← *lüó* ‘eloldoz’

proton ⇨ *fiz* a nehéz elemi részecskék pozitív töltésű változata

⊙ ang, ← gör seml *próton* ‘ua.’ ← *prótosz* ‘legelső’ (a ~t fedezték fel elsőként a magrészecskék közül)

protonakceptor ⇨ *kém* proton felvételére hajlamos anyag, azaz bázis

⊙ lásd PROTON, AKCEPTOR

protondonor ⇨ *kém* protont átadni hajlamos anyag, azaz sav

⊙ lásd PROTON, DONOR

protonotáris ⇨ *vall* pápai kollégium elöljárója (főpapi cím)

⇨ *tört* ítélőmester

⇨ † főjegyző

⊙ lat *protonotarius* ‘ua.’: gör *prótosz* ‘legelső’ | lásd NÓTÁRIUS

proton-radioaktivitás ⇨ *kém* atommag bomlása protonok kisugárzása kíséretében

⊙ lásd PROTON, RADIOAKTIVITÁS

protoplaszt ⇨ *kém* sejtfalától kísérleti célra enzimes kezeléssel megfosztott sejt

⊙ ang *protoplast* ‘ua.’, tkp. ‘elsőként alkotott’: gör *próto* ‘elsőként’ | *plasztosz* ‘gyúrt, alkotott’ ← *plaszó* ‘gyúr’

protoplazma ⇨ *biol* a sejt élő alapanyaga

⊙ tud lat *protoplasma* ‘ua.’: gör *prótosz* ‘legelső’ | lásd PLAZMA

protoreneszánsz ⇨ *műv* antik minták felhasználása a 11–13. századi művészetben

⊙ gör *prótosz* ‘első’ | lásd RENESZÁNSZ

prototípus ⇨ *biol* ősalak, őspéldány

⇨ *műsz* mintadarab, új gyártmány első példánya

✧ alapforma

✧ *átv* mintakép, megtestesülés

⊙ ang *prototype* 'ua.': gör *prótosz* 'legelső' | *tüposz* 'lenyomat', lásd TÍPUS

prototróf ✧ *biol* minimális tápanyagot tartalmazó közegben is osztódni képes (mikroorganizmus)

⊙ ném *prototroph* 'ua.': gör *prótosz* 'első' | *trophé* 'táplálék' ← *trephó* 'táplál'

protoxid ✧ *kém* a tipikusanl kevesebb oxigénatomot tartalmazó oxid

⊙ ang *protoxide* 'ua.': gör *prótosz* 'első' | lásd OXID

Protozoa ✧ *áll* az egysejtű állatok törzse

⊙ tud lat tbsz seml, 'ua.' ← *protozoon* 'egysejtű': gör *prótosz* 'legelső' | *dzóon* 'élőlény'

protozoológia ✧ *biol* az élettannak az egysejtűekkel foglalkozó ága

⊙ tud lat, 'ua.', lásd PROTOZOA, -LÓGIA

protrahált ✧ *orv* elhúzódó

⊙ tud lat *protrahere* 'elhúz, elhúzódik': *pro-* 'előre' | *trahere* 'húz'

Lásd még TRAKTOR

protrombin ✧ *kém* a trombin előanyaga

⊙ tud lat, 'ua.': *pro-* 'előre' | lásd TROMBIN

protrúzió ✧ *orv* kidülledés

⊙ tud lat *protrusio* 'ua.' ← *protrudere* 'kidülled': *pro-* 'előre' | *trudere* 'nyom, nyomakodik'

Lásd még EXTRUDÁL, INTRÚZIO

protuberancia ✧ *csill* napkitörés, a Nap kromoszféraján túlemlkedő gázkitörés

✧ *orv* dudor, kiemelkedés

⊙ tud lat *protuberantia* 'ua.', lásd PROTUBERÁNS

protuberáns † ✧ kiugró, kiemelkedő

⊙ lat *protuberans, protuberantis* 'ua.' ← *protuberare* 'kidudorodik': *pro-* 'elő' | *tuberus* 'dudor, gumó'

Lásd még TUBERKULÓZIS

proudhonizmus [prudonizmus] ✧ *pol* a kisárutermelesen alapuló, osztály és kizsákmányolás nélküli, önigazgató társadalom eszméjét hirdető szocialista elmélet a 19. század derekán

⊙ P. J. Proudhon francia politikus nevéből | lásd -IZMUS

provanszál ✧ *nyelvt* (fn) a középkorban Dél-Franciaországban beszélt, irodalmilag nagy fontosságú újlatin nyelv

✧ (mn) e nyelven írott, vele kapcsolatos

⊙ fr *provençal* 'Provence tartományból való' ← lat (*Gallia*) *Provincia* '(Gallia) tartomány', lásd PROVINCIA

proveniencia ✧ származás, eredet

⊙ lat *provenientia* 'eredet' ← *proveniens, provenientis* '(valahonnan) eredő, származó' ← *provenire* 'előjön, ered': *pro-* 'elő' | *venire* 'jön'

proverbialis ✧ közmondásos

⊙ lat *proverbialis* 'ua.', lásd PROVERBIUM

proverbium ✧ közmondás

⊙ lat, 'ua.': *pro-* 'elő, sokak elé' | *verbum* 'szó'

proviant † ✧ eleség, élelem, elemőzsia

⊙ ném *Proviant* 'útravaló, élelmiszer' ← ófr *provende* 'ua.' ← lat *praebenda*, lásd ott

provideál ✧ előre gondoskodik, ellát

⊙ lat *providere* 'előre lát, gondoskodik': *pro-* 'előre' | *videre* 'lát'

providencia ✧ *vall* az isteni gondviselés

✧ előrelátás, gondoskodás

⊙ lat *providentia* 'ua.' ← *providens, providentis* 'gondoskodó', lásd PROVIDEÁL

providenciális ✧ gondviselészerű

✧ † előre elrendezett

⊙ ném *providentiell* 'ua.', lásd PROVIDENCIA

providencializmus ⇨ *vall* az a felfogás, amely az emberi társadalom fejlődésében és a történelmi eseményekben az isteni gondviselés működését látja

⊙ tud lat *providentialismus* ‘ua.’, lásd PROVIDENCIÁLIS, -IZMUS

provincia ⇨ *tört* meghódított és helytartó által kormányzott, Itálián kívül fekvő tartomány az ókori római birodalomban

⇨ tartomány

⇨ *vall* rendtartomány, katolikus szerzetesrend nagyobb szervezeti egysége

⇨ vidék, a fővárostól messze eső országrész

⇨ † feladat, feladatkör

⊙ lat *provincia* ‘tartomány’ ← *vincere* ‘legyőz’

provinciális ⇨ (mn) vidéki, helyi, tartományi

⇨ *átv* vidékiesen elmaradott, szűk látókörű, korlátolt

⇨ *vall* (fn) katolikus szerzetesrend tartományfőnöke

⊙ lat *provincialis* ‘ua.’, lásd PROVINCIA

provincializmus ⇨ a helyi, szűk körű érdekeket minden más elé helyező felfogás

⇨ a tágabb szellemi látókör hiánya, vidékies beszűkültség, elmaradottság

⇨ *nyelvt* tájnyelvi jelleg, nyelvjárási jelenség

⊙ ném *Provinzialismus* ‘ua.’, lásd PROVINCIALIS

provis- lásd PROVIZ-

provitamin ⇨ *kém* elővitamin, olyan vegyület, amelyből a szervezetben vitamin képződhet

⊙ lásd PRO-, VITAMIN

provízió ⇨ közvetítői díj, jutalék

⇨ † élelmiszerkészlet

⊙ ném *Provision* ‘ua.’ ← ol *provvisone* ‘készlet, jutalék’ ← lat *provisio* ‘előrelátás, gondoskodás’

← *providere, provisum*, lásd PROVIDEÁL

provizor ⇨ felvigyázó, gondnok

⇨ † okleveles gyógyszerész, patikafőnök

⊙ lat *provisor* ‘ua.’ ← *providere, provisum* ‘előrelát, gondoskodik’, lásd PROVIDEÁL

provizórikus vagy **provizórikus** ⇨ átmeneti, ideiglenes

⊙ ném *provisorisch* ‘ua.’ ← fr *provisoire* ‘átmeneti, feltételes’ ← lat *proviso* ‘feltéve, hogy... hacsak nem...’ (kizáró feltételeket bevezető szó szerződések záradékában) ← *providere, provisum* ‘előre lát’, lásd PROVIDEÁL

provizórium ⇨ ideiglenes helyzet, átmeneti állapot

⇨ *tört* az osztrák önkényuralom kormányzati rendszere Magyarországon 1861 és 1865 között

⊙ ném *Provisorium* ‘ua.’, lásd PROVIZÓRIKUS

provokáció ⇨ kihívás, kihívó cselekmény

⇨ politikai beugrató tevékenység

⇨ felbujtás, izgatás, lázítás

⇨ † kihívás párbajra

⊙ lat *provocatio* ‘ua.’, lásd PROVOKÁL

provokál ⇨ † párbajra kihívás jeléül szóban vagy tettleg inzultál

⇨ *pol* beugrat, felbujt, erőszakos fellépésre késztet

⇨ előidéz, kivált

⊙ lat *provocare, provocatum* ‘felszólít, hív, felingerel’: *pro-* ‘elő’ | *vocare* ‘hív, szólít’ ← *vox, vocis* ‘hang’

Lásd még VOKÁLIS

provokatív ⇨ kihívó, sértő (viselkedés, beszéd)

⇨ beugrató

⊙ ang *provocative* ‘ua.’, lásd PROVOKÁL

provokátor ⇨ bujtogató

⇨ *pol* beugrató ügynök

⊙ ném *Provokateur* ← fr *provocateur* ‘ua.’, lásd PROVOKÁL

Lásd még AGENT PROVOCATEUR

proximitás ⇨ közelség

⊙ lat, 'ua.' ← ff *proximus* 'legközelebbi' ← *prope* 'közel'

proxenosz ⇨ *tört* idegen poliszok polgárainak ügyeit a törvény előtt képviselő személy ókori görög városállamokban

⊙ gör, 'ua.': *pro-* 'számára, helyett' | *xenosz* 'vendég, idegen'

Lásd még XÉNIA

próza ⇨ *irod* kötetlen, nem verses szöveg, folyóbeszéd

⇨ *irod* ilyen formájú irodalmi mű

⊙ lat *prosa (oratio)* 'egyenes, kötetlen, díszítetlen (beszéd)' ← *prosus*, ered. *prosusus* 'egyenes' ← *proversus* 'ua.', tkp. 'előre fordított, előre tartó': *pro-* 'előre' | *vertere, versum* 'fordít'

Lásd még PRÉZSMITÁL, VERZIÓ

prózai ⇨ *irod* kötetlen, folyóbeszédszerű

⇨ *átv* köznapi, szürke, költőtietlen

⊙ lásd PRÓZA

prozelita ⇨ *vall* újhitű, (valamilyen hitre) újonnan áttért személy

⇨ *átv* valaminek újsütetű, (túl) buzgó híve

⇨ *tört* zsidó hitre áttért görög vagy római személy

⊙ ném *Proselyt* ← lat *proselytus* 'ua.' ← *proszélütosz* 'jövevény, idegen' ← *proszerkhomai* 'odamegy, látogat': *prosz-* 'oda, mellé' | *erksomai* 'érkezik'

prozelitizmus ⇨ *vall* újhitűség, térítői buzgóság

⊙ kk lat *proselytismus* 'ua.', lásd PROZELITA

prozenchima ⇨ *növ* megnyúlt és mindkét végén kihegyesedő sejtekből álló egyszerű, nedvességet szállító növényi szövet

⊙ tud lat *prozenchima* 'ua.': gör *prosz-* 'neki, felé' | *enkhüma* 'betöltés, átöntés': *en-* 'bele' | *khüma* 'folyadék'

prozódia ⇨ *irod* az irodalmi művek hangzásbeli formáját vizsgáló tudomány

⇨ *irod* a verselés ritmikai szabályainak összessége

⇨ *zene* a zene és szöveg helyes illeszkedésének tana

⊙ tud lat *prosodia* 'ua.' ← gör *proszódia* 'kísérettel előadott ének, hangsúlyozás' | *prosz-* 'hozzá, mellé' | *ódé* 'ének'

prudencia ⇨ okosság, körültekintés, megfontoltság

⊙ lat *prudencia* 'ua.' ← *prudens, prudentis*, tkp. *providens* 'okos, körültekintő', lásd PROVIDEÁL

prurigo ⇨ *orv* allergiás eredetű, erősen viszkető idült bőrelváltozás

⊙ tud lat, 'ua.' ← *prurire* 'viszket'

pruritus ⇨ *orv* bőrviszketés

⊙ tud lat, 'ua.' ← *prurire, pruritus* 'viszket'

pruszlik ⇨ *ölt* ingváll, testhez álló női mellényke

⊙ baj-oszt *prusflek* ← ném *Brustfleck* 'ua.': *Brust* 'mell' | *Fleck* 'szövedarab, folt'

prűd ⇨ álszemérmes, szemérmeskedő

⊙ ném *prűde* ← fr *prude* 'ua.' ← ?

prűdéria ⇨ álszemérem, szemérmeskedés

⊙ ném *Prüderie* ← fr *pruderie* 'álszemérem', lásd PRŰD

prügelknábe ⇨ bűnbak, aki más vétke miatt kap büntetést

⊙ ném *Prügelknabe* 'ua.': *Prügel* 'pálca, verés' | *Knabe* 'fiú'

prütaneia ⇨ *tört* a városállam ügyeit intéző 50 tagú vezető testület az ókori Athénban, melynek tagjait sorsolással jelölték ki egy-egy phüléből, egyhavi időtartamra

⊙ gör, 'ua.', lásd PRŰTANISZ

prütaneion ⇨ *tört* a prütaneia hivatali épülete, egyes közéleti események színhelye

⊙ gör, 'ua.', lásd PRŰTANEIA

prütanisz ⇨ *tört* a prütaneia tagja

⊙ gör, 'ua.' ered. 'úr, uralkodó, elöljáró'

psalmodia [pszalmódia] ⇨ *vall* zsolotáréneklés

⊙ tud lat, 'ua.': lásd PSALMUS | gör *ódé* 'ének', lásd ÓDA

psalmus [pszalmusz] ⇨ *vall* zsolotár, eredetileg hárfakiséretes ének

⊙ lat, ← gör *pszalmosz* 'ua.' ← *pszalló* 'penget'

psalterium [pszaltérium] ⇨ *vall* zsolotároskönyv

⇨ *zene* lapcitera, asztalra vagy térdre fektethető 16–24 húros hangszer

⊙ lat, 'ua.' ← gör *pszaltérion* 'hárfaféle' ← *pszaltér* 'hárfás' ← *pszalló* 'penget'

pseudo- lásd PSZEUDO-

psych- lásd még PSZICH-

psycholepticum [psziholeptikum] ⇨ *orv* lelki vagy idegi eredetű fájdalmakat enyhítő szer

⊙ tud lat seml, 'ua.': lásd PSZICHO- | *léptikosz* 'rohammal kapcsolatos' ← *lépszisz* 'roham' ← *lambanó* 'megragad'

pszefit ⇨ *geol* borsónyi vagy nagyobb szemcsés ásványtörmeléből álló üledékes kőzet

⊙ ang *psephite* 'ua.': gör *pszephosz* 'kavics' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

pszefológia [pszefológia] ⇨ *pol* a választások tudományos elemzése

⊙ ang *psephology* 'ua.': gör *pszephosz* 'kavicsokkal végzett szavazás', ered. 'kavics' | lásd -LÓGIA

pszuedeipigrafa ⇨ *vall* bibliai könyvek, amelyeknek a szerzőségét a hagyomány alaptalanul tulajdonítja valamelyik bibliai személynek (pl. Mózes könyvei, Jónás, Dániel könyve, Szent Pál több levele, János Jelenései)

⊙ tud lat tbsz seml *pseudepigrapha* 'ua.', lásd PSZEUDEPIGRÁFIA

pszuedeipigráfia ⇨ *tud* megtévesztő szerzői megjelölés valamely íráson (abból a célból, hogy az illető név tekintélye mintegy szavatoljon az írás hiteléért)

⊙ tud lat *pseudepigraphia* 'ua.': lásd PSZEUDO- | gör *epigraphia* 'felirat, címfelirat', lásd EPIGRÁFIA

pszseudo- ⇨ (idegen szóösszetételek előtagjaként) hamis, ál-, nem valódi

⊙ gör *pszseudosz* 'hazugság, csalás' ← *pszseudó* 'megcsal, meghazudtol'

pszseudoamnédia ⇨ *orv* emlékezetcsalódás, emlékezés meg nem történt dolgokra

⊙ tud lat *pszseudoamnesia* 'ua.', lásd PSZEUDO-, AMNÉZIA

pszseudodoxia ⇨ *vall* tévtan

⊙ lat *pszseudodoxia* 'ua.' lásd PSZEUDO- | *doxa* 'dicséret, magasztalás' ← *dokeó* '(jónak) látszik'

pszseudoesztétia ⇨ *orv* hamis érzékelés, tévérzet

⊙ tud lat *pszseudoaesthesia* 'ua.', lásd PSZEUDO-, ESZTÉZIA

pszseudogámia ⇨ *biol* embrió kifejlődése ivarsejtek összeolvadása nélkül

⊙ tud lat *pszseudogamia* 'ua.': lásd PSZEUDO- | gör *gamosz* 'házasság'

pszseudográfia ⇨ hamisított szöveg

⇨ íráshamisítás

⊙ tud lat *pszseudographia* 'ua.': lásd PSZEUDO- | gör *graphó* 'ír'

pszseudografikus ⇨ *irod* hamis néven, nem a szerző neve alatt hagyományozott (mű)

⊙ tud lat *pszseudographicus* 'ua.', lásd PSZEUDOGRÁFIA

pszseudograviditás ⇨ *orv* képzelt terhesség, álterhesség

⊙ tud lat *pszseudograviditas* 'ua.', lásd PSZEUDO-, GRAVIDITÁS

pszseudológia ⇨ *lél* kóros hazudozás

⊙ tud lat *pszseudologia* 'ua.': lásd PSZEUDO- | gör *logosz* 'beszéd' ← *legó* 'mond'

pszseudománia ⇨ *orv* kóros hazudozás

⊙ tud lat *pszseudomania* 'ua.', lásd PSZEUDO-, MÁNIA

pszseudomorf ⇨ *ásv* átalakú

⊙ ném *pszseudomorph* 'ua.', lásd PSZEUDOMORFIA

pszseudomorfia ⇨ *ásv* átalakúság, más vegyületekre jellemző alakban való kristályosodás

⊙ tud lat *pszseudomorphia* 'ua.': lásd PSZEUDO- | gör *morphé* 'alak'

pszseudonim ⇨ *irod* álnevű, álneven keletkezett

⊙ ném *pszseudonym* 'ua.', lásd PSZEUONIMA

pszseudonima ⇨ *irod, műv* szerzői álnév

⊙ tud lat *pszseudonyma* 'ua.': lásd PSZEUDO- | gör *onoma, onüma* 'név'

pszudonímia ⇨ *irod* álnéven való írás

⊙ tud lat *pseudonymia* ‘ua.’, lásd PSZEUDONIMA

pszudopódium ⇨ *áll* álláb

⊙ tud lat *pseudopodium* ‘ua.’: lásd PSZEUDO- | gör kics *podion* ‘lábacska’ ← *pusz, podosz* ‘láb’

pszi ⇨ *nyelvt* a görög ábécé 23. betűje, ψ, Ψ, hangértéke *psz*

pszichagógia ⇨ *orv* lelki gyógyítás rávezetéssel, neveléssel

⊙ tud lat *psychagogia* ‘ua.’, lásd PSZICHAGÓGOSZ

pszichagógosz ⇨ *mit* lélekvezető, a halottak lelkét az alvilágba vezető Hermész isten egyik mellékneve

⊙ gör *pszükhagógosz* ‘ua.’: | gör *pszükhé* ‘lélek’ | *agógosz* ‘vezető’ ← *agó* ‘vezet’

pszichaszténia ⇨ *orv* alkati lelki gyengeség, a lelkierő hiánya

⊙ tud lat *psychasthenia* ‘ua.’: gör *pszükhé* ‘lélek’ | lásd ASZTÉNIA

psziché ⇨ *lél* a lélek mint az értelmi és érzelmi tevékenységek foglalata

⊙ gör *pszükhé* ‘lélek’, tkp. ‘lélegzet’ ← *pszükhó* ‘lehel’

pszichedélikus ⇨ *orv* kábítószeres révülettel kapcsolatos

⇨ *orv* ilyen állapotban végrehajtott, alkotott (cselekedet, mű)

⊙ ang *psychedelic* ‘ua.’, tkp. ‘a tudat és érzékelés határait kitágító’: gör *pszükhé* ‘lélek’ | *déloó* ‘láthatóvá tesz, megmutat, feltár’ ← *délosz* ‘világos, érthető’

pszichesztézia ⇨ *orv* az ingerek iránt tanúsított lelki érzékenység

⊙ tud lat *psychesthesia* ‘ua.’: gör *pszükhé* ‘lélek’ | lásd ESZTÉZIA

pszichiáter ⇨ *orv* elmegyógyász, a pszichiátria szakembere

⊙ ném *Psychiater* ‘ua.’, lásd PSZICHIÁTRIA

pszichiátria ⇨ *orv* az értelmi, érzelmi és magatartásbeli zavarokkal foglalkozó orvostudományi ág

⇨ *orv* elmeorvoslás, elmegyógyászat

⇨ *orv* elmeosztály kórházban

⊙ tud lat *psychiatria* ‘ua.’: gör *pszükhé* ‘lélek’ | *hiatreia* ‘gyógyítás’ ← *hiatreuó* ‘gyógyít, orvosol’ ← *hiatrosz* ‘orvos’

pszichika † ⇨ *tud* lélektan

⊙ tud lat *psychica* (*disciplina*) ‘lelki (tudomány)’, lásd PSZICHIKUS

pszichikai ⇨ *tud* lelki, lélektani

⊙ lásd PSZICHIKA

pszichikum ⇨ *lél* a lelki jelenségek összessége

⇨ *lél* lélek, lelkivilág, lelkület, lelkialkat

⊙ tud lat seml *psychicum* ‘a lélekkel kapcsolatos dolog’, lásd PSZICHIKUS

pszichikus ⇨ lelki természetű, a lelki étellel kapcsolatos

⊙ tud lat *psychicus* ‘ua.’ ← gör *pszükhikosz* ‘lelki, szellemi, érzelmi’, lásd PSZICHÉ

pszicho- ⇨ (összetételek előtagjaként) a lélekkel kapcsolatos, lásd PSZICHÉ

pszichoaktív ⇨ *orv* erős lelki hatást kiváltó

⊙ lásd PSZICHO-, AKTÍV

pszichoanalitikus ⇨ (mn) *lél* lélekelemző, a mélylélektannal kapcsolatos

⇨ (fn) a lélekelemzés szakembere, mélylélektannal foglalkozó pszichológus

⊙ ném *psychoanalytisch* ‘mélylélektani’, ill. *Psychoanalytiker* ‘lélekelemző’, lásd PSZICHOANALÍZIS

pszichoanalízis ⇨ *lél* lélekelemzés, mélylélektan

⊙ tud lat *psychoanalysis* ‘ua.’, lásd PSZICHO-, ANALÍZIS

pszichobiológia ⇨ *lél* mélylélektani irányzat, amely a lelki életet főképp biológiai törvényszerűségekre vezeti vissza

⊙ lásd PSZICHO-, BIOLÓGIA

pszichodinamika ⇨ *lél* a lelki és érzelmi élményeknek a cselekedetekre gyakorolt hatását vizsgáló tudományterület

⊙ lásd PSZICHO-, DINAMIKA

pszichodráma ⇨ *orv* gyógyító célú színjátás lelki vagy elmebetegek számára

⊙ lásd PSZICHO-, DRÁMA

pszichofarmakológia ⇨ *orv* a gyógyszereknek, vegyszereknek és drogoknak a lelki működésre kifejtett hatását kutató résztudomány

⊙ lásd PSZICHO-, FARMAKOLÓGIA

pszichofarmakon ⇨ *biokém* a központi idegrendszer magasabb rendű funkcióira ható, függőséget okozó vegyszer, gyógyszer

⊙ lásd PSZICHO-, FARMAKON

pszichofizika ⇨ *orv* a lelki és testi jelenségek összefüggésével foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *psycophysica* 'ua.', lásd PSZICHO-, FIZIKA

pszichofiziológia ⇨ *orv* a fiziológiai folyamatok és a lelki élet kapcsolatait vizsgáló lélektani tudományterület

⊙ lásd PSZICHO-, FIZIOLÓGIA

pszichogén ⇨ *orv* lelki eredetű

⊙ lásd PSZICHO-, -GÉN

pszichogenezis ⇨ *tud* az ember lelki életének fejlődéstörténete

⊙ lásd PSZICHO-, GENEZIS

pszichogénia ⇨ *orv* testi tünetek kifejlődése lelki okokból

⊙ tud lat *psychogenia* 'ua.', lásd PSZICHOGEN

pszichognózis ⇨ *lél* lélekismeret

⊙ lásd PSZICHO-, GNÓZIS

pszichográfia ⇨ *lél* a lelki jelenségek és a személyiség leírása

⊙ lásd PSZICHO-, -GRÁFIA

pszichohigiéné ⇨ *orv* lelki egészségügy

⊙ lásd PSZICHO-, HIGIÉNIA

pszichokinetikus ⇨ *lél* a tárgyak lelki energia útján való mozgatásával kapcsolatos

⊙ ang *psychokinetic* 'ua.', lásd PSZICHO-, KINETIKUS

pszichokinézis ⇨ *lél* tárgyak mozgatása érintés nélkül, a lelki energia kisugárzása útján mint okkult jelenség

⊙ ang *psychokinesis* 'ua.', lásd PSZICHO-, KINÉZIS

pszichokirurgia ⇨ *orv* az elmebetegségek műtéti gyógyítása

⊙ lásd PSZICHO-, KIRURGIA

pszicholingvisztika ⇨ *tud* a lélektan és nyelvtudomány határterülete, a nyelvelsajátítás, nyelvmegértés és a nyelvi viselkedés jelenségeit vizsgálja lélektani szempontból

⊙ lásd PSZICHO-, LINGVISZTIKA

pszichológia ⇨ *tud* lélektan

⇨ *átv* gyakorlati lélekismeret

⊙ tud lat *psychologia* 'ua.', lásd PSZICHO-, -LÓGIA

pszichologizmus ⇨ *tud* a lelki tényezőket egyoldalúan, más tényezők rovására kiemelő vizsgálati módszer, elmélet

⊙ ném *Psychologismus* 'ua.', lásd PSZICHOLOGIA, -IZMUS

pszichológus ⇨ a lélektan szakembere

⇨ *átv* jó ember- és lélekismerettel bíró egyén

⊙ magy, lásd PSZICHOLOGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

pszichometria ⇨ *orv* a lelki folyamatok és képességek intenzitását s más tényezőket mérő módszerek (főleg tesztek) összessége

⊙ tud lat *psychometria* 'ua.': lásd PSZICHO- | gör *metréo* 'mér'

pszichometrikus ⇨ *orv* a pszichometriával kapcsolatos

⊙ ang *psychometric* 'ua.', lásd PSZICHOMETRIA

pszichomotorikus vagy **pszichomotoros** ⇨ *lél* lelki eredetű és mozgásban kifejeződő

⊙ lásd PSZICHO-, MOTORIKUS

pszichopata ⇨ kóros lelki alkatú személy

⊙ ném *Psychopath* 'ua.', lásd PSZICHOPIÁTIA

pszichopátia ⇨ *orv* betegesen zavart lelkiállapot

⇨ *orv* kóros lelki alkat

⊙ tud lat *psychopathia* 'ua.': lásd PSZICHO- | gör *pathosz* 'betegség'

pszichopatológia ⇨ *orv* kórlélektan, elmekórtan

⊙ tud lat *psychopathologia* 'ua.', lásd PSZICHO-, PATOLÓGIA

pszichoszensoros ⇨ *lél* látszólag az érzékszervektől eredő, valójában idegi, lelki eredetű

⊙ lásd PSZICHO-, SENZOR

pszichoszociológia ⇨ *tud* olyan szociológiai vizsgálat, amely kiemelt figyelmet szentel a lélektani szempontoknak

⊙ lásd PSZICHO-, SZOCIOLÓGIA

pszichoszomatika ⇨ *orv* a lelki élet és a testi betegségek összefüggéseit kutató tudományterület

⊙ ném *Psychosomatik* 'ua.', lásd PSZICHOSZOMATIKUS

pszichoszomatikus ⇨ *orv* testi formában jelentkező, de lelki okokra visszavehető (tünet, elváltozás)

⊙ ném *psychosomatisch* 'ua.', lásd PSZICHO-, SZOMATIKUS

pszichotechnika ⇨ *tud* kísérleti vagy alkalmazott lélektan

⊙ lásd PSZICHO-, TECHNIKA

pszichoterapeuta ⇨ *orv* a pszichoterápia szakembere

⊙ lásd PSZICHO-, TERAPEUTA

pszichoterápia ⇨ *orv* idegi eredetű betegségek lelki ráhatásokkal való gyógyítása

⊙ tud lat *psychotherapia* 'ua.', lásd PSZICHO-, TERÁPIA

pszichotikus ⇨ *orv* a pszichózissal kapcsolatos, azon alapuló

⇨ *orv* pszichózisban szenvedő

⊙ tud lat *psychoticus* 'ua.', lásd PSZICHÓZIS

pszichotonikus ⇨ *orv* a lelki egyensúlyt erősítő, a jó közérzetet fokozó

⊙ lásd PSZICHO-, TONIKUS

pszichotrauma ⇨ *lél* lelki sérülés

⊙ lásd PSZICHO-, TRAUMA

pszichotronika ⇨ *lél* a lelki energia távolba hatásával előidézett fizikai jelenségek (asztaltáncoltatás, kanálgörbítés stb.) mibenlétét vizsgáló tudományág

⊙ lásd PSZICHO-, (ELEK)TRONIKA

pszichotropikus ⇨ *orv* az ideg- és elmeállapotra ható

⊙ tud lat *psychotropicus* 'ua.': lásd PSZICHO- | gör *troposz* 'fordulat' ← *trepó* 'fordul'

pszichózis ⇨ *orv* elmezavar

⇨ *átv* beteges izgatottság, félelem

⊙ tud lat *psychosis* 'ua.': gör *pszükhé* 'lélek' | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

pszichro- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) hideg

⊙ gör *pszükhrosz* 'hideg, fagy'

pszichroesztézia ⇨ *orv* hidegérzékelés

⊙ tud lat *psychroaesthesia* 'ua.', lásd PSZICHRO-, ESZTÉZIA

pszichrofiton ⇨ *biol* hideg éghajlatot kedvelő növény

⊙ tud lat *psychrophyton* 'ua.': lásd PSZICHRO- | gör *phiüton* 'növény' ← *phiüó* 'sarjad, tenyészik'

pszichrofóbia ⇨ *orv* kóros rettegés a hidegtől

⊙ tud lat *psychrophobia* 'ua.', lásd PSZICHRO-, FÓBIA

pszichrométer ⇨ *met* a légnedvességet a párolgás keltette hideg révén mérő készülék

⊙ lásd PSZICHRO- | gör *metreó* 'mér'

pszichroterápia ⇨ *orv* gyógykezelés hideg (víz) alkalmazásával

⊙ lásd PSZICHRO-, TERÁPIA

pszilózis ⇨ *orv* kóros mértékű hajhullás, megkopaszodás

⊙ tud lat *psilosis* 'ua.': gör *pszilosz* 'kopasz' | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

Lásd még EPSZILON, IPSZILON

pszittakózis ⇨ *orv* papagájvírus, papagájok által terjesztett, emberre is veszélyes vírusos betegség

⊙ tud lat *psittacosis* 'ua.': gör *pszittakosz* 'papagáj' | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

pszoriázis ⇨ *orv* pikkelysömör

⊙ tud lat *psoriasis* 'ua.' ← gör *pszóra* 'rüh, üszög' | -*ázis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

ptarmus [ptarmusz] ⇨ *orv* tüsszentőgörcs

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *ptarmosz* 'tüsszentés'

pterin ⇨ *kém* pillangószárnyak sárga pigmentjének alapvegyülete

⊙ tud lat, 'ua.': gör *pterosz* 'szárny' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

pterodaktilus ⇨ *áll* jura-kori repülő őshüllő, melynek meghosszabbodott ujjai alkották a szárnyvázát

⊙ tud lat *pterodactylus* 'ua.': gör *pteron* 'toll, szárny' | *daktülosz* 'ujj'

pteróma ⇨ *ép* az ógörög templom cellája körüli folyosók kögerendás és kőlapos födeme

⊙ gör, 'ua.', tkp. 'tollazat' ← *pteron* 'szárny, toll'

pterosaurus ⇨ *áll* szárnyas őshüllő

⊙ tud lat *pterosaurus* 'ua.': gör *pteron* 'szárny' | *szaurosz* 'gyík'

ptialin ⇨ *orv* keményítőbontó enzim a nyálban

⊙ tud lat *ptyalin* 'ua.': *ptüalosz* 'nyál, köpet' ← hangut *ptüö* 'köp' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

ptializmus ⇨ *orv* fokozott nyálképződés, nyálcsorgás

⊙ tud lat *ptyalismus* 'ua.': *ptüalosz* 'nyál, köpet' ← hangut *ptüö* 'köp' | lásd *-IZMUS*

ptilózis ⇨ *orv* a szempillaszőrök kihullása

⊙ tud lat *ptilosis* 'ua.': gör *ptilon* 'szempilla', ered. 'pihe' | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

ptomain ⇨ *biokém* hullaméreg

⊙ tud lat, 'ua.': gör *ptóma* 'hulla' ← (*pi*)*ptó* 'hullik, elesik' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

pub [pab] ⇨ kocsmá, ivó az angolszász országokban

⊙ ang *pub(lic house)* 'nyilvános, a nagyközönségnek nyitott (ház)', lásd *PUBLIKUS*

pubarche [pubarché] ⇨ *orv* a szeméremszőrzet megjelenése

⊙ tud lat, 'ua.': lásd *PUB(ERTÁS)* | gör *arkhé* 'kezdet'

pubertás ⇨ serdülés, kamaszodás, nemi érés

⊙ lat *pubertas* 'férfiasság' ← *pubes, puberis* 'megnőtt, kifejlett, szőrösödő' ← *puber, puer* 'fűgyermek, kamasz'

pubes [pubesz] ⇨ *anat* szeméremtájék, szeméremszőrzet

⊙ lat, 'ua.' ← *pubere* 'serdül'

publica honestas [publika honesztász] ⇨ közéleti tisztesség

⊙ lat, 'ua.': lásd *PUBLIKUS* | *honestas* 'tisztesség' ← *honos* 'tisztelet'

publicandum [publikandum] ⇨ közzeendő

⊙ lat, 'ua.', lásd *PUBLIKÁL*

publice ⇨ nyilvánosan

⊙ lat, 'ua.', lásd *PUBLIKUS*

publicista ⇨ *sajtó* újságíró, hírlapíró, közíró

⊙ ném *Publizist* ← fr *publiciste* 'ua.', lásd *PUBLICITÁS*

publicisztika ⇨ *sajtó* hírlapírás, közírás, a közérdekű társadalmi és politikai kérdésekkel igényesen foglalkozó újságírás

⊙ ném *Publizistik* 'ua.', lásd *PUBLICITÁS*

publicitás ⇨ nyilvánosság, köztudomás

⊙ ném *Publizität* ← fr *publicité* 'ua.', lásd *PUBLIKUS*

publicity [pablisziti] ⇨ *ker* hírverés, reklám

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'nyilvánosság', lásd *PUBLICITÁS*

public relations [pablik riléjnsz] ⇨ *ker* cég reklámtevékenysége

⇨ *pol* arculatformálás, közszereplő vagy kormányzat ténykedése a nyilvánossággal való jó kapcsolatok ápolására, a közvélemény befolyásolására, önnön arculatának előnyös formálására; rövidítve *PR* [piár]

⊙ ang *p(ublic) r(elations)* 'a nyilvánossággal való kapcsolatok', lásd *PUBLIKUS, RELÁCIÓ*

publikáció ⇨ *sajtó* közzététel, kiadás, megjelentetés

⇨ *irod* kiadvány, írásmű, közlemény

⊙ ném *Publikation* ← fr *publication* 'ua.', lásd *PUBLIKÁL*

publikál ⇨ közöl, közread, kiad, megjelentet

⊙ ném *publizieren* ← fr *publier* ‘ua.’ ← lat *publicare* ‘elkoboz, a közvagyon részévé tesz’, lásd PUBLIKUS

publikánus † ⇨ adóbérlő, vámbérlő

⊙ lat *publicanus* ‘ua.’ ← *publicum* ‘államkinestár, adózás, adóbérlés’, lásd PUBLIKUS

publikum ⇨ közönség (előadáson)

⇨ a nagyközönség, a nyilvánosság

⊙ ném *Publikum* ‘ua.’ ← lat seml *publicum* ‘nyilvánosság’, lásd PUBLIKUS

publikus ⇨ nyilvános, köztudott

⇨ a nyilvánosságra tartozó, közölhető

⊙ lat *publicus*, ered. *populicus* ‘állami, a népre, a közösségre tartozó’ ← *populus* ‘nép, állam’

Lásd még POPULÁRIS, PUEBLO

pucc ⇨ hivalkodó öltözék

⊙ ném *Putz* ‘cifraság, cicoma’ ← *putzen* ‘tisztít, csinosít’

puccer † ⇨ *kat* tisztiszolga

⊙ ném *Putzer* ‘tisztogató, tisztiszolga’ ← *putzen* ‘tisztít’

pucceráj ⇨ *biz* ruhatisztító üzem, vegyítésztító

⊙ auszti ném *Putzerei* ‘ua.’ ← *putzen* ‘tisztít’

puccs ⇨ *pol* államcsíny

⊙ svájci ném *Putsch* ‘zendülés, államcsíny’, ered. ‘lökés, tasztítás’

puccsista ⇨ államcsíny szervező, abban részt vevő (személy)

⊙ ném *Putschist* ‘ua.’, lásd PUCCS

puendum ⇨ *orv* (női) szeméremtest

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘szégyellni való’ ← *pudere* ‘szégyenkezik’

púder ⇨ hintőpor, arcpor, hajpor

⇨ *szleng* halandzsa, mellébeszélés

⊙ ném *Puder* ‘hintőpor’ ← fr *poudre* ← lat *pulvis, pulveris* ‘por’

Lásd még PULVERIZÁL

puding ⇨ *konyha* kevert, felvert laza tésztaból gőzön főtt könnyű étel

⇨ tejből s ízesített porból készült krémszerű csemege

⊙ ang *pudding* ‘ua.’, ered. ‘hurka’ ← alném *puddewurst* ‘véreshurka’: *puddig* ‘tömzsi’ | *wurst* ‘kolbász, hurka’

puдли ⇨ áll uszkar, egykor vízi vadászatnál használt kutyafajta

⊙ ném *Pudel(hund)* ‘ua.’ ← *pudeln* ‘tocsog, vízben gázol’

puđrié ⇨ púdertartó

⊙ fr *poudrier* ‘ua.’, ered. ‘írás beporzására való por tartója’ ← *poudre*, ‘por’, lásd PÚDER

pueblo ⇨ *ép* agyagházakból méhkasformán egymás mellé és egymásra épített indián település az USA délnyugati vidékein

⊙ sp, ‘ua.’, tkp. ‘nép’ ← lat *populus* ‘ua.’

Lásd még PUBLIKUS

puerpera ⇨ *orv* gyermekágyas asszony

⊙ lat, ‘gyermekszülő (nő)’: *puer* ‘gyermek, fiú’ | *parere* ‘szül’

Lásd még PARENTÉLA

puerperális ⇨ *orv* gyermekágyi (láz)

⊙ tud lat *puerperalis* ‘ua.’ ← *puerpera* ‘gyermekszülő nő’: *puer* ‘gyermek’ | *parere* ‘szül’

puff ⇨ *bút* alacsony, kerek, párnázott ülőke

⇨ *div* női ruhaujj buggyos felső része

⇨ púderpamac

⊙ ném hangut *puffen* ‘puffiant, meglök’

puffer ⇨ ütköző, lökhárító

⊙ ném *Puffer* ‘ua.’ ← hangut *Puff* ‘lökés, ütés, ökölcspás’

pufferoldat ⇨ *kém* kiegyenlítő vagy tompító oldat

⊙ lásd PUFFER

pufferstaat [pufferstát] ⇨ *pol* ütközőállam, területileg két ellenséges állam között fekvő kisebb állam

⊙ ném, 'ua.': lásd PUFFER | *Staat* 'állam', lásd STÁTUS

puffertár ⇨ *számtech* memóriaterület később feldolgozandó adatok tárolására

⊙ lásd PUFFER

pukedli ⇨ (női) bókolás térdhajlítással

⊙ ausztrál ném nyvj *puckerl* ← ném kics *Buckerl* 'ua.' ← *Buckel* 'púp, meghajlás'

pullman ⇨ *közl* kényelmes rugózású, forgózsámolyos vasúti kocsi

⊙ G. M. *Pullman* amerikai feltaláló nevéből

pulmo ⇨ *anat* tüdő

⊙ lat *pulmo, pulmonis* 'ua.'

pulmonális ⇨ *anat* a tüdőhöz tartozó

⊙ tud lat, 'ua.', lásd PULMO

pulmonológia ⇨ *orv* tüdőgyógyászat

⊙ tud lat *pulmonologia* 'ua.', lásd PULMO, -LÓGIA

pulmonológus ⇨ *orv* tüdőgyógyász

⊙ magy, 'ua.', lásd PULMONOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

pulóver ⇨ kötött, hosszú ujjú felső ruhadarab

⊙ ang *pullover* 'ua.': *pull over (the head)* 'húzd át (a fejedet)': *pull* 'húz' | *over* 'fölött, át'

pulpa ⇨ *anat* fogbél

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'pép'

pulpalgia ⇨ *orv* fogbélfájdalom

⊙ tud lat, 'ua.': lásd PULPA | gör *algeó* 'fájdalmat érez'

pulpitisz ⇨ *orv* fogbélgyulladás

⊙ tud lat *pulpitis* 'ua.': lásd PULPA | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

pulpitus ⇨ emelvény (szónoknak, karmesternek)

⇨ † szószerk

⇨ olvasóállvány, kottatartó

⊙ lat *pulpitus, pulpitem* 'deszkaállvány, emelvény' ← ?

pulverizáció ⇨ porítás, őrlés

⊙ ném *Pulverisation* 'ua.', lásd PULVERIZÁL

pulverizál ⇨ porlaszt, porít, öröl

⊙ ném *pulverisieren* ← fr *pulveriser* 'ua.' ← lat *pulvis, pulveris* 'por'

Lásd még PÜDER, PUDRIÉ

pulzáció ⇨ *orv* érverés, lüktetés

⇨ *csill* csillagok periodikus fényességváltozása

⊙ lat *pulsatio* 'verés, ütögetés', lásd PULZÁL

pulzál ⇨ lüktet

⇨ *csill* csillag a fényességét periodikusan változtatja

⊙ lat gyak *pulsare, pulsatum* 'ütöget, kopogtat, döngtet', lásd PULZUS

pulzár ⇨ *csill* kozmikus rádióforrás, amely periodikus lüktetésű sugárzást bocsát ki

⊙ angol *pulsar* 'ua.': *pulse* 'pulzál', lásd PULZÁL | *-ar*, mint (KVAZ)ÁR

pulzátor ⇨ *vill* váltakozó irányú egyenáramot létrehozó műszer

⊙ ném *Pulsator* 'ua.', lásd PULZÁL

pulzus ⇨ *orv* érverés, érlökés, lüktetés

⇨ *anat* verőér a csukló tenyér felőli oldalán

⊙ lat *pulsus* 'ütögetés, dobogás' ← *pellere, pulsum* 'üt, lök'

Lásd még PROPELLÁNS

pulzusdiagnózis ⇨ *orv* a csuklón, nyakon s más helyeken tapintott pulzus számlálása alapján felállított körisme mint a hagyományos fizikális vizsgálat része

⊙ lásd PULZUS, DIAGNÓZIS

puma ⇨ *áll* az amerikai kontinensen honos középnagy macskaféle ragadozó

⊙ ném, ang, sp *puma* ← kecsua indián, ‘ua.’

pumpol ⇨ *biz* rendszeresen kölcsönökört zaklat valakit

⊙ ném *biz pumpen* ‘ua.’, ered. ‘pumpál, kipumpál’ ← *Pumpe* ← holl *pompe* ← sp *bomba* ‘hajószivattyú’

pun ⇨ *tört* a Karthágóban megtelepedett föníciai nép latin neve

⊙ lat *Puni*, *Poeni* ‘ua.’ ← gör *Phoinikes* ‘föníciaiak’

punalua ⇨ *népr* több fivér és velük nem rokon több nővér csoportházassága Polinéziában

⊙ hawaii, ‘ua.’

punctum saliens [punctum szaliensz] ⇨ döntő mozzanat, a dolog lényege, veleje

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘ugrópont’: lásd PUNKTUM | *salire* ‘ugrik’

puncs ⇨ teával hígított, fűszerezett forró szeszes ital

⊙ ang *punch* [pancs] ‘ua.’ ← hindi *pancs* ‘öt’ (a ~nak öt alkotóeleme van: rum, tea, citromlé, cukor, fűszerek)

pungál ⇨ *orv* szűrőcsapolást végez testnedv vételére vagy eltávolítására

⊙ lat *pungere*, *punctum* ‘szűr’

Lásd még POÉN, PUNCTUM SALIENS, PUNKTUM

punk [pank] ⇨ a fennálló rend ellen anarchikus módon lázadó, feltűnő öltözetű fiatal az 1970-es évek végétől

⊙ am ang *punk (rock)* ‘zajos, agresszív (rockzene)’ ← *punk* ‘rohadt, vacak, szemét’, ered. ‘gyújtósfa’ ← algonkin indián *ponk* ‘parázs’

punkció ⇨ *orv* szűrőcsapolás

⊙ tud lat *punctio* ‘ua.’, lásd PUNGÁL

punktuáció ⇨ *nyelvt* központozás, az írásjelek kitétele írott szövegben

⊙ tud lat *punctuatio* ‘ua.’ ← *punctum* ‘pont, írásjel’, lásd PUNKTUM

punktum ⇨ ezzel vége, az ügy be van fejezve, nincs tovább

⊙ ném *Punktum* ‘ua.’ ← lat *punctum* ‘pont, a mondatot lezáró írásjel’ ← *pungere*, *punctum* ‘szűr’

Lásd még PUNGÁL

pupilla ⇨ *anat* szembogár, szem feketéje

⊙ lat kics *pupilla* ‘ua.’, tkp. ‘árva leányka’ ← *pupa* ‘játékbábu’ (a szembogárban a belenző arca parányi méretben tükröződik)

pupilláris ⇨ *anat* a pupillához tartozó

⊙ tud lat *pupillaris* ‘ua.’, lásd PUPILLA

puplin ⇨ *text* finom szövésű inganyag, felselyem

⊙ ném *Popeline* ← fr *popeline* ← olasz *papalina* ‘ua.’, ered. ‘pápai’ (a ~ Avignonban, az egykori *pápai* székhelyen készült)

purana ⇨ *vall* ind mítoszok, legendák és változatos témájú szövegek gyűjteménye a 4–10. századból

⊙ ind, ‘régí történet’

purgál ⇨ *orv* megtisztít (beleket), hashajtást végez

⇨ *átv* eltávolítással, húzással megtisztít (irodalmi művet politikai vagy más okból nemkívánatos részletektől)

⊙ lat *purgare*, *purgatum* ‘tisztít’: *purus* ‘tiszta’ | *agere* ‘üz, tesz’

Lásd még PURIFIKÁL

purgatívum ⇨ *orv* hashajtószer

⊙ tud lat *purgativum* ‘ua.’, lásd PURGÁL

purgatórium ⇨ *vall* tisztítóűz, tisztítóhely, az átmeneti ideig tartó túlvilági szenvedés helye a katolikus tanítás szerint

⊙ kk lat *purgatorium* ‘ua.’, lásd PURGÁL

purifikáció ⇨ *pol* (közéleti) tisztogatás, a megromlott közérkölcök helyreállítása

⊙ lat *purificatio* ‘ua.’, lásd PURIFIKÁL

purifikál ⇨ *pol* tisztít, megtisztít (közéletet)

⇨ † írást letisztáz

⊙ lat *purificare, purificatum* 'ua.': *purus* 'tisztá' | *facere* 'tesz vmivé'

Lásd még POÉSIE PURE, PURGÁL, PURIN, PURITÁN, PURIZMUS, PÜRÉ

purifikátor ⇨ *vall, pol* az erkölcsi vagy közéleti romlottság ostorozója

⊙ lat *purificator* 'ua.', lásd PURIFIKÁL

puriformis ⇨ *orv* gennyszerű

⊙ tud lat, 'ua.': *pus, puris* 'genny' | *forma* 'alak'

purim ⇨ *vall* télvégi zsidó örömnép annak emlékére, hogy Eszter megakadályozta a mezopotámiai zsidóság kiirtását

⊙ héb tbsz, 'ua.', tkp. 'sorsvetések' (a gonosz Hámán sorsvetéssel tűzte ki a zsidók tervezett kiirtásának napját)

purin ⇨ *kém* kétgyűrűs, nitrogéntartalmú, élettanilag igen fontos alapvegyület, oxigénnel húgysavat alkot

⊙ ang *purin* 'ua.': lat *purus* 'tisztá' × *urina* 'vizelet'

Lásd még PURIFIKÁL

purista ⇨ (fn) *nyelvt, műv* a purizmus híve

⇨ (mn) a purizmus alapján álló

⊙ ném *Purist* 'ua.', lásd PURIZMUS

puritán ⇨ (mn) igénytelen, egyszerű életmódú, feddhetetlen jellemű (személy)

⇨ egyszerű, dísztelen, a fényűzést kerülő (berendezés)

⇨ (fn) a vallási puritanizmus híve

⊙ ang *puritan* 'ua.' ← *purity* 'tisztaság' ← lat *puritas* 'ua.' ← *purus* 'tisztá'

Lásd még PURIFIKÁL

puritanizmus ⇨ *vall, tört* a kálvinista eszmék következetes végigviteléért küzdő vallási és politikai mozgalom a 16–17. századi Angliában

⊙ ang *puritanism* 'ua.', lásd PURITÁN, -IZMUS

puritánus † ⇨ a puritanizmus híve

⊙ újjk lat *puritanus* 'ua.', lásd PURITÁN

purizál † ⇨ (írást) letisztáz

⊙ hazai lat *purisare* 'ua.' ← *purus* 'tisztá'

purizmus ⇨ *nyelvt* nyelvtisztaság, nyelvtisztítás, a nyelv tisztaságán örökődő, az újszerű jelenségekkel mereven szembeforduló irányzat

⇨ *nyelvt* nyelvvédelem

⇨ *ép* az építészeti stílus (vélt) tiszta formáit szigorúan őrző felfogás

⊙ ném *Purismus* 'ua.' ← lat *purus* 'tisztá'

Lásd még PURIFIKÁL

purparlé ⇨ tárgyalás, eszmecsere, megbeszélés, egyezkedés

⇨ társalgás, terefere

⇨ *biz* vita, szóváltás, nézeteltérés, összeczördülés

⊙ ném *Pourparler* ← fr *pourparler* 'megbeszélés' ← (*choses*) *pour parler* 'megbeszélni valót (dolgok)' | *pour* 'számára' | *parler* 'beszélni' ← népi lat *parabolare* 'példálózgat, mesél, beszél', lásd PARABOLA

purulens ⇨ a PURULENTUS változata téves latinositásból (a latinban ugyanis nincs *purulere ige)

purulentus ⇨ *orv* gennyes, gennyesedő

⊙ tud lat, 'ua.' ← *pus, puris* 'genny'

púrum ⇨ tisztázat

⊙ lat (*scriptum*) *purum* 'tisztá (irat)' ← *purus* 'tisztá'

puszedli ⇨ *konyha* süteményfajta, habcsók, mézes csók

⊙ ném nyj *pusserl* ← ausztl ném *Busserl* 'csók, puszi, süteményfajta'

pusztula ⇨ *orv* gennyhólyagocska

⊙ tud lat kics *pustula* 'ua.' ← *pus* 'genny'

putrefakció ⇨ rothadás

⊙ tud lat *putrefactio* 'ua.' ← *putrefacere* 'porhanyít, rothaszt': *puter* 'redves, rothadt' | *facere* 'tesz
vmivé'

putridus ⇨ rothadó, bűzlő, bűzös

⊙ lat, 'ua.' ← *putrescere* 'rothad' ← *puter* 'redves, rothadt'

Lásd még OLLA POTRIDA, POTPOURRI

puttó ⇨ *műv* ruhátlan kisfiú alakjában ábrázolt angyalka festői vagy szobrászi alkotáson

⊙ ol *putto* 'ua.' ← lat *putus* 'kisfiú'

puvoár ⇨ hatalom, felhatalmazás, hatáskör

⊙ fr *pouvoir* 'hatalom' ← *pouvoir* 'képes valamire' ← népi lat *potere* 'ua.' ← lat *posse* 'tud, bír'

puzzle [pazl] ⇨ kirakós játék

⇨ rejtvény, fejtörő

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'zavarba ejt' ← ?

püre ⇨ pép

⊙ ném *Püree* ← fr *purée* 'kása', tkp. 'megtisztított' ← lat *purus* 'tisztá'

Lásd még PURIFIKÁL

py- lásd PI-

pyaemia lásd PIÉMIA

Q

---

qindarka [tyindarka] ⇨ albán váltópénz, a lek századrésze

⊙ albán, 'ua.'

qua- lásd még KVA-

quad [kvad] ⇨ *közl* négykerékű motorkerékpár

⊙ ang röv, 'ua.' ← *quadri-* 'négy-' ← lat *quadrus* 'negyedik' ← *quattuor* 'négy'

quadrangulum [kvadrangulum] ⇨ *geom* négyszög

⊙ lat, 'ua.': lásd QUADR- | *angulum* 'szöglet, szög'

quadr- vagy **quadri-** ⇨ (szóösszetételek előtagjaként) négy-

⊙ lat *quattuor* 'négy'

quadriforium [kvadrifórium] ⇨ *ép* szentélynégyszög gótikus templomokban

⊙ lásd QUADRI- | *foris* 'ajtószárny'

quadrille [kadrijj] ⇨ *zene* francia négyes tánc

⊙ fr, 'ua.' ← sp kics *cuadrilla* 'négytagú lovascsapat' ← *cuadra* 'lovascsapat' ← lat *quadra* 'négyszög'

quadrivium [kvadrivium] ⇨ *okt* a „hét szabad művészet” nevű középkori oktatási egység felső szakasza, számtan, mértan, zene, csillagászat

⊙ kk lat, 'ua.': lásd QUADRI- | *via* 'út'

Lásd még TRIVIUM

quadruplex [kvadrupleksz] ⇨ négyzeres

⊙ lásd QUADR- | *plicare* 'hajtogat'

quantité négligable [kantité negligabl] ⇨ elhanyagolható mennyiség

⇨ *átv* figyelmen kívül hagyható tényező

⊙ fr, 'ua.', lásd KVANTITÁS, NEGLIGÁL

quantum satis [kvantum szatisz] ⇨ amennyi(t) csak kell, bőven

⊙ lat, 'amennyi elég': *quantum* '(a)mennyi' | *sat(is)* 'elég'

quartana [kvartána] † ⇨ *orv* minden harmadik nap bekövetkező (ókori római számítás szerint) negyednapos hideglelés

⊙ tud lat (*febris*) *quartana*, 'ua.' ← *quartanus* 'minden negyedik' ← *quartus* 'negyedik' ← *quattuor* 'négy'

quassatio [kvasszáció] ⇨ *orv* zúzódás

⊙ tud lat, 'ua.' ← *quassare* 'zúz, tör'

quattrocento [kvatroscentó] ⇨ *irod, műv* a 15. századi itáliai műveltség és irodalom

⊙ ol, 'az (ezer)négyszázaz (évek)': *quattro* ← lat *quattuor* 'négy' | *cento* ← lat *centum* 'száz'

querulancia [kverulancia] ⇨ *orv* örökös és alaptalan panaszkodás mint lelki rendellenességek tünete

⊙ késő lat *querulans*, lat *querulus* 'panaszkodó, siránkozó' ← *queri* 'panaszkodik'

question d'honneur [kesztjon donőr] ⇨ becsületbeli kérdés

⊙ fr, 'ua.': *question* ← lat *quaestio* 'kérdés' ← *quaerere* 'vizsgál, kérdez' | lásd HONÓR

quetzal [kecal] ⇨ *áll* zínpompás tollazatú közép-amerikai madár

⇨ Guatemala pénzneme

⊙ sp, 'ua.' ← nahua indián, 'tollas'

quidproquo [kvidprokvó] ⇨ mulatságos bonyodalmakat okozó félreértés

⊙ lat, 'mit mi helyett': *quid* 'mi' | *pro* 'helyett'

qui- lásd még KVI-

quieto [kvietó] ⇨ *zene* nyugodtan (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← lat *quietus*, lásd KVIETÁL

quiproquo [kviprokvó] ⇨ személycseréből eredő mulatságos félreértés

⊙ lat, 'ki ki helyett': *qui* 'ki' | *pro* 'helyett'

quipu [kipu] ⇨ csomózott színes fonalak rendszere, az írás sajtáságos formája az inka műveltségben

⊙ kecsua indián, 'csomó'

quirites [kviritész] ⇨ *tört* teljes jogú római polgárok

⊙ lat tbsz, 'ua.' ← *quiris* ← *cures* 'Róma szabin eredetű polgára'

quisisana [kvisziszána] ⇨ *hum* gyógyhely, gyógyfürdő Itáliában

⊙ ol *qui si sana* 'itt meggyógyul': *qui* 'itt' ← lat *ecce hic* 'íme itt' | *sanarsi* 'meggyógyul' ← lat *sanare* 'gyógyít' ← *sanus* 'egészséges'

Lásd még SZANÁL, SZANATÓRIUM

quisling [kviszling] ⇨ az idegen megszállókkal együttműködő hazaáruló

⊙ Vidkun *Quisling* norvég fasiszta politikus nevéből

quo- lásd még KVO-

quodlibet [kvodlibet] ⇨ *zene* különféle népszerű dallamokból tréfásan egybeszótt többszólamú zenedarab

⇨ egyveleg, keverék

⊙ lat *quod libet* 'ami tetszik'

quo jure? [kvo júre] ⇨ milyen jogon?

⊙ lat *quid* 'mi' | *ius, iuris* 'jog'

R

---

rabatt ⇨ *ker* árengedmény készpénzfizetés vagy nagyobb mennyiség vétele alkalmával

⇨ kerti virágágy

⊙ ném *Rabatt* ← ol *rabatto* ‘engedmény’ ← *rabattere* ‘lever’: *ra-* ← lat *re-* ‘újra’ | *ad-* ‘hozzá’ | *battuere* ‘üt, ver’

Lásd még BATTÉRIA, PATÁLIA

rabbi ⇨ *vall* zsidó vallási tanító, a zsinagóga gyülekezetének lelki vezetője

⊙ héb megsz *rabbí* ‘mesterem’ ← *rabh* ‘mester’

rabbini ⇨ *vall* a rabbik vallásos tanításával kapcsolatos, azon alapuló

⊙ újk lat *rhabbinicus* ‘ua.’ ← gör *rhabbi* ‘rabbi’ ← arámi tbsz *rabbín* ‘mesterek, rabbik’ ← *rab* ‘mester’

rabbizmus ⇨ *vall* a csodatévőnek tekintett rabbik tisztelete az újkori kelet-európai zsidóság körében

⇨ *vall* az a zsidó felfogás, hogy a rabbik tanítása és a szóbeli hagyomány azonos fontosságú az írott törvénnyel

⊙ újk lat *rabbinismus* ‘ua.’, lásd RABBINIKUS, -IZMUS

rabiátus ⇨ hirtelen haragú, durván indulatos

⇨ dühöngő, veszett

⊙ ném *rabiát* ‘ua.’ ← lat *rabies*, lásd ott

Lásd még RABULISZTIKA

rabícfal ⇨ *ép* keskeny belső válaszfal dróthálóra csapott gipszes malterből

⊙ K. *Rabitz* német építőmesternek, a feltalálónak a nevéből

rabies [rabiesz] ⇨ *orv* veszettség

⊙ lat, ‘ua.’ ← *rabere* ‘dühöng, őrjöng’

rabomobil ⇨ *tréf* rabszállító kocsi

⊙ magy, az AUTOMOBIL szóból

rabulista ⇨ *jog* szócsavaró, ferdítő, álokoskodó

⊙ ném *Rabulist* ‘ua.’, lásd RABULISZTIKA

rabulisztika ⇨ *jog* körmönfont okoskodás, szócsavarás, az igazságot kicsavaró érvelés

⊙ ném *Rabulistik* ‘ua.’ ← lat *rabula* ‘törvénycsavaró ügyvéd, szájaskodó, pereskedő’ ← *rabere* ‘dühöng’

Lásd még RABIÁTUS

racém ⇨ *kém* olyan szerves vegyület jelzője, amely racemát formában van jelen

⊙ ang *raceme* ‘ua.’ ← lat *racemus* ‘szőlőfürt’

racemát ⇨ *kém* olyan szerves vegyület, amelyben a jobbra és balra forgató enantiomerek (lásd ott) egyenlő arányban vannak jelen, ezért a poláros fény síkját nem forgatja el

⊙ ném *Razemat* ‘ua.’, lásd RACÉM

racemizáció ⇨ *kém* optikailag aktív vegyület átalakítása nem forgató vegyületté

⊙ ang *racemisation* ‘ua.’, lásd RACÉM

rachat lásd RAHAT LOKUM

rachialgia [rahialgia] ⇨ *orv* gerincfájdalom

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *rhakhisz* ‘gerinc’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

rachitikus [rahitikus] ⇨ *orv* angolkóros

⊙ tud lat *rachiticus* ‘ua.’, lásd RACHITIS

rachitis [rahitisz] ⇨ *orv* angolkór, D-vitamin hiánya folytán kialakuló, a csontfejlődés zavarával járó anyagcsere-betegség

⊙ tud lat, 'ua.': gör *rhakhisz* 'gerinc' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

raciális ⇨ *biol* faji, fajjal kapcsolatos

⊙ ang *racial* 'ua.' ← ang, fr *race* ← ol *razza* 'faj' ← ?

Lásd még RASSZ

ráció ⇨ ész, értelem, okosság

⇨ érv, ok, megokolás

⇨ † *kat* napi élelemfejadag

⊙ lat *ratio*, *rationis* 'számítás, értelem, nézet' ← *veri*, *ratus* 'számít, vél, gondol'

racionál † ⇨ adagol, fejadagot szab meg

⊙ ném *rationieren* 'ua.' ← *Ration* 'adagolás' ← fr *ration* 'ua.' ← lat *ratio* 'arány', lásd RÁCIÓ

racionális ⇨ értelemmel felfogható

⇨ ésszerű, okszerű, indokolt, következetes

⇨ *mat* két egész szám hányadosaként kifejezhető (szám)

⊙ fr, ang *rational* 'ua.', lásd RÁCIÓ

racionalista ⇨ *fil* (fn) a racionalizmus híve

⇨ (mn) a racionalizmus alapján álló

⊙ ang, ném *rationalist* 'ua.', lásd RACIONALIZMUS

racionalisztikus ⇨ racionális jellegű, a racionalizmussal kapcsolatos

⊙ ném *rationalistisch* 'ua.', lásd RACIONÁLIS

racionalitás ⇨ ésszerűség

⊙ fr *rationalité* 'ua.', lásd RACIONÁLIS

racionalizál ⇨ *közg* (gazdaságilag) ésszerűsít, egyszerűsít, átcsoportosít

⇨ munkások, alkalmazottak létszámát csökkentti

⊙ ném *rationalisieren* ← fr *rationaliser* ← 'ua.', lásd RACIONÁLIS

racionalizáció ⇨ ésszerűsítés

⇨ elbocsátás

⊙ magy, lásd RACIONALIZÁL (az *agitál*–*agitáció* és hasonló szópárok mintájára)

racionalizmus ⇨ *fil* az emberi ész korlátlan megismerő képességét valló ismeretelméleti irányzat

⇨ *fil* az értelmi tényezők fontosságát túlhangsúlyozó, az érzéki tapasztalat szerepét alábecsülő felfogás

⇨ *vall* hittudományi irányzat, amely csak az észkokkal magyarázható dogmákat fogadja el

⊙ ném *Rationalismus* ← fr *rationalisme* 'ua.', lásd RACIONÁLIS

raciz † ⇨ *biz* állásából elbocsát, leépít

⊙ magy, lásd RACIONALIZÁL

raczni ⇨ *műsz* kilincsmű

⇨ *műsz* kilincsműves szerkezet, szerszám

⊙ ném nyj *ratschn* ← ném hangut *Ratsche* 'ua.'

rad ⇨ *fiz* az ionizáló sugárzások elnyelt mennyiségének régi mértékegysége

⊙ ang betűszó: *r*(adiation) *a*(bsorbed) *d*(ose) 'elnyelt sugárzás-adag', lásd RADIÁCIÓ, ABSZORBEÁL, DÓZIS

radar ⇨ *infr* rádiólokátor, rövidhullámú rádiósugarakkal működő távmérő, távérzékelő

⊙ ang betűszó: *ra*(dio) *d*(etecting) *a*(nd) *r*(anging) 'rádiós felderítés és távolságmérés', lásd RÁDIÓ, DETEKTÁL, RANGE

radarmeteorológia ⇨ *met* a légkörben zajló folyamatok radarsugarakkal való vizsgálata

⊙ lásd RADAR, METEOROLÓGIA

radiáció ⇨ *fiz* kisugárzás

⇨ *fiz* szétsugárzás

⊙ lat *radiatio* 'ua.' ← *radiare*, *radiatum* 'sugárzik' ← *radius* 'fény sugar', ered. 'küllő, kör sugara'

radialén ⇨ *kém* olyan gyűrűs szénhidrogén, amelynek minden gyűrűalkotó szénatomjához sugárszerűen egy etilidén-csoport kapcsolódik

⊙ ang *radialene* 'ua.': *radial*, lásd RADIÁL(IS, ETILID)ÉN

radiális ⇨ *geom* sugárirányú, sugaras

⇨ *fiz* a középpont felé irányuló

⇨ *anat* az orsócsonttal kapcsolatos

⇨ *csill* változó csillag esetében sugárirányú tágulásból, ill. összehúzódásból álló (pulzáció)

⊙ ném, ang, fr *radial* 'ua.', lásd RÁDIUSZ

radián ⇨ *geom* a kör sugarával azonos hosszúságú körívhez tartozó középponti szög

⇨ *geom* a síkszög mértékegysége az SI-rendszerben

⊙ ang *radian* 'ua.', lásd RÁDIUSZ

radiáns ⇨ *csill* kisugárzási pont

⇨ *csill* csillaghalmaz széttartó mozgású tagjainak feltehető közös kiindulási pontja

⊙ tud lat *radians* 'ua.' ← *radiare* 'kisugároz', lásd RADIÁCIÓ

radiátor ⇨ fűtőtest, hőszugárzó

⊙ ném, ang *radiator* 'ua.' ← lat *radiare* 'sugárzik', lásd RADIÁCIÓ

radicula [radikula] ⇨ *anat* ideggyökér

⇨ *növ* gyököcske, gyökérkezdemény a magban

⊙ tud lat *kics*, 'ua.' ← *radix*, *radicis* 'gyökér'

Lásd még RADIKÁLIS

radierung [radírung] † ⇨ *műv* rézkarc

⊙ ném *Radierung* 'ua.', tkp. 'lecsiszolás', lásd RADIROZ

radikális ⇨ (mn) gyökeres, mélyreható, alapos

⇨ *pol* erőszakos, szélsőséges

⇨ (fn) a politikai radikalizmus híve, szélsőséges

⊙ ném *radikal* ← fr *radical* 'ua.' ← lat *radix*, *radicis* 'gyökér'

radikalizál ⇨ *pol* a radikalizmus hívévé tesz, radikális irányban mozdít el

⊙ ném *radikalisieren* 'ua.', lásd RADIKÁLIS

radikalizálódik ⇨ *pol* a radikalizmus álláspontjára helyezkedik

⊙ lásd RADIKALIZÁL

radikalizmus ⇨ *pol* mélyreható változásokat követelő, szélsőséges mozgalom

⇨ *pol* ilyen módszerek alkalmazása

⊙ ném *Radikalismus* ← fr *radicalisme* 'ua.', lásd RADIKÁLIS

radio- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a radioaktív sugárzással, az orvosi nyelvben a röntgensugárzással kapcsolatos

⊙ lat *radius* 'sugár', lásd RÁDIUSZ

rádió ⇨ *inf* alacsony rezgésszámú elektromágneses hullámokkal működő hírközlési rendszer

⇨ *inf* ennek vételére alkalmas készülék

⇨ *inf* műsorokat rádió útján sugárzó intézmény

⇨ (összetételek előtagjaként) rádióhullámokat alkalmazó, azokkal működő: *rádiológátor*, *rádiószonda*, *rádiótávcső* stb.

⊙ ang *radio* (-*telegraphy*) 'sugár(-távírás)' ← lat *radius* 'sugár, sugárzás', lásd RÁDIUSZ

radioaktívium ⇨ *kém* a tórium alfa-sugarakat kibocsátó izotópja

⊙ lásd RADIO-, AKTÍNIUM

radioaktív ⇨ *fiz* a radioaktivitás jelenségeit mutató

⊙ ném *radioaktiv* 'ua.', lásd RADIO-, AKTÍV

radioaktivitás ⇨ *fiz* egyes kémiai elemek atommagjainak különféle sugarak kibocsátásával járó bomlása, átalakulása

⊙ ném *Radioaktivität* 'ua.', lásd RADIO-, AKTIVITÁS

rádióamatőr ⇨ *műsz* olyan személy, aki rádiós adó-vevő berendezésével kedvtelésből másokkal kapcsolatot létesít

⊙ lásd RÁDIÓ, AMATŐR

rádióasztronómia ⇨ *csill* rádiócsillagászat, a kozmoszból érkező rádiófrekvenciás sugárzásokat vizsgáló résztudomány

⊙ lásd RÁDIÓ, ASZTRONÓMIA

radiobiológia ⇨ *biol* a sugárzásoknak az élő szervezetekre gyakorolt hatását vizsgáló élettani résztudomány

⊙ lásd RADIO-, BIOLÓGIA

radiodermatitisz ⇨ *orv* röntgenbesugárzáskor kialakuló bőrgyulladás

⊙ tud lat *radiodermatitis* ‘ua.’, lásd RADIO-, DERMATITISZ

radiodiagnosztika ⇨ *orv* röntgenkészülékkel való kórmegállapítás

⊙ lásd RADIO-, DIAGNOSZTIKA

radiofarmakon ⇨ *orv* radioaktív izotópot tartalmazó vegyület vizsgálat vagy gyógykezelés céljára

⊙ lásd RADIO-, FARMAKON

rádiófónia ⇨ *táv*k rádió útján továbbított hang, hangközlés

⊙ lásd RÁDIÓ | gör *phóné* ‘hang’

rádiófrekvencia ⇨ *műsz* az elektromágneses rezgések néhány méter és néhány kilométer hullámhossz közé eső tartománya, amelyet rádió- és tévéadáshoz használnak

⊙ lásd RÁDIÓ, FREKVENCIA

rádiógalaxis ⇨ *csill* olyan távoli csillagrendszer, amely a többinél sokmilliószor erősebben sugárzik a rádiófrekvencia-tartományban

⊙ lásd RÁDIÓ, GALAKTIKA

rádiogoniométer ⇨ *táv*k készülék a rádiogoniometria alapján való iránymeghatározás céljára

⊙ lásd RÁDIOGONIOMETRIA

rádiogoniometria ⇨ *táv*k rádióadó állomás irányának megállapítása rádiónavigáció során a kisugárzott hullámok beesési szöge alapján

⊙ lásd RÁDIÓ, GONIOMETRIA

radiográfia ⇨ *orv* röntgenfelvétel mint vizsgálati módszer

⇨ *műsz* fényképfelvétele anyagvizsgálat radioaktív forrásból eredő sugárzással

⊙ lásd RADIO-, -GRÁFIA

radiogram ⇨ *orv* röntgenfelvétel

⇨ *műsz* radiográfiai módszerekkel készült felvétel

⊙ lásd RADIO-, -GRAM(MA)

radioindikátor ⇨ *kém* térfogatos elemzéshez használt radioaktív izotóp

⊙ lásd RADIO-, INDIKÁTOR

radiointerferométer ⇨ *csill* a rádióteleszkópok felbontóképességét növelő berendezés, amely több ilyen távcső jeleit egyesíti az interferencia elve alapján

⊙ lásd RADIO-, INTERFEROMÉTER

radioizotóp ⇨ *kém* radioaktív izotóp

⊙ lásd RADIO(AKTÍV), IZOTÓP

radiokarbon ⇨ *fiz* a szénnek a kozmikus sugárzás hatására keletkező radioaktív 14-es izotópja, amelyet régészeti leletek kormeghatározására használnak

⊙ ném *Radiokarbon* ‘ua.’, lásd RADIO-, KARBON

radiokémia ⇨ *kém* a vegytannak a radioaktív elemekkel foglalkozó tudományága

⊙ lásd RADIO-, KÉMIA

rádiókommunikáció ⇨ *inf* rádiós hírközlés

⇨ *inf* rádió-összeköttetés

⊙ lásd RÁDIÓ, KOMMUNIKÁCIÓ

rádiókompassz ⇨ *inf* rádióiránytű, a rádiogoniométer más neve

⊙ lásd RÁDIÓ, KOMPASZ

Radiolaria ⇨ *áll* sugárállatkák, mézsvázas egysejtűek

⊙ tud lat tbsz seml ‘ua.’ ← lat kics *radiolus* ‘sugárka’ ← *radius* ‘sugár’

radiolarit ⇨ *geol* egykori tengerfenéken, a sugárállatkák felhalmozódott kovavázából keletkezett üledékes kőzet

⊙ lásd RADIOLARIA | -it (ásványra utaló toldalék)

radiolízis ⇨ *kém* sugárzás hatására bekövetkező vegyi bomlás

⊙ tud lat *radiolysis* ‘ua.’: lásd RADIO- | gör *lúsizsz* ‘feloldás’ ← *lúó* ‘felold’

radiológia ⇨ *orv* röntgenvizsgálat

⇨ *orv* kórházi röntgenosztály

⊙ tud lat *radiologia* 'ua.', lásd RADIO-, -LÓGIA

radiológus ⇨ *orv* röntgenvizsgáló szakembere

⇨ *orv* röntgenorvos

⊙ magy, 'ua.', lásd RADIOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

rádiólokáció ⇨ *inf* rádiólokátorral való helymeghatározás

⊙ lásd RÁDIÓ, LOKÁCIÓ

rádiólokátor ⇨ *inf* mozgó tárgyak (főleg hajók, repülőgépek) helyének, mozgásirányának és sebességének meghatározása a radar elve alapján, kibocsátott és visszavert rádiósugarak segítségével

⊙ lásd RÁDIÓ, LOKÁTOR

radiométer ⇨ *műsz* a sugárzás erősségét mérő műszer

⊙ lásd RADIO- | gör *metreó* 'mér'

radiometria ⇨ *kém* a radioaktív sugárzás mérésén alapuló vizsgálati módszerek összessége

⊙ tud lat, 'ua.', lásd RADIOMÉTER

rádiónavigáció ⇨ *közl* hajó vagy repülőgép saját helyzetének meghatározása a rádiogoniometria módszerével

⊙ lásd RÁDIÓ, NAVIGÁCIÓ

radionekrózis ⇨ *orv* röntgensugárzás okozta szövetelhalás

⊙ lásd RADIO-, NEKRÓZIS

radioökológia ⇨ *biol* a radioaktív sugárzásnak az élő környezetre gyakorolt hatását vizsgáló tudományterület

⊙ lásd RADIO-, ÖKOLÓGIA

radiopatológia ⇨ *orv* a sugárzások által okozott betegségek kórtana

⊙ lásd RADIO-, PATOLÓGIA

radioszkópia ⇨ *orv* átvilágítás röntgensugárral

⊙ tud lat *radioscopia* 'ua.': lásd RADIO- | gör *szkopeó* 'néz, vizsgál'

rádiószonda ⇨ *met* magaslégköri szonda, amely a mért adatokat rádióon továbbítja a földi megfigyelő állomásnak

⊙ lásd RÁDIÓ, SZONDA

rádiótelefon ⇨ *inf* távbeszélő összeköttetés rádióadó és rádióvevő között

⊙ lásd RÁDIÓ, TELEFON

rádiótelegráf ⇨ *inf* rádiótávíró

⊙ lásd RÁDIÓ, TELEGRÁF

rádiótelegram ⇨ *inf* rádiótávírat

⊙ lásd RÁDIÓ, TELEGRAM

rádióteleszkóp ⇨ *csill* a kozmikus rádiósugár-forrásokat kutató megfigyelő eszköz

⊙ lásd RÁDIÓ, TELESZKÓP

radioterápia ⇨ *orv* daganatok gyógyítása sugárkezeléssel

⊙ tud lat *radiotherapia* 'ua.', lásd RADIO-, TERÁPIA

radiotórium ⇨ *kém* a tórium 228-as tömegszámú sugárzó izotópja

⊙ lásd RADIO-, TÓRIUM

radír ⇨ törlőgumi

⊙ ném *Radier(gummi)* 'ua.', lásd RADÍROZ

radíroz ⇨ (papírról írást) kitöröl, kidörzsöl

⇨ *átv* eltüntet, megsemmisít

⊙ ném *radieren* 'ua.' ← lat *radere* 'kivakar, kidörzsöl'

Lásd még ABRÁZIÓ, RASZTER, RATINÉ, RAZÍROZ, TABULA RASA

rádium ⇨ *kém* természetes radioaktív fém elem

⊙ tud lat *radium* 'ua.': lat *radius* 'sugár, sugárzás', lásd RÁDIUSZ | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

rádiumemanáció ⇨ *kém* a radon korábbi neve

⊙ lásd RÁDIUM, EMANÁCIÓ

rádiusz ⇨ *geom* kör sugara

⇨ *átv* hatótávolság, hatókör sugara

⇨ *orv* orsócsont

⊙ lat *radius* ‘kör sugara, fénysugár’, ered. ‘küllő, pálca’

radix ⇨ *orv* (fog)gyökér

⇨ † *mat* gyök

⇨ *biol* gyökér

⊙ lat, ‘gyökér’

rádli ⇨ *biz* derelyemetelő

⇨ † karika, abroncs

⊙ ném nyj kics *radl* ‘ua.’ ← ném *Rad* ‘kerék’

radon ⇨ *kém* radioaktív nemesgáz

⊙ ném *Radon* ‘ua.’: lat *rad(ius)* ‘sugár, sugárzás’ | *-on* (nemesgázra utaló toldalék)

radula ⇨ *áll* csigák reszelőnyelve

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *radere* ‘reszel, dörzsöl’

Lásd még RADÍROZ

rádzsa ⇨ indiai herceg, fejedelem

⊙ ang *rajah* ‘ua.’ ← hindi *rádzsa* ‘herceg’ (indoeurópai rokona: lat *rex, regis* ‘király’)

Lásd még REGÁLE

rádzsput ⇨ *tört* a 10–16. századi indiai fejedelemségek uralkodó rétegéhez tartozó személy

⇨ *tört* e rétegből kikerült fejedelmi dinasztiák tagja

⊙ hindi, ‘királyok fiai’: lásd RÁDZSA | *putra* ‘fiú, sarj’

ráf † ⇨ vasabroncs

⊙ hazai ném *raif* ← ném *Reif* ‘ua.’

raffia lásd RAFIA

raffinál lásd RAFINÁL

raffol ⇨ redőz, redőkbe szed

⊙ ném *raffen* ‘ua.’

rafia ⇨ *növ* madagaszkári pálmafajták kötözésre használt levélrostja

⊙ malgas, ‘rafiapálma’

rafinál † ⇨ finomít (cukrot, kőolajat)

⊙ ném *raffinieren* ‘ua.’ ← fr *raffiner* ‘finomít, kiművel’ ← késő lat *reaffinare* ‘ua.’: *re-* ‘újra’ | *ad-* ‘hozzá’ | *finus* ‘finom’

rafinált ⇨ kifinomult, finomkodó

⇨ *pej* ravasz, agyafűrt, körmönfont, dörzsölt

⇨ † finomított, tisztított

⊙ lásd RAFINÁL

rafinátum ⇨ *ker* finomítvány, finomított termék (cukorból, kőolajból stb.)

⊙ ném *Raffinat* ‘ua.’, lásd RAFINÁL

rafinéria ⇨ kifinomultság, választékos ízlés

⇨ *pej* agyafúrtság, ravaszság, körmönfontosság

⇨ † cukorfinomító

⊙ ném *Raffinerie* ← fr *raffinerie* ‘finomítóüzem’ (az elítélő jelentéskör a magyarban alakult ki a *masinéria, bolondéria* és hasonló szavak hatására)

rafting ⇨ *sport* vadvízi evezés, kalandturizmus

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘tutajozás’ ← *raft* ‘tutaj’

raglán ⇨ *ölt* ujjával egybeszabott vállrészű bő felöltő

⊙ Lord *Raglan* angol tábornok nevéből, aki divatba hozta

ragout lásd RAGU

ragtime [regtáj] ⇨ *zene* erősen szinkópált ritmusú amerikai néger tánczene, a dzsessz előfutára

⊙ am ang, ‘ua.’, tkp. ‘szétszaggatott ritmus’: *rag* ‘rongy’ | *time* ‘idő, ütem, ritmus’

ragu ⇨ *konyha* apróra vágott húsból és zöldségből készült fűszeres étel, becsinált

⊙ ném *Ragout* ← fr *ragoût* ‘ua.’ ← *ragoûter* ‘étvágyat kelt’: *re-* ‘újra’ | *à* ‘hozzá’ | *goût* ‘gusztus, étvágy’ ← lat *gustus* ‘ízlelés, ízlés’ | *gustare* ‘megízlel’

rahat lokum ⇨ szultánkenyér, kockákra vágott, porcukorba forgatott, kocsonyás állagú keleti édesség

⊙ tör, ‘ua.’ ← ar *rahat* (*al-*) *hulkum* ‘(a) torok könnyebbége’

raison- lásd REZON-

rája¹ ⇨ áll széles és lapos testű, hosszú és vékony farkú, a vízfenéken élő porcos hal

⊙ tud lat *raia* ‘ua.’ ← ?

rája² ⇨ tört adófizető, általában nem mohamedán alattvaló a hajdani török birodalomban

⊙ tör *raya* ‘ua.’ ← ar *raiija* ‘nyáj’

rajcsúr ⇨ *biz* lárma, lármás szaladgálás

⇨ † *kat* lovarda, lovasiskola

⊙ ném *Reitschule* ‘lovaskola’: *reiten* ‘lovagol’ | *Schule* ‘iskola’ ← lat *schola* ‘ua.’

rajcsúrozik ⇨ *biz* viháncol, rendetlenkedik

⊙ lásd RAJCSÚR

rajon ⇨ körzet, vidék, kerület

⊙ ném *Rayon* ‘ua.’ ← fr *rayon* ‘sugár, kör sugara, körzet’ ← *rai* ‘sugár’ ← lat *radius*, lásd RÁDIUSZ

rajoníroz ⇨ körzetekre oszt be

⊙ ném *rayonieren* ‘ua.’, lásd RAJON

rakéta ⇨ röppentyű, tűzijáték lövedéke

⇨ *műsz* a sugárhajtás elvén működő repülő test, űrhajók hajtóeleme

⇨ *kat* ilyen elven működő lövedék

⇨ színes jelzőlövedék

⊙ ném *Rakete* ← ol kics *rochetta* ‘ua.’, tkp. ‘orsócska’ (alaki hasonlóság folytán) ← *rocca* ‘orsó’

❖ magy *rokka*

rakétaszonda ⇨ *met* rakétával a magaslégkörbe juttatott rádiószonda

⊙ lásd RAKÉTA, SZONDA

rakett ⇨ *sport* teniszütő

⊙ ang *racket* ← fr *raquette* ← sp *raqueta* ‘ua.’ ← ar *rahat* ‘tenyér’

raki ⇨ balkáni rizspálinka

⊙ tör *rak* ← ar *arak* ‘datolyapárlat, pálinka’, ered. ‘veríték’

rali ⇨ *sport* autós terepverseny, csillagtúra

⊙ ang *rally* ‘ua.’, ered. ‘összejövetel, gyülekezés’ ← fr *rallier*, ered. *reallier* ‘összeverődik’: *re-* ‘újra’ | *allier* ‘egyesít, összeszed’, tkp. ‘egybeköt’: lat *ad-* ‘hozzá’ | *ligare* ‘köt’

Lásd még LIGA

ralentando ⇨ *zene* fokozatosan lassítva (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *ralentare* ‘lassít’: lat *re-* ‘ismét’ | *ad-* ‘hozzá’ | *lentus* ‘lassú’

ramadán ⇨ *vall* a mohamedánok egy hónapig tartó szigorú böjtje, a holdév kilencedik hónapja

⊙ ar, ‘ua.’, tkp. ‘a forró hónap’ ← *ramida* ‘nagyon meleg van’

ramazúri ⇨ *biz* felfordulás, zsvivaly, lármás veszekedés

⊙ auszt ném *Ramasuri* ‘ua.’ ← fr *ramasser* ‘összehord’: lat *re-* ‘ismét’ | *ad-* ‘hozzá’ | *massa* ‘tömeg’, lásd MASSZA

Lásd még RAMSLI

ramifikáció ⇨ *tud* elágazás

⊙ lat *ramificatio* ‘ua.’, tkp. ‘ágak hajtása’: *ramus* ‘ág’ | *facere* ‘csinál’

rámpa ⇨ lejtős kocsifelhajtó

⇨ emelt szintű rakodóhely sínek mellett

⊙ ném *Rampe* ← fr *rampe* ‘ua.’ ← fr *ramper* ‘kúszik, emelkedik’ ← ol *rampare*, ered. *grampare* ‘felmászik’ ← germán (pl. ném *Krampe* ‘kampó’)

rámpás † ⇨ kiforrt, de még zavaros újbor

⊙ ném nyj *rampes* ‘savanyú bor, lőre’ ← felső ném *rapp* ‘szőlőkocsány’

ramsli ⇨ *ját* magyar kártyával játszott hazárdjáték

⊙ ném nyj kics *ramschl* 'ua.' ← ném *Ramsch* 'skartjáték licit nélkül' ← fr *ramasser* 'összehord', lásd RAMAZÚRI

ranch [rancs] ⇨ nagy marha- és lótényészto farm az Egyesült Államok délnyugati vidékein

⊙ ang, 'ua.' ← sp *rancho*, lásd ott

rancho [rancsó] ⇨ nagy marhatenyészto farm Latin-Amerikában

⊙ sp, 'ua.', tkp. 'a farmházak együttese' ← *ranchear* 'lakik, állomásozik' ← ófr *rangier* 'rendben elhelyez', lásd RANGE

ranchero [rancseró] ⇨ rancho tulajdonosa, marhatenyészto

⊙ sp, 'ua.', lásd RANCHO

rand ⇨ a Dél-afrikai Köztársaság pénzneme

⊙ afrikaans, 'ua.' ← *Rand*, aranybányák körzete Transvaalban, az állam északi részén ← holl *rand* 'határ, szegély'

randalíroz ⇨ garázda módon viselkedik, duhajkodik, botrányt okoz

⊙ ném diáknyelvi *randalieren* 'ua.': baj-oszt *rand* 'csődület' × *Skandal* 'botrány', lásd SKANDALUM

randevú ⇨ találka, légyott

⇨ *biz* pásztoróra

⊙ fr *rendez-vous* 'megbeszélte találkozás', tkp. 'menjen el (ide vagy oda ekkor és ekkor)' ← *se rendre* 'elmegey vhová' ← *rendre* ← késő lat *rendere* 'visszaad, visszatér', lásd RENTE

random ⇨ véletlen, véletlenszerű

⊙ ang, 'ua.' ← (at) *random* 'találomra', ered. 'futtában, oda se figyelve' ← ófr *randon* 'loholás, fejetlenség' ← *randir* 'rohan' ← frank *rant 'rohanás' (germán rokonok: ném *rennen*, ang *run* 'fut')

randomizáció ⇨ véletlenszerű kiválasztás statisztikai minta számára

⊙ ang *randomization* 'ua.' ← *randomize* 'találomra választ', lásd RANDOM

ranett ⇨ *nőv* pettyes héjú, apró télialma

⊙ magy, ← fr kics *reINETte* 'királynőcske' ← *reINE* 'királynő, királyné' ← lat *regina*, lásd ott

range [réjndzs] ⇨ *inf*terjedelem, sáv szélesség

⇨ *mat* mintaterjedelem a statisztikai vizsgálatban

⊙ ang, 'ua.', ered. 'sor, vonal, kiterjedés' ← ófr *range* 'ua.' ← *rangier* 'sorba rak, elrendez' ← *rang* 'sor, rend' ← ófn *hrinc* (mai ném *Ring*) 'gyűrű, embergyűrű'

❖ magy *rang*

Lásd még HARANGÍROZ, RANCHO, RANZÍROZ

ráni ⇨ a rádza felesége, fejedelmű Indiában

⊙ hindi ← szansz *rádzsni* 'ua.': lásd RÁDZSA | -*ni* (nőnévképző), mint lat *reg-ina*, lásd REGINA

ranzízroz ⇨ sorba állít, rendez, rendbetesz

⇨ *közl* (pályaudvaron vasúti kocsikat) rendez

⇨ fölsegélyez, talpra állít

⊙ ném *rangieren* ← fr *ranger* 'rangsorol, sorba rendez', lásd RANGE

rapakivi ⇨ *geol* magmás környezetben kristályosodott, földpát tartalmú gránitkőzet

⊙ finn, 'mállott kő': *rapa* 'sár' | *kivi* 'kő'

rapid ⇨ igen gyors, sebes, rohamos

⊙ ang, ném *rapid* ← lat *rapidus* 'rohanó, sebes, vad' ← *rapere* 'elragad, elsodor, elrabol'

rapiditás ⇨ gyorsaság, sebesség

⊙ ang *rapidity* 'ua.', lásd RAPID

rapier ⇨ *sport* vívótőr, vitéz

⊙ fr *rapicre* 'ua.' ← ófr *raspiere* 'reszelő' ← *rasper*, lásd RÁSPOLY (vsz. csúfnévként, vagy mert a kosara finoman reszelt áttört ötvösmunka volt)

rapli ⇨ rigolya, hóbert, szeszély

⊙ ném *Rappel* 'ua.' ← hangut *rappeln* 'csörömpöl, lármázik, bolond módra viselkedik'

raport ⇨ kihallgatás, jelentéstétel

⊙ ném *Rapport* ← fr *rapport* ‘ua.’ ← *rapporter* ‘visszahoz, beszámol, jelentést tesz’: lat *re-* ‘vissza’ | *ad-* ‘hozzá’ | *portare* ‘visz’

Lásd még RIPORT

rappel ⇨ *dipl* visszahívás külszolgálati kiküldetésből

⊙ fr, ‘ua.’ ← *rappeler* ‘visszahív’: fr, lat *re-* ‘újra, vissza’ | *appeler* ‘hív’ ← lat *appellare* ‘ua.’, lásd APELLÁL

rappresentazione sacra [raprezentációne szakra] ⇨ *szính* késő középkori olasz misztériumjáték legendái, bibliai és világi epizódokból

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘szent megjelenítés’: *rappresentare* ‘megjelenít, ábrázol’, lásd REPREZENTÁL | *sacro* ← lat *sacer* ‘szent’

rapsic ⇨ vadorzó

⊙ ném *Raubschütz* ‘ua.’: *rauben* ‘rabol’ | *Schütz(e)* ‘vadász’ ← ófn *skuzzo* ‘ua.’, tkp. ‘lövő’ ← ófn *skiozan* ‘lő’ (mai ném *schieszen*)

Lásd még RAUBRITTER

rapszódia ⇨ *irod* szenvedélyes hangú, csapongó gondolatmenetű lírai költemény

⇨ *zene* egytétéles, fantáziaszerű zenemű több (általában népzenei) témára

⊙ lat *rhapsodia* ‘ua.’ ← gör *rhapszódia* ‘vándor-énekes által előadott füzér eposztörredékekből’, lásd RAPSZODOSZ

rapszodikus ⇨ *irod* csapongó, szökellő, kötetlen formájú (vers)

⇨ *átv* hangulati szélsőségek között ingadozó (személy, kedély)

⇨ csapongó, szökellő (gondolatmenet)

⇨ töredékes, összefüggéstelen

⊙ ném *rhapsodisch* ‘ua.’, lásd RAPSZÓDIA

rapszodosz ⇨ ókori görög vándorénekes, aki maga vagy mások énekeit adta elő lantkísérettel

⊙ gör *rhapszodosz* ‘vándorénekes’, tkp. ‘dalokat összefoldozó’: *rhaptó* ‘foltoz, összeilleszt’ | *óde* ‘ének’

raptus ⇨ *orv* indulatroham, dühkitörés

⇨ eszelősség, hóbort

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *rapere, raptum* ‘elragad’

Lásd még RAPID

rara avis [rára avisz] ⇨ fehér holló, ritkán előforduló jelenség vagy lény

⊙ lat, ‘ritka madár’: *rarus* ‘ritka’ | *avis* ‘madár’

raritás ⇨ ritkaság, különlegesség

⇨ valaminek a ritka előfordulása

⊙ lat *raritas* ‘ua.’ ← *rarus* ‘ritka’

rarissimum [rarissimum] ⇨ igen ritka dolog

⊙ lat ff seml, ‘ua.’ ← *rarus* ‘ritka’

ráspoly ⇨ reszelő

⊙ ném *Raspel* ‘ua.’ ← *raspeln* ‘reszel’ ← ófn *raspon* ‘dörzsöl, karcol’

Lásd még RAPIER

raszkolnyik ⇨ *vall* óhitű, a pravoszláv orosz egyház 17. századi reformjait elutasító személy

⊙ or, ‘ua.’, tkp. ‘szakadár’ ← *raszkol* ‘hasadás, szakadás’: *raz-* ‘szét’ | *szkolotj* ‘hasít’

rassz ⇨ *népr* emberfajta

⊙ ném *Rasse* ← ang, fr *race* ← ol *razza* ‘ua.’ ← ?

rasszista ⇨ a rasszizmus elveit valló (egyén), fajgyűlölő, fajüldöző

⊙ ang *racist* ‘ua.’, lásd RASSZIZMUS

rasszizmus ⇨ fajgyűlölet, fajüldözés, faji alapon való kirekesztés

⊙ ang *racism*: ← ang, fr *race* ‘emberfajta’, lásd RASSZ | lásd -IZMUS

raszter ⇨ *nyomd* pontrács, ponthálózat, nyomdai rács

⊙ ném *Raster* ‘ua.’ ← kk lat *raster* ‘szita’, ered. ‘kapa’ ← *radere, rasum* ‘kapar, vakar’

Lásd még RADÍROZ

ráta ⇨ *ker* törlesztési részlet

✧ rész, hányad

✧ arány, mérték

◎ ném *Rate* ← ol *rata* ‘ua.’ ← lat *rata (pars)* ‘kiszámított (rész)’ ← *rerī, ratum* ‘számít, vél, hisz’

Lásd még RÁCIÓ

ratícid ✧ patkányirtó

◎ újk lat *ratícida* ‘ua.’: népi lat *ratus* ‘patkány’ | *caedere, (ce)cidi* ‘öl’

ratifikáció ✧ *pol* nemzetközi egyezmény jóváhagyása, becikkelyezése az országgyűlés részéről

◎ kk lat *ratificatio* ‘jóváhagyás’, lásd RATIFIKÁL

ratifikál ✧ *pol* (országgyűlés) nemzetközi egyezményt jóváhagy, becikkelyez

◎ kk lat *ratificare, ratificatum* ‘jóváhagy’: *ratus* ‘kiszámított, helybenhagyott, érvényes’ ← *rerī, ratum* ‘számít, vél’ | *facere* ‘tesz valamivé’

Lásd még RÁCIÓ

ratiné ✧ *text* bolyhozott gyapjúszövet felületén létrehozott szabálytalan mintázat

◎ ném *Ratiné* ← fr *ratine* ‘ua.’ ← kfr *rater* ‘fésül, gereblyéz’ ← lat *radere* ‘dörzsöl, simít’

Lásd még RADÍROZ

ratio- lásd RACIO-

rattler ✧ *áll* kis testű, kedvtelésből tartott patkányfogó kutya

◎ ném, ‘ua.’, ered. *Rattenfänger* ‘patkányfogó: *Ratte* ‘patkány’ | *fangen* ‘fog, elfog’

raubritter † ✧ rablólovag

◎ ném *Raubritter* ‘ua.’: *rauben* ‘rabol’ | *Ritter* ‘lovag’ ← *reiten* ‘lovagol’

Lásd még RAPSIC

rausch [raus] ✧ mámor, szédület

✧ *orv* kábítás, gyorsaltatás

◎ ném *Rausch* ‘ua.’ ← *rauschen* ‘zajong, süvít, megrohan’

ravioli ✧ húsos derelye paradicsommártásban

◎ ol tbsz, ‘ua.’ ← *raviolo* ‘borsóhéj’ (alaki hasonlóság folytán) ← lat *ervilium* ‘csicséri borsó’

rayé ✧ *text* a saját anyagából csikozott vászon vagy selyem kelme

◎ fr, ‘ua.’ ← *rayer* ‘csikoz’ ← *raie* ‘vonal, barázda’ ← népi lat *riga* ‘ua.’ ← kelta (pl. gall *rica*, ír *rech* ‘barázda’)

rayon lásd RAJON

rayonizmus ✧ *műv* a futurizusból kivált orosz avantgárd festői irányzat az 1910-es években, amely a fényt tekintette a mű dinamikus és kompozíciót alkotó elemének

◎ or *rajonizm* ‘ua.’: fr *rayon* ‘sugár, fény’, lásd RAJON | lásd -IZMUS

razíroz † ✧ leborotvál, letarol, földig rombol

◎ ném *rasieren* ← fr *raser* ‘ua.’ ← lat *radere, rasum* ‘ledörzsöl, letarol’

Lásd még RADÍROZ

raznocsinyec ✧ *tört* haladó eszmevilágú orosz értelmiségi a 19. században

◎ or, ‘ua.’, tkp. ‘különféle hivatásokat űző’: *raznij* ‘különféle’ | *csin* ‘hivatal, rang’

razzia ✧ rajtaütésszerű (rendőri) ellenőrzés

◎ ném *Razzia* ‘ua.’ ← fr *razzia* ‘rablóportya, fegyveres rajtaütés, fosztogatás’ ← ar *rhazijat* ‘ua.’

readaptáció ✧ *úrk* visszazokás a földi körülményekhez hosszabb űrutazás után

◎ ang *readaptation* ‘ua.’: *re-* ‘újra’ | lásd ADAPTÁCIÓ

ready made [rediméjd] ✧ *műv* késztermék, a környezetéből kiemelt tömegcikk-tárgy kiállítása szoborként mint 20. századi művészeti irányzat

◎ ang, ‘ua.’: *ready* ‘kész’ | *made* ‘készített, gyártott’ ← *make* ‘csinál’

reagál ✧ *biol* (élő szervezet külső hatásra) mozgással, változással válaszol

✧ (személy eseményre, gesztusra) valamilyen cselekvéssel, magatartással válaszol

✧ *kém* (anyag más anyaggal) vegyi reakcióba lép

◎ újk lat *reagere, reactum* ‘visszahat, válaszol’: *re-* ‘vissza, viszont’ | *agere* ‘cselekszik’

Lásd még ÁGÁL

reagén ✧ *biol* allergén anyag hatására a szervezetben képződő ellenanyag

◎ lásd REAG(ÁL, ALLERG)ÉN

reagens ⇨ kém kémszer, vegyi folyamatot vagy állapotot, főleg kémhatást színváltozással jelző anyag

⊙ ném *Reagens* 'ua.', lásd REAGÁL

reakció ⇨ fiz visszahatás, ellenhatás

⇨ *biol* válasz, reagálás (élő szervezettől, személytől)

⇨ *kém* vegyi folyamat, átalakulás

⇨ *pol* törekvés a társadalmi, politikai haladás fékezésére

⇨ *pol* az ilyenben érdekelt társadalmi erő(k)

⊙ lat *reactio* 'ua.', lásd REAGÁL

reakcionárius † ⇨ *pol* reakciós, a társadalmi haladással szemben ellenséges, azt fékezni igyekvő

⊙ ném *reaktionär* ← fr *réactionnaire* 'ua.', lásd REAKCIÓ

reakciós ⇨ maradi, haladásellenes

⊙ lásd REAKCIÓ

reaktív ⇨ *műsz* a fizikai reakció elvén alapuló (motor)

⊙ ném *reaktiv* 'visszaható', lásd REAKCIÓ

reaktívál ⇨ *hiv* (nyugállományban lévő katonatisztet, bírót stb.) újból szolgálatba, tényleges állományba helyez

⊙ ném *reaktivieren* 'ua.': *re-* 'újra, vissza' | lásd AKTÍV

reaktivitás ⇨ *műsz* annak mértéke, hogy az atomreaktor mennyire tér el a kritikus állapotól

⊙ ang *reactivity* 'ua.', lásd REAKTÍV

reaktor ⇨ *műsz* vegyi folyamatok céljára alkalmas készülék, berendezés

⇨ *magfiz* szabályozott atommaghasadásra, nukleáris energiatermelésre épített berendezés, atommáglya

⇨ *rep* sugárhajtómű

⊙ ang *reactor* 'ua.' ← *react* 'reagál', lásd REAGÁL

real¹ lásd REÁLISKOLA

real² ⇨ régi spanyol, portugál és brazil pénznem

⊙ sp, port *real* 'királyi' ← lat *regalis* 'ua.' ← *rex, regis* 'király'

Lásd még REGÁLE

real- ⇨ (összetételek előtagjaként) a valósággal, ténylegességgel kapcsolatos: *realjövedelem, realpolitika*

⊙ ném *real-* 'ua.', lásd REÁLIS

reáliák ⇨ a valóságos, kézzelfogható dolgok

⇨ † *okt* a természettudományi tantárgyak

⊙ ném *Realien* ← lat tbsz seml *realia* 'ua.', lásd REÁLIS

reális ⇨ valóságos, valószerű, tényleges, tárgyi

⇨ kézzelfogható

⇨ gyakorlati, megvalósítható, kivihető, teljesíthető

⇨ a valóságnak megfelelő, hiteles

⇨ *mat* valós (szám)

⊙ késő lat *realis* 'valós, a dologhoz tartozó' | *res, rei* 'dolog'

reáliskola † ⇨ *okt* (1948 előtt) latint és görögöt nem, a természettudományos tárgyakat és élő nyelveket nagyobb óraszámban tanító középiskola

⊙ lásd REÁL-

realista ⇨ (mn) gyakorlatias, a megvalósíthatóra törekvő

⇨ élethű, valóságű

⇨ (fn) a művészeti vagy filozófiai realizmus híve

⊙ ném *Realist* ← fr *réaliste* 'ua.', lásd REALIZMUS

reálista † ⇨ *okt* reáliskolai tanuló

⊙ lásd REÁL(ISKOLA) (az *egyetem-egyetemista* és hasonló szópárok mintájára)

realisztikus ⇨ gyakorlati, az adott helyzettel számot vető

⇨ a művészeti realizmusra emlékeztető

⊙ ném *realistisch* ‘ua.’, lásd REALISTA

realitás ⇨ valóság, való, tény, hitelesség

⇨ kivihetőség

⊙ lat *realitas* ‘ua.’, lásd REÁLIS

realiter ⇨ valóban

⊙ lat, ‘ua.’, lásd REÁLIS

realizáció ⇨ megvalósítás

⇨ *ker* vagyontárgy vagy értékpapír pénzzé tétele

⊙ ném *Realisation* ← fr *réalisation* ‘ua.’, lásd REALIZÁL

realizál ⇨ megvalósít, kivitelez, teljesít

⇨ *ker* pénzzé tesz, értékesít

⇨ ráébred, rádöbben, tudatára ébred (valaminek)

⊙ ném *realisieren* ← fr *réaliser* ‘ua.’, lásd REÁLIS

realizálódik ⇨ valóra válik, megvalósul

⊙ lásd REALIZÁL

realizmus ⇨ *irod, műv* a valóságot a maga teljességében ábrázolni törekvő irányzat

⇨ *fil* a középkori keresztény filozófia irányzata, amely az általános fogalmaknak valóságos létet tulajdonított

⇨ *átv* józan gondolkodásmód, valóságérzék

⊙ ném *Realismus* ← fr *réalisme* ← kk lat *realismus* ‘ua.’, lásd REÁLIS, -IZMUS

realunió ⇨ *pol* két vagy több állam tartós és teljes szövetsége

⊙ lásd REÁL(IS), UNIÓ

reanimáció ⇨ *orv* újjáélesztés, felélesztés a klinikai halál állapotából

⊙ tud lat *reanimatio* ‘ua.’, lásd REANIMÁL

reanimál ⇨ *orv* újjáéleszt

⊙ tud lat *reanimare, reanimatum* ‘ua.’: *re-* ‘újra’ | *animare* ‘megelevenít’ ← *anima* ‘lélek, életerő’

reanimatológia ⇨ *orv* az újraélesztés tudományterülete

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd REANIMÁL, -LÓGIA

reasszekuráció ⇨ *ker* viszontbiztosítás

⊙ ném *Reassekuration* ‘ua.’: *re-* ‘újra, vissza’ | lásd ASSZEKURÁCIÓ

rebab ⇨ *zene* régi vonóslant-szerű keleti hangszer

⊙ ar *rebáb* ‘ua.’

rebec [rebe] ⇨ *zene* ívelt vonóval megszólaltatott kicsi kéthúrú hangszer, a zsebhegedű (lásd POCLETTE) középkori őse

⊙ ófr, ‘ua.’ ← ar *rebáb*, lásd REBAB

rebellió † ⇨ lázadás, felkelés

⇨ lázongás, zendülés, rendbontás

⊙ lat *rebellio* ‘ua.’, lásd REBELLIS

rebellis ⇨ lázadó, ellenszegülő, zendülő, pártütő

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘háborút megújító’: *re-* ‘újra’ | *bellum* ‘háború’

re bene gesta [ré bene geszta] ⇨ mint ki dolgát jól végezte

⊙ lat, ‘ua.’: *res* ‘dolog’ | *bene* ‘jól’ ← *bonus* ‘jó’ | *gerere, gestum* ‘végez, visel’, lásd GESZTUS

rebours [röbur] ⇨ *ját* az ellenfél félrevezetését célzó játékmódor

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘ellenkező vagy helytelen irány, fonákja vminek’ ← *rebours* ‘csökönnyös, megátalkodott (öszvér, szamár)’ ← népi lat *reburus* ‘ua.’: *re-* ‘vissza, hátra’ | *burus, burus* ‘öszvér’

rebus sic stantibus [rébusz szik sztantibusz] ⇨ a dolgok ilyen állása mellett

⇨ *dipl* záradék nemzetközi megállapodáshoz, amely a körülmények lényeges megváltozása esetén lehetővé teszi annak érvénytelenítését

⊙ lat, ‘ua.’: *res* ‘dolog’ | *sic* ‘így’ | *stans, stantis* ‘álló’ ← *stare* ‘áll’

rebusz ⇨ fejtörő, rejtvény, talány

⇨ nehezen érthető, rejtélyeskedő beszéd

⊙ ném *Rebus* ← fr *rébus* ‘ua.’ ← lat (*non verbis sed*) *rebus* ‘(nem szavakkal, hanem) dolgokkal’ ← *res* ‘dolog’ (képrejtvény, melyen ábrázolt dolgok szerepelnek, pl. egy *far* meg egy *kas* megfejtése *farkas*)

récamier lásd REKAMIÉ

recedál ⇨ visszalép

⊙ lat *recedere, recessum* ‘ua.’: *re-* ‘vissza’ | *cedere* ‘lép’

receiver [riszíver] ⇨ *műsz* köztes tartály egyes gőzgépek két hengere között

⇨ *számtech* fogadó, az üzenet címzettje

⊙ ang, ‘ua.’ ← *receive* ‘kap, fogad’ ← ófr *receivre* ← lat *recipere* ‘ua.’, lásd RECIPIÁL

recens ⇨ friss, újkeletű

⇨ mai, jelenkori

⊙ lat *recens, recentis* ‘új, friss, most érkezett’ ← ?

recenter † ⇨ nemrég, az imént

⊙ lat, ‘ua.’, lásd RECENS

recenzeál ⇨ *irod* (írásművet) ismertet, értékkel

⇨ *irod* bírálatot ír

⊙ lat *recensere, recensum* ‘szemlét tart, számba vesz’: *re-* ‘újra’ | *censere* ‘megszámlál, felbecsül’

recenzens ⇨ *irod* bíráló, műbíráló, méltató

⊙ lat *recensens* ‘ua.’, lásd RECENZEÁL

recenzió ⇨ *irod* ismertetés, műbíráló, méltatás

⊙ lat *recensio* ‘ua.’, lásd RECENZEÁL

receptió ⇨ befogadás, felvétel

⇨ *irod, műv* fogadtatás (műé a kritika vagy a közönség részéről)

⇨ szállodában a vendégek fogadásával és elhelyezésével foglalkozó részleg

⊙ lat *receptio* ‘fogadás, vétel’, lásd RECIPIÁL

receptió-esztétika ⇨ *műv* modern esztétikai irányzat, amely az alkotást a mű és a befogadó (olvasó, néző, hallgató) közötti kommunikációnak tekinti, és súlyt helyez a befogadó „autonómiájára”

⊙ lásd RECEPCIÓ, ESZTÉTIKA

recepisse [recepissime] † ⇨ *ker* vevény, nyugta, átvételi elismervény

⊙ lat, ‘(elismerem) hogy átvettem’, lásd RECIPIÁL

recepisz † ⇨ nyugta

⇨ postai feladóvevény

⊙ fr *récepisse* ‘ua.’, lásd RECEPISSE

recept ⇨ *orv* gyógyszervény, rendelvény

⇨ étel, ital elkészítésének leírása

⇨ módszer, eljárás, megoldási mód

⊙ ném *Rezept* ‘ua.’ ← lat *receptum* ‘elkészült’ tkp. ‘véve van, vettem’ (a patikus írta az elkészített gyógyszer vényére, lásd RECIPE)

receptákulum ⇨ *növ* növényi vacok

⊙ tud lat *receptaculum* ‘ua.’, ered. ‘tartó, gyűjtőhely’ ← gyak *receptare* ‘befogad’ ← *recipere*, *receptum* ‘ua.’, lásd RECIPIÁL

receptív ⇨ fogékony, ismeretanyagot könnyen befogadó, felfogó

⇨ érző, érzékeny

⇨ *biol* nőstényeknél a hím szexuális viselkedését elfogadó (magatartás)

⊙ ang *receptive* ‘ua.’, lásd RECIPIÁL

receptivitás ⇨ fogékonyság

⇨ befogadóképesség, elfogadó készség

⊙ ang *receptivity* ‘ua.’, lásd RECEPTÍV

receptor ⇨ *biol* ingereket felfogó szerv

⇨ *műsz* kívülről jövő (villamos) impulzusokat érzékelő berendezés

⊙ tud lat *receptor* ‘ua.’, lásd RECIPIÁL

receptor-adaptáció ⇨ *biol* érzékelő sejt ingerválaszának gyengülése vagy kialvása az inger többszöri ismétlődése esetén

⊙ lásd RECEPTOR, ADAPTÁCIÓ

receptúra ⇨ *orv* gyógyszerek, vegyszerek előírás szerinti elkészítése

⇨ *kém* vegyi keverékek összeállításához való utasítás

⊙ tud lat *receptura* ‘ua.’, lásd RECEPT

recesszió ⇨ *közg* visszaesés, hanyatlás

⇨ *biol* visszaütés távoli elődökre az öröklés során

⊙ lat *recessio* ‘ua.’, lásd RECEDÁL

recesszív ⇨ *biol* rejtett, lappangó visszaütő (tulajdonság élőlények öröklési folyamatában)

⇨ *gen* fenotípusával csak homozigóta formában megnyilvánuló (allél)

⊙ ang *recessive* ‘ua.’, lásd RECEDÁL

recesszivitás ⇨ *gen* egy allélnak, illetve az általa meghatározott tulajdonságnak rejtve maradása az öröklés folyamatában

⊙ ang *recessivity* ‘ua.’, lásd RECESSZÍV

recesszus ⇨ *jog* visszalépés, lemondás, elállás valamitől

⊙ lat *recessus* ‘ua.’, lásd RECEDÁL

rechaud lásd REZSÓ

rechthaberei [rehtháberej] ⇨ *biz* annak okvetetlenkedése, aki makacsul kardoskodik való vagy vélt igaza mellett

⊙ ném, ‘ua.’: *Rechthaber* ‘az, akinek igaza van’ ← *recht haben* ‘igaza van’: *recht* ‘helyes, igaz’ | *haben* ‘bír, van neki’

rechts um [rehcum] † ⇨ *kat* jobbra át

⊙ ném, ‘ua.’: *rechts* ‘jobbra’ ← *recht* ‘jobb, helyes’ | *um* ‘körbe, körül’

recidíva ⇨ *orv* visszaesés (betegségbe)

⇨ *gen* lappangó tulajdonság újbóli felbukkanása (öröklés során)

⇨ hanyatlás

⊙ tud lat *recidiva* ‘ua.’ ← lat *recidivus* ‘visszaeső, újra feléledő’, lásd ott

recidivál ⇨ *orv* visszaesik

⊙ lásd RECIDÍVA

recidívus ⇨ *orv* kiújuló, visszaeső

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *recidere* ‘visszaesik’: *re-* ‘vissza’ | *cadere* ‘esik’

Lásd még KÁZUS

reciklál ⇨ ipari hulladékot újrahasznosításra feldolgoz

⊙ ang *recycle* [riszajkl] ‘ua.’, tkp. ‘újra körforgásba hoz’: lat *re-* ‘újra’ | ang *cycle* ‘kör, ciklus’, lásd CIKLUS

recina ⇨ gyantás aromájú görög bor

⊙ újjör *retzina* ‘ua.’, tkp. ‘gyanta’ ← ógör *rhétiné* ‘fenyőgyanta’

recipe † ⇨ orvosi vény

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘végy’: a latin nyelvű vény kezdőszava a patikushoz: ‘végy (ebből és ebből ennyit meg ennyit)’ ← *recipere, receptum* ‘fog, vesz’, lásd RECIPIÁL, RECEPT

recipe ferrum ⇨ nincs kegyelem, véged

⊙ lat, ‘fogadd a (kard)vasat’ (az ókori gladiátor szavai legyőzött ellenfeléhez, akit joga volt megölni a POLLICE VERSO jelre), lásd RECIPE | *ferrum* ‘vas’

recipiál ⇨ felfog, megjegyez, megtanul

⇨ felvesz, bevesz, befogad

⊙ lat *recipere, receptum* ‘fog, vesz, vállal’: *re-* ‘újra’ | *capere* ‘fog’

Lásd még AKCEPTÁL, KAPACITÁS

recipiens ⇨ edény, tartály, tároló

⇨ befogadó fél

⊙ lat, ‘befogadó’, lásd RECIPIÁL

reciprocitás ⇨ *mat* kölcsönösség, viszonzosság, kölcsönviszony

⊙ ném *Reziprozitát* ‘ua.’, lásd RECIPROK

reciprok ⇨ *mat* (mn) kölcsönös, fordított

⇨ (fn) fordított érték

⊙ ném *reziprok* ‘ua.’ ← lat *reciprocus* ‘ide s tova menő, visszatérő’: *reco, reci* ‘hátrafelé’ | *proco* ‘előre’

recitáció ⇨ szavalt

⊙ lat *recitatio* ‘ua.’, lásd RECITÁL

recitál ⇨ elszaval, felolvas, előad

⊙ lat *recitare, recitatum* ‘felolvas, szaval’: *re-* ‘vissza’ | lásd CITÁL

recitativo [recsitatívó] ⇨ *zene* énekbeszéd, átmenet ének és szaválás között

⊙ ol, ‘ua.’ ← *recitare* ‘szaval, recitál’

reco- lásd még REKO-

reconnaissance [rökoneszansz] † ⇨ hála, köszönet

⇨ elismerés

⊙ fr, ‘ua.’ ← *reconnaître* ‘elismer, felismer’: lat *re-* ‘újra, vissza’ | *connoître* ← lat *cognoscere* ‘ismer’, lásd KOGNITÍV

reconquista [rekonkiszta] ⇨ *tört* fél évezredes küzdelem az Ibériai-félszigetnek a móroktól való visszafoglalására (11–15. század)

⊙ sp, ‘ua.’: sp, lat *re-* ‘újra, vissza’ | *conquista* ‘hódítás’ ← *conquerer* ‘megszerez, meghódít’ ← lat *conquirere, conquistum* ‘felkutat, összeszed’: *con-* ‘össze’ | *quaerere* ‘kutat’

Lásd még KONKVISZTÁDOR

recr- lásd REKR-

rect- lásd még REKT-

rectangulum [rektangulum] † ⇨ *geom* derékszög

⊙ lat, ‘ua.’: *rectus* ‘egyenes’ ← *regere, rectum* ‘igazgat’ | *angulum* ‘szög, sarok’

Lásd még RÉGIÓ

recte [rekte] ⇨ helyesen, jól

⇨ joggal, jogosan

⊙ lat, ‘ua.’ ← *rectus* ‘egyenes, helyes’, lásd RECTUM

rectio [rekció] ⇨ *nyelvt* vonzat

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *regere, rectum* ‘irányít’

Lásd még RÉGIÓ

rector magnificus [rektor magnifikusz] ⇨ *okt* egyetemi rektor középkori eredetű címe

⊙ lat, ‘ua.’, lásd REKTOR, MAGNIFICUS

rectum [rektum] ⇨ *anat* végbél

⊙ tud lat (*intestinum*) *rectum* ‘ua.’, tkp. ‘egyenes (bél)’ ← *rectus* ‘egyenes’ ← *regere, rectum* ‘igazgat’

Lásd még RÉGIÓ

recu- lásd REKU-

redakció ⇨ *sajtó* szerkesztőség, szerkesztői gárda

⇨ *sajtó* a szerkesztőség helyisége(i)

⇨ megszerkesztés, megfogalmazás

⊙ ném *Redaktion* ← fr *rédaction* ‘ua.’, lásd REDIGÁL

redaktor ⇨ *sajtó* szerkesztő

⊙ ném *Redakteur* ← fr *rédacteur* ‘ua.’, lásd REDIGÁL

redemptorissa ⇨ *vall* a redemptorista rend női ágának tagja

⊙ lat *redemptorissa* ‘ua.’: *redemptor*, lásd REDEMPTORISTA | *-issa* (nőnévképző)

redemptorista ⇨ *vall* 18. századi alapítású katolikus rendtársulás (kongregáció) az egyházközségek segítésére világi missziók, lelkigyakorlatok és jótékonykodás útján

⇨ *vall* e rend tagja

⊙ lat (*Congregatio Sactissimi Redemptoris*) ‘(a Szentséges) Megváltó (Társulása)’ ← *redemptor* ‘megváltó, szabadító’, tkp. ‘(foglyot) kiváltó, visszavásárló’ ← *redimere, redemptum* ‘visszavásárol’: lat *re(d)-* ‘vissza’ | *emere* ‘vásárol’

redigál ⇨ szerkeszt, megszerkeszt, nyomtatásra vagy előadásra alkalmassá tesz (szöveget)

⊙ ném *redigieren* ← fr *rédiđer* ‘ua.’ ← lat *redigere, redactum* ‘kialakít, elrendez, szerkeszt’ | *re(d)-* ‘vissza’ | *agere* ‘üz, cselekszik’

redingote [redengot] ⇨ *div* lábszárközépig érő, derékban szabásvonalakkal szűkített, többnyire kétsoros gombolású férfikabát a 18. század második felétől

⊙ fr, ‘ua.’ ← ang *riding coat* ‘lovaglókabát’: *ride* ‘lovagol’ | *coat* ‘kabát’

redizskontál ⇨ *ker* (központi bank) más bankok által leszámított váltókat újra leszámítol

⊙ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd DISZKONTÁL

redisztribúció ⇨ közg újraelosztás

⊙ ang *redistribution* ‘ua.’: lat *re-* ‘vissza, újra’ | lásd DISZTRIBÚCIO

redivivus [redivivusz] ⇨ új életre támadt, újra éledt, visszatért

⊙ lat, ‘ua.’: *re(d)-* ‘újra’ | *vivus* ‘élő’ ← *vivere* ‘él’

redoute lásd REDUT

redoxi ⇨ *kém* olyan rendszer jelzője, amely egyazon anyag redukált és oxidált változatát együttesen tartalmazza

⊙ lásd RED(UKÁL), OXI(DÁL)

redoximetria ⇨ *kém* redukációs vagy oxidációs folyamatokon alapuló térfogatos elemzés

⊙ lásd REDOXI | gör *metreó* ‘mér’

reducens ⇨ *biol* a szerves anyagokat lebontó mikroorganizmus

⊙ lat *reducere* ‘visszavezet’, lásd REDUKÁL

reducibilis polinom ⇨ *mat* olyan polinom, amely két alacsonyabb szintű polinom szorzatára vezethető vissza

⊙ lat, ‘visszavezethető’ ← *reducere* ‘visszavezet’, lásd REDUKÁL | lásd POLINOM

reductio ad absurdum [redukció ad abszurdum] ⇨ *fil* egy állítás megcáfolása azáltal, hogy belőle kiindulva, logikus lépésekkel nyilvánvaló képtelenséghez jutunk

⊙ lat, ‘ua.’: lásd REDUKCIÓN | *ad-* ‘hoz, -ig’ | lásd ABSZURDUM

redukál ⇨ mérsékel, csökkent

⇨ *mat* egyszerűsít, egyszerűbb kifejezésre vezet vissza

⇨ *kém* elektronfelvétellel járó folyamatot idéz elő

⇨ *koh* ércet fémme alakít

⇨ megkurtít, megnyirbál, összevon

⇨ tompít, gyengít, fékez

⊙ újk lat *reducere, reductum* ‘visszavezet, visszahelyez (ti. kisebb értékre)’: *re-* ‘vissza’ | *ducere* ‘vezet’

Lásd még ABDUKCIÓN, DUKTUS, EDUKÁCIÓN, INDUKÁL, KONDUKCIÓN

redukció ⇨ egyszerűsítés, csökkentés, összevonás

⇨ korlátozás

⇨ *mat* kifejezés egyszerűsítése

⇨ *kém* elektronfelvétellel járó folyamat

⇨ *koh* fém előállítása oxidércéből

⇨ *biol* egyes szervek visszafejlődése vagy egyszerűsödése

⇨ *orv* csont, ízület helyretétele

⊙ tud lat *reductio* ‘visszavezetés’, lásd REDUKÁL

redukcionizmus ⇨ *fil* tudományelméleti nézet, mely szerint az összetett jelenségek megmagyarázhatók, ha részfolyamatokra bontják őket, s ezeket egymástól függetlenül értelmezik

⊙ lásd REDUKCIÓN, -IZMUS

reduktor ⇨ *vill* feszültségcsökkentő transzformátor

⇨ *műsz* nyomáscsökkentő szelep

⊙ ném *Reduktor* ‘ua.’, lásd REDUKÁL

redundancia ⇨ *inf* új információt nem tartalmazó, de a befogadást megkönnyítő többlet a kommunikációban

⊙ ang *redundance* ‘ua.’, lásd REDUNDÁNS

redundáns ⇨ *inf* új közlést nem tartalmazó

⇨ fölösleges, terjengős

⊙ ang *redundant* ‘ua.’ ← lat *redundare* ‘kiárad, túlárad, bőségben van’: *re(d)-* ‘vissza’ | *undare* ‘hullámzik’ ← *unda* ‘hullám’

Lásd még ONDOLÁL

reduplikáció ⇨ *nyelvt* kettőzés, hang, hangcsoport vagy szóelem kettőződése, pl. lat *canere, (ce)cini* ‘énekelni, énekelt’

⊙ tud lat *reduplicatio* ‘ua.’, lásd REDUPLIKÁL

reduplikál ⇨ *nyelvt* kettőztet, megkettőz (hangot, nyelvi elemet)

⊙ lat *reduplicare* ‘ua.’: *re-* (nyomósító) | *duplicare* ‘kettőz’, lásd DUPLA

redut † ⇨ bálerem, táncpalota, vigadó

⇨ *kat* sokszögű sánccal körülzárt kis erőd

⊙ ném *Redoute* ← fr *redoute* ‘ua.’ ← ol *ridotto* ‘menedék’ ← *ridurre* ← lat *reducere* ‘visszavezet’, lásd REDUKÁL

reed [rid] ⇨ *műsz* rezgőnyelv, rugalmas lemez, elektromágnes vezérlésre nyitó vagy záró jelfogó

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘nád’

reedukáció ⇨ *okt* átnevelés, átképzés

⇨ *okt* fogyatékos gyerekek képességfejlesztése

⇨ *okt* javító nevelés

⊙ tud lat *reeducatio* ‘ua.’: lat *re-* ‘vissza, újra’ | lásd EDUKÁCIÓ

reexport ⇨ *közg* valamely áru behozatala egy harmadik országba való exportálás céljával

⊙ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd EXPORT

reexpozíció ⇨ *zene* az expozíció visszatérése az alaphangnemben szonátaformájú tétel végén

⊙ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd EXPOZÍCIÓ

refakcia † ⇨ *ker* utólagos árengedmény, visszatérítés fuvardíjból a szállítás során keletkezett károk fejében

⊙ ném *Refaktie* ← holl *refaktie* ‘ua.’; tkp. ‘visszaállítás’: lat *re-* ‘vissza, újra’ | *facere* ‘csinál’

refektórium ⇨ *vall* kolostor ebédlőterme

⊙ lat *refectorium* ‘ua.’ ← *reficere, refectum* ‘helyreállít, felüdít’: *re-* ‘újra, újjá’ | *facere* ‘csinál’

referáda lásd REFERÁTUM

referál ⇨ *hiv* beszámol, jelentést tesz

⇨ előterjeszt, ismertel

⊙ ném *referieren* ‘ua.’ ← lat *referre* ‘hazavisz, hírül hoz, előterjeszt’: *re-* ‘vissza’ | *ferre* ‘hoz’

referáta lásd REFERÁTUM

referátum ⇨ *hiv* beszámoló

⇨ *hiv* jelentéstétel, előterjesztés

⇨ *okt* egy téma önálló kidolgozása és előadása (iskolában, egyetemen)

⊙ ném *Referat* ‘ua.’ ← lat felsz *referat* ‘számoljon be’, lásd REFERÁL (a ~ téves latinositásból ered, a *Diktat* → *diktátum* és hasonló szópárok hamis analógiájára, a latinban ui. nincs *referare ige)

referencia ⇨ ajánlás, ajánlólevél

⇨ *hiv* bizalmas tájékoztatás valakiről korábbi munkaadójától, üzletfelétől

⇨ *nyelvt* a nyelvi jelek vonatkozása a való világra

⇨ *számtech* hivatkozás, vonatkozás

⊙ ang, fr *référence* ‘ua.’, lásd REFERÁL

referenciális ⇨ referenciával kapcsolatos

⊙ ang *referencial* ‘ua.’, lásd REFERENCIA

referendum ⇨ népszavazás

⇨ † jelentéstétel

⊙ ném *Referendum* ‘ua.’ ← lat (*ad*) *referendum* ‘javaslattétel(re)’ ← *referre*, lásd REFERÁL

referens ⇨ *hiv* hivatali előadó

⊙ ném *Referent* ‘ua.’, lásd REFERÁL

reffel ⇨ *hajó* a vitorlát (részben) becsavarja a felület csökkentése céljából

⊙ ném *reffen* ‘ua.’ ← alném *Reff* ‘vitorla becsavarása’ ← skand *rifa* ‘összeköt’

refinanszírozás ⇨ *közg* későbbi hitelforrás biztosítása központi bank által egy másik pénzügyintézet számára, annak korábbi hitelnyújtása ügyében

⊙ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd FINANSZÍROZ

refláció ⇨ *közg* deflációs folyamat mélypontját követő infláció a korábbi értékrendszer visszaállításáig

⊙ lat *re-* ‘vissza, újra’ | lásd (IN)FLÁCIÓ

reflektál ⇨ felel, válaszol, megjegyzést tesz valamire

⇨ igényt tart, számot tart, pályázik valamire

⇨ elmélkedik, töpreng, elgondolkodik

⇨ *fiz* visszaver, tükröz

⊙ ném *reflektieren* ‘ua.’ ← lat *reflectere, reflexus* ‘visszahajlít, hátragörbít’: *re-* ‘vissza’ | *flectere* ‘hajlít’

reflektáns ⇨ igénylő, pályázó

⊙ ném *Reflektant* ‘ua.’, lásd REFLEKTÁL

reflektor ⇨ *opt* fényszóró, fénvető

⇨ *csill* tükrös távcső

⇨ *inf* parabolaantennának a sugárzást visszaverő és a gyújtópontba irányító felülete

⊙ ang *reflector* ‘ua.’, lásd REFLEKTÁL

reflex ⇨ *biol* a szervezet gépies válasza, visszahatása a külvilágból jövő ingerekre

⇨ *fényk* visszfény, tükröződés

⊙ ném *Reflex* ← fr *reflexe* ‘ua.’, lásd REFLEKTÁL

reflexió ⇨ *fiz* visszaverődés, tükrözés, tükröződés

⇨ megjegyzés, észrevétel

⇨ elmélkedés, megfontolás

⊙ fr *reflexion* ‘ua.’, lásd REFLEKTÁL

reflexív ⇨ *nyelvt* visszaható (ige, névmás)

⇨ elmélkedő

⊙ ném *reflexiv* ‘ua.’, lásd REFLEXIVUM

reflexívum ⇨ *nyelvt* visszaható névmás

⊙ tud lat (*pronomen*) *reflexivum* ‘ua.’ ← késő lat *reflexivus* ‘visszahajló, hátra irányuló’ ← lásd REFLEKTÁL

reflexológia ⇨ *biol* filozófiai és lélektani felfogás, amely a lelki működést kizárólag a reflexekre vezeti vissza

⊙ lásd REFLEX, -LÓGIA

reflexterápia ⇨ *orv* reflexek kiváltása vagy rájuk való hatás mint gyógyító eljárás

⊙ lásd REFLEX, TERÁPIA

reflux ⇨ *orv* visszaáramlás, visszafolyás (pl. a gyomortartalomé a nyelőcsőbe)

⊙ ang *reflux* ‘ua.’ ← lat *refluere, refluxum* ‘visszafolyik’: *re-* ‘vissza, újra’ | *fluere* ‘folyik’

reform ⇨ *pol* haladó irányú újítás, átalakítás

⇨ megújulás, átalakulás

⊙ ang, ném *reform* ← fr *réforme* ‘ua.’, lásd REFORMÁL

reformáció ⇨ *vall* hitújítás, vallási és polgári mozgalom a 16. századi Európában, amely az apostoli egyház tisztaságának a visszaállításáért küzdött

⇨ † *jog* fellebbviteli döntés

⊙ lat *reformatio* ‘ua.’, lásd REFORMÁL

reformál ⇨ megújít, újjít, javít, változtat, átalakít

⊙ lat *reformare, reformatum* ‘ua.’: *re-* ‘újra, újjá’ | *forma* ‘alak’

reformatio in melius [reformáció in méliusz]

✧ *jog* ítélet enyhítése felsőbb bírói fórumon

⊙ tud lat, 'ua.': lásd REFORMÁCIÓ | *in* '-ba, -ra' | kf seml *melius* 'jobb' ← *bonus* 'jó'

reformatio in peius [reformáció in pejusz] ✧ *jog* ítélet súlyosbítása felsőbb bírói fórumon

⊙ tud lat, 'ua.': lásd REFORMÁCIÓ | *in* '-ba, -ra' | kf seml *peius* 'rosszabb' ← *malus* 'rossz'

reformátor ✧ *pol* társadalmi reformokért küzdő személy, újító, megújító

✧ *vall* hitújító, a reformáció képviselője, harcosa

⊙ lat *reformator* 'ua.', lásd REFORMÁL

reformatorikus † ✧ *pol, vall* újító jellegű vagy szándékú, reformokra törekvő

⊙ ném *reformatorisch* 'ua.', lásd REFORMÁTOR

református ✧ (mn) *vall* a protestantizmus kálvini tanait követő keresztény (felekezet)

✧ *vall* e felekezettel kapcsolatos

✧ (fn) *vall* e felekezet tagja

⊙ újkj lat *reformatus* 'megreformált' ← *reformata (religio)* 'megújított (vallás)', lásd REFORMÁL

reformer ✧ *pol* társadalmi reformokat kezdeményező, végrehajtó személy

✧ forradalmi változtatás helyett újításokra törekvő politikus

⊙ ang *reformer* 'ua.' ← *reform* 'újjaformál', lásd REFORMÁL

reformista ✧ *pol* a reformizmus híve

⊙ ang *reformist* 'ua.', lásd REFORM

reformizmus ✧ *pol* munkásmozgalmi áramlat, amely a szocializmust reformokkal, tehát forradalom nélkül akarja megvalósítani

⊙ ang *reformism* 'ua.', lásd REFORM, -IZMUS

reformkommunizmus ✧ *pol* a kommunista pártokon belüli ellenzéki irányzat a marxi tanok teljes és helyes alkalmazásáért, az apparátus diktatorikus hatalmának visszaszorításáért

⊙ lásd REFORM, KOMMUNIZMUS

reformpedagógia ✧ *okt* a hagyományos tekintélyelvű iskolarendszert elvető, a gyermek autonómiájára alapozó, személyiségét sokoldalúan fejlesztő új oktatási és nevelési rendszerek összessége (az 1890-es évektől)

⊙ lásd REFORM, PEDAGÓGIA

refrakció ✧ *fiz* fénytörés, sugártörés, hullámelhajlás

✧ *csill* égitestek fényének irányváltozása a légkör rétegeiben, amely miatt való helyzetüknél magasabban látszanak

⊙ lat *refractio* 'ua.' ← *refringere, refractum* 'megtör, betör': *re-* (nyomósító) | *fringere* 'tör

Lásd még FRAKCIÓ

refraktáriu † ✧ ellenszegülő, szembenálló, pártutó

⊙ lat *refractarius* 'csökönyös' ← *gyak refractare* 'szembeszegül' ← *refringere, refractum* 'megtör, betör', lásd REFRAKTOR

refraktív ✧ *fiz* a fénytörésen alapuló

⊙ ang *refractive* 'ua.', lásd REFRAKCIÓ

refraktométer ✧ *fiz* anyagok optikai fénytörésének mérésére alkalmas eszköz

⊙ ang *refractometer* 'ua.': lásd REFRAKCIÓ | gör *metreó* 'mér'

refraktometria ✧ *fiz* anyagok optikai fénytörésének mérése

⊙ ang *refractometry* 'ua.', lásd REFRAKTOMÉTER

refraktor ✧ *opt* lencsés, tehát a sugártörés elvén működő távcső

⊙ tud lat *refractor* 'megtörő', lásd REFRAKCIÓ

refrakturál ✧ *orv* rosszul összeforrt csontot újra eltör

⊙ tud lat *refracturare* 'ua.': lat *re-* 'vissza, újra' | lásd FRAKTÚRA

refrén ✧ *irod* stórfák végén azonosan visszatérő, egy vagy több verssorból álló szakasz

⊙ fr *refrain* 'ua.' ← ófr *refraindre* 'ismétel, elszakad, modulál' ← lat *refringere* 'megtörik', lásd REFRAKCIÓ

refrigeráns ✧ *orv* hűsítőszer

⊙ tud lat *refrigerans* 'ua.' ← lat *refrigerare* 'ua.': *re-* (nyomatékos) | *frigus* 'hideg'

refrigerátor ✧ *közl* vasúti hűtőkoeci

✧ *műsz* hűtőberendezés

⊙ ang *refrigerator* ‘ua.’ ← *refrigerate* ‘lehűt’ ← lat *refrigerare* ‘ua.’, lásd REFRIGERÁNS

refúgium ✧ menedék, végső segítség

✧ menedékhely

✧ *biol* olyan terület, ahol nagy éghajlati változások (pl. jégkorszakok) ellenére sok növény- és állatfaj fennmaradt

⊙ lat *refugium* ‘ua.’ ← *refugere* ‘menekül’: *re-* ‘nyomatékos’ | *fugere* ‘menekül’

refundál † ✧ *ker* visszatérít, visszafizet

⊙ ném *refundieren* ‘ua.’ ← ol *refundere* ‘ua.’, tkp. ‘visszaönt, visszavet’: lat *re-* ‘vissza, újra’ | *fundere, fusum* ‘önt’

Lásd még FÚZIÓ

refus [röfű] † ✧ *dipl* visszautasítás, tagadó válasz

⊙ fr, ‘ua.’ ← *refuser* ‘visszautasít’ ← késő lat gyak *refusare* ‘visszaönt, visszavet’, lásd REFUNDÁL

refutáció ✧ cáfolat

⊙ lat *refutatio* ‘ua.’ ← *refutare, refutatum* ‘megcáfol’, ered. ‘visszaver’: lat *re-* ‘újra, vissza’ | *future* ‘út, ver’

refüzál † ✧ elutasít, visszautasít, kosarat ad

⊙ ném *refüsieren* ← fr *refuser* ‘ua.’, lásd REFUS

regál ✧ *zene* csak nyelvésípképből álló kisebb, hordozható orgona a 15–17. században

✧ *zene* a modern orgona nyelvregisztere

✧ *nyomd* szedések tárolására szolgáló polcos állvány

⊙ ném *Regal* ‘állvány’ ← ?

regále ✧ *tört* királyi vagy földesúri haszonélvezet (vám, pénzverés, ill. malom, italmérés után)

✧ † állami egyedárusítási jog

⊙ lat (*beneficium*) *regale* ‘királyi (haszonélvezet)’ ← *regalis* ‘királyi’ ← *rex, regis* ‘király, vezető, uralkodó’

Lásd még RÁDZSA, REÁL², REGIA CIVITAS, REGICIDIUM, REGNUM, ROYALIZMUS, ROYALTY

regális¹ ✧ *tört* királyi meghívólevél az országgyűlésen való részvétellel

⊙ lat (*littera*) *regalis* ‘királyi (levél)’, lásd REGÁLE

regális² † ✧ állvány, polc, könyvespolc

⊙ magy, lásd REGÁL (téves latinosítás a *total–totális* és hasonló szópárok hamis analógiájára)

regatta ✧ *sport* csónakverseny, evezősverseny

⊙ ném *Regatta* ‘ua.’ ← velencei ol *regata*, ered. *rigatta* ‘gondolások evezősversenye’ ← *rigattare* ‘vetélkedik’ ← ?

regeláció ✧ *fiz* megolvadt jég újrafagyása a nyomás csökkenésekor

⊙ ang *regelation* ‘ua.’: lat *re-* ‘újra, vissza’ | *gelare* ‘megfagy’ ← *gelu* ‘jég, fagy’

regement lásd REGIMENT

régence [rezsansz] ✧ *műv* a barokk és rokokó határán kifejlődött francia építészeti és bútorstílus

Lajos Fülöp régenssége (1715–1723) idején

⊙ fr, ‘ua.’ ← *régent* ‘régens’, lásd ott

regeneráció ✧ *biol* elveszett vagy sérült testrészt, testszövet helyreállása, újraképződése

⊙ lat *regeneratio* ‘ua.’, lásd REGENERÁL

regenerál ✧ *biol* elveszett vagy sérült testrészt, testszövetet újránöveszt, feléleszt

✧ megújít, felújít, felfrissít

✧ felpezsdít, serkent

⊙ lat *regenerare* ‘újra nemz, újjáteremt’: *re-* ‘újra’ | *generare* ‘nemz, terem’ ← *genus, generis* ‘nem, törzs’

regenerálódik ✧ *biol* sérült szövet, testrészt újraképződik

✧ felfrissül, erőre kap, megújodik

⊙ lásd REGENERÁL

regeneratív ✧ *koh* a távozó füstgázok hőtartalmát a levegő vagy üzemanyag-gáz előmelegítésére felhasználó (tüzelési módszer)

⊙ ang *regenerative* ‘ua.’, lásd REGENERÁL

regens ⇨ *pol* a kiskorú vagy akadályozott uralkodó helyett az országot ideiglenesen kormányzó személy

⊙ lat *regens* ‘ua.’ ← *regere* ‘kormányoz, irányít, vezet’
Lásd még RÉGIÓ

regens chori [régensz kóri] ⇨ *zene* templomi karvezető

⊙ lat, ‘ua.’: *regens* ‘irányító’, lásd RÉGENS | *chorus* lásd KÓRUS

regesta [regeszta] ⇨ *tört* oklevelek tartalmi kivonata

⇨ *tört* időrend szerint összeállított oklevéljegyzék

⊙ késő lat tbsz seml, ‘ua.’ ← *regerere*, *regestum* ‘bejegyezz, beiktat’, tkp. ‘visszahoz’: lat *re-* ‘újra, vissza’ | *gerere* ‘hoz, visel’

Lásd még GESZTA, LAJSTROM

reggae [regéj] ⇨ *zene* jamaicai eredetű, erős basszuskiéretű, szinkópált dal, többnyire társadalmi tiltakozást kifejező szövegre

⊙ jamaicai ang, ‘ua.’ ← *rege-rege* vagy *raga-raga* ‘civakodás, tiltakozás’ ← ang *rag* ‘rongy, vacak’

regia civitas [régia civitász] ⇨ *tört* királyi város

⊙ lat *regius* ‘királyi’ ← *rex*, *regis* ‘király’ | *civitas* ‘város’ ← *civis* ‘város lakó, polgár’

Lásd még REGÁLE

regicidium † ⇨ királygyilkosság

⊙ lat, ‘ua.’: *rex*, *regis* ‘király’ | *caedere*, (*ce*)*cid*i ‘megöl’

Lásd még REGÁLE

régie lásd REZSI

régime lásd REZSIM

regiment ⇨ *kat* ezred

⇨ † hadsereg

⇨ nagy sokaság, tömeg, sokadalom

⊙ ném *Regiment* ‘ezred’ ← késő lat *regimentum* ‘ua.’ ← lat *regimen* ‘vezetés, kormányzás’ ← *regere* ‘irányít, vezet, kormányoz’

Lásd még RÉGIÓ

regina ⇨ királyné, királynő

⊙ lat, ‘ua.’: *rex*, *regis* ‘király’ | *-ina* (nőnévképző)

Lásd még RÁNI

regió ⇨ vidék, térség

⇨ tájék, tájegység, övezet

⊙ lat *regio*, *regionis* ‘ua.’, ered. ‘irány, képzeletbeli határvonal az égen (madárjóláshoz való megfigyelés céljára)’ ← *regere* ‘irányít’

Lásd még RECTIO, RECTUM, RÉGISSEUR, RÉGULA, REKTIKÁL, REKTÓ, REKTOR, REZSI, REZSIM

regiolektus ⇨ *nyelvt* tájnyelv, valamely nyelvnek egy adott tájegységen beszélt változata a modern nyelvtudományban (a klasszikus nyelvtanban ez volt a DIALEKTUS)

⊙ ang *regiolect*, ‘ua.’, lásd RÉGIÓ, LEKTUS

regionális ⇨ területi, körzeti, tájegységi

⊙ késő lat *regionalis* ‘ua.’, lásd RÉGIÓ

regionalista ⇨ *pol* a regionalizmus híve

⊙ ném *Regionalist* ‘ua.’, lásd REGIONALIZMUS

regionalizmus ⇨ *pol* egy szűkebb terület érdekeit képviselő, annak önállóságáért küzdő felfogás, törekvés

⇨ *irod* táji sajtóságok jelentkezése irodalmi vagy más művekben

⇨ *nyelvt* tájszó, egy tájra jellemző nyelvi sajtóság

⊙ ném *Regionalismus* ‘ua.’, lásd REGIONÁLIS, -IZMUS

regisseur [rezsisször] † ⇨ *szính* rendező

⊙ fr, ‘ua.’, ered. ‘jóságigazgató’ ← *régir* ‘irányít, elrendez’ ← lat *regere* ‘ua.’

Lásd még RÉGIÓ

regiszter ⇨ jegyzék, lajstrom

- ✧ *hiv* névmutató, névjegyzék, nyilvántartás, tárgymutató
- ✧ *hajó* hajóosztályozás, hajójegyzék
- ✧ *zene* azonos hangszíni sípok csoportja az orgonán
- ✧ *zene* ezek bekapcsoló gombja
- ✧ *zene* énekhang fekvése (fejhang, mellhang)
- ✧ *nyomd* sorogyen, a lap két oldalán nyomott szöveg sorainak azonos állása, egymást fedése
- ✧ *nyomd* ábécérendben elhelyezett betűsor könyv vagy füzet lapszélének kivágásaiban a keresés megkönnyítésére
- ✧ *számtech* memóriabitek meghatározott célú adatok tárolására
- ◎ ang, ném *register* ← kk lat *registrum* (hibás alak) ← lat *regestum* ‘feljegyzés’ ← *regerere*, *regestum* ‘feljegyez’, ered. ‘visszavisz, visszaad’: *re-* ‘vissza’ | *gerere* ‘visz, hord’

Lásd még LAJSTROM

regisztertonna ✧ *hajó* tengeri hajók vízkiszorításának mértékegysége, 2,83 m³

◎ ném *Registertonne* ‘ua.’, lásd REGISZTER, TONNA

regisztráció ✧ jegyzékbe vétel

✧ nyilvántartásba vétel

✧ ilyen célú feljegyzések rögzítése

◎ újkk lat *registratio* ‘ua.’, lásd REGISZTRÁL

regisztrál ✧ *hiv* bejegyez, összeír, iktat, besorol, nyilvántartásba vesz

✧ megállapít, rögzít, feljegyez, feltüntet

✧ (műszer) mérési adatokat rögzít

◎ újkk lat *registrare* ‘ua.’, lásd REGISZTER

regisztrátor ✧ *műsz* mérési adatokat rögzítő műszer vagy segédberendezés

✧ † *hiv* iktató vezetője

◎ ném *Registrator* ‘ua.’, lásd REGISZTRÁL

regisztratúra † ✧ *hiv* iktató, nyilvántartó segédhivatal

✧ *hiv* bejegyzés, nyilvántartásba vétel

◎ ném *Registratur* ‘ua.’, lásd REGISZTRÁL

reglama † ✧ *kat* szolgálati szabályzat

◎ ném *Reglement* [regleman] ← fr *règlement* ‘rendtartás, szabályzat’ ← késő lat *regulamentum* ‘ua.’, lásd REGULA

regletta ✧ *nyomd* térközölő, ürtöltő ólomdarabka

◎ fr kics *réglette* ‘ua.’ ← *régle* ‘vonalzó’, tkp. ‘szabály’ ← lat *regula*, lásd ott

regnál ✧ uralkodik, kormányoz, irányít

◎ lat *regnare* ‘uralkodik, parancsol’ ← *regnum* ‘uralom, kormányzás, királyság’, lásd REGNUM

regnikoláris † ✧ *jog* országos érvényű

✧ *pol* az országgyűlés mindkét házának tagjaiból választott (bizottság)

◎ újkk lat *regnicolaris* ‘ua.’ ← *regnicola* ‘az országban honos személy’: lat *regnum* ‘királyság, ország’ | *colere* ‘művel, lakik’

regnum ✧ királyság, birodalom, ország

◎ lat, ‘ua.’ ← *rex*, *regis* ‘király’

Lásd még REGÁLE

regolit ✧ *geol* az alapréteg összetöredezett törmelékéből kialakult fedő kőzetréteg

◎ ang *rhegolith* ‘ua.’: gör *rhégosz* ‘takaró’ | *lithosz* ‘kő’

reggranulátum ✧ *kém* újrahasonosítás céljából apró szemcsékké őrölt műanyag hulladék

◎ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd GRANULÁTUM

regrediál ✧ visszaesik, visszafejlődik

◎ lat *regredi*, *regressus* ‘hátralép’: *re-* ‘vissza’ | *gradi* ‘jár, lép’

Lásd még AGRESSZIÓ, DEGRADÁL, GRÁDUS, INGREDIENS, KONGRESSZUS, TRANSZGRESSZIÓ

regresszál † ✧ *ker* viszontkeresetet támaszt

✧ *ker* kártalanít

◎ magy, ‘ua.’ ← ném *Regress* ‘kártalanítás’ ← lat *regressus*, lásd REGRESSZUS

regresszió ⇨ visszaesés, visszafejlődés

⇨ *biol* visszaütés (elődök jegyeinek megjelenése utódon)

⇨ *biol* kezdetlegesebb formára való visszaalakulás kedvezőtlen környezeti hatások miatt

⇨ *geol* a tenger fokozatos visszahúzódása a szárazföld felemelkedése során

⇨ *mat* visszavezetés

⇨ *közg* gazdasági visszaesés

⊙ lat *regressio* 'ua.', lásd REGREDIÁL

regresszív ⇨ visszaeső, visszafejlődő

⇨ *biol* visszaütő

⇨ *nyelvt* hátrafelé ható (hasonulás)

⊙ ném *regressiv* 'ua.', lásd REGRESSZIÓ

regresszus † ⇨ *jog* viszontkereset, kártérítési igény

⇨ hanyatlás, visszafejlődés

⇨ *fil* visszakövetkeztetés (pl. okozatról okra)

⊙ lat *regressus* 'ua.', tkp. 'hátralépés', lásd REGREDIÁL

regruta † ⇨ *kat* újonc, frissen besorozott katona

⊙ úfn *rekrute* ← ném *Rekrut* 'ua.' ← fr *recruter* 'toboroz, újoncoz' ← *recrue* 'újoncozás, újonc', ered. 'új sarj' ← *recroître* 'újra nő': lat *re-* 'újra' | *crescere* 'nő'

regula ⇨ előírás, szabályzat

⇨ *vall* szerzetesrend vagy lovagrend életét szabályzó előírások összessége

⇨ rendszabály, házireg

⊙ lat *regula* 'zsinórmérték, rendszabály', ered. 'egyenes lécz, vonalzó' ← *regere* 'irányít, vezet'
Lásd még RÉGIÓ

reguláció ⇨ szabályozás

⊙ újk lat *regulatio* 'ua.', lásd REGULÁZ

reguláris ⇨ szabályos, szabályszerű

⇨ rendezett, rendszeres

⇨ *kat* sorozott, sorállományú (hadsereg)

⊙ késő lat *regularis* 'ua.', lásd REGULA

regularitás ⇨ szabályosság, szabályszerűség

⊙ lat *regularitas* 'ua.', lásd REGULÁRIS

regulás † ⇨ szigorú, rendtartó, rendszerető, rendmániás

⊙ magy, lásd REGULA

❖ magy *rigolyás*

regulátor ⇨ órainga, rugós billegő órában

⇨ *műsz* gép működését önműködően szabályzó berendezés

⊙ ném *Regulator* 'ua.', lásd REGULÁZ

reguláz ⇨ szabályoz, megrendszabályoz, rendben tart

⇨ fegyelmez, leckéztet

⊙ késő lat *regulare* 'ua.', lásd REGULA

regurgitáció ⇨ *orv* a gyomortartalom hányás nélküli visszafolyása a szájba

⇨ *orv* vér visszaáramlása az aortából a szívkamrába a szisztolé során

⇨ *biol* kérődzés

⊙ tud lat *regurgitatio* 'ua.' ← kk lat *regurgitare* 'túlárad': lat *re-* 'újra, vissza' | *gurgitare* 'örvénylik' ← *gurgis, gurgitis* 'örvény'

rehabilitáció ⇨ *orv* operált vagy sérült személy orvosi utókezelése munkaképességének helyreállítására

⇨ *jog* korábbi jogokba való visszahelyezés

⇨ *jog* jogellenesen elítélt személy felmentése, kárpótlása, becsületének helyreállítása

⇨ *ép* régi városrész, lakótömb felújítása

⊙ tud lat *rehabilitatio* 'ua.', lásd REHABILITÁL

rehabilitál ⇨ *orv* utókezel

✧ *jog* visszahelyez (pozíciójába)

✧ *jog* felment, tisztáz, igazol (jogtalanul elítélt vagy meghurcolt személyt), elégtételt szolgáltat neki

✧ *ép* helyreállít (régí városrészt, lakótömböt)

◎ kk lat *rehabilitare* ‘újra alkalmassá tesz’: *re-* ‘újra, vissza’ | lásd HABILITÁL

rehidrálódás ✧ *növ* a szövetek víztartalmának visszaszerzése

◎ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd HIDRATÁL

reichsrat [reihszrát] ✧ *tört* a kétkamarás osztrák országgyűlés 1867–1914 között

◎ ném *Reichsrat* ‘ua.’, tkp. ‘birodalmi tanács’ *Reich* ‘birodalom’ | *Rat* ‘tanács, tanácsos’

reichstag [reihsztág] ✧ *tört* a Német-római Birodalom rendi gyűlése

✧ *tört* a német képviselőház 1919–1935 között

◎ ném *Reichstag* ‘ua.’: *Reich* ‘birodalom’ | *Tag* ‘gyűlésnap, gyűlés, ülés’ ← *tagen* ‘ülésezik, ülésnapot tart’

reichswehr [reihszvérv] ✧ *tört* önkéntes német hadsereg 1919–1935 között

◎ ném *Reichswehr* ‘ua.’: *Reich* ‘birodalom’ | *Wehr* ‘fegyver, védelem’ ← *wehren* ‘véd, elhárít’

reimplantáció ✧ *orv, biol* kimetszett szövet, szerv visszaültetése

◎ tud lat *reimplantatio* ‘ua.’: *re-* ‘újra, vissza’ | lásd IMPLANTÁCIÓ

reimportál ✧ *ker* kivitt árut újra behoz

◎ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd IMPORTÁL

reINETTE lásd RANETT

reinfekció ✧ *orv* ismételt fertőzés azonos kórokozóval

◎ tud lat *reinfectio* ‘ua.’: lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd INFEKCIÓ

reinkarnáció ✧ *vall* változott testi alakban való újjászületés, újra megtestesülés a lélekvándorlás hite szerint

◎ lat *reincarnatio* ‘ua.’: *re-* ‘újra’ | lásd INKARNÁCIÓ

reinkarnálódik ✧ *vall* újra megtestesül

✧ *vall* új alakban visszatér, ismételten megjelenik

◎ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd INKARNÁLÓDIK

reintegráció ✧ *jog* birtokba való visszahelyezés

✧ *pol* elcsatolt országrész visszacsatolása

✧ korábbi helyzet visszaállítása

◎ tud lat *reintegratio* ‘ua.’, lásd REINTEGRÁL

reintegrál ✧ *jog* visszahelyez korábbi birtokába

✧ helyreállít, visszaállít (korábbi helyzetet, viszonyokat)

◎ kk lat *reintegrare, reintegratum* ‘újra teljessé, sértetlenné tesz’: lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd INTEGRÁLIS

reinvestál ✧ *ker* visszafogat, a nyereséget vagy egy részét bővítő beruházásra fordítja

◎ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd INVESZTÁL

reis [rejs] ✧ régi portugál és braziliai pénznem

◎ port, a REAL² régi többese (ma *reais*)

Lásd még REGÁLE, MILREIS

reisefieber [rejszefiber] ✧ *biz* nagyobb utazás előtt érzett lázas izgatottság

◎ ném *Reisefieber* ‘utazási láz’: *Reise* ‘utazás’ | *Fieber* ← lat *febris* ‘láz’

reismarschall [rejszemasal] † ✧ útímarsall, gazdag vagy rangos személy utazását szervező, őt az útján kísérő alkalmazott

◎ ném *Reisemarschall* ‘ua.’: *Reise* ‘utazás’ | lásd MARSALL

reiteráció ✧ ismétlés

◎ lat *reiteratio* ‘ua.’: lat *re-* ‘újra’ | *iterare, iteratum* ‘ismétel’ ← *iterum* ‘ismét’

rei vindicatio [rei vindikáció] ✧ *jog* tulajdonper, birtok visszaperlése a jogtalanul birtoklótól

◎ lat, ‘ua.’: *res* ‘dolog, tulajdon’ | lásd VINDIKÁCIÓ

reicol ✧ *biz* izgat, csábít

✧ *biz* idegesít

◎ ném *reizen* ‘izgat, ingerel, csábít’

rejekció ⇨ *orv* testidegen anyag kilökődése a szervezetből

⇨ *jog* elvetés, visszautasítás

⊙ lat *reiectio* ‘ua.’, lásd REJICIÁL

rejiciál † ⇨ visszavet, elutasít

⇨ *pol* megbuktat

⇨ *orv* (szervezet testidegen anyagot) kilök

⊙ lat *reicere, reiectum* ‘ua.’: *re-* ‘újra, vissza’ | *iacere* ‘dob’

Lásd még EJEKCIÓ

rekamié ⇨ *bút* heverőszerű, (ma) ággyá is átalakítható bútordarab

⇨ dívány, pamlag

⇨ † karos heverő

⊙ Madame *Récamier* nevéből (akit David híres festménye empire stílusú karos heverőn ülve ábrázol)

rekapitalizáció ⇨ *pol, közg* a kapitalista viszonyok visszaállítása

⊙ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd KAPITALIZÁCIÓ

rekapituláció ⇨ rövid összefoglalás, összegzés

⊙ lat *recapitulatio* ‘ua.’, lásd REKAPITULÁL

rekapitulál ⇨ (elhangzottakat) tömören összefogva megismétel, összegez

⊙ késő lat *recapitulare* ‘fejezetenként újra vesz’: lat *re-* ‘újra’ | *capitulum* ‘fejezet’

Lásd még KAPITÁLIS

rekapitulatív ⇨ összefoglaló, összegző jellegű

⊙ ang *recapitulative* ‘ua.’, lásd REKAPITULÁL

reklám ⇨ hirdetés, hírverés, árúk és szolgáltatások előnyeinek nyilvános dicsérete

⇨ falragasz

⊙ ném *Reklame* ‘ua.’ ← fr *réclame* ‘fizetett hirdetés’, ered. ‘örszó (a következő oldal első szava az oldal jobb alsó sarkában régi nyomtatványokon)’, innen ‘figyelem felhívása’ ← *réclamer* ‘követel, kér, panaszol’, lásd REKLAMÁL

reklamáció ⇨ felszólamlás, kifogás, panasz, hibabejelentés

⇨ sürgetés, szorgalmazás

⊙ lat *reclamatio* ‘tiltakozás, rosszallás’, lásd REKLAMÁL

reklamál ⇨ *jog* sérelem miatt panaszt tesz, panaszol, észrevételez

⇨ sürget, szorgalmaz

⇨ jogos járandóságát (vissza)követeli

⊙ tud lat *reclamare* ‘ellentmond, méltatlankodik’: *re-* ‘újra’ | *clamare* ‘kiált’

reklámoz ⇨ hirdet, híresztel, ajánl

⊙ lásd REKLÁM

rékli ⇨ *ölt* kötött kabátka csecsemőnek

⇨ *ölt* bő női blúz

⇨ *ölt* mellényszerű női alsóruha

⊙ baj-oszt kics *recl, röckl* ‘ua.’ ← ném *Rock* ‘kabát, szoknya’

reklináció ⇨ *orv* hátrahajlás (gerinc)

⊙ tud lat *reclinatio* ‘ua.’ ← *reclinare* ‘hátrahajlik: lat *re-* ‘újra, vissza’ | *clinare* ‘hajlik’ ← gör *klinó* ‘ua.’

rekogníció † ⇨ *kat* felderítés, kikémlelés

⇨ felismerés, személyazonosítás

⊙ lat *recognitio* ‘felismerés’, lásd REKOGNOSZKÁL

rekognoszkal † ⇨ *kat* felderít, kikémlel

⇨ felismer

⇨ személyazonosságát megállapítja

⊙ lat *recognoscere* ‘felismer, ráismer, megvizsgál’: *re-* ‘újra’ | *cognoscere* ‘ismer, megismer’: *co(n)-* ‘meg’ | *(g)noscere* ‘ismer, tud’

rekombináció ⇨ *kém* bomlás útján keletkezett atomok újraegyesülése molekulává

✧ *biol* az elődöktől szerzett tulajdonságok megjelenése az utódnál új kombinációban

◎ lat *re-* 'újra, vissza' | lásd KOMBINÁCIÓ

rekomendáció ✧ ajánlás

◎ lat *recommendatio* 'ua.', lásd REKOMMENDÁL

rekommandál ✧ ajánl, javasol, tanácsol

◎ lat *recommendare* 'ua.': *re-* 'újra' | lásd KOMMENDÁL

rekompenzáció ✧ kártérítés, kártalanítás

✧ viszonzás

✧ † egyenérték, egyenleg

◎ lat *recompensatio* 'ua.', lásd REKOMPENZÁL

rekompenzál ✧ kárpótol, kártalanít

✧ viszonoz, kiegyenlít

◎ lat *recompensare* 'ua.': *re-* 'újra, vissza' | lásd KOMPENZÁL

rekonciliáció ✧ kibékülés, összebékülés, kiengesztelődés

◎ lat *reconciliatio* 'ua.', lásd REKONCILIÁL

rekonciliál ✧ kibékít, összebékít

◎ lat *reconciliare* 'ua.': *re-* 'újra, vissza' | lásd KONCILIÁL

rekonstituál ✧ helyreállít, felújít

◎ ang *reconstitute* 'ua.': lat *re-* 'újra, vissza' | lásd KONSTITUÁL

rekonstitúció ✧ helyreállítás, felújítás

✧ múltbeli esemény felidézése

◎ ang *reconstitution* 'ua.', lásd REKONSTITUÁL

rekonstruál ✧ *műv* töredékek, maradványok alapján eredeti alakjában helyreállít

✧ hiányos adatok, feljegyzések, emlékek vagy szemtanúk előadása alapján összeállít, kikerekít, kiegészít (múltbeli eseményt)

✧ újjáalkot, újjáépít

✧ *közz* gazdaságilag talpraállít

◎ ném *rekonstruieren* 'ua.': lat *re-* 'újra, vissza' | lásd KONSTRUÁL

rekonstrukció ✧ *műv* helyreállítás töredékek, maradványok alapján

✧ *műv* a rekonstruálás eredménye

✧ *közz* üzem átszervezése, felújítása, korszerűsítése

✧ *mat* ábrázolt alakzat eredeti méretének megállapítása vetületei alapján

✧ *nyelvt* egy nyelvcsalád alapnyelvének kikövetkeztetése az utódnyelvekre támaszkodva

◎ ném *Rekonstruktion* 'ua.', lásd REKONSTRUÁL

rekonstruktív ✧ helyreállító, visszaállító jellegű

✧ megújító, korszerűsítő jellegű

◎ ang *reconstructive* 'ua.', lásd REKONSTRUÁL

rekonziderál ✧ újra fontolóra vesz

◎ lat *re-* 'újra, vissza' | lásd KONSZIDERÁL

rekontra ✧ *ját* az eredeti szándék megerősítése bejelentett ellenjáték (kontra) ellenében kártyajáték során, ami négyszeres tétet jelent

◎ lat *re-* 'újra, vissza' | lásd KONTRA

rekonvaleszcencia ✧ *orv* lábadozás

◎ tud lat *reconvalescentia* 'ua.', lásd REKONVALESZCENS

rekonvaleszcens ✧ *orv* lábadozó, gyógyuló beteg

◎ tud lat *reconvalescens* 'ua.': lat *re-* 'újra' | *convalesco, convalescere* 'megerősödik, felépül': *con-* (nyomósító) | kezdő *valescere* 'megerősödik' ← *valere* 'jó erőben van, egészséges'

rekonverzió ✧ *tud* eredeti állapotba való visszaállítás

◎ lat *re-* 'újra, vissza' | lásd KONVERZIÓ

rekord ✧ *sport* csúcs, csúcsteljesítmény, csúcseredmény

◎ ang *record* 'ua.', ered. 'feljegyzés, emlékezetes eset' ← ófr *record* 'tanúság, tanúsítvány' ← lat *recordari* 'megemlékezik, emlékeibe idéz': *re-* 'vissza' | *cor, cordis* 'szív, értelem, elme'

Lásd még KORDIÁLIS

rekorder ⇨ *sport* csúcseredményt elért személy, csúcstartó, bajnok

⇨ *műsz* felvevőgép, rögzítő berendezés

⊙ ang *recorder* ‘ua.’ ← *record* ‘feljegyez, rögzít’, lásd REKORD

rekortán ⇨ *sport* aszfaltból és műanyagból készült rugalmas anyag atlétikai pályák burkolására

⊙ ang *recortan* márkanév, lásd REKOR(D, TAR)TÁN¹

rekreáció ⇨ üdülés, pihenés, felfrissülés

⊙ lat *recreatio* ‘ua.’, lásd REKREÁL

rekreál ⇨ felfrissít, felüdít

⊙ lat *recreare* ‘helyreállít, felüdít’: lat *re-* ‘újra’ | *creare* ‘alkot’

rekredítív ⇨ *dipl* államfő írásos tudomásulvétele más állam követének visszahívásáról

⇨ *ker* megbízás visszavonása

⊙ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd (AK)KREDITÍV

rekrimináció ⇨ helytelenítés, megrovás

⇨ † *jog* vizonvád, ellenvád

⊙ tud lat *recriminatio* ‘ua.’: lat *re-* ‘újra, vissza’ | *criminare, criminatum* ‘bűnnel vádol’ | *crimen, criminis* ‘büntett’

rekriminál ⇨ helytelenít, megró, panaszt emel

⇨ *jog* ellenvádat emel

⇨ *átv* vádaskodik, felhánytorgat

⊙ ném *rekriminieren* ← fr *récriminer* ‘ua.’: lat *re-* ‘újra, vissza’ | *crimen, criminis* ‘büntény’

rekrisztallizáció ⇨ *geol* átkristályosodás, közetbe zárt kristály szerkezetének átalakulása szilárd állapotban

⊙ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd KRISZTALLIZÁCIÓ

rekruta lásd REGRUTA

rekrutál ⇨ *kat* újoncoz, besoroz

⇨ toboroz

⇨ kiegészít

⊙ ném *rekrutieren* ← fr *recruter* ‘ua.’, lásd REGRUTA

rekrutálódik ⇨ (össze)gyűlik, toborzódik (valahonnan)

⊙ lásd REKRUTÁL

rektalgia ⇨ *orv* végbélfájdalom

⊙ tud lat *rectalgia* ‘ua.’: lásd RECTUM | gör *algeó* ‘fájdalmat érez’

rektális ⇨ *anat* végbéltáji, a végbéllel kapcsolatos

⊙ tud lat *rectalis* ‘ua.’, lásd RECTUM

rektaszcenzió ⇨ *csill* egyenes emelkedés, égitestnek az égi egyenlítőn mért szögtávolsága a tavaszponttól

⊙ tud lat *recta ascensio* ‘egyenes emelkedés’: *rectus* ‘egyenes’ ← *regere, rectum* ‘igazgat’ | *ascensio* ‘emelkedés’ ← *ascendere*, lásd ASZCENDENS

Lásd még RÉGIÓ

rektektómia ⇨ *orv* a végbél műtéti eltávolítása

⊙ tud lat *rectectomia* ‘ua.’: lásd RECTUM | gör *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág’

rektifikáció ⇨ helyreigazítás, kiigazítás, helyesbítés

⇨ *orv* tisztítás, finomítás

⇨ *kém* szakaszos desztilláló töményítés céljából

⇨ *mat* görbe hosszának kiszámítása az egyeneshez való közelítéssel

⊙ lat *rectificatio* ‘ua.’, lásd REKTIKÁL

rektifikál ⇨ helyreigazít, helyesbít

⇨ *orv* tisztít, finomít

⇨ *kém* szakaszos desztillációval töményít (párlatot)

⇨ *mat* görbe hosszát integrállal kiszámítja

⊙ késő lat *rectificare* ‘ua.’: *rectus* ‘helyes’ ← *regere, rectum* ‘irányít, igazgat’, lásd RÉGIÓ | *facere* ‘tesz valamivé’

Lásd még RÉGIÓ

rektifikátor ⇨ kém szakaszos lepárló berendezés

⊙ tud lat *rectificator* ‘ua.’, lásd REKTIFIKÁL

rektó ⇨ írásos vagy nyomtatott lap elülső oldala, színe

⊙ lat *recto (folio)* ‘a helyes (lapon, oldalon)’ ← *rectus* ‘egyenes, helyes’ ← *regere, rectum* ‘irányít, igazgat’

Lásd még RÉGIÓ

rektor ⇨ *okt* egyetem igazgató professzora

⇨ † igazgató-tanító

⇨ † iskolamester

⊙ lat *rector* ‘ua.’ ← lat *regere, rectum* ‘irányít, igazgat’

Lásd még RÉGIÓ

rektorátus ⇨ rektori hivatal

⇨ a rektor tisztsége

⇨ † igazgatóság

⇨ kormányzóság

⊙ ném *Rektorat* ‘ua.’, lásd REKTOR

rektoszkóp ⇨ *orv* végbéltükör

⊙ ném *Rektoskop* ‘ua.’, lásd REKTOSZKÓPIA

rektoszkópia ⇨ *orv* végbéltükrözés

⊙ tud lat *rectosopia* ‘ua.’: *rectum* ‘végbél’ | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

rekultiváció ⇨ *mezőg* az emberi tevékenység miatt terméketlenné vált talaj vagy elpusztult természeti környezet helyreállítása

⊙ ang *recultivation* ‘ua.’ ← *recultivate*, lásd REKULTIVÁL

rekultivál ⇨ *mezőg* talajjavítással újra termővé tesz

⊙ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd KULTIVÁL

rekuperáció ⇨ kiáramló hő vagy elektromos energia visszanyerése és hasznosítása

⇨ visszaszerzés, hasznosítás

⊙ lat *recuperatio* ‘ua.’, lásd REKUPERÁL

rekuperál ⇨ visszaszerez

⇨ visszanyer, hasznosít (hőt, áramot)

⊙ lat *recuperare, recuperatum*, ered. *reciperare* ‘visszaszerez’: *reci* ‘hátra, vissza’ | *parare* ‘készít, szerez’

rekuperáns ⇨ *biol* az elbomló szerves anyagok egy részét táplálékként visszanyerő (élőlény)

⊙ tud lat *recuperans* ‘ua.’, lásd REKUPERÁL

rekuperátor ⇨ *vill* elektromos energia rekuperációját végző berendezés

⇨ *koh* folyamatos üzemű hőcserélő berendezés a füstgázok hőjének hasznosítására

⊙ ang *recuperator* ‘ua.’, lásd REKUPERÁL

rekurrál † ⇨ *jog* fellebbez, folyamodik

⇨ hivatkozik, utal vmire

⊙ lat *recurrere, recursum* ‘ua.’, ered. ‘visszafut, újra odafut’: *re-* ‘újra, vissza’ | *currere* ‘fut’

Lásd még INKURRENS, KURRENS

rekurrencia ⇨ visszatérés, ismétlődés

⇨ *geol* ásványtársulások megismétlődése különböző rétegekben

⊙ ang *recurrence* ‘ua.’, lásd REKURRÁL

rekurrens ⇨ *jog* fellebbező

⇨ *anat* visszafutó (ideg)

⇨ *orv* visszatérő, ismétlődő

⇨ *csill* ismételt fellobbanásokat produkáló (nóva)

⊙ lat *recurrens* ‘ua.’, tkp. ‘visszatérő’, lásd REKURRÁL

rekurzio ⇨ *mat* ismétlődő lépésekből álló műveletsorozat, amelyben az eredmény mindig visszatér, hogy további műveletek induljanak ki belőle

⊙ tud lat *recursio* ‘ua.’, lásd REKURRÁL

rekurzív ⇨ szabályos időközökben visszatérő

⇨ *mat* rekurzión alapuló

⊙ tud lat *recursivus* ‘ua.’, lásd REKURZIO

rekurzus † ⇨ *jog* fellebbezés, folyamodás

⇨ panasztétel

⇨ hivatkozás, utalás

⊙ lat *recursus* ‘ua.’, tkp. ‘visszatérés’, lásd REKURRÁL

rekuzál † ⇨ elutasít, visszavet, megtagad

⊙ lat gyak *recusare* ‘vonakodik, elutasít’ ← *recutere, recusum* ‘visszaver’: *re-* ‘vissza’ | *quater* ‘üt’

reküzé ⇨ *sport* visszapörgetett, „nyesett” labda, ill. golyó teniszben, pingpongbán, ill. biliárdban

⊙ fr *recusé* ‘ua.’ ← lat *recutere, recusum* ‘visszaver’: *re-* ‘vissza’ | *quater* ‘üt’

rekviem ⇨ *vall* gyászmise

⇨ *zene* a gyászmise szövegrészeire írt énekes zenemű

⊙ lat *Requiem (aeternam dona ei Domine)* ‘(Örök) nyugalomlat (adj neki, Uram)’ ← *requies* ‘nyugalom’: *re-* (nyomósító) | *quies* ‘pihenés’

Lásd még KVIETÁL

rekvirál ⇨ *kat* a hadsereg céljaira lefoglal (háborús időkben), behajt, igénybe vesz

⇨ összeharácsol, összeszed

⊙ ném *requirieren* ‘ua.’ ← lat *requirere, requisitum* ‘felkutat, megkövetel’: *re-* ‘újra, vissza’ | *quaerere* ‘keres, szerez’

rekvizíció ⇨ *kat* rekvirálás, foglalás

⊙ ném *Requisition* ‘ua.’, lásd REKVIRÁL

Lásd még AKVIZÍCIO, INKVIZÍCIO

rekvizit ⇨ színházi kellék, bűvészkellék

⊙ ném *Requisit* ‘ua.’, lásd REKVIZITUM

rekvizitum ⇨ szerszám, felszerelés

⇨ kellék, szükséges dolgok

⊙ lat *requisitum* ‘kívánt, megkövetelt dolog’, lásd REKVIRÁL

reláció ⇨ viszony, viszonylat, kapcsolat, összefüggés, vonatkozás

⇨ közlekedési járat

⇨ † beszámoló, jelentés

⊙ késő lat *relatio* ‘viszony, vonatkozás’, ered. ‘jelentéstétel’ ← *referre, relatum* ‘hírül hoz, jelentést tesz’, utóbb ‘viszonz, összehasonlít’: *re-* ‘vissza’ | *ferre* ‘hoz’

Lásd még REFERÁL, REFERENCIA

relacionális ⇨ valamely viszonyra, viszonyításra vonatkozó

⊙ ang *relational* ‘ua.’, lásd RELÁCIO

relacionizmus ⇨ *fil* a világot logikai viszonylatok összességének tartó bölcséleti felfogás

⊙ tud lat *relationismus* ‘ua.’, lásd RELÁCIO

relációs ⇨ *számtch* a tárolt információk kapcsolatainak nyomon követésére alkalmas (adatbázis)

⊙ ang *relational (database)* ‘ua.’ ← *relation*, lásd RELÁCIO

relais lásd RELÉ

relapszus ⇨ *orv* visszaesés

⊙ tud lat *relapsus* ‘ua.’: lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd LAPSZUS

relatív ⇨ viszonylagos, máshoz viszonyított, feltételes

⇨ valamire vonatkozó

⇨ *zene* adott rezgésszámú hanghoz nem kötött, csak a hangközök rendjét követő (szolmizáció)

⇨ *nyelvt* viszonylagos, egy vagy több toldalékot tartalmazó (szótó)

⇨ bizonytalan, ingadozó, megbízhatatlan

⊙ ném *relativ* ← fr *relatif* ‘ua.’ ← késő lat *relativus* ‘vonatkozó, viszonyított’, lásd RELÁCIO

relative ⇨ aránylag, viszonylag

⊙ újjk lat *relative* ‘ua.’, lásd RELATÍV

relativista ⇨ (fn) a relativizmus elveit valló személy

⇨ (mn) a relativizmussal kapcsolatos, annak alapján álló

⊙ ném *Relativist, relativistisch* ‘ua.’, lásd RELATÍV

relativitás ⇨ viszonylagosság, kölcsönös függés

⊙ tud lat *relativitas* ‘ua.’, lásd RELATÍV

relativizál ⇨ szemfényvesztő összevetésekkel viszonylagosnak, a valósnál csekélyebbnek igyekszik feltüntetni (bűnt, felelősséget)

⊙ magy, lásd RELATÍV (a *kollektív-kollektivizál* és hasonló szópárok mintájára)

relativizmus ⇨ *fil* az emberi megismerés viszonylagosságát, tudatunktól függő jellegét hirdető ismeretelméleti felfogás

⊙ ném *Relativismus* ‘ua.’, lásd RELATÍV, -IZMUS

relaxáció ⇨ fellazulás, kikapcsolódás

⇨ *lél* elernyedés, a feszültség oldása, oldódása

⊙ ang *relaxation* ‘ua.’, lásd RELAXÁL

relaxál ⇨ lazít, elengedi magát, ellazul

⇨ megpihen, kikapcsolódik

⊙ lat *relaxare, relaxatum* ‘megereszt, alábbhagy, könnyebbül’: *re-* (nyomatékos) | *laxus* ‘lankadt, laza’ ← *languere* ‘bágyad, lankad’

relaxáns ⇨ *orv* testi, idegi feszültséget oldó gyógyszer

⊙ tud lat *relaxans* ‘ua.’, lásd RELAXÁL

relé ⇨ *vill* elektronikus jel fogó

⇨ *inf* ultrarövidhullámú átjátszó rádió- vagy tévéadó

⇨ † postaállomás, lóváltó állomás

⊙ ném *Relais* ‘ua.’ ← fr *relais* ‘lóváltó állomás, postakocsi-állomás’ ← *relaxare* ‘megpihen’ (az ilyen állomások pihent lovakat adtak cserébe a fáradtakért), lásd RELAXÁL

relegáció † ⇨ *okt* kitiltás, kicsapás, eltávolítás iskolából

⇨ elutasítás

⊙ lat *relegatio* ‘ua.’, lásd RELEGÁL

relegál † ⇨ *okt* iskolából kitilt, kicsap, eltávolít

⇨ elutasít

⊙ lat *relegare, relegatum* ‘elküld, kiutasít’: *re-* ‘vissza, el’ | *legare* ‘küld’

Lásd még LEGÁTUS

relegatio in perpetuum [relegáció in perpétuum] ⇨ *okt* örökös kizárás az egyetemről

⊙ lat, ‘ua.’: lásd RELEGÁCIÓ | *in* ‘-ba, -ig’ | *perpetuum* ‘öröklét’, lásd PERPETUÁLIS

relevancia ⇨ fontosság, jelentőség

⊙ lat *relevantia* ‘ua.’, lásd RELEVÁNS

releváns ⇨ fontos, lényeges, nyomós, jelentékeny

⇨ a tárgyhoz tartozó

⊙ lat *relevans, relevantis* ‘kiemelkedő’, ered. ‘felemelő, megkönnyebbitő’ ← *relevare* ‘újra felemel, megkönnyebbit’: *re-* ‘újra’ | *levare* ‘felemel’ ← *levis* ‘könnyű’

relevé [rölvé] ⇨ *konyha* a leves után következő fogás, húsos étel

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘kiemelt dolog’ ← *relever* ‘fölemel, kiemel’ ← lat *relevare*, lásd RELEVÁNS

relief [rölvé] ⇨ *műv* dombormű

⇨ † *földr* domborzat

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘kiemelkedés’ ← *relever* ‘fölemel, kiemel’ ← lat *relevare*, lásd RELEVÁNS

religió ⇨ *vall* vallás

⊙ lat *religio* ‘vallás, vallásos kultusz, istenfélelem’, ered. ‘töprengés, babonás aggodalom’: VAGY ← *relegere* ‘újra olvas, újra átgondol, eltöpreng rajta’: *re-* ‘újra’ | *legere* ‘olvas’, VAGY ← *religare* ‘lekötöz, összeköt’ (ti. az embert az isteni szférával): *re-* ‘újra, meg-’ | *ligare* ‘kötöz’

religiozitás ⇨ *vall* vallásosság, istenfélelem

⊙ lat *religiositas* ‘ua.’, lásd RELIGIÓZUS

religiózus ⇨ vallásos, kegyes, istenfélő

⊙ lat *religiosus* ‘ua.’, lásd RELIGIÓ

reliktum ⇨ maradvány, hagyaték

⇨ *biol* maradványfaj, kihalóban lévő, már csak kis területen élő növény- vagy állatfaj

⊙ tud lat *relictum* ‘ua.’, lásd RELIKVIA

relikvia ⇨ *vall* ereklye

⇨ emlék, emléktárgy, hagyaték

⇨ tiszteletben álló személy vagy esemény emlékét őrző tárgy

⊙ lat tbsz *reliquiae* ‘maradék, hátrahagyott dolgok’ ← *relinquere*, *relictum* ‘hátrahagy’: *re-* ‘vissza’ | *linquere* ‘hagy’

relikviárium ⇨ *vall* ereklyetartó

⊙ kk lat *reliquarium* ‘ua.’, lásd RELIKVIA

reliure monastique [röliür monasztik] ⇨ *műv* középkori szíjbordás kódexkötési eljárás

⊙ fr, ‘ua.’: *reliure* ‘kötés’ ← *relier* ‘beköt’: *re-* ‘újra’ | *lier* ← lat *ligare* ‘köt’ | *monastique* ← lat *monasticus* ‘szerzetesi’, lásd MONASZTIKUS

reluktancia ⇨ *vill* az induktivitás fordított értéke

⊙ ang *reluctance* ‘ua.’, lásd RELUKTÁNS

reluktáns † ⇨ vonakodó, ellenkező

⊙ lat *reluctans* ‘ua.’ ← *reluctari* ‘szembeszáll, ellenáll’: lat *re-* ‘vissza, ellen’ | *luctari* ‘birkózik’

réma ⇨ *nyelvt* a mondat új közlendőt tartalmazó része

⊙ gör *rhéma* ‘mondás, szólás’ ← *eirétó* ‘mondta’ ← *eiró* ‘mond’

remake [riméjk] ⇨ *film* nagysikerű film felújítása új rendezésben és új szereplőkkel

⊙ ang, ‘ua.’: lat *re-* ‘újra’ | *make* ‘csinál’

remanencia ⇨ maradvány

⇨ *orv* elmúlt betegség

⇨ *orv* visszamaradt tünetek

⊙ lat *remanentia* ‘ua.’, lásd REMANENS

remanens ⇨ *fiz* visszamaradó, visszamaradt (mágnesség)

⊙ lat, ‘ua.’: ← *remanere* ‘hátramarad’: *re-* ‘vissza’ | *manere* ‘marad’

Lásd még IMMANENS

rembours [rambúr] ⇨ *ker* térítmény, ellenérték

⇨ utánvét

⊙ ném röv *Rembours* ‘ua.’ ← fr *remboursment* ‘visszafizetés’ ← fr *rembourser* ‘visszatérít’: *re-* ‘vissza’ | *embourser* ‘kifizet’, tkp. ‘erszénybe tesz’: *en-* ← lat *in-* ‘bele’ | *bourse* ‘erszény’ ← lat *bursa* ‘ua.’

Lásd még BÖRZE

rembours akkreditív ⇨ *közp* olyan akkreditív ügylet, amelyet váltóval egyenlítenek ki

⊙ lásd REMBOURS, AKKREDITÍV

remediábilis ⇨ orvosolható, helyrehozható

⊙ lat *remediabilis* ‘ua.’, lásd REMEDIÁL

remediál ⇨ orvosol, kijavít, helyrehoz

⊙ lat *remediari* ‘ua.’: *re-* ‘újra, vissza’ | *mederi* ‘meggyógyít’

remeditál ⇨ újra átgondol

⊙ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd MEDITÁL

remédium ⇨ orvosság, gyógyszer

⇨ orvoslás

⇨ segítség, mentség, segítőeszköz, megoldás

⇨ † *közp* a megengedett legnagyobb eltérés a pénzérme törvényesen megállapított aranytartalmától

⊙ lat *remedium* ‘ua.’, lásd REMEDIÁL

remedium juridicum [... juridikum] ⇨ *jog* jogorvoslat

⊙ tud lat, 'ua.': lásd REMÉDIUM | *iuridicus* 'bíróági, igazságszolgáltatási': *ius, iuris* 'jog' | *dicere* 'mond'

remi ⇨ *ját* döntetlen (sakkban)

⊙ fr *remis* 'ua.' ← *remette* 'kiegyezik', ill. 'elhalaszt (döntést)', lásd REMÍZ

remilitarizáció ⇨ *kat* újrafelfegyverzés, újrafegyverkezés

⊙ lat *re-* 'újra, vissza' | lásd MILITARIZÁCIÓ

remilitarizál ⇨ *kat* újra felfegyverez

⊙ lat *re-* 'újra, vissza' | lásd MILITARIZÁL

reminiszcencia ⇨ emlék, emléktöredék

⇨ visszaemlékezés

⊙ lat *reminiscentia* 'ua.' ← *reminisci* 'visszaemlékszik': *re-* 'újra, vissza' | *memini* 'emlékszik'

remis lásd REMI

remise lásd REMÍZ

remisszió ⇨ megbocsátás

⇨ visszaküldés

⇨ *ép* épület falának fenyvisszaverése

⇨ *orv* átmeneti enyhülés

⊙ lat *remissio* 'ua.', lásd REMITTÁL

remittál ⇨ *orv* átmenetileg enyhül

⇨ *orv* (láz) ingadozik, vissza-visszatér

⊙ lat *remittere* 'visszaküld, elenged, alábbhagy': *re-* 'vissza' | *mittere* 'küld'

remittenda ⇨ *ker* visszáru

⇨ *sajtó* lapárusoknál eladatlanul megmaradt lapmennyiség

⊙ lat tbsz seml, 'ua.' ← *remittendum* 'visszaküldendő', lásd REMITTÁL

remittens ⇨ *orv* váltakozó, átmenetileg enyhülő (tünet)

⊙ lat, 'ua.', lásd REMITTÁL

remíz ⇨ villamoskocsiszín

⇨ kocsiszín

⊙ fr *remise* 'kocsiszín', ered. 'vadak búvóhelye' ← *remette*, *remis* 'visszaszállít, átad, elhelyez' ← lat *remittere* 'visszaad, felhagy, elbocsát', lásd REMITTÁL

remóció ⇨ elmozdítás, eltávolítás

⊙ lat *remotio* 'ua.' ← *remove*, *remotum* 'elmozdít': *re-* 'el, vissza' | *move* 'mozdít'

remonda † ⇨ *kat* lovascsapat lóállományának felfrissítése

⇨ *kat* ilyen célra vásárolt (növendék ló)

⊙ ném *Remonte* ← fr *remonte* 'lőbeszerzés katonai célokra' ← *remonter* 'újra emelkedik, növel': lat *re-* 'újra' | késő lat *montare* 'felmegy' ← *mons, montis* 'hegy'

remonetizáció ⇨ *közp* forgalomból kivont pénznem újbóli bevezetése

⊙ lat *re-* 'újra, vissza' | *monetizáció*, lásd MONÉTA

remonetizál ⇨ *közp* (forgalomból kivont pénznemet) újból bevezet

⊙ lat *re-* 'újra, vissza' | lásd MONÉTA

remonstráció † ⇨ tiltakozás, óvás

⊙ lat *remonstratio* 'ua.', lásd REMONSTRÁL

remonstrál † ⇨ tiltakozik, óvást emel, kifogásol

⊙ késő lat *remonstrare, remonstratum* 'ellenérveket hoz fel': *re-* 'újra, vissza' | *monstrare* 'mutat' ← *monstrum* 'intő jel' ← *monere* 'int'

remontoir [römontoár] ⇨ felhúzható falióra

⊙ fr, 'ua.' ← *remonter* 'ismételten felhúz': fr, lat *re-* 'újra, vissza' | *monter* 'felhúz, felmegy, felszerel' ← lat *mons, montis* 'hegy'

remorqueur [römorkör] † ⇨ kis vontatóhajó

⊙ fr 'ua.' ← *remorquer* 'vontat' ← ol *rimorchiare* 'ua.' ← *rimorchio* 'vontatás, vontatmány, pótkocsi' ← népi lat *remulcum* 'vontatókötél' ← gör *rhūmulkosz* 'ua.' ← *rhūma* 'vontatás'

remote control [rimót kontrol] ⇨ *műsz* távvezérlés, távirányítás

⊙ ang, 'ua.': *remote* 'messzi' ← lat *remotus* 'ua.' ← *remove*, *remotus* 'eltávolít, távolra helyez',
lásd REMOVEÁL | lásd KONTROLL

remoulade [römulád] ⇨ *konyha* a tartármártáshoz hasonló ízesítésű zöldséges mártás

⊙ fr, 'ua.': nyj *remola* 'fekete retek' | (*sal*)*ade* 'saláta'

removeál † ⇨ állásából elmozdít, elküld, felmond

⊙ lat *remove* 'eltávolít': *re-* 'el, vissza' | *movere* 'mozdít'

Lásd még REMOTE CONTROL

remuneráció ⇨ alkalmazottaknak juttatott fizetéskiegészítés, nyereségrészesedés

⊙ lat *remuneratio* 'visszafizetés', lásd REMUNERÁL

remunerál ⇨ viszonyoz, jutalmaz

⊙ lat *remunerari* 'viszonyoz, megfizet': *re-* 'újra, vissza' | *munus, muneris* 'adomány'

renaissance lásd RENESZÁNSZ

renális ⇨ *anat* a vesével kapcsolatos

⊙ tud lat *renalis* 'ua.' ← tbsz *renes* 'vese'

Lásd még ADRENALIN

rencontre [rankontr] † ⇨ összetűzés, csetepaté

⇨ párbaj

⊙ fr, 'ua.', ered. 'találkozás' ← *rencontrer* 'találkozik': *re-* 'újra' | *encontrer* 'szembetalálkozik, összecsap': *en contre* 'szemben' ← lat *in contra* 'ua.'

rendement [randman] ⇨ *közg* hozam, határfok, hasznosítható százalék

⊙ fr, 'ua.' ← *rendre* ← késő lat *rendere* (*dd*→*nd* elhasonulással) ← lat *reddere* 'visszaad, megad':
re- 'vissza' | *dare* 'ad'

Lásd még RANDEVÚ, RENTÁBILIS

rendezvous lásd RANDEVÚ

renegát ⇨ hitehagyott, hitszegő, jűdás

⇨ † kém

⊙ ném *Renegat* ← sp *renegado* 'hitehagyott' ← népi lat *renegare* 'megtagad': *re-* (nyomósító) | *negare* 'tagad' ← *neg, nec* 'nem'

reneszánsz ⇨ (fn) *műv, irod, zene* az antik műveltség felélesztésére indult eszmei és művészeti mozgalom a 14–16. században

⇨ (mn) e mozgalommal kapcsolatos

⇨ *átv* újjászületés, újjáéledés

⊙ fr *renaissance* 'újjászületés, megújulás' ← *renaître* 'újjászületik': lat *re-* 'újra' | népi lat *nascere* ← lat *nascor, naqui* 'születik'

renitencia ⇨ ellenszegülés, makacskodás, engedetlenség

⊙ lat *renitentia* 'ua.', lásd RENITENS

renitens ⇨ ellenszegülő, engedetlen, rendbontó

⊙ lat, 'ua.' ← *reniti* 'ellenkezik': *re-* 'vissza' | *niti* 'lábát megveti'

rénium ⇨ *kém* a mangáncsoportba tartozó, fehéren csillogó, ritka vegyi elem

⊙ tud lat *Rhenium* 'ua.': *Rhenus* 'a Rajna folyó' (német felfedezőinek névadása) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

renográfia ⇨ *orv* a vese röntgenvizsgálata

⊙ tud lat *renographia* 'ua.': tbsz *renes* 'vese' | lásd -GRÁFIA

renomé ⇨ jó hírnév, közmegbecsülés, tekintély

⊙ fr *renommée* 'ua.' ← *renommer* 'újra említ, dicsér': *re-* 'újra' | *nommer* 'megnevez, említ' ← lat *nominare* 'megnevez, dicsérőleg említ' ← *nomen, nominis* 'név'

Lásd még NOMINÁLIS

renonsz ⇨ *ját* téves szín kijátszása vagy más súlyos hiba kártyajátékban, amely a játszmat érvénytelenné teszi

⊙ ném *Renonce* ← fr *renonce* 'ua.' ← *renoncer* 'lemond, eláll, téves szint játszik ki', lásd RENUNCIÁL

renonszíroz † ⇨ lemond (valamiről), felhagy (valamivel)

⊙ ném *renoncieren* ← fr *renoncer* ← lat *renuntiare* ‘ua.’, lásd RENUNCIÁL

renováció ⇨ felújítás, tatarozás, helyreállítás

⇨ megújítás

⊙ lat *renovatio* ‘ua.’, lásd RENOVÁL

renovál ⇨ felújít, tataroz

⇨ helyreállít, rendbehoz

⇨ megújít, újjáépít, újjászervez

⊙ lat *renovare* ‘megújít’: *re-* ‘ismét’ | *novus* ‘új’

rentábilis ⇨ *ker* jövedelmező, kifizetődő, gazdaságos, megtérülő, hasznot hajtó

⊙ ném *rentabel* ← fr *rentable* ‘ua.’ ← *rente* ‘bér, járadék, törlesztés’, lásd RENTE

rentabilitás ⇨ *közz* jövedelmezőség, gazdaságosság

⊙ ném *Rentabilität* ‘ua.’, lásd RENTÁBILIS

rent-a-car [rentekár] ⇨ *közl* vezető nélkül bérelhető gépkocsi

⇨ *közl* ilyen kocsikat bérbeadó vállalkozás

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘bérelj egy kocsit’: *rent* ‘bérel’, lásd RENTE | *car* ‘kocsi’ ← ófr *carre, charre* ‘szekér’ ← lat *carrus* ‘ua.’

rente [rant] † ⇨ *ker* bér, járadék, törlesztés

⇨ *ker* tőkekamat, részvényosztalék

⊙ fr, ‘ua.’ ← késő lat *rendere* (*dd*→*nd* elhasonulással) ← lat *reddere* ‘visszaad, megad’: *re-* ‘vissza’ | *dare* ‘ad’

Lásd még RENDEMENT

rentier [rantjié] ⇨ járadékos, aki tőkéje kamatából, részvényei osztalékából él

⊙ fr, ‘ua.’ ← *rente*, lásd ott

renumeráció ⇨ *ker* visszafizetés

⊙ ném *Remuneration* ‘ua.’, tkp. ‘visszaszámolás’: lat *re-* ‘vissza, újra’ | *numerare* ‘számlál’, lásd NUMERUS (a jelentést a REMUNERÁCIÓ beleértése befolyásolta)

renunciáció ⇨ lemondás, leköszönés

⊙ lat *renuntiatio* ‘ua.’, lásd RENUNCIÁL

renunciál ⇨ lemond, leköszön

⊙ lat *renuntiare* ‘lemond, felmond, felhagy’: *re-* ‘vissza’ | *nuntius* ‘hírnök’, lásd NUNCIUS

Lásd még RENONSZ

reobiológia ⇨ *biol* a folyóvizek élővilágát kutató tudományterület

⊙ tud lat *rheobiologia* ‘ua.’: gör *rheó* ‘folyik’ | lásd BIOLÓGIA

reofília ⇨ *biol* egyes folyóvízi élőlények vonzódása az erős sodrású szakaszokhoz

⊙ tud lat *rheophilia* ‘ua.’: gör *rheó* ‘folyik’ | *philó* ‘kedvel’

reokkupáció ⇨ *kat* visszafoglalás

⊙ ném *Reokkupation* ‘ua.’: lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd OKKUPÁCIÓ

reokkupál ⇨ *kat* visszafoglal

⊙ ném *reokkupieren* ‘ua.’: *re-* ‘vissza, újra’ | lásd OKKUPÁL

reolineáris ⇨ *tud* az idő függvényében változó

⊙ tud lat *rheolaris* ‘ua.’: gör *rheó* ‘folyik’ | lásd LINEÁRIS

reológia ⇨ *fiz* áramlástan, keringéstan

⇨ *fiz* a folytonos közegeknek az idő függvényében bekövetkező deformációjával foglalkozó tudományterület

⇨ *orv* a testnedvek, főleg a vér keringésével foglalkozó résztudomány

⊙ tud lat *rheologia* ‘ua.’: gör *rheó* ‘folyik, árad, áramlik’ | lásd -LÓGIA

reométer ⇨ *műsz* áramlásmérő

⊙ ang *rheometer* ‘ua.’: gör *rheó* ‘folyik’ | *metreó* ‘mér’

reoreceptor ⇨ *áll* vízi állatok, főleg a halak szerve az áramlás érzékelésére

⊙ tud lat *rheoreceptor* ‘ua.’: gör *rheó* ‘folyik’ | lásd RECEPTOR

reorganizáció ⇨ újjászervezés

⇨ *közz* veszteséges cég tőkeszerkezetének átalakítása

⊙ lat *re-* ‘vissza, újra’ | lásd ORGANIZÁCIÓ

reorganizál ⇨ újjászervez

⊙ lat *re-* ‘vissza, újra’ | lásd ORGANIZÁL

reosztát ⇨ *vill* ellenállásszekrény, csúszóellenállás, változtatható ellenállás az áramerősség folyamatos szabályozására

⊙ ang *rheostat* ‘ua.’: gör *rheó* ‘folyik, árad, áramlik’ | *sztatidzó* ‘megállít’

reotaxis ⇨ *biol* az áramlás irányában való elmozdulás

⊙ ang *rheotaxis* ‘ua.’: gör *rheó* ‘folyik’ | lásd TAXIS

reparábilis ⇨ javítható, helyrehozható

⊙ lat *reparabilis* ‘ua.’, lásd REPARÁL

reparáció ⇨ kijavítás

⇨ orvoslás

⇨ (háborús) jóvátétel

⇨ *növ* a sérült rész újraképződése a csonkból egyes növényeken

⊙ tud lat *reparatio* ‘ua.’, lásd REPARÁL

reparál ⇨ helyrehoz, kijavít, megszerel

⇨ jóvátesz, orvosol, helyesbít

⊙ lat *reparare* ‘helyreállít, megújít’: *re-* ‘újra’ | *parare* ‘készít’

reparatúra ⇨ javítás

⊙ ném *Reparatur* ‘ua.’, lásd REPARÁL

repartíció † ⇨ arányos elosztás

⊙ lat *repartitio* ‘ua.’ ← *repartiri*, *repartitus* ‘feloszt’: *re-* ‘újra, vissza’ | *partiri* ‘szétoszt’ ← *pars*, *partis* ‘rész’

repasszázs ⇨ *text* elkészült kelme átvizsgálása és vasalása

⇨ *műsz* új órák átvizsgálása és kipróbálása eladás előtt

⊙ fr *repassage* ‘ua.’ ← *repasser* ‘vasal’, tkp. ‘ismételten végigmege rajta, átvizsgál’: fr, lat *re-* ‘vissza, újra’ | *passer*, lásd PASSZOL¹

repatriáció ⇨ hazatelepülés, visszahonosítás

⊙ fr *repatriation* ‘ua.’, lásd REPATRIÁL

repatriál ⇨ hazatelepül, hazájába visszatér

⇨ (fogyokat, menekülteket) hazájukba visszatelepít, hazaszállít, visszahonosít

⊙ ném *repatrieren* ← fr *repatrier* ‘ua.’: lat *re-* ‘vissza’ | *patria* ‘haza’, lásd PÁTRIA

repellens ⇨ (mn) elriasztó, távoltartó, visszataszító

⇨ (fn) *kém* rovarokat távoltartó szer

⊙ lat, ‘ua.’ ← *repellere* ‘visszaűz’: *re-* ‘vissza, újra’ | *pellere* ‘lök, hajt, űz’

repeller ⇨ *inf* elektronok repülési irányát megfordító elektród

⊙ ang, ‘ua.’ ← *repel* ‘visszaűz’ ← lat *repellere*, lásd REPELLENS

reperkusszió ⇨ visszaverődés

⇨ *átv* visszhang, szellemi hatás

⊙ lat *repercussio* ‘ua.’: *re-* ‘újra, vissza’ | lásd PERKUSSZIÓ

repertoár ⇨ színház műsorrendjén szereplő darabok összessége, játérend

⇨ előadóművész által betanult szerepek, ill. számok összessége

⊙ fr *répertoire* ‘ua.’ ← lat *repertorium*, lásd REPERTÓRIUM

repertórium ⇨ *hiv* adattár, címjegyzék, műjegyzék

⇨ név- és tárgymutató

⇨ forrásjegyzék

⊙ lat *repertorium* ‘leltár’ ← *reperire*, *repertum* ‘megtalál, kitalál’: *re-* ‘vissza’ | *parere* ‘létrehoz, szerez’

repeta ⇨ *biz* ráadás, újabb ételadag

⊙ lásd REPETÁL

repetál ⇨ megismétel

⇨ (menzán, tábori konyhán) további adagot kér, vesz (ételből)

⊙ lat *repetere, repetitum* ‘megismétel, újra vesz’: *re-* ‘újra’ | *petere* ‘rohan, támad, kér, elhoz’

repetíció ⇨ *zene* ismétlés

⊙ lat *repetitio* ‘ua.’, lásd REPETÁL

repetitív ⇨ *zene* azonos motívumot kevés változtatással ismételtető (zenei szerkesztésmód)

⊙ ném, ‘ua.’, lásd REPETÍCIÓ

repetitor † ⇨ házitanító

⇨ *szính* segédrendező, aki a szerepeket a színészeknek betanítja

⊙ ném *Repetitor* ‘ua.’, lásd REPETÍCIÓ

repetitórium ⇨ *okt* ismételtetésen alapuló tanítás

⇨ ennek kézikönyve

⊙ ném *Repetitorium* ‘ua.’, lásd REPETITOR

replantáció ⇨ *orv* visszaültetés, visszavarrás

⊙ lat *replantatio* ‘ua.’, lásd REPLANTÁL

replantál ⇨ *orv* elvesztett vagy levágott testrészt visszaültet, visszavarr

⊙ lat *replantare* ‘ua.’: *re-* ‘újra, vissza’ | lásd PLÁNTÁL

relika ⇨ csattanós válasz, visszavágás

⇨ *műv* műtárgyról készített hiteles másolat

⊙ ném *Replik* ← fr *réplique* ‘válasz, visszavágás, másolat’ ← lat *replicare* ‘kigöngyölit’: *re-* ‘vissza’ | *plicare* ‘hajt’

replikáz(ik) ⇨ visszavág, találóan válaszol, felel

⊙ lásd REPLIKA

reponál ⇨ *hiv* visszahelyez

⇨ *orv* helyretesz, helyreigazít

⊙ lat *reponere, repositum* ‘ua.’: *re-* ‘újra, vissza’ | *ponere* ‘tesz’

reponibilis ⇨ *orv* helyretehető, helyreállítható, visszahelyezhető

⊙ tud lat *reponibilis* ‘ua.’, lásd REPONÁL

repopuláció ⇨ újra benépesítés

⇨ *biol* újra betelepülés, egy adott populáció visszatérése

⊙ tud lat *repopulatio* ‘ua.’: *re-* ‘vissza, újra’ | lásd POPULÁCIÓ

report † ⇨ *ker* halasztási díj kölcsönügyletben

⇨ *ker* rövid lejáratú, magas kamatú hitel

⊙ fr, ‘ua.’, ered. ‘átvitel (könyvelésben)’ ← lat *reportare* ‘visszavisz’: *re-* ‘vissza, újra’ | *portare* ‘visz’

repussoir [röpuszoár] ⇨ *műv* személy vagy tárgy élénk tónusú ábrázolása a festmény előterében a tér mélységének érzékeltetése céljából

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘hátralökő’ (ti. a tekintetet hátra, a háttérre irányítja) ← *repusser* ‘hátralök’: fr, lat *re-* ‘vissza, újra’ | *pousser* ‘lök’ ← lat *pulsus* ‘lökés’ ← *pellere, pulsum* ‘lök’

Lásd még PULZUS

repozíció ⇨ *hiv* visszahelyezés

⇨ *orv* sérült, ficamodott testrész visszahelyezése, helyretétele

⊙ lat *repositio* ‘ua.’, lásd REPONÁL

repraesent- lásd REPRESENT-

reprehendál † ⇨ visszautasít

⇨ megró, becsmérel

⊙ lat *reprehendere, reprehensum* ‘visszatart, megró, elutasít’: *re-* ‘újra, vissza’ | *prehendere* vagy *prendere* ‘fog, vesz’

reprehenzió † ⇨ visszautasítás

⇨ gáncs, ócsárlás

⊙ lat *reprehensio* ‘ua.’, lásd REPREHENDÁL

reprehenzív ⇨ visszautasító

⇨ becsmérő, ócsárló

⊙ ang *reprehensive* ‘ua.’, lásd REPREHENZIÓ

represszáliák ⇨ *dipl* jogsértő állammal szemben alkalmazott büntető vagy kényszerítő intézkedések

⊙ ném *Repressalien* 'ua.' ← kk lat tbsz seml *repre(n)-salia* 'rendreutásítás, megfeddés' ← *reprendere, repressum* 'visszavesz, megbüntet': *re-* 'vissza' | *prendere* 'fog, vesz'

represszió ⇨ elnyomás, elfojtás

⇨ *pol* megtorló intézkedés

⊙ lat *repressio* 'ua.', lásd REPRIMÁL

represszív ⇨ büntető, megtorló

⇨ elfojtó, elnyomó

⊙ ném *repressiv* 'ua.', lásd REPRESSZIÓ

reprezentáció ⇨ *pol, jog* képviselő

⇨ † *pol* képviselőtestület

⇨ a társadalmi rangnak megfelelő fellépés, szereplés, rangszerű magatartás

⇨ fontos közéleti szereppel együttjáró tevékenység

⊙ újk lat *repraesentatio* 'ua.', lásd REPREZENTÁL

reprezentációs ⇨ a közéleti szerepléssel járó (költség)

⊙ lásd REPREZENTÁCIÓ

reprezentál ⇨ képvisel

⇨ *műv* ábrázol, megjelenít

⇨ rangjához, posztjához mérten él, társadalmi tekintélyt mutat

⊙ lat *repraesentare, repraesentatum* 'megjelenít, képvisel': *re-* (nyomatékos) | *praesentare* 'bemutat', lásd PREZENTÁL

reprezentáns ⇨ valaminek jellegzetes képviselője

⊙ ném *Repräsentant* 'ua.', lásd REPREZENTÁL

reprezentatív ⇨ hivatali vagy társadalmi rangot tetszetősen jelző

⇨ mutató, tiszteletet keltő

⇨ *szoc* részleges, de az egészről hiteles képet adó (felmérés)

⇨ *pol* képviselői rendszeren alapuló

⊙ ang *representative* 'ua.', lásd REPREZENTÁCIÓ

reprimál † ⇨ elnyom, elfojt, elejét veszi

⊙ lat *reprimere, repressum* 'visszaszorít': *re-* 'vissza' | *premere* 'nyom'

reprint ⇨ *nyomd* hasonmás kiadás, az eredeti kiadás minden részletében hű újabb lenyomata

⊙ ang, 'ua.': lat *re-* 'újra' | ang *print* 'nyomtat, nyomtatás', lásd PRINTER

reprivatizál ⇨ *közg* (állami kezelésbe vont termelőeszközt) újra magánkézbe ad

⊙ lat *re-* 'vissza, újra' | lásd PRIVATIZÁL

repríz ⇨ *szính* színdarab felújítása

⇨ *szính* felújító előadás

⇨ *zene* visszatérés

⊙ fr *reprise* 'ua.' ← *reprendre* 'visszavesz, újra elővesz' ← lat *reprendere*, lásd REPRESSZÁLIÁK

repro lásd REPRODUKCIÓ

reprobáció ⇨ rosszállás, helytelenítés, kárhóztatás

⊙ lat *reprobatio* 'ua.', lásd REPROBÁL

reprobál ⇨ rosszáll, helytelenít

⊙ lat *reprobare, reprobatum* 'ua.', tkp. 'elvet, alkalmatlannak ítélt': *re-* 'vissza' | *probare* 'megvizsgál' ← *probus* 'helyes'

reproceszzió ⇨ *műsz* még felhasználható hasadóanyag visszanyerése atomerőmű kiégett fűtőelemeiből

⊙ ang *reprocession* 'ua.' ← *reprocess* 'újra feldolgoz': lat *re-* 'vissza, újra' | *process* 'feldolgoz', lásd PROCESSZOR

reprodukál ⇨ az eredetihez híven előad, felidéz

⇨ *műv* festményt, grafikát nyomdai úton sokszorosít

⇨ elismétel, visszaad

✧ *biol* újratekert, szaporít

⊙ ném *reproduzieren* 'ua.': lat *re-* 'újra' | lásd PRODUKÁL

reprodukálhatatlan ✧ elismételhetetlen, visszaadhatatlan

✧ nyomdafestéket nem tűró (szó, kijelentés)

⊙ lásd REPRODUKÁL

reprodukció ✧ *műv* nyomdai úton sokszorosított festmény, grafika példánya (*repro* formában is)

✧ *nyomd* másolat, műnyomat, lenyomat

✧ *közg* újratekermelés

✧ *biol* élőlények szaporodása

⊙ ném *Reproduktion* 'ua.', lásd REPRODUKÁL

reproduktív ✧ másoló, sokszorosító (eljárás)

✧ *műv* előadó, tolmácsoló (művészet)

✧ *biol* szaporodó, szaporító

⊙ ném *reproduktiv* ← fr *réproductif* 'ua.', lásd REPRODUKÁL

reprográfia ✧ *nyomd* dokumentációs célú másoló eljárás (fénymásolás, mikrofilmezés)

⊙ lásd REPRO(DUKCIÓ), -GRÁFIA

Reptilia ✧ *áll* a hüllők osztálya

⊙ lat tbsz *seml*, 'ua.' ← *reptilis* 'csúszómászó' ← gyak *reptare* 'csúszkál' ← *reperere*, *reptum* 'csúszik, kúszik'

republikánizmus ✧ *pol* a köztársasági eszme vállalása, kiállítás mellette

✧ *pol* a köztársasági nézetek összessége

⊙ ném *Republikanismus* 'ua.', lásd REPUBLIKÁNUS, -IZMUS

republikánus ✧ *pol* (fn) a köztársasági eszme híve

✧ (mn) ezzel az eszmével kapcsolatos

✧ (az amerikai) Köztársasági Párttal kapcsolatos

⊙ fr *républicain*, ill. ang *republican* 'ua.', lásd RESPUBLIKA

repudiáció ✧ visszautasítás

✧ személy eltaszítása

⊙ lat *repudiatio* 'ua.', lásd REPUDIÁL

repudiál ✧ hevesen visszautasít

✧ eltaszít magától (valakit)

⊙ lat *repudiare*, *repudiatum* 'elutasít, elvet, eltaszít' ← *repudium* 'feleség eltaszítása, válás': *re-* 'vissza' | *pudet* 'szégyell, szégyenkezik'

repulzió ✧ visszaverés, visszapattnás

✧ visszalökés, hátralökés

✧ elutasítás

⊙ lat *repulsio* 'ua.' ← *repellere*, *repulsum* 'visszakerget, visszapattn, elutasít': *re-* 'vissza' | *pellere* 'lök, üt, űz'

Lásd még PULZUS

repulzív ✧ visszataszító

✧ *fiz* hátralökő

⊙ ném *repulsiv* ← fr *répulsif* 'ua.', lásd REPULZIÓ

reputáció ✧ hír, hírnév, jóhír, közmegebecsülés

✧ tisztesség

⊙ ném *Reputation* 'ua.' ← lat *reputatio* 'megfontolás, mérlegelés' ← *reputare* 'kiszámít, meggondol': *re-* 'újra, vissza' | *putare* 'vél, számol'

requiem lásd REKVIEM

rescriptum [reszkriptum] † ✧ leirat, válaszirat

✧ hatósági döntés, határozat

⊙ lat, 'császári rendelet': *re-* nyomósító) | *scriptum* 'irat' ← *scribere*, *scriptum* 'ír'

res derelicta [rész derelikta] ✧ *jog* elhagyott, uratlan jószág

⊙ lat, 'ua.': *res* 'dolog, jószág' | *derelictus* 'elhagyott' ← *derelinquere* 'cserbenhagy': *de-* 'el' | ← *relinquere, relictum* 'hátrahagy', lásd RELIKVIA

rese- lásd még RESZE-, REZE-

reservatio mentalis [rezerváció mentális] ⇨ belső, ki nem nyilvánított fenntartás

⇨ titkos hátsó gondolat

⊙ tud lat, 'ua.', lásd REZERVÁCIÓ, MENTÁLIS

reset [riszet] ⇨ *számtech* az alapállapot visszaállítása az operációs rendszer leállítása nélkül

⊙ ang, 'ua.': lat *re-* 'vissza, újra' | *set* 'helyez, állít' ← *sit* 'ül'

res iudicata [rész judikáta] ⇨ *jog* bírósági döntéssel, jogerős ítélettel lezárt ügy

⊙ tud lat, 'ua.': *res* 'dolog, ügy' | *iudicatum* 'megítélt', lásd JUDIKÁL

reskontó † ⇨ elismervény, kifizetést igazoló szelvény

⊙ auszt német *Reskontro* 'ua.' ← ol *riscontro* 'ellenőrzés, ellenőrző szelvény': *ri-* ← lat *re-* 'újra, vissza' | *scontro* 'találkozás' (a ~ szóalak a KONTÓ beleértésével jött létre)

res nullius [rész nulliusz] ⇨ *jog* uratlan jószág, jogszerű tulajdonos nélkül maradt birtok vagy tulajdon

⊙ tud lat, 'ua.': *res* 'dolog, jószág' | *nullus* 'senki', lásd NULLA

resó lásd REZSÓ

respektábilis ⇨ tiszteletre méltó, tekintélyes

⊙ lat *respectabilis* 'ua.', lásd RESPEKTÁL

respektál ⇨ tisztel, tiszteletben tart, nagyra becsül

⇨ méltányol, tekintetbe vesz, figyelembe vesz

⇨ tart tőle

⊙ lat gyak *respectare* 'tekintetbe vesz' ← *respicere, respectum* 'visszatekint, megfontol': *re-* 'vissza' | *specere* 'megnéz'

respektíve ⇨ illetve, illetőleg

⇨ azaz, vagyis

⊙ újk lat *respective* 'ua.' ← fr *respectif* 'kölcsonös, mindkét felet illető', lásd RESPEKTUS

respektuózus ⇨ tisztelettudó, illedelmes

⊙ újk lat *respectuosus* 'ua.', lásd RESPEKTUS

respektus ⇨ tekintély, tisztelet, megbecsülés

⇨ tekintet, figyelem, kímélet, méltánylás

⊙ lat *respectus* 'tekintet, megfontolás', lásd RESPEKTÁL

respiráció ⇨ orv légzés, lélegzés

⇨ † lélegzet, lehelet

⊙ lat *respiratio* 'ua.', lásd RESPIRÁL

respirál ⇨ orv lélegzik

⇨ † kifújja magát, fellélegzik

⊙ lat *respirare, respiratum* 'kilehel, lélegzik, fellélegzik': *re-* 'újra' | *spirare* 'lehel, lélegzik'

respirátor ⇨ orv lélegeztető készülék

⊙ tud lat *respirator* 'ua.', lásd RESPIRÁL

respirium † ⇨ pihenés, fellélegzés

⇨ haladék

⊙ lat *respirium* 'ua.', lásd RESPIRÁL

respiro [reszpiró] † ⇨ *ker* fizetési haladék, türelmi idő

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'fellélegzés' ← ol, lat *respirare*, lásd RESPIRÁL

respondeál ⇨ *vall* szertartásban a pap imáira válaszol

⊙ lat *respondere, responsum* 'felel': *re-* 'vissza, újra' | *spondere* 'fogad, ígér'

responsorium [reszponzórium] ⇨ *vall* rövid szentírási szöveg a misében a lecke után

⇨ *zene* szólóének és karének váltakozása templomi énekben

⇨ *zene* visszatéréses zenei forma új zenei gondolat bevezetésével

⊙ tud lat, 'ua.', lásd RESPONDEÁL

responsum [reszponzum] † ⇨ *jog* jogi vélemény, döntés

⊙ tud lat, 'ua.', lásd RESPONDEÁL

respublika † ⇨ köztársaság

⊙ lat *res publica* 'közügy, közjó, államérdek, államhatalom': *res* 'dolog, ügy, érdek' | *publicus*, ered. *populicus* 'nyilvános, közös, az egész néppel kapcsolatos' ← *populus* 'nép'

ress ⇨ ropogós, friss (sütemény)

⊙ ausztr. német hangot *resch* 'ua.'

ressentiment [röszantiman] ⇨ neheztelés, sérelem

⇨ fájó emlék

⇨ *orv* utóféjdalom

⊙ fr, 'ua.' ← *ressentir* 'megérez, fájjal': *re-* (nyomatékos) | *sentir* ← lat *sentire* 'érez'

res sui generis [rész szui generisz] ⇨ sajátos ügy, különleges és egyedi dolog

⊙ lat, 'ua.': *res* 'dolog, ügy' | *suus* 'saját' | *genus, generis* 'nem, fajta'

restancia ⇨ hátralék, maradék

⇨ el nem végzett munka, lemaradás, késedelem

⊙ lat *restantia* 'ua.' ← *restans, restantis* 'visszamaradó', lásd RESTÁL

restál † ⇨ marad, megmarad, visszamarad

⊙ *restare* 'hátramarad': *re-* 'vissza' | *stare* 'áll'

Lásd még RESZTLI

restauráció ⇨ műv. sérült műalkotás helyreállítása

⇨ *pol* megdöntött társadalmi rendszer visszaállítása

⇨ † vasúti vendéglő

⇨ † tisztújítás

⊙ lat *restauratio* 'ua.', lásd RESTAURÁL

restaurál ⇨ műv. eredeti formájába visszaállít (sérült műalkotást)

⇨ *pol* helyreállít, visszaállít (bukott társadalmi vagy politikai rendet)

⊙ lat *restaurare, restauratum* 'helyreállít': *re-* 'újra, vissza' | **staurare* 'felállít' (önállóan nem használatos) ← gör *sztauróó* 'cölöpöt állít, bekerít' ← *sztaurosz* 'pózna'

restaurant lásd RESTI

restaurátor ⇨ műv. műalkotások helyreállításával foglalkozó szakember

⊙ lat *restaurator* 'ua.', lásd RESTAURÁL

resti ⇨ *biz* vasúti vendéglő

⊙ magy. becéző ← német *Restaurant* ← fr *restaurant* 'étterem, vendéglő' ← *restaurer* 'helyreállít, felfrissít', lásd RESTAURÁL

restituál ⇨ visszaad, visszaszolgáltat

⇨ *jog* visszaállít, helyreállít, helyreigazít

⇨ *jog* visszahelyez (jogos tulajdonába)

⊙ lat *restituere, restitutum* 'ua.' 'visszaállít, visszahelyez': *re-* 'újra, vissza' | *statuere* 'állít' ← *stare* 'áll'

restitúció ⇨ visszaszolgáltatás

⇨ *jog* visszaállít, helyreállít, visszahelyezés

⇨ *orv* szerv vagy szövet pótlódása

⊙ lat *restitutio* 'ua.', lásd RESTITUÁL

restitutio in integrum [resztitúció ...] ⇨ *jog* teljes visszahelyezés a korábbi állapotba, annak változatlan visszaállítása

⇨ *orv* maradéktalan gyógyulás, teljes felépülés

⊙ tud lat, 'ua.': lásd RESTITÚCIÓ | *in* '-ba' | lásd INTEGER

restrikció ⇨ megszorítás, korlátozás

⇨ fenntartás, kikötés

⊙ lat *restrictio* 'ua.', lásd RESTRINGÁL

restriktív ⇨ korlátozó, megszorító (pl. gazdaságpolitika)

⊙ német *restriktiv* ← fr *réstrictif* 'ua.', lásd RESTRIKCIÓ

restringál † ⇨ megszorít, korlátoz

✧ megnyírbál, csökkent, szűkít

⊙ lat *restringere, restrictum* 'hátraköt, szorongat': *re-* 'vissza' | *stringere* 'összehúz, szorít'

resumé lásd REZÜMÉ

resurrectio [resurrekció] ✧ *műv* feltámadás, a sziklasírjából diadalmas sugárzásban előlépő, zászlót tartó Jézus mint festménytípus

⊙ lat, 'ua.' ← *resurgere, resurrectum* 'feltámad, újra felkel': *re-* 'vissza, újra' | *surgere*, ered. *surrigere*, tkp. *sub-rigere* 'felkel, talpra áll': *sub-* '(lentről) fel' | *regere* 'kiegyenesedik'

Lásd még RISORGIMENTO

resuscitatio lásd RESZUSZCITÁCIÓ

reszekál vagy **rezekál** ✧ *orv* kimetsz, eltávolít (beteg testrészt)

⊙ lat *resecare, resectum* 'visszametsz, kivág': *re-* 'vissza' | *secare* 'vág, metsz'

Lásd még SZEKCIÓ

reszekció vagy **rezekció** ✧ *orv* kimetszés, szerv egy részének műtéti eltávolítása

⊙ lat *resectio* 'ua.', lásd RESZEKÁL

reszenzus † ✧ visszatetszés, méltatlankodás, felzúdulás

⊙ újjk lat *resensus* 'ua.' ← *resentire* 'fájóan érez' (visszaképzés a fr *ressentir*-ből), lásd RESENTIMENT

reszkíroz ✧ kockáztat, kockára tesz, veszélyeztet

⊙ ném *riskieren* ← fr *risquer* 'ua.' ← *risque* 'kockázat' ← ol *risco, risico*, lásd RIZIKÓ

reszorbeál ✧ *orv* felszív

⊙ lat *resorbere, resortum* 'felhőrpint': *re-* 'újra, vissza' | hangut *sorbere* 'hörpöl, szűrcsöl'

reszorbens ✧ *orv* felszívódó vagy a felszívódást elősegítő szer

⊙ tud lat *resorbens* 'ua.', lásd RESZORBEÁL

reszorpció ✧ *orv* felszívódás

⊙ lat *resorptio* 'ua.', lásd RESZORBEÁL

reszort ✧ *hiv* hatáskör, ügykör

⊙ ném *Ressort* ← fr *ressort* 'ua.' ← *ressortir* 'valakihez folyamodik' ← késő lat *resortire* 'bíróshoz folyamodik': *re-* 'újra, vissza' | *sortiri* 'elnyer' ← *sors, sortis* 'sors'

reszponzábilis † ✧ felelős

⊙ ném *responsabel* ← fr *responsable* 'ua.' ← lat *respondere, responsum* 'felel': *re-* 'újra, vissza' | *spondere* 'ígér'

reszponzórium lásd RESPONSORIUM

resztel ✧ *konyha* zsírban pirít

⊙ baj-oszt *rösten, resten* 'pirít, pörköl' ← ném *Rost* 'rostély'

resztli ✧ maradék

⊙ baj-oszt kics *restl* 'maradék' ← ném *Rest* 'ua.' ← ol *resto* ← lat *restum* 'ua.' ← lat *restare* lásd RESTÁL

reszuszcitáció ✧ *orv* újjáélesztés klinikai halálból

⊙ tud lat *resuscitatio* 'ua.': *re-* 'vissza, újra' | *suscitare, suscitatum* 'felkelt, felélénkít': *sub(s)-* '(lentről) fel' | gyak *citare* 'mozgat, sürget, hív' ← *ciere, citum* 'hív, felizgat'

retabló ✧ *műv* sok szoborral és képpel díszített, a szentélyboltozatig érő oltárfelépítmény spanyol templomokban

⊙ sp *retablo* 'ua.', lásd RETABULUM

retabulum ✧ *műv* oltártábla, az oltárasztal mögötti táblakép vagy szárnyas oltár

⊙ lat, 'ua.', ered. *retrotabulum* 'hátsó tábla': *retro-* 'hátra' | *tabula* 'tábla'

retard ✧ *gyógysz* olyan gyógyszer jelölése, amely a szervezeten lassan ürül ki, ezért hatását sokáig kifejti (pl. Nitromint ~)

⊙ lásd RETARDÁL

retardáció ✧ késlekedés, elmaradás

✧ késleltetés, hátráltatás

✧ *zene* késleltetés, az első akkord átkötése a következőre

✧ *biol* elmaradás a fejlődésben

✧ *orv* visszamaradottság (szellemi fejlődésben)

⊙ tud lat *retardatio* 'ua.', lásd RETARDÁL

retardál ✧ késleltet, visszatart, feltartóztat, akadályoz, gátol

⊙ lat *retardare, retardatum* 'ua.': *re-* 'vissza' | *tardus* 'késlekedő, lusta'

retardált ✧ *orv* visszamaradott, szellemileg elmaradott, kifejletlen

⊙ lásd RETARDÁL

retardáns ✧ *növ* a növekedést gátló, késleltető

⊙ lat *retardans* 'késleltető', lásd RETARDÁL

retardatív ✧ késleltető, gátló, lassító

⊙ ang *retardative* 'ua.', lásd RETARDÁL

retarder ✧ *műsz* késleltető berendezés

⊙ ang, 'ua.' ← *retard* 'késleltet' ← lat *retardare* 'ua.', lásd RETARDÁL

retenció ✧ visszatartás, visszafogás

✧ *orv* székrekedés, nehéz székelés

⊙ lat *retentio* 'ua.' ← *retenere, retentum* 'visszatart': *re-* 'vissza' | *tenere* 'tart'

retentív ✧ visszatartó

⊙ ang *retentive* 'ua.', lásd RETENCIÓ

reterát ✧ árnyékszék, budi

⊙ ném nyj *reterad* 'ua.' ← ném *Retirade* 'visszavonulás', lásd RETIRÁL

rethor- lásd RETOR-

retiárius ✧ *tört* a római arénában küzdő gladiátor, aki ellenfelére hálót igyekezett dobni, hogy így tegye harcképtelenné

⊙ lat *retiarius* 'ua.' ← *rete* 'háló'

Lásd még RETIKULUM, RETINA

reticencia ✧ hallgatás, elhallgatás

⊙ lat *reticentia* 'ua.' ← *reticens, reticentis* 'hallgatag' ← *reticere* 'elcsendesedik, elhallgat vmit': *re-* 'vissza, el' | *tacere* 'hallgat'

retigráf ✧ *ásv* a kristályszerkezet meghatározásához használt műszer

⊙ lat *rete* 'háló' | lásd -GRÁF

retikuláris ✧ *tud* hálószerű, hálózatos

⊙ lat *reticularis* 'ua.', lásd RETIKULUM

retikulocita ✧ *biol* nem teljesen érett, de sejtmagot már nem tartalmazó vörösvérsejt, amelyben a lebomló sejtszervecskék hálózatot alkotnak

⊙ tud lat *reticulocyta* 'ua.': *reticulum* 'ua.', tkp. 'hálóscka' ← *rete* 'háló' | gör *kütoosz* 'üreg, cella, sejt'

retikulum ✧ *áll* recésgyomor, pacal, egyes kérődzők összetett gyomrának egy darabja

⊙ lat kics *reticulum* 'ua.', tkp. 'hálóscka' ← *rete* 'háló'

Lásd még RETIÁRIUS, RETINA

retikul ✧ női kézitáska

✧ dámák selyemhálóból készült kis kézizacskója a 18. század végén

⊙ fr *reticule* 'ua.', tkp. 'hálóscka', lásd RETIKULUM, lásd még RIDIKÜL

retina ✧ *anat* látóhártya a szem belsejében, ideghártya, recehártya

⊙ késő lat kics, 'hálóscka' ← *rete* 'háló'

Lásd még RETIÁRIUS, RETIKULUM

retinal ✧ *kém* a retinol oxidált származéka, a látás biokémiai mechanizmusának fontos szereplője

⊙ ang, 'ua.', lásd RETINÁLIS

retinális ✧ *anat* a recehártyához tartozó

⊙ tud lat *retinalis* 'ua.', lásd RETINA

retinol ✧ *kém* A₁ vitamin, a karotinokból elvonható telítetlen alkohol, a látás mechanizmusában nagy szerepet játszó vegyület

⊙ lásd RETINA, (ALKOH)OL

retinoszkóp ✧ *orv* szemtükrözéshez való műszer

⊙ ang *retinoscope* ‘ua.’, lásd RETINOSZKÓPIA

retinoszkópia ⇨ *orv* a szem tükrözéses vizsgálata

⊙ tud lat *retinoscopia* ‘ua.’: lásd RETINA | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

retiráda † ⇨ *kat* visszavonulás, meghátrálás, megfutamodás

⊙ ném *Retirade* ‘visszavonulás’ ← ol *ritirata* ‘visszavonulás, takarodó’ ← *ritirare* ‘visszahúz, hátrál’, lásd RETIRÁL

retirál ⇨ visszavonul, meghátrál

⇨ visszakozik, meghunyászkodik

⊙ ném *retirieren* ‘hátrál, visszavonul’ ← fr *retirer* ← késő lat *retirare* ‘ua.’: *re-* ‘vissza’ | *tirare* ‘húz, dob, lő’

Lásd még RETERÁT

rétor ⇨ szónok

⊙ lat *rhetor* ← gör *rhétór* ‘szónok’, lásd RÉMA

retorika ⇨ szónoklattan, ékesszólás

⇨ szónokiasság, szónoki fogás, hatásvadászat

⊙ lat *rhetorica (ars)* ← gör *rhétoriké (tekhné)* ‘szónoklási (művészet)’, lásd RETORIKUS

retorikus ⇨ (fn) szónok

⇨ a retorikai tudomány művelője

⇨ (mn) a szónoklattannal kapcsolatos

⇨ *átv* szónokias, fellengzős, hangzatos

⊙ lat *rhetoricus* ← gör *rhétorikosz* ‘szónoki’, lásd RÉTOR

retorizál ⇨ *pej* fellengzős, szónokias modorban beszél vagy ad elő

⊙ új lat *rhetorisare* ‘ua.’, lásd RÉTOR

rétoromán ⇨ (fn) *nyelvt* Svájc délkeleti részében és Dél-Tirolban beszélt újlatin nyelv

⇨ e nyelven beszélő személy

⇨ (mn) e néppel, nyelvvel kapcsolatos

⊙ ném *Rätoromane* ‘ua.’: lat *Raeti* ‘ókori kelta nép, amely a mai Tirol területét lakta’ | lásd ROMÁN²

retorta ⇨ *kém* hevítésre és száraz lepárlásra való, hosszú és hajlított nyakú fém edény, lepárló, lombik

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘csavart, görbe (csövü)’ ← *retorquere, retortum* ‘visszacsavar’: *re-* ‘vissza’ | *torquere* ‘csavar, hajlít’

retorzio ⇨ megtorlás, ellenintézkedés

⇨ *pol* megtorló rendszabály (idegen állammal, annak polgáraival szemben)

⊙ késő lat *retorsio* ‘ua.’ ← *retorquere, retorsi* ‘visszahajt, visszafordít’, lásd RETORTA

retorzív ⇨ megtorló

⊙ fr *rétorsif* ‘ua.’, lásd RETORZIO

retrakció ⇨ összevonás

⇨ *orv* seb összehúzódása

⇨ visszavonás

⊙ lat *retractio* ‘ua.’ ← *retrahere, retractum* ‘visszahúz’: *re-* ‘vissza’ | *trahere* ‘húz’

retribuál ⇨ díjaz, megfizet, megszolgal

⊙ lat *retribuere, retributum* ‘visszaad, visszaszolgált’: *re-* ‘vissza’ | *tribuere* ‘fizet, juttat’ ← *tribus* ‘városrész’

retribúció ⇨ díjazás

⊙ lat *retributio* ‘ua.’, lásd RETRIBUÁL

retro ⇨ korábbi kor jellegzetességeinek újboli megjelenése vagy felidézése és divatossá válása

⊙ lat *retro* ‘vissza, visszafelé, hátra, hátrafelé’

retroflexió ⇨ *orv* hátrahajlás, hátradőlés, hátraesés (pl. méhé)

⊙ lat *retroflexio* ‘ua.’: *retro-* ‘hátra’ | *flectere, flexum* ‘hajlik’

retrográd ⇨ *pol* haladásellenes, visszahúzó, múltba néző

⇨ *lél* a betegség előtti időszakot érintő (amnézia)

⇨ *fiz* visszafelé ható, hátra mutató

⊙ ném *retrograd* ‘ua.’ ← lat *retrogradus* ‘visszamenő’: *retro* ‘hátra’ | *gradi* ‘lép, megy’ ← *gradus* ‘lépés’

Lásd még GRÁDUS

retrospektív ⇨ visszatekintő

⇨ összegző, összefoglaló

⇨ *műv* egy művész vagy irányzat egész fejlődését bemutató (kiállítás)

⊙ ném *retrospektív* ← fr *retrospectif* ‘ua.’: lat *retro* ‘visszafelé’ | *specere, spectrum* ‘néz, tekint’

retrosztalzis ⇨ orv visszafelé tartó bélmozgás, a perisztaltika fordítottja

⊙ tud lat *retrostalsis* ‘ua.’: lat *retro* ‘visszafelé’ | gör *sztalzisz* ‘nyomás, szorítás’ ← *sztelló* ‘teker, húz’

Lásd még PERISZTALTIKA

retroverzió ⇨ orv hátradőlés, hátrahajlás (pl. méhé)

⊙ tud lat *retroversio* ‘ua.’: *retro-* ‘hátra’ | *vertere, versum* ‘fordít’

Lásd még VERZIÓ

retúr ⇨ menettérti (jegy)

⇨ visszaút

⊙ ausztr ném *Retour(karte)* ‘ua.’ ← fr *retour* ‘visszatérés’ ← *retourner* ‘visszafordul’: lat *re-* ‘vissza’ | népi lat *tornare* ‘fordít, fordul’, ered. ‘esztergályoz’ ← gör *tornosz* ‘körző, esztergapad’

retus ⇨ *fényk* fénykép vagy nyomtat apróbb hibáinak kiigazítása

⇨ javítás, helyesbítés, kiigazítás

⊙ ném *Retusche* ← fr *retouche* ‘ua.’, lásd RETUSÁL

retusál ⇨ (fényképet) javít, kiigazít

⇨ *biz* (tényeket) szépitget

⊙ ném *retuschieren* ‘ua.’ ← fr *retoucher* ‘ua.’, tkp. ‘újra hozzányúl’: *re-* ‘újra’ | *toucher* ‘érint’, lásd TACCS

retusőr ⇨ retusálást végző szakember

⊙ ném *Retuscheur* ← fr *retoucheur* ‘ua.’, lásd RETUSÁL

reuma ⇨ orv ízületekben és izmokban támadó fájdalmas, gyulladásoos betegség, csúsz

⊙ lat, gör *rheuma, rheumatosz* ‘ua.’, ered. ‘folyás, áramlás’ (ti. kórokozó nedvek az ókori felfogás szerint) ← *rheó* ‘folyik’

reumatikus ⇨ orv csúszos, reumában szenvedő (beteg)

⇨ reumából eredő (láz)

⊙ tud lat *rheumaticus* ‘ua.’, lásd REUMA

reumatizmus ⇨ orv reumás betegség

⊙ tud lat *rheumatismus* ‘ua.’, lásd REUMA, -IZMUS

reumatológia ⇨ orv a reumás betegségekkel foglalkozó tudományág

⇨ orv kórházi vagy rendelőintézeti osztály ilyen betegségek kezelésére

⊙ tud lat *rheumatologia* ‘ua.’, lásd REUMA, -LÓGIA

reumatológus ⇨ orv a reumás betegségek szakorvosa

⊙ magy, lásd REUMATOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

reunió † ⇨ egyesülés, egyesület

⇨ gyűlés, gyülekezet, találkozó

⊙ ném *Reunion* ← fr *réunion* ‘ua.’ ← *réunir* ‘(újra)-egyesül, összejön’: *ré-* ← lat *re-* ‘újra’ | lásd UNIÓ

reus † [reusz] ⇨ vádlott, alperes

⊙ lat, ‘ua.’ ← *res* ‘dolog, ügy, per’

reusszál † ⇨ sikert arat, boldogul, érvényesül

⊙ ném *reussieren* ← fr *réussir* ‘sikerül’ ← ol *riuscire* ‘ua.’: *ri-* ← lat *re-* (nyomatékos) | *uscire* ← lat *exire* ‘kimegy’: *ex-* ‘ki’ | *ire* ‘megy’

reutilizáció ⇨ *biol* a szervezetbe még be nem épült tápanyag felhasználása más szervben

⊙ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd UTILIZÁCIÓ

revakcináció ⇨ orv újraoltás

⊙ tud lat *revaccinatio* ‘ua.’, lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd VAKCINÁCIÓ

revalorizáció ⇨ *közg* az eredeti érték visszaállítása a pénzgazdálkodásban

⊙ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd VALORIZÁCIÓ

revalorizál ⇨ *közg* (elértéktelenedett pénznemet) eredeti értékére visszaállít

⊙ lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd VALORIZÁL

reváns vagy **revans** ⇨ háborús vereség megtorlása vagy ennek vágya

⇨ bosszú, elégtétel

⇨ *sport* visszavágás, visszavágó

⊙ fr *revanche* ‘viszonzás, megtorlás’, lásd REVANZSÁL

revansista ⇨ (fn) katonai revánsot követelő személy

⇨ (mn) ilyenre törő (politika)

⊙ magy, lásd REVANSIZMUS (a *rasszizmus*–*rasszista* és hasonló szópárok mintájára)

revansizmus ⇨ *pol* katonai megtorlás követelése, ez mint politikai törekvés

⊙ ném *Revanchismus* ‘ua.’, lásd REVÁNS, -IZMUS

revanzsál ⇨ viszonzoz, meghálál (szívességet, ajándékot), megszolgál

⇨ † megtorol, bosszút áll, elégtételt vesz

⊙ ném *revanchieren* ← fr *revancher* ‘viszonzoz, megtorol’: lat *re-* (nyomatékos) | *vindicare* ‘igényt támaszt, követel, megtorol’, lásd VINDIKÁL

revaszkularizáció ⇨ *orv* eltömődött vagy elzáródott ér átjárhatóvá tétele

⊙ tud lat *revascularisatio* ‘ua.’: lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd VASZKULÁRIS

reveláció ⇨ leleplezés, feltárás, felfedés

⇨ *vall* kinyilatkoztatás

⊙ lat *revelatio* ‘ua.’, lásd REVELÁL

revelál ⇨ leleplez, feltár, felfed

⇨ *vall* kinyilatkoztat

⊙ lat *revelare* ‘ua.’: *re-* ‘vissza, el’ | *velum* ‘lepel, fátyol, vitorla’

reverberáció ⇨ *lél* egy ingerület többszöri visszatérése azonos idegpályákra, ami az emlékezési folyamatot és a bevésést segíti

⇨ *geol* szeizmikus hullámok többszöri visszaverődése a felszínről és mélységi törésfelületekről

⊙ tud lat *reverberatio* ‘ua.’, lásd REVERBERÁL

reverberál ⇨ visszaver

⇨ visszhangzik

⊙ lat *reverberare* ‘ua.’: *re-* ‘vissza’ | *verberare* ‘ver, korbácsol’ ← *verbera* ‘korbács’

reverencia ⇨ tiszteletadás, hódolat

⊙ lat *reverentia* ‘ua.’ ← *reverens, reverentis* ‘tisztelő, hódoló’ ← *reverere* ‘tisztel’: *re-* (nyomatékos) | *vereri* ‘tisztel, fél’

reverenda ⇨ *vall* katolikus papi öltözet

⊙ lat *reverenda (vestis)* ‘tiszteletre méltó (öltözet)’, lásd REVERENDUS

reverendissimus [reverendissimusz] ⇨ *vall* főtisztelendő

⊙ lat ff, ‘igen tiszteletre méltó’, lásd REVERENDUS

reverendus [reverendusz] ⇨ *vall* tisztelendő (katolikus pap címzése)

⊙ lat, ‘ua.’ ← *revereri* ‘tisztel’, lásd REVERENCIA

reverz ⇨ visszája, fonákja, hátoldal

⇨ (pénzérmén) fej

⊙ ném *Revers* ← fr *revers* ‘ua.’ ← lat *reversus* ‘megfordított’, lásd REVERZÍÓ

reverzál ⇨ *vill* áram irányát megváltoztatja

⇨ *műsz* forgásirányt visszafordít, pl. repülőgép motorjáét a leszállás utáni fékezés során

⇨ *hajó* átkormányzást végez

⊙ ang *reverse* ‘ua.’ ← fr *revers*, lásd REVERZ

reverzális ⇨ *vall* vegyes házasság esetén az egyik fél írásos nyilatkozata, melyben beleegyezik, hogy a leendő gyermekek a másik fél vallását kövessék

⊙ újk lat (*littera*) *reversalis* ‘ua.’, tkp. ‘visszatérítő (levél)’, lásd REVERZÍÓ

reverzibilis ⇨ visszafordítható, megfordítható (pl. folyamat)

⇨ *mat* fordított sorrendben is érvényes vagy működő

⊙ ném *reversibel* ← fr *reversible* 'ua.', lásd REVERZÍÓ

reverzibilitás ⇨ visszafordíthatóság

⊙ fr *reversibilité* 'ua.', lásd REVERZÍÓ

reverzió ⇨ megfordítás, visszafordítás

⇨ *biol* visszaütés az öröklésben

⊙ lat *reversio* 'ua.' ← lat *revertere, reversum* 'visszatérít': *re-* 'vissza' | *vertere* 'fordít'

revideál ⇨ átnéz, átvizsgál, ellenőriz, felülbírál, felülvizsgál

⇨ átértékel, módosít, helyesbít, megváltoztat

⊙ ném *revidieren* 'ua.' ← lat *revidere, revisum* 'újra lát, újra megnéz': *re-* 'újra' | *videre* 'lát'

revier lásd REVÍR

revindikáció ⇨ *jog* visszakövetelés, visszaigénylés

⊙ tud lat *revindicatio*

⇨ 'ua.', lásd REVINDIKÁL

revindikál ⇨ *jog* visszakövetel, visszaigényel

⇨ visszaszerez, visszafoglal

⊙ lat *revindicare* 'ua.': *re-* 'vissza' | lásd VINDIKÁL

revír ⇨ *kat* kör, körzet, kerület

⇨ *áll* vadászterület, élettér

⊙ ném *Revier* 'ua.' ← fr *rivičre* 'part menti terület' ← nép lat *riparia* 'ua.' ← *ripa* 'part'

Lásd még RIVIERA

revirgináció ⇨ *orv* a szüzesség állapotának visszaállítása az átszakadt szűzhártya műtéti összevarrásával

⊙ tud lat *revirginatio* 'ua.': lat *re-* 'újra, vissza' | *virgo, virginis* 'szűz'

revitalizáció ⇨ felelevenítés, új életre keltés

⇨ *ép* elöregedett városrész átépítése, felújítása

⊙ lat *revitalisatio* 'ua.': lat *re-* 'újra, vissza' | lásd VITALIZÁL

revival [rivájvel] ⇨ *zene* a swing korszak második felének mozgalma a klasszikus dzsessz hagyományainak felelevenítésére és az afroamerikai folklór beépítésére

⊙ ang, 'ua.' ← *revive* 'felelevenít' ← fr *revivre* ← lat *revivere* 'újjaéled': *re-* 'újra, vissza' | *vivere* 'él'

revízió ⇨ ellenőrzés, felülvizsgálat, könyvvizsgálat

⇨ módosítás, átértékelés

⇨ † *jog* perújítás, perújrafelvétel

⊙ ném *Revision* ← fr *révision* 'ua.' ← kk lat *revisio* 'átnézés, számbavétel', lásd REVIDEÁL

revizionista ⇨ *pol* (fn) revizionizmust valló vagy revíziót követelő személy

⇨ (mn) ilyen jellegű magatartás, politikai törekvés

⊙ ném *Revisionist* 'ua.', lásd REVIZIONIZMUS

revizionizmus ⇨ *pol* eszmei, politikai mozgalom alaptételeit felülvizsgáló irányzat

⇨ *tört* a trianoni békeszerződés felülvizsgálatát és megváltoztatását követelő irányzat a két világháború között Magyarországon

⊙ ném *Revisionismus* 'ua.', lásd REVÍZIÓ, -IZMUS

revizor ⇨ könyvvizsgáló, számvizsgáló, felülvizsgáló, ellenőr

⊙ ném *Revisor* 'ua.', lásd REVÍZIÓ

revokábilis ⇨ *jog* visszavonható, megmásítható

⊙ tud lat *revocabilis* 'ua.', lásd REVOKÁL

revokáció ⇨ visszahívás

⇨ *jog* visszavonás, megmásítás

⊙ tud lat *revocatio* 'ua.', lásd REVOKÁL

revokál ⇨ visszahív

⇨ *jog* visszavon, megmásít

⊙ lat *revocare* ‘ua.’: *re-* ‘vissza’ | *vocare* ‘hív’ ← *vox, vocis* ‘hang’

revoltál † ⇨ lázad, lázong, zendül, forrong

⊙ ném *revoltieren* ← fr *révolter* ‘ua.’ ← *révolte*, lásd ott

révolte [revolt] † ⇨ zendülés, forrongás, lázadás

⊙ fr ← ol *rivolta* ‘ua.’ ← lat *revolvere, revolutum*, lásd REVOLÚCIÓ

revolúció ⇨ *pol* forradalom

⇨ *átv* hirtelen és nagyarányú változás, átalakulás

⊙ lat *revolutio* ‘fordulat’ ← *revolvere, revolutum* ‘visszahengerít, elgörget, átfordít’: *re-* (nyomatékos) | *volvere* ‘gördít’

Lásd még RIVALDA

revolucionárius † ⇨ (fn) forradalmár

⇨ (mn) forradalmi

⊙ ném *revolutionär* ← fr *révolutionnaire* ‘ua.’, lásd REVOLÚCIÓ

revolver ⇨ forgópisztoly, ismétlőpisztoly, pisztoly

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘forgó’ ← *revolve* ‘forog, forgat’ ← lat *revolvere* ‘forgat’, lásd REVOLÚCIÓ

revolverez ⇨ zsarol, fenyeget, sakkban tart

⊙ lásd REVOLVER

revue lásd REVÜ

revü ⇨ látványos énekes és táncos műsorszámok sorozata

⇨ † katonai szemle, díszszemle

⇨ folyóirat, szemle, képeslap

⊙ ném *Revue* ← fr *revue* ‘ua.’, tkp. ‘megszemlélés’ ← *revoir* ‘átnéz, megszemlél’ ← lat *revidere* ‘ua.’, lásd REVIDEÁL

rex ⇨ *ját* automata biliárdasztal különféle pontértékű lyukakkal, amelyekbe a golyókat bele kell juttatni

⊙ márkanév, tkp. ‘király’

Lásd még REGÁLE

rex apostolicus [reksz apoztolikusz] ⇨ *tört* apostoli király, a magyar királyok különleges címe

⊙ lat, ‘ua.’: *rex* ‘király’ | *apostolicus* ‘apostoli’, lásd APOSTOL

rezek- lásd RESZEK-

rezerva † ⇨ *kat* tartalék

⇨ tartózkodás, óvatosság

⊙ ném *Reserve* ← fr *réserve* ‘ua.’, lásd REZERVÁL

rezerváció ⇨ *jog* fenntartás, kikötés

⊙ ném *Reservation* ‘ua.’, lásd REZERVÁL

rezervál ⇨ lefoglal, leköt, fenntart, előjegyez, biztosít

⇨ félretesz, tartalékol, megtakarít

⊙ lat *reservare, reservatum* ‘félretesz, megtart’: *re-* (nyomósító) | *servare* ‘megőriz’

Lásd még KONZERVÁL

rezervált ⇨ tartózkodó, kimért, begombolkozott, óvatos

⇨ tartalékol, fenntartott

⊙ ném *reserviert* ← fr *réservé* ‘ua.’, lásd REZERVÁL

rezerváta † ⇨ *jog* fenntartás, kikötés

⇨ biztosíték

⊙ lat tbsz seml *reservata* ‘ua.’, tkp. ‘fenntartott dolgok’ ← *reservatus* ‘megtartott, fenntartott’, lásd REZERVÁL

rezervátum ⇨ természetvédelmi terület, vadvédelmi terület

⇨ bennszülötteknek kijelölt kényszerlakhely

⊙ lat *reservatum* ‘fenntartott dolog’, lásd REZERVÁL

rezervista † ⇨ *kat* tartalékos

⊙ ném *Reservist* ← fr *réserviste* ‘ua.’, lásd REZERVÁL

rezervoár ⇨ víztartó, vízgyűjtő medence

⊙ fr *réservoir* 'ua.' ← késő lat *reservatorium* 'raktár', lásd REZERVÁL

rezideál ⇨ udvart tart, székel (valahol)

⊙ lat *residere* 'letelepszik, ülve marad': *re-* 'újra' | *sedere* 'ül'

rezidencia ⇨ államfő, kormányfő vagy püspök állandó lakhelyéül szolgáló épület

⇨ szálláshely, székhely

⊙ késő lat *residentia* 'ua.', lásd REZIDEÁL

rezidens ⇨ helytartó, kormányzó

⇨ ügyvivő, a helyszínen tartózkodó képviselő

⊙ ném *Resident* 'ua.', lásd REZIDEÁL

reziduális ⇨ *geol* üledékes

⇨ *orv* visszamaradó

⊙ tud lat *residualis* 'ua.', lásd REZIDUUM

reziduum ⇨ *kém* üledék, csapadék

⊙ ném *Residuum* 'ua.' ← lat *residuus* 'hátramaradó' ← *residere* 'ülve marad, letelepszik', lásd REZIDEÁL

rezignáció ⇨ beletörődés, lemondás

⊙ kk lat *resignatio* 'ua.' ← késő lat *resignare, resignatum* 'felad, lemond', ered. 'felbont, eltöröl': *re-* 'vissza' | *signare* 'megpecsétel'

rezignált ⇨ reményvesztett, beletörődött

⊙ ném *resigniert* 'ua.', lásd REZIGNÁCIÓ

rezina ⇨ *kém* gyanta

⊙ lat *resina* ← gör *rhésziné, rhétiné* 'ua.' ← ?

Lásd még RECINA

rezisztál ⇨ ellenáll, ellenszegül, dacol

⊙ lat *resistere* 'ua.': *re-* 'újra, vissza' | gyak *sistere* 'áll, kitart' ← *stare* 'áll'

rezisztencia ⇨ *pol, kat* ellenállás

⇨ *orv* ellenállóképesség

⇨ *vill* elektromos ellenállás

⊙ tud lat *resistentia* 'ua.', lásd REZISZTENS

rezisztens ⇨ *orv* ellenálló, ellenállóképes

⊙ lat *resistens, resistentis* 'ellenálló', lásd REZISZTÁL

rezisztit ⇨ *geol* olyan üledékes kőzet, amely a mállásnak ellenálló ásványok felhalmozódásából keletkezett

⊙ lásd REZISZT(ÁL) | *-it* (ásványra utaló toldalék)

rezisztivitás ⇨ *vill* fajlagos ellenállás

⊙ ang *resistivity* 'ua.' ← *resistive* 'ellenálló' ← *resist* 'ellenáll', lásd REZISZTÁL

rezit ⇨ *kém* fenolból és formaldehidből készült, hővel keményített műgyanta, a bakelit C változata

⊙ márkánév: lásd REZ(INA) | *-it* (vegyi származékra utaló toldalék)

rezol ⇨ *kém* a rezithez hasonló összetételű, hőre lágyuló műgyanta, a bakelit A változata

⊙ márkánév: lásd REZ(INA, FEN)OL

rezolúció ⇨ határozat, végzés, döntés

⇨ elszánás, elszántság, eltökéltség, határozottság

⊙ ném *Resolution* 'ua.', lásd REZOLVÁL

rezolútus † ⇨ határozott, eltökélt, elszánt

⊙ hazai lat *resolutus* ← ném *resolut* ← fr *résolu* 'ua.', lásd REZOLVÁL

rezolvál ⇨ elhatároz, végzést hoz, dönt

⇨ elszánja magát

⊙ ném *resolvieren* 'ua.' ← lat *resolvere, resolutum* 'elold, megoldvaszt': *re-* 'újra' | *solvere* 'old'

rezon ⇨ ész, értelem, józanság

⇨ ésszerűség

⇨ létjogosultság

⊙ fr *raison* 'értelem' ← lat *ratio, rationis* 'ész, értelem', lásd RÁCIÓ

rezonál ⇨ *fiz* együtt rezeg

⇨ *fiz* egy másik test rezgését átveszi, vele azonos hangot ad

⇨ *átv* érzelmileg ráhangolódik

⊙ lat *resonare* ‘visszhangzik, zeng’: *re-* ‘újra, vissza’ | *sonare* ‘hangzik’ ← *sonus* ‘hang’

rezonancia ⇨ *fiz* együttrezgés, egy másik test rezgésének átvétele

⇨ *átv* érzelmi ráhangolódás, visszhang

⊙ tud lat *resonantia* ‘ua.’, lásd REZONÁNS

rezonáns ⇨ visszhangzó, visszahangzó, együtthangzó

⊙ lat *resonans, resonantis* ‘ua.’, lásd REZONÁL

rezonátor ⇨ *műsz* a rezonancia elvén alapuló hangerősítő berendezés

⇨ *zene* hangszer hangszekrénye

⊙ ném *Resonator* ‘ua.’, lásd REZONÁL

rezoníroz † ⇨ okoskodik, felel

⊙ ném *räsonieren* ← fr *raisonner* ‘ua.’, lásd REZON

rezonőr ⇨ az eseményeket gondosan mérlegelő, józanul gondolkodó ember

⇨ *irod* drámai mű bölcselkedő figurája, a szerző szócsöve

⊙ fr *raisonneur* ‘ua.’ ← *raisonner* ‘következetesen gondolkodik, okoskodik’, lásd REZON

rezorcin ⇨ *kém* oldható tük formájában kristályosodó kétértékű fenolvegyület, fertőtlenítő és festékalapanyag

⊙ ném *Resorzin* ‘ua.’: lat *res(ina)* ‘gyanta’ | ol *orc(io)* ‘olajos kanná’ ← lat *urceus* ‘ua.’ | *-in* (vegyületre)

⇨ utaló toldalék)

rezultál ⇨ következik, ered (valamiből)

⊙ ném *resultieren* ‘ua.’, ← fr *resulter* ‘ered, következik, folyik (vmiből)’ ← lat gyak *resultare, resultatum* ‘visszaugrik, visszapattan’ ← *resilire, resultum* ‘ua.’: *re-* ‘újra, vissza’ | *salire* ‘ugrik’

Lásd még INZULTÁL

rezultáns ⇨ *mat, geom* eredő

⊙ ném *Resultante* ‘ua.’, lásd REZULTÁL

rezultátum ⇨ eredmény

⇨ következmény, folyamány

⊙ ném *Resultat* ← fr *résultat* ‘ua.’, lásd REZULTÁNS

rezumál ⇨ összefoglal, összegez

⊙ ném *resumieren* ← fr *résumer* ‘summáz’ ← lat *resumere* ‘újra elővesz’: *re-* ‘újra’ | *sumere* ‘fog, kézbe vesz’

rezümé ⇨ összefoglalás, áttekintés, tartalmi kivonat

⊙ fr *résumé* ‘összefoglalás’, lásd REZUMÁL

rezi ⇨ üzembőltség, fenntartási, működési költség, önköltség

⊙ ném *Regie(kosten)* ‘igazgatási, irányítási (költségek)’ ← fr *régie* ‘jóságigazgatás, színpadi és filmrendezés’ ← *régir* ‘igazgat, irányít’ ← lat *regere* ‘ua.’

Lásd még RÉGIÓ

rezsím ⇨ *pol* uralom

⇨ uralmi, kormányzati rendszer

⊙ fr *régime* ‘uralmi rendszer, étrend, diéta’ ← lat *regimen* ‘vezetés, kormányzás’ ← *regere* ‘irányít, vezet’

Lásd még REGIMENT, RÉGIÓ

rezsó ⇨ kisebb gáz- vagy villanyfűző

⊙ ausztrál ném *Rechaud* [resó] ← fr *réchaud* ‘melegítő, forraló’ ← *réchauffer* ‘felmelegít’: *ré-* ← lat *re* ‘újra, fel’ | *chauffer* ‘fűt’ ← lat *calefacere*, lásd KALEFAKTOR

Lásd még SOFÓR

rh- lásd még R-

rhesus [rézus] ⇨ *áll* bunder, indiai majomfajta

⊙ lat *rhesus* ‘ua.’ ← gör *Rhészosz*, mondabeli trák király

rhesus-faktor [részus faktor] ⇨ *orv* antigén tulajdonságot előidéző, örökletes tényező a vérben, amelynek jelenléte a rhesus-majom vérével való reakcióban mutatható ki (rövidítve Rh)

⊙ lásd RHESUS, FAKTOR

rhétor lásd RÉTOR

rh-faktor lásd RHESUS-FAKTOR

rhó ⇨ *nyelvt* a görög ábécé 17. betűje, ρ, P, hangértéke *r*

Lásd még ROTACIZMUS

rhüton ⇨ *műv* állatformájú ógörög ivóedény

⊙ gör, 'ua.', ered. 'ivókürt' ← *rhütosz* 'folyékony' ← *rheó* 'folyik'

rial ⇨ több ázsiai ország (Szaud-Arábia, Irán, Kambodzsa stb.) pénzneme

⊙ ar, 'ua.' ← ófr, sp *rial*, *real*, lásd REAL²

ribillió ⇨ *biz* zűrzavar, felfordulás, ricsaj, bolondokháza

⇨ † felkelés, zendülés, lázadás

⊙ lásd REBELLIO

riboflavin ⇨ *kém* a B₂ vitamin kémiai neve

⊙ ném *Riboflavin* 'ua.': ném *Ribo(se)*, lásd RIBÓZ | lat *flavus* 'sárga' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

ribonukleinsav ⇨ *biokém* ribonukleotidokból felépülő nukleinsav, rövidítve RNS

⊙ lásd RIBÓZ, NUKLEIN

ribonukleotid ⇨ *biokém* olyan nukleotid, amelyben a bázisok nitrogénjéhez ribóz kapcsolódik

⊙ lásd RIBÓZ, NUKLEOTID

riboszóma ⇨ *biokém* ribonukleinsavakból és fehérjéből álló sejtszervecske, amelyben fehérjeszintézis zajlik

⊙ tud lat *ribosoma* 'ua.', lásd RIBÓZ | gör *szóma* 'test'

ribóz ⇨ *kém* öt szénatomos egyszerű cukor, a nukleinsavak fontos alkotórésze

⊙ ném *Ribose* 'ua.': lat (*A*)*rabi(nosum)* 'arábiai' (betűcserével) | *-óz* (cukorra utaló toldalék)

ricambio [rikambió] ⇨ *ker* visszaváltás

⊙ ol, 'ua.': *ri-* ← lat *re-* 'újra, vissza' | ol, késő lat *cambiare* 'vált, cserél' ← kelta (gall)

Lásd még CSENCESEL, SANZSAN

ricercar [ricserkár] ⇨ *zene* korai hangszeres műfaj, a fűga elődje

⊙ ol *ricercare* 'ua.', tkp. 'keresés', ti. 'a szólamok futása egymás után': *ri-* ← lat *re-* 'újra' | *cercare*

← népi lat *circare* 'körben jár, keres' ← *circus* 'kör'

richelieu [riseljő] ⇨ *div* csipkeszerű áttört hímzés mint ruhadíz

⊙ A. J. *Richelieu* francia bíboros és államférfi nevéből

richtig ⇨ *biz* csak azért is, éppenséggel, no persze

⊙ ném, 'helyes(en), pontos(an), valóban, éppen' ← *recht* 'helyes' (indoeurópai rokonok: ang *right*, latin *rectus* 'helyes, egyenes')

ricinus ⇨ *növ* afrikai eredetű katángféle növény

⇨ *gyógysz* a ~ magjából előállított, hashajtó hatású olaj

⊙ lat, 'ua.'

ridikül ⇨ női kézitáska, retikül

⊙ ném *Ridikül* 'ua.' ← fr *ridicule* 'nevetséges' ← lat *ridiculus* 'ua.' ← *ridere* 'nevet' (a 'kézitáska' jelentés a francia nyelv igénytelen rétegében alakult ki a 'nevetséges' mellé a *réticule* félrehallása folytán, lásd RETIKÜL)

riff ⇨ *geol* sekély tengerekben a part közelében kialakuló korallzátony

⊙ ném, 'ua.' ← skand (pl. óizl *rif* 'borda')

riff ⇨ *geol* a földkéregbe mélyen benyúló szakadékvölgy

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'hasadék' ← skand (pl. óizl *rifa* 'hasít')

rigaudon [rigaudon] ⇨ *zene* gyors ritmusú provanszál népi tánc

⊙ fr, 'ua.' ← *Rigaud* táncmester nevéből, aki kiöltötte

rigid ⇨ merev, feszes

⊙ ném, 'ua.' ← lat *rigidus* 'merev, kemény, hajlíthatatlan' ← *rigere* 'mered, gémberedik, duzzad'

rigiditás ⇨ merevség

⊙ lat *rigiditas* ‘ua.’, lásd RIGID

rigli ⇨ *biz* retesz, tolózár, félfordító

⊙ ném *Riegel* ‘retesz’, ered. ‘keresztgerenda’

rigmus ⇨ versike, mondóka

⊙ a RITMUS magyar népnyelvi alakváltozata

rigolíroz ⇨ *mezőg* vízlevezető árkokat húz

⇨ *mezőg* mélyen szántott talajt átforgat

⊙ ném *rigolen* ‘ua.’ ← fr *rigole* ‘vízvezető árok’ ← középholl *regel* ‘ua.’ ← lat *regula* ‘egyenes lécz, vonalzó’, lásd REGULA

rigorista ⇨ zord erkölcsbíró

⊙ ném *Rigorist* ‘ua.’, lásd RIGORÓZUS

rigorozitás ⇨ kérlelhetetlen erkölcsi szigor

⊙ lat *rigorositatis* ‘ua.’, lásd RIGORÓZUS

rigorózum † ⇨ *okt* egyetemi szigorlat

⊙ lat (*examen*) *rigorosum* ‘szigorú (vizsga)’, lásd RIGORÓZUS

rigorózus ⇨ kérlelhetetlen, szigorúan követelő

⊙ lat *rigorosus* ‘ua.’ ← *rigor* ‘merevség, szigorúság’ ← *rigere* ‘mered, gémberedik, duzzad’

rigsdag [rikszdag] ⇨ *pol* a dán kétkamarás országgyűlés

⊙ dán, ‘ua.’: *rig* ‘ország’ | *dag* ‘ülés, gyűlés’ (a ném *Reichstag* ‘birodalmi gyűlés, országgyűlés’ mintájára, lásd ott)

rigsmíl [riksmól] ⇨ *nyelvt* a norvég irodalmi nyelv (lásd még BOKMÍL)

⊙ norv, ‘ua.’: *rig* ‘ország’ | *míl* ‘beszéd, nyelv’

rikxa ⇨ *közl* emberi erővel húzott kétkerekű, egy-két üléses városi jármű Távol-Keleten

⊙ ang röv *ricksha*, ered. *jinriksha* ‘ua.’ ← jap *dzsinrikisa* ‘emberhúzza kocsi’: *dzsin* ‘ember’ | *riki* ‘erő’ | *sa* ‘kocsi’

riksdag [rikszdag] ⇨ a svéd országgyűlés

⊙ svéd, ‘ua.’: *rik* ‘ország’ | *dag* ‘nap, ülés, gyűlés’ (a ném *Reichstag* ‘birodalmi gyűlés, országgyűlés’ mintájára, lásd ott)

rilasciando [rilasandó] ⇨ *zene* lassítva (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘kiengedve, ellazulva’ ← *rilasciare* ‘elenged, elbocsát’: *ri-* ← lat *re-* ‘el’ | *lasciare* ‘enged’ ← lat *laxare* ‘lazít’ ← *laxus* ‘laza’

Lásd még RELAXÁL, RELÉ

rilievo [riljevó] ⇨ *műv* dombormű

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘kiemelkedés’ ← *rilevare* ← lat *relevare* ‘kiemel’, lásd RELEVÁNS

rimessa [rimessza] ⇨ *ker* küldvény, értékpapírral való fizetés

⇨ *sport* ismételt szúrás vagy vágás vívásban

⊙ ol, ‘ua.’ ← *rimettere*, *rimesso* ‘visszaküld, visszaad’ ← lat *remittere*, lásd REMITTÁL

rinascimento [rinassimentó] ⇨ *műv* a reneszánsz olasz neve

⊙ ol, ‘ua.’: *ri-* ← lat *re-* ‘újra, vissza’ | *nascimento* ‘születés’ ← *nascere* ← lat *nasci* ‘születik’

rinforzando [rinforcandó] ⇨ *zene* fokozódó hangerővel (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *rinforzare* ‘erősít’: *ri-* ← lat *re-* ‘újra’ | *in-* ‘bele’ | ol *forza* ‘erő’ ← késő lat *fortia* ‘ua.’ ← *fortis* ‘erős’

rinfusa [rinfúza] ⇨ *ker* ömlesztett áru

⊙ ol (*alla*) *rinfusa* ‘ömlesztve’: *ri-* ← lat *re-* ‘újra, vissza’ | *in-* ‘be’ | *fondere*, *fuso* ← lat *fundere*, *fusum* ‘önt’

ring ⇨ *sport* szorító, küzdőtér (ökölvívásban)

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘gyűrű’ ← óang, ófném *hrinc* ‘kör, gyűrű’

❖ magy *rang*

ringli ⇨ szardellagyűrű, ajókaagyűrű, ajóka

⇨ † karika, gyűrű

⊙ baj-oszt *ringl* ← ném kics *Ringel* ‘gyűrűcske’ ← *Ring* ‘gyűrű’, lásd RING

ringlispil ⇨ körhinta

⊙ ném *Ringelspiel* ‘ua.’, ered. ‘körpályán vágatató lovasok játéka, akik felfüggesztett karikán dárdát dobznak át’: *Ringel* ‘gyűrű’ | *Spiel* ‘játék’

riño- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) az orral kapcsolatos, orr-

⊙ gör *rhisz*, *rhinosz* ‘orr’

rinocérosz ⇨ *áll* orrszarvú

⊙ lat *rhinoceros* ← gör *rhinokerósz* ‘ua.’: lásd RINO- | *kerasz* ‘szarv’

rinogén ⇨ *orv* az orrból eredő, onnan származó

⊙ tud lat *rhinogen* ‘ua.’: lásd RINO-, -GÉN

rinolália ⇨ *orv* orrhangú beszéd

⊙ tud lat *rhinolalia* ‘ua.’: lásd RINO- | gör *laleó* ‘fecseg, beszél’

rinolaringológia ⇨ *orv* orr- és gégegyógyászat

⊙ tud lat *rhinolaryngologia* ‘ua.’: lásd RINO- | gör *larünx*, *larüingsz* ‘gége’ | lásd -LÓGIA

rinológia ⇨ *orv* orrgyógyászat

⊙ tud lat *rhinologia* ‘ua.’, lásd RINO-, -LÓGIA

rinomikózis ⇨ *orv* az orr gombás fertőzése

⊙ tud lat *rhinomycosis* ‘ua.’, lásd RINO-, MIKÓZIS

riнопlastika ⇨ *orv* orrformálás plasztikai sebészet útján

⊙ tud lat *rhinoplastica* ‘ua.’, lásd RINO-, PLASZTIKA

rinoszkóp ⇨ *orv* orrtükör

⊙ ang *rhinoscope* ‘ua.’, lásd RINOSZKÓPIA

rinoszkópia ⇨ *orv* orrtükrözés

⊙ tud lat *rhinoscopia* ‘ua.’: lásd RINO- | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

rinostenózis ⇨ *orv* az orrjárat beszűkülése

⊙ tud lat *rhinostenosis* ‘ua.’, lásd RINO-, SZTENÓZIS

ripieno ⇨ *zene* a vonószekerek egészének megszólalása

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘teli’: *ri-* ← lat *re-* (nyomatékos) | *pieno* ← lat *plenus* ‘teli’ ← *plere* ‘betölt’

Lásd még PLÉNUM

riport ⇨ *sajtó* tudósítás, beszámoló, híradás, jelentés

⊙ ang *report* ‘beszámol’ ← fr *rappporter* ‘ua.’, lásd RAPORT

riportázs ⇨ *sajtó* riportkészítés, riportsorozat

⊙ fr *reportage* ‘ua.’ ← ang *report* ‘tudósít’, lásd RIPIORT (a magyar kiejtésre az angol alapszó hatott az első szótagban)

riporter ⇨ *sajtó* kiküldött tudósító

⊙ ang *reporter* ‘ua.’, lásd RIPIORT

riposzt ⇨ *sport* visszavágás (vívásban)

⇨ *átv* talpraesett, csattanós válasz

⊙ fr *riposte* ← ol *risposta* ‘találó válasz, visszavágás’ ← *rispondere*, *risposto* ‘válaszol’ ← lat *respondere*, lásd RESZPONZÓRIUM

ripsz ⇨ *text* bordázott kelme, főleg bútorszöveget

⊙ ang tbsz *ribs* ‘bordák’

risoluto [rizolútó] ⇨ *zene* határozottan, eréllyel (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, lásd REZOLÚCIÓ

risorgimento [riszordzsimentó] ⇨ *tört* az osztrák iga lerázásáért és Itália egységesítéséért vívott fegyveres és politikai küzdelem időszaka (1840–1871)

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘felkelés, feltámadás’ ← *risorgere* ← lat *resurgere* ‘feltámad, újra felemelkedik’, lásd RESURRECTIO

riss [rissz] ⇨ *geol* a pleisztocén harmadik eljegesedési korszaka

⊙ *Riss*, a Duna bajorországi mellékfolyója nevéből

ristorno [risztorno] ⇨ *ker* visszakönyvelés, jóváírás

⊙ ol, ‘ua.’: *ri-* ← lat *re-* ‘újra, vissza’ | lásd STORNÓ

riszki ⇨ *biz* kockázatos

⊙ ang *risky* ‘ua.’ ← *risk* ← fr *risque* ← ol *risco* ‘kockázat’, lásd RIZIKÓ

ritardando ⇨ késleltetve, lassulva (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *ritardare* 'késleltet' ← lat *retardare*, lásd RETARDÁL

ritenuto ⇨ *zene* visszafogva, fokozatosan visszatartva (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *ritenere, ritenuto* 'visszatart' ← lat *retinere* 'ua.': *re-* 'vissza' | *tenere* 'tart'

ritmika ⇨ műv a ritmus elmélete

⇨ *műv* a ritmus rendje, rendszere (valamely körben)

⊙ ném *Rhythmik* 'ua.' ← lat *rhythmica (ars)* 'a ritmus (művészete)', lásd RITMIKUS

ritmikus ⇨ ritmusos, ütemes, szabályosan ismétlődő

⇨ *sport* mozgásművészeti (torna)

⊙ lat *rhythmicus* ← gör *rhūthmikosz* 'ua.', lásd RITMUS

ritmizál ⇨ *zene* ütem szerint tagol

⇨ *zene, irod* a ritmust hangsúlyozva, kiemelve ad elő vagy olvas fel

⊙ ném *rhythmisieren* 'ua.', lásd RITMUS

ritmus ⇨ időbeli jelenségek szabályos váltakozása, visszatérése

⇨ lüktetés, hullámlás, ütem, ütemesség, lejtés

⇨ *irod, zene* különféle hangzó elemek (rövid–hosszú, hangsúlyos–hangsúlytalan) szabályszerű váltakozása

⇨ *műv* térbeli formák szabályos, arányos elrendezése

⊙ lat *rhythmus* ← gör *rhūthmosz* 'szabályosan visszatérő mozgás, ütem, arány, rend' ← *rheo* 'folyik'

ritornell ⇨ *zene* változó részek közt állandóan visszatérő zenei közjáték

⇨ *irod* háromsoros versszak axa rimképpel és visszatérő sorokkal

⊙ ném *Ritornell* ← ol kics *ritornello* 'ua.' ← *ritorno* 'visszatérés' ← lat *retornare*, lásd RETÚR

rittberger ⇨ *sport* ugrás a műkorcsolyában hátraívelt testtel, egy vagy több fordulat után a dobantó lábra visszaérve

⊙ W. *Rittberger* német műkorcsolyázóról, aki elsőként bemutatta

rituálé ⇨ *vall* szertartáskönyv

⇨ *vall* a vallási szertartáshoz tartozó cselekmények rendje

⊙ lat seml *rituale* 'a szertartáshoz tartozó dolog', lásd RITUÁLIS

rituális ⇨ szertartási, szertartásos

⇨ előírásos

⇨ állandó, szokványos, szokásos

⊙ lat *ritualis* 'ua.', lásd RÍTUS

ritualizáció ⇨ *biol* az a folyamat az állatvilágban, amelynek során eredetileg biológiai fontosságú célokra irányuló cselekvések lerövidülnek, jelképpé válnak (főleg a párzási viselkedésben)

⊙ ang *ritualisation*, 'ua.', lásd RITUALIZÁL

ritualizál ⇨ ritussá alakít

⊙ ang *ritualise* 'ua.', lásd RITUÁLIS

ritus ⇨ *vall* vallásos szertartások megszabott rendje

⇨ *népr* bizonyos alkalmakhoz kapcsolódó népszokások rögzült cselekménysora

⇨ szokássá rögzült, formákba merevedett cselekvés

⊙ lat *ritus* 'szokás, szertartás'

rivalda ⇨ *szính* a színpadnak a nézőtér felőli pereme és a függöny közötti rész

⊙ ol *ribalta* 'csapódeszka, amely a színpad elején álló gyertya-, ill. lámpasort takarta' ← *rivolgere, rivolto* 'megfordít' ← lat *revolvere*, lásd REVOLÚCIO

rivális ⇨ vetélytárs, versenytárs

⇨ ellenfél, ellenlábás

⊙ lat *rivalis* 'szerelmi vetélytárs', ered. 'patakszomszéd, a közös öntözőcsatorna birtokostársa (akivel osztozni kell a nyáron szűkösen csorgó vizen)' ← *rivus* 'patak, öntözőcsatorna'

rivalizál ⇨ vetélkedik, verseng (valamiért, valakiért)

⊙ ném *rivalisieren* ← fr *rivaliser* 'ua.', lásd RIVÁLIS

rizalit ⇨ *ép* kiszögellés, épületek közepén vagy sarkain teljes magasságban előreugró, tagolt homlokzatrész

⊙ ném *Risalit* ← ol *risalto* ‘kiemelkedés’ ← *risaltare* ‘kiugrik, kiemelkedik’: *ri-* ← lat *re-* ‘ki’ | gyak *saltere* ‘ugrik’ ← *salire, saltum* ‘ua.’

rizibizi ⇨ *konyha* zöldborsós rizs

⊙ ausztl ném *Risibisi* ← velencei ol tbsz *risi e bisi* ‘ua.’: *riso* ‘rizs’ | *biso* (irod ol *pisello*) ‘borsó’ ← lat *pisum* ← gör *piszosz* ‘ua.’

rizikó ⇨ kockázat, kockáztatás, bizonytalanság

⊙ ném *Risiko* ← ol *risico* ‘ua.’ ← *risicare* ‘veszélyt vállal’, ered. ‘meredek szirtet körülhajóz’ ← (?) sp *risco* ‘levágott, meredek szirt’ ← lat *resicare* ‘levág’, lásd RESZEKÁL

rizikófaktor ⇨ kockázati tényező, a siker valószínűségének százalékos aránya

⊙ magy, lásd RIZIKÓ, FAKTOR (az ang *risk factor* mintájára)

rizling ⇨ *növ* sárgásfehér, apró szemű borszőlő

⇨ ebből készült könnyű fehér bor

⊙ ném *Riesling* ‘ua.’ ← ?

rizóma ⇨ *növ* gyökértörzs

⊙ gör *rhidzoma* ‘ua.’ ← *rhidza* ‘gyökér’

rizotómia ⇨ *orv* ideggyökér műtéti átmetszése

⊙ tud lat *rhizotomia* ‘ua.’: gör *rhidza* ‘gyökér’ | *tomé* ‘metszés’ ← *temnó* ‘vág’

rizottó ⇨ *konyha* zöldséggel és húsdarabakkal párolt, sajttal megszórt rizs

⊙ ol kics *risotto* ‘ua.’ ← *riso* ‘rizs’

rizsma ⇨ *nyomd* félezer ivnyi nyomópapír mint régi mérték

⊙ ol *risma* ‘ua.’ ← ar *rizma* ‘köteg’

roadster [ródszter] ⇨ *közl* felnyitható tetejű, kétszemélyes sportkocsi

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘útonjáró’: *road* ‘út, úttest’ | *-ster* (vmihez tartozó személyre vagy dologra utaló toldalék, pl. GENGSZTER)

roastbeef [rósztbíf] ⇨ *konyha* marhabélszínből angolosan készült sültthús

⊙ ang *roast beef* ‘ua.’: *roast* ‘sült, süt’ | *beef* ← ófr *boef* ← lat *bos, bovis* ‘marha, ökör’

robber ⇨ *ját* két nyert játékból álló játszma bridzsben

⊙ ném *Robber* ← ang *rubber* ‘ua.’ ← ?

robinzonád¹ ⇨ *irod* lakatlan szigetre vetődött személy(ek) kalandjairól szóló történet

⊙ Defoe hősenek, *Robinson* Crusoe-nak a nevéből, lásd még -ÁD(A)

robinzonád² ⇨ *sport* merész kapusugrás, vetődés labdarúgásban

⊙ J. *Robinson* angol kapus nevéből

robmantó ⇨ *div* női kabátruha

⊙ fr *robe-manteau* ‘ua.’: *robe* ‘ruha’ ← germán (pl. ófn *rauba* ‘zsákmány, az ellenségtől zsákmányolt öltözet’ ← *rauban* ‘rabol, zsákmányol’) | *manteau* ← lat *mantellum* ‘köpeny, kabát’

Lásd még MÁNDLI, MANTILLA

roborál ⇨ *orv* (lefogyott, leromlott szervezetet) megerősít, feltáplál

⊙ lat *roborare* ‘erősít, edz’ ← *robur, roboris* ‘erő, szilárdság’, ered. ‘tölgy, keményfa’

Lásd még ROBURIT, ROBUSZTUS

roboráns ⇨ erősítő gyógyszer, tápszer

⊙ lat *roborans* ‘erősítő’, lásd ROBORÁL

robot¹ ⇨ *tört* jobbágmunka, ingyenmunka, †úrdolga

⇨ *átv* gürcölés, kulimunka

⊙ szláv (pl. szlk *robota* ‘munka’)

robot² ⇨ *műsz* többféle munkát elvégző (háztartási) gép (pl. konyhai ~)

⇨ *irod* emberi tevékenység végzésére programozott, külsőre megtévesztően emberi automata (a fantasztikus irodalomban és filmekben)

⊙ ang ← cseh ‘ua.’ (Karel Čapek alkotta meg „R.U.R.” című fantasztikus regényében a cseh *robota* ‘munka’ szóból)

robotika ⇨ *műsz* a robotok tervezésének, működésének elmélete és gyakorlata

⊙ ang *robotics* ‘ua.’, lásd ROBOT²

roburit ⇨ kém ammónium-nitrátot tartalmazó biztonsági robbanószer

⊙ ném *Roburit* ‘ua.’: lat *robur* ‘erő’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

Lásd még ROBORÁL, ROBUSZTUS

robusto [robosztó] ⇨ *zene* erőteljesen (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *robustus*, lásd ROBUSZTUS

robosztus ⇨ erőteljes, izmos, tagbaszakadt, keménykötésű

⇨ hatalmas, lenyűgöző

⊙ lat *robustus* ‘erős, kemény’, ered. ‘tölgyből, keményfából való’ ← *robur*, ered. *rob* ‘tölgyfa, erő, szilárdság’

Lásd még ROBORÁL

rocaille [rokajj] ⇨ *műv* kagylódísz, a barokk és rokokó jellegzetes, nyugtalan vonalú, aszimmetrikus díszítménye

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘kagylóhéj, kavics’ ← *roc* ← népi lat *rocca* ‘szikla’

rock [rok] ⇨ *zene* az 1950-es években Amerikában kialakult lüktető, kemény ritmikájú tánczenei stílus

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘ringatás, rángatás’

rock and roll [rokenról] ⇨ *zene* amerikai eredetű, páros ütemű, gyors tempójú tánc

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘ringasd és pörgesd’: lásd ROCK | *roll* ← ófr *roller* ‘fogat, hengerít’ ← népi lat **rotulare* ‘ua.’ ← lat kics *rotula* ‘kis kerék’ ← *rota* ‘kerék’

Lásd még ROTÁCIÓ

rocker [rokker] ⇨ rockzenekar tagja, rockénekes

⇨ motoron száguldozó fekete bőrruhás, rockrajongó fiatal

⊙ ang, ‘ua.’, lásd ROCK

rodamin ⇨ kém policiklikus felépítésű kristályos színezékanyag, vörösesibolya oldata fluoreszkál

⊙ ang *rhodamine* ‘ua.’: gör *rhodon* ‘rózsa’ | lásd AMIN

rodanid ⇨ kém a tiociánsav sóinak összefoglaló neve, vöröses színezékek

⊙ ném *Rhodan* ‘tiociánsav’ ← gör *rhodon* ‘rózsa’ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

rodens ⇨ *orv* maró hatású szer

⇨ áll rágeszáló

⊙ lat *rodens, rodentis* ‘rágeszáló’ ← *rodere* ‘rág’

rodenticid ⇨ kém rágeszálóirtó szer

⊙ lásd RODENS | lat *caedere, (ce)cidī* ‘öl’

rodeo ⇨ cowboyok ügyességi versenye, rideg marhák és lovak betörése lóhátról közönség előtt

⊙ sp, ‘ua.’, tkp. ‘marhavásártér’ ← *rodear* ‘körbejár, bekerít’ ← lat *rotare* ‘fogat’ ← *rota* ‘kerék’

Lásd még ROTÁCIÓ

ródium ⇨ kém a platinacsoportba tartozó nemesfém

⊙ tud lat *rhodium* ‘ua.’: gör *rhodon* ‘rózsa’ (a fém színe alapján) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

ródli ⇨ szánkó

⊙ ném *Rodel* ‘ua.’

rododendron ⇨ növ havasi rózsa, bíbor virágú díszcserje

⊙ gör *rhododendron* ‘ua.’: *rhodon* ‘rózsa’ | *dendron* ‘fa’

rodomontád ⇨ szájhősködés, dicsekvés, háryjánoskodás

⊙ ném *Rodomontade* ← ol *rodomontata* ‘ua.’ ← *Rodomonte*, hetvenkedő óriás lovag Ariosto „Örjögő Lóránt” című eposzában, tkp. ‘hegyeken hentergő’: lombard *rodare* ‘hentereg’ ← lat *rotare* ‘forog’ ← *rota* ‘kerék’ | ol *monte* ← lat *mons, montis* ‘hegy’ | lásd -ÁD(A)

Lásd még ROTÁCIÓ

rodopszin ⇨ *anat* látóbíbor, a szemfenék pálcikáinak fényérzékeny bíborvörös anyaga

⊙ tud lat *rhodopsin* ‘ua.’: gör *rhodon* ‘rózsa’ | *ópsz* ‘szem, tekintet, látás’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

rohbau [röbau] ⇨ ép vakolatlan téglahomlokzat

⊙ ném *Rohbau* ‘ua.’: *roh* ‘nyers, durva’ | *Bau* ‘építés, építmény’ ← *bauen* ‘épít’

rokfort ⇨ csipős ízű, zölden erezett lágy juhsajt

⊙ a fr *Roquefort* [rokfor] város nevéből

rokk † ⇨ *ölt* kabát

⊙ ném *Rock* 'ua.'

rokokó ⇨ *műv* a barokkot követő cikornyás 18. századi stílus

⊙ fr *rococo* 'ua.' ← *rocaille* 'kagylódísz' (a ~ gyakori díszítő motívuma), lásd ott

rolád ⇨ *konyha* töltött hús- vagy süteménytekercs

⊙ fr *roulade* 'hústekercs' ← *rouler* 'gördül, gördít' ← késő lat *rotulare* 'forog' ← lat kics *rotula* 'kerekecske' ← *rota* 'kerék'

Lásd még ROTÁCIÓ

roletta ⇨ felhúzható vászonredőny

⊙ baj-oszt *rolette* ← fr *roulette* 'ua.', lásd RULETT

rolle † ⇨ *szính* szerep

⊙ ném *Rolle* 'ua.', tkp. 'papírtekercs, amelyre a szerep szövege fel van írva', ered. 'henger, tekercs' ← *rollen* 'gördül' ← fr *rouler* 'ua.', lásd ROLÁD

roller ⇨ kétkerekű, lábbal lökött, kormányozható játék jármű

⊙ ném *Roller* 'ua.' ← *rollen* 'gördül', lásd ROLLE

rollwerk ⇨ *műv* tekercsdísz, visszakunorodó szalagokból alkotott 16–17. századi plasztikus keretdísz

⊙ ném *Rollwerk* 'ua.': lásd ROLLE | *Werk* 'mű'

rolni ⇨ tekercs, görgő

⊙ ném nyj *rolln* ← ném *Rolle* 'tekercs' ← *rollen*, lásd ROLLE

roló ⇨ gördülő vászonfüggöny

⇨ görfüggöny

⇨ tekercs

⇨ redőny

⊙ auszti ném *Rollo* ← ném *Rouleau* 'ua.' ← fr *rouleau* 'henger, tekercs' ← *rouler*, lásd ROLÁD

roma ⇨ *népr* cigány

⊙ cig tbsz, 'cigány férfiak' ← *rom* 'cigány férfi' ← prákrit *domasz* 'alacsony kaszthoz tartozó zenész'

román¹ ⇨ (fn) újlatin nyelvet beszélő délkelet-európai nép tagja, e nép nyelve

⇨ (mn) e néppel, nyelvvel kapcsolatos

⊙ rom *román* ← lat *Romanus* 'római'

román² ⇨ *műv* (fn) a gótikát megelőző, a római építészet hagyományait továbbfejlesztő középkori (építészeti) stílus

⇨ (mn) e stílusra jellemző, vele kapcsolatos

⇨ *nyelvt* a népi latinból kialakult újlatin (nyelv, mint olasz, francia, spanyol stb.)

⊙ ném *romanisch* ← fr *romane* 'ua.' ← lat *Romanus* 'római'

román³ † ⇨ *irod* regény

⊙ ném *Roman* ← fr *roman* 'ua.', ered. 'versregény' ← ófr *romant*, *romanz* 'verses elbeszélő mű', lásd ROMÁNC

románc ⇨ *irod* középkori eredetű, a balladával rokon rövid elbeszélő költemény

⇨ *zene* viszonylag kötetlen formájú, érzelmes zenedarab

⇨ érzelmes, szerelmes kapcsolat

⊙ ném *Romanze* ← fr *romance* ← ófr *romanz*, sp *romance* 'elbeszélő költemény' ← késő lat (*loqui*) *Romanice* 'rómaul (beszél)' – ez a népi latinból lett utódnyelvekre, majd az e nyelveken írt költeményekre értődött

romand ⇨ *nyelvt* a francia nyelvnek Svájc nyugati részén beszélt változata

⊙ fr, 'ua.' ← lat *Roman(us)* 'római, latin'

romanista ⇨ *nyelvt* a román vagy újlatin nyelvek és irodalmak tudósa

⇨ *műv* a romanizmus irányzatának követője

⊙ ném *Romanist*, lásd ROMANISZTIKA

romanisztika ⇨ *tud* a román vagy újlatin nyelvekkel és irodalmakkal foglalkozó tudomány

⊙ ném *Romanistik* 'ua.', lásd ROMÁN²

romanizáció ⇨ *tört* a latin nyelv és római műveltség térhódítása a birodalom tartományaiban

⊙ tud lat *romanisatio* 'ua.', lásd ROMANIZÁL

romanizál ⇨ *tört* más népeket nyelvében, életvitelében és műveltségében rómaivá tesz

⊙ ném *romanisieren* ← lat *Romanus* 'római'

romanizmus ⇨ *műv* az olasz reneszánsz hatásától megérintett 16. századi németalföldi festők egy csoportjának stílusa

⊙ ném *Romanismus* 'ua.': lat *Romanus* 'római' | lásd -IZMUS

romansch ⇨ *nyelvt* a rétoromán nyelv Svájcban beszélt változata

⊙ ném ← rétoromán *romaunsch* 'ua.', tkp. 'római' ← lat *Romanus* 'ua.'

romanticizmus ⇨ romantika

⊙ fr, ang *romanticisme* 'ua.' ← ófr *romant* 'középkori kalandos verses regény', lásd ROMÁN³

romantika ⇨ 19. századi irodalmi, művészeti irányzat, amely az érzelmek, a képzelet és az egyén szabadságát hirdette, és a klasszikus formák felbontására, újak teremtésére törekedett

⇨ *átv* kalandvágy, regényesség, érzelmesség, álmodozás, rajongás

⊙ ném *Romantik* 'ua.' ← fr *romantique* 'regényes, romantikus', lásd ROMÁN³

romantikus ⇨ (fn) a romantika irányzatát követő alkotó

⇨ (mn) a romantika jegyeit mutató, vele kapcsolatos

⇨ *átv* kalandos, rendkívüliségével vonzó, regényes

⇨ ábrándos, álmodozó, érzelmes

⊙ magy, lásd ROMANTIKA (a *fizika*–*fizikus* és hasonló szó párok mintájára)

romantizál ⇨ regényessé tesz

⇨ *műv, irod* a romantika jegyeivel lát el

⊙ ném *romantisieren* 'ua.' 'ua.' ← *romantisch*, lásd ROMANTIKA

rombododekaéder ⇨ *geom* tizenkét egybevágó rombusz által határolt mértani test

⊙ lásd ROMBUSZ, DODEKAÉDER

romboéder ⇨ *geom* hat egybevágó rombusz által határolt mértani test

⊙ ném *Romboeder* 'ua.': lásd ROMBUSZ | gör *hedra* 'lap, sík, szék' ← *hedzomai* 'ül'

romboid ⇨ *geom* két-két egyenlő és párhuzamos oldallal határolt, nem derékszögű négyszög

⊙ ném *Rhomboid* 'ua.' ← gör *rhomboeidosz* 'orsóhoz hasonló': *rhombosz* 'orsó', lásd ROMBUSZ | *eidosz* 'kép, képmás'

rombusz ⇨ *geom* négy egyenlő oldallal határolt, nem derékszögű négyszög

⊙ lat *rhombus* 'ua.' ← gör *rhombosz* 'pergő orsó' ← *rhombomai* 'forog, bolyong'

rondeau lásd RONDÓ

rondella ⇨ *ép* körbástya

⇨ † körszínház

⊙ ném *Rondell* 'ua.' ← fr kics *rondelle* 'kerek tárgy, csavaralátét' ← *rond* 'kerek' ← lat *rotundus* 'ua.' ← *rota* 'kerék'

Lásd még ROTÁCIÓ

rondó ⇨ *zene* egy témának közjátékokkal tarkított többszörös visszatérése mint zenei forma

⇨ *irod* francia eredetű, 13 soros versforma

⇨ kör alakú virágágy

⊙ fr *rondeau* 'korong, körben járás' ← ófr *rondel* 'ua.', lásd RONDELLA

Lásd még ROTÁCIÓ

ronin ⇨ *tört* hűbéri köteléktől mentes szabad harcos, ill. ilyenből lett bérgyilkos, zsvány a japán feudalizmus idején

⊙ jap, 'ua.'

roráté ⇨ *vall* hajnali mise advent időszakában

⊙ lat *Rorate (coeli desuper)* 'Harmatozzatok (egek, a magasból)' (zsoltárvers a mise szövegéből) ← *rorare* 'harmatozik' ← *ros, roris* 'harmit'

rosacea [rozacea] ⇨ *orv* az arc bőrének értágulatokkal, az orron élénkvörös göbökkel járó gyulladásoz vérbősége

⊙ tud lat, 'ua.' ← *rosaceus* 'rózsás, rózsza jellegű' ← *rosa* 'rózsza'

rosál vagy **rosíroz** ⇨ *ját* sáncol (sakkban)

⊙ ném *rochieren* ← fr *roquer* 'ua.' ← *roc* 'bástyafigura', ered. 'szikla' (a német szóba a rokon eredetű fr *roche* 'szikla' alakja keveredett)

rosarium [rozárium] ⇨ *vall* rózsafüzér, olvasó

⇨ *növ* rózsakert

⊙ lat, 'ua.' ← *rosa* 'rózsza'

rósejbní ⇨ *konyha* zsírban sült kerek burgonyaszeletek

⊙ baj-oszt *rohscheiben* 'ua.': *roh* 'nyers' | *Scheibe* 'korong, szelet'

roseola [rozeola] ⇨ *orv* rózsaszínű bőrfolt

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'rózsácska' ← *rosa* 'rózsza'

rosíroz lásd ROSÁL

ros hasáná ⇨ *vall* a zsidó újév

⊙ héb *ros ha sáná* 'ua.', tkp. 'az év feje'

rosso antico [rosszo antikó] ⇨ *műv* mélyvörös színű ókori márvány

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'antik vörös': *rosso* ← lat *russus* 'vörös' | lásd ANTIK

rostra [rosztra] ⇨ *tört* nyilvános szónoklatra való emelvény az ókori Forumon, amelyet a tengeri csatákban zsákmányolt hajók orrai díszítettek

⊙ lat tbsz, 'ua.' ← *rostrum*, lásd ott

rostrum [rosztrum] ⇨ szószék, szónoki emelvény

⊙ lat, előbb *rod-strum* 'hajó orra', tkp. 'csőr' ← *rodere* 'rág', lásd még ROSTRA

rota ⇨ *zene* énekes kánon

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'kerék'

Lásd még ROTÁCIÓ

rotáció ⇨ *fiz* körforgás, forgómozgás, körben haladás

⇨ *csill* égitest tengely körüli forgása

⇨ *csill* galaxis forgó mozgása

⇨ *pol* körben haladó rendszer (pl. tisztség viselésében az érintettek között)

⊙ lat *rotatio* 'ua.' ← *rotare*, *rotatum* 'forgat' ← *rota* 'kerék'

Lásd még ROCK AND ROLL, RODEO, RODOMONTÁD, ROLÁD, ROLETTA, ROLLE, ROLLER, ROLNI, ROLÓ, RONDELLA, RONDÓ, ROTOR, ROTUNDA, ROUÉ, ROUND, RULETT, RUND, RULON, TONDO

rotációs ⇨ *nyomd* forgó hengerek között végzett (nyomatatás)

⊙ lásd ROTÁCIÓ

rotacizmus ⇨ *nyelvt* az *r* hang belépése más hang (főleg *sz* hang) helyébe (pl. ném *kiesen*, *kor*, *erkoren* 'választ')

⊙ ném *Rhotazismus* ← gör *rhó* 'r betű'

rotaprint ⇨ *nyomd* kis példányszámú sokszorosítás alumíniumlemezről, egyszerűsített ofszet eljárással

⊙ lat *rotare* 'gördül' | lásd PRINTER

rotari ⇨ *geol* gépi hajtású, öblítéses (fúrás)

⊙ ang *rotary* 'forgó' ← lat *rotare* 'gördül' ← *rota* 'kerék'

rotátor ⇨ *orv* forgató izom

⊙ lat *rotator* 'ua.', lásd ROTÁCIÓ

rotor ⇨ *vill* villanymotor forgórésze

⇨ *műsz* helikopter csavarszárnnya

⊙ ang 'ua.', lásd ROT(ÁT)OR

Lásd még ROTÁCIÓ

rototrol ⇨ *vill* egyenáramú szabályozó- és vezérlőgép

⊙ ang, 'ua.' ← *roto(r con)trol*, lásd ROTOR, KONTROLL

rotunda ⇨ *ép* kerek épület, körbástya

⊙ ném *Rotunde* ‘ua.’ ← lat *rotundus* ‘kerek’ ← *rota* ‘kerék’

Lásd még ROTÁCIÓ

rottweiler ⇨ nagy testű, sima szőrű őrző-védő kutya

⊙ ném *Rottweiler* ‘ua.’ ← *Rottweil* város, a kitenyésztés helye

rotwelsch ⇨ *nyelvt* a német tolvajnyelv

⊙ ném *Rotwelsch* ‘ua.’, ered. ‘csavargók és koldusok nyelve’: *rot* ‘kolduló’, tkp. ‘vörös’ | *Welsch* ‘érthetetlen beszéd’, ered. ‘az újlatin nyelvek (francia, olasz, spanyol) összessége’ ← ófn *walahisc* ‘egy kelta nép, vsz. a gall régi neve’ (lásd ang *welsh* ‘walesi’)

roué [rué] ⇨ kéjenc, kiélt ember

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘kerékbe tört’ ← *rouer* ‘kerékbe tör’ ← *roue* ← lat *rota* ‘kerék’

Lásd még ROTÁCIÓ

rouge et noir [ruzsenoár] ⇨ *ját* egy szerencsejáték és egy pasziánsz neve

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘vörös és fekete’ *rouge* ← lat *rubeus* ‘vöröses’, tkp. ‘szederszínű’ ← *rubus* ‘szeder’ | *noir* ← lat *niger* ‘fekete’

Lásd még RUBIN

round [raund] ⇨ *sport* menet, forduló

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘kör, kerek’ ← ófr *rond* ← lat *rotundus* ‘kerek, kerékszerű’ ← *rota* ‘kerék’

Lásd még ROTÁCIÓ

routine lásd RUTIN

royalista ⇨ királypárti, királyhú (személy)

⊙ fr *royaliste* ‘ua.’, lásd ROYALIZMUS

royalizmus ⇨ királypártiság, királyhűség

⊙ fr *royalisme* ‘ua.’: *royal* ‘királyi’ ← *roi* ‘király’ ← lat *rex, regis* ‘ua.’ | lásd -IZMUS

Lásd még REGÁLE

royalty [rojelti] ⇨ *jog* honorárium, szerzői jogvédelem alatt álló szellemi vagy művészi alkotás felhasználásáért fizetett jogdíj

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘királyi haszonélvezet, ill. ennek átruházása egy személyre’ ← *royal* ‘királyi’, lásd ROYALIZMUS

Lásd még REGÁLE

rozé ⇨ kékszőlő-fajták gyors feldolgozásával nyert könnyű, halványvörös vagy rózsaszínű bor

⊙ fr (*vin*) *rosé* ‘rózsaszínű (bor)’ ← *rose* ‘rózsa’ ← lat *rosa* ← gör *rhodon* ‘ua.’

rozetta ⇨ *ép* rózsablak

⇨ *ép* többszirmú, kerek díszítő elem

⊙ fr kics *rosette* ‘ua.’, tkp. ‘rózsácska’ ← *rose* ‘rózsa’, lásd ROZÉ

rozmár ⇨ *áll* a sarkvidéki tengerekben élő nagy testű emlős hosszú agyarrá alakult szemfogakkal

⊙ tud lat *rosmarus* ← norv *rosmar*, ered. *roshval* ‘ua.’, tkp. ‘tengeri paripa’ (a ~ nyerítésszerű hangjáról: *ros(s)* ‘paripa’ | *hval* ‘bálna’) (a *rosmar(us)* alakváltozat a régi hiedelemből ered, hogy a ~ lenyalja a parti sziklákról a tengeri harmatot: lat *ros marinus*: *ros* ‘harmat’ | *marinus* ‘tengeri’, lásd ROZMARING)

rozmaring ⇨ növ halványkék virágú illatos, örökzöld félcserje

⊙ tud lat *rosmarinus* ‘ua.’, tkp. ‘tengeri harmat’: *ros* ‘harmat’ | *marinus* ‘tengeri’ ← *mare* ‘tenger’

Lásd még ROZMÁR

rozsólis ⇨ növényi anyagokkal ízesített likőr

⊙ újk lat *ros solis* ‘a nap harmata’: *ros* ‘harmat’ | *sol* ‘nap’

rögbi ⇨ *sport* tojásdad alakú labdával játszott labdarúgásszerű csapatjáték, melyben kéz is érintheti a labdát

⊙ *Rugby* angol város nevéből (amelynek iskolája kezdeményezte ezt a játékot)

römertopf ⇨ *konyha* római tál, különleges technikával kiégetett mázatlan agyagedény sütésre, párolásra

⊙ ném *Römertopf* ‘ua.’: *römer* ‘római’ ← *Rom* ‘Róma’ | *Topf* ‘fazék’

römi ⇨ *ját* francia kártyával játszott kártyajáték

⊙ ang *rummy* ‘ua.’ ← ?

röntgen ⇨ *műsz* nagy áthatoló képességű elektromágneses sugarakkal működő (készülék)

⇨ *orv, műsz* ilyen sugarakkal készült (felvétel)

⇨ *orv, műsz* ilyen sugarakkal végzett (vizsgálat)

⊙ Konrad *Röntgen* német fizikus, a felfedező nevéből

röntgenanalízis ⇨ *műsz* anyagszerkezet vizsgálata röntgensugarakkal

⊙ lásd RÖNTGEN, ANALÍZIS

röntgendefektoszkópia ⇨ *műsz* anyagok szerkezeti hibáinak megállapítása röntgensugarakkal

⊙ lásd RÖNTGEN, DEFEKTOSZKÓPIA

röntgendiagnosztika ⇨ *orv* kórmegállapítás röntgenvizsgálattal

⊙ lásd RÖNTGEN, DIAGNOSZTIKA

röntgenogram ⇨ *orv* röntgensugarakkal készített felvétel

⊙ lásd RÖNTGEN, -GRAM(MA)

röntgenoszkópia ⇨ *orv* átvilágítás röntgensugárral

⊙ lásd RÖNTGEN | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

röntgenspektrográf ⇨ *kém* anyagok kémiai összetételét röntgensugarak színképe alapján megállapító készülék

⊙ lásd RÖNTGEN, SPEKTROGRÁF

röntgenterápia ⇨ *orv* gyógykezelés röntgensugarakkal

⊙ lásd RÖNTGEN, TERÁPIA

rubáska ⇨ *ölt* hímzett, magas nyakú orosz ing

⊙ *or*, ‘oldalt felvágott ing’ ← *rubitj* ‘vág’

rubato [rubató] ⇨ *zene* kötetlen, oldott tempóban (adandó elő)

⊙ *ol*, ‘ua.’ ← *rubare, rubato* ‘elrabol, kifoszt’ (értsd: ‘megfosztva a pontos mértéktől’)

rubedo ⇨ *orv* bőrpír, bőrpiroság

⊙ *tud lat*, ‘ua.’ ← *rubeus* ‘pirosas, szederszínű’ ← *rubus* ‘szeder’

Lásd még RUBIN

rubel ⇨ orosz (és szovjet) pénzegység

⊙ *or rublj* ‘ua.’ ← *rubitj* ‘levág’ (kezdetben fizetés alkalmával ezüstrudakból vágtak le megfelelő értékű darabokat)

rubeola ⇨ *orv* rózsahimlő, vöröshimlő

⊙ *tud lat kics*, ‘ua.’ ← *rubeus* ‘pirosas, szederszínű’ ← *rubus* ‘szeder’

Lásd még RUBIN

rubidium ⇨ *kém* viaszlagyságú, ezüstfehér, az alkálifémek csoportjába tartozó kémiai elem

⊙ *tud lat rubidium* ‘ua.’: *lat rubidus* ‘vörös’, lásd RUBEDO (a ~ színképében a vörös vonalak a legerősebbek) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

Lásd még RUBIN

rubidomicin ⇨ *gyógysz* penészgombából előállított természetes antibiotikum fehérvérűség gyógyítására

⊙ *tud lat rubidomycin* ‘ua.’: *rubidus* ‘vörös’, lásd RUBEDO | gör *mükosz* ‘gomba’ | *-in* (vegyületre

⇨ utaló toldalék)

rubin ⇨ élénk vörös színű korund, értékes drágakő

⊙ *ném Rubin* ← *kk lat rubinus* ‘ua.’ ← *lat rubeus* ‘vörös’ ← *rubere* ‘vöröslík’ ← *rubus* ‘szeder’

Lásd még ROUGE ET NOIR, RUBEDO, RUBEOLA, RUBÍDIUM, RUBRIKA, RUTIL

rubrika ⇨ *hiv* rovat, hasáb iratban, jegyzéken

⊙ *lat rubrica* ‘törvény, törvénycikk (melynek címét vörössel írták)’ ← *rubrica (terra)* ‘vörös festék’, *tkp.* ‘vöröslő (föld)’ ← *rubere* ‘vöröslík’ ← *rubus* ‘szeder’

Lásd még RUBIN

Rudbeckia [rudebekia] ⇨ *növ* kúpvirág, élénk színű, fészkes virágzatú dísznövény

⊙ *tud lat*, ‘ua.’ ← *O. Rudbeck* svéd botanikus nevéből

rudimenta † ⇨ alapismeretek, elemi ismeretek

⊙ *lat tbsz seml*, ‘ua.’, lásd RUDIMENTUM

rudimentális ⇨ elemi, alapvető

✧ durva, elnagyolt

✧ fejletlen, kezdetleges, csenevész, csökevényes

⊙ kk lat *rudimentalis* ‘ua.’, lásd RUDIMENTUM

rudimentum ✧ *biol* korábbi fejlődési fokra utaló, elcsenevészedett szerv, csökevény

⊙ lat, ‘első kísérlet, kezdemény’ ← *rudis* ‘nyers, durva’

ruina † ✧ épületrom

✧ anyagi romlás, bukás, csőd

⊙ lat, ‘ua.’ ← *ruere* ‘szakad, dől, omlik’

ruinál ✧ tönkre tesz, romlásba dönt, csődbe visz

⊙ ném *ruinieren* ← fr *ruiner* ‘ua.’, lásd RUINA

rukkol ✧ *kat* vonul

✧ húzódik (valamerre)

⊙ baj-oszt *rucken* ← ném *rücken* ‘mozdul, indul, vonul’

rulett ✧ *ját* számozott forgó koronggal és benne gördülő golyóval játszott szerencsejáték

⊙ fr kics *roulette* ‘ua.’ ← *rouelle* ‘kis kerék’ ← népi lat kics *rotula* ‘ua.’ ← *rota* ‘kerék’

Lásd még ROTÁCIÓ

rulon ✧ *műsz* néhány mm vastag lemez tekerese

⊙ fr *roulon* ‘ua.’, ered. ‘henger’ ← *rouler* ‘gördül, gördít’ ← lat *rotulare* ‘ua.’ ← kics *rotula* ‘kis kerék’ ← *rota* ‘kerék’

Lásd még ROTÁCIÓ

rumba ✧ *zene* kubai eredetű, páros ütemű társastánc

⊙ sp, ‘ua.’ ← (?) *rumbo* ‘vigasság’

rumináció ✧ áll kérődzés

✧ *átv* fontolgtatás, rágódás egy problémán

⊙ lat *ruminatio* ‘ua.’, lásd RUMINÁL

ruminál ✧ áll kérődzik

✧ *átv* megrág, meggondol, rágódik, fontolgtat

⊙ lat *ruminare* ‘ua.’ ← *rumen* ‘torok’

rumli ✧ kavarodás, felfordulás

⊙ ném *Rummel* ‘ua.’

rumor ✧ *orv* rendellenes zöreje a test belsejéből

✧ † zúgolódás, lázadozás

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘lárma, szóbeszéd’

run [ran] ✧ *ker* bankpánik, betétesek rohama, hogy pénzüket kivegyék

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘rohanás’

rúna ✧ *nyelvt* ógermán rovásírás (eredetileg kultikus tárgyú feljegyzésekre)

✧ *nyelvt* ennek egy-egy betűjele

⊙ ném *Rune* ‘ua.’ ← gót *runa* ‘titok, titkos tanácskozás’, ered. ‘suttogás’

rund ✧ *sport* menet, forduló

✧ *biz* kör, amelyben mindenki sorra kerül (ívásra, fizetésre)

⊙ ném *Rund*, ang *round* ‘ua.’, lásd ROUND

runo ✧ *zene* finn népdal

✧ *irod* ősi finn varázsének

⊙ finn, ‘ua.’

rúpia ✧ pénzegység Délkelet-Ázsia több országában

⊙ hindi *rúpjáh* ‘ua.’ ← szansz *rúpja* ‘vert ezüst’ ← *rúpa* ‘szépség’

rupikol ✧ *növ* szikla- vagy kavicsaljon élő zuzmók neve

⊙ ném *Rupikol* ← tud lat *rupicola* ‘ua.’, tkp. ‘sziklalakó’: *rupes* ‘szikla’ | *colere* ‘lakik, művel’

ruppó † ✧ *biz* forint

⊙ becéző forma a tréfásan ‘forint’ értelemben használt RÚPIA szóból

ruptilis ✧ törékeny

⊙ lat, ‘ua.’ ← *rompere, ruptum* ‘tör, törik’

ruptúra ⇨ *orv* repedés, csontrepedés

⇨ † töredék

⊙ lat *ruptura* ‘ua.’ ← *rompere, ruptum* ‘tör, török’

Lásd még ERUPCIÓ, RUTIN

rurális ⇨ mezei, falusi

⊙ lat *ruralis* ‘ua.’ ← *rus, ruris* ‘falu’

rusz ⇨ *tört* középkori keleti szláv fejedelemség, különösen a kijevi *Rusz*

⊙ or, ‘ua.’ ← finnugor *ruts-* ‘normann, viking’ (pl. finn *ruotsi* ‘svéd’) (a ~okban ui. a hatalmat gyakran a normann zsoldosok vezérei ragadták magukhoz)

ruszin ⇨ *népr* kárpát-ukrán, az észak-keleti Kárpátokban élő keleti szláv népcsoport tagja, nyelve

⊙ ukrán *ruszinszkij* ‘kisorosz’

ruszki ⇨ *biz, gúny* orosz

⊙ or *ruszskij* ‘orosz’ ← *Rusz* ‘keleti szláv fejedelemség’, lásd RUSZ

ruszli ⇨ *konyha* orosz hal, ecetes, sós, hagymás hering

⊙ magy ← ném *Russe* ‘orosz’ és ‘orosz hal’, lásd RUSZKI

ruszni ⇨ *áll* csótány, svábbogár

⊙ ném nyj *ruszn* ‘ua.’ ← ném *Russe* ‘orosz’ és ‘svábbogár’, lásd RUSZKI

rusznyák ⇨ *népr* kárpát-ukrán, ruszin

⊙ szlk *Rusniak* ‘ua.’, lásd RUSZKI

ruszcizmus ⇨ *nyelvt* az orosz nyelvre jellemző sajátos kifejezési forma

⇨ *nyelvt* ez mint idegenszerűség más nyelvben

⊙ tud lat *russicismus* ‘ua.’ (mint *anglicizmus, gallicizmus*) ← or *ruszskij*, lásd RUSZKI

ruszsofil ⇨ oroszbarát

⊙ ang, ném *russophil* ‘ua.’: lat *Russia* ‘Oroszország’ | gör *philó* ‘kedvel’

ruszsofóbia ⇨ oroszgyűlölet

⊙ ang *russophobia* ‘ua.’: lat *Russia* ‘Oroszország’ | lásd FÓBIA

ruszticitás ⇨ parasztság, egyszerűség

⇨ faragatlanság, durvaság

⊙ lat *rusticitas* ‘ua.’, lásd RUSZTIKUS

rusztika ⇨ *ép* nyerskő falazat durván kinagyolt vagy mesterségesen érdesített kövekből

⊙ ném *Rustika* ‘ua.’, lásd RUSZTIKUS

rusztikus ⇨ paraszti, falusias

⇨ mesterkéletlen, egyszerű

⇨ otromba, faragatlan

⊙ lat *rusticus* ‘falusi, egyszerű, faragatlan’ ← *rus, ruris* ‘falu’

Rutascorbin [rutaszkorbin] ⇨ *gyógysz* hajszáleres vérzések ellen hatékony, C-vitamint is tartalmazó tableta

⊙ *ruta* ‘ruta, gyógynövényfaj’ | lásd ASZKORBIN(SAV)

rutén ⇨ *népr* nyugat-ukrajnai szláv népcsoport, ruszin

⊙ ném *Ruthene* ‘ua.’ ← lat *Ruthenius* ‘orosz’

ruténium ⇨ *kém* szürkésfehér, kemény fémeselem

⊙ tud lat *ruthenium* ‘ua.’: kk lat *Ruthenia* ‘Oroszország’ (mert az Uralban bányászott platinaércből különítették el) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

rutil ⇨ *ásv* titánoxid, vörösesbarna tetragonális kristály

⊙ ang *rutile* ‘ua.’ ← lat *rutilus* ‘vöröses’ ← *rubere* ‘vöröslík’, lásd RUBEOLA, RUBIN

rutilizmus ⇨ *orv* élenkvörös hajsztin és fakó, szeplős bőr gyakori együttese

⊙ tud lat *rutilismus* ‘ua.’, lásd RUTIL, -IZMUS

rutin ⇨ nagyfokú jártasság, ügyesség (valamiben)

⇨ készség, gyakorlat, tapasztalat

⇨ a gyakorlottság alapján, önállóság nélkül is végrehajtható (feladat)

⊙ fr *routine* ‘ua.’, tkp. ‘megszokás, bejárt úton haladás, útismeret’ ← *route* ‘út, útvonal’ ← lat (*via*) *rupta* ‘tört (út)’ ← *rompere, ruptum* ‘tör’

Lásd még RUPTÚRA

rutinos ⇨ gyakorlott, tapasztalt, jártas

⊙ lásd RUTIN

rúzs ⇨ ajakfestésre való, többnyire vörös színű festék(rudacska)

⇨ piros arcfesték

⊙ fr *rouge* ‘vörös’ ← lat *rubeus* ‘ua.’ ← *rubere* ‘vöröslik’

rüfke ⇨ ribanc

⊙ jidd *Rivke* ‘fiatal zsidó nő’, tkp. Rebeka ← héb *Rivka* ‘ua.’

rükverc ⇨ hátramenet

⊙ ném *rückwärts* ‘hátrafelé’: *Rücken* ‘hát’ | *-wärts* ‘felé’ ← gót *wairths* ‘ua.’

rüsz ⇨ a lábfej felső, domború része

⊙ ném *Rüste* ‘hajó orrán előrenyúló horgonyfüggesztő gerenda’

rüsztung † ⇨ (katonai) menetfelszerelés

⊙ ném *Rüstung* ‘páncélzat, fegyverzet’ ← *rüsten* ‘felkészít, felfegyverez’

S

---

sabbath [szabbat] ⇨ *vall* a szombat mint a zsidóság heti ünnepnapja

⊙ héb *sabbáth* ‘ua.’, tkp. ‘pihenés’ ← *sábath* ‘pihen’

sabbatharius [szabbatárius] ⇨ *vall* szombatos

⊙ lat, ‘ua.’, lásd SABBATH

sábesz ⇨ *vall* szombat

⊙ jidd *schabes* ‘ua.’, lásd SABBATH

sábeszdekli ⇨ zsidó férfiak kis kerek fekete sapkája, amelyet a fejtétön viselnek

⊙ jidd, ‘ua.’: lásd SÁBESZ | ném kics *Deckel* ‘fedő’ ← *decken* ‘befed’

sablon ⇨ mintadarab

⇨ rajzminta

⇨ önállólanul utánzott, megmerevedett minta, kaptafa

⇨ elkoptatott kifejezés, közhely

⊙ ném *Schablone* ← kholl *schampeloen* ‘ua.’ ← fr *échantillon* ‘minta’, ófr *eschantiller* ‘árusok mérlegét ellenőrzi’ ← lat *scandere* ‘fellép’

sablonos ⇨ szokványos, elcsépelt, semmitmondó, önállólan

⇨ lélektelen, egyhangú, gépies

⊙ lásd SABLON

sabo- lásd SZABO-

sabra [szabra] ⇨ őshonos, az országban született izraeli állampolgár

⊙ ivrit *sabhár* ‘ua.’ tkp. ‘fügekaktusz’ ← ar *sabr* ‘ua.’

saccharomyces [szaharomikesz] ⇨ *biol* élesztőgombák fajtáinak közös neve

⊙ tud lat, ‘ua.’: *saccharum* ← gör *szakkharon* ‘cukor’ | *mükész* ‘gomba’

sacerdotalis [szacerdotális] ⇨ *vall* papi, lelkési

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *sacerdos*, *sacerdotis* ‘pap’, tkp. ‘áldozati adományt felajánló’: *sacer* ‘szent, feláldozott’ | *dos*, *dotis* ‘adomány’ ← *dare* ‘ad’

saccol ⇨ felbecsül, megbecsül, taksál

⊙ ném *schatzen* ‘ua.’ ← *Schatz* ‘kincs’

sachlichkeit [zahlihkeit] ⇨ tárgyiasság, tárgyilagosság, szakszerűség

⊙ ném, ‘ua.’ ← *sachlich* ‘a dologhoz tartozó, tárgyilagos’ ← *Sache* ‘dolog, ügy’

sacr- lásd még SZAKR-

sacra [szakra] ⇨ *jog* egyházi javak

⊙ lat tbsz seml ‘ua.’, tkp. ‘szent dolgok’ ← *sacer* ‘istenségnek szentelt’

sacralis [szakrális] ⇨ *anat* keresztsonti

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd SACRUM

Lásd még SZAKRÁLIS

sacrosanctum [szakroszanktum] ⇨ *vall* a szentek szentje, a szentély belseje

⊙ lat, ‘ua.’: *sacer*, *sacro-* ‘istenségnek szentelt’ | *sanctus* ‘szent’, lásd SZANKCIO

sacrum [szakrum] ⇨ *anat* keresztsont

⊙ tud lat (*os*) *sacrum* ‘szent (csont)’ ← gör (*oszteon*) *hieron* ‘ua.’ (ókori hiedelem szerint ez volt a lélek székhelye)

Sacrum Officium [szakrum officium] ⇨ *vall* Szent Hivatal, az inkvizíció intézményének hivatalos neve

⊙ lat, ‘ua.’: *sacer*, *sacra*, *sacrum* ‘szent’ | lásd OFFÍCIUM

saec lásd SZEK-

sáfár † ⇨ ispán, gazdatiszt, intéző, jószágigazgató

⊙ kfn *schaffer* ‘alkotó, intéző’ ← ném *schaffen* ‘alkot, elrendez, intéz’

sáfárkodik ⇨ gazdálkodik, valaminek gondját viseli

⊙ lásd SÁFÁR

safe lásd SZÉF

safe deposit [széjf dipozit] ⇨ banki páncélszekrény bérelt rekesze értékek megőrzésére

⊙ ang, ‘ua.’: lásd SZÉF | *deposit* ‘letét’, lásd DEPOZITUM

saga [szága] ⇨ *irod* legendás hősokról szóló kora középkori skandináv monda, prózai elbeszélés

⊙ óskand, tkp. ‘elmondás’ (ném *sagen*, angol *say*, svéd *säga* ‘mond’)

sage und schreibe [záge und sreibe] ⇨ *biz* ird és mondd (meghökkentő közlés bevezetésül)

⊙ ném, ‘ua.’: *sagen* ‘mond’ | *schreiben* ‘ír’ ← ófn *scriban* ← lat *scribere* ‘ua.’

sagittalis [szagittális] ⇨ *anat* nyíl irányú

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *sagitta* ‘nyíl’

sagittarius [szagittárius] ⇨ *tört* íjász, íjkészítő

⇨ (nagybetűvel) *csill* Nyilas, az állatöv egyik jegye

⊙ lat, ‘ua.’ ← *sagitta* ‘nyíl’

sagren ⇨ különlegesen kikészített, érdes felületű szamár- vagy zergebőr

⊙ fr *chagrin* ‘ua.’ ← tör *çagr* ‘zergebőr’ (a szóvégre a *grain* ‘szemcse’ szó hatott)

sag schon [zágson] ⇨ *biz* mondd már, annyi baj legyen, hát aztán

⊙ ném, ‘ua.’: *sagen* ‘mond’ | *schon* ‘már’

sagum [szágum] ⇨ *ölt* katonai köpeny a római hadseregben

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *szagosz* ‘gall köpeny’

sah ⇨ *tört* perzsa uralkodó (1979 előtt)

⊙ újperzsa *sáh* ‘király’ ← óperzsa *khsájathija* ‘király’, tkp. ‘irányító, uralkodó’

Lásd még SAKK

saherol ⇨ *biz* használt holmikkal kereskedik

⊙ ném argó *schachern* ‘ua.’ ← héb *sahar* ‘bér, nyereség’

saint-simonizmus [szenszimionizmus] ⇨ *pol* az utópista szocializmusnak Cl.-H. Saint-Simon francia gondolkodó által megalkotott elmélete

⊙ fr *saint-simonisme* ‘ua.’: *Saint-Simon* nevéből | lásd -IZMUS

saison lásd SZEZON

saison morte [szezon mort] ⇨ holszezon

⊙ fr, ‘ua.’: lásd SZEZON | *mort* ← latin *mortuus* ‘halott’ ← *mori*, *mortuus* ‘meghal’

sakál ⇨ *áll* a kutyafélék közé tartozó dögevő ragadozó emlős Afrikában és Ázsiában

⇨ *átv* gyáva, alattomos ember

⊙ ném *Schakal* ← tör *çakal* ← perzsa *sagál* ← óind *srgalah* ‘ua.’

sakk ⇨ *ját* hatvannégy kockás táblán harminckét figurával játszott, keleti (indiai) eredetű játék

⇨ az ellenfél királyát közvetlenül fenyegető lépés

⇨ ennek bemondása

⊙ ném *Schach* ‘ua.’ ← ar, perzsa *sáh*, lásd SAH

sakk-matt ⇨ *ját* a sakkjátszma végét jelentő állás, amikor a megtámadott király nem tud szabad mezőre lépni

⊙ ném *Schah-matt* ‘ua.’ ← ar (as-) *sáh mât(a)* ‘a király halott’

sakter ⇨ metsző, izraelita hitközségi alkalmazott, aki az étkezésre szánt állatok rituális előírás szerinti, kóser levágását és feldarabolását végzi

⊙ jidd *schachter* ‘ua.’ ← héb *sáhat* ‘levág’

sakterol ⇨ állatot izraelita rituális előírások szerint levág

⊙ lásd SAKTER

salabakter ⇨ begyöpösödött, agyalágyult vénember

⇨ † kopott, szakadt öreg könyv

⊙ ném *Schaarwächter* ‘ódivatúan öltöző férfi, öreg könyv’, ered. ‘járőrkatoná’: *Schaar* ‘sereg’ | *Wächter* ‘őr’

salagvárda † ⇨ menlevél, oltalomlevél

⊙ a SALVA GUARDIA régi magyar változata

sala terrana [szála terrána] ⇨ ép a kertre nyíló földszinti díszterem olasz barokk palotákban

⊙ ol, ‘ua.’: lásd SZÁLA | *terrano* ← népi lat *terrano* ‘földi, földszinti’ ← *terra* ‘föld’

salavári ⇨ ölt buggyos, bő keleti nadrág

⊙ szerb-horvát *šalvari* ← tör *şalvar* ← perzsa *salvar* ‘ua.’

saliva [szaliva] ⇨ orv nyál

⊙ lat, ‘ua.’

salivans [szaliváns] ⇨ orv a nyáleválasztást serkentő szer

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *salivare* ‘nyálgzik’, lásd SALIVA

salivatio [szaliváció] ⇨ orv nyálfolyás, nyáleválasztás

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *salivare* ‘nyálgzik’, lásd SALIVA

sallárium † ⇨ bér, fizetés

⊙ lat *salarium* ‘szold, fizetés, napidíj’, ered. ‘katonák és tisztviselők sópénze, sójutaléka’ ← *sal*, *salis* ‘só’

saller ⇨ kilyukadt kerékpártömlő gyors helyszíni vulkanizálására való egyszerű készlet

⊙ ném *Schaller*, a gyártó neve

salom ⇨ béke (zsidó köszöntés)

⊙ héb, ‘ua.’

salon dés refusés [szalon de röfüzé] ⇨ műv a nagy tekintélyű párizsi *Salon Français* 1863-as kiállításáról kiutasított impresszionista festmények külön rendezett tárlata

⇨ műv mellékiállítás a fő kiállításra be nem került művekből

⊙ fr, ‘az elutasítottak szalonja’: lásd SZALON | *refusé* ‘elutasított’, lásd REFÜZÁL

salonfahig [szalonféhig] ⇨ szalonképes

⊙ ném, ‘ua.’: lásd SZALON | *fähig* ‘alkalmas’

saloon [szalún] ⇨ kocsmá, sőtés Amerikában

⊙ am ang, ‘ua.’ ← fr *salon*, lásd SZALON

salpingitis [szalpingitisz] ⇨ orv a petevezeték gyulladása

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd SALPINX | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

salpinx [szalpinksz] ⇨ anat méhkürt, petevezeték

⇨ *zene* ókori görög kürtszerű fúvós hangszer

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *salpinx*, *salpingosz* ‘trombita, kürt’

saltato [szaltató] ⇨ *zene* vonós játékmód, a vonó ugratása a húrokon

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘ugratva’ ← ol, lat gyak *saltare* ← ‘ugrál, ugrik’ ← *salire*, *saltum* ‘ugrik’

Lásd még SZALTÓ

salterello [szalterelló] ⇨ *zene* páratlan ütemű, tüzes nápolyi tánc

⊙ ol, ‘ua.’ ← *saltare* ‘ugrál’, lásd SALTATO

salto mortale lásd SZALTÓ MORTÁLE

salubritas [szalubritász] ⇨ orv egészség

⊙ lat, ‘ua.’ ← *saluber* ‘egészséges’ ← *salus* ‘egészség, üdv’ ← *salvere* ‘jól van, egészséges’

salus rei publicae [szalusz rei publiké] ⇨ közüdv, államérdek, a köz java, érdeke

⊙ lat, ‘ua.’: *salus* ‘egészség, üdv’ ← *salvere* ‘jól van, egészséges’ | *res publica* lásd REPUBLIKA

salva guardia [szalva gvárdia] † ⇨ őrség, biztonsági őrizet

⇨ menedékhely, oltalom

⇨ oltalomlevél

⊙ lat, ‘ua.’: *salvus* ‘ép, sértetlen, megmentett’ | ← kk lat *guardia* ‘őrizet’ ← germán (pl. ang *ward* ‘őrizet’, ném *Warte* ‘őrség’)

Salvarsan [szalvarzan] ⇨ gyógyszer a szifilisz és más betegségek ellen használatos arzéntartalmú gyógyszer

⊙ tud lat, ‘ua.’: *salv(us)* ‘ép, egészséges’ | *ar (senicum)* ‘arzén’ | *san(are)* ‘gyógyít’

Salvator [szalvátor] ⇨ *vall* Üdvözítő

⊙ lat, 'ua.' ← *salvare, salvatum* 'meggyógyít, megment' ← *salvus* 'ép, megmentett' ← *salvere* 'jól van, egészséges'

salva venia [szalva vénia] ⇨ engedelemmel szólva, bocsánat a szóért

⊙ lat, 'a megbocsátás(hoz való jogot) fenntartva': *salvus* 'ép, megmentett, fenntartott' | *venia* 'bocsánat, kegy' ← *venus* 'kedv, kegy, szépség'

salve [szalve] ⇨ üdvöz légy, üdvözöllek

⊙ lat felsz, 'ua.', tkp. 'légy egészséges' ← *salvere* 'jól van, egészséges'

salve regina [szalve ...] ⇨ *vall* középkori Mária-himnusz kezdő szavai

⊙ lat, 'üdvözlégy, királynő', lásd SALVE, REGINA

Salvia [szalvia] ⇨ *növ* paprikavirág, zsályaféle tűzpiros virág

⊙ lat, 'zsályá'

salvo errore [szalvo errore] ⇨ a tévedés jogát fenntartva

⊙ lat, 'ua.': *salvus* 'ép, megmentett, fenntartott' | *error* 'tévedés' ← *errare* 'téved'

salvo jure [szalvo jüre] ⇨ jogfenntartással

⊙ lat, 'ua.': *salvus* 'ép, megmentett, fenntartott' | *ius, iuris* 'jog'

salvus conductus [szalvus konduktusz] † ⇨ menedéklevél, oltalomlevél

⊙ lat, 'ua.': *salvus* 'ép, sértetlen, megmentett' | *conductus* 'elvezetés' ← *conducere, conductum* 'összeterel, együtt vezet': *con-* 'együtt, össze' | *ducere* 'vezet'

sámán ⇨ nomád népek varázsló papja

⊙ ném *Schaman* ← or *saman* 'ua.' ← tunguz *samán* 'tudó ember' ← *sa* 'tud'

samanizmus ⇨ *vall* természeti népek kezdetleges vallása, amelyben kiválasztott emberek, a sámánok önkívületi állapotban érintkezésbe lépnek a szellemekkel

⊙ ném *Schamanismus* 'ua.', lásd SÁMÁN, -IZMUS

sámedli lásd SÁMLI

samesz ⇨ *vall* zsidó hitközség templomszolgája

⇨ *átv* alárendelt szerepű fiatal munkatárs, mindenes, kiségitő, famulus

⊙ jidd *schammes* ← héb *sammás* 'szolga'

sámlí vagy **sámedli** ⇨ zsámoly, alacsony faülőke

⊙ baj-oszt *schamel*, ill. kics *schamerl* ← ném *Schemel* 'ua.'

samott ⇨ mázatlan tűzálló anyag

⊙ auszti ném *Schamott* ← ol *sciarmotti* 'ua.' ← ném nyj *scharme* ← ném *Scherbe* 'cserép, törmelék'

sampan ⇨ *hajó* kelet-ázsiai evezős vagy egyvitorlás csónak, amely lakóhelyül is szolgál

⊙ ang *sampan* ← kínai *sanpan* 'ua.': *san* 'három' | *pan* 'deszka'

sampányer † ⇨ pezsgő

⊙ ném *Champagner* ← fr *champagne* 'ua.' ← *Champagne* 'francia bortermő vidék' ← lat *Campania* 'mezőség' ← *campus* 'mező'

sampinyon ⇨ csiperkegomba, †úrigomba

⊙ ném *Champignon* 'ua.' ← fr *champignon* 'gomba' ← népi lat kics *campaniolus* 'ua.' ← *campanus* 'mezői' ← *campus* 'mező'

sampon ⇨ hajmosószer

⊙ auszti ném *Schampon* ← ang *shampoo* 'hajmosás, hajmosószer', ered. 'masszázs, fejbőrmasszázs' ← hindi felsz *csámpo* 'gyúrd, dögönyözd' ← *csampná* 'dögönyöz' ← szansz *csapajati* 'gyúr, dagaszt'

sanbenito [szambenitő] ⇨ *vall* csuklyás, sárga csuha, amelyet az inkvizíció által elítéltek viseltek a máglyán

⊙ sp, 'ua.', tkp. 'Szent Benedek': *san(to)* ← lat *sanctus* 'szent' | *Benito* ← lat *Benedictus* 'Benedek', lásd BENEDIKTINUS (utalás a Benedek-rendiek csuhájára)

sancta simplicitas [szankta szimplicitász] ⇨ szent együgyűség, vallásos buzgalomból elkövetett véték

⊙ lat, 'ua.': *sanctus* 'szent' | *simplicitas* 'egyszerűség, együgyűség', lásd SZIMPLA

sanctuarium [szanktuárium] ⇨ *vall* szentély

⊙ lat, 'ua.' ← *sanctus* 'szent' ← *sancire, sanctum* 'felavat, szentesít'

sandinista [szandinista] ⇨ *pol* baloldali gerillamozgalom Nicaraguában

⇨ *pol* e mozgalom harcosa

⊙ C. A. *Sandino* gerillavezér nevééről, akit 1934-ben a nemzeti gárda hitszegő módon megölt

sandläufer [zandlajfer] ⇨ *közl* homokfutó, könnyű négykerekű lovaskocsi

⊙ ném, 'ua.': *Sand* 'homok' | *laufen* 'fut'

sangria [szangria] ⇨ vörösboros, bőlészerű ital

⊙ sp, 'ua.', tkp. 'érvágás' ← *sangre* ← lat *sanguis* 'vér'

sanguine [szangin] ⇨ *műv* vörös krétával készült rajz

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'véres' ← lat *sanguis, sanguinis* 'vér'

sanker ⇨ *orv* kankó, lágyfekély, nemi betegség

⊙ ném *Schanker* ← fr *chancre* 'ua.', ered. 'rák' ← lat *cancer* 'ua.'

sansculotte [szankülot] ⇨ *tört* népi forradalmár a nagy francia forradalom idején

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'térdnadrág nélküli': *sans* ← lat *sine* 'nélkül' | *culotte* 'nemesi térdnadrág' ← *cul* 'fenék, comb' ← lat *culus* 'far, fenék'

sans façon [szanfazon] ⇨ kertelés nélkül

⇨ fesztelenül, könnyeden

⊙ fr, 'ua.': *sans* ← lat *sine* 'nélkül' | *façon* 'mód, modor, udvariaskodás' ← lat *factio* 'ua.' ← *facere* 'csinál'

Lásd még FAKCIÓ, FAZON

sans gêne [szanzsen] ⇨ se szó, se beszéd, fesztelenül, senkire tekintettel nem lévén

⊙ fr, 'ua.': *sans* ← lat *sine* 'nélkül' | lásd ZSÉN

sans phrases [szan fráz] ⇨ kereken, egyenesen

⊙ fr, 'ua.': *sans* ← lat *sine* 'nélkül' | lásd FRÁZIS

sans-souci [szanzuszi] ⇨ *ép* királyi rezidenciák, kastélykertek neve, főleg a potsdami királyi palotái

⊙ fr, 'gondtalan, gond nélküli': *sans* ← lat *sine* 'nélkül' | *souci* 'gond' ← *soucier* 'aggódik' ← lat *sollicitare* 'izgat, nyugtalanít' ← *sollicitus* 'nyugtalan': *sollus* 'egész, egészen' | *ciere, citum* 'megmozgat, felizgat'

sansz ⇨ esély, remény, kilátás

⇨ † valószínűség, eshetőség

⊙ fr *chance* 'esély, szerencse, véletlen' ← késő lat *cadentia* 'esés' (ti. a kockáé) ← lat *cadere* 'esik'

Lásd még KADENCIA

sanszonett ⇨ *zene* kabarédal, kuplé

⇨ *zene* kabarett énekesnője

⊙ fr kics *chansonette* 'ua.', lásd SANZON

santa conversazione [szanta konverzációne]

⇨ *műv* reneszánsz képtípus, a trónon ülő Szűz Mária és gyermeke négy szent társaságában

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'szent társalgás': *santo* ← lat *sanctus* 'szent' | lásd KONVERZÁCIÓ

santung ⇨ *text* csomós helyemszáלבól készült vászonkötésű, könnyű szövet

⊙ *Santung* kínai város nevéből

sanzon ⇨ *zene* egyszerű, könnyed, érzelmes dal

⇨ *zene* francia kabarédal

⊙ fr *chanson* 'ének' ← lat *cantio, cantionis* 'ua.' ← *canere, cantum* 'énekel'

Lásd még KÁNTÁL

sanzsan ⇨ *text* színjászó (kelme)

⊙ fr *changeant* 'változó' ← *changer* 'változik, változtat' ← késő lat *cangiare, cambiare* 'cserél, vált' ← lat *cambire* 'ua.'

Lásd még CSENCESEL, RICAMBIO

sanzsíroz ⇨ *biz* változtat, cserél

⊙ ném *changieren* ← fr *changer* 'ua.', lásd SANZSAN

sapeur [szapőr] † ⇨ *rég* árkász

⊙ fr *sapeur* ‘ua.’ ← *sape* ‘ostromárok’ ← ol *zappa* ‘kapa’

sarabande [szaraband] ⇨ *zene* barokk szvittek lassú tétele, háromnegyedes ütemű, méltóságteljes spanyol eredetű tánc

⊙ fr, ← sp *zarabanda* ‘ua.’ ← ar, perzsa *szerbend* ‘lassú tánc’

sargasso [szargasszó] ⇨ *növ* az Atlanti-óceán nyílt vizein úszó fűszerű tengeri moszatok tömege

⊙ ang, ← port *sargaço* ← (?) *sarga* ‘szőlőfajta’ (a víz alatti moszatokba zárt légbuborékokról)

saria ⇨ *vall* a mohamedán egyházi és polgári jog rendszere

⊙ ar *sarija* ‘szent törvény’

sarif vagy **serif** ⇨ arab nemes, aki a családfáját Mohamed prófétáig vezeti vissza

⊙ ar *sarif* ‘ua.’ ← *serafa* ‘felmagasztaltatott’

sarlach ⇨ *orv* vörheny

⊙ ném *Scharlach* ‘ua.’, ered. ‘élenkvörös szín’ ← kk lat *scarlatum* ‘skarlátszín’, lásd SKARLÁT¹, SKARLÁT²

sarlatán ⇨ szemfényvesztő, szélhámós, szédelgő

⇨ tudatlan orvos, áltudós, csodadoktor, kuruzsló

⊙ ném *Scharlatan* ‘ua.’ ← fr *charlatan* ‘szemfényvesztő’ ← ol *ciarlatano* ‘vásári kikiáltó, szemfényvesztő’ ← hangut *ciarlare* ‘fecseg, locsog’

sarlatanizmus ⇨ szélhámosság, szemfényvesztés, szédelgés

⊙ fr *charlatanisme* ‘ua.’, lásd SARLATÁN, -IZMUS

sarm lásd CHARME

sarmos ⇨ bájos, elbűvölő

⊙ lásd CHARME

sarmőr lásd CHARMEUR

sarnír lásd ZSANÉR

sarzi ⇨ *kat*, *biz* tisztés, tiszthelyettes

⇨ *kat* (tiszthelyettesi) rendfokozat, rangfokozat

⇨ *átv* tisztség, rang

⊙ ném *Charge* [sarzse] ‘rang, tisztség’ ← fr *chargé* ‘megbízott’ ← *charger* ‘megbíz’, tkp. ‘megterhel’ ← késő lat *carricare* ‘szekeret megrak’ ← lat *carrus* ‘szekér’

Lásd még KARIKATÚRA

sasíroz † ⇨ sétálgat, sétafikál

⊙ ném *schassieren* ‘tánclépésben halad’, lásd SASSZÉ

saslik ⇨ *konyha* rablóló

⊙ or ← krími tatár *sislik* ‘ua.’ ← *sio* ‘nyárs’

saszla ⇨ borkészítésre is alkalmas ízes, illatos csemegeszőlő

⊙ fr *chasselas* ‘ua.’ ← *Chasselas* francia város nevéből

sasszé ⇨ három csúsztatott lépésből álló táncmotívum

⊙ fr *chassé* ‘ua.’ ← *chasser* ‘vadászik, lopakszik, csúszik’ ← ol *cacciare* ← késő lat *captiare* ‘ua.’ ← lat gyak *captare* ‘kapdos, vadászik’ ← *capere* ‘elfog’

sasszi ⇨ *műsz* rádió vagy más készülék kávéja, doboza

⇨ *vill* keretes szerelvénylap

⊙ fr *châssis* ‘keret’ ← *châsse* ‘láda, doboz’ ← lat *capsa* ‘tok, szekrényke’

Lásd még KAPSZULA

sátán ⇨ ördög, kísértő

⊙ lat *Satan* ← gör *Szatanasz* ← héb *szátán* ‘ua.’, tkp. ‘ellenfél, ellenség’ ← *szátan* ‘üldöz’

satanizmus ⇨ *vall* ördöghit, ördögösség, ördögimádás

⇨ *irod* sátánosság, egyes romantikus költők dacos attitűdje a kor morálja ellen, a démoni, a beteges és kegyetlen dicsőítése

⊙ ném *Satanismus* ‘ua.’, lásd SÁTÁN, -IZMUS

satíroz ⇨ *műv* árnyékol, árnyal (rajzon)

⊙ ném *schattieren* ‘ua.’ ← *Schatten* ‘árnyék’

saturnizmus [szaturnizmus] ⇨ *orv* ólommérgezés

- ⊙ tud lat, 'ua.': *Saturnus* 'a hatodik bolygó, az alkímiában az ólom megfelelője' | lásd -IZMUS
- saurus** [szaurusz] ⇨ áll jurakori kihalt őshüllők, sárkánygyíkok gyűjtőneve
- ⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *szauros* 'gyík'
- sauté** [szoté] ⇨ *konyha* hirtelensült hússzelet
- ⊙ fr, 'ugratott' ← *sauter* ← lat gyak *saltare* 'ugrik, ugrál' ← *salire* 'ugrik'
- savoir-faire** [szavoárfer] ⇨ gyakorlati ügyesség, szakértelem, cselekvőképesség
- ⊙ fr, 'ua.': *savoir* 'tudás, tudni' ← lat *sapere* 'tud' | *faire* ← lat *facere* 'csinál'
- savoir-vivre** [szavoárvivr] ⇨ életművészet
- ⇨ tapintat, ügyes bánásmód az emberekkel
- ⊙ fr, 'ua.': *savoir* 'tudás, tudni' ← lat *sapere* 'tud' | *vivre* ← lat *vivere* 'él'
- Saxifraga** [szaxifrága] ⇨ növ kötöröfű
- ⊙ lat, 'ua.': *saxum* 'szikla' | *frangere, fractum*, tkp. *frag-tum* 'tör'
- sbirro** [zbirró] ⇨ rendőrkapó, besúgó, eredetileg rendőr az egyesítés előtti Olaszországban
- ⊙ ol *sbirr, birro* ← népi lat *byrrhus* 'vörösesharna' (az egyenruha színéről) ← gör *pürrhosz* 'vörös'
- scabies** [szkabiesz] ⇨ *orv* rühösség
- ⊙ lat, 'ua.' ← *scabere* 'vakar'
- scalpellum** [szkalpellum] ⇨ *orv* szike, sebészkesz
- ⊙ lat, 'ua.' ← *scalpere* 'vág, vés'
- scapula** [szkapula] ⇨ *anat* lapocka
- ⊙ lat kics, 'ua.' ← *scapha* 'csónak' ← gör *szkaphé* 'ua.'
- scarlatina** lásd SKARLÁT
- sceptrum** [szceptrum] ⇨ *tört* uralkodók, hadvezérek, konzulok és követek hatalmi jelvénye, lándzsaszzerű bot az ókorban
- ⇨ *műv* támaszkodásra használt bot mint a sánta Héphaisztosz attribútuma
- ⇨ jogar
- ⊙ lat, ← gör *szkeptron* 'bot'
- schem-** lásd SEM-
- schema** lásd SÉMA
- scherzando** [szkercandó] ⇨ *zene* játékosan, könnyeden (adandó elő)
- ⊙ ol, 'ua.' ← *scherzare* 'tréfál', lásd SCHERZO
- scherzo** [szkercó] ⇨ *zene* vidám hangulatú, élénk ütemű zenedarab (mint szimfónia tétele)
- ⇨ zenei tréfa
- ⊙ ol, 'ua.' ← ófn *scherz* 'játék' vagy longobárd *skerzon* 'ua.'
- sch-** lásd még SI-
- schilling** [silling] ⇨ osztrák pénznem (2002 előtt)
- ⊙ ném, 'ua.' ← ősi germán kics **skildling* 'kis pajzs' ← gót *skildus* 'pajzs' (pajzs mint pénznév: lásd ESCUDO, SCUDO)
- Lásd még SHILLING
- schis-, schiz-** lásd SZKIZ-
- schistoglossia** [szkiszto glosszia] ⇨ *orv* hasadtnyelvűség mint fejlődési rendellenesség
- ⊙ tud lat, 'ua.': gör *szkhisztosz* 'hasított' ← *szkhidzó* 'hasít' | *glóssza* 'nyelv'
- Lásd még SZKIZOFRÉNIA, GLOSSZA
- schl-** lásd SL-
- schm-** lásd még SM-
- schmutztitel** [smuctitel] ⇨ *nyomd* a tábla és a címoldal közötti előzéklap
- ⇨ *nyomd* szennycímlap, a könyv egy nagyobb egységét bevezető belső címlap
- ⊙ ném *Schmutztitel* 'ua.': *Schmutz* 'szenny, piszok' | *Titel* 'cím', lásd TITULUS
- schn-** lásd SN-
- schönggeist** [söngeszt] ⇨ széplélek, a művészetek világában élő rajongó
- ⇨ ilyen hajlamú, a kívülállókat lebecsülő személy
- ⊙ ném *Schönggeist* 'ua.': *schön* 'szép' | *Geist* 'lélek, szellem'
- schw-** lásd még SV-

schwarmlinie [svarmlínie] ⇨ *kat* rajvonal

⊙ ném *Schwarmlinie* ‘ua.’: *Schwarm* ‘raj, méhraj’ | *Linie* ← lat *linea* ‘vonal’, lásd LÉНИЯ

schwarz auf weiss [svarcaufvejsz] ⇨ világosan, félreérthetetlenül, fehéren feketén

⊙ ném *schwarz* ‘fekete’ | *weiss* ‘fehér’

schwarzgelb [svarcgelb] ⇨ *tört* a Habsburg-uralkodóházhoz hű, ellenforradalmi érzelmű (főleg az 1849–1867 közötti időszakban)

⊙ ném *schwarz* ‘fekete’ | *gelb* ‘sárga’ (a császári zászló színei)

scl- lásd SZKL-

scordatura [szkordatúra] ⇨ *zene* elhangolás

⊙ ol, ‘ua.’ ← *scordare* ‘elhangol’: *s-* ← lat *ex-* ‘el, félre’ | *corda* ← lat *chorda* ‘húr’

scraper [szkréjper] ⇨ *műsz* talajgyalu, földgyalu

⊙ ang *scraper* ‘ua.’ ← *scrape* ‘gyalul, reszel’

screen [szkrín] ⇨ *inf* képernyő

⊙ ang, ‘ua.’ ← ófr *escran* (mai fr *écran*) ← kholl *schirm* ‘ernyő’ ered. ‘pajzs bőrhuzata’

scriptura [szkriptúra] ⇨ írás, irat

⇨ *vall* szentírás

⊙ lat, ‘ua.’ ← *scribere*, *scriptum* ‘ír’

scrotum [szkrótum] ⇨ *anat* herezacskó

⊙ lat, ‘ua.’

scrubber [szkraber] ⇨ *műsz* gázmosó, gáztisztító berendezés

⊙ ang, ‘ua.’ ← *scrub* ‘tisztít’, tkp. ‘dörzsöl, kefél’ ← (?) holl *schrubben* ‘ua.’

scrup- lásd SKRUP-

scrutinium [szkrutinium] ⇨ titkos szavazás

⇨ szavazatszámolás

⇨ † felülvizsgálat, ellenőrzés

⊙ lat, ‘ua.’ ← *scrutare* ‘átvizsgál, megmotoz’

scudo [szkúdó] ⇨ régi olasz pénznem

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *scutum*, lásd ott

Lásd még ESCUDO

sculpsit [szkulpszit] ⇨ *műv* véste, metszete (jelzés grafikákon, rövidítve sc.)

⊙ lat *sculpere*, *sculpsi* ‘vés, metsz’

sculptor [szkulptor] † ⇨ *műv* szobrász

⊙ lat, ‘ua.’ ← *sculpere*, *sculptum* ‘farag, vés, metsz’ ← *scalpellum* ‘kés, véső’

sculptura [szkulptúra] † ⇨ *műv* szobrászat

⊙ lat, ‘ua.’, lásd SCULPTOR

scutum [szkutum] ⇨ *tört* római katonák bőrrel bevont négyszögletes fapajzsa

⊙ lat, ‘ua.’

Lásd még ESCUDO, SCHILLING, SCUDO

scsi ⇨ *konyha* orosz húsos káposztaleves

⊙ or, ‘ua.’

séance lásd SZEÁNSZ

sébig ⇨ kopott, elhordott (ruha)

⇨ elhanyagolt, lompos, gondozatlan (külső)

⊙ ném *schäbig* ‘ua.’ ← *schaben* ‘karcol, koptat’

seborrhoea [szeborrea] ⇨ *orv* a faggyúmirigyek túlműködése, az arcbőr és fejbőr erős zsírosodása

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘faggyúfolyás’: lásd SEBUM | gör *rheó* ‘folyik’

sebum [szébum] ⇨ *orv* faggyú

⊙ lat, ‘ua.’

sec [szek] ⇨ száraz, csekély cukortartalmú (bor, pezsgő)

⊙ fr, ← lat *siccus* ‘ua.’

Lásd még SZEKÁL

séc- lásd még SZEK-

secento lásd SEICENTO

secentismo [szecsentizmó] ⇨ a tizenhetedik századi Itália irodalmi és művészeti stílusa

⊙ ol, 'ua.': lásd SEICENTO, -IZMUS

secko jedno ⇨ *biz* mindegy

⊙ szlk *všetko jedno* 'ua.': *vsetok* 'minden' | *jeden* 'egy'

second hand [szekondhend] ⇨ másodkézből való, antikvár, bizományi

⊙ ang, 'ua.': *second* 'második', lásd SZEKUNDA | *hand* 'kéz'

second plan [szökonplan] ⇨ *film* félközele felvétel, fél testnagyság

⊙ fr, 'ua.': *second* 'második', lásd SZEKUNDA | *plan* 'sík', lásd PLÁNUM

sectio [szekció] ⇨ *orv* metszés, boncolás

⊙ lat, 'ua.' ← *secare, sectum* 'metsz'

Lásd még SZEKÁNS, SZEKCIÓ

sectio aurea ⇨ *műv* arany metszés, az a:b = (a+b):a arány

⊙ lat, 'ua.': lásd SECTIO | *aureus* 'aranyból való' ← *aurum* 'arany'

sectio caesarea [szekció cezarea] ⇨ *orv* császármetszés, magzat műtéti kiemelése az anyaméhből

⊙ tud lat, 'ua.': lásd SECTIO | *caesareus* 'császári', ill. Iulius *Caesar*tal kapcsolatos (mert állítólag így jött világra), valójában *caesarius* 'metszéssel kapcsolatos' ← *caesus* 'metszés' ← *caedere, caesum* 'vág, metsz, öl'

secundogenitura [szekundogenitúra] ⇨ *jog* a másodszületettnek, ill. az ő ágának öröklésén alapuló (ritkább) hitbizományi rendszer

⊙ tud lat, 'ua.': *secundus* 'második', lásd SZEKUNDA | lásd (PRIMO)GENITÚRA

securitate [szekuritate] ⇨ *tört* a pártállami idők román állambiztonsági titkosszolgálat

⊙ rom *Securitatea* 'ua.' ← lat *securitas* 'biztonság' ← *securus* 'biztos' ← *se cura* 'gond nélkül': *se(d)* 'félre, külön, nélkül' | *cura* 'gond'

sedes [szédesz] ⇨ † iskolaszék

⇨ † törvényszék

⊙ lat, 'szék' ← *sedere* 'ül'

Sedes Apostolica [szédesz aposztolika] ⇨ *vall* a Szentszék, a pápai udvar, ill. állam

⊙ lat, 'ua.': lásd SEDES | *apostolicus* 'apostoli, az apostoloktól eredő', lásd APOSTOL

sedia [szédia] ⇨ hordszék, gyaloghintó

⊙ lat, 'ua.' ← *sedere* 'ül'

sedilia [szedília] ⇨ *ép* ülőfülke

⊙ késő lat, 'ua.' ← *sedile* 'ülőhely, szék' ← *sedere* 'ül'

seditio [szedició] ⇨ † lázadás, zendülés

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'széjjelmenés': *se(d)* 'félre, külön' | *itio* 'menés' ← *ire, itum* 'megy'

sedria † ⇨ *tört* vármegyei törvényszék, a nemesség ügyeiben illetékes törvényhatóság 1871 előtt

⊙ lat, 'ua.' ← *sed(es iudicaria)* 'bírói szék': *sedes* '(törvény)szék' ← *sedere* 'ül' | *iudicarius* 'bírói' ← *iudex, iudicis* 'bíró', tkp. 'jogot kimondó': *ius* 'jog' | *dicere* 'mond'

séf ⇨ konyhafőnök, főszakács

⇨ főnök, elöljáró, tulaj, góré

⊙ fr *chef (de cuisine)* 'konyhafőnök', tkp. 'főnök, irányító, fő-' ← lat *caput* 'fej'

seft ⇨ *biz* üzlet

⇨ üzletelés, feketézés, nyeréskedés

⊙ baj-oszt *gschäft* ← ném *Geschäft* 'üzlet' ← *schaffen* 'szorgoskodik, szerez'

Lásd még SÁFÁR

seftel ⇨ üzletel, kereskedik, ad-vesz

⇨ üzérkedik, nyeréskedik

⊙ lásd SEFT

segno [szennyó] ⇨ *zene* egy ismétlődő szakasz elejét és végét mutató grafikai jel a kottában

⊙ ol, ← lat *signum* 'jel'

Lásd még AL SEGNO, DAL SEGNO

seg- lásd még SZEG-

seguidilla [szegidilja] ⇨ *zene* háromnyolcados ütemű gyors andalúz tánc kasztanyettakisérettel

⊙ sp kics, 'ua.' ← *seguida* 'kíséret' ← *seguir* ← lat *sequi* 'követ, kísér'

seicento vagy **secento** [szejcsentó, szecsentó]

⇨ *műv* a tizenhetedik század, ennek jellegzetes stílusa az olasz művészetben és irodalomban

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'hatszáz', ti. 'az ezerhatszáz évék': *sei* ← lat *sex* 'hat' | *cento* ← lat *centum* 'száz'

seigneur [szenyőr] ⇨ *tört* francia főnemes, hűbérúr

⊙ fr, 'ua.' ← lat kf *senior* 'idősebb', ebből 'tekintélyesebb, úr' ← *senex* 'öreg'

Lásd még SENHOR, SIGNORE, SZENÁTUS, SZENILIS

seigniorage [szenyorázs] ⇨ *közg* az államnak a bankjegykibocsátásból származó haszna

⇨ *tört* uralkodónak vagy feudális nagyúrnak a pénzverésből eredő haszna

⊙ fr, 'ua.', lásd SEIGNEUR

seism- lásd SZEIZM-

sejk ⇨ arab törzsfő

⇨ mecset papi előljárója

⇨ dervisek előljárója

⊙ ném *Scheich* ← ar *saih* 'ua.', tkp. 'öreg'

séjour [szeszúr] ⇨ † tartózkodás, időzés (valahol)

⊙ fr, 'ua.' ← *séjourner* ← népi lat *subdiurnare 'időt tölt': *sub-* 'alatt, némileg' | *diurnus* 'napi' ← *dies* 'nap'

Lásd még ZSÚR, ZSURNALIZMUS

sékel ⇨ ókori zsidó súly- és pénzegység

⇨ mai izraeli pénzegység

⊙ héb *sekel* 'ua.', tkp. 'mérték, kimért súly' ← *sákal* 'mér'

sekk ⇨ *ját* a vezér fenyegetése a sakkjátékban

⇨ ennek bemondása

⊙ ang *check* 'sakk bemondása' ← fr *échech* 'sakk'

sele- lásd SZELE-

self ⇨ *földr* kontinentális pad, sekély tengerfenék a szárazföldek partjai közelében

⊙ ang *shelf* 'ua.', tkp. 'polc'

self-government [szelfgovernment] ⇨ *pol* önkormányzat

⊙ ang, 'ua.': *self* 'önmaga' | *government* 'kormányzat' ← *govern* ← fr *gouverner* ← lat *gubernare* ← gör *kübernaó* 'kormányoz'

Lásd még GUBERNÁTOR, KIBERNETIKA

self-made man [szelfméjd men] ⇨ önjerejéből érvényesült, rangot, tekintélyt és vagyont szerzett ember

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'önmagát-megcsinált ember': *self* 'önmaga' | *made* 'megcsinált' ← *make* 'csinál' | *man* 'ember, férfi'

self-service [szelfszervisz] ⇨ önkiszolgálás, önkiszolgáló (üzlet, vendéglő)

⊙ ang, 'ua.': *self* 'önmaga' | *service* 'szolgálat, kiszolgálás', lásd SZERVIZ

sella curulis [szella kurulisz] ⇨ *tört* a legfőbb állami tisztviselők díszes hivatali széke az ókori Rómában

⊙ lat, 'ua.': *sella*, ered. *sedla* 'szék' ← *sedere* 'ül' | *curulis*, ered. *currulis* 'a diadalmenetben használt kocsival kapcsolatos', ebből 'tekintélyes' ← *currus* 'kocsi' ← *currere* 'fut'

sellak ⇨ indiai levéltetű váladékából nyert anyag, lakkok, szigetelők gyártásához használatos

⊙ ném *Schellack* ← holland *schellak* 'ua.': *schel* 'halpikkely' | *lak* 'lakk'

selma ⇨ huncut, csintalan ember vagy gyerek, kópé

⊙ ném *Schelm* 'kópé, csavargó'

selvas [szelvas] ⇨ *földr* az esőerdők övezete az Amazonas vidékén

⊙ port tbsz, 'ua.' ← *selva* ← lat *silva* 'erdő'

séma ⇨ vázlat, vonalrajz, tervezet

⇨ lényeges vonásokra egyszerűsített ábrázolás

⇨ gondolkodás nélkül követett vagy követhető forma, eljárásmod

✧ kaptafa, sablon

⊙ ném *Schema* ‘ua.’ ← lat *schema* ← gör *szkhéma, szkhématosz* ‘tartás, helyzet, forma’ ← *szkhészó* ‘tartani fog, birtokba vesz’

sematikus ✧ séma szerint készült

✧ vázlatos, vonalas, főbb vonásaira egyszerűsített

✧ *irod, műv* a bonyolult valóságot egyszerűsítve ábrázoló

⊙ ném *schematisch* ‘ua.’, lásd SÉMA

sematizál ✧ általánosít, leegyszerűsít

✧ gondolkodás nélkül, kaptafára csinál

✧ elrendez

⊙ nem *schematisieren* ‘ua.’ ← gör *szkhématidzó* ‘alakít, formát ölt’ ← *szkhéma*, lásd SÉMA

sematizmus ✧ *irod, műv* sematikus ábrázolási mód

✧ hajlam a kész sémákban való gondolkodásra

✧ † névtár, katonatiszti címtár

⊙ ném *Schematismus* ‘ua.’, lásd SEMATIKUS

semen [szemen] ✧ *biol* mag

✧ *orv* ondó

⊙ lat *semen* ‘mag’ ← *serere* ‘elvet’

semest- lásd SZEMESZT-

sémi ✧ *nyelvt* a Közel-Kelet és Észak-Afrika sok kihalt és élő nyelvét magába foglaló (nyelvcsoport)

✧ *nyelvt* e nyelvcsoport valamelyik nyelve (pl. akkád, föníciai, arámi, héber, arab)

⊙ magy, ← *Sém*, Noé legidősebb fia, a fenti népek legendás ősatya a vízözön után

semi- lásd ZEMI-

semispecies [szemispeciesz] ✧ *biol* a faj és alfaj közötti kategória

⊙ tud lat, ‘ua.’: *semi* ‘fél’ | lásd SPECIES

semibrevis [szemibrévisz] ✧ *zene* félrövid hang jelölése a középkori menzurális hangjegyírásban

⊙ lat, ‘ua.’: *semi-* ‘fél’ | *brevis* ‘rövid’

semper idem [szemper idem] ✧ mindig ugyanaz, változatlan

⊙ lat, ‘ua.’: *semper* ‘mindig’ | *idem* ‘ua.’, lásd IDENTIKUS

sempervirens [szempervirensz] ✧ *növ* örökzöld

⊙ lat, ‘ua.’: *semper* ‘mindig’ | *virens* ‘zöldellő’ ← *virere* ‘zöldell’

Sempervivum [szempervívum] ✧ *növ* kövirózsa

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘örökélő’: *semper* ‘mindig’ | *vívus* ‘élő’ ← *vivere* ‘él’

simplice [szemplicse] ✧ *zene* egyszerűen (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *simplex*, lásd SZIMPLICITÁS

sen- lásd még SZEN-

senarius [szenáriusz] ✧ *irod* hat jambikus lábból álló verssor az antik időmértékes verselésben, főleg a római komédiászírók és Phaedrus alkalmazták

⊙ lat, ‘ua.’ ← *seni* ‘hatosával’ ← *sex* ‘hat’

senatus consultum [szenáátusz konzultum] ✧ *tört* az ókori római szenátus határozata

⊙ lat, ‘ua.’: *senatus* (itt birtokos eset), lásd SZENÁTUS | *consultum* ‘határozat’, lásd KONZULTÁL

senatus populusque Romanus [szenáátusz populuszke románusz] ✧ *tört* az ókori Róma városi közigazgatása (rövidítve SPQR)

⊙ lat, ‘ua.’: lásd SZENÁTUS | *populus* ‘nép’ | *Romanus* ‘római’

sénéchal [szenesál] ✧ *tört* francia méltóság, a frank birodalomban királyi asztalnokmester, a 13. századtól a tartományok legfőbb törvényszékének bírása

⊙ fr, ← ófr *seneschal* ← frank *siniskalk ‘ua.’, tkp. ‘a szolgák legidősebbje’: *skalk* ‘szolga’ | gót *sinista* ‘idősebb’

senhor [szenyor] ✧ úr, uram

⊙ port, ‘ua.’ ← lat *senior* ‘idősebb’, lásd SENIOR

senhora [szenyora] ✧ asszony, úrnő, hölgyem

⊙ port, 'ua.', lásd SENHOR

senhorita [szenyorita] ⇨ kisasszony

⊙ port kics, 'ua.', lásd SENHOR

señor [szenyor] ⇨ úr, uram

⊙ sp, 'ua.' ← lat *senior* 'idősebb', lásd SENIOR

señora [szenyora] ⇨ asszony, úrnő, hölgyem

⊙ sp, 'ua.', lásd SEÑOR

señorita [szenyorita] ⇨ kisasszony

⊙ sp kics, 'ua.', lásd SEÑOR

sensorium [szenzórium] ⇨ *biol* az agykéregnek az ingereket feldolgozó része

⊙ tud lat, 'ua.': *sensorius* 'az érzékeléssel kapcsolatos', lásd SENZOR

sensus lásd SENZUS

senza sordino [szenca szordínó] ⇨ *zene* hangfogyó nélkül (a vonósoknak szóló utasítás)

⊙ ol, 'ua.': *senza* ← lat *sine* 'nélkül' | lásd SZORDÍNÓ

seol ⇨ *vall* az alvilág, a halottak birodalma a zsidó mitológiában

⊙ héb, 'ua.'

sep- lásd még SZEPE-

separatim [szeperatim] ⇨ külön, elkülönítve

⊙ lat, 'ua.', lásd SZEPARÁL

sepoy [szipoj] ⇨ *tört* az indiai angol hadseregben szolgált bennszülött katona

⊙ ang, 'ua.' ← urdu, pezsza *szipáhi* 'katona, lovas' ← *szipáh* 'sereg'

Lásd még SZPÁHI

septem- lásd SZEPTEM-

seque- lásd még SZEKVE-

sequester [szekveszter] ⇨ † *jog* bírósági gondnok, zárgondnok

⊙ tud lat, 'ua.', ered. 'közvetítő', tkp. 'követő, védelmező' ← *sequi* 'követ'

sequestrál [szekvesztrál] ⇨ *jog* záról, zár alá vesz, lefoglal

⊙ lat *sequestrare, sequastratum* 'alávet, félretesz' ← *sequester* 'közvetítő, közbenjáró' ← *sequi* 'követ'

sequestratio [szekvesztráció] ⇨ † *jog* bírói zár alá vétel

⇨ *orv* csontelhalás

⊙ tud lat, 'ua.', lásd SEQUESTRÁL

Sequoia [szekoja] ⇨ *növ* mamutfenyő, 90 méterre is megnövő kaliforniai túlevelű fa

⊙ tud lat, 'ua.' ← *Sequoia* cseroki indián főnökről, aki népének írást szerkesztett (Endlicher István magyar botanikus névadása)

sér ⇨ *földr* hajdani szárazföldből a jég által kivésett északi sziklasziget a partok közelében

⊙ svéd *skär* 'ua.' ← *skåra* 'metsz, nyír' (germán rokonok: ném *scheren*, ang *shear* 'nyír')

serbli ⇨ *biz* éjjeliedény

⊙ ném nyj *scherbl* ← ausztl ném *Scherben* 'ua.' ← ném *Scherbe* 'cserép, cserépedény, cserépdarab'

sercli ⇨ kenyérvég

⊙ ausztl ném *Scherz*l 'ua.' ← ol *scorza* 'kéreg' ← lat *scortea* 'bőrből való' ← *scortum* 'bőr'

serenata [szerenáta] ⇨ *zene* ünnepi eseményre készült kantáta jellegű, színjátékkal egybekötött alkalmi zenemű a 17–18. századi barokk zenében

⊙ ol, 'ua.', lásd SZERENÁD

serenissimus [szerenissimusz] † ⇨ felség (kisebb államok uralkodójának címe)

⊙ lat ff, 'ua.' ← *serenus* 'szelíd, derűs, békés'

seri- lásd még SZERI-

seria lásd SARIA

serif lásd SARIF

seriff ⇨ békebíró, közigazgatási és bírói tisztet betöltő személy az angliai grófságokban és az Egyesült Államokban

⊙ ang *sheriff* 'ua.': *shire* 'grófság, megye' | *reeve* 'tiszttségviselő, előljáró' ← ?

serio [szérió] ⇨ *zene* komolyan, súlyosan (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← lat *serius* 'komoly'

serosus [szerózus] ⇨ *orv* savós

⊙ tud lat, 'ua.' ← *serum* 'vérsavó', lásd SZÉRUM

serv- lásd még SZERV-

servum pecus [szervum pekusz] † ⇨ szolganépség, csorda

⊙ lat, 'ua.': *servus* 'szolga, szolgál' | *pecus* 'nyáj'

Lásd még PAKULÁR

servus humillimus lásd SZERVUSZ

servus servorum Dei [szervusz szervórum dei]

⇨ *vall* Isten szolgálójának szolgálója, a pápa alázatot hirdető önmegnevezése

⊙ lat, 'ua.': *servus* 'szolga' | *Deus* 'Isten'

sestertius [szesztercius] ⇨ *tört* ókori római pénz, előbb ezüsből, később rézből, eredetileg két és fél as értékben

⊙ lat, 'ua.', ered. *semis-tertius* '(két as és) fele a harmadiknak', azaz 'kettő és fél, harmadfél': *semi(s)* 'fél' | *tertius* 'harmadik', lásd TERC

sestina [szesztina] ⇨ *irod* hat hatsoros szakaszból álló olasz vers, ugyanaz a hat rímszó fordul elő mindegyik szakaszban, de folyton változó sorrendben, egy háromsoros záróstrófában sorközépi rímek formájában is

⊙ ol kics *sestina (strofa)* 'hatos (versszak)' ← lat *sextus* 'hatodik' ← *sex* 'hat'

settecento [szettecsentó] ⇨ *műv* a tizennyolcadik század, ennek jellegzetes stílusa az olasz művészetben (és irodalomban)

⊙ ol, 'ua.' tkp. 'hétszáz', ti. 'az ezerhétszáz évек': *sette* ← lat *septem* 'hét' | *cento* ← lat *centum* 'száz'

seviot ⇨ *text* sávolykötéses, kártolt gyapjúkelme

⊙ fr *cheviotte* 'skót birkák gyapjából készült szövet' ← ang *cheviot* 'ua.' ← *Cheviot*, skóciai hegyvidék, ahol rövid szőrű birkákat tenyésztenek

sevrétt ⇨ juhbőrből készült cipő felsőbőr, sevróutánzat

⊙ fr kics *chevrette*, 'ua.', lásd SEVRÓ

sevró ⇨ fiatal kecske finoman kidolgozott bőre

⊙ fr kics *chevreau* 'kecskegida' ← *chèvre* 'kecske' ← lat *capra* 'ua.'

sex- lásd SZEX-

sezlon ⇨ magasított fejrészű dívány, pamlag, heverő, kerevet, hencser

⊙ fr *chaise longue* 'ua.', tkp. 'hosszú szék' ← *chaise*, ered. *chaire* 'szék' ← lat *cathedra* 'ülés', lásd KATEDRA | *long* ← lat *longus* 'hosszú'

sforzato [szforcátó] ⇨ *zene* erőteljesen, egy-egy hang kiemelésével (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *sforzare* 'erőszakkal felnyit, kikényszerít' ← *sforzo* 'erőlködés': *s-* ← lat *ex-* 'ki' | népi lat *fortia* 'erő' ← lat *fortis* 'erős'

sfumato [szfumató] ⇨ *műv* légies, a kontúrokat finoman elmosó festésmód

⊙ ol, 'ua.' ← *sfumare* 'árnyékol, elmos, elmosódik, füstbe megy': *s-* ← lat *ex-* 'ki, el' | *fumus* 'füst'

sgabello [zgabelló] ⇨ *bút* alacsony, zsámolyszerű párnázott olasz reneszánsz székfajta

⊙ ol, 'ua.' ← lat kics *scabillum* 'zsámoly' ← *scamnum*, ered. *scab-num* 'pad'

sgraffito [zgraffitó] ⇨ *műv* falfelület díszítésének technikája: a rajzolatot egy felső, világosabb vakolatréteg lekaparásával állítják elő, ahol is előtűnik az alsó, sötétebb réteg

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'lekaparás': *s-* ← lat *ex-* 'el, ki' | *graffiare* 'kapar, karcol'

Lásd még GRAFFITI, SRAFFOZ

shake [séjk] ⇨ *zene* angol eredetű társastánc az 1960-as években

⇨ fagyalalttal vagy jéggel kevert szeszes ital

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'rázás' ← *shake* 'ráz'

shaker¹ [sékjer] ⇨ *vall* különféle 18. századi angliai keresztény szekták neve

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'rázkódó, remegő' (csúfnévként ragadt rájuk, talán eksztatikus szertartásaik miatt, lásd még KVÉKER) ← *shake* 'ráz, rázkódik'

shaker² [séjker] ⇨ koktéلكeveréshez használt rázópohár

⊙ ang, 'ua.' ← *shake* 'ráz'

shaper [séjper] ⇨ *műsz* harántgyalugép fémmegmunkáláshoz

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'alakító' ← *shape* 'alak, alakít, formál'

shampoo lásd SAMPON

shareware [server] ⇨ *számtech* szabadon másolható számítógépprogram

⊙ ang, 'ua.': *share* 'megoszt, szétoszt' | (*soft*)*ware*, lásd SZOFTVER

shed [sed] ⇨ *ép* fűrészfogas metszetű tető ferde ablakfelületekkel főleg üzemsarnokok lefedésére

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'fészer'

sheriff lásd SERIFF

sherry [serri] ⇨ Jerez vidékén termelt spanyol csemegebor

⊙ ang 'ua.' ← sp *Jerez* ← lat *Caesaris* 'Caesaré'

shetland [setlend] ⇨ *text* fésűsgyapjú szövetfajta

⊙ ang *Shetland*, birkatenyésztéséről neves szigetcsoport Skóciától északra

shilling [siling] ⇨ angol pénznem, a font huszadrésze (1971 előtt)

⊙ ang, 'ua.', lásd SCHILLING

shimmy [simi] ⇨ *zene* észak-amerikai eredetű, gyors ütemű társastánc az 1920-as években

⊙ ang, 'ua.' ← (?) fr *chemise* 'ing' ← népi lat *camisia* 'ua.'

shopping [soping] ⇨ bevásárlás, üzletjárás

⊙ ang, 'ua.' ← *shop* 'bevásárol, bolt'

shopping center ⇨ üzletház, üzletközpont, bevásárlóközpont

⊙ ang, 'ua.', lásd SHOPPING, CENTRUM

show [só] ⇨ vegyes szórakoztató műsor népszerű tévés személyiség felléptével

⊙ ang, 'ua.' ← *show* 'mutat, megmutat, bemutat'

showman [sómen] ⇨ vegyes szórakoztató műsor vezetője a tévében

⇨ ilyen műsorban fellépő népszerű előadóművész

⇨ *gúny* látványos szereplésre való tehetséggel bíró ember

⊙ ang, 'ua.': lásd SHOW | *man* 'férfi'

sialorrhoea [szialorrea] ⇨ *orv* nyálfolyás

⊙ tud lat, 'ua.': gör *szialon* 'nyál' | *rhoia* 'folyás' ← *rheo* 'folyik'

sibbolet † ⇨ varázsszó, kulcsszó

⊙ héb, 'kalász' (Jefte katonái e szó kimondásával ismerték fel az ellenséget, lásd Bír 12,6-7)

síber ⇨ *biz* csempész, feketéző

⇨ *ját* kártyában az a lap, amelyet a talon egy magasabb értékű lapjára lehet kicserélni

⇨ *ját* az ilyen lapcsere lehetősége valamely játékformában

⇨ *ját* egyenes lökés biliárdban

⊙ ném *Schieber* 'ua.', ered. 'csúszóretesz, ágytál', lásd SIBOL

síbol ⇨ *biz* pénzt, értéktárgyakat külföldre csempész

⊙ ném *schieben* 'ua.', tkp. 'lök, csúsztat'

sibylla lásd SZIBILLA

sic! [szik] ⇨ *nyomd* így (hagyandó, nem javítandó, jelzés korrektúrán)

⊙ lat, 'így'

Sicherheitsdienst [ziherhejtszdínszt] ⇨ *tört* kémelhárító szerv a náci Németországban

⊙ ném, 'ua.': *Sicherheit* 'biztonság' ← *sicher* 'biztos' ← ófn *sichur* ← lat *securus* 'ua.', lásd SECURITATE | *Dienst* 'szolgálat' ← *diene* 'szolgál'

Sicherheitspolizei [ziherhejtszpolicáj] ⇨ *tört* „biztonsági rendőrség”, tkp. kémelhárítás a náci Németországban

⊙ ném, 'ua.': *Sicherheit* 'biztonság' ← *sicher* 'biztos' ← ófn *sichur* ← lat *securus* 'ua.', lásd SECURITATE | lásd POLICÁJ

siciliano [szicsiliánó] ⇨ *zene* régi olasz pásztortánc, s ennek stilizált műzenei változata

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'szicíliai' ← lat *Sicilia* ← gör *Szikelia* 'Sziília'

siculicidium [szikulicídium] ⇨ *tört* székelyöldöklés, avagy a mádэфalvi veszedelem, a császári csapatok által 1764. január 7-én végbevitt vérengzés az ott összegyűlt székelyek között, akik a határőrezredekbe való kényszersorozás ellen tiltakoztak

⊙ lat, 'ua.': *siculus* 'székely' | *-cidium* 'öldöklés' ← *caedere*, (*ce*)*cidi* 'megöl'

Lásd még KRONOGRAMMA

sider- lásd még SZIDER-

siemens [szímensz, zímensz] ⇨ *vill* az elektromos vezetés mértékegysége

⊙ E. W. *Siemens* német feltaláló nevéből

sierra [szierra] ⇨ *földr* sziklás hegylánc

⊙ sp, 'ua.', tkp. 'fűrész' ← lat *serra* 'ua.'

sievert [szivert] ⇨ *fiz* az ionizált sugárzás dózisegyenértékének mértékegysége

⊙ R. M. *Sievert* svéd fizikus nevéből

sífer ⇨ pala

⊙ ném *Schiefer* 'ua.'

sifon ⇨ ágyneművászón, ágy- és fehérnemű pamutszövet anyaga

⊙ fr *chiffon* 'ua.' ← *chiffe* 'rongy, fecni, szövetdarab' ← ?

sifonér ⇨ fehérneműs szekrény

⊙ ném *Chiffonniere* ← fr *chiffonnière* 'ua.', ered. 'rongyszekrény', lásd SIFON

sifre ⇨ rejtjel, titkosírás jele

⊙ fr *chiffre* 'ua.', tkp. 'számjegy' ← ar *sifr* 'nulla' (a rejtjelezés egyik kezdeti módja a betűk számjegyekkel való helyettesítése volt)

sífríroz ⇨ rejtjelez, titkosírással ír

⊙ ném *chiffrieren* ← fr *chiffrier* 'ua.', lásd SIFRE

sig- lásd még SZIG-

sigán † ⇨ szeszély, rigolya

⇨ *ját* színhiány kártyában

⊙ jidd *schigan* ← ném *Schikane* 'ua.', lásd SIKANÍROZ

sight-seeing [szájtssiing] ⇨ városnézés (buszon, vezetéssel)

⊙ ang, 'ua.': *sight* 'látvány' ← *see* 'lát'

signa [szigna] ⇨ *gyógysz* orvos utasítása a recepten, hogy az elkészített gyógyszer csomagolásán a patikus tüntesse fel az alkalmazás módját

⊙ lat felsz, 'jelezd' ← *signare* 'jelez' ← *signum* 'jel'

signora [szinyóra] ⇨ asszonyom, hölgyem (megszólítás Olaszországban)

⊙ ol, 'ua.', lásd SIGNORE

signore [szinyóre] ⇨ úr, uram (megszólítás Olaszországban)

⊙ ol, 'ua.' ← lat *senior* 'idősebb', lásd SZENIOR

signoria [szinyoria] ⇨ *tört* a középkori olasz városállamok legfelső hatósága

⇨ *ép* e hatóság székháza

⊙ ol, 'ua.' ← *signore* 'úr, előjáró', lásd ott

signorina [szinyorína] ⇨ kisasszony (megszólítás Olaszországban)

⊙ ol kics, 'ua.', lásd SIGNORE

signum laudis [szignum laudisz] ⇨ *tört* régebben adományozott katonai kitüntetés

⊙ lat, 'a dicséret jele': *signum* 'jel' | *laus, laudis* 'dicséret'

sigurant,a [sziguranca] ⇨ *tört* a királyi Románia politikai rendőrsége

⊙ rom *Siguranța* 'ua.', tkp. 'biztonság' ← *sigur* ← lat *securus* 'biztos', lásd SECURITATE

siht ⇨ műszak bányában, gyárban, váltás

⇨ réteg

⊙ ném *Schicht* 'réteg bányában' majd 'egy réteg szén kitermeléséhez szükséges bányászlétszám' innen 'munkacsapat, műszak'

sihtol ⇨ rétegekbe felrak (felhasogatott tüzfát)

⊙ ném *schichten* 'rétegez' ← *Schicht* 'réteg'

síita ⇨ az Iszlám szigorúbb, ma főleg Iránban honos ágához tartozó (személy)

⊙ ar *sí* (*at'Ali*) '(Ali) pártja' ← *sía* ('párt, felekezet') | *-ita* (valakinek követőjére utaló toldalék) (a ~'k csak Mohammed vejét, Alit ismerik el a próféta törvényes követőjének, és elvetik a *Szunnát*, lásd SZUNNITA)

síjőring ⇨ *sport* sízés sík terepen ló vagy motoros szán vontatásával

⊙ norv *skikjerring* [sícsőring] 'ua.': *ski* 'sí' | *kjrrre* 'hajt'

sikán vagy **sikanéria** ⇨ ármánykodás, fondorkodás

⇨ szőrszálhasogatás, bosszantás, zaklatás

⊙ ném *Schikane* ← fr *chicane, chicanerie* 'ua.', lásd SIKANÍROZ

sikaníroz vagy **sikanál** ⇨ bosszant, zaklat, kellemetlenkedik

⊙ ném *schikanieren* ← fr *chicaner* 'ua.' ← ?

siker ⇨ *biz* ittas, részeg

⊙ jidd *schicker* 'ua.' ← *schickern* 'leissza magát' ← héb *sikhor* 'részeg'

sikk ⇨ kellem, kecsesség, báj

⇨ divatosság, ízlés (öltözködésben, megjelenésben)

⇨ divatos (társasági) szokás

⊙ ausztr ném *Schick* 'ua.' ← fr *chic* 'elegancia, ízlés, könnyedség' ← ném *sich schicken* 'illik' ← *schicken* 'irányít, rendez'

sikkés ⇨ divatos, kecses, mutatós, ízléses

⊙ lásd SIKK

siksze ⇨ nem zsidó nő (a zsidó szóhasználatban)

⊙ jidd *schikse* 'ua.' ← héb *siká* 'megvetett nő'

sikta lásd SIHT

sil- lásd még SZIL-

silabizál ⇨ szótagolva, betűzve, nehézkesen olvas

⊙ kk lat *syllabizare* ← gör *szüllabidzó* 'szótagol' ← *szüllabé* 'szótag', lásd SZILLABIKUS

silbak † ⇨ *kat* őrszem

⇨ őrség

⊙ baj-oszt *schildwacht* ← ném *Schildwache* 'őrség': *Schild* 'pajzs, címer' | *Wacht* 'őrség'

silbakol † ⇨ örködik, őrt áll

⇨ álldogal, ácsorog, várakozik, szobrozik

⊙ lásd SILBAK

sild ⇨ sapkaellenző

⊙ ném *Schild* 'pajzs, címer, sapkaellenző'

silhouette lásd SZILUETT

sillabizál lásd SILABIZÁL

sillabusz ⇨ előadás vázlat, gondolatmenete

⇨ hivatalos jegyzék tennivalókról a felsőbb hatóságtól

⇨ tartalommutató

⊙ újjk lat *syllabus* 'jegyzék, felsorolás' ← késő lat *sittyba* 'ua.' ← gör *szittübé* 'pergamencsik'

silber ⇨ héjon erjesztéssel készült világos vörösbőr

⊙ ném *Schiller* 'ua.' ← *schielen* 'kancsalít, színt játszik'

siló ⇨ *mezőg* takarmány erjesztéses tartósítására való tartály, épület, verem

⇨ többemeletes gabonaraktár

⇨ *kat* hadászati rakéta földalatti kilövőürege

⇨ *szleng* étel, abrak, kaja

⊙ ném *Silo* ← sp *silo* 'ua.' ← ? lat *sirus* 'gabonaverem'

s'il vous plaît [szilvu ple] ⇨ legyen szíves, szíveskedjék, kérem

⊙ fr, 'ha önnek (úgy) tetszik': *si* ← lat *se* 'ha' | *il* ← lat *ille* 'az' | *vous* ← lat *vos* 'ti, ön' | *plaît* ← lat *placet* 'tetszik' ← *placere* 'tetszeni'

simfel ⇨ szid, szapul, megszól, leszól, pocskondiáz

⊙ ném *schimpfen* 'ua.'

simile [szimile] ⇨ *zene* az eddigi előjegyzéseknek megfelelően, ugyanígy (adandó elő)

⊙ lat, ‘hasonló’ ← lat *similis* ‘ua.’

simléder ⇨ (bőr) sapkaellenző

⊙ ném *Schirmleder* ‘ua.’ ← *Schirm* ‘ernyő, ellenző’ | *Leder* ‘bőr’

simli¹ ⇨ *biz* sapkaellenző

⊙ lásd SIMLÉDER

simli² ⇨ *biz* csalás, hamisság

⊙ ném *Schimmel* ‘puskázás, tiltott segédeszköz fordításhoz’ ← lat *similis* ‘hasonló’

simlis ⇨ *biz* furfangos, hamis, dörzsölt, hétpróbás

⇨ *biz* csaló, szélhámos, széltozó, hóhányó

⊙ lásd SIMLI²

simmerring lásd SZIMERING

simónia ⇨ *vall* lelki javakkal, egyházi tisztségekkel való üzletelés

⊙ *Simon* mágusról, aki a Biblia szerint (ApCsel 8,18) pénzt kínált Péter apostolnak a hatalomért, hogy kézrátétellel átadhassa a Szentlelket

simpl- lásd SZIMPL-

simu- lásd SZIMU-

Sinanthropus [szinantropusz] ⇨ *rég* a kínai majomember

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *Szinai* ‘kínaiak’ | *anthroposz* ‘ember’

siniciput [szinciput] ⇨ *anat* a fej elülső része

⊙ tud lat, ‘ua.’: *semi-* ‘fél’ | *caput* ‘fej’

sine anno [színe annó] ⇨ *könyvt* év nélkül (a kiadás éve nincs feltüntetve)

⊙ lat, ‘ua.’: *sine* ‘nélkül’ | *annum* ‘év’

sine dubio [színe dubió] ⇨ kétségtelenül, kétségkívül

⊙ lat, ‘ua.’: *sine* ‘nélkül’ | *dubium* ‘kétség’ ← *duo* ‘kettő’

sine ira et studio [színe íra et sztudió] ⇨ harag és részrehajlás nélkül, pártatlanul, elfogulatlanul

⊙ lat, ‘ua.’: *sine* ‘nélkül’ | *ira* ‘harag’ | *studium* ‘törekvés, vonzalom, kedvezés’ ← *studere* ‘törekszik, támogat, tanul’

sine loco [színe lokó] ⇨ hely megjelölése nélkül

⊙ lat, ‘ua.’: *sine* ‘nélkül’ | *locus* ‘hely’

sine nomine [színe ...] ⇨ név feltüntetése nélkül

⊙ lat, ‘ua.’: *sine* ‘nélkül’ | *nomen, nominis* ‘név’

sine qua non [színe kvá non] ⇨ elengedhetetlen feltétel

⊙ lat, ‘ami nélkül nem (lehet)’: *sine* ‘nélkül’ | *qui* ‘ami’ | *non* ‘nem’

sinfonia [szinfónia] ⇨ *zene* a nyitány olasz neve barokk operákban

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *symphonia*, lásd SZIMFÓNIA

sinfonia concertante [szimfónia koncertante]

⇨ *zene* több szólóhangszert szerepeltető kora klasszikus, szonátaformájú versenymű

⊙ ol, ‘ua.’: lásd SINFONIA | *concertare* ‘verseng’, lásd KONCERT

singspiel [zingspíl] ⇨ *zene* daljáték, prózai betétekkel tarkított korai német opera

⊙ ném, ‘ua.’: *singen* ‘énekel’ | *Spiel* ‘(szín)játék’

sinológia ⇨ *tud* a kínai nyelvvel és műveltséggel foglalkozó tudományág

⊙ fr *Chine*, port *China* [sin, sina] ← óind *Csiná* ‘Kína’ ← kínai *Ts’in*, Kr. e. 3. századi császári dinasztia | lásd -LÓGIA

sinológus ⇨ *tud* a kínai nyelv és műveltség tudósa

⊙ magy, lásd SINOLÓGIA (a *biológia*-*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

sintér ⇨ kutyapecér, gyepmester

⊙ baj-oszt *schinter* ← ném *Schinder* ‘ua.’, tkp. ‘kutyanyúzó’ ← *schinden* ‘nyúz, gyötör’

sintoizmus ⇨ *vall* ősi japán vallás, lényege a természeti erők és az ősök tisztelete

⊙ jap *sinto* ‘ua.’ ← kínai *sin tao* ‘helyes tan’: *sin* ‘helyes, jó’ | *tao* ‘tan’, tkp. ‘út’

sinusitis [szinuszitisz] ⇨ *orv* arcüreggyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: *sinus* ‘arcüreg’, tkp. ‘öböl, hajlat’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

Lásd még SZINUSZ

sipista ⇨ hamiskártyás

⊙ magy ← ném *Schippe* ‘lapát, pikk mint kártyaszín’ (az *elemista* s hasonló szavak mintájára)

sir [ször] ⇨ uram (udvarias angol megszólítás)

⇨ angol lovag címe a keresztnév előtt: *Sir John*

⊙ ang, ‘ua.’ ← fr *sire* (lásd ott)

sire [fr szir, ang szájr] ⇨ felség (uralkodó megszólítása)

⊙ fr, ← *seigneur* ‘úr, uram’ ← lat *senior*, lásd SZENIOR

sírhógni ⇨ edényfogó kampó (nyílt tűzhelyen)

⊙ baj-oszt nyj *gschirrhokn* ← ném *Geschirrhaken* ‘ua.’: *Geschirr* ‘edény’ | *Haken* ‘kampó’

siriasis [sziriázis] ⇨ orv napszúrás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *szeiriosz* ‘forró, perzselő’ ← *Szeiriosz*, a Sziriusz csillag, amelynek jegyében a nyári forróság beköszönt | *-asis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

sirokkó ⇨ a Szahara felől érkező, tikkasztó földközi-tengeri szél

⊙ ném *Schirokko* ← ol *scirocco* ‘ua.’ ← ar *sarkí* ‘keleti szél’ ← *sark* ‘kelet’

sirventes [szirventesz] ⇨ *irod* politikai vagy erkölcsi tárgyú, satirikus hangvételű költemény a középkori provanszál lírában, amely egy már meglévő és ismert szerelmi költemény dallamát, metrumát, sőt rímeit használja fel

⊙ prov *sirventés* ‘ua.’, tkp. ‘szolgai, szolgáltató’ ← *sirven* ← lat *serviens* ‘szolga’, lásd SZERVIENS (ti. a ~ „szolgaként” követi a mintául vett verset)

sistrum [szisztrum] ⇨ *zene* fémrudacskákból álló kézi csörgő az ókori Ízisz-kultuszban és buddhista szertartásokon

⊙ lat, ← gör *szeisztron* ‘ua.’: *szeiszmosz* ‘rázás’ ← *szeió* ‘ráz’ | *-tron* (eszközre utaló görög toldalék)
Lásd még SZEIZMIKUS

sitcom [szitkom] ⇨ *film* nyers helyzetkomikumra épülő angol filmbohózat, tévésorozat

⊙ ang *sit(uation) com(edy)* ‘helyzetkomédia’, lásd SZITUÁCIÓ, KOMÉDIA

sitt! ⇨ börtön, zárka, dutyi

⊙ magy (*be*)*sitt(el)* ‘börtönbe zár’ ← ném argó *verschütten* ‘ua.’ ← alném *schütten* ‘bekerít, bezár’
← ném *schützen* ‘óv, véd’

sitt? ⇨ építkezési törmelék, hulladék

⊙ alném *Schiet* ‘vacak, értéktelen holmi’

situs [szitusz] ⇨ *orv* fekvés, helyzet, elhelyezkedés (ti. szervé a testen)

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *sinere, situm* ‘odaállít, fektet’

sit venia verbo [szit vénia verbó] ⇨ elnézést a (kemény) kifejezésért

⊙ lat, ‘legyen bocsánat a szónak’: felsz *sit* ‘legyen’ ← *esse* ‘lenni’ | *venia* ‘kedvezés, elnézés’ ← *venus* ‘báj, kegy, szerelem’ | *verbum* ‘szó’

sitzfleisch lásd ZICCFLEIS

sixpence [szikszpensz] ⇨ régi hatpennys pénzérme

⊙ ang, ‘ua.’: *six* ‘hat’ | tbsz *pence, pennies* ‘penny’, lásd PENNY

sizofrén lásd SZKIZOFRÉN

skal [szkáj] ⇨ *text* pórusos műbőr textilanyagra préselt pévécé bevonattal

⊙ a *Skailen* márkanévből

skála ⇨ fokozatosan növekvő értékek rendszere

⇨ fokbeosztás műszeren

⇨ *zene* hangsor, hanglétra

⇨ lépték, mérce

⊙ ném *Skala* ‘ua.’ ← ol *scala* ‘lépcső’ ← lat *scalae* ‘lépcső, ostromlétra’ ← *scandere* ‘felhág’

skaláris ⇨ *mat, fiz* irány nélküli (mennyiség)

⊙ ném *skalar* ‘ua.’ ← lat *scalaris* ‘lépcsővel kapcsolatos’

skald ⇨ középkori énekmondó a skandináv népeknél

⊙ óizl *skáldr* ‘ua.’

skalp ⇨ a megölt ellenség hajjal együtt lenyúzott fejbőre mint diadalmi jelvény (az észak-amerikai indiánoknál)

⊙ ang *scalp* ‘fejbőr’, ered. ‘koponya’ ← skand (pl. dán nyj *scalp* ‘borsóhüvely’)

skandál ⇨ *irod* (időmértékes verset) a verslábak szerint tagolva, a ritmus túlhangsúlyozásával szaval, olvas fel

⊙ ném *skandieren* ‘ua.’ ← lat *scandere, scansum* ‘felhág, fellép’

skandalizál ⇨ megbotránkoztat, megütközést kelt

⊙ újk lat *scandalisare* ← gör *szkandalidzó* ‘ua.’, lásd SKANDALUM

skandalózus ⇨ botrányos, megbotránkoztató, felháborító

⊙ ném *skandalös* ← lat *scandalosus* ‘ua.’, lásd SKANDALUM

skandalum ⇨ botrány, botrányos eset

⊙ késő lat *scandalum* ‘ua.’ ← gör *szkandalon* ‘a botránkozás oka’, ered. ‘rugós állatcsapda’

skandináv ⇨ északi germán (ország, nép, nyelv)

⊙ ném *skandinavisch* ‘ua.’ ← lat *Scandia* ← svéd *Skåne* ‘dél-svéd tartomány, a félsziget névadója’

skandium ⇨ kém kis fajsúlyú ritkaföldfém, vegyi elem

⊙ tud lat *scandium* ‘ua.’: *Scand(ia)*, lásd SKANDINÁV | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

skanzen ⇨ falumúzeum

⊙ *Skansen*, sziget Stockholmban, ahol az első szabadtéri falumúzeum épült ← svéd *skans* ‘sánc’

❖ ném *Schanz*, magy *sánc*

skapuláré ⇨ *vall* katolikus papi öltözék váll-lebernyege

⇨ szentkép vagy érme, amelyet egyes katolikus hívők ruha alatt, háton vagy mellen viselnek

⊙ lat seml *scapulare* ‘ua.’, tkp. ‘a lapockához tartozó, lapocka felett viselt’, lásd SKAPULÁRIS

skapuláris ⇨ *anat* a lapockához tartozó

⊙ tud lat *scapularis* ‘ua.’, lásd SCAPULA

skarabeus ⇨ ganajtúró bogár

⇨ ennek stilizált ábrázolása az ókori Egyiptomban

⊙ lat *scarabaeus* ← gör *szkarabosz* ‘ua.’

skarlát¹ ⇨ vörös, élénkpiros, rubinvörös

⊙ ol *scarlato* ‘ua.’ ← perzsa *szakalát* ‘bíbor szövet’

skarlát² ⇨ *orv* torokgyulladásal és skarlátpiros kiütésekkel járó heveny, ragályos gyermekbetegség

⊙ tud lat *scarlatina* ‘ua.’, lásd SKARLÁT¹, SARLACH

skart ⇨ *ját* a tarokkban féltetett, a játszámában részt nem vevő lapok kötege, talon

⇨ *átv* a tétlenségre kárthatott ember helyzete

⊙ auszt ném *skart* ‘ua.’ ← ol *scarto* ‘selejt, talon’ ← *scartare* ‘lapokat eldob’: *s-* ← lat *ex-* ‘el’ | *carta* ← ol *charta* ‘papír, lap, kártya’

skartol ⇨ *ját* a talonból felvett lapok helyébe ugyanannyit tesz vissza

⊙ lásd SKART

skat ⇨ *ját* magyar kártyával játszott, az alsóshoz hasonló játék kettes talonnal

⊙ ném *Skat* ‘ua.’ ← ol *scarto* ‘talon’, lásd SKART

skate-board [szkéjtbord] ⇨ gördeszka

⊙ ang, ‘ua.’: *skate* ‘korcsolya’ | *board* ‘deszka, falap’

skatulya ⇨ doboz, ládika, szelence

⊙ kk lat *scatula* ← északol *scatola* ‘ua.’ ← késő lat *castulum* ‘láda’ ← ?

skeet [szkít] ⇨ *sport* agyagalamb-lövészet

⊙ ang, ‘ua.’ ← ?

skicc ⇨ vázlat, tervezet, előtanulmány

⇨ *irod* karcolat

⊙ ném *Skizze* ‘ua.’: VAGY ← ol *schizzo* ‘festői vázlat, gyors esetvonásokkal feldobott kép’ ← *schizzare* ‘fröcsköl’, VAGY ← lat *schedius* ‘sietős, rögtönzött’ ← gör *szkhediosz* ‘alkalmi’ (ang *sketch*, ‘ua.’: lásd SZKECCS)

skiccel ⇨ vázol, felvázol, feldob

⊙ lásd SKICC

skin-effektus [szkin-] ⇨ *vill* bőrhatás, a váltóáramú vezetéken haladó áramnak az a sajátsága, hogy lényegében a vezető felülete mentén terjed

⊙ ang *skin* ‘bőr’ | lásd EFFEKTUS

skinhead [szkinhed] ⇨ bőrfejű, garázda fajgyűlölő fiatal

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘kopasz’: *skin* ‘bőr’ | *head* ‘fej’

skíz ⇨ *ját* a legerősebb ütőkártya a tarokkban

⊙ ausztrál ném *Sküs, Skis* ‘ua.’ ← fr *excuse* [ekszküz] ‘bocsánat’ csonkult alakban (tréfás vagy gúnyos bocsánatkérés a lap kijátszásakor)

skizo- lásd SZKIZO-

skófiium † ⇨ hímzéshez használt arany- vagy ezüstszál

⊙ lat (*s*)*cophium* ‘ua.’ ← ?

skolasztika ⇨ *fil* a középkor teológiai filozófiája, amely Arisztotelész tanait és a keresztény dogmatikát igyekezett összhangba hozni

⊙ kk lat *scholastica (philosophia)* ‘tudományos (bölcselet)’, lásd SKOLASZTIKUS

skolasztikus ⇨ (fn) a skolasztika művelője

⇨ (mn) a skolasztikán alapuló, vele kapcsolatos

⇨ szórszálhasogató, meddő (vita, okoskodás)

⊙ lat *scholasticus* ‘ua.’ ← gör *szkholasztikosz* ‘tanulni szerető, tudós, tudálékos’ ← *szkholasztész* ‘a tudományokkal foglalkozó ember’ ← *szkholé* ‘időtöltés, tudományos beszélgetés, iskola’

❖ magy *iskola*

Lásd még SZKHOLION

skontó † ⇨ *ker* árendedmény készpénzfizetéskor

⊙ ném *Skonto* ← ol *sconto* ‘levonás, engedmény’: *s-*, lat *ex-* ‘ki, el, le’ ← *conto* ‘számla’, lásd KONTÓ

skorbut ⇨ *orv* a C-vitamin hiánya okozta betegség

⊙ ném *Skorbut* ← lat *scorbutus* ‘ua.’ ← ? kholl *scheurbuyck* ‘ua.’, tkp. ‘hasfelrepedés’: *scheuren* ‘hasad’ | *buyck* ‘has’

skorpió ⇨ *áll* a rákhoz hasonló ízeltlábú állat, melynek tapogatói ollóvá alakultak, és farka végén mérges fullánk van

⊙ lat *scorpio* ← gör *szkorpiosz* ‘ua.’ ← ?

skót ⇨ *népr* a brit sziget északi részén élő, az angollal rokon nyelvet beszélő nép

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⇨ *átv* fukar, krajeároskodó

⊙ ang *Scot, Scottish, Scotch* ‘ua.’ ← óang *Scottas* ‘ír’, majd ‘skóciai kelta, gael’ ← (?) kelta

skotizmus ⇨ *fil* Duns Scotus 14. századi skót skolasztikus filozófus bölcseleti rendszere

⊙ tud lat *Scotismus* ‘ua.’: Duns *Scotus* | lásd -IZMUS

skriba † ⇨ *hiv* írnok, titkár

⊙ lat *scriba* ‘ua.’ ← *scribere* ‘ír’

skribál ⇨ *biz* írkál, írogat

⊙ lat *scribere* ‘ír’

skribler † ⇨ *firkász*, *zugírász*, *tollnok*

⇨ tehetségtelen író

⊙ vsz. magyar szóalkotás a SKRIBÁL igéből, a *kókler*, *svindler* és hasonló szavak mintájára

skrofula ⇨ *orv* görvélykór, a nyaki nyirokcsomók gümőkóros duzzanata

⊙ lat kics *scrofula* ‘ua.’ ← *scrofa* ‘koca’

skrofulózis ⇨ *orv* görvélykór, a nyaki nyirokmirigyek kóros megduzzadása

⊙ tud lat *scrofulosis* ‘ua.’: lásd SKROFULA | -ózis (kóros folyamatra utaló toldalék)

skrupulizál ⇨ *biz* aggályoskodik, akadékoskodik

⊙ magy, lásd SKRUPULUS (a *morál*–*moralizál* és hasonlóak mintájára)

skrupulozítás ⇨ aggályoskodás, meddő töprengés

⊙ ném *Skrupulosität* ‘ua.’, lásd SKRUPULÓZUS

skrupulózus ⇨ aggályoskodó, aprólékos, kicsinyeskedő

⇨ szorgos, pontos, lelkiismeretes

⊙ ném *skrupulös* ‘ua.’, lásd SKRUPULUS

skrupulus ⇨ erkölcsi aggály, lelkiismereti kétely

⇨ töprengés, lelkiifurdalás, önvád

⇨ kifogás, nehézség, akadékoskodás

⊙ lat kics *scrupulus* 'ua.', tkp. 'hegyes kis kődarab (cipőben, saruban, mely kínoz)' ← *scrupus* 'szirt'

szkulptúra ⇨ *műv* szobrászat

⇨ szobor, faragvány

⊙ ném *Skulptur* ← lat *sculptura* 'ua.', lásd ott

skurc ⇨ *műv* távlati rövidülés

⊙ ol *scurzo* 'ua.' ← népi lat *excurtiare 'megrövidít': lat *ex-* 'ki, meg' | *curtus* 'rövid'

sky channel [szkáj csenel] ⇨ *inf* műhold segítségével működő televíziós műsorszóró rendszer

⊙ ang. 'ua.', tkp. 'égi csatorna': *sky* 'ég' ← skand (pl. svéd *sky* 'ég, felhő') | ófr *chanel* ← lat *canalis* 'csatorna', lásd KANÁLIS

slachta ⇨ *tört* a lengyel nemesség

⊙ lengy *szlachta* 'ua.'

slafrok ⇨ *biz* pongyola, hálóköntös, hálókabát

⊙ ném *Schlafrock* 'ua.': *schlafen* 'alszik' | *Rock* 'kabát'

slag, slág lásd SLAUG

sláger ⇨ *zene* divatos könnyű zeneszám, sikerszám

⇨ felkapott regény, színmű

⇨ kelendő áru, kapós árucikk, divatcikk

⊙ ném *Schlager* 'ua.' ← *schlagen* 'üt' (az angol *hit* 'ua.', ered. 'üt' nyomán)

slágfertig ⇨ szavakész, vitában gyors és találó visszavágásra képes, helyén van a nyelve

⊙ ném *schlagfertig* 'ua.': *Schlag* 'ütés' | *fertig* 'kész'

slágvort ⇨ vezérszó, a lényegre emlékeztető, gyorsan odavetett néhány szó (jegyzetben, vázlatban)

⇨ jelszó, végszó

⊙ ném *Schlagwort* 'ua.': (*mit einem*) *Schlag* 'hirtelen', tkp. 'egy ütéssel' | *Wort* 'szó'

slamasztika ⇨ kellemetlenség, szorultság, kutyaszorító, pác

⊙ ném *Schlamassel* 'ua.' ← jidd *schlimasel*, ered. *schlimm mazol* 'balszerencse': *schlimm* 'rossz' | *mazel, mazol* 'szerencse', lásd MÁZLI

slamperáj ⇨ lomposság, rendetlenség

⇨ gondatlanság, hanyagság

⊙ magy ← ném *schlampig* 'rendetlen', lásd SLAMPOS (a *krájlzeráj, puceráj* és hasonlók mintájára)

slampos ⇨ lompos, elhanyagolt (öltözetű)

⇨ hanyag, rendetlen, topis

⊙ ném *schlampig* 'ua.' ← *schlampen* 'fityeg, rendetlenül lóg, lebeg'

slaug ⇨ locsolócső, kerticső

⇨ tűzoltótömlő

⊙ ném *Schlauch* 'ua.' ← kfn *sluh* 'kígyó levedlett bőre'

sleeper lásd SLIPPER

sleeping car [szlípíng kár] ⇨ *közl* vasúti hálókocsi

⊙ ang. 'ua.': *sleep* 'alszik' | *car* 'kocsi' ← ófr *carre* ← lat *carrus* 'szekér'

slejfni ⇨ szalag, pánt

⇨ papírcsík

⊙ ném nyj *schleifn* ← irod *Schleife* 'hurok, masni, csúszó csomó' ← *schleifen* 'csúszik, súrol, csiszol'

slejm ⇨ összesűrűsödött torokváladék, turha

⊙ ném *Schleim* 'ragacsos váladék, nyák, takony'

slemil ⇨ kétbalkezes, gyámoltalan, balsors üldözöte ember

⊙ ném, jidd *Schlemihl* 'ua.' ← héb *se-lo-mo-il* 'sem mire sem alkalmas'

slendrián ⇨ (mn) ápolatlan, lompos, pongyola

⇨ gyatra, gondatlan, összecsapott, hevenyészett (munka)

✧ (fn) † hanyagság, rendetlenség

⊙ ném *Schlendrian* 'hanyag ténykedés, ráérős munkavégzés' ← *schlendern* 'ödöng, ténfereg'

slepp ✧ *hajó* uszály, uszályhajó, hajóvonta

✧ *ölt* ruhauszály

✧ *gúny* fontos ember kísérője, a körülötte sündörgők

⊙ ném *Schleppe* 'ruhauszály' ← *schleppen* 'vonszol'

slepper ✧ *hajó* vontatóhajó

⊙ ném *Schlepper* 'ua.', lásd SLEPP

slicc ✧ *ölt* bevágás, hasíték ruhán, főleg férfinadrág elején

⊙ ném *Schlitz* 'hasíték' ← *schlitzen* 'felhasít'

sliff ✧ *biz* pallérozottság, magabiztosság, könnyedség, ügyes társasági fellépés

⊙ ném *Schliff* 'csiszoltság, jó modor' ← *schleifen* 'csiszol'

sliffentyű ✧ szélhámos, széltozó (aki megnyerő fellépésével téveszti meg áldozatait)

⊙ magy, lásd SLIFF

sligovica ✧ kisüsti szilvapálinka

⊙ baj-oszt *Schligawitz* ← szln, szlk *slivovica* 'ua.' ← *sliva* 'szilva' (vv→gv elhasonulás)

slihtol ✧ aprított fát halomba felrak

⊙ téves alak SIHTOL helyett, mert a ném *schlichten* jelentése 'kiegyenlít, elsimít'

slingel ✧ huroköltéssel (gomblyukat) varr

⊙ ném *schlingen* 'hurkol' ← *Schlinge* 'hurok'

slipper ✧ vasúti talpfa

⊙ ang *sleep* 'ua.', tkp. 'alvó' ← *sleep* 'alszik' (mintája a fr *dormant* 'talpfa' ← *dormir* 'alszik')

slipsz ✧ *div* készen vett, rögzített csokornyakkendő

⊙ ang *slips* 'ua.' ← *slip* 'csúszik'

slír ✧ *geol* csillámos agyagmárga réteg a miocén korból

⊙ baj-oszt *Schlier* 'ua.'

slire ✧ *fiz* eltérő sűrűségű folyadékok keveredésekor átnézetben látszó zavarosodás

⊙ felsőném *Schliere* 'ua.', lásd SLÍR

slisszol ✧ *biz* oson, (el)szelel, húzza a csikot

⊙ baj-oszt *schlaissen* 'csoszog'

slóka ✧ *irod* két 16 szótagos, sormetszetes sorból álló indiai epikus versszak

⊙ szansz, 'ua.' ← ?

slowfox [szlófoksz] ✧ *zene* a foxtrott mérsékelt tempójú változata

⊙ ang, 'ua.': *slow* 'lassú' | lásd FOX(TROTT)

slukk ✧ *biz* szippantás (cigarettaból)

✧ *biz* kortynyi ital

⊙ ném hangut *Schluck* 'korty'

slum [szlam] ✧ nagyvárosi nyomornegyed

⊙ ang, 'ua.' ← nyj *slump* 'iszap, latyak, mocsár'

slussz¹ ✧ kész, vége, nincs tovább, egy szót se többet!

⊙ ném *Schluss* 'zárás, zárlat, vég' ← *schliessen* 'csuk, zár'

slussz² ✧ derékbőség

✧ a karaj és comb közötti sertéshús

⊙ ausztl ném *Schluss* 'ua.', lásd SLUSSZ¹

slusszpoén ✧ csattanó, végső csattanó

⊙ magy, lásd SLUSSZ¹, POÉN²

smaci † ✧ *biz* csók, csókolózás

⊙ ném hangut *Schmatz* 'cuppantás, csók'

smafu ✧ *biz* semmiség, gyerekjáték

✧ *biz* érdektelen dolog

⊙ ném *schmafu* 'ua.' ← fr *je m'en fous* [zs'manfu] 'füttyülök rá', tkp. 'baszok rá' ← *foutre* 'baszik'

smakkol ✧ *biz* ízlik

✧ *biz* kedvére van, tetszik

⊙ baj-oszt *schmacken* ← ném *schmecken* ‘ízlik’

smallpox [szmolpoksx] ✧ *orv* himlő

⊙ ang, ‘ua.’: *small* ‘kicsi’ | *pox*, ered. tbsz *pocks* ‘kiütések’ ← *pock* ‘pörsenés, gennyes pattanás’

smaltin [zmaltin] ✧ *ásv* acélszürke vagy feketén érezett kobalt- és nikkelasvány

⊙ ném *Smaltin* ‘ua.’: ol *smalto* ‘kobaltüveg zománc’ ← ófn *smalzjan* (mai ném *schmelzen*) ‘olvaszt’ | -in (ásványra utaló toldalék)

❖ magy *zománc*

Lásd még EMAIL

smaragd ✧ *ásv* drágakő, a berill élénkzöld színű változata

✧ ragyogó zöld színű

⊙ lat *smaragdus* ← gör *szmaragdosz* ← (?) óind *marakta* ← akkád *baraktu* ‘ua.’

smarni ✧ *konyha* császármorzsa

✧ † *biz* semmiség, jelentéktelen ügy

⊙ baj-oszt *Schmarrn* ‘serpenyőben morzsásan süített édes tészta’ ← ném *Schmarre* ‘kis sebhely, var, pörk’

smaroccer ✧ potyázó, élősd

⊙ ném *Schmarotzer* ‘ua.’ ← *schmarotzen* ‘élősködik vkin’ ← ?

smárol ✧ *biz* csokol(ózik)

⊙ ismeretlen eredetű

smash [szmes] ✧ *sport* leütés teniszben

⊙ ang, ‘ua.’ tkp. ‘zúz’

smink ✧ arcfestés, kikészítés

✧ arcfesték, szépítőszert

✧ színészi maszk az arc kifestésével

⊙ auszti ném *Schminke* ‘arcfesték, szépítőszert’ ← ?

smirgli ✧ dörzspapír, csiszolópapír

⊙ ném *Schmirgel* ‘korund, korundszemcsék mint csiszolóanyag’ ← ol *smeriglio* ‘ua.’ ← gör *szmürisz* ‘korund, csiszolókö’

smírol ✧ *biz* megken, megveszteget

✧ *ját* zsíroz, értékes lapot tesz partnere ütésébe

⊙ ném *schmieren* ‘ken, zsíroz, megveszteget’

smog [szmog] ✧ nagyvárosi füstköd

⊙ ang, ‘ua.’: *smoke* ‘füst’ × *fog* ‘köd’

smökk ✧ előkelősködő, szellemességét fitogtató ember

✧ bogaras, különc ember

⊙ ném *Schmock* ‘gerinctelen újságíró’ (Freiligrath „A zszurnaliszta” című színművének ilyen nevű alakjáról)

smonca ✧ semmiség

✧ üres fecsegés, mellébeszélés

⊙ jidd *schmonze* ‘csacska tréfa, fecsegés’ ← ?

smorzando [zmorcandó] ✧ *zene* fokozatos halkítással, elhalóan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *smorzare* ← népi lat **exmortiare* ‘kihal, elhal’: *ex-* ‘ki, el’ | gyak **mortiare* ‘haldokol’ ← lat *mori, mortuus* ‘meghal’

smucig ✧ fukar, szűkmarkú, zsugori, garasos

⊙ ném *schmutzig* ‘piszkos’, baj-oszt ‘fukar’ ← *Schmutz* ‘piszok’

smugliz † ✧ *biz* csempészik

⊙ ném *schmuggeln* ← alném *smuggeln* ‘ua.’

smukk ✧ ékszer

⊙ ném *Schmuck* ‘dísz, ékesség, ékszer’ ← *schmücken* ‘ékesít, díszít’

smuncliz ✧ *biz* hamiskásan mosolyog, bazsalyog

⊙ ném hangfestő *schmunzeln* ‘ua.’

smúz ⇨ *biz* bizalmas beszélgetés, pletykálkodás

⊙ ném *biz* *Schmus* ‘ua.’ ← jidd *schmuoz* ‘beszélgetés’ ← héb *szömuoth* ‘ua.’

smúzol ⇨ *biz* cseveg, pletykálkodik

⊙ ném *biz* *schmuse*n ‘cseveg’, lásd SMÚZ

snack bar [sznekbár] ⇨ falatozó, gyorsbüfé, önkiszolgáló étterem

⊙ ang, ‘ua.’: *snack* ‘falat’ ← hangut *snack* ‘bekap, befal’ | lásd BÂR

snájdig ⇨ nyalka, kackiás, jó fellépésű (férfi)

⊙ baj-oszt *schneidig* ‘merész, jóvágású, határozott’ ← ném *Schneide* ‘bátorság, vakmerőség’, ered. ‘éle vminek’ ← *schneiden* ‘vág’

snapsz ⇨ pálinka

⊙ ném *Schnaps* ‘ua.’, ered. ‘korty’ ← hangut *schnappen* ‘csettint, kortyol’

snapszli vagy **snapszer** ⇨ *ját* 2-4 személyes kártyajáték magyar kártyával

⊙ auszti ném *Schnapsel* ‘ua.’

snassz ⇨ *biz* fukar, szűkmarkú, zsugori, kicsinyes

⇨ *biz* szegényes, kopottas, elhanyagolt

⇨ *biz* hitvány, selejtes

⊙ auszti ném *Gschmas* ‘hulladék, hamisítvány’ ← ném *Geschneisse* ‘hulladékfa’ ← *schneiden* ‘vág, levág’

snaucer ⇨ áll szálkás szőrű, vágott farkú és fülű német kutya fajta

⊙ ném *Schnauzer* ‘ua.’ ← *Schnauze* ‘pofa, csőr’

sneff † ⇨ áll szalonka

⊙ ném *Schnepfe* ‘ua.’

snellzíder ⇨ *biz* gyorsforraló

⊙ ném *Schnellsieder* ‘ua.’: *schnell* ‘gyors’ | *sieden* ‘forral’

snicli ⇨ *konyha* sütni való hússzelet

⊙ ném *Schnitzel* ‘szelet’ ← *schneiden* ‘vág’

snidling ⇨ *növ* metélőhagyma

⊙ auszti ném *Schnittling* ‘ua.’ ← *Schnitt* ‘vágás’ ← *schneiden* ‘vág’

snitt ⇨ *ölt* ruhaszabás

⇨ filmvágás

⇨ egy beállítással készült jelenet (filmben)

⊙ ném *Schnitt* ‘vágás’ ← *schneiden* ‘vág’

snóbli ⇨ *ját* tenyérbe dugott pénzzel játszott szerencsejáték

⊙ hazai ném *schnobl* ‘ua.’ ← ném *Schnabel* ‘csőr’

snooker [sznúker] ⇨ *ját* különböző színű és értékű golyókkal játszott biliárdféle

⊙ ang, ‘ua.’ ← ?

snorkel ⇨ könnyűbúvárok légzőcsöve

⊙ ang, ‘ua.’ ← ném *Schnorchel* ‘légzőcső’ ← hangut *schnarchen* ‘horkol’

snorrer ⇨ *biz* környezetét kisebb-nagyobb kölcsönökért zaklató ingyenelő

⊙ ném argó *Schnorrer* ‘ua.’ ← *schnorren* ‘hízelegve kéreget’ ← hangut *schnurren* ‘(macska) dorombol’

snowboard [sznóbord] ⇨ *sport* hótalp, hódeszka

⊙ ang, ‘ua.’: *snow* ‘hó’ | *board* ‘deszka, lemez’

snúr(ozás) ⇨ *ját* pénzérmék dobálása földre húzott vonalra vagy kihúzott madzagra: aki legközelebb dob hozzá, elnyeri a többiek pénzét

⊙ ném *Schnur* ‘madzag’

❖ magy *zsinór*

soave [soáve] ⇨ *zene* lágyan, behízeltgően (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘édes, lágy’ ← lat *suavis* ‘ua.’

soci- lásd SZOCI-

sodó ⇨ *konyha* sült tésztához tálalt édes mártás, borhab

⊙ fr *chaudeau* ‘ua.’ ← *chaud* ‘meleg’ ← lat *caldus*, ered. *calidus* ‘ua.’ ← *calere* ‘meleg, hevül’

sófár ⇨ kosszarvból készült kürt, amelyet újévkor fújnak meg a zsinagógában

⊙ héb, 'ua.'

sofőr ⇨ gépkocsivezető, autóvezető

⊙ ném *Chauffeur* ← fr *chauffeur* 'ua.', tkp. 'fűtő' (a gőzhajtású autók korából) ← *chauffer* 'füt' ← lat *calefacere* 'ua.', lásd KALEFAKTOR

software lásd SZOFTVER

sógun ⇨ *tört* a tényleges hatalmat gyakorló katonai főparancsnok a feudális Japánban 1867 előtt

⊙ jap, 'ua.' ← kínai *dzsiang dzsun* 'fővezér'

sóher ⇨ *biz* szegény, pénztelen, ágrólszakadt, csóró

⇨ *biz* fukar, szűkmarkú, zsugori, fösvény

⊙ ném argó, jidd *schocher* 'szegény, leégett, pénztelen', ered. 'fekete'

soirée [szoaré] ⇨ estély

⊙ fr, 'ua.' ← *soir* 'este' ← lat *serus* 'késő'

sokíroz ⇨ megdöbrent, megütözést kelt, sokkol

⊙ ném *schockieren* 'ua.' ← *Schock* 'megrázkódtatás', lásd SOKK

sokk ⇨ lelki megrázkódtatás, csapás, ijedség

⇨ *orv* idegsokk

⇨ *orv* áramütéssel kiváltott epilepsziás roham elmebetegségek kezelésére

⊙ ném *Schock* ← fr *choc* 'ua.' ← *choquer* 'megráz' ← alném *schokken* 'ua.'

sokkol ⇨ megdöbrent, megütözést kelt

⇨ *orv* (elmebetegségek gyógyításában) elektromos sokk-kezelést alkalmaz

⊙ lásd SOKÍROZ

solarium [szolárium] † ⇨ napóra

⊙ lat, 'ua.' ← *sol* 'nap', lásd még SZOLÁRIUM

soldo [szoldó] ⇨ régi olasz pénzérmé, a líra egyhuszadát érte

⊙ ol, 'ua.' ← késő lat *soldus* ← lat *solidus*, lásd ott

sólet ⇨ *konyha* bab füstölt hússal és árpakásával

⊙ jidd *schalet* 'ua.' ← ?

solfatara lásd SZOLFATÁRA

solfeggio [szolfeddzsó] lásd SZOLFÉZS

solí- lásd még SZOLI-

solidus [szolidusz] ⇨ *tört* ókori római aranypénz, amely a 13. századig használatban maradt

⊙ késő lat *solidus* (*nummus*) 'szilárd (érme)', tkp. 'tömör, sűrű, teljes, szilárd'

❖ magy *zsold*

Lásd még SZOLDATESZKA, SZOLID, SZOLIDÁRIS

soliloquium [szolilokvium] ⇨ magánbeszéd, (belső) monológ

⇨ az, hogy valaki önmagával beszél

⊙ lat, 'ua.': *solus* 'egyedül' | *loqui* 'beszél'

solitarius [szolitárius] ⇨ *növ* magános, magában álló, elkülönült (növényi egyed)

⊙ lat, 'ua.' ← *solus* 'egyedül'

Lásd még SZOLITER

sollemnis [szolemnisz] ⇨ ünnepi, ünnepélyes

⊙ lat *sollemnis*, *sollemnis* 'ua.', tkp. 'évenkénti, egy egész év elteltével visszatérő': *sollus* 'egész, teljes' | *annus* 'év'

sollux [szolluksz] ⇨ hőlg- és sugárkezeléshez használt nagy fényerejű (lámpa)

⊙ márkanév: lat *sol* 'nap' | *lux* 'fény'

solo lásd SZÓLÓ

solstitium [szolsztícium] ⇨ *csill* (nyári és téli) napforduló

⊙ lat, 'ua.': *sol* 'nap' | *-stitium*, ered. *statium* 'megállás' ← *sistere*, *statum* 'megáll' (a nap megállni látszik a visszafordulás előtt)

solu- lásd SZOLU-

sombrero [szombreró] ⇨ széles karimájú latin-amerikai szalmakalap

⊙ sp, 'ua.', tkp. 'árnyékvető' ← *sombra* 'árnyék' ← lat *umbra* 'ua.'

sommás ⇨ nagyvonalú, átfogó, a részletekkel, árnyalatokkal nem törődő

⇨ egyszerűsítő, egyoldalú

⊙ magy ← lat *summa* 'összeg', lásd ott

sommelier [szomeljé] ⇨ pincemester, borszakértő, borpincér

⊙ fr, 'ua.', ered 'a konyha és pince felügyelője előkelő háznál' ← *somme* 'tiszttség, megbízatás' ← késő lat *sagma* 'ua.' ← gör *szagma* 'málhanyereg, málha, teher'

somn- lásd SZOMN-

son et lumiére [szone lümjer] ⇨ nagyobb emlékmű előtt játszott, annak történetét megelevenítő esti játék hang- és fényeffektusokkal

⊙ fr, 'ua.': *son* ← lat *sonus* 'hang' | *lumiére* ← lat *lumen* 'fény'

song [szong] ⇨ *zene* dal

⇨ *zene* refrénes strófaból álló, szatirikus és politikai töltetű tánc- és kabarédal (főleg a Brecht–Weill darabokban)

⊙ ang, 'dal' ← *sing* 'énekel'

sonntagsjäger [zontágszjéger] ⇨ *biz* kocavadász

⊙ ném, 'vasárnapi vadász': *Sonntag* 'vasárnap' | *Jäger* 'vadász' ← *jagen* 'üz'

sonoro [szonóro] ⇨ *zene* zengőn, zengzetesen, ércesen (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← lat *sonorus* 'zengő' ← *sonus* 'hang'

sopf ⇨ a homlokból a fejtetőre felfésült és ott csomóba tűzött női haj

⊙ ném, 'ua.', ered. 'üstök, búb'

soph- lásd SZOF-

soporosus [szoporózus] ⇨ *orv* mély kábulatban lévő, öntudatlan

⊙ tud lat, 'ua.' ← *sopor* 'kábulat'

sor- lásd még SZOR-

sordo [szordó] ⇨ *zene* tompán, fojtottan (adandó elő)

⊙ ol, 'tompá', tkp. 'süket' ← lat *surdus* 'ua.'

Lásd még SZORDÍNÓ

soror [szoror] ⇨ *vall* apácanővér (főleg megnevezésben vagy megszólításban, pl. *Soror Remigia* 'R. nővér')

⊙ lat, 'nővér'

sort *ölt* rövid, combközépig érő szárú férf nadrág

⊙ ang *short (pants)* 'rövid (pantalló)'

sortie [szortij] ⇨ kijárat

⊙ fr, 'ua.' ← *sortir* 'kimegy' ← (?) népi lat *sortire 'kijön a sorshúzáson' ← lat *sortiri* 'sorsot húz' ← *sors, sortis* 'sors'

Lásd még RESZORT, SZORTÍROZ

sospirando [szoszpirandó] ⇨ *zene* sóhajszerűen (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *sospirare* ← lat *suspīrare*, tkp. *sub-spirare* 'felsóhajt': *sub-* 'le, (lentről) fel' | *spirare* 'lélegzik'

sostenuto [szosztenuótó] ⇨ *zene* visszafogottan, kimérten (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *sostenere, sostenuto* 'tart, megtart, fenntart' ← lat *sustinere* 'ua.': *su(b)s* 'fel' | *tenere* 'tart'

sott ⇨ *földr* töményen sós vizű, lefolyástalan tó az Atlasz hegységben

⊙ ang *shott* ← ar *satt* 'ua.', tkp. 'part'

sottinsű [szottinszu] ⇨ *műv* barokk mennyezetfestmények hatáseleme, a figurák merész rövidülésű alulnézete, amely a szemet a mennyezet síkján túlra vezeti

⊙ ol, 'lentről fel': *sotto* ← lat *subter* 'lent, alatt' | *insù* 'fel felé': lat *in* '-ba, -ra' | *susum, sursum* 'fel', ered. *su(bve)rsum* 'fel felé fordulva': *sub* 'lent, lentről fel' | *vertere, versum* 'fordít, fordul'

sottis ⇨ *text* skótkockás (szövet)

⊙ ném *Schottisch* 'skót' ← ang *Scottish*, ered. *Scots* 'ua.', lásd SKÓT

sotto voce [szottovócse] ⇨ *zene* tompa, fojtott hangon (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'hang alatt': *sotto* ← lat *subter* 'alatt' | *voce* ← lat *vox, vocis* 'hang'

sou [szu] ⇨ régi francia váltópénz, a frank huszadrésze

⊙ fr, ← ol *soldo* 'ua.', lásd ott

sou- lásd még SZU-

soul [szól] ⇨ *zene* afroamerikai eredetű popzenei irányzat az 1960-as években sok improvizációval és szenvedélyes, egyénien átélt előadásmódban

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'lélek'

sovén lásd SOVINISZTA

sovereign [szavrin] ⇨ egy font értékű angol aranypénz

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'uralkodó' ← ófr *soverain*, lásd SZUVERÉN

soviniszta vagy **sovén** ⇨ (fn) a sovinizmus híve

⇨ (mn) a sovinizmuson alapuló

⊙ ném *Chauviniste* 'ua.', lásd SOVINIZMUS

sovinizmus ⇨ *pol* a nemzeti felsőbbrendűséget hirdető, más népek ellen gyűlöletet szító, szélsőséges nacionalizmus

⊙ ném *Chauvinismus* ← fr *chauvinisme* 'ua.' ← Nicolas *Chauvin* [soven] nevéből, aki Napóleon hódításaiért elfogultan rajongó francia katona a Cogniard fivérek „A háromszín kokárda” c. színművében (1830)

söberli † ⇨ *büt* nappal fotel, éjjelre ággyá kihúzható kárpitozott bútordarab

⊙ *Schöberl* bécsi bútorgyáros nevéből

sönt ⇨ *vill* a főáramkörrel párhuzamosan kapcsolt ellenállás árammérő műszerben

⇨ *orv* kórosan keletkezett vagy mesterségesen létrehozott kapcsolat két érszakasz között

⇨ *orv* vér visszaáramlása a szívben

⊙ ang *shunt* 'párhuzamos kitérő sín pár pályaudvaron' ← *shunt* 'elkerül, kitér az útjából'

sörbet ⇨ hűtve fogyasztott sűrű gyümölcszörp, főleg mohamedán országokban

⊙ tör *şerbet* ← perzsa *sarbat* 'ua.' ← ar *sarbah* 'ital' ← *sariba* 'ivott'

spachtli ⇨ simítókés, kaparókanál

⊙ ném *Spachtel* 'ua.' ← ol *spatola* 'festő kaparókése', lásd SPATULA

spacionál ⇨ *nyomd* ritkít, ritkítva szed

⊙ ném *spationiren* 'ua.', lásd SPÁCIUM

spacíroz ⇨ sétál, járkál, kószál

⊙ ném *spazieren* 'ua.' ← ol *spaziare* 'járkál, ritkít' ← lat *spatiari* 'ua.' ← *spatium* 'sétatér, távolság, köz'

spácium ⇨ köz, térköz, távolság (térben, időben)

⇨ *nyomd* szóköz, az egyes szavak közti távolság

⊙ lat szó *spatium* 'versenypálya, sétatér, távolság, térköz, időköz' ← ?

spadassin [szpadaszen] † ⇨ kiváló vívó, aki pénzért vállalta, hogy kiprovokált párbajban megöl valakit

⊙ fr, 'ua.': ol *spada* 'kard' ← lat *spatha* ← gör *szpathé* 'penge' | (*assa*)*ssin* 'bérgyilkos', lásd ASSZASZIN

spádé ⇨ tör, kard, gyíkleső

⊙ ném *Spade* ← sp *espada* 'ua.' ← lat *spatha* ← gör *szpathé* 'penge'

Lásd még SPACHTLI, SPALETTA, SPATULA

spagát ⇨ zsineg, spárga

⊙ baj-oszt *Spagat* 'kötözőzsineg, spárga tornában' ← ol *spago* 'madzag'

❖ magy *spárga*

spagetti ⇨ *konyha* vékony, hosszú hengeres szálaból álló főtt tészta

⊙ ol kics tbsz *spagheti* 'ua.', tkp. 'madzagocskák' ← *spago* 'madzag'

spájz ⇨ kamra, éléskamra, éléstár

⊙ auszt ném *Speis* 'ua.' ← ném *Speise* 'élelem, táplálék, készlet' ← ófn *spisa* 'ua.' ← kk lat *spensa* ← lat *expensa* 'kiadások, költség' ← *expendere, expensum* 'pénzt kiad, megfizet': *ex-* 'ki' | *pendere* 'mér'

spájzol ⇨ *biz* félretesz, megtakarít (főleg *be-* igekötővel)

⊙ lásd SPÁJZ

spaletta ⇨ fa ablaktábla helyiség elsötétítésére

⊙ ausztrál német *Spaletta* 'ua.' ← ol *spalletta* 'ablakkeret, ablakmélyedés' ← *spalla* 'váll, támasz, ablakfélfő' ← nép lat *spathula* 'váll', tkp. 'lapocka', ered. 'kardlap', lásd SPATULA

spalír ⇨ *mezőg* léckeret kúszónövények felfuttatására

⇨ *mezőg* kerítést formázó alakfák sora díszkertben

⇨ *kat* sorfál díszszemlén

⊙ német *Spalier* 'ua.' ← ol *spalla* 'váll', lásd SPALETTA

spam [szpem] ⇨ *infl*levélszemét, kéretlen küldemény (főleg reklám) az elektronikus levelezésben

⊙ ang, 'ua.' ← *SP(iced pork and h)AM* 'fűszeres disznóhús és sonka' (angol húskonzerv, amelyet egy népszerű filmvígjátékban mindenki szeretnének rátukmálni, de senkinek sem kell)

spangli ⇨ rugalmas hajcsat

⇨ cipőfelső bőrszíja

⊙ német nyj *spangl* ← német *Spange* 'rugós hajcsat, cipőszíj'

spaniel ⇨ *áll* selymes szőrű, hosszú és lelógó fülű, rövid lábú vadászkutya

⊙ ang, 'ua.', ered. 'spanyol kutya' ← ófr *espagneul* 'spanyol' ← sp *español* 'ua.' ← lat *Hispania* 'az ibér félsziget'

❖ magyar *spanyol*

spannung ⇨ *biz* feszültség, izgatottság

⊙ német *Spannung* 'ua.' ← *spannen* 'feszít'

sparherd vagy **sparhelt** ⇨ takaréktűzhely

⊙ német *Sparherd* 'ua.': *sparen* 'takarékoskodik' | *Herd* 'tűzhely'

spártai ⇨ edzett, kemény

⇨ mértékletes, egyszerű, igénytelen (mint az ókori Spárta lakói)

⊙ lat *Sparta* ← gör *Szparté* 'Spárta'

spartakiád ⇨ *tört* a pártállami időkben nagy tömegek részvételével rendezett sportünnepség

⊙ or *Spartakiada* 'ua.' ← *Szpartak*, Spartacus trák gladiátor, a Kr. e. 71-ben kitört nagy itáliai rabszolgalázadás vezére (az *olimpiada* 'olimpiász' mintájára)

spasztikus ⇨ *orv* görcsös

⊙ tud lat *spasticus* ← gör *szpasztikosz* 'ua.', lásd SPAZMUS

spatium lásd SPÁCIUM

spatula ⇨ *orv* vizsgálatkor a nyelv leszorítására használt fém- vagy falapocsk

⇨ *műv* keveréshez, felhordáshoz, simításhoz használt kiszélesedő, lapos végű eszköz

⊙ lat kics *spatula*, *spathula* 'keverőlap, lapockacsont, váll' ← *spatha* ← gör *szpathé* 'kardpenge'

spazmogén ⇨ *orv* görcsöt előidéző

⊙ német *spasmogen* 'ua.': lásd SPAZMUS, -GÉN

spazmolitikum ⇨ *orv* görcsoldó szer

⊙ német *spasmolyticum* 'ua.', lásd SPAZMUS | gör *lütikosz* 'oldó' ← *lió* 'old'

spazmolízis ⇨ *orv* görcsoldás, görcs oldódása

⊙ tud lat *spasmolysis* 'ua.': lásd SPAZMUS | gör *lúsizisz* 'oldás' ← *lió* 'old'

spazmus ⇨ *orv* görcs, egy izom vagy izomcsoport hirtelen beálló fájdalmas összehúzódása

⊙ tud lat *spasmus*, 'ua.' ← gör *szpaszmosz* 'görcs, rángatózás' ← *szpaó* húz, rángat'

speaker lásd SZPÍKER

speceráj † ⇨ *ker* vegyeskereskedés, szatócsüzlet

⊙ német *Spezerei* 'gyarmatárüzlet' ← ol *spezierie* 'fűszerek' ← késő lat *species* 'fűszer', ered. 'fajta', lásd SPECIÁLIS

spéci ⇨ *biz* kiváló, remek

⇨ különleges

⊙ a SPECIÁLIS becéző formája

speciáció ⇨ *biol* fajképződés, új fajok kialakulása

⊙ tud lat *speciatio* 'ua.' ← *species* 'faj', lásd ott

speciális ⇨ különleges, különös, rendkívüli

⇨ egyedi, egyéni, sajátos, sajátoságos

⇨ részletes, tüzetes, szakszerű

⊙ lat *specialis* ‘egy bizonyos fajtához tartozó, sajátos, különleges’ ← *species* ‘alak, külszín, faj, nem’ ← *specere* ‘néz’

specialista ⇨ szakember, valamely szakma vagy tudományterület szakértője, szaktekintély

⇨ *orv* szakorvos

⊙ ném *Spezialist* ← fr *spécialiste* ‘ua.’, lásd SPECIÁLIS

specialitás ⇨ különlegesség, ételkülönlegesség

⇨ jellegzetesség, sajátosság

⇨ érdekesség, nevezetesség, furcsaság

⊙ késő lat *specialitas* ‘ua.’, lásd SPECIÁLIS

specialiter † ⇨ különösképp, kiváltképpen, főként, elsősorban

⇨ nevezetesen, név szerint, jelesen

⊙ újk lat, ‘ua.’, lásd SPECIÁLIS

specializáció ⇨ szakosítás, szakosodás

⇨ munkamegosztás

⇨ általános szabály alkalmazása egyedi vagy különös esetekre

⇨ *biol* élőlények beilleszkedése állandó életfeltételeikbe

⊙ ném *Spezialisisation* ‘ua.’, lásd SPECIALIZÁL

specializál ⇨ szakosít, sajátos szakterületekre tagol vagy alkalmaz

⊙ ném *spezialisieren* ← fr *spécialiser* ‘ua.’, lásd SPECIÁLIS

specializálódás ⇨ szakosodás

⇨ *tud* sajátos szakterületekre való tagolódás

⊙ lásd SPECIALIZÁL

specializálódik ⇨ szakosítja magát, specialistává képzi magát

⇨ *tud* (egy tudomány) sajátos szakterületekre tagolódik

⇨ elkülönül, sajátos esetekre korlátozódik

⊙ lásd SPECIALIZÁL

speciel ⇨ *biz* éppen, csak, csakis

⊙ ném *speziell* ‘ua.’ ← lat *specialis*, lásd SPECIÁLIS

species [szpeciesz] ⇨ *áll, növ* faj, fajta

⊙ lat *species* ‘alak, külszín, faj, nem’ ← *specere* ‘néz’

specifikáció ⇨ felsorolás, részletezés

⇨ közelebbi meghatározás

⊙ késő lat *specificatio* ‘ua.’, lásd SPECIFIKÁL

specifikál ⇨ részletez, felsorol

⇨ egyediségében meghatároz

⊙ késő lat *specificare* ‘meghatároz, megkülönböztet’: lásd SPECIES | *facere* ‘csinál’

specifikum ⇨ sajátosság, sajátosság

⇨ különlegesség, jellegzetesség, egyedi jelleg

⊙ ném *Spezifikum* ‘ua.’, lásd SPECIFIKUS

specifikus ⇨ sajátoságos, sajátlagos, fajlagos

⇨ jellemző, egyéni, egyedi

⊙ kk lat *specificus* ‘a fajnak megfelelő, egyedi’, lásd SPECIFIKÁL

specimen † ⇨ *ker* mutatvány, minta, próbadarab

⇨ ismertetőjegy, ismertetőjel

⊙ ném *Spezimen* ‘ua.’ ← lat *specimen* ‘ismertetőjel, mintakép’ ← *specere* ‘megnéz’

speciózus † ⇨ szép, mutatós, szemrevaló, gyönyörű, díszes

⊙ lat *speciosus* ‘ua.’ ← *specere* ‘megnéz’

spect- lásd SPEKT-

spedíció ⇨ szállítványozás

⊙ ném *Spedition* ← ol *spedizione* ‘ua.’ lat *expeditio* ‘hadjárat’, lásd EXPEDIÁL

speditőr ⇨ szállítmányozási vállalkozó

⊙ ném *Spediteur* ‘ua.’ ← *spedieren* ‘szállít’ ← ol *spedire* ← lat *expedire* ‘ua.’ lásd EXPEDIÁL

speech lásd SZPÍCS

spejz lásd SPÁJZ

spékel ⇨ *konyh* szalonnával megtűzdel (húst)

⇨ *átv* tarkít, fűszerez (beszédet, pl. tréfákkal, szellemes bemondásokkal)

⊙ ném *Speck* ‘szalonna’

spektábilis † ⇨ tekintetes (régén megszólításban)

⊙ lat *spectabilis* ‘tekintélyes, pompás’, tkp. ‘megnézhető’ ← gyak *spectare* ‘szemlél, tekintetbe vesz’ ← *specere, spectrum* ‘megnéz’

spektakuláris † ⇨ látványos, szembetűnő

⊙ ném *spektakulär* ← fr *spectaculaire* ‘ua.’, lásd SPEKTÁKULUM

spektákulum ⇨ látvány, látványosság

⇨ *gúny* láрма és veszekedés, botrány

⊙ lat *spectaculum* ‘nézőtér, szindarab, érdekes látvány’ ← *spectare* ‘szemlél’, lásd SPEKTÁL

spektál † ⇨ nézeget, szemügyre vesz

⊙ lat gyak *spectare, spectatum* ‘ua.’ ← *specere, spectrum* ‘néz’

spektátor † ⇨ szemlélő, megfigyelő

⊙ lat *spectator* ‘ua.’ ← gyak *spectare, spectatum* ‘ua.’ ← *specere, spectrum* ‘néz’

spektrálanalízis ⇨ *fiz* szinképelemzés

⊙ ném *Spektralanalyse* ‘ua.’, lásd SPEKTRÁLIS, ANALÍZIS

spektrális ⇨ *fiz* szinkép segítségével végzett

⇨ † kísérteties

⊙ újk lat *spectralis* ‘szinképi’, lásd SPEKTRUM

spektró- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a szinképpel kapcsolatos

⊙ tud lat *spectrum* ‘szinkép’, lásd SPEKTRUM

spektrofotométer ⇨ *fiz* szinképelemző műszer a fénysugárzás erősségének vagy egy oldat töménységének vizsgálatára

⊙ lásd SPEKTRO-, FOTOMÉTER

spektrofotometria ⇨ *fiz* spektrofotométerrel való vizsgálat

⊙ lásd SPEKTRO-, FOTOMETRIA

spektrográf ⇨ *fiz* szinképvonalakat fényképészeti úton rögzítő műszer

⊙ lásd SPEKTROGRÁFIA

spektrográfia ⇨ *fiz* anyagvizsgálat spektrográf segítségével

⊙ lásd SPEKTRO-, GRÁFIA

spektrogram ⇨ *fiz* szinképvonalakról rögzített fényképfelvétel

⊙ lásd SPEKTRO-, -GRAM(MA)

spektroheliográf ⇨ *csill* a napfény sugarait keskeny szinképtartományokban vizsgáló és rögzítő műszer

⊙ lásd SPEKTRO-, HELIOGRÁF

spektrokoloriméter ⇨ *orv* a színlátás vizsgálatára szolgáló berendezés

⊙ tud lat *spectrocolorimeter* ‘ua.’, lásd SPEKTRO-, KOLORIMÉTER

spektroszkóp ⇨ *fiz* a szinképeket előállító, vizsgáló és mérő műszer

⊙ ang *spectroscope* ‘ua.’, lásd SPEKTROSZKÓPIA

spektroszkópia ⇨ *fiz* a spektroszkóp használata szinképelemzésben

⊙ ang *spectroscopy* ‘ua.’: lásd SPEKTRO- | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

spektrum ⇨ *fiz* szinkép, a prizmával felbontott fény színsora

⇨ *orv* azoknak a kórokozónak a köre, amelyek ellen egy adott antibiotikum hatásos

⇨ *átv* széles választék, kínálat

⊙ tud lat *spectrum* ‘ua.’, ered. ‘lelki kép, látomás, tünemény’ ← gyak *spectare* ‘szemlél’, lásd SPEKTÁL

spektrumanalízis ⇨ *infj* jel vagy áramkör frekvenciaspektrumának műszeres meghatározása

⊙ lásd SPEKTRUM, ANALÍZIS

spekuláció ⇨ elmélkedés, latolgatás, tervezgetés

⇨ elmélet, agyalmány

⇨ nyereszkedés, üzérkedés

⊙ ném *Spekulation* 'ua.', lásd SPEKULÁL

spekulál ⇨ töpreng, gondolkodik, tőri a fejét

⇨ mérlegel, tervez, számítgat

⇨ üzérkedik, nyereszkedik

⊙ ném *spekulieren* 'ua.' ← lat *speculari*, *speculatus* 'megles, megfigyel' ← *specula* 'örtoronny, leshely, lőrés' ← *specere* 'néz'

spekuláns ⇨ üzér, nyereszkedő

⊙ ném *Spekulant* 'ua.', lásd SPEKULÁL

spekulatív ⇨ számítgatáson alapuló

⇨ elvont, elméleti

⇨ töprengő, szemlélődő

⊙ ném *spekulativ* 'ua.', lásd SPEKULÁL

speleológia ⇨ *geol* a barlangokkal és kialakulásukkal foglalkozó tudomány, barlangtan

⊙ ném *Speläologie* 'ua.': gör *szpelaion* 'barlang' | lásd -LÓGIA

speleológus ⇨ *geol* barlangász, barlangkutató

⊙ magy, lásd SPELEOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

spelunka † ⇨ lebujs, odú, kricsmi, késdobáló

⇨ kártyabarlang

⊙ ném *Spelunke* 'ua.' ← lat *spelunca* ← gör *szpélünx* 'barlang'

spencer † ⇨ *div* a testhez simuló rövid kabát vagy zubbony

⊙ egy *Spencer* lordról, aki elsőnek viselte

spendíroz ⇨ rászán, rááldoz (nagyobb összeget valamire), nem sajnálja rá

⇨ † adakozik

⊙ ném *spendieren* 'ad, adakozik, kiad' ← *Spende* 'adomány' ← lat *expendere* 'kimér, kifizet': *ex*- 'ki' | *pendere* 'függ, mér, fizet'

spenót ⇨ növ paraj

⊙ baj-oszt *spenot* ← ném *Spinat* ← ol *spinacio* ← ar *ispinah* ← perzsa *aspanah* 'ua.'

spershakni ⇨ álkules, vastag drótból hajlított kampó alakú tolvajkules

⊙ ném *Sperrhaken* 'ua.': *Sperre* 'zár' | *Haken* 'kampó'

sperma ⇨ *orv* ondó, ondósejt, hím ivarsejt

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *szperma*, *szpermatosz* 'mag' ← *szpeiró* 'hint, vet'

spermaceti ⇨ cetvelő, cetfaggyú, illatszerek alapanyaga

⊙ ném *Spermazet* ← lat *sperma ceti* 'a cet spermája', lásd SPERMA | lat *cetus* ← gör *kétosz* 'cet, bálna'

spermatizmus ⇨ *orv* ondóürülés

⊙ tud lat *spermatismus* 'ua.', lásd SPERMA, -IZMUS

spermatoblaszt ⇨ *orv* spermiumképző sejt

⊙ tud lat *spermatoblast* 'ua.': lásd SPERMA | gör *blaszté* 'csíra'

spermatocid ⇨ *orv* spermiumölő

⊙ tud lat *spermatocida* 'ua.': lásd SPERMA | lat *-cida* '-ölő' ← *caedere*, *(ce)cidi* 'öl'

spermatociszta ⇨ *anat* ondóhólyag

⊙ tud lat *spermatocysta* 'ua.': lásd SPERMA | gör *küszté* 'hólyag'

spermatoid ⇨ *orv* ondószerű

⊙ tud lat, 'ua.': lásd SPERMA | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

spermatozoon ⇨ *biol* ondósejt, hím ivarsejt

⊙ tud lat, 'ua.': lásd SPERMA | gör *dzóon* 'élőlény' ← *dzóé* 'élet'

spermatúria ⇨ *orv* ondóvizelés

⊙ tud lat, 'ua.': lásd SPERMA | gör *uron* 'vizelet'

spermiogenezis ⇨ *orv* ondósejtek keletkezése és kifejlődése

⊙ tud lat *spermiogenesis* 'ua.', lásd SPERMIMUM, GENEZIS

spermium ⇨ *biol* ondósejt, hím ivarsejt

⊙ tud lat, 'ua.', lásd SPERMA

spessartit [spesszartit] ⇨ *ásv* piros vagy ibolyaszínű gránátkő, mangán-alumínium-szilikát

⊙ ném *Spessartit* 'ua.': *Spessart* 'bajor város, ahol ráleltek' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

sphaera lásd SZFÉRA

sphragistica lásd SZFRAGISZTIKA

spí † ⇨ *biz* kocsmá, lebujs

⇨ *biz* kocsmáros, fogadós

⊙ ném argó *Spie, Spies* 'ua.' ← *jidd oschpiess* 'gazda, vendéglős' ← régi ném *hospis* ← lat *hospes* 'vendég, gazda'

spicc¹ ⇨ cipőorr, lábujjhegy

⇨ † szipka

⊙ ném *Spitze* 'vminek a hegye, csúcsa'

spicc² ⇨ *áll* selymes szőrű, hegyes orrú és fülű kutya

⊙ ném *Spitz* 'ua.', lásd SPICC¹

spicc³ ⇨ enyhe részegség, mámor, kapatosság

⊙ ném *Spitz* 'ua.' ← ? (*eine Messer*)*spitze* 'egy késhegynyi, épp csak'

spiccato [szpikkátó] ⇨ *zene* vonóugratással (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'letépvé (a húrról)' ← *spiccare* 'letép, tagol': *s-* ← lat *ex-* 'el' | *piccare* 'döf'

spiccel ⇨ *szính* (balettáncos) cipője orrán állva lépked

⊙ lásd SPICC¹

spicces ⇨ mámoros, kapatos, becsípett, pityókás

⊙ lásd SPICC³

spicli ⇨ besúgó, feljelentő, árulkodó, júdás

⊙ ném kics *Spitzel* 'ua.' ← *Spitz* 'spicckutya (melyet őrzőkutyaként is használtak)', lásd SPICC²

spíler ⇨ szenvedélyes kártyás, hamiskártyás

⇨ *biz* menő, hozzáértő

⊙ ném *Spieler* 'játékos, kártyás' ← *spielen* 'játszik'

spíler lásd SPÍLER

spin ⇨ *fiz* pördület, elemi részecskék impulzusnyomatéka

⇨ *fiz* pörgettyű forgása mint irányt stabilizáló mozgás

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'pörgés' ← *spin* 'fon, pörget, pörög'

spina dorsalis [szpína dorzális] ⇨ *anat* hátgerinc

⊙ tud lat, 'ua.': *spina* 'gerinc' tkp. 'a gerinccsigolyák tüskéje', ered. 'tüske, tövis' | lásd DORSALIS

spinakker ⇨ *hajó* hátszélvitorla

⊙ ném *Spinnaker* 'ua.' ← (?) egy *Sphinx* nevű jachtról

spinalis [szpinális] ⇨ *anat* a hátgerinchez tartozó, vele kapcsolatos

⊙ tud lat, 'ua.' ← *spina* 'gerinc', lásd SPINA (DORSALIS)

spiné ⇨ *biz* nő, eredetileg kocsmárosné

⊙ VAGY *spí-né* ← argó *spí* 'kocsmáros', lásd ott, VAGY ném argó *Spinne* 'prostituált, vagányok szeretője', ered. 'pók'

spínét ⇨ *zene* csembalóhoz hasonló régi hangszer, amelynek a húrjait apró tüskék pendítik meg

⊙ ném *Spinett* ← ol kics *spinetta* 'ua.', tkp. 'tüskéske' ← ol, lat *spina* 'tüske'

spinstabilizálás ⇨ *űrk* üreszköz forgástengelyének iránytartása egy kiszemelt csillaghoz képest a pörgettyűelv alapján

⊙ lásd SPIN, STABILIZÁL

spion ⇨ kém, besúgó

⊙ ném *Spion* ← fr *espion* ← ol nykz *spione* 'kém' ← *spia* 'ua.' ← ófn *spohon* (ném *spähen*) 'leselkedik'

spionázs ⇨ kémkedés

⊙ ném *Spionage* ← fr *espionnage* ‘ua.’, lásd SPION

spirál ⇨ csavarvonal, csigavonal

⇨ ilyen formára hajlított tárgy (pl. rugó)

⊙ ném *Spirale* ‘ua.’, lásd SPIRÁLIS

spirálgalaxis ⇨ *csill* olyan csillagrendszer, amely központi magból és belőle csigavonal módjára kinyúló karokból áll

⊙ lásd SPIRÁL, GALAKTIKA

spirális ⇨ csigavonalú, csavarvonalú

⇨ ilyen menetben vagy irányban haladó (mozgás)

⊙ újk lat *spiralis* ‘ua.’ ← lat *spira* ‘tekercs, tekeredés’ ← gör *szepeira* ‘ua.’

spiráns ⇨ *nyelvt* réshang, olyan mássalhangzó, melynek képzésekor a lélegzet a beszélőszervek alkotta szűk résen áramlik ki

⊙ tud lat (*vox spirans* ‘ua.’, tkp. ‘rálehelő hang’ ← *spirare* ‘lehel, lélegzik’

spírea ⇨ növ gyöngyvesző

⊙ lat *spiraea* ‘ua.’ ← gör *szepeira* ‘tekeredés’

spirillum ⇨ *orv* dugóhúzó alakú kórokozó baktérium

⊙ tud lat kics, ‘ua.’ ← *spira* ‘tekercs’

spiritiszta ⇨ (fn) a spiritizmus híve, művelője

⇨ (mn) a spiritizmussal kapcsolatos

⊙ ném *Spiritist*, *spiritistisch* ‘ua.’, lásd SPIRITIZMUS

spiritizmus ⇨ annak babonás hite, hogy a holtak lelkével érintkezésbe tudunk lépni

⇨ ennek gyakorlata közvetítő (médiüm) útján

⊙ ném *Spiritismus* ‘ua.’, lásd SPIRITUSZ

spirituálé ⇨ *zene* az amerikai feketék vallásos ihletésű, szinkópált ritmusú éneke

⊙ ang *spiritual* ‘ua.’, lásd SPIRITUÁLIS

spirituális ⇨ (mn) lelki, szellemi

⇨ testetlen, anyagtalan

⇨ (fn) *vall* lelkiatya, katolikus papnevelő intézet lelki felügyelője

⊙ lat *spiritualis* ‘lelki’, lásd SPIRITUSZ

spiritualista ⇨ (fn) *fil* a spiritualizmus híve

⇨ (mn) *fil* e felfogással kapcsolatos

⊙ ang *spiritualist*, *spiritualistic* ‘ua.’, lásd SPIRITUALIZMUS

spiritualitás ⇨ szellemiség, lelkiesség

⊙ lat *spiritualitas* ‘ua.’, lásd SPIRITUÁLIS

spiritualizál ⇨ átszellemít

⊙ ném *spiritualisieren* ‘ua.’, lásd SPIRITUÁLIS

spiritualizmus ⇨ *fil* a mindenség öselvét szelleminek valló felfogás

⇨ *fil* a léleknek önálló létet tulajdonító felfogás

⊙ ang *spiritualism* ‘ua.’, lásd SPIRITUÁLIS, -IZMUS

spirituoso [szpirituózo] ⇨ *zene* lelkesen, élénken (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *spirito* ‘lélek, szellem’, lásd SPIRITUSZ

spirituózus † ⇨ szeszes, szesztartalmú

⊙ ném *spirituös* ← fr *spiritueux* ‘ua.’, lásd SPIRITUSZ

spiritusz ⇨ *kém* borszesz, etilalkohol

⇨ *kém* denaturált szesz

⇨ *biz* értelem, ész, szellem, elméesség, tehetség

⊙ lat *spiritus* ‘lélek, szellem’, tkp. ‘lehelet, pára’ ← *spirare* ‘fűj, lélegzik, lehel’, ill. *spiritus (vini)* ‘alkohol’, tkp. ‘(a bor) lelke’

spiritusz rektor ⇨ értelmi szerző, szellemi irányító (többnyire valami kétes ügyben)

⊙ lat *spiritus rector* ‘irányító szellem’, lásd SPIRITUSZ, REKTOR

Spirochaeta [s(z)pirohéta] ⇨ *orv* dugóhúzó alakú kórokozó baktériumfajok közös neve

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'tekert sörényű': gör *szeira* 'tekercs, tekeredés' | *khaié* 'sörény'

Spirochaeta pallida [szpirohéta ...] ⇨ *orv* baktérium, a vérbaj kórokozója

⊙ tud lat, 'ua.': lásd SPIROCHAETA | *pallidus* 'sápadt' ← *pallere* 'sápad'

spirométer ⇨ *orv* a tüdő levegőbefogadó képességének mérésére való eszköz

⊙ ang *spirometer* 'ua.': lat *spirare* 'lélegzik' | gör *metreo* 'mér'

spirometria ⇨ *orv* az egyszerre belélegzett levegő mennyiségének mérése

⊙ tud lat, 'ua.', lásd SPIROMÉTER

spísz ⇨ *nyomd* ideiglenes ürtöltő elem az ólombetűs szedésben

⊙ ném *Spieß* 'ua.', tkp. 'lándzsa, nyárs'

spíszbürger ⇨ *biz* nyárspolgár, szűk látókörű, kicsinyes ember

⊙ ném pej *Spießbürger* 'ua.', ered. 'nem katonáskodó, csak lándzsával polgárőrséget ellátó városi ember': *Spieß* 'lándzsa' | *Bürger* 'városlakó, polgár' ← *Burg* ← ófn *burg* 'vár, város' (a magyar *nyárspolgár* téves tükörfordítás a *Spieß* másodlagos 'nyárs' jelentése nyomán)

spítál † ⇨ kórház

⊙ ném röv *Spital* 'ua.', lásd HOSPITÁLY

spitz lásd SPICC

spleen [szplín] ⇨ világfájdalom, életuntagság, levertség, melákór

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'lép' ← lat *splen* ← gör *szplén* 'ua.' (ókori eredetű felfogás szerint általános levertséget okoz a lép nedveinek túlsúlya a testben)

Lásd még SZPLENITISZ

splendid isolation [szplendid ájszoléjšn] ⇨ *tört* a kontinentális politika dolgaiban Anglia elzárkózását hirdető jelszó a 19. században

⊙ ang, 'ragyogó elszigetelődés': *splendid* ← lat *splendidus* 'ragyogó' ← *splendere* 'ragyog, fénylik' | lásd IZOLÁCIÓ

splitter ⇨ szilánk, repesz

⊙ ném *Splitter* 'ua.' ← alném *spliten* 'hasad' (ang *split* 'ua.')

spódium ⇨ kém csontszén

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör kics *szpodion* 'hamu' ← *szpodosz* 'ua.'

spodumen [szpodúmen] ⇨ *ásv* szürke vagy sárgászöld litium-alumínium-szilikát, egyes változatai félásványok

⊙ ang *spodumene* 'ua.' ← gör *szpodumenosz* 'elhamvasztott' ← *szpodoo* 'hamuvá éget' ← *szpodosz* 'hamu'

spondeus ⇨ *irod* két hosszú szótagból álló láb az antik időmértékes verselésben, amelyet eleinte a szertartásokat kísérő énekekben alkalmazhattak

⊙ lat, 'ua.' ← gör *szpondeiosz* 'ua.', ered. 'áldozati' ← *szpondé* 'italáldozat'

spongya ⇨ szivacs

⊙ lat *spongia* 'ua.' ← gör *szpongia* 'ua.'

spontán ⇨ (mn) szabad elhatározásból fakadó, kényszer nélkül

⇨ ösztönös, keresetlen

⇨ rögtönzött, pillanatnyi, esetleges

⇨ (hat) önként, szabadon

⇨ ösztönösen, önkéntelenül

⊙ ném *spontan* ← fr *spontané* 'ua.' ← késő lat *spontaneus* 'önkéntelen, belülről fakadó' ← lat *sponte* (*sua*), lásd ott

spontaneitás ⇨ önkéntesség, szabad elhatározás

⇨ őszinteség, közvetlenség

⊙ lat *spontaneitas* 'ua.', lásd SPONTÁN

sponste sua [szponte szua] ⇨ magától, önként, saját elhatározásából

⊙ lat, 'ua.': *spons, *sponsis* 'akarát, döntés' (önmagában nem használatos) | *suus* 'saját'

spóra ⇨ *növ* a gombák és algák ivartalan szaporítósejtje

⊙ lat *spora* 'ua.' ← gör *szpora* 'vetés, mag' ← *szpeiró* 'hint, vet'

sporadice † ⇨ szórványosan, elszórtan

- ⊙ újk lat, 'ua.' ← *sporadicus* 'elszórt', lásd SPORADIKUS
sporadikus ⇨ szórványos, elszórt, esetenkénti
 ⇨ egyes, magános
- ⊙ ném *sporadisch* ← gör *sporadikosz* 'szétszórt, egymástól távoli' ← *szpeiró* 'hint, szór, vet'
sporangium ⇨ *növ* a spórákat létrehozó szaporító szerv
 ⊙ tud lat, 'ua.': lásd SPÓRA | gör *angion* 'edény'
sporco [szporko] ⇨ *ker* teljes súly
 ⊙ ol, 'ua.', tkp. 'piszkos' (azaz nem „tiszta” súly) ← lat *spurcus* 'ua.'
- spórhelt** lásd SPARHERD
sporofillum ⇨ *növ* sporangiumokat hordozó levél
 ⊙ tud lat, 'ua.' *sporophyllum* 'ua.': lásd SPÓRA | gör *phüllon* 'növény'
sporofilon ⇨ *növ* ivartalanul létrejött nemzedék
 ⊙ tud lat *sporophylon* 'ua.': lásd SPÓRA | gör *phylon* 'nem, nemzet, nemzedék' ← *phülé* 'törzs'
sporofiton ⇨ *növ* egyes növények kétszakaszos egyedfejlődésének ivartalan szaporítósejteket termelő életszakasza
 ⊙ tud lat *sporophyton* 'ua.': lásd SPÓRA | gör *phüton* 'növény' ← *phüó* 'sarjad, nő'
sporogenezis ⇨ *növ* a spórák kialakulása
 ⊙ lásd SPÓRA, GENEZIS
sporogónia ⇨ *növ* spórákkal való szaporodás
 ⊙ tud lat *sporogonie* 'ua.': lásd SPÓRA | *goné* 'sarj, ivadék' ← *gennoó* 'nemz'
sporogónium ⇨ *növ* a mohák spóratokja
 ⊙ tud lat, 'ua.': lásd SPÓRA | *goné* 'mag, ondó' ← *gennaó* 'nemz'
spórol ⇨ takarékoskodik
 ⇨ *biz* vár, számít (vmire)
 ⊙ hazai ném *sporen* ← ném *sparen* 'takarékoskodik'
sport ⇨ testnevelés, testedzés, testgyakorlás
 ⇨ szeszély, kedvtelés, szórakozás
 ⊙ ang röv *sport*, ered. *disport* 'szórakozás, időtöltés' ← ófr *se desporter* 'szórakozik', tkp. 'elvonja magát' (ti. a munkától): lat *dis-* 'el, földre' | *portare* 'visz'
- sportsman** [szportszmen] ⇨ sportember
 ⊙ ang, 'ua.': lásd SPORT | *man* 'ember, férfi'
sportula † ⇨ *hiv* díj, illeték
 ⇨ mellékjövedelem
 ⊙ kk lat, 'ua.', tkp. 'kosárka' ← *sporta* 'vesszőkosár'
sporuláció ⇨ *növ* spóráképződés
 ⊙ tud lat, *sporulatio* 'ua.' ← kics *sporula*, lásd SPÓRA (az *ovuláció* mintájára)
sposalizio [szpozalicio] ⇨ *műv* Mária és Szent József eljegyzése mint festészeti ábrázolás tárgya
 ⊙ ol, 'eljegyzés' ← *sposare* 'eljegyez' ← lat *spondere*, *sponsum* 'ua.'
- spotlámpa** ⇨ *film* csúcsfénylámpa, erős fénysugarat kis foltra irányító lámpa
 ⊙ ang *spot* 'folt, helyszín'
spotpiac ⇨ *ker* készpénzpiac
 ⇨ *közp* készpénzfizetéses tőzsdei ügyletek piaca
 ⊙ ang (*on the*) *spot* 'a helyszínen, rögtön' ← *spot* 'folt, helyszín'
- spray** [szpréj] ⇨ permet
 ⇨ szórótartályban forgalmazott folyékony vegyi, kozmetikai vagy gyógyászati termék
 ⊙ ang, 'ua.', tkp. 'permetező eső'
- spreading** [szpreding] ⇨ *geol* a litoszféra lemezeinek szétcsúszása, a kontinensek távolodása egymástól
 ⊙ ang, 'ua.' ← *spread* 'elterjed, terjeszkedik'
spreadsheet [szpredsít] ⇨ *sámtech* táblázatkezelő (program)
 ⊙ ang, 'ua.': *spread* 'elterjeszt, terjeszkedik' | *sheet* 'lap, papírív'
spriccel ⇨ fröcsköl, fecskendez, kilövell

⊙ ném hangfestő *spritzen* ‘ua.’

spricelt ⇨ *text* az alapszintől elütő apró foltokkal tarkázott (kelme)

⊙ lásd SPRICCEL

spriccer ⇨ fröccs, borfröccs

⊙ baj-oszt *spritzer* ‘ua.’, ered. ‘futó zápor’

spricni ⇨ fecskendő, locsoló

⊙ baj-oszt *spritzn* ← ném *Spritze* ‘ua.’, lásd SPRICCEL

sprint ⇨ *sport* rövid távú futás, úszás

⊙ ang *sprint* ‘ua.’

sprintel ⇨ fut, szalad, rohan, tép

⇨ *sport* vágtazik

⊙ ang *sprint* ‘vágat, rohan’

sprinter ⇨ *sport* rövidtávfutó, gyorsúszó

⊙ ang *sprinter* ‘ua.’, lásd SPRINT

spritzer lásd SPRICCEL

sprotni ⇨ *áll* az Északi- és Keleti-tengerben honos apró heringfajta hal, főleg füstölve konzervként forgalmazzák

⊙ ném *Sprotte* ← alném *sprot* ‘ua.’ ← (?) ném *Spross* ‘sarj’

spröd ⇨ merev, érdes tapintású, törékeny (anyag, bőr, haj)

⊙ baj-oszt *spröd* ← ném *spröde* ‘merev, rideg’

sprue [szprú] ⇨ *orv* hiányos táplálkozásból eredő, anyagcserezavarokkal járó trópusi betegség

⊙ ang, ← holl *spruw* ‘ua.’ ← ?

spulni ⇨ cséve, orsó

⇨ (cérna)gombolyag

⊙ baj-oszt *spuln* ← ném *Spule* ‘orsó’

spumante [szpumante] ⇨ *élelm* olasz habzóbor

⊙ ol (*vino*) *spumante* ‘habzó (bor)’ ← ol, lat *spumare* ‘habzik’ ← *spuma* ‘hab’

spurt vagy **spuri** ⇨ *biz* rohanás, futás, iszkolás

⊙ ang *spurt* ‘roham, hajrá’

sputum ⇨ *orv* köpet

⊙ lat, ‘ua.’ ← hangut *spuere*, *sputum* ‘köp’

squama [szkváma] ⇨ *orv* pikkely (bőrfelületen)

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘halpikkely’

squash [szkvas] ⇨ *sport* fallabda

⊙ ang, ‘ua.’ ← *squash* ‘összelapít, szorít, zsúfol’ ← ófr *escacher* ‘ua.’: lat *ex-* ‘ki’ | gyak *coactare* ‘kényszerít’ ← *cogere*, *coactum* ‘összeterel, erőszakol’: *co(n)-* ‘össze’ | *agere* ‘üz, hajt’

squatter [szkvatter] ⇨ lakásfoglaló, üresen maradt, lebontásra szánt házba szabálytalanul beköltöző személy

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘guggoló’ ← *squat* ‘guggol’

squaw [szkvó] ⇨ indián asszony, feleség

⊙ ang← algonkin indián *squa* ‘ua.’

squire [szkvájr] ⇨ angol vidéki nemes, földesúr

⊙ ang, ‘ua.’, az ESQUIRE alakváltozata

sraffoz ⇨ *műsz* vízszintes vonalakkal árnyékol

⊙ ném *schraffieren* ← régi holl *schreffieren* ‘ua.’ ← ol *sgraffiare* ‘kapar, vakar’, lásd SGRAFFITO

sramli ⇨ *zene* bécsi eredetű osztrák népies zeneegyüttes két hegedűből, gitárból és harmonikából

⇨ ennek jellegzetes muzsikája

⊙ Johann és Josef *Schrammel* bécsi katonazenészek nevéből, akik a 19. század végén divatba hozták

srapnel ⇨ *kat* apró golyókkal töltött repeszgránát

⊙ H. *Shrapnell* angol feltaláló nevéből

srég ⇨ (mn) ferde, rézsútós, átlós

⇨ (hat) rézsút szemben, ferdén, átlósan

⊙ ném *schräg* ‘ferde, átlós’

srégen lásd SRÉG

srégvizavi ⇨ *biz* rézsút szemben

⊙ lásd SRÉG, VIZAVI

srenker † ⇨ *biz* betörő

⊙ ném argó *Schränker* ‘ua.’, tkp. ‘kasszaferő’ ← *Schrank* ‘szekrény, pénztárszekrény’

srét † ⇨ sörét

⊙ baj-oszt *schred* ‘ua.’ ← ném *Schrot* ‘vagdalék, dara, sörét’

sróf ⇨ csavar

⊙ baj-oszt *schrauf* ← ném *Schraube* ‘csavar’

srófol ⇨ csavar, becsavar, csavároz

⇨ fokozatosan emel (árat, követelést)

⊙ lásd SRÓF

staatsvisite [stácvizit] † ⇨ rövid tisztelgő látogatás az illem megkívánta alkalmakkor

⊙ ném, ‘ua.’: (*im besten*) *Staat* ‘a legjobb ruhájában, kiöltözve’ ← *Staat* ‘állam, állapot’ ← lat *status* ‘ua.’ ← *stare* ‘áll’ | lásd VIZIT

stáb ⇨ † *kat* törzskar, parancsnokság

⇨ filmforgató csoport

⇨ alkalmi feladatra szegődöttek, egybehívottak csoportja, pl. *válságstáb*

⊙ ném *Stab* ‘vezérkar, munkatársak csoportja’, ered. ‘bot, marsallbot’

❖ magy *istáp*

stabil ⇨ szilárd, biztos, rögzített

⇨ állandó, változatlan, tartós

⇨ biztonságos, erős, megbízható

⊙ ném *stabil* ← lat *stabilis* ‘állóképes, szilárdan álló, tartós’ ← *stare* ‘áll’

Lásd még STÁCIÓ

stabilitás ⇨ egyensúlyi helyzet

⇨ állandóság, tartósság, szilárdság, biztonság

⊙ lat *stabilitas* ‘ua.’, lásd STABIL

stabilizáció ⇨ megszilárdítás, megerősítés

⇨ *közz* pénz ingadozó értékének rögzítése

⇨ *műsz* valamely állapot biztosított fenntartása

⊙ ném *Stabilisation* ‘ua.’, lásd STABILIZÁL

stabilizál ⇨ megszilárdít, véglegesít

⇨ *fiz* egyensúlyi állapotba hoz

⇨ valamely állapotot állandósít, ingadozásoktól mentesít

⊙ ném *stabilisieren* ← fr *stabiliser* ‘ua.’, lásd STABIL

stabilizálódik ⇨ tartóssá, állandóvá lesz

⇨ *fiz* biztos egyensúlyi helyzetbe kerül

⇨ *közz* (pérez értéke) megszilárdul

⇨ *orv* (egészségi állapot) nem romlik tovább, javulásra ad reményt

⊙ lásd STABILIZÁL

stabilizátor ⇨ *kém* vegyi folyamat egyenletes lefolyását segítő vagy az anyag romlását megakadályozó adalék

⇨ *hajó*, *rep* az állandó irányt biztosító, kisebb kitéréseket helyreigazító berendezés

⇨ *vill* állandó feszültséget vagy áramerősséget fenntartó készülék

⊙ ang *stabilisator* ‘ua.’ ← *stabilise* ‘stabilizál’, lásd ott

staccato [sztakkátó] ⇨ *zene* szaggatottan, széttagolva, minden hangjegyet külön játszva (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *staccare*, *staccato* ‘leválaszt, elkülönít, szótagol’: *s-* ← lat *ex-* ‘el, szét’ | *taccare, lásd

ATTAK

stáció ⇨ † állomás, útszakasz, pihenő

✧ szakasz, mozzanat

✧ *vall* Jézus kereszttútjának egy mozzanata, az ezt ábrázoló kép, dombormű

⊙ lat *statio, stationis* ‘megállás, állomás’ ← *stare, statum* ‘áll’

Lásd még STABIL, STAGIONE, STAMEN, STATÁRIUM, STATIM, STATISZTA, STATISZTIKA, STATÍV, STATUÁL, STÁTUS

stacionál † ✧ *kat* állomások, valahol tartózkodik

✧ elhelyez, körletet kijelöl

⊙ ném *stationieren* ← fr *stationner* ‘ua.’, lásd STÁCIÓ

stacionárius ✧ egy helyben álló, állandó, időben nem változó

✧ *távk* a Föld forgásával szinkronban keringő, egy adott hely felett álló (műsorszóró műhold)

✧ *űr*k ilyen keringéshez tartozó (pálya)

⊙ ném *stationär* ← fr *stationnaire* ‘ua.’, lásd STÁCIÓ

stadiális ✧ fokozatos, lépcsőzetes

⊙ ném *stadial* ‘ua.’ ← lásd STÁDIUM

stadion ✧ *ép* sportesemények tartására való nagy pálya és ovális nézőtéri építmény

✧ *sport* sportszarnok

✧ ókori görög hossz mérték (kb. 200 m)

⊙ ném *Stadion* ‘ua.’ ← gör *stadion* ‘hosszmérték, ilyen hosszúságú olümpiai futóverseny-pálya’ ← *stadiosz* ‘szilárdan álló, mozdulatlan’ ← *(hi)szíemi* ‘áll’

stádium ✧ (ki)fejlődési fok, szakasz, állomás

✧ állapot, helyzet, fokozat

⊙ lat *stadium* ‘pályaszakasz’ ← gör *stadion* ‘ua.’, lásd STADION

stafeláj † ✧ *műv* állítható magasságú festőállvány

⊙ ném *Staffelei* ‘ua.’ ← *Staffel* ‘létrafok, fok’

staféta ✧ *sport* váltó, váltófutás

✧ † gyorsposta, lovasfutár, gyorsfutár

⊙ ném *Stafette* ‘ua.’ ← olasz *staffetta* ‘gyorsfutár, lovasküldönc’ ← *staffa* ‘kengyel’ ← régi ném *Stapfe* ‘ua.’

staffázs ✧ *műv* emberi vagy állati mellékalak festményen (élenkítésre, a térbeliség kiemelésére)

✧ díszül, kiegészítésül szolgáló dolgok, járulékok

⊙ ném *Staffage* ‘ua.’ (franciás képzés) ← *staffieren* ‘ellát, felszerel, kidíszít’, lásd STAFÍROZ

stafíroz ✧ † felszerel, ellát

✧ kelengyével ellát (menyasszonyt)

⊙ ném *staffieren* ‘ellát, felszerel, kidíszít’ ← ófr *estoffer* ‘ua.’ ← *estoffe* (mai fr *étoffe*) ‘szövet, anyag, töltelék’ ← frank *stopfon* ‘bedug, betöm’

Lásd még STOPPOL

stafíring ✧ kelengye, hozomány

✧ † fölszerelés, berendezés

⊙ ném *Staffierung*, lásd STAFÍROZ

stagfláció ✧ *közg* a forgalomban lévő pénzmennyiség növekedése a termelés emelkedése nélkül

⊙ ang *stagflation* ‘ua.’: *stag(nate)*, lásd STAGNÁL × *(in)flation*, lásd INFLÁCIÓ

stagione [sztdzsóne] ✧ *szính* vándor színtársulat

✧ egy színházi idényre lekötött operatársulat

⊙ ol, ‘ua.’, ered. ‘évszak, idény’ ← késő lat *staticum* ‘tartózkodási hely’ ← *stare, statum* ‘áll’

Lásd még STÁCIÓ

stagnáció ✧ pangás, tespedés

⊙ ang *stagnation* ‘ua.’, lásd STAGNÁL

stagnál ✧ pang, tesped, megreked, vesztegel

⊙ lat *stagnare* ‘el van árasztva’ ← *stagnum* ‘állóvíz, tó, pocsolya’

stainless steel [sztéjnlesz sztíl] ✧ rozsdamentes acél

⊙ ang, ‘folttalan acél’: *stain* ‘folt, szennyeződés’ | *steel* ‘acél’

stájgerol ⇨ emel (árat), drágít (lakbért)

⊙ ném *steigern* ‘növel, emel’ ← *steigen* ‘emelkedik, felhág, növekszik’

stalagmométer ⇨ *fiz* folyadékok felületi feszültségét csepegtetés útján mérő műszer

⊙ ang *stalagmometer* ‘ua.’: gör *sztalagmosz* ‘csepegés’ ← *sztalao* ‘csepegtet’ | *metreó* ‘mér’
Lásd még SZTALAGMIT, SZTALAKTIT

stallum ⇨ *ép* kanonoki székek, padosorok (püspöki templom szentélyében)

⇨ hivatali tisztség, javadalom

⊙ kk lat, ‘ua.’ ← ófr *estal* ← ol *stallo* ‘állás, tartózkodás, szentélyszék’ ← germán, pl. ném *Stall* ‘állás, istálló’

❖ magy *istálló*

stambilia † ⇨ *ker* cégbélyegző

⊙ ol, ‘ua.’ ← ném *Stempel* ‘bélyegző’, lásd STEMLI

stamen [sztámen] ⇨ *növ* virág porzója

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘láncfonal (amely a régi szövőszékeken függőlegesen állt)’ ← *stare* ‘áll’
Lásd még STÁCIÓ

stammgast [stamgaszt] ⇨ *biz* törzsvendég

⊙ ném *Stammgast* ‘ua.’: *Stamm* ‘fatörzs, néptörzs’ | *Gast* ‘vendég’

stampedli ⇨ talpatlan pálinkás, likőrös pohárka, kupica

⊙ baj-oszt kics *stampertl* ‘ua.’ ← ném *Stampfe* ‘döngölő’

stancol ⇨ *nyomd* formát gépi úton kivág (keménypapírból, lemezből)

⊙ ném *stanzen* ‘ua.’ ← (?) dán *stunte* ‘taszít’

stand ⇨ elárusító hely, bódé utcán, piacon

⇨ kis helyiség vagy elkerített rész kiállításon

⇨ † *kat* állomány

⊙ ném *Stand* ‘állomány, állás, bódé’ ← *stehen*, *stand* ‘áll’

standard ⇨ (fn) szabvány, előírás, mérce, teljesítményszint

⇨ (mn) szabványos, előírással, mértékadó, mérvadó

⇨ állandó, rendszeres, megszokott

⊙ ném *Standard* ← ang *standard* ‘zászló, jel, mérték, példa’ ← ófr *estandard* ‘zászló, hadi jelvény’
← lat *extendere* ‘kinyúlik, kiterül’: *ex-* ‘ki, el’ | *tendere* ‘feszül, terjed’

standardizáció ⇨ szabványosítás, egységesítés

⊙ magy (latinus képzéssel), lásd STANDARDIZÁL

standardizál ⇨ szabványosít

⊙ ném *standardisieren* ‘ua.’, lásd STANDARD

standbeli ⇨ *kat* állománybeli, tényleges

⊙ lásd STAND

stand-by [szteandbáj] ⇨ *műsz* készenléti állapot (audiovizuális készüléken)

⇨ *műsz* ennek kapcsológombja

⊙ ang, ‘ua.’ ← *stand by* ‘ott áll, készenlétben várakozik’: *stand* ‘áll’ | *by* ‘mellett’

ständerchen [stendhen] ⇨ *zene* éji zene, szerenád

⊙ ném, ‘ua.’: *Stand* ‘állás, álldogálás’ ← *stehen*, *stand* ‘áll’ | *-chen* (kicsinyítő képző)

standesgemäss [standeszgemessz] † ⇨ rangszerű, valakinek rangjához méltó, illő

⊙ ném, ‘ua.’: *Stand* ‘állvány, állás, rang’ | *-gemäss* ‘vmihez illő’, tkp. ‘a mértéknek megfelelő’ ← *Mass* ‘mérték’

standfotó ⇨ *film* filmjelenet beállításáról reklám céljára készült állókép

⊙ ang *stand* ‘áll’ | lásd FOTÓ

stangli ⇨ rúd alakú kis péksütemény, aprósütemény

⊙ baj-oszt kics *stangl* ‘ua.’ ← ném *Stange* ‘rúd’

stanicli ⇨ papírzacskó

⊙ baj-oszt *stanizl* ‘ua.’ ← ném *Scharnützel* ‘papírgöngyölég’ ← ?

stannum [sztannum] *kém* ón, ezüstfényű, jól hengerelhető fémeselem

⊙ lat, ered. *stagnum* ‘ua.’, lásd SZTANIOL

stante pede [sztante péde] ⇨ azonnal, tüstént, álltó helyében

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'lábon állva': *stare* 'áll' | *pes, pedis* 'láb'

stanza [sztanca] ⇨ *irod* nyolcsoros versszak ötös, hatodfeles jambikus sorokból, abababcc rímképlettel

⇨ *műv* terem, freskókkal díszített szoba

⊙ ol, 'ua.' ← késő lat *stantia* 'megállás, lakhely' ← *stans, stantis* 'álló' ← *stare* 'megáll'

Stapelia ⇨ *növ* dögvirág, dögszagú barna virágot hozó kaktuszféle

⊙ tud lat, 'ua.' ← J. B. van *Stapel* holland orvos nevéből

staphylococcus [sztafilokokkusz] ⇨ *orv* szőlőfürtszerűen tömörülő, gyulladást keltő baktériumfajta

⊙ tud lat, 'ua.': gör *staphülosz* 'szőlőfürt' | lásd KOKKUSZ

stars and stripes [sztárzend sztrájpjsz] ⇨ az Amerikai Egyesült Államok csillagos-sávos lobogója

⊙ ang, 'ua.': *star* 'csillag' | *stripe* 'sáv'

start ⇨ *sport* rajt, rajthely

⇨ kezdet, indulás

⊙ ang *start* 'ua.', tkp. 'kezd, indít'

starter ⇨ *sport* indítógép futók startjánál

⇨ autó önindítója

⊙ ang, 'ua.', lásd START

startol ⇨ *sport* rajtol, indul, nekiindul

⊙ lásd START

stasis [sztázis] ⇨ *orv* pangás

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *staszisz* 'megállás' ← (*hi*)sztémi 'áll'

statáriális ⇨ *jog* rögtönítélő (bíráskodás, eljárás, bíróság)

⊙ tud lat *statarialis* 'ua.', lásd STATÁRIUM

statarialiter † ⇨ *jog* rögtönítéléssel, rövid úton

⊙ tud lat, 'ua.', lásd STATÁRIÁLIS

statárium ⇨ *jog* rögtönítélet, rögtönítélő bíráskodás

⊙ kk lat *statarium* (*judicium*) 'rögtöni, álltó helyben való (ítélkezés)' ← *statarius* 'álló, állandó, helyben maradó' ← *stare, statum* 'áll'

Lásd még STÁCIÓ

statika ⇨ nyugalmi állapot vagy egyensúly

⇨ *ép* az épület egyensúlyi viszonyai, ennek kiszámítása

⇨ *fiz* a fizikának a nyugvó testek egyensúlyi állapotával foglalkozó ága

⊙ lat *statica* (*ars*) ← gör *sztatiké* (*tekhné*) 'az álló dolgok (tudománya)' ← gör *sztatikosz* 'álló' ← gör (*hi*)sztémi 'áll'

statikus ⇨ (mn) nyugalmi állapotban lévő, kiegyensúlyozott, rögzített

⇨ (fn) a statika szakembere

⊙ ang *static*, ném *statisch* 'ua.' ← gör *sztatikosz* 'álló' (főnévi jelentése a *fizika*–*fizikus* és hasonló szópárok mintájára)

statim [sztatim] ⇨ *orv* azonnal, soron kívül (elkészítendő, felirat recepten)

⊙ lat, 'azonnal, álltó helyében' ← *stare, statum* 'áll'

Lásd még STÁCIÓ

statiszta ⇨ tömegjelenet (néma) szereplője színházban, filmen

⇨ *átv* passzív szerepet játszó, jelentéktelen személy

⊙ ném *Statist* 'ua.' ← újjk lat *statista* 'álló szereplő' ← *stare, statum* 'áll'

Lásd még STÁCIÓ

statisztál ⇨ *szính, film* tömegszereplőként lép fel

⇨ tétlen szereplőként vesz részt valamiben

⊙ magy, lásd STATISZTA

statisztéria ⇨ a statiszták tömege színműben, filmen

⊙ ném *Statisterie* 'ua.', lásd STATISZTA

statisztika ⇨ † államtan, államtudomány

⇨ a társadalmi viszonyok leírása számszerű összefüggések alapján

⇨ tömegesen előforduló események, jelenségek számszerű adatainak feldolgozása és elemzése

⇨ kimutatás, nyilvántartás, táblázat

⊙ ném *Statistik* 'ua.', ered. 'államtudomány', lásd STATISZTIKUS

Lásd még STÁCIÓ

statisztikus ⇨ (fn) † az államtudomány szakértője

⇨ a modern statisztika szakembere

⇨ (mn) a statisztikára vonatkozó, annak alapján álló

⊙ újjk lat *statisticus* 'az államra vonatkozó' ← *status* 'állam', lásd STÁTUS

statív ⇨ háromlábú állvány, tartó, láb

⊙ ném *Stativ* 'ua.' ← újjk lat *stativus* 'szilárdan álló' ← *stare, statum* 'áll'

Lásd még STÁCIÓ

statua † ⇨ *műv* szobor

⊙ lat, 'ua.', lásd STÁTUS

statuál ⇨ rendelkezik, rendel, megszab

⇨ (példát) állít

⊙ lat *statuere* 'ua.', lásd STÁTUS

státus ⇨ állapot

⇨ rang, állás, álláshely

⇨ állandó munkahely

⇨ † állam, testület, kar, rend, méltóság

⊙ lat *status* 'állapot, fennállás, rang, állás' ← *stare, statum* 'áll'

Lásd még STÁCIÓ

☞ Kerülendő az öszvér [státusz] kiejtés!

status idem [sztátusz ...] ⇨ *orv* változatlan állapot (ugyanaz, mint az előző vizsgálatkor)

⊙ tud lat, 'ua.': lásd STÁTUS | *idem* 'ugyanaz'

status in statu [sztátusz in sztátu] ⇨ állam az államban

⊙ lat, 'ua.', lásd STÁTUS

status nascendi lásd IN STATU NASCENDI

status quo (ante) [sztátuszkvó] ⇨ a korábbi helyzetnek megfelelő állapot

⊙ lat, 'ua.': lásd STÁTUS | *quo* 'ahol' | *ante* 'előtt, előzőleg'

státusszimbólum ⇨ magasabb vagyoni vagy társadalmi helyzetet és az ehhez kötelezőnek tartott életmódot jelző vagyontárgy, külsőség

⊙ lásd STÁTUS, SZIMBÓLUM

statutum ⇨ szervezeti szabályzat, rendtartás

⇨ † alkotmány

⊙ lat, 'ua.' ← *statuere, statutum* 'állít, emel, elrendel, ítél', lásd STÁCIÓ

staub ⇨ *szleng* cigaretta, cigi

⊙ baj-oszt *stauben* 'dohányzik' ← ném *Staub* 'por, hamu'

steadyseller [sztediszeler] ⇨ *ker* olyan sikeres könyv (lásd BESTSELLER), amely hosszú távon is nagy példányszámban adható el

⊙ ang, 'állandóan kelendő': *steady* 'állandó, biztos, egy helyen megálló' ← *stead* 'hely' | *sell* 'elad, elkel'

steak [sztéjk] ⇨ *konyha* sütni való, ill. (hirtelen) sült (marha)hússzelet

⊙ ang, 'ua.', ered. 'nyársra tűzve sültött húsdarab' ← *stick* 'tűz, szúr'

steamer [sztímer] ⇨ gőzös, gőzhajó

⊙ ang, 'ua.' ← *steam* 'gőz'

steat- lásd SZTEAT-

steckenpferd [stekkenpferd] † ⇨ *biz* vesszőparipa, hóbort, rigolya

⊙ ném *Steckenpferd* 'ua.': *Steck, Stock* 'bot, pálca, vessző' | *Pfèrde* 'ló'

steepchase [sztíplcséjz] ⇨ *sport* akadálypálya lovasversenyzőknek

⊙ ang, 'ua.', ered. 'terepverseny toronyiránt': *steeple* 'templomtorony' ← *steep* 'meredek, magas' | *chase* 'verseny, hajtóvadászat' ← ófr *chacier* (mai fr *chasser*) 'üz' ← népi lat **captiare* 'üz, megragad' ← lat gyak *captare* 'ua.' ← *capere, captum* 'elfog'

stég ⇨ kikötőhíd, hajóhíd, bejáró, palló (hajóhoz, csónakhoz)

⊙ ném *Steg* 'palló, keskeny híd' ← *steigen* 'felmegy'

stegosaurus [sztegoszaurusz] ⇨ a hátán két sor csontlemezt viselt kihalt őshüllő

⊙ tud lat, 'ua.': gör *sztegosz* 'tető' ← *sztegó* 'befed' | *szauros* 'gyík'

stejgerol lásd STÁJGEROL

stekker ⇨ *vill* csatlakozó, dugalj

⊙ ném *Stecker* 'ua.' ← *stecken* 'dug, tűz'

steksz ⇨ *biz* pénz, dohány

⊙ ang tbsz *stakes* [sztéksz] 'tétek lóversenyen' ← *stake* 'karó'

stelázi ⇨ polcos állvány konyhában, kamrában

⊙ ném *Stellage* [stelázse] 'ua.' ← *stellen* 'felállít'

stellit [sztellit] ⇨ *koh* kobalt, króm, molibdén és wolfrám kemény ötvözet

⊙ ném *Stellit* 'ua.': lat *stella* 'csillag' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

stemma [sztemma] *áll* alacsonyrendű állatok egyszerű pontszeme

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *sztemma* 'szemecske', ered. 'virágfűzér'

stempli ⇨ bélyegző, bélyegzés

⊙ ném *Stempel* 'ua.' ← *stampfen* 'dobbant, tipor'

stencil ⇨ rágéptelt szöveg sokszorosítására való viaszos papírlap

⇨ az így készült másolat

⊙ ang *stencil* 'festősablon, kivágott minta' ← ófr *estenceler* 'szikrázik, csillagokkal díszít, élénk színűre fest' ← késő lat *stincilla* (*ct* → *tc* hangátvetéssel) ← lat *scintilla* 'szikra'

stenkerol † ⇨ *biz* uszít, tüzel, bujtogat

⊙ ném *stänkern* 'egyenetlenséget támaszt, vizzályt szít' ← kfn *stenken* 'büzt csinál' ← *stinken* 'bűzlik'

steno- lásd SZTENO-

stentando [sztentandó] ⇨ *zene* vontatottan (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *stentare* 'halogat, késlekedik' ← lat *extendere* 'kiterjed, kinyúlik': *ex-* 'ki' | *tendere* 'nyújt'

stentori lásd SZTENTORI

steppe lásd SZTYEPP

steppel ⇨ *ölt* egyenletes, látható öltésekkel díszít (ruha- vagy ágyneműt)

⊙ ném *steppen* 'ua.' ← ?

stepszli ⇨ *biz* alacsony ember

⊙ ném kics *Stöpsel* 'dugó' ← *stepfen* 'bedugaszol'

sterc ⇨ *konyha* burgonyából vagy lisztből hagymás zsírral készült étel

⊙ baj-oszt *sterz* 'ua.' ← ném *Sterz* 'madár farka' (talán tréfás névadás)

stereo- lásd SZTEREO-

steril ⇨ *orv* csírátlan, csírátlánított, csíramentes

⇨ terméketlen, meddő, magtalan, nemzésre képtelen

⇨ kopár, rideg, puszta, üres

⊙ ném *steril* 'ua.' ← lat *sterilis* 'meddő'

sterilitás ⇨ *orv* a csírátlánítás eredményeként létrejött állapot

⇨ nemzőképtelenség, magtalanúság

⇨ *átv* szellemi meddőség

⊙ lat *sterilitas* 'ua.', lásd STERIL

sterilizál ⇨ *orv* csírátlánít

⇨ ivartalanít, meddővé tesz, nemző- vagy szaporító képességétől (műtétileg) megfoszt'

⊙ ném *sterilisieren* ← fr *stériliser* 'ua.', lásd STERIL

sterilizátor ⇨ *orv* fertőtlenítő, csírátlánító berendezés

⊙ ném *Sterilisator* ‘ua.’, lásd STERILIZÁL

sterling ⇨ (fn) középkori angol ezüst penny

⇨ (mn) szabvány finomságú ezüsből vagy aranyból való, pl. *font* ~

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘angol (és nem idegen) pénz’, tkp. ‘csillagocska’ (a normann pénz hátoldalán csillag volt): közé pang *sterre* (ma *star*) ‘csillag’ | *-ling* (kicsinyítő toldalék)

sterlingblokk ⇨ *közg, tört* azon államok csoportja, amelyek a fontsterlinghez viszonyították valutájuk értékét

⊙ lásd STERLING, BLOKK

sternalis [szternális] ⇨ *anat* a szegycsonthoz tartozó, vele kapcsolatos

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd STERNUM

sternopunctio [szternopunkció] ⇨ *orv* a szegycsont megcsapolása

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd STERNUM, PUNKCIÓ

sternum [szternum] ⇨ *anat* szegycsont

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *szternon* ‘mell, szügy, szegy’

steward [sztjuárd] ⇨ felszolgáló tengeri hajón, repülőgépen

⊙ ang, ‘ua.’ ← óangol *stiward* ‘istálló-felügyelő’ (mai ang *sty* ‘istálló’ és *ward* ‘gondnok’)

stewardess [sztjuárdesz] ⇨ légikisasszony, utaskísérő

⊙ ang, ‘ua.’: lásd STEWARD | *-ess* ← lat *-issa* nőnévképző

stich ⇨ *biz* enyhe mellékíz, szag

⇨ *ját* rossz lapjárás kártyában

⊙ ném nyj *stich* ‘ua.’ ← ném *Stich* ‘szúrás, döfés’ ← *stechen* ‘szúr’

stichpróba ⇨ szűrőpróba

⊙ ném *Stichprobe* ‘ua.’, lásd STICH

stichwort ⇨ vezérszó, címszó, végszó, jelszó

⊙ ném *Stichwort* ‘ua.’: lásd STICH | *Wort* ‘szó’

stift ⇨ szegecs

⇨ kozmetikai vagy gyógyszerrudacska

⊙ ném *Stift* ‘bot, botfórmula tárgy’

stiglic ⇨ *áll* tengelice

⊙ ném *Stieglitz* ‘ua.’ ← szláv, pl. szln *ščegljec*, cseh *stehlec* ‘ua.’

stigma ⇨ testi jel, bélyeg, folt

⇨ szégyenbélyeg, szégyenfolt

⇨ *vall* egyes misztikus szentek testén a megfeszített Jézus sebeinek helyén megjelenő, vérző seb

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *stigma*, *stigmatosz* ‘állat bőrébe égetett bélyeg, ismertetőjel, szégyenbélyeg’ ← *sztidz* ‘megjelöl, beéget’

stigmatizáció ⇨ *pol* megbélyegzés

⇨ *vall* a vallásos stigmák megjelenése

⊙ ang, ném *stigmatisation* ‘ua.’, lásd STIGMA

stigmatizál ⇨ megbélyegez, elítél

⊙ *stigmatisieren* ‘ua.’, lásd STIGMA

stikában ⇨ suttyomban, titokban

⊙ magy argó *stika* ‘titok’ ← jidd *schtike* ‘hallgatás, csend’ ← arámi *stiká* ‘ua.’ ← *stak* ‘hallgat’

stikkel ⇨ *biz* hímez, kézimunkázik

⊙ ném *sticken* ‘ua.’ ← *stichen* ‘(fonallal) ölt’ ← *stechen* ‘szúr’

stikli ⇨ csíny, kópéság

⊙ baj-oszt kics *stickl* ‘ua.’ ← ném *Stück* ‘darab, csíny’

stiláris ⇨ stílusbeli, a stílussal kapcsolatos

⊙ késő lat *stilaris* ‘a stílussal kapcsolatos’, lásd STÍLUS

stilb ⇨ *fiz* a fénysűrűség mértékegysége

⊙ ném *Stilb* ‘ua.’ ← gör *sztilb* ‘fénylik, ragyog’

stiléma ⇨ *irod* stilisztikai értékkel bíró nyelvi elem

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd STÍLUS (a *fonéma*, *lexéma* és hasonlóak mintájára)

stilét † ⇨ hegyes tör, gyilok

⇨ törösbót

⊙ ném *Stilet* ← ol kics *stiletto* ‘ua.’ ← *stilo* ‘tör’ ← lat *stilus* ‘íróvessző’

stilisza ⇨ a stílus művésze

⊙ ném *Stilist* ‘ua.’

stiliztika ⇨ a stílussal foglalkozó, annak törvényeit és eszközeit vizsgáló tudomány

⊙ ném *Stilistik* ← fr *stilistique* ‘ua.’, lásd STÍLUS

stilizál ⇨ stílust csiszolgat

⇨ növényi vagy állati formákat, tárgyakat leegyszerűsítve, lényegükre redukálva ábrázol

⇨ *biz* enyhít, szépít

⊙ ném *stilisieren* ‘ua.’, lásd STÍLUS

stílus ⇨ kifejezési mód írásban, beszédben, művészetekben

⇨ *irod, műv, zene* egy adott korra, irányzatra vagy művészre jellemző kifejezési jegyek és eszközök összessége

⇨ magatartás, viselkedés, modor

⇨ jelleg, szokás, vonás

⊙ lat *stilus* ‘kifejezési mód’, ered. ‘íróvessző’

stíluskritika ⇨ *irod, műv* névtelen műalkotás szerőjének meghatározása a stílusjegyek alapján

⇨ *irod, műv* a mű stílusának bíráló értékelése

⊙ lásd STÍLUS, KRITIKA

stílusos ⇨ illő, tetszetős, ízléses, finom

⊙ lásd STÍLUS

stimmel ⇨ egyezik, egybevág, összeillik, összhangban van

⇨ rendben van, úgy van, helyes

⇨ *zene* (zenész, zenekar) hangol

⊙ ném *stimmen* ‘igaz, összhangban van, egyezik’, ill. ‘hangol’ ← *Stimme* ‘hang’

stimm ⇨ rendben van, úgy van, helyes, egyezik

⊙ ném esz 3. szem *stimmt* ‘ua.’, lásd STIMMEL

stimuláció ⇨ ösztönzés, biztatás

⇨ izgatás, ingerlés

⇨ *biol* serkentés

⊙ tud lat *stimulatio* ‘ua.’, lásd STIMULÁL

stimulál ⇨ élénkít, serkent, felajz, fokoz, növel

⇨ ösztönöz, ösztökél, lelkesít, sarkall, késztet

⊙ lat *stimulare* ‘öztökél’, lásd STIMULUS

stimuláns ⇨ (mn) serkentő, élénkítő

⇨ (fn) serkentőszer

⊙ lat *stimulans* ‘ua.’, lásd STIMULÁL

stimulátor ⇨ *orv* idegek mechanikus vagy elektromos ingerlésére szolgáló készülék

⇨ ösztönző, serkentő személy

⊙ tud lat *stimulator* ‘ua.’, lásd STIMULÁL

stimulus ⇨ inger, belső ösztönzés, vágy

⊙ lat, ‘ua.’, ered. ‘hegyes karó, ösztöke’ ← *stinguere* ‘szúr, bökdös’

stipendista † ⇨ ösztöndíjas

⊙ kk lat, ‘ua.’, lásd STIPENDIUM

stipendium † ⇨ ösztöndíj

⊙ lat, ‘zsold, bér’: *stips, stipis* ‘kis pénzdarab’ | *pendere* ‘kimér, kifizet’

stipuláció ⇨ kikötés

⇨ szerződés, megállapodás

⊙ lat *stipulatio* ‘ua.’, lásd STIPULÁL

stipulál ⇨ *jog* kiköt, feltételül szab (szerződésben)

⊙ lat *stipulari* ‘kiköt’ ← *stipulus* ‘szilárd, biztos’ ← *stipes* ‘karó, fatörzs’

stíröl ⇨ bámul, tartósan néz, fixíroz

⊙ ném *stieren* ‘megbámul’ ← nyj *stier* ‘merev, mozdulatlan’ ← ? kholl *stuur* ‘vad, fenyegető’

stock [stokk] ⇨ *ker* árukészlet

⇨ † *ker* alaptőke

⊙ ném *Stock* ‘ua.’, ered. ‘fatőke, tönk, tuskó’

stockfisch † ⇨ tőkehal

⇨ tőkfilkó

⊙ ném *Stockfish* ‘ua.’: *Stock* ‘tőke, tuskó’ | *Fisch* ‘hal’

stóla ⇨ *vall* katolikus pap nyakbavetője, elől derékig élő széles szalag

⇨ papi illeték magánérdekű szertartásokért (keresztelő, esketés, temetés, amikor a pap csupán a ~t viseli a karing felett)

⇨ *ölt* széles, sál alakú női vállkendő

⇨ *tört* férjes asszonyok bokáig érő ruhája az ókori Rómában

⊙ lat *stola* ‘hosszú női felsőruha’ ← gör *stolē* ‘ruha, palást, felszerelés’ ← *sztellō* ‘felszerel’

stom- lásd még SZTOM-

stomachicum [sztomahikum] ⇨ *orv* gyomorerősítő, az emésztést elősegítő szer

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *stomachus*, lásd ott

stomachus [sztomahusz] ⇨ *anat* gyomor

⊙ tud lat, ← gör *sztomakhosz* ‘ua.’, ered. ‘torok, nyelőcső’ ← *sztoma* ‘száj’

stoplámpa ⇨ féklámpa, hátsó lámpa

⊙ lásd STOPPOL²

stopli ⇨ bőrszeg, vastag kerek, kidudorodó bőrfolt sportcipő talpán

⇨ † dugó

⊙ auszti ném *Stoppel* ‘dugó’ ← ném *Stöpfel* ‘ua.’ ← *stopfen* ‘bedug, tömít’, lásd STOPPOL¹

stopper ⇨ *sport* gombnyomással működő pontos versenyóra

⊙ ném, ‘ua.’ ← ang *stop* ‘megáll, megállít’, lásd STOPPOL²

stoppol¹ ⇨ (ruhaneműn) lyukat cérnaöltésekkel foltoz

⊙ ném nyj *stoppen* ← ném *stopfen* ‘betöm, tömít, foltoz’ ← késő lat *stuppe* ‘kóccal betöm, tömít’
← lat *stuppa* ‘kóc, csepű’

stoppol² ⇨ megállít

⇨ *sport* (labdarúgó) labdát lábbal megállít, levesz

⇨ stopperórával időt mér

⇨ autót megállásra kér, hogy vezetője egy darabig elvigye

⊙ ang *stop* ‘megállít’ ← késő lat *stuppe*, lásd STOPPOL¹

storníroz ⇨ *ker* töröl (könyvelési tételt), felbont (ügyletet)

⊙ ném *stornieren* ← ol *stornare* ‘ua.’, lásd STORNÓ

stornó ⇨ *ker* megkötött ügylet felbontása, rendelés visszavonása

⇨ könyvelési tétel törlése

⊙ ném *Storno* ← ol *storno* ‘ua.’, ered. ‘lemondás, elfordulás’: *s-* ← lat *ex-* ‘el, földre’ | *tornare* ‘esztergályoz, forgat’

storting [szturting] ⇨ *pol* a norvég parlament

⊙ norv, ‘ua.’: *stor* ‘nagy’ | *ting* ‘nemzetgyűlés’, ered. ‘dolog, ügy’

stósz ⇨ halom, rakás

⊙ ném *Stoss* ‘löket, rakás’ ← *stossen* ‘lök’

strabismus lásd SZTRABIZMUS

stracciatella [sztraccsatella] ⇨ csokoládédarabkákkal és mazsolával ízesített olasz vaníliafagyalt

⊙ ol kics, ‘ua.’ ← *stracciata* ‘tépés’ ← *stracciare* ‘tép, hasít’ ← népi lat **extractiare* ‘kihúzó’: *ex-* ‘ki-’ | gyak *tractare* ‘húzkod’ ← *trahere, tractum* ‘húz’

stráf ⇨ csik, sáv, szalag

⊙ baj-oszt *straiſ* ← ném *Streif* ‘csík, sáv’

stráfokcsi ⇨ társzekér, széles, lapos rakfelületű lovaskocsi, szekér

⊙ hazai ném *strafwagn* ‘ua.’ ← ném *straff* ‘feszés, erős, szélesített’

stragling [sztreling] ⇨ *fiz* elektromos töltésű részecskék lefékeződése sokszoros ütközés folytán

⊙ ang. ‘ua.’ ← *straggle* ‘kőborol, vánszorog’

strambotto [sztrambottó] ⇨ *irod* többnyire nyolc – tizenegy szótagú – sorból álló, változatos rímszerkezetű, satirikus vagy szerelmi tárgyú olasz dal a 14–16. században

⊙ ol kics. ‘ua.’ ← *strambo* ‘furcsa’, tkp. ‘sánta, kancsal’ ← lat *strabus* ‘kancsal’, lásd SZTRABIZMUS
Lásd még ESTRIBOT

stramm ⇨ erős, izmos, keménykötésű, teherbíró

⊙ ném. ‘ua.’ ← holl *stram* ‘feszés, erős’

strand ⇨ lapos, homokos vízpart

⇨ természetes vagy mesterséges szabadtéri fürdő

⊙ ném *Strand* ‘homokos tengerpart’

strandol ⇨ fürdik, úszkál, napozik

⊙ lásd STRAND

strang ⇨ *ép* gáz- vagy vízvezeték fő ága

⇨ távközlési kábel

⊙ ném *Strang* ‘kötél, köteg, lószerszám’

❖ magy *istráng*

stranguláció ⇨ *orv* elszorulás

⇨ † akasztás, megfojtás

⊙ lat *strangulatio* ‘megfojtás’ ← *strangulare, strangulatum* ‘megfojt’ ← gör *sztrangalé* ‘kötél’ ← *sztrangosz* ‘szorosra font’

strangúria ⇨ *orv* lassú és fájdalmas vizelés a húgyhólyag vagy a húgycső görcse miatt

⊙ tud lat. ‘ua.’: gör *sztrangosz* ‘szoros’ | *uron* ‘vizelet’

strapa ⇨ megerőltető munka, fáradozás, gürcölés

⇨ erős igénybevétel

⊙ magy, ered. *strapácia* ‘vesződség, fáradozás’ ← ném *Strapaze* ‘ua.’ ← ol *strapazzo* ‘túlerőltetés’ ← *strapazzare* ‘túlerőltet’: lat *extra* ‘külön, túl’ | késő lat *patiare* ‘kinlódik’ ← *pati* ‘szenved’

strapácia lásd STRAPA

strapál ⇨ nyú, koptat

⇨ igénybe vesz, fáraszt

⊙ lásd STRAPA

strapás ⇨ kimerítő, hajszás, fáradságos, gyötrelmes, keserves

⊙ lásd STRAPA

strassz ⇨ drágakőutánzat, üveggyémánt

⊙ Joseph *Strasser* német ékszerész nevéből

stratagéma ⇨ *kat* hadicsel, ravasz hadmozdulat

⇨ fortély, furfang

⊙ ném *Strategem* ← gör *sztratégéma* ‘hadicsel’, lásd STRATÉGA

stratéga ⇨ hadász, a stratégia szakembere

⇨ hadvezér, főparancsnok

⊙ ném *Strateg* ← gör *sztratégosz* ‘hadvezér’: *sztratosz* ‘hadsereg’ ← *sztornümi* ‘terjeszt’ | *agó* ‘vezet’

stratégia ⇨ hadászat, hadtudomány, harcmodor, haditerv

⇨ nagyobb arányú tevékenység tervezése, irányítása, az ennek során alkalmazott eljárások összessége

⇨ *átv* a kitűzött cél elérésének átfogó terve

⊙ ném *Strategie* ← fr *stratégie* ‘ua.’ ← gör *sztratégia* ‘hadvezéri tisztség, haditerv, hadművelet’, lásd STRATÉGA

strati- lásd SZTRATI-

strázsa ⇨ ör, őrszem, őrző

⇨ őrhely, őrség, őrállás

⊙ horv, szln *strža* ‘ör’

strázsál ⇨ örködik, őrt áll, ügyel

⇨ *biz* vár, várakozik, szobrozik

⊙ lásd STRÁZSA

strázsamester † ⇨ őrmester

⊙ ném *Wachtmeister* ‘ua.’ tükörfordítása, lásd STRÁZSA

stréber ⇨ helyezkedő, törtető, minden áron érvényesülni igyekvő személy

⊙ ném *Streber* ‘ua.’ ← *streben* ‘törekszik, igyekszik’

strepitoso [sztrepitózó] ⇨ *zene* lármásan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *strepito* ← lat *strepitus* ‘lárma’ ← *strepere, strepitum* ‘zajong’

strept- lásd SZTREPT-

stressz ⇨ *biol* az emberi vagy állati szervezet védekező válasza a külvilágból érkező, veszélyt jelző ingerekre

⇨ *lél* az ennek folytán előállott feszült, szorongásokat okozó lelkiállapot

⊙ ang *stress* ‘nyomás, feszültség, hangsúly’ ← ófr *estressier* ‘összehúz, feszít’ ← népi lat *strechiare* ‘ua.’ ← lat *strictus* ‘szoros, feszes’ ← *stringere, strictum* ‘szorít, feszít’

Lásd még STRETTO, STRIGILIS, STRIGULA, STRIKT

stresszor ⇨ *lél* stresszt okozó inger

⊙ ang *stressor* ‘ua.’, lásd STRESSZ

stretta [sztretta] ⇨ *zene* operafelvonások végén gyakori, gyors tempójú ária

⊙ ol (*aria*) *stretta* ‘sietős (ária)’, lásd STRETTO

stretto [sztrettó] ⇨ *zene* gyorsan, sietősen (adandó elő)

⊙ ol, ‘szűk, szoros, sietős’ ← lat *strictus* ‘szoros, feszes’, lásd STRIKT

Lásd még STRESSZ

strichel ⇨ *szleng* (utcanő) magát kelteve fel-alá jár az utcán

⊙ ném argó *Strich* ‘prostituált magát ajánlgató járkálása’, ered. ‘csík, vonal, vonás’

strici ⇨ utcanő futtatásából élő férfi

⇨ csirkefogó, gazember

⊙ bécsi ném *Strizzi* ‘naplopó, selyemfiú, nőfuttató’: VAGY ← ol *strizzare* ‘kifacsar’, VAGY ← cseh *štryc* ‘nagybácsi, atyafi, koma, szomszéd’

stricte lásd STRIKTE

stricto jure [sztriktó júre] ⇨ a szigorúan értelmezett jog szerint

⊙ lat, ‘ua.’: *strictus* ‘szoros’, lásd STRIKT | *ius, iuris* ‘jog’

stricto sensu [sztriktó szenzú] ⇨ szoros értelemben véve

⊙ lat, ‘ua.’: *strictus* ‘szoros’, lásd STRIKT | *sensus* ‘jelentés, észlelés, érzékelés’ ← *sentire, sensum* ‘érez’

strictura [sztriktúra] ⇨ *orv* szűkület

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *strictus* ‘szoros’, lásd STRIKT

striga [sztriga] ⇨ boszorkány

⊙ lat, ‘az állatokat megrontó női démon’ ← *stringere* ‘fojtogat’

strigilis [sztrigilisz] ⇨ *műv* S alakú vájolatok az antik és ókeresztény szarkofágok oldalán

⇨ *műv* ugyanez mint reneszánsz építészeti díszítmény

⇨ *tört* hajlított késszerű eszköz, amellyel ókori atléták a szennyet lekaparták testükről a verseny végén

⊙ lat, ‘ua.’ ← *stringere* ‘szorít, lefejt’

Lásd még STRESSZ

strigó lásd STRICI

strigula ⇨ pipa, kipipálás, jegyzék vagy kimutatás ellenőrzött vagy elintézett tételei mellé húzott kampó alakú jel

⊙ ném *Striegel* ‘lóvakaró’ ← lat *strigilis* ‘kaporóvas’ ← *stringere, strictum* ‘összehúz, szorít’

Lásd még STRESSZ

strikt ⇨ szigorú, pontos, meghatározott

✧ kimért

⊙ ném *strikt* 'ua.' ← lat *strictus* 'szoros, feszes' ← *stringere, strictum* 'összehúz, szorít'

Lásd még STRESSZ

strikte ✧ szigorúan, pontosan

✧ szorosan véve, szoros értelemben

⊙ ném, 'ua.' ← lat *stricte*, lásd STRIKT

strimfli ✧ harisnya

⊙ baj-oszt kics *strimpfl* ← ném *Strumpf* 'ua.'

stringendo [sztrindzsendó] ✧ *zene* a tempót gyorsítva, siettetve (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← ol, lat *stringere* 'szorít, siettet'

strip-tease lásd SZTRIPTÍZ

strobo- lásd SZTROBO-

strófa ✧ *irod* versszak

✧ *szính* karének szakasza az antik görög tragédiában, amelyet a kar a nézőtér egyik oldala felé fordulva énekelt

⊙ lat *strophá* ← gör *sztróphé* 'ua.', tkp. 'fordulás, fordulat' ← *sztréphó* 'fordul'

strófikus ✧ *irod* versszakokra osztott, versszakokból álló (költemény)

⊙ ném *strophisch* 'ua.', lásd STRÓFA

stroke [sztrók] ✧ *orv* szélütés, agyvérzés

⊙ ang, 'ua.', tkp 'ütés, csapás' ← *strike* 'lecsap, lesújt'

stróman ✧ olyan ember, aki a valóságban ténykedő személy leplezésére a nevét adja üzlethez, vállalkozáshoz

⊙ ném *Strohmann* 'ua.', tkp. 'szalmabábú': *Stroh* 'szalma' | *Mann* 'ember'

stroncianit ✧ *ásv* üvegfényű, áttetsző stronciumkarbonát

⊙ ang *strontianite* 'ua.': *Strontian* skót város, ahol fölfedezték | *-it* (ásványra utaló toldalék)

stroncium ✧ *kém* ezüstfehér, kis fajsúlyú fém elem

⊙ ang *strontium* 'ua.': *stront(ianite)*, lásd STRONCIANIT | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

strophá lásd STRÓFA

strucc ✧ *áll* nagy testű afrikai futómadár

⊙ északol *struzz* [sztrucc] ← ol *struzzo* ← lat *struthio* ← gör *sztruthion* 'ua.'

struccpolitika ✧ annak magatartása, aki nem akar számot vetni a valósággal, aki a nehézségeket önmaga előtt is eltagadja (régii hiedelem szerint a strucc veszély esetén homokba dugja a fejét)

⊙ lásd STRUCC, POLITIKA

struktúra ✧ szerkezet, alkat, felépítés, összetétel, elrendezés

⊙ lat *structura* 'építési mód, szerkezet, építmény' ← *struere, structum* 'épít, rendez, kigondol'

strukturál ✧ valaminek a szerkezeti vázát felépíti

✧ (rendezetlen dolgokat, eszméket) logikus szerkezetbe rendezve áttekinthetővé tesz

⊙ ném *strukturieren* 'ua.' ← *Struktur*, lásd STRUKTÚRA

strukturális ✧ szerkezeti

✧ *szoc* a társadalmi szerkezet megváltozásával magyarázható (mobilitás)

⊙ ném *strukturell* 'ua.', lásd STRUKTÚRA

strukturalista ✧ (fn) a strukturális követője

✧ (mn) a strukturális alapján álló

⊙ ném *Strukturalist, strukturalistisch* 'ua.', lásd STRUKTURALIZMUS

strukturális ✧ *nyelvt, irod* tudományos irányzat, amely a nyelvet, ill. irodalmi szöveget a jelentésre nem tekintve, a szerkezet és a rendszer felől kiindulva, formális elemzéssel tárja fel

⊙ ném *Strukturalismus* 'ua.', lásd STRUKTURALIS

strúma ✧ *orv* a pajzsmirigy kóros megnagyobbodása, golyva

⊙ lat *struma* 'golyva' ← ?

stuc † ✧ karabély

⊙ ném *Stutzen* 'rövid csövű vadászpuska', lásd STUCCOL

stuccol ✧ rövidebbre nyír, kurtít (bajuszt, szakállt)

⊙ ném *stutzen* ‘nyes, rövidebbre vág’ ← nyj *Stutz* ← ném *Stumpf* ‘csonk’

stucni † ⇨ érmelegítő, lábszárvédő

⇨ talpas söröspohár

⊙ ném *Stutzen* ‘lábszárvédő’, tkp. ‘talprészével megrövidített zokni’ (a ‘pohár’ jelentés alaki hasonlóságon alapul) ← *stutzen* ‘megkurtít

stúdió ⇨ *műv* műterem

⇨ műtermek együttese filmek készítéséhez

⇨ rádió- és televíziófelvétellel szolgáló helyiség

⇨ kísérletező hajlamú művészek, írók köre

⊙ ol *studio* ‘tanulmány, dolgozószoba, műterem’, lásd STÚDIUM

studiózus † ⇨ *okt* diák, tanuló

⊙ kk lat *studiosus* ‘ua.’, ered. ‘buzgó, törekvő’, lásd STÚDIUM

studíroz ⇨ tanulmányoz

⊙ ném *studieren* ‘ua.’, lásd STÚDIUM

stúdium ⇨ *tud* tanulmány, kutatás

⇨ tudományok, kutatási ág

⊙ lat *studium* ‘iparkodás, hajlam, tanulmány, tudomány’ ← *studere* ‘fáradozik, törekszik, tanul’

stuka ⇨ *kat* német zuhanóbombázó repülőgép a második világháborúban

⇨ *biz* korszerű budapesti villamosszerelvény az 1940-es évektől

⊙ ném, ‘ua.’ ← *Stu(rz)ka(mpfflugzeug)* ‘zuhanó harci repülőgép’: *Sturz* ‘zuhanás’ | *Kampf* ‘harc, csata’ | *Flug* ‘levélgő’ | *Zeug* ‘eszköz’

stukatúr ⇨ *ép* gipszvakolatos nádmennyezet

⊙ ném *Stukkatur* ← ol *stuccatura* ‘stukkódísz’, lásd STUKKÓ

stukkó ⇨ *ép* gipszhabarcsból készült mennyezeti vagy fali díszítmény

⊙ ol *stucco* ‘gipsz, gipszvakolat’ ← ófném *stukki* ‘levált kéregdarab’ (innen a mai ném *Stück* ‘darab’ is)

stupid ⇨ buta, bárgyú, korlátolt, hülye

⊙ ném, ‘ua.’ ← lat *stupidus* ‘zsibbadt, kábult, ostoba’ ← *stupere* ‘elzsibbad, elkábul, elámul’

stupiditás ⇨ butaság, bárgyúság, hülyeség, korlátoltság

⊙ lat *stupiditas* ←, lásd STUPID

stupor ⇨ *orv* kábultság, bódulat

⊙ lat, ‘ua.’ ← *stupere* ‘elzsibbad, elkábul, elámul’

stuprum ⇨ *jog, orv* nemi erőszak

⊙ lat, ‘ua.’ ← *stuprus* ‘kemény, durva’

Lásd még MASZTURBÁL

sturm † ⇨ *kat* roham

⊙ ném *Sturm*, ‘ua.’

Sturm und Drang ⇨ *irod* a klasszicizmus kötelmei ellen lázadó, az érzelmek és az ösztönös zsenialitás jogait hirdető alkotók (köztük az ifjú Goethe) mozgalma az 1770–1780-as évek német irodalmában

⊙ ném, ‘vihar és vágy’ (F. M. Klinger színművének címe, 1776): lásd STURM | *Drang* ‘vágy, inger, ösztön, törekvés’ ← *dringen* ‘sürget, hajt’

styl- lásd SZTIL-

sub- lásd még SZUB-

sub auspiciis [szub auszpiciis] ⇨ *okt* kitüntetéssel (doktorál, diplomázik)

⊙ lat *sub auspiciis (rektoris)* ‘(a rektor) pártfogása alatt’: *sub* ‘alatt’ | *auspicium* ‘pártfogás’, ered. ‘madárjósítás, jó előjel’, lásd AUSPICIUM

sub condicione [szub kondicione] ⇨ *jog* azzal a feltétellel(, hogy...)

⊙ lat, ‘ua.’: *sub* ‘alatt’ | lásd KONDÍCIÓ

subiectum [szubjektum] ⇨ *nyelvt* alany

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd SZUBJEKTUM

subler ⇨ *műsz* tolméerce

⊙ ném *Schublehre* ‘ua.’: *Schub* ‘lökés, tolás’ ← *schieben* ‘tol’ | *Lehre* ‘ismeret’

subli- lásd SZUBLI-

sublót ⇨ alacsony, széles fiókos szekrény

⊙ hazai ném *schublad*, *schublod* ← ném *Schublade* ‘fiók’: *Schub* ‘lökés’ ← *schieben*, *schub* ‘lök, csúsztat’ | *Lade* ‘fiók, láda’

sub praetextu [szub préteksztú] ⇨ *jog* azzal az ürüggyel(, hogy...)

⊙ lat ‘ua.’: *sub* ‘alatt’ | lásd PRETEXTUS

sub rosa [szub róza] ⇨ titokban, bizalmasan

⊙ lat, ‘ua.’: *sub* ‘alatt’ | *rosa* ‘rózsa’ (a rózsa a titoktartás ókori eredetű jelképe)

subsequens [szubszekvens] † ⇨ a soron következő

⊙ lat, ‘ua.’: *sub-* ‘alatt, lentről fel’ | *sequi* ‘követ’

subsidiarius [szubszidiárius] † ⇨ kisegítő

⊙ lat, ‘ua.’, lásd SUBSIDIUM

subsidium [szubszidium] † ⇨ segítség, támogatás

⇨ pénzsegély

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. katonai segédcsoport ← *subsistere* ‘letelepszik (vmi mögé)’: *sub-* ‘alá, mögé’ | *sidere* ‘ül’

sub sigillo [szub szigilló] ⇨ titoktartás mellett, diszkrétén

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘pecsét alatt’: *sub* ‘alatt’ | kics *sigillum* ‘pecsét’ ← *signum* ‘jel’

sub specie aeternitatis [szub szpecie éternitátság] ⇨ az örökkévalóság szemszögéből, annak jegyében

⊙ lat, ‘ua.’: *sub* ‘alatt’ | *species* ‘tekintet’ ← *specere* ‘néz’ | *aeternitas* ‘öröklét, örökkévalóság’ ← *aeternus*, ered. *aeviternus* ‘örök’ ← *aevum* ‘kor, korszak, (örök) idő’

subspecies [szubszpeciesz] ⇨ *biol* alfaj

⊙ tud lat, ‘ua.’: *sub-* ‘alsó, al-’ | lásd SPECIES

substantivum [szubsztantívum] ⇨ *nyelvt* főnév

⊙ tud lat (*nomen*) *substantivum* ‘ua.’ ← *substantivus* ‘lényegi, a lényeghez, ill. a létezéshez tartozó’, lásd SZUBSZTANCIA

sub titulo [szub tituló] ⇨ (valamilyen) címen, ürüggyön

⊙ lat, ‘ua.’: *sub* ‘alatt’ | lásd TITULUS

subway [szabvéj] ⇨ *közl* földalatti vasút (Amerikában)

⇨ *közl* aluljáró (Európában)

⊙ ang, ‘ua.’: ang, lat *sub-* ‘alatti, alsó, al-’ | *way* ‘út’

succe- lásd még SZUKCE-

successorius [szukcesszórius] † ⇨ fokozatos, egymásra következő

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *successor* ‘követő’, lásd SZUKCESSZOR

sucrescentia [szukreszcencia] ⇨ növekedés, szaporulat

⇨ új nemzedék, utánpótlás

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *sucrescere* ‘kinő, utánonő’: *sub-* ‘lentől fel, utána’ | *crecere* ‘nö’

succuba [szukkuba] ⇨ parázna női lidérc, középkori babona szerint a férfit álmában megkísértő női formájú démon

⇨ lidércnyomás

⊙ kk lat, ‘ua.’, tkp. *sub-cuba*: *sub-* ‘alá’ | *cubare* ‘ágyba fekszik’

Lásd még INKUBUS

succulens lásd SZUKKULENS

succursale [szükkürzál] † ⇨ *ker* fióközlet

⊙ fr, ‘ua.’, ered. ‘leányegyház’ ← kk lat (*ecclesia*) *succursalis* ‘kisegítő (egyházközség)’ ← *succursum* ‘segítség’ ← *succurrere*, *succursum*, ered. *sub-currere* ‘segítségére siet, támogat’, tkp. ‘aláfut (hogy terhet átvállalja)’: *sub-* ‘alá’ | *currere* ‘fut’

sudarium [szudárium] ⇨ verítéktörölő kendő, az ókori rómaiak bal csuklójukon viselték

⇨ *vall* kendő Jézus arcának lenyomatával (amelyet a legenda szerint Veronika nyújtott neki a keresztúton)

⊙ lat, 'ua.' ← *sudare* 'izzad'

sudatio [szudáció] ⇨ *orv* izzadás

⊙ tud lat, 'ua.' ← *sudare, sudatum* 'izzad'

sudatorium [szudatórium] ⇨ *tört* forró levegős izzasztóhelyiség az ókori római közfürdőkben

⊙ lat, 'ua.', lásd SUDATIO

sudor [szudor] ⇨ *orv* izzadság, veriték

⊙ lat, 'ua.', lásd SUDATIO

sudra ⇨ a legelső indiai kaszt tagja

⊙ ang, ← szansz 'ua.'

suff- lásd még SZUFF-

suffragium lásd SZUFFRÁGIUM

sufni ⇨ fészer, (fás)kamra

⊙ baj-oszt *schupfen* ← ném *Schuppen* 'fészer'

sugg- lásd SZUGG-

suicidium lásd SZUICÍDIUM

sui generis [szui generisz] ⇨ sajátos, egyedi, egyéni, magafajta

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'magafajtájú': *suus* 'saját' | *genus, generis* 'nem, fajta'

sui juris [szui júrisz] ⇨ önjogú, önrendelkezésű, nagykorú

⊙ lat, 'ua.': *suus* 'saját' | *ius, iuris* 'jog'

sujet lásd SZÜZSÉ

sulky [szalki] ⇨ ügetőversenyen húzott könnyű kétkerekű, egyszemélyes kocsi

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'duzzogó' ← *sulk* 'morcosan félrevonul' (a kocsin csak a hajtónak van hely)

sumer vagy **sumér** ⇨ *tört* ismeretlen eredetű mezopotámiai nép, amely a Kr.e. 4. évezredben fejlett városi kultúrájú birodalmat hozott létre

⇨ *nyelvt* e nép kihalt nyelve, amely ékirásos emlékekben maradt fenn

⊙ ném *Sumer* ← sumér *Sumir* 'birodalmuk saját neve'

summa ⇨ *mat* összeg

⇨ pénzösszeg

⇨ rövid tartalom, összegzés, lényeg

⊙ lat *summa (res)* 'legfőbb (dolog), lényeg, összesség, összeg' ← ff *summus*, tkp. *sup-mus* 'legfelső, legfőbb' ← *super* 'fent'

summa cum laude [szumma kum laude] ⇨ *okt* kitüntetéssel (doktori fokozat vagy diploma minősítésében)

⊙ tkp. *cum summa laude* 'a legfelső dicsérettel': *cum* '-val' | *summus* 'legfelső, legfőbb' | *laus, laudis* 'dicséret'

summárium ⇨ összegezés, foglalat, kivonat

⊙ tud lat *summarium* 'ua.', lásd SUMMA

summás ⇨ megszabott járandóságért (summáért) dolgozó idénymunkás, részesarató, vándormunkás, zsellér

⊙ lásd SUMMA

summa summárum ⇨ mindent összevéve, egy szó mint száz

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'az összegek összege', lásd SUMMA

summáz ⇨ összegez, összefoglal, összesít

⊙ lásd SUMMA

summun bonum [szummun bónum] ⇨ a legfőbb jó, a legnagyobb érték

⊙ lat, 'ua.': ff *summus* 'legfelső, legfőbb' ← *super* 'fent' | seml *bonum* 'jó (dolog)' ← *bonus* 'jó'

summun genus [szummun genusz] ⇨ *fil* felső fogalom, fölérendelt kategória

⊙ lat 'ua.' ff *summus* 'legfelső' ← *super* 'fent' | *genus* 'nem' (mint osztályozási kategória)

suo tempore [szuó ...] ⇨ a kellő időben, a maga idejében

⊙ *suus* 'saját' | *tempus, temporis* 'idő'

super- lásd SZUPER-

superbia [szuperbia] ⇨ gög, dölyf, felfuvalkodottság

⊙ lat, 'ua.' ← *superbus* 'fensőbbeséges' ← *super* 'fent'

superficies lásd SZUPERFICIÁLIS

superlát † ⇨ függöny, kárpit, ágymennyezet

⊙ ném *Sperrlaken* 'elkerítő lepedő, kelme': *sperren* 'elzár' | *Laken* 'lepedő'

superman [szjúpermen] ⇨ felsőbbrendű ember

⇨ *film* különleges testi képességekkel bíró férfi

⊙ ang, 'ua.': *super* 'kitűnő, felsőbb' | *man* 'ember, férfi' (G. B. Shaw fordítása a német ÜBERMENSCH nyomán)

supermarket lásd SZUPERMARKET

supinum [szupínúm] ⇨ *nyelvt* a latin ige utolsó szótári alakja, sajátos használatú főnévi igenév-féle

⊙ lat, 'ua.' ← *supinus* 'hanyatt fekvő, ferdén emelkedő' ← *sup-*, tkp. *sub* 'alatt'

supp- lásd SZUPP

suppl- lásd SZUPL-

supra- lásd még SZUPRA-

supraporta [szupraporta] ⇨ *műv* ajtó feletti keretelt, festett, domborművű vagy áttört ornamentális díszítmény a barokk és rokokó művészetben

⊙ lat *supra* 'fölött' | *porta* 'ajtó, kapu'

suprema lex [szupréma leksz] ⇨ a legfőbb törvény

⊙ lat, 'ua.': ff *supremus* 'legfelső, legfőbb' ← *superus* 'felső' | *lex* 'törvény'

supremum vale [szuprérum vále] ⇨ a végső búcsú

⊙ lat, 'ua.': ff *supremus* 'legvégső', tkp. 'legfelső, legfőbb' ← *superus* 'felső' | lásd VALE

sur- lásd még SZUR-

survey [szörvéj] ⇨ kérdőíves adatfelvételi és adatfeldolgozási (módszer)

⊙ ang, 'felmérés, áttekintés' ← ófr *surveir* ← kk lat *supervidere* 'áttekint, felmér, végigvizsgál': *super* 'felül, át' | *videre* 'lát, néz'

sus- lásd még SZUSZ-

suspectus [szuszpektusz] † ⇨ gyanús, gyanúsított

⊙ lat, 'ua.' ← *susplicere, suspectum* 'ua.', ered *sub-splicere* 'gyanakszik, gyanúsít', tkp. 'alulról néz fel rá': *sub-* 'lentől fel' | *specere* 'néz'

sut- lásd még SZUT-

suszter ⇨ cipész, varga, csizmadia

⊙ ném *Schuster* 'ua.': kfn *schuoh* 'cipő' | *suter* 'varga' ← lat *sutor* 'ua.' ← *suere, sutum* 'ölt, varr'
Lásd még SZUTŰRA

susztermatt ⇨ *ját* néhány lépés után bementett sakk-matt (kezdő játékos ellen)

⊙ lásd SUSZTER, (SAKK-)MATT

suum cuique [szuum kuikve] ⇨ *jog* mindenkinek a magáét, mindenkit megillet, ami jár neki

⊙ lat, 'ua.': *suus* 'saját' | *cuique* 'mindenkinek' ← *quisque* 'mindenki'

suviksz ⇨ *biz* cipőkenőcs, cipőfénymáz

⊙ baj-oszt *schuwichs* ← ném *Schuhwichse* 'ua.': *Schuh* 'cipő' | *Wichse* 'fényesítő krém' ← *Wachs* 'viasz'

sváb ⇨ *népr* a 18. század során Magyarországra került délnémet (javarészt bajor) telepések utóda

⇨ *népr* a délnyugati Baden-Württemberg német tartomány felnémet nyelvű lakója

⊙ ném *Schwabe* 'ua.' ← lat *Suevus*, egy ókori germán népcsoport tagja

sváda ⇨ beszédbeli ügyesség, talpraesettségek, rábeszélő készség

⊙ lat *Suada* 'a meggyőzés istennője' ← *suadus* 'rábeszélő' ← *suadere* 'rábeszél, tanácsol' ← *suavis* 'édes, kedves, kellemes, szelíd'

svadron † ⇨ *kat* lovasszázad

⊙ ném *Schwadron* ← ol nykz *squadrone* 'ua.', tkp. 'nagy négyszög' ← *squadra* 'négyzet' ← késő lat *exquadrate* 'négyzetbe állít', lásd KVADRÁT

svadronőr † ⇨ szájhős, hősködő, dicsekvő

⊙ ném *Schwadronneur* 'ua.', lásd SVADRON

svájfól ⇨ *ölt* derékban szűkít, karcsúsít

⊙ ném *schweifen* ‘ívesre vág, kerít’ ← *Schweif* ‘farok, uszály’

szvalisér † ⇨ *kat* könnyű fegyverzetű lovas katona

⊙ ném *Chevauleger* [svolezsé] ‘ua.’ ← fr *chevaux légers* ‘könnyűlovasok’, tkp. ‘könnyű lovak’: *cheval* ‘ló’ ← lat *caballus* ‘gebe’ ← gör *kaballész* ‘igásló’ | *léger* ← késő lat *leviarius* ← lat *levis* ‘könnyű’

svarcgelb lásd SCHWARZGELB

svarcol ⇨ *biz* feketemunkát végez

⊙ ném *schwarz* ‘fekete’

svarumlénia † ⇨ *kat* rajvonal

⊙ magy, lásd SCHWARMLINIE

svasztika lásd SZVASZTIKA

svegliato [zveljátó] ⇨ *zene* frissen, élénken (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘éberen’ ← *svegliare* ‘felébreszt’: *s-* ← lat *ex-* ‘el, ki, fel’ | *vigilare* ‘virraszt, ébren van’

svolto [zveltó] ⇨ *zene* szabadon, fesztelenül, elevenen

⊙ ol, ‘fürge, eleven’, ered. ‘karcsú’, tkp. ‘tépett’ ← *svellere, svolto* ‘kitép, megkopaszt’: *s-* ← lat *ex-* ‘ki’ | lat *vellere* ‘tép’

svenk ⇨ *film* a kamera nagy ívű vízszintes mozgatása filmfelvétel közben

⊙ ném *Schwenke* ‘lendülés, fordulás’ ← *schwenken* ‘befordul, kanyarodik’ ← *schwingen* ‘himbál, lendül’

svert ⇨ *hajó* vitorlás hajó fenékuszonya, hajótöke

⊙ ném *Schwert* ‘ua.’, tkp. ‘kard’

svihák ⇨ szélhámos, csaló

⊙ szlk *švihák* ‘ua.’ ← *švihat* ‘csapkod, suhog’

svindler ⇨ szélhámos, csaló, szédelgő

⊙ ném *Schwindler* ‘csaló, szélhámos’, lásd SVINDLI

svindli ⇨ szélhámosság, csalás, szemfényvesztés

⇨ szándékosan hamis bemondáson alapuló egyszerű kártyajáték

⊙ *Schwindel* ‘szédülés, hazugság, csalás’

svung ⇨ *sp* lendület

⇨ hevület, szárnyalás

⊙ ném *Schwung* ‘ua.’ ← *schwingen* ‘leng, lendül’

sweater lásd SZVETTER

syn- lásd még SZIN-

synalgia [szinalgia] ⇨ *orv* kisugárzó fájdalom

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘együtt-fájás’: gör *szün-* ‘együtt’ | *algeó* ‘fájdalmat érez’

syncretio [szinkrécio] ⇨ *orv* összenövés

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *szün-* ‘össze’ | lat *creocere, cretum* ‘nö’

synechia [szinehia] ⇨ *orv* összetapadás

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *szünekheia* ‘folyonosság’ ← *szünekhó* ‘összefog, egyben tart’: *szün* ‘össze’ | *ekhó* ‘bír, tart’

synovium [szinovium] ⇨ *anat* ízületi hártya, inhártya

⊙ tud lat, ‘ua.’, Paracelsus önkényes szóalkotása (akárcsak a *gnóm, szilfid*)

syrix [szirinksz] ⇨ *áll* alsó gégefő, a madarak hangadó szerve

⇨ *zene* nádfurulya, pásztorsíp, pánsíp

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *szürinksz* ‘nádsíp’ ← *szüridzó* ‘süvit, füttyül (a szél)’

SZ

---

szabellus ⇨ *tört* ókori közép-itáliai nép, voltaképp közép-itáliai törzsek laza szövetsége, amely a szabin nép részét alkotta

⊙ lat kics *Sabelli* 'ua.' ← *Sabini*, lásd SZABIN

szabin ⇨ *tört* ókori közép-itáliai nép, amely a latinnal rokon nyelvet beszélt, és a századok során a latinokkal összeolvadt (e folyamat kezdetét tükrözi a monda a ~ nők elrablásáról)

⊙ lat *Sabini*, saját nevükön *Safīneis*, vsz. azonos a SZAMNITA megnevezéssel

szábor ⇨ *pol* Horvátország nemzetgyűlése

⊙ horv *sabor* 'gyűlés' ← *sabirati* 'összeszed'

szabotál ⇨ *pol* munkáját szándékosan lassan vagy rosszul végzi

⇨ munkaeszközeit megrongálja

⇨ rendelkezések végrehajtását megtagadja vagy kijátssza

⊙ ném *sabotieren* ← fr *saboter* 'ua.', tkp. 'facipőben csoszog, nehézkesen dolgozik' ← *sabot* 'facipő': nyj *savate* ← ol *ciabatto* ← ar *csabat* 'facipő' × *botte* 'csizma'

szabotázs ⇨ *pol* szabotálás magasabb bérek vagy politikai követelések kikényszerítésére, megszálló idegen hatalom gyengítésére

⊙ ném *Sabotage* ← fr *sabotage* 'ua.', lásd SZABOTÁL

szabotőr ⇨ *pol* szabotázscsakióban részt vevő személy

⊙ ném, fr *saboteur* 'ua.', lásd SZABOTÁL

szacharát ⇨ *kém* cukroknak az alkoholátokhoz hasonló, alkáliföldfémekkel alkotott vegyülete

⊙ ang *saccharate* 'ua.', lásd SZACHAR(ÓZ, ALKOHOL)ÁT

szacharáz ⇨ *kém* a diszacharidokat (pl. nádcukor) egyszerű cukorra lebontó enzim

⊙ ang *saccharase* 'ua.': lásd SZACHARÓZ | -áz (enzimre utaló toldalék)

szacharid ⇨ *kém* a cukor jellegű szénhidrátok gyűjtőneve

⊙ ném *Saccharid* 'ua.': lásd SZACHARÓZ | -id '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

szachariméter ⇨ *kém* oldatok cukortartalmát mérő eszköz

⊙ ang *saccharimeter* 'ua.': lásd SZACHARÓZ | gör *metreó* 'mér'

szacharimetria ⇨ *kém* oldatok cukortartalmának mérése

⊙ ang *saccharimetry* 'ua.', lásd SZACHARIMÉTER

szacharin ⇨ *kém* toluolszármazék, mesterséges édesítőszer

⊙ ang *saccharine* 'ua.': lásd SZACHAR(ÓZ) | -in (vegyületre utaló toldalék)

szacharóz ⇨ *kém* kettőscukor, nádcukor, répacukor

⊙ tud lat *saccharosum* 'ua.': gör *sakkharon* 'cukor' ← szansz *csarkara* 'kristályos cukor', ered. 'kőzúzalék' | -óz (cukorra utaló toldalék)

szaduceus ⇨ *vall* a hagyományok iránt közömbös vallási és politikai párt az ókori zsidóság körében, amely szemben állt a farizeusokéval

⊙ lat *sadducaeus* ← gör *saddukaiosz* 'ua.' ← héb *cedúkim* 'igazak' ← *cádók* 'igaz'

szadista ⇨ *lél* nemi eltévelyedés rabja, aki a partner vagy mások kínzásában lel kielégülést

⊙ ném *Sadist* ← fr *sadiste* 'ua.', lásd SZADIZMUS

szadizmus ⇨ *lél* szadista hajlam

⇨ gyönyörködés mások szenvedésében

⇨ kegyetlenkedés

⊙ ném *Sadismus* 'ua.': de *Sade* francia márké nevéből, aki több regényében ábrázolta ezt a perverzitót | lásd -IZMUS

szadomazochizmus ⇨ *lél* nemi elferdülés, melynek rabja csak az önmagának vagy másnak okozott fájdalommal elégtül ki

⊙ ném *Sadomasochismus* ‘ua.’, lásd SZADIZMUS, MAZOCHIZMUS

szafaládé ⇨ vastag bélbe töltött, kurta virslihez hasonló felvágott

⊙ baj-oszt *sarfalade* ← ném *Zervelat* ‘ua.’ ← ol *cervellato* ‘sertésvelőhurka’ ← *cervello* ‘agyvelő’
← lat kics *cerebellum* ‘agy’ ← *cerebrum* ‘ua.’

szafari ⇨ afrikai vadásztúra, vadászkaraván

⊙ ang *safari* ← szuaheli *szafari* ‘ua.’ ← ar *szafar* ‘utazás’

szafaripark ⇨ vadaspark, ahol az egzotikus vadak szabadon járnak az autós látogatók körül

⊙ lásd SZAFARI, PARK

szaffián ⇨ élénk színűre festett puha birka- vagy kecskebőr

⊙ ném *Saffian* ← lengy *saffian* ← tör *saht'yan* ‘ua.’ ← perzsa *szahitján* ‘kecskebőr’

❖ magy *szattyán*

szágó ⇨ egyes trópusi pálmák beléből nyert lisztszerű anyag

⊙ ném *Sago* ← ang, port *sago* ← maláji *szagu* ‘ua.’

szahib ⇨ az európaiak megszólítása Indiában

⊙ hindi *szahib* ‘úr’ ← ar *szahib* ‘ua.’, ered. ‘(úti)társ’

szajga ⇨ áll az antiloppal rokon patás állat Közép-Ázsia pusztáin

⊙ or, ‘ua.’

szajré ⇨ *argó* lopott holmi, zsákmány

⇨ holmi, cókmók

⊙ jidd *schoire* ‘áru, lopott holmi’ ← héb *szhóráh* ‘kereskedőnő’

szaké ⇨ édes rizsbor, japán nemzeti ital

⊙ jap *szake* ‘ua.’

szakija ⇨ állatok hajtotta vízemelő vödörlánc Egyiptomban

⊙ ar, ‘ua.’

szakrális ⇨ *vall* isteni, szent

⇨ *vall* szentségi, a szentségekkel kapcsolatos

⇨ *vall* egyházi, kultikus jellegű

⊙ kk lat *sacralis* ‘ua.’ ← *sacrum* ‘szentség, megszentelt dolog, áldozat’ ← *sacer* ‘istennek szentelt, szent’

Lásd még SACRALIS

szakralitás ⇨ *vall* szentségi, egyházi, kultikus jelleg

⊙ kk lat *sacralitas* ‘ua.’, lásd SZAKRÁLIS

szakramentum ⇨ *vall* szentség

⇨ *vall* (a katolikus vallásban) isteni kegyelmet közvetítő szent aktus (keresztelés, oltáriszentség, házasság stb.)

⊙ kk lat *sacramentum* ‘ua.’, ered. ‘katonai hűségeskü’ ← lat *sacer, sacra, sacrum* ‘szent, istenségnek ajánlott’

szakrificium ⇨ *vall* áldozat (mint cselekmény)

⊙ lat *sacrificium* ‘ua.’ ← *sacrificare* ‘áldozatot mutat be’: *sacrum* ‘áldozat’, tkp. ‘szent, az isteneknek szentelt dolog’ | *facere* ‘csinál’

szakrilégium ⇨ *vall* szentségtörés

⊙ lat *sacrilegium* ‘ua.’, tkp. ‘betörés a szentélybe’: tbsz seml *sacra* ‘áldozati adományok’ ← *sacrum* ‘áldozat’ | *legere* ‘gyűjt, összeszed’

szakura ⇨ *növ* vadmeggy, japán kertek dísznövénye

⊙ jap, ‘ua.’

szála † ⇨ terem, táncterem

⊙ ol *sala* ‘ua.’ ← germán (pl. ném *Saal*, holl *zaal* ‘ua.’)

szalalkáli ⇨ szénsavas ammónia, sütőporok alapanyaga

⊙ hazai lat *sal alcali* ‘alkál karbonát’: *sal* ‘só’ | lásd ALKÁLI

Lásd még SZALINA

szálám alejkum ⇨ béke veletek (hagyományos köszöntés mohamedán népeknél)

⊙ ar *szálám* ‘béke’

szalamandra ⇨ *áll* gyíkhoz hasonló kétéltű állat (amely ókori hiedelem szerint nem ég meg a tűzben)

⊙ lat *salamandra* ← gör *szalamandra* ← perzsa *szamander* ‘ua.’

szalangána ⇨ *áll* sarlósfecske, amelynek fészkrét Kelet-Ázsiában csemegeként fogyasztják

⊙ ang *salangane* ← tagalog *szalangán* ‘ua.’

szaldíroz ⇨ *ker* számlát kiegyenlít

⊙ ném *saldieren* ‘ua.’, lásd SZALDÓ

szaldó ⇨ *ker* egyenleg

⇨ *ker* számla vagy követelés kiegyenlítése

⊙ auszt ném *Saldo* ← ol *saldo* ‘számla lezárása, kiegyenlítése’ ← lat *solidus* ‘szilárd’

szaldókontó ⇨ folyószámla

⊙ ném *Saldokonto* ‘ua.’, lásd SZALDÓ, KONTÓ

szalep ⇨ *növ* egyes orchideafajták gyökeréből nyert lisztszerű tápanyag és orvosság

⊙ tör *salep* ← ar *szálep* ‘ua.’

szaletli ⇨ kerti lugas, kerti házikó, pavilon

⊙ auszt ném kics *Salettl* ← ol kics *saletta* ‘ua.’ ← *sala*, lásd SZÁLA

szaléziánus ⇨ *vall* elhagyott gyermekek gondozásával foglalkozó szerzetesrend (tagja)

⊙ lat *Salesianus* ‘ua.’ ← *Salesius* ‘a rendalapító Szalézi Szent Ferenc latinos neve’, tkp. ‘a franciaországi Sales városából való’

szalicil ⇨ *kém* szalicilsav, erjedést gátló kristályos szerves sav

⊙ ném *Salizyl* ← lat *salicylum* ‘ua.’: lat *salix, salicis* ‘fűzfa’ | gör *hülé* ‘anyag’

szalicin ⇨ *kém* fűzfa és nyírfa barkáiban található glikozid

⊙ tud lat *salicin* ‘ua.’: lat *salix, salicis* ‘fűzfa’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

szalina ⇨ *földr* sós vizű mocsár, lefolyástalan sós tó

⇨ tengerparti sólepárló medence

⇨ † sóbánya

⊙ sp, ‘ua.’ ← lat tbsz *salinae* ‘sóbánya’ ← *salinus* ‘sós, sóval kapcsolatos’ ← *sal* ‘só’

Lásd még SALLÁRIUM, SZALALKÁLI, SZALMIÁK, SZALURETIKUM, SZÓSZ

szalinométer ⇨ *kém* oldatok sótartalmát mérő eszköz

⊙ ang *salinometer* ‘ua.’: lásd SZALINA | gör *metreó* ‘mér’

szaliv- lásd SALIV-

szalmiák ⇨ *kém* ammóniumklorid, műtrágyák és szárazelemek alkotórésze

⊙ ném *Salmiak* ‘ua.’ ← lat *sal ammoniacus* ‘ammóniumsó’, lásd AMMÓNIA

Lásd még SZALINA

szalmonella ⇨ *biol* ételmérgezést okozó baktériumcsoport

⊙ tud lat *Salmonella* ‘ua.’ ← D. E. *Salmon* amerikai orvos, a felfedező nevéből

szalmonellózis ⇨ *orv* szalmonellafertőzés

⊙ tud lat *salmonellosis* ‘ua.’: lásd SZALMONELLA | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

szalon ⇨ fogadószoba, társalgó

⇨ írók, művészek, tudósok s közéleti emberek magánháznál rendszeresen összejövő társasága

⇨ tárlat, kiállítás

⇨ rendelésre dolgozó női divatáruüzlet

⇨ (összetételek előtagjaként) szalonokban szokásos, oda illő: *szalonkabát, szalonképes, szalonzene*

⊙ ném *Salon* ← fr *salon* ← ol nykz *salone* ‘ua.’ ← *sala* ‘terem’, lásd SZÁLA

szaltáció ⇨ *biol* ugrásszerű evolúciós változás, amely új típust eredményez

⊙ tud lat *saltatio* ‘ua.’, tkp. ‘ugrás’ ← gyak *saltare, saltatum* ‘ugrál’ ← *salire, saltum* ‘ugrik’

Lásd még SZALTÓ

szaltó ⇨ *sp* légbukfenc, ugrás a test hosszanti átfordulásával

⊙ ol *salto* ‘ua.’ ← lat *saltus* ‘ugrás’ ← *salire, saltum* ‘ugrik’

Lásd még INZULTÁL, SALTATO, SALTARELLO, SZALTÁCIÓ, SZOTOÁR

szaltó mortále ⇨ halálugrás

⊙ ol *salto mortale* ‘ua.’: lásd SZALTÓ | lat *mortalis* ‘halandó, halálos’ ← *mors, mortis* ‘halál’

szaluretikum ⇨ orv vizelethajtó só

⊙ tud lat *sal ureticum* ‘ua.’: *sal* ‘só’ | *ureticus* ← gör *urétikosz* ‘a vizelettel kapcsolatos’ ← *uron* ‘vizelet’

Lásd még SZALINA

szalutáció ⇨ tisztelgés, üdvözlés

⊙ ném *Salutation* ‘ua.’, lásd SZALUTÁL

szalutál ⇨ tiszteleg

⊙ ném *salutieren* ‘ua.’ ← lat *salutare* ‘üdvözöl’ ← *salus, salutis* ‘egészség, üdv’ ← *salvus* ‘ép, sértetlen, megmentett’

Lásd még SALVE

szalvarzan lásd SALVARSAN

szalve ⇨ üdvölvés, díszsortűz

⊙ lat *salve* ‘üdvözlés’, tkp. ‘légy jó egészségben’ ← *salvere* ‘jól van, ép, egészséges’

szalvéta ⇨ asztalkendő

⇨ ilyen célra való papír

⊙ baj-oszt *salvete*, ol nyj *salvetta* ‘ua.’ ← fr *serviette* ‘ua.’ ← *servir* ‘felszolgál’ ← lat *servire* ‘szolgál’ ← *servus* ‘szolga’

Lásd még SZERVUSZ

szalvia lásd SALVIA

szamaritánus ⇨ tört az ókori palesztinai Szamaria tartomány lakója

⇨ átv irgalmas lelkületű ember

⊙ lat *samaritanus* ‘ua.’ ← *Samaria* ← héb *Somrón* ‘ua.’ (a szó második jelentése Jézus példabeszéde nyomán, Lk 10,33)

szamárium ⇨ kém a ritkaföldfémek csoportjába tartozó kémiai elem

⊙ tud lat *Samarium* ‘ua.’: V. E. *Szamarszkij* orosz ásványkutató nevéből | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

szamarszkít ⇨ ásv bányafekete színű, kagylós törésű ásvány

⊙ V. E. *Szamarszkij* orosz ásványkutató nevéből | *-it* (ásványra utaló toldalék)

szamba ⇨ zene a braziliai feketéktől eredő, gyors ritmusú társastánc

⊙ port *samba* ‘ua.’ ← afrikai törzsi nyelvből

szamizdat ⇨ tört engedély nélkül kiadott nyomtatvány (a pártállami időkben)

⇨ illegális politikai irodalom

⊙ or, ‘ua.’, tkp. ‘magánkiadás’: *szam* ‘maga, ön-’ | *izdatj* ‘kiad’: *iz-* ‘ki’ | *datj* ‘ad’

szamnita ⇨ tört ókori közép-itáliai nép, amely a latinnal rokon nyelvet beszélt, és idővel beolvadt a latinságba (vsz. a szabinok más megnevezése)

⊙ lat tbsz *Samnites* ‘szamníták’ ← gör *Szaunitesz* ← lat *Sabinites* ‘ua.’, lásd SZABIN

szamojéd ⇨ népr csekély lélekszámú, Nyugat-Szibéria nagy területein szétszórva élő népek (enyec, szelkup, nganaszan stb.) csoportneve

⇨ *népr* e népek valamelyikéhez tartozó személy

⇨ *nyelvt* összefoglaló neve e népcsoport nyelveinek, amelyek az uráli nyelvcsalád egyik ágát alkotják

⊙ or *szamojed* ‘ua.’, tkp. ‘önmagát evő’ (népetimológiai forma, e népeket ui. emberevőknek híresztelték) ← lapp *Same-jemne* ‘Lappföld’ (a Kola félszigeten régebben lappok és ~ek is éltek)

szamovár ⇨ diszes kivitelű fémmedény teavíz forralásához

⊙ or, ‘ua.’, tkp. ‘magától forraló’: *szam* ‘maga, magától’ | *varitj* ‘forral, főz’

szamszára ⇨ vall lélekvándorlás a hindu és buddhista hit szerint

⊙ szansz, ‘ua.’, tkp. ‘végigvándorlás’

számum ⇨ forró, száraz sivatagi szél

⇨ homokvihár

⊙ ném *Samum* ‘ua.’ ← ar *szamúm* ‘sivatagi szél’

szamuráj ⇨ *tört* nemesi-katonai kaszt a hűbéri Japánban

⇨ ennek tagja

⊙ ang, ném *samurai* ← jap, ‘az, aki szolgál’

szan ⇨ úr, hölgy (japán megszólításban, a név után téve, pl. *Csocsoszan*)

⊙ jap, ‘ua.’

szanál ⇨ *közg* közpénzből megsegít, talpraállít, fölségélyez (veszteséges magáncéget, bankot)

⇨ *közg* az állami intézmények költségeit csökkenti (elbocsátásokkal)

⇨ szanálási okokból elbocsát

⇨ (a pártállami időkben) tervezett nagyobb építkezés területén a meglévő épületeket lebontja

⇨ † gyógyít, orvosol

⊙ ném *sanieren* ‘talpraállít’ ← lat *sanare* ‘gyógyít’ ← *sanus* ‘ép, egészséges’

Lásd még QUISISANA, SZANATÓRIUM, SZANITÉC, SZANITER

szanatórium ⇨ *orv* (kedvező éghajlatú helyen létesített) gyógyintézet egyes betegségek hosszan tartó gyógyítására, lábadozók kezelésére

⇨ *orv* különleges kényelmet nyújtó magánkórház

⊙ ném *Sanatorium* ‘ua.’ ← lat *sanare, sanatum* ‘gyógyít’ ← *sanus* ‘ép, egészséges’

Lásd még SZANÁL

szandál ⇨ *ölt* könnyű nyári cipő nyitott felsőrésszel

⊙ ang *sandal* vagy ném *Sandale* ‘ua.’ ← lat *sandalia* ← gör kics *szandalion* ← *szandalon* ‘szíjjakkal a lábra kötött bőrtalp’ ← (?) perzsa *szendel* ‘cipő’

szandzsák ⇨ *tört* közigazgatási terület a török birodalomban

⊙ tör *sancak* ‘ua.’, ered. ‘zászló’

szanforizál ⇨ *text* szövetet száraz hővel zsugorítva mérettartóvá tesz

⊙ ném *sanforisieren* ‘ua.’ ← *Sanford* L. Cuett amerikai feltaláló nevéből

szangvinikus ⇨ *orv* vérmes, indultatos, lobbanékony, de könnyen lecsillapodó (természet, kedély)

⊙ tud lat *sanguinicus* ‘ua.’ ← lat *sanguis, sanguinis* ‘vér’ (ókori eredetű felfogás szerint az ilyen indulati embertípusban a testnedvek közül a vér mennyisége dominál)

szanhedrin ⇨ *tört* a zsidók legfőbb törvényszékének tanácsa az ókori Jeruzsálemben

⊙ arámi, ‘ua.’ ← gör *szünedrion* ‘összejövétel’, lásd SZINEDRIUM

szanidin ⇨ *ásv* üvegszerűen áttetsző, táblásan kristályosodó földpát vulkáni kőzetben

⊙ ang *sanidine* ‘ua.’: gör *szanisz, szanidosz* ‘deszka, tábla’ | *-in* (ásványra is utaló toldalék)

szanitárius ⇨ *orv* egészségügyi

⊙ tud lat *sanitarius* ‘ua.’ ← lat *sanitas*, lásd SZANITÉC

szanitéc ⇨ *kat* egészségügyi katona, sebesültszállító

⊙ ném *Sanitäts(kompanie)* ‘egészségügyi (század)’ ← *Sanität* ‘egészség, beteggondozás’ ← lat *sanitas, sanitatis* ‘egészség’ ← *sanus* ‘ép, egészséges’

Lásd még SZANÁL

szaniter ⇨ *ker* fürdőszoba és mellékhelyiség felszerelésére való (tárgyak, árucikkek)

⊙ ném *sanitär* ‘egészségügyi’, lásd SZANITÁRIUS

Lásd még SZANÁL

szankció ⇨ *jog* jóváhagyás, megerősítés

⇨ *jog* büntető, megtorló rendelkezés

⊙ lat *sanctio* ‘rendelet, záradék, büntetés’ ← *sancire, sanctum* ‘szentesít, elrendel, tilt, büntet’

szankcionál ⇨ *jog* szentesít, jóváhagy, megerősít, törvényerőre emel

⇨ *jog* (valamilyen cselekményt) büntet, büntető rendelkezéssel sújt

⊙ ném *sanktionieren* ← fr *sanctionner* ‘ua.’, lásd SZANKCIÓ

szanktifikál † ⇨ *vall* megszentel, szentté avat

⊙ lat *sanctificare* ‘megszentel’: *sanctus* ‘szent, megszentelt’ ← *sancire, sanctum* ‘szentesít, felavat’ | *facere* ‘tesz vmivé’

szanszeveria ⇨ *növ* húsos, kard alakú, fényes zöld leveleiért kedvelt szobanövény

⊙ lat *Sanseveria* ‘ua.’ ← *San Severo* dél-itáliai hercegségről

szankhija ⇨ *vall* a hat ortodox hinduista tanítás egyike, amely szerint az üdvözüléshez csak az anyag és lélek teljes szétválasztása vezet

⊙ ang *Sankhya* ← szansz *samkja* ‘ua.’

szanszkrit ⇨ *nyelvt* (fn) az óind irodalmi és szakrális nyelv

⇨ (mn) e nyelvvel kapcsolatos

⊙ ang, ném *sanskrit* ← óind *szanszkrita* ‘ua.’, tkp. ‘arányosra, szimmetrikusra készített’: *szam* ‘együtt’ | *krta* ‘alkotott’

szanzadu ⇨ *ját* adu nélküli játékforma a bridzsben s néhány más kártyajátékban

⊙ fr *sans atout* ‘adu nélkül’, lásd ADU

szaponin ⇨ *növ* a szappangyökérből található glikozid, amelynek oldata szappan módjára habzik

⊙ ang *saponin* ‘ua.’: késő lat *sapo*, *saponis* ‘szappan’ ← germán (pl. ang *soap*, ném *Seife* ‘ua.’) | -in (vegyületre utaló toldalék)

szapperlot † ⇨ teringettét!

⊙ ném *Sapperlot*, ered. *Sackerlot* ‘ua.’ ← fr *sacré lot* ‘átkozott sors’: *sacré* ‘szent, átkozott’ ← lat *sacer* ‘ua.’ | *lot* ‘sors, osztályrész’ ← frank *hlot* ‘ua.’

szapphói [szaffói] ⇨ *irod* ötlábás, sormetszetes, időmértekes antik lírai (sorfaj)

⇨ *irod* négysoros, három szapphói és egy adonisz sorból álló antik időmértekes (strófa)

⇨ *lél* homoszexuális nők közötti (szerelem)

⊙ *Szapphó* ókori görög költőnévéről, aki elsőként verselt ilyen mértékben, és aki több versében írt leánytanítványai iránti szerelméről, lásd még LESZBIKUS

szapro- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) szennyel és korhadással kapcsolatos, bomló

⊙ gör *szaprosz* ‘rohadt, korhadt, romlott’

szaprobikus ⇨ *biol* bomló szerves anyaggal szennyezett

⊙ tud lat *saprobicus* ‘ua.’: lásd SZAPRO- | *biosz* ‘élet’

szaprobiológia ⇨ *biol* a szennyvizek élettana

⊙ lásd SZAPRO-, BIOLÓGIA

szaprofág ⇨ *áll* bomló anyagokkal táplálkozó (állat)

⊙ tud lat *saprophag* ‘ua.’: lásd SZAPRO- | gör *phagein* ‘eszik’

szaprofil ⇨ *biol* szennyezett vizet kedvelő (élőlény)

⊙ lásd SZAPRO- | gör *philó* ‘kedvel’

szaprofita ⇨ *növ* korhadéklakó (növények, mikroorganizmusok)

⊙ tud lat tbsz *saprophyta* ‘ua.’: lásd SZAPRO- | gör *phüton* ‘növény’ ← *phüó* ‘ültet, sarjaszt’

szaprogén ⇨ rothadást okozó

⊙ lásd SZAPRO-, -GÉN

szapropél ⇨ *geol* bomló szerves anyagban gazdag vízi üledék

⊙ ném *Sapropel* ‘ua.’: lásd SZAPRO- | gör *peló* ‘mozog, létrejön’

szaracén ⇨ *népr* afrikai arab, mór

⇨ † mohamedán, izmaelita

⊙ ném *Sarazene* ← lat *saracenus* ← késő gör *szarakinosz* ‘ua.’ ← ar *sarkin* ‘napkeleti’ ← *sark* ‘kelet’ ← *saraka* ‘felkel’

szarafán ⇨ *ölt* ujjatlan köpenyszerű női ruha az orosz népviseletben

⊙ or, ‘ua.’ ← perzsa *szerala* ‘ua.’, tkp. ‘fejtől lábíg’

szárd ⇨ (fn) *népr* Szardínia szigetének lakója

⇨ e nép nyelve

⇨ (mn) az ott lakókkal és nyelvjárásukkal kapcsolatos

⊙ ném *Sarde* ← ol *sardo* ‘ua.’ ← gör *Szardó* ‘a sziget neve’ ← ?

szardella ⇨ *áll* ajóka, ízletes húsú, sózottan fogsasztott apró tengeri hal

⊙ ol kics *sardella* ‘ua.’ ← *sarda*, lásd SZARDÍNIA

szardínia ⇨ *áll* heringféle kisebb tengeri hal

⇨ a belőle készült konzerv

⊙ ném *Sardine* ← ol kics *sardina* ← lat *sarda* ← gör *szardé* ‘ua.’ (a magy ~ a hasonló hangzású, de más eredetű földrajzi név alakját vette fel)

szardonikus ⇨ görcsös, erőltetett, torzan gunyoros (nevetés)

⊙ lat *sardonicus* ← gör *szardonikosz* ‘ua.’ ← *szardonion* ‘mérgező növény, amely az arc görcsös eltorzulását okozta’ ← *Szardó* ‘Szardínia szigete’ (ahol a növény termelt)

Lásd még SZÁRD

szardonix ⇨ ásv a kalcedon barnás, fehér csíkos változata

⊙ lat *sardonix* ‘ua.’: *Szardeisz*, lüdiai város mint lelőhely | *onix* ‘féldrágakő-fajta’, lásd ÓNIX

szári ⇨ ölt az indiai nők felsőruhája, a test köré tekerve és végén vállon átvetve hordott hosszú kelme

⊙ ang *sari* ← hindi *szári* ‘ua.’

szarkasztikus ⇨ maró, gúnyos, epés

⊙ ném *sarkastisch* ← fr *sarcastique* ‘ua.’ ← gör *szarkasztész* ‘gúnyolódó’, lásd SZARKAZMUS

szarkazmus ⇨ csipős, epés, maró, metsző gúny

⊙ ném *Sarkasmus* ← gör *szarkaszmosz* ‘ua.’ ← *szarkadzó* ‘húsába tép, szaggat, gúnyolódik’ ← *szarx*, *szarkisz* ‘hús, test’

szarkofág ⇨ díszesen faragott kőkoporsó

⊙ ném *Sarkophag* ← lat *sarcophagus* ← gör *szarkophagosz* ‘ua.’, tkp. ‘húsevő’ (ered. asszosi mészkőből faragott koporsó, melyben a holttest húsa állítólag hetek alatt elemésztdött): *szarx*, *szarkisz* ‘hús, test’ | *phagein* ‘eszik, emészt’

szarkolemma ⇨ anat az izomrostot körülvevő sejthártya

⊙ tud lat *sarcolemma* ‘ua.’: gör *szarkosz* ‘hús’ | *lémma* ‘vétel’ ← *lambanó* ‘vesz’

szarkóma ⇨ orv a kötőszövet rosszindulatú daganata

⊙ tud lat *sarcoma* ‘ua.’: gör *szarx*, *szarkisz* ‘hús’ | *-óma* (daganatokra utaló toldalék)

szarmata ⇨ tört Délkelet-Európa nagy területein élt, iráni nyelvű, ókori lovas nomád nép

⊙ gör *Szarmatész*, ered. *Szauromatész* ‘ua.’ ← ?

szárong ⇨ ölt a malájok ágyékkendője

⊙ ang *sarong* ← maláj *száruŋg* ‘ua.’, tkp. ‘burkolat’

szasimi ⇨ *konyha* japán étel apróra vágott nyers halból, reszelt retekkel és szójaszósszal

⊙ jap, ‘ua.’: *szasi* ‘darabokra tép’ | *mi* ‘hús’

szasszerol ⇨ biz kifürkész, kifigyel

⇨ üzletet összehoz, kiügyeskedik

⊙ jidd *saseren*, *sarseren* ‘ua.’ ← héb *szarszur* ‘közvetítő’

szatellit ⇨ *csill* hold, bolygó körül keringő égitest

⇨ *űr*k bolygó körül keringő mesterséges égitest

⊙ ang *satellite*, *satelite* ‘ua.’, tkp. ‘csatlós, kísérő, bolygó’, lásd SZATELLITA

szatellita † ⇨ csatlós, fegyvernök

⊙ ném *Satellit* ‘ua.’ ← fr *satellite* ‘ua.’ ← lat *satelles*, *satellitis* ‘testőr, kísérő’ ← (?) etruszk

szatem ⇨ *nyelvt* az indoeurópai család keleti ágát alkotó (nyelvcsoport: indoiráni, szláv, balti), amelyben a nyugati indoeurópai nyelvek székezdő *k* hangja *sz* hanggá vált

⊙ óperzsa *szatem* ‘száz’, szláv *szto*, *szta*, *szot*, litván *šimtas* ‘ua.’, lásd még KENTUM

❖ magy *száz*

szatén ⇨ *text* selyematlasz, atlaszkötésű, fényes felületű kelme

⊙ fr *satén* ‘ua.’ ← ol kics *setina* ‘selyem’: VAGY ← késő lat *seta* ‘ua.’ ← lat *saeta* ‘szőr, serte’, VAGY sp *aceituni* ← ar *a(tlasz) zeitúni* ‘ua.’, tkp. ‘cietungi (atlasz)’ ← kínai *Cie-tung* (kiviteli hely)

szatinál ⇨ *text* pamutszövetet selyemfényűre kikészít

⇨ *műsz* papírt tükörfényesre hengerel

⊙ ném *satiniere* ‘ua.’, lásd SZATÉN

szatír ⇨ *mit* kecskelábú, apró szarvú, duhaj és érzéki erdei istenség az ógörög mondákban

⇨ *átv* nőekkel erőszakoskodó garázda férfi

⇨ kéjenc, élvhajhász

⊙ ném *Satyr* ← lat *satyrus* ← gör *szatüirosz* ‘ua.’

szatíra ⇨ *irod* az egyén vagy a társadalom ferdeségeit gúnyoló, kinevettető (írás)mű, gúnyirat

- ✧ *irod* az ilyen művekben megnyilvánuló, gunyorosan bíráló szellem
- ⊙ lat *Satirae*, Horatius részben gunyoros hangú verseinek gyűjteménye ← *satira, satura* ‘vegyes gyümölcstál’ ← *satura (lanx)* ‘teli (tál)’ ← *satur* ‘jóllakott, telt, dús’ ← *satis* ‘elég’
- szatiriazis** ✧ *orv* betegesen túlfokozott nemi vágy férfiaknál
- ⊙ tud lat *satyriasis* ‘ua.’: lásd SZATÍR | -*ázis* (betegségre utaló toldalék)
- szatirikus** ✧ (mn) egyéni vagy társadalmi hibákat kigúnyoló, csúfondáros, epés, csípős
- ✧ (fn) szatírák írója
- ⊙ ném *satirisch* ← fr *satirique* ‘ua.’, lásd SZATÍRA
- szatirizál** ✧ a szatíra eszközével kigúnyol, kinevettet, ostoroz, nevetségessé tesz, pellengérré állít
- ⊙ fr *satyriser* ‘ua.’, lásd SZATÍRA
- szatírijáték** ✧ *szính* ókori görög tragédiák utójátékaként előadott komikus mitológiai jelenet, amelyhez a kar színészei szatírijelmezelt öltöttek
- ⊙ lásd SZATÍR
- szatiszsfakció** † ✧ *jog* elégtétel, jóvátétel, kárpótlás
- ⊙ lat *satisfactio* ‘ua.’ ← *satisfacere* ‘eleget tesz, elégtételt ad’: *satis* ‘elég’ | *facere* ‘tesz’
- szatrapa** ✧ *tört* helytartó, tartományi kormányzó az ókori perzsa birodalomban
- ⊙ lat *satrapa* ← gör *szatrapész* ‘ua.’ ← perzsa *khsathra-pávan* ‘az ország védője’
- szaturáció** ✧ *fiz, kém* telítés, telítettség
- ⊙ lat *saturatio* ‘ua.’, lásd SZATURÁL
- szaturál** ✧ telít
- ⊙ lat *saturare, saturatum* ‘jóllakot, megtölt’ ← *satur* ‘jóllakott, telt’ ← *satis* ‘elég’
Lásd még SZATÍRA
- szaturnália** ✧ *tört* hétnapos örömnépnep az ókori Itáliában a téli napforduló idején Saturnus isten tiszteletére
- ⊙ lat tbsz *Saturnalia* ‘ua.’ ← *Saturnalis* ‘Saturnushoz, a vetések istenéhez tartozó’ ← *serere, satum* ‘vet’
- sauna** ✧ finn szárazgőz-fürdő
- ⊙ finn *sauna* ‘ua.’
- szaurusz** lásd SAURUS
- szaxofon** ✧ *zene* fémfölből készült, pipa alakú, egyszerű nyelvsípú fúvós hangszer
- ⊙ ném *Saxophon* ← fr *saxophone* ‘ua.’: Adolphe Sax belga hangszerkészítő, a feltaláló nevéből | gör *phóné* ‘hang’
- szcéna** ✧ *szính* jelenet
- ✧ *átv* botrányos, feltűnő jelenet, nyilvános nagy veszekedés, cirkusz, aréna
- ⊙ ném *Szene* ← lat *scaena, scena* ‘ua.’ ← gör *szkéné*, lásd ott
- szcenárió** vagy **szcenárium** ✧ *zene* szövegekönny
- ✧ *szính* forgatókönyv, rendezőkönny
- ⊙ ném *Szenario, Szenarium* ← ol *scenario* ‘ua.’, lásd SZCÉNA
- szcenika** ✧ *szính* a színrevitel művészete, módszere
- ✧ színpadtechnika
- ⊙ magy, lásd SZCENIKUS (a *fizikus–fizika* s hasonló szópárok mintájára)
- szcenikus** ✧ *szính* (mn) színpadi, színi
- ✧ jelenetekre osztott
- ✧ (fn) a scenika szakembere
- ⊙ ném *szenisch* ‘színpadi’, lásd SZCÉNA
- szceníroz** ✧ *szính, film* jelenetesz, színpadképet vagy filmjelenetet beállít
- ⊙ ném *szenieren* ‘ua.’, lásd SZCÉNA
- szcenográfia** ✧ *szính* a díszletkészítés művészete, szakismerete
- ⊙ lásd SZCÉNA, -GRÁFIA
- szcenográfus** ✧ *szính* színpadi építész, berendező
- ⊙ magy, lásd SZCENOGRÁFIA (a *geográfia–geográfus* és hasonló szópárok mintájára)
- szcientista** ✧ (fn) *tud* a szcientizmus vallója

✧ (mn) *tud* a szcientizmus alapján álló

◎ ang *scientist, scientistic* ‘ua.’, lásd SZCIENTIZMUS

szcientizmus ✧ *tud* természettudományos világnézet

✧ *tud* a tudományos felfogás elsőbbsége a hitre alapozottal szemben, az ilyen meggyőződés

◎ ang *scientism* ‘ua.’: lat *scientia* ‘ismeret, tudás, tudomány’ ← *sciens, scientis* ‘tudó, ismerő’ ← *scire* ‘tud, ismer’ | lásd -IZMUS

szcientológia ✧ *tud* tudományelmélet

✧ *vall* amerikai vallásos mozgalom, mely tudományosnak tekintett pszichoterápiai módszerei révén a szellemi és lelki egészséget ígéri híveinek

◎ ang *scientology* ‘ua.’: lat *scientia* ‘tudomány’, lásd SZCIENTIZMUS | lásd -LÓGIA

szcientometria ✧ *tud* a tudományos hatékonyság mérésével foglalkozó tudományterület

◎ ang *scientometry* ‘ua.’: lat *scientia* ‘tudomány’, lásd SZCIENTIZMUS | gör *metreó* ‘mér’

szcintilláció ✧ *csill* fényingadozás, hunyorgás

✧ *kém* ásványi anyag felvillanása radioaktív sugarak hatására

◎ ném *Szintillation* ‘ua.’ ← lat *scintillare* ‘szikrázik, villog’ ← *scintilla* ‘szikra’
Lásd még STENCIL

szcintillátor ✧ *kém* szcintillációt kiváltó anyag

✧ *fiz* a magenergiai sugárzásokat felfogó és elektromos árammá alakító berendezés

◎ ang *scintillator* ‘ua.’

szeánsz ✧ spiritiszta összejövétel, szellemidézés

✧ *biz* ülés, összejövétel, értekezlet

◎ fr *séance* ‘ülés’ ← *seoir* ‘ül’ ← lat *sedere* ‘ül, ülésezik’

Lásd még SZEDÁL

sebaceus ✧ *orv* faggyús

◎ tud lat *sebaceus* ‘faggyúszerű’: *sebum* ‘faggyú’ | *-aceus* (hasonlóságra utaló latin toldalék)

sebacinsav ✧ *kém* tíz szénatomos, nyílt szénláncú, telített kettős karbonsav, zsírok száraz lepárlásakor keletkezik

◎ ang *sebacine* ‘ua.’: *sebaceous* ‘zsiros, faggyúszerű’ ← lat *sebum* ‘faggyú’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

seborrea ✧ *orv* a faggyúmirigyek fokozott működésén alapuló kórfolyamat, amely zsiros és mitesszeres arcbőrrel, korpásodó hajjal és (férfiaknál) korai kopaszodással jár

◎ tud lat *seborrhoea* ‘ua.’, tkp. ‘faggyúfolyás’: *sebum* ‘faggyú’ | gör *rhoia* ‘folyás’ ← *rheó* ‘folyik’

szecesszió ✧ *pol* elkülönülés, elszakadás, kiválás

✧ *műv* a 19–20. század fordulójának sajátos képző-, építő- és iparművészeti stílusa

◎ ném *Sezession*, Bécsben 1897-ben megalakult művészcsoporthoz, az új stílus kezdeményezője, ered. ‘elszakadás’ (ti. a hagyományos stílustól) ← lat *secessio* ‘félreállítás, kivonulás’ ← *secedere, secessum* ‘félrevonul’: *se(d)-* ‘félre’ | *cedere* ‘megy, indul’

szecesszionista ✧ *tört* elszakadáspárti, a politikai elszakadás híve (pl. a déli államok különválásáé az 1861–65-ös észak-amerikai polgárháborúban)

✧ a művészeti szecesszió alkotója

◎ ang *secessionist* ‘ua.’, lásd SZCESSZIÓ

szedál ✧ *orv* nyugtat, csillapít (idegességet, fájdalmat)

◎ lat *sedare, sedatum* ‘csillapít, enyhít’, ered. ‘ülepít’ ← *sedere* ‘ül’

Lásd még SZEÁNSZ, SZEDIMENTUM, SZECESSZIÓ

szedán ✧ *közl* négyajtós, négy-hat üléses csukott gépkocsitípus

◎ fr *sédan* ‘ua.’, ered. ‘zárt gyaloghintó’: VAGY ← lat *sedes* ‘szék’ ← *sedere* ‘ül’, VAGY ← *Sédan* város nevéből (ahol ilyen gyaloghintókat gyártottak)

szedatívum ✧ *orv* idegcsillapító gyógyszer

◎ tud lat *sedativum* ‘ua.’ ← *sedativus* ‘csillapító hatású’, lásd SZEDÁL

széder ✧ *vall* szertartásos zsidó családi étkezés a kovásztalan kenyér ünnepének első két estéjén

◎ héb, ‘ua.’, tkp. ‘rend’

szedimentáció ✧ *geol* üledékképződés

⊙ ném *Sedimentation* 'ua.', lásd SZEDIMENTÁL

szedimentál ⇨ kém ülepít

⊙ ném *sedimentieren* 'ua.', lásd SZEDIMENTUM

szedimentálódik ⇨ kém ülepedik, leülepszik

⊙ lásd SZEDIMENTÁL

szedimenter ⇨ *geol* üledékes

⊙ ném *sedimentär* ← fr *sédimentaire* 'ua.', lásd SZEDIMENTUM

szedimentológia ⇨ *geol* az üledékes kőzetek képződésével és leírásával foglalkozó tudományterület

⊙ lásd SZEDIMENTUM, -LÓGIA

szedimentum ⇨ *geol* üledék, lerakódás

⊙ lat *sedimentum* 'ua.' ← *sedare* 'ülepít' ← *sedere* 'ül'

Lásd még SZEDÁL

széf ⇨ páncélozott rekesz pénz és értékek őrzésére

⊙ ang *safe* 'ua.', tkp. 'biztos, biztonságos' ← fr *sauf* 'ua.' ← lat *salvus* 'megmentett, biztonságban lévő, egészséges' ← *salus* 'üdv'

szefárd ⇨ a Földközi-tenger nyugati térségéből származó, a 16. században Spanyolországból elűldözöttektől származó (zsidó)

⊙ ném, jidd *sefard* 'ua.' ← héb *Szefárad* 'az ibériai félsziget', ered. 'délebbi vidék' a Bibliában (Abd 20)

szegmens vagy **szegmentum** ⇨ szelet, szelvény

⇨ *geom* körszelet, gömbszelet

⇨ *biol* szövetmetszet

⊙ ném *Segment* ← lat *segmentum*, tkp. *secmentum* 'ua.' ← *secare* 'levág' (a *szegmens* alak az ang, ném *segment*ből tévesen kikövetkeztetett latin forma, a *patent*→*pátens* hamis analógiájára, a latinban ui. van *patere*, de nincs *segmere ige)

Lásd még SZEKÁNS

szegmentáció ⇨ *biol* szelvényezettség, barázdálódás

⊙ ang, ném *segmentation* 'ua.', lásd SZEKMENS

szegmentum lásd SZEKMENS

szegregáció ⇨ *pol* elkülönülés, szétválás

⇨ faji kisebbség intézményes elkülönítése (pl. régebben a feketéké az Egyesült Államokban)

⊙ ang *segregation* ← lat *segregatio* 'ua.' ← *segregare, segregatum* 'elkülönít': *se(d)*- 'félre' | *grex, gregis* 'nyáj'

sz seizmicitás ⇨ *geol* földrengés előfordulásának valószínűsége és erősségének várható mértéke adott helyen

⊙ ang *seismicity* 'ua.', lásd SZEIZMIKUS

sz seizmika ⇨ *geol* kutatás céljából mesterségesen előidézett földrengések vizsgálata

⊙ ném *Seismik* 'ua.', lásd SZEIZMIKUS

sz seizmikus ⇨ *geol* a földrengéssel kapcsolatos

⊙ ném *seismisch* 'ua.' ← gör *szeizmosz* 'rázás, rengés, földrengés' ← *seio* 'ráz'

Lásd még SISTRUM

sz seizmográf ⇨ *geol* földrengésjelző műszer, amely a rezgések erősségét önműködően rögzíti

⊙ ang *seismograph* 'ua.': lásd SZEIZMIKUS | gör *graphó* 'ír'

sz seizmogram ⇨ *geol* a sz seizmográf által rajzolt görbe

⊙ ang *seismogram* 'ua.', lásd SZEIZMIKUS, -GRAM(MA)

sz seizmológia ⇨ *geol* földrengéstan

⊙ ném *Seismologie* 'ua.', lásd SZEIZMIKUS, -LÓGIA

sz seizmológus ⇨ *geol* a földrengéstan szakembere

⊙ magy, 'ua.', lásd SZEIZMOLÓGIA (a *biológia*-*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

sz seizmométer ⇨ *geol* a földrengéseket és talajrezgéseket mérő műszer

⊙ ang *seismometer* 'ua.': lásd SZEIZMIKUS | gör *metreó* 'mér'

szeizmometria ⇨ *geol* földrendések és talajrezgések tudományos mérése

⊙ ang *seismometry* ‘ua.’, lásd SZEIZMOMÉTER

szeizmonasztia ⇨ *növ* rázás, rázkódás hatására bekövetkező növényi ingermozgás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd SZEIZMIKUS | gör *nasztia* ‘a kiváltó ok irányától független ingermozgás’ ← *nasztosz* ‘sűrűn fonott’

szejm ⇨ *pol* a lengyel országgyűlés

⊙ lengy *sejm* ‘ua.’, tkp. ‘összejövetel’

szekál vagy **szekíroz** ⇨ *biz* zaklat, piszkál, bosszant, ingerel

⊙ auszt ném *sekieren* ← ol *seccare* ‘ua.’, tkp. ‘kiszárit’ ← *secco* ‘száraz’ ← *siccus* ‘ua.’

Lásd még SEC, TRIPLE SEC, SZIKKATÍV

szekáns ⇨ *geom* derékszögű háromszögben az átfogó és a szög melletti befogó aránya

⊙ ném *Sekans* ← lat *secans* ‘ua.’, tkp. ‘szelő’ ← *secare* ‘vág, szel, metsz’

Lásd még SZEKMENS, SZEKCIÓ, SZEKTOR, SZIGILLUM, SZIGNÓ

szekánt † ⇨ veszekedős, kötekedő, nyűgös

⊙ auszt ném *sekant* ‘ua.’, lásd SZEKÁL

szekatúra ⇨ zaklatás, bosszantás, gyötrés

⊙ auszt ném *Sekatur* ← ol *seccatura* ‘ua.’, lásd SZEKÁL

szekció ⇨ részleg, tagozat, osztály (intézményben, szervezetben), szakosztály

⊙ ném *Sektion* ‘ua.’ ← lat *sectio* ‘lemetszés, metszet, felosztás’ ← *secare, sectum* ‘levág, metsz’

Lásd még SZEKÁNS

szekíroz lásd SZEKÁL

szekekráció ⇨ *biol* elválasztás, váladéktermelés

⊙ tud lat *secretio* ‘ua.’ ← *secernere, secretum* ‘elkülönít’: *se(d)*- ‘félre, külön’ | *cernere* ‘szítal’

szekretariátus † ⇨ titkárság, titkári hivatal

⊙ ném *Sekretariat* ← fr *secrétariat* ‘ua.’, lásd SZEKRETÁRIUS

szekretárius † ⇨ titkár

⊙ késő lat *secretarius* ‘ua.’ ← *secretum* ‘titok’, lásd SZEKRÉTUM

szekekreter ⇨ fiókos, lehajtható lapú bútor, írószekrény

⊙ fr (*meuble*) *secrétaire* ‘ua.’, tkp. ‘titkári (bútor)’, lásd SZEKRETÁRIUS

szekekrétum ⇨ *biol* mirigyváladék

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘elkülönített dolog, titok’, lásd SZEKEKRÉCIÓ

szekeka ⇨ *vall* elismert egyháztól elszakadt vallási csoport

⇨ *vall* kiségyház

⇨ *pol* szűk látókörű, elzárkózó csoportosulás párton vagy más közösségen belül

⊙ lat *secta* ‘párt, csoport, vkit követők együttese, bölcséleti iskola’ ← *sequi, secutus* ‘követ’

Lásd még SZEKVENNS

szekektariánus ⇨ *vall* valamely szekeka tagja, híve

⇨ *átv* elhajló, elvakult, vakbuzgó

⊙ újjk lat *sectarianus* ‘szekektához tartozó’, lásd SZEKEKA

szekektás lásd SZEKEKTARIÁNUS

szekektor ⇨ munkaterület, hatáskör

⇨ *közg* a nemzetgazdaság valamelyik ága

⇨ *geom* körcikk

⇨ nézőtér számmal vagy betűvel megjelölt része

⇨ övezet, kerület

⊙ ang *sector* ‘ua.’ ← lat *sector (circuli)* ‘(a kör) metszője, körszelet’ ← *secare, sectum* ‘metsz, levág’

Lásd még SZEKÁNS

szekekuláris ⇨ *vall* világi, nem egyházi

⇨ világias

⊙ újjk lat *saecularis* ‘ehhez a korhoz tartozó, nem az örök értékeket követő’, tehát ‘nem egyházi’, ered. ‘százévi, évszázados’ ← *saeculum* ‘század, emberöltő, kor’

szekularizáció ⇨ *pol* egyházi javak kisajátítása világi célra

⇨ *vall* elvilágiasodás, tömeges elfordulás a vallástól, az egyházaktól

⊙ ném *Säkularisation* ‘ua.’, lásd SZEKULARIZÁL

szekularizál ⇨ *pol* egyházi javakat világi célokra kisajátít

⊙ ném *säkularisieren* ← fr *séculariser* ‘ua.’, lásd SZEKULÁRIS

szekund ⇨ *zene* zenei hangsor második foka

⇨ két szomszédos hang hangköze

⊙ ném *Sekunde* ‘másodperc, másodhang’, lásd SZEKUNDA

szekunda † ⇨ *okt* elégtelen osztályzat

⊙ lat *secunda* (*classis*) ‘második (osztály)’, az iskolai osztálynak az a fele, amelybe régen a gyengébb tanulókat sorolták be

⊙ lat *secundus* ‘második’, tkp. ‘a következő’ ← *sequi*, *secutum* ‘követ’

Lásd még SZEKVENNS

szekundál ⇨ segédkezik

⇨ tettleg vagy hallgatólagosan támogat (valakit)

⇨ † párbajsegédként szerepel

⊙ ném *sekundieren* ‘ua.’ ← lat *secundare* ‘elősegít’ ← *secundus* ‘második, követő, kísérő’, lásd SZEKUNDA

szekundáns ⇨ *sport* edzőpartner, tanácsadó (pl. sakkversenyző mellett)

⇨ † párbajsegéd

⊙ ném *Sekundant* ‘ua.’, lásd SZEKUNDÁL

szekunder ⇨ másodlagos, más hatására keletkezett

⇨ mellékes, nem elsőrendű fontosságú

⊙ ném *sekundär* ← fr *secondaire* ← késő lat *secundarius* ‘ua.’ ← lat *secundus* ‘második’, lásd SZEKUNDA

szekundum ⇨ másodperc, szögmásodperc

⊙ kk lat, ered. *secunda*, ‘ua.’ ← lat (*pars minuta*) *secunda* ‘a második felaprózásból (az óra hatvan felé, majd még egyszer hatvan felé osztásából) eredő (rész)’, lásd SZEKUNDA

szekurit ⇨ szilánkéntesen törő biztonsági üveg

⊙ ném márkanév, *Securit* ‘ua.’: lat *securus* ‘biztos, biztonságos’: *se(d)-* ‘félre’ | *cura* ‘gond’ | *-it* (termékre utaló toldalék)

szekus ⇨ *tört* a volt román állambiztonsági titkosszolgálatnak a tagja

⊙ román röv *secu*, lásd SECURITATE

szekvencia ⇨ *zene* zenei motívum ismétlései más-más hangfokon

⇨ *zene* a mise változó részeinek egyike a gregorián énekben

⇨ a szerkezeti részek kapcsolódási rendje (valamilyen rendszerben)

⇨ sorozat

⊙ lat *sequentia* ‘sor, kíséret, követők’, lásd SZEKVENNS

szekvenciális ⇨ egymás után következő

⇨ *közzg* többszörös mintavétellel fokozatosan finomított (statisztikai elemzés)

⊙ ang *sequential* ‘ua.’, lásd SZEKVENCIA

szekvens † ⇨ következő, soron lévő

⊙ lat *sequens*, *sequentis* ‘ua.’ ← *sequi* ‘követ, sorban következni’

Lásd még SEGUIDILLA, SEQUESTER, SZEKTA, SZEKUNDA, SZEKVENCIA, SZETT, SZOCIÁBILIS, SZOCIÁLIS, SZOCIO-, SZVIT

szekveszt- lásd SEQUEST-

szeladon † ⇨ epekedő szerelmes, udvarló, széptevő

⇨ nőhódító, szívtipró

⊙ fr *Celadon*, szívtipró ifjú d’Urfé pásztorregényében

szeldzsuk ⇨ *tört* a türk-oguz nép egyik ága, amely a 11–12. században Kis-Ázsiától Perzsiáig terjedő birodalom ura volt

⊙ a birodalmat alapító *Szeldzsuk* vezér nevéből

szelekció ⇨ kiválasztás, válogatás, rostálás

⇨ (természetes) kiválogatódás, kiválasztódás

⊙ lat *selectio* ‘ua.’, lásd SZELEKTÁL

szelektál ⇨ válogat, kiválogat, szétválogat

⊙ ném *selektieren* ‘ua.’ ← lat *seligere, selectum* ‘kiválogat’: *se(d)-* ‘félre, szét’ | *legere* ‘szed, gyűjt, olvas’

szelektív ⇨ válogató, különválasztó, szétválasztó, elkülönítő

⊙ ang *selective* ← fr *sélectif* ‘ua.’, lásd SZELEKTÁL

szelektivitás ⇨ szelektáló képesség

⊙ ang *selectivity* ‘ua.’, lásd SZELEKTÍV

szelektor ⇨ *műsz* magtisztító és válogató gép

⇨ *inf* híradástechnikai berendezés jelválasztó eleme

⊙ ang *selector* ‘ua.’ ← *select* ‘kiválaszt’, lásd SZELEKTÁL

szelén ⇨ *kém* nemfémes elem, főleg fotocellákban alkalmazzák

⊙ ném *Selen* ← tud lat *selenium* ‘ua.’: gör *szelené* ‘hold’ | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

szelenid ⇨ *kém* fémek szelénrel alkotott vegyülete

⊙ lásd SZELÉN | *-id* (sószerű vegyületre utaló toldalék)

szeleno- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a Holddal kapcsolatos, hold-

⊙ gör *szelené* ‘hold’

szelenocentrikus ⇨ *csill* Hold körüli, a Hold középpontja körüli

⊙ lásd SZELENO-, CENTRIKUS

szelenodézia ⇨ *csill* holdfelmérés, holdtérképezés

⊙ gör *szelené* ‘hold’ (a *geodézia* mintájára)

szelenofizika ⇨ *csill* a geofizika megfelelője a holdtudományban

⊙ lásd SZELENO-, FIZIKA

szelenográfia ⇨ *csill* a Hold leíró földrajza

⊙ ném *Selenographie* ‘ua.’, lásd SZELENO-, -GRÁFIA (a *geográfia* mintájára)

szelenográfus ⇨ *csill* a holdfelszín leírásának szakértője

⊙ magy, lásd SZELENOGRÁFIA (a *geográfia–geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

szelenológia ⇨ *csill* holdkutató, holdtudomány

⊙ ném *Selenologie* ‘ua.’, lásd SZELENO-, -LÓGIA

szelenológus ⇨ *csill* a holdtudomány szakértője

⊙ magy, lásd SZELENOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

széma ⇨ *nyelvt* a szójelentés elemi, tovább nem bontható egysége

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘jel’

szemafor ⇨ *közl* karos vasúti jelző a térköz biztosítására

⊙ ném *Semaphor* ‘ua.’: gör *széma* ‘jel’ | *phorosz* ‘hordozó’ ← *phoreó* ‘hordoz’

szemantika ⇨ *nyelvt* jelentéstan, a szavak és szóelemek jelentésével és a jelentésváltozással foglalkozó tudomány

⊙ ném *Semantik* ‘ua.’ ← gör *szémantikosz*, lásd SZEMANTIKUS

szemantikus ⇨ *nyelvt* jelentéstani

⇨ *fil* a szó jelentésének és a valóságnak a kapcsolatát vizsgáló (bölcseleti elmélet)

⊙ ang *semantic* ‘ua.’ ← gör *szémantikosz* ‘jelentéssel bíró’ ← *szémainó* ‘jelent (vmit)’ ← *széma* ‘jel’

szemasziológia ⇨ *nyelvt* a jelentéstan (lásd SZEMANTIKA) másik neve

⊙ ang *semasiology* ‘ua.’: gör *szémaszia* ‘jeladás, jelentés’ ← *széma* ‘jel’ | lásd -LÓGIA

szemeszter ⇨ *okt* tanulmányi félév egyetemen, főiskolán

⊙ ném *Semester* ‘ua.’ ← lat *semestris*, ered. *semenstris* ‘félévi’: *sex* ‘hat’ | *menstruus* ‘havi’, lásd MENSTRUÁL

szemesztriális † ⇨ *okt* félévi, az egyetemi félévre vonatkozó

⊙ lat *semestrialis* ‘ua.’, lásd SZEMESZTER

szemi- ⇨ *tud* (összetétel előtagjaként) fél, félig

⊙ lat *semi-* ‘fél’

szemikaszcstráció ⇨ *orv* az egyik here műtéti eltávolítása

⊙ lásd SZEMI-, KASZTRÁCIÓ

szemikolon ⇨ *nyomd* pontosvessző, mondatgagoló jel

⊙ ném *Semikolon* ‘ua.’: lásd SZEMI-. | gör *kólon* ‘tag, íz’

szemikonduktív ⇨ *vill* (mn) félvezető

⊙ ang *semiconductive* ‘ua.’, lásd SZEMI-, KONDUKTÍV

szemikonduktor ⇨ *vill* (fn) félvezető

⊙ lásd SZEMI-, KONDUKTOR

szemilaterális ⇨ féloldali

⊙ tud lat *semilateralis* ‘ua.’, lásd SZEMI-, LATERÁLIS

szeminarista ⇨ *vall* katolikus papnövendék

⇨ *okt* egyetemi szeminárium résztvevője

⊙ ném *Seminarist* ‘ua.’, lásd SZEMINÁRIUM

szeminárium ⇨ *vall* katolikus papnevelő intézet

⇨ *okt* egyetemi tanulócsoporthoz

⇨ *okt* ennek keretében végzett gyakorlat a tananyag elmélyítésére

⇨ (a pártállami időkbén) a marxista alapismeretek oktatása előadások és megbeszélések sorozatában

⊙ lat *seminarium* ‘nevelő intézet’, ered. ‘faiskola’ ← *semen, seminis* ‘mag’

szemiológia ⇨ *orv* körtünettan

⇨ *nyelvt* jeltudomány

⊙ tud lat *semiologia* ‘ua.’: gör *szémeion* ‘jel, előjel’ | lásd -LÓGIA

szemiotika ⇨ *nyelvt* jeltan, a jel és a jelrendszerek tudománya

⊙ ném *Semiotik* ‘ua.’ ← *szémeioó* ‘megjelöl’ ← *széma* ‘jel’

szemipermeábilis ⇨ *kém, biol* féligáteresztő (pl. hártya)

⊙ ném *semipermeabel* ‘ua.’, lásd SZEMI- | PERMEÁBILIS

szemiprofessionális ⇨ félhivatalos

⊙ lásd SZEMI-, PROFESSZIONÁLIS

szemita ⇨ *népr* a sémi népekhez tartozó, e népek egyikével kapcsolatos, rá jellemző

⇨ zsidó

⊙ ném *Semit* ‘ua.’ ← *Szem* vagy *Sém*, Noé fia a Bibliában, a zsidók és több rokon nép ősatya

szemitológia ⇨ *nyelvt* a sémi nyelvekkel foglalkozó tudományág

⊙ lásd SZEMITA, -LÓGIA

szemitológus ⇨ *nyelvt* a sémi nyelvek szakértője

⊙ magy, lásd SZEMITOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

szén ⇨ japán váltópénz, a jen századrésze

⊙ jap, ‘ua.’

szenátor ⇨ *pol* a szenátus tagja

⇨ † tanácsos, városi tanácsos

⊙ lat *senator* ‘ua.’, lásd SZENÁTUS

szenáthus ⇨ *tört* az előkelők államtanácsa az ókori Rómában

⇨ *pol* (egyes államokban) a kétkamarás parlament felsőháza

⇨ *tört* szabad királyi városok tanácsstülete

⊙ lat *senatus* ‘ua.’, ered. ‘öreges tanácsa’ ← *senex, senis* ‘öreg’, lásd még GERUSZIA

Lásd még SZENIOR

szén-dioxid ⇨ *kém* a szén égésekor keletkező színtelen és szagtalan gáz

⊙ gör *di-* ‘kettős’ | lásd OXID

szendvics ⇨ *konyha* két kenyérszelettel közrefogott hideg hús, sonka, kolbász, hal, sajt stb.

⇨ (nálunk) ilyenekkel megrakott kis kenyérszelet

⊙ ang *sandwich* ‘ua.’ ← John Montagu, *Sandwich* lordja nevéből, aki olyan szenvedélyes kártyás volt, hogy a vacsoráját is a kártyasztalhoz hozatta két kenyérszelet között

szendvicsemler ⇨ mellén és hátán hirdetést hordozva sétáló ember

⊙ lásd SZENDVICS

szendvicspanel ⇨ *műsz* két vékony szilárd réteg és közrefogott töltőanyag alkotta (hő)szigetelő lemez

⊙ lásd SZENDVICS, PANEL

szénhidrát ⇨ *kém* az egyszerű és összetett cukrokat, a keményítőt és a cellulózt magában foglaló, $C_nH_{2n}O_n$ alaképletű vegyületsorozat összefoglaló elnevezése

⊙ lásd HIDRÁT

szénhidrogén ⇨ *kém* a kőolajból nyert, szén- és hidrogént tartalmazó, nyílt és gyűrűs szénláncú vegyületek összefoglaló elnevezése

⊙ lásd HIDROGÉN

senilis ⇨ *orv* agykori elbutulásban szenvedő, agyalágyult, elaggott, gügye

⇨ *tréf* feledékeny, szórakozott

⊙ lat *senilis* ‘öreges’ ← *senex, senis* ‘öreg’

Lásd még SZENIOR

senilitás ⇨ *orv* agykori elmeegyeség, agyalágyulás

⇨ *tréf* feledékenység, szórakozottság

⊙ lat *senilitas* ‘ua.’, lásd SZENILIS

senior ⇨ *jog* a család legidősebb férfitagja, a SZENIORÁTUS várományosa

⇨ korelnök, egy közösség legidősebb tagja

⇨ *sport* felnőtt korú sportoló

⇨ † *okt* főiskola vagy kollégium ifjúsági elnöke

⇨ † (teljes név után) idősebb, idősb

⊙ lat kf *senior* ‘idősebb’, így ‘tekintélyes, tiszteletreméltó’ ← *senex, senis* ‘idős, öreg’

Lásd még MONSIEUR, MONSIGNORE, MONSEIGNEUR, SENHOR, SEÑOR, SIGNORE, SIR, SIRE, SZENÁTUS, SZENILIS, SZÉNIUM

seniorátus ⇨ *tört, jog* öröklési rend, amely szerint a birtokot vagy rangot nem a leszármazott, hanem a család legidősebb élő férfi tagja örökli

⇨ *jog* a szeniori tisztelem, méltóság

⊙ kk lat *senioratus* ‘ua.’, lásd SZENIOR

szénium ⇨ *orv* az öregkorra jellemző testi és lelki állapot

⊙ tud lat *senium* ‘ua.’ ← *senex, senis* ‘öreg’

Lásd még SZENIOR

szén-monoxid ⇨ *kém* a szén telítetlen oxidja, színtelen, szagtalan, mérgező gáz

⊙ gör *monosz* ‘egyedüli’ | lásd OXID

szenna ⇨ *növ* az afrikai kassziacserje leveléből kivont hashajtó hatású anyag

⊙ lat *senna* ← ar *szaná* ‘ua.’

szentencia ⇨ bölcs mondás, mely általános igazságot vagy erkölcsi alapelvet fejez ki

⇨ *jog* ítélet, végzés, megfellebbezhetetlen döntés

⇨ † *nyelvt* mondat

⊙ lat *sententia* ‘határozat, ítélet, jeles mondás’ ← *sentire, sensum* ‘érez, vél, belát’

Lásd még DESZENZIBILIZÁL, KONSZENZUS, RESENTIMENT, SZENTIMENTÁLIS, SZENZÁCIÓ, SZENZIBILIS, SZENZITÍV, SENZOR, SZENZUÁLIS, SENZUS

szentenciáz † ⇨ *jog* elítél, ítéletet mond, ítéletet hirdet

⊙ lásd SZENTENCIA

szentenciázik † ⇨ bölcselkedik, szentenciákat idézget

⊙ lásd SZENTENCIA

szentenciózus ⇨ velős, magvas, tömör (kijelentés)

⊙ lat *sententiosus* ‘ua.’, lásd SZENTENCIA

szentimentális ⇨ érzelmes

⇨ érzélgős, szenvelgő

⇨ *irod* a szentimentalizmusra jellemző, azon alapuló

⊙ ang *sentimental* ‘ua.’ ← ófr *sentiment* ← kk lat *sentimentum* ‘érzelem’ ← lat *sentire* ‘érez’

Lásd még SZENTENCIA

szentimentalizmus ⇨ *irod* az érzelmek szabadságát hirdető irányzat a 18. század végén és a 19. század elején

⇨ *átv* érzelmesség, érzelgősség, szenvelgés

⊙ ném *Sentimentalismus* ← ang *sentimentalism* 'ua.', lásd SZENTIMENTÁLIS

szenzáció ⇨ feltűnést keltő esemény, látványosság

⇨ érdekes hír, izgalmat keltő dolog

⇨ *biol* érzékelés

⊙ ném *Sensation* 'ua.' ← fr *sensation* 'érzet, érzékelés, izgalom' ← késő lat *sensatio* 'ua.' ← lat *sensus* 'érvék' ← *sentire, sensum* 'érez, észlel'

Lásd még SZENTENCIA

szenzációs ⇨ izgató, érdekfeszítő, elképesztő, nagyhatású

⊙ lásd SZENZÁCIÓ

szenzál † ⇨ *ker* közvetítő kereskedő, ügynök, alkusz

⊙ ausztl ném *Sensal* ← ol *sensale* ← ar *szimszal* 'ua.'

szenzibilis ⇨ érzékeny, finom érzésű, fogékony

⊙ fr *sensible* 'ua.' ← lat *sensibilis* 'érvékelhető' ← *sentire, sensum* 'érez, észlel'

Lásd még SZENTENCIA

szenzibilitás ⇨ érzékenységt, fogékonyságt

⊙ fr *sensibilité* 'ua.', lásd SZENZIBILIS

szenzibilizál ⇨ *fényk* érvékenyít, bizonyos hullámhosszú fényre érvékenyebbé tesz (pl. fotóanyagot)

⇨ *orv* idegen fehérjék behatolása ellen érvékenyít (szervezetet)

⊙ ném *sensibilisieren* 'ua.', lásd SZENZIBILIS

szenzibilizátor ⇨ *orv* érvékenyítő anyag

⇨ *fényk* a fényérvékenységtet növelő anyag

⊙ ném *Sensibilisator* 'ua.', lásd SZENZIBILIZÁL

szenzitív ⇨ érvékeny, finom idegzetű

⇨ kényes

⊙ ném *sensitiv* ← fr *sensitif* 'ua.' ← lat *sentire, sensum* 'érez'

Lásd még SZENTENCIA

szenzitivitás ⇨ érvékenységt

⊙ ném *Sensitivität* 'ua.', lásd SZENZITÍV

szenzitóméter ⇨ *fényk* fotóanyagok fényérvékenységtét mérő műszer

⊙ ném *Sensitometer* 'ua.': lásd SZENZITÍV | gör *metreo* 'mér'

szenzitometria ⇨ *fényk* fényképészeti anyagok fényérvékenységtégt mérése

⊙ ném *Sensitometrie* 'ua.', lásd SZENZITOMÉTER

szenzor ⇨ *biol* érvékelő szerv

⇨ *műsz* érvékelő műszer, eszköz

⇨ hő- vagy fényhatásra működésbe lépő kapcsoló

⊙ tud lat *sensor* 'érvékelő' ← lat *sentire, sensum* 'érez, észlel'

Lásd még SZENTENCIA

szenzoriális vagy **szenzorikus** ⇨ *biol* érvékszervi

⊙ ang *sensorial*, ném *sensorisch* 'ua.', lásd SZENZOR

szenzorium ⇨ *biol* az agykéregnek az ingereket feldolgozó része

⊙ tud lat *sensorium* 'ua.' ← *sensorius* 'az érvékeléssel kapcsolatos', lásd SZENZOR

szenzuális ⇨ *biol* az érvékekre vonatkozó

⇨ *biol* érvékszervi, érvékelési, érvékelhető

⇨ *átv* érvéki, érvékiés

⊙ késő lat *sensualis* 'érvékelési' ← *sensus* 'érvék, észlelés' ← *sentire, sensum* 'érez, észlel'

Lásd még SZENTENCIA

szenzualista ⇨ *fil* a szenzualizmus híve

⊙ ang, ném *Sensualist* 'ua.', lásd SZENZUALIZMUS

szenzualitás ⇨ érzékiség, élvhajhászat

⊙ fr *sensualité* 'ua.', lásd SZENZUÁLIS

szenzualizmus ⇨ *fil* ismeretelméleti irányzat, amely egyedül az érzéki tapasztalatot tartja a megismerés forrásának

⊙ ang *sensualism* 'ua.', lásd SZENZUÁLIS, -IZMUS

szenzus ⇨ *orv* érzék, érzékelés, észlelés

⊙ tud lat *sensus* 'ua.' ← *sentire, sensum* 'érez, észlel'

Lásd még SZENTENCIA

szeparábilis ⇨ elválasztható, elkülöníthető

⊙ lat *separabilis* 'ua.', lásd SZEPARÁL

szeparáció ⇨ elkülönítés, elválasztás

⇨ elkülönülés, elválás, elszakadás

⊙ lat *separatio* 'ua.', lásd SZEPARÁL

szeparál ⇨ elkülönít, szétválaszt, elszigetel

⊙ lat *separare, separatum* 'elkülönít, szétválaszt': *se(d)-* 'széjjel' | *parare* 'készít'

szeparálódik ⇨ elkülönül

⊙ lásd SZEPARÁL

szeparát † ⇨ külön, különálló

⊙ ném *separat* ← lat *separatus* 'ua.', lásd SZEPARÁL

szeparatista ⇨ (fn) a szeparatizmus híve

⇨ (mn) elszakadásra törekvő

⊙ ang *separatist*, 'ua.', lásd SZEPARATIZMUS

szeparatizmus ⇨ *pol* egy etnikai kisebbség elszakadásra, önálló állam alakítására irányuló törekvése

⊙ ang *separatism* 'ua.', lásd SZEPARÁL, -IZMUS

szeparátor ⇨ *műsz* tejet fölöző centrifuga

⇨ *műsz* a belé helyezett anyagot, főleg ércet kiválogató berendezés

⊙ ang, ném *separator* 'ua.', lásd SZEPARÁL

szeparátum † ⇨ *nyomd* különlenyomat folyóiratban megjelent írásból

⊙ lat (*exemplum*) *separatum* 'külön, elkülönített (példány)', lásd SZEPARÁL

szeparé ⇨ elkülönített fülke, box, szoba (vendéglátó vagy szórakozóhelyen)

⊙ fr (*chambre*) *séparée* 'elkülönített (szoba)' ← *séparer* 'elkülönít' ← lat *separare*, lásd SZEPARÁL

szépia ⇨ *áll* tintahal, lábasfejű tengeri állat, amely védekezésül festékanyagot bocsát a vízbe

⇨ *műv* barnásvörös festék, eredetileg a tintahal váladéka

⊙ lat *sepia* ← gör *szépia* 'ua.' ← *szépo* 'megront, rothaszt (váladékával)', lásd SZEPSZIS

szeppuku ⇨ a japánok hanyományos öngyilkossági szertartása a has felmetésésével, más néven harakiri (lásd ott)

⊙ jap, 'ua.': *szetszu* 'vág' | *fuku* 'has'

szepszis ⇨ *orv* vérmérgezés

⊙ tud lat *sepsis* 'ua.' ← gör *szépszisz* 'rothadás, bomlás, üszkösödés' ← *szépo* 'rothad, bomlik'

Lásd még SZÉPIA, SZEPTIKUS

szeptárium ⇨ *geol* kalcit- vagy kvarckristályokkal kitöltött repedés üledékes kőzetekben

⊙ tud lat *saeparium* 'ua.' ← tbsz *saepa* 'kerítés' ← *saepire, saeptum* 'bekerít'

szeptember ⇨ az év kilencedik hónapja

⊙ lat *september* 'ua.' ← *septem* 'hét' (a régi római naptárban az év márciussal kezdődött)

szepitemvir † ⇨ *jog* hétszemélynök, a régi hétszemélyes tábla (bíróság) tagja

⊙ újk lat *septemvir* 'ua.', tkp. 'hét férfi': *septem* 'hét' | *vir* 'férfi'

szepitemvirális ⇨ *jog* hétszemélyes (tábla)

⊙ tud lat (*tabula*) *septemviralis* 'ua.', lásd SZEPTEMVIR

szepitemvirátus † ⇨ *jog* hétszemélyes tábla, a legfelsőbb bíróság a rendi Magyarországon

⊙ lat *septemviratus* 'ua.', lásd SZEPTEMVIR (a *triumvirátus* mintájára)

szepített ⇨ *zene* hét hangra vagy hangszerre írt zenemű

✧ az ilyen művet előadó együttes

⊙ ném *Septett* ‘ua.’ ← lat *septem* ‘hét’ (a *duett* mintájára)

szeptikémia ✧ orv vérmérgezés

⊙ tud lat *septicaemia* ‘ua.’: *septic-*, lásd SZEPTIKUS | gör *haima* ‘vér’

szeptikus ✧ orv vérmérgezésre utaló

✧ orv gennyes, fertőzött

⊙ tud lat *septicus* ‘ua.’ ← gör *széptikosz* ‘rothadást okozó’, lásd SZEPSZIS

szeptim ✧ zene skála hetedik hangja

✧ az alaphang és a hetedik hang közötti hangköz

✧ e két hang együttes megszólaltatása mint akkord

⊙ ném *Septime* ‘ua.’ ← lat *septimus* ‘hetedik’ ← *septem* ‘hét’

szeptola ✧ zene hét hangból álló figura, amelyet négy hang ideje alatt kell megszólaltatni

⊙ ném *Septole* ‘ua.’ ← lat *septem* ‘hét’ (a *trioleta* mintájára)

szeráf ✧ vall hatszárnyú, angyalszerű lény a zsidó és keresztény mitológiában

⊙ ném *Seraph* ← lat *Seraphim* ← héb tbsz *szeraþhim* ‘ua.’, tkp. ‘lángként lobogók’ ← *szaraph* ‘ég’

szeráfi ✧ angyali, égi, mennyei

⊙ lásd SZERÁF

szeráj ✧ a szultán vagy előkelő úr palotája

✧ hárem

⊙ tör *saray*, *seray* ← perzsa *szaraj* ‘ház, udvar’

szerapeion ✧ vall a hellenisztikus Egyiptomban tisztelt Szerapisz istennek, Ozirisz és Apisz összevont alakjának szentélye

⊙ gör, ‘ua.’: *Szerap(isz)* | *-eion* (vmilyen rendeltetésű építményre utaló görög toldalék)

szeraszkier ✧ tört a régi török hadsereg főparancsnoka

✧ hadügyminiszter

⊙ ang *seraskier* ← tör *serasker* ‘ua.’: perzsa *szer* ‘fej, fő-’ | ar *aszker* ‘hadsereg’

Lásd ASZKARI

szerdár ✧ tört a régi török hadsereg lovassági főparancsnoka

⊙ tör *serdar* ← perzsa *szardár* ‘ua.’: *szer* ‘fő, feje vminek’ | *dár* ‘erőd’

szerenád ✧ éji zene

✧ zene többtétéles, könnyed zenemű kisebb zenekarra

⊙ fr *sérénade* ← ol *serenata* ‘ua.’, tkp. ‘vidító zene’ ← *serenare* ‘felderít, felvidít’ ← *sereno* ‘derült ég’ ← lat *serenus* ‘derült, világos’

szerenitás † ✧ derű, nyugalom, béke

⊙ lat *serenitas* ‘ua.’ ← *serenus* ‘derült, világos’

Lásd még SERENISSIMUS

széria ✧ sor, sorozat

⊙ ném *Serie* ‘ua.’ ← lat *series* ‘sor, lánc’ ← *serere* ‘illeszt, összefűz’

Lásd még INZERT

szériális ✧ zene hangok előzetesen kiválogatott sorára felépülő (zene)

⊙ ang *serial* ‘sor-, soros, sorozatszerű’, lásd SZÉRIA

szerigráfia ✧ műv selyemszitanyomat

✧ műv szitanyomás mint grafikai technika

⊙ ném *Serigraphie* ‘ua.’: lat *serica* ‘selyem’ ← *sericus* ← gör *szérikosz* ‘selyemből való’, tkp. ‘kínai’ ← *Széresz* ‘kínaiak’ | lásd -GRÁFIA

Lásd még SZERZS

szeriméter ✧ text selyemfonalak nyúlási szilárdságát vizsgáló készülék

⊙ ném *Serimeter* ‘ua.’: lat *serica*, lásd SZERIGRÁFIA | gör *metreo* ‘mér’

szerin ✧ kém a fehérjében előforduló aminosav

⊙ tud lat *serin* ‘ua.’: *serum*, lásd SZÉRUM | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

szeriózus † ✧ komoly, ünnepélyes, nyomatékos

⊙ kk lat *seriosus* ‘ua.’ ← lat *serius* ‘komoly’

szeriöz ⇨ komoly, megbízható

⇨ fontos, jelentős

⊙ ném *Seriös* ← fr *sérieux* ‘ua.’, lásd SZERIOZUS

szerodiagnózis ⇨ *orv* szerológiai módszerekkel való kórmeghatározás

⊙ lásd SZERO(LÓGIA), DIAGNÓZIS

szerokultúra ⇨ *orv* baktériumtenyészet vérsavóban

⊙ lásd SZERO(LÓGIA), KULTÚRA

szerológia ⇨ *orv* szérumtan

⇨ *orv* az immunológiának az antigén-ellenanyag reakciókkal foglalkozó ága

⊙ tud lat *serologia* ‘ua.’, lásd SZÉRUM, -LÓGIA

szerológus ⇨ *orv* szérumkutató

⊙ magy, lásd SZEROLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

szeropozitív ⇨ *orv* a szerológiai vizsgálaton pozitívnak minősített

⊙ lásd SZERO(LÓGIA), POZITÍV

szeroprofilaxis ⇨ *orv* fertőző betegség megelőzésére adott fajlagos vérsavó

⊙ tud lat *seroprophylaxis* ‘ua.’, lásd SZÉRUM, PROFILAXIS

szeroterápia ⇨ *orv* gyógykezelés immunsavóval

⊙ tud lat *serotherapy* ‘ua.’ lásd SZÉRUM, TERÁPIA

serotonin ⇨ *biokém* több testszövetben is előforduló, érszűkítő hatású aminosav

⊙ lásd SZÉRUM | gör *tonosz* ‘feszültség’ ← *teinó* ‘feszít’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

serpent † ⇨ *zene* bőrrel bevont fából készült régi fúvós hangszer

⊙ ang *serpent* ‘ua.’ ← lat *serpens, serpentis* ‘kígyó’ (a hangszer csövének alakjáról) tkp. ‘kúszó’ ← *serpere* ‘kúszik’

serpentin ⇨ kígyóvonal

⇨ éles fordulókkal kanyargó hegyi út

⇨ papírkígyó, vékony színes papírcsík (multságokon)

⇨ *ásv* kőzetrepedésekben kanyargósan lerakódott, puha olajzöld magnéziumszilikát

⊙ ném *Serpentin* ‘ua.’ ← késő lat *serpentinus* ‘kígyóserű’ ← *serpens, serpentis* ‘kígyó’ ← *serpere* ‘csúszik, kígyózik’

serpentinít ⇨ *geol* főleg serpentinből álló kristályos palakőzet

⊙ lásd SZERPENTIN | *-it* (ásványra utaló toldalék)

szérum ⇨ *orv* a szervezetnek a kórokozókkal szembeni ellenállását fokozó védőanyag (vérsavóból)

⊙ lat *serum (sanguinis)* ‘(vér) savója’ ← *serum* ‘tejsavó’

szérumalbumin ⇨ *biokém* a májban képződő egyszerű fehérje, a vérsavó alkotóeleme

⊙ lásd SZÉRUM, ALBUMIN

szérumglobulin ⇨ *biokém* a vérsavóban jelenlévő, kicsapatással kinyerhető globulin

⊙ lásd SZÉRUM, GLOBULIN

szerva ⇨ kezdő ütés, adogatás (teniszben, pingponuban)

⊙ magy, lásd SZERVÁL² (mint *kapál*→*kapa*)

szervál¹ ⇨ *áll* bozótmacska, tigrismacska, kisebb termetű afrikai macskaféle ragadozó

⊙ ném *Serval* ‘ua.’ ← port (*lobo*) *cerval* ‘hiúz’ ← késő lat (*lupus*) *cervarius* ‘szarvasúzó (farkas)’ ← *cervus* ‘szarvas’

szervál² ⇨ *sport* adogat (teniszben, pingponuban)

⊙ ang *serve* ‘ua.’, tkp. ‘felszolgál’ ← fr *servir* ‘ua.’ ← lat *servire* ‘szolgál’ ← *servus* ‘szolga’

Lásd még SZERVUSZ

szerver ⇨ *sámtech* gazdagép, központi számítógép, amelyből a periférikus egységek információkat nyernek

⊙ ang *server* ‘ua.’ ← *serve* ‘kiszolgál’, lásd SZERVÁL²

Lásd még SZERVUSZ

szerviens ⇨ *tört* a magyar köznemesség csirájából, a királyi szolgálatban álló szabadok felső rétegéből való személy (a korai Árpád-korban)

⊙ lat *serviens* ‘ua.’, tkp. ‘szolgálatot teljesítő’ ← *servire* ‘szolgál’ ← *servus* ‘szolga, rabszolga’

Lásd még SZERVUSZ

szervilis ⇨ szolgálai, szolgálalkü, talpnyaló, alázkodó

⊙ lat *servilis* ‘szolgái’ ← *servus* ‘szolga, rabszolga’

Lásd még SZERVUSZ

szervilizmus ⇨ szolgálalküség, talpnyalás, meghunyászkodás

⊙ ném *Servilismus* ‘ua.’, lásd SZERVILIS, -IZMUS

szervíroz ⇨ felhord, felszolgál

⇨ tálal

⊙ ném *servieren* ← fr *servir* ‘ua.’ ← lat *servire* ‘szolgál’ ← *servus* ‘szolga, rabszolga’

Lásd még SZERVUSZ

szervita ⇨ *vall* a Mária-kultusz ápolására alakult katolikus szerzetesrend

⇨ ennek tagja

⊙ ném *Servit* ‘ua.’ ← lat *Servitores (Mariae)* ‘(Mária) szolgái’ (a rend saját megnevezése) ← *servire, servitum* ‘szolgál’ ← *servus* ‘szolga’

Lásd még SZERVUSZ

szerviz¹ ⇨ asztali étkezészet

⇨ teríték

⊙ ausztr ném *Servis* ‘ua.’ ← fr *service* ‘szolgálat, felszolgálás, edénykészlet’ ← lat *servitium* ‘szolgaság, szolgálat’ ← *servus* ‘rabszolga’

szerviz² ⇨ *műsz* javítószolgálat

⇨ javítóműhely, javítóüzem

⊙ ang *service* ‘szolgálat, karbantartás, javítás’ ← fr *service* ‘szolgálat’, lásd SZERVIZ¹

szervizel ⇨ karbantart, (járművet) műhelyben javít

⊙ lásd SZERVIZ²

servo- ⇨ (összetételek előtagjaként) szerkezetek, gépek áttételes energianövelését ellátó, mozgását vezérlő: *szervofék, szervomotor*

⊙ ném, ang *servo-* ← lat *servus* ‘szolga’

szervomechanizmus ⇨ *biol* önmagát szabályozó működés

⊙ lásd SZERVO-, MECHANIZMUS

szervusz ⇨ tegező viszonyban állók kölcsönös köszöntése

⊙ magy, ‘ua.’ ← lat *servus (humillimus domini)* ‘(az úr legalázatosabb) szolgája’ (ti. vagyok)

Lásd még SERVUM PECUS, SZALVÉTA, SZERVÁL², SZERVER, SZERVIENS, SZERVILIS, SZERVITA, SZERVIZ

szersz ⇨ *text* sávoilykötéses gyapjú vagy selyem bélésanyag

⊙ fr *serge* ‘ua.’ ← lat *serica* ‘selyemszövet’, lásd SZERIGRÁFIA

szesszilis ⇨ *biol* helyhez kötött, helyét nem változtató (élőlény)

⊙ tud lat *sessilis* ‘ua.’ ← *sessio* ‘ülés’, lásd SZESSZIÓ

szesszió ⇨ ülés, ülészak

⇨ † *okt* vizsgaidőszak

⇨ † *tört* jobbágytelek

⊙ lat *sessio* ‘ua.’ ← *sedere, sessum* ‘ül’

Lásd még SZEDÁL

szesztina lásd SESTINA

szett ⇨ *sport* játszma (teniszben, pingpongbán)

⇨ *ölt* összetartozó ruhadarabok együttese (pl. pulóver és kardigán)

⊙ ang *set* ‘együttes, sorozat, készlet’ ← ófr *sette* ‘ua.’ ← lat *secta*, lásd SZEKTA

szetter ⇨ *áll* hosszú selymes szőrű, angol eredetű vadászkutya

⊙ ang *setter* ‘ua.’, tkp. ‘vadjelző’ ← *set the game* ‘jelzi az elejtett vad helyét mellette ülve, lapulva’

szeveritás † ⇨ szigorúság

⊙ lat *severitas* ‘ua.’ ← *severus* ‘szigorú’

szex ⇨ nemiség, nemi élet, nemi aktus

⊙ ang *sex* ‘ua.’, tkp. ‘biológiai nem’ ← fr *sexe* ← ‘ua.’, lásd SZEXUS

szexagonális ⇨ *geom* hatszögű, hatszögletű

⊙ ném *sexagonal* ‘ua.’: lat *sex* ‘hat’ | gör *gonion* ‘hajlat, szög’ ← *gonü* ‘könyök’ (gyakoribb a szabályos képzésű HEXAGONÁLIS)

szexál ⇨ *biol* újszülött vagy tojásból kikelt élőlény nemét megállapítja

⊙ ang *sex*, ‘ua.’, ered. ‘nem’

szexepil ⇨ nemi varázs, vonzerő, csáberő

⊙ ang *sex-appeal* ‘ua.’: lásd SZEX | *appeal* ‘hatás, megszólító erő’ ← lat *appellare* ‘megszólít, fellebbez’, lásd APELLÁL

szexi ⇨ *biz* érzéki, izgató, nemileg vonzó

⊙ ang *biz sexy* ‘ua.’, lásd SZEX

szexidol ⇨ kihívó nemi vonzereje miatt bálványozott filmszínész(nő)

Lásd SZEX, IDOL

szexista ⇨ nemi szerepének előnyeit erőszakosan érvényesítő, a másik nemet lebecsülő (férfi)

⊙ ang *sexist* ‘ua.’, lásd SZEXIZMUS

szexizmus ⇨ az egyik nem (többnyire a női) hátrányos megkülönböztetése a másikkal szemben (munkahelyen, közéletben)

⊙ ang *sexism* ‘ua.’, lásd SZEX, -IZMUS

szexkromatin ⇨ *gen* a nem meghatározására alkalmas részecske a női sejt magjában

⊙ lásd SZEX, KROMATIN

szexkromoszóma ⇨ *gen* az élőlények nemének eldöntésében szerepet játszó kromoszóma

⊙ lásd SZEX, KROMOSZÓMA

szexológia ⇨ *tud* a nemi élet jelenségeit, lélektani és társadalmi vonatkozásait vizsgáló tudomány

⊙ ném *Sexologie* ‘ua.’: lat *sexus* ‘nem’ | lásd -LÓGIA

szexológus ⇨ *tud* a szexológia kutatója

⊙ magy, lásd SZEXOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

szext ⇨ *zene* egy hangsor hatodik foka

⇨ az alaphang és a hangsor hatodik tagja közti hangköz

⇨ ezek akkordja

⊙ ném *Sexte* ‘ua.’ ← lat *sextus* ‘hatodik’ ← *sex* ‘hat’

szextáns ⇨ *hajó* a földrajzi helyzet meghatározására való, szögméréssel működő hajózó műszer, amely a mérést a körív egyhatodán végzi

⊙ lat *sextans* ‘ua.’, tkp. ‘hatodoló’ ← *sextus* ‘hatod’ ← *sex* ‘hat’

szextett ⇨ *zene* hat énekesre vagy hat szólóhangszerre írt zenemű

⊙ ném *Sextett* ‘ua.’ ← lat *sex* ‘hat’ (az olasz eredetű *duett*, *kvarsett* mintájára)

szexuálhigiéné ⇨ *orv* az egészséges nemi élet kialakítására vagy helyreállítására irányuló orvosi tevékenység

⊙ tud lat *sexualhygiene* ‘ua.’, lásd SZEXUÁLIS, HIGIÉRIA

szexuális ⇨ nemi, a nemiséggel, a nemi étellel kapcsolatos

⊙ ang, ném, fr *sexual* ‘ua.’ ← lat *sexus* ‘nem’

szexualitás ⇨ nemiség, nemi élet

⊙ tud lat *sexualitas* ‘ua.’, lásd SZEXUÁLIS

szexuálpatológia ⇨ *orv* a nemi élet beteges tüneteivel foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *sexualpathologia* ‘ua.’, lásd SZEXUÁLIS, PATOLÓGIA

szexuálszociológia ⇨ *szoc* a nemi élet társadalmi törvényszerűségeit kutató rész tudomány

⊙ lásd SZEXUÁLIS, SZOCIOLÓGIA

szexus ⇨ *orv* élettani, biológiai nem

⊙ lat *sexus* ‘ua.’ ← (?) *secare*, *sectum* ‘vág, metsz’

szezám ⇨ *növ* olajos magvú indiai növény

⇨ *irod* varázsszó (az Ezeregyéjszaka meséiben)

⊙ ném *Sesam* ← lat *sesamum* ← gör *szészamá* ‘ua.’ ← sémi ?

szezion ⇨ idény, évad

⇨ (összetételek előtagjaként) valamely időszakhoz kötődő, pl. *szezionmunka*

⊙ fr *saison* ‘évszak’ ← késő lat *satio, sationis* ‘vetés, a vetés időszaka, évszak’ ← *serere, satum* ‘vet’

szezonális ⇨ idényszerű, egy évadhoz vagy időszakhoz kötődő

⊙ ang *seasonal* ‘ua.’ ← *season* ← fr *saison* ‘idény’, lásd SZEZON

szezonális ⇨ *közg* idényszerűség

⊙ ang *seasonality* ‘ua.’ ← *seasonal*, lásd SZEZONÁLIS

szféra ⇨ *geom* gömb, gömbfelület

⇨ égboltozat, éggömb

⇨ (ókori elképzelés szerint) a Földet körülvevő koncentrikus éggömbök egyike, melyeken az egyes égitestek mozognak

⇨ hatáskör, hatókör

⇨ működési terület

⇨ érdekkör

⊙ ném *Sphäre* ‘ua.’ ← lat *sphaera* ← gör *sphaira* ‘gömb, labda’

szferikus ⇨ gömbölyű, gömb alakú

⇨ *geom* gömbi, a gömbfelületre írható

⊙ ném *sphaerisch*, lat *sphaericus* ‘ua.’, lásd SZFÉRA

szferikus aberráció ⇨ *opt* a lencsék gömbfelületei által okozott sugáreltérés, torzítás

⊙ lásd SZFERIKUS, ABERRÁCIÓ

szferikus excesszus ⇨ *geom* a gömbháromszög és a síkháromszög szögeinek összege közötti különbség (az előbbi javára)

⊙ lásd SZFERIKUS, EXCESSZUS

szferikus trigonometria ⇨ *geom* gömbháromszögtan

⊙ lásd SZFERIKUS, TRIGONOMETRIA

szferocita ⇨ *orv* gömbalakú vörösvérsejt

⊙ tud lat *sphaerocyta* ‘ua.’: lásd SZFÉRA | gör *kütosz* ‘üreg, cella, sejt’

szferocitózis ⇨ *orv* gömbalakú vörösvérsejtek elszaporodása a vérben mint vérszegénység oka

⊙ tud lat *sphaerocytosis* ‘ua.’: lásd SZFEROCITA | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

szferoid ⇨ *geom* gömbölyű, gömbhöz közel álló forgástest

⊙ ang *spheroid* ‘ua.’: lásd SZFÉRA | -*oid* ‘hasonló’ ← gör *eidosz* ‘kép’

szferolit ⇨ *geol* sugaras-gömbös elegyrész az üveges vulkáni kőzetekben

⊙ ném *Sphärolith* ‘ua.’: lásd SZFÉRA | gör *lithosz* ‘kő’

szferométer ⇨ gömbfelületek görbületi sugarának mérésére alkalmas eszköz

⊙ lásd SZFÉRA | gör *metreó* ‘mér’

szfigmográf ⇨ *orv* a pulzus erejét és változásait regisztráló készülék

⊙ ang *sphygmograph* ‘ua.’, lásd SZFIGMOGRÁFIA

szfigmográfia ⇨ *orv* a pulzusgörbe regisztrálása

⊙ *sphygmography* ‘ua.’: gör *szphügmosz* ‘lúktetés’ ← *szphüdzó* ‘ver, dobog’ | lásd -GRÁFIA

szfigmomanométer ⇨ *orv* pumpás kézi vérnyomásmérő készülék

⊙ tud lat *sphygmomanometer* ‘ua.’: gör *szphügmosz* ‘lúktetés’ ← *szphüdzó* ‘ver, dobog’ | lásd MANOMÉTER

szfinx ⇨ *mit* görög mitológiai szörny, szárnyas oroszlántörzssel, női felsőtesttel és fejjel, aki megfojtotta áldozatait

⇨ *műv* férfifejű, oroszlántestű egyiptomi kőszobor

⇨ *átv* titokzatos, kiismerhetetlen ember

⊙ gör *Sphinx, Szphingosz* ‘ua.’ ← *szphingó* ‘megfojt’

szfragisztika ⇨ *tud* pecsétan, pecsétismeret

⊙ ném *Sphragistik* ‘ua.’ ← gör *szphragisztész* ‘pecsétör’ ← *szphragisz* ‘pecsét’

szial ⇨ *geol* a földkéreg külső, szilíciumban és alumíniumban gazdag rétege

⊙ lásd SZI(LÍCIUM), AL(UMÍNÍUM)

sziallit ⇨ *ásv* alumíniumszilikát

⊙ tud lat *siallith* ‘ua.’: lásd SZI(LÍCIUM), AL(UMÍNÍUM) | gör *lithosz* ‘kő’

sziamang ⇨ áll a legnagyobb termetű gibbonfajta, Szumátra szigetén él

⊙ ang *siamang* 'ua.', ← maláj

szibarita ⇨ pompában élő, élvhajász, elpuhult ember

⊙ lat *sybarita* ← gör *Szübaritész* 'Szübarisz lakója' (ez a kis-ázsiai város lakóinak elpuhultságáról volt híres az ókorban)

szibiláns ⇨ nyelvt sziszegő hang

⊙ tud lat *sibilans* 'ua.' ← *sibilare* 'füttyül, sziszeg'

Szibilla ⇨ mit legendás jósnők neve az ókori görögöknél és rómaiaknál

⊙ lat *Sibylla* ← gör *Szibüllá* 'ua.'

szicsasz ⇨ gúny nyugi, majd, idővel, egyszer

⊙ or *szejcsasz* 'most, rögtön', tkp. 'ebben az órában', valójában 'majd egyszer' vagy 'sohanapján':
szej 'ez' | *csasz* 'idő, óra'

sziderikus ⇨ *csill* csillagászati

⇨ *csill* a csillagokkal kapcsolatos, hozzájuk mért (év, keringési idő)

⊙ tud lat *sidericus* 'ua.' ← *sidus*, *sideris* 'csillagzat, csillag'

sziderit ⇨ ásv vaspát

⇨ vas-nikkel tartalmú meteorkő

⊙ ang *siderite* 'ua.': gör *szidérosz* 'vas' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

sziderocita ⇨ *orv* vasat nemcsak hematin formájában tartalmazó vörösvérsejt

⊙ tud lat *siderocytá* 'ua.': gör *szidérosz* 'vas' | *kütosz* 'üreg, cella, sejt'

sziderodromofóbia ⇨ *orv* kóros iszonyodás a vasúttól

⊙ tud lat *siderodromophobia* 'ua.': újgör *szidirodromosz* 'vasút': gör *szidérosz* 'vas' | *dromosz* 'út' |
lásd FÓBIA

sziderofilin ⇨ *biokém* vaskötő plazmafehérje

⊙ tud lat *siderophilin* 'ua.': gör *szidérosz* 'vas' | *philó* 'kedvel' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

sziderográfia ⇨ *műv* acélmetszés, acélmetszet

⊙ ném *Siderographie* 'ua.': gör *szidérosz* 'vas, acél' | lásd -GRÁFIA

sziderolit ⇨ *geol* vas-nikkel ötvözetből és szilikátokból felépülő meteorkő

⊙ ném *Siderolith* 'ua.': gör *szidérosz* 'vas' | *lithosz* 'kő'

sziderológia ⇨ *tud* a vas bányászatának és előállításának tudománya

⊙ ném *Siderologie* 'ua.': gör *szidérosz* 'vas, acél' | lásd -LÓGIA

szideropénia ⇨ *orv* vashiány a szervezetben

⊙ tud lat *sideropaenia* 'ua.': gör *szidérosz* 'vas' | lat *paene* 'alig, éppen'

szideroszféra ⇨ *geol* a föld legbelső, túlnyomórészt vasat tartalmazó övezete

⊙ gör *szidérosz* 'vas' | lásd SZFÉRA

szideroszkóp ⇨ *orv* mágnesűs szerkezet a szembe jutott apró vasszilánk helyének felderítésére

⊙ tud lat *syderoscop(ium)* 'ua.': gör *szidérosz* 'vas' | *szkopeó* 'néz, vizsgál'

szideroszóma ⇨ *biol* vastartalmú szemcse a citoplazmában

⊙ gör *szidérosz* 'vas' | *szóma* 'test'

sziderosztát ⇨ *csill* mozgó tükkörrendszer, amely a kiszemelt csillag fényét rögzített távcsőbe vezet

⊙ lat *sidus*, *sideris* 'csillag' | *status* 'megállás' ← *stare*, *statum* 'megállás'

sziderózis ⇨ *orv* vaspór tartós belégzéséből eredő tüdőbántalom

⊙ tud lat *siderosis* 'ua.': gör *szidérosz* 'vas' | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

sziderurgia ⇨ *koh* vaskohászat

⊙ ném *Siderurgie* 'ua.': gör *szidérosz* 'vas, acél' | *ergon* 'munka'

szidi ⇨ úr

⊙ ar, 'ua.'

sziéna ⇨ *műv* vörösesbarna festék

⊙ *Siena* olasz város nevéből

szienit ⇨ *ásv* mélységi magmás kőzet, jól csiszolható gránitszerű kő

⊙ tud lat *syenit* 'ua.': gör *Szüiéné* 'Asszuán ókori neve' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

szieszta ⇨ déltéli pihenő időszak (meleg országokban)

⊙ sp *siesta* 'ua.' ← *lat sexta (hora)* 'hatodik (óra, az ókori római időbeosztásban dél)' ← *sex* 'hat'

sziesztázik ⇨ déli pihenőt tart, ebéd után szunyókál

⊙ lásd SZIESZTA

szifilisz ⇨ *orv* vérbaj, bujakór, †franc nyavalya

⊙ tud lat *syphilis* 'ua.' ← egy *Syphilis* nevű csélecsap pástorról, akit az olasz Fracastoro tankölteményében (1530) Venus büntetéseként ér ez a betegség

szifilitikus ⇨ *orv* vérbajos, bujakóros

⊙ tud lat *syphiliticus* 'ua.', lásd SZIFILISZ

szifon ⇨ szívócső, hajlított cső mint búzelzáró

⇨ barlangnak karsztvízzel elárasztott járata

⇨ szénsavpatronnal működő szódavizes palack

⊙ ang, ném *siphon* 'ua.' ← lat *sipho* ← gör *sziphón* 'szívócső, borlopoló'

szigillum † ⇨ pecsét

⊙ lat kics *sigillum* 'ua.' ← *signum* 'jel, bélyeg, lenyomat'

Lásd még SZEKÁNS

szigma ⇨ *nyelvt* a gör ábécé 18. betűje, σ, Σ, hangértéke *sz*

⊙ gör *szigma, szigmatosz* 'ua.' ← föníciai *szamekh* 'hal' (a megfelelő föníciai betű eredetileg a hal piktogramja volt)

szigmatizmus ⇨ *orv* az *s* és *sz* hangok hibás ejtése, összemosása (selypítés, pöszeség)

⊙ tud lat *sigmatismus* 'ua.', lásd SZIGMA, -IZMUS

szignál¹ ⇨ jel, jelzés, jeladás, hangjelzés, gong

⇨ rádió vagy tévé műsorának állandó bevezető zenei motívuma

⊙ ang, ném *signal* 'ua.' ← késő lat seml *signale* 'jelzés' ← lat *signalis* 'jellel kapcsolatos' ← *signum* 'jel', lásd SZIGNÓ

szignál² ⇨ *hiv* aláír, ellenjegyez, kézjeggyel lát el

⇨ *műv* műalkotást kézjeggyel magáénak ismer el

⇨ jelez, jelt ad

⇨ *hiv* ügyiratot beosztottjára bíz (elintézés végett)

⊙ ném *signieren* 'ua.' ← lat *signare, signatum* 'megjelöl', lásd SZIGNÓ

szignálgenerátor ⇨ *vill* rezgékeltő berendezés, amely nagyfrekvenciás készülékek (rádió, tévé) beállításához szükséges jeleket állít elő

⊙ lásd SZIGNÁL, GENERÁTOR

szignalizáció ⇨ jelrendszer

⇨ értesítés, előrejelzés, figyelmeztetés

⊙ fr *signalisation* 'ua.', lásd SZIGNÁL

szignatárius † ⇨ *hiv* aláírásra meghatalmazott személy

⊙ kk lat *signatarius* 'ua.' ← *signare, signatum* 'megjelöl, aláír', lásd SZIGNÓ

szignatúra ⇨ *hiv* aláírás, kézjegy

⊙ kk lat *signatura* 'ua.' ← *signare, signatum* 'megjelöl' ← *signum* 'jel', lásd SZIGNÓ

szignet ⇨ *tört* aláírást helyettesítő pecsét középkori okmányokon

⇨ *nyomd* nyomda vagy könyvkiadó cégjelzése

⇨ védjegy

⊙ ang *signet*, ófr kics *signet* 'kis pecsét' ← *signe* ← lat *signum* 'jel', lásd SZIGNÓ

szignifikáció ⇨ megjelölés, jelzés, jelentés

⊙ lat *significatio* 'ua.', lásd SZIGNIFIKÁL

szignifikál ⇨ jelez, jelöl

⊙ lat *significare, significatum* 'jelt ad, megjelöl, jelent': *signum* 'jel' | *facere* 'csinál'

szignifikancia ⇨ jelentőség, jelentős szerep

⇨ † jelentés

⊙ ang *significance* 'ua.', lásd SZIGNIFIKÁNS

szignifikáns ⇨ meghatározó, döntő

⇨ jelentéssel bíró

✧ jelentős, jelentékeny

⊙ ang *significant* ‘ua.’ ← lat *significare* ‘jelt ad, megjelöl, jelent’, lásd SZIGNIFIKÁL

szignifikatív ✧ fontos, jelentékeny

✧ jelentő, jelölő

⊙ ang *significative* ‘ua.’, lásd SZIGNIFIKÁTUM

szignifikátum ✧ *nyelvt* az, amire a jelentés irányul, a nyelvi jel által jelölt valóságszelet a formális elemzésben

⊙ tud lat *significatum* ‘ua.’, lásd SZIGNIFIKÁL

szignó ✧ kézjegy, rövidített aláírás

✧ jelzet, jelzés

⊙ lat *signo* ‘megjelölöm, kézzel látom el’ ← *signare* ‘megjelöl’ ← *signum* ‘véset, jel, bélyeg, pecsét’

Lásd még SZEKÁNS

sziguranca lásd SIGURANTA

szikh ✧ *vall* 15. századi eredetű, észak-indiai egyistenhívő szekta

✧ ennek katonai szervezete

✧ ennek tagja

⊙ ang *sikh* ‘ua.’ ← hindi *szikh* ‘tanítvány’

szikkatív ✧ szárító anyag

⊙ ném *Sikkativ* ‘ua.’ ← lat *siccare, siccatum* ‘szárit’ ← *siccus* ‘száraz’

Lásd még SZEKÁL

szikofanta † ✧ hitvány, aljas, talpnyaló ember

✧ *tört* hivatásos besúgó az ókori Athénban

⊙ ném *Sykophant* ← lat *sycophanta* ← gör *szikophantész* ‘besúgó’, tkp. ‘fügemutató’: *szikon* ‘füge’ | *phantész* ‘valamit mutató’ ← *phainó* ‘mutat’ (a füge és a besúgás kapcsolatáról csak találgatások vannak)

szikomor ✧ *növ* egyiptomi fügefá

⊙ ném *Sykomore* ← lat *sycomorus* ← gör *szikomorosz* ‘ua.’: *szikon* ‘füge’ | *moron* ‘eperfa’ ← héb *sikmá* ‘szikomor’

szilafarmakon ✧ *gyógysz* szilícium alapú gyógyászati készítmény

⊙ tud lat *silapharmacon* ‘ua.’, lásd SZIL(ÍCIUM), FARMAKON

szilázs ✧ *mezőg* tejsavas erjedéssel tartósított, silózott takarmány

⊙ ném *Silage* [szilázs] ← ang *ensilage* ‘ua.’: *en, in* ‘benne’ | *Silo*, lásd SILÓ

szilenciárius † ✧ hivatása gyakorlásától ideiglenesen eltiltott ügyvéd, színész

⊙ újk lat *silentarius* ‘ua.’, lásd SZILENCIUM

szilencium ✧ hallgatás, némaság

✧ *okt* † csendes tanulás ideje kollégiumban

✧ ideiglenes eltiltás (ügyvédé működéstől, színészé fellépéstől, íróé megjelenéstől)

⊙ lat *silentium* ‘ua.’ ← *silens, silentis* ‘hallgató’ ← *silere* ‘hallgat’

szilfid ✧ légi szellem, tündér

✧ karsú, légies nő

⊙ ném *Sylphide* ← kk lat *sylphida* ‘ua.’, görögös hangzású szó, Paracelsus leleménye (akárcsak a *gnóm, synovium*)

szilicid ✧ *kém* szilíciumnak fémmeleg alkotott vegyülete

⊙ lásd SZILÍCIUM | *-id* (vegyületre utaló toldalék)

szilícium ✧ *kém* grafitiszürke, kristályos kémiai elem, a kovakő fontos alkotóeleme

⊙ tud lat *silicium* ‘ua.’: lat *silix, silicis* ‘kova’ | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

szilíciumdióda ✧ *számtech* félvezető szilíciumlapon kialakított dióda

⊙ lásd SZILÍCIUM, DIÓDA

szilika ✧ *ép* kristályos szilícium-dioxidból álló, némi mésszel kötött tűzálló anyag

⊙ márkanév ← ang *Silica* ‘kova’, lásd SZILÍCIUM

szilikagél ✧ *kém* kovagél, víztelenített kovasav

- ⊙ ném *Silikagel* ‘ua.’: lat *silex, silicis* ‘kova’ | lásd GÉL
- szilikát** ⇨ *kém* a kovasav sója, a földkéregben a legnagyobb arányban előforduló ásvány
- ⊙ ném *Silikat* ‘ua.’: lásd SZILÍCIUM | -át (savmaradékra utaló toldalék)
- szilikomangán** ⇨ *koh* szilíciumot és mangánt tartalmazó vasötvözet
- ⊙ ném *Silikomangane* ‘ua.’, lásd SZILÍCIUM, MANGÁN
- szilikon** ⇨ *kém* szilícium- és oxigénatomok láncából álló nagy molekulájú műanyag
- ⊙ ang *silicone* ‘ua.’, lásd SZILÍCIUM
- szilikózis** ⇨ *orv* krónikus tüdőbetegség kovaközetek porának belégzésétől
- ⊙ tud lat *silicosis* ‘ua.’: *silex, silicis* ‘kova’ | -ózis (kóros folyamatra utaló toldalék)
- szillaba** ⇨ *nyelvt* szótag
- ⊙ lat *syllaba* ← gör *szüllabé*, ered. *szün-labé* ‘szótag’, tkp. ‘egybefogott (dolog)’: *szün* ‘együvé’ | *lambanó* ‘fog, megragad’
- szillabikus** ⇨ *nyelvt* szótagalkotó, olyan mássalhangzó, amely más mássalhangzók társaságában szótagot alkothat (pl. *l, r*: cseh *Vltava*, horvát *Krk*)
- ⊙ tud lat *syllabicus* ‘szótagszerű, szótaghoz tartozó’ ← *syllaba* ‘szótag’, lásd SZILLABA
- szillabus** ⇨ lásd SILLABUSZ
- szillogisztika** ⇨ *fil* a szillogizmusokon alapuló következtetés tudománya
- ⊙ ném *Syllogistik* ‘ua.’ ← kk lat *sylogistica (ars)*, lásd SZILLOGISZTIKUS
- szillogisztikus** ⇨ *fil* következtető, szillogizmuson alapuló
- ⊙ ném *sylogistisch* ‘ua.’, lásd SZILLOGIZMUS
- szillogizmus** ⇨ *fil* a következtetés logikai alapformája, amely két előzményből egy következményre vezet (lásd PREMISSZA, KONKLÚZIÓ)
- ⊙ lat *sylogismus* ← gör *szüllogiszmosz*, tkp. *szün-logiszmosz* ‘számítás, érvelés’ | *szün-* ‘össze’ | *logidzomai* ‘számít’ ← *logosz* ‘beszélgetés, érvelés’
- szilon** ⇨ *kém* szintetikus műszál
- ⊙ cseh *silon* ‘ua.’: *sila* ‘erő’ | -on, -lon (szintetikus anyagra utaló toldalék a *nylon* nyomán)
- szilszkin** ⇨ nemes szőrme fiatal medvefőkák bundájából
- ⊙ ang *sealskin* ‘ua.’: *seal* ‘főka’ | *skin* ‘bőr’
- sziluett** ⇨ árnykép, árnyrajz, világos háttérből sötétben, csak körvonaljaival kiemelkedő tárgy képe
- ⇨ oldalnézetből ily módon ábrázolt arc, alak
- ⇨ körvonal
- ⊙ Étienne de *Silhouette* 18. századi francia pénzügyminiszter nevéből (a név és a műfaj kapcsolatáról sok találgatás van forgalomban)
- szilumin** ⇨ *műsz* szilícium-alumínium ötvözet
- ⊙ lásd SZILÍCIUM, ALUMÍN(IUM)
- szilur** ⇨ *geol* a földtörténeti ókorok a devont megelőző, kb. félmilliárd évvel ezelőtti időszaka
- ⊙ ang *Silur(ian)* ‘ua.’ ← lat *Siluri* ‘kelta (brit) néptörzs az ókori Anglia nyugati részén’
- szilvanit** ⇨ *ásv* fémfényű, arany-ezüst telérekben gazdag tellúrérc
- ⊙ ang *sylvanite* ‘ua.’: (*Tran*)*sylvan(ia)*, lelőhelyének, Erdélynek latin neve | -it (ásványra utaló toldalék)
- szilvikultúra** ⇨ *mezőg* erdőgazdálkodás, erdőművelés
- ⊙ tud lat *silvicultura* ‘ua.’: *silva* ‘erdő’ | lásd KULTÚRA
- szilvin** ⇨ *ásv* üvegfényű kálium-klorid ásvány
- ⊙ ang *sylvin* ‘ua.’: F. *Sylvius* holland orvos nevéből | -in (vegyületre utaló toldalék)
- szima¹** ⇨ *geol* a földkéreg alatti, szilíciumban és magnéziumban dús övezet
- ⊙ ang *simá*, ‘ua.’, lásd SZILÍCIUM, MAGNÉZIUM
- szima²** ⇨ *ép* homorú-domború profilú párkányelem ókori épületeken, a főpárkány felső tagja, amely az esővíz elvezetésére szolgált
- ⊙ lat *sima* ‘csatorna’
- szimbionta** ⇨ *biol* szimbiózisban élő fajok
- ⊙ tud lat *symbionta* ← gör tbsz seml *szümbionta* ‘ua.’, tkp. ‘együttélők’: *szün-* ‘együtt’ | *bión*, *biontosz* ‘élő’ ← *bioó* ‘él’

szimbiózis ⇨ *biol* különböző fajú élőlények kölcsönösen előnyös együttélése

⇨ *átv* együttélés, összefonódás

⊙ tud lat *symbiosis* ← gör *szümbioszisz* ‘együttélés’, lásd SZIMBIONTA

szimbólia ⇨ *orv* tárgyak felismerése tapintással

⊙ tud lat *symbolia* ‘ua.’ ← gör *szümbolé* ‘összeillesztés, egyezés’ ← *szümballó* ‘egybevet, szembeállít’: *szün-* ‘össze’ | *balló* ‘dob’

szimbolika ⇨ jelképek használata

⇨ ezek rendszere, összessége

⇨ *tud* jelölésrendszer

⊙ ném *Symbolik* ‘ua.’, lásd SZIMBÓLUM

szimbolikus ⇨ jelképes

⇨ jelképeket használó

⇨ *vall* hitvallással kapcsolatos

⇨ *szoc* jelképek tartalmát lélektani, társadalmi és művelődési alapon vizsgáló (elemzés)

⇨ *mat* a műveleteket matematikai elvek alapján kezelő (logika)

⊙ ném *symbolisch* ← fr *symbolique* ‘ua.’, lásd SZIMBÓLUM

szimbolista ⇨ *műv, irod* (fn) a szimbolizmus híve, annak jegyében alkotó művész

⇨ (mn) a szimbolizmus elveivel és gyakorlatával összefüggő, rajtuk alapuló

⊙ fr *symboliste, symbolistique* ‘ua.’, lásd SZIMBOLIZMUS

szimbolizál ⇨ jelképez

⊙ ném *symbolisieren* ← fr *symboliser* ‘ua.’, lásd SZIMBÓLUM

szimbolizmus ⇨ *műv, irod* 19. századi eredetű művészeti irányzat, amely a művész belső világát megsejtető jelképek alkalmazásával, közvetve és sűrítve idézi meg a valóságot

⊙ fr *symbolisme* ‘ua.’, lásd SZIMBÓLUM, -IZMUS

szimbólum ⇨ jelkép

⇨ *irod* elvont gondolat tartalmát megtestesítő (szó)kép

⇨ † *vall* hitvallás, egy adott vallás hittételeinek foglalata

⊙ lat *symbolum* ← gör *szümbolon* ‘jel, jósjel, jelrendszer’ ← *szümballó* ‘egybevet, szembeállít’: *szün-* ‘össze’ | *balló* ‘dob’

szimering ⇨ *műsz* tömítőgyűrű

⊙ ném *Simmerring* ‘ua.’: N. *Simmer* német feltaláló nevéből | *Ring* ‘gyűrű’

szimfónia ⇨ *zene* többnyire négytételű, zenekarra írt nagyszabású mű

⇨ *zene* (főleg olasz *sinfonia* alakban) barokk operák és szvittek nyitánya vagy közzenéje

⇨ (régbben) összhangzás, zengés

⊙ ném *Symphonie* ‘ua.’ ← lat *symphonia* ← gör *szümphónia* ‘zene, összhangzat’ ← *szümphónosz* ‘összhangzatos’: *szün-* ‘össze, együtt’ | *phóné* ‘hang’

szimfonikus ⇨ *zene* (mn) szimfónia módjára feldolgozott (mű)

⇨ nagyzenekari művek előadására való (zenekar)

⇨ (fn) ilyen zenekar tagja

⊙ ném *symphonisch, Symphoniker* ← fr *symphonique* ‘ua.’, lásd SZIMFÓNIA

szimisztor ⇨ *inf* vezérlő jelre mindkét irányban vezető tranzisztor

⊙ ang *symistor* ‘ua.’, tkp. *sym(metric trans)istor*, lásd SZIMMETRIKUS, TRANZISZTOR

szimmentáli ⇨ *áll* sárgásbarna, jól tejelő s jó húsu marhafajta

⊙ magy, ‘ua.’ ← a svájci *Simmental* völgyről

szimmerring lásd SZIMERING

szimmetria ⇨ *geom* tükrösség, arányosság, a megfelelő képelemek tükröképszerű elrendezése

⊙ tud lat *symmetria* ← gör *szümmetria* ‘ua.’, tkp. ‘helyes arány’: *szün-* ‘együtt’ | *metron* ‘mérték’

szimmetrikus ⇨ *geom* tükrös, tükröképszerű, részarányos

⊙ ném *symmetrisch* ← fr *symmetrique* ‘ua.’, lásd SZIMMETRIA

szimónia lásd SIMÓNIA

szimpatetikus † ⇨ *orv* titkos érzelmi behatáson alapuló (gyógyítás)

⊙ tud lat *sympatheticus* ← gör *szümpathétikosz* ‘együttérzésen alapuló’ ← *szümpathész* ‘együttérző’
← *szümpatheia*, lásd SZIMPÁTIA

szimpátia ⇨ rokonszenv, rokonérzés, együttérzés

⇨ vonzalom, vonzódás, barátság

⊙ lat *sympathia* ← gör *szümpatheia* ‘együttérzés’: *szün-* ‘együtt’ | *pathosz* ‘szenvedés, érzelem’ ← *paszkhó* ‘szenved’

szimpatikus ⇨ rokonszenves, megnyerő, vonzó, szeretetre méltó

⇨ *biol* (a vegetatív idegrendszeren belül) a belső szervek működését serkentő

⊙ ném *sympathisch* ← fr *sympathique* ‘ua.’, lásd SZIMPÁTIA

szimpatizál ⇨ rokonszenvez valakivel, kedveli, vonzódik hozzá

⊙ ném *sympathisieren* ← fr *sympathiser* ‘ua.’, lásd SZIMPATIKUS

szimpatizáns ⇨ valamely eszmei, politikai mozgalommal rokonszenvező, de hozzá nem csatlakozó személy

⊙ magy, lásd SZIMPATIZÁL (a *tolerál–toleráns* és hasonló szó párok mintájára)

szimpla ⇨ (mn) egyrétű, egyszeres, sima

⇨ egyszerű, jelentéktelen, köznapi, átlagos

⇨ együgyű, ostoba

⇨ † (fn) kis adag (feketekávé)

⊙ régi ném *simpla* ← kk lat *simpulus* ‘egyszeri, egyszeres’ ← lat *simplex* ‘egyszerű, mesterkéletlen, együgyű’, lásd SZIMPLEX

szimplex ⇨ egyszerű, egyrétű

⇨ † ostoba, korlátolt

⊙ lat *simplex, simplicis* ‘egyrétű, egyszer hajtott’: *semel* ‘egyszer’ | *plicare* ‘hajtogat’

szimplicista ⇨ a bonyolult dolgokat durván leegyszerűsítő (beállítás, magyarázat)

⊙ magy, lásd SZIMPLICITÁS

szimplicitás ⇨ egyszerűség

⇨ együgyűség, korlátoltság

⊙ lat *simplicitas* ‘ua.’ ← *simplex, simplicis*, lásd SZIMPLEX

szimplifikáció ⇨ egyszerűsítés, leegyszerűsítés

⊙ kk lat *simplificatio* ‘ua.’, lásd SZIMPLIFIKÁL

szimplifikál ⇨ bonyolult dolgokat (túlzóan) leegyszerűsít

⊙ kk lat *simplificare* ‘ua.’: lásd SZIMPLEX | *facere* ‘tesz vmivé’

szimpózium ⇨ *tört* lakoma, ivás az ókori görögöknél

⇨ *tud* szűkebb körű (nemzetközi) tudományos tanácskozás

⊙ lat *symposium* ← gör *szümpozsion* ‘ua.’, tkp. ‘közös ivászat’: *szün-* ‘együtt’ | *poszisz* ‘ital’ (a ‘bölcse beszélgetéssel egybekötött ivászat’ értelmi árnyalata, amely a szó ma divatos jelentéséhez vezetett, Platón *Szümpozsion* című dialógusából ered)

szimptóma ⇨ *orv* körtünet, jel, előjel

⊙ tud lat *symptoma* ‘ua.’ ← gör *szümptóma, szümpptomatosz* ‘eset, balszerencse’, tkp. ‘egybeesés’: *szün-* ‘együtt, egybe’ | *ptóma* ‘esés, eset’ ← (*pi*)*ptó* ‘esik’

szimptomatikus ⇨ *orv* tüneti, tünetértékű

⇨ *átv* jellemző, jellegzetes, valamire valló

⊙ tud lat *symptomaticus* ‘ua.’, lásd SZIMPTÓMA

szimptomatolitikus ⇨ *orv* a tüneteket megszüntető

⊙ tud lat *symptomatolyticus* ‘ua.’: lásd SZIMPTÓMA | *lütikosz* ‘oldó, lazító’ ← *lűszisz* ‘oldás’ ← *lűo* ‘old’

szimptomatológia ⇨ *orv* körtünettan

⊙ tud lat *symptomatologia* ‘ua.’, lásd SZIMPTÓMA, -LÓGIA

szimuláció ⇨ utánpótlás, modellálás (berendezéssel)

⊙ lat *simulatio* ‘ua.’, lásd SZIMULÁL

szimulál ⇨ színlel, tettet, alakoskodik, megjátssza magát

⇨ *tud* kutatási céllal valamely helyzetet vagy eseményt pontosan utánoz, modellál

⊙ lat *simulare, simulatum* ‘utánoz, színlel’ ← *similis* ‘hasonló’

szimuláns ⇨ színlelt beteg, álbeteg

⇨ valamit tettető

⊙ ném *simulant* ‘ua.’, lásd SZIMULÁL

szimulátor ⇨ valamely helyzetet, egy berendezés működését, az ott uralkodó viszonyokat utánzó modell

⇨ repülőgépvezetés oktatására, űrrepülők felkészítésére szolgáló, a valós körülményeket érzékeltető berendezés

⊙ ang *simulator* ‘ua.’, lásd SZIMULÁL

szimultán ⇨ (mn) egyidejű, egy időben, egyszerre történő, párhuzamos

⇨ (hat) egyidejűleg

⇨ (fn) egy időben több ellenféllel folytatott sakmérkőzés

⊙ ném *simultan* ← késő lat *simultaneus* ‘egyszerre történő’ ← *simul* ‘egyszerre, egy időben’ ← *semel* ‘egyszer’

szimultaneitás ⇨ egyidejűség

⊙ ném *Simultaneitāt* ‘ua.’, lásd SZIMULTÁN

szimultaneizmus ⇨ *műv, irod* az egy időben, de különböző helyeken történő jelenségek párhuzamos ábrázolása

⊙ lásd SZIMULTÁN, -IZMUS

szin- lásd még SYN-

szinapszis ⇨ *anat* idegsejtek csomópontja, átkapcsolódási helye

⊙ tud lat *synapsis* ‘ua.’ ← gör *szünapszisz* ‘érintkezés, kapcsolódási pont’: *szün-* ‘együvé’ | *apszisz* ‘hajlás, kötés’ ← *aptó* ‘köt’

szinbiotikum ⇨ *orv* szintetikusán előállított antibiotikum

⊙ lásd SZIN(TETIKUS, ANTI)BIOTIKUM

szincerizál † ⇨ bizalmaskodik, komázik

⇨ meghitten elbeszélget, adomázgat

⊙ magy ← lat *sincerus* ‘őszinte’ (a *komótizál, urizál* és hasonlók mintájára)

szincitium vagy **szincicium** ⇨ *biol* több sejtmagot tartalmazó sejtegység, valójában több sejtfal nélküli sejt egymásba folyása

⊙ tud lat *syncytium* ‘ua.’: gör *szün* ‘együtt’ | *kütosz* ‘üreg, cella, sejt’

szindaktilia ⇨ *orv* ujjak vagy lábujjak összenövése mint születési rendellenesség

⊙ tud lat *syndactylia* ‘ua.’: gör *szün* ‘együtt, össze’ | *daktülosz* ‘ujj’

szindetikon ⇨ halenyvből készült folyékony ragasztó

⊙ ném márkanév ← gör *szündeton* ‘kötelék’: *szün* ‘össze’ | *deó* ‘kötöz’

szindikalista ⇨ ⇨ (fn) *pol* a szindikalizmus híve

⇨ (mn) a szindikalizmussal kapcsolatos

⊙ fr *syndicaliste* ‘ua.’, lásd SZINDIKALIZMUS

szindikalizmus ⇨ *pol* a szakszervezetek és a sztrájkok különös fontosságát hirdető munkásmozgalmi áramlat

⊙ fr *syndicalisme* ‘ua.’, lásd SZINDIKÁTUS

szindikátus ⇨ *közzg* több iparvállalat ideiglenes szövetsége (a piac kézbentartására)

⇨ † érdekvédelmi szervezet, szakszervezet

⇨ † intézőség, választmány

⊙ ném *Syndikat* ← fr *syndicate* ‘ua.’ ← lat *syndicus*, lásd SZINDIKUS

szindikus † ⇨ érdekképviselő választott tagja

⇨ *jog* jogi képviselő

⊙ lat *syndicus* ← gör *szündikosz* ‘törvény előtti jogi képviselő, szószóló’: *szün-* ‘együtt’ | *diké* ‘igazság, jog’

Lásd még DIKASZTÉRIUM, TEODICEA

szindróma ⇨ *orv* tünetegyüttes, tünetcsoport, amely egy adott betegségre jellemző

⊙ tud lat *syndroma* ‘ua.’ ← gör *szüindromé* ‘összecsődülés’ ← *szüindrameó* ‘összefut’: *szün-* ‘össze’ | *drameó* ‘fut’

szinedrium † ⇨ gyűlés, tanácsülés

⊙ lat *synedrium* ← gör *szünedrion* ‘ua.’: *szün-* ‘össze, együtt’ | *hedra* ‘szék’
Lásd még SZANHEDRIN

szinekdoché ⇨ *stil* névcsere, olyan szóalakzat, mely a részt használja az egész értelmében, vagy fordítva, pl. nagy *koponya* ‘okos ember’, vagy: talpon van az egész *ház*, értsd ‘a ház minden lakója’

⊙ tud lat *synecdoche* ← gör *szünekdokhé* ‘ua.’, tkp. ‘együtt-értés’: *szün-* ‘együtt’ | *ekdekhomai* ‘megért, felfog’: *ek-* ‘-ból’ | *dekhomai* ‘fogad, vesz’

szinekklízis ⇨ *geol* rögteknő

⊙ tud lat *synecchysis* ‘ua.’: gör *szün-* ‘együtt’ | *ekkliszisz* ‘kitérés, eltérés’ ← *ekklinó* ‘kitér, elhajlik’: *ek-* ‘ki’ | *klinó* ‘hajlik’

szinekúra ⇨ tényleges munkával nem járó hivatal, állás

⊙ lat *sinecura* ‘ua.’ ← *sine cura* ‘gond nélkül, törődés nélkül’: *sine* ‘nélkül’ | lásd KÚRA

szinerézis ⇨ *nyelvt* két magánhangzó összevonódása egy kettőshangzóra

⇨ *növ* öregedő citoplazma-szerkezet zsugorodása

⊙ tud lat *synaeresis* ← gör *szünaireszisz* ‘összevonás’ ← *szünaireó* ‘együvé fog’: *szün-* ‘össze’ | *haireó* ‘fog, vesz’

szinergetikus ⇨ együttműködő, együtt ható

⊙ ang *synergetic* ‘ua.’, lásd SZINERGIA

szinergia ⇨ együttműködés, együttthatás

⊙ ang *synergy* ← gör *szünergia* ‘ua.’ ← *szünergeó* ‘együtt dolgozik’: *szün-* ‘együtt’ | *ergon* ‘munka’

szinergizmus ⇨ *orv* több hatóanyag egymást erősítő hatása

⇨ *vall* az a teológiai tan, hogy az üdvözüléshez az isteni kegyelem és az egyéni igyekezet együttműködése szükséges

⊙ lásd SZINERGIA, -IZMUS

szinesztézia ⇨ *lél* egy tényleges érzékelést kísérő másnemű érzet (pl. színek látása hangok hallatán)

⇨ *stil* e jelenséget idéző költői szófordulat, pl. *tompá hang, vérvörös kiáltás*

⊙ tud lat *synaesthesia* ‘ua.’ ← gör *szünaesztészisz* ‘együttes észlelés’: *szün-* ‘együtt’ | *aisztanomai* ‘észlel, érzékel, érez’

szingaléz ⇨ (fn) *népr* a Sri Lanka (Ceylon) szigetének déli részét lakó, indoiráni nyelvet beszélő nép

⇨ e nép nyelve, e néphez tartozó személy

⇨ (mn) e néppel, nyelvvel kapcsolatos

⊙ ang *Sin(g)halese* ‘ua.’ ← szansz *Szinhalam* ‘Ceylon’

szingén ⇨ *gen* genetikailag azonos egyedektől származó

⊙ gör *szün-* ‘össze, együtt’ | lásd GÉN

szingenezis ⇨ *geol* üledékek közötté szilárdulása a lerakódás helyén és közegében

⇨ *biol* ivaros szaporodás

⊙ ang *syngenesis* ‘ua.’: gör *szün-* ‘össze, együtt’ | lásd GENEZIS

szingli ⇨ egyes mérkőzés (teniszben, pingpongbán)

⇨ egyedül álló (általában a karriert fontosnak tartó) nő vagy férfi

⊙ ang *single* ‘egyes, egyedi’ ← lat *singuli*, lásd SZINGULÁRIS

szinguláris ⇨ egyedi, sajátos

⇨ *mat* különlegesen viselkedő

⇨ *nyelvt* egyes szám

⊙ lat *singularis* ‘egyes, egyedülálló’ ← *singuli* ‘egy-egy, egyesek’ ← *semel* ‘egyszer’

szingularitás ⇨ *mat* olyan hely a függvényben, amelyen az nem szabályosan viselkedik

⇨ *met* több egymás utáni év azonos időszakában bekövetkező időjárási rendellenesség

⊙ ang *singularity* ‘ua.’, lásd SZINGULÁRIS

szinisztrorflexió ⇨ *orv* balra hajlás

- ⊙ tud lat *sinistroflexio* ‘ua.’: *sinister, sinistris* ‘bal’ | lásd FLEXIÓ
- szinisztrorotáció** ⇨ *fiz* balra forgatás
- ⊙ tud lat *sinistrorotatio* ‘ua.’: *sinister, sinistris* ‘bal’ | lásd ROTÁCIÓ
- szinkinézis** ⇨ *orv* páros végtagok kényszeres együttmozgása
- ⊙ tud lat *synkinesis* ‘ua.’: gör *szün-* ‘össze, együtt’ | lásd KINÉZIS
- szinklinális** ⇨ *geol* gyűrődést szenvedett földkéregdarab teknője
- ⊙ tud lat *synclinalis* ‘ua.’, tkp. ‘összehajló’: gör *szün-* ‘össze, együtt’ | *klinó* ‘hajlik’
- szinkópa** ⇨ *zene* egy súlytalan zenei ütemrész összekapcsolása a következő nyomatékkal
- ⇨ *nyelvt* hangsúlytalan magánhangzó kiesése: *gazdauram* → *gazduram*
- ⊙ lat *syncopa* ← gör *szünkopé* ‘felaprítás’: *szün-* ‘össze’ | *koptó* ‘vág’
- Lásd még PERIKÓPA
- szinkretikus** ⇨ *tud* a szinkretizmusra jellemző, annak jegyeit viselő (pl. vallás)
- ⊙ ang *syncretic* ‘ua.’, lásd SZINKRETIZMUS
- szinkretizmus** ⇨ *tud* különböző vallási, filozófiai, műveltségi irányok elemeinek elegyítése, összehangolása
- ⊙ ném *Synkretismus* ‘ua.’ ← gör *szünkrétiszmosz* ‘összefogás, elegyedés’ ← *szünkerannümi* ‘elegyít’: *szün-* ‘össze’ | *kerannümi* ‘kever’
- Lásd még IDIOSZINKRÁZIA, KERÁMIA, KRATÉR
- szinkrociklotron** ⇨ *magfiz* ciklikus részecskegyorsító, melyben a töltött részecskéket állandó mágneses tér tartja körpályán
- ⊙ ang *synchrocyclotron* ‘ua.’, lásd SZINKRO(NIKUS), CIKLOTRON
- szinkrofazotron** vagy **szinkrotron** ⇨ *magfiz* állandó frekvenciával és változó mágneses térrel dolgozó kör alakú részecskegyorsító
- ⊙ ang *synchrophasotron* ‘ua.’, lásd SZINKRO(NIKUS), FAZOTRON
- szinkron** ⇨ film szinkronizálásával készült hangfelvétel
- ⇨ film szinkronizálásának művelete: *utószinkron*
- ⊙ magy elvonás, lásd SZINKRONIZÁL
- szinkrón** ⇨ egy időben történő
- ⇨ egyenlő sebességű, együtt futó
- ⇨ *tud* az egyidejű, egyszerre létező jelenségekre kiterjedő (vizsgálat, kutatás)
- ⊙ ném *synchron* ← fr *synchrone* ‘ua.’: gör *szün-* ‘együtt’ | *khronosz* ‘idő’
- szinkron-** ⇨ (összetételek előtagjaként) szinkronizált, időben egybehangolva működő: *szinkronjel*, *szinkronmotor*, *szinkronpálya*
- ⊙ ang, ném *synchron-* ‘ua.’, lásd SZINKRÓN
- szinkrónia** ⇨ egyidejűség
- ⇨ *tud* a jelen állapotot leíró vizsgálat
- ⊙ ang *synchrony* ‘ua.’, lásd SZINKRÓN
- szinkronikus** ⇨ *tud* a szinkrónia módszerét követő
- ⊙ fr *synchronique* ‘ua.’, lásd SZINKRÓNIA
- szinkronizáció** ⇨ egyidejűsítés
- ⇨ *műsz* berendezések, járművek mozgásának időbeli egymáshoz igazítása
- ⇨ *film* beszélt idegen szöveg átültetése a hazai nézők nyelvére
- ⇨ *fényk* a villanólámpa és a zár működésének összehangolása
- ⊙ ang *synchronization* ‘ua.’, lásd SZINKRONIZÁL
- szinkronizál** ⇨ *műsz* időben egymáshoz igazít (összetartozó berendezések működését)
- ⇨ *film* idegen nyelven beszélő film szövegét hazai nyelvvel helyettesíti
- ⊙ ang *synchronize* ‘ua.’, lásd SZINKRÓN
- szinkronizátor** ⇨ *vill* két oszcillátor frekvenciáját önműködően azonosra szabályzó berendezés
- ⊙ lásd SZINKRONIZÁL
- szinkronizmus** ⇨ *tud* két vagy több jelenség, folyamat egybeesése, párhuzamos lezajlása
- ⊙ ném *Synchronismus* ‘ua.’, lásd SZINKRÓN, -IZMUS
- szinkrotron** lásd SZINKROFAZOTRON

szinodiális ⇨ *vall* zsinati

⊙ tud lat *synodialis* ‘ua.’, lásd SZINÓDUS

szinodikus ⇨ *csill* az építetek együttállásával kapcsolatos

⊙ ang *synodic* ‘ua.’, lásd SZINÓDUS

szinódus ⇨ *vall* egyházi zsinat

⇨ *vall* a legfőbb görögkeleti egyházi hatóság

⊙ lat *synodus* ← gör *szinodosz* ‘népgyűlés, összejövetel, csillagok együttállása’: *szün-* ‘össze, együvé’ | *hodosz* ‘út’

Lásd még ZSINAT

szinoikia ⇨ *biol* élőlények olyan együttélése, amelyből sem előnyük, sem hátrányuk nem származik

⊙ tud lat *synoecia* ‘ua.’ ← gör *szüinoikeia* ‘együttlakás’: gör *szün-* ‘össze, együtt’ | *oikeó* ‘lakik’ ← *oikosz* ‘ház’

szinonim ⇨ *nyelvt* rokon értelmű (szó, kifejezés)

⊙ ném *synonym* ← fr *synonyme* ‘ua.’: gör *szün-* ‘együtt’ | *onoma, onüma* ‘név’

szinonima ⇨ *nyelvt* rokon értelmű szó, értelmi megfelelő

⊙ ném *Synonym* ‘ua.’, lásd SZINONIM

szinonímia ⇨ *nyelvt* rokonértelműség

⊙ tud lat *synonymia* ‘ua.’, lásd SZINONIM

szinonimika ⇨ *nyelvt* a rokonértelműség jelenségével foglalkozó nyelvtudományi ág

⊙ ném *Synonymik* ‘ua.’, lásd SZINONIMA

szinopszis ⇨ áttekintés, összefoglalás

⇨ *irod* írásmű kivonata, tartalmi vázlata

⇨ *vall* párhuzamos helyek összeállítása a Bibliából

⊙ ném *Synopsis* ‘ua.’ ← gör *szünopszisz* ‘kivonat, közös szemlélet’: *szün-* ‘együtt’ | *opszisz* ‘látás’ ← *optikosz* ‘a látáshoz tartozó’, lásd OPTIKA

szinoptikus ⇨ áttekintő, összefoglaló

⇨ együttlátó, egyformán látó, azonos látásmódú

⇨ *met* az időjárás nem szakaszos változásait előidéző, nagy területen érvényesülő (folyamatok)

⊙ ném *synoptisch* ‘ua.’ ← gör *szünoptikosz* ‘az egészét átlátó’, lásd SZINOPSZIS

szinoptikusok ⇨ *vall* a négy evangélista közül az a három (Máté, Márk, Lukács), aki lényegében egyezően adja elő Jézus életének eseményeit

⊙ lásd SZINOPTIKUS

szintagma ⇨ *nyelvt* szó szerkezet, szavak logikai vagy nyelvi kapcsolódása a mondatban

⊙ ném *Syntagma* ‘ua.’ ← gör *szüntagma, szüntagmatosz*, ered. *szüntak-ma* ‘csapattest, alkotmány, szerkezet’, lásd SZINTAXIS

szintagmatikus ⇨ *nyelvt* a szó szerkezetekkel kapcsolatos

⊙ ném *syntagmatisch* ‘ua.’, lásd SZINTAGMA

szintaktikus ⇨ *nyelvt* mondattani

⊙ ném *syntaktisch* ‘ua.’, lásd SZINTAXIS

szintaxis ⇨ *nyelvt* mondattan

⊙ tud lat *syntaxis* ← gör *szüntaxisz* ‘szerkezet, rendszer’ ← *szüntasszó* ‘szerkeszt, elrendez’: *szün-* ‘össze’ | *tasszó*, tkp. *tak-szó* ‘rendez, kijelöl’

szinterezés ⇨ tűzálló formadarabok előállítására por alakú anyagokból zsugorító hőkezeléssel

⊙ ném *sintern* ‘zsugorító hőkezelést végez’ ← *Sinter* ‘fém kiválása melegforrások vizéből’ ← ófn *sintar* ‘izzó hamu, salak’

szintetikus ⇨ összefoglaló

⇨ összegző, egyesítő, egységesítő

⇨ *kém* vegyi szintézis által létrejött, mesterséges (pl. festék, gyógyszer)

⇨ *nyelvt* a mondatbeli viszonyokat ragokkal jelölő (nyelv)

⊙ ném *synthetisch*, ang *synthetic* ‘ua.’, lásd SZINTÉZIS

szintetizál ⇨ egyszerűbb elemekből egyesít

⇨ magasabb szinten összefoglal

✧ *kém* vegyi szintézist végez

⊙ ném *synthetisieren* ← fr *synthétiser* 'ua.', lásd SZINTÉZIS

szintetizátor ✧ *zene* elektronikus hangképző berendezés, amely zörejekből és tiszta zenei hangokból keveri ki a hanghatásokat

⊙ ang *synthesizer* 'ua.', lásd SZINTETIZÁL

szintetizmus ✧ *műv* tiszta színeket és vonaljátékot alkalmazó posztimpresszionista festői irányzat

⊙ fr *synthetisme* 'ua.', lásd SZINTETIKUS, -IZMUS

szintézis ✧ egységbe foglalás, összetétel, összefoglalás

✧ *fil* két ellentétnek magasabb egységben való feloldása

✧ *kém* bonyolult, nagy molekulájú vegyület előállítása egyszerűbbekből

⊙ tud lat *synthesis* 'ua.' ← gör *szinthesisz* 'összeillesztés': *szün-* 'össze' | *(ti)thémi* 'tesz, helyez'

szintonizál ✧ *táv* behangol, ráhangol (vevőkészüléket az adó frekvenciájára)

⊙ ang *syntonise* 'ua.' ← *syntony* 'összehangoltság': gör *szün-* 'össze' | *tonosz* 'feszülés, hang' ← *teinó* 'feszít'

szinusz ✧ *mat* a szöggel szemközti befogó és az átfogó aránya a derékszögű háromszögben

⊙ ném *Sinus* 'ua.' ← lat *sinus* 'görbe vonal, öböl, tóga ránca' (a szinuszfüggvény rajza szabályos hullámvonal)

Lásd még INSZINUÁL, KOSZINUSZ

szinuszoid ✧ *mat* szinuszgörbe, hullámvonal

⊙ lásd SZINUSZ | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

szirén ✧ *mit* madártestű, női fejű, igéző énekű szörny az ógörög mondákban

⊙ ném *Sirene* ← kk lat *sirena* ← gör *szeirén* 'ua.'

sziréna ✧ *műsz* vészkiáltó, erős és hullámozó magasságú hangot adó elektromos készülék

⊙ ném *Sirene* 'ua.', tkp. 'szirén' (a szirének énekére utalva)

szirtaki ✧ *zene* váltakozó tempójú görög népi tánc

⊙ újjör, 'ua.' ← gör *szirtosz* 'egyfajta tánc'

szirup ✧ cukoroldat

✧ szörp, gyümölcszörp

✧ kanalas orvosság

⊙ ném *Sirup* ← kk lat *syropus* 'ua.' ← ar *saráb* 'ital'

szirupos ✧ érzelgős, édeskés, émelyítő

⊙ lásd SZIRUP

sziszifuszi ✧ kimerítő és kilátástalan, soha eredményre nem vezető (munka, erőfeszítés)

⊙ *Sziszüphosz* korinthuszi király az alvilágban azzal bünhődött vétkeiért, hogy egy nagy sziklát kellett egy hegycsúcsra felgörgöztetnie, de valahányszor felért vele, az újra a mélybe gördült

szisztéma ✧ rendszer

✧ a rendszer szabályainak megfigyelésén alapuló eljárás mód

⊙ lat *systema* 'ua.' ← gör *szüsztéma*, *szüsztéματος*, tkp. *szün-sztéma* 'elrendezés, szerkezet': *szün-* 'össze' | *(hi)sztémi* 'áll'

szisztematika ✧ *tud* rendszertan

⊙ ném *Systematik* 'ua.', lásd SZISZTEMATIKUS

szisztematikus ✧ rendszeres, módszeres

✧ állandóan és szabályosan ismétlődő

⊙ ném *systematisch* ← fr *systematique* 'ua.', lásd SZISZTÉMA

szisztematizál ✧ rendszerez, rendszerbe foglal

✧ rendszeresít

⊙ ném *systematisieren* 'ua.', lásd SZISZTÉMA

szisztolé ✧ *orv* a szív összehúzódása

⊙ tud lat *systole* 'ua.' ← gör *szüsztolé* 'összehúzódás' ← *szüsztelló*, tkp. *szün-sztelló* 'összehúz, összeszorít': *szün-* 'össze' | *sztelló* 'helyez'

szisztrum lásd SISTRUM

szitár ✧ *zene* indiai gitárféle húros hangszer

⊙ hindi, 'ua.' (indoeurópai rokonsága: gör *kithara*, sp *guitarra*)

Lásd még CITERA

situáció ⇨ helyzet, állapot, körülmények

⊙ késő lat *situatio* 'ua.', lásd SZITUÁL

sziuál ⇨ helyez, elhelyez, helyzetet teremt számára: *jól sziuált* (jó társadalmi, anyagi helyzetben lévő)

⊙ fr *situer* ← késő lat *situare, situatum* 'helyez' ← *situs* 'helyzet, fekvés' ← *sinere, situm* 'fektet, helyez'

sziuatív ⇨ helyzeti, a helyzettől függő, a helyzet által meghatározott

⊙ magy, lásd SZITUÁCIÓ (az *operáció–operatív* és hasonló szópárok mintájára)

sziutunga ⇨ áll mocsárlakó afrikai antilopféle

⊙ bennszülött név

sziú ⇨ *népr* egy sziú nyelvet beszélő dakota törzs népszerű neve

⇨ a prériindianok alkotta törzsszövetség neve

⊙ fr rövid *sioux* 'ua.' ← (*nadowes*)*sioux* ← dakota *nadoviszio* 'csörgökigyó'

sziál ⇨ *növ* mexikói agávefaj

⇨ ennek rostjaiból készült kötél, durva szövet

⊙ ang *sisal* 'ua.' ← *Sisal* mexikói kikötőváros nevéből

szkafander ⇨ úrruha, úrhajósok légmentesen záró, túlnyomásos öltözete

⊙ ang *scaphander* 'ua.': gör *szkaphé* 'csónak, hajó' | *anér, androsz* 'férfi, ember'

szkanderezés ⇨ *sport* játékos erőpróba, az ellenfél kezének leszorítása az asztalra

⊙ talán a 15. századi albán szabadsághős, *Szkander* bég nevéből ← tör, ar *Iszkandar* ← gör *Alexandrosz* 'Sándor'

szkandium lásd SKANDIUM

szkapolit ⇨ *ásv* négyszöges rendszerben kristályosodó alumínium-kalcium-nátrium-szilikát

⊙ ang *scapolithe* 'ua.': gör *szkaphosz* 'rúd' | *lithosz* 'kő'

szkarabeusz lásd SKARABEUS

szkarifikátor ⇨ *orv* a bőrön párhuzamos karcokat ejtő készülék

⇨ *mezőg* talajjavításhoz használt réthasogató kultivátor

⊙ ang *scarificator* 'ua.' ← újk lat *scarificare*, ered. *scarifare, scariphare* 'karcol, hasogat, vés, metsz' ← gör *szkariphomai* 'ua.' ← *szkariphosz* 'véső'

szkatofágia ⇨ *orv* ürülekevés mint elmebetegség tünete

⊙ tud lat *scatophagia* 'ua.': gör *szkór, szkatosz* 'trágya, ürülék' | *phagein* 'eszik'

szkatofília ⇨ *orv* beteges vonzódás a szennyeshoz, undorítóhoz

⊙ tud lat *scatophilia* 'ua.': gör *szkór, szkatosz* 'trágya, ürülék' | *philó* 'kedvel'

szkatológia ⇨ *orv* mocskos beszéd, undort keltő dolgok emlegetése beteges kényszerből

⊙ tud lat *scatologia* 'ua.': gör *szkór, szkatosz* 'trágya, ürülék' | lásd -LÓGIA

szkatoszkópia ⇨ *orv* székletvizsgálat

⊙ tud lat *scatoscopia* 'ua.': gör *szkór, szkatosz* 'trágya, ürülék' | gör *szkopeó* 'néz, vizsgál'

szkeccs ⇨ *irod* vázlat

⇨ *szính* rövid bohózat

⊙ ang *sketch* 'ua.', lásd SKICC

szkéma lásd SÉMA

szkéné ⇨ *szính* az ókori görög színház színpadterét hátulról lezáró építmény

⊙ gör, 'ua.', ered. 'sátor'

Lásd még SZCÉNA

szkenner ⇨ *számtech* pásztázó elektronsugárral működő optikai olvasó, képmásoló berendezés

⊙ ang *scanner* 'ua.' ← *scan* 'pásztáz, skandál' ← lat *scandere*, lásd SKANDÁL

szkepszis ⇨ kétely, kétség, kételkedés

⊙ ném *Skepsis* ← gör *szkepszisz* 'kétely' ← *szkeptomai* 'vizsgálhat, töpreng'

szkepticizmus ⇨ *fil* a tudatunktól független valóság megismerhetőségét tagadó ismeretelméleti irányzat

- ◉ ném *Skeptizismus* ‘ua.’, lásd SZKEPTIKUS, -IZMUS
szkeptikus ⇨ kételkedő, kétkedő, hitetlenkedő, hitetlen
 ⇨ a szkepticizmuson alapuló
 ◉ ném *skeptisch* ‘ua.’ ← gör *szkeptikosz* ‘töprengő’, lásd SZKEPSZIS
szkholion ⇨ *irod* magyarázó jegyzet, kommentár ókori szerzők műveihöz
 ⇨ *fil* filozófiai tétel bővebb kifejtése
 ◉ gör, ‘ua.’ ← *szkholé* ‘tudományos előadás, iskola’, ered. ‘szabadidő’
 Lásd még SKOLASZTIKUS
szkiatron ⇨ árnyékhatású képeket rajzoló elektronsugárcső
 ◉ ang *skiatron* ‘ua.’: gör *szkia* ‘árnyék’ | lásd (ELEK)TRON
szkiff ⇨ *sport* hosszú, keskeny, guruló üléses versenycsónak
 ◉ ang *skiff* ← fr *esquif* ← ol *schifo* ‘ua.’ ← germán (pl. ang *ship*, ném *Schiff* ‘hajó’)
szkip ⇨ *műsz* ferde pályás szállítóokás bányában, felvonó
 ◉ ang *skip*, ‘ua.’ ← *skep* ‘kosár’ ← skand *skeppa*, ‘ua.’
szkipetár † ⇨ albán
 ◉ régi szerb *skiptar* ‘ua.’ ← albán *Sqiperië* [sztyiperi] ‘Albánia’
szkiztroglosszia ⇨ *orv* hasadtnyelvűség mint fejlődési rendellenesség
 ◉ tud lat *schistoglossia* ‘ua.’: gör *szkhisztosz* ‘hasított’ ← *szkhidzó* ‘hasít’ | *glóssza* ‘nyelv’
 Lásd még SZKIZOFRÉNIA, GLOSSZA
szkíta ⇨ (fn) *tört* szittya, ókori lovas nomád nép, mely a Fekete-tengertől északra élt
 ⇨ e nép tagja
 ⇨ (mn) e néppel kapcsolatos
 ◉ lat *Scytha* ← gör *Szküthész* ‘ua.’
szkizma ⇨ *vall* egyházszakadás, főleg a keleti és nyugati keresztény egyház 1054-ben bekövetkezett végleges szakítása
 ⇨ *vall* eretnekség
 ◉ tud lat *schisma* ‘ua.’ ← gör *szkhiszma*, *szkhiszmatosz* ‘hasadás’ ← *szkhidzó* ‘hasít, hasad’
szkizmatikus ⇨ *vall* szakadár, eretnek
 ◉ tud lat *schismaticus* ‘ua.’, lásd SZKIZMA
szkizofázia ⇨ *orv* a beszéd, főképp a mondatalkotás zavara szkizofréniás betegeknel
 ◉ tud lat *schizophrenia* ‘ua.’: gör *szkhidzó* ‘hasít, hasad’ | *phaszisz* ‘beszéd, szó’ ← *phémi* ‘mond’
szkizofrén ⇨ *orv* tudathasadásban szenvedő (személy)
 ◉ ném *schizophren* ‘ua.’, lásd SZKIZOFRÉNIA
szkizofrénia ⇨ *orv* tudathasadás, hasadáson elmezavar
 ◉ tud lat *schizophrenia* ‘ua.’: gör *szkhidzó* ‘hasít, hasad’ | *phrén* ‘elme’
 † Kerülendő a németes [szizofrénia] ejtés.
szkizogenezis ⇨ *biol* soksejtű állatok ivartalan szaporodása a sejtosztódást megelőző sejtsarjadzással
 ◉ tud lat *schizogenesis* ‘ua.’: gör *szkhidzó* ‘hasít, hasad’ | lásd GENEZIS
szkizogónia ⇨ *biol* élősdiek magoszlásos szaporodása a gazdaszervezetben
 ◉ tud lat *schizogonia* ‘ua.’: gör *szkhidzó* ‘hasít, hasad’ | *goné* ‘születés’ ← *gennaó* ‘nemz, szül’
szkizoid ⇨ *lél* szkizofréniára hajlamos (lelki alkat)
 ⇨ *lél* a szkizofrénia jeleit mutató, ahhoz hasonló
 ◉ tud lat *schizoid* ‘ua.’: gör *szkhidzó* ‘hasít’ | *-id* ‘-szerü’ ← gör *eidosz* ‘külső’
szkizotim ⇨ *lél* szkizoid tüneteket mutató, de nem kóros (lelki alkat)
 ◉ ném *schizothym* ‘ua.’: gör *szkhidzó* ‘hasít, hasad’ | *thümosz* ‘bátorság, lelkiület, kedély’ ← *thümaó* ‘felindul, megvadul’
szklerenchima ⇨ *növ* megkeményedett, elfásodott, protoplazmát már nem tartalmazó sejtekből álló növényi szövet
 ◉ gör *szklérosz* ‘kemény’ | *enkhüma* ‘folyadék edénye’: *en-* ‘bele’ | *khümosz* ‘nedv, lé’
 Lásd még ALKÍMIA
szklerodermia ⇨ *orv* a bőr keményedésével járó betegség

- ◎ tud lat *sclerodermia* ‘ua.’: gör *szklérosz* ‘kemény’ | *derma* ‘bőr’
szkleróma ⇨ *orv* kemény sarjszövet képződésével járó folyamat a felső légutakban
 ◎ tud lat *scleroma* ‘ua.’: gör *szklérosz* ‘kemény’ | -*óma* (daganatra utaló toldalék)
szklerométer ⇨ *ásv* kristályok karcolási keménységének mérésére szolgáló műszer
 ◎ ang *sclerometer* ‘ua.’, lásd SZKLEROMETRIA
szklerometria ⇨ *ásv* kristályok karcolási keménységének mérése műszeres úton
 ◎ tud lat *sclerometria* ‘ua.’: gör *szklérosz* ‘kemény’ | *metreó* ‘mér’
szkleroprotein ⇨ *biol* vázfehérje
 ◎ tud lat *scleroprotein* ‘ua.’: gör *szklérosz* ‘kemény’ | lásd PROTEIN
szkleroszkóp ⇨ *fiz* fémek keménységét vizsgáló készülék
 ◎ gör *szklérosz* ‘kemény’ | *szkopeó* ‘néz, vizsgál’
szklerotikus ⇨ *orv* érlemeszesedéses
 ⇨ *orv* ennek folytán zavaros elméjű, szellemileg leépült
 ◎ tud lat *scleroticus* ‘ua.’ ← gör *szklérotész* ‘keménység’, lásd SZKLERÓZIS
szklerotizáció ⇨ *orv* keményedés, megkeményedés
 ◎ tud lat *sclerotisatio* ‘ua.’ ← gör *szklérotész* ‘keménység’ ← *szklérosz* ‘kemény’
szklerózis ⇨ *orv* az erek megkeményedése, elmerevülése, érlemeszesedés
 ◎ tud lat *sclerosis* ‘ua.’: gör *szklérosz* ‘kemény’ | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)
szkoliózis ⇨ *orv* a hátgerinc oldalirányú görbülése
 ◎ tud lat *scoliosis* ‘ua.’: gör *szkoliosz* ‘kanyargós, görbe’
szkopolamin ⇨ *orv* az ingerlékenységet csillapító, nyugtató hatású növényi alkaloid
 ◎ ang *scopolamin* ‘ua.’: *Scopoli* olasz természettudós nevéből | lásd AMIN
szkotofobin ⇨ *kém* 15 aminosavból felépülő egyszerű peptid, olyan patkányok agyában mutatták ki, amelyeket a sötétség elől való menekülésre tanítottak be
 ◎ tud lat *scotophobin* ‘ua.’: gör *szkotosz* ‘homály, sötét’ | *phobosz* ‘irtózás’ | -*in* (vegyületre utaló toldalék)
szkotóma ⇨ *orv* látótérkiesés, szigetszerű hiány a látótérben
 ◎ tud lat *scotoma* ‘ua.’: gör *szkotóma* ‘elhomályosulás, szédülés’ ← *szkotoó* ‘elhomályosul’ ← *szkotosz* ‘homály’
szkréper lásd SCRAPER
szkriptománia ⇨ *orv* írásdüh, kóros íráskényszer
 ◎ tud lat *scriptomania* ‘ua.’: *scribere*, *scriptum* ‘ír’ | lásd MÁNIA
szkrotális ⇨ *anat* a herezacskóval kapcsolatos
 ◎ tud lat *scrotalis* ‘ua.’ ← *scrotum* ‘herezacskó’
szkúner ⇨ *hajó* keskeny, hosszú, két- vagy háromboccos vitorlás hajó
 ◎ ang *schooner*, ered. *scooner* ‘ua.’ ← nyj *scoon* ‘sebesen siklik a vízen’
szkupcsina ⇨ *pol* a szlovén nemzetgyűlés
 ◎ szln *skupščina* ‘ua.’ ← *skupiti se* ‘összegyűlik’
szlalom ⇨ *sport* sílesiklás cikcakkos úton, zászlókkal kijelölt kapukon keresztül
 ◎ ném *Slalom* ‘ua.’ ← norv *slallm*, ered. *sledallm* ‘szánnyom’: *slede* ‘szán’ | *llm* ‘nyom’
szláv ⇨ *népr, nyelvt* javarészt Közép-, Kelet- és Dél-Európában élő népek összefoglaló neve, amelyek az indoeurópai nyelvcsalád SZATEM ágába tartozó nyelveket beszélnek
 ⇨ (mn) e népcsoporttal, e nyelvcsaláddal kapcsolatos
 ◎ ném *Slawe*, ang *slav* ‘ua.’ ← késő lat *Sclavus*, késő gör *Szklabosz* ‘(szláv) rabszolga’ ← ószláv *szlovene*, *szlavjan* ‘szláv’ ← *szlovo* ‘szó’, *szloviti* ‘beszél’
szlavista ⇨ *nyelvt* a szlavisztika tudósa
 ◎ ném *Slawist* ‘ua.’, lásd SZLAVISZTIKA
szlavisztika ⇨ *tud* a szláv nyelvekkel, irodalmakkal és kultúrával foglalkozó tudomány
 ◎ ném *Slawistik* ‘ua.’ ← *Slawe* ‘szláv’, lásd SZLÁV
szlavizmus ⇨ *nyelvt* a szláv nyelvekre jellemző sajátos kifejezés
 ⇨ *nyelvt* ilyen nyelvi sajátosság mint idegenszerűség más nyelv közegében
 ◎ ang *slavism* ‘ua.’, lásd SZLÁV, -IZMUS

szlavofil ⇨ szlávbarát

⇨ *tört* a pánszlávizmus orosz változatának híve

⊙ ang *Slavophile* ‘ua.’: lásd SZLÁV | gör *philó* ‘kedvel’

szlavofób ⇨ szlávellenes, szlávgyűlölő

⊙ ang *Slavophobe* ‘ua.’: lásd SZLÁV | gör *phobosz* ‘rettegés, gyűlölet’

szlem ⇨ *ját* 12 vagy 13 nyert ütésből álló játszma bridzsben

⇨ *sport* győzelemsorozat az adott év minden nagy nemzetközi versenyén (főleg teniszben)

⊙ ang *slam* ‘ua.’, tkp. ‘a becsapott ajtó dördülése’ ← skand (pl. norv *slemme* ‘becsap, bevág’)

szleng ⇨ *nyelvt* a nagyvárosokban kialakuló, alvilági és csoportnyelvi elemekkel keveredett, fesztelen köznyelvi stílusréteg

⊙ ang *slang* ‘ua.’ ← norv *slengje(ord)* ‘sértésül odavetett (szó)’ ← *slengje* ‘parittyával odavet’

szlip ⇨ *műsz* csúszás, a hajtott tengely fordulatszámának elmaradása a hajtóé mögött

⇨ *rep* oldaltcsúszás

⇨ *hajó* csúsztató sólya

⇨ *ölt* szár nélküli feszes rövid alsónadrág

⊙ ang *slip* ‘csúszás, csúszik’

szlogen ⇨ jelszó, jelmondat

⊙ ang *slogan* ‘ua.’, ered. ‘csatakiáltás’ ← kelta (gael) *sluagh-ghairm* ‘ua.’: *sluagh* ‘sereg’ | *ghairm* ‘kiáltás’

szlovák ⇨ *népr* a Kárpát-medence északi, hegyes vidékein élő nyugati szláv nép

⇨ e nép tagja, régi magyar nevén tót

⇨ *nyelvt* e nép nyugati szláv típusú nyelve

⇨ (mn) e néppel, nyelvvel kapcsolatos

⊙ ném *Slowake* ‘ua.’ ← *slovenský* ‘saját név’, tkp. ‘szláv’, lásd ott

szlovén ⇨ *népr* az Ausztriával szomszédos területeken élő alpesi szláv nép

⇨ e néphez tartozó személy

⇨ *nyelvt* e nép délszláv típusú nyelve

⇨ (mn) e néppel, nyelvvel kapcsolatos

⊙ ném *Slowene* ← *slovenski* ‘saját név’, tkp. ‘szláv’, lásd ott

szlőjd † ⇨ *okt* kézügyességéi foglalkozás (iskolában)

⇨ barkácsolás, kézimunka

⊙ svéd *slöjd* ‘ua.’, tkp. ‘mesterségbeli ügyesség, fortély’ ← *slug* ‘furfangos, élesesű, ügyes’

szmirna ⇨ *text* ritkább csomózású keleti szőnyeg

⊙ a törökországi Izmir régebbi lat *Smyrna* (← gör *Szmürné*) nevéből

szmog lásd SMOG

szmoking ⇨ *ölt* selyemmel borított hajtókájú férfizakó mint alkalmi viselet

⇨ ilyen kabáttal kiegészült öltöny

⊙ ang *smoking (jacket)* ‘dohányzó(zakó)’ ← *smoke* ‘dohányzik’ ← *smoke* ‘füst’

Lásd még SMOG

sznob ⇨ az előkelők szokásait majmoló közrendű ember, úrhatnám polgár

⇨ divatos művészekért és művekért tüntetően rajongó ember

⊙ ang *snob* ‘ua.’ ← (?) lat röv *s.nob.*, azaz *sine nobilitate* ‘nemesség nélküli’, anyakönyvi bejegyzés közrendű hallgatók neve mellett a cambridge-i egyetem régi anyakönyveiben (az ilyen hallgatók nyilván igyekeztek előkelő diáktársaik életvitelét utánozni)

sznobizmus ⇨ sznob viselkedés, előkelősködés

⊙ ang *snobism* ‘ua.’, lásd SZNOB

szobranje ⇨ *pol* a bolgár országgyűlés

⊙ bolg, ‘ua.’ ← *szobira sze* ‘összegyűlik’

szociális ⇨ társaságkedvelő, nyájas

⊙ ném *sozial*, ang *sociable* ‘ua.’, tkp. ‘(könnyen) társuló’ ← *sociare* ‘társul’ ← *socius* ‘társ, szövetséges’ ← *sequi, secutus* ‘követ’

Lásd még SZEKVENIS

szociabilitás ⇨ társas ösztön, a társas élet kedvelése

⊙ ang *sociability* 'ua.', lásd SZOCIABILIS

szociáció ⇨ növ minden szintjében egyöntetű növénytársulás

⊙ tud lat *sociatio* 'ua.' ← *sociare, sociatum* 'társul' ← *socius* 'társ, szövetséges' ← *sequi, secutus* 'követ'

szociál- ⇨ *tud* (összetételek előtagjaként) a társas étellel, a társadalommal kapcsolatos: *szociáletika, szociálpatológia*

⇨ *pol* a szocializmussal kapcsolatos: *szociáldemokrácia*

⇨ a társadalom általános jólétével kapcsolatos: *szociálpolitika*

⊙ ném *Sozial-* 'ua.', lásd SZOCIÁLIS

szociálanropológia ⇨ *tud* a kulturális antropológiának az az ága, amely az emberfajták, a társadalmi rétegek, a törzsi társadalmak viszonyait kutatja

⊙ lásd SZOCIÁL-, ANTROPOLÓGIA

szociáldarwinizmus ⇨ *tud* antropológiai iskola, amely Darwinnak a létharcról és a természetes kiválasztódásról szóló tanait az élővilágról az emberi társadalomra is kiterjeszti

⊙ lásd SZOCIÁL-, DARWINIZMUS

szociáldemokrácia ⇨ *pol* a munkásmozgalom Marx és Engels által alapított formája

⊙ ném *Sozialdemokratie* 'ua.', lásd SZOCIÁLIS, DEMOKRÁCIA

szociáldemokrata ⇨ *pol* (fn) a szociáldemokrácia elveit valló személy

⇨ (mn) a szociáldemokrácia elvei alapján szerveződött (párt)

⊙ ném *Sozialdemokrat, sozialdemokratisch*, lásd SZOCIÁLDEMOKRÁCIA

szociális ⇨ társadalmi, közösségi

⇨ népjóléti, az egyének társadalmi és anyagi helyzetével foglalkozó, a hátrányos helyzetűeket segítő (gondozás, segély)

⊙ ném *sozial* 'ua.' ← lat *socialis* 'társas, hitvestársi, szövetségi' ← *socius* 'társ, szövetséges' ← *sequi, secutus* 'követ'

Lásd még SZEKVENNS

szocialista ⇨ *pol* (fn) a szocializmus híve

⇨ (mn) a szocializmus elvi alapján álló (párt)

⊙ ném *Sozialist, sozialistisch* 'ua.', lásd SZOCIALIZMUS

szocialisztikus ⇨ *pol* a szocializmus felé hajló, arra emlékeztető

⊙ ném *sozialistisch* 'ua.', lásd SZOCIALISTA

szocializáció ⇨ *szoc* az egyén beilleszkedése a társadalom életébe azáltal, hogy elsajátítja annak értékrendszerét és érintkezési technikáit

⇨ *pol* társadalmi tulajdonba vétel

⊙ ang, fr *socialisation* 'ua.', lásd SZOCIALIZÁL

szocializál ⇨ *pol* társadalmi tulajdonba vesz

⇨ *szoc* a társadalom életében való részvételre felkészít (pl. gyermeket)

⊙ fr *socialiser* 'ua.', lásd SZOCIÁLIS

szocializmus ⇨ *pol* társadalmi rendszer, amelyben a termelőeszközök közösségi tulajdonban vannak

⇨ *pol* törekvés az alsóbb társadalmi rétegek helyzetének javítására

⊙ ném *Sozialismus* 'ua.', lásd SZOCIÁLIS, -IZMUS

szociálpatológia ⇨ *tud* a társadalmi normákkal való szembehelyezkedés kóros jelenségeit vizsgáló tudományterület

⊙ lásd SZOCIÁL-, PATOLÓGIA

szociálpszichológia ⇨ *tud* társadalomlélektan

⊙ lásd SZOCIÁL-, PSZICHOLÓGIA

szocio- ⇨ (tudományos szó összetételek előtagjaként) a társadalommal, egyes társadalmi rétegekkel kapcsolatos, pl. *szociometria, szociopata*

⊙ ném *Sozio-* 'ua.' ← lat *socius* 'társ' ← *sequi, secutus* 'követ'

Lásd még SZEKVENNS

szociofotó ⇨ *műv* a társadalom esettjeinek művészi, egyben agitatív erejű bemutatása fényképsorozatokon

⊙ lásd SZOCIO-, FOTÓ

szociográfia ⇨ *tud* társadalomrajz, kisebb-nagyobb társadalmi rétegek, csoportok, vidékek vagy foglalkozási ágak életviszonyait leíró és feltáró kutatás

⇨ *tud* ilyen tárgyú mű

⊙ ang *sociography* 'ua.', lásd SZOCIO-, GRÁFIA

szociográfus ⇨ a szociográfia művelője

⊙ magy, lásd SZOCIOGRÁFIA (a *fotográfia*–*fotográfus* és hasonló szópárok mintájára)

szociogram ⇨ *tud* a szociográfiai felmérés eredményeit rögzítő ábra, grafikon, táblázat stb.

⊙ lásd SZOCIO-, -GRAM(MA)

szociolektus ⇨ *nyelvt* rétegnyelv, valamely nyelvnek egy adott társadalmi réteg által beszélt változata a modern nyelvtudományban

⊙ ang *sociolect* 'ua.', lásd SZOCIO-, LEKTUS

szociolingvisztika ⇨ *nyelvt* az egyén társadalmi helyzetének és nyelvhasználatának kapcsolatát kutató tudományág

⊙ ang *sociolinguistics* 'ua.', lásd SZOCIO-, LINGVISZTIKA

szociológia ⇨ *tud* társadalomkutatás, társadalomtudomány

⊙ ang *sociology* 'ua.', lásd SZOCIO-, -LÓGIA

szociológus ⇨ *tud* társadalomkutató, a szociológia szakembere

⊙ magy, lásd SZOCIOLOGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

szociometria ⇨ *tud* kisebb emberi közösségek személyes kapcsolatrendszerének felmérése kérdőíves és kikérdezőes módszerekkel

⊙ lásd SZOCIO- | gör *metreo* 'mér'

szociopata ⇨ *lél* kóros lelki alkatú személy, aki képtelen a társadalomba beilleszkedni

⊙ lásd SZOCIO- (a *pszichopata* és hasonló szavak mintájára)

szocioszféra ⇨ az ember által átalakított természeti környezet

⊙ lásd SZOCIO-, SZFÉRA

szóda ⇨ *kém* sziksó, nátriumkarbonát

⇨ szóдавиз, szénsavval telített ivóvíz

⊙ ném, ang *soda* 'nátriumkarbonát' ← ol, sp *soda* 'ua.': VAGY ← ar *szuvvád* 'sóságöke', tengerparton termő, a középkorban gyógyhatásaiért keresett növény', VAGY ← ar *szudá* 'fejfájás' (mint amely ellen a gyógynövény hatásos volt)

szóda-bikarbóna ⇨ *kém* nátrium-hidrokarbonát, enyhe lúg, a fölös gyomorsav lekötésére használatos fehér por

⊙ tud lat *soda bicarbonata* 'ua.', tkp. 'kétszeresen karbonált szóda': lásd SZÓDA | lat *bi-* 'két-, kettős' | újjk lat *carbonatus* 'szénsavas' ← *carbo, carbonis* 'szén'

szodómia ⇨ állatokkal üzőtt fajtalankodás

⊙ ném *Sodomie* 'ua.' (más nyelveken 'férfi homoszexualitás', *Sodoma* bibliai város nevéből 1Móz 19,4–11)

szodomita ⇨ állatokkal fajtalankodó személy

⊙ ném *Sodomit* 'ua.', lásd SZODÓMIA

szófa ⇨ *bút* pamlag, kárpitozott támlás heverő

⊙ ném, fr *sofa* 'ua.' ← ar *szuffa* 'párnázott pad', ered. 'tevenyereg párnája'

szofista ⇨ álbölcsező, szófacsaró, szöbűvész

⊙ lat *sophista* ← gör *szophisztész* 'ua.', ered. 'szakértő, bölcsező' ← *szophidzó* 'bölcsezen kigondol, kieszel' ← *szophia* 'bölcsség, ügyesség'

szofisztika ⇨ álokoskodás, álbölcselet, szöbűvészkedés

⇨ *fil* megtévesztő, látszatra és formailag helyes, valójában téves következtetésre vezető érvelés

⊙ ném *Sophistik* 'ua.', lásd SZOFISZTIKUS

szofisztikált ⇨ mesterkél

⇨ kifinomult, körmönfont, bonyolult

⊙ ang *sophisticated* 'ua.', lásd SZOFISZTIKA

szofisztikus ⇨ a szofistákra jellemző

⊙ ném *sophistisch* ← gör *szophisztikosz* 'ua.', lásd SZOFISTA

szofizma ⇨ álbölcsesség

⇨ megtevesztő szándékú, formailag hibátlan, de önmagának ellentmondó érvelés

⊙ lat *sophisma* ← gör *szophizma* 'ua.', ered. 'ügyes terv, ötlet' ← *szophidzó* 'bölcsezen gondol, kieszél' ← *szophia* 'bölcesség, ügyesség'

szoft ⇨ *sport* különleges szivacsbevonatú pingpongütő

⊙ ang *soft* 'puha'

szoftver ⇨ *számtech* műveleti rendszer, a számítógép működtetéséhez szükséges szellemi termékek (algoritmuskok, programok, utasításrendszerek és dokumentációk) összessége

⊙ ang *software* 'ua.', tkp. 'lágy áru' (a HARDVER mintájára)

szója ⇨ növ kelet-ázsiai eredetű, tápanyagokban gazdag hüvelyes növény

⊙ ném *Soja* ← jap *soju* 'ua.' ← kínai *si-ju* 'szójaolaj': *si* 'erjesztett szójabab' | *ju* 'olaj'

szokol ⇨ tört sportmozgalom a két világháború közötti Csehszlovákiában

⊙ cseh *sokol* 'ua.', tkp. 'sólyom'

szol ⇨ *kém* kolloid oldat

⊙ ang, ném *sol* 'ua.' ← lat *sol(utio)*, lásd SZOLÚCIÓ

szolanin ⇨ *kém* mérgező alkaloid a burgonya csírájában

⊙ ang *solanine* 'ua.': tud lat *solanum* 'nadragulya' | *-in* (vegyültre utaló toldalék)

szolarigráf ⇨ *csill* a napsugárzás ingadozását grafikusán rögzítő műszer

⊙ ang *solarigraph* 'ua.': lásd SZOLÁRIS | gör *graphó* 'ír'

szolariméter ⇨ *met* a teljes napsugárzás erejét mérő műszer

⊙ ang *solarimeter* 'ua.': lásd SZOLÁRIS | gör *metreó* 'mér'

szoláris ⇨ *csill, fiz* a Nappal kapcsolatos

⇨ *csill* a Nap járásához igazodó, ahhoz mért

⊙ lat *solaris* 'nap-, a Naphoz tartozó' ← *sol, solis* 'Nap'

szolárium ⇨ ibolyántúli sugarakat kibocsátó fénycsővel működő napozóágy

⊙ ang *solarium* 'ua.' ← lat *solarium* 'napóra, napozásra való lapos háztető', lásd SZOLÁRIS

szolarizáció ⇨ *fényk* fényérzékeny bevonat ellentétes viselkedése direkt napfény hatására

⊙ ang *solarisation* 'ua.' ← *solarise* 'napfénynek tesz ki', lásd SZOLÁRIS

szoldateszka ⇨ *pol* erőszakos katonai szellem

⇨ *pol* az állam irányításába beavatkozó katonaság

⊙ ném *Soldateska* 'erőszakos, garázda katonanépség' ← ol *soldatesca* 'ua.' ← *soldatesco* 'katonai' ← *soldato* 'katona', tkp. 'zsoldos' ← *soldo* 'fizetség, zsold' ← késő lat (*nummus*) *soldus* '(színarany) pénz' ← *solidus* 'szilárd'

Lásd még ZSOLD

szolecizmus ⇨ *nyelvt* durva nyelvtani, mondattani hiba

⊙ lat *soloecismus* 'ua.' ← gör *szoloikiszmosz* 'hibás beszéd': *Szoloikosz* 'a kilikiai Szoloi városból való' (ahol romlott görög dialektust beszéltek) | lásd -IZMUS

szolenoid ⇨ *vill* elektromágnes henger alakú tekercse

⊙ ang, ném *solenoid* 'ua.': gör *szólén* 'cső' | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

szolfatára ⇨ *geol* kénes gőzök előtörése mint vulkáni utótevékenység

⇨ *geol* ilyen kitörés helye

⊙ ol *Solfatara*, kráter Nápoly mellett ← *sulfure* 'kén' ← lat *sulphur* 'ua.'

szolfézs ⇨ *zene* zenei alapismeretekre tanító és a hallást fejlesztő zeneiskolai szaktárgy

⊙ fr *solfège* ← ol *solfeggio* 'ua.', ← *solfeggiare* 'szolmizál', tkp. 'szó-fát énekel': *sol* 'szó' | *fa* 'ua.' (szolmizációs hangnevek), lásd SZOLMIZÁCIÓ

szolid ⇨ erős, szilárd

⇨ megbízható, tisztességes

⇨ kiegyensúlyozott, higgadt, megfontolt

⇨ józan, megalapozott, kockázatmentes

✧ rendezett életű

✧ jó viseletű, szerény, feltűnést kerülő

◎ ném *solide* ‘ua.’ ← lat *solidus* ‘szilárd, sűrű, tömött’ ← *sollus* ‘egész, teljes’ (a ‘szerény’ jelentés a magyarban alakult ki a *szelíd* szó beleértésével)

szolidáris ✧ összetartó, egyetértő

✧ támogató, egymásért kölcsönösen és szilárdan kiálló

◎ ném *solidär* ← fr *solidaire* ← késő lat *solidarius* ‘ua.’ ← lat *solidum* ‘biztos, szilárd alap’ ← *solidus* ‘szilárd, sűrű’ ← *sollus* ‘egész’

szolidaritás ✧ kölcsönös kötelesség- és segítségvállalás közös érdekek alapján

✧ összetartás, bajtársiasság, közösségvállalás

◎ fr *solidarité* ‘ua.’, ered. ‘kölcsönös biztosítási társulás a 15. századi Franciaországban’ ← lat *in solidum* ‘az egészért, mindenkiért (vállalt felelősség)’, lásd SZOLIDÁRIS

szolidarizál ✧ szolidaritást vállal (vkivel)

◎ ném *solidarisieren* ‘ua.’, lásd SZOLIDÁRIS

szoliditás ✧ tartósság, szilárdság, megbízhatóság

◎ ném *Solidität* ‘ua.’, lásd SZOLID

szoliflukció ✧ *geol* talajfolyás, súvadás

◎ ang *solifluction* ‘ua.’: lat *solum* ‘talaj’ | *fluctio* ‘folyás’ ← *fluere, fluctum* ‘folyik’

szolipszista ✧ *fil* a szolipszizmus vallója

◎ ném *Solipsist* ‘ua.’, lásd SZOLIPSZIZMUS

szolipszizmus ✧ *fil* filozófiai szemlélet, amely csak a szubjektív tudat létezését tekinti bizonyíthatónak, és a világot a vizsgálódó tudat alkotásának tekinti

◎ ném *Solipsismus* ‘ua.’: lat *solum* ‘csak’ | *ipse* ‘ő, az, maga’ | lásd -IZMUS

szólista ✧ *zene* magánszámot előadó énekes vagy hangszeres művész, táncos

◎ ném *Solist* ← ol *solista* ‘ua.’, lásd SZÓLÓ

szoliter ✧ önállóan befoglalt nagy ékkő, főleg gyémánt

◎ ném *Solitär* ← fr *solitaire* ‘ua.’, tkp. ‘egyedi, magános’ ← lat *solitarius* ‘ua.’ ← *solus* ‘egyedüli’

szoljanka ✧ *konyha* tejfőlös orosz hús- vagy halleves uborkával és sok zöldséggel

◎ or kics, ‘ua.’, tkp. ‘sós leveske’ ← *szoljanoj* ‘sós’ ← *szolj* ‘só’

szollicitáció ✧ kérelmezés, szorgalmazás, sürgetés

◎ lat *sollicitatio* ‘ua.’, lásd SZOLLICITÁL

szollicitál ✧ kérelmez, szorgalmaz, sürget

◎ lat *sollicitare* ‘izgat, zavar, háborgat’ ← *sollicitus* ‘háborgó, zajgó’: *sollus* ‘egészen, teljesen’ | *ciere, citum* ‘megrendít, felizgat’

szolmizáció ✧ *zene* a hétfokú diatonikus hangskála tagjainak megnevezése szótagokkal az olasz, francia és spanyol gyakorlatban, mely Guido d’Arezzo nevéhez fűződik (11. század), és egy himnusz felsorainak kezdő szótagjaiból áll

✧ *zene* a hangok ilyen megnevezése az adott hangnemben elfoglalt relatív helyük szerint (relatív ~)

✧ *zene* ennek alapján való énektanítás a kottaolvasás megkönnyítésére

◎ ném *Solmisation* ← ol *solmizzazione* ‘ua.’, lásd SZOLMIZÁL

szolmizál ✧ *zene* dallamot kottáról a relatív szolmizációs skála segítségével énekel

◎ ném *solmisieren* ← ol *solmisare* ← ‘ua.’ ← *sol, mi* ‘szó, mi’ (a skála 5., ill. 3. hangja), lásd SZOLMIZÁCIÓ

Lásd még SZOLFÉZS

szóló ✧ *zene* egy hangszerre vagy énekhangra írt (esetleg zongorakiséretes) zenemű, ill. nagyobb zenemű ilyen jellegű részlete

✧ *zene* zenei vagy táncos magánszám

✧ *zene* egy hangszer vagy egy kisebb hangszercsoport kiemelt szólama, szembeállítva a teljes zenekar (lásd TUTTI) játékával

◎ ol *solo* ‘ua.’, tkp. ‘egyedüli’ ← lat *solus* ‘ua.’

szology ✧ *földr* kovasav felhalmozódása útján létrejött szikes talaj

◎ or, ‘ua.’ ← *szolj* ‘só’

szolomit ⇨ *mezőg* szalmából sajtolt, építkezésnél használatos anyag

⊙ or, 'ua.': *szoloma* 'szalma' | *-it* (termékre utaló toldalék)

❖ magy *szalma*

szolonyec ⇨ *földr* termőszik, mélységi szikes talajréteg

⊙ or, 'ua.' ← *szolono* 'nagyon sós'

szolsztícium lásd SOLSTITIUM

szolúbilis ⇨ *kém* oldható, oldódó

⊙ tud lat *solubilis* 'ua.' ← lat *solvere, solutum* 'felold'

szolúció ⇨ *kém* oldat

⊙ lat *solutio* 'ua.' ← *solvere, solutum* 'felold'

szolvábilis † ⇨ *ker* fizetőképés

⊙ ném *solvabel* ← fr *solvable* 'ua.', tkp. 'feloldható' ← lat *solvere, solutum* 'felold, feloldoz, tartozást kifizet'

szolvabilitás † ⇨ *ker* fizetőképesség

⊙ fr *solvabilité* 'ua.', lásd SZOLVÁBILIS

szolvatáció ⇨ *kém* a közeg molekuláinak megkötése kolloid oldatokban

⊙ ang, ném *solvation* 'ua.' ← E. *Solvay* belga kémikus nevéből

szolvencia ⇨ *ker* fizetőképesség

⊙ ném *Solvenz* 'ua.' ← újjk lat *solventia* 'oldhatóság' ← *solvere* 'felold', lásd SZOLVENS

szolvens ⇨ *ker* fizetőképés

⇨ *kém* oldószer

⊙ ném *solvent*, ill. *Solvens* 'ua.' ← lat *solvens* 'feloldó' ← *solvere* 'felold, tartozást kifizet'

szolvólízis ⇨ *kém* oldatban létrejövő vegyi folyamat, ahol az oldószer az egyik résztvevő

⊙ lat *solvere* 'felold' | gör *lyszisz* 'feloldás' ← *lyo* 'felold'

szóma¹ ⇨ *mit* az indiai istenek eledele, amely halhatatlanná teszi őket

⊙ óind, 'ua.', tkp. 'nedű, lé' (ered. egy cserje leveléből kivont bódító anyag)

szóma² ⇨ *biol, orv* test

⇨ *biol* a test egésze a szaporítósejtek kivételével

⊙ gör *szóma, szómatosz* 'test'

szomaszténia ⇨ *orv* testi gyengeség

⊙ tud lat *somasthenia* 'ua.', lásd SZÓMA², ASZTÉNIA

szomatikus ⇨ *orv* testi, a testre vonatkozó (a lelkel szembeállítva)

⇨ *orv* a test élő anyagát károsító (sugárzás)

⇨ *biol* testi (és nem szaporító) sejt

⊙ tud lat *somaticus* 'ua.' ← gör *szomatikosz* 'testi' ← *szóma, szómatosz* 'test'

szomatogén ⇨ *orv* testi eredetű

⊙ ném *somatogen* 'ua.': gör *szóma, szómatosz* 'test' | lásd -GÉN

szomatológia ⇨ *orv* a testtel mint élő szervezettel, a test külső alakjával foglalkozó tudományterület

⊙ tud lat *somatologia* 'ua.', lásd SZÓMA², -LÓGIA

szomatometria ⇨ *biol* a test különböző részeinek mérésével és a méretek arányításával foglalkozó embertani tudományág

⊙ lásd SZÓMA² | gör *metreó* 'mér'

szomatoszófia ⇨ *orv* testi vizsgálat

⊙ tud lat *somatoscopia* 'ua.': lásd SZÓMA² | gör *szkopeó* 'néz, vizsgál'

szomatotrop ⇨ *orv* a testre ható, a növekedést segítő (pl. hormon)

⊙ lásd SZÓMA², TROP(IZMUS)

szomnambul lásd SZOMNAMBULISTA

szomnambulista ⇨ *orv* alvajáró, holdkóros személy

⊙ magy, lásd SZOMNAMBULIZMUS (a *turizmus-turista* és hasonló szópárok mintájára)

szomnambulizmus ⇨ *orv* alvajárás, holdkórosság

⊙ tud lat *somnambulismus* 'ua.': *somnus* 'álm, alvás' | *ambulare* 'sétál' | lásd -IZMUS

szomnifer ⇨ *orv* altatószer

⊙ lat *somnifer* ‘álmot hozó, altató hatású’: *somnus* ‘alvás’ | *ferre* ‘hoz’

szomnilokvizmus ⇨ *orv* álomban beszélés

⊙ tud lat *somniloquismus* ‘ua.’: *somnus* ‘álom, alvás’ | *loqui* ‘beszél’ | lásd -IZMUS

szomnolencia ⇨ *orv* aluszékonyság, állandó kóros álmoság

⊙ lat *somnolentia* ‘ua.’ ← *somnus* ‘álom, alvás’

szomnolens ⇨ *orv* kóros álmoságban szenvedő

⊙ ném, fr *somnolent* ← lat *somnolentus* ‘ua.’ ← *somnus* ‘álom’ (a ~ forma téves latinositás eredménye a *patent*→*pátens* hamis analógiájára, a latinban ui. nincs *somnolere ige)

szonáns ⇨ *nyelvt* önmagában is szótagot alkotó hang

⊙ lat *sonans* ‘ua.’ ← *sonare* ‘hangzik’ ← *sonus* ‘hang’

szonár ⇨ *műsz* ultrahangos mélységmérő

⊙ ang *sonar* ‘ua.’ ← *so(und) n(avigation) a(nd) r(anging)* ‘hanggal való tájékozódás és távolságmérés’ (a RADAR mintájára)

szonáta ⇨ *zene* egy vagy két hangszerre írt, három- vagy négytétéles zenemű

⇨ *zene* (a 17. századig) bármely hangszeres zenedarab

⊙ ol (*musica*) *sonata* ‘hangszeren játszott (zene)’ ← *sonare* ‘hangszeren játszik, előad’ ← lat *sonare* ‘hangzik’ ← *sonus* ‘hang’

szonatina ⇨ *zene* kisebb, egyszerűbb szerkezetű szonáta

⊙ ol kics *sonatina* ‘ua.’, lásd SZONÁTA

szonda ⇨ *hajó* vízfénékre bocsátott mélységmérő eszköz, mérőon

⇨ *orv* belső szervekbe bocsátott mérő, tükröző műszer pl. *gyomorszonda*

⇨ mintavétellel való közvéleménykutatás

⊙ ném *Sonde* ← fr *sonde* ‘ua.’ ← ?

szondázás ⇨ mintavétel, közvéleménykutatás

⇨ puhatolódzás

⊙ lásd SZONDA

szonett ⇨ *irod* 14 sorból, többnyire két négysoros és két háromsoros strófaból álló, kötött rímelésű vers

⊙ ném *Sonett* ← fr *sonette* ← ol kics *sonetto* ‘ua.’ ← *sono* ‘hangzás, csengés’ ← lat *sonus* ‘hang’

szónikus ⇨ *fiz* a hanggal kapcsolatos

⊙ ang *sonic* ‘ua.’ ← lat *sonus* ‘hang’

szonográfia ⇨ *orv* a belső szervek vizsgálata ultrahanggal

⊙ tud lat *sonographia* ‘ua.’: lat *sonus* ‘hang’ | lásd -GRÁFIA

szonométer ⇨ *orv* hallásmérő, hallásvizsgáló

⊙ ném *Sonometer* ‘ua.’: lat *sonus* ‘hang’ | gör *metreó* ‘mér’

szonoritás ⇨ zengés, zengzetesség, zengő hangzás

⇨ *nyelvt* mássalhangzó zöngéssége

⊙ tud lat *sonoritas* ‘ua.’ ← *sonorus* ‘hangzó, csengő’ ← *sonus* ‘hang’

szonorizál ⇨ *film* hangosít, hangfelvételi elemekkel lát el (filmet)

⊙ ang *sonorise* ‘ua.’ ← *sonorous*, lásd SZONORÓZUS

szonorózus ⇨ mélyen zengő, zengzetes

⊙ lat *sonorosus* ‘ua.’ ← *sonorus* ‘hangzó, csengő’ ← *sonus* ‘hang’

szonotéka ⇨ *műsz* lemez- és hangszalagtár, fonotéka

⊙ lat *sonus* ‘hang’ | lásd TÉKA

szopornyica ⇨ *áll* vírus okozta kutyabetegség, takonykór

⊙ szláv *szopoljnica ‘ua.’ ← szlk *soplivica* ‘takonykór’ × horv *soporina* ‘takony’

szoprán ⇨ *zene* a legmagasabb női, ill. gyermekhang

⇨ *zene* ilyen hangú énekes

⇨ *zene* az ilyen hangra írt szólám

⊙ ném *Sopran* ← ol *soprano*, ‘ua.’, ered. ‘felső’ ← késő lat *superanus* ‘felső, legfelső’ ← lat *super* ‘felett’

Lásd még SZUVERÉN

szorb ⇨ *népr* más néven vend, nyugati szláv nyelvet beszélő népcsoport Délkelet-Németországban, a Spree felső folyása mentén

⊙ ném *Sorbe* 'ua.' ← *sorbski* (saját név)

szorbít ⇨ *kém* hatértékű nyílt szénláncú alkohol, mesterséges édesítőszer

⊙ ném *Sorbít* 'ua.': *Sorbet* ← ol *sorbetto* ← tör *şerbet* 'édes üdítő ital', lásd SÖRBET | *-it* (vegyi termékre utaló toldalék)

szordínó ⇨ *zene* hangfogó, hangtompító hegedűn

⇨ *átv* visszafogottság, tapintat (beszédben)

⊙ ol kics *sordino* 'ua.', tkp. 'süketecske' ← *sordo* 'süket' ← lat *surdus* 'ua.'

szoritész ⇨ *fil* lánckövetkeztetés, olyan összetett szillogizmus, amelynek egyes elemeit hallgatólággosan odaértjük

⇨ *fil* ravasz szofista feladvány, mint pl. „Hány babszem kell egy halomhoz?”

⊙ tud lat *sortes* ← gör *szóreitész* 'ua.' ← *szórosz* 'halom'

szorpció ⇨ *kém* gázelnyelés

⊙ ném *Sorption* 'ua.' ← lat *sorptio* 'hörpölés' ← *sorbere* 'szürcsöl, hörpöl'

szortiment ⇨ *ker* választék, árukészlet

⊙ ném *Sortiment* ← ol *sortimento* 'ua.', lásd SZORTÍROZ

szortíroz ⇨ szétválogat, osztályoz, rendez, csoportosít (bizonyos szempont, pl. szín, minta, nagyság, betűrend alapján)

⊙ ném *sortieren* ← ol *sortire* 'ua.' ← *sorta* 'fajta, féle' ← lat *sors, sortis* 'sors, sorsolás, nem, fajta'

Lásd még SORTIE

szósz ⇨ *konyha* mártás

⇨ *biz* baj, csáva, galiba

⇨ *biz* szószaporítás, fecsegés, duma

⊙ ném *Sauce* ← fr *sauce* 'mártás' ← lat nn *salsa* 'megsózott' ← *salsus* 'ua.' ← *sallere, salsum* 'megsóz' ← *sal* 'só'

Lásd még SZALINA

szoteriológia ⇨ *vall* megváltástan, a katolikus hittudománynak Krisztus megváltói működésével foglalkozó ága

⊙ tud lat *soteriologia* 'ua.': gör *szótér* 'megszabadító' ← *szódzó* 'megment, megőriz' | lásd -LÓGIA

Lásd még KREOZOT

szotnya ⇨ *tört* kozák lovasszáhad

⊙ or, 'ua.' ← *szot* 'száz'

szotoár ⇨ egysoros gyöngy nyaklánc

⊙ fr *sautoir* 'ua.' ← *sauter* 'ugrik, robbant, keresztbe tesz' ← lat gyak *saltare* 'ugrál' ← *salire, saltum* 'ugrik'

Lásd még SZALTÓ

szovjet ⇨ *tört* a volt Szovjetunióval, annak berendezkedésével kapcsolatos

⊙ or *szovjet* (*szkij*) 'ua.' ← *szovjet* 'tanács, tanácstestület, munkástanács' ← óoros *szovjetu* 'ua.': *szu-* 'össze, együtt' | *vjetu* 'tanács, megegyezés'

szörf ⇨ *sport* hullámlovaglás, hullámdeszka, széldeszka

⊙ ang *surf* (*riding*) 'a lapos parton átbukó hullámok tarájának (meglovaglása)', ill. *surf* (*board*) 'hullám(deszka)' ← *surf* 'habtaraj hullámon'

szpáhi ⇨ *tört* nehéz fegyverzetű lovas katona a volt török birodalomban

⇨ bennszülött lovaskatona a volt francia észak-afrikai gyarmatokon

⊙ szerb-horv *spahija* 'ua.' ← tör *sipahi* 'szolgálatáért földbirtokkal jutalmazott lovaskatona' ← perzsa *szipáhi* 'lovas katona' ← *szipáh* 'sereg'

Lásd még SEPOY

szpícs ⇨ *biz* beszéd, duma

⊙ ang *speech* 'ua.' ← *speak* 'beszél'

szpíker ⇨ rádió- vagy tévébemondó, közvetítő

⊙ ang *speaker* ‘ua.’, tkp. ‘beszélő’ ← *speak* ‘beszél’

szpikula ⇨ *csill* lángnyelvyszerű képződmény a Nap kromoszférajában

⊙ tud lat kics *spicula* ‘ua.’, tkp. ‘nyílhegy’ ← *spica* ‘kalász’

szplenitisz ⇨ *orv* lépgyulladás

⊙ tud lat *splenitis* ‘ua.’: lat *splen* ← gör *szplén* ‘lép’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

szplenóma ⇨ *orv* lépdeganat

⊙ tud lat *splenoma* ‘ua.’: lat *splen* ← gör *szplén* ‘lép’ | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

szplenomegália ⇨ *orv* lépmeagnagyobbodás

⊙ tud lat *splenomegalia* ‘ua.’: lat *splen* ← gör *szplén* ‘lép’ | *megalosz* ‘nagy’

szplín lásd SPLEEN

szpondeusz lásd SPONDEUS

szpondilitisz ⇨ *orv* csigolyagyulladás

⊙ tud lat *spondylitis* ‘ua.’: gör *szpondülosz* ‘gerinc’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

szpondilózis ⇨ *orv* a csigolyaízületek merevséggel járó, nem gyulladásos megbetegedése

⊙ tud lat *spondylosis* ‘ua.’: gör *szpondülosz* ‘gerinc’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

szponzor ⇨ művészetet, sportot anyagilag támogató intézmény vagy személy

⊙ ang *sponsor* ‘ua.’ ← lat *sponsor* ‘kezes, jótálló’ ← *spondere*, *sponsum* ‘ígéretet tesz, eljegyeztet, kezeskedik’

szponzorál ⇨ támogat, felkarol, pénzelt (művészetet, sportot, társadalmi célokat)

⊙ magy, lásd SZPONZOR

szputnyik ⇨ *ürk* szovjet mesterséges hold

⊙ or, ‘ua.’, tkp. ‘útítárs, kísérő, hold’: *sz-* ‘együtt’ | *putj* ‘út’ | *-nyik* (foglalkozásra utaló toldalék)

sztahanovista ⇨ *tört* a termelési normákat sokszorososan túlteljesítő nagyüzemi munkás a pártállami idők kezdetén

⊙ or *sztahanoviszt* ‘ua.’ ← *Sztahanov* donyecki bányász nevéből

sztalagmit ⇨ *geol* a barlang aljáról felfelé növekvő cseppkőképződmény

⊙ ném *Stalagmit* ‘ua.’: gör *sztalagma*, tkp. *sztalak-ma* ‘csepp’ | *-it* (ásványra utaló toldalék), lásd SZTALAKTIT

sztalaktit ⇨ *geol* a barlang mennyezetéről lefelé növekvő cseppkő

⊙ ném *Stalaktit* ‘ua.’: gör *sztalaktosz* ‘csepegő’ ← *sztalasszó*, tkp. *sztalak-szó* ‘csepeg’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

Lásd még STALAGMOMÉTER

sztálinizmus ⇨ *tört* a Sztálin által meghonosított diktatorikus, személyi kultuszra alapított politikai rendszer

⇨ *pol* a munkásmozgalom ideológiájának a marxi–lenini tanokból Sztálin által „továbbfejlesztett” elmélete

⊙ or *sztalinizmjz* ‘ua.’: or *Sztálin*, kb. ‘acélos’ ← *sztalj* ← ném *Stahl* ‘acél’ (a grúz J. V. Dzsugasvili mozgalmi neve) | lásd -IZMUS

sztaniol ⇨ ezüstpapír, vékonyra hengerelt ónlemez mint csomagolóanyag (ma főleg alumíniumból készül)

⊙ ném *Stanniol* ← újjk lat kics *stanniolum* ‘ua.’ ← *stannum* ‘ón’, lásd ott

sztannit ⇨ *ásv* acélszínű, fémfényű ásvány, az ón érce

⊙ ang *stannite* ‘ua.’: lásd STANNUM | *-it* (ásványra utaló toldalék)

sztanyica ⇨ *tört* régi kozák település

⊙ or, ‘ua.’, tkp. ‘megállapodás (vhol)’ ← *sztanovitszja* ‘megállapodik, letelepszik’ ← *sztatj* ‘áll’

sztár ⇨ felkapott, híres és népszerű személy: *filmsztár*, *sztármodell*

⊙ ang *star* ‘ua.’, tkp. ‘csillag’ (indoeurópai rokonok: ném *Stern*, lat *stella*, ered. *sterla*, gör *asztér* ‘csillag’)

sztárol ⇨ sztárként reklámoz, népszerűsít, felkapottá tesz

⊙ lásd SZTÁR

sztarec † ⇨ *vall* köztisztelőben álló idősebb orosz óhitű szerzetes

⊙ or, ‘ua.’ ← *sztarj* ‘öreg’

sztaroszta † ⇨ az orosz parasztközösség legöregebbje, a falu bírása

⊙ or, 'ua.' ← *starij* 'öreg'

sztatér ⇨ *tört* ókori görög fém pénz

⇨ *tört* változó értékű ókori görög súlymérték

⊙ gör, 'ua.', ered. 'egy font súly' ← *sztatosz* 'felállított' ← (*hi*)*sztémi* 'felállít, megszab'

sztátor ⇨ *vill* villanymotor állórésze

⊙ ang *stator* 'ua.' ← lat 'álló vmi' ← *stare, statum* 'áll'

sztatosz ⇨ *rep* a légnemelés változásai alapján működő magasságmérő

⊙ ném *Statoskop* 'ua.': gör *sztatosz* 'felállított' ← (*hi*)*sztémi* 'felállít, megszab' | *szkopeó* 'néz, vizsgál'

sztaurolit ⇨ *ásv* vörösbarna vagy kék színű, alumínium-szilikát alapú, iker-keresztkristályú ásvány

⊙ ang *staurolite* 'ua.': gör *sztauros* 'kereszt' | *lithosz* 'kő'

sztearát ⇨ *kém* a sztearinsav sója

⊙ gör *sztear* 'faggyú' | *-át* (savmaradékra utaló toldalék)

sztearin ⇨ *kém* sztearinsavból és palmitinsavból álló zsíradékkegy, gyertyák alapanyaga

⊙ ang *stearin* 'ua.': gör *sztear* 'faggyú' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

sztearinsav ⇨ *kém* egybázisú telített zsírsav

⊙ lásd SZTEARIN

szteatit ⇨ *ásv* zsírkő

⊙ ném *Steatit* 'ua.': gör *sztear, szteatosz* 'faggyú' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

szteatóma ⇨ *orv* faggyútömlő

⊙ tud lat *steatoma* 'ua.': gör *sztear, szteatosz* 'faggyú' | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

szteatomasztia ⇨ *orv* zsírlerakódás az emlőn

⊙ tud lat *steatomastia* 'ua.': gör *sztear, szteatosz* 'faggyú' | *masztosz* 'emlő'

szteatopigia ⇨ *orv* a fartájék elhújasodása

⊙ tud lat *steatopygia* 'ua.': gör *sztear, szteatosz* 'faggyú' | *pügé* 'far'

szteatózis ⇨ *orv* elhújasodás

⊙ tud lat *steatosis* 'ua.': gör *sztear, szteatosz* 'faggyú' | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

sztlé ⇨ *műv* oszlop, emlékoszlop, fogadalmi vagy diadaloszlop felirattal és alakos faragással

⇨ szégyenoszlop

⇨ *tört* fordulószlop ókori kocsipályán

⊙ gör, 'ua.' ← (*hi*)*sztémi* 'állít'

sztellárasztronómia ⇨ *csill* a csillagászatnak az állócsillagokkal foglalkozó ága

⊙ lásd SZTELLÁRIS, ASZTRONÓMIA

sztellárdinamika ⇨ *csill* a csillagrendszerek mozgását vizsgáló csillagászati résztudomány

⊙ lásd SZTELLÁRIS, DINAMIKA

sztelláris ⇨ *csill* az állócsillagokkal kapcsolatos

⊙ tud lat *stellaris* 'ua.' ← *stella* 'csillag'

sztellárstatisztika ⇨ *csill* a csillagok és csillagrendszerek térbeli eloszlását statisztikai módszerekkel vizsgáló tudományág

⊙ lásd SZTELLÁRIS, STATISZTIKA

sztenderd lásd STANDARD

szténiá ⇨ *orv* erő, aktivitás

⊙ tud lat *sthenia* 'ua.' ← gör *szthenosz* 'erő'

sztenikus ⇨ *orv* erős, tevékeny

⊙ tud lat *sthenicus* 'ua.' ← gör *szthenosz* 'erő'

sztenográfia ⇨ gyorsírás

⊙ ném *Stenographie* 'ua.': gör *sztenosz* 'keskeny, szoros' | lásd -GRÁFIA

sztenografikus ⇨ gyorsírással lejegyzett

⇨ a gyorsírással kapcsolatos

⊙ ném *stenographisch* 'ua.', lásd SZTENOGRAFIA

sztenográfus ⇨ gyorsíró

⊙ ném *Stenograph* 'ua.', lásd SZTENOGRAFIA

sztenogram ⇨ gyorsírással készült szöveg

⊙ ném *Stenogramm* 'ua.': gör *sztenosz* 'keskeny, szoros' | lásd -GRAM(MA)

sztenokardia ⇨ *orv* szívszorulás

⊙ tud lat *stenocardia* 'ua.': gör *sztenosz* 'keskeny, szoros' | *kardia* 'szív'

sztenosztómia ⇨ *orv* a szájnyílás szűkülete

⊙ tud lat *stenostomia* 'ua.': gör *sztenosz* 'keskeny, szoros' | *sztoma* 'száj'

sztenoterm ⇨ *biol* a hőmérsékleti ingadozásokra érzékeny, szűk hőfoktartományt igénylő (növény, állat)

⊙ ném *stenotherm* 'ua.': gör *sztenosz* 'keskeny, szoros' | *thermé* 'hő'

sztenotorax ⇨ *orv* szűk mellkas, szűkmellűség

⊙ tud lat *stenothorax* 'ua.': gör *sztenosz* 'keskeny, szoros' | *thórax* 'mell', ered. 'mellpáncél'

sztenózis ⇨ *orv* szűkület, beszűkülés

⊙ tud lat *stenosis* 'ua.': gör *sztenosz* 'keskeny, szoros' | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

sztentori ⇨ hatalmas, átható, messzire hallatszó (emberi hang)

⊙ *Sztentór* görög hírnökről, akinek Homérosz szerint olyan erős hangja volt, mint ötven harcosnak együttvéve

sztepp ⇨ élénk, a lábfej (cipősarok) kopogásával kivert ritmusú, akrobatikus színpadi tánc

⊙ ang *step* 'ua.', tkp. 'lépés'

szteppel ⇨ szteppetáncot jár

⊙ magy, lásd SZTEPP

szteradián ⇨ *geom* a térszög mértékegysége az SI-rendszerben

⊙ ang *steradian* 'ua.': gör *sztereosz* 'kemény, szilárd, térbeli' | lásd RADIÁN

szterán ⇨ *biokém* ötgyűrűs, heterociklikus szerves atomcsoport (~váz), számos vitamin, hormon és a koleszterin alkotóeleme

⊙ lásd (KOLE)SZTER(IN) | -*án* (vegyületre utaló toldalék)

sztereo- ⇨ (összetételek előtagjaként) térbeli, térhatású

⊙ gör *sztereosz* 'kemény, szilárd, térbeli'

sztereoagnózia ⇨ *orv* hiányos tapintásérzés, a tárgyak térbeli formájának felismerésére való képtelenség

⊙ tud lat *stereoagnosia* 'ua.', lásd SZTEREO-, AGNÓZIA

sztereobatész ⇨ *ép* ókori görög templomok föld alatti alapzata

⊙ gör, 'ua.': *sztereosz* 'kemény' | -*batész* 'aki vagy ami megy' ← *bainó* 'megy'

sztereofilm ⇨ *film* térhatású film

⊙ lásd SZTEREO-, FILM

sztereofotó ⇨ *fényk* térbeli hatású fényképfelvétel

⊙ lásd SZTEREO-, FOTÓ

sztereofónia ⇨ *műsz* térhatású hangrögzítés, ill. hangvisszaadás

⊙ ném *Stereophonie* 'ua.': lásd SZTEREO- | gör *phóné* 'hang'

sztereofonikus ⇨ *műsz* térhatású hangrögzítésen, ill. hangvisszaadáson alapuló, azt nyújtó (berendezés)

⊙ ném *stereophonisch* 'ua.', lásd SZTEREOFÓNIA

sztereofotogrammetria ⇨ *földr* térhatású fényképpárok alapján végzett földmérő eljárás

⊙ lásd SZTEREO-, FOTOGRAMMETRIA

sztereognózia ⇨ *orv* tapintásérzés, a tárgyak térbeli formájának felismerése

⊙ tud lat *stereognosia* 'ua.': lásd SZTEREO- | gör *gnószisz* 'ismeret', lásd GNÓZIS

sztereogram ⇨ *fényk* térhatású kettős felvétel

⊙ lásd SZTEREO-, GRAM(MA)

sztereioizomer ⇨ *kém* a sztereioizoméria jelenségét mutató

⊙ ang *stereoisomer* 'ua.', lásd SZTEREO-, IZOMER

sztereioizoméria ⇨ *kém* térbeli izoméria, az a jelenség, hogy egy vegyület két azonos összetételű és szerkezetű változata is különbözhet fizikai és kémiai tulajdonságaiban, ha eltérő az atomok térbeli elhelyezkedése

- ⊙ tud lat *stereoisomeria* ‘ua.’, lásd SZTEREOIZOMER
- sztereokémia** ⇨ *kém* tervegytan, a kémia azon ága, amely az atomok térbeli elhelyezkedését és ennek fizikai meg kémiai következményeit kutatja
- ⊙ lásd SZTEREO-, KÉMIA
- sztereomechanika** ⇨ *fiz* a merev testek mechanikája
- ⊙ lásd SZTEREO-, MECHANIKA
- sztereométer** ⇨ *fiz* szilárd testek térfogatának mérésére való optikai eszköz
- ⊙ ang *stereometer* ‘ua.’: lásd SZTEREO- | gör *metreó* ‘mér’
- sztereometria** ⇨ *geom* térmértan, a testek és térbeli alakzatok mértani tulajdonságait vizsgáló tudományterület
- ⊙ ang *stereometry* ‘ua.’, lásd SZTEREOMÉTER
- sztereometrikus** ⇨ *geom* térmértani
- ⊙ ang *stereometric* ‘ua.’, lásd SZTEREOMÉTER
- sztereomikroszkóp** ⇨ *opt* a vizsgált tárgyról térbeli képet adó mikroszkóp
- ⊙ lásd SZTEREO-, MIKROSKÓP
- sztereospecifikus** ⇨ *kém* a molekulák térbeli szerkezetétől függő (folyamat)
- ⊙ lásd SZTEREO-, SPECIFIKUS
- sztereoszkóp** ⇨ *opt* térhatású képet mutató nézőkészülék, amelyben a két szem távolságába állított két objektív által készített képpárt szemlélnünk
- ⊙ ang *stereoscope* ‘ua.’: lásd SZTEREO- | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’
- sztereoszkópia** ⇨ *orv* térbeli látás annak köszönhetően, hogy a két szem által látott két kissé eltérő kép az agyban egyesül
- ⇨ *opt* ennek előidézése megfelelő távolságban álló két lencsével való fényképezés útján
- ⊙ ang *stereoscopy* ‘ua.’, lásd SZTEREOSZKÓP
- sztereoszkopikus** ⇨ *opt* a térbeli látással kapcsolatos
- ⊙ ang *stereoscopic* ‘ua.’, lásd SZTEREOSZKÓP
- sztereotíp** ⇨ (fn) *nyomd* másolat a nyomdai szedésről további kiadások számára
- ⇨ (mn) álló szedésről készült, változatlan (lenyomat)
- ⇨ *átv* állandóan ismételt, ismétlődő, közhelyszerű, elkoptatott (kifejezés, szókép, hasonlat)
- ⊙ ném *stereotyp* ‘ua.’: gör *sztereosz* ‘kemény, merev’ | *tüposz* ‘bélyeg, nyomás’
- sztereotípiá** ⇨ *nyomd* nyomóforma-másolat előállítás
- ⇨ *átv* merev egyformaság, gépies ismétlődés
- ⊙ ném *Stereotypie* ‘ua.’, lásd SZTEREOTIP
- sztereotómia** ⇨ *ép* kőfaragás, építészeti elemeknek, idomköveknek pontos méret és forma szerinti kifaragása
- ⊙ ang *stereotomy* ‘ua.’: lásd SZTEREO- | gör *tomé* ‘vágás’ ← *temnó* ‘vág’
- szterin** vagy **szterol** ⇨ *biokém* a szteroidok csoportjába tartozó egyértékű alkohol (pl. koleszterin)
- ⊙ lásd (KOLE)SZTERIN
- szteroid** ⇨ *biokém* szteránvázat tartalmazó, élettanilag fontos policiklikus vegyületek gyűjtőneve
- ⊙ lásd SZTER(ÁN) | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’
- sztetoszkóp** ⇨ *orv* hallgatócső, a szív és más mellkasi szervek hangjait vizsgáló egyszerű orvosi készülék
- ⊙ ném *Stethoskop* ‘ua.’: gör *sztéthosz* ‘mell’ | *szkopeó* ‘vizsgál’
- sztilita** ⇨ *vall* oszlopszent, korai keresztény remete, aki életét egy oszlop tetején töltötte
- ⊙ lat *stylita* ← gör *sztilütész* ‘ua.’ ← *sztilosz* ‘oszlop’
- sztilográfia** ⇨ *nyomd* mélynyomó lemez készítése fémlemez képlékeny borításába vésett rajzból, galvanoplasztikai úton
- ⊙ ném *Stylographie* ‘ua.’: gör *sztilosz* ‘oszlop, pálca, íróvessző’ | lásd -GRÁFIA
- sztirol** ⇨ *kém* vinilbenzol, kőszénkátrányból nyert telítetlen szénhidrogén, a műanyagipar fontos alapanyaga
- ⊙ ném *Styrol* ‘ua.’: gör *sztürax* ‘sztorax, balzsamfa’ ← főníciai | *-ol* (benzolszármazékra utaló toldalék)
- Lásd még POLISZTIROL

sztoa ⇨ *ép* egyik oldalán nyitott, oszlopsoros folyosó az ókori görög építészetben

⊙ gör, 'ua.', lásd még SZTOIKUS

sztoicizmus ⇨ *fil* ókori görög-római filozófiai iskola, a szenvedélymentes, természetes életmód és a szigorú erkölcs hirdetője

⊙ tud lat *stoicismus* 'ua.' ← *stoicus*, lásd SZTOIKUS

sztoikus ⇨ (fn) az ókori sztoikus iskola tagja, híve

⇨ (mn) a megpróbáltatásokat bölcs nyugalommal viselő, szilárd, rendíthetetlen, állhatatos

⇨ higgadt, kiegyensúlyozott, szenttelen

⊙ lat *stoicus* ← gör *sztoikosz* 'ua.', tkp. 'a Sztoához tartozó' ← gör *Sztoa (Poikilé)* '(festett) oszlopcsarnok', épület Athénban, ahol a sztoicizmus hívei tartották összejöveteleiket

sztóma ⇨ *növ* gázcserenyílás

⇨ *orv* műtéttel a hasfalra kivezetett végbélnyílás

⊙ tud lat *stoma* 'ua.' ← gör *sztoma* 'száj'

sztomak- lásd STOMACH-

sztomato- ⇨ (orvostudományi szóösszetételek előtagjaként) a szájjal kapcsolatos

⊙ gör *sztoma*, *sztomatosz* 'száj'

sztomatalgia ⇨ *orv* fájdalom a szájüregben

⊙ tud lat *stomatalgia* 'ua.': lásd SZTOMATO- | gör *algeó* 'fájdalmat érez'

sztomatitisz ⇨ *orv* a szájnyálkahártya gyulladása

⊙ tud lat *stomatitis* 'ua.': lásd SZTOMATO- | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

sztomatológia ⇨ *orv* szájsebészet

⇨ szájsebészeti, fogászati rendelő

⊙ tud lat *stomatologia* 'ua.', lásd SZTOMATO-, -LÓGIA

sztomatológus ⇨ *orv* szájsebész, fogorvos

⊙ magy, lásd SZTOMATOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

sztori ⇨ *biz* történet, mese

⇨ cselekmény, elbeszélés

⊙ ang röv *story* 'ua.', ered. *history* ← lat *historia* 'történet', lásd HISTÓRIA

szturn- lásd STORN-

sztotinka ⇨ régebbi bolgár váltópénz, a leva századrésze

⊙ bolgár kics, 'ua.' ← *sztot(in)* 'száz'

sztöchiometria ⇨ *kém* a vegyi folyamatokat kísérő súly- és térfogatváltozások törvényszerűségeit vizsgáló tudományterület

⊙ ném *Stöchiometrie* 'ua.': gör *sztoikheion* 'elem, alapfogalom' ← *sztoikhosz* 'sor, rend'

sztrabizmus ⇨ *orv* kancsalság

⊙ tud lat *strabismus* 'ua.': gör *sztrabosz* 'kancsal' | lásd -IZMUS

sztrabotómia ⇨ *orv* kancsalság javítását célzó műtét

⊙ tud lat *strabotomia* 'ua.': gör *sztrabosz* 'kancsal' | *tomé* 'vágás' ← *temnó* 'vág'

sztráda ⇨ autópálya

⊙ ol (*auto*)*strada* 'ua.', tkp. 'autóút' ← *strada* 'út, utca' ← lat (*via*) *strata* 'kövezett (út)' ← *sternere*, *stratum* 'leszór, leterít' (germán utódok: ang *street*, ném *Strasse*, holl *straat* 'utca')

Lásd még SZTRÁTUSZ

sztrájk ⇨ tömeges munkabeszüntetés bérkövetelések vagy politikai célok nyomósítására

⊙ ang *strike* 'ua.', ered. 'ütés, találat'

sztrang- lásd STRANG-

sztrapacska ⇨ *konyha* reszelt nyersburgonyából és lisztből készült galuska juhtúróval

⊙ szlk kics tbsz *strapačky* 'ua.' ← *strapatý* 'kócos, borzas'

sztratifikáció ⇨ rétegződés, rétegzés

⇨ *geol* rétegeképződés

⊙ ném *Stratifikation* 'ua.', lásd SZTRATIFIKÁL

sztratifikál ⇨ rétegez, réteget képez

⊙ ném *stratifizieren* 'ua.': lat *stratus* 'réteg' | *facere* 'tesz vmivé'

sztratigráfia ⇨ *geol* rétegtan, a közetrétegekkel foglalkozó tudományág

⊙ ang *stratigraphy* ‘ua.’, lásd SZTRÁTUSZ, -GRÁFIA

sztratigrafikus ⇨ *geol* a rétegtannal kapcsolatos

⊙ ang *stratigraphic* ‘ua.’, lásd SZTRATIGRÁFIA

sztratokumulusz ⇨ *met* gomolyos rétegfelhő

⊙ tud lat *stratocumulus* ‘ua.’, lásd SZTRÁTUSZ, KUMULUSZ

sztratopauza ⇨ *met* a sztratoszféra és mezoszféra közötti átmeneti övezet a légkörben

⊙ tud lat *stratopausa* ‘ua.’, lásd SZTRÁTUSZ, PAUZA

sztratoszféra ⇨ *met* a földi légkörnek a 12–50 km magasság közé eső övezete

⊙ ang *stratosphere* ‘ua.’, lásd SZTRÁTUSZ, SZFÉRA

sztratosztát ⇨ *met* a sztratoszférába felbocsátott meteorológiai léggömb

⊙ lásd SZTRATO(SZFÉRA, AERO)SZTÁT

sztrátusz ⇨ *met* alacsony szintű rétegfelhő

⊙ ném *Stratus* ‘ua.’ ← *lat stratus* ‘leterített, szétterült’ ← *sternere, stratum* ‘leszór, leterít’

Lásd még KONSTERNÁL, SZTRÁDA, SZUBSZTRÁTUM

sztreccs ⇨ *text* a testhez simuló feszes és rugalmas kelme

⇨ *sport* a cél előtti egyenes szakasz futópályán

⊙ ang *stretch* ‘kinyújt, feszít’

sztrelec ⇨ *tört* a moszkvai cárok testőrsége a 17. században

⊙ or, ‘ua.’, tkp. ‘lövész’ ← *sztreljajj* ‘lő’

sztreptodermítisz ⇨ *orv* sztreptokokkuszok okozta gyulladásoos bőrfertőzész

⊙ tud lat *streptodermatitis* ‘ua.’: lásd SZTREPTO (KOKKUSZ) | gör *derma* ‘bőr’ | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

sztreptokokkusz ⇨ *orv* gyöngyfüzészrű láncot alkotó, gyulladást keltő baktérium

⊙ tud lat *Streptococcus* ‘ua.’: gör *sztrepton* ‘nyaklác’ ← *sztreptosz* ‘csavart, görbe’ ← *sztrephó* ‘fordít, csavar’ | lásd KOKKUSZ

sztreptolizin ⇨ *orv* sztreptokokkuszok termelte hemolizin

⊙ lásd SZTREPTO(KOKKUSZ, HEMO)LIZIN

sztreptomycin ⇨ *orv* egy gombafaj tenyészeteéből előállított antibiotikum

⊙ tud lat *streptomycin* ‘ua.’: *Streptomyces* ‘füzér-gomba’: gör *sztreptosz* ‘nyaklác’ | *mükész* ‘gomba’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

sztrichnin ⇨ *orv* az idegrendszerre izgatóan ható, már kis mennyiségben is súlyosan mérgező alkaloid

⊙ tud lat *strychnin* ‘ua.’: gör *sztrükhnosz* ‘csucsor, nadragulya’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

sztriptíz ⇨ (női) vetkőzőszám mulatóhelyen

⊙ ang *strip-tease* ‘ua.’: *strip* ‘ruhát levet, lecsupaszít’ | *tease* ‘ugrat, ingerel’

sztroboszkóp ⇨ *fiz* optikai eszköz, amelyben sűrűn felvillanó fény segítségével gyors mozgás fázisait erősen lassítva vagy kimerevítve szemlélhetjük

⇨ *fiz* forgássebesség mérésére való egyszerű optikai eszköz

⊙ ang *stroboscope* ‘ua.’: gör *sztrobosz* ‘forgás, örvénylés’ | *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

sztrofantin ⇨ *gyógysz* Afrikában honos télizöld-fajtából nyert glukooid, a szív működést szabályzó és erősítő gyógyszer

⊙ tud lat *strophanthin* ‘ua.’: *Strophanthus* ‘télizöld’, tkp. ‘csavartvirágú’ (a szalagszerűen megnyílt és megcsavarodott szirmokról): *sztrofosz* ‘csavart szalag’ ← *sztrephó* ‘fordít, csavar’ | *anthosz* ‘virág’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

sztróma ⇨ *növ* a zöld színtestek alapállománya

⇨ *áll* kötőszöveti váz egyes szervekben

⊙ tud lat *stroma* ‘ua.’ ← gör *sztróma* ‘ágy, matrac’

sztúpa ⇨ kúpos vagy kupolás tetejű építmény Buddha vagy buddhista szentek ereklyéinek őrzésére

⊙ szansz, ‘ua.’

szülőbatész ⇨ *ép* az oszlopok alatti alapozás ókori görög templomokban

⇨ *ép* a krepidóma lépcsőzetes alapzata

⊙ gör, 'ua.': *sztülosz* 'oszlop' | *-batész* 'aki vagy ami megy' ← *bainó* 'megy'

sztyepp ⇨ *földr* puszta, nagy kiterjedésű füves, fátlan síkság a mérsékelt égövben

⊙ or *sztyep* 'ua.' ← ?

szuahéli ⇨ *nyelvt* Közép-Kelet-Afrika nagy területén közvetítő nyelvként használt, bantu alapú nyelv arab elemekkel, eredetileg a Zanzibáron és a szemközi parton élők beszélték

⊙ ang *swahili* ← saját néven *kiswahili* 'ua.' ← ar tbsz *szawáhil* 'partvidék' ← *száhil* 'part'

szub- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) al-, alatti, pl. *szubdiakónus*, *szubtrópus*

⇨ *orv* hiányos, elégtelen, pl. *szubacid*

⇨ *orv* enyhe, kisebb fokú, pl. *szubakut*

⊙ lat *sub* 'alatt'

szubacid ⇨ *orv* savhiányos

⊙ tud lat *subacid(us)* 'ua.', lásd SZUBACIDITÁS

szubaciditás ⇨ *orv* gyomorsavhiány

⊙ tud lat *subaciditas* 'ua.', lásd SZUB-, ACIDITÁS

szubakut ⇨ *orv* félheveny, kevésbé rohamos lefolyású (betegség)

⊙ tud lat *subacut* 'ua.', lásd SZUB-, AKUT

szubalimentáció ⇨ *orv* alultápláltság

⊙ tud lat *subalimentatio* 'ua.', lásd SZUB-, ALIMENTÁCIÓ

szubalpin ⇨ *földr* az Alpoknál alacsonyabban fekvő, 500–1000 m magasságú (hegyvidék)

⊙ ném *subalpin* 'ua.', lásd SZUB-, ALPIN(IZMUS)

szubaltern † ⇨ *kat* alárendelt, alantas

⊙ ném *subaltern* ← kk lat *subalternus* 'ua.', tkp. 'más alatt (álló)': lásd SZUB- | *alter* 'más, másik'

szubarktikus ⇨ *földr* a sarkvidék és a mérsékelt öv között fekvő

⊙ lásd SZUB-, ARKTIKUS

szubdermális ⇨ *orv* bőr alatti

⊙ tud lat *subdermalis* 'ua.', lásd SZUB-, DERMÁLIS

szubdiakónus ⇨ *vall* alszerpap, a katolikus papi rend egyik alacsonyabb fokozata

⊙ lat *subdiaconus* 'ua.', lásd SZUB-, DIAKÓNUS

szubdivízió ⇨ *hiv* alosztály

⊙ ném *Subdivision* 'ua.', lásd SZUB-, DIVÍZIÓ

szubdomináns ⇨ *zene* a skála negyedik hangja

⇨ *zene* a rá épülő hármashangzat

⊙ ném *Subdominant* 'ua.', lásd SZUB-, DOMINÁNS

szuberin ⇨ *növ* a parafa rugalmas sejtfalainak kémiai anyaga

⊙ ang *suberin* 'ua.': lat *suber* 'paratölgý' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

szubfebrilis ⇨ *orv* enyhén lázas

⊙ tud lat *subfebrilis* 'ua.', lásd SZUB-, FEBRILIS

szubfosszilis ⇨ *rég* a történelmi idők alatt kihalt, megkövesedett (élőlények)

⊙ lásd SZUB-, FOSSZILIS

szubharmonikus ⇨ *fiz* harmonikus alsóhang, melynek rezgésszáma az alaphangénak egész számú hányada

⊙ lásd SZUB-, HARMONIKUS

szubhumán ⇨ *tud* az ember értelmi szintje alatt álló

⊙ lásd SZUB-, HUMÁN

szubinfekció ⇨ *orv* enyhe fertőzés

⊙ tud lat *subinfectio* 'ua.', lásd SZUB-, INFEKCIÓ

szubjektív ⇨ alanyi, az egyénből, annak tudatából és érzéseiből kiinduló, azt tükröző

⇨ *fil* az egyéni tudatot minden létező alapjának tekintő, a tőle független valóság létezését tagadó (idealizmus)

⇨ egyoldalú, elfogult

⊙ ném *subjektiv* ← fr *subjectif* 'ua.', lásd SZUBJEKTUM

szubjektíve ⇨ egyénileg, a saját felfogása vagy nézőpontja szerint

⊙ újk lat *subiective* ‘ua.’, lásd SZUBJEKTÍV

szubjektivista ⇨ *fil* a szubjektivizmus elveit valló

⇨ *fil* a szubjektivizmuson alapuló, azzal kapcsolatos

⊙ ang *subjectivistic* ‘ua.’, lásd SZUBJEKTÍV

szubjektivitás ⇨ alanyiség

⇨ egyéni, személyes (és esetleg elfogult) nézőpont, részrehajlás

⊙ ang *subjectivity*, fr *subjectivité* ‘ua.’, lásd SZUBJEKTÍV

szubjektivizmus ⇨ *fil* filozófiai felfogás, amely tagadja az egyéntől függetlenül létező valóságot vagy annak megismerhetőségét

⊙ fr *subjectivisme* ‘ua.’, lásd SZUBJEKTÍV, -IZMUS

szubjektum ⇨ *fil* alany, a megismerő és cselekvő lény

⇨ logikai alany, amelyről az ítélet szól

⊙ lat *subiectum* ‘alávetett, valaminek kitett dolog’ ← *subicere, subiectum* ‘alávet’: *sub-* ‘alá, közel’ | *iacere* ‘dob’

Lásd még SZŰZSÉ

szubkarrier ⇨ *inf* segédvivő, moduláló jelként is használt vivőfrekvencia

⊙ ang *subcarrier* ‘ua.’: lásd SZUB- | *carrier* ‘hordozó’ ← *carry* ‘visz, hordoz’ ← ófr *carrier, charrier* ‘szekéren szállít’ ← lat *carrus* ‘szekér’

szubklinikus ⇨ *orv* klinikai tüneteket nem mutató (betegség)

⊙ tud lat *subclinicus* ‘ua.’: lásd SZUB- | tud lat *clinicus* ‘klinikai, kórházi’, lásd KLINIKA

szubkontinens ⇨ *földr* egy világrész nagy kiterjedésű, szerkezetileg is elkülönülő darabja (pl. Ázsiában ilyen India)

⊙ lásd SZUB-, KONTINENS

szubkontra ⇨ *ját* harmadik szintű ellenjáték kártyában a rekontra ellenében, nyolcszoros tétre menő játék bemondása

⊙ lat *sub* ‘alatt, alulról fel’ | lásd KONTRA

szubkortikális ⇨ *anat* az agykéreg alatti

⊙ tud lat *subcorticalis* ‘ua.’, lásd SZUB-, KORTIKÁLIS

szubkrusztális ⇨ *tud* a földkéreg alatti

⊙ tud lat *subcrustalis* ‘ua.’: lásd SZUB- | tud lat *crustalis* ‘kérgi’ ← *crusta* ‘(jég)kéreg’

szubkultúra ⇨ *szoc* egy elkülönülő, a többségi társadalom normáit elutasító társadalmi csoport vagy réteg jellegzetes életmódja

⊙ lásd SZUB-, KULTÚRA

szubkután ⇨ *orv* bőr alá (adott, pl. injekció)

⊙ tud lat *subcutan(eus)* ‘ua.’: lásd SZUB- | lat *cutis* ‘bőr’

szublimáció ⇨ *kém* szilárd anyag légneművé válása hevítés hatására

⇨ *átv* megtisztulás, felemelkedés, megnemesedés, átszellemítés

⊙ ném *Sublimation* ‘ua.’, lásd SZUBLIMÁL

szublimál ⇨ *kém* szilárd anyagot hevítéssel közvetlenül légneművé alakít

⇨ *lél* alsóbb rendű késztetést, amely külső vagy belső ellenállásba ütközik, magasabb rendűre vált át

⇨ *átv* megtisztít, felemel, megnemesít, átszellemít

⊙ ném *sublimieren* ‘ua.’ ← lat *sublimare, sublimatum* ‘ua.’, tkp. ‘fölemel’ ← *sublimis*, lásd SZUBLIMIS

szublimát ⇨ *kém* higany-klorid, fertőtlenítőszer

⊙ ném *Sublimat* ‘ua.’, tkp. ‘a szublimáció terméke’ ← lat *sublimatum* ‘ua.’, lásd SZUBLIMÁL

szubliminális ⇨ *lél* a küszöbértéket meg nem haladó, az érzékekbe vagy a tudatba be nem jutó (benyomás, tudatelem)

⊙ tud lat *subliminalis* ‘ua.’: lásd SZUB- | lat *limen, liminis* ‘küszöb’

Lásd még ELIMINÁL

szublimis ⇨ fennkölt, magasröptű, átszellemült

⊙ lat *sublimis* ‘fenti, fent lebegő, magasztos’: *sub-* ‘alatt, alulról fel’ | *limen, liminis* ‘küszöb’

szublingvális ⇨ *orv* nyelv alatti

⊙ tud lat *sublingualis* ‘ua.’: lásd SZUB- | *lingua* ‘nyelv’

szublunáris ⇨ *csill* a holdpálya alatti

⊙ tud lat *sublunaris* ‘ua.’: lásd SZUB- | lat *luna* ‘hold’

szubluxáció ⇨ *orv* részleges ficam

⊙ tud lat *subluxatio* ‘ua.’, lásd SZUB-, LUXÁCIÓ

szubmarin ⇨ *földr* tenger alatti

⊙ tud lat *submarinus* ‘ua.’: lásd SZUB- | *marinus* ‘tengeri’ ← *mare, maris* ‘tenger’

szubmikron ⇨ *kém* kolloid méretű, fénymikroszkóppal már nem látható (részecske)

⊙ ang *submicron* ‘ua.’, lásd SZUB-, MIKRON

szubmikroszkopikus ⇨ olyan kicsi, hogy a fénymikroszkópban sem látható

⊙ lásd SZUB-, MIKROSKOPIKUS

szubmolekuláris ⇨ *kém* a molekulakénál kisebb (méret)

⊙ lásd SZUB-, MOLEKULÁRIS

szubnormális ⇨ *tud* a normálistól kevésbé eltérő

⇨ *mat* görbe érintőjére emelt merőleges vetülete a derékszögű koordinátarendszerben

⊙ lásd SZUB-, NORMÁLIS

szubordináció ⇨ alárendeltség, függő viszony

⇨ *szolgálati* fegyelem

⇨ *nyelvt* alárendelés, alárendelő viszony

⊙ tud lat *subordinatio* ‘ua.’, lásd SZUBORDINÁL

szubordinál ⇨ alárendel

⊙ kk lat *subordinare* ‘ua.’: *sub-* ‘alatt, alá’ | *ordo, ordinis* ‘rend’

szubotnyik ⇨ *tört* szombati „önkéntes” munka a polgárháború utáni Szovjetunióban

⊙ or, ‘ua.’ ← *szubota* ← héb *sabbath* ‘szombat’

szubpoláris ⇨ *földr* a sarkkör és a mérsékelt öv közötti

⊙ lásd SZUB-, POLÁRIS

szubrenális ⇨ *anat* a vese alatti

⊙ lásd SZUB-, RENÁLIS

szubrett ⇨ *szính* vidám, pajkos, alacsony származású nőalakok szerepköre az operettszínpadon

⇨ *szính* ilyen szerepeket játszó énekes, táncos színésznő

⊙ fr *soubrette* ‘ua.’, tkp. ‘szobalány’ ← óprov *soubreto* ‘kényes, önhitt’ ← lat *superare, superatum* ‘felülmúl, túltesz rajta’ ← *super* ‘felett’

szubrutin ⇨ *számtech* alprogram, külön utasításra belépő részprogram

⊙ lásd SZUB-, RUTIN

szubskribál † ⇨ aláír

⇨ előfizet, járat (lapot, folyóiratot)

⊙ ném *subskribieren* ‘ua.’ ← lat *subscribere, subscriptum* ‘aláír’: *sub-* ‘alatt, alá’ | *scribere* ‘ír’

szubskripció † ⇨ aláírás

⇨ előfizetés (lapra, folyóíratra)

⊙ lat *subscriptio* ‘ua.’, lásd SZUBSKRIBÁL

szubszisztál ⇨ létezik, fennáll

⇨ megvan, épp hogy él

⊙ késő lat *subsistere* ‘helytáll, megmarad’: *sub-* ‘alatt, mellett’ | *sistere* ‘megáll, állít’ ← *stare* ‘áll’

szubszisztencia ⇨ életfenntartás, létfenntartás

⊙ tud lat *subsistentia* ‘ua.’, lásd SZUBSZISZTÁL

szubszoláris ⇨ *csill* a Nap pályája alatti

⊙ lásd SZUB-, SZOLÁRIS

szubszonikus ⇨ *rep* a hangsebesség alatti (sebesség)

⇨ *rep* ilyen sebességgel haladó (repülőgép)

⊙ ang *subsonic* ‘ua.’: lásd SZUB- | lat *sonus* ‘hang’

szubsztancia ⇨ *fil* minden létező legbensőbb lényege

⇨ anyag, alkotórész, tartalom

✧ állomány

⊙ lat *substantia* 'lényeg, minőség, létezés' ← *substans, substantis* 'létező' ← *substare* 'létezik': *sub-* 'alatt, mellett' | *stare* 'áll' (a ~ a gör HIPOSZTÁZIS tükörfordítása)

szubsztanciális ✧ lényegi, lényeges, lényegbe vágó, sarkalatos

⊙ ném *substantiell* ← fr *substantial* 'ua.', lásd SZUBSZTANCIA

szubsztant- lásd SUBSTANT-

szubsztituál ✧ helyettesít

⊙ lat *substituere* 'elébe, helyébe állít': *sub-* 'alá, mellé' | *statuere* 'állít' ← *stare* 'áll'

szubsztitúció ✧ helyettesítés, pótlás

⊙ lat *substitutio* 'ua.', lásd SZUBSZTITUÁL

szubsztituens ✧ helyettesítő

⊙ lat *substituens* 'ua.', lásd SZUBSZTITUÁL

szubsztrátum ✧ *orv* alapállomány, táptalaj

✧ *biokém* olyan molekula, amelynek kémiai átalakulását enzim katalizálja

✧ *fil* a jelenségeket hordozó szubsztancia

✧ *nyelvt* nyelvi alapréteg, eltűnt nyelv, amely az ugyanott beszélt későbbi nyelvekbe is valamennyire beleszűrődik

⊙ tud lat *substratum* 'ua.' ← *substratus* 'aláterített': *sub-* 'alá' | *sternere, stratum* 'szór, leterít'

Lásd még SZTRÁTUSZ

szubszumál ✧ *tud* alárendel, besorol

⊙ újk lat *subsumere* 'ua.': lat *sub-* 'alá' | *sumere* 'fog, vesz'

szubtilis ✧ finom, gyengéd

✧ kényes, törékeny

✧ légies, nyúlánk (termet, jelenség)

✧ hajszálfinom, árnyalatnyi (különbőség)

✧ körmönfont, agyafűrt, szőrszálhasogató

✧ nehéz, bonyolult, szövevényes

⊙ lat *subtilis* 'vékony, finom, pontos, elmés', ered. 'finoman szőtt': *sub-* 'alá, szorosan' | *tela*, ered. *texla* 'szövet' ← *texere* 'sző'

Lásd még TEXTIL

szubtilitás ✧ finomság, légiesség

✧ árnyalatnyi finomság, pontos megkülönböztetés

✧ aprólékosság, pontosság

⊙ lat *subtilitas* 'ua.', lásd SZUBTILIS

szubtrahál † ✧ *mat* kivon, kisebbít

⊙ lat *subtrahere, subtractum* 'elvon, eltávolít': *sub-* 'alatt, alól' | *trahere* 'húz'

Lásd még TRAKTOR

szubtrakció † ✧ *mat* kivonás, kisebbítés

⊙ lat *subtractio* 'ua.', lásd SZUBTRAHÁL

szubtropikus ✧ *földr* a trópusok és a mérsékelt égöv között fekvő (öv)

⊙ lásd SZUB-, TROPIKUS

szuburbán ✧ városzéli, külvárosi

⊙ ang *suburban* 'ua.' ← *suburb* 'külváros': lat *sub-* 'alatt, mellett' | *urbs, urbis* 'város'

szuburbanizáció ✧ a lakosság fokozatos kitelepülése a városközpontból a városszélekre

⊙ ang *suburbanisation* 'ua.', lásd SZUBURBÁN

szubvariáció ✧ *tud* alváltozat

⊙ tud lat *subvariatio* 'ua.', lásd SZUB-, VARIÁCIÓ

szubvenció ✧ pénzbeli támogatás

✧ állami vagy önkormányzati támogatás művelődési intézményeknek

⊙ fr, ném *subvention* 'ua.' ← lat *subvenire* 'segítségére siet': *sub-* 'alá, hozzá' | *venire* 'jön'

szubvencionál ✧ közpénzből támogat, működtet

⊙ fr *subventionner* 'ua.', lásd SZUBVENCIÓ

szubverzión ⇨ *pol* felforgatás

⊙ ang, ném *subversion* 'ua.' ← lat *subvertere, subversum* 'felforgat, megsemmisít': *sub* 'alatt, lentről fel' | *vertere* 'fordít'

szubverzív ⇨ *pol* felforgató (tevékenység, akció)

⊙ ném *subversiv* 'ua.', lásd SZUBVERZIÓ

szubvulkán ⇨ *geol* kis mélységben kikristályosodott magmás kőzettest, a felszínig nem jutott hajdani vulkáni kitérés nyoma

⊙ lásd SZUB-, VULKÁN

szud- lásd SUD-

szufficiens ⇨ elegendő, kielégítő

⊙ lat *sufficiens* 'ua.' ← *sufficere*, tkp. *sub-ficere* 'elegend tesz, elég': *sub-* 'alatt, alá' | *facere* 'csinál'

szufficit ⇨ *közzg* a költségvetés bevételi többlete

⊙ lat *sufficit* 'épp elég', lásd SZUFFICIENS (a DEFICIT ellentéte)

szuffita ⇨ *szính* a zsinórpadlásról lelógatott díszletelem

⇨ *szính* felül elhelyezett színpadli világítótest

⊙ ol *soffitta* 'padlásszoba', ered. 'boltív alsó felülete' ← *soffigere* 'aláfüggeszt' ← lat *suffigere*, tkp. *sub-figere* 'feltűz': *sub-* 'alatt, alá' | *figere* 'tűz, szögel, rögzít'

szuffixum ⇨ *nyelvt* szóvégi toldalék (képző, jel, rag)

⊙ lat *suffixum* 'ua.': *sub-* 'alá', mögé | *figere, fixum* 'rögzít'

szuffokáció ⇨ *orv* fulladás

⇨ *orv* megfulladás, fulladásos halál

⊙ tud lat *suffocatio* 'ua.' ← *suffocare, suffocatum* 'fojtogat': *sub-* 'alatt, alá' | tbsz *fauces* 'gége, torok', ered. 'szoros, szűk nyílás'

szuffraganeus ⇨ *vall* katolikus püspök megjelölése a feletteséhez, az érsekhez való viszonyában

⊙ lat *suffraganeus* 'ua.', tkp. 'szavazati joggal bíró' (ti. a püspöki karban) ← *suffragium* 'szavazat', lásd SZUFFRÁGIUM

szuffrágium ⇨ *pol* szavazat

⇨ szavazati jog

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'támogatás, helyeslés' ← *suffragari* 'támogat (szavazatával)': *sub-* 'lenről fel' | *fragor* 'helyeslő kiáltások dőreje', tkp. 'recsegés, ropogás, mennydörgés' ← *frangere* 'tör'

Lásd még FRAGILIS, FRAKCIÓ, INFRAKCIÓ, REFRAKTOR

szufi ⇨ *vall* mohamedán askéta szerzetes, egy misztikus irányzat híve

⊙ ar, 'ua.', tkp. 'gyapjúruhát viselő'

szufizmus ⇨ *vall* az iszlám misztikus irányzata

⊙ lásd SZUFI, -IZMUS

szufla ⇨ *biz* lélegzet

⊙ magy, 'ua.' ← lat *sufflare* 'fűj, lélegzik': *sub-* 'alá, oda' | *flare* 'fűj'

szuflé ⇨ *konyha* felfűjt

⊙ fr *soufflé* 'ua.' ← *souffler* 'fűj' ← lat *sufflare*, lásd SZUFLA

szuggerál ⇨ sugall, sugalmaz

⇨ hat, befolyásol, erős akaratú készlet, rávesz (valamire)

⊙ ném *suggerieren* ← fr *suggerer* 'ua.' ← lat *suggerere, suggestum* 'nyújt, szállít, szolgáltató': *sub-* 'alá, oda' | *gerere* 'visz, szállít'

szuggesztíbilis ⇨ *lél* a szuggesztív ráhatásra fogékony

⇨ *átv* befolyásolható, sugalmazással irányítható

⊙ ném *suggestibel* ← fr, ang *suggestible* 'ua.', lásd SZUGGESZTIÓ

szuggesztibilitás ⇨ *lél* fogékonyság a szuggesztív ráhatásra

⇨ *átv* befolyásolhatóság, irányíthatóság

⊙ ném *Suggestibilität* ← fr *suggestibilité* 'ua.', lásd SZUGGESZTÍBILIS

szuggesztív ⇨ *lél* más akaratának befolyásolása pszichikai ráhatással

⇨ ellenállhatatlan befolyás

⇨ akaratátvitel

✧ sugalmazás, ösztönzés

◎ tud lat *suggestio* ‘ua.’, lásd SZUGGERÁL

szuggesztív ✧ *lél* szuggesztión alapuló

✧ sugalló, ösztönző

✧ kényszerítő, ellenállhatatlan hatású, elhithető erejű

◎ ném *suggestiv* ‘ua.’, lásd SZUGGESZTIÓ

szuggesztivitás ✧ szuggesztív képesség

✧ ellenállhatatlan hatás, elhithető erő

◎ ném *Suggestivität* ‘ua.’, lásd SZUGGESZTÍV

szuggesztológia ✧ *lél* a szuggesztív jelenségét kutató tudományág

◎ tud lat *suggestologia* ‘ua.’, lásd SZUGGESZTIÓ, -LÓGIA

szuggesztópédia ✧ *okt* szuggesztív hatáselemeket felhasználó oktatási módszer

◎ lásd SZUGGESZTIÓ | lat *-paedia* ← gör *paideia* ‘oktatás’ ← *paideuó* ‘oktat’ ← *paisz*, *paidosz* ‘gyermek’

Lásd még PEDAGÓGIA

szuhovej ✧ *met* tikkasztó, száraz szél az orosz pusztákon

◎ or, ‘ua.’ ← *szuhoj* ‘száraz’

szuicid ✧ *orv* öngyilkos

◎ tud lat *suicid(a)* ‘ua.’, lásd SZUICIDIUM

szuicidium ✧ *orv* öngyilkosság

◎ tud lat *suicidium* ‘ua.’ ← ang *suicide* ‘öngyilkosság’: lat *sui* ‘önmagának a...’ ← *suus* ‘saját’ | *caedere*, (*ce*)*cidí* ‘öl’ (a lat *homicidium*, *parricidium* ‘emberölés, apagyilkosság’ s hasonlók mintájára)

szuicidológia ✧ *tud* az öngyilkosság lélektani és társadalmi okait kutató tudományterület

◎ tud lat *suicidologia* ‘ua.’, lásd SZUICID, -LÓGIA

szukc- lásd még SUCC-

szukcedál ✧ felvált, utódként követ, helyébe lép

✧ sikerül, beüt

◎ lat *succedere*, *successum*, tkp. *sub-cedere* ‘ua.’: *sub-* ‘alá, mögé’ | *cedere* ‘lép’

szukcesszió ✧ *jog* utódlás, öröklés, örökösödés

✧ egymásutánosság

◎ lat *successio* ‘ua.’, lásd SZUKCEDÁL

szukcesszív ✧ egymás utáni, soron következő, fokozatos

◎ késő lat *successivus* ‘ua.’, lásd SZUKCESSZIÓ

szukcesszív ✧ lépésről lépésre, fokozatosan

◎ újjk lat *successive* ‘ua.’, lásd SZUKCESSZÍV

szukcesszor † ✧ utód, követő

◎ lat *successor* ‘ua.’, lásd SZUKCEDÁL

szukkulencia ✧ *növ* szárazságtűrő növények képessége, hogy szöveteikben nagy mennyiségű vizet halmozzanak fel

◎ tud lat *succulentia* ‘ua.’ ← *succulentus*, lásd SZUKKULENS

szukkulens ✧ *növ* pozsgás, szárazságtűrő (növények, főleg kaktuszfélék)

✧ nedvdús, lédús

◎ ang *succulent* ← tud lat *succulentus* ‘ua.’ ← *succus* ‘nedv’ (a ~ hibás visszalatinosítás az ang, fr *succulent* alakból, a *patent* → *pátens* hamis analógiájára, a latinban ugyanis nincs *succulere ige)

szulc † ✧ *biz* kocsonya

◎ felsőném *Sulz* ← ném *Sülze* ‘ua.’ ← ófn *sulza* ‘sós víz’ ← *salz* ‘só’

szulfát ✧ *kém* kénsav sója

◎ ném *Sulfat* ‘ua.’ ← tud lat *sulfatus* ‘kénes, kénezett’ ← lat *sulfur* ‘kén’

szulfatál ✧ *kém* szulfátokkal kezel

◎ magy, lásd SZULFÁT

szulfid ✧ *kém* egyszerű kénegyület

- ⊙ ném *Sulfid* ‘ua.’ ← tud lat *sulfidus* ‘kénes’ ← lat *sulfur* ‘kén’
- szulfít** ⇨ *kém* a kénessav sója
- ⊙ ném *Sulfit* ‘ua.’: lat *sulfur* ‘kén’ | *-it* (vegyületre utaló toldalék)
- szulfonál** ⇨ *kém* szerves molekulába kénsavszármazékot épít be
- ⊙ ném *sulfonieren* ‘ua.’ ← *Sulfonat* ‘szerves atomcsoportok kénsavas származéka’ ← lat *sulphur* ‘kén’
- szulfonamid** ⇨ *gyógysz* baktérium- és vírusfertőzésből eredő betegségek kezelésére való, ként és amidcsoportot tartalmazó készítmény
- ⊙ lásd SZULFON(ÁL), AMID
- szulfurálás** ⇨ *kém* kénezés
- ⊙ lat *sulphur* ‘kén’
- szultán** ⇨ *tört* a török császárság uralkodója
- ⇨ mohamedán, főleg arab állam uralkodója
- ⊙ tör *sultan* ← ar *szultán* ‘uralkodó’
- szultanátus** ⇨ szultánság, a szultán méltósága, ill. birodalma
- ⊙ újk lat *sultanatus* ‘ua.’, lásd SZULTÁN
- szummáció** ⇨ *mat* összeadás
- ⇨ összegződés
- ⊙ lat *summatio* ‘ua.’ ← *summare, summatum* ‘összegez’, lásd SUMMA
- szumó** ⇨ *sport* japán nehézsúlyú birkózás, célja az ellenfél kidobása vagy kiszorítása a szűk versenytérről
- ⊙ jap, ‘ua.’
- szunna** ⇨ *vall* a Próféta és az első négy kalifa mondásait és cselekedeteit tartalmazó gyűjtemény
- ⊙ ar *Szunnah* ‘ua.’, tkp. ‘szokás, törvény’
- szunnita** ⇨ *vall* az iszlám többségi ágához tartozó személy, aki a Korán mellett a Szunnát is szent könyvnek tekinti
- ⊙ ném *Sunnit* ‘ua.’: lásd SZUNNA | *-ita* (vminek követőjére utaló toldalék)
- szupé** ⇨ étkezés a késő esti órákban
- ⊙ fr *souper* ‘ua.’ ← germán (alném *supen* ‘kortyol, hörpöl’, ném *Suppe*, ang *sup* ‘leves’)
- szuper** ⇨ *biz* pompás, kitűnő, remek, nagyszerű, óriási
- ⊙ egyes SZUPER- előtagú szavakból önállósult ‘legfelső, legnagyobb, legjobb’ jelentéssel
- szuper-** (összetételek előtagjaként) ⇨ valami fölötti, fölötté lévő
- ⇨ valakit vagy valamit meghaladó, túllépő
- ⇨ különleges méretű, arányú: *szuperegő, szuperszonikus, szuperprodukción*
- ⊙ lat *super* ‘fölött, fölé’ ← *superus* ‘felső’
- szuperaciditás** ⇨ *orv* gyomorsavtúltengés
- ⊙ tud lat *superaciditas* ‘ua.’: *super* ‘fölött, fölé’ | lásd ACIDITÁS
- szuperál¹** ⇨ *biz* működik, jár, dolgozik, üzemel
- ⇨ *biz* sikerül, beüt, beválik
- ⊙ hazai lat *superare* ‘bővében van, elég, jól halad’, lásd SZUPERÁL²
- szuperál²** † ⇨ felülmúl, meghalad, megelőz
- ⇨ szolgálatból elbocsát, kissejtez: *kiszuperál*
- ⊙ lat *superare* ‘felülmúl, túlsz, bővében van’, hazai lat ‘megmarad, fölösleges’ ← *super* ‘fölött, fölé’
- szuperarbitrá** † ⇨ jogi vagy szakértői véleményt felülbírá
- ⊙ lásd SZUPER-, ARBITRÁL
- szupercentrifuga** ⇨ *műsz* igen nagy fordulatszámú laboratóriumi centrifuga
- ⊙ lásd SZUPER-, CENTRIFUGA
- szuperdividenda** ⇨ *közg* a rendes időszakon felül kifizetett többletjuttatás
- ⊙ ném *Superdividende* ‘ua.’, lásd SZUPER-, DIVIDENDA
- szuperdomináns** ⇨ *zene* skála hatodik foka
- ⊙ lásd SZUPER-, DOMINÁNS

szuperegó ⇨ *lél* felettes én

⊙ tud lat *superego* ‘ua.’: *super* ‘fölött, fölé’ | *ego* ‘én’

szuperficiális ⇨ felületes, felületi

⊙ ném *superficiell* ‘ua.’ ← késő lat *superficialis* ‘felületi’ ← lat *superficies* ‘felület, felszín’: *super* ‘fölött, fölé’ | *facies* ‘arc’

szuperfoszfát ⇨ *kém* kalciumfoszfát és gipsz elegye, fontos műtrágya

⊙ márkanév, lásd SZUPER-, FOSZFÁT

szupergén ⇨ *gen* szorosan kapcsolódó gének együttese, amely egységként öröklődik

⊙ lásd SZUPER-, GÉN

szuperinfekció ⇨ *orv* újabb fertőzés a betegség tartama alatt

⊙ tud lat *superinfectio* ‘ua.’, lásd SZUPER-, INFEKCIÓ

szuperintendencia ⇨ *vall* a szuperintendens hivatala, ill. méltósága

⊙ lat *superintendentia* ‘ua.’, lásd SZUPERINTENDENS

szuperintendens ⇨ *vall* protestáns egyházkerület élén álló püspök

⊙ lat *superintendens* ‘ua.’, tkp. ‘főfelügyelő’: *super-* ‘fölött, fölé’ | *intendere* ‘figyel’, lásd INTENDÁNS

szuperioritás ⇨ fensőbbesség, fölény, felsőbbrendűség

⊙ lat *superioritas* ‘ua.’ ← kf *superior* ‘felsőbb’ ← *superus* ‘felső’ ← *super* ‘fölött, fölé’

szuperlatívusz ⇨ *nyelvt* melléknév felsőfoka

⇨ *árv* felsőfokú, mértéktelen, túlzó dicséret

⊙ tud lat (gradus) *superlativus* ‘ua.’ ← *superlatus* ‘túlzó’: *super-* ‘föle’ | *ferre, latum* ‘visz’

szuperlektor ⇨ *irod, szính* más lektorok munkáját ellenőrző vagy felülbíráló személy

⊙ lásd SZUPER-, LEKTOR

szupermarket ⇨ nagy élelmiszeráruház

⊙ ang *supermarket* ‘ua.’, lásd SZUPER-, MARKET(ING)

szupernóva ⇨ *csill* nagy tömegű csillag, amelynek fényessége gravitációs robbanás folytán órák alatt sokszáz milliószorosa növekszik, és anyaga nagy részét szétészorja az űrben

⊙ lásd SZUPER-, NÓVA

szupernutrició ⇨ *orv* túltáplálkozás, túltápláltság

⊙ tud lat *supernutritio* ‘ua.’: lásd SZUPER- | *nutritio* ‘táplálás’ ← *nutrire, nutritum* ‘táplál’

szuperplusz † ⇨ felesleg, maradék

⊙ késő lat *superplus* ‘ua.’, lásd SZUPER-, PLUSZ

szuperprodukcó ⇨ *film* nagy költséggel és szereplőgárdával készített, nagy kasszasikerre számító látványos játékfilm

⊙ lásd SZUPER-, PRODUKCIÓ

szuperrevízió ⇨ *hiv* ismételt, magasabb szintű felülvizsgálat

⊙ lásd SZUPER-, REVÍZIÓ

szuperszekréció ⇨ *biol* fokozott elválasztás, kiválasztás

⊙ lásd SZUPER-, SZEKRÉCIÓ

szuperszenzibilis ⇨ fokozottan érzékeny

⊙ lásd SZUPER-, SENZIBILIS

szuperszonikus ⇨ *rep* a hangsebességet meghaladó (sebesség, ill. ilyen sebességgel haladó repülőgép)

⊙ ang *supersonic* ‘ua.’: lásd SZUPER- | lat *sonus* ‘hang’

szuperasztár ⇨ rendkívül népszerű filmszínész vagy énekes

⊙ lásd SZUPER-, SZTÁR

szupersztíció † ⇨ babona

⊙ lat *superstitio* ‘ua.’ ← *superstes, superstitis* ‘fennmaradó (dolog)’: *super-* ‘fenn, felül’ | *stare* ‘áll’

szupersztrátum ⇨ *nyelvt* a hódítók nyelvének olyan elemei, amelyek a meghódított és beolvadt népek nyelvében jelentkeznek

⊙ tud lat *superstratum* ‘ua.’, lásd SZUPER-, SZTRÁTUSZ (a SZUBSZTRÁTUM nyomán)

szupertenzió ⇨ *orv* magas vérnyomás

⊙ tud lat *supertensio* ‘ua.’, lásd SZUPER-, TENZIÓ

szupervízit † ⇨ *orv* felülvizsgálat

⊙ lásd SZUPER-, VIZIT

szupleál ⇨ kiegészít, pótol

⇨ helyettesít

⊙ lat *supplere*, tkp. *sub-plere* ‘ua.’: *sub-* ‘alá, hozzá’ | *plere* ‘tölt’ ← *plenus* ‘teli’

szuplementer ⇨ kiegészítő, pótló

⊙ ném *supplementär* ← fr *supplémentaire* ‘ua.’, lásd SZUPLEMENTUM

szuplementum ⇨ pótlék, pótlás

⇨ pótkötet

⊙ lat *supplementum* ‘kiegészítés, tartalék’, lásd SZUPLEÁL

szuplikáció † ⇨ *okt* protestáns kollégiumok diákjainak adománygyűjtő útja az intézmény és az egyház javára

⊙ lat *supplicatio* ‘ua.’, tkp. ‘könyörgés’, lásd SZUPLIKÁL

szuplikál † ⇨ *okt* szuplikációs úton jár, adományt gyűjt

⇨ *vall* könyörög, esdekel

⊙ lat *supplicare*, *supplicatum*, tkp. *sub-plicare* ‘könyörög’, ered. ‘térdet hajt, térdre borul’: *sub-* ‘alá’ | *plicare* ‘hajt, hajlik’

szuplikáns † ⇨ *okt* adománygyűjtő kollégiumi diák

⊙ lat *supplicans* ‘ua.’, lásd SZUPLIKÁL

szupponál † ⇨ feltételez, gyanít

⊙ ném *supponieren* ← fr *supposer* ‘ua.’ ← lat *supponere*, *suppositum*, tkp. *sub-ponere* ‘aláhelyez, alárendel, becsempész’: *sub-* ‘alá’ | *ponere* ‘helyez’

szupport ⇨ *műsz* szerszámgépek több irányban mozgatható késtartó alkatrésze

⊙ ném *Support* ‘ua.’, tkp. ‘támasz’, lásd SZUPPORTÁL

szupportál † ⇨ elvisel, kibír, eltűr

⇨ megtámaszt

⊙ késő lat *supportare* ‘ua.’, ered. ‘utána szállít, ellát’: *sub-* ‘alá, után’ | *portare* ‘hordoz’

szuppozíció ⇨ feltevés, feltételezés

⇨ gyanítás, sejtés

⊙ ném *Supposition* ‘ua.’, lásd SZUPPONÁL

szuppozitórium ⇨ *orv* végbélkúp

⊙ tud lat *suppositorium* ‘ua.’, lásd SZUPPONÁL

szuppresszió ⇨ elnyomás, erőszakos megszüntetés

⇨ *orv* elakasztás, megszüntetés

⇨ *orv* elakadás, megrekedés

⊙ lat *suppressio* ‘ua.’, lásd SZUPPRIMÁL

Lásd még PRESSZIÓ

szupprimál ⇨ elnyom, elfojt, háttérbe szorít

⇨ erőszakkal megszüntet

⇨ *orv* elakaszt

⊙ lat *supprimere*, *suppressum*, tkp. *sub-primere* ‘lenyom, elfojt, visszatart’: *sub-* ‘le, alá’ | *primere* ‘nyom’

szuppuráció ⇨ *orv* gennyesedés, gennyűrités

⊙ tud lat *suppuratio* ‘ua.’, lásd SZUPPURÁNS

szuppuráns ⇨ *orv* gennykeltő szer

⊙ tud lat *suppurans* ‘ua.’ ← *suppurare*, *suppuratum*, tkp. *sub-purare* ‘gennyed’: *sub-* ‘alá, le, lentről fel’ | *pus*, *puris* ‘genny’

szupra- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) feletti, igen magas fokú: *szupranacionális*, *szuprakonduktivitás*

⊙ lat *supra* ‘fölött, felül’ ← *superus* ‘felső’ ← *super*, lásd SZUPER-

szuprakonduktivitás ⇨ *vill* szupravezetés, az elektromos ellenállás ugrásszerű csökkenése vezetőkből az abszolút nulla fok közelében

⊙ lásd SZUPRA-, KONDUKTIVITÁS

szuprakosztális ⇨ *anat* borda feletti

⊙ tud lat *supracostalis* 'ua.': lásd SZUPRA- | *costalis* 'bordával kapcsolatos' ← *costa* 'borda, oldal'

szupranacionális ⇨ *pol* nemzetek feletti

⊙ ném, ang *supranational* 'ua.', lásd SZUPRA-, NACIONÁLIS

szupranaturalizmus ⇨ *vall* hit a természetfeletti, amely csak kinyilatkoztatás révén ismerhető meg

⊙ tud lat *supranaturalismus* 'ua.', lásd SZUPRA-, NATURÁLIS, -IZMUS

szupraszegmentális ⇨ *nyelvt* átfogó, több hangtani egységre kiterjedő (hatás)

⊙ lásd SZUPRA-, SZEGMENTUM

szupraventrikuláris ⇨ *anat* a szívkamra feletti

⊙ lásd SZUPRA-, VENTRIKULÁRIS

szupremácia ⇨ fennhatóság, főhatalom

⇨ vezető szerep

⇨ fölény

⊙ ném *Suprematie*, ang *supremacy* 'ua.' ← lat ff *supremus* 'legfelső' ← *superus* 'felső'

szuprematizmus ⇨ *műv* a konstruktívizmus egyik irányzata az 1920-as években, amely elemi síkmértani alakzatokból építkezett

⊙ or *szuprematizm* 'ua.', lásd SZUPREMÁCIA, -IZMUS

szuprérum † ⇨ végső határ

⊙ lat seml *supremum* 'a legfelsőbb dolog' ← ff *supremus* 'legfelső' ← *superus* 'felső'

szúra ⇨ *vall* a Koránnak, az iszlám szent könyvének egy fejezete

⊙ ar, 'ua.', tkp. 'lépcsőfok'

szurrogátum ⇨ póttanyag, pótszer, pótlék

⊙ ném *Surrogat* 'ua.' ← lat *surrogare, surrogatum*, tkp. *sub-rogatum* 'valaki helyébe választ': *sub-* 'alá, helyett' | *rogare* 'kérdez, javasol, előterjeszt'

szuszeptibilis ⇨ érzékeny, fogékony

⊙ fr *susceptible* 'ua.' ← lat *suscipere, susceptum* 'felvesz, felfog, átvállal': *su(b)s-* 'fel' | *capere* 'fog, vesz'

szuszeptibilitás ⇨ érzékenység, fogékonyság

⊙ fr *susceptibilité* 'ua.', lásd SZUSZCEPTIBILIS

szuszcitáció ⇨ orv felébresztés, felélesztés

⊙ tud lat *suscitatio* 'ua.' ← *suscitare, suscitatum*, tkp. *su(b)s-citare* 'felkelt, feléleszt': *su(b)s-* 'alul, letről fel' | gyak *citare* 'megmozgat, hív, idéz' ← *ciere, citum* 'mozdít'

szuszpendál ⇨ † *jog, hív* felfüggeszt (állásból)

⇨ *kém* szuszpenziót hoz létre

⊙ lat *suspendere, suspensum* 'ua.': *su(b)s-* 'lent, letről fel' | *pendere* 'akaszt, függeszt'

szuszpenzió ⇨ *kém* folyadékban lebegő finom anyagszemcsékből álló diszperz rendszer

⇨ orv lassan felszívódó, elhúzódó hatású injekció olajban finoman elosztatott hatóanyagból

⇨ † *jog, hív* felfüggesztés, elhalasztás

⇨ *zene* késleltetés

⊙ lat *suspensio* 'lebegés, feszültség', lásd SZUSZPENDÁL

szuszpenzív ⇨ *jog* felfüggesztő, halasztó (hatály)

⊙ kk lat *suspensivus* 'ua.', lásd SZUSZPENZIÓ

szuszpenzórium ⇨ orv sérvkötő, herefelkötő

⊙ tud lat *suspensorium* 'ua.' ← *suspensus* 'felfüggesztett', lásd SZUSZPENDÁL

szusztinens ⇨ *biol* az élet fenntartásához okvetlenül szükséges

⊙ lat *sustinens* 'fenntartó' ← *sustinere* 'fenntart': *su(b)s-* 'alul, letről fel' | *tenere* 'tart'

szuterén ⇨ alagsor, pincelakás

⊙ fr *souterrain* 'ua.' ← lat *subterraneus* 'föld alatti': *sub* 'alatt' | *terra* 'föld'

szútra ⇨ *irod* szanszkrit nyelvű, aforizmákból álló, tanító jellegű írás, elbeszélés

⊙ szansz, 'ua.', tkp. 'fonal, vezérfonal'

szutúra ⇨ *anat* (koponya)varrat

⇨ *orv* sebvarrat

⊙ tud lat *sutura* 'ua.' ← *suere, sutum* 'ölt, varr'

Lásd még SUSZTER

szuvenir ⇨ emléktárgy

⊙ fr *souvenir* 'ua.', tkp. 'emlékezés, emlék' ← *souvenir* 'emlékeztet' ← lat *subvenire* 'segítségére siet': *sub-* 'alá, hozzá' | *venire* 'jön'

szuverén ⇨ *pol, jog* (mn) jogilag és cselekvőképességében nem korlátozott, önálló, független, szabad (állam, személy)

⇨ önálló, senki és semmi által nem befolyásolt (pl. döntés)

⇨ † felsőbbbbséges, fölényes

⇨ (fn) (egyed)uralkodó

⊙ ném *souverän* ← fr *souverain* 'ua.' ← késő lat *superanus* 'fő, felső, uralkodó' ← *superus* 'felső' ← *super* 'felett'

Lásd még SZOPRÁN, SOVEREIGN

szuverenitás ⇨ teljes állami függetlenség, önállóság

⇨ felségjog

⇨ felsőbbbbség, fölény

⊙ fr *souveraineté* 'ua.', lásd SZUVERÉN

szüfrazsett ⇨ a nők politikai egyenjogúságáért, választójogáért kiálló és küzdő nő (főleg Angliában a 19–20. század fordulóján)

⊙ fr kics *suffragette* 'angol polgárjogi harcos nők' ← *suffrage* 'szavazat, választójog' ← lat *suffragium*, lásd ott

szűr ⇨ *ját* a licitben vállaltakon felüli ütés bridzsben

⊙ ang *sur(trick)* 'felül(ütés)' ← fr *sur* [szür] 'felett' ← lat *super* 'ua.'

szűrrealista ⇨ (mn) *műv* a szűrrealizmus alapján álló

⇨ (fn) *műv* ennek jegyében alkotó személy

⊙ fr *surréalistique, surréaliste* 'ua.', lásd SZÜRREALIZMUS

szűrrealizmus ⇨ *műv* az 1920-as években elterjedt művészeti irányzat, amely a szabad képzettársítások, álmok és látomások, a tudat alatt kavargó ösztönélet kifejezésére törekszik

⊙ fr *surréalisme* 'ua.': *sur* ← lat *super* 'felett' | *réalisme*, lásd REALIZMUS

szüsztilosz ⇨ *ép* az alsó oszlopátmérő kétszeresének megfelelő távolság az ókori görög oszloprendben

⊙ gör, tkp. *szün-sztülosz* 'ua.': *szün-* 'együtt' | *sztülosz* 'oszlop'

szüzsé ⇨ *irod* színmű vagy irodalmi mű meséje, tárgya, tartalma

⊙ fr *sujet* 'ua.' ← lat *subiectum* 'alany, valaminek a tárgya', lásd SZUBJEKTUM

szvasztika ⇨ horogkereszt, eredetileg ősi indiai napszimbólum

⊙ szanszkrit *szuasztiká* 'ua.': *szu* 'jól' | *asztí* 'lévő, való'

szvetter ⇨ *ölt* kötött mellény, ujjas

⊙ ang *sweater* 'ua.', tkp. 'izzasztó' ← *sweat* 'izzad, izzaszt'

szving ⇨ amerikai eredetű társastánc

⊙ ang *swing* 'ua.', tkp. 'hintálás, lóbalás'

szvit ⇨ *zene* stilizált táncokból álló, többtétéles barokk zenemű

⇨ *zene* (a 19. századtól) közös téma által összefűzött tétélekből álló hangszeres zenemű

⊙ fr *suite* 'ua.', tkp. 'kíséret, sorozat, következmény' ← népi lat *sequita* 'ua.' ← lat *sequi* 'követ'

Lásd még SZEKVENS

T

---

tabak † ⇨ dohány

⊙ ném *Tabak* ← fr *tabac* ← sp *tabaco* ← ‘ua.’: VAGY ← aravak indián *tzibatl* ‘dohánylevél-göngyöleg’, VAGY *Tobago* sziget nevéből, VAGY az arab *tabbaq*ból, amely már Amerika felfedezése előtt ismert volt mint különféle gyógynövények neve (tanú rá a sp *atabaca*, ol *tabacco*), azaz talán európai nevet adtak az amerikai növénynek

Lásd még TUBÁK

tabakózis ⇨ orv dohánypormérgezés

⊙ tud lat *tabacosis* ‘ua.’: lásd TABAK | -ózis (kóros folyamatra utaló toldalék)

tabatičre [tabatier] † ⇨ burnótszelence, dohányszelence

⊙ fr, ered. *tabaquičre*, ‘ua.’ ← *tabac*, lásd TABAK

tabella ⇨ táblázat, rovatos kimutatás

⊙ lat kics, ‘táblácska, író tábla, irat’ ← *tabula* ‘deszka, tábla, asztal’

tabelláris ⇨ táblázatos, rovatos

⊙ lat *tabellaris* ‘ua.’, lásd TABELLA

tabernákulum ⇨ *vall* katolikus templom oltárán álló díszes szentségház

⇨ *vall* védőmennyezet oltár, szobor vagy szentkép felett

⇨ † írószekrény

⊙ lat kics *tabernaculum* ‘ua.’ ← *taberna* ‘deszka bódé, műhely, kocsmá’ ← *tabula* ‘deszka, tábla’

Lásd még TAVERNA

tábesz ⇨ orv gerincvelő-sorvadás mint a szifilisz végső stádiuma

⊙ lat *tabes (dorsalis)* ‘(háti) sorvadás’ ← *tabescere* ‘olvad, sorvad, enyészik’

tabetikus ⇨ orv tábeszes, gerincvelő-sorvadásban szenvedő

⊙ tud lat *tabeticus* ‘ua.’ ← *tabes*, lásd TÁBESZ

Tabex ⇨ gyógyszer tabletta a dohányzásról való leszokás elősegítésére

⊙ tud lat, ‘ua.’: *tab(acum)* ‘dohány’ | ex ‘ki, el’

table d’hôte [tablódot] ⇨ társas ebéd, közös étkezés

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘a fogadós asztala’: *table* ← lat *tabula* ‘asztal’ | *hôte* ← lat *hospes, hospitis* ‘vendéglátó’

table ronde [tablörond] ⇨ *irod* a Kerekasztal, a legendás Artúr király lovagjainak társasága

⇨ *tud* kerekasztal, szűkebb körű tudományos vita és tanácskozás (a résztvevők egyenjogúsága jegyében)

⊙ fr, ‘ua.’: *table* ← lat *tabula* ‘asztal’ | *rond* ← lat *rotundus* ‘ua.’ ← *rota* ‘kerék’

Lásd még ROTÁCIÓ

tabletta ⇨ lapos, kerekre préselt gyógyszeradag

⊙ ném *Tablette* ← fr kics *tablette* ‘ua.’, tkp. ‘táblácska’ ← *table*, lásd TABLÓ

tablinum ⇨ *ép* római háznak az átrium és perisztílium közötti része, ahol az ősök képeit helyezték el, a házigazda dolgozószobája

⊙ lat, ‘ua.’, ered. *tabulinum* ← *tabula* ‘kép, tábla’

tabló ⇨ festmény, kép

⇨ élőkép, hatásos színpi jelenet

⇨ tanuló vagy más közösség tagjainak fényképeiből összeállított csoportkép: *érettségi tabló*

⊙ fr *tableau* ‘kép, csoportkép, tábla’ ← *table* ‘asztal, tábla’ ← lat *tabula* ‘deszka, tábla, asztal’

táboriták ⇨ *tört* a huszita mozgalom radikális szárnyához tartozók

⊙ *Tábor* cseh városról, amelyet a forradalmár husziták alapítottak, s a galileai *Tábor* hegyéről neveztek el

tabu ⇨ kultikus tilalom Polinézia természeti népeinél dolgok vagy személyek érintésére, bizonyos szavak kiejtésére stb.

⇨ *átv* érinthetetlen, szent és sérthetetlen dolog

⇨ olyasmi, amiről nem szabad (nyilvánosan) beszélni

⊙ ang *taboo* ‘ua.’ ← új-zélandi (maori) *tapu* ‘kultikus tilalom’

tabula rasa [... ráza] ⇨ tiszta lap, alapos rendteremtés, az adott állapot és viszonyok teljes felszámolása, hogy mindent újra lehessen kezdeni

⇨ *fil* az a felfogás, hogy minden újszülött agya „tiszta lap”, azaz eszméink, fogalmaink nem születnek velünk

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘levakart (író)tábla’: *tabula* ‘író(tá)bla, asztal’ | *rasus* ‘levakart’ ← *radere*, *rasum* ‘dörzsöl, vakar’

Lásd még RADÍROZ

tabuláris † ⇨ *jog* az ítélőtáblákat érintő, rájuk tartozó

⊙ lat *tabularis* ‘ua.’ ← *tabula* ‘tábla, asztal’, hazai lat ‘táblabíróság, ítélőtábla’

tabulátor ⇨ rovatbeállító billentyű táblázatok írásához (írógépen, számítógép billentyűzetén)

⊙ ném *Tabulator* ‘ua.’, lásd TABELLA

tabulatúra ⇨ *zene* a hangjegyzés korai rendszere, amely betűkkel, számokkal és fogáshelyekkel írta le a (főleg lanton való) előadást

⊙ lat *tabulatura* ‘ua.’ ← késő lat *tabulare*, *tabulatum* ‘táblázatot csinál’ ← *tabula* ‘deszka, tábla, asztal’

taburett ⇨ *bút* alacsony, támla és karfa nélküli szék

⇨ tábori szék

⊙ ném *Taburett* ← fr kics *tabouret* ‘ua.’ ← kfr *tabour* (mai fr *tambour*) ‘dob’ ← ar *tanbur* ‘ua.’

Lásd még TAMBURMAJOR

tacepao ⇨ köztereken kifüggesztett falíújság, nagy írásjeles felirat, amely spontán politikai állásfoglalást tartalmaz

⊙ kínai, új átírásban *dazibao*: *da* ‘nagy’ | *zi* ‘írásjel’ | *bao* ‘újság, plakát’

tacheométer ⇨ *földr* gyors szög- és távmérésre alkalmas geodéziai műszer

⊙ ang *tacheometer* ‘ua.’: gör *takheósz* ‘gyorsan’ ← *takhüsz* ‘gyors’ | *metreó* ‘mér’

tacheometria ⇨ *földr* gyors terepfelmérő eljárás a távolságok és magasságok egyidejű mérése alapján

⊙ ang *tacheometry* ‘ua.’, lásd TACHEOMÉTER

tachi- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a gyorsasággal kapcsolatos, gyors-

⊙ gör *takhüsz* ‘gyors’

tachifágia ⇨ *orv* gyors evés, falás

⊙ tud lat *tachyphagia* ‘ua.’: lásd TACHI- | gör *phagein* ‘eszik’

tachifrénia ⇨ *orv* kórosan gyors agyműködés, túlfokozott szellemi aktivitás

⊙ tud lat *tachyphrenia* ‘ua.’: lásd TACHI- | gör *phrén* ‘elme’

tachigráfia ⇨ *tört* ókori gyorsírási módszer, amely a szótagok rövidítésén alapul

⊙ lásd TACHI-, -GRÁFIA

tachikardia ⇨ *orv* felgyorsult szívverés

⊙ tud lat *tachycardia* ‘ua.’: lásd TACHI- | gör *kardia* ‘szív’

tachilália ⇨ *orv* gyors beszéd, hadarás

⊙ tud lat *tachylalia* ‘ua.’: lásd TACHI- | gör *laleó* ‘fecseg, cseveg’

tachiméter ⇨ *orv* a mozgás gyorsaságát mérő műszer

⊙ lásd TACHI- | gör *metreó* ‘mér’

tachipnoé ⇨ *orv* szapora légzés, pihegés

⊙ tud lat *tachypnoe* ‘ua.’: lásd TACHI- | gör *pnoé* ‘lélegzet’ ← *pneó* ‘lélegzik, lehel’

tachiszisztolé ⇨ *orv* a normálnál gyorsabb szívösszehúzóadás

⊙ tud lat *tachysystole* ‘ua.’, lásd TACHI-, SZISZTOLÉ

tachitoszkóp ⇨ *lél* berendezés, amely az érzékelés gyorsaságát és a figyelem intenzitását méri

⊙ tud lat *tachytoscop(ium)* ‘ua.’: gör *takhütész* ‘gyorsaság’ ← *takhüsz* ‘gyors’ | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

tachométer ⇨ fordulatszám mérő

⇨ sebességmérő

⊙ ném *Tachometer* ‘ua.’: gör *takhosz* ‘gyorsaság’ ← *takhüsz* ‘gyors’ | *metreó* ‘mér’

tachy- lásd TACHI-

tact- lásd TAKT-

taccs ⇨ *sport* partvonal, oldalvonal (labdarúgópályán)

⇨ *sport* partdobás, bedobás

⇨ *szleng* hányás, rókázás

⊙ ang *touch* ‘ua.’, tkp. ‘a partvonalon túli rész’, ered. ‘érintés, érintkezés’ ← fr *touche* ‘érintés’, lásd TUSÍROZ

tádzsik ⇨ *népr* iráni nyelvű közép-ázsiai nép

⊙ türk, ‘ua.’ ← középperzsa *tácsik* ‘mohamedán vallású perzsa’

taedium vitae [tédium víté] ⇨ életuntagság, fásultság

⊙ lat, ‘életundor’: *taedium* ‘undor, unalom, ellenszenv’ ← *taedet* ‘undorodik, megun’ | *vita* ‘élet’

taekwon-do [taekvandó, tékvandó] ⇨ *sport* a karate és kung-fu elemeit kombináló koreai harcművészeti ág

⊙ koreai, ‘a kéz és láb harcművészete’

taenia [ténia] ⇨ *orv* galandféreg

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← lat, ‘szalag, fejkötő’ ← gör *tainia* ‘ua.’

tafelmusik ⇨ *zene* asztali zene, előkelők étkezéséhez kis hangszeregyüttes által szolgáltattott zene

⊙ ném *Tafelmusik* ‘ua.’: *Tafel* ‘asztal’ ← ófn *tavala* ← lat *tabula* ‘ua.’ | lásd MUZSIKA

taft vagy **tafota** ⇨ *text* fényes felületű, vászonkötéssel merevített selyemkélme

⊙ ném *Taft* ← kk lat *taffeta* ← perzsa *taftah* ‘ua.’, tkp. ‘szövétt’ ← *tábídan* ‘sző’

Lásd még TAPÉTA

tagliatelle [taljatelle] ⇨ *konyha* vékonyra metélt olasz tészta

⊙ ol kics tbsz, ‘ua.’ ← (*pasta*) *tagliata* ‘vágott, metélt (tészta)’ ← *tagliare* ‘vág’ ← népi lat *taliare* ‘gallyaz’ ← lat *talea* ‘gally’

taille [tajj] ⇨ *termet*, *növés*

⇨ *ölt* ruha szabása

⇨ *ölt* ruhaderék

⇨ † *ját* bank, bankadás kártyázáskor

⊙ fr *taille* ‘termet, szabás’ ← *tailler* ‘vág, szab’ ← népi lat *taliare* ‘vág, gallyaz’ ← lat *talea* ‘gally’

tájfún ⇨ *met* viharos forgószél Kelet-Ázsia trópusi vidékein

⊙ ang *typhoon* ‘ua.’ ← ar *túfán* ‘vihar, forgószél’: VAGY ← gör *tüphón* ‘forgószél’, VAGY ← kínai *t’ai fung* ‘nagy szél’

tajga ⇨ *földr* északi erdőövezet Szibériában, főleg tűlevelű fákból

⊙ or *tajga* ‘ua.’ ← türk *dağ* [daj] ‘hegy’

taki ⇨ *áll* vadon élő belső-ázsiai lófajta

⊙ mongol, ‘ua.’

taksa † ⇨ *adó*, *jövedelemadó*, *illeték*

⇨ *díj* szabás, *árszabás*

⇨ *díj*, *díjtétel*, *árazás*

⊙ magy *elvonás*, lásd TAKSÁL (mint *kapál* → *kapa* s hasonló)

taksál ⇨ *felmér*, *értékel*, *felbecsül*

⇨ *hisz*, *vél*, *gondol*, *tart*

⊙ lat gyak *taxare* ‘felbecsül’, ered. ‘érintget, végigtapogat’ ← *tangere*, *tactum* ‘érint’

Lásd még TANGENS

taktika ⇨ *kat* harcászati

✧ *kat* harcmódor, harcmód

✧ *átv* a kijelölt cél elérésére alkalmazandó eszközök és módszerek összessége

✧ ügyeskedés, mesterkedés, fortély

⊙ lat *tactica (ars)* ← gör *taktiké (tekhné)* ‘az elrendezés mestersége’ ← *tasszó*, tkp. *tak-szó* ‘elrendez, felállít, kijelöl’

Lásd még TAXI

taktikázik ✧ ügyeskedik, mesterkedik, ravaszkodik

⊙ lásd TAKTIKA

taktikus ✧ (mn) a taktikai szabályoknak megfelelő

✧ tervszerű, ügyes, kiszámított

✧ ravasz, ügyeskedő (személy)

✧ (fn) a katonai taktika szakembere

⊙ lat *tacticus* ← gör *taktikosz* ‘a harcrend mestere, harcász’

taktilis ✧ *orv* a tapintással kapcsolatos, érintési

⊙ lat *tactilis* ‘ua.’ ← *tangere, tactum* ‘érint’

Lásd még TANGENS

taktus ✧ *zene, irod* ütem, időmérték

✧ *biol* tapintóérzék, tapintás, érintés

⊙ ném *Takt* ‘ütem’ ← fr *tact* ‘érintés, érzék, tapintat’ ← lat *tactus* ‘érintés, hatás, befolyás’ ← *tangere, tactum* ‘érint’

Lásd még TANGENS

talalgia ✧ *orv* fájdalom a boka vagy a sarok csontjaiban

⊙ tud lat, ‘ua.’: lat *talus* ‘boka’ | gör *algeó* ‘fájdalmat érez’

talamusz lásd THALAMUS OPTICUS

talár ✧ bokáig érő papi, bírói palást

⊙ ném *Talar* ‘ua.’ ← lat (*vestis*) *talaris* ‘bokáig érő (öltözet)’ ← *talus* ‘boka’

talaria ✧ *mit* szárnyas szandál, Hermész (Mercurius) isten hírnöki attribútuma

⊙ lat tbsz seml, ‘ua.’, tkp. ‘a bokához tartozók’ ← *talus* ‘boka’

Lásd még TALÁR

taláris ✧ *anat* a bokacsonthoz tartozó

⊙ tud lat *talaris* ‘ua.’ ← lat *talus* ‘boka’

Lásd még TALÁR

talasszémia ✧ *orv* gyermekek súlyos, hemolitikus vérszegénysége a Földközi-tenger keleti partvidékén

⊙ tud lat *thalassaemia* ‘ua.’: gör *thalassza* ‘tenger’ | *haima* ‘vér’

talasszofóbia ✧ *orv* beteges iszonyodás a tengertől

⊙ tud lat *thalassophobia* ‘ua.’: gör *thalassza* ‘tenger’ | lásd FÓBIA

talasszoterápia ✧ *orv* tengerparti gyógyüdülés mint kezelési mód

⊙ tud lat *thalassotherapy* ‘ua.’: gör *thalassza* ‘tenger’ | lásd TERÁPIA

talbotípiá ✧ *fényk* korai fényképészeti eljárás átlátszó képek készítésére papírnegatívon

⊙ ang *talbotype* ‘ua.’: feltalálója, W. H. Fox *Talbot* nevéből | *type* ← lat *typus* ← gör *tüposz* ‘nyomás, nyomat, bélyeg’

talentum ✧ *tört* nemesfémek ókori súlyegysége, kb. 25 kg

✧ *átv* szellemi tehetség, adottság, rátermettség (Jézus példabeszéde nyomán, Mt 25,14–23)

✧ igen tehetséges ember

⊙ lat *talentum* ← gör *talanton* ‘mérleg, súlyegység’ ← *talanteuó* ‘lenget, mér’

tale quale [tále kvále] ✧ olyan, amilyen, elmegey, megjárja

⊙ lat, ‘ua.’

Lásd még TEL-QUEL

talesz ✧ *vall* zsidó imalepel, amelyet a vállra terítenek

⊙ jidd *tales* ← héb *tallith* ‘ua.’ ← *tillel* ‘betakarni’

tálib ✧ *pol* iszlám fundamentalista párt, ill. ennek tagja Afganisztánban a 20. század végén

⊙ ar, 'aki tanul' ← *talaban* 'tudást keres'

talio ⇨ *jog* az azonos mértékű megtorlás kezdetleges jogi elve: szemet szemért, fogat fogért

⇨ *jog* ilyen alapon való bírászkodás

⊙ késő lat *talio* 'ua.' ← *talīs* 'olyan'

taliter qualiter [táliter kváliter] ⇨ úgy-ahogy, tűrhetően

⊙ lat, 'ua.', lásd TALE QUALE

talizmán ⇨ szerencsetárgy, varázsszer, apró tárgy, amely a babonás hit szerint minden bajtól megóvja azt, aki magánál hordja

⊙ ang, ném, sp *talisman* 'ua.' ← ar *tilszamán* 'bűvös kép' ← késő gör *teleszma* 'misztérium' ← *teleó* 'véghezvisz, megvalósít, felszentel'

talján † ⇨ olasz

⊙ északol *taliani* 'olaszok' ← ol *italiani* 'ua.', amiből a szókezdő *i* többes határozott névelőnek érződött („i taliani”) (mint pl. *i topi* 'az egerek' ← *topi* 'egerek')

talkie-walkie lásd **walkie-talkie**

talkum ⇨ *ásv* zsirkő

⇨ síkpor, hintőpor, magnéziumszilikátok őrleménye

⊙ újlat *talcum* ← ar *tallak* 'ua.'

talk-show [tóksó] ⇨ televíziós csevegő műsor

⊙ ang, 'ua.': *talk* 'beszélget' | *show* 'látványos műsor', tkp. 'mutatvány' ← *show* 'megmutat, bemutat'

talér ⇨ régi ezüstpénz sok európai országban (16–19. század)

⊙ úfn *Thaler* 'ua.', tkp. (*Joachims*)*thaler* 'a csehországi Joachimsthalban bányászott ezüstdől vert (pénz)'

Lásd még DOLLÁR

talium ⇨ *kém* kékesfehér színű, puha és nehéz fém elem

⊙ tud lat *thallium* 'ua.': gör *thallosz* 'rügyező ág' (színképének élénkzöld vonalai miatt) | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

talmi ⇨ (mn) ál, hamis, utánczott, valótlan

⇨ színlelt, tettetett, megjátszott, hazug

⇨ † (fn) aranyutánczat

⊙ ausztl ném *talmi* 'hamis, utánczott' ← ném *Talmi* 'aranyutánczat' ← fr *Tal(lois-de)mi(-or)* 'Tallois-félarany', a Tallois nevű ékszerész által feltalált, aranynak ható réz-cink ötvözet

talmudista ⇨ a Talmud alapos ismerője

⇨ merev formákhoz ragaszkodó, szörszálhasogató (személy)

⊙ héb *Talmud* 'a judaizmus átfogó gyűjteménye a mózesi törvények aprólékos magyarázataival', tkp. 'tanítás' ← *lámad* 'tanul'

talon ⇨ *ker* értékpapír szelvényutalvány

⇨ *ját* kártyában az osztás után megmaradt, a játékban részt nem vevő lapok együttese

⊙ ném *Talon* 'ua.' ← fr *talon* 'sarok, kenyérmaradék, maradék kártya' ← lat nygkz *talo*, *talonis* 'sarok' ← *talus* 'boka'

talus [talusz] ⇨ *anat* bokacsont

⊙ lat, 'boka'

tamagocsi ⇨ *ját* állatkedvencnek programozott elektronikus játékszer, amely rendszeres időközökben „ételért, gondozásért, dédelgetésért” jelentkezik

⊙ jap, 'ua.', tkp. 'szeretni való tojás'

tamarind ⇨ indiai datolyafa

⊙ ném *Tamarinde* ← ar *tamr hindi* 'indiai datolya': *tamr* 'datolya' | perzsa *Hind* 'India' ← szansz *Szindhu* ← 'az Indus folyó'

tamariszkusz ⇨ rózsaszín vagy fehér virágú mediterrán cserje

⊙ lat *tamariscus* 'ua.' ← ? ar *tamr* 'datolya'

tambur ⇨ *zene* dob

⇨ *ép* kupoladob

✧ † *kat* dobos

⊙ ném *Tambour* ← fr *tambour* ‘ua.’ ← ar *tanbúr* ‘dob’, ill. ‘lantfajta, hathúros hangszer’

Lásd még TABURETT

tambura ✧ hosszú nyakú, lantszerű pengetős hangszer

⊙ szerb-horv, ‘ua.’ ← ar *tanbúr* ‘lantfajta, hathúros hangszer’

tamburin ✧ lapos dob, csörgődob

✧ † himzöráma

⊙ ném *Tamburin* ← fr kics *tambourin* ‘ua.’, lásd TAMBUR

tamburmajor ✧ *kat* katonazenekart vezénylő tiszt

⊙ ném *Tambourmajor* ‘ua.’: lásd TAMBUR | *Major* ‘őrnagy’

Lásd még MAZSORETT

tampon ✧ *orv* gézből vagy vattából való dugasz vérzés csillapítására, menstruációs vérzés felfogására

⊙ fr *tampon* ‘ua.’ ← *tapon* ‘dugó’ ← *taper* ‘bedug, elállít’ ← germán (pl. holl *tap*, alném *tappe* ‘dugó’, ném *Zapfe* ‘dugó, hordó csapja’)

❖ magy *csap*

tamtam ✧ *zene* kelet-ázsiai, gongszerű ütőhangszer

✧ *zene* afrikai népek hosszúkás fadobja

✧ *biz* felhajtás, láрма, hírverés

⊙ ang *tom-tom*, *tam-tam* ‘ázsiai dob’ ← hindi hangut *tamtam* ‘ua.’

tanagra ✧ *műv* ókori kecses agyagszobrocska

⊙ ném *Tanagra(figure)* ‘tanagra(szobrocska)’ ← a görög *Tanagra* város nevéből

tanatofóbia ✧ *orv* betegesen felfokozott halálfélelem

⊙ tud lat *thanatophobia* ‘ua.’: gör *thanatosz* ‘halál’ ← *thnészko* ‘meghal’ | *phobosz* ‘rettegés’

tanatológia ✧ *orv* a halállal és annak okaival foglalkozó orvostudományi ág

⊙ tud lat *thanatologia* ‘ua.’: gör *thanatosz* ‘halál’ ← *thnészko* ‘meghal’ | lásd -LÓGIA

tandem [tandem, tendem] ✧ kerékpár két egymás mögötti ülésel és pedállal

✧ hasonlóképp kapcsolt gépek, gépelemek együttese

⊙ ang *tandem* ‘ua.’, ered. ‘két egymás mögé befogott ló’ ← lat *tandem* ‘végül, valahára’ – ez angolul at *length*, ami azt is jelenti: ‘hosszában, egymás után’ (egyetemi körökből eredt játékos nyelvi ötlet)

tanga ✧ *ölt* a testet alig takaró bikini, zsinórokkal összetartott szövet háromszögekből

✧ *ölt* oldalt magasan kivágott női alsó

⊙ port, ‘bennszülöttek ágyékkötője’ ← bantu, ‘ua.’

tangál † ✧ érint, szóba hoz

⊙ ném *tangieren* ‘ua.’ ← lat *tangere*, lásd TANGENS

❖ magy *tángál*

tangenciális ✧ érintőleges

✧ *geom* az érintővel kapcsolatos

⊙ lat *tangentialis* ‘ua.’, lásd TANGENS

tangens ✧ *geom* derékszögű háromszögben a szöggel szembeni és a szög melletti befogó arányát kifejező szám

✧ † érintő

⊙ tud lat *tangens*, *tangentis* ‘ua.’, tkp. ‘megérintő’ ← *tangere* ‘érint’

Lásd még INTEGER, TAKSÁL, TAKTILIS, TAKTUS, TANGÁL, TASZTER, TAXÁCIÓ, TAXATÍVE

tangó¹ ✧ *zene* lassú, kétnegyedes ütemű társastánc s ennek zenéje

✧ ennek eredetije, argentin néptánc

⊙ sp *tango* ‘ua.’ ← kongói ?

tangó² ✧ ócskapiac, bolhapiac, zsidvásár

⊙ tréfas magy névadás

tank ✧ nagy folyadéktartály (pl. pezsgőérlelésre)

✧ *fényk* filmelőhívó tartály

✧ *közl* gépkocsi üzemanyagtartálya

✧ *kat* harckocsi, páncélcocsi, páncélos

⊙ ang *tank* 'ua.' ← port *tanque* ← sp *(es)tanque* 'vízartály' ← lat *stagnum* 'tó, állóvíz' (a szó katonai jelentése onnan ered, hogy Angliában ~ fedőnévvel készült az első harckocsi 1913-ban)
Lásd még STAGNÁL

tanker ✧ tartálykocsi

✧ nyersolajat szállító tartályhajó

⊙ ang *tanker* 'ua.', lásd TANK

tannin ✧ kém csersav

⊙ ném *Tannin* 'ua.' ← fr *tan* 'tölgykéregből örölt cserzőanyag' ← kelta (pl. breton *tann* 'tölggyfa, csertölggy') | -in (vegyületre utaló toldalék)

tantál ✧ kém szürke, kemény fémeselem

⊙ ném *Tantal* ← tud lat *tantalium* 'ua.': *Tantalosz*, mitikus görög király, aki ravaszul kijátszotta a halál istenét (a ~ vegyületei ui. oldhatatlanok, azaz „ellenállnak a megsemmisülésnek”, bár a névadásnak van néhány ettől eltérő magyarázata is) | -ium (vegyi elemre utaló toldalék)

tantalit ✧ ásv. vastartalmú tantálérc

⊙ ném *Tantalit* 'ua.': lásd TANTÁL | -it (ásványra utaló toldalék)

tantalizál ✧ kínzó vágyakat kelt valakiben, amelyeket nem tud vagy nem akar kielégíteni

⊙ ang *tantalise* 'ua.', lásd TANTALUSZI

tantaluszi ✧ a kéznyújtásnyira lévő, és mégis elérhetetlen dolgok után érzett kínzó (vágyódás)

⊙ *Tantalosz* mitikus görög király iszonyú vétkeiért azzal bünhődött az alvilágban, hogy noha nyakig vízben ült, a víz rögtön eltűnt előle, amint gyötrő szomját csillapítani akarta

tantí † ✧ nagynéni, néni, nénike

⊙ ném *Tante* ← fr *tante* 'ua.' ← ófr *ante* ← lat *amita* 'apai nagynéni'

tantíém ✧ jog előadás bevételeiből a szerzőnek fizetett százalékos jogdíj

✧ közg részvénytársaság vezetőségi tagjainak osztaléka a profitból

⊙ fr *tantième* 'ua.', tkp. 'annyiadrészt': *tant* 'annyi' ← lat *tantus* 'ua.' | -ième sor- és törtszámnévképző (pl. *troisième* 'harmadik, harmad')

tant mieux [tammjó] ✧ annál jobb

⊙ fr, 'ua.': *tant* ← lat *tantus* 'annyi' | kf *mieux* ← lat *melior, melius* 'jobb' ← *bonus* 'jó'

tant pis [tampi] ✧ annyi baj legyen, egye fene

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'annál rosszabb': *tant* ← lat *tantus* 'annyi' | kf *pis* ← lat *peior, peius* 'rosszabb' ← *malus* 'rossz'

tantra ✧ *vall* a hinduizmus és a kései buddhizmus szent könyvei

⊙ szansz, 'ua.', tkp. 'szövöszék, láncfonál'

tantrikus ✧ *vall* a tantra tanain alapuló

⊙ ang *tantric* 'ua.', lásd TANTRA

tantrizmus ✧ *vall* a tantrákban foglalt misztikus tanok és rituális tanítások összessége

⊙ lásd TANTRA, -IZMUS

tantum, quantum [... kvantum] ✧ annyi, amennyi

⊙ lat, 'ua.'

tantusz ✧ pénzt helyettesítő, meghatározott értékű érme

⊙ baj-oszt *tantus* 'játékpénz, zseton' ← sp tbsz *tantos* 'zsetonok' ← lat *tantus* 'annyi'

tao ✧ *vall, fil* a dolgok és jelenségek időben és térben végtelen lényege, amellyel az embernek összhangban kell élnie

⊙ kínai, 'az út' ← *Tao (te King)* 'út (és erő)', Lao-cének tulajdonított mű címe

taoizmus ✧ *vall* Lao-Ce ókori filozófus (Kr. e. 6. század) tanain alapuló ősi kínai vallási és bölcséleti rendszer, központi elve a tao, a mindenséget átfogó ősprincípium

⊙ lásd TAO, -IZMUS

tapecírér † ✧ kárpitos

⊙ ném *Tapezierer* 'tapétázó, kárpitos' ← *tapezieren* 'tapétáz' ← fr *tapisser* 'kárpitoz' ← lat *tapes* 'szőnyeg', lásd TAPÉTA

tapenol † ⇨ *szleng* fogdos, tapogat, tapizik

⊙ ném argó *tappen* ‘ua.’ ← alném *Tappe* ‘mancs, kéz’

Lásd még TAPÓR

tapéta ⇨ fal borítására való papír, régebben szövet, kárpit

⊙ ném *Tapete* ‘ua.’ ← kk lat *tapeta* ← lat *tapes*, *tapetis* ‘szőnyeg, terítő’ ← gör *tapész* ← perzsa *tabasztah* ‘ua.’ ← *tábidan* ‘sző’

Lásd még TAFT

tapióka ⇨ *élelm* maniókagyökérből készült tápláló liszt

⊙ port *tapioca* ← guarani indián *tipjoka* ‘ua.’

tapír ⇨ áll disznóhoz hasonló trópusi emlős Dél-Amerikában

⊙ ang, ném *tapir* ← tupi indián *tapira* ‘ua.’

tapisserie [tapiszri] ⇨ *text* szövött falikárpit

⊙ fr, ‘ua.’ ← *tapis* ‘szőnyeg, faliszőnyeg’ ← lat *tapes* ‘ua.’, lásd TAPÉTA

tapőr ⇨ *zene* bázongorista

⊙ fr tréf *tapeur* ‘ua.’, tkp. ‘az, aki veri (a billentyűket)’ ← *taper* ‘üt, ütöget’ ← germán (pl. alném *tappen* ‘fogdos, ütöget’ ← *tappe* ‘mancs, kéz’)

Lásd még TAPENOL

tapper † ⇨ itatós, papírnyomó

⊙ ném *tappen* ‘cammog, lépked’ ← alném *Tappe* ‘mancs’

tára ⇨ *ker* a csomagolás súlya, a bruttó és nettó súly különbözete

⊙ ol *tara* ‘ua.’ ← ar *tarh* ‘levonás’

tarándszarvas ⇨ áll rénszarvas

⊙ ang *tarand* ‘ua.’ ← gör *tarandosz* ‘rénszarvas vagy jávorszarvas’

tarantász ⇨ *közl* rugózatlan, fedett utazókocsi

⊙ or, ‘ua.’ ← tatár *tarintasz* ‘gyorskocsi’ ← *tarani* ‘gyors’

tarantella ⇨ *zene* háromnegyedes ütemű, gyors tempójú nápolyi tánc

⊙ *Taranto* délolasz város nevéből (vagy a TARANTULA nevű pókról, a régi néphit szerint ui. ennek csípése rángatózást okoz, ez a tánc viszont gyógyítja a bajt)

tarantula ⇨ áll farkaspók, mediterrán pókfajta

⊙ lat, ← ol *tarantola* ‘ua.’ ← *Taranto* délolasz város nevéből, amelynek környékén sok a ~

Taraxacum [tarakszakum] ⇨ *növ* pitypang, gyermekláncfű

⊙ lat, ‘ua.’ ← ar *tarakhsakók* ← perzsa *talk csakók* ‘ua.’ (a lat formát a gör *taraxisz* ‘zürzavar’ befolyásolhatta)

tarbus ⇨ *ölt* fezhez hasonló arab fejfedő

⊙ ar, ‘ua.’

tardando ⇨ *zene* késleltetve, lassítva (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, ← ol, lat *tardare* ‘késleltet’ ← lat *tarde* ‘későn’ ← *tardus* ‘lassú, tunya’

target [tárgit] ⇨ *műsz* eszköz ki- vagy bekapcsoltsági állapotát mutató tárcsa

⇨ *magfíz* a gyorsítóból kilépő részecskékkel bombázott céltárgy

⊙ ang, ‘céltábla’ ← fr *targe* ‘könnyű kerek pajzs, alkalmi céltábla’ ← germán (óizl *targa* ‘pajzs’)

❖ magy *tárgy*

targum ⇨ *vall* a Biblia ótestamentumi szövegének arámi nyelvű fordítása

⊙ arámi, káld *targúm* ‘tolmácsolás, értelmezés’

tarifa ⇨ díjszabás, díjtétel, viteldíj, menetdíj

⊙ ol *tariffa* ← sp *tarifa* ‘árlista, árszabás’ ← ar *taríf* ‘tájékoztatás’ ← *arafa* ‘tud’

tarlatán ⇨ *text* lengén szőtt, erősen kikészített pamutszövet

⊙ fr *tarlatane* ‘ua.’ ← (?) *tiretaine*, lásd TARTÁN!

tarokk vagy **tarot** ⇨ *ját* különleges lapokkal játszott, négyszemélyes kártyajáték

⇨ *ját* ebben az ütőlapok valamelyike

⊙ ném *Tarock*, ang, fr *tarot* ← ol *tarocco* ‘ua.’ ← ?

tarpán ⇨ áll a mai lovak egyik őse, a dél-orosz pusztákon élt szürke vadló

⊙ kirgiz, ‘ua.’

tarsitis [tarzitisz] ⇨ *orv* szemhéjgyulladás

⊙ tud lat, 'ua.': lásd TARSUS | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

tarsus ⇨ *anat* a szemhéj belső pillaváza

⇨ *anat* lábtő

⇨ *áll* a rovarok lábának utolsó íze

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *tarszosz* 'lábtő'

tartán¹ ⇨ *tex* skótkockás mintájú ruhaszövet, gyapjútakaró

⇨ *tex* e minta sajátos színösszeállítás, amely az egyes skót klánok azonosítására alkalmas

⇨ *sport* futó- és ugrópályák borítására használatos rugalmas műanyag

⊙ ang, 'ua.' ← kfr *tiretaine* ← ófr *tiret* 'posztóféle' ← kk lat *tyrius* 'türoszi posztó' ← *Tyros* vagy Türosz, az ókori Fönícia fővárosa

tartán² ⇨ *haj* egyárbcos, latin vitorlás hajó a Földközi-tengeren

⊙ fr *tartane* 'ua.' ← ar *taridah* 'kis hajó'

tartár ⇨ *konyha* majonéz alapú tejszínes vagy tejfölös mártás

⊙ fr (*sauce*) *tartare* 'tatár (mártás)' ← *tartare*, helyesen *tatare* 'tatár' (a ~ forma a gör *Tartaroszra*, az alvilágra céloz, a középkori tatárdúlások rossz emléke folytán)

tartarusz ⇨ *kém* borkő

⊙ lat *tartarum* 'borkősav' ← gör *tartaron* 'borkő' ← (?) ar *durd* 'seprő, üledék'

tasizmus ⇨ *műv* alakatlan, fröcskölt színfoltokkal dolgozó absztrakt festészeti irányzat

⊙ fr *tachisme* 'ua.': *tache* 'folt' ← ? | lásd -IZMUS

tasli ⇨ pofon, nyakleves

⊙ baj-oszt kics *taschl* 'ua.' ← nyj hangut *tasch* 'csattanás'

tasztatúra ⇨ billentyűzet, billentyűsor, klaviatúra

⊙ ném *Tastatur* 'ua.', lásd TASZTER

taszter ⇨ billentyű, nyomógomb

⊙ ném *Taster* 'ua.' ← *tasten* 'tapogat' ← ófr *taster* ← kk lat *taxare* 'ua.' ← lat *tangere, tactum* 'érint'

Lásd még TANGENS

tatami ⇨ *sport* japán házak rizsszalma szőnyege, amelyet a küzdősportokban, pl. a dzsudóban is használnak

⊙ jap, 'ua.'

tatu ⇨ *áll* övesállat, hangyákkal és természetekkel táplálkozó dél-amerikai páncélos emlős

⊙ fr *tatou* ← tupi indián *tatú* 'ua.'

tau ⇨ *nyelvt* a görög ábécé 19. betűje, τ, T, hangértéke *t*

⊙ gör, 'ua.'

tauglich † ⇨ *kat* alkalmas (katonai szolgálatra), hadra fogható

⊙ ném, 'ua.' ← *taugen* 'alkalmasnak lenni (vmire)'

tauromachia ⇨ bikaviadal

⊙ lat, 'ua.': gör *tauros* 'bika' | *makhé* 'viadal, háború'

tausíroz ⇨ *műv* fém tárgyakat nemesebb és színesebb fémből készült berakással díszít

⊙ ném *tauschieren* 'ua.' ← ol *tausia* 'berakásos munka' ← ar *tausija* 'színezés, díszítés'

tautológia ⇨ *nyelvt* szótöbblet, a tartalom megjelölése két azonos jelentésű szóval, pl. *tényleg valóban, tipikusan jellegzetes*

⊙ gör *tautologia* 'ismétlés', tkp. 'ugyanazt mondás': tbsz seml *ta auta* 'ugyanazok (a dolgok)' | *legomai* 'beszél'

tautologikus ⇨ *nyelvt* szószaporító, fogalomismétlő

⇨ *nyelvt* szótöbbletet tartalmazó (összetétel, pl. *szóbeszéd, perpatvar*)

⊙ ném *tautologisch* 'ua.', lásd TAUTOLÓGIA

tautomer ⇨ *kém* a tautomérián alapuló, annak jelenségét mutató

⊙ ang, ném *tautomer* 'ua.': gör *to auto* 'ugyanaz' | *merosz* 'rész'

tautoméria ⇨ *kém* egymásba kölcsönösen átalakulni képes két izomer egymás mellett és egyensúlyban létezése

⊙ ném *Tautomerie* ‘ua.’

taverna ⇨ olasz kiskocsmá, kifőzés

⇨ étterem, éjszakai szórakozóhely

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *taberna* ‘bódé, műhely, csapszék’ ← *tabula* ‘deszka, tábla, asztal’

Lásd még TABERNÁKULUM

tavernicus † ⇨ *tört* tárnokmester

⊙ hazai lat, ‘ua.’ ← régi magy *tavarnik* ‘tárnok’: szláv *tovar* ‘teher, áru’ | *-nik* (tisztiségre utaló szláv toldalék, mint pl. *paharnik*, magy *pohárnok*)

taxáció ⇨ árbecslés

⇨ † adóki szabás, adómegállapítás

⊙ lat *taxatio* ‘ua.’ ← gyak *taxare*, *taxatum* ‘felbecsül’, lásd TAKSÁL

taxaméter ⇨ *közl* bérkocsik viteldíját mutató számlálószervezet

⊙ ném *Taxameter* ← fr *taximètre* ‘ua.’: lat *taxare* ‘felbecsül’ | gör *metreó* ‘mér’

taxatív ⇨ tételesen, egyenként

⇨ becslés szerint, hozzávetőlegesen

⊙ újk lat, ‘ua.’ ← késő lat *taxativus* ‘felbecsülő’, lásd TAXÁCIÓ

Lásd még TANGENS

tax free shop [teksz fri sop] ⇨ *ker* jövedéki és más termékeket vámmentesen árusító bolt nemzetközi repülőtereken és hajójáratokon

⊙ ang, ‘ua.’: *tax* ‘adó’, lásd TAXÁCIÓ | *free* ‘szabad, mentes’ | *shop* ‘bolt’

taxi ⇨ bérkocsi, bérautó

⊙ ném *Taxi* ← fr rövid *taxi* ‘ua.’ ← *taxi(mètre)* ‘díj(mérő)’: gör *taxisz* ‘rend, adóki vetés’ ← *tasszó*, tkp. *tak-szó* ‘elrendez’ | *metreó* ‘mér’

Lásd még TAKTIKA, TAXIS, TAXONÓMIA

taxidermista ⇨ áll állatkiömő, preparátor

⊙ ang *taxidermist* ‘ua.’, lásd TAXIDERMIA

taxidermia ⇨ áll elejtett állatok kiömése, szakszerű preparálása

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *taxisz* ‘elrendezés’, lásd TAXIS | *derma* ‘bőr’

taxis [takszisz] ⇨ *biol* egyszerűbb szervezeteknek külső inger által kiváltott mozgása

⇨ *orv* valamely testrészt vagy szerv helyretétele

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *taxisz* ‘rend, elrendezés’ ← *tasszó*, tkp. *tak-szó* ‘elrendez’

Lásd még TAXI

taxon ⇨ *növ* a növényrendszertan valamelyik kategóriája (mint faj, nem, család, nemzetség stb.)

⊙ elvonás a TAXONÓMIA szóból

taxonómia ⇨ *biol* rendszerezéstan, az osztályozás, rendszerezés tudománya

⊙ tud lat *taxonomia* ‘ua.’: lásd TAXIS | *nomé* ‘felosztás’ ← *nemó* ‘feloszt, eloszt’

Lásd még TAXI

taxus ⇨ *növ* tiszafa

⊙ lat, ‘ua.’

teach-in [ticsin] ⇨ *okt* meghívott tudós vagy neves író alkalmi előadása vagy előadássorozata egyetemen

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘be-tanítás’: *teach* ‘tanít’ | *in* ‘benn, be’

team [tím] ⇨ adott feladaton dolgozó csoport, munkacsapat, munkaközösség

⊙ ang, ‘munkacsapat, sportszapat’ ered. ‘fogat, egy kocsi húzó ökrök vagy lovak együttese’

teamwork [tímvörk] ⇨ csapatmunka, csoportos munka, kollektív munka

⊙ ang, ‘ua.’: lásd TEAM | *work* ‘munka’

teatinus ⇨ *vall* 16. századi alapítású katolikus szerzetesi közösség

⊙ lat, ‘ua.’ ← *Teate*, az olasz Chieti város latin neve (e város püspöke, Giovanni Caraffa alapította a rendet)

teátrális ⇨ színpadias, hatásvadászó, mesterkél, szónokias

⇨ † színházi, színi, színpadi

⊙ ném *theatralisch* ‘ua.’ ← lat *theatralis* ‘a színházhoz tartozó’, lásd TEÁTRUM

teatralitás ⇨ színpadiasság, hatásvadászat, mesterkélttség

⇨ szónokiasság

⊙ magy, lásd TEÁTRÁLIS (a *brutális–brutalitás* és hasonlók mintájára)

teátrista † ⇨ színész

⊙ magy, lásd TEÁTRUM (a *kollégium–kollégista* és hasonlók mintájára)

teátrum † ⇨ színház

⊙ lat *theatrum* ← gör *theatron* ‘ua.’: *theamai* ‘szemlél’ | *-tron* (tevékenység színhelyére utaló képző)

tebain ⇨ kém az ópium mérgező hatású alkaloidja

⊙ ang *thebaine* ‘ua.’: gör *Thébai*, város az ókori Egyiptomban, ahol ópiumot állítottak elő | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

tébécé lásd TUBERKULÓZIS

tebrisz ⇨ *text* nagy méretű, finom csomózású, klasszikus mintázatú perzsaszőnyeg

⊙ a perzsi *Tebrisz* városról

technécium ⇨ kém mesterségesen előállított radioaktív fémes elem

⊙ tud lat *technetium* ‘ua.’: gör *tekhnéosz* ‘mesterséges’ ← *tekhné* ‘mesterség’ | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

technicista ⇨ műv a technikának a művészeti alkotó tevékenységben meghatározó szerepet tulajdonító (esztétikai szemlélet)

⊙ magy, lásd TECHNICIZMUS (a *kommunizmus–kommunista* és hasonló szó párok mintájára)

technicizmus ⇨ *műsz* szaknyelvi fordulat, műszaki kifejezőmód

⇨ technikai szemlélet, a műszaki szempontok túlértékelése

⊙ ném *Technizismus* ‘ua.’, lásd TECHNIKA

technika ⇨ *műsz* a természet törvényeit hasznosító eljárások, módszerek összessége

⇨ mesterségbeli tudás, készség

⇨ *műsz* előállítási, gyártási mód

⇨ műszaki felszerelés, berendezés

⊙ ném *Technik* ← fr *technique* ‘ua.’ ← gör *tekhnikosz* ‘a mesterséghez tartozó, szakszerű’ ← *tekhné* ‘mesterség’

technikás ⇨ fejlett technikájú, ügyes, gyakorlott, jártas, tapasztalt

⊙ lásd TECHNIKA

technikolor ⇨ *film* a színes filmek egyik korai gyártási eljárása

⊙ am ang *technicolor* ‘ua.’ (márkanév): lásd TECHNIKA | ang, lat *color* ‘szín’

technikum ⇨ műszaki iskola, szakközépiskola

⊙ ném *Technikum* ‘ua.’ ← lat (*studium*) *technicum* ‘technikai tanulmány’ ← *technicus* ← gör *tekhnikosz* ‘műszaki, a mesterséggel kapcsolatos’ ← *tekhné* ‘mesterség’

technikus ⇨ műszaki szakember

⊙ magy, lásd TECHNIKA (a *fizika–fizikus* és hasonló szó párok mintájára)

technofóbia ⇨ *lél* kóros ellenérzés a korszerű technika vívmányaival, illetve azok alkalmazásával szemben

⊙ lásd TECHNIKA, FÓBIA

technokrácia ⇨ a műszaki és gazdasági szakemberek megnövekedett hatalmi helyzete a modern társadalomban

⇨ az ilyen irányban fejlődő, ennek nyomán kialakuló társadalmi rend

⊙ ang *technocracy* ‘ua.’ (a *demokrácia* és hasonlók mintájára), lásd TECHNIKA

technokrata ⇨ vezető szerepet játszó műszaki, gazdasági szakember

⊙ ang *technocrat* ‘ua.’, lásd TECHNOKRÁCIA

technológia ⇨ egy termék gyártási eljárásainak összessége, gyártásmenet, munkafolyamat

⇨ a technikai eljárások, módszerek elmélete

⊙ ang *technology* ‘ua.’: gör *tekhné* ‘mesterség, művészet’ | lásd -LÓGIA

technológus ⇨ *műsz* gyártásszervező

⊙ magy, lásd TECHNOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szó párok mintájára)

technoszféra ⇨ az ipari területek és a települések alkotta mesterséges környezet

⊙ lásd TECHNIKA, SZFÉRA

techtli-mechtli † ⇨ *biz* bizalmas kapcsolat, titkos egyetértés, összejátszás

⊙ ausztr német *Dechtlmechtl* ‘ua.’ ← (?) ol *teco meco* ‘(én) veled, (te) velem’ ← lat *tecum, mecum* ‘veled, velem’

tectorius [tektoriusz] ⇨ *anat* (valamit) fedő, borító

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *tector* ‘fedő, takaró’ ← *tegere, tectum* ‘befed’

Lásd még TEGMEN

teddybear [tediber] ⇨ *text* műszálból készült szőrmeszerű textil

⊙ ang *teddy bear* ‘plüss játékmackó, melyet *Teddy* (Theodore) Roosevelt amerikai elnökről, a szenvedélyes medvevadászról nevezett el gyártója’ (a szövet a mackó plüss borítására emlékeztet) | *bear* ‘medve’

tedeum ⇨ *vall* hálaadó katolikus istentisztelet

⊙ lat *Te Deum* (*laudamus*) ‘Téged Istenként (dicsérünk)’, az ilyenkor énekelt himnusz kezdőszavai

teenager lásd TINÉDZSER

tefillim ⇨ *vall* zsidó reggeli imához a homlokra és a bal karra tekert imaszíjak

⊙ arámi tbsz, ‘ua.’ ← *tefillah* ‘imádság’

teflon ⇨ *kém* különleges műanyag, konyhaedények bevonataként nem engedi az ételt odaégni

⊙ ang, ‘ua.’, betűszó mint márkanév a kémiai képletből: lásd TE(TRA), FL(U)O(R, ETILÉ)N

tefra ⇨ *geol* vulkáni hamu és más szilárd elegyrész a kitörés anyagában

⊙ gör *tephra* ‘hamu’

tefrit ⇨ *ásv* finomszemcsés bazaltkőzet nefelinből és plagioklászokból

⊙ ang *tephrite* ‘ua.’: lásd TEFRA | *-it* (ásványra utaló toldalék)

tegmén ⇨ *orv* tető, fedél

⊙ lat, ‘ua.’ ← *tegere* ‘befed’

Lásd még DETEKCIÓ, INTEGUMENTUM, TECTORIUS, TEKTIT, TEGULA, TÓGA

tegula ⇨ *ép* római házak lapos tetőcserepe

⇨ *áll* a lepkék és molyok szárnyát fedő pikkelyszerű lemezek egyike

⊙ lat, ‘cserép’ ← *tegere* ‘fed’

❖ magy *tégla*

Lásd még TÓGA

tein ⇨ *kém* a tea alkaloidja, amely vegyileg a koffeinnel azonos

⊙ fr *théine* ‘ua.’ ← *thé* ‘tea’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

teista ⇨ (fn) *fil* a teizmus elveit valló személy

⇨ (mn) *fil* a teizmuson alapuló

⊙ magy, lásd TEIZMUS (a *deizmus–deista* és hasonló szópárok mintájára)

teizmus ⇨ *fil, vall* vallásbölcseleti felfogás, mely szerint a világot egy személyes istenség teremtette és gondviselésével továbbra is kormányozza

⊙ tud lat *theismus* ‘ua.’: gör *theosz* ‘isten’ | lásd -IZMUS

téka † ⇨ könyvespolc, állvány, könyvszekrény

⇨ faliszekrény, falipolc

⇨ könyvtár

⊙ lat *theca* ‘tok, fedő’ ← gör *théké* ‘láda, tartó’ ← *(ti)thémi* ‘tesz, helyez’

tekila ⇨ agavék és kaktuszok erjesztett nedvéből párolt mexikói pálinka

⊙ *Tequila* város nevéből, ahol a legtöbb ilyen italt előállítják

tektit ⇨ *ásv* különféle alakú, palackzöld vagy fekete közettüvegzárvány, egyes feltételezések szerint meteoritszármazék

⊙ ang *tectite* ‘ua.’: lat *tectus* ‘fedett, rejtett’ ← *tegere, tectum* ‘befed’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

Lásd még TEGMEN

tektionika ⇨ *geol* a földtannak a földkéreg felépítésével és mozgásaival foglalkozó ága

⇨ *műsz* ipari szerkezettan

⊙ ném *Tektonik* ‘ua.’ ← gör *tektoniké* (*tekhné*) ‘ácsolói (mesterség)’ ← *tektón* ‘ács’ ← *tektainó* ‘kigondol, ácsol, szerkeszt’

tektonikus ⇨ *geol* a földkéreggel, annak mozgásával kapcsolatos

⊙ ném *tektonisch* ‘ua.’, lásd TEKTONIKA

tektonizmus ⇨ *geol* alakváltozások a földkéregben a hegyképző erők hatására

⊙ tud lat *tectonismus* ‘ua.’, lásd TEKTONIKA, -IZMUS

tektonoszféra ⇨ *geol* a földkéreg külső övezete, amelyben a hegységképző erők működése lezajlik

⊙ lásd TEKTONIKA, SZFÉRA

tékvandó lásd TAEKWON-DO

tela coniunctiva [téla konjunktíva] ⇨ *anat* kötőszóvet

⊙ tud lat, ‘ua.’: *tela*, ered. *texla* ‘szövet’ ← *texere* ‘sző’ | lásd KONJUNKTÍV

télamon ⇨ *ép* kőből faragott robusztus férfialak párkányt vagy erkélyt tartó konzol, pillér vagy oszlop szerepében

⊙ fr, ‘ua.’ ← gör *Telamón*, mondai hős, Szalamisz királya ← *tolmaó* ‘elbir, kiáll’

tele- ⇨ (összetételek előtagjaként) távoli, távolra ható, távolból való

⊙ gör *téle* ‘távol, messzire’

teleangium ⇨ *anat* hajszálér

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *telosz* ‘vég, végződés’ | *angeion* ‘ér, véredény’, ered. ‘edény’

teleangiektázis ⇨ *orv* hajszálerek kitágulása

⊙ tud lat *teleangiectasis* ‘ua.’, lásd TELEANGIUM, EKTÁZIS

teleangióma ⇨ *orv* kitágult hajszálerekből képződött daganat

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd TELEANGIUM | -*óma* (daganatra utaló toldalék)

teleautográf ⇨ *távk* képtáviró

⊙ ném *Teleautograph* ‘ua.’, lásd TELE-, AUTOGRÁF

teledinamika ⇨ *műsz* távműködtetés

⊙ ang *teledynamics* ‘ua.’, lásd TELE-, DINAMIKA

telexfax ⇨ *távk* távmásoló, írott szöveget, képet telefonvonalon továbbító készülék

⊙ ang, ‘ua.’: lásd TELE- | *fax* ← lat *fac(simile)*, lásd FAKSZIMILE

telefon ⇨ *távk* ‘távbeszélő’

⊙ ném *Telephon* ‘ua.’: lásd TELE- | gör *phóné* ‘hang’

telefónia ⇨ *távk* az elektromágneses hangátvitel elmélete és gyakorlata

⊙ ném *Telephonie* ‘ua.’, lásd TELEFON

telefotó ⇨ *távk* távirón továbbított fénykép

⊙ lásd TELE-, FOTÓ

telegráf ⇨ *távk* táviró

⊙ ném *Telegraph* ‘ua.’: lásd TELE- | gör *graphó* ‘ír’

telegrafál † ⇨ táviratoz, sürgönyöz

⊙ ném *telegraphieren* ‘ua.’, lásd TELEGRÁF

telegráfia ⇨ *távk* az elektromos szövegtovábbítás elmélete és gyakorlata

⊙ lásd TELE-, -GRÁFIA

telegram † ⇨ távirat, sürgöny

⊙ ném *Telegramm* ‘ua.’, lásd TELE-, -GRAM(MA)

telehor ⇨ *távk* a televízió kezdetleges elődje, amely mechanikus képbontással működött

⊙ lásd TELE- | gör *horaó* ‘lát’

telekinézis ⇨ távmozgatás, távoli tárgyak mozgatása, meghajlítása, eltörése érintés nélkül stb. mint okkult jelenség

⊙ ném *Telekinese* ‘ua.’, lásd TELE-, KINÉZIS

telekommunikáció ⇨ távközlés

⊙ ang *telecommunication* ‘ua.’, lásd TELE-, KOMMUNIKÁCIÓ

telemark ⇨ *sport* éles fordulás lendületből sílesiklásban

⊙ a norvégiai *Telemark* tartományról

telematika ⇨ *távk* számítástechnikai eszközök alkalmazása információk továbbítására

⊙ lásd TELE(KOMMUNIKÁCIÓ, AUTO)MATIKA

telemechanika ⇨ *táv*k a távjelzés, távmérés és távirányítás szakterülete

⊙ lásd TELE-, MECHANIKA

teleméter ⇨ *műsz* optikai távmérő

⊙ ang *telemeter* 'ua.': lásd TELE- | gör *metreó* 'mér'

telemetria ⇨ *táv*k távmérés, mérési adatok önműködő továbbítása űrobjektumokról a földi központba

⊙ ang *telemetry* 'ua.', lásd TELE- | gör *metreó* 'mér'

telemetrikus ⇨ *táv*k távmérési

⊙ ang *telemetric* 'ua.', lásd TELEMETRIA

teleobjektív ⇨ *fényk* kis látószögű és nagy gyújtótávolságú, a távoli tárgyat kiemelő fényképezeti lencserendszer

⊙ ném *Teleobjektív* 'ua.', lásd TELE-, OBJEKTÍV

teleológia ⇨ *fil* célokság, a célszerűség tana, olyan filozófiai felfogás, amely szerint a természet minden jelensége, mozgása valami kijelölt, előre meghatározott célra irányul (pl. az isteni világterv megvalósulására)

⊙ tud lat *teleologia* 'ua.': gör *teleó* 'célhoz ér' ← *telosz* 'vég, cél, eredmény, megvalósulás' | lásd -LÓGIA

Lásd még TELODENDRON

teleologikus ⇨ a célokságnak megfelelő, annak szelleméhez illő, annak alapján álló

⊙ ném *teleologisch* 'ua.', lásd TELEOLÓGIA

teleonómia ⇨ *biol* az az elmélet, amely az élővilág alkalmazkodási folyamatait a természetes kiválasztódás alapján magyarázza

⊙ tud lat *teleonomia* 'ua.': gör *teleó* 'célhoz ér' ← *telosz* 'vég, cél, eredmény, megvalósulás' | *nomé* 'választás' ← *nemó* 'választ'

telepátia ⇨ *orv* érzékfeletti képesség mások gondolatainak megérezésére

⊙ tud lat *telepathia* 'ua.': lásd TELE- | gör *pathosz* 'érzet, élmény, szenvedés'

telepatikus ⇨ a telepátia alapuló, vele kapcsolatos (pl. képesség)

⊙ ném *telepathisch* 'ua.', lásd TELEPÁTIA

teleplazma ⇨ a médium testéből kiáramló rejtélyes anyag a spiritizmus elméletében

⊙ lásd TELE-, PLAZMA

teleprocessing [teleproszeszing] ⇨ *számtech* távoli adatbázisból nyert információk feldolgozása

⊙ ang, 'ua.', lásd TELE-, PROCESSING

teleprompter ⇨ *táv*k televíziós sugóberendezés, csak a bemondó vagy beszélő számára látható kivetített szöveg a kamera mögött

⊙ ang, 'ua.': lásd TELE- | *prompt* 'süg', ered. 'ösztökél, felbízta' ← lat *promptus* 'kész, kéznél lévő' ← *promere*, *promptum*, tkp. *pro-emere* 'elővesz, feltár': *pro-* 'előre' | *emere* 'vesz'

telergia ⇨ *fiz* feltételezett távolba ható élettani erő, amely a telepátia és telekinézist lehetővé teszi

⊙ tud lat, 'ua.': lásd TELE- | gör *ergon* 'munka'

telergon ⇨ *biol* sugárzás útján távolba ható, élettanilag aktív anyag

⊙ lásd TELE- | gör *ergon* 'munka'

teleshopping [telesoping] ⇨ *ker* ruházati vagy iparcikkek megrendelése tévés árbumutató alapján

⊙ lásd TELE-, SHOPPING

teleszkóp ⇨ *opt* távcső

⇨ *műsz* egymásba tolt csövekből álló szerkezet (pl. lengéscsillapító, autóantenna)

⊙ újjk lat *telescopium* 'ua.': lásd TELE- | gör *szkopeó* 'vizsgál'

teleszkopikus ⇨ csak távcsővel látható

⇨ *műsz* teleszkóp-szerkezetű

⊙ ang *telescopic* 'ua.', lásd TELESZKÓP

teleteaching [teleticsing] ⇨ *okt* távoktatás

⊙ lásd TELE- | *teaching* 'oktatás' ← *teach* 'tanít'

teletel ⇨ *táv*k telefonon rendelt információkat közlő képűség

⇨ *táv*k képernyős videotelefon

⊙ lásd TELE(VÍZIO), TEL(EFON)

teleterápia ⇨ *orv* távközlelés, távolról irányított berendezéssel való sugárkezelés

⊙ tud lat *teletherapia* ‘ua.’, lásd TELE-, TERÁPIA

teletext ⇨ képűtség, televíziós készülékbe beépített, szöveges információkat nyújtó berendezés

⊙ ang, ‘ua.’: *tele(vision) text*, lásd TELE-, TEXT(US)

teletype [teletájp] ⇨ *műsz* távgépíró

⊙ ang, ‘ua.’: lásd TELE- | *type* ‘gépél’ ← *type* ‘típus, betűtípus, nyomdabetű’ ← gör *tiposz*, lásd TÍPUS

televízió ⇨ *táv*k adóról sugárzott mozgóképes, hangos műsor mint távközlési rendszer

⇨ *táv*k ennek vételére alkalmas készülék

⇨ *táv*k ilyen műsört sugárzó adó

⊙ ang *television* ‘ua.’: lásd TELE- | lat *visio* ‘látás, látvány, látomás’ ← *videre, visum* ‘lát’

telex ⇨ *táv*k távgépíró összeköttetés központon keresztül

⊙ ang, ‘ua.’: *tel(etype)* ‘távgépíró’, lásd TELE- | *ex(change)* ‘csere’, tkp. ‘kicszerelés’: lat *ex-* ‘ki’ | ang *change*, ‘cserél’, lásd CSENCSEL

tellúr ⇨ *kém* szürkésfehér, könnyen porladó félfém kémiai elem

⊙ ném *Tellur* ← tud lat *tellurium* ‘ua.’: lat *tellus, telluris* ‘föld, talaj’ | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

tellurit ⇨ *kém* rombos rendszerben kristályosodó, gyémántfényű telluroxid

⊙ ang *tellurite* ‘ua.’: lásd TELLÚR | *-it* (ásványra utaló toldalék)

tellúrium ⇨ *csill* a Földnek a Nap körüli keringését szemléltető eszköz

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *tellus, telluris* ‘föld’

telodendron ⇨ *anat* végfácaska, a neurit faágszerű végződése

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *telosz* ‘vég, cél’ | *dendron* ‘fa’

Lásd még TELEOLÓGIA

telefázis ⇨ *biol* a sejtosztódás végső fázisa

⊙ ang *telophase* ‘ua.’: gör *telosz* ‘vég, cél’ | lásd FÁZIS

tel-quel [telkel] ⇨ *ker* vegyes minőségű (áru)

⊙ fr, ‘olyan, amilyen’ ← lat *talis qualis* ‘ua.’

téma ⇨ a beszélgetés tárgya

⇨ *irod, műv* írás, alkotás tárgya, alapeszméje, cselekmény

⇨ *zene* bővebb kifejtésre alkalmas zenei gondolat

⊙ ném *Theme* ← lat *thema* ← ‘ua.’ ← gör *thema, thematosz* ‘letét, letett (és így vitára, feldolgozásra alkalmas) dolog’ ← *(i)thémi* ‘tesz, helyez’

tematika ⇨ tárgykör, tárgyalási anyag

⇨ apróbb kérdésekre bontott és feldolgozott téma

⊙ ném *Thematik* ‘ua.’, lásd TÉMA

tematikus ⇨ tárgykör szerint rendezett, csoportosított

⇨ *zene* a témával kapcsolatos, témák feldolgozásán alapuló

⊙ ném *thematisch* ← fr *thématique* ‘ua.’, lásd TÉMA

temenosz ⇨ *vall* templomkerület, ókori görög szentély és a környező szent berek mint zárt terület

⊙ gör, ‘ua.’, tkp. ‘elvágot’ ← *temno* ‘vág’

temeritás † ⇨ vakmerőség, túlzó merészség

⊙ lat *temeritas* ‘ua.’ ← *temere* ‘vaktában, meggondolatlanul’

tempera ⇨ *műv* vízből, olajból és kötőanyagból színező anyaggal kikevert festék

⇨ *műv* ilyen festékkel készült alkotás

⊙ ol, ‘ua.’, lásd TEMPERÁL¹

temperál¹ ⇨ mérsékel, enyhít, tompít, visszafog, csillapít

⇨ szabályoz (hőmérsékletet, páratartalmat)

⇨ *zene* az oktávot 12 félhangra osztja (zongorán)

⊙ lat *temperare* ‘helyes mértékben vegyít, szabályoz, mérsékel’ ← *temperi* ‘kellő időben, jókor’ ← *tempus, temporis* ‘idő’

temperál² ⇨ öntött acélt hőkezel, nyújthatóvá tesz

⊙ ném *tempern* ‘ua.’ ← lat *temperare*, lásd TEMPERÁL¹

temperált ⇨ állandó hőmérsékletű, szabályozott hőmérsékletű

⊙ lásd TEMPERÁL¹

temperamentum ⇨ vérmérséklet, indulati típus, alaptermészet, lelkialkat, idegi alkat

⇨ eleven, lendületes alkat vagy viselkedésmód

⇨ élénkség, szenvedély, hevület, hév, lendület

⊙ lat, ‘mérték, mód’ ← *temperare* ‘helyes mértékben vegyít, szabályoz, mérsékel’, lásd TEMPERÁL¹

temperamentumos ⇨ eleven, lendületes, lobbanékony, heves

⊙ lásd TEMPERAMENTUM

temperatúra ⇨ hőmérséklet, hőfok

⊙ ném *Temperatur* ‘ua.’ ← lat *temperatura* ‘helyes keverék, ti. a hideg és meleg vízé a fürdőben’, lásd TEMPERÁL¹

tempestoso [temesztózó] ⇨ *zene* viharosan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’, ← *tempesta* ‘vihar’ ← lat *tempestas* ‘időjárás, vihar’ ← *tempus* ‘idő’

tempi passati [tempi passzáti] ⇨ a múlt, az elmúlt idők

⊙ ol, ‘ua.’: *tempo* ← lat *tempus* ‘idő’ | *passato* ‘elmúlt, elhaladt’ ← népi lat *passare* ‘elmegy, átmegy’ ← lat *passus* ‘lépés’, lásd PASSZUS¹

tempíroz ⇨ időzít

⊙ ném *tempieren* ‘gyújtószerkezetet időzít’ ← lat *tempus* ‘idő’

templárius ⇨ *tört* templomos lovag, középkori lovagrend tagja

⊙ lat *templarius* ‘a (jeruzsálemi) Templomhoz tartozó’ (itt állt a rend első székháza) ← *templum* ‘szent hely, szentély’ ered. *temnum* ‘magaslat, ahol az augur az eget négyfelé „vágja” botjával a jósmadarak megfigyelése céljából’ ← gör *temno* ‘vág’

❖ magy *templom*

templát ⇨ *gen* DNS-szál mint makromolekulák reprodukciójához való minta

⊙ ang *template* ‘öntőminta’, ered. ‘gerenda’ ← fr kics *templet* ‘szövészék szálfeszítő léce’ ← lat *templum* ‘szentély, a szentélytető gerendája’, lásd TEMPLÁRIUS

tempó ⇨ iram, ütem, lendület

⇨ *zene* zenemű előadásának előírt üteme, gyorsasága

⇨ szokás, viselkedés, cselekvésmód, magatartás

⇨ a karok és lábak ismétlődő mozdulata (úszásban)

⊙ ném *Tempo* ← ol *tempo* ‘idő, ütem, sebesség’ ← lat *tempus* ‘idő’

tempo giusto [... dzsusztó] ⇨ *zene* feszes tempóban, pontosan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’: lásd TEMPÓ | *giusto* ← lat *justus* ‘igaz, helyes’, tkp. ‘jogszerű’ ← *jus* ‘jog’

temporalia ⇨ *vall* egyházi méltósággal vagy hivatallal járó világi jövedelem vagy birtok

⊙ lat tbsz seml *temporalia* ‘ideigtartó (nem az örökléthez tartozó), evilági dolgok’ ← *temporalis* ‘az idővel kapcsolatos’ ← *tempus, temporis* ‘idő’

temporális ⇨ *anat* halántéki

⊙ tud lat *temporalis* ‘ua.’ ← lat *tempus, temporis* ‘halánték’

temporárius ⇨ ideiglenes, átmeneti

⊙ ném *temporär* ‘ua.’ ← lat *temporarius* ‘az időhöz mért, ahhoz alkalmazkodó’ ← *tempus, temporis* ‘idő’

temporizáció ⇨ halogatás, időhúzás, kivárás

⊙ fr *temporisation* ‘ua.’, lásd TEMPORIZÁL

temporizál ⇨ halogat, kivár

⊙ fr *temporiser* ‘ua.’ ← lat *tempus, temporis* ‘idő’

tempós ⇨ gyors, fúrge, eleven, jó iramú

⇨ lassú, ráérős, kimért

⊙ lásd TEMPÓ

tempus [tempusz] ⇨ *nyelvt* igeidő

⇨ *zene* számlálási időegység a középkori menzurális hangjegyírásban

⊙ lat, 'idő'

tenacitás † ⇨ makacosság, szívósság, állhatatosság, kitartás

⊙ lat *tenacitas* 'ua.' ← *tenax, tenacis* 'állhatatos, kitartó' ← *tenere* 'tart'

Lásd még TENUTO

tenákulum ⇨ *orv* horgas műtéti eszköz a sebszél tartására

⊙ tud lat *tenaculum* 'ua.' ← *tenere* 'tart'

Lásd még TENUTO

tenalgia ⇨ *orv* infájdalom

⊙ tud lat, 'ua.': gör *tenón* 'in' | *algeó* 'fájdalmat érez'

tendál ⇨ irányul, törekszik (valamerre)

⊙ ném *tendieren* 'ua.' ← lat *tendere, tensum* 'feszít, törekszik, nyújt, céloz'

Lásd még ATTENTÁT, EXTENZÍV, INTENDÁNS, TENÁKULUM, TENDENCIA, TENDER, TENSOR, TENTÁKULUM, TENTÁL, TENZIÓ, TENZOR

tendencia ⇨ irány, irányzat, irányulás, áramlat

⇨ jelenség vagy esemény kibontakozásának iránya

⇨ törekvés, hajlam, hajlandóság

⇨ elfogultság, részrehajlás

⇨ ferdtítés, rosszhiszemű beállítás

⊙ ném *Tendenz* ← fr *tendance* 'ua.' ← lat *tendens, tendentis* 'vmerre törekvő, igyekvő', lásd TENDÁL

tendenciózus ⇨ célzatos, irányzatos, szándékolt, kiszámított

⇨ elfogult, rosszhiszeműen ferdtítő

⊙ ném *tendenciös* ← fr *tendencieux* 'ua.', lásd TENDENCIA

tender¹ ⇨ *ker* versenytárgyalás

⇨ *ker* ennek kiírása

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'ajánlat' ← fr *tendre* 'nyújt, kínál' ← lat *tendere* 'feszít, odanyújt'

Lásd még TENZID, TENZOR

tender² ⇨ *közl* vasúti szerkocsi

⇨ *hajó* kísérő vagy üzemanyagszállító segédhajó

⊙ ang, 'ua.' ← *tend*, tkp. *attend* 'kísér, kiszolgál, ellát' ← fr *attendre* ← lat *attendere*, tkp. *ad-tendere* 'odafigyel, ráhallgat': *ad-* 'hozzá' | *tendere* 'igyekszik'

tendereztet ⇨ *ker* versenytárgyalást ír ki az ajánlkozó cégek számára

⊙ lásd TENDER¹

tendineus ⇨ *orv* inas

⊙ tud lat, 'ua.', lásd TENDO

tendo ⇨ *anat* ín

⊙ lat *tendo, tendinis* 'ua.'

tendovaginitis [tendovaginitisz] ⇨ *orv* ínhüvelygyulladás

⊙ tud lat, 'ua.': *tendo* 'in' | *vagina* 'hüvely', ered. 'kardhüvely' | *-itis* (gyulladásra utaló toldalék)

tenebrosi [tenebrózi] ⇨ *műv* árnyékosak, a Caravaggio iskolájához tartozó művészek korabeli elnevezése (16. század) az általuk használt erős fényellentétek és képeik sötét tónusa miatt

⊙ ol tbsz, 'ua.' ← *tenebroso* 'sötét, homályos' ← *tenebre* 'sötétség' ← lat tbsz *tenebrae* 'ua.' ← ?

teneramente ⇨ *zene* gyengéden, finoman (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *tenero* ← lat *tener* 'zsenge, gyengéd'

tenesmus ⇨ *orv* fájdalmas székelési vagy vizeelési inger, amely nem vezet eredményre

⊙ tud lat, 'ua.' ← gör *teineszmosz* 'feszülés' ← *teinó* 'feszít'

tenisz ⇨ *sport* két vagy négy személy által kijelölt pályán, háló fölött, ütőkkel játszott labdajáték

⊙ ang *tennis* 'ua.' ← ófr tsz *tenez* 'fogja, fogadja, tartsa' ← lat *tenete* 'ua.' ← *tenere* 'tart'

Lásd még TENUTO

tenno ⇨ japán császár

⊙ jap, 'isteni uralkodó'

tenor¹ ⇨ *zene* a legmagasabb természetes férfi énekhang

⇨ *zene* ilyen hangú énekes

✧ *zene* a többszólamú zenében a felső, a dallamot vivő, tartó szólam

⊙ ném *Tenor* ← ol *tenore* 'ua.' ← lat *tenor* 'folyamat, tartam, haladás' ← *tenere* 'tart'

Lásd még TENUITO

tenor² ✧ hanghordozás, hangvétel

✧ hangnem, célzat, szándék

⊙ ném *Tenor* 'ua.' ← lat *tenor* 'folyamat, tartam, haladás' ← *tenere* 'tart'

Lásd még TENUITO

tenorista ✧ *zene* tenor hangú énekes

⊙ ném *Tenorist* 'ua.', lásd TENOR¹

tenson lásd TENZONE

tensor ✧ *anat* feszítő (izom)

⊙ tud lat, 'ua.' ← *tendere, tensum* 'nyújt, feszít'

Lásd még TENDER¹, TENZOR

tentákulum ✧ *áll* rovar csápja, tapogatója

⊙ lat *tentaculum* 'ua.' ← *tentare* 'megérint, tapogat', lásd TENTÁL

tentál ✧ megkísérel, megpróbál, próbálkozik

⊙ lat gyak *tentare* 'megérint, tapogat, megkísérel' ← *tendere* 'kinyújt'

Lásd még TENDER

tentamen † ✧ kísérlet, próba

⊙ lat, 'ua.', lásd TENTÁL

tenuis [tenuisz] ✧ *nyelvt* zöngétlen zárhang

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'vékony, finom'

tenuto [tenütó] ✧ *zene* nyújtva, a hang teljes értékét kitarva (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← *tenere, tenuto* 'tart, kitar' ← lat *tenere* 'ua.'

Lásd még ABSZTINENS, DETENCIÓ, IMPERTINENS, RETENCIÓ, TENACITÁS, TENÁKULUM, TENISZ, TENOR, TIENS

tenzid ✧ *kém* mesterséges felületaktív (folyadékok felületi feszültségét növelő) anyag

⊙ ném *Tensid* 'ua.': lat *tensus* 'feszített' ← *tendere, tensum* 'nyújt, feszít' | *-id* '-szerű' ← gör *eidosz* 'külső'

Lásd még TENDER

tenzió ✧ feszítés, feszülés

✧ feszültség

⊙ lat *tensio* 'ua.' ← *tendere, tensum* 'nyújt, feszít'

Lásd még TENDER

tenzométer ✧ nyúlásmérő

⊙ ném *Tensometer* 'ua.': lat *tensus* 'megnyúlt' ← *tendere, tensum* 'nyújt, feszít' | gör *metreo* 'mér'

tenzone [tencóne] ✧ *irod* középkori verses műfaj, költői viadal vagy dalmokverseny előadása párbeszédés formában

⊙ ol, ← prov *tenso* 'ua.' ← lat (*con*)*tentio* 'versengés' ← *contendere* 'verseng', tkp. 'együtt törekszik': *con-* 'együtt' | *tendere* 'feszül, igyekszik, törekszik'

tenzor ✧ *mat* többdimenziós mátrix

⊙ tud lat *tensor* 'ua.', tkp. 'feszítő' ← *tendere, tensum* 'feszít'

Lásd még TENDER¹, TENSOR

teobromin ✧ *kém* a kakaó, a tealevél és a kóladió alkaloidja

⊙ ang *theobromine* 'ua.': lat *Theobroma* 'kakaófa', tkp. 'istenek elegele': gör *theosz* 'isten' | *bróma* 'táplálék' | *-in* (vegyszerre utaló toldalék)

teodicea ✧ *vall* keresztény hittudományi ág, amely a világban tapasztalható gonoszság és jogtalanság ellenére az isteni ténykedés bölcs és igazságos voltát igyekszik bizonyítani

⊙ lat *theodicaea* 'ua.': gör *theosz* 'isten' | *dikaioosz* 'igazságos' ← *diké* 'igazság'

Lásd még DIKASZTÉRIUM

teodolit ✧ földmérők szintező műszere

⊙ ném *Theodolit* ← ang *theodolite* 'ua.' ← ?

teofánia ⇨ *vall* az istenség megjelenése látható (emberi) formában

⊙ tud lat, gör *theophania* ‘ua.’: *theosz* ‘istenség’ | *phainomai* ‘látszik’

Lásd még FENOMÉN

teofillin ⇨ *kém* a tealevelekben található kesernyés, kristályos alkaloid, melynek értágító és vizelethajtó hatása van

⊙ tud lat *theophyllin* ‘ua.’: lat *Thea* ‘tea’ | gör *phüllón* ‘levél’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

Lásd még KLOROFILL

teognózia ⇨ *vall* az istenség lényegének megismerése misztikus élmények útján

⊙ tud lat *theognosia* ‘ua.’: gör *theosz* ‘istenség’ | *gnószisz* ‘ismeret’, lásd GNÓZIS

teogónia ⇨ *mit* az istenek születéséről, származásáról szóló mondák gyűjteménye

⊙ gör *theogonia* ‘ua.’: *theosz* ‘isten’ | *gonosz* ‘származás, eredet’ ← (*gi*)*gnomai* ‘születik’

teokalli ⇨ *ép* mexikói azték lépcsős piramis, tetején a napisten templomával

⊙ sp *teocalli* ‘ua.’: nahua *teotl* ‘istenség’ | *kalli* ‘ház’

teokrácia ⇨ *pol* olyan uralmi rendszer, ahol a hatalom a papság kezében van, és az uralkodó az egyház fejével azonos

⊙ ang *theocracy* ‘ua.’, tkp. ‘istenuralom’ (a *demokrácia* s hasonlóak mintájára): gör *theosz* ‘isten’ | *krateó* ‘uralkodik’

teokratikus ⇨ *pol* a teokrácia alapján berendezkedett (állam, rendszer)

⊙ ang *theocratic* ‘ua.’, lásd TEOKRÁCIA

teológia ⇨ *vall* hittudomány

⇨ *okt* hittudományi főiskola

⊙ tud lat *theologia* ‘ua.’: gör *theosz* ‘isten’ | lásd -LÓGIA

teológus ⇨ *vall* hittudós

⇨ *vall* kispap, papnövendék

⊙ magy, lásd TEOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok példájára)

teománia ⇨ *lél* vallási téboly

⊙ tud lat *theomania* ‘ua.’: gör *theosz* ‘isten’ | lásd MÁNIA

teomantia ⇨ *vall* isteni sugallattól ihletett jóslat

⊙ ném *Theomantie* ‘ua.’: gör *theosz* ‘isten’ | *manteia* ‘jóslat’

teomorf ⇨ isteni alakban ábrázolt

⊙ ném *theomorph* ‘ua.’: gör *theosz* ‘isten’ | *morphé* ‘alak’

teorba ⇨ *zene* sokhúrú középkori basszuslant

⊙ ném *Theorbe* ← ol *tiorba* ‘ua.’ ← ?

teoréma ⇨ tantétel, elméleti tétel

⊙ tud lat *theoremata* ‘ua.’ ← gör *theóréma* ‘vizsgálódás tárgya, tantétel’ ← *theóreó* ‘megfigyel, megvizsgál’ ← *theórosz* ‘szemlélő’, lásd TEÓRIA

teoretice ⇨ elméletileg

⊙ kk lat *theoretice* ‘ua.’, lásd TEORETIKUS

teoretikus ⇨ (fn) elméleti szakember (valamilyen témában)

⇨ (mn) elméleti, feltételezett

⇨ elvont, nem gyakorlati

⊙ tud lat *theoreticus* ‘ua.’ ← gör *theórétikosz* ‘szemlélődő, elmélkedő’, lásd TEÓRIA

teória ⇨ *tud* elmélet

⇨ elképzelés, nézet, eszme, feltevés

⊙ lat *theoria* ‘ua.’ ← gör *theória* ‘megszemlélés, elmélkedés, elmélet’ ← *theórosz* ‘szemlélő’, tkp. ‘látványt néző’: *thea* ‘látvány’ ← *theamai* ‘néz’ | *horáo* ‘néz’

Lásd még TEÁTRUM

teozófia ⇨ *vall* misztikus vallásfilozófiai rendszer, tan

⊙ ném *Theosophie* ‘ua.’: gör *theosz* ‘isten’ | *szophia* ‘bölcesség’

teozófus ⇨ *vall* a teozófia tanítója vagy követője

⊙ magy, lásd TEOZÓFIA (a *filozófia–filozófus* és hasonló szópárok mintájára)

tepidárium ⇨ ókori római fürdő meleg levegőjű előtere a gőzfürdőhöz

⊙ lat, 'ua.' ← *tepidus* 'langyos, meleg' ← *tepere* 'langyosnak lenni'

tera- ⇨ (mértéket jelölő összetétel előtagjaként) az alapmérték billiószorosa: *teravolt*

⊙ gör *terasz*, *teratosz* 'szörny'

terapeuta ⇨ *orv* kezelőorvos

⊙ tud lat *therapeuta* 'ua.' ← gör *therapeutész* 'ápoló, gondozó' ← *therapeúo* 'szolgál, ápol, kezel'
← *therapsz* 'szolga'

terapeutika ⇨ *orv* gyógyászat

⊙ tud lat *therapeutica* (*ars*) 'a gyógyítás (mestersége)', lásd TERAPEUTA

terapeutikus ⇨ *orv* gyógykezeléssel kapcsolatos

⊙ tud lat *therapeuticus* 'ua.', lásd TERAPEUTA

terápia ⇨ *orv* gyógykezelés, orvoslás, gyógymód

⊙ tud lat *therapia* ← gör *therapeia* 'gondozás, ápolás, kezelés', ered. 'szolgálat' ← *therapsz* 'szolga'

terasz ⇨ *mezőg* lépcsőzetesen egymás fölött kialakított vízszintes felületek egyike hegyoldalban

⇨ *ép* a házhoz tartozó nyitott veranda, nagyobb erkély

⇨ *ép* lapos háztető

⊙ fr *terrasse* ← ol *terrazza* 'ua.' ← késő lat *terracea* 'földhányás' ← lat *terra* 'föld'

terato- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) szörny-, szörnyeteg, torz alakzat

⊙ gör *terasz*, *teratosz* 'szörny'

teratofóbia ⇨ *orv* kóros rettegés torzszülöttől vagy testi fogyatékos embertől

⇨ *orv* terhes nő kóros rettegése, hogy torzszülöttet fog világra hozni

⊙ tud lat *teratophobia* 'ua.', lásd TERATO-, FÓBIA

teratogén ⇨ *orv* fejlődési rendellenességet okozó

⊙ lásd TERATO- | gör *gennaó* 'nemz, létrehoz'

teratogenezis ⇨ *orv* torzfejlődés

⊙ tud lat *teratogenesis* 'ua.', lásd TERATO-, GENEZIS

teratológia ⇨ *orv* a torzszülésekkel és fejlődési rendellenességekkel foglalkozó orvostudományi ág

⇨ *mit* a mitológia és más képzelt szörnyekkel foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *teratologia* 'ua.', lásd TERATO-, -LÓGIA

teratóma ⇨ *orv* többféle szövettől felépült, veleszületett daganat

⊙ tud lat, 'ua.': lásd TERATO- | *-óma* (daganatra utaló toldalék)

terbium ⇨ *kém* a ritkaföldfémek csoportjába tartozó kémiai elem

⊙ tud lat, 'ua.': (*Yt*)*terb(y)* svéd város, első lelőhelye nevéből | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

Lásd még ITERBIUM, ITTRIUM

terc ⇨ *zene* az alaphangtól számított harmadik hang

⇨ *zene* a kettő közötti hangköz

⇨ *ját* hármas sorozat egy kézben kártyából

⇨ *sport* harmadvágás vívásban

⊙ ném *Terz* 'ua.' ← ol *terza* ← lat *tertia* 'harmadik' ← *tres*, *tria* 'három'

tercerón [terszeron] ⇨ *népr* fehér férfi és mulatt nő utódja Latin-Amerikában

⊙ sp, 'ua.' ← *tercero* 'harmadik' ← lat *tertiarius* 'ua.', lásd TERCIER

tercett ⇨ *zene* három énekhangra írt zenemű, ill. más mű ilyen részlete

⇨ *irod* háromsoros versszak

⊙ ném *Terzett* ← ol kics *terzetto* 'ua.' ← *terzo* ← lat *tertius* 'harmadik, harmad' ← *tres*, *tria* 'három'

tercia ⇨ *nyomd* 16 pontos betűnagyság

⊙ lat nn *tertia* 'harmadik, harmad-' ← *tres* 'három'

tercier ⇨ *geol* harmadidőszak, a földtörténeti újkor első nagyobb szakasza

⊙ ném *Tertiär* ← fr *tertiaire* 'ua.' ← lat *tertiarius* 'harmadrészhez tartozó' ← *tertius* 'harmadik, harmad', lásd TERCIA

tériolátria ⇨ *vall* legendás állatösök, totemállatok tisztelete

⊙ tud lat *theriolatria* 'ua.': gör *thérion* 'állat' | *latreia* 'szolgálat a szentélyben'

tériomorfizmus ⇨ *vall* természetfeletti erők vagy istenségek állatalakban való ábrázolása (pl. az ókori Egyiptomban)

⊙ tud lat *theriomorphismus* ‘ua.’: gör *thérion* ‘állat’ | *morphé* ‘alak’ | lásd -IZMUS

terliszter ⇨ *text* gyapjú és poliészter műszál keverékéből való magyar gyártmányú kelme

⊙ magy márkanév: *ter(eftál-etiléng)li(kol-é)szter* (a műszál vegyi alapanyaga)

term- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) meleggel, hővel kapcsolatos

⊙ gör *thermé* ‘hő, melegség’

termák ⇨ *ép* nyilvános meleg fürdők az ókori Rómában, ezek épületegyüttese

⊙ lat tbsz *thermae* ‘ua.’ ← gör *thermé* ‘hő, melegség’

termál- ⇨ (összetételek előtagjaként) természetes eredetű melegvízzel kapcsolatos: *termálfürdő*, *termálvíz*

⊙ ném *thermal* ← lat *thermalis* ‘meleg fürdővel kapcsolatos’, lásd TERMÁK

termalgézia ⇨ *orv* hőhatás okozta fájdalom

⊙ tud lat *thermalgesia* ‘ua.’, lásd TERM-, ALGÉZIA

termanalgézia ⇨ *orv* a hővel kapcsolatos fájdalomérzés teljes hiánya

⊙ tud lat *thermanalgesia* ‘ua.’, lásd TERM-, ANALGÉZIA

termanesztézia ⇨ *orv* a hőérzékelés hiánya

⊙ tud lat *thermanaesthesia* ‘ua.’, lásd TERM-, ANESZTÉZIA

termesz vagy **termita** ⇨ *áll* a hangyákhoz hasonló, több méter magas bolyt építő, nagyobb termetű forró égővi rovar

⊙ tud lat *termes*, *termitis* ‘ua.’ ← késő lat *termes* ‘szű’ ← lat *tarmes* ‘ua.’ ← *terere* ‘fűr’

termik ⇨ *met* kürtő alakban felszálló meleg levegő, emelőszél

⊙ ném *Thermik* ‘ua.’, lásd TERMIKUS

termikus ⇨ hővel kapcsolatos

⇨ hő hatására keletkezett

⊙ ném *thermisch* ← lat *thermicus* ‘hővel kapcsolatos’ ← gör *thermé* ‘hő’

terminál¹ ⇨ *közl* fogadó és indító épületek együttese (repülőtéren, buszpályaudvaron)

⇨ *számtech* számítógéphez csatlakoztatható berendezés

⊙ ang *terminal* ‘végállomás’, tkp. ‘végső’, lásd TERMINÁLIS

terminál² † ⇨ elvégez

⇨ határidőt kitűz, megállapít

⊙ ném *terminieren* ‘ua.’, lásd TERMINUS

terminális ⇨ végső, utolsó (sorozatban, láncolatban)

⊙ lat *terminalis* ‘ua.’, lásd TERMINUS

terminátor ⇨ *csill* árnyékhatar a Nap által megvilágított Holdon vagy más égitesten

⊙ lat *terminator* ‘határoló’ ← *terminare* ‘határt szab’, lásd TERMINUS

terminológia ⇨ egy adott ismeretkör szakszókincse

⇨ szakmai vagy tudományos nyelvezet

⊙ ang *terminology* ‘ua.’, lásd TERMINUS², -LÓGIA

terminus¹ ⇨ határidő, határnap, lejárati

⇨ időtartam, időköz

⊙ ném *Termin* ‘határidő’ ← lat *terminus* ‘határkö’ ← gör *terma* ‘határ, vég’

terminus² ⇨ *nyelvt* szakszó, szakkifejezés, műszó

⊙ ném *Terminus* ‘ua.’ ← kk lat *terminus* ‘körülhatárolt fogalom’ ← lat *terminus* ‘határkö, határ’

terminus technicus [terminusz technikusz]

⇨ *nyelvt* szakszó, szakkifejezés, szakmai megnevezés

⊙ lat, ‘ua.’, lásd TERMINUS², TECHNIKA

termisztor ⇨ *műsz* hőmérsékletváltozást jelző félvezető

⊙ lásd TERMI(KUS, TRANZI)SZTOR

termit ⇨ *kém* fémoxidok és alumíniumpor keveréke, gyújtóbombák töltőanyaga

⊙ ang, ném *thermit* ‘ua.’: gör *thermé* ‘hő’ | -it (vegyi termékre utaló toldalék)

termo- ⇨ (tudományos összetételek előtagjaként) hővel kapcsolatos

⊙ gör *thermosz* ‘meleg, forró’ ← *thermé* ‘hő’

termobarográf ⇨ *met* hőmérsékletet és légnyomást egyszerre mérő és rögzítő műszer

⊙ lásd TERMO-, BAROGRÁF

termocentrálé ⇨ hőerőmű

⊙ ném *Thermozentrale* ‘ua.’, lásd TERMO-, CENTRÁLÉ

termociklikus ⇨ *műsz* szakaszos hőkezeléssel készülő, azt alkalmazó

⊙ lásd TERMO-, CIKLIKUS

termodinamika ⇨ *fiz* a hőmozgásokkal, a hő és más energiafajták egymásba alakulásával foglalkozó tudományág

⊙ lásd TERMO-, DINAMIKA

termoeffektus ⇨ *fiz* hőelektromos hatás, hőenergia átalakulása elektromos energiává

⊙ lásd TERMO-, EFFEKTUS

termoelektromosság ⇨ *vill* hőelektromosság, két eltérő fém hegesztéspontjának melegítésével nyert villamos feszültség

⊙ lásd TERMO-, ELEKTROMOSSÁG

termoelem ⇨ *vill* hőmérésre, hőváltozás szerinti kapcsolásra alkalmas termoelektromos alkatrész

⊙ lásd TERMO-

termoemisszió ⇨ *fiz* atommagfúzió révén termelt hőenergia

⊙ lásd TERMO-, EMISSZIÓ

termofil ⇨ *biol* csak magasabb (55 fok feletti) hőmérsékleten szaporodó (mikroorganizmus)

⊙ lásd TERMO- | gör *philó* ‘kedvel’

termofor ⇨ *orv* hőtároló palack vagy villany melegítőpárna a test helyi melegítésére

⊙ ném *Thermophor* ‘ua.’: lásd TERMO- | gör *phoreó* ‘hoz, hordoz’

termogén ⇨ *fiz* hőtermelő, hőfejlesztő (folyamat)

⊙ ném *thermogen* ‘ua.’, lásd TERMO-, -GÉN

termográf ⇨ *fiz* mérési adatait önműködően feljegyző hőmérő

⊙ ang *thermograph* ‘ua.’, lásd TERMOGRÁFIA

termográfia ⇨ *fiz* írás vagy képalkotás hő vagy hősugarak segítségével

⊙ ang *thermography* ‘ua.’, lásd TERMO-, -GRÁFIA

termohigroszkóp ⇨ *fiz* hőmérsékletet és páratartalmat egyszerre mérő műszer

⊙ lásd TERMO-, HIGROSKÓP

termohiperesztézia ⇨ *orv* túlzott hőérzékenység

⊙ tud lat *thermohyperaesthesia* ‘ua.’, lásd TERMO-, HIPERESZTÉZIA

termoizoláció ⇨ *fiz* hőszigetelés

⊙ lásd TERMO-, IZOLÁCIÓ

termokauter ⇨ *orv* szövetek égetésére való eszköz

⊙ tud lat *thermocauter* ‘ua.’, lásd TERMO-, KAUTER

termokémia ⇨ *tud* a vegyi folyamatokat kísérő hőjelenségek tudományterülete

⊙ lásd TERMO-, KÉMIA

termoklin ⇨ *biol* meleg éghajlatot kedvelő (élőlény)

⊙ lásd TERMO- | gör *klinó* ‘hajlik’, *klima* ‘éghajlat’

termokolor ⇨ *műsz* hőjelző festék, adott hőmérsékleteken más-más színűre változó anyag

⊙ lásd TERMO- | lat *color* ‘szín’

termokontaktus ⇨ *vill* olyan csatlakozó, amely a beállított hőmérsékleten ki- vagy bekapcsol

⊙ lásd TERMO-, KONTAKTUS

termokonvekció ⇨ *fiz* hőáramlás

⊙ ném *Thermokonvektion* ‘ua.’, lásd TERMO-, KONVEKCIÓ

termolabilis ⇨ *fiz*, *kém* nem hőálló, magasabb hőmérsékleten szétbomló

⊙ lásd TERMO-, LABILIS

termolízis ⇨ *kém* nagy molekulájú anyag szétesése hevítés hatására

⊙ tud lat *thermolysis* ‘ua.’: lásd TERMO- | gör *lúsizsz* ‘feloldás’ ← *lió* ‘felold’

termolokátor ⇨ *kat* tárgyak helyét a kibocsátott hősugárzásuk alapján meghatározó készülék

⊙ lásd TERMO-, LOKÁTOR

termolumineszcencia ⇨ *fiz* meghatározott hőfokon fellépő fénykibocsátás egyes anyagokban

⊙ lásd TERMO-, LUMINESZCENCIA

termometamorfózis ⇨ *geol* kőzetátalakulás hő hatására

⊙ lásd TERMO-, METAMORFÓZIS

termométer † ⇨ hőmérő

⊙ ang, ném *thermometer* 'ua.': lásd TERMO- | gör *metreó* 'mér'

termometria ⇨ *fiz* a hő mérésének módszereivel és eszközeivel foglalkozó tudományterület

⊙ ang *thermometry* 'ua.', lásd TERMOMÉTER

termonasztia ⇨ *biol* a hőmérséklet változásai által előidézett ingermozgás (pl. virág reggeli kinyílása, esti becsukódása)

⊙ lásd TERMO-, NASZTIA

termonukleáris ⇨ *magfiz* atommagok hasadásának vagy fúziójának révén keletkező hőre alapozott, azt előállító (pl. reaktor)

⊙ ang *thermonuclear* 'ua.', lásd TERMO-, NUKLEÁRIS

termopauza ⇨ *met* a termoszférát felülről határoló övezet

⊙ lásd TERMO-, PAUZA

termoperiodizmus ⇨ *növ* a hőigény változása a növényi fejlődés során

⊙ lásd TERMO-, PERIÓDUS, -IZMUS

termoplaszt ⇨ *kém* a hőmérsékletváltozás hatására átmenetileg lágyuló vagy keményedő műanyag

⊙ ném *Thermoplast* 'ua.', lásd TERMO-, PLASZT(İK)

termoreceptor ⇨ *anat* hőérzékelő idegvégkészülék

⊙ tud lat *thermoreceptor* 'ua.', lásd TERMO-, RECEPTOR

termoreguláció ⇨ *orv* a szervezet hőszabályozása

⊙ tud lat *thermoregulatio* 'ua.', lásd TERMO-, REGULÁCIÓ

termoregulátor ⇨ *műsz* önműködő hőfokszabályzó berendezés, termosztát

⊙ lásd TERMO-, REGULÁTOR

termostabil ⇨ *fiz* hőálló, a nagyobb hőmérsékletet jól tűrő

⊙ lásd TERMO-, STABIL

termosz ⇨ hőpalack

⊙ ném *Thermos(flasche)* 'hő(palack)' ← gör *thermosz* 'meleg, forró' ← *thermé* 'hő'

termoszféra ⇨ *met* a légkörnek a sztratoszféra feletti rétege (80–450 km között), melyben a hőmérséklet a magassággal arányosan nő

⊙ tud lat *thermosphaera* 'ua.', lásd TERMO-, SZFÉRA

termosztát ⇨ *műsz* zárt tér hőmérsékletét a kívánt értéken tartó készülék

⊙ ang, ném *thermostat* 'ua.': gör *thermosz* 'meleg' | *sztatosz* 'álló' ← (*hi*)*sztémi* 'áll'

termotaxis ⇨ *biol* a meleginger irányában való elmozdulás

⊙ lásd TERMO-, TAXIS

termoterápia ⇨ *orv* hőkezelés, hógyógyászat

⊙ tud lat *thermotherapia* 'ua.', lásd TERMO-, TERÁPIA

termotropizmus ⇨ *növ* a növények ingermozgása, amelyet a magasabb hőmérséklet vált ki

⊙ tud lat *thermotropismus* 'ua.', lásd TERMO-, TROPIZMUS

termoventilátor ⇨ *műsz* elektromos fűtőtesttel egybeépített hőlégterelő ventilátor

⊙ lásd TERMO-, VENTILÁTOR

terms of trade [törmzav tréjd] ⇨ *közg* cserearány-mutató

⊙ ang, 'ua.': *term* 'feltétel' ← fr *terme* 'határidő' ← lat *terminus*, lásd ott | *trade* 'kereskedelem', lásd TRADE MARK

ternáris ⇨ *tud* háromelemű, három lehetséges állapottal bíró

⊙ ang *ternary* 'ua.' ← lat *terni* 'hármával', lásd TERNÓ

ternó ⇨ hármas találat a régi lottóban

⊙ ol *terno* 'ua.' ← lat *terni* 'hármával' ← *tres, tria* 'három'

terofiton ⇨ *növ* egynyári növény

⊙ tud lat *therophyton* 'ua.': *therosz* 'nyár' | *phüton* 'növény' ← *phüó* 'sarjad, tenyészik'

terpén ⇨ kém a természetben igen elterjedt telített aliciklikus szénhidrogének neve

⊙ ang *terpene* ‘ua.’ ← gör *terpó* ‘eltölt, jóllakik’

terpentin ⇨ kém fenyőgyantából párolt hig olaj, oldószer

⊙ ném *Terpentin* ← kk lat *terebinthina (resina)* ‘feketefenyőből való (gyanta)’ ← lat *terebinthus* ‘fekete fenyő’ ← gör *terebinthosz* ‘pisztáciafa’

terra incognita [terra inkognita] ⇨ ismeretlen, felderítetlen föld, terület

⇨ *átv* a tudomány által fel nem tárt ismeretkör

⇨ *átv* ismeretlen ügy

⊙ lat, ‘ua.’: *terra* ‘föld’ | lásd INKOGNITÓ

terrakotta ⇨ máz nélkül kiégetett agyag, cserép

⇨ *műv* ilyenből készült műtárgy

⊙ ném *Terrakotta* ← ol *terra cotta* ‘ua.’ tkp. ‘sütött föld’: lat *terra* ‘föld’ | *coctus* ‘főtt, süttöt’ ← *coquere, coctum* ‘főz, süt’

Lásd még KÓKVIA

terraria ⇨ *biol* terráriumokkal kedvtelésből foglalkozó személy

⊙ magy, az *akvarista* mintájára

terrarium ⇨ kisebb kétéltűek, hullók tartására való üvegfalú tartály

⊙ újjk lat, ‘ua.’ ← lat *terra* ‘föld’ (az *akvárium* mintájára)

terra rossa [terra rossza] ⇨ *geol* vörös mállásföld

⊙ ol, ‘vörös föld’: ol, lat *terra* ‘föld’ | *rosso* ← lat *russus* ‘vörös’

terra sigillata [terra szigilláta] ⇨ *műv* vörösmázás, égetett agyagedény pecsétnyomásos domború díszítéssel a római korból

⊙ lat, ‘pecsételt föld’: *terra* ‘föld’ | *sigillatus* ‘pecsételt’ ← kics *sigillum* ‘pecsét’ ← *signum* ‘jel’, lásd SZIGNÓ

terrasz lásd TERASZ

terrazzo [teraccó] ⇨ *ép* márványdarabokból mozaikszerűen kirakott kőpadló

⊙ ol, ‘ua.’ ← *terra* ‘föld, padló’

terrénum ⇨ (föld)terület

⇨ tevékenység, kutatási terület

⊙ lat *terrenum* ‘föld, szántó’ ← *terrenus* ‘földi, földes, a földhöz tartozó’ ← *terra* ‘föld’

terresztrikus ⇨ *tud* szárazföldi eredetű

⇨ *tud* a Földdel kapcsolatos

⊙ ang *terrestrial* ‘ua.’ ← lat *terrestris* ‘földi, szárazföldi’ ← *terra* ‘föld’

terribilis † ⇨ rettenetes, iszonyú, szörnyű

⊙ lat, ‘ua.’ ← *terrere* ‘megrémít’

terrier ⇨ *áll* kotoréke

⊙ ang, ‘ua.’ ← fr (*chien*) *terrier* ‘földi, föld alá bújó (kutya)’ ← késő lat *terrarius* ‘a földdel kapcsolatos’ ← lat *terra* ‘föld’

territoriális ⇨ meghatározott földterülethez, egy államhoz tartozó, felség(terület)

⊙ ang, ném, fr *territorial* ‘ua.’, lásd TERRITÓRIUM

territorialitás ⇨ *jog* annak elve, hogy az állam felségterületén élők vagy tartózkodók az adott állam jogrendjének és hatóságainak vannak alárendelve

⊙ fr *territorialité* ‘ua.’, lásd TERRITÓRIÁLIS

territorializmus ⇨ *jog* az egyház függőségi viszonya az államhatalomtól

⊙ újjk lat *territorialismus* ‘ua.’, lásd TERRITÓRIÁLIS, -IZMUS

territórium ⇨ felségterület, államterület

⇨ terület, térség

⇨ *átv* tudományterület, ismeretkör

⊙ lat *territorium* ‘a város határa, a környező földek’ ← *terra* ‘föld’

terror ⇨ *pol* megfélemlítés céljából alkalmazott erőszak

⇨ *pol* államilag szervezett és alkalmazott rémuralom, zsarnokság, önkény

⊙ ang, ‘ua.’ ← lat *terror* ‘rémület’ ← *terrere* ‘megrémít’

terrorista ⇨ *pol* terrorakciókat végrehajtó személy

⊙ ang *terrorist* ‘ua.’, lásd TERROR

terrorisztikus ⇨ megfélemlítésre törekvő

⇨ a terror eszközeire alapozott

⊙ ang *terroristic* ‘ua.’, lásd TERRORISTA

terrorizál ⇨ megfélemlít, rettegésben tart, ilyen módon kényszerít

⊙ ném *terrorisieren* ← fr *terroriser* ‘ua.’, lásd TERROR

terrorizmus ⇨ politikai okokból végrehajtott merényletek, robbantások, gyilkosságok sorozata

⊙ ang *terrorism* ‘ua.’, lásd TERROR, -IZMUS

tertio [terció] † ⇨ harmadszor

⊙ lat, ‘ua.’ ← *tertius* ‘harmadik’ ← *tres* ‘három’

tertium comparationis [tercium komparációnisz] ⇨ az összehasonlítás harmadik eleme, az a vonás, amiben a két hasonlított egyezik

⊙ lat, ‘ua.’, lásd TERTIO, KOMPARÁCIÓ

tertius gaudens [tercius gaudensz] ⇨ a nevető harmadik (aki két fél vizslyából hasznót húz)

⊙ lat, ‘ua.’: lásd TERTIO | *gaudere* ‘örül’

terzina [tercina] ⇨ *irod* tizenegy szótagos jambikus sorokból álló háromsoros strófa

⇨ *irod* versforma, amelyben ilyen strófák kapcsolódnak egymáshoz aba bcb cdc... rímképpel

⊙ ol kics, ‘ua.’ ← *terza* ‘harmad, hármas vers’ ← lat *tertius* ‘harmadik, harmad’

tesla [teszla] ⇨ *fiz* a mágneses indukció alapegysége

⊙ N. *Tesla* horvát fizikus nevéből

tessera [tesszera] ⇨ *tört* szavazásra és azonosításra használt négyzetes cserépdarabka az ókori Rómában

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *tesszeresz*, *tesszaresz* ‘négy’

testáció † ⇨ *jog* öröknyagyas, hagyatkozás, végrendelkezés

⊙ lat *testatio* ‘ua.’, lásd TESTÁL

testál † ⇨ *jog* örökül hagy, hátrahagy, hagyományoz

⇨ végrendelkezik, hagyakozik

⊙ lat *testari*, *testatus* ‘tanúskodik, tanúsít, végrendelkezik’ ← *testis* ‘tanú’

testamentáris ⇨ *jog* végrendeletileg megszabott vagy kijelölt

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd TESTAMENTUM

testamentum ⇨ *jog* végrendelet, végrendelkezés, végakarát, hagyakozás

⇨ *vall* a Biblia két fő részének egyike: *Ótestamentum*, *Újtestamentum*

⊙ lat, ‘ua.’, lásd TESTÁL

testátor † ⇨ *jog* öröknyagyas, hagyatkozó, végrendelkező

⊙ lat *testator* ‘ua.’, lásd TESTÁL

testatur [tesztatur] † ⇨ *jog*, *hiv* tanúsítatnak, bizonyítatnak

⊙ lat *testari* ‘tanúsít, bizonyít’

testiculus [tesztikulusz] ⇨ *anat* here

⊙ tud lat kics, ‘ua.’ ← *testis* ‘here’

testicularis [tesztikuláris] ⇨ *anat* a herékhez tartozó

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd TESTICULUS

testimoniális ⇨ *jog* rendelkezési, tanúsítvánnyal kapcsolatos

⇨ † végrendeleti

⊙ lat *testimonialis* ‘ua.’, lásd TESTIMÓNÍUM

testimónium ⇨ *jog* bizonyítvány, tanúsítvány

⊙ lat *testimonium* ‘ua.’ ← *testis* ‘tanú’

testis [tesztisz] ⇨ *orv* here

⇨ *jog* tanú

⊙ lat, ‘ua.’: a két jelentés viszonya vitatott, alapja talán az ősi keleti szokás (lásd 1Móz 24,2–3), hogy az esküt mondó a maga vagy az esküt vevő heréjére tette a kezét

testo [teszto] ⇨ *zene* oratórium vagy kantáta narrátora

⊙ ol, 'ua.' ← lat *textus*, lásd ott

teszt ⇨ vizsgálat, alkalmassági próba

⇨ képesség, tudás vagy személyiségjegyek vizsgálatára alkalmas feladatok sora

⊙ ang, 'ua.' ered. 'cserépedény, amelyben fémöntvényt vizsgálnak' ← ófr *teste* 'ua.' ← lat *testa* 'cserépedény, csésze'

Lásd még TETE-Á-TETE

tesztel ⇨ tesztek alkalmazva vizsgál

⊙ lásd TESZT

tesztoszteron ⇨ *orv* a herék termelte férfi nemi hormon

⊙ tud lat *testosteron* 'ua.': lat *testis* 'here' | lásd SZTEROID

tetánia ⇨ *orv* izomgörcsökkel járó roham a vérplazma kalciumszintjének csökkenése miatt

⊙ tud lat *tetania* 'ua.' ← gör (*te*)*tanosz* 'kifeszített, merev' ← *teinó* 'megfeszít'

tetánizmus ⇨ *orv* az izomtónus tartós fokozódása

⊙ tud lat *tetanismus* 'ua.', lásd TETANUSZ, -IZMUS

tetanusz ⇨ *orv* merevgörcs

⊙ tud lat *tetanus* 'ua.' ← gör (*te*)*tanosz* 'kifeszített, merev' ← *teinó* 'megfeszít'

tete-à-tete [tetetet] † ⇨ bizalmas együttlét

⇨ négy szemközt, bizalmasan

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'fej a fejhez': *tete* ← ófr *teste* 'fej' ← nép lat *testa* 'koponya' ← lat 'cserépedény, cserépkorsó' | *à* ← lat *ad-* '-hoz'

Lásd még TESZT

tetová ⇨ szúrás okozta sebhelyekbe bevitt festékkel a test bőrén rajzolatokat alakít ki

⊙ ném *tätowieren* ← fr *tatouer* 'ua.' ← tahiti *tatau* 'jelzés'

tetra- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) négy, négy-

⊙ gör *tetra-* (önálló szóként *tettara*) 'négy'

tetraciklin ⇨ *orv* sokoldalú és hatékonyan alkalmazható antibiotikum-csoport

⊙ lásd TETRA-, CIKLUS | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

tetraconcha [tetrakonka] ⇨ *ép* templom alaprajzának négykaréjos elrendezése

⊙ lásd TETRA- | lat *concha* 'kagyló' ← gör *konkhé* 'ua.'

tetraéder ⇨ *geom* négy egyenlő oldalú háromszöggel határolt mértani test

⊙ ném *Tetraeder* ← gör *tetraedron* 'ua.': lásd TETRA- | *hedra* 'alap, szék' ← *hedzomai* 'ül'

tetragonális ⇨ *geom* négyszögű, négyszögletes

⊙ tud lat, 'ua.' ← *tetragonum* 'négyszög': lásd TETRA- | gör *gónia* 'szöglet, sarok' ← *gonü* 'térd'

tetragramma ⇨ *vall* a Jahve nevét rögzítő négy héber írásjegy, JHVH (sok képi ábrázoláson az

Atyaisten szimbóluma dicsfénykörben)

⊙ gör, 'ua.', lásd TETRA-, GRAM(MA)

tetralógia ⇨ *irod, zene* egységes tárgyú, négy önálló részből álló regény, dráma, opera

⇨ *orv* négy tünetből álló együttes, szindróma

⊙ tud lat *tetralogia* 'ua.', lásd TETRA-, LÓGIA

tetramer ⇨ *tud* négyelemű, négytagú

⇨ *kém* négy molekula polimerizációjával, ill. kondenzációjával előállított termék

⊙ lásd TETRA- | gör *merosz* 'rész'

tetramorf ⇨ *műv* a négy evangélistát jelképező négy lény (ember, sas, oroszlán, bika) ábrázolása egyetlen test és négyfelé néző négy különféle arc formájában

⊙ ném *Tetramorph* 'ua.': lásd TETRA- | gör *morphé* 'alak'

tetrapack [tetrapak] ⇨ tej és tejtermékek tetraéder alakú papírdobozos csomagolása

⊙ márkanév: lásd TETRA- | ang *pack* 'csomag'

tetraploid ⇨ *gen* sejt vagy egyed négyszeres kromoszómakészlettel

⊙ lásd TETRA-, (HA)PLOID

tetrarcha ⇨ *tört* negyedes fejedelem, a tetrarchia egyik negyedének uralkodója

⊙ lat *tetrarcha* ← gör *tetrarkhész* 'ua.', lásd TETRARCHIA

tetrarchia ⇨ *tört* négyes uralom, egy terület felosztása négy uralkodó között (mint az ókori Júdeában)

⊙ lat *tetrarchia* ← gör *tetrarkhia* ‘ua.’: lásd TETRA- | *arkhé* ‘uralom’

tetrasztülosz ⇨ *ép* rövidebb homlokzatán négyoszlopos ókori görög vagy római templom

⊙ gör, ‘ua.’: lásd TETRA- | *sztülosz* ‘oszlop’

tetróda ⇨ *távk* négyelektródos, kétrácsos elektroncső

⊙ ném *Tetrode* ‘ua.’: lásd TETRA- | gör *hodosz* ‘út’

tetróz ⇨ *kém* molekulánként négy szénatomos szénhidrát

⊙ ang *tetrose* ‘ua.’: lásd TETRA- | *-óz* (cukorra utaló toldalék)

teurgia ⇨ *vall* természetfeletti lények megidézése és szolgálatra kényszerítése

⊙ gör *theurgia* ‘ua.’: *theosz* ‘isten’ | *ergadzomai* ‘végbevisz’ ← *ergon* ‘munka’

teutománia ⇨ németimádat, szertelen rajongás mindenért, ami német

⊙ lásd TEUTON, MÁNIA

teuton ⇨ *tört* ókori északgermán néptörzs

⇨ *átv* germán, német

⊙ lat *Teutones* ‘ua.’ ← germán (pl. gót *thiuda* ‘nép’, ófn *diutisc*, mai ném *deutsch* ‘német’, tkp. ‘a néphez tartozó’)

textil vagy **textília** ⇨ kelme, szövet, ruhaanyag

⊙ ném *Textil*, *Textilien* ‘ua.’ ← lat seml *textile* ‘szövet’ ← *textilis* ‘szövétt’ ← *texere*, *textum* ‘sző’

Lásd még TOALETT

textológia ⇨ *irod* irodalmi művek hiteles szövegének megállapítása, kritikai kiadás szerkesztése mint filológiai tudomány vagy ténykedés

⊙ tud lat *textologia* ‘ua.’, lásd TEXTUS, -LÓGIA

textológus ⇨ *irod* a szövegtudomány szakembere

⊙ magy, lásd TEXTOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

textuális ⇨ szövegbeli, szövegre vonatkozó

⊙ kk lat *textualis* ‘ua.’, lásd TEXTUS

textúra ⇨ *text* szövet, szövédék

⇨ *tud* szerkezet, térbeli elrendezés

⊙ ném *Textur* ‘ua.’ ← lat *texere*, *textum* ‘sző’

textus ⇨ *vall* bibliai szövegrész (szentbeszéd, prédikáció alapjául)

⊙ lat *textus* ‘ua.’, ered. ‘szövév’ ← *texere*, *textum* ‘sző’

tezauráció ⇨ *közg* felhalmozás, árufelhalmozás, tőkefelhalmozás

⊙ magy, lásd TEZAUURÁL (a *gradál*–*gradáció* és hasonló szópárok mintájára)

tezaurál ⇨ *közg* felhalmoz, tartalék

⊙ ném *thesaurieren* ‘ua.’ ← újk lat *thesaurare* ‘kincstárba tesz’ ← *thesaurus*, lásd ott

Lásd még TREZOR

tézis ⇨ *tud* tétel, tantétel

⇨ *bebizonyítandó* tétel, vitatétel

⇨ tudományos mű legfontosabb eredményeinek összefoglalása

⇨ politikai program kiemelt pontja

⊙ lat *thesis* ← gör *theszisz* ‘letett dolog, megállapítás, tétel’ ← *(ti)thémi* ‘tesz, helyez’

thalamus ⇨ *ép* hálószoba az ókori római házban

⇨ *anat* kamra az agy homloki lebenyében

⊙ lat, gör *thalamosz* ‘belső szoba’

thalamus opticus [talamusz optikus] ⇨ *anat* látódomb, a látóidegek és az érzőidegek átkapcsolódásának a helye a harmadik agykamra falában

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd THALAMUS, OPTIKA

thalassophobia lásd TALASSZOFÓBIA

thalasszoid ⇨ *csill* tengernek nevezett medenceszerű képződmény a Holdon

⊙ ném *Thalassoid* ‘ua.’, tkp. ‘tengerszerű’: gör *thalassza* ‘tenger’ | *eidosz* ‘kép’

thane [tán, téjn] ⇨ *tört* skót nemes

⊙ ang, 'ua.' ← óang *thegen* 'csatlós'

thaumatológia ⇨ *vall* a csodatételekkel foglalkozó hittudományi ág

⊙ tud lat *thaumatologia* 'ua.': gör *thauma*, *thaumatosz* 'csoda' | lásd -LÓGIA

thaumaturgia ⇨ *vall* csodatétel

⊙ ném *Thaumaturgie* 'ua.', lásd THAUMATURG

thaumaturg ⇨ *vall* csodatévő személy

⇨ *átv* szemfényvesztő

⊙ ném *Thaumaturg* ← tud lat *thaumaturgus* 'ua.': gör *thauma*, *thaumatosz* 'csoda' | *ergadzomai* 'végbevisz' ← *ergon* 'munka'

the- lásd még TE-

theatinus ⇨ *vall* 16. századi alapítású itáliai szerzetesrend

⊙ lat, 'Theatéból való' ← *Theate*, az olasz Chieti város ősi latin neve: itt volt püspök a rend alapítója, Caraffa, a későbbi IV. Pál pápa

thermidor [termidor] ⇨ *tört* a július 20. – augusztus 18. közti hónap a francia forradalmi naptárban

⊙ fr, 'ua.', tkp. 'meleget adó': gör *thermé* 'hő, meleg' | *dórosz* 'ajándék' ← (*di*)*dómi* 'ad'

thesaurus [tezaursz] ⇨ kincs, kincstár

⇨ *nyelvt* a szavakat fogalmi körök és jelentésbeli összefüggések alapján csoportosító egynyelvű szótár

⇨ *tud* gyűjteményes mű, tudományos anyaggyűjtemény

⊙ lat 'ua.', ← gör *thészauros* 'letét, készlet, kincs' ← ?

Lásd még TREZOR

thesis [tézisz] ⇨ *irod*, *zene* az ütem hangsúlyos része

⊙ lat, 'ua.' gör 'letevés, leütés (ti. az ütemező pálcájáé)', lásd TÉZIS

théta ⇨ *nyelvt* a görög ábécé 8. betűje, ϑ, Θ, hangértéke *th*, *t* (az újjörögben az angol *thank* szókezdő hangja)

⊙ gör, 'ua.' ← föníciai *thet* 'kígyó' (a ~ ered. a kígyó piktogramja volt)

thio- lásd TIO-

tholosz ⇨ *ép* kör alaprajzú, oszlopokkal körülvelt, ismeretlen rendeltetésű ókori építmény többnyire egy másik építmény udvarán

⊙ gör, 'ua.' ← ?

thora- lásd TORA-

thrénosz ⇨ *irod* ókori görög gyászdal, siratóének

⊙ gör, 'ua.' ← *thréneó* 'siránkozik, jajveszékél'

thriller [triller] ⇨ *irod*, *film* idegborzoló izgalmatok tálaló mű, rémregény, rémdráma, rémfilm

⊙ ang, 'ua.' ← *thrill* 'reszket, borzong'

throm- lásd TROM-

thuribulum [turibulum] ⇨ füstölő, tömjénfüstölő

⊙ lat, 'ua.' ← *thus*, *thuris* 'tömjén'

thyr- lásd még TIR-

thyrsus [tirzusz] ⇨ szőlőlevelekkel és repkénnyel körülfont, tobozban végződő bot, Dionüszosz isten és a bakkhánsnők jelvénye

⊙ lat ← gör *thürszosz* 'ua.'

Lásd még TORZÓ

tiamin ⇨ *kém* a B₁ vitamin vegytani neve

⊙ ném *Thiamin* 'ua.': gör *theion* 'kén' | lásd AMINOSAV

tiaara ⇨ a római pápa hármaskoronája

⇨ az ókori perzsa királyok csúcsos fejdísz

⊙ gör, 'perzsa turbán' ← perzsa

tiazol ⇨ *kém* kén- és nitrogénatomot tartalmazó ciklikus szerves vegyület

⊙ ang *thiazol* 'ua.': gör *theion* 'kén' | lásd AZÓT | -ol (ciklikus szénhidrogénre utaló toldalék)

tibia ⇨ *anat* sípcsont

⇨ *zene* ókori római kettős fuvola (állati lábszárcsontból)

⊙ tud lat, 'ua.'

tic [tik] ⇨ *orv* akarattól független rángó mozgás izmokban, főleg az arc izmaiban

⊙ fr, 'ua.' ← ?

tichizmus ⇨ *fil* az a felfogás, hogy a mindenségben zajló folyamatokat a véletlen irányítja

⊙ ang *tychism* 'ua.': gör *tikhé* 'végzet, véletlen, szerencse' ← *tinkhaó* 'megesik, előfordul' | lásd -IZMUS

ticket lásd TIKETT

tiens [tjen] † ⇨ na tessék, íme, no lám

⊙ fr fsz 'fogd, tartsd' ← *tener*, lat *tenere* 'tart'

Lásd még TENUTO

tiers état [tierzetá] ⇨ *tört* a harmadik rend, azaz a polgárság Franciaországban a hűbéri korban, a nemesség és a papság után

⊙ fr, 'ua.': *tiers* ← lat *tertius* 'harmadik' ← *tres* 'három' | *état* 'rend, állapot, állam' ← lat *status*, lásd STÁTUS

tífusz ⇨ *orv* különféle járványos betegségek neve (has~, kiütéses ~)

⇨ †hagymáz, forróbetegség

⊙ lat *typhus* 'ua.' ← gör *tüphosz* 'füst, pára, lázas önkívület' (ami együtt jár ezekkel a betegségekkel)

tigon ⇨ *áll* tigris hím és oroszlán nőtény utóda

⊙ ang, 'ua.' ← *tig(er), lijon* 'tigris, oroszlán'

tik lásd TIC

tikett ⇨ tétjegy lóversenyen

⇨ belépőjegy

⊙ ang *ticket* 'ua.' ← fr *étiquette*, lásd ETIKETT

tikfa ⇨ *növ* rendkívül kemény kelet-ázsiai fafajta

⊙ ang *teak* ← port *teca* ← dravida (malajalam *tekka*, tamil *tekku*) 'ua.'

tilbury [tilbőri] ⇨ *közl* könnyű kétszemélyes lovas kocsifelhajtható tetővel

⊙ első gyártója, bizonyos *Tilbury* nevéből

tilde ⇨ *nyelvt* kis hullámos vonal mint egyes betűk mellékjele (pl. spanyol *ñ*, portugál *ã*)

⇨ *nyomd* ugyanez szótárakban vagy lexikonokban a címszó helyettesítésére (mint ebben a szótárban is)

⊙ sp, 'ua.' (hangátvetéssel) ← katalán *tittle* ← lat *titulus* 'felirat, cím'

tillit ⇨ *geol* moréna törmelékéből keletkezett agyagsávós üledékes kőzet

⊙ ang *tillite* 'ua.': *till* ← skót *thill* 'agyagmárga' | -*it* (ásványra utaló toldalék)

timbre [tembr] ⇨ hangzás, hangszín, csengés

⊙ fr, 'ua.', ered. 'nyelv nélküli, kalapáccsal megzendített harang' (*mn* → *mr* elhasonulással) ← bizánci gör *timbano* ← gör *tümpanon* 'üstdob'

Lásd még TIMPANI, TIMPANON, TYMPANUM

timid ⇨ félénk, félszeg, bátortalan

⊙ ném, 'ua.' ← lat *timidus* 'félénk' ← *timere* 'fél'

timiditás ⇨ félénkség, félszégesség, bátortalanság

⊙ lat *timiditas* 'ua.', lásd TIMID

timin ⇨ *biokém* a DNS-t alkotó szerves bázisok egyike, piridinvázis vegyület

⊙ tud lat *thymim* 'ua.': gör *thümosz* 'éltető erő' | -*in* (vegyületre utaló toldalék)

timokrácia ⇨ *pol* a vagyon uralma, olyan társadalmi rend, ahol a vagyonosabbat több állampolgári jog illeti meg

⊙ gör *timokratia* 'ua.', ered. 'a megbecsültség uralma': *timaó* 'becsül, vagyonebecslest végez, adót vet ki' | *kratosz* 'erő, hatalom' (a *demokrácia* és hasonlóknak mintájára)

timol ⇨ *kém* fertőtlenítő hatású ciklusos, szintelen kristályos vegyület, a kakukkfű illóolójának illatanyaga

⊙ ang *thymol* 'ua.': lat *thymum* ← gör *thümon* 'kakukkfű' | -*ol* (ciklusos vegyületre utaló toldalék)

timolimfocita ⇨ *orv* limfocita a csecsemőmirigyben

⊙ tud lat *thymolymphocyta* ‘ua.’, lásd TÍMUSZ, LIMFOCITA

timpani ⇨ *zene* üstdobpár a zenekarban

⊙ ol tbsz, ‘ua.’ ← *timpano* ‘üstdob’ ← lat *tympalum* ← gör *tümpanon* ‘ua.’

Lásd még TIMBRE, TIMPANON, TYMPANUM

timpanon ⇨ *ép* szobrokkal díszített háromszögű orommező ókori görög és római homlokzat oszlopai fölött

⊙ ném *Tympanon* ← gör *tümpanon* ‘ua.’, ered. ‘dob’

Lásd még TIMBRE, TYMPANUM

tímusz ⇨ *anat* csecsemőmirigy (ókori felfogás szerint az életerő és indulatok székhelye)

⊙ tud lat *thymus* ‘ua.’ ← gör *thümosz* ‘életerő, bátorság’

tinédzser ⇨ tizenéves, tini, kamasz, serdülő

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘13 és 19 év közötti’: *-teen* ‘tizen-’ ← *ten* ‘tíz’ | *age* ‘életkor’ ← fr *age* ← öf *edage* ← késő lat *aetaticum* ‘ua.’ ← lat *aetas*, *aetatis* ‘kor’

tinktúra ⇨ *orv* vízzel, szesszel vagy éterral készült gyógynövénykivonat

⇨ *orv* szeszszes jódoldat

⊙ lat *tinctura* ‘festőoldat’ ← *tingere*, *tinctum* ‘áztat, fest’

tinnitus ⇨ *orv* fülszengés

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← hangut *tinnire*, *tinnitus* ‘cseng, csilingel’

tio- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) kénnel kapcsolatos, kén-

⊙ gör *theion* ‘kén’

tiobázis ⇨ *kém* az oxigénatom helyén kénatomot tartalmazó bázis

⊙ tud lat *thiobasis* ‘ua.’, lásd TIO-, BÁZIS

tiocianát ⇨ *kém* a tiociánsav sója

⊙ ang *thiocyanate*, lásd TIOCIÁNSAV

tiociánsav ⇨ *kém* olyan ciánsav, amelyben az oxigénatomot kénatom helyettesíti, szintelen, szúrós szagú folyadék

⊙ lásd TIO-, CIÁN

tiofil ⇨ *biol* kénkedvelő

⊙ lásd TIO- | gör *philó* ‘kedvel’

tioszulfát ⇨ *kém* a tiokénsavnak, azaz főlös számú kénatomot tartalmazó kénsavnak a sója

⊙ lásd TIO-, SZULFÁT

tipi ⇨ kúp alakú indián sátor

⊙ ang *teepee* ← dakota indián *tipi* ‘lakóhely’

tipikus ⇨ jellegzetes, sajátos, egyéni

⇨ vérbeli, hamisítatlan

⇨ jellemző, szokványos, általános, rendszeres

⊙ ném *typisch*, ‘ua.’, lásd TÍPUS

tipizál ⇨ jellemző sajátosságai alapján típusokba sorol

⇨ *irod* irodalmi alakot a társadalmi helyzetét jellemző vonások kiemelésével ábrázol

⊙ ném *typisieren* ‘ua.’, lásd TÍPUS

tipli ⇨ faék, fadugó, fapecek vagy műanyag hüvely csavarnak falba erősítésére

⊙ auszt ném *Tibel*, *Tippel* ← ném *Dübel* ‘ua.’

tipográfia ⇨ *nyomd* nyomdászat, könyvnyomtatás

⇨ *nyomd* könyvtervezés, könyvművészet

⇨ † nyomda

⊙ ném *Typographie* ‘ua.’, lásd TÍPUS, -GRÁFIA

tipografizál ⇨ *nyomd* a készülő nyomtatvány betűtípusát, méreteit, elrendezését és formai megoldásait megtervezi

⊙ magy, lásd TIPOGRÁFUS (a *típus*–*tipizál* és hasonló szópárok mintájára)

tipográfus ⇨ *nyomd* betűmetsző, nyomdász

⇨ *nyomd* könyvtervező, könyvművész

⊙ magy, lásd TIPOGRÁFIA (a *geográfia*–*geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

tipológia ⇨ *tud* valaminek a típusait, fajtáit rendszerező leírás, fajtaleírás, fajtavizsgálat

⊙ *tud* lat *typologia* ‘ua.’, lásd TÍPUS, -LÓGIA

tipometria ⇨ *nyomd* a tipográfia méretezési rendszere

⊙ *tud* lat *typometria* ‘ua.’: lásd TIPO(GRÁFIA) | gör *metreó* ‘mér’

tipp ⇨ *sport* fogadás, jóslat sportmérkőzés esélyeire

⇨ javaslat, tanács, ötlet

⊙ ang *tip* ‘sportfogadási tanács’, ered. ‘borravaló’

tippel ⇨ *sport* mérkőzés vagy verseny eredményeinek valószínűségét megjelöli

⇨ *biz* fogad valakire vagy valamire

⇨ *biz* találgat (esélyt, lehetőséget)

⊙ lásd TIPP

tipszter ⇨ lóversenytippeket pénzért kínáló személy

⊙ ang *tipster* ‘hivatásos tippadó’: lásd TIPP | *-ster* (sokoldalú angol toldalék, lásd GENGSZTER, ROADSTER)

tip-top ⇨ *biz* elsőrangú, pompás, kifogástalan

⊙ ang *tiptop* ‘ua.’, tkp. ‘a legfelső, a csúcs’: *tip* ‘hegy, csúcs’ | *top* ‘tető, legfelső rész’

típus ⇨ *nyomd* nyomdai betű, betűfajta, betűminta

⇨ *tud* közös alapvonásokkal jellemezhető csoport, fajta

⇨ *tud* ilyen csoport egyede

⇨ *irod* egy bizonyos emberfajta jellegzetes vonásait sűrítő alak

⇨ minta, szabvány

⇨ tömegtermék egyik alakváltozata (pl. autó~)

⊙ lat *typus* ← gör *tüposz* ‘öntőminta, véset, bélyeg, jelleg’ ← *tüptó* ‘üt, beüt’

tiráda ⇨ *szính* hosszú, szenvedélyes színpadi monológ

⇨ *átv* szóáradat, szöözön, ömlengés, szóvirágos beszéd

⇨ *zene* rövid, élénk futam

⊙ ném *Tirade* ‘ua.’ ← fr *tirade* ‘kifejtés, monológ’ ← *tirer* ‘húz, nyújt, lő’ ← ófr. (*mar*)*tirier* ‘kínoz, kínpadra húz’, lásd MÁRTÍR

tiramisu [tiramiszu] ⇨ *konyha* kávéba és rumba áztatott piskóták és mascarpone-sajt rétegeiből készült, kakaóval hintett olasz édesség

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘kapj fel’: *tirare* ‘húz’ | *mi* ← lat *me* ‘engem’ | *su* ← lat *sub* ‘fel’

tirannikus ⇨ zsarnoki, önkényes

⇨ kegyetlen, erőszakos

⊙ ném *tyrannisch* ‘ua.’, lásd TIRANNUS

tirannizál ⇨ zsarnokoskodik (valaki felett)

⊙ ném *tyrannisieren* ‘ua.’, lásd TIRANNIKUS

tirannizmus ⇨ zsarnokság, önkényuralom

⊙ fr *tyrannisme* ‘ua.’, lásd TIRANNUS, -IZMUS

tirannoszaurusz ⇨ *áll* zsarnokgyík, hatalmas termetű ragadozó őshüllő a földtörténet középkorából

⊙ *tud* lat *tyrannosaurus* ‘ua.’, lásd TIRANNUS, SZAURUSZ

tirannus ⇨ *tört* erőszakkal hatalomra jutott ókori (görög) egyeduralkodó

⇨ zsarnok, önkényúr, kényúr, kiskirály

⇨ erőszakos, önkényeskedő, kíméletlen ember

⊙ lat *tyrannus* ← gör *türrannosz* ‘király, egyeduralkodó, önkényúr’

tireo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a pajzsmiriggyel kapcsolatos, pajzsmirigy- ⊙ gör *thüreosz* ‘pajzs’

tireoglobulin ⇨ *orv* jódtartalmú fehérje, a pajzsmirigy hormonjának legfontosabb alkotóeleme

⊙ *tud* lat *thyreoglobulin* ‘ua.’, lásd TIREO-, GLOBULIN

tireoidea ⇨ *anat* pajzsmirigy

⊙ *tud* lat *thyreoidea* ‘ua.’, tkp. ‘pajzsszerű’: gör *thüreosz* ‘pajzs’ | *-id* ‘-szerű’ ← *eidosz* ‘külső’

tireoidektómia ⇨ *orv* pajzsmirigy-eltávolítás

⊙ *tud* lat *thyreoidectomia* ‘ua.’: lásd TIREOIDEA | gör *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág’

tireopátia ⇨ *orv* pajzsmirigybántalom

⊙ tud lat *thyreopathia* ‘ua.’: lásd TIREO- | gör *pathosz* ‘betegség, szenvedés’ ← *paszkhó* ‘szenved’

tireózis ⇨ *orv* a pajzsmirigy működési zavara

⊙ tud lat *thyreosis* ‘ua.’: lásd TIREO- | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

tirisztor ⇨ *vill* egyenirányításra és vezérlésre használt félvezető eszköz

⊙ ang *thyristor* ‘ua.’: gör *thúra* ‘kapu’ | lásd (TRANZ)ISZTOR (a szerkezet áramfordító pontjait angolul *gate*-nek, azaz kapunak nevezik)

tiroxin ⇨ *orv* anyagcsere-szabályzó pajzsmirigyhormon

⊙ tud lat *thyroxin* ‘ua.’: lásd TIR(EO-), OX(IGÉN)| -*in* (vegyületre utaló toldalék)

tirozin ⇨ *biokém* a fehérjében található aminosav

⊙ ném *Tyrosin* ‘ua.’: gör *türosz* ‘sajt’ | -*in* (vegyületre utaló toldalék)

tiszlík † ⇨ *biz* társaságban fehér asztalnál borozgatva üldögél

⊙ ném nyj kics *tischl* ‘asztalka’ ← ném *Tisch* ‘asztal’

títán¹ ⇨ *mit* a görög hitregék óriása, Uranosz és Gaia gyermekeinek egyike

⇨ *átv* szellemóriás, óriás, kiválóság

⊙ ném, gör *Titan* ‘ua.’ ← ?

títán² ⇨ *kém* acélszürke, kemény fémeselem

⊙ ném *Titan* ← tud lat *titanium*, ‘ua.’: lásd TITÁN¹ (az *uránium* analógiájára született elnevezés) | -*ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

títáni ⇨ emberfeletti, óriási (erőfeszítés, küzdelem)

⊙ lásd TITÁN¹

titanit ⇨ *ásv* kalcium-títán-szilikát, több színben előforduló egyhajlású kristály

⊙ lásd TITÁN² | -*it* (ásványra utaló toldalék)

titanomachia ⇨ *mit* a fellázadt títánok harca Zeusz ellen

⇨ *műv* ennek ókori domborműves ábrázolása

⊙ lat, ‘ua.’, lásd TITÁN¹ | gör *makhé* ‘harc, csata’

titanometria ⇨ *kém* a térfogatos elemzés egyik módszere, amely titánionok redukáló hatásán alapul

⊙ lásd TITÁN² | gör *metreó* ‘mér’

titer ⇨ *kém* térfogatos vegyelemzés mérőszáma, a mérőoldat egy milliliterének és a vizsgált oldat milligrammban mért anyagának aránya

⊙ ném, ‘ua.’ ← fr *titre* ‘nemesfém ötvözet ezrelékben kifejezett finomsági foka’, ered. ‘cím’ ← lat *titulus* ‘ua.’

Lásd még TILDE, TITRÁL

titilláció ⇨ *orv* csiklandozás

⊙ tud lat *titillatio* ‘ua.’ ← hangfestő *titillare* ‘csiklandoz’

titrál ⇨ *kém* térfogatos vegyelemzést végez

⊙ ném *titrieren* ‘ua.’, lásd TITER

titubáció ⇨ *orv* egyensúlyzavarból eredő ingadozó járás

⊙ tud lat *titubatio* ‘ua.’ ← *titubare* ‘ingadozik, tétovázik’

titula † ⇨ ragadványnév, csúcsnév

⊙ magy, elvonás a TITULÁL igéből

titulál ⇨ rangja szerint szólít, címez

⇨ nevez (valaminek)

⊙ késő lat *titulare* ‘ua.’, lásd TITULUS

tituláris † ⇨ címzetes

⊙ lat *titularis* ‘ua.’, lásd TITULUS

titulus ⇨ cím, címzés, rang, méltóság

⇨ a rangnak megfelelő megszólítás (pl. „méltóságod”)

⇨ † jogcím, jogalap, ürügy

⊙ lat, ‘ua.’, ered. ‘felirat’ ← ?

Lásd még TILDE

tivoli ⇨ asztali játék rugós kilövő szerkezettel, amely golyókat juttat különböző számértékű lyukakba

⊙ márkanév az olasz *Tivoli* (lat *Tibur*) város nevéből

tizianvörös [ticián...] ⇨ élénkpiros szín

⊙ az olasz *Tiziano* Vecelli festő nevéből (aki festményein gyakran alkalmazta) ← lat *Titianus* ‘a Titusok nemzetségéhez tartozó’ ← *Titius* ‘Titus Tacius etruszk királytól származó’

tmézis ⇨ *irod* klasszikus mondatalkzat, egy szóösszetétel kettévágása egy vagy több közbeiktatott szó által, pl. „*Össze az agg ember rogya két térdére*” (Arany)

⊙ gör *tmészisz* ‘vágás’ ← *temno* ‘vág’

toalett ⇨ divatos női ruha, öltözék, öltözet, ruházat, viselet

⇨ szépítkezés

⇨ (előtagként) kozmetikai kellék (p. ~szappan)

⇨ illemhely, mosdó

⊙ ném *Toilette* ‘ua.’ ← fr kics *toilette* ‘kis kendő, amelyen a hölgy mosdó- és szépítészerei álltak’, ebből ‘toaletasztal, szépítkezés’ ← *toile* ‘kendő’ ← lat *tela*, ered. *texla* ‘szövet, kendő’ ← *texere* ‘sző’

Lásd még TEXTIL

toast lásd TÓSZT

tób ⇨ *div* zöldeskékbe játszó sűrű szín

⊙ ném *taub(enblau)* ‘galambkék’ ← *Taube* ‘galamb’

tobogán ⇨ *sport* lapos sportszán

⊙ ang *toboggan* ← kanadai fr *tabagane* ← algonkin indián *tobakun* ‘ua.’

toccata [tokkáta] ⇨ *zene* zongorára vagy orgonára írt, szabad formájú improvizációs zenedarab

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘érintés’ ← *toccare* ‘érint, üt’ ← germán (pl. angol *tuck* ‘bedug, betűr’, ném *zucken* ‘üt, ránt’)

Lásd még TUSÍROZ

tocophobia [tokofóbia] ⇨ *orv* beteges félelem a szüléstől

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *tokosz* ‘szülés’ ← *teknoó* ‘szül’ | lásd FÓBIA

tóga ⇨ *tört* a teljes jogú római polgárok felsőruhája, a test köré csavart hosszú lepel

⇨ *ölt* talár, palást

⊙ lat *toga* ‘ua.’, tkp. ‘ami elfed’ ← *tegere* ‘befed’

Lásd még TEGMEN

tohuwabohu ⇨ zűrzavar, összevisszaság

⊙ héb *tohu va-bohu* ‘puszta és üres’ (1Móz 1,2 szerint), tkp. ‘a teremtés előtti rendezetlen állapot’

toilette lásd TOALETT

tokamak ⇨ *magfiz* szovjet kísérleti berendezés magfűzési energia szabályozott felszabadítására

⊙ or, ‘ua.’: *to(roidal)naja ka(mera sz) ma(gnetim poljem)* ‘toroidkamra mágneses mezővel’, lásd TOROID

tokoferol ⇨ *kém* az E-vitamin, policiklikus vegyület, amelynek hiánya meddőséghez vezethet

⊙ tud lat *tocopherol* ‘ua.’: gör *tokosz* ‘születés’ ← *teknoó* ‘szül’ | *pheró* ‘hoz’ | *-ol* (ciklusos vegyületre utaló toldalék)

toldó ⇨ *text* szálhúzással készült recés kézimunka-díszítés asztalneműn vagy ágyneműn

⊙ a spanyolországi *Toledo* város nevéből

tolerábilis ⇨ tűrhető, elviselhető, kibírható

⊙ lat *tolerabilis* ‘ua.’, lásd TOLERÁL

tolerál ⇨ eltűr, megtűr, elnéz, szemel huny

⊙ lat gyak *tolerare, toleratum* ‘eltűr, elvisel’ ← *tollere* ‘elvesz, felvesz, elismer’

tolerancia ⇨ türelmesség, elfogadó készség mások nézetei, vallása, életformája iránt

⇨ engedékenység, megértés

⇨ *orv* ellenállóképesség

⇨ *műsz* tűrés, tűréshatár (méréthibánál)

⊙ lat *tolerantia* ‘ua.’, lásd TOLERÁNS

toleráns ⇨ elnéző, békétűrő, megértő, engedékeny, elfogulatlan

⊙ lat *tolerans, tolerantis* ‘ua.’, lásd TOLERÁL

tolerátor ⇨ méretellenőrző fénymutatós műszer

⊙ ang *tolerator* ‘ua.’, lásd TOLERÁL

toluol ⇨ kém szerves oldószer, metilbenzol

⊙ ang, ném *toluol* ‘ua.’ : Santiago de *Tolú* kolumbiai város nevéből | *-ol* (aromás szénhidrogénre utaló toldalék)

tomahawk [tomahók] ⇨ az észak-amerikai indiánok könnyű harci bárdja

⊙ ang ← delavár *tamoihekan* ‘ua.’ ← kri *otomahuk* ‘üsd le’

tombak ⇨ *koh* réz, horgany és ón ötvözete mint aranyutánczat

⊙ fr *tombac* ← maláj *tambaka* ‘réz’

tombola ⇨ tárgysorsjáték

⊙ ol, ‘ua.’ ← gyak *tombolare* ‘legurul, lebukfencezik’ ← népi lat hangut **tumbare* ‘zuhan, esik’ (a véletlenszerű esésre utal, mint a SANSZ esetében)

tombolo ⇨ *földr* keskeny földcsík a tengerpart és egy közeli sziget között

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘bukfenc’, lásd TOMBOLA

tomista ⇨ *vall* a tomizmus híve, vallója

⊙ tud lat *thomista* ‘ua.’, lásd TOMIZMUS

tomizmus ⇨ *vall* katolikus vallásfilozófiai iskola, amely az isteni mindenhatóság és az emberi szabad akarat ellentmondásában az előbbit tekinti a döntő tényezőnek

⊙ tud lat *thomismus* ‘ua.’ ← *Thomas* de Aquinas (Aquinoi Szent Tamás) 13. századi teológus, a fenti álláspont meghirdetője | lásd -IZMUS

tomográf ⇨ *orv* rétegfelvételeket készítő röntgenberendezés

⊙ ang *tomograph* ‘ua.’, lásd TOMOGRAFIA

tomográfia ⇨ *orv* tomográffal végzett vizsgálat

⇨ *orv* ilyen gépen készült röntgenfelvétel-együttes

⊙ ang *tomography* ‘ua.’: gör *tomosz* ‘szelet, metszet’ ← *temnó* ‘vág’ | lásd -GRAFIA

tomogram ⇨ *orv* tomográfias röntgenfelvétel

⊙ ang *tomogramme* ‘ua.’: gör *tomosz* ‘szelet, metszet’ ← *temnó* ‘vág’ | lásd -GRAM(MA)

tomus † ⇨ *könyvt* kötet

⊙ kk lat *tomus* ‘ua.’ ← gör *tomosz* ‘papirusztekercs’, ered. ‘szelet, darab’ ← *temnó* ‘levág’

tonális ⇨ *zene* hangnemi, hangnemben maradó

⊙ tud lat *tonalis* ‘hanghoz tartozó, hangi’, lásd TÓNUS

tonalit ⇨ *geol* kisebb mélységben fekvő magmás kőzet, kvarcdiorit

⊙ ném *Tonalit* ‘ua.’: *Tonale* ‘hágó a Keleti-Alpokban’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

tonalitás ⇨ *zene* hangnemiség, zenemű valamely hangrendbe illeszkedése

⊙ tud lat *tonalitas* ‘ua.’, lásd TONÁLIS

tondo ⇨ *műv* kör alakú festmény, dombormű

⊙ ol röv, ‘ua.’ ← *rotondo* ‘kerek, gömbölyű’ ← lat *rotundus* ‘ua.’ ← *rota* ‘kerék’

Lásd még ROTÁCIÓ

tonett ⇨ *bút* hajlított fából készült bútorfajta

⊙ első gyártója, a német M. *Thonet* nevéből

tonga ⇨ *közl* kisebb kétkerekű kocsí Indiában

⊙ ang ← hindi *tángá* ‘ua.’

tonic vagy **tonik** ⇨ kesernyős ízű, szénsavas üdítő ital

⊙ ang *tonic (water)* ‘erőt adó (víz)’ ← újlat *tonicum* ‘erősítőszer’ ← késő gör *tonikosz* ‘feszültni képes’, lásd TÓNUS

tonika ⇨ *zene* a hétfokú skála alaphangja, első foka

⊙ ol (*voce*) *tonica* ‘ua.’ ← lat *tonicus* ‘a tónushoz tartozó’, lásd TONÁLIS

tonikus ⇨ *zene, nyelvt* hangsúlyos

⇨ *orv* erősítő, élénkítő

⇨ *orv* az izomfeszültséggel kapcsolatos

⊙ tud lat *tonicus* ‘ua.’, lásd TÓNUS

tonna ⇨ súlymérték, ezer kg

⊙ ném *Tonne* ‘ua.’ ← ófn, kk lat *tunna* ‘hordó’ és ‘folyadékmérték (igen változó értékű, 200–700 liter)’ ← (?) kelta

tonnage [tonnázs] † ⇨ a hajó ürtartalma (regisztertonnában mérve)

⊙ fr, ‘ua.’ ← *tonne*, lásd TONNA

tonométer ⇨ *orv* a szem belső nyomását mérő eszköz

⊙ gör *tonosz* ‘feszülés, nyomás’ ← *teinó* ‘feszít’ | gör *metreó* ‘mér’

tonoplaszt ⇨ *biol* a vakuola körüli protoplazmahártya a növényi sejtkben

⊙ ném *Tonoplast* ‘ua.’: *tonosz* ‘feszülés’ ← *teinó* ‘feszít’ | *plasztosz* ‘megformált’ ← *plasszó* ‘gyúr, formáz’

tonsilla [tonzilla] ⇨ *anat* torokmandula

⊙ tud lat, ‘ua.’

tonsillektomia [tonzillektómia] ⇨ *orv* mandulaműtét, mandulaeltávolítás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lat *tonsillae* ‘torokmandulák’ | gör *ektomé* ‘kivágás’: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág’

tonsillitis [tonzillitisz] ⇨ *orv* mandulagyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lat tbsz *tonsillae* ‘torokmandulák’ | *-itis* gyulladásra utaló toldalék

tónus ⇨ *zene* hangszín, hangárnyalat

⇨ *átv* beszéd mód, hangnem, modor

⇨ *műv* színek minősége, árnyalata, összhangja

⇨ *orv* idegek, izmok feszültségi szintje

⊙ lat *tonus* ← gör *tonosz* ‘feszülés, húr, zenei hang, hangmagasság’ ← *teinó* ‘feszít’

tonzúra ⇨ *vall* egyes katolikus szerzetesek feje tetején kiborotvált kerek folt, †pilis

⊙ lat *tonsura* ‘ua.’, tkp. ‘nyírás’ ← *tondere*, *tonsum* ‘nyír’

top ⇨ *div* ujjatlan női felsőrész

⊙ ang, ‘felső rész, teteje, csúcsa vminek’

topáz ⇨ *ásv* átlátszó, sárgás vagy kékes színű drágakő

⊙ ném *Topas* ← lat *topazius* ← gör *topadzion* ‘ua.’

topcsi ⇨ *tört* tűzér a régi török hadseregben

⊙ tör *topçi* ‘ua.’: *top* ‘ágyú’ | *-çi* (mesterségre utaló toldalék)

topika ⇨ *fil* a bizonyítás és logikus következtetések formáinak a tana

⇨ *ret* a szónoki beszéd művészi megformálására vonatkozó szabályok rendszere

⇨ *nyelvt* a szó- és mondat szerkesztés rendjének elmélete

⊙ lat *topica (ars)* ← gör *topiké (tekhné)* ‘a toposzok használatának tudománya’ ← *toposz* ‘fejezet, téma, nyelvi fordulat’, ered. ‘hely’

topikus ⇨ helyi, adott helyre vonatkozó

⇨ *orv* helyi, helyileg ható

⊙ tud lat *topicus* ← gör *topikusz* ‘ua.’ ← *toposz* ‘hely’

topless [toplesz] ⇨ *ölt* női fürdőruha vagy estélyi ruha, amely a melleket fedetlenül hagyja

⊙ ang, ‘ua.’ tkp. ‘felsőrész nélküli’ ← *top* ‘tető, felsőrész’

topocentrikus ⇨ az adott helyre, a megfigyelő helyzetére vonatkoztatott (pl. koordináta-rendszer)

⊙ gör *toposz* ‘hely’ | lásd -CENTRIKUS

topofóbia ⇨ *lél* tériszony

⊙ tud lat *topophobia* ‘ua.’: gör *toposz* ‘hely’ | lásd FÓBIA

topográfia ⇨ *földr* helyrajz, egy adott terület leírása

⇨ *földr* a földfelszín alakzataival, ezek felmérésével foglalkozó tudományág

⊙ tud lat *topographia* ‘ua.’: gör *toposz* ‘hely’ | lásd -GRÁFIA

topografikus ⇨ *földr* helyrajzi

⇨ a topográfiával kapcsolatos

⊙ ném *topographisch* ‘ua.’, lásd TOPOGRÁFIA

topográfus ⇨ *földr* tereptérképész, a topográfia szakembere

⊙ magy, lásd TOPOGRÁFIA (a *geográfia*–*geográfus* és hasonló szópárok mintájára)

topographice [topografice] † ⇨ helyrajzilag

⊙ tud lat. 'ua.', lásd TOPOGRAFIKUS

topolino ⇨ *közl* Fiat törpeautó az 1940-es években

⊙ ol, 'ua.', tkp. 'egérke' ← *topo* 'egér' ← lat *talpa* 'vakond'

topológia ⇨ *mat* a folytonosság törvényszerűségeivel foglalkozó matematikai tudományág

⊙ tud lat *topologia* 'ua.': gör *toposz* 'hely' | lásd -LÓGIA

topométer ⇨ *földr* gyors helyrajzi mérésre való iránytűs eszköz

⊙ gör *toposz* 'hely' | *metreó* 'mér'

toponarkózis ⇨ *orv* helyi érzéstelenítés

⊙ tud lat *toponarcosis* 'ua.': gör *toposz* 'hely' | lásd NARKÓZIS

toponímia ⇨ *nyelvt* adott terület helynévanyaga

⊙ ném *Toponymie* 'ua.', lásd TOPONOMASZTIKA

toponomasztika ⇨ *nyelvt* helynévkutatás, a földrajzi nevek tudománya

⊙ ném *Toponomastik* 'ua.': gör *toposz* 'hely' | *onoma*, *onüma* 'név'

toposz ⇨ *irod* közismert és jellemző kép, helyzet, fordulat, amely műből műbe vándorol

⇨ egy nép valós vagy állítólagos jellemző sajátága (pl. hogy a skót fukar, a spanyol büszke stb.)

⊙ gör, 'hely, írott mű részlete, közhely'

top secret [top szikret] ⇨ szigorúan titkos irat vagy ügy

⊙ ang *top* 'csúcás' | *secret* 'titok' ← lat *secretum* 'ua.', tkp. 'elkülönített, félretett', lásd SZEKRETER

toque [tok] ⇨ *div* karimátlan kis női kalap

⊙ fr, 'ua.' ← sp *toca* 'főkötő'

Tóra ⇨ *vall* Mózes öt könyve a Bibliában

⇨ *vall* ezt tartalmazó, díszes tokban őrzött tekeres mint zsidó szertartási tárgy

⊙ héb, 'ua.', tkp. 'tanítás'

torakalgia [torakalgia] ⇨ *orv* mellkasi fájdalom

⊙ tud lat *thoracalgia* 'ua.': lásd TORAX | gör *algeó* 'fájdalmat érez'

torakális ⇨ *anat* a mellkashoz tartozó

⊙ tud lat *thoracalis* 'ua.' ← *thorax*, lásd TORAX

torakoplasztika ⇨ *orv* a mellkas plasztikai műtéte

⊙ tud lat *thoracoplastica* 'ua.', lásd TORAX, PLASZTIKA

torakoszkópia ⇨ *orv* a mellüreg tükrözéses vizsgálata

⊙ tud lat *thoracosopia* 'ua.': lásd TORAX | gör *szkopeó* 'néz, vizsgál'

torax ⇨ *anat* mellkas

⊙ tud lat *thorax* 'ua.' ← gör *thórax*, *thórakosz* 'mell, mellvért'

toreador lásd TORREÁDOR

toreo ⇨ *sport* bikaviadal

⊙ sp, 'ua.' ← *toro* ← lat *taurus* ← gör *taurosz* 'bika'

torero ⇨ *sport* gyalogos bikaviador

⊙ sp, 'ua.' ← lat *taurarius* 'bikaviador' ← *taurus* ← gör *taurosz* 'bika'

toreutika ⇨ *műv* fémmegmunkálás (vésés, domborítás)

⊙ ném *Toreutik* 'ua.' ← gör *toreutikosz* 'a fémmegmunkálással kapcsolatos' ← *toreutész* 'fémműves' ← *toreuó* 'femet domborít'

tórium ⇨ *kém* szürke, félkemény radioaktív fém

⊙ tud lat *thorium* 'ua.': *Thor* germán vihar- és hadisten nevéből | -ium (vegyi elemre utaló toldalék)

torkretizál ⇨ *ép* nagynyomású cementhabarccsal tömit, vakol

⊙ ném *torkretieren* 'ua.' ← *Torkret* 'cementhabarcs': lat (*tec*)*tor(ium)* 'vakolat' ← *tegere*, *tectum* 'befed' | (*con*)*cret(um)* 'összesűrűsödött anyag', lásd KONKRÉT

tornádó ⇨ viharos forgószél, fergeteg, orkán

⊙ ang *tornado* 'ua.' (hangátvétéssel) ← sp *tronada* 'mennydörgés' ← *tronar* 'mennydörög' ← lat *tonare* 'ua.'

torniszter † ⇨ *kat* borjú, katonai hátizsák

⊙ ném *Tornister* ‘ua.’ ← cseh *tanistra* ‘tarisznya’ ← bizánci gör *taisztra* ‘lovak zabostarisznyája’ ×
lat *canistrum* ‘fonott kosár’ ← gör *kanasztron* ‘ua.’

❖ magy *tarisznya*

toroid ⇨ *geom* körgyűrű, kör keresztmetszetű gyűrű vagy tekercs

⊙ ang, ‘ua.’: lásd TÓRUSZ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

Lásd még TOKAMAK

toroidális ⇨ *geom* körgyűrű alakú

⊙ ang *toroidal* ‘ua.’, lásd TOROID

torpedó ⇨ áll zsiszbasztó rája

⇨ *kat* szivar alakú, robbanóanyaggal töltött, önműködően haladó víz alatti akna

⊙ lat *torpedo* ‘zsiszbasztó rája’, tkp. ‘zsiszbadás, benuulás’, lásd TORPID

torpid ⇨ *orv* renyhe

⇨ † ernyedt, tompult

⊙ ném, ‘ua.’ ← lat *torpidus* ‘zsiszbadt, meredt’ ← *torpere* ‘zsiszbad’

torpor ⇨ *orv* renyheség

⇨ † ernyedtség, tompultság

⊙ lat, ‘ua.’ ← *torpere* ‘zsiszbad’

torques [torkvesz] ⇨ *műv* nemesfémből vagy bronzból sodrott nyakperec a római birodalom egyes népei, főleg a gallok viseletében

⊙ lat, ‘ua.’ ← *torquere* ‘csavar, sodor’

Lásd még TORZÍÓ

torreáador ⇨ a bikaviadal lovas főszereplője

⊙ ném *Torreador* ← sp *toreador* ‘ua.’ ← *torear* ‘bika ellen küzd’ ← *toro* ‘bika’ ← lat *taurus* ← gör *tauros* ‘ua.’

torrens ⇨ *földr* záporpatak, száraz mederben nagy esőzés után keletkező gyors, időszakos vízfolyás

⊙ lat, ‘ua.’ ← *torrere* ‘szárít’

torso lásd TORZÓ

tortellini ⇨ *konyha* apró húsos derelyék sajtos paradicsommártásban

⊙ ol tbsz, ‘ua.’ ← kics *tortello* ‘csavart sütemény, tészta’, lásd TORTILLA

tortilla [tortilja] ⇨ latin-amerikai kukoricalepény

⊙ sp kics, ‘ua.’ ← *torta* ‘torta, kerek lepény’ ← késő lat *torta* ‘fonott kalács’ ← lat *torquere*, *tortum* ‘csavar’

❖ magy *torta*

Lásd még RETORTA, TORTÚRA, TORZÍÓ

tortúra ⇨ kínzás, kínvallatás

⇨ gyöttelelem, kínszenvedés

⇨ vizsontagság, hányattatás, pokoljárás

⇨ sokáig húzóóó, kellemetlen eljárás

⊙ lat *tortura* ‘kínzás’ ← *torquere*, *tortum* ‘csavar, kínpadon gyötör’

Lásd még TORTILLA

tórusz ⇨ *geom* körgyűrű, körnek egy rajta kívül eső tengely körüli forgatásából származtatott forgásteó

⇨ *orv* duzzanat, csomó

⊙ lat *torus* ‘tekercs, gúzs, duzzanat, kárpitozott kerevet’

Lásd még TOKAMAK, TOROID

tory ⇨ *pol* az angol konzervatív párt

⇨ ennek tagja (1830 óta nem hivatalos megnevezés)

⊙ ang, ‘ua.’ ← ír *toiridhe* ‘üldözö, martalóc’ (a királyi restauráció híveinek gúnyneve 1680 táján)

torzió ⇨ *fiz* csavarás, csavarodás

⊙ lat *torsio* ‘ua.’ ← *torquere*, *torsum* ‘csavar’

Lásd még TORTILLA

torziográf ⇨ *műsz* csavaró lengések mérésére való műszer

⊙ ném *Torsiograph* 'ua.', lásd TORZIÓ, -GRÁF

torziométer ⇨ *fiz* sodratmérő, a csavaróerő mérésére való műszer

⊙ ném *Torsiometer* 'ua.': lásd TORZIÓ | gör *metreó* 'mér'

torziós ⇨ *fiz* rugalmas fonal csavaródása alapján igen kis erők mérésére alkalmas (inga, ingás műszer)

⊙ lásd TORZIÓ

torzó ⇨ *műv* végtagok (és fej) nélküli szoborcsonk

⇨ *átv* töredék, befejezetlenül maradt mű

⊙ ol *torso* 'ua.', ered. 'csutka, torzsa' ← késő lat *tursus* 'növényi szár' ← lat *thyrsus*, lásd ott

❖ magy *torzsa, törzs*

toszván ⇨ az itáliai Toscana tartományból való, vele kapcsolatos

⊙ ol *Toscana* ← késő lat *Tuscania, Tuscia* 'ua.', tkp. 'az etruszkok földje' ← lat *Tusci*, ered. *Tursci 'etruszkok'

tósznt ⇨ pohárköszöntő, felköszöntő

⊙ ang *toast* 'ua.', ered. 'pirított kenyér' ← fr *tostée* 'ua.' ← lat *torrere, tostum* 'szárit, pörköl, pirít' (régí angol szokás, hogy a ~ot mondó személy egy darab pirított kenyeret tesz a borospoharába)

totál ⇨ (fn) *film* totálplán, az egész színhelyet mutató, távoli felvétel

⇨ (hat) *biz* egészen, teljesen, tökéletesen

⊙ ném *total* 'ua.', lásd TOTÁLIS

totális ⇨ teljes, alapos, széles körű, mindenre kiterjedő

⇨ *pol* mindent ellenőrzése alá vonó, korlátlan hatalmat birtokló

⊙ késő lat *totalis* 'teljes, az egészet érintő' ← *totus* 'egész, összes'

totalitárius ⇨ *pol* korlátlan hatalmon alapuló, diktatórikus

⊙ ném *totalitär* ← fr *totalitaire* 'ua.', lásd TOTALITÁS

totalitarizmus ⇨ *pol* a totális állam politikai rendszere

⊙ ném *Totalitarismus* 'ua.', lásd TOTALITÁRIUS, -IZMUS

totalitás ⇨ teljesség, összesség

⇨ *csill* teljes fogyatkozás

⊙ kk lat *totalitas* 'ua.', lásd TOTÁLIS

totalizátor ⇨ hivatalos lóversenyfogadó iroda a versenypályán

⇨ *met* nehezen megközelíthető helyre kitett esőgyűjtő tartály a hosszabb időszakban leesett csapadék összegezésére

⊙ fr *totalisateur* 'ua.', tkp. 'összegező' ← *totaliser* 'összesít', lásd TOTÁLIS

totálplán lásd TOTÁL

totem ⇨ *népr* a törzs ősenek tekintett, s ezért kultikus tiszteletben részesülő állat természeti népeknél

⇨ *népr* oszlop vagy tárgy mint ennek ábrázolása

⊙ ang, ← algonkin indián *ototeman* 'ua.' ← *ote* 'törzs, nemzetség'

totemisztikus ⇨ *népr* a totemkultusszal kapcsolatos, rá jellemző

⊙ ang *totemistic* 'ua.', lásd TOTEM

totemizmus ⇨ *népr* a totemek kultusza

⊙ ném *Totemismus* 'ua.', lásd TOTEM, -IZMUS

totó ⇨ sportfogadási játék labdarúgó mérkőzésekre

⊙ ném *Toto* 'ua.' ← *Tot(alisator)*, lásd TOTALIZATÓR, a *Lotto* (lásd LOTTÓ) mintájára

tot sicher [tótziher] ⇨ *biz* holtbiztos

⊙ ném, 'ua.': *tot* 'halott' | *sicher* 'biztos'

tótumfaktum ⇨ mindenés

⇨ mindennek a mozdatója, kézbe tartója

⇨ *gúny* minden lében kanál személy

⊙ magy ← lat *totumfac* 'mindenes': *totus* 'minden' | *fac(ere)* 'csinál'; van *faktótum* (lat *factotum*) alakja is az elemek cseréjével

tou- lásd még TU-

touch screen [tacsszkrín] ⇨ *számtech* érintő panel, katódsugárcsöves megjelenítő, amelyen adott pontokat megérintve az ott kijelölt funkciókat lehet végrehajtatni

⊙ ang. 'ua.': *touch* 'érint', lásd TACCS | lásd SCREEN

tour de force [turdőforsz] ⇨ bravúr, parádés mutatóvány

⊙ fr. 'ua.', tkp. 'az erő megnyilvánulása': *tour* 'fordulat, tett, gesztus' ← *tourner* 'fordul' ← lat *turnare* 'esztergályoz' | *force* ← népi lat *fortia* 'erő' ← lat *fortis* 'erős'

touring hotel [túring hotel] ⇨ kisebb szálloda autósoknak, légi utasoknak

⊙ ang *touring* 'utazás', lásd TÚRA | lásd HOTEL

turnedos [turnódo] ⇨ *konyha* sült bélszín- vagy hátszínszelet

⊙ fr. 'ua.', ered. 'csarnokban félreeső hely másodrendű portékát kínáló árusoknak', tkp. 'hátafordítás': *tourner* 'fordít' | *dos* ← lat *dorsum* 'hát'

tourniquet [turnike] ⇨ *orv* sebészeti érelszorító eszköz

⊙ fr. 'ua.', ered. 'forgókereszt' ← *tourner* 'forgat' × *turnique* 'páncél fölött hordott köpeny', tkp. *tuniqu* ← lat *tunica*, lásd TUNIKA

tour-retour [túrrötúr] † ⇨ jövet-menet

⇨ menettérti jegy

⊙ fr. 'ua.', lásd TÚRA, RETÚR

tous les trois [tulétroá] ⇨ *ját* figura a tarokkban, a három tiszt megszerzése

⊙ fr. 'mind a három': *tous* ← lat *totus* 'mind, minden' | *les* ← lat *illi* 'azok' | *trois* ← lat *tres* 'három'

tout égal [tutegál] ⇨ édesmindegy, egykutyva

⊙ fr. 'mind egyenlő': *tout* ← lat *totus* 'minden' | *égal* ← lat *aequalis* 'egyenlő' ← *aequus* 'egyenlő, egyenletes'

tout le monde [tulmond] ⇨ mindenki

⊙ fr. 'ua.', tkp. 'az egész világ': *tout* ← lat *totus* 'minden' | *monde* ← lat *mundus* 'világ'

tovaris ⇨ elvtárs

⊙ or *tovariscs* 'ua.', ered. 'társ, barát, pajtás'

❖ magy *társ*

toxémia ⇨ *orv* vérméreg, a véresejteket károsító anyag jelenléte a vérben

⊙ tud lat *toxaemia* 'ua.': lásd TOXIN | gör *haima* 'vér'

toxicitás ⇨ *orv* mérgező képesség, mérgező hatás

⊙ tud lat, 'ua.' ← *toxicus* 'mérgező', lásd TOXIKO-

toxigén ⇨ *orv* mérgezőes eredetű, mérgezés okozta

⊙ ném *toxigen* 'ua.', lásd TOXIN, -GÉN

toxikáció ⇨ *orv* mérgezés, mérgezettség

⊙ tud lat *toxicatio* 'ua.' ← *toxicare*, *toxicatum* 'megmérgez', lásd TOXIKUS

toxiko- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) méreggel kapcsolatos, méreg-

⊙ lat *toxicum* 'nyílméreg, méreg' ← gör *toxikon* (*pharmakon*) 'nyílra való (méreg)' ← *toxosz* 'nyíl'

toxikofóbia ⇨ *orv* kóros rettegés mérgezéstől

⊙ tud lat *toxikophobia* 'ua.', lásd TOXIKO-, FÓBIA

toxikogén ⇨ *orv* mérgekképző

⊙ tud lat, 'ua.', lásd TOXIKO-, -GÉN

toxikológia ⇨ *orv* méregtan, méregismeret, a mérgező anyagokkal és ellenmérgekkel foglalkozó tudományág

⊙ tud lat, 'ua.', lásd TOXIKO-, -LÓGIA

toxikológus ⇨ *orv* a méregismeret szakembere

⊙ magy, lásd TOXIKOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

toxikomán ⇨ drogos, kábítószeres, szenvedélybeteg

⊙ ném *toxikoman* 'ua.', lásd TOXIKOMÁNIA

toxikománia ⇨ drogélvezet, kábítószer-függőség, szenvedélybetegség

⊙ tud lat *toxikomania* 'ua.', lásd TOXIKO-, MÁNIA

toxikometria ⇨ *orv* a mérgező hatás számszerű mérésével foglalkozó rész tudomány

⊙ tud lat, 'ua.': lásd TOXIKO- | gör *metreó* 'mér'

toxikózis ⇨ *orv* mérgezettség, mérgezett állapot

⊙ tud lat *toxicosis* ‘ua.’: lásd TOXIKO- | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

toxikus ⇨ *orv* mérgező

⊙ késő lat *toxicus* ‘ua.’ ← lat *toxicum*, lásd TOXIKO-

toxin ⇨ *orv* a szervezetbe jutott baktériumok által termelt mérge

⊙ ném *Toxin* ‘ua.’: lat *tox(icum)*, lásd TOXIKO- | -*in* (vegyületnévképző)

toxinémia ⇨ *orv* a vér mérgeződése toxinnal

⊙ tud lat *toxinaemia* ‘ua.’: lásd TOXIN | gör *haima* ‘vér’

toxoid ⇨ *orv* olyan toxin, amely mérgezőképességét elvesztette, de őrzi antigén tulajdonságait

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd TOXIN | -*id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

trabális vagy **drabális** ⇨ *biz* tenyeres-talpas, idomtalan, otromba, ormótlan

⊙ késő lat *trabalis* ‘vaskos, gerendaszerű’ ← lat *trabs*, *trabis* ‘gerenda’

trace program [tréjsz progrem] ⇨ *számtech* nyomkövető program, a készülő program hibáit felderítő számítástechnikai segédeszköz

⊙ ang, ‘ua.’: *trace* ‘nyom, nyomoz’, lásd TRASZOLÓGIA | lásd PROGRAM

trachea ⇨ *anat* légcső

⇨ *biol* rovarok és pókok légzőszerve

⇨ *növ* megvastagodott falú, csőszerű vízszállító szövet

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *thakheia* (*artéria*) ‘kemény (verőér)’ ← *trakhüsz* ‘kemény, durva’

tracheida ⇨ *növ* a szállítószövet-rendszer fás részében előforduló vízszállító sejt

⊙ lásd TRACHEA | -*id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

tracheitisz ⇨ *orv* légcsőhurut, légcsőgyulladás

⊙ tud lat *tracheitis* ‘ua.’: lásd TRACHEA | -*itisz* gyulladásra utaló toldalék

tracheoszkópia ⇨ *orv* légcsőtükrözés

⊙ tud lat *tracheoscopy* ‘ua.’: lásd TRACHEA | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

tracheotómia ⇨ *orv* légcsőmetszés

⊙ tud lat *tracheotomia* ‘ua.’: lásd TRACHEA | gör *tomé* ‘vágás’ ← *temno* ‘vág’

trachoma ⇨ *orv* idült, fertőző szemgyulladás

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *trakhóma* ‘ua.’: *trakhüsz* ‘durva, szúrós, tüskés’ | -*óma* (kóros képződményre utaló toldalék)

traccs ⇨ terefere, csevegés, fecsegés

⊙ ném *Tratsch* ‘pletyka’

traccsol ⇨ cseveg, fecseg, tereferél, pletykázik

⊙ lásd TRACCS, TRÉCSEL

trade mark [trédjmárk] ⇨ *ker* védjegy, márkajel

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘kereskedelmi jel’: *trade* ‘kereskedelem’, ered. ‘útvonal, tevékenység, ipar, üzlet’ ← *tread* ‘lép, jár’ | lásd MÁRKA¹

tradeskancia ⇨ lándzsás levelű, élénkkék virágú disznővény

⊙ tud lat *tradescantia* ‘ua.’ ← a 17. századi angol utazó és természettudós, John Tradescant nevéből

trade-unionizmus [trédjunionizmus] ⇨ *pol* a munkásmozgalomnak az az ága, amely a szakszervezeti tevékenységben, anyagi és szociális követelések kivívásában látja a célját

⊙ ang *trade union* ‘szakszervezet’, tkp. ‘szakmai egyesület’, lásd TRADE (MARK) | lásd UNIO

tradíció ⇨ hagyomány, szokás

⊙ lat *traditio*, *traditionis* ‘hagyomány’ ← *tradere*, *traditum* ‘átad’: *tra(ns)*- ‘át’ | *dare* ‘ad’

tradicionális ⇨ hagyományos, szokásos

⊙ ném *traditionell* ← fr *traditional* ‘ua.’, lásd TRADÍCIÓ

tradicionalista ⇨ (mn) a hagyományokhoz (túlzottan) ragaszkodó, hagyományhű, újításellenes

⇨ (fn) ilyen természetű ember

⊙ ném *Traditionalist* ‘ua.’, lásd TRADICIONALIZMUS

tradicionalizmus ⇨ túlzott ragaszkodás a hagyományokhoz, az újítások ellenzése

⊙ ném *Traditionalismus* ‘ua.’, lásd TRADICIONALIS, -IZMUS

traditor † ⇨ áruló

⊙ lat, 'ua.' ← *tradere, traditum* 'átad (az ellenségnek), elárul, kiszolgáltat': *tra(ns)-* 'át' | *dare* 'ad'

tradukció † ⇨ *nyelvt* fordítás

⊙ lat *tractio* 'ua.', tkp. 'átvezetés' (ti. egyik nyelvből a másikba) ← *traducere, traductum* 'átvezet': *tra(ns)-* 'át' | *ducere* 'vezet'

Lásd még DUKTUS

traduttore – traditore ⇨ *irod* a fordítás sosem lehet tökéletesen hű, a fordító egyben fordító is

⊙ ol, 'a fordító – áruló': *traduttore* ← lat *traductor*, lásd TRADUKCIÓN | *traditore*, lásd TRADITOR

trafál ⇨ *biz* (el)talál, beletalál

⇨ *biz* illik, megy hozzá

⊙ ném *treffen* 'talál' (*tréfál* → *trafál* alakváltozással)

traffipax ⇨ *közl* a megengedett sebességnél gyorsabban hajtó járműveket lefényképező és a sebességet rögzítő radarberendezés

⊙ ang *traffipax* 'ua.': *traffic* 'forgalom' ← ol *traffico* 'ua.', lásd TRAFIK | lat *pax* 'béke'

trafik ⇨ *ker* dohányáruda

⊙ auszt ném *Trafik* 'ua.' ← ném (*Tabak*)*trafik* '(dohány)üzlet' ← ol *traffico* 'forgalom, kereskedelem, üzlet' ← ?

trafika ⇨ *biz* mesterkedés, fondorkodás

⊙ magy, elvonas a TRAFIKÁL igéből

trafikál ⇨ beszélget, cseveg, tereferél

⇨ összejátszik, cimborál, szövetkezik

⇨ fondorkodik, mesterkedik, ármánykodik, rosszban sántikál

⊙ ol *trafficare* 'üzletel, mesterkedik' ← *traffico* 'üzlet', lásd TRAFIK

traffipax lásd TRAFFIPAX

trafó ⇨ transzformátor

⊙ ném *biz* *Trafo* 'ua.', lásd TRANSZFORMÁTOR

tragant ⇨ *növ* pillangós virágú, tüskés mediterrán növény

⇨ ennek a levegőn megszáradó illatos gyantája

⊙ ném *Tragant* ← kk lat *tragantum* ← lat *tragacanthum* ← gör *tragakantha* 'ua.', tkp. 'kecsketövis': *ragosz* 'bakkecske' | *akantha* 'tüske'

trágár ⇨ durva, mocskos, útszéli, szeméremsertő

⊙ auszt ném *Trager* ← ném *Träger* 'hordár' ← *tragen* 'hordoz'

Lásd még TRÓGER

tragédia ⇨ *irod* szomorújáték, a kiváló embernek a világgal való összeütközését és bukását bemutató, nagy szenvedélyeket ábrázoló drámai mű

⇨ *átv* csapás, szerencsétlenség, gyászszet

⊙ lat *tragoedia*, gör *tragoidia* 'ua.', tkp. 'kecskeének': *ragosz* 'kecskebak' | *ódé* 'ének' (vagy mert az ókori ~ előadása előtt bakokat áldoztak Dionüszosznak, vagy mert a szatírtétekeken, amelyekből a ~ kifejlődött, a kar tagjai kecskelábú szatíroknak voltak öltözve, vagy mert az ilyen játékok legjobb szereplői kecskét kaptak díj gyanánt)

tragice † ⇨ megrendítően, sorscsapásszerűen

⇨ gyászosan, komoran

⊙ lat, 'ua.', lásd TRAGIKUS

tragika ⇨ *szính* tragédiai szerepeket játszó színésznő

⊙ magy, lásd TRAGIKUS (a *komika*, *naíva* mintájára)

tragikomédia ⇨ *irod* tragikus és komikus vonásokat elegyítő színmű

⇨ *átv* szomorú és egyben nevetséges esemény

⊙ lat *tragicomoedia* 'ua.' (egyszerejtés), ered. *tragico-comoedia*, lásd TRAGIKUS, KOMÉDIA

tragikomikum ⇨ *irod* tragikomikus jelleg irodalmi műben vagy a való életben

⊙ lásd TRAGI(KUS), KOMIKUM

tragikomikus ⇨ szomorú és egyben nevetséges

⊙ ném *tragikomisch* 'ua.', lásd TRAGIKOMÉDIA

tragikum ⇨ *irod* tragikus jelleg drámai műben

✧ megrendítő vonás eseményben

⊙ magy, lat seml forma, lásd TRAGIKUS (a *komikum* mintájára)

tragikus ✧ (fn) (ókori) tragédiaíró

✧ (mn) a tragédiával kapcsolatos, tragédiába illő

✧ megrendítő, megrázó

✧ váratlan, ezért megdöbbentő (haláleset)

✧ (következményeit tekintve) végzetes, gyászos

⊙ lat *tragicus* ← gör *tragikosz* ‘tragédiai, magasztos, fenséges, fellengzős’, lásd TRAGÉDIA

trajektória ✧ fiz kilőtt vagy elhajított test pályája, röppálya

⊙ ném *Trajektorie* ‘ua.’ ← lat *traiector* ‘átvető, átvonuló’ ← *traicere, traiectum* ‘átvet, átlép’:
tra(ns)- ‘át’ | *iacere* ‘dob’

trák ✧ tört a Balkán északkeleti részén élt, indoeurópai nyelvet beszélt ókori nép

⊙ lat *Thracēs* ← gör *Thrakēs* ‘trákok’ ← ?

trakta ✧ lakoma, bőkezű vendéglátás

⊙ magy elvonás, lásd TRAKTÁL, TRAKTAMENTUM

traktábilis ✧ kezelhető, engedékeny, hajlékony

⊙ lat *tractabilis* ‘ua.’, lásd TRAKTÁL

traktál ✧ vendégel, jóllakat, jól tart, elhalmoz

✧ (érdektelen dolgok elbeszélésével) terhel, untat

✧ † bánik (valakivel), kezel

✧ † tárgyal, tanácskozik, értekezik

⊙ lat gyak *tractare* ‘hurcol, kezel, bánik (vele), vendégel’ ← *trahere, tractum* ‘húz’

Lásd még ABSZTRAKCIÓ, ATTRAKCIÓ, EXTRAKCIÓ, RETRAKCIÓ, TRAKTOR, TRAKTUS, TRASZOLÓGIA, TRÉN

traktamentum † ✧ vendéglátás, eszem-izsom, lakoma, dínom-dánom

✧ † értekezés, tanulmány, dolgozat

✧ † tárgyalás, tanácskozás

⊙ késő lat *tractamentum* ‘ua.’, lásd TRAKTÁL

traktátum † ✧ jog szerződés, egyezmény

⊙ lat *tractatum* ‘ua.’, lásd TRAKTÁL

traktátus ✧ *tud* értekezés, tanulmány

⊙ lat *tractatus* ‘ua.’, lásd TRAKTÁL

traktor ✧ vontatásra, meghajtásra használatos mezőgazdasági erőgép

⊙ ném *Traktor* ← ang *tractor* ‘ua.’ ← lat *trahere, tractum* ‘húz’

Lásd még TRAKTÁL

traktrix ✧ *mat* húzógörbe, egy olyan pont által leírt vonal, amelyet egy kívül eső egyenesen mozgó pont húz maga után

⊙ lat (*linea*) *tractrix* ‘húzó (vonal)’, lásd TRAKTOR

traktus ✧ ép épületrész, épületszárny

✧ táj, vidék

⊙ lat *tractus* ‘kiterjedés, fekvés’ ← *trahere, tractum* ‘húz’

Lásd még TRAKTÁL

trambulin ✧ ugródeszka

⊙ ném *Trampolin* ← ol *trampolino* ‘ua.’ ← ném *trampeln* ‘csörtet’

Lásd még TRAMPLI

tramini ✧ zamatos fehér peccsenyebor

⊙ *Tramin* dél-tiroli helység nevéből

tramontana [tramontána] ✧ *met* hideg északi, északkeleti szél Észak-Olaszországban

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘a hegyeken túlról jövő’: *tra-* ← lat *trans-* ‘túl’ | *monte* ← lat *mons, montis* ‘hegy’

tramp [trem] ✧ alkalmi munkákból tengődő amerikai csavargó

⊙ ang, ‘ua.’ ← *tramp* ‘cammog, súlyos léptekkel jár’

trampli ✧ *biz* tenyeres-talpas, nagy termetű, esetlen mozgású nő

⊙ ném *Trampel* 'ua.' ← *trampeln* 'csörtet, csámpásan jár'

Lásd még TRAMBULIN

trance lásd TRANSZ

trancsíroz ⇨ *konyha* felszel, szeletel, vagdos (húst)

⊙ ném *tranchieren* ← fr *trancher* 'ua.' ← lat *truncare* 'megnyes, legallyaz ← *truncus* 'törzs, tőke'

trankvilláns ⇨ *orv* nyugtatószer, idegnyugtató, idegcsillapító

⊙ tud lat *tranquillans* 'ua.' ← *tranquillare* 'megnyugtát, lecsendesít' ← *tranquillus* 'nyugodt'

tranquillo [trankvilló] ⇨ *zene* nyugodtan, csendesen (adandó elő)

⊙ ol, 'ua.' ← lat *tranquillus* 'csendes, nyugodt'

trans- lásd még TRANSZ-, TRANZ-

transept [transzept] ⇨ *ép* templom kereszthajója

⊙ fr, 'ua.': lat *trans-* 'át, keresztbe' | lat *saepium* 'bekerített hely, korlát' ← *saepire*, *saepium* 'körülzár, elkerít'

translatívus [transzlatívusz] ⇨ *nyelvt* a főnév határozói esete, amely a valamivé válást, valamely tisztségre való választást stb. jelöli, nyelvünkben a -vá, -vé rag jelzi

⊙ tud lat, 'ua.' ← *transfere*, *translatum* 'átvisz, áthelyez, lefordít': *trans-* 'át' | *ferre* 'visz'

transz ⇨ önkívület, öntudatlan állapot

⇨ elragadtatás, révület, igézet

⇨ a spiritizmusban a médium álomszerű állapota, amelyben a szellemekkel „érintkezik”

⊙ ném *Trance* ← fr *transe* 'ua.' ← ófr *transir* 'átmegy, elhunyt' ← lat *transire* 'átmegy': *trans-* 'át' | *ire* 'megy'

transzalpin ⇨ *földr* az Alpokon túli

⇨ *földr* az Alpokon átvezető

⊙ ném *transalpin* 'ua.': lat *trans-* 'át, túl' | újjk lat *alpinus* 'alpesi'

transatlanti ⇨ az Atlanti-óceánon keresztül vezető, azt átszelő (út, utazás, repülés)

⊙ ang *transatlantic* 'ua.': lat *trans-* 'át, túl' | lásd ATLANTO(SZAUROSZ)

transzcendencia ⇨ *fil* érzékfölöttiség, a tapasztalaton túli világ

⊙ tud lat *transcendens* 'ua.', lásd TRANZSCENDENS

transzcendens ⇨ *fil* érzékfölötti, a tapasztalatokon túli, értelemmel megközelíthetetlen

⇨ magasabb rendű

⇨ *mat* nem algebrai

⊙ tud lat *transcendens* 'ua.' ← lat *transcendere* 'áthág, meghalad'(ti. a tapasztalat világát): *trans-* 'át' | *scandere* 'hág, emelkedik'

transzcendentális ⇨ *fil* a tapasztalattól függetlenül létező (Kant filozófiájában)

⊙ ném *transzcedental* 'ua.', lásd TRANZSCENDENS

transzcendentálisizmus ⇨ *fil* idealista eszmeáramlat Amerikában a 19. század derekán, amely a puritán előítéletekkel és a nyárspolgári anyagelvűséggel szállt szembe

⊙ ang *transcendentalism* 'ua.', lásd TRANZSCENDENTÁLIS, -IZMUS

transzdetemináció ⇨ *gen* a sejt fejlődési programjának megváltozása a regeneráció során

⊙ ang *transdetermination* 'ua.': lat *trans-* 'át, túl' | lásd DETERMINÁCIÓ

transzdukció ⇨ *gen* genetikai anyag közvetítése baktériumsejtek között bakteriofág által

⇨ *vill* mágneses erősítés

⊙ ang *transduction* 'ua.': lat *trans-* 'át, túl' | *ductio* 'vezetés' ← *ducere*, *ductum* 'vezet'

transzduktor ⇨ *vill* mágneses erősítő

⊙ ang *transductor* 'ua.', lásd TRANZSZDUKCIÓ

transzfekeció ⇨ *gen* baktérium fertőzése vírus DNS-sel

⊙ ang *transfection* 'ua.': lat *trans-* 'át, keresztbe' | lásd (IN)FEKCIÓ

transzfer ⇨ átvitel, áthelyezés

⇨ *ker* átutalás

⇨ turistacsoport szállítása kisebb távolságra

⇨ *lél* régebbi érzelmek átvitele új személyre

⊙ ném *Transfer* ← ang *transfer* 'ua.' ← lat *transfere* 'átvisz': *trans-* 'át' | *ferre* 'visz'

Lásd még TRANZLÁCIÓ

transzferábilis ⇨ *ker* bizonyos államok körébe átutalható (pénz)em)

⊙ ang *transferable* 'ua.' ← *transfer* 'átutal', lásd TRANZFER

transzferál ⇨ átszállít, átvisz, áthelyez

⇨ *ker* átvált, átutal

⇨ *ker* végrehajt, elárverez

⊙ ném *transferieren* 'ua.', lásd TRANZFER

transzfermoratórium ⇨ *közp* haladék a külföldi követelések kifizetésére

⊙ lásd TRANZFER, MORATÓRIUM

transzferrin ⇨ *orv* vaskötő plazmafehérje

⊙ tud lat *transferrin* 'ua.': lat *trans-* 'át, túl' | *ferrum* 'vas' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

transzfiguráció ⇨ *vall* Jézus színeváltozása (Lk 9,28–36)

⇨ *műv* e jelenet képzőművészeti ábrázolása

⊙ lat *transfiguratio* 'ua.': lat *trans-* 'át, túl' | lásd FIGURA

transzfixió ⇨ *orv* átszúrás

⊙ tud lat *transfixio* 'ua.': lat *trans-* 'át' | *figere, fixum* 'szúr'

Lásd még FIX

transzformáció ⇨ átalakítás, átalakulás

⇨ *vill* váltóáram feszültségének megváltoztatása

⇨ *mat* egyenes, sík vagy tér önmagára való leképezése bizonyos geometriai vonások változatlan maradásával

⇨ *gen* sejtek genetikai tulajdonságainak megváltozása kívülről bejuttatott DNS révén

⇨ *nyelvt* mondatok vagy nyelvi szerkezetek átszabása, egymásból való levezetése

⊙ ang, ném *transformation* 'ua.', lásd TRANZFORMÁL

transzformál ⇨ átalakít, átformál, átdolgoz, módosít

⇨ *vill* váltóáram feszültségét megváltoztatja

⊙ lat *transformare, transformatum* 'átalakít': *trans-* 'át' | *formare* 'alakít' ← *forma* 'alak, forma'

transzformátor ⇨ áramátalakító berendezés

⊙ ném *Transformator* 'ua.', lásd TRANZFORMÁL

transzformer ⇨ olyan játéktárgy, amelyet ide-oda hajtogatva más-más alakot nyerünk (autóból robotot, robotból dinoszauruszt stb.)

⊙ ang *transformer* 'ua.' ← *transform* 'átalakít', lásd TRANZFORMÁL

transzformizmus ⇨ *biol* az élő szervezetek átalakulásáról és fejlődéséről szóló tanítás, amely tagadja a teremtés elvét

⊙ ang *transformism* 'ua.', lásd TRANZFORMÁL, -IZMUS

transzfúzió ⇨ *orv* vérátömlesztés

⊙ tud lat *transfusio* 'ua.' ← *transfundere, transfusum* 'átönt': *trans-* 'át' | *fundere* 'önt'

transzgenetikus ⇨ *gen* olyan állat jelzője, amelynek kromoszómájába idegen DNS-t juttattak be

⊙ ang *transgenetic* 'ua.': lat *trans-* 'át, túl' | lásd GENETIKUS

transzgresszió ⇨ *geol* a tenger előrenyomulása a szárazföld felé annak süllyedése következtében

⇨ *gen* mindkét szülő adottságainak a szokásosnál nyomatékosabb jelentkezése az utódban

⊙ ang *transgression* 'ua.' ← lat *transgressio* 'túllépés, átlépés' ← *transgredi, transgressus* 'átlép, átkel': *trans-* 'át, túl' | *gradi* 'lép, halad'

Lásd még AGRESSZIÓ, KONGRESSZUS, REGRESSZIÓ

transzhumál ⇨ legelőváltó gazdálkodást folytat, télen sík vidéken, nyáron a hegyek közt legeltet

⊙ ném *transhumieren* ← fr *transhummer* 'ua.': lat *trans-* 'át' | *humus* 'talaj, termőföld'

transzkontinentális ⇨ *közl* valamely földrészt átszelő, átvívelő (út, vasút, szállítás)

⊙ ang *transcontinental* 'ua.': lat *trans-* 'át, túl' | lásd KONTINENTÁLIS

transzkribál † ⇨ átír

⊙ lat *transcribere, transcriptum* 'átír': *trans-* 'át' | *scribere* 'ír'

transzkripció ⇨ *nyelvt* átírás eltérő írásrendszerű nyelvről a hangzás alapján (például cirillről, kínairól latin betűsre)

- ✧ *zene* zenemű átírata más hangszerre, szólóhangszerről zenekarra
- ✧ *gen* átírodás, RNS-másolat készítése egy génről polimeráz enzim által
- ◎ lat *transcriptio* ‘ua.’ ← *transcribere*, lásd TRANSZKRIBÁL

transzkután ✧ *orv* bőrön át, bedörzsöléssel alkalmazott (gyógyszer)

- ◎ tud lat *transcutan* ‘ua.’: *trans-* ‘át, túl’ | *cutis* ‘bőr’

transzláció ✧ átvitel, áttétel

- ✧ † fordítás, átültetés
- ✧ *mat* eltolás, geometriai transzformáció
- ✧ *gen* a hírvivő RNS által irányított fehérjeszintézis a riboszómák felületén
- ✧ *fiz* merev testek elmozdulása a mozgásiránnyal bezárt szög változása nélkül
- ✧ *ásv* siklatás, kristályok eltolódása sík lapok mentén
- ◎ lat *translatio* ‘ua.’ ← *transferre*, *translatum* ‘átvisz’: *trans-* ‘át, túl’ | *ferre* ‘visz’

transzlátor † ✧ fordító, műfordító

- ✧ *inf* a beérkező információt célszerűen átalakított formában továbbító berendezés
- ◎ ném ← késő lat *translator* ‘ua.’, lásd TRANSZLÁCIÓ

transzliteráció ✧ *nyelvt* átírás eltérő betűírású nyelvek között betűk szerint, a hangzásra való tekintet nélkül (pl. görögől latin betűsre)

- ◎ tud lat *transliteratio* ‘ua.’: *trans-* ‘át’ | *lit(t)era* ‘betű’

transzlokáció ✧ *orv* áthelyezés, áthelyeződés

- ◎ tud lat *translocare*, *translocatum* ‘ua.’: *trans-* ‘át, túl’ | *locus* ‘hely’

transzlunáris ✧ *csill* a Holdon túli

- ◎ ang *translunar* ‘ua.’: lat *trans-* ‘át, túl’ | *luna* ‘hold’

transzmigráció ✧ áttelepülés, átvándorlás

- ◎ ang *transmigration* ‘ua.’: lat *trans-* ‘át, túl’ | lásd MIGRÁCIÓ

transzmisszibilis ✧ átadható, átvihető

- ◎ ang *transmissible* ‘ua.’, lásd TRANSZMISSZIÓ

transzmisszió ✧ *műsz* közlőmű, meghajtó áttétel, szíjártétel

- ✧ *műsz* erőátvitel
- ✧ *orv* betegség átvitele egyik személyről a másikra
- ◎ ang, ném *transmission* ‘ua.’ ← lat *transmissio* ‘átkelés’: *trans-* ‘át’ | *mittere*, *missum* ‘küld, enged’

transzmitter ✧ *orv* átvivő anyag

- ◎ ang *transmitter* ‘ua.’ ← *transmit* ‘átvisz’ ← lat *transmittere*, lásd TRANSZMISSZIÓ

transzmutáció † ✧ *biol* átváltozás, átalakulás a törzsfajlódás során

- ◎ tud lat *transmutatio* ‘ua.’: *trans-* ‘át, túl’ | lásd MUTÁCIÓ

transznacionális ✧ a nemzeti kereteket túllépő

- ✧ *közg* tökéjét tekintve nemzeti, de tevékenységi területével nemzetközi
- ◎ ang *transnational* ‘ua.’: lat *trans-* ‘át, túl’ | lásd NACIONÁLIS

transzparencia ✧ fényáteresztés, átlátszóság, áttetszőség

- ✧ áttekinthetőség
- ◎ ném *Transparenz* ← fr *transparence* ‘ua.’, lásd TRANSZPARENS

transzparens ✧ (mm) átlátszó, áttetsző

- ✧ (fn) világító reklám
- ✧ hordozható tábla vagy széles szalag jelmonddal
- ◎ ném, fr *transparent* ‘ua.’: lat *trans-* ‘át’ | *parere* ‘megjelenik, feltűnik’

transzplantáció ✧ *növ* átültetés

- ✧ *orv* szervátültetés
- ◎ tud lat *transplantatio* ‘ua.’: *trans-* ‘át’ | *plantare* ‘ültet’, lásd PLÁNTA

transzponál ✧ *zene* más hangnembe tesz át (zeneművet)

- ◎ ném *transponieren* ‘ua.’ ← lat *transponere*, *transpositum* ‘áthelyez’: *trans-* ‘át, túl’ | *ponere* ‘helyez’

transzport ✧ szállítmány, fuvar

- ✧ szállítás, fuvarozás

✧ † *ker* könyvelési átvitel

◎ ang, ném *transport*, lásd TRANSPORTÁL

transzportábilis ✧ szállítható, hordozható

◎ ném *transportabel* 'ua.', lásd TRANSPORTÁL

transzportál ✧ szállít, szállítmányoz, fuvaroz

◎ ném *transportieren* 'ua.' ← lat *transportare* 'átvisz, átszállít': *trans-* 'át' | *portare* 'visz'

transzportbeton ✧ ép gyárilag előállított és a helyszínre szállítás folyamán kikevert beton

◎ lásd TRANSPORT, BETON

transzportőr ✧ szállító, szállítmányozó (cég)

✧ szállítószalag

◎ ném *Transporteur* ← fr *transporteur* 'ua.', lásd TRANSPORTÁL

transzpozíció ✧ áthelyezés, áthelyeződés

✧ *zene* hangnemi áttétel

◎ ném *Transposition* ← lat *transpositio* 'ua.', lásd TRANZPONÁL

transzpozon ✧ *gen* olyan DNS-szakasz, amely a genom bármely helyére beékelődhet

◎ ang *transposon* 'ua.' ← *transpose* 'áthelyez', lásd TRANZPONÁL | *-on* (genetikai jelenségre utaló toldalék)

transzspiráció ✧ *növ* párolgás, kigőzölgés

✧ párologtatás

✧ *orv* izzadás, veritékezés

◎ tud lat *transspiratio* 'ua.', lásd TRANZSPIRÁL

transzspirál ✧ *orv* izzad, veritékezik

✧ párolog, kigőzölög

✧ *növ* párologtat

◎ lat *transspirare, transspiratum* 'ua.': *trans-* 'át, túl' | *spirare* 'lehel, lélegzik'

transzszexuális ✧ *lél* a másik nem nemi szerepére vágyó (személy)

✧ *orv* ellenkező neművé átoperált (személy)

◎ tud lat *transsexualis* 'ua.': *trans-* 'át' | *sexus* 'nem'

transzszibériai ✧ a Szibériát átszelő, rajta átvezető (vasút)

◎ lat *trans-* 'át, túl' | *Szibéria*, Oroszország északkeleti része

transzszonikus ✧ *rep* a hanghatár körüli (sebesség)

◎ ang *transsonic* 'ua.': lat *trans-* 'át, túl' | *sonus* 'hang'

transzszubjektív ✧ *fil* az egyéntől független, a szubjektumon túllépő

◎ lat *trans-* 'át, túl' | lásd SZUBJEKTÍV

transzszubsztanciáció ✧ *vall* átlényegülés, a kenyér és a bor átváltozása Krisztus testévé és vérévé (katolikus hit szerint)

◎ kk lat *transsubstantiatio* 'ua.' ← *transsubstantiare* 'átlényegül': *trans-* 'át, túl' | lásd SZUBSZTANCIA

transzszudáció ✧ *orv* átszivárgás (pl. vérszérumé az érfalon)

◎ tud lat *transsudatio* 'ua.': *trans-* 'át, túl' | *sudare* 'izzad'

transzurán ✧ *kém* az urániumnál nagyobb rendszámú, többnyire mesterségesen létrehozott (kémiai elem)

◎ ném *Transuran* 'transzurán elem' ← *transuranisch* 'transzurán': lat *trans-* 'át, túl' | lásd URÁNIUM

transzverzális ✧ átlós, harántirányú, keresztirányú, összekötő

✧ *fiz* a haladás irányára merőleges (pl. rezgés)

◎ ném *transversal* 'ua.' ← lat *transversus* 'keresztben fekvő, ferde, rézsütös': *trans-* 'át' | *vertere, versum* 'fordít, fordul'

transzvesztita ✧ *lél* nőnek öltözött férfi vagy férfinak öltözött nő, aki a másik nem viselkedését utánozza

◎ ném *Transvestit* 'ua.': lat *trans-* 'át' | *vestire, vestitum* 'ruház, öltözik' ← *vestis* 'ruha, öltözet'

tranzakció ✧ ügylet, vállalkozás, egyezség

✧ az ügylet lebonyolítása, hitelművelés, üzletkötés

⇨ egyezkedés, tárgyalás

⊙ ném *Transaktion* ‘ua.’ ← lat *transactio* ‘közvetítés’ ← *transigere, transactum* ‘keresztülvisz, üzletet köt, megegyezik’: *trans-* ‘át, túl’ | lásd AKCIÓ

Lásd még TRANZIGENS

tranzienz ⇨ átmenő, átmeneti

⇨ mulandó

⊙ lat *transiens* ‘ua.’ ← *transire* ‘átmegy, elvonul’, lásd TRANZIT

tranzigál ⇨ megegyezik, kiegyezik

⇨ végrehajt, keresztülvisz

⊙ lat *transigere, transactum* ‘keresztülvisz, üzletet köt, megegyezik’, lásd TRANZAKCIÓ

tranzigens ⇨ alkura hajló, egyezsége kész

⇨ *pej* megalkuvó

⊙ lat *transigens* ‘ua.’, lásd TRANZIGÁL

tranzisztor ⇨ *inf* félvezető kristály elektromos jelek erősítésére, kapcsolására

⊙ ang *transistor* ‘ua.’: *trans(fer)* ‘átvitel’ | *(res)istor* ‘elektromos ellenállás’, lásd TRANSZFER, REZISZTÁL

tranzit ⇨ átutazás egy állam területén

⇨ (jelzői előtagként) átmenő, két ország közt egy harmadikon át lebonyolódó (kereskedelem)

⊙ ném *Transit* ← ol *transito* ‘ua.’, lásd TRANZITÓ

tranzitív ⇨ *nyelvt* tárgyas, ʃátható (ige)

⊙ ném *transitiv* ← tud lat *transitívus* ‘ua.’ ← lat *transire, transitum* ‘átmegy’, lásd TRANZIT

tranzitó ⇨ *ker* áruk vagy személyek szállítása a célországba közbeeső országo(ko)n át

⇨ *közl* átmenő áruforgalom (országúton, vasúton)

⊙ ol *transito* ‘ua.’ ← lat *transitus* ‘átkelés, átvonulás’: *trans-* ‘át’ | *ire, itum* ‘megy’

tranzitórius ⇨ átmeneti, ideiglenes, mulandó

⊙ ném *transitorisch* ‘ua.’ ← késő lat *transitorius* ‘átvezető’, lásd TRANZIT

trapéz ⇨ *geom* négyszög, amelynek két párhuzamos oldala van

⇨ (cirkuszi) kötélhinta

⊙ ném *Trapez* ← tud lat *trapezium* ‘ua.’ ← gör kics *trapedzion* ‘asztalka’ ← *trapedza*, lásd TRAPEZA

trapeza ⇨ *vall* görögkeleti templom köoltára

⇨ *vall* görögkeleti kolostor ebédlöje

⇨ *tört* háromlábú asztalka ókori görög lakomákon

⊙ görög *trapedza* ‘asztal’, tkp. *(te)trapedza*: *tetra-* ‘négy’ | *pedza* ‘láb(fej)’

trapezoéder ⇨ *geom* 6, 8 vagy 12 szabálytalan négyszög alakú lapból álló kristályforma

⊙ ném *Trapezoeder* ‘ua.’: lásd TRAPÉZ | gör *hedra* ‘lap, szék’ ← *hedzomai* ‘ül’

trapezoid ⇨ *geom* szabálytalan négyszög, melynek nincsenek párhuzamos oldalai

⊙ ném *Trapezoid* ‘ua.’: lásd TRAPÉZ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

trapp ⇨ ügetés, kocogás

⊙ magy, elvonás a TRAPPOL igéből

trapper ⇨ észak-amerikai prémvadász

⊙ ang, ‘ua.’ ← *trap* ‘csapda’ (a ~ek csapdát használtak, hogy az értékes szőrme ne sérüljön)

Lásd még TRAPPISTA, TRAPPOLA

trappista ⇨ *vall* szigorú szabályzatú katolikus szerzetesrend, ennek tagja

⇨ *élelm* félkemény sajtféle

⊙ fr *trappiste* ‘ua.’ ← La *Trappe* ‘francia helység, ahol a rend első apátsága épült’, tkp. ‘a csapda’ (a környéken csapdával vadásztak) ← frank *trappa* ‘csapda’; a ~ sajtot a rend gazdasága készítette

Lásd még TRAPPER, TRAPPOLA

trappol ⇨ (ló) üget, kocog

⇨ szalad, siet, lót-fut

⊙ ném hangut *trappeln* ‘üget, kocog’

trappola ⇨ *ját* régi olasz kártyajáték, a tarokk egyik előde

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘csapda, tör, átejtés’ ← fr *trappe* ‘csapda’, lásd TRAPPISTA

Lásd még TRAPPER

traszológia ⇨ bűnügyi nyomtan, a nyomrögzítés technikájával és a nyomozásban való felhasználásával foglalkozó tudomány

⊙ ang *traceology* 'ua.': ang, fr *trace* 'nyom' ← késő lat gyak *tractiare* 'nyomot hagy, rajzol' ← lat *trahere, tractum* 'húz' | lásd -LÓGIA

Lásd még TRAKTÁL

traszológus ⇨ a bűnügyi nyomtan szakembere

⊙ magy, lásd TRASZOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

trassz ⇨ *geol* horzskőtufa

⊙ ném *Trass* 'ua.' ← ol *terrazzo* 'terasz', lásd TERASZ

trattoria ⇨ kisebb vendéglő Olaszországban

⊙ ol, 'ua.' ← *trattore* 'vendéglős' ← *trattare* 'ellát, bánik vkivel' ← lat *tractare*, lásd TRAKTÁL

trauma ⇨ *orv* sérülés

⇨ *lél* lelki sérülés, megrázkódtatás

⊙ gör *trauma, traumatosz* 'seb, sérülés'

traumatikus ⇨ *orv* baleseti, sérüléssel

⇨ *lél* lelki sérüléssel kapcsolatos

⊙ tud lat *traumaticus* 'ua.', lásd TRAUMA

traumatológia ⇨ *orv* a sebészetnek a sérülésekkel foglalkozó ága

⇨ *orv* baleseti sebészeti osztály, rendelő

⊙ tud lat, 'ua.', lásd TRAUMA, -LÓGIA

traumatológus ⇨ *orv* baleseti sebész

⊙ magy, lásd TRAUMATOLÓGIA (a *biológia–biológus* és hasonló szópárok mintájára)

traumatotropizmus ⇨ *növ* sérülés okozta elhajlás az ellenkező irányba

⊙ lásd TRAUMA, TROPIZMUS

traveller's cheque [trevelerz csek] ⇨ *ker* kedvezményesen beváltható utazási csekk turisták számára

⊙ ang, 'ua.': *traveller* 'utazó' ← *travel* 'utazik', ered. 'fáradozik' (a középkorban az utazás igen fáradtságos volt) ← öfr *travail* 'nehéz munka, kintatás' ← késő lat *trepalium* 'háromágú kinzóeszköz': *tres* 'három' | *palus* 'rúd, cölöp' | lásd CSEKK

travertin ⇨ *geol* mésztufa kő

⊙ ném, 'ua.' ← ol *travertino*, ered. *tivertino* 'ua.' ← lat (*lapis*) *Tiburtinus* 'Tiburból (a mai Tivoliból) való (kő)'

Lásd még TIVOLI

traverz ⇨ *ép* keresztgerenda, kereszttartó, kereszttrúd

⊙ fr *traverse* 'keresztgerenda, rövidítő út' ← lat *transversus*, lásd TRANZVERZÁLIS

travesztál ⇨ *irod* magasztos tárgyú művet a komikus hatás kedvéért kiforgat, átkölt, átír

⊙ ném *travestieren* ← fr *travester* 'ua.': *tra-* ← lat *trans-* 'át, túl' | *vestire* 'öltöztet' ← *vestis* 'ruha'

travesztia ⇨ *irod* magasztos tárgyú mű cselekményének áthelyezése kisszerű körülmények közé

⊙ ném *Travestie* 'ua.', lásd TRAVESZTÁL

Lásd még TRANZVESZTITA

tré ⇨ *biz* rossz, pocsék, vacak

⊙ magy röv, lásd TRÉFLI

trébel ⇨ *műv* fémlemez kalapálással domborít

⊙ ol *trebbiare* 'ua.', ered. 'csépel'

trecento [trecentó] ⇨ *műv, irod* az olasz művészet és irodalom 14. századi szakasza

⊙ ol, '(az ezer)háromszáz(as évek)': lat *tres* 'három' | *centum* 'száz'

trécsel ⇨ cseveg, fecseg, tereferél, pletykázik, társalog

⊙ baj-oszt hangut *trätschen* 'ua.'

treff ⇨ *ját* a francia kártya egyik színe, stilizált fekete lóhere

⊙ ném *Treff*, ered. *Treffle* 'ua.' ← fr *trèfle* 'lóhere', lásd TRIFÓLIUM

treffer † ⇨ találat, nyeremény

⊙ ném, 'ua.' ← *treffen* 'talál'

Lásd még TRAFÁL

tréfli ⇨ *vall* tisztátalan, nem kóser, a zsidó vallás étkezési előírásainak meg nem felelő

⇨ *átv* gyanús

⇨ silány, vacak

⊙ hazai ném *treefl* ← jidd *treefe, treife* 'ua.' ← héb *töréfa* 'rituálisan tiltott'

tréhány ⇨ anyag, rendetlen

⇨ tohonya, lomha

⊙ szlk *trhan* 'rongyos ember, csavargó' ← *trhat* 'tép'

treillage [trejjázs] ⇨ *mezőg* lécrács, amelyre gyümölcsfákat futtatnak fel

⊙ fr, 'ua.' ← *treillis* 'fonat' ← lat *trilix* 'háromsodratú fonal': *tres, tria* 'három' | *licium* 'fonal'

tréma¹ ⇨ *nyelvt* (egyes nyelvekben) két pont magánhangzó felett annak jelzésére, hogy az illető hangot önállóan kell kiejteni (pl. fr *Hadü*, mely így [haitü] és nem [hëti], ahogy a nyelv kiejtési szabályai diktálnák)

⊙ ang, ném *trema* 'ua.' ← gör *tréma* 'lyuk, hézag' ← *(te)trainó* 'kilyukaszt'

tréma² ⇨ izgalom, félsz, remegés

⊙ ném *Trema* 'ua.' ← lat *tremere* 'remeg'

trémázik ⇨ *biz* izgul, remeg, fél

⊙ lásd TRÉMA²

tremolít ⇨ *ásv* hosszú prizmákban vagy rostokban kristályosodó szintelen kalcium-magnézium amfiból

⊙ ang *tremolite* 'ua.': *Tremola*, völgy az Alpokban | *-it* (ásványra utaló toldalék)

tremoló ⇨ *zene* az énekhangnak vagy a hangszer hangjának remegtetése

⊙ ol *tremolo* 'ua.', tkp. 'reszketeg' ← lat *tremulus* 'ua.' ← *tremere* 'remeg, reszket'

tremor ⇨ *orv* reszketés, remegés

⊙ lat, 'ua.' ← *tremere* 'remeg'

trén ⇨ *kat* hadtáp, szállítóoszlop (szekerekből, gépkocsikból)

⇨ utánpótlás

⊙ ausztr ném *Train* ← fr *train* 'kíséret, szerelvény, igásállatok és szekerek sora, vonat' ← *traîner* 'vontat' ← késő lat gyak *traginare* 'vonszol' ← lat *trahere* 'húz'

Lásd még TRAKTÁL

trencskó ⇨ esőkabát, vízhatlan felöltő

⊙ ang *trenchcoat* 'lövészárokba való esőköpeny': *trench* 'lövészárok' ← ? fr *trancher*, lásd TRANCSÍROZ | *coat* 'kabát'

trend ⇨ jellemző irány, fő áramlat, fejlődési irányzat

⇨ a változás tartósan érvényesülő fő iránya

⇨ divatos irányzat

⊙ ang *trend* 'hajlat, elhajlás, irány'

trendi ⇨ *biz* divatos, felkapott, korszerűnek tekintett, a modern követelményekkel lépést tartó

⊙ ang *trendy* 'ua.', lásd TREND

tréner ⇨ *sport* edző

⇨ † idomár, állatszeliidítő

⊙ ang *trainer* 'ua.' ← *train* 'oktat, felkészít, edz' ← fr *traîner* 'maga után húz', lásd TRÉN

tréning ⇨ *sport* edzés, gyakorlás, felkészülés, képzés

⊙ ang *training* 'ua.', lásd TRÉNER

treníroz ⇨ *sport* oktat, betanít, edz, gyakorol

⇨ idomít, betör, szeliidít

⊙ ném *trainieren* 'ua.', lásd TRÉNER

trente et quarante [trantekarant] ⇨ *ját* szerencsejáték francia kártyával

⊙ fr, 'harminc és negyven' ← lat *triginta et quadraginta* 'ua.': *tres, tria* 'három' | *quattuor* 'négy'

trepák ⇨ *zene* eleven tempójú orosz népi tánc

⊙ or, 'ua.' ← *trepaj* 'tép, cibál, ráz'

trepán ⇨ *orv* csont lékelésére való sebészeti eszköz

⊙ fr *trépan* ← kk lat *trepanum* ‘ua.’ ← gör *triüpanon* ‘fúró’

Lásd még TRYPANOSOMA

trepánáció ⇨ *orv* koponyalékelés

⊙ tud lat *trepanatio* ‘ua.’ ← fr *trépan* ‘sebészi csontfúró eszköz’, lásd TREPÁN

trepang ⇨ *áll* tengeri uborka

⊙ maláj *tripang* ‘ua.’

trepidáció ⇨ *orv* félelem, ijedség, rettegés

⊙ tud lat *trepidatio* ‘ua.’ ← *trepidare*, *trepidatum* ‘izgatottan futkos’ ← *trepidus* ‘nyugtalan, izgatott’

tressz ⇨ *ölt* paszomány, zsinórdísz egyenruhán

⊙ fr *tresse* ‘ua.’ ← ol *treccia* ‘fonadék’ ← gör *trikha* ‘háromszoros’

treuga dei ⇨ *tört* az egyház által meghirdetett hadviselési tilalom bizonyos szent időszakokra a középkorban

⇨ *átv* harc vagy viszály ideiglenes felfüggesztése, fegyverszünet

⊙ kk lat, ‘isten békéje’: *treuga* ← ógermán **trewwo* ‘megegyezés’, tkp. ‘húség’ (gót *triggwa*, óang *treow*, ófn *triuwa*, mai ném *Treue* ‘ua.’) | *Deus* ‘isten’

treuhand [trajhand] ⇨ *jog* bizalmi letétek őrzésére kijelölt személy

⊙ ném, ‘ua.’, tkp. ‘hüségés kéz’: *treu* ‘hü, igaz, megbízható’ | *Hand* ‘kéz’

trevira ⇨ *text* poliészter alapanyagú műszál

⇨ *text* ebből készült hurkolt szövet

⊙ márkanév

trezor ⇨ páncélszekrény, értékmegőrző

⇨ † kincstár

⊙ ném *Tresor* ← fr *trésor* ← lat *thesaurus* ‘kincstár’, lásd ott (a *th*→*tr* hangváltozásra nincs kielégítő magyarázat)

triád¹ ⇨ *fil* a tagadás tagadása, a tézis–antitézis–szintézis hármassága a hegeli filozófiában

⊙ ném *Triad* ← újk lat *trias*, *triadis* ‘ua.’, lásd TRIÁSZ

triád² lásd TRIÁSZ

trialista ⇨ *tört* a trializmus híve

⊙ ném *Trialist* ‘ua.’, lásd TRIALIZMUS

trializmus ⇨ *tört* politikai mozgalom a 19. század derekán azért, hogy a Habsburg Birodalmat kettős helyett hármassá államalakultá alakítsák át, melynek tagjai Ausztria, Magyarország, ill. a monarchia szláv népei lettek volna

⊙ ném *Trialismus* ‘ua.’: újk lat *trialis* ‘hármasság’ (a *duális* mintájára) | lásd -IZMUS

trianguláció ⇨ *földr* háromszögelés

⊙ ném *Triangulation* ‘ua.’, lásd TRIANGULUM

trianguláris ⇨ *geom* háromszögű, háromszögletes

⊙ ném *triangulär* ‘ua.’, lásd TRIANGULUM

triangulum ⇨ *geom* háromszög

⇨ *zene* háromszög alakra hajlított acélpálca mint egyszerű ütőhangszer

⊙ lat, ‘ua.’: *tres*, *tria* ‘három’ | *angulum* ‘szög’

triász ⇨ hármasság, hármasság

⇨ háromtagú csoport rokon szellemű kortárs alkotókból (pl. Byron, Shelley, Keats, a nagy angol romantikus ~)

⇨ *geol* a földtörténeti középkor első szakasza

⊙ késő lat *trias*, *triadis* ← gör *triasz*, *triadosz* ‘háromnapos időszak’ ← *treisz*, *tria* ‘három’

triathlon ⇨ *sport* háromtusa, futás, úszás és kerékpározás mint összetett sportág

⊙ ang *triathlon* ‘ua.’: gör *treisz*, *tria* ‘három’ | *athlón* ‘küzdelem’ (a *pentatlon* mintájára)

triaxiális ⇨ háromtengelyű

⊙ ang *triaxial* ‘ua.’: lat *tres*, *tria* ‘három’ | lat *axis* ‘tengely’

triaxikardióméter ⇨ *orv* szívvizsgáló készülék, amely három dimenzióban méri a szív bioáramainak erősségét, irányát és egymásutánosságát

⊙ lásd TRIAXI(ÁLIS) | gör *kardia* ‘szív’ | *metreó* ‘mér’

tribád ⇨ homoszexuális nő

⊙ ném *Tribad* ‘ua.’, lásd TRIBÁDIA

tribádia ⇨ női homoszexualitás

⊙ ném *Tribadie* ‘ua.’ ← lat *tribas, tribadis* ‘leszbikus nő’ ← gör *tribó* ‘dörzsöl’

tribli lásd DRIBLI

tribológia ⇨ *fiz* a súrlódás elmélete

⊙ tud lat *tribologia* ‘ua.’: gör *tribó* ‘dörzsöl’ | lásd -LÓGIA

tribolumineszcencia ⇨ *fiz* dörzsölés hatására keletkezett fényvillanás

⊙ gör *tribó* ‘dörzsöl’ | lásd LUMINESZCENCIA

tribrachius [tribrahiusz] ⇨ *orv* háromkarú torzszülött

⊙ tud lat, ‘ua.’: *tres, tria* ‘három’ | *brachium* ‘kar’

tribrachys [tribrahisz] ⇨ *irod* három rövid szótagból álló láb az antik időmértékes verselésben

⊙ lat ← gör *tribrahüs* ‘ua.’: *treisz, tria* ‘három’ | *brakhüs* ‘rövid’

tribuláció † ⇨ zaklatás, gyötres

⊙ lat *tribulatio* ‘ua.’, lásd TRIBULÁL

tribulál † ⇨ zaklat, gyötör, nem hagy békén

⊙ késő lat *tribulare* ← ‘kéresekkel zaklat’ ← *tribulum* ‘tüskés cséplőszerszám’ ← *terere, tritum* ‘dörzsöl’

tribun lásd TRIBUNUS

tribunál † ⇨ *jog* bírói tanács, felsőfokú bíróság

⇨ *ép* az ókori bazilikát lezáró félkör alakú fülke a benne lévő emelvényvel

⊙ lat *tribunal* ‘bírói szék, bíróság’, ered. ‘a katonai tribunus emelvénye a táborban’, tkp. ‘a tribunushoz tartozó’, lásd TRIBUNUS

tribunus ⇨ *tört* néptribun, ókori római főtisztviselő, a köznép érdekeinek védője

⊙ lat *tribunus (plebis)* ‘(nép)tribun’ ← *tribus* ‘városrész, városharmad Rómában (ered. egy-egy a latinoké, szabinoké, ill. etruszkoké), választókerület’ ← *tres, tria* ‘három’

tributárius † ⇨ adófizető, adózó

⊙ lat, ‘ua.’, lásd TRIBÚTUM

tribútum † ⇨ adó, hűbéradó

⊙ lat, ‘terményadó, hadiadó’, ered. ‘a tribusokra kiosztott közteher’ ← *tribuere* ‘feloszt, hozzájárul’ ← *tribus*, lásd TRIBUNUS

tribün ⇨ (szónoki) emelvény

⇨ *sport* lelátó, nézőtér, karzat (sportpályán)

⊙ ném *Tribüne* ← fr *tribune* ‘ua.’ ← kk lat *tribuna* ‘bírói emelvény’ ← lat *tribunal* ‘ua.’, lásd TRIBUNÁL

triceps [tricepsz] ⇨ *anat* a váll háromfejű izma

⊙ tud lat, ‘ua.’: *tres, tria* ‘három’ | *caput* ‘fej’

trichina ⇨ *áll* fonalféreg, veszélyes élőski, amely a sertéshússal juthat az emberi szervezetbe

⊙ lat, ‘ua.’ ← gör *trikhinosz* ‘szőrszálból való’ ← *thrix, trikhosz* ‘hajszál, szőr’

trichinózis ⇨ *orv* trichinák okozta fertőzés

⊙ tud lat *trichinosis* ‘ua.’: lásd TRICHINA | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

trichitisz ⇨ *orv* a hajhagymák gyulladás

⊙ tud lat *trichitis* ‘ua.’: gör *thrix, trikhosz* ‘hajszál, szőr’ | -*itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

trichoblaszt ⇨ *biol* szőrszöveti sejt

⊙ gör *thrix, trikhosz* ‘hajszál, szőr’ | *blaszté* ‘csíra’

trichomikózis ⇨ *orv* a haj gombás megbetegedése

⊙ tud lat *trichomycosis* ‘ua.’: *thrix, trikhosz* ‘hajszál, szőr’ | lásd MIKÓZIS

trichotómia¹ ⇨ *tud* három részre osztás

⊙ gör *trikhé* ‘háromfelé’ ← *treisz, tria* ‘három’ | *tomé* ‘vágás’ ← *temno* ‘vág’

trichotómia² ⇨ szőrszálhasogatás

⊙ gör *thrix*, *trikhosz* ‘hajszál, szőr’ | *tomé* ‘vágás’ ← *temno* ‘vág’

tricikli ⇨ háromkerekű bicikli

⊙ ang *tricycle* ‘ua.’ ← lat *tres*, *tria* ‘három’ (a BICIKLI mintájára)

tricinium ⇨ *zene* három énekhangra írt darab

⊙ kk lat, ‘ua.’: lat *tres*, *tria* ‘három’ | *canere*, (*ce*)*cini* ‘énekel’

trícium ⇨ *kém* a hidrogén radioaktív izotópja, atomsúlya háromszorosa a hidrogénének

⊙ tud lat *tritium* ‘ua.’ ← gör *tritosz* ‘harmadik’

trick [trik] ⇨ *ját* ütés kártyában

⊙ ang, ‘trükk, fogás, ütés’ ← ófr *trique*, *triche* ‘becsapás’ ← (?) lat *tricari* ‘késlekedik’

triklinium [triklinium] ⇨ *tört* háromszemélyes heverő ókori római ebédlőasztal mellett

⇨ *tört* háromheverős ebédlő római magánházakban

⊙ lat, ← gör *triklinon* ‘ua.’: *treisz*, *tria* ‘három’ | *kliné* ‘ágy’ ← *klinó* ‘lehajlik, lefekszik’

Lásd még KLINIKA

triconcha [trikonka] ⇨ *ép* háromkaréjos apszis román kori templomokban

⊙ kk lat ‘ua.’: *tres*, *tria* ‘három’ | *concha* ← gör *konkhé* ‘kagyló’

tricorne [trikorn] ⇨ *ölt* háromszögletű, háromcsúcsú kalap vagy csákó

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘háromszarvú’: lat *tres*, *tria* ‘három’ | *cornu* ‘szarv’

tricuspidalis [trikuszpidális] ⇨ *anat* háromcsúcsú

⊙ tud lat, ‘ua.’: *tres*, *tria* ‘három’ | *cuspis*, *cuspidis* ‘fullánk, hegy’

tridensz [tridensz] ⇨ *műv* háromágú szigony, Poszeidón (Neptunus) isten attribútuma

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘háromfogú’: *tres*, *tria* ‘három’ | *dens*, *dentis* ‘fog’

tridimenzionális ⇨ térbeli, három kiterjedésű

⊙ ang *tridimensional* ‘ua.’: lat *tres*, *tria* ‘három’ | *dimensional* ‘kiterjedéses’, lásd DIMENZIÓ

tridimit ⇨ *ásv* magas hőmérsékleten hatszöges, egyébként rombos rendszerben kristályosodó kvarc, szilíciumdioxid

⊙ ném *Tridymit* ‘ua.’: lásd TRIDYMUS | *-it* (ásványra utaló toldalék)

triduum ⇨ *vall* háromnapos lelkigyakorlat

⊙ kk lat, ‘ua.’: *tres*, *tria* ‘három’ | *dies* ‘nap’

tridymus [tridimusz] ⇨ *orv* hármas iker

⊙ tud lat, ‘ua.’: *treisz*, *tria* ‘három’ | (*di*)*dümosz* ‘iker’, tkp. ‘kettős, páros’

triéder ⇨ *geom* három lappal határolt testszöglet

⊙ ném *Trieder* ‘ua.’: gör *treisz*, *tria* ‘három’ | *hedra* ‘lap, szék’ ← *hedzomai* ‘ül’

triennális ⇨ háromévenkénti, harmadévi

⇨ három éven át tartó

⊙ lat *triennalis* ‘ua.’, lásd TRIENNIUM

triennium ⇨ hároméves időszak

⊙ lat, ‘ua.’: *tres*, *tria* ‘három’ | *annus* ‘év’

triergol ⇨ *műsz* három összetevőből álló rakétahajtó anyag

⊙ ang, ‘ua.’: lat *tres*, *tria* ‘három’ | gör *ergon* ‘munka’ | lat *ol(eum)* ‘olaj’, vagy lásd (ALKOH)OL

trifólium ⇨ háromlevelű lóhere

⇨ † három cimbora, három jómadár

⊙ lat *trifolium* ‘ua.’: *tres*, *tria* ‘három’ | *folium* ‘levél’

Lásd még TREFF

trifórium ⇨ *ép* román és gótikus templomok oldalfalán, az ablaksor alatt hármas osztású nyílásokból alakított árkádsor

⊙ kk lat *triforium* ‘ua.’: lat *tres*, *tria* ‘három’ | *foris* ‘ajtószárny’

triftongus ⇨ *nyelvt* hármashangzó, három magánhangzó egy szótagot alkotó együttese

⊙ tud lat *triphthongus* ‘ua.’: gör *treisz*, *tria* ‘három’ | *phthongosz* ‘hang’

trifurkáció ⇨ hármas elágazás

⊙ lat *trifurcatio* ‘ua.’: *tres*, *tria* ‘három’ | *furca* ‘szénahányó villa’

triga ⇨ *tört* ókori római hármasfogató kocsi

⊙ lat, 'ua.': *tres, tria* 'három' | lásd (BI)GA

trigámia ⇨ *jog* háromnejség

⊙ lat *trigamia* 'ua.': gör *treisz, tria* 'három' | *gamosz* 'házasság'

trigeminális ⇨ *anat* az arcideghez tartozó

⊙ tud lat, 'ua.', lásd TRIGEMINUS

trigeminus ⇨ *anat* arcideg, az arcizomzatot az aggyal összekötő hármass osztású ideg

⊙ tud lat (*nervus*) *trigeminus* 'ua.', tkp. 'hármassiker (-ideg)': *tres, tria* 'három' | *gemini* 'ikrek'

trigger ⇨ *vill* instabil indító áramkör

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'puska ravasza' ← holl *trekker* 'ua.' ← *trekken* 'húz'

triglif ⇨ *ép* téglalap alakú mező három függőleges vágattal a dór templom párkányzatán

⊙ ang *triglyph* 'ua.': gör *treisz, tria* 'három' | *glüphé* 'véset' ← *glüphó* 'vés'

Lásd még HIEROGLIFA

trigonális ⇨ *geom* háromszögű

⊙ ang, ném *trigonal* 'ua.', lásd TRIGÓNUM

trigonometria ⇨ *mat* szögfüggvénytan, a derékszögű háromszög oldalviszonyaival foglalkozó geometriai tudományág

⊙ tud lat, 'ua.': lásd TRIGÓNUM | *metréó* 'mér'

trigonometrikus ⇨ *mat* a szögfüggvénytantal kapcsolatos, azon alapuló

⊙ ném *trigonometrisch* 'ua.', lásd TRIGONOMETRIA

trigónum † ⇨ *geom* háromszög

⊙ lat *trigonum* ← gör *trigónon* 'ua.': *tria* 'három' | *gónia* 'szög' ← *gonü* 'térd'

triklin ⇨ *ásv* háromhajlású (kristályrendszer)

⊙ ném *triklin* 'ua.': gör *treisz, tria* 'három' | *klinó* 'hajlik'

Lásd még TRICLINIUM

triklór-etilén ⇨ *kém* klórtartalmú szénhidrogén, nem gyúlékony szintelen folyadék, szerves oldószer

⊙ gör *treisz, tria* 'három' | lásd KLÓR, ETILÉN

triklór-metán lásd KLOOROFORM

trikó ⇨ *text* gépi kötéssel készült pamut vagy selyem ruhaanyag

⇨ *ölt* ilyen vagy más anyagból készült rövid ujjú ing vagy ujjatlan alsóing

⊙ fr *tricot* 'ua.' ← *tricoter* 'köt' ← régi fr *estricot* 'pálca' ← holl *strikken* 'pálcával köt'

trikolór ⇨ háromszínű nemzeti lobogó

⊙ ném *Trikolore* ← fr *tricolore* 'ua.': lat *tres, tria* 'három' | *color* 'szín'

trikotázs ⇨ *text* kötöttáru

⊙ fr *tricotage* 'ua.' ← *tricoter* 'köt', lásd TRIKÓ

trikromatikus ⇨ háromszínű, a három alapszínből összetett (pl. nyomtatás)

⊙ ang *trichromatic* 'ua.': gör *treisz, tria* 'három' | *khroma, khromatosz* 'szín'

trikromázia ⇨ *orv* háromszínlátás, normális színlátás

⊙ tud lat *trichromasia* 'ua.': gör *treisz, tria* 'három' | *khroma* 'szín'

triksa ⇨ *közl* személyszállító tricikli Délkelet-Ázsiában

⊙ lat *tres, tria* 'három' | lásd (RI)KSA

triktrak ⇨ *ját* fatáblán korongokkal játszott francia társasjáték

⊙ fr hangut *trictrac* 'ua.'

trilaterális ⇨ háromoldalú

⊙ ang *trilateral* 'ua.': lat *tres, tria* 'három' | *latus, lateris* 'oldal'

trilingvis ⇨ háromnyelvű

⊙ újjk lat *trilinguis* 'ua.': *tres, tria* 'három' | *lingua* 'nyelv'

trilla ⇨ *zene* a zenei ékítés legegyszerűbb módja, két közeli hang sűrű, pergésszerű váltogatása

⊙ magy, 'ua.' ← ol, kk lat hangut *trillare* 'hangját rezegteti, trillázik'

trillió ⇨ *mat* milliószor billió, a millió harmadik hatványa

⇨ *mat* (Amerikában) billió

⊙ lat *tres, tria* 'három' (a *millió* mintájára)

trilobita ⇨ *áll* háromkaréjú ősrák a földtörténeti ókorban

⊙ tud lat, 'ua.': gör *treisz*, *tria* 'három' | *lobosz* 'karéj, lebeny'

Lásd még LOBOTÓMIA

trilógia ⇨ *irod* témájában és cselekményében szorosan kapcsolódó, de önállóan is megálló három mű (regény, dráma, epikus költemény) egysége

⊙ tud lat *trilogia* 'ua.': *treisz*, *tria* 'három' | lásd -LÓGIA

trimarán ⇨ háromtestű vitorlás csónak vagy hajó

⊙ lat *tres*, *tria* 'három' | lásd (KATA)MARÁN

trimer ⇨ (mn) *tud* háromelemű

⇨ (fn) *kém* az alapvegyület molekulájának háromszorozásából származó egyszerű polimerizációs termék

⊙ ném, 'ua.': gör *treisz*, *tria* 'három' | *merosz* 'rész'

trimeszter ⇨ *okt* negyedév

⇨ *okt* a tanév egyharmada, a tanulmányi idő háromhavi egysége

⊙ ném *Trimester* 'ua.': lat *tres*, *tria* 'három', lásd SZEMESZTER

trimesztrális ⇨ *okt* háromhavi, negyedévi

⊙ újk lat *trimestrialis* 'ua.', lásd TRIMESZTER

trimeter ⇨ *irod* három jambuspárból álló antik görög verssor

⊙ ném *Trimeter* 'ua.': gör *tria* 'három' | *metron* 'mérték'

trimm ⇨ *hajó* a hajó hosszirányban, az orr és far között mért merülési egyensúly

⊙ ném *Trimm* ← ang *trim* 'ua.', tkp. 'kihajózásra alkalmas állapot' ← *trim* 'rendbe tesz'

trimmel ⇨ drótszörű kutyák bundáját vágja, ritkítja

⊙ ném *trimmen* 'ua.' ← ang *trim* 'egyenget, csinosít'

trimorf ⇨ háromalakú

⊙ ném *trimorph* 'ua.': gör *tria* 'három' | *morphé* 'alak'

trimorfizmus ⇨ *növ*, *ásv* háromalakúság, megjelenés három különböző alakban

⊙ ném *Trimorphismus* 'ua.', lásd TRIMORF

Trimurti ⇨ *vall* a hindu mitológiában a három főisten, Brahma, Shiva és Visnu egysége, akik a teremtésnek, az élet fenntartásának és a pusztításnak elvét képviselik

⇨ *műv* e hármas egység ábrázolása háromfejű alakban

⊙ szansz, 'ua.', tkp. 'három arc'

trinitárius ⇨ *vall* szentháromsághívó

⇨ *vall* a Szentháromságról elnevezett, főleg betegápolással foglalkozó katolikus szerzetesrend, ennek tagja

⊙ lat, 'ua.' ← *trinitas*, lásd TRINITÁS

trinitás † ⇨ *vall* szentháromság

⊙ lat *trinitas* 'háromság' ← *trini* 'hármásával' ← *tres*, *tria* 'három'

trinitro-fenol lásd PIKRINSAV

trinitro-toluol lásd TROTIL

trinom ⇨ *mat* háromtagú kifejezés

⊙ ném *Trinom* 'ua.': gör *treisz*, *tria* 'három' | *nomosz* 'hagyomány, törvény'

trió ⇨ *zene* háromtagú énekes vagy hangszeres együttes

⇨ *zene* három hangszerre írt zenemű

⇨ *zene* középrész dalban, rondóban

⊙ ol *trio* 'ua.' ← *tre* 'három' ← lat *tres*, *tria* 'ua.'

trióda ⇨ *inf* háromelektródos, egyrácscos elektroncső

⊙ ném *Triode* 'ua.': gör *tria* 'három' | *hodosz* 'út'

triol ⇨ *kém* háromértékű alkohol

⊙ lat *tres*, *tria* 'három' | lásd (ALKOH)OL

triola ⇨ *zene* három hangból álló csoport, amelyet két azonos értékű hang ideje alatt kell megszólaltatni

⊙ ném *Triole* 'ua.' ← lat *tres*, *tria* 'három'

triolett ⇨ *irod* nyolcsoros strofa, amelynek mindössze két ríme van, és a kezdő sor háromszor, a második kétszer tér vissza

⊙ ném *Triolett* ← fr kics *triolet* ‘ua.’, lásd TRIÓ

trioplán ⇨ *fényk* háromtagú lencserendszer

⊙ ném *Trioplan* ‘ua.’: lásd TRIÓ | lat *planum* ‘sík’

trióz ⇨ *kém* mokekulájában három szénatomot tartalmazó egyszerű cukor

⊙ lat *tres, tria* ‘három’ | -*óz* (cukorra utaló toldalék)

triőr ⇨ *mezőg* konkolyozó, a gabonamagvakat centrifugálisan tisztító és osztályozó gép

⊙ fr *trieur* ‘ua.’ ← *trier* ‘szétválogat’ ← nép lat *tritare* ‘szétdörzsöl’ ← lat *terere, tritum* ‘dörzsöl’

trip- lásd még TRYp-

tripla ⇨ háromszoros, hármas

⊙ lat *tripplus* ← gör *triploosz* ‘ua.’, lásd TRIPLEX

triplán ⇨ *rep* korai háromfedeles repülőgép

⊙ ang *triplane* ‘ua.’: lat *tres, tria* ‘három’ | *planum* ‘sík’

tripláz ⇨ háromszoroz

⊙ lásd TRIPLA

triple alliance [tripl aliánsz] ⇨ *tört* hármasszövetség, Anglia, Franciaország és Oroszország szövetkezése a központi hatalmak ellen az első világháború előtt

⊙ fr, ‘ua.’, lásd TRIPLA, ALLIANCE

triple sec [triplszek] ⇨ köménylikőr

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘háromszorosan száraz’: lásd TRIPLA | *sec* ← lat *siccus* ‘száraz’

triplett ⇨ hármas alakzat

⇨ hármasan összetett drágakő

⊙ fr kics *triplette* ‘ua.’ ← *triple* ‘háromszoros’, lásd TRIPLA

triplex ⇨ háromrétű, háromrétegű, háromszoros

⊙ lat, ‘ua.’: *tres, tria* ‘három’ | *plicare* ‘hajtogat’

triplikátum ⇨ harmadik példány

⊙ újik lat *triplicatum* ‘ua.’: *tres, tria* ‘három’ | lásd (DU)PLIKÁTUM

triplopia ⇨ *orv* hármas látás

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *triploosz* ‘hármas’ ← *treisz, tria* ‘három’ | *ópsz, óposz* ‘szem, látás’

tripodia ⇨ *orv* háromlábúság mint fejlődési rendellenesség

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *treisz, tria* ‘három’ | *pusz, podosz* ‘láb’

tripper ⇨ *orv* kankó, gonorrhoea, fertőző nemi betegség

⊙ ném, ‘ua.’ ← alném *trippen* ‘csöpög’ ← ném *tropfen* ‘ua.’ (a betegség jellemző tüneteire utalva)

tripszin ⇨ *biol* fehérjebontó enzim a gerincesek hasnyálmirigy-váladékában

⊙ tud lat *trypsin* ‘ua.’: gör *triúó* ‘felemészt’ | lásd (PE)PSZIN

triptichon ⇨ *műv* hármas osztású oltárkép

⇨ *zene* háromrészes zenemű

⊙ ném *Triptychon* ← gör *triptükhosz* ‘háromrétű, háromszoros’: gör *tria* ‘három’ | *ptükhosz* ‘réteg, ránc, hajtás’

triptofán ⇨ *kém* a fehérjéket alkotó aminosavak egyike, amelyet a tripszin old ki a kazeinből

⊙ tud lat *tryptophan* ‘ua.’: lásd TRIPSZIN | gör *phainó* ‘látszik’

tripsz ⇨ háromlábú szék vagy áldozóserpenyő az antik görögöknél

⊙ gör, ‘ua.’: *treisz, tria* ‘három’ | *pusz* ‘láb’

triremis [triremisz] ⇨ *tört* háromsor evezős ókori római gálya

⊙ lat, ‘ua.’: *tres, tria* ‘három’ | *remus* ‘evező’

trisó ⇨ *kém* vízlágyító és tisztítószer

⊙ márkanév: *tri(nátrium)foszfát* ← lat *tres, tria* ‘három’ | só

triste [triszte] ⇨ *zene* szomorúan (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *tristis* ‘szomorú’

triszekció ⇨ *geom* szögharmadolás

⊙ tud lat *trisectio* ‘ua.’: *tres, tria* ‘három’ | lásd SEKCIÓ

triszómia ⇨ *gen* a szokásos kettőnél eggyel több kromoszóma jelenléte a sejt vagy szervezet kromoszómakészletében

⊙ ang *trisomy* ‘ua.’: lat *tres, tria* ‘három’ | lásd (KROMO)SZÓMA

tritanopia ⇨ *orv* a sárga és kék szín iránti érzéketlenség, sárga-kék szintévesztés

⊙ tud lat *trytanopia* ‘ua.’: *trítané* ‘mérleg serpenyője’ | *ópsz, óposz* ‘szem, látás’

triticale [tritikále] ⇨ *mezőg* búza és rozs hibridje

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *triticum* ‘gabona’

tritón ⇨ embertörzsű és halfarkú tengeri istenség

⊙ ném, gör ‘ua.’ ← *Tritónosz* tengeristennek, Poszeidón fiának nevéből

tritonus ⇨ *zene* három egészhang-lépésből álló hangköz

⊙ lat, ‘ua.’: *tres, tria* ‘három’ | *tonus* ‘hang’ ← gör *tonosz* ‘ua.’, lásd TÓNUS

triumfál ⇨ *tört* (győztes római hadvezér) diadalmenetet tart

⇨ *átv* diadalt ül, ujjong

⇨ diadalmaskodik, győzelmével hivalkodik

⊙ lat *triumphare* ‘diadalmenetet tart, ujjong’, lásd TRIUMFUS

triumfus † ⇨ *tört* diadalmenet, győztes hadvezér diadalmas bevonulása az ókori Rómába

⇨ diadal, ragyogó siker

⊙ lat *triumphus* ‘diadalmenet’ ← (?) gör *thriambosz* ‘Bakkhosz-Dionüszosz ünnepén énekelt ujjongó dal’

triumvir ⇨ *tört* triumvirátus tagja, tkp. a hármak férfia

⊙ lat, ‘ua.’: *tres, tria* ‘három’ | *vir* ‘férfi’

triumvirátus ⇨ *tört* három személy szövetkezése a legfőbb hatalom gyakorlására az ókori Rómában

⊙ lat *triumviratus* ‘ua.’, lásd TRIUMVIR

trivalencia ⇨ *kém* háromértékűség, hármas vegyérték

⊙ tud lat *trivalentia* ‘ua.’, lásd TRIVALENS

trivalens ⇨ *kém* három vegyértékű

⊙ tud lat, ‘ua.’: lat *tres, tria* ‘három’ | *valere* ‘ér vmennyit’

Lásd még VALUTA

triviális ⇨ közkeletű, közismert, elfogadott

⇨ elkoptatott, elcsépelet, lapos, köznapi

⇨ közönséges, parlagi, útszéli

⊙ kk lat *trivialis* ‘ua.’, tkp. ‘a triviumhoz tartozó’, lásd TRIVIUM

trivialitás ⇨ elcsépelet, lapos kijelentés, közhely

⇨ otrombaság

⊙ lat *trivialitas* ‘ua.’, lásd TRIVIÁLIS

trivium ⇨ *okt* a „hét szabad művészet” oktatásának alsó szintje a középkorban, három tárgya a grammatika, retorika és dialektika

⊙ lat, ‘ua.’, ered. ‘keresztút, piac’: *tres, tria* ‘három’ | *via* ‘út’

trocheus [tróheus] ⇨ *irod* egy hosszú és egy rövid szótagból álló versláb az antik időmértékes verselésben

⊙ tud lat *trochaeus* ‘ua.’ ← gör *trokhaiosz* (*pusz*) ‘futó (láb)’ ← *trokhosz* ‘futópálya’ ← *trekhó* ‘fut’

trochilus [trohilusz] ⇨ *ép* kifelé hajló ókori párkányprofil

⊙ gör *trokhiilosz* ‘ua.’, tkp. ‘futómadár’ ← *trekhó* ‘fut’ (a profil metszete hasonlít a madár sziluettjéhez)

trockista ⇨ *pol* a trockizmus híve

⊙ or *trockiszt* ‘ua.’, lásd TROCKIZMUS

trockizmus ⇨ *pol* Lev Davidovics Trockij orosz politikus elmélete a permanens forradalomról, a sztálini despotizmus éles kritikája

⊙ or *trockizm* ‘ua.’: *Trockij* nevéből | lásd -IZMUS

trofallaxis ⇨ *biol* munkamegosztás és kölcsönös gondoskodás a társas életmódú állatok között

⊙ tud lat *trophallaxis* ‘ua.’, tkp. ‘táplálékcseré’: gör *trophé* ‘táplálék’ ← *trephó* ‘táplál’ | *allaxisz* ‘csere’ ← *allaszó* ‘cserél, váltogat’

trófea ⇨ győzelmi jelvény

⇨ elejtett állat szarva, agyara mint vadászemlék

⇨ sportversenyen nyert díj tárgyi emléke (kupa, érem)

⊙ ném *Trophäe* ← fr *trophée* ‘ua.’ ← késő lat *trophaeum*, lásd TRÓFEUM

trófeum ⇨ zsákmányolt fegyverekből emelt győzelmi emlék

⊙ késő lat *trophaeum* ← lat *tropaeum* ← gör *tropaion* ‘ua.’ ← *trópé* ‘megfordulás, megfutamodás, vereség (ti. az ellenségé)’ ← *trepó* ‘fordul’

trofikus ⇨ *biol* tápláló

⇨ *orv* a táplálkozással kapcsolatos

⊙ tud lat *trophicus* ‘ua.’ ← gör *trophé* ‘táplálás, táplálék’

trog ⇨ *geol* teknővölgy, gleccservölgy

⊙ ném *Trog* ‘ua.’, ered. ‘fateknő, vályú’

tróger ⇨ hordár, teherhordó, alkalmi rakodómunkás

⇨ *pej* semmirekellő, mihaszna (ember)

⊙ hazai ném *troger* ← baj-oszt *trager* ← ném *Träger* ‘ua.’ ← *tragen* ‘hord’

Lásd még TRÁGÁR

troglobion ⇨ *biol* barlangokban honos élőlény

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *tróglé* ‘barlang’ | *bión* ‘élő(lény)’ ← *bioó* ‘él’

troglodita ⇨ barlanglakó őseMBER

⇨ *ritk átv* elmaradott, maradi ember

⊙ tud lat *trogodyta* ← gör *tróglodütész* ‘barlanglakó’: *tróglé* ‘barlang’ | *dió* ‘behatol’

trojka ⇨ hármastagú orosz kocsí vagy szán

⊙ or kics, ‘ua.’ ← *troje* ‘háрман’ ← *tri* ‘három’

trokár ⇨ *orv* háromszögletű, üreges tű mint műtéti eszköz

⊙ ném *Trokar* ‘ua.’: fr *trois* ← lat *tres* ‘három’ | *carre* ‘szöglet, tör élé’ ← lat *quadrum* ‘négyzet’

trolibusz ⇨ *közl* felsővezetékű, villanyhajtású autóbusz

⊙ ang *trolleybus* ‘ua.’: *trolley* ‘kézzel tölt kis kocsí’, itt ‘az áramszedők görgős eleme, amellyel a vezetéken csúsznak’ ← *troll* ‘gördül’ | lásd BUSZ

tromba ⇨ *zene* trombita

⇨ *met* kisebb, de pusztító erejű forgószél nagy víz- vagy portölcser formájában

⊙ ol, ‘ua.’ ← germán hangut (pl. ófn *trumpa*, óizl *trumba* ‘ua.’)

trombelasztográfia ⇨ *orv* a vérárvadás ütemét vizsgáló eljárás

⊙ tud lat *thrombelastographia* ‘ua.’, lásd TROMBUS, ELASZT(IKUS), -GRÁFIA

trombin ⇨ *orv* enzimhatású anyag, amely a vér fibrinogénjét fibrinné alakítja

⊙ tud lat *thrombin* ‘ua.’: lásd TROMBUS | -*in* (vegyületre utaló toldalék)

trombocita ⇨ *orv* vérlemezke

⊙ tud lat *thrombocyta* ‘ua.’: lásd TROMBUS | gör *kütosz* ‘méhsejt, üreg’

trombocitopénia ⇨ *orv* a normálnál kevesebb trombocita jelenléte a vérben

⊙ tud lat *thrombocytopaenia* ‘ua.’: lásd TROMBOCITA | *paene* ‘alig’

trombocitopoézis ⇨ *orv* trombocita-képződés

⊙ tud lat *thrombocytogenesis* ‘ua.’: lásd TROMBOCITA | gör *poiészisz* ‘alkotás’ ← *poieó* ‘alkot, képez’

trombocitózis ⇨ *orv* a normálnál több trombocita jelenléte a vérben

⊙ tud lat *thrombocytosis* ‘ua.’: lásd TROMBOCITA | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

trombofilia ⇨ *orv* trombozusra való hajlam

⊙ tud lat *thrombophilia* ‘ua.’: lásd TROMBUS | gör *philó* ‘kedvel’

tromboflebitisz ⇨ *orv* visszérgyulladás

⊙ tud lat *thrombophlebitis* ‘ua.’: lásd TROMBUS | *phlebosz* ‘ér’ | -*itisz* gyulladásra utaló toldalék

trombolízis ⇨ *orv* vérrög feloldódása

⊙ tud lat *thrombolysis* ‘ua.’: lásd TROMBUS | gör *lúsizsz* ‘feloldás’ ← *lüó* ‘felold’

trombon ⇨ *zene* harsona

⊙ fr *trombone* ← ol nykz *trombone* ‘ua.’ ← *tromba* ‘trombita’, lásd TROMBA

tromboplasztikus ⇨ *orv* a vérárvadást fokozó

⊙ tud lat *thromboplasticus* ‘ua.’, lásd TROMBUS, PLASZTIKUS

trombosztázis ⇨ *orv* vérrög képződése miatt fellépő vérpangás

⊙ tud lat *thrombostasis* ‘ua.’: lásd TROMBUS | gör *sztaszisz* ‘megállás’ ← (*hi*)*sztémi* ‘áll, megállít’

trombotikus ⇨ *orv* trombózissal kapcsolatos

⊙ tud lat *thromboticus* ‘ua.’, lásd TROMBÓZIS

trombózis ⇨ *orv* vérrög képződése, ill. elakadása az érrendszerben

⊙ tud lat *thrombosis* ‘ua.’: gör *thrombószisz* ‘megalvadás’, lásd TROMBUS | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

trombus ⇨ *orv* alvadt vérrög

⊙ tud lat *thrombus* ← gör *thrombosz* ‘ua.’

tromf ⇨ *ját* adu, ütőkártya

⇨ döntő érv, ellenérv, visszavágás

⊙ ném *Trumpf* ‘adu’ ← *Triumph* ‘győzelem’, lásd TRIUMFUS

trompe l’oeil [tromplöj] ⇨ *műv* optikai csalódást okozó, a valót megtévesztően utánzó festmény vagy tárgy

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘megcsalja a szemet’: *tromper* ‘csal, becsap’, ered. ‘megjátssza magát’, tkp. ‘trombitál, kikiált’ ← *trompe* ‘trombita’ ← frank hangut *trumpa* ‘ua.’ | *oeil* ← lat *oculus* ‘szem’

trón vagy **trónus** ⇨ emelvényen elhelyezett díszes szék uralkodó vagy magas egyházi méltóság számára

⇨ *átv* az uralkodói hatalom, ill. méltóság metonímiája

⊙ lat *thronus* ← gör *thronosz* ‘ua.’

tropa ⇨ *biz* nagyon fáradt, tönkrement

⊙ szerb-horv *tropa* ‘fuccs huszonegyesben, vereség’ ← ol *troppo* ‘túl sok’, lásd TRUPP

tropikál ⇨ *text* könnyű nyári ruhaszövet

⊙ ang márkanév, *tropical* ‘trópusi’, lásd TRÓPUS¹

tropikus¹ ⇨ *földr*, *met* forró égövi, egyenlítői, délszaki

⇨ forró, perzselő

⊙ ném *tropisch* ‘ua.’, lásd TRÓPUS¹

tropikus² ⇨ *stil* képletes, szóképi, képesen kifejezett

⊙ tud lat *tropicus* ‘ua.’, lásd TRÓPUS²

tropizmus ⇨ növények növekedési irányának megváltozása külső inger hatására, pl. *fitotropizmus*, *geotropizmus* (növekedés a fény irányában, ill. a nehézségi erő irányával ellentétesen) stb.

⊙ gör *troposz* ‘fordulat, irány’ ← *trepó* ‘fordul’ | lásd -IZMUS

tropofita ⇨ *növ* olyan növények, amelyek élettevékenységét nagy mértékben irányítja az időjárás

⊙ tud lat *tropophyta* ‘ua.’: gör *troposz* ‘fordulat, irány’ | tbsz *phüta* ← *esz phüton* ‘növény’ ← *phüo* ‘sarjad, nő’

tropopauza ⇨ *met* a troposzféra és sztratoszféra közötti átmeneti övezet a légkörben

⊙ lásd TROPO(SZFÉRA), PAUZA

troposzféra ⇨ *met* a földi légkör legalsó rétege, az időjárási jelenségek színtere

⊙ lásd TRÓPUS¹, SZFÉRA

troppo ⇨ *zene* (előadási utasításban) nagyon

⊙ ol, ← fr *trop* ‘ua.’ ← germán, lásd TRUPP

trópus¹ ⇨ *földr* a forró égöv, a Ráktérítő és Baktérítő közötti sáv

⊙ lat *tropus* ‘ua.’ ← gör *troposz* ‘fordulat’ ← *trepó* ‘fordul’ (a Nap látszólagos útja megfordul a két térítőn)

trópus² ⇨ *stil* szókép, képes fordulat, szóalakzat

⇨ *zene* dallamfordulat a gregorián énekekben

⊙ lat *tropus* ← gör *troposz* ‘fordulat, kifejezés, dallam’, lásd TRÓPUS¹

trópusi lásd TROPIKUS¹

trotil ⇨ nagy hatású robbanóanyag, trinitro-toluol, TNT

⊙ ném *Trotyl* ‘ua.’ (márkanév a kémiai név betűiből)

trotili ⇨ gyámoltalan, ügyefogyott, bárgyú, totyakos alak

⊙ ném *Trottel* ‘ua.’ ← *trotteln* ‘poroszkál, vánszorog’

trottoir [trottoár] † ⇨ járda

⊙ fr, ‘ua.’ ← *trotter* ‘üget, járkál’

trottőrcipő ⇨ *ölt* félmagas sarkú női strapacipő

⊙ ném *Trotteursschuh* ‘ua.’ ← fr *trotteur* ‘gyors és könnyű járásra alkalmas’ ← *trotter* ‘üget, járkál’
← germán (pl. angol *tread*, ném *treten* ‘lép, lépked’)

trouaille [truváj] ⇨ felfedezés, lelemény, ötlet

⊙ fr, ‘ua.’ ← *trouver* ‘talál’ ← népi lat **tropare* ‘kitalál, feltalál, talál’ ← *tropus* ‘dal’, tkp.
‘beszédfordulat’, lásd TRÓPUS²

trovatore ⇨ *irod* lovagköltő

⊙ ol, ‘ua.’ ← prov *trobador* ‘ua.’, lásd TRUBADÚR

trösz ⇨ *közz* ipari monopólium, amelynek vállalatai egységes irányítás alá kerülnek

⊙ ang *trust* ‘bizalom, gondnoki letét, érdekszövetség’ ← skand (pl. óizl *traust* ‘segítség, bizalom’,
svéd *tröst* ‘vigaszt’)

trubadúr ⇨ *irod* középkori udvari lovagköltő

⇨ *irod* vándor énekmondó

⊙ fr *troubadour* ← provanszál *trobador* ‘ua.’, tkp. ‘költő, zeneszerző’ ← *trobar* ‘talál, kitalál, költ,
zenét szerez’ ← népi lat **tropare*, lásd TROUAILLE

trucc ⇨ dac, ellenkezés, macacsság

⊙ baj-oszt *trutz* ← ném *Trotz* ‘ua.’

truccol ⇨ dacol, macacskodik, duzzog

⊙ lásd TRUCC

truck [trak] ⇨ *közl* pótkocsis teherautó nagy terhek szállítására

⇨ *közl* vasúti kocsi forgósámolya

⊙ ang, ‘ua.’ ← (?) lat *trochus* ‘karika’ ← gör *trokhosz* ‘kerék’

trufa † ⇨ tréfa

⊙ ol *truffa* ‘bolondozás’ ← *truffare* ‘megtréfál, rászed’ ← (?) oszk-umber *tufar* ← lat *tuber*
‘daganat, púp, kinövés’

truffé [trüfé] ⇨ *konyha* szarvasgombával töltött vagy ízesített

⊙ fr, ‘ua.’ ← *truffe* ← népi lat **tufera* ‘szarvasgomba’ ← oszk-umber *tufar* ← lat *tuber* ‘daganat,
púp, kinövés’

trumeau [trümó] ⇨ *ép* a templom kapuját felező faragott köoszlop

⇨ *bút* alacsony kétajtós szekrényke

⇨ *bút* lábon álló nagy tükör

⊙ fr, ‘ua.’, ered. ‘marhacomb’ ← germán (pl. ném *Trumm* ‘csomó, darab, kolonc’)

trupp ⇨ színházi vagy cirkuszi társulat

⇨ csoport

⇨ katonai egység

⊙ ném *Trupp* ← fr *troupe* ‘ua.’ ← *troupeau* ‘nyáj’ ← ó-alsófrank *thorpe* ‘falu, csapat, nyáj, sereg’
(további germán rokonság: ném *Dorf* ‘falu’, svéd, norvég *torp* ‘tanya’)

trüffel ⇨ *növ* szarvasgomba

⊙ ném *Trüffel* ← fr *truffe* ‘ua.’, lásd TRUFFÉ

trükk ⇨ csalfogás, fortély, csalás, csalafintaság

⇨ *műsz* valaminek ravasz, ügyes működési elve

⇨ *film* technikai fogás képtelen dolgok filmbeli felvételére

⊙ fr *truc* ‘fogás, fortély, kártyautés’ ← óprov *truc* ‘ütés’ ← *trucar* ‘üt, lök’ ← népi lat gyak
trudicare ‘ua.’ ← lat *trudere* ‘tol, taszít’

Lásd még EXTRUDÁL

trypanosoma [tripanoszóma] ⇨ *biol* gerincesek vérében élősködő ostoros egysejtű, az álomkór és
más betegségek okozója

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *trüpanon* ‘fűrő’ | *szóma* ‘test’

Lásd még TREPÁN

trypanosomiasis [trijpanoszomiázis] ⇨ *orv* álmokór

⊙ tud lat, 'ua.': lásd TRYPANOSOMA | -iázis (kóros folyamatra utaló toldalék)

tsunami lásd CUNAMI

tuba ⇨ *zene* a legnagyobb és legmélyebb hangú rézfúvós hangszer

⊙ ol, 'ua.' ← lat *tuba* 'egyenes trombita' ← *tubus* 'cső'

tubák ⇨ burnót, orrba szippantva élvezett finom dohánypor

⊙ magy nyj, 'ua.' ← ném *Tabak*, lásd TABAK

tube [tjúb] ⇨ *közl* a londoni mélyvasút népszerű neve

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'cső' ← fr *tube* ← lat *tubus* 'ua.'

tuber ⇨ *orv* gümő, dudor a testszövetekben

⊙ lat, 'ua.'

Lásd még TUBEROSA, TRUFA, TRUFFÉ

tuberkulin ⇨ *orv* tétécé-baktériumok tenyészetéből (vagy mesterségesen) előállított szer fertőzés kimutatására

⊙ tud lat *tuberculum* 'ua.': lásd TUBERKULUM | -in (vegyületre utaló toldalék); a latin név első három szótagjának kezdő betűiből lett a *tétécé* (TBC) betűszó

tuberkulózis ⇨ *orv* tüdővész, gümőkór, tétécé, †hektika

⊙ tud lat *tuberculosis* 'ua.': lásd TUBERKULUM | -ózis (kóros folyamatra utaló toldalék)

tuberkulum ⇨ *orv* apró gümő, gumó a tüdőben a tétécé-bacilusok körül, az elszigetelésükre kialakuló szövetsomók neve

⊙ tud lat kics *tuberculum* 'ua.', lásd TUBER

tuberosa ⇨ *növ* tubarózsa, fürtös fehér virágú, hagymás dísznövény

⊙ lat (*Polyanthes*) *tuberosa* 'ua.', tkp. 'gumós (sokvirágú)', lásd TUBERÓZUS (a virág magyar neve a ~ népetimológiai származéka)

tuberózus ⇨ *orv* gumós, dudoros

⊙ tud lat *tuberosus* 'ua.', lásd TUBER

tubifex ⇨ *áll* féreg, akváriumi halak tápláléka

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'csőcsináló': *tubus* 'cső' | *facere* 'csinál'

tubuláris ⇨ csöves, csőalakú

⊙ újjk lat *tubularis* 'ua.' ← kics *tubulus* 'csövecske' ← *tubus* 'cső'

tubulózus ⇨ *anat* csöves

⊙ tud lat *tubulosus* 'ua.' ← kics *tubulus* 'csövecske' ← *tubus* 'cső'

tubulin ⇨ *biol* eukarióta sejtek plazmájának vázrendszerét alkotó fehérje

⊙ tud lat, 'ua.': kics *tubulus* 'csövecske' ← *tubus* 'cső' | -in (vegyületre utaló toldalék)

tubus ⇨ kupakkal zárható vékony fém vagy műanyag csőtok kinyomható krémek tartására

⇨ *műsz* teleszkóp kihuzati eleme

⊙ lat, 'cső'

tufa ⇨ megszilárdult vulkáni hamuból képződött puha kőzet

⊙ ol, 'ua.' ← lat *tophus* ← gör *tuphosz* 'horzsakő'

tukán ⇨ díszes tollú, vaskos csőrű dél-amerikai kúszómadár

⊙ fr *toucan* ← tupi indián *tukana* 'ua.'

tularémia ⇨ *orv* pestishez hasonló, emberre is veszélyes ragályos betegség rágcsálók között

⊙ tud lat *tularaemia* 'ua.': *Tulare* kaliforniai tájegységről, ahol először felbukkant | gör *haima* 'vér'

túlium ⇨ *kém* a ritkaföldfémek közé tartozó ezüstfehér kémiai elem

⊙ tud lat *thulium* 'ua.': *Thule* legendás északi sziget nevéből (felfedezőjének, Cleve svéd kémikusnak a névadása) | -ium (vegyi elemre utaló toldalék)

tumba ⇨ középkori siremlék, lábakon álló díszes szarkofág

⇨ *vall* szarkofág alakú ereklyetartó

⊙ lat *tumba* ← gör *tümbosz* 'siremlék'

tumor ⇨ *orv* daganat

⊙ lat, 'ua.' ← *tumere* 'dagad'

tumuluoózus ⇨ zajos, kavargó, zürzavaros, lármás (jelenet)

✧ háborgó, forrongó, zendülő

⊙ ném *tumultuös* ← fr *tumultueux* ‘ua.’, lásd TUMULTUS

tumultus ✧ csődület, tömeg, sokadalom

✧ † háborgás, zavar, forrongás

⊙ lat *tumultus* ‘lázongás, zürzavar’ ← *tumere* ‘dagad, fellobban, nyugtalankodik’

tumulus [tumulusz] ✧ *rég* dombsír, halomsír a történelem előtti időkből

⊙ lat, ‘halom, sírdomb’ ← *tumere* ‘dagad’

tundra ✧ *földr* gyér növényzetű, fagyos északi vidék

⊙ or, ‘ua.’ ← lapp *tundar* ‘magasan fekvő kopár puszta’ ← (?) finn *tunturi* ‘kopár hegy’

tuner [tjúner] ✧ *infer*ösítő nélküli rádió

✧ *inf*hangoló és erősítő egység rádió- és tévékészülékekben

⊙ ang, ‘ua.’: ← *tune* ‘hangol’ ← *tune* ‘dallam, zenei hang’, a *tone* alakváltozata, lásd TÓNUS

tungsten [tungsztén] ✧ *kém* a volfrám neve az angolban és több más nyelvben

⊙ ang, ← svéd *tungsten* ‘ua.’, tkp. ‘nehéz kő’: *tung* ‘nehéz’ | *sten* ‘kő’ (a felfedező svéd kémikus, Scheele névadása)

tunguz ✧ *népr* a mandzsuvál rokon altáji nyelvet beszélő nép Kelet-Szibériában

⊙ or, ‘ua.’ ← türk *tonguz* ‘disznó’ (a ~ok disznótenyésztők)

tunica [tunika] ✧ *anat* burok, burkoló réteg

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd TUNIKA

tunika ✧ *tört* ujjatlan ingszerű alsóruha az ókori Rómában

✧ *ölt* csípőig érő öves női blúz

⊙ lat *tunica*, ered. *ctunica* ‘ua.’ ← arámi *kittuna* ‘köntös’

Lásd még KHITÓN

tuningol ✧ *sport* versenyautó vagy motorkerékpár motorjának a teljesítményét különféle átalakításokkal fokozza

⊙ ang *tuning* ‘hangolás’, lásd TUNER

tunkmassza ✧ *konyha* lágy csokoládé mártógyurma sütemények bevonására

⊙ ném *Tunkmasse* ‘ua.’, lásd TUNKOL, MASSZA

tunkol ✧ mártogat, kimártogat

⊙ ném *tunken* ‘ua.’

tunnel † ✧ alagút

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘hordóforma madárfogó háló’ ← kfr kics *tonnelle* ‘hordócska’ ← *tonne* ‘hordó’, lásd TONNA

tupamaró ✧ *pol* városi gerilla Uruguayban

⊙ sp, ‘ua.’ ← *Tupac Amaro* 18. századi indián szabadsághős nevéből

tupé ✧ álhaj, vendéghaj, vendégfürt

⊙ fr *toupet* ‘ua.’ ← ófr *toupe* ‘sörény’ ← frank *top* ‘ua.’

Lásd még TUPÍROZ

tupi-guarani ✧ *népr* Brazíliában és több környező államban élő nagy indián népcsoport

⊙ indián *tupi*, saját név | port, ‘ua.’ ← indián *warana* ‘bajtárs’

tupiroz ✧ (haját) fésűvel fellazít, felborzol, tornyosra formáz

✧ *biz* felfúj, felnagyít, kicifráz

⊙ ném *toupieren* ‘ua.’, lásd TUPÉ

túra ✧ kirándulás, kiruccanás

✧ út, utazás, körút

⊙ magy elvonás, lásd TÚRÁZIK

turanid ✧ *népr* középtermetű, rövid fejű, barna hajú és szemű, kiálló orrú embertípus

⊙ tud lat, ‘ua.’: *Turán* ‘a Kaszpi-tótól keletre elterülő pusztaság’ ← perzsa *Túrán* ‘ua.’, tkp. ‘nem Irán’ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

turanizmus ✧ *tört* a nyugati kultúrát elutasító magyar fajelmélet a két világháború között, amely a magyar–turáni rokonság téveszméjén alapult

⊙ lásd TURAN(ID), -IZMUS

túrázik ⇨ kirándul, gyalogol

⇨ utazik, körutat tesz

⊙ ném (*eine*) *Tour (unternehmen)* ‘körútra (vállalkozik)’ ← fr, ang *tour* ‘körutazás, utazás’, lásd TURIZMUS

turba ⇨ *zene* a tömeget megjelenítő mozgalmas kóruszám passiókban, oratóriumokban

⊙ ol, lat *turba* ‘tömeg, láрма, zűrzavar’

turbál † ⇨ háborgat, alkalmatlankodik

⇨ felhőborít, fellázít

⊙ lat *turbare* ‘zavar, felkavar’, lásd TURBA

turbán ⇨ *ölt* hosszú kendőből csavart csúcsos fejfedő mohamedán népeknél

⊙ ném *Turban* ← tör *tülbent* ← perzsa *dulband* ‘ua.’

❖ magy *tulipán*

turbiditás ⇨ zavarosodás, zavarosság

⊙ lat *turbiditas* ‘ua.’ ← *turbidus* ‘zavaros, kusza’, lásd TURBA

turbina ⇨ *műsz* áramló víz, gőz vagy gáz energiáját forgó mozgássá alakító berendezés

⊙ ném *Turbine* ‘ua.’ ← lat *turbo, turbinis* ‘forgás, pörgettyű, forgószelel’ ← *turbare* ‘zavar, felkavar’

turbó- ⇨ *műsz* (összetételek előtagjaként) turbinával meghajtott, vele összekapcsolt

⊙ lat *turbo, turbinis* ‘pörgettyű, forgószelel’ (lásd TURBINA)

turbódinamó ⇨ *vill* azonos tengelyen forgó turbina és dinamó

⊙ lásd TURBÓ-, DINAMÓ

turbóelektromos ⇨ *vill* gőzturbinával működő villamos (erőmű)

⊙ lásd TURBÓ-, ELEKTROMOS

turbógenerátor ⇨ *vill* azonos tengelyen forgó turbina és generátor

⊙ lásd TURBÓ-, GENERÁTOR

turbóreaktor ⇨ *rep* gázturbinás sugárhajtómű

⊙ lásd TURBÓ-, REAKTOR

turbóventilátor ⇨ *műsz* turbinás szellőző vagy légfűvő berendezés

⊙ lásd TURBÓ-, VENTILÁTOR

turbulencia ⇨ *fiz* folyadék vagy levegő rendezetlen örvénylő mozgása benne haladó test körül

⇨ † nyugtalanság, háborgás, izgalom

⊙ ném *Turbulenz* ← fr *turbulence* ‘ua.’, lásd TURBULENS

turbulens vagy **turbulentus** ⇨ örvénylő

⇨ forrongó, zavargó, háborgó

⊙ lat *turbulentus* ‘viháros, izgatott, zavargó’ ← *turbare* ‘zavar, felkavar’ ← *turba* ‘tömeg’ (a *turbulens* tévesen latinisított alak a ném, ang *turbulent* nyomán, a *patent*→*pátens* és hasonló párok hamis analógiájára, a latinban ugyanis nem létezik **turbulere* ige)

turf ⇨ *sport* lóverseny

⇨ *sport* lóversenypálya

⊙ ang *turf* ‘ua.’, ered. ‘gyep’

turfa ⇨ tőzeg

⊙ kk lat, ‘ua.’ ← frank *turba* ‘ua.’

turgor ⇨ *orv* a testszövet feszes állapota az erek normális teltségénél

⇨ *növ* a vízzel telt növényi sejtek feszes állapota

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *turgere* ‘dagad’

turibulum lásd THURIBULUM

turista ⇨ kiránduló, természetjáró

⇨ utazó, országjáró, világgjáró

⊙ ang, ném *tourist* ‘ua.’, lásd TURIZMUS

turisztika ⇨ természetjárás, országjárás, utazgatás

⊙ ném *Touristik* ‘ua.’, lásd TURISTA

turizmus ⇨ más tájakra, országokba való utazás üdülés vagy szórakozás, világlátás céljából

⊙ ném *Tourismus* ← ang *tourism* ‘ua.’: ang, fr *tour* ‘körutazás, utazás’, ered. ‘forgás, fordulat’ ← lat *tornus* ‘esztergapad, forgatás’ ← gör *tornosz* ‘esztergapad, forgástengely’ | lásd -IZMUS

turkológia ⇨ *tud* az oszmán-törökök, tágabban más törökös népek nyelvével, történelmével és kultúrájával foglalkozó tudományág

⊙ ném *Turkologie* ‘ua.’: lat *turcus* ‘török’ | lásd -LÓGIA

turkológus ⇨ *tud* a turkológia szakembere

⊙ magy, ‘ua.’, lásd TURKOLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

turkomán ⇨ *text* bocharai szőnyeg

⊙ ang *Turkoman* ‘ua.’, ered. ‘türkmén’, lásd ott

turmalin ⇨ *ásv* magnézium-alumínium-bórszilikát, féldrágakő ásvány

⊙ ném *Turmalin* ← ang *tourmaline* ← szingaléz *turumali* ‘ua.’

turmix ⇨ *konyha* daraboló-keverő gép, amely tejből és gyümölcsből egynemű italt készít

⇨ ilyen ital

⊙ ang, ‘ua.’: *tur(n)* ‘forog, forgat’ | *mix* ‘kever’

turné ⇨ körutazás

⇨ hangversenykörút, előadóművész körútja, vendégszereplés, vendégjáték

⇨ sportszapsportyája

⊙ fr *tournee* ‘körutazás, ellenőrző út, kirándulás’ ← *tourner* ‘forgat, forog, körbejár’, lásd TURNUS

turnkey system [törnkí szisztem] ⇨ *számtech* kulcsrakész rendszer, számítógép ellátva minden szükséges hardverrel, telepített szoftverrel, használatra készen

⊙ ang, ‘ua.’: *turnkey* ‘kulcs elfordítása’: *turn* ‘fordít, lásd TURNUS | *key* ‘kulcs’ | lásd SZISZTÉMA

turnover [törnóver] ⇨ *orv* a sugárzó izotópoknak a szervezetbe való beépülése

⇨ *biol* enzim molekula átalakító sebessége

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘megtérülés, átalakulás’: *turn* ‘fordul’ | *over* ‘át’

turnus ⇨ egymást felváltó csoportok egyike

⇨ időszak, szakasz

⇨ forduló, menet, kör

⇨ műszak, váltás, munkacsapat

⊙ kk lat *turnus* ‘forgattyú, körforgás, ismétlődés’ ← *tornus* ‘esztergapad, forgatás’ ← gör *tornosz* ‘ua.’

turnür ⇨ *div* párnás csípőtömés a szoknya alatt az 1880-as években, amely teltebb alakot mutatott

⊙ fr *tournure* ‘ua.’, tkp. ‘körvonal’ ← *tourner* ‘fordul, körüljár’, lásd TURNUS

turpis † ⇨ bűnös, ludas valamiben

⊙ lat *turpis* ‘gyalázatos, ocsmány, parázna’

turpis causa [turpisz kauza] ⇨ *jog* piszkos, becstelen ügy

⇨ *jog* az ügylet erkölcstelen célja

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd TURPIS | *causa* ‘ügy’

turpisság ⇨ ravaszság, hamisság, kópéság

⇨ megtévesztés, félrevezetés, átejtés

⊙ lásd TURPIS

tus¹ ⇨ zuhany

⊙ ném nyj *tusch* ← ném *Dusche* ← fr *douche* ‘ua.’ ← ol *doccia* ‘zuhany, zápor’, ered. ‘ereszcsatorna, vízvezető’ ← *docciare* ← késő lat **ductiare* ‘vezet’ ← lat *ducere, ductum* ‘ua.’

Lásd még DUKTUS

tus² ⇨ *sport* találat (vívásban)

⇨ *sport* kétváll (birkózásban)

⊙ fr *touche* ‘érintés’ ← *toucher* ‘érint, eltalál’, lásd TUSÍROZ

tus³ ⇨ *műv* rajzhoz, íráshoz való tintaszerű fekete festék

⊙ baj-oszt *tusch* ← ném *Tusche* ‘ua.’ ← *tuschieren* ‘tussal rajzol’ ← fr *toucher* ‘érint, feketére fest’, lásd TUSÍROZ

tus⁴ ⇨ *zene* üdvözlésképpen játszott gyors akkordismétlés vagy tremoló zenekarban

⊙ ném *Tusch* ‘ua.’ ← fr *touche* ‘hangszer megütése, megszólaltatása’, ered. ‘érintés’, lásd TUS²

tusculanum [tuszkulánum] ⇨ kies helyen fekvő vidéki lak

⇨ *átv* békés, elvonult életre való hely, menedék a világ zajától távol

⊙ lat *Tusculanus* ‘tusculumi’ ← *Tusculum*, ókori római község a mai Frascati helyén, ahol Cicerónak villája volt

tusíroz † ⇨ érint, illet, érdekel

⇨ ingerel, zavar, bánt, sért

⊙ ném *touchieren* ‘ua.’ ← fr *toucher* ‘érint’ ← germán (pl. ang *tuck* ‘bedug’, ném *zucken* ‘üt, ránt’)
Lásd még TACCS, TUS²

tussicula [tusszikula] ⇨ *orv* enyhe köhögés

⊙ tud lat kics, ‘ua.’, lásd TUSSIS

tussis [tusszisz] ⇨ *orv* köhögés

⊙ lat hangut, ‘ua.’

tutéla † ⇨ *jog* gyámság

⊙ lat *tutela* ‘ua.’ ← gyak *tutari* oltalmaz’, lásd TUTOR

tuti ⇨ *biz* biztos, holtbiztos, kockázatmentes

⊙ bécsi ném argó *tutti* ‘jó, szép, helyes, rendben van’ ← ol *tutti* ‘mind’, lásd ott

tutor † ⇨ *jog* gyám

⇨ pártfogó, gyámolító

⊙ lat, ‘ua.’ ← *tueri, tutus* ‘ügyel, figyel, véd’

tutta la forza [tuttala forza] ⇨ *zene* teljes hangerővel (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’: lásd TUTTI | *forza* ← népi lat *fortia* ‘erő’ ← lat *fortis* ‘erős’

tutti ⇨ *zene* a teljes zenekar belépése a magánszólam után

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘mindnyájan’ ← *tutto* ‘egész, minden, összes’ ← lat *totus* ‘ua.’

tuttifrutti ⇨ *konyha* apróra vágott befőtt, nyers vagy cukrozott vegyes gyümölcs (pl. fagyaltíz)

⊙ ol *tutti frutti*, ‘minden(féle) gyümölcs’: lásd TUTTI | *frutto* ‘gyümölcs’ ← lat *fructus* ‘haszon, gyümölcs’ ← *frui* ‘hasznát veszi’

tutti quanti [tutti kvanti] ⇨ mindahányan

⊙ ol, ‘ua.’: lásd TUTTI | ol *quanto* ← lat *quantus* ‘ahány’

tübbing ⇨ *műsz* öntöttvas vagy vasbeton gyűrűk alagút vagy bányakna falának biztosítására

⊙ ném *Tübbing* ‘ua.’ ← ang *tubbing* ‘bányakna dongabélése’ ← *tub* ‘dézsa’

tübitejka ⇨ *ölt* kerek, tarka hímezésű kis fejfedő Turkesztánban

⊙ or kics, ‘ua.’ ← tatár *tübetei* ‘csúcsos sapka’ ← *tüba* ‘csúcs’

tüchtig ⇨ *alapos, gondos, rendes*

⊙ ném, ‘ua.’ ← kfn *tucht* ‘használhatóság, alkalmasság’ ← *taugen* ‘alkalmas valamire’, lásd TAUGLICH

tüll ⇨ *text* hálószerűen szőtt, átlátszó fátyolszövet

⊙ ném *Tüll* ← fr *tulle* ‘ua.’ ← *Tulle*, francia város, ahol először gyártották

türbe ⇨ mohamedán sírkápolna, síremlék

⊙ tör, ‘ua.’

türk ⇨ *tört* népvándorlás kori törökös nyelvű nép, amely nagy birodalmat alkotott Belső-Ázsiában

⇨ *tört* a magyarok neve egyes bizánci történetíróknál a honfoglalás előtti és utáni időkben

⊙ tör *türki* ‘türk, török’

türkiz ⇨ *ásv* zöldeskék színű féldrágakő

⊙ ném *Türkis* ← fr *turquoise* ‘ua.’, tkp. ‘török kő’ ← *turquois* ‘török’ ← tör *türki* ‘török’

türkmén ⇨ a Kaszpi-tenger és az Amu-Darja folyó között élő, törökös nyelvű nép

⊙ perzsa *turkoman* ‘ua.’, tkp. ‘türkféle’: *turk* ‘türk’ | *mánda* ‘hasonlít’

tütü ⇨ merev, fodros tüllből készült rövid balettszoknya

⊙ fr *tutu* ‘ua.’ ← gyermeknyelvi *culcul* [kükü] ‘popsi’ ← *cul* ← lat *culus* ‘fenék’

tweed [tvíd] ⇨ *text* mintás, kártolt gyapjúszövet

⊙ ang, ‘ua.’ ← *Tweed*, észak-angliai folyó, amelynek völgyében először gyártották

twill ⇨ *text* sávolykötéses, bordázott ruhaszövet

⊙ ang, ← óang *twili* ‘ua.’ ← lat *bilix, bilicis* ‘kettős fonatú’: *bi-* ‘kettős’ | *licium* ‘szál’ (az óang szó *twi-* eleme a lat *bi-*fordítása)

twist [tviszt] ⇨ gyors és lüktető, a felsőtestet ide-oda csavaró mozdulatokból álló, gyors ütemű tánc az 1960-as évekből

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘csavarás’

two-step [túsztep] ⇨ *zene* kétnegyedes ütemű társasági tánc

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘két-lépés’: *two* ‘kettő’ | *step* ‘lépés’

ty- lásd még TI-

tylosis [tilózis] ⇨ *orv* bőrkérgesedés

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *tūlosz* ‘bőrkeményedés, tyúkszem’ | *-ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

typanectomy [timpanektómia] ⇨ *orv* a dobhártya műtéti eltávolítása

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd TYMPANUM | gör *ektomé* ‘kimetszés: *ek-* ‘ki’ | *temnó* ‘vág’

tyimpanum [timpanum] ⇨ *anat* dobüreg, középfül

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← gör *tūmpanon* ‘dob’

Lásd még TIMPANI, TIMPANON

typhoid [tifoid] ⇨ *orv* tüneteiben a tífuszra emlékeztető

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd TÍFUSZ | *-id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

U,Ú

---

ubikvista ⇨ *biol* a legkülönbélebb környezetben is megélő, az egész Földön elterjedt állat- vagy növényfaj

⊙ ném *Ubiquist* ‘ua.’ ← lat *ubique* ‘mindenütt, akárhol’ ← *ubi* ‘hol, ahol’

ubi supra ⇨ *biol* növény- vagy állatfajnak az a jellemzője, hogy a Föld minden éghajlati övezetében megtalálható

⊙ ang *ubiquity* ‘ua.’ ← lat *ubique*, lásd **UBIKVISTA**

ubi supra [ubi szupra] ⇨ (lásd) mint fent

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘ahol fent’: *ubi* ‘hol, ahol’ | *supra* ‘fent’

udmurt ⇨ *népr* a Vjatka és Káma folyók vidékén élő finnugor nyelvű nép, amely a permi ághoz tartozik

⇨ e nép nyelve, e nép tagja

⇨ (mn) e néppel kapcsolatos

⊙ udmurt ‘ua.’, tkp. ‘mezei ember’

ufó ⇨ repülő csészalj és más, a légben megfigyelt titokzatos tárgy, amelyet sokan földön kívüli eredetűnek hisznek

⊙ ang *UFO* betűszó, ‘ua.’ ← *Unidentified Flying Objects* ‘azonosítatlan repülő tárgyak’: *fly* ‘repül’, lásd még **IDENTIFIKÁL**, **OBJEKTUM**

ufológia ⇨ az ufónak nevezett tárgyak kutatásával foglalkozó újkeletű „tudomány”

⊙ ang *ufology* ‘ua.’, lásd **UFÓ**, **-LÓGIA**

ujgur ⇨ *népr* Belső-Ázsiában élő, törökös nyelvet beszélő nép

⊙ saját név, ered. egy türök eredetű ~ dinasztia neve

ukáz ⇨ *tört* cári rendelet

⇨ *pej* önkényeskedő parancs, utasítás

⊙ or *ukaz* ‘ua.’ ← *ukazatj* ‘megparancsol’

ukulele ⇨ *zene* portugál eredetű, négyhúros gitárféle pengetős hangszer a Hawaii-szigeteken

⊙ hawaii, ‘ugráló bolha’

ulánus ⇨ *kat* lándzsával felfegyverzett könnyűlovassági katona, dzsidás

⊙ ném *Ulan* ← lengy *ulan* ‘ua.’ ← tör *oĝlan* [olan], tkp. ‘ifjú ember’ ← tatár

ulceráció ⇨ *orv* fekélyesedés

⊙ tud lat *ulceratio* ‘ua.’ ← *ulcerare, ulceratum* ‘gennyed, fekélyesedik’, lásd **ULKUSZ**

ulcerózus ⇨ *orv* fekélyes

⊙ tud lat *ulcerosus* ‘ua.’ ← *ulcus, ulceris*, lásd **ULKUSZ**

uléma ⇨ *vall* mohamedán egyházi jogtudós

⊙ ar tbsz, ‘ua.’ ← *álim* ‘tudós’

ulkusz ⇨ *orv* fekély, gyomorfekély

⊙ lat *ulcus, ulceris* ‘fekély, kelevény, gennyedés’

ulna ⇨ *anat* singsont

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘alkar, könyök’

ulorrhagia [ulorrhágia] ⇨ *orv* fogínyvérzés

⊙ tud lat, ‘ua.’: gör *ulon* ‘fogíny’ | *rhégnümi* ‘kihasad, kiárad’

ulszter ⇨ *ölt* hosszú és bő férfi felöltő

⊙ ang *ulster* ‘ua.’ ← *Ulster* észak-ír tartományról, ahol először készítették

ulti ⇨ *ját* háromszemélyes kártyajáték magyar kártyával, melyben az utolsó ütést az aduszin legkisebb lapjával kell elvinni

⊙ magy röv, lásd ULTIMÓ

ultima ratio regum [... ráció régum] ⇨ a királyok utolsó érve, azaz a háború, a fegyverek bevetése

⊙ lat, 'ua.': lásd ULTIMÓ, RÁCIÓ | *rex, regis* 'király'

ultimativ ⇨ ultimátum jellegű

⊙ ném, 'ua.', lásd ULTIMÁTUM

ultimátum ⇨ fenyegetéssel kísért utolsó figyelmeztetés

⇨ *pol* erélyes diplomáciai jegyzék, amely egy követelés határidőn belüli teljesítésére szólít fel, ennek megtagadása esetére súlyos következményeket, pl. hadüzenetet helyezve kilátásba

⊙ újk lat seml *ultimatum* 'ua.' ← kk lat *ultimare, ultimatum* 'utoljára áll, bevégez' ← *ultimus*, lásd ULTIMÓ

ultimó ⇨ (fn) *ját* utolsó ütés meghatározott feltételekkel több kártyajátékban (pl. tarokk, ulti)

⇨ † *ker* lejárató nap, a hónap utolsó napja mint (fizetési) határnap

⇨ (hat) végül, utoljára, utolsóként, utolsónak

⊙ ol *ultimo* ← lat ff *ultimus* 'utolsó' ← ősi *uls, ultis* 'távoli, túlhan fekvő' (önállóan nem használatos)

ultimum refugium ⇨ a végső menedék

⊙ lat, 'ua.': lásd ULTIMÓ | *refugium* 'menedék' ← *refugere* 'menekül', tkp. 'visszafut': *re-* 'vissza' | *fugere* 'fut', lásd FUGA

ultra ⇨ *pol* párt vagy mozgalom szélsőséges irányzatának híve

⊙ magy, röv ← *ultra(jobboldali), ultra(balos)*, lásd ULTRA-

ultra- (szösszetételek előtagjaként)

⇨ igen nagy mértékben, mértéktelenül, szélsőségesen: *ultrarövidhullám, ultramodern*

⇨ valamin túli: *ultraviolet*

⇨ a szokottnál jóval nagyobb határfokkal, sebességgel stb. működő: *ultracentrifuga*

⊙ lat kf *ultra-* 'vmin túl' ← ősi *uls, ultis* 'távoli, túlhan fekvő' (önállóan nem használatos)

Lásd még UTRÍROZ

ultracentrifuga ⇨ *műsz* percnkénti 45 ezernél nagyobb fordulatszámú centrifuga

⊙ lásd ULTRA-, CENTRIFUGA

ultraizmus ⇨ *irod* a dadaizmus és a korai szürrealizmussal rokonítható avantgárd irányzat a spanyol és spanyol-amerikai lírában az 1920-as évek elején

⊙ sp *ultraismo* 'ua.': az 1920-ban megjelent *Ultra* c. kiáltványról, lásd ULTRA-, -IZMUS

ultrakolonialista ⇨ *pol* a gyarmatok megtartásához a végsőkig ragaszkodó (politika, ill. politikus)

⊙ lásd ULTRA-, KOLONIALISTA

ultramarin ⇨ a tenger színénél mélyebb kék

⊙ ném *Ultramarin* 'ua.' ← sp *ultramarino* 'tengerentúli eredetű' (a festék alapanyagáról): lat *ultra-* 'túl' | *marinus* 'tengeri' ← *mare, maris* 'tenger'

ultramikroszkóp ⇨ *opt* a látható fény hullámhosszánál kisebb tárgyak megfigyelésére is alkalmas mikroszkóp

⊙ lásd ULTRA-, MIKROSKÓP

ultramodern ⇨ túlzottan modern, keresetten vagy kihívóan újszerű

⊙ lásd ULTRA-, MODERN

ultramontán ⇨ *pol* pápapárti, az ultramontanizmus híve

⊙ ném *Ultramontan* ← fr *ultramontain* 'ua.', lásd ULTRAMONTANIZMUS

ultramontanizmus ⇨ *pol* pápapártiság, klerikális politikai irányzat, amely támogatja a pápaság világi hatalmát és az adott ország katolikus egyházának az ügyeibe való beleszólását

⊙ fr *ultramontanisme* 'ua.' ← *ultramontain* 'a hegyeken túli' (értve az Alpokon túli Itáliára és benne Rómára, a pápaság székhelyére): lásd ULTRA- | lat *montanus* 'hegyi' ← *mons, montis* 'hegy'

ultranacionalista ⇨ *pol* szélsőséges nacionalista

⊙ lásd ULTRA-, NACIONALISTA

ultraszonikus ⇨ *fiz* az emberi füllel hallhatónál nagyobb rezgésszámú

✧ *fiz* ultrahanggal működő

◎ ang *ultrasonic* ‘ua.’: lásd ULTRA- | lat *sonus* ‘hang’

ultraszonográfia ✧ *fiz* ultrahanggal végzett vizsgálat

◎ ang *ultrasonography* ‘ua.’, lásd ULTRASZONIKUS, -GRÁFIA

ultraviolet ✧ *fiz* ibolyántúli (fény)

◎ ném, ‘ua.’: lásd ULTRA- | kics *Violet* ‘ibolya’ ← lat *viola* ‘ua.’

Umbelliferae ✧ növ ernyős virágzatú növények

◎ tud lat, ‘ua.’: kics *umbella* ‘napernyő’, lásd UMBRELLA | *ferre* ‘hoz’

umbilikális ✧ *anat* a köldökhöz tartozó

◎ tud lat *umbilicalis* ‘ua.’ ← *umbilicus* ‘köldök’

umbra¹ ✧ *csill* napfolt sötét magja

◎ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘árnyék’

umbra² ✧ *kém* barna festék mangán- és vasvegyületek örleményéből

◎ ném *Umbr* ← fr *ombre* ← ol *ombra* ‘ua.’: VAGY ← lat *umbra* ‘árnyék’, VAGY ← lat *Umber*, *Umbr* ‘Umbriából való’ ← *Umbri* ‘umberek’ (ez a festőanyag Umbriából származik)

umbrella † ✧ ernyő

✧ *vall* négy rúdon hordott brokátmennyezet katolikus körmenetben a szentséget vivő pap felett

◎ késő lat, ‘ua.’ ← lat kics *umbella* ‘napernyő’, tkp. ‘árnyacska’ ← *umbra* ‘árnyék’ (az alapforma és a kicsinyített alak keveredett)

umbrofil ✧ növ áryékkedvelő növényfaj

◎ tud lat *umbrophil* ‘ua.’: *umbra* ‘árnyék’ | gör *philó* ‘kedvel’

umformer ✧ *vill* áramátalakító, amely váltóáramból egyenáramot állít elő

◎ ném *Umformer* ‘ua.’ ← *umformen* ‘átalakít’: *um-* ‘át’ | *Forme* ‘alak, forma’

umiak ✧ fakeretes, bőrbevonatú eszkimó evezős csónak

◎ eszkimó (inuit) *umiak* ‘ua.’

umlaut ✧ *nyelvt* a többeli magánhangzó megváltozása a németben és más germán nyelvekben, ha a toldalék *e* hangot tartalmaz (*a*→*ä*, *o*→*ö*, *u*→*ü*), pl. ném *Buch*→*Bücher* ‘könyv, könyvek’, svéd *fo*t→*fötter* ‘láb, lábak’

◎ ném, ‘ua.’: *um* ‘át’ | *Laut* ‘hang’

umslág ✧ *nyomd* védőborító, könyvborító

✧ † borogatás, kötés

◎ ném *Umschlag* ‘ua.’ ← *umschlagen* ‘átfordít, körülfog’: *um-* ‘át, körül’ | *schlagen* ‘üt, vet’

unanimitás ✧ teljes egyetértés, egyhangúság (szavazásban, döntésben)

◎ lat *unanimitas* ‘ua.’ ← *unanimus* ‘egyetértő’, tkp. ‘egy lelkiületű’: *unus* ‘egy’ | *animus* ‘lélek, nézet, akarat’

unanimizmus ✧ *irod* francia esztétikai, irodalmi és morálfilozófiai áramlat a 20. század első két évtizedében, amely a költői ennek és a társadalom „lelkiületének” összefonódásában jelölte meg célját

◎ lat *unanimitisme* ‘ua.’: *unanime* ← lat *unanimus* ‘egyetértő, egy lelkiületű”, lásd UNANIMITÁS | lásd -IZMUS

unberufen ✧ *biz* hogy el ne kiabáljam

◎ ném, tkp. ‘kimondatlan, megidézetlen (maradjon)’: *un-* ‘nem, ne’ | *berufen* ‘szólít, megidéz’, régen ‘falra festi az ördögöt’

uncia ✧ tizenkettedrész (fontból, lábból)

✧ † súlymérték (28,3 g)

✧ † hosszsmérték, egy hüvelyk, ill. col

◎ lat, ‘tizenkettedrész’ ← ?

unciális ✧ görög és latin nagybetűs kódexírás, gömbölyített írás a 4–8. században

◎ lat *uncialis* ‘ua.’, tkp. ‘hüvelyknyi (betűmagasság)’, lásd UNCIA

Uncle Sam [ankl szem] ✧ az amerikaikat megtestesítő jellegzetes figura

◎ ang, ‘Samu bácsi’: *uncle* ← fr *oncle* ← lat kics *avunculus* ‘nagybácsi’ ← *avus* ‘ős’

unctio [unkció] ✧ *orv* megkenés, bedörzsölés

✧ *orv* gyógykenőcs

⊙ lat, 'ua.' ← *unguere, unctum* 'ken'

Lásd még UNGUENTUM

undáció ✧ *geol* a földkéreg hatalmas darabjainak emelkedő és süllyedő mozgása sokmillió éves periódussal

⊙ tud lat, 'ua.', tkp. 'hullámozás' ← *undare* 'hullámozik' ← *unda* 'hullám'

Lásd még ONDOLÁL, UNDULÁCIÓ

underclass [anderklasz] ✧ *szoc* a modern társadalmak legalsó rétege, a lecsúszottak, a kiúttalanul tengődők tömege

⊙ ang, 'osztályalattiak': *under* 'alatt' | *class* ← lat *classis* 'osztály'

Lásd még KLASSZIS

underground [andergraund] ✧ földalatti vasút

✧ *tört* az újbóloldal mozgalma az 1970-es években a fennálló (tőkés) viszonyokkal szembe forduló életforma és egy ellenkultúra megteremtésére

⊙ ang, 'ua.': *under* 'alatt' | *ground* 'föld, talaj'

understatement [andersztéjtmnt] ✧ visszafogott, a túlzás ellentétébe csapó állítás (szerénységből vagy a hatás kedvéért), pl. „nem is olyan rossz” ahelyett, hogy „nagyserű”

⊙ ang, 'ua.': *under* 'alatt, alá' | *statement* 'állítás' ← *state* 'állít' ← lat *status* 'állás' ← *stare* 'áll'

unduláció ✧ *fiz* hullámmozgás, hullámrezgés

⊙ ang *undulation* 'ua.' ← késő lat kics *undula* 'hullámocska' ← lat *unda* 'hullám'

Lásd még ONDOLÁL, UNDÁCIÓ

unfair [anfer] ✧ tisztességtelen, sportszerűtlen

⊙ ang, 'ua.': *un-* 'nem' | lásd FAIR

unguentum [ungventum] ✧ kenőcs

⊙ lat, 'ua.' ← *unguere, unctum* 'ken'

Lásd még UNCTIO

unguiformis [ungviformis] ✧ *anat* köröm alakú

⊙ tud lat, 'ua.': *unguis* 'köröm' | *forma* 'alak'

ungusztíóz ✧ *biz* undorító, gusztustalan, étvágyrontó

⊙ ausztrál német *ungustiös* 'ua.': *un-* 'nem' | lásd GUSZTIÓZ

unheimlich ✧ barátságtalan, kényelmetlen érzéseket okozó, borzongást keltő

⊙ német, ered. *unheimelig* 'ua.': *un-* 'nem' | *heimelig* 'otthonos, kedélyes' ← *Heim* 'otthon'

uni- ✧ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) egy, egy-

⊙ lat *unus* 'egy'

unicelluláris ✧ *biol* egysejtű

⊙ tud lat, 'ua.': lásd UNI- | kics *cellula* 'sejt' ← *cella* 'kamra, szentély, méhsejt'

unicitás ✧ *mat* egyértelműség

⊙ tud lat, 'ua.' ← *unicus* 'egyetlen, egységes' ← *unus* 'egy'

unicornis lásd UNIKORNIS

unifikáció ✧ egyesítés, egységesítés

✧ egységesülés

⊙ késő lat *unificatio* 'ua.', lásd UNIFIKÁL

unifikál ✧ egyesít, egységesít

⊙ késő lat *unificare* 'ua.': lásd UNI- | *facere* 'csinál'

unifiláris ✧ *műsz, vill* egyszálú, egyszálás

⊙ ang *unifilar* 'ua.': lásd UNI- | lat *filum* 'szál'

uniformis ✧ egyenruha

⊙ német *Uniform* 'ua.' ← lat *uniformis* 'egyforma': lásd UNI- | *forma* 'forma'

uniformitás ✧ egyformaság, egyöntetűség

✧ egysíkúság

⊙ lat *uniformitas* 'ua.', lásd UNIFORMIS

uniformizál ✧ egységesít, egyöntetűvé tesz, egyenlősít

- ✧ megszünteti a különbségeket, egyedi vonásokat
- ⊙ fr *uniformiser* 'ua.', lásd UNIFORMIS
- uniformizmus** ✧ túlhajtott törekvés a különbségek eltüntetésére, az egyedi jellegzetességek felszámolására
- ⊙ ném *Uniformismus* 'ua.', lásd UNIFORMIS, -IZMUS
- unikális** ✧ egyedi, egyetlen
- ✧ egyetlen példányban fennmaradt
- ⊙ lat *unicalis* 'ua.', lásd UNIKUM
- unikornis** ✧ egyszarvú, mondabeli lóféle állat a homlokából kinövő hosszú, egyenes szarvval
- ⊙ lat *unicornis* 'ua.': lásd UNI- | *cornu* 'szarv'
- unikum** ✧ ritkaság, különlegesség
- ✧ párját ritkító jelenség
- ✧ egyedülálló, a maga nemében egyetlen dolog
- ⊙ lat seml *unicum* 'ua.' ← *unicus* 'egyetlen, egyedüli, kiváló' ← *unus* 'egy'
- unilaterális** ✧ egyoldalú
- ⊙ ang *unilateral* 'ua.': lásd UNI- | lat *latus, lateris* 'oldal'
- unilineáris** ✧ csak az egyik vonalon érvényesülő vagy lebonyolódó
- ⊙ lásd UNI-, LINEÁRIS
- unintelligens** ✧ *biz* nehéz felfogású, ostoba
- ⊙ ném *unintelligent* 'ua.': *un-* 'nem' | lásd INTELLIGENS
- unió** ✧ szövetség, egyesülés, egyesület
- ✧ *pol* államszövetség
- ⊙ lat *unio, unionis* 'egység', ered. 'magában álló nagy gyöngy' ← *unus* 'egy'
- unio mystica** [unió misztika] ✧ *vall* az Istennel való titokzatos lelki egyesülés élménye mint a középkori misztikus törekvések célja
- ⊙ lat, 'ua.', lásd UNIÓ, MISZTIKUS
- unionista** ✧ *pol* az egyesülés híve, az állam szövetségi berendezkedésének támogatója
- ⊙ ang, ném *unionist* 'ua.', lásd UNIÓ
- unionizmus** ✧ *pol* törekvés államszövetség létrehozására vagy fenntartására
- ⊙ ang *unionism* 'ua.', lásd UNIÓ, -IZMUS
- Union Jack** ✧ az angol nemzeti lobogó népszerű neve, amely lobogó az angol, skót és ír szimbólumokat egyesíti, és az Írországgal való unió (1801) után nyerte el mai formáját
- ⊙ ang, 'ua.': lásd UNIÓ | *Jack* 'Jancsi' ← *John* 'János', itt 'kisebb méretű lobogó, amelyet régi hajókon az orrvitorlarúdra tűztek ki'
- uniovuláris** ✧ *orv* egyetlenjű
- ⊙ tud lat *uniovularis* 'ua.': lásd UNI- | kics *ovulum* 'petesejt' ← *ovum* 'tojás'
- unipoláris** ✧ *vill* csak egy pólussal működő (félvezető)
- ⊙ ang *unipolar* 'ua.', lásd UNI-, POLÁRIS
- unisono** [uniszónó] ✧ *zene* egyszólamúan (adandó elő)
- ✧ *átv* egyhangúlag, egybehangzóan
- ⊙ ol, 'ua.', lásd UNI- | lat *sonus* 'hang'
- uniszex** ✧ *ölt* férfiak és nők által egyaránt viselhető (divatruházati cikk)
- ⊙ ang 'ua.': lásd UNI-, SZEX
- unitárius** ✧ *vall* szentháromság-tagadó, csak egyszemélyű Istent valló protestáns felekezet, amelyet Dávid Ferenc alapított a 16. században
- ⊙ újjk lat *unitarius* 'ua.' ← *unitas* 'egység' ← *unus* 'egy'
- unitarizmus** ✧ *vall* az unitárius felekezet tanítása
- ⊙ lásd UNITÁRIUS, -IZMUS
- unitus** ✧ *vall* egyesült, görög katolikus, a görögkeleti egyháznak a pápa fennhatósága alá visszatért, „újraegyesült” részét illető
- ⊙ újjk lat, 'ua.' ← késő lat *unire, unitum* 'egyesül' ← *unus* 'egy'
- univalencia** ✧ *tud* egyértékűség

✧ *kém* egyvegyértékűség

⊙ ang *univalence* ‘ua.’, lásd UNIVALENS

univalens ✧ *tud* egyértékű

✧ *kém* egy vegyértékű

⊙ ang *univalent* ‘ua.’: lásd UNI- | lat *valens, valentis* ‘(vmit) érő’ ← *valere* ‘ér (vmit)’

universiade [univerziád] ✧ *sport* egyetemi és főiskolai hallgatók számára négyévenként rendezett világversenyt

⊙ ném *Universiade* ‘ua.’: *Univer(sität)* ‘egyetem’, lásd UNIVERZITÁS | (*Olymp*)*iade* ‘olimpiász’, lásd ott

univerzáliai ✧ *fil* a legáltalánosabb bölceleti fogalmak

⊙ kk lat tbsz seml *universalia* ‘ua.’, lásd UNIVERZÁLIS

univerzális ✧ egyetemes, egyetemleges, általános, átfogó

✧ sokféle munkára alkalmas, sokoldalú

⊙ kk lat *universalis* ‘ua.’, lásd UNIVERZUM

univerzalitás ✧ egyetemesség, egyetemlegesség

⊙ tud lat *universalitas* ‘ua.’, lásd UNIVERZÁLIS

univerzalizmus ✧ *vall* hittudományi gondolat, amely szerint végül minden ember eljut az üdvösségre, sőt, még a bukott angyalok is

✧ *közzg* olyan elmélet, amely a társadalmat az egyedek pusztja összességénél magasabb rendű, szerves egésznek tekinti

⊙ tud lat *universalismus* ‘ua.’, lásd UNIVERZÁLIS, -IZMUS

univerzitás † ✧ *okt* egyetem, a tudományokat a legmagasabb szinten tanító, középkori eredetű intézmény

⊙ kk lat *universitas* ‘ua.’, tkp. ‘összesség’ (ti. a tudományszakoké), ill. ‘együttes, testület’ (ti. az oktatóké és hallgatóké) ← *universus*, lásd UNIVERZUM

univerzizmus ✧ *vall* a mindenséget és az embert sajátos egységben látó kínai vallásbölceleti rendszerek, a konfucianizmus és taoizmus egybefoglaló megjelölése

⊙ lásd UNIVERZUM, -IZMUS

univerzum ✧ világegyetem, világmindenség, mindenség

⊙ ném *Universum* ‘ua.’ ← lat *universus* ‘együttes, egész, összes’, tkp. ‘egybe, egyfelé fordított’: lásd UNI- | *versus* ‘fordult’ ← *vertere, versum* ‘fordít’

unmensch [unmens] ✧ *biz* szörnyeteg, kibírhatatlan alak

⊙ ném, ‘ua.’: *un-* ‘nem’ | *Mensch* ‘ember’

unsereiner [unzereiner] † ✧ *biz* magunkféle, magunkfajta, hasonzörű, közülünk való, a mi kutyánk kölyke

⊙ ném, ‘ua.’: *unser* ‘a miénk’ | *einer* ‘egyvalaki’ ← *ein* ‘egy’

untám ✧ ügyetlen, élheterlen, kellemetlen

⊙ jidd *ontam* ‘ízetlen’ ← héb *taam* ‘íz, zamat’

untauglich † ✧ *kat* szolgálatra alkalmatlan

⊙ ném, ‘ua.’: *un-* ‘nem’ | lásd TAUGLICH

untermann ✧ artistacsoport tagja, aki az egész embergulát legalul tartja

⊙ ném, ‘ua.’: *unter* ‘alul’ | *Mann* ‘férfi’

unus pro multis [unusz pró multisz] ✧ egy mindenkiért

⊙ lat, ‘egy sokakért’: *unus* ‘egy’ | *pro-* ‘ért’ | *multus* ‘sok’

unzsenírt ✧ *biz* fesztelenül

✧ *pej* szégyentelenül, pirulás nélkül

⊙ ném *ungeniert* ‘ua.’: *un-* ‘nem’ | lásd ZSENÍROZ

upanisádok ✧ *vall* szanszkrit nyelvű, párbeszédés formájú indiai vallásfilozófiai írások legfőképp a Kr. e. 8–5. századból, bölcs erdei remeték tanításait tartalmazzák

⊙ szansz *upa ni-shad* ‘titkos beszélgetés’, tkp. ‘leülés valaki elé’

upasz ✧ *növ* Jáva szigetén honos fa, kergének nedvéből nyílméreg készül

⊙ maláj *úpasz* ‘méreg’

updating [apdédjnting] ⇨ adatfelújítás

⊙ ang, 'ua.' ← *update* 'felújít, felfrissít, korszerűsít' ← *up (to) date* 'a jelen pillanatra érvényes, a jelennel lépést tartó': *up* 'fel, -ig' | *date* 'dátum', lásd ott

upre ⇨ fel, talpra

⊙ cig, 'ua.'

uragóg ⇨ *orv* húgyhajtó szer

⊙ tud lat *uragog(us)* 'vizelethajtó': gör *uron* 'vizelet' | *agógosz* 'vezető, elvezető' ← *agó* 'vezet'

uralista ⇨ *nyelvt* az uráli nyelvek tudósa

⊙ magy, lásd URALISZTIKA

uralisztika ⇨ *nyelvt* az uráli nyelvekkel, azaz a finnugor és szamojéd nyelveket egybefogó tágabb nyelvcsoporthal foglalkozó tudományág

⊙ magy, az *Ural* hegységről, amely e nyelvterület földrajzi gerincének tekinthető (a *germanisztika*, *szlavisztika* és hasonló megnevezések mintájára)

urán ⇨ *kém* a legnagyobb atomsúlyú természetes elem, radioaktív fém

⊙ ném *Uran* ← tud lat *uranium* 'ua.': az *Uránusz* bolygóról (amelyet az elemmel egy időben fedeztek fel) ← *Uranosz*, az égbolt görög istensége, tkp. 'ég' | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

uraninit ⇨ *ásv* uránszurokérc, urán-dioxid, radioaktív fekete uránérc

⊙ ang *uraninite* 'ua.': *uranin* 'urániumvegyületektől fluoreszkáló ernyő' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

uranizmus ⇨ *orv* homoszexualitás

⊙ ném *Uranismus* 'ua.': gör *uranosz* 'szájpaddás', ered. 'égbolt' | lásd -IZMUS

uranográfia ⇨ *csill* leíró csillagászat

⊙ ang *uranography* 'ua.': gör *uranosz* 'égbolt' | lásd -GRÁFIA

uranometria † ⇨ *csill* csillagkatalógus, csillagtérkép

⊙ ném *Uranometrie* 'ua.': gör *uranosz* 'égbolt' | *metréó* 'mér'

uranoszkóp † ⇨ *csill* csillagászati távcső

⊙ ném *Uranoskop* 'ua.': gör *uranosz* 'égbolt' | *szkopeó* 'néz, vizsgál'

urbanista ⇨ *ép* városrendező

⊙ ném *Urbanist* 'ua.', lásd URBANIZMUS

urbanisztika ⇨ településtudomány, a várostervezés és -rendezés elmélete és gyakorlata

⊙ ném *Urbanistik* 'ua.', lásd URBÁNUS

urbanitás ⇨ városiaság

⇨ csiszoltság, kifinomultság

⊙ ném *Urbanität* 'ua.' ← *urban* 'udvarias, finom, világfias' ← lat *urbanus*, lásd URBÁNUS

urbanitisz ⇨ *szoc* a városi életmóddal járó káros lelki és testi tünetek, jelenségek együttese

⊙ tud lat *urbanitis* 'ua.': lásd URBÁNUS | *-itis* (betegségre utaló toldalék az orvosi nyelvben)

urbanizáció ⇨ *szoc* városiasodás

⇨ *szoc* a lakosság nagy tömegeinek a városokba telepedése

⊙ ném *Urbanisation* 'ua.', lásd URBANIZÁL

urbanizál ⇨ városiasít, települést tervszerűen várossá fejleszt

⇨ † kiművel, csiszol

⊙ ném *urbanisieren* 'városiasít', lásd URBÁNUS

urbanizálódik ⇨ városiasodik

⇨ † csiszolódik, kifinomul

⊙ lásd URBANIZÁL

urbanizmus ⇨ városrendezés, várostervezés

⇨ † városias műveltség, csiszoltság

⊙ ném *Urbanismus* 'ua.', lásd URBÁNUS, -IZMUS

Lásd még HIPERURBANIZMUS

urbánus ⇨ városi, városias

⇨ művelt, kiművelt

✧ *irod* a városi, polgári kultúrát képviselő alkotók jelzője Magyarországon a két világháború között, a „népies” írőkkel szembeállítva

⊙ lat *urbanus* ‘városi’ ← *urbs, urbis* ‘város’

urbárium ✧ *tört* a jobbágy kötelező szolgáltatásai, úrbér, jobbágyteher, úrdolga

✧ *tört* az ezeket megszabó oklevél

✧ *tört* úrbéri földek telekkönyvi nyilvántartása

⊙ kk lat, ‘birtoknyilvántartás’ ← őfném *urberan* ‘felhoz a bányából, kitermel’ (magy jelentésköre az *úr* szó beleértése folytán alakult ki)

urbi et orbi ✧ (fn) *vall* minden katolikus hívőre kiterjedő (pápai áldás)

✧ (hat) *átv* mindenfelé, világgá (kiált), a nagy nyilvánosság elé (tár)

⊙ lat, ‘a városnak (ti. Rómának) és a földkerekségnek’: *urbs* ‘város’ | *orbis (terrarum)* ‘a (föld) kerekesség’ ← *orbis* ‘kerék’

Lásd még URBÁNUS, ORBITÁLIS

urbs aeterna [urbsz éterna] ✧ az örök város (ti. Róma)

⊙ lat, ‘ua.’: *urbs* ‘város’ | *aeternus*, tkp. *aeviternus* ‘örök’ ← *aevum* ‘kor, korszak, örök idő’

urdu ✧ *nyelvt* a hindi nyelv perzsa és arab elemekkel vegyült, arab írású változata, Pakisztán államnyelve

⊙ hindi *urdú* ‘tábor, sereg’ ← tör *ordu* ‘ua.’

❖ magy *horda*

urémia ✧ *orv* húgyvérűség, a szervezet mérgezettsége veseelégtelenség miatt

⊙ tud lat *uraemia* ‘ua.’: gör *uron* ‘vizelet’ | *haima* ‘vér’

uréter ✧ *anat* húgyvezeték a vese és a hólyag között

⊙ tud lat *ureter* ← gör *uréter* ‘ua.’ ← *ureó* ‘vizelet’

urethra ✧ *anat* húgycső, a vizeletet a hólyagból kivezető cső

⊙ tud lat, ← gör *uréthra* ‘ua.’

uretralgia ✧ *orv* húgycsőfájdalom

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd URETHRA | gör *algeó* ‘fájdalmat érez’

uretrális ✧ *anat* a húgycsőhöz tartozó

⊙ tud lat *urethralis* ‘ua.’, lásd URETHRA

uretroszkópia ✧ *orv* húgycsőtükrözés

⊙ tud lat *urethroscopia* ‘ua.’: lásd URETHRA | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

uretrosztenózis ✧ *orv* húgycsősűkület

⊙ tud lat *urethrostenosis* ‘ua.’, lásd URETHRA, SZTENÓZIS

ureusz ✧ *tört* az egyiptomi fáraók és egyes istenek fejékének kígyódíszje mint felségjelvény

⊙ lat *uraeus* ← gör *uraios* ‘ua.’, ered. ‘farok’

urgens † ✧ sürgős, sürgető, sietős

✧ kényszerítő

⊙ lat, ‘ua.’ ← *urgere* ‘szorít, szorongat, sürget’

urina ✧ *orv* vizelet

⊙ lat, ‘ua.’ ← *urinari* ‘vizelet’ ← ősi lat **urum* ‘víz’ (indoeurópai rokon: gör *uron* ‘vizelet’)

urináció ✧ *orv* vizeletürítés

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *urinare, urinatum* ‘vizelet’, lásd URINA

urinális ✧ *orv* a vizelettel kapcsolatos

⊙ tud lat *urinalis* ‘ua.’ ← *urina*, lásd ott

urinometria ✧ *orv* a vizelet fajsúlyának mérése

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd URINA | gör *metréó* ‘mér’

urlaub † ✧ *kat* kimenő, eltávozási engedély

⊙ ném *Urlaub* ‘kimenő, szabadság’, tkp. ‘engedély’ (eltávozásra) ← *erlauben* ‘megenged’ ← őfn *irlouben, urlouben* ‘ua.’

urna ✧ hamvveder

✧ díszváza

✧ szavazóláda

⊙ lat, ‘korsó, hamvveder, sorshúzó edény’

urnárium ⇨ urnatemető

⊙ újk lat, ‘ua.’, lásd URNA

uro- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) a vizelettel kapcsolatos

⊙ gör *uron* ‘vizelet’ ← *ureó* ‘vizelet’

urogenitális ⇨ *orv* húgy- és ivarszervi

⊙ tud lat *urogenitalis* ‘ua.’, lásd URO-, GENITÁLIS

urográfia ⇨ *orv* a húgyutak kontrasztanyagos röntgenvizsgálata

⊙ tud lat *urographia* ‘ua.’, lásd URO-, -GRÁFIA

urokróm ⇨ *orv* a vizelet sárgás színét adó festékanyag

⊙ tud lat *urochrom* ‘ua.’: lásd URO- | gör *khroma* ‘szín’

urolit ⇨ *orv* húgykő

⊙ ném *Urolith* ‘ua.’: lásd URO- | gör *lithosz* ‘kő’

uroлитиázis ⇨ *orv* húgykőbetegség

⊙ tud lat *uroolithiasis* ‘ua.’, lásd URO-, LITIÁZIS

uroológia ⇨ *orv* vesegyógyászat, a vesével és a húgyszervekkel foglalkozó orvostudományi ág

⇨ *orv* ilyen osztály kórházban, szakrendelőben

⊙ tud lat *urologia* ‘ua.’, lásd URO-, -LÓGIA

uroológus ⇨ *orv* vesegyógyász, az urológia szakembere

⊙ magy, lásd UROLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

uropénia ⇨ *orv* a vizeletképződés csökkenése, elégtelensége

⊙ tud lat *uropoenia* ‘ua.’: lásd URO- | lat *paene* ‘alig’

uropoézis ⇨ *orv* vizeletképződés

⊙ tud lat *uropoesis* ‘ua.’: lásd URO- | gör *poiészisz* ‘alkotás’ ← *poieó* ‘alkot, létrehoz’

Lásd még POÉZIS

uroszepszis ⇨ *orv* húgymérgezés, a vizelet bomlása folytán keletkezett mérgezéses állapot

⊙ tud lat *urosepsis* ‘ua.’, lásd URO-, SEPSZIS

uroszkópia ⇨ *orv* vizeletvizsgálat

⊙ tud lat *uroscopia* ‘ua.’: lásd URO- | gör *szkopeó* ‘néz, vizsgál’

ursulina [urzulina] ⇨ *vall* Orsolya-rendi apáca, katolikus tanító és betegápoló rend tagja

⊙ lat nn, ‘ua.’ ← *Ursula*, 4. századi keresztény vértanú szent, a rend névadója ← lat nn kics *ursula* ‘medvécske’ ← *ursus, ursa* ‘medve’

urticaria ⇨ *orv* csalánkiütés

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *urtica* ‘csalán’ ← *urere* ‘éget, csíp’

urubu ⇨ *áll* dél-amerikai keselyűfaj

⊙ sp ← tupi indián, ‘ua.’

usance [üzansz] ⇨ *ker* kereskedelmi szokvány, szabvány

⊙ fr, ‘ua.’ ← *user* ‘használ, szokik’ ← népi lat gyak **usare* ‘ua.’ ← lat *uti, usus* ‘használ’

Lásd még ÚZUS

usanka ⇨ *ölt* orosz prémsapka lehajtható fülvédővel

⊙ or, ‘ua.’ ← *uho*, tbsz *usi* ‘fül’

usebti ⇨ *rég* az ókori egyiptomiak által a sírban elhelyezett kis szobor, amely hitük szerint a halott helyett dolgozott a túlvilágon

⊙ egyiptomi *sbt* ‘ua.’

user-friendly [júzer frendli] ⇨ a felhasználónak előnyös, könnyen kezelhető (főleg számítástechnikai eszköz, program)

⊙ ang, ‘ua.’: *use* ‘használ’, lásd ÚZUS | *friendly* ‘barátságos, előzékeny’ ← *friend* ‘barát’

usque ad finem [uszkevad ...] ⇨ mindvégig, a legvégéig

⊙ lat, ‘ua.’: *usque ad* ‘egészen (vmedd)ig’ | *finis* ‘határ, vég’

usu- lásd még UZU-

usucapio [úszakapio] ⇨ *jog* elbirtoklás, tulajdonjog megszerzése hosszú birtoklás és használat folytán

⊙ tud lat, 'ua.': *usus* 'használat', lásd ÚZUS | *capere* 'fog, vesz, szerez'

usufructus [úzufruktusz] ⇨ *jog* haszonélvezet

⊙ tud lat, 'ua.': *usus* 'használat', lásd ÚZUS | *fructus* 'haszon, nyereség, gyümölcs' ← *frui* 'élvez, hasznát látja'

usura [uzúra] ⇨ *jog* kölcsönvett összeg használatáért fizetett díj, kamat

⇨ *jog* (utóbb) a kölcsönvevő kényszerhelyzetét kihasználó, méltánytalanul magas kamat

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'használat' ← *uti, usus* 'használ'

❖ magy *uzsora*

Lásd még ÚZUS

usus loquendi [úzusz lokvendi] ⇨ *nyelvi* nyelvszokás, beszédmód

⊙ lat, 'a beszéd szokása': lásd ÚZUS | *loqui* 'beszél'

usztasa ⇨ *tört* horvát jobboldali nacionalista fegyveres alakulat tagja

⇨ (ered.) ilyen jellegű fegyveres szervezet

⊙ horv *ustaša* 'felkelés' ← *ustati* 'felkel' ← *stojati* 'áll'

utenziliák ⇨ használati eszközök, kellékek, szerszámok, műszerek

⊙ lat tbsz seml *utensilia* 'ua.' ← *utensilis* 'használatos, hasznos' ← *utens* 'használó' ← *uti, usus* 'használ'

Lásd még ÚZUS

uteralgia ⇨ *orv* méhfájdalom

⊙ tud lat, 'ua.': lat *uterus* 'anyaméh' | gör *algeó* 'fájjal'

uterinus ⇨ *anat* a méhhez tartozó

⊙ tud lat, 'ua.' ← *uterus* 'anyaméh'

uterográfia ⇨ *orv* a méh röntgenvizsgálata

⊙ tud lat *uterographia* 'ua.': *uterus* 'anyaméh' | lásd -GRÁFIA

uteroplasztika ⇨ *orv* a méh helyreállító műtete

⊙ tud lat *uteroplastica* 'ua.': *uterus* 'anyaméh' | lásd PLASZTIKA

uterotonikum ⇨ *orv* a méh összehúzódását fokozó szer

⊙ tud lat *uterotonicum* 'ua.': *uterus* 'anyaméh' | lásd TONIKUS

uti figura docet ⇨ mint az ábra mutatja

⊙ lat, 'ua.': *uti* 'ahogy' | lásd FIGURA | *docere* 'tanít'

utile dulci ⇨ a hasznost a kellemeshez (ti. kapcsolni, vele összekötni)

⊙ lat, 'ua.': *utilis* 'hasznos' ← *uti* 'használ' | *dulcis* 'édes, kellemes'

utilitáriánizmus ⇨ *fil* angol társadalometikai tan, amely a tett erkölcsi értékét azon méri, mennyiben hasznos a közjóra nézve

⊙ ang *utilitarianism* 'ua.' ← *utilitarian* 'a hasznosság elve alapján álló', lásd UTILITÁRIUS

utilitárius ⇨ haszonelvű, mindent a hasznosság szempontjából elbíráló

⊙ ném *utilitär* ← fr *utilitaire* 'ua.', lásd UTILITÁS

utilitarizmus ⇨ haszonelvűség

⇨ *pej* haszonlesés

⊙ ném *Utilitarismus* 'ua.', lásd UTILITÁRIUS, -IZMUS

utilitás ⇨ hasznosság, használhatóság

⊙ lat *utilitas* 'haszon, hasznosság' ← *utilis* 'hasznos, használható' ← *uti, usus* 'használ'

Lásd még ÚZUS

utilizáció ⇨ kihasználás, felhasználás, hasznosítás

⊙ ném *Utilisation* 'ua.', lásd UTILIZÁL

utilizál ⇨ felhasznál, hasznosít, hasznára fordít

⊙ ném *utilisieren* 'ua.', lásd UTILITÁS

ut infra ⇨ mint alább

⊙ lat, 'ua.': *ut* 'mint' | *infra* 'alább, lent'

utópia ⇨ *pol* eszményinek elképzelt, de a gyakorlatban megvalósíthatatlan társadalmi berendezkedés, seholország, álomország

⇨ *átv* légvár, délibáb

⊙ *Utopia*, ideális közösségi társadalom hazájaként leírt szigetország (az angol Thomas More ilyen című értekezésében, 16. század), tkp. ‘Seholország’: gör *u-* ‘nem’ | *toposz* ‘hely’

utópista ⇨ délibábkergető, légvárépítő ember

⊙ ang *utopist* ‘ua.’, lásd UTÓPIZMUS

utópisztikus vagy **utópikus** ⇨ *pol* utópiái jellegű

⊙ ang *utopistic* ‘ua.’, lásd UTÓPISTA

utópizmus ⇨ *pol* megvalósíthatatlan célokat kitűző, vágyvezérelt politika, voluntarizmus

⇨ *átv* délibábkergetés

⊙ ang *Utopism* ‘ua.’, lásd UTÓPIA, -IZMUS

utraqvista [utrakvista] ⇨ *vall*, *tört* kelyhes, két szín alatt (kenyérrel és borral) áldozó, a husziták mérsékelt szárnyához tartozó

⊙ kk lat, ‘ua.’ ← lat *utraque* ‘mindkettő’ ← *uter* ‘(vala)melyik a kettő közül’

utríroz † ⇨ túlhajt, eltúloz

⊙ ném *outrieren* ← fr *outrer* ‘ua.’ ← *outré* ← lat *ultra* ‘túl’

Lásd még ULTRA-

ut supra [ut szupra] ⇨ mint fent

⊙ lat, ‘ua.’: *ut* ‘mint’ | *supra* ‘fejlebb, fent’

uvula ⇨ *anat* nyelvcsap

⊙ lat kics, ‘ua.’ ← *uva* ‘szőlőfürt’

uvuláris ⇨ *nyelvt* a nyelvcsappal képzett (beszédhang, pl. a franciák jellegzetes „raccsoló” *r* hangja)

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd UVULA

uxoricídium ⇨ *jog* feleséggyilkosság

⊙ lat *uxoricidium* ‘ua.’: *uxor* ‘feleség’ | *caedere*, (*ce*)*cidi* ‘megöl’

uzuális † ⇨ szokásos, használatos

⊙ késő lat *usualis* ‘ua.’, lásd ÚZUS

uzurpáció ⇨ *jog* bitorlás, jogtalan használat

⊙ lat *usurpatio* ‘ua.’, lásd UZURPÁL

uzurpál ⇨ bitorol, jogtalanul használ

⊙ lat *usurpare*, *usurpatum*, tkp. *usum rapere* ‘a használatát magához ragadja’: lásd ÚZUS | *rapere* ‘elragad’

uzurpátor ⇨ *jog* bitorló, valaminek jogtalan használója vagy haszonélvezője

⊙ lat *usurpator* ‘ua.’, lásd UZURPÁL

úzus ⇨ használat

⇨ szokás, gyakorlat, szokásjog

⊙ lat *usus* ‘ua.’ ← *uti*, *usus* ‘használ’

Lásd még ABÚZUS, AD USUM DELPHINI, USANCE, USURA, UTENZILIÁK, UTILITÁS, UZURPÁL

Ü, Ú

übertöher † ⇨ *ölt* felöltő, felsőkabát

⊙ ném *Überzieher* ‘ua.’ ← *überziehen* ‘felölt, felülre húz’ : *über* ‘felül’ | *ziehen* ‘húz’

übertensch [übertens] ⇨ felsőbbrendű, ill. magát ilyennek tekintő ember, aki az erősebb jogán, önmaga megvalósítása érdekében erkölcsi gátlás nélkül tör uralomra

⊙ ném *Übermensch* ‘ua.’: *über* ‘felül, felső’ | *Mensch* ‘ember’

übertut ⇨ elbizakodottság

⇨ féktelenség

⊙ ném *Übermut* ‘ua.’: *über-* ‘felül, túl’ | *Mut* ‘bátorság’

übertol ⇨ *ját* felülüt (kártyában)

⇨ *átv* lepipál, lefőz, túllicitál

⊙ magy, ‘ua.’ ← ném *über* ‘felül’

übertilon lásd IPSZILON

übertég ⇨ *népr* az Aral-tótól délkeletre, Üzbegisztánban élő, törökös nyelvű nép

⊙ türk *özbe* ‘egyenes, becsületes’

V

---

va banque [va bank] ⇨ *ját* az egész bankért, azaz a tétek összegéért bejelentett játék rulettban, kártyán stb.

⇨ *átv* kockázatos lépés, „mindent egy lapra” játék

⊙ fr, ‘megy a bank’: *va* ‘megy’ ← *aller* ‘menni’ | lásd BANK

vacilláció ⇨ tétovázás, ingadozás

⊙ lat *vacillatio* ‘ua.’

vacillál ⇨ tétovázik, habozik, bizonytalankodik

⊙ lat *vacillare* ‘ingadozik, dülöng’

vademecum [vádemékum] † ⇨ zsebkönyv, útikönyv

⇨ zsebben hordható könyvecske feljegyzések számára, „velemjáró könyvecske”

⊙ lat, ‘ua.’ ← *vade mecum* ‘járj velem’: *vadere* ‘lép, megy, jár’ | *mecum* ‘velem’

Lásd még INVÁZIÓ, VADÓZUS

vádi ⇨ *földr* sivatagi vízmosás, a ritka felhőszakadások vizének levezetője

⊙ ar *uádi* ‘ua.’

vádli ⇨ lábikra

⊙ baj-oszt kics *wadl* ← ném *Wade* ‘ua.’

vadózus ⇨ *földr* a felszínről a mélyebb rétegekbe szivárgott (víz)

⊙ lat *vadosus* ‘sekély (víz)’ ← *vadum* ‘gázló’ ← *vadere* ‘megy, lép’

Lásd még VADEMECUM

vae victis [vé viktisz] ⇨ jaj a legyőzötteknek (azaz ki vannak szolgáltatva a győző kénye-kedvének)

⊙ lat, ‘ua.’: *vae* (ókori ejtésben [vai]) ‘jaj’ | *victus* ‘legyőzött’ ← *vincere, victum* ‘győz’

vafli † ⇨ recés mintázatú töltött ostya

⊙ ném *Waffel* ← óholl *wafle* ‘ua.’ ← (?) ófn *waba* ‘méhlép’

Lásd még GOFRI

vagabundus ⇨ csavargó

⊙ lat, ‘ua.’, lásd VAGÁL

vagál † ⇨ csavarog, kóborol, vándorol

⊙ lat *vagari* ‘kóborol’

vágáns ⇨ középkori vándorénekes, vándordíák

⊙ lat *vagans* ‘kóborló’, lásd VAGÁL

vaghezza [vagecca] ⇨ *műv* könnyed ecsetkezelés a festészetben

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘kedvesség, kecs, báj’ ← *vago* ‘kecses, bájos’ ← lat *vagus* ‘kóbor, kósza, szeszélyes’
← *vagare* ‘kóborol’, lásd VAGÁNS

vagilitás ⇨ *biol* állatok képessége járásra, helyváltoztatásra

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd VAGÁL

vagina ⇨ *anat* női hüvely

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘kardhüvely’ ← *vacuus* ‘üres’ ← *vacare* ‘üresen áll’

Lásd még VAKÁCIÓ, VAKANCIA, VANÍLIA

vaginitis [vaginitisz] ⇨ *orv* hüvelygyulladás

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd VAGINA | *-itisz* (gyulladásra utaló toldalék)

vaginizmus ⇨ *orv* a hüvely záróizmának görcse közösküléskor (lásd PENIS CAPTIVUS)

⊙ tud lat *vaginismus* ‘ua.’, lásd VAGINA, -IZMUS

vaginopátia ⇨ *orv* hüvelybántalom

⊙ tud lat *vaginopathia* ‘ua.’: lásd VAGINA | gör *pathosz* ‘szenvedés’ ← *paszkhó* ‘szenved’

vagon ⇨ közl vasúti kocsi

⊙ ném *Waggon* ← ang *waggon* ‘ua.’ ← holl *wagen* ‘szekér’

vagoníroz ⇨ közl vasúti teherkocsiba rak

⊙ ném (*ein*)*waggonieren* ‘ua.’, lásd VAGON

vagotónia ⇨ orv a bolygóideg fokozottan érzékeny, feszült állapot

⊙ tud lat *vagotonia* ‘ua.’, lásd VAGUS, TÓNUS

vagus [vágusz] ⇨ anat bolygóideg, a nyúltvelőhöz kapcsolódó agyideg, amely sokfelé ágazó lefutása miatt kapta nevét

⊙ tud lat (*nervus*) *vagus* ‘bolyongó (ideg)’, lásd VAGÁL

vahabita ⇨ *vall* az iszlám egyik felekezete, amely Arábia uralkodó vallása

⇨ *vall* e felekezethez tartozó személy

⊙ Abdul *Wahhab* alapító nevéből | *-ita* (vkinek követőjére utaló toldalék)

vájdling ⇨ mosogatódézsa

⊙ baj-oszt *weitling* ‘mély cserépedény’ ← *weit* ‘széles’

vakáció ⇨ *okt* iskolai szünet

⇨ nyaralás, szabadság, pihenő

⊙ lat *vacatio* ‘ua.’, tkp. ‘mentesség, szabadság, váltság’ ← *vacare, vacatum* ‘üresen áll, mentes, szabad’

Lásd még FACÉR, VAGINA, VAKÁNS, VAKANCIA, VAKÁT, VÁKUUM, VANÍLIA

vakancia † ⇨ *hiv* üresedés, szabad állás

⊙ ném *Vakanz* ← fr *vacance* ‘ua.’ ← lat *vacare* ‘üresen áll’

vakáns † ⇨ megüresedett, betöltetlen (állás, munkahely)

⊙ ném *vakant* ‘ua.’ ← lat *vacans* ‘üres’ ← *vacare* ‘üresen áll’

vakát ⇨ *nyomd* üres oldal nyomtatott könyvben

⊙ ném *Vakat* ‘ua.’ ← lat *vacat* ‘hiányzik, üres’ ← *vacare* ‘üresen áll’

Lásd még VAKÁCIÓ

vakcina ⇨ orv oltóanyag

⊙ tud lat *vaccina* ‘ua.’ ← lat *vaccinus* ‘tehénnel kapcsolatos’ ← *vacca* ‘tehén’ (több oltóanyag tehén vérsavójából készül)

vakcináció ⇨ orv védőoltás

⊙ tud lat *vaccinatio* ‘ua.’, lásd VAKCINÁL

vakcinál ⇨ orv betegség ellen beolt

⊙ tud lat *vaccinare, vaccinatum* ‘ua.’, lásd VAKCINA

vakliz † ⇨ *biz* dülöngél, bizonytalanul jár

⇨ *biz* habozik

⊙ ném *wackeln* ‘ua.’

vak ⇨ *fényk* légüres térben való elektromos kisüléssel működő fényképezési villanófénylámpa

⊙ magy röv ← ném *Vaku(umblitz)* ‘villanófénylámpa’: lásd VÁKUUM | *Blitz* ‘villám’

vakuóla ⇨ *növ* üreg a növényi sejt citoplazmájában

⊙ lat kics *vacuolum* ‘üregecske’ ← *vacuum*, lásd VÁKUUM

vákuum ⇨ légüres vagy légritkított tér

⇨ (összetételek előtagjaként) légritka vagy légüres térrel működő, azt előállító: *vákuumfék, vákuumsomagolás*

⊙ lat *vacuum* ‘üresség, ür, üreg’ ← *vacuus* ‘üres, megürült, szabad’ ← *vacare* ‘üresen áll’

Lásd még VAKÁCIÓ

vákuumdióda ⇨ *vill* nagy feszültségű egyenirányító cső

⊙ lásd VÁKUUM, DIÓDA

vákuumméter ⇨ *fiz* alacsony gáznyomás mérésére való készülék

⊙ lásd VÁKUUM | gör *metreó* ‘mér’

vákuumspektrográf ⇨ *fiz* különleges színekélemző készülék igen kis hullámhosszú fénysugarak vizsgálatára

⊙ lásd VÁKUUM, SPEKTROGRÁF

vákuumtechnika ⇨ *műsz* a légritka terek előállítását és gyakorlati hasznosítását kutató tudományág

⊙ lásd VÁKUUM, TECHNIKA

val ⇨ *kém* a gramm-ekvivalencia jele, annyi gramm súly egy anyagból, amennyi az egyenértékűsülya

⊙ ném *Val* 'ua.', lásd (EKVI)VAL(ENCIA)

valabilitás † ⇨ *ker* érvény, érvényesség

⊙ fr *valabilité* 'ua.' ← *valable* 'érvényes' ← *valoir* ← lat *valere* 'ér vmennyit'

Lásd még VALID

valcer ⇨ *zene* keringő

⊙ ném *Walzer* 'ua.' ← *walzen* 'forog, hengerel' ← *Walze* 'henger'

valcol † ⇨ (mesterlegény szakmai tapasztalatszerzés céljából) külföldön vándorol

⊙ ném *walzen* 'hengerel, körben jár'

valdens ⇨ *vall* 12. századi dél-franciországi eretnekmozgalom

⇨ ennek tagja

⊙ kk lat, 'ua.' ← Pierre *Valdo* lyoni kereskedőnek, a mozgalom alapítójának a nevéből

vale † ⇨ isten hozzád

⊙ lat, 'ua.', tkp. 'légy jó egészségben' ← *valere* 'jó erőben van, egészséges', ill. 'ér vmit'

Lásd még VALID

valencia ⇨ *kém* vegyérték

⇨ *nyelvt* vonzatszerkezet

⊙ ném *Valenz* 'ua.' ← lat *valentia* 'erő, alkalmasság' ← *valere* 'ér (vmit)'

Lásd még VALID

valentine [veleantajn] ⇨ Bálint-napi ajándék

⊙ ang, 'ua.' ← *Valentine* 'Bálint' ← lat *Valentinus* 'ua.', tkp. 'egészséges, befolyásos, hatalmas' ← *valens, valentis* 'jó erőben lévő' ← *valere* 'jó erőben van'

Lásd még VALID

valeriána ⇨ *növ* macskagyökér

⇨ *gyógysz* idegcsillapító gyógyszer macskagyökér kivonatából

⊙ lat *Valeriana* 'ua.', ered. 'a hispániai *Valeria* tartományból való'

valét ⇨ *ját* alsó mint kártyafigura

⊙ ném *Valet* ← fr *valet* 'ua.', tkp. 'háziinas, komornyik' ← ófr *vaslet* ← népi lat kics *vassellitus* 'ua.' ← *vassus* 'szolga', lásd VAZALLUS

valéta ⇨ *okt* erdészeti, bányászati főiskolák végzett hallgatóinak ballagása

⊙ hazai ném *Valete* 'ua.' ← lat *valete* 'isten veletek', a VALE többes száma

Lásd még VALID

valid ⇨ *jog* érvényes, hatályos, jogerős

⊙ ném *valid* 'ua.' ← lat *validus* 'erős, hathatós' ← *valere* 'jó erőben van, egészséges'

Lásd még DEVALVÁL, EKVIVALENS, PREVALENS, VALABILITÁS, VALENCIA, VALENTINE, VALÉTA, VALORIZÁL, VALÓR, VALUTA, VALVÁL

valide † ⇨ *jog* jogszerűen, jogerősen, érvényesen

⊙ lat, 'ua.', lásd VALID

validitás ⇨ *jog* érvényesség, hatály, joghatály

⊙ lat *validitas* 'ua.', lásd VALID

valkür ⇨ *mit* a skandináv mondák félistennöje, aki a csatában az elesendő hősokeket kiszemeli, és a Valhallába viszi

⊙ ném *Walkür* ← óskand *valkyrja* 'ua.': *valr* 'csatában elesett' | *kyrja* 'kiválaszt'

Lásd még KÜR

vallon ⇨ *népr* Belgium déli és Franciaország északkeleti részén élő, francia nyelvváltozatot beszélő nép

⊙ fr *wallon* 'ua.' ← kelta

valorizáció ⇨ *közg* értékjavítás, felértékelés

⊙ ném *Valoristaion* 'ua.', lásd VALORIZÁL

valorizál ⇨ *közg* felértékel, átértékel, újraértékel

⊙ ném *valorisieren* ‘ua.’ ← *Valor* ← lat *valor* ‘érték’ ← *valere* ‘ér valamennyit’

Lásd még VALID

valór ⇨ érték, minőség

⇨ *műv* színhatás

⊙ fr *valeur* ‘ua.’ ← *valoir* ← lat *valere* ‘ér valamennyit’

Lásd még VALID

valse triste [valsz triszt] ⇨ *zene* lassú ütemű, melankolikus keringő, romantikus zenedarabok címe

⊙ fr, ‘szomorú keringő’: *valse* ← ném *Walzer* ‘keringő’, lásd VALCER | *triste* ← lat *tristis* ‘szomorú’

valuta ⇨ *közg* egy adott ország pénzneme, törvényes fizetési eszköze

⇨ *közg* külföldi pénznem, idegen fizetőeszköz

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘érték’ ← *valere, valuto* ← lat *valere* ‘ér valamennyit’

Lásd még VALID

valutáris ⇨ *közg* a valutákkal kapcsolatos

⊙ magy lásd VALUTA (a *planéta–planetáris* és hasonló szópárok mintájára)

valutázik ⇨ valutákkal üzérkedik

⊙ lásd VALUTA

valváció ⇨ *ker* külföldi fizetési eszköz értékének hazai valutában való kifejezése

⊙ ném *Valvation* ‘ua.’, lásd VALVÁL

valváli ⇨ *ker* külföldi fizetési eszköz értékét hazai valutában állapítja meg

⊙ ném *valvieren* ‘ua.’ ← fr *valuer* ‘értékel’ ← *value* ‘érték’ ← *valoir, valu* ← lat *valere, valui* ‘ér valamennyit’

Lásd még VALID

valvula ⇨ *anat* szívbillentyű

⊙ tud lat kics, ‘ua.’ ← tbsz *valvae* ‘ajtószárnyak’

vamp ⇨ a „végzet asszonya”, erotikusan vonzó, de hideg és számító nő

⊙ ang röv, ‘ua.’ ← *vamp(ire)*, lásd VÁMPÍR

vámpír ⇨ *áll* vérszopó denevér, nagy testű denevérfajta

⇨ a babonás hiedelem szerint sírjából kiszálló kísértet, aki alvók vérért szívja ki

⇨ *átv* végzetes nő, aki a belé szerelmes férfiak vesztét okozza

⊙ szerb-horv *vampir*, ered. *upir* ‘ua.’ ← tör *uber* ‘boszorkány’

vamzer ⇨ *argó* besúgó cellatárs

⊙ magy, ‘ua.’ ← ném argó *Wamser* ‘verőlegény’ ← *wamsen* ‘elnadrágol’ ← *Wamse* ‘hosszú, buggyos nadrág’

vanadinit ⇨ *ásv* vanádium ólom- és klórvegyülete, ércásvány

⊙ ang, ‘ua.’: lásd VANÁDIUM | *-in, -it* (vegyületre, ill ásványra utaló toldalékok)

vanádium ⇨ *kém* acélszürke, kemény fém elem

⊙ tud lat, ‘ua.’: óizl *Vana-dis* ‘germán istennő, tkp. Freia’ | *-ium* (vegyi elemre utaló toldalék)

Lásd még VÁNOK

vandál ⇨ *tört* germán nép, amely az ókor végén betört Itáliába, és kifosztotta Rómát

⇨ *átv* okatlanul romboló, pusztító (ember)

⊙ ném *Wandale* ← lat *vandalus* ‘ua.’ ← (?) ófn *wandalon* ‘kóborló’

Lásd még ANDALÚZ

vandalizmus ⇨ okatlan rombolás, rongálás, garázdálkodás

⇨ a kultúra értékeinek pusztítása

⊙ ném *Wandalismus* ‘ua.’, lásd VANDÁL

vanília ⇨ *növ* fáknon élő trópusi kúszónövény, éretlenül leszedett és megszáritott toktermése édességekhez használt fűszer

⊙ ol *vaniglia* [vanilja] ← sp kics *vainilla* ‘ua.’, tkp. ‘hüvelyecske, tokocska’ ← *vaina* ← lat *vagina* ‘kardhüvely’

Lásd még VAKÁCIÓ

vanillin ⇨ *kém* a vanília illatát adó, fehér kristályos vegyület, ma már szintetikusán állítják elő

⊙ ang, 'ua.': *vanilla* 'vanília' | -in (vegyületre utaló toldalék)

vanitatum vanitas [vanitatum vanitás] ⇨ hívságok hívsága (minden), azaz minden hiábavaló (a Prédikátor könyvének kezdő szavai szerint)

⊙ lat, 'ua.': *vanitas* 'hiábavalóság, hiúság' ← *vanus* 'hiú, üres, hasztalan'

vanity fair [veniti fer] ⇨ a hívságok vására, amelyet Belzebúb rendez, és ahol minden érték kótyavetyére kerül (Bunyan „A zárándok útja” c. vallásos művében – innen emelte ki társadalmi regénye címéül Thackeray)

⊙ ang, 'ua.': *vanity* ← lat *vanitas* 'hiábavalóság, hiúság' ← *vanus* 'hiú, üres, hasztalan' | *fair* 'vásár' ← fr *feire* ← népi lat *feria* 'ünnep, vásárnap' ← lat tbsz *feriae* 'ünnepnapok'

vánok ⇨ *vall* az ősi germán vallás mezei istenségei

⊙ óizl tbsz *vanir* 'ua.' ← *vanr* 'meghitt, ismerős, megszokott'

Lásd még VANÁDIUM

vaporetto ⇨ *hajó* a helyi tömegforgalmat lebonyolító kisebb (gőz)hajó, ma inkább vízibusz Velencében

⊙ ol kics *vaporetto* 'ua.', tkp. 'gőzöské' ← *vapore* 'gőz' ← lat *vapor* 'pára, gőz'

vaporiméter ⇨ készülék, amellyel folyadékok alkoholtartalmát lehet meghatározni a forrásponton mért gőznyomás alapján

⊙ ném *Vaporimeter* 'ua.': lat *vapor* 'pára, gőz' | gör *metreo* 'mér'

vaporizál ⇨ elpárologtat, gőzöl

⊙ ném *vaporisieren* 'ua.' ← latin *vapor* 'gőz, pára'

vaporizáció ⇨ párologás, kigőzölgés

⇨ párologtatás

⊙ ném *Vaporisation* 'ua.', lásd VAPORIZÁL

vaporizátor ⇨ párologtató

⊙ fr *vaporisateur* 'ua.', lásd VAPORIZÁL

vapőr † ⇨ szeszély, rosszkedv, idegesség

⊙ fr tbsz *vapeurs* 'ua.', tkp. 'gőzök, párák' (régí hiedelem szerint az ilyen állapotot az agyba felszálló gőzök idézik elő) ← *vapeur* 'gőz, gőzhajó' ← lat *vapor* 'gőz, pára'

varánusz ⇨ *áll* nagy testű, emberre is veszélyes ragadozó gyík Délkelet-Ázsiában

⊙ tud lat *Varanus* ← ar *varan* 'ua.'

varég ⇨ normann, viking

⊙ or *varjag* 'normann, aki a középkorban a mai Oroszország területén, folyók mentén kereskedett'

varia ⇨ különféle, elegendő dolgok

⊙ lat tbsz seml, 'ua.' ← *varius* 'tarka, sokféle'

Lásd még VARICELLA, VARIEGÁCIÓ, VARIETÁS, VARIOLA, VARISZTOR

variábilis ⇨ változékony, változó, állhatatlan

⊙ lat *variabilis* 'ua.', lásd VARIÁL

variabilitás ⇨ változékonyság

⊙ lat, 'ua.', lásd VARIÁBILIS

variáció ⇨ változat

⇨ eltérés, módosulás

⇨ *biol* az alaptípustól eltérő változat fajon belül

⇨ csoportosítás, elrendezés

⇨ *zene* változat, zenei téma módosult alakja a feldolgozás során

⊙ lat *variatio* 'ua.', lásd VARIÁL

variál ⇨ változtat, válogat, cserélget

⇨ *zene* más-más formában ismétél

⇨ módosít, alakít, színesít, cifráz

⇨ *szleng* ügyeskedik, umbuldál

⊙ lat *variare, variatum* 'tarkáz, változtat, váltogat, alakot cserél' ← *varius* 'tarka, sokféle, változékony'

variancia ⇨ *mat* szórásnégyzet

⊙ ang *variance* ‘nézeteltérés, egyenletlenség’ ← lat *variantia* ‘különbözőség’, lásd VARIÁNS

varianciaanalízis ⇨ *mat* a szórásnégyzet felbontása és összetételének elemzése

⊙ lásd VARIANCIA, ANALÍZIS

variáns ⇨ változat

⇨ *irod* szövegváltozat

⇨ *biol* válfaj

⇨ *nyelvt* jelentéssel vagy funkcióval bíró elemek megjelenési formája

⊙ lat *varians*, *variantis* ‘változó’, lásd VARIÁL

varicella ⇨ *orv* bárányhimlő

⊙ lat kics, ‘ua.’, lásd VARIOLA

Lásd még VARIA

variegáció ⇨ *orv* eltérő színű részek kialakulása egy szervben

⊙ tud lat *variegatio* ‘ua.’ ← késő lat *variegare*, *variegatum* ‘többféleképp színez, tarkít’, tkp. ‘különfélévé tesz’: *varius* ‘különféle, változatos’ | *agere* ‘hajt, valamivé tesz’

Lásd még VARIA

variegátus ⇨ *orv* tarka, foltos

⊙ lat, ‘ua.’, lásd VARIEGÁCIÓ

varietás ⇨ változat, fajta, féleség

⇨ *biol* válfaj

⇨ változatosság

⊙ lat *varietas* ‘ua.’, lásd VARIÁL

Lásd még VARIA

varieté ⇨ tarka szórakoztató műsort kínáló színház

⊙ fr *varieté* ‘ua.’, tkp. ‘változatosság’, lásd VARIETÁS

varikokele ⇨ *orv* sérv visszeres kötegekkel

⊙ tud lat *varicokele* ‘ua.’: lásd VARIX | gör *kélé* ‘daganat’

varikóztás ⇨ *orv* visszeres csomók keletkezésével járó kóros állapot

⊙ tud lat *varicositas* ‘ua.’, lásd VARIKÓZUS

varikózus ⇨ *orv* visszeres, visszérdaganatos

⊙ tud lat *varicosus* ‘ua.’, lásd VARIX

variola ⇨ *orv* himlő, feketehimlő

⊙ késő lat kics ‘gennyes folt, hólyag’ ← *varius* ‘pettyes, tarka’

Lásd még VARIA

variolit ⇨ *geol* bázikus magmás kőzet elszórt földpátszemecékkel

⊙ ang *variolite* ‘ua.’: lásd VARIOLA | gör *lithosz* ‘kő’

variométer ⇨ *műsz* repülőgép emelkedésének vagy süllyedésének sebességét mérő műszer

⇨ *vill* egymásban elforgatható soros kapcsolású tekercsekből álló árammérő műszer

⇨ *fiz* az Eötvös-féle torziós inga másik neve

⊙ ang, ném *variometer* ‘ua.’: lat *varius* ‘különféle’ | gör *metreó* ‘mér’

varioobjektív ⇨ *fényk* gumioptika, változtatható gyújtótávolságú felvételi lencse

⊙ lásd VARIÁL, OBJEKTÍV

varisztor ⇨ *vill* feszültségfüggő félvezető ellenállás

⊙ ang *varistor*, ‘ua.’ ← *vari(able resi)stor* ‘változtatható ellenállás’, lásd VARIÁBILIS, (TRANZ)ISZTOR

Lásd még VARIA

varix ⇨ *orv* visszértágulat

⊙ lat *varix*, *varicis* ‘ércsomó, duzzadt ér’ ← ?

varsavjanka ⇨ *zene* lengyel forradalmi dal a napóleoni időkből

⊙ lengy *Warszawianka* ‘varsói dal’ (a *Marsylianka*, azaz ‘Marseillaise’ mintájára) ← *Warszawa* ‘Varsó’

varsovienne [varszovjen] ⇨ *zene* a mazurkához hasonló, háromnegyedes ütemű lengyel társasági tánc

⊙ fr (*danse*) *varsovienne* ‘varsói (tánc)’ ← lengy *Warszawa* ‘Varsó’

vaso- lásd VAZO-

vaszkuláris ⇨ *orv* érrendszeri, a véredényekkel kapcsolatos

⊙ tud lat *vascularis* ‘ua.’ ← kics *vasculum* ‘ér, véredény’, tkp. ‘edényke’ ← *vas* ‘edény’

❖ magy *váza*

vatin ⇨ *ölt* vattaszerű puha bélésanyag

⊙ ausztr német *Watteline* ← német *Watte* ‘vatta’: VAGY ← ol *ovatta* ‘ua.’ ← (?) ar *bitána* ‘ruhabélés’, VAGY ← kk lat *wadda* ‘vatta’ ← ?

vatermörder lásd FÁTERMÖRDER

vátesz ⇨ ókori római jós, látnok, jövőmondó

⇨ *átv* látmoki erejű, ihletett költő

⊙ lat *vates* ‘jós’, utóbb ‘költő’

vauclose [voklúz] ⇨ *geol* bővízü forrás karsztos vidéken

⊙ fr, ‘ua.’ ← *Vauclose*, falu Avignon közelében, melynek bővízü forrását Petrarca is versbe foglalta

vaudeville [vodvil] ⇨ *szính* énekes bohózat

⊙ fr, ered. *vau-de-Vire* ‘a Vire folyó völgye’, majd ‘ott keletkezett csúfondáros népi dalok’, végül ‘ilyenekkel tűzdelt bohózat’: *vau* ← lat *vallis* ‘völgy’

vazális ⇨ *anat* érrel kapcsolatos, ér-

⊙ tud lat *vasalis* ‘ua.’ ← *vas* ‘edény, véredény, ér’

vazallus ⇨ *tört* hűbéres, kapott birtok fejében urának katonai szolgálattal tartozó személy

⇨ *átv* csatlós, függő helyzetben lévő személy

⊙ késő lat *vassallus* ‘ua.’ ← népi lat *vassus* ‘szolga’ ← kelta (pl. breton, walesi *gwaz* ‘szolga’, gall *guas* ‘fiatalember’)

vazelin ⇨ *gyógy* szénhidrogénekből és olajokból álló halványsárga kenőcs

⊙ német *Vaseline* ‘ua.’: *Was(ser)* ‘víz’ | gör *el(aion)* ‘olaj’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

vazo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) erekkel kapcsolatos, ér-

⊙ tud lat *vas* ‘ér, véredény’, ered. ‘edény’

vazodepresszor ⇨ *orv* vérnyomáscsökkentő

⊙ tud lat *vasodepressor* ‘ua.’: lásd VAZO- | *depressor* ‘lenyomó, elnyomó’ ← *deprimere, depressum*, lásd DEPRIMÁL

vazodilatáció ⇨ *orv* értágulás, értágítás

⊙ tud lat *vasodilatatio* ‘ua.’, lásd VAZO-, DILATÁCIÓ

vazodilatátor vagy **vazodilatatórikum** ⇨ *orv* értágító szer

⊙ tud lat *vasodilatatorium* ‘ua.’: lásd VAZO- | *dilatator* ‘kitágító’, lásd DILATÁCIÓ

vazomotorikus ⇨ *anat* az erek tágulását és összehúzódását szabályzó (idegek)

⊙ tud lat *vasomotoricus* ‘ua.’: lásd VAZO- | *motor* ‘mozgató’ ← *movere, motum* ‘mozgat’

vazopresszin ⇨ *biol* az agyalapi mirigy egyik lebenyének hormonja, amely a vérnyomást szabályozza

⊙ tud lat *vasopressin* ‘ua.’: lásd VAZO-, PRESSZIÓ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

vazospazmus ⇨ *orv* érgörcs

⊙ tud lat *vasospasmus* ‘ua.’, lásd VAZO-, SPAZMUS

vazotómia ⇨ *orv* érvágás

⊙ tud lat *vasotomia* ‘ua.’: lásd VAZO- | gör *tomé* ‘vágás’ ← *temno* ‘vág’

vazotónia ⇨ *orv* értónus, érnomás

⊙ tud lat *vasotonia* ‘ua.’, lásd VAZO-, TÓNUS

védanta ⇨ *vall* a hinduizmusnak a Védákra alapozott vallásbölcselete

⊙ szansz, ‘ua.’, tkp. ‘a Véda vége’: lásd VÉDIKUS | *anta* ‘vég’

védikus ⇨ *irod, vall* a Védákkal, az óind irodalom szent gyűjteményével kapcsolatos

⊙ szansz *Veda* ‘tudás’ (indoeurópai rokonok: lat *videre* ‘lát’, gör *idéa*, tkp. ‘látott dolog’, ang *wit* ‘elme’, svéd *veta* ‘tud’, or *vedom* ‘tudott, ismert’)

veduta ⇨ *műv* látkép

⊙ ol, ‘látvány, látkép’, tkp. ‘látott dolog’ ← *vedere, veduto* ← lat *videre* ‘lát’

Lásd még VIDEO-

vegetábilíák ⇨ *biol* növényi táplálékok

⊙ lat *tbsz* *seml vegetabilia* ‘növényi dolgok’, lásd VEGETÁBILIS

vegetábilis ⇨ növényi, növényyszerű

⊙ tud lat *vegetabilis* ‘növény(i)’

vegetáció ⇨ *biol* növényzet, növénytakaró

⇨ tenyészet

⊙ ang, ném *vegetation* ‘növényzet’ ← kk lat *vegetatio* ‘növekedés, tenyészet’ ← *vegetari, vegetatus* ‘tenyészik’ ← *vegetus* ‘erős, mozgékony, eleven’ ← *vegere* ‘mozgat’

vegetál ⇨ (ember) tengődik

⇨ (növény) tenyészik, terem

⊙ ném *vegetieren* ‘ua.’ ← *vegetari* ‘tenyészik’, lásd VEGETÁCIÓ

vegetarianizmus ⇨ állati eredetű táplálék elutasítása elvi vagy gyakorlati alapon, növényi étrend

⊙ ang *vegetarianism* ‘ua.’, lásd VEGETÁRIUS, -IZMUS

vegetárius vagy **vegetariánus** ⇨ csak növényi eredetű eledelt fogyasztó (személy)

⊙ ném *Vegetarier, Vegetarian* ‘ua.’ ← késő lat *vegetarius* ‘növényi’ ← *vegetari* ‘tenyészik’, lásd VEGETÁCIÓ

vegetatív ⇨ *biol* az egyedi élet fennmaradását szolgáló, tenyésző, növekedő, éltető

⇨ *orv* az akarattól független belső folyamatokkal kapcsolatos (pl. idegrendszer)

⇨ *orv* a ~ idegrendszer zavaraira visszavezethető (neurózis)

⇨ *biol* ivartalan (szaporodás)

⊙ ném *vegetativ* ‘ua.’ ← lat *vegetari, vegetatus* ‘tenyészik’ ← *vegetus* ‘erős, mozgékony, eleven’ ← *vegere* ‘mozgat’

vegzál ⇨ zaklat, nyaggat, háborgat

⊙ lat *gyak vexare* ‘rángat, gyötör, háborgat’ ← *vehere, vexi* ‘mozgat, húz’

Lásd még VEHEMENS

vegzatúra ⇨ zaklatás, háborgatás, bosszantás

⊙ hazai lat *vexatura* ‘ua.’, lásd VEGZÁL

vehemencia ⇨ heveség, hirtelenség, lendület

⊙ lat *vehementia* ‘ua.’, lásd VEHEMENS

vehemens ⇨ heves, hirtelen

⇨ indulatos, lobbanékony

⊙ lat *vehemens, vehementis* ‘tüzes, heves’: *vehere* ‘mozgat, húz, visz’ | *mens* ‘értelem, érzület, lelkület’

Lásd még INVEKTÍVA, KONVEKTOR, VEGZÁL, VEHICULUM, VEKTOR, VETTURINO

vehiculum [vehikulum] ⇨ *gyógy* vivőanyag, a hatóanyaghoz kevert, többnyire jóval nagyobb mennyiségű hordozóanyag, oldószer

⊙ lat *vehiculum* ‘jármű, szállítóeszköz’ ← *vehere* ‘mozgat, visz’

Lásd még VEHEMENS

veilleuse [vejjóz] ⇨ éjszakai lámpa, díszes kivitelű mécses

⊙ fr (*lampe*) *veilleuse* ‘virrasztó (lámpa)’ ← *veiller* ← lat *vigiliare* ‘virraszt’ ← *vigilia*, lásd VIGILIA

vekker ⇨ ébresztőóra

⊙ ném *Wecker* ‘ua.’ ← *wecken* ‘ébreszt’

vekni ⇨ cipó

⊙ ném *Wecken* ‘cipó, zsömle’

vektor ⇨ *mat* iránnyal és nagysággal bíró mennyiségek ábrázolására szolgáló irányított egyenes szakasz

⊙ ném *Vektor* ‘ua.’ ← lat *vector* ‘vivő, szállító, utazó’ ← *vehere, vectum* ‘mozgat, húz’

Lásd még VEHEMENS

vektoranalízis ⇨ *mat* változóik közt vektort tartalmazó függvények elemzése

⊙ lásd VEKTOR, ANALÍZIS

vektoriális ⇨ *mat* vektorral kapcsolatos, vektorra jellemző

⊙ tud lat *vectorialis* ‘ua.’, lásd VEKTOR

veláris ⇨ *nyelvt* a lágy szájadlason vagy közelében képzett (beszédhang)

⊙ ném *velar* ‘ua.’ ← *velum* ‘lágy szájadlás, inyvitorla’, lásd ott

veld ⇨ *földr* dél-afrikai sztyeppe

⊙ afrikaans, ‘ua.’ ← holl *veld* [feld] ‘mező, szántóföld’

velin ⇨ finom pergamenszerű vékony papír

⊙ ném *Velin* ← fr *velin* ‘ua.’ ← késő lat (*pella*) *vitulina* ‘borjú(bőr)’ ← lat *vitulus* ‘borjú’

velleitás ⇨ hajlam, szándék, törekvés

⇨ átmeneti felbuzdulás, szalmaláng

⊙ fr *velléité* ‘ua.’ ← lat *velle* ‘akar’

veloce [velócse] ⇨ *zene* gyorsan, sebesen (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *velox, velocis* ‘gyors’

velocipéd ⇨ *közl* korai kerékpártípus aránytalanul nagy első kerékkel

⊙ fr *vélocipède* ‘ua.’: lat *velox, velocis* ‘gyors’ | *pes, pedis* ‘láb’

velodróom ⇨ *sport* versenypálya kerékpárosoknak

⊙ fr *vélodrome* ‘ua.’: lásd VELO(CIPÉD) | gör *dromosz* ‘futás, futópálya, út’ (a *hippodrom* mintájára)

veltellini ⇨ jó minőségű borszőlőfajta

⊙ ném *Weltliner* ‘ua.’ ← *Valtellina* olasz völgy nevéből

velum ⇨ *anat* inyvitorla, lágy iny

⇨ apácafátyol

⇨ hártya

⇨ *ép* álmennyezet

⊙ lat *velum* ‘vitorla’

Lásd még VELÁRIS

velúr ⇨ *text* bársonyszerűen bolyhozott szövet

⊙ ném *Velours* [velúr] ← fr *velours* ‘ua.’ ← ófr *velous* ← lat *villosus* ‘bozontos, szőrös’ ← *villus* ‘szőr, haj, bozont’

Lásd még VELVET

velvet ⇨ *text* pamutbársony

⊙ ang, ‘bársony’ ← (?) óprov *veluet* ← népi lat *villutus* ‘ua.’ ← *villus* ‘szőr, haj, bozont’

Lásd még VELÚR

véna ⇨ *anat* vivőér, visszér, gyűjtőér

⇨ *átv* költői, írói tehetség

⊙ lat *vena* ‘vérér, bányaeér, költői tehetség’

venális ⇨ megvesztegethető

⇨ † megvásárolható, eladó

⊙ lat, ‘ua.’ ← *venare*, ered. *venum dare* ‘áruba bocsát, elad’ ← *venus* ‘eladás’

venalitás ⇨ *jog* megvesztegethetőség

⊙ lat *venalitas* ‘ua.’, lásd VENÁLIS

vend ⇨ *népr* kis lélekszámú szlovén népcsoport a Mura mellékén

⇨ *nyelvt* e népcsoport szlovén nyelvjárása

⇨ † szorb, lásd ott

⊙ ném *Wende, Winde* ‘német területen élő szláv’ ← ófn *Winid* ‘ua.’ ← (?) lat *Veneti*, lásd VENÉT

vendémiaire [vandemier] ⇨ *tört* a szeptember 22. és október 21. közötti hónap a francia forradalmi naptárban

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘szüreti’ ← lat *vindemia* ‘szüret’: *vinum* ‘bor’ | *demere*, tkp. *de-emere* ‘leszed, elvesz’: *de-* ‘el’ | *emere* ‘vesz’

vendetta ⇨ vérbosszú

⊙ ol, ‘ua.’ ← lat *vindicta* ‘büntetés, bosszú’, lásd VINDIKÁL

veneficus [venefikusz] † ⇨ méregkeverő, vajákos, kuruzsló

⊙ lat, ‘ua.’: *venus* ‘szerelmi báj, bűbáj, varázslás’ | *facere* ‘csinál’

venenum ⇨ *orv* méreg

⊙ lat, ‘ua.’, ered. talán ‘szerelmi bájjal’ ← *venus, veneris* ‘szerelem’

Lásd még VÉNIA

venerabilis ⇨ tiszteletre méltó

⊙ lat *venerabilis* ‘ua.’ ← *venerari*, lásd VENERÁL

venerál † ⇨ tisztelet, becsül

⊙ lat *venerari*, *veneratus* ‘tisztelet, imád’ ← *venus*, *veneris* ‘szépség, báj, szerelem’

Lásd még VÉNIA

veneráció ⇨ hódolat, tisztelet

⊙ lat *veneratio* ‘ua.’, lásd VENERÁL

venereás vagy **venereális** ⇨ *orv* nemi érintkezés útján terjedő (betegség)

⊙ lat *venerius* ‘szerelmi, érzéki, buja’ ← *venus*, *veneris* ‘szépség, szerelem’

Lásd még VÉNIA

venereofóbia ⇨ *orv* kóros rettegés a nemi betegségektől

⊙ tud lat *venereophobia* ‘ua.’, lásd VENEREÁS, FÓBIA

venerológia vagy **venereológia** ⇨ *orv* az orvostudománynak a nemi betegségekkel foglalkozó ága

⊙ tud lat *venerologia* ‘ua.’: *venus*, *veneris* ‘szerelem, érzékiség’ | lásd -LÓGIA

venerológus ⇨ *orv* a nemi betegségek szakorvosa

⊙ magy, lásd VENEROLÓGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)

venét ⇨ *tört* ókori itáliai nép, amely a mai Veneto tartományban (Velencétől északra) élt

⊙ lat *Veneti* ‘venétek’ ← (?) ‘rokonok, barátok’

Lásd még VEND

vénia ⇨ engedély

⊙ lat *venia* ‘kegy, engedély, bocsánat’ ← *venus* ‘szépség, kedvesség, szerelem’

Lásd még VENENUM, VENERÁL, VENEREÁS

venia legendi † ⇨ *okt* engedély egyetemen való nyilvános oktatásra

⊙ lat, ‘ua.’: lásd VÉNIA | *legere* ‘olvas, felolvas, előad’

venisancte [veniszankte] † ⇨ *okt* ünnepélyes tanévnyitó szertartás katolikus iskolákban, amelyen elénekelték a „Veni Sancte Spiritus” kezdetű középkori himnuszt

⊙ lat fsz *veni* ‘jöjj’ ← *venire* ‘jön’ | *megsz sancte* ← *sanctus* ‘szent’, lásd SZANKCIÓ | *spiritus* ‘lélek’, lásd SPIRITUSZ

Venoruton ⇨ *gyógysz* a vénás erek falát erősítő készítmény

⊙ tud lat, ‘ua.’: *vena* ‘ér’ | *ruta* ‘ruta, az érfalakat erősítő hatású gyógynövény’ | *-on* (vegyületre utaló toldalék)

venosztázis ⇨ *orv* vénás pangás

⊙ tud lat *venostasis* ‘ua.’: lásd VÉNA | gör *sztaszisz* ‘megállás’ ← (*hi*)*sztémi* ‘állít, áll’

venózus ⇨ *anat* vénás, vénához tartozó

⊙ tud lat *venosus* ‘ua.’, lásd VÉNA

ventil † ⇨ szelep

⊙ ném *Ventil* ‘ua.’ ← kk lat *ventile* ‘zsilip’ ← *ventus* ‘szél’

ventiláció ⇨ szellőztetés, légcsere

⊙ ném *Ventilation* ‘ua.’, lásd VENTILÁL

ventilál ⇨ szellőztet

⊙ ném *ventilieren* ‘ua.’ ← lat *ventilare* ‘gabonát szelel’ ← *ventus* ‘szél’

ventilátor ⇨ villamos meghajtású szellőztető, légkavaró, légfúvó

⊙ ném *Ventilator* ‘ua.’, lásd VENTILÁL

ventőse [vántóz] ⇨ *tört* a február 19. és március 20. közötti hónap a francia forradalmi naptárban

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘szeles’ ← *vent* ← lat *ventus* ‘szél’

ventrális ⇨ *anat* hasi, a hasfalhoz közeli

⊙ tud lat *ventralis* ‘ua.’ ← *venter*, *ventris* ‘has’

ventrikuláris ⇨ *anat* agykamrához vagy szívkamrához tartozó

⊙ tud lat *ventricularis* ‘ua.’, lásd VENTRIKULUS

ventrikulus ⇨ *anat* szívkamra

⇨ *anat* agykamra

⊙ lat kics *ventriculus* ‘ua.’ ← *venter, ventris* ‘has’, ered. ‘öblös edény’

ventrilokvista † ⇨ hasbeszélő

⊙ ang, ném *ventriloquist* ‘ua.’: lat *venter, ventris* ‘has’ | *loqui* ‘beszél’

venula ⇨ *anat* kis véna

⊙ lat kics, ‘ua.’, lásd VÉNA

vepsze ⇨ *népr* a Ladoga-tó közelében kis lélekszámban, elszörtan élő népcsoport

⇨ *nyelvt* ennek a népcsoportnak a finnugor nyelvcsalád balti-finn ágához tartozó nyelve

⊙ saját név ← ?

veranda ⇨ *ép* tornác

⊙ ang, ← hindi *varandá* ‘ua.’ ← port *varanda* ‘lépcsőkorlát’ ← sp *bara* ‘rúd, korlát’

verbális ⇨ *nyelvt* igei

⇨ szóbeli, szóban való (megnyilatkozás)

⊙ lat *verbalis* ‘ua.’, lásd VERBUM

verbalizmus ⇨ szóáradat, szószaaporítás, a lényeg elsikkadása a szavak özönében

⊙ ang *verbalism*, ‘ua.’, lásd VERBÁLIS, -IZMUS

verbéna ⇨ *növ* vasfű

⊙ lat *verbena* ‘ua.’, ered. ‘szertartásokon hordozott zöld gally’

verbigeráció ⇨ *orv* szavak értelem nélküli ismételtetése szkizofrénias állapotban

⊙ tud lat *verbigeratio* ‘ua.’: *verbum* ‘szó’ | *gerere* ‘hord, visz’

verbum ⇨ *nyelvt* ige

⊙ lat, ‘szó, ige’

verbum finitum ⇨ *nyelvt* az ige személyragos formája

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd VERBUM | *finitus* ‘behatárolt’ (ti. személy, szám és idő szerint) ← *finire, finitum* ‘határol, végez’ ← *finis* ‘határ, vég’

Lásd még INFINITIVUS

verbunkos ⇨ *zene* toborzó, régi magyar tánc

⇨ *zene* ennek zenéje, a 19. századi magyar műzene elsődleges forrása

⊙ régi *verbunk* ‘katonatoborzás’ ← ném *Werbung* ‘hirdetés, toborzás’ ← *werben* ‘megnyer valaminek’

verbuvál ⇨ (katonát) toboroz

⇨ *átv* szervez, beszervez, megnyer valaminek

⊙ szerb-horv *verbovati* ← ném *werben* ‘toboroz’, lásd VERBUNKOS

verdikt ⇨ *jog* bírósági döntés, végzés

⇨ *jog* az esküdtészek döntése

⊙ ném *Verdikt* ← ang *verdict* ← ófr *verdit* ‘ua.’ ← késő lat *vere dictum* ‘igazán kimondva’: *verus* ‘igaz’ | *dicere, dictum* ‘mond’

vergál † ⇨ irányul, hajlik, térül (valamely cél felé)

⊙ lat *vergere* ‘hajlik, fordul’

Lásd még DIVERGÁL, KONVERGÁL

vergencia ⇨ *geol* aszimmetrikus redők hajlásiránya

⊙ ang *vergency* ‘ua.’, tkp. ‘lejtés’ ← lat *vergere*, lásd VERGÁL

verifikáció ⇨ *jog* igazolás, megerősítés

⇨ ellenőrzés

⊙ lat *verificatio* ‘ua.’, lásd VERIFIKÁL

verifikál ⇨ *jog* igazol (állítást)

⇨ állítás igazát ellenőrzi, meggyőződik róla

⊙ lat *verificare* ‘ua.’: *verus* ‘igaz’ | *facere* ‘teszt valamivé’

verista ⇨ (fn) *irod, zene* a verizmus jegyében alkotó (művész)

⇨ (mn) a verizmus alapján álló

⊙ ol *verista* ‘ua.’, lásd VERIZMUS

veritábilis † ⇨ igazi, valódi, hamisítatlan

⊙ ném *veritabel* ← fr *véritable* ‘ua.’ ← lat *veritas* ‘igazság’ ← *verus* ‘igaz’

verizmus ⇨ *irod, zene* az olasz naturalizmus neve a 19. század végén

⊙ ol *verismo* 'ua.': ← *vero* ← lat *verus* 'igaz' | lásd -IZMUS

verkehr [ferkért] ⇨ fordított (öltés)

⊙ ném, 'ua.' *verkehren* 'megfordít': *ver* 'meg-' | *kehren* 'fordít'

verkli ⇨ sipláda, kintorna

⇨ *biz* gépiesség, gépies munka, taposómalom

⊙ auszti ném kics *Werkel* 'zeneszerszám, kintorna' ← ném *Werk* 'mű'

verkliz ⇨ kintornát forgat

⇨ *átv* untig hajtogat, ismételtet valamit

⊙ lásd VERKLI

vermicid ⇨ *orv* bélféregölő

⊙ ném *Vermicid* ← lat *vermicida* 'ua.': *vermis* 'féreg, giliszta' | *caedere*, (*ce*)*cidi* 'öl'

vermifóbia ⇨ *orv* kóros irtózás férgektől

⊙ tud lat *vermiphobia* 'ua.': *vermis* 'féreg' | lásd FÓBIA

vermifugális ⇨ *orv* féreghajtó

⊙ tud lat *vermifugalis* 'ua.': *vermis* 'féreg' | *fugere* 'menekül'

vermut ⇨ ürmösbor

⊙ ném *Wermut* 'abszint, keserűség, ürmösbor' ← ?

vernisszázs ⇨ *műv* tárlatmegnyitó, kiállítás ünnepélyes megnyitója

⇨ *műv* (eredetileg) a festmények lelakkozása a kiállítás megnyitása előtti este, szűk baráti kör jelenlétében

⊙ fr *vernissage* 'ua.', tkp. 'firniszelés' ← *vernisser* 'védő firnisszel beken', lásd FIRNISZ

Veronál ⇨ *gyógysz* altatószerként használt barbitursav-származék

⊙ márkanév *Verona* város nevéből

verruca [verruka] ⇨ *orv* szemölcs

⊙ lat, 'ua.'

vers- lásd még VERZ-

ver sacrum [ver szakrum] ⇨ *tört* nagy veszélyek idején gyakorolt szertartás az ókori Rómában: a tavasz növényi és állati zsengejét áldozatul ajánlották fel az isteneknek

⇨ *tört* azoknak a fiataloknak a kirajzása Rómából, akik a húsz évvel korábbi ~ tavaszán születtek, s a fogadalom értelmében 20 éves korukban el kellett hagyniuk a várost

⊙ lat, 'szent tavasz': *ver* 'tavasz' | *sacer*, *sacra*, *sacrum* 'szent'

versunkenes Kulturgut [ferzunkenesz kulturgút]

⇨ *népr* elmélet, amely szerint a népművészet és népköltészet alkotásai a magasabb osztályok művészetének tökéletlen utánzásából fakadnak, azaz „lesüllyedt kultúrjavak”

⊙ ném, 'ua.': *versunken* 'lesüllyedt' ← *sinken* 'süllyed' | *Kultur* 'műveltség', lásd KULTÚRA | *Gut* 'tulajdon, birtok' ← *gut* 'jó'

verszt ⇨ orosz mérföld, 1067 méter

⊙ or, 'ua.'

verte vagy **vertatur** ⇨ fordít, ill. fordítottassék (szöveg lap alján régi nyomtatványokban)

⊙ lat felsz, 'ua.' ← *vertere* 'fordít'

Lásd még AVERZIÓ, DIVERZIÓ, INVERZ, KONVERZÁL, REVERZÁLIS, SZUBVERZÍV, VERTEBRA, VERTIGO, VERTIKÁLIS, VERZÁL, VERZÁTUS, VERZIÓ, VERZÓ, VICE VERSA

vertebra ⇨ *anat* csigolya

⊙ tud lat, 'ua.', ered. 'ízület' ← *vertere* 'fordít'

Lásd még VERTE

vertebrális ⇨ *anat* csigolyához tartozó

⊙ tud lat *vertebralis* 'ua.', lásd VERTEBRA

Vertebrata ⇨ *áll* a gerinces állatok törzse

⊙ tud lat seml tbsz, 'ua.', tkp. 'csigolyásak' lásd VERTEBRA

vertiginózus ⇨ *orv* szédülő, szédülős

⊙ tud lat *vertiginosus* 'ua.', lásd VERTIGO

vertigo ⇨ *orv* szédülés

⊙ lat, 'ua.', ered. 'forgás, örvénylés' ← *vertere* 'forgat'

Lásd még VERTE

vertikális ⇨ függőleges, függélyes, álló

⇨ alá- és fölérendeltségen alapuló (szervezeti forma, hierarchia)

⇨ *közg* a termelési és értékesítési folyamatok egymásutánjával kapcsolatos

⊙ késő lat *verticalis* 'függőleges' ← *vertex, verticis* 'az égi sark, az égbolt látszólagos körforgásának a tengelypontja' ← *vertere* 'fordít'

Lásd még VERTE

vertikalitás ⇨ alá- és fölérendeltség mint egy szervezet felépítési elve

⇨ *közg* a termelés és értékesítés folyamatát átfogó felépítés

⊙ magy, lásd VERTIKÁLIS (a *totalis*–*totalitás* és hasonló szó párok mintájára)

vertikalizmus ⇨ *ép* a függőleges vonalak túlsúlya az építészet egy adott korszakában (pl. a gótikában)

⊙ ném *Vertikalismus* 'ua.', lásd VERTIKÁLIS, -IZMUS

vertikum ⇨ *közg* egymással vertikális kapcsolatban álló gazdasági egységek együttese

⊙ magy, lásd VERTIKÁLIS (a *technikum* s hasonló szavak mintájára; önkényes képzés, mert a latinban nem létezik *verticus melléknév)

verzál ⇨ *nyomd* nagybetű (nyomatásban)

⊙ ném *Versal* 'ua.' ← kk lat *versalis* 'verssorhoz tartozó' (a verssorokat nagy kezdőbetűvel írták) ← *versus* 'verssor, vers', lásd VERZIFIKÁL

verzatilis ⇨ mozgékony, ügyes, sokoldalú

⇨ † ingatag, állhatatlan

⊙ lat *versatilis* 'ua.', lásd VERZÁTUS

verzátus ⇨ jártas, gyakorlott, tapasztalt (valamiben)

⇨ sokféle járatos, világlátott

⊙ lat *versatus* 'ua.' ← gyak *versari, versatus* 'forgolódik, valahol időzik, valamivel foglalkozik' ← *vertere, versum* 'fordít'

Lásd még VERTE

verzifikáció ⇨ *irod* vers, verselgetés

⇨ verselési mód

⊙ lat *versificatio* 'ua.', lásd VERZIFIKÁL

verzifikál ⇨ verselget, költoget

⇨ megversel, versbe önt

⊙ lat *versificare* 'ua.': *versus* 'verssor, vers', tkp. 'az íróvessző visszafordulása a sor végéről' ← *vertere, versum* 'fordít' | *facere* 'csinál'

❖ magy *vers*

verzifikátor ⇨ versfaragó, fűzfapoéta

⊙ lat *versificator* 'ua.', lásd VERZIFIKÁL

verzió ⇨ változat

⇨ szövegváltozat

⇨ esemény, történet vagy tény értelmezésének, előadásának, beállításának (egyik) módja, változata

⊙ késő lat *versio* 'megfordítás, változat' ← *vertere, versum* 'fordít'

Lásd még VERTE

verzó ⇨ írott vagy nyomtatott lap hátoldala

⇨ érem hátlapja

⊙ lat *verso (folio)* 'a megfordított (lapon), túloldal' ← *vertere, versum* 'megfordít'

Lásd még VERTE

vesica [vezika] ⇨ *anat* húgyhólyag

⇨ *orv* hólyag

⊙ lat, 'ua.'

vesperás ⇨ *vall* vecsernye, esti templomi ájtatosság

✧ *vall* a papi zsoltószöveg estí részé

⊙ kk lat *(ad) vesp̄ras (horas)* ‘az estí (órakra)’ ← *vesper* ‘esthajnalcsillag, este’

vestibulum [vestibulum] ✧ *ép* ókori római ház előcsarnoka vagy előudvara

✧ *anat* a belső fül előtere az egyensúlyozó szervvel

⊙ lat, ‘ua.’ ← ?

vestibül ✧ *ép* színház előcsarnoka

⊙ ném *Vestibül* ← fi *vestibule* ‘előtér, előcsarnok’ ← lat *vestibulum*, lásd ott

veterán ✧ kiérdemesült, leszerelt, kiszolgált katona, †hadastyán

✧ egy mozgalomnak érdemes, régi harcosa

⊙ ném *Veteran* ← lat *veteranus* ‘kiszolgált katona’ ← *vetus, veteris* ‘régí, öreg’

veterinária ✧ *orv* állatorvoslás

⊙ tud lat ‘ua.’, lásd VETERINÁRIUS

veterinárius ✧ *orv* állatorvos

⊙ tud lat *veterinarius* ‘az igavonó állatokkal kapcsolatban álló (pl. doktor)’ ← *veterinus* ‘igavonó’, tkp. ‘már elég öreg (az ígához)’ ← *vetus, veteris* ‘öreg’

vétó ✧ ellenszavazat, amely megsemmisít egy testületi döntést

⊙ lat *veto* ‘nem engedem, megtiltom’ (a római néptribunok e szóval semmisíthették meg a szenátus határozatát) ← *vetare* ‘akadályoz, tilt’

vetturino † ✧ olasz bércocsis

⊙ ol, ‘ua.’ ← *vettura* ‘kocsi, jármű’ ← lat *vectura* ‘szállítás, viteldíj’ ← *vehere, vectum* ‘visz, húz, szállít’

Lásd még VEHEMENS

vexatura lásd VEGZATÚRA

vexierglas [vekszírglász] ✧ *műv* tréfás palack, fortélyos szerkezetű német üvegedény (16–17. század), amelyből a folyadék (bor) nem várt helyen folyik ki

⊙ ném *Vexierglas* ‘ua.’: *vexieren* ‘zaklat, bosszant’, lásd VEGZÁL | *Glas* ‘üveg, pohár’

vezikális ✧ *anat* a húgyhólyaghoz tartozó

⊙ tud lat *vesicalis* ‘ua.’, lásd VESICA

vezír ✧ államtanácsos, miniszter, az uralkodó helyettese egyes mohamedán országokban

⊙ ném *Vezier* ← ar *vazír* ‘ua.’ ← *vazara* ‘terhet hord’

vezuvián ✧ *ásv* a Vezúv kitorései nyomán nagy tömbökben felszínre került sárgászöld, gyantaszerű alumínium-kalcium-szilikát

⊙ ang *vesuvian* ‘ua.’, tkp. ‘vezúvi’

via crucis [via krúcsisz] ✧ *vall* keresztút, Jézus szenvedésének útja

✧ *átv* gyötrelmek sorozata

⊙ lat, ‘ua.’: *via* ‘út’ | *crux, crucis* ‘kereszt’

viadukt ✧ völgyhíd

⊙ ném *Viadukt* ← ang *viaduct* ‘ua.’ ← lat *via ducta* ‘(völgy vagy folyó felett) átvezetett út’: *via* ‘út’ | *ductus* ‘vezetett’ ← *ducere, ductum* ‘vezet’

viaticum [viatikum] ✧ *vall* haldoklónak kiszolgáltató oltáriszentség és utolsó kenet

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘útravaló, útiköltség’ ← *via* ‘út’

vibráció ✧ *fiz* rezgés, rezgő mozgás

⊙ lat *vibratio* ‘ua.’, lásd VIBRÁL

vibrafon ✧ *zene* ütőhangszer behangolt fémleapokból s alájuk helyezett rezonátorcsövekből

⊙ ném *Vibraphon* ‘ua.’: lat *vibrare* ‘rezeg’ | gör *phóné* ‘hang’ (a *szaxofon* s hasonló hangszernevek mintájára)

vibrál ✧ rezeg, remeg

⊙ lat *vibrare, vibratum* ‘reszket, rezegtet’

vibrato [vibrató] ✧ *zene* a hangok lebegtetése csekély magasságkülönbséggel

⊙ ol, ‘ua.’ ← *vibrare, vibrato* ‘rezeg’, lásd VIBRÁL

vibrátor ✧ *műsz* rezgéseltető berendezés

⊙ ang, ném *vibrator* ‘ua.’, lásd VIBRÁL

vibrográf ⇨ *tud* rezgésmérő, a rezgésörbét megjelenítő készülék

⊙ ném *Vibrograph* ‘ua.’, lásd VIBRÁL-, -GRÁF

vibrogram ⇨ *tud* rezgésörbe grafikus ábrázolása

⊙ ném *Vibrogramm* ‘ua.’, lásd VIBRÁL-, -GRAM(MA)

vice † ⇨ segéd-házfelügyelő

⊙ magy, röv ← *vice(házmester)*, lásd VICE-

vice- ⇨ (összetételek előtagjaként) al-, helyettes: *viceházmester*, *viceispán*

⊙ lat *vice* ‘helyett, -ként’ ← *vicis* ‘fordulat, felváltás, helyettesítés’

Lásd még VICOMTE

viceadmirális † ⇨ *kat* altengernagy

⊙ ném *Vizeadmiral* ‘ua.’, lásd VICE-, ADMIRÁLIS

viceispán ⇨ *tört* alispán

⊙ lásd VICE-

vicenótárius † ⇨ *hiv* aljegyző

⊙ lat *vicenotarius* ‘ua.’, lásd VICE-, NÓTÁRIUS

vice versa [vice verza] ⇨ kölcsönösen, és viszont

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘fordított felváltással’: lásd VICE- | *versus* ‘megfordított’ ← *vertere*, *versum* ‘fordít’

Lásd még VERTE

vicinális ⇨ (fn) *közl* helyi érdekű vasút, elővárosi vasút

⇨ (mn) helyi érdekű, kicsinyes

⊙ késő lat *vicinialis* ‘szomszédi, a szomszédságot érintő’ ← *vicinus* ‘szomszéd, szomszédos’ ← *vicus* ‘tanya, falu, házsor, utca’

vicispán lásd VICEISPÁN

vicissim [vicisszim] † ⇨ felváltva, viszont, kölcsönösen

⊙ lat, ‘ua.’, lásd VICE-

vicomte [vikomt] ⇨ francia főnemes, rangban a báró és a gróf között

⊙ fr, ‘ua.’ ← ófr *visconte* ← kk lat *vicecomes* ‘algróf, a gróf helyettese’: lásd VICE- | *comes*, *comitis* ‘gróf’, tkp. ‘kísérő’ (ti. a királyé)

videlicet † ⇨ tudniillik, vagyis, ugyanis, mégpedig

⊙ lat, ered. *videre licet* ‘látni lehet, természetesen, ugyanis’: *videre* ‘lát’ | *licet* ‘szabad’

video- ⇨ (összetételek előtagjaként) a televíziós képtechnikával kapcsolatos: *videomagnó*, *videotelefon*

⊙ lat *video* ‘látok’ ← *videre*, *visum* ‘lát’

Lásd még AVIZÁL, EVIDENS, INVIDIÓZUS, PROVÍZIÓ, VEDUTA, VIDIMÁL, VIZAVI, VÍZIÓ, VIZIT, VIZUÁLIS, VÍZUM, VOYEUR

videodetektor ⇨ *inf* a videojeleket a vívőfrekvenciáról leválasztó áramkör

⊙ lásd VIDEO-, DETEKTOR

videofrekvencia ⇨ *inf* a televíziós képjelek továbbításához szükséges frekvencia

⊙ lásd VIDEO-, FREKVENCIA

videorekorder ⇨ *inf* képmagnó

⊙ lásd VIDEO- | ang *recorder* ‘rögzítő’ ← *record* ‘rögzít’, lásd REKORD

vidia ⇨ *műsz* forgácsolószerszámok élében használt igen kemény fémötötvözet

⊙ ném ipari márkanev: *wie Dia(mant)* ‘mint a gyémánt’, lásd ADAMANT

vidimál † ⇨ láttamoz, aláír

⊙ ném *vidimieren* ← újk lat *vidimare* ‘ua.’ ← lat *vidi* ‘láttam’ ← *videre* ‘lát’

Lásd még VIDEO-

viganó † ⇨ *ölt* régi divatú, egybeszabott női selyem felsőruha

⊙ Maria *Vigano* olasz táncosnőről, aki a 18–19. század fordulóján divatba hozta

vigéc † ⇨ kereskedelmi utazó, ügynök, üzletszerző

⊙ magy, ‘ua.’ ← ném *Wie geht's (Ihnen)?* ‘Hogy van, hogy megy (Önnek)?’ (a régi ügynökök szavajárása): *wie* ‘hogyan’ | *gehen* ‘megy’ | *es* ‘az’

vigilál † ⇨ virraszt, örködik, vigyáz, ügyel

⊙ lat *vigilare, vigilatum* ‘ua.’, lásd VIGÍLIA

vigilancia † ⇨ éberség, valaminek a szemmel tartása

⊙ lat *vigilantia* ‘ua.’, lásd VIGILÁNS

vigiláns ⇨ éber, óvatos

⇨ *orv* álmatlan

⊙ lat *vigilans, vigilantis* ‘virrasztó’, lásd VIGILÁL

vigilátor † ⇨ éjjeliőr, éjjeli ügyeletes

⊙ lat, ‘ua.’, lásd VIGILÁL

vigília ⇨ *vall* nagyobb egyházi ünnep előestéje

⇨ *vall* ilyenkor szokásos, imádságokkal töltött éji virrasztás szerzetesi közösségekben

⇨ † álmatlanság

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘virrasztás, őrtállás, éberség’ ← *vigil* ‘éber, ébren örökdő’ ← *vigere* ‘jó erőben van, eleven’

Lásd még VIGORÓZUS

vignetta [vinyetta] ⇨ felragasztható címke, felirat, védjegy

⇨ *nyomd* fejléc, keretdísz

⊙ ném *Vignette* ‘ua.’ ← fr kics *vignette* ‘keretezett indás, szőlökacsszerű könyvdíszítő motívum’ ← *vigne* ‘szőlővessző’ ← lat *vinea* ‘ua.’ ← *vinum* ‘bor’

vigoroso [vigorózó] ⇨ *zene* erőteljesen, elevenen (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← *vigore* ‘erő, elevenesség’, lásd VIGORÓZUS

vigorózus ⇨ erőteljes, erőtől duzzadó

⊙ lat *vigorosus* ‘ua.’ ← *vigor* ‘erő, elevenesség’ ← *vigere* ‘virul, jó erőben van’

vikáriátus ⇨ *vall* helytartóság, helynökség, a megyéspüspök helyettesének tiszte

⊙ lat *vicariatus* ‘ua.’, lásd VIKÁRIUS

vikárius ⇨ helynök, a megyéspüspök helyettese

⊙ lat *vicarius* ‘helyettes’ | *vicis*, lásd VICE-

vikarizmus ⇨ *növ* az a jelenség, hogy egyes növényfajok fajtái egy adott területen egymást kizárják, azaz helyettesítik

⊙ lásd VIKÁRIUS, -IZMUS

vikend ⇨ hétvége, munkaszünet

⇨ hétvégi üdülés, szórakozás, pihenés, kikapcsolódás

⊙ ang *weekend* ‘ua.’: *week* ‘hét’ | *end* ‘vég’

viking ⇨ *tört* (fn) normann hajós

⇨ *tört* a mai skandináv népek kalandozó középkori őseinek egyike

⇨ (mn) e népekkel kapcsolatos

⊙ ang *viking* ‘ua.’: VAGY ← óskand *vikingr* ‘öböllakó’ ← *víkr* ‘öböl’, VAGY ‘harcos’ ← germán *víg* ‘háború’

vikomt ⇨ lásd VICOMTE

viksz ⇨ viaszos padló- és cipőkenőcs

⊙ ném *Wichse* ‘cipőfényesítő kenőcs’ ← *Wachs* ‘viasz’

vikszel ⇨ fényesít, dörzsöl, kefél, viaszol

⊙ lásd VIKSZ

viktimológia ⇨ a bűnelkövetőnek és áldozatának kapcsolatát feltáró vizsgálat bűnügyi elmélete

⊙ ang *victimology* ‘ua.’: *victim* ‘vminnek áldozata’ ← lat *victima*, ered. *victuma* ‘áldozati állat’ | lásd -LÓGIA

viktóriánus ⇨ (Angliában) a 19. század második felére jellemző (közfelfogás, építészet, művészeti stílus)

⊙ *Viktória* királynő (uralkodott 1837–1901) nevéből (lat *victoria* ‘győzelem’ ← *victor* ‘győztes, győző’ ← *vincere, victum* ‘győz’)

viktuáliák † ⇨ élelmiszerek, étel

⊙ késő lat tbsz seml *victualia* ‘ua.’ ← *victualis* ‘az ételhez tartozó’ ← *victus* ‘étel, élés’ ← *vivere, victum* ‘él’

Lásd még VIVÁT

vikunya ⇨ *áll* az Andokban honos lámafajta

⇨ ennek gyapja

⊙ sp *vicuña* ‘ua.’ ← kecsua indián

vilajet ⇨ *tört* tartomány a hajdani török birodalomban

⊙ tör, ‘ua.’ ← ar *veláje* ‘körzet’

villa ⇨ *tört* patricius vidéki háza és birtoka az ókori Rómában

⇨ *tört* kora középkori birtok, nagyobb tanya

⇨ zöldövezeti ház, kertés ház, nyaraló

⊙ lat, ‘ua.’

villanella ⇨ pásztordal, pásztortánc

⇨ *irod* különféle olasz és francia versformák neve

⊙ ol kics, ‘ua.’ ← *villana* ‘falusi lány’ ← lat *villa* ‘tanya’

villi ⇨ tündér

⊙ ném *Willi* ← szlk tbsz *vily* ← *vila* ‘tündér’

vimedli ⇨ *biz* pattanás

⊙ baj-oszt kics *wimmerl* ‘ua.’ ← ném *Wimmer* ‘fa görcse’

viná ⇨ *zene* hosszú nyakú, négyhúros indiai pengetős hangszer, melynek a hangteste két tökhéj

⊙ szansz *viná* ‘ua.’

vinagrette [vinegret] ⇨ *konyha* ecetes és olajos mártás hideg húshoz és salátákhoz

⊙ fr kics, ‘ua.’ ← *vinagre* ‘ecet’, tkp. ‘savanyú bor’: *vin* ← lat *vinum* ‘bor’ | *aigre* ← lat *acer*, *acris* ‘savanyú’

vinasz ⇨ szeszmoslék, a szeszgyártás mellékterméke

⊙ fr *vinasse* ‘ua.’ ← *vin* ← lat *vinum* ‘bor’ (a MELASZ, fr *mélasse* mintájára alkotott szó)

vinc- lásd még VINK-

vincellér ⇨ szőlőműves

⊙ baj-oszt *weizerl* ← ném *Winzer* ‘ua.’ ← lat *vinitor* ‘szüretelő’ ← *vinum* ‘bor’

vindikáció ⇨ követelés, követelődzés, igény

⊙ lat *vindicatio* ‘ua.’, lásd VINDIKÁL

vindikál ⇨ követel, megkövetel, igényel, igényt tart

⊙ lat *vindicare*, *vindicatum* ‘igényt tart, követel, bosszút áll’ ← *venum dicere* ‘vételt bejelent’: *venus* ‘eladás, vétel’ | *dicere* ‘mond’

Lásd még VENDETTA

vinil ⇨ *kém* az etil-alkoholból származtatható szerves kémiai gyök

⊙ ném *Vinyl* ‘ua.’: lat *vinum* ‘bor’ (a borszeszre utalva) | gör *hülé* ‘anyag’

vinil-klorid ⇨ *kém* vinilgyökkel alkotott klórvegyület, robbanékony gáz, ennek polimerizációs terméke a PVC (polivinilklorid)

⊙ lásd VINIL, KLORID

vinkli ⇨ szöglet, a (futball)kapu sarka

⇨ derékszög, szögletmérő

⊙ ném *Winkel* ‘sarok, szöglet’

vinkulál † ⇨ *jog* leköt, zárol

⇨ *ker* részvények eladását feltételekhez köti

⊙ ném *vinkulieren* ‘ua.’, lásd VINKULUM

vinkulum † ⇨ *ker* bántpénz, kötbér

⊙ lat *vinculum* ‘kötelék, bilincs’ ← *vincire* ‘megköt, bilincsbe ver’

vinyetta lásd VIGNETTA

viola ⇨ *zene* a mai hegedű, brácsa, cselló és bőgő elődeit magában foglaló régi, 5-7 húros vonóshangszer-család neve

⊙ ol *viola* ‘ua.’ ← prov *viula* ← késő lat *vidula* ‘hegedűszerű vonós hangszer’ (oldalági rokona az ang *fiddle* ‘hegedű’)

Lásd még VIOLINO, BRÁCSA, VIOLONCELLO, VIOLONE

viola² ⇨ *zene* mélyhegedű, brácsa

⊙ ol *viola* (*da braccia*) ‘ua.’, tkp. ‘karra való viola’, lásd BRÁCSA, VIOLA¹

viola³ ⇨ *növ* az ibolya- és árvácskafélék rendszertani neve

⇨ *növ* egy nagyobb, dús szirmú, fehér és lila színben termő keleti virág neve

⊙ lat *viola* ‘ua.’ ← ?

violáció ⇨ *jog* jogsértés, jogsérelem

⇨ *jog* megbecstelenítés

⊙ tud lat *violatio* ‘ua.’, lásd VIOLÁL

viola da gamba ⇨ *zene* a gordonkához hasonló méretű és játékmódú, 6-7 húros régi hangszer

⊙ ol, ‘ua.’, tkp. ‘lábak közé való viola’: lásd VIOLA¹ | ol ← népi lat *gamba* ‘comb, lábszár, ló térdizülete’ ← gör *kampé* ‘görbület, ízület’

viola d’amore ⇨ *zene* a mai mélyhegedűvel rokon méretű és játékmódú, 6-7 bélhúrral és további rezonálólóhúrokkal felszerelt vonós hangszer

⊙ ol, ‘ua.’: lásd VIOLA¹ | *amore* ← lat *amor* ‘szeretem’ ← *amare* ‘szeret’ (a hangszer lágy, behízelt hangjáról)

violál † ⇨ *jog* megsért, megszeg (törvényt)

⇨ megszentstelenít, megbecstelenít

⊙ lat *violare* ‘megsebez, megsért’, ered. ‘összevérez, megver’ ← (?) *violus* ‘erőszakos’ ← *vis* ‘erő’

violencia ⇨ *jog* erőszak okozta jogsérelem

⇨ erőszakosság, hatalmaskodás, túlkapás

⊙ kk lat *violentia* ‘erőszak’ ← *violentus* ‘heves, sebes’ ← ? *violus ‘erőszakos’ ← *vis* ‘erő’

violett ⇨ ibolyaszín

⊙ fr kics, ‘ua.’ ← *viole* ← lat *viola*, lásd VIOLA³

violino [violínó] ⇨ *zene* hegedű

⊙ ol kics, ‘ua.’, lásd VIOLA¹

violoncello [violoncselló] ⇨ *zene* gordonka, cselló, kisbőgő

⊙ ol kics, ‘ua.’: lásd VIOLONE | *-cello* (kicsinyítő képző)

violone ⇨ *zene* nagybőgő, bőgő, gordon

⊙ ol nykz, ‘ua.’, lásd VIOLA¹

vipera ⇨ *áll* vastag törzsű és rövid farkú, veszélyes mérgű kígyó

⇨ *pej* éles nyelvű, házsártos nőszemély

⊙ tud lat, ‘ua.’, ← *vivipera ‘elevenszülő’ (ókori hiedelem szerint ilyen a ~): *vivus* ‘élő’ ← *vivere* ‘él’ | *parere* ‘szül’

Lásd még VIVÁT

vipla lásd WIPLA

viraginitás ⇨ *orv* férfias nemi jegyek megjelenése női egyeden

⊙ tud lat *viraginitas* ‘ua.’, lásd VIRAGO

virago [virágó] ⇨ kemény, férfias természetű, harcias nő

⊙ lat *virago*, *viraginis* ‘ua.’ ← *vir* ‘férfi’

Lásd még VIRILIS

virázs ⇨ *fényk* fekete-fehér filmfelvétel utólagos színezése

⊙ fr *virage* ‘ua.’, tkp. ‘átfordítás’ ← *virer* ‘fordít, forgat’ ← késő lat *gyrare* ‘ua.’ ← gör *gürosz* ‘kör’

virbli ⇨ *biz* kavarodás, zürzavar

⊙ ném *Wirbel* ‘forgás, forgatag’

vircsaft ⇨ (rossz, ügyetlen vagy gyanús, csalárd) gazdálkodás, ügyvezetés

⊙ ném *Wirtschaft* ‘gazdaság, gazdálkodás’ ← *Wirt* ‘gazda, háziúr, fogadós’

virleai [virle] ⇨ *irod* középkori francia lírai versforma, változó sorszámú, refrénes strófákból álló táncdal

⊙ fr, ‘ua.’ ← (?) *virer*, lásd VIRÁZS | lásd LAI

virement [virman] ⇨ *közg*, *ker* a költségvetés vagy a könyvelés egyik tételében mutatkozó többlet átvitele egy másik tételre az ottani veszteség ellensúlyozása céljából

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘forгатás’ ← *virer* ‘forгат’, lásd VIRÁZS

virémia ⇨ *orv* vírusok jelenléte a vérben

⊙ tud lat *viraemia* ‘ua.’: lásd VÍRUS | gör *haima* ‘vér’

virgáció ⇨ *geol* ujjszerű szétágazás a gyűrt hegységek redővonulataiban

⊙ ném *Virgation* ‘ua.’ ← lat *virga* ‘ág, gally, vessző’

❖ magy *virgács*

virginál ⇨ *zene* csembalószerű régi billentyűs hangszer

⊙ ang *virginal* ‘ua.’, lásd VIRGINÁLIS (talán mert főként ifjú hölgyek játszottak rajta)

virginális ⇨ szűzies

⊙ lat, ‘ua.’ ← *virgo, virginis* ‘hajadon, szűz’

virginitás ⇨ *orv* szűzesség, női érintetlenség

⊙ lat *virginitas* ‘ua.’ ← *virgo, virginis* ‘szűz, hajadon’

virgo intacta [virgó intakta] ⇨ *orv* érintetlen (ép szűzhártyájú) nő

⊙ tud lat, ‘ua.’: *virgo* ‘szűz, hajadon’ | lásd INTAKT

virgula ⇨ *nyelvt* vessző mint írásjel

⇨ *nyomd* függőleges, ill. félig dőlt vonal mint nyomdai jel

⊙ lat kics, ‘pálcika’ ← *virga* ‘vessző’

virucid ⇨ *orv* vírusölő

⊙ tud lat *viricida* ‘ua.’: lásd VÍRUS | lat *caedere* ‘megöl’ (a *patricida* és hasonló szavak mintájára)

virilis ⇨ férfias, férfiúi, férfihoz méltó, bátor

⊙ lat, ‘ua.’ ← *vir* ‘férfi’

Lásd még DECEMVIR, KÚRIA, TRIUMVIR, VIRAGO, VIRTUÓZ, VIRTUS

virilista † ⇨ *tört* a legtöbb adót fizető polgárok egyike, aki ezen a jogcímen tagja volt a helyi önkormányzatnak

⊙ hazai lat, ‘ua.’ ← *virilis* ‘férfias, állhatatos’, utóbb ‘egy férfira szabott, tehetség szerinti, tőle telhető’ ← *vir* ‘férfi’

virilitás ⇨ férfiaság, férfierő

⇨ *orv* nemzőképesség

⊙ lat *virilitas* ‘ua.’, lásd VIRILIS

virilizmus ⇨ *orv* testi és lelki elférfiasodás nőben

⊙ tud lat *virilismus* ‘ua.’, lásd VIRILIS, -IZMUS

viroid ⇨ *biol* vírusnál is kisebb, igen egyszerű felépítésű kórokozó

⊙ lásd VÍRUS | -*id* ‘-szerű’ ← gör *eidosz* ‘külső’

virológia ⇨ *orv* a vírusokkal foglalkozó tudományág

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd VÍRUS, -LÓGIA

virli ⇨ *élelm* hosszú és vékony, juhbélben vagy fóliában forgalmazott könnyű kolbászféle

⊙ ausztr német kics *Würstel* ‘ua.’ ← ném *Wurst* ‘kolbász’

Lásd még VURSTLI

virosus [virózus] ⇨ *orv* mérgező

⊙ tud lat, ‘ua.’, lásd VÍRUS

virtigli ⇨ *biz* igazi, hamisítatlan, törőlmetszett

⊙ ném *wirklich* ‘valóságos, tényleges’ ← *Werk* ‘mű, dolog’

virtuális ⇨ valamiben lehetőségként benne rejlő, lappangó

⇨ *opt* látszólagos, nem valós (kép lencsében, tükörben)

⇨ lehetséges, várható

⊙ ném *virtuell* ← fr *virtuel* ‘erőkifejtésre képes, de nem működésben lévő’, lásd VIRTUS

virtualitás ⇨ lehetőség, kilátás

⇨ † birtok, tulajdon

⇨ † *jog* reménybeli örökrész

⊙ újjk lat *virtualitas* ‘ua.’, lásd VIRTUÁLIS

virtualiter ⇨ képletesen, elképzelt módon

⊙ újjk lat, ‘ua.’, lásd VIRTUÁLIS

virtuóz ⇨ (fn) *zene* mesteri, káprázatos technikájú (zenei) előadóművész

✧ (mn) utolérhetetlen, páratlan ügyességű

⊙ ném *Virtuose* ← ol *virtuoso* ‘ua.’, tkp. ‘művészete erényeivel bíró’ ← *virtù* ‘erény, képesség, ügyesség’, lásd VIRTUS

Lásd még VIRILIS

virtuozitás ✧ *zene* mesteri tökély, mesteri előadói könnyedség

⊙ ném *Virtuosität* ‘ua.’, lásd VIRTUÓZ

virtus ✧ bátorság, hősiesség

✧ a bátorság és férfiaság fitogtatása, hősködés, a veszélyt lebecsülő vakmerőség

✧ † erény

⊙ lat, ‘férfiaság, bátorság, erény’ ← *vir* ‘férfi’

Lásd még VIRILIS

virtuskodik ✧ hősködik, legénykedik, hetvenkedik

⊙ lásd VIRTUS

virulencia ✧ *orv* fertőzőképesség

✧ *átv* megmaradt, ma is fennálló (szellemi) károkozó képesség

⊙ tud lat *virulentia* ‘ua.’ ← *virulentus* ‘mérgező’ ← *virus* ‘méreg, mérgező nyálka’

virulens ✧ *orv* fertőzőképes

✧ *átv* még mindig ártani képes (eszme)

✧ (helytelenül értve) viruló, korához képest jó erőben lévő

⊙ ném *virulent* ← lat *virulentus* ‘ua.’ ← *virus* ‘méreg, mérgező nyálka’ (a ~ alak helytelen latinos visszaképzés a németből, a *patent* → *pátens* és hasonló szópárok hamis analógiájára, a latinban ui. nincs *virulere ige)

virus ✧ *biol* a baktériumoknál jóval kisebb, egyszerű szerkezetű kórokozó élőlény, amely csak élő sejtben képes szaporodni

⊙ tud lat, ‘ua.’, ered. ‘méreg, mérgező nyálka’

vis-à-vis lásd VIZAVI

visceralis [viszcerális] ✧ *orv* zsigeri, a belső szervekkel kapcsolatos

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← lat tbsz *viscera* ‘belsőségek, belek’ ← *vesci* ‘táplálkozik’

visconde [viszkonte] ✧ a báró és a gróf közti főnemesi rang jelölése spanyolul

⊙ sp, ‘ua.’, lásd VICOMTE

visconte [viszkonte] ✧ a báró és a gróf közti főnemesi rang jelölése olaszul

⊙ ol, ‘ua.’, lásd VICOMTE

viscosa lásd VISZKÓZA

viscount [viszkaunt] ✧ az earl alatt álló főnemesi cím Angliában

⊙ ang, ‘ua.’, lásd VICOMTE

vis inertiae [visz inercié] ✧ *fiz* a tehetetlenségi erő

⊙ tud lat, ‘ua.’: *vis* ‘erő’ | lásd INERCIA

visitatio canonica [vizitáció kanonika] ✧ *vall* a püspök rendszeres időközökben megtett ellenőrző látogatása az egyházmegyéjéhez tartozó plébániákon

⊙ lat, ‘egyházi jogszabály szerinti látogatás’, lásd VIZITÁCIÓ, KANONIKUS

vis maior [visz major] ✧ *jog* előre nem látott és elháríthatatlan akadály, amely felment valamely kötelezettség teljesítése alól

⊙ tud lat, ‘ua.’, tkp. ‘nagyobb erő’: *vis* ‘erő’ | *maior* ‘nagyobb’ ← *magnus* ‘nagy’

visum repertum [vizum ...] † ✧ *orv, jog* látélet

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd VIZUM | *repertum* ‘talált, tapasztalt, napvilágra került (dolog)’ ← *reperio*, *repertum* ‘talál, tapasztal, kiderít’, lásd REPERTORIUM

vis vitalis [visz vitális] ✧ *fil* a vitalizmus elmélete szerinti magasabb, anyagtalan életerő

⊙ lat, ‘ua.’: *vis* ‘erő’ | lásd VITÁLIS

viszkóza ✧ *kém* nátronlúggal kezelt cellulóz, a műselyemgyártás egyik alapanyaga

⊙ lat *Viscosa* márkanév, lásd VISZKÓZUS

viszkozitás ✧ *fiz* az anyagok belsejében az alakváltoztatással szemben ható súrlódási erő

✧ *fiz* enyvszerű, nyúlós, nehezen folyó halmazállapot

⊙ ném *Viskosität* ← fr *viscosité* ‘ua.’, lásd VISZKÓZUS

viszkózus ⇨ sűrű, nyúlós, enyvszerű (folyadék)

⊙ késő lat *viscosus* ‘enyvszerű’ ← *viscum* ‘fagyöngy, ebből főzött madárlép’

vitális ⇨ életbevágó, létfontosságú

⇨ életre szóló

⇨ az étellel kapcsolatos

⊙ ném *vital* ‘ua.’ ← lat *vitalis* ‘az élethez tartozó, éltető’ ← *vita* ‘élet’ ← *vivere* ‘él’

Lásd még VIVÁT

vitalista ⇨ *biol* a vitalizmus híve

⊙ ném *Vitalist* ‘ua.’, lásd VITALIZMUS

vitalitás ⇨ életerő, életrevalóság, elevenség

⇨ *orv* életképesség

⊙ lat *vitalitas* ‘ua.’, lásd VITÁLIS

vitalitium [vitalícium] † ⇨ *jog* életjádék

⊙ hazai lat, ‘ua.’ ← *vitalis* ‘életre szóló’, lásd VITÁLIS

vitalizál ⇨ életerővel tölt el

⇨ felélénkít, felvillanyoz, tette sarkall

⊙ ang *vitalise* ‘ua.’, lásd VITÁLIS

vitalizmus ⇨ *biol* az életjelenségeket egy nem anyagi természetű, titokzatos „életerő” működésével magyarázó elmélet

⇨ *irod* az ösztönök őseréjét ünneplő cseh irodalmi irányzat az első világháború idején

⊙ fr *vitalisme* ‘ua.’: lat (*vis*) *vitalis* ‘élet(erő)’, lásd VITÁLIS, -IZMUS

vitam et sanguinem [vítam et szangvinem] ⇨ *tört* életünket és vérünket (a magyar rendek ezzel a felkiáltással szavaztak segítséget az 1741-es országgyűlésen Mária Teréziának a porosz háborúhoz)

⊙ lat, ‘életet és vért’: *vita* ‘élet’ ← *vivere* ‘él’ | *sanguis, sanguinis* ‘vér’

vitamin ⇨ *biol, kém* a szervezet belső folyamatait szabályozó szerves anyag, amelyből sokféle található a táplálékokban

⊙ ang *vitamin* ‘ua.’: lat *vita* ‘élet’ | *amin*, lásd AMINOSAV (korábban a ~okat aminoszármazékoknak hitték)

vitellin ⇨ *kém* foszfortartalmú fehérje a tojás sárgájában

⊙ tud lat, ‘ua.’: kics *vitellus* ‘tojás sárgája’, ered. ‘kisborjú’ ← *vitulus* ‘borjú’ | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

vitikultúra ⇨ szőlőművelés, szőlőtermelés, borászat

⊙ tud lat *viticultura* ‘ua.’: *vitis* ‘szőlőtő’ | lásd KULTÚRA

vitiligo ⇨ *orv* a bőr körülírt pontjain mutatkozó festékhány

⊙ tud lat, ‘ua.’

vitium [vícium] ⇨ *orv* hiba, ártalom

⊙ lat, ‘hiba, véték’, lásd CIRCULUS VITIOSUS

vitrail [vitraj] ⇨ *műv* festett üveglak, üvegfestmény

⊙ fr, ‘ua.’ ← *vitre* ‘üveg’ ← lat *vitrum* ‘ua.’

vitrázs ⇨ keretre erősített, alig átlátszó függöny

⊙ ném *Vitrage* ‘ua.’ ← fr *vitrage* ‘üvegfal, üvegdíszmű’ ← *vitre* ‘üveg’ ← lat *vitrum* ‘ua.’

vitrifikáció ⇨ *kém* üvegesítés, átalakítás üveggé, szilárd, de szerkezet nélküli anyaggá

⊙ ang *vitrification* ‘ua.’, lásd VITRIFIKÁL

vitrifikál ⇨ üvegesít, üveggé alakít át

⊙ ang *vitrify* ‘üvegesít’: lat *vitrum* ‘üveg’ | *facere* ‘tesz vmivé’

vitrin ⇨ üvegfalú szekrény apró dísztárgyak számára

⇨ kiállítási tárló

⊙ fr *vitrine* ‘ua.’ ← késő lat *vitrinus* ‘üvegből való’ ← lat *vitrum* ‘üveg’

vitriol ⇨ tömény kénsav

⇨ *átv* maró gúny

⊙ ném *Vitriol* ← fr *vitriole* ← kk lat *vitriolum* ‘gálickő, a kénsav rézsója’ ← lat *vitreus* ‘üvegből való, átlátszó’ ← *vitrum* ‘üveg’

vitriolos ⇨ maró, mérges, gyilkos, megsemmisítő (megjegyzés, jellemzés, gúny)

⊙ lásd VITRIOL

vitrit ⇨ *geol* üveges fényű kemény kőszénféle

⊙ ném *Vitrit* ‘ua.’: lat *vitreus* ‘üveges, üvegszerű’ ← *vitrum* ‘üveg’ | *-it* (ásványra utaló toldalék)

vitustánc ⇨ *orv* az arc és a test izmainak heves rángásában megnyilvánuló idegbetegség

⊙ szent *Vitus* mártírról, akinek a szobra előtt, a szent ünnepén, a középkorban eksztatikus táncot jártak

vivace [vivácse] ⇨ *zene* élénken (adandó elő)

⊙ ol, ‘ua.’ ← késő lat *vivax*, *vivacis* ‘ua.’, ered. ‘hosszú életű, életerős’ ← *vivere* ‘él’

Lásd még VIVÁT

vivacissimo [vivacsisszimó] ⇨ *zene* igen élénken (adandó elő)

⊙ ol, ff ‘ua.’, lásd VIVACE

vivacitás ⇨ élénkség

⊙ késő lat *vivacitas* ‘ua.’, lásd VIVACE

vivárium ⇨ állatkertben kialakított, az eredeti élőhelyet utánozó mesterséges környezet hullők és kételtűek tartására

⊙ ném *Vivarium* ‘ua.’ ← lat *vivarium* ‘vadaskert, halastó’ ← lat *vivus* ‘élő, eleven’ ← *vivere*, ‘él’

vivát ⇨ éljen

⇨ éljenzés

⊙ lat *vivat* ‘éljen’ ← *vivere* ‘él’

Lásd még KONVIKTUS, VIKTUÁLIÁK, VIPERA, VITÁLIS, VIVACE, VIVIPARA, VIVISZEKCIÓ, VIVŐR

vivipara ⇨ *áll* elevenzülő

⊙ tud lat, ‘ua.’: *vivus* ‘eleven’ ← *vivere* ‘él’ | *parere* ‘szül’

Lásd még VIPERA, VIVÁT

vivisekció ⇨ *tud* élveboncolás

⊙ tud lat *vivisectio* ‘ua.’: *vivus* ‘eleven’ | *sectio* ‘vágás’ ← *secare*, *sectum* ‘metsz, vág’

Lásd még VIVÁT

vivo ⇨ *zene* élénken (adandó elő)

⊙ ol, ← lat *vivus* ‘élénk, eleven’ ← *vivere* ‘él’

vivőr ⇨ élvhajász ember

⇨ életművész

⊙ fr *viveur* ‘ua.’, tkp. ‘az, aki él’ ← *vivre* ← lat *vivere* ‘él’

Lásd még VIVÁT

vizavi ⇨ (hat) szemközt, átellenben

⇨ (fn) a szemközti, a szemben ülő vagy szemben lakó személy

⊙ ném *Visavis* ‘a szemben ülő’ ← fr *vis-à-vis* ‘szemben’, tkp. ‘arc arc felé’ ← ófr *vis* ‘arc’ ← lat *visus* ‘látás, tekintet’ ← *videre*, *visum* ‘lát’

Lásd még VIDEO-

vizibilis ⇨ látható

⊙ lat *visibilis* ‘ua.’ ← *videre*, *visum* ‘lát’

vizibilitás ⇨ láthatóság, látási viszonyok

⊙ ang *visibility* ‘ua.’ ← *visible*, lásd VIZIBILIS

vizigót ⇨ *tört* nyugati gót

⊙ lat tbsz *Visigothi* ‘ua.’: *visi-* (?) ‘nyugat’ ← késő lat *ueste* ← germán (pl. ang *west*) | lásd GÓT

vízió ⇨ látomás, jelenés, káprázat

⇨ rémkép, rémlátomás

⊙ lat *visio*, *visionis* ‘ua.’ ← *videre*, *visum* ‘lát’

Lásd még VIDEO-

vizionál ⇨ víziókat lát, képzelődik

⊙ újjk lat *visionare* ‘ua.’, lásd VÍZIÓ

vizionárius ⇨ látnoki képességű (személy)

⊙ ném *Visionär* ‘ua.’, lásd VIZIÓ

vizit ⇨ (udvariassági) látogatás

⇨ *orv* orvosi szemle kórházban

⊙ fr *visite* ‘ua.’ ← *visiter* ‘látogat’, lásd VIZITÁL

Lásd még VIDEO-

vizitáció ⇨ vizsgálat, átvizsgálás

⇨ † (beteg)látogatás

⇨ *műv* Mária látogatása Erzsébetnél, Zakariás feleségénél mint képzőművészeti ábrázolás tárgya

⊙ lat *visitatio* ‘ua.’, lásd VIZITÁL

vizitál ⇨ † meglátogat

⇨ ellenőrzés céljából fölkeres, megvizsgál

⇨ † *kat* soroz

⊙ lat gyak *visitare, visitatum* ‘gyakran lát, szemlélget, meglátogat’ ← *videre, visum* ‘lát’

vizitátor ⇨ ellenőrző szemlét tartó személy

⊙ ném *Visitor* ‘ua.’, lásd VIZITÁL

vizitel ⇨ udvariassági látogatást tesz

⇨ (orvos a kórházban) vizitet tart

⊙ lásd VIZIT

vizuális ⇨ *biol* látási, a látáson alapuló

⊙ ném *visuell* ← fr *visuel* ‘ua.’ ← lat *visus* ‘látás’ ← *videre, visum* ‘lát’

Lásd még VIDEO-

vízum ⇨ láttamozás (útlevélben)

⇨ ez mint engedély idegen országba való belépésre

⊙ ném *Visum* ‘ua.’ ← lat *visum (est)* ‘látva van, láttam’ ← *videre, visum* ‘lát’

Lásd még VIDEO-

voajőr lásd VOYEUR

voajőrizmus ⇨ *orv* nemi rendellenesség, mások nemi szervének vagy nemi ténykedésének nézéséből nyert kielégülés

⊙ tud lat *voyeurismus* ‘ua.’, lásd VOYEUR, -IZMUS

voca- lásd VOKA-

vocativus ⇨ *nyelvt* megszólító eset

⊙ lat (*casus*) *vocativus* ‘szólító (eset)’ ← *vocare, vocatum* ‘hív, szólít’ ← *vox, vocis* ‘hang’

Lásd még VOKS

vočser ⇨ *ker* utazási iroda által kiadott utalvány szállítás, szállodai szolgáltatás, étkezés stb. igénybevételére

⊙ ang *voucher* ‘ua.’ ← *vouch* ‘tanúsít’, ered. ‘törvény elé szólít’ ← ófr *vocher* ‘ua.’ ← kk lat gyak *vocitare* ‘szólongat’ ← lat *vocare* ‘hív’ ← *vox, vocis* ‘hang’

Lásd még VOKS

vodka ⇨ gabona- vagy burgonyapálinka

⊙ cseh, szlk kics *vodka* ‘ua.’ ← *voda* ‘víz’

vojvoda ⇨ *tört* vajda

⊙ szerb-horv, ‘ua.’, or *vojevoda* ‘hadvezető’: *voje* ‘harc’ | *vodjiti* ‘vezet’

vokabulárium ⇨ szójegyzék, szótár, szakszótár

⊙ késő lat *vocabularium* ‘névjegyzék, szójegyzék’ ← *vocabulum* ‘elnevezés, név, szó’ ← *vocare* ‘hív’

vokáció ⇨ hivatás, elhivatottság

⇨ tehetség, rátermettség

⇨ † meghívás, felkérés

⊙ lat *vocatio* ‘ua.’ ← *vocare* ‘hív, szólít’ ← *vox, vocis* ‘hang’

Lásd még VOKS

vokál- ⇨ (összetétel előtagjaként) énekes, énekesekből álló, pl. *vokálegyüttes*

⊙ ném *Vokal-* ‘ua.’, lásd VOKÁLIS

vokális ⇨ (fn) *nyelvt* magánhangzó

⇨ (mn) *zene* énekes, énekhangra írt

⊙ lat *vocalis* ‘hangzó, hangos’ ← *vox, vocis* ‘hang’

Lásd még VOKS

vokalizáció ⇨ *nyelvt* mássalhangzó átváltozása magánhangzóvá

⊙ ném *Vokalisation* ‘ua.’, lásd VOKALIZÁL

vokalizál ⇨ *nyelvt* (mássalhangzót) magánhangzóvá változtat

⊙ ném *vokalisieren* ‘ua.’, lásd VOKÁLIS

vokalizmus ⇨ *nyelvt* egy nyelv magánhangzóinak rendszere, összessége

⇨ *nyelvt* ennek a rendszernek a kialakulási folyamata

⊙ ném *Vokalismus* ‘ua.’, lásd VOKÁLIS

voks ⇨ szavazat

⊙ hazai lat *vox* ‘ua.’, ered. ‘hang, szó, beszéd’ ← lat *vocare* ‘hív’

Lásd még ADVOKÁT, EVOKÁL, INVOKÁL, PROVOKÁL, VOCATIVUS, VÓCSER, VOKÁCIÓ, VOKÁLIS, VOX HUMANA

voksol ⇨ szavaz (választáson)

⇨ valamire szavaz, mellette dönt, kiáll érte

⊙ lásd VOKS

volan ⇨ *div* fodor női ruhán

⊙ fr *volant* ‘ua.’, tkp. ‘repülő’, lásd VOLÁN

volán ⇨ autókormány, kormánykerék

⊙ ném *Volant* ← fr *volant* ‘ua.’, ered. ‘szélmalom szárnya’, tkp. ‘repülő’ ← *voler* ‘repül’ ← lat *volare* ‘ua.’

Lásd még VOLE

volapük ⇨ *nyelvt* az első valamennyire sikeres mesterséges nemzetközi nyelv, amely a legfontosabb természetes nyelvek szavait használta igen egyszerű formára nyesve

⊙ *vol-pük* ‘világ-nyelv’: ang *world* ‘világ’ | *speak* ‘beszél’

volát ⇨ *ját* az összes ütés elvitele egyes kártyajátékokban

⊙ ném *Volat* ‘ua.’ ← ol *volata* ‘játék vége’ ← ol, lat *volare* ‘repül’

vol-au-vent [volovan] ⇨ *konyha* vegyes pástétommal töltött könnyű vajos tészta

⊙ fr, ‘ua.’, tkp. ‘repülés a szélbe’: *vol* ‘repülés’ ← *voler* ‘repül’ ← lat *volare* ‘ua.’ | *vent* ← lat *ventus* ‘szél’

Lásd még VOLE

vole [vol] ⇨ *ját* lopás kártyajátékban, színhiány kihasználása, hogy aduval értékes laphoz jussunk

⊙ fr, ‘lopás’ ← *voler* ‘lop’, ered. ‘repül, repít’ ← lat *volare* ‘ua.’

Lásd még VOLÁN, VOL-AU-VENT, VOLIER, VOLLEY

volens-nolens ⇨ akarva, nem akarva, tetszik, nem tetszik

⊙ lat, ‘ua.’: *velle* ‘akar’ | *nolle*, tkp. *no(n ve)lle* ‘nem akar’

Lásd még VOLONTÖR

volfrám ⇨ *kém* ezüstfehér, kemény, magas olvadáspontú fém elem

⊙ ném *Wolfram* ‘ua.’, tkp. ‘farkaspiszk’: *Wolf* ‘farkas’ | *Rahm* ‘piszkos, korom’ (középkori ónbányászok csúfneve a volfrám egyik ércére, mivel az nem tartalmazta az általuk keresett ónt)

Lásd még TUNGSTEN

volfrámit ⇨ *ásv* vas- és magnéziumtartalmú volfrámásvány

⊙ ném *Wolframit* ‘ua.’: lásd VOLFRÁM | *-it* (ásványra utaló toldalék)

volier [volié] ⇨ röpde, hálóval körülzárt állatkerti nagy térség madaraknak

⊙ fr, ‘ua.’ ← *voler* ← lat *volare* ‘repül’

Lásd még VOLE

Volksbund [fólkszbund] ⇨ *tört* a magyarországi németek náci érzelmű elemeinek politikai szövetsége 1938–1945 között

⊙ ném, ‘népi szövetség’: *Volk* ‘nép’ | *Bund* ‘szövetség, kötelék’ ← *binden, gebunden* ‘köt’

volksbundista [folkszbundista] ⇨ *tört* a Volksbund aktív tagja

⊙ ném *Volksbundist* ‘ua.’, lásd VOLKS BUND

volley [voli] ⇨ *sport* röpte teniszben, labda visszaütése, mielőtt talajt ért volna

⊙ ang, ‘ua.’ ← fr *volée* ‘repülés’ ← kk lat *volata* ‘ua.’ ← *volare* ‘repül’

Lásd még VOLE

volleyball [volibol] ⇨ *sport* röplabda

⊙ ang, ‘ua.’: lásd VOLLEY | *ball* ‘labda’

volltreffer [foltreffer] ⇨ *biz* telitalálat

⊙ ném, ‘ua.’: *voll* ‘tele’ | *treffen* ‘eltalál’, ered. ‘találkozik’

volontőr † ⇨ fizetés nélküli gyakornok

⇨ önkéntes jelentkező

⊙ ném *Volontär* ← fr *volontaire* ‘önkéntes’ (a szöveg más eredetű francia szavaink, pl. *fezőr*, *vivőr*, *voltizsőr* mintájára alakult) ← *volonté* ← lat *voluntas* ‘akarát’ ← *velle*, *volui* ‘akar’

Lásd még VOLENS-NOLENS, VOLUNTARIZMUS

volszkusz ⇨ *tört* indoeurópai nyelvű ókori közép-itáliai nép, amelyet a rómaiak leigáztak

⊙ lat *Volsci* ‘volszkuszok’ ← ?

volt ⇨ *vill* az elektromos feszültség mértékegysége

⊙ Alessandro *Volta* olasz fizikus nevéből

Voltaire-iánus [volterianus] ⇨ Voltaire eszméinek híve, felvilágosodott polgár, szabadgondolkodó (a késő 18. században)

⊙ *Voltaire* francia író és gondolkodó nevéből

voltaméter ⇨ *vill* az elektromosság mennyiségének mérésére való műszer

⊙ Alessandro *Volta* olasz fizikus nevéből | gör *metreó* ‘mér’

voltige [voltizs] ⇨ műugrás cirkuszban vágató ló hátán

⊙ fr, ← ol *volteggio* ‘ua.’ ← *volta* ‘fordulat’ ← lat *volvere*, *volutum* ‘forgat’

Lásd még VOLUTA

voltizsőr ⇨ cirkuszi akrobata, műugró, aki vágató ló hátán szaltózik

⇨ ugróakrobata, légtornász

⇨ † könnyűlovas

⊙ fr *voltigeur* ‘kötéltáncos, lovasakrobata, elit gárdista’ ← *voltiger* ‘szálldos, kering’ ← ol

volteggiare ‘kanyarog, köröz’ ← *volta* ‘fordulat’, lásd VOLTIGE

voltméter ⇨ *vill* az elektromos feszültséget mérő műszer

⊙ lásd VOLT | gör *metreó* ‘mér’

volúbilis ⇨ hajlékony, mozgékony, fűrge

⊙ lat *volubilis* ‘forgatható, gördülékeny, ügyes’ ← *volvere*, *volutum* ‘forgat’

volubilitás ⇨ hajlékonyság, mozgékonyosság, fűrgeség

⊙ lat *volubilitas* ‘gördülékenység, gyakorlottság’, lásd VOLÚBILIS

volumen ⇨ térfogat, terjedelem

⇨ mennyiség

⇨ † könyv kötete

⊙ lat, ‘kanyarodás, körpálya, könyvtekerics’ ← *volvere*, *volutum* ‘forgat’

Lásd még VOLUTA

volumetria ⇨ *kém* térfogatmérés

⊙ lásd VOLU(MEN) | gör *metreó* ‘mér’

voluminózus ⇨ terjedelmes, testes, nagy kiterjedésű

⊙ ném *voluminös* ‘ua.’, lásd VOLUMEN

voluntarista ⇨ *fil* a voluntarizmus eszméinek híve

⇨ *pol* a voluntarizmus alapján ténykedő politikus

⊙ ném *Voluntarist* ‘ua.’, lásd VOLUNTARIZMUS

voluntarisztikus ⇨ *fil*, *pol* a voluntarizmussal kapcsolatos, arra emlékeztető

⊙ ném *voluntaristisch* ‘ua.’, lásd VOLUNTARIZMUS

voluntarizmus ⇨ *fil* bölceleti irányzat, amely az akaratot elsődlegesnek tekinti az ember lelki ténykedésében az értelemmel és az érzelemmel szemben

⇨ *pol* a valós helyzettel számot nem vető, saját akaratát mindenképp keresztülvinni akaró gyakorlati, politikai ténykedés

⊙ ném *Voluntarismus* ‘az akarat elsőségének tana’: lat *voluntarius* ‘önkéntes, akaratlagos’ ← *voluntas* ‘akarat’ ← *velle, volui* ‘akar’ | lásd -IZMUS

Lásd még VOLENS-NOLENS

voluta ⇨ *műv* csigadísz ión oszlopfőn

⇨ *műv* csiga alakú barokk oromdísz

⊙ lat, ‘ua.’, tkp. ‘hengeredés’ ← gyak *volutare* ‘hengeredik’ ← *volvere, volutum* ‘forgat’

Lásd még VOLTIGE, VOLUMEN, VOLVULUS

volvulus ⇨ *orv* bélsavarodás

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *volvere* ‘fordít, fordul, csavarodik’

Lásd még VOLUTA

vomitofóbia ⇨ *orv* kóros rettegés hányástól

⊙ tud lat *vomitophobia* ‘ua.’, lásd VOMITUS, FÓBIA

vomitórium vagy **vomitivum** ⇨ *orv* hánytató

⇨ *ép* ókori római cirkuszok és amfitetrumok kijáratí folyosója

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *vomitus* ‘hányás’, lásd ott

vomitus [vomitusz] ⇨ *orv* hányás

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← *vomere, vomitum* ‘hány’

von Haus aus [fon hauzausz] ⇨ *biz* otthonról, a szülői házból (hozott műveltség, (jó)modor stb.)

⊙ ném, ‘ua.’: *von* ‘-tól’ | *Haus* ‘ház’ | *aus* ‘ki’

vót ⇨ *népr* a Finn-öböl partján élő, finnugor nyelvet beszélő, a nyelvcsoport balti-finn ágához tartozó néptörzsek

⊙ or, ‘ua.’ ← *voddelain* (saját név)

votál † ⇨ szavaz

⊙ ném *votieren* ‘ua.’, lásd VÓTUM

votív ⇨ *vall* fogadalmi, fogadalom teljesítését megpecsételő

⊙ ném *votiv* ← lat *votivus* ‘ua.’, lásd VÓTUM

vótum † ⇨ szavazat, vélemény, javaslat

⇨ *vall* fogadalom

⊙ lat *votum* ‘kívánság’, ered. ‘ígéret, fogadalom’ ← *vovere, votum* ‘óhajt, ígér’

vox humana ⇨ *zene* az emberi énekhangot utánzó regiszter az orgonán

⊙ lat, ‘emberi hang’: *vox* ‘hang’, lásd HUMÁNUS

Lásd még VOKS

voyeur [voajőr] ⇨ *orv* kukkoló, mások nemi tevékenységének nézésétől kielégülő személy

⊙ fr *voyeur* ‘ua.’ ← *voyer* ← lat *videre* ‘lát’

Lásd még VIDEO-

voyeuse [voájöz] ⇨ *bút* alacsony támlájú szék, amelyen lovaglőülésben, a párnázott támlaperemre támaszkodva ültek a kártyajátékot vagy társasjátékot szemlélők

⊙ fr (*chaise*) *voyeuse* ‘nézegető (szék)’ ← *voyer* ← lat *videre* ‘lát, néz’

vodu ⇨ *vall* a karibi szigetvilágban elterjedt, afrikai eredetű, babonán és mágján alapuló hitvilág

⊙ ang *voodoo* ← fr kreol *voudou* ‘ua.’ ← nyugat-afrikai fon *vodu* ‘démon, istenség’

vuikli † ⇨ göndörített hajfür, tincs

⊙ ausz né *wuckel* ← fr *boucle* ‘ua.’, ered. ‘karika’, lásd BUKLÉ

vulgáris ⇨ köznapi, ismert, közismert, közérthető

⇨ *nyelvt* a köznapi életben beszélt, az irodalmítól szókinésében és szerkezetében eltérő (nyelvváltozat, pl. a ~ latin a császárkorban, amely az újlatin nyelvek forrása lett)

⇨ *tud* szakszerűtlen, tudománytalan, (népszerűsítés céljából) túlzottan egyszerűsített, felszínes

⇨ közönséges, alantas, útszéli, durva

⊙ lat *vulgaris* ‘általánosan ismert, köznapi, közönséges’ ← *vulgus* ‘nép, köznép, sokaság, tömeg’

vulgarizál ⇨ népszerűsít

⇨ leegyszerűsít, elsekélyesít

⇨ eldurvít

⊙ fr *vulgariser* 'ua.', lásd VULGÁRIS

vulgarizátor ⇨ ismeretterjesztő, egy gondolat terjesztője, népszerűsítő

⇨ *pej* elsekélyesítő

⊙ fr *vulgarisateur* 'ua.', lásd VULGARIZÁL

vulgarizmus ⇨ *nyelvt* durva, közönséges szó, kifejezés, nyelvi durvaság

⊙ ném *Vulgarismus* 'ua.', lásd VULGÁRIS, -IZMUS

Vulgata [vulgáta] ⇨ *vall* az első teljes latin nyelvű bibliafordítás, amely hamar elterjedt a római birodalom nyugati, latin nyelvű felében

⊙ lat (*Biblia*) *vulgata* 'elterjedt (biblia) ← *vulgare* 'elterjeszt, elterjed' ← *vulgus* 'tömeg, nép'

vulgó † ⇨ azaz, vagyis, közönségesen szólva

⇨ † anyanyelven

⊙ lat *vulgo* 'tömegestől, általában, rendszerint' ← *vulgus* 'nép, köznép, tömeg, sokaság'

vulkán ⇨ *földr* tűzhányó

⊙ ném *Vulkan* 'ua.' ← *Vulcanus*ról, a tűz és kovácsmesterség ősi latin istenéről, akinek az Etna mélyén volt a műhelye

vulkanikus ⇨ *geol* vulkáni eredetű

⇨ *átv* elemi erejű, kirobbanó (indulatok)

⊙ ném *vulkanisch* 'ua.', lásd VULKÁN

vulkanizál ⇨ *kém* kaucsukot kénporral hevít, hogy gumit nyerjen

⇨ sérült gumit forraszt magas hőfokon

⊙ ném *vulkanisieren* ← ang *vulcanise* 'ua.' (a tűz ősi római istenének, *Vulcanus*nak a nevéből)

vulkanizmus ⇨ *geol* a földmélyi izzó anyag felszínre törése, vulkáni tevékenység

⊙ ang *vulkanism* 'ua.', lásd VULKÁNIKUS, -IZMUS

vulkanológia ⇨ *geol* a vulkánosság jelenségeivel foglalkozó tudományterület

⊙ lásd VULKÁN, -LÓGIA

vulnerábilis ⇨ sebezhető

⊙ lat *vulnerabilis* 'ua.' ← *vulnerare* 'megsebez' ← *vulnus, vulneris* 'seb'

vulnerabilitás ⇨ sebezhetőség

⊙ lat, 'ua.', lásd VULNERÁBILIS

vulva ⇨ *anat* a külső női nemi szervek, szeméremajkak

⊙ tud lat, 'ua.', ered. 'burok, anyaméh'

vurstli ⇨ vidámpark

⊙ bécsi ném *Wurstel(prater)* 'a bábszínházak tere (a Prater mellett)' ← *Wurstel* vagy *Hanswurst* 'Paprikajancsi' (tkp. 'Kolbász Jancsi'), népszerű bécsi bábfigura

Lásd még VIRSLI

W

---

waggon lásd VAGON

wagon-lit [vagonli] ⇨ *közl* vasúti hálókocsi

⊙ fr, 'ua.': lásd VAGON | *lit* 'ágy' ← ol *letto* ← lat *lectus* 'ua.'

wagon-restaurant [vagon resztoran] ⇨ *közl* vasúti étkezőkocsi

⊙ fr, 'ua.', lásd VAGON, RESTI

walkie-talkie [vóki-tóki] ⇨ *táv*k kisméretű, rövid hatótávú kézi URH rádió adó-vevő készülék

⊙ ang, 'ua.': *walk* 'jár, sétál' | *talk* 'beszél'

walkman [vókmen] ⇨ sétálómagnó, hordozható elemes magnetofon fülhallgatóval

⊙ ang márkanév, tkp. 'járóember': *walk* 'jár' | *man* 'férfi, ember'

warrant ⇨ *ker* váltóként is felhasználható közraktári árujegy

⊙ ang, 'ua.', tkp. 'meghatalmazás, biztosíték' ← ófr *warrant*, *garant* ← frank *warand* 'jótállás' (germán rokonság: ném *gewehren* 'garantál', ófn *var* 'igaz')

Wasp ⇨ *szoc* az Egyesült Államok legelőnyösebb helyzetű társadalmi rétegéhez tartozó (személy)

⊙ am ang betűszó: *W(hite) A(nglo)-S(axon) P (rotestant)* 'fehér angolszász protestáns' (a ~ köznyelvi értelme 'darázs')

wasserstoss [vasszerstossz] ⇨ *orv* vízlöket, veseöblítés

⊙ ném, 'ua.': *Wasser* 'víz' | *Stoss* 'lökés'

waterproof [vóterprúf] ⇨ vízhatlan

⊙ ang, 'ua.': *water* 'víz' | *proof* 'biztonságot nyújtó (valami ellen)' ← fr *preuve* 'tárgyalás, bizonyíték' ← lat *proba*, lásd PRÓBÁCIÓ

watt ⇨ *fiz* a teljesítmény (korábban csak az elektromos teljesítmény) mértékegysége

⊙ James *Watt* angol fizikus nevéből

web ⇨ *számtech* dokumentumháló, hiperhivatkozásokkal egymáshoz kapcsolt adatállományok összessége

⊙ ang, 'háló'

websterit [vebszterit] ⇨ *geol* mélységi magmás kőzet

⊙ ang, 'ua.': Th. *Webster* skót geológus nevéből | *-it* (ásványra utaló toldalék)

wehleidig [vélejdig] † ⇨ kényeskedő

⊙ ném, 'ua.': *weh* 'jáj' | *leiden* 'szenved'

Wehrmacht ⇨ *tört* a német haderő neve 1935–1945 között

⊙ ném, 'véderő': *wehren* 'elhárít' | *Macht* 'erő, hatalom' ← *mögen* 'képes, bír'

weitwinkel ⇨ *fényk* nagylátószögű objektív

⊙ ném, 'ua.': *weit* 'széles' | lásd VINKLI

weltfremd ⇨ elzárkózó, félrevonuló, kapcsolatteremtésre képtelen (ember)

⇨ túl elvont, spekulatív (elgondolás)

⊙ ném, 'a világtól idegen': *Welt* 'világ' | *fremd* 'idegen'

wergeld ⇨ *jog* vérdíj, a szándéktalan emberölésért fizetendő kártérítés a vérbosszú megváltása gyanánt (a középkori germán jogban)

⊙ ófn *wer* 'férfi' | *geld* 'pénz'

Lásd még WERWOLF

werwolf ⇨ farkasember, küldött farkas, babonás hit szerint éjszakánként farkassá váló ember

⊙ ném *Werwolf* 'ua.': ófn *wer* 'férfi' | *Wolf* 'farkas'

Lásd még WERGELD

werkfilm ⇨ *film* játékfilm készítésének, forgatásának folyamatát bemutató dokumentumfilm

⊙ ném *Werk* ‘mű, munka, munkálat’

western [vesztern] ⇨ *film* vadnyugati témájú film

⇨ *zene* húros hangszerrel kísért amerikai népdalfajta

⊙ ang, ‘nyugati’ ← *west* ‘nyugat’

whig [vig] ⇨ *tört* az angol liberális párt neve 1832 előtt

⊙ ang, ‘ua.’, ered. gúnynév ← skót *whig(gamore)* ‘lótolvaj’

whisky [viszki] ⇨ az angolszász népeknél elterjedt gabonapálinka

⊙ ang, ‘ua.’ ← gael *uisge(-beatha)* ‘az élet vize’: *uisge* ‘víz’ | *beatha* ‘élet’, lásd még ÁKOVITA

whist [viszt] ⇨ *ját* négy személyes kártyajáték francia kártyával, a bridzs elődje

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘pszt’ (a ~játék közben nem szabad beszélni)

white lady [vajt lédi] ⇨ ginből, triple secből és citromléből készült jeges koktél

⊙ ang, ‘ua.’, tkp. ‘fehér hölgy’: *white* ‘fehér’ | lásd LADY

who’s who [húzhú] ⇨ ki kicsoda, neves élő személyek életrajzi adatait tartalmazó lexikon

⊙ ang, ‘ua.’: *who* ‘ki’ | *is* ‘van’

widerdruck [viderdruk] ⇨ *nyomd* hátnyomás, az ív hátoldalára nyomtatott szöveg vagy kép

⊙ ném, ‘ua.’: *wider* ‘szemben, ellen’ | *Druck* ‘nyomás, nyomtatás’ ← *drücken* ‘nyom’

winchester¹ [vincseszter] ⇨ *kat* régi ismétlő puska

⊙ O. F. *Winchester* amerikai gyártóról

winchester² [vincseszter] ⇨ *számtech* a számítógép merevlemeze, a legfőbb adattároló és műveleti egység

⊙ ang, ‘ua.’, a *Winchester* puska táráról, lásd WINCHESTER¹

windfix ⇨ szélvédő, ablaktömítő

⊙ ném márkanév: *Wind* ‘szél’ | *fix(ieren)* lásd FIXÁL

winkel lásd VINKLI

wipla ⇨ fogászati fémötvözet koronák és műfogak készítésére

⊙ ném ipari márkanév: *wie Pla(tine)* ‘mint a platina’, lásd PLATINA

wirtschaft lásd VIRCSAFT

Wistaria [visztária] ⇨ *növ* a lila akácéhoz hasonló virágot hozó kúszónövény

⊙ tud lat, ‘ua.’ ← C. *Wistar* amerikai botanikusról

woolakryl ⇨ *text* a gyapjúéhoz hasonló hatású és tapintású műszálas szövet

⊙ ang márkanév: *wool* ‘gyapjú’ | lásd AKRIL-

word processing [vörd proszeszing] ⇨ szövegszerkesztés, szövegfeldolgozás

⊙ ang, ‘ua.’: *word* ‘szó’ | *process* ‘feldolgoz’, lásd PROCESSZUS

workshop [vörksop] ⇨ *tud, okt* szellemi műhelymunka, csoportmunka, szakszeminárium

⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘műhely’: *work* ‘munka’ | *shop* ‘bolt’, ered. ‘fészter’

wunschtraum [vunstraum] ⇨ vágyálom

⊙ ném, ‘ua.’: *Wunsch* ‘kívánság’ | *Traum* ‘álom’

wurlitzer [vurlicer] ⇨ pénzbedobással működő automata lemezjátszó

⊙ a gyártó cég alapítójáról, az amerikai R. *Wurlitzerről*

X

---

xantén ⇨ *kém* háromgyűrűs heterociklikus szénhidrogén-vegyület oxigénatommal, színezékek alapanyaga

⊙ ang *xanthene* ‘ua.’ ← gör *xanthosz* ‘sárga’

xantizmus ⇨ *orv* sárgás elszíneződés a testszövetekben

⊙ tud lat *xanthismus* ‘ua.’, lásd XANTO-, -IZMUS

xanto- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) sárga

⊙ gör *xanthosz* ‘sárga’

xantoderma ⇨ *orv* sárgás bőrelszíneződés

⊙ tud lat *xanthoderma* ‘ua.’: lásd XANTO- | gör *derma* ‘bőr’

xantóma ⇨ *orv* sárga színű kötőszöveti burjánzás a bőrön

⊙ tud lat *xanthoma* ‘ua.’: lásd XANTO- | -óma (daganatra utaló toldalék)

xantopszia ⇨ *orv* a színlátás hibája, a beteg mindent sárga színben lát

⊙ tud lat *xanthopsia* ‘ua.’: lásd XANTO- | gör *opszisz* ‘látás’

xénia ⇨ *irod* az irodalom elvi kérdéseiről vitázó, gyakran személyes élő epigrammák műfaja

⊙ lat *xenia* ‘a Saturnalia-ünnepen osztogatott ajándékokat kísérő disztichonok’ ← gör tbsz *xénia* ‘vendégajándékok’ ← *xenosz* ‘vendég, idegen’

xeno- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) idegen-

⊙ gör *xenosz* ‘idegen’

xenofóbia ⇨ idegengyűlölet

⊙ ném *Xenophobie* ‘ua.’, lásd XENO-, FÓBIA

xenogámia ⇨ *növ* beporzás idegen lény által

⊙ tud lat *xenogamia* ‘ua.’: lásd XENO- | *gamosz* ‘házasság’

xenokrácia ⇨ idegenuralom

⊙ lásd XENO- | gör *kratosz* ‘erő, hatalom’ (a *demokrácia* és hasonló szavak mintájára)

xenolit ⇨ *geol* a szomszédos kőzetanyag áttöréséből eredő zárvány magmás kőzetben

⊙ ang *xenolith* ‘ua.’: lásd XENO- | gör *lithosz* ‘kő’

xenologizmus ⇨ *nyelvt* nyelvi idegenszerűség

⊙ lásd XENO- | *logosz* ‘beszéd’ ← *legomai* ‘beszél’ | lásd -IZMUS

xenománia ⇨ rajongás mindenért, ami idegen eredetű

⊙ lásd XENO-, MÁNIA

xenomorf ⇨ *ásv* szabálytalan elegyrész magmás kőzetben, amelyre nem a saját, hanem a környezet diktálta kristályosodási forma jellemző

⊙ ném *xenomorph* ‘ua.’: lásd XENO- | gör *morphé* ‘alak’

xenon ⇨ *kém* a nemesgázok egyike, kémiai elem

⊙ ang *xenon* ‘ua.’ ← gör *xenosz* ‘idegen’ (felfedezői a KRIPTONTól választották el mint idegen anyagot)

xeranthemum [kszerantémum] ⇨ *növ* vasvirág, ősszel nyíló fészkes virágzatú növény

⊙ tud lat *xeranthemum* ‘ua.’: lásd XERO- | gör *antheon* ‘virág’

xero- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) száraz

⊙ gör *xerosz* ‘száraz’

xeroderma ⇨ *orv* bőrszárazság

⊙ tud lat, ‘ua.’: lásd XERO- | gör *derma* ‘bőr’

xerofil ⇨ *növ* szárazságtűrő

⊙ ném *xerophil* ‘ua.’: lásd XERO- | gör *philó* ‘kedvel’

xerográfia lásd XEROX

xerofiton ⇨ *növ* szárazságtűrő növény

⊙ lásd XERO- | gör *phüton* ‘növény’ ← *phüó* ‘sarjad, tenyész’

xeromorfizmus ⇨ *növ* a szárazságtűrő növények alkalmazkodása az ilyen éghajlathoz

⊙ tud lat *xeromorphismus* ‘ua.’: lásd XERO- | gör *morphé* ‘alak’ | lásd -IZMUS

xerophthalmia [kszerofthalmia] ⇨ *orv* szemszárazság

⊙ tud lat *xerophthalmia* ‘ua.’: lásd XERO- | gör *ophthalmosz* ‘szem’

xerosztómia ⇨ *orv* szájszárazság

⊙ tud lat *xerostomia* ‘ua.’: lásd XERO- | gör *osztoma* ‘száj’

xerotherm ⇨ *növ* szárazságtűrő és melegkedvelő

⊙ tud lat *xerotherm* ‘ua.’: lásd XERO- | gör *thermé* ‘hő’

xerox vagy **xerográfia** ⇨ *műsz* elektrosztatikus fénymásoló berendezés

⇨ *műsz* ilyen gépen készült másolat

⊙ ang márkánév: gör *xerosz* ‘száraz’ (a hagyományos fotókópiák előhívó és rögzítő oldatai nélkül működik) | -GRÁFIA

xerózis ⇨ *orv* szárazság, kiszáradás a testszövetekben

⊙ tud lat *xerosis* ‘ua.’: lásd XERO- | -*ózis* (kóros folyamatra utaló toldalék)

xiléma ⇨ *növ* elfásodott folyadék szállító rendszer növényi szárban

⊙ ang *xylem* ‘ua.’ ← gör *xülon* ‘fa’

xilo- ⇨ (tudományos szóösszetételek előtagjaként) fával kapcsolatos, fa-

⊙ gör *xülon* ‘fa’

xilolit ⇨ fás részeket is tartalmazó barnaszén

⊙ ném *Xylolith* ‘ua.’: lásd XILO- | gör *lithosz* ‘kő’

xilofon ⇨ *zene* hangolt falemezekből álló ütőhangszer

⊙ ném *Xylophon* ‘ua.’: lásd XILO- | gör *phóné* ‘hang’

xilográfia ⇨ *műv* fametszés mint grafikai művészet

⇨ *műv* fametszet

⊙ ném *Xylographie* ‘ua.’, lásd XILO-, GRÁFIA

xilográfus ⇨ *műv* fametsző

⊙ ném *Xylograph* ‘ua.’, lásd XILOGRÁFIA

xilol ⇨ *kém* dimetilbenzol, a fakátrányból kivonható folyékony szénhidrogén

⊙ ném *Xylol* ‘ua.’: lásd XILO- | -*ol* (aromás vegyületre utaló toldalék)

xilotómia ⇨ *növ* a fatörzs szerkezeti felépítésének mikroszkópos vizsgálata

⊙ tud lat *xylotomia* ‘ua.’: lásd XILO- | gör *tomé* ‘metszet’ ← *temné* ‘vág’ (az *anatómia* mintájára)

xylophon lásd XILOFON

Y

---

yacht lásd JACHT

yankee lásd JENKI

yard [jard] ⇨ angol hossz mérték, 0,914 méter

⊙ ang, 'ua.', ered. 'pálca'

yen lásd JEN

yeoman [jómen] ⇨ tört szabadparaszt a hűbéri Angliában

⊙ ang, 'ua.' ← (?) óang *geaman 'vidéki ember': *gea* 'falu, járás, terület' (ófn *gewi*, mai ném *Gau* 'ua.') | *man* 'ember'

yperit [jperit, tkp. ejperit] ⇨ kém mustárgáz, mérgező harci gáz

⊙ ném *Yperit* 'ua.': *Ypern* [ejpern] flamand város nevéből, ahol először alkalmazták az első világháborúban | *-it* (vegyületre utaló toldalék)

yuppie [jupi] ⇨ jól kereső és fényűző életmódot folytató nagyvárosi fiatal

⊙ am ang betűszó: *Young Urbane Professional Person* (kb. 'fiatal városi diplomás személy'): *young* 'fiatal' | lásd URBANUS, PROFESSZIÓ, PERSZONÁLIS | kics *-ie*

Z

---

zabráł ⇨ *biz* fosztogat, harácsol

⊙ or *zabratj* ‘elvesz, elvisz’ ← *bratj, beru* ‘vesz, visz’ (indoeurópai rokonság: gör *pheró*, lat *ferre*, ang *bear* ‘visz’)

zacc ⇨ *biz* üledék, kávéalj

⊙ ném *Satz* ‘mondat, tétel, üledék’ ← *setzen* ‘tesz, ültet’ ← *sitzen* ‘ül’

zafir ⇨ *ásv* a korund átlátszó, kék változata, drágakő

⊙ ném *Saphir* ← lat *sapphirus* ← gör *szappheirosz* ← héb *szappír* ‘ua.’

zaft ⇨ húslé, lé, mártás

⊙ ném *Saft* ‘nedv, lé’

zaftos ⇨ leveses, lédús

⇨ *biz* vaskos, trágár

⊙ lásd ZAFT

zaidita ⇨ *vall* a síita mohamedánok dél-arábiai szektája, amely csak az első öt imámot ismeri el

⊙ alapítója, *Zaid ben Ali* nevéből | *-ita* (vkinek a követőjére utaló toldalék)

zakó ⇨ *ölt* kiskabát, öltönykabát

⊙ auszt ném *Sakko* ‘ua.’ ← *Sack* ‘zsák’ (az am ang *sack coat* mintájára)

zakuszka ⇨ előétel, ízelítő

⊙ or, ‘ua.’ ← *zakuszij* ‘harap valamit, eszeget’ ← *kuszatj* ‘harap’

zambó ⇨ *népr* fekete apa és indián anya gyermeke Braziliában

⇨ (tágabb értelemben) fekete és indián szülőktől való félvér

⊙ port *zambo* ‘ua.’ ← népi lat *strambus* ‘felemás’ ← lat *strabo* ‘kancsal’

zamindár ⇨ nagybirtokos Indiában vagy Pakisztánban

⊙ ang ← hindi, ‘ua.’: perzsa *zamin* ‘föld’ | *-dar* (birtokosra utaló toldalék)

zanza ⇨ *népr* összezsugorított emberfej, latin-amerikai indiánok trófeája

⇨ *biz* kivonat, sűrítmény, irodalmi mű elnagyolt vázlata

⊙ Amazonas menti indián nyelvből

zanzásít ⇨ *biz* irodalmi műből elnagyolt vázlatot készít

⊙ lásd ZANZA

zapateado [szapateádó] ⇨ spanyol népi tánc, amelynek ütemét a táncos a sarkával veri ki

⊙ sp, ‘ua.’ ← *zapatear* ‘sarkával kopog’ ← *zapata* ‘kurta csizma’

zapfenstreich [capfenstreihh] † ⇨ *kat* takarodó

⊙ lásd CAPISTRÁNG

zarzuela ⇨ *zene* spanyol nemzeti daljáték

⊙ a Madrid melletti *Zarzuela* kastélyról, ahol az első ~előadásokat tartották a 17. században

zaufol ⇨ *biz* mértéktelenül iszik, vedel

⊙ ném *saufen* ‘ua.’

zazen ⇨ *vall* a japán Zen-hívők ülő meditációs póza

⊙ jap *za* ‘ülés’ | lásd ZEN

zebra ⇨ *áll* csíkos testű lóféle Afrikában

⊙ ang, ném *zebra* ← régi sp *zebra*, port *zevra* ‘ua.’ ← (?) afrikai bennszülött nyelvből

zebu ⇨ *áll* púpos hátú tulok Afrikából és Délkelet-Ázsiából

⊙ ang, fr *zebu* ‘ua.’ ← ?

zecchino [cekkínó] ⇨ régi itáliai aranytallér

⊙ ol kics, 'ua.' ← *zecco* 'aranypénz' ← ar *szikka* 'ua.'

zefir † ⇨ enyhe, frissítő nyugati szellő

⇨ *text* könnyű pamutfonál

⇨ *text* ilyenből szőtt szellős kelme

⊙ ném *Zephyr* 'ua.' ← lat *zephyrus* ← gör *dzephürosz* 'nyugati szél'

zein ⇨ *kém* tartalék fehérje a kukorica szemtermésében

⊙ ang, 'ua.': gör *dzea* 'tönköly' | *-in* (vegyületre utaló toldalék)

zelóta ⇨ *tört* Róma-ellenes fegyveres zsidó felkelők pártjának tagja a Kr. u. első században

⊙ lat *zelota* ← gör *dzélótész* 'lelkes, rajongó pártbíve valaminek' ← *dzélosz* 'buzgalom, igyekezet, feltékenység' (arámi *kanan* 'buzgó, lelkes')

zelotizmus ⇨ vakbuzgóság

⊙ ném *Zelotismus* 'ua.', lásd ZELÓTA, -IZMUS

zemsztvo ⇨ *tört* helyi (falusi) közigazgatási szerv Oroszországban (1864–1917)

⊙ or, 'ua.' ← *zemnoj* 'földi, vidéki' ← *zemlja* 'föld'

Zen ⇨ *vall* a buddhizmus japán formája, amelynek lényege a hit a meditációval elérhető megvilágosodásban

⊙ jap *zen* ← szansz *dhjana* 'elmélkedés'

Lásd még ZAZEN

zenána ⇨ mohamedán nők elkülönített lakosztálya Indiában és Pakisztánban

⊙ perzsa *zanána* 'ua.' ← *zan* 'nő' (indoeurópai rokonság: or *zsena* 'ua.')

zenit ⇨ *csill* az égboltnak épp fölöttünk lévő, legmagasabb pontja

⇨ *átv* tetőpont, csúcspont, delelő

⊙ ném *Zenit* ← ol (íráshibás) *zenit* 'ua.' ← ar *zemt(-ar-rasz)* '(a fej) iránya'

zeolit ⇨ *ásv* üreges szerkezetű, víztartó szilikátfajta

⊙ ném *Zeolith* 'ua.': gör *dzeó* 'forr' | *lithosz* 'kő'

zeppelin [cepelin] ⇨ *rep* merev vázú, kormányozható léghajótípus

⊙ Ferdinand *Zeppelin* gróf, német feltaláló nevéből

zéro ⇨ *mat* a nulla mint számjegy

⇨ *biz* (egy nagy) senki, semmi ember

⊙ ném *Zero* ← fr *zéro* ← ol *zero*, ered. *zefiro* 'ua.' ← ar *szifr* 'nulla', tkp. 'üres'

❖ magy *cifra*

Lásd még SIFRÍROZ

zeugma ⇨ *stil* gondolatalakzat, amelyben az állítmány két szóra más-más módon, egyikre konkrét, másira pedig képes értelemben vonatkozik, pl. „én fejem törtem, ő meg a diót"

⊙ gör *dzeugma* 'ua.', tkp. 'járom' ← *dzeugnümi* 'járomba fog, összekapcsol'

zeuxit ⇨ *ásv* vastartalmú kristályos turmalin

⊙ ang *zeuxite* 'ua.': gör *dzeuxisz* 'összekapcsolás' ← *dzeugnümi* 'járomba fog, összekapcsol' | *-it* (ásványra utaló toldalék)

zéta ⇨ *nyelvt* a görög ábécé hatodik betűje, ζ, Z, hangértéke *dz*, az újjörögben *z*

⊙ gör, 'ua.'

ziccer ⇨ *biz* alkalom, jó alkalom, amit nem lehet kihagyni (egy szellemes bemondásra, szóbeli visszavágásra)

⊙ ném *biz Sitzer* 'találat (ami „ül")' ← *sitzen* 'ül'

ziccfleis ⇨ *biz* türelem, kitartás

⊙ ném *Sitzfleisch* 'türelem, nyugalom, képesség a hosszan egy helyben ülésre', tkp. 'ülőgumó, fenék': *Sitz* 'ülés' | *Fleisch* 'hús'

zigóma ⇨ *anat* járomcsont

⊙ tud lat *zygoma* 'ua.' ← gör *dzügóma* 'járom, tolózár' ← *dzügosz* 'járom'

zigomatikus ⇨ *anat* a járomcsonthoz tartozó

⊙ tud lat *zygomaticus* 'ua.', lásd ZIGÓMA

zigóta ⇨ *biol* megtermékenyített petesejt

⊙ tud lat *zygota* 'ua.' ← gör *dzügótosz* 'egybefogott' ← *dzügosz* 'járom, iga'

ziher ⇨ *biz* biztos, bizonyos

⇨ biztosan

⊙ ném *sicher* ← ófn *sichur* ‘ua.’ ← kk lat *sicurus* ← lat *securus* ‘biztos’: *se(d)* ‘félre’ | *cura* ‘gond’

Lásd még SZEKURIT

zikkurat ⇨ *tört* felfelé lépcsősen keskenyedő, négyzetes alaprajzú torony mezopotámiai templomok mellett

⊙ ném *Zikkurat* ← asszír *zikkuratu* ‘ua.’, tkp. ‘hegycsúcs, torony’ ← *zakara* ‘emel’

zimáz ⇨ *kém* alkoholos erjedést előidéző enzim

⊙ ném *Zymase* ‘ua.’: gör *dzümé* ‘kovász’ | *-áz* (enzimre utaló toldalék)

zimogén ⇨ *biol* az állati fehérjebontó enzimek előalakja

⊙ ang *zymogen* ‘ua.’: gör *dzümé* ‘kovász’ | lásd -GÉN

zimózis ⇨ *kém* erjedés

⊙ fr *zymose* ← gör *dzümoszisz* ‘ua.’ ← *dzümé* ‘kovász’

zipzár lásd CIPZÁR

zloty [zlóti] ⇨ lengyel pénznem

⊙ lengy, ‘ua.’, tkp. ‘aranyból való’ ← *zloto* ‘arany’

zodiakális ⇨ *csill* állatövi

⊙ ném *zodiakal* ‘ua.’, lásd ZODIÁKUS

zodiákus ⇨ *csill* állatöv, a Nap égi útján érintett tizenkét csillagjegy, amelyek túlnyomó része állatról kapta nevét

⊙ lat *zodiacus* ← gör *dzódiakosz* (*küklosz*) ‘állati (kör)’ ← kics *dzódion* ‘kis állat, állatfigura, az állatöv valamelyik alakja’ ← *dzóon* ‘élőlény, állat’ ← *dzóé* ‘élet’

zóna ⇨ *földr*, *csill* égöv, földöv

⇨ övezet, körzet, vidék, sáv

⇨ díjövezet, díjszakasz

⇨ kis adag, fél adag vendéglőben

⊙ ném *Zone* ← lat *zona* ‘ua.’ ← gör *dzóné* ‘öv’

zonális ⇨ övezeti, egy égövhez tartozó

⊙ ném *zonal* ‘ua.’, lásd ZÓNA

zoo [zú] ⇨ *biz* állatkert

⊙ ang, ‘ua.’ ← *zoo(logical gardens)* ‘állat(kert)’, lásd ZOOLÓGIA

zoo- ⇨ (összetételek előtagjaként) állat-

⊙ gör *dzóon* ‘élőlény, állat’ ← *dzaó* ‘él’

zoocönózis ⇨ *biol* állattársulás

⊙ tud lat *zoocoenosis* ‘ua.’: lásd ZOO- | gör *koinosz* ‘közös’ | *-ózis* (folyamatra utaló toldalék)

zoofág ⇨ *áll* húsevő, állatevő

⊙ ném *Zoophag* ‘ua.’: lásd ZOO- | gör *phagein* ‘eszik’

zoofilia ⇨ *orv* kóros mértékű vonzódás állatokhoz

⊙ tud lat *zoophilia* ‘ua.’: lásd ZOO- | gör *philó* ‘kedvel’

zoofita ⇨ *biol* olyan növények, amelyek külalakjukban vagy egyes életmegnyilvánásaikban az állatokra hasonlítanak

⇨ *biol* helyhez kötött életmódot folytató gerinctelen víziállatok, mint pl. a szivacsok

⊙ tud lat tbsz *zoophyta* ‘ua.’: lásd ZOO- | gör *phüton* ‘növény’ ← *phüó* ‘sarjad, tenyészik’

zoofiziológia ⇨ *biol* állattétlan

⊙ ném *Zoophysiology* ‘ua.’, lásd ZOO-, FIZIOLÓGIA

zoofóbia ⇨ *lél* az állatoktól való beteges irtózás

⊙ ném *Zoophobie* ‘ua.’, lásd ZOO-, FÓBIA

zoogámia ⇨ *növ* állatok révén való beporzás

⊙ lásd ZOO- | gör *gamosz* ‘házasság’

zoogén ⇨ *biol* állati eredetű

⊙ ném *Zoogen* ‘ua.’, lásd ZOO-, -GÉN

zoogeográfia ⇨ *földr* állatföldrajz

- ⊙ lásd ZOO-, GEOGRÁFIA
- zoográfia** ⇨ *áll* állatrendszertan
- ⊙ ném *Zoographie* ‘ua.’, lásd ZOO-, -GRÁFIA
- zoolátria** ⇨ *vall* állatimádás
- ⊙ tud lat *zoolatria* ‘ua.’: lásd ZOO- | gör *latreia* ‘szolgálat, imádás’
- zoolit** ⇨ *geol* megkövesedett állati maradvány
- ⊙ ang *zoolith* ‘ua.’: lásd ZOO- | gör *lithosz* ‘kő’
- zoológia** ⇨ *biol* állattan
- ⊙ ném *Zoologie* ‘ua.’, lásd ZOO-, -LÓGIA
- zoológus** ⇨ az állattan tudósa
- ⊙ magy, lásd ZOOLOGIA (a *biológia*–*biológus* és hasonló szópárok mintájára)
- zoom** [zúm] ⇨ *fényk* változtatható gyújtótávolságú fényképezési objektív, gumilencse
- ⊙ ang, ‘ua.’, ered. ‘zuhanórepülés’, tkp. ‘zúgás, süvítés’
- zoomassza** ⇨ *biol* állati, ill. állati eredetű biomassza
- ⊙ lásd ZOO-, (BIO)MASSZA
- zoomorf** ⇨ állat alakú
- ⇨ *vall* állat formában ábrázolt (pl. istenség)
- ⊙ ném *zoomorph* ‘ua.’: lásd ZOO- | gör *morphé* ‘alak’
- zoomorfizmus** ⇨ *vall* állati alakban ábrázolt istenek kultusza (pl. az ókori Egyiptomban)
- ⊙ ang *zoomorphism* ‘ua.’, lásd ZOOMORF, -IZMUS
- zoonózis** ⇨ *orv* emberre is veszélyes állatbetegség
- ⊙ tud lat *zoonosis* ‘ua.’: lásd ZOO- | gör *noszosz* ‘betegség’
- zoon politikon** ⇨ társadalmat alkotó élőlény, vagyis az ember
- ⊙ gör seml *dzóon* ‘élő’ ← *dzaó* ‘él’ | *politikosz* ‘államügyekkel foglalkozó’ ← *politész* ‘városlakó’
← *polisz* ‘város, állam’
- zoopaleontológia** ⇨ *geol* az őslénytantak az állati maradványokkal foglalkozó ága
- ⊙ lásd ZOO-, PALEONTOLOGIA
- zooparazita** ⇨ *biol* állati élősködő
- ⊙ lásd ZOO-, PARAZITA
- zoopatológia** ⇨ *biol* állatkórtan
- ⊙ tud lat *zoopathologia* ‘ua.’, lásd ZOO-, PATOLÓGIA
- zooplankton** ⇨ *biol* a planktonban található kisebb-nagyobb állatok összessége
- ⊙ lásd ZOO-, PLANKTON
- zoopszia** ⇨ *orv* undorító vagy félelmes állatok megjelenése a beteg szeme előtt mint tévképzet
- ⊙ tud lat *zoopsia* ‘ua.’: lásd ZOO- | gör *opszisz* ‘látás’
- zoopszichológia** ⇨ *tud* állatlélektan
- ⊙ tud lat *zoopsychologia* ‘ua.’, lásd ZOO-, PSZICHOLÓGIA
- zooszadizmus** ⇨ *orv* beteges késztetés állatkínzásra
- ⊙ lásd ZOO-, SZADIZMUS
- zootechnika** ⇨ *mezőg* az állattartás és állattenyésztés tana, alkalmazott állattudomány
- ⊙ lásd ZOO-, TECHNIKA
- zootechnikus** ⇨ *mezőg* az állattartás képzett szakembere
- ⊙ lásd ZOO-, TECHNIKUS
- zootoxin** ⇨ *biol* állati eredetű méreganyag
- ⊙ lásd ZOO-, TOXIN
- zorilla** ⇨ *áll* afrikai gőrényfajta
- ⊙ sp kics *zorillo* ‘ua.’ ← *zorro* ‘amerikai rókafele’
- zoroasztrizmus** ⇨ *vall* ókori dualista perzsa vallás
- ⊙ legendás alapítójáról, *Zoroasztertől* vagy Zarathustráról | lásd -IZMUS
- zoszter** ⇨ *orv* övsömör
- ⊙ tud lat *zoster* ‘ua.’ ← gör *dzósztér* ‘öv’
- zu-** lásd még CU-

zuáv ✧ *kat* francia gyalogos katona az egykori észak-afrikai gyarmatokon

⊙ fr *zouave* ‘ua.’ ← ar *zuaua* ‘algériai kabil törzs’

zulu ✧ *népr* délkelet-afrikai fekete nép, a bantuk egyik törzse

⊙ saját név

zupa † ✧ *kat* híg rántottleves, a katonák reggelije

⊙ ném *Suppe* ‘ua.’ ← hangut *suppen*, *supfen* ‘hörpöl, szürcsöl’

zuschlag [zuslág] ✧ *biz* ráadás, pótlék

⊙ ném, ‘ua.’ ← *zuschlagen* ‘hozzácsap’: *zu-* ‘hozzá’ | *schlagen* ‘üt’

zwie- lásd CVI-

zingliánus ✧ *vall* a lutheri reformáció radikálisabb változatának követője a 16. században

⊙ Ulrich *Zwingli* svájci reformátor nevéből

zym- lásd ZIM-

Zs

---

zsabó ⇨ *ölt* mellfodor ingen, blúzon

⊙ fr *jabeau* ‘ua.’, ered. ‘madárbegy’

zsakett ⇨ *ölt* elől rövid és kerekített szárnyú, hátul hosszabb alkalmi férfizakó

⊙ fr kics *jaquette* ‘ua.’ ← *jaque* ‘zubbony’, ered. ‘páncéling’ ← ?

zsalugáter ⇨ állítható lécszerkezettel ellátott ablaktábla, zsalu

⊙ bécsi ném *schallu-gatter* ‘ua.’: *schallu* ← ném *Jalousie* [saluzi] ‘zsalu’ ← fr *jalousie* ‘ua.’, ered. ‘féltékenység’ ← ol *gelosia* ‘ua.’ ← *geloso* ‘féltékeny’ ← késő lat *zelosus* ‘buzgó, féltékeny’ ← gör *dzélosz* ‘buzgalom, irigység, féltékenység’ ← *dzéloó* ‘törekszik, irigykedik, féltékenykedik’ | ném *Gatter* ‘rács, keret’

zsandár ⇨ csendőr

⊙ auszt ném *schandarm* ← ném *Gendarm* [zsandarm] ‘ua.’ ← fr *gendarme*, ered. *gens d’armes* ‘fegyveres emberek’: *gens* ‘emberek’ ← lat, ‘törzs, nép’ | *armes* ← lat tbsz *arma* ‘fegyverek’

zsaner ⇨ csuklópánt

⊙ ném *Scharnier* ← fr *charnière* ← népi lat *cardinaria* ‘ua.’ ← lat *cardo*, *cardinis* ‘ajtó sarokvasa’
Lásd még KARDINÁLIS

zsáner ⇨ jelleg, alkat, típus

⇨ valakinek tetsző személy, az esete

⊙ ném *Genre* [zsanr] ← fr *genre* ‘fajta, jelleg’ ← lat *genus*, *generis* ‘nem, fajta’

zsánerkép ⇨ *műv* életkép, a köznap életet s annak figuráit ábrázoló jelenet festményen

⊙ ném *Genrebild* ‘ua.’: lásd ZSÁNER | *Bild* ‘kép’

zsardinier ⇨ gyümölcstál, gyümölcstartó

⊙ fr *jardinière* ‘ua.’, tkp. ‘kertészlány’ ← *jardin* ‘kert’ ← ófr *jard* ← frank *gard* ‘ua.’ (germán rokonok: ang *garden*, ném *Garten* ‘ua.’)

zsargon ⇨ *nyelvt* csoportnyelv, rétegnyelv, egy társadalmi réteg vagy szakma sajátos nyelvhasználata, különösen szókészlete

⊙ fr *jargon* ‘ua.’, ered. ‘madárcsivitelés’, ebből ‘érthetetlen beszéd’

zсарu ⇨ *biz* rendőr

⊙ magy nyj *zсарó* ‘ua.’ ← (?) *zsandár*, lásd ott

zsebrák ⇨ *tört* idegen zsoldos, aki a 15. században a Felvidéken garázdálkodott

⇨ † fukar, zsugori

⊙ cseh *žebrák* ‘koldus’

zselatin ⇨ állati csont és bőr főzetéből nyert szintelen kocsonya

⊙ fr *gelatine* ← ol kics *gelatina* ‘ua.’ ← *gelato* ‘megfagyott, megdermedt, fagyalt’ ← *gelare* ‘megfagy’ ← lat *gelu* ‘jég, fagy’

zselé ⇨ kocsonya, gyümölcskocsonya

⊙ fr *gelée* ‘ua.’ ← *geler* ‘megfagy, megdermed’ ← lat *gelare* ‘ua.’ ← *gelu* ‘jég, fagy’

zsen ⇨ kínos zavar, feszélyezettség, elfogódottság

⊙ ném *Gene* [zsen] ← fr *gene* ‘szenvedés, kín’ ← ófr *géhenne* ‘pokol’, lásd GYEHENNA

zsenánt ⇨ kínos, kellemetlen, zavaró, feszélyező (helyzet, ügy)

⊙ ném *genant* [zsenant] ← fr *genant*, lásd ZSENÍROZ

zsenerőz † ⇨ nemes lelkű, nagylelkű, bőkezű

⊙ ném *generös* [zseneröz] ← fr *généreux* ‘ua.’ ← lat *generosus* ‘nemes származású, nemes lelkű’ ← *genus*, *generis* ‘nem, faj’

zseni ⇨ lángész, lángelme, szellemóriás

⊙ ném *Genie* [zseni] ← fr *génie* ‘ua.’ ← lat *genius*, lásd GÉNIUSZ

zseniális ⇨ lángeszű, lángelméjű

⇨ óriási, eredeti, kiváló

⊙ ném *genial* [zsenial] ← fr *génial* ‘ua.’ ← *génie*, lásd ZSENI

Lásd még GENIÁLIS

zsenialitás ⇨ hatalmas tehetség, eredeti szellem

⊙ ném *Genialität* ← fr *génialité* ‘ua.’, lásd ZSENIÁLIS

zseníroz ⇨ feszélyez, idegesít, nyugtalanít, zavarba ejt

⇨ zavar, akadályoz, gátol

⊙ ném *genieren* [zseníren] ← fr *gèner* ‘ua.’, lásd ZSÉN

zseton ⇨ játékpénz kaszinóban

⇨ pénz helyett bedobható érme

⊙ fr *jeton* ‘ua.’ ← *jeter* ‘bedob’ ← lat gyak *iactare* ‘dobál’ ← *iacere, iactum* ‘dob’

Lásd még INJEKCIÓ

zserbó ⇨ különleges csokoládés sütemény, desszert, bonbon

⊙ Émile *Gerbeaud* svájci születésű cukrász nevéből, aki a 19. század végén Pesten cukrászdát és csokoládégyárat létesített

zsilett ⇨ borotvapenge, önborotva

⊙ ang márkanév a cégalapító K. C. *Gillette* nevéből

zsinagóga ⇨ *vall* zsidó imaház, templom

⊙ lat *synagoga* ‘ua.’ ← gör *szünagógé* ‘gyülekezet’: *szün-* ‘össze, együvé’ | *agógé* ‘vezetés’ ← *agó* ‘visz, hajt, vezet’

zsinat ⇨ *vall* katolikus főpapok egyházi ülésézése fontos kérdések megvitatására

⇨ *vall* lelkészek és hívek tanácskozó testülete protestáns egyházakban

⇨ *átv* zshivaj, lárma, zajos csődület

⊙ lat *synodus* ‘ua.’, lásd SZINÓDUS

zsirardi lásd GIRARDI

zsirál ⇨ *ker* forgatmányoz

⊙ ném *girieren* ‘ua.’ ← *Giro*, lásd ZSIRÓ

zsiráns ⇨ *ker* a váltó forgatója

⊙ ném *Girant* ‘ua.’, lásd ZSIRÁL

zsiró ⇨ *ker* forgatmány, váltó vagy értékpapír átruházása más személyre

⇨ *ker* pénzintézeti elszámolás készpénz kikapcsolásával

⊙ ném *Giro* [zsiró] ‘ua.’ ← ol *giro* ‘kör, körmozgás, forgatás’ ← késő lat *gyrus* ← gör *gürosz* ‘kör’

zsoke ⇨ hivatásos versenylovas

⊙ ném *Jockey* ← ang *jockey* ‘ua.’ ← *Jackey* ‘Jancsi’ (a Jack angol és skót becéző formája)

zsold ⇨ *kat* katona illetménye

⊙ ném *Sold* ← ol *soldo* ‘ua.’ ← késő lat *soldus* ‘aranypénz’ ← lat (*nummus*) *solidus* ‘tömör (pénzérme)’, lásd SZOLID

zsolozsma ⇨ *vall* katolikus papok és szerzetesek naponként elmondandó közös imádságainak összessége

⊙ délszláv (horv, szln) *služba* ‘ua.’, tkp. ‘szolgálat, istentisztelet’ ← *sluga* ‘szolga’

❖ magy *szolga*

zsonglőr ⇨ bűvész, egyensúlyozó művész, közügyességével dolgozó artista

⊙ fr *jongleur* ‘ua.’ ← ófr *jogleur* ← kk lat *ioculator* ‘vásári mulattató’, lásd JOKULÁTOR

Lásd még ZSUGA

zszorsett ⇨ *text* kreppfonallal készült könnyű női ruhaszövet

⊙ ném, fr *Georgette* ‘ua.’, tkp. ‘Györgyi’ ← *Georges* ‘György’ ← gör *Geórgiosz* ‘ua.’, tkp. ‘földművesi’ ← *geórgia* ‘földművelés’: *gé* ‘föld’ | *ergon* ‘munka’

zsuga ⇨ *biz* kártya, kártyajáték

⊙ rom *a juca* [zsuka] ‘játszik’ ← lat *iocari* ‘ua.’ ← *iocus* ‘játék, tréfa’

zsupán ⇨ *tört* tartományi vezető a régi Horvátországban

⇨ *tört* délszláv nemzetségfő

⊙ horv *župan* 'ua.'

❖ magy *ispán*

zsúr ⇨ háznál rendezett társas összejövétel uzsonnával, teadélután, buli

⊙ ném *Jour* [zsur] 'ua.' ← fr *jour (fixe)* 'a hétnek vendégek fogadására kijelölt napja', tkp. '(kijelölt, lerögzített) nap' ← lat *diurnus* 'napi' ← *dies* 'nap'

zsurnaliszta ⇨ újságíró, hírlapíró, közíró

⊙ fr *journaliste* 'ua.', lásd ZSURNALIZMUS

zsurnalizmus ⇨ újságírás, közírás

⊙ fr *journalisme* 'ua.' ← *journal* 'napilap, hírlap' ← újk lat *diurnalis* 'naponként megjelenő' ← *diurnus* 'naponkénti', lásd ZSÚR, -IZMUS

zsűri ⇨ *sport* versenybírótság

⇨ művészi, pályázati bírálóbizottság

⇨ † *jog* esküdtszék

⊙ ném *Jury* [zsűri] ← fr, ang *jury* 'ua.', ered. 'bíróági esküdtszék' ← fr *juré* 'esküdt, felesküdt' ← *jurer* 'esküszik' ← lat *iurare* 'ua.' ← *ius, iuris* 'jog'

Lásd még JUSS

IDEGEN RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA ÉS ÉRTELMEZÉSE

- ABIOS** [abiosz] ang *Advanced Basic Input/Output System* [edvásznt béjzik input autput szisztem] – bővített bemeneti/kimeneti alaprendszer (számítástechnikában)
- ABS** ang *Anti-Block Braking System* [entiblok bréjking szisztem] – blokkolásgátló fékrendszer
- ACC** ang *Active Cruise Control* [ektív krúz kontrol] – aktív vezetési irányítás (követési távolság önműködő szabályozása)
- a. Chr. n.** lat *ante Christum natum* [...krisztum nátum] – Krisztus születése előtt (Kr. e.)
- ACTH** ang *Adreno-Cortico-Trope Hormone* [adríno-kortiko-tróp hormon] – a mellékvesekéreg működését szabályzó hormon
- ADN** ang *Advanced Digital Network* [edvásznt didzsitel netvörk] – fejlett digitális hálózat (számítástechnikában)
- AEC** ang *Atomic Energy Commission* [etomik enördzsi komisn] – Atomenergia-bizottság (az Egyesült Államokban)
- AFDW** ang *Active Framework for Data Warehousing* [ektív déjte for didzsitel verhauzing] – aktív adatraktározási keretrendszer (számítástechnikában)
- AFP** fr *Agence France Press* [azsanzs fransz presz] – Franciaországi Sajtóügynökség (félhivatalos francia hírügynökség)
- AG** német *Aktiengesellschaft* [akciengezelsaft] – részvénytársaság
- AIDS** [éjdsz] ang *Acquired Immune Deficiency Syndrome* [ekvájrd imjún difisnszi szindrom] – szerzett immunhiányos tünetegyüttes
- ALCM** ang *air launched cruise missile* [er loncst krúz miszáj] – légi indítású cirkáló lövedék (robotrepülőgép)
- ALD** ang *approximate lethal dose* [epraximetiv líthel dóz] körülbelüli halálos adag (mérégből)
- ALGOL** ang *ALGOrithmic Language* [elgoritmik lengvidzs] – algoritmikus nyelv, az első programozási nyelv
- ALU** ang *Arithmetic-Logic Unit* [eritmetik lodzsi júnit] – számtani-logikai egység (számítástechnikában)
- AMDG** lat *Ad Maiorem Dei Gloriam* – Isten nagyobb dicsőségére
- AMSS** ang *Advanced Missile Surveillance Satellite* [edvásznt miszáj] szörvejsz szetelájt] – továbbfejlesztett rakétalövedék-megfigyelő műhold
- ANC** ang *African National Congress* [efriken nesnel kongresz] – Afrikai Nemzeti Kongresszus (a Dél-Afrikai Köztársaság fekete lakóinak mozgalmá, majd 1994-től kormányzó pártja)
- ANSA** ol *Agenzia Nazionale della Stampa Associata* [adzszencia nacionále della sztampa asszocsáta] – Egyesült Nemzeti Sajtóügynökség (a hivatalos olasz hírügynökség)
- AP** [éjpi] ang *Associated Press* [eszósiéjtíd presz] – sajtótársulás (nagy hírügynökség az Egyesült Államokban)
- APEX** ang *advance purchase excursion* [edvásznt pörcsisz ikszkörzsn] – előre megváltott utazás (feltételekhez kötött kedvezményes repülőjegy magánutazáshoz)
- API** ang *application programming interface* [eplikéjnsz progreming interféjzs] – alkalmazásprogramozói felület
- APT¹** ang *Automatically Programmed Tool* [otometikeli progremd tú] – önműködően programozott szerszámgép
- APT²** ang *Automatic Picture Transmission* [otometik pikésör transzmisn] – automatikus képtovábbítás (meteorológiai műholdakról)
- ASA** ang *American Standard Association* [emeriken sztenderd aszósiéjnsz] – amerikai szabványtársulás (fotónegatívok fényérzékenységének egysége az Egyesült Államokban)
- ASCII** ang *American Standard Code for Information Interchange* [emeriken sztenderd kód for informéjnsz intercséjndzs] – amerikai szabványos információs cserekód
- ASEAN** ang *Association of South-East Asian Nations* [eszoszjéjnsz av szaudisznt éjnsz néjnsz] – Délkelet-ázsiai Nemzetek Társulása

ATA ang *Advanced Technology Attachment* [edvásznt teknolodzsi etecsmnt] – fejlett technológiájú csatolás (számítástechnikában)

ATC¹ ang *automatic time corrector* [otometik tájm korektor] – önműködő időalap-helyesbítő (egyes képrögzítő eljárásokban)

ATC² ang *Air Traffic Control* [er trefik kontrol] – légiforgalmi irányítás

ATM ang *Asynchronous Transfer Mode* [eszinkronoz trenszfer mód] – aszinkron átjátszási mód

ATS ang *Applications Technology Satellite* [eplikéjsnz teknolodzsi szetelajt] – alkalmazott technikai műhold (sokcélú amerikai geostacionárius műholdtípus)

ATTS ang *Active Torque Transfer System* [ektiv tork trenszfer szisztem] – aktív nyomatékátvitel és elosztás gépkocsiban

AU ang *Astronomical Unit* [esztronomikel junit] – csillagászati egység

a.u.c. AB URBE CONDITA, lásd a szótárban

AWACS [eveksz] ang *Airborne Warning And Control System* [erborn vorning and kontrol szisztem] – légi figyelmeztető és irányító rendszer (radaros felderítő és irányító harci repülőgép)

BA ang *British Airways* [britis ervéjz] – Brit Légiutak (angol polgári légitársaság)

BAS ang *Break Assist* [bréjk eszisztt] – fékrásegítés (vészfékezőkor)

BASIC [béjzik] ang *Beginner's All-purpose Symbolic Instruction Code* [biginerz olpörpsz szimbolik insztraksn kód] – kezdők mindenre alkalmas szimbolikus utasítási kódja (számítógépes nyelv)

BBC [bibiszi] ang *British Broadcasting Corporation* [britis bródkászting korporéjns] – Brit Műsorsugárzó Testület

BCG(-oltás) fr *Bacille Calmet-Guérin* [baszil kalme geren] – Calmet-Guérin-bacillus (legyengített kórokozó tbc-ellenes védőoltásra az eljárást kidolgozó francia orvosok nevéből)

BFD ang *Brake Force Display* [bréjk forsz diszpléj] – fékerőkijelzés (a féklámpák fényereje a fékezés erejével arányos)

BND ném *Bundesnachrichtendienst* [bundesznahrihtendinszt] – szövetségi hírszolgálat (a német hivatalos hírügynökség)

BOAC ang *British Overseas Airways Corporation* [britis óversziz ervéjz korporéjns] – Brit Tengerentúli Légiutak Testület (angol légitársaság)

BRD ném *Bundesrepublik Deutschland* [bundeszrepublik dajcsland] – Német Szövetségi Köztársaság

CAD ang *Computer Aided Design* [kompjüter éjdid dizajn] – számítógéppel segített tervezés

CASE ang *Computer Aided Software Engineering* [kompjüter éjdid szoftver endzsínring] – számítógéppel segített szoftverfejlesztés

CAT ang *Computer Aided Testing* [kompjüter éjdid tesztng] – számítógéppel segített vizsgálat

CB ang *Citizens Band* [szitizensz bend] – polgári sáv (egyéni rádió adóvevők számára fenntartott hullámsáv)

CBC ang *Cornering Brake Control* [korerng bréjk kontrol] – fekerőszabályozás kanyarban

CBEMA ang *Computer and Business Equipment Manufacturers Association* [kompjüter end biznisz ikvipment menjufekesörerz eszöszíejns] – Számítógépet és Irodai Felszerelést Gyártók Társulása

CBS [szibiesz] ang *Columbia Broadcasting System* [kolumbia bródkászting szisztem] – Kolumbia Műsorsugárzó Rendszer (nagy amerikai rádió- és televíziós társaság)

CD¹ fr *corps diplomatique*, lásd a szótárban

CD² ang *compact disk*, lásd a szótárban

CDS ang *Circuit Data Service* [szörkjüt déjte szörvisz] – vonalkapcsolt adatszolgáltatás

CDU ném *Christlich-Demokratische Union* [krisztlihdemokratise union] – Kereszténydemokrata Unió (német konzervatív párt)

CD-R ang *compact disc-recordable* [kompekt diszk rikordebl] – írható kompaktlemez

CD-ROM ang *compact disk – read only memory* [kompekt diszk rid onli memori] – kompaktlemez csak olvasásra való memóriával

CE ang *Council of Europe* [kaunszilav juróp] – Európa Tanács

CENTO ang *Central Treaty Organization* [szentral tríti orgenájéjns] – Központi Szerződés Szervezete (katonai szervezet amerikai-angol irányítás alatt 1955–1979 között, tagjai még Irán, Pakisztán és Törökország)

- CETI** ang *Communication with Extra-Terrestrial Intelligence* [komjunikéjšn vid extraterresztriel intelidzsensz] – érintkezés földön kívüli értelmes lényekkel (a világűr kutatás egyik ága, amely ilyen lényekkel próbál kapcsolatot teremteni)
- CGIL** ol *Confederazione Generale Italiana del Lavoro* [konfederációne dzsenerále italjána del lavoró] – Általános Olasz Munkásszövetség (a legnagyobb olasz szakszervezet)
- CGS** fizikai mértékegységrendszer, amely a centiméter, gramm és secundum (másodperc) alapján áll
- CGT** [szézsété] fr *Confédération Générale de Travail* [konfederaszjon zseneráldö travaj] – Általános Munkásszövetség (a legnagyobb francia szakszervezet)
- CH** lat *Confederatio Helvetica* [konfederáció helvétika] – Svájci Államszövetség
- CIA** [szíájé] ang *Central Intelligence Agency* [szentral intelidzsensz éjdzsenszi] – Központi Hírszerző Ügynökség (az amerikai fegyveres erők titkosszolgálat)
- CIM** ang *Computer Integrated Manufacturing* [kompjüter integréjtíd menjufekcsöring] – számítógép-szervezésű gyártás
- CIO** [szíájó] ang *Congress of Industrial Organization* [kongreszav indasztriel orgenájzjéjn] – iparszervezési kongresszus (nagy amerikai szakszervezeti szövetség)
- CNC** ang *computer numerical control* [kompjüter njumerikel kontrol] – számítógépes számvezerlésű (szerszámgép)
- CNN** [szíenen] ang *Cable News Network* [kéjbl njúz netvörk] – kábelhírhálózat (amerikai televíziós társaság)
- CNR** fr *Conseil National de la Résistance* [konszej naszionál döla rezisztansz] – az ellenállás nemzeti tanácsa (a francia antifasiszta ellenállók csoportjainak egyesülése a második világháborúban)
- COBOL** ang *COmmon BUsiness ORiented Language* [komon biznisz orientid lengvidzs] – közös üzleti irányú nyelv (elavult számítógépes nyelv)
- COCOM** ang *COordinating COmmittee (for Export to Communist Areas)* [koordinéjtng comití for ekszporttu komjuniszt eriez] – egyeztető bizottság a kommunista területekre való kivitel ügyében (az a szerv, amely korlátozta a fejlett elektronikus technika kivitelét a volt kommunista országokba)
- COMISCO** ang *Committee of International Socialist Conferences* [komitíav intörnesnel szóseliszt konferenzisz] – Nemzetközi Szocialista Konferenciák Bizottsága (az európai szociáldemokrata pártok tanácskozó szervezete)
- COMSAT** ang *COMmunication SATellite Corporation* [komjunikéjšn szetelájt korporéjšn] – hírközlési testület (amerikai magántársaság, az INTELSAT helyi szerve)
- COSPAR** ang *COmmitte on SPace Research* [komití on szpéjzs riszöröcs] – űrkutatási bizottság
- CPU** ang *central processing unit* [szentral proszeszing junit] – központi feldolgozó egység (számítástechnikában)
- CRT** ang *cathode ray tube* [ketod réj tjúb] – katódsugárcső
- CSU** ném *Christlich-Soziale Union* [krisztlih-szociále union] – Keresztényszocialista Unió (bajor konzervatív párt)
- CT** KOMPUTERTOMOGRAFIA, lásd a szótárban
- CUA** ang *Common User Access* [komon júzer ekszesz] – közös felhasználói hozzáférés (számítástechnikában)
- CVT** ang *Continuously Variable Transmission* [kontinjuozli veriebl trenzmisn] – folyamatosan változó erőátvitel (gépkocsiban)
- DAT** ang *digital audio tape* [didzsiteil odio téjp] – digitális hangszalag
- DBS** ang *Direct Broadcast Satellite* [direkt bródkászt szetelájt] – közvetlen adású műhold
- DC** ol *Democrazia Cristiana* [demokrácia krisztíána] – keresztény demokrácia (az olasz kereszténydemokrata párt neve)
- DDR** ném *Deutsche Demokratische Republik* [dajcse demokratise republik] – Német Demokratikus Köztársaság (1949–1990)
- DDT** *diklór-difenil-triklór(-etán)* – érintésre ható rovarmérég
- DES** ang *Data Encryption Standard* [déjte enkripsn sztenderd] – adattitkosítási szabvány (számítástechnikában)

DIN ném *Deutsche Industrie-Norm* [dajcse indusztrinorm] – német ipari szabvány (német iparcikkek szabványjelzése, ill. fotónegatívok fényérzékenységének mérőszáma)

DLH ném *Deutsche Lufthansa* [dajcse lufthanza] – német légitársaság neve

DNS¹ DEZOXIRIBONUKLEINSAV, lásd a szótárban

DNS² ang *Domain Name System* [doméjn néjm szisztem] – tartománynévrendszer (számítástechnikában)

DOHC ang *Double Overhead Camshaft* [dabl óverhed kemsaft] – kettős felső vezérműtengely

DOMSAT ang *digital optical millimetric satellite* [didzsitek optikel milimetrik szetelájt] – digitális optikai és mikrohullámú műholdas hírközlés

DOS ang *disk operating system* [diszk operéjtjng szisztem] – lemezkezelő rendszer (személyi számítógépekre)

DPA ném *Deutsche Presse Agentur* [dajcse pressze agentur] – német sajtóügynökség (hírügynökség)

DRC ang *Dynamic Ride Control* [dinemik rájd kontrol] – dinamikus menetszabályozás (a karosszéria hossz- és keresztirányú lengésének mechanikus csillapítása)

DSA ang *Dynamic Stability Assistance* [dinemik sztebiliti esziszstensz] – dinamikus stabilizáló segédberendezés (a hajtott kerekek nyomatékának szabályozása)

DVD ang *Digital Video Disc* [didzsitek vidió diszk] – digitális videólemez

EBD ang *Electronic Brake Force Distribution* [ilektronik bréjk forsz disztribjűsn] – elektronikus fékerő-elosztás

EBRD ang *European Bank for Reconstruction and Development* [jurópien bankfor rikonztraksn end development] – Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank

ECE ang *Economic Commission for Europe* [ikonomik komisn for juróp] – Európai Gazdasági Bizottság (ENSZ)

ECM ang *European Common Market* [jurópien komon markit] – Európai Közös Piac

ECOSOC ang *ECONomic and SOcial Council* [ikonomik end szösel kaunszil] – Gazdasági és Szociális Tanács (ENSZ)

ECU [ekü] ang *European Currency Unit* [jurópien karenszi júnit] – európai valutaegység (a Közös Piac korábbi egységes valutája mint elszámolási egység)

EDL ang *Electronic Differential Lock* [ilektronik diferensl lok] – elektronikus differenciálzár

EDS ang *Electronic Differential System* [ilektronik diferensl szisztem] – elektronikus differenciálrendszer (a túlpörgött kereket fékezi)

EDU ang *European Democratic Union* [jurópien dimokretik júniun] – Európai Demokratikus Unió (az európai konzervatív pártok szövetsége)

EEC ang *European Economic Community* [jurópien ikonomik komjuniti] – Európai Gazdasági Közösség

EEG ELEKTROENKEFALOGRAFIA, lásd a szótárban

EFTA ang *European Free Trade Association* [jurópien frí tréjd eszösziejsn] – Európai Szabadkereskedelmi Társulás (Ausztria, Svájc és az északi államok részvételével)

EGA ang *enhanced graphics adapter* [enhanszt grefiksz edepter] – bővített grafikai megjelenítő (számítógépen)

EHB ang *Electrohydraulic Brake* [ilektróhidrolík bréjk] – elektrohidraulikus fék

EKG ELEKTROKARDIOGRAFIA, lásd a szótárban

EMB ang *Electromechanical Brake* [ilektrómekenikl bréjk] – elektromechanikus fék (motorokkal mozgatott fékpofák)

EMS ang *European Monetary System* [jurópien moneteri szisztem] – európai monetáris rendszer

ESA ang *European Space Agency* [jurópien szpéjsz édzensenzi] – Európai Űrutasági Ügynökség

ESP ang *Electronic Stability Program* [ilektronik sztebiliti progrem] – elektronikus stabilizáló program (kivédi az alul-, ill. túlkormányzást)

ESRO ang *European Space Research Organization* [jurópien szpéjsz riszöröcs orgenájzjűsn] – Európai Űrutasági Szervezet

ET [íti] ang *extra-terrestrial* [eksztra teresztriel] – földönkívüli

ETA baszk *Euzkadi Ta Azkatasuna* – Baszkföld és Szabadság (spanyolországi baszk szeptaratisza terrorszervezet)

EVR ang *Electronic Video Recording* [ilektronik vidió rikording] – elektronikus képrögzítés

EWG ném *Europäische Wirtschaftsgemeinschaft* [ajropéise vircsaftgemeinsaft] – Európai Gazdasági Közösség

FAO ang *Food and Agriculture Organization* [fud end egrikalcsör orgenájzéjns] – Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezet (ENSZ)

FBI [efbíáj] ang *Federal Bureau of Investigation* [federel bjuróav invesztigéjns] – Szövetségi Nyomozó Iroda (az Egyesült Államokban)

FDP ném *Freie Demokratische Partei* [frejje demokratise pártéj] – Szabad Demokrata Párt (német liberális párt)

FIAT ol *Fabbrica Italiana di Automobili Torino* [fabrika italjáná...] – Torinói olasz autógyár

FICC fr *Fédération Internationale de Camping et Caravaning* [federaszjon enternaszjonnal dő kamping e karavaning] – Nemzetközi Kemping- és Karavánszövetség

FIDE fr *Fédération Internationale D'Échecs* [federaszjon enternaszjonnal desek] – Nemzetközi Sakkszövetség

FIFA fr *Fédération Internationale de Football-Association* [federaszjon enternaszjonnal dő fotbal asszoszjaszion] – Nemzetközi Labdarugó Szövetség

FIR fr *Fédération Internationale des Résistants* [federaszjon enternaszjonnal dé rezisztan] – Ellenállók Nemzetközi Szövetsége

FLN fr *Front de la Libération Nationale* [frondöla liberaszjon naszjonnal] – Nemzeti Felszabadítási Front (Algériában)

FM FREKVENCIAMODULÁCIÓ, lásd a szótárban

FPLA ang *field-programmable logic array* [fild progremebl lodzsjk eréj] – mezőprogramozású logikai tömb (számítástechnikában)

FRAM ang *Ferromagnetic Random Access Memory* [feromegnetik rendom ekszesz memori] – ferromágneses közvetlen elérésű memória

GATT ang *General Agreement on Tariffs and Trade* [dzsenerel egriment on terifsz end tréjd] – Általános Vámtarifa- és Kereskedelmi Egyezmény (ENSZ)

GDP [dzsidipi] ang *Gross Domestic Product* [grosz damesztik produkt] – bruttó hazai termék

GEOS ang *geodetic earth orbiting satellite* [dzsiodetik örth orbiting szetelájt] – földkörüli geodéziai műhold

GmbH ném *Gesellschaft mit beschränkter Haftung* [gezelsaft mit besrenkter haftung] – korlátolt felelősségű társaság

GMT ang *Greenwich Mean Time* [grinics mín tájm] – greenwichi középido

GNP [dzsienpi] ang *Gross National Product* [grosz nesnel produkt] – bruttó nemzeti termék (az országban termelt és behozott értékek együttes összege)

GOES ang *Geostationary Operational Environmental Satellite* [dzsiosztiesöneri operéjnsel envájrnmentel szetelájt] – geostacionárius környezetkutató műhold

GPU or *Goszudarsztvennoje politjicseszkoje upravlenjije* – Állami politikai ügyosztály (szovjet politikai rendőrség, 1922)

HDLC ang *High-level Data Link Control* [hájlevel déjte link kontrol] – magas szintű adatkapcsolat-vezérlés

HEAO ang *High Energy Astronomy Observatory* [háj enördzsi esztronomi obzörvetori] – nagyenergiájú csillagászati megfigyelő (a kozmikus sugárzást vizsgáló műhold)

HP ang *horse-power* [horsz pauer] – lóerő

IAEA ang *International Atomic Energy Agency* [intörmesnel etomik enördzsi éjdzsenszi] – Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (ENSZ)

IAF ang *International Astronautical Federation* [intörmesnel esztronótikel federéjns] – Nemzetközi Űrhajózási Szövetség

IAU ang *International Astronomical Union* [intörmesnel esztronomik junion] – Nemzetközi Csillagászati Unió

IBBY [ibbi] ang *International Board on Books for Young People* [intörmesnel bórdon bukszfor jang pípl] – Nemzetközi Gyermekkönyv Tanács

IBM [ájbiem] ang *International Business Machines Corporation* [intörnesnel biznisz mesinz korporéjns] – Nemzetközi üzletigép-testület (elektronikus irodagépeket és adatfeldolgozókat gyártó amerikai vállalat)

IBRD ang *International Bank for Reconstruction and Development* [intörnesnel bankfor rikonsztraksn end diplopmnt] – Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (ENSZ)

IC ang *Inflatable Curtain* [infléjtebl körtñ] – felfújható függöny (függönyszerű légszák gépkocsiban)

ICAO ang *International Civil Aviation Organization* [intörnesnel szivil éjvietik orgenájzéjns] – Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (ENSZ)

ICBM ang *intercontinental ballistic missile* [intörkontinentel belisztik miszáj] – interkontinentális ballisztikus rakéta

ICC ang *International Chamber of Commerce* [intörnesnel cséjemberav komersz] – Nemzetközi Kereskedelmi Kamara

ICFTU ang *International Conference of Free Trade Unions* [[intörnesnel konferenzsav fri tréjd junionz] – Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Konferenciája

ICRC ang *International Committee of the Red Cross* [intörnesnel komití av de red krosz] – Nemzetközi Vöröskereszt Bizottság

IDU ang *International Democratic Union* [intörnesnel dimokretik júniun] – Nemzetközi Demokratikus Unió (a kereszténydemokrata pártok nemzetközi szövetsége)

IEC ang *International Electrotechnical Commission* [intörnesnel ilektrroteknikel komisn] – Nemzetközi Elektrotechnikai Bizottság (szabványhivatal)

IEEE ang *Institute of Electrical and Electronics Engineers* [insztitjútav ilektrikel and ilektroniks endzsinír] – Villamos- és Elektronikus Mérnökök Intézete

IHS lat *Iesus Hominum Salvator* [jészusz hominum szalvátor] – Jézus az emberek megváltója (felirat kegytárgyakon)

IISL ang *International Institute of Space Law* [intörnesnel insztitjútav szpéjzs ló] – Nemzetközi Világűrjogi Intézet

ILO ang *International Labour Organization* [intörnesnel léjbör orgenájzéjns] – Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ENSZ)

ILS ang *Instrument Landing System* [insztrument lending szisztem] – műszeres leszálló rendszer (repülőgéppel, rossz látási viszonyok között)

IMF ang *International Monetary Fund* [intörnesnel moneteri fand] – Nemzetközi Valutaalap

I.N.R.I. lat *Iesus Nasarenus Rex Iudaeorum* [jészusz nazarénusz reks judeórum] – Názáreti Jézus, a zsidók királya (felirat feszületeken)

INS ang *International News Service* [intörnesnel njúz szörvisz] – Nemzetközi Hírszolgálat (amerikai hírügynökség)

INTELSAT ang *INternational TELecommunications SATellite Consortium* [intörnesnel telekomjunikésnz szetólájt konszótjóm] – nemzetközi távközlési rendszer és szervezet

IOE ang *International Organization of Employers* [intörnesnel orgenájzéjnsav emplojerz] – Munkaadók Nemzetközi Szervezete

IOS ang *International Organization for Standardization* [intörnesnel orgenájzéjns for sztenderdájéjns] – Nemzetközi Szabványügyi Szervezet

IQ ang *intelligence quotient* [intelidzsensz kvósn] – intelligenciahányados

IRA ang *Irish Republican Army* [ájris ripabliken ármi] – Ír Köztársasági Hadsereg (Írország teljes függetlenségéért terrorista eszközökkel is küzdő ír illegális szervezet)

IRAS ang *Infrared Astronomical Satellite* [infrared esztronomikel szetelájt] – infravörös tartományban kutató csillagászati műhold

IRO ang *International Refugee Organization* [intörnesnel rifjudzsi orgenájzéjns] – Nemzetközi Menekültügyi Szervezet (ENSZ)

ISBN ang *International Standard Book Number* [intörnesnel sztenderd buk number] – nemzetközi könyvazonosító szám

ITAR or *Informacionnoje Tjelegrafnoje Agencstvo Rosszii* – Oroszország Tájékoztató Távirati Ügynöksége (állami orosz hírügynökség)

ITSC ang *Internet Telephone Service Provider* [internet telefon szörviz provájder] – internetes telefonszolgáltató

ITU ang *International Telecommunication Union* [intörmesnel telikomjunikéjns júniön] – Nemzetközi Távközlési Szövetség

KGB or *Komitjet Goszudarsztvennoj Bezopasznosztji* – szovjet Állambiztonsági Bizottság (1954–1993)

KLM holl *Koninklijke Luchtvaart Maatschappij* [koninklöke lühtfárt mátszhapej] – Királyi Légiforgalmi Társaság

KZ [kácé] ném *KonZentrationslager* [koncentráciönszláger] – koncentrációs tábor

LAN ang *Local Area Network* [lókl erie netvörk] – helyi hálózat (számítástechnikában)

LAS ang *League of Arab States* [lígav erib sztéjtsz] – Arab Államok Ligája

LASER lásd LÉZER, a szótárban

LCD ang *liquid crystal display* [likvid krisztal diszpléj] – folyadékkristály-kijelző

LED ang *light emitting diode* [lájt emitting dájód] – fénykibocsátó dióda

LM ang *Lunar Module* [lúnár modjul] – Hold-modul (a Holdra irányított úrhajó leszálló egysége)

LPM ang *line per minute* [lájnpör minit] – sor/perc (nyomatás sebességének mértékszámja)

LSD¹ ang *lysergic acide diethylamide* [lizerdzsik eszid dájetilemájd] – lizergsav-dietilamid (kábitószér)

LSD² ang *Limited Slip Differential* [limitid szlip diferensl] – korlátozottan önzáró differenciálmű

Ltd ang *Limited* [limitid] – korlátozt (felelösségű társaság)

MAN ang *Metropolitan Area Network* [metropoliten erie netvörk] – nagyvárosi területi számítógéphálózat

MASER lásd MÉZER, a szótárban

MENA ang *Middle East News Agency* [midliszt njúz éjdzsenszi] – Középkéleti Hírügynökség (egyiptomi távirati iroda)

MFP ang *Multi-Function Printer* [maltifanksn...] – többfunkciós nyomtató

MIDAS ang *Missile Infrared Detection Alarm System* [miszájl infrared díteksn elárm szisztem] – infravörös rakétafelderítő és riasztó rendszer (amerikai katonai műholdon)

MP¹ ang *Member of Parliament* [memberav parlöment] – képviselő

MP² ang *Military Police* [militeri polisz] – katonai rendörség

MPD ang *maximum permitted dose* [mekszimom pörmitid dóz] – a megengedett legnagyobb adag (mérégből, gyógyszerből, sugárzásból stb)

MS-DOS ang *Microsoft Disk Operating System* [májkroszofit diszk operéjting szisztem] – Microsoft lemezkezelő rendszer személyi számítógépekre

NAFTA ang *North American Free Trade Association* [north emeriken fritréjd eszöszíejns] – Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás

NASA ang *National Aeronautics and Space Administration* [nesnel eronótíksz end szpéjzs edminisztréjns] – Nemzeti Repülési és Űrhajózási Hatóság (az Egyesült Államokban)

NATO ang *North Atlantic Treaty Organization* [north etlentik trítí orgenájéjns] – Észak-atlanti Szerződés Szervezete

NBC [enbiszi] ang *National Broadcasting Corporation* [nesnel bródkásztíng korporéjns] – Nemzeti Műsorsugárzó Testület (New York-i rádió- és tévétársaság)

NCC ang *Network-Centric Computing* [netvörk szentrik kompjúting] – hálózatközpontú számítástechnika

NDP [endípi] ang *Net Domestic Product* [net damesztik produkt] – nettó hazai termék

NEP or *novaja ekonomicseszakja polityika* – új gazdaságpolitika (a Szovjetunióban 1921-től)

NKVD or *Narodnij Komisszariat Vnutrennijh Dzel* – Belügyi Népbiztosság (szovjet állambiztonsági hatóság 1935–1941)

N.N. lat *nomen nescio* [nómen neszcíö] – nevét nem tudom (ismeretlen vagy megnevezni nem kívánt személy nevének jelölése)

NNP [enenpi] ang *Net National Product* [net nesnel produkt] – nettó nemzeti termék (az országban termelt és behozott értékek együttes összege)

O.A.M.D.G. lat *omnia ad maiorem Dei gloriam* – mindent Isten nagyobb dicsőségére

- OAQ** ang *Orbiting Astronomical Observatory* [orbiting esztronomikel obszörvetori] – Föld körüli csillagászati megfigyelő műhold
- OAS¹** fr *Organization de l'Armée Secrète* [organizaszjon dölärmé szökret] – a titkos hadsereg szervezete (szélsőséges francia gyarmattartók illegális fegyveres szervezete Algériában, 1959–1961)
- OAS²** ang *Organization of American States* [orgenájzéjns av emeriken sztéjtsz] – Amerikai Államok Szervezete
- OAU** ang *Organization of African Unity* [orgenájzéjns av efriken júniiti] – Afrikai Egységsszervezet
- OCDE** fr *Organization de Coopération et Développement Économique* [organizaszjon de kooperaszjon e developman ekonomik] – az OECD francia neve
- OECD** ang *Organization for Economic Cooperation and Development* [orgenájzéjns for ikonomik kóoperéjns and development] – Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (az OEEC utódja)
- OEEC** ang *Organization for European Economic Cooperation* [orgenájzéjns for jurópien ikonomik kóoperéjns] – Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet (az OECD elődje)
- OERN** fr *Organization Européenne pour la Recherche Nucléaire* [organizaszjon öropéen purla rörsers nükléer] – Európai Atomkutatói Szervezet
- O.F.M** lat *Ordo Fratrum Minorum* – Kisebbségek Rendje, lásd MINORITA, a szótárban
- OGO** ang *Orbiting Geophysical Observatory* [orbiting dzsiofizikel obszörvetori] – geofizikai megfigyelő műhold
- OGPU** or *Objedijnjonnoje Polityicseszkoje Upravlenyje* – Egyesült állami politikai ügyosztály (szovjet politikai rendőrség 1922–1934)
- OHC** ang *Overhead Cams* [óverhed kemz] – felső vezérműtengely
- OHV** ang *Overhead Valve* [óverhed velv] – felülzeleplelt (oldalzeleplelt) rendszer
- OIC** ang *Organization of Islamic Conference* [orgenájzéjns av iszlemik konferenz] – Iszlám Konferencia Szervezete
- OKW** ném *Oberkommando der Wehrmacht* – Véderő-főparancsnokság (a náci német hadsereg főparancsnoksága)
- ONU** fr *Organization des Nations Unis* [organizaszjon dé naszjonz üni] – Egyesült Nemzetek Szervezete
- OPEC** [opek] ang *Organization of Petroleum Exporting Countries* [orgenájzéjns av petrólium ikszporting kantriz] – Köolajexportáló Nemzetek Szervezete
- O.S.B.** lat *Ordo Sancti Benedicti* [ördó szankti benedikti] – Szent Benedek Rendje
- O.S.F.** lat *Ordo Sancti Francisci* [ördó szankti fransziszci] – Szent Ferenc Rendje
- OSO** ang *Orbiting Solar Observatory* [orbiting szolar obszörvetori] – Nap-megfigyelő műhold
- ÖBB** ném *Österreichische Bundesbahn* [öszterrejhsie bundeszbán] – Osztrák Szövetségi Vasút
- PAL** ang *Phase Alternation Line* [féjz oltörnéjns lájn] – fázis-váltakozásos vonal (színes tévéadások legelterjedtebb kódolási rendszere)
- PAM** fr *Programme alimentaire mondial* [program alimanter mondial] – Világélelmezési Program
- PANAM** ang *PAN-AMERICAN World Airways* [penemeriken vörld ervéjz] – pánamerikai világ-légiutak (amerikai légitársaság)
- PAS** *para-amino-szalicilsav* – hatékony gyógyszer tébécé ellen
- PASOK** [paszok] gör *Panellinio Szoszialisztiko Kinima* – Pánhellén Szocialista Mozgalom (görög szocialista párt)
- PC** [píszí] ang *personal computer* [pörszonel kompjúter] – személyi számítógép
- PGA** ang *Professional Graphics Adapter* [profesnl grefiksz edepter] – professzionális grafikus adapter
- PhD** [péhádé, piécsdí] lat *Philologiae Doctor* [filológie doktor] – a filológia doktora (egyetemi tudományos fokozat)
- PIN** ang *Personal Identification Number* [pörsznel ájdentifikéjns namber] – személyi azonosító szám (hitelkártya titkos kódja)
- PR** PUBLIC RELATIONS, lásd a szótárban
- RADAR** lásd a szótárban
- RAF¹** ang *Royal Air Force* [rojel er forsz] – Királyi Légierő (az angol légierő)

RAF² ném *Rote Armee Fraktion* [róte ármé frakcion] – Vörös Hadsereg Frakció (szélsőbaloldali német terrorszervezet az 1960-as években)

RAM ang *random access memory* [rendom ekszesz memori] – közvetlen elérésű memória (számítógépen)

RDF ang *Rapid Deployment Force* [repid diplojment forsz] – gyorsan felfejlődő haderő (gyorshadtest az amerikai hadseregben)

R.F. fr *République Française* [repüblík franszez] – Francia Köztársaság

RIC ol *Regolamento Internazionale Carrozze* [...internacionále karocce] – a vasúti kocsik nemzetközi használatát szabályzó egyezmény

R.I.P. lat *requiescat in pace* [rekvieszkat in páce] – nyugodjék békében

RISC ang *reduced instruction set computer* [ridjúszt insztraksn szet kompjúter] – csökkentett utasításkészletű számítógép

RIV ol *Regolamento Internazionale Veicoli* [...internacionale veikoli] – Nemzetközi Teherkocsi Szabályzat

RNS RIBONUKLEINSAV, lásd a szótárban

ROM ang *read only memory* [rid onli memori] – csak olvasható, nem módosítható adattároló (számítástechnikában)

RPR fr *Rassemblement pour la République* [raszamlöman purla repüblík] – Tömörülés a Köztársaságért (Chirac francia jobboldali pártja)

RT REGISZTERTONNA, lásd a szótárban

RTF ang *rich text format* [rics tekszt format] – a szövegformázó jeleket tartalmazó megjelenítés (számítástechnikában)

SA¹ ném *Sturmabteilung* – rohamosztag (náci fegyveres terrorkülönítmény 1921–1934)

SA² fr *Société Anonyme* [szoszjeté anonim], ol *Società Anonima* [szocsetá anonima] – részvénytársaság

SABENA fr *Société Anonyme Belge d'Exploitation de la Navigation Aérienne* [szoszjeté anonim belzs dekszploataszjon döla navigaszjon aerien] – belga részvénytársaság a légi közlekedés hasznosítására (belga légiforgalmi társaság)

SALT ang *Strategic Arms Limitation Talks* [sztrededzszik ármz limitéjzn tolksz] – megbeszélések a hadászati fegyverek korlátozásáról (az USA és a volt Szovjetunió között)

SAMOS ang *Surveillance and Missile Observation System* [szörvejansz end miszáj]l obzörvejnsz szisztem] – felderítő és rakétefigyelő rendszer (amerikai katonai műholdtípus)

SAPARD ang *Special Assistance Program for Agriculture and Rural Development* [spesl eszisztszeng progremfor egrikalcser end rürl diplojment] – különleges felkészítő program a mezőgazdaság és vidékfejlesztés számára

SARS ang *Severe Acute Respiratory Syndrome* [szivír ekjut riszpiretori szindrom] – súlyos heveny légúti tünetegyüttes

SD ném *Sicherheitsdienst* [ziherheidinszt] – Biztonsági Szolgálat (náci német kémelhárító szervezet)

SDG lat *Soli Deo Gloria* [szóli...] – Egyedül Istennek (legyen) Dicsőség (református ifjúsági szervezet 1945 előtt)

SEATO ang *South-East Asia Treaty Organization* [szaudiszt ézsa tríti orgenájzéjnsz] – Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezete

SECAM [szekam] fr *séquentiel à mémoire* [szekansziel a memoár] – memóriasorozat, a színes televíziós kódolás egyik, ma már meghaladott rendszere

SED ném *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands* [szocialisztise ejnhejtszpartej dajcslandz] – Német Szocialista Egységpárt (a volt NDK-ban)

SETI ang *Search for Extra-Terrestrial Intelligence* [szöröcsfor eksztraterresztriél intelidzsensz] – kutatás földön kívüli értelem (értelmes lények) után

SIDS ang *Sudden Infant Death Syndrome* [szadn infant deth szindrom] – hirtelen csecsemőhalál tünetegyüttese

S.J. lat *Societas Jesu* [szocietász jézu] – Jézus-társaság (a jezsuita rend hivatalos neve)

SLBM ang *Sea-Launched Ballistic Missile* [szí loncszt belisztk miszáj]l – tengeri indítású ballisztikus rakéta

SLSI ang *super large scale integration* [szuperlárdsz skéjl integréjns] – igen nagy mértékben integrált áramkör (számítástechnikában)

SMS¹ ang *Short Message Service* [sört meszidzs szörvisz] – rövidüzenet-szolgálat (olcsó írásos üzenet mobiltelefonon)

SMS² ang *Synchronous Meteorological Satellite* [szinkronoz meteorolodzsikél szetelájt] – geostacionárius időjárású műhold

SPD ném *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* [szociáldemokratise partej dajcslandz] – Német Szociáldemokrata Párt

SPÖ ném *Socialistische Partei Österreichs* [szocialisztise partej öszterrejhsz] – Osztrák Szocialista Párt

S.P.Q.R. lat *Senatus Populusque Romanus* – a Szenátus és Róma népe

SS¹ ném *Schutzstaffel* [succ-staffel] – védelmi lépcső (náci német belbiztonsági szolgálat és katonai rendőrség)

SS² ang *surface-surface* [szörfisz szörfisz] – föld-föld (szovjet rakétatípus angol megnevezése)

START¹ ang *Strategic Arms Reduction Talks* [sztratedzsjk ármsz ridaksn tolkz] – hadászati fegyverkorlátozási tárgyalások (az USA és a volt Szovjetunió között)

START² ang *Spacecraft Technology and Advanced Re-entry Test* [szpéjszkráft teknolodzsú end edvánszd rientri teszt] – űreszköz-technológia és magas szintű visszatérési próba (az űrrepülőgép kifejlesztésének programja)

STOL ang *short take-off and landing* [sört téjkof end landing] – rövidpályás felszállás és leszállás (céljára kifejlesztett repülőgép)

STT ang *Secure Transaction Technology* [szikjúr trenzekszn teknolodzsú] – biztonságos adatátviteli technológia (számítástechnikában)

SWAPO ang *South-West Africa People's Organization* [szaudveszt efrika píplz orgenájzjns] – Délnyugat-afrikai Népi Szervezet (fegyveres mozgalom Namibia függetlenségéért)

TASZSZ or *Tjelegrafnoje Agencsztvo Szovjetszkovo Szozjuza* – A Szovjetunió Távirati Ügynöksége (a volt Szovjetunió hivatalos hírgyűnöksége)

TCS ang *Traction Control System* [trekszn kontrol szisztem] – húzóerő-ellenőrző rendszer (kipörgésgátló)

TDMA ang *time domain multiple access* [tájmn doméjn multipl ekszesz] – többszörös hozzáférésű időtartomány (műholdas távközlési rendszer időosztásos digitális kódolás alapján)

TEE ang *Trans Europe Express* [trenz juróp ekszpresz] – gyorsjáratú nemzetközi gyorsvonat

TIR fr *Transport International Routier* [transzpor enternaszjonal rutjé] – nemzetközi országúti szállítás (kamionforgalom)

TIROS ang *Television and Infra-red Observation Satellite* [televizsn end infrared obzörvéjnsz szetelájt] – televíziós és infravörös megfigyelő műhold (amerikai meteorológiai műholdtípus)

TNT TRINITROTOLUOL, lásd a szótárban

TUC ang *Trade Union Congress* [tréjd júniön kongresz] – angol szakszervezeti szövetség

UDF fr *Union pour la Démocratie Française* [üniön purla demokraszi franszej] – Szövetség a Francia Demokráciáért (Giscard d'Estaing pártja)

UDR fr *Union des Démocrates por la République* [üniön dé demokrat pur la repüblik] – Demokraták Szövetsége a Köztársaságért (Chirac francia pártja)

UDSR fr *Union Démocratique et Socialiste de la Résistance* [üniön demokratik e szocialiszt dőla rezisztansz] – Ellenállók Demokratikus és Szocialista Szövetsége (francia ellenállók tömegszervezete)

UEFA fr *Union Européenne de Football-Association* [üniön öropéen dő fotbal aszoszjaszion] – Európai Labdarugó Szövetség

UER fr *Union Européenne de Radiodiffusion* [üniön öropéen dő radiodifüzsion] – Európai Rádióadóok Egyesülése

UFO lásd UFÓ, a szótárban

UHF ang *ultra high frequency* [... háj frikvenszi] – mikrohullám

UIC fr *Union Internationale des Chemins de Fer* [üniön enternaszjonal dé smendöfer] – Nemzetközi Vasúti Unió (európai vasutak szervezete)

UIP fr *Union Interparlementaire* [üniön enterparlömánter] – Interparlamentáris Unió

- UIT** fr *Union Internationale des Telecommunications* [ünion enternaszjonal dé telekomünikaszon] – Nemzetközi Távközlési Unió
- UK** ang *United Kingdom* [junájtíd...] – Egyesült Királyság (Nagy-Britannia és Észak-Írország együtt)
- UNCTAD** ang *United Nations Conference on Trade and Development* [junájtíd néjsnz konferenz on tréjd end dívelopment] – Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája
- UNDP** ang *United Nations Development Program* [junájtíd néjsnz dívelopment program] – Egyesült Nemzetek Fejlesztési Program
- UNEF** ang *United Nations Emergency Forces* [junájtíd néjsnz imördzsenszi forsziz] – Egyesült Nemzetek Békefenntartó Erői
- UNEP** ang *United Nations Environment Program* [junájtíd néjsnz envájrnment program] – Egyesült Nemzetek Környezeti Programja
- UNESCO** ang *United Nations Educational Scientific and Cultural Organization* [junájtíd néjsnz edjukéjsnel szájentifik end kalcsörel organájéjsn] – Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Művelődési Szervezete
- UNHRC** ang *United Nations High Commissioner for Refugees* [junájtíd néjsnz háj komisner for rifjudzsiz] – Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbizottsága
- UNICEF** ang *United Nations Children's Emergency Fund* [junájtíd néjsnz csildrenz imördzsenszi fand] – Egyesült Nemzetek Gyermeksegélyezési Alapja
- UNIDO** ang *United Nations Industrial Development Organization* [junájtíd néjsnz indasztriál dívelopment organájéjsn] – Egyesült Nemzetek Iparfejlesztési Szervezete
- UNO** ang *United Nations Organization* [junájtíd néjsnz organájéjsn] – Egyesült Nemzetek Szervezete
- UNR** fr *Union pour la Nouvelle République* [ünion purla nuvel repüblik] – Egyesülés az Új Köztársaságért (De Gaulle egykori pártja Franciaországban)
- UNRRA** ang *United Nations Relief and Rehabilitation Administration* [junájtíd néjsnz rilifend riheblitéjsn edminisztréjsn] – Egyesült Nemzetek Segélyezési és Újjáépítési Hivatala (1943–1947).
- UPI** [júpiáj] ang *United Press International* [junájtíd prez intörnesnel] – Egyesült Nemzetközi Sajtó (amerikai hírügynökség)
- UPS** ang *uninterrupted power supply* [uninteraptid pauer szapláj] – szünetmentes tápegység (számítógéphez)
- USA** ang *United States of America* [junájtíd sztéjtszav emerika] – Amerikai Egyesült Államok
- USIA** ang *United States Information Agency* [junájtíd sztéjtsz informéjsn édzsenszi] – az Egyesült Államok Tájékoztatási Ügynöksége (hivatalos hírügynökség)
- VDU** ang *Video Display Unit* [vidió díszpléj junit] – képmegjelenítő egység (monitor)
- VEB** ném *Volkseigener Betrieb* [folkszejgener betrib] – népi tulajdonú üzem (állami vállalatok jelzése a volt NDK-ban)
- VESA** ang *Video Electronics Standard Association* [vidió ilektroniks sztenderd eszószjéjsn] – Videoelektronikai Szabványügyi Szervezet
- VHF** ang *very high frequency* [veri háj frikvenszi] – ultrarövidhullám
- VIP** ang *very important person* [veri impörtent pörszon] – igen fontos személyiség
- VPÖ** ném *Volkspartei Österreichs* [folkszpartej öszterrejhsz] – Osztrák Néppárt
- VTR** ang *video tape recorder* [vidió téjpkororder] – szalagos videórögzítő (képmagnó)
- V.S.O.P.** ang *very superior old product* [veri szupíriör old produkt] – igen kiváló régi termék (legalább 30 éves érlelésű konyak jelzése)
- WCC** ang *World Council of Churches* [vörld kaunszilav csöröcsiz] – Egyházak Világtanácsa
- WHO** ang *World Health Organization* [vörld helth organájéjsn] – Egészségügyi Világszervezet (ENSZ)
- WIPO** ang *World Intellectual Property Organization* [vörld intelektjuel properti organájéjsn] – Szellemi Tulajdon Világszervezet
- WMO** ang *World Meteorological Organization* [vörld meteorolodszikel organájéjsn] – Meteorológiai Világszervezet (ENSZ)
- WWF** ang *World Wide Fund for Nature* [vörldvájid fand for néjcsör] – Természetvédelmi Világalap

WWW¹ ang *World Wide Web* [vörlđ vájd veb] – világháló

WWW² ang *World Weather Watch* [vörlđ veder vocs] – világméretű időjárás-megfigyelés

YMCA ang *Young Men's Christian Association* [jang menz kriszcsen aszószejšn] – Fialatok Keresztény Társulása (protestáns ifjúsági szervezet Angliában és az USA-ban)